

BIOGRAFINEN NIMIKIRJA.

ELÄMÄKERTOJA SUOMEN ENTISILTÄ JA NYKYAJOILTA

TOIMITTANUT

SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA.

HELSINGISSÄ, 1879-83.
G. W. EDLUND,
KUSTANTAJA.

HELSINGISSÄ,
HUFVUDSTADSBLAD'IN KIRJAPAINOSSA,
1879—83.

Suomen Historiallinen Seura on nyt tilaisuudessa jättää julkisuuteen kaksi viimeistä vihkoa Biografista Nimikirjaa, jonka valmistustöihin muutamat seuran jäsenet rupesivat vuonna 1878. Ensimmäisen vihon painattamiseen ryhdyttiin Elokuussa v. 1879 ja se ilmestyi saman vuoden Marraskuussa; v. 1880 valmistui kolme, 1881 ja 1882 kunakin vuonna kaksi vihkoa. Kesäaika poisluettuna on toimitus- ja painattamistyötä melkein taukoamatta jatkettu puoliviidettä vuotta, sen mukaan kuin tekijäin aika suinkin on myöntänyt.

Niinkuin sellaisten teosten tavallisesti käypi, on Biografinen Nimikirjakin vähitellen muodostanut laajemmaksi kuin sitä ensin oli suunniteltu. Noin sataluku sivua alusta kaipaisi oikeastaan sekä nimistön että esityksenkin puolesta täydentämistä, tullakseen muun teoksen kaltaiseksi. Yksistään painettujen lähteitten mukaan tehdyt kirjoitukset, — jommoisia yleensä ei ole Biografisessa Nimikirjassa kuin tuskin neljäs osa, — ovat A ja B kirjaimissa verrattain useat; muissakin kohden tarkastaja voipi erotusta huomata kahden ensimmäisen ja seuraavain vihkojen välillä. Mainittua epätasaisuutta onkin toimitus koettanut loppuun liitetyillä lisäyksillä korjata, mikäli sitä on käynyt tehdä. Etupäässä on oiaistu niitä asiallisia virheitä, joita toimittajat ovat huomanneet tehneensä; tärkeimmät lisätiedot on sen ohessa otettu varteen (esim. kuin joku henkilö teoksen ilmestymisen jälkeen on kuollut) ja uusia elämäkertoja on annettu muutama kymmenkunta. Mutta sen edemmäksi toimitus ei ole nähnyt voivansa täydentämistoimessaan mennä. Jos täydellistä tasaisuutta vaatisi tämän teoksen ensimmäiseltä painokselta, olisi näet täytynyt kokonaan uudistaa muutamia elämäkertoja alussa; samoin olisi ollut tarpeen kertoa vielä eläväin henkilöin toimet ja vaiheet viimeisten vuotten kuluessa. Epäilemättä voitto sellaisista perinpohjaisista lisäyksistä ei olisi vastannut sitä haittaa, että teos olisi laajentunut ja valmistunut paljoa myöhemmin. Siihen nähden toimitus on katsonut paraaksi tyytyä tarpeellisimpiin lisäyksiin. Liitteen toimittamisessa on muutoin eri toimittajain aisti, samoin kuin teoksen pääosassakin, saanut johonkin määrin olla ratkaisevana.

Biografisen Nimikirjan toimittamisessa ovat seuraavat Historiallisen Seuran jäsenet olleet osalliset:

J. R. Aspelin (J. R. A.)
Sv. G. Elmgren (S. E.)
K. F. Ignatius (K. F. I.)
Yrjö Koskinen (Y. K.)
J. Krohn (J. K.)
E. G. Palmén (E. G. P.)
Th. Rein (Th. R.)

Sitä paitse on toimituksella ollut käytettävänä ne kokoelmat, jotka Historiallisen Seuran entinen jäsen *F. J. Rabbe* vainaja oli tehnyt „Finlands Minnesvärde Män“ nimistä teosta varten, vaan joita ei tähän asti ole julaistu.

Sen ohessa tulee Historiallisen Seuran kiittää monta kansalaista siitä avusta, jonka he ovat tehneet tälle yritykselle. Pyynnöstä on annettu toimituksen käytettäväksi useita arvokkaita autobiografisia tietoja, jotka seura aikoo arkistossaan säilyttää tulevien tutkijain varalle. Maamme papiston puolesta toimitus niin ikään on monesti saanut tehokasta apua, ja sukutauluja varten on voitu käyttää niitä runsaita sukukirjan aineksia, joita Suomen Muinaismuistoyhdistys on kerännyt monen vuoden kuluessa. Seuraavat herrat ovat, paitsi yllä mainitut, antaneet valmiita elämäkertoja Biografiseen Nimikirjaan:

Tohtori *Eliel Aspelin.*
Kamreeri *A. Boehm* (A. B.)
Maisteri *A. A. Borenius* (A. B—s.)
Professori *J. R. Danielson* (J. R. D.)
Prof. *And. Donner.*
Maist. *A. G. Fontell* (A. G. F.)
Prof. *Jaakko Forsman* (J. F.)
Ylioppilas *N. K. A. Gejtel.*
Lehtori *B. F. Godenhjelm.*
Filosofian kand. *Kustaa Grotenfelt.*
Yliopp. *Arvi Grotenfelt.*
Prof. *Edv. Hjelt.*
Yliopp. *Aug. Hjelt.*
Prof. *Konrad Hällstén.*
Fil. kand. *G. Lönnbeck.*
Maist. *A. J. Mela.*
Prof. *J. P. Norrlin.*
Prof. *J. A. Palmén.*
Fil. kand. *Volmari Porkka.*
Fil. lisensiaati *J. W. Ruuth.*
Amanuensi *B. O. Schauman* (B. O. S.)
Toht. *Valfrid Vasenius* (V.)

Painattamistyötä valvoi ensimmäisissä vihoissa fil. kand. *V. Porkka* ja sittemmin fil. kand. *K. Grotenfelt* ja yliopp. *A. Grotenfelt.*

Helsingissä 31 p. Toukokuuta 1883.

A.

Aadolf Fredrik, Ruotsin ja Suomen kuningas, syntyi Toukok. 14 p. 1710 Gottorp'in linnassa, lähellä Slesvig'in kaupunkia. Hänen isänsä oli Lybeck'in ruhtinas-piispa Kristian August, hänen äitinsä Baden-Durlach'in markkreivinna Albertina Fredrika, kumpikin sukua Ruotsin Pfaltsikuninkaitten kanssa. Vanhemman veljen kuoltua tuli Aadolf Fredrik 1727 Lybeck'in ruhtinas-piispaksi ja hallitsi vuodesta 1739 holhojana Holstein-Gottorp'in herttuakuntaa, osoittamatta kuitenkaan semmoisena mitään valtiollista kykyä. Omituiset asianhaarat saattoivat hänet Ruotsin valtaistuimelle: 1741—43 vuosien sota oli vienyt vallitsevan hattupuolueen perikadon partaalle, ja kun johtajat eivät nähneet muulla lailla voivansa säilyttää valtaansa, saati voittaa Suomea takaisin, päättivät he lepyttää Elisabet keisarinnaa valitsemalla yhden hänen suosimiansa Holstein'in herttuoita Ruotsin perintöruhtinaaksi (vert. Pietari III). Monen mutkan perästä valittiin Aadolf Fredrik täten kruunun perilliseksi 1743; meni 1744 naimisiin Preussin Fredrik Suuren sisaren, Loviisa Ulriikan kanssa, ja tuli kuninkaaksi 1751. Hallitsijana jäi hän kokonaan itsenäistä merkitystä vaille. Ruotsin silloiset peruslait supistivatkin kuninkaan vallan mitättömäksi, eikä Aadolf Fredrikin oma lempeä, taipuvainen ja hidas luonne olisikaan kehoittanut vilkkaampaan osanottoon hallituksessa, ell'ei se samassa olisi heittänyt hänet tykkänään lähimpäin neuvonantajainsa valtaan. Perintöruhtinaana saavutti hän yleistä kunnioitusta pitämällä kreivi Tessin'in neuvosta rohkeasti uuden isänmaansa puolta Elisabetia vastaan, mutta kuninkaana rupesi hän nerokkaan ja vallanhimoisen puolisonsa kehoituksista hankkimaan laveampaa valtaa, vaan niin malttittomalla tavalla, että hänen asemansa yhä vaan pahenemistaan paheni. Valtiosäädyt ja neuvoskunta puolestaan närkästyivät välistä vähäpätöisistäkin syistä, ja kohtelivat kuningasta loukkaavalla tavalla, milloin päättämällä prinssien kasvatuksesta vasten kuninkaallisten vanhempain tahtoa, milloin vaatimalla kuningattarelta kruunun jalokiviä tarkastettaviksi, j. n. e. Kun Aadolf Fredrik ei aina ottanut allekirjoittaakseen vasten hänen mieltänsä neuvoskunnassa tehtyjä päätöksiä, jotka kuitenkin lain mukaan olivat hänen allekirjoituksellaan vahvistettavat, hankittiin vihdoin varsinainen nimitemplasin tämmöisiä tapauksia varten, joten kuninkaallinen arvo kerrassaan haihtui tyhjäksi varjoksi. Tämä kaikki joudutti kruunatun pariskunnan jo kauan tekeillä olevia vallankumoushankkeita. Matkoilla maakunnissa luuli Aadolf Fredrik voittaneensa kansan suosiota, (1752 oli hän käynyt Suomessakin aina Loviisassa asti, palaten Pohjanmaan rantatietä myöten Ruotsiin); niinpä oli myös uskalias vaikka pieni hovipuolue koottu, joka oli luvannut apunsa; päätettiin siis Juhannuksen aikana 1756 äkkiarvaamatta vangituttaa hovin etevimmät vastustajat ja kutsua uudet valtiopäivät kokoon. Vaan tuuma oli huonosti harkittu ja tuli ennen aikaansa ilmi; säätyjen asettama tutkijakunta sai koko salavehkeen selville, ja syyllisemmät mestattiin; kuningas itse ja hänen puolisonsa saivat ankaria nuhteita, ja heitä uhattiin kruunun menettämisellä. Hattupuolueen heikoontuessa 1762 ruvettiin kuitenkin vähän enemmän lukua pitämään Aadolf Fredrikistä, joka oli välittänyt rauhan Ruotsin ja Preussin välillä, ja 1768, tulisen riidan kiihtyessä puolueitten välillä, onnistui hänen pakottaa myssyjä kutsumaan valtiopäivät kokoon, siten että hän vanhimman poikansa neuvosta luopui kruunusta (pariksi päiväksi). Tarkoittamaansa laajennettua valtaa itselleen hän ei kumminkaan tällä tempulla saavuttanut; vasta hänen seuraajansa, Kustaa III, teki „vapauden ajasta" lopun. Aadolf Fredrik kuoli halvaukseen Tukholmassa Helmik. 12 p. 1771; hänen puolisonsa eli 1782 vuoteen saakka.

E. G. P.

Abraham Melkiorinpoika, vouti Pohjanmaalla Sigismundon aikana. Hän oli Up-

salasta kotoisin ja katolis-uskoinen. Tuli kesällä 1596 Puolasta, varustettuna kuninkaallisella valtuudella olemaan Pohjanmaan voutina; pakeni Joulukuulla s. v. nuijakapinan alta voutikunnastaan, mutta palasi jälleen alkuvuodella 1597 ja mestautti kapinan päämiehet Suupohjassa. Vaan Tammikuun lopulla, lähtiessään Peräpohjaan, hän Tarharannan kähäkässä joutui väijyvän talonpoikais-joukon kynsiin, pääsi ensin pakoon, mutta saatiin jälleen kiinni ja kuljetettiin vankina Ruotsiin Arbogan valtiopäiville. Oltuansa useat kerrat tutkinnon alla, hän vihdoin keväällä 1598 mestattiin Tukholman kaupungissa. (Koskinen, Nuijasota).

Achrelius, Daniel, professori, syntyi v. 1644. Suvun kanta-isä kirkkoherra Ericus Olai Helsingius oli Helsinglannissa syntynyt 1507; lapsensa ottivat tuon uuden nimen kotipitäjästään Åkerista Roslagen'issa; pojanpojan poikansa Eerik Achrelius, syntynyt mainitussa pitäjässä 1604, tuli Upsalassa ylioppilaaksi 1625. Harrastettuansa siellä ensin kaunopuheliaisuutta, sitten matematiikia, vihdoin anatomiaa ja lääketiedettä, tuli hän Turkuun 1640. Kun Olavi Regelius, joka oli nimitetty lääketieteen professoriksi niin ikään perustetussa yliopistossa, hylkäsi tarjona olevan viran ja jäi harjoittelevaksi lääkäriksi Hollantiin, niin sai Eerik Achrelius hänen virkansa 1641 ja matkaili pian sen jälkeen ympäri Suomenmaata, tutkien kansan elintapoja ja tavallisimpia tautia sekä maan kasvien lääkeomaisuuksia. Kuitenkaan hän ei kirjallisuuden alalla julkaissut kuin pari puhetta, ja elämänsä myöhempinä vuosina häntä varoitettiin huolimattomuudesta virassaan. Hän oli piispa Rothovius'en vävy ja kuoli 1670. Hänen mainiompi poikansa Daniel Achrelius tuli maisteriksi 1672, yliopiston sihteeriksi ja filosofian tiedekunnan apulaiseksi 1673. Siitä virasta luovutettiin hän vuosikaudeksi, kun piispa Gezelius osoitti, että hän kirjoissaan oli papistoa soimannut, mutta nimitettiin kuitenkin 1679 professoriksi kaunopuheliaisuudessa. Sillä alalla julkaisi hän lukuisten muiden kirjainsa ohella *Ohjelman roomalaiseen kaunopuheliaisuuteen,* sen kuten muutkin kirjansa latinaksi. Merkillisin ja suurin kirjansa oli kuitenkin *Mietteitä maailmasta.* Kun sen julkaiseminen oli alkanut, ehdotteli filosofiallisen tiedekunnan dekanus Falander konsistoorissa, että kirja kiellettäisiin, koska se noudatti uusia filosofiallisia perusteita, mutta ehdotus hyljättiin, kun jumaluustieteen professorit ja lääketieteen professori Tillandz sitä puolustivat. Kirja ansaitsee huomiota kotimaisen sivistyksen ja järjellisyyden kehitys-historiassa, se kun edisti niiden tarvetta saada kehitä omasta itsestään, omasta käsityksestään, ja esitystavassa jyrkästi erosi sen ajan skolastillisesta kaavailemisesta. Daniel Achrelius, jonka vaimon nimi oli Anna Lind, kuoli lapsettomana Huhtikuun 23 p. 1692. (O. Hjelt, Naturhist. stud., ss. 19—65).

J. R. A.

Achrenius-suku. Ensimmäinen sillä nimellä tunnettu oli Someron kappalainen Simo Achrenius, † 1747. Hänen pojistaan oli nuorempi kuuluisa virsiseppä Abraham A., vanhempi, Simo, Sievin kappalainen, alempana mainittuin runoniekkain isä.

Achrenius, Abraham, syntyi v. 1706, ja pääsi Turun yliopistoon v. 1725. Täällä teki hän itsensä pian huomatuksi runolahjansa kautta, jota hän, ajan tavalla, varsinkin ahkerasti viljeli onnentoivotuksissa väitöksiin sekä muihin akatemiallisiin juhlatiloihin. Hän kirjoitti kolmella kielellä: latinaksi, ruotsiksi ja suomeksi, ollen viimeinmainitulla kielellä ensimmäisiä ja verrattomasti taitavimpia klassillisen kuusimitan niinkuin elegiallisenkin käyttäjiä koko sillä vuosisadalla. Paitsi maallista oli hän myös jo tähän aikaan harjoittanut hengellistäkin runoilemista, jonka alalle hän myöhemmin yksin-omaisesti kääntyi. Ollessaan näet koti-opettajana kreivi Creutz'in perheessä Haminassa sai hän jumalisen rouvan kautta voimallisen herätyksen ja taipui pietistalaiseen suuntaan. V. 1730 pääsi hän kirkkoherran apulaiseksi Pietarsaareen, 1733 pataljonan-papiksi Pohjanmaan rykmenttiin, joka Lappeenrannassa majaili. Näillä ajoin kiihtyi hänen jumalisuutensa yhä yksipuolisemmaksi, niin että hän kovan taudin jälkeen v. 1735, luultavasti vahingoksi kirjallisuudellemme, poltti koko vihon painamatta olevia maallisia runoelmiaan. Vielä enemmän yli kaikkein järjellisyyden rajain saattoi hänet uskonnollinen levottomuutensa Ähtävän kappelissa Pohjanmaalla, johon hän 1736 oli tullut papiksi. V. 1740 kolmantena Helluntai-pyhänä hyppeli hän siellä huutaen saarnatuolissa ja luopui sitten julkisesti virastaan, jonka jälkeen yhtyi kirkosta eronneisin lahkolaisiin. Tästä hovioikeuden eteen vedettynä pääsi hän, vasten sen ajan tapaa, ilman rangaistuksetta, jopa sai myöhemmin oman pyyntönsä mukaan jälleen pappisviran. Hän tuli nimittäin 1748 linnansaarnajaksi Turkuun ja 1753 kirkkoherraksi Nousiaisiin, jossa kuoli 1769. Hän oli naimisissa ensin Anna Margareeta Degerman'in, sitten Kristiina Svanbeck'in kanssa. Hänen poikansa Antti, myös Nousiaisten kirkkoherra, niinikään oli virsiseppä. Jo viratonna Turussa oleskellessaan ja vielä enemmän sitten, taas vakinaiseen virkaan päästyänsä, rupesi nyt Abraham A. mitä ahkerimpaan hengelliseen kirjailijatoimeen sekä Ruotsin että Suomen kielellä. Ruotsalaisista teoksista on suuri osa jäänyt käsikirjoituksiksi, mutta

jälkimmäisiä on painettuna noin 30 pienempää tai suurempaa. Enimmät ovat runomitallisia, joten A. on jättänyt Suomen kansalle perinnöksi noin 200 virttä. Noista suomalaisista virsistä (ruotsalaiset ovat paljon paremmat) on juuri harva vaan todisteena hänen runolahjastaan. Ne ovat hirmuisesti pitkävetoiset ja sekavat. Mutta niissä ilmauva harras jumalisuus on ne kuitenkin saattanut Suomen kansalle rakkaiksi, samoin kuin A:n suorasanaisetkin teokset. Useimpia on meidän aikoihimme asti yhä uudestaan painettu, ja muutamasta on tullut 12:s painos; yleisimpiin kuuluvat *Sionin virret.* (Akiander, Relig. rör. i Finl. v. m.). J. K.

Achrenius, Simo, edellisen veljenpoika, syntynyt 1729 Sievillä, tuli sitten kirkkoherran apulaiseksi Paltamoon, sieltä Pietarsaareen, ja kuoli 1758 naimatonna, vakinaiseen virkaan pääsemättä. Hän kirjoitti runoja Suomen kielellä, enimmiten käyttäen vanhaa kansanrunon mittaa, joka häneltä erittäin hyvin sujui. Muutenkin oli hänellä hiukka vilkkaampi mielikuvitus ja hienompi runollinen aisti kuin useimmilla muilla suomenkielisillä runosepillä siihen aikaan; vaan yhteinen niiden kanssa on hänelläkin ikävystyttävä pitkävetoisuus. Hänen suurin teoksensa on *Uudet hengelliset runot läsnä-olevaisista ja tulevaisista tiloista* v. 1766, sisältävä 2,300 säettä, jonka tarkoitus oli poistaa vanhat pakanalliset runot tuohon rakkaasen runomuotoon sommitelluilla hengellisillä. Että hänellä myös oli taipumusta leikkisään runouden lajiin, todistaa eräs pitkä, vaan sukkela onnentoivotus, painettu akatemialliseen väitökseen. J. K.

Achrenius, Henrik, edellisen veli, syntynyt 1730, eli nimismiehenä Kalajoella, oli naimisissa Katariina Helena Calamnius'en kanssa ja kuoli 1798. Hänkin harjoitti runoutta, mutta oli luonteeltaan ihan toisellainen kuin Simo. Heikki Achrenius on ainoa Kustaa III:n iloisen ja leikkisän, vaan irstaisen ajan edustaja suomenkielisissä runoilijoissa. Hän oli suuri hulivili, ja laulaminen sekä vanhalla runomitalla että myös riimiksi sujui häneltä hyvin liukkaasti. Häneltä on jäänyt koko joukko lauluja, enimmiten, ajan tavan mukaan, kirjoitettu häitä, nimipäiviä, väitöksiä ynnä muita tilaisuuksia varten. Melkein kaikki ovat leikkisää laatua, muutama oikein rivokin. Paras on *Tavallinen morsiantanssi,* painettu Z. Topelius'en runokokoelmaan. (Krohn, Suomenkiel. runollis.). J. K.

Achté, Emmy Charlotta, s. Strömer, operalaulajatar. Vanhemmat: Metrus Strömer ja Emilia Charlotta Carlson. Emmy Strömer'in isän-isä saanotaan olleen talonpojan poika nimeltä Rytkönen, Iisalmen pitäjän Ruotalahden kylästä. Tämä läksi Ouluun, missä rupesi kulta- ja kellosepäksi. Rytkösen kisälliksi tultua, tahtoi mestari antaa hänelle nimeksi Idström, mutta hän ei siitä huolinut vaan sanoi: pankaa Strömer. Emmyn isä, joka kuoli nuorena, oli myöskin kultaseppä. Emmy S. kävi Jyväskylän suomenkielistä sekä Helsingin ruotsalaista naiskoulua. Pienestä asti ilmautui hänessä suuri taipumus lauluun, mutta kodin varattomuuden tähden olisi tämä taipumus jäänyt kehittymättä, ell'ei kauppias M. Nylander Oulussa olisi ottanut kustantaaksensa hänen taiteellista kasvatustansa. Nautittuansa Helsingissä neiti E. Mechelin'in opetusta laulutaiteessa, hän läksi Pariisiin v. 1869, jossa kaupungissa hän oleskeli useampia kertoja, nim. vv. 1869—70, 1871—72 ja 1873, harjoittaen siellä laulua kuuluisan Massé'n johdolla, ynnä näytelmällistä plastiikia. Talviaikana 1870—71, koska silloin raivoavan ranskalais-saksalaisen sodan tähden oli mahdotonta lähteä Pariisiin, oli hän Tukholmassa, missä paitsi laulua myöskin harjoitti maalaustaidetta. V. 1875 hän matkaili Pariisissa, Dresden'issä, Leipzig'issä ja Berlin'issä. — Koska suomalainen opera pantiin alkuun syksyllä 1873, sitoutui Emmy S. jo ensi alusta siihen ja aloitti näyttelijätoimensa Wiipurissa 21 p. Marraskuuta 1873 Lucia'na samannimisessä operassa. Helsingissä hän astui esiin näkymölle samana talvena. Jo alusta alkaen hän herätti yleisön suurta ihailua ei ainoastaan kauniilla, täydellä mezzosopraani-äänellään, vaan myöskin voimakkaalla, tosidraamallisella esitystavallaan, joka erittäinkin soveltuu murhenäytelmällisiin rooleihin. Neiti S. on niin muodoin paljon vaikuttanut siihen yleisön suosioon, minkä suomalainen opera jo pian saavutti ja sitten on säilyttänyt. Etevimmät hänen näyttämänsä osat lienee: Leonora „Trubadurissa", Lucia, Norma, Lucretia Borgia, Fidelio, Valentine „Hugenoteissa", Elvira „Ernanissa", Pamina „Taikahuilussa", ja Rachel „Juutalaistytössä."

Vuonna 1875 hän meni naimisiin soittoniekka Lorenz Nikolai Achté'n kanssa. Tämä kuuluu suomalaiseen haaraan liiviläistä sukua von Achte. Eräs Wenäjän armeijassa palveleva kenraali tästä suvusta omasi tämän vuosisadan alussa maatilan Wiipurin läänissä. Kenraalin poika, Nikolai v. A., alennettiin keisari Nikolain valtioistuimelle nousemisen aikoina vänrikiksi, mutta ylentyi taas ja otti virka-eron majurin arvolla. Hän nai kauppiaan tyttären Sofia Charlotta Gottleben'in Porista, mihin hän muutti ja sisäänkirjoitettiin nimellä Achté. Ainoastaan yksi hänen pojistansa, joka on sotapalveluksessa Venäjällä, on säilyttänyt aatelisen sukunimen. Toinen poika oli yllämainittu Lorenz Nikolai A., joka syntyi Porissa 25 p. Toukokuuta 1835 ja tuli ylioppilaaksi 1856. Hän

on myöskin ollut sitoutuneena suomalaiseen operaan, milloin laulajana, millon orkesterin-johtajana. Harjoitettuansa musiikkia ulkomailla, on hän sepittänyt muutamia sävel-teoksia, joista mainittakoon musiiki kuning. Davidin 84 psalmiin köörejä, soloja ja orkesteria varten, fuga orkesterin kanssa (G moll), ouverturi näytelmään „Regina von Emmeritz" ja konserti-ouverturi paitsi useampia mieskvartetteja. (Suomen Kuvalehti 1874.

Adlerberg, Nikolai, kreivi, kenraaliadjutantti, Suomen kenraalikuvernööri, on syntynyt Pietarissa 31 (19) p. Toukokuuta v. 1819. Sukunsa johtuu suoraan etenevässä polvessa tunnetusta Upsalan arkkipiispasta Olavi Svebilius'esta, jonka lapset v. 1684 aateloittiin nimellä Adlerberg, ja jonka jälkeisistä yksi haara muutti Vironmaalle sekä otettiin sisään Räävelin ritarihuoneesen. Suku korotettiin kreivin-arvoon v. 1847, jolloin Nikolai Adlerberg'in isä, kenraaliadjutantti ja keisarillisen huoneen ministeri, E d v a r d F e r d i n a n d W o l d e m a r A d l e r b e r g tehtiin Venäjän valtakreiviksi. Hän kuului Luther'in uskontoon, vaan poikansa kääntyi kreikkalais-venäläiseen. Saatuaan kasvatusta ja opetusta keisarillisessa pagien-koulussa, astui Nikolai A. v. 1837 sotapalvelukseen vänrikkinä henkivartijaväen Preobrashenskin rykmentissä, oli sittemmin etevällä tavalla osanottajana Kaukasian sodassa, Unkarin sotaretkessä v. 1849 sekä Krim'in kampanjassa v. 1855, yleni sill'aikaa vähittäin kenraaliksi, lähetettiin v. 1856 Venäjän sota-attaché'na Berlin'in hoviin ja toimitti tätä virkaa vuoteen 1865. Viimeinmainittuna vuonna keisari Aleksanteri II, jonka luottamusta hän nautti suuressa mitassa, nimitti hänet Suomen kenraalikuvernööriksi. Semmoisena on A. sittemmin vaikuttanut useimpiin tärkeihin parannuksiin, jotka ovat Suomen valtiollista ja taloudellista kehkenemistä edistäneet, sekä sen kautta pysyväisesti kiinnittänyt nimensä uusimman historiamme painavimpiin tapauksiin. Keisarin edustajana hän avasi ja päätti valtiopäivät vv. 1867, 1872 ja 1877—78. Valtiollisten tointensa loma-aikoina on A. koettanut kirjailijatointakin ja painosta antanut franskankielisen luonnistuneen kuvaelman Itämaista: *En Orient, Impressions et Réminiscences, S:t Petersbourg 1867.* A. on naimisissa leski-vapaherratar A m a l i a K r ü d e n e r'in kanssa.

Adlercreutz-s u k u on suomalaista syntyperää; sen kanta-isä oli talonpoika E e r i k T u o m a a n p o i k a, joka eli 1600-luvulla ja omisti Tötarin talon Lohjan pitäjässä Uudellamaalla. Hänellä oli 12 poikaa, joista nuorin, 1643 syntynyt T u o m a s, lähtiessään maailmaan kotitalon mukaan sepitti itselleen nimen T e u t e r s t r ö m. Hän oli ensin Tukholmassa valtaneuvos Eerik Fleming'in palvelijana, meni sitten kruunun palvelukseen kirjanpitäjänä ja kommisariuksena reduktionitoimissa, tuli kamreeriksi ja rentmestariksi, aateloittiin 1701 nimellä A d l e r c r e u t z ja kuoli ruttoon 1710. Hänen pojanpojanpoikansa

Adlercreutz, Kaarle Juhana, sotapäällikkö, syntyi Huhtik. 27 p. 1757 Kiialan kartanossa Porvoon lähellä. Hänen vanhempansa olivat kornetti T u o m a s A d l e r c r e u t z ja H e d v i g K a t a r i i n a B a r t h é e l s. Kuten siihen aikaan oli tavallista, meni hän jo lapsena sotapalvelukseen, tuli 1779 Karjalan keveäin rakuunain luutnantiksi ja 1781 tapikapteeniksi. Sodassa 1788—90 palveli hän Savon prikaatissa, tullen 1789 majuriksi. Adlercreutz'ille samoin kuin useammille hänen aikalaisillensa sotureille oli tämä sota heidän varsinainen koulutuksensa sotataitoon. Sen taistelut olivat tosin jotensakin pieniä mieslukuun katsoen, eikä niissä liioinkaan metsien ja vesien tähden sopinut käyttää ratsuväkeä, jossa Adlercreutz palveli, mutta suurta valppautta ja neroa oli tarvis, kun piti alituisesti puolustaida monilukuisia vihollisia vastaan, hyväksensä käyttämällä erittäinkin maan luonnollisia varustuskeinoja, järviä, salmia, soita ja harjanteita; täten saivat siis pieniin osastoihin hajoitetun armeijan alemmatkin päälliköt oivan tilaisuuden omin neuvoin harjoittaakseen johtajakykyänsä ja varttuakseen sotakunnossa. Adlercreutz, joka varsinkin Porrassalmella Kesäk. 13 p. 1789 ja Pirttimäellä Toukok. 5 p. 1790 oli osoittanut sekä urhoutta että kekseliäisyyttä vaarassa, saikin useasti pienempiä jalkaväen osastoja komennettaviksi, ja voitti iloisen ja suopean luonteensa kautta sotaväen yleisen suosion yhtä paljon kuin hän taitavuudellaan saavutti mahtavain luottamuksen. V. 1792 hän nimitettiinkin everstiluutnantiksi ja Uudenmaan rakuunain päälliköksi, 1796 everstiksi ja 1802 toimitti hän vähäksi aikaa yliadjutantin virkaa; pari kertaa sai hän sen ohessa toimekseen järjestää uudestaan eri osastoja Suomen sotaväestä, ja tehtiin 1804 päälliköksi vasta pestatulle uudelle jalkaväen rykmentille, sittemmin kutsuttu hänen nimellään. Asuen perimässään Kiialan kartanossa, jossa vieraita varten aina pidettiin suuri sali ja kahdeksan vuodetta valmiina, käytti Adlercreutz rauhan kestäessä aikansa edistääkseen sotatietojansa lukemisella, johon hänellä nuorena ei ollut paljon tilaisuutta, ja hän oli myös ahkera ja toimelias maanviljelijä.

Vaan vuosi 1808 tuotti mitä suurimpia muutoksia tähän hänen asemaansa. Venäjän keisari julisti sodan Ruotsia vastaan ja marsitti lopulla Helmikuuta sotajoukkoja Suomeen. Adlercreutz'in rykmentti jätettiin Viaporin linnaan, vaan hän itse määrättiin päälliköksi toiselle prikaatille, jo-

hon sodan kestäessä kuului milloin enemmän, milloin vähemmän väkeä. Käskyn mukaan vetäytyi hän ensin taistellen takaisin rajalta Hämeenlinnaan asti, johon ylikenraali af Klercker kokoili sotavoimansa, tehdäkseen vastarintaa, mutta kun Klingspor'in saavuttua annettiin käsky peräytymiseen, täytyi Adlercreutz'in prikaatineen lähteä Tampereelle korjaamaan sikäläisiä muonatavaroja, jonka jälkeen hänen tuli jälleen yhtyä yhä vaan peräytyvään pääarmeijaan. Ei voitu muuta kuin totella, vaikka koko armeija palavasti halusi taistella. Mutta kun armeijan yliadjutantti Löwenhjelm Huhtik. 16 p. 1808 Pyhäjoen Ypperillä oli joutunut Venäläisten vangiksi, tuli Adlercreutz hänen sijaansa, saaden samassa laveamman vaikutusalan, jota hän jo toisena päivänä sen jälkeen tiesi yhtä älykkäällä kuin rohkealla tavalla käyttää. Oltiin Siikajoella, kirkonkylän kohdalla Huhtik. 18 p. 1808. Tiessään pohjaiseen päin oli Klingspor kuin aina, annettuaan peräytymis-käskyn armeijallekin, joka Adlercreutz'in tulisi järjestää. Viholliset, rohkaistuina pitkästä ja helposta voittoretkestään, kävivät väistyvien Suomalaisten kimppuun; kummaltakin puolen ehtivät he kiertäen Suomalaisten ohitse, ja kuormasto oli silminnähtävästi vaarassa joutua heidän valtaansa. Pidetyssä sotaneuvottelussa arvelivat useimmat parhaaksi yhä peräytyä, mutta Adlercreutz näki, että vihollisten keskusta nyt oli liian heikko kestääkseen urheata väkirynnäkköä, lähetti omin luvin kaksi komppaniaa joen yli ja järjesti suuren hyökkäyksen, jossa osaksi painetilla murrettiin Venäläisten sotarinta. Täten voitettiin aivan äkkiarvaamatta Siikajoen tappelu, ja ajaksi muuttui koko sodan meno. Sotamarski ei tosin tahtonut totutusta pakoretkestään lakata, vaan Adlercreutz'in onnistui saada hänet suostumaan tuumiin, joitten lähimpänä hedelmänä oli Revolahden voitto. Nyt sai Adlercreutz miekantähden suuren ristin ja kenraalimajurin arvon, ja ylimmäinen johto tuli yhä enemmin hänen käsiinsä. Paitsi vähemmissä taisteluissa löi hän Venäläiset Heinäk. 14 p. Lapualla ja Elok. 17 p. Alavuudella, jonka jälkeen hän korotettiin vapaherraksi. Vaan tähän päättyivätkin onnen päivät. Svartholman ja Viaporin linnat olivat jo kuukausia ennen antauneet; Ruotsista ei saatu juuri paljon apua, ja Wlastow voitti Fieandt'in Karstulassa, joten pääarmeijan paluumatka oli vähällä tulla katkaistuksi. Adlercreutz väistyi siis Kuortaneelle, valitsi Ruonalla vahvan aseman, jossa hän Syysk. 1 p. suurella menestyksellä torjui Kamenski'n kahdenkertaisella voimalla tekemät ankarat rynnäköt. Valitettavasti hän tämän jälkeen ilman pätevää syytä arveli parhaaksi yöllä peräytyä, ja viholliset, hekin paluumatkalla, huomasivat tämän ja kääntyivät kiiruisasti takaisin. Seuraavana päivänä uudistettiin taistelu Salmella, vaan Suomalaisissa oli silloin sekä luottamus että voimatkin vähenemäisillään; niinpä rasittikin Adlercreutz väkeänsä ehkä liiaksi rynnäköillä, ottaen itse niin uhkarohkeasti osaa taisteluun, että hän kerran adjutanttiensa kanssa sai sapelilla raivata itselleen tien sotajoukkojensa luo. Hän jäi kuitenkin voittajaksi sotakentälle, mutta Venäläisten tappiot korvattiin, suomalaisen armeijan heikontumistaan heikontuessa, joten peräytyminen tuli yhä välttämättömämmäksi. Oravaisissa tehtiin vihdoin viimeisen kerran lujaa vastarintaa Syysk. 14 p. 1808. Noin 15—17 tuntia taisteltiin suuremmalla urhoudella kuin milloinkaan, vaan sittenkin „toivot murtui ja tappion toi voitto myös". Tälläkin kertaa hätäili Adlercreutz vähän, käskiessään rynnäkköjä; yhä uusia vihollisjoukkoja saapui uupuneita Suomalaisia vastaan, eikä siis yön tullessa voitu muuta kuin uudestaan lähteä matkalle pohjaiseen päin. Venäläiset eivät kuitenkaan ylen nopeasti seuranneet peräytyviä, ja Lohtajalla Syysk. 30 p. tehtiin aselepo, joka tosin varjeli pääarmeijan paluumatkaa, vaan pakotti Sandels'in jättämään edullisen asemansa. Marrask. 19 p. tehtiin sitten Olkijoella uusi aselepo, jonka mukaan koko Suomen armeijan piti vetäytyä Kaakamajoen toiselle puolelle. Armeija ja muonavarat täten pelastettiin joutumasta vihollisten valtaan, vaan kun suomalaisen armeijan viimeinen osasto Jouluk. 13 p. 1808 oli mennyt rajan yli, oli koko Suomen manner Venäläisten käsissä. Adlercreutz sai pyynnöstänsä luvan erota armeijastaan ja läksi Tammik. 4 p. 1809 Tukholmaan.

Ruotsin pääkaupungissa otettiin häntä kaikkialla riemulla vastaan, ja hallituksen vastustajat, joitten mielipaha yhä kiihtyi Kustaa Aadolfin mielettömästä käytöksestä, pyysivät Suomen uljasta puolustajaa osalliseksi jo kauan ajeltuihin vallankumoustuumiin, mutta turhaan, sillä Adlercreutz'in suoraa ja vilpitöntä luonnetta iletti salaiset vehkeet. Vaan kun Venäläiset kolmelta eri haaralta rupesivat tunkemaan Ruotsiin, ja Länsi-Ruotsiin majoitetut sotajoukot samaan aikaan Adlersparre'n johdolla nostivat kapinan, jonka johdosta kuningas aikoi paeta Etelä-Ruotsiin, oli rohkeata ja pikaista päätöstä tarvis, jos tahdottiin estää uhkaavaa sisällistä sotaa ja koko valtakunnan perikatoa. Silloin Adlercreutz kuuden luotettavan ystävän kanssa Maalisk. 13 p. 1809 meni kuninkaan luo, kielsi häntä pois lähtemästä; ja kun Kustaa Aadolf vimmastuneena ei tahtonut ottaa varoitusta korviinsa, otti Adlercreutz hänet omin käsin vangiksi. Arvaamattomia selkkauksia oli täten estetty, ja verta vuodattamatta oli vallankumouksen vaarallisin

osa suoritettu. Herttua Kaarle otti sitten kehoituksesta valtio-ohjakset käsiinsä, ensin valtionhoitajana, sitten kuninkaana, ja kun hallitusmuoto oli muutettu, sai Adlercreutz 1810 sijan valtaneuvostossa. Hän sai muutoinkin monta kiitollisuuden osoitusta suurista ansioistaan; muun muassa antoivat Ruotsin valtiosäädyt hänen ja hänen jälkeläistensä omaksi 50 vuodeksi Läckö'n Länsigötinmaalla olevan kuninkaankartanon „Siikajoen" nimellä. Sen ohessa hän korotettiin 1811 kenraaliksi ja 1814 kreiviksi, ja oli tapipäällikkönä Saksassa 1813 ja Norjassa 1814. Koko ruotsalaisen armeijan yliadjutanttina 1809—15 täytyi hänen myös pitää huolta rauhan jälkeen virattomiksi jääneistä suomalaisista upseerista, ja hän toimittikin tätä vaikeata tehtävää erinomaisella tarkkuudella. Itse hän ei tosin katsonut enää voivansa palata Suomeen, vaan kuolemaan asti pysyi hän hartaana Suomalaisena, ja moni palasi hänen kehoituksesta isänmaansa helmoihin. Lyhyen taudin perästä kuoli Adlercreutz Tukholmassa Elok. 21 p. 1815 ja haudattiin serafimer-ritarina Riddarholm'in kirkkoon. Hän oli 1792 nainut Henriette Amalia Stackelberg'in ja 1798 Margareeta Beata von Engeström'in. (Finl. Minnesv. Män, y. m.). E. G. P.

Aeimelæus-suku. Kantaisä Jaakko Äimä oli nimismies ja rusthollari Kokemäen Aimälässä. Hänen poikansa Antero Äimä, josta tuonnempana on kerrottava, oli Suomenmaan viskaali ja kuoli noin v. 1662. Vaimonsa Margareeta Kiettermann'in kanssa oli viskaali Äimällä 12 lasta. Hän oli kouluttanut neljä poikaa, jotka nimittivät itsensä Aeimelæus. Niistä Kustaa kuoli Yli-Satakunnan tuomarina, Jaakko tuomarina Ali-Satakunnassa 1686, ja viimeinmainitusta suku haaraantui kahtaalle. Hänen vanhempi poikansa Antero, syntynyt 1677, kuoli Halikon kirkkoherrana 1735 ja oli Pöytyän kirkkoherran Jaakko Aeimelæus'en sekä Yli-Satakunnan tuomarin Antero Aeimelæus'en isä; nuorempi poika Niilo, syntynyt 1679, joutui ison vihan aikana moninaisten vaiheiden perästä Pohjanmaalle Isonkyrön kirkkoherraksi, jona kuoli 1750. Hänen 13:sta lapsestaan ovat mainittavat: *I.* Juhana, Isonkyrön kirkkoherra, kuollut 1805, joka 1773 julkaisi Turun sanomissa kertomuksen Isonkyrön pitäjästä sekä 1779 Ruumissaarnan konrehtori Wegelius'en hautajaisissa. Kirkkoherra Juhanan poikia olivat 1) Niilo, hänkin Isonkyrön provasti, joka 1785 julkaisi Turun sanomissa Waasan kaupungin kertomuksen ja 1806 isänsä elämäkerran, oli 1808 suomalaisen deputationin jäsenenä Pietarissa, 1809 Pohjanmaan papiston edusmiehenä Porvoon valtiopäivillä ja kuoli 1817; 2) Kaarle Fredrik, Paltamon provasti ja jumaluustieteen tohtori, joka kuoli 1831 ja oli Pyhäjoen kirkkoherran Kaarle Aejmelæus'en, Bredow'in kouluhistorian suomentajan isä; 3) Kristian Aejmelé, lääketieteen tohtori ja muinaiskalujen keräilijä, kuollut 1848, joka paitsi väitöskirjaansa julkaisi luettelon metsäkasveista Waasan seuduilla Prytz'in kirjassa *Floræ Fennicæ Herbarium* ja muistoonpanoja Pohjanmaan entisyydestä, luultavasti ne, jotka luetaan sanomissa Åbo Underrättelser 1824. *II.* Niilo, maamittari, joka muun muassa kävi Pohjanmaan ja Länsipohjan rajan, kuoli 1773. Hänen poikansa Juhana kuoli Uudenkirkon kirkkoherrana 1829, ja tämän poika Niilo Aejmelæus, joka syntyi Waasassa Syyskuun 11 p. 1812, vihittiin papiksi 1835 ja kuoli Porvoon konsistoorin notaarina Elokuun 20 p. 1854, on julkaissut ensimmäisen suomalaisen uutelon *Haaksirikko*, joka painettiin Helsingissä 1838. (Muistopuheita v. 1686, 1750, 1805 ja 1817, kaikki painettu). J. R. A.

Affleck, Simo, majuri, kruunun arentimies Pohjois-Karjalassa, on kamala esimerkki siitä tiranniudesta, jolla Ruotsin mahtavuuden aikana joskus meneteltiin syrjäisillä maaseuduilla. Tämän miehen syntyperästä ja edellisestä elämästä ei ole varmoja tietoja; kuitenkin sopii mainita, että v. 1651 eräs Wilhelm A. Fläck tavataan Pietari Brahe'n voutina Iisalmen ja Pielisten pitäjissä, ja on mahdollista Affleck'in olleen tätä sukuperää. V. 1692 hän jo oli majurina ja vastaan-otti silloin Lieksan hovin Pielisissä, entisen arentimiehen Salomon Enberg'in (ks. Segercrantz) jälkeen. Myöskin Hovilan kruunun-hovi Nurmeksessa ja Suorlahden hovi Kiteellä tulivat hänen haltuunsa. Sen ohessa hän oli rajakapteenina Kajaanin läänin nostoväelle ja omisti niillä seuduin Turunkorvan talon Sotkamossa Nuasjärven rannalla, puolentoista peninkulman päässä Kajaanin kaupungista. Karjalassa hän on jättänyt kamalat muistot. Kansantaru vielä kertoo, kuinka „Simo Hurtta" — sillä nimellä häntä muistetaan — hallitsi tirannin tavalla, väijyen miesten omaisuutta ja naisten kunniaa, kunnes talonpojat vihdoin nousivat ilmikapinaan häntä vastaan. Tämä tapahtui v. 1710, kohta sen jälkeen kun Venäläiset olivat valloittaneet Käkisalmen. Talonpoikain tuumaan yhdistyi Pielisten provasti Pietari Herkepæus, Affleck'in oma appi, joka ei tiennyt muuta neuvoa vihattua vävyä vastustaaksensa, kuin että houkutteli asukkaat vannomaan uskollisuutta Venäjän tsaarille. Affleck itse oli tähän aikaan jo siirtänyt perheensä ja paraan osan tavaroistansa Kajaanin puolelle. Joku osa omaisuudesta oli vielä Hovilaan jäänyt ja piti talvikelillä kuljetettaman edemmäs. Silloin Nurmeksen talonpojat, erään Sormuisen johdolla, ryntäsivät yöllä Mar-

rask. 30 p. vastaan 1710 Hovilaan ja ottivat sen haltuunsa. Vaan pian sen jälkeen saapui Affleck 30:n sotamiehen kanssa paikalle ja otti tavaransa takaisin. Mielten tila Yli-Karjalassa ja Venäläisten lähisyys näytti kuitenkin niin arveluttavalta, että Affleck pian siirtyi takaisin Pohjanmaalle, poltettuansa 400 tynnyriä viljaa, joita ei voinut mukaansa viedä. Seuraavana vuonna sai Affleck Suomen pääkomentajalta, kreivi Nieroht'ilta, 100 ratsumiestä, jotka ylöskantoivat hänen verosaatavansa ja pitivät Karjalaisia kurissa. Mutta kun talvella 1712 Nieroht'in seuraaja Lybecker jälleen kutsui ratsuväen pois, syntyi uusi tuuliaispää, joka toi koston vihurit Kajaaniin asti. Maalisk. 13 p. 1712 eräs Käkisalmen läänin tienoilta tullut venäläinen joukko, johon Pielisten talonpoikia yhtyi, kävi Kajaanin kaupunkia ryöstämässä. Tämä oli niinkutsuttu „Sarkasota". Paluumatkalla käytiin myöskin Turunkorvassa, joka ryöstettiin ja poltettiin. Affleck itse näkyy olleen kivulloisuuden tähden virkavapaa eikä silloin näillä seuduin oleskellut; mutta hänen vaimonsa ja 7 lasta vietiin vankina Venäjälle, eivätkä liene ikinä palanneet, koska Affleck ei huolinut heistä lunnaita maksaa. Miehen varallisuus lienee ilmankin tästä puuskasta saanut kovan kolauksen; muun muassa oli Kajaanin linnan komentaja, vihollisten mentyä, poltattanut Affleck'in komean kaupunki-kartanon kaluineen, arvattavasti linnan paremmaksi turvaksi. — „Sarkasodan" perästä oli Affleck seuraavana kesänä saapuvilla Kajaanin läänissä, jolloin tutkintoa pidettiin näistä ennen kerrotuista meteleistä. Mutta sen perästä emme tapaa häntä ennen kuin v. 1723 Pielisissä, jossa hän rauhanteon perästä on jälleen ottanut arenti-hovit haltuunsa. Siellä hän Toukok. 9 p. 1725 ampui itsensä. Ainoa silloin jälillä oleva poika, rykmentin-kortteli mestari Kaarlo Affleck, peri Lieksan hovin. Ainoa tytär Kristiina naitiin isän hautauspäivänä eräälle luutnantti Otto Kaarlo Furumark'ille. (K. A. Castrén, Kajaanin lään.).
Y. K.

Afzelius, Antti Eerik, professori, syntyi Huhtik. 25 p. 1779 Forshem'in pitäjässä Itägötinmaalla; vanhempansa olivat lääninprovasti Eerik Afzelius ja Kristiina Margareeta Victorin. Hän oleskeli ylioppilaana Upsalan ja Turun yliopistoissa, tuli Upsalassa dosentiksi ja adjunktiksi, sekä nimitettiin 1818 professoriksi yleisessä ja isänmaan lainopissa Turun yliopistossa. Sai eron tästä virasta jo 1821, vaan jäi senkin jälkeen asumaan Suomeen. Miten hän oikeastaan saavutti muutamain mahtavain epäsuosion, sitä ei varmaan tiedetä, joko irvikuvia piirtämällä, kuten kerrotaan, tahi ajamalla oikeudenasioita heitä vastaan kruununtiloista Wiipurin läänissä; varmaa on vaan, että hän 1831 Puolan kapinan syttyessä sai käskyn ennen lyhyen määräajan kuluttua lähteä maasta pois. Myöhästyneenä Ahvenanmaalle otettiin hän vangiksi ja vietiin Viatkaan; sai tosin 1835 palata Suomeen, jossa hän sillä kertaa puoleksi vankina asuskeli Lappeenrannassa ja Käkisalmella, vaan vietiin 1837 jälleen vankeuteen Liivinmaalle, ensin Wenden'iin, sitten Riigaan, jossa hän kuoli 1850. Hän oli 1806 nainut Maria Margareeta Hydrén'in.
E. G. P.

Agricola, Mikael, suomenkielisen kirjallisuuden isä, syntynyt noin 1508 Pernajan pitäjässä Torsbyn kylässä, missä isänsä Olavi Simonpoika asui kalastajana Särkilahden kartanon palveluksessa. A. kävi ensin Wiipurin, sitten Turun koulua, jonka jälkeen pääsi piispa Martti Skytte'n käsikirjuriksi. Koululaisena jo oli hän kuullut Pietari Särkilahden evankelisia saarnoja ja mieltynyt niihin. Tätä uutta oppia rupesi hän nyt itsekin ahkerasti levittämään sekä Turussa että maaseuduilla, seuratessaan Skytte'n kanssa piispankinkereillä. Suosijansa piispan kustannuksella pääsi hän sitten (v. 1535?) evankelisen opin itse alkupesään, Wittenberg'in yliopistoon, jossa harjoitti tieteellisiä lukemisia Luther'in ja Melanchton'in johdon alla ja sai maisterin arvon. Palatessaan oli hänelle noilta mainioilta opettajiltaan kehuvainen suosituskirja muassaan.

A. nyt kohta määrättiinkin Turun koulun rehtoriksi, joka oppilaitos hänen taitavan johtonsa alla oli niitä harvoja Ruotsin vallassa, jotka silloin valtakunnassa yleisellä koulu-opetuksen rappiotilan ajalla täydessä kunnossa pysyivät. Skytte piispan erottua virastaan uskottiin hänen laaja hiippakuntansa väli-aikaisesti A:n hoidettavaksi. V. 1554 jaettiin Suomen hiippakunta kahtia, jolloin A. varsinaisena piispana sai läntisen, Turun-puolisen osan. Lopulla elämätänsä tuli hänelle paitsi sitä myös valtiollisia toimia osaksi. Hän lähetettiin muutamain toisten herrain kanssa Moskovaan, Venäjän kanssa rauhaa sovittamaan. Tämä oli A:n viimeinen työ. Sieltä palatessaan sairastui hän ja kuoli likellä Venäjän rajaa, Kyrönniemen kylässä Uudenkirkon pitäjää Huhtik. 9 p. 1557. Ruumis haudattiin Wiipurin tuomiokirkkoon. Naimisissa oli A. Birgitta Olavintyttären kanssa. Hänen poikansa Kristian, Räävelin piispa, aateloittiin nimellä Leijonmarck. Tämän lähimmät jälkeiset eivät kuitenkaan käyttäneet tätä nimeä. Vasta Turun hovioikeuden varapresidentti Sven Leijonmarck † 1728, Mikael Agricolan pojanpojan pojanpoika, otti sen omakseen. Toiset suvun haarat taas jatkuivat tähän aikaan asti entisellä nimellä.

Juuri niinä vuosina, joina A. oli piispanviran toimittajana, poistettiin enin osa vanhoista katolisista kirkonmenoista. A. siis

ansaitsisi nimen Suomen uskonpuhdistaja. Kuitenkin menetteli hän siinä hyvin varovasti, ilman sitä jyrkkyyttä, jota Ruotsissa käytettiin. Siitä muka laimeudesta saikin hän kerran Kustaa Waasalta ankarat nuhteet, mutta A., totisena Suomalaisena, luotti enemmän s a n a n voimaan kuin väkivaltaan. Hänen pääharrastuksensa oli tarpeellisten kirjain hankkimisella valistaa kansaa ja siten valmistaa uskonpuhdistukselle vakinaista sijaa.

Kaikkein ensiksi toimitti hän *Aapiskirjan* (ennen v. 1543). Sen jälkeen tuli *Alcuoppi uscohon,* luultavasti Luther'in vähemmän katkismuksen suomennos. Suurempi teos jo oli v. 1544 ilmitullut *Rucouskirja,* joka paitsi rukouksia myös sisältää kaikellaista muuta, esim. almanakan, tähti-ennustustauluin kanssa, ja muutamia lukuja evankeliumeista. Tämän kirjan ulostuleminen on käännöskohtana Suomen kirkon historiassa, sillä tästä lähtein voi kansan oma kieli ruveta kaikumaan latinan sijasta jumalanpalveluksessa. Ja koska se kansan korviin oudolta kuului, vakuutti A. esipuheessaan: „Kylle se cuule Somen kielen Ioca ymmerdhe caickein mielen". — Uuden Testamentin suomentamisen oli A. jo Wittenberg'issä alkanut ja v. 1542 saanut työn valmiiksi. Se tuli kuitenkin vasta 1548 painosta, koska A. ei jaksanut sitä itse kustantaa, vaan oli siihen kruunulta varat hankittavat. V. 1549 toimitti A. kaksi protestanttista kirkonmenoa määräävää kirjaa, nimeltä *Käsikirja castesta ia muista Christikunnan menoista* ja *Messu eli Herran echtolinen.* Senjälkeen ryhtyi hän ahkerasti Vanhankin Testamentin suomentamiseen, osaksi käyttäen avukseen Turun koulun oppilaita, joiden työtä itse korjasi. Näin tuli v. 1551 painosta *Psaltari* ynnä myös *Veisut ja Ennustoxet Mosesen laista ia Prophetista uloshaetut.* Viimein painatti hän v. 1552 *Ne Prophetat Haggai, Sacharia ia Malcachi* ynnä otteitten kanssa Moseksen laista. Siihen lakkasi nyt A:n kirjallinen toimi. Syynä oli osaksi kirjojen huono menekki, osaksi monet virkatoimet piispana. Pää-asiallisesti oli hänen toimittamainsa kirjain tarkoitus kirkollinen, mutta mielellään hän kuitenkin myös pisti väliin yhtä ja toista maallistakin oppia, esim. Psaltarin esipuheesen Suomen mytologian, viimeisen teoksensa alkuun lyhyen sielutieteen suomeksi. Ja kaikissa tapauksissa on hän teostensa kautta ylimalkaan luonut suomalaisen kirjakielen ja siis täydellä syyllä sanottava koko kirjallisuutemme peri-isäksi.

Ollen ruotsalaisesta seudusta kotoisin, oli hän luultavasti vasta koulua käydessään ja sitten elämässä oppinut suomea. Se tuntuu kyllä hänen teoksissaan, joissa on paljon ruotsinvoittoisia lauserakennuksia, varsinkin ylenpaltisesti prepositioneja käytettynä. Mutta yleisesti kuitenkin luullaan hänen kieltänsä huonommaksi kuin se todella on. Hyvin usein nähdään väärät ja oikeat muodot rinnakkain, esim. tavallisesti: „uskoa Jumalan päälle", mutta myös: „uskoa Jumalaan". Ja ylimalkaan jättivät myöhemmät raamatunkorjaajat tähän vuosisataan saakka A:n suomennokset jokseenkin entiselleen. Vielä vähemmin voi moittia A:n kieltä köyhyydestä, sillä siinä päinvastoin on monta perisuomalaista sanaa, joiden sijasta nyt muukalaisia käytetään. Väärä on niin-ikään tuo yleinen luulo, että A. yksistään Turun murretta viljeli. Hän itse sanoo enimmiten käyttäneensä Turun kieltä, koska siihen seutuun on kristin usko ensiksi tullut ja siinä on maan emäkirkko, mutta kuitenkin, „häden teden (tähden), cosca tarve on anonut", ottaneensa apua muista murteista. Ja hänen kielensä tarkempi tutkimus näyttää, että jo silloin tuli koko joukko itäsuomalaisuutta, niinkuin näyttäisi Wiipurin murteesta, kirjakielemme sekaan, esim. refleksivisiä muotoja, akkusativit meidät, teidät y. m., joista kuitenkin osa 1642 vuoden korjauksen kautta jälleen poistettiin. J. K.

Ahlman, Gabriel, assessori, syntyi Perniön pitäjässä 8 p. Syyskuuta v. 1737. Hänen isänsä M a t t i a s A l m a n, joka oli ensin pitäjän apulaisena, sittemmin kappalaisena siellä, kuoli jo v. 1745, jonka perästä hänen äitinsä näkyy menneen uudesti naimisiin. Opinnot päätettyään, rupesi G. Ahlman siviili-palvelukseen, jossa hän pääsi kruununvoudiksi Yli-Satakunnan yläpuoliseen kihlakuntaan sekä saavutti assessorin arvonimen. Viimeiset ikävuotensa hän vietti Hatanpään kartanossa (Messukylässä), jonka hän oli ostanut presidentti, vapaaherra H. H. Boije'n perillisiltä. Ollen ymmärtäväinen ja vireä taloutensa hoidossa, hän jätti jälkeensä, senaikuisiin oloihin katsoen, melkoisen omaisuuden, ja tämän hän testamentilla Heinäkuun 2 p:ltä 1798 sääsi Suomen Talousseuralle, joka vuotta ennen oli perustettu, ja jossa hän oli jäsenenä. Pääoman, joka nousi yli 50,000 riksin, hän jakoi tasan kahteen ja määräsi toisen puolen korkorahat käytettäviksi pitäjän-koulutta-jain palkkaamiseksi yhteisen ja etenkin köyhän kansan lapsia varten Messukylässä ja Tampereen kaupungin lähipitäjissä, sekä toisen osan korot hyödyllisten tointen edistämiseksi, ennen kaikkia Porin läänissä ja Yli-Satakunnan yläpuolisessa kihlakunnassa. Tämä suuri lahjoitus, joka Ahlman'in kuoltua 5 p. Lokakuuta 1799, tuli Suomen Talousseuran hyväksi, tuotti sen pyrinnöille sitä aineellista tukea, jota niiltä oli siihen asti suurissa määrin puuttunut. Niinpä päättikin Talousseura Porthan'in ehdotuksesta maalauttaa öljyvärillä A:n muotokuvan ja asettaa sen kokous-

huoneesensa. Vielä on Seura lyöttänyt muistorahankin, jossa näkyy A:n rintakuva. A:n haudalla Messukylän kirkkomaassa seisoo marmoripatsas, jossa luetaan pöyhkeilevä ruotsinkielinen päällekirjoitus. Vuodesta 1795 oli Ahlman naimisissa Ottiliana Charlotta Ladau'in, majuri Juhana Henrik Langenskiöld'in lesken kanssa, vaan kuoli lapsetonna. K. F. I.

Ahlman, Frans Ferdinand, Senaatin kielenkääntäjä, syntyi Helmik. 11 p. 1836 Hauhon pitäjässä, jossa hänen isänsä toimitti suntion virkaa. Käytyänsä Hämeenlinnan koulun ja Porvoon kymnaasin läpitse hän tuli ylioppilaaksi v. 1856. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kustannuksella hän teki v. 1858 kesällä matkan Savoon vanhojen runojen ja satujen keräämistä varten. Suoritettuansa kandidaatitutkinnon v. 1860 oleskeli hän ulkomailla vv. 1861, 1862; ja on sittemmin toimittanut opettajan virkaa erilaisissa aineissa Helsingin kouluissa. Nimitettiin v. 1868 Suomen kielen kääntäjän apulaiseksi Keis. Senaatin yleisessä Kansliassa, ja kun v. 1871 uusi kielenkääntäjän virka asetettiin, niin määrättiin Ahlman sen toimittajaksi v. 1872. Nainut Katariina Grigorieff'in v. 1863. — Sanakirjallisella alalla Ahlman on uutterasti työskennellyt. Vuonna 1865 ilmestyi hänen *Ruotsalais-Suomalainen Sanakirja* (2 painos 1872) ja v. 1874 hänen lyhyempi samanlaatuinen teos *Ruotsalais-Suomalainen ja Suomalais-Ruotsalainen Sanakirja* (I—II osa). Sen ohessa hän on kirjoittanut oppikirjoja Suomen ja Ruotsin kielissä sekä tehnyt useampia suomennoksia.

Ahlqvist, August Engelbrekt, kielentutkija ja runoilija, syntynyt 7 p. Elokuuta 1826 Kuopiossa, missä kaupungissa tahi sen lähisyydessä hän vietti lapsuutensa päivät. Käytyänsä siellä olevaa koulua tuli hän ylioppilaaksi 1844. Jo hamasta lapsuudesta asti täydellisesti perehtyneenä Suomen kieleen, oli hän jo ennen yliopistoon tulemistansakin aloittanut kirjallisia toimiansa erään maantieteellisen oppikirjan suomentamisella. Ylioppilaana hän suurella innolla harrasti kansallisia rientoja, ruveten tieteellisesti tutkimaan Suomen kieltä ynnä sen sukukieliä. Suomeksi hän käänsi muutamia Runebergin, „idyll och epigram" nimisiä kappaleita ja „pilven veikon", sekä Almqvist'in „Grimstahamns nybygge" (Putkinotkon uudispaikka) ja „Kapellet" (kappeli). V. 1847 rupesi A., P. Tikkasen, D. E. D. Europæus'en ja A. Warelius'en kanssa ulosantamana Suometarta, jolla on ollut se suuri merkitys, että se oli ensimmäinen suomenkielinen sanomalehti, mikä ryhtyi valtiollisiin asioihin. Vuosina 1846, 47 vaelsi A. ympäri Pohjanmaata ja Karjalaa, tutkiaksensa näiden maakuntien kielimurteita sekä kootaaksensa kansansatuja ja runoja. Tultuansa filosofiankandidaatiksi 1853, läksi A. seuraavana vuonna lavealle matkalle niitten suomalaisten heimokuntain luo, jotka asuvat Suomen rajojen ulkopuolella. Inkerinmaalla hän tutkieli Vatjalaisten kieltä, joidenka tutkimusten hedelmänä v. 1855 ilmestyi *Votisk grammatik* (Vatjan kielioppi), painettuna Suomen tiedeseuran „Acta"issa, tom. V. Sieltä läksi A. Wiron- ja Liivinmaahan, tutustuaksensa Wiron kieleen ja kirjallisuuteen; hänen siellä olemisensa antoi aihetta siihen kirjoitukseen, jonka hän julkasi Suomi-nimisessä aikakauskirjassa v. 1855 *Wiron nykyisemmästä kirjallisuudesta*. Toukokuussa 1855 A. meni Aunuksenmaahan, ja kulki siellä välistä jalkaisin, välistä ratsastaen Vepsäläisten eli n. k. Pohjoistschudilaisten asuntopaikkojen kautta. Tutkimuksensa niiden kielessä julisti hän kirjoituksessaan *Anteckningar i Nordtschudiskan* s. o. muistoonpanoja pohjoistschudilaiskielessä (S. tiedeseuran Acta, tom. VI, 1859). Oltuansa jonkun ajan kotimaalla lääksi hän taas, Helmikuussa 1856, matkalle Itä-Wenäjään ja Siperiaan. Kasan'in kaupungissa oleskellen tutki hän sen ympäristössä asuvien Tatarien ja Tschuvaschien kieliä, läksi sieltä viimeinmainittujen sekä Tscheremissien alueelle ja oleskeli sitten, 1857 vuoden kuluessa, Wolgajoen keskiseuduilla asuvien Mordvalaisten maassa, jonka sanotaan olevan hedelmällisimpiä koko Wenäjässä. Toisesta niitä kahta murretta, joihin Mordvan kieli jakaantuu, on A. ulosantanut kieliopillisia teoksia: *Läran om verbet i mokscha-mordvinskan* (oppi verbistä mokscha-mordvan kielessä) dosenttivirkaa varten 1859 ja *Versuch einer Mokschamordwinischen Grammatik* Pietarissa 1861, josta sai puolen Demidoff'in palkintoa 1862. Keväällä 1858 kulki hän itäänpäin Uraali-vuoriston yli, Länsi-Siperiassa asuvien Ostjaakkein ja Voguulein luo, jotka ovat Magyarien likimmäistä sukua. Nähtyänsä monta vaivaa näiden metsästäjäkansojen oloja tutkiessaan, palasi A. vihdoin syksyllä 1858 kotimaalle. Pitkällisiä matkustuksia on hän sangen hupaisalla tavalla kuvaillut kirjassansa *Muistelmia matkoilta Wenäjällä vuosina 1854—58.*" Vv. 1861, 62 hän taas oleskeli Saksassa ja Unkarissa, harjoittaen osittain yleistä kielitiedettä, osittain magyarin kieltä; tämän sukulaisuutta Suomen kielen kanssa hän on selittänyt eräässä kirjoituksessa Suomi-aikakauskirjassa 1863. Äsken, v. 1877, A. taas on tehnyt muutaman kuukauden kestävän matkan Vogulein maahan, täydentääksensä tietojaan tästä kansasta.

A. tuli Lönnrot'in jälkeen professoriksi Suomen kielessä ja kirjallisuudessa, jota virkaa varten hän kirjoitti *Runous-oppi* nimisen väitöskirjan 1863. Samoin kuin hän tässä teoksessa selittää suomalaisen runouden meetrillisiä lakeja, pyytää hän

kirjassaan *De vestfinska språkens kulturord* (länsi-suomalaisten kielten sivistyssanat) 1871, vertailevan kielitieteen nojalla selvittää Suomalaisten sivistyskantaa vanhimpina aikoina sekä muiden kansojen vaikutusta siihen. Viimeksi mainittu teos on myös ilmestynyt saksaksi käännettynä.

A. on, Castrén'in jälkiä astuessaan, pannut perustuksen vertailevalle tutkimukselle suomensukuisten kielten alalla. Olipa siis hyvinkin valmistunut siihen suuren työhön, jossa hän viimeisinä vuosina on etupäässä askaroinnut. Julkaistuansa siitä muutamia pienempiä kappaleita jo vv. 1871—74, on hän nimittäin v. 1877 painattanut ensimmäisen osan tärkeästä teoksestaan *Suomen kielen rakennus, vertaavia kieliopillisia tutkimuksia,* — teos, mikä epäilemättä on suuresti vaikuttava koko tähän tiede-alaan. — Vv. 1871—74 ilmestyi A:n toimittama aikakauskirja *Kieletär,* joka sisälsi kielitutkimuksia ja arvosteluita.

A. on etevä runoilija, jona hän tavallisesti käyttää tekonimeä Oksanen. Lyyrillinen runokokoelmansa *Säkeniä,* josta ensimmäinen vihko ilmestyi 1860, toinen 1868, ja uusi korjattu painos 1874, kuuluu kieltämättä suomalaisen kirjallisuuden parahimpiin tuotteisin. Suuri muodostamisen taito tavataan siinä yhtyneenä lempeään tunnollisuuteen ja vakavaan, miehulliseen katsantotapaan. Muutamat näistä kappaleista ovat saavuttaneet yleisen suosion, niinkuin „Savolaisen laulu" ja „Nouse, riennä Suomen kieli . . ." Myöskin on A. sepittänyt „tervehdyssanoja Yliopistossa 31 p. Toukokuuta v. 1869 seppelöidyille filosofian maisterille" — Valitettavasti kuitenkaan ei A. runoilijana ole paljon alkuperäisiä tuotteita ilmi tuonut; käännöksistänsä mainittakoon yllä sanottujen lisäksi Schiller'in „Lied von der Glocke" (laulu kellosta 1859) sekä „Kabale und Liebe" (Kavaluus ja rakkaus, pain. Näytelmistössä II). Runollista kykyänsä on hän myöskin ollut tilaisuudessa osoittaa sen komitean jäsenenä, joka on ollut asetettuna suomalaisen virsikirjan korjaamista varten. — A. meni v. 1861 naimisiin Maria Antoinette Fabritius'en kanssa, jonka vanhemmat olivat postinhoitaja Oulussa Eerik Wilhelm Fabritius ja Louise Antoinette Dupuy.

Ahlstedt, August Fredrik, maalari, syntyi Huhtikuun 24 p. 1839 Turussa. Vanhempansa olivat hovioikeuden assessori August Lennart Ahlstedt ja Fredriika Jakobiina Palander; isänisä oli professori Juhana Fredrik Ahlstedt ja tämän isä, Loimijoen kappalainen Juhana Ahlstedt, kuollut 1804, oli rusthollari Tuomas Aron poika Piikkiöstä. V. 1853 tuli nuori Ahlstedt R. W. Ekman'in oppilaaksi Taideyhdistyksen piirustuskouluun Turussa. Ekman'in johdolla hän myöskin opetteli maalaamaan, mutta sai sittemmin useita vuosia omin päin harjoitella varsinkin muotokuvain maalausta, koska onnettomat perheen kohtalot estivät häntä opetusta jatkamasta. Vihdoin vähäinen setänsä jättämä perintö ja Kemiön kirkkoon tilattu alttaritaulu tuottivat hänelle sen verran varoja, että 1866 pääsi Tukholmaan. Siellä hän Taide-Akatemiassa työskenteli kiitetyllä menestyksellä ensin antiiki-, sitten malli- ja vihdoin maisemakoulun oppilaana, kunnes suvella 1868 sai prof. E. Bergh'in johdolla harjoitella maalausta luonnon mukaan Tukholman saaristossa. Kotiin palattuaan sai hän syksyllä 1869 Taideyhdistyksen puoltosanalla valtiovaroista matkarahoja Düsseldorf'iin, jossa opetteli maalausta, kunnes sota pakotti häntä Heinäkuussa 1870 Suomeen palaamaan. Matkustettuaan Hämeessä K. E. Jansson'in seurassa, lähti hän talveksi Tukholmaan ja kuleksi kesällä 1871 S. Keinäsen kanssa Itägötinmaalla maisemamaalausta harjoitellen. Erään Göteborg'issa kaupitun taulunsa hinnalla pääsi hän syksyllä taasen Düsseldorf'iin, jossa vähävaraisena, kuten kulloinkin, viipyi lähes kolme vuotta, käyden sillä välin 1873 Brüssel'in kansainvälisessä taidenäyttelyssä. V. 1872 sai hän Suomen Taideyhdistykseltä ensimmäisen palkinnon maisemasta. Elokuussa 1874 pakottivat häntä Saksassa sattuneet taiteilijoille eduttomat olot palaamaan Suomeen, jossa hän seuraavana syksynä ja keväänä työskenteli opettajana Turun piirustuskoulussa. Helsingin näyttelyssä 1876 sai hän talvimaisemasta ensimmäisen palkinnon, ja tultuaan samana vuonna opettajaksi Taideyhdistyksen kouluun Helsingissä, nai hän Niina Lignell'in. Kesällä 1878 sai hän toivotun tilaisuuden käydä Pariisin maailmannäyttelyssä.

Ahrenberg, Juhana Jaakko, taiteilija ja kirjailija, syntyi Wiipurissa 30 p. Huhtik. 1847. Hänen vanhempansa olivat koulunrehtori Kaarle Wilhelm Ahrenberg, ja tämän vaimo Matilda Maria Bäck. Juh. J. Ahrenberg tuli ylioppilaaksi Helsingissä 1866, suoritti vuosina 1869—73 täydellisen oppijakson Ruotsin „vapaitten taiteitten akatemiassa" ja teki 1869—75 useita tutkimusmatkoja Franskaan, Italiaan, Turkin ja Kreikan maille, Vähä-Aasiaan ja Pohjois-Afrikaan, erittäinkin tutkiakseen rakennustaidetta ja ornamentiikia. Öljy- ja vesivärillä tehdyillä tauluillaan ansaitsi Ahrenberg 1876 toisen palkinnon Suomen ensimmäisessä yleisessä teollisuus-näyttelyssä ja Pietarin taideakatemialta hopeamitalin; niinpä myös hänen taulujansa on hyväksytty Pariisin „salon"iinkin. Arkitehtina on Ahrenberg antanut erilaisia rakennussuunnitelmia; kirjailijana on hän kirjassaan *På studieresor,* (*Tutkimusmatkoilta,* Helsingissä 1878) varsin vilkkaasti

ja hauskasti kertonut havaintojaan Etelä-Europasta, ja on sen ohessa julaissut novelleja Finsk Tidskrift'issä ja Helsingfors Dagblad'issa; viimdoin on hän varsin laveaksi aiotussa teoksessaan *Suomalainen Ornamentiiki* (2 vihkoa Helsingissä 1878—79), ruvennut tekemään suomalaisia kansan käyttämiä koristekaavoja (erittäinkin Wiipurin läänistä) tunnetuiksi kotona ja ulkomailla. Tämä teos on sisältävä selityksiä ruotsiksi, suomeksi ja franskaksi. Vuonna 1876 meni Ahrenberg Tukholmassa naimisiin maalajattarena tunnetun Vidolfa von Engeström'in kanssa, joka on Ruotsalainen.

Akiander, Matthias, historiantutkija, syntyi Jääsken pitäjässä Kesäk. $^{17}/_{29}$ p. 1802. Isä oli talollinen Martti Matinpoika Akkanen Kerttolan talosta Laukkalan kylää, lähellä Kirvuun rajaa; äitin nimi oli Anna Juhanantytär Ollikka. Poika, joka jo aikaisin osoitti halua lukemiseen, lähetettiin v. 1811, jolloin pelättiin häntä otettavan laivapojaksi Wenäjän laivastoa varten, koulunkäyntiin Wiipuriin ja sai nyt ajan tavan mukaan suomalaisen nimensä muutetuksi. Seuraavana vuonna Wiipurin lääni yhdistettiin muuhun Suomeen, ja pelko pakollisesta sotapalveluksesta siis poistui. Mutta Matti Akiander'in koulunkäynti kuitenkin jatkettiin, kunnes hänen täytyi puuttuvain varain tähden erota lukion toiselta luokalta. Oltuansa sitten kolme vuotta kotiopettajana Tohmajärven provastin Wallenius'en luona, hän v. 1822 tuli ylioppilaaksi Turussa. Se taito Wenäjän kielessä, jonka hän Wiipurin koulussa oli saavuttanut, toimitti hänelle pian elatuksen apua, mutta viivytti hänen edistystään opin uralla, ja kun sitten Turun palo ja yliopiston muutto Helsinkiin oli katkaissut hänen opintonsa, hän ei milloinkaan valmistunut filosofian maisteriksi. Mutta mitä näin oli laiminlyöty, hän ikänsä kuluessa runsaasti korvasi luopumattomalla ahkeruudella, jonka ansiot hänelle toimittivat kunniatohtorin arvon Historiallis-kielitieteellisessä tiedekunnassa v. 1860. Akiander'in virka-ura on ollut seuraava. V. 1830 hän tuli Wenäjän kielen opettajaksi Helsingin trivialikouluun ja toimitti vv. 1835—1839 rehtorin-virkaa samassa koulussa, asettaen koulukurin tässä laitoksessa vakavalle kannalle. Sillä välin hän v. 1836 oli tullut Wenäjän kielen lehtoriksi yliopistossa ja tehtiin v. 1853 ylimääräiseksi professoriksi sekä v. 1862 vakinaiseksi professoriksi samassa kielessä. Tyydyttääksensä vanhan äitinsä hartaita toiveita, hän v. 1848 antoi vihkiä itsensä papiksi, mutta ei milloinkaan ottanut papillista virkaa. V. 1867 hän pyynnöstään sai eron professorin virastaan, mutta jatkoi yhä Helsingissä niitä tieteellisiä harrastuksia, jotka olivat tulleet hänen elämänsä päämääräksi. Neljä vuotta myöhemmin hän Helsingissä kuoli koleraan, Elok. 2 p. 1871. — Jouduttuaan ensin pedagogiallisten harrastusten piiriin, Akiander on sekä koulukirjojen toimittamisella että koulu-tarkastajana ja jäsenenä koulukomiteoissa paljon vaikuttanut, jonka ohessa hänen tarkka kieli-aistinsa myöskin tuli Suomen kielen hyödyksi, varsinkin Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa, jonka perustajia hän oli v. 1831 ja ahkerana työntekijänä kuolemaansa saakka, sekä vv. 1860—1870 myöskin seuran esimiehenä. Tärkein osa Akiander'in vaikutuksesta on kuitenkin hänen työnsä kotimaisen historiantutkimuksen alalla. Etupäässä hänen oman syntymä-seutunsa onnen-vaiheet vetivät hänen huomionsa historian tutkimiseen, ja hänen likeisimmän ystävänsä, Gabriel Rein'in, neuvo oli epäilemättä ensi-alussa kehoituksena. Ensimmäinen tärkeämpi teoksensa tällä alalla oli tuo kriitillisillä muistutuksilla varustettu kokoelma otteita Wenäjän kronikoista *Utdrag ur Ryska annaler* (Suomi 1848). Sen ohessa Akiander jo aikaisemmin oli ruvennut kokoilemaan aineita Itä-Suomen seurakuntain ja papiston historiaan, ja tämän työn hedelmänä oli, paitsi muutamat erityiset elämäkerrat „Finlands Minnesvärda Män" nimisessä kokoelmassa, tuo suuri ja tärkeä teos *Herdaminne för fordna Wiborgs och nuvarande Borgå stift* (Tiedeseuran kustannuksella 1868, 1869), sekä siihen liittyvät *Skolverket inom fordna Wiborgs och nuvarande Borgå stift* (Tiedeseuran kustannuksella 1866) ja *Bidrag till kännedom om Evangelisk-Lutherska församlingarne i Ingermanlands stift* (1865). Sen ohessa hän painatti seitsemän osaa *todistuskappaleita lahkolais-liikkeistä Suomen kirkossa* (1857—1863). Kun kysymys oli noussut Wiipurin läänin lahjoitusmaiden lunastamisesta talonpoikien hyväksi, Akiander, joka tunsi että syntymäseutunsa kipein vamma oli kysymyksenä, ryhtyi tutkimaan tämän seikan historiallista perää, ja näin syntyi tuo erinomaisen valaiseva teos *Om Donationerna i Wiborgs län* (1864). Tämä monenpuolinen ja ahkera työnteko kotimaisen historian alalla on syystä verrattu Benediktolais-munkkien kuuluisaan alttiiksi antamukseen. — Akiander ei ollut milloinkaan nainut. Säästäväisyydellä kootun omaisuutensa hän määräsi osittain kansakoulu-rahastoiksi Jääsken ja Kirvuun seurakunnille, mutta isoimmalta osalta (40,000 m.) stipendi-rahastoksi Suomen yliopistoon semmoisia varattomia varten, jotka valmistavat itseänsä opettajiksi kirkon ja koulun palveluksessa. (Koskinen, Acta Soc. Scient. Fenn. X).

Alanus-suvun kanta-isä oli Kristoffer Sigfridinpoika Alanus, joka eli v. 1605—36 Jomalan kirkkoherrana ja lääninprovastina Ahvenanmaalla. Nimensä oli hän

kaiketi perustanut sen ajan etevimpien historioitsijain arveluun, että Alanien mahtava kansa oli Ahvenanmaalta lähtenyt. Hänen poikiansa olivat 1) Krister, Jomalan kirkkoherra 1638—58, jonka tytär Katriina oli professori Krister Alander'in äiti; 2) Yrjö, syntynyt 1609, professori Turun yliopistossa 1640—64, ensin luonnon-, sitten jumaluustieteessä, jonka kolmestatoista lapsesta Juhana, kuollut 1667, oli filosofiallisen tiedekunnan apulainen yliopistossa, Niilo, kuollut 1706, ensin yliopiston kirjaston hoitaja, sitten Turun hovioikeuden assessori, Kaarle, kuollut 1680, depositori Turun yliopistossa, Samuel vihdoin, kuollut 1741, Nykaarlepyyn kirkkoherra ja sikäläisen kappalaisen Pietari Alanus'en isä; 3) Klaus, Korpon kirkkoherra 1651—83, jonka poikia olivat: Antero, Korpon kappalainen, kuollut 1685, Kristoffer, joka kuoli Iin kirkkoherrana 1697, Salomon, Jomalan kirkkoherra, joka kuoli 1739; Henrik, Ingon kirkkoherra, kuollut 1719, ja Abraham, joka tuli kielitieteen professoriksi Turussa 1707, jumaluustieteen professoriksi 1712 ja kuoli pakoretkellä Tukholmassa 1719. Yllämainitun Ingon kirkkoherran Henrik Alanus'en poika Henrik, syntynyt 1700, oli jumaluustieteen tohtori ja kuoli Wehmaan provastina 1737. Hänellä oli kaksi poikaa: Henrik Alanus, joka kuoli Turun akatemian sihteerinä 1810 ja Eerik Alan, Waasan hovioikeuden assessori, jonka pojista Klaus Fredrik oli kappalaisena Pidisjärvellä, Juhana Eerik, Yrjö Benedikt ja Kustaa Antero Waasan hovioikeuden palveluksessa. J. R. A.

Albrekt, Ruotsin valtakunnan kuningas vv. 1364—1389. Hän oli Meklenburg'in herttuan Albrektin nuorempi poika, syntynyt v. 1340 paikoilla; äitinsä Eufemia oli Ruotsin kuninkaan Maunu Eerikinpojan sisar. Ruotsin ylimyskunnan kutsumuksesta hän syksyllä 1363 tuli isänsä kanssa sotavoimalla Tukholmaan ja valittiin seuraavalla Helmikuulla Upsalassa kuninkaaksi. Syksyllä 1364 hän lähti Suomeen, jossa hän lähes kymmenen kuukautta piiritti Turun linnaa, koettaen sillä välin suosion-osoituksilla voittaa maan asukkaat puolellensa. Hänen hallitus-aikansa on ylimysvallan varttunisen aika Ruotsin valtakunnassa; mutta kansa kantoi kärsimättömyydellä saksalaisten voutien ylpeyttä ja kiskomisia, niin että jo v. 1371 kapina syttyi, jonka ainoana seurauksena kuitenkin oli, että vangittu Maunu Eerikinpoika päästettiin vapaaksi, ja Albrektin täytyi kokonaan heittää hallitus-ohjat valtaneuvoskunnan käsiin. V. 1386, jolloin ylimyskunnan mahtavin mies, Boo Juhonpoika, kuoli, koetti Albrekt jälleen ryhtyä hallitukseen. Mutta ylimykset nyt tarjosivat valtakunnan Margaretalle, jolla ennestään oli Tanskan ja Norjan kruunut. Falköping'in tappelussa alkuvuodella 1389 Albrekt joutui Margaretan vangiksi, pääsi sitten v. 1395 Hansakaupunkien takauksella vapaaksi ja läksi takaisin Saksaan, josta hän kauan vielä jatkoi taistelua Margaretan kanssa merisissiensä avulla. Hän kuoli Meklenburg'issa v. 1412 ja haudattiin Dobberan'in luostari-kirkkoon. — Hänen puolisonsa kuninkuuden aikana oli nimeltä Rikardis Schwerin'in kreivinna. Hänen poikansa Eerik, joka oli aiottu Ruotsin kuninkaaksi, kuoli jo v. 1397.

Y. K.

Alcenius-suku. Kanta-isä oli Laurentius Matthiæ eli Lauri Matinpoika, kotoisin Hirvelän kylästä Somerolta. Kotikylänsä mukaan hän latinan sanasta „alces", hirvi, sepitti itsellensä sukunimen Alcenius. Hän kuoli kappalaisena Lempäälässä v. 1725. Kuinka suku hänestä on polveutunut, näkyy tähän liitetystä sukutaulusta. * (Strandberg, Herdam.).

Alcenius, Elias Robert, genealogi, syntynyt Heinäk. 10 p. 1796 Isojoen seurakunnassa, jossa hänen isänsä siihen aikaan oli kappalainen. Tuli ylioppilaaksi Turussa v. 1817 ja vihittiin papiksi v. 1819, jonka jälkeen hän palveli koko aikansa Pohjanmaalla, ensin apulaisena, sittemmin vuodesta 1826 vuoteen 1857 kappalaisena Kalajoella ja viimein kuolemaansa saakka v. 1875 kirkkoherrana ja provastina Lapväärtin pitäjässä. Hän on tehnyt itsensä tunnetuksi *Genealogia Sursilliana* nimisen teoksen julkaisemisella, joka painettiin Helsingissä v. 1850. Teosta, jota sopii sanoa Pohjanmaan pappisperheiden sukutauluksi, aloitti kirjoittaa jo piispa Terserus, ja myöhemmät kokoojat sitä vähän jatkoivat; mutta Alcenius, käytettyänsä tähän tarkoitukseen 20 vuoden ahkeroita tutkimuksia ja täydentämistöitä, sai sen siihen kuntoon, että se käsittää likimmiten 2,000 sukua, joidenka jäsenet suorastansa lukevat alkunsa Sursill'in perheestä taikka avioliiton

* *Laurentius Matthiæ Alcenius.* † 1725.

Gabriel Laurinpoika, kappal. Isolla-joella.

Gabriel, kirkkoh. Ilmajoella. — Juhana. kappal. Ala-Vetelissä. — Daniel, kappal. Isolla-joella. — Elias, kirkkoh. Kälviöllä.

Daniel: *Elias Robert,* kirkkoh. Lapväärtissä.

Henrik Gabriel, kirkkoh. Pyhäjoella. — Kaarle Fredrik, kirkkoh. Kruunukylässä † 1888. — Juhana Daniel, kirkkoh. Lapualla. — Elias Efraim, kirkkoh. Pudasjärvellä.

Kaarle Fredrik: *Otto,* kasvitieteen tutkija.

Juhana Daniel: *Kaarle Aleksanteri,* Pedagogian dosentti.

kautta ovat joutuneet sukulaisuuteen mainitun perheen kanssa. K. F. I.

Alcenius, Otto Alfred, kasvintutkija ja kirjailija, syntyi 24 p. Elok. 1838 Kruunupyyssä, jossa hänen isänsä Kaarle Fredrik Alcenius oli kirkkoherrana. Nautittuansa opetusta Waasan koulussa ja kymnaasissa tuli hän ylioppilaaksi 1856 ja harjoitettuansa muutamat vuodet opintoja yliopistossa hän kääntyi kouluopettajan uralle 1859. Tuli kollegaksi Kokkolan ylialkeiskouluun 1862 ja Waasan samanlaiseen kouluun 1864. Vuodesta 1865 vuoteen 1879 oli A. opettajana Korsholman maanviljelyskoulussa ja sen ohessa vuodesta 1875 Waasan läänin maanviljelysseuran sihteerinä. Paitsi useita pienempiä kirjoituksia, muun muassa Suomen mytologiassa, on hän julaissut *Finlands kärlvexter ordnade i ett naturligt system*, Helsingissä 1863 (toinen painos 1879). Mainitussa teoksessa on hän perustanut itsenäisen kasvisysteemin, nojautuen dikotyledonien jakoon kahteen osaan, toinen (luokat Bractiflorae, Staminiflorae) sanajalkojen sukua, toinen (Sertiflorae, Calyciflorae, Corolliflorae ja Seminiflorae) monokotyledonien sukua. Ajatuksen tähän on hän esittänyt lähemmin kirjoituksessaan *Betydelsen af Darvins theori för det naturliga vextsystemet*, Waasassa 1868. Nainut Laura Ottiliana Ottelin'in, kappalaisen tyttären Piippolasta.

Alcenius, Kaarle Aleksanteri, kirjailija kasvatusopin alalla, syntyi 3 p. Lokakuuta 1819 Waasan kaupungissa. Triviali-koulussa siellä oli hänen isällään Johan Daniel Alcenius'ella opettajanvirka, jonka hän kuitenkin jo vuotta jälkeen poikansa syntymän vaihtoi kappalaisenvirkaan Vähässäkyrössä. Hänen äitinsä oli Maria Loviisa Hallstén. K. A. Alcenius pääsi ylioppilaaksi Helsinkiin v. 1837 ja vihittiin v. 1844 filosofian maisteriksi. Alussa hän antautui tutkimaan itämaiden kieliä, jossa tarkoituksessa hän oleskeli kaksi vuotta Kasan'in yliopistossa, vaan sieltä palattuansa hänen harrastuksensa kääntyivät toiselle suunnalle. Toimitettuaan parina vuonna koulunopettajan virkaa, osaksi Hämeenlinnassa osaksi Helsingin yksityislyseossa, rupesi hän innolla tutkimaan kasvatusoppia, millä tieteellä silloin vielä ei ollut ainoatakaan edusmiestä maassamme. A. oli ensimmäinen joka nimitettiin dosentiksi mainitussa tieteessä v. 1848. Arvollisilla akatemiallisilla väitöskirjoillaan — joista muiden muassa mainittakoon *De scholis Fenniae ante reformatam ecclesiam* ja *De scholis Fenniae post reformatam ecclesiam* (Suomen kouluista uskonpuhdistuksen edellisenä ja jälkeisenä aikakautena) — laski hän perustuksen Suomen koululaitosten historialle, perustuksen, jolle, valitettavasti kyllä, ani harvat sittemmin ovat jatkaneet rakentamista. V. 1850 A. suoritti filosofian lisensiaati-tutkinnon ja matkusti sitten yleisellä matka-avulla Ruotsiin, Tanskaan, Saksaan, Englantiin ja Franskaan, näiden maiden kouluseikkoja tutkimaan. Runsaat toiveet, jotka Suomen yliopisto oli häneen kiinnittänyt, raukesivat kumminkin äkillisen kuoleman kautta tyhjään. Palattuansa kotimaahan ja par'aikaa työskennellessään matkoilla kokoomainsa aineitten järjestämisessä, häntä näet kohtasi silloin raivoava kolera-tauti, joka päätti hänen päivänsä Helsingissä 27 p. Heinäk. v. 1853. Hänen kokoelmansa säilytetään kumminkin Yliopiston kirjastossa. K. F. I.

Aleksanteri I Paulovitsh (Paavalin poika), Venäjän keisari ja (vuodesta 1809) Suomen suuriruhtinas, oli silloisen suuriruhtinaan, sittemmin keisari Paavali Petrovitshin ja hänen, Würtembergin prinsessana syntyneen, puolisonsa Marian vanhin poika. Hän syntyi Pietarissa 23 (11) p. Joulukuuta 1777. Isoäitinsä keisarinna Katariina II otti johtaakseen hänen kasvatustansa, joka seitsemännestä ikävuodesta uskottiin taitavalle Sveitsiläiselle Fredrik Laharpe'lle. Nuoren oppilaansa mieleen, joka oli avoimena kaikelle jalolle, istutti Laharpe kahdeksannentoista vuosisadan vapamieliset käsitykset ja yhteiskunnalliset opit. Etevät opettajat, semmenkin luonnontieteissä, edistivät vielä hänen suurten luonnonlahjainsa kehittymistä. Isänsä kuoltua nousi Aleksanteri 24 p. Maaliskuuta 1801 Venäjän valtaistuimelle ja ryhtyi kohta vakaisesti avaran valtakuntansa sisälliseen hallintoon. Vastukset, jotka hänellä oli voitettavina näitten parannustensa toimeenpanossa, olivat kuitenkin niin hankalia, ettei yhden ihmisiän lyhyt aika riittänyt niiden poistamiseen. Niinpä saikin vasta jälkeinen aika nähdä usean hänen aloittamansa työn valmistuvan. Hänelle on Venäjän kansa kumminkin kiitollisuuden velassa siitä, että opetustoimi parannettiin, että pappeinsivistys kohotettiin, että kauppa ja teollisuus virkistyivät, sekä että valtakunnan rahavarain hallinto järjestettiin selvemmälle kannalle. Niitä raskaita kahleita, joissa maaorjuuteen sidottu kansa huokaili, ei tosin A. täydellisesti särkenyt, vaan helpotti ne kumminkin melkoisessa määrässä. V. 1816 lakkautettiin maaorjuus Viron-, Liivin- ja Kuurinmaassa ja v. 1817 annettiin ukaasi, joka poisti siihen asti vallinneen tavan, että talonpoikia lahjoiteltiin pois kruununhoveista; sama ukaasi säässi ankaran rangaistuksen niille, jotka julkisesti asettivat taikka sanomalehdissä tarjosivat maaorjia kaupaksi. Hallituksensa alussa A. ei ottanut siforanaista osaa niihin selkkaannuksiin, jotka siihen aikaan järistyttivät Europaa. Pian alkoi kuitenkin Napoleon'in valta käydä liian uhkaavaksi, ja kun sen lisäksi hänen törkeä röyhkeytensä, jota Enghien'in herttuan vangitseminen ja mestaus kauhistuttavalla tavalla osoitti, oli A:n hellätuntoista mieltä loukannut, lei-

mahti heidän välillensä sota ilmi tuleen. Liitossa Englannin, Itävallan ja Ruotsin kanssa koetti A. v. 1805 tehdä vastarintaa tälle mahtavalle sotaherralle, vaan vielä samana vuonna Austerlitz'in hirveän tappion perästä täytyi hänen vetää joukkonsa takaisin, joten Itävalta jäi oman onnensa nojaan. Seuraavana vuonna hän riensi Preussille avuksi, kun tämä valta alkoi sotansa Franskaa vastaan, vaan tuli liian myöhään voidaksensa enää estää Jenan ja Auerstädt'in onnettomia tapauksia. Turhaan taistelivat Venäjän ja Preussin yhdistetyt sotajoukot urhollisesti Itä-Preussissä. Kun Napoleon oli Friedland'in tappelussa voiton saanut, täytyi liittovaltain tehdä voittajan kanssa rauha Tilsit'issä, jonka kautta Preussi menetti puolet maistaan. Aleksanteri sitoutui käymään kontinentti-liittoon osalliseksi sekä myöskin pakottamaan samaan liittoon lankoansa, Ruotsin kuningasta Kustaa IV Aadolfia, joka tähän asti oli ollut hänen liittolaisensa. Kun tämä vastustamistaan vastusti sitä, marssi venäläinen sotajoukko Helmikuussa 1808 yli Kymijoen ja valloitti ennen pitkää suuremman osan Suomenmaata. Kevään ja kesän kuluessa urhollinen ruotsalais-suomalainen sotajoukko tosin voitti takaisin pohjaisen puolen maata, vaan ei kumminkaan jaksanut ajan pitkään säilyttää asemaansa Venäjän paljoa lukuisampia joukkoja vastaan. Vielä ennen vuoden loppua täytyi sen heittää koko suuriruhtinaanmaa alttiiksi. Sodan vielä kestäessä julisti Aleksanteri manifestilla Suomenmaan yhdistetyksi Venäjän valtakuntaan ja kutsui sen Säädyt kokoon valtiopäiville Porvoosen, jossa hän juhlallisesti vakuutti, että Suomen kansa, „nyt on kansakuntien lukuun astunut", saapi koskematonna pitää valtiosääntönsä, lakinsa ja asetuksensa. Tämän jälkeen Säädyt, kunnioittaen häntä Suomen Suuriruhtinaana, vannoivat hänelle uskollisuuden valan 29 p. Maaliskuuta v. 1809. Ruotsin kanssa tehtiin 17 p. Syyskuuta samana vuonna Haminassa rauha, jossa Ruotsi luovutti Suomenmaan Venäjälle. Yhä lähemmäs kiinnittääkseen itseensä Suomen kansaa, julisti A. syntymäpäivänänsä 23 p. Joulukuuta 1811 muistettavan manifestin, jonka kautta Viipurin lääni uudelleen yhdistettiin muuhun Suomeen. Vähitellen rupesi kumminkin Tilsit'issä perustettu ja sittemmin Erfurt'in kokouksessa (lokakuussa 1808) vahvistettu ystävyys A:n ja Napoleon'in välillä laimenemaan. Napoleon'in röyhkeä käytös muita hallitsijoita kohtaan, hänen rasittava kontinentaali-systeeminsä sekä maa-osain, jopa kokonaisten valtakuntainkin omistaminen yhä edelleen, — kaikki tuo oli menettelyä, jommoista A. ei enää saattanut kauemmin kärsiä. Vuonna 1812 syttyikin heidän välillensä iki kuuluisa sota, „jonka alussa franskalainen sotajoukko ensi kertaa astui Venäjän maahan, ja jonka lopussa venäläinen sotajoukko ensi kertaa tuli Franskaan". Kansansa isänmaallisuuden rohkaisemana kesti Aleksanteri lujasti tämän kauhean rynnäkön. Hän näki valtakuntansa vanhan pääkaupungin Moskovan joutuvan vihollisen käsiin ja sitten poroksi palavan, mutta ei sittenkään järkähtänyt hänen luja päätöksensä jatkaa taistelua viimeisiin saakka. Tuli tuosta talvi hänelle avuksi, ja Napoleon'in iso armeija läksi peräysretkelleen, jossa pakkanen, nälkä ja takaa-ajavain Venäläisten miekka hävittivät sen melkein kokonaan. Elokuussa 1812 oli Aleksanteri Turun kaupungissa pitänyt kokousta Ruotsin kruununprinssin Kaarle Juhanan kanssa ja solminut ystävyysliiton Ruotsin kanssa. Sotajoukkojensa kanssa riensi hän nyt pakenevain Franskalaisten jäljissä Saksaan, jossa häntä yleensä tervehdittiin Europan pelastajana. Pian yhtyi hänen kanssaan melkein koko Europa, ja niin päättyi 1813 ja 1814 vuoden sota loistavalla tavalla. Liittouneet hallitsijat astuivat Pariisin kaupunkiin, ja Napoleon pakotettiin luopumaan hallituksesta. Wien'in kokouksessa v. 1815 oli Aleksanteri epäilemättä se mies, jonka sanalla oli suurin vaikutus hallitsijain neuvottelussa, ja jonka päätöksestä kansain kohtalo etupäässä riippui. Ja siinä pidetyssä isojaossa ottikin itselleen Venäjä isoimman osan (Puolan kuningaskunnan). Jo aikaisemmin oli hän, käytyään sotaa Turkin kanssa, laajentanut valtakuntaansa etelässä Pruth ja Tonava virtoihin saakka. Nämä suuret menestykset ne kehittivät A:ssa luontoperäistä taipumusta haaveiluun ja mystisismiin, ja siten syntyi hänessä *Pyhän Alliansin* aate. Mutta tätä uskonnollisten tunteiden herättämää aatetta käytti Itävallan ministeri Metternich saadakseen Alliansista luoduksi liittokunnan, joka yksissä neuvoin vastustaisi suuren vapaussodan useilla haaroin herättämiä kansallisia vapauden harrastuksia. A., jossa synkkämielisyys oli voittamistaan voittanut sijaa, joutui kavalan Metternich'in johdettavaksi ja alkoi inhota ja vihata kaikkia vapauden pyrinnöitä sekä uuden heränneen kansallistunnon oireita. Viimeisinä hallitusvuosinaan kävikin hän yhä enemmin reaktioniseksi, saattoi voimaan ankaran sensuurin ja poliisilaitoksen ja pani erittäinkin yliopistot kovan ja epäluuloisen valvonnan alle. Tämä herätti muutamissa piireissä Venäjän aatelia tyytymättömyyttä, joka A:n kuoltua leimahtikin ilmeiseksi kapinaksi. Varsinainen kansa se kumminkin yhä edelleen rakasti keisariansa, ja harvoja ne hallitsijat ovat sekä ennen Aleksanteria että hänen jälkeensäkin, jotka olisivat nauttineet kansassa niin suurta rakkautta kuin hän. Hänen lempeä, ystävällinen ja miellyttävä käytöksensä lumosi vastustamattomasti kaik-

kia, joitten yhteyteen hän tuli, ja näitten luku ei ollut vähäinen. A. nimittäin usein matkusteli avarassa valtakunnassaan, siten hankkien tietoja eri seutujen taloudellisista oloista ja tarpeista. Suomessa kävi hän vuosina 1809, 1812 ja viimeisen kerran v. 1819, jolloin hän kulki melkein läpi koko maan, alkaen Laatokan pohjoisrannasta Kuopion ja Kajaanin kautta (viimeksi mainitussa kaupungissa ei ollut sitä ennen käynyt yhtään hallitsevaa ruhtinasta) Ouluun ja Tornioon sekä siitä pitkin Pohjanlahden länteistä rantaa Turkuun ja sieltä Tampereen, Hämeenlinnan ja Helsingin kautta Pietariin. Matkallansa Etelä-Venäjässä sairastui A. kovaan kuumeesen, joka 1 p:nä joulukuuta (19 p. marraskuuta) v. 1825 päätti hänen päivänsä. Avioliitossa Elisabetin, Baden'in prinsessan, kanssa oli hänellä ollut ainoastaan yksi tytär, joka kuoli piskuisena v. 1808. Hallitusistuimelle nousi siis nyt, erityisen sopimuksen mukaan, hänen veljensä Nikolai. Aleksanteri I:n muistoksi on Pietarissa pystytetty mahtava Aleksanterin kolonni, suunnaton pylväs Suomen punaharmaata graniitia Pyterlahdesta. Aleksanterin yliopisto Suomessa kantaa hänen nimeänsä ja säilyttää juhlasalissaan suuren suurta rintakuvaa tästä hyväntekijästänsä. K. F. I.

Aleksanteri II Nikolajevitsh, Venäjän keisari ja Suomen suuriruhtinas, on suuriruhtinaan, sittemmin keisarin Nikolai I:n ja tämän puolison Aleksandra Feodorovnan, Preussin prinsessan, vanhin poika, syntynyt Moskovassa 29 (17) p. Huhtikuuta 1818. Erinomaisen etevään opettajain, niinpä runoilijan Vasili Shukovski'n ja muitten johdolla hankki A. jo aikaisin perinpohjaisen ja monipuolisen sivistyksen, ja jo perintöruhtinaanakin tuli hän tunnetuksi ja rakastetuksi niissä kansoissa, joitten hallitsijaksi hän oli tuleva. Erittäinkin sai Suomen kansa ja Suomen yliopisto jonka kanslerina hän oli (1826-1855), useampia osoituksia hänen lemmekkäästä huolenpidostaan ja suosiostaan. Myrskyisenä aikana, Itämaisen sodan pahimmillaan raivotessa, astui hän isänsä kuoltua 2 p. Maaliskuuta 1855 hallitus-istuimelle. Sota, joka oli julki tuonut heikkouksia ja väärinkäytöksiä edellisten aikain hallinnossa, päätettiin Pariisin rauhanteossa 1856, ja heti sen jälkeen ryhtyi A. täydellä todenteolla rauhan toimiin, täten kehittääkseen kansansa henkisiä ja aineellisia voimia. Venäjän sisällisessä hallinnossa tehtiin perinpohjaisia muutoksia. Monilukuinen sotaväki vähennettiin ja barbarilliset ruumiinrangaistukset poistettiin. Sittemmin pantiin toimeen asevelvollisuus, ja koko sotilaslaitos järjestettiin yhä vapamielisemmällä tavalla. Oikeudenkäynti on muutettu ja paikallinen itsehallinto (1864) pantu käytäntöön vuotuisten edustuskokousten (Semstvo'jen) kautta kussakin läänissä. Ne rasittavaiset siteet, joihin edellinen hallitus oli pannut henkisen edistymisen, päästettiin melkoisissa määrin, ankara sanomalehtien sensuuri lievennettiin, raamatun levittämisen kielto kumottiin ja kansakouluja perustettiin. Kaupan ja kulkuyhdistyksen edistämiseksi on rakennettu rautateitä suunnattomissa määrissä ja tulliveroja vähennetty, jota paitsi ne hankaluudet on poistettu, jotka ennen haittasivat Venäjän alamaisten matkustamista ulkomaille. Iäti muistettavana on ihmiskunnan aikakirjoissa erittäin oleva 19 p. Helmikuuta 1861 annettu manifesti, jonka kautta maa-orjuus Venäjällä poistettiin, ja enemmin kuin 20 miljonaa orjia tehtiin vapaiksi kansalaisiksi. Semmoisten hallitustointensa kautta on Aleksanteri II ollut edistyksen sankari sanan jaloimmassa merkityksessä, ja on ansainnut ikuisen oikeuden Venäjän kansan kiitollisuuteen. Suomenmaallekaan ei hänen hallituksensa ole ollut vähemmin runsas siunauksista. Häntä on meidän kiittäminen perustuslaillisen valtiomuotomme jälleen henkiin herättämisestä ja vapamielisestä kehityksestä (Valtiopäiväjärjestys 15 p:ltä huhtikuuta 1869), suomenkielisten oppikoulujen perustamisesta, 1863 vuoden asetuksesta, joka koskee Suomen kielen asettamista yhden-arvoiseksi Ruotsin kielen kanssa, kansakoulutoimen järjestämisestä, kunnallishallituksen voimaanpanosta, omasta rahasta, uusista vapamielisistä tullisäännöistä, rautateitten ja kulku-yhdistysten edistämisestä y. m. Koko Suomen edellinen historia tuskin saattaa näyttää ainoatakaan hallitsijaa, jonka aikana maa olisi henkisessä ja aineellisessa katsannossa kehittynyt enemmän kuin A. II:n hallitessa. Puolassa sitä vastoin A:n yritykset vapamielisemmän hallituksen voimaanpanemiseksi eivät ole onnistuneet. Kapinan jälkeen v. 1863 menetti Puola viimeisenkin jäännöksen itsenäisyyttänsä ja muutettiin Venäjän maakunnaksi, jossa venäläiset lait vallitsevat ja venäjä on virallisena kielenä. Itse Venäjänmaassa on A. II:lle käynyt samoin kuin useimmille muillekin suurille yhteiskunnan uudesti-muodostajille, nimittäin että hänen tekemänsä hyvä on ymmärretty väärin tai arvattu liian vähäksi. Sivistyneessä säädyssä, erittäin nuorisossa, on siellä syntynyt yhteiskunnalle turmiollinen sosialistinen puolue, Nihilistit, joitten pyrintönä on saada kumotuksi nykyinen kirkon, valtion ja perheen järjestys, ja jotka tarkoitustensa saavuttamiseksi eivät kammoa rikoksellisimpiakaan keinoja. Vuonna 1866 huhtikuun 16 p. uhkasi jaloa keisaria hänen omassa pääkaupungissaan salamurhan yritys, jonka teki mainittuun puolueesen kuuluva Karakosov niminen mies; seuraavana vuonna (6 p. kesäkuuta 1867) Puolalainen Beresovski uudisti murhan-yrityk-

sen Pariisissa, A:n ollessa siellä, ja vihdoin 14 p. huhtikuuta 1879 eräs Solovjew ryhtyi samaan kauheaan yritykseen Pietarissa. Joka kerta A. pelastui murhaajan luodista, mutta muutamien hänen korkeitten uskottujensa ei ole käynyt yhtä onnellisesti. Nämä murhan-yritykset ovat Venäjän yhteiskunnallisessa ruumiissa saaneet ilmi taudin, jonka poistaminen vaatii sekä hallitukselta että kansalta kaikkea mitä suurinta valppautta. Mitä ulkopolitiikiin tulee, on A. rakastanut rauhaa ja on usein menetyksellänsä Europan selkkaantuneissa asioissa saanut estetyiksi suuria yleisiä sotia. Mielihyvällä on hän nähnyt Saksan ja Italian uudesti-syntymistä ja pysynyt erittäinkin ensinmainitun valtion, elikkä Preussin, kanssa lujassa järkähtämättömässä ystävyydessä. Franskan mahtavuuden kukistumisen jälkeen Saksan ja Franskan sodassa 1870—71, sai Venäjä takaisin ennen menettämänsä vaikutuksen Itämaan asioissa. Kaikki A:n ponnistukset saada rauhallisilla toimilla parannusta aikoin slavilaisten kristittyjen asemassa Balkanin niemellä, olivat kumminkin turhia. Venäjän kansa vaati lujasti sotaa, ja tämä syttyikin vihdoin keväällä 1877. Veristen tappelujen perästä, jolloin onni ensi alussa vaihteli puolelta toiselle, saavuttivat viimein Venäjän aseet voiton. Luja Plevna valloitettiin, Venäjän sotajoukot kulkivat Balkanin yli ja kävivät leiriin Konstantinopolin muurien edustalle. Valmistavain rauhanehtojen kautta San Stefano'ssa ja lopullisessa rauhanteossa Berlin'issä 1878 sai Venäjä uusia maita Europassa ja Aasiassa, Serbia ja Rumänia tehtiin itsenäisiksi valtioiksi ja Bulgarit päästettiin Turkin ikeen alta. Keskisessä Aasiassa on Venäjän valtakunta Aleksanteri II:n hallitessa lisäynyt suunnattomilla maa-aloilla, ja täten on raakoja barbarisia kansoja saatettu sivistyksen yhteyteen. Sekä sisällisessä että ulkonaisessa katsannossa on niin muodoin Venäjä Aleksanteri II:n aikana melkoisesti kasvanut voimassa ja varallisuudessa. — Aleksanteri II on 28 (16) p:stä Huhtikuuta 1841 ollut avioliitossa keisarinnan Maria Aleksandrovnan, Hessen-Darmstadt'in prinsessan, kanssa, joka on syntynyt 8 p. Elokuuta (27 p. Heinäkuuta) 1824.

Alftan-suvun kanta-isä, vahtimestari Tukholman linnassa, Hannu Eerikinpoika, oli tarinan mukaan naimisissa Eerik XIV:n puolison Kaarina kuningattaren veljen tyttären kanssa. Hänellä oli kolme poikaa: Eerik, jonka sanotaan olleen varalaamanni ja pää-nimismies Helsinglannissa, Henrik, Turunlinnan kirjuri, jonka lapset nimittivät itsensä Stodius, sekä Roland, linnankirjuri Räävelissä. Eerik veljen poika Eerik Alftanus, joka Alfta'n pitäjästä Helsinglannissa oli muodostanut sukunimensä, kuoli Taivassalon kirkkoherrana 1639, ja hänestä levisi suku Suomessa, kuten taulusta nähdään.* Wiipurilainen haara, jonka sukujohto ei ole selvillä, on muodostanut sukunimen Alfthan'iksi. (Muinaismuisto-yhdistyksen arkisto). J. R. A.

Alfthan, von, Georg, kenraaliluutnantti ja kuvernööri, on syntynyt 26 p. Lokakuuta 1828 Wiipurissa, missä isänsä Anton Alfthan oli paikkakunnan mahtavampia kauppiaita. Päätettyään oppimääränsä Haminan kadettikoulussa, astui A. v. 1846 toimivaan sotapalvelukseen vänrikkinä henkivartijaväen Paulovskin rykmentissä ja meni sitten keisarilliseen sota-akatemiaan, jossa oivalliset edistyksensä palkittiin suurella hopeamitalilla, ja hänen nimensä piirrettiin akatemian salissa olevaan marmoritauluun. Kenraalistaabin-upseerina hän palveli Suomessa vuodesta 1854, otti osaa Viaporin puolustukseen, kun yhdistetyt Englannin-Franskan laivastot v. 1855 sitä pommittivat, sekä sai sitten toimekseen johtaa maassa seuduntutkimuksia sota-asiallisessa tarkoituksessa. Työnsä ja tutkimustensa hedelmät tämän suhteen on hän julkaissut

---

* *Eerik Eerikinpoika Alftanus,*
Taivassalon kirkkoherra. † 1639.

Abraham, Hattulan provasti. † 1697. — Israel, Isonkyrön kirkkoherra. † 1712.

Juhana, Karjan kirkkoherra. † 1721. — Harald, saarnaaja Sielissä. † 1738. — Israel, Isonkyrön kappalainen. † 1747. — Juhana, Lohtajan provasti. † 1755.

Hänen lapsistaan, joiden nimeä ei nykyään tunneta, luullaan suvun haaraantuneen Poriin ja Wiipuriin. — Jaakko, maamittari. † 1772. — Harald, auditööri. † 1791. — Juhana, Ingon kappal. † 1750. — Juhana, muutti Tukholmaan. — Hänen poikansa Israel ja Juhana kuolivat naimatoinna.

Kustaa, hovioikeuden notaari. † 1826. — Antero Juhana, Ingon provasti. † 1798. — Abr. Maunu, pormestari Helsingissä. † 1787. — Harald, oikeusraatimies Turussa. † 1804.

Kustaa, kersantti. † 1851. — Jaakko Juhana, auditööri. † 1818. — Berndt Wilh., kauppaneuvos Helsingissä. † 1850. — Maunu Leonh., lasitehtaan omistaja. † 1850. — Ernst Fredr., kauppias Turussa. Muutti Amerikaan 1838.

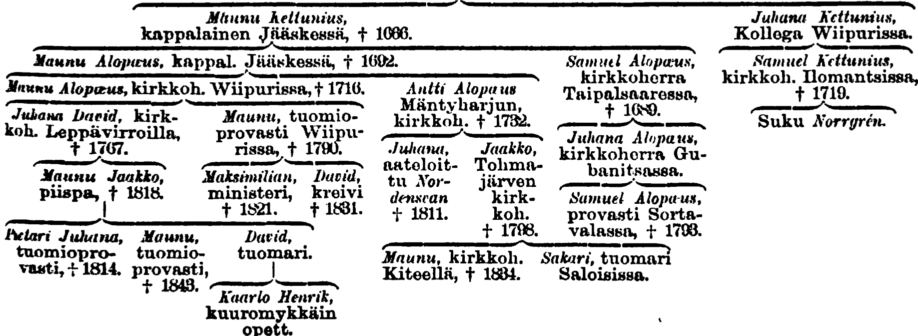
Kustaa, tilanomistaja Hausjärvellä. — Vikt. Hugo Alfons, Ariman lasitehtaan omistaja. — Berndt M. maisteri. — Walfrid, † 1873. — Ernst Fredr., kauppias Turussa. — Yrjö Wilh., apteekari Kokkolassa.

sekä Venäjän kielellä kirjoitetussa topografillis-tilastollisessa kertomuksessa Suomesta (painettu Pietarissa v. 1859), että myöskin yleisesti levinneen ja tunnetun Suomenmaan seinäkartan kautta. Ansiollisimmin on A. kuitenkin toiminut kuvernöörinä, ensin vuodesta 1862 Oulun läänissä ja sitten vuodesta 1873 Uudenmaan läänissä. Sitä taitoa ja intoa, millä hän ylipäänsä ja etenkin huolettavina sikoina, kuten kovina hätävuosina 1866—1868, on painavat velvollisuutensa täyttänyt, todistavat muun muassa hänen, etevällä asiantiedolla aika ajoin kirjoittamansa, kertomukset lääninsä tilasta ja hallinnosta. Kertomuksensa maanviljelystoimesta, kaupasta ja elinkeinosta Oulun läänissä vv. 1866—1870 sekä Uudenmaan läänissä vv. 1871—1875, jotka löytyvät Suomen Virallisessa Tilastossa II (ruotsinkielisessä painoksessa), ovat erittäin arvokkaita lähteitä maan aineellisen edistymisen tuntemiseen sanottuna aikana. Ansioinsa tähden korotettiin Alfthan v. 1866 aatelissäätyyn ja on niin muodoin kanta-isä aateliselle suvulle n:o 240 Suomen ritarihuoneessa. Vuodesta 1853 asti on A. naimisissa Ebba Matilda Geschwendt'in kanssa, jonka isä oli sotaapteekari Samuel Reinhold Geschwendt.

Almberg, Anton Fredrik, kirjailija, syntynyt Maskussa Heinäk. 18 p. 1846, tuli ylioppistoon v. 1863 ja filos. maisteriksi v. 1869 sekä Suomenkielenkääntäjäksi senaatissa v. 1877. Isä on Maskun kirkkoherra Eerik Anton Almberg; isän-isä, joka ensin otti tämän sukunimen, oli kotoisin Nissilän talosta Laitilassa, ja kuoli hänkin Maskun kirkkoherrana. Kirjailija Almberg oli vv. 1869 ja 1870 Uuden Suomettaren ensimmäinen päätoimittaja, teki v. 1874—1875 tieteellisen matkustuksen Saksassa, Böhmissä ja Unkarissa, ja julkaisi tämän johdosta, nimellä Antti Jalava, isomman teoksen *Unkarin maa ja kansa* (Helsingissä 1876), jonka ohessa hän on toimittanut joukon suomennoksia, muun muassa Jókai'n romanista „Uusi tilanhaltia" (Hels. 1878). V. 1877 valtiopäivillä hän oli talonpoikaissäädyn tulkkina. Nai v. 1875 Alma Sofia Floman'in, hovioikeudenneuvoksen tyttären Wiipurista.

Alopæus-suku. Kanta-isä, josta tämä erinomaisen lavea suku on lähtenyt, oli talonpoika Tuomas Kettunen Naukkarilan kylästä Kerimäellä, noin 16:nnen vuosisadan keskipaikoilla. Hänen poikansa Andreas sekä pojan-poika Bartholdus ja pojanpojan-poika Maunu († 1666) olivat järjestänsä kappalaisia Jääskessä ja kantoivat kaikki kolme nimenänsä latinoittua muotoa Kettunius. Maunu Kettunius'en veljenpoika, Samuel Kettunius, oli kirkkoherrana Ilomantsissa ja tämän lapset ottivat ruotsalaisen nimen Norrgren, suureksi mielipahaksi isälle, joka arveli, että yhtä hyvin sopisi olla „Narrgren". Mutta Maunu Kettunius'en omatkin pojat olivat jo nimensä muuttaneet: koska kettu Kreikan kielellä kuuluu „alopeeks", sepitettiin sen johdosta sukunimi Alopæus. Maunu Kettunius'en *A)* vanhin poika, Maunu Alopæus, († 1692), oli isänsä seuraajana Jääsken kappalais-virassa, ja hänestäpä suvun merkillisimmät jäsenet ovat lähteneet, seuraavalla tavalla: I. Vanhempi poika Maunu Alopæus († 1716), provasti Wiipurissa. Hänen poikansa olivat: 1) Juhana David, kirkkoherra Leppävirroilla, jonka poika Maunu Jaakko († 1818) tuli Porvoon piispaksi; 2) Maunu, tuomioprovasti Wiipurissa, jonka pojat olivat Wenäjän ministerit Maksimilian († 1821) ja David († 1831). II. Jääsken kappalaisen Maunu Alopæus'en nuorempi poika, Antti Alopæus, oli kirkkoherrana Mäntyharjulla. Tämän pojat olivat: 1) Juhana († 1811), maakamreeri Hämeen läänissä, aateloittu v. 1772 nimellä Nordensvan; 2) Jaakko Alopæus († 1798), kirkkoherra Tohmajärvellä, jonka poika, Sakari Alopæus († 1839) oli tuomarina Saloisissa. — Maunu Kettunius'en *B)* kolmas poika, Taipalsaaren kirkkoherra Samuel Alopæus

*

(† 1689), oli isän-isä Sortavalan provastille Samuel Alopæus'elle († 1793). (Akiander, Herdam).

Alopæus, Maunu Jaakko, piispa, syntyi Joulukuun 16 p. 1743 Leppävirroilla, jossa isänsä Juhana David Alopæus oli lääninprovasti. Äitinsä, jonka isä oli kapteenina Turun rykmentissä kestänyt ison vihan myrskyjä, oli Maria Anderssen. Luettuansa ensin isänsä johdolla, sitten Rantasalmen koulussa, tuli nuori Alopæus Porvoon lukioon 1758 ja ylioppilaaksi Maaliskuun 5 p. 1761. Maisterinvihkijäisissä 1766 oli hän etevimpiä ja heitti kolmen kumppanin kanssa arpaa primussijasta. Enin viehätti häntä matematiiki, jossa hän pari väitöskirjaa julkaistuaan nimitettiin konsistoorin ehdotuksesta dosentiksi. Vaan kun ei yliopistossa ollut avonaisia virkoja odotettavissakaan, ja hänen, isänsä kuoltua 1767, oli täytynyt kotiopetuksella ansaida elantonsa, päätti hän hakea avoinna olevan lehtorin viran Porvoon lukiossa. Sen hän saikin 1770 kuninkaan päätöksen mukaan, mutta vasten Porvoon konsistoorin tahtoa, jonka nojalla kilpailija, lukion apulainen Pietari Solitander, 1771 valitti valtakunnan säädyille kärsimystänsä Alopæus'en nimityksen kautta ja sai sen päätöksen toimeen, että Alopæus'en piti antaa palkastaan toinen puoli Solitander'ille, kunnes tämä saisi toisen viran. Tuo päätös tosin jo 1772 kumottiin, mutta vaikka Alopæus lehtorina ja 1771 papiksi vihittynä tuli konsistoorin jäseneksi, tahdottiin häneltä kuitenkin tuon tuostakin riistää palkka-etuja. Kun hänellä siis ei ollut Porvoossa rauhaa odotettavana, halusi hän sieltä pois ja haki avoimeksi tullutta professorin virkaa matematiikissa, jota varten 1774 julkaisi jokseenkin alaarvoisen väitöskirjan. Virkaan hän siis muitakin kilpailijoita vähemmin saattoi tulla kysymykseen, kun hakijain seassa oli mainio Pietarin tiede-akatemian jäsen Lexell. Alopæus koki nyt mukaantua kohtaloonsa. Huomattuaan konsistoorissa tietämättömyytensä kirkollisessa lakitieteessä, ryhtyi hän sitä tutkimaan sillä menestyksellä, että muutaman vuoden kuluttua oli perin pohjin siihen perheentynyt. Myöskin jumaluusoppia luki hän tähän aikaan ahkerasti joutohetkinä ja pääsi siten 1785 jumaluusopin lehtoriksi lukiossa, jota virkaa Lapträskin pitäjä seurasi anneksina. Tästä lähin alkoi kansalaisten kunnioitus ja luottamus häntä kohtaan yhä enemmin ilmaantua. Jo piispan vaalissa 1792 sai hän toisen vaalisijan ja v. 1794 hän nimitettiin Porvoon tuomioprovastiksi, jona hän saattoi seurakuntansa sellaiseen järjestykseen, että sitä myöhempiin aikoihin asti on pidetty hiippakunnan muille seurakunnille esikuvana. Jo useat kerrat oli hän ollut papiston edustajana valtiopäivillä taikka pankkirevisorina. V. 1809 hän valittiin hiippakuntansa edusmieheksi Porvoon valtiopäiville, joiden alussa hän säätyjen puolesta tervehti keisaria ja piti valtiopäiväsaarnan. Neuvotteluissa oli hän ahkera puhuja sekä pappissäädyssä että valiokunnissa. Kun esim. ritaristossa ja aatelissa oli ehdotettu alammainen anomus, että sotaväen upseeristo saisi pitää palkkansa, yhtyi Alopæus ehdotukseen sillä lisäyksellä, että Suomen rakuunat ja sotamiehet ainakin 3 tai 4 vuotta, eikä ainoastaan vuoden, kuten oli ehdoteltu, saisivat pitää torppansa ja tulonsa, jotta maantielle joutumatta ehtisivät hankkia itselleen uusia elatuskeinoja. Eräs pappissäädyn jäsen ehdotti että varas, joka tuomittiin elinkautiseen linnatyöhön, sen sijaan lähetettäisiin Siperiaan. Tuota Alopæus jyrkästi vastusteli uskonnolliselta kannalta; hän ei sanonut tahtovansa asettaa suurintakaan pahantekijää siihen onnettomaan tilaan, että puuttuisi Jumalan sanaa ja opettajan lohdutusta. Ehdotuksesta, että Suomi ikipäiviksi vapautettaisiin suorittamasta kansallissotaväkeä tai ruotuväkeä, lausui Alopæus toivonsa, ett'ei ehdotus ikinä tulisi uuden hallitsijan tiedoksi ja puolusti innokkaasti ruotulaitoksen etua värvätyn sotaväen rinnalla. Valtiopäiväin kestäessä oli piispa Cygnæus kuollut. Uudessa vaalissa sai Alopæus enimmät äänet ja nimitettiin piispaksi Marraskuun 7 p. 1809. Tuskin oli hän ennättänyt vähän järjestellä seurakuntain hoitoa ja muodostella konsistoorin toimia sekä talvella 1811 tarkastella seurakuntia Pohjois-Savossa, kun hän keisarilta sai mitä tärkeimmän tehtävän. Marraskuun 7 p., jolloin kommissioni Wenäläistä Suomea varten lakkautettiin ja sen tehtävät siirrettiin niin ikään perustetulle Suomen asiain komitealle, sai Alopæus käskyn tarkastella seurakuntain tilaa n. s. Vanhassa Suomessa ja tehdä alammainen ehdotus niiden järjestämiseksi ja yhdistämiseksi Porvoon hiippakuntaan. Vanhassa Suomessa, jonka kouluissa vihdoin Saksan kieli oli tehty opetuskieleksi, oli herrassääty viime vuosikymmeninä melkoisesti saksalaistunut; piispan tuloa siis ei suinkaan mielihyvällä odotettu. Piispankäräjät alkoivat Pyhtäällä Joulukuun 11 p. 1811 ja päättyivät Valkealassa Maaliskuun 2 p. 1812. Tuolla matkallaan Alopæus tutki kansan uskonnollista ja siveydellistä tilaa, pappien oppia ja elintapoja, tarkasteli kirkonkirjoja, vaivaishoitoa, kirkonvarojen käyttämistä y. m. Hänen oppinsa ja taitonsa tuottivat hänelle kunnioitusta, ja moni myönsi tarkastuksen tarpeelliseksi. Kansa kaikkialla iloitsi tuon miehen käynnistä, joka niin hellästi huoli heidän pyhimpiä tarpeitansa; hänen vilpitöin muotonsa ja käytöksensä saavutti hänelle kaikkialla sen luottamuksen. Jo Maaliskuun 23 p. 1812 lähetti hän Wiipurin läänin papistolle pit-

kän kiertokirjeen papillisesta virkahoidosta. Hänen ehdotuksensa sikäläisten kirkollisten olojen järjestämiseksi keisari täydelleen hyväksyi ja määräsi Huhtikuun 15 p. Wiipurin läänissä noudatettavaksi. Mutta tähän aikaan vaativat Suomen uudet valtio-olot monta muutakin muutosta ja Alopæus'en oivallista järjestämiskykyä siis usein kysyttiin. Hänen ohjelmansa, jotka nojautuivat samalla voimassa oleviin asetuksiin ja paikkakunnallisiin oloihin, ovat kauan jälkeen hänen kuolemansa pysyneet voimassa ja malleina. Mainittava apu oli hänellä tähän aikaan kahdesta vanhimmasta pojastaan, jotka hän itse oli kasvattanut taitaviksi konsistoorin jäseniksi. Syvästi vaikuttivat Alopæus'en isänmaalliseen sydämeen Porthan'in työ ja toimi Auran rannoilla. Luovuttuaan matematiikista ryhtyi hän historiallisiin tutkimuksiin, joiden hedelmänä oli ansiollinen teoksensa *Porvoon lukion historia*. Tuota lukiota hän kaiken elinaikansa hellästi suosi. Se oli Turun yliopiston rinnalla kauan ollut Suomen korkein oppilaitos, ja Alopæus'elta ei puuttunut halua tehdä siitä toinen yliopisto; kolmella uudella vakinaisella opettajalla, arveli hän Porvoon valtiopäivillä, olisi se tarkoitus saavutettu. Todellinen syy tuohon ehdotukseen oli kuitenkin se, että hän ei kärsinyt sitä akatemiallista jumaluusoppia, jota Tengström suosi Turun yliopistossa. Myöskin muita koululaitoksia sekä kansan opetusta hiippakunnassaan, mainitenkin Savossa, koetti hän saada paremmalle kannalle, tutkittuaan syitä entiseen rappiotilaan. Kauan hänen ei ollut sallittu piispana vaikutta. Kuitenkin ehti hän pitää piispan käräjiä usealla taholla hiippakuntansa vanhemmallakin alalla, ja uusilla kiertokirjeillä koki hän saada seurakuntain järjestystä yhdenmukaiseksi. V. 1817, kun yleinen juhla uskonpuhdistuksen muistoksi oli Suomessa vietettävä, kutsui Alopæus hiippakunnan papiston synodalikokoukseen, joka pidettiin Porvoossa Maaliskuun 16—19 päivinä. Siinä Porvoon vanhan hiippakunnan ja Vanhan Suomen papit ensi kerran sattuivat yhteen neuvottelemaan Itä-Suomen kirkollisista asioista. Se oli iloinen juhla, mutta ijäkäs piispa, joka tunsi voimansa murtuneen, otti keskustelujen päätettyä liikutettuna jäähyväiset virkaveljiltänsä. Itse uskonpuhdistus-juhlassa Lokakuun 31 ja Marraskuun 1 p. oli hän vielä voimissaan ja jakeli jumaluustieteen tohtorin arvon 12:lle ja provastin nimen 18:lle kirkkoherralle hiippakunnassaan. Piispa Alopæus kuoli Elokuun 8 p. 1818. Virkatoimissaan oli hän ylen tarkka ja tunnollinen; sitä vaati hän usein ehkä liikanaisella kärsimättömyydellä muiltakin virkamiehiltä. Kuninkaallensa oli hän aikanaan ollut harras alamainen, ja vaivalla saivat hänen molemmat poikansa Wiaporin langettua hänen uutta uskollisuuden valaa vannomaan, mutta sen tehtyä ja huomattuansa keisari Aleksanterin suosiota Suomenmaata ja häntä itseänsä kohtaan, eivät entiset mielipiteensä enää olisi voineet hänen uskollisuuttansa uutta hallitsijaa kohtaan järkähdyttää. Suomen kansa oli hänen toiveidensa ja hänen ilonsa esineenä. Savolainen syntyänsä hän etenkin rakasti Savon kansaa ja kieltä, ja suomalaisilla sananlaskuilla oli hänellä tapana höystää puhettansa. Naimisessaan Ulriika Jusleen'in kanssa, joka oli hovineuvos Pietari Jusleen'in tytär ja H. G. Porthan'in serkku, oli hänellä 13 lasta, joista varsinkin vanhimmat pojat tuomioprovastit Pietari Juhana ja Maunu ovat mainittavat. (Finl. Minnesv. Män, II).

Alopæus, Pietari Juhana, tuomioprovasti, oli piispa Alopæus'en vanhin poika ja syntynyt Porvoossa Lokakuun 8 p. 1773. Isältänsä sai hän ensi-opetuksensa ja tuli 1783 kymmenvuotisena Porvoossa lukiolaiseksi, ylioppilaaksi Turussa Lokakuun 1 p. 1789. Hänen äitinsä serkku Porthan otti hänen siellä isälliseen huostaansa ja antoi isänmaallisen suunnan hänen harrastuksillensa. Tuskin kaksivuotisena ylioppilaana hän 1791 kirjoitti latinaksi väitöskirjan harvinaisista kirjoista, jatkoi ja julkaisi sen maisterinarvoa varten seuraavana vuonna. Hän puhui siinä muun muassa tuosta puuhun leikatusta aapiskirjasta, jonka D. Medelplan v. 1719 painoi Tauralan kylässä Pälkäneellä, karjalaisista aapiskirjoista ja katkismuksista, joita 17:nen vuosisadan alulla oli painettu slavilaisilla kirjaimilla y. m. Maisterin vihkijäisissä 1792 oli hänellä 19-vuotisena ensimmäinen kunniasija. Latinan kieli, yleinen historia sekä tutkimukset oman maan entisistä vaiheista olivat tieteellisen harrastuksensa mieli-esineitä, ja harras toivonsa täyttyi, kun hän Tammikuun 28 p. 1794 sai amanuensiviran yliopiston kirjastossa. Jo 1793 oli hän latinaksi julkaissut ensimmäisen osan tutkimuksiansa Suomen kirjallisuuden historian alalla, jonka johdosta hän Helmikuun 13 p. 1794 nimitettiin dosentiksi kirjallisuuden historiassa. Mainituita tutkimuksiansa, joissa hän kertoi Suomalaisten opinkäynnistä sekä Suomen koulujen synnystä vanhimpina aikoina, jatkoi ja julkaisi hän kolmessa väitöskirjassa 1794 ja 1795. Clewberg'in erottua kirjaston hoitajan virasta, ehdotti konsistoori Alopæusta toisena tuohon virkaan, mutta kun vanhempi ja ansiokkaampi Frans Michael Franzén oli ensimmäisenä, niin oli tietysti kilpailu turha, varsinkin kun oli aikomus tuohon virkaan yhdistää professorin virka kirjallisuuden historiassa. Tuon tapauksen johdosta ja sairastettuansa kovaa kuumetautia, joka päättyi keltatautiin ja koko elinajaksi heikonsi hänen terveytensä, päätti hän luopua entisestä vaikutus-alastansa ja palata Porvoosen, jossa määrättiin lukion

apulaiseksi Marraskuun 6 p. 1795. Ystävänsä ja opettajansa, historian lehtorin Sigfrid Porthan'in kuoltua, sai hän tuon lehtorin viran 1798 ja hoiti sitä tavattomalla taidolla. Schroeckh'in oppikirjan mukaan oli hänellä tapana muutamia tuntia peräkkäin kertoa oppilaillensa historiallisista henkilöistä ja tapauksista siihen nähden, kuinka ne olivat vaikuttaneet kansojen kohtaloihin, valitsemalla aineita, joiden paraiten tiesi nuorukaisia miellyttävän. Sitten tiedusteli hän mitä oppilaat olivat hänen esityksestään oppineet. Hänen esitystapansa oli helppotajuista, opettavaista, ja viehättävällä käytöksellään lukion ulkopuolellakin saavutti hän oppilainsa kunnioituksen ja rakkauden. Tieteelliset tutkimuksensa tarkoittivat paraasta päästä isänsä tekeillä olevan Porvoon lukion historian täydentämistä. V:sta 1796 pitäin oli hän ollut isänsä apuna kirjevaihdossa ja saavuttanut siten hyvät tiedot kirkollisen lakitieteen alalla. Papiksi vihittyä 1806 nimitettiin hän Porvoon tuomioprovastiksi Kesäkuun 15 p. 1811. Hän seurasi isäänsä piispan käräjillä Wiipurin läänissä ja hillitsi usein lempeällä ja vapamielisellä luonteellaan sekä tuolla retkellä että muissa kohtauksissa isänsä äkkinäistä intoa. Hän vilustui eräällä virkamatkallaan Askolaan ja kuoli maksatautiin Elokuun 23 p. 1814. Mitä kipeimmästi kaipasi häntä isänsä, jonka uskollisena apumiehenä hän oli ollut, ja tuo kaipaus sanotaan masentaneen isän elinvoimat. Vaimonsa Johanna Elisabet Solitander, kauppaneuvoksen tytär Porvoosta, kuoli vasta 1862. (Finl. Minnesv. Män, II).

Alopæus, Maunu, tuomioprovasti, oli piispa Alopæus'en toinen poika ja Porvoossa syntynyt Syyskuun 17 p. 1775. Neljä vuotta luettuansa Porvoon lukiossa pääsi hän ylioppilaaksi Maaliskuun 16 p. 1791, ja sai hänkin Porthan'issa isällisen neuvon antajan. Väitöskirjana julkaistuaan Porvoon kaupungin historian hän vihittiin maisteriksi 1795. Tieteistä häntä kuitenkin matematiiki ja fysiiki enin miellyttivät, ja samoin kuin vanhempi veljensä pyrki hänkin yliopiston opettajaksi. Hän julkaisi 1797 väitöskirjan tähtitieteessä ja nimitettiin sen nojalla s. v. Syyskuun 22 p. dosentiksi matematiikissa. Kun professorin virka fysiikissä Planman'in erottua 1801 tuli avoimeksi, asetettiin Alopæus toiselle vaalisijalle siihen virkaan, mutta hänelläkin sattui G. G. Hällström'issä olemaan ansiokkaampi kilpailija, ja kun tämä vielä s. v. professoriksi nimitettiin, niin täytyi Alopæus'en tuumia muuta toimeen tuloa. Turhaan myöskin pyrittyänsä opettajaksi matematiikissa Carlberg'in sota-opistoon, haki hän apulaisvirkaa Porvoon lukiossa ja nimitettiin siihen Tammikuun 27 p. 1802. Vasten tahtoansa oli hän nyt joutunut uralle, joka ennen taikka myöhemmin oli saattava hänet papiksi. Hän ryhtyi siis jumaluustiedettä ja kirkollista lakitiedettä tutkimaan ja saavutti oppiky'yllään silläkin alalla tavallista laveammat tiedot. Huhtikuun 7 p. 1804 hän nimitettiin lehtoriksi matematiikissa ja astui virkaansa latinaisella puheella paraasta opetustavasta siinä tieteessä. Tavattomilla opettajalahjoillaan ryhtyi hän työssä ohjelmaansa seuraaman. Hän vihasi noita muistotietoja, joita läksyjen lukemisella saavutetaan, ja ahkeroitsi puolestaan käsitteiden selvittämistä, ymmäryksen teroittamista; erinomainen oli hänellä kyky saada kehnompiakin oppilaita käsittämään opittavia aineita. Syvämielisellä ja totisella luonteellaan herätti hän pikemmin pelkoa kun rakkautta nuorisossa, ja ainoastaan harvat huomasivat hänen tautivuoteellaan, että tuon karkean kuoren alla sykki lämmin sydän. Porvoon valtiopäivillä toimi hän sihteerinä pappissäädyssä ja sai sen jälkeen professorin arvonimen Joulukuun 24 p. 1810. Kun tuomioprovastin virka vanhemman veljensä kuoltua 1814 tuli avoimeksi, oli vaalisijoista paljon riitaa, mutta vihdoin nimitettiin Alopæus, joka oli vihitty papiksi 1811, eikä vaalissa tullut kysymykseenkään, tuomioprovastiksi Heinäkuun 25 p. 1817. Syy tuohon nimitykseen, joka tietysti herätti suurta katkeruutta, oli se, että vanha ja voimatoin isänsä tarvitsi luotettavan miehen avuksensa. Hän oli tavattoman ahkera mies ja heikko terveytensäkin esti häntä ulkona käymästä. Kamarissaan istuen hän konsistoorin pöytäkirjoista keräili aineita koko hiippakunnan ja sen seurakuntain historiaan. Nuo hämmästyttävällä ahkeruudella kootut aineet ovat vielä käyttämättä konsistoorin arkistossa ja täyttävät seitsemän paksua foliosidettä mitä hienoimpaa käsikirjoitusta. Vaikka hän aatteiltaan oli vanhoilla olija, myönsi hän kuitenkin parannuksia koulun ja opettajasäädyn alalla tarpeellisiksi, mutta tahtoi perustaa niitä historialliselle pohjalle. Kun Turun yliopistossa oli perustettu seminareja pappien ja kouluopettajain valmistamista varten ja hän tiesi, että monen köyhän lukiolaisen lasten opetuksella täytyi hankkia elatuksensa, tahtoi hän tehdä Turun seminarit tarpeettomiksi Porvoon lukiolaisille, perustamalla Porvoosen seminarin, jossa lukion opettajat, kukin aineessaan, antaisivat johdatusta nuorison opettamisessa. Tuohon ehdotukseen ei kuningas kuitenkaan suostunut, se kun poikkesi opetuksen rajoituksesta korkeampien ja alempien oppilaitosten kesken. Siinä komiteassa Suomen koululaitosten järjestämistä varten, joka istui Helsingissä v. 1825, 1829 ja 1835 oli Alopæus jäsenenä ja teki sitä varten erinäisen ehdotuksen. Vielä enemmän kun isänsä oli hän luotu järjestämään ja johtamaan. Hän oli tasamielinen, eikä hänellä ollut tapana useasti muistuttaa velvollisuuksien

täyttämistä. Kolmasti oli hänellä ollut sija piispan vaalissa, v. 1819 ja 1837 ensimmäinen, v. 1820 toinen. Viime kerralla luopui hän itse vaalisijastaan, kun katsoi itseänsä voimattomaksi piispan virkaa hoitamaan. V. 1839 hän luopui tuomioprovastin virasta, osti Byändа'n rusthollin Porvoon pitäjässä ja kuoli siellä naimatonna Toukokuun 4 p. 1843 (Finl. Minnesv. Män, II, Borgå Tidn. 1854.

Alopæus, Kaarle Henrik, kuuromykkäin opiston johtaja, syntyi Huhtikuun 5 p. 1825 Juvan pitäjässä, jossa isänsä piispa Alopæus'en poika, David Alopæus, oli tuomarina, kunnes 1832 muutti Porvoosen. Äitinsä oli Henrietta Margareeta Avelin, kirkkoherran tytär Joroisista. Isän kuoltua 1834, sai nuori Alopæus opettajakseen setänsä, joka lehtorina oltua Porvoossa, 1837 muutti kirkkoherraksi Hauholle, ja pääsi 1840 vuoden alussa oppilaaksi J. E. Öhman'in ja J. L. Runeberg'in alustavaan lukioon, siitä 1841 Porvoon lukioon. Ylioppilaaksi tultua Kesäkuun 19 p. 1844 oli hänen ahkeruutensa edellisinä vuosina pilannut hänen terveytensä ja varsinkin silmänsä, niin että hänen seuraavina kesinä täytyi etsiä parannusta Söderköping'in ja Turun vesiparannuslaitoksissa. Lääkäreiltä hyljättynä lähti hän kesällä 1847 merimatkalle Tanskaan, Hollantiin, Englantiin, Portugaliin ja Norjaan. Tuosta matkasta voimistui hän jälleen niin, että saattoi 1849 suorittaa opinnäytteet kouluvirkoja varten, jonka jälkeen hän Toukokuun 30 p. nimitettiin kollegaksi Porvoon ylialkeiskouluun. Tuon virkansa ohella hoiti hän muitakin opettajavirkoja siinä ja muissa kaupungin kouluissa, ja oli papiksi vihittyä 1855 jonkun aikaa v. 1856 v. t. kirkkoherrana Räävelin ruotsalaisessa ja suomalaisessa seurakunnassa. Erään hänen kehoituksensa johdosta Porvoon sanomissa rahain keräykseen Malmin kuuromykkäin koulun hyväksi, asettui Porvoossa asiaa varten toimikunta, jonka jäsenenä hän oli. Kun hallitus huomattiin myöntyväiseksi kuuromykkäin opistoa kannattamaan, jos saataisiin johtajaksi täysiaistinen mies, niin sai mainittu toimikunta Alopæus'en siihen rupeemaan. Kesäkuun 6 p. 1860 nimitettiin hän Turun kuuromykkäin opiston johtajaksi, jonka jälkeen hän matkusti kuuromykkäin opistoja tutkimassa, 1859 Tukholmassa ja Köpenhaminassa sekä 1860 Tukholmassa, Schleswig'issä, Lübeck'issä, Hampurissa, Hildesheim'issä, Braunschweig'issä, Hallessa, Weissenfels'issä, Leipzig'issä, Dresden'issä, Prag'issa, Wien'issä, Breslau'ssa ja Berlin'issä. Siten lapsuutensa toiveet päästä lähetyssaarnaajana pakanain maailmaan arvaamatta toteutuivat omassa kotimaassa, ja palavalla hartaudella antautui hän uudelle työalalleen. Hedelmällinen onkin Alopæus'en vaikutus ollut tuossa kotimaisessa lähetystoimessa, johon hänen luonteensa ja lahjansa näyttävät niin hyvin soveltuvan, ja työalanansa ei ole ollut paljastaan Turun kuuromykkäin opisto, vaan johonkin määrin Suomen kuuromykkäin laaja seurakunta, jonka uskonnollisia tarpeita hän on kesäsillä matkustuksilla voimiensa mukaan kokenut täyttää. V. 1868 sai hän Pietarin luterilaiselta konsistoorilta kutsumuksen tulla Inkerinkin kuuromykkiä ripille valmistamaan. Alopæus'en toimista kirjallisuuden alalla mainittakoon: *Lukukirja sokioille* 1864 ja *Lyhykäinen ohje kuuromykkiä kotona kasvattamaan ja opettamaan* 1871; uskonnollisella alalla on hän ruotsiksi painattanut useita kirjasia ja v:sta 1874 pitäin, asetuksen mukaan, joka toinen vuosi julkaissut kertomuksia Suomen kuuromykkäin koulujen toimista. Päätointensa ohella on hän Turussa toiminut uskonnon opettajana muissakin kouluissa, ihmis-ystävällisten seurojen asiamiehenä y. m. Provastin nimen sai Alopæus v. 1875. Vaimonsa nimi on Iida Amanda Nykopp, tuomioprovastin tytär Porvoosta. (Historiallisen Seuran Arkisto).

Alopæus, Maksimilian, Venäjän diplomaati, synt. Wiipurissa Tammik. 21 p. 1748, kuol. Frankfurt-am-Main'issa Toukok. 16 p. 1821. Isä oli Wiipurin tuomioprovasti Maunu Alopæus, ja poika kantoi ensin isänsä ristimä-nimen, jonka sitten Wenäjän palvelukseen tultua muutti. Äiti oli Maria Kristiina Tesche, raatimiehen tytär Helsingistä. V. 1767 nuori Alopæus kävi Turun yliopistossa ja seuraavana vuonna Göttingen'issä, jonka perästä tuli ulkomaisasiain virastoon Pietarissa ja oli Ostermann'in ja Panin'in alla kanslian päällikkönä. V. 1788 hän määrättiin Wenäjän ministeriksi Eutin'iin (Holstein'issa) ja v. 1791 samaan virkaan Berlin'iin. Häntä käytettiin useissa tärkeissä valtiotoimissa, viimein myöskin Wenäjän lähettiläänä Lontoossa. Y. K.

Alopæus, David, kreivi, Venäjän diplomaati, edellisen veli, synt. Wiipurissa v. 1769, kuol. Berlin'issä Kesäk. 13 p. 1831. Käytyänsä oppia Stuttgart'in sota-akatemiassa, hän kääntyi diplomaatilliselle uralle ja tuli Venäjän ministeriksi Tukholmassa Kustaa IV Aadolfin aikana. Kun talvella 1808 tuli tieto, että Venäjän armeija oli karannut Suomeen, hän Tukholmassa pantiin kiinni, ja hänen paperinsa otettiin takavarikkoon; kuitenkin hän pian päästettiin, jolloin keisari Aleksanteri hänet korotti kamariherraksi. V. 1809 syksyllä hän oli kreivi Nik. Rumantsov'in ohessa Venäjän rauhansovittajana Haminassa ja allekirjoitti siis sen rauhakirjan, jonka kautta koko Suomenmaa irroitettiin Ruotsin vallasta. V. 1811 hän pantiin ministeriksi Würtemberg'in hoviin. V. 1814 ja 1815, kun liittolaisvallat olivat tunkeuneet Ranskaan, hänelle uskottiin Lothring'in hallitus, jota hän toimitti niin

kunnollisesti, että hänen lähtiessään Nancy'n asukkaat hänelle tarjosivat kiitollisuuden osoitteen. Siitä asti hän kuolemaansa saakka oli Venäjän ministerinä Berlin'issä, molempain hovien mielihyväksi. Oltuansa Wien'in kongressin perästä asiamiehenä Puolan kuningaskunnan rajaa määrättäissä Preussiä kohden, hän nimitettiin mainitun kuningaskunnan kreiviksi. — Hänen puolisonsa Jeannette von Weygtstern, kotoisin Hannover'ista, naitiin sitten venäläiselle ruhtinaalle Paavali Lapuhhin'ille. — Hänen ainoa lapsensa Aleksandrina Alopæus, synt. Pietarissa v. 1808 ja kastettu Lutherin-uskoon keisarin ollessa kummina, naitettiin v. 1834 Ranskalaiselle Albert La Ferronnays'ille, kääntyi v. 1836 katolis-uskoon ja kuoli Pariisissa v. 1848. Tämän kääntymys-historian on Aleksandrinan käly, M:me Augustus Graven, kertonut teoksessa *Recit d'une soeur*, jonka Ranskan Akatemia on palkinnut. Y. K.

Alopæus, Sakari, tuomari, oli Mäntyharjun provastin poika ja syntynyt Lokakuun 17 p. 1772. Tutkinnot suoritettuansa Turun yliopistossa tuli hän auskultantiksi Turun hovioikeuteen Maaliskuun 10 p. 1796, vielä s. v. ylimääräiseksi kanslistiksi ja varatuomariksi 1798. Kesäkuun 28 p. 1805 hän nimitettiin Salon kihlakunnan tuomariksi ja pysyi siinä virassaan kuolemaansa asti Tammikuun 13 p. 1839. Vaimonsa Maria Karoliina Nykopp kuoli vasta 1861. Sakari Alopæus'en muistoa säilyttävät köyhäin koulut Salon kihlakunnan pitäjissä. Niiden perustamiseksi hän suuresta omaisuudestaan lahjoitti 16000 assignationi-ruplaa. „Ojennus-nuoraksi" noille kouluille on armollinen sääntö annettu Joulukuun 20 p. 1839. (Åbo Tidn. 1837; Suomi 1841; Hist. Seuran Arkisto).

Alopæus, Samuel, syntynyt Tammikuun 9 p. 1721. Hänen vanhempansa olivat Juhana Alopæus, Kupanitsan kirkkoherra Inkerinmaalla, ja Anna Maria Maijdelin. Oppia käytyänsä Turussa ja Hallessa hän nimitettiin kielenopettajaksi Wiipurin tuomiokouluun Marraskuun 29 p. 1745 ja, papiksi vihittynä Narvassa 1751, v. 1752 kirkkoherraksi Pietarin suomalaiseen seurakuntaan, josta vihdoin 1755 pääsi kirkkoherraksi Sortavalaan. V. 1765 Alopæus valittiin Wiipurin konsistoorin jäseneksi ja nimitettiin 1770 lääninprovastiksi, jona kuoli Lokakuun 14 p. 1793. Hänen sanotaan keksineen Ruskealan marmorimurrokset, joihin 1768 vuoden paikoilla ensin käytiin käsiksi, ja joista sittemmin on aineita niin runsaasti tulvannut Pietarin komeimpiin rakennuksiin. Niistä ja muista Karjalan kivimurroksista Alopæus julkaisi kertomuksen saksaksi Pietarissa 1787. Siinä hän myöskin puhuu Karjalassa löydetyistä „ukonnuolista" (kiviajan aseista), joiden todellista merkitystä hän ei näy aavistavan. Paitsi sitä hän on julkaissut *suomennoksen kreikkalais-venäläisestä katkismuksesta.* (Akiander, Herdaminne).

Aminoff-suku lienee Böhmistä kotoisin, josta kolme veljeä kerran uskontonsa tähden pakeni Venäjälle. 1600-luvun alussa meni yksi suvun jäsenistä, tunnetun kanta-isän jälkeläinen kahdeksannessa sukupolvessa, nimeltä Feodor Aminoff, Ruotsin palvelukseen ja tuli 1615 Audovan päälliköksi. Hänen sukunsa, joka sai 1650 sijan Ruotsin ritarihuoneessa, on nykyänsä laajentunut Ruotsiin ja Suomeen, jossa löytyy myös kreivillinen ja vapaherrallinen haara, Juhana Fredrik Aminoff'in jälkeläisiä.

Aminoff, Torsten Gustav, kielentutkija, Feodor Aminoff'in jälkeläinen kahdeksan-

---

* *Feodor Gregorinpoika Aminoff.*

Esaias, eversti, † 1657. | Stefan, † ennen 1653. | Mikael.

Juhana, kapteeni, † ennen 1664. | Gregori, kapteeni Pohjanmaan rykm. 1660. | Aadolf, Italiaan muuttaneen haaran kanta-isä.

Henrik, s. 1653, eversti-luutnantti, † 1692. | Juhana, ratsumestari. | Gregori, s. 1674, everstiluutnantti Uudenmaan rakuunoissa, † 1732.

Henrik Juhana, s. 1680, kenraaliluutnantti ja ylipäällikkö Suomessa, † 1758. | Esaias, s. 1686, majuri, † 1739. (Ruotsalaisia haaroja.) | Gregori, s. 1696, kapteeni Savon rykmentissä, † 1758. | Berndt Juhana, s. 1697, luutnantti † 1779. | Kaarle Kustaa, s. 1700, kapteeni Uudenmaan rakuunoissa.

Gregori, s. 1722, kapteeni Savon rykmentissä, † 1795. | Kaarle Fredrik, s. 1724, kapteeni Taalain rykm. † 1805. | Berndt Jonas, s. 1729, kapteeni Uudenmaan jalkaväessä, † 1804. | Aadolf, s. 1733, kenraalimajuri, † 1800. | Fredrik, s. 1727, ratsumestari, † 1797. | Juhana Aadolf, s. 1742, kapteeni Savon jalkaväessä, † 1823.

Berndt Aadolf, s. 1761, majuri, † 1826. | Sakari Juhana, s. 1764, kapteeni, † 1800. | Germund Fredrik, s. 1767, majuri, † 1816. | *Kustaa*, s. 1771, everstiluutn. ja maaherra, † 1836. | *Gregorius*, s. 1788, eversti, † 1847. | Aadolf, s. 1795, luutnantti, † 1839. | *Juhana Fredrik*, s. 1756, vapaherra ja kreivi, † 1842.

Kaarle Henrik, s. 1795, maamittari, † 1872. | Henrik Kustaa, s. 1795, laamanni, † 1871. | Germund Fredrik, s. 1796, professori, † 1876. | Kustaa, s. 1803, fil. tohtori, † 1838. | Aadolf, s. 1806, kenraaliluutnantti.

Torsten Gustav, s. 1838, lehtori.

nessa polvessa syntyi Nilsiässä Marrask. 11 p. 1838. Hänen vanhempansa olivat maamittari Kaarle Henrik Aminoff ja Maria Elisabet Collan. Torsten Aminoff palveli vuosina 1855-61 sotaväessä, ehtien vänrikiksi, vaan suoritti sillä välin ylioppilastutkintonsa 1857, tuli 1866 filosofian kandidaatiksi, 1869 maisteriksi ja pedagogian kandidaatiksi, 1873 filosofian lisensiaatiksi ja tohtoriksi, ja nimitettiin 1871 lehtoriksi Haminan kadettikouluun. Asuskellen sotamiehenä Virossa oli Aminoff oppinut Viron kieltä ja toimitti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kehoituksesta *Virolais-suomalaisen sanakirjan satukokoukseen Eestirahva Ennemuistesed jutud*, (Helsingissä 1869). Savokarjalaisen ylioppilasosakunnan Koitar-nimiseen albumiin on hän painattanut kaksi arvokasta kirjoitusta, *Savolaisten sija Suomen asutus-historiassa*, ja *Lyhyt silmäys itäisten suomensukuisten kansain historiaan* (1870 ja 1873). Hänen tärkeimmät teoksensa ovat kuitenkin: *Etelä-Pohjanmaan kielimurteesta tutkimus*, (Hels. 1871, julaistu akatemiallisena väitöskirjana) ja *Tietoja Wermlannin Suomalaisista*, (Suomikirjan 2 jakson 11 osassa sekä erikois-painoksena). Jälkimmäinen mielyttävästi kirjoitettu teos sisältää tarkkoja sekä kielitieteellisiä että historiallisia tietoja siitä suomalaisesta väestöstä, joka asuu kapeassa, 11 seurakuntaa käsittävässä kaistassa Ruotsin Wermlannissa ja Kaakkois-Norjassa, ja joka kolmatta vuosisataa on säilyttänyt kielensä ja kansallisuutensa. Nykyään tämä väestö kuitenkin päivä päivältä ruotsalaistuu tahi norjalaistuu, ollen vielä lähes 4000 henkeä ja säilyttäen tavoissakin monta selvää jälkeä siitä, että se on Savon kansasta lohkaistu haara. Suvella 1878 kävi Aminoff Syrjänien maalla ja lähimpänä hedelmänä tästä matkasta on hänen Tiedeseuran toimituksiin painettu kirjoituksensa: *Syrjäniläisiä Häälauluja*, koonnut M. A. Castrén, alkutekstistä suomentanut ja saksalaisella käännöksellä varustanut T. G. Aminoff, Helsingissä 1879. — Aminoff nai 1869 sukulaisensa Elisabet Johanna Maria Aminoff'in.

Aminoff, Kustaa, soturi, edellisen isänisän serkku, nuoremmasta sukuhaarasta, syntyi Taalain maakunnassa Huhtik. 14 p. 1771; hänen isänsä oli Taalain rykmentin majuri Kaarle Fredrik Aminoff ja hänen äitinsä Juliana Sofia Winding. Oltuansa Haapaniemen kadettikoulussa tuli nuori Aminoff 1788 ylimääräiseksi vänrikiksi Savon rykmenttiin, ja otti osaa 1788—90 vuosien sotaan; tuli 1796 majuriksi ja 1805 everstluutnantiksi sekä Karjalan jääkärien päälliköksi. Sodassa 1808—09 otti hän urheasti osaa Revolahden, Lapuan, Alavuuden ja muihinkin taisteluihin ja nimitettiin everstiksi 1808. Erottuaan Ruotsin palveluksesta tuli hän 1810 Kuopion läänin maaherraksi, jossa virassa hän pysyi vuoteen 1827. Kuoli Ruovedellä Jouluk. 25 p. 1836. Hän oli 1800 nainut Loviisa Jakobiina Sahlsvärd'in. E. G. P.

Aminoff, Gregorius, soturi, edellisen serkku, syntyi Helmik. 22 p. 1788; hänen vanhempansa olivat silloinen everstiluutnantti, sittemmin kenraalimajuri ja Savon prikaatin päällikkö Aadolf Aminoff ja Ulriika Eleonora Nohrström. Tuli 1796 vänrikiksi Savon rykmentissä ja 1809 luutnantiksi. Sai kultamitalin Oravaisten taistelussa 1808 osoittamastaan urhoudesta; muutti rauhanteon jälkeen Ruotsiin, jossa hän tuli everstiksi 1837 ja Karlsten'in linnan päälliköksi 1839. Muistojaan ja huolella koottuja tietojaan 1808—09 vuosien sodasta järjesti hän pitemmäksi kertomukseksi entisen Savon prikaatin taisteluista, joka teos (painettu Göteborg'issa 1839) on arvokas lähde mainitun sodan tuntemiseen. Aminoff kuoli Marstrand'in kaupungissa Lokak. 14 p. 1847. Hän oli 1819 nainut Hedvig Fredriika Lagerborg'in Suomesta.

E. G. P.

Aminoff, Juhana Fredrik, valtiomies, syntyi Riilahden kartanossa Tenholassa Tammik. 26 p. 1756. Hänen vanhempansa olivat henkivartijain ratsumestari Fredrik Aminoff ja Maria Elisabet Rotkirch. Jo lapsena kirjoitettiin nuori Aminoff, niinkuin useammat aatelismiehet siihen aikaan, sotapalvelukseen, oleskeli vähäisen aikaa Turun yliopistossakin ja tuli 1770 hovipalvelijaksi Aadolf Fredrikin ja 1772 Kustaa III:n hoviin. Hänellä oli suuressa määrässä kaikki ne hienot edut, joilla voi loistaa hovielämässä, ja joita varsinkin vaadittiin Kustaa III:n seurassa, ja kun hän kerran oli joutunut kuninkaansa erinomaiseen suosioon, ei tietysti puuttunut armonosoituksia: nuori suomalainen ylimys kohosi nopeasti arvosta arvoon, ja seurasi 1788 kaartin kapteenina kuningasta Suomeen. Eri tiloissa ja varsinkin Pirttimäellä Toukok. 5 p. 1790 osoittamansa uljuuden johdosta hän nimitettiin Porin rykmentin päälliköksi. Valtiolliseen elämään Aminoff ei suuresti sekaantunut, mutta hartaana „Gustavianina" Kustaa III:n kuolemankin jälkeen joutui hän herttua Kaarlen ja Reuterholm'in epäluuloon, joka 1793 muuttui katkeraksi vainoksi niiden vallankumoushankkeitten johdosta, joita Aminoff'in maanmies ja läheinen ystävä Kustaa Mauri Armfelt ajeli. Aminoff erotettiin äkkiarvaamatta viroistaan, sai käskyn lähtemään valtakunnasta, vaan otettiin Stralsund'issa vangiksi, vietiin Tukholmaan, tuomittiin 1794 ankaran tutkinnon perästä menettämään kunnian, aatelismiehen arvonsa, elämän ja koko omaisuutensa. Kuolemanrangaistus lievennettiin kuitenkin elinkautiseksi vankeudeksi Karlsten'in linnassa, eikä hänen kohtalonsa paonyrityksenkään jälkeen tullut vaikeam-

maksi, ja kun Kustaa IV Aadolf oli astunut hallitukseen, sai Aminoff takaisin kansalaisoikeutensa ja entiset virkansa ja nimitettiin 1799 kenraalimajuriksi. V. 1808—09 seurasi Aminoff pääarmeijaa ilman erinäistä tointa; hän ei saanut prikaatia johdettavaksi vaikkapa everstinä vanhempi Adlercreutz'ia ja muita päällikköjä, eikä mainittavasti ottanut osaa sotatapauksiin. Hämeenlinnassa hän kyllä Maaliskuun alussa muitten kanssa kehoitti Klingspor'ia vastarintaan, ja vuotta myöhemmin pani hän Seivisissä vastalauseensa pakkosovintoa vastaan, vaan ei itse astunut johtajaksi, vaikka jälkimmäisessä tilassa häntä siihen kehoitettiin rykmenttinsä upseerien puolesta. Lähetettynä kuninkaalle selittämään Lohtajan aselepoa korotettiin hän 1808 vapaherraksi. Suomenmaan Ruotsin valtakunnasta erotessa jäi Aminoff heti alusta isänmaahansa; johti 1810 sitä lähetyskuntaa, joka suomalaisen armeijan puolesta kävi keisarin puheilla ja kuuluu silloin hartaasti puolustaneen sitten hyväksytynkin tuuman, että Suomen urheat soturit armeijan hajotessa saisivat pitää entiset palkkansa, joten useammat heistä jäivät Suomeen. Vuonna 1811 nimitettiin Aminoff ensimmäiseksi jäseneksi silloin Pietariin asetettuun suomalaiseen komiteaan, jonka tuli tarkastaa ja lopullisesti valmistaa kaikki ne asiat, jotka olivat itse keisarin ratkaistavina. Tässä virassa hän pysyi vuoteen 1814; vuosina 1821—27 oli hän yliopiston varakanslerina. Yliopisto oli siihen aikaan mahtavien epäsuosiossa; „pyhän alliansin" ankarimmat päivät lähestyivät, ja Aminoff pantiin Turun akatemiassa riehuvan uuden elämän kaitsijaksi ja kurittajaksi. Mihin asti nämä velvollisuudet ja oikeudet hänestä ulottuivat, se nähdään Aadolf Iivar Arvidsson'in kohtalosta. Muissa kohden ei vielä käyne varmuudella päättäminen, millä lailla Aminoff täytti hoitamiinsa tärkeihin virkoihin kuuluvia velvollisuuksia, vaan todennäköiseltä näyttää, että hän oli valtiollista kykyä ja lujaa vakuutusta vailla, vaikka jokseenkin yleisesti suosittu ja ylistetty ritarillisen käytöksensä ja herttaisen luonteensa tähden. Vuonna 1812 oli hän saanut vapaherra-arvonsa vahvistetuksi ja 1819 hän tuli kreiviksi, (tämä arvo kuuluu ainoastaan suvun päämiehelle). Erottuansa viroistansa hän eli vielä puolentoista vuosikymmentä Riilahden kartanossa, jossa hän kuoli Maalisk. 30 p. 1842. Aminoff nai 1778 Johanna Barbara Hisinger'in, 1791 vapaherratar Fredriika Ruuth'in, ja sitten kun kumpikin näistä avioliitoista laillisen eron kautta oli purattu, nai hän Eeva Matilda Bruncrona'n. E. G. P.

Amnell, Juhana, pappi, valtiopäivämies, syntyi Kalajoella 1692, tuli 1722 kappalaiseksi Turussa, 1733 Tammelan kirkkoherraksi ja vihdoin lääninprovastiksi. Hän oli Turun hiippakunnan edustajia pappissäädyssä 1734, 1738, 1740 ja 1742 vuosien valtiopäivillä ja otti semmoisena mainittavalla tavalla osaa yleisiin keskusteluihin, ollen joka kerta kutsuttu jäseneksi sekreetivaliokuntaan, jossa tärkeimmät ja salaiset asiat otettiin esille. Amnell kuului yleensä myssypuolueesen, vaan oli samassa itsenäinen mielipiteissään; niinpä vaati hän 1738 sekreetivaliokunnan puolustusdeputationin jäsenenä muiden Suomalaisten kanssa laveampia kauppaoikeuksia Pohjanmaan kaupungeille, ja selitti pontevasti, vaikka turhaan, voimassa olevan kauppasäännön luonnottomuutta. Valittuna jäseneksi siihen erityiseen 12-miehiseen komiteaan, jonka sekreetivaliokunta oli asettanut miettimään „valtakunnan puolustusta ja turvallisuutta", tahi oikeammin sanoen tekemään mitä suurimmassa salaisuudessa suunnitelmaa vasta syntyvää sotaa varten Venäjää vastaan oli Amnell ainoa, joka pani vastalauseen hattujen hurjia tuumia vastaan. Hän kuului myös 1742 siihen kommissioniin, joka tuomitsi Lewenhaupt'in ja Buddenbrock'in kuolemaan. Amnell kuoli 1772; hän oli naimisissa ensin Anna Maria Stjernhorn'in kanssa; toinen puolisonsa oli Eeva Elisabet Borgström.

E. G. P.

Andelin, Antti, provasti, syntynyt Vanajan pitäjässä Marrask. 23 p. 1809. Isä oli pitäjän-räätäli Kustaa Andelin, äiti Hedvig Antintytär Anttila. Jo kahdeksan vuoden vanhana Antti Andelin, joka kolmesta lapsesta oli vanhin, jäi isättömäksi. Eräs kapteenin rouva Printz toimitti hänelle ensimmäisen opetuksen; sitten opinkäynti jatkettiin vähillä varoilla, ensin Hämeenlinnan koulussa, sitten (vuodesta 1829) Helsingin yliopistossa, kunnes v. 1835 Andelin vihittiin papiksi. Vv. 1837—53 hän oli saarnaajana Honkojoen seurakunnassa silloisessa Ikalisten pitäjässä ja vaikutti erinomaisen paljon näiden köyhien ja hallanarkojen seutujen viljelykseen, ollen kruunun ojitus-töiden uutterana johtajana. Vv. 1853—59 hän oli kirkkoherrana Utsjoella, toimitti sen ohessa ajoittaisin kappalaisen virkaa Inarissa ja oppi nyt Lapin kieltä, jolle käänsi ja painatti muutamat kansalle tarpeellisimmat kirjat. Vuodesta 1860 alkaen on Andelin ollut kirkkoherrana Paltamon pitäjässä. Paitsi äsken-mainitut käännökset on häneltä painettuna: *Kertomus Utsjoen pitäjästä* (Suomi 1858), sekä Ruotsin kielellä Suomen tiedeseuran toimituksissa: *Muistoonpanoja Lapin kieliopissa ja Inarin-Lapin kielinäytteitä sana-luettelon kanssa* (v. 1860).

Andreas Olavinpoika, lakitieteen tohtori, Juhana herttuan kansleri Suomessa vv. 1556—60, oli syntynyt Örebro'ssa v. 1521. Kustaa Waasa, joka oli antanut apua hänen opinkäyntiinsä Saksanmaalla, käytti

häntä vv. 1550 ja 1551 diplomaatillisiin toimiin, mutta lähetti hänet syksyllä 1556 Juhana herttuan avuksi Suomeen, varoittaen kuitenkin poikaansa liian luottamasta tähän mieheen. Juhana ei neuvoa seurannut, vaan päästi Andreas tohtorin luottamukseensa, josta seurasi tekoja, jotka pahoittivat vanhan kuninkaan mieltä. Niinpä herttua kanslerinsa neuvon mukaan v. 1558 otti uskollisuuden-valan Suomen aatelistolta, — ensimmäinen teko, joka viittasi tuleviin itsenäisyyden tuumiin. Suomalaiset eivät nä'y herttuansa kansleria rakastaneen; ja Paavali Juusten väittää, että tohtori Andreas ja herttuan kamreeri Hannu Tuomaanpoika (eräs Tanskalainen syntyperältä) „sekä muut, jotka *Suomen kieltä vihasivat*", olivat siihen syypäät, että Ruotsalainen Folling v. 1558 tuli Mikael Agrikolan jälkeen Turun piispaksi. Herttuakunnan myöhemmissä vaiheissa Andreas ei ollut osallisna, sillä hän kuoli Tukholmassa Jouluk. 18 p. 1560, Kustaa Waasan hautajaisten aikana. (Bomansson, Hertig Johan).

Y. K.

Anna Ivanowna, Venäjän keisarinna vv. 1730—40, saapi ainoastaan siitä syystä tässä sijansa, että pieni osa nykyistä Suomenmaata hänen aikanaan kuului Venäjän valtakuntaan. Anna Ivanowna oli syntynyt Tammik. 29 p. vanhaa lukua 1693. Isä, tsaari Iivana Alekseinpoika, oli Pietari Suuren velipuoli ja nimeksi muka-hallitsija kuolemaansa saakka v. 1696. Iivanan leski, Proskovia Soltikov, ja kolme tytärtä, joista Anna oli keskimmäinen, elivät sitten hiljaisuudessa Ismailov'in huvilassa, lähellä Moskovaa. V. 1710 Anna naitettiin Kurlannin herttualle Fredrik Wilhelm Kettler'ille, jonka herttuakunta jo lähes kymmenen vuotta oli ollut ensin Ruotsalaisten, sitten Venäläisten hallussa. Häät vietettiin Pietarissa Lokak. 31 p.; mutta jo Tammik. 10 p. herttua kuoli Inkerinmaalla, ja Anna sai ainoastaan leski-eläkkeen Kurlannissa, jossa hän vv. 1716—30 eli lähellä Mitau'ta, kärsien usein nöyryytyksiä Venäjän hallitukselta, joka yhä piti herttuakunnan vallassansa. Mutta kun Pietari Suuren poika, Pietari II, oli kuollut, tapahtui äkillinen onnen-muutos. Vallitseva aatelispuolue Venäjällä kutsui Annan Moskovaan, jossa hän pian kukisti ylimysvallan ja Huhtik. 28 p. 1730 kruunattiin keisarinnaksi. Eräs halpasukuinen mies Juhana Ernst Bieren, sittemmin kutsuttu Biron, joka vuodesta 1718 oli tullut Annan palvelukseen ja erinomaiseen suosioon, seurasi häntä Venäjälle ja johti sitten hallitusta. Kun v. 1737 Kettler'in suku Kurlannissa oli sammunut, pakotti Anna aateliston valitsemaan Biron'in herttuakseen; tämä sitten tirannin tavalla maassa menetteli, mutta pysyi itse Pietarissa keisarinnan ylikamariherrana ja suosituisena. Muutoin Annan hallitus keisarikunnassa oli kyllä mainerikas, kuten Venäjän historiasta tiedämme. Suomessa on hänen nimensä pysynyt ainoastaan Wiipurin etuvarustuksissa Siikaniemen puolella, jotka tähän aikaan rakennettiin ja kutsuttiin „Crone S:te Anne". Anna Ivanowna kuoli Lokak. 17 p. 1740. Hänen seuraajansa oli Annan sisarentyttären poika, lapsi Iivana. (Raumer's Hist. Taschenbuch VII). Y. K.

Antell, Samuel Henrik, valtiomies, syntynyt Savonlinnan kaupungissa 25 p. Heinäkuuta 1810. Vanhemmat olivat: entisen Savon jalkaväenrykmentin kirjuri, kolleegin assessori Samuel Juhana Antell ja hänen vaimonsa Maria Elisabet Kyander. A. tuli jo 12-vuotiaana mynsträyskirjuriksi samassa rykmentissä, jossa hänen isänsä palveli, ja sai semmoisena vakinaisen palkankin, vaikka vasta 15 vuotta täytettyänsä ryhtyi itse virkatoimiin. Tuli yliopistoon 1827 ja sai sieltä sian kenraalikuvernöörin kansliassa, ruvetaksensa hallinnolliselle virkamies-uralle. Vaikka A:lla ei ollutkaan varsinaisia „relationeja", oli hänellä sentään sillä tiellä suurta menestystä, johon erittäin lienee vaikuttanut hänen tuttavuutensa useihin kieliin. Niin hän esim. v. 1838 tuli Venäjän kielen kääntäjäksi kuvernöörinvirastoon, sekä 1844 v. t. Suomen kielen kääntäjäksi kenraalikuvernöörin kansliaan. Kunnallispormestarina Wiipurissa 1845 vuodesta alkaen, siis samaan aikaan kun vapaherra C. v. Kothen siellä oli kuvernöörinä, A:lla oli monenpuolinen vaikutusala. Vuonna 1854 hän tuli ensimmäiseksi toimitussihteeriksi ja toisen osaston päälliköksi Keis. Majesteetin Suomen kansliassa. Mutta vasta kreivi Berg'in hallitusaikana A. nousi virkavallan korkeimmille asteille. Hän nimitettiin 1856 kenraalikuvernöörinkanslian tirehtööriksi, mikä virka meidän oloissamme on sangen tärkeä syystä, että se asettaa omistajansa kenraalikuvernöörin likimmäiseksi neuvonantajaksi. A:lla olikin epäilemättä paljon vaikutusvoimaa kreivi Berg'in luona; seurasi kreiviä tämän laveilla matkustuksilla ympäri maata, ja oli sanalla sanoen hänen oikea kätensä. Ei ihme siis, että A. korotettiin Uudenmaan kuvernööriksi 1858 ja senaatoriksi 1859, vaikka ilman „portfölјiä". Niitäkin virkoja hoidellessaan hän aina pysyi kreivi Berg'in suosiossa. Mahdotonta lienee, lähteiden puuttuessa, vielä tätä nykyä tarkoin arvostella A:n valtiollista vaikutusta maamme oloihin. Kieltämättä kuitenkin hänellä oli ansioitansa: suuri toimeliaisuus ynnä taitavuus soveltumaan kaikkiin asianhaaroihin ja aikojen vaihteleviin oloihin. Kreivi Berg'in virasta erottua, A:kin muutettiin kuvernööriksi Kuopioon v. 1862, mikä muutos lienee katsottava joksikin valtiolliseksi alennukseksi. Mutta tässä virassa hänen onnistui saa-

vuttaa sangen suurta suosiota läänin asukkaiden puolelta. Muun muassa perustettiin silloin A:n toimesta kaikkiin läänin seurakuntiin pysyväisiä hädänapu-komiteoita vakinaisine kassoineen. Luopuessaan kuvernöörinvirasta A. sai useilta läänin kunnilta vastaanottaa lähetyskuntain kautta kiitollisuuden ja kaipauksen osoituksia. V. 1866 A. korotettiin aatelissäätyyn ja kutsuttiin samana vuonna taas Senaatiin, ollaksensa Talous-osaston kanslian (sittemmin Siviili-toimituskunnan) päällikkö. Vv. 1869—74 hän oli vapaherra C. v. Kothen'in johtaman Kouluylihallituksen jäsen, jona aikana uusi koulu-asetus ilmestyi 1872. Otti osaa 1872 v:n valtiopäiviin aatelissäädyn jäsenenä. Salaneuvos 1873. — Turhaan haettuansa ulkomailla parannusta riutuneelle terveydelleen, hän kuoli Helsingissä Lokakuun 31 p. 1874.

Niiden monilukuisten toimien seasta, jotka ovat olleet hänelle uskottu, mainittakoon vielä muutamat: hän kuului siihen johtokuntaan, joka asetettiin maamme ensimmäisen, Helsingin-Hämeenlinnan välisen rautatien rakentamista varten, ja niinikään siihen, joka johti Pietarin-Riihimäen rautatien rakennusta. Hän oli jäsenenä siinä komiteassa, joka 1865 sai toimekseen tehdä ehdotus Suomen evank.-lutherilaisen papiston palkkain järjestämiseksi, sekä niissä, jotka s. v. asetettiin kyytilaitosta ja kaupunkien kunnallishallitusta varten. Tärkeän toimen A. täytti siinä komiteassa, mikä 1866 ja 1868 Pietarissa valistusministerin kreivi Tolstoin johdolla otti käytelläksensä muutamia pyhän synodin tekemiä ehdotuksia, jotka koskivat maamme kreikkalais-uskoisten asukkaitten kouluseikkoja ja hengellisiä oloja. A. valvoi siinä tilaisuudessa kieltämättömällä taitavuudella maamme etuja. — Vihdoin mainittakoon, että A., saatuansa 3000 hop. ruplaa valtioapua 10:ksi vuodeksi, perusti Jouhkolan kartanoonsa Tohmajärvellä ensimmäisen suomenkielisen maanviljelyskoulun v. 1857.

A. oli kahdesti naimisissa: 1) Fanny Aleksandra Helena Wallenius'en ja 2) Anna Wilhelmina de la Chapelle'n kanssa. (Spåre, Biogr. anteckningar. Sanomalehtiä vuodelta 1874). Th. R.

Arckenholtz, Juhana, historiantutkija, syntyi Helmikuun 9 p. 1695 Helsingissä, jossa isänsä Juhana Arckenholtz oli läänin-sihteeri. Tuskin oli hän, ylioppilaaksi tultuaan Helmikuun 23 p. 1713, Turussa ryhtynyt opetustansa jatkamaan, kun Ruotsin pakeneva armeija poltti hänen kotikaupunkinsa ja jätti suitsuvat rauniot Venäläisten valtaan. Vähää myöhemmin joutui Turkukin vihollisten haltuun. Yliopiston jälissä pakenivat varakkaammat asukkaat Ruotsiin, samoin Arckenholtz'kin. Hän oleskeli milloin Tukholmassa kotiopettajana, milloin Upsalassa opin teillä, kunnes 1718 sisäänkirjoitettiin Svean hovioikeuteen. Siellä arkiston satavuotiset käsikirjoitukset pian alkoivat nuorukaista miellyttää enemmän kuin ne, jotka päivittäin olivat käsiteltävinä. Häntä katkeroitti isänmaan rappiotila, ja hän alkoi yltyvällä halulla kopioida historiallisia käsikirjoituksia Kustaa Aadolfin ja Kristiinan hallitusajoilta, jolloin Ruotsin langennut mahtavuus sai alkunsa, sekä tutkia sitä aikaa koskevata kirjallisuutta. Varsinkin oli Pufendorf'in mahtava teos hänen mielikirjansa. Pian huomasi hän, kuinka valheellisia tietoja kirjallisuus sisälsi tuolta ajalta ja päätti ottaa sen aikakauden valaisemisen elinaikansa työksi. Ymmärtäen että ennen kaikkea Ruotsin ulkomaisia hovia koskeva kirjevaihto oli siihen nähden välttämätöin, lähti hän 1720 muutamain korkeasäätyisten oppilainsa kanssa ulkomaille. Hampurissa rupesi hän apulaiseksi Ruotsin sikäläisen ministerin kansliaan. Kerättyään siellä puoli toista vuotta, mitä arkistosta tarvitsi, matkusti hän edelleen, Saksassa, Alankomaissa ja Franskassa, viipyen varsinkin pääkaupungeissa, ja kokosi siten tarkat tiedot noiden maiden historiallisista, valtiollisista ja kirjallisista oloista. V. 1725 kävi hän Tukholmassa ja kirjoitutti itsensä kanslia-kolleegiin, mutta palasi kohta jälleen ulkomaille, kierrellen milloin äsken mainituissa maissa, milloin Italiassa, Itävallassa ja Englannissa. Hämmästyttävällä ahkeruudella hän arkistoista, kirjastoista ja yksiytisistä kokoelmista keräsi, mitä luuli tarkoitukseensa tarvitsevansa. Sen ohella oli hän tuttavuudessa ja kirjevaihdossa milt'ei kaikkien etevimpien kirjailijoiden kanssa noissa maissa, kuten hänen Turun yliopistolle lahjoitettu kirjevaihtonsa, 13 paksua sidettä, kyllin todisti. Poissa ollessaan oli hän yllä mainitussa kolleegissa nimitetty kanslistiksi. V. 1732 hän palasi Tukholmaan tietorikkaana, mutta aivan varattomana. Pian pääsi hän maanmiehensä, kreivi Arvid Horn'in, suosioon, joka silloin kansliakolleegin presidenttinä ja valtaneuvoksena johti kaikki sisä- ja ulkomaan asiat; onneksi oli hänellä samat mielipiteetkin kuin kreivillä, joka myssyjen päällikkönä tahtoi säilyttää rauhaa ja puolusti liittoa Venäjän kanssa. V. 1735 Arckenholtz nimitettiin registraatoriksi mainitussa virastossa, mutta hänen asiansa muuttuivat pian huonommalle kannalle. Pariisissa oli hän ruotsiksi kyhännyt kirjoituksen Ruotsin ja ulkomaan valtain väliseikoista, jossa moitti Ruotsin monipäistä hallitusta Kaarle XII:nen kuoltua, ja muun muassa puhui franskalaisen liiton epä-edullisuudesta sekä Franskan pääministerin (kardinaali Fleury'n) kunnottomuudesta. Tuon näki valtioarkiston sihteeri Estenberg, jota Arckenholtz luuli ystäväkseen, eräänä päivänä 1737 Arckenholtz'in pöydällä, pyysi ja sai sen lainaksi

sillä ehdolla, että sitä ei kukaan muu saisi nähdä. Siitä huolimatta Estenberg näytti sen hattujen päällikölle kreivi Gyllenborg'ille, joka kohta vei kirjoituksen Franskan ministerille Tukholmassa; tämä taasen toimitti siitä käännöksen Fleury'lle. Kardinaali kohta pyysi hyvitystä, mutta Horn otti Arckenholtz'ia puolustaaksensa, arvellen, että paperit olivat tämän yksityisiä muistoonpanoja. Mutta kun hatut seuraavana vuonna pääsivät voitolle ja kreivi Horn peräytyi, niin jätettiin Arckenholtz'in asia valtiopäiväin sekreeti-valiokunnalle tutkittavaksi, ja hän tuomittiin kadottamaan virkansa ja pyytämään kardinaalin anteeksi antamusta. Kardinaali kuitenkin valitti Fredrik kuninkaalle Ruotsin lakien laimeutta, ja Arckenholtz sai sen johdosta, ei kuitenkaan kuninkaan käskystä, sanan lähteä valtakunnasta pois. Tuota sanaa hän ei totellut, vaan ryhtyi jälleen, sen mukaan kuin elatushankkeensa sallivat, historiallisiin tutkimuksiinsa. Mutta pian uhkasi häntä vielä ankarampi vaino. Kreivi Horn'in nuori sukulainen ja Arckenholtz'in ystävä, presidenttisihteeri, vapaherra Gyllenstjerna, oli Maaliskuun 8 p. 1741, kun hatut parraillaan haaveksivat etuja Venäjää vastaan aiotusta sodasta, pantu kiinni, tullessaan Venäjän ministerin Bestuschev'in luota Tukholmassa. Kidutusta peljäten hän kertoi käyneensä kerran viikossa Bestuschev'in luona ja silloin myös antaneensa hänelle tietoja ministerien kirjevaihdosta; hän sanoi luulevansa, että Arckenholtz oli tehnyt erään kiertelevän paskillin *Svenska Sqvallran*, jossa arveltiin, että hatut aikoivat tehdä Lewenhaupt'in Suomen herttuaksi sekä Pietarin hänelle pääkaupungiksi, ja että Mathesius, Suomen kielen kääntäjä kansliakolleegissa, oli kirjeillä yllyttänyt suomalaisia maanmiehiänsä vastahakoisuuteen sotapuolueen päälliköitä vastaan y. m. Noiden todistamattomien tietojen nojalla vietiin molemmat Suomalaiset Arckenholtz ja Mathesius „Valkoseen Hevoseen", eräs ahdas ja pilkkosten pimeä vankihuone, jossa heitä kidutuslaudalla turhaan koettiin pakottaa tunnustukseen. Vihdoin tuomittiin Gyllenstjerna seisomaan 2 tuntia kaularaudoissa ja elinkautiseen vankeuteen Kalmarin linnaan, Arckenholtz ja Mathesius taasen elinajaksi Bohus'in linnaan; mutta kun onnetoin sota oli muuttanut mielipiteet, päästettiin molemmat Suomalaiset, puoli toista vuotta kärsittyänsä, vapaiksi. Korvaukseksi kuningas, joka kuitenkin oli selkkauksiin syytöin, nyt nimitti Arckenholtz'in valtiokonttorin sihteeriksi, mutta tämä ei uskaltanut ottaa vastaan tuota edullista virkaa, kun hatut vielä olivat vallalla. Hän lähti varattomana jälleen 1744 ulkomaille ja tutkieli pari vuotta siellä täällä Saksanmaan arkistoja, kunnes hän 1746 arvaamatta, Hessen'issä Ruotsin kuninkaan perintömaissa ollessaan, tältä nimitettiin kirjaston sekä raha- ja taidemuseon hoitajaksi Kassel'iin, hovineuvoksen arvonimellä ja riittävällä palkalla. Vielä parempia ehtoja tuotti hänelle 1754 kuninkaan veljen, ruhtinas Wilhelmin, suosio. V. 1751 julkaisi hän kahdessa paksussa siteessä suuren ja tarkan teoksensa *Mémoires, concernant Christine Reine de Suede*, joka herätti suurta huomiota ja tuotti hänelle riitaa mahtavimpien kirjailijain kanssa. Ensimmäinen, joka hyökkäsi häntä vastaan oli norjalainen vapaherra Holberg, jonka perättömiä lauseita kuningattaresta Tanskan valtakunnan historiassa Arckenholtz oli oikaissut; toinen oli mainio Voltaire, kolmas D'Alembert, neljäs ruhtinatar de Beaumont, viides Gjörwel, jotka joko pilkkasivat tuota historiallisten lähteiden julkaisemista sinään, tai väittivät, että kuningattaren tavat ja aatteet eivät olleet niinkään moitteettomia, kuin Arckenholtz luulotteli, voimatta kuitenkaan näyttää väitteitänsä todeksi. Mutta löytyipä hänen puolustajiakin. Valtiollinen kirjailija Jean Rousset neuvoi häntä ylenkatsomaan sellaisten historioitsijain päätteitä, kuin Holberg, Voltaire ja D'Alembert. Paavi Benedikto XIV ilmoitti mielihyvällä lukeneensa Arckenholtz'in kirjan ja tarjosi hänelle Vatikanin ja muut Roman kirjastot tutkittaviksi. Seuraus siitä oli, että Arckenholtz 1759 ja 1760 julkaisi kaksi uutta sidettä teokseensa, mutta luopui aikomuksestaan julkaista samallaisia lähteitä Kustaa Aadolfin historiaan ja jätti kerätyt aineet prof. Mauvillon'in käytettäviksi. Tämä julkaisi niiden nojalla franskaksi 1764 mainitun kuninkaan historian. Toinen kirjallinen riita, johon isänmaanrakkaus saattoi Arckenholtz'in, oli seuraava. Lüttich'issä ilmestyi 1756 aikakauskirja, jossa luettiin kirjoitus Suomalaisten ja Israeliittain heimolaisuudesta; Suomalaiset muka puhuvat melkein puhdasta heprean kieltä, ovat pelkureita, puuttuvat aseita ja hevosia, eivätkä ole tieteissä ensinkään edistyneet. Tuon johdosta Arckenholtz julkaisi kirjasen, jossa muun muassa muistutti Lüttich'in asukkaita kenraali Stålhandske'sta, joka v. 1639 sai heidät vapisemaan, luetteli muitakin mainioita suomalaisia sotapäälliköitä ja kirjailijoita, puhui kansan runoudesta ja sananlaskuista y. m. Tuosta huolimatta aikakauskirja melkein umpimähkään puolusti arveluitansa. — Kun myssypuolue Ruotsissa 1765 taas pääsi voitolle määräsivät säädyt Arckenholtz'ille 1200 hopeatalaria eläkkeeksi toivomuksella, että palaisi isänmaahan ja kirjoittaisi kuningas Fredrikin historian. Tuo tarjomus häntä liikutti. Seuraavana vuonna hän palasi Tukholmaan ja ryhtyi 72-vuotisena hyväntekijänsä historiaa tutkimaan, mutta aineitansa ei hän koskaan ehtinyt ruveta historiaksi muodostamaan. Hän kuoli Heinäkuun 12

p. 1777 ja lahjoitti testamentissään Turun yliopistolle arvokkaan kirjakokoelman, 450 sidettä, paljon harvinaisia käsikirjoituksia ja vanhoja rahoja y. m., sekä 8000 hopeatalaria stipendeiksi. Mutta noista lahjoista ovat Turun palon jälkeen ainoastaan stipendit jälillä. Helsingin trivialikoulu sai 2000 hopeatalaria, josta korot olivat käytettävät stipendeiksi ja kirjaston täydentämiseksi. V. 1784 sai koulu lahjaksi Arckenholtz'in kuvan, ainoa joka jäi jälille, kun yliopistossa säilytetyt kuvat hävisivät Turun palossa. Kaikki hänen kirjansa on Warmholtz luetellut. (Borgå Tidn. 1838).

J. R. A.

Arckenholtz, Kustaa Ludvig, lahjoittaja, tuomari, Hollolan tuomiokunnan tuomari Abraham Eerik Arckenholtz'in poika ja samaa sukua edellisen kanssa, syntyi Tammik. 10 p. 1801 Kärkölän silloisessa kappelissa, tuli 1818 ylioppilaaksi, suoritti lainopin tutkintonsa 1821 ja tuli samana vuonna hovioikeuden auskultantiksi; hoiti useampia kertoja tuomarinvirkaa ja nimitettiin 1846 Sääksmäen tuomiokunnan hoitajaksi. Vuonna 1856 sai hän hovioikeudenneuvoksen arvon. Naimatonna Arckenholtz kuoli Jouluk. 26 p. 1867 rekeensä, palatessaan lyhyeltä matkalta omistamaansa Nikkilän kartanoon Hattulan pitäjässä. Testamentin kautta oli hän v. 1864 ja 1866 määrännyt 20,000 Suomen markkaa omaisuudestaan apurahoiksi köyhille ylioppilaille jumaluusopin tiedekunnassa, koska huolettava papinpuute lahjoittajan mielestä yhä esti uskonnon opetusta ja harjoitusta, koko ihmiskunnan tärkeintä asiaa. Yliopiston konsistoorin määrättäväksi heitti lahjoittaja apurahojen lukumäärän ja vuotuisen summan.

E. G. P.

Arén, Eerik, nimismies, syntyi Ahvenanmaalla, Finström'in pitäjässä Huhtik. 14 p 1772. Hänen vanhempansa olivat talonpoika Kaarle Gabrielinpoika ja Kristiina Kaarlentytär. Oltuansa kirjanpitäjänä yksityisten palveluksessa tuli hän 1802 nimismieheksi kotipitäjäänsä. Kun Venäläiset Huhtikuussa 1808 olivat valloittaneet koko Ahvenanmaan, annettiin nimismiehille ja yhteiselle kansalle käsky vuorokauden kuluessa laittaa kaikki aluksensa purjevalmiiksi ja tuuria tarpeellisia väyliä jäähän aina aukealle merelle asti. Selitettiin tosin tätä tuiki mahdottamaksi niin lyhyessä ajassa, vaan venäläinen päällikkö, majuri von Neidhardt vastasi julmilla uhkauksilla. Arén keskusteli asiasta muutamien talonpoikien kanssa, jotka naapuripitäjistä olivat tulleet hänen luoksensa neuvotteluun, ja päätti nostaa kapinaa. Salaa levisi tämä kehoitus yli koko Ahvenanmaan, kaikkialla herättäen tulista intoa. Yhteiseltä kansalta oli vähän aikaa ennen heidän pyssynsä otettu takavarikkoon, vaan varustettuina kuorituilla ja teritetyillä seipäillä kokoontuivat miehet eri haaroilta Arén'in ja varapastori Gummerus'en johdon alle määrättyyn aikaan, ja heidän onnistuikin ottaa kaikki 120 Venäläistä päällikköineen vangiksi. Tästä yrityksestä sai Arén mitalin ja vuotuisen eläkerahan Ruotsista. Kun Venäläiset 1809 uudestaan valloittivat Ahvenanmaan, pakeni hän vaimoineen lapsineen Ruotsiin, palasi rauhanteon jälkeen Ruotsin kuninkaan antaman suojeluskirjan nojassa, vaan pidettiin sittenkin koko vuoden vankeudessa, ja oleskeli sitten vuosikymmenen Ruotsissa nimismiehenä. V. 1821 sai hän vihdoin asianomaisilta luvan asuakseen Ahvenanmaalla, ja oleskeli sen jälkeen kotipitäjässään kuolemaansa asti Syysk. 26 p. 1859. Hän oli kahdesti nainut, ensin Kristiina Sofia Holmberg'in, sitten Fredriika Susanna Lindström'in.

E. G. P.

Arenius, Olavi Maununpoika, kotoisin Vermlannista, kirkkoherra Maalahden pitäjässä Pohjanmaalla vv. 1649—82, jona viimeinmainittuna vuonna hän kuoli 65 vuoden vanhana. (Sv. B. L. III, tillägg). Muita elämäkerrallisia tietoja hänestä ei ole.

A. oli hyvin ahkera saarnain kirjoittaja. Paitsi monta hautajaisissa ynnä muissa erityisissä tilaisuuksissa pidettyä saarnaa painatti hän kolme suurta saarnakokousta, nimittäin: 1) *Labores catechetici d. ä. enfaldiga catechismi förklaringar i 28 predikningar;* 2) *Passionspostilla i 14 pred.;* 3) *Rese- och huspostilla.* Kaikki hänen saarnansa ovat ruotsiksi. Kirjallisuuden tutkija Wieselgren sanoo hänestä: hän puhuu taistelevan, ahdistetun seurakunnan kielellä, harrastelee koruttomuutta vaatteissa, yksinkertaisuutta elämäntavassa, sekä lujuutta uskossa ja tunnustuksessa.

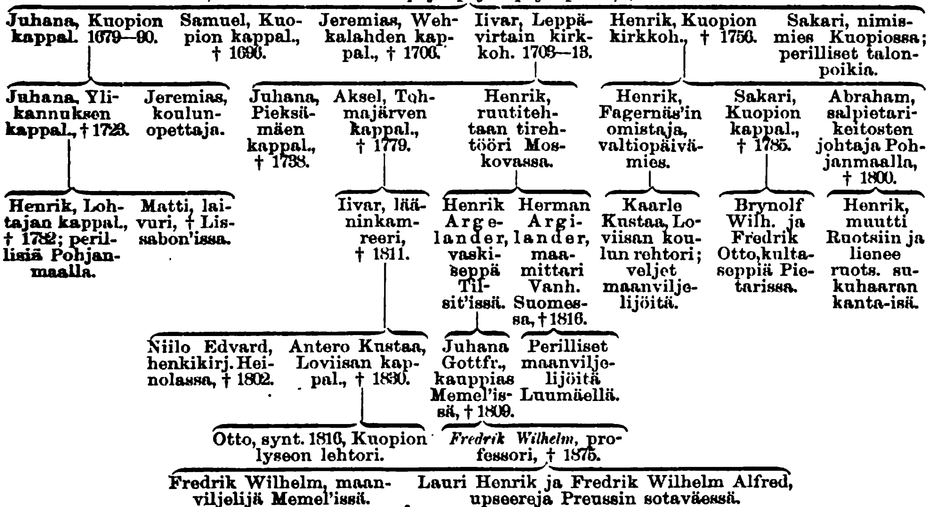
(Strandb. herdam., Biogr. lex. öfv. svenska män, Elmgr. öfvers. af Finl:s litterat.-hist.).

Argillander-suvun kanta-isä Eskil Kauhanen oli Karjalohjalta Kauhalan kylästä kotoisin ja Tavisalmen eli Kuopion pitäjän ensimmäinen kirkkoherra. Hänen pojallansa Lauri Kauhasella, joka isänsä jälkeen eli saman pitäjän kirkkoherrana 1557—90, oli kaksi poikaa: Paavali, Tavisalmen kirkkoherra hänkin 1604—13, ja vouti Juhana, jolla oli Savisaaren ja Fagernäs'in kartanot Kuopion pitäjässä. Paavali käänsi nimensä ruotsalaiseksi Skopa, mutta hänen perillisensä, jotka siirtyivät talonpoikaissäätyyn, hylkäsivät tuon uuden nimen ja pysyivät Kauhasina; Juhana vouti taasen sepitti Savisaaren kartanosta nimensä Argillander, *savi* kun on latinaksi *argilla.* Hänelläkin oli kaksi poikaa: Iivar Argillander, joka oli nimismies ja peri isältänsä Savisaaren kartanon, sekä kapteeni Antero Skopa, Fagernäs'in kartanon omistaja, josta polveutui Skopa niminen talonpoikais-suku. Iivarin pojasta

Juhana Argillander'ista, joka oli Savisaaren kartanon omistaja ja kuoli voutina ja nimismiehenä 1751, „vähintäin 110 vuoden ijässä“, haaraantui suku seuraavalla tavalla. * (Sukutaulu Muinaismuisto-Yhdistyksen arkistossa). J. R. A.

Argelander, Fredrik Wilhelm August, tiedemies, syntyi maalisk. 22 p. 1799 Itä-Preussin Memel'issä, jossa hänen isänsä, Juhana Gottfrid Argelander eli tukkukauppiaana; äidin nimi oli Wilhelmiina Dorotea Grünhagen. (Argelander-suku on suomalaisesta Argillander-suvusta eronnut haara, ks. tämän sukutaulua). Ylioppilaaksi tultuaan Königsberg'issä 1817 luki nuori Argelander ensin kameraalia, vaan kuuluisan Bessel'in neuvosta antautui hän pian tähtitieteen tutkimiseen, ja tuli 1822 tohtoriksi ja dosentiksi Königsberg'issä, julaistuaan väitöskirjan, jossa hän verrattomalla tarkkuudella tutki ja määräsi 1811 ilmestyneen suuren pyrstötähden kulun. Oman hakemuksensa johdosta nimitettiin hän sitten 1823 Turun yliopiston observatoorin esimieheksi eli observaatoriksi, ja kun tämä virka 1828 vuoden asetusten mukaan muutettiin vakinaisen professorin paikaksi, tuli hänestä Suomen yliopiston ensimmäinen professori tähtitieteessä. Virkaveljiensä muuttaessa Helsinkiin täytyi Argelander'in kuitenkin jäädä Turkuun aina vuoteen 1832, syystä että maamme ainoa tähtitieteellinen observatoori löytyi siellä, (pelastettuna 1827 vuoden palossakin etäisen asemansa ja Argelander'in ripeän huolen kautta). Turussa 1824—31 tehtyihin tähtitieteellisiin tarkastuksiin perustuvatkin pääasiallisesti Argelander'in Suomessa toimittamat teokset, joista tärkein on hänen suuri *Turkulainen tähtiluettelonsa,* (painettu osaksi Turussa, mutta paloi 1827, sitten julaistu Helsingissä 1830—32). Tämä teos sai Pietarin tiedeakatemian puolesta Demidoff'in suuren kunniapalkinnon ja on vielä nykyänsä tärkeimpiä apuneuvoja tähtitutkijoille. Niiden laskujen nojassa, joita tämä teos sisältää 560 kiintonaistähden liikkeestä, osoitti Argelander erityisessä kirjoituksessa, joka painettiin 1837 Pietarin tiedeakatemian toimituksiin, että koko aurinkokuntamme liikkuu ilman avaruudessa, asia, joka sitä ennenkin oli todennäköiseksi katsottu, mutta silloin vasta tieteellisesti todistettiin. Vuosina 1832—34 järjestettiin uusi tähtitieteellinen observatoori Helsingissä Argelander'in johtaessa täydelliseen kuntoon, mutta jo 1837 päättyi hänen vaikutuksensa Suomessa. Preussin silloinen kuningas Fredrik Wilhelm, lapsuudestaan ystävä Argelander'in kanssa, tarjosi nimittäin hänelle yksityisen kirjeen kautta johtajanpaikan Bonn'in vastikään perustetussa observatoorissa, ja Argelander suostuikin palaamaan isänmaahaansa, erittäinkin vanhan äitinsä tähden. Kuinka hartaasti hän kuitenkin aina muisteli Suomea, osoittaa muun muassa se seikka, että hän 1855, itämaisen sodan kestäessä, teki vakavia muistutuksia mahtaville Englannissa vastoin Helsingin kaupungin ehkä aiottua pommittamista, jolloin tietysti hänen järjestämänsä tähtitieteellinen observatoori olisi tullut hävitetyksi. Bonn'issa pysyi Argelander elämänsä loppuun asti, vielä ijäkkäänäkin toimittaen mitä vaikeimpia tähtitieteellisiä tarkastuksia ja tutkimuksia

---

mainiolla ahkeruudella ja taidolla. Vasta pari kuukautta ennen kuolemaa hänen työvoimansa masentuivat, ja täytettyään lähes 76 vuotta kuoli hän Bonn'iin Helmikuun 17 p. 1875. V. 1823 oli hän nainut Maria Sofia Charlotta Courtan'in. (Krueger'in muistopuhe tiedeseuran toimituksissa, X osa, y. m.). E. G. P.

Arhippa, Iivanan poika, etevin niistä runonlaulajista, joiden suusta Kalevalan runot on koottu, asui Latvajärven kylässä, joka on aivan likellä Suomen rajaa Vienan eli Arhangelin läänissä, Vuokkiniemen pitäjäkunnassa. Kun Lönnrot v. 1834 kävi Latvajärvessä, oli Arhippa jo 80-vuotias, vaan vielä oli hänellä ihmeteltävä muisti. Kaksi kokonaista päivää sekä osan kolmatta hän piti Lönnrot'in ahkerassa työssä runojen laulamisella; ja enimmät hänen runoistaan olivat semmoisia, jotka osaksi eivät yhtä täydellisenä olleet enää saatavana muualta. Järjestyksensä ja muotonsa puolesta olivat ne yhtä etevät, eikä niissä huomata sitä eri runojen ja runonosien yhteensekoittamista, joka huonompien laulajien runoissa vaikuttaa hämmennystä.

Epillinen runous, jota lajia enimmät A:n runoista olivat, säilyy parhaiten sukuperintönä, joka miespolvesta kulkee miespolveen. Niin oli Arhippakin oppinut laulun taidon ollessaan lasna isänsä kanssa nuotalla. Itse hän kuitenkin arveli muistavansa ainoastaan vähän osan niistä runoista, mitkä hän oli kuullut isänsä, jota vielä tunnetaan „suuren Iivanan“ nimellä, silloin laulavan nuotion ääressä yhdessä erään toisen taitavan laulajan kanssa. — Samoin kuin Arhipalta sai Lönnrot Kalevalan ja Kantelettaren runoihin suuriarvoisia lisiä eräältä A:n sisarelta Maarialta, joka oli naitu Kellovaaran pieneen kylään Sirkkakemin varrelle sekä sisarenpojalta Simanalta. Nykyään elävissä runonlaulajissa ei myös yksikään vedä vertaa Arhippaiselle Miihkalille, nuorimmalle Arhipan neljästä pojasta, mitä runojen runsauteen tulee (hän on kirjaan pantavaksi laulanut 70 pitempää ja lyhyempää muinaisrunoa, joista muutama sisältää neljättä satua säettä ja yksi kuudettakin sataa), ja vielä taitavampi mainitaan olleen hänen vanhin veljensä Matti. — Tämän laulajasuvun, Perttusien, alkuperä on Pohjois-Suomesta „Oulun joelta“ eli Oulun pitäjästä, josta „suuren Iivanan“ isänisä ensin on tainnut tulla. Samasta seudusta eli Heiluodosta on vielä toinenkin melkein yhtä etevä laulajasuku, Malisien, tullut lähiseen Vuonnisen kylään. — Arhippa kuoli 1840 v:n paikoilla. A. B—s.

Armfelt-suku. Kanta-isä oli eräs talonpoika Frösöö'stä Jemtlannissa, jonka poika tuli ratsumestariksi aatelis-lipullisessa Inkerinmaalla ja aateloittiin v. 1648. Tämän pojanpoika oli Isonvihan aikainen kuuluisa kenraali Kaarlo Armfelt, joka v. 1731 korotettiin vapaherraksi. Kaarlo Armfelt'in pojan-pojan-poika oli Kustaa Mauri Armfelt, Kustaa III:n suosituinen, joka v. 1812 tuli suomalaiseksi kreiviksi, ja hänen poikiansa oli Aleksanteri Armfelt, ministeri-valtiosihteeri. Vaikka suku on ruotsalaista alkuperää, se heti alusta kodistui Suomenmaahan ja on aina luettu suomalaiseen aatelistoon. *

Armfelt, Kaarlo, sotapäällikkö, syntyi isänsä kartanossa Inkerinmaalla Marrask. 9 p. 1666, nuorimpana kolmesta veljeksestä. Isä oli eversti-luutnantti Kustaa Armfelt ja äiti Anna Elisabet Brakel. Kaarlo A., joka jo v. 1675 kadotti isänsä ja pian sen jälkeen reduktionin kautta sukutiluksensa, pakotettiin aivan nuorena etsimään elatustaan sotapalveluksessa; vapaherra Otto Wellingk, joka siihen aikaan tuli Hämeen-Uudenmaan ratsuväen everstiksi, otti hänet pagekseen ja antoi hänelle jonkun ajan perästä ratsun ja täyden asun ynnä 100 riksiä palkaksi sekä toimitti hänelle v. 1683 korpraali-viran rykmentissään. Mutta kolme vuotta myöhemmin hän asianomaisella luvalla lähti Franskanmaalle ja otti palvelusta ruhtinas Ferd. Fürstenberg'in rykmentissä, jossa ensin 17 kuukautta halpana sotamiehenä kantoi muskettia ja sitten asteittain yleni virassa, kunnes kahdentoista vuoden perästä tuli kapteeniksi.

---

* *Lauri Eerikinpoika,* talonpoika Frösöö'ssä.

Eerik Laurinpoika Armfelt, ratsumestari.

Klaus Kristofer, majuri Inkerinmaalla. — Kustaa, eversti-luutnantti, asui Inkerinmaalla, † 1675. — Wilhelmi, majuri, kaatui Narvan tappelussa v. 1700.

Klaus Kristoferista: Aatelinen sukuhaara Suomessa.

Kustaasta: *Kaarlo Armfelt,* kenraali, vapaherra 1731, † 1736.

Kaarlo Armfelt'ista: Kustaa, kapteeni Uudenmaan jalkaväessä, † 1756. — Wilhelmi, majuri, † 1761.

Kustaasta: *Kaarlo Kustaa,* kenraalimajuri, osallisna Anjalan liitossa, † 1792. — Maunu Wilhelmi, kenraalimajuri, Halikon Joensuun herra, † 1795. Nain. Maria Wennerstedt'in.

Wilhelmistä: Ruotsin vapaherrainen suku.

Maunu Wilhelmistä: *Kustaa Mauri,* kreivi, † 1814. — August Filip, kamariherra, Wiurilan omistaja Halikossa, † 1839. Hänen jälkeläisensä liitetyt veljen kreivilliseen sukuun.

Kustaa Maurista: Kustaa Maunu, — *Aleksanteri,* ministeri-valtiosihteeri, † 1876.

Kustaa Maunusta: Joensuun kreivit.

Hän oli tällä välin osoittanut taitoansa ja miehuuttansa useissa Franskan armeijan taisteluissa ja piirityksissä, niinkuin Nizzan, Villa Francan ja Susan tykönä Italiassa sekä Valenciennes'in ja Ath'in edustalla Belgiassa. Mutta kun Rysvik'in rauhanteko v. 1697 oli lopettanut sodan siellä puolen, hän palasi kotia Inkerinmaalle ja otti arennille Hatsinan kruunun-hovin (5 peninkulmaa eteläpuolella Nevajoen suuta). Pian sen jälkeen syttyi tuo pitkällinen sota Venäjän kanssa, joka etupäässä koski Inkerinmaan omistamista. Ulkomailla saavutettu taito ja harjoitus oli nyt käytettävä oman kotiseudun puolustukseksi; ja Kaarlo A. määrättiin v. 1701 Cronhiort'in kenraali-adjutantiksi. Mutta Inkerinmaa ei ollut autettavissa Venäläisten ylivoimaa vastaan, ja v. 1703 oli Cronhiort'in armeija jo peräytynyt tälle puolen Siestarjokea. Samana vuonna Kesäk. 11 p. tapahtui onnistunut päällekarkaus Lahdenkylään, jolloin A. sai kuulan vasempaan olkapäähänsä. V. 1705, Tammikuun lopulla, hän johti retken jäätä myöden Retusaarta vastaan, jossa vihollisen varastot poltettiin, ja samana vuonna pääsiäis-aattona hän samoin jään yli teki onnellisen retken Seitskaartoon. V. 1706 hän oli Wiipurissa piirityksen aikana. Seuraavana vuonna hän tuli Wiipurin ratsuväen everstiksi ja mainitaan saavuttaneen rahvaan erinomaista rakkautta, niin että rusthollin-isännät tällä rasituksen ajalla ponnistivat viimeisiäkin voimiaan ratsu-varustuksensa täydentämiseen. Wiipurin valloituksen perästä Armfelt komennettiin eri osakunnan kanssa Savon puolelle, josta hän kevät-talvella 1711 teki pari onnistunutta päällekarkausta Käkisalmen lääniin ja tunkeutui keväällä Jääsken kirkolle saakka. Tässä hän näkyy syksyyn asti seisoneen, partiojoukoillansa ahdistaen Wiipuria idän puolelta, sill'aikaa kuin kreivi Nieroht pää-armeijan kanssa oli asettuneena lännen ja pohjan puolelle. Viimeinmainittuna vuonna hän tuli kenraalimajuriksi ja oli nyt pääkomentajan lähin mies Suomessa. Mutta sotaonni oli tullut yhä tylymmäksi Suomen aseille. Toukokuussa 1713 Armfelt oli saanut toimekseen puolustaa Helsinkiä tsaarin maallemenon hankkeita vastaan; se ei ollut mahdollista, jonka tähden A. yöllä Toukok. 10 ja 11 p. välillä poltti kaupungin varoinensa ja peräytyi sisämaahan. Turhaan Armfelt neuvoi Lybecker'iä, joka silloin taas piti pääkomentoa, estämään venäläisen ratsuväen tuloa Kymijoen yli; koko Suomenmaan valloitus nyt läheni, ja kun Lybecker vihdoin kutsuttiin Ruotsiin ja Kaarlo Armfelt Elokuussa 1713 väliaikaisesti sai ylimmäisen komennon, ei ihmisvoima enää riittänyt maatamme pelastamaan. Historiasta tunnettu on Suomen armeijan taistelu Pälkäneellä Lokak. 6 p. 1713, sekä vihdoin tuo onneton Napuen tappelu Isossa Kyrössä Pohjanmaalla Helmik. 19 p. 1714, jonka perästä Armfelt'in täytyi peräytyä Länsi-pohjan puolelle. Armfelt'in uroutta tässä viimeisessä taistelussa ovat aikalaiset ja jälkimaailma kilvan kiittäneet; mutta kenties sopii moittia sitä epätoivon miehuutta, joka Napuen aukealla kentällä asetti vähälukuisen joukon vihollisten ylivoimalle alttiiksi. Kuuluisa on myöskin Suomen armeijan viimeinen retki, kun Armfelt Elokuussa 1718 Kaarlo XII:n käskystä samosi Jemtlannista tunturien yli Trondhiem'in lääniin. Yritys onnistui ensi aluksi jotenkin hyvin; mutta kun Kaarlo kuningas oli Etelä-Norjassa kaatunut ja Armfelt'in armeija siitä syystä sai käskyn palata takaisin, jouduttiin tunturien harjanteilla pyryn ja pakkasen saaliiksi, niin että vähin osa pelastui takaisin Jemtlantiin. Tämä tapahtui vuoden ensimmäisinä päivinä 1719. — Samana vuonna Armfelt määrättiin Wiipurin läänin maaherraksi; mutta kun lääni oli vihollisten vallassa ja rauhanteossakin isoksi osaksi jäi Venäjän alle, hän ei milloinkaan siihen virkaan tullut. Uudenkaupungin rauhanteon perästä v. 1721 hän vei armeijansa jäännökset takaisin Suomenmaahan ja otti siellä itsekin asuntonsa, ostettuansa Isnäs'in kartanon Pernajassa. V. 1731, Heinäk. 5 p. hän suurten ansioinsa tähden korotettiin vapaherraiseen säätyyn ja nimitettiin v. 1735 jalkaväen-kenraaliksi ja Suomen sotaväen päälliköksi. Hän kuoli jo seuraavana vuonna, Lokak. 24 p. 1736, Isnäs'in kartanossa ja on haudattuna rouvansa kanssa Pernajan kirkossa. Hän oli jo v. 1700 nainut erään silloin 15-vuotiaan sukulaisensa, Loviisa Aminoff'in, jonka isä, ratsumestari Juhana Fredrik Aminoff, oli hänen isänsä sisarenpoika. Tässä avioliitossa syntyi hänelle 15 poikaa ja 4 tytärtä eli yhteensä 19 lasta, joista 13 eli täysikasvuiseksi. — Kaarlo Armfelt oli luonteeltansa lempeä ja vakava, uskonnolliselta käsitykseltään harras kristitty, kallistuen siihen herännäisyyteen, joka siihen aikaan alkoi Saksasta levitä pohjaisille maille. Hänen kuvansa, joka säilytetään Joensuun kartanossa, osoittaa muodon, johon isänmaan synkkä kohtalo on painanut merkkinsä. Y. K.

Armfelt, Kaarle Kustaa, sotapäällikkö, oli kapteeni ja vapaherra Kustaa Armfelt'in ja Anna Elisabet Wrangel'in vanhin poika sekä edellisen pojanpoika, syntyi 1724, tuli 11 vuotiaana korpraaliksi Uudenmaan rakuunoissa ja 1738 alaupseeriksi; otti osaa 1741—43 vuosien sotaan, tullen 1742 vänrikiksi; nimitettiin 1745 kapteeniksi Franskan palveluksessa, 1748 luutnantiksi Uudenmaan jalkaväessä; ehti 1777 everstiksi ja 1780 Uudenmaan rykmentin päälliköksi. Vuonna 1787 tuli hän Uudenmaan ja Hämeen maaherraksi, ja samana

vuonna kenraalimajuriksi. Sodan syttyessä 1788 pantiin hän johtamaan niitä sotajoukkoja, joitten oli puolustaminen rajaa Venäjää vastaan, meni rajan yli, vaan suostui Liikalassa muitten kehoituksista ottamaan osaa sittemmin niin kutsuttuun Anjalan liittoon, jonka enimmäinen alku oli, että lähetettiin Venäjän keisarinnalta pyytämään aselepoa kansan nimessä. Armfelt oli tiettävästi vietelty tähän tuumaan ja puolusti vilpitöntä ja isänmaallista tarkoitustaan kuninkaalle lähetetyssä yksityisessä kirjeessä. Omasta puolestaan tahtoi hän saada valtiopäivät kokoonkutsutuiksi, vaan ei olisi antaunut Venäjän keisarinnan alamaiseksi. Hän otettiin vangiksi, pidettiin ensin Turussa, sitten Tukholmassa ja tuomittiin mestattavaksi; vaan sai armoa ja pantiin elinajakseen vangiksi Malmön linnaan, jossa hän kuoli Tammik. 5 p. 1792. Hän oli kahdesti nainut; hänen ensimmäinen puolisonsa oli Antoinette Johanna Morman, ja toinen Anna Margareeta Ehrenborg. E. G. P.

Armfelt, Maria Katariina, vapaherratar, Göthan hovioikeuden presidentin, vapaherra Kaarle Kustaa Vennerstedt'in ja hänen vaimonsa Ebba Magdaleena Hjerta'n tytär, syntyi Skogaholman ruukissa Nerike'ssa Ruotsissa 1728 ja naitiin 1756 sen aikuiselle Turun läänin linjarykmentin kapteenille, sittemmin maaherra ja kenraalimajuri, vapaherra Wilhelm Armfelt'ille († 1795). Avioliitossaan synnytti hän kolme poikaa, joista vanhin oli mainio Kustaa Mauri (ks. alempana). Asuen Suomessa naimisistaan asti aina kuolemaansa saakka 19 p. Tammik. 1803, on hän saavuttanut jälkimaailman muiston suuresta hyväntekäyäisyydestään, johon liittyi jalo tosi-kristillinen mieli. Lukuisista alamaisistansa piti hän huolta kuin äiti. Halikon pitäjään, jossa hän Joensuun kartanossa vietti viimeiset vuotensa, perusti hän 1796 kansakoulun, jonka ylläpitämiseksi hän lahjoitti kaksi taloa, yhteensä 4,000 riksin arvosta. Sen ohessa perusti hän sinne lainamakasiinin ja antoi pohjavarastoksi 100 tynnyriä rukiita ja 20 tynnyriä kauroja. Omalla kustannuksellaan hän rakennutti lisää Halikon kirkkoon ja uudistutti sen. Erittäin osoittihe hänen auttavaisuutensa katovuosina 1700 luvun lopulla, jolloin hän käytti kaikki varansa hädän lievittämiseksi. Vietettyänsä siten päivänsä maa-elämän tyyneydessä, vierautuneena siitä hovielämästä, jossa hänen huikentelevainen poikansa sai kokea kaikkia onnen vaiheita, hän kuoli niitten lukuisten alamaistensa suruksi ja kaipaukseksi, joitten hyväntekijä hän oli ollut. Hänen muistoksensa ilmestyi painosta runoja sekä Suomen että Ruotsin kielellä. („Åbo Tidning“ v. 1803). K. F. I.

Armfelt, Kustaa Mauri, vapaherra, sittemmin kreivi, valtiomies, edellisen poika, syntyi Juvan kapteenin puustellissa Euran kappelissa Marttilan pitäjässä 1 p. Huhtik. 1757. Saatuansa opetusta Karlskronan kadettikoulussa tuli hän neljäntoista vuotisena alupseeriksi Turun läänin ratsurykmenttiin eli, kuten silloin sanottiin, henkirakuunoihin joitten päällikkönä oli tuo mainio Augustin Ehrensvärd. Tästä hän korotettiin kolmen vuoden perästä 1774 kaartin vänrikiksi ja tuli niin muodoin seitsemäntoista vuotisena nuorukaisena Tukholmaan, jonka ylhäisemmissä seurapiireissä hän tuli huomatuksi erinomaisen kauniin muotonsa, sukkelan ja sujuvan keskuspuheensa, viehättävän olentonsa sekä ritarillisen, vaan samassa kevytmielisen luonteensa kautta. Ollen nuori, riehakas, uskalias hän heittäytyi hillitsemättä niihin monenlaisiin vietteleviin huvituksiin, joita tuo hauska Mälari-kaupunki tarjosi, mutta joutui siten retteloihin, jotka saattoivat hänelle kuninkaan epäsuosion. Välttääksensä kaikkia tästä varottavia vastuksia Armfelt pyysi ja sai luvan hakea itsensä ulkomaiseen sotapalvelukseen v. 1778. Hän matkusti Pariisiin saadaksensa viran niissä franskalaisissa sotajoukoissa, jotka lähetettiin Pohjois-Amerikalaisten avuksi heidän vapautus-sotaansa Englantia vastaan. Tarkoitustansa hän ei kuitenkaan pannut toimeen, sillä Pariisi viettelyksineen ja huvituksineen näytti aivan kokonaan hänet vallanneen, ettei hän voinut siitä irtaantua. Olostansa siellä lausuu hän: „kaikkialla suosiollisesti vastaan otettu ja arvossa pidetty luulin itseäni onnellisimmaksi ihmisistä ja ajattelin vaan keinoa pysyä maassa, joka näytti yhdistävän kaikki maalliset edut“. Kesällä v. 1780 saapui Kustaa III Spaa'han, juodaksensa sen terveysvettä. Loistava kokous Europan korkeimpia ylimyksiä ympäröi häntä siellä pian, ja kaikki ulkomailla olevat korkeasukuiset Ruotsalaiset ja Suomalaiset riensivät myös sinne tuodaksensa hänelle kunniatervehdyksensä. Armfelt oli näitten joukossa. Vähän ajan kuluessa tuli hän kaikkien naisten suosimaksi lemmikiksi, ja hänen onnistui heidän juoniensa kautta sekä omalla hienoudellaan ja taidollaan voittaa kuninkaan vastenmielisyys ja muuttaa se suosioksi. Hän palasi Tukholmaan samana vuonna ja nimitettiin virkaatekeväksi kavaljeeriksi perintöruhtinaan luona, jonka jälkeen hän niin nopeasti kohosi sotaviroissa, että hän jo v. 1786, 29 vuotisena korotettiin everstiksi. Hän oli kuninkaan tunnustettu lemmitty, ja sellaisena hän kohta loisti yli kaikkien hovissa. Alussa hän ej ottanut osaa valtiollisiin kysymyksiin, mutta 1786 vuoden valtiopäivistä saakka, jotka ovat kääntökohtana Kustaa III:n hallituksessa, alkoi hän myös näissä suorittaa tärkeätä osaa. Sodassa Venäjätä vastaan vv. 1788—90 oli Armfelt'illa usein tilaisuus osoittaa personallista rohkeutta ja urhollisuutta, muun muassa tuossa verisessä Savi-

taipaleen tappelussa (4 p. Kesäk. 1790), jossa hän pahoin haavoitettiin. Lujasti kiintyneenä kuninkaasen ja kuninkaan valtaan ei hän ollut ainoastaan Anjalan liiton tunnustettu vihollinen, vaan myös yksi niitä, jotka tehokkaimmin olivat osallisna Yhdistys- ja Vakuutus-kirjan toimeen panemisessa. Vaikuttaaksensa enemmän valtiosäätyihin oli hän matkustanut Taalain maahan, josta hän palatessaan toi mukanaan joukon aseilla varustettuja talonpoikia, jotka valtiopäiväin kestäessä olivat sijoitetut ulkopuolella Tukholmaa lähellä Drottningholm'aa. Armfelt'ille myös uskottiin Värälän rauhan tekeminen Ruotsin puolesta. Alussa vuotta 1792 oli Armfelt kunniansa kukkuloilla. Hän oli Turun yliopiston kansleri (vuodesta 1791), kenraaliluutnantti, Tukholman ylimaaherra sekä koristettuna Ruotsin, Venäjän ja Tanskan ritarikuntien korkeimmilla tähdillä. Kustaa III:n kuolema oli hänen kohtalonsa käännekohtana. Herttuahallitsija jo vanhastaan ei ollut häntä kohtaan suosiollinen, ja tässä mieli-alassa häntä piti hänen lemmikkinsä. G. A. Reuterholm, joka oli Armfelt'in katkera vihollinen. Armfelt'in oma käytös, hänen juonensa Kustaa III:n testamentin suhteen, sekä hän yrityksensä herättää nuoressa kuninkaassa epäluuloa tämän setää kohtaan, jonka hallitustoimia, erittäinkin kuninkaan murhassa osallisten armahtamista, hän jotenkin julkisesti moitti, eivät juuri tehneet hänen asematansa uudessa hallituksessa vakavammaksi. Sen vuoksi hän katsoi soveliaaksi jo kesällä v. 1792 tehdä matkan Achen'iin hoitaakseen terveyttänsä ja sai siellä ollessaan tiedon siitä, että hän oli nimitetty Ruotsin ministeriksi Neapel'iin sekä käskyn nopeasti joutua mainittuun paikkaan. Se tapahtui ajalla, jolloin Franskan vallankumous ja nuo kauhistuttavat tapaukset Pariisissa valtasivat kaikkien mielet. Armfelt oli kuningasvallan innokas puolustaja ja vihasi sydämensä pohjasta revolutionisia liikkeitä, joita hänen vilkas mielenkuvituksensa luuli havaitsevansa kaikkialla, eikä suinkaan vähimmin Tukholmassa. Matkustaessansa Neapel'iin kävi hän useissa Keski-Europan hoveissa, solmi siellä useampia valtiollisia yhdistyksiä ja valmisti tuumaa Venäjän avulla kukistaa Ruotsin holhojahallitus. Reuterholm'in vakoilijat kumminkin vartioivat hänen askeliansa. Hänen salainen kirjevaihtonsa Ruotsissa tuli hallituksen käsiin, joka nostatti kanteen häntä ja hänen rikosveljiänsä vastaan. Neapel'in kuningattaren avulla, jonka kanssa huhu kertoi Armfelt'in ollen liiankin likeisessä tuttavuudessa, onnistui hänen tosin paeta niitä, jotka Ruotsista olivat lähetetyt häntä vangitsemaan, mutta hänen rikostoverinsa, joiden joukossa hänen tunnustettu lemmikkinsä neiti Rudensköld, kärsivät häpeällisen rangaistuksen. Armfelt itse tuomittiin poissa olevana kadottamaan aatelisuutensa, henkensä, kunniansa ja omaisuutensa, ja, niinkuin isänmaan pettäjän, hänen nimensä naulattiin kaakkiin kaikissa Ruotsin ja Suomen isommissa kaupungeissa. Hän pakeni Venäjälle, jonka hovi, mikä silloin ei tahtonut riitautua Ruotsin kanssa, tarjosi hänelle asuntopaikan Kalugassa, missä hän oleskeli puoli kolmatta vuotta, poliisin vartioimana ja usein kärsien suurta puutetta. Hänen jalo vaimonsa, kreivinna Hedvig Ulriika De la Gardie, joka hartaasti ja innokkaasti oli kiintynyt pakolaiseen puolisoonsa, jakoi hänen maanpakonsa ja lievensi sen vaivoja. Kustaa IV Adolfin noustua hallitusistuimelle, peruutettiin Armfelt'ista ja hänen rikostoveristaan julistettu tuomio ja Armfelt'in sallittiin palata Ruotsiin, jonne hän saapui Toukokuussa v. 1801. Hän asetettiin uudelleen arvoihinsa ja läksi seuraavana vuonna Ruotsin ministerinä Wien'iin, jossa kumminkaan hänen tehtävänsä kiihoittaa Itävalta sotaan Franskaa vastaan ei onnistunut. Kutsuttuna takaisin hän nimitettiin Ruotsin armeijan päälliköksi Pommerissa, korotettiin muutamain onnellisten taistelujen johdosta Franskalaisia vastaan jalkaväen kenraaliksi, vaan joutui, onnen muutuessa, kuninkaan epäsuosioon sekä matkusti Ruotsiin v. 1807. Kun sota Venäjätä ja Tanskaa vastaan seuraavana vuonna syttyi, olisi Armfelt mielellään tahtonut sotapäälliköksi Suomeen, mutta kuningas, joka epäili häntä, teki hänen länsiarmeijan päälliköksi Norjaa vastaan. Tarpeellisen sotavoiman puutteessa sekä estettynä vehkeilystuumissansa kuninkaan järjettömiltä määräyksiltä ja käskyiltä, hän ei voinut saada mitään toimeen, sekä käskettiin sen vuoksi Elokuussa v. 1808 jättämään päällikkyytensä ja vastaiseksi ajaksi pysymään maatiloillansa Ruotsissa. Hänellä oli tieto siitä tuumasta, joka tehtiin kuninkaan kukistamiseksi, vaan ei ottanut välittömästi siihen osaa. Hallitusmuutoksen ja Kaarle XIII:n valtaistuimelle nousun jälkeen korotettiin hän yhdeksi valtakunnan herroja ja tuli 1810 sotakolleegin presidentiksi. Hänen asemansa uutta hovia kohtaan ei suinkaan ollut vakava, erittäin kun hän hartaasti ahkeroi, että hallituksesta luovutetun kuninkaan vanhin poika, prinssi Kustaa, valitun kruununperillisen, Augustenborg'in herttuan, adopteeraamana saisi takaisin isäinsä valtaistuimen. Toukokuussa v. 1810 teki Armfelt matkan isäinsä tiloille Joensuuhun Suomessa ja viipyi siellä muutamia kuukausia. Tässä hän sai tiedon Augustenborg'in herttuan kuolemasta ja franskalaisen marsalkan Bernadotte'n vaalista Ruotsin perintöruhtinaaksi, ja tämä joudutti hänen päätöstänsä jättää Ruotsi. Hän saapui 26 p. Syysk. Tukholmaan ja jätti jo päivää jälkeenpäin virkaerohakemuksensa Ruotsin palveluksesta. Kirjoituksessaan ku-

ninkaalle lausui hän muun muassa: „Minun pyytämäni virkaero on tärkeä elämäni rauhalle, yksityiselle asioilleni ja, tohdin sen lisätä, myöskin minun suomalaisille kansalaisilleni, joita minun on tilaisuus hyödyttää, masentumatta muutamain kateudesta, toisten vihasta ja kaikkien vääryydestä“. Yksityisissä kanssapuheissa ilmautui hänen mielikarvautensa vallitsevien olojen suhteen vielä selvemmin. Viivyttiin kumminkin antaa suostumus hänen eroonsa, ja muutamain salaisten kirjain johdosta, joitten arveltiin saaneen alkunsa hänestä, päätettiin nostaa laillinen tutkimus. Saatuansa tiedon tästä, riensi Armfelt paikalla Venäjän ministerin luo Tukholmassa ja vannoi tämän edessä uskollisuuden valan keisari Aleksanterille yöllä vasten 29 p. Maalisk. 1811. Ruotsin hallitus käski tämän vuoksi hänen 24 tunnin kuluessa jättämään Tukholma, jonka hän myös teki. Tultuansa Suomeen sai hän käskyn saapua Pietariin, jossa häntä otettiin vastaan suurimmalla kunnian osoituksella keisari Aleksanteri I:n puolelta. Hän tehtiin jalkaväen kenraaliksi Venäjän palveluksessa, Suomen asiain komitean esimieheksi, kreiviksi ja v. 1812 toisen kerran Turun yliopiston kansleriksi. Hänen vaimonsa tuli hovinaiseksi keisarillisessa hovissa ja koristettiin S:t Catharinan ritarikunnan tähdellä. Ollen keisari Aleksanterin suosiossa Armfelt oli, kuten varsin todenmukaisesti arvellaan, se, joka puheellansa vaikutti, että julistuskirja Viipurin läänin yhdistämisestä muuhun Suomeen annettiin. Tällä työllään teki hän isänmaallensa suuren palveluksen. Syyskuusta v. 1812 Maaliskuuhun 1813 toimitti hän kenraalikuvernöörin virkaa Suomessa, vaan kuoli jo seuraavana vuonna keisarillisessa huvilinnassa Tsarkoje Selossa 19 p. Elok. 1814.

„Kustaa Mauri Armfelt“, sano muuan hänen aikalaisensa, „oli epäilemättä tavattomimpia ja loistavimpia luonteita, joita kylmä Pohjola on synnyttänyt. Jo hänen ulkomuotonsa osoitti erinomaista henkilöä. Miehekäs, uljas, vaikk'ei säännöllisesti kaunis muoto, jotenkin vallattoin ryhti, mutta pää, jonka ihanissa, elehtelevissä piirteissä sanomattoman vilkas mieli kuvautui. Syvästä, tummansinisestä silmästä säteili tulta ja neroa; rakkaus ja kunnianhimo kilpailivat etusijasta tässä ateenalaisessa luonteessa, ja hänen lumousvoimansa kaunotarten suhteen antoi hänelle diplomin alituisista voitoista“. Varsin oikein on häntä sanottu *Pohjoismaiden Alkibiadeeksi*, sillä, samoin kuin tällä, oli hänellä viehättävä ulkomuoto, ritarillinen ja seikkailuksia rakastava, vaan suurimmassa määrässä kevytmielinen luonne sekä elämän ura, rikas kaikista kohtalon vaihteluksista. Vaikkapa enemmän kuninkaanmielinen kuin isänmaan ystävä, hän kumminkaan ei koskaan unohtanut, että hän oli Suomalainen. Ollessaan vv. 1794—97 Venäjällä sepitti hän kirjoituksen, jossa hän koetti vastustaa Sprengtporten'in tuumaa Suomen vapauttamiseksi. Hän lausuu itse tästä: „minä en siinä asiassa puhunut Ruotsalaisena, vaan puoluettomana Suomalaisena“. Että hänellä Turun kokouksessa v. 1812 Aleksanterin ja kruununperillisen Kaarle Juhanan välillä olisi ollut tarkoitus kehoittaa viimeksi mainittua pyytämään Suomea takaisin, vaan „tullut myöhään“ on valhe, josta jälkeinen tutkimus on puhdistanut hänen muistonsa. (Handl. rörande Sveriges äldre, nyare och nyaste historia; Schinkel & Bergman, Minnen ur Sveriges nyare historia; y. m.). K. F. I.

Armfelt, Aleksanteri, valtiomies, edellisen poika, syntyi Huhtik. 18 (22?) p. 1794 Riian kaupungissa, johon Kustaa Mauri Armfelt'in jalo ja onneton vaimo Hedvig Ulriika De la Gardie samana päivänä oli saapunut, hirveällä tuskalla vallankumouksessa olevan Puolan kautta paeten puolisonsa vainoojia. Synkältä tosiaankin näytti tulevaisuus nuorelle, maanpakolaiseksi syntyneelle ylimykselle, josta aikaa voittaen oli kasvava Suomenmaan korkein palvelija, vaan leppeämmäksi se muuttui, kun hänen isänsä viisi vuotta myöhemmin sai perheineen palata Ruotsiin, entisiin arvoihinsa. Tämän jälkeen nuori Aleksanterikin täydessä määrässä pääsi nauttimaan huolellisen kasvatuksen etuja sen ajan tavan mukaan ja tuli ylioppilaaksi Upsalassa 1808. Mutta vielä kerran oli isän huikenteleva onni mahtavasti vaikuttava nuorukaisen elämään: 1808—09 vuosien sota erotti Suomen ja Ruotsin kansat toisistaan, ja pian täytyi vanhan Armfelt'in huomata, että hänellä ei ollut isänmaata eikä turvallista olopaikkaa länsipuolella Pohjanlahtea vaan Suomessa. Nuoren Aleksanterin ei silloin enää sopinut jäädä Upsalaan; sen sijasta hän läksi Edinburg'in yliopistoon v. 1810, jatkaen vuodesta 1813 opintojaan Turussa, ja tuli siellä hovioikeuden auskultantiksi v. 1814. Samaan aikaan seisoi milt'ei koko Europa aseissa Franskaa vastaan; mahtava Napoleon piti viimeinkin kukistettaman, ja sotatanner oli paras kilpakenttä kunnian loistoa haluaville. Nuorta Aleksanteriakin, mainehikkaan sotilassuvun jälkeläistä, hurmasi miekkain kaukaa kimalteleva hohde; heikon terveytensä tähden oli hän isänsä tahdosta ensin antaunut rauhan pyrinnöille, mutta nyt hän muutti päätöksensä, meni Venäjän palvelukseen kolonnijohtajana v. 1814, oli seuraavana vuonna Franskan sodassa, nousi v. 1821 kapteenin arvoon, vaan erosi v. 1827 sotapalveluksesta, palatakseen siviilivirkamiehen uralle. Hän oli sitten 1827—32 Helsingissä tirehtöörinä Suomen pankissa, tuli 1832 Pietariin Suomen ministerivaltiosihteerin virastoon, nimitettiin jo vuonna 1835 ministerivaltiosihteerin apu-

laiseksi, joten hän tuli Robert Henrik Rehbinder'in lähimmäksi mieheksi, ja tämän kuoltua tuli Armfelt 1842 lähes 48-vuotiaana Suomenmaan ministerivaltiosihteeriksi.

Kuolemaansa saakka, siis melkein 34 vuotta, pysyi hän sitten tässä ylen tärkeässä virassa; sen ohessa esitteli hän vuosina 1841—55 yliopiston asioita kanslerin luona, toimitti 1855—66 kanslerin virkaa silloisen kanslerin alaikäisenä ollessa, ja oli vihdoin vuosina 1866—76 kanslerin apulaiseksi määrätty. Armon ja kunnianosoituksia tuli joukottain hänen osaksensa tällä harvinaisen pitkällä palvelusajalla; niinpä nimitettiin hän v. 1856 todelliseksi salaneuvokseksi ja Venäjän valtakunnan neuvoston jäseneksi; paitsi monta vähempää kunniamerkkiä oli hänellä viimein Aleksanteri Newskyn ja Andreankin tähdet, kumpikin priljanttien kanssa, j. n. e. Kunnioituksen ja kiitollisuuden osoitteeksi oli Suomen yliopisto 1869 antanut kreivi Armfelt'ille kunniantohtorin arvon, ja hänen kuoltuansa Pietarissa Tammik. 8 p. 1876 vietti yliopisto mahtavan ja leppeän suosijansa muistoa .Huhtik. 27 p. samana vuonna suurella murhejuhlalla, jolloin yliopiston silloinen virkaa toimittava rehtori, kanslianeuvos W. Lagus, vainajan muistoksi piti puheen, (painettu Helsingissä 1876). — Armfelt oli v. 1820 Eka'n kartanossa Uplannissa nainut Sigrid Akseliina Fredriika Oxenstjerna'n, joka kuoli v. 1841; v. 1843 nai hän Pietarissa Aline Demidoff'in, joka jäi leskeksi hänen jälkeensä.

Jospa jo yleensä on varsin vaikeata varmuudella arvostella valtiomiehiämme tältä vuosisadalta, niin tuo vaikeus tarkastellessamme suomalaisen ministerivaltiosihteerin kuntoa ja käytöstä. monesti kasvaa mahdottomuudeksikin, johon osaksi on syynä mainitun virkamiehen tuiki omituinen valtiollinen asema, osaksi luotettavain lähteitten puute. Armfelt'ia onkin aikoinaan ristiriitaisella tavalla arvosteltu paljon suuremmassa määrässä kuin hänen edelläkävijöitänsä, ja kuitenkin täytyy myöntää, että hänen suoranainen osallisuutensa asiain menoon monessa eri kohdassa ei ole vieläkään selville saatu. Vähitellen ovat kuitenkin erilaiset arvostelut hänen vaikutuksestaan tasoittuneet ja silminnähtävästi yhtyneet loppupäätökseen, joka pääasiassa lienee jälkimaailmankin tuomioksi tuleva, ollen yhtä loittona suurisuisen laittajan moitteista kuin yksipuolisen ylistelijän tyhjistä korupuheista. Armfelt'in astuessa ylen tärkeään virkaansa, oli hänen valtiollinen kykynsä ja kantansa aivan tietämättömissä, kokemattomissa. sitä ei käy kieltäminen, ja lujaluontoiseen, jäntevään Rehbinder'iin verrattuna näytti hän milt'ei mitättömältä. Mutta aikaa voittaen Aleksanteri Armfelt kuitenkin perehtyi asemaansa ja tiesi vähitellen parantaa, mitä alussa häneltä tietojen suhteen ja muutenkin lienee puuttunut. Hänellä oli nimittäin korkean sukunsa, kielitaitonsa ja hienoin, hovielämän vaatimuksiin soveltuvain tapainsa ohessa myös tavattoman maltillinen, vaatimaton luonne, joka ei omia etuja, omaa mainetta kysynyt, vaan juuri sen tähden sitä paremmin ansaitsi ja voitti hallitsijain luottamuksen; hänen tahtonsa oli ehkä liiankin notkea taipumaan hetken vastusten mukaan, vaan osasi monesti suomalaisella sitkeydellään jälestäpäin korvata näitä tappioita; ja ennen kaikkea oli vilpitön isänmaanrakkaus aina johtamassa hänen harrastuksiansa, hänen uutteria ponnistuksiansa, jospa hän välistä erehtyikin punnitessaan kansansa tositarpeita. Tietysti Armfelt'issa siis ei ollut miestä varjelemaan isänmaatansa reaktionin hyökylaineista ja vihureista 1840- ja 1850-luvuilla, (kukaties ei yksikään hänen asemassaan olisi siihen pystynyt); ja hallituksen asettuessa vapamielisemmälle kannalle Aleksanteri II:n astuttua valtaistuimelle, hän ei myöskään voinut estää erehdyksiä tapahtumasta, — vaan mahdollista on, että Suomessa siihen aikaan mahdottomiakin toivottiin ja vaadittiin; luultavaa on, että edesvastaus tehdyistä erehdyksistä usein on muidenkin kannettava, ja varmaankin Armfelt kuitenkin siinä suhteessa on estänyt tahi koristelemattomalla suoruudellaan korjannut paljon, vaikka nämä ansiot usein hänen aikalaisillensa ovat jääneet, ehkäpä tulevillekin polville jäänevät salatuiksi. Ja aivan taattu asia on vieläkin se, että hän Pietarissa, suomalaisen ministerivaltiosihteerin mahdottoman vaikeassa ja arkaluontoisessa asemassa, tiesi verrattomalla älyllä käyttäitä muukalaisia kohtaan. Virkansa kautta asetettu läheiseen yhteyteen keisarin-suuriruhtinaan kanssa ja omasta puolestaan mitä suurimmassa määrin nauttien Nikolai I:n ja Aleksanteri II:n luottamusta, hänen vaikutuksensa epäilemättä olisi ulottunut suomalaisten asiain ulkopuolellekin, jos häntä vaan vähänkin olisi haluttanut saada laveampaa valtaa. Mutta todellisen valtiomiehen maltilla hän pitkällä ijällään ei milloinkaan käynyt niljakkaita polkuja, kuuseen kurkoittamaan, katajaan kapsahtamaan. Jo yksityiselämässänsäkin vältti hän vähintäkin pöyhkeilemistä, välttäen samassa kateuden ansojakin, ja virallisella alalla liikkuessaan hän mitä suurimmalla huolella pysyi kaukana niistä lukemattomista vehkeistä ja juonista, joilla eri puolueitten on tapana taistella suurissa valtakunnissa hallitsijan selän takana. Tällä lailla vähäisen Suomen edustaja Pietarissa muukalaisten keskellä saavutti ja säilytti aseman, niin itsenäisen ja arvokkaan, että se tuli hänelle ikuiseksi kunniaksi ja edustamallensa kansalle arvaamattomaksi eduksi. Tämän suhteen ei yksikään Suomen ministerivaltiosihteeristä lie-

ne Armfelt'ia voittanut. „Uskollisena ja vakavana" on hän siis tosiaankin, vaakunansa vaalilauseen mukaan, seisonut armaan isänmaansa parasta valvomassa, niin huonoina kuin hyvinäkin aikoina, eikä se siis ollut sattumus tahi ansaitsematon kunnia, kun Aleksanteri Armfelt'in nimi lähtemättömäksi on kiintynyt 1869 vuoden valtiopäiväjärjestykseen ja moneen muuhun viimeaikojen tärkeimmistä valtiokirjoista, joilla Suomen kansan on onnistunut jaloimman hallitsijan hallitessa vahvistaa valtiollinen asemansa ja pyhät oikeutensa.

E. G. P.

Arnell, Lauri, kirjailija, syntyi Tukholmassa Tammik. 13 p. 1781; hänen vanhempansa olivat majuri Lauri Arnell ja Sofia Elisabet von Rosen, molemmat Ruotsalaisia. Heidän poikansa meni 1794 sotapalvelukseen, josta hän v. 1813 erosi everstiluutnanttina; tuli v. 1817 Jemtlannin ja 1818 Hallannin maaherraksi ja määrättiin v. 1823 väliaikaisesti, 1824 vakinaisesti Ruotsin sotatoimiston valtiosihteeriksi. Hyvin suurilla luonnonlahjoilla varustettu ja etenkin taitava virkamiehenä, oli Arnell Kaarle Juhana kuninkaan suuressa mielisuosiossa, ja loistava tulevaisuus näkyi odottavan häntä. Mutta pahaksi onneksi hän oli hillitsemättömän pelinhimon vallassa, ja hurja taipumus ylellisyyteen pahenti vielä hänen raha-ahdinkoansa, jonka tähden hän v. 1825 salaa läksi Ruotsista, pakoon velkojiaan. Tämän johdosta hän tuomittiin kahden vuoden vankeuteen, rangaistus, jota ei tosin pantu toimeen, vaan joka ijäksi päiviksi erotti Arnell'in synnyinmaastansa. Pari vuotta oleskeli hän sitten Hampurissa ja tuli Toukokuussa v. 1827 Turkuun sisarensa, professorinleski Pippingsköld'in luoksi. Hankkiakseen itsolleen elatustansa rupesi hän tällä ajalla ahkeraan kirjailijatoimeen, parhaasta päästä ruotsintaen eräitä Moore'n, Scott'in, Irving'in, Cooper'in ja de Vigny'n teoksia, joista etenkin ensin mainitun mestariteos *Lalla Rookh* on hyvin taitavasti käännetty, (pain. Turussa 1829 ja uudestaan Upsalassa 1860). Vuonna 1830 tuli hän Suomen alamaiseksi, otti hoitaakseen kirjakaupan ja tuli *Åbo Underrättelser* nimisen sanomalehden toimittajaksi, jona hän pysyi vuoteen 1840 saakka.

Erinäisen huomion ansaitsee Arnell'in Suomessa osoittama harras ja hyödyllinen osanotto monenlaisiin taloudellisiin pyrintöihin. Hänellä oli yleensä käytöllisissä asioissa tarkka äly, jonka hän vieläkin oli monipuolisen kokemuksensa kautta kehittänyt. Tämän johdosta tarjoutui hänelle pian uudessa isänmaassakin lavea vaikutusala, joka ei suinkaan jäänyt häneltä käyttämättä: hän tuli esim. v. 1837 Suomen höyrylaivayhtiön toimikunnan esimieheksi, kutsuttiin jäseneksi komiteoihin, joissa hänen laveat tietonsa ja tavaton työkykynsä aina olivat varsin suureksi hyödyksi. Kaikkein tärkeintä oli kuitenkin hänen osallisuutensa Suomen Talousseuran harrastuksiin. Hän tuli v. 1832 tämän seuran virkaa toimittavaksi ja 1833 sen vakinaiseksi sihteeriksi, ja alussa varsinkin edisti hän suuressa määrin seuran tarkoitusperää. Uusia sääntöjä tehtiin seuralle; Ahlman'in lahjoittamilla rahoilla ylläpidetyt koulut järjestettiin uudestaan; Talousseuran perustamat liinakutomiskoulut saatiin parempaan kuntoon, niiden lukumäärä lisättiin, j. n. e. — joka kaikki suureksi osaksi lienee Arnell'in innon hedelmiä. Valtion kustannuksella hän sitten vuonna 1842 kävi Liivinmaalla, Hollannissa ja Belgiassa pellavan viljelystä, ruokkoa y. m. asiaan kuuluvata tutkimassa, ja julkaisi kotiin tultuaan ruotsinkielisen matkakertomuksen nimellä: *Muistoonpanoja pellavan viljelyksestä,* (Turussa 1844). Vuonna 1834 oli Arnell Talousseuran kotityön edistämistä varten asetetussa valiokunnassa ehdottanut uudenaikaisen siintölampurilan perustamista, johon laitokseen olisi yhdistettävä täydellinen oppilaitos pellavan valmistusta varten. Tämä ehdotus sittemmin lavennettiin siihen asti, että varsinainen maanviljelysopisto piti perustettaman, ja kun tarpeellisten sääntöjen laatiminen uskottiin seuran toimeksi, oli Arnell jälleen se, jonka sana painoi vaa'assa. Hänen ehdotuksestaan asetti Talousseura 1837 Suomen ensimmäisen eläinlääkärin, ja hänen vaikutuksesta lähteneeksi lienee niinikään luettava se päätös, että seuran viidenkymmenenvuoden juhla 1847 vietettiin Suomen ensimmäisen maanviljelijäkokouksen pitämällä. — Vähitellen veltostui kuitenkin Arnell'in Talousseuran sihteerinä osoittama into, samassa kuin hän terveytensä puolesta heikontui. Vanhasta tuhlaamistavastaan hän ei myöskään päässyt aivan vapaaksi, ja v. 1854 huomattiin suuri vailinki hänen hoitoonsa uskotussa seuran rahastossa. Tämän johdosta erkani hän sihteeritoimestaan, vaan eli vielä sen jälkeen kaksi vuotta sairasvuoteen omana. Hänen harvinaisen kirjava elämänsä sammui Turussa Syysk. 6 p. 1856. E. G. P.

Arppe, Niilo Ludvig, Itä-Suomen tehdasliikkeen luoja, syntyi Kiteellä Jouluk. 19 p. 1803. Isänsä Niilo Arppe oli tuomarina Karjalassa, äiti papintytär Margareeta Sofia Wegelius. Suku, joka kuuluu olevan suomalaista perijuurta, ilmautuu ensiksi Turussa, jossa Martti Arp oli kauppiaana 17:n vuosisadan lopulla.

Arppe, käytyään Savonlinnan saksalaisen piirikoulun läpi ja v. 1820 tultuaan ylioppilaaksi Turkuun, harjoitti ensin lainoppia ja tuli auskultantiksi Waasan hovioikeuteen. Isän kuolema ja perinnön vähyys pakotti hänet kuitenkin käytännölliselle

tielle. V. 1824 otti hänet lankonsa J. Fabritius osakkaaksi sahaliikkeesensä; mutta 1832 erosivat he toisistansa. Nyt ryhtyi A. sahaliikkeesen omin päin, osoittaen yhtä suurta älyä hankkeittensa aprikoimisessa ennalta kuin myös toimellisuutta niitä toimeen pannessa. Rehellisyys, jolla kaikki asiat ajettiin, ja tarkkuus, jolla kaikki lupaukset täytettiin, olivat myöskin suurena apuna yritysten menestymiselle; pian oli A. ylt'ympäri tunnettu ja kuulu, ja useammat suuret sahat olivat liikkeessä joko hänen omina tahi hänen hoidettavina. Vuonna 1832 hän taitavilla mestarilla rakennutti ankaraan Kuurnankoskeen Pielisenjoen suupuoleen kelpo sahan, jonka sahausvoima oli erittäin suuri, niinkuin se myös muutenkin epäilemättä oli parhaitten maassamme sittemmin syntyneitten samallaisten laitosten vertainen, vaan jo v. 1849 täydyttiin tämä „metsänhävittäjä" purkaa alas, koska se oli Pielisenjoen perkaamiselle esteeksi. Olipa A:lla muitakin vastuksia voitettavina; kun hän 1830-luvulla aikoi perustaa höyrysahan Pielisenjoen suulle, hän ei saanut tuohon lupaa, koska muka sellainen laitos ainoastaan edistäisi metsänhaaskausta; vieläpä eräs komitea, joka oli pantu uutta metsäsääntöä tekemään, v. 1842 ehdotti jyrkän kiellon höyrysahoja vastaan yleensä. Sahoistansa saadut suunnattomat puutavaramäärät tuli A:n kuljettaa myyntipaikalle Saimaan etelärantaan, josta ostajat ne sitten maantietä myöten hevosrahdilla veivät Wiipuriin. Tätä kuljetusta varten rakennutti hän Pohjanmaalta erittäin tuotetuilla laivanrakennusmestareilla ja salvosmiehillä useampia suuria, komeita laivoja, ja nämä kun eivät Saimaan vesistön monissa ahtaissa salmissa ja koukeroissa kerjinneet tuulen avulla kulkea enempää kuin kolme kertaa kesän kuluessa, päätti A. tehdä kuljetusta huokeammaksi käyttämällä veturi-höyrylaivaa. Tuommoista ei sitä ennen nähty Suomessa, ja koko yritys katseltiin yleisesti sangen turhaksi ja joutavaksi, mutta A:n onnistui saada kaksi suuressa arvossa olevaa kauppamiestä Wiipurissa hankkeesensa yhtymään, ja keväällä 1833 laskettiin Puhoksen varvilla emäpuu Suomen ensimmäiseen höyrylaivaan. Se sai nimen **Ilmarinen**; 30-hevosvoimainen kone tuotiin Aleksanterin tehtaasta Pietarissa, ja laiva alkoi liikkeensä lopulla kesää samana vuonna suurella menestyksellä. Vielä muullakin lailla tiesi A. taitavasti edistää metsätavarojen kuljetusta. Kuurnan sahasta Pielisenjoen suulla kaivatti hän Utran kosken sivuitse pienen kanavan sulun kanssa, joka oli ensimmäinen laatuansa Suomessa. Samaan aikaan Arppe ja kolleegiassessori J. Hallonblad yhdessä olivat ostaneet hyvin monta metsärikasta rälssitaloa Ilomantsissa sekä Värtsilän vähän ennen perustetun sahan Tohmajärvellä. Tämä osto saatti Arppe'n toimet uudelle suunnalle; Värtsilän sahan tuotteita kun ei käynyt vieminen Wiipuriin myötäväksi, käänsi hän puutavarakauppansa Pietariin. Kiteen Puhoksesta, mihin laudat ja plankut Saimaan rannikolla olevista sahoista kokontuivat, laitettiin pieni hevos-rautatie Pyhäjärven pohjoisrantaan; sieltä tavara kuljetettiin pienemmissä ja suuremmissa aluksissa tuolle kolme peninkulmaa leveälle kannakselle asti, Uuniemen ja Jaakkiman kirkkojen välillä, joka erottaa Saimaan ja Laatokan vesistöt toisistansa; tämän kannaksen poikki kävi vilkas rahtiliike kesät talvet, ja vihdoin tavara laivoilla ja Lyyssinän kautta saatettiin Pietariin. Tällä tiellä oli tosin monta hankaluutta, vaan asianmukaisen järjestyksen avulla kävi kuljetus kuitenkin häiritsemättä käyntiänsä vuosina 1840—50 ja antoi paremman voiton kuin entinen tie Wiipuriin. Tämän ohessa ryhtyi A. suurella innolla maanviljelykseenkin ja karjanhoitoon. Hän oli v. 1845 käynyt ulkomailla, ja laittoi sen jälkeen Koivikon kartanon tiluksille Kiteen pitäjässä vesijohtoja niittyin kostuttamista varten y. m., vaan tämä yritys ei onnistunut ja jäi jatkamatta. Sitä kauniimman muiston on toinen hänen mielituumansa jättänyt saman kartanon alalle. Kylvön kautta tahtoi hän kasvattaa uutta metsää korvaukseksi siitä, jonka nykyaika käyttää ja kuluttaa; hän kasvatti siis siemenistä ja istutti useampia tuhansia Saksan näreitä eli lehtikuusia, jotka itsekylvön kautta ovat enenemistään enenneet, ja nykyään rehevällä kasvullaan kehoittavat metsikköin säännölliseen istuttamiseen niissä seuduin meidän maatamme, joista salot alkavat loppua. — Yhä ahdistavat esteet, jotka 1859 vuoden metsäsäännön edelläkävijöinä vähitellen rajoittivat sahaliikkeen, saattoivat Arppe'n ajaksi niin paljon kuin mahdollista vähentämään puutavara-asioitansa; sen sijan hän hyvin suuressa määrässä ryhtyi raudan valmistukseen. V. 1850 rakennutti hän Värtsilään masuunin, ympäristön järvistä runsaasti saatavan rautamudan sulattamista varten, ja laittoi sen niin suureksi, että siitä vuosittain voi saada 20,000 kippuntaa valinrautaa. Muutamia vuosia myöhemmin osti hän myös Möhkön rautaruukin Ilomantsissa, ja v. 1859 alkoi hän Värtsilään rakentaa suurta valssilaitosta, jonka ohessa hän myös aikoi jälleen laajentaa sahaliikettänsä. Täksi tarpeeksi osti hän jo Venäjän kruunulta Läskelän sahan Sortavalan pitäjässä, mutta kesken näitä hankkeita, jotka ponnistivat kaikki hänen voimansa, sai hän syksyllä 1860 halvauksen; se uudistui useammat kerrat, ja Värtsilässä Jouluk. 9 p. 1861 nukkui hän viimeiseen uneen. Uutteralla työllään oli hän kuitenkin Itä-Suomessa pannut alkuun tehdasteollisuuden, joka sitä ennen vielä oli melkein olemattomissa, antaen täten työtä ja

leipää monille tuhansille ihmisille jotka sitä ennen usein olivat saaneet tyytyä pettuleipään. Erittäin mainittava ja kehuttava on myös se hänen tapansa, että hän kyllä ensiksi täytymyksen pakosta otti ulkomaalaisia mestareita ja työmiehiä tehtaisinsa, vaan sitten vaihtoi ne oman maan miehiin, niin pian kun nämät vaan olivat työhön oppineet. Arppe oli ensin naimisissa Johanna Charlotta Porthan'in ja sitten Matilda Porthan'in kanssa, (molemmat varatuomari Niilo Porthan'in tyttäriä); vihdoin hän nai Amalia Kristiina Seitz'in, joka jäi leskeksi hänen jälkeensä. (Suomen Kuvalehti, 1874).

Arppe, Aadolf Edvard, edellisen velipuoli, tiedemies, syntyi Kiteellä Kesäk. 9 p. 1818; hänen vanhempansa olivat laamanni Karjalan alisessa tuomiokunnassa Niilo Arppe ja tämän kolmas puoliso Amalia Beata Cairenius. A. tuli ylioppilaaksi 1833, filos. maisteriksi 1840 ja kemian dosentiksi yliopistoon 1844 sekä samana vuonna myös filosofian lisensiaatiksi; harjoitteli sen ohessa kemiallisia tutkimuksia monessa paikoin ulkomailla ja määrättiin 1847 kemian professoriksi. Vuosina 1858—69 oli A. yliopiston rehtorina, moneen kertaan uudestaan valittuna tähän tärkeään luottamusvirkaan, kunnes hän vuonna 1870 erosi yliopistosta. 1865 A. nimitettiin esimieheksi paino-ylihallitukseen, jossa virassa hän pysyi v:een 1877. — A:n kirjailija-toimi on enimmästä päästä liikkunut kemian alalla; muutamia latinankielisiä väitöskirjoja lukuun ottamatta, hänen luonnontieteelliset teoksensa melkein yksin-omaisesti löytyvät Suomen Tiedeseuran toimituksissa tai muutamissa ulkomaan tieteellisissä aikakauskirjoissa, osittain ruotsin-, osittain saksankielisinä. Tämän tutkimus-alan johdosta hän myöskin on ruotsiksi julkaissut historiallisen kertomuksen *Suomalaisista alkemistoista* (painettu 1870 Suom. tiedeseuran Bidrag'eissa, 16 vihko). Mutta sen ohessa on hän lentokirjoissa ja painosta ilmestyneissä sisäänkirjoitus-puheissa lausunut mielipiteensä ajan kysymyksistä. Huomattava on erittäin A:n käytännöllinen vaikutus yliopiston rehtorina; muutoinkin on hänen älyänsä ja käytännöllistä taitoaan usein kysytty valtiollisissa ja yhteiskunnallisissa asioissa; niin oli A. esim. yliopiston puolesta jäsenenä Tammikuun valiokunnassa 1862. Vuonna 1863 A. korotettiin aatelissäätyyn, jonka jäsenenä hän sitten otti osaa valtiopäivätoimiin. V. 1848 nai hän Emilia Sofia Porthan'in, varatuomarin Niilo Porthan'in ja Sofia Katariina von Schantz'in tyttären.

Arwidsson-suvun vanhin tunnettu jäsen, talonpoika Göstaf Taalain Nyåkerista, taisi kaatua 1714 Napuen tappelussa. Hänen pojanpoikansa, Arvid Werre, suutarimestari Tukholmassa, nai Porissa suomalaisen neidon Maria Holmberg'in, asuskeli paljon Suomessa, vaan muutti vaimonsa kuoltua takaisin Ruotsiin. Heidän poikansa Aadolf Arvid syntyi Porissa 1762, kävi Waasassa koulua, tuli ylioppilaaksi Turussa 1777, muutti nimensä Arwidsson'iksi eli Arvidin pojaksi, vihittiin papiksi ja tuli 1788 Padasjoen kappalaiseksi, 1804 Laukaan kirkkoherraksi ja kuoli 1828. Tulisella innolla vaikutti hän seurakuntalaisiinsa, eikä nerokkaan sielunpaimenen monipuolinen ja järkevä toiminta vielä ole kiitollisen kansan muistosta haihtunut. Hän oli Padasjoelta nainut Anna Katariina Molin'in, ja tästä avioliitosta syntyi yhdeksän lasta, joista mainittakoon pojat Aadolf Iivar ja Sten Stuure, (katso alempana) ja tyttäret Charlotta Adolfiina, s. 1789, naimisissa kapteeni Yrjö Maunu von Fieandt'in kanssa; Amalia Loviisa, s. 1793, naimisissa kapteeni Konstantin Otto Meurman'in kanssa (josta avioliitosta syntyi kunnallisneuvos A. Meurman) ja Sofia Gustaava, s. 1796, naimisissa Juvan kappalaisen Kustaa Aadolf Aschan'in kanssa. Toinen ja merkillisin lasten joukosta oli

Arwidsson, Aadolf Iivar, historioitsija, kirjailija, syntynyt Padasjoella Elok. 7 p. 1791. Kasteessa oli poika tosin saanut nimekseen Aadolf Johannes, vaan jälkimmäinen nimi tuntui hänestä liian jokapäiväiseltä, ja hän vaihtoi sen siis isänsä suostumuksella tuohon Pohjan muinaissaduissa hyvälle sointuvaan Iivari-nimeen. Lapsuudesta asti olivat hänen harrastuksensa etupäässä kääntyneet historiaan, varsinkin Ruotsin mainioihin sankarimuistoihin. Kustaa Aadolf, Kaarle XII ja heidän urotyönsä olivat hänellä aina mielessä, synnyttäen jo pojassa tuota tulisesti hehkuvaa isänmaanrakkautta ja kunnianhimoa, jotka sittemmin johtivat miehistyneen harrastukset ja pyrinnöt. Vähällä oli että nuo tuliset tunteet jo 1808 olisivat ilmiliekkiin leimahtaen temmanneet nuorukaisen koulupenkin ahtaasta piiristä sodan tuimaan, veriseen leikkiin. Venäläiset tunkeutuivat Suomeen, ja Arwidsson'in täytyi, ollessaan Porvoossa lukiolaisena, vannoa Aleksanterille uskollisuuden vala, mutta mielensä pysyi muuttumatta, ja palavasti halutti häntä, kun hän kesäksi oli lähtenyt kotiin Laukaalle, karata vanhempiensa luota sotapalvelukseen. Vaan suomalaiset sotajoukot eivät enää lähestyneet näitä tienoja, epäkypsistä sotatuumista ei siis tullut mitään; sen sijasta suoritti Arwidsson ylioppilastutkintonsa Turussa vuonna 1810.

Antautuen ensin ahkeraan lukemiseen ja nauttien sittemmin nuoruuden iloja milt'ei hillitsemättömällä halulla tuli nuori Arwidsson pian tunnetuksi oivallisista luonnonlahjoistaan, vaan vielä enemmän vallattomuuteen asti reippaasta ja iloisesta

luonteestaan. Mutta huvitukset eivät kuitenkaan estäneet häntä lukemasta mitä suurimmalla ahkeruudella, kun tutkinnon aika lähestyi; 1815 tuli hän filosofian kandidaatiksi ja tohtoriksi, ja 1817 julkaisi hän latinankielisen väitöksen: *Ingenii romantici, ævo medio orti, expositio historica,* jonka nojassa hän pääsi yleisen historian dosentiksi. Tämä kirja jo ilmaisee Arwidsson'in taipumuksen romantilliseen runouteen, johon hän yhä enemmän mieltyi, mikäli hän aikavälistä tehdyillä matkoilla Ruotsiin sai tutustua „uuden koulun“ etevimpäin miesten kanssa: Ling, Atterbom, Hammarsköld ja muut sen ajan johtajat tulivat pian hänen ystävikseen, ja arvostelivat usein hänen runojansa suuremmanarvoisiksi, kuin Suomessa oli tavallista. Niitä oli alkujaan painettu sanomalehtiin ja kalentereihin, vaan 1832 toimitti Arwidsson niitä kokoelmaan, josta hän ystäviänsä varten painatti 25 kappaleen suuruisen painoksen, nimellä: *Ungdoms Rimfrost, af Sonen i Örnskog (Nuoruuden huudetta, tehnyt Kotkanmetsän poika),* jossa salanimi on suoranainen ruotsinnos nimestä Arwidsson. Nämä runot ovat enimmiten tuota fosforisteille omituista laatua, sanoissaan koreita ja kaikuvia kilinään asti, täpötäynnä epäselvää, haaveksivaa ihanteen ihailemista, vaan eivät osoita todellista synnynnäistä runolahjaa tekijässä. Juuri tätä „kotkanmetsän“-runoutta vastaan kirjoitti Runeberg sittemmin erinomaisen sattuvia muistutuksiaan. Eikä tämä runous ajanpitkään tainnut tyydyttää Arwidsson'ia itseäkään; runollinen toiminta lakkasi vähitellen, hänen kääntyessä toiselle uralle. Taitavana Suomen kielen tuntijana seurasi hän tarkasti silloin kiistanalaisena olevaa kysymystä, mimmoisia periaatteita oli noudattaminen suomalaisessa oikokirjoituksessa, lausuen siitä Mnemosyne-lehdessä itsenäisen ajatuksensa; hän arvosteli Schröter'in saksalaisen käännöksen suomalaisista kansanrunoista, selitti miten Viron kielen silloista vaillinaista oikokirjoitusta sopisi saada oikaistuksi j. n. e. Vaan tämä kaikki ei vielä ollut muuta kuin heikko oras hänen tulevaan vaikutukseensa sanomalehtikirjoittajana.

Varsin kuuluisaksi tuli Arwidsson vasta ruvetessaan julkisesti ajamaan kansallisuuden ja vireämmän valtiollisen elämän asiaa. Suomen koko tila ja tulevaisuus olivat hänestä synkkiin pilviin peittyneet. Lukiolaisena oli hän läheltä ja omin silmin katsellut Porvoon valtiopäiviä juhlamenoineen, armonosoituksineen, ja vaikka hän sittemmin ihastui keisari Aleksanteriin, juurtui hänessä jo v. 1809 järkähtämättömäksi tuo kaksi vuosikymmentä myöhemmin lausuttu vakuutuksensa, että tämä kaikki ainoastaan oli „valtiollinen paraati“. Vanhemmaksi tultuaan huomasi hän mahtavissa monta vikaa, paljon itsekkäisyyttä ja moitittavaa mielivaltaa, ja nuorukaisen rohkealla, jyrkällä päätöstavalla tuli hän muka selville siitä, että yksistään ääretön tietämättömyys, kavaluus ja huolimattomuus vallitsi kaikkialla, erittäinkin hallitsevia. Nuoruuden uljaat unelmat ja kimaltelevat ihanteet haihtuivat mitättömiksi; tosiolojen kolkko tyhjyys jäi jälelle, masentaen mieltä. Vaan pian hän uudestaan virkistyi rohkeaan toimintaan ja syöksyi palavalla innolla valtioelämän sotakentälle, herättääkseen varoitushuudoillansa uinailevaa kansaa. Ruotsalaiseen sanomalehteen Nya Extra Posten kirjoitti hän ensin v. 1820 salaa kirjoituksen, katkeria valituksia täynnä Suomen olojen kurjuudesta. Johtavat henkilöt eivät laisinkaan kyenneet asemaansa; heille olivat maalliset edut kaikesta rakkaimmat, muusta ei vähintäkään huolittu; olipa koko kansan tulevaisuuskin tehty vaaranalaiseksi sotalaitosta hävittämällä. Tämä kirjoitus synnytti suurta harmia moniaalla, ja sitä pidettiin siellä täällä Arwidsson'in kynästä lähteneenä. Samaan aikaan päätti nuori dosentti, joka niin rohkeasti oli julistanut milt'ei koko Suomen yhteiskunnan lahonneeksi, perustaa oman äänenkannattajan, voidakseen lausua ajatuksensa suoraan, muiden varovaisista epäilyksistä huolimatta. Hän pyysi ja sai lopussa vuotta 1820 asianomaisten luvan antaa ulos *Åbo Morgonblad'in,* ja se ilmestyi 1821 vuoden alusta. Arwidsson'in jälkeensä jättämät yksityiset muistoonpanot todistavat, että hän täydessä määrin oivalti tehtävänsä vaikeutta. Vaan hän ei sittenkään epäillyt; „johonkin muuhun on mies velkapää kansalaistensa ja aikuistensa suhteen, kuin vaan puoleksi elävän tavalla märehtiä ja kuolla; — — mies on luotu toimintaan, ei velttoon lepohon. — — Kulta puhdistuu tulessa, ihmiskunta kaatuneiden poikiensa veressä. — — Korkea Luoja ei ole minulle tuota kylmää huolettomuutta antanut, ja sisäinen henki ajaa meitä mihin tahtoo; turhaa on potkia tutkainta vastaan“. Rohkeasti hän siis ryhtyi toimeen ja äänensä kajahti yli koko Suomenmaan. Jo toisessa numerossa lausui hän ja selitti sitten laveammalta, että Suomen asema vuodesta 1809 kokonaan oli muuttunut; tavalliset virkamiestiedot eivät enää riittäneet, valtiomiehiä tarvittiin; isänmaan edestä täytyi jokaisen kansalaisen uhrata kaikki. Ei voisi muulla lailla täyttää synnyinmaansa vaatimuksia, kuin ymmärtämällä, että kansallisuus ja kansan henki on olemisen ainoa perustus. Koska kieli on muinaisuuden valaiseva ja elävä kuva, mutta samassa tulevien päivien pääperustus ja elämänehto, oli kotimainen kieli, Suomen kieli, ennen kaikkea suojeltava ja arvossa pidettävä; siitä vasta kasvaisi vahvat, itsenäiset pyrinnöt, tehokas toiminta, vapaus ja onni. Yhtä rohkeasti puolusti hän pai-

novapautta; „lain tulee rangaista, ei se saa estää“. Hallitsevat, joille hänen rohkeat sanansa antoivat yhä uusia aiheita pelkoon ja harmiin, valittivat keisarille, ja Syysk. 30 p. 1821 kiellettiin äkkiarvaamatta ja laittomalla tavalla Morgonblad ilmestymästä. Samaan aikaan pantiin J. F. Aminoff yliopiston varakansleriksi, silminnähtävästi pitämään ankaraa järjestystä. Arwidsson ei sittenkään lakannut kirjoittamasta, koska Mnemosyne vielä oli elossa, ja lähetti sen Helmikuun numeroon 1822 „Mietteitä“ julaistaviksi, joita ei tämän lehden toimittaja katsonut vaarallisiksi, vaikka siinä puhuttiin pilkallisesti sotaväestä. Vaan Aminoff tästä silmittömästi suuttumaan ja urkkimaan, kuka oli tuon solvaavaisen kirjoituksen tekijä, ja ilman laillista tutkintoa, polkemalla lain selviä sanoja, erotettiin Arwidsson Toukok. 20 p. 1822 konsistoorille annetun Keisarillisen kirjeen kautta Turun yliopistosta, ilman oikeudetta sinne koskaan palata. Huolta pidettiin myös siitä, ett'ei hän saisi mitään muuta sopivaa virkaa, eikä hänelle jäänyt muuta neuvoa kuin muuttaa Ruotsiin. Vaikean sisällisen taistelun jälkeen teki hän tämän v. 1823. Hänen työnsä kansallisuudentunteen herättäjänä ja valtiollisen vapauden puolustajana siis näkyi turhaksi käyneen. Eikä voi kieltää, että hänen kannassaan löytyi paljon epäselvyyttä, monta epäkypsää aatetta, jotka tarvitsivat tosiolojen tukea; niinpä myös hänen moitteensa monesti pukeutui liiankin jyrkkään, milt'ei poikamaiseen muotoon. Vaan joka tapauksessa on hän Suomessa ijäti muistettava ladun hiihtäjänä kansallisuuden aatteelle ja julkisen sanan vapaudelle.

Arwidsson tuli 1825 Ruotsin alamaiseksi ja meni kuninkaallisen kirjaston palvelukseen; tuli sen ensimmäiseksi amanuensiksi 1834 ja 1843 sen esimieheksi. Sen ohessa oli hän erinomaisen ahkera kirjailijana, ja arvokkaimmat hedelmät tästä vaikutuksesta tulivat hänen synnyinmaansa hyväksi. Hän käänsi ruotsiksi ja paranti Rühs'in aikoinaan hyvän teoksen „Suomi ja sen asukkaat“ (1827), kirjoitti oppikirjan Suomen historiassa (1832) ja toimitti vuosina 1846—58 suuren ja historiallemme erinomaisen tärkeän kokoelman asiakirjoja: *Handlingar till upplysning af Finlands häfder* (10 osaa), — mainitsematta hänen muita historiallisia kirjoituksia. Vuosina 1829—33 antoi hän ulos Calonius'en „Opera omnia“; 1834—42 julkaisi hän Ruotsin kirjallisuudelle arvaamattoman tärkeän kokoelman *Ruotsin muinaisia lauluja* (3 osaa), y. m. Tämän ohessa kirjoitti hän useampiin sanomalehtiin, ja julkaisi päivän kysymyksistä monta pikkukirjoitusta, tavallisesti salanimisiä ja varsin kiivaita, eikä suinkaan aina vapamielisiä. Kerran otti hän osaa pitempään taisteluun Suomen tulevaisuudesta, silloinkin nimeänsä salaten. Professori Israel Hwasser oli 1838, puhuessaan Kaarle Juhanan valtiollisesta kannasta, sivumennen maininnut, että Suomi oli varsinaisen valtioliiton kautta yhdistynyt Venäjän valtakuntaan. Samana vuonna ilmestyi Tukholmassa ruotsinkielinen vastaus tähän, nimityksellä: *Suomi ja sen tulevaisuus,* ja sen tekijä Arwidsson piilee salanimessä Pekka Kuoharinen. Tässä kirjassa hän kivenkovaan väittää, että Suomi muka vaan oli väkivallalla ja aseilla valloitettu venäläinen maakunta eikä mitään muuta, ja hän uudisti samat väitteet vielä jyrkemmässä muodossa, kun Hwasser vastasi. Mutta saatuansa syytä siihen pelkoon, että tämä osaksi herätyshuudoksi aiottu kirja ehkä olisi Suomenmaan asemaa vahingoittanut, julkaisi hän 1841, Olli Kekäläisen nimellä, ruotsiksi uuden kirjasen: *Suomen nykyinen valtiomuoto,* jossa hän pääasiassa pysyy Hwasser'in puolella. (Tekijästä löytyi arveluita vaan, siksi kuin Arwidsson'in nuoruuden ystävä, W. S. Schildt, 1874 ilmoitti Kirjallisessa Kuukausl. n:o 10 ja 12 mitä Arwidsson itse oli hänelle asiasta ilmaissut).

Kesällä 1858 kävi Arwidsson Suomessa ja vastaanotettiin kaikissa paikoissa riemulla. Hän aikoi lähteä kotipitäjäänsä Laukaalle, vaan sairastui äkillisesti Wiipurissa ja kuoli siellä Kesäk. 21 p. 1858. Vuonna 1824 oli hän nainut Johanna Karoliina Armfelt'in. Leski ja lapset jäivät Ruotsiin asumaan. (J. R. Danielson, A. I. Arwidsson'in elämäkerrasta; Kirj. Kuukausl. 1873). E. G. P.

Arwidsson, Steen Stuure, stipendinperustaja, oli edellisen veli, synt. Laukaan pappilassa Huhtik. 19 p. 1806, naimatonna kuol. Helsingissä Toukok. 23 p. 1843. Syntymäpäivänänsä viimeinmainittuna vuonna hän teki testamenttinsä, jolla hänen kirjakokoelmansa lahjoitettiin yliopiston kirjastoon, ja koko muu omaisuus määrättiin stipendirahastoksi semmoisia Suomen yliopiston oppilaita varten, jotka harrastavat Suomen kielen ja kirjallisuuden tutkimista. Tämä „Arwidsson'in stipendi“ tekee nykyään 240 m. vuosittain ja annetaan neljäksi vuodeksi; sitä saadaan nauttia muunkin stipendin ohessa. — Arwidsson'in maallinen vaikutus oli ollut lyhyt. V. 1828 hän tuli filosofian kandidaatiksi ja v. 1832 maisteriksi. Sillä välin hän oli kääntynyt lakimiesuralle ja tuli v. 1838 kopistiksi prokuraatori-toimistossa, mutta otti jo v. 1842 kivuloisuuden tähden eron virastansa. Hän tunnettiin hartaaksi kirjallisuuden ja isänmaan ystäväksi, ja hänen vakava halunsa oli, kuten testamentin sanat kuuluvat, — „jollei se eläissä onnistuisi, kumminkin kuoleman jälkeen hyödyttää rakastettua isänmaata“.

Y. K.

Asp, Kaarle Henrik, syntynyt Heinäkuun 25 p. 1781, oli Karkun kirkkoherran Antero Asp'in poika ja äitinsä nimi oli Anna Kristiina Indrenius. Isänsä isänisän isä Yrjö Asp oli „ison vihan" aikana kapteeni Ruoveden komppaniassa Porin rykmenttiä ja Ångermanlannista kotoisin. Asp oli v:sta 1806 pitäin ollut Turun hovioikeuden auskultanttina, kun hän Maaliskuun 18 p. 1808 nimitettiin auditööriksi Porin rykmenttiin ja seurasi sitä sodan aikana Maaliskuuhun 1809. Tuolla retkellään hän sodan kohtauksista kirjoitti jotenkin lavean päiväkirjan, jonka vävynsä, tohtori O. Rancken 1860 julkaisi kirjassaan „Döbeln och Björneborgarne". V. 1812 otettiin Asp kopistiksi Suomen asiain komiteaan Pietarissa, nimitettiin 1816 ylianditööriksi Suomen sotaväkeen, 1819 assessoriksi ja 1832 hovioikeuden neuvokseksi Waasan hovioikeuteen. Kotimaan kirjallisuutta hän paljon harrasti ja keräsi Suomen kielen, historian ja kirjallisuuden alalla kelpo kirjaston, josta tuon tuostakin lahjoitti arvokkaita lisiä Helsingin sekä sittemmin Waasan lukionkin kirjastoihin. Suomen kieltä hän tarkoin osasi ja oli pitkät ajat keräillyt Suomen kielen sanoja, sananlaskuja ja arvoituksia, jotka hän sitten lähetti Lönnrot'in käytettäviksi. Myöskin muinaiskaluja näkyy hän vähän koonneen. Hän kuoli Joulukuun 26 p. 1846. Miellyttävällä ja teeskentelemättömällä luonteellaan oli hän saavuttanut yleistä rakkautta ja kunnioitusta. Hän oli kahdesti naimisissa. Ensimmäinen vaimonsa oli Eeva Mellin, Kuljun kartanosta Karkussa, toinen Sofia Wilhelmiina Hellgren. Hänen poikansa, professori Georg August Asp, syntynyt 1834, on anatomianneuvoja yliopistossa. (Wasa Tidn. 1847). J. R. A.

Aspegren, Gabriel, provasti, syntyi 1708 Joulukuun 9 p. Ristiinan kaupungissa, jossa hänen isänsä Antero Aspegren, Pitkälän talosta Ruovedellä syntyisin, silloin oli kouluopettajana. Äitinsä Margareeta Bachster oli Englannista tullutta sukua. V. 1713 joutui 4-vuotias Gabriel vanhempiensa kanssa pakomatkalle Ruotsiin, jossa äiti kuoli ja isä lapsenopetuksella elätti omaisiansa. Rauhan tultua isä palasi virkaansa jälleen, ja Gabriel, joka 1723 pantiin Porin kouluun, kierteli väliaikoina maakunnissa, keräillen koulutarpeitansa laulamalla. Ylioppilaaksi tultuaan 1730 haki hän kotiopettajana toimeentulonsa. Vihdoin eräs Ristiinan kauppias Hannu Berg otti kustantaaksensa hänen opinharjoituksia, kun Aspegren sitoutui naimaan hänen sisarensa tyttären Magdaleena Uddman'in. Siten Aspegren 1733 pääsi Upsalaan, jossa väiteltyään *de arbore virtutis* vihittiin maisteriksi 1737. Turkuun palattuansa sai hän siellä 1740 *veniam docendi*, vihittiin s. v. papiksi ja määrättiin opettajaksi Waasan kouluun. Siellä hän vähitellen kohosi koulun rehtoriksi 1749 ja laski omilla keräyksillään perustuksen koulun sittemmin melkoiseen kivennäiskokoelmaan. V. 1754 Aspegren nimitettiin Pietarsaaren kirkkoherraksi ja 1768 läänin provastiksi, jona kuoli 1784 Toukokuun 13 p. Ensimmäisen vaimonsa Magdaleena Uddman'in kuoltua 1755 oli hän naimisissa Saara Forbus'en, Kemiön kirkkoherran tyttären kanssa. Pietarsaaressa tuli hän tunnetuksi taloudellisista toimistaan, joista sikäläisessä pappilassa nähdään paljon jälkiä. Louhikoista hän raivasi peltoja ja rakennutti kivisiä ulkohuoneita ja aitoja; kallioon hän poratti neljän sylen syvyisen kaivon ja suuressa puutarhassa ja kasvihuoneessa, jotka hän perusti, kasvatti hän ulkomaan puita ja kasvia. V. 1781 oli hänellä 20 hedelmiä kantavaa omenapuuta, mutta jo seuraavana keväänä ankara takatalvi hävitti niistä enimmät. Tuon ohella oli Aspegren perustanut tiilitehtaan sekä useita salpietarilatoja ja sai noista taloudellisista ansioistaan hallitukselta ja taloudellisilta seuroilta useita palkintoja. (Åbo Tidn. 1785). J. R. A.

Aspegren, Hannu Henrik, maamittari, oli edellisen provasti Aspegren'in poika ja syntynyt 1741 Huhtikuun 9 p. Hän tuli ylioppilaaksi 1760 Maaliskuun 21 p. ja väitteli prof. A. Kalm'in johdolla ensi kerran 1762 latinaksi *Kotimaan kasvien edullisuudesta ulkomaisten rinnalla*, toisen kerran 1763 ruotsiksi *Pietarsaaren kaupungista*, jonka jälkeen hän s. v. Heinäkuun 6 p. vihittiin maisteriksi. Viimeksi mainittu väitöskirja oli 1:nen osa Pietarsaaren pitäjän kertomusta, jonka 2:sen osan Aspegren samoin väitöskirjana julkaisi 1766. Tuota Aspegren'in teosta ovat tutkijat paljon lähteenä käyttäneet. Aspegren rupesi sitten maamittarin-apulaiseksi, joksi E. O. Runeberg hyväksyi hänen tutkinnotta. V. 1772—79 hän varamaamittarina toimitti isojakoa Pietarsaaren pitäjässä, joko omin päin tai kommissionimaamittarin J. Ahlbäck'in apumiehenä, mutta vihdoin hän kelvottomana hyljättiin. V. 1777 hän vielä Waasassa painatti ruotsiksi kirjasen *Pietarsaaren maamies*. Aspegren'in viimeisistä vaiheista, jotka sanotaan olleen surunsekaisia, ei ole nykyään tietoa, eikä myöskään kuolemastaan 1790-luvulla; hänen nimeänsä ei tavata Pietarsaaren kirkonkirjoissa jälkeen v:den 1792. (Pohjalaisten nimikirja yliopiston kirjastossa). J. R. A.

Aspegren, Maria Aurora Olivia, näyttelijätär, synt. Helsingissä 30 p. Heinäkuuta 1844. Vanhemmat olivat Kustaa Aadolf Gullsten, Kurun kappelista kotoisin, vältväpeli Suomen merisotaväestössä, sitten maanviljelijä, ja hänen vaimonsa Brigitta Katariina Södergren, Ruotsista. Aurora Gullsten meni siihen, ruotsalaisen näyttelijän Westermarck'in perustamaan, teateri-

joukkoon, jonka jäsenet kaikki, paitsi tirehtööriä itseä, olivat Suomesta kotoisin ja joka vv. 1871—72 näytteli Ruotsin kielellä eri maamme kaupungeissa. Pari kappaletta, esim. „Kalatyttö", jossa neiti G:lla oli pääosa, esitettiin kuitenkin Suomen kielellä. Suomalaisen teaterin puheosaston perustettaessa v. 1872 hän sitoutui siihen ja otti siinä tilaisuudessa näyttelijä-nimekseen Toikka. Teki v. 1875 tutkintomatkan Pariisiin ja Köpenhaminaan. Meni v. 1873 naimisiin saman teaterin näyttelijän August Alfred Aspegren'in kanssa. Monin puolin käytettävänä näyttelijättärenä rouva A. aina on ollut yksi suomalaisen teaterin pääpylväitä, jolle arvelematta on voitu uskoa tärkeimpiä vaimonpuolisia rooleja. Parhaiten onnistuneet niistä lienee: Johanna näytelmässä „Työväen elämästä", Katri „Daniel Hjort'issa", Marianne samannimisessä kappaleessa, Jane „Maria Tudor'issa" ja Anna „Brita Skrifvars'issa".

Aspelin, Juhana Reinhold, muinaistutkija, on syntynyt Messukylän pitäjässä Elok. 1 p. 1842. Suvun nimen muodosti Wihdin Haapakylästä erään talollisen poika Jaakko Henrikinpoika Aspelin, joka kuoli Pyhäjärven kappalaisena 1722. Hänen veljensä peri vävynä Lillklobb'in rustholliu Espoon pitäjässä, ja tämän pojanpoika, Elias Samuel A., joka kuoli v. 1809 kaupungin kassörinä ja raatimiehenä Hämeenlinnassa, on nykyisen suvun kanta-isä. Hänen nuorin poikansa Bror Henrik Reinhold Aspelin, joka viimein oli kirkkoherrana Maalahdella ja nainut Gustaava Snellman'in, Laihian kirkkoherran tyttären, oli Juhana Reinhold Aspelin'in isä. — J. R. Aspelin on käynyt Waasan koulua ja lukiota, tuli v. 1862 ylioppilaaksi Helsingissä ja v. 1866 filosofian kandidaatiksi sekä v. 1869 filosofian maisteriksi, suoritti v. 1876 filosofian lisentiaatitutkinnon ja vihittiin seur. v. tohtoriksi. V. 1871 hän määrättiin amanuensiksi Suomen valtio-arkistoon, tuli v. 1875 yliopiston Historiallis-kansatieteellisen museon amanuensiksi ja nimitettiin v. 1878 ylimääräiseksi professoriksi Pohjois-maiden muinaistieteessä. Samana vuonna hän otettiin Suomen ritarihuoneen genealogiksi. Nainut v. 1875 Anna Sophie Elisabet Nielsen'in Köpenhaminasta. — Professori Aspelin, joka aikaisin ryhtyi kotimaisen historian tutkimiseen ja sillä alalla on julkaissut useita arvollisia tutkimuskappaleita, niinkuin *Kertomuksen Maalahden pitäjästä* (Suomi 1865), teoksen *Korsholman linna ja lääni keski-ajalla* (Hels. 1869) ja kirjoituksen *Epäruhtinoita Suomen historiassa* (Kirj. Kuukausl. 1869), kääntyi sitten muinaistutkimuksen toimiin ja on tullut suomalais-ugrilaisen muinaistieteen perustajaksi. Hänen toimellansa perustettiin v. 1870 Suomen Muinaismuisto-yhdistys, jonka sihteerinä hän siitä lähtien enimmän aikaa on ollut. Jo vv. 1868 ja 1869 hän osittain Suom. Kirj. Seuran kustannuksella, osittain valtion apuvaroilla teki muinaistieteellisiä matkustuksia Suu-Pohjassa ja julkaisi sitten Suomi-kirjassa (Hels. 1871) näiden tutkimusten hedelmät. Vv. 1871—73 hän hallituksen matkarahalla oleskeli tutkimustoimissa Pohjois-Venäjällä Wiatkan ja Perm'in seuduilla saakka, kävi viimeinmainittuna vuonna vertailevaa tutkimusta varten Skandinavian, Saksan, Puolan ja Unkarin museoissa, ja jatkoi v. 1874 tutkimustyötänsä Pohjois-Venäjällä. Tämän ohessa hän on useissa muinaistieteellisissä kongresseissä (Bolognassa v. 1871, Tukholmassa v. 1874 ja Buda-Pestissä v. 1876) sekä Pietarin orientalistain-kongressissa v. 1876 ja Pariisin maailman-näyttelyssä v. 1878 levittänyt kuvauksilla ja kirjoituksilla tietoa suomalais-ugrilaisesta muinaistieteestä. Tällä uutteralla toimella hän on saavuttanut tunnetun nimen ulkopuolellakin omaa maata ja on kutsuttu jäseneksi useihin ulkomaisiin tutkija-seuroihin. Suomen Historiallisen Seuran jäseneksi hän valittiin v. 1875. Paitsi tieteelliset matkamuistelmat ja kirjoitussarja Mordvalaisten pakanuudesta ja historiallisista vaiheista (Kirj. Kuukausl. 1871—75) sekä kirjoituksia Muinaismuisto-yhdistyksen aikakauskirjassa, ovat hänen pääteoksensa muinaistutkimuksen alalla: *Suomalais-Ugrilaisen muinais-tutkinnon alkeita* (Suom. Kirj. Seuran kustannuksella 1875), ja *Muinaisjäännöksiä Suomen suvun asumus-aloilta,* suuri, suomen ja franskan-kielisellä tekstillä varustettu kuvasto, joka alkoi ilmestyä v. 1877. Hallituksen käskyllä hän on tutkinut sekä Hämeenlinnan että Savonlinnan muinaisoloja, ja on viimeinmainitusta linnasta, sen vuosisatais-juhlan johdosta, julkaissut kirjasen *Savonlinna 1475 —1875.* (Hels. 1875).

Asplund, Katariina, eri-uskolainen. Vuoden 1730 paikoilla syntyi Pohjanmaalla, kahden veljen Jaakko ja Eerik Eerikinpojan (ks. Ericksson) herättämä mystillislahkoinen uskonnon liike, joka levisi sangen laajalle tässä maakunnassa. Tyytymättöminä pappien lihallisuuteen ja yleisen jumalanpalveluksen hengettömyyteen, useat hurskaat henkilöt silloin luopuivat yleisen kirkon yhteydestä, hakeakseen jotakuta sisällistä yhteyttä Kristuksen kanssa. — Yksi hartaimmista näiden lahkolaisten joukossa oli Nykaarlepyyn nimismiehen Lorens Nordman'in vaimo, Katariina Asplund. Jo miehensä eläessä (joka ei kuulunut lahkokuntaan) hän kutsuttiin papiston kuulusteltavaksi ja varoitettavaksi harhaopistansa; ja tämän kuoltuakin (v. 1737 tahi 38) papit yhä uudistivat varoituksiansa, jotka eivät vaikuttaneet mitään; päinvastoin hän levitti mielipiteensä läheisil-

lensäkin. Toukokuun 27 p. 1752 konsistoori pyytää papistolta vielä tarkempia tietoja „hänen nykyisestä tilastaan sekä siitä, mikä toivo papeilla nyt on hänen palaamisestaan oikealle tielle“. Tämä olisi muka „viimeinen varoitus-aste“. Mutta nämätkin hankkeet jäivät turhiksi, sillä konsistoorin lausunto Toukokuun 31 p. vuodelta 1758, koskeva Pohjanmaan eri-uskolaisia, lukee Katariina A:n niiden uppiniskaisten ja parantumattomien („hårdnackade och incorrigibla“) separatistein joukkoon, joidenka kääntymyksestä ei enään ole toivoakaan. Samassa lausunnossa mainitaan, että hiljan sitä ennen pidetyissä tutkinnoissa Katariina A. on tehnyt „ylpeän puolustuspuheen“ koko tuon lahkolaisparven puolesta. Hänen siinä tilaisuudessa esiintuomien „törkeäin ja sielua murhaavien erhetysten“ seasta mainitaan että hän 1) mitä Jumalan sanaan koskee, asettaa sisällisen sanan ulkonaisen s. o. saarnatun ja kirjoitetun sanan yli; 2) hylkää sakramentit; 3) vääntelee autuuden järjestyksen pirun opiksi, väittäen oikean autuuden tien olevan sen, että Herran johdon kautta eritään kirkon yhteydestä ja hengellisesti yhdytään Kristukseen; 4) soimaa meidän julkista Jumalanpalvelustamme polvistumisineen paljaaksi ulkokullaisuudeksi; 5) herjaa ankarasti sekä Nykaarlepyyn pappia, että ylipäänsä melkein koko opettajasäätyä meidän aikoinamme; 6) syyttää esivaltaa vääryyden tekemisestä, koska se käskee semmoista, mikä sotii hänen niinkutsuttua omaatuntoansa vastaan. Näitä erhetyksiänsä K. A. sitä paitsi on koettanut levittää yksinkertaisten henkilöiden eksyttämiseksi ja on huoneessansa useinkin pitänyt kokouksia samassa tarkoituksessa. Kaiken tämän johdosta konsistoori lykkää kunink. hovioikeuden päätettäväksi, eikö leskivaimo Asplund'ia, R. K:n 1 luvun 4 §:n mukaan ole pois ajettava valtakunnasta, sitten kuin hän on saanut rangaistuksensa, syystä että hän oli tehnyt pilkkaa jumalanpalveluksesta, sanasta ja sakramenteistä, „koska hänen paljas maapakolaisuutensa ei liene riittävä lahkolaisten ja pilkkaajain pelottamiseksi ja varoitukseksi“. — — Tätä drakonilaista ehdotusta ei sentään liene hyväksytty, kuten ylipäänsä havaitaan hovioikeuden näissä rettelöissä osoittaneen suurempaa suvaitsevaisuutta kuin konsistoori. Tuomari J. Ignatius sai hovioikeudelta käskyn välikäräjissä tutkia lahkolaisten asiaa; jonka jälkeen konsistoori eräässä kirjeessä vuodelta 1759 sanoo ilokseen saaneensa tietää, että suuri osa näistä harha-uskoisista on palanut seurakunnan yhteyteen, joten saattaa toivoa, että muutkin tulevat tätä esimerkkiä seuraamaan. Kunink. Majesteetin päätös v. 1760, koskeva Pohjanmaan lahkolaisia, ei mainitsekaan erittäin K. A:ia, vaikka eräs toinen „parantumatoin“ lahkolainen, Jaakko Keränmäki, vaimonsa kanssa siinä tuomitaan vankeuteen Turun linnaan, johon jäi istumaan 7 vuotta. (Akiander, Relig. rör. i Finl., I). Th. R.

Avellan-suvun kanta-isä Mikael Avellanus oli Tarkin talon isännän poika Panelian kylästä Kiukaisten kappelia. Porin kouluun päästäksensä oli hän saanut ensi opetuksen pitäjänapulaiselta. Kun isä kysyi, mikä Mikolle pantaisiin nimeksi, oli opettaja arvellut: „Onhan Teillä pähkinäpuu pihalla. Se on latinaksi *Corylus avellana;* tehdään pojasta Avellanus“. Mikael tuli ylioppilaaksi 1702 ja kuoli Nummen kappalaisena 1761. Poikansa Juhana, joka jo 1753 peri isänsä viran, kuoli siinä 1785. Hänestä levisi suku seuraavan taulun mukaan. * (Muinaismuisto-yhdistyksen arkisto). J. R. A.

Avellan, Kustaa Aadolf, kirjailija, syntynyt Toukokuun 20 p. 1785, oli Kokemäen provastin Kustaa Avellan'in ja Loviisa Fredriika Brander'in poika. Ylioppilaaksi tultuaan 1800 kuunteli Avellan ahkerasti Franzén'in ja Porthan'in luentoja, mutta rupesi lakimieheksi ja kirjoitutti itsensä 1806 Waasan hovioikeuteen. Sieltä hän kuitenkin kivuloisuutensa tähden pian erosi ja muutti Kokemäelle, jossa alkoi tutkia Saksan, Franskan ja Englannin kieliä sekä runoutta. V. 1819 sai hän Suomen Talousseuralta kaksi hopearahaa vastauksestaan seuran kilpakysymykseen viinanpolton seurauksista sekä keinoista yltyvän viinanjuonnin rajoittamiseksi, ja kerran oli hänelle

---

* *Juhana Avellanus,*
Nummen kappalainen. † 1785.

Juhana, Tenholan kirkkoherra. † 1800.		Mikael, Tammelan kirkkoherra. † 1807.	Gabriel, koulunopettaja Turussa. † 1803.	Kaarle, Rymättylän kirkkoherra. † 1808.	Kustaa, Kokemäen kirkkoherra. † 1832.	Daniel, tuomari Uudellamaalla.	Niilo, professori. † 1780.
Mikael, Navon kirkkoh. † 1855.	Kristian, hovioikeuden neuvos. † 1848.	Jaakko, maanviljelijä Somerolla. † 1827.	Juhana Henrik, professori. † 1832.	Kaarlo Adam, presidentti, aatel. Adlerstjerna. † 1857.	*Kustaa Aadolf*, kirjailija. † 1859.	Kaarlo Fredrik, laamanni.	
Kaarlo Kristian, Senaatin kamreeri.	Frans, professori. † 1878.	Jaakko Wilhelm, Venäjän kielen opettaja.	Herman, tullinhoitaja Wiipurissa.		*Edvin*, maanviljelijä.	Kustaa, esittelijäsihteeri.	Kaarlo Aksel, everstiluutnantti.

seuran sihteerinvirka tarjona. Ennen kaikkea näkyy hän kuitenkin tähän aikaan harrastaneen runoutta. Ruotsalaisissa sanomissa, Mnemosynestä alkain, hän tuon tuostakin julkaisi *käännöksiä Göthe'n, Schiller'in, Moore'n* y. m. ulkomaan runoilijain tuotteista, joskus omiakin runoelmiansa, tai tarkasti muiden tekemiä käännöksiä runouden alalla. V. 1827 haki hän Englannin kielen opettajan virkaa yliopistossa ja julkaisi väitöskirjankin sitä varten, mutta kun yliopisto Turun palon jälkeen piti Helsinkiin muutettaman, peruutti hän hakemuksensa ja asettui maanviljelijänä ja lastenopettajana Ahlaisiin. Seuraavina vuosina julkaisi hän tarkastuksia Helenius'en, Ignatius'en ja Frosterus'en suomalaisista virsikokeista sekä kirjoituksia suomalaisten virsien sepittämisestä ylimalkaan. V:sta 1846 pitäin näkyy hänen harrastuksensa nimen-omaan kääntyneen suomalaiseen kirjallisuuteen. Sanomissa alkoi hän tarkastella Suomen kielen viljelemistä käännöksissä ja kielitieteellisissä teoksissa, ryhtyi pian itsekin kirjallisuutta suomennoksilla rikastuttamaan, varsinkin hengellisen kirjallisuuden alalla. Muutamia kielitieteellisiä kirjoituksia julkaisi hän Suomi-kirjassa 1849, 1850 ja 1853, toisia jätti hän julkaisematta jälkeensä. Suomalaisen virsikirjan korjaamisesta oli hän v:sta 1852 alkain ahkerassa kirjevaihdossa professori Akiander'in kanssa ja v:sta 1856 pitäin Ingman'illa apumiehenä suomalaista raamatun käännöstä korjatessa. Melkein pitkin ikäänsä oli häntä pernatauti rasittanut; se ja rintatauti vihdoin tekivät lopun hänen päivistänsä Joulukuun 20 p. 1859. Luonteeltaan oli hän sävyisä, rehellisyytensä ilmaantui kaikissa hänen toimissaan ja harras Jumalanpelko kannatti ja vahvisti hänen heikkoja voimiansa. Hänen vaimonsa oli Kangasalan provastin tytär Kallista Fredriika Tennberg. (Suomi 1860).

J. R. A.

Avellan, Edvin, kouluopettaja, kirjailija, kunnallismies, edellisen poika, syntyi Kellahden säterissä Ahlaisten kappelissa Toukok. 1 p. 1830; sai ensimmäisen opetuksen isältänsä, kävi sitten Porin koulua ja Turun lukiota ja tuli ylioppilaaksi Helsingissä 1848. Vuonna 1852 esti hermotauti häntä jatkamasta jo aloitettuja tentameja kandidaatitutkintoa varten, jonka sijasta hän v. 1855 Turussa suoritti opinnäytteensä kouluvirkoja varten; samana vuonna hän nimitettiin kolmanneksi kollegaksi Hämeenlinnan yläalkeiskoulussa. Tämän laitoksen oppilaat osasivat melkein kaikki suomea, ja Avellan rupesi v. 1859 omin luvin opettamaan kaikki aineensa suomeksi, kirjoittaen itse ruotsinkielisiin oppikirjoihin suomalaisia sanaluetteloja oppilasten käytettäviksi, eivätkä asianomaiset tarkastajat tätä kieltäneet, koska opetus menestyi hyvin. Lähemmälle perimäänsä syntymäkartanoa päästäkseen muutti Avellan 1862 virkavaihdon kautta Poriin, vaan erosi jo 1865 heikon terveytensä tähden opettajatoimesta, pysyen kuitenkin suomenkielisen opetuksen mitä innokkaimpana puolustajana niinkuin ennenkin. Tämän ohessa työskenteli hän uutterasti kirjailijana, kirjoittaen vuodesta 1856 useampiin sanomalehtiin, parhaasta päästä suomeksi, joskus salanimellä „Tarkki" (Tarkin talon nimen jälkeen Kiukaisten kappelissa, josta suku on kotoisin). Osoittaaksensa että koron polkeminen ei ole suomalaisessa runoudessa välttämätön, saati oikea, on Avellan joutohetkinä suomentanut runoelmiakin: Berndtson'in *Elämän taistelusta* (Porissa 1873), Runeberg'in *Runoelmia* (Helsingissä 1874) ja Schiller'in *Orleansin neitsyen* (Helsingissä 1875). Vielä suuremmalla innolla antautui Avellan käytöllisiin, kunnallisiin ja yhteiskunnallisiin toimiin. Kouluopettaja-virastaan erottuansa hän kävi maanviljelykseen käsiksi, rakensi talonsa melkein uudestaan, teki uusia peltoja, viljeli heiniä ja paransi karjanhoitoansa; vuosina 1866—69 oli hän kunnallishallituksen esimiehenä Ahlaisissa, ja vuonna 1867 hän valittiin Porin maanviljelysseuran esimieheksi (uudestaan valittu 1870, 1873, 1876 ja 1879). Hänen esityksestään hankittiin seuralle uudet säännöt ja sen nimeksi tuli: Satakunnan maanviljelysseura. Hätäaikana 1868 seura jakoi suuremman määrän nauriin- ja lantunsiemeniä ja painatti Avellan'in tekemän kirjasen *Kehoituksia ja ohjeita nauriin ja lantun viljelemiseen;* 1869 ja 1870 ulosantoi seura kymmenkunnan hyödyllisiä kirjasia; kaikki hänen suomentamiansa, niinpä myös 1873 ja 1878 Lacoppidan'in *Maatalouden oppikirjan,* jonka hän on suomentanut ja sovittanut Suomen oloihin. Avellan'in ehdotuksesta on perustettu useampia maanviljelys-kinkerikuntia seuran piiriin. Vuonna 1876 valittiin Avellan Porin alisen provastikunnan edustajaksi Suomen ensimmäisessä yleisessä seurakuntakokouksessa, ja 1877—78 oli hän Ali-Satakunnan tuomiokunnan valtuusmiehenä valtiopäivillä. Anomuksen kautta toi hän suomenkielisten alkeisopistojen perustamista kummankin kokouksen tarkastettavaksi; oli talonpoikaissäädyn puolesta muun muassa valittu yleisen valitusvaliokunnan jäseneksi, ja nautti muutoinkin suuressa määrässä säätynsä luottamusta. Kun 1877 vuoden valtiopäiväin koulnasiassa tekemät päätökset eivät nähtävästi kantaneet hedelmiä, oli Avellan niiden joukossa, jotka 1879 ryhtyivät toimeen yksityisen suomenkielisen opiston perustamiseksi Porin kaupunkiin. V. 1876 hän kutsuttiin jäseneksi metsäkomiteaan; v. 1879 sai hän kunnallisneuvoksen arvonimen. — Avellan nai v. 1860 raatimiehen tyttären Katariina Ulriika Hahnsson'in Raumalta.

B.

Backman, Kaarle, koulumies, synt. 12 päivänä Kesäkuuta 1805 Loviisan kaupungissa, jossa isänsä Kustaa Backman oli kauppias ja raatimies. Äitinsä nimi oli Hedvig Elisabet Enroth. Tuli ylioppilaaksi 1823 ja filos. maisteriksi 1832. Varattomuuden tähden hänen täytyi yliopistossa elättää itseänsä kotiopetuksella. B. kuului siihen, kirjallisia rientoja harjoittavaan nuorukaispiiriin, johon sen ajan lupaavaisimmat ylioppilaat niinkuin Runeberg, Snellman, Nervander, Cygnæus y. m. olivat yhtyneet, ja hän pysyi vastedeskin aina likimmässä ystävyydessä näiden miesten kanssa. Sitä ystävyyttä mikä oli esim. Runeberg'in ja B:n välillä todistaa eräs ennenmainitun jälkeenjääneissä teoksissa löytyvä runo, joka leikillisellä tavalla kuvailee B:n suurta taipumusta mekaanillisiin töihin. Näitä hän vanhemmaksikin tultua mielellään harjoitti joutohetkinä. Niinikään hän suuresti rakasti ruumiillisia harjoituksia, ollen esim. mainio luistelija ja uimari sellainen, jommoisia harvoin lienee maassamme ollut. Aikomuksensa lienee alussa ollut ruveta lääketieteesen, ja hän työskenteli apulääkärinä kolerataudin Suomessa raivotessa v. 1831, josta toimesta sai jalokivillä koristetun sormuksen keisarilliseksi armon-osoitteeksi. Mutta asianhaarat vetivät hänen kasvatus-opilliselle uralle. Muutamat koulunasioita harrastavat miehet, A. A. Laurell (ks. häntä) etunenässä, perustivat 1831 Helsingin yksityislyseon, joksikin mallilaitokseksi maamme kouluille. Tässä koulussa, jonka piankin onnistui saavuttaa yleisön suosiota, B. sai opettajaviran v. 1833. Kaksi vuotta myöhemmin hän vastaanotti kotiopettajapaikan erään ruhtinaan luona Venäjällä, missä maassa oleskeli vv. 1835—40. Hän käytti tätä aikaa tarkoin tutustumaan useihin vieraisin kielihin, venäjään, saksaan ja franskaan. Palattuaan sieltä hän taas sai opettajasijan lyseossa, missä auttoi silloista johtajaa G. G. Aminoff'ia asettamaan entiseen kuntoon tämän laitoksen, joka, Laurell'in siitä erottua, oli rappiotilaan joutunut. V. 1845 Aminoff jätti koulun kokonaan B:n käsiin, joka pysyi sen johtajana kuolemaansa saakka. Hänen taitavan ja voimakkaan johtonsa alla mainittu laitos voitti takaisin ja kartuttikin sitä arvoa, jonka se ensiaikoina oli itsellensä saavuttanut. B. antoi suuremman arvon uudenaikuisille kielille kuin ennen oli kouluissamme tapana ollut. Itse hän suurella ky'yllä ja menestyksellä opetti saksaa ja franskaa, jopa myöhemmin vielä Englanninkin kieltä, jota oppiaksensa hän vastavarten matkusti Englantiin. Opetus kahdessa ensinmainitussa kielessä ei suinkaan ollut tuota n. k. „käytännöllistä" laatua, mikä ainoastaan tarkoittaa jonkunmoista pintapuolista puhetaitoa; päin vastoin B. opetusaineessaan aina käytti tarkimpaa kieliopillista analyysia. Näyttää siltä kuin hän alussa olisi luullut tämän opetuksen riittäväksi täyttämään sitä virkaa, mikä muuten on ollut latinalla, nim. antamaan vahvaa perustusta kaikelle kielitieteellisyydelle. Mutta kokemus muutti vähitellen tämän mielipiteen, ja hän tuli yhä enemmän vakuutetuksi latinan välttämättömyydestä. Ainoastaan Suomen kielestä B., ruotsalaisesta seudusta kotoisin ja vanhan aikuisten ennakkoluulojen alaisena, ei paljon huolinut; kauan sen jälkeen kuin jo oli valtion kouluihin päässyt se yhä jäi lyseosta poissuljetuksi. Kuitenkin B. ennen kuolemaansa rupesi tässä suhteessa antamaan myöten karttuvasta päällepainosta, niin että kevätlukukautena 1855 Suomen kieli sai sijan lyseon lukujärjestyksessä, vaikkapa ainoastaan vapaehtoisena aineena. — V. 1854 B. lisäsi laitostansa valmistavaisella luokalla, jonka järjestys kehuttiin kasvatusopilliselta kannalta oivalliseksi. V. 1855 tarjottiin hänelle 2000 hop. ruplan vuotuinen valtio-apu sillä ehdolla, että koulu enennettäisiin yhdellä ylìluokolla uudenaikuisten kielten — niiden seassa venäjänkin — käytännöllistä opettamista varten. Tähän B. suostuikin, vaikkapa tuuma ei ehtinyt tulla toimeen pannuksi hänen elinaikanaan. Lyseon johtajana hän osoitti suurta pontevuutta, järkähtämätöntä johdonmukaisuutta, välistä, asian niin vaatiessa, myös ankaruuttakin, sillä ei mitään ollut B:lle niin vastenmielistä, kuin velttous ja hentomielisyys poikain kasvattamisessa. Vitsaa ei liioin säästetty, mutta sen suhteen B. kuitenkin aina menetteli hyvin varovasti ja tarkalla pedagogillisella aistilla. Vaikka hänellä oli kiivas luonto, jota ei aina voinut hillitä, hän sentään osasi hyvin sovittaa menetystapansa oppilaiden omituisuuden mukaan. Hän on epäilemättä yksi maamme etevimpiä koulumiehiä. — V. 1846 hän nimitettiin Saksan kielen lehtoriksi yliopistoon, 1848 käsiteollisuuden johtokunnan jäseneksi. — Parantaaksensa heikontunutta terveyttänsä B. läksi Karlsbad'iin, mutta kuoli siellä 1856. Omaisuutensa, noin 10,000 hop. ruplaa, oli hän testamentilla lahjoittanut yliopistolle sillä tavoin,

että vuotuinen korko käytettäisiin matkastipendeiksi semmoisille nuorille miehille, joiden oli aikomus ruveta kouluopettajiksi. (Leinberg, Helsingfors lyceum).

Th. R.

Bæck, Henrik Reinhold, lahjoittaja, virkamies, kruunun-nimismies Lauri Bæck'in ja Anna Margareeta Oxe'n poika, syntyi Pietarsaaren pitäjässä Tammik. 30 p. 1756, suoritti ylioppilastutkinnon Turussa v. 1773, vihittiin papiksi v. 1783 ja tuli v. 1802 Turun katedralikoulun rehtoriksi. Vuonna 1809, kun Senaati eli hallituskonselji pantiin toimeen, hän nimitettiin kirkollisasiain esittelijäsihteeriksi, ollen ensimmäinen tässä virassa. Hän sai v. 1817 jumaluusopin kunniatohtorin arvon, erosi virastaan 1819 ja kuoli Turussa Elok. 28 p. 1838 naimatonna, määrättyään testamentissaan melkoisen omaisuutensa Suomenmaan koulujen parannukseksi ynnä muihin, semmoisiin tarkoituksiin. E. G. P.

Bæck, Juhana Fredrik, lahjoittaja, virkamies, Oulun kappalaisen, Juhana Fredrik Bæck'in ja Briita Nylander'in poika, syntyi Oulussa Kesäk. 28 p. 1799, tuli ylioppilaaksi v. 1816 ja Turun hovioikeuden auskultantiksi v. 1819, nimitettiin vuonna 1836 Senaatin talousosaston rekistraatoriksi kirjeasioita varten, sai v. 1845 kolleegiassessorin arvonimen ja kuoli Helsingissä Lokak. 23 p. 1862. Hän oli 1836 mennyt naimisiin Augusta Wilhelmiina Munck'in kanssa, syntynyt Vihdin pitäjässä Lokakuun 30 p. 1805, kuollut lapsetonna Helsingissä Helmik. 7 p. 1869, joka v. 1862 miesvainajansa vielä kuolinvuoteellakin lausutun toivomuksen mukaan määräsi kartanonsa Helsingissä yliopistolle stipendiksi. Näitä Bæck'in stipendejä, joista yksi on lääkeopin ja kolme lainopin tiedekunnalle määrätty, sopii antaa ainoastaan Oulun läänin ylioppilaille. E. G. P.

Balk, Bero, Turun piispa 1385—1412, oli syntynyt Wehmaalla Palkisten eli Palkkilahden kartanossa, josta vanha suomalainen aatelissukunsa arvellaan ottaneen nimensä. Hän oli ulkomailla käynyt oppia, saavuttanut maisterin arvon ja oli kanikkina Turussa, kun kapituli, piispa Johannes Westfal'in kuoltua 1384, valitsi hänet tämän seuraajaksi. Mutta kun paavi tähän aikaan yritti saada piispan nimitykset Turussakin valtaansa, oli Balk'in kohta rientäminen Avignon'iin paavin vahvistusta hankkimaan. Siihen oli ennen kaikkea rahaa tarvis ja kapitulin täytyi myödä tuomiokirkon tiluksiakin saadakseen valitullensa hyväksyttäviä lunnaita mukaan. Paavin vahvistuksen Bero vihdoin saikin Marraskuun 6 p. 1385. Katolisen käsityksen kannalta oli Bero Balk harras piispa. V. 1389 hän perusti kapituliin arkkidiakoniviran, jolle hän hankki useita lahjamaita, 1386 P. Henrikin ja Eerikin alttarin tuomiokirkkoon, 1396 pyhäinjäännösten juhlan ja hankki arkkipiispalta 40 päivän aneet juhlassa kävijöille; 1403 vihdoin lahjoittivat arvattavasti hänen ansiostaan Margareeta ja Eerik kuningas tuomiokirkolle 300 markkaa messu-alttarin perustamiseksi (missa auroræ), jolla ijät päivät aamukoitteessa luettaisiin messuja heidän sielujensa edestä. Paitsi sitä tulvasi hänen aikanansa vuosittain lahjamaita tuomiokirkolle ja sen alttareille, uusia kirkkoja rakennettiin ja kirkkokuntia perustettiin; niitä lienevät Rusko, Säkylä, Köyliö, Ylänne, Laitila, Lokalahti y. m. Nuo rauhalliset pyrinnöt kirkon eduksi varmaan paremmin soveltuivat hänen luonteellensa, kuin valtiollinen vaikutus, johon levottomat sisälliset ja ulkonaiset olot valtakunnassa olisivat antaneet mahtavalle piispalle yltä kyllin tilaisuutta. Kuitenkin tapaamme hänen usein Ruotsin ylimysten kanssa valtiollisissakin toimissa osallisena. Niinpä 1389 Söderköping'issä markka- ja jyväveroa säätämässä Upsalan hiippakunnasta Margareetalle; 1396 Nyköping'in herrainpäivillä, joilla Eerik kuningas valittiin ja aatelistolle karttuneita maatiloja päätettiin peruuttaa kruunun veromaiksi; 1408 Kalmar'issa kuninkaan seurassa Gotlannin ja Visbyn ostoa Preussin suurmestarilta päättämässä, y. m. Margareetan ja Eerik kuninkaan suosiossa näkyy hän aina pysyneen; todistukseksi siitä olkoon myöskin mainittu, että hän 1409 sai heiltä Maskun ja Piikkiön pitäjät lahjaksi. Bero Balk kuoli Kesäkuun 29 p. 1412. J. R. A.

Baneer-suku on oikeastaan tanskalainen, kotoisin Skaanesta, ja tuli 14:nnen sataluvun alulla Ruotsiin. Muutamat tämän suvun jäsenistä ovat Suomenkin aikakirjoissa tulleet mainituiksi. Valtaneuvos Eskil Iisakinpoika (Baneer) († 1465) oli osallisna arkkipiispa Juho Pentinpojan kapinassa Kaarlo Knuutinpoikaa vastaan v. 1457 ja seurasi Eerik Akselinpoika Tott'in kanssa Suomeen, jossa hän oli saapuvilla Turussa, kun Suomen säädyt Juhannuspäivänä samaa vuotta valitsivat Kristian I:n kuninkaaksi. Hän oli sitten linnan-isäntänä Raseporissa. Ennen hän oli ollut isäntänä Tukholman linnassa, jossa hänen asuinhuoneensa vielä vuosisata myöhemmin kutsuttiin „herra Eskilin gemakiksi (asunnoksi)“ ja Kustaa Waasan aikana käytettiin kuninkaallisena aartehistona. — Hänen poikansa, ritari Niilo Eskilinpoika (Baneer) oli toinen niistä miehistä, jotka Kristian II:n käskyllä mestattiin Raseporin edustalla Jouluk. 12 p. 1520. — Tämän pojanpojat, Kustaa ja Steen Akselinpojat Baneer, molemmat valtaneuvoksia, mestattiin Linköping'issä Maalisk. 20 p. 1600 heidän käytöksestään Sigismundon ja Kaarlon välisessä taistelussa. Näistä Kustaa Baneer oli meidänkin maassa jotenkin tuttu mies.

Hän oli v. 1571 neljänkolmatta vuotiaana tullut ylimmäiseksi päälliköksi Suomessa, silloin syttyneessä sodassa Venäjää vastaan ja johdattikin melkoisen armeijan rajalle, mutta osoitti jotenkin suurta kykenemättömyyttä, niin että Juhanan täytyi jo seuraavana keväänä erottaa hänet tästä virasta. Sen perästä häntä käytettiin ainoastaan diplomaatillisiin toimiin. Suomessa hänellä oli Korsholman kartano ja Mustasaaren pitäjä läänityksenä, mutta hän ei milloinkaan näillä mailla oleskellut. Hänen poikansa Juhana Baneer († 1641) on tuo mainio sotamarsalkka Saksan sodassa ja tämän poika Kustaa Adam (tunnettu nimellä „Dulle-Banér“) tehtiin isänsä ansioin tähden kreiviksi v. 1651 ja sai Sortavalan kreivikunnan. Muut Kustaa Baneer'in poikien-pojat tulivat samana vuonna vapaherroiksi ja saivat vapaherrakunnaksensa Kokkolan pitäjän. Nämä kaikki eivät milloinkaan virkaa tai asuntoa pitäneet Suomenmaassa. Y. K.

Baranowski, Stefan, kirjailija, todellinen valtioneuvos, ansaitsee sijan tässä teoksessa sen vaikutuksen johdosta, joka hänellä oli Suomessa, jonka yliopistossa hän toimitti ensin ylimääräisen ja sittemmin varsinaisen professorin virkaa Venäjän kielessä vuodesta 1843 vuoteen 1862. Syntynyt 4 p. Tammik. 1818 Jaroslaw'in kuvernementissa Venäjällä tuli hän 1833 ylioppilaaksi Pietarissa ja kääntyi sitten 1836 vielä ollen nuorena kouluopettajan uralle. Toimitettuansa opettajanvirkaa ensin Pskow'in kuvernementin kymnaasissa ja jälkeenpäin vuodesta 1842 Pietarin toisessa kymnaasissa, hän korotettiin 1843 Venäjän kielen ja kirjallisuuden ylimääräiseksi professoriksi Helsingin yliopistossa, jossa hän 1853 professorina samassa aineessa seurasi Grot'ia. Professorin virkaan oli myös liitetty velvollisuus valvoa Venäjän kielen opetusta kouluissa. Tämä toimi olisi sen aikuisissa oloissa helposti voinut saada politillisen merkityksen, ellei Baranowski yhtä suurella hienotuntoisuudella kuin hyväntahtoisuudella Suomea kohtaan olisi älynnyt pitää sitä tieteellisten rajain sisäpuolella. Semmoista katsantotapaa pitäen vastusti hän kaikkea pakkoa opetuksessa; ja Suomen tulee suuressa määrässä kiittää häntä siitä, että Venäjän kieli vv. 1863—1872 tuli vapaehtoiseksi, sen sitä ennen oltua välttämättömänä opetusaineena maamme kouluissa. Kirjailijana on Baranowski käsitellyt useita erilaisia aineita. Paitsi kirjoituksia historiassa, tilasto- ja maantieteessä, terveyshoidossa ja kielitieteessä on hän tehnyt mekanillisia ja fysikalisia koetteita, sekä pannut paljon aikaa uusien keksintöjen saavuttamiseen (esim. puristetun ilman käyttämiseen liikutinvoimaksi). Suurin osa siitä, mitä Baranowski on kirjoittanut on venäjäksi; kumminkin löytyy pari Suomen tilastoa koskevaa kirjoitusta julkaistuna Ruotsin kielellä sekä joku franskaksi. Saatuansa eron professorinvirasta Helsingin yliopistossa, on Baranowski palannut Venäjälle, jossa hän jonkun ajan, vuodesta 1867, oli Länsi-Siperian oppilaitosten ylitirehtöörinä, vaan viimeisinä vuosina elänyt eläkerahastansa. Venäjän sanomissa hän on usein miehullisesti ja arvokkaasti korottanut äänensä, vastataksensa ja vastustaaksensa pahansuopia ja väärentäviä kirjoituksia ja kirjeitä Suomesta sekä siten näyttänyt olevansa sen maan todellinen ystävä, jonka palveluksessa hänen paras miehuuden ikänsä on kulunut.

Barclay de Tolly, Mikael, venäläinen sotapäällikkö, vanhasta skotlantilaisesta suvusta Barclaij, syntyi arvattavasti 1755 Liivinmaalla. Hänen isänsä Gottlieb Barclay de Tolly oli tilanhaltija, äidin nimi oli Wermoulen. Ennen kun hän oli täyttänyt 12 vuotta kirjoitettiin nuori Mikael sotapalvelukseen, otti kapteenina osaa 1788—89 vuosien turkkilaiseen sotaan, ja palveli 1790 Suomessa, tullen majuriksi Partakoskella osoitetusta miehuudesta. Sitten palveli hän Puolan sodassa 1794 ja Franskaa vastaan 1805—07, oli saapuvilla Pultusk'in ja Preussisch-Eylau'n taisteluissa ja tuli 1807 kenraaliadjutantiksi. Kun Sandels Toukokuussa 1808 niin loistavalla menestyksellä oli ajanut vastustajansa Pohjois-Suomesta aina Savonlinnaan saakka, lähetettiin noin 7,000 miestä Barclay de Tolly'n johdolla häntä vastaan. Kolmekertaisella voimallaan tunkikin Barclay de Tolly taitavan vastustajansa Toivalaan, vaan hänen voittonsa päättyivät tähän; Saarijärvelle yritetystä matkasta hänen pian täytyi palata, ja ylikomento uskottiin uudestaan Tutschkov'ille. Mutta Maaliskuussa 1809 kun keisari ja sotaministeri Araktschejew päättivät marssittaa armeijan Waasasta jäätyneen Kurkun yli Uumajalle, pantiin Barclay de Tolly sen johtajaksi, ja tehtyänsä turhaan muistutuksia tätä uhkarohkeata yritystä vastaan, joka niin helposti olisi voinut päättyä turmiollisesti Venäläisille, marssi hän Maalisk. 17—22 p. 1809 Uumajalle noin 3,500 miehen kanssa 15—30 pykäleen pakkasessa, ja palasi onnellisesti viikon päästä käskyn mukaan. Tämän jälkeen tuli hän kenraaliksi, koko Suomessa olevan venäläisen armeijan ylipäälliköksi, Suomen kenraalikuvernööriksi sekä Senaatin ensimmäiseksi puheenjohtajaksi. Hän ei kuitenkaan ehtinyt ottaa mainittavaa osaa maan hallitukseen; jo v. 1810 tuli hän Venäjän sotaministeriksi ja ylipäälliköksi Napoleon'ia vastaan. Smolensk'in 1811 tapahtuneen taistelun jälkeen hän tosin sai seuraajakseen Venäläisen Kutusow'in, mutta aika välistä sai hän senkin perästä johtaa sekä venäläisiä että myös Napoleon'ia vastaan yhdistettyin valtain armeijoita. Leipzig'in tappelun jälkeen

1813 tuli hän kreiviksi, Pariisin valloittamisen jälkeen 1814 ylimmäiseksi sotamarskiksi ja 1815 Waterloon taistelun jälkeen venäläiseksi ruhtinaaksi. Hän kuoli Itä-Preussin Insterburg'issä Toukok. 25 tahi 26 p. 1818. Hän oli naimisissa Helena Smitten von Beckhoff'in kanssa.

E. G. P.

Bartram, Juhana, eversti, syntynyt Elokuun 30 p. 1809, oli Wiipurilainen, Skotlannista lähtenyttä sukua ja Pietarin ritarihuoneen aatelia. Varattomain vanhempainsa kuoltua antoi hänelle iso-äitinsä, valtioneuvoksen leski Reitzenstein, Wiipurissa hellän ja äidillisen kasvatuksen. Luettuaan Wiipurin piirikoulussa pääsi hän 1821 merikadetiksi Pietariin, kuleksi kesäisin meriretkillä Itämeressä, sittemmin Pohjoismerelläkin ja päätti oppiaikansa 1826. Nyt hän asetettiin keskilaivuriksi Kronstadt'issa olevaan laivastoon, joka kreivi van der Heiden amiraalin johdolla 1827 lähti Välimereen. Siellä yhdistyneinä Venäjän, Englannin ja Franskan laivastot purjehtivat Navarinon satamalle, jossa Lokakuun 20 p. mainio voitto vapautti Kreikanmaan Turkin vallasta. Sillä välin kun muut laivastot itse satamassa ahdistivat turkkilais-egyptiläistä. piti Venäjän laivaston sammuttaa pattereita sataman suussa ja Sphagian saarella. Se vihdoin miestappiolla onnistuikin. Kolmesta siellä olevasta Suomalaisesta Bartram ja Nordmann pääsivät haavoitta, mutta Bartram'in ystävä majuri Sjöman sai kuulan pirstan päähänsä ja komennettiin mereen heitettäväksi, kun eräs lääkäri pisti sormensa miehen kouraan ja pyysi häntä, jos voisi, merkitä että oli hengissä. Se onnistuikin, ja kauan sairastettuansa Sjöman pelastui. Syksyksi jäi Venäjän laivasto Valetta'n satamaan, kierteli koko seuraavan vuoden Välimeren satamissa ja saapui vasta Heinäkuun 12 p. 1829 Kronstadt'iin. V. 1830 siirrettiin Bartram Suomen vast'ikään asetettuun merisotaväkeen ja kuleksi suvella 1831 tullijahdin päällikkönä Ahvenanmaan saaristossa. Hän korotettiin mariiniluutnantiksi 1832, muutettiin 1834 taas 16:een merisotaväkeen ja retkeili seuraavina vuosina Itämerellä, kunnes 1839 komennettiin virantekoon venäläis-amerikalaiseen komppaniaan. Uutis-asutusten kuvernööriksi oli nimitetty maanmiehemme, silloin toisen luokan kapteeni, Etholén, ja häntä seurasivat Elokuun 9 p. matkalle Bartram, jonka Savosta naitu vaimo Margareeta Charlotta Schwartz häntä siitä pitäin aina seurasi, pastori Cygnæus ja tohtori F. Sahlberg, paitsi useita suomalaisia merimiehiä. Matka meni Rio Janeiro'n sekä Magellan'in salmen kautta ja Bartram jäi Valparaiso'on komppanian asioita toimittamaan. Hän tapasi siellä tuttavia Kreikan sodasta, jotka nyt koulumiehinä työskentelivät, sai komppanian prikin „Suuriruhtinas Konstantinin“ komennettavaksi ja saapui vihdoin sillä Novo-Arkangelsk'iin Sitkassa Vapunpäivänä 1840. Etholén tahtoi muun muassa sivistyttää alku-asukkaita läänissään; kouluja perustettiin, ja Bartram'inkin luona kasvatettiin kaksi Koljusch-tyttöä, joista toinen sittemmin itse perusti koulun kansallensa. Joskus riitaantuivat kuitenkin uutis- ja alku-asukkaat. Kerran kun Koljuschit huutaen ryntäsivät linnoitusta vastaan, riensi Bartram ujostelematta kentälle vimmastunutta väkijoukkoa omin käsin kurittamaan, mutta heitettiin kohta pitkälleen maahan. Hän olisi ollut hukassa, ellei uljuutensa olisi päällikköä niin miellyttänyt, että käski kantaa hänet linnaan takaisin; siellä riidat sovittiin ja Bartram jäi siitä pitäin Koljuschien suosikiksi. Enimmästi hän kuitenkin oli meriretkillä. Kaliforniassa, joka vielä siihen aikaan oli melkein autio maa espanjalaisten munkkien vallassa, kävi Bartram 1841 ja 1842 suolaa valmistamassa ja noutamassa; sitä näet ei ollut valmiina, vaan piti merivedestä kuivattaman. V. 1841 kävi hän myöskin Unulaschka'ssa ja Peibylov-saarilla nahkakauppaa järjestämässä, komennettiin 1843 Kodjak'iin, 1844 Okhotsk'iin, 1845 Petri-Pavlovsk'iin ja Kamschatkaan. V. 1844 nimitettiin B. kapteeniluutnantiksi ja pääsi seuraavana vuonna jäseneksi komppanian hallitukseen. Kun Etholén'in viisivuotinen virka-aika oli lopussa, tarjottiin kuvernöörin ammatti Bertram'ille, mutta hän kieltäysi; kuusivuotinen poissa-olo ja heikontunut terveytensä houkuttelivat häntä kotimaahan. Paluumatka meni meritse Okhotsk'iin, sieltä Siperian kautta maitse, koirakyydillä, ratsastaen, veneillä, kuormastoilla; kun ei parempaa yösijaa ollut, majailtiin hakokoppioissa. Pietariin tultua keväällä 1846 Bartram siirrettiin meriministerion inspehtori-osastoon, sieltä vielä samana vuonna Suomen merisotaväkeen. V. 1848 nimitettiin hän apulaiseksi Suomen luotsilaitoksen päällikölle, everstluutnantiksi 1850 ja sai everstin arvolla virkaeron 1853. Nyt hän osti pienen maatilan, Lehtiniemen Haapaveden rannalla, lähellä Savonlinnaa, rupesi maanviljelijäksi ja koki kaikin tavoin esimerkillään ja toimillaan kehittää seutunsa rahvaan taloudellisia toimia. Mutta tuota rauhallista elämää hän ei saanut kauan nauttia. Jo 1840-luvulla oli hallitus käsittänyt tarpeelliseksi tutkia ja viitoittaa Savon vesiväylät, mutta luotsilaitoksen harvalukuisesta virkaväestöstä ei riittänyt miehiä työhön. Kun kenraalikuvernööri Berg suvella 1856 itse kulki Savossa ja käsitti asian tärkeyden — Saimaan kanavakin oli silloin valmistumaisillaan —, niin hän päätti tavallisella jäntevyydellään kohta panna työn toimeen. Bartram kutsuttiin Joulukuussa Helsinkiin neuvottelemaan ja otti johtaaksensa mittaamista. Hänelle hankittiin pieni

hövry, veneitä, tarpeellisia koneita, ja keväällä alkoi työ. Kahdeksassa vuodessa oli kaikkein suurin osa kulkuväylistä Lauritsalan, Savonlinnan, Kuopion ja Joensuun välillä mitattu ja kartoitettu, kun Bartram kotimatkalla Helsingistä kuoli Elimäen pappilassa Helmikuun 13 p. 1865, saamatta työtänsä lopettaa. Bartram oli suora Suomalainen, se oli hänestä ystäväin kiittävä lause. Suurella tietohalulla oli hän matkoillaan maista ja kansoista kerännyt tietoja, joita kertomalla viehätti tuttaviansa. (Hels. Tidn. 1865). J. R. A.

Basilier-Magelssen, Ida, laulajatar, syntyi 10 p. Syyskuuta 1846 Pidisjärvellä. Vanhemmat olivat maamittari Kaarle Fredrik Basilier ja Gustaava Matilda Garvoli. Perhetarun mukaan Basilier'in suku on alusta Franskanmaalta kotoisin; varmaa on, että se jo monessa sukupolvessa on Suomessa asunut. Lapsuutensa aikaa Ida B. vietti Kalajoella, mistä perhekuntansa v. 1863 muutti Ouluun. Ida B. nautti opetusta Kokkolan naiskoulussa. Hänen kodissaan harjoitettiin ahkerasti laulua ja soitantoa, johon hän jo pienenä osoitti suurta halua. Opittuansa laulua musiikin-opettajan Jacobsson'in luona Helsingissä, neiti B. läksi Pariisiin keväällä 1867, jossa harjoitti laulutaidetta konservatoorissa Massé'n johdolla. Oleskeli Pariisissa talvina 1867—70. Keväällä 1871 hän nautti rouva Nissen-Saloman'in opetusta Pietarissa. Oleskeli Wien'issä ja München'issä syksyllä 1875, sekä s. v:n talvena Pariisissa, jossa kaksi kertaa lauloi julkisissa konserteissa. Ollessaan kotimaalla oppimatkojen väliaikoina hän usein antoi laulajaisia sekä Helsingissä että muissa maamme kaupungeissa, tehden sillä tavoin itsensä tutuksi etevänä laulajattarena, jonka heleä, oivallisesti kehittynyt sekä sujuva sopraniääni helposti voitti suurimmatkin vastukset. Syksyllä 1871 hän vastaanotti tarjotun vakinaisen paikan Tukholman kunink. operassa. Siellä hän debuteerasi Rosinan osassa „Sevillan parran-ajajassa“ ja on seuraavinakin vuosina 1872—76 useasti näyttänyt siellä suurella menestyksellä. Samoin Kristianiassa vuodesta 1875 alkaen, sekä Lübeck'issä. — Jo muutamia vuosia ennen suomalaisen operan perustamista (v. 1873) annettiin silloin tällöin Helsingissä yksityisten harrastajoiden toimella suomenkielisiä laulukappaleita (ks. Bergbom, Kaarlo). Neiti B. otti hartaasti osaa näihin yrityksiin; hän näytteli ensikerran „Jeanetten häissä“ Lokakuussa 1870, sitten Leonorana „Trubadurissa“, Margareetana „Faustissa“ ja Rosinana „Sevillan parran-ajajassa“. Operan perustamisen jälkeen sitoutui neiti B. siihen; erotessaan siitä v. 1878 hän oli näyttänyt noin 110 kertaa 12 eri osassa, joista yllämainittujen lisäksi vielä mainittakoon: Martha samannimisessä operassa, Maria „Rykmentin tyttäressä“, Norina „Don Pasquale'ssa“, Isabella „Robert'issa“, Zerlina „Don Juan'issa“ ja Violetta „Traviatassa“. Hänen pää-osansa ovat leikillistä, naivista laatua; semmoiset roolit kuin esm. Rosinan „Parran-ajajassa“ näyttelee hän todellakin mestarillisella tavalla. — Sekä omassa maassa että muuallakin, niinkuin Ruotsissa, Norjassa, Köpenhaminassa, Pietarissa hän on, näytelmällistä tointa lukematta, antanut suuren joukon konserteja, saavuttaen joka paikassa kiitosta ja kunniaa. Marrask.—Joulukuuhun v. 1877 hän mainion rouva Trebelli'n kanssa teki konsertimatkustuksen useissa ulkomaan kaupungeissa. — Kesäkuun 12 p. 1878 neiti B. meni naimisiin Norjalaisen, Johan Sigfrid Cammermeyer Magelssen'in kanssa, joka oli sanomalehden toimittaja sekä „konglig fuldmaegtig“ (vastaa melkein meidän „protokollasihteeriin“) Kristianiassa. Siitä ajasta asti rouva Basilier-Magelssen asuu Norjassa. (Suomen Kuvalehti 1874).

Becker, von, Reinhold, suomalaisen sanomakirjallisuuden perustaja, kieliopin tekijä. — Suku alkuansa oli Liivinmaalta. Kustaa Aadolfin aikana tuli Juh. v. Becker l. Beckern Ruotsin sotapalvelukseen, hänen pojanpoikansa soti Kaarle XII:n joukoissa ja osti, Venäjän vankeudesta päästyään, itselleen maatalon Suomessa. Tämän poika oli R. v. B:n isä, Antti v. Becker, tykkiväestön kersantti Viaporissa, joka sitten otti eron ja asui maanviljelijänä Kangasniemellä. Tässä pitäjässä syntyi R. v. B. Jouluk. 26 p. 1788. V. 1807 tuli hän Turun yliopistoon, v. 1810 vihittiin filosofian tohtoriksi. Hän määrättiin historian dosentiksi 1813, apulaisprofessoriksi samassa tieteessä 1816, toimitti varsinaisen historian professorin virkaa pitkät ajat, ja sai, koska tämä virka kuitenkin toiselle annettiin, professorin arvonimen. Ennen sitä, vuodesta 1829 asti, oli hän jo yliopistollisten toimiensa ohessa ruvennut siviilipalvelukseen. Hän oli nimittäin silloin, asianomaisten kehoituksesta, ottanut vastaan suomalaisen kielenkääntäjän viran Senaatissa ja toimitti sitä aina v:teen 1856. Hänen taitonsa kautta saivat siis silloin asetukset entisestä ruotsinvoittoisesta suuresti poikkeevan sujuvan ja puhtaan suomalaisen puvun. V. 1858 Kesäk. 10 p. lopetti B. viimein pitkän, monitoimisen elämänsä. Hän oli Suomal. Kirjall. Seuran perustajia ja oli saanut yksimielisen kutsumuksen Nord. Oldskriftselskab'iin Köpenhaminassa. Naimisissa oli hän Karoliina Idestam'in, oppineen Huittisten provastin, Daniel Idman'in pojantyttären kanssa.

B. oli lapsuutensa kodissa jo oppinut selvää Suomen kieltä. Tämän taitonsa enentämiseksi hän v. 1819 matkusti pohjoisella Pohjanmaalla ja Suomen Lapissa, jopa käväisi hiukan rajankin takana Ve-

näjän Karjalassa. Näin varustettuna rupesi hän v. 1820 toimittamaan talonpoikaisen kansan valistukseksi aiottua sanomalehteä, nimeltä *Turun Viikkosanomat*, joten hän tuli suomenkielisen sanomakirjallisuuden varsinaiseksi perustajaksi. Sillä nuot Porthan'in aikana alkuun pannut „Suomalaiset Tietosanomat“ olivat jo vuoden päästä jälleen lakanneet. B:n yritys sitä vastaan oli otollisella ajalla kylvetty siemen. Nyt juuri herännyt isänmaallinen harrastus teki, että tätä suomalaista lehteä kilvan leviteltiin, ja pian karttui sille 2,000 tilaajaa. Ulkomaillekin levisi siitä sanoma, nostaen suurta ihmettelyä. Turun Viikkos. ansaitsivatkin menestyksensä täydesti. Ne sisälsivät hyviä valittuja, hyödyllisiä ja huvittavia kirjoituksia kaikellaisista sivistyksen alkuaineista. Täten B. laski ensimmäisen perustuksen siihen verrattavasti laajaan tietomäärään, joka jo seuraavalla vuosikymmenellä alkoi ilmautua etevimmissä suomalaisissa talonpojissa.

Esitystapa Tur. V. S:ssa oli mestarillisesti selvä ja hauska, kieli puhdasta, syvää, sujuvaa kansan kieltä. B. oli ottanut määräkseen, ettei hänen kielensä saisi, „niinkuin herrojen toimittamissa kirjoissa on tavallista“, tuntua ruotsista käännetyksi. Siksi hän katsoi tarpeelliseksi ruveta käyttämään itämurretta, joka sanoissa ja lauseparsissa hänen mielestään oli yksin pysynyt puhtaana. Menipä hän siinä niinkin pitkälle, että myös otti noudattaakseen itämurteen omituisia, Länsi-Suomessa outoja, muotoja ja ääntämistapoja. Niin esim. hylkäsi hän ilman armotta *d*-puustavin. Mutta tämä kirjoitustapa nosti vanhaan kirkkokieleen tottuneissa hirmuisen vimman. Ankara kynäsota syttyi ruotsinkielisessä, kirjallisessa Mnemosyne-lehdessä B:n vastustajain ja puolustajain välillä. Loppu oli se, että B:n täytyi osaksi myöntyä ja seuraavan vuoden alusta kumminkin taas ottaa *d* käytettäväksi, jonka poisjääminen oli ollut pahimpana loukkauskivenä. Saman toisen vuoden lopussa hän sitten, riidoista väsyneenä luopui toimituksesta, siitä lähtein antaen uusille toimittajoille ainoasti joskus vähän apua. Lehti huonontui nyt huonontumistaan ja kuoli viimein nälkään.

Mutta B. jatkoi harrastamistansa puhtaan kielen hyväksi kahdella toisella tavalla, käytännöllisesti virallisena suomentajana, tieteellisesti kieliopin ulos-antamisella. Hänen *suomalainen kielioppinsa* 1824 ensikerran esitti myös itämurteenkin omituisuudet ja tuli muoto-opissa sekä vielä enemmän lauseopissa perustuskiveksi sen perästä ulostulleille tutkimuksille Suomen kielestä.

Matkallansa Pohjois-Suomessa oli B. kielitutkintonsa ohessa myös keräellyt vanhoja runoja, joista sitten Kalevalaa kokoonpantaessa oli apua. Paitsi sitä oli hän ensimmäinen, joka aavisti noiden runoin olevan yhden suuremman runoelman kappaleita, ja Tur. V. S:ssa yrittikin liittää siihen asti tietyt runot Wäinämöisestä yhdeksi kokonaisuudeksi. J. K.

Becker, von, Aadolf, laatumaalari, synt. Helsingissä 14 p. Elokuuta 1831. Isä oli edellämainittu, yliopiston adjunkti ja kielentutkija Reinhold v. Becker, äiti Karoliina Idman, adopteerattu Idestam'iksi. Tuli ylioppilaaksi 1848. Suoritettuansa lakitieteelliset tutkinnot v. B. meni Turun hovioikeuteen ja palveli siinä muutamia vuosia. Matkusti Köpenhaminaan vv. 1856—57. Tutkiessaan tämän kaupungin rikkaita taidekokouksia v. B., jolla jo lapsuudesta saakka oli ollut vilkas mielihalu taiteisin, päätti jättää lakitieteen ja ruveta, vaikka jo 25 vuotta vanhana, taiteilijaksi. Tanskan taideakatemian alhaisimmassa luokassa hän siis alkoi harjoituksiansa, oppien siellä piirustuksen alkeita taitavan kivipainajan Kittendorf'in johdolla, ja työskenteli sitten sotamaalarin Simonsen'in sekä historianmaalarin Storck'in ateliereissa 1858 vuoden loppuun saakka. Silloin hän läksi Düsseldorf'iin jatkaaksensa opinharjoituksiaan siellä olevan vanhan toverinsa, tunnetun maisemamaalarimme Werner Holmberg'in seurassa. Düsseldorf'ista hän jo Helmikuussa 1859 muutti Pariisiin, jossa sai sijan silloin maineensa kukkuloilla olevan Couture'n atelierissa, ja sen ohessa tuli Franskan taideakatemian oppilaaksi. V. 1861 v. B., useiden muiden Pariisissa olevien maalarien kanssa, työskenteli siinä atelierissa, minkä kuuluisa Courbet — joka sittemmin on huonon maineen saanut yhtenä kommunardikapinan pääjohtajia — oli perustanut. Tämä laitos, joka oli rakennettu aivan omituisille jonkunmoisille kommunistisille perusteille, tuli kumminkin pysymään ainoastaan kolme kuukautta. Jatkaessaan oppiansa Coignet'in, Hébert'in ja Bonnat'in ateliereissa hän 7 vuoden kuluessa on pannut näytteille teoksensa Pariisin „salongissa“. Koettuansa ensi alussa suurenlaatuista maalausta, v. B. vuodelta 1866 kääntyi laatumaalaukseen. Esineensä hän on valinnut osittain Franskan, osittain oman isänmaansa kansanelämästä, jota viimeinmainittua tutkiaksensa hän on matkustanut maamme sisäosissa. Helsingissä v. B. on vuodesta 1858 alkaen melkein joka vuosi pannut näytteille teoksiansa; niin myös hän on tehnyt sitä Tukholman näyttelössä 1866, Pietarissa, Wien'issä, Lontoossa ja Philadelphiassa. Taiteellisessa tarkoituksessa hän on matkustanut Franskassa, Belgiassa, Espaniassa, Italiassa, Saksassa, Itävallassa, Venäjällä, Ruotsissa ja Tanskassa. Pariisissa sattui se onnellinen tapaus, että v. B. erään taidekauppiaan luona löysi toisen kappaleen tuota mainion

Sergell'in veistämää „juopunutta faunia", josta toinen kauvan on ollut Tukholman kivimuseon etevimpiä koristuksia. Saatuansa tiedon tästä löydöstä Suomalainen Taideyhdistys v. B:n välityksellä osti mainitun kuvapatsaan hyvin halvalla hinnalla, nim. 2800:lla Suom. markalla. Tämä kuva, mikä lienee veistetty kuningatar Marie Antoinette'n omaksi ja vallankumouksen kautta joutunut harhateille, on epäilemättä paras kuvaavan taiteen tuote, mikä tätä nykyä Suomessa löytyy.

V. 1869 v. B. tuli opettajaksi yliopiston piirustuskoulussa, jonka hän on asettanut unteen ja parempaan kuntoon. 1877—78 vuoden valtiopäivillä v. B. edusmiehenä aatelissäädyssä otti vilkkaasti osaa niihin keskusteluihin, jotka koskivat lainehdotusta kirjallisesta ja taiteellisesta omistus-oikeudesta; myöskin on hän ollut jäsenenä siinä komiteassa, joka säätyjen anomuksen johdosta on asetettu antamaan ehdotusta valtion kustantamaa taidekoulua varten.

Taiteilijana v. B. on saanut vastaanottaa seuraavat kunnianosoitukset: v. 1873 Pietarin taideakatemian kultamitalin eräästä laatumaalauksesta; s. v. „akatemikon" arvon samassa akatemiassa; Wien'in mailman-näyttelyssä 1873 sekä kansainvälisessä näyttelyssä Lontoossa palkintomitalia; v. 1876 yleisessä suom. näyttelyssä hopeamitalin; Pariisin mailman-näyttelyssä 1878 „mention honorable". V. 1879 sai hän professorin nimen ja arvon. (Wasastjerna, Attartaflor).

Becker, Evert Kustaa Waldemar, soturi, syntyi Helsingin pitäjässä 16 p. Helmikuuta 1840. Isä oli kapteeni Julian Wilhelm Gabriel Becker, äiti Kristiina Fredriika Reuterskiöld. Käytyänsä Helsingin yksityislyseota ja Haminan kadettikoulua, B. v. 1858 vänrikkinä tuli henkivartijaväen Suomen tarkk'ampuja pataljoonaan Helsinkiin. Asianomaisten luvan saatuansa hän läksi Afrikaan, ottamaan osaa Espanialaisten sotaan Maroccoa vastaan, jolloin hän osoitti urhollisuutta eräässä tappelussa Tammikuun 31 p. 1860 sekä Arabialaisten leirin valloittamisessa Tetuan'in edustalla, josta itse tämän kaupungin antautuminen oli seurauksena, Helmikuun 6 p. s. v. Espanian armeijan ylipäällikkö, marsalkka O'Donnel koristi omakätisesti B:n hänen osoittamastansa miehuudesta S:t Fernandon ristillä. B. palasi sodan jälkeen Suomeen; komennettiin kenraalitapi-akatemiaan Pietarissa, ja siirrettiin v. 1861 henkivartijaväen Grodno'n husaarirykmenttiin.

Vuonna 1862 B. jätti lupaavan soturiuransa Venäjällä, ynnä kotimaansakin ja läksi Englannin kautta Pohjois-Amerikaan. Meksikossa silloin raivoava sisällinen sota, johon keisari Napoleon III oli sekaantunut, antaessaan apua konservatiiville eli yksinvaltaiselle puolueelle, tasavaltalaisten Juarez'in johtamaa puoluetta vastaan, — tämä sota antoi B:lle tilaisuuden osoittamaan soturikykyänsä. Hän tuli 1862 vuoden lopussa adjutantiksi kenraali Marquez'in luona, joka oli yksi konservatiivin armeijan taitavimmista päälliköistä. Siinä virassa B. otti osaa useihin sotatapauksiin. Joutuipa Juaristein vangiksi, mutta tuli pian ulos vaihetetuksi. Palveli jonkun aikaa raha-asiainministerin virkakunnassa sekä Franskan ylipäällikön Bazaine'n tapissa ja nai meksikolaisen naisen, joka kumminkin kuoli puolen vuoden perästä. Sitten kun Franskalaiset olivat jättäneet keisari Maksimilian'in pulaan ja palanneet Europaan 1867 vuoden alussa, sulkeutui tämä jalo mutta onneton ruhtinas suurimman osan kanssa jälellä olevasta armeijastansa Queretaro'on, jota tasavaltalaisten sotajoukko rupesi piirittämään. B., joka taas oli saanut adjutantti-sijan Marquez'in tykönä, oli läsnä retkessä Queretaro'on; mutta lähetettiin piirityksen aljettua ja ennen kuin vihollisot olivat tämän kaupungin umpeen sulkeneet, Marquez'in seurueessa pääkaupunkiin, nissä tämän tuli koota keisarikunnan voimia ja järjestää puolustusta. B. otti osaa siihen onnettomaan tappeluun San Lorenzo'n tykönä, josta keisarikunnan perikato oli seurauksena. Queretaro, apua saamatta ja petettynä omilta puolustajilta, joutui vihollisten käsiin, keisari Maksimilian otettiin vangiksi ja ammuttiin 19 p. Kesäk. 1867. Kohta sen jälkeen pääkaupunginkin täytyi antautua, jolloin B. joutui vankeuteen. Tämä tapaus oli sitä arveluttavampi, koska sama kohtalo, joka oli keisaria kohdannut, myöskin näytti hänen upseeriansa uhkaavan. Kuitenkin B. muutaman kuukauden jälkeen annettiin vapaaksi ja sai palata Europaan. — Siellä hän jonkun aikaa oleskeli Pariisissa, josta hän v. 1868 läksi Italiaan, mennäksensä palvelukseen paavin armeijaan, vaikka ainoastaan lyhyeksi ajaksi. Sitten B. tavataan Egyptissä, jossa häntä „bey'n" (everstin) arvolla käytettiin khedivin palveluksessa, milloin raha-asiallisissa, milloin sotatoimissa. Hän seurasi egyptiläistä lähetyskuntaa, joka v. 1872 matkusti Köpenhaminaan, ja teki silloin myöskin matkan Tukholmaan. B. muutti sitten Serviaan v. 1874, jossa asetettiin sotaministerin Nicolitsch'in apumieheksi servialaisten sota-joukkojen järjestämisessä. Otti osaa servialais-turkkilaiseen sotaan v. 1876, ollessaan kenraali Tschernajeff'in tapipäällikkönä, mutta joutui ennen pitkää eripuraisuuteen tämän kanssa, ja komennettiin sitten siihen armeijaan, joka puolusti n. k. Javor-liniaa. Sodan loputtua eversti B. on kulkenut paljon ympäri, Bukarest'issa, Montenegro'ssa, Korfu'n saarella, Triest'issä, mutta enimmiten hän on oleskellut Kreikan maalla

odottamassa sodan syttymistä Kreikan ja Turkinmaan välillä. Kreikan hallitukselta hän sai toimeksensa valmistaa suunnitelman Athenan ja Piraeo'n sataman varustamiseksi.

Eversti B. puhuu aivan sujuvasti useita uudenaikuisia kieliä. Hän on myöskin astunut esiin kirjailijana, sekä kirjoilla sotatieteellistä laatua että kuvaelmilla vaihtelevasta elämästänsä, jotka ovat olleet julkaistuna sanomalehdessä „Helsingfors Dagblad".

Benedictus, ks. **Pentti.**

Berendes, Berends eli **Berndes**-suku kuului 1500- ja 1600-luvuilla Suomen merkillisimpäin aatelissukujen joukkoon. Alkujaan se oli Franken'ista kotoisin, muutti sitten Brandenburg'iin, josta eräs Juhana Jaakonpoika Berendes v. 1554 Knstaa Waasan kutsumuksesta tuli Ruotsin valtakuntaan, opettajaksi Maunu ja Kaarle herttuoille. Häntä käytettiin erilaisiin toimiin, enimmiten sihteerinä ja aateloittiin v. 1574. Valtiolle tehdystä palveluksestaan ja rahalainan korvaukseksi hän sai useampia läänityksiä Suomessa ja Liivinmaalla, ja taisi kuolla v. 1612 (1599?). Hänen poikansa

Berendes (Berends), Jaakkima, sotaherra, tuli 1611 Wiipurin ja 1614 Kaprion linnanhaltijaksi sekä 1622 Riian linnan ja kaupungin päälliköksi; mainitaan v. 1621 valtakunnan kamarineuvoksena ja v. 1622 kihlakunnantuomarina Savossa ja kuoli Riiassa Syysk. 11 p. 1623. Hän oli erittäin hyvissä varoissa ja yksi 1619 vuoden kuparikomppanian pääosakkaista, sekä oli sen ohessa saanut ikuiseksi läänitykseksi useampia kartanoja Porvoon, Sipoon ja Pernajan pitäjissä. Ensimmäisen vaimonsa, Anna von Rosen'in kuoltua v. 1604 hän nai Kirkholman tappelussa kaatuneen Henrik Wreden lesken, vapaherratar Gertrud von Ungern-Sternberg'in, joka kuului mahtavaan virolaiseen aatelissukuun ja omisti hyvin laveat läänitykset. Tämän vaimonsa kanssa on Berends tullut kuuluisaksi erittäinkin siitä mahdottamasta vääryydestä ja julmuudesta, jolla he kilvan kohtelivat talonpoikiaan Suomessa, aivan liiviläisen tavan mukaan ja huolimatta oikeutten ja kuninkaan käskynhaltijain varoituksista. Jaakkima Berends'in edellisestä avioliitosta syntyi allamainittu Juhana, jälkimmäisestä Fabian Berendes.

E. G. P.

Berendes, (Berndes), Juhana, virkamies, edellisen poika, syntyi Syysk. (Elokuun?) 8 p. 1603 lähellä Porvoon kaupunkia Strömsberg'in kartanossa, jota ennen kutsuttiin Hattulan kyläksi. Nuorukaisena hän kävi ulkomailla varttuakseen tiedoissa ja taidoissa; kotiin tultuaan hän pantiin milloin mitäkin asiata toimittamaan, enimmiten Ruotsin puolelle, tuli v. 1632 kamarineuvokseksi ja lähetettiin v. 1637 Taalain maakunnan maaherraksi sekä samassa sinne asetetun vuorihallituksen varaesimieheksi. Semmoisena hän suurella menestyksellä edisti vuoritöitä, varsinkin vaskivalmistusta, joka hänen aikanaan eneni entistä kahta vertaa tuottavammaksi. V. 1651 hän nimitettiin valtioneuvokseksi, vast'ikään perustetun kauppakolleegin ensimmäiseksi esimieheksi sekä kaikkien valtakunnan vuorilaitosten kaitsijaksi ja vihdoin v. 1652 Tukholman ylimaaherraksi, vaan kuoli jo Helmik. 10 p. samana vuonna Tukholmassa, liiallisesta työstä masentuneena. Hän oli naimisissa 1) Margareeta Wildeman'in kanssa, joka oli käskynhaltija ja laamanni Arvid Tönnenpojan tytär, ja 2) nai hän Ingeborg Kurck'iin.

E. G. P.

Berendes, (Berndes), Fabian, sotaherra, edellisen velipuoli, syntyi Syysk. 16 p. 1610, otti urheasti osaa kolmenkymmenenvuotisen sodan taisteluihin, nousten v. 1645 pestatun rykmentin everstiksi, vaan voitti vielä suuremman maineen Kaarle X:nen sodissa. Puolassa oli hän suomalaisten rakuunain päällikkönä useammissa tiloissa, muun muassa Varsovan verisessä kolmipäiväisessä taistelussa 1656; nimitettiin v. 1657 kenraalimajuriksi ratsuväessä, ja johti samana vuonna kolmatta osastoa, kun Fridericia'n linnaa valloitettiin öisellä väkirynnäköllä. Ruotsalaisen armeijan käydessä Vähän Belt'in yli Tammik. 30 p. 1658, oli Berndes'in johdettavaksi uskottu vasen kylki, jota kuningas itse seurasi. V. 1664 erosi Berndes sotapalveluksesta. Hän oli v. 1654 korotettu vapaherraksi, vaan kun hänellä avioliitossaan Katariina Sparre'n kanssa ei ollut poikaa, sammui suku hänen kuollessaan Toukok. 3 p. 1678.

E. G. P.

Berg, von, Fredrik Wilhelm Rembert, Suomen kenraalikuvernööri, syntyi Sagnitz'in linnassa Liivinmaalla $^{16}/_{27}$ p. Toukokuuta 1794, vanhasta Liivinmaahan muuttaneesta Schlesian aatelissuvusta, joka jo keskiajalla mainitaan. Isä oli venäläinen hovineuvos, kartanon-omistaja Fredrik Georg von Berg, äiti Gertrud Wilhelmiina von Ermes. Lopetettuaan oppijaksonsa Tarton yliopistossa, von B. meni sotapalvelukseen v. 1812 ja otti Venäjän armeijassa osaa sotaan Napoleon'ia vastaan, jonka kuluessa hän yleni tapikapteeniksi kaartin kenraalitapissa. Matkusteli sitten Etelä-Europassa ja antoi Turkin- ja Kreikanmaan tilasta kertomuksia hallitukselle, joista hän palkittiin everstin-arvolla. Palveli diplomaatina Venäjän lähetyskunnissa München'issä, Neapel'issa ja Konstantinopel'issa, ja lähetettiin sillä välillä Orenburg'iin kurittamaan siellä asuvia, kapinallisia Kirgisejä, sekä tutkimaan Araljärven seutuja. Kenraalimajurina ja ylimajoitusmestarina v. B. otti osaa venäläis-turkkilaiseen so-

taan 1828—29 sekä Puolan kapinan kukistamiseen 1831. Semminkin viimeinmainitussa sodassa v. B. sai tilaisuutta osoittamaan sekä sotaista että diplomaatillista kykyä. Koska Venäläiset olivat pakottaneet kenraali Dwernicki'n komentaman puolalaisjoukon vetäytymään Itävallan rajan yli, v. B. saattoi Itävaltalaiset päälliköt riisumaan Puolalaisilta aseet pois ja jättämään ne Venäläisille. Karkoitettuansa Puolan pääarmeijan Varsovaan ja valloitettuansa osan tämän kaupungin ulkovarustuksista, Venäjän ylipäällikkö Paskiewitsch lähetti v. B:n sovintoa hieromaan kapinallishallituksen kanssa. Monien ponnistusten perästä hän vihdoin sai aikaan sovinnon, jonka kautta Varsova ynnä sen esikaupunki Praga jätettiin Venäläisten käsiin. Sodan loputtua v. B. jäi Varsovaan 12 vuodeksi ja muutti sitten, jalkaväen kenraaliksi sekä valtakunnan koko armeijan kenraali-majoitusmestariksi korotettuna, Pietariin. Vieläkin häntä useasti käytettiin diplomaatillisissa toimissa; niin hän 1848 vuoden vallankumousten johdosta lähetettiin Wien'in ja Berlin'in hoveihin. Unkarin kapinan kestäessä v. B. keisari Nikolain lähettiläänä seurasi Itävallan keisaria. Itämaisen sodan syttyessä v. B. ensiksi nimitettiin sotakuvernööriksi Vironmaahan, ja sitten $^{6}/_{18}$ p. Joulukuuta 1854 v. t. kenraalikuvernööriksi Suomeen. Kohta sen jälkeen, koska, keisari Nikolain kuoltua, ruhtinas Menschikow erosi kaikista viroistaan, v. B. tuli Suomen varsinaiseksi kenraalikuvernööriksi Maalisk. 8 (Helmik. 24) p. 1855. Tässä virassa hän järjesti puolustuksen länsimaiden laivastoja vastaan ja suoritti sen ruotujakoisten pataljoonien asettamisen, johon jo edellisenä vuonna oli ryhdytty. Viaporin puolustuksen tähden hän nimitettiin Antrean tähdistön ritariksi ja sai 5000 hop. ruplan suuruisen summan 12 vuoden kestäessä. Keisari Aleksanteri II:sen kruunauksessa hän korotettiin Suomen kreiviksi, nimellä **Berg**; jolloin hän lapsetonna ollen pyysi ja saikin luvan adopteerata veljensä Kustaa Gotthard Kaarle von Berg'in kolme ala-ikäistä poikaa 1) Fredrik Georg, Magnus, 2) Aleksanteri Reinbert Joakim ja 3) Eerik Rembert. V. 1859 kreivi B. lähetettiin Tukholmaan viemään siellä olevalle hoville Venäjän hovin onnentoivotukset Kaarle XV:n valtaistuimelle nousemisen johdosta.

Suomen kenraalikuvernöörinä kreivi B. osoitti suurta toimeliaisuutta. Hän matkusti useat kerrat ympäri maatamme, tarkemmin sitä tutkiaksensa. Useihin taloudellisiin toimiin maan tilan parantamiseksi ryhdyttiin: Suomen ensimmäinen rautatie Helsingin ja Hämeenlinnan välillä aloitettiin 1858; kruunun metsien hoito järjestettiin; hypoteekiyhdistys maanviljelyslainoja varten perustettiin; uusien kaupunkien perustamista päätettiin. Älyä ja hyvää tahtoa maata hyödyttää ei käyne häneltä kieltäminen. Yhtä kaikki kreivi B:n ei koskaan onnistunut meidän luonamme saavuttaa yleistä suosiota. Mieheltä joka, reaktionin ajalla kasvaneena, oli paraat voimansa uhrannut keisari Nikolain itsevaltiallisen järjestelmän uskolliseen palvelukseen, ei ollut odottamistakaan, että hän olisi paljon pitänyt perustuslaillisuudesta tahi muoin ymmärtänyt niitä laillisia muotoja, jotka kuuluvat meidän yhteiskunnallisiin oloihimme. Varsinkin alussa hän levottomasti valvoi kaikkia valtiollisten liikkeiden merkkiä, ja rettelöitsi sanomakirjallisuuden kanssa. Jo hallitusaikansa alussa hän sattuneista syistä joutui epäsopuhun yliopiston kanssa. Hänen vilkas, levottoman toimelias luonteensa oli liian eriävä meidän vakavuudestamme, niinkuin hän puolestaan lienee katsellut kansanluonnettamme liian uneliaiseksi. Sekä Berg'ia että muita sen ajan johtavia henkilöitä vastaan tehtiin kiivaita hyökkäyksiä tältä puolelta Ruotsin sanomalehtiin lähetetyissä kirjeissä, jotka sitten ulosannettiin erinäisiksi vihkoiksi koottuina, nimellä „Finska förhållanden“ (Suomalaisia oloja). Että niissä oli paljon valhetta totuuteen sekoitettuna ja että arvostelut ylipäänsä ilmoittivat suurta yksipuolisuutta — se oli jo silloin jokaiselle ajattelevalle Suomalaiselle selvä, eikä nyt juuri kukaan sitä kieltäne. — Marraskuun 20 (8) p. 1861 B. sai eron kenraalikuvernöörin virasta. Mitkä syyt tähän olivat tosin ei ole aivan selvää, mutta luullaan jonkun eripuraisuuden vallinneen hänen ja ministeri-valtiosihteerin, kreivi Armfelt'in välillä, mikä tuli ilmi silloin kokoonkutsutun n. s. Tammikuun-valiokunnan johdosta.

Kaksi vuotta myöhemmin kreivi B. lähetettiin käskynhaltijaksi Puolaan, jossa osoitti pontevaa toimeliaisuutta kapinan kukistamisessa ja Puolan uudestimuodostamisessa „Weikseli-maakunnaksi“. Hän sai siitä toimesta Venäjän korkeimman sotilasarvon, kuin hän Marraskuun 9 (Lokakuun 28) p. 1866 nimitettiin kenraali-sotamarsalkaksi. — B:lla oli vanhuuteen asti hyvä terveys. Mutta kutsuttuna Varsovasta Pietariin, ollaksensa läsnä H. K. K. Suuriruhtinatar Maria Aleksandrownan ja Alfredin, Edinburgin herttuan, vihkijäisissä, hän eräässä paraadissa saavutti keuhkokuumeen, mikä lopetti hänen elämänsä 18 (6) p. Tammikuuta 1874. Hänen kuolinvuoteellansa keisari Aleksanteri kävi häntä katsomassa.

Kreivi B. nai 1831 Italiassa Italialaisen kreivinnan **Leopoldina Cicogna'n**, joka kuoli muutamia viikkoja miehensä perästä. (Spåre, Biogr. ant.; Unsere Zeit, 1857).

Th. R.

Berg, Olavi, ks. **Wuorinen.**
Berg, Samuel, ks. **Kallio.**

Bergbom, Juhana Eerik, virkamies, syntyi Ollisaaren talossa lähellä Raahea Marrask. 18 p. 1796; vanhempansa olivat kruununvouti Gabriel Bergbom ja Katariina Elisabet Peldán. Tultuaan ylioppilaaksi Turussa 1812, filosofian kandidaatiksi ja tohtoriksi 1819 sekä molempain oikeutten kandidaatiksi 1823, antautui nuori Bergbom valtion palvelukseen, tuli assessoriksi Wiipurin hovioikeudessa 1839, hovioikeudenneuvokseksi 1850 ja Senaatin oikeusosaston jäseneksi 1857. Niistä monenlaisista erityisistä toimista, joita hänelle uskottiin, mainittakoon, että hän 1845 tuli jäseneksi Saimaan kanavan rakennusta varten asetettuun taloudelliseen komiteaan, että hän 1847 kutsuttiin toimittajaksi siihen toimikuntaan, jonka tulisi sovittaa kaikki Suomen lait ja asetukset asianmukaisesti järjestettyyn yhteenvetoon; että hän 1863 lähetettiin Ruotsiin ja Saksaan tarkastamaan näissä maissa vankihoidon suhteen aikaan saatuja parannuksia ja erittäinkin kammiovankihuoneita, (josta asiasta hän antoi ruotsiksi ja suomeksi painetun kertomuksen). Vuosina 1863 ja 1865 oli Bergbom vihdoin puheenjohtajana kahdessa komiteassa, joitten tuli laatia useampia esityksen ehdotuksia 1863 ja 1867 vuoden valtiopäiviin. Vuonna 1840 oli Bergbom yliopiston kaksisatais-vuosijuhlassa saanut molempain oikeutten tohtorin arvon ja 1869 tuli hän riemumaisteriksi. Hän kuoli Syysk. 13 p. 1869. Vuonna 1833 oli hän nainut Fredriika Juliana Roschier'in. (Spåre, Biogr. ant.)

E. G. P.

Bergbom, Kaarlo Juhana, suomalaisen teaterin perustaja, edellisen poika, syntyi Wiipurissa 2 p. Lokakuuta 1843. Tuli Helsingin ruots. yksityislyseosta ylioppilaaksi 1859, filos. maisteriksi 1864 ja tohtoriksi 1869. Kirjallisista teoistaan mainittakoon, paitsi väitöskirjaansa tohtorinarvoa varten *om det historiska dramat i Tyskland* (historiallisesta draamasta Saksanmaalla), näytelmälliset kappaleet *Pombal och jesuiterne* murhenäytelmä 5:ssä näytöksessä (Ruots. kielellä), näytetty Helsingissä ensi kerran 1865, ja *Paola Moroni,* murhenäytelmä 2:ssa näytöksessä (Suom. kielellä) näytetty Helsingissä 1870, sekä pienempiä novelleja, arvosteluita ja kirjallishistoriallisia kirjoituksia, suurimmaksi osaksi Kirj. Kuukauslehdessä ilmestyneinä. Pienenä tultuaan silloin umpiruotsalaiseen Helsinkiin, hän ei siellä ole suomea oppinut, vaan on sitä varten käynyt kaksi erää Saarijärvellä.

B. on aikaan saanut suuren isänmaallisen työn, nim. suomalaisen teaterin perustamisen. V. 1847 näytettiin ensimmäinen suomenkielinen alkuperäinen näytelmä — Hannikaisen Silmänkääntäjä — Kuopiossa, ja siitä alkaen on silloin tällöin suomalaisia seuranäytelmiä annettu maamme eri paikoissa. Helsingissä alkoivat ylioppilaat noin v. 1860 sekä niin kutsuttu „suomalainen seura" 1865 v:n paikoilla toisinaan antaa suomenkielisiä näytelmiä, sekä alkuperäisiä että käännöksiä. Myöskin perustettiin Helsingissä tohtori Oskar Toppelius'en johtama teaterikoulu, jonka tarkoitus oli kasvattaa kotomaisia näyttelijöitä, mutta tämä hanke raukesi pian. Vasta kuin B. suurimmalla innolla ja alttiiksi-antamisella rupesi näiden yrityksien johtajaksi alkoi asia pääsemään oikeaan vauhtiinsa. Silloin annettiin 10 p. Toukokuuta 1869 Helsingissä suurella menestyksellä Kiven „Lea", jossa etevä ruotsalainen näyttelijätär rouva Hedvig Charlotta Raa (ks. häntä), opittuansa sitä varten Suomen kieltä, oivallisella tavalla näytteli päähenkilön osaa. Tänä hetkenä voisi sanoa suomalaisen teaterin muuttuneen jostakin hämärästä mielenkuvitteesta määrätyksi, selväksi ja käytännölliseksi aatteeksi. Tämän aatteen toteuttaminen on B:n ansioksi luettava. Sitten kuin B:n johdolla vielä pari vuotta useita kertoja oli näytetty sekä puhe- että laulukappaleita joista mainittakoon Preciosa, B:n sepittämä näytelmä Paola Moroni, Jeanetten häät, Trubaduri, Kiven Margareta y. m., kokoontui Toukokuun 22 p. 1872 joukko kansallisteaterin ystäviä, joiden seassa oli useita par'aikaa kokoontuneista valtiopäivämiehistäkin, keskustellaksensa suomalaisen teaterin perustamista. B:n esityksestä päätettiin asiaan ryhtyä, ja hän valittiin yksimielisesti yrityksen johtajaksi. Kesän kuluessa 1872 perustettiin siis seisovan suomalaisen teaterin puhe-osasto, joka 13 p. Lokakuuta alkoi tointansa Porissa. Syksyllä 1873 perustettiin opera-osasto, joka rupesi näyttelemään Wiipurissa Marraskuun 21 p. Näihin asti tuo laitos on ollut B:n johdon alaisena. Tässä B:n vaikutuksessa on hänen sisarensa, neiti Emilie Bergbom ollut innokas osanottaja ja auttaja. — Paremmin tutustuaksensa teateri-oloihin B. on käynyt ulkomailla, 1871 ja 76 Saksassa y. m., 1878 Pariisissa, 1879 Köpenhaminassa, Wien'issä y. m. (Suomen Kuvalehti 1874).

Bergenheim, Juhana, maaherra, syntyi Peuralassa Ilmajoella Tammikuun 5 p. 1796. Kun hänen isänsä Eerik Juhana Bergenhem (aateloittu 1812 nimellä Bergenheim) 1805—09 oli Tukholmassa jäsenenä korkeimmassa oikeustossa, sai Juhana opetusta muun muassa maalari- ja kivenveistäjä-akatamiassa ja maalaamistaidostaan 1809 vähemmän kuninkaallisen mitalin; aikaa voittain hän harjaantuikin melkein eteväksi maalariksi ja jätti jälkeensä useita maisemia Walakhiasta ja Suomesta. Saatuaan yksityistä opetusta Waasassa, jossa isänsä rauhan tehtyä jälleen oli ensin hovioikeudenneuvoksena, vihdoin presidenttinä, tuli Juhana ylioppilaaksi 1813. Matematillisia tieteitä yliopistossa

luettuaan pääsi hän tutkinnon suoritettuaan kolonninjohtajaksi Hänen Keis. Maj:nsa seurueeseen eli nykyiseen kenraalitapiin. Siitä pitäin oli hän yhtä mittaa komennettuna tiedustusretkille Suomenmaassa, kunnes hän 1822 asetettiin Pietarin topografilliseen sotavirastoon ja käytettiin 1827 vuoteen saakka Pietarin läänin mittaamisessa. Komennettuna Turkin sotaan oli hän 1829 divisionin korttelimestarina läsnä useissa tappeluissa, muun muassa Kulevtscha'n ja Schumla'n luona; v. 1831 taasen oli hän sotaretkellä Puolalaisia vastaan Samogitiassa. Sillä välin oli hän, puhumatta muista kunnianosoituksista joita taitonsa ja tarkkuutensa hänelle alinomaa tuottivat, kohonnut everstluutnantiksi ja komennettiin 1833 erinäisiä toimia varten Moldau'n ja Walakhian presidentin kenraaliluutnantti Kiseleff'in tykö. V. 1835 teki hän keisarin käskystä franskaksi *sotatieteellisen ja tilastollisen kertomuksen ynnä kartan* mainituista ruhtinaskunnista ja sai siitä armossa 2,000 desätiniä maata lahjaksi sekä Walakhian hallitukselta erinäisiä kiitollisuuden osoituksia. Seuraavana vuonna hän asetettiin sotaministerin ja kenraali-korttelimestarin käytettäväin tapi-upseerien joukkoon, mutta pyysi ja sai heikontuneen terveytensä tähden everstinä virkaeron. Nyt hän palasi Suomeen, jossa asetettiin 1838 maanmittaus-ylihallitukseen ylitirehtöörin apulaiseksi. Jo samana vuonna hän määrättiin Suomenmaan edusmieheksi rajakäyntiin 1596 ja 1621 vuosien rajakirjain mukaan Aunuksen ja Suomenmaan välillä. V. 1843 nimitettiin Bergenheim Suomen maanmittauksen ylitirehtööriksi ja 1845 maaherraksi kotiseudullensa Waasan lääniin. Vaikka hän ei siellä saanut kauan vaikuttaa, ovat hänen toimeenpanoistaan mainittavat Korsholman mallitalo, jolla hän tahtoi virkistyttää maanviljelystä, Waasan realikoulu, josta hän toivoi edistystä teollisuudelle, sekä Waasan säästöpankki. Hän kuoli halpaukseen Marraskuun 5 p. 1847. Säätyluulotuksia hän ei kärsinyt ja oli käytökseltään miellyttävä myös rahvaankin asioita kuunnellessa. Hänen kuolemastaan lausuivatkin talonpojat: „hyvästä pian pääsee, mutta kyllä huonoa kestää saa" (Wasa Tidn. 1847). J. R. A.

Bergenheim, Edvard, Suomen arkkipiispa, syntynyt Waasassa 18 p. Syyskuuta 1798. Hänen vanhempansa olivat sen aikuinen hovioikeuden assessori, sittemmin presidentti Eerik Juhana Bergenhem, joka 1812 aateloittiin ja silloin otti itsellensä nimen Bergenheim, sekä tämän puoliso Hedvig Sofia Hannelius, Ilmajoen kirkkoherran tytär. Harjoitettuansa opintoja Turun ja Tarton yliopistoissa ja ensinmainitussa tultuansa vihityksi filosofian tohtoriksi 1823, tuli hän samana vuonna Haminan kadettikoulun historian opettajaksi, vihittiin v. 1830 papiksi sekä nimitettiin 1832 Turun kymnaasin lehtoriksi mainitussa aineessa. Lehtorina hän myös oli tuomiokapitulin jäsen ja vuodesta 1844 Marian pitäjän kirkkoherra. Sitä ennen hän oli v. 1840 saanut Kangasalan kirkkoherrakunnan yksinomaiseksi palkkapitäjäkseen. V. 1850 nimitettiin hän virkaveljiltänsä asetettuna toiseen sijaan, Suomen arkkipiispaksi ja on tässä tärkeässä asemassa edelleen nauttinut hallituksen luottamusta, jonka näkyvänä todistuksena on joukko ritarikuntien tähtiä ja muita armon osoitteita. Valtiopäivillä 1863—64, 1867, 1872 ja 1877—78 hän on ollut pappissäädyn puhemiehenä sekä esimiehenä Suomen ensimmäisessä kirkkokokouksessa Turussa v. 1876. Bergenheim oli aikoinaan etevä opettaja. Kymnaasin lehtorina ollessaan hän oli perustanut yksityisen koulun Turkuun, jossa kielenopetuksessa pääarvo annettiin uudemmille kielille vanhojen klassillisten kielten sijasta. Arkkipiispana Bergenheim on hartaasti ja vakamielisesti koettanut ylläpitää hyvää järjestystä ja herättää kirkossa suurempaa vireyttä, jonka todisteeksi mainittakoon läänin-provastikuntien kirjastojen perustaminen sekä määräys vuotuisten pappiskokousten pitämisestä joka provastikunnassa. Lukuisilla tarkastusmatkoillansa seurakunnissa hän on sen ohessa väsymättä ahkeroinnut paremman lukutaidon levittämistä. Vaikka Bergenheim ei ole n. s. liberalisten aatteiden kannattaja, hän kumminkaan jo itse yhteiskunnallisen asemansa johdosta ei ole vierastanut niitä tärkeitä parannuksia, jotka viime vuosina ovat olleet omituiset Suomen kirkolle. Indigonioikeuden lakkauttaminen, koulun erottaminen kirkosta, kansakoulu-asetus, tuomiokapitulien uudesti järjestäminen, uusi kirkkolaki ja uskonvapauden hyväksyminen ovat seikkoja, jotka ovat tapahtuneet sillä pitkällä ajalla, jolloin hän on ollut Suomen kirkon edusmiehenä. — Bergenheim on vuodesta 1832 naimisissa Aleksandrina Bruun'in kanssa, jonka isä oli kauppias ja kauppaneuvos Haminassa. Bergenheim'in lapset korotettiin v. 1879 vapaherrasäätyyn.

Bergh, Juhana Fredrik, pappi, syntyi Kesäkuun 17 p. 1795 Suonenjoella, jossa isä, Kaarlo Fredrik Bergh oli pitäjänapulaisena ja kappalaisena yli viidenkymmenen vuoden (vv. 1793—1844). Äiti oli Kaarlo Fredr. Bergh'in ensimmäinen puoliso, nimeltä Kristiina Kielman († 1807). Saatuansa ensin kotosella omalta isältä ja sitten Porvoon lukiossa tarpeellista alkeisopetusta, Juh. Fr. Bergh tuli v. 1816 Turun yliopistoon ja vihittiin v. 1818 papiksi. Oltuansa apulaistoimissa useissa paikoin, hän v. 1826 tuli kappalaiseksi Nurmijärvello ja vaikutti siellä 17 vuotta, kunnes v. 1843 tuli kirkkoherraksi Jaakkimaan,

josta v. 1857 siirtyi Rantasalmen kirkkoherranvirkaan. Jo v. 1848 hän oli saanut provastinnimen. V. 1861 hän istui siinä komiteassa, joka valmisti säännöt Suomen uudelle kansakoululaitokselle, ja v. 1863 komiteassa uutta kirkkolakia varten. V. 1862 hän oli jäsenenä Tammikuun-valiokunnassa ja vv. 1863—64 säätynsä edusmiehiä valtiopäivillä, joiden loputtua hän nimitettiin jumaluusopin tohtoriksi. Kuoli Rantasalmella Syysk. 30 p. 1866. Oli v. 1820 nainut Eeva Fredriika Tandefelt'in, joka oli kapteeni Fredrik Tandefelt'in tytär Hartolasta ja ennen oli ollut naitu sen pitäjän kappalaiselle Henrik Seleni'lle.

Juh. Fr. Bergh oli herännäisyyden ensimmäisiä edusmiehiä maassamme ja alkoi jo v. 1822 vaikuttaa siihen suuntaan. Ensi alussa hän oli Renqvist'in likeisimpiä ystäviä, mutta vältti tämän yksipuolisuutta, jonka tähden sitten siirtyikin Paavo Ruotsalaisen oppikunnan puolelle. Nurmijärvellä ollessaan hän useiden nuorempain avulla toimitti tämän hengellisen liikkeen äänenkannattajiksi sekä ruotsinkielisen että suomenkielisen lehden *Tidningar i Andliga ämnen, Hengellisiä Sanomia* vv. 1836—38. ja piti siihen aikaan vilkasta yhteyttä yliopistossa olevain nuorten heränneiden kanssa. Erittäin merkillinen on hänen vaikutuksensa kansanopetuksen alalla. Jo apulaispappina ollessaan Kuopiossa, jossa sen ohessa läänin vankihuoneen sielunhoito oli hänelle uskottu, hän tuli siihen vakuutukseen, että opin puute ja kerjuu ovat meillä rikosten etevimmät alkusyyt. Saatuansa vakinaisen viran Nurmijärvellä, hän innolla ryhtyi kansanopetukseen ja on pidettävä sunnuntaikoulu-laitoksen alkuunpanijana meidän maassa. Ne nuoret opettajat, jotka hän tätä tarkoitusta varten oli kasvattanut, levisivät muihinkin seurakuntiin ja niiden kanssa myöskin esimerkki ja harrastus. Myöskin muut sekä hengelliset että taloudelliset parannuspuuhat saavuttivat hänen tarkastuksensa; muun muassa hän esim. Jaakkimassa koetti parantaa naisten alhaista kotiteollisuuden kantaa, saattaen kehruu-rukit entisten värttinäin sijaan. Että vaivaishoito ja muut kunnallistoimet likeisesti liittyivät hänen innolliseen opettajaharrastukseensa, tuskin tarvinnee erittäin muistuttaa. Hänen saarnojansa on vainajan vävy, lehtori Otto Cleve Jyväskylässä, sittemmin julkaissut, nimellä: „T:ri J. F. Bergh'in *Postilla eli Saarnakirja,* koottu tekijä-vainajan jälelle jääneistä saarnoista ja saarnan-juurista" (1875), ja *Ahti-Katekismus- ja Erityis-Saarnakirja,* enimmäksi osaksi koottu T:ri J. F. Bergh vainajan jälelle jääneistä saarnoista ja saarnan-juurista" (1879). Y. K.

Bergh, Julius Immanuel, jumaluusoppinut, koulumies, synt. Suonenjoella 30 p. Maaliskuuta 1810. Isä oli Suonenjoen kappalainen Kaarle Fredrik Bergh († 1844) ja äiti tämän toinen aviopuoliso Juliana Bergh, jonka isä oli Pyhäjärven kappalainen Adam Bergh (tunnettu Suomen kielen harrastajana ja kokeistaan runollisella alalla). Isä, jonka sanotaan olleen innokkaan Jumalan sanan selittäjän ja myöskin Suomen kielen ystävän, kasvatti poikansa kurissa ja Jumalan pelvossa. Tämä tuli ylioppilaaksi 1832, filos. maisteriksi 1836, heprean kielen ja kirjallisuuden dosentiksi 1839, jumaluusopin kandidaatiksi 1844 ja vihittiin papiksi s. v. Nimitettiin v. t. jumaluusopin lehtoriksi 1844 äsken perustettuun Kuopion lukioon, ja varsinaiseksi lehtoriksi seuraavana vuonna. Saman lukion rehtorina 1850—53 hän hartaasti ahkeroi tämän laitoksen kunnossa pitämistä. Sai Limingan kirkkoherrakunnan v. 1861 ja oli jäsenenä suomalaisen raamatun-käännöksen komiteassa. Jumaluusopin tohtori 1864. Totisesti hurskaana B. yhtyi siihen herännäisliikkeesen, mikä 1830 ja 40 vuosikymmeninä levisi ympäri maatamme. Hän oli tunnetun Paavo Ruotsalaisen hartaimpia ystäviä. Paitsi akatemiallisia väitöskirjoja jumaluusopillisista aineista on hän, osittain alkuperäisesti kirjoittanut, osittain kääntänyt useita muitakin hengellisiä kirjoitelmia sekä ruotsiksi että suomeksi; viimeinmainittua kieltä hän sekä hyvin tunsi että rakasti. Valtiopäivillä 1863—64, 1867 ja 1877—78 B. oli saapuvilla pappissäädyn edusmiehenä ja otti ahkerasti osaa niissä tapahtuviin keskusteluihin. Vaikka ei sovi häntä sanoa eteväksi puhujaksi, koska esitystapansa oli jokseenkin raskas ja liian lavea, niin hän kuitenkin valtiopäivämiehenä saavutti yleistä kunnioitusta, koska hänen puheensa aina todistivat mitä hartainta intoa yhteiskunnan ja kirkon etujen edistämiseksi. Edusmies-töistänsä mainittakoon erittäin säätyjen sittemmin hyväksymä ehdotus, jonka B. teki 1877 vuoden valtiopäivillä, että miljona Suomen markkaa annettaisiin Venäjän armeijan haavoitettujen avuksi silloin kestävässä sodassa. B. kuoli 27 p. Helmikuuta 1878. Hän oli naimisissa Ruoveden kirkkoherran, provasti Kaarle Henrik Bergroth'in tyttären Olivia Wilhelmiina Bergroth'in kanssa. Th. R.

Bergman, Juhana Gabriel, lääkäri, syntyi Porissa Elokuun 28 p. 1732. Isänsä oli Juhana Bergman, kollega Porin triviaalikoulussa, ja äitinsä sikäläisen pormestarin tytär Anna Kekonius. Poika oli 6-vuotias, kun isä kuoli; hän sai kasvatuksensa Porin koulussa silloisen rehtorin J. Kraftman'in johdatuksella, kunnes Helmikuun 5 p. 1751 tuli ylioppilaaksi Turussa. Ensin hän harrasti jumaluustiedettä, mutta kun enonsa, hovioikeudenneuvos Gabriel Kekonius, hänelle jätti perinnön, lähti hän 1753 Upsalaan, jossa ryhtyi luonnontiotei-

sin ja syksyllä 1754 julkaisi väitöskirjan *D: caussis sterilitatis agrorum*. Palattuansa Turkuun suoritti Bergman 1756 filos. kandidaatitutkinnon ja julkaisi seuraavana vuonna prof. J. Kraftman'in esimiehyydellä väitöskirjan *De bonitate divina in malis physicis conspicua*, jonka johdosta hän vihittiin maisteriksi. Nyt hän ryhtyi anatomiallisiin tutkimuksiin ja sai tohtori Haartman'ilta, jonka luo hän muutti asumaan, opetusta käytöllisessä lääketieteessä. Kun Haartman kesällä 1762 lähti Ruotsiin, määrättiin Bergman hänen lääkärivirkojansa hoitamaan sekä piirikunnassa ja lasaretissa että Kupittaan lähteellä. Samaan aikaan Bergman'ille tarjottiin piirilääkärin virka Porissa, mutta hän ei siitä huolinut, vaan jatkettuaan opintoja Turussa lähti syksyllä 1765 Tukholmaan Martin'in, Schultzenheim'in ja Bergius'en luentoja kuuntelemaan, jonka ohella työskenteli arkiateri Bäck'in apulaisena sairaiden hoidossa. Upsalassa julkaisi hän s. v. Linnén esimiehyydellä väitöskirjansa *De effectu et cura vitiorum diæteticorum generali* ja nimitettiin jo Joulukuun 10 p. 1766 Haartman'in jälkeen piirikunnan lääkäriksi Turkuun, vanhemmat kilpailijansa kun eivät suomea osanneet; seuraavana vuonna hän sen ohella määrättiin lasaretinlääkäriksi. Upsalassa hän vihittiin lääketieteen tohtoriksi Marraskuun 11 p. 1768 ja 1775 sai hän assessorin arvonimen. Muiden virkojensa ohella oli hän kymmenkunta vuotta palkatta Turun kaupungin „physicus" ja hoiti 1774—76 lääkärin ammattia Kupittaan lähteellä. Hän kuoli naimatonna Marraskuun 4 p. 1793. Bergman oli oppinut ja kokenut lääkäri, joka kaikin tavoin koki edistää tiedettänsä ja hankkia yleisölle tietoja siihen aikaan tavallisista kulkutaudeista sekä neuvoja niiden välttämiseksi ja parantamiseksi. Noissa aineissa julkaisi hän monta kirjoitusta joko Turun ruotsalaisissa ja suomalaisissa sanomissa tai eri vihkoina, joista esim. mainittakoon: *Neuvo yhteiselle kansalle hyödytyxexi ja ojennusnuoraksi kuinga tavalliset kulku- ja tarttuvaiset taudit oikein ja vähällä kustannuxella taitavat estetyxi ja paratuxi tulla. I kappale. Rupulista.* Turussa 1775. (Finl. Minnesv. Män I). J. R. A.

Bergroth-suvun kanta-isä Henrik oli talollisen poika Näkkälän kylän Kallialasta Nummen kappelissa Lohjan pitäjää. Hän oli pienokaisena pudonnut astiaan, jossa oli kuumaa vettä, ja pahasti kärventynyt. Silloin oli isä sanonut: „Jos Heikki paranee, niin panen kouluun, ja hänestä pitää tulla pappi." Poika parani, tuli vihdoin 1739 pitäjänapulaiseksi Pirkkalaan ja kuoli siellä kappalaisena 1783. Hänellä oli 13 lasta, niistä Henrik Juhana sotaprovasti ja Ikaalisten kirkkoherra, Aleksanteri Wampulan ja Taneli Nakkilan kappalainen. Ensiksi mainitusta pojasta on suku levinnyt seuraavan taulun mukaan.* (Muinaismuisto-Yhdistyksen arkisto). J. R. A.

Bergroth, Julius Efraim, koulujen ylitarkastaja, syntyi Elok. 10 p. 1819 Suodenniemen kappelissa, jossa hänen isänsä Fredrik Efraim Bergroth, sittemmin Punkalaitumen kirkkoherra, silloin toimitti pitäjänapulaisen virkaa. Hänen äitinsä oli Sofia Hornborg. Ylioppilaaksi päästyänsä v. 1835 hän semmoisella ahkeruudella antautui opinharjoituksiin, että hän v. 1842 suoritti kandidaatitutkinnon, jossa hänellä oli kuudessa aineessa korkein arvosana („examen rigorosum"). Tällä tavoin saavutettuansa vakavat perustukset, ryhtyi B. heti suurella innolla opettajatoimeen. Jo v. 1844 hän nimitettiin Waasan äsken perustetun kymnaasin lehtoriksi matematiikissa ja fysiikissä. Kaksikymmentä vuotta hän toimitti tätä virkaa, jossa hänen laveat tietonsa ja etevä opettajakykynsä tekivät hänen vaikutuksensa hedelmälliseksi. B. oli jo alusta alkain mieltynyt siihen uuteen suuntaan kasvatusopissa, joka vaati havainnollista esitystapaa, vaan jolla Suomessa vielä oli ani harva edustaja. Kun sitten normaalikoulu perustettiin Helsinkiin ja siihen koettiin hankkia maamme parhaimmat opettajavoimat, niin ilolla otettiin vastaan B:n tarjomus tulla siihen yliopettajaksi, johon virkaan hän nimitettiin v. 1864. Käytyänsä ulkomailla hankkimassa itselleen tietoja siellä vallitsevista koulu-oloista, hän sittemmin normaalikoulun yliopettajana ja lehtorina taitavasti käytti sen hyväksi saavuttamansa kokemukset, ja varsin suuriksi voi todellakin arvata B:n ansiot tämän laitoksen järjestämisen suhteen. Mutta vielä laveammalle tuli B:n vaikutus ulottumaan, kun hän v. 1869 kutsuttiin jäseneksi vasta perustettuun Koulu-ylihallitukseen ja alkeisopistojen ylitarkastajaksi. Tosin ei tämä uusi koulujärjestelmä vastannut niitä toi-

* *Henrik Juhana*,
Ikaalisten provasti. † 1810.

Kustaa Juhana, Ikaalisten provasti, † 1841.	Kaarle Henrik, Ruoveden provasti, † 1841.		Fredrik Efraim, Punkalaitumen kirkkoherra, † 1835.			Niilo Aaron, Sahalahden kirkkoherra, † 1833.
Kaarle Edvard, Ätsärin kappalainen.	Frans Henrik, Keuruun provasti.	Viktor Adrian, Pöytyän provasti.	Emil Ferdinand, Someron kirkkoherra.	*Julius Efraim*, koulujen ylitarkastaja, † 1876.	Iivar Agaton, koulun rehtori.	Kaarle Nikolai, Pirttikylän kirkkoherra.

veita, joita B. siihen oli kiinnittänyt ja jotka olivat saattaneet monen isänmaan ystävän sitä lämpimästi puolustamaan; vaan yhtä suurella hartaudella hän työskenteli alallaan, siksi kun hänen voimansa murtuivat. B. kuoli Helsingissä 16 p. Syyskuuta v. 1876. — Paitsi tätä käytöllistä puolta B:n vaikutuksessa, on hän tehnyt useampia ansiokkaita, kouluissamme kauan käytettyjä *oppikirjoja algebrassa, fysiikissä, stereometriassa, mittausopissa* y. m. Sen ohessa löytyy joukko hänen kynästään lähteneitä kirjoituksia Kasvatusopillisen yhdistyksen aikakauskirjassa.

Bergroth oli nainut vuonna 1845 Karoliina Emilia Hornborg'in. Ensimmäisen vaimonsa kuoltua, hän meni uudestaan v. 1856 naimisiin Charlotta Kristiina Barcker'in kanssa. (Pedagog. Föreningens Tidskr. 1877).

Berndtson, Fredrik, kirjailija, synt. Fahlun'issa Ruotsinmaalla Huhtikuun 27 p. 1820. Hänen vanhempansa olivat „geschworner“ Ison vaskivuoren kaivoksessa, sittemmin vuorimekanikus Suomessa, Edvard Berndtson ja Anna Charlotta Falk. Tuli ylioppilaaksi Upsalassa 1839, vaan muutti kohta sen jälkeen isänsä kanssa Suomeen. Filosofian maisteri täällä 1844 ja tohtori 1847. Nimitettiin viimeinmainittuna vuonna estetiikin dosentiksi. B. astui jo hyvin nuorena esiin runoilijana, ulosantaessaan runoelman *Mathilda* 1840. Sitä seurasi joukko lyyrillisiä kappaleita, novelleja y. m., joista mainittakoon *Qvinnans skapelse* 1842; *Den gamles minnen, bilder från finska skogsbygden* 1843; *Necken,* runoll. kalenteri vuosilta 1845, 46, 47, 49; *Smärre dikter* I, 1846; *Tervehdysruno v. 1847 ja 1850 seppelöidyille maistereille; Fjäriln,* runoll. kalenteri 1851; *Noveller och teckningar,* 1851. Näytelmärunouden alalla B. on sepittänyt *Ur lifvets strid,* näytelmä 5:ssä näytöksessä, 1851, sekä muutamia pienempiä näytelmiä: *Friaren från Åbo, Enleveringen, Kungens porträtt, Tiden theaterdirektör, De tre gåtorna, Theodora, Giftermålskandidaten.* Piti 1850 kansantajuisia luennoita ihmissielun luonnosta ja olemuksesta. Sitä paitsi hän on kirjoittanut akatemiallisia väitöskirjoja, käsikirjoja matkustaville sekä ruotsiksi kääntänyt suuren joukon draamallisia kappaleita, romaaneja tieteellisiä teoksia y. m., Saksan, Franskan, Englannin ja Tanskan kielistä. — Vv. 1844 —49 sekä 1851 B. toimitti *Morgonbladet;* 1852, 1866 ja seuraavina vuosina hän oli aputoimittaja *Finlands Allmänna Tidning'*issä ja 1853—65 saman lehden päätoimittaja. Nimitettiin toimituspäälliköksi kenraalikuvernöörin kansliassa 1855.

Etevin B:n runollisista tuotteista on epäilemättä „Ur lifvets strid“ (elämän taistelusta) niminen näytelmä, joka kauniilla kielellään, näyttämömukavuudellaan ja kuvaelmillaan 1808 vuoden sodasta ensi kerran-näyteltäessään (Helsingissä 1851) herätti yleistä suosiota. Proosallisena kirjailijana B:llä on sievä ja sukkela kirjoitustapa (esm. novelleissaan), ja hänen arvostelunsa taiteellisista sekä kaunokirjallisista aineista todistavat usein hienoa aistia.

B. on naimisissa Augusta Kristiina de la Chapelle'n kanssa, jonka vanhimmat olivat senaatori, vapaherra Albrekt Fredrik Richard de la Chapelle ja Anna Charlotta Sacklén.

Beroni I, Suomen piispa vv. 1245(?)—58. Edellinen vuosiluku on se, jona hänen edeltäjänsä Tuomas sai virastansa eron; mutta epäilemistä on, tuliko Beroni ennen v. 1248 piispaksi. Muutoin hänestä tiedetään, että hän oli Länsigötinmaalta kotoisin ja kuningas Eerik Eerikinpojan sukulainen, ja että hän oli ollut tämän kuninkaan kanslerina. Voimme arvata, että hänen kehoituksestaan Birger jaarlin retki Hämeesen pantiin toimeen; ainakin mainitaan, että hän heitti Ruotsin kuninkaan haltuun ne verot, jotka Suomalaiset siihen asti olivat ainoastaan kirkolle maksaneet, niin että maamme, joka sitä ennen oli ollut kirkollisena lähetys-alueena, muuttui Ruotsin valtakunnan osaksi. Beronin kuolinvuosi 1258 mainitaan ainoastaan Messenion historiassa. Hän haudattiin Räntämäen kirkkoon, joka silloin näkyy olleen piispanistuimena. (Porthan, Chron. Ep.). Y. K.

Beroni, laamanni, on tässä mainittava siitä syystä, että hänen nimensä liittyy Ruotsin lakilaitoksen ensimmäiseen ilmestymiseen Suomessa. Emme sen vuoksi voi varmuudella sanoa, että hän on ollut Suomen ensimmäinen laamanni, vaan on mahdollista, että hän on ollut ainoastaan laamannin sijaisena eli ala-laamannina milloin missäkin maamme osassa. Hän nimittää itseänsä v. 1324 „Bero legifer“, v. 1327 „Biorno legifer“, v. 1332 „Bero legifer partium orientalium Finlandiæ“ s. o. (Varsinais-)Suomen itäisten osain laamanni, v. 1345 „Bero legifer Nylandiæ“ s. o. Uudenmaan laamanni, ja v. 1347 „Byörn lagman“ (Kokemäellä tehdyssä tuomiossa). Mutta samaan aikaan tavataan v. 1326 eräs Inge Dyækn „legifer Nylandiæ“ (Rydberg, Sveriges traktater I, s. 519). Beronin syntyperästä ja elämästä emme tiedä mitään. (Porthan, Chron. Ep., s. 276). Y. K.

Bese, Gunilla, Eerik Tuurenpoika Bielke'n puoliso ja leski, vetää hetkeksi huomion puoleensa Steen Stuure nuoremman aikana. Hänen isänsä oli ruotsalainen valtaneuvos Juhana Steeninpoika Bese († 1505), ja äiti oli Kaarina Gädda. Tultuansa v. 1499 Eerik Tuurenpojan puolisona Wiipurin linnanrouvaksi, Gunilla Bese miehensä kuoleman jälkeen (keväällä 1511) yhä piti läänityksen hallussaan lähes kaksi vuotta. Syynä oli Ruotsin valtioseik-

kain epävakainen tila; sillä Svante Stuure oli jo täydessä riidassa valtaneuvoskunnan kanssa, ja Svante herran kuoltua Steen Stuure nuorempi tosin pakotti vastapuolueen alamaisuuteen, mutta ei ehtinyt Suomeen tulla ennenkuin Syyskuussa 1512. Hallitus Ruotsissa oli nyt päättänyt, että Wiipurin läänitys ja rajan puolustus oli uskottava Niilo Boonpoika Grüp'ille, ja tämä saapuikin tähän aikaan läänin rajoille, vaatien sen haltuunsa. Mutta Gunilla rouva valvoi omaa ja lastensa etua eikä päästänyt tulijaa linnaansa. Pitkän kirjevaihdon perästä Gunillan ja Hämeenlinnassa oleksivan Steen Stuure'n välillä sovittiin niin, että Wiipurin lääni Savon kanssa vasta seuraavana keväänä oli heitettävä, ei Niilo Boonpojalle, vaan Gunillan vävylle Tönne Eerikinpoika Tott'ille. Gunilla sai elatukseekseen muita läänityksiä Ruotsin puolella ja näkyy eläneen vielä v. 1528. [Handl. rör. Skand. hist. XXIV]. Y. K.

Bielke, aatelissuku (vaakunana kaksi keltaista ortta sinisellä alustalla) on Ruotsinmaan vanhimpia heimoja, jonka alkuperää voidaan seurata taaksepäin Maunu Latolukon aikoihin asti: Suomen historiassa ovat useat sen jäsenet saavuttaneet mainittavan sijan, nimittäin: Niilo Tuurenpoika, Itämaiden laamanni († 1364), jonka aikana Suomenmaa saavutti oikeuden olla osallisena kuninkaanvaalissa; hänen veljenpoikansa pojan-pojan-poika Eerik Tuurenpoika († 1511), joka Svante Stuure'n aikana oli ylimmäisenä käskynhaltijana Suomessa, ja Gunilla Bielke, edellisen pojanpojan tytär, joka oli kuningas Juhana III:n jälkimmäinen puoliso; Tuure Pietarinpoika, Eerik Tuurenpojan veljenpoika, joka vv. 1555—57 oli Wenäjän sodan tähden asetettu Kustaa Fincke'n apumieheksi Savonlinnaan; ja tämän poika vapaherra Niilo Bielke, Turun hovioikeuden ensimmäinen presidentti. — Samaan sukuun kuuluivat myöskin veljekset Hogenskild Bielke ja Tuure Bielke (viimeksi mainitun orpanat), jotka valtaneuvoksina liittyivät Sigismundon puolueesen ja mestattiin, jälkimmäinen Linköping'issä v. 1600, edellinen Tukholmassa v. 1605. Näiden äiti, tunnettu nimellä „Suomalainen Anna Åkerö'ssä" oli meidän maastamme kotoisin; sillä hänen vanhempansa olivat olleet tuo Suomessa toimiva Klemet Hogenskild(†1512) ja nuoremman Henrik Bitz'in leski Anna Hannuntytär Tott (ks. Bitz, Henrik), Y. K.

[Bielke], Niilo Tuurenpoika, Itämaiden laamanni, oli niitä Ruotsin ylimyksiä, jotka kuningas Maunu Eerikinpojan aikana valmistivat aristokratian kohottamista. Hän oli jo v. 1344 valtaneuvoksena, tuli sitten Smålannin laamanniksi, päälliköksi Kalmariin ja useat erät valtakunnan drotsetiksi. Kun Maunu kuninkaan poika Eerik oli anastanut hallituksen ja lähti Suomeenkin v. 1357, näkyy Niilo Tuurenpoika häntä tänne seuranneen ja jäi maahamme Wiipurin linnan-isännäksi sekä Suomen ylimmäiseksi käskynhaltijaksi. Luultavasti hän samalla kertaa tuli Suomenmaan eli, niinkuin silloin sanottiin, Itämaiden laamanniksi. Kun Maunun toinen poika Haakon korotettiin valta-istuimelle, Niilo Tuurenpoika toimitti itsellensä ja omalle laamannikunnalleen, s. o. Suomenmaalle, saman osallisuuden kuninkaan vaalissa, kuin Ruotsin vaalikunnilla vanhastaan la'in mukaan oli. Tämä tapahtui Helmik. 15 p. 1362. Mutta jo seuraavana vuonna hän on niiden joukossa, jotka kutsuvat Albrekt Meklenburgilaisen kuninkaaksi. Kun syksyllä 1364 kuningas Albrekt lähti Suomenmaahan Turun linnaa piirittämään, tuli Niilo Tuurenpoika, jonka hallussa Wiipuri oli, hänelle avuksi, mutta kaatui silloin Turun linnan edustalla, nähtävästi Joulukuun alulla 1364. Y. K.

[Bielke], Eerik Tuurenpoika, Suomen käskynhaltija, on merkillisimpiä miehiä niistä Ruotsin ylimyksistä, jotka meidän maassa ovat hallinneet. Hänen isänsä oli tuo tanskanmielinen valtaneuvos Tuure Tuurenpoika, tunnettu nimellä „talonpoikainteurastaja" († 1488), ja äiti oli Ingrid Körning, kotoisin Tanskasta. Eerik Tuurenpoika mainitaan ensi kerta v. 1489 voutina Tukholman linnassa, oli vv. 1495—99 Stegeborg'in linnan päällikkönä Itägötinmaalla, tuli nähtävästi Hannu kuninkaan kruunauksessa ritariksi ja sai v. 1499 samalta kuninkaalta läänitykseksi Wiipurin linnan ja läänin Savonlinnan kanssa. Kaksi vuotta sen jälkeen Ruotsalaiset hylkäsivät Hannu kuninkaan, ja kesällä 1502 Steen Stuure vanhempi tuli Suomeen pakottaaksensa Suomen linnat alamaisuuteensa. Turun linna kauan vastusti, mutta Wiipurin haltija yhtyi Stuure'n kanssa Hollolan pappilassa ja teki siellä sovintonsa Heinäk. 25 p. 1502. Kirjeellänsä mainittuna päivänä hän ilmoitti Hannu kuninkaalle, ei voivansa erottaa itseänsä muusta Ruotsin valtakunnasta, koska tylyt Venäläiset toiselta puolen alinomaa ahdistivat; pyysi sen vuoksi, että kuningas laskisi hänet vapaaksi entisestä uskollisuuden sitoumuksesta. Tanskan kuningas ei näy käsittäneen tätä käytöstä vielä täydelliseksi luopumukseksi; sillä kun Steen herra oli kuollut ja Svante Niilonpoika v. 1504 Tammikuussa oli valtionhoitajaksi tullut, kirjoitti Hannu kuningas vielä kerran Eerik Tuurenpojalle, kehoittaen häntä uskollisuuteen. Tämä asettuikin ensi aluksi vartoomaan, mitenkä asiat muodostuisivat. Suomen säädyt olivat jo Maaliskuun alulla tunnustaneet Svante herran valtionhoitajaksi, ja tämä tuli Heinäkuussa itse tänne, mutta sai Raseporissa turhaan varrota Wiipurin isännän tuloa ja oli jo paluumatkalla

Ruotsiin, kun vihdoin Turussa näkyy yhtymys tapahtunean Elokuun lopussa. Eerik Tuurenpoika silloin tehtiin ylimmäiseksi päälliköksi Suomessa ja sai läänityksenä yhä pitää Wiipurin ja Savonlinnan. Seurauksena oli, että Hannu korjasi hänen Tanskassa olevat äidinpuoliset tiluksensa, ja tästä pitäin hän on Unionin kiivaita vihamiehiä. Hänen toimenansa seuraavina vuosina oli toiselta puolen puolustella maamme rannikoita Tanskan merirosvomisia vastaan ja toiselta puolen sovitella Venäläisten kanssa, joita Hannu kuningas kiihoitti hyökkäämään maahamme. Jälkimmäisessä toimessa hän onnistuikin, mutta Tanskalaisten tuhotöitä hän ei voinut estää (ks. Hannu, kuningas). Vähitellen hänen välinsä valtionhoitajan suhteen tuli vähemmin ystävälliseksi. Svante herra, joka oli pahoillaan jo Ahvenanmaan ryöstöstä ja Kastelholman hävityksestä, missä Eerik Tuurenpojan veli, Steen Tuurenpoika, oli linnanhaltijana ollut, syytti häntä laimeudesta Suomen rantamaiden puolustuksessa; Eerik herra taas valitti, että valtionhoitaja ynseästi kohteli häntä ja hänen ystäviään. Unioni-puolue Ruotsissa, joka nyt alkoi päätänsä kohoittaa Svante Niilonpoikaa vastaan, oli jo aikonut Eerik Tuurenpojan valtionhoitajaksi; vaan sitä ennen hän kuoli Wiipurissa Toukokuussa 1511. „Koko maa suree häntä“, kirjoitti tästä asiasta eräs Suomalainen munkki. Meillä onkin monta todistusta, että hän hartaudella valvoi maamme etuja. Jo v. 1504 hän muistutti neuvoskuntaa, että Suomen virkoihin pitäisi asettaa kotimaisia ymmärtäväisiä miehiä, „enemmän kuin tähän saakka on tapahtunut“. Saadaksensa mukavampaa kulkua Savon ja Wiipurin välille, hän mainitaan aloittaneen kaivantotyötä niillä paikoin missä nyt on Saimaan kanava ja on niinmuodoin kaikkien ensin käsittänyt tämmöisen laitoksen tarpeellisuutta. Hänen puolisonsa oli Gunilla Bese, joka miehensä kuoleman jälkeen otti läänityksen haltuunsa (ks. Bese, Gunilla). Heillä oli useita lapsia, joista vanhin Kaarina oli naitu Raseporin linnanhaltijalle, Tönne Eerikinpoika Tott'ille.

Y. K.

Bielke, Gunilla, Juhana III:n jälkimmäinen puoliso, oli syntynyt Kesäk. 25 p. 1568. Isä oli valtaneuvos Juhana Akselinpoika Bielke, ja äiti Margareeta Posse. — Juhana III, joka oli leskeksi jäänyt Katariina Jagellottaresta, alkoi pian etsiä toista toveria ja loi silmänsä tähän 16:vuotiaasen aatelisneiteen, vaikka kuninkaan veli ja sisaret vastustivat, vaatien että hän naisi jostakin ruhtinaallisesta huoneesta. Myöskin Gunilla neitsyt antoi ensi aluksi rukkaset, josta kuningas niin suuttui, että löi mokomaa tyttö hattaraa kintaallansa kasvoihin; mutta Gunillan sukulaiset vihdoin taivuttivat hänen vastahakoista mieltänsä. Häät vietettiin Westerås'issa Helmik. 15 p. 1585. Gunilla Bielke oli kuninkaallisen puolisonsa äidin sisarenpojan tytär. Tämä avioliitto näkyy paljon vaikuttaneen kuninkaan uskonnollisiin tuumiin; sillä tämän perästä hänen katoliset ja liturgialliset harrastuksensa laimenevat. Juhanan kuoltua v. 1592, Gunilla siirtyi Bråborg'iin Itägötinmaalle, jossa kuoli Heinäk. 19 p. 1597. — Paitse Bråborg'in oli kuningatar Gunilla saanut huomenlahjakseen suurimman osan Alista Satakuntaa sekä muutamat lähiset seudut Varsinais-Suomea. Nämä alat olivat: Porin kaupunki ja kartano Ulvilan, Euran ja Eurajoen pitäjäin kanssa sekä Köyliön neljäskunta, vieläpä Kokemäen kartano ja pitäjä; sen ohessa Saaren kartano ynnä Mynämäen pitäjä ja metsäkulma, Wehmaan ruotsalais-osa ja Wehmaan suomalais-osassa Karintaustan neljäskunta. Tästä läänityksestä hän nautitsi tulot kuolemaansa saakka, mutta ei näy itse käyneen Suomessa. — Gunilla Bielke'n poika oli Juhana herttua, joka syntyi Huhtik. 18 p. 1589 ja sai arvonimen Suomen herttua, mutta ei milloinkaan meidän maastamme läänitystä nauttinut. Hän kuoli v. 1618.

Y. K.

Bielke, Niilo, vapaherra, Turun hovioikeuden ensimmäinen presidentti, oli syntynyt v. 1569. Isä oli valtaneuvos Tuure Pietarinpoika Bielke Salestad'in herra ja äiti Sigrid Svantentytär Stuure. Matkusteltuansa ulkomailla Niilo Bielke meni Kaarlo herttuan palvelukseen v. 1594, seurasi v. 1599 herttuan kanssa Suomeen ja istui siinä tuomiokunnassa, joka Turun raastuvassa Marrask. 7 p. tuomitsi Arvid Stålarm'in seuralaisineen kuolemaan, oli seuraavana vuonna Linköping'inkin veri-tuomioissa osallisna ja seurasi sitten herttuan kanssa Liivinmaalle, tuli valtaneuvokseksi v. 1606 ja vapaherraksi v. 1608, saaden Korpon pitäjän Suomessa vapaherrakunnaksi. Lähetettiin v. 1612 Suomeen, ottamaan uskollisuuden valaa tämän maan asukkailta nuorelle Kustaa Aadolfille ja tutkimaan maan oloja, oli Ruotsin asiamiehenä rauhanteossa Tanskan kanssa v. 1613, tuli v. 1614 jäseneksi Svean hovioikeuteen, määrättiin v. 1615 tutkimaan Inkerinmaan ja Käkisalmen läänin oloja, oli vihdoin vv. 1621, 1622, kuninkaan sodassa ollessa, määrätty hoitamaan hallitusta kotosella. Kun Turun hovioikeus Kesäk. 15 p. 1623 säädettiin asetettavaksi, määrättiin Niilo Bielke sen presidentiksi ja samana päivänä myöskin koko Suomenmaan kenraalikuvernööriksi. Lokak. 31 p. samana vuonna hän astui virkaansa, ja sanotaan että hän oli taitava ja jäntevä herra. Mutta asemaansa hän oli varsin vähän tyytyväinen, varsinkin koska ei osannut maan kieltä, ja pyysikin jo seuraavana vuonna päästä pois

„tästä pahasta ja barbarisesta paikkakunnasta“. Vasta Kesäk. 5 p. 1630 hän vapautettiin presidenttivirasta. Seuraavana vuonna Helmikuussa kuninkaallinen kirje Stettin'istä antoi hänelle luvan kokonaan palata Ruotsiin, jossa hän sitten hoiti erinäisiä virkoja ja vihdoin kuoli v. 1636. (Lagus, Åbo Hofrätts hist.). Y. K.

Bilang, von, Jaakko Juhana, kapteeni, norsunluun leikkaaja, syntyi 1739 Marraskuun 1 p. Vanhempansa olivat samanniminen kapteeni Pohjanmaan rykmentissä ja Ristiinan provastin tytär Anna Liisa Wendelius. Enimmän aikansa vietti Bilang ulkomailla; palveli ensin Franskan sotaväessä, siirtyi sitten luutnanttina 1770 Ruotsin sotaväkeen, josta erkani kapteenina. Hän kuoli Helsingissä v. 1808 Toukokuun 5 p. Bilang on norsunluuhun leikannut useita tauluja, muun muassa Suursaaren meritappelun 1788, joita hän Tukholmassa pani esille maalaus- ja kuvanleikkaaja-akatemian näyttelyissä, ja kutsuttiin 1796 Lokakuun 17 p. mainitun akatemian jäseneksi (vrt. Öfversigt af F. Vet. Soc:s Förhandl. 1874—75). J. R. A.

Bilmark, Juhana, professori, lahjoittaja, syntyi 3 p. Heinäk. 1728 Ruotsissa Skaran kaupungissa, jossa hänen isänsä oli kymnaasin lehtorina. Skaran senaikuinen piispa, jalo Suomalainen Daniel Juslenius, vaikutti todennäköisesti siihen, että nuori Bilmark, päätettyänsä koulukäyntinsä, suoritti ylioppilastutkintonsa 1746 Turussa, jossa muuten toinen Skaralainen, Algot Scarin, oli historian professorina. Kohta sen jälkeen tuli hän kotiopettajaksi professori Pryss'in perheesen, jossa toimessa hän pysyi vuoteen 1754. Alussa Bilmark'ia suuresti miellytti matematiiki, mutta nähtävästi Scarin'in kehoituksesta hän sittemmin kääntyi erinomaisella innolla historialliselle alalle ja tehtiinkin professoriksi siveysopissa ja historiassa v. 1763, jota virkaa hän toimitti 38 vuotta aina kuolemaansa asti. Kuinka erinomaisen ahkera tutkija Bilmark oli, osoittaa ne 232 väitöskirjaa, joista useimmat hän itse oli kirjoittanut, vaan myöskin muut nähtävästi ovat syntyneet hänen johdollansa. Painettujen väitösten lukumäärässä siis ei ole häntä voittanut kukaan meidän yliopistossamme. Vielä 73-vuotisena muutamia päiviä ennen kuolematansa julkaisi hän väitöksen, jonka tarkastamista kuitenkin kuolema esti. Lukuisissa kirjoituksissaan hän käsittelee joko siveys- tai lain-opillisia tai historiallisia kysymyksiä. Erittäin mielellään hän liikkuu Ruotsin, Suomen tahi Venäjän historian alalla. Hänen historiallinen katsantotapansa useimmissa hänen teoksissaan on vielä tuo tunnettu Rudbeckiläinen, josta epäkritillisesta katsantotavastansa hän myöhemmin luopui, kun Ruotsissa historian tutkimus oli saanut enemmän kritillisen suunnan Lagerbring'in kautta. Niinä aikoina hän alkoikin kirjoittaa ehkäpä tärkeintä teostaan, *Turun akatemian historia*, 1770—76, 1801, joka sittemmin on ollut perustuksena kaikille myöhemmille teoksille samassa aineessa; samoin kuin hänen *Muistutuksensa Paavali Juusten'in Piispain kronikaan* vaikuttivat siihen, että Porthan ryhtyi samaan aineesen; sen ohessa hän ahkerasti kirjoitteli senaikuisiin ruotsinkielisiin sanomalehtiin. Yksityisessä elämässään hän oli vaatimatoin, hyväntahtoinen, tarkka velvollisuuksiensa täyttämisessä, vaan perheellistä onnea hän ei saanut nauttia, sillä hänen vaimonsa, ratsumestari J. Hastfer'in tytär Ulriika Helena, jonka hän v. 1776 oli nainut, kuoli jo ensimmäisen vuoden kuluessa. Lähellä Turkua hänellä oli maakartano, jossa hän aina kesä-aikoina oleskeli, harjoittaen maanviljelystä ja kasvitarhan hoitoa. Toimeliaana aina viimeiseen asti hän kuoli 12 p. Huhtik. 1801. — Säästäväisyydellään oli hän koonnut melkoisen omaisuuden, jonka hän testamentissaan oli määrännyt jaettavaksi useammalle haaralle: Turun ja Skaran köyhille, samain kaupunkein kouluille, maanviljeljöille; mutta suurimmassa määrässä sai yliopisto nauttia hänen anteliaisuudestaan ja vielä nyt jaetaan vuosittain sadanmarkan suuruisia Bilmark'in stipendiä kymmenen, apuraha kirjastolle annetaan y. m. Syystä siis yliopisto kaksi vuotta hänen kuolemansa jälkeen pystytti hänen haudallensa patsaan, joka on ensimmäinen yleisillä varoilla kustannettu muistomerkki, minkä joku Suomen kansalainen on saanut. (Hist. Arkisto VI).

Birger Maunupoika Bjälbo'n herra, Ruotsin valtakunnan jaarli, kuului Folkung'ein mahtavaan ylimyssukuun ja tuli itse samannimisen hallitsijasuvun kanta-isäksi. Suvun vanhaa mainetta ja arvoa todistavat pohjoisten valtakuntain kaikki aikakirjat. Birgerin iso-isän isä, Folke Paksu, oli nainut Tanskan kuninkaan Knuutti Pyhän tyttären, Ingrid'in. Tämän pariskunnan pojan-poikia olivat veljekset Birger Brosa jaarli ja Maunu Minnisköld; jälkimmäisen poikia taas oli puheena-oleva Birger Bjälbo'n herra, joka nai kuningas Eerik Sammalkielen sisaren, Ingeborg'in, ja vihdoin v. 1248 tuli kuninkaallisen lankonsa jaarliksi. Paavillinen legaati Wilhelm Sabinalainen, joka samana vuonna Ruotsissa kävi, todistaa, että Birger jaarli jo silloin „oli melkein kokonaan maan hallitsijana“. Seuraavana vuonna syksyllä jaarli lähti ristiretkelle Hämäläisten maahan ja perusti siellä Hämeenlinnan. Sillä välin Eerik kuningas kuoli, Helmik. 2 p. 1250, ja kun Birger ensi keväänä palasi Ruotsiin, olivat maan ylimykset jo valinneet Ruotsin kuninkaaksi hänen vanhimman poikansa, Waldemar'in, joka oli Eerik

Sammalkielen sisarenpoika. Birger tuli tietysti poikansa holhojaksi. Seuraavana vuonna hän kukisti vaarallisen kapinan, jonka useat Ruotsin ylimykset olivat nostaneet häntä vastaan, ja naitti tyttärensä, Rikissan, Norjan kuninkaalle, nuorelle Haakonille. Myöskin Tanskan kanssa hän naimisten kautta rakensi liittoa ja ystävyyttä. Jaarlin ensimmäinen puoliso kuoli v. 1254; mutta v. 1261 hän otti toiseksi puolisokseen Tanskan kuninkaan, Abel vainajan, lesken, joka oli nimeltä Mechtild ja kotoisin Holstein'ista. Melkein samaan aikaan hän myöskin toimitti pojallensa, Waldemar kuninkaalle avioksi tanskalaisen prinsessan Sofian, joka oli Eerik Auraveron tyttäriä. Ulkonaisen rauhan suojassa Birger käänsi huolensa sisällisten olojen parantamiseen ja on ajanmukaisella lainlaatimuksella perustanut itsellensä pysyväisen maineen Ruotsin valtakunnan historiassa. Naiset olivat siihen saakka olleet kaikesta perimis-oikeudesta erotettuina; mutta Waldemar kuninkaan häissä Birger sääsi, että sisaren piti periä puoli osaa veljen suhteen. Väkivaltaisuuden häätämiseksi Birger on antanut nuo tunnetut rauhanla'it; yksityiskoston oikeutta hän ei voinut kokonaan lakkauttaa, mutta hän kielsi „la'ittoman koston" ja antoi kuninkaan valalla vahvistaa „koti-, käräjä-, kirkko- ja naisrauhan". Myöskin orjuuden rajoittamiseksi hän antoi säännön, ett'ei kukaan Ruotsin mies saisi antaa itseänsä orjaksi. Kaupan edistämiseksi hän vihdoin rakensi liittoja Hansa-kaupunkien kanssa ja varusti Tukholman kaupunkia linnoituksilla, niin että häntä on pidetty tämän pääkaupungin varsinaisena perustajana. Näin tämä Ruotsin viimeinen jaarli oli kuolemaansa saakka valtakunnan varsinaisena hallitsijana. — Birger jaarli kuoli v. 1266, Lokak. 21 p. Bjälbo'ssa Itägötinmaalla. Hänen jälkeensä jäi neljä poikaa ja kaksi tytärtä, kaikki hänen edellisestä avioliitostaan. Pojat olivat: Waldemar kuningas, Maunu, hänkin sitten kuninkaana liikanimellä Latolukko, Eerik ja Pentti. Viimemainittu oli antaunut hengelliseen säätyyn, mutta tuli sen ohessa Suomen herttuaksi.

Y. K.

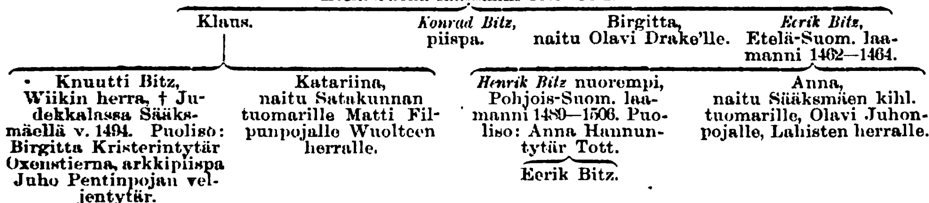
Birger Maununpoika, kuningas vv. 1290—1319, oli Maunu Latolukon vanhin poika, syntynyt v. 1280. Jo neljävuotiaana hän Skeninge'ssä valittiin isänsä seuraajaksi ja oli ainoastaan kymmenenvuotias, kun Maunu kuningas Joulukuussa 1290 kuoli, jättäen valtionhoidon marskille Torkel Knuutinpojalle. Maunu kuninkaan leski, Helvig, kotoisin Holstein'istä, ei näy minkäänlaisiin valtio-asioihin sakaantuneen, mutta eli kylläksi kauan nähdäksensä poikiensa eripuraisuuden ja perikadon. V. 1298 vietettiin nuoren Birger kuninkaan häät tanskalaisen prinsessan Margareetan eli Märtan kanssa, joka oli Ruotsin hovissa kasvatettu, ja neljä vuotta sen jälkeen kuninkaallinen pariskunta kruunattiin v. 1302. Tämän perästä Torkel Knuutinpoika erkani valtionhoidosta ja kuninkaan nuoremmat veljet sen ohessa saivat itsellensä määrätyksi eri herttuakuntia: Eerik herttua Sörmlannin ja Waldemar herttua Suomen. Mutta varsin pian alkoi epäluuloa syntyä veljesten välillä. Jo v. 1304 kuningas marskin neuvon mukaan katsoi tarpeelliseksi vaatia veljiltänsä kirjallisen vakuutuksen heidän alamaisesta mielenlaadustaan; nämä sitten etsivät apua Norjan puolelta, mutta pakotettiin pian sovintoon. Silloin herttuat kavalassa tarkoituksessa viettelivät Birgeriä epäluuloon Torkel Knuutinpoikaa vastaan; marski otettiin kiinni, tuomittiin ja mestattiin Helmikuussa 1306. Kun kuningas näin oli kadottanut parahimman tukensa, ei kulunut kahdeksaa kuukautta, ennen kuin hän perheinensä joutui petollisella päällekarkauksella veljiensä vangiksi ja sai nyt puolentoista vuotta istua Nyköping'in linnassa. Se sovinto, johon Birger kuningas v. 1308 pakotettiin ja jonka hän valalla pyhän sakramentin kautta vahvisti, oli liian häpeällinen, että siitä olisi sopinut toivoakaan pysyväistä rauhaa. Kuninkaalle, näet, silloin ei jäänyt kuin Itägötinmaa ja Smålanti sekä Gotlanti ja Ölanti; mutta koko muu valtakunta tuli herttuain haltuun, — siihen luettuna myöskin koko Suomenmaa, joka tähän saakka oli pysynyt kuninkaan vallan alla, vaikka Waldemar oli sen herttuaksi määrätty. Seuraavat seitsemän vuotta ovat täynnä sotia ja rettelöitä, joihin myöskin lähivaltakuntain kuninkaat, Eerik Menved Tanskassa, kuningattaren veli, ja Haakon Norjassa, joka naitti tyttärensä Eerik herttualle, ehtimiseen sekaantuvat. Sillä välin Ruotsin valtakunta useat kerrat uudesti jaetaan. V. 1310 Wiipurin linna ja lääni joutuu kuninkaalle, mutta Hämeen ja Turun linnat lääneinensä jäävät herttuain haltuun. Veljesriidan loppu oli kamalinta, mitä Ruotsin historiassa milloinkaan on tapahtunut. Loppuvuodella 1317 kuningas houkutteli molemmat veljet luoksensa Nyköping'in linnaan, joka nyt oli jaon mukaan hänen hallussaan ja otti heidät petollisesti vangiksi. Mutta maassa nousi yleinen kapina, niin että Birger'in täytyi jälleen etsiä apua Tanskasta. Tällä välin herttuain puolue tuli Nyköping'iä piirittämään; mutta ennen kuin linna valloitettiin, olivat herttuat saaneet surmansa vankitornissa, kesällä 1318. Vaan Birger oli valtakunnan menettänyt; hän pakeni ensin Gotlantiin ja sitten Tanskaan, ja hänen sijaansa valittiin Moran käräjissä Heinäk. 8 p. 1319 Eerik herttuan kolmevuotias poika, Maunu Eerikinpoika, Ruotsin kuninkaaksi. Vuotta myöhemmin

mestattiin Tukholmassa Birger kuninkaan 20-vuotias poika, Junker Maunu, joka ei ollut mihinkään syypää. Birger kuningas itse kuoli Tanskassa maanpakolaisena Toukok. 31 p. 1321, hänen puolisonsa Märta vasta v. 1341. Aikakauden siveellinen kurjuus ja Birger'in oma heikkous ja vaihemielisyys olivat olleet syynä hänen onnettomuuteensa. — Birger'iltä on säilynyt kaksi asetusta, jotka koskevat meidän maata. Toinen, annettu Kesäk. 1 p. 1303 antaa suojelusta niille ruotsalaisille uutis-asukkaille, jotka olivat alkaneet asettua Suupohjan rannikoille. Toinen, annettu Lokak. 1 p. 1316, lupaa la'in turvaa Karjalan naisille nähtävästi Wiipurin linnaväkeä vastaan. Y. K.

Bitz, suku. Luultavasti ulkomaasta Suomeen siirtyneenä 14:nnen vuosisadan loppupuolella, on tämä suku Unionin aikana pitänyt tärkeän sijan kotimaisessa aatelistossamme. Ensimmäinen täällä mainittu jäsen oli eräs Kort (Konrad) Bitzer Tenholassa vv. 1395 ja 1399. Hänen pojaksensa sopii arvata Etelä-Suomen laamannin, Henrik Bitz *vanhempi,* joka näyttää kuolleen v. 1462 paikoilla ja oli nainut Turun linnanisännän Klaun Lydekenpojan tyttären, Annan, Diekn-suvusta. Näiden poikia olivat sekä Eerik Bitz, Etelä-Suomen laamanni vv. 1462—64, että Suomen piispa Konrad Bitz († 1489). Eerik Bitz'in poika oli Henrik Bitz nuorempi, Pohjois-Suomen laamanni vv.1489—1506. Pian sen jälkeen suku näkyy sammuneen. Kuitenkin tavataan seuraavilla vuosisadoilla eräs suku Bock Pukkilassa (Piikkiön pitäjässä), joka kantoi kilvessään Bitz'ien vanhaa vaakunaa, kaurista eli pukkia, ja mainitaan samasta kannasta lähteneen; mutta mitenkä se liittyi Keskiajan Bitz'eihin, ei varmuudella tiedetä.* Y. K.

Bitz, Henrik vanhempi, Etelä-Suomen laamanni, mainitaan jo v. 1420 asemiehenä ja tuli ritariksi kuningas Kristoferin kruunauksessa v. 1441. Vv. 1437—1453 hän tavataan tuomarina Halikon kihlakunnassa, jossa myöskin oli hänen asumakartanonsa, Viik Kemiön pitäjässä. Kun Kaarlo Knuutinpoika v. 1448 nousi valta-istuimelle, tuli Bitz valtaneuvokseksi ja kävi seur. vuonna Ruotsin asiamiesten joukossa Gottlannissa. Vuodesta 1456 alkaen hän tavataan Etelä-Suomen laamannina. Että Kaarlo Knuutinpoika häneen pani suurta luottamusta, havaitaan siitäkin, kun Henrik Bitz on niiden kuuden miehen luvussa, mitkä tuo Dantzig'iin paennut kuningas ehdottelee sovintotuomareiksi riidassaan Upsalan arkkipiispan ja Unioni-puolueen kanssa, keväällä 1457. Mutta kun Kristian I samana vuonna kutsuttiin Ruotsiin, antoi Bitz, niinkuin muutkin Suomen miehet Juhannuspäivänä Turussa suostumuksensa tanskalaisen kuninkaan vaaliin. Ennen kuin uusi vallankumous oli tuonut Kaarlon takaisin Ruotsiin, oli Henrik Bitz jo kuollut v. 1462. Naimisensa kautta Anna Diekn'in kanssa hän oli liittynyt maamme etevimpiin sukuihin (ks. Diekn-suku). Hänen lapsistaan mainitaan neljä, nimittäin: Klaus, jonka elämänvaiheita ei tunneta, Eerik Bitz, isänsä seuraaja Etelä-Suomen laamannivirassa († 1464), piispa Konrad, josta alempana, ja tytär Birgitta, naitu Olavi Drake'lle. Y. K.

Bitz, Konrad, Suomen piispa vv. 1460—1489, oli laamanni Henrik Bitz vanhemman poika, arvattavasti syntyneenä v. 1420 paik., koska hän jo v. 1438 sisäänkirjoitettiin Leipzig'in yliopistoon. Maisterina kotimaahan palattuaan, hän nähtävästi jo v. 1450, Olavi Maununpojan jälkeen, tuli tuomioprovastiksi ja valittiin v. 1460 saman Olavi Maununpojan seuraajaksi piispanistuimelle. Tavallisuuden mukaan hän nyt lähti Italiaan vahvistusta saamaan ja vihittiin Sienassa. Pitkän virka-aikansa kuluessa Konrad Bitz näkyy innolla hoitaneen Suomen seurakunnan etuja ja valvoneen sen järjestystä; muun muassa piispain-kronika mainitsee, että tuomiokirkko hänen toimellaan sai kaksi uutta kuoripappia entisten kymmenen lisäksi ja uuden niinkutsutun Pyhäinmiesten kappelin alttarinensa, ja että hänen aikanansa suuri paljous kivisiä kirkkoja maassamme rakennettiin. Myöskin erinäinen messukirja Suomen seurakuntaa varten, „Missale ecclesiæ Aboensis“, painettiin hänen toimellansa v. 1488 Lybeck'issä, ja on tämä ensimmäinen Suomen tarvetta varten painettu kirja. Mutta huomattavaa on, että enimmät nämä kirkolliset toimet kuuluvat loppupuoleen Kon-

rad piispan virka-aikaa; sillä piispautensa ensi vuosina hän liian paljon näkyy sekaantuneen ajan valtiollisiin pauhinoihin. Hän oli jo tuomioprovastina ollut muassa, kun Suomen säädyt v. 1457 luopuivat Kaarlo Knuutinpojasta ja ottivat Kristian I:n kuninkaaksi; tätä puolta hän piispanakin kiivaasti kannatti ja osoitti useissa tapauksissa sotaisempaa luonnetta, kuin rauhan viralle oikeastaan olisi sopinut. Kun Kristian kesällä 1463 oli käynyt Suomessa, mutta Elokuussa kiireesti palasi Tukholmaan, tukehduttaaksensa arkkipiispa Juho Pentinpojan juonet, näkyy Konrad Bitz palvelijoinensa häntä seuranneen sekä ottaneen tehollista osaa syttyneesen sotaan, jolloin hänen väkensä mainitaan osaksi surmansa saaneen. Seuraavana vuonna Kaarlo kuningas kutsuttiin Danzig'ista takaisin valta-istuimelle; mutta Konrad piispa karttoi tulla hänen luoksensa Ruotsiin. Kun Kaarlo pian sen jälkeen, Tammikuussa 1465, toistamiseen erotettiin hallitusvirasta ja keväämpänä tuli Suomeen, jossa hänelle oli läänityksiä elatukseksi suotu, ei piispa tahtonut luopua Raseporista, joka hänelle itsellensä ennestään oli läänitetty, vaan uhkasi panna väkivaltaa väkivaltaa vastaan. Kaarlo Knuutinpojan täytyi silloin koko kesän asua Mustaveljesten luostarissa Turussa, ennen kuin kopea piispa vihdoin myöntyi. Konrad Bitz'in sotaiseen luonteesen soveltuu sekin kertomus, että hänen toimellansa Turun tuomiokirkkoa ympäröittiin kivisellä muurilla, jonka holvatut portit vahtikoppeineen ja hammasharjaan sovitetut ampumareiät selvästi tarkoittivat puolustusta äkillistä päällekarkausta vastaan. Vanhemmalla iällä Konrad Bitz'illä näkyy olleen tunnonvaivaa sotaisista teoistaan ja hankki itsellensä niistä ja muista kirkon sääntöjen rikkomisista paavilliset aneet. — Konrad Bitz kuoli Kuusiston piispanlinnassa Maalisk. 13 p. 1489, ja haudattiin Pietarin ja Paavalin kuoriin Turun tuomiokirkossa. (Porthan, Chron., Ep. y. m.). Y. K.

Bitz, Henrik nuorempi, Pohjois-Suomen laamanni v. 1489—1506, vanhemman Henrik Bitz'in pojanpoika. Vanhemmat olivat Etelä-Suomen laamanni Eerik Bitz ja hänen puolisonsa Metta Olavintytär Tavast, piispa Maunu Tavast'in veljenpojan tytär. Henrik Bitz nuorempi näkyy syntyneen vasta isänsä kuoleman aikoina eli v. 1464 paik.; sillä v. 1482, jolloin pesäjako tehtiin suvun tiluksista, hän vielä oli lapsuuden rajoilla. Että hän kuitenkin jo v. 1489 tehtiin laamanniksi, lienee ollut hänen setänsä, Konrad piispan, vaikutusta. Laamanniviran kanssa seurasi tavallisesti valtaneuvoksen arvo, vaikka Suomen valtaneuvokset harvoin olivat tilaisuudessa Ruotsissa käymään neuvoskunnan yleisissä kokouksissa. Sitä vastoin Henrik Bitz oli osallisna Wiipurin mainehikkaassa puolustuksessa syksyllä 1495. Luultavasti Hannu kuninkaan kruunauksessa v. 1497 hän lyötiin ritariksi. Mutta seur. v:na hän likemmin liittyi Steen Stuure vanhemman puolueesen, koska hän Syyskuussa 1498, Steen herran Suomessa ollessa, nai Anna Hannuntyttären Tott'ien suvusta, joka oli Stuure'n puolison veljentytär ja kuningas Kaarlo Knuutinpojan tyttären-tyttären tytär (ks. Tott-suku). Kun Hannu kuningas oli karkoitettu, oli Henrik Bitz niiden päällikköjen joukossa, jotka kesällä 1502 piirittivät ja Stuure'n hyväksi haltuunsa ottivat Turun linnan. Alussa vuotta 1505 hän oli Ruotsissa saapuvilla neuvoskunnan kokouksessa, mutta kuoli jo Tammikuussa 1506. Hänen asumakartanonsa oli Nynäs Nousiaisissa. Häneltä jäi poika Eerik Bitz, josta ei kuitenkaan sen enempää tietoa ole. — Hänen leskensä Anna Hannuntytär Tott oli vielä kahdesti naitu: 1. eräälle Klemet Hogenskild'ille (v. 1512), ja 2. eräälle Juho Laurinpojalle (v. 1514), eikä kuollut ennenkuin v. 1549. Y. K.

Bjugg, Pietari, piispa, syntynyt Söderköping'issä 1587. Päästyänsä 1609 ylioppilaaksi Upsalassa, hän ajan tavan mukaan läksi ulkomaille laventamaan oppiansa ja sisään kirjoitettiin ylioppilaaksi Wittenberg'issä, jossa hän myös sai maisterin arvon. Palattuansa kotia hän tuli Juhana herttuan hovisaarnaajaksi 1613, sittemmin Wårdsberg'in papiksi, teologian lehtoriksi 1636, Söderköping'in pastoriksi 1639, josta virasta hän määrättiin Tukholman valtiopäivillä Wiipurin piispaksi 10 p. Lokak. 1642. Vaikka tämä nimitys oli sangen kunniallinen, hän pyysi tulla vapautetuksi siitä toimesta, jota pyyntöä ei kumminkaan myönnetty, jonka vuoksi Bjugg läksi Syyskuussa 1643 matkalle Suomeen, jonne hän kestettyänsä kovia myrskyjä, onnellisesti saapui. Virkaansa näkyi hän toimittaneen huolellisesti. Hänen pyynnöstänsä järjestettiin pappien ylöskanto paremmalle kannalle, samoin kuin suostuttiin hänen tekemäänsä ehdotukseen, että kreikanuskoisia pappia, jotka suomea ymmärsivät, koetettaisiin saada saarnaamaan Suomen kielellä ja ehkäpä vielä hyvityksillä itse oppimaan ja muita opettamaan Lutherin katkismusta. Erittäin näyttää hän pitäneen huolta kymnaasin menestyksestä, jolle hän pyysi uutta rakennusta ja omaa kirjastoa. Bjugg'in kuolinpäivää ei tunneta, mutta hänen hautauksensa tapahtui 29 p. Tammik. 1656. Hän oli nainut ensin Linköping'in piispan tyttären, Maria Kylander'in, ja tämän kuoltua Wiipurin raatimiehen Peter Frese'n lesken, Katariina Leuhus'en. (Akiander, Herdam. I.).

Björkenheim, Lauri Maunu Robert, asioitsija, valtiopäivämies, tehtaanisännän Lauri

Maunu Björkenheim'in ja Loviisa Vilhelmiina Bergenheim'in poika, syntyi Elok. 28 p. 1835; rupesi aivan nuorena asioitsijaksi; otti, vast'ikään täysi-ikäiseksi tultuaan, Kellokosken ruukin ja kartanon Tuusulassa hoidettavakseen ja harrasti maanviljelyksen ohessa myös erilaisia tehdasliikkeen lajia. Suurella innolla otti Björkenheim myös osaa 1863, 1867 ja 1877 vuosien valtiopäivien keskusteluihin, ollen itsemäärätty jäsen aatelissäädyssä, ja säätynsä luottamuksesta kutsuttu monen valiokunnan jäseneksi. Hän kuoli lähellä Helsinkiä Tammik. 30 p. 1878, joutuen tapaturmasta rautatiejunan alle. V. 1863 oli hän nainut Augusta Johanna von Kothen'in. (Finsk Tidskrift).

Björklund, Iisak, professori, syntyi Vähässäkyrössä Lokakuun 22 p. 1686. Vanhempansa olivat Heikkilän talon isäntä Yrjö ja emäntä Gunilla. Halunsa mukaan pääsi hän 13-vuotisena Waasan kouluun, josta 1705 laskettiin yliopistoon. Luettuansa Upsalassa kaksi vuotta pakotti hänet varattomuutensa kotiin palaamaan. Nyt hän rupesi kotiopettajaksi Paltamon provastin Cajanus'en lapsille, mutta oli siellä ollessaan Sarkasodassa menettää henkensä. Kun näet venäläinen rosvojoukko Maaliskuun 13 p. 1712 hyökkäsi Paltamon pappilaan varhain aamulla, sai Björklund, joka Venäläisten huoneesen karatessa hyppäsi vuoteltaan, kaksi syvää sapelin haavaa olkapäähänsä, ja paetessaan pihan yli kasakan keihään kylkeensä. Melkein alastoinna hän verissään pakeni Venäläisten käsistä, samoten syvässä lumessa, tavattomassa pakkasessa. Vihdoin hän kohtasi miehen, joka armahti pakolaista ja kääri hänet turkkiinsa. Tuossa tilassa hän vietiin 15 penikulmaa Ouluun sidottavaksi ja hoidettavaksi. Sinne hän saapui vähissä hengin, mutta parani vielä mieheksi. Seuraavina pakovuosina oleskeli hän köyhyyttä kärsien milloin Upsalassa, milloin Tukholmassa, milloin kotiopettajana, milloin opintojaan jatkaen. Elokuun 10 p. 1720 Björklund nimitettiin filosofiallisen tiedekunnan apulaiseksi Turun yliopistoon ja 1725 teologian lehtoriksi Porvoon lukioon, mutta toimien siihen aikaan Tukholmassa Gezelius'en raamatunlaitoksen tarkastajana ei hän kumpaankaan virkaan ryhtynyt. Valtiopäivillä 1727 oli hänellä Porvoon hiippakunnan asiat valvottavina, jonka tähden hän edellisenä vuonna vihitti itsensä papiksi Tukholmassa. Kun mainittu raamattu 1728 valmistui, nimitettiin Björklund Toukokuun 23 p. kielitieteen professoriksi Turun yliopistoon, jota virkaa seurasi Piikkiön pitäjä anneksina. Siitä hän Joulukuun 28 p. 1734 siirrettiin 2:seen teologian professorin virkaan ja valittiin kohta sen jälkeen yksimielisesti Turun suomalaisen seurakunnan kirkkoherraksi. S. v. oli hän vaalissa Porvoon piispaksikin, mutta katsoi itsensä siihen virkaan kykenemättömäksi. Hän oli toisen kerran yliopiston rehtorina, kun hän saarnatessaan toisena joulupäivänä 1739 sairastui ja kuoli Tammikuun 30 p. 1740. Björklund oli oppinut, väsymätöin ja lahjakas opettaja; kielitieteen ja teologian alalla on hänen esimiehyydellään julkaistu 46 väitöskirjaa. Hänen suora ja vaatimatoin luonteensa tuotti hänelle yleistä kunnioitusta ja rakkautta, jonka vuoksi hänen kuolemansa herätti paljon kaipausta. V. 1726 oli hän Tukholmassa nainut Kumbla'n kirkkoherran tyttären Saara Elisabet Bergman'in. Poikansa Kristian oli jonkun aikaa filosofiallisen tiedekunnan apulaisena yliopistossa, mutta katosi sitten Venäjälle. (Borgå Gymnasii Historia; Hausen, Anteckn. under en forskningsresa 1871).

J. R. A.

Björkqvist, Antti, postillankirjoittaja, oli talonpojan poika Härjänsilmän talosta Nousiaisten pitäjässä, syntyi 1741. Hyväin lukulahjainsa tähden laitettiin hän kouluun, harjoitti sitten Turun yliopistossa jumaluusoppia, mutta vihittiin papiksi Tukholmassa v. 1765. Kaksi vuotta sen jälkeen sai hän pitäjänapulaisen viran Savon pitäjässä, ja tuli v. 1781 kappalaiseksi Wehmaalle, jossa kuoli 1809. Hän nai kaksi kertaa, ensin tykkijunkkarin tyttären Helena Elisabeth Helledag'in, sitten Anna Loviisa Forselius'en, joka oli Euran kirkkoherran tytär. Näistä molemmista naimisista hänelle tuli 21 lasta, joista kuitenkin moni teki hänelle surua. B. taipui, luultavasti jo ylioppilaana, pietistalais-suuntaan. Hän koetti sekä saarnoillaan että myös yksityisillä hartauskokouksilla herättää hengellistä elämää seurakunnassaan. Samalla tarkoituksella hän myös painatti postillan, nimellä *Uskon harjoitus autuuteen,* v. 1801, josta on tullut useampia painoksia ja joka v. 1843 ruotsiksikin käännettiin. Tässä teoksessa B., vaikkei suinkaan lakiakaan halpana pidä, panee päävoiman evankeliumin armolupauksiin ja niiden omistamiseen uskolla. B:n esitystapa on selvä, kieli ylimalkaan paremmanpuolinen, vaikkei kokonaan vapaa sen ajan „papin suomen" ruotsinvoittoisista lausetavoista. Mutta enemmän on tämä postilla kuitenkin kirjoitettu kylmällä älyllä kuin lämpimällä sydämellä. Sillä B. oli noita vanhan ajan karkeita tervaskantoja sekä mieleltään että puheeltaan, jotka eivät tunteille suo paljon valtaa. Hänen karkeutensa ja jyrkkyytensä saattoi hänet pahaan riitaan Wehmaan toisen kappalaisen Syrenius'en kanssa, jota hän usein saarnatuoleiltakin soimaeli. Luultavasti oli sama karkeus, joka ei osannut ihmisiä luokseen vetää, syynä, ettei B:n vaikutuksen hedelmät seurakunnassa kauan pysyneet. (Akiander, om relig. rör. i Finl.).

Björkstén, Bror Ulrik, aateloittu **af Björksten,** virkamies, Hollolan kappalaisen, Juhana Björkstén'in ja Eeva Magdaleena Tuderus'en poika, syntyi Hollolassa Syysk. 9 p. 1795, tuli ylioppilaaksi Turussa v. 1815, meni samana vuonna valtion palvelukseen, nimitettiin v. 1823 apulais-esittelijäsihteeriksi ja v. 1832 vakinaiseksi esittelijäsihteeriksi valtiovarain toimituskuntaan. Vuonna 1837 hän tuli senaatoriksi, oli v. 1840 ja 1841 päällikkönä sota-asiain toimituskunnassa ja v. 1841—53 kamaritoimituskunnan päällikkönä. Hän oli sen ohessa jonkun aikaa tie- ja vesiyhdistysten ylihallituksen ja sensuuri-ylihallituksen jäsenenä, sekä otti myös jäsenenä osaa kahden komitean töihin, joista toinen v. 1838 oli saanut asiakseen ehdotella keinoja Suomen valtiotulojen kartuttamiseksi, ja toinen v. 1840 oli asetettu silloin tapahtuvan rahanmuutoksen toimeen panemista varten. Björkstén korotettiin v. 1850 todelliseksi valtioneuvokseksi ja v. 1853 aateliseen säätyyn, tullen täten kanta-isäksi aatelissuvulle af Björksten, joka Suomen ritarihuoneessa on n:o 216. B. oli myös harras maanviljelijä; hän kuoli Syysk. 14 p. 1856 omistamassaan Bodom'in kartanossa Espoossa sen johdosta, että hänen käsivartensa oli vahingossa tullut uudenlaisessa puimakoneessa ruhjotuksi. Hän oli 1822 mennyt naimisiin Gustaava Ulriika Kuhlberg'in kanssa. (Spåre, Biogr. Anteckn.).

Björnlund, Pentti, lääkäri, oli syntynyt 1732 Marraskuun 6 p. Vanhempansa olivat Theodor B., Ryda'n kirkkoherra Itä-götinmaalla, ja Margareeta Iser. Ylioppilaaksi tultuaan Upsalassa 1746 suoritti hän opinnäytteet maisterin arvoa varten, mutta luopui vihdoin siitä aikeesta, antausi lääketieteen alalle ja siirtyi Tukholmaan, jossa prof. Martin'in johdolla suoritti anatomilliset harjoitukset. Sen ohella hän teki virkaa Serafimi-lasaretissa, kunnes 1758 lähetettiin Stralsund'iin sotalasaretin palvelukseen. V. 1760 hän Lund'issa sai lääketieteen tohtorin arvon, mutta haki 1761 turhaan Greifswald'in yliopistossa apulaisen virkaa lääketieteessä. Rauhanteon jälkeen hän 1762 palasi Tukholmaan, otettiin siellä jäseneksi lääkintökolleegiin ja määrättiin Syyskuun 13 p. piirikunnan lääkäriksi Poriin. Tuossa virassa hän pysyi kuolemaansa asti. Porissa ei siihen aikaan vielä ollut apteekia eikä terveyslähdettä; vasta 1771 perusti Waasan apteekari Kantsau Poriin haara-apteekin. Björnlund'in täytyi siis kymmenkunta vuotta itse toimittaa apteekarinkin virkaa. Terveyslähteen avasi hän jo 1763 Vähä-Rauman kylässä likellä Poria, vähää myöhemmin tuon yhteen aikaan ahkerasti käytetyn Kangasalan kaivon. V. 1782 sai Björnlund assessorin nimen ja 1793 tiedeakatemialta palkinnon vastauksestansa kysymykseen pahanluontoisen kuppataudin parantamisesta kotimaisilla keinoilla. Hän oli oppinut ja ahkera lääkäri, joka huolella aikanansa opetti kansaamme lääketiedettä kunnioittamaan. Kokemuksistansa tieteensä alalla on hän useissa kirjoituksissa kertonut. V. 1812 sai hän pyynnöstä virkaeron ja kuoli Porissa 1815 Joulukuun 6 p. Hänellä oli v:sta 1764 pitäin vaimona Edla Holst, registraatori Pietari Holst'in tytär. (Finl. Minnesv. Män).

J. R. A.

[Björnram], Lauri Olavinpoika, mainitaan olleen vanhaa rälssisukua ja oli jo Steen Stuure nuoremman aikana savuttanut sotaista mainetta. Uudenvuoden aikana 1521 hän pakolaisena saapui Moran kirkolle Taalaen maassa ja kehoitti rahvasta asettumaan Kustaa Waasan johdon alle. Kun vapaussota nyt alkoi, sai Lauri Olavinpoika toisen puolen nostoväestä komentonsa alle ja löi Tanskalaiset Westerås'in tykönä. Muutamassa kähäkässä hän oli vähällä puhkaista keihäällänsä arkkipiispa Trolle'n selkää, mutta Tukholman piirityksessä v. 1523 hän pahoin haavoitettiin otsaan muutamalla muurista viskatulla kivellä. Hän tavataan sitten käskynhaltijana Länsipohjassa. V. 1561, Heinäk. 20 p., Eerik XIV uudisti suvun aatelisarvon, oikeastaan Lauri Olavinpojan poikaa, Hannu Björnram'ia varten; vaakunaksi määrättiin kolme karhunkäpälää keltaisella pohjalla. Pojan istumakartano oli Isnäs Pernajassa, joka mainitaan jo Lauri Olavinpojan omana olleen. — Oli nainut: 1. Anna Grabbe'n Grabbakka'sta, ja 2. Anna Antintytär Grabb'in Länsipohjasta.

Y. K.

[Björnram], Hannu Laurinpoika, Isnäs'in herra, edellisen poika ensimmäisestä naimisesta, tulee vasta Kustaa Waasan hallituskauden lopulla julkisissa toimissa näkyviin. Maaliskuussa 1561 hän Klaus Kristerinpoika Horn'in kanssa tuli Ruotsin kruunun puolesta Rääveliin ja puuhasi Wiron antaumista Ruotsin alle. Seuraavina vuosina hän oli amiraalina Narvan vesillä; mutta kun Turun linna kesällä v. 1563 Juhana herttuan kukistumisen kautta joutui kuninkaan valtaan, oli Hannu Laurinpoika sinä ja seuraavana vuonna siinä linnanisäntänä. V. 1564 hän määrättiin lähettilääksi Venäjälle, ja v. 1568 Kesäk. 30 p. hän vihdoin asetettiin koko Suomenmaan kuvernööriksi ja käskynhaltijaksi sekä Wiipurin linnan ja kaupungin isännäksi. Koska Björnram ei näy sekaantuneen valtiollisiin selkkauksiin, hän Eerik kuninkaan kukistumisen perästä pysyi samassa virassa ja nautitsi yhä Juhana III:nnenkin suosiota ja luottamusta, saaden toimekseen suojella rajaa Venäjätä vastaan. Mutta samaan aikaan kuin sota syttyi, hän keväällä 1571 kuoli. Hän oli kahdesti nainut: ensimmäinen puoliso oli Anna Pietarintytär Ollon; jälkimmäi-

nen Ingeborg Niilontytär Boije. Kolme tytärtä edellisestä avioliitosta naitiin suomalaisille aatelismiehille. Y. K.

[Björnram], Andreas Laurentii, arkkipiispa, edellisen velipuoli, syntynyt v. 1520. Nimitti itseänsä Bure äidin-äidin mukaan ja Bothniensis (Pohjalainen) kotiperänsä mukaan. Kääntyi oppineesen säätyyn, mainitaan olleen jonkun aikaa koulumestarina Turussa, harjoitti vv. 1556 seurr. opintoja Rostock'in ja muissa ulkomaan opistoissa ja tuli v. 1563 Gefle'n kirkkoherraksi. Hän antoi suostumuksensa Juhana kuninkaan Liturgiaan, tehtiin v. 1576 superintendentiksi Wexiö'ön ja oli ensimmäinen, joka v. 1577 Tukholmassa messusi „Punakirjan" mukaan. Samana v. hän tehtiin Wexiö'n piispaksi, ja vihdoin v. 1583 Upsalan arkkipiispaksi. Hän piti silloin ruumissaarnan Katariina Jagellottaresta, kehuen häntä onnelliseksi, joka muka autuuttavan katoliskirkon helmoissa oli elänyt ja kuollut. Andreas Laurentii kuoli Uudenvuoden päivänä 1591, eikä siis nähnyt liturgiallisten puuhain kukistumista. Hän oli kahdesti nainut: ensin Turun koulumestarin Klaus Crusius'en lesken, Anna Mikontyttären, ja toisella kertaa edeltäjänsä, arkkipiispa Laurentius Petri Gothus'en lesken, Margareetan, joka oli uskonpuhdistajan, arkkipiispa Laurentius Petri'n tytär. Hänen poikansa edellisestä naimisesta, Matti Antinpoika, joka asui Tuomarinkartanossa Karjan pitäjässä, otti setänsä Hannu Laurinpojan vaakunan ja hänen kauttansa suku Björnram jatkaantui. Y. K.

Björnram, Kustaa, mystiläinen ja henkein manaaja, syntyi Savossa v. 1746. Ruotsalais-suomalaiseen aatelistoon on kuulunut monta sukua nimeltä Björnram; puheena oleva mystiläinen oli suomalaista, Isnäs'in-Björnram'ien sukua (Pernajasta). Hänen isänsä oli Uudenmaan jalkaväen rykmentin luutnantti Pietari Pietarinpoika Bj. ja äitinsä Anna Margareeta Amnorin. Vanhempansa sanotaan köyhiksi ja hänen oma kasvatuksensa vaillinaiseksi. Muuten tiedot B:n aikaisemmista kohtaloista ovat jokseenkin sekavia: toisinaan sanotaan hänen jo varhain tulleen kersantiksi herttua Fredrik Aadolfin rykmenttiin, josta hän luutnantiksi korotettuna, oli ottanut eron ja tullut Kaarle herttuan käsisihteeriksi. Toisinaan väitetään, että hän kotimaassaan elätti itseänsä asioiden ajamisella ja sitten, Tukholmaan tultuansa, köyhyyden vuoksi palveli lakeijana ja poliisimiehenä; toisinaan taas että hän siellä alussa oli lasten opettaja; toisinaan että hän Tukholmaan muuttaessa oli vara-auditöörinä jossakussa suomalaisessa rykmentissä. Varmaa lienee ainakin, että hän, taisteltuansa kotimaassaan köyhyyttä vastaan, tuli Tukholmaan siellä onnea hakeaksensa. Siellä hän hyvän käsialansa vuoksi sai toimekseen kirjoittaa puhtaaksi asiakirjoja koskevia korkeampaa vapamuurarisuutta, joka siihen aikaan, kuten tunnettu on, oli Tukholmassa suurimmassa kukoistuksessa. Hyvin mahdollista on, että juuri tämä askaroiminen hänessä herätti aatteen käyttää omaksi hyödyksi sitä taika-uskoisuutta, joka hallitsi Ruotsin mahtavissa. Äkkiarvaamatta hän julisti itsellänsä olevan syviä tietoja salaisessa viisaudessa, joihin muka oli osalliseksi tullut erään ukon kautta Suomessa. Tuon „ukon" hän väitti olevan soturin vanhaa aatelissukua, paljon mailmassa matkustaneen sekä yhden niitä harvoja todellisia Rosencreutzer'ia, jotka ovat olemassa. Nyt yleinen huomio kääntyi tuohon ennen huomaamattomahan mieheen. Kaarle herttua oli tietysti ensimmäisiä, jotka kävivät onkeen ja rupesi B:n suosittelijaksi. Schröderheim esitteli hänen kuninkaalle tämän omasta pyynnöstä; kaikki hovin korkeat herrat kursailivat tuota uutta profeetaa, joka sai, paitsi palkkaa herttualta, kunink. sihteerin arvon ynnä 400 riksin vuotuisen pensionin. Myöskin tuli hän Suomen kielen kääntäjäksi.

B. näytti profeeta-osansa suurella taitavuudella. Hän eli opiskelmiinsa kiintyneenä ja oli olevinaan hyvin vastahakoinen, kun häneltä vaadittiin taitonsa osoittamista. Hän ennusti Kustaa III:lle, ja että tämä piti lukua siitä, todistaa se seikka, ett'ei kuningas ulkomaallakaan matkustaessaan unohtanut pyytää uutisia B:sta. Schröderheim puolestaan kertoo kuninkaalle tarkasti B:n toimista, esim. kuinka tämä on tehnyt matkustuksen Norrlantiin (Suomeen?) esimiehensä luo, joka on hänelle keittänyt ihmeitä tekevän juoman; tuo säilytetään koverretussa puussa ja maistaa happamelta limpulta, vaan harvat ovat ansiollisia sitä maistamaan j. n. e. — Näyttää siltä kuin B. välistä olisi käyttänyt ennustuslahjaansa valtiolliseen suuntaan; niin hän esim. julistaa kuninkaan vasta silloin saavuttavan täydellisyyden, koska „aika on sammuttanut hänen halunsa prameuteen ja katoaviin huvituksiin j. n. e." B. sanotaan joutuneen kuninkaan epäsuosioon v. 1782, mutta Kaarle herttua ja tämän lemmitty Reuterholm pysyivät yhä hänen ystävinään. Reuterholm, joka nimittää itsensä B:n oppilaaksi salatieteissä, on laveasti kertonut kaikellaisista näöistä, joita B. oli öisillä käynneillä hautausmailla ja kirkoissa hänelle näyttänyt. Tämä ystävyys kesti siksi kuin toinen vielä rohkeampi seikkailija, eräs luutnantti Ulfvenklou, syrjäytti B:n herttuan suosiosta. Ihmeteltäväksi jääpi aina, kuinka tuo viekas Savolainen kauvan aikaa osasi vetää nenästä sekä Kustaa III:ta että koko hänen loistavaa hoviansa.

Viimeisinä aikoina Bj. näyttää kokonaan luopuneen ihmeiden tekemisestä. Hän nai v. 1787 Visby'n meritullin ylitarkastajan Tors-

man'in tyttären, Anna Bothildan, ja kuoli 1801. (Finl. Minnesv. Män, II.; Schinkel & Bergman, Minnen ur Sveriges nyare hist. III). Th. R.

Bladh, Pietari Juhana, asioitsija, maanviljelijä, valtiopäivämies ja kirjailija, oli kauppamies Juhana Bladh'in ja hänen vaimonsa Katariina Juvelius'en poika ja syntyi Waasassa Jouluk. 3 p. 1746. Hän kävi Waasan trivialikoulua, tuli v. 1763 ylioppilaaksi Turussa, oleskeli kolme vuotta Upsalan akatemiassa tutustuakseen luonnontieteisin ja uusiin kieliin, vaan kääntyi sitten käytännölliselle uralle. Useimmat hänen suvussaan olivat kauppaliikettä harjoittaneet, ja nuori Pietari Juhanakin meni samaa tietä, vaan omalla tavallaan: hän läksi v. 1766 Itä-Indiaan, jossa tuskin Suomalaisia ennen oli käynyt, tuli ruotsalaisitä-indialaisen kauppaseuran apulaiseksi, sai kokea vastuksia, syystä että hänellä ei ollut korkeita suosijoita, vaan nousi vähitellen korkeampiin arvoihin seuran palveluksessa ja tuli vihdoin ensimmäiseksi superkargöriksi eli asioitsijaksi. Oltuansa Itä-Indiassa koko 17 vuotta palasi Bladh vuonna 1784 varakkaana miehenä kotiin, ja häntä pyydettiin seuran tirehtööriksi jäämään Tukholmaan, vaan kun ei osakkaitten puolesta suostuttu hänen ehdottamiinsa muutoksiin seuran säännöissä, hän ei ottanutkaan tarjottua paikkaa vastaan. Sen sijaan hän asettui perimäänsä Benvik'in taloon Närpiössä, jossa hän siitä lähtien väsymättömällä innolla ja tavattomalla taidolla edisti kotiseutunsa kauppaliikettä ja elinkeinoja. Hänen monesti uudistettujen ehdotustensa hedelmäksi lienee luettava, että Kaskisten kaupunki v. 1792 sai täydet tapuli-oikeudet, jota noin puolta vuosisata oli turhaan puuhattu, ja Bladh oli niin ikään ensimmäisiä näitä oikeuksia käyttämään: useammilla laivoilla piti hän vireätä ulkomaankauppaa, jonka hän monenpuolisella kokemuksellaan tiesi tehdä hyvin tuottavaksi. Samaan aikaan piti hän huolta maanviljelyksestäkin ja sen apukeinoista, ja sai vähitellen Benvik'in kartanon semmoiseen kuntoon, että se koko ympäristölle todellakin oli esikuvaksi kelpaava. Myöskin köyhien aina alttiina auttajana saavutti hän yleisön hartainta suosiota. Vaan vuodesta 1806 alkaen kohtasi häntä yhtä mittaa suuria vahinkoja, joita ei millään taidolla voitu arvata, saatikka torjua. Hänen laivansa joutuivat osaksi haaksirikkoon, osaksi kaapparien valtaan, ja täten syntynyt taloudellinen ahdinko paheni 1808—09 vuoden sodan kautta täydelliseksi häviöksi. Yhteinen kansa Närpiön tienoilla oli Kesäkuulla 1808 ryhtynyt aseisin Venäläisiä vastaan, ja nämä kun arvelivat kapinan tapahtuneen Bladh'in yllytyksestä, ryöstivät tyhjäksi Benvik'in kartanon, sytyttivät tuleen rakennukset, (päähuoneus saatiin kuitenkin pelastetuksi) ja veivät hänet itsen ja hänen poikansa vankeuteen, kohdellen kumpaakin julmalla tavalla, jota kaikkia nuori Bladh laveasti on kertonut Ruotsin kielellä kirjoitetuissa muistelmissaan 1808—09 vuoden sodasta. Turussa pidettiin sitten asiasta tutkinto, ja Bladh huomattiin ihan syyttömäksi, jonka johdosta hän pääsi vapaaksi; kenraali Buxhöwden lupasi vieläkin hänen ryöstetystä suuri-arvoisesta omaisuudesta täydellisen korvauksen, jonka Suomen valtio v. 1816 maksoikin, vaan tehtyä vahinkoa ei tällä saatu täydelleen korvatuksi; Bladh'in terveyskin oli kovan onnen vainotessa riutunut, eikä hän kauan saanut annettua hyvitystä nauttia, koska hän samaan aikaan kuoli.

Vielä paljon tärkeämpi kuin Bladh'in vaikutus talouden alalla oli hänen suoranainen osanottonsa yleisiin asioihin. Suuressa määrin nauttien kansalaistensa luottamusta, hän jo Ruotsin aikana vuosina 1786, 1789, 1792 ja 1800 oli porvarissäädyn jäsenenä edustamassa muutamia Suomen kaupunkia, eikä siis kumma, että hän uudestaan kutsuttiin kansan edustajain joukkoon v. 1809, jolloin Porvon valtiopäivillä suuremmassa määrässä kuin milloinkaan ennen sekä lujuutta että malttia ja älyä vaadittiin kansan edusmiehiltä. Bladh istui silloin porvarissäädyssä Kaskisten, Waasan ja Pietarsaaren puolesta ja pantiin jäseneksi siviili- ja talousvaliokuntaan, jolla oli käyteltävänä keisarilliset esitykset maan sotaväen laitoksesta ja kruununverojen ylöskannosta. Taitavasti ja ujostelematta tarkasti valiokunta näitä vaikeita ja osaksi kovin arkaluontoisia asioita, ja todennäköistä, jopa melkein varmaakin on, että Bladh'in ansio tässä kohden oli hyvinkin suuri. Hänen vilpitöntä, jaloa suoruutta keskusteluissa todistakoon se seikka, että hän valtiopäivillä rohkeni vastustaa ja onnistui estää sopimattoman keisari Aleksanterille aiotun mairittelun; Bladh'in syviä perinpohjaisia tietoja kaikissa maan taloutta koskevissa asioissa tunnustettiin jo sillä, että hän kaikkien säätyjen yksimielisen päätöksen mukaan kutsuttiin silloin asetettavan Senaatin talousosaston jäseneksi sekä sen kansliatoimikunnan apulaispäälliköksi, („adjoint hos chefen för regeringskonseljens polisförvaltningsexpedition" kuten sitä silloin mainittiin). Hän ei kuitenkaan astunut tähän virkaan, vaan sai jo lopulla vuotta 1809 eronsa oman pyyntönsä johdosta, ja vuonna 1810 kauppaneuvokseksi nimitettynä, kielsi hän tätäkin arvoa vastaan ottamasta, arvellen sen huonosti soveltuvan hänen silloiseen taloudelliseen häviötilaansa. V. 1812 hän sitten nimitettiin kanslianeuvokseksi. Kaino ja nöyrä koko käytöksessään Bladh myös v. 1801, kun Suomalainen Talousseura oli kul-

tamitalilla palkinnut hänen tekemänsä kilpakirjoituksen, ei ilmoittanut nimeänsä, joten palkinto jäi kun jäikin seuran haltuun. Taloudellinen ahdinko ja huoli poikansa kasvatuksesta pakottivat sitten v. 1809 hänet vastaan ottamaan saman palkinnon, vaan silloinkaan hän ei ilmoittanut itseään kellekään muulle kuin Talousseuran sihteerille kysymyksessä olevan kirjoituksen tekijäksi, joten kauan hänen kuolemansa jälkeen oli epätietoista, kuka sen oli tehnyt. Hyödyttää kansaansa ja isänmaatansa, se vaan oli hänen tarkoituksenaan; omasta puolestaan oli hän mieluisimmin näkyville astumatta.

Tutkijana ja kirjailijana oli Bladh monessa kohden hyvin merkillinen. Hän oli ahkerasti antaunut luonnontieteitten, varsinkin kasviopin ja fysiikin tutkimiseen, oli kirjevaihdossa etevään tiedemiesten kanssa ja kutsuttiin v. 1779 Ruotsin tiedeseuran jäseneksi; saman seuran toimituksissa on hän vuosina 1774—1807 julkaissut kymmenkunnan kirjoituksia veden laadusta valtameressä ynnä muistakin samanlaisista aineista. Maanviljelyksen asioissa on Bladh kirjoittanut kolme kirjoitusta, painettuna Suomen Talousseuran toimituksissa vuosina 1803—09; tärkein on hänen kultamitalilla palkittu ruotsinkielinen vastauksensa seuran esittämään kilpakysymykseen: „Mitkä ovat ne esteet, jotka kahlehtivat suomalaisen talonpojan ahkeruutta? Ja mitkä keinot olisivat tehokkaimmat ja sopivimmat herättämään häntä vireämpään toimeliaisuuteen ja parempaan huolenpitoon taloudestansa?“ Tämän kirjoituksen johdatuksessa tekijä selittää Suomen ilmanalan vaikeuksia ja väenpuutteen haitallisia seurauksia; miten maamiehen täytyi itse ryhtyä kaikkiin erilaisimpiinkin askareisin, eikä siis ehtinyt missään toimituksessa saavuttaa suurempaa taitoa tahi saada oikein kunnollista työtä aikaan j. n. e. Hän tarkastaa myös laveasti eri elinkeinojen, etenkin metsänhoidon, karjanhoidon ja pellonviljelyksen silloista tilaa ja mahdollista kehitystä tulevaisuudessa; niinpä kirjoittaja myös pitää lukua maamiehen sivutoimistakin, osoittaen melkein kaikissa kohden tavattoman tarkasti tuntevansa aineensa sekä tieteellisesti että käytöllisesti. Bladh vaatii kirjoituksensa lopussa ennen kaikkea parannettuja kulkuneuvoja Suomellemme, laillista lupaa maakauppiaitten liikkeelle, jota oli mahdoton estää ja joka vieläkin oli kansalle hyötyä tuottava, verojen kohtuullista sovitusta, sovinto-oikeusten asettamista riita-asiain vähentämiseksi y. m. Esitystapa on monessa kohden ihmeellisen selvä ja sattuva, valaisten monta taloutemme haittaa, joita vasta nykyaikana vähitellen saadaan parannetuksi. — Paitsi näitä painettuja kirjoituksia on Bladh jättänyt jälkeensä joukon käsikirjoituksia, esim. mietintöjä ja muistoonpanoja Suomen kaupasta, pankeista, tullimaksuista, j. n. e. Ylipäänsä käyvät hänen valtiotaloudelliset mielipiteensä samaan suuntaan kuin mainion Antti Chydenius'en siinä kohden lausumat väitteet, ja ovat varsin merkillisiä vapamielisen henkensä tähden.

Bladh oli v. 1787 nainut Eeva Beata Stenberg'in, ja kuoli Maalisk. 1 p. 1816 Benvik'in kartanossa, jossa hän myös on haudattu. Hänen nuorempi veljensä Antti Bladh, syntyi Tammik. 2 p. 1748, tuli ylioppilaaksi Turussa 1763, jatkoi opintojaan Upsalassa ja tuli v. 1775 lääkeopin tohtoriksi. Varsinaisten tointensa ohessa harrasti hän muinaistutkintoa ja numismatiikia, teki suuret kokoelmat muinaiskaluja ja vanhoja rahoja, jotka sitten hänen määräyksensä mukaan tulivat Ruotsin tiedeseuran haltuun. Hän kuoli Tukholmassa Syysk. 14 p. 1834. (C. E. Bladh, Minnen från Finska kriget åren 1808—09 y. m.).

E. G. P.

Blom, Eerik Juhana, ahkera suomentaja, Iisalmen kappalaisen Iisak Blom'in poika. Suku on Länsi-Suomesta. E. J. Blom syntyi Iisalmella Toukok. 22 p. 1817, tuli maisteriksi 1840, toimitti ensin kouluvirkoja eri paikoissa, vaan sitten vihitti itsensä papiksi ja tuli kappalaiseksi Heinävedelle 1855, sitten 1860 Sysmään, missä vielä on. Oli naimisissa Johanna Loviisa Blom'in kanssa.

B. on tuttu monista, sujuvista suomennoksistaan. Niistä mainittakoon suorasanaisista Lessing'in draamat *Emilia Galotti* ja *Minna v. Barnhelm*, Conscience'n novelli *Ravintolan Isäntä*. Runomitalla on hän yrittänyt kääntää Runeberg'in Hirvenpyytäjät ja Tegnér'in Frithjof'in, joista jälkimmäinen ei kuitenkaan ole onnistunut. Myös on hän nimellä *Niitä näitä runouden alalta* painattanut suomennoksia Runeberg'in, Franzén'in, rouva Lenngrén'in y. m. pienemmistä runoelmista, jopa sepittänyt muutamia omiakin.

Blomberg, Kaarlo, lahjoittaja. Lokak. 31 p. 1857 tehdyn testamentin kautta olivat leipurimestari Kaarlo Blomberg Helsingissä ja hänen puolisonsa Antoinette Karoliina Blomberg määränneet kaiken jälkeensä jäävän omaisuutensa perittäväksi Helsingissä olevalle Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle. Molemmat puolisot olivat kotoisin Naantalin kaupungista, mies syntynyt Jouluk. 3 p. 1817 ja vaimo Marrask. 22 p. 1818. Jälkimmäinen kuoli Helsingissä jo Heinäk. 10 p. 1858, mutta Kaarlo Blomberg Maalisk. 8 p. 1864. Kun Kirj. Seura oli omaisuuden haltuunsa ottanut ja rahaksi muuttanut, havaittiin summan tekevän noin 104,000 Suomen markkaa, joista 60,000 on asetettu seisovaksi rahastoksi ja kantaa nimen „Blomberg'in rahasto“.

Blommér (Jansson), Edla Gustaava, maalaajatar, syntynyt Helsingissä 10/5 1817. Vanhemmat olivat: teurastaja ja ruokatavarakauppias Salomon Jansson ja hänen vaimonsa Eeva Sofia Palenius. Siihen aikaan, jona ihannetaiteen alalla Suomessa varsin harva miehenpuoli, tuskin yksikään vaimonpuoli askaroitsi, hän sisällisen taipumuksen pakotuksesta rupesi maalaustaidetta harjoittamaan. Vuosina 1843 ja 1844 nautittuansa Lindh'in opetusta, hän matkusti Tukholmaan, jonka taideakatemiassa hän kahtena seuraavana vuonna jatkoi opintojansa. Suomen taideyhdistyksen ensimmäisessä näyttelyssä vuonna 1847 löytyi seitsemän hänen tekemäänsä taulua, „jotka eivät ainoastansa osoittaneet hyviä luonnonlahjoja taiteen suhteen, vaan myös hyvää edistystä sen harjoittamisessa". Seuraavissakin näyttelyissä vuosina 1848—1849 hän oli esiin asettanut tauluja, joiden nojalla voitiin toivoa, että maamme hänestä olisi saava etevän genre- eli laatumaalaajattaren. Tämä toivo ei kuitenkaan toteutunut, sillä Edla Jansson'in taiteilija-aika kävi lyhyeksi. Karttuva kivuloisuus alkoi vähitellen ehkäistä hänen tuotantoansa. Vuonna 1850 hän oleskeli Dresden'issä ja sen jälkeen Romassa, jossa hän 1852 meni avioliittoon etevän ruotsalaisen historiamaalaajan Nils Jakob Olavinpoika Blommér'in kanssa. Tämän vähää myöhemmin tapahtunut kuolema 1/2 1853 pahensi hänen kivuloisuuttansa. Murtuncella terveydellä hän palasi kotiin eikä ole sittemmin jälleen kajonnut siveltimeen. Hänen taulunsa, joista Suomen taideyhdistyksellä on muutamia (Saara Wacklin'in kuva, vanhanpuolinen vaimo rukkinsa ääressä, y. m.) ovat useimmat ilman nimikirjoitusta.

Blomqvist, Anna Charlotta Elisabet, maalaajatar, opettajatar, syntyi Helsingissä Helmik. 17 p. 1827. Hänen vanhempansa olivat kirjallishistorian professori ja kirjaston hoitaja Aleksanteri Blomqvist ja Kristiina Charlotta Harring, jälkimmäinen Pietarista kotoisin ja syntyperältään Saksalainen. Kodissaan Elisabet Blomqvist sai mitä huolellisimman kasvatuksen, tutustuen jo lapsuudestaan tärkeimpiin nykyaikaisiin kieliin. Hänellä oli erittäinkin taipumus ja kyky maalaustaiteesen, jota hän kuitenkaan ei ehtinyt harjoittaa muuta kuin kotimaassa P. A. Kruskopf'in ja B. A. Godenhjelm'in johdolla; hänen tauluistaan ovat muutamat hyvin kauniita ja yksi on teoksessa „Finska målares taflor" jäljennetty (Runeberg'in Hanna kangaspuissa). Vaan kun perhe, isän v. 1848 kuoltua, jäi huonoihin varoihin, Elisabet äitinsä nimessä ja nuorempain sisartensa avulla pani alkuun yksityisen ruotsinkielisen tyttökoulun Helsingissä vuodesta 1850. Tämä 7-luokkainen laitos jatkoi tointansa vuoteen 1869 asti hyvällä menestyksellä; mutta v. 1864 nimitettynä valtion Helsingissä ylläpitämän tyttökoulun johtajaksi Elisabet B. 1865 vuoden alusta lakkasi yksityistä kouluansa johtamasta. — Edistääkseen tietojaan kasvatusopissa hän on aika välistä käynyt Pietarissa, oleskeli v. 1856—58 Franskan, Schweiz'in ja Saksan mailla ja on vuosina 1865—73, osaksi valtion kustannuksella, tehnyt laveita matkoja ulkomaille, myös Ruotsiin ja Tanskaan. Hän on antanut opetusta useimmissa aineissa, joista erittäin mainittakoon Franskan ja Saksan kieli, piirustus ja käsityö. Suomen kielelle ja voimistelulle on hän johtamissa kouluissaan hankkinut sijan välttämättöminä aineina. Yleensä on hän erinomaisella innolla harrastanut parannettuja metodeja, ja oppikurssit valtion tyttökoulussa ovat hänen aikanaan uudestaan järjestetyt. Ennen kaikkea on B. innokkaasti koettanut edistää pedagogiikin opetusta naisille. Jo vuosina 1863—65 esitti hän kasvatusoppia yksityisessä koulussaan eri luokalla ja jatkoi samaa opetusta valtion tyttökoulun korkeimmalla luokalla, kunnes v. 1867 havaittiin tarpeelliseksi supistaa tämä aine lyhykäiseksi ja helposti käsitettäväksi esitelmäksi ihmisen henkisestä ja ruumiillisesta elämästä. V. 1868 pani hän sen sijaan toimeen yksityisen opettajatarluokan täysikasvuisia tyttöjä varten kaksivuotisella oppikurssilla, johon kuuluu etupäässä opetus kasvatustieteessä, opetuskeino-opissa, kasvatusopin historiassa ja sielutieteessä. Näissä aineissa B. on pitänyt erinäisiä luentojaksoja. Mainittu opettajaluokka on yhteydessä Helsingin julkisen tyttökoulun kanssa, sai v. 1877 valtioavun, ja sillä on enimmiten ollut täysi oppilasmäärä.

Blomstedt, Oskar August Frithiof, tiedemies, oli syntynyt Kurun kappelissa Huhtik. 5 p. 1833. Isä oli mainitun seurakunnan, sitten Jalasjärven kappelin lukkari Aron Emanuel Blomstedt ja hänen puolisonsa, vältvääpelintytär Karoliina Sofia Adler. Käytyänsä Waasan alkeisoppilaitoksia, tuli Oskar Blomstedt Helsingin yliopistoon v. 1853, suoritti kandidaatitutkintonsa ja vihittiin maisteriksi v. 1860 ja tuli v. 1869 filosofian tohtoriksi sekä dosentiksi Suomen ja Unkarin kielissä. Sillä välin hän oli hartaudella ryhtynyt kouluopettaja-toimiin, ollen vuodesta 1861 Kokkolan ylialkeiskoulun ensimmäisenä rehtorina ja järjestäjänä sekä vuodesta 1864 latinan kielen lehtorina Oulun alkeisopistossa. V. 1865—66 hän pedagogiallisessa ja kielitieteellisessä tarkoituksessa oleskeli Saksassa, Itävallassa ja Unkarissa. Helsinkiin siirtyneenä hän v. 1869 tuli pääkaupungin kansakoulujen tarkastajaksi, mutta kuoli tässä kaupungissa lavantautiin Helmik. 18 p. 1871. — Nai v. 1865

Jenny Björkman'in, kauppiaantyttären Kokkolasta. — Blomstedt oli jo aikaisin innolla ryhtynyt Suomen kielen viljelemiseen, ollen vv. 1855—60 apumiehenä Suomettaren toimituksessa, jonka ohessa hän pienemmillä erikoistutkinnoilla (*Välträäpeli Roth'in urotyöt Ruovedellä*, pain. Suomikirjassa 1857, ja *Kapina Kauhajoella*, pain. 1862) valaisi 1808 vuoden sodan historiaa. Kielitieteen alalla ovat mainittavat hänen kaksi väitöskirjaansa: *Suomen verbien vi ja pi päätteestä tutkimus*, ja *Halotti Beszéd ynnä sen johdosta vertailevia tutkimuksia Unkarin, Suomen ja Lapin kielissä* (molemmat v. 1869; toinen tohtorinarvoa, toinen dosenttipaikkaa varten). Y. K.

Blüm-suku (nimi kirjoitetaan myöskin Blum ja Blume) on Liivinmaasta Suomeen siirtynyt aatelissuku, joka kuitenkaan ei ole tullut sisäänotetuksi Ruotsin eikä Suomen ritarihuoneesen. Juhana Blüm palveli Kaarle XII:n aikana Ruotsin armeijassa, otti osaa Narvan tappeluun, joutui Pultavan tappion jälkeen vankeuteen, mutta karkasi sieltä pois ja palasi Ruotsiin; ja kuoli arvattavasti Suomessa. Hänen poikansa, joka oli suomalaisten henkirakuunain kapteeni, asui lopulla Ulvilassa ja oli naimisissa Katariina Kristiina Lebell'in kanssa. Heillä oli kolme poikaa, joita mainitaan 1808 vuoden sodassa, nimittäin Juhana Berndt, Maunu Fredrik ja Mikael Aadolf.

Blüm, Maunu Fredrik, toinen näistä, syntyi 1779 Porin läänissä. Hän oli 1808 luutnantti Porin rykmentissä. Revolahden tappelussa hän 100 Porin jääkärin etunenässä taisteli 3 tuntia paljon voimallisempaa vihollista vastaan, syöksi painetilla sen päälle, valloitti useat talot ja otti joukon vankeja. Lapualla 14 p. Heinäkuuta hän osoitti samaa urhollisuutta, mutta sai siellä surmansa. Kaatuneen kunniaksi hänen sotatoverinsa pystyttivät tappelutantereella yksinkertaisen muistokiven. V. 1864 Heinäkuun 14 p., siis itse tappelun vuosipäivänä, vihittiin juhlallisesti samalla paikalla toinen, ruukinpatruuna Wasastjerna'n kustantama, rautainen muistopatsas. Toiseen sivuun ovat kirjoitetut siihen kaatuneiden nimet: „Ramsay, M. Blum, D. Aminoff, v. Qvanten, Gestrin ja 106 miestä v. 18¹⁴/₇08". Toisella sivulla on seuraava, J. Krohn'in sepittämä päällekirjoitus:

Tappelit tässä
Sankarit Suomen
Heittivät henkens'
Eest' oman maan.

Poikansa patsaan
Nostivat heille
Vannoen vuorons'
Kuollansa näin.

Th. R.

Blüm, Mikael Aadolf, kolmas yllämainituista veljistä, syntyi 1785 Taivassalon pitäjässä. Tuli 13 vuoden ijässä ylioppilaaksi Turkuun, kävi sitten Haapaniemen sotakoulua ja alkoi 1804 sotapalvelustansa Porin rykmentissä. Otti osaa pommerilaiseen ja sen perästä 1808 vuoden sotaan, jossa taisteli urhollisesti muun muassa Siikajoella. Katkaistuna yhden komppanian kanssa pääarmeijasta, B:n onnistui rohkealla painettihyökkäyksellä tunkea vihollisten läpi ja yhdistyä, 26 miestä kadotettuaan, pääarmeijaan, joka jo oli luullut hänen hävinneeksi. Tuli luutnantiksi 9 p. Toukokuuta ja taisteli Nykaarlepyyn luona, Lapualla, Lappvärtillä, Kauhajoella, Juuttaalla y. m. Kuului siihen sotajoukkoon, jonka Seivis'in heittämyssovinnon kautta täytyi aseistaan luopua. Sodan loputtua B., oleskellen Turussa, joutui riitaan erään venäläisen upseerin J. Liprandi'n kanssa, josta seurasi kahdenmiekkaiset, missä molemmat saivat melkoisia haavoja. Tämä taistelu nosti aikoinaan paljon huomiota maassamme, koska se katsottiin joksikin valtiolliseksi tapaukseksi. B. meni Ruotsin palvelukseen, oli läsnä sotaretkellä Norjaan 1814 ja kohosi vähitellen everstiksi sekä Vermlannin jääkärirykmentin päälliköksi. Sai virkaeron omasta pyynnöstään 1841 ja tuli posti-inspehtoriksi Linköping'issä. — B:llä oli paitsi urhoutta myöskin sangen paljon tietoja. Hän oli Ruotsin sota-akatemian jäsenenä ja julkaisi sotatieteellisiä kirjoituksia, esim. yhden *tiraljöörien ja jääkärien järjestämisestä,* joka voitti akatemian palkinnon, sekä muutamia tietoja 1808 vuoden sodasta. — Hän se arvattavasti on, jota Runeberg tarkoittaa, laulaessaan „kuormarenki"-nimisessä kappaleessa „nuori Blume vänrikistä". — B. oli 1819 nainut Charlotta Sofia Ulriika Mörner'in. Erään onnettoman putouksen johdosta 1857 B:n terveys oli heikontunut; hän kuoli Toukok. 11 p. 1864 Linköping'issä. (Collin, lefnadsteckn.; Rancken, Fänrik Ståls hjeltar. — Kahdenmiekkaisista B:n ja Liprandi'n välillä ks. Litteraturbl. 1861).

Th. R.

Boije-suvun kanta-isä, jonka nimi ristiriitaisten lähteiden mukaan oli joko Mathias tai Kaarle Antinpoika, sanotaan 1400-luvun alkupuolella muuttaneen Böhmistä Suomeen. Hänen poikansa tai pojanpoikansa oli Antti Kaarlenpoika, Dalkarby'n ja Gennäs'in herra, joka sanotaan aikanaan olleen Hämeenlinnassa isäntänä. Antti Boijen vanhempi poika Eerik eli laamannina Wiipurin läänissä, nuorempi

N i i l o vihdoin oli ylimmäinen käskynhaltija Suomessa ja hänestä on suku haaraantunut seuraavan taulun mukaan. *

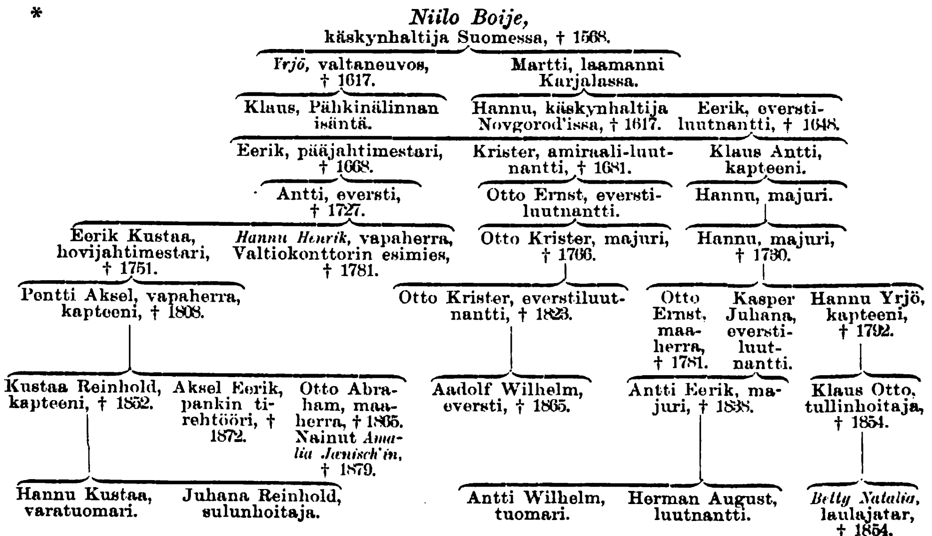
J. R. A.

Boije, Yrjö, sotapäällikkö, syntynyt arvattavasti 1540-luvulla, oli Suomen käskynhaltijan Niilo Boijen vanhin poika. Äitinsä oli B r i i t a K r i s t e r i n t y t ä r H o r n. Ensi kerran tapaamme Yrjö Boije'n Tanskan sodassa 1564, jolloin hänellä oli lipullinen hevoisväkeä johdettavana, ja kymmenkunta vuotta myöhemmin linnanhaltijana Tallinnassa; 1576 oli hän jo sotamarsalkkana Suomessa. Seuraavana vuonna Boije nimitettiin Tallinnan ja sen läänin käskynhaltijaksi. Suomesta vei hän sotaväkeä muassaan Liivinmaalla riehuvaan sotaan ja voitti puolalaisen sotapäällikön Sapieha'n avulla 18,000 Venäläistä Wenden'in edustalla; 6,000 vihollista sanotaan siinä saaneen surmansa. V. 1580 määrättiin Boije Suomen sotapäälliköksi, mutta kun ei hän saanut tehdyksi kuninkaan käskemää hyökkäystä Käkisalmeen päin, pani hänen kuningas viralta ja asetti sijaan Pontus de la Gardie'n. Kun tämä oli s. v. valloittanut Käkisalmen, pantiin Boije sinne käskynhaltijaksi, mutta jo seuraavana vuonna tapaamme hänen Wironmaalla Paidelinnaa valloittamassa. V. 1582 hän jälleen määrättiin käskynhaltijaksi Tallinnaan ja oli seuraavana vuonna Ruotsin asiamiehenä rauhanteossa Venäjän kanssa. V. 1584 nimitettiin Boije käskynhaltijaksi Wiipurin, Savon ja Käkisalmen linnoihin, sai 1586, Pontus de la Gardie'n kuoltua, ylimmäisen sotakomennon Suomessa, Liivinmaalla ja Venäjällä, sekä sen ohella Etelä-Suomen laamanniviran 1588. Kun Kaarle Horn'in 1590 oli täytynyt luopua Ivangorod'in linnasta, ryhtyi Boije s. v. sitä piirittämään ja varusteli rynnäkköä, mutta hänen miehistönsä luopui omin päin piiritykseltä ja alkoi asettua talvimajoihin; Smolannin väestö lähti suoraa tietä kotiin kertoen, että Venäjä tahtoi rauhaa, mutta Ruotsin kuningas ei siihen suostunut. Nyt nimitettiin Mauri Griip sotapäälliköksi; tämä retkeili talvella 1591 likelle Novgorod'ia, mutta ankara pakkanen, johon 6,000 miestä paleltui, pakotti häntä palaamaan. Kun Griip palattuansa kuoli, määräsi kuningas sotapäälliköksi jälleen Boije'n, joka sillä välin oli ollut käskynhaltijana Tallinnassa, mutta varoen kuninkaan vaihtelevaa mieltä, pyysi Boije päästä siitä toimesta, ja nyt tuli Klaus Fleming sotapäälliköksi. Käskynhaltijana Tallinnassa käytettiin Boije'a lähettiläänä Venäjällä ikävässä aselevon hieromisessa 1593 ja rauhanteossa 1595. V. 1602 Boije taasen nimitettiin laamanniksi Etelä-Suomeen ynnä Hämeen ja Raseborg'in lääneihin sekä s. v. valtaneuvokseksi entisen virkansa ohella (käskynhaltijana Liivinmaalla). Ruotsin edustajana mainitaan Boije vielä rauhanpuuhissa Venäjän kanssa 1605 ja 1613, mutta jälillä olevat päivänsä vietti hän kivuloisena Gennäs'issä, jossa kuoli 1617 Joulukuun 2 p. Yrjö Boije oli ollut kahdesti naimisissa: 1:nen vaimonsa oli A n n a Y r j ö n t y t ä r, Högsjögård'in ja Stenhammar'in rouva, 2:nen M a g d a l e e n a S k a d e. J. R. A.

Boije, Hannu Henrik, valtiollinen seikkailija, virkamies, syntyi Huhtik. 14 p. 1714 (Huhtik. 17 p. 1716?) Skällvik'in pitäjässä Ruotsin Itägötinmaalla. Hänen isänsä, eversti A n t t i E e r i k i n p o i k a B o i j e oli Suomalainen, vaan palveli kauan aikaa Ruot-

---

*

sissa, jossa hänen poikansakin kasvoivat; äiti oli vapaherratar Elisabet Kristiina von Liewen. Hannu Henrik meni v. 1732 sotapalvelukseen Itä-Götin jalkaväkeen, oli vänrikkinä 1741 ja 1742 silloisessa sodassa, nimitettiin 1748 majuriksi Porin jalkaväessä ja kohosi v. 1758 everstiluutnantin arvoon. Maineensa, vaikkapa ei aivan kunniallisen, hän saavutti innokkaasti ottamalla osaa sen ajan puolueriitoihin. Valtiopäivillä 1738 hän nuorena kersanttina kuului Lagercrantz'in tunnettuun „vapajoukkioon", joka uhkauksilla, herjaussanoilla ja rähinällä meluten koetti ajaa tahtonsa perille ritarihuoneessa. V. 1743 Boije niin väkivaltaisesti oli kohdellut talollissäätyyn kuuluvia valtiopäivämiehiä, jotka tahtoivat Tanskan perintöruhtinaan Ruotsin tulevaksi hallitsijaksi, että hän pantiin kiinni, mutta puolueystävät tiesivät kuitenkin hänet pulasta pelastaa. Valtiopäivillä 1746 hän sitä vastaan oli myssyjen puolella ja jakeli rahalahjoja Venäjän ja Englannin ministerien asiamiehenä, mutta sitten hän rupesi salaa pitämään ystävyyttä kummahkin puolueen johtajien kanssa ja petti silminnähtävästi kumpaakin, pyytäen omaa etuansa vaan. V. 1750 hän kävi Suomessa vakojana onnetonta Wijkman'ia vastaan, käytti itseänsä siinä suhteessa kovin konnamaisesti, joutui syystä luulonalaiseksi, vaan tiesi hankkia itselleen hallituksen hyväksymistä, joten hän pääsi kaikesta edesvastauksesta vapaaksi. Vuosina 1755 ja 1760 hän taas oli hattupuolueen innokkaimpia jäseniä valtiopäivillä; jakeli rahoja, syötti ja juotti köyhiä tahi mielipiteiltään horjuvia valtiopäivämiehiä, kaiken tämän edistääkseen hattujen asiaa; itse hän pantiin sekreeti-valiokuntaan, pankki-deputationin esimieheksi, ja sai 1760 säätyjen puolustuksen maaherraksi Uudenmaan ja Hämeen lääniin, (nimitetty v. 1761). Tämmöisenä hän tosin ahkerasti valvoi omaa parastansa, vaan ei ollut ansioita vailla lääniänsä hoitaessaan, vaikkapa kansalle ja sen kielelle vieraana. Hän lienee ollut ensimmäisiä, jotka kehoittivat kaupungin perustamiseen Tampereen koskelle, jonka lähisyydessä hän omisti Hatanpään ja Otavalan sekä Tampereen kylän. Otavalassa hän v. 1754 pani toimeen liinakehruu-koulun, joka oli vaikuttamassa vuoteen 1768 asti; Hatanpään kartanossa hän sen ohessa ajaksi ylläpiti kutomatehtaan. Mahtavana puoluemiehenä sekä teollisuus-deputationin jäsenenä oli Boije osannut hankkia itselleen suuret rahasummat valtiolta Otavalan koulun ylläpitämiseksi, yhteensä noin 20,000 talaria hopeassa kymmeneksi vuodeksi,—milt'ei ainoat rahat, jotka milloinkaan teollisuusrahastosta tulivat jonkun suomalaisen laitoksen hyväksi. Miten Boije lienee näitä varoja käyttänyt on vaikea päättää, ja synnytti jo siihen aikaan riitaa; todennäköiseltä tosin näyttää, että suuri osa meni hänen maataloutensa parantamiseen, mutta kyllä hän myöskin toimitti rahvaalle opetusta kehruutaidossa Ruotsista kutsutuilla opettajilla; niinpä hänen aikanaan pellavan viljelys näillä tienoin myöskin tuli yleisemmäksi ja vanhan värttinän sijasta ruvettiin rukkia käyttämään. V. 1765 valtaan joutunut myssypuolue vaati joko tyydyttävän tilin annetusta valtioavusta tahi korvauksen; Boije väitti siinä tapauksessa joutuvansa täydelliseen häviöön, koska hän muka oli pannut omatkin varansa tähän yritykseen, toi esiin todistuksia noin 60:ltä hengeltä, näyttääkseen toteen, että kysymyksenä olevaa laitosta todellakin oli ylläpidetty maakunnan hyödyksi, ja pyysi lisäystä valtioapuun. Puolueitten taistellessa ja vuoron voitolle päästessä 1769 ja 1771 näkyy kysymys jääneen sillensä; koulu lakkasi ja Boije pääsi saamiansa summia korvaamasta, vaan ei enää vuodesta 1765 saanutkaan valtioapua. Sen sijaan hän uudestaan ryhtyi entiseen peliinsä, otti lahjoja kummaltakin puolen ja pysyi uskollisena ainoastaan sille, jonka ystävyys kulloinkin tuotti enemmän rahoja; vieläpä hän liukkaudellaan tiesi aikoinaan päästä Kustaa III:nenkin suosioon. Ansioistaan hän v. 1771 tehtiin vapaherraksi ja v. 1772 hän muutti Ruotsiin valtiokonttorin esimieheksi; sen ohessa hän tuli jäseneksi siihen johtokuntaan, jolla kruunun viinapolttimot olivat hoidettavina, oli itsekin arrennin kautta osallisna näissä asioissa, vaan joutui sittenkin taloudelliseen häviöön, teki 1778 konkursin, jolloin hänen myöskin täytyi luopua korkeasta virastaan. Lokak. 2 p. 1781 hän kuoli Högtorp'in kartanossa Södermanlannissa. Hän oli v. 1740 nainut Anna Helena Hermelin'in, vaan kun heidän ainoa poikansa oli piskuisena kuollut, olisi vapaherrallinen suku sammunut kanta-isän kuollessa, ellei hän v. 1773 olisi saanut lupaa siirtääkseen tämän arvon veljensä Eerik Kustaa Boije'n lapsille. E. G. P.

Boije, Amaalia, vapaherratar, synt. Wiipurissa Lokakuun 19 p. 1799. Vanhempansa olivat kauppaneuvos Antero Jænisch ja Helena Jænisch. Ensimmäisen miehensä everstiluutnantti Kaarle Ollongren'in kuoltua 1823, meni Amaalia J. 1827 naimisiin vapah. Otto Abraham Boije'n kanssa, joka sittemmin oli maaherrana Mikkelin läänissä ja kuoli Turussa 1865. Varakkaasta kodistansa sekä veljeltänsä oli vapaherratar Boije perinyt melkoisen omaisuuden, jota hän säästävällä taloudenhoidolla itsekin karttutti. Hän kuoli lapsetoinna Turussa 1879 Huhtikuun 16 p. ja lahjoitti suurista varoistaan noin 435,000 markkaa julkisille laitoksille. Noista runsaista lahjoista tässä mainittakoon: *Jænisch'in stipendirahasto,* 60,000 m., Helsingin yliopistolle; *Boije'n rahasto,* 10,000 m., Turun alkeisopistolle; 58,000 m. Käyrän kasvatuslaitokselle orpolapsia varten; 25,000 ijäkkäiin ja orpojen

naisten eläkelaitokselle Turussa; 80,000 köyhille säätyläisille Wiipurissa; 40,000 apurahastoksi Wiipurin läänin kansakouluille. Noilla ja muilla jaloilla lahjoillansa tulevien sukupolvien eduksi on vapaherratar Boije turvannut tuhansien köyhäin oppilaiden ja kansalaisten kasvatuksen ja toimeentulon; lukuisten holhottiensa sydämissä on hänen muistonsa kauan säilyvä. (Finl. Allm. Tidn. 1879, n. 140). J. R. A.

Boije, Betty Nataalia, laulajatar, syntyi 1822 Helmikuun 14 p. Vanhempansa olivat tullinhoitaja Pietarsaaressa Klaus Otto Boije ja Marianna Horn. Betty Boije oli aikanansa suosittu laulajatar. Hän ei ollut vielä taiteellisempaa opetusta saanut, kun kevättalvella 1847 antoi ensimmäiset laulajaisensa Helsingissä ja lauloi Mendelsohn'in Paulus-oratoorissa, joka Pacius'en johdolla silloin toimitettiin palaneen Vihdin kirkon hyväksi. Äänensä oli väkevä ja sointuisa kontra-alto, jonka korkeimmat säveleet tavoittivat soprania ja matalimmat olivat täysiääniset *g*, *f* ja *e* viivattomassa oktaavissa. Kehoitettuna siitä mieltymyksestä, jonka laulunsa herätti, lähti hän syksyllä Tukholmaan, jossa seuraavina vuosina jatkoi talvisaikoina oppiansa kompositööri Dannström'in johdolla, mutta kesäisin antoi suosittuja laulajaisia milloin Suomessa, milloin Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa. Näytäntövuodeksi 1850—51 hän sitoutui Tukholman kunink. teateriin ja debyteerasi suurella menestyksellä Nancy'na Martha-operassa Marraskuun 27 p. Hänen toinen roolinsa teaterissa ollessaan oli Cherubin „Figaron häissä.“ Huhtikuun 10 p. 1853 meni hän naimisiin opettajansa Isidor Dannström'in kanssa ja matkusti kesällä miehensä ja sisarensa, pianonsoittaja Wilhelmiina Boije'n seurassa Lontoosen, jossa hän neiti Michal'in kanssa antoi konsertin Elokuun 23 p., sieltä edelleen Filadelfiaan. Talvella Dannström ja molemmat sisarukset antoivat konserteja useissa Pohjois-Amerikan kaupungeissa. Wilhelmiina sisar jäi musiikinopettajattareksi Washington'iin, mutta Betty palasi kesällä miehensä kanssa Ruotsiin. Vaivaloinen matka oli hänen rintansa pilannut. Hän kuoli Tukholmassa 1854 Marraskuun 14 p. J. R. A.

Bolin, Andreas Wilhelm, filosofi, kirjaston hoitaja, syntyi Pietarissa Elokuun 2 p. 1835. Hänen vanhempansa olivat Ruotsin alamainen jalokivi-seppä Kaarle Edvard Bolin ja Ernestine Katariina Römpler. Ylioppilas Helsingissä 1852, maisteri 1857 ja filos. tohtori 1864. Tuli dosentiksi filosofiassa 1865, ylimääräiseksi professoriksi 1870 ja yliopiston kirjaston hoitajaksi 1873. — B:n kirjallisista teoksista mainittakoon väitöskirjat: *Familjebegreppets utveckling till reformationen* (1860); *Leibnitz ett förebud till Kant* (1864); *Läran om viljans frihet* (1868), jossa B. asettuu deterministiselle kannalle; sekä laveammat filosofialliset teokset: *Familjen* (1864) ja *Europas statslif och filosofins politiska läror*, 2 osaa (1870, 71), jotka sisältävät historiallis-kriitillisiä esitelmiä asianomaisista järjestelmistä ja perustuvat ahkeroihin tutkimuksiin aineesen kuuluvassa kirjallisuudessa. Myöskin on hän useissa sekä Suomen että ulkomaan aikakauskirjoissa julkaissut kirjoituksia, osittain filosofiallista laatua esim. Eduard v. Hartmann'in opista, osittain muistakin aineista, esim. pari kertoelmaa Suomessa tapahtuneista rikosasioista, „der neue Pitaval“ nimisessä kokoelmassa. B. on useasti tehnyt tieteellisiä matkustuksia ulkomaille ja on Tukholmassa pitänyt esteetillisiä luennoita. V. 1857 B. Saksassa tuli tuttavuuteen Ludvig Feuerbach'in kanssa, tunnettu kirjastaan „das Wesen des Christenthums“ y. m. Tästä syntyi kirjevaihto B:n ja Feuerbach'in välillä, joka on julkaistu K. Grün'in ulosantamassa kirjassa „L. Feuerbach in seinem Briefwechsel und Nachlass“ (1874). — B. nai 1867 Tilda Snellman'in, joka on hovioikeuden presidentin John Snellman'in ja tämän ensimmäisen vaimon Sofia Alfthan'in tytär.

Bomansson, Kaarle August, valtioarkiston hoitaja, syntyi Huhtikuun 5 p. 1827 sukunsa kantatilalla Johannisberg Saltvikin pitäjässä. Vanhempansa olivat sotakamreeri Juhana Fredrik Bomansson, syntyisin Boman, joka Bon eli Qvarnbon kylästä muodostettu nimi suvulla siihen asti oli ollut, sekä Jakobiina Fredriika Gylling, Georg August Wallin'in serkku. Turun koulussa ja lukiossa luettuansa tuli hän ylioppilaaksi 1847 ja maisteriksi 1853. Jo edellisenä vuonna oli hän julkaissut kertomuksen Ahvenanmaan talonpoikien sotatoimista 1808. Bomarsund'in piirityksen aikana 1854 oleskeli hän Franskalaisten leirissä ja on linnan valloituksesta pitänyt esitelmän, joka vielä on julkaisematta. Apumiehenä tohtori Grönblad'ille, joka valtioarkiston vanhempaa osaa järjesti, oppi hän jo keväällä 1853 tuon arkiston aarteita tuntemaan ja siitä pitäin oli hänen hartain halunsa päästä siihen amanuenssiksi; turhat olivat kuitenkin kauan aikaa hänen yrityksensä. V. 1856 julkaisi hän historiallisen kertomuksen Kastelholmin linnan vaiheista ja tutki suvisin 1856 ja 1858 Ruotsin arkistoissa Suomen historiaa Juhana Herttuan aikana, sekä 1857 ja 1859 Ahvenanmaan hautakumpuja ja muita muinaisjäännöksiä, joista kertomuksensa ilmestyi väitöskirjana 1858. Suoritettuansa kohta sen jälkeen lisentiaatitutkinnon, asetettiin Bomansson 1859 „vastaiseksi“ Suomen valtioarkiston amanuensiksi. Väitöskirjansa *Juhana Herttua ja hänen aikansa* johdosta hän 1862 nimitettiin yliopiston dosentiksi, mutta määrättiin vielä samana vuonna v.

t. arkistonhoitajaksi Suomen valtioarkistoon, jonka järjestäminen siitä pitäin oli hänelle uskottu. Vakinaiseksi valtioarkiston hoitajaksi nimitettiin hän vasta Joulukuun 21 p. 1870. Hänen kauttansa ovat tuon arkiston aarteet tulleet tutkijoille alttiiksi. Arkistonhoitajaksi tultuaan on Bomansson Kirjallisuuden Seuran historiallisen osakunnan sekä Historiallisen Seuran perustajana ja jäsenenä usein ilmituonut tutkimustensa hedelmiä, joista mainittavimmat ovat kirjoituksensa *Pispa Arvid Kurjen vanhemmista ja Elinan surma* sekä *Turun tuomioprovasti Paavali Scheel ja hänen sukuperänsä* v. 1866 ynnä tutkimuksensa *Collegium Raumense'sta* 1878. Enimmät tutkimuksensa hedelmät, joita hän arkiston kätköistä ja oivallisesta historiallisesta kirjastostaan on koonnut, ovat kuitenkin vielä julkaisematta tai säilyvät hänen muistissaan; ja harva nykyajan tutkijoista Suomen historian alalla on ollut noita hänen tietovarojansa käyttämättä.

Bonde, aatelissuku. Suku on ikivanha ja kantoi vaakunassaan veneen. Yksi sen jäsen Thord Bonde Rörekinpoika oli Albrekt kuninkaan aikana linnanhaltijana Raseporissa, kuului Boo Juhonpoika Griip'in puolueesen, mainitaan tämän testamentinvalvojain joukossa ja piti sitten Raseporissa Margareeta kuningattaren puolta Albrektin puoluetta ja Vitali-veljeksiä vastaan; v. 1403 hän tuli Wiipurin linnan isännäksi ja näkyy siinä virassa pysyneen kuolemaansa saakka v. 1417. Tämän pojanpoika oli kuningas Kaarlo Knuutinpoika, joka mainitaan Suomessa syntyneen v. 1409. — V. 1651 yksi tämän suvun haara korotettiin vapaherraiseen säätyyn, saaden Laihian pitäjän Pohjanmaalla vapaherrakunnaksi. V. 1695 erotettiin tästä kreivillinen suku. Kreivillisen haaran kanta-isän vanhin poika oli Kustaa Bonde, josta alempana. Y. K.

Bonde, Kaarlo Knuutinpoika, ks. **Kaarlo Knuutinpoika.**

Bonde, Kustaa, kreivi, tutkijakunnan esimies, oli syntynyt Tukholmassa v. 1682, mutta oleskeli jonkun aikaa lapsuuttansa Suomessa, koska hänen isänsä Kaarlo Bonde vv. 1687—1695 oli maaherrana Hämeen-Uudenmaan läänissä. Tehtyänsä matkuksia ulkomailla opintoja varten hän v. 1705 palasi kotimaahan, tuli v. 1711 jäseneksi kauppakolleegiin, v. 1718 Itägötinmaan maaherraksi ja v. 1721 presidentiksi vuorikolleegiin. Kun Säädyt 1723 vuoden valtiopäivillä päättivät Suomeen lähettää kaksi tutkijakuntaa maan tilaa ja tarpeita tiedustelemaan, pantiin Kustaa Bonde sen kommissionin esimieheksi, jonka tuli käydä Uudellamaalla ja Savossa, ja suoritti tehtävänsä. Määräys tehtiin Marraskuussa 1724, ja Kesäkuun alulla Bonde lähti Tukholmasta Suomeen, jossa tutkijakunnan toimi alkoi Tammisaaressa Kesäk. 12 p. 1725. Se jatkettiin sitten paikkakunnittain itään päin Kiteesen saakka ja kesti noin vuosikauden, jolla välin lukemattomat haitat ja Ison-vihan tekemät vammat saatiin paljastetuiksi. — V. 1727 Kustaa Bonde tuli valtaneuvoskuntaan, jossa kuului Horn'in puolueesen, mutta erotettiin v. 1738, kun Hatut pääsivät valtaan. Tästä lähin hän käytti aikansa tieteellisiin harrastuksiin, kutsuttiin v. 1761 jälleen neuvoskuntaan, mutta kuoli v. 1764. Hän on julkaissut muutamia historiallisia tutkimuksia, joissa hän kuitenkin kokonaan kallistuu Rudbeck'ilaiseen katsantokantaan. Erittäin on mainittava eräs v. 1755 julkaistu kirjoitus *Suomen kansan ja kielen syntyperästä* (Vitterh. Akad. Handl. I), jonka hän koettaa johtaa Israelin kymmenestä sukukunnasta. Kirjoitus todistaa, että Bonde itse kovin vähän suomea osasi. Y. K.

Bonsdorff-suku on kotoisin Lüneburg'istä, josta suvun kanta-isä, tarun mukaan kultaseppä, lienee kreivi Brahe'n aikana muuttanut Suomeen. Vuonna 1669 löytyy Oulun kaupungin henkiluetteloissa eräs Peer Bonstärff, (Peder Bundstorf, Peter Bondstorph), joka vielä 1698 oli kaupungin raatimiehenä. Hänen poikansa Kristofer Bonstorph syntyi Oulussa noin 1678, tuli 1695 ylioppilaaksi Upsalassa, 1700 maisteriksi Turussa. 1704 Kirvuun kappalaiseksi, 1715 Joroisten kirkkoherraksi, ja kuoli 1720. Naimisissa Anna Heintzius'en kanssa, oli hänellä poika Pietari Bonsdorff, joka syntyi Joroisissa Helmik. 23 p. 1719, v. 1737 tuli ylioppilaaksi, v. 1745 maisteriksi ja v. 1746 fysiikin dosentiksi, kaikki Turussa, muutti v. 1750 Porvoosen

* *Pietari Kristoferinpoika Bonsdorff,*
Hauhon kirkkoherra, synt. 1719, † 1803.

- Pietari, lehtori, † 1821.
- *Gabriel von Bonsdorff,* professori, † 1831.
  - *Pietari Adolf,* professori, † 839.
  - *Juhana Gabriel,* vapaherra, † 1873.
    - Hjalmar Gabriel, tilanhaltija.
  - Kaarle Kustaa, kruununvouti, † 1877.
    - Kaarle Edv., lääkäri.
    - Herman Gabriel, kirkkoh.
    - Alfred Oskar, asses.
    - Viktor Eemil, kapt.
- *Jaakko,* professori. † 1831.
  - Jaakko Wilh., raatimies, † 1848.
  - Niilo Robert, kirkkoherra, † 1859.
    - Kaarle Rob., kollega.
    - Aksel Edv., kapt.
    - *Ernst,* yli-opett.
    - Hugo Yrjö, luutn.
  - Yrjö Edv., henkikirj. † 1869.
- Niilo, laamanni, † 1844.
- *Juhana,* professori, † 1840.
  - *Evert Julius,* professori.
    - Eemil, lääkäri.
  - Kaarle Kristofer, apteekari.
    - Kaarle Osvald, insinööri.

lehtoriksi matematiikissa (sittemmin jumaluusopissa). V. 1779 hän tuli Hauhon kirkkoherraksi, sai v. 1780 provastin ja 1793 teologian tohtorin arvonimen. Hän kuoli Hauhossa 1803. Vuonna 1751 hän oli nainut Magdaleena Kepplerus'en, ja 1758 Katariina Haartman'in. Hänestä suku haaraantui kuten edellä oleva taulu osoittaa; pojista yksi aateloittiin von Bonsdorff'iksi, ja pojanpoika tuli vapaherraksi (katso alempana). E. G. P.

Bonsdorff, Gabriel, aateloittu **von Bonsdorff,** lääkäri ja yliopiston opettaja, Pietari Bonsdorff'in ja Katariina Haartman'in poika, syntyi Lokak. 6 p. 1762 Porvoon kaupungissa, tuli ylioppilaaksi Turussa 1779 ja filosofian maisteriksi 1782; jatkoi opintojansa Upsalassa, jossa hän suoritti lääkeopin kandidaati- ja lisensiaatitutkinnot 1784 ja seuraavana vuonna sai lääketieteen tohtorin arvon, tuli 1786 luonnonhistorian ja eläin-lääkintätaidon professoriksi Turussa ja 1794 professoriksi anatomiassa, kirurgiassa ja eläin-lääkintätieteessä. Vuonna 1819 lahjoitti hän yliopistolle kalliin ja suuren kokoelman luonnon esineitä, (joka sittemmin yliopiston muitten kokoelmain kanssa paloi 1827), ja tuli samana vuonna aateloituksi. Yliopistoa hän myös palveli taitavasti johtamalla uuden akatemianhuoneen rakentamista Turussa; sen ohessa oli hän jäsen valtion koskenperkkauksia varten asettamassa johtokunnassa, tuli 1815 Collegium medicum nimisen viraston esimieheksi, oli Suomen Talousseuran perustajia, ja hoiti erinomaisella taidolla omaa laveaa talouttansa, maanviljelyä, kaikenlaisia tehtaita j. n. e. Hän erosi professorinvirasta 1823 ja kuoli lähellä Turkua Marrask. 22 p. 1831. Vuonna 1788 oli hän nainut Anna Adolfina Busch'in.

E. G. P.

Bonsdorff, von, Pietari Aadolf, tiedemies, edellisen poika, syntyi Turussa Lokak. 27 p. 1791, tuli ylioppilaaksi Turussa 1810, filosofian kandidaatiksi ja tohtoriksi 1815, kemian dosentiksi 1816 ja yliopiston apulaiseksi samassa tieteessä 1818. Tämän jälkeen oleskeli hän pari vuotta ulkomailla, enimmiten tutkiakseen tiedettänsä mainion Berzelius'en johdolla Ruotsissa, ja luettiin tämän nerokkaimpain oppilaitten joukkoon. Palattuansa kotiin sai Bonsdorff ensin vähän aikaa toimittaa kemian professorinvirkaa, johon hän sitten nimitettiin vakinaiseksi v. 1823. Yliopiston opettajana oli hän erinomaisen harras; v. 1838 hän suurella innolla otti osaa Suomen Tiedeseuran perustamiseen; hän oli myös jäsenenä muutamissa ulkomaalaisissa tiedeseuroissa ja sai 1836 Ruotsin tiedeakatemialta kultamitalin kirjoituksesta, jossa hän selitti *ilman vaikutusta metallien hapetukseen.* Sen ohessa on hän muista kemiaan ja mineralogiaan kuuluvista aineista kirjoittanut useampia arvokkaita tutkimuksia, jotka osaksi ovat Ruotsin tiedeakatemian toimituksissa painettuja, osaksi Poggendorff'in Annalen-nimisessä kokoelmassa. Bonsdorff kuoli Helsingissä Tammik. 11 p. 1839, naimattomana.

E. G. P.

Bonsdorff, von, Juhana Gabriel, virkamies, lainopintutkija, edellisen veli, syntyi Turussa Syysk. 16 (26?) p. 1795, tuli v. 1810 ylioppilaaksi ja v. 1815 filosofian kandidaatiksi ja tohtoriksi Turussa; antautui sitten verrattomalla ahkeruudella lainopin lukemiseen Upsalan yliopistossa, tuli siellä jo v. 1816 molempain oikeutten kandidaatiksi ja v. 1818 samojen tieteitten tohtoriksi. Tämän jälkeen hän palasi kotimaahansa, meni ylimääräisenä Senaatin kamaritoimituskuntaan, nousi pian apukamreeriksi ja tuli v. 1826 kamreeriksi. Samassa kuin hän taidokkaasti täytti työläät virkavelvollisuutensa, hän ehti tutkijanakin saavuttaa pysyväisen maineen. Kameraali-tiede oli ollut hänen pääaineenaan nuoruudesta asti, ja suurempaa teosta tässä lainopin haarassa työskennellen, hän sattui saamaan haltuunsa erinomaisen runsasvaraisen kokoelman kopioita kameraali-asioita koskevista asiakirjoista, jonka kamarineuvos ja Senaatin jäsen Fredrik Lorents Nyberg († 1831) useampien vuosien kuluessa oli tehnyt Ruotsin arkistoissa. Bonsdorff tiesi tämän vieläkin kartuttaa, niin että se tuli todelliseksi aarreaitaksi ja päälähteeksi kaikissa kysymyksissä, jotka koskevat Suomen valtion tuloja, verojen määräämistä ja ylöskantoa, valtiovarojen hoitoa ynnä muuta semmoista. Tähän suuriarvoiseen kokoelmaan, (jonka vapaherra Hjalmar Gabriel von Bonsdorff isänsä kuoltua lahjoitti yliopiston kirjastolle), perustuu tunnettu lavea „Bonsdorff'in kameraali-lainoppi", joka nimellä: *Stor-Furstendömet Finlands Kameral-lagfarenhet, Systematiskt Framställd* ilmestyi Helsingissä v. 1833 kolmessa osassa, niin täydellinen ja luotettava teos, että se tähän asti on ollut ja epäilemättä vielä kauan tulee pysymäänkin välttämättömän tarpeellisena apuneuvona kaikille Suomen kameraali-miehille, vaikka tosin sen esitystapaa vastaan syystä on tehty tärkeitä muistutuksia.

Julkaistuaan tämän teoksen von Bonsdorff tietysti oli ikään kuin itsemäärätty käsittelemään ja valmistamaan vaikeimpia valtiovarain hoitoon kuuluvia kysymyksiä; niinpä myös luonnonlahjat ja oma halu vielä enemmän kutsuivat hänet käytöllisiin toimiin kuin tutkijan työhön. Hänelle uskotuista moninaisista virallisista tehtävistä yksi erittäinkin ansaitsee huomiota erinomaisen tärkeytensä vuoksi. Jo v. 1827 hän Senaatin käskystä oli tehnyt ylimalkaisen ehdotuksen, miten vanhoja veroparseleja sopisi muuttaa yksinkertaisiksi kappaleiksi, suuremman selvyyden saavutta-

miseksi maatiloilla määrätyn maaveron laskussa ja ylöskannossa, ja sitten kun hallitus v. 1840 pääasiallisesti oli hyväksynyt hänen ehdottomansa perusteet, von Bonsdorff 1844 jätti uuden ja laveamman ehdotuksen asiassa, johon sittemmin tehty ja v. 1850 valmiiksi saatu uusi parselilasku perustuu. Vanhojen parselein sijaan, jotka lukumäärältään olivat noin 30 ja joita kulloinkin oli laskettu eri verolukujen ja veronosoitusten mukaan, saatiin tämän muutoksen kautta ainoastaan 5 eri nimitystä, jyvät, kaurat, voi, tali ja puhdas raha; maavero laskettiin vastalähin yleisen verorupIan mukaan, ja yksi ainoa parselinosoitus oli noudatettava koko Suomessa (paitsi Wiipurin läänissä ja entisessä Tornion kihlakunnassa). Ylöskannolle, tileille j. n. e. tämä kaikki tietysti oli erinomaiseksi helpoitukseksi, ja muutos otettiin ensin suurella mielihyvällä vastaan. Vaan pian saatiin havaita, ett'ei se kuitenkaan ollut kaikissa kohden parannus. Muutoksen perusteeksi oli nimittäin otettu keskiverohinnat ainoastaan viideltätoista vuodelta 1825—39, joka siksi oli liian lyhyt aikakausi; eikä myöskään uusien parselein lajia, keskinäistä suhtaa ja arvoa entisten suhteen liene aivan oikein arvattu. Nämä viiden parselin hinnat ovat sen jälkeen muuttuneet, eri lailla maan eri osissa, mikä vähemmän, mikä enemmän; yhteensä maaveron muuttamisarvo sen kautta kohosi puolta isommaksi 15 vuoden kuluessa ja nousee nousemistaan; sanalla sanoen, parselien alkujaan kiitetty muutos on kohtuuttomaksi huomattu ja oikeamman laskun aikaan saamiseksi koko toimi on uudestaan tehtävä. Vuodesta 1863 alkaen ja neljillä valtiopäivillä uutta järjestystä sittemmin on puuhattu, eikä kuitenkaan vielä ole perille päästy, joka paraiten osoittaa kysymyksen sekavaa laatua; ei siis kumma, jos tässä kohdin ensin erehdyttiin.

Kamreerivirastaan von Bonsdorff omasta pyynnöstä sai eronsa jo v. 1844, vaan tämänkin jälkeen käytettiin usein hänen taitoaan ja kykyään julkisiin toimiin. Niistä komiteoista, joissa hän pitkällä ijällään on ollut jäsenenä mainittakoon tässä niin kutsuttu lakikommissioni, jossa hän oli vuosina 1835—44; v. 1839 rahamuutosta varten asetettu komitea; kaksi v. 1854 ja 1856 maan sotalaitosta varten asetettua komiteaa; v. 1860 asetettu komitea, jonka tuli ehdottaa parannettuja sääntöjä kruununpuustellien ja kuninkaankartanojen hoidolle (Bonsdorff puheenjohtajana); kaksi v. 1862 ja 1864 valtiopäivä-esitysten laatimista varten asetettua komiteaa, sekä vihdoin v. 1871 määrätty kommissioni, joka teki alkuperäisen ehdotuksen asevelvollisuuslaiksi. Tietojensa, työkykynsä ja uutteruutensa tähden hän komiteoissa oli hyvin hyödyllinen ja pantiin usein vaadittuja ehdotuksia kirjoittamaan. Valtiopäivillä 1863—64 ja 1867 hän itsemäärättynä edustajana otti ahkerasti osaa säätynsä keskusteluihin, sattuvasti ja rattoisasti selittäen ja puolustaen mielipiteitänsä, jotka eivät suinkaan olleet tavalliseen kaavaan valettuja. Osoittamistaan ansioista hän v. 1844 sai valtioneuvoksen arvon ja v. 1868 lapsineen jälkeläisineen korotettiin vapaherralliseen säätyyn.

Taloutensa von Bonsdorff samoin kuin hänen isäasäkin hoiti taitavasti, ollen etenkin harras maanviljelijä. Yksityiselämässä hän leikkisän ja omituisen luonteensa kautta ja laulutaidollaan — hän oli aikoinaan paras Bellman-laulaja Suomessa — oli tullut yleisesti tunnetuksi ja suosituksi, säilyttäen vielä ijäkkäänäkin nuorukaisen koko reippauden ja hilpeyden. Viimeisinä elinvuosinaan ehti hän tulla riemumaisteriksi Helsingissä ja riemu-oikeudentohtoriksi Upsalassa sekä viettää kultahäänsä Ulriika Charlotta von Willebrand'in kanssa, jonka hän oli nainut v. 1820. Hän kuoli Helsingissä Toukok. 13 p. 1873. Suomen tiedeseura, jonka perustajien joukkoon vainaja kuului, vietti vuosipäivänään 1874 hänen muistoaan prof. Sv. G. Elmgren'in pitämällä puheella (painettu seuran toimituksissa v. 1875). E. G. P.

Bonsdorff, Jaakko, yliopiston opettaja, Pietari Bonsdorff'in ja Katariina Haartman'in poika, syntyi Porvoossa Syysk. 6 p. 1763, tuli ylioppilaaksi Turussa v. 1779 ja filosofian tohtoriksi Upsalassa 1785, Itämaiden kirjallisuuden dosentiksi Turun yliopistossa v. 1786, teologian kandidaatiksi 1787, teologian dosentiksi v. 1788 ja apulaisopettajaksi v. 1791. Vuonna 1807 tuli hän professoriksi teologiassa, ja sai virkaeronsa 1829. Bonsdorff julkaisi osaksi omassa nimessään, osaksi esimiehenä suuren joukon latinankielisiä väitöskirjoja, (yhteensä 10, joista useammat sisältävät monta vihkoa); niistä mainittakoon hänen teoksensa *Conspectus scientiæ pastoralis,* (painettu Turussa 1808—13, osaksi väitöskirjana), jota luotettavat tarkastajat ovat kiittäneet hyväksi esitykseksi käytöllisen jumaluusopin pääkohdista. Sen ohessa Bonsdorff kirjoitti ansiollisia saarnoja ja raamatunselityksiä Ruotsin kielellä; vieläpä kerran suuremman hengellisen runoelmankin; sai Talousseuran vähemmän palkinnon kirjoituksesta *Ahlman'in pitäjäkoulujen järjestämisestä,* j. n. e. Bonsdorff kuoli Turussa Maalisk. 13 p. 1831. Hän oli kahdesti nainut, noin 1789 Anna Maria Strandheim'in ja v. 1811 Susanna Fredriika Stenfelt'in. E. G. P.

Bonsdorff, Ernst Jaakko Waldemar, tiedemies, kouluopettaja, edellisen pojanpoika, syntyi Haminassa Tammik. 23 p. 1842. Hänen vanhempansa olivat Hartolan kirkkoherra Niilo Robert Bonsdorff ja tämän vaimo Augusta Isabella Gustavs-

son. Ernst Bonsdorff tuli ylioppilaaksi v. 1859, filosofian kandidaatiksi ja maisteriksi 1863 sekä lisentiaatiksi ja tohtoriksi 1871; kävi kolme erää ulkomailla tutkiakseen opetusta Saksan, Schweiz'in ja Ruotsin kouluissa, nimitettiin 1864 lehtoriksi Jyväskylän kansakoulu-opettajaseminariin ja v. 1875 yliopettajaksi Hämeenlinnan normaalikouluun. Vuosina 1870—79 on Bonsdorff ruotsiksi ja saksaksi julkaissut 8 matematillista tutkimusta, joista kaksi ovat akatemiallisia väitöskirjoja, toinen matematiikin professorinvirkaa varten. Kansakoulujen tarpeeksi on hän 1868—79 toimittanut *Laskuharjoituksia,* 6 vihkoa, joita on ruotsiksi ja venäjäksi käännetty, *Luvunlaskun oppikirjan, Mittausopillisia harjoituksia* ja *Mittausopin alkeet,* (kaksi viimeksi mainittua myös käännetty ruotsiksi). Sitä paitsi on hän 1878—79 toimittanut *Algebran alkeet* (ruotsalainen käännös painettu) ja *Tasannes-trigonometrian,* kaikki suomeksi. Hän on sitä paitsi suomentanut luonnontieteellisiä teoksia. Vuonna 1867 hän meni naimisiin Iida Charlotta Forsell'in kanssa.

Bonsdorff, Juhana, tiedemies, Pietari Bonsdorff'in ja Katariina Haartman'in nuorin poika, syntyi Porvoossa Huhtik. 1 p. 1772, tuli ylioppilaaksi 1788, filosofian kandidaatiksi ja tohtoriksi 1792; kävi sitten Upsalassa tutkimassa Itämaiden kieliä, joitten kirjallisuuden dosentiksi Turun yliopistossa hän tuli 1794. Nimitettiin apulaisopettajaksi filosofian tiedekunnassa 1800 ja yliopiston kirjastonhoitajaksi 1802. Oltuansa ehdolla sekä latinan että teologian professoriksi, tuli hän vihdoin 1807 professoriksi Itämaiden ja Kreikan kielissä ja kirjallisuudessa, vaan kun tämä virka jaettiin kahtia, valitsi hän Kreikan kirjallisuuden v. 1812. Vuosina 1820—21 hän oli yliopiston rehtorina, v. 1823 sai virkavapautta ja 1832 eronsa. — Juhana Bonsdorff on jättänyt jälkeensä 15 latinankielistä tutkimusta, painettuina vuosina 1792—1819 väitöskirjoina, jotka osaksi ovat varsin merkillisiä ja koskevat kysymystä, miten raamattua eri kohdissa on oikein ymmärtäminen; etevin niistä lienee teos *De plagis Aegyptiacis,* I—VII, (Turussa 1809—10). Hän oli uupumattomalla innolla ja ahkeruudella tutkinut Itämaiden kansojen uskontoa, mytillisiä taruja, oloja ja koko katsantotapaa, ja näihin tietoihin nojautuen hän selitti raamatun tavalla, joka monessa kohden on hänen aikalaistensa niin kutsuttujen rationalistain arveluihin verrattava. Raamatun kertomia ihmeitä hän ei käsittänyt todellisiksi poikkeuksiksi luonnon laeista, vaan luuli niiden saaneen alkunsa ihmisen vaillinaisista tiedoista ja peritystä taika-uskoisuudesta, ell'eivät suorastaan lähteneet erehtyksestä, kun muka itämaalaisten kuvikasta ja lioittelevaa lausetapaa oli sananmukaisesti ymmärretty, vasten tarinojen tarkoitusta. Joskus Bonsdorff toi esiin nämä ajatuksensa välillisesti, tarkastaen Kreikkalaisten ja Arapialaisten mytillisiä taruja, joten hän pääsi suorastaan loukkaamasta kirkonoppia ja raamatun virheettömyyttä. Kaksi latinaksi kirjoitettua laveampaa tutkimusta tässä aineessa paloi Bonsdorff'ilta käsikirjoituksina Turun palossa 1827. Hän kuoli Kakskerrassa Heinäk. 8 p. 1840. Vuonna 1802 hän oli nainut Eriika Emerentia Wasz'in.

E. G. P.

Bonsdorff, Eevert Julius, luonnontutkija, lääkäri, edellisen poika, syntyi Turussa Syysk. 24 p. 1810, tuli ylioppilaaksi Turussa 1826, filosofian kandidaatiksi ja maisteriksi Helsingissä 1832, lääkeopin kandidaatiksi 1834, lisentiaatiksi 1836 ja tohtoriksi 1840. Vuonna 1837 tuli hän apulaisopettajaksi anatomiassa ja fysiologiassa sekä anatomianneuvojaksi, ja 1846 anatomian ja fysiologian professoriksi. Tästä virasta erosi hän vuonna 1871. — Yliopiston opettajana ja käytöllisenä lääkärinä on Bonsdorff vaikuttanut väsymättömällä innolla ja hartaudella sekä suurella menestyksellä. Paraiten säilyttävät kuitenkin yliopiston luonnontieteelliset kokoelmat hänen muistoaan. Turun palon jälkeen 1827 ei yliopistolla alussa ollut mitään semmoista kokoelmaa ensinkään. Vaan 1839 alkoi Bonsdorff varsin vähäpätöisten rahamääräysten avulla perustaa anatomillista museota, ja 1870 oli yliopistolla valmiina suuri kokoelma anatomillisia valmisteita, luuranko-kokoelma, joka vetää vertoja Europan paraille samanlaisille, täydellinen kokoelma Suomen lintuja, suuri kokoelma linnunpesiä ja munia, sekä vihdoin melkein täydellinen kokoelma Suomessa löydettyjä kaksisiipisiä hyönteisiä. Näitä kallisarvoisia kokoelmia on suureksi osaksi saatu kokoon perustajan yksityisellä kustannuksella sekä vaihtokaupalla, joka on vaatinut paljon työtä ja huolta. Täydellä syyllä määräsikin yliopiston kansleri Bonsdorff'in erotessa yliopistosta 1871, että mainitut suurenmoiset kokoelmat tästälähin perustajansa muistoksi ovat nimitettävät *Bonsdorff'in museoksi.*

Tiedemiehenä on Bonsdorff julkaissut niin useita ja monenlaisia tutkimuksia, että hänellä siinä suhteessa on harvat vertaisensa Suomessa. Paitsi kolmea akatemiallista väitöskirjaa (Helsingissä 1836—46), monta lääketieteellistä kirjoitusta Tiedeseuran, Lääkäriseuran ja muutamien ulkomaalaisten seurain toimituksissa (1843—73), on hän vuonna 1843—53 tehnyt tutkimuksia erilaisten eläinten hermostosta ja pääkallon rakennuksesta (painetut Tiedeseuran toimituksissa), jotka kirjoitukset tarkkuutensa ja luotettavuutensa tähden vielä pidetään varsin arvokkaina. Hän on sen ohessa 1861—72 toimittanut laveamman eläintieteellisen teoksen Suomen kaksisiipisistä

hyönteisistä sekä useampia kirjoituksia lintujen anatomiasta, ja on vihdoin 1868—71 kirjoittanut kaksi laveampaa ja monta pienempää kirjoitusta maanviljelyksestä. Itse harras, käytöllinen maanviljelijä on Bonsdorff Kosken kartanostaan Uskelassa suurilla kustannuksilla tehnyt oikean mallikartanon koko ympäristölle. Hän on kutsuttu jäseneksi tahi kunniajäseneksi kuuteentoista tieteelliseen seuraan, joista useammat ovat ulkomaalaisia. Vuonna 1837 hän nai Vendla Ottiliana von Willebrand'in.

Boo Juhonpoika ks. **Griip.**

Borenius-suku on kotoisin Kiskosta, josta eräs Henrik Matinpoika 17:nnen sadan keskipaikoilla tai joku aika sen jälkeen muutti Turkuun, ruveten siellä kauppaa harjoittamaan. Hän asui Ison Lähteenkorvan talossa ja nimitti silloisen Turun tavan mukaan itseänsä sen nimellä. Talo, joka oli vähän matkaa tuomiokirkosta itäpohjaiseen, oli samoin kuin vanhempi Vähä Lähteenkorva saanut nimensä lähteestä eli kaivosta, jonka korvalla ne olivat. Henrik kouluutti poikansa Eerikin, joka tuli papiksi ja käänsi isän nimen Heprean kieleen, liittäen siihen latinaisen päätteen. (Bōr merkitsee Heprean kielessä vesisäilyä). Suvun haarautuminen näkyy seuraavasta taulusta *. Samoista Lähteenkorvan taloista läksi lähes sata vuotta myöhemmin toinen, Brunér'ien, suku. (Ks. Brunér).

Borenius, Aleksanteri Ferdinand, Porvoon tuomiokapitulin assessori, syntyi 7 p. Tammikuuta v. 1808. Hänen vanhempansa olivat Kivennavan kirkkoherra Henrik Borenius ja tämän vaimo Sofia Stråhlman. Päästyänsä v. 1825 ylioppilaaksi ja v. 1831 filos. kandidaatiksi, hän v. 1833 nimitettiin matematiikin lehtoriksi Porvoon kymnaasiin. Tätä virkaa hän hoiti lähes neljäkymmentä vuotta, jolla ajalla hän useampia kertoja oli lukion rehtorina. V. 1837 papiksi vihittynä hän sen jälkeen usein on seurannut piispaa hänen tarkastusmatkoillansa. Kun tuomiokapitulit järjestettiin toiselle kannalle, B. v. 1870 valittiin Porvoon tuomiokapitulin assessoriksi, jona hän uudesti valittuna siitä ajasta on ollut. Näitten virkatointensa ohessa on B. suuresti harrastanut varsinaisen mykkäkoulun perustamista Porvoosen. Tosin Malm'in mykkäkoulu vv. 1846—56 oli ollut vaikuttamassa, mutta varain puutteesta sen vaikutus ei ulottunut laveampiin piireihin. Siitä syystä 1857 v:n alussa valittiin Porvoossa toimikunta, joka koettaisi herättää yleisempää harrastusta mykkien onnettoman tilan parantamiseksi ja, miten mahdollista, laajentaa ja täydellisemmin järjestää siellä jo ennen oleva koulu. Toimikunnan esimiehenä B. suurella innolla ja toimeliaisuudella ajoi tätä asiaa, ja uudesti perustetun mykkäkoulun inspehtorina hän v. 1863 toimitti sen vihkimiset, jota tilaisuutta varten hän julkaisi erityisen programin. Paitsi tätä ja paria väitöskirjaa on hän painosta ulosantanut *Luvun-laskennon oppikirjan* (suom. ja ruots.). Säätynsä luottamuksesta on B. ollut valittuna yhdeksi sen edusmiehiä 1863, 1867, 1872, 1877 vuosien valtiopäivillä. — B. oli naimisissa Anna Gustaava Loviisa Ehrström'in kanssa.

Borg, Aaron Kustaa, pappi, syntyi Toukok. 11 p. 1810 Vihannin kappelissa. Isänsä oli Salon kirkkoherra Gabriel Borg ja äitinsä Maria Katariina Lindblad. Aaron Kustaa Borg tuli ylioppilaaksi 1826, filosofian kandidaatiksi ja maisteriksi 1832, teologian kandidaatiksi 1836 ja lisentiaatiksi 1838, sekä teologian dosentiksi 1839. Vuonna 1842 tuli hän professoriksi raamatunselitysopissa, 1846 Limingan kirkkoherraksi, 1850 Oulun provastikunnan provastiksi ja 1857 Kuopion tuomioprovastiksi. Hän on ollut jäsenenä useammissa komiteoissa kirkollisia asioita varten, valittiin jäseneksi

---

* *Henrik Lähteenkorva,*
kauppaporvari Turussa. Eli vielä v. 1698.

Eerik Borenius,
linnanpappi Turussa, † 1732.

Eerik, Maskun kirkkoherra, † 1782. | Henrik, Karjalan Uuden kirkon kirkkoherra, † 1781. | Juhana, Punkalaitumen kirkkoherra, † 1777.

Eerikin lapset: Eerik, sotilas. | Henrik Kustaa, Somerin kirkkoh., † 1802. | Kaarle Pietari, Koraalis Turussa, † 1788.

Henrikin lapset: Eerik Juhana, Oikeus-raatimies Wiipurissa, † 1804. | Henrik. Kivennavan kirkkoh., † 1841. | Kaarle Fredrik, virkamies, † 1815.

Juhanan lapset: Eerik Juhana, Jokioisten kappalainen, † 1798.

Kaarle Kustaa, Ätsärin kappalainen, † 1837. | Juhana Fredrik, Halikon kappalainen, † 1836.

Juhana Fredrik, sotamuonaston virkamies Haminassa, † 1854. | Kristian, Wiipurin kaupunginrahaston hoitaja 1820:luvulla. | Pietari Wilhelm, tykkiväen kenraalimajuri. † 1853.

Henrik Kustaa, professori. | *Aleksanteri Ferdinand*, Porvoon tuomiokapitulin assessori.

Juhana Ferdinand, Taivassalon nimismies, † 1861, Pojat kauppiaita Länsi-Suomessa eri paikoilla. | Robert, Vihdin kirkkoherra.

Aleksanteri Wilhelm, upseeri Venäjän sotaväessä.

1862 vuoden valiokuntaan ja Kuopion hiippakunnan edustajaksi 1863, 1867, 1872 ja 1877 vuosien valtiopäiville, ollen viimeinmainitussa säätykokouksessa säätynsä varapuheenjohtajana; niinpä hän myös 1876 oli Suomen ensimmäisen seurakuntakokouksen jäsenenä. Borg on julkaissut kolme latinankielistä väitöskirjaa, saarnoja eri tiloissa, katkismus-ehdotuksen y. m. Sunnuntaikoululaitosta on hän suurella innolla harrastanut. Hän nai 1835 Karoliina Wilhelmiina Thermén'in ja 1869 Olivia Roschier'in.

Borg, Kaarlo Kustaa, kielimies, syntyi Wihannin kappelissa Saloisten pitäjässä Lokak. 23 p. 1823. Vanhemmat olivat Wihannin kappalainen, sitten Ruoveden ja vihdoin Kemin kirkkoherra, Kaarlo Jaakko Borg ja hänen ensimmäinen puolisonsa Kristiina Elisabet Frosterus, kappalaisen tytär Pulkkilasta. Käytyänsä Turun lukiota Kaarlo Kustaa Borg tuli Helsingin yliopistoon v. 1842 ja yhtyi siellä pian siihen Suomen kielen viljelemistyöhön, jota Lönnrot oli aloittanut ja Castrén'in innokas henki par'aikaa elähytti, V. 1854 hän tuli ylimääräiseksi Suomen kielen lehtoriksi yliopistoon ja määrättiin v. 1857 kielenkääntäjäksi Suomen Senaattiin, johon virkaan sai varsinaisen valtuuskirjan v. 1861. Suoritettuansa monta käytännöllistä luottamustointa sekä yliopistossa että Suom. Kirj. Seurassa, jonka sihteerinä hän oli v. 1861—62 ja rahastonhoitajana vv. 1865—1875, hän myöskin istui v. 1862 komiteassa, joka antoi lausunnon Suomen kielen kelvollisuudesta virkakieleksi ja oli tulkkina sekä Tammikuun-valiokunnassa v. 1862 että talonpoikaissäädyssä 1863—64, 1867 ja 1872 vuosien valtiopäivillä, viimemainittujen lopulla myöskin jonkun aikaa saman säädyn virkaatekevänä sihteerinä. Ensimmäisillä valtiopäivillä talonpoikaissääty hänen valitsi pankkivaltuusmiehen-varamieheksi, ja molemmilla jälkimmäisillä vakinaiseksi pankkivaltuusmieheksi. V. 1875 hän asetettiin tirehtööriksi Suomen Valtiokonttoriin. — Sekä opettajana että kirjailijana on Kaarlo Kustaa Borg hartaasti edistänyt Suomen kielen asiaa; hänen suomennoksensa Grimm'in, Andersen'in y. m. saduista (vv. 1848—50) osoittivat siihen aikaan tavatonta kieliaistia, ja hänen työnsä julkisten asetusten suomentajana vv. 1857—75 on suuressa määrin kehittänyt suomalaista lakikieltä. Myöskin ruotsinnoksensa Kalevalasta (vv. 1851—52) olivat arvollisina valmistuksina K. Collan'in käännökseen. Tieteenharjoittajana hän on painoon valmistanut 3—6 osaa M. A. Castrén'in teoksista (vv. 1853—58 ja 1870). (Spåre, Biogr. ant.).

Borgström-suku on Suomen vanhimpia ja laveimpia kauppamiessukuja ja on tarun mukaan saanut nimensä Porvoon kaupungin ruotsalaisesta nimestä; suvut Borgenström ja Strömborg kuuluvat olevan samaa juurta sen kanssa, vaikka ne ovat muodostaneet nimensä toisella lailla. Borgström'it ovat kahden vuosisadan kuluessa enimmiten asuneet Porvoossa, jonka etevimpiä porvaria moni heistä on ollut. Vanhin tunnettu jäsen, Yrjö Borgström, porvari Porvoossa, taisi syntyä v. 1626 ja kuoli Porvoossa 1727 satavuotiaana. Hänen vaimonsa, Anna Stefanintytär lienee kuollut Tukholmassa v. 1743; tästä avioliitosta syntyi viisi poikaa ja yksi tytär. A). Vanhin poika, Juhana Yrjönpoika B. syntyi 1667, tuli kapteeniksi Uudenmaan rakuunoihin ja kuoli 1700-luvulla. Hän oli nainut Anna Beata Kuhlman'in, joka synnytti pojan Berndt Juhana B:n, (joka meni sotapalvelukseen, otti osaa 1757—62 vuoden pommerilaiseen sotaan, eikä sieltä palannut) ja viisi tytärtä (vanhin naitu provasti Juh. Amnell'ille, katso Amnell). B) Toinen poika, Henrik Yrjönpoika B. syntyi Porvoossa noin 1668, tuli kauppa- ja raatimieheksi siellä ja kuoli 1772. Kauppamiehen tyttären Maaria Juhanantyttären (Holm'in?) kanssa oli hänellä seitsemän poikaa ja viisi tytärtä, joista muutamat kuolivat jo lapsuudessaan. Vanhin poika oli 1) lehtori ja jumaluusopin tohtori Juhana B. synt. 1723, † 1785, (katso alempana). Toinen poika 2) Henrik B. syntyi 1727, tuli raatimieheksi Loviisaan, edusti tätä kaupunkia 1765—66 vuoden valtiopäivillä ja kuoli 1777. Hänen vaimonsa oli Maaria Govinia; heidän poikansa Henrik B. s. 1757, † 1808 oli raatimies ja kauppias Loviisassa, pojanpoika oli kauppaneuvos Henrik B., syntynyt 1799, (katso alempana) ja pojanpojan poika oli lainopin kandidaatti Henrik B., synt. 1830, † 1865, (katso alempana). Kuudes poika, 3) Gabriel Borgström syntyi 1738, oli kauppias Loviisassa, otti tämän kaupungin edusmiehenä osaa porvarissäädyn keskusteluihin 1771—72 vuoden valtiopäivillä ja kuoli 1778. Hänen poikansa oli raatimies Eerik B., synt. 1767, † 1830, (katso alempana). Yrjö Borgström'in kolmas poika C) Antti B. oli kirjuri („bakugnsskrifvare") Tukholmassa ja kuoli siellä noin 1739 lapsetonna. D) Neljäs poika Stefan Yrjönpoika B. oli alaupseerina v. 1718 Kaarle XII:n armeijassa Norjassa ja tuli silloin haavoitetuksi; sittemmin hän oli porvarina Porvoossa, jossa hän kuoli lapsetonna 1745. Nuorin poika E) Arvid Yrjönpoika B. oli myös kauppiaana Porvoossa ja kuoli naimattomana 1742. Suvun haaraantuminen näkyy muutoin sukutaulusta * (katso seuraava sivu; täydellinen sukuluettelo löytyy kauppaneuvos Henrik Borgström'illa). Muutoin on huomattava, että Borgströmnimisiä löytyy, jotka tiettävästi eivät ole missään yhteydessä tämän suvun kanssa.

E. G. P.

Borgström, Juhana, koulunopettaja, syntyi Porvoossa Syysk. 15 p. 1723, tuli ylioppilaaksi Turussa 1740, oli v. 1742—44 ylioppilaana Upsalassa ja seppelöitiin ensimmäisenä filosofian maisteriksi Turussa 1748 vuoden promotionissa, jolloin hän vastasi maisterikysymykseen, sopisiko tehtaita ja varsinkin kutomakoneita panna toimeen, ennenkuin maanviljelys oli edistynyt korkeammalle kannalle Suomessa. Ilman omaa hakemusta B. kohta sen jälkeen nimitettiin talousopin, luonnonhistorian ja matematiikin dosentiksi Turun yliopistoon, ja sai ajaksi hoitaa professorinvirkaa. V. 1750 hän tuli matematiikin ja logiikin lehtoriksi Porvoon lukioon, tuli vaihdon kautta eloqventiæ lehtoriksi ja vihdoin jumaluusopin lehtoriksi, jolloin hän myös sai aneksi-pitäjän. V. 1755 hän vihittiin papiksi ja 1756 Greifswald'in yliopisto antoi hänelle jumaluusopin tohtorin arvon. Seitsemän kertaa hän oli lukion rehtorina, jommoisena hän sai tervehtiä Aadolf Fredrikiä ja Kustaa III:tta, heidän käydessään Porvoossa, julkisilla puheilla. Hänen kykynsä, taitonsa ja ahkeruutensa olivat sekä hiippakunnalle että erittäinkin lukiolle suureksi hyödyksi. Vuonna 1756 hän nai Katariina Charlotta Hassel'in joka oli latinan kielen professori Henrik Hassel'in tytär. Heidän vanhin poikansa, Juhana B. syntyi Maalisk. 28 p. 1761, tuli maisteriksi Upsalassa 1785 ja nimitettiin lukion lehtoriksi Porvoossa 1795. Hän kuoli Porvoossa Syysk. 1 p. 1836. E. G. P.

Borgström, Henrik, asioitsija, edellisen veljenpojan poika, Loviisan kaupungin kauppaja raatimies Henrik Borgström'in ja Juliana Husberg'in poika, syntyi Porvoossa Huhtik. 26 p. 1799, tuli jo nuorena asioitsijaksi, muutti varattomana Helsinkiin v. 1825 ja perusti siellä kauppahuoneen, jonka hän pian tiesi uutteralla työllä, valppaudella ja rehellisyydellä korottaa Suomenmaan suurimpain kauppahuoneitten joukkoon. Samassa hän tieteitten ja taiteitten innokkaana harrastajana saavutti yleistä kunnioitusta, ja Suomen etevimmistä hänen aikuisista tiedemiehistä, valtiomiehistä ja taiteilijoista on moni ollut likeisessä ystävyydessä hänen kanssaan. Yleisiä yrityksiä kannattamaan on B. tavallisesti ollut ensimmäisiä; erittäinkin Suomen pääkaupungin tulee häntä kiittää kahdesta puistosta, jotka nykyään ovat sen kauniimpia; paikalle, jossa ennen oli paljaita kallioita vaan ja vetisiä vuorinotkoja, hän loi nykyisen Kaivopuiston, ja Töölön puisto eli „Djurgården" hänen huolellisesti hoitamana päivä päivältä kasvaa kauniimmaksi muistoksi järjestäjänsä harrastuksista, kauneudenaistista ja auliudesta; hän on sen ohessa lahjoittanut 50,000 markkaa kantarahastoksi vasta perustettavalle puutarhayhtiölle. Ansioistaan hän on saanut kauppaneuvoksen arvonimen. V. 1827 B. Kokkolassa meni naimisiin Karoliina Kristiina Kjemmer'in kanssa, jonka vanhemmat olivat kauppamies Hannu Juhana Kjemmer ja Brigitta Katariina Kyntzell. Väsymättömällä innolla ja alttiudella rouva B. on antanut vapaehtoisen vaivaishoidon edistämiseen Helsingissä ja on vuosikymmeniä ollut siinä tarkoituksessa perustetun naisyhdistyksen johtajana. Kun ijäkäs pariskunta Heinäk. 17 p. 1877 sai viettää kultahäitään, kokoontui kauppaneuvos Borgström'in omistamaan ja kaunistamaan Turholmin kartanoon lukuisa joukko ystäviä onnea toivottamaan, ja J. V. Snellman, Z. Topelius ja Fr. Pacius lausuivat sanoilla, runossa ja säveleissä sitä yleistä kunnioitusta, jonka B. ja hänen rouvansa ovat saavuttaneet uutteralla työllä ja varojaan jalosti käyttämällä.

Borgström, Henrik, taloudentutkija, edellisen vanhin poika, syntyi Helsingissä Helmik. 8 p. 1830, suoritti ylioppilastutkintonsa v. 1845, tuli filosofian kandidaatiksi 1851 ja

---

*

Yrjö Borgström,
porvari Porvoossa, s. 1626 (?) † 1727.

Yrjön lapset: Juhana, s. 1667, kapteeni. — Henrik, s. 1668 (?) † 1772, raatimies Porvoossa. — Antti, kirjuri Tukholmassa, † 1739 (?). — Stefan, alaups., kauppias Porvoossa, † 1745. — Arvid, kauppias Porvoossa, † 1742.

Juhanan poika: Berndt Juhana, s. 1718, alaupseeri.

Henrikin lapset: *Juhana*, s. 1723, † 1785, lehtori. — Henrik, s. 1727, raatimies Loviisassa. — Kustaa, s. 1730, kauppias Porvoossa, † 1777. — Gabriel, s. 1738, † 1778, kauppias Loviisassa. — Jaakko, s. 1742, † 1789, kauppias Porvoossa.

Juhanan (s. 1723) lapset: Juhana, s. 1761, † 1836, lehtori. — Yrjö, s. 1775, † 1831, maasihteeri.
Henrikin (s. 1727) poika: Henrik, s. 1757, † 1808, raatimies Loviisassa.
Kustaan lapset: Kustaa, s. 1762, † 1803. — Henrik, s. 1769, † 1844, assessori.
Gabrielin poika: *Erik*, s. 1767, † 1829, raatimies.
Jaakon lapset: Henrik, s. 1775, † 1844, kauppiaita — Jaakko, s. 1777, † 1832, Porvoossa. — Kustaa, s. 1781, † 1821, raatimies Porvoossa. — Gabriel, s. 1784, † 1839, kamreeri.

Henrikin (s. 1757) lapset: *Henrik*, s. 1799, kauppaneuvos Helsingissä. — Juhana, s. 1808, kauppias.
Jaakon (s. 1777) poika: Henrik, s. 1812, † 1839, kauppias Porvoossa.

Henrikin (s. 1799) lapset: *Henrik*, s. 1830, † 1865, lainopin kand. — Juhana Leonhard, s. 1832, kauppias Helsingissä. — Kaarle Eemil, s. 1838, † 1876, konsuli ja kauppias. — Yrjö, s. 1842, tilanhaltija. — August, s. 1844, insinööri.

lainopin kandidaatiksi 1857. Jo nuorena oli hän saanut tutustua asioimisliikkeesen, yliopistossa hän erittäinkin tutki taloudellisen tieteen eri haaroja, ja sen ohessa hän Englannissa, Franskassa ja Ruotsissa käyden oli läheltä ja omin silmin saanut tarkastaa ulkomaan taloudellisia oloja, jonka jälkeen hän palavalla nuoruuden innolla rupesi Suomen taloudellista edistymistä harrastamaan. Hän julkaisi 1858 ja 1859 kaksi ruotsiksi kirjoitettua kirjasta, toinen *hypoteekki-yhdistyksistä*, toinen *1859 vuoden rahaoloista Suomessa ja yhdistyspankeista*, joista kumpikin osoitti tekijänsä kykyä ja tarkkoja tietoja; vieläpä sanomalehdissä ja julkisissa kokouksissa hän uupumatta uudisti mainituissa kirjasissa lausutut vaatimuksensa, että yksityispankkeja perustettaisiin asioimisliikkeen virkistyttämiseksi, ja että metallinen raha olisi ainoana laillisesti käypänä maksunvälittäjänä Suomessa. Kun hallitukselta anottiin pakkokurssin lakkauttamista, B. oli ollut tämän toimeen alkuunpanijoita; niinpä hän myöskin vaati yhdyspankeille oikeutta antaa seteliä j. n. e. Hypoteekki-yhdistyksen ja Yhdyspankin perustamiseen hän 1860 ja 1862 otti tehokasta osaa ja oli 32-vuotiaana milt'ei itsemäärätty jälkimmäisen laitoksen ensimmäiseksi toimitus-johtajaksi. Suomen vähitellen virkistyvän valtiollisenkin elämän edistymistä B. tulisesti harrasti, vaikk'ei hän ollut paljon tilaisuudessa suoranaisesti siihen vaikuttaa, ja epäilemättä hän oli silloisen niin kutsutun vapamielisen joukon etevimpiä jäseniä. Ennenaikainen kuolema tempasi hänet pois tavattoman kauniista tulevaisuudesta; ratsastamassa käyden hän joutui pystyyn karkaavan hevosensa alle ja kuoli viisi päivää sen jälkeen, Helsingissä Toukok. 21 p. 1865. Hän oli v. 1858 nainut Selma Etholén'in.
E. G. P.

Borgström, Eerik, edellisen isänisän serkku nuoremmasta sukuhaarasta, kauppias Gabriel Borgström'in ja Anna Elisabet Nymalm'in poika, syntyi Loviisassa Helmik. 17 p. 1767, ja muutti Helsinkiin, jossa hän tuli raatimieheksi. Kun v. 1808 oli Pietariin kutsuttu deputationi Suomen miehiä, joitten muka sopisi koko kansaa edustaa, valittiin B. Helsingin ja Hämeenlinnan edusmieheksi, sitten kun kauppias Lindeberg sairauden tähden oli kieltänyt semmoiseen toimeen lähtemästä, vaan tuli Pietariin vasta sen jälkeen kun deputationi jo oli tehnyt tunnetun tärkeän päätöksensä kieltääkseen toimeen ryhtymästä, koska ainoastaan laillisesti kokoonkutsuttujen valtiopäiväin sopisi kansan nimessä ratkaista Suomen tulevaisuudesta. Vaikka B. kyllä omasta puolestaan luuli olevansa laillisesti valtuutetun Helsingin edusmieheksi, hän kuitenkin suostui deputationin päätökseen, koska säätyjen edusmiehistä muutamat olivat valitut tavalla, joka soti vasten valtiopäiväjärjestyksen sääntöjä. Porvoon valtiopäivillä 1809 B. edusti Helsinkiä. Hän hukkui Jouluk. 15 p. 1829 vahingossa ajaessaan rekensä avantoon Helsingin pohjoisessa satamassa. Hän oli naimaton. (Castrén, Finska deputationen 1808). E. G. P.

Borkhusen, von, ks. **Burghausen, von.**

Born, von, Samuel Fredrik, virkamies, everstiluutnantti Kaarle Bernhard von Born'in ja Johanna Katariina Krogius'en poika, syntyi Heinäk. 2 p. 1782, kirjoitettiin lapsena sotapalveluksen ja kävi Haapaniemen kadettikoulussa, tuli 1800 luutnantiksi Savon jalkaväessä, 1806 kapteeniksi ja Savon prikaatin tykistön päälliköksi; oli saapuvilla monessa taistelussa 1808—09 v. sodassa ja oli jälkijoukon päällikkönä armeijan Oravaisista peräytyessä, tuli 1809 yliadjutantiksi ja majuriksi, vaan erosi 1810 Ruotsin palveluksesta, palaten Suomeen. Vuonna 1819 tuli hän varamaaherraksi ja 1820 maaherraksi Oulun ja Kajaanin läänissä, ja 1826—28 oli hän Senaatin talousosaston jäsenenä, osoittaen näissä toimissa taitoa ja uutteruutta. Hän kuoli Helsingissä Marrask. 15 p. 1850. V. 1811 nai hän Katariina Elisabet von Morian'in. (Spåre, Biogr. Ant.).

Born, von, Juhana August, valtiomies, edellisen poika, syntyi Porvoon pitäjässä Elok. 29 p. 1815, tuli ylioppilaaksi 1832, meni 1835 valtion palvelukseen ja tuli 1842 protokolla-sihteeriksi; oli v. 1855 pantu Turun ja Porin läänin kuvernöörin apulaiseksi sodan tähden ja nimitettiin samana vuonna tullin ylijohtokunnan päälliköksi. Vuonna 1865 kutsuttiin hän Senaatin talousosaston jäseneksi ja siviili-toimituskunnan päälliköksi, vaan 1866 muutettiin hän maanviljelyn toimituskunnan päälliköksi; vuonna 1873 sai hän omasta pyynnöstänsä virkaeronsa. Ennen sitä ja vielä sen jälkeen oli von Born'ia käytetty hyvin monessa komiteassa, muun muassa 1865 siinä komiteassa, jonka tuli tehdä ehdotus uudeksi valtiopäiväjärjestykseksi. Vuonna 1876 oli hän Suomen ensimmäisen yleisen teollisuusnäyttelyn johtokunnan esimiehenä. Senaatori von Born voitti useampia virkaveljiänsä lavealla kokemuksellaan ja tarkoilla tiedoillansa hallintohoitoa koskevissa asioissa, ja työky'yn sekä uutteruuden suhteen tuskin yksikään tuli hänen rinnalleen. Valtiollisen vakuutuksensa puolesta oli hän jokseenkin jyrkästi ylimysmielinen ja vanhalla olija, mutta se jäykkä lujuus, jolla hän valtiopäivien julkisissa keskusteluissa ahkerasti on puolustanut itsenäistä kantaansa, tarvittaessa vaikkapa hallituksenkin mielipiteitä vastaan, ei voinut muuta kuin hankkia hänelle vastustajainsakin kunnioitusta. V. 1863—64, 1867 ja 1872 oli hän aatelissäädyn jäsenenä ja 1872 säädyn vara-maamarsalkkana; 1877—78 vuoden valtiopäivillä oli hän maamarsalkkana.

Monta armonosoitusta oli tullut von Born'in osaksi; 1864 oli hän lapsineen perillisineen tullut vapaherralliseen säätyyn korotetuksi. Hän kuoli Helsingissä Lokak. 29 p. 1878. Vuonna 1844 nai hän Hedvig Loviisa Fransiska von Haartman'in. (Spåre, Biogr. Ant.). E. G. P.

Boucht, Juhana Fredrik, stipendinperustaja, syntyi Lokak. 26 p. 1766 Hollolassa. Vanhemmat olivat nimismies Matthias Boucht ja hänen vaimonsa Ulriika Björkstén. Tultuansa jo v. 1780, niin muodoin 14-vuotiaana ylioppilaaksi Hämeen osakuntaan, hän v. 1792 julkaisi professori Gadd'in esimiehyyden alla ruotsinkielisen väitöskirjan *Hollolan pitäjästä* ja vihittiin samana vuonna filosofian maisteriksi. V. 1795 hän vihittiin papiksi, oli vv. 1798—1808 kappalaisena Helsingin pitäjässä, vv. 1808—21 kirkkoherrana Rautalammilla ja siitä lähtien kirkkoherrana Hollolassa. Jo v. 1814 hän oli saanut provastin arvon, ja v. 1844 hän tehtiin riemumaisteriksi. Kuoli Maalisk. 30 p. 1846. Hänen puolisonsa olivat: 1. Anna Maria Borgström, kauppiaan tytär Helsingistä, ja 2. Frèdriika Aurora Sederholm († 1861). — Provasti Boucht lahjoitti testamentillaan Suomen yliopistolle 500 hopearuplaa, josta korko käytetään stipendiksi ylioppilaalle, joka osoittaa parhaimman tiedon Suomen kielessä. Y. K.

Brahe, Pietari, valtiomies, valtaneuvos, kreivi Abraham Brahe'n ja Elsa Gyllenstjerna'n poika, syntyi Helmik. 18 p. 1602 Rydboholman kartanossa Tukholman lääniä. Kodissaan sai hän parhaimman kasvatuksen, mikä siihen aikaan oli mahdollista antaa nuorelle ylimykselle, ja sen edistämiseksi sai hän vielä opettajansa kera ja yksin tehdä useampia laveita ulkomaanmatkoja 1618—26. Käyden monta kertaa Tanskan, Saksan, Englannin, Franskan ja Italian maissa, harrasti hän kaikkia niitä tietoja ja taitoja, joita vaadittiin hänen säätyläiseltä, oppi ulkomaan kieliä, vieläpä vähän hepreatakin, harjoitti tanssia, ratsastusta, miekkailua y. m., ja palasi vihdoin 1626 kotiin, valmiina astumaan maansa tärkeimpiinkin virkoihin, joita varten nuori Brahe sekä ylhäisen sukunsa että kykynsä puolesta oli ikään kuin luotu. Hän tuli heti kamariherraksi Kustaa Aadolfin hovissa, (virka, joka siihen aikaan ei sopinut mitättömälle tyhjäntoimittajalle), ja oli Puolan ja Saksan sodissa tavallisesti kuninkaan seurassa, esim. Danzig'in edustalla ja Dirschau'issa 1627, jolloin kuningas haavoitettiin, ja osoitti sekä uljuutta että sotaista kuntoa. Hänelle uskottiin vielä Kaarle X:nen aikana monesti mitä tärkeimpiä sotatoimia, ja 1676—79, kun vaara kaikilta haaroilta uhkasi, oli ijäkäs Brahe' valmis itse nousemaan hevosenselkään isänmaan puolustukseksi, eikä muullakaan tavoin säästänyt itseään, missä vaan katsoi tarpeelliseksi ryhtyä rohkeasti toimeen.

Suurimman kunniansa saavutti Brahe kuitenkin rauhan toimissa. Jo 1629 ja 1630 oli hän maamarsalkka ja tuli 1630 valtaneuvokseksi ja laamanniksi. Vuonna 1632 lähetti neuvoskunta hänet Saksaan keskustelemaan Aksel Oxenstjerna'n kanssa Ruotsin asemasta, ja seuraavina vuosina toimitti hän monta vaikeata valtiollista tehtävää. Vuonna 1635 kävi hän pitkitettyä aselepoa hieromassa Puolan kanssa, vaan riitaantui sen johdosta Aksel Oxenstjerna'n kanssa; ja koska valtakunnan silloinen vaarallinen asema välttämättömästi vaati täydellistä keskinäistä sopusointua hallituksen puolelta, päätettiin haitallisen eripuraisuuden välttämiseksi antaa Brahe'lle erinäinen vaikutusala hänen kykynsä mukaan: hän tehtiin 1637 Suomenmaan kenraalikuvernööriksi. Vuoteen 1640 asti pysyi Brahe tässä häntä varten tehdyssä virassa, ja oli sitten 1648—54 uudestaan Suomen korkeimpana käskynhaltijana, asuen kuitenkin sillä erää enimmiten Ruotsissa. Brahen vaikutus Suomessa on hänen paras ylistyksensä ja on „Kreivin aikana" pysynyt kauan kiitollisen kansan muistissa.

Suomessa tarvittiinkin siihen aikaan jos missään nerokasta ja mahtavaa auttajaa. Sodat ja katovuodet sekä epäjärjestykset maan hallinnossa olivat saattaneet kansamme mitä tukalimpaan tilaan, jota Kaarle IX:nen ja Kustaa Aadolfin pikaiset käynnit Suomessa eivät voineet tehokkaasti parantaa. Raskaat verot ja sotaväen-otto, itsessäänkin mitä rasittavimpia, tulivat vielä vaikeammaksi kantaa virkamiesten luvattoman ja mielivaltaisen kiskomisen kautta, eikä kaukana-oleva korkein hallitus voinut parhaallakaan tahdollaan olla luotettava turva tämmöisiä väärinkäytöksiä vastaan. Mutta suuresti muuttui asema, kun Suomi sai yhtä lempeämielisen kuin nerokkaan hallitsijan, joka omin silmin tarkasti oloja kaikkialla, voidakseen saada niitä paremmalle kannalle. Marrask. 21 p. 1637 Brahe astui maalle Turussa ja ryhtyi heti toimeensa, järjestäen ensi aluksi hallitusvirastoja Suomen silloisessa pääkaupungissa. Sitten läksi hän puolisonsa kanssa laveallle tarkastusmatkalle Hämeenlinnan ja Savonlinnan kautta Käkisalmeen ja Wiipuriin saakka, josta hän palasi Turkuun Uudenmaan kautta. Kesällä 1638 kävi hän Satakunnassa rannikkoa myöten; alussa vuotta 1639 matkusti hän Tammelan, Sysmän ja Hartolan kautta Savoon ja Käkisalmen lääniin, palaten Etelä-Suomen rantatietä myöten, ja Toukokuun lopussa samana vuonna läksi hän pisimmälle ja merkillisimmälle matkallensa, Helsingistä Hämeenlinnan kautta Itä-Suomeen, vesiä myöten Liperin ja Pielisten kautta Kajaaniin, veneellä Ouluun asti, ja sitten Pohjanmaan

ja Satakunnan kautta takaisin Turkuun. Vaikka hänen terveytensä oli heikko ja maamme kulkuneuvot kurjimpaa laatua, oli hän siis itse tutkinut kansan tilaa kaukaisimmissa erämaissakin, niinpä myös Pohjanmaalla, joka, siihen aikaan Ruotsiin luettuna, ei kuulunut hänen virka-alueesensa. Saatuansa täten selvän ja täydellisen käsityksen maan tarpeista koetti hän kaikin mokomin parantaa havaittuja vammoja. Hallitushoito oli milt'ei uudistettava; postilaitosta pantiin toimeen ja kulkuneuvoja parannettiin uusilla teillä ja koskenperkauksilla; maanmittausta ja maatilojen tasaisempaa veroitusta puuhattiin, (vaikka nämä toimet sitten rahapuutteen tähden jäivät kesken); elinkeinoja koettiin edistää ja kauppaliikkeen virkistyttämiseksi perustettiin kymmenkunta uutta kaupunkia (useimmat 1648—54); vaan nämä ja vanhatkin kaupungit eivät voineet ylipäänsä tointua virkeään liikkeeseen silloisen luonnottoman kauppajärjestelmän tähden. Kaikkein tärkeintä oli kumminkin Brahe'n huolenpito sivistyksen kohottamisesta. Lukutaitoa edistettiin; papinsivistys toimitettiin niin ikään paremmalle kannalle, joka varsinkin Itä-Suomen kreikanuskoisissa seurakunnissa oli tuiki tarpeellista; vihdoin perusti Brahe monta koulua ja Turun yliopiston. Tämä laitos, joka sitten on ollut valon pesäpaikkana ja ahjona Suomessa, perustettiin hallituksen Maalisk. 26 p. 1640 antaman kirjeen kautta ja sen juhlallinen vihkimys tapahtui komeudella ja loistolla Heinäk. 15 p samana vuonna Brahe'n läsnä ollessa. Hän, joka on akatemian oikeana perustajana pidettävä, tulikin sen ensimmäiseksi kansleriksi ja pysyi elämänsä loppuun asti sen innokkaana ja mahtavana suosijana. Toinenkin ikimuistettava voitto kansallisen sivistyksemme alalla, raamatun suomentaminen, on Brahe'n ansioihin luettava, koska hän monella tavalla oli harrastanut tätä asiaa. Vuonna 1642 ilmestyi koko raamattu suomeksi, painettuna Tukholmassa.

Vuonna 1640 tuli Brahe valtakunnan drotsetiksi ja samassa myös holhojahallituksen jäseneksi, tehden työtä yksimielisesti Oxenstjerna'n kanssa ja tullen vähitellen hänen ystäväkseenkin, mutta Kristiinan hallitessa joutuivat he molemmat syrjemmälle, kuten muutkin Kustaa Aadolfin luotettavimmat palvelijat. Vaan Kaarle X tiesi paremmin arvostella ja käyttää Brahe'n tavatonta kykyä, ja hänen kuoltuansa vuonna 1660, kun ulkonaiset sodat ja sisällinen eripuraisuus tekivät valtakunnan aseman vaaralliseksi, astui Brahe rohkeasti esiin johtajana. Ei sovi kieltää, että hän katseli valtakunnan asemaa yksipuolisesti aateliskannalta, erehtyen tärkeissäkin asioissa, vaan hän oli sittenkin epäilemättä Kaarle XI:nen holhojahallituksen etevin jäsen, vaikkapa hänen korkea ikänsä vähitellen supisti hänen työvoimaansa ja vaikutustaan. Sen jälkeen kun Kaarle XI itse oli ottanut valtio-ohjakset käsiinsä asuskeli Brahe enimmiten maalla, erillänsä yleisistä asioista. Hän kuoli Bogesund nimisessä kartanossaan lähellä Tukholmaa Syysk. 12 p. 1680, oltuansa valtaneuvoskunnan jäsenenä 50 vuotta ja Ruotsin valtakunnan ensimmäisenä virkamiehenä 40 vuotta. Brahe'n ei siis tarvinnut nähdä ja kuulla niitä perinpohjaisia mullistuksia, jotka tekivät aatelisvallasta lopun Kaarle XI:nen hallitessa, tullen jo 1680 vuodelta ylen merkillisiksi.

Koko valtiollisessa katsantotavassaan oli Brahe kiivaasti ylimysmielinen, vaatien aatelistolle ja erittäinkin kreiveille ja vapaherroille suuria etuoikeuksia muiden rinnalla; muutoinhan kaikki säädyt muka tulisivat toinen toisensa kaltaiseksi „aivan kuin neljä siansorkkaa.“ Mutta samassa vaati hän myös säätyveljiänsä suuriin uhrauksiin valtakunnan hyväksi; semminkään ei hänestä sopinut aatelismiehen säästää henkeänsä saatikka omaisuuttaan, kun isänmaa oli vaarassa. Synnyltään kuuluva mahtavimpaan aatelistoon. oli hän perinyt Visingsö'n kreivikunnan Ruotsissa, ja siellä hän tavallisesti piti hoviansa, eläin aivan ruhtinaan tavalla. Sen ohessa oli hän saanut läänitykseksi muun muassa Kajaanin vapaherrakunnan, (joka käsitti koillisen Pohjanmaan ynnä Saloisten pitäjän kanssa, pohjaisen Savon ja hiukan Karjalaa), sekä Brahelinnan läänin (Mikkelin ja Ristiinan pitäjät); hänen alueellaan löytyi niin muodoin neljä kaupunkia ja monta komeata kartanoa. Lukuisista alamaisistaan piti hän tosiaankin isällistä huolta ja oli syystä yleisesti rakastettu. Hän oli v. 1628 nainut Kristiina Katariina Stenbock'in, joka seurasi häntä Suomeen, ja 1653 Beata De la Gardie'n. E. G. P.

Brakel, Kaarle Aadolf, soturi, oli syntynyt Maaliskuun 31 p. 1774. Hänen isänsä oli kapteeni Otto Maurits Brakel, jonka isänisän isänisä, vanhaa Liivinmaan aatelissukua, 30-vuotisen sodan aikana oli saapunut Suomeen. Hänen äitinsä nimi oli Ulriika Regnata Boije. Jo 1787 pääsi hän korpraaliksi Porin rykmenttiin, mutta kun rykmentin seuraavana vuonna piti lähteä sotaan, lähetettiin nuori korpraali vielä kotiin kasvamaan. Vasta keväällä 1789 sai hän tulla mukaan kersanttina Vesilahden komppaniassa. Kesäkuun 11 p. otteli hän Ristiinassa Kyyrön kähäkässä ja 13 p. Porrassalmen tappelussa, jossa „nuori Brakel“ von Döbeln'in todistuksen mukaan osoitti suurta urhollisuutta, mutta myöskin suurta lapsellisuutta, hän kun esim asetti kaatuneen Venäläisen lakin hattunsa päälle ja siten juoksi ampuvien sotarintojen välissä, kunnes majuri Grönvall nykäisi tuon vaarallisen lakin hänen päästänsä. Kun Döbeln

sai kuulan otsaansa oli Brakel vieressä ja talutti hänen sotarinnasta välskäärin hoidettavaksi. Seuraavana päivänä lähti Brakel kuriirina Porvoosen voitosta sanaa viemään kuninkaalle, joka nimitti hänen vänrikiksi ja antoi hänelle 20 kultatukaatia, jotta hankkisi itselleen uudet vaatteet verisen pukunsa sijaan. Rauhan aika ei paljon menestystä tuottanut. Tampereella syleili Döbeln sotatoveriaan vielä luutnanttina 1807. Seuraavan vuoden sodassa oli Brakel alusta loppuun asti kaikissa taisteluissa, joissa Porilaiset Döbeln'in johdolla voittivat loistavan maineensa. Kesäkuun alussa 1808 oli hän saanut komennettavaksi Kyrön komppanian. Sodan kestäessä komppaniassa kamppaili 205 miestä, joista vaan 61 palasi; niistä oli haavoittamatta pysynyt Brakel, joka silloin oli kapteeniksi kohonnut. Erottuansa palveluksesta 1810, asui Brakel maanviljelijänä Wiik'in kartanossa Pirkkalassa, jossa kuoli ijäkkäänä Elokuun 21 p.. 1861. Hänen vaimonsa Johanna Gustaava Gripenberg'in kuolema, puoli vuotta sitä ennen, oli murtanut ukon viimeiset voimat. Seuraavana vuonna julkaistiin Helsingissä Brakel'in muistoonpanot 1789 ja 1808 vuosien sotaretkistä. Ne sisältävät viehättäviä kuvia Suomen senaikuisten soturien, varsinkin Porilaisten luonteesta ja kumppanuudesta. (Hels. Tidn. 1861).
J. R A.

Brakel, Kustaa Anton, runoilija, edellisen veli, syntyi Joulukuun 17 p. 1782. Hän otettiin 1801 konttorikirjuriksi Ruotsin valtiosäätyjen pankkiin, nimitettiin kanslistiksi 1804, kirjanpitäjäksi 1807 ja komissaariksi 1813. Erottuansa vihdoin pankista 1851 hän kuoli Tukholmassa Tammikuun 10 p. 1853. Hän on tunnettu kokeistaan runouden alalla. Ruotsalainen murhenäytelmänsä *Oden Svithiod'issa*, joka 1826 ensi kerran esiteltiin Tukholman kuninkaallisessa teaterissa, oli ensimmäinen teoksensa. Toinen oli *Wäinämöinen, lyyrillinen koe kolmessa näytöksessä*, joka ilmestyi Tukholmassa 1829 ja lienee ensimmäinen yritys, jossa Suomen pakanuuden muistoja on käytetty taiderunouden aineena. Tuosta näytelmästä on senaikuinen arvostelu luettava ruotsalaisissa Turun sanomissa 1830, n. 11 ss.
J. R. A.

Bremer, Jaakko, kauppias, syntynyt $^{19}/_{8}$1711 Westerås'issa, jossa hänen isänsä Iisak Bremer oli kauppias. Suku oli kotoisin Saksanmaalta. Jonkun aikaa palveltuansa lääninkansliassa syntymäkaupungissaan, B. 1727 muutti Turkuun ja rupesi kauppa-apulaiseksi velipuolensa Frans Kock'in luona. Kymmenen vuotta myöhemmin hän alkoi itse harjoittaa kauppaa ja teki sitä niin suurella vireydellä ja menestyksellä, että hän pian tuli Suomen kenties etevimmäksi laivanisännäksi ja rikkaimmaksi kauppiaaksi. Pesänkirjoitus hänen ensimmäisen rouvansa Margareeta Pipping'in († 1766) jälkeen osoitti säästöä 1,100,027 kuparitalaria eli noin 700,000 markkaa nykyistä rahaa, mikä summa silloiseen rahan arvoon katsoen oli jotain Suomessa tavatonta. B., joka myös oli porvariston ratsuväen päällikkönä, joutui mainioksi suuresta hyväntekeväisyydestänsä, erittäinkin köyhiä ylioppilaita kohtaan, joista monen tuli häntä kiittää siitä, että voi harjoittaa lukua yliopistossa. Hän oli kaksi kertaa naimisissa, toinen kerta Ulriika Fredriika Salonius'en kanssa (ks. Bremer, Ulriika Fredriika), ja avioliitoistansa hänellä oli monta lasta, joista Bremer'in suvun eri haarat Suomessa ovat saaneet alkunsa.* Hänen pojistansa tuli mainioimmaksi Josef Bremer, ylitirehtööri († 1814), joka monivuotisilla ulkomaisilla matkoilla harjaantui taitavaksi toimintomieheksi ja muun muassa perusti Suomen ensimmäisen rautavalimon Teijon ruukkiin.
K. F. I.

Bremer, Ulriika Fredriika, lahjoittaja, syntyi Turussa Huhtik. 24 p. 1746. Vanhemmat olivat: Turun hovioikeuden assessori Eerik Salonius ja tämän vaimo Hedvig Magdaleena Wittfoth. Heidän tyttärensä nai 1767 rikkaan kauppiaan Jaakko Bremer'in (ks. häntä) ja hoiti tämän kuoltua tuon suuren kauppahuoneen laveaa asialiikettä. Sen ohessa hän harjoitti todellakin suurenmoista hyvänte-

---

* *Jaakko Bremer,*
kauppias Turussa. † 1785.

- 1 Iisak Bremer, kauppias.
  - Iisak Konrad Bremer, eversti. † 1825.
- 1 *Josef Bremer,* ylitirehtööri. † 1814.
  - Jaakko Reinhold Bremer.
  - *Robert Bremer,* ruukin isäntä. † 1844.
    - Viktor Zebor Bremer, vuorineuvos.
      - Kaarle Viktor Bremer. kirjailija.
      - Eugen Robert Bremer, kaartin kapteeni.
      - Hugo Raimund Bremer, rautatien insinööri.
    - Joris Bremer, ruukin isäntä.
  - Kaarlo Otto Bremer, ylimaasmestari.
  - Hans Henrik Bremer.
  - August Bremer, luutnantti 1808 vuoden sodassa.
  - *Josef Brehmer.* kapteeni. † 1874.
    - Walfrid Brehmer, vuori-intendentti.
    - Kasimir Brehmer, ruukin isäntä.
- 1 Reinhold Bremer, kauppias.
- 2 Kaarle Fredrik Bremer, tukkukauppias Tukholmassa.
  - *Fredriika Bremer,* kirjailijatar. † 1865.

keväisyyttä. Myöskin testamentin kautta hän lahjoitti melkoisia summia Turun köyhille ynnä varoja yhden sairaanvuoteen ylläpitämiseksi kaupungin sairashuoneessa, sekä Turun akatemialle 2000 riksiä, joista vuotuinen korko käytettäisiin stipendiksi köyhien ja lupaavien ylioppilaiden auttamiseksi. Kun leskirouva B. oli kuollut 1 p. Huhtik. 1798, niin akatemia vietti juhlan hänen muistokseen 30 p. Marraskuuta s. v., missä tilaisuudessa silloinen jumaluusopin professori Jaakko Tengström piti juhlapuheen, joka sitten ilmestyi painettuna. (Tal till minne af framl. enkefru U. F. Bremer etc. Åbo 1798).

Th. R.

Bremer, Robert, ruukinpatruuna, ylitirehtööri Josef Bremer'in poika, syntynyt 1777, kuollut Teijon ruukissa 1844, on saanut omituisen maineen astrologillisten ja meteorologillisten haaveittensa kautta, jotka osoittavat hurmautunutta päätä. Hänen ulosantamat teoksensa *Testamentet eller visheten efter närvarande naturförhållanden* (Testamentti eli viisaus nykyisten luonnonolojen mukaan), Turussa 1824, sekä *Grunderna till Luft och Tid* (Ilman ja Ajan perustukset), 2 vihkoa, Turussa 1822 ja 1829, sisältävät eriskummaista sekasotkua, esim. uuden ajanlaskun, jota nimitetään „Robert Bremer'in ajanlaskuksi“ j. n. e. Muun muassa hän ennusti uutta vedenpaisumusta ja kuuluu sitä varten rakennuttaneen itsellensä, toiselle Noalle, arkin Teijon ruukissa. Muuten hän oli toimelias mies sekä avasi ja viljeli Wihiniemen rautakaivosta, jolla arveltiin olevan paras malmi Suomessa. Hän oli nainut Beata Katariina Hellberger'in Taalainmaalta. K. F. I.

Bremer, Josef (kirjoitti nimensä Brehmer), ruukinpatruuna, edellisen veli, syntynyt 1789. Kun 1808 vuoden sota syttyi, hän eräänä kylmänä Helmikuun-yönä ilman isänsä tietämättä jätti kotinsa ja riensi Suomen armeijan tykö Hämeenlinnan luo. Täällä hän ylioppilaskirjansa perusteella pääsi tykkijunkkariksi Suomen tykistörykmenttiin ja otti sitten oivakuntoisella tavalla osaa Lapuan, Kauhajoen, Alavuden, Ätsärin, Ruonan ja Salmin tappeluihin. Samalla tavoin kuin hän, oli myös hänen kaksi vuotta vanhempi veljensä August ilman isän luvatta rientänyt isänmaatansa puolustamaan sekä kunnialla vuodattanut vertansa sen tappelutanterilla. Sodan loputtua Josef B. jäi Ruotsiin, jossa hän meni Suomen tykistörykmentin jäännöksistä perustettuun Wende'n tykistörykmenttiin. Tässä ylennettynä kapteeniksi, hän vuonna 1817 erosi virastansa ja palasi isänmaahan, missä hän rupesi vuoriammattia ja maanviljelystä harjoittamaan. Vuonna 1822 hän tuli Hämeenmaassa sijaitsevan, Jokioisten ison kartanon hoitajaksi ja kolme vuotta myöhemmin oston kautta sen omistajaksi, jonka kartanon hän toimeliaisuudellansa ja taitavalla huolenpidollansa ennen pitkää nosti sen silloisesta rappiotilasta. Vuonna 1837 hän osti Karkkilan rautaruukin Uudellamaalla, mihin hän vuonna 1852 perusti Suomen ensimmäisen pudlinki- ja valssi-laitoksen, jonka merkitys on sanottava ajanvaiheen tekeväksi maamme raudanvalmistuksen suhteen. B. kehoitti sanomalehdissä järvimalmi-masuunien omistajia Karkkilassa koettamaan harkkoraudan-lajejansa uuden tavan mukaan. Useat käyttivät tätä lupaa hyväksensä, ja pudlinki-laitoksia aljettiin kohta perustaa eri osiin maatamme. Vuotinen raudanvalmistus Suomessa, joka ennen oli tehnyt 18,000 à 20,000 kippuntaa, nousi nyt muutamien vuosien kuluttua enempään kuin 100,000 kippuntaan. Näyttääpä siltä kuin näin hyödyllinen toimi olisi ansainnut jotain kiitosta hallituksenkin puolelta, mutta tämä kiitos kuitenkin jäi tulematta. Kapteeni J. Brehmer'in pitkä, toimekas elämä päättyi Karkkilan ruukissa 5 p. Joulukuuta 1874. Hän jätti jälkeensä lesken ja kaksi poikaa.

K. F. I.

Bremer, Fredriika, kuuluisa kirjailijatar. Sukuperä ja syntymäpaikka oikeuttavat meitä lukemaan hänet Suomen historiallisten henkilöiden joukkoon, vaikka hän vielä aivan pienokaisena muutti pois syntymäseudustansa. Hän syntyi Tuorlan kartanossa lähellä Turkua 17 p. Elokuuta 1801. Isä, tukkukauppias Kaarle Fredrik Bremer, yllämainitun Jaakko Bremer'in poika tämän toisesta avioliitosta, muutti nimittäin, kun tytär oli ainoastansa kolmen vuoden vanha, yli Ruotsiin. Nuorta Fredriikaa kasvatettiin sangen huolellisesti, ja hän sai vanhempainsa ja sisarustensa parissa tehdä monta matkaa Saksanmaalle, Sveiz'iin, Franskanmaalle y. m. Aikaisin heräsi hänessä runohenki, vaikka hän vasta 1828 rupesi julkaisemaan teoksiansa. Hänen ensimmäiset novellinsa, jotka ilmaantuivat nimellä *Teckningar ur hvardagslifvet* (Kuvaelmia jokapäiväisestä elämästä), vastaanotettiin suurella ja hyvin ansaitulla suosiolla sen selvän, suloisen kirjoitustavan, sen jalon, syvän tunteen ja hartaan jumalisuuden tähden, jotka merkitsevät niitä. Hänen kirjailija-arvonsa oli tämän kautta perustettu; niiden useiden kaunokirjallisten teosten joukosta, jotka hän sittemmin ulosantoi, mainittakoon ainoastansa *Presidentens döttrar* (Presidentin tyttäret), *Grannarne* (Naapurit), *Hemmet* (Koti), *Hemmen i nya verlden* (Kodit uudessa maailmassa) ja *Lifvet i gamla verlden* (Elämä vanhassa maailmassa). Kaikissa näissä hän loistaa vähemmin mielikuvituksen runsauden ja tarkan luonteenosoituksen kuin sen hellän, syvän tunteen kautta, jolla hän kuvailee perheenelämää sekä sen iloja ja murheita. Ei kukaan ole ymmärtänyt pa-

remmin kuin hän kodin pikku askareiden ja jokapäiväisten tointen ylitse luoda ihanaa, idealista valoa. Hänen molemmat viimeksi luetellut teoksensa *Hemmen i nya verlden* ja *Lifvet i gamla verlden* olivat hedelmiä laveista matkoista, joita hän 1849—1851 teki Amerikassa ja 1856—1861 Saksanmaalla, Sveiz'issä, Italiassa, Kreikassa ja Palestinassa. Sekä kirjailijattarena että ihmisenä Fredriika Bremer ansaitsee nykyisen ja nousevan polven kunnioitusta ja arvonantoa. Hänen syvä, harras jumalisuutensa tuli kamppauksessa ja taistelussa voitetusta lujasta, elävästä vakuutuksesta, samoin kuin hänen hyväntekeväisyytensä vilpittömästä ihmisrakkaudesta. Suurelta itämaiselta matkalta palattuansa hän aikoi käydä syntymämaassaan Suomessa sekä myös Venäjällä, mutta keskeytettiin näissä tuumissa kuoleman kautta 31 p. Joulukuuta v. 1865. Hän oli naimaton. Hänen teoksistansa on tähän saakka vaan yksi vähäinen kuvaelma, *Jouluaatto ja jouluaamu*, suomeksi käännetty. K. F. I

Brenner, suku. Kantaisä oli talonpoika, nimeltä Matheus, Kalahden kylästä Närpiössä. Hänen poikansa Marttino Brenner oli syntynyt 1516 ja kuoli Mustasaaren kirkkoherrana sekä Etelä-Pohjanmaan provastina 1600. Kirkkoherran virassa seurasi häntä hänen poikansa Henrik Brenner, joka oli syntynyt 1552 ja kuoli 1616. Tämän lapsia olivat: 1) Knut, raatimies Tukholmassa, jonka poika, Svean hovioikeuden assessori, Morten Brenner aateloittiin 1664 perityllä nimellänsä; 2) Iisak, Isonkyrön kirkkoherra, jonka poika Elias Brenner hänkin 1712 tuli ruotsalaisen aatelissuvun kantaisäksi; 3) Gabriel, Närpiön provasti, jonka pojista Henrik oli assessori Turun hovioikeudessa, Knut Kurensaaren kirkkoherra, Gabriel raatimies Kokkolassa sekä Juhana, Pietari Brenner'in isä, kappalainen Närpiössä; 4) Jaakko, Kruunupyyn provasti, jonka poikia olivat kuninkaallisen kirjaston hoitaja Henrik Brenner, ja Rääveliu koulun konrehtori Abraham Brenner; sekä arvattavasti 5) Morten, joka everstiluutnanttina aateloittiin 1650 nimellä Brennerfelt. V. 1693 asetti Elias Brenner Mustasaaren kirkkoon muistopatsaan tai taulun, jonka keskellä oli vapahtajan kuva ja sen ympärillä Brenner-suvun vanhimpain jäsenten, Marttino ja Henrik Brenner'in, hänen isänsä Iisakin sekä oma ja toisen vaimonsa muotokuvat. Taulu on hävinnyt, mutta siitä on vaskipiirros nähtävä kuvaliitteenä rouva Brenner'in runoelmissa. J. R. A.

Brenner, Iisak, kirkkoherra, syntyi Tammikuun 1 p. 1603 Mustasaaressa, jossa hänen isänsä Henrik Martinonpoika Brenner oli provastina. Äitinsä oli Margareeta Porshank, raatimiehen tytär Tukholmasta. Kun mainio J. Messenius syksyllä 1616, matkallaan Kajaanin linnaan, odotteli Korsholmassa talvikeliä, pyysi häntä keväällä kuolleen provastin leski kuraatoriksi perintöjaossa. Silloin Messenius niin mielistyi nuoreen Iisakiin, että pyysi häntä 8-vuotiselle pojalleen Arnoldille seurakumppaniksi ja lupasi kasvattaa häntä kuten omaa lastansa. Siihen Iisakin äiti suostui; ja siten sai nuori poika kaksi vuotta nauttia mainion historioitsijan opetusta Kajaanin linnassa. Messenius'en aikomus oli kustantaa hänen opetuksensa, Arnoldin kumppanina, Upsalassa ja ulkomaan yliopistoissa, mutta riidan johdosta Messenius'en ja Hare maaherran välillä Iisak väkivallalla vasten tahtoansa otettiin pois hänen luotansa. Iisakin opinkäynnistä ei ole sen enempää tietoa; luultavasti jatkoi hän sitä Upsalassa. V. 1628 hän tuli Isonkyrön kappalaiseksi, ja kirkkoherraksi v. 1644. Hän oli respondenttina pappein kokouksessa 1656 ja kuoli Heinäkuun 31 p. 1670 Isossakyrössä, jossa hänen hautakivensä vielä on tallella ja ilmoittaa, että hän oli kirkkoa omalla kustannuksellansakin korjannut ja varustanut. Suurin ansionsa lienee kuitenkin se, että hän 1668 Isonkyrön pappilassa ensimmäisenä ryhtyi kytömaan viljelykseen, joka viljelystapa sittemmin on perustanut Etelä-Pohjanmaan jyvärikkauden ja varallisuuden. Ylistaron kirkon sakaristossa on Brenner'in muotokuva, jonka hän itse on maalannut 1661. Hän on siten Suomen taidehistoriankin alalla muistettava. V. 1629 nai hän Vöyrillä Susanna Wernberg'in, jonka isä oli lainlukija Pohjanmaalla. Hänen kanssansa oli Brenner'illä 20 lasta, joista Elias on muinaistutkijana saavuttanut suurimman maineen; kolme poikaa kuoli kappalaisina Pohjanmaalla. (Suomi IX; Ignatius, Bidr. t. Södra Österb:s Hist.). J. R. A.

Brenner, Elias, muinaistutkija ja miniatyyrimaalaaja, edellisen poika, syntyi Isonkyrön pappilassa Huhtikuun 18 p. 1647. Halunsa muinaistutkintoon ja maalaustaiteesen lienee hän saanut Messenius'en opissa olleelta isältänsä. Hän pantiin seitsemänvuotisena Uuskaarlepyyn kouluun, mutta siirrettiin sieltä neljän vuoden päästä Poriin, josta 1662 laskettiin Upsalan yliopistoon. Koska oli taitava piirtäjä ja muinaistieteessä harjaantunut, otettiin „antiquitatum studiosus" Brenner Kesäkuun 18 p. 1668 muinaistieteellisen viraston piirtäjäksi niillä ehdoilla, että saisi akatemian kahdenkertaisen stipendin, korvausta matkamenoihin ja vast'edes vuotuisen palkan, kun oli osoittanut ahkeruutta muinaisjäännösten piirtämisessä. Ensin hän piirsi Upsalan tuomiokirkon muinaisjäännökset ja matkusteli sitten 1669—70 Länsi- ja Itägötinmaalla, kuvaten hautapatsaita, ruunakiviä ja muita muinaisjäännöksiä sekä keräten käsikirjoituksia mainitun viraston

arkistoon. Noilla matkoilla karttuneet kuvat ovat vielä tallella kuninkaallisessa kirjastossa; ainoastaan Vadstenan kirkossa kuvatut 64 hautakiveä julkaistiin 4:ssä eli 5:ssä kappaleessa, harvinaisuuksia rakastavien iloksi tai harmiksi. Nyt Brenner'illä luvattiin palkaksi 300 hopeatalaria vuodessa. Kun hänen isänsä Heinäkuun 31 p. 1670 oli kuollut, lähti Brenner Lokakuun 13 p. kotiin ja sai ehkä perinnöstä varoja tutkimusmatkoihinsa Suomessa 1671 ja 1672. Noilla matkoillansa kuvasi hän hautapatsaita, vaakunoita ja muita muinaisjäännöksiä kirkoissa ja linnoissa. Kuvauksista on Gottlund Otavassa julkaissut noin 70 kuvaa, mutta toinen kokoelma, sisältävä 425 vaakunapiirrosta 30:stä kirkosta säilytetään vielä julkaisematta Sko'n luostarissa ja kopiona Suomen valtioarkistossa. Siitä nähden matkusti Brenner Turusta pitkin Suomen etelärannikkoa aina Wiipuriin ja sieltä Hollolan ja Hämeenlinnan kautta takaisin; lännessä oli Ulvilan kirkko pohjaisin, puhumatta Isonkyrön kirkosta, josta hän kuvasi alttarikaapin. Paitsi sitä vei hän Suomesta runsaan kokoelman käsikirjoituksia ja pergamentikirjoja; niistä mainittakoon Juusten'in Chronicon Episcoporum ja Adagia Fennonica, eräs kokoelma suomalaisia sananlaskuja, joka lienee hävinnyt. Kun ei hän nytkään saanut luvatusta palkastaan kuin vähäisen osan, eikä matkakustannuksistaan mitään korvausta, erosi hän tuosta palkattomasta ammatistaan ja rupesi harjoittamaan miniatyyrimaalausta, joka hänelle tuotti parempia tuloja. Kreivi M. G. de la Gardie'n kehoituksesta liittyi hän kuitenkin vielä 1673 piirtäjänä Kaarle XI:nen seurueeseen matkalla Etelä-Ruotsin maakunnissa, mutta turhaan pyydettiin häntä palatessaan ryhtymään entiseen työhönsä. Hän jäi maalaajaksi ja rajoitti siitä lähin muinaistieteellisen harrastuksensa rahatieteeseen ja heraldiikiin. V. 1677 Brenner nimitettiin hovin miniatyyrimaalaajaksi, johon virkaan häntä ennen oli ainoastaan ulkomaalaisia käytetty; sen ohella hän määrättiin vaakunamaalaajaksi kuninkaallisen kanslian varalle. Hänen maalaamiansa olivat enimmät kuninkaalliset muotokuvat, jotka lahjoitettiin ulkomaan ruhtinaille ja ministereille; kykyänsä pidettiin sellaisessa arvossa, että Franskankin kuningas tahtoi häntä palvelukseensa. Brenner oli kerännyt melkoisen rahakammion ja vaskeen piirtänyt kaikki Ruotsin rahat, mutta aiottua rahatieteelistä teostansa hänen ei moneen aikaan sallittu omallakaan kustannuksellaan julkaista; muinaistieteellisen viraston sihteeri Hadorph, joka näkyy käyttäneen Brenner'in ansioita omaksi hyödykseen, juonitteli häntä vastaan. Kun korkein lupa vihdoin annettiin 1686, ilmestyi Brenner'in teos *Thesaurus Nummorum Sveo-Gothicorum* v. 1691 sekä Ruotsin että latinan kielellä. Sitä käytettiin ensi aikoina sopivana kuninkaallisena lahjana, kuningas tarjosi apurahoja sen täydentämiseksi ja määräsi Brenner'ille 600 hopeatalaria vuotuista tuloa, kunnes hänelle virka tarjoutuisi muinaistieteellisessä virastossa. Jo Heinäkuun 13 p. 1693 Brenner nimitettiin assessoriksi tuohon virastoon Peringsköld'in jälkeen, joka Hadorph'in kuoltua oli tullut sihteeriksi. Kun Kaarle XII:nen voitot alkoivat hämmästyttää maailmaa, määrättiin Brenner ehdottelemaan kunniarahoja niiden muistoksi; sen ohella hän Elias Palmsköld'in kanssa toimitteli vaskipiirroksia Dahlberg'in teokseen „Suecia Antiqua et Hodierna", jossa suomalaiset kuvat kaikki lienevät Brenner'in hankkimia. Hän aateloittiin perityllä nimellään Maaliskuun 10 p. 1712. Kuninkaan palattua Turkinmaalta uskalsi Brenner erinäisessä kirjoituksessa varoittaa kuningasta rahan halvennuksen vaaroista. Sairaus ja mielen levottomuus isänmaan onnettomuuksista laskivat hänen kolinvuoteelle, jossa 70-vuotisena vaipui ikuiseen uneen Tammikuun 16 p. 1717. Brenner'iä kiitettiin väsymättömäksi ja erittäin luotettavaksi töissään; kaikki mitä hän teki tuli hyvin tehdyksi. Suurin osa hänen ahkeruutensa tuotteista jäi julkaisematta tai liitettiin toisten teoksiin. Hänen ensimmäinen vaimonsa, jonka nai 1676, oli hovin kuvanveistäjän tytär, Ehrengerd Stamm, jonka kuoltua hän 1680 nai runoilijattarena tunnetun vaimonsa, Sofia Elisabet Weber'in, joka oli kauppamiehen tytär Tukholmasta. Ensimmäisessä avioliitossa oli hänellä 2, toisessa 15 lasta, jotka kaikki jäivät Ruotsiin. (Gottlund, Otava I). J. R. A.

Brenner, Henrik, tiedemies, Elias Brenner'in serkku, syntyi Syyskuun 13 p. 1669 Kruunupyyssä, jossa isänsä Jaakko Henrikinpoika B. oli kirkkoherrana. Äitinsä oli Briita Gammal, Vöyrin kirkkoherran tytär. Henrik Brenner kävi oppia Upsalassa ja väitteli siellä maisterin arvoa varten 1691. Toukokuussa 1697 matkusti hän Ruotsin lähettilään Fabritius'en seurueessa Persiaan, jolla matkalla hän keräili tietoja Tscheremisseistä, Kalmukeista y. m. kansoista ja sai Persiassa tilaisuuden tutkia Itämaiden kieliä. Kun Shakki lupasi toimittaa Sarug Khan-Beg'in lähettiläänä Tukholmaan, jäi Brenner Fabritius'en palatessa persialaista lähettilästä odottamaan. Mutta kun hän tämän seurassa, Armenian, Dagestan'in, Georgian ja Kaukasian kautta kuljettuaan, Kesäkuussa 1700 ehti Moskovaan, oli sota Ruotsin kanssa syttynyt ja molemmat pantiin vangiksi. Brenner puolestaan, jonka luultiin kuljettavan valtiosalaisuuksia, sai kestää kovaa vankeutta aina Uudenkaupungin rauhantekoon asti. Vasta 1722 hän palasi Ruotsiin ja nimitettiin 1724

kuninkaallisen kirjaston hoitajaksi, jona kuoli Tukholmassa Elokuun 29 p. 1732. Itämaiden kielissä oli hänellä oivalliset tiedot, ja Armenian, Persian ja Georgian historiasta oli hän kerännyt harvinaisia käsikirjoituksia, joista muutamat sittemmin ovat latinaksi julkaistut. Teoksensa Ruotsin ja Persian välisestä liitosta sekä matkakertomuksensa lienevät hävinneet, mutta kirjoituksensa Pietari I:sen sotaretkestä Persiaa vastaan on P. Schönström'in nimellä painettu Rabner'in Pietari I:sen historiaan. Julkaistu on myöskin hänen tekemänsä Kaspian meren kartta. Kirjeissä Ruotsin tiedemiehille jakeli hän tietoja Itämaan kansoista ja kuninkaalliseen kirjastoon hankki hän aikanansa 30 sidettä Ruotsin kirkkohistoriaa koskevia käsikirjoituksia. (Sv. Biogr. Lex. III). J. R. A.

Brenner, Pietari, provasti, oli syntynyt 1677 Närpiössä, jossa isänsä Juhana Gabrielinpoika B., Elias Brenner'in serkku, oli kappalainen. Äitinsä nimi oli Margareeta Kalm. Hän tuli ylioppilaaksi 1695 ja maisteriksi Pernau'ssa 1699. Papiksi vihittynä 1701 oli hän ensin rykmentinsaarnaajana Riiassa, sitten linnaväen pappina Narvassa, kunnes hän, kaupungin valloituksen jälkeen 1704, vietiin vankina Moskovaan. Seuraavana vuonna sai hän hoidettavakseen luterilaiset seurakunnat Asov'issa ja Taganrog'issa; pysyi siinä virassaan v:teen 1709, jolloin hän tsaarin käskystä palasi Moskovaan ja heitettiin jälleen vankeuteen. Luterilaisen pääpapin pyynnöstä pääsi hän kuitenkin vielä samana vuonna vapaaksi ja asetettiin opettajaksi Moskovan vanhempaan luterilaiseen kirkkoon. Riian jouduttua Venäläisten valtaan 1710, kutsuttiin Brenner sikäläisen P. Jaakopin seurakunnan kirkkoherraksi, vaan ei siinäkään virassaan kauan viipynyt. Huhtikuussa 1711 pääsi hän onnellisesti Hampuriin, jossa maaherra Lillienstedt neuvoi häntä, saksaa kun hyvin taisi, etsimään virkaa Bremen'in hiippakunnassa. Sinne hän lähtikin ja pääsi erään saksalaisen rykmentin papiksi Stade'ssa, joka vielä oli Ruotsin vallassa. Mutta muutaman Kaarle kuninkaan kirjeen johdosta sai hän käskyn lähteä Bender'iin, johon matkustikin kevättalvella 1712 Berlin'in, Unkarin ja Moldau'n kautta. Siellä hän noin 11 kuukautta toimitti alemman hovisaarnaajan virkaa ja oli Helmikuun 1 p. 1713 niin ikään kuninkaan läsnäollessa alkanut jumalanpalveluksen, kun Turkkilaisten mainio hyökkäys kuninkaan asuntoa vastaan sen keskeytti. Syyskuun 9 p. 1712 oli kuningas nimittänyt Brenner'in kirkkoherraksi ja provastiksi Waasaan. Sinne hän ei kuitenkaan koskaan tullut. Turkinmaalta palattuansa hän näkyy oleskelleen Ruotsissa, etenkin Tukholmassa. Siellä hän pian huomasi nurjamielisyyden kuninkaan ja vapaherra von Görtz'in politiikia vastaan ja ryhtyi heidän asioitansa valvomaan. Medevi'n kaivolaitoksella hän 1718 tuli kreivi Mörner'in luo ja kertoi hänelle ylimysten salaisista neuvotteluista Ruotsin vihollisten kanssa ja pyysi kreiviä ilmoittamaan asiat kuninkaalle, mutta kreivi vaati siitä tehdäkseen kirjallisen kertomuksen. Kun ei perintöprinssikään (sittemmin Fredrik I) ottanut kanteita korviinsa, lähti Brenner kuninkaan luo Norrby'hyn Norjan rajalle ja antoi itse kuninkaalle ylimysten kirjevaihdon. Kuninkaan käskystä Mörner myöhemmin katseli kirjeitä ja tunsi käsialat, mutta antoi ne takaisin Brenner'ille, koska kuningas tahtoi säästää sellaiset asiat rauhan päiviin. Kreivi von Dernath'ille hän oli kertonut murha-aikeista Görtz'iä kohtaan, nimittäen useita henkilöitä, vieläpä kapinan valmistuksista; epätietoista oli, josko pappeja noihin vehkeisin käytettiin, mutta ainakin viittasivat kaikki heidän saarnansa samaan suuntaan. Nuo kanteet ilmoitti Dernath kirjeessä Joulukuun 1 p. 1718 Görtz'ille. Brenner'in pahaksi onneksi kuningas kaatui ja Görtz samassa joutui vainojainsa valtaan. Kun Turun hiippakunnan Tukholmassa oleskelevat papit Tammikuun 16 p. 1719 kokoontuivat valitsemaan edusmiehiä juuri heti alkaville valtiopäiville, valittiin Brenner Etelä-Pohjanmaan papiston edusmieheksi, mutta kun hän saapui pappissäätyyn, ei arkkipiispa jonkun syytöksen tähden sanonut voivansa häntä hyväksyä. Kommissioni näet, joka oli asetettu Görtz'iä tuomitsemaan, oli tämän papereista löytänyt äsken mainitun Dernath'in kirjeen ja häneltä saanut tietää, että syyttäjä oli Brenner. Puolustuksessaan Brenner väitteli, että hän turhilla kanteillaan oli taloudellisista syistä tahtonut voittaa Dernath'in suosion ja koki sen ohella turhaan keinotella itselleen matkalupaa ulkomaille. Vihdoin hän Helmikuussa 1720 karkasi Köpenhaminaan, jossa kirjoitti itselleen Turun konsistoorin nimessä matkapassin, antoi Venäjän ja Tanskan ministereille tietoja Ruotsin tilasta ja sotavoimasta, lupasi toimittaa Landskrona'n vihollisten käsiin y. m. Venäjän ministerin asioissa oli hän, rahoilla ja passilla varustettuna, matkalla Pietariin, kun hän Hampurissa Ruotsin sijaisen pyynnöstä pantiin kiinni Maaliskuun 1 p. ja lähetettiin kahleissa Tukholmaan. Hänen asiaansa tutkimaan asettivat säädyt erinäisen kommissionin. Hän tunnusti rikoksensa, tuomittiin kuolemaan ja mestattiin Tukholman eteläisen portin edustalla Heinäkuun 4 p. 1720. „P. Brenner'in viimeinen puhe“, jonka hän sai luvan pitää läsnäoleville mestauslavalla, on suomeksi julkaistu Waasassa 1787. Siinä hän tunnustaa, että hän Ruotsin lain mukaan on oikein tuomittu, mutta osoittaa

että vale, viha ja kateus olivat hänen rikokseen saattaneet. Luultavaa siis on, että vaino, joka häntä kohtasi kuninkaan kuoltua ja Görtz'in langettua, teki hänet rikolliseksi. Hän oli nainut, ja vaimonsa nimi oli Margareeta Wallerian; lapsia heillä ei tiettävästi ollut. (Handl. till Finl. kyrkohist. IV; Sv. Biogr. Lex. III; Strandberg, Herdam. II). J. R. A.

Browallius, Juhana, piispa, valtio- ja tiedemies, syntyi Ruotsin Vesteros'issa Elok. 30 p. 1707; hänen vanhempansa olivat Bro'n kirkkoherra Maunu Antti Browallius ja Katariina Sigtunius. Tuli 1720 ylioppilaaksi ja 1729 filosofian kandidaatiksi Upsalassa, vihittiin papiksi 1731, vaan tutki ahkerasti luonnontieteitä jouduttuansa tuttavuuteen Linné'n kanssa, ja tuli 1737 fysiikin professoriksi Turun yliopistoon. V. 1740 tuli hän teologian tohtoriksi, 1746 teologian professoriksi ja 1749 Turun hiippakunnan piispaksi, joka virka silloin jo kaksi vuotta piispa Fahlenius'en kivuloisuuden tähden oli ollut Browallius'en hoidettavana. Pappissäädyn jäsenenä 1746 ja 1751 vuosien valtiopäivillä hankki Browallius itselleen suuren, vaan ei aivan puhtaan maineen. Hän oli epäilemättä hattupuolueen innokkaimpia ja etevimpiä jäseniä, vaan kun puolueen edut vähänkin olivat kysymyksessä, hän tavallisesti ei peljännyt hurjimpiakaan keinoja. Selvemmin ja jyrkemmin kuin kukaan muu on hän selittänyt vapaudenajan valtiomuodon todellisen luonteen; mietinnössä, jonka hän teki v. 1752 pienen sekreeti-valiokunnan nimessä, lausutaan nimenomaan, että Ruotsin silloinen hallitus ei ollutkaan kuninkaallinen hallitus; että hallitsijan valta on Jumalasta, mutta säätyjen vapaan vaalin kautta, ja että se muka oli varsin vaarallinen hairahdus, jos arveltiin säätyjen joskus ehkä erehtyvän. — Valtiollisten tuumain ohessa harrasti Browallius ahkerasti kirjallisuutta. Hänen luonnonlahjansa, työvoimansa ja työintonsa olivat tosiaankin ihmeellisiä: luonnontieteellisissä ja jumaluusopillisissa aineissa jätti hän jälkeensä arvokkaita kirjoituksia. Valtiopäivillä 1746 sai hän päätetyksi, että raamatun suomennos oli uudistettava, ja, itse muukalainen, oli hän oppinut Suomen kieltä niin hyvin, että hän saattoi tehokkaasti ottaa osaa tähän tärkeään työhön, jota hän ei kuitenkaan ehtinyt nähdä valmiina. Hän kuoli paraassa ijässään Heinäk. 25 p. 1755. Vuonna 1737 oli hän nainut Elisabet Ehrenholm'in. E. G. P.

Brunér, af, Edvard Jonas Wilhelm, professori, syntyi Porvoossa 30 p. Lokakuuta v. 1816. Brunér'in suku väitetään olevan kotoisin n. s. Vähän Lähteenkorvan talosta Turussa, jopa siitä ruotsintamalla saaneen nimensäkin. Keskipaikoilla 1700-lukua asui Turussa eräs porvari Hinrik Martinpoika Brunner; tämän poika oli armovuoden saarnaaja, maisteri Johannes Brunnerus, joka tuli Turun tuomiokirkon ruots. seurakunnan kappalaiseksi 1774 ja kuoli 1783. Tämän poika oli Jonas, synt. 1777, Kymin, sittemmin Oulun laamannikunnan laamanni, aateloittu af Brunér 1840 ja kuollut 1848. Hän oli naimisissa Saara Kristiina Franzén'in kanssa, joka oli mainion runoilijan Frans Mikael Franzén'in sisar. Heidän lapsiansa oli pojat: Frans Olavi af B., synt. 1807, kuollut 1874 senaatorina, salaneuvoksena ja Suomen asioita varten Pietarissa asetetun komitean jäsenenä; sekä yllämainittu Edvard Jonas Wilhelm. — Tämä tuli ylioppilaaksi 1832, maisteriksi 1836, romalaisen kirjallisuuden dosentiksi 1840, Kreikan ja Roman kirjallisuuden adjunktiksi 1848 ja Roman kirjallisuuden professoriksi 1851. V. 1868 hän sai kanslianeuvoksen arvon. Perinpohjin tutustunut siihen tieteesen, jota hän yliopistossa edusti, osasi hän huolellisesti sepitettyjen luentojensa kautta suuresti miellyttää oppilaitansakin samaan aineesen. Olletikin ihailtiin käännöstänsä latinasta ruotsiksi, joka aina oli samassa tarkka ja soma, välistä myöskin, koska oli joku runonkappale käännettävä, tosirunollisen hengen elähyttämä. Muutamia alkuperäisiäkin runokokeita on Brunér julkaissut sanomalehdissä. — Rehellisyydellään ja leppeydellään B. voitti itselleen nuorison ystävyyden, jolle ei tehnyt haittaa sekään seikka, että hän, ollen aivan perehtyneenä romalais-maailmaan, usein näytti suurta hajamielisyyttä tosimaailman oloissa. Monta hupaista pikkujuttua kerrottiin tästä hajamielisyydestä. Tiedemiehenä hän on julkaissut useita tutkimuksia, sekä akatemiallisten väitöskirjojen muodossa, että Suomen tiedeseuran toimituksissa. Niistä mainittakoon *De ordine et temporibus carminum Valerii Catulli* (Catullus oli hänen lempirunoilijansa) tiedeseuran Acta'in VII osassa, sekä *Quæstiones Terentianæ*, IX osassa, joka on lavein näistä hänen teoksistansa. Siinä juhlassa, jonka yliopisto piti keisari Aleksanteri toisen kruunauksen johdosta, lausui B. latinalaisen puheen. „Finlands minnesvärde män“ nimiseen teokseen hän on kirjoittanut elämäkerran Turun professorista latinan kielessä, Henrik Hassel'ista. Sitä paitsi on hän kirjoittanut oppikirjoja latinan kielessä koulujen tarpeeksi: *Latinsk grammatik för begynnare*, 1853; *Latinsk grammatik för skolor och gymnasier*, 1853; *Latinsk elementargrammatik*, 1855. Viimemainittu teos on tullut yleisesti käytetyksi maamme ruotsalaisissa kouluissa. — B. oli naimisissa Augusta Helena Wilhelmiina Nymander'in kanssa ja kuoli Helsingissä 1 p. Syyskuuta 1871. (Minnestal af W. Lagus, Acta Soc. Scient. Fen., Tom. X). Th. R.

Budde, Juho, kutsui itseänsä myös nimellä Jönes Räk, oli munkkina Naantalin luostarissa neljättä kymmentä vuotta (vv. 1469—1500), ja koska hänen kirjallinen toimensa melkein yksinomaisesti kuuluu siihen aikaan, hän on syyllä luettava Suomen mainioiden miesten joukkoon. Budde on yksi niitä harvoja keskiajan kirjailijoita, joita ei yksistään Suomen, vaan myös Ruotsin historia voi mainita. Hänen jotensakin lukuisat teoksensa ovat suurimmaksi osaksi käännöksiä latinasta Ruotsin kieleksi: joukko pyhimystaruja, muutamia pienempiä vanhan testamentin kirjoja, Anshelm Canterbyrylaisen „Elucidarius" y. m., ja osoittavat, ett'ei kirjallinen elämä Naantalin luostarissa tähän aikaan ollut varsin vähäpätöinen. Vanhemman Ruotsin kielen tuntemista varten ovat Budde'n kirjat, erittäin hänen *käännöksensä Machabeilaisten, Juditin, Estherin ja Ruthin kirjoista* suuresta arvosta. Budde oli epäilemättä syntyänsä Ruotsalainen. (Det litterära lifvet i Nådendals kloster. Lännetär III).

K. F. I.

Buddenbrock, von, Henrik Maunu, sotapäällikkö, valtiollinen uhri, kuului sukuun, joka noin 1400-luvun alussa lienee Westfalista haaraantunut Liivinmaalle, missä se vielä tällä vuosisadalla on omistanut monta hovia. Hänen vanhempansa olivat eversti ja maakuntaneuvos Henrik Gotthard von B. ja Charlotta Cronman. Henrik Maunu von B. syntyi Liivinmaalla Heinäk. 22 p. 1685, meni nuorena sotapalvelukseen, seurasi A. L. Lewenhaupt'in armeijaa Kuurlannissa, otti osaa Liesnan ja Pultavan taisteluihin 1708 ja 1709, oli sitten Kaarle XII:nen kanssa Turkinmaalla, käytettynä yliadjutantin toimissa ja tuli 1711 kaartinkapteeniksi, 1714 majuriksi ja 1717 Länsipohjan jalkaväen rykmentin everstiksi. Kokemuksensa ja usein osoittamansa uljuuden tähden hän vapauden aikana luettiin etevimpäin Kaarlen ajasta jääneitten upseerien joukkoon, muutettiin 1723 Helsinglannin ja 1738 Neriken ja Vermlannin rykmenttiin, tuli 1730 kenraalimajuriksi, 1731 vapaherraksi ja 1740 kenraaliluutnantiksi. Kun hän 1734 ja varsinkin 1738 oli ruvennut innokkaasti ajamaan hattupuolueen asiata valtiopäivillä, eneni hänen maineensa ylenpaltisesti, vaikk'ei hän milloinkaan näyttänyt suurempaa kykyä tahi itsenäistä sotataitoa. V. 1739 hänkin pantiin siihen 12-miehiseen valiokuntaan, jonka tuli ehdottaa suunnitelma valtakunnan turvaksi ja joka „salaisessa liitteessä" arveli sodan Venäjää vastaan olevan parhaan puolustuksen. Omin luvin antoi tämä valiokunta hallitukselle oikeuden määrätapauksessa ryhtyä aseisin, ja kun Suomessa oleva päällikkö K. Cronstedt selitti aseman arveluttuvaa laatua, pantiin Buddenbrock 1740 hänen sijaansa semmoisena miehenä, jolta muka voitiin toivoa kaikki. Mutta Suomeen tultuaan Buddenbrock puolestaan myös havaitsi Tukholmassa tehdyt suunnitelmat mielettömiksi; muonavaroja varsinkin hevosille oli niin niukalta, ett'ei voitu edes koota rykmenttejä, tyhjentämättä kaikki makasiinit, ja aivan todenmukaisesti B. ilmoittikin tämän kaiken hallitukselle. Mutta koko hattupuolue haaveksi yhä vaan helppoja voittoretkiä ja Pietarin valloittamista eikä laisinkaan kysynyt tosioloja; niinpä myös luotettiin salaisiin vehkeisin, Franskan apuun ja onnen sattumiin vielä enemmän kuin omaan toimeen; sotaa siis äkkipikaa päätettiin ja julistettiin Venäjää vastaan Heinäk. 28 p. 1741, eikä edes pidetty huolta siitä, että tämä sanoma mitä pikimmiten tulisi Suomen armeijan päällikölle. Buddenbrock teki kuitenkin parastansa, ja koska raja ennen kaikkea oli suojeltava, kunnes sotajoukkoja ehtisi saada parempaan kuntoon ja isommiksi, eikä hänestä löytynyt paikkaa, jossa armeija olisi voinut olla koossa valtateitä vartioimassa, Buddenbrock jakoi joukkonsa kahtia; pääosasto, jota hän itse johti, asettui Myllykylään (noin $^3/_4$ penink. Haminasta pohjaiseenpäin), toinen osasto, kenraalimajuri K. H. Wrangel'in johtamana, pantiin leiriin nykyisen Taavetin paikoille, Marttilaan. Osastot olivat $3^1/_2$ peninkulman matkaa toisistaan, joten arveltiin toisen ehtivän toisen avuksi tarvittaessa. Mutta Buddenbrock ja Wrangel eivät kumpikaan ymmärtäneet tiedustella vihollisten yrityksiä, ja Venäläisten lähetessä läksi Wrangel omin luvin Lappeenrantaan, antamatta Buddenbrock'ille täydellisiä tietojakaan, taisteli urhokkaasti Venäläisten kanssa, mutta tuli tappiolle ja joutui itse vangiksi. Buddenbrock sai liian myöhään tietoa vihollisten odottamattomasta hyökkäyksestä, oli marssimaisillaan Marttilaan päin, kun hänelle tuli sanoma Venäläisten voitosta, ja hän palasi silloin entiseen leiriinsä. Hän kuitenkin jälestäpäin sai kantaa koko edesvastauksen tapahtuneesta vahingosta. K. E. Lewenhaupt'in tultua Suomeen, Buddenbrock'illa ei enää ollut korkein johto; kunniattomalla paluumatkalla Helsinkiin hän kuitenkin aina sotaneuvotteluissa kehoitti rohkeaan vastarintaan, mutta kun sota oli päättynyt mitä viheliäisimmällä tavalla, niin sama yleisö, joka pari vuotta ennen mielettömällä hurjuudella oli sotaan kehoittanut, rupesi yhtä järjettömästi huutamaan veristä kostoa kenraaleille, jotka muka olivat sen surkeaan loppuun syypäät, ja Buddenbrock joutui riehuvan vimman ensimmäiseksi uhriksi. Kiellettiin tahi unhotettiin, että hän oli huolellisesti hoitanut sotavoimaansa, että hän oli antanutodenperäisiä tietoja tilasta Suomessa ja paluumatkalla aina oli kehoittanut vastat

rintaan; joku oli tehtävä uhriksi koko hattupuolueen törkeistä erehdyksistä, ja innokkaana osanottajana puolueriitoihin oli B. siihen sopiva, varsinkin kun hänellä, muukalainen ollen, ei ollut sukulaisia eikä mahtavia auttajoita. Hän ja Lewenhaupt vangittiin, ylisotaoikeus ja säätyjen asettama tutkijakunta tarkastivat heidän käytöstään, ja sisällisen kapinan uhatessa he molemmat tuomittiin mestattaviksi. Säädyt hyväksyivät tämän tuomion; pappis- ja talonpoikaissäädyt kilhossaan eivät edes suostuneet Buddenbrock'in pyyntöönkään, että hän ammuttaisiin kuoliaaksi, ja rohkeamielisenä kuolemaan saakka hän Heinäk. 16 p. pani päänsä mestaustukille. Sitten kun asiaa uudestaan on tutkittu, historia ja jälkimaailma yksimielisesti ovat julistaneet tämän tuomion vääräksi ja selväksi valtiolliseksi murhaksi. — Buddenbrock oli nainut Magdaleena Elisabet Rahm'in Hollannista, joka aikoinaan oli hyvin kiihkeästi ajanut hattujen asiaa; leskenä hän poikineen muutti Saksaan. (Lagus, Ant. rör. 1741 och 1742 årens finska krig; Malmström, Sveriges pol. hist. y. m.).
E. G. P.

Bureus eli **Bure, Antti**, geografi ja matematikus, syntyi 14 p. Elok. v. 1571 Säträn pitäjässä Ångermanlannissa Ruotsissa, jossa hänen isänsä oli pappina. Aikaisin tunnettuna laveista matematillisista tiedoistaan tuli Bureus Kaarle IX:n „generalmatematikuseksi" ja nimitettiin v. 1603 äsken perustetun maamittarikunnan esimieheksi. Tämmöisenä Bureus'ella on suuria ansioita meidänkin maamme maantieteestä. Hänen johdollansa suoritettiin ensimmäiset tähtitieteelliset paikanmääräykset ja maantieteelliset mittaukset Suomessa, samoin kuin myös Ruotsissa. Hänen työnsä hedelmänä oli tuo Ruotsin valtakunnan suuri kartta, joka ilmestyi v. 1626, ja joka sittemmin toista sataa vuotta oli mallina ja alkuteoksena kaikille seuraaville Ruotsin ja Suomen kartoille. Kartan ohessa julkaisi Bureus myös maantieteellisen kertomuksen Ruotsin valtakunnasta latinaksi, *Orbis Arctoi,* josta teoksesta ulkomaa ensimmäisen kerran sai muutamia vaillinaisia, mutta kumminkin luotettavia tietoja Europan pohjaismaista. Rajakomissarina Ruotsin ja Venäjän välillä mittasi ja pyykitti Bureus vv. 1617—1621 Suomen nykyisen itärajan, semmoisena kuin se Stolbovan rauhassa määrättiin. Jälkeenpäin kutsuttiin Bureus muihin toimiin. Hän kuoli 1646 valtioneuvoksena ja aateloittuna nimellä Bure.
K. F. I.

Bure eli **Bureus, Olavi,** edellisen veli, syntyi 2 p. Syysk. v. 1578 Säträn pitäjässä Ångermanlannissa. Luki lääketiedettä ulkomaalaisissa yliopistoissa, vihittiin Basel'issa 1611 lääketieteen tohtoriksi. Palattuansa Ruotsiin tuli hän ensin Itägötinmaan herttuan, Juhanan, ja sittemmin kuningas Kustaa II Aadolfin henkilääkäriksi. Lääkärin uralta käähtyi hän 1621 lakitieteelliselle, tullen samana vuonna Tukholman pormestariksi. Siitä hän korotettiin 1633 Turun hovioikeuden varapresidentiksi. Hän kuoli Turussa 13 p. Jouluk. v. 1655. Tunnettuna laveista ja monipuolisista tiedoistaan häntä käytettiin useissa erilaisissa toimissa. Niin hän muun muassa teki Tornion, Kokkolan ja Uuskaarlepyyn kaupunkein pohjapiirrokset ja piirustukset samoin kuin myös niidenkin, jotka samaan aikaan perustettiin Pohjanlahden länsipuolelle.
K. F. I.

Burghausen, von, Herman, sotasankari, kuului sukuun, joka von Husen-nimisenä on Westfalista kotoperäinen ja on haarautunut Viron ja Liivinmaalle. Eräs Hans von Husen palveli Kaarle IX:tä kapteenina; hänen vaimonsa nimi oli Toll. Heidän poikansa, Herman von Husen oli syntynyt Vironmaalla, jossa hänellä Petvesin pitäjässä lähellä Narvaa oli Kotkon eli Orelin kartano. Hän palveli kolmenkymmenen vuotisessa sodassa, tuli luutnantiksi Turun läänin jalkaväessä, kapteeniksi Suomen rakuunoissa ja aateloittiin 1652 nimellä von Burghausen, (joskus kirjoitettu Burchausen, Borkhusen, Borckhusen). Vuonna 1665 päätti valtaneuvoskunta antaa silloiselle everstiluutnantti von Burghausen'ille muutamia tiloja Savon läänissä, koska hänen piti asettaa eskvadroni rakuunoita, ja samana vuonna sai hän vielä 150 hopeatalarin veronsaaliin Suomessa „jonkunlaiseksi hyvitykseksi". Sen lisäksi oli hän ostanut taloja, niin että hän v. 1674 mainitaan omistavan Valkjärvellä 33 taloa, osaksi Norrköping'in päätöksen ehdoilla, osaksi säteri-oikeudella. Vuonna 1667 hän nimitettiin everstiksi asettamaansa rykmenttiin, jossa upseerit parhaasta päästä olivat hänen sukulaisiansa ja naapuriansa, ja jolla oli mustat liput. Kun vahva tanskalainen armeija 1676 oli Skaane'ssa, ja Kaarle XI kokoili kaikki sotajoukkonsa vastarintaan, kutsuttiin Burghausen'in rakuunatkin Suomesta sotatantereelle; niitä oli silloin 8 komppaniaa. Lund'in verisessä tappelussa Jouluk. 4. p. 1676 oli heitä saapuvilla yhteensä 483 miestä, joista noin 400 oli saanut sijansa vasemman siiven äärimmäisellä syrjällä. Taistelun alussa joutuivat muut sotajoukot tällä puolella epäjärjestykseen ja joko väistyivät tahi pakenivat; Burghausen yksin valiojoukkoineen piti asemansa kiviaitauksen edessä. Tanskan hevois- ja jalka-henkivartijarykmentit ryntäsivät tätä urosjoukkoa vastaan, mutta turhaan; niinpä myös moni muu vihollisjoukko palasi tyhjin toimin. Tällä välin ohti vasemman siiven särkynyt eteinen sotarinta pelastua kiviaidan ja taempana seisovan jalkaväen suojaan. Vihdoin

alkoivat Tanskalaiset heittää kranaatteja Karjalaisten sankarijoukkoon. Tämän rivit eivät siitäkään murtuneet, vaan rupesivat vähitellen harvenemaan, niin että Tanskalaiset voivat tunkeutua sisään: Burghausen, hänen upseerinsa ja rakuunansa kaatuivat viimeiseen mieheen asti, ja heidän lippunsa joutuivat vihollisten voittosaaliiksi. Burghausen oli nainut Helena Strasburg'in; kaksi heidän poikaansa kaatui 1708 Liesna'n tappelussa; monta suvun jäsentä on sitä paitse joko kaatunut tahi joutunut vankeuteen Kaarle XII:nen sodissa. Suvun viimeinen jäsen mieskannalta, majuri Herman Juhana von Burghausen, kantaisän pojanpojan pojanpoika, syntyi 1768, palveli Karjalan jääkäreissä, otti osaa 1788—90 ja 1808 vuosien sotaan ja kuoli 1845. E. G. P.

Burman, Juhana Jaakko, soturi, syntyi Pernajan pitäjässä Maalisk. 30 p. 1771; hänen isänsä oli kapteeni Jonas Wilhelm Burman, joka kaukaa lienee kuulunut Ruotsissa tunnettuun Bure-sukuun; äiti, Maria Ulriika Barthéels oli K. J. Adlercreutz'in äidin sisar. Varattomuuden tähden nuori Juhana Jaakko B. ei saanut muuta kuin vaillinaisen kasvatuksen, meni 1787 ala-apulaisena maanmittaus-kommissionin palvelukseen ja sodan sytyttyä Ruotsin ja Venäjän välillä, hän 1789 vapaehtoisena sai paikan linnoitusosastossa. Hän otti urheasti osaa moneen taisteluun, esim. Myllysillalla, jonka johdosta hän saikin hopeamitalin; nimitettiin fuririksi Savon jääkäreissä, mutta joutui Kyrön verisessä taistelussa Kesäk. 11 p. 1789 vankeuteen ja vietiin Etelä-Venäjään Otshakov'in linnaan, josta hän vasta 1791 palasi Suomeen. V. 1796 hän tuli vänrikiksi ja 1804 luutnantiksi; rykmentin nuoremmille upseereille hän vuosina 1804—07 Sandels'in kehoituksesta tieteellisesti ja käytöllisesti esitti, kuinka sodassa maanmittausta ja paikantiedustelua tehdään y. m. semmoista. Sodassa 1808—09 hän oli adjutanttina Sandels'in luona ja osoitti sekä taitoa että miehuutta monessa tilassa, esim. Pulkkilassa, Kuopiossa ja Paloisissa, tuli kapteeniksi 1808 ja majuriksi 1809. V. 1813—14 hän oli Norjaa vastaan käytetyssä armeijassa, sai 1814 everstiluutnantin arvon ja oli vuodesta 1816 majurina Helsinglannin rykmentissä. Mainitussa maakunnassa olevan Haga'n puustellissa hän kuoli Huhtik. 29 p. 1824; v. 1823 hän oli nainut Inga Kristiina Silfversparre'n. Kohtaloistaan ja Savon prikaatin sotatoimista 1808—09 Burman jätti jälkeensä laveita muistoonpanoja, jotka painettiin 1865 Tukholmassa nimellä: *Anteckningar förda under tiden från år 1785 till år 1816, jemte relation om Savolaks-brigadens operationer under 1808 och 1809 års krig.* Kertomus Savon prikaatin toimista ja taisteluista oli jo 1858 tullut painetuksi Helsingissä Tiedeseuran toimituksissa; se on tarkka ja luotettava lähde 1808—09 vuoden sodan historiaan. E. G. P.

Burmeister, Kristofer, soturi, syntynyt luultavasti ensimmäisellä vuosikymmenellä 1600-luvulla Virossa tahi Kurensaaressa, jossa hänen isänsä Anthoni Burmeister oli tilanherra. Meni aikaisin Ruotsin sotaväkeen, oli 1636 ratsumestarina, 1645 everstiluutnanttina, aateloittiin vuonna 1650, vaikka hän ei hakenut sisäänpääsöä Ruotsin ritarihuoneeseen, sekä sai vuonna 1652 läänitysmaaksi 38 taloa Tyrvään pitäjässä, jotka tuottivat kasvua 464 talaria hopearahaa. Venäjän sodan syttyessä vuonna 1656 B., siihen aikaan everstinä, oli Suomessa ja otti Wiipurin maistraatin ja porvariston kehoituksesta pitääksensä komentoa tuossa melkein puolustamattomassa kaupungissa. Ennen pitkää hän pani linnanvarustukset semmoiseen kuntoon, että ne voivat tehdä viholliselle vastarintaa. Sen jälkeen hän lähti ulos vähäisen sotajoukon kanssa, jossa enimmäksi osaksi oli nostoväkeä, talonpoikia, sekä voitti Venäläiset Raudun kirkon luona. Ansioistansa hän sai omakätisen kiitoskirjeen Kaarle X Kustaalta ja korotettiin 1657 kenraalimajuriksi. Samana vuonna hän määrättiin Käkisalmen ylikomentajaksi ja maaherraksi. Hän eli vielä 1670 ja oli ollut 48 vuotta Ruotsin palveluksessa. B:llä oli kolme poikaa, jotka kaikki kuolivat ennen häntä, ja yksi tytär, jonka mies everstiluutnantti Johan von Günthersberch vuonna 1658 kaatui ulkopuolella Köpenhaminaa. K. F. I.

Buxhœwden, von, Fredrik Wilhelm, venäläinen sotapäällikkö, kuului sukuun, joka Ala-Sachsenista noin 1200-luvulla oli tullut Liivinmaalle; sen nimi oli alkujaan Bekeshovede. Tämän niin kuin muidenkin liiviläisten aatelissukujen jäseniä tavataan Ruotsin palveluksessa vielä 1700-luvun alussa; sittemmin se jäi Venäjän alle venäläistymään. Fredrik Wilhelm von B., vapaherra Otto Fredrik von B:n poika hänen toisesta avioliitostaan Helena Charlotta von Weymarn'in kanssa, syntyi Mohn-saaressa lähellä Saarenmaata Syysk. 14 p 1750. Käytyänsä sotakoulua hän 14-vuotiaana meni sotapalvelukseen, oli Turkin sodassa 1769—70; nai 1777 korkeasukuisen Nataalia Alexejeff'in, ja saatuansa täten mahtavia suosijoita hovissa hän nopeasti kohosi korkeihin arvoihin, oli 1789 brigadierina Nassau'n prinssin laivastossa, kun Venäläiset voittivat Ruotsinsalmen taistelun, tuli samana vuonna kenraalimajuriksi, komensi pari kertaa suurempia osastoja Suomessa 1789 ja 1790, käytettiin 1792—94 Puolassa divisionin kenraalina ja tuli 1795, kun Varsova oli väkirynnäköllä valloitettu, saman kaupun-

gin kuvernööriksi, jommoisena hän teki parastansa väkivaltaa estääkseen. Samana vuonna hän sai Preussin kuninkaalta kreivin arvon, (v. 1797 venäläiseksikin kreiviksi tunnustettu). Venäjän Franskaa vastaan käydyssä sodassa 1805—07 B. uudestaan oli päällikkönä: Austerlitz'in tappelussa Jouluk. 2 p. 1805, jolloin Napoleon sai loistavan voiton, Buxhœwden komensi Venäjän ja Itävallan yhdistettyjen sotajoukkojen vasenta kylkeä; Pultusk'in niin ikään Venäläisille onnettoman tappelun jälkeen Jouluk. 26 p. 1806, jossa hän oli ylipäällikkönä, hän sai eronsa. Pari kertaa hän lyhyemmäksi ajaksi oli kuvernöörinä, ja kun Venäjä 1808 julisti sotaa Ruotsia vastaan, Buxhœwden nimitettiin Suomeen lähetettyjen venäläisten sotajoukkojen ylipäälliköksi ja sai samassa hoitaa maan hallintoakin. Keisarin ylimmäisenä käskynhaltijana hän osoitti jaloa huolenpitoa kansasta ja koetti kaikin mokomin lieventää sodan synnyttämiä vaurioita; sotatointen johtamiseen hän sitä vastoin ei ryhtynyt mainittavalla tavalla ja Marraskuulla 1808 hän saikin eronsa „heikoontuneen terveytensä tähden" kuten epäsuosiota verhoovan virallisen lausetavan mukaan sanottiin. Tämän jälkeen B. ei enää ottanut osaa yleisiin toimiin. Hän kuoli Elok. 23 p. 1811 Vironmaalla Lukkolinnassa (Lode'ssa), jonka hän omisti. E. G. P.

Bång, Pietari, teologi, piispa, oli kirkkoherran poika Helsinglannista Ruotsissa. Hän tuli ylioppilaaksi Upsalaan, jossa myös sai maisterinarvon sekä apulaisprofessorin paikan jumaluusopillisessa tiedekunnassa. V. 1663 hän läksi tieteelliselle matkalle Saksanmaalle, josta palattuansa määrättiin jumaluusopin professorin virkaan Turkuun. Tässä paikassa teki hän työtä vv. 1665—73, jonka perästä tehtiin ensin Inkerinmaan superintendentiksi (piispaksi) ja sitten Wiipurin hiippakunnan piispaksi 1681. Hän kuoli v. 1696. Naimisissa oli hän kahdesti, ensin Katariina Lejel'in, sitten Magdaleena Eerikintyttären kanssa. Molemmat olivat porvarintyttäriä Tukholmasta. Jumaluusopin professorina teki hän itsensä kuuluisaksi kiivaana, kiukkuisena, leppymättömänä kuivimman oikeauskoisuuden vartijana. Juuri senvuoksi, sillä se oli ajan hengen mukaista, oli hän suuressa arvossa, kutsuttiin kaikellaisiin kirkollisiin komiteoihin ja sai jumaluusopin tohtorin arvon. Professorina hän kirjoitti kirkkohistorian, *Priscorum Sveo-Gothorum ecclesia* 1675, jossa hän herkkäuskoisesti latelee kaikkia aikansa perättömiä loruja Pohjanmaiden kansain suuresta syntyperästä ja ikivanhasta sivistyksestä. Meille on tämä muuten kelvoton teos kuitenkin arvollinen sen kautta, että siinä on ensimmäinen painettu näyte vanhoista suomalaisista loitsurunoistamme. Wiipuriin B. hiippakuntansa tarpeeksi perusti kirjapainon, toisen meidän maassa.

J. K.

Bäck, Juhana Jaakko, haavalääkäri, syntyi Uuskaarlepyyn pitäjässä Toukok. 4 p. 1824. Hänen isänsä Simo Bäck oli kotoisin Kock'in tilalta Munisalosta, tuli kotivävynä isännäksi Forsby'n Bäck-nimiseen taloon; äitinsä oli Sanna Kaisa Matintytär. Simo B. oli toimelias talonpoika ja varsin harras kunnan toimissa. Tavan mukaan olisi vanhimman pojan tullut ottaa tila hoitoonsa, vaan Jaakko B. kun lapsuudestaan oli kivuloinen ja hento, hän sai torpan vaan isältänsä ja hankki sen ohessa elatusta itselleen räätälinä. Mutta pian hänelle tarjoutui toinen ja tärkeämpi toimi. Näillä tienoin kuten monessa paikassa muuallakin Suomessa oli jo ikimuistoisista ajoista harjoiteltu omituista lääketaitoa, jonka mukaan polvesta polveen perityllä tavalla ja yksinkertaisilla keinoilla luonnon parantavan voiman vaikutuksia edistettiin, joskus erinomaisella menestyksellä. Tämmöinen itseoppinut kansanlääkäri, eräs taidostaan kuuluisa vanha vaimo Renström (syntynyt Frilund) oli sattunut asumaan Bäck'in talossa, ja koska ikä häneltä oli vienyt voimat ja apulaista usein tarvittiin, Jaakko Bäck tavallisesti kutsuttiin kätyriksi. Täten hän jo nuorena tutustui perittyyn kansalliseen lääketaitoon, vieläpä sai sitä pian harjoittaa itsenäisestikin, hänellä kun havaittiin olevan aivan erinomaiset luonnonlahjat siihen. Vuodesta 1839 alkaen hän täten rupesi parantamaan kaikellaisia vammoja, enimmiten luuntaittoja ja niukahduksia, ja Renström'in kuoltua noin 1845 hän tuli tilaisuuteen käyttää taitoansa yhä laveammissa piireissä. Edistääkseen kokemuksen kautta saatuja tietojaan ihmisruumiin rakennuksesta, hän hankki itselleen luurangon ja koetti lukemisella laventaa oppiansa; siinä suhteessa hän myös sai apua kahdelta taidokkaalta lääkäriltä, toinen tohtori Kaarle Wilhelm Fontell Pietarsaaressa, toinen tohtori Sven Pietari Berg Kokkolassa. Nämät eivät epäilleet jättää Bäck'in hoitoon mitä vaikeimpiakaan vammoja, joihin he eivät itse uskaltaneet ryhtyä, ja kun hän ihmeen hyvin oli onnistunut toimissaan, niin halvasta kodista lähteneen, itseoppineen lääkärin maine vähitellen levisi yli koko Suomenmaan. Voimassa olevat lait kielsivät tosin tutkintoa suorittamattomia lääkäritoimeen sekautumasta, vaan Bäck kävi yksityisen tutkinnon lääkintöhallituksen edessä ja sai 1862 luvan harjoittaa välskäärin tointa omassa kotipitäjässään. Työalan suhteen tehty rajoitus jäi kuitenkin jo alusta sikseen, ja 1862 Bäck'in suuret ansiot tunnustettiin valtion puolesta 500 markan palkkiolla ja kultamitalilla. Waasan kaupunki otti 1867 hänet vakinaisesti pal-

kituksi haavalääkärikseen. Kutsuttaessa Bäck tämän ohessa teki vuotuisesti hyvin laveita matkoja Suomessa, vieläpä Venäjälle ja Ruotsiinkin asti; viimeisinäkään elinvuosinaan, vaikkapa silloin kovin sairaana, hän ei malttanut olla Pietariin menemättä, kun hänet kutsuttiin muutamien Turkin sodassa haavoitettujen avuksi. Parantumaton sisällinen tauti teki vihdoin lopun hänen tavattoman nerokkaasta ja nutterasta vaikutuksestaan; hän kuoli Waasassa Tammik. 23 p. 1879. — Bäck oli laadussaan niin ilman vertaistansa, että jälkimaailman tullee vaikeaksi sitä uskoa. Hän oli ihmeen taitava parantamaan kaikellaisia luuvammoja, joko sitten oli pantava taitetun luun palat yhteen tahi nyljähdyksissä oleva jäsen sijoillensa, ja hän onnistui toimessaan vielä silloinkin, kun vahingoitettuun paikkaan oli kasvanut rustoa, joka piti ensin hivuttelemalla poistaa. Viistoon kasvaneita tahi halpauksen kautta rammattuja jäseniä hän paranti tarkoituksenmukaisella hieromisella; joskus hän antoi neuvoja sisällisiäkin tauteja varten. Samassa kun hän lääkärinä tosiaankin ihmeellisellä kätevyydellä, tarkkuudella ja taidolla ehtimiseen hämmästytti hänen apuansa hakevia, hän ihmisenä voitti ystäviä kaikkialla vaatimattoman, herkkätuntoisen ja suoran luonteensa kautta. — B. oli nainut 1847 räätälintyttären Maria Margareeta Björkman'in. Hänen veljensä Matti Bäck kuului myös menestyksellä harjoittavan lääkäritointa. E. G. P.

Bäckwall, Juhana, syntyi Kesäk. 28 p. 1817 Kalajoen Haapajärvellä, missä hänen isänsä Heikki Herranen oli talollisena. Hän tuli ylioppilaaksi 1839, vihittiin papiksi 1842, tuli, oltuansa apulaisviroissa pohjoisimmalla Pohjanmaalla, kappalaiseksi Oulunsaloon 1855, Oulun kaupunkiin 1856, kirkkoherraksi Kesälahteen 1864, Koivistolle 1870 ja viimein taas Ouluun 1876. Hän on nainut Maria Sofia Heikel'in. Bäckvall ilmautui ensin kirjallisuuden alalle siten, että antoi pienempiä runoelmia sekä suorasanaisia kirjoituksia Lönnrot'in Mehiläiseen. Samaten autteli hän sittemmin Maamiehen Ystävän toimitusta. Viimein otti hän itse toimittaakseen *Oulun Viikkosanomia,* jota työtä jatkoi v. 1854—65. Hänen alkaessaan olivat O. V. S. yksistään opettavainen rahvaanlehti, vaan muuttuivat sitten vähitellen valtiollisiksi. Paitsi sitä on B. suomentanut Holberg'in kometian *Ei ole aikaa* sekä laittanut Topelius'en Luonnonkirjan sekä Maamme-kirjan ensimmäisen suomalaisen painoksen.

Böcker, Kaarle Kristian, kirjailija, syntyi Waasassa $^{24}/_{8}$ 1786. Hänen isänsä, salpeterikeittämöjen ylitirehtööri Pohjanmaalla, P. E. Böcker, kuoli jo 1791, jonka jälkeen Böcker ottopoikana kasvatettiin Vähänkyrön kirkkoherran G. Rein'in luona. Böcker pääsi ylioppilaaksi 1801 sekä rupesi 1811 kopistiksi sen aikuiseen Suomen hallitusneuvostoon, vaan luopui kohta sen jälkeen virkamiehen uralta, antautuaksensa sitä enemmän rauhassa tilastollisille ja taloudellisille oppiharjoituksille, joihin hänellä oli varsinainen taipumus. V. 1813 tuli hän Suomen Talousseuran sihteeriksi ja julkaisemalla koko joukon sekä Suomen että Ruotsin kielisiä teoksia ja aikakauskirjoja, jotka käsittivät maan- ja metsänhoitoa sekä taloutta yleensä, hän tuli niin etuisasti tunnetuksi, että hän v. 1824 sai hallitukselta tehtäväkseen toimittaa tilastollinen kertomus Suomesta, ja sai tästä vuotuisen palkkion. Aiottu teos, johon Böcker alkoi kerätä aineksia joka maan osasta, ei kumminkaan tuntemattomista syistä joutunut pitemmälle kuin kaavapiirteesen (painettu Suomi kirjassa 1852 sivv. 259—294). Ehkäpä teos suunniteltiin niin suureen kaavaan, että tekijä kohta huomasi voimansa siihen riittämättömäksi. Böcker, joka v. 1821 oli saanut professorin nimen, kuoli $^{1}/_{6}$ 1841 Turussa. Hän oli vuodesta 1830 naimisissa Anna Katariina Cajander'in kanssa, laivurintytär mainitusta kaupungista. K. F. I.

C.

Cainberg, Eerik, kuvanveistäjä, syntyi Huhtikuun 9 p. 1771 Alavetelissä Pohjanmaalla. Hänen isänsä, Eerik Matinpoika, oli talonpojan vävynä Kainon talossa, josta poika sitten sai nimensä. Jo kodissaan kerrotaan tämän tehneen kaikellaisia veistoksia. V. 1789 nuori Kaino muutti Alavetelistä pois ruvetaksensa rakennustöihin. Hän seurasi apumiehenä erästä rakennusmestaria nimeltä Rif Uumajan kaupunkiin, johon tämä oli kutsuttu kirkkoa rakentamaan. Mutta koska osa äsken valmistuneesta kirkonholvista laukesi alas, niin Rif vietiin vangittuna Tukholmaan kuulusteltavaksi, ja Kainonkin täytyi häntä seurata. Kävellen ympäri kaupunkia tämä tuli muun muassa piirustus-akatemiaan. Työ siinä miellytti häntä,

jotta pyysi ja saikin luvan olla avullisena savea valmistettaessa, mitään palkkaa saamatta. Siellä hän alkoi muodostaa kuvia muita apukeinoja siihen käyttämättä kuin omia käsiänsä. Akatemian oppilaat naurahtelivat niiden kömpelyyttä, mutta suuri kuvanveistäjä Sergell, joka sattui niitä näkemään, kehoitti häntä käyttämään akatemian muodostuskoneita. Rif'in onnistui vihdoin näyttää itsensä syyttömäksi ja palasi Suomeen. Kainonkin oli aikomus seurata esimiestänsä, vaan Sergell lausui: „sinä et lähde mihinkään, saat minulta ruokaa ja vähän palkkaakin, parempaa odottaessasi". Kaino, joka siihen aikaan lienee muuttanut nimensä Cainberg'iksi, tuli sillä tavoin taiteilijaksi. — Löytyypä toinenkin juttu C:n joutumisesta taiteilijauralle (ks. esim. Rancken'in kirjaa „Döbeln och Björneborgarne"): että nimittäin tunnettu valtiotalouden oppinut, Kokkolan kirkkoherra Antti Chydenius lähetti C:n 18 vuoden vanhana Tukholmaan, huomattuansa tämän taipumuksen käsitöihin.

Cainberg sai maalaus- ja kuvanveistoakatemian ensimmäisen mitalin muodostamisesta luonnon jälkeen 1796, samoin 1797. Tuli akatemian agréé'ksi 1798. Myöskin sai hän matkarahoja lähteäksensä ulkomaille; Romassa hän oleskeli 1807 vuoden paikoilla. V. 1811 hän tuli akatemian jäseneksi. Valitettavasti C. kuitenkaan ei täyttänyt niitä toiveita, joita hän alussa oli herättänyt. Onneton taipumus juoppouteen esti häntä edistyttämästä hyviä luonnonlahjojansa. Hän tuli Sergell'in apumieheksi veistäessä marmoriin tämän muodostamia kuvia, mutta laiminlöi useinkin töitänsä. Sergell kirjoittaa muun muassa eräässä kirjeessä vuodelta 1812: „sääliväisyydestä minä otin Cainberg'in ryysyisenä poikana huoneeseni, minä olen ravinnut ja vaatettanut häntä ja sen lisäksi ollut hänen pankkiirinsa, mutta nyt kun hänellä olisi tilaisuutta näyttää kiitollisuuttansa, hartaasti työtä tekemisellä, nyt se kurja („det kräket") huolettomasti hoitaa töitäni". Varsinkin harmitti Sergell'iä, että C. huonosti noudatti hänen itse taidetta koskevia opetuksiansa. Sergell näytti kuitenkin suurta kärsivällisyyttä C:ia kohtaan, koska tältä ei puuttunut neroa, „eikä kukaan tahdo käyttää sitä miesparkaa, jonka sentään täytyy elää ja olla vaatetettuna". C. veisti marmoriin muun muassa Sergell'in tekemän kuvapatsaan Porthan'ista; Sergell'in toimeksi lienee myöskin luettava se, että C. kutsuttiin Turkuun koristamaan uuden akatemia-rakennuksen juhlasalia. Ennen lähtöänsä C. oli pyytänyt hyväntekijältänsä anteeksi entistä käytöstään ja luvannut parannusta. Vaan tätäkin lupausta hän huonosti täytti, sillä ne 6 basreliefiä, jotka kuvaavat näytöksiä Wäinämöisen historiasta ja jotka vielä ovat näkyvinä entisen akatemian juhlasalissa Turussa, ovat jokseenkin huolettomasti tehdyt. C. kuoli Turussa 1816; arvattavasti säädytön elämänlaatu lopetti hänen päivänsä ennen aikaa. (Hufvudstadsbladet 1871; Finsk Tidskrift, 1878). Th. R.

Cajan, Juhana Fredrik, ks. **Kajaani.**

Cajander, Paavo Eemil, syntyi 24 p. Jouluk. v. 1846 Hämeenlinnassa. Isänsä, nahkuri Frans Henrik C., joka ensiksi sen sukunimen otti, oli talonpojan poika Hauholta; äiti oli Maria Sofia Ylén. P. Cajander tuli Hämeenlinnan kymnaasin kautta yliopistoon 1863, maisteriksi 1873. Hän on ollut ahkera ja taitava suomentaja, ja erittäin runollisissa käännöksissä yhdistänyt tarkan uskollisuuden ja ytimekkään lyhyyden suuren runollisen kauneuden kanssa. Suomennoksista mainittakoon: pari Björnstjerne-Björnson'in novellia, Ludvig'in romaani *Taivaan ja maan välillä*, näytelmä *Yökausi Lahdella*, muutamat Vänrikki Stoolin Tarinoista, sekä *Daniel Hjort* ja *Hamlet*. Par'aikaa jatkaa C. Shakespeare'n näytelmäin suomentamista. Hänen omia lyyrillisiä runoelmiaan, vienoja sisällykseltä, sointuvia ulkomuodolta, on Hämäläisten albumissa I—III sekä Suomen Kuvalehdessä.

Cajanus-suku, josta myöskin Cajanerja Cajan-suvut polveutuvat, sanotaan haaraantuneen suomalaisesta aatelissuvusta Hevonpää eli Gyllenhjerta, jonka kantaisä Niilo Sveninpoika, Paimion Hevonpään herra, oli amiraalina Eerik XIV:nen laivastossa ja eli vielä 1594. Hänen jälkeläisiänsä, kaiketi pojanpoika, oli Antero Eerikinpoika Gyllenhjerta. Tämä oli syntyisin Kirkkonummen pitäjästä, mutta näkyy jo aikaisin muuttaneen Pohjois-Suomeen, jossa hän otti vaimokseen Aunen, Oulun porvarin Matti Peitsius'en tyttären, ja ainakin jo 1626 asui Paltamossa. Myöhemmin sanotaan hänen olleen Pietari Brahe'lla laamannina ja vihdoin voutina Kajaanin v. 1650 perustetussa vapaherrakunnassa; hänen leskellänsä oli v. 1665 verotoin talo Paltamossa. Antero Gyllenhjerta'n pojat (toisten lähteiden mukaan hän itse voudiksi tultuaan) nimittivät itsensä Cajanus, paitsi Paltamon nimismies Jeremias, jonka pojat vasta seurasivat setäin esimerkkiä. Antero Gyllenhjerta'n pojat olivat: I Eerik, joka kuoli Sotkamon kirkkoherrana 1691. Hänellä taasen oli poikia: 1) Eerik, hänkin Sotkamon kirkkoherra, jonka pojista Eerik kuoli Kruunupyyn kirkkoherrana 1737, Juhana kirkkoherrana Lohtajalla 1730 ja Gabriel Kajaanin kirkkoherrana 1713; 2) Antero, Sotkamon kappalainen, joka kuoli 1689, ja 3) Juhana, Oulun kappalainen, jonka poika Lauri sekä tämän pojat Niilo ja Juhana olivat kauppiaita Oulussa. II Juhana, Paltamon v. 1703 kuollut provasti

jonka pojista Juhana professori kuoli 1681 ja Eerik Paltamon kirkkoherrana 1723. Viimeksi mainitun poikia olivat: 1) Eerik, Paltamon kappalainen, joka kuoli Venäläisten vankina Turussa 1716, 2) Juhana, Paltamon kappalainen hänkin, jonka poika Sakari, kuollut Sodankylän kirkkoherrana 1784, kutsui itsensä Cajaner ja oli Niilo Pietari Cajaner'in, Muhoksen v. 1812 kuolleen kappalaisen isä, ja 3) Antero, joka kuoli kappalaisena Tohmajärvellä 1730. III Antero, Pielisten kirkkoherra, jonka pojat Eerik ja Henrik kuolivat naimattomina. IV Kustaa, Lohtajan kirkkoherra, jonka poika Kustaa kuoli samassa virassa 1722. Tämän poikia olivat Lohtajan pitäjänapulainen Pietari sekä maamittari Jonas, Salon samannimisen v. 1817 kuolleen kirkkoherran isä. Pietari Cajanus'en pojista Kustaa Juhana kuoli, hänkin pitäjänapulaisena Lohtajalla, v. 1784 ja Israel, Tornion pormestarin Efraim Cajanus'en isä, Pyhäjoen nimismiehenä 1812. Edellisen, Kustaa Juhana Cajanus'en poikia olivat 1) Jalasjärven kappalainen Jaakko Cajanus, Kruunupyyn kirkkoherran, sotaprovastin Jaakko Aadolfin isä, 2) maamittari Antero Cajanus, jonka poika Antero Kustaa kuoli provastina Orivedellä 1879, ja 3) lääketieteen tohtori Abraham Cajanus, joka kuoli Teuvan provastina 1828 ja oli maamittari Kaarle Leonardin ja Koivulahden kirkkoherran Kustaa Aadolfin isä. V Kaarle Cajanus, joka lähti nuorena merelle ja katosi tietämättömiin. VI Samuel, Iisalmen nimismies, jonka pojista Antero Cajanus oli kappalainen ja kouluopettaja Kajaanissa, tämän pojat tilanomistajia Iisalmella, sekä VII Jeremias, Paltamon nimismies. Tällä oli kaksi poikaa: a) Antero, Paltamon kappalainen, jonka pojista 1) Juhana kuoli Kälviän kappalaisena 1745, 2) pituudestaan mainio Taneli Harlem'issa 1749 ja 3) Antero Paltamon kirkkoherrana 1747, sekä b) Taneli, Paltamon nimismies, jonka poika Aleksanteri peri isänsä viran. Aleksanteri Cajanus'en pojista 1) Taneli kuoli pappina Sotkamossa 1757, 2) Kaspar veronkantajana 1754, ja 3) Juhana nimismiehenä. Viimeksi mainitun pojat nimittivät itsensä Cajan ja olivat 1) sotaprovasti Aleksanteri Cajan, jonka poika Kristian kuoli kruununvoutina Ilomantsin kihlakunnassa 1873, ja 2) Sotkamon nimismies Juhana Cajan, Piippolan kappalaisen Juhana Fredrikin isä.* — Muistona aatelisesta sukujohdostaan piirrättävät useat suvun jäsenet sinettiinsä kruunatun sydämenkuvan. (Sukutaulu Muinaismuisto-Yhdistyksellä).

J. R. A.

Cajanus, Juhana, Paltamon provasti, syntyi Paltamossa 1626 Joulukuun 19 p. Hänen isänsä Antero Eerikinpoika, suvun kantaisä, oli silloin „nimitysmies", sitten vouti Kajaanin läänissä; äitinsä oli porvarintytär Oulusta, Aune Matintytär Peitzius. V. 1636 tuli Cajanus Oulun kouluun ja ylioppilaaksi Upsalassa 1642. Kuusi vuotta siellä luettuansa tuli hän 1648 Turun yliopistoon ja vihittiin papiksi Joulukuun 14 p. Ensin työskenteli hän Paltamossa pitäjänapulaisena, sitten kappalaisena, kunnes 1659 nimitettiin pitäjän kirkkoherraksi sekä provastiksi Kajaanin vapaherrakuntaan, siihen Pielisten, Kuopion ja Iisalmen pitäjätkin luettuna. Tuon avaran lääninsä järjestämisessä ja sivistyttämisessä Cajanus osoitti suurta toimeliai-

---

* *Antero Eerikinpoika* (Gyllenhjerta) *Cajanus*, Pietari Brahen vouti Kajaanin vapaherrakunnassa.

- Eerik, Sotkamon kirkkoherra, † 1691.
  - Eerik, Sotkamon kirkkoherra, † 1712.
    - Eerik, Kruunupyyn kirkkoh., † 1737.
      - Eerik, sairashuoneen saarnaaja Kruunupyyssä, † 1765.
        - Eerik, vältvääpeli kunink. kaartissa.
    - Juhana, Lohtajan kirkkoh., † 1730.
    - Gabriel, Kajaanin kirkkoh., † 1718.
- Antero, Pielisten kirkkoherra, † 1657.
- *Juhana*, Paltamon provasti, † 1703.
  - *Juhana*, professori, † 1681.
  - *Eerik*, Paltamon kirkkoherra, † 1723.
    - Juhana, Paltamon kappalainen, † 1741.
      - Sakari, Sodankylän kirkkoherra, † 1784. Cajaner-suvun kantaisä.
- Kustaa, Lohtajan kirkkoherra, † 1710.
  - Kustaa, Lohtajan kirkkoherra, † 1722.
    - Pietari, Lohtajan pitäjänapulainen, † 1765.
      - Kustaa Juhana, Lohtajan pitäjänapul., † 1784.
        - Jaakko, Jalasjärven kappal., † 1824.
          - Jaakko Aadolf, sotaprovasti, Kruunupyyn kirkkoherra. † 1867.
          - Juhana August, tulliviskaali Torniossa.
        - Antero, maamittari, † 1840.
          - Antero Kustaa, Oriveden provasti, † 1879.
        - Abraham, lääketieteen tohtori, Teuvan provasti, † 1828.
          - Kaarle Leon., maamittari.
          - Kustaa Aad., Koivulahden kirkkoh. † 1873.
      - Israel, Pyhäjoen nimismies, † 1812.
        - Efraim, Tornion pormestari, † 1842.
          - Lauri Herm., laamanni.
          - Yrjö Aug., maamittari.
- Samuel, Iisalmen nimismies.
- Jeremias, Paltamon nimismies.
  - Antero, Paltamon kappalainen.
    - *Taneli*,* „pitkä Suomalainen", † 1749.
    - Antero, Paltamon kirkkoh., † 1747.
  - Taneli, Paltamon nimismies.
    - Aleksanteri, Paltamon nimismies.
      - Juhana, Sotkamon nimismies.
        - Aleksanteri Cajan, sotaprovasti, † 1810.
          - Kristian kruununvouti, † 1873.
        - Juhana Cajan, Sotkamon nimismies, † 1833.
          - *Juhana Fredrik*, Piippolan kappalainen.

suutta. Sitä siellä tarvittiinkin. Kerran kun hän Kuopiossa piti käräjiä, ei tullut kirkonkylästä kuin yksi mies lukukinkereille, vaikka 400 henkeä kävi ripillä. Paltamossa, hänen papiksi tullessaan, ihmeeksi joku osasi lukea; hänen kuollessaan ihmeteltiin sitä, joka ei lukea tainnut. Kuopion seuduilla hän kielsi pakanallisia menoja, „Ukon vakkoja", „Kekrilampaita", „Tapanin maljoja" y. m., joita asukkaat puolustivat sillä, että entiset papitkin olivat heidän kanssansa niitä viettäneet. Kun Terserus 1663 ensi kerran piti piispan käräjiä Paltamossa, kirjoitti Cajanus varsin valaisevan kertomuksen pitäjän oloista, kansan tavoista ja elinkeinoista, sotalaitoksesta y. m. Se on painettu Turun sanomissa 1777. Kolme tai neljä kertaa vuodessa, kerrotaan, pappi matkusti pitäjällä. Siinä missä rekiteitä puuttui, kulki hän suksilla tai kalhuilla,. ja mies tuli jälissä papin kaluja ahkiossa vetäen. Noilla matkoilla hän saarnasi ja opetti kansaa joka päivä, ja saarnapäiviä, vaikka arkiakin olivat, kansa piti pyhinä. 1672 hän oli valtiopäivillä lääninsä papiston edusmiehenä ja sanotaan muissakin tiloissa suuresti vaikuttaneen Kajaanin seudun hyväksi. Tämä seutu oli edellisinä aikoina ollut vapautettu sotamiesotosta sillä pääehdolla, että asukkaat itse puolustaisivat rajaansa, mutta Brahe'n kuoltua ruvettiin taas sotamiehiä vaatimaan. Siihen ei kansa ensinkään tahtonut suostua ja Cajanus'en ansioksi tehdään, että asiasta 1680 jälleen saatiin uusi sopimus, ehkä jokseenkin rasittavilla ehdoilla. Myöskin kuuluu se rajarauha, joka siellä pohjaisessa solmittiin Suomen ja Venäjän puolisten asukkaitten välillä ja vasta sarkasodassa rikottiin, olleen Cajanus'en aikaan saama. Kiannalla ollessaan kevättalvella 1703 sai hän halpauksen, johon kotiin päästyänsä kuoli Toukokuun 13 p. Käräjistänsä läänin pitäjissä näkyy Cajanus kirjoittaneen varsin valaisevia pöytäkirjoja, jotka arvattavasti paloivat Turussa 1827. Muutamista nähdään otteita Turun sanomissa 1791. Itse hän oli julkaissut pari ruumissaarnaa. Hän oli kolme kertaa naimisissa, ensin Katariina Paldanius'en sitten Anna Mathesius'en ja vihdoin Elisabet Witting'in kanssa. Kaikkiansa oli hänellä 16 lasta. (Turun Wiikkos. 1827; Otava I).

J. R. A.

Cajanus, Juhana, professori, runoilija, edellisen poika toisesta avioliitosta, syntyi Paltamossa Joulukuun 27 p. 1655. Kotiopettajan johdolla luettuaan kävi hän koulua ensin Kajaanissa, sitten Oulussa ja vihdoin Uuskaarlepyyssä, jossa trivialikoulu silloisen kelpo rehtorin Juhana Carlander'in aikana oli suuressa maineessa. Sieltä hän kiittävillä todistuksilla keväällä 1670 laskettiin Upsalan yliopistoon, jossa pian tavattomilla lahjoillaan saavutti kaikkien professorien suosion. Hän viipyi Upsalassa yhtä mittaa 8 vuotta, ahkerasti jatkaen opintojansa filosofiassa, kielitieteessä ja teologiassa. Suurimmalla kiitoksella hän 1679 suoritti kandidaatitutkintonsa, julkaisi sekä taidolla puolusti väitöskirjansa *De anima mundi*, joka aikanansa herätti paljon huomiota, ja vihittiin maisteriksi Joulukuussa s. v. Suvella 1680 päätti hän oivallisilla todistuksillaan varustettuna palata Suomeen, laskettiin Tukholmassa Turun yliopiston kanslerin Pietari Brahe'n, vieläpä kuninkaankin puheille ja sai todistustensa nojalla valtuuskirjan ensi avonaiseen professorinvirkaan Turun yliopistossa. Hänen Turkuun tultua Elokuussa yliopiston rehtori J. Gezelius nuor. ilmoittikin asian konsistoorissa, mutta samassa istunnossa professori Laurbecchius huomautti, että Cajanus oli taipuvainen Cartesius'en filosofiaan, jota vanhoilla olijat siihen aikaan kammoivat. Ylimääräisenä professorina filosofiassa Cajanus nyt ryhtyi teologian tutkimiseen, mutta sai jo Lokakuussa kovan vilutaudin, joka suuresti rasitti hänen hillitsemättömästä työstä heikontuneita voimiansa, ja seuraavana keväänä nimitettiin professori Svenonius'en vävy Wanochius professoriksi käytännöllisessä filosofiassa ja historiassa, jota virkaa Cajanuskin oli hakenut; hänen oikeudestaan ei enää huolta pidetty, kun suosijansa Pietari Brahe oli kuollut. Helluntain aikana oli hänen tautinsa niin pahentunut, ett'ei lääkkeistä enää tuntunut apua. Nuorena hän nukkui kuoleman uneen Kesäkuun 27 p. 1681. J. Gezelius nuor:n saarna ja puhe Cajanus'en muistoksi on julkaistu 1692. Cajanus'en kirjailijatoimista tuskin on muuta tullut julkisuuteen kuin yllä mainittu väitöskirja ja tuo sekä kielen että runollisuuden puolesta mainion kaunis virsi kaiken katoavaisuudesta: ***Etkös ole ihmisparka aivan arka***, suomalaisessa virsikirjassa n:o 278. Siinä on todistus hänen tavattomasta runoilijaky'ystänsä säilynyt. (Mnemosyne 1819, Turun Wiikkos. 1823).

J. R. A.

Cajanus, Eerik, provasti, edellisen nuorempi veli, syntyi Huhtikuussa 1658. Suoritettuansa opinnäytteet Upsalassa hän 18-vuotisena vihittiin papiksi ja sai 1678 kappalaisen viran Paltamossa. Isänsä kuoltua 1703 nimitettiin Cajanus Paltamon kirkkoherraksi. Sarkasodassa, jota hän oli kokenut välityksellänsä estää, kohtasi häntä ja hänen perhettänsä kova onnettomuus. Hänen pitäjällä ollessa kappalaisen, poikansa Eerikin kanssa, hyökkäsi venäläinen rosvojoukko varhain aamulla Marraskuun 13 p. 1712 Paltamon pappilaan, jota ryöstettäessä hänen poikansa Juhana ja kotiopettaja Björklund pahasti haavoitettiin, sormukset riistettiin hampain hänen rouvansa Magdaleena Mathesius'en käsistä, hel-

met puukoilla Anna tyttären kaulasta y. m. Seuraavana kahtena talvena hän ei uskaltanut asua pappilassa, vaan oleskeli perheineen siellä täällä pitäjässä; oli vihdoin 1715 matkalla Lapinmaahan turvaa etsimään, kun kasakkajoukko saavutti pakolaiset Kerälän kylässä, ryösti heiltä jälleen kaiken omaisuuden vaatteita myöten ja poltti kylän riiheen 12 talonpoikaa ynnä vaimon, joka ikkunasta heitti lapsensa Venäläisen syliin; se säilyi provastin ryöstetyssä perheessä. Kun venäläinen sotajoukko talvella 1716 lähestyi Kajaania, pakeni provasti ynnä muut papit perheineen linnaan, mutta kun se Helmikuun 24 p. antautui, vietiin kaikki vankeina Turun linnaan; C:a syytettiin siitä että oli kehoittanut linnaväkeä kestäväisyyteen. Matkalla kärsittyänsä vilua ja nälkää sekä nähtyänsä hirveitä jälkiä sodan tuhotöistä, saivat he kolme kuukautta elää linnassa homehtuneilla jauhoilla, kunnes ruhtinas Galitzin vapautti heidät. Nyt muutti provasti perheineen Paraisiin, sitten Kemiöön, jossa asui kaksi vuotta Westankärr'issä, kunnes nimitettiin Kemiön kirkkoherraksi. Mutta kun Ruotsin hallitus rauhan tultua antoi viran toiselle, niin Cajanus'en vävy Abraham Frosterus, joka varakirkkoherrana hoiti hänen virkaansa Paltamossa, lähetti sieltä hevosilla appeansa noutamaan, vaan noutajain Turussa ollessa Cajanus siellä kuoli toisen vävynsä, kappalaisen Abraham Sadenius'en, luona Helmikuun 15 p. 1723. Hänen ruumiinsa siirrettiin Kemiön kirkkoon, jossa jo silloin anoppinsa, vaimonsa, tyttärensä, poikansa ja pojan poika vaivoistansa lepäsivät. (Mnemosyne 1821; Hausen, Anteckningar 1871; Nylander, Epitaphium in memoriam familiæ Cajanidicæ). J. R. A.

Cajanus, Taneli, „pitkä Suomalainen", oli Paltamon kappalaisen A n t e r o C a j a n u s'en poika ja syntynyt 1703. Äitinsä oli Kuopion kirkkoherran tytär A n n a S c u l p t o r i u s. Vanhemmat eivät olleet tavallisia ihmisiä kookkaammat, mutta Taneli poika kasvoi kasvamistansa, kunnes täysikasvuisena oli 4 kyynärää ja 4 tuumaa pitkä. Sellaista vartaloa sopi panna näytteille ja Taneli lähtikin Europaa kiertelemään ja antoi halukkaiden katsella „pitkää Suomalaista" rahan edestä. Hänen Preussiin tultua, pestasi kuningas Fredrik II (Fredrik Wilhelm?) hänet kaartiinsa, johon oli koonnut pisimmät miehet Europasta, mutta Cajanus, jonka rinnalla kuninkaan pitkät kaartilaiset vaan olivat kainalopoikia, ei siitä syystä joukkoon sopinutkaan; kuningas vaan maalautti hänen kuvansa, joka asetettiin muutamaan saliin Potsdam'issa. Mutta toinenkin syy kerrotaan Tanelin lähtöön Preussinmaalta. Hänellä oli tietysti jättiläisen voimatkin, mutta hiljainen kun oli luonnostaan, ei hän voimiansa usein näyttänyt. Kerran kuitenkin eräs mainion väkevä Preussiläinen sai hänen yllytetyksi vaihtamaan korvapuustia kanssansa, ja kun tuo oli sivalluksellaan suututtanut Cajanusta, joka siitä oli kaatumaisillaan, niin tämän nyrkki vuorostaan iski niin ankarasti, että Preussiläinen jäi hengettömäksi; itse hänen täytyi tuota päätä paeta Preussinmaalta. Hän jatkoi sitten entistä ammattiansa, näytellen itseänsä ja keräsi runsaasti rahoja, kunnes vihdoin kyllästyneenä asettui asumaan muutamaan perheesen Harlem'issa Alankomailla. Siellä hän kuoli Helmikuun 27 p. 1749. Arkkunsa oli 4 kyynärää 2 korttelia ja tuumaa pitkä sekä 9 tuumaa toista kyynärää leveä. Kootuista rahoistaan hän lahjoitti 12,000 guldenia Harlem'in luterilaiselle lastenkodolle, 6,000 reformisen uskontonsa tähden paenneille Franskalaisille sekä 1,500 Mennoniittien diakonatille Harlem'issa. Muun omaisuuden peri sisar, joka lähti sitä Hollannista noutamaan; tämä sisarkin kuuluu olleen tavattoman pitkä. (Otava I; Wasa Tidning 1839). J. R. A.

Calamnius, s u k u. Kantaisä oli Pietari Mikonpoika A r c t o p h i l a c i u s, talonpojan poika Matinmäen talosta Lohtajalta. Tämä, joka ensin oli kappalaisena, sitten kirkkoherrana Kalajoella ja vihdoin v. 1647 kuoli Perä-pohjan maaprovastina, oli ajan tavan mukaan ottanut kreikankielisen nimen, jonka merkitys on „Pohjan-harrastaja"; mutta tavallisesti häntä kutsuttiin lyhyellä nimellä „Terva-Pieti", johon alkusyyksi mainitaan, että hän kerran, kun Kokkolan kauppamiehet eivät säällisiä hintoja maksaneet, osti oman pitäjänsä kaiken tervan. Hän sanotaan olleen oppinut ja mahdikas mies. Hänen puolisonsa oli M a g d a l e e n a Ö s t e n i n t y t ä r S u r s i l l (ks. Sursill-suku). Yksi Arctophilacius'en pojista, G a b r i e l, joka oli ensin kappalaisena Kalajoella ja sitten kirkkoherrana Kemissä († 1648), otti nimen C a l a j o k i u s, josta loppupuoli sitten latinoittiin (joki, latinaksi: a m n i s), niin että syntyi nimi C a l a m n i u s. Hänen poikansa pojanpoika oli runoilija G a b r i e l P i e t a r i n p o i k a C a l a m n i u s († 1767). Gabriel Calajokius'en jälkeläisiä kuudennessa polvessa on J u h a n a V i k t o r C a l a m n i u s, kirjailija. — Arctophilacius'en nuorempi poika Kaarlo Pietarinpoika, joka myöskin oli kappalaisena Kalajoella, otti nimen K a l l i n g, ja tämän pojasta, joka oli assessorina Reduktioni-kommissionissa ja v. 1698 aateloittiin, on lähtenyt tuo Ruotsissa oleva kreivillinen suku Kalling. (Geneal. Surs.).

Calamnius, Gabriel Juosepinpoika, syntyi v. 1695 Kalajoella, jossa isänsä oli kirkkoherrana; äidin nimi oli E l i n a T h o r v ö s t. Isonvihan aikana vihittiin G. C. pakolaisena Strengnäs'issä papiksi ja tuli rauhanpäätöksen jälkeen kappalaiseksi Kalajoelle,

jossa eli, siksi kun kuoli v. 1754. Viimeaikoinaan hänellä oli varakirkkoherran arvonimi. Hän on ainoa suomalainen runoniekka Ruotsin aikana, jonka runot ovat tulleet painosta vihkoksi koottuna. Kirja, jonka nimi oli *Vähäinen Cocous suomalaisista runoista*, v. 1755, on kadonnut, mutta käsinkirjoitettu kopio siitä löytyy kuitenkin tallella. Se sisältää 12 runoa, melkein kaikki eri tilapäitä varten sepitettyjä, ja, jos yhden häärunon poisluemme, kaikkea runollista arvoa vailla. Ei ole edes runomitta virheetön. Toinen mieli oli kuitenkin Porthan'illa, koska hän painatti otteita kahdesta niistä suomalaisen runouden esimerkkeinä. J. K.

Calamnius, Juhana Viktor, kirjailija, on syntynyt Kruununkylän pitäjässä Toukok. 18 p. 1838. Vanhemmat olivat: silloinen Kruununkylän kappalainen, sitten Keuruun ja vihdoin Iin kirkkoherra, Kaarlo Gabriel Calamnius, ja Sofia Wilhelmiina Sinius, provastintytär Maalahdelta. Käytyänsä Waasan, Oulun ja Kuopion kouluja, J. V. Calamnius tuli ylioppilaaksi Helsingissä v. 1857, kandidaatiksi v. 1862 ja maisteriksi v. 1864 sekä filosofian lisentiaatiksi v. 1866 ja filosofian tohtoriksi v. 1869. V. 1876 hän suoritti teologian kandidaati-tutkinnon ja vihittiin samana vuonna papiksi Kuopion tuomiokapitulin notaarina. Useat luottamustoimet sekä yliopistossa että Suom. Kirj. Seurassa ovat luettavat J. V. Calamnius'en kirjalliseen vaikutukseen, joka muutoinkin on ollut varsin monipuolinen. V. 1864 hän julkaisi ruotsinkielisen novellin, nimeltä *Taivalkoski* ja seur. v. ruotsinkielisen väitöskirjan *Aristoteleen kauneuden-opista*. Hänen muu kirjallinen toimensa on ollut suomenkielinen. Vuodesta 1866, jolloin Kirjallinen Kuukauslehti perustettiin, hän on ollut tämän aikakauskirjan toimittajia. Muista teoksista mainittakoon: *Muinaistiedustuksia Pohjanperillä* (Suomi, toinen jakso, VII, v. 1868); *Metelinkirkon haltia*, novelli (Novelli-kirjasto 1870); *Aristoteleen Runousoppi*, suomennos ja selityksiä (v. 1871); ja *Kreikkalaisia Satuja, kirjeissä Suleimalle* (v. 1875). — V. 1877—78 hän oli Kuopion hiippakunnan papiston edusmiehenä valtiopäivillä.

Caloander, Lorents Reinhold, lahjoittaja, läänin rentmestari ja hovioikeuden kamreeri Kaarle Robert Caloander'in poika hänen jälkimmäisestä avioliitosta Magdaleena Sofia Mörtengren'in kanssa, syntyi Turussa Toukok. 18 p. 1788, tuli ylioppilaaksi 1803, nimitettiin hovioikeuden auskultantiksi 1807, palveli jonkun ajan senaatissa ja tuli 1821 pakkahuoneen hoitajaksi Turussa, josta virasta hän 1843 pyynnöstänsä sai eron. Hän kuoli Turussa Helmik. 4 p. 1861 naimatonna, tehtyänsä vähän ennen kuolemaansa testamentin, jonka kautta hän määräsi suuren osan omaisuudestaan yleishyödyllisiin tarkoituksiin. Yliopistolle hän lahjoitti 24,000 ruplaa, joitten koroilla nykyään ylläpidetään 6 stipendiä; ne tekevät kukin vuodessa 800 markkaa ja annetaan ylioppilaille, jotka ovat Turun kaupungista syntyisin. Turun lukiolle ja alkeisopistolle lahjoitti hän samallaista tarkoitusta varten 18,000 ruplaa, ja puutarhakoulun hyväksi 8,000 ruplaa; sen ohessa hän määräsi 7,000 ruplaa kasvamaan korkoa, josta piti ostettaman halkoja Turun kaupungin köyhille; loput hänen omaisuudestaan, sitten kun muutamat ystävät ja sukulaiset olivat saaneet määrätyt osansa, olivat Turun kaupungin naisyhdistyksen ja pikkukoulujen kesken jaettavat. E. G. P.

Calonius-suvun kantaisä, jonka ristimänimi ei ole tiedossa, oli talollisen poika Kivijärveltä Kalolan talosta, jonka mukaan hän sepitti sukunimen. Hän oli tehnyt papin virkaa Kivijärvellä. Vaimonsa nimi oli Harensköld ja hänen kahdesta pojastaan levisi suku.* (Sukutaulu Muinaismuisto-Yhdistyksen arkistossa). J. R. A.

Calonius, Mattias, lainopin tutkija ja valtiomies, syntyi Jouluk. 27 p. 1737 (uuden

* *Calonius*-suvun kantaisä, pappi Kivijärvellä.

Kristian Henrik, Ristiinan kappal., † 1780. — Mattias, Saarijärven kirkkoherra, s. 1710, † 1777.

Kristian Henrikin lapset: Henrik Sigfrid August, Ristiinan kappal., † 1815. — Maria Brigitta, eversti Didrik Longe'n äiti.

Mattiaksen lapset: Henrik, Loviisan provasti, † 1805. — *Mattias*, prokuraattori, † 1817. — Eerik Kristian, maamittari. — Israel, maanmittaus-tirehtööri, † 1838.

Henrik Sigfrid Augustin lapset: Henrik Juhana, kornetti. — Sigfrid Kristian, tuomari, † 1837. — Kaarle Fredrik, Tohmajärven kappal., † 1837. — Pentti Herman, nimismies, † 1851. — Martti Willehad, lääninmaamittari, † 1869.

Eerik Kristianin lapset: Juhana Henrik, tullinhoitaja, † 1852. — Mattias, lääkäri, † 1846.

Israelin lapsi: Mattias Juhana, tuomari, † 1852.

Henrik Juhanan lapsi: Wilhelm, kanslisti kenraalikuvernöörivirastossa, † 1847.

Kaarle Fredrikin lapsi: Kaarle Fritiof, konsist:n notaari.

Pentti Hermanin lapset: Herman, tehtaanhoitaja Kungurissa. — Mattias, piirilääkäri. — Fredrik Willehad, aptekari.

Juhana Henrikin lapsi: Kaarle Juhana, tullinhoitaja.

Mattiaksen (lääkäri) lapset: Valentin, merikapteeni, † 1876. — Frans Ludvig, arkitehti.

Wilhelmin lapset: Eemil Wilhelm Mattias, eversti. — Yrjö Henrik Villy, kanneviskaali.

ajanlaskun mukaan Tammik. 7 p. 1738) Saarijärvellä, jossa isä, hänkin nimeltään Mattias Calonius oli kappalainen; äidin nimi oli Elisabet Silander. Nuori Mattias Calonius sai kotona alkuopetuksensa, tuli v. 1750 Porvoon lukioon ja 1757 Turun yliopistoon, eikä tämän jälkeen enää suorittanut mitään tutkintoa. Hän tuli kuitenkin pian niin tunnetuksi erinomaisesta älystään ja syvistä, tavattoman laveista tiedoistaan, että silloinen kansleri, kreivi Klaus Ekeblad, poiketen yliopistojen ikivanhasta tavasta ja säännöistä, salli hänen 1764 ilman esimiehettä julkaista ja puolustaa ensimmäisen vihkon väitöksestään *De nova facie orbis Europæi circa sæculum reformationis exorta*, jonka johdosta hän samana vuonna nimitettiin talousopin dosentiksi; (2 ja 3 vihko tästä teoksesta ilmestyivät 1765 ja 1777, jonka jälkeen se jäi kesken). V. 1765 Calonius otettiin sihteeriksi siihen tutkijakuntaan, jonka valtiosäädyt olivat asettaneet tarkastamaan Suomenmaan kuninkaankartanojen ja lampurilain tilaa ja hoitoa. Oltuansa vuodesta 1763 määrätty toimittamaan yliopiston sihteerin sekä vuodesta 1770 siihen yhdistetyn filosofialliseen tiedekuntaan kuuluvan apulaisopettajankin virkaa hän 1771 nimitettiin vakinaiseksi kumpaankin. Vuonna 1778 hän suorittamatta eri väitöstä tuli lainopin professoriksi, jommoisena hän sitten pysyi yliopistossa lähes 40 vuotta. Kolmesti hän tällä ajalla vuorostaan hoiti yliopiston rehtorin virkaa, 1781—82, 1800—01 ja 1807—08; vuosina 1759—78 hän oli ollut viipurilaisen osakunnan kuraatorina ja 1779—1814 hän oli sen inspehtorina. Ollen yliopiston etevimpiä opettajia ja läheisessä ystävyydessä Porthan'in kanssa Caloniuskin otti osaa useihin sen ajan kirjallisiin yrityksiin ja oli Suomenmaan ensimmäisen *Åbo Tidningar*-nimisen sanomalehden perustajia ja kannattajia. Toukokuulla 1793 hän kutsuttiin Tukholmaan jäseneksi kuninkaan korkeimpaan oikeustoon; samana vuonna hän myös oli jäsenenä ja toimitusmiehenä siinä komiteassa, joka laati 1793 vuoden metsäasetuksen. Näistä väliaikaisista toimista hän kuitenkin 1800 palasi Turkuun ollakseen Suomessa niin kuin ennenkin tieteen vahvana tukena ja tullakseen lähestyvillä mitä myrskyisimmillä ajoilla kansansa laillisen vapauden horjumattomaksi valtapylvääksi.

Tiedemiehenä ja tuomarina Calonius jo ennen Suomen uusinta aikaa oli saavuttanut niin suuren maineen, että tuskin kukaan Suomessa tahi Ruotsissa ikinä on tullut hänen rinnalleen. Olivatpa onnettaretkin hänelle suoneet harvinaisen avaran työalan: neljä vuosikymmentä hän yksin Turun yliopistossa edusti lainopin tiedekuntaa, kasvattaen monta polvea kansansa ja valtion palvelijoita; seitsemän vuotta hän oli istunut Ruotsin valtakunnan korkeimmassa oikeustossa, ja Suomen eri valtioksi tultua hän niin ikään seitsemän vuotta palveli isänmaatansa oikeuden ja lain korkeimpana valvojana täällä. Mutta työntekijää hänessä olikin tämän monipuolisen työn mukaan. Sitä akatemiallista opetusta, jonka hän luennoissaan antoi, ovat hänen oppilaansa kilvan kiittäneet erinomaiseksi, eikä jälkimaailman ole syytä tätä arvostelua peruuttaa. Hänen omakätiset latinankieliset luentonsa ovat suuriarvoiset ja käsittävät milt'ei koko silloisen kotimaisen lainopin; ne täyttävät 5 vahvaa foliosidettä, jotka nykyjään säilytetään yliopiston kirjastossa. Sen ohessa, kun silloisen tavan mukaan præses eli esimies usein kirjoitti väitöskirjoja nuorempain nimessä puolustettaviksi, Calonius vuosien kuluessa julkaisi 10 lainopillista tutkimusta, kaikki latinaksi, jotka arvonsa puolesta ovat tosiaankin klassillisia. Etevimpänä näistä lienee pidettävä 1780—93 viidessä vihossa julaistu tutkimus orjien entisestä asemasta pohjoismaissa nimellä: *De prisco in patria servorum jure* (Schildener'in toimesta uudestaan painettu Stralsund'issa 1819 ja 1836 ruotsinnettuna Jönköping'issä). Hänen muut väitöskirjansa ovat: *De pœna homicidii adtentati* 8 § XXIV c. M. B. (1780), *De pactis antenuptialibus* VIII cap. G. B. (1781), *De delictis circa depositum*, (1783), *De eo, qvod circa res inventas justum est, ad cap. XLVIII M. G. B.* (1784), *De præscriptione criminum* (1785), *De hypotheca I, II*, (1786, 1792), *De delinqventium ad publicam ignominiam expositione* (1788), *De elicienda in foro criminali reorum confessione* (1790) ja *De exceptione non numeratæ pecuniæ ad cap. IV § 3 Uts. Bl.* (1806, keskentekoinen). Ruotsiksi hän sen ohessa julkasi *Om rättigheten att utbekomma omröstningsprotokoller vid domstolar*, (Åbo Tidningar'issa 1771) ja *En kort anvisning till de allmännaste grunderna för krigslagar* (1798) sekä kolme arvostelua. Hän on vihdoin antanut hyvin monta lausuntoa, enimmiten jäsenenä korkeimmassa oikeustossa, ja kun 1829—1836 A. J. Arwidsson'in toimesta *Matthiæ Calonii opera omnia* painettiin Tukholmassa viidessä osassa, otettiin siihen paitsi yllä mainittuja teoksia myöskin hänen painamattomat tutkimuksensa *Om afgärda hemman* ja *Om preskription för klander å jordafång* sekä 369 hänen tuomarina antamaansa lausuntoa. Vuonna 1870 liitettiin tähän kokoelmaan silloisen prokuraatorin apulaisen Th. Sederholm'in ulosantama ja Helsingissä painettu lisänidos, sisältävä tärkeimmät lausunnot, kaikki ruotsiksi, jotka Calonius enimmiten prokuraatorina oli antanut vuosina 1809—16. — Calonius oli taitava Suomen kielen tuntija ja on „ylitsekatsonut ja moninaisesti parantanut“ Salonius'en nimessä v. 1759 julais-

tun suomennoksen Ruotsin valtakunnan laista; tämä hänen parantamansa käännös ilmestyi Tukholmassa v. 1808 ja Turussa vv. 1822 ja 1826.

Calonius'en kirjoittamia teoksia tarkastaessa ei voi olla tuntematta, että hän täydessä määrin on maineensa ansainnut. Jopa ensimmäinenkin väitös osoitti hänen olevan hyvin älykkään tutkijan; perinpohjaiset tiedot, tarkka kriitillinen kyky, erinomainen taito aineensa pohtamisessa sekä viehättävä, omituinen ja voimakas, vaikk'ei kaikissa kohden latinan vanhaan klassilliseen kaavaan valettu esitystapa yhdistyivät antamaan tälle opinkokeelle harvinaisen arvon. Samaten hän muissakin sekä ruotsinettä latinankielisissä kirjoituksissaan näytti olevansa verraton tutkija, tuomari ja kieliniekka, jospa hänen riita-asioissa annettuja lausuntojaan joskus sopiikin liian laveiksi katsoa, ja tuntuvasti hän taidollaan vaikutti aikalaisiinsa sekä tuleviinkin polviin. Lakia ja lainoppia siihen aikaan yleisesti käsitettiin jokseenkin pintapuoliselta, jopa alhaiseltakin kannalta, johon oli syynä osaksi silloisten filosofiallisten oppijärjestelmäin tekotieteellinen ja tyhjänlainen katsantotapa, osaksi virkamiehistön vaillinaiset tiedot. Mutta Calonius nerokkaasti ja suurella innolla soti vasten tätä katsantotapaa; tiedemiehenä hän herkeämättä puolusti lain korkeata tarkoitusta ja itsenäistä arvoa aatteen kannattajana ja ilmauksena, ja tuomarina hän niin ikään horjumatta kunnioitti sen polkematonta pyhyyttä. Joko sitten mahtavat yksityisen vihan yllyttäminä tahtoivat lain tallata, tahi joskus hänen oma vakuutuksensa ehkä osoitti vanhentuneeksi ja vaillinaiseksi voimassa olevan lain määräyksen, yhtä lujasti hän kuitenkin aina vaati sille kuuliaisuutta, koska tuomarin toimi ei ulottunut lain säätämiseen asti, ja koska jokaisen täytyi lakia totella, siksi kuin se laillisesti oli muutettu tahi kumottu. Opilla ja esimerkillä hän täten Suomessa ja Ruotsissa kohotti lainopin ja sen harjoittajan asemaa niin suuressa määrin, että se jo yksistään, muiden ansioitten lisään tulemattakin, olisi riittänyt ikipäiviksi säilyttämään hänen nimeään kahden kansan kiitollisessa muistissa.

Vaan jo 70-vuotiaalle isänmaansa rakastajalle aukeni 1808 odottamatta aivan uusi vaikutusala, joka oli asettava hänen rohkeata mieltä ja jalon suoruutta mitä kirkkaimpaan valoon, tulevien polvien esikuvaksi ja ihailun esineeksi. Venäjä julisti Ruotsille sodan ja vaati Suomen kansaa hiiskumatta, empimättä tunnustamaan keisaria hallitsijakseen. Calonius silloin yliopiston rehtorina vastasi ikään kuin koko kansan sydämestä, että keisarillinen majesteetti itse ei olisi semmoisiin alamaisiin mieltynyt, jotka milloin tahansa suostuisivat uskollisuuden valaa vannomaan vieraalle ruhtinaalle, jonka armeija vast'ikään oli ottanut maan haltuunsa. Ei läheskään kaikilla ollut näin vilpitöntä suoruutta, vaan useammissa heräsi ja varttui pian vakuutus siitä, ett'ei Suomen kansa ainakaan muuten kuin lain vankalla pohjalla seisoen saisi ottaa annettuja käskyjä alamaisuudessa kuullakseen. Ja kun „jäljell' isänmaast' ol' jäinen kulma vaan“, ijäkäs Calonius aseetonna yhä vieläkin seisoi vakavana kuin kallio; rehtorin virkaa nuoremmalle professorille jättäessään hän Kesäkuulla 1808 julkaisi tunnetun ihmeen rohkean programminsa, jossa hän, tunnustaen Venäläisten kiitettävää menetystapaa yhteistä kansaa kohtaan, lausui toivonsa, että isänmaa vielä tulisi vihollisten vallasta vapautetuksi. „Olkoonpa niinkin, että sotaonni on heittänyt ruumiimme vihollisen valtaan, — — henget kuitenkin, onnen vaiheille vähemmin alttiina, jäävät samoiksi kuin ennen. — — Senpä tähden minäkin, joka häpeällisempää en tunne kuin kantaa toista sydämeen suljettuna, toista kielellä tarjona, katsoisin rikokseksi jos olisin lausumatta, että me mitä suurimmalla huolella kärsimme asiain nykyistä tilaa“. Vaan kuin asia ei enää ollut autettavissa ja Aleksanteri I jalosti myönsi Suomelle täydet lailliset oikeudet, Caloniuskin hänen alamaisena otti ylen tärkeään valtiolliseen uudistamistyöhön osaa. Käskettynä antamaan lausuntonsa hallituskunnan järjestämisestä, hän, mahdollisuuden mukaan noudattaen mitä entisestä valtaneuvostosta oli määrätty, ehdotti ohjesäännön Senaatille, ja vähän muodostettuna tämä tulikin laiksi. Säätyjen yksimielisen vaalin kautta hän sittemmin kutsuttiin Senaatin oikeusosaston jäseneksi, vaan keisari nimitti hänet vielä tärkeämpään virkaan; professorina pysyen hän tuli Suomenmaan ensimmäiseksi prokuraatoriksi. Tämmöisenä hän tunnetulla taidollaan ja nerollaan suojeli yhteisen kansan oikeutta jos mitäkin vääryyttä vastaan ja lannisti virkavallan liiallisuudet, joka kumpikin ensi alussa oli kovin tarpeen. Vihdoin ikä kuitenkin vähensi hänen voimansa; 1815 hän lakkasi luentoja pitämästä, 1816 hän pyynnöstään sai eronsa prokuraatorin-virasta ja 1817 vuoden Syyskuun 13 p. hän kuoli Turussa naimatonna.

Calonius oli kutsuttu jäseneksi useampiin tieteellisiin ja muihin seuroihin ja oli niin ikään hallitsijain puolelta saanut monta armonosoitusta. Hänen haudalleen Nummen kirkkotarhaan lähellä Turkua pystytettiin yhteisesti kerätyillä rahoilla suuri muistopatsas, johon tarkoitukseen keisari Aleksanteri itse lahjoitti 2000 ruplaa. Cainberg veisti onnistuneen medaljoni-kuvan Calonius'esta, ja yliopisto hankki lainopilliseen saliinsa hänen maalatun kuvansa Stjernhöök'in viereen. Calonius'en suuri kirjasto ostettiin Helsinkiin tulevaa kaupunginkir-

jastoa varten, vaan lahjoitettiin Turun palon jälkeen yliopiston uudestaan perustetun kirjaston pohjaksi. (Tengström, Chronol. Anteckningar; Sv. Biogr. Lexicon; Juridiska Fören. Tidskr. 1875 y. m.).

E. G. P.

Campenhausen, von, Juhana Balthasar, venäläinen kenraalikuvernööri, oli syntynyt Tottesund'in everstin-kartanossa Vöyrin pitäjässä Pohjanmaalla Heinäk. 30 p. 1689. Isä, Juhana Herman v. Campenhausen, oli siihen aikaan Pohjanmaan rykmentin everstinä ja äiti oli vapaherratar Agnes Margareeta Gyllenhoff. Koska isä v. 1705 kuoli varakomentajana Riiassa, oli Balthasar von Campenhausen kodistunut Liivinmaalle, joka, kuten tiedämme, v. 1710 lopullisesti tuli Venäjän vallan alle. Tällä välin oli nuori Campenhausen tullut virkamieheksi Tukholman kanslia-kolleegiin, mutta siirtyi sitten takaisin Liivinmaalle. Venäjän palveluksessa hän vähitellen näkyy nousseen majuriksi, mutta eli virasta eronneena Riian seuduilla, kun hallituksen luottamus v. 1742 kutsui häntä hallitsemaan synnyinmaatansa, jonka Venäjän aseet äskettäin olivat valloittaneet. Johtavan Senaatin valtuuksella Syysk. 14 ja 26 pp. 1742, jotka keisarinna Lokak. 14 p. sam. v. vahvisti, hän näet tehtiin „Suomen suuriruhtinakunnan sekä Ahvenan ja Pohjanmaan kenraalikuvernööriksi“ ja sai sen ohessa kenraaliluutnantin arvon. Lokakuusta alkaen hän ensin oli järjestämässä Lappeenrannan läänin hallintoa, tuli Marraskuun lopulla Elimäelle, jossa jonkun aikaa viipyi Peippolan kartanossa, ja saapui vihdoin Tammik. 2 p. 1743 Turkuun, jossa maan keskihallitus järjestettiin. Hänen toimialaansa kuului maan taloudelliset ja oikeusasiat sekä kirkollinen hallinto, eli kaikki kuninkaalliset oikeudet, mutta ei sotakomento. Tämä valta kesti rauhantekoon asti Elok. 7 p. 1743. Kuukautta myöhemmin Campenhausen lähti Turusta, mutta viipyi vielä useita kuukausia siinä osassa maatamme, joka rauhanteon kautta oli joutunut Venäjän alle. Hänen lyhyttä hallitustansa ylipäänsä kiitetään, vaikka sanotaan hänen olleen tuittupäisen luonteeltansa. Hänen seuraavista vaiheistaan emme tiedä muuta, kuin että hän v. 1744 tehtiin vapaherraksi, sai sitten Aleksanteri Nevski ritari-arvon ja tuli pääkenraaliksi sekä kuoli Liivinmaalla Tammik. 28 p. 1758. — Hän oli kahdesti nainut. Ensimmäinen puoliso, Margareeta Liljegren, Narvan linnanvoudin tytär, oli ennen ollut naituna Peiposjärven laivaston komentajalle Kaarlo Kustaa Löschern'ille, joka v. 1704 räjähytti itsensä ilmaan taistelussa Venäläisiä vastaan. Leskeksi jääneenä Margareeta näkyy seuranneen Itämeren-maakuntain kohtaloa ja tuli hovimestarinnaksi Venäjän keisarinnan luona, kunnes joutui toiseen avioliittoonsa. Campenhausen'in jälkimmäinen puoliso mainitaan olleen nimeltä von Straelborn, kenraalimajurin tytär.

Y. K.

Cannelin, Kustaa, Suomen kielen harjoittaja, syntyi Elok. 26 p. 1815 Pyhäjoella, missä isä, Tuomas Cannelin, oli lukkarina. Suku arvataan olevan kotoisin Ätsäristä, jossa eräs Simo Cannelin tuli kappalaiseksi v. 1730; hänen poikansa Simo oli lukkarina Ilmajoella, ja tämän poika Matti sekä pojanpoika Tuomas samanvirkaisina Pyhäjoella. Kustaa Cannelin'in äiti oli Juliana Ticklén, jonka isä, Pyhäjärven kappalainen Pietari Ticklén (eli Tikkanen) oli talonpojan poika Kalajoelta. — Käytyänsä Oulun triviali-koulua, Kustaa Cannelin tuli yksityistodistuksella ylioppilaaksi v. 1832, filos. maisteriksi v. 1840 ja filos. tohtoriksi 1844, oli sillä välin ollut amanuenssina yliopistossa, tuli v. 1844 Kreikan kielen lehtoriksi Waasan silloin perustettuun lukioon, vihittiin papiksi v. 1859 ja määrättiin seur. v. kirkkoherraksi Sääksmäelle sekä 1873 samanvirkaiseksi Mustasaarelle. — Tarkkana kielimiehenä ja Suomen kielen tuntijana on tohtori Cannelin vuodesta 1849 alkaen tehnyt työtä tämän kielen viljelemiseksi, varsinkin suomennoksilla käytännöllistä tarvetta varten; niinpä Suom. kirj. Seuran uusi la'insuomennos (v. 1865) ja samoin *Suomalainen Lakiteos* (1877) ovat hänen alustamiansa. Hänen alkuperäiset teoksensa ovat: *Maunulan Matti* (raittiudenkirja v. 1855), *Kreikan kielioppi aloitteleville* (1863, sitten myöskin ruotsinnettu) ja *Sanakirja Xenophonin Anabasis-kirjaan* (1868). — Puolisot: 1. Sofia Wilhelmiina Zarenius, karvarintytär Waasasta, ja 2. Emma Augusta Girsén, ravintolanisännän tytär Raahesta.

Carlborg, Henrik Juhana, provasti, valtiopäivämies, syntynyt Kokkolassa v. 1694. Vanhemmat olivat Kokkolan kaupungin kauppias Juhana Haakoninpoika Röring ja hänen puolisonsa Anna Borg. Muutetulla sukunimellä Carlborg tuli paon aikana ylioppilaaksi Upsalassa v. 1713, sai palattuansa kotimaahan v. 1721 konrehtorin-viran Waasan koulussa ja pääsi v. 1730 kirkkoherraksi Närpiöön. V. 1743 hän tuli maakunnan provastiksi, oli v. 1746—1747 pappissäädyn edusmiehenä valtiopäivillä ja kuoli v. 1766. Oli Piitimessä paon aikana nainut raatimiehentyttären Elisabet Häggman'in. — Carlborg oli seurakuntansa hoidossa toimikas ja jäntevä, mutta tuli politiikissa niin kiihkeäksi Myssyksi, että hän jotenkin julkisesti kallistui Venäjän puolelle. Tämä Venäjän-harrastus näkyy hänessä syntyneen venäläis-hallituksen aikana vv. 1742—1743, jolloin vieraan vallan odottamaton lempeys häntä ihastutti. Hänen välityksellänsä Närpiöläiset tähän aikaan saivat takaisin takavarikkoon ote-

tut pyssynsä hylkeenampumista varten, yhteensä 120 kappaletta, vaikka tosin sitten se seikka herätti epäluuloa, että 16 miestä kahdella veneellä lähtivät pyssyineen kuulumattomiin. Hänen poikansa meni tähän aikaan Venäjän palvelukseen ja tavataan sitten virkamiehenä Wiipurissa, josta häntä käytettiin vakojana Suomeen. Provasti itse näkyy valtiopäivämiehenä Tukholmassa viljelleen Venäjän ministerin ystävyyttä. Y. K.

Carlsson, Wilhelm, syntyi $18^{13}/_{8}34$ Huittisissa, jossa isänsä Kaarle Kaarlenpoika oli loismiehenä; äidin nimi oli Helena Henrikintytär. W. Carlsson tuli Turun kymnaasin kautta yliopistoon v. 1856. Täällä suoritti hän jumaluusopillisen tutkinnon v. 1858 ja vihittiin samana vuonna syksyllä papiksi. V. 1865 sai hän oman vakinaisen paikan uudessa Jämijärven kappelissa, v. 1875 määrättiin kirkkoherraksi Nastolaan, johon jo kohta muuttikin virkaatekeväksi, vaikka vasta Vapunpäivästä 1876 oli sen viran varsinaisesti saava. Sitä ennen Tuoni kuitenkin jo katkaisi hänen elämänlankansa. C. oli ahkera ja innokas sielunpaimen, joka myös harrasti kansan sivistämistä maallisillakin tiedoilla. Joka paikassa, mihin hän tuli, jopa Nastolassakin, vaikka siellä niin lyhyen ajan oli, sai hän kansakouluja sekä kansankirjastoja aikaan. Kaiken tään ohessa oli hänellä aikaa monihedelmälliseen, monipuoliseen kirjailijatoimeen. Enimmästi tämä luonnollisesti liikkui hengellisellä alalla. Siinä on hänen suurin teoksensa kansantajuisilla *Selityksillä varustettu raamattu*, josta kuitenkaan yksi osa Vanhaa Testamenttiä ei häneltä enää kerjennyt valmistua. Vuosina 1869—75 toimitti hän vuosittain *Hengellistä Kalenteria* ja 1871—75 *Kristillisiä Sanomia*. Tään lisäksi tulee toista kymmentä hengellistä kirjaa ja kirjasta, sekä alkuperäisiä että käännettyjä. Paitsi sitä on hän useammilla historiallisilla sekä maantieteellisillä kuvaelmilla esim. *Jesuksen elämäkerta, Raamatun muinaistiedot Palestinasta* y. m. levittänyt tietoa raamatun luonnonperäisenä pohjana olevista seikoista. Historia ja luotuistiede olivat jo kymnaasissa olleet hänen rakkaimmat oppiaineensa. Tämä mielihalu osoitti itsensä miehuudenkin ijällä yllämainituissa kirjasissa ja myös pitäjänkertomuksissa. Kaksi semmoista, sangen arvokasta on hän valmistanut, nimittäin *Pirkkalasta*, jossa hän jonkun aikaa oli apulaisena, sekä *Ikalisten pitäjästä* sen entisessä laajuudessa, Jämijärvellä ollessansa. Kaiken yllämainitun ohessa on hän vielä kääntänyt muutamia taloudellisiakin kirjoja. Hän oli niitä, jotka tekevät työtä oikein kuumeentapaisella ahkeruudella, kenties siinä vaistontapaisessa aavistuksessa, että heille on niin lyhyt aika suotu. V. 1863 hän oli saanut vaimokseen Julia Aulén'in Turusta. J. K.

Carpelan-suku. Tämä aatelinen suku on niitä harvoja kotimaisia, jotka johtavat alkuperänsä keskiajasta. Kun Eerik XIII Pommerilainen toiseen kertaan kävi Suomessa 1407 vuoden lopulla, lahjoitti hän aatelisen arvon usealle Suomen miehelle, joista yksi oli Påual Karpelæne, joka omisti Ketarsund'in ja Vuorenpään tilat Taivassalon pitäjässä. Eräässä vanhassa asiakirjassa vuodelta 1405 kutsutaan miestä nimellä Karppelaynen, ja 14:llä sataluvulla kirjoitetaan nimi milloin Karpaynen, Karpolayn, Karpalainen y. m., joissa kaikissa muodoissa nimen suomalainen alkuperä on selvä. Kun Ruotsin ritarihuone asetettiin (1625), pantiin Carpelan'in suku n:olle 38 aatelismiesten joukkoon. V. 1771 korotettiin suku vapaherrojen säätyyn ja sai Suomen Ruotsista eroamisen jälkeen sijansa Suomen ritarihuoneessa numerolla 19 vapaherrojen joukossa. Suvun päämiehellä on yhä vielä hallussaan Odensaaren (Ohensaaren) fideikomissi Maskun pitäjässä.* K. F. I.

Carpelan, Wilhelm, kenraaliluutnantti, syntyi Toukok. 7 p. 1700 Grelsby'ssä Ahvenanmaalla, minkä tilan hänen isänsä, tuomari Kaarle Carpelan, joka Reduktionin kautta oli menettänyt enimmän omaisuutensa, oli ottanut arennille. Äidin nimi oli Ingeborg Margareeta von Torcken. Wilhelm Carpelan'in lapsuus ja nuoruuden ikä sattuivat siihen aikaan, jolloin suuri pohjois-sota liekehti täydessä leimussa. Mikä oli luonnollisempaa, kuin että hän antautui sotapalvelukseen, mikä silloin oli ainoa, joka köyhälle aatelismiehelle soi mahdollisuuden päästä maailmassa eteenpäin. Perhe oli vuodesta 1713 alkain pakosalla Ruotsissa, ja täällä pääsi kuudentoistavuotias C. alaupseeriksi Helsingin rykmenttiin.

---

* *Kaarle Carpelan*,
Paavali Karpalaisen jälkeläinen 7:ssä sukupolvessa,
Tuomari Wehmaalla. † 1720.

Maksimilian. † 1766. — *Wilhelm.* † 1788.

Maksimilian's children: Kaarle Niklas, kapteeni. † 1781. — Kaarle Efraim. — *Simo Wilhelm.*

Wilhelm's children: Aksel Maksimilian. vänrikki. † 1816. — *Juhana Fredrik.*

Kaarle Efraim's children: Wilhelm Paavali, majuri. † 1829. — Kaarle Maksimilian, hovi-jahtimestari. † 1857.

Aksel Maksimilian's child: Wilhelm Maksimilian, everstiluutnantti Ruotsin palveluksessa. † 1830.

Kaarle Maksimilian's children: Kaarle Juhana, esittelijäsihteeri. — Fredrik Wilhelm. — August Ludvig, eversti. — Otto Maksimilian, 2:sen luokan kapteeni.

Oltuaan Kaarle XII:n seurassa sotaretkellä Norjassa, korotettiin hän kuukautta ennen kuninkaan kuolemaa vänrikiksi henkikaartiin, mutta sitten seuraava kurja sodankäynti ja senjälkeinen rauha v. 1721 katkaisivat pitkäksi ajaksi hänen ylemmäksi pääsönsä. Vv. 1741—43 sodan aikaan haki hän turhaan paikkaa Suomen armeijassa. Vasta vuonna 1747 hän, everstiksi nimitettynä Pohjanmaan rykmenttiin, sai nähdä jälleen synnyinmaansa. Niinä kymmenenä vuotena, kuin hän täällä oleskeli (enimmäkseen Tottesund'in puustellissa Wöyrin pitäjässä), toimitti hän paljon ansiollista, niin Pohjanmaan puolustusseikkain järjestäjänä, kuin myöskin nutterana maanviljelijänä. Vuonna 1757, kun seitsenvuotinen sota syttyi, vei hän rykmenttinsä meren yli Pommeriin, mutta vaihtoi kohta sen jälkeen päällikkyytensä siellä ylijohtajan paikkaan Länsipohjan rykmentissä. Tässä Ruotsin puolelta ylimalkaan huonosti käydyssä sodassa, oli C. niitä harvoja päälliköitä, jotka uroudella ja johtajaky'yllä todella kunniaa saavuttivat. Useassa tilaisuudessa, niinkuin Demmin'in puolustuksessa 1757, sekä meritappelussa Frische-Haff'illa 1759, teki hän viholliselle tuntuvia haittoja ja osoitti tavatonta miehuutta ja kylmäverisyyttä. Hänen korotuksensa kävi niinikään nopeasti. Vuonna 1758 hän tuli kenraalimajuriksi ja vuonna 1763 kenraaliluutnantiksi. Kustaa III:n noustessa valtaistuimelle 1771, hän korotettiin vapaherran arvoon. Viimeiset elinvuotensa hän vietti Odensaaren tilalla, jonka hän teki fideikomissiksi Carpelan'in vapaherra-suvussa. Hän kuoli Turussa Heinäk 3 p. 1788 naimatonna, ja jätti vapaherra-arvon perinnöksi veljensä pojalle, Kaarle Efraim C:lle, jonka hän kuninkaan suostumuksella oli tehnyt ottopojakseen. (Finl. Minnesv. Män II). K. F. I.

Carpelan, Simo Wilhelm, maaherra, edellisen veljenpoika, syntyi Metsäkylän talossa Raision pitäjässä Elok. 12 p. 1733. Hänen vanhempansa olivat ratsumestari Maksimilian Carpelan ja tämän vaimo Helena Eleonora Lilliegren. S. W. Carpelan tuli 1757 vänrikiksi Pohjanmaan rykmenttiin, oli semmoisena muassa Pommerin sodassa ja yleni vähitellen soturiarvoissa everstiluutnantiksi. Vuonna 1785 hän tuli maaherraksi Kuopion lääniin ja piti tätä tointa v. 1791 loppuun. Tällä ajalla hän sai toimeen läänin suhteen paljon ansiollista, etenkin edistämällä maakunnan viljelystä, vesiväyliä perkauttamalla ja isojaolla. Vv. 1788—90 sodan aikana hän komensi Karjalan nostoväkeä, ja joskin kohta hänellä ynnä joukollaan ei tässä ollut tilaisuutta kunnostaa itseään missään taisteluissa, niin saavuttivat he kuitenkin päätarkoituksensa suojella maata vihollisen hyökkäyksiä vastaan. Se oli ensimmäinen sota Venäjän kanssa, jossa hävitykset eivät Pohjois-Karjalaan koskeneet. Carpelan nimitettiin 1790 vapaherraksi, tuli viisi vuotta senjälkeen kenraalimajuriksi ja Wiaporin komentajaksi, mutta otti jo 1797 eronsa sekä eleli sittemmin Wilhelmsdal-tilallaan Iisalmen pitäjässä. Suomen yhdistyttyä Venäjään kutsuttiin Carpelan Pietariin sekä nimitettiin uudelleen lyhyeksi ajaksi 1809 —10 Kuopion maaherraksi. Nimitys tapahtui kreivi Buxhœwden'in esityksestä, vaikka silloinen kenraalikuvernööri Sprengtporten puolestaan katsoi C:ia „hänen ijäkkäisyytensä ja muutamain muiden asianhaarain takia" virkaan vähemmän soveltuvaksi. Kuitenkin Sprengtporten myöhemmin kiitti C:n hallintoa. Carpelan kuoli Wilhelmsdal'issa Tammik. 4 p. 1814. Avioliitostaan Henriika Johanna de Carnall'in kanssa ei hänellä lapsia ollut. (Åbo Tidningar 1792). K. F. I.

Carpelan, Juhana Fredrik, maaherra, kenraaliluutnantti, edellisen veli, syntyi Meisalan luutnantinpuustellissa Halikon pitäjässä Jouluk. 14 p. 1745. Harjoitettuaan Turun yliopistossa lakitieteellisiä opintoja, sisäänkirjoitettiin C. auskultantiksi Turun hovioikeuteen, mutta siirtyi jo 1766 soturiuralle, jolla hän kolmetoista vuotta palveltuaan yleni majuriksi. Vuonna 1785 hän korotettiin Oulun läänin maaherraksi, ja tässäpä toimessa hän täydellä syyllä on ansainnut jälkimaailman kiitollisen muiston. Väsymättömällä toimeliaisuudella hän omisti kaiken huolenpitonsa hänelle uskotun, lavean läänin parhaaksi, jonka asioihin hän taajoilla matkustuksilla läheisesti tutustui. On laskettu, että C. osittain jalkaisin, osittain raivaamattomia teitä on maata myöten kulkenut yli 4000 penikulmaa ja venheessä rajuja virtoja ja koskia myöten ylitse 400 penikulman. Hänen vaikutuksensa hedelmät ilmaantuivat monessa hyödyllisessä toimessa varallisuuden kartuttamiseksi. Liikettä helpotettiin uusia teitä ja siltoja tekemällä sekä virtoja perkaamalla. Yksityisiin paikkakuntiin asetettiin pitäjänmakasiineja ja palovakuutusyhdistyksiä, jonka ohessa kyläjärjestykset pantiin uudelleen toimeen. Palkinnoilla hän edisti maanviljelyksen parantamista, huolellisempaa karjanhoitoa sekä hyödyllistä käsiteollisuutta y. m. Kansanvalistuksenkin asiaa C. innokkaasti harrasti. Itse hän kirjoitti pienen kirjasen, jonka käännätti suomeksi nimellä: *Neuvo ja johdatus maan viljelemisen ja huonen hallituxen parandamiseen Oulunborin ja Cajanin läänisä yhteisen kansan hyväxi, Turusa 1793*, ja jota hän ilmaiseksi jakeli lääniin 600 kappaletta. Vv. 1788—90 sodan aikana hän sai käskyn järjestää läänin puolustusta pääasiassa rahvaan nostoväellä. Tälläpä ajalla hän erään sopimuksen kautta rahvaan kanssa asetti seisovan ruotulai-

toksen Kajaanin lääniin sekä Kemijärven ja Kuusamon pitäjiin. Keväällä 1790 hän oli saattanut läänin sotavoiman siihen kuntoon, että hän, jätettyään rajan puolustukseksi tarpeellisia joukkoja, saattoi rientää taistelutantereelle eteläiseen Suomeen 1300 miehen suuruisen joukon kanssa. Ansiotöistään hän, ynnä veljensä Simo Wilhelmin kanssa, korotettiin vapaherraksi 1790 ja ylennettiin sodan päättyessä s. v. kenraalimajuriksi. Kun C. vuonna 1800 kävi Norrköping'in valtiopäivillä, muutettiin hän äkkiarvaamatta Göteborg'in maaherraksi ja Ruotsin länsirajalla olevien linnoitusten ylikomentajaksi. Turhaan hän kaksi kertaa rohkeni anoa saadakseen pysyä entisellä paikallaan. Se hyljättiin. Hänen täytyi ottaa vastaan armonosoitus, joka kyllä oli mielistelevää laatua ja todisti hallituksen suurta luottamusta, mutta jonka hän kuitenkin mieluimmin olisi siksensä jättänyt. Hänen viimeiset ikävuotensa kuluivat niin muodoin Ruotsissa, jossa myöskin hän paljon ansiollista sai matkaan niin maaherrana kuin soturi-ylipäällikkönä. Vuonna 1808 hän korotettiin kenraaliluutnantiksi, mutta kuoli Jouluk. 27 p. s. v., ennen kuin näki sen sodan päättyvän, joka oli Suomen Ruotsista katkaiseva. Vaimonsa Magdaleena Maria Noraeus'en kanssa hänellä oli useampia lapsia, jotka jäivät Ruotsiin. Aikalaisensa kiittävät Juhana Fredrik C:n lujaa jumalanpelkoa, rehellisyyttä sekä jaloa mielenlaatua. Etenkin Oulun lääniin hän kauaksi aikaa jätti rakkaan muiston. (Finl. Minnesv. Män II).

K. F. I.

Carstenius, Henrik, Wiipurin piispa, syntyi 1612 Toukokuun 25 p. Helsingissä, jossa isänsä Henrik Carstens oli oikeuspormestari. Äitinsä oli Helsingin kirkkoherran tytär Anna Vitticius. V. 1620 alkoi Carstenius koulunkäyntinsä Helsingissä, siirtyi sitten Räävelin kouluun, josta vihdoin tuli Turun tuomiokouluun 1629. Papiksi vihittynä hän 1632 piispa Rothovius'en kehoituksesta lähti Saksanmaalle, jossa sai pari vuotta seurustella oppineimpain miesten kanssa, kunnes hänelle 1634 tarjottiin logiikin ja fysiikin lehtorinvirka aiotussa Wiipurin lukiossa. Kun ei lukiota kuitenkaan opettajien puutteesta saatu toimeen, otti Carstenius ensin kirkkoherran viran Turussa hoidettavakseen ja valittiin 1635 yksimielisesti Turun kappalaiseksi. Tuossa virassa oli hän v:een 1639, jolloin taas sai yksimielisen kutsumuksen Porvoon kirkkoherraksi. Kun filosofiallinen tiedekunta Turussa v. 1649 tarjosi Carstenius'elle maisterin arvon, julkaisi tämä sitä varten kirjasensa *Miscellanea*. Muun muassa hän siinä arvelee paraaksi filosofiksi sen, joka tietää mikä jumalallista on ja pitää inhimilliset taipumukset herruutensa alla, joka vähemmin aprikoi jumalallisia, kuin tutkii luonnollisia, joka kokee viljellä sieluansa, karkoittaa himojansa ja vähäpätöisiä huoliansa, eikä usko muuta, kuin mitä selvillä syillä ja järjen avulla voidaan todeksi näyttää. Noita siihen aikaan tavattomia aatteita, joita Carstenius elämässäänkin noudatti, hän ei kuitenkaan sairauden vuoksi päässyt Turun akatemiassa puolustamaan, mutta maisterinvihkiäisissä 1653 Toukokuun 3 p. oli hänellä ensimmäinen kunniasija. Carstenius oli viroissaan toimelias ja huolellinen, luonteeltaan rauhallinen ja leppeä; kaikkialla häntä sanankuulijansa rakastivat. Kun hän Wiipurilaisten pyynnöstä 1667 Helmikuun 9 p. tietämättänsä nimitettiin tuomioprovastiksi Wiipuriin, oli se todellinen surusanoma seurakunnallensa Porvoossa. Vapunpäiväksi 1669 Carstenius muutti Wiipuriin ja määrättiin seuraavana vuonna, kirkollisen virkansa ohella, myöskin hoitamaan 1:stä teologian lehtorin virkaa lukiossa. Hän oli suurimmalla huolella noita virkoja hoitanut kymmenkunta vuotta, kun hän 1679 Huhtikuun 30 p. nimitettiin Wiipurin piispaksi ja vihittiin Turun tuomiokirkossa, kun kivuloisuutensa esti häntä Upsalaan lähtemästä. Pian huomasi Carstenius kuitenkin mielipahakseen, että hänen voimansa eivät enää kestäneet alinomaisia käräjämatkoja ynnä muita tärkeän viran vaivoja, ja ilolla hän jätti virkansa Pietari Bång'ille, joka 1681 nimitettiin piispaksi hänen jälkeensä. Viimeiset päivänsä vietti Carstenius lukemisella ja ystäväinsä kanssa seurustellen, kunnes rauhallisesti maailmasta erkani 1683 Toukokuun 6 p. Paitsi muutamia hää- ja ruumissaarnoja on Carstenius nimellä *Cantio Cygnea Christi* julkaissut mietinnöitä Kristuksen lauseista ristipuulla. Hän oli kahdesti nainut. Ensimmäinen vaimonsa oli Turun pormestarin tytär Margareeta Schäfer, toinen Katariina Schmidt, raatimiehentytär Wiipurista. Hänen poikansa Pietari Carstenius, erään kuuluisan koulunäytelmän sepittäjä, kuoli tuomioprovastina Wiipurissa 1712. (Borgå Gymn. Hist.; Helsingf. Tidn. 1836).

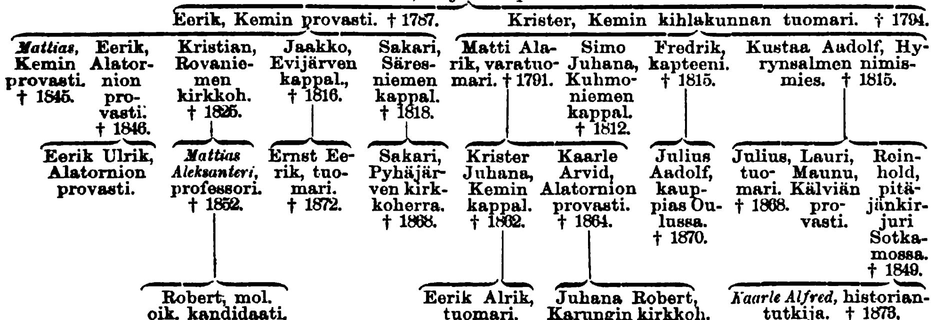
J. R. A.

Castrén-suvun kantaisä Olavi Castrenius, synt. 1666, oli talonpojan poika Linnan rusthollista Hollolan pitäjässä. Syntymätalostansa sepitti hän suvun nimen, linna kun on latinaksi castrum. Hän kuoli Pälkäneen kirkkoherrana 1736. Hänen poikansa Matti Castrén meni sotaväkeen ja joutui Tanskanmaalle vangiksi, mutta kun Juutinrauma syksyllä jäätyi, pakeni hän eräänä aamuna Helsingör'istä ja pääsi, kun takaa-ajajat eivät uskaltaneet häntä heikolle jäälle seurata, illalla onnellisesti Ruotsin rannalle. Hänestä, kun sodan jälkeen tuli Kajaanin pormestariksi, haaraantui suku Pohjanmaalle. (Katso sukutaulua seuraavalla sivulla). Toinen sukuhaara jäi Hämeeseen. Siihen kuului Ja-

nakkalan kappalainen Matti Castrenius, jonka nuorempi poika Olavi Immanuel oli Inkerissä Kupanitsan kirkkoherrana 1796—1801. (Muinaismuisto-Yhdistyksen arkisto). J. R. A.

Castrén, Mattias, Kemin provasti, oli Kemin kirkkoherran Eerik Castrén'in ja Katariina Elisabet Keckman'in vanhin poika. Pudasjärvellä syntynyt 1764 Toukokuun 29 p. Kotona luettuaan Castrén 1779 tuli Oulun kouluun ja sieltä ylioppilaaksi 1781. Filosofian kandidaatitutkinnon hän suoritti 1784 ja julkaisi Porthan'in esimiehyydellä seuraavana keväänä latinaisen väitöskirjansa *Ennakkoluulojen poistamisesta.* Jo edellisenä vuonna oli isänsä pyytänyt häntä apulaiseksensa, mutta viikkoa ennen kun Castrén piti papiksi vihittämän uudistettiin vanha asetus, joka vaati 25 vuoden ijän papiksi vihittävältä. Erinäisellä hakemuksella sai hän kuitenkin 1785 luvan suorittaa papintutkintonsa. Castrén'illa oli ollut halu pysyä tieteellisellä uralla yliopistossa, jossa varsinkin Porthan'in opetus häntä viehätti, mutta isänsä toivomus voitti hänen oman halunsa. Hän vihittiin isänsä apulaiseksi 1785 Joulukuun 9 p. ja, Turusta lähdettyänsä, seuraavana vuonna maisteriksi. Isän kuoltua 1787 kuningas pitäjäläisten pyynnöstä, mutta vasten konsistoorin tahtoa, pani nuoren Castrén'in vaalille, jossa hän sai kaikki äänet, ja nimitti hänen sen nojalla Kemin kirkkoherraksi 1789. Pari vuotta myöhemmin Castrén määrättiin lääninprovastiksi Kemin provastikuntaan, johon siihen aikaan Suomen Lapinkin seurakunnat luettiin. Tuossa avarassa vaikutuspiirissään, jonka etuja hän ahkerasti valvoi, voitti hän pian yleistä kunnioitusta ja oli 1808 Oulun läänin papiston puolesta jäsenenä Suomen lähetyskunnassa Pietarissa. Vv. 1809—12 oli hänelle uskottu kirkollinen järjestämistoimi niissä rajapitäjissä, jotka Haminan rauhanteon kautta siirrettiin Länsipohjasta Suomen valtion yhteyteen. Lääninsä tuntemista näkyy hän suuresti harrastaneen. Kemin provastikunnan arkistossa, jonka pöytäkirjat sisältävät vanhempia ja uudempia kertomuksia melkein kaikista läänin seurakunnista, löytyy myöskin Castrén'in tekemiä *Muistoonpanoja Kemin provastikunnan seurakunnista 1805.* Talousseuran Toimituksissa I, ss. 328—43, on julkaistu Castrén'in *Calendarium Floræ et Faunæ från Kemi för åren 1793—99,* mutta julkaisematta on hänen Talousseuralle lähettämä lavea kertomuksensa Kemin pitäjästä, josta S. Kirjallisuuden Seuralla on kopio. Vielä kuolinvuoteellansa Castrén toimitti kertomuksen Lapinmaan seurakuntien tilasta. V:sta 1817 pitäin oli Castrén n. s. käsikirjakomitean jäsenenä. Hän vihittiin 1818 teologian tohtoriksi, 1836 riemumaisteriksi, ja paitsi sitä oli hän saanut monta kunnianosoitusta sekä hallitukselta että tieteellisiltä ja taloudellisilta seuroilta Suomessa ja Ruotsissa. Veljensä pojan, mainion M. A. Castrén'in kanssa oli hän kirjevaihdossa kuolemaansa asti. Castrén kuoli Kemin pappilassa 1845 Toukokuun 15 p. Vaimonsa oli Elsa Beata Elfving, Oulun kappalaisen tytär. (Maanmiehen Ystävä 1845; Helsingf. Tidn. 1845; M. A. Castrén, Resor och Forskn. VI). J. R. A.

Castrén, Mattias Aleksanteri, Suomen suvun vertailevan kielitieteen isä, syntyi Jouluk. 2 p. 1813 Kemin pitäjän kappelissa Tervolassa. Isänsä, kappalainen Kristian Castrén, samoin kuin myös äiti Susanna Sofia Fellman, kuuluivat molemmat vanhoihin Pohjanmaan pappissukuihin. Vastainen Pohjan peräin tutkija syntyi siis ja vietti ensimmäisen lapsuutensa Suomen Pohjan perillä; sillä Tervola on likellä pohjanpiiriä, ja Rovaniemi, johon isä pian pääsi kirkkoherraksi, melkein aivan sen alla. Täällä tottui M. A. Castrén jo pienenä poikana tämän ankaran ilmanalan omituisia vaivoja kestämään; täällä oppi hän myös taitavaksi koskenlaskijaksi, tarkaksi pyssymieheksi ja käteväksi puukonkäyttäjäksi, jotka taidot kaikki sitten olivat hänelle sangen hyödylliset. Hengenherätystä taas

ʼhässä sydänmaassa mahtoivat
n ja erään euon kasvi- ja kieli-
harrastukset antaa. Isän kuol-
i perhe suureen varattomuuteen;
ta kuitenkin auttoi anteliaasti,
asten opetus tuli mahdolliseksi.
un triviaalikouluun, josta v. 1830
ngin yliopistoon.
ıvat juuri silloin Lönnrot'in löy-
ıat kansanrunot taas herättäneet
ıa suomalaista harrastusta Nu-
aistä varten perustettuun v. 1831
n Kirjallisuuden Seura, ja v. 1835
alovala. Ensi aluksi kääntyi sil-
momalainen harrastus enemmän
n runo-, taru- ja kieli-aarteitten
., kuin oikeastaan suomenkielisen
en viljelemiseen. Tästä sai Ca-
elämäntyö suuntansa määräyk-
anaa maisteriksi v 1836 ryhtyi
amaan Kalevalaa kielelliseltä se-
starulliselta kannalta. Tätä var-
sti hän v. 1839 Suomen ja Ve-
jalaasa, keräten runojen koti-
tyksiä niihin. Näiden avulla hän
841 uskollisella ja samassa ru-
valla käänsi Kalevalan ruotsiksi,
sillä tavoin myös Suomen kie-
ttomille tutuksi. Rinnatusten tä-
nuksen kanssa kävi myös ver-
ditieteellisiä. V. 1838 matkusti
Lapissa, jatkaen Lapin kielen
kansan suusta, jonka jo ennen
vähistä senaikuisista lappalai-
ista. Samoin hän tutki Viron,
n Turkinkin kieltä. Ensimmäi-
ıt näistä toistä tulivat näkyviin
: *De affinitate declinationum in
ica, esthonica et lapponica*, jolla
) pääsi dosentiksi. Tämä paikka
in palkaton, eikä Suomen kie-
sorin virka, johon se olisi voi-
simmäinen askel, vielä ollutkaan
tae oli C. niin varaton, että tähän-
eellisille matkoilleenkin vaan oli
sin mainitulle Suom. Kirj. Seu-
le erään ystävän avulla. Sitä
m ihmeteltävä rohkeus, jolla hän
ettua tieteellistä tietänsä.
ki, joka tätä rohkeutta kannatti,
äästä osalliseksi Pietarin akate-
kimaan retkeen Siperian tutki-
'aan sekin toivo oli varsin hä-
sillä vaikka yksi akatemian jä-
alainen A. Sjögrén, oli C:ia sii-
18 ehdottanut, oli koko hanke
ıt epämääräiseen tulevaisuuteen
Mutta 1842 vuoden alussa tämä
ein sai vakaan, todellisen muo-
mia päätti lähettää kielitieteelli-
n Siperiaan ja uskoi tämän teh-
rén'ille. Hän oli silloin par'ai-
ot'in seurassa ja kustannuksella
ıpissa, josta he sitten pitkittivät
'enäjän Lapin ja Karjalan kautta

Arhangel'iin saakka. Täällä sai C. taas sen toisen ilahuttavan sanoman, että hänelle oli Suomen valtiovaroista määrätty 1,000 hopearuplaa Europan Samojeedein tutkimista varten. Näin saattoi hän siis tieteen hyväksi käyttää sen väliajankin, joka vielä oli kuluva, ennen kuin akatemian kustantama, vasta vuodeksi 1843 määrätty suuri retki oli alkava. Marraskuussa 1842 läksi hän nyt Arhangel'ista itäänpäin ja tuli vasta Marraskuussa 1843 Obdorsk'iu kaupunkiin Siperiassa. Koko tämän vuoden oli hän oleskellut Samojeedein sekä näiden keskellä kulkevain Syrjäänein seurassa, tutkistellen kummankin kansan kieltä, vanhoja tapoja sekä jumalaistaruja. Tultuansa näin viimein toivojensa luvattuun maahan, täytyi hänen vaan valitettavasti kohta jälleen siitä poislahtea. Matka Arhangel'ista Obdorsk'iin oli ollut „vaivaloisin kaikista hänen retkistään ennen tai jälkeenpäin". Matkoillaan tundralla täytyi välistä läpikastuneena lumituiskusta istua tuntikausia Pohjan jäisessä myrskyssä. Asua tuli tuvissa, joissa lattialla oli rakojen kautta sisääntuiskunneita lumikinoksia ja joissa täytyi kirjoitella, susiturkki päällä, taikkapa teltoissa, joissa epäilytti „pitikö koko aika pitää sateesta läpikastunut puoli liessä, vai kääntää toinen kuivaksi jäänyt ylös vuorostaan osansa saamaan". Tästä kaikesta oli C:n terveys nyt kokonaan murtunut. Lääkärin käskystä täytyi hänen mennä takaisin kotimaalle, jossa hän sitten viimeisti matkalla jo sepitetyn *Syrjäänin kieliopin* ja Helsingissä sotamiehenä olevan Tscheremissin avulla kirjoitti *oppikirjan Tscheremissienkin kielestä*. Täällä-olonsa aikana C. myös keväällä 1844 vihittiin filosofian tohtoriksi.

Jälleen vahvistuneella terveydellä läksi C. sitten Helmikuun lopussa 1845 suurelle Siperian retkellensä, jolta vasta palasi uumelleen neljän vuoden päästä. Ensimmäisen vuoden tutki hän Ostjaakkeja ja Samojeedeja Irtisch- sekä Ob-jokien latvapuolella, ja muutti sitten v. 1846 Jenisei-joelle, jonka suun läheisyydessä, Turuhansk'issa, kolkoimmalla Pohjan perällä hän vietti enimmän osan sitä vuotta. Näin perin pohjin tutkittuansa sen puolen Samojeedeja, palasi hän taas jokea myöten etelään, matkalla ottaen selvää ennen aivan tuntemattomien, niin kutsuttuin Jenisein-Ostjaakkein kielestä. Keväästä 1847 sykysyn 1848 oleskeli hän Jenisein latvoilla sekä Sajanin vuoristossa, jopa kävääsi pikimmältään myös Kiinan rajankin takana. Tarkoituksena oli muutamien siellä ennen olleitten, vaan nyt jo tatarilaistuneitten Samojeedi- ja Ostjaakki-heimojen etsiminen. Täällä tutustui hän samassa Tatarien, sitten, Baikal-järven takalolla käydessään, vielä Tungusien ja Burjatienkin (Mongolien) kieleen. Ylläkerrottuun laveain tutkimusten suuret saalut olivat kuitenkin kalliilla hinnalla maksetut.

Tälläkin matkalla oli C. saanut kokea sanomatonta vaivaa ja puutetta, erittäinkin Jenisein suulla. Tämän kautta oli hänen terveytensä enimmästi ollut niin huono, että hän ajoittain tuskin pysyi koossa. Olipa kerran verenkohtaus Baikaljärven aroilla v. 1848 jo melkein äkkiä lopettanut hänen elämänsä. Ihmeteltävä on kuinka hän näin heikkona kuitenkin sai niin äärettömän paljon työtä valmiiksi.

Matkansa loppuaikoina oli C. huolissaan siitä, miten voisi toimeentulonsa laittaa semmoiselle kannalle, että saisi aikaa kokoelmiensa tieteelliseen järjestämiseen ja toimittamiseen. Joku häntä kehoitti kirkkoherranvirkaa hakemaan, mutta C. tulisella kiivaudella kielsi. „Ennen", kirjoitti hän, „asun ruotivaivaisena jossain yliskammarissa, kuin 30:n hopeapenningin edestä uhraan tieteeni. Ihmisen elämä on niin lyhyt, ett'ei tarkimmallakaan yhdenmukaisuudella voi saada paljoa aikaan". Pietarin akatemia kuitenkin osaksi huojensi tämän huolen, sillä että otti hänet ylimääräiseksi apulaisekseen 600:n ruplan palkalla. Tarjottiin hänelle vakinaistakin virkaa paljon suuremmalla palkalla, vaan koska sitten olisi täytynyt jättää oma maa, ei hän siihen tahtonut suostua.

Vasta v. 1851 Maalisk. 14 p. saattoi viimein kotimaa antaa jalolle pojalleen hänelle sopivan, turvallisen paikan. Silloin perustettiin Helsingin yliopistoon Suomen kielen professorin virka, jonka valtuuskirjan kansleri, nykyinen keisarimme, omin käsin toi hänelle. Nyt koitti C:lle häiritsemättömän onnen aika. Vapahdettuna toimeentulon huolista taisi hän täydellä voimallaan ryhtyä tärkeihin töihinsä. *Ostjaakin kielioppi* oli jo valmistunut v. 1849; professorin virkaa varten oli hän kirjoittanut: *De affixis personalibus linguarum altaicarum;* nyt pani C. enimmän aikansa Samojeedin kielioppiinsa, johon hän viiden vaivaloisen vuoden kuluessa oli kerännyt aineet ja jota hän aikoi elämänsä päätyöksi. Sen ohessa piti hän ainettaan syvältä ja laajalta käsittäviä luennoita Suomen suvun sukulaissuhteista sekä jumalaistaruista. Iloon mielenmukaisesta, hyvin edistyvästä työstä liittyi perheellinen onni yhteydessä suloisen, korkeasti sivistyneen N a t a a l i a T e n g s t r ö m ' i n kanssa, jonka hän syksyllä 1851 oli nainut. Mutta tämä kirkas hetki C:n elämässä oli liika lyhytaikainen! Tundrilta saatu keuhkotauti oli kyllä täällä kotona näennäisesti poistunut, mutta se teki salaisesti työtänsä, siksi kun Toukok. 7 p. 1852 sai tehtävänsä täytetyksi.

Surun ja kaipauksen katkeruuden lievitti kuitenkin osaksi se havainto, että vainajan vaivat ei sittenkään, vaikka hän kesken työtänsä poistemmattiin, ollut turha. Hänen kokoelmainsa nähtiin jo alkuaan olevan niin hyvässä järjestyksessä, että niistä toinenkin voi arvokkaita teoksia kokoon panna. Näin saatiin akatemikko Schiefner'in jalolla avulla C:n kuolon jälkeen painosta: *Samojeedin kielioppi* 1854, *Sanaluetteloita Samojeedin murteista* 1855, *Tunguusin kielen perustuspiirteet* 1856, *Burjatin* ja *Koibalin-Karagassin* (tatarilaistuneitten Samojeedein) *kielten kieliioppien kokeita* v. 1857, *Jenisei-Ostjaakkein* ja *Kottein* kielen *kielioppi* v. 1858. Toisten ystäväin toimella taas ilmautuivat: *Matkakertomukset*, kahdessa osassa 1852 ja 1855, *Luennot Suomen sukukunnan jumalaistaruista* 1853, *Kansatieteelliset luennot Ural-Altain kansoista* 1857 sekä kaikellaiset pienemmät kirjoitukset kahdessa osassa 1858 ja 1870.

Castrén avasi tieteelle ihan uuden, äärettömän avaran ja tärkeän työalan. Hän perusti koko ural-altailaisen sukukunnan vertailevan kielitieteen. Ennen häntä oli tähän kuuluvain kansain heimolaisuudesta keskenään ollut ainoasti hämärä aavistus; hän sen todisti selvästi ja järjesti nämät kansat sen mukaan. Lähinnä näytti hän Suomalaisten likeisen yhteyden Unkarilaisten sekä monien Venäjällä asuvain kansojen kanssa; sitten hän osoitti koko tämän sukukunnan kaukaisemman heimolaisuuden Samojeedein, Turkkilaisten, Mongolien ja Tunguusein s. o. koko puolen maanosan asukkaitten kanssa. Tähän kieliheimolaisuuteen hän myös perusti ajatuksensa Suomen suvun lähdöstä Altai-vuorilta. Siellä hän oli löytänyt niin hyvin Turkkilaisten ja Samojeedein kuin myös Ostjaakkein viimeiset jäljet. Ja koska Ostjaakit epäilemättä ovat Suomen sukua, päätti hän siitä, että Altai myös on „Suomen kansan alkukehto". Itse hän katsoi tämän havainnon sangen tärkeäksi myöskin kansallisessa suhteessa, ei vaan tieteellisessä.

„Melkein koko Suomen suku", sanoi hän, „on viime aikoihin asti seisonut huomaamatta jätettynä ja hylättynä maailman historiassa. Tuntematta sen muinaisia oloja on pidetty sen hajanaisia haaroja hyödyttöminä oksina ihmiskunnan sukupuussa. Mutta kun kerran sukulaisuus Suomen ja Samojeedin kielten välillä on varma, mikä valo sen kautta koittaa Suomalaisten muinaisajalle, laajoille sukulaissuhteille ja maailmanhistorialliselle arvolle!" Ja varma onkin, että Castrén'in suurten tutkimusten jalot ilmituotteet ovat Lönnrot'in Kalevalan ohessa tuntuvasti korottaneet Suomalaisten kansallistuntoa, samassa kuin ne myös ovat tehneet meidän kansamme nimen enemmän tunnetuksi ja kunnioitetuksi ulkomailla. (Castrén, Nord. Resor o. Forskn. b. VI). J. K.

Castrén, Kaarle Alfred, historiantutkija, syntyi Sotkamossa 1845 Marraskuun 26 p. Vanhempansa olivat pitäjänkirjuri R e i n h o l d C a s t r é n ja J o h a n n a E l i s a b e t C a j a n, historioitsija Kajaanin sisar. Kun

sukulaiset isän kuoltua tarjousivat ottamaan lapset kasvattaaksensa, joutui Kaarle 1851 setänsä Lauri Maunun luo, joka siihen aikaan oli Kempeleessä kappalaisena, sittemmin Kälviän provasti. Tältä sedältänsä sai hän serkkujensa kanssa ensi opetuksen kouluaineissa, pantiin 1858 Waasan ja sieltä Kokkolan kouluun, jonka rehtorina silloin oli Suomen kielen ja historian harrastaja Oskar Blomstedt. Waasan lukioon tuli Castrén 1862 ja ryhtyi jo siellä ollessaan itsenäisiin tutkimuksiin. Matkarahalla, jonka tohtori O. Rancken yksityisellä keräyksellä toimitti hänelle, kulki Castrén kesällä 1864, laukku seljässä Etelä-Pohjanmaan sekä pohjoisen Hämeen ja Savon halki, keräten kansan suusta aineet kirjaansa *Muistelmia vuosien 1808—1809 sodasta,* joka painettiin 1865, samana vuonna kun tekijä tuli yliopistoon. Nyt kun setänsä jätti hänen omain neuvojensa nojaan, rupesi Castrén kotiopettajaksi ensin Poriin, jossa viipyi vuoden, sitten Raaheen, jossa oleskeli pari vuotta, mutta jatkoi silläkin välin historiallisia tutkimuksiansa, milloin kaupungin- ja pitäjän-arkistoissa Pohjanmaalla, milloin yliopiston antamilla apurahoilla Waasan hovioikeuden arkistossa. Hedelmiä noista tutkimuksista olivat kirjanen *Kertoelmia Kajaanin läänin vaiheista vv. 1650—1750,* pain. 1867, ja *Syrjätapauksia Oulun läänissä Gustav III:nen sodan aikana,* joka kirjoitus julkaistiin Kirjallisessa Kuukauslehdessä 1870. Ajatus Suomen Muinaismuisto-Yhdistyksen perustamisesta, joka ilmestyi keväällä 1870, sai kohta hänessä mitä innokkaimman harrastajan ja yhdistyksen ensimmäisenä vaikutusvuonna oli hän sen sihteerinä. Suoritettuaan kandidaatitutkinnon keväällä 1871, sai Castrén yliopistolta matka-apua mennäksensä Ruotsin arkistoja tutkimaan ja työskenteli kesällä paraasta päästä Ruotsin valtioarkistossa, tutkien Suomen edusmiesten mielipiteitä valtiopäivillä vapaudenaikana. Esitelmänsä Pohjalais-osakunnan vuosijuhlassa 1871: *Suomalaisuus 1738-vuoden valtiopäivillä,* joka julkaistiin Kirj. Kuukauslehdessä 1872, oli ainoa hedelmä, joka tuolta tutkimusalalta ennätti valmistua. Ennen kaikkea oli Castrén'illa Suomen kansan sivistyttäminen hartaimpana halunsa esineenä. Hänen aatteensa hedelmiä olivat „Kansakirjaston" vihkoset, joita hän tarjosi tilattaviksi kauppiaille maamme eri osissa ja joita nämät „kaupanpäällisinä" tuhansittain levittivät; yritys taukosi, kun Castrén'in täytyi siitä luopua. Vähempiä kirjoituksia hän julkaisi useissa sanomissa ja aikakauskirjoissa, esim. Joukahaisessa nimellä „Leino", ja oli vuodesta 1871 alkain apumiehenä Uuden Suomettaren toimituksessa. Syksystä samana vuonna hän työskenteli v. t. amanuenssina Suomen valtioarkistossa, kunnes keuhkotauti pakotti häntä keväällä 1872 lähtemään potilaana Saksanmaalle. Sieltä hän syksyllä palasi, parantumisestansa toivotoinna, ja ryhtyi nyt kuolematansa odottaen valmistamaan viimeistä testamenttiansa Suomen kansalle. V. 1870 kun korrehturinlukeminen sanomissa „Hufvudstadsbladet" oli hänellä elinkeinona, oli hän siinä lehdessä nimeänsä ilmoittamatta julkaissut miellyttävän kirjoitusjakson *Konturteckningar från 1808—1809 årens krig.* Noista kuvaelmista alkoi hän nyt sujuvalla Suomen kielellä toimittaa lavennettua laitosta: *Suomen sota vv. 1808—1809. Kansalle kertonut K. A. Castrén.* Hän katsoi Suomen kansalle ylen tärkeäksi tietää, millä tavalla se erkani Ruotsin valtakunnasta sekä kuinka ja millä ehdoilla se sitten joutui valtaliittoon Venäjän kanssa. Tuo viimeinen teoksensa, jota hän jatkoi niin kauan kuin kynä kädessä pysyi, jäi puolitekoiseksi; ote siitä on julkaistu Joukahaisessa VII. Castrén oli toivonut kesää päästäksensä Helsingistä Sotkamoon äitinsä luo kuolemaan, mutta kuolema tuli jo Huhtikuun 22 p. 1873. Hänen kuvansa julkaistiin Suomen Kuvalehdessä, ja patsaan hänen haudallensa pystytti Pohjalais-osakunta, jonka keskuudessa hän oli ollut rakastettu kumppani. Jälkeen jääneet historialliset paperinsa ovat Suomen valtioarkiston huostassa. (Suom. Kuval. 1873, Uusi Suom. 1873, 1875, Morgonbl. 1873, Joukah. VII, VIII). J. R. A.

Cavén, Kustaa Matinpoika, valtiopäivämies, oli syntynyt Tammik. 5 p. 1749 Mikkolan rusthollissa Kaukolan kylässä nykyistä Perttelin pitäjää, joka siihen aikaan oli kappelina Uskelan alla. Vanhemmat olivat rusthollari Matti Kaarlenpoika Mikkola ja tämän vaimo Stiina Matintytär. V. 1800 hän talonpoikaissäädyn edusmiehenä Piikkiön ja Halikon kihlakunnista lähetettiin Norrköping'in valtiopäiville. Hän silloin kantaa nimen „Mikkola", mutta lienee sitten ottanut nimen „Cavén". V. 1808, jolloin kreivi Buxhœwden oli käskenyt valita Suomen kaikista säädyistä edusmiehiä, joiden piti lähetyskuntana lähteä Pietariin, oli Kustaa Cavén, „talonpoika ja lautamies Uskelan pitäjässä", saanut läänin maaherralta, Knuutti v. Troil'ilta, kutsumuksen Turkuun, jossa hänelle Elok. 1 p. maakansliassa ilmoitettiin, mikä luottamusvirka hänelle aiottiin. Samalla kertaa oli kutsuttu useat aateliston jäsenet sekä kaupunkien edusmiehiä Turun ja Porin läänistä; näiden piti valita yksi lähetysmies kummastakin säädystä, mutta talonpoikia ei ollut kukaan muu kuin Cavén kutsuttu, vaikka tosin Buxhœwden'in käsky oli ollut, että tämän säädyn entiset valtiopäivämiehet piti koottaman, ja näiden valitseman yksi keskuudestaan. Sekä aateliset että porvarit tekivät perustuslaillisuuden ja säätyetuuksiensa kannalta epäyksensä tätä outoa edus-

tuslaitosta vastaan, ja samaan aikaan myöskin Cavén antoi ruotsiksi kirjoitetun lauseen, jolla ilmoitti ei voivansa vastaanottaa hänelle tarjottua tointa talonpoikaissäädyn puolesta. „Suurimmassa määrässä“ — näin sanat kuuluvat — „minä loukkaisin talonpoikaissäädyn pyhiä oikeuksia, jos minä, asettumatta säädyn jäsenten vaalin alaiseksi, kohottaisin itseni, heidän tietämättänsä, edusmieheksi säätyveljieni puolesta, jotka kenties saattaisivat luottamuksensa antaa jollekulle minua ansiollisemmalle“. Kirjoituksen kieli antaa meidän arvata, että se ei ollut lähtenyt Cavén'in omasta kynästä; mutta se tekee yhtähyvin sisällyksensä puolesta kunniaa hänen valtiolliselle älyllensä. Koska kuitenkin kreivi Buxhœwden'in uudistettu käsky oli pakottanut muut säädyt Turunkin läänissä valitsemaan edusmiehiä lähetyskuntaan, jonka tarkoitus Buxhœwden'in uuden selityksen mukaan ei ollutkaan sama kuin varsinaisten valtiopäiväin, lähti Cavén syksyllä 1808 muiden edusmiesten kanssa Pietariin ja oli muassa lähetyskunnan eli deputationin kaikissa toimissa. Loppupäätöksenä lähetyskunnan vaikutuksesta oli Suomen säätyjen kutsuminen Porvoon valtiopäiviin keväällä 1809; mutta Cavén ei silloin tullut säätynsä edusmieheksi. Pitäjässänsä hän näkyy yhä olleen arvossa pidetty mies ja mainitaan lautakunnan esimiehenä. Hän kuoli Elok. 30 p. 1829 kahdeksankymmenen vuotiaana. Hänen puolisonsa, joka kuoli v. 1826, oli nimeltä Anna Henrikintytär. Pariskunta jätti jälkeensä ainoastaan yhden tyttären, jonka jälkeläiset vielä omistavat Mikkolan rustholllin ja ovat säilyttäneet Cavén'in sukunimen. (Kirkkoh. P. Wasz'in antamat tiedot; R. Castrén, Finska Deputationen). Y. K.

Chiewitz, Yrjö Teodor, arkitehti, syntyi Tukholmassa Lokakuun 5 p. 1815. Isä, kivipiirtäjä Juhana Yrjö Chiewitz, kuului erääsen Ruotsissa tunnettuun taiteilijasukuun, joka alkuansa on Puolasta kotoisin. Äidin nimi oli Kaarina Acrel. Ch. tuli 1830 taideakatemian arkitehtikoulun oppilaaksi, ja läksi sitten v. 1834, piirustajana kreivi A. v. Rosen'in seurassa Saksaan, Italiaan ja Kreikkaan. Oltuansa viimeksi mainitussa maassa 2 vuotta hän matkusti Englantiin, jossa työskenteli sittemmin niin mainioksi tulleen insinöörin John Ericson'in tykönä, ja sieltä Franskaan. V. 1840 Ch. palasi Ruotsiin, missä sai sijan taideakatemian opettajana käytöllisessä rakennustaiteessa, ja sittemmin arkitehtina vankilaitoksen hallituksessa. Ch. muutti v. 1851 Suomeen, nimitettiin seuraavana vuonna Turun ja Porin läänin arkitehtiksi, ja tuli 1860 kaupungin arkitehtiksi Turkuun. Sekä varsinaisessa ammatissaan että piirustus-, vesimaalaus- ja insinööritaiteessa oli hän erittäin taitava. Suomessa hän on toimittanut joukon tärkeitä ja taiteellista aistia todistavia töitä, niinkuin Helsingin uuden teaterin (joka kuitenkin 1863 vuoden palon jälkeen vähän muutettiin alkuperäisestä, Chiewitz'in antamasta muodostaan), ritarihuoneen Helsingissä, Porin, Someron, Uudenkaupungin ja Loviisan kirkot, Loviisan raati- ja seurahuoneen, peruskartat Uudenkaupungin ja Porin uudestaan järjestämiseksi, sillanrakennukset Kokemäen ja Mynämäen jokien yli, Auran sokeritehtaan, Nuutajärven lasiruukin, Tampereen liinatehtaan, Forssan ja Wiksberg'in tehtaat y. m. Maalarina hän on tehnyt oivallisia vesimaalauksia Kreikan satamoista, laatukuvia Franskasta ja maisematauluja Ruotsista. — Ch. rakasti hupaista seuraelämää, jossa hauskoilla jutuilla matkamuistelmistaan y. m. osasi kuulijoita viehättää. Hän nai 1856 Wilhelmiina Maria af Grubbens'in Ruotsista. Kuoli Turussa 28 p. Joulukuuta 1862. (Åbo Underrättelser 1863). Th. R.

Choræus, Mikael, runoilija, syntyi Vöyrin pitäjässä Pohjanmaalla Maaliskuun 15 päivänä 1774. Hänen isänsä oli komministeri Kristiinassa Mikael Choraeus, äitinsä nimeltä Anna Margareeta Hammar. Kuudentoista vuotiaana lähti hän 1790 isänsä kuoltua Ruotsiin, missä Vesteros'issa asui kaukainen sukulainen, tuomioprovasti J. Fant. Mutta matkalla uhkasi eräs tapaus ijäksi viedä hänet opin tieltä. Tukholmaan tullessansa nuorukainen ei maistelematta hennonut mennä satamalla myytävien kirsikkamarjain ja päärynöitten ohitse. Tähän loppuivat matkarahansa, ja hän seisoi yksin Tukholman isossa kaupungissa. Muuta neuvoa hän ei tiennyt kuin antauta upseerin käsiin, joka pestasi miehiä laivaan, jonka oli lähteminen Wiaporiin Suomen sotaan. Vaan tämä oli kunnon mies, joka varusti pojan rahoilla ja lähetti hänet Vesteros'iin. „Papiksi sovit paremmin kuin sotamieheksi“, lausui hän nuorelle Mikaelille. — Vesteros'issa otti Fant häntä ystävällisesti vastaan, ja piti huolta hänen kasvatuksestaan. Vuonna 1797 hän Upsalassa tuli maisteriksi. Kaksi vuotta sen jälkeen hän palasi isänmaahansa ja nimitettiin kaunopuheliaisuuden dosentiksi Turun yliopistoon. Kotiopettajana maaherra kenraalimajuri Willebrand'in luona vietti Choræus pari kesää Turun seuduilla Runosalossa ja Tammelan Jokioisissa; sittemmin oli hän kokonaisen vuoden Tervikin tilalla Pernajassa. Näiltä ajoin on varsin monta hänen parhaimpia runoelmiansa. Runosalon kuuluisissa tammimetsissä ja Hämeen ihanassa luonnossa elpyi hänen runollinen henkensä ja tuotti kauniimmat kukkansa. V. 1802 Choræus nimitettiin hovisaarnaajaksi ja teologian apulaiseksi Karlberg'in sotaopistoon, jossa sai maineen etevänä saarnaajana. Samana

vuonna Ruotsin akatemia antoi hänelle kultarahansa hänen laulustaan Ehrensvärd'in (Wiaporin tunnetun perustajan) kunniaksi. Jo sitä ennen oli Göteporin tiede- ja kaunokirjallisuus-akatemia kahdesti (1799 ja 1800) hänelle suonut palkintonsa. — Mutta mieli halusi Suomen rakkaille rannoille. V. 1805 hän teki vaivaloisen matkustuksen Turkuun, jossa väitteli jumaluusopin professoria virkaa varten. Sairaana hän palasi Ruotsiin, jossa kuoli Kesäkuun 3 p:nä 1806, 32 vuoden ijässä. Vuonna 1805 oli hän nainut Sofia Kristiina Robsahm'in, syntynyt Vester, joka kolmas kerta oli naitu mainiolle Fr. M. Franzén'ille. Choræus oli itse kuolinvuoteellaan pyytänyt ystäväänsä naimaan nuoren leskensä. V. 1815 ilmestyivät Örebro'ssa Franzén'in toimella Mikael Choræus'en kootut runoelmat, *Samlade Skaldestycken*, ynnä elämäkerta. Choræus on haudattu Solna'n kirkkomaahan lähelle Tukholmaa, ja haudalle on pystytetty yksinkertainen muistopatsas.

Mikael Choræus on runoillut Ruotsin kielellä. Hänen runottarensa, niinkuin luonteensakin, oli nuoruudessa leikillinen, ivallinen, eikä ollut hyvä joutua hänen pilkkansa esineeksi, pilkan, joka ei aina ollut hienointa laatua. Tunnettu on esim., kuinka hän kerta kaatoi koko sangollisen vettä taintuneen naisen yli. Mutta elämän vaiheet tekivät aikaa myöten hänen mielensä totisemmaksi. Monessa runoelmassa ilmaantuu murheellinen, elegillinen mieliala, joka puhkee esiin parissa hänen iloisistakin lauluistansa. Myöskin virtten sepittäjänä on Choræus mainittava. (M. Choræi Samlade Skaldestycken y. m.).

Chronander, Jaakko Pietarinpoika, näytelmäin kirjoittaja, syntynyt Länsigötinmaalla Ruotsissa, tuli v. 1643 ylioppilaaksi Turkuun, harjoitti täällä lakitiedettä ja painatti 1649—51 yhdeksän lakitieteellistä väitöstä. Yhdessä niistä v. 1651 mainitaan häntä molempien oikeutten kandidaatiksi. Jonkun aikaa pitkästä ylioppilasajastaan näkyy hän viettäneen Wiipurissa, luultavasti kotiopettajana, jonka voi päättää siitä, että hän omistaa pari väitöstänsä korkeampiarvoisille Wiipurilaisille. Viimeisen väitöksensä omistuksessa sanoo hän, v. 1651, olevansa lähtemäisillään ulkomaalle. Epäilemättä meni hän silloin Pommeriin, jossa tiedetään hänen olleen tuomarina. V. 1660 hän sitten sai kihlakunnan tuomarin viran Gottlannissa, jonka lisäksi hän seuraavana vuonna myös tuli Wisby'n pormestariksi. Tästä jälkimmäisestä paikasta hän kuitenkin v. 1667 pyysi ja 1669 sai eron, senvuoksi kun ei sanonut jaksavansa molempia hoitaa. Kihlakunnan tuomarina hän oli vuoteen 1689, jolloin sai eron vanhuutensa ja heikkoutensa tähden. Jonkun aikaa oli hän myös ollut jäsenenä komiteassa noituuden tutkimista varten, jossa hän kyllä oli osoittanut osallisuuttansa aikakauden taikauskoon, mutta kuitenkin välistä puolusti vähemmin julmia rangaistuksia.

Oikean merkillisyytensä hän on saanut näytelmäinsä kautta, joita näytätti ja painatti kaksi, toisen: *Surge l. Flijtz och Oflitighetz Spegel* 6 p. Toukok. 1647 maisterivihkiäis-juhlassa, toisen: *Bele Snack* Heinäk. 31 p. 1649 presidentti J. Kurck'in ja Kristiina Horn'in häitten kunniaksi. Näistä näytelmistä sanoo Hammarsköld, ett'ei niissä ole draamallista juonta, ja että asiaan kuulumattomat sivuseikat sekä allegoriset henkilöt ovat haitaksi. Kekseliäisyyttä ei ole paljon, sukkeluudet ovat raa'at, kirjoitustapa runoton. Kaikki on vanhain moraliteettein tapaan. Chr:n ainoa todellinen ansio on, että hän oli ensimmäinen näytelmänkirjoittaja Suomessa. J. K.

Churberg, Fanny Maria, maalaajatar, syntyi Jouluk. 12 p. 1845 Waasassa. Suvun alkuperästä kerrotaan, että kolme talonpojan vaimoa Kuurilan, Kumilan ja Leikolan tiloilla Pöytyän pitäjässä, kerran nuoruudessaan, vielä naimattomina ollessaan, oli sopinut siitä, että jos he naimisiin tultuansa synnyttäisivät poikia, nämä pantaisiin kouluun. Kaikki pitivät lupauksensa ja tulivat Churberg-, Kumlin- ja Leidenius-sukujen kantaäideiksi. Churbergsuvun kantaisä syntyi v. 1780 ja tuli Vanajan kirkkoherraksi v. 1831. Tämän poika, Mattias Churberg, lasaretin-lääkäri Waasassa, ja Maria Perander olivat Fanny Ch:n vanhemmat. Fanny Ch. kadotti jo varhain äitinsä, ja muutti, isänkin kuoltua 1865, Helsinkiin erään sukulaisen hoidettavaksi. Nautittuansa siellä opetusta maalaustaiteen alkeissa neiti Aleksandra Frosterus'en (sittemmin rouva Såltin'in), neiti Emma Gyldén'in (sittemmin rouva v. Schantz'in) ja maisemamaalarin B. Lindholm'in luona, hän v. 1867 opiskeluansa jatkaakseen läksi Düsseldorff'iin. Siellä olevassa mainiossa maalarikoulussa, jossa hän työskenteli vielä vv. 1871—74 talvisaikoina, neiti Ch. ahkerasti harjoitti taidettansa maisemamaalarin Kaarle Ludvig'in luona. V. 1876 hän Brüssel'in kautta matkusti Pariisiin, ja oleskeli viimeksi mainitussa kaupungissa taas maailmannäyttelyn aikana 1878. V. 1868 ja sitten vuodesta 1870 alkaen joka kevät hän on Helsingissä näytteille pannut teoksiansa. Neiti Ch:n taidelaatuna on maisemamaalaus; myöskin on hän tehnyt muutamia n. s. „Still-leben"-kappaleita. Hänen teoksissaan ilmestyy paljon alkuperäisyyttä. Hän rakastaa rohkeita värien vastakohtia, ylipäänsä sitä mitä luonnossa on tavatonta ja mahtivaikuttavaista. Onpa väitetty hänen tässä kohden välistä menevän liiallisiinkin, mutta kaikissa tapauksissa ei käy häneltä kieltäminen itsenäisyyttä luonnon käsittämisessä eikä voimaa sen esittämisessä. V. 1879

neiti Ch. sai Suomen taideyhtiön ensimmäisen kunniapalkinnon.

Chydenius-suku on alkujaan kotoisin Varsinais-Suomen Uudenkirkon pitäjästä. Kytämäen siellä olevasta kylästä ja Kytilän eli Kytyniemen talosta noin 1680-luvulla nuori poika Antti läksi kouluun papiksi lukeakseen. Ajan tavan mukaan hän otti itselleen kotitalonsa nimen latinalle soivassa muodossa, ja nuori Chydenius tuli ylioppilaaksi Turussa noin 1690-luvun alussa. Semmoisena hän herätti suurta huomiota julkisesti puolustamalla, professori Rudén esimiehenä ollen, väitteitä, jotka pidettiin Cartesion opin mukaisina ja siis arveluttavina poikkeuksina silloin Turussa yleisesti hyväksytystä filosofiasta. Tultuaan maisteriksi 1697 hän jonkun aikaa palveli kouluopettajana, tuli 1702 Rymättylän kirkkoherraksi ja kuoli 1711. Kahdesti naimisissa, ensin tuomioprovastin-tyttären Maria Flachsenius'en ja sitten Maria Fellbom'in kanssa, hän jätti jälkeensä edellisestä avioliitosta kaksi poikaa. Nuorempi, nimeltä Antti C. taisi tulla juomanpanijaksi Tukholmassa; vanhempi poika Jaakko C. syntyi 1703, kävi ison-vihan aikana koulua Upsalassa, tuli 1724 ylioppilaaksi Turussa, 1727 Sotkamon kappalaiseksi, 1734 Kuusamon ja 1746 Kokkolan kirkkoherraksi, ja kuoli 1766. Hänkin oli kahdesti nainut, ensin provastintyttären Hedvig Hornæus'en ja toiseksi Katariina Nyholm'in. Edellinen vaimo synnytti hänelle pojat Samuel (katso alempana), Antti (katso alempana) ja Jaakko C:n sekä tyttären Maria C:n (joka meni naimisiin ensin pitäjänapulaisen Juhana Tengström'in ja sitten kappalaisen Juhana Reinholm'in kanssa). Jaakko Jaakonpoika C. syntyi Sotkamossa 1732, tuli ylioppilaaksi 1748 ja maisteriksi 1754, nimitettiin 1767 Siikajoen kappalaiseksi ja 1799 Waasan kirkkoherraksi. Hän oli tunnettu hartaana ja innokkaana pappina, ja kun hän ei v. 1809 ottanut vannoakseen Venäjän keisarille uskollisuudenvalaa, häntä kohdeltiin väkivaltaisesti; tästä heikoontuneena hän samana vuonna kuoli. Noin 1759 hän oli nainut Katariina Welin'in, leskimiehenä hän v. 1779 nai Anna Sofia Freytag'in ja tämänkin kuoltua hän 1781 nai Brita Magdaleena Rahm'in. Useampia lapsia syntyi hänelle ensimmäisestä ja kolmannesta avioliitostaan; suvun haaraantuminen näkyy muuten tähän liitetystä sukutaulusta. * E. G. P.

Chydenius, Samuel, tiedemies, Jaakko Antinpoika Chydenius'en ja Hedvig Hornæus'en vanhin poika, syntyi Eurajoen pappilassa Helmikuun 22 p. (eli uuden ajanlaskun Maalisk. 5 p.) 1727. Hän sai kotona ensimmäisen kasvatuksensa yhdessä nuoremman Antti veljensä kanssa; isä, silloin Sotkamon kappalainen, johti itse taitavasti poikiensa lukemista, „opettaen heitä ajattelemaan ja ymmärryksen valolla innostuttamaan sydäntä siveyteen ja jumalanpelkoon", kuten Antti C. elämäkerrassaan itse kertoo; sittemmin yksityinen opettaja valmisti heitä ylioppilastutkintoon, joka kunnialla suoritettiin Turussa 1745. Samuel C. jo poikanakin osoitti tavatonta kykyä ja taipumusta mekaniikkiin ja fysiikkiin; ylioppilaana hän tulisella innolla antautui näitten tieteitten ja filosofian tutkimiseen; v. 1748 hän Turussa tuli filosofian maisteriksi, ja tämän jälkeen hän kahden nuoremman veljensä kanssa läksi Upsalaan, jossa matematilliset opinhaarat ja luonnon-

---

* *Antti Chydenius*,
Rymättylän kirkkoherra, † 1711.

- Jaakko, Kokkolan kirkkoherra, s. 1703, † 1766.
  - *Samuel*, yliopiston dosentti, s. 1727, † 1757.
  - *Antti*, Kokkolan kirkkoherra, s. 1729, † 1803.
    - Jaakko Pietarsaaren kirkkoherra, s. 1760, † 1823.
      - Jaakko Kustaa, Jomalan kirkkoherra, s. 1793, † 1863.
      - Antti Juhana, assessori, s. 1795, † 1865.
        - *Anders Herman*, kirjailija, s. 1833.
        - Juhana Jaakko, kemian professori, s. 1836.
      - Kaarle, Pietarsaaren pormestari, s. 1797, † 1836.
        - *Jaakko Kaarle Emil*, tiedemies, s. 1833, † 1864.
    - Samuel Reinhold, Kaustisenkylän kappalainen, s. 1766, † 1805.
    - Gabriel Antti, Lumijoen kappal., s. 1766, † 1809.
      - Gabriel Antti, Kärsämäen kappalainen, s. 1802, † 1843.
        - Gabriel Anders, kihlakunnan tuomari Lapinmaalla, s. 1835.
    - Eerik Juhana, Pietarsaaren kappalainen s. 1782, † 1850.
    - Niilo Henrik, Vähänkyrön kappalainen, s. 1790, † 1860.
  - Jaakko, Waasan kirkkoherra, s. 1732, † 1809.
    - Kaarle Fredrik, apulainen Waasassa, s. 1792, † 1866.
      - Fredrik Engelbrekt, koulunopettaja, s. 1827.
      - Juh. Jaakko Teodor, nimismies, s. 1843.
    - Pietari Kristian, Lapuan kirkkoh., s. 1794, † 1865.
    - Abraham Wilhelm, Kokkolan kirkkoherra, s. 1794, † 1868.
      - Jaakko Wilhelm, kirjakauppias, s. 1834.
- Antti, juomanpanija Tukholmassa.

tieteet juuri siihen aikaan olivat kauniimmassa kukoistuksessaan, ja niitten edustajina Klingenstjerna, Wallerius ja Linné. Upsalassa hän julkaisi kaksi väitöstä, v. 1749 *Observationes de decrementis aquarum in Sinu Bothnico* ja v. 1751 (Antti C. respondenttina) *De Navigatione per flumina et lacus patriæ promovenda, I.* Tukholmassa hän näinä vuosina myös jonkun ajan kuuluisan Polhem'in oppilaana sai edistää tietojansa mekaniikissa, ja palasi sitten Turkuun, jossa hän 1753 tuli Suomen ensimmäiseksi kemian dosentiksi ja omalla kustannuksellaan pani toimeen kemiallisen laboratoorin; sitä paitsi hän myös antoi opetusta matematiikissa ja fysiikissä. Samaan aikaan hän Ruotsin tiede-akatemialle annetussa ehdotuksessa selitti, miten Suomen kulkuneuvoja voisi koskenperkuulla parantaa, sai tämän johdosta toimekseen tutkia Savon ja Pohjanmaan vesistöjä ja vesiväyliä, ja siinä tarkoituksessa tutkimusmatkan tehtyänsä hän ehdotti Oulunjoen ensinnä perattavaksi, joten muka ei vaan Kajaanin tienoitten mutta myös keskisen Karjalankin asukkaat saisivat mukavimman tien merelle, (etelään käymästä heitä sulki Venäjän raja). Vieläpä C:n aika tämän kaiken ohessa riitti kirjallisiinkin töihin; v. 1752 hän Turussa julkaisi kirjasen *Stenıga backars uppodling* ja v. 1754 väitöskirjan: ***Animadversiones nonnullæ de oeconomia et moribus incolarum Lapponiæ Kimiensis,*** jonka ainekset hän ainakin osaksi oli kokoillut poikana käydessään isänsä kanssa Pohjan perillä. Hänen tutkimuksensa herättivät paljon huomiota, ollen sekä sisältönsä että muotonsa puolesta oivallisia; konsistoorin ehdotuksesta ja C:n siitä mitään tietämättä kansleri 1756 nimittikin hänet ylimääräiseksi apulaisopettajaksi filosofialliseen tiedekuntaan. Käskystä hän jo sitä ennen oli v. 1755 johtanut Kyrön joen perkaamistyötä, ja Augustin Ehrensvärd'in poislähtiessä hän v. 1756 kutsuttiin koskenperkausten korkeimmaksi johtajaksi Suomessa. Vaan odottamatta ja surkealla tavalla hänen uuttera ja monenpuolinen toimintansa jo seuraavana vuonna sai loppunsa. Kokemäenjokea silloin paraikaa perattiin, ja C. järjesti kaikki työt, itse mittaellen kovimpiakin koskia vaaraa pelkäämättä. Heinäkuun 11 p. 1757 hän oli Nişkakosken syvyyttä virran yläpuolelta tutkimassa. Silloin hän tapaturmasta putosi veneestä, pysyi tosin kauan uimalla veden pinnalla, mutta soutajat kun säikähtyneinä eivät häntä auttaneet, vaan virran voimaa peljäten kiireesti pyrkivät rantaan, C. vihdoin uppoontui koskeen; ruumis löydettiin vasta 8 päivää sen jälkeen ja haudattiin Kokemäen kirkkoon. Mitä kauniimmat toiveet täten sammuivat, Suomen kansan haikeaksi suruksi, sillä Samuel C. oli jo 30-vuotiaana ehtinyt voittaa sijan isänmaansa jaloimpain ja nerokkaimpain poikien joukossa. Lyhyellä ijällään hän myös oli tehnyt monta merkillistä mekanillista keksintöä, joista mainittakoon tuuli- ja vesivoimalla liikkeelle pantava porauskone, koskenpuntari, jolla tutkittiin veden painoa koskiloissa, sekä vesikone, joka pui, viskasi, jauhoi ja seuloi jyvät. — Samuel C. kuoli naimatonna. Hänen jälkeen Jaakko Stenius nuorempi rupesi koskenperkausten johtajaksi Suomessa. E. G. P.

Chydenius, Antti, pappi, kirjailija sekä valtiopäivämies, edellisen veli, syntyi Sotkamossa 1729 Helmik. 24 p. vanhan, (s. o. Maalisk. 7 p. uuden) ajanlaskun mukaan. Samuel veljensä kanssa hän sai kasvatuksensa, tuli jo 1745 ylioppilaaksi Turussa, kävi 1750—53 Upsalan yliopistossa, suoritti 1753 filosofian kandidaatitutkintonsa Turussa ja tuli maisteriksi seuraavana vuonna. Papiksi vihitty v. 1753 hän heti kutsuttiin Alavetelin kappalaiseksi, haki sitten isänsä kuolinvuoteella lausumasta kehoituksesta Kokkolan kirkkoherran virkaa, jonka hän saikin v. 1770 ja jossa hän pysyi elämänsä loppuun asti, vaan muihin arvoihin hän ei milloinkaan pyrkinyt. Omituisen ja lavean vaikutuksensa kautta hän kuitenkin tuli niin mainioksi, ett'ei hänen vertaistaan valtiollisten kysymysten selittäjänä ja valtiopäivämiehenä voine löytää Suomen ja Ruotsin aikakirjoissa, ja sen ohessa hän varsinaisessa toimessaan täytti painavat velvollisuudet tosiaankin ihmeellisellä tarkkuudella.

Antti C:n harras into ja lavea vaikutus sielunpaimenena on nykyaikoihin asti tarujen kautta säilynyt seurakuntalaisten kiitollisessa muistissa, ja on mitä kauniimpia esimerkkejä siitä kunnosta, jolla Suomen papisto vuosisatojen kuluessa on saavuttanut kansamme luottamusta. Syvästi vakuutettuna kirkon tunnustuskirjoissa selitetyn opin pyhyydestä ja ankara itseään kohtaan hän samassa oli suvaitseva ja arvosteli aina lähimmäistänsä tosikristillisellä lempeydellä. Hänen opetustapansa suuresti poikkesi siitä viisastelevasta kuivuudesta, johon puhdasuskoisuuden aikakaudessa ja myöhemminkin monen kirkon oppia harrastavan papin esitys on piitynyt. Korkeaoppisuus hänestä ei ollut muuta kuin „pimentävä sumu autuuttansa hakevalle matkamiehelle"; opettajan päätarkoitus oli todellakin valistaa ja parantaa kuulijoitaan; siitä syystä hänkin aina haki saarnojensa aiheen ja aineen kristinopin selvimmistä ja tärkeimmistä perusteista, ja tavoitteli ennen kaikkea yksinkertaista selvyyttä. Velvollisuuksiaan paremmin täyttääkseen hän vapaehtoisesti ja uupumattomalla innolla piti raamatunselityksiä, katkismuskuulustuksia y. m.; ja kuinka suuressa arvossa seurakuntalaiset puolestaan pitivät hänen yksityisesti antamaansa opetusta hengellisissä asioissa, osoittaa muun muassa se

seikka, että neuvoa ja lohdutusta hakevia hänen aikanaan joka sunnuntai kokoontui pappilaan sadottain. — Chydenius on myös painon kautta julkaissut saarnoja. Upsalassa painettu „Homiletiska försök“ niminen kokoelma sisälsi vv. 1781—82 hänen kirjoittamansa *Predikningar öfver Tio Guds Bud* ja v. 1784 *Predikningar öfver andra hufvudstycket i katekesen*, (kumpikin sarja sai korkeimman kilpapalkinnon). Ruotsiksi ja suomeksi painettiin kolmessa painoksessa eräs Chydenius'en *Kruunupyyn mestauspaikalla pidetty puhe* kolmen pahantekijän mestauksen jälkeen, (Waasassa 1786).

Tämän ohessa C. jo nuorena rupesi joutohetkinä antamaan lääkärin neuvoja, ja vähitellen hän siinäkin kohden sai erinomaisen lavean vaikutusalan, vaikk'ei hän yliopistossa tutkinut tieteitä tässä tarkoituksessa. Lähin lääkäri ja apteekki kun olivat 15 peninkulman päässä, hän paraitten tarjona olevien lääkärikirjojen nojassa alkoi antaa neuvoja sekä valmisti ja jakeli rohtoja, ensin ainoastaan kappelinsa asukkaille, mutta sitten muillekin, ja tämä toimi menestyi niin ihmeellisen hyvin, että sairaita tuotiin hänen luoksi joskus kolmenkymmenenkin peninkulman päästä. Tultuansa Kokkolan kirkkoherraksi hänen kuitenkin täytyi jättää tämä toimi sillensä tärkeämpäin tehtäväin tähden. Rokonistutusta hän erittäinkin harrasti, ja vaikka rahvas kovin karsain silmin katseli tätä suojeluskeinoa, hän sittenkin tiesi sitä suuresti edistää. Ijäkkäänä hän vielä antoi Suomen talousseuran toimituksissa julaistavaksi tätä kysymystä koskevan kirjoituksen: *Tankar om koppympningen*, joka ilmestyi v. 1803 tekijänsä kuoleman jälkeen, ja on hänen viimeinen teoksensa.

Samaten kuin useat aikalaisensa C. myös suurella huolella otti osaa kaikellaisiin taloudellisiin toimiin. Kappalaisentilallaan hän raivasi kivikkoja ja ojitti soita pelloksi ja niituksi, teetti kiviaitoja, rakennutti ulkohuoneita kivestä ja hankki itselleen paremmanrotuista karjaa y. m., edistäen täten esimerkillä ja kehoituksella ympäristönkin taloutta. Kirjailijana hän kahdesti vastasi Ruotsin tiedeakatemian asettamiin taloudellisiin kilpakysymyksiin; toinen vastaus koski *sammalen hävittämistä niituista*, toinen *rattaiden parantamista*, (painetut Tukholmassa 1762 ja 1764, kumpikin ruotsinkielinen ja palkittu). Ja kun sama tiedeakatemia vuodeksi 1763 pani kilpa-aineeksi taloudellisen kysymyksen, jolla oli perin tärkeä valtiollinenkin puolensa, ryhtyi C. taas kynään vielä suuremmalla menestyksellä, astuen alalle, jossa hän oli suurimmat voittonsa voittava.

Tiedeakatemia kysyi, mistä syystä valtakunnasta joka vuosi muutti väkeä muille maille, ja C. tähän annetussa *Vastauksessaan* pontevasti vaati suurempaa vapautta elinkeinoille ja koko valtiolliselle elämälle yleensä, sekä todisti mestarillisella tavalla väitteensä todenperäisiksi. Kirjoitus ei kuitenkaan saanut palkintoa, siksi se liian jyrkästi soti vasten voimassa olevia mielipiteitä; v. 1765 tekijä sen kuitenkin painatti Tukholmassa omalla kustannuksellaan. Melkein samaan aikaan hän julkaisi toisen, vielä merkillisemmän kirjoituksen. Kauan olivat Pohjanlahden rannalla olevat kaupungit pyytämällä pyytäneet 1617 vuoden luonnottoman kauppasäännön peruuttamista ja täyden tapulioikeuden nauttimista, mutta turhaan; pääkaupungilla oli aina ollut mahtavia puolustajia milloin missäkin paikassa, eikä mitään parannusta siis saatu toimeen. Voidakseen pontevammin ajaa tätä hengenkysymystään pitivät siis asianomaiset ennen 1765 vuoden valtiopäiviä Kokkolassa suuren kokouksen, jolloin C. saapuneille luki pitemmän selityksen, jolla hän ystäväin kehoituksista oli ottanut perinjuurin kumotakseen Tukholman vanhojen etuoikeusten perussyyt. Kokkolan kustannuksella tämä oivallinen ja sattuva *Vederläggning af de skäl, hvarmed man söker bestrida Öster- och Vesterbottniska samt Vesternorrländska städerna fri seglation* sitten painettiin Tukholmassa 1765 kaikille säädyille jaettavaksi. Se nosti ääretöntä huomiota ja vaikutti suuresti siihen, että säädyt soivat viidelle kaupungille Pohjan puolella tapulioikeudet. Samaan aikaan myönnettiin niin ikään rannalla asuvalle yhteiselle kansalle purjehtimis- ja kauppaoikedet, josta vuosisatoja turhaan oli kiistelty; kumpaakin asiaa C. taitavasti selitti pappissäädyn keskusteluissa; hän oli nimittäin Pohjanmaan kappalaisten puolesta valtuutettu edustajaksi näillä valtiopäivillä.

Saatuansa parin valiokunnan jäsenenä lähemmin tutustua lainsäädännön kanssa, C. yhä suuremmalla innolla otti osaa silloin käyteltyin kysymysten ratkaisemiseen, milloin valtiopäivämiehenä, milloin kirjailijana, — aina lujasti vaatien suurempaa vapautta ja haitallisten pakkosääntöjen peruuttamista. Vähempiä kirjasia ja lausuntoja mainitsematta hän v. 1765 julkaisi pian ylen kuuluisat vihkot *Källan till rikets vanmagt* (kaksi painosta) sekä *Den nationela vinsten;* ja kun useampia vastauksia oli ilmestynyt, hän vielä samana vuonna asiain valaisemiseksi painatti laveamman tutkimuksen nimellä: *Omständeligt svar på den genom trycket utkomna vederläggningen af skriften kallad: Källan till rikets vanmagt, jemte anmärkningar öfver de vid samma Källa anstälda Vattuprof*. Nämä kolme kirjaa kumoovat tosiaankin masentavalla tavalla Ruotsin silloisen taloudellisen lainsäädännön perusaatteet ja ovat hyvin merkilliset. Koko 11 vuotta ennen kuin Skotlantilainen Adam Smith julkaisi mainion teoksensa „Wealth of nations“, joka on uudemman

valtiotalouden kulmakiviä, selitti nuori, siihen asti tuntematon kappalainen Pohjanmaalta mainituissa teoksissaan ihan samanlaisia väitteitä. Ne eivät tosin sillä hetkellä kantaneet nähtäviä hedelmiä; 1724 vuoden tuote-plakaatti yhä pysyi voimassa ja useammat muutkin hänen moittimansa ahdasmieliset asetukset samaten. Vaan C:n ansiota tämä ei vähennä; esitystavassaan klassillisina ja kantansa puolesta aivan itsenäisinä hänen teoksensa ovat arvokkaimpaan kirjallisuuteemme luettavat, ja moni niistä hyvin ansaitsisi Europalaisenkin maineen.

C. tuskin oli päässyt selittämästä valtiotaloudellisia mielipiteitään, niin hänelle valtiopäivillä tarjoutui uusi, ehkä vielä tärkeämpi kysymys. Painovapautta ei silloin ollut olemassa Ruotsin valtakunnassa, vaikka sitä joskus oli sekä kirjallisuudessa että valtiopäivillä vaadittu. Chydenius'esta tämä oikeus oli jokaisen kansan silmäteränä pidettävä, ja varsin vaaralliseksi hän katsoi sensuurin, jonka useammat painovapauden puolustajat siihen aikaan arvelivat välttämöttömän tarpeelliseksi. Hän teki ehdotuksen painopakon poistamiseksi, mutta paremmin onnistuakseen hän sai sen esiintuoduksi lehtori Kraftman'in nimessä, ja niin kutsutussa suuressa deputationissa sekä sen kolmannessa osastossa hän tätä asiaa käytellessä innokkaasti puolusti vapautta ja kehoitti ylisensori Oelreich'ia luopumaan virastaan, kuten Maboth Englanlannissa oli tehnyt. Chydenius'en kirjoittaman mietinnön kanssa asia tuli valiokunnasta säätyjen ratkaistavaksi, ja 1766 julistettiin ensimmäinen ruotsalais-suomalainen painovapauden laki. Vaan sitä ennen C:n vaikutus valtiopäivillä äkkiä oli tullut keskeytetyksi. Hän oli rohjennut kirjasessa: ***Rikets hjelp genom ett naturligt finanssystem*** (Tukholmassa 1766, kaksi painosta) ottaa säätyjen ja sekreeti-valiokunnan paraikaa puuhaamia rahatoimia tarkastettavaksi, paljastaen ihan armottomasti kysymyksessä olevien temppujen kelvottomuuden. Tämän johdosta sekreeti-valiokunta otti hänet ankaraan tutkintoon, häntä parjattiin ostetuksi maankavaltajaksi, ja mokomasta törkeästä rikoksesta pappissääty hänet sulki edustajaoikeudestaan silloisilla ja ensi tulevillakin valtiopäivillä. Kolmen seuraavan vuoden kokemus riitti osoittamaan, että C. yksin oli tiennyt oivaltaa asiat kaikin puolin; niinpä myös Kustaa III:n aikana suoritettu rahanmuutos ylipäänsä tehtiin C:n puolustamien periaatteitten mukaan. Vaan kun hän 1769 uudestaan Pohjanmaan kappalaisten edustajana tuli Norrköping'in valtiopäiville, häntä ei otettu vastaan, vaikka hän ujostelematta ja taitavasti selitti asemaansa.

Vuosikymmenen jälkeen C. uudestaan astui esiin kirjailijana julkaisemalla Tukholmassa 1777 kirjasen: ***Svar på Vetenskaps- och Vitterhetssamhällets i Göteborg föreställda fråga, huruvida landthandel för ett rike i gemen är nyttig eller skadlig och i hvad mån den bidrager till industrins upplifvande eller aftagande.*** Samaan aikaan oli kysymys uudesta palkkaväen-asetuksesta, ja moni tahtoi tehdä voimassa olevan lain määräyksiä vielä ankarammiksi irtanaista väkeä kohtaan. Silloinkin C. tarttui kynään pontevasti puolustaakseen vapauden periaatteita, osaksi eri kirjasessa: ***Tankar om husbönders och tjenstehjons naturliga rätt,*** (Tukholmassa 1778), osaksi „Dagligt Allehanda" lehdessä 1778 ja 1779. Valtiopäivämiehenä 1778—79 vuoden valtiopäivillä hän samaan aikaan eri memoriaalin kautta ehdotti uskonnonvapauden säätämistä valtakunnassa. Tämä ehdotus hyväksyttiinkin kolmessa säädyssä ja tuotti 1781 vuoden tunnetun julistuksen.

C. oli 1779 tullut provastiksi ja teologian tohtoriksi. Kuolemaansa saakka hän väsymättömällä innolla hoiti seurakuntaansa; vuodesta 1755 hän eli mitä onnellisimmassa vaikka lapsettomassa avioliitossa Beata Magdaleena Mellberg'in kanssa, joka jäi leskeksi, miehensä Helmik. 1 p. 1803 Kokkolassa kuoltua. Antti Chydenius'en kuva löytyy maalattuna ja kivipiirroksessakin; hänen valtiollisia kysymyksiä koskevat kirjoitukset ovat nykyään kootut ja painetut nimellä: ***Politiska skrifter af Anders Chydenius. Med en historisk inledning å nyo utgifna af E. G. Palmén,*** (Helsingissä 1877—80). E. G. P.

Chydenius, Anders Herman, sanomalehden toimittaja, edellisen veljenpojan pojanpoika, syntyi Helsingissä Heinäkuun 1 p. 1833, ylikomisarius Antti Juhana Chydenius'en ja Margareeta Sofia Enbom'in avioliitosta. Hän suoritti ylioppilastutkintonsa Helsingissä v. 1848, tuli v. 1857 historian ja filologian kandidaatiksi ja maisteriksi; kävi v. 1857—58 Ruotsissa ja Tanskassa valtiotiedettä ja valtiotaloutta tutkimassa, ottaen osaa v. 1860 ***Göteborgs Posten*** ja v. 1861 ***Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*** nimisten sanomalehtien toimittamiseen. Suomeen palattuansa hän v. 1862 sai sijan ***Helsingfors Dagblad'in*** toimituksessa, jonka jäsenenä hän sen jälkeen on ollut; sen ohessa hän oli ***Literär Tidskrift'in*** toimittajia (Jouluk. 1863—Tammik. 1865). Valtiopäivillä 1877—78 C. porvarissäädyssä edusti Kajaanin kaupunkia ja oli säätynsä puolesta valittu yleisen valitusvaliokunnan jäseneksi. Valtiopäivämiehenä ja sanomalehtikirjoittajana C. hyvin ahkerasti on ottanut osaa yleisten kysymysten käyttelemiseen, kirjoittaen parhaasta päästä Dagblad'in toimituksen nimessä ja enimmiten asioista, jotka ovat yhteydessä Suomen valtiollisen aseman ja taloudellisen tilan kanssa. Mielipiteitensä

puolesta hän kuului niin kutsuttujen liberaalien joukkoon, ollen kuitenkin heitä jyrkempi useammassa kohden; valtion vaikutusalaa yleensä ja sen oikeuksia yksityisiä kansalaisia ja yhtiöitä kohtaan hän on tahtonut supistaa pääasiallisesti tunnetun Manchesterikoulun periaatteitten mukaan. Valtiopäivillä 1877 teki hän ehdotuksen, jolla toivoi voivansa säätyjen välityksellä säädettävän lain kautta pysyväisesti järjestää Suomen kielen asemaa, vaan se raukesi suomenmielisten vastustuksesta. Hän on naimisissa Karoliina Fredriika Hagemann'in kanssa Tanskasta.

Chydenius, Jaakko Kaarle Eemil, tiedemies, edellisen serkku sekä pormestari Kaarle Chydenius'en ja Sofia Augusta Nordling'in poika, syntyi Pietarsaaren kaupungissa Helmik. 14 p. 1833, tuli ylioppilaaksi Helsingissä 1851, fysiikin ja matematiikin kandidaatiksi ja maisteriksi 1857. Joukahaisen IV vihkossa C. v. 1860 julkaisi tarkan ja lavean kertomuksensa: *Johan Jakob Nervander såsom vetenskapsman;* v. 1861 hän fysiikin edustajana sai ottaa osaa Ruotsista silloin Spetsberg'iin tehtyyn tutkimusmatkaan, jota tohtori Otto Martin Torell johti. Julaistuansa Ruotsin tiedeakatemian „Öfversigt"-sarjassa kaksi kirjoitusta, *Gradmätning på Spetsbergen* ja *Bidrag till kännedomen om de jordmagnetiska förhållandena vid Spetsbergen* (1862), sai hän niitten johdosta Lindbom'in palkinnon mainitulta akatemialta. Matkassa osallisten kehoituksesta hän siitä kirjoitti lavean kertomuksen, joka painettiin Tukholmassa 1865 (ja 1866) nimellä: *Svenska expeditionen till Spetsbergen år 1861 under ledning af Otto Torell.* Ennen kuin tämä ansiokas teos kaikissa kohden valmistui, oli odottamaton kuolema katkaissut nuoren tutkijan elämän; hän kuoli Helsingissä Maalisk. 4 p. 1864, naimatonna. E. G. P.

Clewberg, Kaarle Abraham, professori, kielentutkija. Suku oli kotoisin Clew'in talosta Alunda'n pitäjästä Uplannissa; tämän talon isännän, Eerik Nilsson'in poika oli Nikolaus Clewberg, kirkkoherra Boldnäs'issa Helsinglannissa, jonka toisesta avioliitosta Barbaara Aurivillius'en kanssa syntyi yllämainittu Kaarle Abraham C., v. 1712. Tämä väitteli „pro gradu" Upsalassa 1737, ja tuli raamatun kielten professoriksi Turussa 1746; siirrettiin 1757 kolmanneksi ja 1762 toiseksi jumaluustieteen professoriksi ja kuoli 1765. C. harjoitti pääasiallisesti heprean kieltä y. m. sen sukua olevia Itämaiden kieliä, ja oli (J. J. Tengström'in arvostelun mukaan) „yksi etevimpiä kielentutkijoita, jotka ovat kuuluneet Turun akatemiaan". Hän oli myöskin mainio jumaluustieteen opettajana. C:n milt'ei suurimmaksi ansioksi on kuitenkin luettava hänen toimensa raamatun käännöksen parantamisessa. Valtiopäivillä v. 1746 päätettiin, Turun silloisen tuomioprovastin, sitten piispa Browallius'en toimesta, suomalaisen raamatun uudestaan painattaminen. Sitten kuin Pöytyän kirkkoherra, maist. A. Lizelius oli tekstin tarkastanut, hänen tekemät muistutuksensa jätettiin vielä tutkittaviksi Clewberg'ille ynnä Browallius'elle. Nämä ottivat korjataksensa ei ainoastaan oikeinkirjoitusta ja kieltä, vaan myöskin itse käännöstä alkuperäisen tekstin mukaan. Sillä tavoin parannettuna uusi raamatun-painos ilmestyi v. 1758; se oli 4,500 kappaleen suuruinen, ja sitä ostettiin suurella halulla, että pian taas loppui. Sitä kiitetään sangen hyväksi, mikä suureksi osaksi lienee C:n ansio. — Hänen vaimonsa oli Charlotta Agaata Fahlenius, Turun piispan Juhana Fahlenius'en tytär. (Tengström, Chronologiska anteckningar; Hertzberg, Suomalaisista biblioista).

Th. R.

Clewberg, Abraham Niklas, aateloittu Edelcrantz, tiedemies, runoilija ja valtiomies, edellisen poika, syntyi Turussa 29 p. Heinäkuuta 1754. Vihittiin filos. maisteriksi Turussa v. 1772 samalla kertaa kuin mainio runoilija Juhana Henrik Kellgren, johon C. oli likimmäisellä ystävyydellä liittynyt. Tuli dosentiksi sekä fysiikissä että kirjallisuuden historiassa, mikä seikka, jospa toiselta puolelta osoittaa kuinka työnjako tieteiden alalla siihen aikaan oli verrattain vähän edistynyt, toiselta puolelta myöskin on osoitteena C:n todellakin ihmeteltävästä monipuolisuudesta. Sillä hän harjoitti menestyksellä sekä runoutta että tiedettä, ja kääntyi myöhemmin, osittain käytölliselle virkamiesuralle, osittain fysiikillisiin keksintöihin. — Tuosta kaunokirjallisesta seurasta „utile dulci", joka siihen aikaan löytyi Tukholmassa, syntyi Turussakin sivuhaara, „Aurora-seura" nimeltä, mikä on paljon vaikuttanut ruotsinkielisen kirjallisuuden edistyttämiseksi Suomessa. Sen etevimpiä jäseniä oli Clewberg'kin.

Tultuansa kirjastonhoitajaksi, hän piti runopuvullisen surupuheen siinä surujuhlassa, jonka yliopistomme vietti Loviisa Ulriika kuningattaren kuoleman johdosta v. 1782. Tämä runoelma tuotti hänelle Kustaa III:n huomiota, hän kutsuttiin Tukholmaan ja tuli siellä Kunink. Majesteetin näytelmien toiseksi tirehtööriksi sekä kuninkaan käsirahaston hoitajaksi. C. jatkoi Ruotsissakin runollista tointansa. Pienemmistä runoelmistaan eräs *Ode till Svenska folket* herätti yleistä mieltymystä, johon vaikutti erittäin se seikka, että C. siinä oli runollisina koristuksina käyttänyt Aasa-jumaloitakin, mikä siihen aikaan vielä oli Ruotsin runoudessa tavatonta. Hän kirjoitti myöskin pieniä lyyrillisiä näytelmiä ja käänsi ruotsiksi englantilaisen kansanlaulun *God save the King* (Jumala suojel-

koon kuningasta), mikä runo ensi kerran laulettiin kuninkaan palatessa valtakuntaansa v. 1805. Ylipäänsä C:n runoelmat ovat sitä akatemiallista laatua, joka oli sen ajan mieleen, jolloin huolellisesti siloitettu esitystapa katsottiin melkein pääasiaksi; välistä hän kuitenkin kohoaa runollisempaan lentoon, esim. silloin kuin hän murherunossaan Loviisa Ulriikasta puhuu Suomen tointumisesta Turun rauhan jälkeen. Onpa väitetty, että C:n runot surumielisine luonnonkuvailluksineen ilmoittavat jonkunmoista suomalaista kansallishenkeä. Olkoon sen suhteen miten oli, niin C:n aikalaiset pitivät häntä etevänä runoilijana. Jo vuonna 1786 C. sai sijan 18:n seassa Ruotsin akatemiassa valtaneuvoksen kreivi K. F. Scheffer'in kuoltua, siis kun ensi kerran sija akatemiassa tuli avonaiseksi. Paitsi runoelmia löytyy myöskin C:n kirjoittamia puheita, painettuna Ruotsin akatemian toimituksissa.

Aateloittuna v. 1789 nimellä Edelcrantz, häntä käytettiin Ruotsissa moninaisiin, erilaatuisiin virkoihin. Hän tuli tullin ylijohtokunnan jäseneksi, kunink. näytelmien ylitirehtööriksi, kunink. museon ylihoitajaksi, maalaus- ja kuvanveisto-akatemian puheenjohtajaksi. Kypsyneemmän miehuuden ikäänsä käytti hän etupäässä yhteiskunnallisiin toimiin, erittäinkin kaupan, maanviljelyksen ja teollisuuden edistyttämiseksi. Yleinen palovakuutus-laitos uudistettiin ja laajennettiin Edelcrantz'in toimella, joka tuli sen puheenjohtajaksi. Niin myös hän nimitettiin kauppa-kolleegin presidentiksi. Ruotsin maanviljelys-akatemia, joka oli järjestettynä Edelcrantz'in ehdotuksen mukaan, sai perustettaessaan v. 1813 hänen ensimmäiseksi tirehtöörikseen. Milt'ei lukemattomat ovat ne komiteat, seurat ja yhtiöt, joihin E. on kuulunut puheenjohtajana tahi jäsenenä.

Tällä monipuolisella miehellä oli myöskin suuri taipumus tieteellisiin tutkimuksiin, varsinkin fysiikin alalla. Paitsi tieteellisiä kirjoituksia, hän on tehnyt tärkeitä keksintöjäkin, joista mainittakoon uuteen malliin rakennettu ilmapumppu, puristuskone, uudenlaatuinen jyvän-kuivuukone y. m. V. 1794 hän oli keksinyt ja toimeen pannut Ruotsin telegrafi-laitoksen, joka aikanansa (ennen elektrillisen telegrafin keksimistä) kiitettiin olevan maailman parahimpia. Matkustettuansa kuninkaan käskystä ulkomailla, hän saattoi englantilaiset höyrykoneet Ruotsin käytettäviksi, ja rakennutti itselleen Tukholmassa höyrymyllyn v. 1807. Höyrylaivoja ruvettiin hänen toimellaan jo varhain Ruotsissa käyttämään. — Edelcrantz otti osaa valtiopäiviin vuodelta 1792 alkaen 1817—18 vuoteen saakka, joissa usein valittiin eri valiokuntain jäseneksi. „Tuskin", sanoo Svenskt biografiskt lexikon, „on yhtä Ruotsin kansalaista, ainakin uudempina aikoina, käytetty niin erilaisiin toimiin ja virkoihin kuin Edelcrantz'ia". Moninaisten ansioittensa palkinnoksi hän korotettiin vapaherraksi v. 1815. Kuoli 15 p. Maaliskuuta v. 1821; koko Ruotsinmaan kunnioitus ja kaipaus seurasi häntä hautaan. Hän kuoli naimatonna; vaakunan muserrettaessa hautajaisissa valtaneuvos kreivi Lagerbjelke kaunopuheliaassa puheessa muistutti läsnäolijoita vainajan ansioista. (Sv. Biografiskt lexikon, IV; Hagberg, Inträdestal i Sv. akad. 1821; Tengström, Chronologiska anteckningar). Th. R.

Cleve, Sakari Joakim, koulumies, professori, syntyi 3 p. Joulukuuta 1820. Hänen vanhempansa olivat Rantasalmen kirkkoherra, lääninprovasti, t:ri Joakim Aadolf Cleve ja Julia Aminoff. Tuli ylioppilaaksi 1838, maisteriksi 1844, filosofian dosentiksi 1848 ja fil. tohtoriksi 1850. Nimitettiin 1851 filosofian lehtoriksi Kuopion lukioon ja 1857 luonnontieteiden lehtoriksi samaan oppilaitokseen, jonka rehtorina hän oli 1857—60. Tehtyänsä matkustuksen Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa, Saksassa, Schweitz'issä ja Franskassa näiden maiden koululaitoksia tutkiakseen, hän v. 1862 tuli kasvatustieteen professoriksi, jota varten hän oli julaissut väitöskirjan *Skolan, ett pedagogiskt utkast.* Siinä virassa hän hartaasti on koettanut perehdyttää kasvatustiedettä yliopistoomme ja korottaa opettajakuntamme kantaa sekä tiedon että käytöllisen taidon suhteen. Niin ikään hän on muillakin tavoin vaikuttanut koululaitoksen parantamiseksi. Siinä komiteassa, joka asetettiin kansakouluasiaa varten, C. 1863 valmisti sen ehdotuksen, joka pääasiallisesti pantiin perustukseksi nyt voimassa olevalle asetukselle. Hän järjesti kansakoululaitoksen Helsingin kaupungissa ja kirjoitti sen nykyisen ohjesäännön. Koska Hämeenlinnan yleisessä opettajakokouksessa 1863 (jossa C. oli puheenjohtajana, niinkuin myös siinä, mikä pidettiin Helsingissä 1867) oli ehdoteltu kasvatustieteellisen yhdistyksen perustamista, niin C. otti toimeen pannaksensa tätä tuumaa ynnä sitä aikakauskirjaa, joka vuodelta 1864 alkaen on ollut kasvatustieteellisten pyrintöjen äänenkannattajana. C. oli sitten kauan aikaa tämän yhdistyksen emäosaston puheenjohtaja. Siinä komiteassa, jonka hallitus oli asettanut normaalikoulun järjestämistä varten, C. ynnä kolme yliopettajiksi määrättyä miestä teki ehdotuksen, jonka mukaan koulu pantiin toimeen syksyllä 1864. Siitä ajasta asti tämä tärkeä laitos on ollut C:n valvonnan alla. — Myöskin 1865 vuoden suureen koulukomiteaan C. otti osaa puheenjohtajana ja sihteerinä, jona hän valmisti komitean ehdotusta, mikä monessa suhteessa, vaikka ei kaikissa, on ollut perustuksena nykyiselle koulujärjestykselle vuo-

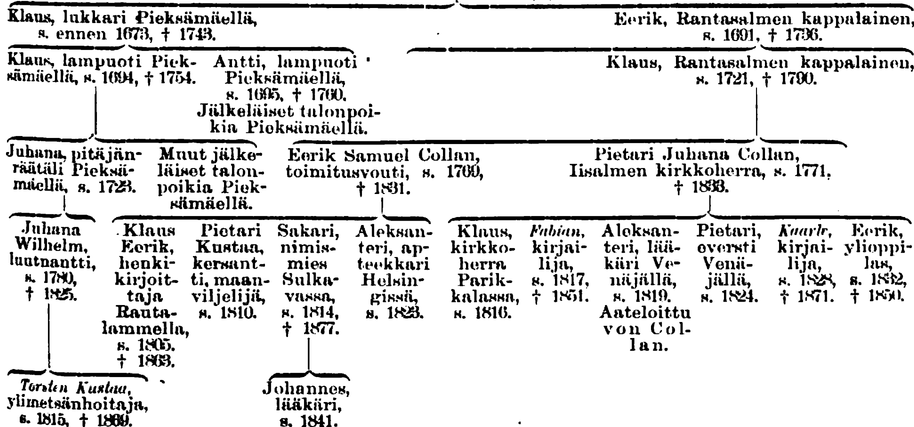
delta 1872. Myöskin on hän kutsuttu jäseneksi v. 1879 asetettuun koulukomiteaan. — Jo 1864 vuoden normaalikoulua koskevassa ehdotuksessa oli siihen pyydetty myöskin täydellistä suomalaista rinnakkaisosastoa, jota pyyntöä C. sitten monta kertaa uudisti. V. 1867 pantiin todellakin semmoinen osasto alkuun, mutta sen jatkaminen loppui pian, ja v. 1871 päätettiin sen hävittäminen luokka luokalta. Niihin yksityisyrityksiin, joiden tarkoituksena on ollut tämän vääryyden poistaminen sekä suomalaisen alkeisopiston perustaminen Helsinkiin, C. on ottanut osaa eturivissä, ollen muun muassa puheenjohtajana alkeisopiston johtokunnassa. — C. oli 1872 ja 1877—78 vuosien valtiopäivillä läsnä, Kuopion hiippakunnan opettajien edusmiehenä, jona hän myöskin on istunut useissa valiokunnissa. — Kirjailijana hän on, paitsi 3:a akatemiallista väitöskirjaa, ulosantanut *Lärobok i psykologi* (F. Ahlman'in suomentama: Sielutieteen oppikirja), toimittanut 1855 Kuopion ruots. sanomalehteä sekä julaissut kirjoituksia kasvatustieteellisen yhdistyksen aikakauskirjassa y. m. Nai 1863 Emilie Helene Melart.

Collan-suvun kantaisä on Claudius Collanus, joka oli Pieksämäen kahdeksas kirkkoherra ja kuoli 1692. Hänellä oli kaksi poikaa, joista vanhempi Klaus tuli lukkariksi Pieksämäelle. Hänen jälkeläisensä kuuluivat melkein kaikki talonpoikaissäätyyn, ja Pieksämäellä löytyy vieläkin useampia Collan-nimisiä talonpoikia. Ainoastaan kaksi miestä tästä haarasta kohosi taas virkamiessäätyyn: Juhana Wilhelm, joka syntyi 1780 ja 1808—9 vuosien sodassa palveli alaluutnanttina Savon jääkäri-rykmentissä, sekä hänen poikansa Torsten Kustaa (ks. alempana). — Kantaisän toinen poika, Eerik, jäi isänsä säätyyn, ollen kappalaisena Rantasalmella. Kajaanin linnaa valloitettaessa 1716, joutui hän vangiksi ja hänen täytyi muiden vankien joukossa jalkaisin käydä Turkuun, jossa hän kolme kuukautta istui linnassa vankina. Hänen pojanpoikansa Pietari Juhana Collan oli ensin kappalaisena, sitten kirkkoherrana Iisalmella. V. 1809 hän nai Elisabet Kristiina Crohns'in, jonka kanssa hänellä oli kymmenen lasta, niiden seassa pojat Fabian ja Kaarle (ks. alempana) sekä Aleksanteri, joka on lääkäri Pietarissa ja v. 1874 aateloittiin nimellä von Collan. Muuten suvun haarautuminen näkyy seuraavasta taulusta. * Samaan sukuun kuuluu luultavasti myös eräs länsisuomalainen haara, vaikka sen sukujohto ei ole selville saatu. (Painettu sukutaulu, jonka on tehnyt provasti Klaus Collan).

V.

Collan, Torsten Kustaa, lahjoittaja, syntyi Jouluk. 27 p. 1815 silloisen kapteenin Juhana Wilhelm Collan'in ja Beata Katariina Jung'in avioliitosta, tuli 1837 maanmittaus-auskultantiksi, 1842 varamaamittariksi, 1852 metsänhoitajan-apulaiseksi Kuopion lääniin, ja 1862 ylimetsänhoitajaksi Impilahden-Suistamon tarkastuspiiriin, vaan sai 1868 omasta pyynnöstään eronsa. Hän kuoli naimattomana Kuopiossa Lokak. 25 p. 1869, määrättyänsä laillisen testamentin kautta muun muassa 7,000 markkaa kuolinpesästään maksettaviksi Suomalaiselle kirjallisuuden seuralle, jonka jäseneksi hän oli tullut 1861. Lahjoittajan määräyksen mukaan näitten rahojen vuotuisella korolla pitää edistää tarkempia tutkimuksia Suomen vanhemmassa ja uudemmassa historiassa, vaan kun tämä tarkoitus vast'edes saattaisi olla tyydyttävästi voitettu, on kirjallisuuden seuralla valta käyttää varat muihin hyödyllisiin tarkoituksiin. Col-

*

lan'in rahasto tekee nykyänsä noin 8,500 Suomen markkaa. E. G. P.

Collan, Fabian, kirjailija, syntyi 18 p. Joulukuuta 1817 Iisalmen pappilassa. Vanhemmat olivat Pietari Juhana Collan ja Elisabeth Kristiina Crohns. Jo varhain nuoruudessaan sairastui hän luuriiteen, ja hänen ruumiinsa oli siitä ajasta alkaen koko elämänsä läpi heikko. Vaan tätä ruumiin heikkoutta vastaan taisteli luja henki, joka myöskin niin paljon kuin mahdollista voitti ruumiilliset vastukset; ja voiton merkkinä jäi isänmaalle elämä, lyhyt kyllä, mutta täynnä uutterata työtä ja isänmaallisia pyrintöjä.

Isänmaata ja sen historiaa rakastamaan oppi hän jo kodissansa, jonka likellä Sandels'in uljas sotajoukko oli vähää ennen niin urhollisesti maatansa puolustanut. Hänen ylioppilaaksi tultuansa 1834 karttui isänmaallinen intonsa savokarjalaisten toveriensa joukossa; muun muassa sitoutuivat useat osakuntalaiset 1835 oppimaan Suomen kieltä ja siinä osakunnan edessä julkista tutkintoa käymään. Ja kun, juuri samana vuonna, Kalevalan ensimmäisen painoksen ilmestyessä uusi ja avara kansallinen tutkimusala avautui, rupesi C. pian sitä viljelemään. Hänellä oli ensin aikomus itse kirjoittaa graduali-väitöskirjansa Suomen mytologiassa, ja kun tämä aikomus oli jäänyt siksensä, käytti hän koottuja tutkimusaineksiansa kahteen laveampaan kirjoitukseen *Wäinämöisestä ja Ilmarisesta* sekä *Permasta ja Pohjolasta,* jotka (1838 ja 1839) painettiin Helsingfors Morgonblad'issa, ja joilla vielä tutkimuksen nykykannaltakin katsoen on tositieteellistä arvoa. Sitä ennen oli hän jo toisessa lehdessä (Helsingfors Tidningar) julaissut muutamia pienempiä novelleja, jotka vilkkaasti kuvaelevat hänen kotoseutunsa kansanelämää. (Niistä on *Kekri-aatto* suomeksikin painettu Turussa 1864). — Filosofiankandidaati-tutkintonsa suoritettuaan (1839; maisteriksi hän vihittiin 1840) kirjoitti hän ensin muutamia arvosteluja Helsingfors Morgonblad'iin ja rupesi sittemmin, 1841, saman lehden toimittajaksi. Hänen johtonsa alla muuttui tämä lehti, joka Runeberg'in siitä luovuttua (1838) oli lukijoillensa tarjonnut vaan vähäpätöisiä uutisia ja huvituskappaleita, valtiolliseksi lehdeksi, niin paljon kuin senaikuinen ankara sensuuri sitä salli. Erittäin ajoi C. lehdessänsä suomalaisuuden asiata, ollen tässä kohden Saiman edelläkävijänä. Sen tähden antoikin J. V. Snellman Saimassa Collan'in lehdelle sen todistuksen, että se oli koko maan paraiten toimitettu lehti, ja ainoa, joka todellakin oli osoittanut niitä „suomalaisia pyrintöjä“, joista muut vaan puhuivat. — Myös kotimaan kirjallisuutta arvosteli C. lehdessänsä älykkäästi ja taitavasti.

Lehden toimittaminen oli C:lle kuitenkin vaan sivutoimena; muuten hän ahkerasti harjoitteli tutkimuksia isänmaan historiassa ja kirjoitti, Ruotsin valtioarkistosta koottujen tietojen nojalla, latinaisen väitöskirjan *Uskonpuhdistuksen alusta Suomessa* (1843), jonka johdosta hän nimitettiin dosentiksi historiassa. Samassa oli hän savokarjalaisen osakunnan kuraatorina (v:sta 1840 alkaen) ja vaikutti semmoisena paljon osakuntalaisten sivistykseen ja siveyteen. Vuonna 1841 tuli hän Suomalaisen kirjallisuuden seuran sihteeriksi.

Kaikki nämät toimet täytyi kuitenkin C:n pian jättää saadakseusa vakinaisempaa asemata. V. 1844 avattiin uusi kymnaasi hänen kotiseudussansa, Kuopiossa, ja C. sai siinä lehtorin-viran historiassa. Hänen virkaveljensä valitsivat hänet yksimielisesti rehtoriksi, ja semmoisena hän pysyi kuusi vuotta, voittaen tässäkin paikassa jalolla luonteellansa nuorison suosiota ja virittäen oppilaisin hyvän siveydellisen hengen. Eikä hän täälläkään isänmaallisia pyrintöjänsä unhottanut. Kun Suomen kieli oli määrätty oppiaineeksi maan kouluissa, rupesi C. ilolla opettajaksi tässäkin aineessa. Ja kun kouluille sopivata oppikirjaa ei löytynyt, otti hän semmoista valmistaaksensa (1847), sovittaen siinä Lönnrot'in ja Castrén'in tutkimusten hedelmiä ensimmäisen opetuksen tarpeisin. Myös omassa aineessansa, historiassa, aloitti hän oppikirjan, joka on arvosteltu mestarilliseksi; vaan hän ei ehtinyt sitä valmiiksi saada, sillä 1849 haki hän akatemiallista adjunktivirkaa filosofiassa, ja sitä varten täytyi hänen kirjoittaa kaksi väitöskirjaa *De Socrate philosopho et cive, supplicio capitis affecto* sekä *De notione necessitatis Hegeliana.* Mainitun viran saatuaan (1850) ja takaisin Helsinkiin muutettuaan, ryhtyi hän pian kaikellaisiin kirjallisiin toimiin; niin toimitti hän esim. kotimaista osastoa Finlands allmänna tidning'issä, ja kirjoitti siihen muutamia laveanpuolisia historiallisia ja tilastollisia kirjoituksia. Kauan hän ei kuitenkaan saanut niitä toimia jatkaa, sillä 1851 vuoden alussa sairastui hän rintatautiin, jota hänen heikko ruumiinsa ei voinut kestää. Vuonna 1851 Helmikuun 17 p. C. lopetti isänmaalle pyhitetyn elämänsä. Hänen valitut teoksensa, *Valda skrifter,* ilmestyivät 1872, ja niiden eteen on painettu V. Vasenius'en kirjoittama elämäkerta. V.

Collan, Kaarle, kirjailija ja säveltäjä, edellisen veli, syntyi Iisalmen pappilassa 3 p. Tammikuuta 1828. Kun häneltä lapsuudessaan kysyttiin: „miksi sinä aiot ruveta?“ vastasi pikku Kaarle tavallisesti vaan: „niinkuin Fabian“. Ja tarkasti hän tosiaankin seurasi veljensä jälkiä, ollen niinkuin tämäkin nerokas ja ahkera työntekijä moninaisten isänmaallisten pyrintöjen alalla. — Jo varsin nuorena 1833 Kaarle C. jäi orvoksi ja muutti sisarustensa kanssa ensin

Porvoosen ja sitten Helsinkiin, missä hän pantiin Helsingin yksityislyseoon. Neljäntoista vuotisena hän tuli ylioppilaaksi (1842); 1850 hän suoritti filosofian kandidaatitutkinnon ja vihittiin samana vuonna maisteriksi. Jo sitä ennen 1849 oli hän ruvennut opettajaksi Helsingin ruotsalaisessa tyttökoulussa ja nimitettiin 1852 saman koulun toiseksi sekä 1854 sen ensimmäiseksi opettajaksi. V. 1859 sai hän yliopiston-lehtorin viran Saksan kielessä; tuli 1860 filosofian lisensiaatiksi sekä 1864 tohtoriksi. Kun 1858 „yleinen ylioppilaskirjasto“ perustettiin, tuli C. sen ensimmäiseksi hoitajaksi ja antoi uudelle laitokselle vakavan muodon sekä sen hoitamisen suhteen että kirjavarojen järjestämisen ja luettelon pitämisen puolesta. Laveamman samanlaisen vaikutusalan hän sai 1866, tultuaan yliopiston kirjaston hoitajaksi. Semmoisena hän monella tavoin piti silmällä yleisön etuja; niinpä esimerkiksi hänen toimestansa aloitettiin painattaa kirjaston n. k. lisäysluettelo (accessionskatalog). Kauan hän ei kuitenkaan saanut tätä vaikutustansa jatkaa, sillä 12 p. Syyskuuta 1871 tempasi koleratauti hänet yht'äkkiä pois elämästä.

Virkatointen ohessa riitti Collan'in aika ahkeraan työntekoon kirjailijanakin. Nuoruudessaan hän jo oli tutustunut ulkomaan, varsinkin Saksan, kaunokirjallisuuteen, ja näitten harrastusten hedelmänä valmistui vähitellen useampia hänen hyvin taitavasti tekemiänsä runomitallisia ruotsinnoksia, joista mainittakoon *Dikter af Heinrich Heine*, (Helsingissä 1849, yhdessä Kaarle August Renvall'in kanssa toimitetut) sekä runokokoelma *Dikter från fremmande land* (Helsingissä 1864). Ulkomaan kansanrunoutta hän myös suurella innolla oli tutkinut ja tältä alalta hän otti aiheensa kahdelle väitöksellekin, toinen *Öfversigt af Serviens historiska folksånger*, toinen *Königinhofer och Grünberger-handskriften* (Helsingissä 1860 ja 1865). Hänen tietojaan kirjastotieteessä todistaa tutkimus: *Om bibliografiska systemer och biblioteksmetoder* (Helsingissä 1861), jota ulkomaillakin on hyväksi kiitetty. Eikä hänen vaikutuksensa koulu-opettajana myöskään jäänyt näkyviä jälkiä jättämättä; siten syntyi kaksi oivallista lukemistoa, *Poetisk läsebok för Finlands ungdom* (Helsingissä 1864, Turussa 1870) ja *Läsebok på prosa för Finlands ungdom* (Helsingissä 1866, Turussa 1870), kumpikin sisältävä hyvällä taidolla valituita otteita ja näytteitä Suomen ruotsinkielisestä kirjallisuudesta. Joulukuusta 1863–Tammikuuhun 1865 toimitetussa *Literär Tidskrift* aikakauskirjassa oli C. päätoimittajana, ja hän on sen ohessa sanomalehdissä ja aikakauskirjoissa julaissut useampia kirjoituksia, joista valituita painettiin uudestaan kokoelmaan *Studier och Skizzer. Första samlingen* (Helsingissä 1865).

Näitä teoksia paljon tärkeämpänä on kuitenkin hänen työskentelemisensä suomalaisen kansanrunouden alalla. Ikään kuin koetteeksi hän 1850-luvulla runomitalla käänsi ruotsiksi Kalevalan runot XX—XXV, joissa Ilmarisen Pohjolassa vietetyt häät kuvaillaan (pain. Suomikirjan vuosikertaan 1856), ja työhön täten totuttuaan hän ryhtyi koko Kalevalan ruotsintamiseen uuden laitoksen mukaan. Tässä yrityksessä häneltä ei tosin puuttunut taitavia edelläkävijöitä; Castrén oli ruotsintanut koko Kalevalan (ensimmäisen painoksen mukaan) ja Borg oli kääntänyt ruotsiksi runot Lemminkäisestä ja Kullervosta, vaan tarkkaa runollista kykyä, hienoa aistia ja monen vuoden työtä kuitenkin tarvittiin tämän työn suorittamiseen, joka suuressa määrin oli tekevä Kalevalan tunnetuksi ulkomailla. Hyvin tämä vaikea tehtävä Collan'ille onnistui ja vuosina 1864 ja 1868 se julaistiin Helsingissä. — C. oli myös niiden joukossa, jotka viimeisillä vuosikymmenillä suurella innolla ovat keräilleet kokoon Suomen kansan runoaarteita. Suomalaisen kirjallisuuden seuran antamalla apurahalla hän 1854 kävi Savossa ja Karjalassa kansanrunoja ja nuotteja kokoilemassa, ja toimitti ensimmäisen ja kolmannen vihon teoksesta *Valituita Suomalaisia kansanlauluja* (Helsingissä 1854—55). Kansanlauluumme hyvin tutustuneena C. osaksi sen mukaan muodosti omankin tavattoman säveltäjätaitonsa. Muutamille Runeberg'in, Topelius'en ja Oksasen tekemille lauluille, (joista mainittakoon Fåfäng önskan, Neljä Vänrikki Stoolin tarinaa, Wasamarsch, Savolaisen laulu y. m.) sekä joskus saksalaisillekin runoille hän loi nuotteja, jotka kauneutensa kautta ovat kodistuneet jokaiseen suomalaiseen kotiin, missä vaan laulua harrastetaan. Ne ovat julaistut useammissa vihoissa Helsingissä 1847—68; viimeinen vihko painettiin 1871 tekijän kuoltua.

„Collan ei ollut tiedemies, eikä yrittänytkään semmoiseksi“, sanoo hänestä Ahlqvist 1871 Kielettäressä painetuissa muistosanoissa. „Hänellä oli runollinen henki ja kaunokirjallisuuteen taipuva mieli, ja ennen kaikkia oli hän säveLniekka. Viimeksi mainittuna julkaisi hän koko joukon itsetekemiänsä laulantoja. Näistä soipi meille semmoinen yksinkertaisuus, lämpimyys ja surunsekainen mielenhurmehtiminen, jotka paremmin kuin mikään muu todistavat hänet täysieräiseksi Pohjois-Savon lapseksi. Ulkonaisten olojen pakko saattoi hänet toimiin, joissa vaan maallisemmat luonteet kuin hänen löytävät täyden tyydytyksensä. Mieluullisesti ja näköjään kevyesti kantoi hän kuitenkin velvollisuuden kuormaa. Vaan monta kertaa lienee hänen, kun runotar taikka sävelsointujen hengetär kuiskutellen kutsuivat häntä pariinsa ja iloihinsa, täytynyt kääntää silmänsä pois heistä“.

C. oli v. 1866 nainut **Maria Margareeta Pacius'en**, joka syntyi Helsingissä Toukok. 16 p. 1845 professori Fredrik Pacius'en ja Nina Lucia Martin'in avioliitosta. Maria Collan on sekä laulajattarena että lauluopettajana voittanut suuren maineen; varsinkin hän mitä viehättävimmällä ja hartaimmalla tavalla laulaa pienempiä laulantoja. V.

Collanius, Abraham, ks. **Kollanius.**

Corander, Aksel Gabriel, syntyi Mikkelin pitäjässä $18^{23}/_{3}27$. Isä, **Kaarle Fredrik C.**, oli nimismies, äiti nimeltään **Loviisa Charlotta Nass**, saksalaista sukuperää. A. C. tuli v. 1845 Porvoon kymnaasista yliopistoon ja vihittiin maisteriksi 1850. Hän oli nyt opettajana vuoroin Helsingin alasekä yläalkeiskoulussa, jossa jälkimmäisessä v. 1851 vakinaisesti sai 3:n kollegan viran. Seuraavana vuonna muutti hän kuitenkin jo toiseksi matematiikin lehtoriksi Wiipurin kymnaasiin, siirtyi sitten v. 1857 Wiipurin yläalkeiskouluun matematiikin ja luotuistieteen kollegaksi, tuli v. 1859 konrehtoriksi, v. 1862 jumaluusopin lehtoriksi, ja sai v. 1874, koska Wiipurin alkeisopisto lyseoksi järjestettiin, eläkerahan. Hän oli v. 1852 nainut **Sofia Calonius'en**. Kohta ylioppilaaksi päästyänsä painatti jo A. C. historiallisen *Kertoelman Suur'-Savosta,* ensimmäisen pitäjänkertomuksen Suomen kielellä. Myöhemminkin osoitti hän yhä hartauttansa suomalaiseen kirjallisuuteen. V. 1861 ilmaantui oppikirja *Finsk Sattslära* (uusi lisätty painos 1865), joka sisältää paljon hyviä lisiä Suomen lauseoppiin. Myös toimitti hän monta vuotta Wiipurin suomalaista sanomalehteä. Niin ikään oli hän kauan aikaa, v. 1857—75, Wiipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran sihteerinä. Virkaeron saatuaan vietti hän aikansa enimmin maanviljelys- ja kunnallistoimissa. Hän kuoli $18^{29}/_{6}77$. J. K.

Costiander, Malakias, syntyi $18^{11}/_{12}15$ Kostulan kylässä Hämeenkyrössä. Isä, **Juhana Paasto**, oli lautamies, äidin nimi **Anni**. Senaikuinen kirkkoherra huomasi pojan hyvät luonnonlahjat ja toimitti hänet Porin kouluun, josta M. C. Turun kymnaasin kautta tuli yliopistoon keväällä 1839. Hän aikoi lukea papiksi, mutta siitä tuumasta täytyi hänen kohta luopua, senvuoksi kun hän sai syöjän nenäänsä. Hän otti siis syksyllä 1839 koulumestarin viran Nurmijärvellä, jossa pysyi kuolemaansa saakka. Opettajana ei hän ollut erittäin taitava eikä toimellinen, mutta sen sijaan merkillinen kirjallisista harrastuksistaan. Kymnaasissa jo oli hän kansantarun perustuksella sepittänyt pienen epillisen, kuusimittaan puetun runoelman „Jaako Kyröskosken Poltissa kerran", joka painettiin 1845 ja on kuvauksissaan varsin vilkas ja onnistunut, vaikka aineeltaan vähäpätöinen. Myöhemminkin osoitti hän rakkauttaan epilliseen runoeluun Runeberg'in *Hirvenpyytäjäin* suomentamisella (pain. Suomi-kirjaan 1855). Samoin alkoi hän suomentaa Eneidaa, josta ensimmäinen runo painettiin Suomi-kirjaan 1858. Nämät käännökset todistavat myös runollista kykyä, vaikka jyrkimmästi laajuudelle perustettu mitta tekee niiden nauttimisen mahdottomaksi. Myöhempinä aikoina käänsi hän paljon pieniä hengellisiä lastenkirjoja. Kirjallisuuteemme on hän viimein vielä vaikuttanut sillä, että oli A. Kiven ensimmäinen opettaja ja myöhemmin jokapäiväisenä seurakumppalina lukukausien väliaikoina, jolloin hänen runollinen harrastuksensa epäilemättä viritti mainitun runoilijan intoa. Kuolemansa kohtasi hän Marrask. 1 p. 1870. Vietyään jonkun rahasumman Tuusulaan, tahtoi hän Järvenpäästä mennä junaan, mutta, kun ei hän siihen päässyt, läksi hän jalkaisin pitkin rataa kävelemään. Seuraavana aamuna löydettiin hän, toinen käsivarsi radan poikki ojennettuna, muserrettuna. Suuri syy on luulla, että hän murhattiin, vaikk'ei asiasta tullut selkoa. Naimisissa hän oli **Edla Agaata Ikalin'in** kanssa. J. K.

Costiander-suku. Suvun kantaisä oli nimeltä Sergius Leontii ja mainitaan olleen Puolalainen, joka korkean herran palvelijana oli joutunut Venäjän vankeuteen, mutta ison-vihan aikana tuli pakolaisena Suo-

---

Sergius Leontii.
Nain.: ?.

- Kustaa Costiander. Nain.: Helena Kristiina Weckman.
  - Margareeta, synt. Pälkäneellä 1744, naitu maamittarille ja nimismiehelle Matti Spoof'ille Paltamossa (sitten Lempäälässä).
  - Matti, Paltamon nimismies. Nain.: Margareeta Sofia Spoof.
    - Juhana Kustaa, synt. 1787, † 1833, Kuusamon kirkkoherra.
  - Kustaa, synt. 1752, † 1816, maamittari Iisalmella. Nain.: Margareeta Cajanus.
    - Maria Kristiina, † 1855, naitu Jaakkiman provastille Juh. Henrik Mechelin'ille.
    - Kustaa Julius, tuomari, † 1832. Nain.: Amanda Sagulin.
      - Kustaa Robert, eversti.
      - Torsten, eversti.
  - Henrik, synt. 1754, † 17[illegible]0, Paltamon nimismies. Nain.: Katariina Cajanus.
    - Susanna, synt. 1777, † 1830, naitu orpanalleen Hyrynsalmen koulumestarille Matti Henrik Matinpoika Spoof'ille.
  - Anna Helena, naitu maamittari Danielson'ille.

meen. Perhetaru kertoo, että Sergius, joka oli rakastunut muutamaan ylhäiseen naiseen, lähti morsiamensa kanssa yötisellä jäällä Kostian virran yli Pälkäneellä ja sillä lailla pelastui, koska Venäläiset eivät uskaltaneet ajaa häntä takaa ja jää kohta sen jälkeen meni auki. Tämä ihmeellinen pelastus oli muka tapahtunut eräänä perjantaina, jota päivää Sergius sitten kuolemaansa asti oli paastoomisella pyhänä pitänyt. Pelastuspaikasta otettiin nimi Costiander. Tämän kertomuksen johdosta käypi arvaaminen, että tapaus on asetettava vähäistä ennen Pälkäneen tappelua, kenties perjantaina Lokak. 2 p. (vanh. luk.) 1713. Pako täytyi sitten jatkaa Pohjanmaalle ja Kajaanin tienoille, missä lähimmät jälkeläiset tavataan. Suvun haaraantuminen näkyy edellisellä sivulla olevasta sukutaulusta. Suvun merkillisin jäsen on ollut: Kustaa Julius Costiander, synt. $^{12}/_4$ 1793, filos. maisteri v. 1815, palveli Turun hovioikeudessa ja tuli v. 1831 Lapveden kihlakunnan tuomariksi, mutta kuoli ennen sinne siirtymistään $^{6}/_1$ 1832. Hän oli tunnettu taitavaksi lakimieheksi ja istui oikeutta eri määräyksen mukaan kuuluisassa tutkimuksessa Nurmijärven rosvoista v. 1823. Y. K.

Creutz, aatelissuku, Suomen ritarihuoneen ensimmäinen kreivillinen suku, lienee suomalaista syntyperää, vaikka nimi, jota vasta 17:nnen vuosisadan alulla ruvettiin käyttämään, on saksankielinen (suomeksi: risti). Juttu eräästä saksalaisesta ristiritarista Fredrik Barbarossa'n ajoilta, joka ensin oli ottanut nimen „Kreutz", ja jonka jälkeläisiä muka olisi tännekin levinnyt, on arvattavasti myöhemmin sepitetty. Suvun kantaisäksi mainitaan tavallisesti eräs Lauri Markonpoika Sarvilahden herra Pernajassa v. 1450 paikoilla. Hänen poikansa oli nimeltä Knuutti Laurinpoika, sen poika taas Matti Knuutinpoika, ja tämän poika Martti Matinpoika, kaikki Sarvilahdelta. Viimemainittu, joka oli päällikkönä laivastossa Suomessa v. 1561, sai v. 1569 aatelisarvonsa uudistetuksi ja kilpeensä hopeaisen Andreaan-ristin neljän kuus-kärkisen tähden väliin siniselle alustalle. Hänen poikansa oli tuo Sigismundon puolueesen kuuluva Lauri Martinpoika, Wiipurin linnanvouti, jonka Kaarlo herttua v. 1599 Syysk. 30 p. mestautti Wiipurin edustalla. Laurin poika, Ernesti Creutz, († 1635), joka nai erään saksalaisen aatelisneiden Liivinmaalta, oli ensimmäinen, joka käytti sukunimeä. Hänen molemmat poikansa, Lauritsa Creutz ja Ernesti Juhana Creutz, korotettiin v. 1654 vapaherraiseen säätyyn. Lauritsa Creutz'in pojat, Lauritsa, Juhana ja Kaarlo Kustaa, mainitaan kaikki kolme Suomen historiassa. Juhana, joka oli maamarsalkkana 1713 vuoden valtiopäivillä, tehtiin v. 1719 kreiviksi. Tämän pojanpoika oli runoilija Kustaa Filip Creutz († 1785). Runoilijan veljenpojan poika oli tilanhaltija Kaarlo Kustaa Creutz, joka kirjoitutti sukunsa Suomen ritarihuoneesen kreivilliseksi suvuksi N:o 1. Hänen poikansa on Kaarlo Maunu Creutz, historiantutkija, nykyänsä kuvernööri Turun ja Porin läänissä. * Y. K.

Creutz, Lauritsa vanhempi, valtaneuvos, amiraali, oli syntynyt v. 1615. Vanhemmat olivat: Ernesti Laurinpoika Creutz ja hänen puolisonsa Katariina Hess von Wichdorf Liivinmaalta. Lauritsa Creutz aloitti virkauransa vuori-kolleegissa ja sai jo v. 1638 toimekseen tarkastaa Suomenmaan malmivuoria. V. 1649 hän tuli Turun ja Porin läänin maaherraksi ja korotettiin v. 1654, Kesäk. 5 p. eli päivää ennen kuin Kristiina kuningatar luopui kruunusta, vapaherraiseen säätyyn veljensä kanssa, saaden vapaherrakunnakseen Kasaritsan Liivinmaalla. Häntä käytettiin monenlaisissa virkatoimissa; muun

---

* *Lauri Martinpoika,*
mestattu Wiipurissa 1599.

Ernesti Laurinpoika, maaherra Pohjanmailla, † 1635.

Lauritsa Creutz, Turun maaherra, valtaneuvos, vapaherra 1654, amiraali, † 1676.
(Kasaritsan vapaherrat:)

Lauritsa, Turun maaherra, † 1698. (Vapaherrainen haara.)

Juhana, maamarsalkka 1713, Turun presidentti ja kreivi 1719, † 1726.
(Kreivit Creutz:)

Kustaa, Pohjanmaan maaherra, † 1746.

Kaarlo, majuri, 1740.

Juhana Kaarlo, † 1788.

Kaarlo Fredrik, † 1814.

Kaarlo Kustaa, Suomen ensim. kreivi, † 1851.

Kaarlo Maunu, Turun kuvernööri.

Lauritsa Juhana, Ruotsissa, † 1843.

Jaakko Ernesti, † 1778.

Kustaa Filip, kanslian presidentti, runoilija, † 1785.

Svante, † 1762.

Jälkeläisiä Ruotsissa.

Kaarlo Kustaa, kenraali, † 1728.

Ernesti Juhana Creutz, maaherra, valtaneuvos, vapaherra 1654, Turun presidentti, † 1684.

Ernesti Juhana, valtaneuvos, kreivi 1731, Turun akat. kansleri. † 1742.

muassa hän v. 1658, kun Trondhiem'in lääni hetkeksi oli joutunut Ruotsin vallan alle, oli siellä hallituksen asiamiehenä. V. 1660 hän tehtiin valta- ja kamari-neuvokseksi. Jäntevä, luopumaton ahkeruus ja ankara rehellisyys teki hänestä erinomaisen kelvollisen virkamiehen. Sen vuoksi, kun sodan syttyessä Tanskaa vastaan Ruotsin laivasto havaittiin olevan kurjimmassa rappiotilassa, pantiin Creutz amiraali-virastoon ja saikin pian laivaston merikuntoiseksi. V. 1675 hän nyt tehtiin yliamiraaliksi; mutta ruotsalaiset ala-amiraalit eivät näy hyväksyneen, että olivat joutuneet suomalaisen miehen alle, joka pait sitä ei milloinkaan ollut meriasioissa palvellut. Toukok. 26 p. 1676 Creutz kuitenkin sai Bornholman kohdalla voiton Tanskan ja Hollannin yhdistyneiltä laivastoilta, vaikka alapäällikköjen kina esti häntä voittoansa täydentämästä. Mutta Kesäk. 1 p., jolloin taas kohdattiin vihollisten laivastot Ölannin itäpuolella, kävi onnettomammin. Kun vihollinen polttoalus lähestyi Ruotsin amiraali-laivaa, Isoa Kruunua, avattiin tässä alimmaiset tykkiportit ampumista varten, mutta samassa laiva täysissä purjeissa teki äkillisen käänteen ja kallistui kyljelle, niin että vesi syöksyi tykkiporteista sisään. Laivan kallistuessa lyhty kruutikamarissa särkyi ja koko laitos räjähti ilmaan. Näin hukkui 800 miestä ja niiden joukossa myöskin Lauritsa Creutz. Hänestä sanottiin, että hän luonteeltansa oli „itsepintainen niinkuin Suomalaiset tavallisesti“. Aikansa taikauskosta hän ei suinkaan ollut vapaa; sillä esimiehenä noituuden tutkimisessa Taalain maakunnassa v. 1669 hän on tuominnut 23 henkeä kuolemaan, vaikka jo silloin järkeviä ääniä nousi tätä hurjaa vainoa vastaan. — Lauritsa Creutz oli v. 1639 nainut kenraali Jaakko Mac-Dougall'in eli Duwall'in tyttären Elsan. Hänen kolme poikaansa mainitaan tässä alempana.

Y. K.

Creutz, Lauritsa nuorempi, virkamies, edellisen poika, syntynyt Sarvilahdella Maalisk. 31 p. 1646. Saatuansa alkeisopetuksensa Turussa ja Upsalassa, hän jo kolmentoista ijällä tuli vuorikolleegiin ja matkusti vv. 1662—68 enimmissä Europan maissa, vuoritiedettä oppimassa. Matkoilla vielä ollessaan hän v. 1666 tehtiin assessoriksi vuorikolleegiin, jossa vihdoin v. 1680 nousi varapresidentiksi. Tällä välin häntä oli käytetty v. 1669 lähettiläänä Puolaan ja v. 1675 maaherrana Länsipohjassa. V. 1683 hän pantiin maaherraksi Turun lääniin, jossa hän vaikutti kuolemaansa saakka. Kuoli Tukholmassa valtiopäiväin aikana Helmik. 7 p. 1698 ja haudattiin Turun tuomiokirkkoon. Hän on niin kuin isänsäkin nimenomaan harrastanut Suomenmaan vuoriviljelystä, oli v. 1675 jäsenenä sitä varten asetetussa tutkijakunnassa ja on itse perustanut Teijon rautaruukin v. 1686 ja Kauttuan rautaruukin v. 1689. — Oli kahdesti nainut: ensimmäinen puoliso Ebba Maria Fleming Lajusten suvusta, toinen Hedvig Eleonora Stenbock. Y. K.

Creutz, Juhana, valtiomies, edellisen veli, oli syntynyt Turussa Huhtik. 7 p. 1651. Käytyänsä oppia Turun yliopistossa, hän matkusteli ulkomailla, otti v. 1671 palvelusta Englannin laivastossa ja oli osallisna kolmessa meritappelussa Hollantilaisia vastaan sekä nousi kapteenin arvoon. V. 1674 kotiin tultuansa hän ensin palveli laivastossa ja tuli v. 1676 everstiluutnantiksi Suomen maarakuunoissa, joiden kanssa oli osallisna Henrik Horn'in onnettomassa Preussin retkessä. Rauhanteon jälkeen hän lainoppinsa tähden määrättiin v. 1680 Karjalan laamanniksi ja toimitti sen ohessa vv. 1687—89 maaherran virkaa Wiipurin läänissä. V. 1703 hän tehtiin ensin vara-maaherraksi, sitten varsinaiseksi maaherraksi Hämeen-Uudenmaan lääniin. Tuo pitkällinen ja lopulta niin onneton pohjoismaiden sota oli nyt alkanut ja Suomen maaherrain virka-asema tuli päivä päivältä tukalammaksi, kansan varattomuuden karttuessa ja sodan vaatiessa yhä suurempia uhrauksia. Vihdoin keväällä 1713 Suomenmaan koko eteläinen osa joutui vihollisten valtaan. Toukokuussa tsaari laivastoinensa tuli Helsingin edustalle, ja kun ei voitu hänen maalle-menoansa estää, päätettiin sotaneuvottelussa, missä kenraalimajuri Kaarlo Armfelt, maaherra Creutz ja pormestari Tammelin asiasta keskustelivat, polttaa poroksi koko kaupunki ynnä siihen kootut sotavarat. Kesällä sitten Suomen armeija peräytyi Hämeeseen, josta vihdoin Pälkäneen tappelun perästä syksyllä vetäytyi Pohjanmaalle. Creutz, jonka lääni nyt oli kadotettu, lähti Ruotsin puolelle ja ryhtyi siellä niihin valtiopuuhiin, joita ajan seikat näyttivät vaativan. Kaarlo kuningas oli yhä Turkinmaalla; mutta kotona oleva hallitus, jota jo silloin etupäässä Suomalainen Arvid Horn johti, päätti kutsua valtakunnan säädyt kokoon, kuninkaalta lupaa kysymättä. Jouluk. 14 p. 1713 alkoivat valtiopäivät; Juhana Creutz tuli maamarsalkaksi; useat muutkin Suomalaiset (esim. Leijonmark ja Fredenstierna) tavataan johtajain joukossa. Mielten kuohu oli niin ankara, että valtaneuvoskunta vihdoin katsoi tarpeelliseksi kutsua eteensä maamarsalkan ja kiihkeimmät valtiopäivämiehet nuhdeltaviksi. Valtiopäivät hajosivat, saamatta toimeen mitään parannusta hallitusmuotoon. Mutta Kaarlo XII:n kuoltua, kun hallitus tuli säätyjen valtaan, tehtiin Juhana Creutz v. 1719 valtaneuvokseksi ja korotettiin samana vuonna Jouluk. 31 p. kreivilliseen arvoon, ollen niinmuodoin nykyisen kreivillisen suvun kantaisä. Sitä ennen hän oli määrätty presidentiksi Turun

hovioikeuteen, mutta saattoi vasta rauhanteon perästä v. 1721 siirtyä Suomeen. Hän kuoli Turussa Syysk. 16 p. 1726, ja on jättänyt sen maineen, että oli „aimo Suomalainen“. Oli kahdesti nainut: ensimmäinen puoliso v. 1677 Anna Johanna Sparre, jonka isä, vapaherra Eerik Sparre, oli presidenttinä Turun hovioikeudessa ja äiti oli Liperin Fleming'ejä; toinen puoliso oli Gertrud Sofia von Treiden Liivinmaalta. Kreivi Creutz'in seitsemän lasta olivat kaikki edellisestä naimisesta. Y. K.

Creutz, Kaarlo Kustaa, kenraali, edellisten veli, syntyi v. 1660 Sörmlannissa Ruotsissa, mutta on sukuperänsä puolesta Suomalaiseksi luettava. Ratsumestarina henki-rykmentissä hän seurasi Kaarlo XII:tta retkelle Puolaan ja saavutti maineen erinomaisesta urhollisuudesta, varsinkin Thorn'in piirityksessä v. 1703 ja Litvanmaalla Venäläisiä vastaan taistellessa v. 1706. Tuli viimemainittuna vuonna kenraalimajuriksi. Hänen sotainen uransa katkaistiin Perevolotsna'n luona v. 1709, jolloin hän vietiin vankina Moskovaan. Siellä hän pyhitti elämänsä kanssavankiensa hengelliseen hoitoon, ollen kirjevaihdossa tunnettujen saksalaisten pietistain Spener'in ja Francke'n kanssa. Päästyänsä vankeudestaan kotimaalle, hän v. 1720 nimitettiin kenraaliluutnantiksi ja v. 1722 kenraaliksi. Kuoli Maalisk. 12 p. 1728. — Hänellä oli puolisona Sofia Kristiina Natt och Dag. Y. K.

Creutz, Kaarlo Maunu, kreivi, historiantutkija, on suomalaisen kreivillisen sukuhaaran nykyinen päämies, syntynyt Malmgord'in kartanossa Pernajassa Syysk. 10 ja 11 pp. välillä 1821. Vanhemmat olivat: tilanhaltija, kreivi Kaarlo Kustaa Creutz, ja tämän ensimmäinen rouva, vapaherratar Agneta Loviisa Fredriika Ulfsparre af Broxvik, syntyisin Espoosta. Kreivi Kaarlo Maunu Creutz tuli ylioppilaaksi Helsingissä v. 1838, teki sen perästä useita ulkomaisia matkoja, tuli filos. maisteriksi v. 1847, lisensiaatiksi sam. v. ja filos. tohtoriksi v. 1850. Vv. 1848—50 hän oleskeli Ruotsissa historiantutkimusta varten ja harjoitti sen ohessa maanviljelys-oppia professori Nathorst'in johdon alla. Perittyänsä isän kuoleman jälkeen v. 1851 Malmgord'in kartanon, hän eli siellä tilanhaltijana, kunnes 1863—64 vuosien valtiopäiväin perästä hän määrättiin kuvernöörin-virkaa tekemään Turun ja Porin läänissä. V. 1865 hän nimitettiin keisarilliseksi kamariherraksi ja vuodesta 1866 hän on kuvernöörinä Turun ja Porin läänissä. V. 1850 hän on nainut Hortensia Eugenia Morsing'in, ruukinpatruunan tyttären Tukholmasta. — Kreivi Creutz on julkaissut kaksi historiallista teosta: toinen *Anjala-förbundet* salanimellä Maunu Malmanen ilmestyi Tukholmassa v. 1848 ja on ensimmäinen tutkimuskoe Anjalan liiton historiassa; toinen *De initiis monasterii Vallis Gratiæ* (Naantalin luostarin synnystä) ilmestyi akatemiallisena väitöskirjana tohtorinarvoa varten v. 1850 ja on myöskin ruotsiksi painettu Suomi-kirjassa 1849 (Hels. 1850). — Hänen yhteiskunnallisista toimistaan on mainittava, että hän v. 1861 oli jäsenenä raha-asiain komiteassa, v. 1862 aateliston edusmiehenä Tammikuun valiokunnassa, ja vv. 1863—64 sekä 1867 valtiopäivämiehenä, useiden valiokuntain esimiehenä sekä useat kerrat maamarsalkan sijassa aatelissäädyn puheenjohtajana. Vv. 1866—67 ja 1870—71 hän on ollut Suomen Talousseuran esimiehenä, ja alusta asti eli vuodesta 1865 esimiehenä Turun muinaismuistojen hoitokunnassa; myöskin Käyrän kasvatuslaitoksen johtokunnan esimiehenä sen perustamisesta saakka. Jäsen useissa seuroissa. V. 1875 kreivi Creutz kutsuttiin Suomen Historiallisen Seuran jäseneksi.

Creutz, Kustaa Filip, valtiomies, ruotsinkielinen runoilija, oli kreivi Juhana Creutz'in pojanpoika ja syntyi Suomenmaassa Toukok. v. 1731. Hänen vanhempansa olivat: kapteeni Hämeen-Uudenmaan rakuunoissa Kaarlo Creutz ja tämän puoliso, vapaherratar Barbro Helena Wrede. Kustaa Filip Creutz oli perheen nuorin lapsi ja kadotti jo yhdeksänvuotiaana isänsä, jonka perästä setä, sotaneuvos Svante Creutz, ja eno, tuo tunnettu Hattu, Henrik Wrede, kustansivat hänen kasvatustansa. Hän lähetettiin Turun yliopistoon ja saavutti siellä muun muassa niin perinpohjaisen taidon klassillisissa kielissä, että hän vielä vanhalla ijällään saattoi kirjoittaa kreikankielistä puhetta. V. 1751 hän sisäänkirjoitettiin kuninkaalliseen kansliaan ja asetettiin sen ohessa v. 1756 valtiosäätyjen kehoituksesta kavaljeriksi kuninkaan nuorimman pojan, Fredrik herttuan, luo. V. 1763 hän pantiin Ruotsin valtakunnan lähettilääksi Espanjaan, siirrettiin sieltä v. 1766 ministeriksi Franskan hoviin ja pysyi tässä virassa vuoteen 1783 saakka, jolloin kutsuttiin kotia ja nimitettiin kanslian-presidentiksi, mutta kuoli naimatonna kaksi vuotta myöhemmin, Lokak. 30 p. 1785, Tivoli nimisessä huvilassaan lähellä Tukholmaa. — Kreivi Creutz'in runoilija-aika on oikeastaan ne kaksitoista vuotta, jolloin hän oleskeli Tukholmassa, viljellen tuon yht'ikäisen virkakumppalinsa ja hengenheimolaisensa, kreivi Kustaa Fredrik Gyllenborg'in, ystävyyttä ja runoilijattaren rouva Nordenflycht'in seuraa. Hänen etevin runoelmansa on arkadialainen idylli *Atis och Camilla*, täynnänsä puhtainta tunteellisuutta ja suloista luonnonkuvausta. Lähinnä ansaitsee mainitsemista muutamat pienemmät runoelmat, niinkuin „Sommarqväde“ (kesälaulu), „Elegie“ ja „Daphne“. Kaikissa on kieli ja runomitta kauniinta, mitä ruotsiksi

siihen asti oli kirjoitettu. — Espanjaan lähtiessään Creutz jonkun aikaa viipyi Franskassa ja tutustui jo silloin useiden aikakauden johtavien henkien kanssa, kävi Voltaire'n luona Ferney'ssä ja aloitti kirjevaihtoa Franskan akatemian sihteerin Marmontel'in kanssa. Palattuansa Espanjasta, jonka kirjallisuuteen hän tällä välin ehti tutustua, hän 17 vuoden kuluessa sai täydellisesti perehtyä Franskan sivistyneimpiin seuroihin, joissa ihasteltiin hänen teeskentelemätöntä neroansa, hänen rikasta kuvitustaan ja hänen tietojensa moninaisuutta. Hän puhui franskaa niinkuin Franskalainen, tunsi melkein kaikki Europan kielet ja harrasti kaikkia tieteitä ja taiteita. Se kunnioitus, jota hän nautti, oli tietysti valtiotoimillekin eduksi. V. 1783, Huhtik. 3 p., hän Ruotsin puolesta allekirjoitti ystävyyden- ja kauppaliiton Pohjois-Amerikan kanssa, jonka edusmies, kuuluisa Franklin, silloin oli Pariisissa. Kuukautta myöhemmin tehtiin sopimus Franskan ja Ruotsin välillä, jonka mukaan edellisen tuli maksaa jälkimmäiselle vuotuista apurahaa $1^1/_2$ milj. livreä. Kohta sen jälkeen, Toukok. 17 p., hän lähti Pariisista ja tuli Kesäk. 10 p. Turkuun, johon kuningas Kustaa III samana päivänä oli saapunut kohdatakseen keisarinnaa Haminassa. Creutz, joka nyt oli kanslian presidentiksi nimitetty, ei kuitenkaan näy seuranneen Haminaan, vaan lienee käynyt sukulaisten luona Pernajassa ja Elimäellä. Hän sitten palasi kuninkaan kanssa Ruotsiin ja johti hallitusta Kustaa III:n ulkomaisen matkustuksen aikana (syksystä 1783 Elokuuhun 1784), saavuttaen tässä toimessa niin yleistä kiitosta, että kuningas ei ollut siitä oikein hyvillänsä. Creutz'in jalo vaatimattomuus kuitenkin pian viihdytti Kustaa kuninkaan arkuutta, ja väli oli sitten häiritsemättömän ystävyyden. Merkillistä on, että kun v. 1783 kanslerinvirat Upsalan ja Turun yliopistoissa olivat tulleet avoimiksi, ruotsalainen mies, Kaarlo Sparre, pantiin Turun akatemian kansleriksi, mutta Creutz tuli Upsalan varakansleriksi perintöprinssin alaikäisyyden ajaksi. Oikeastaan Creutz olikin luonteeltansa kosmopolita, joka tuskin oli mihinkään kansallisuuteen kiintyneenä, saati suomalaiseen synnyinmaahansa. Selitykseksi siihen, miks'ei ihmiset joukottain siirry pois semmoisiin maihin, joita luonto on rikkaimmilla antimillaan varustanut, hän kerran lausui Marmontel'ille: „Ihmiset ovat kasveja, jotka juurtuvat siihen, missä ovat syntyneet". Itse puolestaan hän oli juurtunut ainoastaan runouden maailmaan, ja pelkän historiallisen sattumuksen kautta hän on saanut etevän sijansa juuri Ruotsin kielen kirjallishistoriassa. Y. K.

Creutz, Ernesti Juhana vanhempi, presidentti, oli vanhemman Lauritsa Creutz'in veli, syntynyt v. 1619. Tuli v. 1652 Hämeen-Uudenmaan läänin maaherraksi, siirrettiin v. 1666 Turun ja Porin lääniin ja seuraavana vuonna Westmanlantiin. V. 1674 hän tuli valtaneuvokseksi ja Turun hovioikeuden presidentiksi. V. 1654 hän oli veljensä kanssa korotettu vapaherraiseen arvoon. Kuoli Turussa Helmik. 24 p. 1684. — Hän oli tarkka järjestyksen mies ja monitietoinen, niinkuin velikin, mutta ankaruutensa ja karkeutensa vuoksi ei myöskään oikein hyvin suosittu. Hänen kolme puolisoansa olivat: v. 1646 Anna Silfversparre; v. 1668 Kristiina Posse; ja v. 1673 Maria Silfverhjelm.

Creutz, Ernesti Juhana nuorempi, valtaneuvos, edellisen poika, syntynyt Turussa Helmik. 12 p. 1675. Oli nuorempana leskikuningattaren Hedvig Eleonoran hovijunkkarina, tuli v. 1718 Itägötinmaan laamanniksi ja v. 1721 maaherraksi samaan maakuntaan. V. 1727 hän asetettiin valtaneuvoskuntaan ja tehtiin v. 1731 kreiviksi. V. 1735 hän myöskin valittiin Turun yliopiston kansleriksi. Kun Arvid Horn'in hallitus kukistui ja Hatut pääsivät valtaan, otti Creutz v. 1739 eron valtaneuvoskunnasta ja samana vuonna myöskin kanslerinvirasta. Hän kuoli lapsetonna Sörmlannissa Huhtik. 3 p. 1742. Kiitetään taitavaksi ja rehelliseksi virkamieheksi sekä lämpimäksi ihmisystäväksi. — Oli v. 1711 nainut Ebba Margareeta Banér'in.

Cronhiort, Abraham, sotapäällikkö, syntyi Uudenvuodenpäivänä 1634 Kokenoisten linnassa Liivinmaalla. Isä, Abraham Laurinpoika, joka myöhemmin aateloittiin, oli Ölannista kotoisin ja nousi viimein everstin arvoon. Jo 14-vuotiaana tuli Abraham C. sotapalvelukseen, oli vv. 1668—75 päällikkönä Würtemberg'in herttuan luona, tuli viimemainittuna vuonna rakuuna-everstiksi Ruotsissa ja asetettiin v. 1696 maaherraksi Hämeen-Uudenmaan lääniin, jonka ohessa hän silloin myöskin korotettiin vapaherraksi. Maaherrana häntä syytetään tylyydestä ja oman voiton pyynnöstä. Seuraava tapaus paraiten kuvailee hänen luonnettansa ja ajan oloja. Kun Venäjän sota syttyi syksyllä v. 1700 ja Suomen kaikki sotaväki jo oli siirretty Viroon ja Liiviin, otti Cronhiort ehdotellakseen, että Suomen ruodut ja rustholllit käskettäisiin asettamaan ylimääräistä kaksinnusväkeä oman maan puolustusta varten. Hallitus Tukholmassa ei katsonut kohtuulliseksi näin ylellisesti rasittaa Suomalaisia, jotka aivan äskettäin olivat, niinkuin muut Ruotsin asukkaat, enentäneet ruotuväkensä kolmannella osalla. Mutta Cronhiort pani omalla uhallansa asian toimeen, ja hallitus nyt vahvisti mitä oli tehty, antaen hänelle itselleen komennon tämän uuden armeijan yli, joka marssitettiin Inkerinmaalle. Häntä kehutaan urholliseksi mieheksi, mutta päällikkötoimi ei hänelle onnistunut. Hän ei

voinut estää Inkerinmaan valloitusta, erotettiin kesällä 1703 komennosta ja kuoli seitsemänviikkoisen taudin perästä Helsingissä Marrask. 12 p. 1703. Oli nainut Kalmar'in piispan, Henning Skytte'n, tyttären. Y. K.

Cronstedt, Juhana Aadam, kreivi, kenraaliluutnantti, syntyi Tukholmassa Jouluk. 12 p. 1749. Hänen vanhempansa olivat kamarikolleegin presidentti. kreivi Kaarle Juhana Cronstedt ja tämän vaimo Eeva Margareeta Lagerberg. Cronstedt'in suku lukee alkunsa muutamasta Tukholmaan asettuneesta saksalaisesta kauppiaasta Antti Olderman'ista, jonka lesken sittemmin nai kreivi Oxenstjerna'n maatilojen inspehtori, Martti Gavelius. Samoin kuin moni muukin suuraatelin inspehtoreista tähän aikaan aateloittiin Gaveliuskin (1686) ja otti nimen Cronstedt. Itse kun oli lapseton, hän otti lapsipuolensa, yllämainitun A. Olderman'in neljä poikaa omikseen, ett'ei uusi suku hänen kanssaan kuolisi. Toisesta on järjestyksessään lähtenyt Cronstedt'in kreivillinen suku, jonka vesoja, kuten äsken mainittiin, Juhana Aadam oli. Neljäntoista vuotisena astui C. sotapalvelukseen, tuli 1779 kapteeniksi leskikuningattaren henki-rykmenttiin, joka oli Wiaporiin sijoitettu, ja otti kapteenina osaa 1788—90 vuosien sotaan. Sodan loputtua palasi C. rykmenttineen, jonka ylipäälliköksi hän tuli 1793, Wiaporiin, missä hän asuskeli aina vuoden 1807 alkupuoleen, jolloin hän muutettiin Savon rykmentin ylipäälliköksi ja asettui Heinolaan. Täälläpä hän Helmikuun alulla 1808 sai tiedon, että sota Wenäjän kanssa taaskin oli käsillä sekä, että Savon prikaatin viipymättä tuli kokoontua Mikkelin kankaalle. Niin alkoi tämä runon ylistämä sotaretki, jolla Cronstedt Savolaistensa etupäässä leikkasi monta kunniakasta seppelettä. Näistä kuuluisin oli Revonlahden voitto Huhtik 27 p., jossa C., ankarasti oteltua, täydellisesti hajoitti erään venäläisen joukkokunnan, vangitsi sen päällikön, kenraali Bulatoff'in, ynnä 7 upseeria ja 400 miestä, sekä anasti sitä paitsi 4 kanuunaa ja koko vihollisjoukon kuormaston. Tämän voiton tähden C. nimitettiin kenraalimajuriksi. Sittemmin seurasi C. prikaatineen pääarmeijaa ja oli kunnialla osallisena Lapuan ja Alavuuden tappeluissa (Heinäk. 14 ja Elok. 17 p.), jossa viimeksi mainitussa hän, kun tavallisuutensa mukaan Savolaisten etupäässä riensi ankarimpaan tuleen, pahasti haavoittui. Täällä saamansa vamma piti häntä useita kuukausia sairasvuoteella, ja kun hän taas (Maaliskuussa 1809) saattoi rientää armeijan luokse, oli sota jo ratkaistu. Vähän aikaa Cronstedt, joka Kaarle XIII:n kruunauksessa oli kenraaliluutnantiksi korotettu, komensi Länsipohjassa, mutta kykeni yhtä vähän kuin muutkaan ruotsalaiset päälliköt toimittamaan mitään tärkeämpää. Hän senvuoksi luopui päällikkyydestä ja nimitettiin 1810 Itägötinmaan maaherraksi. Helmikuun 21 p. 1836 hän kuoli Tukholmassa 86 vuoden ijässä. J. A. Cronstedt oli jumalaapelkääväinen, vaatimaton ja oikeamielinen mies. Soturina hän oli enemmän omiaan tottelemaan, kuin käskemään; mutta minne häntä käskettiin, sinne hän meni järkähtämättömällä, tyynellä uljuudella, milloinkaan horjumatta. Ankara velvollisuuden tunto oli hänen ominaisuuksiaan, ja soturinsa, opittuaan hänet lähemmin tuntemaan, mieltyivät täydelleen hänen jaloon luonteensa laatuun. Cronstedt oli vuodesta 1791 alkain naimisissa vapaherratar Beata Ottiliana Maria Stackelberg'in kanssa ja tämän kanssa hänellä oli yksi poika ja kolme tytärtä. (Porträtter till Fänrik Ståls Sägner, 2:dra häftet). K. F. I.

Cronstedt, Kaarle Olavi, vara-amiraali, Wiaporin komentaja, edellisen pikkuorpana ja Antti Olderman'in kolmannen pojan pojanpoika, syntyi Botby'n talossa Helsingin pitäjässä Lokakuun 3 p. 1756. Isä Juhana Gabriel Cronstedt oli tykistön upseerina sijoitettu Suomeen, jossa hän nai Hedvig Juliana Jägerhorn'in Spurilan sukua. Kaarle Olavi oli vanhin poika tästä avioliitosta ja sisäänkirjoitettiin jo yhdeksän vuotiaana vapaehtoiseksi prinssi Aadolf Fredrikin rykmenttiin, korotettiin 14:n vuotisena kersantiksi, 17:n vuotisena vänrikiksi ja 21:n ijässä kapteeniksi armeijan laivastoon. Tämä tavattoman nopea korotus todistaa, että C. aikaisin saattoi itsensä huomatuksi upseeriky'yllään ja taidollaan. Palvellessaan kolme vuotta (1776—79) Englannin sotalaivastossa oli hänellä sen ohessa tilaisuus laajemmalla alalla kehittää kokemustaan merimiehen virassa. Kun sota 1788 syttyi, hän oli ylennyt everstiluutnantiksi ja lähetettiin Stralsund'iin johtamaan sikäläisen laivaston varustamista, jonka etupäässä hän sittemmin 1790 saapui sotanäyttämölle. Ruotsinsalmen tappelussa (Heinäk. 9 p. s. v.) hän kuninkaan lippukapteenin arvoisena komensi Ruotsin saarilaivastoa ja vaikutti enimmin sen loistavan voiton saamiseen, jonka tämä itselleen täällä hankki. Kustaa III ei laiminlyönytkään osoittaa kiitollisuuttaan hänen ansiotöistään. Cronstedt korotettiin everstiksi, kenraaliajutantiksi ja Wiaporin sotalaivaston päälliköksi, sekä kutsuttiin sen ohessa valtiosihteerinä esittämään meriasioita kuninkaalle. Mutta Kustaa III:n kuolema muutti seikat. Kaarle herttua, jonka, suuren laivaston päällikkönä ollen, mainitaan mielipahalla katselleen niitä arvonosoituksia, joita niin viljalta saarilaivastolle jaeltiin, ei ollut C:lle suosiollinen. C:n täytyi luopua valtiosihteeri-toimestaan ja palata päällikönpaikkaansa Wiaporin laivastoon. Kun Kustaa IV Aadolf tuli täyteen ikään hän kutsuttiin kummin-

kin takaisin ja nytpä hänelle työnnettiin toinen arvonosoite toisensa jälkeen. Hän tuli vara-amiraaliksi 1801 ja ylipäälliköksi Karlskronaan amiraali K. A. Wachtmeister'in sijaan, joka oli joutunut kuninkaan epäsuosioon ja menettänyt virkansa. Wachtmeister'in viralta joutumiseen oli C. tehokkaasti vaikuttanut, ja tämän ystävät koettivat senvuoksi vuorostaan kostaa. Ja onnistuikin pian muuttaa kuninkaan mieli. Cronstedt, joka oikeudenkäynnissä Wachtmeister'iä vastaan oli osoittanut enemmän kostonhimoa kuin oikeutta, menetti entisen suosionsa, kadotti äkkiä toimensa hallituksessa ja sai Joulukuussa 1801 käskyn suoria Wiaporiin ja pysyä siellä komentajana. Siitä tavasta, jolla C. vasten tahtoaan ja pikemmin epäsuosion kuin suosion osoitukseksi muutettiin komentajan virkaan Wiaporiin, on koetettu etsiä selvitystä hänen myöhempään käytökseensä. Varmaa on, ett'ei hän toimeensa ollut erittäin harras, sekä että hän pahan tuulensa puuskissa laski semmoisia lauseita linnoituksen puolustusky'ystä, jota kaikkein vähimmin sopi sen komentajalta odottaa. Kun Venäläiset 1808 ryntäsivät Suomeen, oli Wiaporilla, tällä nerokkaan Ehrensvärd'in rakentamalla, valloittamattomana pidetyllä linnoituksella, varustusväkeä ylitse 6,000 miehen sekä, yhdessä siellä olevan saarilaivaston kanssa 2,033 kanuunan suuruinen varustus. Muonavarat riittivät neljäksi kuukaudeksi ja ampumavaroja oli 2,298 centneriä kruutia. Ei mitäkään puuttunut puolustuksesta — paitsi hyvää tahtoa. C:n suuttumus kuninkaasen ja sen yhdessä tyytymättömyys siihen suunnitelmaan, joka oli tehty Suomen puolustukseksi, saattoi hänet ulkoa tuleville vaikutuksille alttiiksi. Etenkin pääsi hänen pikkuorpanansa, eversti Fredrik Aadolf Jägerhorn, tuon Anjalan liitossa toimineen J:n veli ja, niinkuin tämäkin, Suomen erotusta Ruotsista innokkaasti harrastava, suureen vaikutusvaltaan hänen suhteensa. Kaikki toimet Wiaporin puolustukseksi kantoivat jo alusta alkain epäröisyyden ja heikkouden merkkiä. Venäläisten annettiin rauhassa varustautua Helsingissä, ja C. sekä Jägerhorn pitivät vastoin ohjesääntöjen selvää kieltoa taajaan kokouksia venäläisen päällysmiehistön kanssa, joka piankin havaitsi minkälaatuisten henkilöiden kanssa se oli tekemisiin joutunut. Esitettiinpä senvuoksi ennen pitkää ehdotuksia linnoituksen antautumisen suhteen. C:a pelotettiin perättömillä tiedoilla venäläisen armeijan mahdottomasta voimasta, Suomen armeijan tappioista, sekä hallitusmuutoksesta Ruotsissa. Ruotsalaisia sanomalehtiä, jotka sisälsivät senkaltaisia tietoja ja joita vastavarten oli painettu, lähetettiin linnaan, jota kohden paremman pontevuuden takia Venäläisten pikku tykistö, 30 kanuunaa ja 16 mörsäriä, lakkaamatta yöt päivät leimahteli. Enemmän kuin kaikki tämä vaikuttivat kuitenkin Jägerhorn ja hänen hengenheimolaisensa Cronstedt'in heikkoon sieluun. Kuinka nämät olivat voitetut, näkyy seuraavista riveistä, jotka kreivi Buxhœwden kirjoitti venäläiselle sotaministerille: „Lopuksi, menestyäkseni aikeissani, käytin hyväkseni sellaisten henkilöin välitystä, joiden alttius minun oli onnistunut voittaa varustusväen joukossa. Te näette minkälaisilla välikappaleilla minun oli mahdollinen löytää meille tarpeelliset menestyksen keinot. Ne ovat meille sangen kalliit ja tulevat vieläkin kalliimmiksi, mutta nämät menot eivät koskaan mitenkään saata vetää vertoja sille suurelle edulle, jonka Wiaporin valloitus voi tuottaa. Tähän olen käyttänyt sivurahastoa. Se on nyt lopussa; mutta kun Te ymmärrätte, että minun edespäin on paljoa suurempia maksoja maksaminen, niin pyydän Teitä semmoisia salaisia menoja varten minulle lähettämään 25 tai 30,000 ruplaa". Vastauksessaan lausuu sotaministeri sen toivon, että „kultakruudin voima jo olisi vähän sodan liikuntojänteitä puuduttanut". Nämät, virallisesta venäläisestä lähteestä (Michailofski Danilefski, Kertomus Suomen sodasta) otetut tiedot saattavat epäilemättömäksi asiaksi, että rahalla oli linnan heittäymisessä tärkeä osa. Todennäköistä ei kuitenkaan ole, että C. itse olisi lahjuksia saanut; vaikka hän sittemmin linnan antautumisen jälkeen ei epäillyt ottaa vastaan runsasta eläkettä sekä 50,000 pankkoriksin suuruista lahjaa muka muutamain arvottomain osakkeiden hinnaksi Helsingin sukellusyhtiössä. Oli miten oli, eräässä keskustelussa tuolla pienellä Lonnan-saarella Wiaporin ja Helsingin välillä teki C. venäläisen kenraalin Suchtelen'in kanssa Huhtik. 6 p. sopimuksen, jonka mukaan heti paikalla kolme linnoituksen saarta jätettiin Venäläisille sekä suostuttiin, että päälinnoitus ynnä siellä majaileva saarilaivasto niin ikään antautuisi Toukok. 3 p., ell'ei sitä ennen vähintäin viisi linjalaivaa avun lähetyksenä Ruotsista purjehtisi Wiaporin satamaan. Näin lykkäämällä ratkaisevan hetken kuukautta tuonnemmaksi, tahtoi C. säilyttää sen varjon, että muka oli velvollisuutensa täyttänyt; vaikka sopimuksen kaikki määräykset ovat sitä laatua, että niiden oitis täytyi haihduttaa semmoinen luulokin. Jää satamassa oli silloin 24 tuumaa paksua, ja oltiin niin varmoja sen pysymisestä Toukok. 3 päivään, että heittäymysehtoihin oli otettu määräys, että Wiaporin varustusväen piti marssia jäälle ja siellä laskea aseensa maahan. Kuinka tämä sopii ajatukseen viiden linjalaivan tulosta on käsittämätöntä. C:lla oli ankara käsky polttaa saarilaivasto siinä tapauksessa, että hän olisi pakotettu heittämään linna. Tämänkin hän jätti tekemättä, ja heitti niin muodoin Venäläisten käteen oi-

vallisen aseen tulevaa meritaistelua varten. Mutta hänen entiset sotatekonsa olivat varustusväessä vaikuttaneet sellaisen luottamuksen häneen, että se luuli sopimuksen olevan ainoastaan hyvin harkitun juonen pettää vihollista, ja toivoi siitä syystä viime päivään saakka, että se rikottaisiin. Vaikk'ei suinkaan syitä tähän puuttunut, ei C. kumminkaan tästä ollut tietävinänsäkään, vaan heitti ennenmäärättynä päivänä linnoituksen ynnä sen kiukusta ja tuskasta kuohahtelevan varustusväen tuon vähäistä lukuisamman vihollisen haltuun. Aikalaiset ja jälkimaailma ovat olleet yksimieliset tuomitessaan tätä menetystapaa, joka viskasi puhdistumattoman tahran hänen muistoonsa. Itse hän kyllä sittemmin koetti muutamassa Tukholman sota-hovioikeudelle laitetussa kirjoituksessa (Jouluk. 13 päivältä 1810), joka vuotta jälkeenpäin tuli painosta, puolustaa käytöstään sillä, ett'ei Wiaporissa ollut tarpeeksi kruutia, ainoastaan 60 laukausta kanuunalle, ja että hän niin muodoin antautumissopimuksen kautta ainoastaan oli koettanut voittaa aikaa pitkittääkseen linnoituksen vastustusvoimaa; mutta tämä yrityksensä kynällä puolustaa itseään on aivan vähän onnistuneempi, kuin sen edellinen Wiaporin puolustus. Kirjoituksessaan hän sanoo Ruotsia isänmaakseen, ja lausuu tuskansa, kun täytyy siitä olla erillään, mikä näyttää osoittavan, ett'ei hän puolestaan ollut sekaantunut mihinkään Suomen itsenäisyyspuuhiin ja ett'ei hänen menetystapaansa siitä syystä voi selvittää näistä lähteneiden vaikuttimien tuomaksi. Kuitenkin lienee asia siinä kohden vielä epäselvä. Kohta antautumisen jälkeen sai C. eronsa Ruotsin palveluksesta, kadotti ritariarvonsa ja haastettiin sotaoikeuden eteen, vaan ei mennyt. Juttu häntä vastaan jätettiin sikseen Venäjän hallituksen pyynnöstä. C. vietti senjälkeen loppupäivänsä Hertonäs'in talossa Helsingin pitäjäässä syrjäisyydessä ja ilman mitäkään tointa, sekä kuoli Huhtik. 7 p. 1820. K. F. I.

Crusell-suku lienee Satakunnasta kotoisin; se ilmaantuu nimellä Antero Cruselius ensi kerran Satakuntalaisten ylioppilasluettelossa 1705. Viime vuosisadan keskivaiheilla eli Porissa eräs kirjansitoja, ehkä Anteron poika, Henrik Crusell, jonka vaimon nimi oli Katariina Åberg. Hänestä on tunnettu suku haaraantunut kuten taulusta nähdään. * J. R. A.

Crusell, Bernhard Henrik, säveltäjä, klarinetinsoittaja, syntyi Uudessakaupungissa 1775 Lokakuun 15 p. Vanhempansa olivat kirjansitoja Jaakko Crusell ja Margareeta Elisabet Messman. Omin päin täytyi Bernhardin oppihaluansa tyydyttää, kun vanhempien köyhyys esti heitä poikaansa kouluun panemasta. Kaupungissa oli puotipoika, jolla oli tapana soitella huilua kesäiltoina. Hänen akkunansa alla seisoskeli neljänvuotias Bernhard iltaisin, ihastellen noita sointuisia ääniä, eikä saatu tuosta „hulluudestaan“ kurituksellakaan luopumaan. Hän oli kahdeksanvuotinen, kun vanhempansa muuttivat Hämeenlinnaan ja sieltä sittemmin Nurmijärven Perttulaan. Läheisessä Numlahden kartanossa asui kapteeni Lorents Armfelt, jonka lapsia Bernhard usein sai tulla tervehtimään. Lasten opettajalta sai hän lainata kirjoitusmallin, jonka avulla omin päin oppi kirjoittamaan. Kylässä asui myöskin eräs klarinetinsoittaja Uudenmaan rykmentissä, nimeltä Wester, jonka poikakin osasi soittaa muutamia kappaleita. Tuon pojan kanssa teki Bernhard sen kaupan, että Bernhard opettaisi häntä kirjoittamaan, hän Bernhardia soittamaan. Niin kävikin ja Bernhard pian lisäksi soitteli kappaleita, joita oli kuullut Armfelt'in rouvan klaveerilla soittavan. Tuo Crusell'in uusi taito ihastutti Armfelt'ia ja hän otti pojan matkakumppanikseen, kun Tammikuussa 1788 kävi Wiaporissa. Armfelt'in käydessä vanhoja tovereitansa tervehtimässä, jäi Crusell rekeen ja kuunteli riemastellen kaunista sotamusiikia, kun vahdinpitoon marssittiin. Hetken päästä Crusell kutsuttiin upseerien luo, sai klarinetin käteensä ja käskettiin soittaa. Hän oli kolmentoistavuotias, eikä tiennyt ujostella. Sormet kontassa hän alkoi soitella ja puhalsi kaikki mitä osasi. Kaikki upseerit häntä kiittivät ja majuri Olavi Wallenstjerna tarjosi hänelle sijan vapaehtoisena soittajana komppaniassaan, luvaten ottaa hänet hoitaaksensa ja luoksensa asumaan. Nyt Cru-

---

* *Henrik Crusell,*
kirjansitoja Porissa.

- Niilo, Espoon provasti, s. 1734, † 1798.
  - Niilo Henrik, sotaprovasti, Söndrum'in kirkkoherra Ruotsissa, s. 1763, † 1818.
  - Samuel Gabriel, Ahvenanmaan kruununvouti, s. 1783, † 1832.
    - *Kustaa Samuel,* lääkäri, † 1858.
    - Kaarle Mauri, konsistoorin amanuensi, † 1858.
    - Knuutti Viktor, kollega Porissa, † 1844.
      - Kaarle August Teodor, Realilyseon tirehtööri, s. 1843.
- Jaakko, kirjansitoja Uudessakaupungissa, s. 1743, † 1802.
  - *Bernhard Henrik,* säveltäjä, s. 1775, † 1838.
    - Bernhard August, assessori Svean hovioikeudessa, † 1843.

sell sai ruveta oppiansa kartuttamaan, mutta joutui kesällä uuden holhojansa kanssa sotalaivalle, jolla ikävissään teki matroosin virkaa; seuraavana kahtena vuonna oli hänellä kuitenkin taas Wiaporissa tilaisuus jatkaa opetustansa, hän kirjoitteli nuotteja ja luki omin päin Franskan kieltä. V. 1791, kun Wallenstjerna komennettiin Tukholmaan, seurasi Crusell häntä sinne ja nyt aukeni nuorelle musiikinharrastajalle uusi maailma. Eräs viulunsoittaja Börnitz opetti hänelle nuotit, erään kunink. sihteerin Fjellman'in luona kuuli hän kerta viikossa musiikia ja oppi vähin itsekin soittamaan; väliaikansa hän käytti oppiaksensa Saksan ja Italian kieliä, joita tarvitsi, kun enimmät taideniekat Tukholmassa olivat ulkomaalaisia. Väsymättömällä ahkeruudellansa Crusell edistyi niin, että jo 1792 pääsi rykmentinmusiikin johtajaksi ja seuraavana vuonna pestattiin hovin soittokuntaan, kun sen johtaja Vogler oli eräässä konsertissa kuullut hänen klarinettia soittavan. Siten tuli Crusell tuon etevän taiteilijan kanssa tuttavuuteen, josta hänen taiteelliset käsitteensä suuresti hyötyivät. Onnellisesta sattumuksesta pääsi Crusell vihdoin keväällä 1798 Berlin'iin, mainiota klarinetin soittajaa Tausch'ia kuulemaan. Tämä antoi Crusell'ille opetusta 7 kuukautta ja otti maksonsa erään konsertin tuloista, jonka Crusell Lokakuussa antoi Berlin'issä; loput rahoista sai Crusell. Hän pääsi niillä Hampuriin, jossa Hurka nimisen laulajan kanssa antoi kaksi konserttia, ja sillä neuvoin Tukholmaan takaisin. V. 1799 meni Crusell naimisiin Anna Sofia Klemming'in kanssa ja valittiin 1801 kunink. musiikiakatemian jäseneksi. Samana vuonna kävi hän Suomessa, jossa vielä tapasi isänsä elossa, ja Pietarissa. Sillä matkalla antoi Crusell soittajaisia Helsingissä ja Turussa, edelliset vast'ikään palaneen Porin kaupungin hyväksi. Tukholmaan palattuansa voitti Crusell Franskan ministerin De Bourgoing'in suosion. Tämä tarjosi hänelle vapaan matkan kanssansa Pariisiin, johon ehdotukseen Crusell ihastuksella suostui, katsoen sen matkansa onnellisimmaksi tapaukseksi elämässään. Asuen Pariisissa ministerin perheessä, tutustui hän sen ajan etevimpiin kirjailijoihin ja taiteilijoihin. Hän vietti siellä viisi kuukautta ja sai sillä aikaa Berton'ilta ja Gossec'ilta konservatoorissa opetusta sävellystaiteessa. Mielensä teki jäädä koko talveksi Pariisiin, opetustansa konservatoorissa päättämään, mutta virkavapautensa loppui Lokakuulla, ja Kustaa IV Aadolf, jolta Crusell kävi Carlsruhe'ssa pidennettyä virkavapautta pyytämässä, käski hänen kiireesti palata Ruotsiin; sitä ennen sai hän kuitenkin soittaa kuninkaan luona vierailevillle ruhtinoille ja ruhtinattarille. Seuraavina vuosina käytti Crusell väliaikansa kompositioneihin, joiden painattamista varten kävi Leipzig'issä 1811. V. 1818 hän hovisoittokunnan jäsenenä nimitettiin musiikitirehtööriksi molemmissa henkikrenatööri-rykmenteissä, jossa virassa pysyi kuolemaansa asti. Vuotuisilla soittajaisilla Linköping'issä hän siitä pitäin keräsi rahoja eläkekassaksi musiikitaiteilijain leskille ja orpolapsille. V. 1822, kun kova hermotauti kahtena vuonna oli tehnyt hänet työhön kykenemättömäksi, lähti hän Karlsbad'iin terveyttänsä hoitamaan ja sai sillä matkalla seurustella Dresden'issä mainion Weber kompositöörin kanssa. Tautiinsa hän ei kuitenkaan matkalla apua saanut, mutta kotiin tultuaan hän tarkalla ruokajärjestyksellä sen verran parani, että saattoi jälleen ryhtyä työhön. Samaan aikaan tilasi kunink. teateri Crusell'ilta musiikin operaan *Pieni orjatar*, ja tuo miellyttävä työ elähytti hänen voimiansa niin, että työn valmistuessa oli milt'ei terve; Tukholmassa esiteltiin Pieni orjatar ensi kerran 1824, Helsingissä 1835. V. 1833 erkani Crusell, taasen heikontuneen terveytensä tähden, hovisoittokunnasta. Hän kuoli Tukholmassa 1838 Heinäkuun 28 p. ja haudattiin Solna'n kirkonmaahan; haudalla on katkaistun pyramiidin muotoinen muistopatsas, johon hänen nimensä on piirretty. Crusell oli aikakautensa ehkä etevin klarinetinsoittaja. Hänen soittimille sepittämät lukuisat konserttinsa, kvartettinsa, duettinsa, hänen yksitai moniääniset viehättävät laulunsa ynnä muut kompositionit, joista suuri osa julkaistiin Leipzig'issä, kannattivat hänen nimensä ympäri Europan. Kunink. teaterille oli hän kääntänyt ja sovittanut 10 operaa ja sai noista ansioistaan elämänsä viime vuonna Ruotsin akatemian suuren mitalin. Viimeiset tervehdyksensä Suomelle, jonka ahtaat taiteelliset olot siihen aikaan eivät voineet tarjota elvykettä tuon mainion poikansa nerolle, olivat kolme Runeberg'in laulua. (Finl. Minnesv. Män I).

J. R. A.

Crusell, Kustaa Samuel, lääkäri, syntyi Tammelassa 1810 Kesäkuun 30 p. Isänsä oli Ahvenanmaan kruununvouti Samuel Gabriel Crusell, ja äitinsä Maskun kirkkoherran tytär Johanna Charlotta Cairenius. Hän tuli ylioppilaaksi 1829, filosofian kandidaatiksi 1833 ja suoritti lisensiaatitutkinnon lääketieteessä 1838. Kohta lisensiaatiksi tultuaan ryhtyi Crusell tutkimuksiin sähkövoiman ja galvanismin merkityksestä lääkekeinoina. Aina noiden luonnonvoimien keksimisestä saakka olivat tiedemiehet arvanneet niitä joiksikuiksi alkuperäisiksi elinvoimiksi, joita saattaisi käyttää laimistuneen elinvoiman virkistyttämiseksi tai lisäämiseksi ruumiin eri osissa. Crusell'ia nuo todistamattomat ennakkoluulot eivät tyydyttäneet; hän ryhtyi suorastaan tutkimaan noiden luonnonvoimien fysiikillistä ja kemiallista vaikutusta elävään orga-

nismiin. Tiettyä oli että galvanisen patterin positiivinen napa saa munan valkoisen juoksettumaan eli kovenemaan (coaguler), negatiivinen napa päin vastoin saa koventuneen munan valkoisen sulaksi. Koska sen ajan käsityksen mukaan useat ruumiin kivut riippuivat siitä, että verestä laskeuneet munan valkoisen tapaiset nesteet olivat koventuneet siinä, missä niiden olisi pitänyt pysyä sulana, tai toisissa tiloissa puuttuivat tarpeellista taipumusta hyytymiseen, katsoi Crusell luonnolliseksi että tuosta syntyneitä häiriöitä ruumiissa saisi autetuiksi asettamalla tarpeeksi voimakkaan galvanipatterin joko positiivista tai negatiivista napaa kipeälle paikalle. Niinpä luultiin esim. harmaan kalvon riippuvan tuollaisesta silmänesteiden juokseutumisesta. Crusell näyttikin että jos positiivinen napa asetetaan jonkun elävän silmään, niin se tuottaa siihen harmaan kalvon, jonka taasen mielen mukaan voi negatiivisella navalla poistaa. Samoin näytti hän sairashuoneissa, että jos positiivinen virta galvani-patterista johdetaan suureen mätähaavaan, se puolessa tunnissa peittyy valkoisella kalvolla ja näyttää parantuneelta. Nuo Crusell'in kokeet, joissa useat senaikuiset nuoret tiedemiehet olivat hänelle avullisina, herättivät suurta huomiota, ja siitä kehoitettuna hän kerran yliopistossa otti julkisesti näytelläkseen kokeitansa yleisölle, mutta hän puuttui tarkkaa kättä, joka olisi taannut jokaisen kokeen onnistumisen. Nuo julkiset kokeensa vaan puoleksi menestyivät, ja Crusell joutui naurun alaiseksi. Tuo tapaturma ei kuitenkaan estänyt häntä jatkamasta tutkimuksiansa noilla aloilla, ja pian saavutti uusi keksintö, n. s. striktuurien sulattaminen ja parantaminen negatiivisella galvani-virralla, taasen oppineitten huomiota. Mutta Crusell oli varatoin mies; hänen tuli pakko etsiä leipäänsä virkapolulla. Vuoden lopulla 1839 hän määrättiin v. t:ksi piirikunnan- ja linnanlääkäriksi Kajaaniin, mutta jo Joulukuussa 1840 sai hän käskyn tulla Pietariin, sairashuoneissa galvanismi-keinojansa käyttämään. Seuraavana vuonna tarjosi hänelle keisari, tiedeakatemian puoltosanan johdosta ja kreivi Rehbinder'in esityksestä, apurahoja jotta voisi käytännöllisesti valmistella keksintöänsä sokeiden parantamisessa. V. 1842 Crusell määrättiin piirikunnanlääkäriksi Käkisalmeen, mutta se huomio, jonka hänen kokeensa herättivät tieteellisessä maailmassa, soi hänelle tilaisuuden Pietarissa jatkaa tutkimuksiansa. Yhä useammilla aloilla käytti hän sairashoidossa uutta keinoansa. Ensi aikoina hän paraasta päästä työskenteli kuppataudin parantamisessa galvanismin avulla ja perusti sentapaisia tauteja varten Moskovaan 1845 parannuslaitoksen, jota alusta hyvin ahkerasti käytettiin. Sitten hän melkein yksinomaan antautui ruumiinmatoa ja muita mätähaavoja parantamaan, ja käytti vihdoin niitä vastaan niin väkevää galvani-virtaa että platina-lanka siitä tulistui valkoiseksi. Sen kautta tuli hän keksineeksi tuon galvani-polttokeinon, jolla tähän aikaan on niin suuri arvo lääketieteessä. Syksyllä 1849 perusti Crusell Pietarissa parannuslaitoksen, jossa galvanismia käytettiin lääkekeinona, ja kun Pietarin lääketieteellinen neuvosto todisti että hän oli ansainnut kiitosta ja kehoitusta lääkekeinoistansa, kutsuttiin hän 1851 sisäasiain ministeristön lääketieteelliseen osastoon ja sai seuraavana vuonna ensin hovi-, sitten kolleegineuvoksen arvonimen. V. 1856 sai hän vihdoin Pietarin tiedeakatemialta puolen Demidov'in palkintoa, 714 ruplaa, kirjoituksestaan sisällisistä keinoista ruumiinmatoa sekä muutamia muita tauteja vastaan. — Yliopistosta erottua 1840 Crusell ei ollut Helsingissä käynyt kuin pikimmältään Elokuussa 1855. Hänen tieteellisten tutkimustensa arvosta oli Suomen sanomissa käyty vilkasta kynäsotaa jo v. 1846, kun Saiman toimittaja oli lausunut toivomuksen että ulkomailla kiitetty maanmiehemme kutsuttaisiin Helsingin yliopistoon. V. 1857 julkaisi Crusell vihdoin Helsingissä väitöskirjan, jossa hän osoitti että happi- ja vetykaasun polttamisella saadaan yhtäläinen kuumuus, kun galvani-patterilla, ja tätä uutta keinoansa varten, jota hän nimitti *pyrocaustiikiksi*, valmisti hän erinäiset koneet. Väitöskirjansa johdosta hän samana vuonna nimitettiin dosentiksi Helsingin yliopistoon, mutta sai pian sen jälkeen pahan mielisairauden, johon kuoli Pietarissa eräässä sairashuoneessa 1858 Lokakuun 24 p. — Paitsi molempia väitöskirjojansa, julkaisi Crusell tutkimuksistansa lääketieteellisen fysiikin alalla useita kirjoituksia Pietarissa. Niistä ilmaantui ensimmäinen eri teoksena: *Ueber den Galvanismus als chemisches Heilmittel gegen örtliche Krankheiten* 1841—44. Kaikki muut kirjoituksensa löytyvät painettuina Pietarin tiedeseuran bulletineissä 1844—54 (franskaksi) sekä tieteellisessä sanomalehdessä: Medizinische Zeitung Russlands 1848. Tutkimuksiinsa oli Crusell uhrannut kaiken miehuutensa ajan, puutetta kärsien viimeisiin saakka; luonteensa näkyy puuttuneen sitä käytännöllisyyttä, joka olisi voinut vieraissa oloissa luoda hänelle paremman aseman. Käsityksensä sähkövoiman ja galvanismin merkityksestä lääketieteessä perustui itsenäisiin tutkimuksiin, ja tuo käsitys, jota hän aikanaan yksin puolusti, on tätä nykyä yleensä oikeaksi hyväksytty. Se on hänen kunniaksensa vihdoinkin tunnustettava. (K. F. von Willebrand'in antamia tietoja). J. R. A.

Cröell, Samuel, kamariviskaali, syntyi Wiipurissa 15:nnen sataluvun lopulla tai 16:nnen ensi vuosina. Isänsä Hannu Cröell eli Krögel, varakas kauppias, toimitti yhtä

ıgin pormestariviroista. Äiti, An-
ın, kuuluisan piispan Paavali Jun-
är, on tilikirjoissa merkitty lee-
ľ ja tavataan vielä Wiipurin
henkilnetteloissa vuodelta 1640.
uku oli yksi niitä harvoja koti-
ka niin varallisuuden, kuin ar-
ta saattoivat vetää vertoja noille
lkomaalaisille, enimmäkseen sak-
erheille, mitkä vähitellen olivat
ottaneet Wiipurin kaupan ja pa-
ı myöskin olivat anastamaisillaan
hallinnon yksinomaiseen huos-
tmä ulkomaalaisten yhä lisään-
avuus kohtasi kumminkin lujaa
. maan asukasten puolelta, ja ta-
innan etupäässä oli juuri Cröell'in
aken näitä puolueriitoja, joihin
kaallisen hallituksenkin sangen
ı sekaantua, kasvoi Samuel Cröell,
kä saattaa löytää selityksen su-
n kuvauteen, jolla hän kävi suhen
ltaeyan virkavallan kimppuun.
kumminkin kasvatettiin virka-
ı pääsi aluksi nopeasti eteenpäin.
'iipurin läänin tilikirjoissa tava-
sta tältä ajalta havaitsee, että
k. 9 p. 1690 oli Wiipurin linnan-
iin muodoin monessa suhteessa
lähin mies. Tässä toimessa ei
inkaan kauemmin pysynyt kuin
37. Tuo vuotta ennen uusilla
llä varustettu sotakolleegi alkoi
pitää ankaraa laskua sotaväen-
sta ja -otoista, jolloin vanhoja,
vaksi käyneitä epäkohtia sääli-
usteltiin, ja asianomaiset virka-
ä papit usein joutuivat aivan ah-
leksi tämän odottamattoman tar-
ahreista tuli Samuel Cröell, jota
siitä, että sotaväen-otoissa oli
nsä useaan vilppiin vikapääksi.
lahjuksista oli poistanut henki-
kirjoista ja soturilnetteloista, sekä
sia sijaan, kun myöskin merkin-
iehiä jalkamiehiksi ja päinvas-
kuitenkin syytä otaksua, että
/oellinen rikollisuus on ollut pie-
n mitä syytös näyttää esiin tuo-
kin peruutti hallitus sotakollee-
iun 31 p. 1637 julistaman kuo-
on Cröell'in suhteen ja huojensi
ı rangaistuksensa melkoiseen ra-
(3,000 talariin). Lähemmäs yh-
tta Cröell eleli sitten Wiipurissa
a, kunnes kamarikolleegi vasta
p. 1646 nimitti hänet Wiipurin
aaliksi, sekä sen jälkeen, kun
kuninkaallisen kirjeen kautta
ısa takaisin saanut, Marrask. 3
ıanlaiseen virkaan Inkerinmaan
en lääneihin, jolloin hänen asian-
a ja kannustella kruunun ylös-
ın väärinkäytöksiä ja vilpistelö-
saattaa heidän rikoksensa lail-

lisen tutkinnon ja tuomion alaisiksi. Tässäpä toimessa Cröell nyt osoitti neron ja väsymätöntä toimeliaisuutta, joka oikeuttaa hänelle muistettavan sijan Suomen historiassa. Pelvotta ja ihmisiin katsomatta hän syytti ylhäisiä ja alhaisia ja teki sen kautta pian kaikki virkamiehet, kenraalikuvernööristä alkaen aina vouteihin saakka katkerimmiksi vihollisikseen. Väärinkäytökset sisähallinnossa olivat tähän aikaan, etenkin Käkisalmen läänissä, äärettömiä. Enimmissä korkeissa viroissa, niinkuin maaherrantoimissa y. m. oli vanhoja upseereja, jotka pitkän soturielämän aikana vieraassa maassa olivat tottuneet täydelliseen laittomuuteen sekä osittain itse harjoittivat, osittain sallivat käskyläistensä harjoittaa rahvasta kohtaan suurimpia väkivaltaisuuksia ja kiskomisia. Säälimattömällä kädellä Cröell kävi kiinni näihin epäjärjestyksiin, astui joka paikassa esiin samalla kruunun valtuusmiehenä ja sorretun rahvaan puolustajana, sekä oli niin muodoin avullinen metelisenä aikakautena pysyttämään Suomen kansassa sen kunnioitusta lakia kohtaan ja sen juurtunutta luottamusta hallitukseen. Itse ei hän suinkaan säästynyt julmistuneen virkavallan kostosta. Omassa kodissaan hänen kimppuunsa käytiin nyrkkisillä, ja vähin hän sai pitkät ajat istua vankeudessa, johon joku „pikkukuningas ja kruunun hirttämätön varas“, kuten Cröell vastustajiaan nimitti, aivan mielivaltaisesti oli hänet heittänyt. Mutta ei mikään auttanut; sillä Cröell, jota kamarikolleegi puolusti, jatkoi samalla ja milt'ei vieläkin kiivaammalla ankaruudella kannustajatointansa. Merkillinen on etenkin se kauhua herättävä kuvaus, jonka hän Huhtikuussa 1649 teki Turun hovioikeudessa Käkisalmen läänin seikoista. Hänen syytöksensä vuoksi täytyi kahden maaherran, Jordan'in Savonlinnassa ja Metstake'n Käkisalmessa luopua viroistanan, ja itse kenraalikuvernööri Mörner saattoi pitää itsensä onnellisena, kun sai muuttaa toiseen toimeen. Sill'aikaa yhtyivät kumminkin kaikki virkamiehet, jotka „pitivät keskenänsä yhtä, kuin herneenvarret,“ häntä vastaan ja ahdistivat hekin puolestaan hallitusta alituisilla valituksilla hänen menettelystään. Etoviin miehiin niinkuin Pietari Brahe'en, Kustaa Eevertinpoika Horn'iin y. m. oli istutettu karsas mieli häntä vastaan, ja he lausuivat julkisesti paheksumisensa hänen, kuten arvelivat, röyhkeästä menetyksestään, vaikka heidän kumminkin täytyi myöntää, että hänen syytöksensä pääasiassa olivat tosia. Muutamista vähäpätöisistä syistä maaherra J. Törnsköld vihdoin telkesi Cröell'in Käkisalmeen 1653, jossa hän näki itsensä suojelijainsa hylkäämäksi ja sai istua vangittuna yli kolme vuotta, niukkaa elatusta nauttien, joka luettiin pois siitä palkasta, mikä hänellä oli kruunun huostassa. Tämä palkka ei ollut

määrätty, vaan teki kolmannen osan niistä peijatuista varoista, joita Cröell'in oli onnistunut saada ilmiurkituiksi. Viimeinkin, kun äsken nimitetty kenraalikuvernööri Kustaa Eevertinpoika Horn kävi Käkisalmessa, Cröell pääsi vapaaksi vankeudestaan (Helmik. 27 p. 1656) ja sai 35 hopeatalaria „matkarahaa". Minne hän nyt askeleensa ohjasi, on yhtä tietämätöntä, kuin hänen myöhemmät elämänvaiheensakin. Wiipurin kaupungin henkikirjoissa vuodelta 1656 ovat Samuel Cröell'in vaimo ja tytär Lisbetha merkityt; mutta sen jälkeen katoavat kaikki perheen jäljet. Samuel Cröell'in veli Juhana oli yksi Wiipurin arvokkaimpia kauppiaita, tuli 1647 pormestariksi ja aateloittiin Elok. 16 p. 1653 nimellä Rosencröel. Ulkomaalaisten virkaveljiensä kanssa kaupungin hallituksessa hän oli riidassa ja muun muassa vuonna 1654 oikeudenjutussa heidän kanssaan „eräiden kunniaa koskevain syytösten johdosta", joita kuningas käski Turun hovioikeuden ottaa käsiteltävikseen ja ratkaistavikseen. Lapsetonna ollen hän itse päätti sukunsa. (Puffens kalender 1869; todistuskappaleita Suomen valtioarkistossa y. m.). K. F. I.

Cygnæus-suku on saanut nimensä Joutsenon pitäjän mukaan, koska joutsen nimittäin latinaksi kuuluu cygnus; vaan ennenkuin nimi vakaantui tähän muotoon, oli sen alkusanaa milloin milläkin tavoin käännetty ja väännetty. Taipalsaaresta tullut kirkkoherranpoika Juhana Laurinpoika Herkepæus (Härkäpää) oli Joutsenon ensimmäinen kirkkoherra 1639—61; hänen seuraajansa, joka vanhoista muistoonpanoista päättäen myös oli hänen poikansa, kantoi nimen Yrjö Juhananpoika Jousenius, ja tämän sotapalveluksessa oleva veli Pietari oli ruotsintamalla tehnyt itselleen nimen Svan. Samaan aikaan tavataan Joutsenon kappalaisena eräs Benjamin Juhananpoika Svahn, mutta ei ole tietty, oliko hän sukulaisuudessa edellisten kanssa. Yrjö Jousenius'en poika mainitaan nimellä Olavi Svanæus; tytär Brigitta Svahn naitiin eräälle Juhana Martinpojalle, joka myöskin lienee nimittänyt itseään Svahn, vaikka hänen isänsä oli talonpoika nimellä Finne. Juhana Martinpoika oli 1702—10 kappalaisena Joutsenossa, 1711—15 Ristiinassa ja tuli vihdoin Ristiinan kirkkoherraksi († noin 1722). Hänen lapsinaan mainitaan poika Sakari Cygnæus, sekä tyttäret Katariina Svahn (naitu Norrgren) ja Briita Zygnæus (naitu Elfström). Sakari Cygnæus, Mäntyharjun kirkkoherra, † 1774, (ks. alempana), antoi sukunimelle pysyväisen muodostuksen ja tuli tämän merkillisen suvun kantaisäksi. *

E. G. P.

Cygnæus, Sakari, pappi, tuli ylioppilaaksi Turussa 1723, määrättiin 1726 Pälkjärven kappalaiseksi ja 1733 Mäntyharjun kirkkoherraksi. Suurella innolla hän viimemainitun seurakunnan paimenena koetti poistaa taikauskoa ja kaikellaisia pakanallisten menojen jätteitä, jommoisia näillä tienoin kosolta oli olemassa, yritti kokonaan hävittää entiset kansanpuvut ja soti erittäinkin pyhinä pidettyjä puita ja lähteitä vastaan, ollen 1741 ja 1742, sodan näillä tienoin riehuessa, yhtä hartaana edistäessään Ruotsin armeijan asiaa. Turun rauhanteon kautta 1743 hänen seurakuntansa jaettiin kahtia; kirkko, pappila ja kolmas osa pitäjästä jäi Venäjän keisarin valtaan ja kaikki muu pysyi Ruotsin alueena. Tästä syntyi tietysti lukemattomia hankaluuksia, ei ainoastaan jumalanpalveluksessa pidettävien rukousten tähden, vaan myöskin pyhäpäivien viettämisen ja kirkonkäynnin suhteen, (semminkin sitten kun Ruotsin valtakunnassa uusi ajanlasku otettiin noudatettavaksi 1753, vaan Venäjällä oltiin entisellään). Näistä vaikeuksista runsain osa tuli Cygnæus'en kärsittäväksi, kun hänen Ruotsin alamaisena täytyi asua Venäjän alueella ja vuorotellen vastaanottaa käskyjä Porvoon kapitulilta ja Venäjän oikeuskolleegilta. Vuodesta 1753 hän ei kuitenkaan enää saanut itse virkaansa toimittaa, syystä että hän silloin oli tullut mielipuoleksi. Hän kuoli Mäntyharjulla Tammik. 5 p. 1774.

Ollen vuodesta 1733 naimisissa edelläkävijänsä Antti Alopæus'en lesken kanssa, syntyisin Elisabet Helsingius, sai Cygnæus kaksi poikaa ja kaksi tytärtä. Vanhin poika Sakari C. tuli vihdoin piispaksi, (ks. seuraavaa). Toinen poika Yrjö C. syntynyt 1735, † 1793, sota-justitiarius Sa-

---

* *Sakari Cygnæus,*
Mäntyharjun kirkkoherra, † 1774.

- *Sakari*, piispa Porvoossa, s. 1733, † 1809.
  - *Sakari*, piispa Porvoossa, s. 1763, † 1830.
    - *Fredrik*, professori, s. 1807.
    - Kustaa, kenraalimajuri, s. 1810.
    - Reinhold, ylikomisarius, s. 1815.
    - August, pataljonan-saarnaaja, s. 1818.
  - *Juhana Henrik*, Rantasalmen kirkkoherra, s. 1765, † 1814.
  - Jaakko Yrjö, Hämeen läänin rentmestari, s. 1767, † 1819.
    - *Uno*, kansakoulujen ylitarkastaja, s. 1810.
    - Juhana, reviisori, s. 1815.
- Yrjö, sota-justitiarius Savossa, s. 1735, † 1793.
  - Juhana Henrik, Lapveden kihlakunnan tuomari, s. 1781, † 1831.
  - *Maunu Wilhelm*, maasihteeri Ruotsissa, s. 1783, † 1852.
    - Kaarle Juhana, Länsipohjan maasihteeri, s. 1817.
    - Yrjö Wilhelm, varatuomari, s. 1819, † 1865.
- Briita, naitu majuri K. F. Duncker'ille.

von prikaatissa, oli Y. M. Sprengtporten'in luotettavimpia apulaisia siihen aikaan kuin tämä oleskeli Brahelinnassa Itä-Suomessa olevain sotajoukkojen ylipäällikkönä. Yrjö C:n poika oli Maunu Wilhelm C. (ks. alempana). Sakari C:n vanhempi tytär Briita C., naitu majuri Kustaa Fredrik Duncker'ille, synnytti Joakim Sakari Duncker'in (ks. Duncker). E. G. P.

Cygnæus, Sakari, piispa vanhempi, edellisen poika, syntyi Mäntyharjun pitäjässä Marrask. 1 p. 1733, tuli ylioppilaaksi Turussa 1753 ja filosofian maisteriksi 1757. Papiksi vihittynä v. 1755 hän ensin palveli pataljonansaarnaajana Uudenmaan jalkaväen rykmentissä, tuli 1763 mielenviassa olevan isänsä apulaiseksi Mäntyharjulle ja nimitettiin 1775 hänen seuraajakseen. Semmoisena hänkin sai suuressa määrin kokea tämän viran monituisia vaikeuksia, asui jonkun aikaa seurakunnan ruotsalaisessa osassa, erotettuna valtakunnan rajan kautta omasta perheestäänkin, velvoitettiin milloin mitenkin eri sääntöjen mukaan hoitamaan seurakuntansa eri osia j. n. e. Seurakuntalaistensa parasta hän valvoi suurimmalla huolella, koettaen muun muassa kansanvalistuksen edistämiseksi saada kansakouluja toimeen, vaan siihen pitäjän asukkaat eivät suostuneet; hän oli myös tavattoman innokkaaksi saarnaajaksi tunnettu. V. 1780 C. nimitettiin Loviisan ja Elimäen kirkkoherraksi, seurakunnan milt'ei yksimielisestä kutsumuksesta, ja oli sen lisäksi 1788—89 määrätty Pyhtäänkin papiksi, vaan tämä lisätoimi meni itsestään mitättömäksi, kun ei voitu pysyväisesti liittää tätä pitäjää muuhun Suomeen. V. 1791 hän tuli Porvoon tuomioprovastiksi ja 1792 Porvoon hiippakunnan piispaksi; semmoisena hän 1793 vuoden riemujuhlassa pantiin käsikirja-valiokunnan jäseneksi, piti juhlasaarnan, joka on painettu, ja tuli jumaluusopin tohtoriksi. Norrköping'in valtiopäivillä 1800 C. oli itsemäärätty jäsen, kutsuttiin kirkollisvaliokunnan puheenjohtajaksi ja piti juhlasaarnan säätyjen erotessa. Porvoon valtiopäivillä 1809 C. niin ikään virkansa tähden ilman vaalitta oli pappissäädyn jäsen, vaan kuoli valtiopäivien vielä kestäessä Huhtik. 5 p. 1809.

C. oli 1764 nainut Helena Dorotea Willström'in ja 1773 Emerentia Hellenius'en (vuodesta 1770 kutsuttu sukunimellä Enhjelm eli af Enehjelm). Edellisestä avioliitosta syntyivät hänelle Sakari C., nuorempi piispa Porvoossa, (ks. seuraavaa), Juhana Henrik C., Rantasalmen kirkkoherra, (ks. alempana) sekä Jaakko Yrjö C., alla mainitun Uno C:n isä. E. G. P.

Cygnæus, Sakari, piispa nuorempi, edellisen poika, syntyi Loviisassa Syysk. 23 p. 1763, tuli ylioppilaaksi Turussa 1781 ja filosofian maisteriksi 1786 vihittiin 1784 papiksi, oli jonkun aikaa sotapappina ja tuli 1793 kirkkoherraksi Hämeenlinnaan, johon Vanajan seurakunta 1804 liitettiin. V. 1807 hän tuli lääninprovastiksi, 1811 Hollolan kirkkoherraksi ja 1817 jumaluusopin tohtoriksi; v. 1819 hän nimitettiin Porvoon hiippakunnan piispaksi ja seuraavana vuonna Pietarin piirikuntaan kuuluvain luterilaisten seurakuntain piispaksi sekä Pietarissa olevan ylikonsistoorin esimieheksi. Tässä virassa, johon ei mikään Suomalainen paitsi C. ole päässyt, hänen täytyi kovia vastuksia ja kiusoja kärsiä, milloin muukalaisten kateuden vuoksi, milloin siitäkin syystä, että hän voimiensa mukaan koetti parantaa seurakuntahoitoa, määräsi täydellisiä kirkonkirjoja pidettäviksi j. n. e. Vähitellen hän kuitenkin vilpittömällä suoruudellaan sekä lujalla vaan samassa maltillisella käytöksellään voitti yleistä luottamusta, ja nautti keisarillistenkin suurta suosiota. Hän kuoli Pietarissa Kesäk. 14 p. 1830.

C. oli kahdesti naimisissa, ensin Mariana Matilda Martins'in kanssa, joka sitä ennen oli ollut erään kapteeni Gadd'in (Gadding'in?) vaimo; (kumpikin avioliitto laillisen eron kautta purattu). C. nai sitten Margareeta Karoliina Aeimelæus'en. Tästä jälkimmäisestä avioliitosta syntyi professori ja runoilija Fredrik C. (ks. seuraavaa). E. G. P.

Cygnæus, Fredrik, runoniekka ja kaunopuhuja, edellisen poika, syntyi Hämeenlinnassa Huhtik. 1 p. 1807. Hän nautti vähän aikaa opetusta Hämeenlinnan triviaalikoulussa ja pitkitti sitten, isän muutettua Pietariin, opintojansa osittain eräässä Chabeau'n sinne perustamassa franskalaisessa koulussa korkeamman ylimyskunnan lapsia varten, osittain kotona tuon myöhemmin akateemikkona tunnetun A. J. Sjögren'in johdannolla. Tämän todistuksella varustettuna hän saapui Turun yliopistoon, jonka kirjoihin hän ylioppilaaksi pantiin 1823. Turussa oleskellessaan tuli C. asumaan professori Juhana Jaakko Tengström'in, arkkipiispan vävyn luona, ja joutui tämän kautta viimemainitun kotiin, joka silloin oli akatemian vanhempien ja nuorempien kykyjen kokouspaikkana. Täällä hän tuli Juhana Ludvig Runeberg'in tuttavuuteen, joka tuttavuus kummankin oleskellessa Paraisissa, syksyllä Turun palon jälkeen, ja sitten seuraavan yhdessäolon aikana Helsingissä laajeni sydämelliseksi, tosin usein Runeberg'in vallattoman ivan kautta vähän koetelluksi, mutta halki elämän kestäneeksi ystävyydeksi. Molemmat kuuluivat siihen kirjalliseen piiriin nuoria, lahjakkaita akatemian kansalaisia, joka oli kaiken sen ytimenä, mitä silloisessa ylioppilassuvussa etevää ja toiveikasta löytyi. Tässä piirissä, johon muun muassa J. J. Nervander, J. J. Nordström, J. V. Snellman, B. O. Lille y. m. kuu-

luivat, vallitsi lämmin isänmaallinen henki ja elävä into tieteesen ja runouteen, josta sitten isänmaan kirjallisuus saavutti kauniimmat hedelmät. Suoritettuaan 1832 loistolla akatemiallisen maisteritutkinnon, Cygnæus palveli joitakuita vuosia valtiollisten tieteiden opettajana Haminan kadettikoulussa, mutta otti siitä eronsa vuonna 1838 ja muutti taas Helsinkiin. Täällä hän vuotta jälkeen tuli ylialkeiskoulun rehtoriksi sekä melkein samaan aikaan myöskin historian dosentiksi yliopistoon. Kun uusi opettajanpaikka estetiikiä ja uudempaa kirjallisuutta varten asetettiin, tuli C. (1854) opinnäytteet suoritettuaan ensimmäiseksi, joka sitä hoiti. Tähän kutsumukseen hän myöskin oli valmistainnut laveilla ja pitkällisillä taidehistoriallisilla matkustuksilla vieraissa maissa, muun muassa vuosina 1843—47 Italiassa, Franskassa, Schweitz'issä, Belgiassa, Saksassa y. m. Vuonna 1867 sai hän eronsa emeritus-professorina ja on siitä lähtien yhäti oleskellut Helsingissä.

Runoilijana C. teki itsensä aikaisin tunnetuksi. Jo vuonna 1831 hän oli tekonimellä **Rudolf** antanut painaa kaksi laulua muuten julkaisemattomasta sankarirunoelmasta Kosciusko „Vinterblommor" nimiseen kalenteriin, jota K. H. Mellin toimitti, ja johon useimmat Ruotsin ja Suomen silloin elävistä etevimmistä runoilijoista olivat apuansa antaneet. Vuonna 1837 C. antoi ulos *Jääkynttilät* (ainoastaan nimi suomalainen), joka vihkonen samoin kuin suuri joukko myöhemmin ilmestyneitä pienempiä teoksia, niinkuin *Höstispiggarne* (1841), *Afhandlingar i populära ämnen, Små häften, rörande litteratur och konst* y. m. sisältää osittain runoelmia, osittain kriitillisiä ja esteetillisiä kirjoitelmia, puheita sekä lausuntoja päivän kysymyksissä. Runokokoelmassa *Ljus och skugga* (2 vihkoa Helsingissä 1845—46) hän on kuvaillut matkahavaintojansa vieraista maista, ja siinäpä myöskin muun muassa löytyy tuo erittäin kaunis kappale „Erin har sorg". Useimmat Cygnæus'en runoelmista, (hän on myöskin kolmeen eri promotioniin, vuosina 1840, 1850 ja 1864, sepittänyt tervehdysrunot maistereille), ovat tulleet julkisuuteen kuudessa nioksessa nimellä *Skaldestycken af Fredrik Cygnæus*. Toinen ja kolmas osa sisältävät kaksi suurempaa näytelmäteosta *Claes Flemings tider* ja *Hertig Johans ungdomsdrömmar*. Ylimalkaan ei kuitenkaan C:n runotaito ja kirjailijatoimi ole häntä siinä määrässä yleisön suosioon saattanut, kuin hänen vaikutuksensa puhujana, nuorison johtajana ja ihannetaiteiden lämpimänä suosijana ja edistäjänä. Suurelle, ruotsia puhuvalle yleisölle ovat C:n runoelmat pysyneet enemmän tai vähemmän vieraina, koska tuo kuvista rikas ja rohkeista vertauksista uhkuva kieli, jossa kumminkin toisinaan tapaa muodollisia virheitä, vaatii suuremmassa määrin ajatusta ja sivistystä, kuin kaunokirjallisuuden tuotteet ylipäänsä edellyttävät. Näissä runoelmissa, samoin kuin suorasanaisissakin kirjoituksissa, joista etupäässä mainittakoon *Bilder ur förgångna tiders lif*, I. *Joakim Zachris Duncker och hans omgifning* (Helsingissä 1858), *Johan Jakob Nervander* (Helsingissä 1848), *Teckningar ur Frans Mikael Franzéns lif* (Helsingissä 1872), *Om Fänrik Ståls Sägner* (Helsingissä 1861), kaikissa astuu kumminkin näkyviin se hehkuva rakkaus kaikkeen mitä elämässä on suurta, jaloa ja ihanaa, joka aina Cygnæus'ta on innostuttanut ja ollut se voima, millä hän on varsinkin nuorison sydämet valloittanut. Etenkin on C. voimalla ja lämpimyydellä tehnyt työtä valmistaakseen ihannetaiteille pysyväistä kotia kylmillä rajoillamme. Suomen taideyhdistyksen jäsenenä ja puheenjohtajana hän on kauan aikaa ollut kuvaustaiteiden edusmies ja puoltaja, jonka ohessa myöskin näytelmätaiteella on hänessä ollut suosijansa ja edistäjänsä. Nimensä on hän liittänyt kansallisesti merkillisiin yrityksiin, niinkuin Porthan'in muistopatsaan pystyttämiseen Turussa y. m. Paitsi esteetillisiä, kaunokirjallisia ja elämäkerta-teoksia on C. myöskin julkaissut muutamia historiallisia, muun muassa pari akatemiallista väitöskirjaa (niiden seassa varsin oivallinen tutkimus *Erik XIV såsom dramatisk karakter*, Helsingissä 1853) ja programmia sekä lähdekokoelman: *Bidrag till de nordeuropeiska folkens historia, hemtade ur sydeuropeiska källor*.

Cygnæus, Juhana Henrik, pappi, piispa Sakari C. vanhemman toinen poika, syntyi Mäntyharjulla Maalisk. 31 p. 1765, tuli Turussa ylioppilaaksi 1780, oli 1784—87 viipurilaisen osakunnan kuraatorina ja seppelöitiin 1786 filosofian maisteriksi. Samana vuonna hän julkaisi kaksivihkoisen väitöskirjan *De methodo docendi dialogistica*, jonka johdosta hän 1787 nimitettiin eloqventiæ dosentiksi. Aiotulta yliopiston opettajauraltaan hän kuitenkin pian jonkun rettelön tähden erosi, ja vihittiin 1787 Porvoossa papiksi. Hänellä oli niin ihmeelliset saarnaajalahjat, että muisto siitä on seurakuntalaisten mielessä säilynyt monta vuosikymmentä, missä hän vaan vähän aikaa oli oleskellut, vaan sen ohessa taisivat hänen mielipiteensä jollakin tavoin poiketa kirkon opista, sillä jo koetussaarnansa johdosta hän sai Porvoon tuomiokapitulilta mitä hellimmät ja ankarimmat kehoitukset suurempaan varovaisuuteen; sen lisäksi ja pahennuksen estämiseksi kapituli vieläkin kielsi tuntemattomia pitämästä mitään saarnaa, ell'ei tuomioprovasti-tahi jumaluusopin lehtori ennakolta olisi sitä saanut tarkastettavaksi. Oltuansa pari vuotta isänsä apulaisena, C. 1792 nimitettiin Pietarissa ole-

van Katariinan ruotsalaisen seurakunnan kirkkoherraksi. Tämmöisenä hän pian joutui mahtavain epäluuloon; hänen käyntinsä isänsä luona Suomen puolella luultiin tarkoittavan valtiollisia vehkeitä, jos tässä kohden on tarinoihin luottaminen. Eräänä talvisyönä 1797 hänen täytyi päistikkää vartioittuna lähteä Moskovaan, ja kaukaiseen rangaistuspaikkaan joutumasta lienee hänet sillä erää pelastanut Venäjän perintöruhtinas Aleksanteri, joka kuului C:n saarnaajataitoon ihastuneen erään luterilaisuskoisen upseerin hautajaisissa. Pietariin palanneena ja saatuansa siihen asianomaisten lupaa C. kuitenkin läksi Suomeen, vaan kun hän pyysi pidennettyä matkalupaa, hän keisarin käskystä ilman mutkitta erotettiin virastaan. V. 1799 hän sitten nimitettiin Rantasalmen kirkkoherraksi, tuli 1803 lääninprovastiksi ja kuoli Rantasalmella Heinäk. 7 p. 1814. V. 1800 hän oli nainut Hedvig Maria Collan'in, jonka isä Klaus Collanus oli Rantasalmen kappalaisena. E. G. P.

Cygnæus, Uno, Suomen kansakoulun perustaja, syntyi Hämeenlinnassa 12 p. Lokakuuta 1810. Vanhemmat olivat läänin rentmestari Jaakko Yrjö Cygnæus ja Johanna Fredriika Aejmelæus. Läpikäytyään Hämeenlinnan triviaalikoulun tuli C. 1827 ylioppilaaksi Turussa ja vihittiin 1836 filos. maisteriksi Helsingissä; suoritti pappistutkinnon Porvoossa ja oli vv. 1837—38 perättäin apulaispappina, v. t. kappalaisena ja vankihuoneen saarnaajana Wiipurissa. V. 1839 määrättiin C. luterilaisen seurakunnan pastoriksi venäläisissä uudisasunnoissa Amerikan luoteiskulmassa; asuinpaikka oli Novo-Arhangelsk, Sitkan saarella, ja jumalanpalvelus tapahtui Suomen, Ruotsin ja Saksan kielellä. (Matkustuksesta Sitkaan ja oloista siellä ks. likemmin Bartram'ia ja Etholén'ia). Viisi vuotta oltuaan Sitkassa, jona aikana C. vielä kävi Kaliforniassa, Aljaschassa ja useilla Beringin meren saarilla, palasi hän Europaan. Matka kulki Siperian läpi, Ohotsk'in, Jakutsk'in kautta, Lena-virtaa myöten Irkutsk'iin j. n. e., ensin hevosen selässä, sitte reessä; koko maamatka teki yhteensä 1,000 peninkulmaa. Pietariin C. saapui jouluaamuna 1845. Amerikassa ollessaan sekä lähtö- ja paluumatkalla harjoitti C. luonnontieteellisiä tutkimuksia ja kokoili hyönteisiä, lintuja ja imettäväisiä. Hyönteiskokoelmat sai kreivi K. Mannerheim tutkittavikseen; muut arvokkaat kokoelmansa lahjoitti C., kuljetusmaksua vastaan, yliopistoon. — Vv. 1846—58 oli C. Pietarissa, ensin ruotsalaisen seurakunnan pappina ja koulun tarkastajana, sitte suomalaisen P. Marian seurakunnan kirkkokoulun tarkastajana sekä uskonnon opettajana suomalaiselle nuorisolle useissa Pietarin oppilaitoksissa, niinkuin toisessa kymnaasissa, Smolna'n naiskasvatuslaitoksessa y. m.

Pietarissa tutustui C. useaan etevään pedagoogiin, jotka kuuluivat Pestalozzi-Fröbel'in kasvatussuuntaan ja varsinkin olivat innostuneina tämän suunnan edistyneimmän edustajan Diesterweg'in mielipiteisin ja vaikutukseen. Nämä tutustumiset elvyttivät ja kypsyttivät C:ssa jo nuoruudesta asti itäneitä mietteitä, jotka hänen moninpuolisissa elämänkokemuksissaan olivat yhä varmistuneet ja nyt arvaamatta saivat tilaisuuden päästä käytäntöön. Aleksanteri II oli ensimmäisellä käynnillään Suomessa pitänyt 24 p. Maaliskuuta 1856 Senaatissa muistettavan istunnon, jossa hän muun muassa lausui tahtonsa kansakoululaitoksen järjestämisestä Suomeen. Tuomiokapituleille annettiin sentähden käsky lähettää Senaatiin lausuntonsa asiassa, nämä lausunnot levitettiin painettuina yleisöön, ja tätä kehoitettiin niiden johdosta lausumaan muistutuksiaan. Näin tulleiden mietintöjen seassa oli C:n erittäin merkillinen, sisältäen samassa pääpiirteet hänen kasvatusopillisesta katsannostaan. Tuomiokapitulit olivat tahtoneet kansakoulua rippikoulun valmistuslaitokseksi ja opettajaseminaareja, joita perustettaisiin yksi joka hiippakuntaan, jommoisiksi lukkarikouluiksi. C. puolestaan nyt ehdotti: että kansakoululaitos saisi oman hallituksensa; että kansakoulua pidettäisiin yhteiskunnan pohjakouluna, jonka alemmissa osastoissa kaikkein säätyläisten lapset yhdessä saisivat ensimmäisen opetuksensa ja ylemmissä varsinaisen talonpoikaisen kansan lapset heidän asemalleen tarpeellisen opin ja sivistyksen; että kansakoulun koko suunta olisi käytännöllinen ja sen opetustapa kehittämällä kasvattavana; että naissuvun opetuksesta, ja varsinkin naisten kasvattamisesta kelvollisiksi kasvattajiksi, pidettäisiin suurempaa huolta kuin ennen, jota varten ensi sijassa kehoitettaisiin tyttökoulujen perustamiseen; että ruumiilliselle kasvatukselle ylipääten annettaisiin enemmän arvoa, kasvatusopillisesti järjestetyn voimistelun ja yksinkertaisempain sotatemppuinkin harjoittamisella; että piirustus ja käsityöt niin ikään kuuluisivat kansakoulun oppiaineisin; että vihdoin kansakouluopettaja-seminaareja perustettaisiin aluksi vaan yksi (mies- ja naisosastolla), johon sen sijaan koottaisiin parhaimmat varat ja voimat, ja joka tehtäisiin varsinaiseksi opistoksi itsenäisellä tarkoituksella.

Nämä ehdotukset vaikuttivat päättävästi sekä kansakoulumme järjestämisen että C:n vastaisen elämän suuntaan. Samaten tehdyn ehdotuksensa johdosta, että joku kykenevä mies saisi matkustuksilla tutkia kansakouluoloja niissä maissa, missä ne olivat parhaimpina, sai C. itse 1858 Senaatin kutsu-

muksen tässä tarkoituksessa matkustaa ensin Suomessa ja sitten ulkomailla. Jälkimmäinen matka käsitti Ruotsin, Tanskan, Preussin, Saksin, Wyrtemberg'in, Baden'in, Itävallan, Schweiz'in, Hollannin maat ja vapakaupungit Frankfurt, Bremen, Hamburg ja Lybeck. Annettuaan tästä matkasta lyhyemmän kertomuksen Senaatiin, sai C. 1860 toimekseen laatia täydellistä ehdotusta kansakoululaitoksen ja seminaarein järjestämiseen. Sitä tarkastamaan asetettiin sitte 12-miehinen komitea, joka 1862 siitä antoi mietintönsä. Komitea tosin pääsuunnassa seurasi C:n viittauksia, mutta sen enemmistö erisi niistä monessa tärkeässä kohdassa. C. sai sentähden vielä antaa vastalauseen, jossa hän etenkin puolusti: nais- ja miesopettaja-seminaarin yhdistämistä toisiinsa ja internaati-laitokseen, kansakoulua yhteiskunnan pohjakouluna, piirustuksen ja käsitöiden sijaa seminaarein ja kansakouluin opetuksessa, ja paremman lastenkasvatuksen opettamista naissuvulle. Kaikki näin syntyneet ehdotukset ja mietinnöt annettiin, painettuina vv. 1861—64 maamme kumpaisellakin kielellä, yleisön tarkastettaviksi. Kansakoulun lopullinen järjestäminen Suomessa tapahtui sitte vasta 1866, silloin annetun asetuksen kautta. Sillä välin oli kuitenkin C. jo 1861 nimitetty Suomen kansakoulujen ylitarkastajaksi ja 1863 kutsuttu järjestämään „väliaikaista" (nyt vakinaista) seminaaria Jyväskylässä, jonka v. t. johtajana hän myös oli vuoteen 1869 saakka. V:sta 1870 on C. ollut jäsenenä koulutoimen ylihallituksessa.

C:n pedagooginen pääansio on siinä, että hän Suomessa on käytäntöön pannut monta aatetta, jotka kasvatusopin emämaissa jo olivat sekä tieteen puolelta hyväksyttyjä että käytännössäkin raittiisti elähyttäneet koulu- ja kasvatusoloja. Tärkeimpien hänen yllä jo mainittujen pääperusteitten valaisemiseksi on tässä vielä lisättävä. Kansan opetuksen hän tahtoo perustettavaksi kristillis-uskonnolliselle kannalle, eikä kansakoulun hallintoa kirkollisista virastoista erottamalla tarkoita koulun erottamista kirkosta. Kirkon huoleksi annetun kotiopetuksen hän tahtoo pysyttäväksi kaikkein ensimmäisenä opetuksena. Kodissa kun on kasvattavana päähenkilönä äiti, nainen, vaatii C., että hän tähän tarkoitukseensa ennen kaikkia kasvatetaan ja että, varsinkin lasten surkean suureen kuolevaisuuteen meidän maassa katsoen, naisia opetetaan lapsen ruumiillistakin elämää ja kasvatusta tarkoin tuntemaan; käytännöllisinä välikappaleina tähän panee C. suuren arvon lasten seimiin ja tarhoihin. Koulunkin kasvattavaa vaikutusta pitää C. erittäin painavana ja lasten kasvattamista järjestykseen, puhtauteen ja siveellisyyteen vielä tärkeämpänä kansakoulun tehtävänä kuin aineiden opettamisen. Kansakoulun käytännöllisen suunnan edustajina ja muodollisina sivistyksen välikappaleina C. panee suuren arvon piirustukseen, lauluun ja soittoon, ja etenkin käsitöihin. Käsitöiden opetusta, joka on kansakoulun opettajan itsen annettava, ei niin muodoin saa pitää mekaanillisena harjoituksena vissien ammattien ja taitojen opettamiseksi, vaan sen tarkoitus on yleisen kätevyyden saavuttaminen ja meidän kansalle omituisen saamattomuuden vastustaminen. Tämä käsitöitten tarkoitus ja sija meidän kansakoulussa, jota pidetään sen parhaimpina puolina, on C:n ominaisimpia aatteita ja samassa suora seuraus Pestalozzi'n ja Fröbel'in perusteista.

Upsalan yliopiston 400-vuotisessa juhlassa 1877 vihittiin C. kunniatohtoriksi. Hän nai 1854 Anna Charlotta Axianne Diederichs'in.

Cygnæus, Maunu Wilhelm, virkamies, sotajustitiarius eli auditööri Yrjö Cygnæus'en poika hänen jälkimmäisestä avioliitostaan Helena Katariina Poppius'en kanssa, syntyi Juvalla (Kuopiossa?) Syysk. 21 p. 1783, tuli 1803, Porvoon lukion läpikäytyään, ylioppilaaksi Turussa, v. 1805 Turun hovioikeuden auskultantiksi ja 1807 ensin vara-lääninsihteeriksi Kuopiossa ja sitten saman kaupungin järjestysmieheksi. Tässä virassa hänkin sodan sytyttyä kuten Wibelius „saaliina heitettynä valtahan vuoroittain vihollisen, ystävän" antoi päivän rauhan ja yön unen alttiiksi kansan kuormaa helpottaakseen. Jyrkästi venäläiset upseerit usein vaativat muonavaroja ja huoneita enemmän kuin oli mahdollista hankkia, vaan C. rohkeasti kielsi mokomia käskyjä totella eikä paljastettuja miekkojakaan säikähtänyt; kerran lieneekin yksin Bulatoff'in jalous pelastanut C:n elämän. Kun Malm joukkoineen 1808 Toukokuulla valloitti Kuopion kaupungin, C. taistelun vielä kestäessä oli ensimmäisiä heitä vastaanottamaan, vaan Sandels'in peräytyessä hän oli viimeisten joukossa, ja sai sitten Olli Tiaisen seurassa metsäpolkuja myöten hiipiä pohjaiseen päin. Tämän kuuluisan ja peljätyn sissin Venäläiset silloin par'aikaa kaikin voimin koittivat saada kiinni, ja kerran vihollisjoukko sydänyöllä tuli kaukana korvessa olevaan mökkiin, jossa C. ja Tiainen olivat. C. silloin auttoi toverinsa ulos akkunasta; antaakseen hänelle aikaa paeta, hän vielä viivytti Venäläisiä verukkeillakin, vaan tunnusti vihdoin kaikki, pelastaakseen syyttömiä vihollisten kostosta. Vankeudesta hänen sitten onnistui päästä karkuun, seurasi vähän aikaa armeijaa, mutta läksi vihdoin Tukholmaan, johon Wibelius'kin oli lähtenyt. — Sodan päätyttyä C. jäi Ruotsiin, tuli 1810 Norrbotten'in lääninsihteeriksi ja muutettiin sitten 1812 Länsipohjan lääninsihteeriksi, sai 1818 laamannin arvonimen, ja oli viimeisiin päiviinsä saakka väsymättömän har-

ras virkavelvollisuuksiaan täyttämään. Hän kuoli Uumajassa Marrask. 28 p. 1852. Hän oli Ruotsissa 1814 nainut Ulriika Johanna Boström'in; vanhin poika Kaarle Juhana C. tuli isänsä seuraajaksi läänin-sihteerin virkaan. (Sv. Biogr. Lexikon, Ny följd III). E. G. P.

D.

Dahlberg, Thure Juhana, kirjailija, syntyi $18^{23}/_{3}36$ Pielavedellä. Isänsä Hannu Taskinen oli kotoisin Maaninkaalta, otti sitten, Oulun värjärin oppiin tultuaan, nimen Dahlberg, ja tuli viimein siltavoudiksi Pielavedelle. Äidin nimi oli Agaata Hetaa Kauppinen. T. D. tuli ylioppilaaksi 1861, suoritti sekä kameraali- että tuomarin-tutkinnon 1865, ja seurasi sitten tuomareita kotiseudullaan. Hän kuoli $18^{4}/_{5}70$, ennen kuin vielä oli vakinaiseen virkaan päässyt. Ylioppilaana suomensi hän Björnstjerne-Björnson'in novellin *Iloinen poika* sekä Kneisel'in näytelmän *Viuluniekka* erittäin sujuvalla ja luontevalla kielellä. V. 1863 tuli myös ulos *Runot Herkules uroosta,* jotka kuitenkin vaan siitä ovat merkilliset, että ne Kalevalan jälkeen ovat kooltaan suurin runoteos Suomen vanhalla runomitalla. J. K.

Dahlberg, Kustaa, hengellinen kirjailija, on syntynyt Huittisissa Korkiakosken kylässä Jouluk. 21 p. 1821. Vanhemmat olivat pitäjän seppä Jaakko Dahlberg ja hänen vaimonsa Walpuri Matintytär. Porin koulua ja Turun lukiota käytyään, Kustaa Dahlberg tuli Helsingin yliopistoon v. 1842 ja vihittiin papiksi v. 1844, tullen ensiksi Wihdin provastin A. J. Hipping'in apulaiseksi. Vv. 1848—60 hän oli samassa seurakunnassa pitäjänapulaisena, vv. 1860—70 kappalaisena Nummen pitäjässä, vv. 1870—74 samanvirkaisena Turun kaupungissa, muutti viimemainittuna vuonna kirkkoherraksi Sääksmäelle ja on v. 1879 valittu assessoriksi Turun tuomiokapituliin. Valtiopäivillä 1872 ja 1877 sekä 1876 vuoden kirkolliskokouksessa hän on ollut pappissäädyn edusmiehiä. — On nainut: 1. v. 1845 Karoliina Wilhelmiina Packalén'in († 1867), kappalaisen tyttären Wampulasta, ja 2. v. 1868 Augusta Olivia Randelin'in, joka on kirkkoherran tytär Somerosta ja edellisen puolison sisarentytär. — Kustaa Dahlberg on ansiollisella tavalla kartuttanut suomenkielistä hengellistä kirjallisuutta, varsinkin suomennoksilla Lutherus'en ja muiden raamatunselityksistä. Näistä erittäin mainittakoon Lutherus'en *Pidempi selitys Galatalais-epistolasta* (v. 1876). W. Carlsson'in kuoltua hän on jatkanut tämän ulosantamaa *Selityksillä varustettua Raamattua,* nimittäin Vanhaa testamenttia 68:nnesta psalmista alkaen (v. 1876—78). Sen ohessa hän on ollut apumiehenä *Kristillisten Sanomain* toimituksessa vv. 1850—53, *Tähti* sanomain toimittajana vv. 1863—67, ja *Lähetyssanomain* toimittajana vv. 1859—76.

Dalström, Aksel Hampus, arkitehti, syntyi Helsingissä v. 1829 Maalisk. 22 p. Hänen vanhempansa, viskaali tullivirastossa Sven Aadolf Dalström ja tämän vaimo Kristiina Jakobiina Wiklund, olivat muuttaneet Ruotsista tänne. Nautittuansa opetusta kodissaan sekä vähemmän aikaa E. Bergenheim'in yksityiskoulussa Turussa, teki A. H. Dalström v. 1846 ulkomaan-matkan, jolla ajalla hän harjoitteli opintoja ensinnä vuoden teknologillisessa laitoksessa ynnä vapaitten taiteitten akatemiassa Tukholmassa sekä sittemmin Pariisissa. Palattuaan hän otettiin Joulukuussa v. 1848 oppilaaksi intendenttikonttoriin ja suoritti seuraavana keväänä ylioppilastutkinnon. Intendenttikonttorin uudesti järjestämisen jälkeen yleisten rakennusten ylihallitukseksi, Dalström, joka vieläkin vuoden kestäessä (1861) oli jatkanut rakennustaiteellisia opintoja Saksanmaalla, Franskassa, Italiassa, nimitettiin ensimmäiseksi arkitehtiksi ja v. 1870 mainitun viraston johtajaksi eli ylitirehtööriksi.

Paitsi Marjaniemen, Ulkokallon, Kaskisen, Säbbskär'in ja Skälskär'in majakoita, joissa kaikissa käytetään Fresnel'in linssilasi-valaistuskeinoa sekä joukkoa muita töitä maaseuduilla, on Dalström tehnyt useampia monumentali-rakennuksia, joiden seasta etupäässä on mainittava: kaunis ylioppilashuone, normaalilyseo, kaartin maneesi, esplanadi-paviljonki, seurahuoneen konsertisali y. m. Dalström nai v. 1858 Emilia Juliana Helena Ettinger'in.

Dammert, Anna Johanna Nataalia, kirjailija, syntyi 9 p. Tammikuuta 1837 Helsingissä, jossa isänsä, Konrad Appelgren, oli apteekarina. Äitinsä oli Johanna Gustaava Julin, Turun apteekarin Juhana Julin'in tytär. Heidän tytärtänsä kutsuttiin kodissaan, nimien alkupuustavien johdosta, Ainaksi, jonka nimen hän jälkeenpäinkin sai pitää. Nautittuansa opetusta Helsingin tyttökoulussa, hän v. 1860 meni naimisiin lääketieteen t:rin Antti Kustaa Wilhelm Dammert'in kanssa, joka tuli piirilääkä-

riksi Tohmajärvelle 1862 ja kuoli 1873. Miehensä kuoltua rouva D. muutti Turkuun, sieltä Kemiöön ja vihdoin Naantaliin. Harjoitettuansa jo ennenkin kirjailijatyötä huviksensa, hän nyt, leskeksi jääneenä 7:n alaikäisen lapsen kanssa hyvin vähissä varoissa, rupesi käyttämään tätä kykyänsä elatuskeinona ja julkaisi lyhyen ajan kuluessa useita kertomuksia ja novelleja maamme ruotsalaisissa sanomalehdissä. Hels. Dagblad'issa ilmestyivät *Hafvets byte* (Meren saalis), *Mörka taflor inom karelsk ram* (Synkkiä tauluja karjalaisessa raamissa) s. o. kuvaelmia Karjalasta katovuoden ajalta, jota hän itse Tohmajärvellä eläessään oli likimmältä nähnyt, sekä *Familjen på Molnby* (Molnby'n perhe), mikä ilmestyi vasta hänen kuolemansa jälkeen. Muissa aikakauskirjoissa, niinkuin „Åbo Posten", „Finsk Tidskrift" ja „Trollsländan", hän on julkaissut pienempiä kirjoituksia. V. 1876 ilmestyi erinäisenä kirjana *Hemmet, en landtflickas anteckningar* (Koti, erään maalaistytön muistoonpanoja), sekä 1878, kirjoittajan kuoltua, *Sista skörden* (Viimeinen sato), sisältävä joukon, osittain runollisia, osittain suorapuheisia kappaleita lapsille. Hän on myöskin työskennellyt kääntäjänä. Kaikki mitä hän on kirjoittanut osoittaa puhdasta, perisiveellistä katsantotapaa, lämmintä tunnollisuutta, ja vaikka itse kokoonpano välistä näyttää jotenkin hätäiseltä, niin vilkas, luonteva esitystapa aina viehättää lukijata. Rouva D. kuuluu epäilemättä maamme etevämpien ruotsinkielisten kirjailijoiden joukkoon näinä viimeisinä aikoina. Mutta hänen kirjailija-aikansa tuli lyhyeksi. Huolet ja raskas työ — muun muassa hän itse opetti lapsiansa — murti hänen terveytensä, ja hän kuoli keuhkotautiin Taimon talossa lähellä Naantalia 17 p. Heinäkuuta 1877. Hän on haudattu Turun hautausmaahan.

Th. R.

David, kapinannostaja, on vielä jonakuna arvoituksena Suomenmaan keskiaikaisessa historiassa ja mainitaan tässä siinä toivossa, että tutkimus vasta saanee hänestä tarkempaa selkoa. Tätä nykyä emme hänestä tiedä muuta, kuin että loppuvuodella 1438 Yli-Satakunnan koko rahvas oli noussut kapinaan Ruotsin neuvoskuntaa vastaan, joka vast'ikään oli lopullisesti hylännyt Eerik kuninkaan [ks. Eerik Pommerilainen]. Tämän kapinan päällikkönä oli eräs David veljineen seuralaisineen; mutta mistä tämä David oli tullut, ei mainita, vaikka luultavinta on, että hän itsekin oli Satakuntalainen. Piispa Maunu Tavast'in välityksellä saatiin kapina asettumaan, ja Tammik. 12 p. 1439 12 miestä kustakin Yli-Satakunnan kuudesta pitäjästä tekivät Lempäälän Kuokkalassa anteeksianomuksensa Turun linnan päämiehen Hannu Kröpelin'in edessä, tunnustaen kovin rikkoneensa esivaltaansa, Ruotsin valtakuntaa ja valtaneuvoskuntaa sekä läänin maaherraa vastaan, koska olivat seuranneet „tuota kehnoa tyhmäntekijää Davidia (then drawels daren David) ja hänen veljiänsä ja muita hänen joukostaan heidän konnuudessansa ja turmiossansa, jota he juonittelivat;" tämän kautta muka Yli-Satakunnan miehet olivat rikkoneet henkensä ja tavaransa sekä maat että irtaimet valtakunnan la'in mukaan; nytpä luvataan „oikealla uskollisuudella totella herrasväkeämme ja valtaneuvoskuntaa ja päämiestämme, jonka hallussa Turun linna on, ja hänen virkamiestänsä (maanvoutia), ja rehellisesti suorittaa kaikki, mitä olemme kuninkaallemme ja herrasväellemme velvolliset". Kirjeen vahvistukseksi painettiin muutamia päiviä myöhemmin, Tammik. 18 p., maakunnan sinetti sen selkään, mutta tämä tapahtui Ylistarossa Kokemäen pitäjässä Ala-Satakunnassa, jossa sinetti säilytettiin. Selvästi näkyy, että David itse ja hänen veljensä ja likeisimmät seuralaisensa olivat anteeksisaannista ulossuljetut. Vaan mikä niiden kohtalo oli, jääpi vastaisen tutkimuksen selvitettäväksi. (Juusten, Chron. Ep.; Hist. Ark. IV).

Y. K.

De Geer, Robert Wilhelm, maamarsalkka, kuului sukuun, jonka kantaisä Florent De Hamal eli Brabant'issa 1100-luvun lopulla. Hänen jälkeläisensä seitsemännessä polvessa otti nimen De Geer, ja tämän jälkeläinen yhdeksännessä polvessa Louis De Geer muutti Kustaa Aadolfin aikana Ruotsiin, edisti mitä suurimmassa määrässä tämän maan vuorityötä, ja tuli 1641 aateloituksi. Kolme eri haaraa hänen suvustaan on eri aikoina Ruotsissa korotettu vapaherralliseen ja kaksi haaraa kreivilliseen säätyyn, toinen Ruotsissa, toinen Suomessa. Louis De Geer'in pojanpojanpoika Otto Wilhelm De Geer syntyi Ruotsissa 1710, oli nuorena luutnanttina mitä kiivaimpia hattuja ja ajeli sotaleirissäkin 1741—43 valtiollisia vehkeitä. V. 1745 hän nai kenraaliluutnantti Robert Muhl'in tyttären Anna Dorotea Muhl'in, peri hänen kauttaan kartanoja Suomessa ja nimitettiin 1757 Kyminkartanon maaherraksi, tuli sittemmin kiivaaksi myssyksi, pääsi vihdoin valtaneuvokseksi v. 1765, vapaherraksi v. 1766 ja kuoli Tukholmassa 1769. Hänen poikansa Robert Wilhelm syntyi Heinäk. 15 p. 1750, tuli 18-vuotiaana vänrikiksi, v. 1771 Karjalan jalkajääkärien osastossa Sulkavan komppanian kapteeniksi ja 1778 Rautalammin pataljonan majuriksi. Hän erosi 1783 sotapalveluksesta, oli pari vuotta Kyminkartanon läänin virkaa toimittavana maaherrana, ja nai 1785 eversti ja vapaherra B. J. Hastfehr'in tyttären Vivika Eleonoora Hastfehr. Itsenäisyysmiesten tuumiin Anjalan liiton aikana De Geer lienee ottanut hartaasti osaa, ainakin hän oli maamarsalkaksi aiottu Mikkeliin kutsuttaville valtiopäiville, vaan tästä

ei tullut mitään; sen sijaan hän 1789 sai eronsa maaherratoimesta, ja oleskeli sitten omistamassaan Tervik'in kartanossa Pernajan pitäjässä, johon isä oli kansakoulunkin perustanut. Venäläisten 1808 tullessa Suomeen, De Geer taisi olla ensimmäisiä tunnustamaan keisaria hallitsijakseen, ja Porvoon valtiopäivillä 1809 hän määrättiin maamarsalkaksi, jommoisena hän näkyy hyvin täyttäneen velvollisuutensa. Aatelin ja talonpoikaissäädyn kutsumuksen mukaan hän 1809 kutsuttiin Senaatin talousosaston ensimmäiseksi jäseneksi ja määrättiin samassa sota-asiain toimituskunnan päälliköksi. V. 1809 hän korotettiin kreiviksi ja tuli kantaisäksi Suomen ritarihuoneesen sisäänkirjoitetulle kreivilliselle suvulle n:o 3. Kreivi De Geer kuoli Helsingissä Marrask. 4 p. 1820. Hänen sukunsa sammui mieskannalta hänen pojanpoikaansa 1855. E. G. P.

De la Barre, Reinhold Juhana, soturi, on saanut surullisen maineen Napuen onnettomasta tappelusta ja vaatii sen vuoksi tässä sijansa. Suku oli kotoisin Poitou'sta Franskanmaalta, josta eräs Antoine De la Barre näkyy tulleen prinssi Henrik Valois'in kanssa v. 1573 Puolaan. Tämän poika Wilhelmi siirtyi Liivinmaalle ja meni Kustaa Aadolfin palvelukseen, saaden omaisuudekseen Ermes'in perintöhovin mainitussa maakunnassa. Wilhelmin poika oli Antonius De la Barre († 1798), joka tuli Ruotsin aatelismieheksi ja oli nainut Anna Gertruda von Üxküll-Gyllenband'in (virolaisen maaneuvoksen Reinh. Juh. Üxküll'in tyttären). Näiden vanhin lapsi oli puheena-oleva Reinh. Juh. De la Barre, syntyneenä arvattavasti Liivinmaalla, ei tietoa minä vuonna. Ison-vihan alusta hän palveli Tiesenhausen'in virolaisessa ratsuväessä Inkerinmaalla, nousi v. 1703 majuriksi ja mainitaan samana vuonna osoittaneen suurta miehuutta Rajajoen tappelussa. Myöhemmin hän tuli everstiluutnantiksi Turun kaksinnus-ratsuväkeen, nimitettiin saman väen everstiksi Lokak. 22 p. 1712, mutta siirrettiin seur. vuonna Hämeen-Uudenmaan kaksinnus-ratsuväkeen ja tuli silloin kenraalimajuriksi. Pälkäneen tappelun perästä, jossa hän uroollisesti oli puolustanut Kostian-virran varustuksia, hän Ruoveden kautta peräytyi Pohjanmaalle, ollen nyt koko ratsuväen päällikkö ja Kaarlo Armfelt'in lähin mies komennossa. Mutta Pohjanmaalla nostettiin jo aikaisin epäluuloja häntä vastaan. Eräs hallitukselle lähetetty valituskirja väitti, että hän, peräytyessään Venäläisten edestä Kristiinasta Marrask. 27 p. 1713, muka oli antanut väkensä ryöstää ja polttaa asukasten omaisuutta y. m., joka kanne kuitenkin havaittiin ihan perättömäksi. Hänen käytöksensä Napuen tappelussa Helmik. 19 p. 1714 ei ole täydellisen selvä; varma vaan on, että, joko syvän lumen tähden tai jostakin muusta syystä, ratsuväki ei ottanut osaa tappeluun, vaan melkein eheänä lähti tiehensä. Kenties saamme ajatella, että De la Barre, joka ei ollut niinkuin Armfelt Suomen omia lapsia, ei katsonut tarpeelliseksi Suomen nimen kunnian tähden uhrata henkeänsä ja väkeänsä tässä toivottomassa taistelussa ylivoimaa vastaan, ja että hän sen vuoksi tahtoi säilyttää edes ratsuväen. Merkillistä on, että jalo Armfelt ei ole sanallakaan häntä tästä käytöksestä soimannut. De la Barre nautti yhä hallituksen luottamusta, nousi v. 1717 kenraaliluutnantiksi ja teki seur. vuonna Armfelt'in kanssa retken Throndhiem'in lääniin, josta eteni Röraas'iin asti, missä Norjan kruunun vaskikaivokset hävitettiin. Uudenkaupungin rauhanteon perästä De la Barre määrättiin sotaväen päälliköksi Suomeen. Hän kuoli naimatonna v. 1724. (Schlegel-Klingspor, Ättart. ss. 11, 12, 383; Nordberg, Hist.; Koskinen, Lähteitä I; Ennes, I; Ruotsin valtioarkisto; Hist. Ark. I). Y. K.

De la Chapelle, Albrekt Fredrik Rikard, virkamies, syntyi Tenholan pitäjässä Tammik. 15 p. 1785. Hänen vanhempansa olivat luutnantti Fredrik De la Chapelle ja kirkkoherran tytär Katariina Charlotta Hageman; suku on Franskasta kotoisin ja sai 1653 sijan Ruotsin ritarihuoneessa. Nuori A. F. R. De la Chapelle tuli 1798 ylioppilaaksi Turussa ja 1803 Turun hovioikeuden auskultantiksi, oli aatelissäädyn jäsenenä Porvoon valtiopäivillä, tuli kanslistiksi Senaatin oikeusosastoon, kohosi 1816 esittelijäsihteeriksi ja 1822 Senaatin jäseneksi, jommoisena hän pysyi vuoteen 1856. Tällä ajalla hän pantiin parin komitean jäseneksi ja määrättiin 1842 puheenjohtajaksi siihen merkilliseen komiteaan, jonka tuli tarkastaa lakikomissionin tekemä yhteenveto Suomen laista ja asetuksista ja joka kumosi komissionin Venäjän mallin mukaan ehdottamat muutokset lainsäädännössä. Oltuansa 1816—19 ritarihuoneen johtokunnan jäsenenä hän viimemainittuna vuonna tuli johtokunnan sihteeriksi ja kamreeriksi, hoiti suurimmalla huolella tähän kuuluvia velvollisuuksiansa lähes kolme vuosikymmentä, ja sai 1848 omasta pyynnöstään eronsa mainituista toimista. V. 1840 hän tuli kunniatohtoriksi lainopin tiedekunnassa ja 1856 hän lapsineen jälkeläisineen korotettiin vapaherralliseen säätyyn (suku n:o 39). Vapaherra De la Chapelle kuoli Helsingissä Tammik. 28 p. 1859. V. 1816 oli hän nainut Anna Charlotta Sacklén'in, joka oli Lauri Sacklén'in, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomarin tytär. E. G. P.

De la Gardie, Pontus, sotapäällikkö, syntyi v. 1520 Roussol'issa Languedoc'in maakunnassa Etelä-Franskassa. Vanhemmat olivat Jacques de la Gardie ja Catherine de Sainte-Colombe. Pontus herra oli ensin aiottu hengelliseen säätyyn;

mutta hänen vilkas luonteensa tempasi hänet pian soturin uralle ja kaukomaille. Ensimmäisen sotaretkensä hän teki marsalkka Brissac'in komennon alla Piemont'issa, oli sitten osallisna useiden maiden sisällisissä otteluissa ja tuli v. 1559 Skotlantiin sen apujoukon kanssa, jonka Henrik II sinne lähetti, leskikuningattaren Marie de Guise'n katolista hallitusta kannattamaan. Kun Franskan sotajoukko seur. vuonna pakotettiin lähtöön, meni Pontus herra Tanskan palvelukseen ja sai komentoonsa lipullisen pestatuita franskalaisia ja skotlantilaisia jalkamiehiä, jotka lähetettiin Warberg'in varustukseksi sodassa Ruotsia vastaan. Warberg'in valloituksessa v. 1565 Niilo Boije otti hänet vangiksi; mutta tuo franskalainen seikkailija suostui heti menemään Ruotsin palvelukseen ja nousi taidollansa pian varsin korkealle Eerik XIV:n suosiossa, vaikka Yrjö Pietarinpoika varoitti kuningasta liian paljon luottamasta maankulkiaimeen muukalaiseen. Pontus herra mainitaankin olleen päämiehenä siinä salaliitossa, joka päättyi herttuain kapinaan ja Eerik kuninkaan kukistumiseen. Vaan tämän perästä hän uskollisuudella ja loistavalla onnella palveli Juhana III:tta ja on saavuttanut itsellensä mainehikkaan nimen Suomenkin historiassa. Ensi aluksi Juhana häntä käytti diplomatillisiin toimiin; muun muassa Pontus herra kävi Romassa, sovittelemassa paavi Gregorio XIII:n kanssa niitä ehtoja, joilla Ruotsin valtakunta palaisi katolis-kirkon helmoihin. Mutta hänen oikea kutsumuksensa oli soturin. Sota Venäjää vastaan oli nyt kestänyt kymmenen vuotta ja vaikka sitä ei sovi sanoa aivan onnettomaksi, koska voitto kumminkin jo alkoi kallistua meikäläisten puolelle, ei ainakaan saatu mitään ratkaisevaa toimeen. Vikana näkyy olleen, että Juhana kuningas silminnähtävällä epäluulolla kohteli niitä suomalaisia aatelismiehiä, joita hänen täytyi sodanjohtoon etupäässä käyttää, eikä kenellekään uskaltanut antaa jakamatonta komentoa. Asia muuttui, kun Pontus De la Gardie v. 1580 asetettiin ylimmäiseksi sotapäälliköksi sekä Suomen että Wiron puolelle. Hän oli vähäistä ennen, Tammik. 14 p. 1580, ottanut aviopuolekseen kuninkaan äpärätyttären Sofia Gyllenhielm'in ja tällä tavoin peräymättömästi liittänyt onnensa Juhanan valtaistuimeen. Sotaisen taitonsakin puolesta hän täydellisesti vastasi kuninkaan luottamusta. Mikkelin aikoina Suomeen tultuaan, hän heti marssi Käkisalmea vastaan ja valloitti tämän tärkeän linnan Marrask. 5 p. 1580. Tammikuussa 1581 hän Wiipurista meni jään yli Wiron puolelle, jossa useat kaupungit joutuivat Ruotsalaisten valtaan. Käytyänsä kesällä kuninkaan puheilla Ruotsissa, hän vielä samana syksynä valloitti Narvan, Ivangorod'in ja koko länsipuolisen Inkerinmaan (Watjalaisten alueen). Sitä vastoin yritys Pähkinälinnaa vastaan syksyllä 1582 ei onnistunut. Pontus herra, vaikka soturiksi luotu, ymmärsi kuitenkin sotaonnen epävakaisuutta ja kehoitti Juhanaa rauhansovintoon; mutta kuninkaan turhamielisyys ei sallinut hänen suosiolla luopua Watjalais-alueesta ja siitä arvonimestä („Votski Pjätinan herra"), jonka hän sen johdosta oli ottanut. V. 1583 tosin saatiin aselepo toimeen. Mutta kesken niitä kokouksia, jotka pidettiin vakinaista rauhaa varten, sai Pontus herra tapaturmaisen kuoleman. Marrask. 5 p. 1585 hän veneessä palasi pitkin Narova-jokea eräästä rauhankokouksesta, jonka Venäjän edusmiehet kiukustuneina olivat katkaisseet. Kun Narvaan päin tullessa kaksi muassa olevaa tykkiä laukaistiin, tapahtui se onnettomuus, että tuo heikko alus hajosi, jolloin 18 henkeä hukkui, niiden seassa myöskin Pontus herra, joka eräästä äskeisestä taudista vielä oli voimatonna. Hän haudattiin Räävelin tuomiokirkkoon. Hänen puolisonsa oli jo v. 1583 kuollut, jättäen jälkeensä kaksi poikaa, Juhana ja Jaakko, joista jälkimmäinen on saavuttanut historiassamme vielä mainehikkaamman nimen kuin isänsä. Jo v. 1571 Pontus de la Gardie oli korotettu vapaherraiseen säätyyn sekä sittemmin saanut Juhanalta lukuisia suosionosoituksia. Miehen kunniaksi on mainittava, että hän usein suoralla tavalla lausui kuninkaalle karkeita totuuksia eikä ensinkään ollut mielistelijä luonnoltansa. Sotatoveriensa ansioita hän ei unohtanut kuninkaalle huomauttaa ja vaati niille sen mukaisia palkintoja. Niinpä muun muassa Käkisalmen valloituksen perästä Pontus herra pyysi useille muassa olleille Suomalaisille joko läänitystiloja tai „kihlakunnan-oikeuksia" (s. o. tuomarivirkoja), joita jälkimmäisiä siihen aikaan oli tapa käyttää palkinnoiksi sotaisista ansioista. Ja koska Suomen aatelisto nähtävästi oli pahoillansa, että meidän maamme kihlakuntia paljon oli annettu ruotsalaisille miehille, muistutti Pontus herra samassa kirjeessä: „onhan Teidän Kunink. Majesteetillanne, Jumalan kiitos! kylläksi varaa hankkia noille Ruotsalaisille täyttä korvausta Ruotsinmaalla". Tämä kaikessa ilmaantuva oikeudentunto näkyy toimittaneen hänelle Suomalaisten hartaan ystävyyden ja alttiuden, joka epäilemättä paljon vaikutti hänen yritystensä menestymiseen. Nimet „Pontuksen sillat" ovat säilyttäneet hänen retkensä muistoa Laatokan seuduilla, ell'ei pikemmin nämä muistot tarkoittanevat hänen poikansa, Jaakko Pontuksenpojan, sotatoimia niillä seuduin noin kolmekymmentä vuotta myöhemmin.

Y. K.

De la Gardie, Jaakko, sotapäällikkö, Suomen historian kuuluisa Laiska-Jaakko, oli edellisen poika ja syntyi Räävelissä Ke-

säk. 20 p. 1583. Koska hänen äitinsä, Sofia Gyllenhielm, vielä samana vuonna kuoli ja isäkin kaksi vuotta sen jälkeen hukkui, joutui Jaakko De la Gardie, niinkuin vanhempikin veli Juhana ja sisar Briita*), Suomenmaahan, missä äidin-äiti Kaarina Hannuntytär asui Wääksyn kartanossa Kangasalla; ajoittaisin myöskin heitä lienee käytetty äidin-isän, Juhana kuninkaan, hovissa. Ensimmäisen urotyönsä Jaakko herra toimitti 18-vuotiaana Liivin sodassa v. 1601, jolloin hän ja tuo yhdeksän vuotta vanhempi Kaarlo Gyllenhielm (Kaarlo IX:nnen äpäräpoika) kolme kuukautta puolustivat Wolmar'ia Puolalaisia vastaan. Oltuansa neljä vuotta Puolan vankina, De la Gardie vankeudesta päästessään meni Alankomaiden palvelukseen, joka siihen aikaan oli etevin sotakoulu. Hän siellä saavutti Oranian prinssin suurta suosiota ja muutoin kinniin suuren maineen, että Henrik IV kutsui häntä asettumaan Franskaan, josta isä oli kotoisin. Jaakko herra kuitenkin palasi Ruotsin valtakuntaan v. 1608, tuoden mukansa joukon ulkomaalaisia upseereja ja käsityöläisiä, joiden tuli perustaa korkeampaa sotataitoa ja teollisuutta täällä pohjaisessa. Vastaanotto oli hyvin suosiollinen Kaarlo IX:nnen puolelta; mutta panetukset ja väärät kanteet uhkasivat katkaista De la Gardie'n koittavan onnen. Tunnettu kuninkaallinen sihteeri Tegel syytti näet häntä salaisista juonista Juhana kuninkaan huonekunnan hyväksi: De la G. oli muka Puolasta päässyt vapaaksi, lähteäkseen Alankomaille rakentamaan avioliittoa Sigismundon sisaren Annan ja Oranian herttuan välillä; viimemainittu oli sitten tehtävä Ruotsin kuninkaaksi ja tästä asiasta muka oli keskustelua pidetty Ruotsin ylimysten kanssa. Syytös havaittiin kuitenkin ihan perättömäksi ja Jaakko herra nyt tehtiin ylimmäiseksi päälliköksi syttyvässä Venäjän sodassa.

Tämä sota, jolla ensi kerta Pähkinäsaaren rauhanteon perästä Suomen rajat pysyväisesti levitettiin itää kohten, esitellään lavealta Suomen kansan historiassa eikä tarvitse tässä erikseen tulla kerrotuksi. Sopii ainoastaan mainita tapausten pääkohdat. Helmik. 28 p. 1609 oli Wiipurin liittokirja allekirjoitettu. De la G., joka oli marssittanut väkeänsä Länsipohjan tietä Suomeen, tuli Maalisk. 5 p. Wiipuriin, lähti sieltä liikkeelle 11 p. ja meni 26 p. rajan yli. Huhtikuun loppupuolen hän viipyi Nougorod'issa; mutta Toukok. 4 p. hän sieltä lähti eteen päin ja löi Puolalaiset Tver'in edustalla Heinäk. 12 ja 14 pp. Vaan Heinäk. 24 p. Suomalaisten kinastus Koljasin'in tykönä pakotti häntä kääntymään matkalta takaisin. Vasta alkuvuodella 1610 hän siis saattoi lähestyä Moskovaa, valloitti Tammik 28 p. Troitski'n luostarin ja tuli Maalisk. 12 p. Moskovaan. Heinäk. 24 p. 1610 tapahtui tuo tunnettu tapaturma Klushino'n luona ja sodan ensimmäinen löysi oli loppunut. Palattuaan Venäjältä, De la G. heti kääntyi Käkisalmea vastaan, jonka piiritys alkoi Elokuussa 1610; se valloitettiin Maalisk. 2 p. 1611. Samaan aikaan on De la G. marssinut Nougorod'ia vastaan, joka Heinäk. 16 p. 1611 joutuu Jaakko herran valtaan. Tässä hän nyt hallitsi puolen kuudetta ajastaikaa ja oli vihdoin Ruotsin edusmiehenä Stolbovan rauhanteossa, joka solmittiin Helmik. 27 p. 1617.

Vaikk'emme voi tapausten yksityiskohtia tässä kerrottaviksi ottaa, ansaitsee ainakin mainita sitä järkähtämätöntä luottamusta, jonka Ruotsin hallitsijat sekä myötäettä vastoin-käymisessä lakkaamatta panivat Jaakko herraan. Klushino'n onnettomuuden perästä tuo muutoin niin jäykkä ja karkea Kaarlo IX kirjoitti lempeän lohdutuskirjeen De la Gardie'lle muistuttaen häntä, ett'ei pitäisi antautua epätoivoon, koska muka Jumala, oma viisaus ja parempain sotamiesten urhollisuus saattaisi vielä onnen muuttaa. Kun Nougorod oli tullut De la Gardie'n valtaan ja Puolalaiset suurilla lupauksilla koettivat vietellä häntä menemään heidän puolellensa, kirjoitti Kustaa Aadolf hänelle, ei ikinä epäilleensä hänen uskollisuuttansa. Nuori kuningas nyt tuli itse ulos sotaan, „oppiaksensa“, kuten lausui, „kokeneen sankarin koulussa sodan taitoa“, — ja opettajan suuri maine on, että hänelle kasvoi vieläkin mainiompi oppilas. Kuinka kalliit sekä Jaakko herra että hänen sotatoverinsa Eeverti Horn olivat kuninkaalle, todistaa tämän heille lähettämä varoitus Brunnits'in tappelun aikana v. 1614: heidän piti muka säästämän itseänsä, „sillä teistä minä tärkeämmin huolin, kuin koko Suuresta Nougorod'ista.“ Eikä tämä luottamus suinkaan ollut ansaitsematon. Ainoastaan Jaakko De la Gardie'n jäntevä suoruus ja sitkeä kestävyys oli saattanut hankkia Ruotsin aseille ne voitot, jotka olivat tämän vaivaloisen ja vähillä apuvaroilla toimitetun sodan hedelminä. Suomalaiset, jotka hän kasvatti siihen sotaiseen kuntoon, joka sitten Saksan ja Puolan sodissa oli heidän maineenansa, ihastelivat suuresti suurta päällikköänsä, ja vaikka he, hänen monenvuotisen viipymisensä tähden Nougorod'issa, antoivat hänelle kokkanimen Laiska-Jaakko, arvellen: „Lähtee suvi, lähtee talvi, vaan ei lähde laiska Jaakko“, sai tämä nimi pian kansallisen sankarin

*) *Juhana De la Gardie* oli syntynyt v. 1580, tuli Turun maaherraksi v. 1611, sen ohessa Hämeen maaherraksi v. 1616, Räävelin kuvernööriksi v. 1626, valtaneuvokseksi v. 1633, ja kuoli v. 1642. — *Briita De la Gardie* oli ensin naitu Jesper Matinpoika Kruus'ille ja sitten valta-drotsetille Gabr. Oxenstiernalle; kuoli v. 1645.

merkityksen yhtä hyvin kuin lauselma „Jalo herra Jaakko Puntus“ s. o. (Pontuksen poika), josta runoniekat lauloivat. Olletikin Käkisalmen läänissä, jonka hän, uudistamalla isänsä valloituksen, jälleen liitti Suomenmaahan, ovat „Puntuksen sillat“ vielä muinaistarun mukaan muistoina suuren sotapäällikön retkistä tiettömien erämaiden läpitse. Myöskin ne kaivannon yritykset, joita muinaisaikaan on tehty nykyisen Saimaan kanavan seuduilla, kantavat yhä „Puntuksen kaivantojen“ nimeä, vaikk'ei Jaakko Pontuksenpoika tiettävästi ole niitä toimitellut.

Venäjän sodan aikana oli Jaakko de la Gardie Toukok. 10 p. 1615 korotettu kreivilliseen säätyyn, saaden Leckö'n linnan Ruotsissa kreivikunnakseen. Suomessa hänelle myöhemmin annettiin Pietarsaaren pitäjä läänitykseksi. Koska hän Venäjän sodan tarpeisiin oli kruunulle lainannut suuria summia omista varoistansa, annettiin hänelle Heinäk. 28 p. 1618 Käkisalmen ja Pähkinälinnan läänit tuloinensa arennille kuudeksi vuodeksi sillä ehdolla, että kruunun velka vuosittain vähennettäisiin 5000 hopeatalarilla. Muutoin hänen tointansa ja neuvoansa yhä käytettiin, vaikka suuri Kustaa Aadolf nyt oli ryhtynyt sotien päänjohtoon. V. 1617 Jaakko herra tuli valtakunnan marskiksi sekä Vironmaan kenraalikuvernööriksi. Oltuansa osallisna Riian valloituksessa v. 1621, hän sai Liivinkin alat hallittavakseen ja jatkoi tämän maan valloitusta. Mutta vuodesta 1629 hän kotosella Tukholmassa johti sodan varustuksia, eikä itse käynyt ulkona sodassa, paitsi aselepoa uudistettaissa Puolan kanssa Preussissä v. 1635. Hän tietysti oli holhojahallituksen jäseniä Kristiinan alaikäisyyden aikana ja yhä arvollisena jäsenenä neuvoskunnassa, kunnes hän Elok. 12 p. 1652 kuoli Skara'ssa. Jaakko De la Gardie oli luonteeltansa oikea kunnon mies, suora puheessaan, teeskentelemätön tavoiltaan, jumalinen mielipiteiltään. Retkilläänkin hän mainitaan aina pitäneen Arndt'in „Totista Kristillisyyttä“ päänaluksenansa. Vanhemmalla ijällään häntä kunnioitettiin jonakuna Ruotsin sotamaineen kantaisänä, vaikka sota jo oli saanut suuremmoisemman muodon kuin hänen toimensa aikana. — Jaakko De la Gardie oli Juhannuksena 1618 nainut kauniin Ebba Brahe'n (synt. 1596, † 1674), Suomen mainion kenraalikuvernöörin, kreivi Pietari Brahe'n, orpanan, jonka kuningas Kustaa II Aadolf nuoruudessaan oli aikonut ottaa puolisokseen. Heille syntyi 14 lasta, joista seitsemän elivät täysikasvuiseksi. Kuuluisin niistä oli valtakansleri Maunu Gabriel De la Gardie, jonka elämänvaiheet eivät kuitenkaan nimen-omaan kuulu meidän maamme historiaan. Y. K.

De la Myle, Eleonoora Elisabet, lahjoittaja, ratsumestarin Pohjois-Skaanen hevosrykmentissä, Juhana Kristofer de la Myle'n ja Anna Kristiina Mask'in tytär, syntyi Kesäkuussa 1726. Hän oli 1754 naitu Jaakko Haartman'ille, joka 1776 tuli Turun piispaksi ja kuoli 1788. Miehensä kuoltua eli hän vielä kolmatta vuosikymmentä († Turussa 18^{10}/$_{4}$10). Testamentissaan Elisabet de la M. määräsi rahoja moneen yleishyödylliseen tarkoitukseen: yliopistolle 1,182 pankkoriksiä, joiden korot (tätä nykyä 240 markkaa vuosittain) jaettaisiin kahteen stipendiin Turun hiippakunnan ylioppilaille, jotka papeiksi tai kouluopettajiksi aikovat; apurahoiksi neljälle katedrali-koulun oppilaalle; uskonnon opetuksen edistämiseksi köyhille lapsille Turussa, ynnä muuhun.

Deutsch, Juhana, kirkkoherra, syntyi 1707 Turussa. Vanhemmat olivat luultavasti saksalaista alkuperää. Hänen elämänsä vaiheista tiedämme ainoastaan, että hän vihittiin papiksi 1729, oli konsistoorin notaarina Wiipurissa vuoteen 1732, kirkkoherrana Kivennavalla vuoteen 1738, ja senjälkeen kuolemaansa saakka, Syyskuun 13 p. 1774, kirkkoherrana Hiitolassa. Vuodelta 1750 hän sen ohessa oli Käkisalmen eteläisen provastikunnan kontrahtiprovastina. Hurskaana ja uutterana sielunpaimenena, joka silloin muusta Suomesta erotetussa osassa lämpimästi harrasteli kansanvalistusta, ansaitsee hän myöhempien sukupolvien kunnioittavaa muistoa, sitä enemmin koska hän aikalaisiltaan vaivojensa palkaksi sai kokea paljasta kiittämättömyyttä ja monenkaltaisia kiusoja. Suurin vastus, mikä silloisessa venäläisessä Suomessa kohtasi lukutaidon ja kristinuskon-tiedon herättämistä kansaan, oli kirjain, etenkin katkismusten, virsi- ja aapis-kirjain puute. Tätä puutosta oli Deutsch koettanut auttaa siten, että hän osittain Turussa, osittain Räävelissä ja Kiel'issä omalla kustannuksellaan oli painattanut monen tuhannen kappaleen suuruisia painoksia suomenkielistä katkismusta, jota hän halvimmalla mahdollisella hinnalla ja ilman kaikkea omanvoiton-pyyntöä piti rahvaan saatavilla. Näiden tointen takia joutui provasti Deutsch kuitenkin kanteenalaiseksi Wiipurin kirjannitojan J. H. Grönroth'in puolelta, joka erään yllämainitun kaupungin maistraatin antaman etuoikeuskirjan nojalla katsoi itsensä ainoastaan ja yksinomaisesti oikeutetuksi, ei yksin kaupungissa, vaan koko läänissäkin, kirjoja kaupitsemaan. Vaikka Wiipurin konsistoori asettui Deutsch'in puolelle ja osoitti, että Deutsch oli ainoastaan velvollisuutensa tehnyt, koettaessaan auttaa yleisesti tunnettua uskonnollisen kirjallisuuden puutetta, ja että näiden kirjain kauppa, joita annettiin kolmatta osaa halvemmalla kuin Wiipurin kirjannitojan luona, yhtä vähän oli tarkoittanut kuin tuonut mitään voittoa, julisti kumminkin (1771) Pietarin oikeus-kollegi, johon syyttäjä oli vedonnut, provasti

Deutsch'in toimet laittomiksi sekä määräsi hänet takavarikon uhalla jättämään koko kirjavarastonsa Grönroth'in haltuun pientä korvausta vastaan, josta he keskenänsä saisivat sopia. Mutta, ett'ei Grönroth'in kirjakauppa-oikeus kävisi aivan rasittavaksi annettiin Wiipurin maistraatille toimeksi yhdessä konsistoorin kanssa määrätä hinta-arvio, jonka mukaan kirjoja tulisi myydä. (Akiander, Herdaminne.)

Deutsch, Henrik, lääkäri ja taloudellinen kirjailija, syntyi Turussa Kesäkuun 16 p. 1772. Isä oli silloinen Turun koulun konrehtori, myöhemmin jumaluusopin apulainen ja kirkkoherra Piikkiössä, David Deutsch; äiti oli nimeltään Saara Helena Nycopensis. Saatuaan kotona, ensin isältä ja sitten tämän kuoleman jälkeen (1783) yksityiseltä kotiopettajalta opetusta, sisäänkirjoitettiin H. Deutsch 15 vuotiaana ylioppilaaksi Turun yliopistoon, jossa hän antautui filosofian ja lääketaidon opintoihin. Jo 17 vuotiaana hän aloitti lääkäritoimensa, palvellen vuosina 1789 ja 1790 alalääkärinä ruotsalais-suomalaisessa armeijassa. Täksi ajaksi katkaistut yliopiston-opinnot jatkettiin sitten rauhanteon jälkeen. Deutsch tuli 1795 filosofian maisteriksi ja matkusti sitten syksyllä 1796 Tukholmaan, missä hän jonkun aikaa palveli Serafimer-sairashuoneessa ja yleisessä lapsen-synnytyshuoneessa, ja samalla toimitti yhtä köyhäinlääkärin viroista. Vuonna 1797 hän nimitettiin piirilääkäriksi Tornioon eli pohjoisen Länsipohjan piirikuntaan, mutta muutettiin jo 1799 samanlaatuiseen toimeen Ahvenanmaalle, jossa hän oleskeli vuoteen 1805, jolloin hän alamaisella hakemuksella kuninkaallisen määräyksen kautta sai takaisin ennenmainitun piirilääkärin viran. Sill'aikaa oli hän 1802 Turussa vihitty lääketieteen tohtoriksi. Kun Suomi Haminan rauhanteon kautta erotettiin Ruotsista, tuli pohjoisen Länsipohjan piirilääkärin-alue jaetuksi molempien maiden välillä, ja Deutsch'in täytyi niinmuodoin päättää kummanko valtakunnan palveluksessa mieli olla. Hän valitsi synnyinmaansa, otti 1812 eron Ruotsin palveluksesta ja nimitettiin samana vuonna piirilääkäriksi Tornioon, jossa hän vielä neljänneksen vuosisataa yhä vaikutti aina siihen saakka, kunnes kuolema Maaliskuun 31 p. 1838 teki lopun hänen elämästään. Vuonna 1835 oli hän ansiotöidensä vuoksi saanut professorin nimen ja arvon. H. Deutsch teki itsensä tunnetuksi ei ainoastaan taitavana ja suosittuna käytännöllisenä lääkärinä, vaan myöskin niiden terävää huomiokykyä ja laveaa tietoa osoittavien maataloudellisten kirjoitelmain kautta, joista useat saivat Suomen talousseuran palkinnon. Etenkin suuriarvoiset ovat ne *Oeconomiska Anteckningar rörande norra delen af Uleåborgs län,* jotka hän valtiokanslerin kreivi N. P. Rumanzoff'in kustantamilla matkustuksilla 1814 ja 1815 teki ja jotka löytyvät kolmannessa osassa „Finska Hushållningssällskapets handlingar." Deutsch oli vuodesta 1801 naimisissa Saara Maria Sandberg'in kanssa († 1842), kirkkoherrantytär Ylä-Torniosta, ja tämän kanssa hänellä oli useita lapsia. (Sacklén, Sveriges Läkare Historia; lääkintö-ylihallituksen matrikkeleita y. m.) K. F. I.

Diekn, Jaakko Abrahaminpoika, Suomen laamanni, on ensimmäinen Suomalainen, joka tähän virkaan on ylennyt. Tämä tapahtui varsin omituisissa oloissa. Miehen suvusta ja syntyperästä meillä ei ole tarkempia tietoja; mutta ainakin vuodesta 1377 alkaen hän tavataan Boo Juhonpoika Griip'in voutina Turun linnassa. Hänen vaakunassaan on oksa varsineen lehtineen. Tiluksia hänellä näkyy olleen sekä Suomessa että Ruotsissakin; mutta hänen suomalaista alkuperäänsä näyttävät seuraavat tapaukset todistavan. Kun Boo Juhonpoika, Suomen senaikuinen laamanni, oli Elokuussa 1386 kuollut, riensivät Suomalaiset käyttämään sitä vaalioikeutta, jonka laki oikeastaan antoi kunkin maakunnan asukkaille; he kokoontuivat, sekä rälssimiehet että talonpojat, maakäräjiin Turkuun, jossa valitsivat „Jeppa Diekn"in laamanniksensa, ja kirjoittivat Elok. 29 p. 1386 Albrekt kuninkaalle, joka par'aikaa oli Meklenburg'issa, pyynnön että hän vaalin vahvistaisi. Tahtoivat näet laamannin semmoisen, „joka tuntee ja osaa maakunnan tapoja ja paraiten tietää meidän rasitustamme ja köyhyyttämme, *paremmin kuin joku ulkomainen mies, joko Ruotsista tai muista maista*", — lisäten vielä: „emme milloinkaan myönny kenehenkään muuhun." Vähäistä myöhemmin Lokak. 10 p. myöskin Turun piispa Beroni Balk, joka vaalin aikana oli poissa ollut, kirjoitti kapitulinsa kanssa uudistetun pyynnön maakunnan puolesta. Tällä välin oli Albrekt tullut takaisin Ruotsiin ja oli nyt aikeissa anastaa haltuunsa Boo Juhonpojan avarat läänitykset, jotka ylimyskunta tahtoi pidättää vallassansa. Hän sen vuoksi Kesäk. 23 p. 1387 teki sopimuksen Boo Juhonpojan lesken sekä Jaakko Diekn'in kanssa, joka jälkimmäinen nyt sai Turun linnan ja läänin, Satakunnan ja Porvoon voutikunnan nautittavakseen ja puolustettavakseen siihen asti, kunnes Boo Juhonpojan lapset tulisivat täyteen ikään. Vaan kun Albrekt kuningas v. 1389 oli lyöty ja vangittu, näkyy Jaakko Diekn heti antauneen Margareetan puolelle, nähtävästi sillä ehdolla, että sai pitää laamannikuntansa ja läänityksensä. Tämä alamaisuus ei kuitenkaan liene kauan kestänyt; sillä Albrektin puolue vallitsi Tukholmassa ja merellä ja Suomenmaa oli jäänyt oman onnensa nojaan. Jaakko Abrahaminpoika näyttää siis jotenkin itsenäisesti hallinneen alueissansa, joiden lisäksi nyt tuli Ahve-

nanmaa Kastelholman linnan kanssa. Mutta v. 1395 ilmaantui Turkuun Boo Juhonpojan nyt mieheksi kasvanut poika, ritari Knuutti Boonpoika väkineen, ja Elok. 15 p. syntyi sovinto semmoinen, että Diekn heitti kaikki alueet linnoinensa tämän haltuun, jota vastoin hän sai itsellensä vakuutetuksi laamanninviran ijäkseen ja Navon pitäjän kymmeneksi vuodeksi. Nimenomaan luvattiin, että jos Knuutti Boonpoika tekisi jonkun sovinnon Albrektin tai Margareetan kanssa, Diekn'in oikeudet suljettaisiin samaan välipuheesen. Tätä ehtoa ei kuitenkaan liene täytetty, kun herra Knuutti syksyllä 1398 luopui erikoisvallastansa. Ainakin alusta vuotta 1402 on Suomessa uusi laamanni, ja Jaakko Diekn silloin ei kanna muuta arvonimeä kuin „Boo Juhonpojan [entinen] vouti Turunlinnassa.“ V. 1405 hän viimeinen kerta mainitaan ja kantaa silloin arvonimen „ritari.“ — Eräs hänen veljensä Martti Abrahaminpoika tulee pari kertaa näkyviin, mutta muutoin ei ole suvusta varmempaa tietoa. — Huomattava on, että muitakin melkein samannimisiä miehiä tähän aikaan tavataan sekä Suomessa että Ruotsissa. Eräs Jaakko Diekn Tenholan Gennarby'ssä oli jo v. 1392 vainajana. Eräs Jeppe Diekn tavataan v. 1406 voutina Ölannissa; mutta sinetti osoittaa, että hän oli Jeppe Juhonpoika. Myöskin Jaakko Diekn „aff Holm“ Uplannissa vuodelta 1402 on nähtävästi eri henkilö. (Styffe, Bidrag; Silfverstolpe, Dipl., y. m.).
Y. K.

Diekn-suku. Liikanimi „Diekn“, „Diækn“, „Degn“ käytetään 14:nnen vuosisadan kuluessa ja 15:nnen alulla hyvin usein sekä Ruotsissa että Suomessa; sen alkumuoto on oikeastaan diakonos, joka merkitsee kirkonpalvelijaa, nuorta pappismiestä, koululaista (suom. teini), ja liikanimenä se nähtävästi ilmoitti, että mies oli jonkunlaista koulunoppia saanut, joka maallikoilla ei ollut siihen aikaan juuri tavallista. Paljon siis erehtyisimme, jos otaksuisimme jotakin sukulaisuutta kaikkien niiden välillä, jotka Diekn-nimellä mainitaan. Mutta yksi suku on, jota on tullut tavaksi tällä nimellä erittäin merkitä, vaikka siinäkin „diekn“-sanaa ainoastaan personallisena liikanimenä käytettiin. Tämä on Klaus Lydekenpojan suku, joka kantoi vaakunassaan mustalla kotkanpäällä varustetun punaisen enkelin valkoisella alustalla. Sen eri jäsenistä meillä on seuraavat tiedot. Klaus Lydekenpoika, tavallisesti mainittu nimellä Klaus Diekn, tavataan jo v. 1390 tuomarina Hämeessä, sitten vv. 1405, 1407 tuomarina Pohjois-Suomessa ja vv. 1411—1434 Turun linnan isäntänä. Hänen kuolemansa on tapahtunut ennen v. 1437. Messenius vakuuttaa, että hän on ollut syntyisin Saksasta, nimittäin Münster'in seuduilta Vestfalin maalla. Siinä tapauksessa on kyllä luonnollista, ett'ei hänen isäänsä Suomen aikakirjoissa mainita. Kuitenkin on omituista, että myöskin yksi hänen veljensä, Pentti Lydekenpoika, tavataan täällä tuomarina Piikkiön kihlakunnassa ja sitten Satakunnassa, sekä Hämeenlinnan isäntänä (v. 1437 seurr.), jonka ohessa molempain sisar Märta oli naitu Juho Olavinpoika Tavast'ille, piispa Maunu Tavast'in veljelle. Nämä seikat niinkuin myöskin veljesten pitämät tuomarivirat näyttävät todistavan, että suku jo ennen oli Suomeen kodistunut. Pentti Lydekenpoika, joka vielä eli v. 1460, asui Kuljun kartanossa Lempäälässä (silloista Pirkkalaa). Molemmat veljekset, vaikka ainoastaan asemiehinä arvoltaan, näyttävät olleen varsin mahtavia ja äveriäitä ja muistivat maamme kirkollisia laitoksia runsailla lahjoilla. Muun muassa Klaus Lydekenpoika perusti Turun tuomiokirkkoon Pyhän Neitsyen kappelin.

Pentti Lydekenpojan lapsista emme tiedä muuta, kuin että tytär oli naitu eräälle Henrik Tavast'ille. Mutta Klaus Diekn'in lapsista tunnetaan kaksi poikaa ja kuusi tytärtä. Pojat olivat: Henrik Klaunpoika, Pohjois-Suomen laamanni, josta alempana erittäin kerrotaan, ja Arvid Klaunpoika, joka teki testamenttinsa Hämeenkyrössä v. 1459 ja oli nainut valtaneuvoksen Arvid Pentinpoika Oxenstierna'n tyttären Ingeborg'in. Klaus Diekn'in tyttäret olivat naituina maamme etevimpiin sukuihin, nimittäin: Cecilia Suomen laamannille Klaus Fleming'ille, Birgitta valtaneuvokselle Henrik Svärd'ille, yksi tytär eräälle Juho Olavinpojalle, Anna laamannille Henrik Bitz'ille, Kaarina mainitun Svärd'in orpanalle Jaakko Kurjelle, ja yksi tytär naituna Henrik Olavinpoika Horn'ille. Koska ei kumpaiseltakaan pojalta näy mitään lapsia jääneen, on suku pian sammunut miehiseltä kannalta. [Porthan, Chron. Ep.]. Y. K.

[Diekn,] Henrik Klaunpoika, Pohjois-Suomen laamanni vv. 1449—58. Hänen isänsä oli Klaus Lydekenpoika ja äidin nimi mainitaan olleen Kristiina Juhanantytär. Syytä on uskoa, että tämä mies nuoruudessaan oli suorittanut opintoja Pariisin mainiossa yliopistossa ja että hän on se „Henricus Nicolai Turun hiippakunnasta“, joka vv. 1427 ja 1428 mainitussa yliopistossa tuli ensin baccalarioksi, sitten lisensiaatiksi ja maisteriksi. Luultavaa on, että hän ensin oli aiottu hengelliseen säätyyn, ja tästäpä lieneekin hänen kirkollinen harrastuksensa syntynyt. Jo Eerik Pommerilaisen aikana hän joskus oli isäntänä Turun linnassa, tavataan vv. 1445—1447 tuomarina Alisessa Satakunnassa ja oli vv. 1449—58 Pohjois-Suomen laamannina. Ritariksi ja valtaneuvokseksi hän kenties oli tullut kuningas Kristoferin kruunauksessa; ainakin hän oli

v. 1450 valtaneuvoksena saapuvilla Arboga'ssa, kun valtaneuvoskunta kehoitti Kaarlo Knuutinpoikaa luopumaan Norjan kruunusta. Näillä ajoin hän myöskin mainitaan käyneen Olavi Niilonpoika Tavast'in kanssa Nougorod'issa, rauhaa solmimassa 9:ksi vuodeksi. Hän on niiden miesten luvussa, jotka Kaarlo Knuutinpoika Dantzig'issa ollessaan keväällä 1457 ehdotteli sovintotuomareiksi riidassaan arkkipiispa Juho Pentinpojan kanssa. Vaan Henrik Klaunpoika kuitenkin Juhannuksena samana vuonna antoi suostumuksensa Kristian I:n vaaliin. Syksyllä 1459 hän jo mainitaan vainajaksi. Hänen asumahovinsa oli Kaskinen Mynämäellä. — Hänen puolisonsa Lucia Olavintytär Skelge (ks. Skelge) eli vielä lähes 40 vuotta hänen jälkeensä.

Tämä lapseton pariskunta on tehnyt nimensä mainioksi runsaalla anteliaisuudella maamme kirkollisia laitoksia kohtaan. Muun muassa heillä on etevä sija Naantalin luostarin perustajain joukossa. Kun valtaneuvoskunta v. 1438 Elok. 30 p. oli Telge'ssä antanut perustuskirjan uudelle luostarille, mutta turhaan oli etsitty soveliasta sijaa (ensin Karinkylässä Maskussa, sitten Helgan kuninkaan kartanossa Perniössä) luostarin rakentamiselle, niin ritari Henrik Klaunpoika ja hänen puolisonsa Lucia Olavintytär Toukok. 10 p. 1442 lahjoittivat siihen tarkoitukseen Ailosten tilan Raisiossa, joka oli Lucian perintötila, kuitenkin sillä ehdolla, että jos se ei kelpaisi Pyhän Birgitan säädyn sisarille ja veljille luostarinsijaksi, lahjoitus olisi peräytetty. Siihen paikkaan nyt syntyi Naantali. Testamenteissaan sitten molemmat puolisot runsaasti muistivat tätä lempilaitostaan. Myöskin Kolmen Kuninkaan kuorille ja alttarille Turun tuomiokirkossa näkyy Henrik Klaunpoika osoittaneen suurta anteliaisuutta, kuuluen itse tuohon sen ohessa perustettuun veljeskuntaan. Y. K.

Donner-suvun alku on Lybeck'istä, josta kauppias Jaakkima D. v. 1693 muutti Nevanlinnan, ja sieltä, ison-vihan vaaroja paeten, Helsinkiin, viimein Tukholmaan. Hänen poikansa Aleksanterí D. muutti v. 1770 Kokkolaan, josta oli nainut. Hänen jälkeisiään ovat seuraavat suvun jäsenet.

Donner, Antti, synt. Kokkolassa $17^{21}/_{12}96$. Isänsä oli kauppaneuvos Jaakkima Donner, äitinsä Hedvig Helena Kurtén. A. D. oli kauppiaana Kokkolassa ja sai v. 1840 kauppaneuvoksen arvon. Käytyänsä ulkomaalla hän yhteisellä kustannuksella kauppias Hongelin'in kanssa perusti Kokkolaan ensimmäisen pikkulasten koulun Suomessa. Koska Krim'in sodan aikana Englantilaiset olivat polttaneet Oulun ja Raahen laivat sekä laivatehtaat, ja lähenivät eteläänpäin, pani D. kokoon vapaehtoisen tarkk'ampujajoukon Kokkolan puolustukseksi. Nämät yhdessä pienen venäläisen sotamiesparven kanssa saivat sitten Halkokarilla $18^{7}/_{6}54$ valloitetuksi englantilaisen laivaveneen tykkeineen, miehineen. Seuraavana vuonna hän omalla kustannuksellaan laittoi kaksi, neljällä kanuunalla varustettua, rantapatteria sekä vapaehtoisen tykkimiesjoukon niitä varten, jotka $18^{9}/_{9}55$ taistelivat englantilaista Hekla-höyrylaivaa sekä useampia tykkiveneitä vastaan. D. on ollut useammat kerrat porvarisäädyn edusmiehenä pankin tarkastuksessa; niin myös Aleksanteri II kruunauksessa Moskovassa. V. 1823 oli hän nainut Olivia Matilda Dahlström'in Frösön'istä Jemtlannissa Ruotsissa.

J. K.

Donner, Otto, edellisen poika, syntynyt Kokkolassa $18^{16}/_{12}35$. Hän tuli Waasan lukiosta yliopistoon 1857, filosofian maisteriksi ja tohtoriksi 1864, ja kävi sitten useammat kerrat ulkomailla opintojansa jatkamassa, Berlin'issä, Tübingen'issä, Pariisissa sekä Lontoossa. Hänellä oli erittäin tarkoituksena Sanskritin kielen oppiminen sekä siihen perustuvaan uuteen vertailevaan kielitutkimistapaan tutustuminen. Indiaan päin oli hän jo tohtoriväitöksessänsäkin kääntynyt; sen aineena oli: ***Indernas föreställningar om verldsskapelsen, jemförda med Finnarnes*** (1863). Myöhempäin indialais-tutkimusten tulokset tulivat ilmi teoksissa: ***Sitâharanam, en episod ur Râmâyana*** 1865 sekä ***Pindapitriyajna, das Manen-opfer bei den Indern*** 1870. Kotiin tultuansa tehtiin D. Sanskritin sekä vertailevan kielitieteen dosentiksi 1870 sekä ylimääräiseksi professoriksi 1875.

Niinkuin tohtoriväitös jo oli osoittanut D:n halun indialaiseen kirjallisuuteen, niin siinä samassa myös ilmaantui toinen edellisen rinnalla ja yhteydessä käyvä harrastus, nim. vanhain kansanrunojemme tutkiminen. Myöhemmin ryhtyi hän Kalevalan toisintojen järjestämiseen painoa varten, josta teoksesta ei kuitenkaan vielä ole tullut mitään ulos. V. 1871 hän antoi laveen selityksen Sammon merkityksestä, ***Der Mythus von Sampo.*** Kalevala veti luonnollisesti jo aikaisin hänen huomionsa myös likisukuisiin Wiron runoihin, ja 1866 vuoden Suomi-kirjaan painatti hän kirjoituksen: ***Kalevipoeg jumalaistarulliselta ja historialliselta kannalta katsottuna.*** Myöhemmin laajenivat nämät tutkimukset vielä enemmän. D. kävi v. 1874 Ruotsin Lapissa, jossa hänen Sorselen vanhan kirkkoherran Fjellner'in suusta onnistui saada ja näin jälkimaailmalle pelastaa monta tärkeätä lisäystä ja selitystä ennen tiettyihin vaillinaisiin Lapin runoihin. Nämät ynnä ylimalkaan kaikki Lappalaisten runot painatti hän sitten v. 1876 kirjaansa ***Lappalaisia lauluja,*** jossa hän ne samassa vertasi muidenkin suomensukuisten kansain runoihin ja niin koetti ottaa selvää koko Suomi-heimon runouden synnystä.

Viime aikoina on D. yhä enemmän omistanut aikansa suomalaisen kielikunnan kielten vertailevaan tutkimiseen, silmällä pitäen samoja sääntöjä, jotka Sanskritin kielen kautta ovat tulleet valtaan indialais-europalaisessa kielikunnassa. V. 1865 oli hän jo kirjoittanut *Das Personal-pronomen in den altaischen Sprachen.* V. 1872 ilmaantui katsahdus tähän astisista töistä yllämainitulla alalla: *Öfversikt af den finskt-ugriska språkforskningens historia.* Par'aikaa hän toimittaa *vertailevaa sanakirjaa* näistä kielistä (1 osa 1874, 2 osa 1876), koettaen siinä saada selville kieliuntamme juurisanain alkumuotoja. Yleiset ajatuksensa tästä aineesta ilmaisi hän erinäisessä kirjoituksessa: *Ueber die Wurzelbildung in den finnisch-ugrischen Sprachen* (Zeitschr. d. Deutsch. Morgenl. Ges. 1874). Juuri painettavana Suomen tiedeseuran toimituksiin on noihin tutkimuksiin perustuva kirjoitus: *Die gegenseitige Verwandtschaft der finnisch-ugrischen Sprachen.* Ennen on hän jo koettanut sovittaa niitä alkuhistorian kysymyksiin kirjoituksessa: *Om Finnarnes fordna boningsplatser i Ryssland* (Vetensk. soc. bidrag 1875).

V. 1865 kutsui jo hänet Gelehrte estnische Gesellschaft Tartossa jäsenekseen, v. 1874 Suomen tiedeseura, v. 1876 Unkarin tiedeakatemia, ja kunniajäsenekseen v. 1875 virolainen kirjallisuusseura.

Vaikka pääasiallisesti tiedemies, on D. kuitenkin myös harjoittanut muitakin kirjallisuuden haaroja. Nuoruudessaan on hän kirjoittanut runoelmiakin *Dikter* (v. 1863). Sitten hän rupesi valtiolliseksi kirjailijaksi. Hän toimitti Helsingfors Tidningar'ia vv. 1864 ja 1866 ja on sittemminkin usein auttanut suomenmielistä Morgonblad-sanomaa kirjoituksilla. Tässä osoitettu taito teki, että hän, yliopiston edusmieheksi valittuna, sai ottaa osaa 1877—78 vuoden valtiopäivihin.

D. on 1862 nainut veljensä lesken, Loviisa Malm'in.

Douglas, Kustaa Otto, kreivi, kenraalikuvernööri, on pahaksi onneksi liian syvälle uurtanut nimensä Suomen historiaan, että häntä sopisi unohduksiin jättää. Suku on vanhaa skotlantilaista alkuperää. Eräs Robert Douglas tuli v. 1631 skotlantilaisten palkkasoturien kanssa Ruotsin palvelukseen, nousi vihdoin kreiviksi, sotamarsalkaksi ja valtaneuvokseksi ja kuoli v. 1662. Yksi tämän pojista Kustaa Douglas († 1705) oli rakuunaeverstinä, sitten Länsipohjan maaherrana, ja nai kreivinnan Beata Margareeta Stenbock'in. Näiden poikia oli Kustaa Otto Douglas, syntynyt Helmik. 23 p. 1687. Palvellen Kaarlo XII:n trapanttijoukossa, hän joutui vangiksi Pultavan tykönä ja vietiin Vologdaan; mutta kun suostui menemään Venäjän palvelukseen, hän katsottiin soveliaaksi johtamaan valloitetun Suomenmaan hallintoa ja asetettiin v. 1717 Suomen kenraalikuvernööriksi. Vieraan vallan tarkoitus oli epäilemättä varsin kiitettävä. Läntinen osa maatamme, joka vuodesta 1713 saakka oli seisonut sotalain alla, piti vihdoin järjestettämän säännölliselle hallintokannalle; tätä varten maa jaettiin viiteen hallintopiiriin: Hämeen-Porvoon lääni, Helsingin lääni, Turun lääni, Porin lääni ja Waasan lääni; jokaiseen asetettiin eräs „laamanni“ maaherraksi ja ylimmäisenä oli „kenraalikuvernööri“ Turussa, joka samalla nimenomaan hoiti Turun lääniä. Hyvää tarkoitusta sekin osoitti, että näihin virkoihin ei pantu Venäläisiä, vaan semmoisia miehiä, jotka ennen olivat Ruotsin palveluksessa olleet ja niin muodoin saattoivat tuntea maan entistä lakia ja hallintolaitosta. Mutta vaikka useat näistä laamanneista olivat varsin tunnollisia ja kelvollisia, saatiin kenraalikuvernööriksi mies, joka luonnoltaan oli väkivaltainen ja kunnoton. Kreivi Douglas, joka nyt oli ainoastaan 30:n ijällä, näkyy Turkuun tulleen Heinäkuussa 1717. Hänen hallituksensa epäilemättä olisi ollut rasittavampi, ell'ei paikalla oleva ylimmäinen sotapäällikkö, tuo jalo Mikael Galitsin, jonka hallussa korkein valta oli, silminnähtävästi olisi pitänyt kenraalikuvernööriä tarpeellisessa siivossa. Enintä kauhua on maassamme herättänyt se sotaväen-otto Venäjän armeijaa varten, joka v. 1720 pantiin toimeen ja josta nimenomaan Douglas'ia syytettiin. Juttu käy, että Douglas pääsiäispäivänä 1719 muutamissa pidoissa, jotka hän Turussa oli laittanut, oli joutunut kiistaan venäläisen kenraali-gewaldigerin kanssa ja paikalle pistänyt hänet kuoliaaksi, josta syystä hän vietiin linnantyöhön Pietariin; mutta päästäksensä vapaaksi, hän muka silloin oli tsaarille luvannut hankkia kaksi valmista rykmenttiä sotaväkeä Suomesta. Varma ainakin on, että Douglas'in kenraalikuvernöörikunnasta ulosotettiin kolmattatuhatta miestä maan rotevinta väkeä, joka lähetettiin Astrakan'in seuduille; rauhan jälkeen sitten alussa vuotta 1725 palasi niitä ainoastaan 443 miestä takaisin kotimaahansa. Kreivi Douglas itse siirtyi Uudenkaupungin rauhan perästä Wiroon, oli esimiehenä Wiron asiain järjestämistä varten asetetussa kommissionissa, tuli v. 1737 pääkenraaliksi ja Räävelin kuvernööriksi, mutta kadotti tämän viran v. 1741, koska oli antanut kepilla piestä virolaisen aatelismiehen; otti sotapalveluksesta eron v. 1751 ja eli vielä v. 1763 Alpon hovissa Wironmaalla (pohjaisessa Paidelinnasta). — Kustaa Otto Douglas oli v. 1713 nainut Maria Magdaleena von Schlippenbach'in, jonka vanhemmat olivat Räävelin ent. kenraalikuvernööri Anton Wolmar von Schlippenbach ja tämän puoliso Helena von Liewen.

Y. K.

Duncker, Joakim Sakari, soturi, syntyi Marraskuun 12 p. 1774 Ristiinan Kosoniemellä esikoksi majuri Kustaa Fredrik Duncker'in ja Briita Cygnæus'en avioliitosta. Äiti kuului pappissukuun, joka on Suomen merkillisimpiä ja syntyperältään suomalainen; Duncker-suku sitä vastoin lienee Saksasta tullut Inkerinmaan kautta Suomeen, jonka kaakkoisosassa useampia sen jäseniä 1600-luvulla tavataan, kaikki sotureja ja kirjoittaen nimensä eri tavalla, (Dunkert, Dunker, Duncker). Nuori Sakari D. pantiin jo viisivuotiaana Savon jääkärien kirjoihin, sai tarpeellisimman alkuopetuksensa osaksi enonsa Sakari Cygnæus'en, osaksi erään kotiopettajan huolesta ja tuli 1789 vänrikiksi. Ollessaan 1790 Toukok. 5 p. Pirttimäen taistelussa ensi kerran tulessa hän tuli huomatuksi huiman urhoutensa tähden, ja kun sodan jälkeen jääkärirykmenttiin lisättiin kaksi komppaniaa, D. kohosi niin pian, että hän 1807 tuli kapteeniksi ja siis sodan sytyttyä sai johtaa Sulkavan komppanian. Tämän kanssa hän jo Maalisk. 15 p. 1808 osoitti kykyänsä ja uljuuttansa loistavassa valossa. Hänen joukkonsa oli jätetty jynkälle vihollisten liikkeitä valvomaan, mutta J. A. Cronstedt unohti aikaansa antaa sille käskyn peräytymiseen, joten tämä pikku joukko, (kaksi komppaniaa 20 rakuunan ja yhden pienen tykin kanssa), jäi seisomaan lukuisia vihollisjoukkoja vastaan. Kolme tuntia D. kuitenkin puolusti asemaansa, vaan kun tämä tuli mahdottomaksi hän omin luvin peräytyi yhä taistellen ja torjuen kaikki rynnäköt uljuudella, jota vihollisetkin suuresti ihmettelivät, ja saapui neljän tunnin marssin jälkeen Toivalaan, Kuopion pohjaispuolelle. Pulkkilan tappeluun Toukok. 2 p. hän niin ikään otti osaa suurella kunnialla ja lähetettiin sen jälkeen Tukholmaan viemään sotasanomia kuninkaan omaan käteen; silloin hän sai miekantähden ja tuli majuriksi. Palattuansa hän heti sai lähteä Paukarlahdelle kaappaamaan vihollisten odottaman suuren kuormaston ruokavaroineen päivineen, ja sen hän tekikin Kesäk. 25 p. täydellä menestyksellä. Vähemmin suotuisat olivat hänelle onnettaret viisi päivää sen jälkeen, kun Sandels koetti rynnäkön Venäläisten asemaa vastaan Kuopion Kelloniemellä; D:n osasto taisteli tosin urheasti kuin aina, vaan kohtasi liian suuren ylivoiman, jonka tähden sen täytyi tyhjin toimin palata. Koljonvirran verisessä taistelussa Lokak. 27 p. samana vuonna D. ja Malm joukkoineen yhdessä tekivät tuon kuuluisan rynnäkön, jolla Venäläiset painetilla vaan viskattiin pattereista alas, „loput salmehen sorrettiin". Kun Sandels kaksi viikkoa sen jälkeen oli päättänyt salaisella yörynnäköllä valloittaa Venäläisten pääkortteeria Iisalmella, pani hän taas D:n johtajaksi, vaan silloin viholliset saivat voiton verisen taistelun jälkeen. Ruotsissa päättyi vihdoin D:n mainehikas elämä. Hörnefors'in taistelussa Heinäk. 5 p. 1809 hän liian kauan jäi seisomaan asemaansa, arvattavasti silmittömäksi suuttuneena jostakin Sandels'in ivasanasta, käskettiin peräytyä, vaan ei totellut ja sai viimeinkin haavan, josta hän heitti jalon henkensä varhain aamusella Heinäk. 6 p. Samoina päivinä hän oli everstiluutnantiksi nimitetty. D. haudattiin Uumajan kirkkotarhaan; yksinkertainen muistopatsas osoittaa missä „kaikist' urhoisin" soturi löysi viimeisen lepopaikkansa. V. 1805 D. oli nainut Maria Charlotta Tuderus'en, maamittari Daniel Tuderus'en tyttären. D:n vaimolleen sodan kestäessä kirjoittamat kirjeet ovat antaneet aiheen Fredr. Cygnæus'en kirjalle: „Joachim Zachris Duncker och hans omgifning", joka hohtavissa väreissä kuvailee tämän sankarin elämän.

E. G. P.

Duncker, Elis Gabriel, laulaja, syntyi Kinttulan kartanossa Artjärven pitäjässä 1 p:nä Helmikuuta 1844. Hänen vanhempansa olivat tilanhaltija Kustaa Duncker, tuon mainion sotauroon Joakim Sakari Duncker'in poika, ja Anna Elisabet Poppius. V. 1864 Elis Duncker suoritti ylioppilastutkinnon. Jo koulua käydessään taipui hänen mielensä lauluun, ja yliopistossa kasvoi hänen mieltymyksensä haluksi ruveta laulajaksi. Kesällä 1869 matkusti hän ympäri Suomen laulajaisretkellä ylioppilashuoneen hyväksi. Varsinkin tämän retken jälkeen päätti hän kokonaan antautua tähän taiteesen. Kuitenkin suoritti hän ensin 1870 tuomaritutkinnon, jotta hänellä olisi „peräymispaikkaa, jos ei taide voisi elättää". Keväällä 1871 harjoitti hän Pietarissa laulutaitoa professori Everard'in johdolla. Syksyllä hän lähti Italiaan, jossa Milano'ssa kaksi vuotta harjoitteli laulua mainion konservatoorin opettajan F. Lamperti'n oppilaana. Vuoden vielä Florens'issa oltuansa palasi hän Suomeen, ja oli Lokakuusta 1874 Suomalaisen operan jäsenenä. Joulukuussa 1875 hän taasen matkusti ulkomaille, kävi Berlin'issä ja Pariisissa, josta Kesäkuussa 1876 jälleen palasi kotimaahan. Suomalaisessa operassa lauloi hän nyt suurella menestyksellä moniaita kertoja, mutta sairastui äkkiä ja kuoli 8 p:nä Syyskuuta 1876. Duncker'illa oli varsin kaunis ja sointuva barytoni-ääni. Hän oli ehtinyt esittää ainoastaan muutamia opera-osia: Figaro'na operassa „Sevillan parranajaja", Ferrara'n herttuana „Lucrezia Borgia'ssa" ja Ravenswood'ina operassa „Lucia". Hän oli jo valmistainnut laulamaan don Juan'in osaa samannimisessä operassa, mutta liian varhainen kuolema katkaisi hänen elämänsä ja ne toiveet, jotka kotimaisen taiteen suosijat häneen liittivät. (Suomen Kuvalehti 1878).

Dyster, Benjamin, Kaarle XII:n nimen anastaja, nimismies Kaarle Dyster'in poika, oli kotona Lapvedeltä tahi Lappeenrannasta, kävi nuorena Wiipurissa kultasepän opissa, meni sitten sotapalvelukseen, arvattavasti 1700-luvun alussa ja taisi nousta upseerin arvoon. Noin 1715 hän oleskeli Riiassa keksityllä aatelisella nimellä von Düsterstern (Dysterstierna) ja meni siellä naimisiin. Rauhanteon jälkeen D. kuten useat muut upseerit sai eronsa ja jäi vaimoineen lapsineen puutetta kärsimään. Silloin hän 1724 vähän aikaa työskenteli erään timanttisepän luona Wisby'ssä, vaan läksi pian Tukholmaan, väitti olevansa vanhaa Suomen aatelissukua, vaati takaisin omaisuudet ja adjutantin arvon, jotka muka olivat olleet hänellä j. n. e. Köyhänä ja joutilaana hän vihdoin keksi kummallisen keinon onneaan löytääkseen: muutamien ystävien apuun luottaen hän sanoi olevansa Kaarle XII, joka muka erinäisten syitten tähden olisi ollut piilossa niin kauan, vaan nyt aikoi ottaa kruununsa takaisin. Tämmöisillä jutuilla hän saikin niitä näitä puolelleen ja rohkeni tästä rohkaistuneena kirjoittaa Uplannin maaherralle, vapaherra Cronberg'ille, käskien hänet luokseen; kirjeen alle hän piirsi nimen Carolus ja alareunaan E. I. H. D. otettiin tämän johdosta kiinni Joulukuulla 1724, vaan vietynä vangiksi Kastenhof'iin hän milloin selitti kaiken pilkaksi, milloin hän teeskenteli mielenvikaa; allekirjoituksen hän sanoi merkitsevän Carolus Er I Himmelen (Kaarle on taivaassa). Vaan 1725 hän vankeudesta kirjoitti Taalain asukkaille, kehoittaen heitä tulemaan hänen avukseen, ja tällä kertaa hän piirsi nimimerkiksi C. R. S. (Kaarle Ruotsin kuningas). Juttu tutkittiin valtakunnan neuvostossa ja erinäinen tätä varten asetettu kommissioni tuomitsi D:n apulaisia mestattaviksi (ruumiinrangaistukseksi lievennetty); D:n itsen piti seisoa kaakinpuussa kaikilla Tukholman kolmella torilla rautakahleissa, jonka jälkeen hän mielipuolena oli vietävä Danvik'in hulluinhuoneesen. V. 1726 D. lähetettiin Riikaan perheensä luoksi, vaan tämän kaupungin neuvosto laittoi hänet takaisin Tukholmaan. D. kuoli Elokuun 29 p. 1730 Danvik'issa. (J. R. Aspelin, Benjami Dyster, Kirj. Kuukauslehti 1869). E. G. P.

Döbeln, von, Yrjö Kaarle, sotapäällikkö, tuomari Juhana Jaakko von Döbeln'in ja Anna Maria Lindgren'in poika, syntyi Huhtik. 29 p. 1758 Segerstad'in pitäjässä Länsigötinmaalla, aiottiin ensin papiksi ja sitten tuomariksi, vaan sai vihdoin oman halunsa mukaan 1778 ruveta sotapalvelukseen. Kuten useat muutkin siihen aikaan hän ensin pyrki Amerikan yhdysvaltojen vapautussotaan kokemusta saadakseen, meni siinä tarkoituksessa 1780 Franskan palvelukseen, vaan De la Marck'in rykmentti lähetettiin arvaamatta Indiaan, ja D. sai ensikerran osoittaa taitoansa ja uljuuttansa Goudelour'in verisessä tappelussa 1783, jossa 11,900 Franskalaista seisoi vasten 17,800 Englantilaista, elehvantteja ja tykistöä lukematta. Tässä tilassa ja monesti senkin jälkeen D. saavutti suuren maineen, joskus hän myös käytettiin insinööritoimiin, ja palatessaan Franskaan seuraavana vuonna hän oli kapteenina ja ylipäällikön adjutanttina. Venäjän sodan sytyttyä 1788 hän Franskasta riensi kotiin ja tuli 1789 kapteeniksi Savon jalkaväkeen, oli Stedingk'in prikaatiadjutanttina saapuvilla Suomenniemen ja Porrassalmen tappeluissa ja sai jälkimmäisessä tilassa Kesäk. 13 p. 1789 päähänsä haavan, josta hän läpi koko elämänsä kärsi vaivaa; ehkä tämä osaksi oli syynä niihin kummallisuuksiin, jotka joskus D:ssä havaittiin; tämän haavan tähden hänen aina sen jälkeen täytyi kantaa silkkivanne otsallansa. Osoittamansa urhouden johdosta D. samana vuonna nimitettiin majuriksi. Rauhanteon jälkeen hän muutettiin Ruotsiin, jossa hän asuen puustellissaan suuresti harrasti maanviljelystä. V. 1805 hän tuli everstiksi ja Uudenmaan prikaatin toiseksi päälliköksi ja vuodesta 1808 hän tuli Porilaisten everstiksi, johtaen samassa kolmannen prikaatin takajoukon, siksi kuin hän Adlercreutz'in jälkeen tuli toisen prikaatin päälliköksi. Monessa tilassa hän tulisella innolla vei joukkonsa voitolle, tullen pian heidän mitä suurimpaan suosioonsa, jonka hän täydessä määrin ansaitsikin. Siikajoella ja Lapualla voitetut voitot Huhtik. 18 ja Heinäk. 14 p. olivat suureksi osaksi hänen ansiokseen luettavat ja sekä Kauhajoella Elok. 10 p. että Juuttahalla Syysk. 13 p. hän korkeimpana päällikkönä voitti venäläisiä osastoja. Näistä ansioista hän sai miekantähden suuren ristin ja tuli kenraalimajuriksi. Samaan aikaan kun sota-asiat olivat kääntymäisillään huonommiksi, Döbeln ehdotti yrityksen, joka hyvin kuvailee hänen nerokasta sankariluonnetta; hänestä piti pääarmeijan tunkeutua Venäläisten ohitse Hämeenlinnaan päin, yhtyäkseen Ruotsista ehkä saatavien joukkojen kanssa, ja tueksi tuumalleen jättää sikseen koko paluumatka ja pohjoiset kulkuneuvot hän arveli uhkarohkealla tavållaan, „että jos vihdoin kaikki on kadotettava, niin sillä ei ole väliä, missä se tapahtuu, kun vaan aikaa voitetaan. Pietari tahi Tornio on yhdentekevä". Vaan tästä ei tullut mitään; Adlercreutz ehkä hyvälläkin syyllä epäili tämän suunnitelman toimeenpanon mahdollisuutta, sitten kuin armeija nyt oli melkoisesti heikkoontunut; D. itse oli usein sairauden tähden estetty joukkoaan johtamasta ja kutsuttiin Ahvenanmaalla olevan armeijan ylipäälliköksi Lokakuulla 1808. Sinne saapuneena Helmikuulla 1809 hänen kuitenkin täytyi mitä pikimmiten peräytyä,

ja hän pelastikin suurimman osan joukostaan, arvattavasti samassa pelastaen Tukholmankin vihollisen käynnistä. Samana vuonna hän vielä vähän aikaa oli päällikkönä Venäläisiä vastaan pohjaisessa Ruotsissa ja sitten Jemtlannissa Norjalaisia vastaan ja korotettiin vapaherraksi. Haminan rauhanteon jälkeen hän piti Uumajalla tunnetun kauniin puheensa armeijalle, mitä haikeimmalla mielellä lausuen jäähyväiset Suomen urhean sotajoukun harventuneille riveille. — Suuressa sodassa Napoleon'ia vastaan 1813 Döbeln kenraaliluutnanttina oli kolmannen ruotsalaisen osaston päällikkönä, lähetti omin luvin väkeä Hamburg'iin, ja tuomittiin tästä ammuttavaksi. Tuomio lievennettiin yhden vuoden vankeudeksi Vaksholman linnassa; vieläpä hän Kaarle Juhanan käskystä ennenkin päästettiin vapaaksi. V. 1816 D. nimitettiin sotahovioikeuden puheenjohtajaksi. Hän kuoli naimattomana Tukholmassa Helmik. 16 p. 1820 ja haudattiin P. Johanneksen kirkkotarhaan. V. 1861 Juuttaan tappelun vuosipäivänä pystytettiin hänen haudalleen kaunis muistokivi, joka oli kustannettu yksityisillä Ruotsissa ja Suomessa tehdyillä keräyksillä. Kiveäkin kestävämpänä on kuitenkin Pohjoismaissa muisto elävä tästä sankarista, joka nerokkaana ja urhollisena sotapäällikkönä, tieteen ja taiteen oppineena ja taidokkaana harrastajana sekä jalona ihmisenä ja isänmaanystävänä ansaitsee olla jälkeentulevien polvien esikuvana. D. on jälkeensä jättänyt pari kirjoitustakin. Niitten „todenperäisten tietojen" valaisemiseksi, jotka amiraali Cronstedt oli julaissut Wiaporin heittäymisestä, D. 1811 painatti Tukholmassa Ruotsin kielellä kirjoitetut *Muistutuksensa*, jotka ovat suuresta arvosta tämän kysymyksen tutkijalle. Vuosina 1858 —78 on Tukholmassa painettu *Anteckningar om och af general von Döbeln*, (4 osaa).

E. G. P.

E.

Edelcrantz, ks. **Clewberg**.

Edelfelt, Albert Kustaa Aristides, taiteilija, syntyi Heinäk. 21 p:nä 1854 Kiialan kartanossa Porvoon pitäjässä. Hänen vanhempansa olivat Suomen yleisten rakennusten ylitarkastaja Kaarlo Albert Edelfelt ja tämän puoliso Aleksandra Augusta Brandt. Ylioppilaaksi tultuansa 1871, luki hän ensin klassillisia kieliä, mutta antautui pian kokonansa maalaustaiteesen. Suomen taideyhdistyksen näyttelyihin hän pani ensin muotokuvia ja kopioita, sittemmin laatumaalauksia, ja sai 1872 sen pienemmän, 1875 suuremman palkinnon. Syksyllä 1873 hän lähti Antwerpen'iin, jonka taideopistossa voitti „prix d'excellence'n". Saapui Pariisiin 1874 ja pääsi „Ecole des beaux arts'iin", missä tuli Gérôme'n oppilaaksi, jota hän varsinaisena opettajanansa kunnioittaa. Kävi 1875 kotimaassa, jossa nyt maalasi useita muotokuvia, niinkuin rouva Raa-Vinterhjelm'in ja kreivi Aminoff'in, joka hänelle tuotti hopeamitalin Suomen yleisessä näyttelyssä 1876. Jo keväällä samana vuonna oli hän matkustanut Italiaan, mutta sairastui Romassa, ja palasi Pariisiin, jossa nyt rupesi työskentelemään omassa atelierissa. Hänen v. 1877 Pariisin Salon'iin näytteille pantu taulunsa „Kuningatar Blanka" teki hänen nimensä tunnetuksi ulkopuolella Suomen rajoja. Huomio kohosi vielä suuremmaksi, kun hän maalasi taulunsa „Herttua Kaarlo herjaten Klaus Fleming'in ruumista" (näytteille pantu 1878) ja „Poltettu kylä, kuvaus nuijasodasta" (1879), joitten aineen hän oli valinnut Suomen historiasta. V. 1878 Pietarin taideakatemia kutsui hänet kunniajäseneksi, ja samana vuonna hän voitti Suomen hallituksen määräämän ensimmäisen palkinnon kuvamaalauksessa.

Edelsköld, Kaarle Juhana, kirjailija, hovioikeudenneuvoksen Kaarle Edelsköld'in ja hänen vaimonsa Kristiina Matilda af Stenhof'in poika, syntyi Turussa Lokak. 5 p. 1831. Isoisä, laamanni Klaus Juhana Sacklén, joka 1816—20 oli valtiovarain-toimiston päällikkönä Suomen Hallitusneuvostossa, oli vuonna 1818 aateloittu ja ottanut nimeksi Edelsköld. Kaarle Juhana Edelsköld tuli ylioppilaaksi vuonna 1849, sekä sisäänkirjoitettiin lukujaksonsa päätettyään v. 1855 Turun hovioikeuden auskultantiksi. Hovioikeudessa hän vähittäin yleni notaariksi, mutta otti v. 1868 eron virastaan antautuakseen yksinomaisesti sanomalehtikirjailijan toimeen, johon hän tunsi kutsumuksen. Vuosina 1868—78 hän oli *Åbo Underrättelser'in* päätoimittajana, jossa hän jotenkin suurella taidolla puolusteli nykyajan kosmopolitillis-vapamielisiä oppeja. Aatelisen sukunsa edustajana hän oli saapuvilla 1863—64 ja 1872 vuosien valtiopäivillä ja oli tehokkaasti osallisena useiden tärkeimpien yhteiskunnallis-kysymysten ratkaisemisessa, jotka silloin olivat käsillä. Vaikk'ei suinkaan mikään Suomen kansallisten pyrintöjen ystävä, oli hän kumminkin kyllin rehellinen ajatuksiltaan, että esim. koulukysymyksessä jul-

kisesti tunnusti niiden oikeuden. Vuonna 1874 hän muutti Muddais nimiselle maatilalleen Paraisten pitäjään, jossa hän Tammik. 10 p. 1879 kuoli. Paitsi sanomalehtikirjoituksia löytyy häneltä pieni runovihkonen *Minnesblad, några tillfällighetsdikter*, Turussa 1873, jotka osoittavat runollisia luonnonlahjoja. K. J. Edelsköld oli vuodesta 1878 naimisissa Julia Adolfina Ingman'in kanssa, mutta ei jättänyt lapsia jälkeensä. K. F. I.

Edelstam, ks. **Fahlander**.

Edlund, Gustaf Wilhelm, kirja-kustantaja ja -kauppias, syntyi Turussa 19 p. Elokuuta 1829. Vanhempansa olivat kirjapaino-taituri Eerik Edlund ja vaimonsa Elisabet Forssén. Vuonna 1845 meni G. W. Edlund kirjakauppaan Turussa, muutti 1849 Helsinkiin ja vastaanotti siellä 1863 J. C. Frenckell'in ja Pojan kirjakaupan, jota hän hoiti vanhan tunnetun yhtiön kauppanimellä vuoteen 1879 ja sen jälkeen omassa nimessään. Suomalaisen kirjakaupan historiassa on G. W. Edlund'illa oleva etevä sija, ja varsinkin kustantajana ei hänen osakseen suinkaan tule vähäpätöinen ansio, mitä kotomaiseen kirjallisuuteen tulee. Sen jälkeen kun hän vuonna 1853 aloitti kustantajaliikkeensä, ja nyt olevan vuoden 1880 alkuun, on hänen kustannuksellansa ilmestynyt noin 500 teosta, joista yli 300 ruotsiksi ja noin 170 suomeksi, sekä muutama kymmenkunta vieraille kielillä. Hän nai 1861 Hedvig Charlotta Lindberg'in, joka kuoli 1878 ¹⁶/₄.

Eek, Juhana Fredrik, soturi, syntyi Kesäk. 16 p. 1758 Rauman silloisen pormestarin, vihdoin hovioikeudenneuvos Juhana Eek'in ja Anna Sofia Jerlström'in avioliitosta, oli ensin lainoppineeksi aiottu, vaan pyysi ja saikin mennä sotapalvelukseen 1774. Hän tuli 1776 vänrikiksi Porin rykmentissä ja 1787 kapteeniksi, otti 1788—90 osaa taisteluihin Haminan edustalla, Porrassalmella ja Joroisissa, tuli 1799 majuriksi ja lähetettiin 1807 pataljonan kanssa Pommern'iin. Sodassa 1808—09 hän oli saapuvil'a Lapualla, Kauhajoella ynnä monessa muussa taistelussa, osoittaen aina suurta uljuutta ja nimitettiin 1808 everstluutnantiksi. Kun vältvääpeli Roth lähetettiin Ruovedelle partioretkelle, niin tämä lienee tapahtunut Eek'in ehdotuksesta, ja kostoksi Venäläiset kovasti vainosivat hänen perhettään. Seivisin pakkosovinnon kautta Eek itse joutui vankeuteen Maalisk. 25 p. 1809, läksi rauhanteon jälkeen Ruotsiin, palveli eri rykmenteissä, vaan joutui pian niin kovaan raha-ahdinkoon, että hänen täytyi pyytää eronsa jo saadusta everstipaikastaan Jemtlannin rykmentissä. Kerrotaan että hän jonkun ajan olisi puita hakkaamalla elättänyt itseään Tukholmassa, vaan tämä juttu lienee perätön; varmaa on sitä vastoin, että hän eli köyhyydessä ja kurjuudessa ja vieläkin tuli kovin sairaaksi. Viimeiset päivänsä hän vietti Tukholman Kungsholm'issa, ihmisystävällisten lääkärien hoidossa, ja kuoli vaarallisen leikkauksen seurauksista Tammik. 3 p. 1820. Hän oli v. 1781 nainut Sofia Kristiina von Düben'in. (Collin, Lefnadsteckningar öfver de utmärktare personerna under kriget 1808 och 1809).
E. G. P.

Eerik Pyhä, Ruotsin kuningas, on ristiretkellänsä Suomenmaahan laskenut Ruotsin vallan ja kristinuskon ensimmäisen perustuksen meidän maassamme. Häntä on tapa nimittää Eerik IX:ksi ja samoin hänen jälkeisiä Eerik nimisiä kuninkaita seuraavilla järjestysnumeroilla, (uskonpuhdistuksen-aikuisen historioitsijan Johannes Magnon käyttämän laskun mukaan) vaikka epätietoista on, tokko kahdeksan kuningasta Eerik nimellä ennen lie Ruotsissa hallinnut. Eerik Pyhän isä mainitaan olleen „mahtava ja rikas talonpoika" nimeltä Jedvard, mutta äidin kannalta hän oli kuninkaallista sukua; sillä äiti Cecilia mainitaan olleen kuningas Blot-Sven'in tytär. Hänen oma puolisonsa Kristiina mainitaan kuuluneen Stenkil'in sukuun, joka Ynglinga-suvun sammuttua oli vuosisadan ajat Götanmailla hallinnut. Tähän aikaan alkoi Svealaistenkin seassa kristinusko vakaantua, ja kuningas Sverker vanha, jonka arvataan olleen Blot-Sven'in pojanpoika, oli tämän uskon harras tunnustaja, jonka tähden Götalaisetkin hänen tunnustivat kuninkaaksensa v. 1134. Mutta v. 1150 näyttävät Svealaiset hänestä luopuneen, koska silloin Eerik Jedvardinpoika, Sverkerin orpana, mainitaan tulleen hallitusistuimelle. Kuusi vuotta sen jälkeen Sverker kuoli ja Eerik lienee saanut Götavallankin haltuunsa.

Eerik Pyhän ansiot eivät koske yksistään jumalanpalveluksen järjestämistä ja uskon vahvistamista Svealaisten seassa vaan myöskin lainlaatimusta, johon hän koetti istuttaa kristillisiä periaatteita. Niinpä on häneltä lähtenyt se laki, jonka kautta naidulle vaimolle määrättiin „emännyyden arvo, lukko ja avaimet, puoli vuodetta ja kolmas osa pesän irtaimesta omaisuudesta sekä ansaitusta kiintiöimestä"; sillä sitä ennen vaimolla ei ollut oikeutta muuhun kuin huomenlahjaan ja myötäjäisiin. Meille merkillisin hänen toimistaan on kuitenkin ristiretki Suomeen, joka todennäköisimmän laskun mukaan tapahtui kesällä v. 1157. Mutta tästä tapauksesta ei ole muuta kerrottuna, kuin että kuningas, jonka seurassa oli Upsalan piispa Henrik [ks. Henrik Pyhä], voitti Suomalaiset aseellisella voimalla ja pakotti kasteelle ne, jotka eivät olleet tappelussa kaatuneet. Kuninkaan hellän kristillisen mielen osoitteeksi kertoo legenda, hänen vuodattaneen kyyneleitä nähdessään niin monta kaatunutta vihollista, jotka pakanallisessa erehdyksessään olivat tuone-

laan menneet. Jätettyänsä Henrik piispan pappeinensa Suomeen hän samana kesänä palasi Ruotsinmaalle. Hänen kuolemansa tapahtui Toukok. 18 p. 1160. Kuningas par'aikaa kuunteli messua Kolminaisuuden kirkossa Upsalassa, kun hänelle ilmoitettiin, että tanskalainen prinssi Maunu Henrikinpoika, joka äidin kannalta liittyi Stenkil'in sukuun, oli sotavoimalla tulossa. Eerik ei tahtonut kirkosta lähteä, ennen kuin jumalanpalvelus oli loppunut; silloin oli jo liian myöhäistä koota tarpeellista sotavoimaa, vaan kuningas kaatui ja hänen päänsä lyötiin miekalla poikki. Häntä ruvettiin sitten pitämään Ruotsin valtakunnan suojeluspyhänä, ja hänen luunsa, jotka v. 1273 asetettiin Upsalan tuomiokirkkoon, säilytettiin hopea-arkussa, joka vuosittain Pyhän Eerikin juhlina (Tammik. 24 p. ja Toukok. 18 p.) kannettiin ympäri juhlasaatoksessa. Myöskin Pyhän Eerikin sotalippu, joka oli Suomen-retkellä käytetty, katsottiin koko katolisaikana valtakunnan pyhäksi kaluksi. — Eerik Pyhä jätti jälkeensä kaksi tytärtä ja kaksi poikaa, joista Knuutti niminen myöhemmin tuli kuninkaaksi [ks. Knuutti Eerikinpoika]. Tytär Margareeta naitiin v. 1185 Norjan kuninkaalle Sverrelle.

Y. K.

Eerik Knuutinpoika, Ruotsin kuningas, edellisen pojanpoika, kantaa senaikuisissa kronikoissa nimen Eerik II, mutta olisi Johannes Magnon perustaman laskun mukaan Eerik X. Hänen isänsä Knuutti Eerikinpoika oli hallinnut vv. 1167—95, jonka perästä seurasi hallituksessa Sverker II. Kun tämä v. 1205 koetti surmauttaa Knuutin poikia, joista hän nähtävästi varosi vastustajia itsellensä kasvavan, pääsi Eerik pakoon Norjaan, mutta tuli jonkun ajan perästä takaisin ja karkoitti Sverkerin. Tammikuussa 1208 Sverker tuli suuren tanskalaisen sotavoiman kanssa jälleen maahan, mutta lyötiin Lena'n tappelussa; kun hän kaksi vuotta myöhemmin uudisti yrityksen, hän itsekin kaatui Gestilren'in luona v. 1210. Näin oli Eerik Knuutinpoika tullut kuninkaaksi. Hän on ensimmäinen Ruotsin kuningas, joka on antanut kirkollisella juhlallisuudella kruunata itsensä, ja hänen hallitustoimistaan ei juuri tiedetäkään muuta kuin useita lahjoituksia luostareille. Eräästä paavillisesta bullasta näkyy hän myöskin pitäneen jotakin huolta isänisän kirkollisesta istutuksesta Suomessa; sillä paavi Innocentio III vahvistaa hänelle Huhtik. 4 p. 1216 omistusoikeuden „siihen maahan, minkä hänen esi-isänsä ovat pakanain käsistä valloittaneet taikka hän itse Jumalan avulla voi valloittaa" ja sallii hänen siihen asettaa yhden tai kaksi piispaa. Tämä bulla ei kuitenkaan ehtinyt kuninkaan eläessä perille; sillä Eerik Knuutinpoika kuoli Huhtik. 10 p. 1216 ja haudattiin Varnhem'in luostariin. Hän oli nainut tanskalaisen prinsessan Rikissan, joka oli Waldemar Seier'in sisar ja Waldemar Suuren tytär. Häneltä jäi kolme tytärtä ja yksi, vasta isän kuoleman jälkeen syntynyt, poika Eerik, joka myöhemmin tuli kuninkaaksi ja tässä alempana saapi elämäkertansa. Y. K.

Eerik Eerikinpoika, Ruotsin kuningas, edellisen poika, syntynyt isänsä kuoleman jälkeen v. 1216, kantaa ylempänä mainitulla tavalla järjestysnumeron XI; kronikoissa hänelle annetaan liikanimet Sammalkieli ja Nilkku. Kun isän kuoleman jälkeen Ruotsalaiset ottivat Juhana Sverkerinpojan kuninkaaksi, koetti nuoren Eerikin eno, Tanskan kuningas Waldemar Seier paavin avulla puolustaa hänen oikeuttansa; mutta tämä ei onnistunut, eikä Waldemar koettanutkaan aseellisella voimalla asiaansa ajaa. Vasta Juhanan kuoltua v. 1222, jolloin koko Sverkerin suku oli sammunut, otettiin Eerik Eerikinpoika, silloin kuuden vanhana, kuninkaaksi. Kutka hallitusta pitivät ei varmuudella tiedetä; mutta järjestys maassa näkyy olleen kovin huono, kunnes vihdoin eräs Knuutti Juhananpoika Folkungein suvusta nousi ystäväinsä kanssa kapinaan ja karkoitti Eerik kuninkaan v. 1229. Eerik pakeni Tanskaan, mutta Waldemar Seier'in mahtavuus oli siihen aikaan kukistunut, niin ett'ei sieltä puolen mitään apua saatu. Mutta v. 1234 Eerikin puolue Ruotsissa jälleen nousi vastarintaan, Knuutti Juhananpoika kaatui ja Eerik Sammalkieli, joka nyt oli 18-vuotias, pääsi jälleen hallitusistuimelle. Itse hallitus oli kuitenkin hänen jaarliensa käsissä, joista kuninkaan lanko Birger Bjälbo'n herra [ks. Birger Maununpoika] on kuuluisin. Eerik kuningas itse oli rauhallinen ja hyvänsävyinen, mutta nautti nähtävästi näin levottomana aikana aivan vähän arvoa. Hänen aikuisista tapauksista mainittakoon rauhankokous Norjan kuninkaan Haakonin kanssa Lödöse'ssä Götajoen suussa, paavillisen legaatin Wilhelmin käynti Ruotsissa ja Skeninge'n kirkolliskokous v. 1248, jolloin pappien naimattomuus säädettiin, ja Birger jaarlin ristiretki Hämeesen v. 1249. Eerik Eerikinpoika kuoli Helmik. 2 p. 1250, ja hänen kanssansa sammui Eerikin suku miehiseltä kannalta. Hänen puolisonsa Katariina, joka kuului Folkungein sukuun, oli naitu v. 1243 tai 1244 ja eli pari kolme vuotta puolisonsa jälkeen Gudhem'in luostarissa. Y. K.

Eerik Maununpoika, Ruotsin kuningas, luetaan edellämainitulla tavalla XII:ksi. Hänen vanhempansa olivat kuningas Maunu Eerikinpoika ja tämän puoliso Blanka Namur'ista. Eerik, joka oli vanhempi poika, syntyi v. 1337 paikoilla. Kesällä 1356 hän nai brandenburgilaisen prinsessan, Beatrix'in, ja nousi syksyllä samana vuonna kapinaan isäänsä vastaan, jonka suosituinen Pentti Algotinpoika näkyy ol-

leen kuninkaalliselle prinssille yhtä vihattu kuin valtakunnan ylimyksille yleisesti. Pentti Algotinpoika karkoitettiin, ja Maunu kuningas teki Jönköping'issä Huhtik. 28 p. 1357 poikansa kanssa sovinnon, jonka kautta Suomenmaa, Skaane, Hallanti, Blekinge, Itägötinmaa ja enin osa Smolantia heitettiin Eerikin valtaan. Kesällä samana vuonna nuori kuningas Eerik lähti Suomen puolelle ja voitti suosion-osoituksilla sekä hengelliset että maalliset puolellensa. Hän on Elok. 15 p. 1357 ollut Wiipurissa ja Syysk. 7 p. Turun linnassa. Ruotsiin palattuaan samana syksynä, hän vielä kiskoi isältänsä pois koko Sveanmaan ja Pohjois-Ruotsin, ryhtyi sitten sotapuuhiin Tanskaa vastaan, mutta kuoli jo Kesäk. 21 p. 1359. Hänen puolisonsakin kuoli samaan aikaan. Maunu Eerikinpoika silloin peri takaisin nuo luovutetut maakunnat.

Y. K.

Eerik Pommerilainen, Ruotsin kuningas, nimitetään myöskin Johannes Magnon järjestelmän mukaan: Eerik XIII. Hän oli syntynyt v. 1382 paikoilla. Vanhemmat olivat: Pommerin herttua Vratislav ja tämän puoliso Maria, joka oli Meklenburg'in herttuan Henrikin (kuningas Albrektin vanhemman veljen) tytär ja Tanskan kuninkaan Waldemar Atterdag'in tyttärentytär. Tällä tavoin Eerik Pommerilainen oli kuuluisan Margareeta kuningattaren sisarentyttären poika, ja määrättiin heti, kun Margareetan oma poika Olavi oli v. 1387 kuollut, seuraavan vuoden alulla Norjan kuninkaaksi Margareetan holhouksen alla; varsinainen vaali tapahtui v. 1389. Tällä välin oli Margareeta ottanut Albrekt kuninkaan vangiksi ja noussut Ruotsinkin valtaistuimelle; hänen harras halunsa oli nyt saada Eerik tunnustetuksi sekä Tanskassa että Ruotsissa. Tanskassa asia ratkaistiin loppuvuodella 1395 tai alussa vuotta 1396; Ruotsissa Eerik valittiin Skara'ssa Kesäk. 11 p. 1396 ja vahvistettiin sitten Moran kivien luona lähellä Upsalaa. Vihdoin kokoontuivat kolmen valtakunnan neuvokset Kalmar'iin, jossa Eerik kruunattiin Kesäk. 17 p. 1397. Tällä tavoin koetettiin perustaa pohjoisten valtakuntain ikuinen yhdistys eli Unioni. V. 1400 Eerik kuningas julistettiin täysi-ikäiseksi ja seur. v. hän „ratsasti valtakuntaa“ (eriksgata). Samaan aikaan oli ruvettu hankkimaan hänelle puolisoa Englannista, ja viimein tuotiinkin Englannin kuninkaan Henrik IV:nnen tytär Filippa Tanskaan v. 1406. Näin oli Margareeta mielestään laskenut tukevan perustuksen Unionin kestävyydelle. Muutoin hallitusohjat Margareetan kuolemaan saakka v. 1412 pysyivät tämän jäntevän naisen käsissä; Eerik oli ainoastaan mukahallitsija, jota isotäti koetti vähitellen kasvattaa hallitsijavirkaan. Eikä tämä näyttänyt ensi aluksi aivan huonosti onnistuvan. Eerik kuningas on näinä vuosina paljon matkustellut valtakuntiensa eri osissa ja kahdesti Suomessakin käynyt. Meidän maamme oli vasta syksyllä 1398 tullut lopullisesti Unionivaltaan liitetyksi ja olot näyttävät vielä jälkeenkin päin olleen järjestymättä. Vaan kesällä 1403, jolloin Margareeta ja Eerik olivat Ruotsiin tulleet, lähti jälkimmäinen Suomeen ja tavataan Elokuussa Wiipurin linnassa, jonka hän silloin uskoi Thord Bonde'n haltuun. Neljä vuotta myöhemmin on Eerik kuningas käynyt Turussa ja lienee jonkun aikaa maassa viipynyt. Jouluk. 7 p. 1407 hän, näet, Turussa on antanut rälssikirjeitä vähintäin kahdeksalle Suomen miehelle, ja nähtävästi samaan aikaan hän piti valtiokokousta maan asukasten kanssa, sopien heidän kanssansa verojen maksutavasta sekä eräästä perustettavasta Maanoikeudesta, jonka piti joka vuosi ennen kesäistä Heikinpäivää kokoontuman Turussa, „kuulemaan ja oikaisemaan kaikkia asioita siinä maassa ja tekemään kaikille oikeutta, köyhille niinkuin rikkaillekin“. Näillä ja muilla toimillansa, esim. huolenpidollaan erämaiden asuttamisesta, hän jo aikaisin saavutti melkoisia ansioita Suomenmaan edistyksestä. Mutta kun Margareetan kuoltua Eerik yksin ryhtyi Unionivallan hallitukseen, hän pian havaittiin liian heikoksi ja kykenemättömäksi niin suureen ja vaivaloiseen tehtävään. Tuo pitkällinen sota Holstein'in herttuain kanssa Slesvig'in omistamisesta (vv. 1410—1435) tuotti valtakunnille sekä vahinkoa että häpeätä, ja kun Hansa-kaupungitkin leikkiin sekaantuivat (v. 1426), syntyi melkoinen vaarakin, koska suuri hansalainen laivasto v. 1428 ahdisti Köpenhaminaa, joka ainoastaan kuningattaren uljaalla puolustuksella pelastettiin. Kuningatar Filippa näkyy sekä nauttineen että ansainneenkin kuninkaan täydellisen luottamuksen hallitusasioissa ja oli muun muassa yksin johtanut valtakuntien asioita siihen aikaan jolloin Eerik (Elokuusta 1423—Toukokuuhun 1425) teki matkustuksensa Pommerin, Puolan ja Unkarin kautta Jerusalemiin. Mutta Tammik. 5—6 päivän välillä 1430 Filippa matkalla Ruotsissa kuoli Wadstena'ssa; tämän perästä Eerikin onnen päivät alkavat laskeutua. Ruotsissa oli tyytymättömyys erittäin katkera, koska Eerikin ulkomaalaiset voudit pahoin pitelivät kansaa. Jo syksyllä 1433 Taalalaiset ensi kerran tarttuivat aseisin, ja seuraavana vuonna syttyi varsinainen vapautussota Engelbrekt Engelbrektinpojan johdolla. Kuningas vielä pari kertaa kävi Tukholmassa ja sovinnonhieromisia jatkettiin, kunnes vihdoin v. 1438 Ruotsalaiset hänen tykkänään hylkäsivät [ks. Kaarlo Knuutinpoika]. Suomessa näyttää rahvaan mieli kallistuneen Eerikin puolelle, niin että loppuvuodella 1438 Ylisessä Satakunnassa syttyi Ruotsin neuvoskuntaa vas-

taan vaarallinen kapina, joka ainoastaan Maunu piispan maltillisella välityksellä saatiin asettumaan [ks. David]. Mutta Eerik kuningas oli omalla ehdollaan jo menettänyt kaikki kruununsa, koska hän juuri tähän aikaan kokosi aarteensa ja purjehti Gotlantiin, missä hän Wisborg'in linnasta alkoi harjoittaa merirosvon-tointa olletikin Ruotsia vastaan. Tanska ja Norja silloin kutsui hänen sisarensa pojan, Kristofer Baierilaisen, kuninkaaksi v. 1439, johon vaaliin Ruotsikin seuraavana vuonna yhdistyi. Mutta Eerik kuningas piti yhä omaa valtaansa Gotlannissa, eläen siellä jalkavaimonsa Cecilian (erään Filippa vainajan entisen hovineiden) kanssa meriltä hankitusta ryöstösaaliista. Kun Kristoferia kehoitettiin tekemään loppua tästä vallattomuudesta, mainitaan nuoren kuninkaan arvelleen: „Tarvitseehan enonikin elää!" Vasta v. 1449, kun Kristofer oli kuollut, ja Ruotsi ja Tanska olivat ottaneet eri kuninkaan, ruvettiin molemmista valtakunnista ahdistamaan Eerikiä hänen rosvopesässään. Eräs ruotsalainen sotajoukko jo valloitti Wisby'n ja piiritti Wisborg'ia. Mutta kun Tanskan laivasto läheni, antoi Eerik hakata itsellensä kalkkivuoren läpitse käytävän mereen, jätti linnansa Tanskalaisille ja purjehti itse tiehensä Itä-Pommeriin. Siellä hän vielä eli 10 vuotta Rügenwalde'ssa ja kuoli v. 1459. Hänellä ei ollut mitään lapsia, vaan aikomuksensa oli ollut toimittaa Unionin kruunut setänsä pojalle Pommerin herttualle Bogislaw'ille. Hänen yksityinen luonteensa ei näy olleen niin kehno, kuin sitä usein kuvataan, vaan epäilemättä hän oli tyyni kykenemätön jatkamaan Margareetan valtiollista työtä. Y. K.

Eerik XIV, Ruotsin valtakunnan kuningas vv. 1560—68, syntyi Tukholman linnassa Jouluk. 15 p. 1533. Hän oli Kustaa Waasan vanhin poika ja ainoa lapsi tämän ensimmäisestä naimisesta Katariinan, Saksi-Lauenburg'in herttuattaren, kanssa. Eerik oli etevillä luonnonlahjoilla varustettu, oppi useita kieliä, harjoitti musiikia, runoutta ja maalaustaidetta, oli ritarillinen muodoltaan ja käytökseltään ja mestari ruumiinharjoituksissa; mutta sen ohessa hän jo aikaisin osoitti synkkää, kiivasta ja vaihemielistä luonnetta, niin että isä, joka oli määrännyt hänet seuraajakseen, jo kerran aikoi hänelle vankihuonetta valtaistuimen sijasta. Nämä Eerikin luonteen viat kasvoivat ijän kanssa ja puhkesivat viimein varsinaiseksi hulluudeksi. — Kustaa kuninkaan kuollessa Syysk. 29 p. 1560, oli Eerik menossa kosimisretkelle Englantiin, jonka hallitsijaa Elisabetia hän näinä vuosina pyysi puolisokseen, vaikka samalla aikaa muuallakin aloitti naimiskauppoja. Hän nyt kruunattiin Upsalassa Kesäk. 29 p. 1561 ja perusti tässä tilassa ensimmäiset kreivi- ja vapaherra-arvot. Velipuolensa Juhanan kanssa, joka oli isältä saanut Suomen herttuakunnan, hän pian tuli riitaan, joka loppui niin, että herttua v. 1563 kesällä joutui kuninkaan valtaan ja pantiin vankeuteen Gripsholman linnaan [ks. Juhana III]. Eerik kuninkaan ensimmäiset hallitusvuodet eivät olleet ansioita vailla. Kun Kalpa-ritariston valta Liivissä ja Wirossa hajosi, otti Eerik XIV v. 1561 Räävelin ja Wironmaan Ruotsin haltuun ja laski sillä tavoin perustuksen Itämeren maakuntain valloitukselle. Valtakuunan laivasto pantiin parempaan kuntoon kuin milloinkaan ennen, ja kun v. 1563 sota syttyi Tanskan ja Lybeck'in kanssa, saivat Ruotsin amiraalit Jaakko Bagge ja Suomalainen Klaus Kristerinpoika Horn monta loistavaa merivoittoa, niin että Ruotsin lippu vallitsi koko Itämerellä. Maasota sitä vastoin käytiin vaihtelevalla onnella sekä julmuudella semmoisella, joka ilmaisi Eerikin verihimoista luonnetta. Myöskin sisällisessä hallituksessa hänen tirannillinen mielenlaatunsa yhä kehkeytyi. Se korkein oikeusto, jonka Eerik v. 1562 oli perustanut nimellä „Kuninkaallinen lautakunta", ja jossa kuninkaan kehno suosituinen Yrjö Pietarinpoika oli virallisena päällekantajana, laski yhä tiheämpiä verituomioita, usein vastoin lakia ja kuninkaan oikkujen mukaan. Vihdoin Eerikin epäluulo kääntyi Ruotsin ylimyskuntaa, etenkin Stuure-sukua vastaan. V. 1566 nuori Niilo Stuure tuomittiin muka „laiminlyönnistä" Tanskan sodassa ja vietiin häpäisevässä juhlakulussa, rupisen konin selässä, olkikruunu päässä, Tukholman katuja pitkin. Seuraavana keväänä vanha kreivi Svante Stuure ja hänen kaksi poikaansa, Niilo ja Eerik, sekä neljä muuta herraa pantiin vankeuteen; tutkinto alkoi Svartsjö'n kuninkaankartanossa ja jatkettiin Upsalassa, missä säädyt olivat koossa. Mutta Toukok. 24 p. 1567 illalla kuningas hurjistuneena ryntäsi Niilo Stuure'n vankihuoneesen, löi väkipuukkonsa vangin käsivarteen ja antoi henkivartiansa täyttää murhateon. Kohta sen jälkeen murhattiin kuninkaan käskyn mukaan Svante herra ja hänen toinen poikansa sekä Abraham Stenbock ja Iivari Iivarinpoika. Eerik kuningas oli mielipuolena juossut metsään, ja kun hänen entinen opettajansa, Franskalainen Dionysius Beurreus, koetti saattaa häntä takaisin, sai hänkin surmansa. — Näiden tapausten perästä Eerik siirtyi Svartsjö'hön eikä koskenut hallitusasioihin, joita neuvoskunta hoiti. Yrjö Pietarinpoika tehtiin kanteenalaiseksi. Juhana herttua ja hänen puolisonsa päästettiin Eerikin myönnytyksellä vankeudestaan. Mutta alussa vuotta 1568 Eerik tointui masennuksistaan ja lähti sotatantereelle Tanskaa vastaan. Yrjö Pietarinpoika, joka jo oli kuolemaan tuomittu, pääsi jälleen suosioon. Heinäk. 4 p. kuningas vietti loistavat häät jalka-

vaimonsa, Katariina Maununtyttären, kanssa ja kruunautti puolisonsa seuraavana päivänä. Hän aikoi jälleen jäntevällä kädellä ryhtyä hallitusohjiin. — Mutta nyt olivat hänen molemmat veljensä Juhana ja Kaarlo jo nostaneet kapinan maakunnissa, ja ennen pitkää tirannin valta oli loppuva. Yrjö Pietarinpoika joutui herttuain käsiin ja mestattiin Syysk. 28 p. 1568. Seuraavana päivänä herttuat voittivat Tukholman, ja Eerik tuli vangiksi.

Valtakunnan säädyt, jotka Tammikuussa 1569 kokoontuivat Tukholmaan, vahvistivat Juhanalle hänen anastamansa kruunun ja tuomitsivat Eerikin elinkautiseen vankeuteen. Eerik kuningas pidettiin ensin vankina Tukholman linnassa ja näkyy kärsineen paljon kovaa kohtelua; muun muassa hurja Olavi Kustaanpoika Stenbock, Kustaa Waasan kolmannen puolison veli, mainitaan kerran häntä lyöneen ja pyssyllä ampuneen. Mutta Ruotsissa ilmaantui tuontuostakin salaliittoja vangin vapauttamista varten, ja Juhana III eli siis alituisessa pelossa hänen tähtensä. V. 1570 Eerik kuningas muutettiin Turun linnaan, johon tuli Heinäk. 17 p. Hänen vartioinansa siellä olivat valtaneuvos Tuure Bielke, eräs Hannu Birgerinpoika, eräs välskääri Andreas, sekä Svante Eerikinpoika Stålarm ja Juhanan entinen tallimestari Lassi Laurinpoika. Mutta kun syttyneen Venäläis-sodan tähden Turun linnaa ei katsottu turvalliseksi säilytyspaikaksi, kuljetettiin Eerik kuningas Elok. 4 p. 1571 sieltä pois ja sijoitettiin Kastelholmaan, josta kuitenkin jo Marraskuun loppupuolella samana vuonna vietiin Gripsholmaan. Vankikuljettajana Turusta asti oli Klaus Eerikinpoika Fleming, joka myöskin lienee ollut vangin ylimmäisenä kaitsijana Kastelholmassa; sen ohessa mainitaan vartioina Kastelholmassa: Pertteli Eerikinpoika Liuster, Lassi Laurinpoika ja Andreas, välskääri, sekä Juhana Boos, eräs suomalainen aatelismies, joka ennen oli ollut Juhanan kyökkimestarina. — Gripsholmasta Eerik Kesäkuussa 1573 siirrettiin Westeros'in linnaan. Tässä hänen puolisonsa ja lapsensa, jotka tähän saakka olivat saaneet lievittää hänen vankeutensa katkeruutta, riistettiin häneltä pois ja hänen järkensä näkyy jälleen himmentyneen. Koska salaliitot Eerik kuninkaan hyväksi yhä uudistettiin ja v. 1574 oli ilmisaatu varsin vaarallinen juoni, jonka eräs Ruotsin palveluksessa oleva Franskalainen, Kaarlo de Mornay, oli solminut ulkomaisten valtain ja skotlantilaisten palkkasoturien kanssa, muutettiin vanki vihdoin Jouluk. 1 p. mainittua vuotta Westeros'ista Örbyhus'in linnaan Uplannissa, jossa hän vielä eli kolmatta vuotta. Ylipäänsä vangittua kuningasta ruhtinaallisesti varustettiin ruoalla ja juomalla; mutta sen ohessa surma oli joka hetki hänelle valmiina, jos vähinkin vapautamis-yrityksistä ilmaantuisi. Jo Syyskuussa 1569 oli arkkipiispa kahden muun piispan kanssa antanut kirjallisen suostumuksensa, että jos joku kapina maassa syntyisi Eerik kuninkaan henki ei olisi säästettävä, ja vuodesta 1572 on useita Juhanan antamia valtuuksia Eerikin vartioille, millä keinoin vanki olisi surmattava, jos joku koettaisi häntä vapauttaa. Maalisk. 10 p. 1575 useat valtaneuvokset ja hengellisot herrat allekirjoittivat Tukholmassa hänen kuolemantuomionsa; mutta Kaarlo herttualta nämä julmat vehkeet salattiin. Vihdoin Eerik kuninkaan kuolema tapahtui Örbyhus'issa Helmik. 26 p. 1577, klo 2 aamulla. Syytä on uskoa, mitä kerrotaan, että eräs saksalainen välskääri Filip Kern oli myrkyn valmistanut, ja että Juhana kuninkaan sihteeri, Juhana Henrikinpoika, syötti Eerikille myrkyn hernerokassa. Ruumis haudattiin Westeros'in tuomiokirkkoon.

Eerikin puoliso, Katariina Maununtytär, eli vielä kauan sen jälkeen [ks. Katariina Maununtytär]. Heidän lapsistaan kaksi, Sigrid ja Kustaa, jotka olivat syntyneet ennen avioliittoa, vielä elivät, jota vastoin kaksi vankeuden aikana syntynyttä kuolivat pieninä. Paitsi näitä oli Eerik kuninkaalla kolme äpärätytärtä, Virginia, Konstantia ja Lukretia, joiden äiti Agda Pietarintytär, erään Tukholman kauppiaan tytär, v. 1561 oli naitu Eerikin kamarijunkkarille Jaakkima Eerikinpoika Fleming'ille.

Y. K.

Eerik Eerikinpoika Sorolainen, Suomen piispa, syntyi 16:n vuosisadan keskipaikoilla Sorolan talossa Laitilan pitäjässä. Isänsä luultavasti oli Laitilan kirkkoherra Eerik Gregorinpoika. Suvun sanotaan olleen peräisin Liivinmaan aatelista. Oppinsa ja maisterinarvon sai E. S. ulkomaalla. Sitten hän v. 1578 tuli rehtoriksi Gefle'n kouluun Pohjois-Ruotsissa. Vähää myöhemmin hänelle suotiin synnyinmaassaan paljon korkeampi, mutta myös paljon rauhattomampi paikka. Turun piispa Paavali Juusten oli kuollut 1576 ja myös Wiipurin piispa Eerik Härkäpää v. 1580. Juhana kuninkaan määräyksen mukaan tuli nyt E. S. v. 1583 molempien hiippakuntain hallitsijaksi, Turussa varsinaisesti, Wiipurissa virantoimittajana. Syynä oli se, että kuningas tahtoi saattaa takaisin loistavat katoliset kirkonmenot ja toivoi saavansa hyvänsävyisän E. S:n helpommin siihen taipumaan. Piispaksi vihkiminen tapahtui vanhalla komeudella, pään voitelemisella ja hiipan päähän panemisella. Sitten täytyi kaikkein Ruotsinvallan piispain kirjallisesti luvata noudattaakseen Juhanan Liturgiaa eli asetusta jumalanpalveluksesta, valvoa että suurina juhlina messu myös pidettäisiin latinaksi, että papeilla toimituksissaan aina olisi messupaita yllä y. m. E. S. täyttikin tämän lupauksen tarkasti ja huo-

lellisesti. Kuninkaalle mieliksi käänsi hän myös Liturgian kreikaksi. Turhaan hierottuansa sovintoa paavin kanssa tahtoi Juhana kuningas yhdistää Ruotsin seurakunnan kreikkalaisen kanssa. Eerik piispan oli määrä mennä Konstantinopel'in patriarkan puheille; mutta matkasta ei tullut mitään.

Juhana III:n kuoltua 1592 alkoi koko valtakunnalle, erittäin Suomelle, rauhaton, onneton aika. E. S. koetteli rauhan miehenä luoviskella taistelevien puolueitten välitse, mutta joutui sillä vaan kumpaisenkin vihan alaiseksi. V. 1593 kävi hän kuuluisassa Upsalan kirkolliskokouksessa. Täällä hyljättiin Liturgia, ja niiltä, jotka sitä olivat toimeen panneet, vaadittiin julkinen anteeksipyyntö. E. S. kuitenkin vaan arvokkaasti selitti, pitäneensä nuot ulkonaiset asiat yhdentekevinä. Kokouksen päätös paavilaisten menoin poistamisesta vietiin herttua Kaarlelle vahvistettavaksi, jolloin hän vielä vaati pois muutamia jäänneitä katolisuuden tähteitä. Tähän suostui kokous jonkun vastarinnan jälkeen, mutta samassa pantiin E. S:n sekä Westeros'in piispan kehoituksesta Kalvin'in oppi nimenomaan hyljättyin joukkoon, ett'ei muka tuo ankaruus ulkomenoissa näyttäisi myöntyväisyydeltä sille lahkolle. Kaarle herttua, joka itse oli hiukan kallistuvainen sinnepäin, suuttui kovasti ja piti kaiken ikänsä vihaa sen lisäyksen keksijöille. Kokouksen jälkeen E. S. ahkerasti keräsi Suomen pappein allekirjoituksia päätöksen alle. Seuraavana vuonna, kun Sigismundo kuningas oli kruunaustansa varten Ruotsiin tullut, vaativat häneltä säädyt ensin Upsalan päätöksen vahvistusta. Siihen kahdeksanmiehiseen lähetyskuntaan, joka tuon vaatimuksen vei perille, oli myös E. S. valittu, joka näin vuorostaan joutui Sigismundon epäsuosioon, sillä tämä olisi tahtonut uskolaisillensa paavilaisille uskonvapautta. V. 1595 E. S. taas kävi Söderköping'in valtiopäivillä, jossa säännöt kaikkea katolisuutta vastaan vielä jyrkemmin uudistettiin ja myös ankara päätös tehtiin niitä vastaan, jotka rupeaisivat erilleen Kaarle herttuasta ja valtaneuvoskunnasta.

Kotiin tultuaan ryhtyi nyt E. S. täydellä todella noiden poistuomittuin kirkonmenoin poistamiseen, kuitenkin kehoittaen papistoansa tekemään sitä lempeästi ja ensin selittämään syitä kansalle. Yhtähyvin nousi siitä kova nurina, ja kun samassa sattui katovuosi, huusivat talonpojat piispan jumalattoman käskyn siihen olevan syynä. Tätä seikkaa käytti Klaus Fleming hyväksensä, koettaen vetää kansaa puolellensa ja kostaa piispalle sekä papeille heidän osanottoansa Upsalan päätökseen. Syysmarkkinoilla Turussa, Syysk. 8 p. 1596 kutsui hän kokouksen kokoon. Täällä hän kovasti soimasi ja pilkkasi papistoa, tuoden esiin kuninkaallisen moitekirjan kirkonmenoista, jonka hän väärällä suomentamisella teki vielä ankarammaksi. Alhainen kansa myös kirkui ja pauhasi, vaatien että kaikki pysyisi entisellänsä. Kaikesta tästä ei näy kuitenkaan E. S. säikähtyneen, sillä joku aika myöhemmin hän taas kiertokirjeessä uudisti käskynsä papeille niinkuin myöskin varoituksensa tarkoin selittää asiaa kansalle. Vielä enemmän joutui hän pappeinensa Sigismundon sekä Suomen valtaherrain epäsuosioon, koska sitten nuijasota syttyi. Pappien yllyttämäksi selitettiin näet talonpoikain vimma. Päinvastoin oli kuitenkin E. S. nimenomaan kehoittanut pappejansa saarnaamaan rauhaa ja kuuliaisuutta lailliselle ylihallitsijalle, kuninkaalle.

Tämä kehoitus vedettiin taas hänelle sekä Suomen papistolle syyksi, koska herttua v. 1599 oli päässyt voitolle. E. S. vietiin vankina Ruotsiin, ja sinne myös kaikki Suomen papit käskettiin, Linköping'in valtiopäivillä vastaamaan käytöksestään. Herttua itse pani kokoon 10 kannepykälää, jotka antoi papillisten valtiopäivämiesten tutkittavaksi. He vastasivat täydellä vapauttamisella; mutta yhtähyvin ei Kaarle herttua jättänyt asiaa sillensä. E. S. kyllä pääsi vankeudesta, vaan ei saanut virkaansa takaisin. Näin kosti herttua hänelle Upsalassa tehtyä kiusaa. Vasta keskipaikoilla vuotta 1600 auttoivat häntä Upsalan arkkikapitulin esirukoukset; kuitenkin täytyi E. S:n ensin suorittaa 1,000:n markan sakko. Näyttääpä siltä kuin olisi hän vaan saanut takaisin piispan toimet, vaan ei vakuutta itse virkaan. Sillä v. 1602 rukoili taas Suomen aateli hänen puolestaan. Kaarle kuningas silloin ei sanonut voivansa sallia E. S:n pysyä piispan virassa, vaan lupasi hänelle toisen paikan Ruotsissa. Yhtähyvin toimitti E. S. edelleenkin virkaansa Suomessa. Samoin päättyi asia, koska uusi epäluulo ja vaino nousi hänelle v. 1605. Syynä siihen oli, että E. S:n poika, joka jo 1598 oli lähtenyt ulkomaan yliopistoihin, siellä joutui jesuiittain kiusauksiin, kääntyi katolisuskoon ja otti Romaan asuntonsa. Turhaan vakuutti isä, sen tapahtuneen vasten hänen tahtoansa. Häneltä näkyy viran toimituksensa tulleen kielletyksi, ja v. 1607 kuuluu kuningas taas tahtoneen antaa Turun hiipan toiselle. Vaan se uhkaus ei tullut nytkään täytetyksi.

Kustaa Aadolfin noustua valtaistuimelle koitti vihdoin E. S:lle paremmat ajat. Hän sai nyt jälleen täyden piispanpalkan, joka edellisellä ajalla oli ollut kovasti vähennettynä, ja hänen sallittiin olla häiritsemättä. Tätä rauhaa käytti vanhus kirjallisiin toimiin. Hän painatti v. 1614 lavean uskonopin *Catechismus* opettajain ohjeeksi (siihen-astiset olivat aivan vähäisiä). Ulosveto siitä oli v. 1629(?) ulostullut *Vähä Ca-*

techismus. Vuosina 1621 ja 1625 ilmaantui kahtena osana hänen kädestään ensimmäinen suomalainen *Postilla*. Tätä paitsi on E. S. myös v. 1614 toimittanut suomennoksen uudesta käsikirjasta. Hänen molemmat katkismuksensa pysyivät käytännössä vuosisadan loppuun saakka, ja suurempaa kehutaan itseperäisestä järjestyksestään sekä kansantajuisista selityksistänsä. Postillaa viljeltiin paikoin vielä meidänkin vuosisatamme alussa. Se todistaa yhtä paljon piispan avaraa oppia kuin myös selvää älyä ja taitoa kansantajuisessa kirjoittamisessa. Hiippakunnan kaitsijana oli E. S. uupumaton piispankeräjiä pitämään, vaikka hän näin suututti pappejansa, jotka arostelivat heille siitä tulevia kustannuksia ja olisivat tahtoneet välttää peräänkatsantoa. E. S. kuoli alussa Kesäkuuta 1625 kahdeksankymmenenvuotisena, kannettuansa hiipan kuormaa 42 vuotta, neljän kuninkaan aikana. Hän oli ollut naimisissa ruotsalaisen kruununvoudintyttären Inkeri Rosenstråle'n kanssa. (Finl. Minnesv. Män; Hist. Ark. III). J. K.

Eerik Sveninpoika, Suomen piispansijainen vv. 1523—27, seisoo tärkeän ajanvaiheen rajana historiassamme ja ansaitsee sen vuoksi pari muistosanaa. Hänen edellisistä vaiheistansa emme tiedä muuta, kuin että hän oli maisterinarvon saavuttanut ja ainakin jo v. 1513 oli dekanona Linköping'in tuomiokirkossa. Että hän syntyperältänsä oli Ruotsalainen, sopii tuskin epäillä; mutta jo varhain hän sattui Suomen seurakunnan piiriin, vaikka ensi aluksi vähän oudolla tavalla. Oli, näet, Pyhän Sigfridin prebenda Turun tuomiokirkolla ollut tunnetun Hannu Brask'in nautittavana, ja kun Brask tehtiin Linköping'in piispaksi, antoi paavi Leoni X Huhtik. 6 p. 1513 saman prebendan Linköping'in dekanolle, Eerik Sveninpojalle. Mutta Turun hengelliset herrat eivät ottaneet paavin säätämistä noudattaaksensa, vaan asettivat Turun arkkiteinin Paavali Scheel'in nauttimaan prebendan tuloja, jotka arvattiin tekevän neljä hopeamarkkaa. Kina tästä asiasta kesti neljättä vuotta, ja Scheel, joka tällä välin oli tullut tuomioprovastiksi, oli vähällä joutua paavillisen istuimen suurempaan pannaan, mutta kuoli v. 1516, jolloin Eerik Sveninpoika lienee päässyt puheenaolevain etujen nautintoon. — Tämän perästä emme kuule hänestä mitään, ennen kuin hän syksyllä 1523 valitaan Turun piispaksi tuon haaksirikkoon hukkuneen Arvid Kurjen perästä. Kapitulin vaali näkyy tapahtuneen Kustaa Waasan mieliksi, ja tästä voimme arvata kuninkaan enemmän luottaneen tähän ruotsalaiseen mieheen, kuin niihin Suomalaisiin, jotka Turun kapitulin jäseninä olivat piispanistuinta lähinnä. Mutta vaikka Kustaa Waasa ei vielä tähän aikaan ollut Ruotsin valtaa irroittanut katolisesta kirkosta, hän ei kuitenkaan saavuttanut paavin vahvistusta niille valituille, jotka hän useille hiippakunnille silloin oli hankkinut; sillä tuo Upsalasta karkoitettu arkkipiispa Trolle oli yhä riidan-aineena Ruotsin hallituksen ja paavillisen istuimen välillä. Tästä syystä myöskin Eerik Sveninpoika ei voinut saada oikeata piispanvihkimystä, vaan jäi olemaan „electus" s. o. „valittuna" eli piispansijaisena. Kesällä 1524 hän näkyy tulleen Suomeen. Alussa Toukokuuta 1525 hän taas tavataan Ruotsissa, Vesteros'in valtiopäivillä, mutta sai samaan aikaan toimekseen yhdessä Eerik Fleming'in kanssa saattaa kuninkaan sisaren Margareetan, Hoija'n kreivin puolison, Wiipuriin. Ennen pitkää hän kuitenkin huomasi asemansa Suomessa niin tukalaksi, että jo syksyllä 1526 pyysi kuninkaalta päästäksensä takaisin Linköping'in dekano-virkaan. Syy oli nähtävästi kahtalainen: ensiksi vaikeus vihkimätönnä hoitaa piispan velvollisuuksia, ja toiseksi kuninkaan yhä kiihkeämpi halu ryhtyä kirkon tavaroihin. Kolmanneksi syyksi kenties sopii arvata Eerik Sveninpojan vastenmielisyyden siihen uuteen oppiin, jota jo tähän aikaan Wittenberg'istä tullut Pietari Särkilahti alkoi Turussa levittää; sillä Eerik Sveninpoika oli epäilemättä, samoin kuin hänen oppi-isänsä Hannu Brask, vanhan uskon miehiä, mutta ei tuntenut itsessään kylläksi voimaa vastustaa ajan uutta suuntaa. Käytyänsä syksyllä 1526 Ruotsin puolella, hän tosin vielä palasi Suomeen ja sai silloin avuksensa piispan toimiin erään Franciskolais-munkin Vincention, joka oli vihittynä piispana muka Cadix'in hiippakunnassa Espanjassa, mutta joutilaana oleskeli Ruotsissa, koska hänen oma hiippakuntansa oli Muhammedilaisten hallussa. Tämän asiaksi oli nimittäin annettava semmoiset toimet, niinkuin pappien ja kirkkojen vihkiminen y. m., joita vihkimätön „electus" ei voinut suorittaa. Vaan jo alussa vuotta 1527 näkyy kuninkaan suosio Eerik Sveninpoikaa kohtaan loppuneen, ja kevään tultua tämä sai palata Linköping'iin, kuten oli pyytänyt. Samaan aikaan uskonpuhdistus Ruotsissa päätettiin Vesteros'in valtiopäivillä. Mutta Eerik Sveninpojan edemmistä elämänvaiheista ei ole mitään tietoa. (Grönblad, Nya källor; F. Collan. De reform. in Fennia initiis). Y. K.

Ehrenmalm, (ensin **Malm**), **Lauri Juhana,** virkamies, valtiopäivämies, syntyi Wiipurissa Kesäk. 14 (18?) p. 1688. Hänen vanhempansa olivat yli-sotakomisarius Lauri Malm ja Helena Lilljegren, (jonka isä oli muonamestari Aksel Elephant, aateloittu Lilljegren). Lauri Juhana M. tuli ylioppilaaksi Turussa 1702 ja harjoitti opintojansa semmoisella ahkeruudella ja menestyksellä, että hän vielä kahdeksannella vuosikymmenellään omisti harvinaisen laveat

ja tarkat tiedot ei ainoastaan latinan ja heprean kielissä vaan myöskin useammissa tieteissä. Altranstadt'in rauhanteon johdosta hän ylioppilaana sai pitää latinankielisen juhlapuheen, joka painettiin Turussa 1707; samana vuonna hän meni valtion palvelukseen ja tuli 1708 tykistörykmentin auditööriksi. Suurin osa rykmentistä seurasi Kaarle XII:ta Venäjälle ja joutui Perevolotshna'ssa vankeuteen, vaan M. kuului siihen osaan, joka oli Suomeen jäänyt, mutta sekin tehtiin vangiksi 1710 Wiipurin heittäytyessä. Useimpia toveriaan onnellisempana M. kuitenkin sai jäädä Pietariin, ja neljä vuotta Venäjän nuoressa pääkaupungissa oleskellessaan hän tarkoin tutustui valtakunnan silloisiin oloihin. Sillä ajalla hän teki luettelon Venäjän sotavoimista, vaihtoi kirjeitä näistä asioista Ruotsin Berlin'issä olevan lähettilään kanssa ja kirjoitti vihdoin Venäjän silloisesta tilasta lavean kertomuksen, joka ei tosin aikomuksen mukaan tullut painetuksi, vaan joka vielä on tallella (Nordin'in kokoelmassa Upsalassa). Suurella vaivalla ja kustannuksella M. v. 1714 pakeni vankeudestaan Ruotsiin, tuli samana vuonna yksityissihteeriksi kreivi Arvid Horn'in palvelukseen, nimitettiin 1717 Turun hovioikeuden sihteeriksi ja seuraavana vuonna ilman omatta hakemuksettaan assessoriksi. Aateloittuna 1720 hän otti nimekseen Ehrenmalm, tullen siis kantaisäksi Ruotsin ritarihuoneen aatelissuvulle n:o 1,759 (Suomessa n:o 111).

Kun ison-vihan jälkeen tahdottiin juurta jaksain tutkia ja parantaa Suomenmaan tilaa, ja 1723 vuoden valtiopäivät siihen tarkoitukseen olivat päättäneet asettaa kaksi erityistä tutkijakuntaa, pantiin Ehrenmalm läntiseen, vapaherra Cederhjelm'in johtamaan kommissioniin, ja hän oli epäilemättä etevin kaikista tämän tärkeän toimen tehtäväkseen saaneista miehistä. Suurin osa läntisen tutkijakunnan hyödyllisestä vaikutuksesta ja osoittamasta innosta lieneekin E:n ansioksi luettava; hän oli kommissionille „välttämättömän tarpeellinen jäsen vapautta, taloutta ja oikeudenhoitoa koskevissa asioissa“, sanoo tutkijakunta 1726 hänestä, antaen hänelle sillä suurimman mahdollisen ylistyksen. Muitten kehoituksesta hän myös viimemainittuna vuonna matkusteli Etelä-Hämeen ja Satakunnan vesistöjä tutkimassa ja ehdotti tämän johdosta kanavan kaivamista Päijänteestä Kuhmoisten Lummeneen kautta, joten päästäisiin Längelmäveteen ja vihdoin Lempoisista Kokemäenjokeen; väylä oli hänestä tehtävä ainoastaan venekulkua varten ja käyttämällä työhön Porin ja Hämeen läänien rykmenttejä. Luotettavain alustavain mittausten ja tutkimusten puutteessa E:n tekemät kartat ja ehdotukset eivät kuitenkaan pitäneet paikkaansa, vaan Suomea silloin mitä kipeimmästi vaivaava kulkuneuvojen puute tuli täten yleisemmän tarkastuksen alaiseksi, ja E:n viittaamaan suuntaan kävivät sitten, muita mainitsematta, Hasselbom, Ehrensvärd, S. Chydenius ja Stenius nuorempi (ks. näitä). Kun läntinen tutkijakunta aloittamansa työn jatkajaksi ehdotti varsinaisen „järjestysmiehen“, (joka maaherran toimeen sekaantumatta olisi valvova kaupan ja maatalouden etuja ja tehtyjen uusien sääntöjen toimeenpanoa), oli se tähän tehtävään aikonut E:n, vaan tuumasta, paha kyllä, ei tullut mitään. Hän sen sijasta 1728 nimitettiin hovioikeudenneuvokseksi, 1736 Pohjois-Suomen laamanniksi ja 1742, Ruotsiin pakolaisena tultuansa, revisioni-sihteeriksi. Sen ohessa hänen tavatonta kykyään käytettiin satunnaisiinkin eikä suinkaan vähäpätöisiin toimiin; kaikissa Suomea koskevissa kysymyksissä valtaneuvosto etenkin piti hänet varsinaisena neuvonantajanaan. V. 1743 hänelle uskottiin huoli Tukholmaan tulleista suomalaisista pakolaisista, — koviu aranlainen ja työläs toimi, joka kesti toista vuotta. Samana vuonna kun Taalalaiset juuri olivat kapinaa nostamaisillaan, ja siellä riehuvaa tyytymättömyyttä tahdottiin suurella lähetyskunnalla viihdyttää, oli E:kin valtiosäätyjä edustavan kahdentoista miehen luvussa, mutta kapinalliset olivat jo menossa Tukholmaan päin, eivätkä tahtoneet varoituksia kuunnella. V. 1744 hän määrättiin siihen lähetyskuntaan, jonka tuli tehdä Aadolf Fredrikin ja Loviisa Ulriikan aviokontrahti. Samana vuonna hän lähetettiin Suomeen sopimaan asukasten kanssa luvattujen vapausvuosien vähentämisestä. Valtiosäädyt olivat nimittäin 1743 määränneet kolmen vuoden yleistä verovapautta koko Suomen nautittavaksi, ja kun, säätyjen erottua, hallituksen ei sopinut tätä käskyä suorastaan peräyttää, vaan sitä toiselta puolen katsottiin mahdottomaksi noudattaa, täytyi erityisillä välipuheilla ja sovinnoilla taivuttaa Suomalaisia vapaehtoisesti veroa maksamaan. E:n katsottiin olevan omiansa tätä asiaa käyttelemään, koska hän nautti maakunnan suurta luottamusta ja suomeakin osasi. Tämän johdosta hän siis 1744 ja 1745 kävi Suomen kaikissa maakunnissa (paitsi rajaseuduilla itäänpäin), keskusteli yleisissä kokouksissa kaupunkien ja maalaiskuntien asukkaitten kanssa ja saikin heitä enimmiten tyytymään kolmen- tai neljänvuotiseen puolinaiseen vapauteen. Monta vaikeata kysymystä oli tämän kanssa yhteydessä, vaan suurella huolella E. niitä tarkasteli ja antoi kaikesta tarkat ehdotukset, jotka kokonaisuudessaan saivatkin hallituksen hyväksymisen. Se muistutus kuitenkin hänen käytöstään vastaan on tehtävä, että hän liioinkin valvoi valtion etua, eikä aina pitänyt kylläksi lukua kuntien kieltämättö-

mästä päätäntövallasta asiassa. Vaan toiselta puolen on myöntäminen, että E. maamme silloisiin oloihin erinomaisen tutustuneena myös varsinaisen tehtävänsä ohessa monella monituisella tavalla tiesi kansaa hyödyttää. Matkoillaan hän tutki kaikellaisia valituksia ja tarkasteli sodan tuottamia rasituksia; tätä hänen vaikutustaan syystä voi katsoa kiitettäväksi jatkoksi 1725 vuoden tutkijakuntien toimiin.

Samaan aikaan E. myöskin kansansa edustajana edisti valtiopäivillä synnyinmaansa asioita. Säätykokouksissa 1726—27 ja 1740 hän muun muassa oli valittuna valitusvaliokunnan jäseneksi, edellisissä Turun, jälkimmäisissä Pohjanmaan läänin edustamaan, ja 1740 hän Suomen tilasta antoi 58-sivuisen tiheään kirjoitetun mietinnön, jonka vertaista tuskin sitä ennen oli nähty. Tässä hän mitä sattuvimmalla tavalla kuvailee Suomen taloudellisen tilan kurjuutta, hän selittää väenpuutteen seurauksia, kuinka maa oli niin perin köyhä, että yksi ainoa katovuosi jo jätti kansan nälkään nääntymään, kuinka kulkuneuvojen puute oli talouden edistymiselle mahdottomaksi esteeksi, kuinka maanviljelys ja sen apukeinot olivat mitä alkuperäisimmällä kannalla j. n. e. Ehk'ei hänen antamansa laskut ja tiedot olleetkaan aivan tarkkoja, niin koko kertomus kuitenkin on merkillisimpiä tämän ajan asiakirjoja, joista voi oppia Suomen tilaa tuntemaan. Tässäkin kohden E. oli ladun hiihtäjänä niille miehille, jotka sittemmin taloudellisella aikakaudella omalla uutteralla työllään tahi eduskunnan keskusteluissa pitivät maamme aineellisesta edistymisestä huolta (ks. A. Chydenius, Kraftman, Roos y. m.). Syystä jos joku E. siis pantiin maaherraksi, 1745 väliaikaisesti, 1747 vakinaisesti Turun ja Porin lääniin, joka siihen aikaan käsitti Suomen tärkeimmät seudut. Tämmöisenä hän hallitsi tavalla, joka oli hänelle suureksi kunniaksi. Neuvoilla, käskyillä ja opetusta hankkimalla hän koetti parantaa maanviljelystä ja metsänhoitoa; v. 1725, 1726 tehdyt vaan sittemmin umpiunohduksiin joutuneet määräykset pitäjänmakasiinien perustamisesta saivat hänen huolestaan ensi kerran jonkunmoista toimeenpanoa j. n. e. Hyvälläkin syyllä hän vaati valtionkin puolesta samallaista huolenpitoa, jotta köyhässä maassamme viljaa löytyisi varalla huonon ajan tarpeeksi, mutta varojen puutteen tähden siitä ei tullut mitään. Siihen aikaan harvinaisella tarkkuudella hän piti huolta siitäkin, että julistukset y. m. levitettiin myös suomeksi asukkaiden tiedoksi. E:n ehdotuksista lienee kuitenkin tärkein hänen 1746 lausumansa vaatimus, että talousoppi asetettaisiin varsinaiseksi aineeksi yliopistoon ja saisi oman professorin. Turun yliopiston silloisen kanslerin, kreivi Kaarle Kustaa Tessin'in, välityksellä ehdotus 1747 tuli hyväksytyksi, ja Pietari Kalm samana vuonna tuli tämän painavan opinhaaran ensimmäiseksi tieteelliseksi edustajaksi.

Tuntemattomista syistä E:n aika maaherrana tuli kovin lyhyeksi; jo 1749 hän sai eronsa, eikä sen jälkeen näy ottaneen osaa yleisiin toimiin. Puuttuvat ruumiin- ja sielunvoimat eivät voineet olla syynä tähän, sillä vielä kului koko neljäs osa vuosisadasta, ennen kuin hän ijäkkäänä, mutta vielä viimeiseenkin hetkeensä asti virkeänä saavutti ikuisen leponsa. Ehkä hänen lankonsa, valtaneuvos Åkerhjelm'in luovuttaminen virastaan oli jossakin yhteydessä tämän kummallisen seikan kanssa. Mitenkä lieneekin, v. 1774, Syysk. 21 p. E. kuoli Turussa, yleisesti kunnioitettuna yhtä paljon yleishyödyllisen, uutteran vaikutuksensa kuin rehellisen, jalon luonteensa tähden. V. 1717 hän oli nainut Elisabet Åkerhjelm'in, jonka isä oli valtiosihteeri Samuel Maununpoika Agriconius, aateloittu Åkerhjelm. Merkillisin E:n pojista oli nuorin (ks. Samuel Maunu E.). Huomattava on myöskin Yrjö E. joka syntyi 1723, tuli ylioppilaaksi Turussa 1735 ja sitten meni sotapalvelukseen. Suomen sodassa 1741 hän joutui Venäläisten vangiksi mutta karkasi; v. 1747 hän Franskan Royal Suédois nimisessä rykmentissä tuli kapteeniksi, nimitettiin 1769 Ruotsin henkirakuunojen majuriksi ja 1779 hovioikeudenneuvokseksi Turkuun. Aatelissäädyn keskusteluissa hän innokkaasti kannatti myssypuolueen mietteitä, esim. 1769 vuoden valtiopäivillä. Hän kuoli Turussa 1807. E. G. P.

Ehrenmalm, Samuel Maunu, virkamies, syntyi 1732, tuli Turussa ylioppilaaksi 1744, palveli ensin kanslistina oikeusrevisionissa, vaan nimitettiin 1759 tuomariksi Ahvenanmaalle ja 1762 valtiossäätyjen antaman puolustussanan johdosta assessoriksi Turun hovioikeuteen. Epätietoista on, miten hän lienee tämän puolustuksen saanut, sillä myssynä hän ei ollut hallitsevan puolueen suosiossa ja itse hän vieläkin oli julkisesti vastustellut säätyjen ryhtymistä virkanimityksiin. Eikä ylennys häntä kauan hyödyttänytkään; hovioikeudenneuvos Henrik Pipping'ille ja kolmelle assessorille 1765 ja 1769 vuoden valtiopäivillä havaittiin vääryyden tämän nimityksen kautta tapahtuneen; E:lle annettu puolustussana peräytettiin ja hän tosin 1770 vapautettiin takaisin maksamasta jo saatua palkkaansa, vaan oman pyyntönsä mukaan hän sai eronsa virastaan. — Vuodesta 1755 asti E. oli itsemäärättynä edustajana useammilla valtiopäivillä, aina hartaana myssynä ja voittaen sekä käytöksensä että puhujataitonsa kautta sijan aatelissäädyn etevimpäin jäsenten joukossa. V. 1761 pommerilaisen sodan johdosta ja v. 1762 vekseliasioissa hän julkisuuden ystävänä vaati täydellisten selitys-

ten antamista säädyille; samaan aikaan hän oli niitä harvoja, jotka tahtoivat aatelissäädyn pöytäkirjoja kokonaisuudessaan julaistaviksi. V. 1765—66 oli hän sekreeti-valiokunnan jäsenenä, ja taisi myös istua siinä tutkijakunnassa, joka oli pantu Hoffman'in Länsigötinmaalla nostamaa kapinaa tutkimaan. Vuonna 1769 hän taidolla puolusti niitä valtaneuvoksia, jotka säädyt silloin olivat neuvostosta pois sulkemaisillaan; eräs E:n siinä asiassa pitämä puhe on painettu; monessa muussakin asiassa hän taitavasti lausui mielipiteitään. Myöskin 1778 ja 1789 vuosien valtiopäivillä hän oli jäsen säädyssään, viimemainituilla puolustaen kaikkia kuninkaan ehdotuksia (yhdistys- ja vakuutuskirjaa, suostuntaveroa määräämättömäksi ajaksi j. n. e.); hän oli silloin suostunta-valiokunnan jäseniä. V. 1800—03 E. oli virkaatoimittavana hovioikeudenneuvoksena Turussa; virattomana hän asuskeli omistamassaan Bastö'n säterissä Finström'in pitäjässä Ahvenanmaalla, jossa hän kuoli Huhtik. 11 p. 1814. „Hushållningsjournal'iin" vuodelta 1781 hän on ruotsiksi kirjoittanut pienen kertomuksen Ahvenanmaasta. E. oli 1762 nainut serkkunsa, Renata Juliana Akerhjelm'in, vapaherra Samuel Akerhjelm'in tyttären. Tästä avioliitosta syntyi 1767 Fredrik Yrjö E., († 1823), ylihovisaarnaaja ja Tenholan kirkkoherra, tunnettu monenlaisista omituisuuksistaan ja säännöttömyydestään. Hän edusti sukuaan Porvoon valtiopäivillä, vaikka hän sitä ennen oli ollut edustajaa pappissäätyyn valitsemassa. Hänen ainoa poikansa Samuel Fredrik E. hukkui Porkkalan valotornin ylivartijana 1826, joten suku sammui mieskannalta. E. G. P.

Ehrenskiöld, Niilo, amiraali, merisankari, syntyi Turussa v. 1674 Toukok. 11 (4?) p. Hänen isänsä, Juhana Niilonpoika, syntyään Suomalainen, oli päässyt korkeihin virkoihin ja tullut aateloituksi v. 1666, ottaen nimekseen Ehrenskiöld (kirjoitetaan myös Ehrensköld, Ehrenschöld, Ehrenschild), jolla nimellä Juhanan veli, Eerik, myös aateloittiin v. 1675. Kumpikin suku sammui kuitenkin miespuolelta jo kantaisän poikaan. Juhana E., joka vihdoin pääsi Pohjanmaan maaherraksi, oli nainut Katariina Rask'in, kamreerin tyttären Göteporista, josta avioliitosta syntyi yllämainittu Niilo. Kahdeksantoistavuotiaana N. E. meni amiraaliviraston palvelukseen, korotettiin v. 1694 alaluutnantiksi, 1698 everstiluutnantiksi. Kun suuri sota Ruotsin ja Venäjän välillä oli syttynyt v. 1700, otti hän kapteenina laivassa Lifland osaa Kaarle XII:nen retkeen Seelantia vastaan. Oli arvattavasti mukana Ruotsin laivaston luoviessa seuraavina vuosina Suomen lahdessa. Kun hän v. 1708 myöhään syksyllä palasi Ruotsiin, joutui hän Hiidenmaan luona haaksirikkoon. Kärsittyään kolmatta vuorokautta vilua ja nälkää myrskyn vallassa olevalla laivanhylyllä, hän töin tuskin pelasti itsensä ja laivaväen. Vuonna 1713 oli E. lähetetty Tanskaan vaihtaaksensa niitä vankeja, jotka Tönningen'in heittämyksessä olivat joutuneet Tanskalaisten käsiin; vaan useat kuukaudet Apenrade'ssa vietettyään hän syksyllä tyhjin toimin palasi laivoineen Ruotsiin. Mutta suurimman maineensa saavutti hän v. 1714 Hankoniemen tappelussa. Näille tienoille Ruotsin laivasto oli asettunut estääksensä Venäjän laivastoa etenemästä Turkuun päin. Eikä se tälle olisi onnistunutkaan, ell'ei henkityynen vallitessa tsaari Pietari laivastonsa kanssa olisi soutaen kulkenut Ruotsin suurien laivojen ohitse, jotka tuulen puutteessa olivat liikkumattomat. Sitä ennen oli Ehrenskiöld 8 laivan kanssa lähetetty länsipuolelle Hankonientä ja oli ottanut asemansa erääsen kaitaan salmeen, Jungfrusund. Tässä hän nyt päätti vastustaa vihollisten suurta ylivoimaa. Tosin kehoitettiin häntä antaumaan, koska sitä ei millään tavalla, katsoen vihollisten suureen lukuun, voisi pitää häpeällisenä. Kelpo soturin tavalla hän vaan arveli olevan parempi „kunnolla ja kunnialla uhrata henkensä kuninkaan ja isänmaan puolesta". Päätettiin siis taistella: 900 Ruotsalaista tai Suomalaista 20,000 vihollista vastaan. Kolmesti Venäläiset tekevät hyökkäyksen, kolmesti heidän rynnäkkönsä torjutaan. Vihdoin pienemmät laivat valloitetaan, ja koko vihollisten ylivoima kääntyy E:n varustuslaivaa, Elefantia, vastaan, jossa tuli jo kaksi kertaa oli päässyt valloilleen, mutta oli sammutettu. Viimeinkin onnistuivat Venäjän monilukuiset kaleerit saartaa E:n laivan, kun jo suuri osa sen väestöä oli kaatunut. E. itse, vaikka pahoin haavoitettuna, rohkaisi väkeänsä kehoituksillaan; mutta kun Venäläiset koettivat valloittaa laivaa, ja E. tuli laivan partaalle, niin sai hän luodin vasempaan sääreensä, toisen oikeaan käsivarteensa ja kaatui huumeentuneena reilingin yli, mutta takertui nuoran pohjukkaasen ja jäi siihen tainnuksiin. Sill'aikaa Venäläiset valloittivat hänen laivansa ja ottivat harvalukuisen väestön vangiksi. Tappelussa, joka oli kestänyt 2 tai 3 tuntia, oli kahdeksatta sataa Ruotsalaista tai Suomalaista ja noin 4,600 Venäläistä joko kaatunut tai haavoitettu. E. vietiin nyt venäläiseen laivaan; tsaari iloissaan voitosta ja semmoisen merisankarin vangitsemisesta suuteli hänen veristä otsaansa. Kun hän vankina oli joutunut Pietariin, täytyi hänen puettuna loistaviin, hopealla kirjattuihin vaatteisiin, ottaa osaa siihen juhlakulkuun, jonka Pietari pani toimeen pääkaupungissaan merivoittonsa johdosta, jota tsaari piti niin suurena kunniana, että hän Senaatissa antoi nimittää itsensä amiraaliksi. Muuten hän kohteli E:a suurella kunnialla sekä ystävyydellä ja, päästäessään hänet rauhan tul-

tua v. 1721 kotimaahan, antoi hänelle jalokiviin kiinnetyn muotokuvansa. Palattuansa Ruotsiin E. nimitettiin amiraaliksi; (sitä ennen hän oli pitänyt schoutbynacht'in nimeä, joka vastaa meidän contra-amiraalia); tuli amiraalikolleegista erotetun ekonomialaitoksen esimieheksi ja osoitti semmoisena suurta toimeliaisuutta. Kuoli Karlskrona'ssa 2 p. Marrask. v. 1728. — Myöskin tieteellisiä pyrintöjä hän harrasti. Vankina ollessaan hän keksi uuden keinon rakentaa koneita, joilla määrättiin tähtien korkeutta (astrolabium catholicum), jota sanottiin entisiä samanlaisia paremmaksi. Oli v. 1703 nainut Loviisa Ankarstjerna'n, jonka isä oli tuo tunnettu merisankari Cornelius A. (Finl. Minnesv. Män. II. y. m.).

Ehrenström, Juhana Albrekt, valtiomies, synt. Helsingissä Elok. 28 p. 1762. Hänen isänsä, silloin alaluutnantti, viihdoin tykistön everstiluutnantti ja Vaksholman päällikkö Niilo Albrekt E., (jonka isänisä Niilo Ströman 1692 oli tullut aateloituksi), oli ummikkoruotsalainen, vaan palveli muutamia vuosia Suomessa, Viaporin linnassa; äiti oli Kristiina Katariina Sederholm, jonka isä Eerik S. oli tullivalvoja Helsingissä. Juhana Albrekt E. meni 1779 konduktöörinä armeijan linnoitusosastoon, vaan taipumuksensa muuanne kutsuessa hän 1785 erosi tältä uralta, läksi Tukholmaan, tuli siellä kansliakolleegin kanslistiksi ja 1788 sihteeriksi kuninkaan ulkomaan asioita varten asetettuun kabinettiin. Täten hän joutui tuttavuuteen, pian ystävyyteenkin monen etevän kirjailijan kanssa, ja kuninkaan lähiseurassa ollen hän voitti Kustaa III:n suosion ja suuren luottamuksen. Syksyllä 1787, kun jo kaikessa hiljaisuudessa aprikoitiin sotaa Venäjää vastaan, E. lähetettiin sinne yleisön mielipiteitä salaa kuulustelemaan, ja hän antoikin kirjeissään kertomuksia Itämeren maakunnissa ja Puolassa vallitsevasta mielialasta Venäjää kohden. Hän sai sittemmin käydä muitakin Kustaa III:n asioita, seurasi häntä yksityissihteerinä Suomeen 1789 ja Aachen'iin 1791, oli sihteerinä Värälän rauhantekoa hierottaessa 1790 j. n. e. Mutta E:n onnen päivistä Kustaa III:n äkillinen kuolema teki lopun; vieläpä hän 1792 sai eronsa virastaan ja muutti maalle asumaan, Tukholman läheisyydessä olevaan Vermdö'n saareen. Täältäkin hän kuitenkin sekaantui yleisiin asioihin; Kustaa Mauri Armfelt'in vallankumous-hankkeisin E. hänen läheisenä ystävänään otti osaa (vertaile Armfelt, K. M. ja Aminoff, J. Fr.) vaan saamatta täten mitään toimeen hän joutui vimmastuneen vainon alaiseksi, joka teki hänet hyvin kuuluisaksi. Jokseenkin varovaisena tuumissaan ja kirjeissään E. ei ollut syyllisimpiä, vaan tuomittiin kuitenkin 1794 henkensä, kunniansa ja omaisuutensa menettämään; mestaus lievennettiin kaularauta-rangaistukseksi ja elinkautiseksi vankeudeksi Karlsten'in linnassa. Täältä E. turhaan Aminoff'in kanssa koetti karata 1795; seuraavana vuonna hän pääsi vapaaksi ja sai 1800 kunniansa ja aatelisen arvonsa takaisin; Kustaa Aadolf käytti hänet sitten joskus diplomatillisiin toimiin, ja antoi hänelle 1809 hallitusneuvoksen arvonimen.

Käännekohdan E:n elämässä tekivät Kustaa Aadolfin kruunusta erottaminen ja Armfelt'in päätös muuttaa Suomeen; tämän johdosta E:kin katsoi välttämättömäksi käydä jälkimäisen jälkiä. Hän sai ystävänsä toimesta vuotuisen eläkkeen Suomen valtiolta ja pantiin 1812 esimieheksi siihen toimikuntaan, joka oli asetettu johtamaan silloisia rakentamistöitä Helsingissä; tämä kaupunki, joka 1808 oli suureksi osaksi palanut tuhaksi, määrättiin näet samaan aikaan Suomen pääkaupungiksi, ja oli siis milt'ei uudestaan rakennettava sekä virastonhuoneilla varustettava. Oman tunnustuksensa mukaan E. ei aivan mielellään ottanut tätä tehtävää suoritettavakseen, mutta hän lienee taitavasti täyttänyt velvollisuutensa; hänen ansiokseen ainakin osaksi on luettava, että nerokas K. L. Engel kutsuttiin Suomeen mainitun rakentamistoimikunnan arkitehtiksi (ks. tätä). Kun tarpeellisia rakennuksia ensi alussa kokonaan puuttui, tuli Ehrenström'in myös toistaiseksi hankkia Helsinkiin muutetuille virastoille vuokratuita huoneita. V. 1820 hän nimitettiin Senaatin talousosaston jäseneksi; v. 1824, kun tulipalo oli suureksi osaksi hävittänyt Oulun kaupungin, hän lähetettiin ehdotusta tekemään, miten se oli uudestaan rakennettava, ja hänen tekemänsä suunnitelma tulikin kaikissa kohden hyväksytyksi. V. 1825 rakentamistoimikunta lakkasi ja E. samaan aikaan sai eronsa Senaatistakin, ja asui sitten virallisiin toimiin ryhtymättä syntymäkaupungissaan, jonka kaunistamiseen hän oli ottanut niin tehokkaan osan. Helsingissä hän myös kuoli Huhtik. 15 p. 1847. E. oli 1820 nainut Hedvig Katariina Lagerborg'in. Ruotsissa asuvan ystävänsä, kanslianeuvos Kaarle Adlersparre'n kanssa E. vv. 1811—24 oli ahkerassa kirjevaihdossa; kirjeet vuosilta 1811—13 ovat painetut Yrjö Adlersparre'n toimittamassa kokoelmassa: „Handlingar rörande Sveriges äldre, nyare och nyaste historia", 9 osa, ja antavat elävän kuvan siitä, miten Napoleon'in valtaa ja kukistumista katseltiin siihen aikaan. Vanhuksena E. myös kirjoitti muistoonpanoja y. m., jotka hän jätti Upsalan yliopistolle sillä ehdolla, että niitä saisi avata 25 vuotta hänen kuolemansa jälkeen, vaan ne eivät sisältäneet ylen tärkeitä tietoja. (Spåre, Biogr. Ant.; Svenskt Biogr. Lex., Ny följd, III; Hels. Dagblad 1877). E. G. P.

Ehrensvärd, Juhana Jaakko, (ennen **Schæffer**), soturi, syntyi Suomessa Toukok. 11 p.

1666; suku lienee ollut Turun vanhoja porvarissukuja. Hän meni 1685 tykistöön kätyriksi, tuli 1700 adjutantiksi, kuului pääarmeijaan aina 1709 saakka, jolloin hän Pultavan tappelun jälkeen Perevolotshna'ssa joutui vankeuteen, vietiin Moskovaan, mutta karkasi vielä samana vuonna, nimitettiin kapteeniksi Tukholmaan tultuaan 1710, oli samana vuonna Helsingborg'in tappelussa; lähetettiin 1712 majurina Wismar'iin, tiesi vihollisten huomaamatta päästä kaupunkiin ja pani pian sen tykistön semmoiseen kuntoon, että kaupunki kesti pitkän piirityksen. V. 1715 hän tuli everstiluutnantiksi, ja aateloittiin 1717 (aateliskirja annettu vasta 1719), ja tämän johdosta hän jättämällä entisen nimensä Schæffer kutsui itsensä Ehrensvärd. Hän oli 1718 Fredrikshall'in linnaa piirittävässä armeijassa ja piti vahtia vielä samana yönä kun Kaarle XII ammuttiin. V. 1719 hän vihdoin nimitettiin Karlsten'in linnan päälliköksi; siellä hän kuoli Lokak. 6 p. 1731. E. oli tunnettu hyvin urhokkaaksi soturiksi, jolla oli tositieteellinen sivistys; kuninkaallensa hän oli uskollinen, sekä hilpeä ja vakava mielenlaadultaan. Hän kuuluu jättäneensä jälkeensä päiväkirjan, joka sisältää tietoja hänen vaiheistaan; joskus kuvillakin varustettuna tämä osoittaa suurta taiteellista kykyä, joka vielä selvemmin tuli näkyville hänen pojassaan ja pojanpojassaan. V. 1709 hän oli nainut Anna Margareeta Mannerheim'in ja 1725 Sofia Polus'en, joka oli kanslianeuvos Juhana Peringsköld'in leski.

E. G. P.

Ehrensvärd, Augustin, edellisen poika edellisestä avioliitosta, Viaporin ja rantalaivaston perustaja, syntyi Vestmanlannin Fullerö'n kartanossa Syysk. 25 (29?) p. 1710; meni 16-vuotiaana isänsä esimerkin mukaan vapaehtoisena tykistöön, mutta olisi mieluisemmin pyrkinyt matematiikin professoriksi Upsalaan, jos hänen äitipuolensa sen vaan olisi sallinut; kävi sitten kuuluisan koneniekan Kristofer Polhem'in ja tykistökenraalin Kaarle Cronstedt'in opissa, ja sai jälkimäisen puoltosanasta apurahalla matkustaa ulkomaille 1736—37 tietojaan edistääksensä. Mainiolla ahkeruudella käytettyänsä hyväkseen aikaansa hän 1738 palasi kotiin, määrättiin kapteeni-mekanikus'en arvonimellä opettajaksi nuorille upseereille, ja saavutti pian suuren maineen, niin hyvin erinomaisista tiedoistaan kuin merkillisistä keksinnöistänsäkin. Suomen armeijassa ollen 1742 hän Lewenhaupt'in paluumatkalla lähellä Malmia Helsingin pitäjässä sai vähäisen osoittaa kuntoansa, ja tämä pieni tapaus on mainitun kurjan sodan harvoja valokohtia. Vv. 1745 ja 1746 hän seurasi Fredrik II:n armeijaa, oli saapuvilla Sorr'in tappelussa ja nimitettiin kotiin tultuaan everstiluutnantiksi 1747.

Pian tämän jälkeen suotiin E:lle itsenäinen vaikutusala, jossa hänen neronsa kaikkein parhaiten tuli esille. Aina Uudenkaupungin rauhanteosta asti oli hallitus usein aprikoinut, miten Suomi oli linnoituksilla varjeltava itää kohden, ja kenraali Aksel von Löwen oli esittänyt Helsingin eli niin sanotun Estnäsniemen sopivimmaksi paikaksi suurenmoiselle linnalle. Sillä kertaa päätettiin kuitenkin rakentaa linnoitukset lähemmälle rajaa, Haminaan ja Lappeenrantaan, mutta moni arveli niiden olevan tarpeettomia, koska entinen raja muka pian ja helposti oli saatava takaisin. Mainitut varustelmat joutuivat sitten 1743 puolitekoisina vihollisten valtaan, ollen siitä lähin puolustuskeinon sijasta uhkauksena Ruotsin Suomelle; uudet vahvemmat linnoitukset tulivat siis aivan välttämättömän tarpeellisiksi, jos Suomea ensinkään tahdottiin puolustaa Venäjää vastaan. Sekreeti-valiokunta 1746—47, jonka puolustusdeputationiin E. kuului, käytteli tätä asiaa ja antoi hänen tehtäväkseen järjestää koko toimi, hyväksyen samassa yleisen suunnitelman, joka varmaankin suurimmaksi osaksi oli E:n kynästä lähtenyt. Pääperusteena tässä mietinnössä oli vaatimus, että Suomen puolustus ei olisi ruotsalaisista apulähetyksistä riippuva, koska vihollisten torjuminen täten voisi tulla aivan mahdottomaksi; puolustuksen voima oli lähemmältä haettava. Yhteydessä Suomenlahden ja suuren rantatien kanssa oli ensiksi linna tarpeellinen, jossa asianhaarojen mukaan voisi pitää noin 2—8,000 miestä, mutta puolustuksen keskustaksi oli joku lännempänä oleva paikka tehtävä, johon sopisi koota suuret muona- ja ampumavarat; sen ohessa piti rakennettaman kaleerilaivasto, joka mitä lähimmässä yhteisvaikutuksessa armeijan kanssa olisi saaristoa puolustava; suurilla laivoilla oli vihdoin yhteys Ruotsin ja Suomen välillä ylläpidettävä. Näitä linnoitustöitä varten valiokunta määräsi aluksi 400,000 hopeatalaria ja toivoi, että kaikki neljän vuoden kuluessa olisi saatu täydelliseen kuntoon.

Yhdessä Suomen silloisen kenraalikuvernöörin, kreivi Kustaa Fredrik von Rosen'in, ja kenraali H. H. von Liewen'in kanssa tuli E:n tämän jälkeen tarkastaa paikkakunnallisia oloja Suomessa, jotta hän sitten voisi antaa lopulliset ehdotukset asiassa. Tämän johdosta hän Heinäkuulla 1747 läksi Suomeen, tarkasteli erittäinkin Hankoniemen, Porkkalan, Helsingin ja Degerby'n asemaa, kävi sisämaassakin ja antoi sitten hallitukselle mietinnön, jonka mukaan työt kaikissa kohden järjestettiin. E. tuli tämän suurenmoisen yrityksen milt' ei itsevaltiaaksi päälliköksi ja järjestäjäksi, sai ottaa apulaisia oman mielensä mukaan j. n. e. — saamatta tästä mitään erityistä palkkaa (paitsi leskelle luvatun ja hänen kuoltuaan saatavan eläkkeen). Suunnattoman laveat ja monipuoliset velvollisuutensa

E. täyttikin nerokkaasti, uutterasti ja omaa voittoa pyytämättä, niin että hänen vertaistaan näissä kohden ei voi mainita. Degerby'n eli Loviisan edustalla rakennettiin Svartholman linna; Helsingin eteläpuolelle, seitsemään luotoon, jossa luonto tarjosi suuret apukeinot, rakennettiin Viapori, „Svean linna", usein myös Pohjan Gibraltar'iksi kutsuttu. Työtä ja varoja säästääkseen E. ihmeellisen taitavasti käytti luonnon suomat edut ja teki kaikki asunnot, aseistohuoneet, makasiinit ja työpajatkin linnoitusten muotoon, jotta ne vastaisivat kahta tarkoitusta; Vargö ja Vargskär tulivat linnan pääosiksi, vaan samassa kuin kaikki varustelmat yhdessä muodostivat linnan, jonka murtumattomassa kokonaisuudessa juuri oli sen paras voima, niin kukin saari tuli pieneksi linnaksi, jota sopi aivan erikseen puolustaa tarpeen vaatiessa. Vuosina 1749—51 suurin osa näistä töistä suoritettiin, ja kun niihin parhaasta päästä oli ruotuväkeä käytetty, ne eivät siihen asti maksaneet valtiolle enempää kuin 3,560,000 hopeatalaria. E. itse, vaikk'ei siihen velvollisena, oli ollut taloudellisenkin puolen korkeimpana valvojana ja toimitti tätäkin tehtävää samalla ihmeellisellä tarkkuudella ja älyllä kuin muutkin velvollisuutensa. Valtiopäivillä 1751 ja 1755 jälleen sekreetivaliokunnan ja sen puolustusdeputationin jäsenenä E. sai melkoisia rahanmääräyksiä Suomessa jatkettavia linnoitustöitä varten, vaan näistä summista suuri osa sitten varojen puutteen tähden jäi maksamatta, ja täten syntynyt vailinki antoi sitten aihetta kaikellaisiin perättömiin muistutuksiin E:ä vastaan, jotka kuitenkin lopullisesti havaittiin aivan vääriksi.

Linnoitustyön ohessa E. ryhtyi moneen muuhunkin toimeen; hänen käskystään Suomen eteläsaaristo lahtineen selkineen kartoitettiin, ja majakka rakennettiin Helsingin edustalle n. s. Skansland'iin. Sydänmaan edistymisestä hän niin ikään piti huolta. E. oli 1756 tullut koskenperkkausten päälliköksi määrätyksi, ja nerokkaana itse, hän myös tiesi nerokkaita apulaisia valita (ks. S. Chydenius). Hänen käskystään ruvettiin 1756 koskiloita ja virtoja tutkimaan Etelä-Hämeessä ja Satakunnassa; täten syntyneen ehdotuksen mukaan kanava oli tehtävä Lopenjärvestä pohjaiseenpäin Tampereen koskeen ja etelään päin Nukariin asti. Näsijärvestä piti tavaroja kuljettaa Pyhäjärveen taipaleen yli Piispalan kohdalla; Nukarista olivat he maantietä myöten vietävät $4^1/_2$ peninkulmaa Helsinkiin. Perkkauksilla ja 10:llä sululla E. arveli täten voivansa saada 40 peninkulman esteetöntä tavarankuljetusta toimeen. Länteenpäin oli Pyhäjärvestä väylä perattava Kokemäenjokea myöten Pohjanlahteen; tehdyn laskun mukaan nämä tuumat yhteensä tulisivat maksamaan valtiolle noin 800,000 hopeatalaria. E:n asiassa antama mietintö on Stralsund'issa kirjoitettu 1760; siinä hän myös selitti soitten kuivamisen olevan monessa paikoin kovasti tarpeellisen ja osoitti „päivän selkeäksi asiaksi, että valtakunnan puolustuksesta ei voinut tulla mitään tehokasta, ennen kuin maa sota-aikoina voisi itse elättää armeijan".

Pommerilainen sota keskeytti osaksi E:n vaikutusta Suomessa, kun hänen täytyi lähteä sinne ollakseen vuodesta 1761 ylipäällikkönä. Tämmöisenä hän kyllä suuressa määrin osoitti kykyä ja kuntoa, tulipa itsekin haavoitetuksi, mutta mitään mainittavaa hän ei saanut aikaan. Hänen armeijansa oli sekä pieni ja vaillinaisesti varustettu että myöskin sotakurin puolesta huono, ja vaikka E. rohkeasti selitti ja paljasti säädyille kaikki nämä puutteet, niitä ei voitu auttaa. Sodan päätyttyä hän kielsi vastaan ottamasta valtaneuvoston liioiteltuja kiitoslauseita, ja palasi 1762 ilomielin Suomeen saadakseen uudestaan läsnäolevana hoitaa laveat toimensa täällä, joista hän sodankin aikana oli pitänyt huolta kirjevaihdon kautta. V. 1749 tykistön everstiksi nimitettynä hän 1762 pyysi ja sai vaihdon kautta muuttaa Suomeen henkirakuunain päälliköksi, ja Saaristen everstipuustellissaan Mynämäellä hän siitä lähtien asuskeli, kun hän ei ollut linnoitustöitten tähden Viaporissa tai Loviisassa.

E. oli jo v. 1756 saanut kaleerilaivaston erotetuksi amiraliteetin huostasta, vaan vasta kuuluisan Chapman'in kanssa tutustuneena Stralsund'issa 1759 ja hänen avullaan E. oikein pontevasti rupesi itsenäisen suunnitelman mukaan saarilaivastoa puuhaamaan. Hän oli juuri siihen aikaan rakennuttanut sota-aluksen, joka esteettömästi liikkui hyvin matalissakin vesissä, vaikka se oli 93 jalkaa pitkä, 2 mastolla varustettu ja kantoi 4 isompaa ja 12 pienempää tykkiä; sille hän antoi nimen „Pohjanmaa". Chapman ja E. sitten yhdessä keksivät kaavat „Uudenmaa"; „Turunmaa" ja „Hämeenmaa" nimitetyille aluksille, (joista Turunmaa oli suurin, 126 jalkaa pitkä, 3 mastolla ja kantaen 40 tykkiä). E:n ehdotuksesta Chapman 1761 tuli Suomen laivaston palkatuksi rakentajaksi, ja rakennutti useampia semmoisia laivoja; 1772 niitä löytyi yhteensä 13. Mitä E:n luomalla saarilaivastolla oli mahdollista saada aikaan, sen näytti 1788—90 vuoden sodassa hänen poikansa Kaarle August E. Ruotsinsalmella. Viaporin kivimuurien voimaa sitä vastoin ei milloinkaan ole todenteolla koeteltu, v. 1808 linna heittäysi ennen kuin siihen monta kuulaa oli lentänyt, mutta perustajan kunnia ei tästä vähene. Myssyjen valtaan tultua 1766, E. tosin menetti toimensa ja kutsuttiin edesvastaukseen, vaan loistavammassa muodossa hänen ansionsa täten näkyivät ja 1770 hän tuli entiseen asemaansa.

Monta monituista kunnianosoitusta oli tullut E:n osaksi; valtiopäivillä hänellä oli säätynsä luottamus suurimmassa määrässä; 1764 hän tuli vapaherraksi, 1771 kreiviksi, 1772 sotamarskiksi. Hän oli myös Ruotsin tiedeakatemian etevimpiä jäseniä. E. kuoli Saaristen virkatalossa Lokak. 4 p. 1772; ruumis vietiin „Lodbrok“ nimisessä Turunmaa-laivassa Viaporiin, jossa se haudattiin Vargö-saareen. Kaunis muistokivi, johon on liitetty tykkialuksen kokka ja peräkeula, sekä pronssi-kilpi, kypäri ja miekka, osoittaa paikan missä Augustin Ehrensvärd on lepopaikkansa saanut „teostensa ja laivastonsa keskellä“.

V. 1739 E. meni naimisiin Katariina Elisabet Adlerheim'in kanssa (aatelittomana Arosell nimeltään). Ainoa poika oli nerokas taideniekka ja sotasankari Kaarle August E. (Wærn, Augustin Ehrensvärd).
E. G. P.

Ehrnrooth, Kustaa Aadolf, kenraalimajuri, syntyi Rantasalmella Leislahden virkatalossa Toukokuun 3 p. 1779. Vanhempansa olivat kenraalimajuri Kaarle Kustaa Ehrnrooth ja Hedvig Sofia Munck. Luettuansa Upsalan yliopistossa vv. 1791—94, tuli Ehrnrooth kadetiksi Karlberg'in sotaopistoon ja sieltä 1797 kornetiksi kunink. henkikaartin hevoisväkeen. Siitä hän 1803 siirrettiin majurina Savon jalkarykmenttiin. Kun Savon rykmentit kevättalvella 1808 saivat käskyn peräytyä Mikkelistä, hyökkäsi majuri Ehrnrooth Leppävirroilla Maaliskuun 11 p. kahdella Savon jalkaväen pataljonalla Venäläisten selkään ja esti siten heitä Suomen peräytyvää sotaväkeä ahdistamasta. Maaliskuun 15 p. hän taasen urhoollisesti puolusti Kuopiosta peräytyvän prikaatin jälkijoukkoa väekkäämpien vihollisten hätyyttäessä. Revonlahdella tapeltuaan lähetettiin Ehrnrooth Savolaisineen, rakuuna-osastolla ja hiihtäjillä Venäläisiä takaa ajamaan sekä niiden asemaa tiedustelemaan. Kesäkuun 8 p. hän Venäläisiltä valloitti Lapuan kylän, mutta pakoitettiin ylivoiman alta jälleen peräytymään. Kuusi päivää myöhemmin oli Lapuan voittoisa tappelu, jossa Ehrnrooth ja Tujulin 2:lla pataljonalla auttoivat etujoukkoa. Samoin oli hän ankarassa Alavuen tappelussa Elokuun 17 p. Savolaisineen tuimimmassa kuulatuiskussa ja sai taasen siellä toimekseen lähteä vihollisia takaa ajamaan ja heidän Jyväskylään kuljetettavaa kuormastoansa valloittamaan. Lähellä Ätsärin kirkkoa hän saavutti Venäläiset, otti kuormaston, vaan ei voinut veneittä katkaista heidän peräytymistänsä. Myöskin Ruonan sillalla ja Salmella oli Ehrnrooth alusta loppuun asti tappeluissa, samoin Vähänkyrön kähäkässä Syyskuun 9 p. — Tuli Oravaisten verinen tappelu s. k. 14 p. Siinä Ehrnrooth, komentaen pataljonaansa kuten ekseerauskentällä, pelasti miehuudellaan ja keinollisuudellaan Länsipohjan rykmentin joutumasta Venäläisten jääkärien valtaan. Sairastaen tässä tappelussa saatuja haavojaan, sai hän Lokakuun 24 p. ruotsalaisen soturin korkeimman kunniamerkin Miekkatähdistön suuren ristin. Palvelukseen kyettyään sai hän talvimajoissa armeijan etujoukot Kakamajoella komennettaviksi. Kun Barclay de Tolly Merenkurkun yli marssittuaan Maaliskuun 20 p. 1809 lähestyi Uumajan joensuuta, pantiin Ehrnrooth yhdellä Savon pataljonalla Obbolan kylää puolustamaan, ja pakoitti Venäläisiä vielä neljännenkin yön majailemaan jäällä 30 pykälän pakkasessa. Aselevon jälkeen sai Ehrnrooth Elokuun 18 p. käskyn marssia etujoukon päällikkönä Sandels'in osastossa Uumajaa vastaan, jolloin Venäläisten etuvarustukset valloitettiin ja kaupunki Elok. 23 p. joutui Savolaisten haltuun. Tämä oli hänen viimeinen sotatoimensa. Suomen sotaväki oli vihdoin yhdeksi prikaatiksi supistunut; sen päällikkönä oli Ehrnrooth, kunnes tuo Suomen viimeinen sotajoukko Ruotsin palveluksessa hajoitettiin. Itse hän everstinä 1810 pyysi eron Ruotsin palveluksesta ja muutti Suomeen, jossa pian sai toimekseen Suomen toisen jääkärirykmentin järjestämisen. Luolaisten malmilla, jossa keisari Syyskuun 11 p. 1819 itse tarkasti Suomen sotajoukkoja, Ehrnrooth nimitettiin kenraalimajuriksi, mutta pysyi rykmentin päällikkönä, kunnes Kesäkuun 28 p. 1821 Reuterskiöld'in kuoltua nimitettiin Suomen sotajoukkojen divisioni-päälliköksi. Tuosta viimeisestä virastaan pyysi hän eron Maaliskuun 30 p. 1826. Sittemmin työskenteli hän joskus luottamustoimissa, esim. puheenjohtajana sotaviraston orpokassan johtokunnassa, oli pankin reviisorina ritariston ja aatelin puolesta 1845 y. m. Hän kuoli Loviisassa Huhtikuun 28 p. 1848. Oli nainut Johanna Kristiina von Platen'in. (Hels. Tidn. 1848; Ranckenm Fänrik Ståls Hjeltar). J. R. A.

Ehrnrooth, Kustaa Robert, soturi, edellisen poika, syntyi Tammikuun 31 p. 1821 Loviisan kaupungissa. Tuli ylioppilaaksi 1837 ja meni seuraavana vuonna sotapalvelukseen henkivartijaväen Suomen tarkk'ampuja-pataljonaan. Kohottuansa siellä everstiluutnantiksi, hän v. 1854 muutettiin Turun ruotujako-pataljonaan, ja nimitettiin s. v. Hämeenlinnan ruotujako-pataljonan komentajaksi. Tuli taas Helsinkiin Suomen kaartin pataljonan komentajaksi v. 1861, korotettiin kenraalimajuriksi Keis. M:tin seurueesen 1864, apulaiseksi Venäjän tarkk'ampuja-pataljonain inspehtorille 1866—76, sekä kenraaliluutnantiksi, asetettuna kaartin jalkaväen palvelukseen, 1878. — E. on kirjailijana julaissut: *Projet d'une amélioration à introduire dans le système d'armement de l'infanterie* (parannusehdotus jalkaväen asevarustukseksi), Lüttich'issä

1847; *Exercis-reglemente för de indelta finska skarpskyttebataljonerna*, 1855; *Kort handledning i hästens uppfödande och vård*, 1876, josta myöskin on ilmestynyt D. Hahl'in tekemä suomennos („lyhykäinen johdatus hevosen kasvattamisessa" etc.). E. on Uudenmaan hevoisystäväin seuran puheenjohtajana vuodesta 1875 innokkaasti puuhannut kotomaisen hevosrodun parantamista; hän on myöskin ollut Uudenmaan ja Hämeenlinnan läänien maanviljelysseuran johtokunnan jäsenenä. Aatelissäädyn jäsenenä hän on ottanut osaa kaikkiin, vuodelta 1863 alkaen tähän asti pidettyihin valtiopäiviin. Hän nai v. 1853 kreivinna Wilhelmiina Ottiliana Loviisa De Geer'in. (Wasastjerna, Ättartaflor).

Ehrnrooth, Kaarle Albert, virka- ja valtiopäivämies, edellisen veli, syntyi 24 p. Marraskuuta 1831 Seesta'n talossa, silloisessa Nastolan kappelissa. Tuli ylioppilaaksi 1847 ja meni, tutkintonsa suoritettuaan, Turun hovioikeuteen. Tuli protokollasihteeriksi Keis. Senaatiin, ensiksi 1862 maanviljelys-, sitten 1870 valtiovarain toimituskunnassa. E:llä oli talous- ja raha-asioissa sangen hyvät tiedot, joita hänellä oli tilaisuus osoittaa ei ainoastaan virkaansa hoitaessa vaan myöskin 1863—64, 1867 ja 1872 vuosien valtiopäivillä, joiden keskusteluihin hän aatelissäädyssä vilkkaasti otti osaa. Hän osoitti niissä paljon intoa ja hyvää puheenlahjaa, ollen sitä paitsi useasti valittuna valiokuntain jäseneksi. E:n lupaavan virka- ja valtiomies-uran katkaisi ennenaikainen kuolema Heinäkuun 9 p. 1873. Hän oli v. 1862 nainut yllämainitun veljensä vaimon sisaren, kreivinna Loviisa Fredriika Adelaide De Geer'in. (Spåre, Biogr. Ant.; Wasastjerna, Ättartaflor).

Ehrnrooth, Loviisa Adelaide, kirjailija, edellämainittujen sisar, syntyi Tammik. 17 p. 1826 Seesta'n talossa Nastolassa. Hän nautti opetusta osittain kotona, osittain vapaherratar von Rosen'in naiskoulussa Helsingissä. Matkaillen useampia kertoja ulkomailla hän on käynyt Ruotsissa, Tanskassa, Saksassa, Schweiz'issä Franskassa ja Italiassa. Adelaide E. on Ruotsin kielellä nimimerkillä A—i—a. julaissut ison joukon kirjoituksia, matkakuvaelmia, novelleja ja runollisia kappaleita, milloin pääkaupungin sanomalehdissä, milloin myöskin eri kirjoina. Niin on häneltä ilmestynyt *Sagor och minnen* (runokokous, johon Z. Topelius on sepittänyt esipuheen), 1863; *Julklapp för barn* (kokous kertoelmia), 1865; *Familjen Wärnsköld* (novelli), pain. Upsalassa 1866; *Gråsparfven, nytt och gammalt på vers och prosa* (kalenteri) 1868; *Dagmar, en hvardagshistoria*, (novelli) 1870; *Tiden går och vi med den* (novelli) 1878. Johtavaksi aatteeksi hänen kirjallisessa toimessaan voipi sanoa naispuolen aseman parantamista yhteiskunnallisessa katsannossa. Samaan suuntaan hän on vaikuttanut pannessaan alkuun (1874) sen varaston perustamisen, joka „Rosiina Heikel'in stipendi-varaston" nimellä on aiottu lääketieteesen antauville naisille. Helsingin naisyhdistyksessä hän vuodesta 1868 on hoitanut sihteerinvirkaa, ja on suurella innolla työskennellyt niissä hyväntekeväisyydentoimissa, joita mainittu yhdistys on harjoittanut.

Ehrström-suvun kantaisä oli Antero Eerikinpoika Ehrström, lautamiehen poika Närviön pitäjästä Ers'in talosta, jonka hänen isänsä isänisä oli raivannut ison vihan pitkästä kesannosta. Antero Ehrström oli syntynyt 1743, otti Vaasan kouluun päästessään rehtori Hedman'in ehdotuksesta mainitun sukunimen, nautti ylioppilaaksi tultuaan m. m. Linné'n opetusta Upsalassa ja kuoli vihdoin Kruunupyyn kappalaisena 1822. Ensimmäinen vaimonsa oli Vöyrin provastin tytär Margareeta Haartman, toinen Isonkyrön kappalaisen tytär Anna Maria Reinius. Edellisestä naimisesta oli hänellä 5 lasta, jotka kaikki vähäisinä kuolivat, toisesta 10, joista mainittakoon: I Eerik Kustaa, senaatori Kaarle Kustaa Ehrström'in isä, joka kuoli P. Katariinan seurakunnan kirkkoherrana Pietarissa 1835; II Antero Mauri, kruununvouti Mynämäen kihlakunnassa, kuollut 1852; III Fredrik August, säveltäjä, joka kuoli urkunistina Helsingissä 1850; IV Kaarle Robert, piirikunnan lääkäri Raahessa, ja V Otto Wilhelm, lääninprovasti, joka kuoli Mustasaaren kirkkoherrana 1871. (Personalier efter Anders Ehrström 1822). J. R. A.

Ehrström, Eerik Kustaa, kirjailija, syntyi $17^{28}/_{8}91$. Isä oli Luodon kappalainen Antero Ehrström, äiti Anna Maria Reinius. E. K. Ehrström tuli ylioppilaaksi 1807, kävi 1812 Venäjän kieltä oppimassa Moskovassa sekä Nischni-Nougorod'issa ja sai seuraavana vuonna venäläisen kielentäjänviran sekä Turun läänin kansliassa että myös hovioikeudessa. V. 1815 hän seppelöittiin maisteriksi ja määrättiin v. 1816 Venäjän historian, sekä kirjallisuuden dosentiksi ja Venäjän kielen opettajaksi yliopistoon. Semmoisena sepitti hän yhdessä matematiikin lehtorin, sitten Porvoon piispan Ottelin'in kanssa *Venäjän kieliopin* ja toimitti sittemmin vielä yksin *venäläisen lukemiston* sanaluetteloineen. V. 1824 papiksi vihittynä pääsi hän kohta Tenholan kirkkoherraksi, sai v. 1826 provastin-arvon ja muutti samana vuonna Pietariin ruotsalaisen seurakunnan kirkkoherraksi. Hän kuoli $18^{18}/_{4}35$. Naimisissa oli hän ollut ensin Ulriika Loviisa Ahlstedt'in, sitten Kristiina Fredriika Schulman'in kanssa.

Ehrström on merkillinen kirjoituksen tähden, jonka hän kirjoitti Arvidsson'in

toimittamaan Åbo Morgonblad'iin v. 1821 ja jossa hän ihmeellisen selvällä ja rohkealla tavalla jo silloin esiintuopi suomalaisuuden programmin lopputarkoituksen, Suomen herrassäädyn suomistuttamisen. Puhuttuaan kuinka tämän säädyn erikielisyys on ollut haitaksi niin hyvin kansalle kuin myös oppineillekin, vaatii hän että jo „ensi syksystä" tehtäisiin suomi oppiaineeksi kouluissa. Samassa pitäisi yliopistoon asettaa professori Suomen kielen tutkimista varten. Sitten olisi määrättävä, ett'ei kukaan saisi Suomen kielen tutkintoa suorittamatta erotodistusta yliopistosta. Vähitellen olisi senjälkeen suomi tehtävä koulujen opetuskieleksi. Oppikirjain puutetta ei hän yhtään pelkää; jos vaan ennalta määrättäisiin, milloin mikin aine luettavaksi otetaan, kylläpä ilmaantuisi tarpeelliset kirjat. Sillä välin kerkiäisivät professoritkin valmistauta pitämään luentonsa suomeksi. Samassa olisi aika määrättävä, jonka perästä kaikkein virkamiesten tulisi käyttää Suomen kieltä virallisissa kirjoituksissaan. Sitäkin ennen jo pitäisi kuitenkin sallia niiden virkamiesten niin tehdä, jotka haluavat ja voivat. Viimein hän kääntyy naistenkin puoleen, sanoen asialle tulevan vahvaksi tueksi, jos hekin rupeaisivat työhön osallisiksi. J. K.

Ehrström, Kaarlo Kustaa, lakimies, edellisen poika ensimmäisestä avioliitosta, on syntynyt Turussa Maalisk. 17 p. 1822. Nautittuansa alkeisopetusta pääasiallisesti Helsingin yksityislyseossa, Kaarlo Kustaa Ehrström tuli ylioppilaaksi Helsingissä ja kirjoitettiin jäseneksi silloiseen eteläpohjalaiseen osakuntaan Kesäk. 22 p. 1840. Suoritettuansa filosofian kandidaatitutkinnon Toukok. 28 p. 1846 ja molempain oikeutten kandidaatitutkinnon Kesäk. 14 p. 1852. ryhtyi E. käytännöllisiin lakimiestoimiin, ollen ensimmältä käräjillä maalla ja palvellen sittemmin ajoittain vv. 1853—58 Helsingin raastuvanoikeudessa ja maistraatissa. Jo v. 1855 palasi E. takaisin yliopistoon, ollen syyslukukauden sanottuna vuonna lainopillisen tiedekunnan kuraatorina ja sittemmin sekä konsistoorin-amanuensina että virkaa tekevänä yliopiston-sihteerinä. Sillä välin oli hän suorittanut molempain oikeutten lisensiaatitutkinnon Marrask. 20 p. 1854, julaistuansa väitöskirjan: *Om företrädet emellan ackusations- och inqvisitionsförfarandet i brottmålsprocessen.* V. 1860 Tammik. 17 p. hän nimitettiin professoriksi rikoslain opissa ja oikeuden-historiassa. Tätä virkaa varten oli hän ennen ulosantanut väitöskirjan: *Om principen för fängelsestraffets ordnande* (1859).

Ehrström on ottanut erinomaisen tehokasta osaa niihin lainparannustoimiin, jotka seurasivat valtiollisen elämämme uudelleen virkomista. Erittäinkin on hänen toimensa ollut käännetty parannuksiin rikoslain alalla. Hän on tässä toimessa innolla ajanut edistyksen asiaa ja hartaasti kannattanut niitä humanisia periaatteita, jotka kaikkialla Europan kultuurimaissa ovat rikoksen ja rangaistuksen suhteen päässeet voimaan. Jo ennen kuin hän tuli professoriksi oli hän sanomakirjallisuudessa (Litteraturbladet ja Helsingfors Tidningar) samoja mielipiteitä ajanut, mutta sai nyt sekä hallituksen asettamain komiteain jäsenenä että myöskin valtiopäivillä tilaisuutta tositoimilla mielipiteittensä toteuttamista edistää. 1863—64 vuosien valtiopäivillä oli hän lakivaliokunnan sihteerinä, ja koska näillä valtiopäivillä oli säätyjen tarkastettavana ja hyväksyttävänä useat tärkeät, uusille periaatteille perustetut asetusehdotukset, jopa esitys, koskeva niitä perusteita, joille vasta tehtävä uusi rikoslaki oli rakennettava, tulivat E:n näissä asioissa tarkat tiedot aivan tärkeään käytäntöön. Näitä toimia lainlaatimuksen alalla sai E. vielä tehokkaammalla tavalla jatkaa 1872 ja 1877 vuosien valtiopäivillä, joissa hän yliopiston valitsemana istui pappissäädyssä. Molemmilla näillä valtiopäivillä oli hän jäsenenä lakivaliokunnassa ja 1877 vuoden valtiopäivillä sen ohessa tämän valiokunnan sihteerinä. V. 1877 Jouluk. 29 p. E. kutsuttiin Suomen Senaatin oikeusosaston jäseneksi.

Melkein alinomaa on E. ollut käytettynä hallituksen asettamissa komiteoissa. Niinpä määrättiin hän v. 1861 jäseneksi siihen komiteaan, jonka tuli rikoslain alalla valmistaa esityksiä 1863—64 vuosien valtiosäädyille. V. 1865 sai hän toimeksi silloisen yliopiston sihteerin, nykyisen v. t. vankeutten tarkastajan A. Grotenfelt'in kanssa käydä tarkastamassa maan vankeuslaitoksia sekä antaa ehdotuksen, miten vankeudet olisivat asetettavat siihen kuntoon, että 1863—1864 vuosien valtiopäivillä hyväksytyt rangaistusta koskevat asetukset voitaisiin niissä panna käytäntöön. Hedelmänä tästä tarkastusmatkasta oli lavea ja asiallinen kertomus hallitukselle. Mutta kaikkein tärkein E:n toimista lainvalmistuksien alalla on ihka uuden rikoslain ehdotuksen valmistaminen. Jo v. 1865 asetettiin tätä asiaa varten komitea, johon E. määrättiin jäseneksi. Sittemmin jätti tämä komitea E:lle ehdotuksen päätoimituksen, ja 1875 vuoden lopulla ilmestyi uusi rikoslain ehdotus motiiveinensa ynnä siihen kuuluvain pienempäin lainehdotusten kanssa julkisuuteen.

Paitsi sitä E. yliopistollisen virkansa ohessa innokkaasti on vaikuttanut lainopillisen sivistyksen nostamiseen maassa. Hän oli osallinen lainopillisen yhdistyksen perustamisessa v. 1862 ja oli vv. 1865—76 yhdistyksen emäosaston puheenjohtajana. Yhdistyksen aikakauskirjassa, (Juridiska Föreningens i Finland Tidskrift), jonka päätoimittajana hän oli vv. 1866—75, on hän

julaissut useita kirjoituksia, joista mainittakoon: *Anmärkningar rörande Finlands rättegångsordning i brottmål* (1866); *Öfversigt af finska lagstiftningens utveckling i straffrättsligt hänseende i följd af landtdagarne 1863—64 och 1867* (1870); *Om advokaturen i Finland* (1871); *Minnesord öfver Johan Jakob Nordström* (1874). Sen ohessa on E. Chr. Naumann'in Ruotsissa ilmestyvässä aikakauskirjassa „Tidskrift för lagstiftning, lagskipning och förvaltning" julaissut kirjoituksen: *Kort öfversigt af Finlands lagstiftning under åren 1860—75* (1876) ja F. O. von Schwarze'n aikakauskirjassa: „Der Gerichtssaal, Zeitschrift für Strafrecht, Strafprozess" kirjoituksen nimeltä: *Der neue finnische Strafgesetzentwurf.*

Ehrström on v. 1863 nainut Fredriika Ottilia Amaalia Orrman'in, jonka vanhemmat ovat kauppias ja varakonsuli Porvoossa Otto Wilhelm Orrman ja hänen vaimonsa ensimmäisessä avioliitossa Fredriika Loviisa Bastman.

Ehrström, Fredrik August, säveltäjä, syntyi Luodon kappelissa 13 p:nä Tammikuuta 1801. Hänen vanhempansa olivat Luodon, sittemmin Kruunupyyn kappalainen Antero Ehrström († 1822) ja Anna Maria Reinius. Vanhemmiltaan sai Fredrik Ehrström huolellisen kasvatuksen ja rupesi varattomuuttaan ensin merimieheksi. Hän luki ensin yksityisesti Pietarsaaressa merimiehen-tieteitä ja kävi sitten Vaasan merikoulua, josta v. 1818 tuli perämieheuä. Moniata vuosia purjehdittuaan, tuli hän haaksirikkoon joutuneena Turkuun ja päätti nyt jättää tämän uran, mutta välisti myöhempinäkin aikoina kuultiin hänen valittavan ett'ei ollut jäänyt merimiehen raikkaasen elämään. Turussa hän seisoi ylioppilastutkinnon syksyllä 1823, ja luki, joskin puute usein opintojansa keskeytti, ensin täällä ja sitten Helsingissä jonkun aikaa kameraalioikeutta. Pari vuotta E. oli veljensä kruununvoudin A. M. Ehrström'in apulaisena; sittemmin hän oleskeli Pietarissa vanhimman veljensä E. K. Ehrström'in luona ja pääsi laulunopettajaksi Katariinan seurakunnan kirkkokouluun. Täällä hän lienee saanut edullisen tarjoomuksen ruveta laulajaksi operaan; tämän tarjoomuksen hylkäämiseen vaikutti etupäässä tähän aikaan vallitseva vastenmielisyys näyttelijätaiteesen. Halunsa kiintyi kuitenkin yhä enemmin musiikiin, jonka tähden palasi yliopistoon. — E:n taipumus musiikiin heräsi varhain. Musiikia harjoitettiin ahkerasti kodissa, mutta kun veljet tyytyivät jouhikielisiin päreviuluihin, Fredrik ei antanut myöten ennenkuin 10-vuotiaana sai oikean viulun, jota enimmiten ominpäinsä oppi soittamaan. Ensi kerran Turussa ylioppilaslaulua kuullessaan joutui hän hurmaukseen. Pietarista yliopistoon palattuaan tuli hän v. 1833 (?) laulunopettajaksi Helsingin yksityislyseoon, myöhemmin kirkkolaulannon opettajaksi yliopiston jumaluusopilliseen tiedekuntaan, ja pääsi, Upsalassa kirkkomusiikia harjoitettuansa tunnetun soittotaiturin Haeffner'in johdolla, v. 1840 urkunistiksi Helsingin evankelisluterilaiseen seurakuntaan ja opettajaksi sikäläiseen triviaalikouluun. Jo 1830-luvun alulla E. sävelteli muutamia Runeberg'in runoelmia „Lähde", „Joutsen", „Se oli silloin", „Hyljätty" y. m., ja vaikka painamattomina levisivät nämä laulut ympäri Suomen ja tuottivat E:lle sijan Suomen etevimpäin säveltäjäin joukossa. Sama yksikertainen luonnon ääni, jota jokainen tajuilee ja rakastaa, kajahtelee niiden kuin suomalaisten kansanlaulujenki sävelistä. V. 1837 julkaisi E. vihon *Suomalainen messu,* ja v. 1846 *Första elementerna i sångläran* ynnä *Fyrstämmiga sånger för mansröster.* E. oli v. 1842 nainut Emilia Augusta Mattheiszen'in, joka vielä elää. Hänen lähimpäin ystäväinsä joukkoon kuului monta Suomen mainioimpaa miestä, niinkuin Runeberg, Snellman, F. Cygnæus, E. A. Ingman y. m. E. kuoli Helsingissä Maalisk. 19 p. 1850. Hänen kuolemansa jälkeen ilmestyivät Pacius'en järjestäminä *Tio sånger vid pianoforte af F. A. Ehrström.* Ne olivat vaipuneen laulajan viimeiset laulut, jotka kaikuivat vielä hänen haudaltaan. V. 1851 Helmik. 10 p. vietettiin Helsingissä E:n muistoksi juhla, jossa hänen sävellyksiään esiteltiin, J. V. Snellman piti juhlapuheen ja Fr. Cygnæus luki vainajan varjolle sepittämänsä runoelman: *Helsning till Fr. Aug. Ehrströms skugga.*

Ekbom, Selim, virkamies, tuomari Pietari Juhana Ekbom'in ja Johanna Kristiina Paqualén'in poika, syntyi Turussa Huhtik. 9 p. 1807, tuli 1824 ylioppilaaksi Turussa ja meni 1829 valtion palvelukseen; pääsi 1844 Jääsken tuomiokunnan tuomariksi, ja nimitettiin 1855 Turun ja Porin lääninsihteeriksi. Oltuansa 1857 ja 1858 vähän aikaa saman läänin virkaa toimittavana maaherrana, E. 1859 kutsuttiin jäseneksi Senaatin oikeusosastoon ja oli semmoisena muun muassa saapuvilla ja päättämässä n. k. Tammikuun valiokunnan tahi valtiopäiväin kokoonkutsumisesta. Vaasan hovioikeuden esimieheksi nimitettynä 1862 E. saman oikeuston satavuotisen juhlan viettämiseksi 1876 julkaisi kirjasen: *Berättelse angående Vasa Hofrätts stiftelse, öden och verksamhet jemte förteckning å dess ordförande och ledamöter under första århundradet af Hofrättens tillvaro.* Upsalan yliopisto 1877 400-vuotisessa juhlassaan vihki E:n kunniatohtoriksi lainopissa. V. 1879 hän 50:n vuoden kuluessa valtion palveluksessa osoittamastaan uutteruudesta ja kunnosta tuli aateloituksi. — E. on vuodesta 1834 naimisissa Fredriika Aminoff'in kanssa.

Ekelund, Kaarle Eevert, lainopintutkija, syntyi Heinolassa Lokak. 18 p. 1791; hänen vanhempansa olivat Juhana Ekelund Ruotsista ja Sofia Magdaleena Mæxmontan. Tultuaan Turussa ylioppilaaksi 1807, kandidaatiksi 1814 ja tohtoriksi 1815 nuori E. antautui lainopin lukemiseen, suoritti 1821 lainopin-kandidaatin tutkinnon, nimitettiin 1825 apulaisopettajaksi yleisessä lainopissa, tuli Turussa lainopin tohtoriksi 1827 ja pääsi 1829 romalaisen ja Venäjän lainopin professoriksi Helsinkiin muutetussa yliopistossa. E. on julaissut neljä väitöskirjaa lainopillisissa aineissa, kaikki latinaksi (Turussa 1824, Helsingissä 1829—32); tärkeimmäksi hedelmäksi hänen opettajavaikutuksestaan on kuitenkin katsottava E:n kuoleman jälkeen yliopiston kustannuksella painetut luentosarjat: *Föreläsningar öfver Romerska privaträtten*, I—III, (Helsingissä 1850—51) ja *Föreläsningar öfver panträtten* (Helsingissä 1854). Kovin työläs toimi uskottiin E:lle kun hän 1835 kutsuttiin apumieheksi lakikommissionille sen työhön, kun näet piti toimittaa Suomen kaikki voimassa olevat lait ja asetukset muka aineenmukaiseen yhteenvetoon. E. silloin teki alkuperäiset ehdotukset siviili-, kriminaali- ja merilaiksi sekä kaupungin- ja vuori-elinkeinoja koskevat säädännöt, ja nautti tämän tähden vuodesta 1840 vapautta opettajavelvollisuuksistaan. Vaan kun tästä Venäjän mallin mukaan aiotusta yhteensulattamis-tuumasta ei tullut mitään ja vanha lakimme pysyi entisellään, tämä E:n työ, kuten koko lakikommissionin toimi yleensä, oli hukkaan tehty, eikä yritys parempaa kohtaloa ansainnutkaan. E. kuoli naimattomana Helsingissä Marrask. 9 p. 1843. E. G. P.

Ekestubbe, Eerik, lahjoittaja, oli Hauholla syntynyt 1704. Isänsä oli everstluutnantti Kristian Henrik Ekestubbe, äitinsä naimalupauksella kihlattu leskirouva Beata Sofia Gripenberg. Eerik Ekestubbe oli palvellut kersanttina tykkiväestössä ja sai luutnanttina virkaeron 1735. Hänen isänsä oli ison vihan aikana saanut haltuunsa myöskin serkkujensa osuudet suvun kantaisältä Heikki Laurinpojalta perityissä maatiloissa, joita löytyi Tenholan, Porvoon ja Rautalammin pitäjissä; kuollessaan 1731 jätti hän nuo maatilat perintönä Eerik pojalleen, joka niistä sai kestää pitkällisiä riitoja kaukaisten sukulaistensa kanssa. Eerik Ekestubbe kuoli 1745 ja lahjoitti testamentilla samana vuonna Huhtikuun 13 p. kaiken kiinteän ja irtaimen omaisuutensa Turun yliopistolle sillä välipuheella, että korot käytettäisiin stipendeiksi maamme taloutta harrastaville aatelisille ylioppilaille, etenkin Ekestubbe'n sukua; jos ei hakijoissa aatelisia ylioppilaita ollut, niin saisi antaa stipendit aatelittomillekin. Sukutarinan mukaan oli tuohon testamenttiin syynä eripuraisuus lahjoittajan ja hänen setänsä Kaarle Ekestubbe'n välillä, tämä kun ei suostunut antamaan vanhinta poikaansa lahjoittajalle kasvatiksi. Testamentista syntyi uusia riitoja, joissa yliopisto kadotti osan kiinteästä omaisuudesta. Käräjäjutun päätyttyä muutettiin omaisuus rahaksi; v. 1799 oli Ekestubbe'n stipendirahastossa 91,000 talaria kup. rahaa, 1880 on siinä 29,316 Suomen markkaa. Ekestubbe'n stipendit olivat ensimmäiset yksityisen perustamat Turun yliopistossa, jolla siihen asti oli ollut ainoastaan kuninkaallisia stipendejä. J. R. A.

Eklund, August Wilhelm, kartantekijä, syntyi Ingon pitäjässä Maaliskuun 25 p. 1812 (eikä, kuten muualla on mainittu, 1811). Isänsä, Utanåker'in kruununpuustellin vouraaja, Albinus Eklund, kuoli jo 1815. Äiti Loviisa Öhman, joka näin jäi leskeksi, muutti 1817 Helsinkiin kuuden lapsensa kanssa. August Wilhelm, nuorinta lähin näistä, pantiin seitsenvuotiaana Viaporin navigatiooni-(kapitulatiooni-)kouluun, josta hän vuonna 1826 erkani mennäkseen oppilaaksi maamittausvirastoon. Niinä vuosina kuin hän tällaisena seurasi maamittareita heidän virkatoimituksissaan, hän tuli perinpohjin tuntemaan niin hyvin teoreetillisen kuin käytännöllisen puolen heidän toimestaan, ja jäi hänelle sen ohessa aikaa yksityisiinkin opintoihin, joita hän sellaisella ahkeruudella harjoitti, että v. 1832 saattoi ottaa ylioppilastutkintonsa. Vähän sen jälkeen alkoi hän työskennellä mainiota Suomenmaan yleiskarttaansa, yritys, johon nuoruuden lämmöllä ja innolla pian kokonansa antautui. Kolme vuotta umpeensa hän erinomaisella ahkeruudella, kestävyydellä ja huolella hyöri tässä työssä, eikä kammonut mitään vaivoja hankkiakseen etäisimmiltä seuduilta varmoja ja luotettavia tietoja, mutta ponnistikin työssään niin voimiaan, että täydellä syyllä saattaa sanoa hänen uhranneen henkensä karttansa eteen. Heikontuneella näöllä ja murtuneella terveydellä hänen täytyi käydä tautivuoteelle, josta hän vielä suoritti viimeiset täydennykset teokseensa. Hän kuoli keuhkotautiin Toukok. 28 p. 1837 Helsingin sairashuoneessa. A. W. Eklund'in Suomenmaan kartan, suuruudelleen 85,000 kyynärää kymmenystuumalla, piirsi professori Brose Berlin'issä vaskeen, ja v. 1840 se tuli julkisuuteen. Se on ensimmäinen täydellinen Suomenmaan kartta (Wiipurin läänin ja Lapinmaan kanssa) joka meillä on, ja niin luotettavaisuuteen sekä selvyyteen, kuin itse teknilliseen työhön katsoen se on laihinsa mestariteos. Siitä onkin sittemmin uusia painoksia tullut. K. F. I.

Eklöf, Juhana Henrik, matemaatikko, syntynyt 1819 Toukokuun 22 p., oli rusthollari Samuli Hyyti'n poika Kakkulaisten kylästä Kokemäeltä. Hän tuli yliop-

pilaaksi 1839 ja 1843 tähtitieteellisen observatoorin amanuensiksi, jona hän, tähtitieteen professorin viran avoinna ollessa, hoiti observatooria Joulukuusta 1844 Toukokuuhun 1846. Kandidaatitutkinnon suoritettuansa 1847 Eklöf tuli matematiikin ja kirjanpidon opettajaksi Turun realikouluun 1849 ja vihittiin maisteriksi 1850. Pian hän kuitenkin erkani mainitusta opettajavirastaan ja asui sitten naimatonna Helsingissä kuolemaansa asti. Lyhyen elinaikansa kestäessä ennätti hän paljon rikastuttaa kirjallisuuttamme matematiikissa ja tarkkuus, lyhyys sekä selvyys on omituinen kaikissa hänen teoksissaan, joita hän julkaisi milloin suomeksi, milloin ruotsiksi ja latinaksi, milloin omalla, milloin Suom. Kirjallisuuden Seuran tai Tiedeseuran kustannuksella. Kaikki Suomen almanakat vuosilta 1844—48 Helsingin ja Oulun ilmanrannan mukaan ovat Eklöf'in laatimia ja hänen mukailuansa Zweibergk'in laskuopista on meillä kauan koulukirjana käytetty. Eklöf'in teoksista, joissa hän ensimmäisenä ryhtyi Suomen kielen käytäntöön korkeammassa matematiikissa, mainittakoon: *Kolmiomittaviivain merkillisimmät yht-isoudet ynnä tasannes-kolmiomitanto,* Hels. 1848, sekä *Pallo-kolmiomitanto,* Hels. 1856 (12:des osa Kirj. Seuran toimituksia); *Jäänlähtö-ajat Kokemäen virrassa vuosina 1801—1849 todenvaihelaskulla määrätyt* (Suomi-kirjassa 1849); ja *200-vuotinen almanakka, alkaen vuodesta 1801, loppuen vuodella 2000,* Hels. 1852. Säännötöin elintapa keskeytti Eklöf'in tavattomain lahjain täyden kehittymisen tieteen hyödyksi ja katkaisi aikaisin hänen elämänsä langan 1854 Syyskuun 5 p. Muistettava on Eklöf kuitenkin, ollen Suomen kielen aikaisimpia kehittäjöitä korkeamman sivistyksen kannattajaksi. (Suomi 1860; Renvall, Biogr. Ant.). J. R. A.

Ekman, Fredrik Joakim, kirjailija, syntyi 1798 Syyskuun 1 p. Uudessakaupungissa, jossa isä Kaarle Kristofer Ekman, „inspehtorin poika Norrlannista", oli pormestarina. Äiti oli Perniön kirkkoherran tytär Saara Elisabet Gadolin. Ekman tuli ylioppilaaksi 1818 ja vihittiin filos. tohtoriksi 1823, pääsi 1827 amanuensiksi yliopiston konsistooriin ja 1829 Ruotsin kielen opettajaksi Wiipurin lukioon, jossa sittemmin vv. 1834—39 teki yliopettajan virkaa Roman kielessä ja kirjallisuudessa. Lehtorinvirkoja varten Turussa ja Wiipurissa julkaisi hän 1832 ja 1834 kaksi latinalaista väitöskirjaa kirkollishistorian ja romalaisen kirjallisuuden aloilla, mutta kääntyi sitten pappisuralle. Suoritettuansa tutkinnot Turussa hän vihittiin papiksi 1838 ja määrättiin, vuoden virkavapaana oltuansa, kirkkoherran apulaiseksi Espoosen 1840. Vv. 1841 ja 1842 oli hän kirkkoherrana Liivinmaalla Runö'n saarella, josta hän sittemmin julkaisi lavean kertomuksen ruotsiksi: *Beskrifning om Runö i Livland,* pain. Hämeenlinnassa 1847. Suomeen palattuaan 1842 hän jälleen teki papinvirkaa Espoossa, mutta pyysi 1843 virkavapautta kivuloisuutensa tähden ja lähti Ruotsiin, jossa jonkun aikaa 1845 oli apupappina Tukholman suomalaisessa seurakunnassa. Vielä samana syksynä hän määrättiin kappalaisen apulaiseksi Hämeenlinnaan ja nimitettiin 1848 kappalaiseksi Turun tuomiokirkon seurakuntaan. V. 1854 hän ruotsiksi julkaisi kertomuksen veljensä R. W. Ekman'in alfresco-maalauksista Turun tuomiokirkossa ja 1860—65 kokouksen otteita Suomenmaan kirkollisista ja koulu-asetuksista, kahdessa osassa. Lahjakkaan miehen turmiona oli taipumus väkeväin juomain nauttimiseen; se teki hänen kivuloiseksi ja vihdoin kelvottomaksi papinvirkaa hoitamaan. Ekman kuoli Helsingissä 1872 Maaliskuun 13 p. Hän oli v. 1830 nainut kapteenin tyttären Sofia Agaata Ingman'in. Ekman'in poika Kaarle Antero oli jo harjaantunut taidemaalari, kun kuoli 22-vuotisena Düsseldorf'issa 1855; tytär Charlotta († 1876) oli viime vuosikymmenellä laulajattarena tunnettu ja 1865 Tukholman kunink. teaterin palveluksessa. (Hornborg, Matrikel 1854; Renvall, Biogr. Ant.). J. R. A.

Ekman, Robert Wilhelm, hovimaalari, edellisen nuorempi veli, syntyi 13 p. Elokuuta 1808 Uudessakaupungissa. Jo kymmenenvuotiaana jäi Ekman orvoksi (isä kuoli v. 1816, äiti kaksi vuotta myöhemmin) ja sai koitella omia voimiaan elämän vaivaloisella tiellä. Alkuopetusta piirustuksessa K. V. Finnberg'in johdolla saatuansa, tuli hän 1824 Tukholmaan, jossa pääsi vapaitten taiteitten akatemiaan ja varsinkin rupesi prof. Sandberg'in oppilaaksi. Jo seuraavana vuonna sai hän perintöprinssi Oskarin kädestä vastaanottaa ensimmäisen palkintomerkkinsä, jota sittemmin vuosittain seurasivat toiset. Hänen ensimmäinen taulunsa, joka suurempaa huomiota herätti, oli kaunis „Taalain tyttö". V. 1837 tuli Ekman akatemian agréé'ksi ja sai siltä matkarahoja ulkomailla käydäksensä. Hän lähti nyt oppimatkalle Tanskaan, Hollantiin ja Franskaan, missä Pariisissa harjoitteli taidettaan mainion historiamaalarin Paul Delaroche'n johdon alla. Tukholman taidenäyttelyihin lähetti hän täll'aikaa useita tauluja, jotka huomattavaa edistymistä osoittivat, muun muassa „Majoituskohtaus 30-vuoden sodan ajoilta", jonka kuningas Kaarlo XIV Juhana kokoelmiinsa osti. Kolmen vuoden perästä jatkoi hän matkustustansa ikuiseen Romaan, jossa v. 1841 pani näytteille italialaista rosvojoukkoa kuvaavan taulun, kävi 1842 Napoli'ssa, sittemmin Firense'ssä, Bologna'ssa ja Venetsia'ssa ahkerasti työsken-

nellen ja opiskellen. Ekman palasi Ruotsiin v. 1844 ja pääsi nyt siellä taideakatemian jäseneksi. Mutta jo seuraavana vuonna rakkaus kotimaahan toi hänet takaisin Suomeen, jonne jäikin Turkuun asumaan, vaikka vasta kymmenen vuotta myöhemmin jälleen tuli Suomen alamaiseksi. Suomessa heräsi juuri tähän aikaan vireämpi elämä taiteen alalla v. 1846 perustetun Suomen Taideyhdistyksen kautta. Tämä yhdistys otti tehtäväkseen edistää kuvaamataiteitten kehitystä isänmaassamme, helpottamalla nuorten taiteilijain opiskelemisia, ostamalla taideteoksia y. m. Näitten pyrintöjen väsymätönnä ja innokkaana asiamiehenä toimi Ekman Turussa, jonka piirustuskoulun opettajana hän oli sen perustamisesta asti (v. 1846). Taideyhdistyksen ensimmäisessä näyttelyssä 1847 oli Ekman'in italialaisilla tauluilla epäilemättä etevin sija. Vv. 1850—54 toimitti Ekman alfresco-maalaukset Turun tuomiokirkon korkeakuorissa, muiden muassa: „Pyhä Heinrikki kastaa Suomalaisia“ ja „Agricola antaa Kustaa Waasan käsiin Uuden Testamentin suomennoksen“. Pariisissa oleskeli hän taidematkalla 1857—58. Helmik. 19 p. 1873 hovimaalari Ekman äkki arvaamatta muutti manalan majoille. V. 1848 oli hän mennyt naimisiin neiti J o s e f i n e P i p p i n g s k ö l d'in kanssa, joka kuoli kaksi vuotta ennen häntä.

Ekman'in luonne oli lempeä ja iloinen, ja vielä vanhoillansa säilytti hän nuoruutensa hilpeyden. Hän oli ensimmäinen, joka taideteoksiinsa rupesi valitsemaan aineita Suomen runosta ja tarustosta. Hän tahtoi tehdä maalaamataiteen kansalliseksi taiteeksi, ja usein kuultiin hänen lausuvan, että oikea taideniekka hänen mielestänsä on se, joka teoksiinsa painaa kuvan siitä kansasta ja siitä luonnosta, joita ympärillään näkee. Ja tätä aatetta Ekman koettikin toteuttaa. Hänen taitonsa tosin joskus ei vastannut niitä jaloja aineita, jotka hän valitsi, mutta aina hänen taulujensa päävaikutus on tyydyttävä ja katsojan mieltä korottava, ja Ekman'in taiteliaisuutta arvosteltaessa on muistaminen minä aikana ja millaisissa oloissa hän eli. Hän oli tien raivaaja, ja vallitseviin oloihin katsoen on hän matkaan saanut unhottumattomia asioita. Ekman'in monista teoksista mainittakoon, paitsi edempänä luetut: „Venhematka kirkolle“, „Lyytinen lukee runojansa“, hänen suuri taulunsa „Taivas ja maa ihaellen Väinämöisen soitantoa“ ynnä muut piirustuksensa Kalevalaan (kaksi vihkoa painettu 1863—64), ja „Valtiopäiväin avaus“ Porvoossa 1808 ja Helsingissä 1863. Myöskin useita alttaritauluja on Ekman maalannut. (Sanomalehtiä vuodelta 1873).

Elfving, Pietari, lääketieteen professori, syntyi 1677 Huhtikuun 12 p. Isänsä S a m u e l E l f v i u s oli provasti Norrberke'ssä Taalainmaalla ja äitinsä K r i s t i i n a W i d m a n, Köping'in provastin tytär. Pietari E. tuli jo 1687 ylioppilaaksi Upsalassa, lääketieteen tohtoriksi Utrecht'issa 1702 ja nimitettiin sieltä palattuansa assessoriksi lääketieteen kolleegiin; siitä virasta hän 1704 siirrettiin piirikunnan lääkäriksi Vestmanlantiin. V. 1720 Elfving vihdoin nimitettiin lääketieteen professoriksi Turun akatemiaan, vaikka hän vasta 1722 Marrask. 29 p. astui tuohon virkaansa. Jo seuraavana vuonna Elfving rupesi käyttämään Naantalin terveyslähdettä, ja 1723 Helmik. 12 p. hän yliopistossa ryhtyi ruumiinleikkauksiin, joka tutkimustapa siihen aikaan vielä oli niin tavatoin, että yliopiston rehtori, varoen että yleisö tuosta kiukustuisi, erinäisessä programmissa selitti anatomian hyötyä lääketaiteelle ja kutsui tieteen ystäviä kaikista säädyistä olemaan leikkauksissa läsnä. Erinäisen pyynnön ja hovioikeuden puoltosanan johdosta oli kuningas erittäin armollisella kirjeellä sitä varten suonut Elfving'ille kuoleman kärsineen pahantekijän ruumiin. Myöskin kasvitieteen harjoittamista sanotaan Elfving'in elähyttäneen Turun akatemiassa. Hän kuoli halpaukseen 1726 Kesäkuun 30 p. Ensimmäinen vaimonsa oli maaherra Urban Hiärne'n tytär H e d v i g, joka kuoli 1720, toinen K r i s t i i n a F l a c h s e n i u s, prof. Juhana Flachsenius'en tytär. Edellisestä naimisesta oli hänellä poika J u h a n a, joka everstiluutnanttina aateloittiin 1778 nimellä E l f c r o n a. (Tengström, Chronol. Ant.; Hjelt, Naturh:s stud.). J. R. A.

Elimæus, Olavi, piispa, oli syntyään Suomalainen ja nimestä päättäen syntynyt Elimäen pitäjässä. Missä hän oli oppia käynyt ei tiedetä, vaan v. 1609 hän tuli Tukholman koulun rehtoriksi, kirkkoherraksi saman kaupungin isoon-kirkkoon v. 1612, josta virasta hän siirrettiin Wiipurin piispaksi v. 1618. Viimemainittuna vuonna nimittäin erotettiin Turun piispan hallituspiiristä Wiipurin hiippakunta, joka sitä ennen oli kuulunut Eerik Sorolaisen vaikutusalueeseen. Mutta kun Stolbovan rauhan kautta Suomen itäisemmät osat tulivat Ruotsin valtakuntaan liitetyiksi, niin tarvitsi välttämättömästi Itä-Suomi eri kaitsijaa, jonka hiippakuntaan siis tuli kuulumaan myöskin Karjala ja Inkerinmaa. Erittäin näitten äsken valloitettujen maakuntain hengellistä tilaa oli E:n valvominen, ja piti hänen lempeällä ja suosiollisella tavalla koettaa saada siellä asuvia Venäläisiä luopumaan heidän törkeästä taikauskostaan, rakentaa heidän alueellensa kirkkoja ja saarnata heille totista kristillisyyttä. — Tukholmassa ollessaan hän painatti siellä pitämiänsä ruumissaarnoja. Samoin hän myös kustansi Jaakko Finno'n ja muitten pappien tekemän, 150 kappaleen suuruisen

kokoelman virsiä, Tukholmassa v. 1621. — Kuoli v. 1629. Oli nainut Kaarina Simontyttären. (Akiander, Herdam. I).

Elisabet Petrovna, Venäjän keisarinna vv. 1740—62, oli Pietari Suuren ja Katariina I:n nuorempi tytär, syntynyt v. 1709. Kun hänen velipuolensa, onnettoman Aleksein, poika Pietari II oli äkkiä kuollut v. 1730, olisi Elisabet ollut lähinnä nousemaan valtaistuimelle; sillä vanhempi sisar Anna, naitu Holstein'in herttualle, oli jo v. 1728 kuollut. Mutta vallitseva ylimyspuolue kutsui keisarinistuimelle Anna Ivanownan, Elisabetin orpanan, joka hallitsi vv. 1730—40 (ks. Anna Ivanowna). Tällä välin Elisabet, joka luonteeltansa oli iloinen ja huoleton ja enemmin ajatteli huvituksiansa kuin valtioasioita, pysyi tarkan valvonnan alla vallitsevien puolelta. Mutta kun lapsi Iivana Antonovitsh oli korotettu keisariksi ja hänen äitinsä Anna herttuatar johti hallitusta, tuli Pietari Suuren tytär valtiollisten juonien keskukseksi. Hänen sorea muotonsa ja miellyttävä käytöksensä voitti hänelle kaartien suosion ja hänen lähimmät ystävänsä, joista erittäin on mainittava eräs Hannover'ista syntyperäinen, franskansukuinen lääkäri Lestocq, kehoittivat häntä rohkeaan valtaiskuun, jota myöskin Franskan lähettiläs Chetardie lupasi kannattaa. Ruotsissa Hattupuolue, joka äsken oli julistanut sodan, toivoi Elisabetilta edullisia rauhanehtoja ja marssitti sotajoukkonsa Säkkijärvelle. Ruhtinattaren luonnollinen velttous olisi kuitenkin kenties tehnyt nämä tuumat tehottomiksi, ell'ei hallitus olisi alkanut saada juonesta vihiä, niin että oli pakko ryhtyä ratkaisevaan toimeen. Yösydännä Marrask. 24—25 pp. välillä (vanhaa lukua) Elisabet lähti Lestocq'in ja Vorontsov'in kanssa Preobrashenskoi-kaartin kasarmiin Pietarissa, sai sotaväen puolellensa, otatti keisarin vanhempineen sekä muut johtavat henkilöt vangiksi ja ilmoitti nyt yleisellä julistuksella nousseensa suuren isänsä valtaistuimelle. Koska Elisabet, vaikka vielä kukoistavassa iässä ollen, ei tahtonut sitoa itseänsä mihinkään avioliittoon, hän kutsui sisarensa pojan, Holstein'in herttuan, Kaarlo Pietari Ulrikin, Venäjälle ja nimitti hänet perintöruhtinaaksi nimellä Pietari Feodorovitsh (sitten keisari Pietari III). Kun Venäjän armeijat v. 1742 valloittivat koko Suomenmaan, vannottiin täälläkin uskollisuudenvala sekä keisarinnalle että perintöruhtinaalle. Yleisessä politiikissa havaittiin pian, että Franska samoin kuin Ruotsikin oli pettynyt Elisabetin suhteen. Ruotsi pakotettiin v. 1743 Turun rauhantekoon, joka levitti Venäjän rajat Kymijokeen asti, ja Franskan lähettiläs, äskenmainittu Chetardie ajettiin pois Venäjältä; tämän perästä valtakansleri Aleksei Bestushew-Riumin sai valtioasiain johdon ja Venäjän politiiki yhä enemmin kallistui Itävallan puolelle. V. 1757 Venäjä yhtyi seitsenvuotiseen sotaan Preussia vastaan ja havaittiin pian Fredrik II:lle varsin vaaralliseksi viholliseksi. Elisabet itse vihasi nimenomaan Fredrik kuningasta, joka oli laskenut kokkapuheita Venäjän keisarinnan irstaista tavoista; hän ei siis taipunut mihinkään rauhansovintoon, vaikka perintöruhtinas puolestaan suuresti ihaili Preussin Fredrikiä. Bestushew, joka perintöruhtinaan mieliksi oli hidastuttanut sotaliikkeet, lähetettiin Siperiaan, ja Vorontsov pääsi valtioasiain ylimmäiseen johtoon. Sota olisi lopulta tullut Preussin „korpraali-kuninkaalle“ varsin tukalaksi, ell'ei Elisabet olisi kuollut Jouluk. 25 p. 1761 (eli Tammik. 5 p. 1762 uutta lukua). — Sisällinen hallitus oli monessa kohden kehno ja moitittava. Hallinto oli säännötön ja tuhlaavainen. Kuolemanrangaistus lakkautettiin; mutta useat ylhäiset, sekä miehet että naiset, suomittiin kuoliaaksi, taikka saivat nenänsä tai korvansa tai kielensä silvotuksi ja lähetettiin Siperiaan. Uskonnollinen suvaitsemattomuus pääsi jälleen valtaan sekä protestantteja että juutalaisia, muhammedilaisia ja pakanoita vastaan; Mordvalaiset, Tsheremissit ja muut, joita ruvettiin väkinäisesti käännyttämään, nousivat tästä syystä kapinaan. Toiselta puolen tosin edistettiin tieteitä, taiteita ja kirjallisuutta: Venäjä sai ensimmäisen yliopistonsa Moskovaan, taidetten akatemia perustettiin Pietariin, ja tämä pääkaupunki alkoi komeilla rakennuksilla (Talvipalatsi, Smolna, tiedeakatemian palatsi) kilvoitella muun Europan kanssa. Kirjallisuudessa Lomonossov, Kantemir, Sumarokov y. m. alkoivat saattaa Venäjän kielen viljelyksi. Keisarinna Elisabetin hallituskausi sen vuoksi on katsottava jotenkin tärkeäksi Venäjän sivistyshistoriassa. Venäläisessä Suomessa oli tämän ajan tärkein toimi, että Wiipuriin v. 1745 perustettiin uudestaan täydellinen katedralikoulu, samoin kuin trivialikoulu Haminaan ja lastenkoulut Käkisalmelle, Savonlinnaan ja Lappeenrantaan. Y. K.

Elmgren, Sven Gabriel, kirjallishistorioitsija, syntyi Paraisissa 18$^{25}/_{10}$17. Suku oli alkuaan Smolannista, Ruotsista, josta kirjansitoja David E. v. 1770 muutti Turkuun. Hänen poikansa, Paraisten kappalainen, filosofian tohtori Gabriel Elmgren oli Sven E:n isä; äidin nimi oli Johanna Kristiina Tallqvist. Sv. E. pääsi Turun kymnaasista yliopistoon 1836, tuli maisteriksi 1840 ja jumaluusopin kandidaatiksi 1844. Kuitenkaan ei hän kääntynyt käytännölliselle pappistielle, vaan valitsi työalakseen yliopiston kirjaston, missä tutkimuksiin tarpeelliset kirjat aina olivat käsillä. Hän tuli vakinaiseksi amanuensiksi 1848 ja varahoitajaksi 1862. Erittäin on

tässä Suomen kirjallisuuden järjestykseen saaminen ollut hänen ansionsa. Virkatöittensä ohessa on E. innokkaasti ottanut osaa useampien seurojen toimiin. Hän oli 1846—61 Suom. Kirj. Seuran sihteerinä, näin kauan toimittaen sitä vaivaloista, mutta silloin vielä palkatonta virkaa. Myöhemmin on hän ollut ahkerana Historiallisen Seuran jäsenenä.

Hänen harrastustensa monipuolisuus näkyy myös hänen kirjallisessa työssänsä. E. aloitti sen parin dogmatillisen teoksen kääntämisellä ruotsiksi. Sitten hän kääntyi historian tutkimiseen, jonka alalla toi ilmi: *Finska efämerider* 1854, *Nådendals klosterruiner* 1863 sekä suuren joukon elämäkertoja „Finlands minnesvärda män“ nimisessä kokoelmassa, niinkuin myös Fosterländskt Album'issa ja Lännettäressä. Tähän voi vielä lukea kertomukset *Paraisten* ja *Marttilan pitäjistä* Suomi-kirjassa. Siinä ilmautui myös v. 1847 hänen historiansa Suom. Kirj. Seuran toimista siihen saakka. Tämän jälkeen seurasi toisiakin kirjallishistoriallisia teoksia: *Öfversigt af Finlands litteratur* kahtena väitöksenä 1861 ja 1865, sekä muutamia kirjoituksia Lännettäressä. Näiden töitten ohessa järjesti hän painoa varten Porthan'in valitut teokset ja Wallin'in matkakertomukset. Myös toimitti hän 1850—54 *Litteraturblad*'ia, siinä tarkkaan huomauttaen kaikkea Suomen (sekä Viron) kansan runouteen ja historiaan kuuluvaa, sekä erittäin hellällä huolella vetäen esiin suomalaisen kirjallisuuden silloisia ensimmäisiä heikkoja oraita. Tätä myöskin vaivaloista ja vähäpalkkaista työtä teki hän nupumatta, koko sillä väliajalla, jolloin ei Snellman voinut toimittaa Litteraturblad'ia. Näiden ansioittensa tähden tehtiin E. kunniatohtoriksi v. 1860 ja ylimääräiseksi professoriksi 1873, jota paitsi Räävelin virolainen kirjallisuusseura v. 1851 ja Suomen tiedeseura 1872 ovat kutsuneet hänet jäseneksensä. — Hän on vuodesta 1862 ollut naimisissa Hilda Karoliina Heickell'in kanssa. (Renvall, Biogr. Ant.; Elmgren, Elmgrenska slägten).

Enberg, Martti, ks. **Segercrantz.**

Eneberg, Kaarle Fredrik, syntyi Närpiössä $18^{19}/_{3}41$. Vanhempansa olivat pastori Iisak Reinhold Eneberg ja Fredriika Loviisa von Knorring. Suvun alkuisäksi mainitaan eräs porvari Porissa viime vuosisadan alussa. K. E. tuli Turun kymnaasista yliopistoon v. 1860, suoritti kandidaatitutkinnon v. 1868 ja vihittiin maisteriksi 1869. Hän oli pääasiallisesti opiskellut klassillisia sekä Itämaan kieliä. Lomahetkensä oli hän viettänyt runoilemisella Ruotsin kielellä. V. 1865 tuli painosta suurempi runoelma *Karin*, v. 1869 pienempäin *lauluin kokoelma*. Saman vuoden Joukahainen sisältää hänen kirjoittamansa kuvaelman Arabialaisten runoudesta. Vv. 1870—71 jatkoi hän itämaisia opintojansa Pietarissa, Leipzig'issä sekä Kiel'issä. Kotiin palattuansa painatti hän v. 1872 lisensiaatinarvoa varten latinaksi väitöksen *Arabian kielen pronomineista*, I:n osan, suoritti lisensiaatitutkinnon v. 1873 ja tuli filosofian tohtoriksi 1873. Dosentinvirkaa varten painatti hän v. 1874 toisen osan yllämainittua teosta ja määrättiin samana vuonna Itämaan kielten dosentiksi. Vähän aikaa sen jälkeen hän haki ja sai latinan lehtorin viran Wiipurin kymnaasissa.

Kumpaakaan virkaa ei hän kuitenkaan ruvennut vielä toimittamaan, vaan läksi ulos tutkimusmatkoille. Vuoden 1874 lopusta oleskeli hän Pariisissa, sitten syksystä 1875 Helmikuuhun 1876 Lontoossa, tutkien nuolenpää-kirjallisuutta. Näitä tutkimuksiaan jatkamaan läksi hän sitten, yliopistolta, tiedeseuralta sekä valtiovaroista yhteiseen saadulla matkarahalla, nuolenpää-kirjallisuuden emämaahan Assyriaan. Hänen piti tehdä työtä yhdessä englantilaisen retkikunnan kanssa, joka oli Smith'in johdon alla. Mutta tultuansa jo edeltä suoraan Mosul'iin Huhtik. 19 p., kuoli hän siellä äkkiä, niinkuin arvellaan, sydämmenhalvaukseen Toukok. 23 p. 1876.

E:n edistystä nuolenpää-kirjallisuuden selville saamisessa todistaa hänen opettajansa Oppert'in lause hänestä, niinkuin myös hänen täydellinen selityksensä Tiglat Pileser'in kirjoituksesta (Journal Asiat.). Lontoossa oli hän myös tutkinut sitä nuolenpää-kirjallisuuden haaraa, akkadilaista, jota muutamat arvelevat suomenheimoiseksi, ja jo siellä sekä sitten Mosul'issa saanut kokoon melkoisia havaintovaroja sen kielen verbimuotoin suhteen. Täysi syy oli siis toivoa hänestä etevää tiedemiestä tällä alalla, jos ei aikainen kuolo olisi tullut esteeksi. J. K.

Engel, Kaarle Ludvig, etevä arkitehti, Suomen uuden pääkaupungin rakentaja, syntyi Heinäk. 3 p. 1778 Berlin'issä. Hänen alkuperästään, suvustaan ja vanhemmistaan valitettavasti ei tunneta mitään; hänen varhemmasta elämästään, ennenkuin hän tuli Suomen palvelukseen, tiedetään ainoasti että hän, suoritettuansa 1804 Berlin'issä arkitehtitutkinnon, 1809 määrättiin kaupunginarkitehtiksi Rääveliin, josta virasta otti eron 1815 ja muutti Pietariin. Näemme vaan että Engel oli kotoisin Saksasta, että hänen nuoruutensa aika oli viime vuosisadan lopulla ja tämän alulla, Saksan kirjallisuuden kukoistusaikana, kun Göthe'n, Schiller'in y. m. runoteokset antoivat idealisen suunnan kaikille sivistysriennoille tässä maassa, myöskin taiteelle ja erittäinkin rakennustaiteelle, jossa muinaiskreikkalainen henki voitti yhä enemmän alaa. Berlin'issä, nousevan Preussin pääkaupungissa, löysi tämä henki vaikutuspiirin klassillisesti sivisty-

neen Fredrik Wilhelmi III:en hallitessa. Täällä kasvoi ja kehkeysi, samaan aikaan kuin Engel, tuo kolmea vuotta nuorempi Kaarlo Fredrik Schinkel († 1841), jaloimman renaissancen mainio edustaja rakennustaiteessa; hänen vaikutuksensa Engel'iin on silmiin astuva, ja molemmat nuoruuden ystävät seisoivat yhä likeisessä keskeydessä toistensa kanssa, vaikka tehden työtä ja luoden eri tahoilla. Engel'in tehtävä oli etäällä Pohjolassa, vähän tunnetussa maassa, tähän asti vähäpätöisestä kaupungista luoda mitä kauniin pääkaupunki tälle maalle, joka nyt kävi uusia määriä kohti, koristaa tätä kaupunkia useilla monumentaalirakennuksilla, jotka kaikki todistavat hänen syvää taidesivistystään, jaloa mieltään ja nerokasta henkeään.

Keisarillisen julistuksen kautta Maalisk. 27 (Huhtik. 8) päivältä 1812 määrättiin Helsinki Suomen uudeksi pääkaupungiksi; asetettu uudisrakennus-komitea teki monta vuotta innolla työtä älykkään puheenjohtajansa valtioneuvos J. A. Ehrenström'in (ks. tätä) johdolla kaupungin järjestämiseksi ja varustamiseksi uusilla yleisillä rakennuksilla sen tulevaa tarkoitusta varten. Tarvittiin ainoasti taitava arkitehti näitten suunnitusten toteuttamiseksi ja aiottuin rakennusten valmistamiseksi. Sopivimmaksi tähän toimeen katsottiin Engel, jonka Suomen silloinen hienosti sivistynyt kenraalikuvernööri kreivi Fabian Steinheil, Virosta kotoisin, Räävelissä oli oppinut tuntemaan, ja 1816 tehtiin Ehrenström'in välityksellä Pietarissa, jossa Engel nyt oleskeli, sopimus hänen nimittämisestään Helsingin uudisrakennus-komitean arkitehtiksi. Engel oli silloin 37 vuoden vanha ja ryhtyi työhön halulla ja innolla. Jo Tammikuussa 1818 oli hänellä piirustus Senaatinhuoneesen, Suomen korkeimman hallintoviraston ja siihen kuuluvain virkakuntain toimipaikkaan, valmiina ja hän sai siitä armollisen kiitoksen ja Wladimirin ritarikunnan 4:en luokan tähden; neljä vuotta myöhemmin (1822) oli tämä päärakennus kaupungin esimmäisen torin vieressä valmis, ja seisoi nyt tuolla korintilaisista pilareista tehtyine portiikeineen ja laveine kylkineen yksinkertaisessa suuruudessaan. Melkein samaan aikaan kohosivat likellä saman torin varrella sijaitseva kenraalikuvernöörin-huone, nykyinen raatihuone, ja huone Suomen sotaväen ylitarkastajalle, nykyään Suomen kenraalikuvernöörin asunto, Etelä-esplanadikadun varrella, kumpikin varsin soma; samoin rakennettiin nyt Helsinkiin sijoitetun suomalaisen pataljonan (sittemmin kaarti-pataljonan) komea kasarmi, sen mukaan nimitetyn Esikaupunki-torin viereen, ja pari vuotta myöhemmin (1825) yhtä kaunis uusi kasarmi Katajanokalle, sittemmin Suomen meri-sotaväen, kaikki Engel'in suunnitelmain ja piirustusten mukaan. Useimmissa näissä rakennustöissä auttoi häntä etevällä tavalla konduktööri A. F. Granstedt. Helsinki oli nyt Pohjan kauniimpia kaupungeita, vaikkapa vielä pieni, tuskin 10,000 asukasta lukien. Jo ennen (1819) oli „Corps de garde“ eli päävahti puhtaasen kreikkalaiseen styyliin rakennettu Senaatintorin pohjaispuolelle, mutta sen täytyi sittemmin antaa sijansa Nikolainkirkon isoille portaille. Tältä ajalta, 1820-luvun alulta ja keskipaikoilta, ovat myöskin luterilainen puukirkko (1826), puusta tehty teaterihuone (1827), nyt entiseltä paikaltaan siirretty ja Arkadia-teateriksi sanottu, ynnä useat yksityisten sekä kiviset että puiset huoneukset, joista vaan mainittakoon kauppaneuvos Nath. Heidenstrauch'in, sittemmin keisarilliseksi palatsiksi muutettu (1837). Intendentti Ch. Bassi'n virkaeron jälkeen oli Engel tällä välin nimitetty Suomen yleisten rakennusten tarkastajaksi (intendentiksi) Kesäk. 27 p. 1824, ja seuraavana vuonna hajoitettiin Helsingin uudisrakennus-komitea.

Turun palon jälkeen Syysk. 4 ja 5 pp. 1827, kun yliopisto armollisen käskykirjeen kautta Lokak. 21 päivältä sam. v. oli siirretty Helsinkiin, aukeni uusi tanner Engel'in vaikutukselle ja kutsumukselle kaunistaa Suomen pääkaupunkia monumentaali-rakennuksilla. Jo Tammikuussa 1828 voi hän jättää ehdotuksen Aleksanterin-yliopiston päärakennukseen, josta sai jalokivillä koristetun sormuksen ja vähää sen jälkeen 1829 Annan ritarikunnan 2:n luokan tähden. Kesäk. 19 p. 1832 vihittiin juhlallisesti uusi Yliopistonhuone, Senaatinhuoneen vertainen, vastapäätä sitä saman torin vieressä, yhtä korkea ja pitkä, mutta portiiki jonialaisista pilareista tehty, „joita nähdessään ei enää luule olevansa Suomen mailla, vaan Perikleen aikoihin siirtyneensä, Kreikan taideneron lumoavain luomain keskelle“ (Linsén). Etehinen ja juhlasali ovat Engel'in rohkean, korkealle pyrkivän hengen muistomerkkinä. Nyt seurasivat yliopiston muut rakennukset — klinillisestä sairashuoneesta, voimistelusalista y. m. puhumatta — upea tähtitieteellinen Observatoori (1832), Ulriikaporin vuorille rakennettu, ja kaunis Kirjastohuone (1836), päärakennuksen rinnalla, jotka molemmat ovat Engel'in nerokkaimpia töitä, niin ulkoa kuin sisää päin. Tässä sopinee myöskin mainita että Engel'in ensimmäinen rakennus Suomessa on 1818 Vartiavuorelle Turussa rakennettu Observatoori, nyt merikoulu, johon hän jo 1816 prof. K. G. Hällström'in kehoituksesta antoi piirustuksen. Sekä Turun, että Helsingin uusi observatoori tulivat pian kuuluiksi Engel'in maanmiehen prof. Argelander'in tekemäin havaintojen kautta.

Se rakennus, joka oli aiottu lopullisesti kaunistamaan Engel'in työn ja tulemaan Helsingin kaupungin suurimmaksi koris-

tukseksi, uusi luterilainen kivikirkko, jolle ympäristön yli kohoava paikka jo varhain oli määrätty, tämä temppelirakennus tuli katkerimmaksi koetukseksi Engel'in taiteilijasydämmelle, joka ei jaksanut kantaa tätä taakkaa, vaan taipui sen painon alle. Ehdotelman toisensa jälkeen valmisti Engel, suunnitelman toisensa jälkeen vahvisti keisari (1818, 1822 ja 1827, ja vielä 1839, jolloin fasaadi Senaatintoriin päin ensin määrättiin) alituisilla tornia, portiikeja ja terassia koskevilla muutoksilla. Itse peruskivi kirkkoon, joka nyt sai nimen Nikolainkirkko, laskettiin vasta 1830, jolloin Augsburg'in uskontunnustuksen kolmas vuosisataisjuhla vietettiin, ja rakentaminen jatkettiin koko 1830-luku aina 40-luvun alkuun, mutta ennenkuin kirkko kaikin puolin valmistui vaipui Engel hautaan Toukok. 14 p. 1840, lähes 62 vuoden vanhana. Vasta kaksitoista vuotta hänen kuolemansa jälkeen 1852 Helmik. 15 p. vihittiin Nikolainkirkko tarkoitukseensa, sittenkuin se vielä oli monessa kohdin muutettu ja aivan erinnyt alkuperäisestä suunnitelmasta ja Engel'in jalosta aatteesta; tuskin voi enää sanoa tätä kirkkoa hänen tekemäkseen. Vaan ilmankin sitä on hän muistossa pysyvä taitavana taiteilijana ja etevänä arkitehtina, on hänen nimensä oleva unohtumaton Suomen ja sen uuden pääkaupungin aikakirjoissa; hänen muut työnsä ovat tarpeeksi monta ja riittävät. Tähän voisi vielä lisätä useita rakennuksia niin pääkaupungissa kuin maalla, niinkuin esim. Säkkijärven kirkko Viipurin läänissä. Engel harjoitteli sitä paitsi taitavasti vesi- ja korumaalausta, samoin kuin oli ulkopuolellakin varsinaista alaansa tieteellisesti sivistynyt mies. Hänen jalo, vakava luonteensa, hieno seurustustapansa, väsymätön intonsa ja kansalaisansionsa tuottivat hänelle hänen uudessa isänmaassaan yleisen kunnioituksen ja ystävyyden. Hän lepää Helsingin kirkkomaassa, ympärillään jo ennen häntä v. 1831 kuollut vaimonsa Charlotta Sofia Barth, syntyisin Lüneburg'ista, ainoa rujo tyttärensä Emilia Charlotta, hänkin akvarelli-maalaajatar, kuollut vähää ennen isäänsä sam. v., vanhin poikansa Kaarlo Aleksanteri, hänkin arkitehti ja intendentti-konttorin oppilas, kuollut 1843, ja nuorin poikansa Juhana Wilhelmi, lääketieteen tohtori, kuollut 1849; yhtä suuret, sileiksi hakatut hautakivet muistuttavat tätä Suomessa nyt sammunutta sukua. B. O. S.

Enlund, Juhana, ahkera suomentaja, syntyi Raumalla $18^{29}/_{6}36$. Kun Suomen ruotusotaväki v. 1854 asetettiin, meni hän Turun ja Porin läänin pataljonaan ja palveli siinä, viimeksi vältvääpelin arvolla, siksi kuin Suomen sotaväki v. 1868 hajoitettiin. Sitten tultuaan Helsinkiin sai hän viran rautatiehallituksen kansliassa, jossa nyt vuodesta 1877 on apulaiskamreerina. E. on hienolla runoaistilla ja sujuvalla, kauniilla kielellä suomentanut näytelmät *Nathan Viisas* (Lessing), *Aksel ja Walpuri* (Oehlenschläger) sekä *Kuningas Renén tytär* (Hertz). Myös on hän sepittänyt sävelen yleisesti laulettuun lauluun „Suomen salossa".

Ericksson, Jaakko, kornetti, ja **Juhana,** kersantti, eriuskolaisia. Isä oli Kälviän kirkkoherra Eerik Essevius, talonpojan poika Ähtävän (Essevä'n) kappelista Pietarsaaren pitäjää. Ison vihan aikoina isä pakeni Ruotsin puolelle ja kuoli Luulajassa v. 1715. Hänen poikansa, joista Jaakko oli syntynyt v. 1689, Eerik v. 1695 ja jotka sukunimekseen ottivat Ericksson, muuttivat noin 1725 Ruotsista Suomeen ja alkoivat Pohjanmaalla levittää niitä uusia, yleisestä valtiouskosta poikkeavia oppeja, jotka samaan aikaan Ruotsissa olivat syntyneet. Tuo silloin vallitseva pintapuolinen, ulkonaisiin muotoihin kangistunut jumalanpalvelus ja pappien hengellinen kehnous ei näet voinut tyydyttää hartaita ja syvätunteisia luonteita. Sen vuoksi tahdottiin saada jonkunmoista sisällistä ja välitöintä yhteyttä Jumalan kanssa. Eriuskolaiset hylkäsivät siis tykkänään ulkonaisen kirkonmenon; moittivat, ett'ei Herran ehtoollista annettu siinä muodossa, kuin Kristus sen oli tehnyt ja niin kuin yleensä kirkon ensi aikoina oli ollut tapana, vaan mitä kelvottomimmat ihmisetkin saivat sitä nauttia; eivät hyväksyneet kastetta ja siihen kuuluvia menoja; puolustivat omantunnon-vapautta y. m. Tätä uutta oppia saarnasivat veljekset Ericksson Pohjanmaalla, jossa se lavealta valtasi alaa. Luonnollisesti se myös käänsi asianomaisten huomion puoleensa. Alussa koetettiin hyvillä sanoilla ja kehoituksilla saada heitä luopumaan harhauskostansa. Yhtä turhaan oli heitä vastaan nostettu kanne käräjissä (v. 1726) ja uudistetut varoitukset. Kun he haastettuina tuomiokapitulin eteen, valittivat Kunink. Majesteetille, niin määrättiin kolme pappia asiata tutkimaan ja jos mahdollista poistamaan heistä tuo „saastuttavainen hapatus"; joka toimi (v. 1730) päättyi yhtä kehnosti kuin samanlaiset yritykset sitä ennen. Saadakseen jonkunmoista loppupäätöstä tässä pitkävetoisessa riidassa käskettiin Ericksson'eja sekä kuuluisimpia heidän sielunheimolaisistansa tutkittaviksi Turun hovioikeuden eteen. Tutkinto tapahtuikin v. 1733, jossa tilaisuudessa E:t antoivat erinäisen uskontunnustuksen, jossa he muun muassa väittivät ainoastaan sillä olevan oikeuden saarnata, jolla siihen oli sisällinen kutsumus; kaikki akatemiat ja koulut olivat poistettavat y. m. s. Vastaansa tehtyihin syytöksiin kanteenalaiset vastasivat puolustamalla itseänsä raamatun lauseilla. Ja tältä kannalta hovioikeus ei voinut heitä tuomita rangaistuksenalaisiksi; vaan koska he itse

käytöksellään olivat loukanneet yleistä lakia ja kuninkaallisia asetuksia sekä esimerkillään vietelleet muita tekemään samaa, niin hovioikeus tuomitsi heidät maanpakoon v. 1733. Saman tuomion sai yksi heidän lahkolaisiansa, eräs nimismies Cygnell. Muut heidän oppinsa tunnustajat koettaisiin opettavilla kehoituksilla saada palaamaan oikeaan uskoon. Kun vielä kerran oli tehty turha koetus kääntää E:ja, niin he todennäköisesti pakenivat v. 1734 niiden joukossa, jotka silloin jättivät valtakunnan. Ensiksi nämä kotimaastaan lähteneet asettuivat Köpenhaminaan, vaan kun ei siellä saaneet rauhaa, he siirtyivät Schleswig'iin ja sieltä vaelsivat useammissa paikoissa Saksassa. Vuonna 1745 veljekset Ericksson seuralaisineen palasivat takaisin Ruotsiin, jossa ensinnä asettuivat Tukholmaan. Määrätyillä ehdoilla he saivat oleskella valtakunnassa, jonka jälkeen kauppias Almqvist lahjoitti lahkokunnalle Värmdö'n pitäjässä Schevik'in kartanon, jonka mukaan he saivat nimen Schevikar. — Ericksson'ien lähdettyä Suomesta, heidän herättämänsä uskonnollinen liike ei suinkaan herjennyt, vaan sai siellä uusia edustajia. (Vrt. Asplund, Katariina). (Akiander, Relig. Rör. I).

Erkko, Juhana Henrik, lyyrillinen suomenkielinen runoilija, syntyi Eerakkalan talossa Orimattilan kirkonkylässä 18[16]/[1]49. Vanhemmat olivat talollisia, isä Juhana, äiti Maria nimeltä, molemmat sukunimeä vailla. Heidän poikansa otti itse nimen Erkko. Ensin pitäjän kiertokoulussa oltuaan ja sitten vuoden aikaa Jyväskylässä yksityisopetusta saatuaan, kävi hän kansakouluseminaarin läpi vv. 1867—72. V. 1872—73 oli hän sitten opettajana Rokkalan yksityisessä kansakoulussa Johanneksen pitäjässä ja tuli 1874 vuoden alusta Wilke'n alkeiskoulun rehtoriksi Wiipuriin, jossa virassa vielä on. Hänen lyyrillisiä runoelmiansa on tullut kolme vihkoa nimellä *Runoelmia,* ja yksi nimellä *Paimenet.* Paitsi sitä löytyy niitä hajallansa Suomen Kuvalehdessä ja Pääskysessä. Myös on E. kirjoittanut näytelmät *Sotaiset Veljekset* ja *Kokkimajuri* sekä toimittanut sanomalehteä *Ilmarista* vv. 1875 ja 1876.

Ervast-suku löytyy kolme haaraa, jotka eivät tiettävästi ole keskinäisessä yhteydessä. Kemin pitäjän Simon kylässä löytyy Ervasti-niminen talo, josta eräs Bartold Ervast 1600-luvun loppupuolella läksi kouluun; hän tuli vihdoin Pudasjärven kirkkoherraksi ja kuoli v. 1737. Hänen poikansa oli Iisak Ervast (ks. alempana). Tämän jälkeläinen neljännessä sukupolvessa on nykyinen yliopettaja Hämeenlinnan normalilyseossa Kaarle Ervast. — Siikajoelta lienee toinen haara kotoisin, niin ikään Ervasti-nimisestä talosta. Sen vanhin tunnettu jäsen Daniel Ervast oli Raahessa porvarina ja kruununnimismies. Hänellä oli poika Henrik Ervast, pitäjänkirjuri Salon pitäjässä, (syntynyt 1711, † 1760), pojanpoika Henrik Ervast, pitäjänkirjuri Siikajoella ja synt. 1747, sekä pojanpojan poika Henrik Ervast, varapresidentti ja Senaatin jäsen (ks. alempana). — Kolmas sukuhaara, sekin Pohjanmaalta kotoisin, johtuu eräästä Sakari Sakarinpoika Ervast nimisestä kauppiaasta; piirilääkäri Pietari Pietarinpoika Ervast (synt. 1814, † 1857) ja hänen poikansa, rautateitten tilastollisen konttorin nykyinen päällikkö, maisteri Pietari Edvard Ervast, muita mainitsematta, kuuluvat tähän haaraan. E. G. P.

Ervast, Iisak, pappi, kirkkoherra Bartold Ervast'in ja Barbro Remahl'in poika, syntyi 1700, tuli 1733 kappalaiseksi Turun ruotsalaiseen seurakuntaan ja Turun läänin jalkaväen pastoriksi, nimitettiin 1741 Kemin kirkkoherraksi ja sittemmin läänin provastiksi. Matkalla Lapinmaassa hän kerran tapaturmasta joutui vikurin peuran ja sen vetämän ahkion alle, ja kuoli 1757 Kemijärven pappilassa täten saaduista vammoistaan. E. vuonna 1733 julkaisi *Rukouskirjan,* joka puoleksi oli saksasta suomennettu, puoleksi alkuperäinen, ja tätä kirjaa uusia painoksia sittemmin on ilmestynyt koko viisitoista, (viimeinen Helsingissä 1879). E. oli naimisissa Margareeta Salmén'in kanssa. E. G. P.

Ervast, Henrik, virkamies, syntyi Niemen talossa Siikajoella Helmik. 16 p. 1776. Hänen vanhempansa olivat Siikajoen pitäjänkirjuri Henrik Ervast ja Beata Kristiina Fortelius. Käytyään koulua Oulussa nuori E. 1790 pääsi ylioppilaaksi Turussa, joutui pian tuttavuuteen Porthan'in kanssa sekä Tengström'in, Franzén'in ja Hällström'in ystävyyteen, vaan köyhyytensä vuoksi hän ei voinut antautua elämänuralle, johon ei vaan oma kyky mutta myös opettajain kehoitukset kuuluvat häntä kutsuneen. Sen sijaan hän 1793 tuli hovioikeuden auskultantiksi Turussa, muutti sitten Waasan hovioikeuteen ja nimitettiin 1803 ylisen Karjalan tuomariksi. Tämmöisenä hän 1808 Venäläisten päällikön luona jalosti puolusti kansan nostamaa kapinaa. Kun säädyt Porvoon valtiopäivillä 1809 saivat ehdotella silloin asetettavan hallitusneuvoston jäseniä, niin aatelittomat säädyt yksissä mielin kutsuivat Ervast'in oikeusosaston jäseneksi, ja samassa kun tämä vaali hyväksyttiin hän sai laamanninkin arvonimen. Senaatin määräyksestä E. yhdessä laamanni F. W. Krogius'en kanssa 1811 tarkasti kenraalikuvernöörille ja prokuraatorille annetut ohjesäännöt, ja ehdotti niihin muutoksia, jotka hyväksyttiin. Omasta pyynnöstään hän 1812 pääsi tuomiokuntaansa takaisin, 1818 hän tuli Waasan hovioikeuden varaesimieheksi, ja 1833 hän

uudestaan kutsuttiin Senaatin oikeusosaston jäseneksi. Kolme vuotta sen jälkeen, Syyskuun 23 p. 1838, hän kuoli Helsingissä. Viimeisiin päiviinsä asti E. mitä suurimmalla innolla seurasi kaikellaisia tieteellisiä yrityksiä, useinpa yliopiston opetustakin, auttaen, muitten siitä tietämättä, monta köyhää ylioppilasta raha-avuilla ja opettaen itse lapsiaan ja lapsenlapsiaan. E:n harvinaisen laveat lainopilliset tiedot, hänen tuomarina osoittamansa hurskaus ja mainio kykynsä kynämiehenä ovat luotettavalta asiantuntijalta saaneet mitä kauniimman ylistyksen; niinpä myös yhteinen kansa niillä tienoin, missä hän oli palvellut, mitä suurimmalla kunnioituksella ja rakkaudella muisteli entistä tuomariansa. Tämmöisenä hän kuuluu olleen erinomaisen tarkka ja taitava; kuunneltuaan asiakirjoja luettavan hän viime aikoina paikalla antoi suullisen lausuntonsa, tarvitsematta siinä jälestäpäin korjata ainoatakaan erehdystä tahi sanaa. Luonteensa puolesta kaino ja vaatimaton hän kuollessaan jätti jälkeensä hyvin monta ystävää, vaan ei ainoatakaan vihamiestä. — E. oli v. 1797 nainut Loviisa Bohm'in, Siikajoen kirkkoherran ja provastin Samuel Bohm'in tyttären. (J. J. Nordström'in kirjoittama elämäkerta). E. G. P.

Essen, von, suku, on saksalaista alkujuurta ja väitetään ylen vanhaksi. Eräs Alfrid von Essen kehutaan jo 822 vuoden paikoilla olleen Hildesheim'in piispana, vieläpä seuranneen Ansgariusta lähetysretkellä Pohjoismaihin, mutta pahaksi onneksi ei tuon arvoisan kantaisän jälkeläisistä löydy sukuluetteloa. Liivinmaan kautta on Suomeen ja Ruotsiin saapunut kolme von Essen sukua, joiden keskinäisestä heimolaisuudesta ei ole mitään tietoa. Suomessa nimenomaan perheentyneen suvun vanhin tunnettu jäsen oli Yrjö von Essen, joka 1502 siirtyi Westphalen'ista Liivinmaalle. Hänen pojanpojan pojanpoikansa Diidrik saapui 30-vuotisen sodan aikana Ruotsin sotaväkeen ja kuoli Hämeenlinnan rykmentin everstinä. Hänestä kartui suku Suomessa, kuten taulusta nähdään. * J. R. A.

Essen, von, Odert Reinhold, eversti, oli arvattavasti syntynyt 1667 v:n paikoilla. Isänsä oli Hämeenlinnan rykmentin eversti Diidrik von Essen ja äidin nimi Anna Poll. Nuori Odert Reinhold rupesi sotapalvelukseen vänrikkinä isänsä rykmentissä, pääsi luutnantiksi 1688 ja kapteeniluutnantiksi 1694. Tästä hän siirrettiin Inkerin rakuunaväestöön, jossa sai kapteenin arvon 1700, siitä majurina Uudenmaan ja Hämeen kaksinnusväkeen 1701. V. 1703 hän määrättiin everstiluutnantiksi Wiipurin kaksinnus-hevoisväkeen, 1713 vihdoin everstiksi Porin jalkarykmenttiin. Tuon rykmentin päällikkönä von Essen Napuen tappelussa saavutti sankarimaineensa ja surmansa. Siitä on suvussa tarina seuraava. Kun Ilmajoelta oli sana väekkään vihollisen likenemisestä saapunut Isoonkyröön, pidettiin pappilassa sotaneuvottelu. Siinä von Essen ynnä useat muut päälliköt olivat ehdotelleet että vastarintaa tehtäisiin Ylistaron ja Ilmajoen välisellä metsätaipaleella, jossa luulivat harvalukuisen Suomen armeijan paremmin voivan puoltansa pitää, kuin Kyrön lakeilla, mutta sekä Armfelt että — kuten tarina kertoo — De la Barre'kin puolustivat taistelua Napuen vainiolla ja heidän tuumansa tietysti pääsi voitolle. Nyt kokoontuivat Porin rykmentin upseerit everstinsä luo pappilaan, jossa hän oli kortteeria, ja yhdessä tehtiin, papin ja hänen rouvansa läsnäollessa, se päätös että tapeltaisiin voiton takia viimeisiin asti; kun patruunat loppuisivat, niin jatkettaisiin taistelua pajuneteilla. Sitten von Essen meni papin luo ja jätti hänelle rahansa, taskukellonsa ynnä muita kapineita lahjaksi, sillä pyynnöllä, että jos ei hän taistelusta palaisi, pappi etsisi hänen ruumiinsa sotakentältä ja laittaisi kuolemasta tiedon vaimolle ja lapsille. Tappelussa — 1714 Helmikuun 19 p. — kaatui ensin everstin hevonen, ja itse hän sai kaksi pahaa haavaa jalkoihinsa, jott'ei pystyssä pysynyt, mutta hän ei kuitenkaan sallinut viedä it-

---

* *Diidrik von Essen*, eversti, † 1678.

- Diidrik Juhana, kapteeni, † 1701.
  - Yrjö Diidrik, kenraalimajuri, † 1759.
- *Odert Reinhold*, eversti, † 1714.
  - Yrjö Reinhold, luutnantti, † 1752.
    - Kaarle Reinhold, everstiluutnantti, † 1809.
      - Yrjö Reinhold, luutnantti, † 1866.
        - Kustaa Robert, eversti, s. 1818.
    - Kustaa Juhana, kapteeni, † 1823.
      - Kustaa Juhana, luutnantti, † 1829.
        - *Juhana August*, maaherra, † 1873.
        - Kaarle Wilhelm, kruununvouti, † 1870.
      - Otto Mauri, luutnantti, † 1848.
        - Otto, maanviljelijä, † 1876.
        - *Kaarle Kustaa*, professori, s. 1815.
        - Juhana Mauri, konsistoorin notaari, † 1872.
    - Otto Maunu, kapteeni, † 1790.
  - Kaarle Maunu, kapteeni, † 1784.
    - Otto Reinhold, kapteeni, † 1777.
      - Otto Maunu, luutnantti, † 1858.
    - Maunu Wilhelm, eversti, † 1810.
      - Aadolf Reinhold, luutnantti, † 1867.
    - Odert Reinhold, kenraalimajuri, † 1837.
      - Kaarle Reinhold, kapteeni, † 1870.
    - Aadolf Henrik, everstiluutnantti, † 1825.

seänsä sotatantereelta. Kun oli saanut haavansa sidotuiksi, hän asettui polvillensa ja komensi siten harvenevaa joukkoansa, kunnes kuula sattui sydämmeen ja hän, verissänsä 32:sta haavasta, kaatui. Kun tappelu vihdoin herkesi oli Suomen armeijan jätteissä koko Porin rykmentistä ainoastaan yksi alaupseeri ja muutamia sotamiehiä jälillä. Kaikki upseerit olivat pitäneet sanansa ja kaatuneet kentälle. Pappi löysi everstin ruumiin tappelutantereelta ja toimitti miehen surmasta tiedon leskelle. Ruumis saatettiin sitten Hollolan kirkolle, jossa suvulla oli perhehauta. Vaimo oli syntyisin Gertrud Elisabet Pistolekors, everstin tytär Säämingin Aholahdelta; heidän avioliittonsa oli solmittu v. 1691. — Eversti O. R. von Essen'in pojanpoika oli kenraalimajuri Odert Reinhold von Essen, josta Runeberg on runoillut Vänrikki Stoolin Tarinoissa. Hän oli 1808-vuoden sodassa everstinä Hämeenlinnan rykmentissä ja kuoli Porvoossa 1837. (O. Rancken, Fänrik Ståls Hjeltar). J. R. A.

Essen, von, Juhana August, maaherra, kirjailija, syntyi Laihialla 1815 Toukokuun 11 p. Hänen vanhempansa olivat Kustaa Juhana von Essen, luutnantti Pohjanmaan rykmentissä, ja Vähänkyrön kirkkoherran tytär Johanna Magdaleena Forsman. Juhana August v. E. tuli ylioppilaaksi Helsingissä 1832, mutta oleskeli sitten moniaita vuosia Ruotsissa Stockholms Dagblad nimisen sanomalehden toimituksessa, jolloin hän lehden kaunokirjalliseen osastoon toimitti milloin käännöksiä, milloin omaperäisiä kertomuksia. Erinäisenä kirjasena hän Ruotsissa ollessaan julkaisi pari uuteloa *Ett tidens barn* ja *Mordnatten i Kauhajoki*, jotka aikanansa yleisöä paljon miellyttivät. Ruotsista palattuansa von Essen asettui maanviljelijänä Rauhalinnaan Nummen pitäjään ja julkaisi 1847 Aura-nimisessä uutelokokoelmassa draamallisen idyllinsä *Skärgårdsflickan,* jota kauan on näyttämöillä suosittu, sekä kertomuksen *Det farliga skrinet.* Yksi hänen uuteloistaan, *Goda hjertan,* luettiin vielä 1860 sanomissa Åbo Underrättelser. Myöskin päivän kysymyksiä, varsinkin talouden alalla, otti hän usein, etenkin viimeksi mainituissa sanomissa (nimimerkillä —s—n), puheeksi, osoittaen vapamielisissä kirjoituksissaan taitoa ja kokemusta. Valtiollisen vaikutuksensa aloitti von Essen n. k. Tammikuun valiokunnassa 1862, mutta vasta 1863 vuoden valtiopäivillä hän tehokkaammin astui näkyviin vapamielisen vastapuolueen taitavimpien johtajien joukossa ja oli usein osallinen tärkeimpien taloudellisten kysymysten ratkaisemisessa. Tuon hänen vaikutuksensa johdosta hallitus asetti von Essen'in erinäisiin komiteoihin, joiden lausunnot hän välistä laati. Talousseura valitsi hänet 1863 esimiehekseen kahdeksi vuodeksi ja 1866 varaesimieheksi, jona hänen tuli olla puheenjohtajana Seuran toimikunnassakin. Vihdoin aikoi hän 1867 vuoden alusta ryhtyä päätoimittajana Åbo Underrättelser sanomien toimitukseen, kun hallitus tarjosi hänelle kuvernöörin viran Kuopion läänissä. Tuohon virkaan von Essen rupesi, ehkä pahaksi onnekseen, sillä maaherrana hän ei tiettävästi toteuttanut niitä toiveita, joihin edellinen vaikutuksensa olisi oikeuttanut. Valtiopäivillä 1867 hän ei ollut läsnä ja 1872 hän tuskin nimeksikään oli keskusteluissa osallinen. Syynä siihen lienee osaksi ollut sairaus, joka häntä jo silloin rasitti. Palattuansa suvella 1873 Naantalin kylpylaitoksesta Rauhalinnaan, von Essen siellä kuoli halpaukseen Elokuun 26 p. Hänen puolisonsa oli kreivinna Adelaide Gustaava Aspasie Armfelt, jonka kanssa hän 1846 oli mennyt avioliittoon. J. R. A.

Essen, von, Kaarle Kustaa, pappi ja yliopiston-opettaja, syntyi Oravaisten ruukilla Maalisk. 20 p. 1815. Vanhempansa olivat luutnantti entisessä Pohjanmaan rykmentissä Otto Mauri von Essen ja hänen vaimonsa Briita Kristiina Thodén. Viidentoista vuotiaana (1830) tultuaan ylioppilaaksi, heräsi hänessä syvemmän uskonnollisen elämän tarve, joka tyydytystä löytämättä kirkon jähmettyneistä muodoista, saattoi hänet liittymään siihen hengelliseen liikkeesen, mikä tähän samaan aikaan Pohjanmaalla ilmaantui. Vaikka tämä liike, jos ei lukuun oteta sen lahkolaisvivahdusta, josta kuitenkin sen kannattajat itse myöhemmin vapautuivat, ei ollut minkäänlaisessa vastariidassa kirkon opinkappaleiden suhteen, herätti se kumminkin, ehkä sen kiivauden kautta, millä se puheessa ja kirjoituksissa vastustajiaan ahdisti, suurta mielipahaa itseänsä vastaan. Etenkin sai K. K. Essen, jota yhdessä Lauri Stenbäck'in kanssa mainittiin pietismin edustajaksi ylipistossa, kokea todistuksia tästä. Ei siinä kylliksi, että häneltä v. 1838 kiellettiin papiksi-vihkimys Porvoossa; valtiollistakin epäluuloa — mikä silloin vallitsevaa aavekauhua hyvin kuvaa — kannettiin häntä vastaan, ja joksikuksi aikaa hän joutui salaisen poliisin vartioimisen alaiseksi. Vuonna 1840 hän otti filosofian maisterin arvon ja matkusti sitten Turkuun, jossa hän vihdoinkin vihittiin papiksi. Vuonna 1849 hän nimitettiin kappalaiseksi Ylihärmään ja muutti sieltä 1862 samanlaiseen toimeen Ilmajoelle. Turun arkkihiippakunnan kappalaisten edustajana hän otti osaa 1863—64 valtiopäiviin, ja nimitettiin viimemainittuna vuonna jumaluusopin tohtoriksi. Vuonna 1866 hän kutsuttiin astumaan avonaiseen professorinvirkaan käytännöllisessä jumaluusopissa, ja vuotta tämän jälkeen, julkaistuaan ja puolustettuaan professorinväitöksensä *Om Bikt och Aflösning* (ripistä

ja synninpäästöstä) hän tuli sitä varsinaisesti hoitamaan. Sen arvoisena hän oli yksi Kuopion hiippakunnan edustajia 1872 vuoden valtiopäivillä kuin myöskin jumaluusopin tiedekunnan edusmiehenä Suomen ensimmäisessä yleisessä kirkolliskokouksessa Turussa 1876. Sai täysinpalvelleena eron professorinvirastaan v. 1875, mutta hoiti sitä kumminkin vielä vuoden tämän jälkeen, jonka perästä hän muutti asuntonsa Hattulaan. Vuonna 1878 hän pantiin toiselle ehdonsijalle Porvoon hiippakunnan piispanvirkaan, mutta kieltäytyi vaalista. Valtiopäivämiehenä ja jäsenenä useassa hallituksen asettamassa komiteassa (esim. ehdotuksen valmistamiseksi yleisen asevelvollisuuden toimeensaamiseksi, ehdotuksen tekemiseksi eriuskolaislakiin, yliopiston ohjesääntöjen muuttamiseksi, papiston palkkauksen järjestämiseksi y. m.) on v. Essen tehokkaasti ollut osallisena useissa viime aikain tärkeimmissä lainsäätös-hankkeissa. Paitsi joitakuita pienempiä uskonnollisia kirjoitelmia ja sanomalehtikirjoituksia sekä erästä elämäkertaa Lauri Stenbäck'istä, on v. Essen'in kirjailijatoimi parhaasta päästä liikkunut virrensepityksen alalla. Lämpimällä innolla hän oli osallinen suomalaisessa virsikirjakomiteassa ja myöhemmin ruotsalaisessa, kunnes sattunut kivulloisuus on pakottanut hänet toimensa tässä kohden keskeyttämään. K. K. v. Essen on vuodesta 1841 alkain naimisissa Katalina Sofia Arppe'n, laamanni Niilo Arppe'n tyttären ja tilanhaltija J. Fabritius'en lesken kanssa.

Estlander-suku on tarinan mukaan alkuansa Virosta kotoisin. Sieltä suvun esi-isän luullaan Kaarle X:nen aikana siirtyneen Ouluun. Suvun vanhimmista jäsenistä ei ole muistoja säilynyt, mutta Oulun kaupungin henkiluettelojen avulla voimme niitä seurata 1683 v:sta pitäin. Silloin eli Oulussa porvari Juhana Henrikinpoika Estlander, jonka vaimon nimi oli Anna Yrjöntytär. Hänellä oli kaksi poikaa: I Juhana, joka Maria vaimoneen tavataan henkiluetteloissa 1688—92 ja näkyy varahin kuolleen. Tämän poikia olivat nähtävästi: 1) Yrjö (Jaakko kauppiaan „veljen poika"), kauppias, jolla vaimonsa Liisa Tapanintytär Wäänäsen kanssa oli poika Juhana, synt. 1712, hänkin porvari Oulussa ja perheellinen, 2) Henrik, ensin kauppias, sitten tullinkaitsija Oulussa, joka avioliitossa Dorotea Bonsdorff'in kanssa tuli vielä kestävän Estlander-suvun kantaisäksi, ja 3) Juhana, joka asui veljensä Henrikin luona, kunnes tämä 1704 meni naimisiin. II Jaakko Juhananpoika Estlander, joka tavataan kauppiaana Oulussa 1692—1712; hänen ensimmäinen vaimonsa Margareeta kuoli 1701, toisen nimi oli Briita. Edellisestä avioliitosta syntyi v. 1688 poika Jaakko, jonka kavala käytös Kajaanissa 1711 sarkaa kaupittelevia Venäjän Karjalaisia kohtaan oli alkusyynä n. k. Sarkasotaan; hän kuoli kauppiaana Oulussa 1744 ja oli Kuopion kappalaisen Jaakko Estlander'in isä. Suvun myöhempi haaraantuminen nähdään seuraavasta sukutaulusta. * Nykyiset suvun jäsenet pitävät kantaisänänsä Jaakko Henrikinpoikaa, joka ensin antautui opinteille. Upsalassa luettuansa hän vihittiin maisteriksi Turussa ja kuoli vihdoin Lapväärtin kirkkoherrana 1785. Hänen poikiansa olivat Lapväärtin kirkkoherrat Rudolf Josef ja Iisak Eerik, joista jälkimäinen, naimatoinna kuollen 1820, lahjoitti enimmän omaisuutensa emäkirkkonsa köyhille kantarahastoksi. Rudolf Josef kuoli provastina 1807 ja hänen poikiansa olivat: 1) Jaakko Jonas, joka 1807 väitöskirjansa *De poësi alexandrina* johdosta nimitettiin dosentiksi Turun yliopistoon, työskenteli sitten koulu-uralla, kunnes 1824 nimitettiin Lapväärtin kirkkoherraksi, jossa virassa kuoli provastina ja teol. tohtorina 1854; hänen poikiansa ovat professorit Jakob August, aateloittu 1879, ja Carl Gustaf sekä Rudolf Josef, joka Tanskan sodassa 1863—64 sai luutnantin arvon; 2) Kustaa Eerik Aadolf, senaatin arkiston hoitaja, joka kuoli rekistraatorina 1865, ja 3) Kaarle Josef, filos. ja teol. tohtori, joka oli palvellut amanuenssina yliopiston kirjastossa 1821—29, lehtorina ja rehtorina Turun lukiossa

---

* *Juhana Henrikinpoika Estlander,* porvari Oulussa 1683.

- Juhana, porvari Oulussa 1688—92.
  - Yrjö, kauppias Oulussa 1723—30.
    - Juhana, s. 1712, porvari Oulussa.
  - Henrik, s. 1683, † 1731, tullinkaitsija Oulussa.
    - Jaakko, s. 1713, † 1785, Lapväärtin kirkkoherra.
      - Juhana Henrik, s. 1757, † 1779, maisteri.
      - Rudolf Josef, s. 1759, † 1807, Lapväärtin provasti.
        - Jaakko Jonas, s. 1785, † 1854, Lapväärtin provasti.
          - *Jakob August*, s. 1831, professori. Aateloittu 1879.
          - *Carl Gustaf*, s. 1834, professori.
          - Rudolf Josef, s. 1838, luutnantti.
        - Kustaa Eerik Aadolf, s. 1797, † 1865, rekistraatori Suomen Senaatissa.
          - Kaarle Selim Kustaa, s. 1838, protokollasihteeri.
        - Kaarle Josef, s. 1800, † 1874, Vöyrin provasti.
      - Iisak Eerik, s. 1768, † 1820, Lapväärtin kirkkoherra.
      - Jaakko Bernhard, s. 1777, † 1803, Lapväärtin kirkkoherran apulainen.
  - Juhana.
- Jaakko, kauppias Oulussa 1692—1712.
  - Jaakko, s. 1688, † 1744, kauppias Oulussa.
    - Henrik, porvari Oulussa 1741.
    - Jaakko, † 1746, Kuopion kappalainen.
      - Jaakko, s. 1736.
      - Juhana, s. 1740.

1829—39, pääsi 1839 Vöyrin kirkkoherraksi ynnä provastiksi, jona kuoli 1874. Hän julkaisi useita väitöskirjoja teologian alalla (1823—29), toimitti käännöksiä oppikirjoista heprean ja kreikan kielissä (1833—37) sekä H. Müller'in kirjasta *Andeliga vederqvickelsestunder* (1851) y. m. — Erään nuoremman Estlander suvun kantaisäksi tuli postinhoitaja Turussa Juhana Estlander, joka oli syntynyt 1807 nimellä Wirolin ja kuoli 1874. J. R. A.

Estlander, Jakob August, lääkäri, yliopiston-opettaja, provasti Jaakko Jonas Estlander'in ja Maria Elisabet Rislachius'en poika, syntyi Lapväärtissä Jouluk. 24 p. 1831, tuli 1848 ylioppilaaksi Helsingissä, 1853 filosofian kandidaatiksi ja maisteriksi, 1856 lääkeopin kandidaatiksi ja 1858 lisensiaatiksi. Vuosina 1858—59 ja myöhemmin hän on tehnyt laveita ulkomaan matkoja kirurgiaan tutustuakseen, ja pääsi 1860 kirurgisen kliniikin professoriksi. Kirurgillisten leikkausten toimittajana E. on tunnettu suuresta kätevyydestä ja on myöskin siinä suhteessa keksinyt muutamia uusia tahi parannettuja metoodeja. Suomen lääkäriseuran toimituksissa ja Ruotsissa ilmestyvässä „Nordiskt Medicinskt Arkiv“ kokoelmassa hän on julaissut useampia pienempiä tieteellisiä kirjoituksia, niinpä myös ulkomaalaisissa aikakauskirjoissakin. Lääkärinä osoittamasta taidostaan hän v. 1879 lapsineen perillisineen korotettiin aateliseen säätyyn. Hän nai 1867 senaatorintyttären Loviisa Rosiina Federley'n.

Estlander, Carl Gustaf, kaunotieteentutkija, kirjailija, edellisen veli, syntyi Lapväärtissä Tammik. 31 p. 1834, tuli ylioppilaaksi Helsingissä 1850, historiallis-filologisten tieteitten kandidaatiksi 1856 ja lisensiaatiksi 1859. V. 1860 hän nimitettiin estetiikin ja uudemman kirjallisuuden dosentiksi ja kävi 1863—65 Tanskan, Saksan, Franskan, Englannin, Italian ja Hispanian maissa tutkimassa taideteoksia ja keskiajan kaunokirjallisuutta. Suomen tiedeseuran toimituksissa hän vuosina 1863 ja 1866 oli julaissut tunnetun *Poema del Cid'in* ruotsinnettuna historiallis-kriitillisten muistutusten kanssa sekä *Pièces inédites du roman de Tristan, précédées de recherches sur son origine et son développement.* V. 1867 hän Tukholmassa painatti suurimman teoksensa: *De bildande konsternas historia från slutet af adertonde århundradet till våra dagar,* jota pidetään etevänä esityksenä viime vuosisadan taidehistoriasta, ja v. 1868 hän Helsingissä painatti väitöskirjan *Bidrag till den Provencaliska litteraturens historia,* jonka johdosta hän nimitettiin estetiikin ja uudemman kirjallisuuden professoriksi. Tämän jälkeen hän on kirjoittannt arvosteluja *Helsingfors Dagblad'iin* ja *Finsk Tidskrift'iin,* (joiden perustamiseenkin hän on ottanut osaa, edellisessä aputoimittajana 1862—63 ja jälkimäisessä päätoimittajana vuodesta 1876). Pääasiallisesti hän viime aikoina on harrastanut kotiteollisuuden ja teknillisen opetuksen edistämistä; huomattavimmat tämän harrastuksen kirjalliset hedelmät ovat kirjaset: *Om teckningskonsten och metoderna att lära den* ja *Vid konstflitens härdar i Tyskland, Österrike, Schweiz och Belgien* (Helsingissä 1875) sekä kaksi laveaa hänen kirjoittamaansa ruotsinkielistä komitean mietintöä käsityöläis- ja teollisuuskoulujen perustamisesta ynnä muusta (1876 ja 1877, jälkimäinen ainoastaan käsikirjoituksena painettu). Kotiteollisuus-yhtiön varaesimiehenä ja taideyhdistyksen puheenjohtajana (vuodesta 1878) hän myöskin taipumattomalla innolla on koettanut yhdistää taiteen ja kotiteollisuuden harjoittajia yhteiseen vaikutukseen. E. on viime aikoina kääntänyt huomiotansa valtiolliseenkin elämään; varsinkin jäsenenä parissa komiteassa hän mahdollisuuden mukaan on yrittänyt pysyttää Ruotsin kielen nykyistä asemaa Suomessa (esim. 1870 siinä komiteassa, joka oli pantu tarkastamaan mihin määrään Suomen kieli oli tieteellisen kasvatuksen välikappaleeksi kelpaava). Vaikka tämä hänen vaikutuksensa tosin suureksi osaksi kuuluu yleisön silmiltä ja julkiselta tarkastukselta suljettuun piiriin, on kuitenkin aivan varma, että se on ollut suuri ja monenpuolinen. V. 1879 hän kutsuttiin koulu-ylihallitukseen neuvottelevaksi jäseneksi. — E. meni v. 1860 naimisiin Helena Aurora Federley'n kanssa.

Etholén, Arvid Aadolf, kontra-amiraali, syntyi Tammikuun 9 p. 1799 Helsingissä, jossa isänsä raatimies Kaarle Kustaa Etholén, maanviljelijän poika Hollolan Isäntälästä, oli kauppias; äiti oli Katariina Fredriika Neukirch, kauppiaan tytär Helsingistä, Pommerista tullutta sukua. Aadolf Etholén meni v. 1817 Venäjän meri-sotaväkeen ja komennettiin kohta Novo-Arhangelsk'iin venäläis-amerikalaisen komppanian palvelukseen, jossa hän seuraavina vuosina eri laivojen päällikkönä kuleksi Kaliforniassa, Sandvich'in saarilla ja kaikissa komppanian alusmaissa. V. 1825 palasi hän Rio de Janeiro'n kautta Kronstadt'iin ja toi Turun yliopistolle lahjaksi arvokkaan kansatieteellisen kokoelman: aseita, pukuja ja taloudellisia kaluja Pohjois-Amerikan läntisiltä rantamailta sekä Aleutien ja Etelämeren saarilta. Seuraavana vuonna hän palasi Siperian ja Ohotsk'in kautta Novo-Arhangelsk'iin, jossa toista kymmentä vuotta komppanian korkeimman johtajan apulaisena käytettiin erinäisissä toimissa. Milloin retkeili hän Kaliforniassa, Canting-lahdella, Chili'n rantamailla suoloja tai muita elatustarpeita hakemassa, milloin Beringin salmella vaihtokauppaa hieromassa alkuasukasten kanssa, milloin missäkin saarilla tai rantamailla uu-

tisasutuksia perustamassa. Komppanian johtajilta, joiden täysi luottamus hänellä oli, sai hän ehtimiseen kiittäviä arvolauseita ja oli kohonnut 1:sen luokan kapteeniksi, kun hän alussa vuotta 1838 siirrettiin 20:teen meri-sotaväen osastoon. Seuraavana kesänä hän purjehti Itämerellä, mutta nimitettiin jo s. v. Marraskuun 23 p. Venäjän amerikalaisten uutisasutusten korkeimmaksi johtajaksi 2:sen luokan kapteenin arvolla. Hoidettuaan tuota virkaa viisi vuotta Kesäkuun 1:stä p:stä 1840 Heinäkuuhun 1845 palasi hän Pietariin, jossa seuraavana vuonna valittiin jäseneksi komppanian ylihallitukseen. Merisotaväestä sai hän 1847 Maaliskuun 17 p. virkaeron kontra-amiraalin arvonimellä. Ne kansatieteelliset kokoelmat, jotka hän aikanaan oli yliopistolle lahjoittanut, olivat hävinneet Turun palossa. Nyt hän toi muassaan vielä runsaamman kokoelman ja uudisti lahjansa. Vielä on yliopiston ulkomaisesta kansatieteellisestä varastosta amiraali Etholén'in lahja kieltämättä arvokkain. Kuusi vuotta palveltuansa komppanian ylihallituksessa valitsivat hänet osakkaat yksimielisesti siihen uudestaan 1852. Hän korotettiin Tammikuun 4 p. 1856 Suomen aatelissäätyyn ja kuoli Hämehkylän kartanossa Elimäellä Maaliskuun 29 p. 1876. Vaimonsa oli laamannin tytär Margareeta Hedvig Johanna Sundvall. J. R. A.

Eufrosyne (Afrosina, Afrasia) oli suomalainen tyttö alhaista sukua, joka, vaikk'ei oikeastaan Suomen historiaan kuuluva, tässä mainitaan harvinaisten elämänvaiheittensa tähden. V. 1712 paikoilla vankina Venäjälle viety, tuli hän likeiseen yhteyteen Aleksei Petrovitshin, Pietari suuren onnettoman pojan, kanssa. Aleksei, joka isänsä käskystä v. 1711 oli nainut erään saksalaisen ruhtinattaren, keisari Kaarlo VI:en kälyn, otti jo tämän vielä eläessä Eufrosynen huoneesensa. Kun hän syyspuolella 1716, puolisonsa kuoltua, Riian kautta pakeni Wien'iin, vietteli hän Eufrosynen seuraansa luuletellen häntä että isänsä käskystä lähti liittoa hieromaan Turkkia vastaan. Hoetaan että Eufrosyne, joka jo ennen oli Kreikan uskoon kääntynyt, tällä matkalla olisi Alekseihin vihitty. Toista vuotta oleskeli nyt Aleksei Eufrosynen kanssa, joka oli keralla hovipojan valhepuvussa, Ehrenberg'in linnassa Tyrolissa ja San Elmo'ssa Napoli'n vieressä lankonsa keisari Kaarlon mailla, kunnes isän ankarasta käskystä ja lemmikkinsä kehoituksista Tammikuussa 1718 palasi Venäjälle, missä kanne häntä vastaan nostettiin. Eufrosyne seurasi vartioittuna jälestä ja saapui vasta Huhtikuun keskipaikoilla Pietariin. Tutkinnossa hän tunnusti, että Aleksei kirjeissä oli keisarilta anonut apua isäänsä vastaan, joista kirjeistä E. oli saanut yhden poltettavaksi ennen lähtöä Napoli'sta; että Aleksei San Elmo'sta oli lähettänyt salaisia kirjeitä Venäjälle, ja kerta lausunut: nyt on jo kapina syttynyt Moskovan seuduilla. Näiden tunnustusten johdosta konfronteerattiin hän ja Aleksei, joka vihdoin pääasiassa myönsikin nämä seikat. Tunnettu on kuinka Aleksei tuomittiin kuolemaan, armotettiin, mutta kuoli vankeudessa Kesäk. 26 p. 1718. Hänen ystävänsä rangaistiin kovin; Eufrosyne yksin laskettiin irti, „koska vapaasti oli kaikki tunnustanut", vieläpä annettiin takaisin kalleuksia, jotka vangittaessa oli häneltä otettu. Eufrosynen loppuelämästä on kaksi eri kertomusta: toinen sanoo hänen Aleksein kuoltua menneen luostariin, jossa vietti loppupäivänsä katumuksen harjoituksilla; toinen uskottavampi lähde kertoo että hän jäi Pietariin, jossa häntä hovissa kohdeltiin suurella suosiolla, naitiin eräälle upseerille ja vielä eli kokonaista 30 vuotta. — Myöskin erästä Eufrosynen veljeä „tuota sotavankia Juhana Teodorinpoikaa" mainitaan Aleksein seurueessa Venäjällä ja Italiassa. ([Weber,] Das veränderte Russland; Nestesuranoi [Rousset]. Mémoires du règne de Pierre le grand; Ustrialof, Istorija tsarstvovanija Petra velikavo, VI:es osa).

Eurén, Eerik Kustaa, Suomen kielen tutkija, syntyi $18^{24}/_{8}18$ Porin kaupungissa. Isän nimi oli Eerik Eurén, äidin Juliana Sigström; he olivat alhaisempaa porvariväkeä. Turun kymnaasiin tultuaan täytyi Eerik K. E:n jo vuoden kuluttua erota varattomuuden tähden. Hän sai nyt kirjanpitäjän paikan Leineperin rautatehtaassa Ulvilassa. Käytännöllisten töittensä tähden ei hän kuitenkaan kokonaan jättänyt tieteellisiä opintojaan. Päivän oltuansa tehtaan palveluksessa pani hän puolet yöstä lukuihinsa. Tällä rautaisella ahkeruudella onnistui hänen v. 1841 päästä yliopistoon. Kolme vuotta sen jälkeen oli maisteritutkintokin jo suoritettu. Nyt antautui hän koulun palvelukseen. V. 1845 toimitti hän Turussa kymnaasin apulaisen virkaa, jonka sitten vuoden lopussa sai vakinaisesti omakseen. Sen ohessa oli hänellä seuraavina vuosina ajoittain myös toisia opettajanvirkoja sekä konsistoorin notaarin toimet hoidettavana. V. 1852 määrättiin hän raamatun alkukielten lehtoriksi, ja v. 1857, koska Hämeenlinnan kymnaasi perustettiin, muutettiin hän sinne historian lehtoriksi. Samassa uskottiin hänelle tuon uuden opiston ensimmäiset järjestämistoimet sekä sitten 1857—63 sen johto rehtorina.

Kymnaasin-apulaisena suomea opettaessaan, oli E. saanut kokea soveliaan kieliopin ja sanakirjan puutetta, ja senvuoksi koko innollaan ryhtynyt sen puutteen täyttämiseen. V. 1846 tuli painosta *Grunddragen till finsk formlära*, jossa hän koulunuorison hyödyksi käytti Lönnrot'in ja Castrén'in tutkinnot, mitkä olivat antaneet Suomen kieliopille uuden, luonnonmukaisen perustuksen. Tätä lyhyytensä vuoksi vaikealu-

kuista kirjasta seurasi v. 1849 lavea *Finsk språklära* sekä sitten v. 1851 *Finsk språklära i sammandrag*, alemmille kouluille aiottu lyhennys. V. 1852 täytti suomenkielistenkin koulujen tarpeen *Suomalainen kielioppi Suomalaisille*. Viimein ilmautui v. 1860 *Suomalais-Ruotsalainen sanakirja* sekin pääasiallisesti Lönnrot'in runsaitten kokoelmain ja tutkimusten nojalla. Kaikki nämät teokset ovat erinomaisessa määrässä helpottaneet ja jouduttaneet kansan kielen tuntemisen leviämistä ylhäisempiin säätyihimme, jota paitsi kieliopit ovat Suomen kielen muoto-opille antaneet lopullisen vakuuden.

Tähänpä ei kuitenkaan E:n kirjallinen työ vielä pysähtynytkään. Paitsi että hän v. 1857 sepitti *Hebrean kieliopin* koulujamme varten, on hän suomentanut, osaksi itsekin sepittänyt toista sataa kansankirjasta (esim. useampain Suomen historiassa merkillisten miesten elämäkerrat, Koulu- ja Lasten-raamatut, Höyrykoneet). Myös toimitti hän useampia sanomalehtiä, nimittäin *Talousseuran Sanomia* 1851—3, *Sanomia Turusta* v. 1854 sekä perustamaansa *Hämäläistä* 1857—71.

Kaiken sen ohessa riitti vielä E:ltä aikaa ja halua Hämeenlinnan kunnallisasioittenkin harrastamiseen. Useitten laitosten, esim. kansakouluin järjestämisessä oli hänen älynsä ja taitonsa apuna. V. 1872 piti hänen laveammassakin piirissä, kansan edusmiehenä, saada osoittaa tätä käytännöllistä kykyänsä, kun kuolema hänet äkkiä tempasi pois Helmik. 13 p. Hän oli ollut naimisissa ensin vuodesta 1852 Konstantia af Lefrén'in sitten vuodesta 1871 Katariina Boldt'in kanssa. J. K.

Europæus-suvun kantaisäksi mainitaan 17:nnellä vuosisadalla talonpoika Matti Äyräpää Muolan pitäjästä. Hänen poikansa tuli kappalaiseksi Parikkalaan ja otti nimen Äyräpäus, josta myöhemmin syntyi muoto Europæus. Viime vuosisadan keskipaikoilla tavataan kaksi veljestä: I. Juhana Jaakko, kirkkoherra Uudellakirkolla († 1758), jonka pojanpoika on D. E. D. Europæus, ja II. Mattias Reinhold, kirkkoherra Parikkalassa († 1777), jonka pojanpoika oli provasti Antti Josef Europæus.

Europæus, David Emanuel Daniel, kielentutkija, syntynyt Savitaipaleen pappilassa Jouluk. 1 p. 1820. Isä, joka ensin oli ollut kouluopettajana ja vv. 1795—1825 oli kirkkoherrana Savitaipaleella, mainitaan hyvin harjaantuneeksi sekä jumaluusopissa että uudemmissa kielissä; äiti oli provasti Europæus'en jälkimäinen puoliso Sofia Peijo talonpoikaisesta säädystä. Koska äiti ei puhunut muuta kuin suomea, tuli tämä kieli pojalle ensimmäiseksi ajatuksen muodoksi. Mutta Käkisalmen piirikoulussa, johon E. ensin pantiin, ja Wiipurin lukiossa, johon hän sitten siirtyi, kävi opetus vielä siihen aikaan saksaksi; vasta puoltatoista vuotta ennen hänen pääsöänsä Wiipurin laitoksesta, tuli ruotsi siellä opetuskieleksi, vaikka oppilaiden melkein yksinomainen puhekieli oli suomi. Alussa v. 1844 E. tuli ylioppilaaksi, ja yhtyi pian siihen työhön, joka par'aikaa oli tekeillä kansallisen kielen viljelystä varten. Keväästä 1845 kesään asti 1846 hän Lönnrot'in osoituksen mukaan teki runonkeräyksiä Suomen ja Venäjän Karjalassa sekä Aunuksen puolella, ja kesäiseen aikaan vv. 1847 ja 1848 hän samassa tarkoituksessa teki matkoja Inkerinmaalla sekä Tver'in Karjalaisten alueesen asti. Hän on tällä tavoin kerännyt tuon mainion Kullervo-runoston sekä ylipäänsä hankkinut arvollisimman osan niitä uusia runoaineita, joilla Kalevalan toinen painos sai täydellisemmän sisältönsä, jonka ohessa hän kirjasessaan *Pieni Runoseppä* (Helsingissä 1847) antoi ensimmäisen selityksen muinaisrunojemme rakennuksesta. Samaan aikaan hän otti osaa Suomettaren toimeen panemiseen vv. 1847—48 ja valmisti seuraavina vuosina ensimmäisen *Ruotsalais-Suomalaisen Sanakirjan*, jonka Suom. Kirj. Seura painatti vv. 1852—53. Mutta tästä pitäin hänen harrastuksensa yhä enemmin kiintyi kielitutkimukseen, jossa olletikin kaksi alaa ovat nielleet kaiken hänen toimensa. Jo nuoruudessaan hän oli isä vainajansa kirjastosta tutustunut Schlözer'in teokseen „Nordische Geschichte“ ja siinä mieltynyt suomalais-ugrilaisten lukusanain vertaamiseen; tätä tutkimushaaraa hän sitten on koettanut yhä laventaa muidenkin kielisukuin alalle, ja hänen yrityksensä on tarkoittanut toteen näyttää, että suomalais-ugrilaiset kielet eivät ole missään sukulaisuudessa turkkilaisten ja mongolilaisten kanssa. Toiselta puolen hän jo v. 1847 oli M. A. Castrén'in kehoituksesta ryhtynyt tutkimaan Venäjän alalla olevia suomensukuisia paikkain nimiä ja on tästä aineesta tehnyt useita julkaisemisia, niinkuin myöskin muinaistutkimuksen alalta. Useat matkustukset niinkuin matka Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa v. 1855 ja käynti Venäjän Lapissa v. 1856, liittyvät näihin tutkimuksiin, joiden hedelmät eivät kuitenkaan ole päässeet säännöllisesti kypsymään, varsinkin koska niihin tuon tuostakin on hämmentynyt muutamia hämäränpuolisia valtiollis-yhteiskunnallisia mietteitä. Mitään vakinaista asemaa ja toimeentuloa ei ole E. milloinkaan saavuttanut, mutta on sittenkin luopumatta jatkanut harrastuksiansa, oleskellen milloin Pietarissa, milloin Helsingissä. V. 1879 Venäjän maantieteellinen seura antoi E:lle mitalinsa hyödyllisestä vaikutuksesta.

Europæus, Antti Josef, historiantutkija, syntyi Kuolemajärven kappelissa Marrask. 9/11 p. 1797. Isä oli Iisak Emanuel Europæus, sittemmin kappalainen Parikkalassa, ja äiti Maria Kristiina Steen,

ıen tytär Lempäälästä. Käytyänsä
.ppeenrannassa, Wiipurissa ja Por-
ılı A. J. Europæus v. 1817 Turun
›n. Kesäkuussa 1820 hän kun-
oritti filos. kandidaatitutkinnon ja
mistaa papintutkintoa, mutta toi-
821 Venäjän kielen opettajan vir-
i seur. vuonna Venäjän ja Saksan
ran Savonlinnassa, josta v. 1825
ettajaksi Wiipurin lukioon. V. 1823
naisterinvihkiäisissä Turussa saa-
teki sieltä kolmeviikkoisen huvi-
akholmaan ja Upsalaan V. 1829
tiin papiksi ja määrättiin v. 1832
raksi Liperiin, johon muutti v.
ıli kontrahtiprovastiksi v. 1835
ukok. 24 p. 1870. Oli nainut: 1.
Vilhelmiina Bove'n Porvoon
reksby'stä († 1836), ja 2. Selma
Lampa'n Helsingistä († 1852).
sti Europæus on vuodesta 1833
ılkaissut useita pienempiä Itä-
ıistoriaa koskevia tutkimuskappa-
mınästi sanomalehdissä. Mainit-

tuna vuonna hän kuului siihen seuraan, jonka toimesta ruvettiin ulos-antamaan „Sanansaattaja Wiipurista.“ V. 1843 hän kutsuttiin jäseneksi Köpenhaminan „Pohjoismaiden Muinaiskirjoitus-seuraan“, jonka toimituksissa hän on julkaissut pari pienompää kirjoitusta. Muista hänen tutkimuksistaan mainittakoon „Muutamia arveluita Väinölästä, Pohjolasta ja muista Kalevalan lauluissa olevista nimistä“ (Mehiläinen 18(6)2) ja *Karjalan ajantiedot Täysinän rauhaan asti* (Kuopiossa 1859). — Kansalaisena ja ihmisenä provasti Europæus oli rakastettu lempeän ja isänmaallisen mielenlaatunsa tähden ja toimitti monta luottamusvirkaa. V. 1846 hän oli Suomen pankin tarkastajana, istui eri aikoina useissa kirkollisissa komiteoissa, oli v. 1862 jäsenenä Tammikuun valiokunnassa ja 1863–64 pappissäädyssä. Sen ohessa hän innolla hoiti laveaan pitäjänsä asioita ja edisti niillä paikoin viljelyksen leviämistä, sekä kannatti ylipäänsä kaikkia hyödyllisiä harrastuksia.

Y. K.

F.

s-suku lienee alkuansa kotoisin
ılta, josta uskonnollisen vainon
erinäisiä haaroja näkyy saapuneen
ıhin. Niistä yksi sukuhaara Ruot-
loittiin 1687. Suomessa on suvun
nnettu jäsen Philippus Theo-
bricius, joka eli Halikon kirkko-
.563—1600 ja jonka poika taisi
n pormestari ja hovioikeudenneu-
sto Filpunpoika Fabricius,
ıdan perillisistänsä ei ole tietoa,
ıttavaakin on että ne monet sen-
apit, jotka työskentelivät Turun
nassa 1600-luvulla, olivat samaa
ımınuotoa Fabricius säilyttää
s ison vihan ajoista polveutuva
. Sääksmäellä. Tätä nykyä kes-
pritius-suvun juuret piilevät kui-
ımältään Itä-Suomessa, jonka pa-

pistossa suvun vanhimmat jäsenet ilmaantuvat 1600-luvun keskivaiheilla. Niistä Kuopion kirkkoherra 1649—66 Pietari Fabritius lukkarinsa Martti Lyytikäisen kanssa saavutti mainetta „ristinkantojen“ hävittämisellä ja hänen aikaisensa oli Savitaipaleen ensimmäinen kirkkoherra 1639—63 Lauri Pietarinpoika Fabricius, tunnettu nimellä Kiiski Lauri, josta suurin tietty sukuhaara on polveutunut. Hänellä näet oli kaksi poikaa: I Pietari, joka hänkin kuoli Savitaipaleen kirkkoherrana 1668 ja oli Koiviston kirkkoherran 1697—1700 Pietari Fabritius'en isä. Tällä oli toisessa naimisessaan puolisona ratsumestarin tytär Katariina Elisabet Liljenskiöld ja tuosta aviolıitosta syntyi luutnantti Eerik Fabritius, josta suku on taulun mukaan haaraantunut. * II Juhana,

Eerik Fabritius, luutnantti, † 1760.
„Kiiski-Laurin“ pojanpojan poika.

n, Juvan en, s. 1737, …06. | Pietari Reinhold, laamanni s. 1739, † 1819. | Eerik Kustaa, hovioikeuden sihteeri, s. 1742, † 1808. | Henrik Juhana, s. 1747. | Ernst Wilhelm, kapteeni, s. 1752, † 1825.

elm, …aja …782. | Abraham, toimintosihteeri, kun. kansliassa, s. 1780, † 1878. | Eerik Wilhelm, tuomari, s. 1774, † 1838. | Kaarle Kustaa, sihteeri, s. 1780, † 1845. | Juhana Wilhelm, maanviljelijä, s. 1792, † 1861. | Adolf Fredrik, postinhoitaja Joroisissa, s. 1793, † 1851. | Eerik Reinhold, vanrikki, s. 1796, † 1855.

…lhelm, …rassa, | Edvard, apteekari Raahessa, s. 1820, † 1877. | Wilhelm, komissioni-maanmittari Kuopiossa, s. 1812. | Kustaa Wilhelm, tuomari, s. 1825.

Säämingin kappalainen 1652—63, jonka perillisistä ei ole tietoa. Mahdollisesti polveutuvat hänestä ne sukuhaarat, joiden tätä nykyä tunnettuina kantaisinä ovat Kaavin kappalainen 1713—30 Klemo Fabritius, Tohmajärven kirkkoherra 1758—66 Juhana Fabritius ja Pieksämäen kappalainen 1739—69 Klemo Fabritius. Paitsi näitä on Itä-Suomessa vielä eräs sukuhaara, joka polveutui kahdesta lukkarista Rääkkylässä, isästä ja pojasta; nuoremman perillinen oli Wiipurin lukion lehtori Juhana Gabriel Fabritius, jonka poikia ovat viulunsoittajana tunnettu maanviljelijä Ernst F., pikakirjoittaja luutnantti August Juhana F. ja tähtitieteen professori Kiovassa Wilhelm Fabritius.

J. R. A.

Faggot, Jaakko, maanmittausten ylitirehtööri, syntyi Maalisk. 13 p. 1699 Vendel'in pitäjässä Uplannissa. Vanhemmat olivat nimismies Jaakko Faggot ja hänen vaimonsa Helena Wendler. Harjoitettuaan opintoja Upsalan yliopistossa, meni F. valtion palvelukseen, nimitettiin 1726 insinööriksi maanmittaus-konttoriin ja 1747 saman virkakunnan päälliköksi eli ylitirehtööriksi. Tässäpä toimessa hän etenkin Suomen suhteen on toimittanut niin paljon ansiollista, että se hänelle aina oikeuttaa muistettavan aseman maamme historiassa. Tuon onnettoman sodan jälkeen, joka päättyi Turun rauhantekoon, asetti Ruotsin hallitus erityisen suomalaisen talouskommissionin, jonka tehtävänä oli hankkia tarkkoja tietoja Suomenmaan seikoista sekä tehdä esitys maan nostamiseksi siitä rappiotilasta, mihin oli joutunut. Faggot tuli jäseneksi, ja voipi sanoa hallitsevaksi hengeksi tähän kommissioniin. Ensi työ, johon hän kehoitti, oli, että maasta tehtäisiin tarkkoja mittauksia ja kertomuksia, sillä, lausui hän, „kansa on taloudessaan ja toimeentulossaan siinä määrässä onnellinen tai kurja, kuin se tuntee asuinalojansa taikka on niitä tuntematta.“ Faggot'in esityksestä laittoikin hallitus 1748 keväällä 20 kommissioni-maamittaria Suomeen, jotka maantieteellisesti mittasivat maan ja joilla jo 1760 oli valmiita karttoja ynnä taloudellisia kertomuksia 64 seurakunnasta. Varojen puutteesta taukosi tämä työ kumminkin pian. Maamittarit tarvittiin nimittäin jakotoimituksiin, jotka senjälkeen enimmäkseen vaativat Faggot'inkin huomion puoleensa. Tässäpä toimessa, *isojaon alkajana* Suomessa (1754), onkin Faggot pysyväisesti liittänyt nimensä maamme viljelyshistoriaan. Hänen kunniakseen tulee, että hän sen kautta ei ainoastaan lujittanut ja vakaannuttanut maanomistus-oikeutta sekä niinmuodoin siihen saakka arvaamattomassa määrässä edistänyt uutisviljelystä, vaan myöskin että hän, yhtä vähän ylhäisten kuin alhaistenkin ahdistelemisista lannistuneena, pontevasti on ajanut asian perille. Usean taloustiedettä ja Ruotsin maanmittausta koskevan kirjoituksen kautta on hän niin ikään tehnyt itsensä tunnetuksi. Faggot kuoli Helmik. 28 p. 1777. Hän oli nainut Eleonoora Ehrenström'in.

K. F. I.

Fahlander, Kustaa, aateloittu **Edelstam**, soturi, oli synnyltään Ruotsalainen; isä, Pietari Fahlander (nainut Anna Kristiina Engström'in), isänisä Lauri F. ja isänisänisä Olavi F. olivat kaikki ruukinomistajia Ruotsissa, viimeksi mainittu asuva Falun'in tienoilla, josta suvun nimikin lienee otettu; (vertaile Falander-sukua, jonka kanssa tämä haara ei kuitenkaan ole tiettävässä yhteydessä). Kustaa F. syntyi Björknäs'in lasiruukissa Vermdö'ssä Maalisk. 21 p. 1764, tuli 1782 kersantiksi Turun jalkaväkeen, nimitettiin 1788 sodan kestäessä Kuopion keveän jalkaväen luutnantiksi ja palveli jonkun aikaa Kajaanin läänin rajapuolella. V. 1789 hän väliaikaisesti, v. 1791 vakinaisesti määrättiin kapteeniksi Karjalan jääkärijoukkoon, ja muuton kautta hän 1793 tuli Pohjanmaan jalkaväen rykmentin kapteeniksi. Nimitettynä 1795 majuriksi ja 1796 Kajaanin pataljonan päälliköksi sekä everstiluutnantiksi, hän 1804 ja 1805 vähän aikaa hoiti Oulun maaherran virkaa. Sodan sytyttyä 1808 F. joukkoineen määrättiin Sandels'in prikaatiin kuulumaan. Pulkkilassa hän Toukok. 2 p. suurella urhoudella ja taidolla teki rynnäkön Venäläisiä vastaan, ja tämän voittoisan tappelun johdosta hän nimitettiin everstiksi. Koivistolla, Kivisalmella ja monessa muussakin tilassa hän osoitti johtajakuntoansa ja uljuuttansa, ja Koljonvirran verisessä taistelussa Lokak. 27 p. 1808 hän Sandels'in lähimpänä miehenä johti tuon runojenkin ylistämän väkirynnäkön, joka päättyi täydellisellä voitolla. Peräytyen prikaatin kanssa hän Ruotsin puolella oli sen ylipäällikkönäkin Sandels'in poislähdettyä ja aateloittiin 1809, ottaen tämän johdosta nimekseen Edelstam. (Ruotsin ritarihuoneessa n:o 2,195). V. 1811 hän nimitettiin Länsipohjan läänin maaherraksi, vaan vaikka hän tämmöisenä oli läänin asukkaitten mieleen, hän itse ei siinä toimessa oikein viihtynyt, eikä Ruotsin hallitus, kumma kyllä, tunnustanut F:n monesti osoittamaa soturikuntoa käyttämällä häntä 1813 ja 1814 sotatanterella. Saadakseen korvatuksi maaherrapaikastaan edelläkävijälle maksettua akkordi-summaa hän 1817 erosi virastaan, ja asui sitten tilanhaltijana Länsipohjan Burträsk'in pitäjässä kuolemaansa saakka Elok. 14 p. 1825. V. 1793 hän oli nainut Karoliina Agaata Holmström'in. Leski ja lapset jäivät Ruotsiin asumaan.

E. G. P.

Falander-suvun kantaisä Eerik Matinpoika oli syntynyt 1608 Falun'issa, jossa isä oli vuorimies ja josta hän sepitti ni-

a joutui kerran poikana vuori-
vierimyksen alle ja makasi
viikkoja pääsemättömissä, naut-
əksi mitä kivien välistä voitiin
staa. Tuo onnettomuus häntä
utti että lähti pois kotoa ja
esteros'in kouluun, siitä 1628
331 Turun lukioon. Hän vihit-
1632 ja kuoli vihdoin Kokko-
errana 1672 saarnatessansa jou-
Vaimonsa Magdaleena Her-
nssa oli hänellä neljä poikaa.
ka kuoli hänkin Kokkolan pro-
3. Tämän perillisiä olivat 1)
okkolan kappalainen, jonka sa-
poika kuoli kauppiaana Kok-
6, pojanpojat Juhana Hen-
ero samoin kauppiaina, edel-
a, toinen Kokkolassa; sekä 2)
nan Joensuun pormestari, joka
kuoli pakomatkalla Luulajassa
erik, professori ja vara-maa-
erstedt suvun kantaisä, joka
III Jaakko, Kokkolan kirkko-
Luulajasta pakoretkeltä pa-
oli 1720. Hänen poikiansa oli
ünprovasti Eerik, Limingan
ja papiston edusmies valtio-
6, 1738 ja 1741, jonka poika
uoli Hailuodon kirkkoherrana
Jaakko, kauppias ja raati-
olassa, joka oli syntynyt 1699
oulun käynyt, kun pakoretki
net Upsalaan lähtemästä; isänsä
n hylkäsi opintien ja rupesi
kauppiaaksi, oli siellä raati-
22—45 ja v:sta 1750 pitäin posti-
kunnes kuoli 1768. Hän on
ta harrastukeistansa jättänyt
llisen muiston *kertomuksessaan*
kärsimyksistä ison vihan ai-
on painettu Turun Sanomissa
l. Käsikirjoitus, josta Turussa
n kaksi kappalta, kertoi Poh-
iheet aina 1741—3 vuosien so-
mutta taisi hävitä Turun pa-
imies Jaakko Falander'in poikia
euvos Abraham Falander,
asastjerna suvun kantaisäksi
5. IV Abraham, joka kuoli
irkkoherrana 1709; hänen sa-
manniminen poikansa kuoli lukkaripappina Kemiössä. (Sukutaulu Muinaismuisto-Yhdistyksellä). * J. R. A.

Falander, Eerik ks. **Tigerstedt.**

Falander, Abraham ks. **Wasastjerna.**

Falck, Antti Henrik, valtiomies, syntyi Kumpurannan kylässä Kerimäen pitäjässä Marrask. 15 p. 1772. Vanhemmat olivat kruununvouti Wiipurin kuvernementissa, Iisak Falck ja tämän vaimo Helena Ohlsson. F. kirjoitettiin 1785 ylioppilaaksi Turun akatemiaan ja rupesi, opintonsa lopetettuaan, lakitieteelliselle virkamiesuralle, jolla vähitellen kohosi korkeille virka-asteille. Hän kutsuttiin 1816 Keis. Senaatin oikeusosaston jäseneksi ja siirrettiin 1820 talousosastoon, jolloin nimitettiin valtiovarain toimikunnan päälliköksi. Säilyttäen viimeksi mainitun viran, pääsi hän talousosaston vara-puheenjohtajaksi 1828. Samana vuonna salaneuvokseksi korotettuna, F. aateloittiin 1830 ja sisäänotettiin Suomen ritarihuoneeseen n:o 192:n alle. V. 1822 F. oli päässyt Turun ja Porin läänin laamanniksi, jota virkaa hän Senaatistakin erottuaan sai pitää; jo v. 1833 hän nim. omasta anomuksestaan sai eron kaikista Senaatin-viroistansa.

F. oli epäilemättä aikoinaan korkeimman hallituskuntamme tärkeimpänä ja mahtavimpana jäsenenä. Se erinomainen suosio, jota hän nautti Suomen silloiselta kenraalikuvernööriltä, kreivi Zakrewski'lta, teki hänen melkein „kaikkivaltiaaksi“ maamme hallinto-oloissa tähän aikaan, jolloin virkavaltaisuus Suomessa seisoi suurimmassa kukoistuksessaan. Moni tärkeä toimi on ollut hänelle uskottu. Niin hän esim. kuului siihen komiteaan, joka teki ehdotuksen 1826 vuoden tunnettuun asetukseen Wiipurin läänissä olevien lahjoitusmaiden seikoista. Että tuo surkuteltava asetus, joka talonpojilta riisti heidän omistus- ja asujain-oikeutensa, suureksi osaksi oli mainitun komitean syy, on epäilemätöntä; kuinka suuri osa siitä tulee F:lle, emme kuitenkaan tarkoin tiedä. Turun tulipalon jälkeen F. oli jäsenenä eräässä komiteassa, joka toimitti yliopiston muuttamisen Helsinkiin. Koska koleratauti v. 1831 raivosi Suomessa, F. käskettiin „yksinään, samalla

Eerik Matinpoika Falander,
Kokkolan kirkkoherra, † 1672.

an provasti, | 3. — *Eerik*, professori, Tigerstedt suvun kantaisä, † 1807. — Jaakko, Kokkolan kirkkoherra, † 1720. — Abraham, Kalajoen kirkkoherra, † 1709.

ko- — Iisak, Uusikaarlepyyn pormestari, † 1715. — Eerik, Limingan provasti, † 1747. — Jaakko, raatimies Kokkolassa, † 1768. — Abraham, lukkaripappi Kemiössä, †.

pias Kokkolassa, 1780. — Jaakko, Hailuodon kirkkoherra, † 1779. — *Abraham*, kauppaneuvos Vaasassa, Wasastjerna suvun kantaisä, † 1815.

rik, ...ssa. — Antero, kauppias Kokkolassa, † 1807.

vallalla kuin muuten Senaatilla kokonaisuudessaan on", ainoastaan kenraalikuvernöörin katsannon alaisena, ryhtymään toimiin ruttoa vastaan. Mitä erittäin valtiovarain hoitoon tulee, mainittakoon että v. 1822 perustettiin 150,000 pankkoruplan suuruinen maanviljelys- ja teollisuus-rahasto, josta edullisia lainoja annettiin näiden elinkeinojen harjoittajille. F:n aikana Suomi teki ensimmäiset valtiovelkansa, nimittäin Turun tulipalon johdosta 500,000, Bomarsund'in linnoituksiin 2 miljonaa, sekä Helsingin Nikolainkirkon rakentamiseen 600,000 pankkoruplaa. Ylipäänsä ei saattane F:n valtiovarain hallintoa liioin kehua, sillä tullilaitoksen tulot jäivät, sopimattomien tullitaksojen vuoksi, vähäpätöisiksi, ja rahaseikat olivat yhä samassa sekavassa tilassa kuin ennenkin. F:n virasta erotessa valtiovara-asemamme oli jotensakin huono, sillä 1833 vuoden lopussa valtiovaraston todellinen säästö rahaa ja jyviä nousi 416,000 hopearuplaan — vähin määrä mikä 1820 vuoden jälkeen tileissä mainitaan. Tämä seikka — joskin Suomen kaartin osaanotto Puolan sotaan ja katovuodet 1830 luvun alussa lukuun otetaan — lienee ainakin osaksi hänen syynänsä pidettävä. Niin esim. F., tehdäksensä Zakrewski'lle mieliksi, oli suostunut siihen, että Suomen kruunu pitäisi täällä olevalle venäläiselle sotaväelle saatavana muonavaroja määrättyä maksoa vastaan. Tämä sopimus tuotti valtiovarastollemme melkoisen tappion. Se oli vasta L. G. von Haartman (ks. häntä), joka valtiovarain hoitajaksi päästyään asetti ne paremmalle kannalle. Tämän kanssa F. hallintoaikanaan oli alinomaisessa riidassa; juuri F:n kautta Haartman vasten tahtoansa siirrettiin Pietarista, jossa oli valtiosihteerin apulaisena ollut, vara-maaherraksi Turkuun. Zakrewski'n erottua virastaan 1831, F. ei liene seuraavan kenraalikuvernöörin, ruhtinas Menschikow'in, luona saavuttanut yhtä suurta luottamusta kuin edelläkävijältä, ja hän erosikin vähän aikaa sen jälkeen Senaatista, vetäytyäkseen omistamaansa Kauttuan ruukin-kartanoon Euran pitäjässä. Vaan ei häneltä senkään ajan jälkeen kokonaan puuttunut vaikutusvoimaa; sillä erotessaan myöskin laamannivirastaan v. 1843, F. sai aikaan että sama virka annettiin hänen pojallensa, silloiselle protokollasihteerille Paul Eemil Falck'ille (synt. 1805, kuollut 1864). F. kuoli Kauttualla 30 p. Marraskuuta 1851.

Hän oli kahdesti naimisissa: 1) Agaata Eleonoora Timm'in ja 2) Johanna Karoliina Timm'in kanssa, jotka molemmat olivat Kauttuan ruukin omistajan Juhana Parmen Timm'in ja hänen vaimonsa Kristiina Elisabet Charlotta de la Myle'n tyttäriä. Paitsi yllä mainittua poikaa oli F:lla muitakin lapsia, joista mainittakoon Viktor Napoleon Falck, synt. Lokak. 5 p. 1803, protokollasihteeri Keis. Senaatin kirkollisasiain toimikunnassa, kuollut naimatonna Jouluk. 29 p. 1851. Tämä, jolla oli taipumus luonnontieteisiin, on Suomen tiedeseuran Acta'issa julaissut muutamia eläintieteellisiä kirjoituksia, ja piti Helsingissä v. 1850 kaksi julkista esitelmää eläintieteeseen kuuluvista aineista. (Spåre, Biogr. Ant.; Rehbinder, Berättelse om Finlands förvaltning, y. m. — Litterära Soiréer i H:fors 1850). Th. R.

Falkman, Severin Gabriel, maalari, syntyi Tukholmassa Huhtikuun 25 p. 1831. Isänsä oli hovi-tisleerari Hannu Juhana Falkman ja äitinsä Sofia Holmberg, korumaalarin A. P. Holmberg'in tytär. Perhekunta muutti 1840 luvun alkupuolella Helsinkiin, jossa F., käytyänsä yksityislyseota, tuli ylioppilaaksi 1850. Saatuaan jo lapsuudessaan Tukholmassa opetusta piirustustaiteen alkeissa etevältä vaskipiirtäjältä, prof. Forssell'ilta, F. 1850 luvun keskipaikoilla kääntyi taiteilijauralle. Hän teki sen vuoksi 1857 matkustuksen Pariisiin, missä monta vuotta opiskeli mainion Couture'n luona, jonka oppilaana F. ylipäänsä on pidettävänä, vaikka tosin myöhemmin, Italiassa ollessaan, osaksi luopui opettajansa maalaustavasta. Oltuansa noin vuoden aikaa kotona 1863, hän taas läksi Pariisiin ja sieltä Italiaan jatkaaksensa opiskelmiaan, varsinkin Romassa. F. palasi München'in kautta Suomeen 1870, jossa siitä ajasta alkaen on elänyt. Teoksissaan, joita monta on ollut taidenäyttelöissämme näkyvinä, F. enimmiten on harjoittanut kuva- ja laatumaalausta; useinkin hän on motiivejaan ottanut Italian elämästä. Myöskin on hän pari alttaritaulua maalannut (Sotkamoon ja Huittisiin). Yleisessä näyttelössä Helsingissä 1876 F. sai palkintomitalin.

Se taipumus kaunotaiteeseen, joka tässä perhekunnassa kentiesi on äidin puolelta perittynä ominaisuutena, on ilmestynyt myöskin edellä mainitun sisaressa, Hanna Sofia Falkman'issa (synt. Tukholmassa 28 p. Kesäkuuta 1823). Hyvällä lauluäänellä varustettuna ja saatuansa opetusta hovilaulajan Iisak Berg'in ja soittoniekan Isidor Dannström'in luona, hän Helsingissä 1840 ja 1850 luvuilla usein astui esiin solo-laulajattarena konserteissa ja maisterinvihkiäisissä, jota paitsi hän, kapteeni Wickström'in johdolla annetuissa seuranäytelmissä, lauloi Rosinan osaa „Sevillan Parranajajassa" ja Adinan „Lemmen-juomassa". Kun ensimmäinen kotimainen operamme „Kaarle kuninkaan metsästys" yleisön suureksi ihastukseksi näytettiin Helsingissä 1852, Hanna F. siinä lauloi Leonoran osaa. — Vuodesta 1855 hän on naitu hovineuvokselle Wilhelm Brummer'ille.

Faltin, Richard Friedrich, soittoniekka, syntyi Danzig'issa Tammik. 5 p. 1835.

pias Hans Eduard Faltin, oli
tvanmaasta tullutta sukua, äidin
Rose Friederike Hollatz.
oli suuri musiikin harrastaja, pani
nsa säännöllisesti toimeen laulu-
a, ja hänen pojassaan heräsi nii-
ellessa ensimmäinen halu soitto-
F. pantiin Danzig'in kymnaa-
oitti melkein samaan aikaan mu-
ximista, ensiksi erään opettajatta-
a Marian kirkon urkunistin F. W.
a luona, jonka johdon alaisena
rasti harjoitti piano-, urku-, huilu-
soitantoa. Ensimmäisen ripille-
(1850) jälkeen F. päätti kokonaan
taiteesen ja pääsi 1851 Dessau'n
kunnan johtajan, siihen aikaan
pidetyn säveltniekan Fr. Schnei-
pilaaksi. Hän nautti sitten 1854
usta Leipzig'in konservatoorissa,
n sen ohessa yleistieteellisiä opis-
Ruvettuansa jo aikaisin sävelnie-
Leipzig'issäkin, johon jäi asu-
ään asti 1856, sepitti ison joukon
erihaaroihin kuuluvia sävelteok-
saavuttivat asiantuntijain kiitos-
ninkin ansainnevat mainitsemista
t kirkkomuusikin alaan kuuluvat
t. Soittajana F. erittäinkin suu-
estykselllä on harjoittanut urkujen-

puoltolauseilla varustettuna F.
attiin soitannon opettajaksi Kaar-
'in perustamaan saksankieliseen
seen Wiipurissa, jota virkaa vas-
maan „yhdeksi vuodeksi", niin-
kirjoissa sanottiin, hän ei aavista-
en kautta iäksi kiintyvänsä Suo-
än on sen perästä jättänyt Suo-
astaan lyhyiksi ajoiksi, esim. kun
g'issä talvena 1861—62. Wiipu-
tasi F:n kova onnettomuus, tuli-
1857 hävittäessä kaiken hänen
mea, muun muassa kaikki hänen
sonsa ynnä opintovihkonsa. Kou-
n ohessa F. Wiipurissa ahkerasti
, yksityisopettajana, myötävaikut-
ä johtajana soittajaisissa, orkes-
yksen ja lauluyhdistyksen pe-
sekä orkesterin uudestaan kun-
jana. Keväällä 1869 F. sai kut-
Helsinkiin ruots. teaterin soitto-
ynnä simfonia-konserttein johta-
ttiin 1870 Nikolainkirkon urkunis-
imitettiin 1871 yliopiston soitan-
jaksi. Viimemainittuna vuonna
amien muiden muusikin harras-
kanssa perusti „Helsingin laulu-
an", joka vuosittain pidetyissä
konserteissa on yleisön nautitta-
nut suurimpia, ennen täällä an-
a musiikitaiteen tuotteita. —
1870 alkaen F. on ollut avulli-
nalaisissa opera-yrityksissä, joh-
lla innolla ja taitavuudella ope-

ran orkesteria. — Hän on ulosantanut *koraalikirjan evankelisille seurakunnille Suomessa,* sovittanut suuren joukon suomalaisia kansanlauluja mieskuorille (ks. Hahl'in ylioppilaslauluja), sekaääniselle kuorille (ks. Hahl'in „Sävelistöä"), yhdelle äänelle pianon kanssa (ks. „det sjungande Finland"). Alkuperäisiä lauluja pianon kanssa löytyy „det sjungande Finland" nimisessä kokoelmassa y. m:llä. — F. nai v. 1863 Olga Holstius'en, Wiipurin kaupungin lääkärin Niilo Reinhold Holstius'en tyttären.

Fattenborg, Hannu Henrik, yliopiston opettaja ja kielentutkija, syntyi Pohjan pitäjässä Uudellamaalla Lokak. 8 p. 1769. Vanhemmat: maamittari Hannu Fattenborg ja Anna Maria von Glan. H. H. Fattenborg tuli ylioppilaaksi Turussa 1787, filosofian tohtoriksi 1795, ja itämaiden kielten dosentiksi 1796, historian ja siveysopin apulaisopettajaksi 1804 ja jumaluusopin apulaisopettajaksi 1808. V. 1812 hän nimitettiin itämaiden kielten professoriksi. V. 1817 hän pantiin jäseneksi katkismuskomiteaan, ja akatemian sääntöjen tarkastamista varten asetettuihin tutkijakuntiin vv 1822 ja 1827. V. 1821—22 hän oli yliopiston rehtorina, ja 1827 vuoden seppeloitsemisessä promotorina; 1830 hän tuli kunniatohtoriksi jumaluusopin tiedekunnassa. F:n akatemiallisista väitöskirjoista mainittakoon *Dissertatio Academica Threnos Jeremiæ latine versos notisque explicatos sistens, I—X,* (Turussa 1815—23) ja *Obadiæ Vaticinium, Suethice versum notisque explicatum, I—IV,* (Turussa 1819). V. 1842 hän Turussa julkaisi *Grekiskt Handlexikon öfver Nya Testamentets skrifter, för skolor och gymnasier,* joka aikoinaan oli etevä ja hyödyllinen teos. F. sai eron 1831 ja kuoli Nummen pitäjässä Toukok. 10 p. 1849. Hän oli naimisissa Vendla Johanna Nylander'in kanssa. (Renvall, Biogr. Ant.) E. G. P.

Favorinus, Gregorius, Mattiaksenpoika, raamatun suomentaja, oli talonpojan poika Tyrvännöltä Suotalan Siukolasta, josta aikoja myöten on lähtenyt kahdeksan nuorukaista opin tielle. Kaikki myöhemmätkin ovat ottaneet saman nimen, joka on jonkunlainen latinoitus kylän nimestä. Gregorius Favorinus tuli v. 1625 rykmentin (luultavasti Hämeen jalkaväen) papiksi, jonka ohessa sai hoitonsa alle kirkkoherran viran Hattulassa. V. 1633 hän määrättiin Piikkiön kirkkoherraksi. Muutamia vuosia myöhemmin kutsuttiin hän jäseneksi siihen komiteaan, joka vv. 1638—42 suomeksi käänsi koko raamatun. Tästä työstä palkinnoksi sai F. provastin arvon. V. 1651 muutti hän kirkkoherraksi Hattulaan, jossa kuoli v. 1660. J. K.

Fellman-suku on Pohjanmaan vanhimpia pappissukuja. Sen jäsenistä ovat muutamat erittäinkin muistettavat vaikutukses-

taan Lappalaisten sivistyttämisessä ja saattamisessa kristinuskoon. Tällä vuosisadalla on suku myöskin kauppasäädyssä voittanut mainetta. — Suvun kantaisä oli Jaakko Olavinpoika nimeltä, mutta hänen kotoperästänsä ei ole sen enempää tietoa. Hän oli Isossakyrössä kappalaisena, kun v. 1581 nimitettiin Iin kirkkoherraksi. Siellä häntä syksyllä s. v., kun Venäläiset polttivat pitäjätä, kova onni kohtasi. Viholliset kuljettivat häntä vaimoneen vankina muassaan 14 penikulmaa Pudasjärvelle. Hänen täytyi siellä rahalla lunastaa oma henkensä, vaimonsa, vieläpä syntymätöin lapsensakin ja irti päästessä vannoa vala ett'ei ilmoittaisi vihollisten lukua. Kun hän siten oli menettänyt kaiken omaisuutensa, myönsi hänelle kuningas seuraavana vuonna kruunun kymmenyksistä neljä puntaa jyviä. Vielä toinenkin onnettomuus oli häntä Iissä kohdannut, kun kerran joutui Kintaskoskessa jään alle. Siellä hän oli säilynyt 9 vuorokautta, kunnes vielä hengissä saatiin päivän näkyviin. V. 1593 hän nimellänsä hyväksyi Upsalan kokouksen päätöksen ja kuoli vihdoin 1615 vuoden paikoilla. Hänen poikansa Mansvetus peri isänsä viran ja kuoli Sotkamon kirkkoherrana 1650. Tällä oli poika nimeltä Esaias, Lappalaisten kastaja, joka kuoli kappalaisena Kemijärvellä 1697. Hänen poikansa Esaias Fellman, nuorempi, peri isänsä viran ja kuoli hänkin Kemijärvellä 1736. Tämän poikia olivat: 1) Esaias, joka oltuansa m. m. legationisaarnaajana Konstantinopolissa ja Vaasan koulun rehtorina vihdoin kuoli Limingan provastina 1756, 2) Juhana, kauppias Oulussa, 3) Kristian, joka oli kolleega Vaasan koulussa ja kuoli 1763, sekä 4) Niilo, josta nyt kestävä suku on levinnyt, kuten taulusta nähdään. * Niilo Fellman'illa, joka kauan Lapissa palveltuaan, vihdoin kuoli lääninprovastina Limingassa 1799, oli viisi poikaa: I Esaias, joka kuoli Rovaniemen provastina 1819. Tämän poikia olivat 1) Niilo, Limingan kappalainen, jonka samanniminen poika, Haapajärven varakappalainen, kuoli 1864, toinen Esaias laivurina Oulussa 1853; 2) Esaias, kauppias Oulussa, kuten sitten hänen poikansakin Jaakko, Iisak ja Niilo; 3) Juhana Abraham, uuttera kauppamies, joka kuoli kunnallisneuvoksena Oulussa 1863 ja jätti jälkeensä suuren omaisuuden; 4) Iisak, joka oltuaan laivurina ja kauppiaana Oulussa kuoli 1863, sekä 5) Jaakko, tutkija ja kirjailija, joka kuoli provastina Lappajärvellä 1875. Hänen pojistansa Niilo Iisak, syntynyt 1841, tuli ylioppilaaksi 1859, suoritti fys. matem. kandidaatitutkinnon 1862 ja vihittiin maisteriksi 1864; oli Fauna et Flora Fennica seuran sihteerinä 1864—66, mutta siirtyi sitten lakitieteen uralle, suoritti molempain oikeutten kandidaatitutkinnon 1871 ja nimitettiin Vaasan hovioikeudessa kanslistiksi 1873. Vv. 1861 ja 1863 N. I. Fellman matkusti kasvitieteellisiä keräyksiä varten Venäjän Lapissa ja on kasvitieteen alalla julkaissut: *Plantæ vasculares in Lapponia orientali sponte nascentes* (1864 ja 1869); *Plantæ arcticæ exsiccatæ in Lapponia orientali collectæ, Fasc.* I—IV (1864) ja *Lettre à M. W. Nylander* (Bull. de la Soc. bot. de France 1864); hänen kokoilemiansa ovat sitä paitsi aineet W. Nylander'in toimittamissa: *Lichenes Lapponiæ orientalis* ja *Lichenes arctici collecti æstate 1863 in Lapponia orientali.* Lakimiehenä on hän ollut sihteerinä kihlakunnan-oikeuksien järjestämistä varten asetetussa komiteassa, jota varten hän 1874 suoritti tutkimuksia Tukholman arkistoissa, sekä jonkun aikaa valtiopäivillä 1877 yhdistetyssä laki- ja talousvaliokunnassa, ja lakitieteellisiä tutkimuksia varten 1877 ja 1879 matkustellut Ruotsissa, Tanskassa ja Saksassa; kirjoituksistansa tämän tieteen alalla ovat mainittavat *Några ord om tingsgästningen* (1874) ja *Om kronohemman* (1876), molemmat lakitieteellisen yhdistyksen aikakauskirjassa. II Niilo, Oulun kappalainen, kuollut 1799. III Iisak, joka kuoli kauppiaana Oulussa 1822. IV Jaakko, kauppias ja raatimies

---

* *Niilo Fellman,* Limingan provasti, s. 1718, † 1799.

- Esaias, Rovaniemen provasti, † 1819.
  - Niilo, Limingan kappal. † 1832.
    - Niilo, Haapajärven varakappal. † 1861.
    - Esaias, s. 1812, kauppias Oulussa.
  - Esaias, kauppias Oulussa.
    - Jaakko, s. 1815, Iisak, s. 1818, Niilo, s. 1819, kauppiaita Oulussa.
      - Juhana, Abraham, kauppiaita Oulussa.
  - Susanna, M. A. Castrén'in äiti.
  - Juhana Abraham, kunnallisneuvos, † 1863.
  - Iisak, kauppias Oulussa, † 1863.
    - Iisak Wilhelm. kauppias Oulussa, s. 1828.
  - *Jaakko,* Lappajärven provasti, † 1875.
    - Kaarle Jaakko, lasitehtaan omistaja Iissä, s. 1836.
    - Abraham August, taapi-kapteeni, s. 1839.
    - Niilo Iisak, mol. oikeutten kandidaati, s. 1841.
    - Kustaa Esaias, protokollasihteeri, s. 1843.
    - Juhana, lääninkontoristi, s. 1847.
- Niilo, Oulun kappalainen, † 1799.
- Iisak, maanomistaja Ulvilassa, † 1822.
- Jaakko, kauppias Raahessa, † 1806.
  - *Juhana,* kauppias Raahessa, † 1870.
  - Baltsar, kauppias Raahessa, † 1862.
  - Jaakko, kauppias Oulussa, † 1871.
- Abraham, Pyhäjoen provasti, † 1830.

, kuollut 1808. Tämän poikia oli-
2) Raahen kauppakoulun perusta-
piaat Juhana, kuollut 1870, ja
, joka kuoli 1862, sekä 3) Jaak-
ias Oulussa, kuollut 1871. V Abra-
a kuoli Pyhäjoen provastina 1830
nsa sanotaan olleen maamme rik-
niehiä. (Ant. om Fellmanska släg-
). J. R. A.

, **Esaias**, Lappalaisten kastaja ja
, oli Sotkamon kirkkoherran Man-
Fellman'in poika. Syntymäpitä-
mukaan Esaias Mansveti myö-
ti itseensä Ijander. Hän tuli Tu-
oppilaaksi 1648. Samana vuonna
arin ja Kemijärven kirkot, — kai-
mmäiset Kemin Lapissa, — kruu-
annuksella valmistuneet. Kristiina
taren käskystä piispa Rothovius
äärän papeiksi tuonne Lapin pe-
as Fellman'in, joka joutui Inariin,
o Lapodius'en (Lapualaisen), joka
ijärven kirkon osallensa. Vaki-
appia ei heitä ennen oltu nähty
Lapissa, joka luettiin Kemin pitä-
ka Tornion kirkkoherra tuon tuos-
tahtonut riistää allensa tuon alu-
a kirkollista hoitoa seurasi 12 jyvä-
Kirkkoherran näet piti kerran
kierrellä Lapinmaata, kaukaisia
talaisiansa opettamassa, mutta nuo
os eivät kokonaan jääneet teke-
ivät suuria hedelmiäkään tuotta-
psia oli tiettävästi paikoin ristitty,
akon kappaleita" ynnä ilta- ja aa-
ksia opetettu suomeksi lukemaan,
hdään Klaus Alanus'en kertomuk-
0, jolloin hän tarkastajana seurasi
utteraa kirkkoherran Juhana Pic-
tuollaisella retkellä. Mutta seuraa-
kymmenien lähetystoimet Lapissa
listavat että siellä tuon ohessa täysi
suus vallitsi Kerrotaan että Fell-
Lapodius antoivat maahan kukistaa
sten epäjumalia, — joille heidän sitä
nakin Kemijärven Ammäniemellä,
Tuderus ja Niilo Fellman kerto-
taan omia lapsiansakin uhranneen,
ä ja polttaa heidän kannuksiansa
npuja) sekä muita epäjumalallisia
Fellman asui Inarissa keskellä
tna Kolmenkuninkaan järvellä
ongas javre), johon Ruotsin, Nor-
Venäjän rajain luullaan muinoin
. Tarinan mukaan Suaa, Som-
länvanhin, ensin „ojensi papille
ja suostui hänen opetukseensa.
pi oli Fellman'in voittaa viekas
arin kylänvanhin, joka kauan mut-
ntä vastaan. Vaan kun vihdoin
. rupesi kristityksi, otti kasteen
kirjaa lukemaan, niin oli muiden
on kääntäminen verrattain hel-
Niin ahkeran sanotaan Fellman'in olleen että hänen erotessaan Inarista kaikki olivat kastetut, enimmät osasivat suomalaista kirjaa lukea ja olivat saaneet niin hyvän perustuksen autuuden opissa, että Inari aina siitä pitäin sanotaan olleen naapuriseurakuntia etevämpi uskonnollisessa suhteessa. Kun Lapodius 1660 kuoli, siirrettiin Fellman kappalaiseksi Kemijärvelle 1663, Inarilaisten suureksi mielipahaksi, kuten tarina vieläkin muistelee. Mutta ainoana pappina Lapissa ollen 1669 vuoteen saakka, jolloin Gabriel Tuderus ensi kerran sinne saapui, hänen talvisin täytyi kierrellä Inarissa, Sombiossa, Sodankylässä, Kemikylässä, Kittilässä, Kuolajärvellä ja Kitkassa; sitä vastoin piti Lappalaisten noilta kaukaisilta aloilta kesäisin käydä kirkossa Kemijärvellä, jossa Fellman siihen vuoden aikaan asui ja koki esimerkillään totuttaa seurakuntalaisiansa maanviljelykseen. Kun Lappalaiset sittemmin käräjissä tuota päätä valittivat Tuderus'en ankaraa kurinpitoa, he aina pyysivät saadakseen „Mansvetusta" jälleen papiksensa. Vaikka Kemijärvellä jo vuosta 1635 pitäin näkyy joitakuita uutisasukkaita olleen, sanotaan Fellman'inkin sinne ja tuonnemmaksikin Lapinmaahan tuottaneen Iistä ja Oulusta uutisasukkaita, saadakseensa Lappalaisia suomea oppimaan. Loppuikänsä hän parhaasta päästä vaikutti Kemijärven seuduilla; silloin näet oli jo muitakin seurakuntia Lapissa syntynyt. Hän oli 49 vuotta ahkerasti työskennellyt kristinuskon levittämisessä Lapin raukoilla rajoilla, maailmalta mitään kehoitusta saamatta, kun 1697 kuoli ja haudattiin Kemijärven vasta valmistuneen uuden kirkon alle, jossa hänen ruumiinsa on säilyttänyt haamunsa meidän päiviimme saakka. Rahvas, joka tuota uskollista saarnaajaansa oli rakastanut, on pitänyt tuota ilmiötä pyhyyden merkkinä ja arvelee vieläkin että ruumis on haamussaan säilyvä tuomiopäivään asti. Vaikutuksestansa näkyy hän jättäneen muistoonpanoja, joista vähäinen ote luetaan Suomi-kirjassa 1846. Kemijärvelle muutettuansa oli hän nainut Lapodius'en lesken Anna Hannuntyttären. Tuosta naimisesta oli hänellä poika Esaias, joka peri isänsä viran Kemijärvellä ja kuoli siinä 1736. Silloin taasen tämän poika Niilo, joka oli syntynyt pakomatkalla Sodankylässä 1718, peri tuon kappalaisviran, mutta siirrettiin siitä 1759 varakirkkoherraksi Kuusamoon, sieltä 1764 Sodankylän kirkkoherraksi, josta virasta 1768 pääsi kirkkoherraksi Ouluun ja vihdoin 1779 Liminkaan jossa lääninprovastina kuoli 1799. Hän kirjoitti v. 1749 kertomuksen Kemijärven kappelista ja 1751 Kemin Lapin seurakuntien synnystä ja tilasta, josta luetaan otteita kirjassa Afh. om prest. tjenstgör. III ja Suomi-kirjassa 1846. Kun Niilo F. 1768 Sodankylästä eroni, oli-

vat siten isoisä, isä ja poika yhteensä 120 vuotta yhtä mittaa työskennelleet Lapinmaan sivistyttämisessä. J. R. A.

Fellman, Jaakko, provasti, kirjailija, syntyi 1795 Maaliskuun 25 p. Rovaniemellä, jossa isänsä, tohtori Esaias Fellman, silloin oli kirkkoherrana. Äiti oli Rovaniemen kappalaisen tytär Katariina Gisselkors. Kotona luettuansa paraasta päästä isänsä johdolla, pääsi Fellman ylioppilaaksi 1811, vihittiin papiksi ja isänsä apulaiseksi 1815, mutta palasi 1817 yliopistoon suorittamaan pastoraalitutkintoa. Kun ei hän nuoruutensa tähden saanut tuohon tutkintoon lupaa, ryhtyi hän filos. kandidaatitutkintoa valmistamaan, mutta täytyi 1819 isänsä voimattomuudesta oleskella kotona, kunnes hän, isänsä kuoltua, syksyllä vaikka vieläkin alaikäisenä kutsuttiin Turkuun pastoraalitutkintoa suorittamaan Utsjoen kirkkoherran virkaa varten, jonka vuoden alussa oli hakenut. Tähän virkaan hän nimitettiin 1819 Joulukuun 17 p. Sitä intoa, millä hän kohta alusta tarkasteli pohjoisen pitäjänsä oloja ja harrasti sen etuja, todistaa kertomuksensa Utsjoen pitäjän tilasta, jonka hän lähetti vapaherra Rehbinder'ille, pyytäen, että hän valtakunnan rajan järjestämisessä valvoisi Suomen ja Venäjän etuja Varankovuonon rannikon suhteen, joka silloin oli yhteisalue ja kalakkain seutu koko Lapinmaassa ja jota Fellman katsoi elinehdoksi Suomen ja Venäjän Lapille. Vastauksessaan 1822 Toukokuun 10 p. sanoo Rehbinder kysyneensä Oulun maaherran mieltä asiassa sekä toivovansa että se hyvin päättyisi; mutta nuo toiveet raukenivat tyhjiin 1826 vuoden jaossa. Kohta ryhtyi Fellman myöskin oppimaan Lapin kieltä, jonka taitamisen hän Utsjoella katsoi välttämättömäksi. Sitä ennen olivat papit, joilta silloin yhtä vähän kuin nytkin Lapin kielen taitoa vaadittiin, tulkin avulla Lappalaisia opettaneet. Ainoastaan joitakuita Sandberg'in vieraalla murteella kirjoitettuja katekismuksia v:lta 1776 tapasi hän vielä, kalliina ja pyhinä muistoina säilytettyinä, muutamilla vanhoilla Utsjokilaisilla, mutta tavallisesti oli umpilappalaisiakin opetettu ulkoa lukemaan suomalaista katekismusta, jonka sisältöä katekeetit lapiksi selittivät. Kertoopa Sjögren eräästä Kemin provastista että hän aikanaan nimitti Lapin kieltä „koiran kieleksi“ ja vaati että vanhemmat puhuisivat suomea lapsillensa. Jo 1821 oli Fellman'illa valmiina lapinkielinen aapiskirja, jonka hän Kemin provastin kautta lähetti Turkuun tarkasteltavaksi, valittaen vanhaa vieraskielistä opetustapaa sekä muun muassa sitä huolimattomuutta, jolla kruununpalvelijat sallivat viinankauppiain häiritä kirkonmenoja ja lukupitoja Lapissa. Seuraus noista valituksista oli keisarillinen päätös Lokakuun 18 p:ltä 1824, jossa konsistoorin käskettiin kustantaa uskonnollisia kirjoja lapiksi ja pitää huolta että Lapinmaahan saataisiin pappeja ja katekeetejä, jotka osaisivat lapiksi opettaa, y. m. Vuoden alussa 1825 lähetettiin Fellman'in aapiskirja takaisin, painattamista varten tarkastettavaksi, mutta katosi Kemin ja Utsjoen välillä kuulumattomiin. Samana vuonna, ollessaan pappein kokouksessa Turussa, julkaisi hän näytteeksi lapiksi kaksi ensimmäistä lukua Mateuksen evankeliumia (käsikirjoituksena on vielä julkaisematta koko Mateuksen ja puoli Markuksen evankeliumia) ynnä katsahduksen Lapin kielellä julkaistuun kirjallisuuteen, vieläpä tarkasteli ja painettavaksi toimitti lappalaisen virsi- ja käsikirjan. Lapinmaalle palattuansa ryhtyi hän piispa Tengström'in kehoituksesta Möller'in katekismuksen kääntämiseen. Hänen lapinkielistä oikokirjoitustansa, jota hän käytännöllisistä syistä seurasi ja jota Læstadius'kin samasta syystä puolusti, Sjögren, joka Utsjoella oli ollut hänen oppilaansa Lapin kielessä, ja Öhman ankarasti arvostelivat; vasta 1856 ja uudella nimilehdellä 1860 hän Rask'in kirjoitustapaa seuraten omalla kustannuksellaan julkaisi katekismuksensa Utsjokilaisille jaettavaksi. Mainittava on että Fellman oli ensimmäinen, joka kirjakieleksi käytti Suomen Lapin murretta; käytännöllisestikin oli hän kieleen niin harjaantunut, että saarnasi lapiksi. Kirjeissään piispa Melartin'ille valitti hän vielä Lapista muutettuaan Kuolan piiriin siirtyneiden Inarilaisten kohtaloa, pyytäen heille saarnahuonetta ja katekeetia; 1837 hän tarjosi painettavaksi käännöksiänsä käsikirjasta, koti- ja kirkkorukouksia, huoneentaulun y. m., sillä ehdolla että hänelle lappalaisen kirkollisrahaston kustannuksella toimitettaisiin avuksi eräs Lappalainen, joka häneltä saisi Lappajärvellä vapaan elannon.

Fellman'in taloudellisista ja tieteellisistä harrastuksista löytyy sekä kirjallisuudessa että käsikirjoituksissa runsaasti todistuksia. Jo 1825 julkaisi hän talousseuran toimituksissa kertomuksen talouden hoidosta Utsjoen Lapissa. Ensimmäisestä vaikutusvuodestansa pitäin on hän päiväkirjaan kertonut havaintonsa Lapinmaassa. Niistä ovat kahden ensimmäisen vuoden muistoonpanot julkaistut Porvoossa 1844 (vrt. myös Tidn. från H:fors 1831 ja Litteraturbladet 1856). Suomen talousseuralla oli hänessä ahkera kirjeenvaihtaja. Hän teki muistoonpanoja kasvien kukkimisajasta ja siementymisestä, jokien ja järvien jäätymisestä ja jäiden lähdöstä, muuttolintujen lähdöstä ja tulosta, ilmanvaiheista, revontulesta y. m. joita havaintoja tiedeseuran toimituksissa on käytetty. Myöskin useat luonnontutkija-seurat ulkomailla (esim. Edinburg'issa, Leipzig'issä ja

Moskovassa) ja yksityiset tutkijat käyttivät häntä kirjeenvaihtajana tilaten Lapista harvinaisia kasveja ja hyönteisiä (esim. tuo uusi laji *Peryfus Fellmanni*). Moskovan luonnontutkija-seuran bulletineissa III ja VIII julkaisi hän kasviluettelot: *Index plantarum phanerogamarum in territorio Kolaënsi* (1831) ja *Index plantarum in Lapponia Fennica lectarum*. Vielä 1848 julkaisi hän Suomi-kirjassa Lapinmaan eläintieteen alalta: *Bidrag till Lappmarkens Fauna,* mutta julkaisematta jäi häneltä luonnontieteissäkin käsikirjoituksia ja jälkeensä jätti hän melkoisia kasvi- ja hyönteiskokoelemia. — Lapin maan ja kansan tuntemiseksi sisältävät hänen käsikirjoituksensa runsaita aineita. Hän oli valmistellut kertomuksia kaikista Suomen Lapin seurakunnista (sekä muutamista Pohjanmaan pitäjistä), vieläpä lappalaisen jumalaistarustollisen nimikirjan (lähes 50 arkkia), jota Læstadius mytologiassaan Gaimard'in teosta varten näkyy käyttäneen. Vihdoin oli hän kerännyt lappalaisia lauluja, paikkain nimiä y. m. sekä suomalaisia sananlaskuja, joita Lönnrot on käyttänyt. Hänen hyvä terveytensä vähitellen turmeltui Lapissa, jossa hän monasti matkoilla sai viettää useita öitä lumessa taivasalla. V. 1831 sai hän vihdoin heikontuneen terveytensä tähden virkavapauden ja nimitettiin 1832 Maaliskuun 8 p. Lappajärvelle kirkkoherraksi. Hänen aikomuksensa näkyy nyt olleen julkaista Lapissa kerätyt aineensa, mutta rasittavaiset virkatoimet, liiatenkin kunnallishoidon suhteen pitäjän 7:ssä seurakunnassa, kirjallisten lähteiden puute ja luultavasti myös Sjögren'in teos Kemin Lapista, joka 1828 oli ilmestynyt, häiritsivät ja keskeyttivät aikeensa toteuttamisen. Sjögren'in teoksen johdosta julkaisi hän kuitenkin tärkeitä muistutuksia Suomi-kirjassa 1846. Avarat kytöviljelyksensä Lappajärvellä näkyvät antaneen aihetta kirjoituksiin: *Sammandrag af skördeobservationer i Finland* Suomi-kirjassa 1845 ja *Kyttlandsbruket i Österbotten* talousseuran toimituksissa IV (1858). — Muinaistieteen alalla oli Fellman maassamme ensimmäinen, joka Skandinavian muinaistiedettä seuraten alkoi aikajaksoihin sovitella Suomen muinaisjäännöksiä. Jo 1830 oli hän Helsingin Sanomissa julkaissut kirjoituksen *Jatulinkansasta* Kemijoella. V. 1842 lähetti hän Köpenhaminan muinaistieteelliselle seuralle kirjoituksen loihdusta ja noitumisesta Suomessa, seuraavana vuonna kertomuksia Lapinraunioista Vähässäkyrössä ja Ähtävällä, 1844 muutamia kiviaseita ynnä kertomuksen kiviajan löydöistä Pohjanmaalla, joka painettiin seuran annaleihin 1845. V. 1847 julkaisi Fellman *Anteckningar om Fellmanska slägten* ja 1848 vihdoin 2:ssa osassa *Hengellisiä puheita erinäisissä tiloissa.* Maalaispappina ollen kaiken aikansa, on Fellman'in monipuolinen tieteellinen harrastus ja tuotteliaisuus huomiota ansaitseva. Useat ulkomaisetkin seurat olivat kutsuneet hänen jäseneksensä ja kunniarahoja oli hänellä neljä talousseuralta ja Ruotsin maanviljelysakatemialta. Hän kuoli Lappajärvellä 1875 Maaliskuun 8 p. Vaimonsa nimi oli Helena Augustiina Tavaststjerna.

J. R. A.

Fellman, Juhana, Raahen kauppakoulun perustaja, oli syntynyt 1781 Syyskuun 4 p. Isänsä Jaakko Fellman oli kauppias Raahessa ja äiti raatimiehen tytär samasta kaupungista Maria Freitag. Ensi kasvatuksensa sai Juhana Fellman, joka oli lapsista vanhin, kotona sekä Raahen kaupungin koulussa ja valitti usein vanhoilla päivillään ett'ei hänellä siihen aikaan ollut parempaa tilaisuutta oppiin. Isänsä kaupassa oli hän apuna, kunnes ripille päästyänsä lähti Hull'iin ja kävi siellä kauppakoulua syksyyn saakka 1800, jolloin rupesi merimieheksi ja seurasi ensin jungmannina norjalaista laivaa Pohjois-Amerikaan, sitten tanskalaista laivaa vuosikauden. V. 1803, jolloin isänsä varattomana kuoli Tukholmassa, kävi hän kotona, vannoi merimiehen valan ja kierteli sitten jälleen perämiehenä vesillä, kunnes 1805 Tukholmassa suoritti perämiehen ja 1808 vihdoin laivurin tutkinnon. Seuraavana vuonna hän kuljetti Emilia nimistä nouviprikiä Oulusta ja, saatuaan laivurina 1810 porvarioikeuden Raahessa, Juhana Franzén'in laivaa Ocean pari kertaa Englantiin. Äitinsä oli sillä välin hiljakseen jatkellut mies vainajansa kauppatointa ja Juhanan meriretkellä kerätyt rahat tukivat perheen toimeentuloa. V. 1815 Juhana lainasi säästörahoistansa Baltsar veljelle 5714 riksiä, joita tämä sai korottomina käyttää sillä välipuheella, että Juhana sai hänen talossaan vapaan huoneen, valon, ruoan y. m. Siitä ajasta aina kuolemaansa asti veljekset asuivat naimattomina yhdessä, harjoittaen laivaliikettä ja kauppaa yhä karttuvalla menestyksellä jo aikoja ennen kuin Juhana 1836 sai kauppamiehen oikeuden. Alussa oli veljeksillä ainoastaan vähäinen kaljaasi; vasta 1827 ostettiin isompi laiva Oulusta. Siinä laivaliikkeessä, jonka he perustivat nimellä „Joh. Fellman" ja joka lähinnä Juhana Lang'in liikettä oli suurin Raahessa, oli mainitusta vuodesta pitäin aikojen kuluessa 21 laivaa, 2 prikiä, 1 kuunari ja 2 kaljaasia, yhteensä 5718 lästiä, joissa veljeksillä oli kuinka kulloinkin osia, v:sta 1838 pitäin $^{50}/_{100}$. Sitä paitsi oli Juhana osallinen laivaliikkeessä, jota käytiin nimellä „Zach. Durchman". Veljesten yhteisissä kauppatoimissa Juhana päätti ja Baltsar toimitti. Heidän kotielämänsä, jota Saara sisar hoiti kuolemaansa asti 1858,

oli yksinkertaista; pitoja eivät koskaan toimittaneet, mutta vieraanvaraisuutta ei suinkaan puuttunut. Veljesten anteliaisuudesta kerrotaan esim. kuinka heidän vanhan palvelijansa joulu- ja uuden vuoden aattoina nähtiin ajavan pitkin katuja tavarakuormaa, josta varovaisesti siirti jauhosäkin johonkin porstuaan, sokerituutin toiseen j. n. e., jos ei ollut käsky tyhjentää jonnekin koko kuorma ja tulla toista kotoa tuomaan. Juhana Fellman oli ahkera sanomalehtien lukija ja se sanomayhtiö, jossa veljekset olivat osallisina, piti enimmät Suomessa ilmestyvät lehdet. Baltsar, synt. 1789 Huhtikuun 25 p., kuoli 1862 Marraskuun 20 p. ja jätti omaisuutensa, noin 80,000 hopearuplaa, Juhana veljelle. Tämä lahjoitti, veli vainajansa kanssa tehdyn päätöksen mukaan, avonaisella kirjeellä 1863 Tammikuun 14 p. tuosta Baltsarin jättämästä perinnöstä 74,582 hopearuplaa *Raahen porvari- ja kauppakoulun kantarahastoksi*, johon myöhemmin vielä lisäsi 4000 markan arvoisen talon, mutta määräsi että tuon kantarahaston piti kasvaman 250,000:ksi ruplaksi, ennenkuin oli tarkoitukseensa käytettävä. Itse keräämänsä omaisuuden hän sittemmin lahjoitti Jaakko veljellensä, joka oli kauppias Oulussa, sekä muille yksityisille. Juhana Fellman kuoli iäkkäänä Raahessa 1870 Elokuun 4 p. (Åbo Und. 1873). J. R. A.

Fieandt, Juhana Henrik, soturi, oli syntynyt Vironmaalla v. 1683. Isän nimi oli Albrekt Fieandt († 1705 tai 1706); äidin sukunimi mainitaan olleen von Heijen. Samana vuonna jolloin suuri Pohjoismaiden sota syttyi, hän 17-vuotiaana rupesi ratsumieheksi Maunu Gabriel von Tiesenhausen'in pestattuun rykmenttiin, missä isä oli luutnanttina. Tämmöisenä hän oli muassa Narvan tappelussa v. 1700, sekä seuraavana vuonna kun Kaarlo kuningas meni Väinäjoen yli. Sen perästä kuitenkin Tiesenhausen'in ratsumiehet komennettiin Inkerinmaalle, ja tästä lähtien Fieandt jääpi Suomen puolisiin sotatapauksiin osalliseksi. V. 1702, Elok. 14 p., hän oli muassa Inkerin tappelussa ja 1703, Heinäk. 9 p., Siestarjoen tappelussa, tuli viimemainittuna vuonna alaupseeriksi, kohosi myöhemmin neljännysmestariksi ja oli muassa Kyyrölän tappelussa Heinäk. 24 p. 1707. V. 1708 hän oli osallisna onnettomassa retkessä Inkerinmaalle sekä Kolkanpään tappelussa. V. 1709 hän mainitaan muassa olleen jossakin tappelussa De la Barre'n komennon alla ja v. 1710 Räävelin piirityksessä, jonka perästä hän käytettiin sanansaattajana Pietariin. Tammik. 21 p. 1711 kreivi Nieroht hänen nimitti luutnantiksi Savon jalkaväen-rykmenttiin. Samana vuonna hän 34 miehen kanssa hävitti Venäläisiltä Muolan linnoituksen, ja kun viholliset olivat tämän paikan uudesta varustaneet, hän toisella kertaa sen valloitti kaksituntisen taistelun perästä. V. 1712 Maalisk. 12 p. hän nimitettiin Savon jalkaväen kapteeniksi, oli etuvahtina Hirvikoskella Kymijokea puolustettaissa, komennettiin sitten 150 suksimiehen kanssa Maaliskuussa 1713 Karjalaan, josta karkoitti Venäläiset ja tunkeutui Sortavalan seuduille saakka, tuoden sieltä päin runsaan voittosaaliin Savonlinnaan. Elokuussa samana vuonna, jolloin Venäläiset jo olivat valloittaneet Uudenmaan, tavataan Fieandt Stiernschantz'in komennon alla Karjan siltaa puolustamassa ja peräytyi tästä Paimion kautta Hämeenlinnaan, komentaen koko marssissa takajoukkoa. Vielä samana syksynä hän suurella miehuudella taisteli Pälkäneellä. Onnettomassa Napuen tappelussa, Helmik. 19 p. 1714, hän joutui vangiksi ja vietiin Moskovaan, mutta pääsi jo Joulukuussa pakoon ja saapui Helmikuussa 1715 takaisin armeijaan, joka nyt oli Peräpohjassa. Marraskuussa samana vuonna hän pantiin ylikomentajaksi Kajaanin linnaan. Siinä hän Tammikuun lopulta 1716 kesti neljäviikkoisen piirityksen vaan pakotettiin, kun elatusvarat olivat loppuneet, Helmik. 24 p. heittämykseen. Vastoin luvattuja ehtoja hän silloin vietiin vankina Kasan'iin. Mutta Helmik. 15 p.1718 hän tästä vaimonsa ja viidentoista viikon vanhan lapsensa kanssa pääsi pakoon, kulkien jalkaisin metsien, rämeiden ja lumihangen läpitse, kunnes vihdoin Kesäkuussa saapui Gefle'en. Hän tuli silloin majuriksi. Seuraavienkin vuosien sotatapauksissa hän oli osallisna, esim. retkessä tunturien yli Throndhiem'in lääniin, ja taisteli v. 1720 erinomaisella miehuudella Selånger'in tykönä lähellä Sundsvall'ia Venäläisiä vastaan. Ihmeellisesti pelastuneena niin monesta hengenvaarasta, hän vihdoin Lappeenrannan onnettomassa tappelussa, Elok. 23 p. 1741, kaatui. — Hän oli v. 1715 nainut Elisabet Sofia Tavaststjerna'n, joka oli tuomarin Jaakko Pontus Tavaststjerna'n tytär ja ennen oli ollut naituna eräälle Savon rykmentin kapteenille; Fab. Juh. von Schmidtfelt'ille. Fieandt'in lapset aateloittiin v. 1751 isänsä ansioiden tähden ja saivat nimen von Fieandt. (Borgå Tidn. 1842 y. m.) Y. K.

Fieandt, von, Otto Henrik, soturi, oli edellisen pojanpoika ja syntynyt Ristiinassa 1762 Syyskuun 26 p. Vanhempansa olivat Maunu Fredrik v. F., luutnantti Savon rykmentissä, ja Sigrid Regina Furumark. Jo seitsenvuotisena nuori von Fieandt kirjoitettiin sotaväkeen, pääsi vänrikiksi 1778 ja määrättiin taapi-adjutantiksi, ensin kenraaliluutnantti von Platen'ille 1788, sitten 1789, sodan aikana, kreivi Hamilton'ille; Anjalan liitossa oli hänelläkin osansa. Syyskuun 2 p. 1790 Fieandt sai kapteenin viran Hämeen rykmentissä, siirrettiin siitä ensin Porin rykmenttiin, sitten

min pataljonaan, jossa korotet-
'iksi 1796, Heinäkuun 31 p., mutta
ı Hämeen linjarykmentin riveissä,
–9 vuosien sota alkoi. Keväällä
Suomen sotajoukot Sukajoen tap-
keen pohjoiseeta palasivat, oli
Perhon kappalaiselta Elias Fon-
saanut tiedon että Perhossa oli
lä varasto, jota 100 miestä var-
Iyt sai Fieandt Kesäkuun 1 p.
ä mukaansa ja kulki Ylikannuksen
kautta Kivijärvelle, johon tuli Hel-
umalanpalveluksen aikana. Sieltä
'erholaisen Elias Kinnusen saatta-
sän halki Perhoon ja joukon Kivi-
lonpoikiakin, joille hän lupasi saa-
kaan. Kolmantena Helluntaipäi-
säkuun 8 p.) ennen auringon nou-
n Perhon kirkolle, jossa miehet
ahtia, Venäläisiä kun majaili kah-
appilassa ja Sahipakan talossa.
saarrettiin ja melkein vastuk-
mäläiset saatiin vangiksi, kuor-
ihiksi. Paluumatkalla Pihtiputaan
irven kautta sai Fieandt käskyn
narijärvelle venäläisiä kuormas-
maan, mutta sinne pyrkiessään
ietoja, jotka pakottivat häntä pe-
n. Käytyään vielä Perhossa pa-
Ylikannukseen, johon tuli Kesä-
p., mutta sai nyt käskyn lähteä
ia päivänä Alavetelin ja Vetelin
Lintulahdelle, jonne sai mukaansa
tä. Sieltä hän teki hyökkäyksen
n päin, mutta pakotettiin itse Hei-
3 p. peräytymään Perhoon, jossa
okonsaareen; etujoukoksi oli hän
puolen pataljonaa Möttöseen ja
rran Perhon kirkolle. Fieandt'ia
iresta pois ajamaan lähetettiin
najuri Jankovitsch, jolla Vlastov'in
oli noin 3—4000 miestä. Heinä-
p. syntyi Kokkonevalla 8-tuntinen
pelu, josta Fieandt'in, kadotettuaan
tä, täytyi peräytyä Veteliin Tunk-
lalle. Sinne hänelle lähetettiin
00 miestä ja päällikoksi määrät-
sti O. R. von Essen. Heinäkuun
venäläinen joukkio sillalle tie-
aan, mutta peräytyi jälleen, hä-
iltoja aina Lintulahdelle, johon
st ensin olivat aikoneet asettua.
ukkiota takaa-ajamaan ja siltoja
an lähetettiin kohta kaksi Savon
a majuri Grotenfelt'in johdolla.
voiton johdosta Heinäkuun 14 p.
von Essen taas etenemään aina
lelle, josta Venäläiset peräytyivät
elle. Kun Essen prikaatineen sieltä
ı Kuortaneelle ja hämäläinen pa-
uli mjaan, jäi Lintulahdelle Fie-
hdolla 1700 miestä. Tuon väestön
eandt, joka tällä välin oli kohon-
ituutnantiksi, Elokuun 18 p. sy-
Karstulaan. Hän valitti eräässä
kirjoituksessaan Heinäkuun 26 p. että siellä
ei voisi kestää ylivoimaista rynnäkköä, ja
ehdotteli kuinka olisi Venäläisiä vastaan
meneteltävä, vaan ei saanut mitään apua.
Elokuun 21 p. syntyikin Karstulassa an-
kara tappelu, jossa Fieandt, paitsi haavoi-
tettuja, menetti lähes 300 miestä, vangit-
tuja ja kaatuneita. Hän peräytyi Veteliin
asti ja poltti taaksensa Tunkkarin sillan.
Tuo onnetoin tappio pakotti Suomen sota-
joukot peräytymään Etelä-Pohjanmaalta,
peloeta että Venäläiset Perhon kautta pää-
sisivät armeijan taakse. Syyskuun 9 p.
alkoi Vlastov liikkua eteenpäin ja Fieandt
vetäysi Kaustiseen. Muutamia päiviä myö-
hemmin hän yhtyi Suomen peräytyvään
armeijaan, jota sitten yhä seurasi. Vii-
meisen kerran tappeli Fieandt 1809 Hel-
mikuun 21 p. Kainuunjoella Sangistea
kestikievarin luona Länsipohjassa. Hän er-
kani Ruotsin palveluksesta 1810 Kesäkuun
9 p. everstin arvonimellä, siirtyi Suomeen
takaisin ja kuoli Kananojan maatilalla Wii-
purin pitäjässä 1823 Syyskuun 15 p. En-
simmäisen vaimonsa, vapaherratar Maria
Rehbinder'in, kuoltua 1800, oli Fieandt
nainut samasta suvusta vapaherratar Ul-
riika Margareeta Rehbinder'in, joka
kuoli leskenä 1848. Otto von Fieandt'ille
on Runeberg Vänrikki Stoolin Tarinoissa
laulanut pysyväisen muistopatsaan. (Was-
san Sanomat 1879 y. m.). J. R. A.

Fincke, aatelis-suku. Keskiaikana eli
Suomessa eräs aatelinen suku, nimeltä
Rankonen, joka jo 14:nnen sataluvun
alulla tavataan Turun tienoilla. Vanhat
sukujohdot mainitsevat: „Nicolaus Rengo-
nis filius de Heykele, armiger, vixit a.
1424" ja „Rengo Nicolai filius, armiger de
Heykele 1430". Viimemainitun poika ni-
mittää itseänsä v. 1426 „Jönis Rengen-
poyka" (Arvidsson, Handl. II) ja oli
luultavasti sama mies kuin Jönis Ranko-
nen, asemies, joka asui Raision Mälikkä-
lässä. Tämän poika Niilo nai Katariina
Gödikintytär Fincke'n eräästä suvusta, joka
lienee ollut Liivistä kotoisin ja jolle tuo
mahtava Boo Juhonpoika Griip v. 1381 oli
antanut rälssioikeutta Suomessa. Koska
Katariina Gödikintytär oli vanhan Fincke-
suvun viimeinen perillinen, niin Niilo Ran-
kosen poika, Götrik Rankonen, otti äitin-
sä sukunimen, joka sitten periytyi jälkeläi-
sille. Götrik Fincke'n poika oli tuo alem-
pana mainittu Kustaa Fincke, Sonnie-
men herra, tämän lapsia taas Götrik
Fincke, Steen Fincke ja Anna naitu
Salomon Ille'lle, — kaikki nuijasodan ajoilta
tunnetut. Steen Fincke'n tytär oli Kata-
riina Fincke. Suku, jonka vaakunassa
oli kaksi peipposta, sammui v. 1617, eikä
siis tullut Ruotsin ritarihuoneeseen.
Y. K.

Fincke, Kustaa, Sonniemen herra, on an-
sainnut itsellensä tärkeän sijan Suomen

viljelyshistoriassa. Hän oli syntynyt vv. 1510—1520 välillä; vanhemmat olivat tuo ylempänä mainittu Götrik Rankonen ja tämän puoliso Margareeta Kustaantytär Slatte. Jo v. 1533 Kustaa Fincke ensi kerta mainitaan Kustaa kuninkaan „palvelijana", joka Köpenhaminassa on joutunut syynalaiseksi miestaposta, niin että kuninkaan täytyy seuraavana vuonna hänen edestään maksaa 100 hopea-riksiä sovintosakoksi. V. 1542, Syysk. 7 p., hän tehtiin yhdessä Tuure Pietarinpoika Bielke'n ja Eerik Fleming'in kanssa linnanhaltijaksi Tukholmassa; mutta v. 1545 hän pantiin Maunu Niilonpojan Ahtisten herran apulaiseksi Wiipurin linnaan ja sai vihdoin v. 1547, Helmik. 7 p., Savonmaan ja Savonlinnan erinäiseksi hallituskunnakseen. Viimemainitussa virassa hän pysyi koko kaksitoista ajastaikaa ja on lähtemättömillä kirjaimilla piirtänyt nimensä Savon ja koko pohjoisen Suomenmaan viljelyshistoriaan. Savon miehet olivat jo tähän aikaan alkaneet tehdä uutisasutuksia pohjoisiin erämaihinsa, niin kutsuttuun Savon Lappiin, ja Fincke'n edeltäjä, „suomalainen Klemetti kirjuri", oli koettanut perustaa rajan vahvikkeeksi uuden kuninkaankartanon Maaninkaan Tavisalmelle. Fincke heti ryhtyi näitä toimia järjestämään, ja ennen pitkää syntyi tässä uusi pitäjä, joka käsitti koko Pohjois-Savon ja v. 1552 sai ensimmäisen kirkkonsa Kuopionniemelle. Kuningas kannatti hartaasti Fincke'n toimia ja pianpa Savolaisten uutisasutus levisi kauas ulkopuolelle oman maakunnan rajoja. Talvella 1552 Fincke teki tiedustusmatkan Peräpohjaan ja lähetti sieltä palattuansa 140 Savon miestä niille seuduin uutisasukkaiksi, luultavasti Oulujärven rannikoille. Samana vuonna hän sai Hollolan tuomarikunnan nauttiaksensa ja koetti nyt saattaa Hämäläisetkin noudattamaan Savolaisten esimerkkiä omain takamaidensa suhteen. Kun ei tästä kuitenkaan tolkkua tullut, ryhtyivätpä Savon miehet tähänkin alaan ja näin syntyi Rautalammin pitäjä, joka silloin käsitti koko Laukaan, Wiitasaaren ja Saarijärven. Se oli jalointa valloitussotaa, mitä Suomen historia tietää kertoa, ja sodan päällikkönä oli Kustaa Fincke. Hänen tuli samalla puolustaa Savon-puolista valtakunnanrajaa Venäläisten päällekarkauksia vastaan. Pitkällisten rajametelien perästä sota syttyi v. 1555 ja Tuure Pietarinpoika Bielke oli sodan aikana vv. 1555—1557 Fincke'n toverina Savon käskynhaltuudessa. Mutta koska Bielke ei osannut suomea, ei ollut hänen vaikutuksensa asukasten suhteen suuri. Fincke sitä vastoin oli Savon oloihin täydellisesti perhehtynyt ja nautitsikin yhä kuninkaansa luottamusta, jos kohta ei hänkään lie ollut ihan vapaana aikakauden yleisestä virheestä, riettaasta tavaran pyynnöstä. Ainakin väitetään eräässä „valitusluettelossa" vuodelta 1556, ett'ei talonpoika käräjissä saanut hänen edessään oikeutta, „ell'ei tuonut hänelle hänen makuuhuoneesensa jotakin erinäistä lahjaa". Viimein hän Savosta poistui avarampiin vaikutusaloihin. Syksyllä 1559 hän määrättiin olemaan koko Suomenmaan käskynhaltijana Juhana herttuan poissa ollessa. V. 1561, jolloin hän Eerik kuninkaan kruunauksessa oli tullut ritariksi, hän pantiin käskynhaltijaksi Rääveliin, mutta tavataan jo seuraavana vuonna jälleen Suomen „gubernator"ina eli ylimmäisenä käskynhaltijana, jossa virassa hän pysyi kuolemaansa asti, ollen myöskin valtakunnan neuvoksena. Sillä välin hän alussa vuotta 1563 kävi lähettiläänä Moskovassa ja teki Venäläisten kanssa sopimuksen Wiron suhteen. Tämä matkustus sattui ihan samaan aikaan, jolloin Juhana herttuan erikoisvalta Suomessa kukistettiin, ja Fincke'llä niinmuodoin ei ollut niissä tapauksissa mitään osaa. Hän kuoli v. 1566 ja haudattiin Marrask. 25 p. Kemiössä. Hän oli v. 1545 nainut Mätta Steenintytär Ille'n. — Kustaa Fincke'llä oli nuorempi veli, Yrjö Fincke, Pernon herra, joka mainitaan olleen „Eerik kuninkaan neuvos ja hovimestari", ja v. 1563 lähetettiin kuninkaan naimakaupoille Hessiin, mutta matkalla joutui vangiksi Tanskassa, missä useita vuosia pidätettiin. Loppuvuodella 1568 hän tehtiin Pohjois-Suomen ja Pohjanmaan laamanniksi, mutta lienee v. 1570 paikoilla kuollut. (Arvidsson, Handl.; Gottlund, Otava I; Bomansson, Hert. Johan; Fab. Collan, Suomi 1851; J. J. Tengström, Suomi 1853, y. m.). Y. K.

Fincke, Götrik, Sonniemen ja Porkkolan herra, oli Kustaa Fincke'n vanhin poika, syntynyt nähtävästi v. 1546. Lukkolinnan tappelussa Wironmaalla hän v. 1573 pahoin haavoittui, niin että siitä pitäin koko elinaikansa oli raajarikkona. V. 1583 hän tehtiin Savonlinnan isännäksi ja Savonmaan käskynhaltijaksi ja pysyi siinä virassa koko 16 ajastaikaa. Hän oli hyvänsävyinen, varsin varovainen herra, joka nautitsi maan asukasten luottamusta ja taistelussa Sigismundon ja Kaarlon välillä jotenkin osasi karttaa kumpaisenkin puolueen vihaa, mutta lopulta tuli molemmille epäluulon-alaiseksi. Kauniin muisto hänen toimestaan on se hellyys, jolla hän nuijakapinan perästä koetti lievittää sortuneen rahvaan tilaa. V. 1602 hän tuli valtaneuvokseksi ja kuoli vasta v. 1617, jolloin haudattiin Ulvilan kirkkoon. Götrik Fincke näkyy olleen hyvin varakas mies eikä itaruudesta kokonaan vapaa. Hän oli $^{15}/_{12}$ 1577 nainut Ingeborg Niilontytär Boije'n, Hannu Laurinpoika Björnram'in lesken. Jälkimäisenä puolisona hänellä näkyy olleen Elina Torstenintytär,

jonka isä lienee ollut eräs Torsten Henrikinpoika Antisten herra. — Götrik Fincke'n ainoana perillisenä oli hänen tyttärensä edellisestä avioliitosta Margareeta, joka naitiin sotasankarille Evertti Horn'ille. Tämän kautta sekä Kustaa Fincke'n että Götrik Fincke'n kopiokirjat Kustaa Waasan ja nuijasodan ajoilta joutuivat Horn'ien perinnöksi ja tulivat vihdoin Kankaisten kartanosta Ruotsin valtioarkistoon, jossa ovat säilyneet tärkeinä todistuskappaleina Suomen historiaan. (Koskinen, Nuijasota; Bomansson, Hert. Johan). Y. K.

Fincke, Katariina, edellisen veljentytär, ansaitsee mainitsemista niiden harvain naisten luvussa, jotka ovat historiallisia muistelmia kirjoittaneet. Hänen isänsä oli Steen Fincke, joka viimein oli linnanhaltijana Hämeenlinnassa ja Marrask. 10 p. 1599 mestattiin Turussa useiden muiden Suomen herrain kanssa. Äiti oli Briita Pietarintytär Fleming Friskalasta. Katariina Fincke itse naitiin Iivar Arvidinpoika Tavast'ille, joka oli osallisna nuijakapinan kukistamisessa sekä Satakunnassa että Hämeessä, mutta v. 1599, Syysk. 27 p., mestattiin isänsä kanssa Munkkilähteen vieressä Wiipurin edustalla. Mestattujen omaisuus peruutettiin kruunulle ja Katariina Fincke niinmuodoin kadotti sekä isänsä että miehensä tilukset; ainoastaan äidin perintö annettiin hänelle v. 1601 takaisin. Ei ole tietoa, milloin hän lienee kirjoittanut tuon lyhyen *relationin,* joka kantaa hänen nimeänsä ja säilytetään Ruotsin valtioarkistossa; se pääasiallisesti kertoo Kaarlo herttuan toista retkeä Suomeen ja 1599 vuoden surulliset tapaukset. Myöskin hänen kuolinvuotensa on tietämätön. Hänellä oli ainoastaan yksi poika Steen Iivarinpoika Tavast. Y. K.

Finnberg, Kustaa Wilhelm, maalari, syntyi Paraisten pitäjässä Marrask. 24 p:nä 1784. Hänen isänsä oli merimies Juhana Finnberg, äitinsä Sofia Stenroos. Nuorukaisena tuli Finnberg 1801 maalarin oppiin Turkuun, jonka maalari-ammattikunnan kokoelemissa hänen kisällimaalauksensa vielä tallennettaneen. Vaikka köyhänä ja Turussa tuntematonna onnistui Finnberg'in saada varoja lähteäksensä Tukholman maalariakatemiaan, missä hänen ensimmäinen kilpailukokeensa „Icarus ja Daedalus" 1811 pantiin näytteille. Noin v. 1817 hän palasi Turkuun, jossa taiteilijana oleskeli Turun paloon asti. Maalaamataide oli tällöin vielä heikko vesa Auran rannoilla. Alttaritauluja ja muotokuvia tilattiin kuitenkin. Kanslianeuvos Vallenius'en, kreivi ja kreivitär Mannerheim'in, arkkipiispa Tengström'in muotokuvat on Finnberg muiden ohessa maalannut. Mutta vaikka onnistuikin muotokuvain maalaajana, halpeli hän kumminkin tätä maalauksen lajia. Sekä historia että luonto antoivat hänelle aihetta tauluihin, mutta ostajien puutteesta jäivät useimmat eskisseiksi. Vv. 1826 ja 1827 toimitti hän maalauksia kotipitäjänsä Paraisten kirkossa. Räntämäen kirkon alttaritaulun hän lienee maalannut 1823; toinen melkein valmistunut alttaritaulu paloi Turun palossa Syysk. 5 p:nä 1827. Turhaan vei Finnberg taulunsa talosta taloon, viimein joutuivat ne kuitenkin liekkien saaliiksi. Vielä samana syksynä lähti hän Tukholmaan, eikä enää palannut Suomeen. Hänen viimeinen taulunsa kuvailee Tukholman satamaa siltoinensa saarinensa. Kesäk. 28 p:nä 1833 kuoli Finnberg Tukholmassa. Hänen, samoin kuin monenki muun, rikkaita luonnonlahjojansa esti köyhyys ja puute täydelleen kehittymästä. Kaunotaiteitten kotimaahan, Italiaan, halusi hän, siellä täydentääkseen oppiansa. „Romaan minä olen tuleva, vaikkapa ryömien", oli hänen tapana sanoa. Hänen toivonsa ei toteutunut. (Finl. Minnesv. Män II y. m.).

Finne, Henrik Eerikinpoika, korkeimpaan ikään päässyt Suomalainen, jonka tunnemme, lienee syntynyt Suomessa Tammik. 13 p. 1548 ja kuoli Ruotsissa Kungsör'in kuninkaankartanossa Syysk. 26 p. 1684. Noin 1558 vuoden paikoilla hän tallirenkinä taisi tulla Juhana herttuan palvelukseen, muutti sitten Ruotsiin ja oli vihdoin metsävartijana Strömsholmassa, Mälarin rannalla. Siellä hän eli vielä 1684, jolloin Kaarle XI Ehrenstrahl'illa maalautti hänen kuvansa, (tallella vielä 1864, mutta sen jälkeen tulipalon kautta hävinnyt). Taulun alla luettiin ruotsinkieliset muistovärssyt, niin myös ilmoitus vanhuksen syntymä- ja kuolinpäivästä sekä iästä. Jos näihin tietoihin on luottaminen, niin Heikki Suomalainen oli elänyt 9 ja palvellut 7 kuninkaan hallitessa, ja kuoli 136 vuoden, 8 kuukauden ja 12 päivän vanhana. (Hist. Ark. VI; Suomen Kuvalehti 1878). E. G. P.

Finno, Jaakko ks. **Suomalainen.**

Flachsenius, Jaakko, professori, syntyi 1633 Vehmaalla, jossa isänsä Henrik Henrikinpoika, syntyänsä Länsigötinmaalta, oli maanviljelijä; äidin nimi oli Margareeta Jaakontytär. Flachsenius tuli Turussa ylioppilaaksi 1650 ja maisteriksi 1656, nimitettiin apulaiseksi filosofialliseen tiedekuntaan 1658, akatemian sihteeriksi 1660 ja professoriksi logiikissa ja metafysiikissä 1665. Tuosta virasta hän 1679 siirrettiin kolmanneksi teologian professoriksi, 1681 toiseen ja 1688 vihdoin ensimmäiseen professorinvirkaan samassa tiedekunnassa. Flachsenius vihittiin teologian tohtoriksi 1689 ja kuoli 1694 Helmikuun 18 p. Hänen etevin teoksensa oli *Collegium logicum,* joka 65:ssä väitöskirjassa ilmestyi vv. 1664—89. Tuossa filosofiallisessa teoksessaan Flachsenius, hyljäten Cartesius'en opetukset, pysyi tuolla Aristoteleen tiedekannalla, jolle uskonpuhdistuksen aikana Melanchton ja

vast'ikään Turussa maanmiehemme Thuronius olivat asettuneet. Paitsi tuota pääteostansa julkaisi Flachsenius muutamia muitakin väitöskirjoja filosofian alalla sekä runomissaarnoja, joista yksi v:lta 1680 oli suomeksi. Hänen vaimonsa oli kauppiaan tytär Tukholmasta Susanna Meisner. (Tengström, Chronol. Ant.). J. R. A.

Flachsenius, Juhana, professori, oli edellisen veli ja hänkin Vehmaalla syntynyt Mätkälän talossa Huhtikuussa 1636. Ylioppilaaksi tuli hän 1653, vihittiin maisteriksi 1661 ja nimitettiin veljensä jälkeen akatemian sihteeriksi sekä apulaiseksi filosofialliseen tiedekuntaan 1665. V. 1669 hän nimitettiin professoriksi matematiikissa ja sen ohella ylimääräiseksi professoriksi teologiassa, jona sittemmin hoiti Antero Petræus'en luentoja, kunnes 1692 siirrettiin kolmanteen teologian professorinvirkaan, siitä vihdoin 1694 toiseksi ja 1697 ensimmäiseksi professoriksi jumaluusopin tiedekunnassa. Riemujuhlassa 1693 Flachsenius vihittiin teologian tohtoriksi. Hän kuoli Turussa 1708 Heinäkuun 11 p., vielä edellisenä päivänä kahdesti saarnattuaan Räntämäen kirkossa. Mekaniikissa julkaisi Flachsenius erään oppikirjan ja matematiikissa, varsinkin tähtitieteen alalla, useampia väitöskirjoja. Suurta hämmästystä herätti kansassa v. 1682 kauhea pyrstötähti, josta Flachsenius ruotsiksi julkaisi kansantajuisen kertomuksen ynnä taikamaisia mietintöjä. Teoloogina hän julkaisi 1692 „pyhän ajanlaskun", *Chronologia sacra,* johon hän liitti virheellisiä luetteloita Ruotsin kuninkaista ja valtaneuvoksista sekä Turussa vaikuttaneista etevimmistä virkamiehistä. Flachsenius oli professorina ja pappina arvossa pidetty mies. Ensimmäinen vaimonsa oli Magdaleena Wallenstierna, Olavi Wexionius'en leski, toinen Elisabet Arensbeck, kirkkoherran tytär Tukholmasta. Hänen poikansa Juhana Pietari Flachsén tuli 1719 yliopiston rahastonhoitajaksi. (Tengström, Chronol. Ant.). J. R. A.

Fleming, aatelis-suku, on Suomenmaan mainioimpia ja on kolme vuosisataa läpitsensä synnyttänyt historiamme merkillisimpiä miehiä. Sen alkuperästä ei ole muuta varmaa tietoa, kuin että suvun ensimmäinen jäsen, ritari Pietari Fleming lopulla 14:ttä vuosisataa tuli Ruotsiin. Tämän poika Klaus (eli Nikolaus) Fleming, joka jo v. 1396 oli valtaneuvoksena ja mainitaan olleen Eerik Pommerilaisen sukulainen, tuli Itämaiden eli Suomenmaan laamanniksi vv. 1402—25 ja lienee viimemainittuna kuollut. Hän oli nainut Cecilia Diekn'in, Klaus Lydekenpojan tyttäriä, ja perehtyi kokonaan Suomenmaahan. Hänellä oli kolme poikaa: Pietari Fleming, joka v. 1434 mainitaan Itämaiden laamannina ja pian sen jälkeen näkyy kuolleen; Henrik Fleming Sundholman herra, joka tuli vanhemman sukuhaaran kantaisäksi, ja Maunu Fleming, josta nuorempi sukuhaara on lähtenyt. *

Vanhempi Fleming-haara jakaantui heti kahtia. Henrik Fleming'in vanhempi poika Jaakkima Fleming oli Suitian ja Sundholman sukujen kantaisä. Hänen nuorempi veljensä Juhana Fleming oli Friskalan linjan aloittaja. Molemmat linjat sammuivat miehiseltä kannalta ennen 16:nnen vuosisadan loppua; mutta Jaakkima Fleming'in jälkeläiset olivat tällä välin ennättäneet kohota suurimpaan arvoon ja maineesen. Hänen molemmat poikansa Eerik Fleming ja Iivar Fleming ovat Kustaa Waasan etevimpiä miehiä. Eerikin poikia on kuuluisa marski ja amiraali Klaus Fleming, Viikin vapaherra. Iivarin poika

---

* ***Fleming-suvun alku ja vanhempi haara.***

Pietari Fleming, ritari,
† 1395.

Maunu, ritari, † 1414. — Juhana, ritari, valtaneuvos, † 1395. — Klaus, Penningeby'n herra, ritari, valtaneuvos, Itämaiden laamanni, † 1425.

Klaus'n lapset: Pietari, Itämaiden laamanni. — Henrik, Sundholman herra. Vanhempi haara. — Maunu, Moision herra, nainut Elina Niilont. Kurjen. Nuorempi haara, ks. edempänä, s. 201.

Henrik'in lapset: Jaakkima, valtaneuvos, Suitian ja Sundholman herra. — Juhana, valtaneuvos, Friskalan herra.

Jaakkima'n lapset: Walborg, abbedissa Naantalissa. — *Eerik Fleming,* † 154 . — Jaakkima. — Juhana, † 1535. — *Iivar Fleming,* † 1548.

Juhana'n lapset: Johannes, tuomioprovasti, † 1547. — Pietari, käskynhaltija Turussa, 1544.

Eerik'in lapset: Jaakkima, hovijunkkari, nainut Agda Pietarintyttären. — *Klaus Eerikinpoika Fleming,* Viikin vapaherra, marski, † 1597.

Iivar'in poika: *Lauri,* vapaherra, † 1562.

Johannes'en poika: Henrik.

Pietari'n lapset: Antti. — Briita, naitu Steen Fincke'lle.

Jaakkima'n tytär: Anna, naitu Hieronymus Birkholtz'ille.

Klaus'n lapset: Katariina, naitu Eerik Klaunpoika Bielke'lle, † 1649. — *Juhana,* mestattu 1599. — Hebla, naitu Pietari Kustaanpoika Baneer'ille, † 1639.

Lauri'n poika: Iivar.

Antti'n poika: Pietari.

oli taas Lauri Fleming, Sundholman vapaherra.

Nuorempi Fleming-haara on vasta 17:nnellä vuosisadalla noussut suurempaan maineesen. Kuitenkin jo Maunu Fleming'in pojanpojan poika, Herman Fleming Louhisaaren herra († 1583) ja tämän pojat „nuori“ Klaus Fleming Kaskisten herra ja Lauri Fleming Louhisaaren herra ansaitsevat huomiota. Viimemainitun jälkeläiset ovat Ruotsin historian kuuluisat rahastonhoitajat ja reduktionimiehet: Klaus Laurinpoika, jonka jälkeläiset tehtiin *Liperin vapaherroiksi*, Herman Klaunpoika ja Klaus Hermaninpoika, jonka lapset tehtiin *Louhisaaren kreiveiksi*. Muut jäsenet nähdään sukutauluista. Suku on Suomessa sammunut, mutta elää vielä Ruotsissa. Vaakunassa on kahdeksan kultarahaa kahden orren jakamina punaisella alustalla. Y. K.

Fleming, Eerik, soturi ja valtiomies, on Ruotsin valtakunnan etevimpiä miehiä Kustaa Waasan aikana ja ensimmäinen, joka edustaa silloin syntyvää suomalaista ylimyskuntaa. Hän on syntynyt 15:nnen vuosisadan lopulla, koska jo v. 1512 tavataan maanvoutina Pohjois-Suomessa. Ruotsin ritarihuoneen sukujohdoissa mainitaan hänen syntymävuodekseen 1487; mutta tämä tieto ei liene täydellisen luotettava. Muinaistaru vakuuttaa, että Kuitian kartano Paraisissa oli hänen syntymäpaikkansa. Isä, valtaneuvos Jaakkima Fleming, oli Vehmaan kihlakunnan tuomari ja mainitaan v. 1495 linnanisäntänä Turun linnassa. Äiti oli nimeltä Ingeborg Ragvaldintytär, mutta hänen sukuperästään ei ole tietoa; on vain todennäköistä hänen olleen ennen naituna Pohjois-Suomen laamannille Eerik Ragvaldinpojalle, joka kuoli v. 1490. — Eerik Fleming'in valtiollinen toimi alkaa niinä aikoina, jolloin ryhdytään taisteluun Tanskalaisten tiranniutta vastaan. Kristian II, Ruotsin ylimyskunnan julma teloittaja, näkyy säästäneen Suomen pikkuaatelistoa, jonka valtiollinen merkitys oli vähäinen, ja niinpä tapahtui, että vaikka Junker Tuomas alkuvuodella 1522 mestautti Turun linnassa kaksi Suomen ylimystä, Tönne Eerikinpoika Tott'in ja laamannin Henrik Steeninpoika Renhufvud'in, Eerik Fleming, joka myöskin oli saapuvilla, osasi henkensä säilyttää, ollen olevinaan Tanskalaisten hartaana ystävänä. Linnaa par'aikaa piiritettiin, ja Fleming'ille uskottiin toimi tehdä uloskarkaus Ruotsalaisten leiriä vastaan; hän silloin kääntyi muassa olevia Tanskalaisia vastaan, jotka surmattiin, ja yhdistyi piiritysjoukkoon. Keväämpänä piirittäjäin täytyi peräytyä Janakkalaan ja Eerik Fleming vei osan armeijasta Kustaa Waasan avuksi Ruotsiin. Tässä hän pantiin laivaston päälliköksi ja osasi Furusund'issa Tukholman edustalla Kesäkuussa vangita Junker Tuomaan ja valloittaa koko muonalaivaston, joka Suomesta tuotiin Tanskalaisten hallussa olevan Tukholman avuksi. Syksyllä samana vuonna hän olisi kenties vanginnut Söyrinki Norby'nkin, jonka laivat olivat jäätyneet kiinni Tukholman saaristoon; Lybeck'in amiraali kielsi apuansa, ja Norby pääsi tiehensä. Pääsiäisen aikana 1523, jolloin Kustaa Waasa valittiin kuninkaaksi, tuli Eerik Fleming valtaneuvokseksi, ja lähetettiin Elokuussa Suomeen melkoisen sotavoiman kanssa, jossa oli 400 ratsumiestä ja 2,000 jalkamiestä. Kuusiston linna heti valloitettiin väkirynnäköllä ja Turun linna kesti ainoastaan 12 päivää. Muutkin maamme linnat olivat jo ennen joulua meikäläisten vallassa, ja Wiipurin tanskalainen isäntä Rolf Matinpoika, joka ei tahtonut heittää linnaa Niilo Grabbe'lle, sen puolisen piiritysjoukon päällikölle, oli nimenomaan pyytänyt Eerik Fleming'iä saapuville, sillä hänellenpä hän tahtoi linnan antaa.

Palkinnoksi ansioistaan vapautussodassa Eerik Fleming tuli Etelä-Suomen laamanniksi ja sai koko Raseporin läänin sekä Sauvon pitäjän ja useita kartanoita läänitykseksi. Kuninkaan kruunauksessa v. 1528 hän tehtiin ritariksi. Eikä siinä kyllä; aina vastaisinakin aikoina, milloin ikinä Kustaa Waasa tarvitsi uskollista, jäntevää palvelusta ja kannatusta, hänen luottamuksensa etupäässä kääntyi tuon koetetun ja kokeneen suomalaisen sotatoverin puoleen. Senpä tähden Eerik Fleming, vaikka hän enimmästi Suomessa oleskeli, ehtimiseen sai neuvonsa antaa valtakunnan tärkeimmissä asioissa. Heluntain aikana 1526 hän lähti lähettiläänä Moskovassa käymään ja vahvisti rauhan Venäjän kanssa Syysk. 2 p. Keväällä 1534 Eerik Fleming muutamien muiden kanssa sai arkaluontoisen toimen saattaa kuninkaan lankomiehen, Hoijan kreivin, kuuliaisuuteen. Kreivi pakeni tiehensä Lybeck'iin, Wiipuri ja Savonlinna pakotettiin antaumaan, ja kun samana vuonna tuo Lybeckiläisten herättämä sota Tanskassa ja Itämerellä oli syttynyt, määrättiin Eerik Fleming, Huhtik. 23 p. 1535, Ruotsin laivaston amiraaliksi. Hän silloin löi Lybeckiläiset sekä Bornholm'in edustalla että Fyen'in ja Holstein'in välisillä vesillä. Näiden urostöiden perästä Fleming vielä samana vuonna käytettiin diplomatillisiin sovittelemuksiin Tanskan kanssa. Tällä kertaa se vaara, joka oli Ruotsinkin valtakuntaa uhannut, oli torjuttu; mutta ulkomaalaisten juonet jatkettiin, ja koska Eerik Fleming jo oli muukalaisten huomioon tullut valtakunnan tärkeimpänä miehenä, koetettiin häntä nimenomaan houkutella näiden salaisten tuumien puolelle. Alkuvuodella 1540 tuli eräs Preussin herttuan asiamies Hannu Girich Turkuun, puhutellaksensa Fleming'iä jostakin tehtävästä vallanmuutoksesta. Hän

kuitenkin heti otettiin kiinni, vietiin Ruotsiin ja mestattiin. Mutta Kustaa kuningas, joka hetkeksi oli epäillyt Fleming'in uskollisuutta, huomasi pian, että kaikki epäluulot hänen suhteensa olivat olleet aivan perättömiä. Koska siis vaarat jälleen karttuivat ja kuningas smolantilaisen kapinan aikana vv. 1542—1543 jo alkoi epäillä kruunustansa, kutsuttiin Fleming Ruotsin puolelle ja otettiin ehtimiseen neuvomaan ajan vaikeissa seikoissa. Että hän Vesteros'in valtiopäivillä v. 1544 oli saapuvilla Waasan suvun perintöoikeutta vahvistamassa, tuskin tarvinnee mainita. Mutta enimmästi hän oleskeli Suomessa, missä Venäjän puolelta yhä ankarammin uhkaava sota vaati pontevia puolustustoimia. Näissä ja muissa tehtävissä Eerik Fleming etupäässä käytettiin kuninkaan korkeimpana asiamiehenä, ollen itse teossa, vaikk'ei nimeltä, koko Suomenmaan ylimmäisenä käskynhaltijana. Ennen kuin rajametelit itäisen naapurin kanssa vielä olivat puhjenneet varsinaiseksi sodaksi, Eerik Fleming kuitenkin kuoli Jouluk. 14 p. 1548 Kuitiassa ja haudattiin Jouluk. 19 p. Paraisten kirkkoon.

Eerik Fleming'iä sanoivat hänen aikalaisensa „Suomenmaan pylvääksi ja kukkaseksi" (columna et flos Finlandiæ), ja epäilemättä hänellä on suuri sija maamme historiassa. Maamme taloudelliseen edistykseen hän on jättänyt mainittavia muistoja. Hän on, jos ei juuri perustanut, kumminkin (v. 1529 paik.) uudistanut Tammisaaren kaupungin, ja 1542 paikoilla hän on avannut Suomen ensimmäisen rautakaivoksen Ojamossa Lohjan pitäjässä. Samaan aikaan hän näkyy mahtavalla suosituksellaan edistäneen suomenkielisen Uuden Testamentin painattamista. Mutta näiden ansioiden ohessa on hänen maineellansa musta pilkku, joka on aikakauden omituisia tunnusmerkkejä. Noustuansa sekä kuninkaan suosion kautta että kirkon tilusten peruuttamisella suurempaan rikkauteen ja mahtavuuteen, kuin Suomen aatelismiehillä sitä ennen oli ollut, hän väärinkäytti valtaansa alustalaistensa sortamiseksi, harjoittaen usein riettainta ahneutta ja väkivaltaa talonpoikaista kansaa vastaan. Kustaa Waasan täytyi useat kerrat häntä tästä menetyksestä ankarasti nuhdella, mutta ei voinut sen vuoksi kokonaan suosiostaan luovuttaa miestä, joka hänelle niin tuiki tarpeellinen oli. Myöskin Eerik Fleming'in veljet Jaakko ja Iivar tekivät itsensä samaan vikaan syypäiksi. Se mahtavuus, johon Suomen oma aatelisto nyt oli nousemaisillaan, ei luvannut mitään hyvää muiden kansaluokkain yhteiskunnalliselle vapaudelle.

Eerik Fleming'in puoliso oli Hebla Sparre, valtaneuvoksen Sigge Laurinpoika Sparre'n tytär, joka näkyy eläneen vielä v. 1570, koska hän silloin vielä mainitaan olleen „tuomarina" s. o. nauttineen tuomarin saatavat Piikkiön kihlakunnassa. Heiltä jäi kolme lasta: Jaakkima, (synt. v. 1533), joka oli Eerik XIV:n kamarijunkkari ja v. 1561 nai kuninkaan jalkavaimon, Agda Pietarintyttären, mutta jo ennen v. 1578 kuoli; Klaus, tuo kuuluisa marski nuijasodan ajoilta; ja Filippa, joka naimatonna kuoli v. 1578. (Fab. Collan, Suomi 1844; Koskinen, Nuijasota; Bomanson, Hert. Johan). Y. K.

Fleming, Klaus Eerikinpoika, Suomenmaan käskynhaltija vv. 1591—1597, edellisen poika, oli syntynyt Suomessa, arvattavasti v. 1535 paikoilla. Kustaa Waasan aikuisessa Venäjän sodassa hän v. 1556 määrättiin Savon suksimiesten päälliköksi. Kesällä 1563 hän oli niiden joukossa, jotka piirittivät Turun linnaa, ja kuljetti sitten Juhana herttuan vankina Gripsholmaan. Seuraavina aikoina hän alituisesti tavataan sotatoimissa sekä maalla että olletikin merellä ja tehtiin vihdoin v. 1588 valta-amiraaliksi. Kolme vuotta myöhemmin hän tuli ylipäälliköksi sodassa Venäjää vastaan sekä Suomen ja Viron ylimmäiseksi käskynhaltijaksi ja korotettiin onnellisen retken perästä samana vuonna valtakunnan marskiksi. Hänen valtiollinen merkityksensä oli jo sitä ennen varsin suuri. Luovuttuansa Eerik kuninkaan vaipuvasta onnesta, hän Juhana III:n kruunauksessa tehtiin Wiikin vapaherraksi ja lienee samaan aikaan tullut valtaneuvokseksi. Hänen naimisensa v. 1573 Ebba Kustaantytär Stenbock'in kanssa liitti hänet Ruotsin mahtavimpiin sukuihin; mutta ne ylimysvaltaiset tarkoitukset, jotka siihen aikaan alkoivat Ruotsin valtaneuvoskunnassa ilmestyä, eivät saaneet Klaus herran kannatusta, vaan tämä noudatti kaikissa ainoastaan kuninkaan mieltä ja riitaantui muiden valtaneuvosten kanssa jotka nimittivät häntä „uskottomaksi veljeksi". Myöskin Suomen etevinten miesten kanssa oli hänen välinsä varsin huono. Fleming-suvun toinen haara, Louhisaaren Fleming'it, sekä Kankaisten Horn'it olivat hänen kanssansa ilmi vihollisuudessa, ja hänen osallisuutensa vainossa Kaarlo Horn'ia vastaan v. 1590 näkyy ärsyttäneen muitakin Suomen herroja. Mutta Juhana kuninkaan suosio häntä kohtaan karttui päivä päivältä, ja kuninkaan kuollessa syksyllä 1592 hän kieltämättä oli mahtavin mies valtakunnassa.

Tämmöisessä asemassa hän tietysti tuli saamaan etusijan niissä rettelöissä, jotka Sigismundon hallituskausi toi mukaansa. Uusi kuningas oleskeli Puolassa ja hänen setänsä, Kaarlo herttua, oli ryhtynyt väliaikaiseen hallitukseen. Mutta Klaus Fleming Suomessa kääntyi suoranaisesti Sigismundon puoleen eikä pitänyt paljon lukua herttuan käskyistä, vaikka ulkonaisesti osoitti Kaarlollekin kaikkea velvol-

ioitusta. Ensi aluksi tämä käy-
yttänyt munta todistavan kuin
ıounollista kopeutta ja itsepäu-
utta kun Suomeen tuli tieto, että
neuvoskunta olivat omin luvin
valtakunnan säädyt Upsalaan,
än uskonnon asiat tukevalle kan-
·lisuskoisen kuninkaan mahdol-
.köitä vastaan, silloin Fleming'-
ı epäluulo, että Kaarlo aikoi es-
ıundon kotiintuloa ja itse nous-
istuimelle, ja hän heti ryhtyi
ääksensä herttuata levittämästä
an Suomeen ja Viroon. Eikä
ä; marski, joka par'aikaa piti
kijärvellä, koska rauhansovinto
.anssa vielä oli epätietoinen, lä-
ä Tammik. 27 p. 1593 Uplannin
joiden laamannina hän oli, pit-
.uskirjeen teroittaen heille ala-
velvollisuudet, „jos joku tah-
a Hänen Kuninkaallista Majes-
valtaistuimelta“. Tämä selvä
aarlo herttuan vallanhimoisiin
sekä useat uudet riitakysymyk-
n asiain suhteen tekivät näiden
älin yhä katkerammaksi. Kun
äjän kanssa tähän aikaan saa-
ksi vuodeksi kuntoon, oli hert-
nus, että sotavoima, joka maata
hajoitettava, mutta Fleming toi-
ensä Sigismundolta päinvastai-
n, majoitti sotturit talonpoikien
si ja tukehdutti väkivoimalla ka-
n, joka oli Pohjois-Hämeessä
Samoin herttuan käsky, että
ı Ruotsiin lähetettävä, jäi voi-
i; Fleming sitä varusteli ikään-
· varten ja purjehti Heinäk. 21
alkoisella voimalla Korpon vir-
zig'iin, josta saattoi Sigismun-
ılmaan. — Sigismundon Ruot-
sa Klaus herra yhtä hartaasti
nkin koetti edistää kuninkaansa
avataan esim. Upsalassa kruu-
aikana puhuttelemassa rahvasta
skonnonpäätöstä vastaan, jota
ndo tahtonut vahvistaa; mars-
ä tämä säätyjen tekemä päätös
ollut kuin turhanaikainen pär-
nokoma vasikannahka“, jolla ei
mitään merkitystä. Hänen yl-
eivät kuitenkaan tässä onnistu-
n Kaarlo herttua, jolle hän kir-
kin kopean kirjeen, tahtoi vas-
xdesvastaukseen säätyjen eteen,
skin nöyrtyä ja pyytää sovintoa,
smundon suosio häntä kohtaan
ähtämättä; hän saattoi kunin-
en Dantzig'iin kesällä 1594 ja
tä laivaston kanssa Suomeen,
ımäiseksi käskynhaltijaksi hän
oli määrätty.
sena näkyy silloin olleen kart-
ä riitaa Kaarlo herttuan kanssa;

mutta tämä ei suostunut siihen, että Suomenmaata erikseen hallittiin niinkuin se ei olisikaan ollut Ruotsin valtakunnan osa. Turhaan kuitenkin herttua ja neuvoskunta käskivät Klaus herran tulla Ruotsiin, mukа heidän kanssansa yhdessä neuvoa pitämään koko valtakunnan hallituksesta. Fleming vetosi kuninkaan valtuuskirjoihin, kirjoitti valtaneuvoksille ei olevansa „niiden kyytimiehenä“ ja muistutti, kuinka Kustaa kuningas vainaja monta kertaa oli etsinyt Eerik Fleming'in neuvoja itse Suomesta, vaatimatta häntä sitä varten aina Ruotsiin tulemaan. Samoin kaikki herttuan yritykset sekaantua Suomen asioihin jäivät tehottomiksi. Marski täällä hallitsi omin neuvoin niinkuin eri valtakunnassa, säääsi veroja ja määräsi niiden käyttämistä sekä kulki itse ympäri tutkintokäräjiä pitämässä kuninkaan nimessä maanlain mukaan. Vaan kun herttua vihdoin syksyllä 1595 oli vastoin Sigismundon tahtoa kutsunut valtakunnan säädyt Söderköping'iin ja siellä vastaanottanut valtionhoitajan viran, ruvettiin pian huomaamaan, että tämä eripuraisuus ei voinut rauhallisella tavalla päättyä. Söderköping'in valtiopäivät säätivät, että Sigismundo Puolassa ollessaan ei saisi harjoittaa hallitusvaltaa muulla tavoin kuin herttuan ja neuvoskunnan kautta, ja että kaikki erikoisvalta maakunnissa oli lakkautettava sekä kaikki paavilliset menot jumalanpalveluksesta poistettavat. Mutta koska Klaus Fleming ja enimmät Suomen herrat olivat jääneet Söderköping'iin tulematta, lähetettiin nyt meidän maahamme Ruotsin säätyjen lähettiläinä Kaarlo Henrikinpoika Horn ja kaksi ruotsalaista aatelismiestä. Lopulla Tammikuuta 1596 nämä herrat esittivät asiansa Turun linnassa Suomen kokoontuneelle aatelistolle. Mutta Klaus herra kiivaasti vastasi, että kuninkaan käskyjä, milloin eivät olleet lakia vastaan, aina oli noudattaminen, ja Suomen aatelisto ylipäänsä lykkäsi Söderköping'in päätökset kuninkaan ratkaistavaksi, luvaten kyllä niitä noudattavansa, jos Sigismundo niihin myöntyisi. Sigismundo tietysti ei myöntynyt, ja niin nyt alkoi täysi vihollisuus Ruotsin ja Suomen välillä. Kaarlo herttua mietti varsinaista sotaa Klaus Fleming'iä vastaan; tämä samalla tavoin Suomessa varusteli väkeansä, osittain puolustusta varten, osittain kannattaakseen Sigismundoa, kun tämä aseellisella voimalla tulisi takaisin Ruotsiin.

Mutta tällä välin Suomen sisällisissä oloissa epäkohdat olivat karttuneet siihen määrään, että talonpoikainen kansa tuskastuneena oli valmis ilmi kapinaan. Venäjän kanssa oli vakinainen rauha saatu toimeen Täyssinässä Toukokuulla 1595; oli siis syytä toivoa, että sotavoima, joka maata rasitti, vihdoin poistuisi. Vaan tämä

toivo ei käynyt toteen; Klaus herra jo ajatteli uutta taistelua, nimittäin Kaarlo herttuaa vastaan ja piti sen vuoksi sotaväkensä yhä koossa talonpoikaisen kansan kustannuksella. Vääryys olisi sanoa, että hän ei ollenkaan säälinyt rahvaan kurjuutta; päinvastoin hän joskus, missä katsoi mahdolliseksi, lievitti rasituksen kovuutta. Mutta toiselta puolen hän vaati kuninkaan nimessä ehdotonta kuuliaisuutta ja rankaisi säälimättä jokaista valituskäyntiä herttuan luona. Silloin syttyi Marras- ja Joulukuussa 1596 nuijakapina Pohjanmaalla, josta se pian levisi muihinkin maakuntiin. Marskin mainitaan sillä hetkellä juuri olleen aikeissa lähteä Käkisalmelle, joka rauhanteon mukaan oli Venäläisille takaisin annettava. Hän sen sijaan nyt marssi Yliseen Satakuntaan, löi siellä Pohjan talonpojat Pirkkalassa ja johti kapinan kukistamista muuallakin. Saatuansa sitten tietää, että herttuan käskyläiset olivat nostattaneet Peräpohjan miehet ja että Suupohjakin jälleen oli joutunut kapinan valtaan, hän heti vei ratsuväkensä „Kyrönmetsän“ (Hämeenkankaan) yli ja löi nuijamiehet Ilmajoella Helmik. 24 p. 1597. Kun kapina oli täydellisesti kukistettu, Klaus herra palasi Turkuun, jatkaen innolla sotaisia valmistuksiansa Kaarlo herttuata vastaan. Huhtikuun alulla hän lähti Pikkalaan Uudellemaalle, luultavasti laivanrakennuksiansa tarkastamaan, mutta sairastui siellä äkisti Huhtik. 11 p., päivällistä syötyään. Hän kuitenkin seuraavana päivänä lähti paluumatkalle Turkuun päin, vaan jäi viimein, yhä sairaammaksi tullen, Pohjan pitäjän kirkonkylään. Siellä hän kuoli yöllä Huhtik. 12 ja 13 p. välillä 1597. Ruumis kuljetettiin ensin Turun linnan kappeliin. Ajan pauhinat viivyttivät maahanpaniaiset, niin että vasta seuraavana syksynä, jolloin Turun linna jo oli joutunut Kaarlo herttuan valtaan, ruumis saatettiin Fleming'ien sukuhautaan Paraisten kirkkoon.

Klaus Eerikinpoika Fleming on epäilemättä Suomen historian kaikkein merkillisimpiä miehiä; mutta hänen luonnettansa ei käy helposti kuvata niillä muutamilla piirteillä, jotka historialliseen nimikirjaan mahtuvat. Tavallisesti häntä on mainittu raa'aksi ja oppimattomaksi, mutta sen ohessa suoraksi Suomen mieheksi, joka ei käsittänyt muuta valtiotaitoa kuin yksinkertaisesti totella ja palvella kuningastansa. Tämä arvostelu kuitenkin sietää paljon muodostusta. Klaus herra epäilemättä oli korkeampaa sivistystä vailla sekä käytökseltään joskus raska ja törkeäkin, ja herjausnimet „nokinenä“, „Suitian Klaus“, „Dominus admirabilis“ (kummallinen herra) kun piti sanottaman „herra amiraali“, osoittavat, mitä aikalaiset hänestä ajattelivat. Mutta toiselta puolen oli pitkän elämän kokemus hänelle paljon opettanut ja hänen valtiollinen älynsä ei ollut suinkaan vähäinen. Puheessa ja kirjoituksessa hän oli ponteva, monisanainen ja mutkikas, osaten sukkelasti tuoda esiin tekosyitä, missä todellisia syitä puuttui. Hänen esityksensä niinkuin käytöksensäkin oli milloin ankara, milloin kokkapuheinen, mutta aina valtaavainen; — jos se asia, jota hän ajoi, olisi ollut enemmän kansanmielinen, hän epäilemättä olisi temmannut joukot mukaansa. Että vilpitön vakuutus johti hänen tekojansa, on mahdoton kieltää; ainoastaan sillä tavoin voimme selittää hänen sanojensa ja tointensa voimaa. Hänen valtiollinen kantansa oli suorana vastakohtana Kaarlo herttuan mielipiteille. Protestanttisuuden asialle hän ei näy panneen mitään arvoa; nähtävästi hän ei harrastuuut mitään erinäistä tunnustusmuotoa, mutta pahaksui sitä häiriötä, jota uskontoseikat saattoivat tuottaa valtio-oloihin. Valtiollisessa elämässä hän samoin ja samasta syystä ei hyväksynyt mitään perustuslaillisuuden mutkia, jotka hänen mielestään olivat ainoastaan välikappaleina Kaarlo herttuan vallanhimolle. Että hän luonteeltaan oli kopea ja kipeästi arosteli ruotsalaisten herrain ylhäistä ylönkatsetta, näkyy selvästi. Siinä hänen kansallinen kantansa. Mutta Suomen rahvastakin kohtaan hän epäilemättä on ollut tyly herra; siihen kenties ajan olot ja asianhaarat olivat suurimpana syynä, jos kohta myöskin isältä peritty luonne lienee jotakin vaikuttanut. Varma on, että Suomen rahvas ja kaikki sen ystävät tunsivat raskaan painon poistuneen, kun tieto levisi Klaus Fleming'in kuolemasta. Sigismundolta taas oli samassa hänen valtaistuimensa vahvin pylväs kukistunut.

Klaus Fleming oli Marrask. 1 p. 1573 nainut Ebba Kustaantytär Stenbock'in, joka jäi miehensä jälkeen leskeksi (ks. Stenbock, Ebba.) Tästä avioliitosta syntyi useita lapsia, joista muutamat kuolivat nuorella iällä. Toimi-ikään pääsivät poika Juhana Fleming (ks. alempana) ja tyttäret Katariina ja Hebla (ks. sukutaulu). Ennen naimistaan oli hänelle syntynyt useita äpärälapsia; ainakin tunnetaan Kaarlo, Gottskalk ja Olavi Klaunpojat, jotka elivät täyskasvuisiksi marskin perheessä. (Koskinen, Nuijasota). Y. K.

Fleming, Juhana, Viikin vapaherra, edellisen poika, on saanut maineensa liian varhaisen, traagillisen loppunsa kautta, josta hänen sisarensa, Katariina Fleming, on jälkimaailmalle kertomuksen antanut. Hän näkyy syntyneen v. 1578. Isän kuoltua hän Juhanuksen aikana 1597 lähetettiin Suomesta Sigismundon hoviin Puolanmaalle ja oli siis poissa, kun äiti ja sisaret seuraavana syksynä joutuivat Kaarlo herttuan vangeiksi ja vietiin Ruotsiin. Seuraavana

vuonna hän Sigismundon kanssa, jonka kamariherrana hän oli, teki retken Ruotsiin ja palasi sitten Preussiin, mutta tuli vielä samana syksynä Dantzig'ista Suomeen, pitääksensä huolta sukutiluksistaan, jotta voisi äidille ja sisarille jotakin apua toimittaa. Keväällä 1599 hänen oli aikomus lähteä takaisin Sigismundon hoviin. Vaan Arvid Stålarm kiirehti Kuitiaan ja sai puhuttelemalla häntä jäämään kansalaistensa rohkaisemiseksi. Tällä tavoin tuo yhdenkolmatta vuotias nuori herra, joka ei ollut osallisna ajan valtiollisissa rettelöissä, tuli kuitenkin osamieheksi muiden Suomen herrain viimeiseen kohtaloon. Turun linnan heittämyksen kautta hän joutui Kaarlo herttuan valtaan ja tuomittiin Marrask. 7 p. Turun raastuvassa muiden kanssa. Herttua ei ollut kokonaan taipumaton häntä säästämään, vaan tarjosi hänelle armoa sillä ehdolla, että hän luopuisi Sigismundon palveluksesta ja menisi Kaarlon puolelle. Nuorukainen vastasi, ei olevan hänellä syytä hylkäämään sitä kuningasta, jolle oli uskollisuutta vannonut; kuitenkin hän rukoili armahtamista, notkistaen toisen polvensa herttuan edessä. Kaarlo heti kysymään, miks'ei hän molemmilla polvilla häntä kunnioittanut, ja kun uljas nuorukainen vastasi, säästävänsä sen kunnian Jumalalle ja kuninkaallensa, mainitaan herttuan synkistyneen, arvellen marski vainajan hengen pojassa asuvan. Vielä seuraavana päivänä, kun tuomio julistettiin Turun linnan edustalla, uudisti Juhana Fleming armonrukoustaan, mutta herttua vain käski hänen ajatella pitkää matkaa mentävääänsä. Marrask. 10 p. 1599 tapahtui hänen ja useiden muiden mestaus Turun kaupungin torilla. Nuori Viikin vapaherra oli korkean säätynsä vuoksi ensimmäinen, jonka pää oli laskettava kirveen alle. Hän oli vielä viimeisillä hetkillään kirjoittanut lohdutuskirjeen äidillensä, pyytäen että Ebba rouva hakisi laillisen pojan oikeutta marski vainajan äpäräpojalle, Olavi Klaunpojalle, jonka hän toivoi kuolemantuomiosta säästyvän. Mutta tämä toivo ei käynyt toteen, eikä Olavi Klaunpoika itsekään muuta pyytänyt kuin saadaksensa vuodattaa oman verensä rakkaan velipuolensa veren sekaan. — Nuori Juhana Fleming oli naimaton, ja hänehen sammui Fleming'ien vanhempi sukuhaara miehiseltä kannalta. (Koskinen, Nuijasota). Y. K.

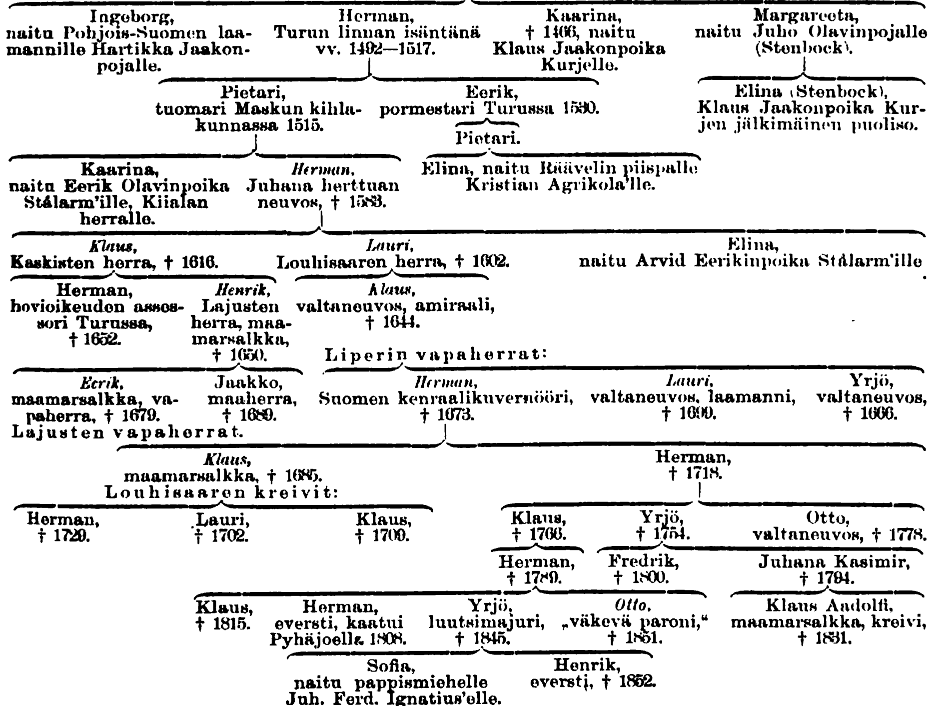
Fleming, Iivar, valtaneuvos ja amiraali, oli Eerik Fleming'in velipuoli, syntynyt hänkin 15:nnen vuosisadan lopulla. Vanhemmat olivat: valtaneuvos J a a k k i m a F l e m i n g ja tämän jälkimäinen puoliso E l i n a E e r i k i n t y t ä r G e e t. Iivar Fleming mainitaan ensi kerta v. 1520 ja sanotaan silloin olleen tuomarina Maskun, Mynämäen ja Vehmaan kihlakunnissa. Seuraavana vuonna, niin muodoin tanskalaisen hirmuhallituksen aikana, hän tavataan voutina Kokemäen kartanossa. Vapauttamissodassa hän oli vanhemman velipuolensa toverina ja tuli niinkuin tämäkin v. 1523 valtaneuvokseksi. Samana vuonna hän tehtiin amiraaliksi ja oli osallisna Suomenmaan valloituksessa, saaden palkinnoksi isännyyden Kastelholmassa sekä Pohjois-Suomen laamanniviran. Mutta häntäkin vastaan nousi talonpoikien puolelta haikea valitus, niin että Kustaa kuningas, Suomessa käydessään syyskesällä 1530, oli pakotettu lähettämään eri tutkimusmiehiä Ahvenanmaalle. Iivar herra, joka kuninkaan seurassa oli Raseporissa käynyt ja nyt oli Turussa saapuvilla, sai kuitenkin jälleen kuninkaan suosion, koska lupasi „siitä päivin ei mitään vääryyttä tai kohtuuttomuutta tehdä.“ V. 1528 kuninkaan kruunauksessa hän oli tullut ritariksi. Sodan syttyessä Lybeck'iä vastaan, sai Iivar herra Lokak. 22 p. 1534 komentoonsa 12 laivaa ja lähetettiin sotaväkeä pestaamaan Preussista ja Pommerista. Vaan tämä retki onnistui häneltä varsin huonosti; myrsky hajoitti laivaston; Iivar herra itse tuli Pommeriin, ja lähti sieltä Dantzig'iin. Mutta kun sillä välin hänen väkensä oli häirinnyt Dantzigilaisten merenkulkua, otettiin amiraali miehineen vangiksi eikä päässyt ennen kuin sodan lopulla vapaaksi. V. 1537 hän kadotti läänityksensä Ahvenanmaalla, eikä hän milloinkaan nauttinut sitä suurta luottamusta kuninkaan puolelta kuin vanhempi veli. Hän kuoli v. 1548 ja mainitaan hautauksi samana päivänä kuin Eerik Fleming. Hänen puolisonsa nimi oli M e t t a G o t t s k a l k i n t y t ä r, joka ennen oli ollut naituna eräälle Ragvald Pik'ille. Y. K.

Fleming, Lauri Iivarinpoika, vapaherra, edellisen ainoa poika, olisi kenties noussut suureenkin merkitykseen historiassamme, ell'ei varhainen kuolema olisi hänen toimensa katkaissut. Hänen syntymävuotensa on tietämätön; mutta jo v. 1553 hän käytettiin lähettiläänä Tanskaan, ja v. 1556 hän yhdessä Klaus Kristerinpoika Horn'in kanssa pantiin käskynhaltijaksi Wiipuriin, saaden samana vuonna myöskin tuomariviran Ahvenanmaalla. Käytyänsä Tukholman ja Arbogan valtiopäivillä vv. 1560 ja 1561 ja saatuansa ritariarvon, hän Eerik XIV:nnen kruunauksessa tehtiin vapaherraksi, ollen siis ensimmäisiä, joille tämä uusi arvo suotiin. Samana vuonna hän tuli kuninkaan „salaneuvokseksi“ ja näkyy myöskin saaneen Etelä-Suomen laamannikunnan. Kun Rääveli oli joutunut Ruotsalaisten valtaan v. 1561, määrättiin Lauri Fleming kuvernööriksi Vironmaalle. Semmoisena hän saapui Rääveliin Jouluk. 6 p., mutta kuoli siellä ruttoon jo Helmik. 27 p. 1562. Hän nimitti itseänsä Sundholman herraksi ja Nynäs'in vapaherraksi. — V.

1549 hän oli nainut Briita Laurintyttären suvusta „Kolme ruusua“, jonka isä oli tunnettu valtaneuvos Lauri Tuurenpoika. Lauri Fleming'in poika, Iivar, kuoli pian isänsä jälkeen ja häneen tämä vapaherrainen haara sammui. (Aurep, Ättartaflor; Bomansson, Hert. Johan). Y. K.

Fleming, Herman, Lehtisten ja Louhisaaren herra, on ensimmäinen etevä mies Fleming-suvun nuoremmasta haarasta, niinkuin alempana olevasta sukutaulusta näkyy.* Hänen syntymävuottansa ei tiedetä. Vanhemmat olivat: Pietari Hermaninpoika Fleming ja Elina Hannuntytär Lydecke. V. 1514 hän mainitaan Kustaa kuninkaan hovijunkkarina, vv. 1545—49 Pohjois-Suomen voutina, vuodesta 1547 alkaen tuomarina Vehmaan kihlakunnassa ja vv. 1553—55 isäntänä Hämeenlinnassa. Kun Juhana herttua oli saanut Suomen herttuakunnan, pantiin Henrik Horn ja Herman Fleming hänelle uskotuiksi neuvoksiksi ja vapautettiin nimenomaan uskollisuudenvalaa tekemästä kellenkään muulle. Niinpä myöskin molemmat seurasivat herttuata hänen naimaretkellensä Puolaan, mutta näyttävät uskollisesti varoittaneen häntä eripuraisuudesta Eerik kuninkaan kanssa. Kun ei tätä neuvoa otettu korviin, he keväällä 1563 pakenivat herttuan palveluksesta Ruotsiin ja välttivät sillä tavoin uhkaavan koston. Eerik kuningas silloin asetti Herman Fleming'in linnanhaltijaksi Paidelinnaan Vironmaalle. Kun Juhana III oli noussut valtaistuimelle, hän ei näy yhtä katkeralla mielellä muistaneen Herman Fleming'in edellistä käytöstä kuin Henrik Horn'in. Fleming sai pysyä Paidelinnan isäntänä ja puolustikin talvella 1570—71 tätä paikkaa Maunu herttuata, „Viron kuningasta“, vastaan. Kesällä 1571 Herman Fleming sai isännyyden Wiipurin linnassa, ja seuraavana vuonna hän Elok. 6 p. tehtiin Suomen sotavoiman varsinaiseksi päälliköksi. Alkuvuodella 1573 hän teki kolme suurta hävitysretkeä Käkisalmen lääniin ja Inkerinmaalle. Seuraavien vuosien sotatoimet olivat vähäpätöisiä, ja kesällä 1575 Herman Fleming oli niiden joukossa, jotka sovittivat välirauhan Siestarjoella Suomen puolelta. Mutta kun v. 1577 sota jälleen virisi, oli Herman Fleming uudestaan päällikkönä Suomessa ja teki syksyllä hävitysretken Käkisalmen lääniin ja syvälle Inkeriin. Seuraavana talvena retkeiltiin jään yli Pernionpäähän ja

* *Fleming-suvun nuorempi haara.*

Jaaman seuduille. V. 1580, jolloin vihdoin Pontus De la Gardie tuli sodan johtajaksi, oli Fleming muassa Käkisalmen valloittamisessa ja seurasi sitten Pontus herraa muillekin retkille. Hänen suuret ansionsa eivät jääneet palkitsematta. V. 1576 hänelle annettiin Etelä-Suomen laamannikunta, jonka Klaus Eerikinpoika Fleming silloin erinäisistä syistä kadotti, ja v. 1582 Heinäk. 1 p. hän lyötiin ritariksi Svartsjö'ssä „useiden herrain ja aatelismiesten läsnä ollessa, ja sitten pidettiin komeat kemut." — Hänen onnistumaton rynnäkkönsä Pähkinälinnaa vastaan syksyllä 1582 on viimeinen hänen sotaisista toimistaan. Hän sitten määrättiin linnanhaltijaksi Narvaan, mutta alkoi jo sairastua ja tuli kevättalvella sieltä Helsinkiin, jossa kuoli Maalisk. 25 p. 1583. Hänen ruumiinsa vietiin jäitä myöden Louhisaareen ja haudattiin Kesäk. 9 p. — Herman Fleming oli v. 1544 $^{29}/_{12}$ Tukholman linnassa nainut käskynhaltijan Hookana Hand'in tyttären Gertrud Hand'in. (Grönblad, Handl. rör. förh.; Bomansson, Hert. Johan; Tavaststjerna, Lisätietoja). Y. K.

Fleming, Klaus Hermaninpoika, Kaskisten herra, oli edellisen poika, tavallisesti nimitetty „nuori Klaus Fleming", erotukseksi kuuluisasta kaimastaan, marskista Klaus Eerikinpojasta. Hän oli nähtävästi v. 1550 paikoilla syntynyt ja näkyy jo nuoruudesta saaneen opillisen kasvatuksen, jonka sitten kehitti ulkomaisissa oppilaitoksissa. Syksyllä 1571 hän lähti Saksaan, tuli Mikkelin päivän aikana Lybeck'iin ja sisäänkirjoitettiin Lokakuussa Rostock'in yliopistoon. Tämä ulkomainen opinkäynti, joka jatkettiin Wittenberg'issä, kesti koko neljä vuotta. Takaisin tultuansa, hän v. 1576 saapui kuninkaan hoviin ja oli vuoden ajat nuoren Sigismundon kamaripalvelijana. Vaan seuraavana vuonna hän sai luvan seurata isän kanssa sotaan Venäläisiä vastaan, jolloin tehtiin retket Käkisalmen lääniin, Inkeriin ja Jaaman seuduille. V. 1578, Heinäk. 6 p., hän Kankaisissa nai Elina Horn'in, mainion sotauroon Henrik Klaunpojan tyttären. Vv. 1579—82 hän oli isäntänä Savonlinnassa. Tällä aikaa hän kevättalvella 1581 teki Pontus De la Gardie'n käskystä suuren retken Savonlinnasta Oriveden yli Aunukseen saakka; mutta seuraavana syksynä hän kuninkaan käskyn mukaan seurasi Pontus herraa Vironmaalle ja oli muassa Narvan ja läntisen Inkerinmaan valloittamisessa. Palattuaan jälleen Savonlinnaan, hän kesällä 1582 kävi isänsä kanssa Ruotsissa ja seuraavana syksynä retkellä Pähkinälinnaa vastaan. V. 1584 hän määrättiin käskynhaltijaksi Kaprion linnaan, jossa pysyi vuoteen 1587. V. 1589 hän oli Räävelissä saapuvilla, Juhana kuninkaan ja Sigismundon yhtyessä, ja allekirjoitti myöskin sotaväen valituskirjan. Vielä samana syksynä hän määrättiin ratsumestariksi muutamaan suomalaiseen lipulliseen ja oli muassa seuraavien vuosien kaikissa sotatapauksissa. Vaan kun sota oli loppunut, ja kiistat alkoivat marski Klaus Fleming'in ja Kaarlo herttuan välillä, joutui Kaskisten herra vähitellen selkkauksiin, joista hän pääasiallisesti syytti marskin vihollisuutta hänen sukuansa vastaan. Totta onkin, että Louhisaaren Fleming'it niinkuin Kankaisten Horn'itkin muodostivat Suomen aatelistossa jotakin vastapuoluetta marskin kohoavaa valtaa vastaan ja saivat tuon tuostakin kokea hänen ynseyttänsä. Tosin Sigismundo Helmikuussa 1593 määräsi nuoren Klaus Fleming'in linnanhaltijaksi Turkuun; mutta kuninkaan Ruotsissa käydessä, jolloin marski hänen kanssansa laski neuvoja Suomenmaan tulevasta hallituksesta, sovitettiin asiat niin, että Kaskisten herra kadotti sekä linnanisännyyden että ratsumestari-virkansa. Syksyllä 1595 hän tosin oli määrätty rajankävijäksi Venäjätä vastaan Savon puolella, mutta muutoin hän ainoastaan yksityisenä aatelismiehenä on osallisna seuraavien vuosien tapauksissa. Katkeralla mielellä hän näki sisällisen sodan enteet, oli saapuvilla Turun aateliskokouksessa alkuvuodella 1596 ja marskin kinassa papiston kanssa Turun markkinoilla seuraavana syksynä, vastustaen joka paikassa Klaus herran jyrkkää menetystä. Marskin kuoltua, ja kun herttua v. 1597 oli saanut Turun linnan haltuunsa, näytti Kaskisten herralle valtiollinen ura jälleen aukenevan. Hän ja hänen nuorempi veljensä Lauri Fleming sekä molempain lanko Yrjö Horn vaadittiin vastaanottamaan Turun linna herttuan puolesta. Aikomuksena tietysti oli, että heidän toimellansa Arvid Stålarm, joka oli nainut Fleming veljesten sisaren, saataisiin paremmin taivutetuksi sovintoon herttuan kanssa. Todella syntyikin, herttuan mentyä, sovinnollinen välipuhe Stålarm'in kanssa, mutta ainoastaan sillä tavoin, että tämä jälleen otti linnan haltuunsa ja herttuan valta lakkasi. Kaskisten herran kanta nyt syttyneessä taistelussa oli varsin omituinen. Otaksuen, ett'ei mitään todellista eripuraisuuden syytä ollut, hän keskellä yltyvää kuohua koetti seisoa puolueettomana, ollen taipumukseltaan enemmän Kaarlon puoleinen, mutta velvollisuudentunnollansa sidottuna Sigismundon asiaan. Hänen asemansa oli keskivälillä kahden lankomiehensä, Kaarlo Horn'in ja Arvid Stålarm'in. Jälkimäiseen hän koetti vaikuttaa rahvaan lievitykseksi ja seurasi myöskin Stålarm'ia kumpaisellakin Ruotsin retkellä kesällä 1598, kuitenkin yhä uskotellen itseänsä ja muita, ett'ei mitään oikeata eripuraisuutta ollut kuninkaan ja herttuan välillä. Mutta tämä rauhan ja sovinnon kanta oli nyt enää mahdoton. Syksyllä 1598 Sigis-

mundo käski erottaa hänet kaikesta julkisesta toimesta, jonka ohessa säädettiin, että hän ja muut epäluulon-alaiset olivat asetettavat tarkan poliisi-valvonnan alle. Keväällä 1599 hän lähti Rääveliin yksityisiä asioita varten ja pakeni tästä Saksaan. Dantzig'iin tultuaan, hän oli vähällä joutua vankeuteen erään Puolasta tulleen käskyn mukaan. Hän kuitenkin tästä suoriutui ja oleskeli seuraavat vuodet Saksassa; ainakin hänen tapaamme Rostock'issa Helmikuulla 1603. Seuraavana vuonna, Norrköping'in valtiopäiväin perästä, hän sai luvan palata isänmaahansa. Tukholmaan tultuaan, hän ensin pantiin vankeuteen, mutta pääsi pian vapaaksi ja sai tiluksensa takaisin. Hän kuoli Lehtisten kartanossa Mynämäellä v. 1616. — Ensimmäisen puolisonsa kuoltua, Klaus Hermaninpoika Fleming oli nainut erään Dorothea von Rappen'in, jonka sukuperä on tuntematon. Hänen lapsensa edellisestä avioliitosta olivat: Herman, synt. Kesäk. 18 p. 1579, viimein maaherrana Savossa, † 1652; Elina, synt. v. 1581, † 1654, naitu maaherralle Pietari Erlandinpoika Bååt'ille, ja Henrik, synt. Elok. 15 p. 1584, maamarsalkka vv. 1643 ja 1644, † v. 1650.

Klaus Hermaninpoika Fleming on kirjailijana ansainnut itsellensä varsin arvoisan sijan. Hänen latinaksi laadittu historiansa tapauksista Suomessa vv. 1592—99, jonka hän v. 1603 Rostock'issa painatti nimellä: *Res in Finnia qui mutarint et variarint per octoennium* ja omisti esipuheella Sigismundon ruotsalaiselle sihteerille Olavi Sverkerinpojalle, on kieleltä ja esitystavalta varsin etevä ja sisältää useita tärkeitä tietoja ajan oloista, vaikka päätarkoituksena on puolustaa hänen omaa epäröä käytöstänsä. Esipuheen alla hän nimittää itsensä „Nicolaus Fleming a Kaskis, Finno." Käsikirjoituksena hän on jättänyt jälkeensä *ruotsinkielisen kronikan,* joka ulottuu vuoden 1591 loppuun ja myöskin on valaiseva, sekä *ruotsinkielisen kertomuksen* omista vaiheistaan vv. 1595—1604, joka arvattavasti on Kaarlo IX:lle selitykseksi kirjoitettu. Kaikki kolme ovat nyt painetut Grönblad'in toimella (Urkunder upplysande Finlands öden, II, 1). Y. K.

Fleming, Henrik Klaunpoika, edellisen poika, soturi, virkamies, syntyi Elok. 15 p. 1584 Åkerholm'issa, kasvatettiin osaksi Suomessa, osaksi Virossa ja Saksassa, ja tuli 1605 Kaarle IX:nen palvelukseen. Hän otti kunnialla osaa Tanskan ja Venäjän sotiin 1610—17, ja oli Ruotsin puolesta rauhanhierojana Stolbovassa 1617. Tämän jälkeen hän 1617 määrättiin käskynhaltijaksi Wiipurin, Savonlinnan ja Kyminkartanon lääneihin, tuli 1620 Inkerinmaan maaherraksi, v. 1622 Suomen ratsuväen ja Karjalan jalkaväen päälliköksi, v. 1628 vara-amiraaliksi ja 1638 sotaneuvoston jäseneksi, jonka ohessa hänen piti olla sotakatselmusten toimittajana Ruotsissa ja Suomessa. Suvun päämiehenä hän 1626 kirjoitettiin ritarihuoneen kirjoihin (aatelinen suku n:o 4), oli 1627—38 seitsemillä valtiopäivillä saapuvilla ja määrättiin 1643 ja 1644 maamarsalkaksi. V. 1644 hän johti Jemtlannin valloittamista suurella menestyksellä, vaan sanotaan samassa liioin valvoneen omia etujansa. Tarkkana ja taitavana taloutensa hoitamisessa F. pääsi hyvin rikkaaksi, vaikka hänellä naidessaan ei ollut muuta kuin kantamansa vaatteet ja aseet. Omilla laivoillaan hän piti laveata jyväkauppaa, ja ottamalla kruununsaatavat Savossa ja Inkerissä arennille hän sai suuren voiton. Kartanoja hänellä oli useampia, osaksi perittyjä, osaksi vaihdolla tahi kaupalla saatuja; v. 1623 Kustaa Aadolf antoi hänelle Lajusten läänin Vironmaalla (vahvistettu 1646); Suomessa oli hänellä muun muassa Lehtisten ja Yläneen kartanot. Kirkoille antoi hän testamentin kautta suuria lahjoja, varsinkin Tukholman P. Jaakon sekä saksalaiselle kirkolle, niinpä myös Turun, Wiipurin, Mynämäen ja Taivassalon kirkoille; Mietoisten kappeliseurakunnalle oli hän rakennuttanut kirkon. Hän kuoli Marrask. 7 (1?) p. 1650 ja haudattiin Mynämäen kirkkoon, jossa kaunis marmorista tehty muistopatsas säilyttää hänen muistoaan. V. 1608 F. oli nainut Ebba Bååt'in ja v. 1633 Sigrid Kurtzel'in. Hänen lapsistaan edellisen vaimonsa kanssa huomataan Eerik F. (ks. seuraavaa) ja Jaakko F., kamarineuvos sekä maaherra. Tämä se oli, joka Upsalan valtiopäivillä 1675, aatelin muista asioista keskustellessa, äkkiarvaamatta ja ensimmäisenä nosti tuota painavaa ehdotusta, että Kaarle XI:n holhojain tulisi tehdä tili hallituksestaan, vaikka he jo olivat kaikesta edesvastauksesta vapautetut. Jaakko F., jota hyvin usein käytettiin reduktioni- ja muihin toimiin Kaarle XI:nen aikana, kuoli 1689, perätysten maaherrana oltuansa Kronoberg'in, Neriken, Länsi-Norrlannin ja Länsipohjan lääneissä. E. G. P.

Fleming, Eerik Henrikinpoika, edellisen poika, valtiomies, syntyi Helmik. 19 p. 1616 Södermanlannin Edeby'ssä, sai nuoruudessaan hyvän kasvatuksen ja matkusti valtakunnan useimmissa maakunnissa tutustuakseen niiden luonnollisiin etuihin; erittäinkin hän silloin tutki vuoritöitä ja kävi 1639 samassa tarkoituksessa Saksan, Alankomaitten, Englannin ja Skotlannin oloja tutkimassa. Jo sitä ennen oli häntä käytetty erilaisiin rauhan toimiin, 1637 hän nimitettiin vuorikolleegin assessoriksi, v. 1651 n. k. Ison Vaskivuoren läänin maaherraksi (Taalainmaalla), ja 1652 hän sen ohessa tuli vuorihallituksen esimieheksi ja kamarineuvokseksi. Näissä toimissa hän osoitti sekä kykyä että intoa suuressa määrin. V. 1654 hän tuli vapaherraksi (Lajusten Fleming'it,

Ruotsin ritarihuoneessa n:o 39); 1654 ja 1655 hän oli maamarsalkkana Upsalan ja Tukholman valtiopäivillä, jommoisena hänkin kannatti reduktionia vaativien mielipiteitä. Tästä syystä hän saavutti ylimysten katkeraa vihaa, vaan ei näy suuresti antaneen syytä oikeutettuihin muistutuksiin. V. 1655 hän nimitettiin valtaneuvokseksi ja silloin perustetun reduktionikolleegin komissariukseksi, vaan pysyi kuitenkin vuorikolleegin esimiehenä aina vuoteen 1678 saakka. Hän kuoli Södermanlannissa Rikcsten'in kartanossa Huhtik. 19 (10?) p. 1679. Suomessa hän omisti Suitian ja Pikkalan kartanot, vaan asuskeli enimmiten Ruotsin puolella. Eerik Fleming'iä ylistettiin jumaliseksi, hurskaaksi ja anteliaaksi mieheksi. V. 1642 hän nai Maria Eleonoora Soop'in ja v. 1653 Kristiina Cruus'in. Jälkimäisestä avioliitosta 1655 syntynyt poika Aksel Fleming tuli reduktionikolleegin varaesimieheksi ja kuoli 1714. Mieskannalta sammui Eerik Fleming'in perustama Lajusten vapaherrainen haara v. 1786.

E. G. P.

Fleming, Lauri Hermaninpoika, Louhisaaren herra, oli edellisessä mainitun Kaskisten herran nuorempi veli. Vanhemmat olivat sotapäällikkö Herman Pietarinpoika Fleming ja Gertrud Hookanantytär Hand. Samoin kuin vanhempi veli kävi Laurikin oppia ulkomailla ja sisäänkirjoitettiin Rostock'in yliopistoon Toukokuussa 1576. Palattuaan kotimaahansa, hän arvattavasti palveli sodassa Venäjää vastaan ja tavataan v. 1591 Uplannin lipullisen ratsumestarina. Sisällisen sodan syttyessä Sigismundon ja Kaarlon välillä, hänellä on melkein sama kanta kuin veljelläkin, jonka kanssa hän enimmiten on yksissä toimissa, esim. marskin vastustajana useissa tiloissa ja Turunlinnan haltijana loppuvuodella 1597, vihdoin myöskin Sigismundon epäluulon esineenä. Kuitenkin hän vielä rohkeammin kuin Kaskisten herra puhui sorretun rahvaan hyväksi ja on todellakin niiden demokraatisten mielipiteiden kantaisä, jotka sittemmin hänen jälkeläisissään ilmaantuvat. Keväällä 1599 hän veljensä kanssa lähti Wiron puolelle, mutta teki sieltä vuoden lopulla sovintonsa herttuan kanssa ja pääsi helposti Kaarlon suosioon. Hän kuoli jo v. 1602, tuskin vielä viidenkymmenen vuoden vanhana. — V. 1584, Syysk. 8 p., hän oli Kankaisissa nainut veljensä kälyn, Anna Horn'in, Henrik Klaunpoika Horn'in tyttären. Paitsi kolme tytärtä, häneltä jäi poika Klaus, josta alempana. Y. K.

Fleming, Klaus Laurinpoika, valtiomies ja soturi, edellisen ainoa poika, syntyi Louhisaaressa Maaliskuussa 1592. Hän sai nuorena mitä huolellisimman kasvatuksen, käyden ulkomaalaisissakin yliopistoissa, palasi 1612 kotiin, taisteli sitten Eevert Horn'in armeijassa Venäläisiä vastaan ja tuli pian ratsumestariksi ja kamariherraksi. V. 1619 hän nimitettiin ala-amiraaliksi, 1625 valtaneuvokseksi, 1629 amiraaliksi ja 1630 kamarineuvokseksi. Täten hän sai tilan vaikuttaa sekä rahakamarissa että laivastossa, ja vaikka kyllä näissä toimissa oli nimeksi esimiehiä niin F. kuitenkin kykynsä, taitonsa ja uutteruutensa kautta pian kohosi kummassakin varsinaiseksi johtajaksi, ollen lähinnä Aksel Oxenstjerna'a luettava aikansa etevimpäin virkamiesten joukkoon.

Rahakamari ja vielä suuremmassa määrässä laivasto tarvitsivatkin siihen aikaan nerokasta järjestäjää. Sodan tähden olivat valtion varat kovin niukassa, ja verojen kanto ei vielä ollut tyydyttävästi järjestetty; pfaltskreivi Juhana Kasimir, joka kuninkaan lankomiehenä oli tullut raha-asiain esimieheksi, ei oikein tuntenut maan kieltä, asetuksia ja oloja, eikä siis voinut aivan paljoa vaikuttaa. F. täten tuli raha-asiain varsinaiseksi järjestäjäksi, osoitti semmoisena erinomaista kuntoa, ja 1634 valtiovarain-hoitajaa nimitettäessä hän epäilemättä sopivimpana miehenä olisi tullut siksi määrätyksi, ell'ei häntä olisi syystä katsottu vieläkin tarpeellisemmaksi laivaston hallituksessa. Tällä alalla hän jo sitä ennen, Gyllenhjelm'in ollessa valtakunnan amiraalina, oli saanut mahdottomia aikaan. Eerik XIV:nen ja Klaus Horn'in ajan jälestä kurjaan rappiotilaan joutunut laivasto oli parissa vuodessa pantu semmoiseen kuntoon, että Kustaa Aadolf 1621 saattoi 30:llä hyvin varustetulla laivalla purjehtia Väinäjokeen Riikaa valloittamaan, ja kuninkaan suurille tuumille seuraavanakin aikana laivasto aina oli vankkana tukena. Joskus kruunu voitolla möikin laivoja, ja kuitenkin sillä 1644 tarpeen vaatiessa (laskuun ottamatta De Geer'in laivastoa) oli 40 isoa sota-alusta Tanskaa vastaan lähetettävänä. Tämän laivaston päällikkönä F. Heinäk. 1 p. 1644 Femern-saaren länsipuolella urhokkaasti taisteli Kristian IV:nen kanssa, ja kumpikin arveli tappelussa voitolle päässeensä, F. kuitenkin suuremmalla syyllä; tämä verinen ottelus myöhemmin on antanut aihetta Tanskalaisten kansalauluun „Kong Christian stod ved höjen Mast". Vaan kun F. laivoineen läksi Kiel'in lahteen, niin viholliset vastatuulen avulla ensin sulkivat häneltä ajaksi paluumatkan, vieläpä ennenaikainen kuolema pian odottamatta katkaisi tämän sankarin elämän. Tanskalaiset hätyyttivät maalta Ruotsin laivastoa tykinlaukauksilla, ja Heinäk. 26 p. 1644 etäältä ammuttu kuula sattui F:n reiteen hänen varhain aamusella pukeutuessa. Parin tunnin päästä hän tästä haavasta heitti henkensä, määrättyään sitä ennen seuraajakseen Wrangel'in, joka vielä samana vuonna nerokkaan edellä-

kävijänsä työtä jatkaen hävitti Tanskan laivaston.

Mainittujen työläitten tehtäväinsä ohessa F. oli ehtinyt pontevasti ryhtyä muihinkin hallitushaaroihin. Hän ei tosin milloinkaan itse toimittanut Etelä-Suomen laamannivirkaa, jonka hän oli saanut v. 1634, mutta samana vuonna Tukholman ylimmäiseksi käskynhaltijaksi ja 1637 vasta perustetun kauppakolleegin esimieheksi määrättynä hän tosiaankin ihmeteltävällä innolla täytti niihin kuuluvat velvollisuudet. Pääkaupungin olot järjestettiin perinpohjin useammissa kohden; kortteeri- ja tonttijako parannettiin kaupungin sisäosissa ja uudistettiin niin kutsutuilla Malmeilla; P. Jaakon kirkko, joka 50 vuotta oli puolitekoiseksi jäänyt, tehtiin vihdoin valmiiksi, ja monta muutakin rakennusta on F:n innokkaan vaikutuksen muistomerkkinä. Samallaista uudistustyötä hän sai aikaan taloudellisellakin alalla; kaupan ja elinkeinojen harjoittajille annettiin hänen huolestaan tarkat ohjesäännöt, jotka sittemmin kauan pysyivät voimassa. Entiseen epäjärjestykseen verrattuina ne kyllä vaikuttivat paljon hyvää, vaan muistamista ansaitsee myöskin, että samat ahtaat rajoitukset vast' edes tulivat vapaalle kilvoittelulle ja semminkin etäisten maakuntain aineelliselle vaurastumiselle tuntuvaksi esteeksi.

Ihmeellisen ahkerana ja taidokkaana moninaisissa tehtävissään F. samassa vilpittömän kainoutensa ja suoran luonteensa kautta voitti mitä yleisintä kunnioitusta aikalaistensa puolelta. Jälkimaailma ei myöskään ole unhottanut hänen jalouttaan ja kuntoaan; muun muassa Ruotsin akatemia on viettänyt hänen muistoaan mitalilla ja kunniapuheella. — F. oli 1618 nainut Anna Yrjöntyttären (Snakenborg) Bååt'in ja v. 1638 drotseti, kreivi Maunu Brahe'n lesken Helena Bielke'n. Kuollessaan hän jätti jälkeensä edellisestä avioliitosta kolme poikaa ja kaksi tytärtä, jotka 1651 isänsä ansioista kaikki korotettiin vapaherraiseen säätyyn (Liperin vapaherrat, n:o 17 Ruotsin ja n:o 1 Suomen ritarihuoneessa). Pojat olivat Herman ja Lauri F. (ks. alempana) sekä Yrjö F., syntynyt 1628, kamari- ja valtaneuvos, kuollut 1666 Brabant'in Breda'ssa Ruotsin lähettiläänä rauhankokouksessa. E. G. P.

Fleming, Herman Klaunpoika, edellisen vanhin poika, valtiomies, Liperin vapaherra, Louhisaaren, Hermansaaren, Jerknäs'in ja Saaristen herra, syntyi Syysk. 17 p. 1619 Louhisaaren kartanossa, oleskeli Upsalassa ylioppilaana, kävi 1640—43 ulkomailla, erittäinkin laivarakennukseen tutustuakseen ja palveli silloin Hollannin laivastossakin. Italiaan jatkettavalta matkaltaan hänen äkkiarvaamatta isänsä kutsumuksesta täytyi palata kotiin Tanskan sodassa palvelemaan; laivan päällikkönä hän silloin otti osaa suuren laivaston yrityksiin; pian hänen täytyi olla saapuvilla isän kuolinvuoteellakin. V. 1645 hän nimitettiin amiraaliluutnantiksi, 1646 amiraaliksi ja 1650 valtaneuvokseksi; oli 1650—52 Tukholman ylimmäisenä käskynhaltijana sekä nimitettiin 1652 kamarineuvokseksi ja 1653 kamarikolleegin esimieheksi. Isänsä ansioista hän sisaruksineen 1651 oli tullut vapaherraiseen säätyyn korotetuksi, ja sai silloin sukuhaaran päämiehenä Liperin pitäjän vapaherrakunnaksi; 1654—57 hän oli Kristiina kuningattarelle annettujen maakuntien kenraalikuvernöörinä ja nimitettiin 1657 Etelä-Suomen laamanniksi. Kaarle X:nen luottamuksesta hän vähää ennen oli tehtäväkseen saanut toimen, jota tärkeämpää, vaan samassa arkaluontoisempaa tuskin milloinkaan on suomalaiselle miehelle uskottu; hän määrättiin näet 1655 silloin aljettavan reduktionityön johtajaksi. Semmoisena F. oli saapa niin suuren merkityksen, että harva tämän ajan miehistä vetää vertoja hänelle.

Aatelissääty siihen aikaan oli kohonnut valtaan, joka uhkasi kansan ikivanhaa vapautta perikadolla. Ei siinä kylliksi, että aatelille oli suotu kaikellaisia, muita säätyjä suuresti loukkaavia, etuoikeuksia; se oli sen ohessa saamaisillaan haltuunsa suurimman osan kruunun tiluksista ja, kun sen lisäksi valtiolle tuleva veronsaaliskin usein oli määräämättömäksi ajaksi lahjoitettu yksityisille, niin syystä voitiin peljätä, kuten peljättiinkin, maaorjuuden ennen tahi myöhemmin odottavan talollissäätyä. Kristiina kuningatar (ks. tätä) oli kevytmielisesti vieläkin saattanut ylimmilleen ne epäkohdat, jotka jo ennen hänen aikaansa olivat olemassa; ja aatelittomain säätyjen yhteiseksi hätähuudoksi tuli siis vaatimus, että luovutetut tilukset ja verot olivat kruunun hyväksi peruutettavat reduktionin kautta. Olipa monta aatelistakin tätä vaatimusta kannattamassa, kaikkien etupäässä korkeasukuinen Herman Fleming, jonka erinomaiset tiedot kaikissa kameraaliasioissa sekä järkähtämätön lujuus tekivät hänet soveliaimmaksi reduktionia johtamaan. Kun neljänneksenkorjaus 1655 oli päätetty, hän pantiinkin reduktionikolleegin esimieheksi, ja taipumattomalla innolla hän ryhtyi työhön, kysymättä muuta kuin kansan parasta ja velvollisuuden käskyjä. Valituksia ja uhkauksia kuului kaikilta haaroilta; joka askeleella vastahakoisuus oli reduktionin toimeenpanoa estelemässä, ja kolleegin ainoana ulkonaisena nojana oli kaukana Puolassa oleva kuningas, jonka luottamusta F. tosin nautti mitä suurimmassa määrin, mutta jonka elämä ehtimiseen oli vihollisten kuulain vallassa. Horjumatta F. ja reduktionikolleegi kuitenkin tekivät työnsä, vaikkapa täten tullen koko mahtavan ylimyspuolu-

een katkeran vihan esineeksi, ja alussa heidän vaikutuksensa tuottikin hedelmiä; 2,400 tilusta, jotka antoivat lähes 67,000 hopeatalaria vuotuista veroa, palautettiin puolessa vuodessa valtiolle. Mutta reduktionin näin edistyessä, kiihtyi vastustajainkin katkeruus; esteet ja verukkeet yhä enenivät. Kaikesta pahin oli että kuningas ei voinut etäältä seurata ja hänkin ajaa tätä ylen tärkeätä asiaa; joskus hän myönsi poikkeuksia yksityisten hyväksi, ja valtiollisen aseman arveluttavaksi käydessä, hän ei enää rohjennutkaan jättää ylimysten mielipahaa aivan huomaamatta. Vuodesta 1657 reduktionityö siis laimeni ja se tuli milt'ei mahdottomaksi, kun rahapula vihdoin pakotti hallitusta uudestaan kruununtiloja myömään. Tästä lähin F:n vaikutus pääasiallisesti rajoittui valtaneuvoston ja rahakamarin piiriin.

Se oli vieläkin ahtaammaksi supistuva. Kaarle X oli vähää ennen odottamattoman aikaista kuolemaansa nimittänyt F:n valtiovarain-hoitajaksi, arvattavasti siinäkin tarkoituksessa, että tämä reduktionin järkähtämätön valtapylväs myöskin tarpeen vaatiessa olisi itsemäärätty jäsen tulevassa holhojahallituksessa. Mutta kuningas vainaja oli niin ikään pannut marskiksi Aadolf Juhana veljensä, joka siksi oli kaikin puolin sopimaton, eikä edes laillisesti kelpaava, ja sen ohessa kuningas testamentissaan vielä oli määrännyt yhtä ja toista, joka poikkesi entisistä säännöistä. Hyvällä syyllä valtaneuvosto ja aatelissääty Kaarlen kuoltua katsoivat tarpeelliseksi näissä kohden tehdä muutoksia, vaan kun testamentti ja Aadolf Juhanan nimitys kerran olivat kumotut, vasten aatelittomain säätyjen ensin lausumaa tahtoa, niin reduktionin vastustajat aatelissäädyssä sitä helpommin pääsivät vaatimaan myös F:nkin sulkemista holhojahallituksesta ja valtiovarain-hoitajan paikasta. Hänellä oli tosin kuninkaan valtakirja, jonka laillisuutta vastaan ei voitu tehdä vähintäkään muistutusta, eikä hänen kivulloisuutensa riittänyt syyksi, jonka tähden hän oli viralta pantava, mutta aatelin suuri enemmistö kuitenkin mitä kiivaimmin väitti oikeudekseen valita valtiovarain-hoitajan valtaneuvoston ehdotuksen perustuksella. Valtaneuvosto saatiinkin peruuttamaan F:n hyväksi jo tekemänsä päätös; porvaris- ja talollissäädyt sovinnollisuuden tähden luopuivat asiassa lausumistaan mielipiteistä, ja pappissäädynkin siis vihdoin viimeinkin täytyi muitten mieleen mukautua, kun ei kielto enää mihinkään olisi auttanut. Uskalias Terserus piispa yksin lausui selvin sanoin, että tässä oli taisteltu reduktionista eikä mistään muusta, ja että tehty päätös oli valtion tosihaitaksi. F. oli tosin umpi- ja synkeämieliseksi tunnettu, eikä siis voittanut monta ystävää, vaan aatelittomain säätyjen horjumista ei sillä vielä ole selitetty, saatikka puolustettu; mutta F:n kunniaksi on mainittava, että hän vihdoin itsekin kehoitti pappissäätyä peräytymiseen, kun hän ei tahtonut tulla isänmaalle haitallisen eripuraisuuden aiheeksi. Hänen edustamansa suuri aate siis tällä kertaa jäi kun jäikin syrjälle; hänen poikansa Klaus F. sai jatkaa isänsä työn.

Ylläkerrottujen tapausten johdosta F. jokseenkin täydellisesti erosi valtiollisesta elämästä. Suuresti asiassa epäiltyänsä hallitus tosin 1664 määräsi hänet Suomenmaan ja 1665 Pohjanmaankin kenraalikuvernööriksi, joten hänelle näkyi tarjoutuvan suunnattoman lavea vaikutusala hänen omassa synnyinmaassaan vääryyden estäjänä ja epäkohtien poistajana. Mainittavia jälkiä hän ei kuitenkaan tässä virassa näy saaneen aikaan; arvattavasti korkea ikä, kivulloisuus ja vastoinkäymiset silloin jo vähensivät hänen työvoimaansa, ja varmaankin tehtävä oli mitä vaikeimpia, sitten kuin reduktioni oli jätetty kesken, jolla juuri paraiten olisi voinut poistaa epäkohdat juurineen päivineen. Mitenkä lieneekin, 1669 F. luopui kenraalikuvernööri-virastaan ja 1673 Heinäk. 28 p. hän kuoli Tukholmassa. Hänen P. Jaakon kirkossa pidetyissä hautajaisissaan koko kuninkaallinen perhe oli saapuvilla. — Louhisaaren kartanoon Herman F. rakennutti sen nykyisen päähuoneuksen, ja oli osallisna Askaisten kappelikirkon rakentamisessa. V. 1645 hän oli nainut everstintyttären Kristiina Rosladin'in. Heidän lapsistaan Klaus F. tuli presidentiksi, kreiviksi y. m. (ks. seuraavaa); nuorempi Herman F. tuli laamanniksi Ruotsin Södermanlantiin ja kuoli 1718. Hänen pojanpojanpoikiaan, ja keskenään pikkuserkuksia, olivat alla mainittu Otto F., „väkevä paroni", ja Klaus Aadolf F., mainehikkaan suvun viimeinen loistava edustaja. Hän syntyi 1771, palveli hovissa Kustaa IV Aadolfin aikana, oli maamarsalkkana 1810 Örebro'n valtiopäivillä, tuli vihdoin valtakunnan marsalkaksi, kreiviksi ja yhdeksi valtakunnan herroista, ja oli täten saavuttanut kaikki korkeimmat arvot, joihin joku alamainen siihen aikaan saattoi Ruotsissa päästä. V. 1799 hän oli saanut sijan Ruotsin akatemiassa. Hänellä oli milt'ei täydellinen kokoelma kaikista isänmaan historiaan koskevista kirjoista, ja sen hän testamentin kautta lahjoitti Upsalan yliopistolle. Klaus Aadolf F. kuoli Tukholmassa 1831 naimattomana. E. G. P.

Fleming, Klaus Hermaninpoika, valtiomies, suuren reduktionin johtaja, kenraalikuvernööri Herman F:n vanhin poika, syntyi Tukholmassa Helmik. 15 p. 1649, suoritti opintonsa Turun akatemiassa ja kävi 1671 ja seuraavina vuosina ulkomailla. Hän näkyy ensin olleen kahden vaiheella vastai-

sesta elämänsä suunnasta ja kuten moni muukin ylimys hän nuorukaisena harjoitti itseään sekä rauhan että sodan toimissa, palvellen vapaehtoisena milloin Köln'issä ja Pariisissa Ruotsin lähettilään luona, milloin Brabant'issa ja Rein-virralla Franskan armeijassa. Kotiin tultuaan hän 1674 meni kuninkaalliseen kansliaan. palveli Svean hovioikeudessa ja valtioarkistossa, tuli 1677 kanslianeuvokseksi ja 1678 pestatun suomalaisen rykmentin everstiksi. Silloin par' aikaa riehuvassa sodassa hän ei kuitenkaan voittanut sankarimainetta, ottipa tuskin siihen osaakaan, vaan sitä kuuluisammaksi hän tuli rauhan toimissa. Uskaliaisuutta ja kestävyyttä vaativaa taistelua kyllä tälläkin alalla oli tarjona, ja tulisella innolla, verrattomalla nerolla hän ryhtyi työhön, nousten pian tavattomain luonnonlahjainsa ja kuninkaan milt'ei rajattoman suosion kautta valtakunnan korkeimpiin arvoihin.

Aikaisemmin ja tarkemmin kuin kukaan muu oli F. saanut tutustua valtakunnan silloisiin oloihin ja tarpeisin. Kun isä suljettiin holhojahallituksesta, Klaus poika kävi 12:ta ikävuottaan ja kasvavana hän jo kuuluu vanhalta Hermanilta oppineen tuntemaan, mitä ylimysvallan kukistamiseksi oli tekeminen; sinnepäin viittasi myös koko suvunkin peritty ja juurtunut katsantotapa. Isänsä neuvojen ja ohjauksen avulla Klaus F. nuorena perehtyi talous- ja kamarikysymysten laveaan ja vaikeaan alaan; hänen toisena opettajanansa taisi olla tunnettu Olavi Thegner, jonka Herman F. oli kasvattanut reduktionitoimissa. Ei siis kumma, että nuori F. 26-vuotiaana heti astui esiin uudistuspuolueen johtajien joukossa Upsalan valtiopäivillä 1675, jolloin entistä holhojahallitusta vastaan kauan kyteneet mielipaha ja katkeruus kiihtyivät ilmi tuleen ja pääsivät valloilleen. F. silloin pantiin esimieheksi siihen tutkijakuntaan, jonka asiaksi tuli tarkastaa holhojain hallitusta. Ennen kuin tämä työläs tehtävä oli loppuun saatettu, alkoivat 1680 vuoden valtiopäivät Tukholmassa. Kuninkaan lähin neuvonantaja, jäntevä ja nerokas Juhana Gyllenstjerna, silloin vast'ikään oli kuollut, ja Kaarle XI pani F:n maamarsalkaksi, täten asettaen hänet paikkaan, jossa lujuutta, älyä ja uskaliaisuutta enimmän tarvittiin; aatelissa näet hyvällä syyllä arveltiin kovan vastarinnan kohtaavan kuninkaan tuumia. F. täyttikin täydessä määrin kuninkaan toiveet, vaikkapa joskus lain ja oikeuden selviä sääntöjä polkemallakin. Kun esim. Lokak. 9 ja 13 p. 1680 kysymys oli nostettu entisen hallituksen edesvastauksesta, hän ei sallinut äänestystä suljetuilla lipuilla tapahtuvan, joten moni säädyn jäsen, ehkä useimmatkin pelkuriudesta jäivät mielipidettään lausumatta. Tällä kertaa sääty ei kuitenkaan päättänyt muuta kuin että holhojahallituksen tulisi antaa selityksensä tarkastajain muistutuksiin, josta maamarsalkan oli antaminen sanoma kuninkaalle. Mutta Lokak. 15 p. F. toi muka myöntävän armollisen vastauksen, että valtiosäätyjen tuli suorastaan nimittää tuomarit, (joten holhojain syyllisyys jo ennakolta tehtiin selväksi asiaksi), ja kun mokomaa mielivaltaista muutosta vastusteltiin, hän vaan arveli sopimattomaksi kumota kuninkaan kerran lausuttua tahtoa, eikä sallinut varsinaista äänestystä. Vielä vähemmin noudatettiin laillisuuden vaatimuksia reduktionikysymystä käyteltäessä. Kaksi vastakkaista mielipidettä silloin taisteli aatelistossa, ja ylimykset olivat voitolle pääsemäisillään. Mutta odottamatta ja hyvin säännöttömästi asia uudestaan otettiin esille Lokak. 29 p. Äänestyksessä, joka nytkin toimitettiin suullisesti, tapahtui selkkausta; kolmas luokka suostui reduktioniin määrätyillä ehdoilla, vaan toisen luokan mieltä selitettiin ristiriitaisella tavalla. Keskustelu tuli kiivaaksi; pian se kiihtyi melskeeksi ja kumpikin puolue uhkasi miehissä mennä kuninkaan luo asiaansa ajamaan; ylimykset tämän tekivätkin. Maamarsalkka silloin sihteerin kautta kutsutti heidät takaisin, mutta vaikk'eivät tulleet ja vaikka ensimmäinen luokka siis ei äänestänytkään, hän oli arvelevinaan, että yksimielinen päätös oli saavutettu, kehoitti säätyä päättämään reduktionin muodosta, ja puolusti jälestäpäin tätä menetystapaa oikeaksi. Neuvokkaana ja tyvenmielisenä mitä myrskyisimmissäkin keskusteluissa hän aina oikealla hetkellä tiesi työntää syrjälle kaikki vaaralliset muistutukset ja ehdotukset, eikä kukaan sitten enää rohjennut potkia tutkainta vastaan. Oikeastaan kuninkaan rajaton valta jo näissä ja muissakin tiloissa oli astunut esiin jokseenkin selvässä muodossa, vaan valtiopäiväin nimeksi jo loputtua Kaarle XI vielä vaati valtansa hyväksymistä sanoissakin. Tähän säädyt Jouluk. 9 p. 1680 hiiskumatta antoivat myöntävän vastauksen, lopettaen samassa entisen valtaneuvoston ikivanhan vaikutuksen. Säätyjen tätä asiaa varten pitämässä yhteisessä kokouksessa F. johti keskusteluita; pari päivää sen jälkeen hän lausui säädylleen tavalliset jäähyväiset, vakuuttaen puheenjohtajana olleensa aivan puolueettomana. Samana vuonna kuningas oli nimittänyt hänet Neriken ja Vermlannin maaherraksi sekä reduktioni- ja likvidationi-kommissionien esimieheksi. V. 1681 hän muutettiin Uplannin maaherraksi, tullen sen ohessa kauppa- ja kamarikolleegien esimieheksi ja kuninkaallisen neuvoston jäseneksi. V. 1683 hän nimitettiin vanhankin reduktionin esimieheksi, v. 1684 Lund'in yliopiston kansleriksi, valtiovarain-hoitajaksi ja kaikkein kamariasiain, valtiokonttorin ja vuorikolleegin ylimmäiseksi päälliköksi. Tämän lisäksi hän sai suorittaa monta satunnais-

takin tointa ja otti taitavasti osaa ulkomaalaistenkin asiain käyttelemiseen. Kuinka suuressa määrin hänellä oli Kaarle XI:n luottamus, osoittaa sekin seikka, että kaikki minkä F. johtamissaan virastoissa suullisesti selitti kuninkaan tahdon mukaiseksi, aina muuta todistusta kysymättä semmoisena pidettiin. Kerrotaanpa myöskin, että kuningas laitatti salakäytävän, päästäkseen milloin hyvänsä F:n luoksi hänen omaan kotiinsa.

Varmaan ei ainoakaan alamainen Ruotsin valtakunnassa ikinä paitsi Aksel Oxenstjerna ole hallinnut niin laveata alaa kuin F. sen teki 36:nessa ikävuodessaan. Lähinnä itse kuningasta hän sekä hyvässä että pahassa on muodostanut aikakauden hengen ja luonteen, ja yhdessä Kaarle XI:n kanssa hän myös on saanut vaikutuksestaan kantaa kiitosta ja moitetta. Ylimyspuolueen mielestä häijy ja kostonhimoinen konna ja kuninkaan yllyttäjä pahaan, Kaarle XI sitä vastoin kiitti häntä valtiomieheksi, jommoista tuskin milloinkaan syntyisi Ruotsin valtakunnassa. Pääasiassa historian täytyy jälkimäiseen arvosteluun yhtyä, vaikka F. kyllä kuten kumouksia uhkuvina aikakausina moni muukin innokas uudistaja, liian hartaasti ja yksipuolisesti on ajanut mielituumiaan. Hänen vilpitöntä, harrasta uskollisuuttansa kuningasta kohten ei voi epäillä, ja ikimuistettava on tosiaankin se kunto ja taito, jolla hän hoiti monta monituista virkaansa. Ky'ylle, joka ei tunnustanut mitään tehtävää mahdottomaksi, oli palava ja murtumaton työhalu apuna; terveys yksin murtui siitä suunnattomasta kuormasta, jonka hän joko terveenä tahi vuoteen omana otti kantaakseen. V. 1685 hän sairastui, parani vähäisen, vaan ei voinut olla työhön ryhtymättä ja kävi uudestaan kipeäksi; matka Saksaan ja Aachen'in lämpimät kylvyt eivät silloin enää voineet auttaa häntä; siellä hän kuoli Heinäk. 31 p. 1685. Ne suuret toimet ja muutokset, jotka hän oli perustanut ja ajanut, saatettiin kuitenkin perille, vaikkapa monelle jaettuina.

Kuningas haudatti F:n ruumiin suurella komeudella P. Jaakon kirkkoon Tukholmassa, ja muisteli vainajan perhettä useammilla armonosoituksillakin; isän ansioista lapset 1687 korotettiin kreivilliseen säätyyn, y. m. V. 1675 F. oli nainut Anna Cruus'in, joka oli vapaherra ja eversti Lauri Jesperinpoika Cruus'in tytär ja kreivi Kustaa Horn'in tyttären tytär. Vanhimman pojan, kamariherra Herman F:n, kuollessa 1729 kreivillinen sukuhaara sammui. (Carlson, Sveriges historia, III ja IV. y. m.).

E. G. P.

Fleming, Otto, aikoinaan tunnettu „väkevän paronin“ nimellä, syntyi Lempinsaarella Lemun pitäjässä 12 p. Elok. 1786. Vanhempansa, vapaherra Herman Fleming ja tämän kolmas vaimo Sofia Albertina Carpelan, kuolivat kumpikin samana vuonna (1789), jolloin Otto vielä oli pienoinen lapsi. Ankaran holhojan kasvattamassa Fleming'issä kehittyi aikaisin se luonteen taipumattomuus ja uhka esimiehyyttä vastaan, joka koko hänen elämässään vallitsi ja joka teki, että hän aina havaittiin jokaiseen yleiseen virkaan mahdottomaksi. Aikaisinpa hän myöskin joutui tunnetuksi tavattoman ruumiinvoimansa kautta, jota hän, ärtyisä ja vallaton kun oli, usein raakamaisella tavalla väärinkäytti. Ensimmältä hän laitettiin Karlberg'in sota-akatemiaan, mutta sai pian sieltä eronsa, kun kerran, juuri arestista päästyänsä oli vihan puhdissa ankaralla pallokartalla heittänyt nurin sota-akatemian johtajan, everstin ja kreivin Niilo Cronstedt'in. Jonkun vuoden yksityisopetusta nautittuaan hän 1802 sisäänkirjoitettiin ylioppilaaksi ja tuli pian olemaan paras sankari missä tappeluissa ja katumeteleissä, jotka tähän aikaan olivat Turun akatemiallisen elämän välttämättömiä kasvannaisia. Ne hämmästyttävät voimanosoitteet, joita hän tällöin näytti, niinkuin esim. koska yhdellä ainoalla kaappauksella takaapäin vaunuihin ohkäisi kaksi täyttä vauhtia juoksevaa hevosta y. m. s., tekivät, että maineensa piankin lensi ympäri maita, mantereita. Kaksi melskeistä vuotta yliopistossa viettyänsä hän meni sotapalvelukseen ja tuli (1804) vänrikiksi Jägerhorn'in rykmenttiin. Kaksintaisteluiden ja tottelemattomuudenrikosten takia tuomittuna kaksivuotiseen linnarangaistukseen, hän oli vankina Viaporissa, kun linnoitus (1808) heitettiin Venäläisille. Vapaaksi päästyänsä hän rupesi merimieheksi, osti itselleen pienen aluksen millä englantilaisten merisissien uhalla liikkui Itämerellä, ja kuljetti kauppatavaraa Turusta ja Turkuun, kunnes kovaksi onneksi vihdoin, uljaan vastarinnan jälkeen, joutui Englantilaisten käsiin ja vietiin miehistöineen vankina Englantiin. Täällä, missä boksi- eli nyrkkitaistelu anastaa niin tärkeän sijan miesten kiistaleikkien seassa, havaitsi Fleming olevansa oikeassa ilmapiirissään; eikä hänen tarvinnut montakaan kertaa osoittaa ankarain nyrkkiensä voimaa, ennenkuin jo oli saavuttanut John Bull'in yksinomaisen kunnioituksen. Taru kertoo Englannin parhaiden nyrkkimiesten kaatuneen yhdestä ainoasta hänen kätensä sivalluksesta. Pakollinen olonsa Englannissa ei kumminkaan kauan kestänyt. Rauhanteon jälkeen päästyään vapaaksi hän palasi Suomeen ja haki paikkaa venäläisessä armeijassa (1811), jossa hän kumminkin yhtä vähän, kuin aikaisemmin ruotsalaisessa, voi antautua kuuliaisuuden siteille alamaiseksi. Hän sai 1813 eronsa alaluutnantin arvoisena ja ajettiin sen ohessa pois niin Venäjältä kuin Suomestakin. Maanpakolaisena ja hädän alaisena hän harhaili

maita mantereita, kunnes hänen Aachen'issa onnistui väkivallalla raivata tiensä keisari Aleksanteri I:n luoksi ja tältä saada lupa palata isäinsä maahan, sekä sai sen ohessa runsaasti matkarahaa. Sukulaisensa, kreivi Rehbinder'in esityksestä, joka keisarilta oli saanut toimekseen hankkia hänelle jonkun sopivan paikan, hän syksyllä 1815 nimitettiin tarkastajaksi Svartholman linnoitukseen, missä jonkun vuoden laittamattomasti virkaansa hoiti. Ainoasti käydessään läheisessä Loviisan kaupungissa hänen vanha taistelijaluonteensa uudelleen ilmaantui ja ravintoloissa, joissa kävi, „kuului korvapuusteja sinkoovan, satelevan ja läiskyvän, kuin luoteja sodassa." Yhdellä näistä käynneistänsä Fleming ei ainoastaan itse ollut tullut viipyneeksi yli määräajan kaupungissa vaan myöskin pakottanut linnoituksesta saapuneen venheen itseään vartoomaan, sen kautta että yksinään oli kiskonut tuon raskaan aluksen niin pitkälle maalle, että koko miehistö sai monta tuntia kovasti ponnistella, ennenkuin venhe taas saatiin vesille. Tämän voimanosoitteen vuoksi hän joutui kiihkeään sanasotaan komentajan kanssa, joka päättyi niin, että hän menetti virkansa ja lisäksi tuomittiin Turun hovioikeudessa vuoden arestiin Viaporiin. Saatuansa vapautensa hän eleli Naantalissa hiljaisessa syrjäisyydessä, työskennellen historiallisissa ja maantieteellisissä harrastuksissa, sekä vaan harvoin näyttäin mitään entisen nuoruudenhuimuuden osoitteita. Muutaman sukulaisen jättämä perintö oli hänelle äsken tuonut turvallisemman aseman, kun kuolema Maalisk. 31 p. 1851 lopetti hänen vaiheikkaan elämänsä. Hän on haudattuna Naantalin kirkkomaassa. (Wasastjerna, Ättartaflor; Små berätt. och tidsb. af kapten Puff I.; Hels. Tidn. 1865.) K. F. I.

Fleming, Lauri Klaunpoika, soturi, virkamies, jonka isä oli amiraali ja valtaneuvos Klaus Laurinpoika F., syntyi Ruotsissa Norrnäs'in kartanossa Tammik. 3 p. 1621, tuli ylioppilaaksi Upsalassa 1637, kamarineuvokseksi 1651 ja Tukholman läänin maaherraksi 1652 ja lähetettiin 1654 Viron puolelle Tarttolinnan piirikunnan maaherraksi. Kun Venäläiset 1656 piirittivät tätä kaupunkia, F. sitä puolusti koko 10 viikkoa 400:n soturin ja 200:n porvarin avulla. Kaupungin heittämyksen jälkeen hän sotakamarin esimiehenä seurasi Ruotsin armeijaa Pommern'iin ja Tanskaan; tuli 1665 Tarton hovioikeuden esimieheksi, 1668 valtaneuvokseksi ja 1669 Pernoon akatemian kansleriksi. V. 1680 hän nimitettiin Etelä-Suomen laamanniksi, jota virkaa hän ei liene itse toimittanut. Pitkän kivulloisuuden jälkeen hän kuoli Tukholmassa Maalisk. 9 p. 1699. Isänsä ansioista hän 1651 korotettiin vapaherraksi; v. 1653 hän nai Anna Natt och Dag'in. Tämä sukuhaara sammui mieskannalta jo 1718. E. G. P.

Florinus, Henrik, sanakirjain tekijä, sananlaskuin kerääjä, syntyi Paimion pitäjässä v. 1633. Florinus-sukuun, jonka kantaisäksi sanotaan linnankirjuri Turussa Tuomas Eskilinpoika 1600 paikoilla, ei hän kuulunut muuten kuin vaimolliselta puolelta; sillä hänen isänsä, Paimion kirkkoherra Mattias Florinus, oli sen nimen omistanut äidiltänsä, edellisensä kirkkoherran sisarelta. Mattias F:n vaimo taas oli vielä aikaisemman Paimion kirkkoherran tytär. Henrik Florinus tuli ylioppilaaksi v. 1641 ja mainitaan maisteriksi, jonka arvon saamista varten hän väittikin v. 1655, vaikk'ei hänen nimensä sitten löydy Turussa vihittyin maisterein luetteloista. V. 1664 määrättiin hän Hämeenlinnan koulun rehtoriksi, sai v. 1671 isänsä jälkeen Paimion kirkkoherran viran, vaan muutettiin sieltä v. 1689 Kemiöön, siitä syystä että Paimio säättiin yliopistoon kuuluvaksi virkapitäjäksi. V. 1699 hän kuitenkin jätti Kemiön pojallensa Henrikille ja palasi Paimioon, jota sai hoitaa toisen poikansa Samulin puolesta. Tämä oli näet opintomatkoilla ulkomailla ja aiottu jumaluusopin apulaisprofessoriksi. Täällä Henrik F. kuoli v. 1705, niinkuin sanotaan, suruun Henrik poikansa häpeällisestä käytöksestä. Mainittu nuori kirkkoherra oli näet rikkonut avion erään kruununvoudin rouvan kanssa ja murhannut oman vaimonsa niinkuin myös kruununvoudin, josta syystä hän, niinkuin myös rikollinen rouva v. 1706 mestattiin. — Henrik F. vanhempi oli ollut naimisissa ensin Beata Gyllenbögel'in, sitten Katariina Pihl'in kanssa. Suomen kirjallisuudessa on hänellä sangen suuri ansio. Hän oikaisi *raamatunsuomennoksen* alkukielten mukaan v. 1685. V. 1678 toimitti hän kouluja varten tarpeellisimmat sanat sisältävän pienen *latinalais-ruotsalais-suomalaisen sanakirjan,* jonka uuteen painokseen v. 1695 myös Saksan kieli tuli lisään. Hän jatkoi Tammelinus'ten alkaman sananlaskuin keräyksen ja painatti viimein v. 1702 kokoelmansa nimellä: *Vanhain Suomalaisten tavaliset ja suloiset sananlascut.* Vielä on hän latinaksi kirjoittanut runomittaisen puheen runollisuudesta ja jumaluusopin oppikirjan, sekä suomeksi kirjan *Yxi lyhykäinen opetus oikiasta vanhurscaudesta* ja kääntänyt uskontunnustus-kirjat. J. K.

Fohström, Alma Evelina, operalaulajatar, syntyi Helsingissä 2 p. Tammik. 1856. Isä oli kauppias ja saipuantehtailija August Fridolf Fohström, äiti Henriette Sofia Stenqvist. Jo pienestä asti ilmestyi Alma F:ssa taipumus sekä näyttelijätaiteesen että soitantoon ja lauluun. Nautittuansa ensimmäisen lauluopetuksen neiti A. Blomqvist'ilta Helsingissä vv. 1871—72, hän

Tammikuussa 1873 läksi Pietariin, jossa kohta pääsi musiikiseuran konservatooriin ja sittemmin neljä vuotta opiskeli tuon laulunopettajattarena kuuluisan rouva H. Nissen-Saloman'in († 1879) luona, joka katsoi häntä parhaimmaksi lukuisista oppilaistansa. Jo Pietarissa neiti F., opettajattarensa antamissa oppilaskonserteissa, teki itsensä tutuksi nousevana tähtenä taiteen taivaalla. Rouva Nissen-Saloman'in oppilaana hän jo ensi kerran astui esiin syntymäkaupungissaan kahdessa konsertissa keväällä 1876, herättäen niissäkin yleistä ihailua. Toukokuussa 1877 hän matkusti Milano'on, jatkaaksensa opiskelmiansa vanhan Lamperti'n sekä tämän apulaisen, signora Della Valle'n luona. Kotimaahan palattuaan hän Tammik. 9 p. 1878 debuteerasi Helsingin suomalaisessa operassa Margareetana „Faust'issa", jolloin lauloi Italian kielellä, ja näytteli vielä Unissa-kävijänä ja Lucia'na 15:teen päivään saakka Maaliskuussa s. v. Nyt neiti F. läksi Berlin'iin, jossa hän Kroll'in teaterissa, erääsen siellä vierailevaan italialaiseen operaseuraan sitoutuneena, noin kuukauden aikaa näytteli suurimmalla menestyksellä. Hänen maineensa ulkomaalla oli nyt perustettu. Samana keväänä hän vielä otti osaa konsertteihin Köpenhaminassa, Göteporissa ja Tukholmassa ja vietti suven eräässä terveyspaikassa Norjassa. Seuraavana talvena neiti F. toisen kerran sitoutui suomalaiseen operaan, laulaen paitsi yllämainituissa operoissa myöskin „Linda'ssa" sekä „Romeo ja Julia'ssa". Sen perästä hän antoi laulajaiset Pietarissa, Tallinnassa, Tartossa, sekä useissa maamme kaupungeissa ja läksi Elokuussa 1879 taas Italiaan. Oltuansa jonkun aikaa harjoituksia varten Milano'ssa, hän 1880 vuoden alussa näytteli Reggio'n kaupungissa, jossa herätti ääretöntä ihastusta sekä kritiikin että yleisön puolesta. Kaikissa niissä ulkomaan paikoissa, missä hän on laulajana astunut esiin, Venäjällä, Saksassa, Skandinaviassa ja Italiassa, neiti F. on saavuttanut loistavimpia voittoja, ja on tunnustettu mitä etevimmäksi laulajattareksi. Myöskin kotomaassa ei mikään muu laulutaiteilija liene tähän asti enempää kiitosta voittanut.

Fontell, Kaarle Wilhelm, lääkäri, oli syntynyt 1794 Tammikuun 16 p. Isä Sven Abraham Fontell oli Tervajärven kappalainen ja äidin nimi Anna Katariina Hultman. — Tämän Fontell-suvun kantaisä Inge Hansson kuoli Taalainmaalla Suuren Tuna'n lukkarina 1703. Hänen pojanpoikansa Abraham siirtyi Suomeen kapteenina Pohjanmaan rykmentissä, ja tämän kolmas poika Mauri Wilhelm, joka kuoli pitäjänapulaisena Waasassa 1766, oli yllä mainitun Sven Abrahamin isä. — Luettuansa kotiopettajan johdolla ja vuosikauden Waasan koulussa ankaran konrehtorin Aspegren'in kurissa, pääsi Kaarle Wilhelm F. ylioppilaaksi Turussa 1812, mutta siirtyi sieltä isänsä velipuolen, Närpiöstä 1808 paenneen provasti Hägg'in, kutsumuksesta Upsalaan, jossa 1818 suoritti medikofilosofiallisen kandidaatitutkinnon. F:n opettajia siellä oli muun muassa kiitetty arkiateri Afzelius, jota hän pitkin ikäänsä hartaimmalla kunnioituksella muisteli, ja hänen opinhalustansa kerrotaan, ett'ei koskaan laiminlyönyt niitäkään luentoja lääketieteessä, joita erinäinen professori piti papiksi aikoville ja joita muut lääketieteen oppilaat ylenkatsoivat. F. kehui niistä paljon oppineensa; professori oli näet tiennyt kertoa kokemuksia rahvaan lääkintäkeinoista, joita sittemmin F., kuten Hast'kin y. m. Pohjanmaan vanhemmat kiitetyt lääkärit, usein menestyksellä oli käyttänyt. Oltuaan vihdoin Upsalassa suomalaisen kansakunnan kuraatorina, F. palasi Turkuun, jossa 1822 suoritti lääketieteen kandidaatitutkinnon ja sanotaan oppilaana päässeen Hwasser'in suosioon. V. 1823 oli F:lla hoidettavana Koiviston väliaikainen parannuslaitos Ilmajoella, jossa hän kuuluu saavuttaneen kiitetyn taitonsa kuppatautien parantamisessa; vuoden lopussa hän suoritti lääketieteen lisensiaatitutkinnon ja määrättiin seur. vuonna Waasan sairashuonetta hoitamaan. Siellä hän iloisena seuramiehenä oli varsin suosittu ja, taitava viuluniekka kun oli, hän presidentti Rotkirch'in perheessä useat kerrat viikossa oli kvarteteissa osallinen. V. 1826 F. nimitettiin kaupungin lääkäriksi Kristiinaan, jossa hän voitti mainetta taitavana silmätautien parantajana, mutta siirtyi sieltä 1833 Pietarsaareen, jossa sitten vaikutti kuolemaansa asti, ensin kaupungin ja v:sta 1839 pitäin piirilääkärinä. Pietarsaaren piiri käsitti siihen aikaan nykyiset Kokkolan, Lapuan Joensuun ja Alavuen piirikunnat, ollen avarin ja väkirikkain koko maassamme. Kolmattakymmentä vuotta F. väsymättömällä huolella hoiti tuota avarata piirikuntaansa, vaeltaen usein polkuteitä eväällä varustettuna kaukaisimmissa köyhissä metsäkylissä. Taidollaan, vaatimattomuudellaan, vieläpä anteliaisuudellaan hän saavutti kaikkialla rahvaankin rakkauden. Käytännöllisenä lääkärinä ei liene moni maassamme voittanut niin suurta mainetta kuin aikanansa F. Hänen neuvojansa kysyttiin kaikilta maammeääriltä, vieläpä usein korkeista piireistä Venäjältäkin. Tavatoin oli hänellä kyky keksiä sairauden laatu, ja sairautta käsittämättä ei hänen ollut tapana lääkkeitä jaella. Tieteessään hän ei lukemasta laannut ja sanoi itse määräyksissään seuraavansa hyväksyttyjä kirjailijoita. Kerrotaan että Huss ynnä muut ulkomaan kiitetyt lääkärit, joille F:n potilaat näyttivät hänen reseptejänsä, kum-

mastelivat kuinka ulkomailta apua haettiin, kun oli niin kokenut lääkäri kotona; he eivät olisi voineet muuta määrätä. Kokemuksistansa teki hän ahkerasti muistoonpanoja ja eräästä lapsissa usein raivoavasta kuristustaudista (croup), jota hän erittäin suurella menestyksellä paransi, julkaisi hän esittelyn lääkäriseuran toimituksissa. V. 1841 oli F. saanut assessorin nimen; virkaeron saatuaan 1860, hän kuoli Pietarsaaressa rakkaana, kaivattuna 1862 Syyskuun 2 p., ja Topelius lauloi runoelman hänen muistokseen. Vaimonsa nimi oli Kristiina Loviisa Sofia Bark. (Wasabladet 1863). J. R. A.

Forbus, Arvid, vapaherra, soturi, syntyi nimellä Forbes 1598 Tammikuun 15 p. Ånäs'in kartanossa Porvoon pitäjässä. Isänsä Erland Forbes oli, naituansa amiraalin tyttären Katri Björnram'in, Ruotsin kautta Suomeen muuttanut; hän oli Mecklenburg'ista syntyisin ja vanhaa skotlantilaista sukua, jonka kantaisä eli noin v. 1317 ja oli pakenevan äitinsä kohdussa yksin säilynyt murhasta, joka koko hänen sukuansa oli kohdannut. Arvid Forbes rupesi nuorena sotamieheksi, palvellen Kustaa II Aadolfin armeijassa Puolan sodassa, ja nimitettiin jo 1630, Saksan sodan syttyessä, everstluutnantiksi suomalaiseen jalkarykmenttiin, jota eversti Metstake komensi. Nördling'in tappelun jälkeen oli Forbes'illa pestattu rykmentti komennettavana Weimar'in herttuan Bernhardin armeijassa, jota hän seurasi syksystä 1635 kesään saakka 1638. Hän on itse kertonut sen aikaisista retkistä ja tappeluista Burgund'issa, Franskassa, Lothring'issa, Rheinvirran varsilla sekä Schweiz'in rajoilla. Kurjuus oli väliin niin suuri että leipäsäkistä maksettiin 40 markkaa, jos sitä ensinkään oli saatavissa, ja hevosia kuoli tuhansittain nälkään. Kolmessa tappelussa Forbes komensi herttuan jalkaväkeä keisarin kenraalia Juhana de Werth'iä vastaan. Rheinfeld'in edustalla oli Weimar'in herttua 1638 vuoden alussa joutunut pahaan pulaan. Forbes saarti kaupunkia, mutta kun herttua oli kärsinyt melkoisen tappion Savelli'n herttuata ja de Werth'iä vastaan, niin Forbes'in täytyi luopua kaupungista ja yhtyä herttuan armeijaan. Sotaneuvottelussa Forbes neuvoi että käytettäisiin vihollisten voittojuhlaa kaupungissa heidän surmaksensa. Siihen herttua suostuikin ja sai mitä loistavimman voiton, josta sanoi lähinnä Jumalaa Forbesta kiittävänsä. De Werth, joka vast'ikään oli keisarille ilmoittanut että Weimar'in herttualla ei enää ollut armeijaa, sekä kaikki muut kenraalit vangittiin. Forbes sai lahjaksi 1000 dukaatia, tuli Rheinfeld'in komentajaksi ja varusteli kaupunkia, kunnes herttua Heinäkuussa lähetti hänen Ruotsiin, hallitukselta pyytämään 4—500 merimiestä. Forbes matkusti Ruotsiin Basel'in, Pariisin, Amsterdam'in sekä Helsingör'in kautta ja otettiin kunnianosoituksilla vastaan. Hän ynnä veljensä Mattias korotettiin ruotsalaiseen aatelisarvoon ja sai lahjaksi muutamia maatiloja Suomessa, joita hän kohta lähti katsastamaan. Sillä välin Weimar'in herttua kuoli ja Franska otti herttuan armeijan huostaansa. Forbes'in ei sallittu rykmenttiänsä seurata. Hän lähetettiin Juhana Banér'in armeijaan ja sai siinä erään Norrlannin jalkarykmentin komennettavaksi, hän kun saaliin takia mieluummin tahtoi johtaa omaa rykmenttiä, kuin kenraalina odottaa käyttämistä. Seurattuaan jonkun aikaa Banér'ia Forbes jälleen lähetettiin sanansaattajana Ruotsiin, mutta palasi Marraskuussa 1640 Holstein'in ja Hampurin kautta jälleen Saksanmaalle. Elokuussa 1641 Forbes pantiin Stralsund'in komentajaksi sekä Etu-Pommerin ylimmäiseksi käskynhaltijaksi, vieläpä sai sen ohella komennettavakseen Weimar'issa olevan pestatun rykmentin. V. 1646 hän nimitettiin kenraalimajuriksi jalkaväessä ja 1648 koko Pommerin käskynhaltijaksi, jona hänen valtansa Stettin'istä välistä ulottui aina Meisen'iin, Leipzig'iin ja Mark-Brandenburg'iin, esim. kun hän 1649 päiväksi vangitsi Leipzig'in kaupungin neuvoston. Seuraavana vuonna hän nimitettiin sotaneuvokseksi ja ryhtyi syksyllä Stettin'issä raja-ja suorituskeskusteluihin Brandenburg'in lähettiläitten kanssa. V. 1652 hän korotettiin vapaherraksi nimellä Forbus ja sai Kokemäen kartanon vapaherrakunnaksi; v. 1653 hän nimitettiin valtaneuvokseksi ja kutsuttiin Ruotsiin. Myöhemmin seurasi Forbus Kaarle Kustaa kuningasta Tanskan sodassa, nimitettiin 1658 kenraaliksi ja oli samana vuonna saapuvilla Göteporin maakuntakokouksessa. Kun kuningas tahtoi rikkoa Roeskilde'ssa päätetyn sopimuksen Tanskan kanssa, piti Forbus hänen puoltansa ja oli läsnä Köpenhaminan piirityksessä kunnes sai toimekseen järjestää Skaanen, Hallannin ja Blekingen sotavoimia. Paitsi läänityksiänsä Suomessa oli hänellä niitä Pommerissakin kaksi: Neuenbauhoff ja Fransborg. Sodissa näkyy hän koonneen runsaasti saalista. Jo 1638 oli hänellä koottuna 30,000 markkaa, paitsi hopea- ja kultakaluja ynnä muita kalleuksia. Hän kuoli Stettin'issä 1665 Tammikuun 29 p.; ruumis sieltä saatettiin Riddarholman kirkkoon Tukholmassa. Vaimonsa Margareeta Boije, eversti Hannu Boije'n tytär, Henrik Horn'in leski ja Ebba Brahe'n lapsuuden ystävä, rakasti runollisuutta ja sanotaan sävelille sovittaneen jumalisia laulujansa. Hän kuoli 1668. (Lagus, Borgåboerne A. Wittenberg, A. Forbus, y. m.). J. R. A.

Fordell eli **Fordeel**-suku, joka lähes sata vuotta eli melkein koko kuudennentoista

vuosisadan oli erinomaisen etevässä asemassa Pohjanmaalla, näyttää alkuansa olleen Tukholmasta maahan muuttanut aateliton porvariperhe, jonka jäsenet, säilyttäen valtakunnan pääkaupungissa saamansa porvari-oikeuden, asettuivat mainittuun maakuntaan ja alkoivat harjoittaa etuisaa maakauppaa. Naimisten kautta perhe liittyi useihin Pohjanmaan pappissukuihin; moni sen miespuolisista jäsenistä oli itse osittain pappisviroissa, osittain tärkeissä maakunnan siviili-toimissa, ja ennen pitkää Fordell'in suku niinmuodoin tuli kotimaiseksi. Vv. 1538—42 oli eräs Juho Fordell kirkkoherrana Pietarsaaressa, toinen Juhana Henrikinpoika Fordell tavataan 1558—80 saman pitäjän kappalaisena j. n. e. Ensimmäinen, josta alenevassa polvessa yhdenjaksoista sukujohtoa löytyy, on Knuutti Fordell, joka Kustaa Waasan hallituksen alussa oli Kokkolan, Pietarsaaren ja Vöyrin voutina, missä hän suurta kauppaa harjoitti. Eräässä vanhassa muistoonpanossa mainitaan tästä seikasta, että kaikilla oli näihin pitäjiin vapaa pääsy ja että tapuli seisoi (s. o. tavaroita pantiin varastoon ja myytiin), mistä ikinä ne sitten tulivat. Knuutin pojat Hannu ja Lauri pitkittivät kumpikin isänsä tointa, hankkivat itselleen melkoisen omaisuuden ja huolimatta Tukholman porvarien alituisista valituksista tuon maakaupan tähden, joka heille vahinkoa tuotti, Fordell'ien onnistui pysyä hallituksen suosiossa. Niinpä Hannu F. Pohjanmaan rahvaan lähettiläänä pääsi vuoden 1550 alulla kuningas Kustaa I:n puheille, joka häntä senjälkeen kunnioitti tärkeillä luottamustoimilla, määräsi hänet 1551 Pietarsaaren ja Kyrön pitäjien sekä vuotta myöhemmin Pohjanmaan ja Hämeen välisiä rajoja käymään, jonka ohessa hän nimitettiin kihlakunnan voudiksi ja sai monta muuta todistusta kuninkaan suosiosta. Eerik XIV antoi hänelle (1561) läänitykseksi Pinonäs'in kartanon, jonka tiluksilla nyt Pietarsaari seisoo, sekä salli hänen 100 Unkarin gyllenin vuotista maksua vastaan kauppaansa harjoittaa. Että hän seuraavankin hallituksen suosiossa tiesi pysyä, todistaa muun muassa se seikka, että kuningas Juhana III itse oli hänen tyttärensä kummina. Esimerkkinä siitä rikkaudesta, jonka hän vähittäin oli koonnut, on, että hän vuonna 1572 etukädessä maksoi kruunulle koko sen melkoisen sotaveron, joka mainittuna vuonna nostettiin Pohjanmaalta. Maksun hän sitten vaati takaisin talonpojilta, ja suurella voitolla. Hannu Fordell kuoli 1579 ja jätti jälkeensä useita lapsia, joista poika Hannu Hannunpoika Fordell (ks. alempana) on merkillisin. Lauri veljensä oli vuodesta 1552 Kustaa I:n nahkain-ostajana Pohjanmaalla sekä vuodesta 1556 alkain saman maakunnan pohjoisosan kihlakunnan-tuomarina. Hänkin sai osakseen useita kuninkaallisen suosion osoitteita sekä tuon tuostakin läänityksiä pitemmäksi tahi lyhyemmäksi ajaksi. (Ignatius, Bidr. till Österbottens hist.; Koskinen, Nuijasota, y. m.). * K. F. I.

Fordell, Hannu Hannunpoika, rahvaan johtaja, yllämainitun vanhemman Hannu Fordell'in ja hänen puolisonsa Annan poika, näyttää syntyneen 1530 luvulla. Isänsä jälkeen hän peri Pinonäs'in kartanon ynnä, sen ajan oloihin katsoen, sangen suuren omaisuuden, jota hän kauppaa käymällä vielä kartutti. Muuan vihamies häntä syytti siitä, että sunnuntaisinkin, jumalanpalveluksen kestäessä, piti kauppaa ja ahtoi voita tynnyreihin. Paitsi nimismiehen virkaa Pietarsaaren ja Kaarlepyyn pitäjissä, joka toimi tähän aikaan ei miestään rahvasta ylemmäksi nostanut, ei hän mitään valtion virkaa hoitanut. Tämä seikka ynnä yksityinen suuttumus useita seudun korkeampia käskynhaltijoita vastaan teki, että hän lähemmin liittyi kansaan ja lämpimästi sen ikivanhoja vapauksia ja oikeuksia puolusti. Suuri omaisuutensa, yhteys, joka pitkät ajat hänen perheensä ja kuningassuvun kesken oli ollut, sekä sukulaisuussuhteet useiden Pohjanmaan pappien kanssa olivat aikaisin hänelle suurta arvoa hankkineet, joka tuon vähittäin saavutetun kansan suosion kautta karttui siihen määrään, että hän nuijasodan syttyessä kieltämättä oli maakunnan tärkein valtiollinen henkilö. Hänpä olikin sen vastarinnan varsinaisena henkenä, jota rahvas teki Fleming'in mielivaltaisia veroja ja linnaleiriä vastaan. Sillä hän se oli, joka talonpoikia kiihotti olemaan suostumatta Fleming'in esittelemiin sovinnon ehtoihin, vaan pikemmin Kaarle herttualta Ruotsista apua hakemaan. Itse hän valittiin yhdeksi niitä lähettiläitä, jotka Kesäkuussa 1595 matkustivat meren yli mainittuun maahan esittämään hallitukselle Pohjalaisten valituksia etenkin vouti Tuomas Yrjönpoikaa vastaan. Tällä lähettiläsmatkalla Fordell saavutti Kaarle herttuan yksityisen suo-

---

* *Knuutti Fordell.*

Hannu Fordell, † 1579; puoliso: Anna.		Lauri Fordell.
Hannu Hannunpoika.	Knuutti, lukkarina Pietarsaaressa v. 1600.	Elisabet, Juhana kuninkaan ristilapsi, naitu Pietarsaaressa.
Lucia, † 1599, naitu Pietarsaaren kappalaiselle Knuutti Henrikinpojalle.	Barbro, naitu Kruununkylän kirkkoherralle Martinus Viloides'elle.	Elisabet.

sion, jonka näkyväisenä todistuksena ei ainoastaan ollut lähetyskunnan suotuisa vastaanotto, vaan myöskin useat erittäin hänelle uskotut luottamustoimet ynnä läänitykset. Samana vuonna Lokakuussa näemme hänen saapuvilla niillä valtiopäivillä, jotka herttua, kuninkaan kiellosta huolimatta, oli kokoon kutsunut Söderköping'iin. Täällä osoittamansa kelpo käytöksen palkinnoksi Fordell sai vahvistuksen jo hänen isällensä luvattuun veronvapauteen Pinonäs'in suhteen, sekä sen ohessa oikeuden ei ainoastaan kantaa ylös Pietarsaaren ja Kruununkylän nimismies- ja lukkari-veroa, vaan myöskin kaikkiin ensinmainitun pitäjän kruununkymmenyksiin. Ell'ei saapuvilla olo Söderköping'in valtiopäivillä yksinään olisi riittänyt kääntämään Fordell'iin Fleming'in vihastusta, niin olisi epäilemättä viimeksi mainittu lahjoitus sen tehnyt, koska kuningas jo ennen oli suonut tämän kruununkymmenyksen juuri Fleming'ille, joka siis näki yksityisen oikeutensa loukatuksi. Fordell sen vuoksi tuskin ennätti kotia, ennenkuin hän sai tietoa muutamasta Fleming'in kirjeestä, missä tämä varoittaa Pohjalaisia „tuosta valapattoisesta ja kunnianhylkyisestä konnasta, Hannu Fordell'ista", ja erottaa hänet nimismiehen virasta. Ainoastaan joutuisan paon kautta Fordell'in onnistui pelastua joutumastansa niiden ratsumiesten käsiin, jotka Fleming oli lähettänyt häntä kiinniottamaan. Vuoden 1596 alulla hän taas tuli Tukholmaan, missä näyttää viipyneen niin kauan kuin Fleming eli; kumminkaan hän ei kädet ristissä katsellut tapauksia, jotka hänen kotiseuduillaan liikkuivat. Päinvastoin. Fordell'ista tuli niin sanoaksemme Pohjalaisten pysyväinen lähettiläs Ruotsin hallituksen luona ja hän käytti kaikkia tilaisuuksia, mitkä hänen vallassaan olivat, kääntääkseen yleistä huomiota kotiseutunsa seikkoihin. Hänellä oli luonansa kaikkein Pohjanmaan pitäjien sinetit, hän kokosi ympärilleen kaikki ne, jotka Suomesta tulivat herttualle kotoista sortoa valittamaan sekä antoi heille neuvoja ja ohjeita, kuinka heidän oli menetteleminen. Hänpä se vihdoin oli, joka enemmän kuin kukaan muu kirjeiden ja lähetysmiesten kautta yleistä tyytymättömyyttä viritteli, kunnes se täyteen kapinaan puhkesi. Rangaistukseksi tästä Fleming'in huovit ryöstivät hänen talonsa Pinonäs'in, joka sittemmin erään Sigismundo kuninkaan Varsovasta lähetetyn kirjeen kautta Toukokuun 22 päivältä 1599 lahjoitettiin Arvid Stålarm'ille. Kaikista kärsimyksistään sai Fordell kuitenkin täyden korvauksen, kun Kaarle herttua lopullisesti sai Suomenmaan valtoihinsa. Hänen suotiin myöskin, ainoana Suomalaisena talonpoikain seassa, istua siinä lautakunnassa, joka v. 1600 asetettiin Linköping'iin herroja tuomitsemaan ja saattoi niin runsaassa määrässä tyydyttää kostonhaluansa näitä vastaan. Suomeen palattuansa oli hänen arvonsa rahvaan kesken suurempi, jos mahdollista, kuin milloinkaan ennen. Yhtä vähän kihlakunnan tuomarista kuin voudistakaan välittämättä hän matkusteli ympäri Pohjanmaata, piti kokouksia rahvaan kanssa, neuvotteli yhteisistä asioista sekä ratkaisi sen keskinäisiä riitoja y. m. Varsinkin tuo äsken nimitetty vouti Hannu Hannunpoika Monikkalan herra sai hänessä kiusallisen vastustajan, sillä Fordell ei tämän laittomuuksia sukoillut, vaan antoi ne ilmi hallitukselle. Luultavasti oli myöskin Fordell'in vaikuttamaa, että tämä menetti virkansa. Missä määrässä Fordell kaiken tämän takia oli puoleensa vetänyt voudin vihaa, näkyy niistä kirjallisesti laadituista, kiukkuisista kysymyskohdista, joita Hannu Monikkalan herra hänelle teki ja joiden tarkoitus arvattavasti oli joutua hallituksessa esitettäviksi. Mitään kiusaa ei Fordell kumminkaan näistä näy kärsineen, vaan näyttää hän levossa päivänsä päättäneen Pinonäs'issä. Hän kuoli luultavasti vuoden 1606 alulla.

Hannu Hannunpoika Fordell on epäilemättä yksi merkillisimpiä rahvaan johtajia, joita Suomessa on löytynyt. Kumminkin on hänen luonteensa sekä ne vaikuttimet, mitkä hänen toimiansa johtivat, vielä jonkimmoiseen pimeään peitetyt. Ett'ei se puolusmiehen toimi, jota hän rahvaan puolesta harjoitti, ollut oman voiton pyynnistä vapaa, sitä ei ainoastaan todista hänen vihamiestensä alituiset viittaukset, vaan myöskin ne runsaat korvaukset, jotka hän esim. valtiopäivä-matkojensa vuoksi itselleen vaati. Niinpä yksimielisesti vakuutetaan, että hän matkastaan Söderköping'in valtiopäiville kantoi ylös jokaiselta talonpojalta Pohjanmaalla $^1/_8$ tynnyriä viljaa, joka yhteensä teki 481 tynnyriä. Laskun on tosin tehnyt hänen ilmeinen vihamiehensä, vouti Hannu Monikkalan herra; mutta jos kohtakaan, kuten Fordell'in puoluelaiset väittivät, eivät kaikki pitäjät ottaneet osaa suoritukseen, jonka määrää niinmuodoin melkoisesti saa alentaa, niin jää kuitenkin jäljelle summa, kyllin suuri, ett'ei täydellä todella saata luottaa siihen, ett'ei hän omaa voittoansa etsinyt. Että ne tavarat, jotka hän oli koonnut, eivät olleet vähäisiä, näkyy muun muassa siitä, että Fleming'in huovit Pinonäs'iä ryöstäessään saivat 14,000 talaria (lähemmäs 80,000 markkaa nykyistä rahaa) rahassa ja kalleuksissa. Vaimonsa kanssa, jonka suhteen ainoastaan tiedämme, että hän oli kotoisin Porista sekä että hän tehokkaasti otti osaa miehensä juonitteluihin ja siitä syystä Fleming'iltä nimitettiin „pahaksi piruksi", oli Hannu Fordell'illa kolme tytärtä. Poikaa hän ei tiettävästi jälkeensä jättänyt. (Kos-

kinen, Nuijasota; Silfverstolpe, Historiskt bibliothek 1878 y. m.). K. F. I.

Forseen, Samuel, lain suomentaja, syntyi Lohjan pitäjässä, nähtävästi vuoden 1690 paikoilla. Isänsä oli mainitun pitäjän kirkkoherra, maisteri Juhana Forsenius nuorempi, ja äiti, nimeltä Molsdorf, mainitaan olleen vanhemman piispa Gezelius'en tyttärentytär. Maaliskuussa 1706 nuori Forsenius, kuten hän silloin vielä kutsuttiin, sisäänkirjoitettiin Uudenmaan kansakuntaan Turun yliopistossa, otettiin Joulukuussa 1708 sukulaisensa, nuoremman piispa Gezelius'en perheesen ja auttoi ruotsinkielisen pipliateoksen painattamisessa. V. 1710 hän seurasi piispan kanssa Tukholmaan, josta palasi puolen toista vuoden perästä, vihittiin filosofian maisteriksi Turussa Helmik. 1712, tuli konsistoorin notaariksi ja seuraavana vuonna akatemian varasihteeriksi. Paon aikana virastolla ei ollut paljon tekemistä eikä paljon palkkaakaan, ja Samuel Forseen etsi elatustaan hoitamalla leskikreivinna Oxenstierna'n taloutta Rosersberg'issa. Rauhanteon jälkeen v. 1721 hän heti muutti Turkuun ja oli siellä maasihteerinä kuolemaansa saakka, joka tapahtui v. 1742, luultavasti Elokuussa, samaan aikaan, jolloin Suomen virkakunnat uudestaan pakenivat vihollisen alta. — Kun uusi „Ruotsin valtakunnan laki" v. 1734 oli hyväksytty ja Suomalaiset samoilla valtiopäivillä olivat vaatineet sen suomentamista, johon myöskin kuninkaallisella kirjeellä Marrask. 24 p. 1736 annettiin armollinen suostumus, ryhtyi Samuel Forseen tähän työhön ja sai sen valmiiksi jo syksyllä 1738. Mutta työn palkitsemista ja painattamista ei hallitus katsonut asiakseen. Se huomattiinkin vielä tarvitsevan korjausta, ja niinpä suomentaja, joka suuren perheen kanssa eli varsin köyhissä oloissa, ennätti kuolla. Korjaustyöhön ryhtyi sitten hovioikeuden assessori Thauvonius, joka kuitenkin kuoli v. 1748; myöhemmin Forseen vainajan vävy, kuninkaallisen kanslian virkamies, sitten laamanni Eerik Juhana Paleen, on suomennosta uudesta parantanut. Vihdoin valtakunnan säädyt v. 1752 jälleen muistuttivat, että lain suomennoksen painattaminen oli varsin tarpeellinen, ja hallitus siis jätti oikeuden äsken mainitulle Paleen'ille. Tämä myi kustantajaoikeuden Turun hovioikeuden aktuaarille Yrjö Kustaa Salonius'elle, jonka toimella se painettiin v. 1759. Se oli ensi kerta, milloin Suomalaiset saivat lakikirjan painetuksi omalla kielellään. Nimenomaan oli säädetty, että tuomioistuimilla ainoastaan ruotsinkielistä lakia oli noudattaminen.

Samuel Forseen'in puoliso oli nimeltä Kristiina Niilontytär. Häneltä jäi 10 lasta. Poika Fredrik oli venäläis-hallituksen aikana v. 1743 ollut vara-maasihteerinä Turussa ja tuli vihdoin tuomariksi Pohjanmaalle. Tytär Anna Johanna oli naitu äsken mainitulle Paleen'ille. (W. G. Lagus, Om Finska lagöfversättningar).

Y. K.

Forselius- ja **Forsell**-nimisiä sukuja on useita, lähteneitä eri seuduista Suomesta. Ensimmäinen tunnettu tämänniminen mies oli Pohjalainen Juhana Hookaninpoika Forselius, joka v. 1626 Upsalassa väitteli maisterin arvoa varten. Joku aika myöhemmin on toinen Pohjanmaan suku, joka on lähtenyt Ylivetelistä Koskelasta, ottanut saman nimen. Saman vuosisadan lopulla sitä tavataan Lounais-Suomessa (ensin Loimaalla) ja vähää myöhemmin se on Itä-Suomeenkin levinnyt. Myös Suomenlahden eteläpuolella Wironmaalla, jonne Kustaa Aadolfin ja hänen seuraajainsa aikana tulvasi suuri luku suomalaisia virkamiehiä, se ilmaantui jo 1600-luvun keskipaikoilla. Sen etevimpinä sikäläisinä edustajina ovat mainittavat Tallinnanmaan piispan apulainen maisteri Juhana Forselius, † 1684, jonka kirja *Wirolaisten epäuskoisista tavoista,* tekijän kuoltua, jo samana vuonna ilmestyi J. W. Böckler'in nimissä, ja etenkin (hänen poikansa?) papinviran kandidaati Pentti Juhana Forselius, Wiron kansakoululaitoksen suuriansioinen perustaja, joka myös Wiron kielioppillekin on laskenut perustuksen, † v. 1688 haaksirikkoon, palatessaan Tukholmista, jossa hän oli kuninkaalle esittänyt ehdotuksen kansakoululaitoksen järjestämiseksi ja siihen myös saanut kuninkaallisen vahvistuksen. — Useimmat näiden sukujen haarat ovat myöhemmin lyhentäneet nimensä Forsell'iksi. — Epätietoista on kuitenkin, lieneekö niiden kanssa yhteydessä ne Forsell'it, joita 1600-luvun loppupuolella ja seuraavan vuosisadan alussa tavataan useassa Etelä-Suomen kaupungissa (m. m. Vehkalahdessa, ks. alempana), sekä Forssell-nimellinen hämäläinen suku, jota mainitaan Riian maalta tulleeksi. (Kanta-isä Lauri Forssell oli sotilas, † 1756 tilanomistajana Padasjoella).

Samannimisiä sukuja on Ruotsissakin, laajin niistä lähtenyt Länsi-Göötin maalta (Romeled'in pitäjään Fors'in kylästä) 1600-luvun loppupuolella. Senkin nimi, joka kirjoitettiin: Forsselius, lyhennettiin myöhemmin Forssell'iksi ja af Forsell'iksi.

A. B—s.

Forsell, Jaakko, aateloittu **af Forselles,** asioitsija, syntyi 1696 Kesäk. 10 p. Vehkalahden kaupungissa, jossa isä Jaakko F. vanh. mainitaan olleen raatimiehenä; äiti oli kauppiaan tytär Kristiina Malm, kotoisin hänkin Vehkalahdelta. Vanhempainsa kanssa ollen pakoisalla nuori Jaakko ison vihan aikana joutui vankeuteen ja kadotti samassa ryöstön kautta koko omaisuutensa, vieläpä vaatteetkin. Hän oli ensin aikonut

ruveta sotamieheksi, vaan hankki tästä lähin elatustaan kauppaliikkeellä; sen ohessa hän ehtimiseen oli venäläisiä kuriirejä yöjymässä ja teki sillä lailla kruunulle paljon hyötyä. Uudenkaupungin rauhanteon jälkeen hän asettui asumaan synnyinkaupunkiinsa, joka vuodesta 1723 kutsuttiin nimellä Hamina, tuli 1723 raatimieheksi ja harjoitti menestyksellä kauppaliikettä. Pikku vihan syttyessä F. taaskin teki parastansa vahingoittaakseen Venäläisiä, ja kun Turun rauhanteko jätti Haminan ympäristöineen Venäjän alueeksi, F. murtumattomalla innolla ajeli Ruotsin alamaisiksi jääneitten asukasten yhteistä asiaa; ensin he asettuivat Ahvenkoskelle 1744, vaan seuraavana vuonna Degerby'n rustholliin, johon Loviisan tapulikaupunki perustettiin. Kaikki tämä tapahtui F:n ehdotuksesta; 1747 hän tuli Loviisan ensimmäiseksi pormestariksi ja edustajaksi saman vuoden valtiopäiville. Monenpuolisista ansioistaan hän 1752 sai assessorin ja 1765, pormestarivirasta erotessaan, kauppaneuvoksen arvonimen ja aateloittiin 1767; hänen perustamansa aatelissuku sai nimekseen af Forselles (Ruotsin ritarihuoneessa n:o 2,018, Suomen n:o 143). Jaakko af F. kuoli 1768, Huhtik. 28 p., ja haudattiin Elimäen kirkkoon. V. 1752 hän oli nainut Johanna Ulriika Schultz'in. Heidän pojanpoikansa Fredrik Juhana Ulrik af F. s. 1783, † 1857, otti luutnanttina osaa 1808—09 vuosien sotaan; Sofia Charlotta Henrietta von Gutofsky'n kanssa hänellä oli pojat Edvard Kustaa af F. (synt. 1817, kenraaliluutnantti 1867, vapaherra 1874) ja Jaakko Henrik Aleksanteri af F. (ks. seuraavaa). E. G. P.

Forselles, af, Jaakko Henrik Aleksanteri, syntyi 1820 Tammik. 26 p. Hän meni nuorena sotapalvelukseen, oli 1849 taapi-kapteenina Unkarin sodassa, palveli enimmiten armeijan insinööri-osastossa, sai 1856 eronsa everstiluutnanttina ja nimitettiin samana vuonna Evon metsänhoito-opiston johtajaksi ja 1870 metsänhoito-hallituksen ylitirehtööriksi. Aleksanteri af F. on innokkaasti harrastanut vesilääketaitoa Rausse'n periaatteitten mukaan ja on siinä tarkoituksessa kirjoittanut kaksi ruotsinkielistä lentokirjastakin (Helsingissä 1861 ja 1862). Hän on sen ohessa ahkerasti ja nerokkaasti työskennellyt keksijänä; mainittavin hedelmä näistä harrastuksista ovat niin kutsutut Forselles'in lamput, joilla terpentiiniä valoaineeksi käyttämällä on saatu aikaan oivallista ja hyvin helppohintaista valoa. V. 1857 F. nai Emilia Sofia Jacquetta Waenerberg'in.

Forsius-suku on tarinan mukaan Helsingin kaupungista lähtenyt. Suvun vanhin tunnettu jäsen oli mainio Sigfrid Aron Forsius († 1627), mutta hänen lapsistansa, joista eräs poika noin 1606 kävi koulua Lybeck'issä, ei ole tarkempia tietoja. Samaa sukua olivat luultavasti Mattias ja Martino F., joiden perillisiä 1600-luvulla tavataan kirkkoherroina Vihdin ja Siuntion pitäjissä, sekä Tuohilammen rustholliu omistajat Vihdissä: Henrik Juhananpoika F. ja tämän poika Juhana, joka 1703 nai Elisabet Backman'in ja myöhemmin möi rusthollin von Rehausen-suvulle. Samaan aikaan, ison vihan alkupuolella, eli Helsingissä porvari Juhana Forsius, josta nykyään kestävä suku, sekin tarinan luullen Sigfrid Aronin heimoa, polveutuu. Avioliitossa Maria Brumerus'en kanssa oli hänellä poika Henrik, synt. 1701, kuollut 1745, hänkin porvari Helsingissä, ja tämän poikia olivat: Juhana, joka kuoli 1790 kapteenina Ruotsin sotalaivastossa, Henrik, Helsingin koulun rehtori ja Mikkelin provasti, joka latinan- ja ruotsinkielisissä väitöskirjoissa 1755 ja 57 julkaisi kertomuksen Helsingin kaupungista, sekä Eerik, joka kuoli ylioppilaana 1762. Henrik veljen poika teologian tohtori Kustaa Henrik kuoli Porvoon lukion lehtorina 1842, ja hänen poikiansa vihdoin ovat: Kaarle Henrik, Porvoon lyseon rehtori, synt. 1815; Lorentso Anton Aksel, joka kuoli kouluopettajana Porvoossa 1862, sekä Kristian Fredrik, piirilääkäri Uuskaarlepyyssä, synt. 1825. J. R. A.

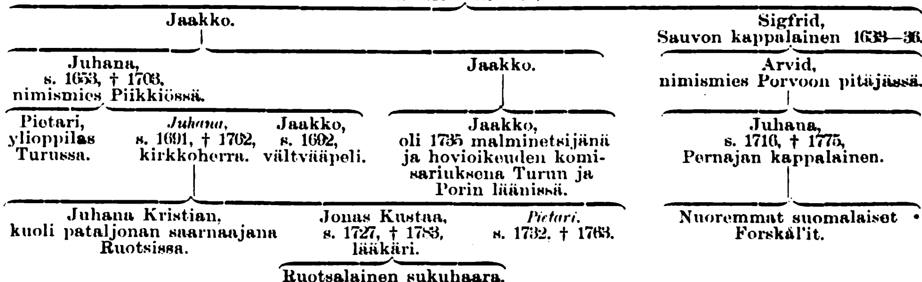
Forsius, Sigfrid Aron, Suomen ensimmäinen tähteintutkija, syntyi Helsingissä luultavasti muutamia vuosia 1550:n jälkeen, jolloin perustus laskettiin mainitulle kaupungille. Hänen vanhempansa, jotka todenmukaisesti kuuluivat porvarissäätyyn, lähettivät poikansa Turun kouluun. Ajan tavan mukaan tämä syntymäpaikastaan sepitti itselleen nimen Forsius (kirjoittaa joskus myös Helsingforsius), koska Helsinkiä latinaksi sanottiin Forsia eli Helsingforsia. Opintonsa päätettyään Turussa, hän tuli kotiopettajaksi Kankaisten Horn'ien perheesen ja johti muun muassa tuon mainion sotasankarin Kustaa Horn'in opetusta. Oleskeli sitten muutamissa Saksan yliopistoissa täydentääkseen tieteellistä sivistystänsä, etenkin tutkien matematiikia ja luonnontieteitä. Vv. 1593—96 tapaamme hänet Räävelissä, jossa hän luultavasti toimitti jonkunlaista opettajanvirkaa. Täältä palattuaan ja papiksi vihittynä hän 1599—1600 teki sotapapin virkaa Viron ja Liivin sodissa, ja tuli tällä ajalla tutustumaan Kaarle herttuaan, joka nimitti hänet hovisaarnaajakseen. Vaan vielä tärkeämpiin toimiin herttua häntä käytti. Hän nim. määräsi v. 1601 F:n yhdessä Hieronymus Birkholtz'in ja tuon Turun piirityksestä v. 1597 tunnetun Daniel Hjort'in kanssa tarkastamaan Tornion Lapin rajoja sekä tutkimaan tämän maakunnan maantieteellisiä ja taloudellisia suhteita. Samaan aikaan F. sai Närpiön kirkko-

herrakunnan ja Lapista palattuaan hän nimitettiin v. 1602 Kemiön kirkkoherraksi, jona saattaisi järjestää Lapin matkalla kokoamansa aineet ja valmistaa karttoja näistä vähän tunnetuista seuduista. V. 1605 hän taas matkusteli Saksan maalla, Lybeck'issä, Rostock'issa ja Wismar'issa, mutta jo seuraavana hän oli palannut kotimaahansa. Vaan nyt Tegel, joka kuului Kaarle IX n. k. „kirjuri-rykmenttiin", nosti häntä vastaan kanteen Örebro'n valtiopäivillä, koska muka F. oli viritellyt petollisia hankkeita kuningasta vastaan ja kuului Sigismundon puolueeseen. F. tosin sai tämän johdosta vankina Örebro'n linnassa kestää kärsimyksiä, vaan tuossa Messenius'en kertomassa jutussa hänen kidutuksestaan ei liene perää.

Vapautettuna vankeudestaan, joka kesti vuoden paikoilla, F. nimitettiin v. 1608 astrologian (tähteintutkimukseen perustuvan ennustustieteen) professoriksi Upsalaan. Vaan kauan ei hän täällä viihtynyt. kosk'ei hänen edustamalleen „jalolle tähtitaiteelle" tahdottu tunnustaa juuri suurta arvoa. Jo v. 1610 hän muutti Tukholmaan, jossa tuli Riddarholman kirkkoherraksi, sai arvonimen ***Astronomus Regius*** (kunink. tähteintutkija) sekä yksinomaisen oikeuden v:sta 1613 julaista almanakoitansa. Mutta ennustuksistaan hän joutui syytöksen alaiseksi, erotettiin kirkkoherranvirastaan noin 1615 ja sai kärsiä paljon puutetta. Tukalammaksi hänen asemansa tuli, kun hän v. 1619 väitti todeksi ne ennustukset, joita eräs talonpoikaprofeeta levitti. Tämän johdosta kadotettuaan virkansa hän seuraavana vuonna asui „kurjassa hökkelössä" Norrmalm'in esikaupungissa. Tästä onnettomasta tilasta hänet vapautti kreivi Sten Eerikinpoika Leijonhufvud, kutsuen F:n noin 1620 kirkkoherraksi Tammisaareen, johon hänellä oli patronati-oikeus. F. kuoli v. 1627 Helmikuun loppupuolen ja Heinäkuun 28 p. välillä todennäköisesti syntymäkaupungissaan Helsingissä. — Yksi F:n pojista mainitaan v. 1606 oppimatkalla Lybeck'issä.

Suuri ansio on F:llä siinä, että hän rupesi julkaisemaan ***Almanakoita,*** joista ensimmäinen ilmestyi v:ksi 1608 Tukholmassa Ruotsin kielellä. Tätä ennen oli Lybeck'issä ilmestynyt v:ksi 1606 hänen n. k. ***Prognosticon Astrologicum,*** sisältävä tulevaisten tapausten ennustuksia, joita hän oli tehnyt tähtitutkimustensa ja kaikellaisten merkkien nojalla. Tämmöisiä prognostikoita ja almanakoita hän toimitti v:ksi 1608—10, 1613—15, 1617—23. Näitten lisäksi tulee ***Physica*** (kaikkien luonnon esineiden laadusta ja omaisuudesta), joka ei painosta ole ilmestynyt, ***Mineographia,*** kertomus mineralein luonteesta ja käytännöstä. Paitsi näitä hän kirjoitti ***Suomen kronikan,*** joka on hukkaan joutunut, sepitti ***programmeja,*** toimitti hengellisiä kirjoja, käänsi ***Esran kirjan.*** — Suuren maineen saavutti F., „Ruotsin valtakunnan verraton tähteintutkija", joksi häntä Messenius sanoo, sekä omassa maassa että ulkopuolella sen rajoja. Ja kummeksia täytyykin hänen laveita tietojaan, jotka ilmestyvät hänen teoksissaan ja jotka hän oli ammentanut keskiajan kirjailijoista. Vaan myöntäminen on, että hänen tutkimuksensa perustuivat enemmän kirjatietoihin kuin hänen omaan kokemukseensa. Sen vuoksi ajan taikauskoinen henki sai hänessä suuren vallan ja vei hänen ajatuksensa harhateille. Mutta vaikka hän tähti-ennustustensa johdosta sai kärsiä paljon kurjuutta, hän ei herjennyt elämänsä loppuun asti harjoittamasta tiedettään. Kerrotaan että hän, puettuna suureen sudennahkaiseen turkkiin, tähtikirkkaina öinä makasi kirja rinnoillaan Tammisaaren myllymäellä tarkastellen taivaan kappaleita, joista hän luuli saavansa selvitystä tulevaisuuden hämäryyteen. (Finl. Natur och Folk I. [Pipping, Finlands Calendariografi]).

Forskål-suku, jonka nimeä vaihetellen on kirjoitettu Forschål, Forskåhl, Forsskåhl, Forsskål ja Forskål, on hyvin vanha suomalainen suku. Loppupuolella 1500-lukua eräs Simo Sigfridinpoika F. oli kappalaisena Sauvossa; hän on 1593 allekirjoittanut Upsalan kokouksen päätöksen, tuli 1614 Sauvon kirkkoherraksi ja kuoli 1639. Taulu osoittaa miten suku levisi hänestä *; hänen vanhempi veljensä

Sigfrid Sigfridinpoika. F. mainitaan olleen voutina Nummen pitäjän Monoisissa. (Lagus, Strödda blad I, Petter Forskåls lefverne; Öfvers. af Finska Vetensk. Societ. förhandl. XII). E. G. P.

Forskål, Juhana, pappi, syntyi 1691 Elok. 28 p. Sauvossa, jossa hänen isänsä, Piikkiön nimismies Juhana F., omisti Saustilan säteritilan, tuli v. 1723 Tukholman suomalaisen seurakunnan komministeriksi ja v. 1725 sen kirkkoherraksi. V. 1729 tahi 1730 hän tuli Helsingin kirkkoherraksi. V. 1734 ja 1740 hän oli Porvoon hiippakunnan puolesta valtiopäivämieheksi valittu ja pantiin 1737 ehdolle professoriksi, vaan ei ottanut näitä toimia vastaan. Kivulloisuutensa sekä sodan tuottaman levottomuuden tähden hän 1740 muutti Ruotsiin, nimitettiin 1741 kirkkoherraksi Uplannin Tegelsmora'an, 1748 uudestaan Tukholman suomalaisen seurakunnan paimeneksi, ja muutti vihdoin 1750 Tukholman Marian seurakunnan kirkkoherraksi, jona hän kuoli Tukholmassa 1762, Kesäk. 13 p. Valtiopäivillä 1751 hän oli edustajana pappissäädyssä ja kutsuttiin pankinvaltuusmieheksi, v. 1752 hän tuli jumaluusopin tohtoriksi. Hän kirjoitti valtiopäiviä varten muutamia mietintöjä, ja oli tunnettu erittäin huolelliseksi virkansa toimittamisessa. Naimisissa Margareeta Kolbeck'in kanssa hänellä oli kolme poikaa, joista nuorin oli merkillisin, (ks. seuraavaa); v. 1738 hän nai kirkkoherrantyttären Katariina Fridelin'in. (Lagus, Strödda blad I).

E. G. P.

Forskål, Pietari, tiedemies, edellisen poika, syntyi 1732 Tammik. 11 p. Helsingissä. Jo lapsena hän osoitti suurta kykyä mutta samassa tavatonta itsepäisyyttäkin, ja ylioppilaaksi tultuaan 1742 Upsalassa hänen erinomaiset luonnonlahjansa vielä enemmän tulivat näkyviin. Ensin hän aikoi papiksi, vaan mieltyi etupäässä itämaiden kielten sekä luonnonhistorian tutkimiseen, joissa opinhaaroissa Olavi Celsius vanhempi ja Linné antoivat hänelle johtoa. V. 1753 hän sitten läksi Göttingen'in kuuluisaan yliopistoon, pääsi siellä mitä lähimpään ystävyyteen mainehikkaan Michaelis'en kanssa ja saavutti samaten muittenkin opettajainsa erinomaisen suosion. Siihen aikaan oli Wolf'in filosofiallinen järjestelmä oikeaksi tunnustettu koko Saksassa ja Pohjoismaissa, mutta nuori F. kuitenkin ujostelematta julkaisi väitöskirjansa *Dubia de principiis philosophiæ recentioris* (Göttingen 1756, uudestaan painettu lavennettuna Köpenhaminassa 1760), jossa hän rohkeasti ja aivan itsenäiseltä kannalta puolusti Wolf'in opista poikkeavia mielipiteitä. Vaikka nuorukaisia nimenomaan oli kielletty käymästä kynäsotaa yliopiston opettajia vastaan, niin tätä kirjaa kohdeltiin yleisellä kunnioituksella; se tosin monialla herätti mielipahaa, vaan nuori F. silminnähtävästi kävi kiistasta voittajana ja kutsuttiin Göttingen'in vasta perustetun tiedeseuran kirjeenvaihtajaksi jäseneksi.

Filosofian maisterina F. Göttingen'istä palasi Upsalaan 1756; tuli pian talousopin dosentiksi, vaan pyrki sen ohessa filosofian ja valtio-opinkin dosentiksi. Nytpä hänelle kuitenkin oli haitaksi, että hän oli uskaltanut kirjoittaa Wolf'in Upsalassakin hyväksyttyä oppia vastaan. Filosofian tiedekunta, professori Wallerius'en yllyttämänä, ei sallinut hänen painattaa väitöskirjaansa *De libertate civili*, vaikka se oikeastaan vaan järjen kannalta ja hyvin siivossa muodossa arvosteli yhteiskuntalaitoksen periaatteita moittimatta Ruotsissa silloin voimassa olevia asetuksia, eikä F:n „kiukku ja suomalainen itsepintaisuus", saati yliopiston nuorison harras kannatus, jaksaneet tätä kieltoa kumota. Tyytymättä saatuun vastaukseen F. kääntyi kansliakolleegin puoleen, sai sieltäkin kiellon, mutta suullisesti, ja anoi siis kirjallisen päätöksen asiassa. Hän arveli ajatusvoiman ja kynän avulla tehdyn teoksen olevan laillista omaisuutta, sekin yhtähyvin kuin käsityön tuotteet, ja katsoi siis lailliseksi oikeudekseen saada tietää, mitkä paikat kirjasessa olivat vaarallista laatua ja mihin kolleegi perusti ankaran tuomionsa. Vaan kolleegi tuohon vastasi nuhteilla ja lähetti F:n anomuksen takaisin, koska muka moista hävytöntä kirjoitusta ei sopinut mainita diariossakaan, sitä vähemmän säilyttää arkistossa. F. silloin karsi kirjasesta pari paikkaa, jossa muun muassa oli puhuttu ammattikunnista, sai painoluvan Oelreich ylisensorilta, joka itse oli vapauden innokas harrastaja, ja julkaisi vielä samana vuonna 1759 Marraskuulla mietteensä kansalaisvapaudesta erinäisenä lentokirjasena: *Tankar om borgerliga friheten* (uudestaan painettu Tukholmassa 1792). Vaan tästäkö kansliakolleegi suuttui silmittömästi, koska tuo 20 pykäleen pituinen kirjanen erittäin pykäleissä 1, 3 ja 8—10 sisälsi muka „loukkaavia ja vaarallisia mielipiteitä, jotka helposti voisivat synnyttää levottomuutta ja kapinaa"; siinä oli nimittäin lausuttu esim. että useimmat ihmiset elävät mahtavain orjina, että semmoisen epätasaisen jaon kautta voisi syntyä kapinaa, että viattomiakin joskus puolueettomain tuomarien puutteessa oli tuomittu hengeltä; siinä oli myöskin painovapautta puolustettu pontevissa vaikkapa tosin yleisissä lauseparsissa. Oelreich sai kärsiä pitkän tutkinnon kansliakolleegin edessä ja vielä ankarammin kohdeltiin tietysti F:a; koko painos otettiin mitä pikimmiten takavarikkoon, ja hänkin haastettiin vastaamaan kansliakolleegin edessä. Mutta uskaliaisuutta ja suomalaista itsepintaisuutta ei nytkään häneltä puuttunut; Jouluk. 4 p. 1759 hän jalolla rohkeudella puolusti it-

seään ja kirjastansa, arveli sitä vähemmin loukanneensa kolleegia sen painattamisella, koska se oli osaksi uudistettu ja sensorin hyväksymä; valitti vääryyttä kärsineensä sillä että painos oli otettu takavarikkoon, ja vaati vihdoin laillista tutkintoa ja tuomiota, jos todellakin jossakin kohden oli rikkonut. Riidan aihetta antoi samassa tilassa sekin vähäpätöinen seikka, että F. asianomaisten lupaa pyytämättä oli ottanut vastaan Tanskasta tarjotun professoripaikan. Tällä kertaa kolleegi päätti, että oikeuskanslerin „ikään kuin itsestään" pitäisi kutsua F. luoksensa, viran puolesta nuhdellakseen häntä. Kansleri niin teki, ja luuli silloin havainneensa, että tietämättömyys, nuoruuden rohkeus ja liian suuri ajatus itsestään olivat olleet tapahtuneen alkusyinä. Uudestaan tutkintoon otettuna F. ei vakuuttanut aavistaneensakaan että kirjasen painattamista voisi pitää loukkauksena kolleegia kohtaan, vaan koska tämä oli tietämättömyydestä tapahtunut, oli hän valmis neuvoja vastaanottamaan. Tämän kolleegi piti varsinaisena anteeksianomuksena, (jota F. puolestaan pöytäkirjaa tarkastettaessa lujasti kielsi); sen lisäksi kolleegi vieläkin antoi hänelle isällisiä neuvoja, jotta F. vast'edes tietäisi muka paremmin käyttää lahjojansa; 1,000 talarin sakon uhalla kiellettiin kirjasen levittäminen ja F:ltä vaadittiin myödyt kappaleet takaisin. Kanteen alainen ei sittenkään taipunut; hän valitti kuninkaan luona, selitti laveasti ja suurella taidolla kantansa ja pyysi kansliakolleegin kovan tuomion hylkäämistä. Vaan sen sijasta hän 1760 Maalisk. 22 p. kuninkaallisen majesteetin käskystä kutsuttiin konsistoorin eteen vielä kerran nuhteita saamaan sopimattomasta käytöksestään kansliakolleegia kohtaan. F. tahtoi vastata, vaan ei saanut suunvuoroa, antoi kirjallisen vastauksen, vaan sitä ei otettu pöytäkirjaan; vihdoin hän vaati otteen pöytäkirjasta tahi tiedon millä laillisella perustuksella sitä ehkä kiellettäisiin, vaan ei saanut kumpaakaan. Siihen tämä kuuluisa kiista vihdoin päättyi. F:n lentokirjanen ja puolustuskirjat levisivät käsikirjoituksissa ympäri maata ja tulivat hyvin kuuluisiksi; jälkimailma on kummastellut sitä ankaruutta, jota hänelle tässä kohden osoitettiin.

Tämän riidan vielä kestäessä oli tärkeä tarjomus tehty F:lle; hän kutsuttiin nimittäin alussa v. 1759 Michaelis ystävänsä ehdotuksesta ottamaan osaa siihen tutkimusmatkaan, jota Tanskan hallitus jo kauan oli aikonut lähettää Arapiaan. Mainitun maan kieleen ja luonnontieteisiin tarkoin tutustuneena, F. olikin mitä sopivimpia, jopa sopivin mies moisen yrityksen toteuttamiseen, eikä isänmaa samaan aikaan tarjonnut hänelle toimeentuloa, saati laveata vaikutusta, sillä mahtavien epäilys ja epäsuosio olivat kaikkialla esteenä, eikä kirkonkaan ala öllut hänelle avoinna, kun hänen omatuntonsa ei täydelleen hyväksynyt kirkon tunnustuskirjoja. Ainoa este oli alussa isän vastahakoisuus, mutta sekin voitettiin vihdoin; Tanskasta luvattiin vuotuinen eläke ja annettiin professorin arvo 1759; siis hän ei enää epäillyt, vaan läksi 1761 Tammik. 4 p. iloisella mielin pitkälle vaaralliselle matkalle Köpenhaminan satamasta, yhdessä neljän tutkijan ja ruotsalaisen palvelijan kanssa. Syysk. 26 p. tultiin Aleksandriaan, vaan silloin Egyptissä riehuvan sodan häiriöt pakottivat heitä jäämään tähän maahan melkein kokonaisen vuoden. Tutkijaseurue silloin suurella innolla ryhtyi tehtäväänsä, ja F. heti alusta näytti olevansa ilman vertaistansa; puutteet, vaivat ja vaarat olivat hänelle ikäänkuin uutena kiihotuksena työhön. Niebuhr, joka lähinnä F:a oli seurueen taitavin jäsen, antoi jälestäpäin F:lle sen ylistyksen, että hän ehkä olisi tullut koko aikakauden merkillisimmäksi tutkijaksi, jos elämää olisi hänelle suotu pitempää. V. 1762 Elok. 22 p. tutkijat vihdoin pääsivät matkaansa jatkamaan, Suetsin, Sinain ja Dshöblan kautta Mokkaan. F. aina voitti toverinsa, niin hyvin uupumattoman ahkeruutensa kuin rohkeutensa kautta, ja hänen suora ja leikkisä luonteensa voitti kaikkialla Arapialaisten suosiota; joskus häntä katsottiin ihmeellisillä voimilla varustetuksi tietäjäksikin. Ei ihmettä että niin nerokas tutkija teki mitä merkillisimpiä löytöjä ja havaintoja maassa, jossa ei tiedemiestä ennen käynyt; ainoastaan osaksi ja suurella vaivalla F. kuitenkin saattoi Mokkassa pelastaa kokoelmiansa arapialaisten tullikaitsijain käsistä, ja tämä osa lähetettiin laivalla Köpenhaminaan. Pian tämän jälkeen oli tutkimusmatka saapa surkean lopun. Mokkassa oli jo yksi jäsenistä kuollut; ja matkalla Jemen'in eli „onnellisen Arapian" Sana nimiseen pääkaupunkiin F:kin sairastui. Tuskin saatiin hän kamelin selässä Jerim'in kaupunkiin kuljetetuksi, niin hän heitti henkensä Heinäk. 11 p. 1763. Hänen toverinsa saivat suurilla kustannuksilla hänet hautaan, vaan ei ruumiskaan saanut olla rauhassa; varkaita kävi käärinvaatteita ryöstämässä, ja ne jotka uudestaan haudattivat ruumiin, ottivat arkun palkakseen. Jälkeenjääneet palasivat heti Europaan päin, vaan tuoni heitäkin väijyi, yksin Niebuhr pääsi kotiin.

F:n päiväkirja ja muut muistoonpanot lähetettiin Tanskaan ja julaistiin aikoinaan Niebuhr'in teoksissa Arapiasta. Itse oli F. kirjoittanut tutkimukset: ***Descriptiones animalium*** ja ***Flora Aegyptiaco-Arabica***, jotka 1775 painettiin Köpenhaminassa, sekä ***Icones rerum naturalium in itinere orientali œre incisœ*** (Köpenhaminassa 1776), — kaikki Niebuhr'in huolesta lasketut pai-

noon. Linné antoi niin nuorena Manan maille temmatulle oppilaalle mitä kauniimpia ylistyslauseita, ja kutsui muistoksi hänen jäykästä itsepintaisuudestaan erään arapialaisen nokkosen nimellä *Forskålea tenacissima*. Jälkimailma on muistellut Forskål'ia miehenä, joka nerolla ja älyllä verrattomalla, kävi vaivalloisia polkuja, uuden ajan, uutten tutkimusten tienraivaajana; Göttingen'in yliopisto, Tanska, Ruotsi ja Suomi ovat kilvan koettaneet anastaa itselleen osan hänen kunniastaan. (Lagus, Petter Forskåls lefverne; Hammarsköld, Philosophiska Studium i Sverige; [Rosenblad], Publicitetens uppkomst och öden i Sverige, y. m.) E. G. P.

Forsman-suku. Tämän suvun kantaisä Suomessa oli linnankomentaja Juhana Forsman, jonka isä oli Petrus Petri, kirkkoherra Nordmalinge'ssa, lähellä Uumajaa Ruotsissa, joilla tienoin myöskin esi-isät uskonpuhdistuksesta saakka näyttävät olleen pappeina. Juhana Forsman oli syntynyt 1626, tuli ylioppilaaksi Upsalassa v. 1644, meni sitten kirjuriksi Kristiina kuningattaren henkikaartiin ja lienee Kaarlo X:nen sodissa tullut varsinaiseen sotapalvelukseen, jossa nousi majuriksi. V. 1675 hän tuli komentajaksi Ouluun ja v. 1680 Kajaanin linnaan. Samaan aikaan Kajaanin vapaherrakunta peruutettiin kruunulle, ja koska Pietari Brahe'n perustama kaupunki samassa kadotti entisen isällisen hoitonsa, Forsman näkyy työllä ja neuvolla ryhtyneen kaupungin tilaa parantamaan. Niinpä hänen toimestaan kaupungin koulu pantiin jälleen kuntoon, ja v. 1682 päätettiin, että se isä tai äiti, joka ei huolisi panna lapsiansa kouluun, olisi kaupungista pois ajettava. Forsman mainitaan nimenomaan vaatineen, että naisetkin jotain oppisivat „uskonsa vahvistukseksi", ainakin edes selvää sisälukua. Sen ohessa hän oli ankara järjestyksen mies, asetti keskievarin, toimitti palotarkastuksia, käski hankkia tikapuita ja vesitynnyreitä katoille, ja sai toimeen päätöksen, ett'ei kaupungissa siedettäisi mitään irtolaisia, ja että kaikkien läpi matkustavien, sekä kauppa-Venäläisten että muiden, piti näyttää matkakirjansa kaupungin hallitukselle. Mutta nämä puuhat sekä linnaan vaaditut päivätyöt suututtivat monta kunnon Kajaanilaista, niin että muutamat uhkasivat Forsman'in murhata tai viskata hänet koskeen. (ks. K. A. Castrén, Kajaanin lään.). Komentaja Forsman, joka kuoli v. 1683, oli nainut Kemin kirkkoherran tyttären, Susanna Pictorius'en, joka äidin kannalta liittyi Sursill'ien sukuun, ja ennen oli ollut naitu rykmentinpapille Carlman'ille. — Komentaja Forsman'in pojasta, Juhana Forsman'ista, joka oli kirkkoherra Uuskaarlepyyssä († 1707), on lähtenyt suvun kaksi haaraa: I. Vanhempi poika Kaarlo oli kappalaisena Ylikannuksella († 1750), hänen poikansa Yrjö provastina Laihialla, ja tämän poika Sakari provastina Vähässäkyrössä. Sakarin vanhin poika oli Yrjö Jaakko, provasti Hämeenkyrössä († 1875), jonka poikia ovat Yrjö Sakari Forsman (Koskinen) ja Jaakko Forsman. Sakarin kolmas poika on Kaarlo Rudolf Forsman. II. Juhana Forsman'in nuorempi poika Juhana oli kappalaisena Kruununkylässä († 1780), hänen poikansa Wilhelmi järjestysmiehenä Kaskisissa, ja tämän poika on presidentti William Forsman, joka v. 1856 aateloittiin nimellä Forsman (aatelissuku n:o 227 Suomen ritarihuoneessa). * (Genealogia Sursilliana y. m.).

Forsman, Kaarlo Rudolf, koulumies, on syntynyt Ylivetelissä Elok. 15 p. 1802, tuli Waasan koulun läpikäytyään ylioppilaaksi v. 1820, vihittiin papiksi v. 1823 ja tuli filos. maisteriksi v. 1827. Vuodesta 1831 alkaen hän enemmän kuin 21 vuotta on harjoittanut kouluopettajan tointa, en-

---

* *Petrus Petri,*
kirkkoh. Nordmalinge'ssa, † 1658.

Juhana Forsman, Kajaanin komentaja, † 1683.

Juhana, kirkkoh. Uuskaarlepyyssä, † 1707. Nain.: 1. Magdaleena Ross, 2. Briita Hoffrenius. | Kaarlo, pormestari Kokkolassa, † 1715. Nain. puolattaren, nimeltä Adelgunda Keckibardinski. | Anna, naitu Oulun rehtorille Olavi Lauræus'elle.

1. Kaarlo, kappal. Ylikannuksella, † 1750. Nain.: Kristiina von Streitbach. | 1. Juhana, kappal. Kruununkylässä, † 1780. Nain.: Elisabet Cajanus, ja sen jälkeen vielä kolmesti.

Yrjö, kirkkoh. Laihialla, † 1789. Nain.: Helena Maria Wacklin. | Juhana, kirkkoh. Teuvalla, † 1810. | Wilhelmi, järjestysmies Kaskisissa, † 1815. Nain.: Johanna Welin.

Wilhelmi, ylioppilas, suntio Teuvalla.

Juhana, kirkkoh. Vähässäkyrössä, † 1818. | Sakari, kirkkoh. Vähässäkyrössä, † 1839. Nain.: Eeva Aurora Estlander. | William Forsman, presidentti, aateloittu nimellä *Forsman*.

Yrjö Jaakko, Hämeenkyrön kirkkoh., † 1875. | Juhana, tilanhaltija Kauhajoella, † 1850. | *Kaarlo Rudolf,* kirkkoh. Ilmajoella. | Sakari, kappal. Laihialla, † 1851. | Kustaa Eerik, kappal. Ylistarossa, † 1866. | Oskar Wilhelmi, kirkkoh. Isossakyrössä.

Yrjö Koskinen, professori. | *Jaakko Forsman,* professori. | Kaarlo Waldemar, Helsingin alkeisopiston johtaja. | William Vindician, insinööri. | Kustaa Gideon, kirkkoh. Kaustisissa. | Anton Oskar, Oulun suomenk. lyseon johtaja. | Kaarlo, opettaja Hämeenlinnan normaalilyseossa.

sin Porin ja Turun kouluissa, sitten Hämeenlinnan trivialikoulun rehtorina (vv. 1840—1846) ja Turun ylialkeiskoulun rehtorina (vv. 1846—1852). V. 1850 hän nimitettiin kirkkoherraksi Ilmajoelle, johon virkaan hän kaksi vuotta myöhemmin astui, ja sai kohta sen jälkeen provastin arvon. V. 1864 hän nimitettiin jumaluusopin tohtoriksi. Jäntevänä järjestyksen miehenä provasti Forsman on olletikin koulun alalla etevällä tavalla vaikuttanut ja taidollansa ylläpitänyt klassillisten kielten opintoa. Hänen kouluja varten valmistamansa painokset erinäisistä Ciceronin ja Cæsarin teoksista ruotsalaisten selitysten kanssa (1841—1852) ja hänen *Latinan kielioppinsa* ruotsiksi (1852) täyttivät aikanaan tuntuvaa tarvetta koulukirjallisuudessamme. Myöhemmin hän on jumaluusopinkin alalla julkaissut teoksia, joista mainittakoon Turun pappienkokouksessa v. 1859 esitetty väitöskirja *Pyhäin palveluksesta,* joka oli ensimmäinen synodaliväitös Suomen kielellä. V. 1852 hän oli jäsenenä komiteassa Suomen yliopiston sääntöjä varten ja v. 1862 Tammikuun-valiokunnassa. — On nainut Sofia Björnberg'in kauppaneuvoksen tyttären Porista.

Forsman, Yrjö Sakari, ks. **Koskinen.**

Forsman, Jaakko Oskar, kirjailija, syntyi Vähänkyrön pappilassa Heinäk. 30 p. 1839. Isä oli silloinen Waasan koulun konrehtori, sittemmin Hämeenkyrön kirkkoherra Yrjö Jaakko Forsman, äiti Anna Loviisa Ebeling, Bremen'ista syntyperäisen lääkärin Juhana Ludvig Ebeling'in tytär. Käytyänsä Porin koulua ja Waasan lukiota, Jaakko Forsman tuli ylioppilaaksi v. 1857, filos. kandidaatiksi v. 1862, filos. maisteriksi 1864, lakitiedetten kandidaatiksi 1868 ja lakitiedetten tohtoriksi 1874; on vuodesta 1869 ollut virkaa-tekevänä ylimääräisenä professorina lainopin tiedekunnassa, sen ohessa pohjalais-osakunnan kuraatorina vv. 1876—1878, ja tuli v. 1879 Joulukuussa vakinaiseksi professoriksi rikoslain-opissa ja oikeushistoriassa. — Vuodesta 1859, jolloin Jaakko Forsman julkaisi suomennoksen „Kettu Repolainen" (Mansikoita ja Mustikoita I), on hän ottanut ahkeraa osaa suomalaisessa sanomatoimessa ja Suomen kielen viljelemistyössä, olletikin lakitieteen alalla. V. 1863 hän oli *Helsingin Uutisten* vastaavana toimittajana, v. 1865 osallisena silloin joka päivä ilmestyvän Suomettaren toimituksessa, v. 1866—1867 Kirjallisen Kuukauslehden ja 1869—1877 Uuden Suomettaren toimittajia. Hänen tohtori-väitöskirjansa *Pakko-tilasta kriminalioikeudessa* (1874) on ensimmäinen suomenkielinen väitöskirja lakitieteen alalla. Ruotsin hallituksen antaman toimen johdosta hän on suomentanut kokoelman Ruotsin valtakunnan lakeja ja asetuksia (pain. v. 1873), ja lopullisesti painoon valmistanut Suom. Kirj. Seuran toimittaman *suomalaisen lakiteoksen* (v. 1877). Lakitieteen alalla hän on julkaissut, paitsi ylempänä mainitun väitöskirjan, myöskin professori-väitöskirjan *Grunderna för läran om delaktighet i brott* (osallisuudesta rikoksessa, v. 1879), sekä kirjoituksia lakitieteellisen yhdistyksen aikakauskirjassa.

Forssell-suku ks. **Forselius.**

Forsström, Kaarlo Ferdinand, tuomari, Suomen kielen harjoittaja, on syntynyt Mäntyharjun pitäjässä Elok. 8 p. 1817. Isä oli silloinen nimismies, sitten kruununvouti, Kaarlo Maunu Forsström († 1872); äiti oli Agaata Serafia Stierwald († 1861). Käytyänsä Loviisan koulua ja Porvoon lukiota, tuli K. F. Forsström ylioppilaaksi Helsingissä Maalisk. 1836, suoritti tuomarintutkinnon v. 1840 ja tuli silloin auskultantiksi Wiipurin hovioikeuteen, jonka perästä hän monta vuotta kulki tuomarin kanssa Rautalammin tuomarikunnassa. V. 1847 hän pääsi kanslistiksi Wiipurin hovioikeuteen ja määrättiin s. v. kuvernöörin apumieheksi Wiipurin läänin veronlaskutoimissa. Oltuansa jonkun aikaa laamannin apulaisena Karjalan laamannikunnassa, hän vuodesta 1850 toimitti tuomarinvirkaa Ala-Karjalan tuomarikunnassa, kunnes Jouluk. 1859 nimitettiin vakinaiseksi samaan virkaan. V. 1864 hän siirtyi Mäntyharjun tuomarikuntaan ja asuu Ristiinan pitäjässä. Vuosikauden 1868—69 hän on tehnyt hovioikeuden assessorinvirkaa Wiipurissa ja on v. 1872 saanut hovioikeuden assessorin arvonimen. — Nainut v. 1856 Gustaava Agaata Åberg'in.

Forsström'in nimi on saavuttanut kansallisen maineen hänen työnsä kautta suomalaisen virkakielen hyväksi. Hän on ensimmäinen tuomari, joka on ruvennut antamaan suomenkielisiä pöytäkirjoja. Tämä tuuma ei kuitenkaan hänessä herännyt virkatointensa ensi vuosina; vasta 15 vuoden perästä, jolloin julkisuudessa oli syttynyt kiista tästä asiasta, rupesi F. ajattelemaan sen mahdollisuutta, ja kevätkäräjissä 1856 Tohmajärvellä hän alkoi laatia pohjakirjat ja pienemmät pöytäkirjatkin suomeksi; syksyllä hän jo toimitti laveamman murhatutkinnon suomeksi, vaikka vielä ei ollut virallista lupaa Suomen kielen käyttämiseen, ja sen vuoksi täytyi hovioikeuden varalle laatia ruotsinkielinenkin kappale. Armollinen asetus Elok. 1 p. 1863 antoi vihdoin yleisen luvan Suomen kielen käyttämiseen, ja F. on siitä päivin sekä sanalla että työllä luopumatta ajanut tuota kansan toivomaa virkakielen parannusta, ollen lakimiehenä sanan kauniimmassa merkityksessä, nimittäin kansan oikeuden valvojana. Tästä kansallisesta toimesta Suom. Kirj. Seura Helsingissä vuosikokouksessaan 1865 päätti hänelle antaa erinäisen kiitoskirjeen, ja oman tuomarikunnan miehet

ovat v. 1879 häntä muistolahjalla kunnioittaneet.

Forsström'in kirjallisista toimista mainittakoon, paitsi kirjoituksia sanomalehdissä ja aikakauskirjoissa, kolme vihkoa *Kirjoituksia lakiasioista* (vv. 1862—63), sekä neljäs vihko ruotsiksi *lakisanain suomentamisesta* (1864).

Forstén-suvun vanhimmista vaiheista ei ole tietoja säilynyt; luultavaa vain on että sen alkuperä on haettava Helsingistä, jossa ison vihan aikana ilmaantuu useita sennimisiä kauppiaita ja raatimiehiä. Samaan aikaan tavataan suvun jäseniä Turun hovioikeuden palveluksessa (assessori Gabriel F., kuollut 1717, ja notaari Juhana F., joka oli Lauri F:n, yliopiston ensimmäisen anatomian prosektorin, isä) sekä Sääksmäen ylisessä kihlakunnassa, jossa Pietari Henrikinpoika Forsteen, Helsingin pormestarin Henrik Juhanan (s. 1708, † 1793) isä, palveli kruunun-nimismiehenä ainakin vv. 1699—1711. — Tätä nykyä kestävän suvun vanhin tunnettu jäsen oli Antero Forsteen, joka vielä ison vihan jälkeen palveli Hämeen jalkaväessä, kunnes vältvääpelinä sai Keivolan puustellin Sääksmäellä asunnoksensa. Hänen avioliitostaan Kärkölän kappalaisen tyttären Helena Colliander'in kanssa syntyi ainakin kolme poikaa, joista toinen Fredrik Pommerin sodan aikana antautui Hämeen jalkaväkeen, kolmas Kaarle rupesi virkauralle ja kuoli henkikirjoittajana Rautalammilla 1828; tällä oli vaimona Katariina Margareeta Stenfelt, ja siitä avioliitosta syntyi kolme poikaa: I Kustaa Ernst, joka kuoli maakamreerina Kuopiossa 1808. Tämän vanhempi poika Kaarle Kustaa, joka Turkin sodassa 1828—29, Puolassa 1831—32 sekä Kaukasiassa 1839—48 oli soturina ja topografina voittanut mainetta, kuoli kenraalimajurina 1856, nuorempi August Abraham tuomarina Kuopion tuomiokunnassa 1869. II Kaarle Gabriel, kruununvouti Savon ylisessä kihlakunnassa, kuollut kamarineuvoksena 1847. Hänen pojistansa tässä mainittakoon Kaarle Juhana, ylimetsänhoitaja Kuopion läntisessä tarkastuspiirissä, jolle v:sta 1838 pitäin maanmittaustoimet Saimaan kanavatyössä olivat uskotut, sekä Berndt Lennart, everstiluutnantti ja yli-insinööri tie- ja vesiyhdistysten ylihallituksessa, tunnettu myöskin maalaustaiteen harjoittajana. III Antero Juhana, varatuomari, jonka perilliset nähdään alla olevasta sukutaulusta. * (Muinaismuisto-Yhdistyksen arkisto). J. R. A.

Fortelius-suvun kantaisä Eerik Fortelius oli syntynyt 1602 Ala-Purmon kylässä Pietarsaaren pitäjää; vanhemmat olivat talollinen Matti Antinpoika ja hänen vaimonsa Briita Björnintytär. Isä näkyy myöskin kauppaa harjoittaneen ja, kun Eerik lapsena 1608 seurasi vanhempiansa Norrköping'iin, hän siellä pantiin kouluun. V. 1620 hän tuli Nyköping'in kouluun ja sieltä 1625 Upsalan yliopistoon. Oltuaan sitten Tukholmassa valtionrahaston hoitajan Gabriel Oxenstjerna'n ja Turussa piispa Rothovius'en poikien kotiopettajana, hän 1629 vihittiin papiksi ja sai 1632 Turun lukion rehtorina ollen maisterin arvon Upsalassa. V. 1636 hän nimitettiin Pietarsaaren kirkkoherraksi ja samalla koko Pohjanmaan kenraaliprovastiksi. Hän oli virkamatkalla 1649 joutunut heikolle jäälle ja ollut hukkumaisillaan; tämän tapauksen johdosta hän seuraavana vuonna Kesäkuun 26 p. kuoli valtiopäivillä ollessaan Tukholmassa. Ensimmäinen vaimonsa oli Taivassalon kirkkoherran tytär Magdaleena Alftanus ja tästä avioliitosta syntyi 10 lasta, joita olivat: I Gabriel, Ulvilan provasti, joka oli ollut yliopistossa professorina ja kuoli 1721; tällä oli poikia: 1) Eerik, Finström'in kirkkoherra, jonka poika Gabriel kuoli Savon kirkkoherrana 1796 ja oli samannimisen nuoremman Savon kirkkoherran isä; 2) Gabriel, joka kuoli Porvoon piispana 1788; 3) Juhana, tuomioprovasti Porvoossa, kuollut 1767; 4) Yrjö, Mäntsälän kirkkoherra, joka kuoli 1739, ja 5) Pietari, linnansaarnaaja Turussa, kuollut 1735. II Eerik, Paltamon kappalainen, jonka poika Eerik kuoli Kalajoen nimismiehenä 1749. Hänen lapsiansa olivat: 1) Eerik, Lohtajan pitäjänkirjuri, jonka pojista Fredrik muutti perämiehenä Rotterdam'iin ja jätti sinne perillisiä, toiset siirtyivät talonpoi-

---

* *Antero Forsteen,* vältvääpeli, s. 1687, † 1756.

Aadolf, s. 1738.					Fredrik, korpraali, s. 1742.			Kaarle, henkikirjoittaja, s. 1746, † 1828.			
Kustaa Ernst, maakamreeri, s. 1774, † 1808.		Kaarle Gabriel, kamarineuvos, s. 1781, † 1847.					Antero Juhana, varatuomari, s. 1785, † 1856.				
Kaarle Kustaa, kenraalimajuri, s. 1802, † 1856.	August Abraham, tuomari, s. 1805, † 1869.	Kaarle Juhana, ylimetsänhoitaja, s. 1813, † 1878.	Kustaa Fredrik, piirilääkäri, s. 1815, † 1868.	Berndt Lennart, everstluutnantti, s. 1817.	Torsten Wilhelm, everstluutnantti, s. 1817, † 1861.	August William, piirilääkäri, s. 1830.	Juhana August, assessori, s. 1815.	Klaus Ferdinand, eversti, s. 1817.	Kustaa Bernhard Mortimer, kirkkoh. Wiipurissa, s. 1819.	Antero Oskar, majuri, s. 1823.	Jaakko Yrjö, piirilääkäri, s. 1827.

kaissäätyyn; erään tyttären Briita Magdaleenan nai korpraali Antti Ifrig Lohtajalta ja näiden poika Frans Iisak Fortell, joka oli syntynyt 1796 ja kuoli Sievin kappalaisena 1858, julkaisi Oulussa 1828 vihkosen *Koottuja suomalaisia lauluja* (J. Juteinin ja K. Saksan y. m. tekemiä); 2) Abraham Juhana, Sievin kappalainen, jonka poika Pietari kuoli Siikajoen kappalaisena 1791, ja 3) Iisak, Kemin provasti, jonka pojista Iisak kuoli kauppiaana Torniossa ja Emanuel meni Länsipohjassa naimisiin.* (Åbo Tidningar 1773 y. m.)

J. R. A.

Fortelius, Gabriel, piispa, syntyi Porissa 1700 Elokuun 11 p. Vanhemmat olivat Ulvilan provasti Gabriel Fortelius ja hänen vaimonsa, edellisen Ulvilan provastin tytär Maria Arctopolitanus. Kotona luettuansa hän syksyllä 1711 tuli Rauman trivialikouluun, jossa luki, kunnes Venäläiset 1713 tulvasivat maahan. Syksyllä piti hänen, äitinsä ja sisarustensa seurassa, paeta meritse Pohjanmaalle ja, jos pakko tulisi, sieltä Ruotsiin, mutta vastatuuli ja kylmät ilmat viivyttivät lähtöä; vaan kuusi peninkulmaa oli kotoa päästy, kun laiva jäätyi pääsemättömiin ja pakolaisten täytyi jäitä myöden palata Poriin, johon Venäläiset sill'aikaa jo olivat saapuneet. Nyt hänen täytyi omin päin jatkaa lukemistansa; vasta keväällä 1719 hän pääsi veneellä Tukholmaan, kolmen porvarin seurassa, jotka Galitsin'in luvalla lähtivät sinne suoloja noutamaan. Turusta olivat yliopiston professorit paenneet Tukholmaan ja kokivat siellä jatkaa yliopiston tehtäviä, kunnes saivat parempia virkoja elatukseksi. Siellä Fortelius Kesäkuun 5 p. 1719 suoritti ylioppilastutkinnon. Varattomuus kun esti hänen syksyllä Upsalaan lähtemästä, Fortelius Tukholmassa rupesi kouluttamaan 7 poikaa, joiden vanhemmat antoivat hänelle, paitsi vapaan huoneen, vähän rahaa kuukausittain ja vuorotellen ravinnon, päivän viikossa kutkin. Tuota kotiopetusta hän jatkoi, kunnes rauhan tullen Lokakuun lopulla 1721 muiden pakolaisten seurassa palasi Suomeen ja saapui vaikean merimatkan vaaroista Poriin. Neljä päivää myöhemmin 84-vuotinen isänsä äkkiä kuoli. Hänen täytyi sentähden jälleen ruveta kotiopettajaksi ja saikin Turussa hyvän paikan, jossa pysyi viisi vuotta. Hän vihittiin maisteriksi 1726 ja piti vihkiäisissä puheen latinaisella runomitalla. Vielä sittenkin hän jatkoi kotiopetusta, kunnes syksyllä 1728 nimitettiin Porvoon lukion apulaiseksi ja ylimääräiseksi lehtoriksi. Seuraavana vuonna hän vihittiin papiksi ja määrättiin seurakunnan yksimielisestä kutsumuksesta tuomiokirkon arkkiteiniksi, vieläpä otettiin taitonsa tähden konsistoorin jäseneksi. Sen ohella hän vielä 1732 sai historian lehtorin viran Porvoon lukiossa. Väsymättä noita virkoja hoidettuansa 10 vuotta, Fortelius Ulvilan pitäjäläisten yksimielisestä kutsumuksesta 1742 nimitettiin Ulvilan kirkkoherraksi, jonka ohella hän 1744 sai lääninprovastin toimet osallensa, mutta jo 1745 hän jälleen yksimielisesti kutsuttiin ja nimitettiin Porvoon kirkkoherraksi. Nyt Ulvilan pitäjäläiset pyysivät alamaisesti kuninkaalta saada pitää Fortelius luonansa, mutta Tukholmassa olevat Porvoolaiset puolestaan anoivat nimityksen vahvistamista ja voittivat. V. 1746 Fortelius konsistoorin ehdotuksesta määrättiin tuomioprovastiksi, jona hän 1752 Porvoon tuomiokirkossa tervehti matkustavaa Aadolf Fredrik kuningasta ja nimitettiin sen johdosta teol. tohtoriksi. Turun piispan vaalissa 1756 Fortelius oli saanut 206 ääntä; 1762 hän yksimielisesti valittiin Porvoon piispaksi ja vihittiin Upsalan arkkipiispalta Tukholman suomalaisessa kirkossa. V. 1763 ja 1764 hän piti piispankäräjiä hiippakunnassaan, aina Ilomantsissa asti, jossa ei 80:een vuoteen oltu piispaa nähty. Syksyllä viimemainittuna vuonna hänelle sattui vaivalloinen merimatka Tukholmaan ja 1765 vuoden valtiopäivillä hän sekreeti-valiokunnan kokouksessa äkkiä pyörtyi, jonka jälkeen m. m. hänen kuulonsa heikkoni. Vv. 1768 ja 1769 oli hän suunnitellut käräjämatkoja, joille silloin sattuneet valtiopäivät estivät häntä lähtemästä, ja huononeva terveytensä ei myöhemmin sallinut hänen

---

* *Eerik Matinpoika Fortelius,*
Pohjanmaan kenraaliprovasti Pietarsaaressa,
s. 1602, † 1650.

Gabriel, professori, Ulvilan provasti, † 1721. — Eerik, Paltamon kappalainen 1672.

Gabrielin lapset: Eerik, Finström'in kirkkoh., † 1761. — *Gabriel*, Porvoon piispa, † 1788. — Juhana, tuomioprovasti Porvoossa, † 1767. — Yrjö, Mäntsälän kirkkoh., † 1739. — Pietari, linnansaarnaaja Turussa, † 1785.
Eerikin (Paltamon kappalaisen) poika: Eerik, Kalajoen nimismies, † 1749.

Gabriel, Savon kirkkoh., † 1796. (Eerikin, Finström'in kirkkoh., poika) — Niilo, pankin kirjanpitäjä, † 1789. (Gabrielin, piispan, poika) — Eerik, pitäjänkirjuri Lohtajalla, † 178[illegible]. — Abraham Juhana, Sievin kappalainen, † 1769. — Iisak, Kemin provasti, † 1783. (Eerikin, Kalajoen nimismiehen, pojat)

Gabriel, Savon provasti. (Gabrielin, Savon kirkkoh., poika) — Fredrik, perämies, muutti Rotterdam'iin. — Briita Magdaleena; puoliso: korpraali Antti Ifrig. (Eerikin, pitäjänkirjurin, lapset) — Pietari, Siikajoen kappal., † 1791. (Abraham Juhanan poika) — Iisak, kauppias Torniossa. (Iisakin poika)

Fredrik Wilhelm, laivuri, † 1822. (Fredrikin poika) — Frans Iisak Fortell, Sievin kappal., † 1858. (Briita Magdaleenan poika)

käräjämatkoille ruveta. Valtiopäivillä oli hän uutterasti läsnä ja puolusti m. m. parempia palkkaehtoja lääninsä kouluopettajille. Hiippakuntansa hoidosta ja tavallisista konsistoorin toimista Fortelius luopui vasta vuosi ennen kuolemaansa, kun ei hänellä enää ollut voimia huoneistansa liikkua. Hän kuoli 1788 Marraskuun 24 p. Vilpittömällä rehellisyydellä, väsymättömällä tasamielisyydellä ja ihmisrakkaudella hän oli kaikkialla voittanut aikalaistensa luottamuksen ja rakkauden. Paitsi kolmea pientä väitöskirjaa Turussa 1724 ja 1726, julkaisi Fortelius 1734 ruumissaarnansa Porvoon piispan Juhana Gezelius'en muistoksi. Hänen puheensa *De fatis Gymnasii Borgoënsis,* kun uusi lukion huoneus Porvoossa vihittiin 1767, ei tullut painetuksi. Fortelius oli neljästi nainut; puolisoistaan oli ensimmäinen Korpon provastin tytär ja Ingon provastin Hartman'in leski Kristiina Fridelin, toinen kanslianeuvoksen tytär Tukholmasta Maria Charlotta von Heland, kolmas assessorin tytär Turusta leskirouva Eeva Maria Schultz, neljäs vihdoin Tenholan provastin tytär ja Nylander piispan leski Vendela Juliana von Glan, joka kuoli vasta 1799. (Åbo tidningar 1791). J. R. A.

Franzén-suvun kantaisä oli kauppias Käkisalmessa Frans Juhananpoika Franseen, jonka nimi tavataan vv. 1691—1710 kirkon vanhimmassa historiakirjassa. Hänen ensimmäinen vaimonsa Kaarina Stark taisi kuolla 1693, toinen vaimonsa Briita Heinricius 1703. Lapsista mainittakoon: I Kaarle, itäsuomalaisen sukuhaaran kantaisä, joka kuoli kauppiaana Käkisalmessa 1733. Vaimonsa Katri Sofia Lindeberg'in kanssa oli hänellä neljä poikaa: 1) Frans Diidrik, joka hänkin kuoli Käkisalmessa kauppiaana 1781 ja oli nainut Anna Elisabet Hoppius'en; siitä avioliitosta syntyi 1763 Frans Daniel ja 1764 Kaarle Wilhelm, joiden kohtalosta ei ole tietoa, sekä Juhana Gotlieb, Käkisalmen pormestari, jonka poika taapikapteeni Juhana Teodor kuoli postinhoitajana ja naimatoinna Käkisalmessa 1836; 2) Kaarle Juhana, joka kuoli naineena Pietarissa 1770-luvulla, sekä 3) ja 4) Yrjö Samuel ja Pietari, jotka kuolivat naimattomina, edellinen Käkisalmessa 1781, toinen Pietarissa. II Johannes, joka tavataan ylioppilaana 1701—10. III Katariina, Wiipurin lukion lehtorin Maunu Alopæus'en vaimo. IV Frans, joka ison vihan aikana, kun Venäläiset olivat valloittaneet Wiipurin läänin, pakeni ja asettui kauppiaana Ouluun, jossa kuoli 1764. Poikansa Sakari oppi koulussa kirjoittamaan nimensä Frantzén ja kuoli hänkin kauppiaana Oulussa 1787. Hän oli 1771 nainut runsaslahjaisen Helena Schulin'in, jonka isä oli kauppias Oulussa ja talollisen poika Savosta. Tuosta avioliitosta syntyi runoilija Frans Mikael Franzén, joka kuoli Hernösand'in piispana 1847; Juhana, kuollut kauppaneuvoksena Oulussa 1849, ja Sakari, joka kuoli Raahessa hänkin kauppaneuvoksena 1852. Vrt. alla olevaa sukutaulua. * J. R. A.

Franzén, Frans Mikael, suurimpia ruotsinkielisiä runoilijoita, syntyi Oulussa 9 p. Helmik. 1772. Suku on syntyisin runorikkaasta Karjalasta; isoisä Frans Franseen muutti ison vihan aikana Käkisalmen läänistä Ouluun, jossa hän ryhtyi kauppatoimiin. Poika Zacharias Frantzén jatkoi isänsä toimia ja nai Helena Schulin'in, jonka isä Mikael Schulin, talonpojan poika Savosta, oli kauppapalvelijana tullut Ouluun ja kauppiaaksi päästyään hankkinut itselleen jommoisenkin omaisuuden. Tämän tytär joutuessaan naimisiin Zacharias F:n kanssa, oli ainoastaan 15-vuotias; esikoisena tästä avioliitosta syntyi poika Frans Mikael (joka sittemmin jätti nimestään pois tuon liikanaisen t:n). Tämän suhteen toteutui väite, että mainiot miehet perivät kykynsä äidiltään, sillä F:n äiti oli yhtä kuulu kauneudestaan, kuin älyn ja sydämmen parhaista ominaisuuksista. Erittäinkin vaikutti hän tosikristillisellä hurskaudellaan ratkaisevasti poikansa tulevaan elämänsuuntaan. Ollen nuoruudessaan heikko ja raihnas ruumiiltaan, kypsyi F. aikaisin henkensä puolesta. Jo 13-vuotiaana läksi hän Turkuun suorittamaan ylioppilastut-

* *Frans Juhananpoika Franseen,*
kauppias Käkisalmessa 1691—1710.

Kaarle, kauppias Käkisalmessa, † 1733. — Johannes, ylioppilas 1701—10. — Frans, kauppias Oulussa, s. 1690, † 1764.

Frans Diidrik, kauppias Käkisalmessa, † 1781. — Sakari, kauppias Oulussa, s. 1744, † 1787.

Juhana Gotlieb, Käkisalmen pormestari, s. 1766, † 1809. — *Frans Mikael,* piispa, s. 1772, † 1847. — Juhana, kauppaneuvos Oulussa, s. 1784, † 1849. — Sakari, kauppaneuvos Raahessa, s. 1787, † 1852.

Juhana Teodor, postinhoitaja Käkisalmessa, s. 1795, † 1836. — Frans, majuri, s. 1805, † 1861. — Kaarle Wilhelm, vuorimestari, s. 1809, † 1844. — Niilo Choræus, kaup:n saarnaaja, s. 1811, † 1856. — Sem Juhana, tuomari, s. 1815, † 1857. — Seth Mikael, kauppias, s. 1816. — Frans Juhana, kauppaneuvos Oulussa, s. 1819. — Juhana, kauppias Raahessa, s. 1815.

kintoa. Porthan tutki tulokasta ja hänen antamassaan todistuksessa oli ennustus, joka vast'edes täysin täytettiin, että nimittäin tuo nuori ylioppilas kerran tulisi olemaan „lumen reipublicæ litterariæ“ (kirjallisvaltion valo). Siitä hetkestä saakka kohteli Porthan F:a suosiolla, otti hänet perheesensä ja johti hänen opintojaan. Vielä myöhemminkin, kun F. jo oli dosenttina sai hän seurata Porthan'ia tämän kesäretkillä kansa- ja maantieteellisiä tutkimuksia varten ympäri maata. F. puolestaan säilytti aina syvimmän kunnioituksen ja rakkauden opettajaansa ja ystäväänsä kohtaan; sitä todistaa muitten muassa se laulu, jonka hän kirjoitti Porthan'in hautajaisiin (1804). F:n aloittama tieteellinen ura oli vähällä tulla jo aikaisin katkaistuksi; isänsä kuoltua 1787, päätti hän nim. jättää lukemisen ja auttaa äitiään asiain hoitamisessa. Mutta halu viehätti hänet piankin jälleen ehdottomasti aatteellisiin askareihin ja äitikin, joka pian sen jälkeen joutui uusiin naimisiin oululaisen kauppiaan Lauri Keckman'in kanssa, kehoitti poikaansa palaamaan yliopistoon. Täällä hän vihittiin erinomaisella kunnialla maisteriksi 1789 ainoastaan 17 ½ vuotiaana. Kesällä 1790 matkusti F. Upsalaan tutkiaksensa Kant'in filosofiaa ja tuli, seuraavana vuonna kotimaahan palattuaan, kaunopuheliaisuuden dosentiksi Turussa.

F. itse ihmetteli, kuinka hänessä, joka oli kasvanut tervatynnyrien ja kauppa-asiain keskellä, oli voinut syntyä runohenkeä. Tämä henki löytyi hänessä jo lapsuudesta asti. Jo heti maisterivihkiäistensä jälkeen, jolloin oli suonut itselleen jonkunlaista vapautta lukemisistaan, kirjoitti hän ne kappaleet, jotka perustivat hänen runoilijamaineensa *Menniskans anlete* (ihmisen kasvot), *Den gamle knekten* (vanha sotilas) y. m. Nämä julaistiin yleisölle osaksi Åbo Tidningar'issa, osaksi Stockholms Posten'issa ja herättivät heti mitä yksimielisintä ihastusta. Kellgren, joka siihen aikaan melkein yksivaltiaasti harjoitti kirjallista arvostelemista, otti suurilla kiitoslauseilla sanomalehteensä Stockholms Posten'iin *ihmisen kasvot* (1793).

Ennenkuin F. oli nuorukaisiästä ehtinyt, mainittiin hänen nimensä kaikkialla ihastuksella sekä Ruotsissa että Suomessa. — Porthan'in suosiolauseen nojalla pääsi F. rikkaan kauppiaan pojan K. F. Bremer'in (joka oli kirjailijatar Fredriika B:n isä) matkatoverina matkustamaan ulkomaille 1795—96. Tanskassa otettiin hän vastaan suurella suosiolla, runoelmansa johdosta, *Svenska sång-gudinnan till den danska* (Ruotsin runotar Tanskan runottarelle), jonka hän oli julaissut Stockholms Posten'issa 1794 ja joka oli ensimmäisenä johtona Ruotsin ja Tanskan kaunokirjallisuuden keskinäiseen lähestymiseen. Matkaa pitkitettiin Saksaan, ja sieltä Pariisiin, jolle, hirmuhallituksen vast'ikään kukistuttua, oli alkanut koittaa rauhallisemmat ajat. Täällä valtasi F:n hetkiseksi vallankumouksen innostus ja saattoi hänet kirjoittamaan franskaksi runokappaleen *A la liberté française,* joka 30:n vuoden perästä ilmestyi johdantona suurempaan runoelmaan *Julie de Julien,* jonka ensimmäinen aate luultavasti syntyi jo F:n Pariisissa ollessa. Sen jälkeen oleskeli hän muutamia kuukausia Englannissa, jossa erittäin käänsi huomionsa siellä oleviin kirjastoihin, koska hän poissa ollessaan oli nimitetty Turun kirjastonhoitajaksi. Syksyllä 1796 palasi F. kotiin; 1798 nimitettiin hän kirjallisuudenhistorian professoriksi ja 1801 historian ja siveysopin professoriksi. Sen ohessa vihittiin hän papiksi 1803, jolloin sai Paimion palkkapitäjäkseen. Sitä paitsi oli hän pohjalaisosakunnan inspehtori. Pysyväisen muiston F:n rakkaudesta Suomen opiskelevaa nuorisoa kohtaan säilyttää tuo oiva *Studentvisa* (ylioppilaslaulu), jonka kultaisen viisauden ohjeet vielä nytkin ansaitsevat samaa huomiota kuin ensin ilmaantuessaan.

Muun kirjallisen toimen ohessa työskenteli F. myöskin sanomakirjallisuuden alalla, ollen „Åbo tidningar'in“ apu- ja (vv. 1794, 1802—1807) päätoimittajana. Vuonna 1797 piti F. kuninkaan häitten johdosta juhlapuheen, joka sittemmin laajennettuna ilmestyi nimellä „Om svenska drottningar“ (Ruotsin kuningattarista). Loistavimmat seppeleensä sai hän kuitenkin runoilijana. Jo 1794 oli F. runoelmistaan saanut Ruotsin akatemialta n. k. Lundblad'in palkinnon. V. 1797 sai hän saman akatemian ensimmäisen palkinnon laulustaan suomalaisesta valtiomiehestä ja runoilijasta K. F. Creutz'istä; joka kappale ehkä on nerollisin runotuote, minkä akatemia koskaan on palkinnut. Uusi, rohkea ja vanhoista kaavoista eroava muoto, jota F. tässä on käyttänyt, saattoi akatemian aluksi epäilyyn, mutta omaksi kunniakseen se poisti arvelut; ja kun Leopold julkisesti antoi palkinnon läsnä olevalle runoilijalle, tapahtui se erinomaisilla suosion ja ihastuksen osoituksilla. Palatessaan Tukholmasta kotiseuduilleen Pohjanlahden ympäri Tammikuussa 1798 sepitti F. ja kirjoitti kestikievari-tuvissa kertomarunonsa *Emilie eller en afton i Lappland* (ehtoo Lapinmaassa).

Ruotsin akatemia tarjosi kreivi Gyllenborg'in kuoleman kautta tyhjäksi tulleen sijan F:lle 1808. Samaan aikaan tapahtui tuo Venäläisten karkaus Suomeen, joka oli kokonaan muuttava maamme olot. Vaikka Porthan oli F:ssa herättänyt mieltymystä Suomen historiaan, kansanrunouteen ja kieleen, jota viimemainittua hän lapsuudestaankin hyvin taisi, kuten todistaa hänen ainoa suomalainen laulunsa *Eläköön armias,* oli hän kuitenkin, samoin kuin opetta-

jansakin, kansalais-ajatuskannaltaan Ruotsalainen eikä luullut Suomen kansallista itsenäisyyttä edes mahdolliseksi. Tosin voitti hänetkin Aleksanteri I:n viehättävä käytöstapa ja hän tervehti keisaria yliopiston puolesta, tämän Turussa käydessä Huhtik. 1 p. 1809, franskalaisella runolla. Suomen uutta asemaa ei F. kuitenkaan voinut hyväksyä; valtiollisen käsityksensä on hän esittänyt muun muassa vertauksessaan „Briggen och slupen" (laiva ja pursi, 1809). Sisällisten taistelujen jälkeen päätti F. muuttaa Ruotsiin, jossa hän sillä välin oli nimitetty Kumla'n ja Hallsberg'in seurakuntain kirkkoherraksi Strengnäs'in hiippakuntaan. Enimmin ehkä vaikutti tähän päätökseen se sija, jonka hän oli saanut Ruotsin akatemiassa ja joka vaati Ruotsin kansalaisoikeutta ehdokseen. Suomessa synnytti hänen päätöksensä tietysti surua. Tämän surun ilmaisi yliopiston konsistoori sopivalla tavalla kun se, kannattaessaan F:n eroanomusta sekä pyyntöä saada nauttia palkkaa, kunnes hän Toukokuussa 1812 voisi astua kirkkoherranvirkaansa Ruotsissa, lausui että, kuten sanat pöytäkirjassa kuuluvat, „konsistoori sydämmellisellä ja tuskallisella kaipauksella näkee helmastaan temmattavan miehen, joka aina on ollut etevä ei ainoastaan älyn, opin ja luonnonlahjain, vaan myös sydämmen ja kansalais-hyveitten puolesta". — Ennen muuttamistaan oli F. kuitenkin, ikäänkuin testamentiksi julaissut kokoelman runoelmiaan (I, Turussa 1810). Siinä esiintyy hän mitä etevimpänä lyyrillisenä runoilijana. Nuo yhtä yksikertaiset kuin ihanat kuvat, joissa hän esittelee kohtauksia luonnon ja kodin maailmasta, ihastuttavat jokaista kaunqudelle avonaista mieltä todellisuudellaan ja kaiken teeskennellyn loiston karttamisella. Milloin vienonsuruisilla, milloin pilansekaisilla sävelillään osaa hän näennäisesti vähäpätöisimmänkin muuttaa tosikauneheksi. On syystä tahdottu huomata F:ssa kansallissuomalainen luonne; todellakin elää hänen lauluissaan Kantelettaren laulujen sukuinen henki. Ruotsinkielisen kaunokirjallisuuden kehittymiseen Suomessa on F. paljon vaikuttanut, muun muassa Runeberg'in tunnustettuna esikuvana ja opettajana runotaiteessa. Ruotsin kirjallisuudessa tuli hän vanhan akatemiallisen ja uudemman romantillis-kansallisen runouden yhdistyssiteeksi, sulattaen runoudessaan yhteen kummankin hyvät puolet.

Muutettuaan Ruotsiin Syysk. 1811 astui hän sijalleen Ruotsin akatemiassa ja vietti ensimmäisen talven Tukholmassa kirjallisuutta harrastavain ystäväinsä seurassa, joitten joukossa rouva Anna Maria Lenngren'illä oli etevä sija. Kumla'ssa toimitti hän innollisesti uusia papintoimiaan ja saavutti seurakuntalaistensa rakkauden. Muun aikansa käytti hän uuden ja laveamman runokokoelmansa julkaisemiseen, josta ensi osa ilmestyi 1824, seitsemäs ja viimeinen vasta kauan runoilijan kuoleman jälkeen 1861. Tuo yleinen mielipide, että F. olisi sepittänyt kaikki parhaat lyyrilliset laulunsa, erittäin koko „Selma ja Fanny" laulukerhonsa, ennen Ruotsiin muuttamistaan, näyttää tosin (G. Ljunggren'in äskeisten tutkimusten mukaan) vähemmin oikealta. Kuitenkin kääntyi F:n kirjallinen tuotteliaisuus Ruotsissa yhä enemmän toisiin aineihin: osittain uskonnollisiin — hän on kirjoittanut joukon kauniita virsiä, jotka otettiin 1819 n. k. uuteen ruotsalaiseen virsikirjaan, sekä erikseen ilmaantuneita saarnoja — osittain kävi hän myöskin epilliselle ja dramalliselle alalle. *Svante Sture, eller mötet vid Alvastra*, (Sv. S. taikka yhtyminen Alvastra'ssa) on historiallinen novelli, minkä F., joka helpommin kirjoitti runoa kuin proosaa, on pukenut runopukuun. Epillisiä ovat myöskin *Gustaf Adolf i Tyskland* (Kustaa Aadolf Saksassa), heksametereilla kirjoitettu katkelma, sekä *Columbus eller Amerikas upptäckt* (C. taikka Amerikan löytö). Dramallisia runoelmia ovat *Audiensen eller lappskan i kungsträdgården* (lappalais-vaimo kuninkaan puistossa) ja *Drottning Ingierd eller mordet på Eljarås* (Eljarås'in murha), viimeinen jo runoilijan nuoruudessa kirjoitettu. — Näissä teoksissaan ei F. ole yhtä etevä kuin pienemmissä kappaleissa. Useat hänen myöhemmistä teoksistaan („Tron och förnuftet", „Rabulisten och landtpresten", „X y z, eller hvem rår derför?") ovat oikeastaan runonmuotoon pukeuneita mietiskelmiä.

Kumla'sta kutsuttiin F. kirkkoherraksi Klara'n seurakuntaan Tukholmassa 1824. Tästä ajasta vuoteen 1834 oli hän Ruotsin akatemian sihteerinä. Ei kukaan tämän akatemian jäsenistä ole kartuttanut sen asiakirjoja niin monilla arvokkailla kirjoituksilla kuin F. Vuosina 1812—1844 jätti hän joka vuosi lisäyksiä siihen sarjaan elämäkertoja, joka kuuluu sen asiakirjoihin. Näitten F:n elämäkerrallisten kirjoitusten luku on 33, ja niillä on suuri arvo klassillisen kirjoitustapansa ja historiallisten henkilöitten mestarillisen kuvailemisen tautta. Ehkä etevimmät tässä kokoelmassa ovat rouva Lenngren'in ja Porthan'in elämäkerrat, jolle viimemainitulle Ruotsin akatemia 1839 — sata vuotta Porthan'in syntymästä — teetti muistorahan. — Nimitettynä piispaksi Hernösand'iin 1831, muutti F. sinne 1834. Täällä oli hän sangen toimelias ja kulki virkamatkoille semmoisiinkin seutuihin, joissa ei kuuna päivänä oltu piispaa nähty.

Että F. huolimatta muuttamisestaan ei lakannut rakastamasta suomalaisia maanmiehiään, osoittaa muun muassa sekin, että hän 1823 vuoden valtiopäivillä esitti eh-

[illegible] ...nopetuk-[illegible] ...oitten sur-[illegible] ...än ennen oli [illegible] Myöskin [illegible] ...ia syntymämaa-[illegible] ...toteen, kun hän [illegible] vastaanottamaan [illegible] ...n kaksisataa-vuoti-[illegible] ...lössä otti ylioppi-[illegible] ...aimon vieraan, joka [illegible] ...oli kaikkien, sekä maan-[illegible] ...en, silloin Helsinkiin tul-[illegible] ...lampimän kunnioituksen [illegible] F. on itse pidemmässä runoel-[illegible] tätä riemujuhla-matkaansa. [illegible] elinvuosia katkeroitti tus-[illegible] Hänen ruumiinsa voimat riu-[illegible] ...ellen; istuen keinutuolissa ei [illegible] voinut nostaa päätään, joka voi-[illegible] ...uppui rinnalla. Vanhuksen jal-[illegible] ...een asetettiin silloin kukkia, että [illegible] ...ahtuisi niitä katsellessaan. Mutta [illegible] hetkeensä saakka säilytti hän tuon ihmeellisen keveän runoilutaitonsa. Usein kun hänen luultiin nukkuneen, oli hän ajatellut runoelmaa, jonka sitten tyttärellään kirjoitutti. Muutamat niistä kuvailevat niitä kukkia, jotka häntä vaivoissa ilahuttivat. Nämät viimeiset runonsa ovat muodoltaan yhtä puhtaita ja sujuvia kuin hänen terveinä päivinä sepittämänsä laulut. Kuolinvirtensäkin on hän itse runoillut. Hän kuoli Säbro'n piispankartanossa lähellä Hernösand'ia 14 p. Elok. 1847.

F. oli kolmasti nainut: 1) 1799 Margareeta Elisabet Roos'in, † 1806; 2) 1807 runoilija Choræus'en lesken Sofia Kristiina Wester'in, † 1829, ja 3) 1831 Kristiina Elisabet Arvidsson'in. (Malmström, Inträdestal i sv. akad. 1849; Grafström, Lefnadsteckning, ks. Franzéns skaldestycken VII; Cygnæus, Teckningar ur Franzéns lefnad; Ljunggren, Selma och Fanny af Franzén, akad. inbjudningskrift 1878, y. m.). Th. R.

Fredenheim, Kaarle Fredrik, taiteenharrastaja, silloisen professorin, sittemmin arkkipiispa Kaarle Fredrik Mennander'in ja Johanna Magdaleena Hassel'in poika, syntyi Turussa Maalisk. 7 p. 1748, oleskeli ylioppilaana Turussa, meni kansliakolleegin palvelukseen 1765, nimitettiin 1776 valtiosihteeriksi ja jäi Ruotsiin elinajakseen. Innokkaana taiteen ystävänä hän pääsi Kustaa III:n suosioon, lähetettiin ulkomaille taideteoksia kokoilemaan, johti siinä tarkoituksessa 1789 Forum romanum'issa toimitettuja kaivamistöitä, ja tuli 1795 maalari- ja kuvanveistäjä-akatemian esimieheksi. Hän on julaissut kuvia kuninkaallisen museon taideteoksista. V. 1769 hän oli nainut Kristiina Elisabet Hebbe'n ja kuoli 1803 Maalisk. 6 p. E. G. P.

Fredenstierna, Aadam, valtiomies, ensin sukunimellä Schütz, oli syntynyt Jouluk. 25 p. 1685 Wiipurissa, jossa isä, tohtori Aadam Schütz († 1687), oli kaupungin välskäärinä. Äidin nimi oli Hunnia. Käytyänsä Wiipurin lukiota, nuorukainen tuli ylioppilaaksi Turussa Maalisk. 15 p. 1703 ja mainitaan suurella ahkeruudella ryhtyneen lakitieteesen. V. 1706 hän tuli auskultantiksi Svean hovioikeuteen ja samalla kertaa ylimääräiseksi kanslistiksi kamarikolleegiin, määrättiin v. 1711 notaariksi muutamaan Etelä-Ruotsissa toimivaan tutkintokuntaan ja samana vuonna vara-viskaaliksi pankkiin, kunnes hän vuodesta 1716 tuli pankin vakinaiseksi viskaaliksi. V. 1721, Marrask. 3 p., hän tehtiin Turun hovioikeuden assessoriksi ja korotettiin v. 1726 aatelissäätyyn nimellä Fredenstierna. V. 1728 hän siirrettiin Svean hovioikeuteen assessoriksi ja tuli siellä v. 1736 hovioikeudenneuvokseksi, sai v. 1752 oikeus-kanslerin nimen ja arvon ja v. 1755 itse viran. Vihdoin hän 1758, Huhtik. 7 p., tehtiin Turun hovioikeuden presidentiksi. Tässä virassa hän ei kuitenkaan näy paljon toimineen; sillä jo v. 1760 säädyt hänelle myönsivät oikeuden „saada virkavapautta niin usein kuin tahtoi ja kuninkaalle siitä ilmoittaisi", ja tämä etu hänelle v. 1766 hänen korkean ikänsä tähden vahvistettiin. Sitten hän Elok. 13 p. 1768 siirrettiin presidentiksi Svean hovioikeuteen. Hän kuoli Tukholmassa Toukok. 4 p. 1772, niinmuodoin muutamia kuukausia ennen Kustaa III:nnen vallankumousta.

Fredenstierna, jonka toimi-ikä siis ulottuu säätyhallituksen aikakauden alusta melkein sen loppuun saakka, oli itse ollut tämän hallitusmuodon perustajia. Kun Kaarlo XII itsepintaisella viipymisellään Turkinmaalla oli heittänyt Ruotsin valtakunnan oman onnensa nojaan ja Suomi oli joutunut vihollisten valtaan, syntyi tuuma hallitusmuodon muuttamiseen, ja Aadam Schütz, joka oli „lainoppinut ja luotettava mies", piti pöytäkirjaa vapauspuolueen salaisissa keskusteluissa. Näin alusteltiin se hallitusmuoto, joka v. 1719, Kaarlo XII:nnen kuoleman jälkeen, pantiin toimeen. Fredenstierna'n oma valtiopäivä-vaikutus näkyy alkaneen v. 1740, ja hän on siitä lähtien myssypuolueen etevimpiä miehiä. Niin kauan kuin hatut olivat hallituksessa, hän ahkerasti juonitteli niitä vastaan ja piti yhteyttä Venäjän ministerien von Korff'in ja Panin'in kanssa, johtaen venäläisten rahojen avulla myssyjen vastarintaa. Niinpä eräs Venäjän diplomatillinen kirje Lokak. 26 p. 1749 mainitsee häntä „ensimmäiseksi patriootain joukossa, joka lujuudellansa pitää muut koossa", ja määrää hänelle 1,000 dukaatia. Kuukausi myöhemmin, Marrask. 22 p. 1749, kirjoitti Venäjän keisarinna ministerillensä Panin'ille Tukholmaan: „Neuvos Fredenstierna'n mietintö, että Suomen suuriruhtinakunnan

on oikeus kutsua kokoon eri valtiopäiviä, ja Teidän siihen liittämä muistutuksenne, että Teidän ei olisi mahdoton kokonaan erottaa tätä kansakuntaa (Suomalaiset) Ruotsin alamaisuudesta taikka yhdistää-kin se meidän valtakuntaamme, se varsin oikein on ja soveltuu sitä enemmin omiin-kin tarkoituksiimme, koska ne manifestit, jotka viime sodan aikana meidän puolelta siellä julkaistiin, ovat myöskin samaan mieleen laaditut.“ Epätietoista tosin on, kuinka pitkälle Fredenstierna todellakin lienee Venäjän tuumiin suostunut; mutta täytyy toki muistaa, että hänen oma syntymäkaupunkinsa jo oli Venäjän aluetta. Kun myssyt myöhemmin pääsivät valtaan, hänen toimensa luultavasti ei enää liikkunut näin hämärillä poluilla; kuitenkin aikalaiset todistavat, että hän oli „ilkeä ukko“, jota ei omakaan puolue rakastanut. Että hän suuresti ihasteli vapaudenajan hallitusmuotoa, todistaa hänen tunnettu lauseensa vuodelta 1766, että muka Ruotsin hallitusmuoto oli semmoinen, ett'ei enkelitkään osaisi parempaa tehdä. Omilta taipumuksiltaan hän oli varsin ylimysmielinen, ja 1760—61 vuosien valtiopäivillä talonpoikaissääty vaati hänelle edesvastausta, koska hän oli nimittänyt rahvasta „palkkavaimon pojiksi.“ Tästä kaikesta näkyy, että Fredenstierna'n valtiollinen kanta ei ansaitse pelkkää ylistystä. Mutta kieltämättä hän oli varsin tietorikas ja taitava mies, vaikka juonikkaan aikakauden lapsia.

Aadam Fredenstierna'n puoliso, Engel Maria Kyper, silkkikauppiaan tytär Tukholmasta, oli syntynyt v. 1700, naitu v. 1721, kuollut v. 1755. Heidän ainoa poikansa, Aadam F. nuorempi, viimein varapresidentti Svean hovioikeudessa, kuoli lapsetonna v. 1800, jolloin suku sammui. (Anrep, Ättartaflor; Lagus, Åbo hofrätts hist.; De la Gardieska Arch. XVII; Koskinen, Sprengtporten, y. m.). Y. K.

Fredrik, Ruotsin ja Suomen kuningas, syntyi Hessen'in Kassel'issa 1676, Huhtik. 28 p. Hänen isänsä oli Hessen'in maakreivi Kaarle, äiti oli Maria Amalia, Kuurlannin herttuan Jaakon tytär. Fredrik ruhtinas osoitti nuorena suurta kykyä, erittäinkin sota-asioissa, sai hyvän kasvatuksen ja tuli yleisesti rakastetuksi; otti osaa espanjalaiseen perintösotaan 1702—13 ja näytti silloin sekä miehuutta että taitoa monessa tilassa, esim. Lüttich'in, Höchstädt'in ja Mons'in taisteluissa. V. 1700 hän oli nainut Preussin prinsessan Loviisa Dorotean, joka kuoli lapsetonna 1705. V. 1710 F. rupesi hieromaan uutta naimiskauppaa Kaarle XII:nnen nuoremman sisaren Ulriika Eleonooran kanssa, ja kun vihdoinkin oli saatu kuninkaan suostumus, pidettiin häät Tukholmassa 1715. Fredrik tuli tämän jälkeen Ruotsin palvelukseen, oli 1716 ja 1718 generalissimus pääarmeijassa ja siis lähinnä kuningasta sen korkein johtaja, suostui heti Kaarlen kuoltua puolisonsa nimessä yksinvallan lakkauttamiseen, joten tie kuninkaalliseen arvoon aukeni Ulriika Eleonooralle (ks. tätä), ja tuli 1720 vaimonsa hartaan halun mukaan itse kuninkaaksi ja v. 1730 isänsä kuoltua Hessen'in maakreiviksi. Vaan Fredrik useimmissa kohden petti ne toiveet, joita hänen kykynsä ja luonteensa alussa olivat herättäneet. Tosin hänellä Ruotsin silloisen hallitusmuodon mukaan oli sangen vähäinen valta, vaan hän käytti tätäkin huonosti, ja kun hän sopimattomalla tavalla tavoitteli laveampaa vaikutusalaa, niin hän sillä ei voittanut muuta kuin epäluuloa. Pahin seikka oli kuitenkin se, että hän yhä enemmän joutui oman huvitus- ja nautintohimonsa orjaksi, ja siten tuhlasi senkin kunnioituksen, jonka hänen lempeä ja suopea, vaikkapa veltto mielenlaatunsa olisi ansainnut; vähitellen sielun ja ruumiin voimatkin kokonaan riutuivat hänen irstaasta elämästään. Noin 1730 vuoden paikoilla hän pääsi nuoren Hedvig Ulriika Taube'n lähempään tuttavuuteen, ja tämän 1744 kuoltua hän ehtimiseen haki uusia jalkavaimoja. V. 1748 hän sai halpauksen, vaan kuoli vasta 1751 Maalisk. 25 p. Tukholmassa. Ulriika Eleonoora ei synnyttänyt hänelle lasta, joten Fredrik suvustaan jäi ainoaksi Ruotsin hallitsijaksi.
E. G. P.

Frenckell, Juhana Kristofer nimisiä kirjapainajia on Suomessa elänyt ja vaikuttanut perättäisin neljä, isä, poika, pojanpoika ja pojanpojanpoika, kaikki yliopiston palveluksessa.

Vanhin Juhana Kristofer F. lienee ollut Sachsen'in Erfurt'ista kotoisin, tuli noin 1744 Turkuun akatemian kirjapainajan Kempe'n palvelukseen, otettiin 1756 Jaakko Merckell'in 1750 perustaman akatemiallisen kirjapainon faktoriksi ja osti 1758 puoleksi mainitun laitoksen, joka vuodesta 1761 kantaa hänen nimeänsäkin. V. 1775 hän sai laillisen valtuuskirjan ollakseen yliopiston kirjapainaja. Hän kuoli 1779 Huhtik. 30 p. Turussa 58 vuoden iässä. Hän nai 1756 Kempe'n tytärpuolen Elsa Maria Leijer'in († 1763, seuraavan äiti) ja 1765 nimismiehentyttären Maria Lilius'en.

Juhana Kristofer F. toinen syntyi 1757 Elok. 7 p., tuli Turussa ylioppilaaksi 1773 ja maisteriksi 1778, rupesi yhdysmieheksi isänsä liikkeesen, osti 1785 koko kirjapainon oikeuksineen ja noin 1794 Järvenojan paperiruukin Prunkkalassa, (H. H. Wittfooth'in ja J. Bremer'in perustama 1762, v. 1819 muutettu Kakskerran Möllby tilaan). Noin vuodesta 1789 F. myöskin piti kirjakauppaa Turussa. Kirjapainonsa hän pani aivan uuteen kuntoon ja yliopistolle tehdyt lupaukset täytti hän tarkkuudella, jommoista ei sitä ennen nähty Suomessa,

vaikka hänellä oli useammanlaatuisia vastuksia voitettavina; muun muassa hän sai käydä keräjiä ruotsalaista kirjapainajaa Carlbohm'ia vastaan, joka luvattomasti painatti suomalaisia virsi- ja käsikirjoja ja niitä vieläkin niin virheellisesti, että esim. vihkisanojen mukaan mies lupasi ottaa morsiamensa aviovaivaksensa ja vaimo sulhon aivomiehekseen j. n. e. F. oli myös ahkera painattamaan omalla kustannuksellaan arvollisia suomalaisia ja muunkielisiä kirjoja, kustansi *Allmän Litteratur-tidning'in* 1803 y. m. Kun Suomi oli tullut eri valtioksi sai hän koko virallisen painon toimitettavakseen, josta hän suuresti rikastui. V. 1786 nai hän Margareeta Elisabet Björman'in ja kuoli Turussa 19 p. Lokak. 1818.

Vanhin poika Juhana Kristofer F. kolmas syntyi Turussa 1789 Kesäk. 22 p., tuli Turussa ylioppilaaksi 1804, sittemmin faktoriksi ja 1814 isänsä yhdysmieheksi, josta ajasta kirjapaino kävi „J. C. Frenckell'in ja Pojan" nimessä. V. 1825 yliopiston kirjapainajaksi nimitettynä F. 1828 Turun palon jälkeen muutti Helsinkiin, pitäen siitä lähtien kirjapainoa ja kirjakauppaa kummassakin kaupungissa; perusti Tampereelle Suomen ensimmäisen konepaperiruukin ja Helsinkiin ensimmäisen suomalaisen kirjasinvalimon. Suuresti lavennettuja asioitaan tämäkin Juhana Kristofer hoiti hyvin huolellisesti ja taitavasti. Hän kuoli Helsingissä 16 p. Huhtik. 1844. Vuodesta 1815 naimisissa Amalia Ulriika Tillman'in kanssa hänellä oli pojat Juhana Kristofer nuorin sekä alla mainitut Frans Wilhelm ja Otto Reinhold.

Juhana Kristofer F. nuorin ja neljäs syntyi Turussa 1819 Syysk. 4 p., tuli Helsingissä ylioppilaaksi 1835 ja maisteriksi 1844. Turussa asuen hän jatkoi isän, isänisän ja isänisänisän asioitsijaliikettä; hänen aikanaan ostettiin Granfors'in ruukki Närpiössä. V. 1856 Tammik. 22 p. kuoli hän odottamatta Turussa, naimattomana. (Pipping, Hist. underr. om boktr. i Finland, y. m.). E. G. P.

Frenckell, Frans Wilhelm, aateloittu **von Frenckell,** asioitsija, viimemainitun veli, syntyi Turussa 1821 Maalisk. 19 p., tuli Helsingissä ylioppilaaksi 1838, kävi 1840 Belgiassa ja Franskassa erittäinkin paperitehtaitten edistykseen tutustuakseen ja muutti Tampereelle asioitsijaksi. Esiisäinsä jälkiä käyden hän suurella taidolla ja menestyksellä harjoitti monenpuolista tehdasliikettä; Tampereen paperiruukin hän suuressa määrin laventi; sen ohessa hänellä joko omistajana tahi osakkaana yhtä aikaa oli kirjapaino, sahoja, tulitikkutehdas, rautaruukki, maanviljelys y. m. hoidettavana. V. 1862 hän sai viettää Frenckell'in kirjapainon 100-vuotista juhlaa; 1867 Tampereen edustajaksi valittu hän kutsuttiin porvarissäädyn puheenjohtajaksi, aateloittiin 1868 (n:o 243), oli 1866 Suomen edustajana ruotsalaisen teollisuusnäyttelyn johtokunnassa ja 1876 Suomen ensimmäisen yleisen teollisuusnäyttelyn johtokunnan varaesimiehenä, osoittaen kummassakin toimessa intoa ja hyvää käytöllistä älyä. Nai 1845 Iida Matilda Bublina Kuhlström'in ja kuoli Schweiz'in Montreux'ssä 1878 Toukok. 24 p. E. G. P.

Frenckell, Otto Reinhold, asioitsija, kirjailija, virkamies, edellisen veli, syntyi Turussa 1823 Heinäk. 21 p., tuli ylioppilaaksi Helsingissä 1839, tutustui nuorena asioitsijan toimiin ja otti niihin osaa, varsinkin isän 1844 kuoltua; kävi ulkomailla taloudenopin eri haaroja tutkimassa ja julkaisi kotiin tultuaan *Börsen i Paris, dess historia, inrättning och förvaltning* ja *Om det industriela arbetet i förhållande till nationalförmögenheten,* (Helsingissä 1858, 1860). Monesti hänen taitoaan kysyttiin yleisiin toimiin; niinpä hän 1859 oli jäsenenä kahdessa komiteassa, joista toinen oli pantu tarkastamaan teollisuuden ja maanviljelyksen edistymisen keinoja, toinen ehdottelemaan hypoteekiyhdistykselle ohjesääntöjä. Ensimmäisiä valtiopäiviä varten 1863 hän myös oli muutamia keisarillisia esityksiä valmistamassa, ja on Suomen valtion puolesta, ja tiettävästi suurella kunnolla ollut välittäjänä monta valtiolainaa otettaessa. F. tuli 1860 hypoteekiyhdistyksen ensimmäiseksi tirehtööriksi, 1866 tirehtööriksi Suomen pankissa ja 1875 Suomen valtiokonttorin ensimmäiseksi ylitirehtööriksi. Jo 1840 ja 1850 luvuilla hän oli kirjoittanut eri sanomalehtiin, 1862 hän oli *Helsingfors Dagblad'in* ensimmäisenä päätoimittajana, ja tämänkin jälkeen hän toisinaan esim. 1863 on ottanut osaa julkiseen keskusteluun taloudellisista kysymyksistä, aina suurella taidolla. Hän harrasti nuorena kaunokirjallisuutta ja lauluakin, ja oli hyvin suosittu vilpittömän luonteensa tähden. Kivulloisena hän 1879 erosi valtion palveluksesta ja kuoli 1880 Helmik. 29 p. Helsingissä. F. oli naimisissa Josefina Dobrovolski'n kanssa Hämeenlinnasta. (Hels. Dagblad 1880 y. m.). E. G. P.

Frese, Jaakko, runoilija, syntyi Viipurissa 21 (?) p. Elok. 1691. Varhain kuolivat häneltä isä ja äiti. Saatuansa ensimmäisen opetuksensa Turun katedrali-koulun rehtorin Andreas Degerman'in johdolla, sisäänkirjoitettiin hän 16 p. Maalisk. 1703, ainoastaan yhdentoista vuoden vanhana, ylioppilaaksi Turun akatemiaan. Opintonsa täällä lopetettuaan, hän näkyy muuttaneen Tukholmaan, missä kauppiaana asui eräs veljensä Juhana, jonka häihin (1714) hän sepitti runoelman. Toisia sisaruksia oli jäänyt Viipuriin. V. 1714 Frese

nimitettiin sihteeriksi amiraali Lillie'n eskaderiin, mutta ei milloinkaan toimittanut tätä virkaa, koska se „säästämisen vuoksi" kohta sen jälkeen lakkautettiin. Hän oli jo tähän aikaan astunut esiin runoilijana (hänen ensimmäinen painettu runoelmansa on v:lta 1712) ja sai v. 1715 Tammik. 28 p. ritarihuoneessa „korkean ja ylhäisen seuran läsnä ollessa" lausua yleisen ilon tunteet kuninkaan kotiintulosta Turkinmaalta. Häneenkin tarttui vakuutus Kaarlon vastustamattomasta onnesta, hän toivoo runoelmissaan että vihollinen nyt kukistetaan, riistetyt maakunnat takaisin valloitetaan ja etenkin hänen syntymäkaupunkinsa Viipuri, tuo „ihana impi Karjalaisten maassa". Tammikuussa 1715 Skaanen kenraalikuvernööri, vapaherra J. Burenschöld, kutsui hänet sihteeriksensä. Epäilemättä tuo kalvava sairaus, joka v. 1712 alkaen varsinkin joka kevät häntä ahdisti, esti häntä kohta virkaansa astumasta, sillä vasta syksyllä hän lähti Skaaneen. Seuraavan vuoden alussa sai hän Ystad'issa armon jättää kuninkaalle uudenvuoden-runoelman. Kesällä 1716 Burenschöld kuitenkin otti eronsa, ja Frese palasi Tukholmaan. Hänen olonsa eteläisemmillä seuduilla näkyy olleen terveydelleen hyödyllinen, sillä seuraavat kolme vuotta hän oli entistään terveempänä. V. 1719, kun kansliatoimistot uudesta järjestettiin, hän tuli kanslistiksi siviilitoimistoon, jossa virassa pysyi kuolemaansa saakka. V. 1724 hän sairasvuoteelta rupesi järjestämään runoelmiansa painettavaksi, vaan tämä kokoelma, nimellä *Andelige och verldslige dickter*, ilmestyi vasta 1726, jolloin hän, niinkuin itse kirjoittaa, „koko vuoden oli ollut vuoteen omana". V. 1728 tuli Tukholmassa painosta uusi runokokoelma *Någre poetiske samblingar*. Frese'n viimeinen tunnettu kirjoitus on „surupuhe" veljensä Juhanan kuolemasta Heinäkuussa 1728. Vuosi sen jälkeen hän itsekin Tukholmassa vaipui toivottuun kuolemaan 31 p. Elok. 1729 ja haudattiin luultavasti Marian hautausmaahan. — Frese on etevimpiä, ehkä etevin ruotsinkielinen runoilija ennen Kustaa III:n aikakautta. Useimmat ja onnistuneimmat hänen runoelmistaan ovat hengellistä sisällystä; niissä ilmaantuu syvä, sydämmellinen tunto ja hiljainen surumielisyys. Varsinkin tosirunolliset ovat hänen „Kevätajatuksensa", joissa hän kuvaa mielensä tilaa pitkän sairautensa aikana. Frese'n kantelesta voi todellakin sanoa että se oli „suruista tehty, murehista muovaeltu", mutta näiden piiristä kohoaa hänen mielensä toivoen aikaa, jolloin sopusointu ja rauha kaikkialla vallitsee. Hänen kielensä on kaunis ja runojen rakennus sujuva. Kumminkin Frese, eläessään vähän tunnettu, kuolemansa jälkeen aivan unohtui, ja vasta sadan vuoden kuluttua P. A. Sondén taasen saattoi hänet muistoon painattamalla *Valda skrifter af Jacob Frese* Tukholmassa 1826. (Ljunggren, Minne af skalden Jakob Frese, y. m.)

Freudenfelt, Kristofer, soturi, kuului sotilassukuun, joka lienee ollut Ruotsista kotoisin; ainakin isä Kristofer Freidenberg ensin palveli Smolannin jalkaväessä vaan sittemmin Wiipurin rakuunoissa ja kaatui Lund'in taistelussa 1676. Pojat aateloittiin 1686; vanhempi nimeltä Yrjö palveli Wiipurin ratsuväessä ja tuli Freidenfelt nimisen aatelissuvun kantaisäksi; nuoremman poika Kristofer Kristoferinpoika Freudenfelt synt. 1687, paleli Smolannin ja Skaanen väessä, tuli 1718 yliadjutantiksi ja nimitettiin 1732 Etelä-Skaanen ratsuväen everstiksi. V. 1741 Suomessa ollen hän aina sotaneuvotteluissa kehoitti urheaan vastarintaan; läksi Helsingin pakkosovinnon jälkeen 1742 ratsuväen päällikkönä Pohjanmaalle, torjui taitavasti Venäläisten hyökkäyksiä ja nimitettiin 1742 kenraalimajuriksi. Lisävoimien avulla hänen oli määrä 1743 tunkea Venäläisiä Pohjois-Suomesta, vaan matkalla Merenkurkun yli hän hukkui 1743 Toukok. 19 p., jonka jälkeen hänen joukkonsa peräytyi. V. 1719 hän oli nainut Kristiina Regina Scheffer'in, joka kuoli lapsetonna. E. G. P.

Freudenthal, Axel Olof, kielentutkija, synt. Siuntion pitäjässä 1836 Jouluk. 12 p. Vanhemmat olivat Turun apteekari, sittemmin tilanhaltija Gabriel Freudenthal ja hänen toinen vaimonsa Brigitta Katariina Björling, molemmat Ruotsista. Ylioppilaaksi tultuaan 1854 ja kandidaatiksi 1859 A. O. Freudenthal ryhtyi innolla Skandinavian kielten ja muinaisolojen tutkimiseen, käyden 1861—62 Upsalan yliopistossa sekä Tukholman ja Köpenhaminan museoissa. V. 1866 hän tuli Skandinavian muinaiskielten ja muinaistieteen dosentiksi, v. 1868 uusmaalaisen osakunnan kuraatoriksi ja v. 1878 ylimääräiseksi professoriksi Ruotsin kielessä ja kirjallisuudessa; v. 1876 oli Suomen tiedeseura kutsunut hänet jäsenekseen ja Upsalan 400-vuotisessa juhlassa 1877 hän vihittiin kunniatohtoriksi. F:n tieteellisistä kirjoituksista mainittakoon väitöskirjat *Einar Skålaglams Vellekla* (Helsingissä 1865) ja *Ueber den Närpes-dialect* (ynnä ruotsalaisen sanakirjan kanssa, Helsingissä 1878), jälkimäinen painettu tiedeseuran toimituksissa, joissa myöskin tavataan 1867—68 kolme ruotsinkielistä tutkimusta *Suomen ruotsalaisista paikannimistä*, v. 1870 pitempi tutkimus: *Om svenska allmogemålet i Nyland*, ja 1875 *Upplysningar om Rågö- och Wichterpal-målet*. Muinaismuistoyhtiön aikakauskirjassa II on painettu muun muassa F:n kirjoittama: *Om nyländska mans- och kvinnonamn under medeltiden* (Helsingissä 1877). Sen ohessa F. on Uusmaalaisten albumeissa, Litterär ja Finsk Tidskrift'eissä ja muis-

sakin kirjoissa julaissut monta pienenläntää kirjoitusta kieli- ja muinaistieteessä. Ruotsalaisen kielitutkimuksen edistämiseksi hän v. 1874 perusti „ruotsalaisen murreyhtiön", jonka puheenjohtajana hän siitä lähtien on ollut. Ummikko Ruotsalaisten kansanvalistusta innokkaasti harrastaen F. on kirjoittanut Uusmaalaisten julkaisemaan „Pennibibliotek'iin" ja „Folkvännen" nimiseen kansanlehteen (1865—79).

Frille, aatelissuku. Nimi lienee oikeastaan ollut ristimänimenä Fredlof (Fridolf), mutta käytettiin erään suomalaisen aatelissuvun yksinomaisena nimityksenä 15:nnen ja 16:nnen vuosisadan kuluessa. Luultavasti tämä suomalainen suku oli haarana eräästä tanskalaisesta, samannimisestä suvusta. Ensimmäinen täällä tunnettu jäsen on Haakon Frille, tuomari Etelä-Suomessa v. 1410, maanoikeuden jäsen v. 1415, tuomari Halikon kihlakunnassa v. 1426. Hänen poikansa Frille Haakoninpoika mainitaan vv. 1434—1457 ja oli v. 1449 Kaarlo Knuutinpojan asiamiesten joukossa Gotlannin sopimuksessa. Tämän poika Kristiern Frille Haapaniemen herra oli vv. 1463—64 Halikon kihlakunnan tuomarina ja ainakin vv. 1466—1472 Etelä-Suomen laamannina. Kristiern Frille'llä näkyy olleen useita lapsia, joista Maunu Frille on kuuluisin (ks. alempana), mutta myöskin eräs Johannes Frille, eräs Eerik Frille ja eräs Haakon Frille († 1508) välimmiten mainitaan. Kristiern Frille'n tyttäriä oli Kristiina, naitu Klaus Henrikinpoika Horn'ille. Äsken mainitun Haakon Frille'n tytär Katariina oli naitu Pietari Svärd'ille. — Eräs Matti Frille Haapaniemen herra, joka mainitaan v. 1477, lienee ollut Kristiern Frille'n joko veli taikka poika ja oli nainut Briita Waldemarintyttären (Garp-sukua) Isostakartanosta. Hänen poikansa Frille Matinpoika mainitaan v. 1525, ja vuosisadan lopulla eräs Paavali Frille on näkyvissä, mutta sitten suku sammui. Eräs uusi Frillesuku, jonka Kaarlo IX aateloitti, lienee äidin kannalta tästä vanhemmasta suvusta lähtenyt. Y. K.

Frille, Maunu, soturi, oli Etelä-Suomen laamannin Kristiern Frille'n poika; hänen äitinsä oli nähtävästi nimeltä Elina Maununtytär. Hänen syntymävuottansa ei tiedetä, mutta isän kuollessa v. 1472 hän jo on täysi mies. V. 1495 olivat Maunu Frille ja hänen veljensä Johannes piispa Maunu Stiernkors'in asemiesten joukossa ja joutuivat Watikiven kähäkässä Venäläisten vangeiksi. Tietysti hän lunastettiin vapaaksi. Kun Hannu kuningas oli kutsuttu Ruotsin valtakuntaan, pantiin Maunu Frille Turun linnan isännäksi v. 1501. Samana vuonna kuitenkin molemmat Stuure't ja Hemming Gad jälleen hylkäsivät unioni-kuninkaan, ja kun Ruotsinmaa oli luovutettu, ruvettiin huolta pitämään Suomenkin valloituksesta. Hannu kuningas oli aikeissa keväällä 1502 tulla puolueensa avuksi, vaan ei valmistunut. Frille'n siis täytyi omin neuvoin puolustaa itseänsä. Heinäk. 2 p. 1502 alkoi Turun linnan piiritys ja kesti Syyskuuhun. Hän ei sittenkään olisi antaunut, ell'eivät saksalaiset palkkasoturit olisi tehneet kinastusta, anastaneet erään linnassa säilytetyn rahasumman ja ottaneet muutaman tornin haltuunsa. Heittämys siis tehtiin kirjallisella sopimuksella linnan edustalla Syysk. 6 p. 1502. — Maunu Frille'n muut elämänvaiheet ovat tietämättömät. V. 1508, Helmik. 24 p., hän Teijossa teki testamenttinsa ja lienee kohta sen jälkeen kuollut. Hänellä mainitaan olleen puolisona Briita Torkilintytär Mahlunge'sta, mutta tämä lienee ennen häntä kuollut eikä jättänyt mitään lapsia. Y. K.

Friman, Tuomas, kouluopettaja, synt. 1821 Heinäk. 3 p. Jaakkimassa, jossa isänsä Kustaa Tuomaanpoika Friman, Virosta Pietariin siirtyneen, orjana olleen kauppiaan poika, oli tilanomistaja; äiti oli merimiehen tytär Jaakkimasta Helena Pietarintytär Majuri. Perhe joutui 1825 tilattomaksi ja siirtyi Pietariin. Siellä Friman sai opetusta ensin suomeksi isältään, sitten erinäisissä kirkkokouluissa. Kun hän 1837 pääsi kirjastonhoitajan apulaiseksi merikadetti-opistoon, oli hänellä yltä kyllin aikaa kartuttaa tietojansa kirjastossa ja luentoja kuulemalla yliopistossa. Pyhinä ja muutamina arki-iltoina viikossa piti hän koulua, jossa opetti nuorille suomalaisille käsityöläisille m. m. kirjoitusta ja luvunlaskua; ja kun vihdoin 1844 Elok. 2 p. suomalainen koulu avattiin Suomen kirkkokartanossa, tuli Friman sen ensimmäiseksi ja alusta ainoaksi opettajaksi. Samana vuonna tuli hän Gottlund'in ja Sjögren'in toimesta myöskin Suomen kielen opettajaksi Pietarin Hengelliseen Seminaariin, jossa virassa pysyi aina v:teen 1870 ja oli sen ohella Vironkin kielen opettajana 1847—65. Hän käänsi kreikanuskoisessa jumalanpalveluksessa käytettäviä kirjoja suomeksi ja noita käännöksiä käytetään v:sta 1862 asti Suomen Karjalan venäläisissä kirkoissa; osallinen oli hän myöskin noiden kirjojen kääntämisessä Viron kielelle ja 1862 nosti hän, vaikka turhaan, kysymyksen että Tverin Karjalastakin kutsuttaisiin opettajiksi kelpaavia nuorukaisia Pietariin suomea oppimaan. Pietarin suomalaisessa seurakunnassa oli Friman'illa luottamustoimia v:sta 1839 pitäin, ensin valtuutettuna, sitten kirkko- ja kouluraadin jäsenenä ja vihdoin saman raadin esimiehenä 1866—67. Koulussa hän pysyi ensimmäisen opettajan virassa, kunnes kevätlukukauden lopussa 1879 sai virkaeron elinkautisella pensionilla ja muutti ostetulle maatilalleen Jaakkimassa. Fri-

man'in kouluopettajana ollessa olivat sekä poikien että tyttöjen koulut vähitellen kasvaneet 5-luokkaisiksi, jonka ohella kaupungin laiteille oli syntynyt neljä apukoulua. V:sta 1839 alkain oli hän kirjevaihdossa kieltämme koskevissa asioissa Gottlund'in sekä Juteinin kanssa ja kirjasessa „Pohjoinen palaa II" painatti Gottlund Friman'in *Tutkintoja Suomen kielestä*. Juteinin kehoituksesta Friman julkaisi Wiipurin suomalaisissa sanomissa kirjoituksia, joista muutamat ilmestyivät 1849 erikseen nimellä *Lukemisia Suomen rahvaalle*. Kaunokirjallisuuden alalla on hän sanomissa julkaissut onnistuneita novelleja, jotka omaperäisen ja raittiin kielensä puolesta ansaitsevat huomiota. Niistä mainittakoon *Uusikko* Suomen Julkisissa Sanomissa 1857 sekä *Tyhménit* ja *Inkeriläiset* Pietarin Sanomissa 1870. V. 1871—73 Friman toimitti *Pietarin Sunnuntailehteä* ja 1874—79 *Pietarin Lehteä*, joka taukosi toimittajan erotessa Pietarista. Siinä varsinkin novellit *Esko Tuominen* ja *Taneli Äkäpää* lukijoita miellyttivät. — Friman nai 1843 Anna Hupner'in, jonka isä Jeremias H. oli kauppias Pietarissa ja Hupposten sukua Wiipurin pitäjästä.

Frisius, aateloittu **Frisenheim, Juhana Henrik,** virkamies, vapaherra, oli syntynyt Nevanlinnan kaupungissa Inkerinmaalla, missä hänen isänsä, Johan Heinrich Frisius, oli saksalaisen seurakunnan kirkkoherrana ja jo v. 1670 oli kuollut. Muuta ei tiedetä miehen nuoremmasta iästä, kuin että hän eli varakkaana kauppiaana syntymäkaupungissaan, kunnes tämä muun Inkerinmaan kanssa joutui Venäläisten valtaan, jolloin Frisius kadotti osan omaisuudestaan. Hän tästä siirtyi Wiipuriin, jossa kuitenkin seitsemän vuotta myöhemmin sama kova onni häntä seurasi. Vaan tähän aikaan hän jo oli ruvennut isänmaalliseen toimeen, joka asettaa hänen nimensä mainehikkaimpien riviin ison vihan historiassa. Pultavan tappelun perästä v. 1709 oli valtion hätä ja puute korkeimmallaan ja sen krediiti ihan loppunut. Frisius, joka yksityisen omaisuutensa ohessa nautitsi suurta luottamusta sekä ulkomaalaisten että kotimaisten asioitsijain luona, tarjoutui hankkimaan mitä Suomen sotavoima varustukseensa tarvitsi, ja hänen toimellansa Wiipurin varustusväki kumminkin oli kunnialliseen vastarintaan kykenevä, kun piiritys Maaliskuussa 1710 alkoi. Pian kuitenkin havaittiin, että Suomen rajalinna ei ajan pitkään voisi kestää, varsinkin koska pääarmeija Kymijoen puolelta ei osannut sille vähintäkään apua tehdä. Frisius silloin Toukokuussa päästettiin ulos piiritetystä kaupungista ja onnistui suurella vastuksella tunkeumaan piirityslinjain läpitse. Syynä hänen lähtöönsä oli, että pelättiin tsaarin tahtovan pidättää sotavankina voitetun kaupungin varustusväkeä sillä tekosyyllä, että muka sen velat olivat suorittamatta; senpä tähden Frisius ennen lähtöänsä sopi kaupungin kaikkien porvarien kanssa, ett'ei kenkään ilmoittaisi mitään velkomista Ruotsin kruunua vastaan, vaan kaikki velat siirrettäisiin hänen päällensä. Frisius'en etumaksut kruunun puolesta tekivät tähän aikaan 56,000 talaria hopearahaa sekä 26,800 talaria, jotka hän oli itse piirityksen aikana hankkinut. Tämä avunteko oli sitä arvollisempi, koska olisi ollut ihan mahdotonta kruunun omalla krediitillä näitä summia hankkia. Tietysti Frisius itse oli hirveässä pulassa, koska velkojat Englannissa ja Lybeck'issä häntä ahdistivat. Mutta hallitus näkyy käsittäneen, että semmoinen mies oli pystyssä pysytettävä ja edelleen käytettävä. Loppuvuodella 1710 Frisius tehtiin Suomen armeijan sotakomissariukseksi ja seuraavana vuonna hän asetettiin assessoriksi kauppakolleegiin, pysyen kuitenkin yhä Suomenmaassa entisessä toimessaan. Niinpä hän v. 1712 omalla kustannuksellaan hankki kaikki laivaston tarpeet, ja seuraavana vuonna hän otti päällensä Suomen armeijan elatusvarojen hankkimisen. Kesäk. 1 p. 1713 hänelle määrättiin ylisotakomissariuksen palkka. Olojen yhä vaikeammiksi tultua, hän alkuvuodella 1714 olisi tahtonut luopua tästä hänelle uskotusta toimesta; mutta kenraali Armfelt'in rukoukset kuitenkin vaikuttivat, että hän yhä lupasi jäädä asemilleen, vieläpä hankkia nääntyneelle armeijalle, joka oli asettunut Napuen kentälle, edes yhden kuukauden palkat, niin hyvin niille, jotka henkiin jäisivät, kuin myöskin kaatuneiden perheille. Armeijan luottamus häneen oli rajaton, ja nuo uupuneet soturit, jotka neljä vuorokautta olivat pyryssä ja pakkasessa seisoneet vihollista odottamassa, kolistivat riemusta kiväärejänsä, luvaten kaikkia kestää viimeiseen asti, — kuten he uskollisesti ja miehuullisesti sen tekivätkin. Tappelun perästä oli kurjuus noussut korkeimmalleen; armeija oli peräytynyt Raaheen asti, ja sen seurassa kulki ääretön lauma pakolaisia, jotka kaikki apua tarvitsivat. Verokamarin vekseleillä ei mitään rahoja voitu saada; ainoastaan Frisius'en yksityiset vekselit saattoivat jotakin hankkia. Hänen nimensä merkitsi tällä hetkellä enemmin kuin koko Ruotsin valtakunta.

Hänen toimistaan seuraavina vuosina sodan loppuun asti ei ole mitään tarkempaa tietoa. V. 1716 hän tehtiin sotaneuvokseksi ja samana vuonna Jouluk. 6 p. hän korotettiin aatelissäätyyn, ottaen sisäänkirjoituksessaan v. 1719 nimen Frisenheim. Kun rauha Venäjän kanssa oli rakennettu ja suurin osa Suomenmaasta oli takaisin saatu, pantiin Frisenheim v. 1721 tuon uuden Kymenkartanon läänin maa-

herraksi, saaden Lappeenrannan kaupungin asunnokseen. Tässä hän vaikutti 16 vuotta, koettaen sodan hirveitä jälkiä korjata. V. 1727 hän korotettiin vapaherraiseen säätyyn. V. 1737 Lokak. 12 p. hän Lappeenrannassa kuoli, jättämättä mitään rintaperillisiä. Hän oli v. 1696 nainut Katariina Barckman'in, joka oli Nevanlinnan kauppiaan ja raatimiehen Diidrik Blom'in leski, ja jonka molemmat pojat, Daniel ja Diidrik Blom, aateloittiin isintimänsä nimellä, mutta eivät perineet hänen vapaherraista arvoaan. (Koskinen, Lähteitä; Anrep, Ättartaflor). Y. K.

Frosterus nimisen pappissuvun kantaisä Eerik Henrikinpoika oli rusthollarin poika Lohjan Nummelta. Kotitalonsa Pakkalan rusthollin nimestä teki hän itsellensä ruotsalaislatinaisen sukunimen Frosterus, pakkanen kun on ruotsiksi frost. Hän vihittiin v. 1573 Turussa papiksi Kalajoelle ja kuoli vihdoin Hailuodon kirkkoherrana noin v. 1616. Vaimonsa nimi oli Katri ja tuosta naimisesta syntyi useita poikia, joista Henrik isänsä kuoltua pääsi Hailuodon kirkkoherraksi, Antero kuoli Vaasan kirkkoherrana 1627 ja Simo Oulun kirkkoherrana 1647. Simon vanhimmat pojat hukkuivat Merikosken niskassa Oulujoessa, nuorin Jaakko kuoli Oulun provastina 1709. Tällä oli kuusi poikaa, joista 1) Simo kuoli Haukiputaan kappalaisena 1701, 2) Antero Oulun kirkkoherrana 1713, 3) Jaakko nimismiehenä Oulun kihlakunnassa, 4) Eerik, joka v. 1705, konrehtorina ollessaan Oulun koulussa, kirjoitti historialliset muistoonpanonsa Pohjanmaasta: *Breves observationes antiquitates Ostrobothnicas spectantes,* läänin provastina Kemissä 1740, 5) Sakari, jonka poika Perniön provasti Jaakko Frosterus v. 1747 julkaisi kirjansa *Utläggning öfver Christi pinos historia* ja myöskin oli painettavaksi toimittanut saarnoja katekismuksesta, Oulun kappalaisena 1708, ja vihdoin 6) Abraham Paltamon kirkkoherrana 1726. Tämä Abraham Frosterus, jonka vaimo oli Katri Cajanus, Paltamon kirkkoherran tytär, on tätä nykyä kestävän Frosterus-suvun esiisä *. Hänellä näet oli viisi poikaa: I Jaakko Lohtajan provasti, joka v. 1755 ja 1762 sekä veljensä Abrahamin kanssa 1763 julkaisi muutamia suomalaisia virsiä ja kuoli 1794. Tämän poikia olivat: a) Pietari, maaviskaali Vaasan läänissä, jonka vanhempi poika 1) Jaakko kuoli Pyhäjoen nimismiehenä 1845 ja oli Hailuodon kappalaisen Jaakko Arvidin ja Haapajärven nimismiehen Bror Joakimin isä, nuorempi 2) Kaarle Kustaa varastonkirjurina Porin rykmentissä 1815; b) Abraham, kuollut varastonkirjurina 1834, c) Israel, joka kuoli Siikajoen kappalaisena 1826 ja oli Kärsämäen provastin Berndt Leonardin isä, sekä d) Juhana Jaakko, pitäjänapulainen Reisijärvellä, kuollut 1808. II Eerik, Haukiputaan kappalainen, joka kuoli 1788. Hänen poikiaan olivat: a) Abraham, Iin provasti, jonka lapsista Eerik Juhana kuoli lääninprovastina isänsä virassa 1847 ja oli 1817 saanut talousseuralta hopeamitalin Hailuodon pitäjän kertomuksesta, Abraham Wilhelm kuoli Iin kappalaisena 1809 ja Kaarle Jaakko provastina Muhoksessa 1854; b) Eerik, Paltamon kappalainen, kuollut 1789; c) Juhana, Kalajoen provasti, jolla oli kuusi poikaa: 1) Eerik Juhana, Ilmajoen provasti, joka julkaisi, paitsi väitöskirjoja, *Isonkyrön provastin Niilo Aejmelæus'en elämäkerran* 1817, pari kirjoitusta *rokonistuttamisesta* ja *viinanpoltosta* talousseuran toimituksissa 1818 ja 1819 sekä Frosterus'ten sukuluettelon 1823 ja 1825, 2) Abraham, talonomistaja Pudasjärvellä, kuollut 1824, 3) Jaakko, Merijärven kappalainen, kuollut 1821, 4) Benjamin, professori ja Mustasaaren provasti, joka teologian alalla julkaisi muutamia väitöskirjoja ja jonka lapsia ovat professori Johan Gustaf, lehtori August Wilhelm, joka 1874 julkaisi kirjasen *Kuopion pitäjän ikä,*

---

* *Abraham Frosterus,* Paltamon kirkkoherra, s. 1680, † 1726.
Rusthollari Henrik Pakkasen pojanpojan pojanpoika.

Jaakko, Lohtajan provasti, † 1794.	*Eerik,* Haukiputaan kappalainen, † 1788.	Abraham, konsistoorin notaari, † 1766.	*Juhana,* Sotkamon provasti, † 1809.

Pietari Frosteer, maaviskaali, † 1806.	Israel, Siikajoen kappal., † 1826.	Abraham, Iin provasti, † 1815.	*Juhana,* Kalajoen provasti, † 1838.	Jaakko, Iin provasti, † 1836.	Jaakko, Pulkkilan kappal., † 1821.	Kustaa, Paltamon kappal., † 1817.

Jaakko, Pyhäjoen nimismies, † 1845.	*Berndt Leonard,* Kärsämäen provasti, s. 1808.	Eerik Juhana, Iin provasti, † 1847.	Kaarle Jaakko, Muhoksen provasti, † 1854.	Eerik Juhana, Ilmajoen provasti, † 1826.	Benjamin, Mustasaaren provasti, † 1856.	*Robert Valentin,* Kuopion piispa, s. 1795.	Kustaa Alrik, Pidisjärven kappal., † 1853.	Abraham, piirilääkäri Kuopiossa, † 1869.

Jaakko Arvid, Hailuodon kappal., † 1860.	Bror Joakim, Haapajärven nimismies, s. 1809.	*Johan Gustaf,* professori, s. 1826.	August Wilhelm, lehtori, s. 1828.	Aadolf Eemil, kolleega, s. 1830.	*Aleksandra* (Såltin), maalaajatar, s. 1837.	Niilo Teodor, insinööri, s. 1842.	Juhana Kaarle Eemil, aatel. af Frosterus, tod. valtioneuvos, s. 1830.	August Juhana, Piippolan kirkkoherra, s. 1831.

nimi ja ensimäinen kirkko, kolleega Aadolf Eemil, maalaajatar Aleksandra (Såltin) ja insinööri Niilo Theodor, 5) Robert Valentin, Kuopion piispa, jonka poika, valtioneuvos Juhana Kaarle Eemil, aateloittiin 1875, sekä 6) Kustaa Wilhelm, laivuri, jonka samanniminen poika kuoli hänkin laivurina Rio Janeiro'ssa 1870; d) Jaakko, Iin provasti, jonka pojista Niilo kuoli Toholammen kappalaisena 1852 ja Jaakko Justus Ähtävän kappalaisena 1865. III Abraham, joka ensin ruotsalaisella käännöksellä teki Tuomas Wilcock'in kirjan *Kalliit hunajanpisarat kalliosta Kristuksesta* Suomessa tutuksi ja kuoli konsistoorin notaarina Turussa 1766. IV Iisak, joka kuoli Sotkamon lukkarina, ja V Juhana, Sotkamon provasti, kuollut 1809. Viimeksi mainitulla oli kaksi poikaa: a) Jaakko, Pulkkilan kappalainen, jonka pojista 1) Juhana Jaakko oli Helsingissä poliisimestarina, 2) Kustaa Alrik, Piippolan kirkkoherran August Juhanan isä, kuoli Pidisjärven kappalaisena 1853, 3) Ernst Wilhelm Turtolan kappalaisena 1847, ja 4) Abraham piirilääkärinä Kuopiossa 1869; b) Kustaa, Paltamon kappalainen, jonka poika Juhana Abraham jäi talolliseksi Salon pitäjään ja Kustaa Wilhelm oli majoittajana Suomen meriväessä. (Anteckn. om Frosteriska slägten y. m.). J. R. A.

Frosterus, Berndt Leonard, kirjailija, syntyi Siikajoella Heinäk. 10 p. 1808. Vanhemmat olivat Siikajoen kappalainen Israel Frosterus ja Anna Eleonoora Stjerncreutz. F. tuli yliopistoon v. 1827, vihittiin papiksi v. 1832, määrättiin Kärsämäen kappalaiseksi v. 1844 ja tuli, kun tämä kappeli erinäiseksi emäseurakunnaksi muuttui, sen ensimmäiseksi kirkkoherraksi v. 1861. Hän sai provastin arvonimen v. 1867. Berndt Frosterus on suomeksi kirjoittanut kirjat: *Päälleluotettava neuvo kuinka vahingollisia metsän-eläviä, kettuja ja susia pyydetään* (kuvilla varustettu) v. 1862, sekä *Helposti käsitettävä perustustieto kaikenlaiseen soitantoon, erinomattain kirkkoveisuun* v. 1871.

Frosterus, Eerik, kappalainen, syntyi Oulussa 1713 Helmik. 23 p. Isänsä Abraham F., joka vihdoin kuoli Paltamon kirkkoherrana, oli siihen aikaan Oulussa kappalaisena; äitinsä oli Paltamon provastin tytär Katri Cajanus. Kun isoisänsä Eerik Cajanus talvella 1714 pakeni perheineen Kuusamoon, otti hän tyttärensä pojan Eerik-lapsen mukaansa, vaan kun vaarat sielläkin yltyivät, palasivat pakolaiset muutaman kuukauden kuluttua Paltamoon ja sulkeuivat syksyn tullen Kajaanin linnaan, kuten Cajanus'en elämäkerrassa on mainittu. Sieltä seurasi Eerik poika isoisäänsä vankina Turun linnaan. Kun hän siellä kerta saattajan seurassa oli linnan ulkopuolella, ryösti hänen eräs Venäläinen, mutta ryöstö heti havaittiin ja armeliaan vaimon onnistui riistää lapsi vihollisen kynsistä. Linnasta seurasi hän isoisäänsä Kemiöön ja pääsi vasta 1723, ukon kuoltua, vanhempainsa luo Paltamoon. V. 1724 tuli nuori Frosterus Oulun kouluun, mutta köyhyyden takia täytyi hänen enimmästi jatkaa opetustansa kotoisalla. Hän oli seitsentoista vuotias, kun kerran erään kumppanin seurassa lähti Petäjäkosken alta soutamaan veneellä joen yli. Kuinka vene liekään liikahtanut, kun pojat suistuivat virtaan. Ainoastaan Frosterus'en ennätti perässä tuleva vene pelastaa, mutta kumppani vaipui Ämmäkoskeen. V. 1733 pääsi hän vihdoin Turun yliopistoon, jonne äitinsä ei voinut antaa hänelle muuta mukaan kuin 4 talaria 16 äyriä kup. rahaa, mutta onnekseen pääsi hän kotiopettajaksi Fahlenius piispan perheesen. Kun hänen tietämättänsä Oulun provasti Lithovius oli kutsunut hänen armovuoden saarnaajaksi Haukiputaalle, vihittiin Frosterus jo 1736 papiksi ja pääsi seuraavana vuonna yksimielisestä kutsumuksesta Haukiputaan kappalaiseksi. Siinä virassa hän pysyi kuolemaansa asti ja sanotaan varsinkin paljon edistäneen lukutaitoa seurakunnassa. V. 1783 hän julkaisi kirjansa *Nijden tervellisten sanain muoto: 2 Tim. 1: 13,* katekismuksen tapainen selitys, joka myöskin painettiin ruotsiksi. Frosterus kuoli Toukok. 21 p. 1788, jolloin Lumijoen kappalainen Jaakko Chydenius julkaisi vainajan muistoksi ruumissaarnan ja pojan, Juhana Frosterus'en, sururunot. Hänen ensimmäinen vaimonsa, majurin tytär Sofia Elisabet Patkull, oli kuollut 1755, toinen, Raahen kappalaisen tytär Sigrid Maria Montin, kuoli 1806. J. R. A.

Frosterus, Juhana Eerikinpoika, suomalainen virsiseppä, edellisen poika ensimmäisestä avioliitosta, syntyi $17^{26}/_{10}51$ Haukiputailla. Hän tuli ylioppilaaksi v. 1767, vihittiin papiksi v. 1771, tuli Kärsämäen kappalaiseksi v. 1774, Pudasjärven kirkkoherraksi v. 1786, tehtiin provastiksi v. 1805, muutti Kalajoen kirkkoherraksi v. 1809, sai jumaluusopin tohtorin arvonimen v. 1826 ja kuoli, Turun hiippakunnan vanhimpana pappina, v. $18^{24}/_{1}38$. Hän oli naimisissa ensin Maria Westzynthius'en, sitten Beata Humble'n kanssa. Kun tämän vuosisadan alussa ruvettiin hankkimaan uutta suomalaista virsikirjaa, lähetti F:kin pari kertaa virsiä komitealle ja sai niistä vähempiä palkintoja. V. 1826 painatti hän virtensä (53 luvultaan, melkein kaikki alkuperäisiä), joista enin osa otettiin 1836 vuoden virsikirjan-ehdotukseen. Ne ovat kuitenkin jokseenkin laihat ja hengettömät, jonka tähden ei yksikään ole päässyt nykyiseen ehdotukseen. Paitsi sitä on F. vielä suomeksi kirjoittanut

kintoa. Porthan tutki tulokasta ja hänen antamassaan todistuksessa oli ennustus, joka vast'edes täysin täytettiin, että nimittäin tuo nuori ylioppilas kerran tulisi olemaan „lumen reipublicæ litterariæ“ (kirjallisvaltion valo). Siitä hetkestä saakka kohteli Porthan F:a suosiolla, otti hänet perheesensä ja johti hänen opintojaan. Vielä myöhemminkin, kun F. jo oli dosenttina sai hän seurata Porthan'ia tämän kesäretkillä kansa- ja maantieteellisiä tutkimuksia varten ympäri maata. F. puolestaan säilytti aina syvimmän kunnioituksen ja rakkauden opettajaansa ja ystäväänsä kohtaan; sitä todistaa muitten muassa se laulu, jonka hän kirjoitti Porthan'in hautajaisiin (1804). F:n aloittama tieteellinen ura oli vähällä tulla jo aikaisin katkaistuksi; isänsä kuoltua 1787, päätti hän nim. jättää lukemisen ja auttaa äitiään asiain hoitamisessa. Mutta halu viehätti hänet piankin jälleen ehdottomasti aatteellisiin askareihin ja äitikin, joka pian sen jälkeen joutui uusiin naimisiin oululaisen kauppiaan Lauri Keckman'in kanssa, kehoitti poikaansa palaamaan yliopistoon. Täällä hän vihittiin erinomaisella kunnialla maisteriksi 1789 ainoastaan 17 ½ vuotiaana. Kesällä 1790 matkusti F. Upsalaan tutkiaksensa Kant'in filosofiaa ja tuli, seuraavana vuonna kotimaahan palattuaan, kaunopuheliaisuuden dosentiksi Turussa.

F. itse ihmetteli, kuinka hänessä, joka oli kasvanut tervatynnyrien ja kauppaasiain keskellä, oli voinut syntyä runohenkeä. Tämä henki löytyi hänessä jo lapsuudesta asti. Jo heti maisterivihkiäistensä jälkeen, jolloin oli suonut itselleen jonkunlaista vapautta lukemisistaan, kirjoitti hän ne kappaleet, jotka perustivat hänen runoilijamaineensa *Menniskans anlete* (ihmisen kasvot), *Den gamle knekten* (vanha sotilas) y. m. Nämä julaistiin yleisölle osaksi Åbo Tidningar'issa, osaksi Stockholms Posten'issa ja herättivät heti mitä yksimielisintä ihastusta. Kellgren, joka siihen aikaan melkein yksivaltiaasti harjoitti kirjallista arvostelemista, otti suurilla kiitoslauseilla sanomalehteensä Stockholms Posten'iin *ihmisen kasvot* (1793).

Ennenkuin F. oli nuorukaisiästä ehtinyt, mainittiin hänen nimensä kaikkialla ihastuksella sekä Ruotsissa että Suomessa. — Porthan'in suosiolauseen nojalla pääsi F. rikkaan kauppiaan pojan K. F. Bremer'in (joka oli kirjailijatar Fredriika B:n isä) matkatoverina matkustamaan ulkomaille 1795—96. Tanskassa otettiin hän vastaan suurella suosiolla, runoelmansa johdosta, *Svenska sång-gudinnan till den danska* (Ruotsin runotar Tanskan runottarelle), jonka hän oli julaissut Stockholms Posten'issa 1794 ja joka oli ensimmäisenä johtona Ruotsin ja Tanskan kaunokirjallisuuden keskinäiseen lähestymiseen. Matkaa pitkitettiin Saksaan, ja sieltä Pariisiin, jolle, hirmuhallituksen vast'ikään kukistuttua, oli alkanut koittaa rauhallisemmat ajat. Täällä valtasi F:n hetkiseksi vallankumouksen innostus ja saattoi hänet kirjoittamaan franskaksi runokappaleen *A la liberté française*, joka 30:n vuoden perästä ilmestyi johdantona suurempaan runoelmaan *Julie de Julien*, jonka ensimmäinen aate luultavasti syntyi jo F:n Pariisissa ollessa. Sen jälkeen oleskeli hän muutamia kuukausia Englannissa, jossa erittäin käänsi huomionsa siellä oleviin kirjastoihin, koska hän poissa ollessaan oli nimitetty Turun kirjastonhoitajaksi. Syksyllä 1796 palasi F. kotiin; 1798 nimitettiin hän kirjallisuudenhistorian professoriksi ja 1801 historian ja siveysopin professoriksi. Sen ohessa vihittiin hän papiksi 1803, jolloin sai Paimion palkkapitäjäkseen. Sitä paitsi oli hän pohjalaisosakunnan inspehtori. Pysyväisen muiston F:n rakkaudesta Suomen opiskelevaa nuorisoa kohtaan säilyttää tuo oiva *Studentvisa* (ylioppilaslaulu), jonka kultaisen viisauden ohjeet vielä nytkin ansaitsevat samaa huomiota kuin ensin ilmaantuessaan.

Muun kirjallisen toimen ohessa työskenteli F. myöskin sanomakirjallisuuden alalla, ollen „Åbo tidningar'in“ apu- ja (vv. 1794, 1802—1807) päätoimittajana. Vuonna 1797 piti F. kuninkaan häitten johdosta juhlapuheen, joka sittemmin laajennettuna ilmestyi nimellä „Om svenska drottningar“ (Ruotsin kuningattarista). Loistavimmat seppeleensä sai hän kuitenkin runoilijana. Jo 1794 oli F. runoelmistaan saanut Ruotsin akatemialta n. k. Lundblad'in palkinnon. V. 1797 sai hän saman akatemian ensimmäisen palkinnon laulustaan suomalaisesta valtiomiehestä ja runoilijasta K. F. Creutz'istä; joka kappale ehkä on nerollisin runotuote, minkä akatemia koskaan on palkinnut. Uusi, rohkea ja vanhoista kaavoista eroava muoto, jota F. tässä on käyttänyt, saattoi akatemian aluksi epäilyyn, mutta omaksi kunniakseen se poisti arvelut; ja kun Leopold julkisesti antoi palkinnon läsnä olevalle runoilijalle, tapahtui se erinomaisilla suosion ja ihastuksen osoituksilla. Palatessaan Tukholmasta kotiseuduilleen Pohjanlahden ympäri Tammikuussa 1798 sepitti F. ja kirjoitti kestikievari-tuvissa kertomarunonsa *Emilie eller en afton i Lappland* (ehtoo Lapinmaassa).

Ruotsin akatemia tarjosi kreivi Gyllenborg'in kuoleman kautta tyhjäksi tulleen sijan F:lle 1808. Samaan aikaan tapahtui tuo Venäläisten karkaus Suomeen, joka oli kokonaan muuttava maamme olot. Vaikka Porthan oli F:ssa herättänyt mieltymystä Suomen historiaan, kansanrunouteen ja kieleen, jota viimemainittua hän lapsuudestaankin hyvin taisi, kuten todistaa hänen ainoa suomalainen laulunsa *Eläköön armias*, oli hän kuitenkin, samoin kuin opetta-

jansakin, kansalais-ajatuskannaltaan Ruotsalainen eikä luullut Suomen kansallista itsenäisyyttä edes mahdolliseksi. Tosin voitti hänetkin Aleksanteri I:n viehättävä käytöstapa ja hän tervehti keisaria yliopiston puolesta, tämän Turussa käydessä Huhtik. 1 p. 1809, franskalaisella runolla. Suomen uutta asemaa ei F. kuitenkaan voinut hyväksyä; valtiollisen käsityksensä on hän esittänyt muun muassa vertauksessaan „Briggen och slupen" (laiva ja pursi, 1809). Sisällisten taistelujen jälkeen päätti F. muuttaa Ruotsiin, jossa hän sillä välin oli nimitetty Kumla'n ja Hallsberg'in seurakuntain kirkkoherraksi Strengnäs'in hiippakuntaan. Enimmin ehkä vaikutti tähän päätökseen se sija, jonka hän oli saanut Ruotsin akatemiassa ja joka vaati Ruotsin kansalaisoikeutta ehdokseen. Suomessa synnytti hänen päätöksensä tietysti surua. Tämän surun ilmaisi yliopiston konsistoori sopivalla tavalla kun se, kannattaessaan F:n eroanomusta sekä pyyntöä saada nauttia palkkaa, kunnes hän Toukokuussa 1812 voisi astua kirkkoherranvirkaansa Ruotsissa, lausui että, kuten sanat pöytäkirjassa kuuluvat, „konsistoori sydämmellisellä ja tuskallisella kaipauksella näkee helmastaan temmattavan miehen, joka aina on ollut etevä ei ainoastaan älyn, opin ja luonnonlahjain, vaan myös sydämmen ja kansalais-hyveitten puolesta". — Ennen muuttamistaan oli F. kuitenkin, ikäänkuin testamentiksi julaissut kokoelman runoelmiaan (I, Turussa 1810). Siinä esiintyy hän mitä etevimpänä lyyrillisenä runoilijana. Nuo yhtä yksikertaiset kuin ihanat kuvat, joissa hän esittelee kohtauksia luonnon ja kodin maailmasta, ihastuttavat jokaista kauneudelle avonaista mieltä todellisuudellaan ja kaiken teeskennellyn loiston karttamisella. Milloin vienonsuruisilla, milloin pilansekaisilla sävelillään osaa hän näennäisesti vähäpätöisimmänkin muuttaa tosikauneheksi. On syystä tahdottu huomata F:ssa kansallissuomalainen luonne; todellakin elää hänen lauluissaan Kantelettaren laulujen sukuinen henki. Ruotsinkielisen kaunokirjallisuuden kehittymiseen Suomessa on F. paljon vaikuttanut, muun muassa Runeberg'in tunnustettuna esikuvana ja opettajana runotaiteessa. Ruotsin kirjallisuudessa tuli hän vanhan akatemiallisen ja uudemman romantillis-kansallisen runouden yhdistyssiteeksi, sulattaen runoudessaan yhteen kummankin hyvät puolet.

Muutettuaan Ruotsiin Syysk. 1811 astui hän sijalleen Ruotsin akatemiassa ja vietti ensimmäisen talven Tukholmassa kirjallisuutta harrastavain ystäväinsä seurassa, joitten joukossa rouva Anna Maria Lenngren'illä oli etevä sija. Kumla'ssa toimitti hän innollisesti uusia papintoimiaan ja saavutti seurakuntalaistensa rakkauden. Muun aikansa käytti hän uuden ja laveamman runokokoelmansa julkaisemiseen, josta ensi osa ilmestyi 1824, seitsemäs ja viimeinen vasta kauan runoilijan kuoleman jälkeen 1861. Tuo yleinen mielipide, että F. olisi sepittänyt kaikki parhaat lyyrilliset laulunsa, erittäin koko „Selma ja Fanny" laulukerhonsa, ennen Ruotsiin muuttamistaan, näyttää tosin (G. Ljunggren'in äskeisten tutkimusten mukaan) vähemmin oikealta. Kuitenkin kääntyi F:n kirjallinen tuotteliaisuus Ruotsissa yhä enemmän toisiin aineihin: osittain uskonnollisiin — hän on kirjoittanut joukon kauniita virsiä, jotka otettiin 1819 n. k. uuteen ruotsalaiseen virsikirjaan, sekä erikseen ilmaantuneita saarnoja — osittain kävi hän myöskin epilliselle ja dramalliselle alalle. *Svante Sture, eller mötet vid Alvastra,* (Sv. S. taikka yhtyminen Alvastra'ssa) on historiallinen novelli, minkä F., joka helpommin kirjoitti runoa kuin proosaa, on pukenut runopukuun. Epillisiä ovat myöskin *Gustaf Adolf i Tyskland* (Kustaa Aadolf Saksassa), heksametereilla kirjoitettu katkelma, sekä *Columbus eller Amerikas upptäckt* (C. taikka Amerikan löytö). Dramallisia runoelmia ovat *Audiensen eller lappskan i kungsträdgården* (lappalais-vaimo kuninkaan puistossa) ja *Drottning Ingierd eller mordet på Eljarås* (Eljarås'in murha), viimeinen jo runoilijan nuoruudessa kirjoitettu. — Näissä teoksissaan ei F. ole yhtä etevä kuin pienemmissä kappaleissa. Useat hänen myöhemmistä teoksistaan („Tron och förnuftet", „Rabulisten och landtpresten", „X y z, eller hvem rår derför?") ovat oikeastaan runonmuotoon pukeuneita mietiskelmiä.

Kumla'sta kutsuttiin F. kirkkoherraksi Klara'n seurakuntaan Tukholmassa 1824. Tästä ajasta vuoteen 1834 oli hän Ruotsin akatemian sihteerinä. Ei kukaan tämän akatemian jäsenistä ole kartuttanut sen asiakirjoja niin monilla arvokkailla kirjoituksilla kuin F. Vuosina 1812—1844 jätti hän joka vuosi lisäyksiä siihen sarjaan elämäkertoja, joka kuuluu sen asiakirjoihin. Näitten F:n elämäkerrallisten kirjoitusten luku on 33, ja niillä on suuri arvo klassillisen kirjoitustapansa ja historiallisten henkilöitten mestarillisen kuvailemisen tautta. Ehkä etevimmät tässä kokoelmassa ovat rouva Lenngren'in ja Porthan'in elämäkerrat, jolle viimemainitulle Ruotsin akatemia 1839 — sata vuotta Porthan'in syntymästä — teetti muistorahan. — Nimitettynä piispaksi Hernösand'iin 1831, muutti F. sinne 1834. Täällä oli hän sangen toimelias ja kulki virkamatkoille semmoisiinkin seutuihin, joissa ei kuuna päivänä oltu piispaa nähty.

Että F. huolimatta muuttamisestaan ei lakannut rakastamasta suomalaisia maanmiehiään, osoittaa muun muassa sekin, että hän 1823 vuoden valtiopäivillä esitti eh-

on hän yrittänyt myös poiketa novellin alueelle kertomuksella *Skilda Vägar* (Eri tiet). Kirjoituksissaan on hän käyttänyt Ruotsin kieltä, mutta suomeksikin on käännetty Muutamia sanoja Suomen äideille.

Furuhjelm, Harald Viktor Wilhelm, valtiomies, syntyi Tenholassa Uudellamaalla 1810 Huhtik. 12 p. eversti Eelis Furuhjelm'in ja Loviisa Avellan'in avioliitosta, tuli Turussa ylioppilaaksi 1825, Upsalassa filosofian kandidaatiksi ja tohtoriksi 1830, jonka jälkeen hän palasi Suomeen ja 1832 kääntyi virkamiesuralle. V. 1839 hän tuli assessoriksi Wiipurin silloin perustettuun hovioikeuteen, oli 1847—55 jäsenenä lakikommissionissa, nimitettiin 1851 hovioikeudenneuvokseksi Turun hovioikeuteen, 1854 virkaa toimittavaksi prokuraatoriksi ja 1855 senaatin talousosaston jäseneksi. V. 1857—68 hän oli kirkollistoimikunnan päällikkönä, suoritti sen ohessa erilaisia satunnaisia toimia ja otti 1863—64 valtiopäivillä osaa aatelissäädyn keskusteluihin. V. 1868 hän kutsuttiin Wiipurin hovioikeuden esimieheksi, v. 1869 senaatin oikeusosaston jäseneksi ja kuoli Helsingissä 1 p. Tammik. 1872. — Aikakautena, joka oli mitä tärkeintä laatua Suomenmaan valtiolliselle kehitykselle F. kunnialla täytti sijansa maan hallituksessa. Sotavuosina hän oli tullut huonoon huutoon syystä että hän muka olisi laiminlyönyt velvollisuuksiaan lain valvojana, vaan vakavaa ja vapamielistä luonnettaan hän selvästi osoitti 1861 Huhtik. 18 p., jolloin hän neljän virkaveljen kanssa rohkeasti lausui epäilyksiään Tammikuun valiokunnan asettamisen johdosta. Samaten hän kirkollisasiain päällikkönä kannatti tosiaankin vapamielisiä ajatuksia; kansakoululaitos (vrt. Cygnæus, U.) perustettiin ja järjestettiin F:n myötävaikutuksella; hänen aikanaan pidettiin niin ikään kouluopettajain yleiset kokoukset 1860, 1863 ja 1867, asetettiin 1865 vuoden koulukomitea, annettiin 1867 esitys säädyille kouluasiassa, perustettiin ruotsalainen ja suomalainen normalikoulu 1864 ja 1867, pidettiin huolta julkisuuden vaatimuksista kouluasioitten järjestämisessä, j. n. e. — F. oli v. 1837 nainut Johanna Fredriika Aurora von Schantz'in ja v. 1849 Eeva Matilda Aglaë von Kothen'in.

E. G. P.

G.

Gad, Hemming, valtiomies, puhuja, luullaan olleen aatelista Vinsetorpa'n sukua ja syntyneen Itägötinmaalla (Rhyzelius sanoo Suomessa) 1440. Hän oli jossain ulkomaan yliopistossa voittanut tohtorin arvon ja oli ritari jo v. 1485. V. 1478 lähetti Steen Stuure hänen ynnä muita Ruotsalaisia tärkeissä toimissa Romaan, jossa Hemming Gad tavattomalla puhelahjallaan voitti sekä paavin että kardinaalien mieltymyksen ja sai Stuure'n asiat hyvin menestymään. Sellaisen miehen Stuure tarvitsi Romassa, ja Gad jäi hänelle sinne pysyväiseksi asiamieheksi, vaikka hän sillä välin tiedemiehenä kierteli muuallakin Europassa. Vasta 1500 vuoden paikoilla Gad palasi Ruotsiin ja rakensi siellä pian sovinnon kilpailevien Steen ja Svante Stuure'n välillä, josta ruotsalainen puolue niin vahvistui, että rohkeni 1501 uudestaan luopua uskollisuudesta Hannu kuninkaalle. Steen Stuure valittiin jälleen valtionhoitajaksi ja Gad valloitti urhoolliselta kuningattarelta Tukholman linnan. Kun Gad oli Romassa ollessaan velkaantunut 6000 tukaatia, niin Stuure korvaukseksi määräsi omavaltaisesti Gad'in „valituksi“ (electus) Linköping'in avoinna olevaan piispan virkaan, josta tämä sai kymmenkunta vuotta kantaa tulot, vaikk'ei kapituli häntä piispaksi hyväksynyt ja paavi hänen „valittuna“ pannaankin julisti. Kun Steen Stuure, oltuansa kuningatarta rajalle saattamassa, paluumatkalla kuoli 1503, salasi Gad hänen kuolemansa Tukholmaan asti, helpottaaksensa Svante Stuure'n pääsöä valtionhoitajaksi. V. 1504 valloitti Gad kuninkaalta Kalmarin ja taisteli seuraavina vuosina Etelä-Ruotsissa, yllyttäen rahvasta Tanskalaisia vastustamaan, vaikk'ei menestys aina ollut mieltä myöden. Tuskin oli 1509 vuoden rauha solmittu, niin Gad lähti Lybeck'iin uutta sotaa nostamaan Tanskaa vastaan ja pian Ruotsin ja Lybeck'in yhdistetyt laivastot kiertelivät vesiä hävittäen Tanskan rantamaita, Gad itse laivapäällikkönä muassa. V. 1512, jolloin rauha jälleen rakennettiin, sekä 1513 tapaamme Gad'in, Steen Stuure nuoremman sijaisena, käräjäistunnoissa Suomessa, ja 1514 Turussa vietettiin suurella juhlallisuudella Gad'in ohjelman mukaan Hemming piispan autuuttamista, jonka Gad jo 1499 oli paavin luona toimeen saanut. Kun sota Ruotsin ja Tanskan välillä 1517 jälleen oli alkanut ja Kristian kuningas 1518 oli luvannut tulla Stuure'n puheille, lähetettiin muiden muassa Hemming Gad ja Kustaa Waasa panttivangeiksi kuninkaalle, vaan tämä keskusteluun ryhtymättä vei petollisesti pantti-

miehet Tanskaan. Tähän saakka oli Hemming Gad kaiken aikansa ollut Tanskan tuimimpia vihollisia. Nyt lähes 80-vuotisena muutti hän mielensä ja rupesi kuninkaan liittolaiseksi. Oliko hän mielistynyt kuninkaan aikeisin vapauttaa rahvas ylimysten kukistamisella, eikä sillä haavaa tiennyt isänmaallensa parempaa pelastusta toivoa, vai oliko kuningas vanhusta voittaaksensa tiennyt käyttää erästä Stuure'n loukkausta Gad'ia kohtaan, kun hänen lunastamisestansa oli kysymys? Sitä ei ole selville saatu. Gad'in arvo ja puhelahja avasi 1520 Kristianille Tukholman linnan. Tehtyänsä kuninkaalle tuon palveluksen, Gad lähetettiin Suomea valloittamaan ja sai mainittavitta vastuksitta linnat haltuunsa. Jo Marrask. 10 p. oli vanhus Wiipurissa ja vahvisti siellä kuninkaan täysivaltaisena asiamiehenä kaupungin oikeudet. Mutta tuskin oli Gad ennättänyt saada tiedon kauheasta Tukholman verilöylystä Marrask. 8 p., niin kuninkaan verituomio kohtasi häntä itseä. Ehkä tiesi kuningas että hänellä siitä pitäin ei enää olisi Gad'issa liittolaista ollut. Hemming Gad mestattiin 1520 Jouluk. 16 p. Raseporin edustalla, linnan ja Snappertuna'n kirkon välisellä mäellä, joka siitä asti on tunnettu nimellä „Gad'in mäki.“ Gad oli varsin oppinut ja luonnoltaan jäntevä mies, joka ei näy suuresti keinoja valikoineen, kun vaan tarkoitus voitettiin. Puheillansa, joilla hän tuota päätää rahvasta nostatti, hänen arvellaan Ruotsissa paljon vaikuttaneen kansanvapauden kehittymiseen. Hänen muistoonpanonsa Ruotsin ja Tanskan historiasta ovat hävinneet; puheista on se, jonka hän Lybeck'issä piti Tanskalaisia vastaan, latinaksi julkaistu. J. R. A.

Gadd-suvun alusta kertoo Rhyzelius piispainhistoriassaan, että Hemming Gad'illa oli nuorempi veli Kustaa Gadde, joka eli asemiehenä Kustaa Waasan aikana ja tuli myöhemmän Gadd-suvun kantaisäksi. Hänen pojanpojanpoikansa oli Olavi Pentinpoika Gadd, joka mainitaan kamreerina Narvan kenraalikuvernööri-virastossa 1646—60 ja kuoli 1664. Vanhan muistoonpanon mukaan oli tällä Olavilla kolme poikaa, joista nuorin Antero kuoli 17-vuotisena, toiset kaksi olivat: I Pietari, sotakomissarius Wiipurin prikaatissa, arvattavasti sama mies Pietari Gadd eli Gadde, joka ison vihan jälkeen syksyllä 1722 sai voudin viran Yli-Satakunnassa ja seuraavana vuonna osti Raholan rusthollin Harjulla, mutta kuoli jo 1725. Vaimonsa Ingeborgin kanssa oli tällä voudilla poikia: 1) Pietari, joka mainitaan Raholan rusthollarina 1728; 2) Jaakko, professori Pietari Adrian Gadd'in isä, Kaarlan rusthollin omistaja Harjulla ja isänsä jälkeen kihlakunnan vouti 1726—45; 3) Maunu, kaiketi Teiskulan rusthollari Teiskossa Maunu Gabriel Gadd, joka oli Lempäälän ja Vesilahden nimismiehenä 1740—54 ja naisaskareittensa tähden tunnettu nimellä Muna Maunu; tämän nimismiehen poikia oli Kaarle Kustaa, Tampereen ensimmäinen kauppias 1780, josta eräs Helsinkiin saapunut sukuhaara polveutuu, 4) neljäs edellistä vanhempi veli oli arvattavasti Juhana Kustaa, Lempäälän Herralan rusthollari, joka mainitaan Lempäälän ja Vesilahden nimismiehenä 1731—40 ja

---

*

Olavi Pentinpoika Gadd, kamreeri Narvassa 1646—60, † 1664.

- Pietari Gadd (Gadde), kihlakunnan vouti Yli-Satakunnassa, † 1725.
  - Pietari, Raholan rusthollari.
  - Jaakko, kihlakunnan vouti, s. 1698, † 1745.
    - *Pietari Adrian*, professori, s. 1727, † 1797.
      - Aadam Fredrik, rekistratori, s. 1768, † 1841.
        - Kristian Fredrik, apukamreeri, s. 1813, † 1878.
    - Niilo Kristian, laamanni, s. 1731, † 1796.
      - Pietari Antero, auditööri, s. 1766. † 1808.
      - Kaarle Kristian, laamanni, s. 1764, † 1817.
        - Niilo August, kapteeni, s. 1798, † 1841.
        - Kaarle Edvard, presidentti, s. 1800.
  - Juhana Kustaa, Herralan rusth. Lempäälässä, s. 1707, † 1740.
    - Jaakko Juhana, maamittari, s. 1736, † 1816.
      - Berndt Juhana, sotaprovasti, s. 1768, † 1829.
      - Antero Kustaa, apteekari, s. 1781, † 1862.
        - Kustaa Juhana, tullinhoitaja, s. 1824.
        - Kaarle Oskar, piirilääkäri, s. 1829, † 1868.
  - Maunu Gabriel, nimismies, „Muna Maunu“, s. 1715, † 1757.
    - Pietari Juhana, s. 1742.
    - Kaarle Kustaa, kauppias, s. 1754. † 1829.
      - Juhana Wilhelm, kaupungin viskaali Tampereella, s. 1789, † 1824.
      - Kustaa Reinhold, taapi-kapteeni, s. 1791, † 1830.
      - Fredrik Adrian, kauppaneuvos Helsingissä, s. 1794, † 1871.
        - Nikolai Fabian, kauppias, s. 1826, † 1871.
        - Fredrik Julius, pormestari, s. 1829.
        - Yrjö Ludvig ja Otto Viktor, upseereja meriväessä.
        - Juhana Maunu, lehtori, s. 1834.
  - Antero Berndt, kihlakunnan vouti, s. 1718, † 1775.
    - Berndt Adrian, nimism., s. 1746, † 1769.
    - Jaakko Herman, varatuomari, s. 1747, † 1811.
    - Pietari, rykm. pastori, s. 1749.
    - Hannu Henrik, s. 1752.
    - Juhana Kristian, Uuskaarlepyyn pormestari, s. 1757, † 1813.
- Kustaa Gadde, kapteeni Karjalan rakuunarykmentissä.
  - Pietari, postimestari.
  - Kustaa, eversti, aatel. Gadde, s. 1680, † 1738.
  - Salomon, kapteeni.

jonka poika maamittari Jaakko Juhana luetaan erään sukuhaaran kantaisäksi; ja 5) viides veli ehkä hovikamreeri Antero Berndt, joka eli kihlakunnan voutina Keski-Satakunnassa 1742—75 ja asui Toijalassa Karkun pitäjässä. II Kustaa Gadde, joka mainitaan kapteenina Karjalan rakuunarykmentissä vielä 1704, mutta sanotaan kuolleen majurina. Hänen poikiansa olivat 1) Pietari, Käkisalmen postimestari, jolla sanotaan olleen kaksi poikaa: Juhana ja Kaarle Kustaa; 2) Kustaa, joka oli syntynyt Vehkalahdella 1680 ja, ollen ison vihan urhoollisimpia sotureita, 1706 aateloittiin nimellä Gadde; hän kuoli Vermlannin rykmentin everstinä 1738; ja 3) Salomon, kapteeni Kustaa prinssin rykmentissä. — Suvun polveutuminen, jonka epävarmoja kohtia ylempänä on huomautettu, nähdään edellisellä sivulla olevasta sukutaulusta.* Aatelinen haara sammui Ruotsissa 1829. (Muinaismuisto-Yhdistyksen arkisto; valtioarkiston tilikirjoja). J. R. A.

Gadd, Pietari Adrian, taloudenopin tutkija, syntyi Pirkkalassa 12 p. Huhtik. 1727; hänen vanhempansa olivat kruununnimismies Jaakko Gadd ja Saara Gottleben, pormestarintytär Porista. Tultuansa Turussa ylioppilaaksi 1742 ja maisteriksi 1748 P. A. Gadd seuraavana vuonna nimitettiin luonnonhistorian ja talouden dosentiksi ja lähetettiin 1753—55 valtion kustannuksella Etelä-Suomen saaristossa käymään; „tarpeellisia kotimaisia väriaineita, sekä lääke- ja muitakin hyödyllisiä kasveja etsimään.“ Vapaudenajalle omituinen taloudellinen into oli juuri siihen aikaan ylimmillään; useimmat arvelivat mahdolliseksi että Suomessakin voisi sopivilla keinoilla kodistuttaa etelän kalliimpia tavaroja, silkkiä, ryytejä y. m.; P. Kalm (ks. tätä) oli käynyt ulkomailla tieteellis-taloudellisessa tarkoituksessa; Gadd puolestaan Turussa rupesi istuttamaan ja kasvattamaan ulkomaalaisia kasvilajeja, ja sai ehtimiseen ylistystä ja palkintoja tästä yleishyödyllisestä vaikutuksestaan. V. 1755 hän nimitettiin Turun ja Porin läänin salpietarikeittämöjen ja 1756 lampurilain tarkastajaksi; sai 1756 taloudentirehtöörin ja 1762 kasvimaantirehtöörin arvonimen, tuli 1758 ylimääräiseksi professoriksi kemiassa ja talousopissa sekä 1761, Turkuun vakinaista kemian professorin paikkaa asetettaessa, ensimmäiseksi tässä virassa. Siinä toimessa hän sitten pysyi elämänsä loppuun asti, lakkasi 1787 luentoja pitämästä, vaan ei kuitenkaan tahtonut jättää nuorelle ja etevälle Juhana Gadolin'ille sijaa; vihdoin virka tuli avoimeksi Gadd'in 1797 Elok. 11 p. Turussa kuoltua.

Erinomaisella innolla G. pitkällä iällään edusti ja edisti talousoppia. Tosin pettyi tuo huimaava toive, että mulperipuita y. m. semmoista saisi Suomessa kasvamaan; perunat on melkein ainoa tärkeä kasvi etelästä, joka täydessä määrin kodistui pohjoisessa, eikä Suomen jalokivistäkään ollut mitään hyötyä. Vaan tällä aikakaudella kaikkialla herännyt taloudellinen into vaikutti joka tapauksessa paljon hyvää, ja Gadd on erittäinkin kirjailijana mitä suurimmassa määrin kannattanut aikansa mielipyrintöjä. Väsymättömällä innolla hän kuolemaansa saakka kirjoitti tutkimuksia ja antoi nuorille johdatusta. Yhteensä koko 102 väitöskirjaa täten on tullut kantamaan hänen nimeänsä. Päätarkoituksena oli hänellä aina hyöty; mikäli tieteestä oli käytöllistä apua, sikäli sille annettiin arvoakin. Etupäässä tahdottiin tehdä isänmaan oloja, sen luonnollisia ja taloudellisia seikkoja tunnetuiksi; G. semmoisessa tarkoituksessa on kirjoittanut esim. ruotsinkieliset *kertomukset Satakunnasta* (Tukholmassa 1751), *Uudenmaan ja Hämeen läänistä* (Turussa 1789), ja *Pohjanmaan, Hämeen, Turun ja Porin läänin kivennäisistä* (Turussa 1788—95), muita mainitsematta. Vaan hän on suoranaisestikin koskenut talouden eri haaroihin kirjoittamalla laveimmat teoksensa *Åkerbrukets chemiska grunder I—IV* (Turussa 1761—64), josta sitten syntyi pitkällinen kynäsota Turun ja Upsalan oppineitten välillä, sekä *Försök till en systematisk inledning i Svenska landtbruksskötseln I—III* (Tukholmassa 1773—77). Näitä paitsi hän on pienemmissä kirjoissa ja kirjasissa kirjoittanut milloin mistäkin aineesta, maamme ilmanalasta, katovuosista ja halloista, kaskenpoltosta, niittuviljelyksestä, viinapoltosta, puitten istuttamisesta ja metsänhoidosta ynnä muusta, — nämä kaikki ruotsiksi ja vuosina 1753—85. Vihdoin hän joskus on käytellyt valtiotaloudellisia kysymyksiä korkeammassakin merkityksessä kirjoittamalla esim. 1763 vastauksen Ruotsin tiedeakatemian kilpakysymykseen *väen muuttamisesta ulkomaille*, ja 1772 *Om näringarnes samband och medverkan på hvarandra*. Näissä ja muissa kirjoituksissa hän osoittaa ymmärtävänsä, ett'ei pidä toista elinkeinoa auttaa toisen vahingoksi j. n. e. G. on vihdoin monessa tilassa pitänyt juhlapuheita, tieteellisiä esitelmiä y. m.

V. 1758 oli G:lle Tanskasta tarjottu kemian ja mineralogian professorinvirka; v. 1765 ja 1767 Pietarin tiedeakatemia koetti saada hänet sinne muuttamaan, vaan hän ei suostunut näihin ehdotuksiin. Monta tieteellistä seuraa oli kutsunut hänet jäsenekseen, niiden joukossa myös Ruotsin tiedeakatemia 1759. — G. oli naimisissa piispa Jonas Fahlenius'en tyttären Briita Sidonia Fahlenius'en kanssa. (Hjelt, Naturhist:s stud., y. m.). E. G. P.

Gadolin-suku on heprean kielen gadol sanasta, joka merkitsee iso (latinaksi magnus), saanut nimensä, syystä että suku on Varsinais-Suomen Uudenkirkon Maunulasta lähtenyt. Tämän tilan omisti 1600-

luvun keskipaikoilla talonpoika Antti, jonka poika Jaakko Gadolin ensimmäisenä kävi opin teitä. Hän tuli 1705 Uudenkirkon apulaispapiksi, 1712 Naantalin kappalaiseksi, mutta oleskeli 1713—21 enimmiten Ruotsissa ison vihan tähden. Kotiintultuaan hän palveli Merikarvian kirkkoherrana ja nimitettiin vihdoin 1752 Mynämäen kirkkoherraksi, jona hän kuoli 1758. Hänellä oli vaimona kappalaistytär Anna Lignipaeus Uudenkirkon pitäjästä. Suvun haaraantuminen näkyy sukutaulusta.* (Strandberg, Herdaminne; Vetensk. Societ. bidr. 26, y. m.). E. G. P.

Gadolin, Jaakko, tiede- ja valtiomies, syntyi 1719 Lokak. 13 p. (vanhaa ajanlaskua) Ruotsin Strengnäs'issä, jossa hänen vanhempansa pakoisalla ollen asuskelivat. Porin koulua käytyänsä nuori Jaakko 1736 tuli ylioppilaaksi Turussa, oli 1742—44 Upsalassa ja palasi sitten Turkuun, jossa hän 1745 ensimmäisenä tuli maisteriksi. Matematiikia tunnettiin siihen aikaan Suomen oppilaitoksissa niin vähän, että G. vasta 2 vuotta ylioppilaana oltuansa ensi kerran lienee kuullut siitä mainittavan, mutta oman kykynsä sekä Klingenstjerna'n ja Celsius'en avulla hän siihen hyvin perehtyi, tullen pian ylt'ympäri tunnetuksi tiedoistaan erittäinkin matematiikin eri haaroissa. V. 1745 hän nimitettiin matematiikin dosentiksi Turun yliopistoon, 1748 maanmittaus-kommissionin apulaiseksi ja tähtitieteelliseksi observaatoriksi ja sam. v. ylimääräiseksi professoriksikin; 1751 hän kutsuttiin Ruotsin tiedeakatemian jäseneksi ja määrättiin kuun parallaksia tutkimaan, jota hän suurella tarkkuudella tekikin. Vaarinottamuksia varten tarpeelliset lasit ja koneet hän joskus valmisti itse, kun niitä muuten oli vaikea saada. V. 1753 hän nimitettiin fysiikin ja 1762 jumaluusopin professoriksi; v:sta 1752 hän sen ohessa oli kirkkoherrana Turun suomalaisessa seurakunnassa ja tuomiokapitulin jäsenenä; 1756 hän sai kunniatohtorin arvon Greifswald'in jumaluusopin tiedekunnalta yliopiston riemujuhlassa. G:n tieteellisistä kirjoituksista mainittakoon Ruotsin tiedeakatemian toimituksissa julaistut: *Om Åbo slotts belägenhet öfver vattenbrynet* (1751), *Om Åbo stads belägenhet, bestämd genom observationer* (1753) ja *Observationer på Veneris inträde i solen d. 3 Junii 1769, anstälda i Åbo* (1769). Akatemiallisia väitöskirjoja on 43 puolustettu G:n esimiehenä ollen (useimmat filosofiallisista aineista). Taloudellisistakin kysymyksistä hän joskus on kirjoittanut tutkimuksia. Neljästi hän oli yliopiston rehtorina; v. 1755 G. kolmantena, 1775 ja 1788 ensimmäisenä pantiin ehdolle Turun hiippakunnan piispaksi ja 1788 hän vihdoin siksi nimitettiin, tullen samassa yliopiston varakansleriksi. Arvattavasti mahtavain epäluulo ensin oli sulkenut häneltä tämän arvon; G. oli nimittäin vapaudenaikana ollut hyvin harras ottamaan osaa valtiopäiväin keskusteluihin, oli 1756, 1761 ja 1771 Turun papiston edustajaksi valittu, jolloin hän hattupuolueen etevimpäin miesten joukkoon kuuluvana muun muassa pantiin salaiseenkin valiokuntaan. Hän katsottiin vielä iäkkäänäkin niin vaaralliseksi vastustajaksi, että Kustaa III panetti G:n vankeuteen kun vallankumous 19 p. Elok. 1772 oli tehtävä. Piispana itsemäärätty jäsen valtiopäivillä G. 1789 havaitaan kannattaneen kuninkaan mielipiteitä; 1800 vuoden valtiopäiväin työhön hän ei ottanut mainittavaa osaa. G. oli Suomen talousseuran perustajien joukossa ja sen ensimmäinen esimies. Hän kuoli Turussa 26 p. Syysk. 1802. Yliopisto vietti hänen muistoaan murhejuhlalla, jossa Calonius piti puheen.

G. on niin kutsutun taloudellisen aikakauden etevimpiä edustajia, tiede- ja valtiomies enemmän kuin pappi, vaan kuitenkin huolelliseksi sielunpaimeneksikin ylistetty. Valtiollisissa toimissa hän oli niin maltillinen ja varova, että hän usein katsottiin kavalaksi; vaan enemmän kuin useimmat muut hattujohtajat hän kantansa puolesta ansaitsee jälkimailman kunnioitusta. Tiedemiehenä hän sai vähemmän aikaan kuin hänen luonnonlahjoista olisi sopinut odottaa; valtiopuuhat ja käytölliset toimet riisti-

---

* *Jaakko Gadolin,*
Mynämäen kirkkoherra, † 1758.

- **Antti,** s. 1700, † 1799, Perniön kirkkoherra, nainut 1) Kristiina Bange'n ja 2) Saara Pipping'in.
  - Jaakko Fredrik, s. 1755, † 1816, Mynämäen kirkkoherra.
- *Jaakko,* s. 1719, † 1802, piispa Turussa.
  - *Juhana,* s. 1760, † 1852, kemian professori.
    - Jaakko Algot, s. 1797, † 1848, jumaluusopin professori.
    - Niilo Antti, s. 1807, kapteeni-luutnantti, maanviljelijä.
  - Antti, kauppias Amsterdam'issa.
  - *Kustaa,* s. 1769, † 1843, professori. Lapset aateloitut nim. af Gadolin.
    - Jaakko Juhana, s. 1801, † 1849.
    - Kustaa Wilhelm, s. 1802, † 1838, filos. tohtoreita ja kouluopettajia.
  - Wilhelm, s. 1783, † 1846, luutnantti, Åvik'in ruukin omistaja.
    - Wilhelm, hovioikeudenneuvos, † 1873.
    - *Aksel,* s. 1828, kenraaliluutnantti, aateloittu Gadolin.
- Daniel, lääninkamreeri, † 1796, nainut Anna Maria Papke'n.

vät häneltä sekä aikaa että voimaa liiaksi. — V. 1757 hän nai piispantyttären Elisabet Brovallius'en. Pojat (ks. alempana) Juhana ja Kustaa tulivat professoreiksi, ja pojanpoika Aksel kenraaliluutnantiksi. (Allmän litteraturtidning 1803 y. m.).

E. G. P.

Gadolin, Juhana, kemian tutkija, edellisen poika, syntyi Turussa 1760 Kesäk. 5 p. ja tuli 1775 ylioppilaaksi. Hän mieltyi jo nuorena kemian tutkimiseen, ja kuunneltuaan prof. Gadd'ia siinä aineessa Turussa hän 1779 läksi Upsalaan mainehikkaan Bergman'in johdolla jatkamaan opintojansa, tuli siellä tohtoriksi 1782 ja palasi Turkuun 1783. V. 1785 hän nimitettiin ylimääräiseksi professoriksi Turun yliopistoon; kävi 1786—88 lavealla tutkimusmatkalla Tanskan, Saksan, Hollannin ja Englannin mailla, hoiti 1789 vuodesta kemian professorinvirkaan kuuluvia velvollisuuksia ja nimitettiin vihdoin 1797 monen kateuden synnyttämän rettelön jälkeen varsinaiseksi professoriksi. Samaan aikaan hän Tihleman lankonsa kanssa yhdessä perusti oman kemiallisen laboratoorin, jossa ylioppilaat saivat harjoittaida. Kahdesti hän oli yliopiston rehtori, kahdesti promotionissa seppelöitsijänä (toinen kerta nuoremman Kustaa veljensä vuorosta). V. 1822 hän omasta pyynnöstään sai eron virastaan, vaan täytti senkin jälkeen muutamat siihen kuuluvat velvollisuudet. Turun palon jälkeen hän ei tiettävästi jatkanut tutkimuksiaan; sittemmin hän yhä asuskeli Mynämäen Sunilassa, jossa kuoli 15 p. Elok. 1852.

Tiedemiehenä G. on saavuttanut niin suuren maineen, että Suomenmaa tosiaankin harvoin on synnyttänyt hänen vertaisiaan. Hänen aikanaan kemiallinen tutkimus asettui uudelle kannalle ja G. aivan itsenäisesti sekä suurella menestyksellä otti uudistamistyöhön osaa, ollen kirjallisessa yhteydessä aikansa etevimpäin kemistain kanssa. Tarkkojen kokeitten nojassa ja uuden analytillisen metodin mukaan hän suoritti tutkintojansa ja tiesi esittää saadut loppupäätökset hyvin selvässä ja ytimekkäässä muodossa. Useimmat hänen teoksistaan koskevat kemiaan, mutta hän on fysiikissäkin julaissut arvokkaita tutkimuksia, esim. *Dissertatio chemico-physica de theoria caloris corporum specifici* (Turussa 1784), *Rön och anmärkningar om kroppars absoluta värme* (Tukholmassa 1784, tiedeakatemian toimituksissa) ja *Disquisitio de theoria caloris corporum specifici* (Upsalassa 1792). Hänen kemiallisista tutkimuksistaan, jotka lukumäärältään ovat enemmän kuin 50, useimmat latinaksi, muut saksaksi tai ruotsiksi kirjoitetut, mainittakoon seuraavat: *Einige Bemerkungen über die Natur des Phlogiston* (1788, Crell'in Annalen nimisessä aikakauskirjassa), *De natura metallorum* ja *De natura salium simplicium* (Turussa 1792 ja 1797), *De nomenclatura salium* (Turussa 1807) ja *Dissertatio academica historiam doctrinæ de affinitatibus chemicis exhibens I—XV* (Turussa 1815—19).

Hänen *Inledning till chemien* (Turussa 1798) oli ensimmäinen ruotsiksi kirjoitettu kemiallinen käsikirja; mineralogiassa hän vuosina 1823—27 Turussa ja Berlin'issä julkaisi laveat teokset *Index fossilium* etc., *Systema fossilium* etc. ja *Novus index fossilium* etc. (ensimmäisen ja kolmannen väitöskirjoissa). Samaan aikaan oli hän ehtinyt suorittaa muutakin. Hän kuten useimmat aikalaisensa katsoi kansan aineellisen edistyksen olevan tieteen päätarkoituksena, ja harrasti suuresti yhteisen taloudenkin vaurastumista; G. se oli joka ensin ehdotti Suomen talousseuran perustamisen, oli sen innokkaimpia jäseniä, ja v. 1802, sitten kuin hän jo kahdesti oli voittanut hopeamitalin kirjoituksistaan, hän ruotsiksi kirjoitti sittemmin kultamitalilla palkitun vastauksen talousseuran asettamaan kilpakysymykseen, mitkä teollisuuslajit ovat Suomen kaupungeille edullisimmat, mistä syystä ne olivat siihen asti jääneet niin huonolle kannalle ja miten niitä saisi edistymään (pain. Turussa 1807). Teollisuuden eduksi hän tässä tutkimuksessa vaatii ammattikuntien ja suojelustullien lakkauttamista, ehdottelee yleisten näyttelyjen, teollisuuskoulujen ja pankkilaitosten perustamista, y. m. Tampereen arveli hän olevan teollisuuden keskustaksi Suomessa sopivimman paikan j. n. e. „Allmän litteraturtidning" 1803 sai G:lta vastaanottaa monta arvokasta kirjoitusta.

Kunnianosoituksia oli joukottain tullut G:n osaksi; hänen harvinaisten ansioittensa tunnustamiseksi koko 14 ulkomaalaista tieteellistä seuraa oli kutsunut G:n yhteyteensä, ja Göttingen'in yliopisto tarjoi hänelle 1804 professorin paikan kuuluisan Gmelin'in kuoltua, vaan G. kielsi tätä kunniaa vastaanottamasta. V. 1832 hän tuli Helsingissä, 1833 Upsalassa riemumaisteriksi ja 1840 hän Helsingissä yliopiston riemujuhlassa vihittiin lääketieteitten kunniatohtoriksi. Eräs kivilaji, jota on gadoliniitiiksi kutsuttu, säilyttää myös hänen nimeään. Kodissaan G. oli harvapuheinen, kovasti hajamielinen ja karkea, vaikka kyllä lempeä omiaan kohtaan. Hän oli 1794 nainut Hedvig Magdaleena Tihleman'in ja leskimieheksi jäätyään 1820 Ebba Katariina Palander'in. Edellisestä avioliitosta syntyi 1795 tytär Hedvig Elisabet G., naitu fysiikin professori Kustaa Gabriel Hällström'ille, ja Jaakko Algot G., synt. 1797, filosofian tohtori 1819, jumaluusopin dosentti 1822 ja professori 1846, kuollut Helsingissä 1848, muita lapsia mainitsematta. (Tigerstedt, Johan Gadolin).

E. G. P.

Gadolin, Kustaa, pappi, yliopistonopettaja, edellisen veli, syntyi Turussa 1769 Heinäk. 22 p., tuli ylioppilaaksi 1782 ja seppelöitiin ensimmäisenä filosofian tohtoriksi 1789. V. 1790 itämaitten kielten dosentiksi nimitettynä hän 1795 tuli samain kielten ynnä kreikan professoriksi, vaan muutti 1805 jumaluusopin professoriksi, oli vuodesta 1796 kirkkoherrana ja vuodesta 1812 tuomiorovastina Turussa. Neljästi hän oli yliopiston rehtorina; v. 1800 hän oli Norrköping'issä ja 1809 Porvoossa valtiopäivämiehenä. Viimemainittuna vuonna hänkin oli jäsenenä siinä viisimiehisessä komiteassa, joka ehdotti perustettavan uuden hallituskunnan ohjesäännöt. Turun palonkin jälkeen G. jäi Turkuun ja jätti professorinvirkansa; oli tämänkin jälkeen parissa komiteassa jäsenenä, ja sai 1833 ensimmäisen sijan arkkipiispan vaalissa. Hän kuoli Maarian Suikkilassa 22 p. Elok. 1843. — V. 1799 hän oli nainut Agaata Sofia Barck'in. Lapset aateloittiin 1816 isän ansioista, vaan täten perustettu aatelissuku af Gadolin (n:o 180) sammui mieskannalta jo v. 1849. (Åbo Tidningar 1843 y. m.). E. G. P.

Gadolin, Aksel, tiedemies, edellisen veljenpoika, syntyi Someron pitäjässä 1828 Kesäk. 24 p. Hänen vanhempansa olivat entinen luutnantti, sitten Åvik'in lasiruukin omistaja Wilhelm Gadolin ja tämän kolmas puoliso Gustaava Emerentia Arrhenius. Haminan kadettikoulua käytyänsä Aksel G. tuli vänrikiksi 1847 ja luutnantiksi Venäjän kaartin tykistöön 1849, nimitettiin 1856 Pietarissa olevan teknillisen tykistökoulun johtajaksi, vaan kutsuttiin 1861 luokka-inspehtoriksi Mikailoffsk'in tykistökouluun ja 1867 tykistö-teknologian professoriksi Mikailoffsk'in tykistöakatemiaan (täysinpalvelleena eronnut 1878), ja on sen ohessa v:sta 1867 myös palvellut sotaasesäilyjen tarkastajana. Soturiuralla G. asteettain on kohonnut kenraaliluutnantin arvoon saakka (1876); v. 1871 hän tuli aateloituksi (Suomen ritarihuoneen suku n:o 245), ja on sen ohessa saanut monta muutakin armonosoitusta.

Tiedemiehenä G. on julaissut suuriarvoisia tutkimuksia, erittäinkin mineralogian, fysiikin ja matematiikin aloilla. Isänmaansa geognosiaa hän on valaissut kirjoittamillansa *Beobachtungen über einige Mineralien aus Pitkäranta in Finland, Geognostische Beschreibung der Insel Pusu bei Pitkäranta* ja *Geognostische Skizze der Umgebungen von Kronoborg und Tervus,* kaikki kolme painetut Venäjän mineralogillisen seuran keskustelemuksissa 1855—58. Samassa kokoelmassa löytyy myöskin sittemmin Poggendorff'in Annaleissakin painettu tutkimus: *Eine einfache Methode zur Bestimmung des specifischen Gewichtes der Mineralien* (1858, 1859). Suomen tiedeseuran acta'in IX osa sisältää G:n kirjoittaman: *Mémoire sur la déduction d'un seul principe de tous les systèmes cristallographiques* (Helsingissä 1871). Venäjäksi G. „Artilleriski journal'issa" 1858—69 on selittänyt *vannekanuunain teoriaa, Amerikassa tehtyjä parannuksia rautakanuunain valamisessa,* ja tutkinut *kanuunaseinäin kruutikaasua vastaan tekemän vastustuksen teoriaa,* (niistä kaksi Franskan ja yksi Englannin kielelle käännetty). Pietarin teknologillisen oppilaitoksen ilmoituksissa v:lta 1877 on painettu G:n niin ikään venäjänkielinen tutkimus *sorvipenkkien ja porauskoneitten työnopeuden muutoksista,* ja tämän kaiken lisäksi hän vieläkin on kirjoittanut pienempiäkin tutkimuksia eri aloilla. Tunnustaen G:n tavattomia ansioita tiedemiehenä Suomen tiedeseura 1864 kutsui hänet jäseneksi ja 1876 kunniajäseneksi; v:sta 1876 hän myös on Pietarin tiedeakatemian jäsen, muita tieteellisiä seuroja mainitsematta. V. 1869 Pietarin yliopisto teki hänet mineralogian tohtoriksi, ja 1871 Moskovan yliopisto kutsui hänet kunniajäseneksi. — G. on kahdesti ollut naimisissa, ensin Elisabet Launitz'in ja sitten Fanny Elisabet von Born'in kanssa.

Galitsin, Mikael Mikaelinpoika, ruhtinas, venäläinen sotapäällikkö Suomessa ison vihan aikana, kuului sukuun, joka johti syntyperänsä Litvan mainioista suuriruhtinaista. Litvalaisen suurvallan perustajan, ruhtinas Gedimin'in, jälkeläinen kahdeksannessa polvessa eräs Mikael Iivanańpoika Bulgakov, joka kuoli munkkina v. 1558, kantoi liikanimeä Galitsa (s. o. rukkanen) ja on tämän ruhtinaallisen suvun kantaisä. Kuudenteen sukupolveen hänen jälkeensä kuuluu puheenaoleva Suomenkin historiassa kuuluisa Mikael Mikaelinpoika Galitsin, syntynyt Marrask. 1 p. 1675. Hänen isänsä oli Kursk'in voivoda, ruhtinas Mikael Andreaanpoika Galitsin († 1687); äiti oli Praskovia Nikitantytär Kaftirev († 1715). — Ruhtinas Galitsin'in nuoruudenaika oli se, jolloin Pietari suuren parannuspuuhat käänsivät Venäjän kansan silmiä länsimaisen sivistyksen puoleen, ja nuori ruhtinas näkyy saaneen huolellisen uudenaikaisen kasvatuksen. Jo 12-vuotiaana hän astui Semenov'in rykmenttiin ja sai rummuttajan viran; tästä hän pian kohosi upseerivirkoihin ja osoitti ensimmäiset uroudennäytteet Asov'in valloituksessa v. 1696. Kaksi vuotta sen jälkeen hän oli avullisna kukistamaan Streltsien kapinaa, oli v. 1699 muassa meriretkellä Kertsh'iin ja v. 1700 Narvan tappelussa, jossa haavoittui. V. 1702 alkoi Pähkinälinnan piiritys, jossa Galitsin alapäällikkönä oli saapuvilla. Linnaa puolustettiin miehuullisesti, ja tsaari jo lähetti käskyn peräytymään; mutta Galitsin antoi sanansaattajalle vastauksen: „sano tsaarille, että tästälähin en ole kuin Jumalan

hallussa"; hän heti vei väkensä rynnäkköön, ja Pähkinälinna valloitettiin Lokak. 12 p. Hänen asemansa ja maineensa yhä nousi. V. 1703 hän oli muassa Nevanlinnan valloituksessa, v. 1704 Narvan ja v. 1705 Mitovan valloittamisessa. Viimemainittuna vuonna hän tehtiin brigadieriksi, joka oli arvon-aste everstin ja kenraalimajurin välillä. Seuraavana vuonna hän tuli kenraalimajuriksi ja lähti Litvan puolelle Kaarlo XII:nnen voimia vastustamaan. Vv. 1708—09 hän jo oli Pietari suuren etevimpiä päälliköitä, estämässä Ruotsin armeijan tunkeumista Ukrainaan. Hän se oli, joka Elok. 30 p 1708 Moljatitshi'n eli Dobroe'n luona äkki arvaamatta karkasi Ruotsalaisten oikeanpuolisen siiven päälle ja kaksituntisen tappelun perästä sen hajoitti. Syysk. 29 p. samana vuonna Lewenhaupt'in armeija lyötiin Lesnoje'n (eli Liesna'n) tykönä; ansio oli suurimmaksi osaksi Galitsin'in, joka tästä syystä korotettiin kenraaliluutnantiksi. Samoin hänen osallisuutensa Pultavan ja Perevolotshna'n tapauksissa kesällä 1709 oli varsin suuri. V. 1710 hän Wiipurinkin valloittamisessa oli avullisna; seuraavana vuonna hän tavataan Pruth'in varrella, mutta vuodesta 1712 häntä yhtä mittaa käytetään Suomenmaan valloittamiseen, ensin Apraksin'in pääkomennon alla, sitten valloitusarmeijan ylimmäisenä johtajana. Pälkäneen tappelun perästä hän jo Lokak. 12 p. 1713 seisoo Tampereella; kuukautta myöhemmin hänen pääkortteerinsa on Porissa, ja talven kuluessa hän tunkeuupi Pohjanmaalle, missä Helmik. 19 p. 1714 Napuella saapi voiton Suomen armeijasta ja korotetaan sen johdosta pääkenraaliksi (géneral en chef). Tästä lähtien hän Turussa koko seitsemän ajastaikaa pitää komentoa maassamme olevien Venäjän sotavoimien yli, ja hänen nimensä siis liittyy Suomen synkimpään aikakauteen. Sitä enemmän täytyy ihmetellä, että hänen muistonsa meidänkin maamme historiassa on jäänyt jaloksi ja kiitettäväksi. Yksimielisesti näet aikakirjat todistavat, että ruhtinas Galitsin, vaikka maan siviili-hallinto ei ollut hänen kädessään, kuitenkin isällisellä tavalla koetti valvoa asukasten etua ja turvallisuutta, auttaen ja parantaen miten mahdollista maan henkistä ja aineellista kurjuutta. Tietysti kaukaisemmilla seuduilla paljon tapahtui, jota ei voitu estää, ja kaikessa tapauksessa vihollisten hallitus ei voinut maallemme onneksi olla. Mutta jokainen valitus, joka ruhtinaan korviin ennätti, löysi kumminkin hänessä lempeän auttajan. Niinpä Galitsin v. 1716, Pietarista palatessaan, mainitaan antaneen mestata tai kujanjuoksulla rangaista useita venäläisiä upseereja, jotka hänen poissa ollessaan olivat talonpoikaistaloja pahoin pidelleet. Hänen käskynsä mukaan pidettiin useat kerrat säännöllisiä pappienkokouksia Turussa, ja Gabriel Peldán, joka oli ruhtinaan sihteerinä, sai toimekseen kirjoittaa häntä varten latinaisen kertomuksen Suomen kansan kohtaloista.

Rauhanteon jälkeen ruhtinas Galitsin oli v. 1723 sotapäällikkönä Vähässä Venäjässä. V. 1725 keisarinna Katariina I hänen nimitti yli-sotamarsalkaksi, ja v. 1728 hän tuli sotakolleegin presidentiksi, senaatoriksi ja salaisen neuvoston jäseneksi. Mutta kun Anna Ivanovna kutsuttiin valtaistuimelle, oli Mikael Galitsin vanhemman veljensä Dmitrin kanssa osallisna niissä tuumissa, jotka tarkoittivat hallitusvallan rajoittamista. Hän siis joutui epäsuosioon ja kuoli mielikarvaudesta Jouluk. 10 p. 1730. Hän oli ollut kahdesti nainut: ensimmäinen puoliso oli Eudokia Iivanantytär Buturlin († 1713); toinen oli ruhtinatar Tatjaana Borisintytär Kurakin († 1757). Molemmista avioliitoista yhteensä jäi häneltä 7 poikaa ja 10 tytärtä.

Hänen jalomielistä luonnettaan kiitetään yksimielisesti Venäjän aikakirjoissa. Kun Lesnoje'n tappelun perästä Pietari suuri käski hänen itse valita jotakin armonosoitusta palkinnoksi, hän pyysi armoa vihamiehellensä Repnin'ille, joka oli joutunut tsaarin epäsuosioon. Itse hän lakkaamatta nautitsi suuren tsaarin kunnioitusta ja oli nimenomaan vapautettu noudattamasta hovin raakoja juominki-sääntöjä. Omassa elämässään hän noudatti muinaisajan patriarkallisia tapoja eikä esim. milloinkaan, vaikka valtakunnan korkeimpiin arvoihin kohonneena, käynyt istumaan vanhemman veljensä läsnä ollessa. Y. K.

Ganander, Henrik, lapin kieliopin tekijä, sanotaan välistä nimellä Aboensis, välistä Raumoensis, josta voi päättää, missä hän oli syntynyt. Hän ilmauntuu ensin kappalaisena Sodankylässä v. 1727, muutti sitten Enontekiäisiin v. 1730 ja tuli viimein Siuntion kirkkoherraksi v. 1743, jossa virassa kuoli v. 1752. Hän oli naimisissa Katriina Tornberg'in kanssa. Lappalaisten pappina ollessaan sepitti G. v. 1743 painetun *Kieliopin Lapin kielestä,* joka on ensimmäisiä lajiansa. Hän on siinä koettanut noudattaa vähää ennen ilmestynyttä Vhael'in suomalaista kielioppia, perustuen muuten siihen senaikuiseen luuloon, että Lapin kieli on Hebrean sukua. J. K.

Ganander, Kristfrid, Suomen runoin ja kielen tutkija, suomalainen kirjailija, syntyi $17^{31}/_{1}41$ Kalajokeen kuuluvassa Haapajärven kappelissa, missä isä Tuomas Ganander oli kappalaisena. Äiti oli nimeltä Helena Hidén. Kr. Ganander tuli ylioppistoon v. 1759 ja väitti v. 1763 ruotsiksi Kalm'in alla ajan tavan mukaan käytännöllisestä aineesta: runsaitten lähde- ja vesisuonten tunnusmerkeistä. Samana vuonna vihittiin hän papiksi ja tuli Pietarsaareen apulaiseksi. Mutta jo v. 1765 hän,

hankittuansa tarpeelliset varat, palasi yliopistoon, puolusti seuraavana vuonna väitöksen muutamasta Uuden Testamentin kohdasta ja sai maisterin-arvon. V. 1767 hän sitten taas tuli apulaispapiksi Vaasaan ja sai v. 1775 oman kappalaispaikan Frantsilassa, jossa pysyi, siksi kuin kuoli 17¹⁷/₄90. Hän oli naimisissa ensiksi Magdaleena Sinius'en, sitten Helena Elisabet Gutzén'in kanssa.

Yliopistossa jo oli hän sepittänyt suomalaisia tilapää-runoelmia, (niissä esim. v. 1766 perintöprinssi Kustaan (III:n) häihin) osaksi vanhalla kansallisella mitalla, osaksi heksametereilla. Myös rupesi hän jo silloin kokoilemaan kansan sananlaskuja ja arvoituksia, joista jälkimäiset, *Suomalaiset arvotuxet*, sitten, 18-vuotisen työn jälkeen, painettiin, 337 luvultansa. Yhteiset harrastukset saattoivat hänet jo aikaisin likeiseen ystävyyteen Porthan'in kanssa, jonka suomalaisten tutkimusten uutterimpana ja etevimpänä apumiehenä G. pysyi kaiken ikänsä. Ensimmäisenä todistuksena tähän ovat ne kolme onnentoivotusrunoa, jotka hän ihastuksessaan sepitti, koska Porthan'in teos Suomen runoudesta (De poesi fennica) v. 1766 alkoi ilmaantua. Sittemmin uskoi Porthan hänelle jokseenkin suuret runokokoelmansa käytettäväksi, joista G. ammensi aineet ruotsiksi kirjoitettuun teokseensa suomalaisesta jumalaistarusta. Tämä *Mythologia fennica*, pain. v. 1789, ei ollut kuitenkaan tieteellisesti järjestetty esitys, vaan ainoasti aakkosellinen luettelo Suomen sekä Lapin jumalaistaruun kuuluvista nimistä selitysten kanssa. Se olikin vaan aiottu loppuliitteeksi siihen *suomalais-ruotsalaiseen* (osaksi myös latinaiseen) *sanakirjaan*, joka G:llä oli tekeillä vv. 1785—87, vaan joka sitten (kenties Mythologia'n tähden) keskeytyi ja sitten kuolon tähden jäi painoon valmistamatta. Se on nyt käsikirjoituksena tallella yliopiston kirjastossa 10:nä paksuna nidoksena. Tämä merkillinen teos, johon G. myös oli saanut lisävaroja Porthan'ilta y. m., sisältää vertailuksia viroon, lappiin ynnä muihin heimokieliin sekä lisäksi vanhaan Gotin kieleen, Ruotsin murteisin sekä venäjään, ja siihen on pantu runsaasti selitettäviä lauseita siihen-astisesta suomalaisesta kirjallisuudesta niinkuin myös kansan runoudesta. G:n käsikirjoitus on ollut päälähteenä Renvall'in sanakirja-työssä, siihen määrään, että kokonaisiin puustavijaksoihin ainoasti yksi ja toinen sana on tullut lisään. Kriitillisen aistin puute on kuitenkin tehnyt, että sekä tämä teos niinkuin myös mytologia vielä on tarvinnut tarkemman silmän ja käden, ollaksensa tieteelle täydeksi hyödyksi.

Näitten tieteellisten töitten ohessa jatkoi G. myöhempinäkin aikoinansa ahkerasti Suomen kielen viljelystä, erittäin runoudessa. V. 1771 ilmautui nyt kadonnut runo Vanhan vuoden muistutukset; v. 1784 *sataviisikymmentä-yksi suomennettua satua*, joista 15 runomitalla; v. 1786 *Runokirja*, joka sisältää mukailuksia Vanhan Testamentin runollisista kirjoista y. m. runomitalla; v. 1787 eräs suomennettu venäläinen rakkauden laulu. Paitsi näitä painatti vielä G. v. 1788 *Eläinden tauti-kirjan* sekä *Maamiehen huone- ja koti-aptheekin*. Merkillistä on että kieli näissä kirjoissa, niinkuin muissakin G:n suorasanaisissa teoksissa, on kovin ruotsinvoittoinen, vaikka runoissa jokseenkin puhdas. Syynä olivat nähtävästi jälkimäisessä tapauksessa kansanrunouden tarjoomat hyvät esikuvat. J. K.

Garp, aatelissuku. Tällä nimellä tunnettu suku, joka vaakunassaan kantoi kolme kivirakennuksen päätyä, lienee saksalaista tai tarkemmin hansalaista syntyperää. Jo vv. 1374—86 tavataan eräs Antti Garp Taivassalossa. Suku on 15:nnellä vuosisadalla jakaantuneena kahteen haaraan, jotka eivät kumpikaan käytä sukunimeä, vaan jäsenet mainitaan ainoastaan isän nimellä.

Isontalon haara: Waldemar Hartikanpoika, jonka lapset ovat: Jaakko Waldemarinpoika, Kristiina Waldemarintytär, naitu Pietari Pietarinpoika Jägerhorn'ille Spuurilan herralle (v. 1411 paik.), Birgitta Waldemarintytär, naitu eräälle Matti Frille'lle, ja Ingeborg Waldemarintytär, naitu ensin Pietari Akselinpoika Ille'lle ja sitten Olavi Niilonpoika Tavast'ille. Jaakko Waldemarinpojan lapset olivat: Hartikka Jaakonpoika, Pohjois-Suomen laamanni † 1486, eräs Juho Jaakonpoika, Arvid Jaakonpoika arkkiteini Turussa, Kristiina Jaakontytär, naitu Pietari Lille'lle Autisten herralle (Wildeman-sukua), ja Ingeborg Jaakontytär, naitu Matti Antinpojalle Airolahden herralle. — Isotalo on Maskun pitäjässä.

Kosken haara: Greger Antinpoika Kosken herra, nähtävästi Antti Garp'in poika, mainitaan ensi kerta v. 1443, oli vv. 1445—49 tuomarina Vehmaan eli Kaloisten kihlakunnassa ja kuoli viimemainittuna vuonna. Hänen puolisonsa, Anna Jönissantytär, joka ennen oli ollut naitu Lassi Finne'lle, meni ulkonaiseksi maallikkosisareksi Naantalin luostariin v. 1458 ja eli vielä v. 1462. Poika Antti Gregerinpoika mainitaan sitten Kosken herrana. Tämän poika Juho Antinpoika mainitaan olleen syypäänä Turun linnan heittämykseen v. 1502, koska hän matkaansaatti kinastuksen linnanisäntää Maunu Frille'ä vastaan; eli vielä v. 1512. Hän oli nainut Margareeta Kristerintytär Horn'in ja sitten erään Ingeborgin, mutta suku lienee hänen kanssansa sammunut. — Kosken kartano on Vehmaalla. Y. K.

[Garp,] Hartikka Jaakonpoika, Pohjois-Suomen laamanni vv. 1459—86, mainitaan ensi

kerta 1447 ja ja on v:sta 1449 tuomarina Vehmaan kihlakunnassa, kunnes ylenee laamanni-virkaan. Häneltä on erinomaisen suuri paljous tuomiokirjoja säilynyt. Jouluk. 17 p. 1486 hän teki testamenttinsa Ravion kartanossa, muistaen anteliaasti kaikkia kirkollisia laitoksia lähiseuduilla, koska muka oli ajatellut, „kuinka turvatonta on tulla tuon ankaran tuomarin eteen tyhjin käsin ja sammunein lampuin.“ Hänen mainitaan myöskin perustaneen Laitilan kirkon. Hänen puolisonsa oli Ingeborg Maununtytär Fleming, mutta lapsia ei ollut. Y. K.

Geet, Jaakko, Pohjanmaan maaprovasti. Hänen isänsä Sigfrid Geet, vaikka aatelista sukuperää ollen, nimittäikse muutamassa myyntikirjassa 31 p:ltä Maalisk. 1515 „Naantalin porvariksi.“ Jaakko Geet'in aikaisemmat elonvaiheet ovat meille tuiki tuntemattomat. Vasta sinä aikana, vv. 1550—87, kuin hän oli Isonkyrön kirkkoherrana, saavuttaa hän, Pohjanmaan etevimpiä miehiä ollen, jonkinmoista huomiota. „Rikkaana, muhkeana ja vieraanvaraisena“ sekä kuningasten suosittuna — erittäinkin Eerik XIV:n sanotaan hänestä paljon pitäneen —, edusti Geet aikanansa loistavalla tavalla Pohjanmaan pappisvallastoa, jonka vuoksi hänen vihamiehensä Hannu Fordell nimittikin häntä „Kyrön suuriruhtinaaksi.“ Vaikka Geet olikin protestanttinen pappi, näkyvät hänen lapsuutensa ajat ja Naantalin luostarista säilyttämänsä muistelmat istuttaneet häneen suurta mieltymystä Katolisten loistoisiin kirkonmenoihin. Sen todistaa ensinnäkin hänen auliutensa, kun asiaksi tuli kohottaa jumalanpalveluksen ulkonaista komeutta, — niinpä hän esimerkiksi omalla kustannuksellaan maalautti Isonkyrön kirkon ja rakennutti siihen kuorin sekä myöskin omista varoistaan antoi apua „viinin, vahan ja muun“ hankintaan kappelikirkoille; — sen todistaa vielä ja etenkin tuo into, jota hän Pohjanmaan yli-maaprovastina osoitti pannessaan käytäntöön kuningas Juhana III:n säätämää liturgiaa. Kansanmieleinen hän kumminkaan ei näy olleen, jos sopii päättää niistä turvakirjoista, joita hänen täytyi kuninkailta Kustaa I:ltä ja Eerik XIV:ltä itselleen hankkia „Hannu Fordell'ia ja hänen puoluskuntaansa“ vastaan. Kappalaistensakin kanssa oli Geet riidoissa. Muutamain näistä onnistui, vastoin kaikkia Geet'in ponnistuksia, saada muutamia osia, niinkuin Laihia ja Lapua, irti avarasta Isostakyröstä itsenäisiksi kirkkoherrakunniksi. Geet näkyy kuolleen v. 1587 tai 1589. Hänen perheellisistä oloistaan ei tiedetä muuta, kuin että hän oli naimisissa ja että hänellä oli lapsia. (Ignatius, Bidr. t. södra Österb:s hist.; Arvidsson, Handl., y. m.). K. F. I.

Geitlin, Gabriel, kirjailija, yliopistonopettaja, syntyi Tammik. 3 p. 1804 Naantalin kaupungissa. Vanhemmat olivat sikäläinen raatimies Antero Geitlin ja tämän toinen vaimo Anna Maria Aspholm. Isänisä Heikki Matinpoika oli talonpoika Naantalin maaseurakunnan Keittilässä, josta sukunimi sittemmin muodostettiinkin. Isä oli köyhästä porvarista päässyt raatimieheksi, ja Venäjän sotien, varsinkin 1808—09 vuosien sodan aikana hänen onnistui koota jommoinenkin omaisuus, niin että häntä sanottiin „Naantalin kuninkaaksi.“ V. 1815 nuori Gabriel lähetettiin Turkuun, jonka katedralikoulun läpikäytyään v. 1821 tuli ylioppilaaksi ja sisäänkirjoitettiin borealiseen osakuntaan. V. 1826, kun Venäjän kielen opettajanvirka yliopistossa E. K. Ehrström'in jälkeen tuli avonaiseksi, julkaisi G. sitä varten väitöskirjan ja nimitettiinkin sam. v. lehtoriksi. Syksyllä 1826 filosofian kandidaatiksi tultuansa, lähti hän Moskovaan venäjää oppiaksensa, ja hoiti palattuaan (1828) Venäjän kielen professorin virkaa. Mutta kun toinen mies v. 1830 tähän virkaan nimitettiin, rupesi G. tutkimaan itämaiden kieliä. Hänen laveita tietojansa Venäjän kielessä todistaa kumminkin vv. 1833—34 ilmaantunut *Ryskt och svenskt handlexikon.* Vuoden alusta 1834 luki hän kymmenen kuukautta Pietarissa itämaiden kieliä etupäässä F. Charmoy'n ja Persialaisen Mirza Dschafar Toptschi Bascheff'in johdolla. Seuraavana vuonna hän Helsingissä painatti väitöksensä *Specimen academicum Pendnâmeh* ja tuli sen johdosta itämaiden kirjallisuuden professoriksi, jota virkaa hän innolla ja menestyksellä hoiti 14 vuotta. Vv. 1839—46 hän väitöksinä julkaisi kiitetyn persialaisen lauseoppinsa *Principia grammatices neopersicæ,* jota Pietarin tiedeakatemia palkitsi kiitoslauseella. Mutta G:llä oli jo oppilas, joka oli ehtinyt häntä edemmäs itämaisten kielten tutkimusalalla, mainio Y. A. Vallin. Sentähden hän haki ja saikin v. 1849 avonaisen raamatun-selitysopin professorinpaikan jumaluusopin tiedekunnassa, ja Vallin seurasi häntä itämaiden kirjallisuuden professorina. Yliopiston juhlassa 1857 kristinuskon Suomeen saattamisen muistoksi G. lausui puheen suomeksi. V. 1861 hän määrättiin puheenjohtajaksi siinä komiteassa, jonka tuli valmistaa uusi raamatun suomennos. Hänen syvät tietonsa sekä Suomen että itämaiden kielissä tekivät hänet tähän toimeen erittäin soveliaaksi. Näytekäännöksinä on G. julaissut *Jobin kirjan* (Hels. 1863) ja *Salomon sananlaskut ja saarnaajan* (Hels. 1865). Jo 1846 Suomen tiedeseura kutsui hänet jäsenekseen ja sen acta'ihin on hän muun muassa painattanut *Minnestal öfver M. A. Castrén.* V. 1864 G. täysinpalvelleena sai eron professorinvirastaan ja vietti viimeiset vuotensa rauhallisuudessa maalla Espoossa, jonka hän v. 1850 oli saanut palkkapitäjäkseen. Sekä 1863—64

että 1867 vuosien valtiopäivillä istui hän pappissäädyssä. G. oli v. 1829 mennyt naimisiin professorin-tyttären Anna Loviisa Lagus'en kanssa. Hän kuoli Espoon kirkkoherran tilalla Heinäk. 12 p. 1871. (Lagus, Minnestal öfver Gabriel Geitlin).

Geitlin, Johan Gabriel, koulumies, suomenkielisten oppikirjojen tekijä, edellisen poika, syntyi Helsingissä Helmikuun 12 p. 1836. Käytyänsä oppia Helsingissä ja Porvoossa tuli G. ylioppilaaksi 1853 ja vihittiin maisteriksi 1857. Kun Jyväskylän suomalainen ylä-alkeiskoulu avattiin 1858 sai hän Latinan kolleegaviran siinä koulussa. Vihittiin tohtoriksi historiallis-kielitieteellisessä tiedekunnassa 1860. Kun sittemmin Jyväskylän koulu laajennettiin alkeisopistoksi, nimitettiin G. Latinan lehtoriksi 1862, jota virkaa hän toimitti 1867 vuoden loppuun saakka, jolloin siirtyi Helsingin normaalikouluun ja määrättiin Latinan ja Kreikan kielten lehtoriksi siinä opistossa v. 1868. Kävi 1873 valtion stipendillä Saksassa tutkiaksensa vanhojen kielten opettamistapaa. V. 1874 määrättiin hän Latinan ja Kreikan yliopettajaksi Hämeenlinnan normaalilyseoon, jolloin myös opiston rehtorinvirka jätettiin hänen hoidettavaksensa. — Painosta on G., paitsi väitöskirjoja korkeampia kouluvirkoja sekä lisensiaati-arvoa varten, toimittanut: *Latinalainen kielioppi* (1858—60); *Lukuharjoituksia Latinan sananmuotojen oppimiseksi* (1864); *Käytännöllinen johdanto Latinan lauseopin oppimiseen* (1867); *Saksalainen kielioppi* (1861); *Suomalais-latinainen lukukirja* (1874); *Vertailevasta kielitieteestä sananen,* programmikirjoitus (1878). Useista näistä teoksista on ilmaantunut uusia painoksia. G. työskentelee par'aikaa *suomalais-latinaista sanakirjaa.* — Oli Hämeenlinnan provastikunnan maallikko-edusmiehenä Suomen ensimmäisessä kirkolliskokouksessa v. 1876, jonka pöytäkirjan painosta toimittaminen uskottiin hänelle, sekä Turun hiippakunnan kouluopettajain edusmies 1877—78 vuoden valtiopäivillä. — Meni v. 1860 naimisiin Selma Wilhelmiina Tamelander'in, Karjalan viimeisen laamannin, B. A. Tamelander'in, tyttären kanssa.

Gezelius, Juhana vanhempi, Turun piispa, syntyi Romfartuna'n pitäjässä Vestmanlannissa 1615 Helmikuun 3 p. Isänsä oli lautamies Yrjö Antinpoika ja äiti Anna Gudmundintytär. Syntymätalostansa Gesala'n rusthollista muodosti hän sittemmin sukunimensä Gezelius. Jo 7-vuotisena sai hän kotiopettajaksi Boëtius Muur'in, joka vihdoin kuoli Saltviikin provastina ja oli tunnettu toimikkaana miehenä. V. 1626 Gezelius pääsi Vesteros'in kouluun, siitä pian lukioon ja 1632 ylioppilaaksi Upsalassa, mutta siirtyi sieltä jo kahden vuoden perästä Tarttoon, jossa vihittiin maisteriksi 1638 ja nimitettiin 1641 professoriksi Kreikan ja itämaitten kielissä. Tuossa virassaan oli hän ahkera, piti kaksi luentoa päivässä, julkaisi 28 väitöskirjaa kreikaksi ja useita oppikirjoja, joita painatti omalla kustannuksellaan; niistä oli tärkein oivallinen *kreikan kielioppi,* joka painettiin ensi kerran 1647 ja jota vielä tämän vuosisadan alkupuolella luettiin Suomen ja Ruotsin kouluissa. Edellisen virkansa ohella tuli Gezelius 1643 ylimääräiseksi professoriksi jumaluusopin tiedekuntaan ja nimitettiin 1645 Tarton tuomiokapitulin jäseneksi. Tähän aikaan oli Kristiina kuningattarella tekeillä eräs teoloogillinen kolleegi Ruotsin saksalaisia maakuntia varten. Gezelius kun oli siihen ehdotettu jäseneksi luopui viroistansa Tartossa 1649 ja siirtyi Ruotsiin, vaan kun ei kolleegista mitään tullut, nimitettiin hän vielä samana vuonna Skedevi'n kirkkoherraksi Taalainmaahan. Siellä hän keräsi ympärillensä ylioppilaita ja piti heille luentoja teologiassa. Valtiopäivillä 1650, 1654, 1655 ja 1659 oli hän seutunsa papiston edusmiehenä ja sai 1655 pappissäädyltä todistuksen oppikirjojensa suuresta arvosta, kun niistä jo muutamat olivat uudesta painettavat. V. 1660 Gezelius nimitettiin, kreivi M. G. de la Gardie'n puoltosanan johdosta, Liivinmaan kenraalisuperintendentiksi ja Tarton yliopiston varakansleriksi; jälkimäinen virka oli kuitenkin joutava, kun Tarton yliopisto oli hajonnut kaupungin joutuessa Venäläisten valtaan 1656, eikä tullut jälleen kuntoon ennen v. 1690. Tohtoriksi tultuansa Upsalassa 1661 Gezelius muutti uuteen virkaansa Riikaan, jossa hänellä sen ohella oli ruotsalainen seurakunta hoidettavana. Siellä, kuten sittemmin Suomessa, koki hän saattaa kirkolliset olot järjestykseen, tarkasteli käräjämatkoilla melkein kaikki Liivinmaan seurakunnat, piti synodalikokouksia Riiassa, Tartossa ja Pernovassa, ja tilasi papeilta kertomuksia jokaisen seurakunnan tilasta. V. 1662 Gezelius painatti lätinkielisen katkismuksen ja sai vihdoin 1668 valmiiksi Liivinmaata varten uuden kirkkojärjestyksen, joka ei kuitenkaan tainnut koskaan laiksi vahvistua. Jo sitä ennen, 1664 Elokuun 26 p., oli Gezelius nimitetty Turun piispaksi Terserus'en jälkeen. Tuossa virassa vaikutti hän kuolemaansa asti ja on ansainnut ikimuistettavan nimen kirkkomme ja koulumme historiassa. Kohta alusta sääti hän erinäisiä asetuksia, jotka suureksi osaksi vielä ovat voimassa ja kirkollisen järjestyksemme perusteina. Vielä vuosisadan alkupuoliskolla olivat enimmät papit n. k. teinipappeja, jotka eivät olleet yliopistoa käyneet ja joita haukuttiin „keltanokiksi“ (*bec jaune,* lyh. *beani*). Gezelius vaati papiksi aikovilta erinäisen tutkinnon suorittamista ja julkaisi vaatimuksensa nimellä *Examen ordinandorum;* pappien, jotka hakivat uutta virkaa, tuli jollain opin-

näytteellä osoittaa josko olivat opissaan vaurastuneet vai heikontuneet. Hän piti itse luentoja oikeasta saarnaamistavasta, kunnes 1674 jätti sen toimen pojallensa, julkaisi 1669—90 saarnasuunnitelmia rukouspäiväin teksteihin, siten poistaaksensa papiston puutetta saarnakirjallisuudesta, ja alkoi jo 1670 toimittaa tuota suurta oikaistua ja selityksillä varustettua raamatunlaitosta, jonka valmistamiseen sittemmin hänen poikansa uhrasi paraat voimansa. Kirkkoihin hän toimitti painetuita rippikirjoja, joihin pappien tuli kirjoittaa kaikki seurakunnan jäsenet ja tarkoin merkitä heidän edistyksensä lukutaidossa; palkollisilla, jotka siirtyivät seurakunnasta toiseen, piti olla papinkirjat muassa. Ainakin 12-vuotisina piti lasten päästettämän ripille, jos siksi olivat ehtineet perehtyä kristinuskon opinkappaleisin; avioliittoon aikovilta oli vaadittava suurin osa Luteruksen katkismuksesta y. m. Lukkarien piti joka kylässä kasvattaa uuttera poika apulaiseksi lasten opettamisessa. Papiston tuli pitää huolta että varakkaampiin perheisin, joissa osattiin lukea, ostettiin virsi- ja rukouskirjat, psaltari, Gerhard'in lohdutuskirja y. m. ja, jos suinkin voitiin, Pyhä Raamattu.

Gezelius'en tullessa Suomeen oli yliopiston kirjapaino ainoa maassamme ja sekin puutteellinen ja huonossa hoidossa. Toimikas piispa osti 1666 Tomasböle'n paperitehtaan Pohjan pitäjässä ja perusti 1668 oman kirjapainon sillä välipuheella, että möisi kirjansa puoleen Upsalassa tavallista hintaa. Tuossa kirjapainossa, joka siitä lähteneen ansiollisen kirjallisuuden puolesta on merkillisimpiä sekä Suomessa että Ruotsissa, perustaja itse kustansi kirjoja 80—100,000 talarin arvosta. Koululaitoksen parantamisen katsoi hän tietysti ennen kaikkea tärkeäksi ja lukuisten oppikirjojen toimittamisella ja kustantamisella perusti hän uuden aikakauden koulumme historiassa; itse opetustavan parantamiseksi julkaisi hän 1683 erinäisen ohjelman *Methodus informandi,* joka on hyvä lähde sen ajan koululaitoksen tuntemiseen. Tietysti järjestelmänsä paraasta päästä edusti kirkon tarpeita, mutta hänen *Encyclopædia'nsa,* joka myöskin Saksanmaan rinnalla oli ensimmäinen lajissaan, todistaa että hän tiesi antaa arvoa muillekin tieteille. Sekä suomeksi että ruotsiksi hän julkaisi rahvaalle hengellistä kirjallisuutta, uusia painoksia ja laitoksia raamatusta, virsikirjoista, käsikirjoista; ja hänen vähempi katkismuksensa *Lasten paras tavara* on käytännössä säilynyt meidän päiviimme asti. Noiden tointensa ohella Gezelius ahkerammin kuin kukaan Turun piispa ennen tai myöhemmin piti käräjiä hiippakunnassaan, kierrellen sen eri kulmia 6, 7, jopa 8:kin kertaa; sitä paitsi pani hän toimeen synodalikokouksia milloin Turussa, milloin Vaasassa ja Oulussa. Hänen väsymätöntä kirjevaihtoansa todistavat vielä monet säilyneet kirkonarkistot. — Yliopiston varakanslerina oli hänellä samoin paljon huolta. Yliopisto sairasti vielä 1656 vuoden tulipalon vammoja, joiden parantamiseen ei ollut muuta käyttää, kuin vuosittain ne 200 hopeatalaria, jotka olivat kirjaston ja kirjapainon hyväksi myönnetyt, paitsi lainarahoja ja professorien omia varoja. Rahastonhoitajat olivat myöskin epäluotettavia ja yliopiston virkamiehet harvoin saivat palkkansa ajoissa. Kun ei piispan varoitukset auttaneet asetettiin vihdoin P. Brahe'n käskystä eräs kommissioni yliopiston raha-asioita tarkastamaan, mutta kun rahastonhoitaja siksi kertaa sai professorit tyydytetyiksi, olivat asiat pian taasen entisellä kannalla. Konsistoorin kanssa joutui Gezelius muuten useihin rettelöihin. Hän oli innokas ja usein ankara järjestyksen harrastaja, mutta sen ohella arvostansa arka ja suvaitsematoin. Sen kautta hän monasti herätti mielikarvautta ja vihaa. Aikansa taikauskosta ei hän myöskään ollut vapaa ja noita varjopuolia hänen voimakkaassa luonteessaan todistavat useat riidat, joissa yliopiston kanslerin, ylevän Pietari Brahe'n, usein täytyi tulla väliin ja nuhdella itsepintaista piispaa. — Gezelius'en viimeisiä toimia oli osanottonsa kirkkolainkomiteaan, joka istui Tukholmassa työskennellen milt'ei yöt päivät, kunnes teos 1686 valmistui. Valtiopäivämiehenä Gezelius ei näy suuresti harrastaneen muita kuin kirkon ja koulun asioita. Hän kuoli 1690 Tammikuun 20 p. V. 1643 oli hän nainut vara-superintendentin tyttären Riiasta Gertrud Gutheim'in, jonka „riikalainen ylpeys" ja yllytys ehkä oli syynä Gezelius'en ikävimpiin riitoihin. Tämän kuoltua 1682 hän 1684 nai amiraalin lesken Kristiina Bergenstierna'n, mutta oli toisessa avioliitossaan lapsetoin. (J. J. Tengström, Gezelii d. ä:s minne).

J. R. A.

Gezelius, Juhana nuorempi, Turun piispa, oli edellisen poika ja Tartossa syntynyt 1647 Syyskuun 6 p. Jo 5-vuotiaana hän pantiin Hedemora'n kouluun, jossa setänsä Yrjö Gezelius oli rehtorina, ja sieltä hän 1661 laskettiin Upsalan yliopistoon. Isän aikomus oli kasvattaa hänestä apumies alkamaansa raamatun käännökseen, ja luettuansa sekä Upsalassa että Turussa sai hän 1670 kuninkaallisen matkarahan, 300 hopeatalaria, mennäksensä ulkomaille opintoansa jatkamaan. Hän matkusti sitten seuraavina vuosina Saksassa, jossa m. m. tutustui hurskaan Spener'in kanssa, Englannissa, jota siihen aikaan Calvin'in tähden pidettiin kerettiläisyyden kotimaana, ja Franskassa, nauttien opetusta etevimmiltä raamatun tulkitsijoilta ja itämaan kielten tutkijoilta. Hän oli jo Italian rajalla kun isänsä varojen puutteesta kutsui hänet

takaisin. Palattuansa Suomeen hän 1675 nimitettiin ylimääräiseksi professoriksi teologiassa, jona hän yliopistossa jatkoi isänsä saarnaamisopetusta sekä saarnasuunitelmia vuotisten rukouspäiväin teksteihin ja oli isänsä apuna raamatun kääntämistoimessa. Tämän ohella julkaisi hän useampia oppikirjoja teologian alalla ja vaikutti myöskin saksalaisten postillojen kääntämisellä saarnaamistaidon parantamiseen maassamme. V. 1679 Gezelius nimitettiin Bång'in jälkeen toiseksi teologian professoriksi ja hoiti seuraavana vuonna kunnollisesti yliopiston rehtorin virkaa, mutta jo 1681 hän taasen Bång'in jälkeen nimitettiin superintendentiksi Inkerinmaalle. Tuo oli varsin tärkeä ja huolellinen virka, jossa Gezelius hallituksen salaisella myönnytyksellä, vaikka vasten julkisia sopimuksia Venäjän kanssa, innokkaasti harrasti luterin uskon levittämistä Inkerissä. Venäjänkielisten uskontoon hän ei ryhtynyt, mutta Inkeriläisiä ja Vatjalaisia, jotka eivät venäjää eivätkä pappiensa kieltä ymmärtäneet, hän osittain pakollakin koki saattaa luterilaisen kirkon helmaan. Siihen nähden ilmestyi m. m. 1686 Gezelius'en *Uscollinen Manaus Nijlle cuin Suomenkieldä puhuwat, mutta cuitengin tähänasti heitäns pitänet Wenäjän Kirckoin ja Pappein tygö.* Pyrintöjensä menestyksestä kertoo hän itse että noin 3000 perhettä oli saatu Kreikan uskon alueesta vieroitetuksi. Tämän ohella on hän perustanut kirkollisen järjestyksen Inkerin hiippakunnassa, saattoi uuden kirkkolain käytäntöön ja vaikutti paljon koululaitoksen parantamiseen. Tehokkaana apuna oli hänellä vapaherra Yrjö Sperling, Inkerin silloinen kenraalikuvernööri. Säälien rahvaan oloja Viron hiippakunnassa, siellä kun papit tavallisesti eivät osanneet rahvaan kieltä, oli hän jo aikeissa pyrkiä Tallinnan piispaksi, kun iäkäs isänsä pyysi häntä Turkuun apumieheksi piispanviran hoitoon. Kaikkein Inkerin kansallisuuksien, jopa Venäläisienkin, kaipaamana siirtyi Gezelius 1689 Narvasta Turkuun. Siellä kuoli hänen isänsä jo seuraavan vuoden alussa ja Gezelius nuorempi nimitettiin kuukausi myöhemmin, 1690 Helmikuun 20 p., Turun piispaksi. Tämän hiippakuntansa hoidossa vaikutti hän aina ison vihan pakoaikaan saakka. Yleinen sivistys sillä välin karttui ja Gezelius'en haudalla lausuttiin' ett'ei missään Ruotsin valtakunnassa ollut uskonnonopetus paremmassa kunnossa kuin Turun hiippakunnassa. Riemujuhlan johdosta 1693 sai Gezelius oikeuden julkaista kirjapainostaan korjattuja laitoksia suomalaisesta virsikirjasta ja käsikirjasta, Eerik piispan katkismuksen, suomennoksen Upsalan kokouksen päätöksestä y. m. Juslenius kertoo että erääsen seuraan Gezelius'en luokse tuli mies, joka tahtoi että Suomen kieli oli hävitettävä; siihen piispa vastasi raamatun lauseella: *Kaikki kielet pitää Jumalaa tunnustaman* (Rom. 14: 11). Yliopistossa hoiti hän edelleen isänsä perustamaa pappisseminaaria ja julkaisi vuosittain saarnasuunnitelmia rukouspäiväin teksteihin. Paraat voimansa uhrasi hän kuitenkin isänsä alkamaan raamatunlaitokseen, josta ei kuitenkaan hänen eläissään tullut muuta julkisuuteen kuin Uusi Testamentti 1711 ja 1713; Vanha Testamentti ilmestyi vasta 1724—28. Hänen tuttavuutensa ja pitkällinen kirjevaihtonsa mainion Spener'in kanssa näkyy hänessä vaikuttaneen sen hurskaan uskonnollisen hengen, joka ilmestyy hänen saarnasuunnitelmissaan sekä raamatunlaitoksessa ja joka hänen kauttansa. perheentyi Turun yliopistossakin. Myöhemmin kun tämä suunta oli kerettiläisyydessä hänen nähdäkseen joutunut harhateille, taisteli hän kaikin voimin tuota eksytystä vastaan. — Peläten Venäläisten karkausta Suomeen, viipyi Gezelius 1710 vuoden valtiopäiväin jälkeen vuosikauden Ruotsissa ja joutui sen kautta moitteen alaiseksi. Syksyllä 1711 hän palasi Turkuun, mutta Kesäkuun 4 p. 1713, kun tieto Venäläisten maallenousustа Helsingin luona oli sinne saapunut, hän jälleen ja ikipäiviksi erkani Suomesta. Elämänsä viimeiset päivät vietti hän milloin Tukholmassa, milloin Wiggbyholm nimisellä maatilallaan Täby'n pitäjässä Uplannissa. Syvästi surren isänmaansa onnettomuutta Gezelius siellä kuoli 1718 Huhtikuun 10 p. Hänen ruumiinsa saatettiin sittemmin Gezelius'ten hautakammioon Turun tuomiokirkossa. Hänen vaimonsa oli Hedvig Lietzen, Turun hovioikeuden assessorin Niilo Lietzen'in tytär. Siitä avioliitosta syntyi Juhana Gezelius, Porvoon piispa. (J. J. Tengström, Gezelii d. y:s minne).

J. R. A.

Gezelius, Juhana, Porvoon piispa, edellisen poika, syntyi Narvassa 1686 Toukokuun 6 p. Hän tuli ylioppilaaksi Turussa 1699 ja lähti suvella 1704 Pietari Tigerstedt'in seurassa ulkomaille, ensin Greifswald'iin, sitten Alankomaiden kautta Englantiin, josta palasi Saksaan ja sieltä kesällä 1707 kotia. Seuraavana vuonna lähti hän Rostock'iin, jossa viipyi vuoden jumaluusoppia lukien. Palattuansa Suomeen Gezelius nimitettiin ylimääräiseksi teologian professoriksi Turun yliopistoon, ollaksensa isälle avullisena raamatunlaitoksessa; palkaksi sai hän 1711 tulot Savon pitäjästä, joka siihen asti oli ollut hänen isällänsä. Pakoretkellä 1713—20 seurasi hän vanhempiansa mitään palkkaa nauttimatta, kunnes Tammikuun 7 p. 1720 nimitettiin toiseksi teologian professoriksi Turun yliopistoon. Hän oli isänsä kuoltua hoitanut raamatunlaitoksen painattamista ja jatkoi sitä työtä, kunnes 1721 Lokakuun 18 p. nimitettiin Porvoon piispaksi; silloin otti Iisak Björk-

lund (vrt. tätä) painattamisen toimekseen. Gezelius palasi vihdoin Pohjanlahden ympäri Suomeen ja saapui Porvoosen Maaliskuun 8 p. 1722. Hiippakuntaansa koki hän kaikin tavoin toinnuttaa ison vihan häviöstä, harrastaen sekä tapojen parannusta että uskonnon opetusta. Käräjämatkoja teki hän usein ja sanotaan niillä kulkeneen 1100 peninkulmaa. V. 1732 Gezelius vihittiin teologian tohtoriksi Upsalassa. Kuolema häntä kohtasi 1733 Toukokuun 18 p. Hän oli 1720 nainut Helena Arnell'in, Vermlannin superintendentin tyttären. Heidän poikansa Juhana Gezelius aateloittiin nimellä Olivecreutz ja kuoli laamannina 1804. (Anrep, Sv. Slägtb. y. m.).

J. R. A.

Gisselkors, Kustaa, kapteeni, eriuskolainen, oli syntynyt Pohjanmaalla 1693. Hänen sukunsa, jota ei tunneta Ruotsin aatelistossa, käytti vaakunaa, jossa jaetun kilven yläosassa oli kaksi kanuunaa ristissä purppurapohjalla, alaosassa kuulapyramiidin kummallakin puolen kaksi kuhmuruoskaa ristissä hopeisella pohjalla. Jo 1651 mainitaan eräs Juhana Gisselkors Inkerin Luterilaisten edusmiehenä kuninkaissa, ja Inkeristä ehkä siirtyi suku Pohjanmaalle, jonka papistossa ja rykmentissä suvun jäseniä tavataan viime vuosisadan kuluessa. Kustaa Gisselkors tuli korpraalina Pohjanmaan rykmenttiin 1712, oli etujoukossa Porvoon sillalla, kun Venäläiset 1713 ensi kerran turhaan yrittivät siitä yli, ja partioretkellä s. v. kähäkässä Venäläisten kanssa Luhtapakan luona Helsingin pitäjässä. V. 1714 seurasi hän Ahvenanmaalta Löfving'iä Taivassaloon venäläistä joukkiota hätyyttämään, toisen kerran Tenholaan, josta toivat vankeja laivastolle Hankoniemeen, sitten Vihdille, jossa Haaviston kylässä surmasivat 50 Venäläistä ja ryöstivät lääkearkun, jota nuo olivat Turkuun viemässä, mutta komennettiin Heinäkuussa s. v. Wachtmeister nimiselle sotalaivalle, jolla Marraskuun 30 p. saapui Tukholmaan. Seurasi 1716 Suomeen kapteeni Gronov'ia, joka Uumajasta toi karanneita ynnä 42 vapaehtoista rykmenttiin, ja taisteli 1718 Norjassa, jossa sai vänrikin arvon. Vasta 1741 Gisselkors pääsi luutnantiksi, oli silloin syttyneessä sodassa ja seurasi 1743 pohjoista pataljonaa retkellä Norjan rajalle. Oltuansa 1747—48 hirsiä hakkauttamassa ja kuljettamassa Helsinkiin hän vihdoin 1750 sai kapteenina Ilmajoen komppanian, seurasi sitä Pommerin sotaan 1757 ja oli väkeneen Penemünde'n onnettomassa heittämyksessä. Tuosta retkestä murtunein voimin hän pyysi ja sai virkaeron 1761. — Gisselkors näkyy varahin liittyneen Ericksson veljesten (ks. näitä) oppiin. Jo 1736 valitti Uuskaarlepyyn papisto provastinkäräjissä että Gisselkors, hänen vaimonsa ja 18-vuotinen tyttärensä eivät kahteen vuoteen olleet käyneet ripillä ja harvoin kirkossa. G. ilmoitti provastille että hän ei voinut pyhityksettä mennä ripille, syytti omaatuntoansa ja näkyy varoituksista huolimatta edelleen ainakin salaisesti pysyneen mielipiteissään. Vielä v:lta 1767 on häneltä tallella harras suomalainen lähetyskirje Närpiöstä uskoveljillensä kenties Ilmajoella, jossa hän 1757 oli saanut Havuselan puustellin asuaksensa. G. kertoo kirjeessään että hän, ulkokullaisuutta harjoittaen, vielä edellisenä kesänä oli käynyt „heidän kirkossansa", mutta kun Närpiön v. t. kirkkoherra hovisaarnaaja J. H. Carlborg oli arvellut että „pitäjä on tähän asti ollut puhdas pakanoista", niin G. vastasi että heidän puhdas seurakuntansa pitää saaman olla häneltä saastuttamatta. Hän iloitsee tuosta Jumalan sallimuksesta, viittaa raamatun lauseisin Jes. 17: 7, 8 ja Ilm. 13: 12, ja arvelee ripistä: „siellä tehdään kaikki autuaaksi, vaikka hän olisi täynnänsä kaikkea saastaisuutta." (Akiander, Relig. rör.; Pohjanm. rykm. virkaluettelot valtioarkistossa).

J. R. A.

Glansenstjerna, Lauri Reinhold, on tunnettu osallisna Yrjö Maunu Sprengtporten'in itsenäisyyden hankkeissa, jonka tähden muutamat elämäkerralliset tiedot hänestä tässä annetaan. Suku, joka oli Ruotsista lähtenyt ja alkuansa kantoi nimet Glans ja Glansberg, aateloittiin v. 1719, jolloin uusi nimi otettiin. Lauri Reinhold G., jonka isä Lorens Glansenstjerna oli upseerina Uudenmaan rakuunarykmentissä ja äiti nimeltä Anna Maria Sprengtport, syntyi Helmik. 20 p. 1744, meni 16-vuotiaana sotapalvelukseen ja oli luutnanttina Uudenmaan rakuunoissa silloin kuin molemmat Sprengtporten'it, hänen sukulaisensa, panivat vallankumouksen Suomessa toimeen, syksyllä 1772. Glansenstjerna sai toimekseen kuriirina viedä ensimmäisen sanoman aloitetusta yrityksestä kuninkaalle Tukholmaan; hän tämän perästä korotettiin kapteeniksi ja miekkatähden ritariksi, mutta otti v. 1778 eron palveluksesta ja eli sitten kartanossaan Jokelassa Nastolan pitäjässä. Tässä hän seuraavina aikoina yhtyi niihin Suomen itsenäisyyden tuumiin, jotka Yrjö Maunu Sprengtporten'in johdolla kehittyivät, ja koska hänen sisarensa oli Sprengtporten'ille naituna, näkyy hänelle tulleen tärkeämpi osa näissä hankkeissa, kuin mitä miehen kyky muutoin olisi kannattanut. Kun Sprengtporten v. 1786 oli Venäjälle siirtynyt, hän yhä koetti Glansenstjerna'n kautta ylläpitää yhteyttä puolueensa kanssa Suomessa. Anjalan kinastuksen aikana Glansenstjerna oli paljon liikkeellä, kävi muun muassa puhuttelemassa Hastfer'ia, joka Savonlinnaa piiritti, ja vaikutti sen että Savon armeija peräytyi Rantasalmelle. Nämä salavehkeet tulivat pian ilmi, niin että Glansenstjerna'n

täytyi turvakseen paeta Venäjän puolelle, mennen illalla Helmik. 6 p. 1789 rajan yli Pyhäniemen rajavahdin kohdalla. Poissaolevana hän sitten tuomittiin hengeltä ja kunnialta ja hänen nimensä naulattiin kaakkiin Tukholmassa. Hänen elämänsä vaiheet Venäjällä ovat tuntemattomat; kerrotaan vain hänen lähteneen muutamaan Sprengtporten'in kartanoon Mohilev'in seuduille. Myöhemmin hän kuuluu siirtyneen Venäjältä pois ja asuneen Holstein'issa sekä viimein kuolleen Hampurissa tämän vuosisadan ensimmäisinä vuosina. Porvoon valtiopäivillä v. 1809, jolloin keisari Aleksanteri peräytti tuomion Sprengtporten'ia ja hänen tovereitansa vastaan, mainitaan näiden seassa Glansenstjerna'nkin nimi, josta sopii arvata, että hänen kuolemastaan ei tietoa ollut. Mutta varma on, että hän ei enää Suomeen palannut. Hänellä oli puolisona kreivinna Helena Sofia Kristiina Creutz, kapteeni Juhana Kaarlo Creutz'in tytär Malmgord'ista, syntynyt v. 1752, kuollut Jokelassa Toukok. 4 p. 1824. Poika Kustaa Maunu, joka oli palvellut Svean henkikaartissa, siirtyi 1812 Suomeen, meni Suomen jääkäri-rykmenttiin ja on suvun jatkaja († 1831). Y. K.

Godenhjelm, Berndt Abraham, maalaaja, syntyi Maalisk. 30 p. 1799 Ryönässä eli Gröndal'issa Mäntyharjun pitäjässä. — Suku on Huittisista kotoisin ja kantaisäksi mainitaan majuri Hannu Laurinpoika Godhe, joka v. 1645 sai läänitykseksi muutamia taloja Pirkkalassa. Hänen poikansa, Hannu Hannunpoika Godhe, oli inspehtorina Porin kreivikunnassa, ja tämän pojat, joista vanhempi, Pietari, oli kornettina Wiipurin ratsuväessä († Muolassa v. 1695) ja nuorempi, Juhana, assessorina Turun hovioikeudessa († Tukholmassa v. 1714), aateloittiin v. 1691 isänisän ansioin tähden nimellä Godenhjelm. (ks. Anrep, Ättartaflor; Suomi 1860). Pietari Godenhjelm'in pojanpojanpoika oli kommissioni-maamittari ja salpietari-tehdasten päällikkö Hämeen-Uudenmaan läänissä Aadolfi Fredrik Godenhjelm, joka oli B. A. Godenhjelm'in isä. Äiti oli Maria Elisabet Argillander, luonnontutkijan ja salpietari-tehdasten päällikön Abraham Argillander'in tytär [ks. Argillander-suku]. Käytyänsä Porvoon lukiota, tuli B. A. Godenhjelm v. 1817 Turun yliopistoon ja pääsi v. 1820 auskultantiksi Turun hovioikeuteen, kulkien monta vuotta tuomarin apumiehenä ja tuomarinvirkaa tekemässä Käkisalmen eteläisessä tuomiokunnassa. Mutta vuodesta 1827 hän antautui yksinomaisesti maalaustaiteeseen, jossa oli saanut ensimmäisen opetuksen Heidecke'ltä Tukholmassa, käydessään siellä v. 1818 vanhempainsa kanssa perheellisten asiain tähden. Lähdettyänsä Pietariin v. 1827 hän viisi vuotta sai nauttia apurahaa Hänen Majesteetinsa käsikassasta ja harjoitti ensin vaskenpiirtoa Utkin'in johdolla, mutta kääntyi sitten yksinomaisesti maalaamiseen, kopioiden Eremitage'n mestariteoksia. Jo Pietarissa ollessaan hän tuli taiteilijana tunnetuksi, maalaten muotokuvia, alttaritauluja, eikonostaseja, miniatyri-kuvia y. m. Alusta vuotta 1848 hän muutti Helsinkiin ja tuli taideyhdistyksen piirustuskoulun opettajaksi, josta virasta hän erosi vasta v. 1869, saaden silloin eläkerahan valtion varoista. Sen ohessa hän on yksityisesti antanut opetusta, joten useat maalaustaiteen harjoittajat meidän maassa ovat häneltä saaneet ensimmäisen johdatuksensa. G. on etupäässä liikkunut historianmaalauksen alalla, ja muun muassa hän on maalannut melkoisen joukon alttaritauluja. — V. 1832 hän oli nainut Aleksandra Fredriika Hornborg'in, jonka isä, Johannes Hornborg, oli lääkärinä Siestarjoen asetehtaassa.

Godenhjelm, Bernhard Fredrik, kirjailija, edellisen poika, syntyi Pietarin kaupungissa Maalisk. 7 p. 1840, tuli ylioppilaaksi Helsingissä v. 1858 ja filosofian maisteriksi „ultimus"-arvolla v. 1864 sekä Saksan kielen lehtoriksi samassa yliopistossa v. 1866. Kohta maisteriksi tultuaan hän sai Suom. Kirjallisuuden Seuralta toimekseen tehdä *Saksalais-Suomalaisen sanakirjan,* joka oli ensimmäinen täydellisempi sanakirja uudemmista sivistyskielistä suomeksi ja ilmestyi Seuran kustannuksella v. 1873. Tarkkana Suomen kielen tuntijana B. F. Godenhjelm sillä välin ja sen jälkeen on liikkunut monenlaisissa kirjallisissa toimissa ja vuodesta 1868 alkaen ollut Kirjallisen Kuukauslehden toimituksessa. Sekä 1872 ja 1877—78 vuosien valtiopäivillä hän on edustanut sukuansa aatelistossa.

Godenhjelm, Iida Gustaava, opettajatar, edellisen puoliso, syntyi Helsingin kaupungissa Heinäk. 1 p. 1837. Vanhemmat olivat tullipäällysmies Abraham Lindroos ja hänen vaimonsa Gustaava Laurén. Saatuansa opetusta muutamissa yksityisissä laitoksissa, tuli neiti Lindroos opettajaksi everstinna Karamsin'in toimeenpanemassa lastenkodossa ja pääsi tämän rouvan kustannuksella v. 1861 Saksanmaalle, missä hän ensin vuoden ajat kävi neiti Henriette Breymann'in „Fortbildungsschule"ssa Watzum'issa (Braunschweig'in maalla) ja sitten A. Köhler'in koulussa Gotha'ssa sekä muissa pedagogiallisissa laitoksissa. Kotimaahan palattuaan hän vv. 1863—1867 piti Helsingissä yksityistä pikkulasten-koulua ja lastentarhaa, joka oli Fröbel'in tavan mukaan järjestettynä ja ensimmäinen sitä laatua meidän maassa. Naimisiin mentyänsä v. 1867, rouva Godenhjelm oli Helsingin suomalaisen tyttökoulun etevimpänä perustajana v. 1869. Sen ohessa hän

on ryhtynyt suomenkieliseen kirjallisuuteen ja on vuodesta 1873 lastenlehden *Pääskysen* toimittajana.

Gottlund, Kaarle Aksel, suomalainen kirjailija, syntyi Helmik. 24 p. 1796 Ruotsinpyhtään pitäjässä. Täällä oli silloin hänen isänsä Mattias G., talonpojan poika eräästä saman pitäjän suomalaisesta kylästä, kappalaisena; äidin nimi oli Ulriika Sofia Orraeus. Pojan tultua seitsemänvuotiseksi, muutti isä kirkkoherraksi Juvalle. Siellä sai K. A. Gottlund jo aikaiseen jonkun maineen ympäristön herrasväessä pienten runokokeittensa kautta, joita kirjoitteli myöskin suomeksi. sillä täällä Savossa oli hän tämän kielen oppinut. Vähää vanhempana kuuli hän eräällä veneretkellä vanhoja kansanrunoja laulettavan. Siitä innostuneena rupesi hän nyt näitä kansamme muinaisajan jäännöksiä ahkerasti keräämään, huolimatta kummeksimisesta ja pilkasta, joka tätä silloin outoa harrastusta kohtasi.

Näin loppui lapsuuden aika ja G. pääsi v. 1814 Turun yliopistoon, josta, niinkuin silloin vielä oli hyvin tavallista, v. 1816 siirtyi Upsalaan. Muitten suomalaisten kumppalein kautta levisi siellä pian tieto G:n keräelmistä ja tutkimuksista kansanrunouden alalla. Senvuoksi hänelle jo näin nuorena uskottiin tieteellinen työ; häneltä pyydettiin näet v. 1817 Ruotsin kirjallisuuslehteen arvostelu Rühs'in äsken ilmautuneesta saksalaisesta kirjasta: Suomi ja sen asukkaat. Seuraavana vuonna kirjoitti G. latinankielisen väitöksen *Suomen sananlaskuista,* joita hän oli satamäärän Savosta kerännyt ja nyt jonkinmoiseen tieteelliseen järjestykseen asettanut. Samana vuonna 1818 alkoi hän myös julkaista toistakin keräelmiensä osaa; hän painatti *Pieniä runoja Suomen pojille ratoksi* (vanhoja ja nykyisempiä kansanrunoja sekaisin), joka vihkonen, vaikka pieni, on merkillinen *ensimmäisenä painettuna vanhain runojemme kokoelmana.* Porthan, Ganander y. m. olivat keräämänsä käyttäneet aineksina tutkimuksiinsa, vaan painattaneet ainoasti pieniä otteita. Toinen samallainen vihko seurasi v. 1821, ja kolmas nimeltä *Wäinämöiset,* yksistään nykyisiä runoja sisältävä, v. 1828.

Sillä välin oli G. toisellakin tavalla ja paljon laveammissa piireissä tullut tunnetuksi. Rühs'in kirjasta saatuansa sen tiedon, että Ruotsin ja Norjan vuoristossa siellä täällä asuu Suomalaisia, oli hän v. 1817 samonnut Helsinglannin ja Taalainmaan takasaloja, ja vv. 1821—22 käynyt Ruotsin Suomalaisten pääpesässä Wermlannissa sekä läheisissä Norjan rajaseuduissa. Tarkoitus oli alusta ollut ainoasti tieteellinen, mutta siihen liittyi pian myös yhteiskunnallinen ja kansallinen. Wermlannin Suomalaiset elivät hylätyssä, sorretussa tilassa. Heillä ei ollut jumalanpalvelustakaan omalla kielellään; heille ei ollut suotu edes vakinaista omistusoikeutta omaraivaamiinsa uutistaloihin, vaan usein oli heitä niistä vainoomalla poisajettu. G. nyt hankki heille Suomesta sekä uskonnollisia että muita kirjoja ja vei Tukholmaan kanssansa kahstoista heidän valitsemaansa lähettilästä, jotka toivat 600:lla allekirjoituksella varustetun anomuskirjan par'aikaa istuvien säätyjen eteen. Täällä tämä seikka nosti sanomattoman hämmästyksen. Huudettiin G:ia Venäläisten palkkaamaksi kansanvillitsijäksi, joka muka raivaeli tietä Venäjän vallalle Ruotsin keskisydämmeen. Wermlantilaisten pyyntöön saada omakielisiä pappeja vastattiin siis jyrkällä kiellolla; mutta omistusoikeus tiloihinsa heille nyt vahvistettiin ja muutenkin ruvettiin heistä parempaa huolta pitämään. Senvuoksi onkin G:n nimi heillä yhä vielä rakkaassa muistossaan, häntä siunataan uuden, onnellisemman aikakauden tuottajana.

Nyt ryhtyi G. taas kirjallisten töittensä jatkamiseen. Jo Upsalassa oli hän v. 1819 siellä opiskelevain Suomalaisten keskuudessa nostanut puheeksi suomalaisen sanomalehden alkuunpanemisen. Tämä tuuma oli rauennut Becker'in Turun Viikkosanomain ulostulon tähden, vaikka tosin tämä oli rahvaanlehti, eikä niinkuin G:n hankkima oppinutta yleisöä varten aiottu. Päätettiin nyt yhteisin voimin saada aikaan oppineita lukijoita tarkoittava suomalainen kirja. Kun toisten lupaamat kirjalliset lisät viipyivät vuosi vuodelta, valmisti sen G. yksin (ainoasti muutamien nuorten suomalaisten maalarein avulla kuvia varten). Toinen vaikeus oli sitten kirjan ulos-saaminen, sillä tieteellisillä kirjoilla näillä Pohjan perillä silloin ei ollut juuri mitään menekkiä. Yksi kustantaja Turussa viimein lupasi teoksen painattaa, mutta ainoasti sillä ehdolla, että se käännettäisiin ruotsiksi. G:n näinmuodoin täytyi itse kustantaa kirjansa, vieläpä osaksi, kun kirjapainossa ajoittain oli kiire, itse latoakin sitä. Tämän perisuomalaisen itsepintaisuuden kautta tuli viimein v. 1831 Tukholmassa ilmi *Otava,* joka on *ensimmäinen tieteellisen kirjallisuuden sekä uudemman runouden yritys Suomen kielellä.* Seuraavana vuonna seurasi sitä toinen, paljoa vähäisempi osa; mutta kolmas jäi tulematta tilaajain vähyyden tähden, samoin kuin myös G:n muutkin jo ilmoitetut tieteelliset teokset.

V. 1834 G., Tukholmassa naituansa Charlotta Fredriika Augusta Brinck'in, muutti takaisin Suomeen, ja tuli v. 1839 Suomen kielen lehtoriksi yliopistossa, jossa virassa oli kuolemaansa saakka Huhtik. 20 p. 1875. Täten päästyänsä vakavalle pohjalle, jatkoi hän jälleen kirjallisia töitänsä. V. 1840 ilmautui yliopiston 200-vuotisjuhlan aiheesta epillinen runoelma

Runola; v. 1846 *Uusia suomalaisia runoja;* v. 1847 *Sampo,* ensimmäinen runokalenteri Suomen kielellä; ja vielä vv. 1863—4 ilmaantuivat *Fredman'in laulut ja loilut* suomalaisessa puvussa.

Tieteellinen tutkimus oli olevinansa v. 1850 professorin virkaa varten painettu: *Jumalasta ja hänen monenaisesta nimittämisestä moailman erinäisillä kielillä.* Ruotsinkieliset olivat sitten G:n seuraavat professorinväitöskirjat: *Suomen kielen perussanain selittämisen koe* v. 1853 ja *Tutkimuksia Suomen kieliopin itse perusaineksista* v. 1863. Paitsi näitä oli G. jo ennenkin painattanut yhtä toista Ruotsin kielellä. Hän oli ylioppilaana antanut runoelmia useampiin Ruotsin runokalentereihin; hän oli v. 1834 kirjoittanut selityksiä Taciton kertomukseen Suomalaisista; sitten nähtiin Suomessa viimeisiin aikoihin asti joskus hänen kirjoituksiansa historiallisista ja muinaistieteellisistä aineista Helsingin ruotsinkielisissä sanomalehdissä. Yhteydessä näiden tieteellisten harrastusten kanssa tulee viimein mainita, että G. Ruotsissa hankki itselleen sangen suuren joukon tärkeitä historiallisia papereita, jotka sitten ovat tulleet ostetuiksi Suomen valtioarkistoon.

Sanomalehtiäkin on G. useampia kertoja toimittanut. Tukholmassa oli hän v. 1834 pannut alkuun rahvaanlehden *Tidning för bondeståndet* ynnä sen myötä seuraavan lastenlehden kanssa, jotka hän kuitenkin Suomeen muuttaessaan kesken vuotta jätti toisen haltuun. Helsingissä hän sitten v. 1844 aloitti *Suomalainen* nimistä suomalaista lehteä; mutta se kiellettiin keskivuodella erään senaikuisia kreikkalaisia käännytyshankkeita koskevan pilajutun tähden. G. silloin seuraavana vuonna perusti uuden lehden, nimeltä *Suomi,* joka alinomaa oli sodassa sensuurin kanssa, niin ett'ei yhtenäkään vuonna kaikki numerot tulleet ulos, ja että se viimein 1849 kuoli 17:een numeroonsa.

Näiden sanomalehtien sisällys oli aivan omituinen, luultavasti ainoa laatuansa. Aineena näet oli pääasiallisesti toimittaja itse, hänen omain ansioinsa esiintuominen ja riiteleminen kaikkia muita suomalaisuuden harrastajia vastaan, jotka muka häntä eivät kyllin suuressa arvossa pitäneet. Samaan kirjallisuuden laatuun kuuluvat myös useammat G:n viimeisinä vuosina ilmestyneet ruotsinkieliset kirjat ja kirjaset joista on suurin *Läsning för Finnar i blandade fosterländska ämnen* (lukemista Suomalaisille erinäisistä kansallisista aineista) 1864. Kaikki ne kuitenkin ansaitsevat lukemista, koska sisältävät paljon tietoja suomalaisuuden pyrinnön ensiajoilta tämän vuosisadan alussa. Suomalainen ja Suomi paitsi sitä ovat merkilliset hilpeästä humorillisesta ja siihen aikaan vielä suomalaisessa kirjallisuudessa muuten tuskin nähdystä sujuvaisesta kirjoitustavastaan.

Alkusyynä G:n eripuraisuuteen muiden suomalaisuuden harrastajain kanssa oli se, ett'ei tahdottu hyväksyä hänen kieltänsä; hän näet kirjoituksissaan itsepintaisesti piti kiinni Savon murteesta kaikin *oa-* ja *iä-* ja *ak*-äänineenkin, lisäten niihin etenkin vanhemmissa kirjoissaan kaikellaisia olemattomia, virheellisiä omia muotoja. Myöhemmin katkeroittui hänen mielensä vielä enemmin siitä, kun hänen teostensa maine vaaleni Lönnrot'in kokoonpaneman Kalevalan sekä Castrén'in kielitutkimusten verralla. Liian aikaisen kuuluisuuden paisuttama omarakkaus sokaisi häntä, ett'ei hän nähnyt, missä vika oikeastaan oli. Tämä G:n syrjäänjääminen oli kuitenkin hänen omasta luonteestaan riippuva luonnollinen, auttamaton seikka; sillä hänen tieteellisiä tutkimuksiansa haittaa kurissapitämätön runollinen mielikuvitus ja hänen runokokeitansa päinvastoin (jos paimenlaulut Otavassa pois lukee) liian arkipäiväinen älyllisyys. Hänellä oli alkuunpanijan rohkeus ja into, vaan ei ollut perillesaattajan neroa ja taitoa. Osaavasti on siis Koskinen verrannut hänet uutistalon raivaajaan, joka autioon korpeen luopi viljelystä, vaan joka sitten, kun muitakin viljelijöitä hänen ympärilleen karttuu, ei voi olla sovinnossa saman sivistyksen kanssa, jonka tien avaaminen kuitenkin juuri on hänen työnsä ja ansionsa ollut. (Suomen Kuval. 1875; Kirj. Kuukauslehti 1866; Renvall, Biogr. Ant.). J. K.

Grabbe, Niilo Maununpoika, soturi, on saanut varsinaisen maineensa vapautussodassa Tanskalaisia vastaan Kustaa Waasan aikana. Isä, Maunu Antinpoika Grabbe, eli vv. 1480—1510 Karjan pitäjässä Grabbacka'ssa, jonka kartanon hän itse oli ensin rakennuttanut; mutta äidin nimestä ei ole mitään tietoa eikä myöskään Niilo Grabbe'n syntymäajasta. Niilo Grabbe'n vaikutus alkaa silloin kun syksyllä 1521 vapautussota meidän maahamme leviää; mutta etenkin merkilliseksi hänen toimensa tulee keväästä 1522, jolloin Söyrinki Norby on tänne tuonut melkoisen sotavoiman Tanskasta, ja isänmaallinen puolue kokonaan on maastamme karkoitettu. Silloin Niilo Grabbe kokoilee ympärilleen joukon rohkeita miehiä, jotka keveillä veneillänsä käyvät leppymätöntä sissisotaa Tanskalaisia vastaan pitkin koko rannikkoa, Kokemäenjoen suusta Porvoon seuduille saakka. Grabbe'n tapana oli äkkiarvaamatta karata Tanskalaisten päälle, missä ikinä heitä tavattiin uneen uupuneina tai muutoin varustamattomina; silloin osa tapettiin, toiset poltettiin kuoliaaksi huoneita sytyttämällä. Jos näitä tuhotöitä vihollinen yritti kostamaan ja ylivoima Grabbe'a uhkasi, hän sukkelasti pujahti Viron puolisiin turva-

paikkoihin. Mutta pian hän palasi jälleen, milloin häntä ei ollenkaan odotettu, tuli yön aikana nimismiestaloihin, missä viholliset tavallisesti majailivat, telkesi ovet ja portit hirsillä umpeen ja pisti tulta nurkkiin. Kehutaan hänen usein, kymmenkunta miehiä seurassaan, tällä tavoin surmanneen kaksi jopa kolmekin sataa vihollista. Kaikesta näkyy, että Grabbe oli julma ja karkea mies, joka säälimättä harjoitti sodan kovinta oikeutta. Senpä tähden, kun hän v. 1523 vihdoin piiritti Wiipuria, ei tahtonut tanskalainen linnanisäntä antautua hänen käsiinsä, vaan Eerik Fleming kutsuttiin paikalle ja tälle linna heitettiin. Kustaa Waasa tietysti palkitsi hänen urostöitänsä tärkeillä viroilla ja muilla suosionosoituksilla. Vuodesta 1523 kuolemaansa asti hän oli tuomarina Raseporin läänissä, v. 1526 hän oli sen ohessa Raseporin linnan isäntänä ja vv. 1534—45 Wiipurin linnan ja läänin haltijana. V. 1540 hän oli ensimmäinen, joka urkki Hannu Girich'in salaista lähetystä Suomeen, josta Eerik Fleming hetkeksi joutui epäluulonalaiseksi. Tuo nähtävästi kovin uhkamielinen Grabbe ei kuitenkaan itse voinut ajan pitkään karttaa kuninkaan epäsuosiota, vaan erotettiin v. 1545 Wiipurin isännyydestä. Hän kuoli v. 1549 ja haudattiin Karjan pitäjän kirkkoon. — Niilo Grabbe oli kahdesti nainut: ensimmäinen puoliso oli nimeltä Elina Klauntytär; toistamiseen hän kesällä 1530 nai Kristiina Knuutintyttären Laukosta (piispa Arvid Kurjen sisaren-tyttären nuorimmasta Kurkisuvusta), joka ennen oli ollut (v. 1515) naituna Arvid Eerikinpoika Stålarm'ille Sydänmaan herralle. Grabbe ei jättänyt jälkeensä kuin kaksi tytärtä, molemmat ensimmäisestä avioliitostaan. Vanhempi, Elina, naitiin Laukossa v. 1531 emintimänsä veljelle Juho Knuutinpojalle (nuorimmasta Kurki-suvusta), mutta kuoli jo aikaisin. Nuorempi tytär, Beata, naitiin v. 1545 emintimänsä pojalle, Eerik Arvidinpoika Stålarm'ille, ja tuli kuuluisan Arvid Stålarm'in äidiksi. — Grabbe-nimi vielä jatkettiin Niilo Maununpojan veljen, Yrjö Maununpojan, kautta, mutta tämän poika Martti Grabbe 17:nnen vuosisadan alulla lienee ollut suvun viimeinen miehinen jäsen. (Porthan, Chron. Ep.; Tegel, Gustaf I hist.; Arvidsson, Handl.; Lagus, Finska Adelns gods, y. m.). Y. K.

Granfelt, Aksel Fredrik, jumaluusoppinut, kirjailija, syntyi Ryttylän talossa Hausjärvellä Huhtik. 26 p. 1815. Vanhemmat olivat ylijahtimestari August Fredrik Granfelt ja Magdaleena Elisabet af Enehjelm. Tuli ylioppilaaksi 1832, fil. maisteriksi 1840, jumaluusopin lisensiaatiksi 1844, mutta vihittiin tohtoriksi vasta 1857. Hän nimitettiin jumaluusopin adjunktiksi 1848, vihittiin papiksi ja sai Nurmijärven palkkapitäjäksi s. v. Tuli dogmatiikin ja siveysopin professoriksi 1854, josta virasta hän täysinpalvelleena otti eron 1875. Hän elää siitä asti omistamassaan Saarelan talossa Hattulan pitäjässä lähellä Hämeenlinnaa. — G. on maamme kenties etevin kirjailija jumaluusopin alalla. Paitsi akatemiallisia väitöskirjoja, aikakauskirjoissa ilmautuneita tutkimuksia y. m. pienempiä kirjoituksia, hän on julaissut seuraavat teokset: *Försök att utreda begreppen auktoritet och auktoritetstro* (1846); *Det kristliga lifvets vilkor och väsende* (1847—48); *Lärobok i kristliga sedeläran* (1851); *Om nådens ordning* (1855); *Dansen betraktad från kristlig synpunkt* (1857); *Kristlig dogmatik* (1861); *Om den kristliga trons väsende* (1863); *Tvenne till det nya kyrkolagsförslaget hörande frågor, kritiskt skärskådade* (1864); *Den kristliga sedeläran* (1872—73); *I tidens frågor,* (kirjoituksia kaikenlaisissa aineissa) 1:nen kokoelma 1871, 2:nen kokoelma I, II, 1876, 77; *Läran om de yttersta tingen,* 1879. — Muutamat näistä teoksista niinkuin „Kristlig dogmatik" (kristillinen dogmatiikki) ja „Den kristliga sedeläran" (kristillinen siveysoppi) ovat sekä sisältönsä että laajuutensakin puolesta etevimpiä, jotka ylipäänsä Ruotsin kielellä ovat ilmestyneet näissä aineissa, ja ovat aina tieteellisen kirjallisuutemme koristuksina pidettävät. Jumaluusoppineena G. seisoo n. s. välittävän teologian kannalla; hänen vakuutuksensa mukaan Kristin oppi on myöskin järjen puolelta katsottuna kaikkein tyydyttävin, ja tieteen tulee sitä todeksi näyttää. Myöskin muissa kuin teoloogisissa aineissa on hän julaissut joukon ansiollisia kirjoituksia, osoittaen päivänkin kysymyksissä samaa ylevää ja sovittavaa katsantotapaa kuin tieteen alalla. — Virkaveljien luottamuksesta G. on saanut vastaanottaa useitakin todistuksia: niin hän pappissäädyn jäsenenä oli läsnä 1863—64, 1867 ja 1872 vuosien valtiopäivillä, sekä yleisessä kirkolliskokouksessa Turussa 1876. Hallituksen puolelta hän on määrätty jäseneksi useihin kirkollisia asioita koskeviin komiteoihin. Kun piispanvirka Porvoon hiippakunnassa tuli avonaiseksi v. 1877, G. silloin tehdyssä vaalissa sai toisen sijan, josta kuitenkin luopui. — G. on kahdesti ollut naimisissa, 1) Agaata Fredriika Nordensvan'in ja 2) Gustaava Cleve'n kanssa.

Granlund, Juhana Fredrik, suomalainen runoilija ja rahvaankirjailija, syntyi 18⁸/₁09 Porissa, josta kuitenkin äitinsä kohta muutti Wesilahteen asumaan. Pari vuotta käytyänsä täällä olevaa Ahlman'in koulua, lähetettiin G. Turkuun puotiin. Siinä virassa löysi hän, vaikka tehtävissään varsin ahkera, yhtähyvin myös aikaa kirjojen lukemiseen, jopa pienien laulujenkin sepittämiseen, josta kumppalein kesken sai liika-

nimen „piispa". V. 1842 pääsi hän korkeampaan paikkaan, nimittäin Leineperin tehtaan hoitajaksi Porin seuduille. Mutta pian kyllästyi hän päällikkyyden moniin harmeihin ja palasi matalampiin, mutta rauhallisempiin puukhollarintoimiinsa. Tällä kertaa otti hän paikan Frenckell'in kirjapainossa. Säästäväisyydellään kokosi hän vähitellen vähäisen summan, jolla v. 1850 osti neljänneksen Lillja'n kirjapainosta, ja v. 1856 tuli hän, niin ikään kaupan kautta, koko Frenckell'in kirjapainon isännäksi.

Puukhollarina oli hän v. 1837 painattanut *Muutamia käännöksiä Bellman'in lauluista*; v. 1848 ilmautui *Sisaren sukkeluus*, Suomeen sovittamalla suomennettu näytelmä; v. 1849 hän suomensi Hallstén'in *Lyhyen Suomen historian ja maantieteen*, joka painettiin Suom. Kirjallisuuden Seuran kustannuksella ja oli ensimmäisiä suomenkielisiä koulukirjoja. Paitsi näitä on hän osaksi itse kirjoittanut, osaksi suomentanut koko joukon pieniä rahvaankirjasia. Runoelmia kirjoitti hän enimmin leikillistä laatua Bellman'in tapaan, mutta myöskin totisempia. Ne ovat osaksi koottuna hänen painamassaan *Vähäisessä laulukirjassa* (useampia painoksia); muutamia myös Helmivyössä. Myöskin sanomalehtiä on hän ajoittain toimittanut, nimittäin *Tähteä* 1864—67 ja *Kristillisiä Sanomia* v. 1869.

G. kuoli 18$^{14}/_{11}$74 naimatonna, suvutonna, joten hänen säästämänsä varat joutuivat valtion perinnöksi. (Suomen Kuval. 1875; Åbo Posten 1875). J. K.

Grass, Kustaa, vapaherra, virkamies, syntyi Marrask. 25 p. 1626. Isä, Henning Grass, joka oli eversti ja päällikkö Räävelin linnassa, mainitaan olleen Unkarista kotoisin, mutta oli jo v. 1604 mennyt Ruotsin sotapalvelukseen ja aikojen kuluessa tehnyt Ruotsin kruunulle rahallistakin apua, joka ajan tavan mukaan palkittiin läänityksillä. Niinpä jo v. 1619 hänelle annettiin melkoisia läänityksiä Marttilan pitäjässä Turun läänissä; samoin kuningas Kustaa Aadolfi Tukholmassa Kesäk. 26 p. 1624 lahjoitti hänelle ja hänen miehisille perillisilleen, palkinnoksi „siitä hyväntahtoisesta lainasta, minkä hän sota-asiain toimittamiseen oli antanut", Ison ja Vähän Sorvaston tilat Marttilan pitäjässä nautittaviksi Norrköping'in päätöksen ehdoilla; vihdoin sama kuningas Räävelissä Helmik. 16 p. 1626 lisäksi antoi hänelle samoilla ehdoilla Kosken kylän mainitussa pitäjässä, ja tästä silloin syntyi Kosken säteri-kartano. Tuo, näistä seikoista arvaten, hyvin varakas Henning Grass, joka kuoli Kosken kartanossa v. 1646, oli nainut erään Anna Juhanantytär Brummer'in ja jätti jälkeensä useita poikia, joista Kustaa oli toinen järjestyksessä. Kustaa Grass meni nuoruudessaan sotapalvelukseen ja nousi v. 1649 kapteeniksi, mutta otti heikon terveyden tähden eron ja tuli v. 1653 tuomariksi niihin Pohjanmaan osiin, jotka eivät kuuluneet kreivi- ja vapaherrakuntain tuomion alle. V. 1657 hän tehtiin assessoriksi Turun hovioikeuteen ja oli samana vuonna saapuvilla Turun läänin säätykokouksessa. V. 1663 hän tuli hovioikeuden varapresidentiksi ja sai v. 1666 sen lisäksi tuomarinviran ja sen tulot Halikon kihlakunnassa. Kun Tanskan sodan aikana Suomen säädyt Elokuussa 1676 kutsuttiin kokoon Turkuun, oli Kustaa Grass maamarsalkkana näillä Suomen maapäivillä. Kun sitten 1680 vuoden valtiopäivillä reduktioni ja tutkinto holhojahallituksen käytöksestä pantiin toimeen, valittiin Grass säätyjen tutkinto-kommissioniin, jonka piti valtaneuvoksia tuomitseman, ja näkyy tässä toimessa kallistuneen ankarammalle puolelle. Myöskin 1682 vuoden valtiopäivillä hän oli saapuvilla ja pantiin sitten reduktioni-kommissionin jäseneksi Uuttamaata ja Wiipurin lääniä varten. V. 1685 hän tehtiin maaherraksi Pohjanmaalle, ja Maalisk. 18 p. 1689 hän ansioinsa tähden korotettiin vapaherraiseen säätyyn. Vapaherra Kustaa Grass kuoli Maalisk. 23 p. 1694 ja haudattiin Turun tuomiokirkkoon. — Hänen puolisonsa oli Margareeta De la Motte eräästä franskalaisesta, mutta vuosisadan alulla Suomeen siirtyneestä suvusta. Heidän ainoa poikansa, Henning Juhana, joka oli majuri, näkyy kuolleen v. 1704, jolloin suku Grass Suomessa sammui. (Lagus, Åbo Hofrätts hist; Suomi 1857; valtioarkisto). Y. K.

Greve, Konrad, säveltäjä, synt. Heinäk. 8 p. 1820 Glückstadt'issa Holstein'issa. Isä oli suutarimestari Heinrich G., äidin nimi Anna Elisabet. Sai ensin musiikiopetusta Wismar'issa Otto Trautwein'in luona. V. 1837 perustettiin Turkuun, jossa 1827 vuoden tulipalon jälkeen kaikki soitannolliset riennot olivat kauaksi aikaa melkein kokonaan lakanneet, N. H. Pinello'n ynnä muiden musiikinharrastajien toimella soitantokunta, johon G. Syyskuulla 1842 kutsuttiin johtajaksi. Tästä ajasta Suomessa asuen teki hän itsensä tutuksi taitavana viulunsoittajana, ahkerana konserttein johtajana ja erittäinkin toivoa herättävänä sävelniekkana. Turun musiikillinen elämä sai hänen toimellaan suuremman virkeyden. Vv. 1843—46 oli Turussa myöskin eräs soittoseura, joka konserttimestareikseen valitsi G:n ja silloisen tuomiokirkon urkunistin C. Th. Möller'in. Yksityisen Turkulaisen kustannuksella G. 1846—47 harjoitti musiikia Leipzig'in konservatoorissa Ferd. David'in johdolla. Viimeisinä elämänvuosina oli hän Turun grenadieri-tarkk'ampujapataljonan soittokunnan johtajana. — Pysyväisen muiston G. on maassamme saavuttanut sävelniekkana, sepittäessään säveliä useihin näytelmäkappaleisin, niin-

kuin N. H. Pinello'n kirjoittamiin *Sommarnatten*, mikä on ensimmäinen meidän maassa näyttämöä varten sepitetty musiikikappale, *En Nylands dragon* ja *Den Bergtagna* sekä Berndtson'in *Ur lifvets strid*. Juuri nämä G:n nuotit, jotka ovat yhtä sulosointuisia kuin kansantajuisia, vaikuttivat etupäässä sen suosion, jonka mainitut kappaleet aikoinaan saavuttivat, ja muutamat ovat vieläkin yleisesti tunnetut maassamme. Säveltäjänä G. kuului Mendelssohn'in oppilaisin. Hän oli myöskin ruvennut sepittämään varsinaista *Sancta Maria* nimistä operaa, johon Z. Topelius kirjoitti tekstin, mutta tämä työ jäi keskentekoiseksi sävelniekan kuoleman tähden. Lähdettyänsä Tukholmaan turmeltunutta terveyttänsä hoitamaan, G. vaikean kirurgillisen leikkauksen perästä kuoli Serafimersairashuoneessa 30 p. Heinäk. 1851, suureksi vahingoksi kotimaiselle soitantotaiteellemme, joka häneltä oli paljon odottanut. V. 1852 vietettiin Turussa Greve'n muistoksi surujuhla, jota tilaisuutta varten hänen vanha ystävänsä ja suosijansa Pinello oli kirjoittanut näytelmäkappaleen, nimeltä „Greves minnesfest.“ (Ber. o. tidsb. af kapten Puff I, II; Åbo Und. 1872, y. m.). Th. R.

[Griip,] Boo Juhonpoika eli **Joninpoika**, Suomen laamanni, on aikanansa ollut Ruotsin valtakunnan mahtavin mies, joka, kuten aikakirjat lausuvat, „piti ikäänkuin kätensä alla koko valtakuntaa ja koko Suomenmaata“. Hänen sukuperästänsä ei ole varmoja tietoja; tavallisesti arvellaan hänen olleen Algotinpoikain sukua [ks. Pentti Algotinpoika] ja niinmuodoin kuuluneen johonkin Folkung'ein haaraan. Isän nimi oli Juho tai Jonas, koska hän itse kantaa nimen „Boo Jonsson“; liikanimi „Griip“ oli vielä tuntematon ja on sittemmin syntynyt vaakunasta, jossa oli *griipin pää*. Äidin nimi oli Ingeborg, Itägötinmaan laamannin Boo Niilonpojan tytär (sukua „Yö ja päivä poikittain“). Tällä ja muulla tavoin Boo Joninpoika näkyy olleen likeisessä heimolaisuudessa valtakunnan muidenkin ylimyssukujen kanssa; ainakin hän itse mainitsee esim. mahtavan Suomen laamannin, Niilo Tuurenpoika Bielke'n, sukulaisekseen. Hänen syntymävuottaan ei tiedetä; mutta ensimmäinen kerta, jolloin hän mainitaan osallisena valtiollisissa tapauksissa, on Eerik prinssin kapinassa isäänsä Maunu Eerikinpoikaa vastaan. V. 1362 hän oli niiden herrain joukossa, jotka kuningas ajoi maanpakolaisuuteen, ja hän näkyy myöskin olleen ensimmäisiä, jotka ryhtyivät keskusteluun Meklenburg'in herttuain kanssa. Albrektin kuninkaaksi tultua, Boo Joninpoika jo alusta asti oli valtakunnan etevimpiä, vaikka useimmiten hänen nimensä mainitaan viimeiseksi; sillä, kumma kyllä, Boo Joninpoika ei milloinkaan vastaanottanut ritarinarvoa, vaan pysyi asemiehenä, joka luettiin ulkonaisessa arvossa alhaisemmaksi asteeksi. Hänen yhä paisuva mahtavuutensa perustui miehen rikkauteen, jota hän yhä kartutteli, milloin milläkin keinoilla. Hänen riettaasta ahnaudestansa kerrotaan monta esimerkkiä. Kun hänen ensimmäinen puolisonsa, Margareeta Porse, v. 1360 kuoli lapsen synnyttämiseen, Boo Joninpoika avautti hänen ruumiinsa, saadaksensa todistusta, että lapsi oli vielä hengissä, niin että isä saattoi lain mukaan anastaa perinnön. Niistä tiluksista, jotka Albrektin voitolle päästyä riistettiin vastapuolueelta, näkyy Boo Joninpoika saaneen melkoisen osan. Tämä runsas varallisuus antoi hänelle tilaisuutta tehdä Albrekt kuninkaalle niin paljon rahallista apua, että kuningas pian oli pakotettu heittämään koko taloutensa Boo Joninpojan haltuun. V. 1369 Boo Joninpoika asetettiin kuninkaan „valtaavaksi virkamieheksi“, jonka piti „hoitaman kuninkaan kartanoita ja elatusvaroja sekä hallitseman kaikkia hänen voutejansa ja harjoittaman korkeinta tuomio-oikeutta kuninkaan hovissa“. Tämä oli aivan yhtäläinen virka kuin huoneenhaltija- eli Major Domus toimi muinaisten Merovingien luona Frankien valtakunnassa. Kaksi vuotta sen jälkeen Albrektin vihdoin täytyi heittää koko hallitus neuvoskunnalle, jonka etevimpänä jäsenenä Boo Joninpoika oli. Ylimykset lunastivat haltuunsa kaikki ne linnat ja läänit, jotka olivat kuninkaan isälle ja muille saksalaisille herroille panttautetut, ja Boo Joninpoika, joka etupäässä lienee rahat hankkinut, sai heti haltuunsa Wiipurin ja Hämeen linnat lääneineen sekä Ölannin. Myöhemmin hänelle lisäksi tuli Turun linna Ahvenanmaan kanssa ja Korsholma, niin että koko Suomenmaa oli hänellä hallittavana, sen ohessa Ruotsin puolella Helsinglanti Länsipohjan kanssa, Vuorikunnat ja Taalat, Nyköping'in, Kalmar'in ja Stäkeholman läänit sekä melkoiset osat Itägötin ja Länsigötin maita. Kaikilla näillä aloilla hän yksin asetti vouteja ja linnanhaltijoita, ylöskantoi verot ja sakkorahat ja antoi rälssi-oikeutta, niin että kuninkaalla ei ollut niillä paikoilla mitään sanomista. Hän oli sen ohessa vuodesta 1375 alkaen koko valtakunnan drotsetina eli ylituomarina, ja tuli v. 1378 Suomenmaan laamanniksi, vaikka hänellä jo ennestään oli Itägötinmaan laamannikunta. Suomessa hän näkyy jotenkin paljon oleskelleen; täällä hän sovitteli rauhaa Venäjän kanssa, julisti kerran Suomen puolesta sotaa Dantzig'ia vastaan, jonka täytyi etsiä sovintoa, ja ratkaisi Turun hiippakunnan eduksi vanhan riidan rajoista pohjaisessa Upsalan hiippakuntaa kohden. Hän on myöskin Suomessa rakennuttanut useita linnoja;

ainakin on Raseporі hänen rakentamansa, luultavasti myöskin Kastelholma ja Korsholma, puhumatta muutamista puisista linnoista, jotka sitten hävisivät. Ruotsissa ainakin Gripsholman linna Määlärin etelärannalla on hänestä saanut alkunsa ja nimensä.

Aikakausi oli väkivaltainen, eikä ole odottamista, että Boo Joninpoika olisi mahtavuutensa harjoituksessa osoittanut pelkkää oikeutta ja kohtuutta; päinvastoin hänestä kerrotaan tekoja, jotka niinäkin aikoina katsottiin hirveiksi. V. 1381, Kesäk. 19 p., hän ajoi yksityistä vihamiestään Kaarlo Niklinpoikaa (Färla-sukua) takaa Tukholman harmaaveljesten kirkkoon asti ja tappoi hänet korkea-alttarin juureen; hän sitten anasti kaikki surmatun tilukset ja antoi ainoastaan „suosiosta ja armosta" hänen sukulaisilleen vähän korvausta. Usein hän mainitaan uhkauksilla ja vankeudella pakottaneen ihmisiä hänelle myymään tai sakkojen verosta antamaan tiluksia. Testamentissaan, joka on tehty Wadstena'ssa kohta pääsiäisen jälkeen 1384, hän itse nimenomaan muistuttaa, että ne tilukset, joista ei ole täyttä hintaa annettu, pitää joko takaisin annettaman tai täyteen maksettaman, „jotta sieluni voipi olla kokonaan vahingoittumatta". Sama testamentti kuitenkin todistaa, ett'ei paljas itsekäs vallanhimo, vaan myöskin yleisemmät valtiolliset tarkoitukset johtivat tämän merkillisen miehen tekoja. Ruotsin ylimyskunta, joka oli maahan toimittanut muukalaisen kuninkaan, tahtoi kuitenkin suojella valtakunnan itsenäisyyttä saksalaistulvaa vastaan, ja tässä isänmaallisessa tarkoituksessa oli Boo Joninpoika johtajana. Linnat ja läänitykset eivät siis olleet hänellä yksityistä perheenomaisuutta, vaan käsitettiin ylimyspuolueen yhteiseksi, ja senpä tähden Boo Joninpoika testamentissaan määräsi tästä ylimyskunnasta kymmenen miestä sekä kymmenen varamiestä, joiden haltuun hänen kuoltuaan kaikki oli annettava. Nämä testamentin „toimeen panijat" sitten joutuivat taisteluun Albrekt kuninkaan kanssa ja kutsuivat Margareetan maahan.

Boo Joninpoika kuoli Elok. 15 p. paikoilla 1386 ja haudattiin Elok. 25 p. Wadstena'n luostariin. Hän oli toisessa aviolíitossaan nainut erään saksalaisen naisen, nimeltä Margareeta Duma, joka jäi leskeksi ja testamentin mukaan sai vuosieläkkeeksi 100 hopeamarkkaa (noin 4,680 Suomen markkaa, joka sen aikuisten hintojen mukaan on arvattava kymmenkertaiseksi määräksi). Lapsia jäi kaksi: Knuutti Boonpoika [ks. alempana] ja Margareeta Boontytär. Margareeta Duma ei ollut varsin tyytyväinen miehensä testamenttiin, vaan koetti asettaa itsensä ja lapsensa Albrekt kuninkaan turviin ja lienee sitten, kun Albrektin valta kukistui, lähtenyt Saksaan. Ainoastaan muutamat hänen veljistään palasivat Knuutti Boonpojan kanssa Suomeen v. 1395. (Styffe, Bidrag I; Lagerbring, Svea rikes hist. III; Hadorph'in lisät Alexandri Magni historiaan). Y. K.

[Griip,] Knuutti Boonpoika, ritari, edellisen poika ja isän kuollessa v. 1386 vielä alaikäisenä, lienee siihen aikaan jolloin Margareeta voitti valtakunnan, lähtenyt Saksaan, mutta ilmauntuu kesällä 1395 yht'äkkiä Turkuun ja saapi Jaakko Diekn'iltä sekä tämän linnan ja läänin että myöskin Kastelholman Ahvenan kanssa ja Satakunnan ynnä jonkun osan Uuttamaata linnoineen haltuunsa. Sopimus tehtiin Ala-Saksan kielellä Turussa Elok.' 15 p. ja Knuutti Boonpojan enot, Juhana Dume ritari sekä Henke Dume ja Bertold Dume asemiehiä, sen vahvistivat. Sitten Knuutti Boonpoika näkyy yhdistyneen Vitali-veljesten kanssa Albrekt kuninkaan puolelle, niin että Raseporin ja Wiipurin linnanhaltijat, jotka olivat Margareetan miehiä, joutuivat kovin ahtaalle. Vasta syksyllä 1398, kun Tukholma oli tullut Margareetan käsiin ja Vitali-veljekset olivat naiskuninkaalle alamaisuutta tehneet, luopui Knuutti Boonpoikakin erikoisvallastansa. Hän jäi Ruotsiin, tuli valtaneuvokseksi ja kuoli v. 1406, jolloin haudattiin Wadstena'n luostariin. Hänen puolisonsa Armegard Bülow, joka nähtävästi oli Saksasta kotoisin, naitiin toistamiseen eräälle Ruotsissa oleskelevalle saksalaiselle kreiville Hannu von Eberstein'ille. — Knuutti Boonpojan ainoa poika Boo Knuutinpoika (nainut Ramborg Lillie'n) tuli valtaneuvokseksi v. 1434, mutta joutui v. 1442 karkoitetun Eerik kuninkaan vangiksi Gotlantiin ja kuoli siellä lapsetonna, niin että Griip-suku miehiseltä kannalta sammui. Knuutti Boonpojan tytär, Katariina, oli naitu Sörmlannin laamannille Niilo Erengislenpojalle (sukua „Yö ja päivä pitkittäin"), jonka vuoksi tämän jälkeläiset ottivat Griip-vaakunan ja perivät vihdoin tämän sukunimenkin. Suku korotettiin v. 1561 vapaherraiseen arvoon, mutta sammui kokonaan ennen vuosisadan loppua. Sen viimeinen jäsen oli nähtävästi valtaneuvos Mauri Griip, joka talvella 1591 oli ylimmäisenä päällikkönä sodassa Venäjää vastaan, mutta samana vuonna Toukok. 7 p. kuoli Louhisaaren kartanossa Turun läänissä. Y. K.

Gripenberg-suku on Suomen lukuisimpia sotturisukuja uusimmalta ajalta. Sen kantaisä Juhana Wittman taisi syntyä 1640, palveli kauan eri toimissa Ruotsissa Itägötinmaalla, muutettiin 1671 Suomeen sotakamreeriksi, tuli 1675 sotakomisariukseksi ja aateloittiin 1678 nimellä Gripenberg, (Ruotsin ritarihuoneen n:o 931, Suo-

messa n:o 69). Vuosina 1685 ja 1686 hän oli Uudenmaan ja Hämeen varamaaherrana ja kuoli Tenholan Lindö'ssä 18 p. Huhtik. 1703. Kolmesti hän oli naimisissa, ensimmäinen puoliso oli Anna Sofia Witte († 1670), toinen Margareeta Bartels († 1697) ja kolmas Anna Körning († 1738). Miten suku hänestä levisi, nähdään sukutaulusta *. Aikoinaan hyvin tunnettu oli 1788—90 vuosien sodassa usein käytetty miehekäs eversti Jaakko Kaarle G., vihdoin kenraalimajuri, kuollut Eurajoen pitäjässä v. 1800. Tämän nuorempi veli, Odert Juhana G. tuli suvun toiseksi kantaisäksi; hänellä oli kahdessa avioliitossa (Eeva Gustaava Silfversvan'in, † 1767, ja Hedvig Kristiina Hastfehr'in, † 1819, kanssa) 9 poikaa, jotka samaan aikaan eri arvoissa palvelivat Suomen sotaväessä. Niistä mainittakoot erittäin Odert Albrekt G., joka on jättänyt jälkeensä suuriarvoisen kertomuksen 1808 vuoden sodasta (säilytetty Ruotsin sota-arkistossa), sekä kenraalimajuri Hannu Henrik G. (ks. seuraavaa). Häpeällisen maineen saavutti sitä vastoin viimemainittujen serkku Kaarle Maunu G., Jägerhorn'in rykmentin majuri ja 1808 päällikkönä Svartholman linnassa, jonka hän taistelutta jätti vihollisten valtaan. Suvun jäsenet, ani harvoja poikkeuksia lukematta, ovat tämänkin vuosisadan kuluessa miehissä antauneet sotapalvelukseen; yhteensä koko viisi on kohonnut kenraalimajurin arvoon; siviili-virkamiehen uralle siirtynyt Juhana Ulrik Sebastian G. (ks. alempana) on perillisineen 1865 tullut vapaherraiseen säätyyn korotetuksi (ritarihuoneen n:o 48). E. G. P.

Gripenberg, Hannu Henrik, soturi, syntyi Huittisten Karhiniemen puustellissa 1754 Huhtik. 14 p. Hänen vanhempansa olivat silloinen luutnantti, vihdoin everstiluutnantti Odert Juhana Gripenberg ja Eeva Gustaava Silfversvan. Tarpeellisimman kasvatuksen saatuaan nuori H. H. Gripenberg meni sotapalvelukseen, ja oli 1788 sodan syttyessä majurina Hämeen jalkaväessä. Urhokkaasti hän 1789 Toukok. 17 p. joukkonsa kera hätyytti Venäläisiä Ruskealan kirkonkylän kohdalla ja nimitettiin tämän jälkeen everstiluutnantiksi. V. 1794 hän tuli everstiksi ja 1795 Hämeen jalkarykmentin päälliköksi; v. 1808 hänelle kahdesti tarjottiin yliadjutantin paikka, mutta hän jalolla nöyryydellään kielsi vastaanottamasta tointa, johon ei luullut täysin määrin kykenevänsä. Sitä uljaammin hän rykmenttinsä johtajana aina ensimmäisenä kävi vihollisten kimppuun;

---

* *Juhana Wittman,* aateloittu *Gripenberg,* synt. 1640, † 1703, varamaaherra.

Jaakko, s. 1661, † 1701, kapteeni. — Juhana, s. 1673, † 1700, kapteeni. — David, s. 1678, † 1712, kapteeni. — Frans Kaarle, s. 1701, † 1728, luutnantti.

Juhana Albrekt, s. 1690, † 1773, everstiluutnantti. — Kaarle Kustaa, s. 1708, † 1741, vältvääpeli. — Aadolf Juhana, s. 1727, † 1765, luutnantti.

Jaakko Kaarle, s. 1721, † 1800, kenraalimajuri. — Odert Juhana, s. 1722, † 1803, everstiluutnantti. — Maunu Wilhelm. s. 1724, † 1794, laamanni.

Juhana Kustaa, s. 1749, † 1826, kapt. — Robert Kaarle, s. 1750, † 1809, everstiluutn. — Aadolf Maunu, s. 1751, † 1828, kapt. — Odert Albrekt, s. 1753, † 1823, eversti. — *Hannu Henrik.* s. 1754, † 1813, kenraalimajuri. — Reinh. Wilh., s. 1756, † 1820, everstiluutn. — Niilo Leonard, s. 1758, † 1841, majuri. — Klaus Jaakko, s. 1768, † 1856. majuri, pankkitirehtööri. — Kaarle Konstantin, s. 1771, † 1821, majuri. — Kaarle Maunu, s. 1754, † 1818, majuri.

Kaarle Aadolf, s. 1781, † 1810, läänin-sihteeri Ruotsissa. — *Odert Henrik,* s. 1788, † 1848, luutnantti, pedagoogi — *Sebastian,* s. 1795, † 1869, senaatori, vapah. — Ruotsalainen sukuhaara. — Akates Ferdinand, s. 1805, † 1872, kenraalimajuri, postitirehtööri. — Uddo Sten Kasimir, s. 1810, † 1863, alaluutnantti, kruununvouti.

Johannes, s. 1842, toimitussihteeri keisarin suomalaisessa kansliassa. — *Maria,* naitu *Furuhjelm,* s. 1846. — Sebastian, s. 1850, arkitehti. — Robert, s. 1852, opettaja Mustialassa. — Kustaa Aadolf, s. 1854, kaartinluutn. — Aleksis, s. 1852, varatuomari. — Kaarle Kustaa Kasimir, s. 1836, kapteeniluutn. — *Oskar Ferdinand,* s. 1838, kenr.-majuri. — Aksel Wald., s. 1840, luutn., pankkikomisarius.

Juhana Fredrik Sebastian, s. 1801, † 1865, kenraalimajuri. — Kustaa Leonard, s. 1804, † 1878, kapteeni, kamarineuvos. — Kaarle Aadolf, s. 1810, † 1871, kapteeni.

Juhana Aksel, s. 1833, eversti. — Robert Juhana Kustaa, s. 1849, taapi-kapteeni. pysäyspaikan päällikkö. — Aleksanteri Leonard. s. 1852, kapteeni.

Siikajoen, Lapuan, Alavuden, Ruonan ja Salmen taistelukentät, muita mainitsematta, todistavat hänen kuntoansa. Venäläiset kerran lähettilään kautta kysyivätkin, ken tuo tavattoman iso, harmaapäinen ukko oli, joka aina seisoi heitä lähinnä. Monesti G. myös joko rynnäkköä tahi puolustusta järjestettässä osoitti suurta taitoa, ja hän nimitettiin 1808 Kesäk. 29 p. kenraalimajuriksi. Vaan korkeimmaksi johtajaksi hän ei oikein kyennyt, se nähtiin sodan loppupuolella. Adlercreutz'in, Sandels'in ja Döbeln'in poislähdettyä G. sai surkeaksi toimekseen johtaa Suomen armeijan vaivoihin ja puutteesen nääntyneitä tähteitä, yhteensä noin 3,000 miestä. Puolustusta ajatellen hän kokosi tämän voiman Kainuunjoen tienoille, käyttämättä hyväksensä aikaa ja tilaa peräytymiseen. Silloin mitä vaikeimmat asianhaarat samaan aikaan yhtyivät murtamaan hänen ja armeijan luottamuksen; Kustaa Aadolf oli pantu vankeuteen, kova pakkanen yhä pahenti soturien kurjaa asemaa ja vihdoin Barclay de Tolly oli mennyt Merenkurkun yli, sulkien pohjoisarmeijan paluumatkalta. Ruotsin puolelta ei voitu odottaa vähintäkään apua. Vastenmielisesti uljas G. silloin taipui sovintoehtoja hieromaan; syystä säälien oman joukkonsa kärsimisiä hän ei huomannut, että Venäläistenkin asema oli kovin arveluttava, ja Franskan kielen taitoa vailla hän jäi kavalan Palmfelt adjutanttinsa käsiin, joka käyttihe tässä tilassa niin konnamaisesti, että hän vihdoin pidätti G:lle lähetetyt kirjeetkin. Venäläiset puolestaan eivät liioin arostelleet kunnian vaatimuksia, vaan pitivät vilpitöntä, herkkäuskoista G:ia milt' ei vankina, kun hän itse lähti heidän leiriinsä sovintoa lopullisesti muodostamaan. Täten syntyi Seivisten kuuluisa pakkosovinto Maalisk. 25 p. 1809, jonka kautta G:n johtama osasto todellakin „annettihin pois", sai heittää aseensa vihollisten valtaan ja lähetettiin kotiin. Jälestäpäin kyllä huomattiin tämän sopimuksen olevan liian pikaisen eikä ensinkään kunniallisen, vaan tehtyä ei silloin enää käynyt pääasiassa muuttaa. G:ia vastaan nousi tämän johdosta yleinen ja kiivas viha; vieläpä häntä siihen aikaan ja myöhemmin on maankavaltajaksikin soimattu. Itse hän tahtoi laillisen tutkinnon kautta päästä moisista syytöksistä vapaaksi, mutta keisari Aleksanteri, jonka alamainen hän silloin oli, kielsi häntä Ruotsissa asetetun sotaoikeuden edessä vastaamasta. Historiallinen tutkimus on myöhemmin osoittanut G:ia vastaan tehtyjen muistutuksien olevan suureksi osaksi perättömiä. Neroa, korkeampaa strategillista älyä ja varovaisuutta kyllä näkyy G:lta puuttuneen, mutta ei suinkaan urhoutta tahi vilpitöntä tahtoa. — Virastaan eronneena 1812 G. asuskeli milloin Sääksmäen Voipalassa, milloin Tukholmassa, jossa hän kuoli 25 p. Lokak. 1813. Vuonna 1780 hän oli nainut Hedvig Loviisa Jahnsson'in, jonka kanssa hänellä oli pojat Odert Henrik, Juhana Ulrik Sebastian (ks. alempana) ja Kustaa Aadolf, joka nuorena kaatui Smolensk'in edustalla 1812, taistellen Venäjän armeijassa. E. G. P.

Gripenberg, Odert Henrik, koulumies, edellisen poika, syntyi 14 p. Huhtikuuta 1788 Sääksmäellä. Kirjoitettiin vänrikkinä Hämeen rykmenttiin jo 1794, ja tuli Haapaniemen sotakoulun läpikäytyänsä adjutantiksi Uudenmaan prikaatin keveihin rakuunoihin 1806 sekä luutnantiksi ruotsalaiseen sotamaamittari-joukkoon. Isänsä adjutanttina hän otti osaa 1808—09 vuosien sotaan, jossa taisteli miehuullisesti ja sai kultamitalin osoittamansa urhoollisuuden palkinnoksi. Mutta vastustamaton taipumus veti hänen soturiuralta pois aivan toisaalle päin. Hän päätti sodan loputtua pyhittää elämänsä kokonaan lasten kasvatukseen. Tukholmaan lähdettyään hän tutustui silloiseen kruunuprinssiin Kaarle Augustiin, jolta hän ilman pyynnöttä sai apua sitä matkustusta varten, jonka aikoi tehdä ulkomaille kasvatusoppia tutkiaksensa. G. tuli 1810 vuoden alussa Saksaan ja oleskeli ensi aluksi Schnepfenthal nimisessä kasvatuslaitoksessa, jonka oli perustanut tunnettu Salzmann, yksi n. s. filantropisen seuran etevimpiä jäseniä. Tästä G. jalkaisin kulki Schweiz'iin 80 saks. (noin 56 suom.) peninkulmaa. Tällä matkalla G. tutustui toiseen nuoreen vaeltajaan nimeltä Ulrici; nuorukaiset havaitsivat pian molemmilla olevan samanlaisia rientoja ja heidän välillään syntyi kestävä ystävyys. Ulrici tuli myöhemmin Suomeenkin apuopettajaksi G:n Porissa perustamaan kouluun. — Nyt molemmat jatkoivat matkustuksensa Yverdon'in (tahi Iferten'in) kaupunkiin Neufchâteljärven rannalla, jossa siihen aikaan mainion Pestalozzi'n opetuslaitos kukoisti. G. on tietääksemme ainoa Suomalainen niiden monien kasvatusopin harjoittajien seassa, jotka kaikilta Europan haaroilta kokoontuivat likemmin tutustuaksensa tuohon Pestalozzi'n uuteen opetustapaan, joka kuin tunnettu on koettaa tehdä alkuopetuksen niin havainnolliseksi kuin mahdollista ja muutenkin kehittää oppilaiden itsetoimeliaisuutta. G. tuli Pestalozzi'n innokkaimmaksi ihailijaksi.

G. palasi Ruotsiin ja sieltä 1811, isänsä kehoituksesta, Suomeen. Kreivi K. M. Armfelt, joka hyvin tunsi hänen isäänsä, kutsui G:n Pietariin ja lupasi hänelle loistavan virkauran jos luopuisi koulutuumistaan ja taas rupeisi sotapalvelukseen. Vaan G. ei siihen suostunut. Keisari Aleksanterillekin hän, kaikkien tarjomuksien vastaukseksi, lausui: „Sire, je n'existe que pour l'éducation de la jeunesse." (Majesteeti,

olen olemassa ainoastaan nuorison kasvattamiseksi). Pian sen jälkeen hän perusti uusien kasvatusopillisten perusaatteiden mukaisen koulun Hämeenlinnaan, vaan muutti sen jo v. 1813 Poriin, ja 1817 Sääksmäelle Voipalan kartanoon, jonka hän isänsä kuoltua oli perinnöksi saanut. Aleksanteri I tuli 1819 Suomessa matkustaessaan myöskin Voipalaan, jossa mielihyvällä tarkasti opistoa sekä monella tavalla osoitti suosiotansa G:n perhekunnalle. — Mutta innokkaasti aatteisinsa kiintyneenä G., niinkuin esikuvansa Pestalozzi'kin, ei tarpeeksi pitänyt lukua yrityksiensä rahallisesta puolesta. Omalla kustannuksellaan hän oli laitoksissaan useita köyhiä lapsia elättänyt ja kasvattanut. Seuraus oli että hänen taloudellinen asemansa joutui rappiotilaan. Mielellään hän sen vuoksi 1823 suostui siihen ehdotukseen, että vastaanottaisi inspehtori-viran Haminaan perustettavassa koulussa, joka alkeiskoulun nimellä tulisi olemaan valmistavana laitoksena kadettikouluun pyrkiville. Muutamia vuosia kaikki meni hyvin, kunnes G. 1827, ylen raskaan työn kautta, saatti itselleen kovan taudin, joka pitkäksi ajaksi vei häneltä näönkin. Hän katsoi velvollisuudekseen ottaa virkaeron ja tyytyä vähäpätöiseen eläkerahaan. Vv. 1830—35 G. eli maalla lähellä Porvoota, taistellen taloudellisia vaikeuksia vastaan. Vaan hänen terveytensä parani vähitellen. Huhtikuussa 1834 hän alkoi ulosantaa pedagogiallisen aikakauskirjan: *Veckoblad för uppfostran och undervisning,* jota ilmestyi 27 numeroa. Tämä on hyvin merkillinen kirjallinen tuote, senkin puolesta että G. siinä on kasvatustieteellisen teoriansa perustukseksi pannut sen filosofiallisen järjestelmän, jonka on luonut Suomen itsenäisin filosoofi G. I. Hartman, „Kunskapslära" nimisessä teoksessaan. V. 1835 G. Helsinkiin perusti uuden koulun, johon pian tuli paljon oppilaita.

Viimeisinä elämänvuosina G. paitsi pedagogiallista toimtansa paljon työskenteli toisenkin aatteen toteuttamiseksi, josta toivoi myöskin raha-asiainsa parantuvan. Se oli kylvökoneen keksiminen, joka vihdoin onnistuikin, niin että G. taisi sen näytteille tuoda Tukholmaan 1838 ja Pietariin 1839, saavuttaen siitä asiaintuntijoilta paljon kiitosta. Mutta käytäntöön se ei kuitenkaan tullut. G. toivoi Englannissa sille parempaa menestystä; ystävien antamalla raha-avulla hän sai tilaisuutta valmistaa koneensa ja näyttää sitä New Castle'ssa pidetyssä maanviljelyskokouksessa 1846. Yritys näytti alussa onnistuvan. Vaan uudella matkalla Englantiin G. sairastui Tukholmassa ja kuoli siellä 29 p. Tammik. 1848, juuri kun toivoi pääsevänsä monivuotisten rientojensa perille. Hänen keksintönsä lienee sitten joutunut unohduksiin. G. oli ulkonäöltään kookas, kaunismuotoinen mies, omituinen sekä puvultaan että käytökseltään, jalosydämminen ja nerokas henkilö, joka toteuttaessaan ihmisystävällisiä tuumiansa laiminlöi omat etunsa. Mitä hän kasvatuksen parantamiseksi maassamme on tehnyt ei ole vähäksi arvattava. — G. nai 1811 Pietarissa Fredriika Maria Nymander'in, suomalaisen seurakunnan lukkarin tyttären.

Th. R.

Gripenberg, Juhana Ulrik Sebastian, valtiomies, edellisen veli, syntyi Sääksmäen Voipalassa 14 p. Syysk. 1795. Nuorena hän kävi Haapaniemen topografikoulussa, tuli alaluutnantiksi 1812, kapteeniksi 1817 ja sai 1819 käytöllisiä toimia varten seurata keisari Aleksanteri I:tä hänen matkallaan Ouluun; tästä matkasta G. sitten julkaisi kuvilla varustetun kertomuksen. V. 1828 omasta hakemuksestaan sotapalveluksesta vapautettuna, hän meni sotakomissariaatin palvelukseen, tuli 1831 Uudenmaan varamaaherraksi, vaan itsevaltiaan Zakrewski'n kanssa riitauneena hän pian erotettiin tästä toimesta. Sitten hän harrasti maanviljelystä, koetti Voipalan kartanossa viljellä valkojuurikkaita sokuritehtaita varten, oli 1838—47 Mustialan maanviljelyskoulun ensimmäisenä johtajana ja rupesi sitten kreivi Kuscheleff-Besborodko'n isännöitsijäksi Kurkijoen lahjoitusmaalle, jossa hän suuresti lieventi lampuotien asemaa laillisia välipuheita heidän kanssaan määräämällä. Kun v. 1860 Senaatin talousosastoon järjestettiin maanviljelyn toimituskunta G. 1861—66 oli sen ensimmäisenä päällikkönä. Tämän ohessa hän käytettiin erinäisiin tärkeihin toimiin; v. 1861 hän oli puheenjohtajana kansakoulukysymystä varten asetetussa komiteassa, 1862 hän johti keskustelut maanviljelysopistojen uudestaan järjestämistä varten asetetussa komiteassa. Vielä paljoa tärkeämpi tehtävä uskottiin kuitenkin G:lle kun hän 1861 tuli niin sanotun Tammikuun valiokunnan esimieheksi. Hänelle Huhtik. 24 p. annetun armollisen kirjeen kautta silloin ilmoitettiin, että mainitun valiokunnan asiana ainoastaan oli ehdottaa lähestyville valtiopäiville annettavat keisarilliset esitykset; (joka määräys vihdoin Elok. 23 p. muodostettiin siksi, että valiokunnan tuli lausua mielipiteensä periaatteista). Sittemmin G. myöskin otti valtiopäiväkeskusteluihin osaa aatelin jäsenenä, pysyen kuitenkin kokonaan hallituksen puolella, ja säätyjen erottua hän virallisessa lehdessä kovasti moitti niitä sopimattomasta käytöksestä. V. 1865 hän tuli vapaherraksi, ja erosi 1866 valtion palveluksesta; kuoli Kirkkonummen Majby'ssä 12 p. Lokak. 1869. — Hän oli v. 1818 nainut serkkunsa Beata Charlotta Gripenberg'in ja 1842 Maria Loviisa Örnberg'in.

E. G. P.

Gripenberg, Maria, ks. **Furuhjelm.**

Gripenberg, Oskar Ferdinand, soturi, syntyi 1838 Helmikuun 13 p. Vanhemmat olivat kruununvouti Mynämäen kihlakunnassa Uddo Sten Kasimir Gripenberg ja Maria Wilhelmiina Elisabet Ladau. V. 1854 Gripenberg aloitti sotapalveluksensa alaupseerina Suomen kaartissa, jossa samana vuonna pääsi port d'epée vänrikiksi; palveli sitten useissa sotajoukoissa ja oli osallisena sekä Krimin sodassa että Puolan kapinan kukistamisessa, mutta vasta 1866, kun hän henkikaartin Moskovan rykmentistä siirrettiin kapteenina Turkestan'in tarkk'ampujapataljonaan, sai hän Turkestan'in sodassa 1866—68 hyvän tilaisuuden osoittaa sotakuntoansa. Pataljonan päällikkönä ollen, hän urhoollisuutensa kautta Bukharalaisia vastaan Uratube'n linnan valloituksessa saavutti huomiota ja sai tällöin muun muassa majurin arvon. Samallaista miehuutta osoitti hän 1868 Dschusak linnan sekä Samarkand'in kukkulojen valloittamisessa, jonka johdosta hän nimitettiin everstiluutnantiksi ynnä Katti-Kurgan'in varustuksen päälliköksi; urhoollisuudestaan tappelussa Uruscha'n linnan luona sai hän kultasapelin. V. 1870 Gripenberg nimitettiin 17:nen tarkk'ampujapataljonan kommendööriksi, pari vuotta myöhemmin everstiksi, siirrettiin 1877 kommendöörinä henkikaartin 2:seen tarkk'ampujapataljonaan ja nimitettiin siipiadjutantiksi keisarin luona. Gornii Dubnik'in tappelun jälkeen hän Turkin sodassa 1877 sai henkikaartin Moskovan rykmentin komennettavakseen ja johti sitä etelään päin etenevässä sodan rinnassa. Vaikeimpana esteenä Sofia'an vievällä tiellä olivat Turkkilaisten varustukset Arabkonak'in luona Balkanilla. Gripenberg asettui tykkineen eräälle läheiselle vuorelle, josta alkoi ampua vihollista. Turkkilaiset huomattuaan hänen asemansa tärkeyden ryhtyivät Joulukuun alussa 12:lla pataljonalla hurjaan rynnäkköön valloittaaksensa se häneltä. Ensin oli Gripenberg'illä ainoastaan kaksi, lopulla neljä pataljonaa ja toisessa ryntäyksessä olivat tykit jo milt'ei Turkkilaisten vallassa, kun Gripenberg miekka kädessä varaväkeneen ryntäsi heitä vastaan, huutaen: „elävänä en salli, että tykkimme joutuvat Turkkilaisten käsiin!" Kiivaan taistelun jälkeen, joka kesti 4 tuntia ja jossa sanotaan kaatuneen 1300 vihollista, nämät peräytyivät ja ajettiin takaa aina asemillensa Arabkonak'in vuorella. Tuo „Gripenbergin vuoren" puolustus teki Gurko'lle mahdolliseksi valloittaa Orhanie'n ja Etropol'in kautta menevät tiet Balkanin ylitse, milloin sopivaksi nähtiin; voittonsa johdosta G. 1878 nimitettiin kenraalimajuriksi keisarin seurueesen. — Hänen puolisonsa on everstiluutnantin tytär Hedvig Iida Angelika Lundh. (Startshevski, Pámjatnik vostotshnoi voini 1877—78).

Grot, Jaakko, kielentutkija. kolleegineuvos Kaarlo Grot'in ja Karoliina Ziesmer'in poika, syntyi Pietarissa 1812 Jouluk. 15 päivänä; meni Venäjän valtion palvelukseen 1832 ja tuli 1841 Venäjän kielen, kirjallisuuden, historian ja tilaston professoriksi Helsinkiin. V. 1853 hän kutsuttiin takaisin Pietariin ollaksensa keisarillisen Aleksanterin lyseon professorina ja samassa Nikolai ja Aleksanteri suuriruhtinaitten opettajana, jommoisena hän pysyi vuoteen 1859. Tähän äärettömän tärkeään toimeen kuuluvat velvollisuutensa G. täytti erittäin tunnokkaasti; Suomen kirjallishistoriaan hän on kiinnittänyt nimensä toimittamalla ruotsiksi ja venäjäksi *kalenterin Yliopiston 1840 vietetyn riemujuhlan johdosta* (Helsingissä 1841), *venäläisiä lukukirjoja* (Helsingissä 1848—56) ja *Handbok i Ryska Rikets historia* (Hels. 1850—51). Venäjän kirjallishistoriaa G. on valaissut hyvin monella suuriarvoisella kirjoituksella, on kääntänyt venäjäksi Tegnér'in Frithiof'in y. m. V. 1880 Lund'in yliopisto vihki G:n kunniatohtoriksi. — V. 1850 hän nai Natalia Semenoff'in.

Grotenfelt, Niilo (ennen aateloitsemistaan **Groth**) soturi, syntyi Toukokuussa 1630 ja sanotaan olleen Saksista kotoisin. Nuorena rupesi hän kolmenkymmenen-vuotisessa sodassa Ruotsin palvelukseen, ja seurasi, kun rauha oli solmittu, palaavia sotajoukkoja Ruotsiin. Niilo Groth tuli luutnantiksi Kustaa Horn'in henkirykmenttiin 1656, ratsumestariksi 1658, kapteeniksi 1665 ja majuriksi eversti Löschern von Hertzfeldt'in rakuunoihin 1668. Helsingborg'in valloittamisessa syksyllä 1676 hän pahasti haavoittui ja aateloittiin seur. vuoden alussa „pitkällisistä ja hyödyllisistä sotapalveluksistaan ja osoittamastaan uljaasta käytöksestä" nimellä Grotenfelt (Ruotsin ritarihuoneessa n:o 1032, Suomen n:o 76). V. 1686 hän nimitettiin everstiluutnantiksi eräälle 500 suuruiselle rakuunajoukolle, jonka itse järjesti autiotiloilla Wiipurin ja Savonlinnan lääneissä. Suuren Pohjoismaiden sodan syttyessä 1700 Niilo Grotenfelt rakuunoinensa lähti Nevanlinnaan, mutta matkalla sairastuen hänen täytyi jättää joukkonsa kapteeni E. von Nandelstadh'ille. Hän kuoli 1702 tai 1703 omistamallaan Paajalan (Örnevik'in) maatilalla Joroisissa. Oli kahdesti nainut, ensin Elisabet Giöb'in († 1671), sitten Martta Zelov'in († 1695). — Niilo G:stä johtuu nykyään kestävä Grotenfelt-suku Suomessa; Ruotsiin se ei ole haarautunut. Hänen pojanpojanpoikiansa olivat veljekset Kaarlo Herman G., majuri Savon keveässä jalkarykmentissä, † 1824, ja Berndt Aadolf G., majuri Savon jalkajääkäri-rykmentissä, † 1836, jotka molemmat ottivat osaa 1808—9 vuosien sotaan ja sodan aikana korotettiin everstiluutnanteiksi ja miekkatäh-

den ritareiksi. Jälkimäisen pojanpoika on alla mainittu hovioikeudenneuvos Aadolf G.

Grotenfelt, Aadolf, rikoslain-oppinut, syntyi Turussa Toukok. 7 p. 1828. Isä oli Juvan kihlakunnan tuomari Niilo Aadolf Grotenfelt, äiti Sofia Loviisa Alléen. Tuli ylioppilaaksi 1842, filosofian maisteriksi 1847 ja lakitiedetten kandidaatiksi 1852, jonka jälkeen rupesi lainopilliselle virkamies-uralle. Nimitettiin v. 1860 yliopiston sihteeriksi, 1867 assessoriksi ja 1870 hovioikeudenneuvokseksi Wiipurin hovioikeudessa. Jo vuodesta 1862 alkaen G. on hallituksen puolelta käytetty ehdotuksia laatimassa rikoslain ja vankeuslaitoksen parantamiseksi, ollen muun muassa ynnä K. K. Ehrström'in (ks. häntä) ja J. D. Dahl'in kanssa sen komitean jäsenenä, joka on valmistanut täydellisen uuden rikoslain ehdotuksen. Hän oli myöskin sihteerinä komiteassa, jonka tuli valmistella selityksiä ja lisäyksiä Suomen perustuslakeihin ynnä ehdotus nyt voimassa olevaan valtiopäivä-järjestykseen. V. 1867 hän asetettiin väliaikaiseksi vankeutten tarkastajaksi, mitä virkaa hän tähän saakka on toimittanut. Otti pari vuotta myöhemmin osaa vankeus-yhdistyksen perustamiseen, jonka päätoimikunnan jäseniä hän on. Teki 1850 ja 60 luvuilla matkustuksia Skandinavian maissa, Saksassa, Belgiassa, Hollannissa, Franskassa ja Englannissa tutkiaksensa näiden maiden rikoslakeja ja vankeuslaitoksia. Oli 1878 läsnä kansainvälisessä penitentiari-kokouksessa, joka pidettiin Tukholmassa, ja valittiin, kun Pohjoismaiden penitentiari-yhdistys silloin perustettiin, sen johtokunnan jäseneksi. — G. otti aatelissäädyssä osaa 1863—64, 1867 ja 1872 vuosien valtiopäiviin. Hän on julaissut kirjoituksia muutamissa lakitieteellisissä aikakauskirjoissa, niinkuin „Juridiskt album“ (toim. R. Lagus), „Juridiska föreningens i Finland tidskrift“, „Nordisk tidsskrift for Fængselvæsen“, ja sai Köpenhaminan 400-vuotisessa juhlassa lakitiedetten tohtorin arvon. — Nai v. 1860 Iida Gustaava Wilhelmiina Rein'in, historian professorin Gabriel Rein'in tyttären.

Groundstroem, Fredrik Oskar, kansanopettaja, on tässä mainittava, vaikk'ei suorastaan meidän kouluhistoriaamme kuuluva. Hänen isänsä isä Juhana Groundström oli Rauman kaupungista kotoisin; isä, Juhana Josef, s. 1800, k. 1852, muutti, opintonsa Turussa suoritettuaan, Inkerinmaahan Kattilan kirkkoherraksi ja kirjoitti nimensä Groundstroem. Hän oli naimisissa Engla Ekbom'in kanssa, kihlakunnantuomarin Pietari Juhana Ekbom'in tytär Turusta. Tästä avioliitosta syntyi, muita lapsia mainitsematta, Juhana Ludvig Nikolaus G., s. 1828, k. 1879, Skuoritsan provasti, sekä Fredrik Oskar, s. 26 p. Lokak. 1835. Tämä tuli ylioppilaaksi Helsingissä 1854 ja harjoitti opintoja täällä sekä Moskovassa, jonka perästä hän muutamia vuosia toimitti opettajanvirkaa Pietarissa. Kansanmielisessä perhekunnassa kasvaneena hän jo lapsuudesta asti oli hyvin perehtynyt Inkerinmaan suomalaisen väestön oloihin ja päätti tehdä työtä sen valistuttamiseksi, johon sopiva tilaisuus ilmestyikin. Tällekin väestölle, jonka lukumäärä nousee lähes 100,000 henkilöä, oli keisari Aleksanteri II maaorjuuden poistamalla (1861) laskenut paremman tulevaisuuden perustuksen. Inkerinmaan luterilainen papisto päätti suomalaisen kansakoulu-seminaarin aikaansaamisen, ja tämä laitos perustettiinkin v. 1863, Venäjän evankelisluterilaisten seurakuntain kustannuksella, Kolppanan kylään lähelle Hatsinan kaupunkia. Jo seminaarin perustettaessa asetettiin G. sen johtajaksi ja vaikutti siinä virassa 16 vuotta suurimmalla innolla, ahkeruudella ja altiiksiantamuksella kuolemaansa saakka. Se hyvä maine, jonka tämä laitos saavutti, on melkein yksinomaisesti G:n ansioksi luettava, koska hänen itsen täytyi oppilaistensa joukosta kasvattaa milt'ei kaikkia niitä apuopettajiakin, jotka olivat hänelle apuna. Nyt jo on melkein kaikkiin Inkerinmaan suomalaisiin seurakuntiin voitu perustaa kansankouluja, joissa opettavat Kolppanasta lähteneet opettajat. Lukien aina itseään Suomalaiseksi, vaikk'ei meidän maassamme syntynyt, G. seminaarinkin johtajana istutti suomalaisen hengen oppilaisiinsa. Onpa niin muodoin jonkummoinen hengellinen yhteys jo syntymäisillään Rajajoen molemmin puolin asuvien Suomalaisten välillä; meidän kansankirjallisuudellemme on uusi vaikutusala avattu. Epäilemättä tuo vasta syntynyt kansakoulu-laitos on paljon vaikuttava Inkerin suomalaisen kansallisuuden vahvistamiseksi. — Yksityislaitoksena ollen Kolppanan seminaarilla ei ole suuria rahavaroja tarjona. Se ylen raskas työ, jota G:n, lukuisan perheensä elatukseksi jokseenkin riittämätöntä palkkaa vasten, täytyi toimittaa, masensi hänen terveyttänsä ennen aikaa, ja hän kuoli, turhaan ulkomailla haettuansa sille parannusta 12 p. Marrask. 1879. Hänen hautajaisissaan tuli liikuttavalla tavalla ilmi se yleinen rakkaus, joka hänen oli onnistunut saavuttaa sekä entisten oppilaiden että yleensä Inkerin suomalaisen väestön luona. — Hänen vaimonsa nimi oli Justine Vermehren, saksalaisesta perheestä Hatsinasta. Th. R.

Grönberg, Josef, pappi, syntyi 1813 Helmik. 19 p. Ylöjärven Mikkolassa, jonka hänen isänsä omisti perintötalona; äiti oli rusthollarintytär Hämeenkyrön Makkaruksesta. Nuori Josef, kun lapsena oli hento ruumiiltaan, pantiin Porin trivialikou-

lunn ja sai silloin opettajainsa huolesta ruotsinkielisen nimenkin, tuli 1829 ylioppilaaksi, vihittiin papiksi 1835 ja suoritti kandidaatitutkinnon 1836. V. 1858 hän nimitettiin Messukylän kirkkoherraksi ja 1862 provastiksi. Ulkopuolellakin seurakuntaansa G:ia tunnetaan oivalliseksi saarnaajaksi; hän on latinasta suomentanut luterilaisen seurakunnan opin ja uskon tunnustuskirjat (Vaasassa 1849) sekä Barth'in ja Leinberg'in piplianhistoriat y. m. Valtiopäivillä 1863, 1867, 1872 ja 1877 ja Suomen ensimmäisessä kirkolliskokouksessa 1876 G. papiston puolesta edustajaksi valittuna ahkerasti on ottanut osaa yleisten asiain käyttelemiseen. V. 1841 hän nai Selma Katariina Fransiska Bergroth'in, joka oli kirkkoherran tytär Ruovedeltä.

Grönblad, Jaakko Edvard August, historiantutkija, syntyi Turussa Marrask. 19 p. 1814. Vanhemmat olivat silloinen maasihteeri Turussa, sittemmin Oulun kihlakunnan tuomari, Jaakko Grönblad ja hänen puolisonsa Johanna Margareeta Fahlstedt. Edvard Grönblad tuli v. 1830 ylioppilaaksi Upsalassa ja v. 1839 samassa yliopistossa filosofian kandidaatiksi ja tohtoriksi, jonka perästä hän seuraavana vuonna siirtyi Helsingin yliopistoon, jossa silloin tuli konsistoorin amanuensiksi ja 18⁴/₈43 nimitettiin historian dosentiksi. Seuraavana vuonna hän sen ohessa tehtiin kirjaston amanuensiksi. Samaan aikaan hän sai toimekseen järjestää Senaatin arkiston (nyk. Suomen valtioarkiston) vanhempaa osastoa, joka pääasiallisesti sisältää verokirjat vv. 1545—1634 väliltä; työ kesti kaksitoista vuotta, ja sen hedelmänä ovat täydelliset ja erinomaisen valaisevat luettelot tästä suuriarvoisesta kokoelmasta. Jo sitä ennen Grönblad oli aloittanut ahkeraa tutkimustyötänsä Suomen historian alalla. Hänen akatemiallinen väitöskirjansa Upsalassa tohtorin-arvoa varten v. 1839 koski Pohjanmaan historiaan. Kesät 1839, 1841 ja 1842 hän etsi Ruotsin arkistoita, pääasiallisesti valtioarkiston aarteita Tukholmassa, kopioiden niitä todistuskappaleita, jotka valaisivat nuijasodan aikakautta maamme historiassa. Näin varustettuna, hän v. 1843 alkoi Helsingissä julkaista kerrassaan kaksi teosta; toinen oli latinankielinen, väitöskirja-sarjana ilmestyvä tutkimuskappale, nimellä *Utrum comitia ordinum Fenniæ habita sint Arctopoli anno MDCII, an non* (tokko Suomen säätyjen kokousta lienee v. 1602 Porissa pidetty, vai ei), Helsingissä vv. 1843—1847, joka teos yleensä valaisee vv. 1599—1602 vaiheet ja olot; — toinen oli todistuskappalekokoelma *Urkunder upplysande Finlands öden och tillstånd i slutet af 16:de och början af 17:de århundradet,* josta kolme ensimmäistä osaa *Handlingar rörande Klubbekriget* (nuijasodan todistuskappaleita) ilmestyivät vv. 1843 — 1846 ja neljäs osa: *Handlingar rörande förhållandena i Finland mellan 1592 och 1596,* julkaistiin v. 1856. Sillä välin Grönblad oli julkaissut pari pientä vihkoa Paavali Scheele'n kirjeitä (1852) sekä pari tutkimusta Suomikirjassa 1845 ja 1846. Hänen huomionsa alkoi vähitellen kiintyä etupäässä keskiajan historiaan, ja tätä varten hän teki matkustuksia Ruotsin, Tanskan ja Pohjois-Saksan arkistoihin. Hedelmänä tästä uudesta tutkimus-suunnasta oli vahva kokoelma todistuskappaleita: *Nya källor till Finlands Medeltidshistoria* (uusia lähteitä Suomen keskiajan historiaan), joka painettiin Köpenhaminassa 1857 Suomen yliopiston kustannuksella. Ylipäänsä oli yliopisto suosiollisesti edistänyt Grönblad'in harrastuksia, kustantaen sekä hänen matkojansa että teostensa painatusta. Ja myöntää täytyy, että tämä kannatus oli varsin ansaittua. Grönblad'in työt olivat tosin pääasiallisesti valmistustöitä, mutta aivan välttämättömiä tehtäviä Suomen kansan historiaa varten. Se kansallinen henki, joka näinä aikoina oli maassamme herännyt, elähytti Grönblad'inkin tointa, „tämä kansallisuuden tajunta", kuten hän alkupuheessaan nuijasodan todistuskappaleisin lausuu, „oli tästälähin oleva johtavana tähtenä maamme tulevaisuudelle, sitten kuin Sallimus oli meille avannut uuden uran itsenäiseen kehitykseen". Hänen erinomainen ahkeruutensa, johon yhdistyi varsin etevä esityskyky sekä ruotsiksi että latinaksi, herättikin toiveita, jotka kuitenkin ainoastaan osaksi toteutuivat. Yhä karttuva kivulloisuus vähitellen kalvoi miehen henkistäkin kykyä, ja hänen viimeinen, lavein teoksensa kantaa jo selviä merkkejä henkisten voimain alenemisesta. Hän tosin v. 1861 etsi avonaista professorinvirkaa historiassa, jota hän jo vv. 1854 —1856 oli hoitanut; mutta kivulloisuus esti häntä saattamasta hakemustansa perille. Syksyllä 1863 hän otti eron dosentti- ja amanuensi-viroistaan ja kuoli Jyväskylän kaupungissa naimatonna Tammik. 4 p. 1864. Hänen käsikirjoituksensa lunastettiin Suomen valtioarkistoon. Y. K.

Grönhagen, Juhana Kustaa, lahjoittaja, syntyi Kangasalla 1791 Kesäkuun 29 p. Vanhempansa olivat everstiluutnantti Juhana Aadolf G., jonka isänisä oli 1600-luvulla Saksasta Suomeen siirtynyt ja Ruotsissa aateloittu, sekä Henriika Valpuri Lindblad. Jo lapsena Grönhagen 1795 kirjoitutettiin Porin jalkaväkeen ja pääsi kersantiksi 1804, luki sitten Haapaniemen kadettikoulussa, kunnes sodan alkaessa 1808 nimitettiin vänrikiksi. Sodassa hän teki adjutantin virkaa mainitussa rykmentissä, mutta joutui Kainuunjoella Venäläisten vangiksi. Rauhan tultua hän palveli Ruotsin sotaväessä, kunnes siitä erkani kaptee-

nin arvolla 1812. Seuraavina vuosina hän palveli Grodno'n husaarirykmentissä, jota seurasi taapi-ratsumestarina Franskan sodassa 1813 ja 1814, sai siitä virkaeron 1815, mutta antautui jälleen 1817 Säverskin hevoisjääkäri-rykmenttiin, jossa nimitettiin kapteeniksi 1820. Siitä hän 1825 siirrettiin majurina Tarton hevoisjääkäreihin, joista vihdoin everstiluutnanttina erosi 1828. Hän oli vanhoilla päivillä nainut Maria Katariina Karp'in, mutta kuoli leskenä Lohjalla 1876 Helmikuun 8 p. Omaisuutensa, 38,000 markkaa, lahjoitti hän yleisiin tarkoituksiin, sillä välipuheella, että ainoa tyttärensä eläissään saisi nauttia korot. Paitsi vähempiä summia Kangasalan, Mouhijärven ja Oriveden köyhille, määräsi testamentti yliopistolle 30,000, joista vuotiset korot olivat jaettavat 10:lle köyhälle ylioppilaalle, etenkin Grönhagen-sukua, ja heidän nautittavina 5 vuotta, jos niin kauan yliopistossa viipyivät, sekä 4,000 alttaritaulun ostamiseksi Lohjan kirkkoon, mutta jos sinne taulu hankittiin ennen hänen tyttärensä kuolemaa, oli tuo summa tuleva Muinaismuisto-Yhdistykselle. J. R. A.

Gummerus-suvun sanotaan lähteneen Pihkalan talosta Loimaalla. Sieltä eräs talon poika rupesi papiksi ja kun pihka on latinaksi gummi, niin otti hän sukunimen Gummerus muistoksi suomalaisesta kodostansa. Tämä kantaisä, jonka nimi ei ole tarinassa mainittu, oli luultavasti Jooseppi Pietarinpoika Gummerus, joka 1618 pääsi Oriveden kappalaiseksi ja kuoli siellä kirkkoherrana 1663. Vaimonsa Lastika Matintyttären kanssa oli hänellä poika Henrik, joka hänkin Oriveden kirkkoherrana kuoli 1682. Tämän lapsia oli Henrik, Voitialan omistaja ja pitäjänapulainen Orivedellä, kuollut 1713, ja arvattavasti Juhana ja Antero Gummerus, jotka 1690 yhdessä saapuivat yliopistoon, mutta sitten kumpikin kohtalonsa ajamina tulivat kahden sukuhaaran kantaisiksi. I Juhana kuoli Iisalmen kappalaisena 1724, ja hänen Henrik nimisestä pojastansa, joka kuoli Iisalmen nimismiehenä 1778, polveutui itäinen sukuhaara. II Antero, pitäjänapulainen Loimaalla, kuoli Venäläisten vihan uhrina Huhtikuussa 1716. Hänen poikansa Henrik, kaiketi samannimisen Kosken kappalaisen isä, kuoli 1743 kouluopettajana Sund'in pitäjässä Ahvenanmaalla, Antero Vampulan kappalaisena 1772. Alla olevan sukutaulun arvelun alaiset kohdat ovat tässä huomautetut.* (Geneal. Sursill.; valtioarkisto, y. m.). J. R. A.

Gummerus, Kaarle Jaakko, suomalainen novellinkirjoittaja, syntyi $18^{13}/_{4}40$ Kokkolassa. Isänsä on nykyinen Säämingin provasti Aleksanteri Jaakko G.; äidin nimi Emilia Nordling. K. J. Gummerus tuli ylioppilaaksi 1861 ja maisteriksi 1869. Käännyttyänsä opettajan-uralle tuli hän v. 1875 suomen ja ruotsin lehtoriksi Jyväskylän lyseoon. Par'aikaa hän kuitenkin aikoo muuttaa pappissäätyyn.

G. on, nimimerkillä l. b. s., kirjoittanut sangen suuren joukon novelleja, jotka ovat julaistut Suomettaressa 1862—66, Uuden

---

* *Jooseppi Pietarinpoika Gummerus*, Oriveden kirkkoh., † 1663.
Puoliso: Skolastika Matintytär.

Henrik, Oriveden kirkkoherra, † 1682. Puoliso: Kristiina.

Henrik, pit. apul. Orivedellä, † 1713. Puoliso: Susanna. — Juhana, Iisalmen kappal., † 1724. Puoliso: Helena Sinius. — Antero, Loimaan pitäjän apulainen, † 1716. Puoliso: Margareta.

Henrik, Iisalmen nimismies, s. 1700, † 1778. — Antero, Vampulan kappal., † 1772. Puol.: Kristiina Lignipæus. — Henrik, kouluopettaja Ahvenanmaalla, † 1743. Puol.: Anna Frondelinus.

Jaakko, Pielaveden kappal., s. 1742, † 1804. Puol : Hedvig Marg. Aminoff. — Juhana Niilo, kouluopett., † 1808. Puol.: Briita Loviisa Jack. — Jaakko, maamittari. Puol.: Leena Sofia Löfving. — Juhana, Lapuan kirkkoh., s. 1733, † 1812. Puol.: Katar. Marg. Salmenius. — Antero, Huittisten pit. apul., † 1706. Puol.: Hedvig Wallman. — Henrik, Kosken kapp., s. 1724, † 1780. Puol.: Johanna Bäcksten.

Gregorius, Raahen pormestari, s. 1793, † 1844. Puoliso: Johanna Wilh. Crohns. — Juhana, Alavieskan kappal., s. 1764, † 1831. Puol : Marg. Briita Salmenius. — Antero, Pidisjärven kappal., s. 1768, † 1824. Puol : Helena Marg. Forsman. — Jaakko, Limingan provasti, s. 1769, † 1843. Puol.: Maria Gustaava Snellman. — Antero Juhana, Keurun kappal., s. 1760, † 1822. Puol.: Fredr. Maria Wallenius. — *Henrik Juhana*, sotaprovasti, s. 1774, † 1836.

Gregorius, hovioikeudenneuvos, s. 1824. Puol.: Rosina Kar. Jul. von Haartman. — Juhana Fredrik, pormestari, s. 1830, † 1876. Puol.: 1. Johanna Snellman; 2. Emilia Snellman. — Herman Eerik, insinööri, s. 1841. Puol.: Olga Elisabet Krook. — Antero Henrik, Pidisjärven kappal., s. 1805, † 1870. Puol.: Katri Elis. Ahola. — Juhana Leonard. Siikajoen prov., s. 1801. Puol.: Briita Kristiina Hedman. — Aleksanteri Jaakko, Säämingin prov., s. 1807. Puol.: Emilia Nordling. — Aadolf Emanuel, tuomari, s. 1812, † 1867. Puol.: Emilia Leontine Roschier.

Kaarle Jaakko, kouluopettaja, s. 1840. — Aleksanteri, Pihtiputaan kirkkoh., s. 1845. — Jonatan, Utsjoen kirkkoh., s. 1849. — Valentin, varatuomari, s. 1852. — Kaarle Jaakko, varatuomari, s. 1843.

Suomettaren alku-vuosikerroissa, Maiden ja Merien takaa lehdessä sekä hänen nyt toimittamassaan Kyläkirjastossa. Erikseen ovat painetut *Veljekset* v. 1862, *Rahvaan tytär, miljonain hallitsija* v. 1868, *Ylhäiset ja alhaiset,* romaani, v. 1870, *Peritäänkö vihakin?* v. 1877; useampia on myös tullut ilmi yhteisellä nimellä *Alkuperäisiä suomalaisia uuteloita,* 3 nidosta vv. 1863—73. Suomentanut on G. Holberg'in näytelmät *Jeppe Niilonpoika* ja *Don Ranudo de Colibrados* (Näytelmistöön), niinmyös Heiberg'in *Katsokaa peiliin* (Maiden ja Merien takaa) y. m. kirjoja. Aika ajoin on hän ollut osallisna valtiollistenkin sanomalehtien (Suomettaren, Keski-Suomen) toimituksessa. Mutta hänen varsinainen alansa, novellein kirjoittamisen ohessa, on ollut opettavaisten rahvaanlehtien toimittaminen. V. 1863 ilmaantui näin *Luonnotar,* jossa A. Hagman oli apuna. V. 1873 G. yksinään pani alkuun *Kyläkirjaston,* johon vuodesta 1878 liitti *Kyläkirjaston Kuvalehden.* — G. on v. 1874 nainut serkkunsa Gustaava Gummerus'en.

Gummerus, Henrik Juhana, pappi, kapinanjohtaja, syntyi 1774 Toukok. 22 p. Kosken kappelissa Marttilan pitäjää, jossa isä Henrik Gummerus oli komministerina; äidin nimi oli Johanna Bäcksten. V. 1795 nuori Henrik Juhana suoritti ylioppilastutkinnon Turussa ja tuli pian tunnetuksi ylioppilaitten ja kisällien välillä silloin tapahtuneissa katumelskeissä tavattoman voimansa kautta. V. 1799 papiksi vihittynä G. muutti Ahvenanmaalle ja oli apulaispappina Finström'in pitäjässä 1808, kun Venäläiset valloittivat Ahvenanmaankin. Yhdessä nimismies Arén'in kanssa (ks. tätä) G. silloin suurella menestyksellä johti talonpoikia Toukok. 4—10 p. ja sai Toukok. 19 p. täten osoitetusta urhoudestaan kultamitalin sekä kuninkaallisen hovisaarnaajan arvon. Vielä samana vuonna hän Jouluk. 5 p. tuli sotaprovastiksi; muutti sitten sodan jälkeen Ruotsiin ja tuli 1813 kirkkoherraksi Ölannin Högby'n seurakuntaan. Hän kuoli siellä 1836 Heinäk. 13 p. Vuodesta 1805 hän oli naimisissa Maria Helma Hult'in kanssa. E. G. P.

Gutofsky, Henrik, karolinien mainehikkaasta joukosta viimeinen upseeri, lienee syntynyt 1685 Velkeguti'n maatilalla lähellä Grodno'n kaupunkia, ja oli siis syntyperältään Puolalainen tahi Litvalainen, mutta meni 1706 alaupseerina Kaarle XII:nen armeijaan, kun Ruotsin palvelukseen pyrkivistä Puolalaisista ja Valakeista tehtiin kolme eri rykmenttiä. Sachsen'in ja Ukrainan sotaretkissä hän oli saapuvilla ja otti muun muassa osaa Holovtsinin ja Pultavan tappeluihin. Kuten useammat sotatoveritkin Venäläisten vankeuteen joutuneena G. vietiin Tjumen'iin, lähelle Tobolsk'ia, vaan sai nauttia ennemmän vapautta kuin muut, koska hän ei ollut Ruotsin valtakunnasta kotoisin. Silloin hän rupesi kauppaa harjoittelemaan, käyden pitkillä matkoillaan monessa kaupungissa, ja auttoi alussa tovereitaan rahoilla, mutta pelasti sittemmin salaa monta kumppania vankeudesta, vieden heitä yksitellen muka palvelijoina Arhangel'iin, josta he meritse pääsivät vieraissa laivoissa kotiin. Viimein hän itse syystä joutui epäilykseen, pakeni silloin kapteeni, sittemmin kenraaliluutnantti Robert Muhl'in kanssa ja tuli Ruotsiin 1720. Seuraavana vuonna hän nimitettiin luutnantiksi, käytettiin tiedustelijana ja sai vakinaisen paikan ja palkan Kyminkartanon rykmentissä. Naineena miehenä hän asuskeli rajapuolella 1741 sodan syttyessä, vaan silloin viholliset hävittivät hänen kotonsa; G:n vaimo ja kaksi tytärtä pakoisalla ollen kärsivät paljon ja kuolivat seurauksista; itse hän palveli kenraali Didron'in adjutanttina, ja läksi Helsingissä tehdyn pakkosovinnon jälkeen Tukholmaan. Rauhanteon kautta virattomaksi, kodittomaksi jääneenä hän nimitettiin Uudenmaan jalkaväen taapikapteeniksi 1758, tuli virkavaihdon kautta Pohjanmaan rykmenttiin ja sai eronsa 1760. Sittemmin asuskeli hän Uudellamaalla Vihdin pitäjässä, hankkien kalastamalla elatusta vähäisen eläkkeensä avuksi. Vielä korkealla iällä hänellä oli voimaa yltäkyllin; 92-vuotiaana hän jaksoi ratsastaa monta peninkulmaa yhtä mittaa. Yleisesti rakastettuna ja kunnioitettuna tämä vilpitön, vaatimaton ja kokenut karolini eli aina 5:teen päivään Marrask. 1784 ja mainitaan kuollessaan olleen 99 vuoden vanha. V. 1743 hän uudestaan meni naimisiin; hänen toinen puolisonsa oli N. Methers. Tästä avioliitosta syntyi kaksi poikaa, Juhana Henrik ja Kustaa, v. 1772 aateloitut nimellä von Gutofsky. Edellinen nimitettiin 1795 everstiluutnantiksi Jägerhorn'in rykmenttiin, sai 1802 everstin arvon ja 1812 eronsa. Viaporin piirityksessä olleena hänkin haastettiin vieraaksi mieheksi sotaoikeuden eteen, kun linnan antaumista tutkittiin. Hän kuoli 1819 Degerö-saaressa lähellä Helsinkiä. Nuorempi veli syntyi 1747, tuli 1795 everstiluutnantiksi, sai eronsa 1810 ja kuoli Degerö'ssä 1818. Näitten veljesten kanssa suku sammui mieskannalta; ritarihuoneen kirjoihin se ei ole pantu. (Ennes, Biografiska minnen I, y. m.). E. G. P.

Gyldén-suku lienee ruotsalaista alkuperää. Eräs seppä Göran Grön muutti 16 sataluvun lopulla tai 17 alulla Gefle'stä Männäisten rautaruukkiin lähelle Uuskaupunkia, missä hän sanotaan kuolleen 102 vuoden iässä. Hänen poikansa taikka pojanpoikansa Niilo († 1785), joka oli kruununvouti Maskun kihlakunnassa ja Greivilän rustihollin omistaja Paattisissa, näkyy en-

simmäisenä kantaneen nimen Gyldén. Avioliitossa ensin Katariina Hiller'in, sitten Maria Ström'in kanssa jätti hän jälkeensä yksitoista lasta, joista kolme poikaa jatkoi suvun.* K. F. I.

Gyldén, Klaus Wilhelm, maanmittauksen ylitirehtööri, syntyi Euran pitäjässä Toukok. 12 p. 1802. Isä, sotakamreeri Suomen armeijassa Gabriel Gyldén, muutti v. 1809 Venäläisiä peläten Ruotsiin ja sai ylijahtimestarin paikan Gotlannissa, mutta palasi jo seur. vuonna Suomeen, kun oli huomannut pelkonsa turhaksi. Hän kuoli v. 1820 insinöörinä äsken asetetussa maanmittaus-hallituksessa. Hänen vaimonsa Elisabet Uggla oli vaipunut kuolon uneen jo kaksitoista vuotta ennen. Klaus Wilhelm, jonka nuoruus etupäässä kului isän omistamassa Kammolassa Sulkavan pitäjässä, määrättiin sotilassäätyyn ja kirjoitettiin kymmenenvuotiaana 1812 alaupseerina ensimmäiseen Suomen jääkärirykmenttiin, jossa palvelikin neljä vuotta 1818—22. Sotilaan ura ei kumminkaan näytä miellyttäneen häntä. Suoritettuansa ylioppilastutkinnon 1821, ja kaksi vuotta myöhemmin maanmittaus-tutkinnon, tuli G. 1823 maanmittaukseen, missä hänen laveat tietonsa, kelponsa, intonsa ja etevä työkykynsä vähitellen avasivat hänelle tien paikasta toiseen, siksi kuin hän v. 1854 nimitettiin Suomen maanmittaustoimen päälliköksi, jona 1869 sai todellisen valtioneuvoksen arvonimen. Niistä tärkeistä luottamustoimista, jotka G:lle on uskottu, mainittakoon: rajan käynti Suomen ja Aunuksen kuvernementin välillä 1839—40, uuden maanmittaus-asetuksen ja metsälain ehdotusten laatiminen y. m. Jäsenenä komiteassa kulkuneuvoin parantamista varten (1856), Suomen ensimmäisen rautatie-rakennuksen johtokunnassa (1857), ja komiteassa sahaliikettä koskevain asetusten tarkastelemista varten, osoitti hän kuntonsa. Etenkin mainitsemista ansaitsee että metsänhoidon asettaminen paremmalle kannalle Suomessa on hänen tekonsa. Pysyväisimmät muistot työstään on G. kuitenkin jättänyt Suomen karttaamisen alalla. V. 1845 julkaisi hän täydellisen kokoelman asemakarttoja kaikista Suomen kaupungeista, jota sittemmin seurasi selittävä teksti *Historiska och statistiska anteckningar om städerna i Finland;* v. 1850 tuli painosta *Suomenmaan korkokartta* ja 1863 aloitti hän suurta Suomenmaan yleiskarttaa, jota käsikirjoituksena itse ehti tarkastella siksikuin se saatettiin loppuun sam. v. kun hän kuoli. Tämän työn vielä kestäessä kirjoitti hän Suomi-kirjan toisen jakson ensimmäiseen osaan kirjoituksen *Suomenmaan joet ja järvet,* joka vielä nyt on Suomen maantieteen päälähteitä. Toisillekin aloille on G:n kirjallinen vaikutus ulottunut. Niin julkaisi hän 1836—53 *Samling af författningar rörande landtmäteriet och justeringen af mått, mål och vigt i Finland* kolmessa osassa ja 1853 *Handledning för skogshushållare i Finland.* G. kuoli Helsingissä Maalisk. 16 p. 1872. Hänen haudallensa ovat Suomen metsänhoitajat pystyttäneet yksikertaisen, kauniin muistokiven. Hän oli nainut kahdesti, ensin Amalia Sofia Danielson'in ja tämän kuoltua hänen sisarensa Emma Danielson'in, kommissioni-maamittarin Waasan läänissä D. F. Danielson'in tyttäriä. K. F. I.

Gyldén, Emma ks. **Schantz.**

Gyldén, Nils Abraham, professori, syntyi Toukok. 16 p. 1805 Mikkelin pitäjässä, missä isä kihlakunnan silloinen varatuomari Abraham Jonatan G. toimitti tuomarin virkaa. Äidin nimi oli Eeva Ström. Tultuansa ylioppilaaksi 1821 ja maisteriksi 1827 kääntyi G. eritenkin vanhain kielten, latinan ja kreikan, lukemiseen, sillä menestyksellä että v. 1829 tuli yliopiston dosentiksi ja 1834 adjunktiksi näissä tieteissä. Hänen kilpailijansa adjunktin virkaan oli Juhana Ludvig Runeberg, jonka opettajatoimi yliopistossa tämän kautta katkaistiin tosin tieteen, mutta arvattavasti ei runon vahingoksi. V. 1847 nimitettiin G. Kreikan kirjallisuuden professoriksi ja oli tässä virassa vuoteen 1866 saakka, jolloin täysinpalvelleena pyysi eron. Siitä asti on

---

* *Niilo Gyldén,*
Maskun kruununvouti, s. 1720, † 1785.

Niilo, s. 1757, † 1836, toimitusvouti, Anttilan tilan omistaja Eurassa.	Kustaa Aadolf, s. 1759, † 1785.	Gabriel, s. 1768, † 1820, maanmittaus-insinööri.	Abraham Jonatan, s. 1772, † 1823, Piikiön ja Halikon tuomari.	David Juhana, s. 1777, † 1779.

Niilo Abraham, s. 1795, † 1865, kruunun-nimismies Eurassa.	Fabian Ferdinand, läänin-maamittari Hämeenlinnassa, † 1858.	*Klaus Wilhelm,* s. 1802, † 1872, Suomen maanmittausviraston ylitirehtööri.	*Nils Abraham,* s. 1805, professori.	Kustaa Aadolf, s. 1808, † 1859, kommissionimaamittari.	Klaus Jonatan, s. 1817, † 1876, varamaasihteeri Waasassa.	August Fredrik, s. 1818, † 1855, kouröhtori Porvoossa.

Emma, maalaajatar, naitu kauppias F. von Schantz'ille, † 1875.	Aksel, s. 1838, läänin agronomi.

John August Hugo, s. 1841, tähteintutkija.	Kaarle August, s. 1851, fil. maisteri.	Klaus Hjalmar, s. 1859, ylioppilas.

hän enimmiten oleskellut Tukholmassa. Paitsi useilla akatemiallisilla väitöskirjoilla ja programmeilla ynnä parilla kirjoituksella Suomen tiedeseuran acta'issa, on G. esiytynyt sen lämpimyyden kautta, jolla hän on tahtonut kaunotaiteille raivata kodon Suomessa. Tämän vaikutuksen suurin ja pysyväisin todistus on Suomen taideyhdistys, jonka perustamiseksi hän antoi ensimmäisen suunnitelman. Naimisissaan vapaherratar Beata Sofia Wrede'n kanssa oli hänellä yksi poika (ks. alempana).

Gyldén, Johan August Hugo, tähteintutkija, edellisen poika, syntyi Helsingissä 29 p. Toukok. 1841. Tultuansa ylioppilaaksi 1857 ja filosofian kandidaatiksi sekä maisteriksi 1860, jätti hän kotimaansa harjoittaakseen 1861—62 tähtitieteellisia tutkimisia Saksanmaalla, jossa hän erittäinkin käytti hyväksensä mainion Hansen'in johtoa Gotha'ssa. Kotiin palattuansa tuli hän lisensiaatiksi ja tähtitieteen dosentiksi 1862 sekä tohtoriksi 1863. Mutta jo 1862 vuoden lopussa lähti hän Pulkovaan, jossa hän 1863 nimitettiin apulais- sekä jo 1865 vanhemmaksi tähteintutkijaksi. Siellä teki hän itseänsä tunnetuksi oivallisena tutkijana ja ahkerana työntekijänä. Pulkovassa hän viipyi siksi, kuin 1871 kutsuttiin Ruotsin tiedeakatemian tähteintutkijaksi sekä Tukholman observatoorin johtajaksi, joka hänen aikanaan on kohonnut eteväksi tieteelliseksi laitokseksi. Observatooria kuntoon panemaan on suuria kustannuksia tehty, ja tämä lienee ollut syy siihen, että G. kieltäytyi, kun 1879 aiottiin kutsua hänet takaisin Suomeen.

Pääesineenä Gyldén'in tieteellisissä tutkimuksissa on ollut n. s. absolutisten perturbationien teoria. Hänen on onnistunut mitä suurimmassa määrin helpontaa metodit tässä tieteenhaarassa, jonka operationien laveus ja moniosaisuus tekevät teoretillisen tähtitieteen vaikeimmaksi osaksi. Opettajansa Hansen'in jälkiä käyden hän on keksinyt ja kehittänyt aatteen, joka tieteelle on ollut suureksi hyödyksi. Sopivalla tavalla eliptillisiä integraleja käyttämällä on hän nimittäin nerokkaasti enentänyt syntyvien jaksojen konvergensia, josta menetystavan käytöllisyys ennen kaikkea riippuu. Tätä aivan uutta ja omintakeista menetystapaa eliptillisten funktionien käyttämisessä selitti G. ensin kirjoituksessa: *Über eine Methode die Störungen eines Cometen vermittelst rasch konvergirender Ausdrücke darzustellen* (Pietarin tiedeakatemian Bulletin'issa 1869), ja laveamman esityksen näitten jaksojen muodostamisesta hän antoi akatemian Mémoires-kirjassa 1871 nimellä: *Studien auf dem Gebiete der Störungstheorie.* G:n täten kehittämien perusteitten mukaan E. von Asten 1872, — samassa kuin hän jokseenkin täydellisesti esitti G:n teoriaa, — määräsi tärkeän osan Encke'n pyrstötähden Jupiteri-perturbationeista, joten uuden menetystavan suuret edut tulivat selvästi näkyviin. Pari vuotta myöhemmin G. keksi uuden parannuksen osoittaen, kuinka samanlaatuisissa perturbationiilmiöissä voi käyttää ihan samoja eliptillisiä funktioneja, joten eri laskut suureksi osaksi suoritetaan samalla kertaa. Tätä menetystapaa on esim. noudatettu hänen teoksessaan *Recueil des tables* etc., joka löytyy Tukholman observatoorin toimittamissa „Astronomiska iakttagelser och undersökningar" (Tukholmassa 1877). Näitten metodinparannusten johdosta on monta tieteellistä kirjoitusta julaistu, joista enintä huomiota ansainnevat G:n kirjoitukset: *Om summation af periodiska funktioner* ja *Integration af vissa i störingstheorin förekommande differentialformler* (1872 ja 1874, molemmat Ruotsin tiedeakatemian toimituksissa). Eliptillisiä funktioneja käyttäen tähtitieteen muillakin aloilla on G. tehnyt tutkimuksensa: *Über die Bahn eines materiellen Punktes, der sich unter dem Einflusse einer Centralkraft von der Form* $\frac{\mu_1}{r^2} + \mu_2 r$ *bewegt,* josta hän 1879 Ruotsin tiedeakatemialta sai Ferner'in palkinnon.

G. on tämän ohessa tehnyt ansiollisia tutkimuksia tähtitieteen muissakin haaroissa; hänen lukuisista teoksistaan mainittakoon vielä ainoastaan Suomen tiedeseuran Acta-kokoelmassa julaistu *Versuch einer mathematischen Theorie zur Erklärung des Lichtwechsels der veränderlichen Sterne* (Helsingissä 1880), joka määrää matematillisesti muuttuvien tähtien ilmiöitä. Tärkein hänen Pulkovassa tekemistään tutkimuksista on Pietarin tiedeakatemian memoareissa 1866—68 painettu: *Untersuchungen über die Constitution der Athmosphäre und die Strahlenbrechung in derselben* ja *Neue Berechnung der Parallaxe des Sirius* (Bulletin'issa 1864). Suorastansa käytöllisiinkin tähtitieteellisiin toimiin on G. näitten työläitten ja laveiden tutkimusten ohessa ehtinyt panna aikaa; sen todistavat etupäässä hänen Pulkovassa suoritetut vaarinottamukset ja hänen toimittamansa: *Astronomiska iakttagelser och undersökningar, anställda vid Stockholms observatorium.* Tätä nykyä hän ekvatoriallilla määrää muutamien tähtien parallaksin. Tähtitieteen kirjallisuutta G. on rikastuttanut myös oivallisella oppikirjallaan: *Framställning af astronomien i dess historiska utveckling och nuvarande ståndpunkt,* (Tukholmassa 1874), joka samaan aikaan ilmestyi saksaksikin. — G. on kutsuttu Astronomische Gesellschaft'in toimikuntaan, Suomen tiedeseuran jäseneksi ja kirjevaihtavaksi jäseneksi Pariisin tiedeakatemiaan, muita seuroja mainitsematta. V. 1865 hän

nai Therese von Knebel'in, joka on Saksasta kotoisin.

Gyldenstolpe, Mikael, ks. **Wexionius.**

Gyldenstolpe, Niilo, valtiomies, syntyi Turussa 5 p. Marrask. 1642. Vanhemmat olivat professori Mikael Wexionius, aateloittu Gyldenstolpe ja Susanna Crucimontanus. Nuori G. tuli Turussa ylioppilaaksi noin 13-vuotiaana, väitti 1660 lainopillista arvoa varten, jatkoi opintojaan ulkomaanmatkoilla ja meni sitten valtion palvelukseen. V. 1664 hän otettiin sihteeriksi oikeusrevisioniin, käytettiin v:sta 1675 hyvin usein diplomatillisissa toimissa, tuli 1687 jäseneksi ja 1690 esimieheksi lakikommissioniin, 1687 hovikansleriksi ja vapaherraksi. Kun pappissääty 1686 Cartesion oppia peljäten tahtoi määrätä tieteelliselle tutkimukselle hyvin ahtaat rajoitukset, asetettiin tätä asiaa varten tutkijakunta, johon G:kin kuului, ja se hyvällä menestyksellä puolusti yliopistojen opetusvapautta. V. 1689 G. määrättiin maamarsalkaksi, siis toimeen, joka Kaarle XI:n aikana oli mitä vaikeimpia, vaan hän tuli paljoa helpompaan asemaan kuin suomalaiset edelläkävijänsä Klaus Fleming 1680 ja Fabian Wrede 1682. Tosin hänkin sai olla tulkkina kuninkaan mielipiteille, mutta entinen vastustus ritarihuoneessa oli jo masennettu, niin että Kaarlen lausuttu tahi lausumaton, mutta tunnettu tahto ei enää kohdannut vähintäkään vastarintaa. Vaikkapa siihen asti kokematon valtiopäivätoimissa G. siis vastuksitta johti ritarihuoneen keskusteluja: ääneti sääty kuunteli, kun sen maamarsalkka selitti, että kuninkaalla muka valtakunnan vanhankin lain nojassa oli ollut rajaton valta j. n. e. ja mitä jyrkimmässä muodossa valtiosäädyt yhteisesti lausuivat paheksivansa ja oudoksuvansa niitä sanoja entisissä valtiokeskusteluissa, jotka kielsivät tahi loukkasivat kuninkaan oikeuksia; vieläpä tahdottiin kokonaan pyyhkiä asiakirjoista pois kaikki tuommoiset lausunnot, vaan tätä häväistystä kaikeksi onneksi ei pantu toimeen. V. 1690 G. nimitettiin kuninkaallisen neuvoston jäseneksi, kanslianeuvokseksi ja kruununperillisen, sittemmin Kaarle XII:nen, kuvernööriksi eli ylimmäiseksi kasvattajaksi; vielä samana vuonna hän tuli kreiviksikin (1693 pantu ritarihuoneen kirjoihin n:ona 35) ja Lund'in yliopiston kansleriksi. Viimemainittua tointa hän hoiti hyvin huolellisesti; ulkomaan asioissa G. oli erittäin taitava, mutta kuten moni muukin sen ajan miehistä hän mielellään otti muukalaisten tarjoamaa kultaa, ollen enimmiten Franskan puolella. Hän kuului 1697 valtakunnan holhojainkin joukkoon, sai 1700 kuninkaan sotaan lähtiessä erittäinkin oikeus- ja sisäasiat hoidettavaksi, määrättiin 1705 Pentti Oxenstjerna'n kuoltua kanslian presidentiksi ja kuoli 4 p. Toukok. 1709 Tukholmassa. G. oli 1671 nainut Kristiina Wernsköld'in ja 1676 Margareeta Ehrenstéen'in. (F. J. Rabbe'n tekemän elämäkerran mukaan).

Gyldenstolpe, Kaarle Edvard, valtiomies, oli Mikael Wexionius'en eli Gyldenstolpe'n pojanpojan pojanpoika ja edellisen veljenpojan pojanpoika. Isä, Daniel Ferdinand Gyldenstolpe, eli tilanomistajana Suomessa; hänen vaimonsa oli Margareeta Eleonoora Ross (leskenä naitu professori V. R. Nääf'ille). Kaarle Edvard G. syntyi 7 p. Elok. 1770, tuli Turussa ylioppilaaksi 1786, meni 1788 hovioikeuteen ja tuli 1798 assessoriksi. V. 1809 hän nimitettiin hovioikeudenneuvokseksi, pantiin siihen viisimiehiseen komiteaan, jonka tuli ehdottaa Suomen siviilihallituksen järjestäminen, ja samana vuonna hän Porvoon valtiopäivillä valittiin jäseneksi raha- ja toimitusvaliokuntiin.

Tässä Suomen tulevaisuudelle niin äärettömän tärkeässä säätykokouksessa G. oli aatelin etevimpiä jäseniä, jonka neuvoa sääty useimmiten noudattikin. Hänen lausuntonsa osoittavat, että G:n valtiollinen kanta ylipäänsä oli hyvin valistunut, että hän lujasti pysyi voimassa olevan lain pohjalla, ja että häneltä tarvittaessa ei puuttunut jaloa rohkeutta hallitsijaakaan kohtaan. Eri memoriaalin kautta hän johdatti säätynsä mieleen kyytivelvollisuuden rasitukset ja kehoitti niitten lieventämiseen; ehdotettua Siperian rangaistusta hän vastusteli; ensimmäisenä hän nosti kysymyksen kaikellaisista määräyksistä, joitten kautta piti valvoa Suomenmaan ja sen asukasten laillisia etuja Ruotsista erotessa. G:n osoittama kunto ja isänmaallinen mieli tunnustettiin säätyjen puolelta sillä, että ne kaikki ehdottivat hänet Senaatin oikeusosaston jäseneksi, ja tämän vaalin keisarikin hyväksyi. V. 1817 G. nimitettiin prokuraatoriksi, sitten kuin Calonius'en lähin seuraaja Orrhjelm muutamia kuukausia siinä virassa oltuansa oli kuollut. V. 1822, kun Senaatin osastot ensikerran saivat kumpikin varaesimiehensä, G. nimitettiin oikeusosaston puheenjohtajan sijaiseksi. Hän ei ehtinyt saada pyytämäänsä eroa tästä toimesta ennen kuolemaansa, joka tapahtui Helsingissä 11 p. Huhtik. 1831.

G. oli ollut Suomen talousseuran perustajien joukossa 1797, oli muun muassa 1822 saanut salaneuvoksen arvonimen ja 1827 tullut vapaherraksi (Suomen ritarihuoneessa suku n:o 31). Hänen naimatonna kuollessa, nimi sammui Suomessa, ja vaakuna tavallisella juhlallisuudella särjettiin Helsingin vanhassa kirkossa tapahtuneissa hautajaisissa. Valtioneuvos J. A. Ehrenström siinä tilassa piti puheen, jossa hän suuresti ylistää G:n tietoja, laveata kokemusta ja tarkkaa oikeuden ja velvollisuuden tuntoa; niinpä myös hänen vilpitöntä

nöyryyttänsä ja alttiuttansa, jolla vaatimaton, jalo vanhus oli saavuttanut kaikkien hartaimman kunnioituksen. Puhuja silloin myöskin mainitsi, että yleisesti, viittaamalla Gyldenstolpe'n perittyyn nimeen, oli arveltu, Suomenmaan hänen poismennessään kadottaneen yhden *valtapylväistänsä*. Tätä liioiteltua kehumista lukuun ottamatta, jälkimailmallakaan ei ole ollut syytä silloin G:n arkun ääressä lausutun ylistyksen peruuttamiseen. E. G. P.

Gyldenär, Anna, Kristiina kuningattaren nimen anastaja, oli syntynyt noin v. 1632 Espoon pitäjässä Alberga'n taikka Kilon kartanossa, jotka siihen aikaan luultavasti olivat hänen isänsä Antti Gyldenär'in hallussa. Hänen nuoruudestansa ei ole muita tietoja, kuin että hän 26 vuoden iällä, jolloin saavutti omituisen maineensa, oli naimisissa kapteeni Hochmuth'in kanssa, joka palveli Kruse'n rykmentissä Kuurinmaalla. Keväällä 1658 oli nuori rouva yksin matkalla Norrköping'iin ja kuuli eräässä kestikievarissa muutaman talonpojan, joka häntä tarkasti silmäili, sanovan häntä kuningattaren näköiseksi. Tuosta hänen päähänsä pisti ruveta matkalla näyttäymään Kristiina kuningattarena, saadakseen, kuten sittemmin tunnusti, pikemmin kyytihevosia, ja talonpoikien kysymykseen, oliko hän Kristiina, rouva tokaisi: Te sen sanotte. Tullessaan Norrköping'iin, Toukokuussa 1658, levisi pian maine hänestä ja kansaa kokoontui hänen majapaikkansa ympärille siinä luulossa, että hän todellakin oli ulkomailta palannut kuningatar. Sitä hän ei täälläkään kieltänyt, kehui päinvastoin vanhemmikseen Kustaa Aadolfia ja Maria Eleonooraa; itse hän muka oli *Christina Rex* (Kristiina kuningas) ja kerran hän, juodessaan *veljensä hyvän Kaarlen* maljaa, oli ampunut muutaman pistoolilaukauksen. Vetoa lyötiin Annan ruhtinuudesta ja niitä kohtaan, jotka pitivät hänen puoltansa oli hän erinomaisen suosiollinen. Vihdoin sai eräs vouti Moretus tiedon asiasta ja tuli häntä tervehtimään. Kysymykseen oliko hän todellakin se, joksi kehui itseänsä, Anna vastasi: *sum Christina Regina Rex* (Minä olen Kristiina kuningatar kuningas). Tuo liikanainen lause ei sopinut oppineen kuningattaren suuhun ja Moretus otti arvellaksensa, että Hänen Majesteetinsa ei puhunut aivan puhdasta latinaa. Siitä oli tämä varsin loukkaantuvinaan ja vastasi lyhyesti: Niinkuin sen ymmärrätte. Kun vouti nyt toimitti Annalle vahdin ja antoi saattaa hänen Johannesberg'in linnaan lähellä Norrköping'in kaupunkia, niin hän tunnusti että ainoastaan kyytihevosia jouduttaakseen oli, yllämainitun lauseen kuultuansa, ruvennut talonpoikia luulottelemaan. Mutta hänestä oli jo pantu tieto hallitukselle ja itse kuningas käski Götan hovioikeuden kuulustella mikä henkilö Anna Gyldenär oli ja laillisesti menetellä hänen kanssansa. Tutkinnossa Kesäkuun 19 p. 1658 Anna ei mitään salannut, vaan ei sanonut tienneen käytöstänsä pahaksi. Nyt tietysti seurasi hänen tunnustuksiensa johdosta pitkällinen kirjevaihto, jonka kestäessä hän kerran vartiansa vaatteissa pääsi pakoon, mutta saatiin jälleen kiinni. Vasta Marraskuun 18 p. 1658 luettiin päätös, jossa Anna Gyldenär tuomittiin istumaan 28 päivää vedellä ja leivällä sekä maanpakolaisuuteen. Hänen myöhemmistä kohtaloistansa ei ole mitään tietoa. (Kirj. Kuukauslehti 1869). J. R. A.

H.

Haakon, Norjan ja Ruotsin kuningas, oli syntynyt v. 1340. Hänen vanhempansa olivat kuningas Maunu Eerikinpoika ja tämän puoliso Blanka Namur'ista. Koska Maunun vanhempi poika Eerik oli aiottu Ruotsin kruunun perilliseksi, vaati Norjan valtaneuvoskunta, joka ei harrastanut mitään pysyväistä yhdistystä Ruotsin kanssa, että nuorempi poika Haakon heti nimitettäisiin heille kuninkaaksi, ja niinpä tämä jo 1343 kolmevuotiaana nostettiin Norjan valtaistuimelle. Eerikin kuoltua v. 1359 [ks. Eerik Maununpoika], hän oli isänsä jälkeen lähimpänä Ruotsinkin kruunuun. Hän oli juuri siihen aikaan kihlannut tanskalaisen prinsessan, Margareetan, Waldemar Attertag'in tyttären; mutta Ruotsin ylimykset juonittelivat tätä avioliittoa vastaan ja tahtoivat hänelle hankkia puolison Holstein'ista. Kesken näitä tuumia Ruotsin ylimyskunta Marraskuussa 1361 uudestaan nousi kapinaan Maunu kuningasta vastaan, otti hänet vangiksi ja kutsui Haakonin valtakuntaan. Silloin Haakon, Helmikuussa 1362, Upsalassa valittiin Ruotsin kuninkaaksi, ja hän on tässä tilassa, Helmik. 15 p., julistanut sen merkillisen kirjeen, jolla Suomen asukkaat saivat oikeuden olla osallisina kuninkaanvaalissa. Haakon, joka näkyy hellyydellä kohdelleen isäänsä, pian riitaantui ylimysten kanssa. Kun molemmat kuninkaat keväällä 1363 olivat lähteneet vieraisin Köpenhaminaan, ja Haakon

siellä Huhtik. 9 p. nai Margareetan, niin ylimykset kääntyivät Meklenburg'in herttuan puoleen ja kutsuivat hänen poikansa Albrektin kuninkaaksi. Taistelu kesti syksystä 1363 kesään asti 1365, jolloin Haakonin sotavoima lyötiin ja Maunu kuningas joutui vangiksi. Mutta muutamat Ruotsin läntiset maakunnat olivat vielä Haakonin hallussa, joka jatkoi sotaa, kunnes vihdoin Elok. 14 p. 1371 rauha solmittiin sillä ehdolla, että vanha Maunu kuningas pääsi vankeudesta. Norjan kuninkaana Haakon VI, kuten hän siellä nimitettiin, on kiitetty kelvolliseksi hallitsijaksi. Hän kuoli nuorella iällä kesällä 1380 (tuo tavallisesti mainittu päivämäärä, Toukok. 1 p., ei ole oikea). Hänen ainoa poikansa Olavi, joka jo oli valittu Tanskan kuninkaaksi, kuoli v. 1387; mutta Haakonin leski Margareeta kohoaa pian sen jälkeen pohjoisten valtakuntain yhteiseksi hallitsijaksi. Y. K.

Haapakoski (Lagerblad), Anna, uskonnollinen haaveksija, syntyi Marrask. 25 p. 1741 Vanhatalon tilalla Haapakosken kylää Siikaisten kappelia. Vanhempansa olivat talonpoika Matti Heikinpoika Vanhatalo ja Susanna Antintytär. V. 1763 hän luuli näkevänsä kuinka Herran enkeli astui alas kehoittain häntä jättämään kotinsa ja mailmalle saarnaamaan Herran tahtoa. Ei ole tietoa, jättikö hän jo tällöin kotinsa, mutta v. 1770 hän muuttaa Poriin. Täällä hänen mielensä usein kuvaili hänelle Jesuksen, enkelien ja henkien ilmauksia, joista hän sotavuosina 1788—90 kertoi kuudessa kirjeessä ystävilleen. Anna Haapakoskea vastaan ei ole tehty syytöksiä vääräuskoisuudesta, päinvastoin on tunnustettu että hän puheillaan ja kehoituksillaan herätti monen tosikristilliseen elämään. Tämän tähden hän, vaikka naimaton, yleisesti asuinpaikoillaan sanottiin „isoäidiksi". Todistuksena hänen vakaasta uskostaan mainitaan, että kun tulipalo 1801 raivosi Porin kaupungissa, hän rukouksiin vaipuneena jäi liekkien ympäröimään kirkkoon, joka niinkuin ihmeen kautta tällä kertaa pelastuikin. Hän kuoli Porissa Elok. 10 p. 1811 ja haudattiin lukuisan ihmisjoukon saattaessa. (Akiander, Relig. rör. III).

Haapasalo, Kreetta Jaakontytär, kanteleensoittaja, syntyi $18^{13}/_{4}13$ Kaustisen pitäjässä. Sittemmin meni hän naimisiin Juonas Haapasalolle, joka omisti samannimisen talon Ylivetelin kappelissa Kokkolan pitäjää. Kova halla v. 1852 vei heiltä kaikki elämisen toivot. Kreetta silloin koki hankkia leipää sillä että ompeli eräälle räätälille. Mutta langat ja neulat yhä katkielivat harjaantumattoman hyppysissä. Räätälipä nyt kehoitti häntä menemään kaupunkiin laululla ja kanteleen soittamisella onneansa koettamaan. Kreetalla oli näet pienestä asti ollut kaunis, heleä ääni ja erinomainen lahja soitantoon. Kuudenvuotisena hän jo rämpätteli kuutta lautaan viritettyä kieltä. Myöhemmin laitettiin hänelle 14-kielinen kantele. Noudattaen saatua neuvoa soitteli nyt Kreetta Haapasalo talvella 1853 useammissa Pohjanmaan kaupungeissa, jopa läksi viimein eteläänkin päin, käyden hamassa Helsingissä asti. Menestys oli niin hyvä että hän sittemminkin katovuosina aina on pyytänyt hankkia perheelleen elatusta tällä taiteellansa. Tätä nykyä hän elää Leppävirroilla. J. K.

Haartman eli **Hartman**-sukua on Suomessa kolme haaraa, joilla ei ole tätä nykyä tiettyä yhteyttä. Nimimuoto Haartman on tavallisempi siinä haarassa, josta aatelissuku von Haartman polveutuu. Sen kantaisä Jaakko B. Haartman ilmaantuu 1669 henkikirjoittajana ja v:sta 1677 pitäin voutina Halikon kihlakunnassa; voudiksi tultuaan hän muutti Lopen rusthollitilalle Uskelassa, jossa asui kuolemaansa asti 1697. Vaimonsa Kristiina Gottleben'in kanssa oli hänellä pojat: Jaakko, Sääksmäen provasti; Juhana, professori; Yrjö, henkikirjoittaja, joka

---

* *Jaakko B. Haartman*,
Halikon kihlakunnan vouti, † 1697.

Jaakko, Sääksmäen provasti, s. 1677, † 1729. — *Juhana*, professori, s. 1682, † 1737. — Yrjö, henkikirjoittaja, † 1763. — Gabriel, Ingon kirkkoherra, † 1730.

Kustaa, konduktööri, s. 1718, † 1790. — Jaakko, piispa, s. 1717, † 1788. Nainut *Elisabet de la Myle'n*. — *Juhana*, professori. s. 1725, † 1787. — Gabriel, maakamreeri, s. 1727, † 1792. — Jaakko, Vöyrin kirkkoh., s. 1713, † 1767. — Kustaa, Loimaan kirkkoh., s. 1715, † 1781. — Juhana, Vöyrin kirkkoh., s. 1719, † 1794.

Kustaa, maaviskaali Hämeessä, s. 1786, † 1845. — *Gabriel Eerik*, valtioneuvos, aatel. von Haartman, s. 1757, † 1815. — Jaakko Pentti, hovioikeudenneuvos, s. 1772, † 1825.

Kustaa Juhana, henkikirjoittaja, s. 1820, † 1876. — *Lauri Gabriel*, salaneuvos, vapaherra, s. 1789, † 1859. — *Kaarle Daniel*, valtioneuvos, s. 1792, † 1877. — Yrjö Gabriel, taapikapteeni, s. 1805, † 1837. — Arvid Gabriel, maasihteeri, s. 1805, † 1855. — Kaarle Fredrik, piirilääkäri, s. 1814, † 1861.

Karl Frans Gabriel, salaneuvos, s. 1819. — Hugo Leonard, kenraalimajuri, s. 1829. — Frans, tullinhoitaja, s. 1831. — Lauri Eemil, eversti, s. 1833. — Alfons Jerôme, insinööri, s. 1836. — Viktor Yrjö Kustaa Gabriel, senaatori, s. 1830.

1723 osti sukunsa kantatilan Högsor'in rusthollin Nauvon pitäjässä ja kuoli noin 1763; sekä arvattavasti Gabriel, Ingon kirkkoherra. Näistä suku on polveutunut taulun mukaan. * — Toisen sukuhaaran kantaisä Israel Hartman palveli ison vihan aikana pappina Porissa, Harjulla, sekä Ikaalisissa, rauhan tultua Naantalissa ja kuoli varakirkkoherrana Lemussa 1730. (Hänen isänsä oli luultavasti Tyrvään kirkkoherra Olavi H., jonka isä Samuel Yrjönpoika Hartman, Helsingistä syntyisin, kuoli professorina Turussa 1653). Israel H:n vanhempi poika Israel kuoli Siuntion provastina 1778, nuorempi Gabriel Karjalohjan kirkkoherrana 1763. Tällä oli viisi poikaa: 1) Israel Ferdinand, Lumparland'in kappalainen, jonka poika Gabriel Israel kuoli kirjastonhoitajana Turussa 1809 ja oli Kurkijoen provastin Gabriel Reinholdin isä; 2) ja 3) Gabriel Ernst ja Kustaa Henrik, jotka menivät sotaväkeen; 4) Kaarle Juhana, maamittari, jonka pojista vanhempi Kaarle Israel kuoli henkikirjoittajana ja oli 1880 kuolleen maamittarin Feliks Edvard Eerik H:n isä, nuorempi Eerik Juhana Taipaleen kanavan päällikkönä 1863; sekä 5) Edvard Daniel, joka 1843 kuoli Orimattilan provastina. — Kolmas haara, kauppiassuku, on Waasassa perehtynyt. Sen alusta kerrotaan että viisi veljestä Hartman viime vuosisadan toisella puoliskolla siirtyi Gefle'stä „Turkuun eli Uuteenkaupunkiin". Niistä yksi meni sotaväkeen; toinen Mikael, jonka pojat sitten kuolivat Waasassa: Juhana Fredrik kultaseppänä 1846 ja Kaarle Kustaa kauppiaana 1844, siirtyi Ilmajoelle; kolmas Juhana muutti Waasaan, jossa kuoli ammattimiehenä ja kauppiaana 1809. Kauppiaita olivat samoin hänen poikansakin: 1) Jaakko Kristian († 1846), jonka poika Juhana Pietari, Kajaanin kappalaisen Juhana Sakarin isä, kuoli maanviljelijänä Mustasaaren Smedsby'ssä 1853, ja 2) Kaarle Fredrik († 1862), jonka poikia ovat raatimies Fredrik August (s. 1823) ja kauppias Kaarle Juhana (s. 1838); 3) kolmas veli Juhana oli maanviljelijä ja kuoli 1872. J. R. A.

Haartman, Juhana, professori, syntyi Uskelassa 1682 Maalisk. 19 p. kihlakunnanvoudin Jaakko Haartman'in ja Kristiina Gottleben'in avioliitosta. Päästyänsä ylioppilaaksi 1699 ja maisteriksi 1707 hän meni koulu-uralle, tullen 1712 Rauman koulun konrehtoriksi, mutta vihollisten Suomeen tunkeutuessa hän seuraavana vuonna pakeni Ruotsiin, jossa sitten hankki elatustansa kotiopettajana. Rauhan jälkeen hän 1722 kutsuttiin filosofian professoriksi Turun yliopistoon, ja siirtyi 1735 jumaluusopin tiedekuntaan. Filosofian edustajana yliopistossa H. oli uudemman ajan hengelle alttiina, ja jätti myöskin jälkeensä arvokkaita kirjallishistoriallisia muistoonpanoja, joita Stiernman sittemmin käytti kirjoittaessaan tunnetun teoksensa „Aboa Literata". Läntisen tutkijakunnan jäsenenä 1725 ja valtiopäivämiehenä 1727 hän otti osaa julkistenkin asioitten käyttelemiseen. Hän kuoli Turussa 1737 Tammik. 9 p. Oli naimisissa ensin Maria Fridelin'in ja toiseksi Maria Sundenius'en kanssa. Pojista vanhempi, Jaakko H., tuli piispaksi Turkuun ja nai Elisabet De la Myle'n (ks. tätä), nuorempi, Juhana H. (ks. seuraavaa), tuli lääkärinä mainioksi. (Tengström, Chronol. Anteckningar). E. G. P.

Haartman, Eleonoora Elisabet, ks. **De la Myle.**

Haartman, Juhana, lääkäri, professori Juhana Haartman'in poika jälkimäisestä avioliitosta, syntyi Paimion pappilassa 19 p. Syysk. 1725. V. 1741 hän tuli Turussa ylioppilaaksi, oli 1742 pikku vihan aikana Tukholmassa apteekarin opissa, 1748 ja seuraavina vuosina hän Upsalassa Linné'n ja Rosén'in johdolla tutki lääketiedettä, suoritti 1752 filosofiallisen ja 1753—54 lääkäritutkintonsa ja nimitettiin 1754 Turun ja Porin läänin ensimmäiseksi varsinaiseksi lääkäriksi. V. 1759, kun läänin lasaretti perustettiin Turkuun, H. määrättiin senkin lääkäriksi; 1765 hän tuli lääketieteen professoriksi Turkuun. Samana vuonna H. kutsuttiin Ruotsin tiedeakatemian jäseneksi; 1781 hän Turussa toimitti ensimmäisen Suomessa tapahtuneen lääkeopin tohtorin promotionin. Kauan kovin kivulloisena oltuansa H. kuoli Turussa 1787 Jouluk. 29 p.

Sekä käytöllisenä lääkärinä että myös tiedemiehenä Juhana Haartman on maamme etevimpäin lääkeopin harjoittajien joukkoon luettava, jos kohta hänen teoksensa nykyajan vaatimuksiin verrattuina ovat tieteellistä arvoa vailla. Yhteinen kansa Suomessa siihen aikaan yleisesti arveli tautien olevan Jumalan lähettämiä koetuksia, joita tosikristillisen ei sopinut estää, ja Haartman'in vaikutus piirilääkärinä tuli täten kovin vaikeaksi. Mitä hartaimmasti hän kuitenkin ryhtyi työhön ja hänen toimintansa kantoi kauniita hedelmiä. Oikeammalle käsitykselle tietä raivataksensa hän ensiksi syystä kääntyi sivistyneitten puoleen, saadakseen heiltä apua terveydenhoidon parantamiseksi. Professorinvirkaan astuessaan hän julkisessa esitelmässä selitti, kuinka erittäinkin niin harvaan asutussa maassa kuin Suomessa jonkunmoinen määrä lääkeopillisia tietoja oli välttämättömän tarpeen jokaiselle sivistyneelle ja ennen kaikkea papeiksi tai tilanhaltijoiksi aikoville. Vielä paljon tehokkaampi keino oli kuitenkin hänen tunnettu kirjansa: ***Tydelig underrättelse om***

de mest gångbara sjukdomars kännande och motande genom lätta och enfaldiga husmedel (Tukholmassa 1759, Turussa 1765). Tämä ensimmäinen ruotsiksi kirjoitettu lääkärikirja levitettiin osaksi ilmaiseksi valtakunnan kaikkiin seurakuntiin, pysyi kauan yleisön käsissä ja on mitä suurimmassa määrin vaikuttanut tekijän tarkoittamaan suuntaan. Monella lailla H. muutoinkin on jättänyt mainittavia jälkiä uutterasta vaikutuksestaan. Hän oli Ruotsin valtakunnassa ensimmäinen, joka ryhtyi rokonistutukseen, ja yrityksen menestyminen kehoitti muitakin esimerkkiä noudattamaan; sen ohessa hänellä oli kovin paljon työtä eläinlääkärinä. Hyvin ahkerasti hän myöskin työskenteli tiedemiehenä ja julkaisi tiedeakatemian toimituksissa, sanomalehdissä ja väitöskirjoina useampia tutkimuksia, joille siihen aikaan annettiin suurta arvoa; niistä mainittakoon lavea teos *Sciagraphia morborum* (Turussa 1779–81), jossa hän omintakeisen järjestelmän mukaan asetti kaikki silloin tunnetut taudit luokkiin ja alaluokkiin. Hän on vihdoin kirjoittanut taloudellisiakin tutkimuksia, esim. 1778 ja 1779 peltojen lannoituksesta ja ajasta, jolloin kylvö syksyllä on tehtävä, y. m.

Tavattoman innokkaasti H. harrasti lääketieteen edistystä Suomen yliopistossakin. Köyhiä ylioppilaita hän piti useampia omassa kodissaan asumassa; vielä viimeisinä elinvuosinaan, jolloin kivulloisuus sulki hänet kamariinsa, hän siis oli tilaisuudessa antaa neuvoja ja opetusta. V. 1781 lahjoitti hän yliopistolle suuren kasvikokoelmansa. Pari vuotta ennen hän oli määrännyt vuotuisen summan apulaisopettajan palkaksi lääkeopilliseen tiedekuntaan, vaan 1785 tämä lahjoitus muodostettiin kantarahastoksi, josta palkka oli maksettava vast'edes asetettavalle luonnontieteen ja eläinlääketaidon professorille, (H:n sisarenpoika Gabriel Bonsdorff sai ensimmäisenä tämän viran, lahjoittajan pyynnön mukaan); sitä paitsi H. 1783 antoi 3,333 $^1/_3$ hopeariksiä kantarahastoksi anatomian, kirurgian ja lapsenpäästöopin professorille, määräten siksi sukulaisensa Gabriel Eerik Haartman'in (ks. seuraavaa). Testamentissaan H. vihdoin antoi yliopistolle 1,333 $^1/_3$ hopeariksiä stipendeiksi lääkeopin oppilaille, jotka eivät ole Pohjanmaalta kotoisin. H. nai 1764 piispa Juhana Nylander'in tyttären Johanna Elisabetin, vaan lapsia ei syntynyt tästä avioliitosta. (Finl. Minnesv. Män I).

E. G. P.

Haartman, Gabriel Eerik, aateloittu **von Haartman,** lääkäri, valtiomies, syntyi Nauvon pitäjässä 9 p. Maalisk. 1757. Hänen vanhempansa olivat kruununnimismies, vara-lääninkamreeri Gabriel Haartman ja Margareeta Lithander. Haartman tuli 14:vuotiaana ylioppilaaksi, asui Turussa professori Juhana Haartman'in luona ja tämän sukulaisensa kehoituksesta hän pian kääntyi lääkärin uralle, tullen 1779 lääkeopin lisensiaatiksi. Tämän jälkeen hän jatkoi tutkimuksiaan Tukholmassa ja Upsalassa; v. 1781 hän nimitettiin apulaisopettajaksi ja anatomianneuvojaksi Turkuun ja tehtiin lääkeopin tohtoriksi, 1782 hän tuli Turun kaupungin lääkäriksi. Juhana Haartman'in huolesta (ks. häntä) Gabriel H. 1784 tuli anatomian ja kirurgian professoriksi, 1789 hänen sijaansa käytöllisen lääkeopin vakinaiseksi edustajaksi sekä 1794 lasaretin lääkäriksi. Milt'ei yksin edustaen lääkeopin tiedekuntaa H. sekä innolla että nerolla teki tehtävänsä: tieteensä käytöllisenä harjoittajana hän hyvin menestyi ja tiedemiehenä hän työskenteli ahkerasti, kirjoittaen vuosina 1781—1811 pari kymmentä tieteellistä tutkimusta (useimmat latinaksi ja väitöskirjan muodossa). V. 1802 hän toimitti toisen Suomessa vietetyn lääkeopin-tohtorin promotionin, jolloin Kustaa IV Aadolf puolisoineen oli Turussa saapuvilla.

Tämän kaiken ohessa ulottui Haartman'in innokas toiminta muihinkin aloihin kuin lääkärin tehtäviin. V. 1797 hän oli Suomen talousseuran perustajien joukossa ja 1805 hän sai sen palkinnon niistä muistutuksista, jotka hän oli kirjoittanut silloisten isojako- ja maanmittausasetusten valaisemiseksi ja parantamiseksi. V. 1806 hän tuli tirehtööriksi silloin Turkuun perustettuun diskontilaitokseen; 1794—95 ja 1808—09 hän oli yliopiston rehtorina. Semmoisena hän yliopiston puolesta valittiin suomalaisen deputationinkin jäseneksi 1808, vaan ei ottanut osaa sen keskusteluihin; v. 1811 hän lähetettiin Pietariin yliopiston nimessä kiittämään silloin saadusta palkka-asetuksesta. H. oli innokkasti ottanut osaa tämän asian valmistavaan käyttelemiseen ja lääkeopin-tiedekunnan suuresti lisätty opettajaluku todistaa selvästi että hän itse käsitti tieteensä tarpeita ja oli mies ajamaan tuumiansa perille. V. 1810 H. oli aateloittu nimellä von Haartman (Suomen ritarihuoneen n:o 168); samana vuonna hän nimitettiin Collegium medicum nimisen viraston ensimmäiseksi puheenjohtajaksi ja kutsuttiin senaatin talousosaston jäseneksi ja raha-asiain varapäälliköksi; v. 1812 hän tuli saman toimituskunnan varsinaiseksi ja kamariasiain väliaikaiseksi esimieheksi. Näitten moninaisten velvollisuutten täyttäminen oli kovin rasittava työ, erittäinkin siihen perinpohjaiseen uudistukseen katsoen, joka välttämättömästi seurasi Suomen muutetusta valtiollisesta asemasta; liialliset huolet taisivatkin ennen aikaansa murtaa von Haartman'in terveyden; hän kuoli Turussa 2 p. Elok. 1815. H. oli muun muassa

Ruotsin tiedeakatemian jäsen vuodesta 1801. V. 1785 hän oli nainut Fredriika Loviisa von Mell'in ja 1796 Fredriika Sofia Fock'in. Edellisestä avioliitosta syntyi sittemmin vapaherra ja salaneuvos Lauri Gabriel von H. sekä valtioneuvos Kaarle Daniel von H. (ks. alempana), jälkimäisestä toisessa polvessa nykyinen senaatori Viktor von Haartman, raha-asiain nykyinen varaesimies y. m. (Rabbe, elämäkerta käsikirjoituksessa; y. m).

Haartman, von, Lauri Gabriel, valtiomies, edellisen poika edellisestä avioliitosta, syntyi Syysk. 23 p. 1789. Opintoja harjoitettuaan Turussa ja Upsalassa, H. 1808 vuoden lopulla, siis sodan vielä kestäessä, meni Venäjän palvelukseen aktuaarina ulkomaan asioiden virkakunnassa Pietarissa, jossa pian veti vallanpitäjien huomiota puoleensa. Kun Speranski'n ehdottama komitea Suomen asioita varten Pietarissa perustettiin v. 1811, H. pääsi sen toimitussihteeriksi. V. 1819 hän nimitettiin saman komitean jäseneksi, sekä 1825 valtiosihteerin apulaiseksi, jonka ohessa hän 1811—20 oli kanslerin-sihteerinä Turun akatemian asioita varten sekä 1820—22 vara-maaherrana Turussa. V. 1821 H. pantiin vara-puheenjohtajaksi siihen komiteaan, jonka ehdotus pantiin perustukseksi yliopiston uusille 1828 vahvistetuille säännöille. Hän kuului myöskin tuohon tunnettuun 1826 vuoden komissioniin Wiipurin läänin lahjoitusmaita varten. H. pääsi 1830 Keis. Senaatin talousosaston jäseneksi, vaan siirrettiin sieltä jo seuraavana vuonna vasten tahtoansa maaherraksi Turkuun, johon oli syynä hänen vastustajansa, silloinen valtiovarain-hoitaja Falck.* Niin kauan kuin tämä oli Senaatin johtavana henkenä, H:n vaikutusvoima lienee ollut jokseenkin vähäinen. Vasta Falck'in virasta erottua 1833, alkaa tärkein ajanjakso H:n valtiomies-uralla. Silloin hän 1834 tuli jäseneksi komiteaan Venäjän ja Suomen välisten kauppaseikkain järjestämistä varten ja läksi 1837 Keis. Majesteetin lähettiläänä Tukholmaan, tekemään sopimusta kauppaliitosta Ruotsin ja Venäjän välillä, jonka onnellisesta päättämisestä sai palkinnoksi salaneuvoksen arvon. Pääsi puheenjohtajaksi niihin kahteen tärkeään komiteaan, joista toisen (1838) tuli ehdotella keinoja Suomen valtiotulojen karttuttamiseksi, toisen (1839) sen rahaseikkojen järjestämiseksi. Molemmat olivat siihen aikaan huonolla kannalla, ja H. ryhtyi suurella innolla ja kieltämättömällä taidolla niiden parantamiseen. Hän sai tilaisuuden toteuttaa mielipiteensä, kun 1840 entinen valtiovarain-hoitaja Lauri Sackleen, joka komiteassa oli vastustanut tuota aiottua rahasuoritusta, poistettiin virasta ja H. pantiin hänen sijaansa. Samalla kertaa hän tuli sen väliaikaisen osaston esimieheksi, joka silloin Senaatissa asetettiin rahasuoritusta varten (se lakkasi 1842), ja pääsi talousosaston vara-puheenjohtajaksi 1841.

H. otti nyt tullilaitostamme peräti uudestaan muodostaaksensa. Koska maamme tullitaksat kokonaan mukaantuivat Venäjän tullitaksoihin, joissa siihen aikaan noudatettiin ankarinta suojelus- ja estämisjärjestelmää, niin Suomen ulkomaankauppa oli kovin ahtaalla. Tämä oli antanut aihetta vilkkaasen salakuljetukseen, joka tapahtui melkein asianomaisten virkakuntien suostumuksella. Tullilaitoksen tulot jäivät niin muodoin aivan mitättömiksi. Jo ennen Senaatiin tuloansa H. oli sen suhteen saanut muutoksia aikaan. V. 1839 ilmestyi uusia, tullilaitosta koskevia sääntöjä, joissa useita, ennen kiellettyjä tavaroita sallittiin maahan tuoda, muutamista muista tullimaksut lievennettiin, ja tullirajan valvominen tehtiin ankarammaksi. Vaan koska sentään Venäjän valtiomiesten vastustaessa oli mahdoton tullitaksastamme poistaa se epäkohta, että se oli enemmän Venäjän kuin Suomen oloihin sovitettu, H. ryhtyi hyvin merkilliseen toimeen, joka elävästi kuvaa sen ajan omituisia oloja: julkisen tullitaksan ohessa hän nim. toimitti toisen puolivirallisen, joka yksityisesti annettiin tullivirkamiehille sekä kauppiaille noudatettavaksi. Tämä puolivirallinen taksa, johon, niinkuin luullaan, keisari Nikolai itse oli suostumuksensa antanut, oli maallemme paljon edullisempi kuin julkinen. Niin muodoin tullilaitoksen tulot, maata rasittamatta, pian karttuivat kahdenvertaisiksi. — Vielä H. pani toimeen muutoksen maaveron ylöskannossa, siten että vähensi veroparselein lukumäärän, mikä muutos kuitenkin sen suhteen on moitittava, että siihen oikeastaan olisi tarvittu säätyjen suostumusta. — H:n suurin työ lienee rahaseikkain järjestäminen. Maamme liike-pääoma oli siihen asti ollut Ruotsin ja Venäjän setelit ynnä Suomen pankin ulosantamat, Venäjän pankko-assignationeihin perustuvat pikkusetelit. Hopeaa niistä ei saatu. Nämät monenlaatuiset liikkuvat rahalajit ynnä hopean puute tuottivat maallemme paljon häiriötä. Mutta nyt asiat peräti muuttuivat. Suomen pankki tarjousi yleisölle välittämään maassa liikkuvain Ruotsin ja Venäjän setelien vaihtamista hopeaan, jota pankki mainittujen setelien korvaamiseksi tuotti kummastakin maasta. Tätä hanketta helpotti se seikka, että vähää ennen sekä Ruotsissa että Venäjällä oli hopeasuorituksia toimeen pantu. Näin saadun hopean nojalla pankki ulosantoi seteleitä, jotka näytettäessä lunastettiin hopealla ja siis saivat täyden hopean-arvon. Samalla kertaa säädettiin, että pankin metallivarain tuli olla

---

* Tämän teoksen 3:ssa vihkossa s. 185 sanotaan että H. Falck'in kautta siirrettiin Pietarista varamaaherraksi. Tämä on ylläsoisovan mukaan oikaistava.

vähintäinkin $^{7}/_{18}$ liikkeessä olevain setelein määrästä. Ruotsin setelien käyntö kiellettiin. Näillä keinoilla Suomen liike-pääoma nyt saavutti kauan kaivatun lujuuden. Tämän rahasuorituksen toimeen panemisessa H:lla oli uutterana apumiehenä pankin johtokunnan jäsen Kaarle Trapp.

Lisääntyneet valtiotulot käytettiin ylipäänsä hyödyllisiin tarkoituksiin. Niinpä tuo vanha tuuma Saimaan yhdistämisestä Suomen lahteen nyt vihdoin toteutui. Saimaan kanavan rakentamiseksi vv. 1845—56 käytettiin noin 12 miljonaa markkaa; tätä varten ulosannetut obligationit olivat jo H:n virasta erotessa suurimmaksi osaksi maksetut ja jäännöksen lunastamiseksi löytyi valtiovarastossa vastaava rahasumma.

Parantuneen raha-aseman ynnä muiden hankkeiden seurauksena oli kaupan ja teollisuuden virkistyminen. Mitä viimemainittuun tulee, niin H. piti siitä erinomaista huolta. Teknillisiä realikouluja perustettiin Helsinkiin, Turkuun ja Waasaan v. 1847; teollisuusrahasto enennettiin 150,000 hop. ruplaan, ja tehtailijat saivat tehokasta apua; jota paitsi H. suorastaan kehoittamalla ja valtioapua lupaamalla sai aikaan uusia yrityksiä. Tällä tavoin tehdastuotteiden arvo 552,000 hop. ruplasta v. 1843 karttui 1,300,000 ruplaan v. 1851. Onpa tätä suojelusjärjestelmää usein moitittu ja luultava onkin, ett'eivät kaikki yritykset olleet tarpeeksi mietittyjä, vaan toiselta puolelta saattanee liioittelematta sanoa, että vasta H:n ajasta alkaen Suomen teollisuudella on jonkimmoista kansantaloudellista merkitystä.

Tuskin kelläkään Suomen miehellä 1809 vuoden perästä aina keisari Nikolain kuolemaan saakka lienee ollut yhtä suurta vaikutusvoimaa maamme oloihin kuin H:lla. Kenraalikuvernöörin ruhtinas Menschikow'in kanssa H. myöskin oli hyvässä sovussa; hänen ehdotuksestaan Senaati päätti Menschikow'ille lahjoittaa Anjalan kartanon. Armon osoituksia, tähtejä y. m. H:lta ei puuttunut; v. 1830 hän tuli keis. kamariherraksi ja 1849 vapaherraksi (sisäänkirjoitettu n:on 35 alle).

Epäilemättä H:lla oli erinomainen hallinnollinen kyky ja väsymätön toimeliaisuus, jota ei estänyt ruumiillinenkaan heikkous; hänen puhelahjaansa ja tietojansa kiitetään, vaikka kirjailijakykynsä oli jokseenkin vähäpätöinen. Että H. valtiomiehenä yleistä hyvää tarkoitti, ei ole epäilemistäkään; kuitenkaan hänen hallintonsa ei ole varjopuolia vailla. Valtiolliselta katsantotavaltaan hän oli jäykkä absolutisti; „kaikki kansan hyväksi, ei mitään kansan kautta" oli hänen, niinkuin Metternich'in, perusaate. Siinä kuuluisassa „diktamenissa Keis. Senaatin pöytäkirjaan 27 p. Jouluk. 1856", jossa hän puolustaa valtiovarain-hoitoansa, ja joka kirjakaupassa ilmestymättä ainoastaan yksityisesti jaettiin muutamille uskotuille henkilöille, hän ei myönnäkään Suomen perustuslaillisille oikeuksille mitään kelpaavaisuutta. Kiivaasti hän siinä soimaa silloista professoria F. L. Schauman'ia, joka äsken pidetyssä puheessa oli julkisesti vaatinut valtiopäiväin kokoonkutsumista. Sanomakirjallisuutta, jos siinä vähänkin vapaamielisempää henkeä ilmaantui, katseli H. karsain silmin, ollen esim. niiden Senaatin jäsenten joukossa, jotka äänestivät Saima-lehden lakkauttamista. Hänellä oli omavaltainen ja närkäs luonne eikä hän liioin kärsinyt vastaansanomista; sitä virkaveljensäkin Senaatissa usein saivat kokea. Liikanimi „hänen hirmuisuutensa", jolla H. oli tunnettu yli koko maan, osoittaa niitä tunteita, joilla aikalaisensa häntä ylipäänsä katselivat. Monta syytöstä on häntä vastaan nostettu vallanpitäjien mielistelemisestä, oman voiton pyynnöstä y. m. Totta onkin että H. valtiomiehenä kokonaan mukaantui silloin Venäjällä vallitsevaan valtiolliseen katsantotapaan. Mutta vaikea lienee todistaa että hän jossakin tärkeässä suhteessa olisi alttiiksi pannut Suomen etuja; ja kysyä sopii mitä hän muulla ehdolla olisi voinut tehdä maamme hyväksi. Asettaessaan Suomen valtiovarat varmalle kannalle, hän on laskenut perustuksen sen vastaisellekin valtiolliselle kehitykselle. Mitä oman voiton pyyntöön tulee, on kyllä totta, että H. eläessään vastaanotti useita lahjoituksia ja palkanetuja, niin hän esim. rahasuorituksen johdosta sai 10,000 hop. rupl., muutamia vuosia myöhemmin 4,200 hop. rupl. j. n. e. Vaan että yllämainitut syytökset sentään ovat ainakin hyvin liioiteltuja, todistanee jo sekin seikka, että H., vaikka jokseenkin hyvä taloudenhoitaja, ei suinkaan jättänyt suurta rikkautta jälkeensä.

Hallitsijamuutoksen jälkeen v. 1855 H. tosin alussa näytti nautitsevan uudenkin hallituksen luottamusta; Moskovan kruunausjuhlassa 7 p. Syysk. 1856 hän nimitettiin todelliseksi salaneuvokseksi ja sai Saimaan kanavan avattaessa s. p. keisarillisen kiitoskirjeen. Mutta pian huomattiin H:n varsinainen vaikutusaika jo kuluneeksi, ja että hänkin oli niitä nyt ohitsemenneen aikakauden miehiä, jotka vähitellen poistettiin viroistaan. H. joutui eripuraisuuteen uuden kenraalikuvernöörin kreivi Berg'in kanssa, joka samoin kuin H:kin oli hyvin omavaltainen ja mielellään tahtoi kaikkiin asioihin sekaantua. Siihen aikaan rahaseikkammekin olivat itämaan sodan johdosta joutuneet huonommalle kannalle. Sodan kustannuksia, jotka Suomen puolesta laskettiin noin 8 miljonaan markkaan, ei voitu valtiovelkaa melkoisesti lisäämättä suorittaa. Näistä ajansuhteiden tuottamista vastuksista tuskin sopinee H:ia syyttää. Vaan oli miten oli, joka taholta huuto nyt nousi tuota ennen kaikkivaltiasta valtiovarain-hoitajaa vastaan. Kreivi

Berg syytti häntä siitä, että oli koettanut salata valtiorahaston oikeaa tilaa. Nyt komitea, johon kuuluivat F. Langenskiöld, P. Peterson ja R. Trapp, asetettiin H:n hallintoa tarkastamaan. Mitä se lienee löytänyt, ja lieneekö se todellakin mitään löytänyt, emme tiedä. Vaan 1858 H. erosi kaikista Senaatin viroista, jolloin kuitenkin sai pitää kaikki siihen aikaan nauttimansa palkkaedut ja vuotuiset määrärahat; samalla kertaa hän pääsi Venäjän valtioneuvoston jäseneksi. Siitä ajasta hän eli omistamassaan Lempisaaren kartanossa lähellä Turkua, vaan kuoli jo 16 p. Jouluk. 1859. H. oli kahdesti naimisissa: 1) Gustaava Maria Sofia Mannerheim'in ja 2) Eeva Wilhelmiina Charlotta Mannerheim'in kanssa, jotka molemmat olivat salaneuvoksen kreivi Kaarle Mannerheim'in tyttäriä. H:n kuoltua hänen lapsensa saivat 14,000 hop. ruplan suuruisen valtiolahjoituksen. — Painosta hän on julkaissut, paitsi yllämainitun „diktamenin Senaatin pöytäkirjaan" (joka myöskin löytyy painettuna „Finska förhållanden" nimisessä kirjassa), puheita, jotka pidettiin Suomen puutarha-seuran vuosipäivinä 1841—43. (Spåre, Biogr. Ant.; pankkivaliokunnan mietintö n:o 1 1863—64 vuoden valtiopäivillä; „Finanschefens diktamen etc. 1856"; Finska förhållanden; y. m.). Th. R.

Haartman, von, Kaarle Daniel, lääkäri, Gabriel Eerik von Haartman'in toinen poika, syntyi Turussa 5 p. Toukok. 1792, pääsi Turussa ylioppilaaksi jo 13-vuotiaana, kävi Upsalankin yliopistossa, tuli Turussa filosofian kandidaatiksi 1813 ja lääkeopin kandidaatiksi 1814, oleskeli sitten Pietarissa, Englannissa ja Franskassa tieteessään edistyäksensä ja suoritti 1816 Turussa lisensiaatitutkintonsa. Seuraavana vuonna hän tuli Turun kaupungin lääkäriksi ja 1818 apulaisopettajaksi yliopistoon; julkaisi ruotsinkielisen *käsikirjan kätilöimille,* joka lähes 30 vuotta pysyi käytännössä, ja tuli kätilöimiä varten järjestetyn laitoksen johtajaksi 1825. Vuonna 1831 kolerataudin lähestyässä H. läksi Wiipuriin terveydenhoitoa järjestämään; koetti ansiokkaalla kirjasellaan *Tankar om Choleran* (Pietarissa 1832) lievittää yleisön liiallista pelkoa ja hallituksen turhanpäisiä varomiskeinoja, vaan joutui tämän kautta rettelöihin. Vaan 1833 H. sai yliopistossa vakinaisen paikan kirurgian ja lapsenpäästöopin professorina ja määrättiin sen ohessa toimittamaan lääkintölaitosten päätirehtöörin virkaa. Semmoisena hän hankki parempia ja uudenaikaisia sairashuoneita, teki laveita matkoja kulkutautien raivotessa ja edisti terveydenhoitoa suuresti yleisön tarpeeksi kirjoitetulla teoksellaan: *Anvisning till igenkännande af de allmännaste sjukdomar hos menniskor samt den första behandlingen af dem* (Helsingissä 1844—45), jonka edellinen osa käsittää lasten,¹ jälkimäinen täysikasvuisten tauteja. Keskinäisen yhteisvaikutuksen toimeensaamiseksi hän 1834 perusti lääkäriseuran; 1838 hän oli Suomen tiedeseuran perustajien joukossa. Kummankin toimituksiin H. on jättänyt tieteellisiä kirjoituksia julaistaviksi. Vuoteen 1838 H. pysyi professorina, vuoteen 1855 lääkintölaitosten tirehtöörinä. Kaikellaisten rettelöiden johdosta hän silloin erkani valtion viroista, asuen siitä lähtien Piikkiössä kuolemaansa asti 1877 Elok. 15 p. V. 1869 hän oli tullut riemumaisteriksi. V. 1818 hän nai Frans Mikael Franzén'in tyttären Maria Helena Rosina Franzén'in, v. 1843 Juliana Sofia Ramsay'n ja 1860 Emilia Dorotea Westzynthius'en. Näistä avioliitoista syntyi hänelle 24 lasta, vanhin 1819, nuorin 1869. (Willebrand, Minnestal 1878, y. m.). E. G. P.

Haartman, von, Kaarle Frans Gabriel, lääkäri, edellisen vanhin poika, syntyi Turussa 1819 Jouluk. 8 päivänä, tuli Helsingissä ylioppilaaksi 1836, filosofian kandidaatiksi 1840 ja lääkeopin tohtoriksi 1847. Jo nuorena hän läksi Pietariin palvelemaan Povival'in oppilaitoksessa; otettiin 1853 Maria Nikolajevnan lääkäriksi, seurasi 1857 keisaria hänen ulkomaanmatkoillaan ja nimitettiin keisarin henkilääkäriksi 1860. Muita armonosoituksia mainitsematta von Haartman 1871 sai salaneuvoksen arvonimen. V. 1858 hän nai Sofia Maria von Fehleisen'in, joka sitä ennen oli ollut naimisissa erään Otterstedt'in kanssa.

Haberman, Juhana, provasti, oli syntynyt Perniössä 1686. Isänsä Pietari H. oli sorvari ja tämän isä Lorentso H. oli ollut Ahvenkoskella nimismiehenä. V. 1701 Haberman pantiin Helsingin trivialikouluun, josta 1709 pääsi Wiipurin lukioon, mutta kun kaupunki seuraavana vuonna valloitettiin, vietiin H. vankina ensin Moskovaan, sitten edelleen Tobolsk'iin. Siellä hän palveli viisi vuotta vangitun sotilaan renkinä, kunnes otettiin opettajaksi kouluun, jonka Ruotsin sotaväen upseerit jo 1711 olivat Tobolsk'issa perustaneet. Kun koulu lakkautettiin ja vangit 1722 palasivat kotiin, tahtoi tunnettu kansakoulun harrastaja Wreech, joka 17 vuotta oli elänyt erillään perheestänsä ja nyt lähti sitä etsimään, häntä mukaansa Saksanmaalle ja Halle'en, mutta Haberman ei enää malttanut jättää kauan kaivattua kotoansa. Ystävät hankkivat hänelle matkarahoja Turkuun, jossa vihdoin 1723 tuli ylioppilaaksi. Seuraavana vuonna hän Porvoossa vihittiin Sipoon varakirkkoherraksi, nimitettiin 1732 rykmentin pastoriksi Uusmaan jalkaväkeen ja siitä Perniön kirkkoherraksi 1740. Kun Heinäkuussa 1742 uusi vaino uhkasi, H. seurasi pakenevaa perhettänsä Helsingistä Tukholmaan ja jäi sinne kreivi Niilo

Bielke'n kotisaarnaajaksi, kunnes rauhan tultua palasi Perniöön. Hän sai provastin nimen 1747 ja kuoli 1756 Maaliskuun 19 p. seurakuntalaistensa kaipaukseksi. Ensimmäinen vaimonsa oli Maria Elisabet Lietzen, toinen Regina Heldt.

J. R. A.

Hackman, Juhana Fredrik, kauppias ja tehtaan isäntä, syntyi Wiipurissa $18^1/_{10}01$. Isänsä Juhana Fredrik H. oli noin 1780 muuttanut tänne Bremen'istä ja ensin ollut kauppa-apulaisena, sitten, kumminkin jo vuodesta 1789, itsenäisenä kauppiaana. Hänen kuoltuansa v. 1805, jatkoi leski Maria Elisabet Laube (äidin puolelta vanhaa viipurilais-sukua) liikettä ensin toisen kanssa kumppanuudessa, vaan sitten vuodesta 1815 itseksensä. Tämä rouva oli vanhempaan ikäänsä asti ahkera, tarkka ja älykäs kaikissa kauppa-asioissa, joten hän perusti Hackman'ien rikkauden.

Nuorempi Juhana Fredrik H. tuli, käytyänsä Wiipurin saksalaista lukiota ja sitten kauppaoppia Bremen'issä, äitinsä kumppaliksi. Laajain asiatointensa ohessa oli hänellä aina kuitenkin vielä aikaa kunnan ja isänmaan tarpeen vaatiessa. Monta vuotta hoiti hän Wiipurin merimieshuonetta ja oli yhtenä kaupunginvanhimpana; Saimaan kanavan rakennuksen aikana oli hän jäsenenä sitä valvovassa talouskomiteassa. V. 1863 istui hän valtiopäivillä Wiipurin edustajana. Varoistansa on hän anteliaasti jakanut yhteisiin tarkoituksiin. Varsinkin käytettiin sillä tavoin se suuri voitto, jonka hän sai Suomen palkintolainan arpajaisissa. Ansioittensa tähden annettiin hänelle v. 1840 kauppaneuvoksen arvonimi ja korotettiin hän 1874 aatelissäätyyn. Hän kuoli $18^4/_8 79$. Naimisissa oli hän enemmän kuin 50 vuotta ollut Julia Sofia Jaenisch'in kanssa. (Suomen Kuvalehti 1874).

J. K.

Hagelstam, Otto Julius, soturi, stipendin perustaja, sotakirjailija, syntyi 11 p. Maalisk. v. 1785 Prostvik'in kartanossa Nauvon pitäjää. Hänen isänisänsä, Gabriel Hagelberg, oli maanviljelijän poika Turun läänistä. Tämän poika Gabriel August Hagelberg, kapteeni laivastossa, oli nainut Augustin Ehrensvärd'in äpärätyttären Anna Loviisa Qvick'in, josta avioliitosta syntyi Otto Julius H. Kuudentoista vuotiaana tämä alkoi soturiuransa, kun hän pääsi laivanrakennustoimiin Wiaporissa, nimitettiin v. 1801 vänrikiksi armeijan laivastoon, jolloin hän otti itselleen nimen Hagelstam, ja pääsi v. 1808 luutnantiksi laivastoihin. Otti suurella uljuudella osaa 1808 vuoden sodassa saarilaivaston taisteluihin Lemun, Grönvik'in ja Kahiluodon luona, jossa viimeisessä tappelussa H:n älykäs tuuma tuotti voiton nelikertaisesta vihollisvoimasta. Taistelun jälkeen hän isossa paraadissa tehtiin ritariksi. Kun sota oli loppunut jäi H. Ruotsin laivastoon, jossa hän nimitettiin v. 1810 kapteeniksi. Samana vuonna tehtiin hän kapteeniksi merenmittauskuntaan, v. 1816 sotatiedeakatemian jäseneksi, kohosi vihdoin everstin arvoon mainitussa kunnassa. Tässä H. osoitti suurta ahkeruutta ja toimeliaisuutta. Paitsi muutamia pienempiä karttoja, esim. Karlskrona'n saaristosta, sommitti hän *Sodallis-tilastollisen Norjan kartan,* samanlaisen suuren *Ruotsin kartan,* josta ansiosta hän v. 1818 korotettiin aatelissäätyyn, vielä lisäksi supistetun *Maantieteellis-sodallis-tilastollisen Ruotsin ja Norjan kartan.* — Myöskin Ruotsin valtiopäivillä hän innokkaasti otti osaa keskusteluihin, erittäin niihin, jotka koskivat valtakunnan saaristoja merivarustuksia, jotka hänen mielensä mukaan pitäisi supistaa ainoastaan saarilaivastoon. Tätä mielipidettään hän useammissa kirjasissa hartaasti koki puolustaa, esim. *Om Sveriges Skärgårds- och Sjöförsvar utan tillökning i kostnaden.* Samoin hän oli kotitarpeen-viinanpolton väsymätöin vastustaja sekä tarttui kynään tämänkin asian vuoksi, sepittäen oivallisen kirjasen, josta 150,000 kappaletta levitettiin ympäri valtakuntaa ja joka suuressa määrässä vaikutti tämän asian onnelliseen päätökseen. Kakdeksankymmenenviiden vuotiaana hän kuoli Tukholmassa 28 p. Huhtik. v. 1870. — Naimisissa hän oli ollut vuodesta 1817 Eeva Fredriika Burenstam'in kanssa, joka oli syntynyt v. 1791 Lokak. 14 p., † 8 p. Kesäk. v. 1877. Heidän ainoa perillisensä kuoli jo ennen vanhempiansa. Nämä olivat yhteisesti suostuneet v. 1870 lahjoittamaan Suomen yliopistolle 25,000 riksiä stipendeiksi käytettäviksi, kun pääoma oli noussut 45,000 Suomen markkaan. Mutta aivan odottamatta H:n leski kohta miehensä kuoleman jälkeen jalomielisesti jätti määrätyn summan yliopistolle eikä huolinut eläessään nauttia sen korkoja. Nämä nyt vuosittain jaetaan 3 Hagelstam'in stipendinä à 750 markkaa etupäässä Hagelstam'in sukulaisille, vaan kun ei etuoikeutettua löydy, konsistoorin määräyksen mukaan muillekin, sekä mies- että naisylioppilaille. (Anrep, Ättartaflor; Ny Illustr. Tidn. 1870).

Hagfors, Eerik August, laulunopettaja, syntyi Ingon pitäjässä Syysk. 28 p. 1827. Vanhemmat olivat kaartin seurakunnan lukkari Eerik Hagfors ja hänen vaimonsa Maria Helena Tallberg. Käytyänsä Porvoon lukion läpitse, E. A. Hagfors tuli ylioppilaaksi v. 1848, filosofian maisteriksi v. 1853 ja lääketieteen lisensiaatiksi v. 1862 ja tohtoriksi v. 1863. Jo koulun aikana oli Hagfors'in taipumus musiikin kehittynyt sävelniekan Ehrström'in johdolla, ja yliopistossa hän otti vilkasta osaa laulu- ja soitantoharjoituksiin. V. 1862—1863 hän valtion kustannuksella kulki ulkomailla musiikin-oppia varten, nauttien Dresden'issä Armin Früh'in ope-

tusta, ja määrättiin viimemainittuna vuonna laulun ja musiikin-opettajaksi Jyväskylän seminaariin, johon virkaan tuli vakinaiseksi v. 1867. — Tohtori Hagfors'in vaikutus ensimmäisen kansakoulu-seminaarin laulunopettajana on ollut varsin tärkeä musiikillisen aistin levittämiselle, jonka ohessa hänen sävelkokoelmansa: *Suomalainen Lauluseppele, yhdistetyille nais- ja miesäänille sovitettuja arvokkaampain säveltiekkain lauluja I* (Hels. 1871) ja *Kaikuja Keski-Suomesta, neli- ja sekaäänisiä lauluja* (H:linna 1874, toinen lisätty painos Jyväskylässä 1880), ovat sekä seminaarien että koulujen ja lauluseurain käytettäviksi hankkineet hyvin valitun varaston vakaista ja kelvollista laulettavaa. Näitä paitsi hän on koulutarpeeksi toimittanut pari kivipainettua lauluvihkoa ja Fr. Jak. Fischer'in *sanattomia lauluharjoituksia* sekä ulosantanut toisen painoksen Nordlund'in koraali-kirjasta (Jyväskylässä 1876). — Hän on nainut Selma Rosalie Danielson'in, maamittarin tyttären Saarijärveltä, joka sitä ennen oli naimisessa kruununvouti Grönlund'in kanssa.

Hagman, Juhana August, sanomalehden toimittaja, syntyi Vaasassa 1841 Huhtik. 26 p. Sukunimi on muodostettu Haga'n kartanosta Tukholman edustalla, josta kantaisä, teurastaja ammatiltaan, muutti Vaasaan ja nai raatimies Nagel'in tyttären. Hänen poikansa Niilo H. kuoli Koivulahden kappalaisena ja tämän poika Niilo Juhana Eerik H., kruununnimismies Kälviällä, oli avioliitossaan Sofia Margareeta Nordman'in kanssa Juhana August Hagman'in isä. — Vaasan koulua ja lukiota käytyänsä H. tuli ylioppilaaksi 1860, fil. kandidaatiksi 1867 ja maisteriksi 1869. Suvella 1863 oli hän v. t. kielenkääntäjänä senaatissa, 1863—67 Helsingin naiskoulussa apuopettajana ja teki sitten Wiipurin alkeisopistossa ylimääräistä lehtorin virkaa keväässen 1868, jolloin siirtyi Pietariin suomalaisen P. Marian seurakunnan koulujen inspehtorina, hoitaen sitä virkaa Kesäkuuhun 1870. Seurakunnan poikakoulua laventaaksensa hän siihen perusti yksityisen 4:nen luokan, jossa hän ynnä vapaherra J. Gripenberg ja mol. oikeutten kandidaati E. A. Forsell opetti ja josta useita oppilaita siirtyi Jyväskylän lyseon 3:een luokkaan. — Jo nuorena ylioppilaana oli H. perustanut K. J. Gummerus'en kanssa *Luonnotar* nimisen kuukauslehden, joka ilmestyi 1863. Vv. 1864—66 oli hän ajoittain jokapäiväisen Suomettaren ja Helsingfors Tidningar'ien toimituksissa osallinen, 1867 ja 1868 Ilmarisen ja Wiborgs Tidning'in toimituksissa. Pietarissa hän julkaisi ensimmäisen *Pietarin suomalaisen kalenterin 1871* ja perusti 1870 sanomalehden *Pietarin Sanomat*, joka oli ensimmäinen suomalainen lehti ulkopuolella maamme rajoja. Se herätti aikanaan suurta mieltymystä varsinkin Inkerin kansakoulu-opettajissa, jotka kirjevaihtajina liittyivät sen toimittamiseen. Lehti, joka pian synnytti papiston kannattaman kilpailijan, herkesi ilmestymästä 1873, kun sen perustaja jo Heinäkuussa 1872 oli siirtynyt Helsinkiin *Morgonblad'in* toimitukseen. Tämän lehden päätoimittajana on H. ollut vv. 1874—76 sekä v:sta 1878 pitäin tähän saakka.

Hahl, Taavi, säveltaiteilija, provasti Antti Kustaa Hahl'in ja Maria Fredriika Tavaststjerna'n poika, syntyi Mäntyharjulla 19 p. Tammik. 1847, tuli ylioppilaaksi 1864 ja kandidaatiksi 1871. Vuodesta 1866 saakka hän oli opettajana eri kouluissa, ensin Wiipurissa, sitten Helsingissä; oli kolleegana Helsingin ruotsalaisessa tyttökoulussa, opetti suomalaisessa alkeisopistossa ja normalikoulussa. Itse taitava laulaja hän erittäinkin harrasti laulutaitoa, oli 1869 Lyonel'ina kun „Marthaa" näytettiin suomeksi ja johti harvinaisella uutteruudella operaosaston ja ylioppilasten lauluharjoituksia. Säveltaidetta palvellen hän myös toimitti kokoelmat: *Koulun koraalikirja* (Helsingissä 1874), *Ylioppilaslauluja* (I, II Helsingissä 1871 ja 73, III Leipzig'issä 1875) ja kaksi vihkoa *Sävelistöä* (Helsingissä 1879—80). Talvella 1879—80 kävi hän Roomassa, jonka rikkaisin arkistoihin hän pyrki kopioidakseen Suomeen koskevia keskiajan asiakirjoja. Ahkerasti hän myös on suomentajana työskennellyt, kääntäen laulukokoelmiinsa runotkin. Kuoleman enteitä pelkäämättä hän vielä viimeisinä aikoinaan oppikoulujen ja kansakoulujen tarpeeksi toimitti kaksi *Kartastoa* (Helsingissä 1880), kun pitkällinen jäytävä keuhkotauti teki hänen voimistaan lopun 14 p. Elok. 1880, kylmäten sydämmen, jota innokkaampaa, alttiimpaa ei usein sykkinyt Suomessa. Vuodesta 1873 H. oli naimisissa Terese Decker'in kanssa, joka hänkin taidokkaasti ja uupumatta on ollut laulutaiteen harrastajana laulajaisissa, suomalaisessa operassa y. m. E. G. P.

Hahn, Pietari, professori, Smolannista syntyisin, tuli Turussa ylioppilaaksi 1672, pääsi 1675 kirjaston amanuensiksi ja nimitettiin, filos. kandidaatitutkinnon suoritettuansa, kirjastonhoitajaksi 1677. Se virka kuitenkin pysyi häneltä toista kymmentä vuotta suljettuna, kun edellinen kirjastonhoitaja Gabriel Wallenius, joka paremman toivossa oli virasta luopunut, jäi siihen kuolemaansa asti. Hahn vihittiin maisteriksi 1679 ja nimitettiin 1681 ylimääräiseksi professoriksi filosofialliseen tiedekuntaan, jossa hänen Antero Petræus'en sijasta piti hoitaa luentoja fysiikissä. Vakinaiseksi professoriksi samassa aineessa pääsi hän Petræus'en kuoltua 1683, mutta ei saanut virkapitäjätä, kun ei osannut suomea. Korvaukseksi sai hän, G. Wallenius'en kuoltua

1690, professorin viran lisäksi kirjaston hoidon, josta häntä ei kuitenkaan kehuta. Hahn oli neljättäkymmentä vuotta opettanut fysiikiä Turun yliopistossa ja saattanut julkisuuteen 101 väitöskirjaa, kun iso viha keskeytti hänen työnsä ja hän pakomatkalla kuoli Ruotsissa 1718 Joulukuun 12 p. Elias Tillandz'in ohella ansaitsee Hahn'in vaikutus luonnontutkimuksen herättämiseksi yliopistossa huomiota. Vaikka hänenkin väitöskirjojansa vielä enimmästi raskauttaa tuo edellisen ajan hedelmätöin pohjapaino, vanhain kirjailijain matkiminen ja esineiden nimien kielitieteellinen tarkastus p. m., esiintyy niissä kuitenkin empirillisen tutkimustavan alku. Sellaisia ovat esim. *de Quadrupedibus* (1689), *de Sensibus hominis* (1690), *de Sanguine* (1691), *de Avibus* (1694), *de Platano* (1695), *de vera insectorum vulgo sponte nascentium genesi* (1703) y. m. m. (Tengström, Chronol. Ant.; Hjelt, Naturh:s stud.). J. R. A.

Hahnsson, Sofia Theodolinda, suomalainen novellikirjoittaja, syntyi Helmik. 1 p. 1838 Kiikan kappelissa Tyrvään pitäjää, jossa isänsä Kaarle Maunu Limón oli kappalaisena. Äiti oli nimeltään Maria Kristiina Mollin, papin tytär Loimaalta. Limón'in suvun kantaisä on Jacobus Limonius, sukutarun mukaan sepänpoika Kirkkonummelta, vaan Strandberg'in luettelossa sanottu Saguensis; hän kuoli kappalaisena Siuntiolla 1752. V. 1848 muutti Theodolinda Limón Pälkäneelle, johon isä oli tullut kirkkoherraksi. Sieltä hän v. 1864 meni naimisiin maisteri Juhana Adrian Hahnsson'in kanssa. Kokkolasta, missä hänen miehensä oli kolleegana, muuttivat he 1871 Hämeenlinnaan. Rouva H. on sangen uuttera kirjailija. Hän on kirjoittanut alkuperäiset novellit: *Haapakallio* 1869, *Kaksoisveljekset* 1870, *Kuuselan kukka* 1872, *Muistoja Naantalista* 1874, ja *Mäkelän Liisu* 1880, sekä näytelmät: *Ainoa hetki* 1873, *Savon jääkäri* 1877 ja *Viinantehtailija* 1877. Myös on hän toimittanut vihkon *Pikku kertoelmia* 1878 (enimmiten mukailuksia). Hänen teoksiansa on yleisö suosiolla ottanut vastaan, niin että useammista jo on tullut toinen painos.

Hallonblad, Herman, lahjoittaja, syntyi 1825 Kesäk. 5 p. Sortavalassa kruununvouti Juhana Hallonblad'in ja Katariina Fredriika Wegelius'en avioliitosta, tuli 1843 ylioppilaaksi Helsingissä, suoritti tuomaritutkintonsa 1849, nimitettiin 1852 Käkisalmen pormestariksi, vaan erosi tästä virasta 1861 assessorin arvonimellä. Vaimonsa Elisabet Siitoisen kanssa saatuaan suuren omaisuuden perinnöksi kauppias Dimitri Siitoisen kuolinpesästä, H. perusti Kymölän maatilaan lähelle Sortavalaa kansakoulun poikia ja tyttöjä varten sekä lastentarhan. Kustannukset näitten laitosten panemisesta kuntoon lienevät nousseet yhteensä 5—600,000 markkaan. V. 1877 pariskunta H. ehdotti näitten laitosten muuttamista täydelliseksi seminaariksi, johon valtiosäädytkin puolestaan suostuivat; Siitois-Hallonblad'in lahjoitus on täten saanut vielä arvaamattoman vaikutuksen Itä-Suomeen perustetun opiston kantarahastona. Maanviljelijänä H. varojansa säästämättä on innokkaasti työskennellyt, etenkin Karjalassa.

Hallstén, Aleksanteri Gustav Julius, koulumies, syntyi Waasan kaupungissa Marrask. 26 p. 1819. Isä oli vaskiseppä Kaarlo Eerik Hallstén ja äiti Briita Maria Harlin. Isänisä, joka myöskin oli vaskiseppä, oli Ruotsista tullut ja ammuttiin Waasan kaupungin ryöstössä v. 1808 kuoliaaksi omassa kodissaan. A. G. J. Hallstén tuli ylioppilaaksi v. 1835 ja filos. maisteriksi v. 1840, jonka perästä hän yhtenään harjoitti opettajatointa, tuli rehtoriksi Hämeenlinnan kouluun v. 1852 ja Waasan kouluun v. 1856, pysyen viimemainitussa virassa vuoteen 1874 asti, jolloin hän oppilaitosten uuden muodostuksen tähden joutui lakkauttamis-palkalle, jatkaen ainoastaan erinäisissä aineissa opetusta. Kuoli Waasassa Syysk. 7 p. 1879. Nainut Sofia Wilhelmiina Westerman'in, kauppiaan-tyttären Waasasta. — Hallstén'in ruotsinkieliset koulukirjat historiassa ja maatieteessä, joita vuodesta 1842 alkaen on ilmestynyt monta laitosta ja yhä uusia painoksia („Lärobok i Geografi" seitsemässä painoksessa vv. 1853—1872), antavat tekijällensä arvoisan sijan koulujemme historiassa; varsinkin on hän Suomen maantiedettä itsenäisesti viljellyt ja edistänyt. Hänen isänmaallinen toimensa on muutoin ulottunut yhteiskunnalliseenkin alaan, olletikin oman kotiseudun asioihin. Hän on ollut vaikuttavana jäsenenä, ei ainoastaan Waasan kaupungin kaikissa koulujohtokunnissa, vaan myöskin Waasan piplia- ja evankeliumiseuroissa, uuden Waasan perustamis-komiteassa (vv. 1858—1860), Waasan läänin hädänapu-johtokunnissa (vv. 1862 ja 1867) ja hädänapu-rahaston hoidossa (vv. 1865—1871) sekä ylipäänsä kaikissa Waasan kaupungin kunnallisissa ja yhteiskunnallisissa yrityksissä. Hän on myöskin ollut Turun hiippakunnan opettajain edusmiehenä useat kerrat leski- ja orpokassan asioissa ja vv. 1872 ja 1877 Suomen valtiopäivillä. Y. K.

Hannikainen, Pietari, suomalainen kirjailija, syntyi 24 p. Elok. 1813 Säämingissä. Isänsä oli lautamies Mikko H., äitinsä nimeltään Katriina Leppänen. H. kävi Savonlinnan piirikoulua, joka siihen aikaan oli saksankielinen, ja tuli v. 1833 yliopistoon, mutta erosi siitä jälleen jo v. 1835 ja rupesi maamittarin apulaiseksi. Tällä virkatiellä sai hän v. 1857 komissioni-maamittarin paikan Wiipurin läänissä, v. 1866 samallaisen Uu-

dellamaalla. Hän nai v. 1854 Katriina Kranck'in, sitten v. 1864 Emilia Savander'in.

H:n olo yliopistossa sattui samaan aikaan, jolloin Suom. Kirjallisuuden Seuran perustamisen jälkeen alkoi ilmautua muutamia, jos kohta vielä vähäisiä suomalaisuuden kipinöitä. H. oli niitä, jotka Lönnrot'in kehoituksesta eräässä Vapunpäivä-juhlassa lupasivat suorittaa vapaehtoisen tutkinnon Suomen kielessä; hän oli myös niitä harvoja, jotka sen lupauksensa pitivät. Pysyväisempiä hedelmiä rupesi tämä hänessä syttynyt into kuitenkin vasta vuosikymmentä myöhemmin tuottamaan. Silloin nimittäin antoi H. suomalaisia runoelmia, enimmiten suomennoksia, Snellman'in Saima-lehteen. Saksalainen koulukasvatus teki, että nämät ensimmäiset kokeet suureksi osaksi olivat otetut Schiller'in ja Göthe'n pienistä runoelmista.

V. 1845 pani H. Wiipurissa alkuun omankin sanomalehden, nimeltä *Kanava,* joka oli *ensimmäinen myös oppinutta yleisöä tarkoittava ja valtiollisia sekä yhteiskunnallisia aineita puheeksi ottava sanomalehti Suomen kielellä.* Kaunokirjallinen osasto sisälsi runoelmia, novelleja, näytelmiä, sekä omia että suomennettuja; pääkirjoitukset toivat esiin monta, sanomalehdissä sitä ennen vielä puhumatonta kipeää kohtaa oloissamme. H. oli tämmöisen lehden toimitukseen monin puolin erittäin sovelias: hänellä oli kaunokirjallisuuteen taipumusta; hänellä oli sujuva, selvä kirjoitustapa (vaikka kieli ei ollut kyllin huolellisesti karsittu); hän oli kansan keskuudessa kasvanut, joten tunsi sen tarpeet ja puutteet perinpohjin. Mutta juuri yhteiskunnallisten kirjoitustensa tähden joutui H. Wiipurin itsevaltiaan kuvernöörin Kothen'in epäsuosioon, josta syystä viimein Kanava 1847 vuoden lopulla kiellettiin. Vv. 1849—50 toimitti nyt H. viatonta maanviljelyslehteä *Lukemisia maamiehille;* yhteiskunnalliset kirjoituksensa antoi hän Suomettareen. V. 1856 aloitti hän Wiipurissa lastenlehden, nimeltä *Aamurusko,* joka kuitenkin pian muuttui valtiolliseksi ja jatkettiin 1858 vuoden loppuun asti. Vv. 1861—2 toimitti hän taas Wiipurissa ilmautuvaa *Otavaa.* V. 1864, *Suomettaren* tultua jokapäiväiseksi, kutsuttiin hän sen päätoimittajaksi ja oli myös vielä seuraavana vuonna toimituksen jäsenenä.

Näissä sanomalehdissä löytyvät myös kaikki H:n kaunokirjalliset teokset. Kanavassa jo tapaamme *Silmänkääntäjän,* sangen lystikkään, alkuperäisen ilveilysnäytelmän, joka sitten myös painettiin erikseen v. 1847 ja samana vuonna näytettiin Kuopiossa seuranäytelmänä, *antaen näin ensimmäisen alun draamalliselle taiteelle Suomen kielellä.* Niin ikään Kanavassa oli *Antonius Putronius,* mukailus Holberg'in Erasmus Montanus'esta. Myöhemmin suomensi H. (Näytelmistöön) Schiller'in Turandot'in (Selima) ja Parasit'in (Liukaskielinen) sekä franskasta Pietari Patelin'in ja Gringoire'n (jälkim. Kuukauslehdessä). Suomalaisen teaterin käytettävänä, vaan painamatta, ovat suomennokset: Preciosa ja Työväen elämästä, sekä alkuperäiset: *Lapsuuden ystävät* ja *Neitsyt Siiri.* — Ensimmäinen H:n novelli, joka erikseen ilmautui, oli *Serkukset, jutelma Ulla tädiltä* v. 1848; alkuluonnos siihen oli kuitenkin erään naisen tekemä. Myöhemmin ilmautui muutamia hänen novellejaan *Talvikukkasia* nimisessä vihkossa v. 1865. Paraat H:n kertomuksista taitavat olla *Punainen lähde* ja *Naapurukset.*

Sen ohessa on H. vielä kirjoittanut yhtä ja toista helpompaan, kansantajuiseen kirjallisuuteen kuuluvaa. Sitä lajia esim. ovat vihkot *Savonmaa* ja *Karjala* teoksessa Kuvaelmia Suomen maakunnista v. 1864. Niin myös *Pitäjänkirjasto* v. 1869. H:n suomennoksista mainittakoon *Wiron satuja* 1847 ja *Asian-ajaja,* ensimmäinen lainopillinen kirja suomeksi. Viimein vielä on H. ollut apuna Europaeus'en ruotsalais-suomalaisen sanakirjan valmistamisessa.

Hannu eli **Juhana II,** Ruotsin kuningas vv. 1497—1501, oli toinen kuningas siitä oldenburgilaisesta suvusta, joka kolme neljännestä vuosisataa lakkaamatta pyysi laskea Ruotsin valtakuntaa Tanskan herruuden alle. Hän oli Tanskassa syntynyt v. 1455; vanhemmat olivat kuningas Kristian I ja tämän puoliso Dorotea Brandenburgilainen, Kristofer kuninkaan leski. Kun Kristian vihdoin v. 1457 oli kutsuttu Ruotsinkin valtaistuimelle, hän seuraavana vuonna antoi valita poikansa seuraajakseen ja luuli sillä tavoin lujasti vakuuttaneen Ruotsin kruunun suvullensa. Mutta v. 1464 Ruotsalaiset hylkäsivät sekä Kristianin että hänen sukunsa, ja 33 ajastaikaa Tanska turhaan koetti jälleen kiinnittää unionin sidettä. V. 1481 isänsä kuoleman jälkeen tuli Hannu kuninkaaksi Tanskassa ja Norjassa; mutta Steen Stuure vanhempi Ruotsissa osasi yhä turhaksi tehdä unionipuolueen kaikkia hankkeita. Hannu kuningas silloin etsi liittoa Venäläisten kanssa, jotka tähän aikaan valmistivat sotaa, vaatien Suomenmaasta koko Wiipurin läänin Savon kanssa haltuunsa. Tuo kauhea hävitys, joka tämän johdosta kohtasi meidän maatamme vv. 1495—1497, on niin muodoin suuressa määrin luettava Hannu kuninkaan syyksi. Mutta mitä hän tarkoittanut oli, myöskin voitettiin: yleinen ahdinko Ruotsin valtakunnassa oli kartuttanut tyytymättömyyden Steen Stuure'a vastaan, unionipuolue pääsi voitolle, ja Hannu kuningas kutsuttiin maahan, jossa hän Marrask. 25 p. 1497 valittiin Ruotsin kuninkaaksi ja seuraavana päivänä

kruunattiin Tukholman isossa kirkossa. Helmikuussa 1499, jolloin kuningas toisen kerran kävi Ruotsissa, tuli myöskin hänen puolisonsa Kristiina, Saksin vaaliruhtinaan Ernestin tytär, juhlallisesti kruunatuksi Upsalassa, ja keväällä samana vuonna prinssi Kristian, sittemmin Tirannin nimellä kuuluisa, joka nyt oli 16-vuotias, valittiin Tukholmassa kruununperilliseksi. Mutta tälläkin kerralla unionisuvun hallitus tuli lyhytikäiseksi. Alkuvuodella 1501 kuningas tuli kolmannen kerran Ruotsiin, missä jo tyytymättömyyttä ja levottomuutta oli syntynyt. Silloin venäläisiä lähettiläitä tuli Tukholmaan, jossa he raastuvassa kuninkaan ja valtaneuvosten edessä muistuttivat Hannua hänen liitostaan suuriruhtinaan kanssa ja mitä silloin oli luvattu Suomen itäisten maakuntien suhteen. Näin saatu tieto, että juuri Ruotsin nykyinen kuningas oli ollut syypää „uskottomain" Venäläisten hävityksiin Suomessa, herätti kauhua ja mielikarvautta. Hemming Gad, Steen Stuure ja Svante Niilonpoika Stuure pian liittyivät, ja kesällä 1501 yleinen kapina syttyi. Kuningas purjehti Elokuussa tiehensä Tukholmasta, jättäen puolisonsa Tukholman linnaa puolustamaan; mutta kun ei ajoissa apua Tanskasta tullut, täytyi kuningattaren antautua Toukok. 9 p. 1502. Seuraavana kesänä myöskin Suomenmaa tuli Steen Stuure'n haltuun, ja Hannu kuninkaan hallitus Ruotsin valtakunnassa oli nyt täydellisesti lakannut. Vasta syksyllä 1503 vangittu kuningatar päästettiin takaisin Tanskaan. Vielä kymmenkunnan vuosia Hannu hallitsi Tanskassa ja Norjassa eikä lakannut hätyyttämästä Ruotsin valtakuntaa, joka oli hänestä luopunut; olletikin Suomen rannikot saivat sillä välin kärsiä hirveitä hävityksiä Tanskan merisisseiltä. Helmik. 20 p. 1513 kuningas kuoli syntymäkaupungissaan Aalborg'issa Tanskanmaalla. Tanskan historioitsijat yleensä häntä kiittävät sävyisyydestä, säästäväisyydestä ja kansallisesta mielenlaadusta. Kuitenkin löytyy esimerkkejä tylyydestä ja julmuudestakin; muun muassa on tanskalaisen valtiohovimestarin Paavali Laxmand'in murha jäänyt häpeäpilkuksi kuninkaan muistolle. Synkkämielisyys, joka toisinaan vivahti hulluuteen, mainitaan Hannua rasittaneen, ja tämä vika periytyi kamalalla tavalla hänen pojallensa ja seuraajalleen, Kristian II:lle. Y. K.

Hannu, piispa, ks. **Johannes III Westfal.**

Hannu Hannunpoika, Monikkalan herra, oli syntyperänsä puolesta lähtenyt eräästä Eerik XIV:nnen aikana aateloitusta kirjurisuvusta. Isoisä, Knuutti Antinpoika, tavataan lainlukijana Hattulan kihlakunnassa v. 1538 ja nimitetään „kirjuri Monikkalassa." Samassa Monikkalassa, Janakkalan pitäjässä, asui tämän poika Juhana eli Hannu, joka v. 1564 mainitaan vapasukuiseksi ja oli nainut ensin Briita Eerikintytär Boije'n Tirmulasta, sitten erään Märtan Kernaalasta. Jälkimäisestä avioliitosta syntyi Hannu Hannunpoika, joka Juhana III:nnen venäläissodan aikana kohosi ratsumestariksi eräässä suomalaisessa knaappi-lipullisessa ja v. 1585 sai aatelisen arvonsa vahvistetuksi. Miehen siveellinen arvo oli varsin kehno; mutta kykyä häneltä ei näy puuttuneen. Alussa vuotta 1595 hän riitaantui marski Klaus Fleming'in kanssa, kadotti lipullisensa ja pakeni Ruotsiin, jossa Kaarlo herttua otti häntä suosiolla vastaan ja lähetti hänet Pohjanmaalle siihen rajankäyntiin, joka Täyssinän rauhanteon johdosta pidettiin tämän maakunnan ja Venäjän välillä. Täytetyn toimen perästä Hannu Hannunpoika palasi Tukholmaan, missä hän Lokakuussa 1596 tavataan siinä tutkijakunnassa, jonka herttua oli asettanut Suomen talonpoikien valituksia varten. Kun kohta sen jälkeen nuijakapina syttyi Pohjanmaalla ja siitä levisi muihinkin maakuntiin, käyttivät talonpojat Monikkalan herrankin nimeä eduksensa, vaikka epäilemistä on, tokko hänellä oli mitään osallisuutta kapinan tuumissa. Mutta kun herttua sai tiedon, että marski oli marssinut Pohjanmaalle, hän Helmikuussa 1597 valtuutti Hannu Hannunpoikaa sinne lähtemään maakunnan suojelemista varten, ja Monikkalan herra näkyy Huhtikuun alulla saapuneen uuteen virka-alaansa. Nuijakapina oli jo täydellisesti kukistettu; mutta Monikkalan herra ajoi Fleming'in käskyläiset ulos maakunnasta ja kokosi sotaväkeä, jolla sitten syksyllä lähti Turkuun, herttuan voimaa vahvistamaan. Kun Turun linna oli valloitettu, palasi Hannu Hannunpoika Pohjanmaalle tämän maakunnan käskynhaltijana, ottaen asuinsijansa Oulun tienoilla. Hänen asemansa oli varsin vaikea; sillä Arvid Stålarm ja muut Sigismundolaiset koettivat kaikin mokomin saada maakunnan haltuunsa ja rahvas oli jotenkin tyytymätön Monikkalan herran tylyyn hallitukseen, niin että Suupohja alkuvuodella 1598 oli vähällä hänestä luopua. Vaan vihdoinpa Sigismundo kuningas valmistui Ruotsin retkeensä, ja silloin Monikkalan herra näkyy katsoneen viisaimmaksi pyrkiä sovintoon entisten vihamiestensa kanssa. Hän tuli alas Korsholmaan ja kirjoitti sieltä asiasta Stålarm'ille; mutta tämä lähetti äkki arvaamatta Pohjanmaalle retkikunnan, joka otti Hannu Hannunpojan vangiksi kesken hänen makeinta yö-untansa Syysk. 7 p. 1598. Turun linnasta vanki samana syksynä lähetettiin käsiraudoissa Rääveliin. Sigismundon tahto oli, että hän kiristyspenkillä oli tunnustukseen pakotettava ja sitten mestattava. Mutta koska hän lupasi ilmaista

suuria salaisuuksia Kaarlo herttuan hankkeista, hän, kumma kyllä, pelasti henkensä. Kun Wironmaa keväällä 1600 antautui Kaarlon haltuun, pääsi Monikkalan herra vapaaksi ja riensi Ruotsiin herttuan luoksi, joka häntä palkitsi kärsitystä vainosta. Mutta herttua sen ohessa vaati tiliä Pohjanmaan veroista vuosilta 1597—98, ja nämä tilit eivät milloinkaan valmistuneet. Sen sijaan Monikkalan herra rupesi salajuoniin Sigismundon hyväksi, tuomittiin kavaltajana Tukholman linnassa Tammik. 31 p. 1605 ja mestattiin Tukholmassa samana vuonna Toukok. 29 p. — Nähtävästi hän oli naimatonna eikä mitään jälkeläisiä jättänyt. (Koskinen, Nuijasota.) Y. K.

Hartikka Jaakonpoika, ks. **Garp.**

Hartman, s u k u, ks. **Haartman.**

Hartman, Gabriel Israel, filosoofi, syntyi 28 p. Tammik. 1776 Ahvenanmaalla Lemland'in pitäjän Lumparland'in kappelissa, jossa isä I s r a e l F e r d i n a n d H. oli pappi; hänen äitinsä oli talonpoikaistytär. H., joka 15:teen vuoteen saakka nautitsi opetusta ainoastaan isältänsä, osoitti jo lapsena tavattomia luonnonlahjoja. Kerta oli sirkeli joutunut hänen käteensä, ja piirustaessaan sillä tuntikaudet pöydällä, hän ei voinut lakata ihmettelemästä sitä välttämättömyyttä, mikä kuvioissa tuli näkyviin. Tästä hän sai semmoisen herätyksen miettimiseen, joka ei enään sammunut. Käytyänsä Turun katedraalikoulua hän pääsi ylioppilaaksi 1793. Köyhyys pakotti H:n rupeamaan kotiopettajaksi, mutta tämä ei estänyt häntä opintojansa harjoittamasta, sillä hän oli erinomaisen ahkera, ruveten työhön k:lo 2 aamuisin, jotta pääsi maisteriksi 1798. Pari vuotta myöhemmin hän nai S o f i a C h a r l o t t a A m i n o f f'in ja perusti, perheensä elättämiseksi, pienen oppilaitoksen pojille. Kuitenkin hän opettajatointansa hoitaessaan osoitti suurta intoa ja taitavuutta. Tuli teoretillisen filosofian dosentiksi 1802, akatemian kirjaston amanuensiksi 1805 ja hoitajaksi 1807. Liiallinen työ oli turmellut hänen terveyttänsä, vilustus tuli lisäksi ja hän kuoli Maalisk. 1 p. 1809, ainoastaan 33 vuoden iässä.

Mutta vaikka H. niin nuorena temmattiin elämästä pois, oli hän jo sekä ulosantamilla kirjoilla että akatemian opettajana ehtinyt saavuttaa suurta mainetta. Sitä yleistä kaipausta, minkä hänen kuolemansa herätti, todistaa muun muassa se lyhyt mutta kaunis runo, jonka hänen ystävänsä Franzén sen johdosta sepitti. H:n kirjailijatoimi oli hyvin lavea, semminkin jos muistaa että hänen lyhyt elämänaikansa suureksi osaksi kului syrjätöissä; niinpä hän ylläinainittujen tointen ohessa oli talousseuran toinen sihteeri sekä koskenperkausseuran sihteeri. Hyvin tunnettu oli aikoinaan hänen oppikirjansa maantiedossa (I osa, sisältävä matematillisen ja fysillisen maantiedon, Turussa 1806), mikä kirja, se kun esitystavaltaan on erittäin vilkas ja viehättävä, sittemmin yhä uusissa painoksissa, joissa valtiollinen maantieto on lisätty, on tullut yleisesti käytetyksi sekä Ruotsin että Suomen kouluissa. H. toimitti aika-ajoin *Åbo Tidningar* nimistä sanomalehteä, ja harjoitti runouttakin, m. m. hän kirjoitti 1805 vuoden maisterivihkiäisiä varten oppirunon: „den tredje odlingen.“ Ylipäänsä hänen runoissansa vallitsee taipumus mietiskelemiseen. Etupäässä hän antautui filosofiaan. Tähän kuuluvat useat latinaiset väitöskirjat: *meditationes de natura, origine et veritate axiomatum* (1801); *de differentia notionum instrumentalium et realium* (1804), mikä kirja jo sisältää ensimmäisen suunnitelman hänen filosofialliseen järjestelmään; *de tribus gradibus persuasionis* (1808). Tähän kuuluu myöskin suuri ruotsinkielinen teoksensa *Kunskapslära,* josta kaksi osaa löytyy painettuina, Turussa 1807, 1808, vaan kolmas sanotaan käsikirjoituksena palaneen Turun palossa. Sitä paitsi löydettiin H:n kuoltua joukko käsikirjoituksia, joita ei koskaan ole julaistu, esim. „ihmisen tarkoituksesta“ (akat. luentoja varten) sekä „johdanto oppiin ihmisen tarkoituksesta“ 560 kahdeksantaitteista sivua; molemmat nämät kirjoitukset sisältävät H:n mielipiteet käytöllisessä filosofiassa.

„Kunskapslära“ nimisessä teoksessaan H. tahtoo perustaa aivan uuden, itsenäisen filosofiallisen järjestelmän. Hän väittää itse tämän järjestelmän olleen pääsuunnaltaan valmiina, ennenkuin hän vielä mitään tunsi Kant'ista tahi muista filosoofeista, paitsi jonkun pienen kirjallishistorian kompendion. „Terveen ihmisjärjen“ kannalta hän tahtoo kumota entisten filosoofein erhetykset ja esiin tuoda todenperäisen opin, luvaten sitä esitellessään käyttää sellaista selvyyttä että se „ilman suurta vaivaa“ ymmärrettäisiin. Todellakin hänen esitystapansa, vaikka välistä jokseenkin lausepontinen, on sangen helppotajuinen. Mitä tämän järjestelmän sisällykseen tulee, niin H. asettaa tajunnan perusteeksi. Tajunta muka käsittää esineet semmoisina kuin ne todellakin ovat. Esineet tarjoutuvat tajunnalle aistimien kautta; kaikki tieto on siis kokemusta eikä mitään apriorillista löydy tiedossa. Yleiskäsitteet ovat ihan subjektiivisia, eivätkä semmoisina vastaa todellisiin kappaleisin, sillä tämmöiset ovat ainoastaan yksityiset kappaleet; mutta itselö käyttelee yleiskäsitteitä välikappaleiksi yhdistääksensä useita samankaltaisia esineitä tajunnassa. Tajunta osoittaa meille välittömästi sekä hengen (s. o. tajuavaisen itselön), että aineellisten (s. o. tajuamattomien) kappaleiden olevaisuuden. Hengen perusominaisuudesta, s. t. s. sen tajuavaisuudesta, H. koettaa johdattaa sen eri vai-

kutusmuotoja — mielikuvituksen, tunteen, tahdon. — Jo tästä huomaa että H:n filosofia seisoo tuon empirillisen katsantotavan kannalla, joka 18:lla vuosisadalla oli tavallinen, vaikka hän huolellisesti karttaa ne materialistiset ja skeptilliset johtopäätökset, joita siitä on koetettu johtaa. Sopinee sanoa että hänen oppinsa on likeisimmässä sukulaisuudessa tuon Skotlannissa viime vuosisadan loppupuolella vallitsevan n. s. „common sense" filosofian kanssa. Siitä ei ole sanottu että H. olisi näiden filosoofein oppilas, päin vastoin hänen järjestelmänsä kieltämättä on aivan itsenäinen. Merkillisin osa siitä lienee tuo hengen vaikutusmuotojen eli voimien johtaminen tajunnasta; tässä suhteessa H. muistuttaa muutamia uudempia Saksan filosoofeja, esim. Beneke'ä, vaikka H:n oppi tästä näyttää selvemmältä. Luultavaa on että H., jos hän olisi elänyt jossakin muussa maassa, olisi herättänyt enemmän huomiota ja kenties meidänkin maassamme olisi enemmän tunnettu kuin nyt. Kaikissa tapauksissa ei voine H:lta kieltää selvyyttä ja johdonmukaisuutta, eikä sitä että hän on itsenäisin ajattelija, jonka Suomi tähän asti on synnyttänyt. Kuitenkaan ei H:n opilta kokonaan ole puuttunut vaikutusta; ainakin yksi harras oppilas on hänellä ollut, nim. filosofiallinen kirjailija Suomalainen Kaarle Sederholm (ks. tätä); sitä paitsi pedagoogi Odert Gripenberg (ks. häntä) on ulosantamassaan sanomalehdessä „Veckoblad för undervisning" pannut H:n tieto-opin kasvatustieteellisen teoriansa perustukseksi. Luonteeltaan H. kuvaillaan jaloksi, erinomaisen pontevaksi henkilöksi, joka oli pyhittänyt kaikki voimansa totuuteen ja kanssaihmisten hyödyttämiseen. Osa hänen jälkeenjääneistä käsikirjoituksistaan säilytetään yliopiston kirjastossa; niihin on lisätty hänen elämäkertansakin, joka H:n pojan, provasti G. R. Hartman vainajan, arvelun mukaan kenties on Franzén'in kirjoittama. Kirjastolla on myöskin H:n kuva öljymaalauksessa. (J. J. Tengström, Chronol. Ant.; Sederholm, Studien I; Cleve, Program vid K. G. Th. Reins tillträde till professorsembetet). Th. R.

Hassel, Henrik, professori Turun yliopistossa, syntyi Marrask. 12 p. 1700 Jomalan pitäjässä Ahvenanmaalla. Isä, Henrik H., tuli sittemmin Karjan kirkkoherraksi, äiti oli Magdaleena Forssman. Isoisä, hänkin nimeltään Henrik, oli talonpoikaissukua Kumlingesta ja otti ensin nimen Hassel. — V. 1714, kun suuri pohjoismaiden sota hävittäen levisi Ahvenanmaallekin, pakeni perhe Ruotsiin, ja nuori H. pantiin Strengnäs'in lukioon, josta 1718 varsin etevillä todistuksilla päästettiin Upsalan yliopistoon. Täällä luettuansa lähti hän 1726 Turkuun, jossa seppelöitiin maisteriksi ja filosofialliselta tiedekunnalta sai puoltolauseen opettajapaikkaan. H. näkyy nyt jonkun aikaa olleen kotiopettajana yliopiston kanslerin kreivi A. Horn'in luona, mutta 1729 hän nimitettiin kaunopuheliaisuuden professoriksi Turkuun. Virassaan oli H. innokas ja huolellinen. Suomen yliopiston opettajissa tavataan tähän aikaan moni mainio nimi, mutta oppineena ja opettajana oli H:lla epäilemättä ensimmäinen sija. Hänen tietonsa olivat varsin laveat ja hän liikkui helposti mitä erinäisimmillä aloilla. Hänen johdollaan on ilmestynyt 125 väitöskirjaa kielitieteessä, historiassa, lainopissa, maantaloudessa, kasvatusopissa y. m. aineissa. Viisi kertaa hän oli yliopiston rehtorina. Vuoden alussa 1775 sai H. pyynnöstään virkavapauden iäkseen ja vietti jäljellä olevat päivänsä maalla. Hän kuoli Elok. 18 p. 1776 ja haudattiin Turun tuomiokirkkoon. V. 1729 meni H. naimisiin pankinkomisariuksen tyttären Katariina Meurman'in kanssa, josta avioliitosta hänellä oli useita lapsia. Toisen kerran nai hän 1762 professorin lesken Kristiina Margareeta Stenman'in, syntynyt Paleen. (Finl. Minnesv. Män II).

Hasselbom, Niilo, tiedemies, talonpojan poika, syntyi Klefva'n pitäjässä Skaraborg'in läänissä 1690 Lokak. 26 p., tuli 1722 maisteriksi Upsalassa ja 1724 matematiikin professoriksi Turkuun. Kun läntinen tutkijakunta ja Ehrenmalm 1720-luvulla olivat ehdotelleet suurenmoisia koskenperkauksia Porista Päijänteesen, katsottiin H. soveliaimmaksi valmistavia paikantutkimuksia tekemään, ja 1730—33 matkusteltuaan sekä tutkittuaan 28 koskea hän antoikin lausunnon, jossa hän laski kustannukset, ehdotteli uusien kaupunkien perustamista y. m. Tuumasta ei kuitenkaan tällä kertaa tullut mitään, ja H. itse rupesi 1748 lakimieheksi ja hoiti laamanninvirkaa aina 1758 asti. V. 1742 hän oli tullut tiedeakatemian jäseneksi; 1764 Toukok. 1 p. hän kuoli. Oli naimisissa 1) Saara Meurman'in ja 2) Helena Lagerflycht'in kanssa. Edellisestä avioliitosta 1731 Heinäk. 14 p. syntynyt Niilo Hasselbom nuorempi tuli 1755 auditööriksi Suomen tykistöön, oli 1756 sekreetideputationin sihteeri, tuli 1762 säätyjen puolustuksesta Turkuun hovioikeuden assessoriksi ja hoiti pari kertaa maaherranvirkaa. Aateloittiin 1770 nimellä Fredensköld (Ruotsissa n:o 2,065, Suomessa n:o 147) ja kuoli 3 p. Maalisk. 1792. Oli naimisissa 1) Katariina Margareeta Cedermarck'in, 2) Magdaleena Hästesko'n ja 3) Sofia Albertina Taube'n kanssa. E. G. P.

Hast, Bartold Rudolf, lääkäri, syntyi Waasan kaupungissa 1724, Huhtik. 9 p. Isä Herman Henrik Hast oli Westfalista kotoisin, palveli ison vihan aikana rykmentin välskäärinä, (vuodesta 1733 Pohjanmaan rykmentissä), ja oli samassa mainitun maa-

kunnankin välskäärinä. Hän oli niin ikään Pohjanmaan ainoana apteekarina ja julkaisi 1746 ruotsinkielisen kertomuksen muutamien rohtojen käyttämisestä kotiapteekeissa. V. 1749 hän kuoli; naimisissa Anna Kristiina Råberg'in kanssa oli hänellä, muita lapsia mainitsematta, yllä mainittu poika Bartold Rudolf, joka jo nuorena ja isänsä johdatuksella perehtyi lääkäritoimiin. V. 1740 hän tuli Turussa ylioppilaaksi ja antautui lääkeopin lukemiseen, kävi 1744—47 Upsalassa Linné'n ja Rosén'in opetusta käyttämässä ja tuli 1747 lääkeopin-tohtoriksi, — ensimmäinen Suomalainen, joka Ruotsissa sai tämän arvon. Samana vuonna hän määrättiin lääninlääkäriksi Helsinkiin, vaan pääsi 1749 hakemuksestaan Vaasaan Pohjanmaan lääkäriksi. Vuoteen 1774, jolloin Oulun lääni tehtiin eri piirikunnaksi, Hast oli tämän suunnattoman alan ainoa varsinainen lääkäri, — tehtävä sitä vaikeampi, kun ei ollut koko piirikunnassa mitään järjestettyä apteekia, saati sairashuonetta, hänen astuessaan virkaansa; 1760 ja 1762 Vaasa ja Oulu vihdoin saivat kumpikin apteekinsa. Itse Hast piti matka- ja kotiapteekia apua tarvitsevien varaksi, järjesti ja hoiti suurella huolella ja ilmaiseksi sen sairashuoneen, joka perustettiin Vaasaan 1766, edisti rokonistutusta siihen aikaan noudatettujen perusteitten mukaan, ja oli myöskin eläinlääkärinä, saavuttaen innollaan yleistä luottamusta. V. 1762 hän sai assessorin arvonimen, 1783 hän omasta pyynnöstä sai eron virastaan ja kuoli 1784, Lokak. 8 p. V. 1755 hän oli nainut provasti Iisak Peldan'in tyttären Briita Leena Peldan'in. (Rabbe, elämäkerta käsikirjoituksessa).

Hastfehr, Berndt Juhana, vapaherra, valtiollinen seikkailija, täytyy Suomenkin historiassa mainita, vaikka hän ei suinkaan mitään kunniakasta mainetta ole jättänyt. Suku on Viron saksalaista alkuperää ja tuli vasta 18:nnen vuosisadan alulla Ruotsin ritarihuoneesen. Isä, vapaherra Juhana H., oli vihdoin Porin rykmentin everstinä ja kuoli Sonniemellä v. 1769. Äiti oli vapaherratar Margareeta Elisabet Stackelberg, sotamarsalkan B. O. Stackelberg vanhemman tytär. Näiden ainoa poika Berndt Juhana syntyi Elok. 3 p. 1737, palveli ensin Jämtlannin rykmentissä, tuli sitten majuriksi Porin rykmenttiin ja viimein Turun jalkaväen everstiksi, kunnes hän v. 1787 sai Savon jalkaväen rykmentin. Hänellä oli siis komento Savossa, kun Kustaa III aloitti sotansa venäjää vastaan, ja hänen rapporttinsa, että muka venäläinen parvikunta oli tehnyt hyökkäyksen rajan yli Vuolteensalmella Puumalassa, antoi syytä sodan julistamiseen. Vakuutetaan kuitenkin, että muutamat Venäläisiksi puetut Savon talonpojat olivat Hastfehr'in toimesta tämän suottahyökkäyksen tehneet. Nyt Hastfehr Heinäk. 2 p. 1788 ryhtyi Savonlinnaa piirittämään; mutta kun ensin Ladau, sitten Ramsay ja Glansenstjerna olivat käyneet häntä puhuttelemassa Anjalan liiton tuumista, hän Elok. 20 p. peräytyi Savonlinnan edustalta ja rupesi keskusteluihin Venäläisten ja Sprengtporten'in kanssa, luvaten edistää Suomen itsenäisyyden tuumaa. Näiden tekojen tähden hän erotettiin komennosta, tuli kanteenalaiseksi ja tuomittiin maankavaltajana kuolemaan Huhtik. 19 p. 1790, mutta sai armoa, johon syynä näyttää olleen hänen osallisuutensa kuninkaan edellisessä juonessa sodan sytyttämistä varten. Hän oleskeli sitten sukulaisten luona Skaanessa, lähti kuitenkin pian ulkomaille, ensin Köpenhaminaan ja Lontoosen, sitten monien retkien perästä Venäjälle, jossa pääsi everstiksi ja kuoli v. 1809 Valkoisen Venäjän maakunnassa. — Hastfehr ei varsinaisesti kuulunut Anjalan liittoon, vaan seikkaili sinne tänne, ollen luonteeltansa pelkkä imartelija ja onnen onkija. — Hänellä oli puolisona valtaneuvoksen kreivi Kustaa Bonde'n tytär Fredriika Brigitta Bonde. — Hänen tyttärensä Vivika Eleonoora oli naitu kuuluisalle kreivi Robert Wilh. De Geer'ille Terviikissä. (Anrep, Ättartaflor; Malmanen, Anjala förbundet; Koskinen, Sprengtporten, y. m.). Y. K.

Hedberg, Juhana Eerik, muotokuva- ja laatumaalari, oli Tukholmassa syntynyt 9 p. Maalisk. 1767. Nuoruudessaan oppilaana Tukholman kuninkaallisessa maalaus- ja kuvanveisto-akatemiassa oltuansa, tuli hän vuonna 1799 piirustuksen opettajaksi Turun yliopistoon, ja tässä virassa hän pysyi kuolemaansa saakka. Nykyajan vaatimuksia Hedberg tosin ei täyttänyt opettajana tai taiteilijana, mutta ollen maalaustaiteen ensimmäisiä edustajia Suomessa on hän kuitenkin muistettava. Porthan'in muotokuvan piirsi hän kerta tämän luennon aikana; sitä paitsi on hän maalannut useita pienempiä tauluja, ynnä myöskin pari alttaritaulua. Paras hänen tauluistansa lienee „Pesijä", joka tätä nykyä löytyy yksityisen hallussa Helsingissä. H. oli nainut Katariina Brengentoff'in. Kauan kalvavaa tautia sairastettuansa kuoli hän Elok. 9 p. 1823 Turussa.

Hedberg, Fredrik Gabriel, evankelisen herännäislahkon perustaja, syntyi Heinäk. 15 p. 1811 Saloisten pitäjässä Pohjanmaalla. Isänsä oli nimismies Eerik Juhana H.; äitinsä Katriina Magdaleena Borg. Suku oli alkuaan Härkälästä Kokemäellä, jossa esi-isä Tuomas eli noin 1700. H. tuli ylioppilaaksi 1826. maisteriksi 1832 ja vihittiin papiksi 1834. Viidennentoista vuotisesta asti herättyään hartaasen hengelliseen etsimiseen, jota ei siihen aikaan enimmin rakastettu hartauskirjallisuus tarkoin määrätyin autuuden-jär-

jestyksineen tyydyttänyt, löysi hän viimein kirkonarkiston nurkan tomusta löydetyn Luther'in evankeliumipostillan kautta rauhan siinä lauseessa: „että jokainen Kristukseen uskova ilman mitään mutkitta kohta saapi syntinsä anteeksi“. Tätä rupesi H. nyt pappina innokkaasti saarnaamaan, pitäen kirkon ulkopuolellakin yksityisiä hartauden hetkiä. Mutta kaikon tämmöisen, tavallisuuden yli menevän innon katsoivat senaikuiset ahdasmieliset kirkonvaltiaat vaaralliseksi niin hyvin kirkolle kuin valtiollekin. H. senvuoksi lähetettiin v. 1841 Ouluun linnapapiksi ankaralla kiellolla, ett'ei saisi saarnata muille kuin vangeille. Eipä hän edes ilman kuvernöörin erinäisettä luvatta saanut matkustaa mihinkään. Päällepäätteeksi tahdottiin häntä masentaa nälällä; sillä kalliissa Oulussa ei hänen pieni palkkansa riittänyt perheelliselle miehelle. Puutteen lievittivät kuitenkin samanmieliset ystävät avuillansa. V. 1843 sallittiin H:n viimein taas palata etelään ja tulla pitäjän apulaiseksi Pöytyälle. V. 1854 määrättiin hän sittemmin Nummen, v. 1862 Kemiön kirkkoherraksi, missä vielä elää. Samana vuonna 1862 korotettiin hän lääninprovastiksi. Naimisissa on hän ollut ensin Maria Johanna Sofia Eklund'in, sitten tämän sisaren Loviisa Wilhelmiinan kanssa.

Ensimmäisinä aikoinaan oli H. ollut Pohjanmaan ja Savon Kerettiläisten l. Pietistain puoleen taipuvainen. Paavo Ruotsalaisen kanssa hän jo oli Helsingissä tutustunut v. 1840 ja kävi v. 1842 varttavarten Nilsiässä tämän patriarkan luona. Ruotsalaiselle sekä Ylivieskan kappalaiselle J. Lagus'elle hän oli myös käsikirjoituksena tutkittavaksi lähettänyt tekemänsä kirjan, joka sitten v. 1843—4 tuli painosta nimellä *Uskonoppi autuuteen.* He olivat siitä antaneet erittäin kiittäviä lausunnoita. Mutta jo puolta vuotta myöhemmin oli tämä ystävyys muuttunut katkerimmaksi vihaksi. Tähän oli syynä se erimieli opissa, että H. sanoi armon olevan tarjona kaikille uskovaisille kohta, ilman mitään mutkitta, kerettiläiset sitä vastaan vaativat ensin sydämmen valmistusta katumuksen kautta. Tähän tuli lisäksi liioiteltuja huhuja molemmin puolin tapahtuneista seikoista ja lausutuista sanoista. Tarkemmin kuulustamatta ruvettiin molemmin puolen, mutta varsinkin kerettiläisten puolelta, kiukkuiseen kirjevaihtoon ja riitakirjojen julistamiseen. Ruotsalainen sanoi H:iä „filosoofiksi“, H. Ruotsalaista „Suomen paaviksi“. Kerettiläiset syyttivät vastustajiansa „kuolleesta uskosta“, nämät päinvastoin soimasivat edellisten „teko-oppia“. Täten synnytti tämä taistelu koko pienen kirjallisuuden. H. puolestansa kirjoitti ruotsiksi kirjat: ***Ääni Sionista*** 1844, ***Teko-opin vääräksi todistus*** 2 osaa 1847—8, ***Lähetyskirja Kristuksesta*** 1850, ***Hedbergin tunnustus ja evankeliumin puolustus*** 1851, ***Ainoa autuuden tie*** 1851, ***Vartijanhuuto*** 1852, ***Kerettiläisyys ja Kristinusko*** 1855 y. m.; suomeksi, paitsi jo ennen mainittua kirjaa, ***Kristuksen rakkaus syntisiin*** 1853 y. m. Myös on H. levittänyt oppiansa sanomalehtien kautta. Hän toimitti ***Allmän evangelisk tidskrift'iä*** 1845—8, ja ***Evangelisten*** (Tukholmassa ilmaantuvaa) 1849—50 ruotsiksi, ja ***Kristillisiä Sanomia*** 1855—68 suomeksi. Paitsi sitä on H. julistanut suuren joukon pienempiä kirjoituksia ja virsiä maamme molemmilla kielillä.

Vaikka hänen kirjoitustapansa on hämärä ja sekava, ovat kuitenkin varsinkin hänen sanomalehtensä levinneet avaroihin piireihin ja muodostaneet kerettiläisistä eroavan herännäislahkon, joka nimittää itsensä *evankeliseksi.* Ruotsissa kiihtyi Hedbergiläisyys vihaksi valtiokirkkoa sekä papistoa vastaan, ja sen tunnustajat taipuivat vihdoin suureksi osaksi baptistain oppiin, vaikka H. itse tätä lahkoa on vastustanut ruotsinkielisellä kirjalla. Suomessa on sitä vastaan hänen oppinsa ainoasti herättänyt totisempaa kristillistä elämää. (Akiander, Relig. rör.; Hornborg, Matrikel; Litteraturbladet 1851—2).

Hedman, Klaudius, provasti, oli syntynyt Hernösand'issa Ruotsinmaalla Elok. 3 p. 1680. Vanhemmat olivat suutarimestari Pietari Niilonpoika Edman ja tämän vaimo Elisabet Rahm. Tämän pariskunnan molemmat pojat, Niilo ja Klaudius, pantiin ensin Hernösand'in triviali-koulua käymään, pääsivät tästä Upsalan yliopistoon ja muuttivat eteen pannulla h:lla nimensä Hedman'iksi. Niilo Hedman viimein tuli rykmentin-pastoriksi ja kaatui Pultavan tappelussa. Klaudius Hedman taas taisteli opin tiellä köyhyyttä vastaan, tuli vihdoin v. 1707 filosofian maisteriksi ja vihittiin v. 1709 papiksi, tullen ensin ylimarsalkan kreivi Kaarlo Piper'in huonepapiksi, sitten apulaiseksi Tukholman Klaran seurakunnassa ja v. 1712 saman seurakunnan kappalaiseksi. Viimemainittuna vuonna Lokak. 15 p. hän nai edeltäjänsä, kappalaisen maisteri Zedritz'in lesken Anna Kristiina Wallman'in. Klaran seurakunnasta Hedman siirrettiin valtuuskirjalla Kesäk. 2 p. 1720 Waasan ja Mustasaaren kirkkoherran virkaan Pohjanmaalle. Mutta koska Suomenmaa silloin vielä oli vihollisten vallassa, hän vasta rauhanteon perästä saattoi lähteä uuteen virka-asemaansa; hän siis syksyllä 1721 matkusti maata myöden Uumajalle ja sieltä Pohjanmaan rykmentin kanssa meren yli, niin että Lokak. 31 p. saapui Waasaan. Hän tuli sen ohessa lääninprovastiksi Suupohjassa sekä Waasan koulun inspehtoriksi. Tässä uudessa työ-alassaan, missä ison vihan kauheat jäljet olivat tuntuvim-

mat, provasti Hedman vaikutti viidettä kymmentä vuotta tavattomalla uutteruudella ja työ-innolla. Erittäin ansaitsee mainita, että hän, niin pian kuin virka Suomenmaassa oli hänelle määrätty, heti ryhtyi Suomen kielen oppimiseen; käytettyänsä yksitoista viikkoa ahkeraan lukemiseen, hän omalla ahkeruudellaan ja muiden ohjaamisella oli niin pitkälle edistynyt, että hän „kaikkien ihmeeksi“ saattoi Tukholmassa suomea saarnata, ja Mustasaareen tultuansa hän yhä enemmin harjaantui tähän kieleen, jota osa hänen sanankuulijoistaan ja provastikunnan enimmät asukkaat puhuivat. Hänen sanakokoelmansa Suomen kielessä mainitaan varsin tärkeiksi ja lienevät olleet Daniel Juslenius'en käytettävinä tämän sanakirjaa varten. Tieteellisen ja kirkollisen harrastuksensa ohessa provasti Hedman otti osaa ajan valtiollisiinkin toimiin, oli viidesti valittu valtiopäivämieheksi pappissäätyyn, nimittäin vv. 1726, 1731, 1738, 1742 ja 1751, ja istui viimeisellä kerralla 70-vuotiaana myöskin sekreeti-valiokunnassa. V. 1742—43, jolloin Venäläiset toistamiseen Suomessa vallitsivat, Hedman siis valtiopäivämiehenä oli poissa Tukholmassa, josta vasta rauhan tultua palasi. Hänen uutteruutensa virkatointen täyttämisessä kesti viimeiseen asti. Tuo 84 vuoden ikäinen vanhus lähti vielä sairaanakin provastinkäräjille, kunnes karttuva voimattomuus pakotti häntä kotia palajamaan, missä kuoli Helmik. 1 p. 1765.

Provasti Klaudius Hedman ei jättänyt mitään lapsia; mutta hänen sisarensa poika, Pietari Röring, joka häneltä sai kasvatuksensa, otti hänen nimensä ja seurasi häntä Mustasaaren kirkkoherran-virassa. — Miehensä kuoleman jälkeen pruustinna Hedman teki vv. 1765 ja 1766 testamentin, jolla perustettiin kaksi akatemiallista apurahaa, toinen Upsalan yliopistoon Kinman'in suvulle, joka oli pruustinna Hedman'in sisaren jälkeläisiä, ja toinen Turun yliopistoon Hedman'in suvulle. Leskipruustinna Hedman kuoli Vaasassa Huuhtik. 23 p. 1771. V. 1850 säädettiin jälkimäisen lahjoituksen suhteen, että milloin Hedman'in suvun jäseniä ei ole yliopistossa, Hedman'in stipendi on annettava kirjallisena apurahana kolmeksi vuodeksi erältään. Sen määrä on nykyään 480 m. lukukaudelta. (Westzynthius, Åminnelsetal; testamenttiasiakirjat yliopistossa). Y. K.

Heikel-suvun kantaisä oli talollinen Heikkilässä Oulunsuun kylässä Oulun pitäjää (toisten tietojen mukaan Iissä tai Muhoksessa). Hänellä oli ainakin neljä poikaa, joilla 1760-luvulla näkyy olleen yhteinen talo Oulussa: 1) Jaakko, porvari; 2) Samuel, joka Turun yliopistossa luettuansa, eli raatimiehenä ja vihdoin pormestarina Oulussa kuolemaansa asti 1787; 3) Juhana, tullinkaitsija, ja 4) Henrik, „hovioikeuden advokaati“; joka kuoli kauppiaana Oulussa 1818. Samuel ja Henrik veljeksistä levisi suku· taulun mukaan.* — Toista syntyperää on suku Heickell, jonka kantaisän sanotaan olleen luutsi Hailuodon Heikkilässä. Tämän poikia, joista suku on polveutunut, olivat: 1) Mattias, Naantalin provastin Kaarle H:n isä, joka kuoli Alatornion nimismiehenä 1837, ja 2) Jaakko H., joka palveli kruununvoutina Torniossa ja kuoli 1840.

Heikel, Rosina, naislääkäri, syntyi Kaskisessa Maaliskuun 17 p. 1842. Isänsä oli laamanni Kaarle Juhana Heikel ja äitinsä Kristiina Elisabet Dobbin. Nautittuansa opetusta Waasan, Porvoon ja Helsingin naiskouluissa, suoritti hän vuosina 1865—66 voimistelukurssin Tukholman kuninkaallisessa voimistelu-keskusopistossa. Harjoitteli he vuonna 1867 Helsingin lapsensynnytyslaitoksessa, jonka ohessa hän jatkoi valmistavaisia luonnontieteellisiä opintoja vuoteen 1871 asti, sekä kotimaassa että Tukholmassa. Pitkitettyänsä lääketieteellisiä opintojansa ja harjoituksiansa Suomen yliopistossa, suoritti hän v. 1873 ja syksyllä v. 1878 lääketieteen kandidaatin ja lisensiaatin arvoja vastaavat yksityiset tutkinnot. Sillä välin oli hän, v. 1878, käynyt tarkastamassa Tukholman, Köpenhaminan ja Berlin'in lääketieteellisiä laitoksia. Saman vuoden Marraskuussa

---

* *Heikel*-suvun kantaisä, talollinen Heikkilässä Oulunsuun kylässä Oulun pitäjää.

- Jaakko, porvari Oulussa.
- Samuel, Oulun pormestari, s. 1739, † 1787.
  - Kustaa Wilhelm, raatimies Oulussa, s. 1777, † 1823.
  - Pietari Samuel, Rovaniemen kirkkoherra, s. 1784, † 1862
    - Kaarle Robert, Kemijärven provasti, s. 1819.
    - Anton Teodor, vanh. kom.-maamittari, s. 1825.
  - Kaarle Juhana, laamanni, s. 1786, † 1850.
    - Juhana Edvard, assessori, s. 1837.
    - *Rosina*, tohtorinna, s. 1842.
- Juhana, tullinkaitsija.
- Henrik, kauppias, s. 1747, † 1818.
  - Henrik Jaakko, tuomari Kemissä, s. 1782, † 1843.
    - *Henrik*, Pietarsaaren provasti, s. 1808, † 1867.
      - *Anna*, kuuromykkäin opettajatar, s. 1838.
      - *Frans Viktor*, yliopettaja, s. 1842.
      - Kaarle Feliks, filos. maisteri. s. 1844.
    - Wilhelm, Uudenkaup:n provasti, s. 1811.
      - Arno Wilhelm, kielen opett., s. 1842.
    - Albert, Alkkulan prov., s. 1812.
      - Kaarle Abiel, Kittilän kirkkoh., s. 1846.
    - Kaarle, Janakkalan kirkkoh., s. 1815.
      - Aksel Olai, ylioppilas, s. 1851.
    - August pitäjän' apul., s. 1816, † 1866.
      - Oskar August, lääkäri, s. 1844.
  - Kaarle Pietari, yli-perämies, s. 1784, muutti Tukholmaan 1807.

asettui hän Waasaan, missä hän, keisarillisen Senaatin erityisellä suostumuksella, toimii käytöllisenä lääkärinä, erittäin nais- ja lapsitaudeissa. Koska hän ensimmäisenä Suomen naisista oli suorittanut viimemainitut tutkinnot, pitivät muutamat naissivistyksen harrastajat Lokakuun 23 p. 1878 Helsingissä hänelle juhlan, missä tilaisuudessa eräs ennen löytyvä pienempi naisstipendi päätettiin suurentaa ja nimittää „Rosina Heikel'in stipendi lääketieteen naisylioppilaita varten."

Heikel, Henrik, kouluopettaja ja pappi, syntyi Oulussa 14 p. Tammik. 1808. Vanhemmat olivat kihlakunnan-tuomari Henrik Jaakko Heikel ja kappalaisen tytär Anna Margareeta Laurin. Käytyänsä Oulun koulua tuli hän 1823 ylioppilaaksi. Maisteriksi seppelöitynä 1832 teki hän kasvitieteellisen matkustuksen Lapinmaahan ja nimitettiin 1835 filosofian ja luonnontieteen lehtoriksi Turun lukiossa. Koulukirjallisuuden alalla H. on julaissut kaksi varsin käytettyä mittaustieteen oppikirjaa (toinen suomeksikin käännetty „Mittauden oppikirja" Turussa 1847), ja v. 1848 toimittanut Turussa ilmautuvaa kuukauslehteä *Skoltidning.* Turussa H. kutsuttiin useihin luottamustoimiin; niin oli hän kymmenkunnan vuosia vaivaishoito-johtokunnan puheenjohtajana ynnä kirkollis- ja kouluviraston leski- ja orpokassan jäsenenä ja esimiehenä. Molempia näitä toimia hän hoiti innolla ja menestyksellä. Kansan valistamista harrastaen hän 1855 (?) lahjoitti 1,000 hop. ruplaa ensimmäisen pikkukoulun perustamiseksi Turkuun. H:n vaikutettua Auran rannoilla enemmän kuin neljänneksen vuosisataa, valtasi hänet halu palata kotitienoillensa, ja v. 1861 hän pääsi Pietarsaaren kirkkoherraksi. Tuli niin katovuosi 1862. Silloin H. hätää kärsivälle rahvaalle lainasi noin 30,000 markkaa — hanke, joka hänelle tuotti vähän kiitosta, vaan suuren tappion. Paljon iloa oli hänellä sitä vastoin hänen Pietarsaareen perustamastaan kuuromykkäin-kodista, jonka huoneuksen hän oli rakentanut, vaikka valtio sen sitten lunasti. Se nuoruuden virkeys, joka hänessä oli silmiin astuva luonteenosoite, näyttihe myöskin siinä että hän 50 vuoden iässä peräti muutti mielipiteensä sekä kirkollisissa että valtiollisissa asioissa. Oltuansa enemmän kuin 20 vuotta sensorina, tuli hän 1863—4 vuosien valtiopäivillä säätynsä ehkä innokkaimmaksi vapauden harrastajaksi. V. 1867 oli hän samoin valittu pappissäädyn jäseneksi, mutta kuoli valtiopäiväin vielä kestäessä Maalisk. 14 p. Helsingissä. — Hän oli v. 1835 nainut Wilhelmiina Johanna Schauman'in, jonka kanssa hänellä oli yksitoista lasta.

Heikel, Anna Charlotta, kuuromykkäin opettajatar, edellisen tytär, syntyi Helmik. 2 p. 1838 Turussa, jonka naiskoulun läpi hän kävi 1848—53. V. 1860—1 oli hän kuuntelijana Turun kuuromykkäin-opistossa, ja perheen muutettua Pietarsaareen, jatkoi hän yhä vaikutustansa näiden kovaonnisten hyväksi ja auttoi pastori K. H. Alopaeus'ta valmistamaan heitä ripille. Keväällä 1863 rakensi isä „kuuromykkäin-kodin Pietarsaaressa", joka vihittiin tarkoitukseensa Syysk. 15 p. sam. v. Anna H. oli siellä johtaja, vaikka vasta 1876 siksi varsinaisesti määrättiin, ja ainoa opettaja (palkatta) siksi kuin kuuromykkä nuorukainen Lorentso Eklund syksyllä 1865 tuli toiseksi opettajaksi. Sääntöjä koululle annettiin Syysk. 13 p. 1865. Hänen lämpimyytensä ei kylmennyt niitten monten vastusten kautta, jotka, varsinkin isän kuoltua 1867, kohtasivat hänen harrastustansa. Hänen oppilaittensa luku nousee sataan-yhteentoista, joista yht'aikaa korkeintaan 24 on opistossa asunut ja joille kaikille hän on ollut lempeä äiti. Opisto on mahdollisuuden mukaan järjestetty tolonpoikaiskodon tapaan, mutta kaikkialla vallitsee ankara järjestys ja erinomainen puhtaus. Suurimman vaivan ja suurimman ilon on hänelle saattanut eräs sekä sokea että kuuromykkä tyttö „sokea Maria" — ainoa näin kovaosainen, jota Suomessa on opetettu — joka nyt kymmenvuotisen opetuksen jälkeen voi lukea ja kirjoittaa sokeainkirjoitusta, ommella vaatteita, tuntea ihmisiä heidän puvustaan y. m. Vaikka ahkerassa työssä arkipäivät ja usein taistellen tautia vastaan, on Anna H. kuitenkin sunnuntaisin väsymättömällä innolla opettanut eräässä sunnuntaikoulussa puhuvia lapsia varten. V:sta 1868, jolloin hän kääntyi baptismiin, on hän ollut johtavana henkenä siinä baptismiseurakunnassa, joka hänen ympärilleen on kokoutunut ja joka nyt lukee lähes sataa jäsentä, jotka 1871 itselleen rakensivat oman rukoushuoneen.

Heikel, Viktor, voimistelun harrastaja, edellisen veli, syntyi Elok. 23 p. 1842 Turussa. Tuli ylioppilaaksi 1860. Merimatkoilla Lontooseen 1862 ja Itä-Indiaan 1864—5 havaittuansa ruumiinliikuntoin voiman parantaa lukemisien kautta murtuneen terveyden, päätti hän ruveta voimistelun opettajaksi. Harjoitti voimistelua Tukholmassa 1867—8 ja Dresden'issä 1868—9, sekä kävi useissa muissa Saksan voimisteluopistoissa. Kouluissa ja yksityisesti voimistelua opetettuansa, matkusti hän kesällä 1871 valtion antamalla matka-avulla Ruotsin, Tanskan, Skotlannin, Englannin, Saksan ja Schweiz'in läpi voimistelua ja kansakoulu-laitosta tutkimassa. V. 1873 H. tuli virkaa toimittavaksi voimistelun ja luonnonhistorian lehtoriksi Uuskaarlepyyn seminaariin. Nimitettiin 1875 voimistelun yliopettajaksi yliopistoon. On painosta julaissut 1874 *Praktisk handbok i skolgym-*

nastik för gossar, joka on koe yhdistää saksalaista ja ruotsalaista voimistelua, 1879 *Gymnastiska friöfningar med och utan jernstaf,* ynnä useita kirjoituksia sanomalehdissä esim. nuorison fysillisestä kasvattamisesta, eriuskolaislain ehdotuksesta y. m. — Nai 1873 Hanna Kihlman'in.

Heinäkangas, Eero, karhuntappaja, syntyi 13²⁸/₇00 Hauhon pitäjässä Heinäkankaan kylän Heikkilässä. Isänsä nimi oli Mikko, äidin Leena. Talonsa oli likellä suurta asumatonta salomaata Hauhon, Hattulan ja Vanajan pitäjäin kulmassa; siitä pojan elämä sai omituisen suuntansa. Tässä salossa oleskeli hän jo v. 1808 koko kuukauden sotaa paossa. Myöhemmin sai hän isänsä kanssa seurata metsästysretkille, ja 29-vuotiaana hän omin käsin kaatoi ensimmäisen kontionsa. Siitä asti oli karhunpyynti hänen mieluisin työnsä. Useimmiten kävi hän karhun kimppuun ihan yksin, ainoasti pyssy, kirves ja koirat kumppalina. Kuudenkymmenen vuoden iällä oli hän kaatanut 73 karhua ja olisi jatkanut työtään kauemminkin, mutta ne olivat nyt koko seudulta sukupuuttoon hävitetyt. Hänen urhoutensa on tullut palkituksi kunniarahalla. Vaikka näin innokas metsämies, ei hän kuitenkaan myös laiminlyönyt maanviljelystä, vaan raivasi paljon uusia peltoja lisäksi. Vaimonsa oli Anna Maija samasta pitäjästä. Ukko elää vielä. (Suomen Kuval. 1874). J. K.

Heldt, Juhana Fredrik, lahjoittaja, oli syntynyt Turussa 1780 Elokuun 26 p. Äiti Katariina Heldt, joka oli ollut kauppias Mainell'in kanssa naimisissa, jätti pojan lapsena orvoksi. Tämä joutui vanhan tädin kasvatettavaksi ja saavutti siinä koulussa omituiset vanhanaikaiset tapansa, joissa riippui kuolemaansa asti. Tädin kuoltua peri hän pienen kartanon ja elätti itseään paraasta päästä naisväen alttiina ja uskollisena asioitsijana, sai enimmistä perinnöistä osansa ja oli kuollessaan 1854 Elokuun 30 p. varakas mies. Hän oli viimeinen jäsen vanhaa Turussa vuosisatoja kestänyttä sukua. Testamentissaan, joka painettuna käsitti 39 sivua, jakeli hän lahjoja kaikille ystävillensä, pysyviä korkoja Turun virkamiehille ja niiden perillisille, elinkautisia korkoja 53:lle perheelle tai yksityiselle ja näiden kuoltua pysyviä tuomiokirkon palvelijoille, sekä vihdoin vähempiä summia kaupungin koulu- ja muihin rahastoihin. (Pinello, Små Berättelser I). J. R. A.

Helenius, Kaarle, suomalaisen sanakirjan tekijä, syntyi v. 17¹⁸/₁₁84 Yläneen kappelissa. Isänsä Simo H. oli sitten Mynämäen kappalaisena; äidin nimi oli Kristiina Katriina Tallqvist. Simo H:n isä oli rusthollarina Kirrin rusthollissa Säkylässä, vaan hänen isänsä kuulu kaatuneen upseerina Kaarle XII:n aikana ja olleen nimeltään v. Pahlen. Kaarle H. tuli ylioppilaaksi v. 1803, vihittiin papiksi v. 1808, tuli maisteriksi v. 1810, jumaluusopin kandidaatiksi 1812, Suomen 1:een jalkaväen rykmenttiin ylimääräiseksi pataljonan papiksi v. 1813, jumaluusopin lisensiaatiksi v. 1818, Pöytyän kirkkoherraksi v. 1824, sai provastin arvon v. 1829 ja kuoli 18⁴/₁₀55. Hän oli naimisessa Karoliina Bauge'n kanssa. V. 1825 määrättynä virsikirjakomitean jäseneksi, ryhtyi hän työhön suurella innolla, jonka vertainen ei kuitenkaan ollut menestys. Virtensä ovat, paitsi 1887 vuoden virsikirjassa, julaistut Turun Viikkosanomissa 1820-luvulla. Paitsi näitä alkuperäisiä virsikokeita painatti hän myös v. 1828 suomennoksen koko *Wallin'in ruotsalaisesta virsikirjasta,* joka yht'hyvin ei tyydyttänyt aikansakaan vähäisiä runollisia vaatimuksia. Arvoa vailla ovat niin-ikään ne monet maalliset lystilaulut, jotka hän salanimellä Kaarle I. Kirri Simonpoika Pöytyällä painatti ensin Turun Viikkosanomiin, sitten osaksi eri arkeiksi. Paremmin on hän ansainnut sijansa Suomen kirjallisuuden historiassa *suomalais-ruotsalaisella sanakirjallansa* (v. 1838), joka tosin ei ole itsenäinen tieteellinen teos, vaan kumminkin lähteensä, Renvall'in sanakirjan sovittamisella maan toiseen kieleen, tuli olemaan toistakymmentä vuotta hyödyllisenä apukeinona suomea oppivalle ruotsinkieliselle yleisöllemme. J. K.

Hellant, Antti, fysiikin ja tähtitieteen tutkija, syntyi v. 1717 Torniossa, jossa hänen isänsä oli kauppias. Tuli ylioppilaaksi Upsalassa ja harjoitti siellä opintoja mainion professorin Celsius'en johdolla. Kun tämä v. 1736 määrättiin osanottajaksi siihen matkaan, joka Franskan hallituksen kustannuksella tehtiin Lapinmaahan maapallon todellisen muodon selvittelemiseksi meridiani-asteen pituuden tarkalla mittaamisella, otti hän nuoren Hellant'in kanssansa. Tällä matkalla ja Celsius'en, Maupertius'en y. m. seurassa heräsi Hellant'issa elävä mieltymys tähtitieteeseen ja fysiikiin. Tästä vuodesta alkaen rupesi hän tarkkaelemaan ja muistoon kirjoittamaan tähtitieteellisiä ilmiöitä Torniossa, ja julkaisi vv. 1744 ja 1748 almanakat Tornion horisontin mukaan. Puolustettuansa Upsalassa v. 1738 väitöksen uudesta kalastamisen tavasta Norrlannin joissa, hän ei kuitenkaan näy jatkaneen opintojaan yliopistossa, vaan asettuneen synnyinkaupunkiinsa, jossa harjoitti jonkunlaista tehdasliikettä. V. 1752 hän sanotaan „tähteintutkija ja tehtailija Torniossa“. Myöhemmin hän nimitettiin Lapinmaan taloustirehtööriksi. Niistä toimista, jotka ovat tehneet Hellant'in kuuluisaksi, mainittakoon että hän vv. 1748 ja 1749 tähtitieteellisenä vaarinottajana seurasi sitä kommisionia, joka kävi rajaa Ruotsin ja Norjan välillä. Tällä matkalla

määräsi hän Vardöhus'in ja Tornion välillä 24:än paikan etäisyyden päiväntasaajasta sekä Utsjoen, Inarin y. m. paikkakuntain longituudin. Hänen kirjallisista teoksistaan, jotka suurimmaksi osaksi löytyvät Ruotsin tiedeseuran toimituksissa, mainittakoon tässä *Om vattnets värme i norden* 1753, *Om klimatets hälsosamhet i Kuusamo och Sodankylä* 1760, *Beskrifning om staden Torneå,* kertomuksia auringon pimenemisistä, y. m. Hänen ilmanlämpöhavaintonsa tuosta tavattomasta kylmästä Torniossa 1760 (—89 °/₀ Cels.!) ovat kuitenkin, niinkuin nyt on selville saatu, syntyneet väärän käsityksen kautta. Muuten on se Hellant'in kunnia, että hän ynnä Celsius oli ensimmäinen, joka huomautti Ruotsin ja Suomen manteren kohoamista. Hän oli kutsuttu Ruotsin tiedeakatemian jäseneksi ja kuoli 1789 Torniossa, naimatonna.

K. F. I.

Hellenius-suku on tarun mukaan Liivinmaalta kotoisin ja kuuluu ennen kantaneen nimen Græk, joka sitten muutettiin Kreikkalaisten kotiperäisen „Hellenes" nimityksen mukaan. Suvun tunnettu kantaisä Suomessa oli henkikirjoittaja Kaarle Hellenius, jolla oli pojat Kaarle ja Antti. Jälkimäinen, syntynyt 1702, † 1772, oli vihdoin Kymin kihlakunnan vouti, aateloittiin 1770 ja otettiin silloin sammuneen aatelisen Enhjolm suvun perilliseksi, ritarihuoneen kirjoihin tulematta, vaan hänen lapsensa aateloittiin 1776 af Enehjelm nimellä ja uutena sukuna (n:o 2089, Suomessa n:o 154). Vanhempi poika, Kaarle Kaarlenpoika Hellenius syntyi 1701, kuoli 1762 ja palveli Hämeenlinnan rykmentin kirjurina. Vaimonsa Brigitta Katariina Strandén'in kanssa hänellä oli poika

Hellenius, Kaarle Niklas, aateloittu **von Hellens,** luonnontutkija, syntynyt Hollolan pitäjässä 1 p. Elok. 1745. Hän tuli ylioppilaaksi Turussa 1765 ja maisteriksi 1772, määrättiin samana vuonna kemian, talousopin ja eläintieteen dosentiksi, kävi sitten Upsalan yliopistossa, jossa hän 1776 tuli lääkeopin kandidaatiksi ja 1777 lisensiaatiksi. Kotimaahan palanneena H. 1778 Linné'n ehdotuksesta sai sen apulaisviran lääkeopin tiedekunnassa, jonka prof. Juhana Haartman ja vuorineuvos J. Hisinger olivat rahalahjoja antamalla perustaneet. Siihen kuului silloin myöskin kasvioppi, vaan jo 1780 Hellenius ylimääräisenä tuli luonnonhistorian professoriksi ja 1793 vakinaiseksi professoriksi talousopissa ja luonnonhistoriassa. V. 1788 hän kutsuttiin Ruotsin tiedeseuran jäseneksi. Tiedemiehenä H. oli varsin ahkera, julaisten vuosina 1773—1805 24 väitöskirjaa, useimmat latinaksi ja kasviopillisista aineista vaan samassa pitäen silmällä sitä käytöllistä hyötyä, joka sen ajan käsitteitten mukaan oli tieteen lopputarkoituksena. Ruotsin tiedeseuran toimitukset ja Ruotsin n. s. isänmaallisen seuran toimittama „Hushållningsjournal" sisältävät niin ikään monta kirjoitusta muistomerkkinä Hellenius'en tieteellisistä ja taloudellisista harrastuksista; sukunimi Hellenia säilyttää hänen nimeään kasviopissa. V. 1811 hän tuli collegium medicum'in jäseneksi, kahdesti hän oli Turun yliopiston rehtorina ja kahdesti seppelöitsijänä. Professorinvirasta erotessaan 1816 hän aateloittiin nimellä von Hellens (n:o 173); 1819 hän tuli riemumaisteriksi ja kuoli Turussa 1820 Tammik. 16 päiv. — V. 1783 hän nai Anna Charlotta von Mell'in. Vanhin poika Lauri Kustaa von Hellens, s. 1787, † 1850, tuli 1847 Turun hovioikeuden varapresidentiksi, pojanpoika Lauri Teodor von Hellens, synt. 1826, tuli 1875 senaatoriksi ja oli valtiopäivillä 1877 ritariston varamaamarsalkkana.

E. G. P.

Helsingius, suku. Suomessa on kaksi tämännimistä säätyhenkilöin-sukua tehnyt itseään tunnetuiksi. Vanhempi suku on Uusmaasta peräisin ja sen ensimmäinen tietty jäsen on Markus Henrikinpoika Helsingius, joka luki Wittenberg'issä 1500-luvun lopulla, ja siellä v. 1593 painatti väitöskirjan *De rationali hominis anima.* Hän tuli siellä, taikka Rostock'issa, filosofian maisteriksi ja nimitettiin 1595 katedralikoulun rehtoriksi Turkuun, mitä virkaa toimitti kuolemaansa asti 1609. Hän mainittiin eteväksi Kreikan kielen tuntijaksi. Arvattavasti hänen pojanpoikansa oli Markus Yrjönpoika Helsingius, joka tuli ylioppilaaksi 1655, koulun rehtoriksi Wiipuriin 1659, filosofian maisteriksi 1661, Wiipurin lukion lehtoriksi 1668 ja 1675 Jääsken kirkkoherraksi, jona kuoli

---

*

Markus Helsingius,
Jääsken kirkkoherra ja provasti, † 1678.

Juhana, luutnantti.	Yrjö, Porvoon tuomioprovasti, † 1741.		Markus.
Martti, konsistoorin notaari, † 1738.	Henrik, Iisalmen kirkkoherra, valtiopäivämies 1738, † 1757.	Yrjö, Rantasalmen kirkkoherra, † 1764.	Daniel, assessori, † 1774.
Yrjö, Rantasalmen koulun konrehtori, † 1806.	Mikael, Götan kanavan diskonttikonttorin tirehtööri, † Tukholmassa 1816.	Gottfried, silkkitehtailija Tukholmassa, † 1827	Wolfgang Henrik, † 1795.

1678. Ajan oloja kuvaavaa on, että hän koulurehtorina Wiipurissa vaati saadaksensa kurittaa kanssaopettajiansa vitsoilla. Tätä oikeutta tuomiokapituli ei kuitenkaan tahtonut suoda hänelle, koska opettajat olivat papiksi vihityt ja säädyn arvo kapitulin mielestä sen kautta altiiksi heitettäisiin. Tuomiokapitulin sivuitse koitti H. saada koulunsa asetetuksi pormestarin ja raadin valvonnan alle ja korotetuksi katedralikouluksi, mutta kaikki turhaan. H. oli nainut Elisabet Holst'in ja tästä avioliitosta syntyi kolme poikaa, niinkuin näkyy edellisellä sivulla olevasta taulusta, joka osoittaa Helsingius-suvun vanhemman eli savolaisen haaran polveutumisen. *

K. F. I.

Helsingius, Gustaf Fredrik, pappi, historioitsija, syntyi Hattulassa 27 p. Elok. 1815. Hänen vanhempansa olivat kapteeni Henrik Jaakko H. (erästä nuorempaa Ruotsista tullutta Helsingius-sukua) ja Maria Dorotea Florin. Ylioppilaaksi tultuaan 1833 hän tuli filosofian kandidaatiksi 1838, maisteriksi 1840, teologian kandidaatiksi 1843, lisensiaatiksi 1845 ja tohtoriksi 1857. V. 1846 hän tuli jumaluusopin lehtoriksi Turun lukioon, 1857 Lohjan kirkkoherraksi ja 1859 lääninprovastiksi. Hän on painon kautta julaissut: *Kort handledning till den heliga skrifts kännedom* (kolme painosta Turussa 1851—63), *Kyrkans förhållande till staten* (Turussa 1864) ja *Försök till framställning af Finlands kyrkohistoria I* (Hämeenlinnassa 1855). Viimeksi mainittu teos ulottuu ainoastaan keskiajan loppuun, mutta on ansiokas tutkimus ja ainoa tähän asti julaistu kertomus, jossa Suomen kirkon ja seurakunnan vaiheet selitetään pääaineena. — Helsingius nai 1848 Maria Sofia Rosina Heurlin'in ja 1866 Fredriika Gunilla Josefina Gejtel'in.

Hemming, Suomen piispa vv. 1339—66, oli maamme mahtavimpia kirkkoruhtinaita keskiaikana. Piispainkronikan mukaan hän oli kotoisin Bälinge'n pitäjästä Upsalan hiippakunnasta ja syntynyt v. 1290 paikoilla. Hänen opinkäynnistään ja edellisistä vaiheistaan ei ole mitään tietoa; mutta todennäköistä on, että hän jo v. 1329 paikoilla oli Suomeen siirtynyt ja tullut Turun tuomiokirkon kaniikiksi. Kun Pentti piispa kuoli v. 1338 (vuosiluvut näissä kohden eivät ole varmoja), valittiin Hemming yksimielisesti, ikäänkuin „Jumalan hengen vaikutuksesta", Suomen kirkon esimieheksi ja vihittiin virkaansa Tukholman kirkossa. Kirkollinen järjestys Suomen seurakunnassa oli par'aikaa vakaantumaisillaan, ja Hemming mainitaan useissa kohden täydentäneen sen laitoksia ja enäntäneen sen loistoa. V. 1340 hän perusti tuomioprovasti-viran; sen ohessa piispanistuimelle hankittiin hiippa ja piispansauva, tuomiokirkolle toimitettiin ensimmäinen kirjasto, ja paavilta Avignon'ista saatiin vv. 1342 ja 1358 erinäisiä bullia, jotka vakuuttivat runsaita syntianeita kaikille totisesti katuvaisille, kutka tahtoivat apua tehdä Turun kirkon kaunistamiseen. Eikä ainoastaan ulkonainen loisto ollut Hemming piispan huolena; myöskin seurakunnan sisällinen hoito järjestettiin yhä säännöllisemmälle kannalle laveassa hiippakunnassa. Joka vuosi pidettiin pappienkokous; eräässä semmoisessa kokouksessa v. 1352 ovat annetut ne Hemming piispan *säännöt* (Statuta), jotka ovat ensimmäiset sitä laatua, mitkä Suomen hiippakunnasta tiedetään. Ne sisältävät etupäässä määräyksiä jumalanpalveluksen ulkonaisesta siivosta, pappien toimituksista ja kirkon omaisuuden hoidosta; mutta myöskin sielunhoidosta ja opetuksesta näkyy jonkinlaista huolta pidetyn. Myöntää kuitenkin täytyy, että ajan kirkolliset harrastukset enemmin tarkoittivat kirkon valtaa ja mahtavuutta kuin sen siveellistä ja uskonnollista vaikutusta. Yksi esimerkki on siinä kohden valaisevainen. Skeninge'n kirkolliskokous Ruotsissa v. 1248 oli säätänyt pappien naimattomuutta; mutta tuo väkinäinen pyhyydensääntö jäi itse teossa tehottomaksi, ja Hemming piispa v. 1350 ainoasti semmoisen käskyn antoi, että Suomen papit pannakirouksen uhalla eivät saisi pitää lapsiansa luonaan eikä samassa seurakunnassakaan, ett'ei kirkollinen omaisuus vähenisi. Kuitenkin Hemming itse oli aikakautensa hurskauden esikuva; senpä todistaa hänen likeinen ystävyytensä Ruotsin mainion pyhän Birgitan kanssa. Birgitta rouvan „Ilmestyksissä" mainitaan Suomen piispaa useat kerrat kunnioituksella; muun muassa kerrotaan seuraava tapaus, joka kuvaa ajan henkeä. „Kerrankin" — sanat kuuluvat — „Kristuksen morsian (s. o. Birgitta) istui pidoissa Turun piispan Hemming'in kanssa ja söi Jumalan kunniaksi esiin-tuoduista herkuista, jolloin piispa ajatteli sydämmessään: miksi tämä rouva, jolla on Pyhän Hengen lahja, ei pidätä itseänsä herkullisia ruokia syömästä. Birgitta silloin ei mitään tiennyt hänen ajatuksistaan; vaan illalla rukouksissa ollessaan 'hän kuuli hengessä äänen, joka hänelle ne ilmoitti, ja nyt hän heti piispalle mainitsi tämän ilmestyksen. Mutta piispa, kun tämän kuuli, tunnusti että niin oli pöydässä ajatellut, jonka johdosta hän nöyrtyneenä ja anteeksi anoen pyysi, että Birgitta rukoilisi hänen edestänsä. Sitten kolmantena päivänä, kun sama Birgitta rouva rukoili, ilmestyi hänelle pyhä neitsyt Maaria ja lausui: Sano tälle piispalle, koska hänen on tapa aloittaa kaikkia saarnojansa minua ylistämällä, ja koska se tuomio, minkä hän sinusta pöydän ääressä laski, ei lähtenyt kateudesta, vaan rakkaudesta, ja rakkaus ansaitsee lohdutusta, — sano hänelle siis, että minä tah-

don olla hänelle äitinä ja esittää hänen sielunsa Jumalalle, ja olen hänelle selvittävä, että hän itse on seitsemäs eläin niistä eläimistä, jotka ennen olen sinulle osoittanut, ja että hänen pitää tuoman Jumalan sanoja kuningasten ja paavien eteen.“ — Muitakin esimerkkejä mainitaan näiden molempain keskinäisestä ystävyydestä. Niinpä kerrotaan, että juuri Hemming piispa oli se, joka paaville ensin esitti pyhän Birgitan ilmestykset ja maineen; sen lisäksi hän kerrankin Birgitan lähettiläänä oli käynyt rauhaa sovittelemassa Franskan ja Englannin kuningasten välillä, mutta oli tässä toimessa varsin vähän suosiota kohdannut. Ruotsin valtakunnan omissa meteliisissä oloissa Hemming piispa pääasiallisesti näkyy valvoneen kirkkonsa etua. Niinpä havaitaan, että kuninkaat Maunu Eerikinpoika, Eerik Maununpoika ja Albrekt ovat järjestänsä varustaneet Turun piispanistuinta erinäisillä eduilla, ostaen sillä tavoin mahtavan kirkkoruhtinaan kannatusta valtiollisiin yrityksiinsä. Mitään itsenäistä kantaa valtioasioissa piispamme tuskin lienee pitänyt, vaan seurasi alttiisti hetken vaiheita. Mutta jos kirkon saatavat olivat kysymyksenä, Hemming ei epäillyt vastustaa itse kuninkaankin käskyä, julistaen että seurakunnan asioissa maallikkojen on velvollisuus totella, eikä mikään valta hallita; niin esim. kirjeessään Uudenmaan asukkaille v. 1349, jossa valittaa, että Maunu kuningas pahojen neuvonantajain yllytyksestä oli sekaantunut kirkkoherroille maksettavan „ruokalisän“ asiaan. Kaikesta näkyy, että Hemming oli todellinen hengen mies katolisessa merkityksessä, ja hänen pitkä hallitusaikansa ei ole voinut olla hedelmätönnä Suomen seurakunnalle.

Hemming piispa kuoli v. 1366, Toukok. 21 p., ja haudattiin Turun tuomiokirkon korkeaankuoriin. Seuraavan vuosisadan lopulla ruvettiin puuhaamaan hänen korottamistaan pyhien joukkoon. Kuuluisa Hemming Gad, joka siihen aikaan oleskeli Romassa Ruotsin valtakunnan asiamiehenä, sai toimekseen ajaa tätä asiaa paavillisen istuimen luona, ja v. 1499 paavi Aleksanteri VI antoi bullan, jolla sallittiin ottaa Hemming piispan luut ylös haudasta ja panna ne korkeampaan ja kunniakkaampaan asemaan Turun tuomiokirkossa. Tämä temppu, joka oli pyhäksi-julistamisen ensimmäinen aste, toimitettiin v. 1514, nähtävästi suurilla juhlallisuuksilla. Mutta kun uskonpuhdistus pian sen jälkeen teki katolisuuden menoista lopun, jäi toimen jatko sillensä. (Porthan, Chron. Ep.; Hist. Ark. II, Vatikanolaiset todistusk.).

Y. K.

Hemminki, Henrikinpoika, virsiseppä, oli Maskussa syntynyt, tuli Maskun kirkkoherraksi v. 1587, kävi v. 1593 Upsalan kirkonkokouksessa ja kuoli 1618 ja 1620 välillä. Hänen ensimmäisestä *virsikirjastaan,* joka on kadonnut, tiedetään vaan että se ilmaantui 1610—1614 välillä. Uusi painos tuli ilmi v. 1639. Paitsi sitä on hän myös suomentanut katolisella ajalla täällä sepitetyn virsikirjan *Piae Cantiones,* nimellä *Vanhain Suomen maan piispain ja kircon esimiesten Latinankielised laulud Suomexi käätyd* v. 1616. Kaikkiansa on näin Hemminki jättänyt jälkeensä 217 virttä, joista 38 (15 varmaan) omaa, muut käännetyt varsinkin latinasta, mutta myös ruotsista ja saksasta. Ansioina hänen käännöksissään ovat selvä ajatus, rikas, elävä kieli, sekä suomalaisen vanhan runon kaunisteitten käyttäminen. Alkusointua on niissä aina, hyvin usein myös, etenkin latinasta otetuissa, joissa suomennos on vapaampi, ajatusriimiä l. paralellismia. Virheiksi taas ovat luettavat sillä ajalla tavallinen sanojen katkominen sekä hyvin usein liikojen, nuottiin mahtumattomien tavuitten käyttäminen. Omissa virsissään, joista muutamat ovat rakennetut vanhaan, kuitenkin hiukan väännettyyn Suomen runomittaan, ilmoittaa itseänsä sangen vilkas mielikuvitus, ja suuri tunteen voima, vaan samassa myös usein törkeä sivistymättömyys.

J. K.

Henrik Pyhä, Suomen apostoli ja marttyri. Tämän Suomen kirkon perustajan varhemmista elämänvaiheista puuttuu melkein kokonaan tietoja. Ruotsin ynnä omista niukoista keskiajan-kronikoistamme näemme ainoastaan että hän oli syntynyt Englannissa, mikä maa aina pyhän Bonifacion ajoista oli ollut lähetyssaarnaajain istukasmaa. Etenkin oli se läheinen keskeys Skandinavian maitten kanssa, johon Englanti kymmenennen ja yhdennentoista vuosisatain kuluessa oli joutunut, kääntänyt sen lähetystoimen sinnepäin. Niin olivat esim. kristinuskon ensimmäisistä saarnaajista ja levittäjistä Ruotsissa Sigfrid, David, Eskil y. m. Englantilaisia. Näiden miesten joukkoon liittyy ansiokkaasti Henrik, joka 1148 sanotaan tulleen piispaksi Upsalaan. Semmoisena hän näyttää innolla kehoittaneen hurskasta Eerik kuningasta (ks. Eerik Pyhä) ristiretkeen Suomeen v. 1157. Retken hengellisenä johtajana seurasi hän itse, ynnä joukko pappeja ja munkkeja, ja kasti voiton perästä vangitut Suomalaiset. Kansantarina kertoo sen tapahtuneen Kupitsan lähteessä (lähellä Turkua), joka tämän muistoksi on sanottu pyhän Henrikin lähteeksi ja jonka vesi tästä luultiin saaneen terveyttä tuottavan ominaisuutensa. Kun Eerik vielä samana vuonna palasi Ruotsiin, jäi Henrik Suomeen, innolla jatkaen kääntämistyötä. Tarina kertoo hänen matkoillaan tulleen aina nykyiseen Ylistaron kylään Kokemäen pitäjässä, joka näinä aikoina oli tärkeä kauppapaikka ja sanot-

tiin Teljen kaupungiksi. Tässä seisoo vielä joen äyräällä se aitta, jossa Henrik kertomuksen mukaan saarnasi. Nyt on sen ympäri kivestä rakennettu temppeli tällä kultakirjoituksella oven kamanassa:

Tässä saarnasi sanoa,
Lunastusta lausui kerran
Pyhä hurskas Henrikkimme,
Suomen piispa ensimmäinen.
Sana tuotti siunauksen,
Kantoi kaunihin hedelmän,
Jost' on Herralle ylistys,
Henrikille muistopatsas.

Millä tavoin kansa voi Henrikin saarnaa ymmärtää, ei mainita. Todennäköistä on, että hän, niinkuin lähetyssaarnaajain kaikkialla oli tapa ja tuo tarinakin viittaa, lähti maan suurempiin markkina- ja kauppapaikkoihin, missä sekä voi löytää tulkkeja, joll'ei itse tuonut niitä mukanaan, että myöskin olla sen rauhan ja suojeluksen turvassa, joka näillä paikoilla tavallisesti muukalaisille suotiin. Paluumatkalla tämmöisestä paikasta murhasi hänet Tammik. 19 p. 1158 Köyliönjärven jäällä suomalainen talonpoika Lalli (ks. Lalli), jonka vihaa itseensä oli herättänyt. Hänen marttyrikuolematansa on legenda sittemmin monenlaisilla kertomuksilla koristellut. Niin kerrotaan Henrikin itsen ennustaneen kuolemaansa ja antaneen seuraajilleen osoituksen, miten meneteltäisiin hänen ruumiinsa kanssa, joka tämän käskyn mukaan haudattiin Nousiaisten ehkäpä samaan aikaan rakennettuun kirkkoon. Sieltä hänen luunsa (vuoden 1300 jälkeen) vietiin Turun uuteen tuomiokirkkoon, jossa pantiin kalliisen pyhimysarkkuun ja säilytettiin aina vuoteen 1720, jolloin kreivi Douglas ryösti ne Pietariin vietäväksi. Mihin sen jälkeen ovat joutuneet, on tietämätöntä. Tyhjän haudan yli Nousiaisten kirkossa pystytti piispa Johannes Pietarinpoika patsaan, jota piispa Maunu Tavast sittemmin kaunisteli ja joka vielä on keskiajan taiteen ihanimpana muistomerkkinä Suomessa.

Pyhä Henrik kohosi kuolemansa jälkeen kansan uskossa Suomen suojeluspyhäksi. Hänen kuvansa, joka näyttää hänen piispan puvussa tallaavan murhaajatansa Lallia, asetettiin useihin kirkkoihin maan sisäja ulkopuolella; Turun tuomiokirkko sai hänestä nimensä, ja hänen puoleensa kääntyivät uskovaiset läheltä ja kaukaa esirukouksilla. Lukemattomat ovat myöskin ne ihmetyöt, jotka kerrotaan hänestä. Yhtä vähän kuin Ruotsin suojeluspyhä Eerik kuningas, hänkään julkisella autuuttamisella näyttää tulleen korotetuksi katolisen kirkon pyhimysten joukkoon, mutta että hän tämmöiseksi yleisesti tunnustettiin näkyy monesta paavinkirjeestä. Suomen kirkko vietti erinäisellä juhlallisuudella hänen muistokseen kahta juhlaa, 19:ttä päivää Tammik., Henrikin päivää, *dies nativitatis*, s. t. s. hänen marttyri-syntymäpäiväänsä eli maallista kuolinpäiväänsä, ja 18:tta päivää Kesäk., *dies translationis*, sitä päivää jolloin hänen luunsa vietiin Nousiaisista Turkuun. Turun tuomiokapitulin sinetti kuvaa vielä tänäpäivänäkin hänen poikki lyötyä peukaloansa piispansormuksen kanssa. Myöskin suomalainen kansanruno säilyttää hänen muistoansa yhdessä niistä harvoista runoista, jotka meillä on keskiajasta. Runo kertoo hänen syntyneen Hämeessä ja on niin muodoin todistuksena siitä, kuinka Suomen kansa tykkänään omaksensa omisti tämän ensimmäisen apostolinsa.

K. F. I.

Henrik Hartmanninpoika, Suomen piispa vv. 1366—1368. — Suomen piispainkronika, joka antaa hänelle nimen „Henricus Hermanni", ei tiedä hänestä muuta, kuin että hän ennen oli tuomioprovastina ollut, että hän kanonisella tavalla valittiin piispaksi, ja että hän paluumatkalla paavin kartanosta kuoli v. 1368. Tutkimus on kuitenkin selville saanut, että hänen oikea nimensä oli „Henricus Hartmanni", mutta syntyperästä ja syntymäajasta ei ole mitään tietoa; ainoastaan isän ristimänimi „Hartmann" viittaa saksalaiseen sukuperään, kenties Turun porvarillisista piireistä. V. 1340 paikoilla eräs Henrik Hartmanninpoika — joka jotenkin varmaan on pidettävä samana miehenä — tavataan kirkkoherrana Sääksmäellä. Tämä hankki itsellensä senaikuiselta paavilta Avignon'ista muutamia ankaria bullia sekä Turun saarnaajamunkkeja vastaan, jotka pitäjissä kulkivat pitämässä messua ja jumalanpalvelusta kannettavilla alttareilla, että myöskin muutamia Sääksmäen kyliä vastaan, jotka olivat kieltäneet kymmenyksiä maksamasta. V. 1355 Henrik Hartmanninpoika jo tavataan Turun tuomioprovastina. Piispa Hemmingin kuoltua hän Turun kaniikien yksimielisellä vaalilla määrättiin tämän seuraajaksi ja lähetettiin Avignon'iin saamaan pyhän isän vahvistusta. Paavi Urbano V:nnen bulla, Avignon'ista Lokak. 5 p. 1366, ilmoittaa meille, että paavi itse jo Hemmingin eläessä oli pidättänyt itsellensä oikeuden asettaa hänen seuraajansa, jonka vuoksi kaniikien vaali julistetaan tyhjäksi ja voimattomaksi, mutta että paavi nyt omasta apostolisesta vallastaan asettaa juuri Henrik Hartmanninpojan tuohon puheena-olevaan virkaan. Nähtävästi Suomen uusi piispa sai tästä suosiosta maksaa melkoisen rahasumman paavilliseen rahakamariin. Saatuansa vielä samalta paavilta kaksi suosiollista bullaa mukaansa, molemmat Lokak. 22 p. 1366, uusi piispa arvattavasti pian sen jälkeen lähti kotimatkalle. Suomesta Avignon'iin luettiin

80 päivän matka, ja sama verta takaisin. Ei ollut siis mikään leikinasia käydä paavillisen hovin kynnyksellä. Mutta Henrik Hartmanninpojalle näkyy tämä tie olleen hyvin tuttu. Ne bullat, jotka hän Sääksmäen kirkkoherrana oli saanut, olivat arvattavasti hänen omalla suullisella esityksellään hankitut; hänen käyntinsä piispanviran ha'ussa vast'ikään mainittiin, ja jos kronikan kertomuksessa on perää, että hän on kuollut paluumatkalla paavin luota, täytyy meidän melkein päättää hänen keväällä 1368 vielä uudestaan käyneen Avignon'issa. Kuolema ei lie sattunut aivan kaukana kotimaasta, koska kerrotaan, että ruumis haudattiin Turun tuomiokirkkoon. Hänen vaikutuksestaan Turun hiipan kantajana ei ole mitään jälkeä. (Porthan, Chron. Ep.; Hist. Ark. II, Vatikanolaiset todistusk.). Y. K.

Hertzberg, Rafael, kirjailija, syntyi Turussa 18 p. Syysk. 1845. Hänen vanhempansa olivat lukion rehtori, sittemmin Loimaan kirkkoherra Fredrik Hertzberg ja Johanna Matilda Hummelin, jonka isänisä oli Humppilan kappelista kotoisin ja sen mukaan oli nimensäkin ottanut. Rafael H. tuli 1865 ylioppilaaksi, 1872 filosofian kandidaatiksi ja maisteriksi 1873. Kokoelmissa *Från Saimens och Päijänes stränder* (Helsingissä 1870) ja *Finska toner* (2 painosta, Helsingissä 1871, Tukholmassa 1873) H. on julaissut joukon vapaita ja varsin onnistuneita käännöksiä suomalaisen runouden alalta, tehden täten runottaremme luomia lyyrillisiä tuotteita tunnetuiksi ylt'ympäri Pohjanmaissa; aiotusta samanlaisesta Kalevalan käännöksestä hän on katkelmia julaissut, ja painattaa par'aikaa kokoelman valittuja suomalaisia kansansatuja ruotsinnoksessa. Ahkerasti H. myös on lapsenkirjallisuutta viljellyt, toimittamalla *Kalevalaa* ja *Kanteletaria* nuorisoa varten (Helsingissä 1874 ja 1875), ruotsinkielistä *Sylvia*-lehteä (1879—80), *Finlands historia i korthet framställd* (Helsingissä 1876) y. m. Vuodesta 1875 Helsingfors Dagblad'in toimitukseen kuuluvana Hertzberg siinä ja useissa sanomalehdissä, albumeissa ja kalentereissa on julaissut runoelmia, kertomuksia, ynnä muuta, joista valitut ovat otetut kokoelmiin *Smärre skizzer* (Hels. 1879) ja *Dikter* (painossa). H. on vihdoin ruotsiksi kääntänyt Koskisen oppikirjan Suomen kansan historiassa ja Krohn'in kertomuksia, y. m.

Hertzen, von, suvun kantaisä oli tarinan mukaan saksalainen majuri, joka 30-vuotisen sodan aikana antautui Kustaa II Aadolfin armeijaan. Hänestä polveutui vältvääpeli Hannu Ernst von Hertzen, joka oli syntynyt 1722 ja sai asuaksensa Ranisten kersanttitalon Lapträskin pitäjässä, jossa kuoli 1798; vaimonsa Anna Sofia Nessén oli syntynyt 1741 ja heidän avioliitostaan on suku levinnyt taulun mukaan.* Heidän vanhin poikansa oli Ernst Kustaa, joka Uusmaan jääkäripataljonan päällikkönä Siikajoen jäällä, kun koko muu armeija jo peräytyi, yksinään jäi vihollista vastustamaan.

„Joella viel' yks joukko viivähtää,
Ei liiku askelta, ei peräydy tää,
Lippunsa luona vaan se seisoo siellä.
Sen johtaja jo pakoon suuttui, häpeään
Noin muuttaa sotatannert' yhtä päätä,
Hän pakonsa nyt päätti, vaiti mietteissään
Edessä joukkons' seisoo, käydä ryntämään
Hän tahtoo, muuten siihen paikkaan jäädä."

Hän sai everstinä virkaeron 1810 ja kuoli Kungsböle'n virkatalossa Ruotsin Pyhtäällä 1834. Samassa pataljonassa palveli nuorempi veljensä luutnantti Hannu Maunu. Hän se oli, joka oman poikansa kertomuksen mukaan Siikajoen jäällä, vihollisten ryntäessä, veljensä neuvosta komensi: kiväärit olalle, valmiit — nauramaan!, josta viholliset joutuivat hämille ja kiireesti pe-

---

* *Hannu Ernst von Hertzen,* vältvääpeli, s. 1722, † 1798.

- Ernst Kustaa, eversti, s. 1765, † 1834. Puol.: Maria Katariina Rosenbröijer.
  - Mauri Kustaa, majuri, s. 1802, † 1840.
  - Hampus Henrik, Kirvun nimismies, s. 1804. Puol.: Nadeschda Kurikajev.
  - Pietari Ernst Viktor, vänrikki, s. 1806, † 1865. Puol.: Johanna Charlotta Stark.
    - Ernst Viktor Kaarlo Eemil, merikapteeni, † Amerikassa.
    - Berndt Fritiof, kapteeni, s. 1844.
  - Fredrik Florus Ferdin., taapikapteeni, s. 1810, † 1839.
  - Otto Kaarle Kustaa, vänrikki, s. 1817, † 1838.
- Hannu Maunu, luutnantti, s. 1774, † 1840. Puol.: Johanna Beata Brummer.
  - Kustaa Maunu, Savitaipaleen kappal., s. 1808, † 1877. Puol.: 1. Gustaava Ulriika Argillander. 2. Elisabet Jakobina Kielgast.
    - Kaarle, Luumäen kappal., s. 1844.
    - Eemil, v. t. kappal., s. 1853.
    - Aleksanteri, upseeri tykkiväessä, s. 1855.
    - Maunu, vänrikki kaartissa, s. 1858.
  - Kaarle Fredrik, varamaamittari, s. 1805, † 1834. Puol.: Ulriika Sofia Hackzell.
    - Kaarle Maunu, merikapteeni, s. 1832, † 1862.
  - Vilho Gotthard, Saarijärven nimismies, s. 1810, † 1869. Puoliso: Katri Henriika Helena Strömborg.
    - Oskar Henrik, vänrikki, s. 1838, † 1863.
    - Viktor Vilho, agronomi, s. 1850.
- Kaarle Otto, luutnantti, s. 1778, † 1842. Puol.: Johanna Sofia Stormbom.
- Abraham Kristian, s. 1782. Lähti merelle 1804.

räytyivät. Hän kuoli Ranisten virkatalossa 1840. Kolmas veli Kaarle Otto palveli luutnanttina Hämeenlinnan pataljonassa ja kuoli Iitissä Lötilän virkatalossa. (Muinaismuisto-Yhd:n arkisto; Rancken, Fänrik Ståls Hjeltar). J. R. A.

Hipping, Antti Juhana, historiallinen kirjoittaja, syntyi Pernajassa Jouluk. 18 p. 1788. Vanhemmat olivat kappalainen mainitussa pitäjässä David Hipping ja tämän vaimo Juliana Forskål. Opintonsa lopetettuaan vihittiin A. Hipping Porvoossa 1812 papiksi ja nimitettiin sam. v. uskonnonopettajaksi suomalaisia nuorukaisia varten kuvernementinlukioon Pietarissa. V. 1823 tuli hän Vihdin kirkkoherraksi, 1834 provastiksi ja 1847 Uudenkirkon kirkkoherraksi Wiipurin lääniin, missä kuoli Jouluk. 8 p. 1862. H. oli Suomen tiedeseuran sekä monen muun sisä- ja ulkomaisen tieteellisen seuran jäsen. Kirjailijana on hän etupäässä tullut tunnetuksi useain historiallisten ja taloudellisten kirjoitelmain kautta, joista mainittakoon *Beskrifning öfver Perno socken i Finland*, Pietarissa 1819, *Pontus de la Gardie oder Nachforschungen über eine in der Gegend von S:t Petersburg bekannte Volksage*, 1819, *Bemerkungen über einen in den Russischen Chroniken erwähnten Kriegszug der Russen nach Finland*, 1820, *Neva och Nyenskans*, 1836, *Om tyska landet i Finland*, 1843, *Om nyländska språkdialekten*, 1845, *Beskrifning öfver Vichtis socken*, sam. v., y. m. Pietarissa oleskellessaan oli H. jonkun aikaa v:sta 1820 v:en 1823 valtiokanslerin kreivi Rumjansow'in kirjastonhoitajana ja hänellä oli siellä saatavana useat harvinaiset vanhemmat teokset ja käsikirjoitukset, joita osaksi onkin käyttänyt. H:n ansioita historiallisena tutkijana hämmentävät kuitenkin hänen taipumuksensa epävarmoihin ja epäiltäviin arveluihin ja hänen usein puuttuva kritiikinsä. H. oli nainut Maria Loviisa Skotte'n, neulasepän tyttären Turusta. K. F. I.

Hising, Mikael, ruukinpatruuna, syntyi 1687 Huhtih. 22 p. Köping'issä, jossa isä Kaarle Hising, samoin kuin isänisä ja isänisänisä olivat palvelleet pormestareina; suvun kantaisä Olavi Hising, talonpojan poika Hisingen'in saaresta Bohuslääniss, oli Eerik XIV:nen aikana palvellut meriväessä, kohonnut vara-amiraaliksi ja vihdoin v:sta 1588 ollut Ulfsund'in läänin käskynhaltijana. Mikael Hising, jonka äidin nimi oli Barbro Petré, asettui nuorena Upsalan yliopistosta palattuansa kauppamieheksi syntymäkaupunkiinsa, mutta siirtyi sieltä tukkukauppiaana Tukholmaan 1713. Kauppatoimeensa oli hän ryhtynyt vähillä varoilla, mutta pian hänen omaisuutensa karttui karttumistaan. Jo 1725 olivat Skogby'n sekä Billnäs'in rautaruukit Uusmaalla hänen hallussaan ja rappiotilasta hän ne asetti hyvään kuntoon. V. 1727 hän osti Fagervik'in rautaruukin Ingon pitäjässä ja noin 1730 Dal'in tehtaan Kemiössä, kaikkialla laventaen ja parantaen liikettä. Viimemainittuna vuonna hän perusti Fagervik'iin plootutakimon sekä maamme ensimmäisen ja ainoan tehtaan tinattua rautapeltiä varten; v. 1732 hän vihdoin perusti Björkboda'n rautatehtaan Dragsfjerdin kappelissa. Hising oli Tukholman edusmies 1734 vuoden valtiopäivillä, valtuusmiehenä samaan aikaan perustetussa kunink. vaskikonttorissa, kunink. saattokomissariaatissa y. m. laitoksissa. Hänen aikanansa olivat nuo raskaat neliskulmaiset plooturahat liikkeessä ja lukuisilla käsirattailla kiertelivät Hising'in plootut Tukholmassa; siitä häntä siellä nimitettiin Plootu-Mikoksi. Hising kuoli kaivattuna Ådö'n kartanossa Uplannissa 1756 Lokakuun 14 p. Hänen vaimonsa Margareeta Frodbom oli viinikauppiaan tytär Tukholmasta. (Wasastjerna, Åttartaflor, y. m.). J. R. A.

Hising, Juhana, aateloittu **Hisinger**, vuorineuvos, edellisen poika, oli syntynyt Tukholmassa 1727 Tammik. 31 p., tuli Upsalassa ylioppilaaksi 1737 ja siellä luettuansa 9 vuotta auskultanttina vuorikolleegiin 1747 sekä saman viraston varanotaariksi 1749. Matkoillansa valtakunnan etevimmillä vuorikaivoksilla, joiden kartoittamiseenkin häntä käytettiin, saavutti hän suuren kokemuksen vuori- ja ruukkiteollisuudessa. V. 1754 piti hän vuorikäräjiä Suomessa, mutta pyysi ja sai 1758, isänsä kuoltua, virkaeron assessorin nimellä. Nyt sai hän Uusmaalla haltuunsa Fagervik'in, Billnäs'in ja Skogby'n vuorilaitokset sekä niitä seuraavat maatilat ja asetti ne uusilla rakennuksilla ja parannuksilla erinomaiseen kuntoon, ryhtyi uusia vuorikaivoksia viljelemään ja vaikutti tehokkaasti maanviljelyksen kohottamiseen avaroilla alusmaillansa. Fagervik'iin perusti hän useita hedelmäpuu-, kasvi- sekä ryytitarhoja, joista tuotiin taimia ja kasvia koko maakuntaan, ja Turun yliopistoon hän 1778 lahjoitti rahasumman, jonka koroilla, 100 riksiä, oli palkattava demonstraatori yliopiston puutarhassa. Katovuosina hän tuotti Tallinnasta jyviä, joita piti kaupan paljoa halvemmalla kuin porvarit kaupungeissa, ja Turusta hän toimitti Fagervik'iin keväisin ja talvisin soitannonopettajan, jonka opetusta halukas nuoriso sai vapaasti nauttia. Hänen lahjoituksistansa vielä mainittakoon apurahastoja ruukkien köyhille ja kalliita teoksia yliopiston kirjastoon. Hising aateloittiin nimellä Hisinger 1770, sai vuorineuvoksen nimen 1778 ja kuoli Fagervik'issä 1790 Toukok. 19 p.; hänen ansioistaan piti prof. C. N. Hellenius Turussa latinaisen muistopuheen. Hisinger'in ensimmäinen vaimo Magdaleena Katariina Witt-

foth oli kauppiaan-tytär Turusta ja kuoli 1782, toinen Johanna Elisabet Krook. maakamreerin tytär, kuoli 1788. (Åbo Tidn. 1791). J. R. A.

Hjelm, Pietari, lääkäri, syntyi Weksiö'n kaupungissa Ruotsissa 25 p. Maalisk. 1670. Isä oli sikäläisen koulun rehtori, sittemmin kirkkoherra ja provasti Jonas Hjelm; äiti Maria Colliandra Berger. H. harjoitti opintoja ensiksi Upsalassa, sitten Rostock'issa, Leyden'issä ja Greifswald'issa, missä hän, puolustettuaan väitöskirjansa „de hydrophobia" (vesikauhusta), pääsi lääketieteen tohtoriksi 1697. Tästä pitkällisestä matkustuksesta palattuansa, hän jonkun aikaa harjoitti piirilääkärin tointa Södermanlannissa, jossa tutki ja saattoi käytäntöön Norrby'n terveyslähdettä lähellä Norrköping'in kaupunkia. V. 1705 H. nimitettiin lääketieteen professoriksi Turussa, mitä virkaa hoitaessaan osoitti suurta toimeliaisuutta. Ollessaan Leyden'issä, jossa siihen aikaan luonnontieteitä hartaasti viljeltiin, H. oli ruvennut niihin mieltymään ja koetti nyt Turussakin herättää opiskelevan nuorison rakkautta näihin aineisin, semminkin kasvioppiin, jota siihen aikaan harjoitettiin pikemmin jonakuna lääketieteesen kuuluvana apukeinona, kuin itsenäisenä tieteenä. Koska akatemian, Elias Tillandz'in (ks. häntä) perustama, yrttitarha oli tämän kuoltua epähoidon kautta hävinnyt, H. v. 1706 konsistoorissa ehdotti uuden tontin ostamista tätä tarvetta varten; rehtorina ollessaan 1708 hän lähetti akatemian kanslerille samaa asiaa koskevan ehdotuksen. Mutta silloiset kovat sodanajat eivät myöntäneet näiden tuumien toteuttamista. H. pyrki myöskin edistämään anatomian opetusta ruumiinleikkauksien kautta, jotka silloin vielä olivat Turussa hyvin harvinaisia. V. 1708 teki konsistoori päätöksen „skeleton'in" (luurangon) ostamisesta, josta päätöksestä eri sanoma lähetettiin akatemian kanslerille. Mainittu luuranko hankittiinkin Tukholmasta arkiaateri Hjärne'n toimella. Vielä H. koetti edistää apteekilaitostamme, joka silloin oli vasta syntymäisillään. — Mutta H:n vaikutusajan katkaisi pian tuo par'aikaa raivoava „iso viha". Vuodesta 1710 hän palveli suomalaisen armeijan sotalääkärinä, ollen kuitenkin välistä akatemiassa läsnä. Vaan Huhtikuussa 1714 hän paolla ollessaan Ahvenanmaalla joutui Venäläisten käsiin ja vietiin vankeuteen, jossa sanotaan kuolleen Moskovassa 1715. H:n vangitsemisen jälkeen hänen vaimonsa ja lapsensa läksivät Tukholmaan, jossa sitten elivät suuressa köyhyydessä. (Sacklén, Sveriges läkarehist. II, 1; Tengström, Chronol. Ant.; Hjelt, Naturh:s studium i Finland). Th. R.

Hjelt, suku. Kantaisä, Juhana Hjelt, oli sorvarina Turun kaupungissa menneen vuosisadan alkupuolella. Hänen pojistansa vanhempi, Juhana, oli kirjansitojana Turussa, mutta nuorempi, Niklas Hjelt, synt. $^{2}/_{6}$ 1739, kuol. $^{22}/_{5}$ 1808, tuli filos. tohtoriksi, eksegetiikin dosentiksi yliopistossa sekä tuomiokirkon taloudenhoitajaksi. Hänestä, jolla puolisona oli Margareeta Johanna Caloander, suku on haaraantunut, niinkuin alempana näkyy.*

Hjelt, Frans Wilhelm Gustaf, koulumies ja valtiopäivämies, on syntynyt Turussa Toukok. 22 p. 1819. Vanhemmat olivat kirjanpainaja maisteri Kristian Ludvig Hjelt ja hänen puolisonsa Hedvig Loviisa Chytraeus. Tultuansa ylioppilaaksi Helsingissä v. 1836 ja filosofian maisteriksi v. 1840, F. W. G. Hjelt lukuvuoden 1842—43 oleskeli Upsalassa Sanskritin kieltä oppimassa, nimitettiin keväällä 1844 Kreikan kirjallisuuden dosentiksi Helsingin yliopistoon ja pääsi seuraavana vuonna Roman kirjallisuuden lehtoriksi Turun lukioon, jossa virassa hän pysyi vuoteen 1872. Sillä välin hän v. 1847 vihittiin papiksi ja sai v. 1860 Räntämäen prebenda-pitäjän sekä provastinarvon. Hoidettuansa useat kerrat rehtorin virkaa Turun lukiossa, hän neljätoista ajastaikaa (vv. 1858—1872) oli tämän oppilaitoksen varsinaisena rehtorina ja kävi kesät 1858 ja 1859 Ruotsin, Tanskan, Preussin ja

---

* *Niklas Hjelt,* dosentti, † 1808.

- Aadolfi Robert, maisteri, lakimies, † 1808.
- Fredrik Wilhelmi, merikapteeni, † 1858.
  - Kaarlo Wilhelmi, konrehtori Turussa, † 1876.
- Juhana Kustaa, kauppias ja huutokauppa-tirehtööri Turussa, † 1825.
  - Niilo Aadam, pappi Ruokolahdella, † 1827.
  - Kaarlo Wilhelmi, kappalainen Laihialla, † 1871.
- Kristian Ludvig, filos. toht., kirjakauppias ja kirjanpainaja Turussa, † 1849.
  - Emma Loviisa Aurora, naitu varapresidentti Carp'ille Waasassa.
  - Niilo Eemil Ludvig, esittelijäsihteeri.
  - *Frans Wilhelm Gustaf,* provasti.
  - *Otto Edvard August,* professori.
    - Otto Jonatan, kauppias Bordeaux'ssa.
    - Edvard Immanuel, kemian dosentti.
  - Knuutti Alb. Teodor, maisteri, tilanhaltija.
    - Albert Hjalmar, lehtori Waasassa.
  - Kaarlo Fredr. Kristian, maisteri, † 1876.
- Ernst August, maasihteeri Waasassa, valtioneuvos, † Helsingissä 1874.
  - Ernst Ferdinand, protokollasihteeri.
  - August Rikhard, varatuomari.

Schweiz'in opetuslaitoksia katsomassa. Turun tuomiokapitulin jäsenenä hän alkupuolen vuotta 1862 sekä Syyskuusta 1863 kesään 1864 hoiti tuomiorovastin virkaa ja oli jälkimäisellä kerralla tuomiokapitulin puheenjohtajana sekä kulki kevätlukukaudella 1865 arkkipiispan sijassa Turun hiippakunnan korkeampia opetuslaitoksia tarkastamassa. V. 1871 hän oli puheenjohtajana Turun hiippakunnan koulumiesten kokouksessa. Virallisten tointensa ohessa provasti Hjelt on ehtimiseen toimittanut suuren joukon kunnallisia ja yhteiskunnallisia luottamusvirkoja; niinpä esim. hän useat erät on ollut jäsenenä pappien ja koulumiesten leski- ja orpokassan johtokunnassa ja vv. 1862—1872 tämän johtokunnan esimiehenä, sekä v. 1875 valittu yhdeksi Turun hiippakunnan papiston edusmieheksi mainitun kassan jakoa varten pappien ja koulumiesten välille. V. 1867 hän oli Turun tuomioprovastikunnan edusmiehenä valtiopäivillä, jolloin hän tuli jäseneksi sekä valtio- ja suostuntaettä laki- ja talousvaliokuntiin ja valittiin pappissäädyn puolesta Suomen pankin tarkastajaksi. Seuraavilla valtiopäivillä v. 1872 hän oli jäsenenä valtio-, merilaki- ja toimitusvaliokunnissa ja valittiin nyt säätynsä pankkivaltuusmieheksi. Viimemainittuun toimeen hänen valtuutensa jatkettiin 1877 vuoden valtiopäivillä, jolloin hän oli jäsenenä valtio-, asevelvollisuus-, rahakanta-, säätyhuone- ja toimitusvaliokunnissa. Sitä ennen hän oli istunut komiteassa, joka näille valtiopäiville valmisti ehdotuksen pappien palkkain järjestämiseen, ja v. 1876 ollut jäsenenä Suomen ensimmäisessä kirkolliskokouksessa sekä tämän laki- ja toimitusvaliokunnissa. Lavea olojen ja asetusten tunteminen sekä käytännöllinen kyky ja jäntevä työvoima ovat provasti Hjelt'ille toimittaneet tämän monipuolisen vaikutuksen ja luottamuksen. Kirjallisuudessa hän on toimittanut akatemiallisen väitöskirjan *De digammate* (1844), useat oppikirjat, joista ensimmäinen oli *Venäjän historia* ruotsiksi (1842), yhdessä professori Mechelin'in kanssa ruotsinkielisen painoksen Suomen perustuslaeista (1877) ja asiakirjat 1872 ja 1877 vuosien valtiopäiviltä sekä suomeksi että ruotsiksi. — Provasti Hjelt on nainut Hedvig Teodora Johanna von Hellens'in.

Hjelt, Otto Edvard August, lääkäri, yliopistonopettaja, edellä mainitun nuorempi veli, syntyi Huhtik. 18 p. 1823 Turussa. Käytyänsä Turun koulun ja lukion läpi, tuli O. Hjelt ylioppilaaksi Helsinkiin 1839. Täällä suoritti hän ensin filosofian tiedekunnan edessä sekä kandidaati- että lisensiaatitutkinnon, seppelöitiin maisteriksi 1844 ja tohtoriksi 1847, ja antausi sen jälkeen lääkeopin tutkimiseen sillä menestyksellä että jo 1852 lääketieteen kandidaatina tuli anatomian dosentiksi ja määrättiin toimittamaan professorinvirkaa anatomiassa ja fysiologiassa. V. 1855 suoritti H. lääketieteen lisensiaatitutkinnon, nimitettiin seur. vuonna anatomianneuvojaksi ja 1859 patoloogisen anatomian ja valtiollisen lääketie een professoriksi. Semmoisena hän on laskenut perustuksen patoloogisen anatomian lukemiseen Suomessa ja saattanut mikroskoopin yleiseen käytäntöön käytöllisissä harjoituksissa. H:n ehdotuksesta ja hänen aatteittensa mukaan on patoloogisen anatomian opetusta varten toimitettu erinäinen ajan vaatimusten mukainen rakennus, sisältävä, paitsi lukusaleja ja huoneita ruumiinavaamisia varten y. m., erinäisen huoneuksen patoloogis-anatomiallista museota varten, jonka kokoelmat jo käsittävät noin 2,000 valmistetta. Tämä museo on myöskin H:n aikaan saama. Lääketieteellisenä kirjailijana on H., lukematta useita akatemiallisia väitöksiä ja kirjoituksia tieteensä alalla, etupäässä julaissut maamme yleistä terveydenhoitoa koskevia teoksia. Näistä mainittakoon *Om handeln med gifter jemte förslag till dess ordnande i Finland* 1870, *Den veneriska sjukdomens utbredning jemte förslag att hämma dess spridning* 1873, ilmestynyt saksaksikin käännettynä, *Allmän hälsovårdsstadga för Finland* 1875 ynnä *Finlands hälsovårdsfråga* 1879. Kaksi viimeksi mainittua teosta on muutamilla vähäpätöisillä muutoksilla pantu perustukseksi Suomen nyt voimassa olevalle terveydenhoito-asetukselle Jouluk. 22 päivältä 1879. Myöskin on H. tutkiskellut luonnontieteiden ja lääketieteen historiaa, jonka harrastuksen todistuksena ovat hänen ansiokkaat tutkimuksensa *Naturhistoriens studium i Finland under sjuttonde och adertonde seklet* (1868), *Carl von Linné såsom läkare och hans betydelse för den medicinska vetenskapen i Sverige* (1877), *Minnestal öfver Alexander von Nordmann* (1868), y. m. H. on vuodesta 1862 Suomen tiedeseuran jäsenenä, monta muuta sisä- ja ulkomaista seuraa mainitsematta. Hallituksen asettamissa komiteoissa on hän usein ollut käytettynä antamaan neuvoja ja ehdotuksia erinäisissä terveydenhoitoa koskevissa kysymyksissä. Mikkelin provastikunnan maallikkoedusmiehenä otti H. osaa Suomen ensimmäiseen yleiseen kirkolliskokoukseen Turussa 1876. H. on vuodesta 1850 naimisissa everstiluutnantin-tyttären Jolanda Aurora Thuneberg'in kanssa.

Hjort, Daniel Teodorinpoika eli Tordinpoika on Vecksell'in näytelmän kautta saanut suuremman maineen, kuin mitä hän historiallisena henkilönä muutoin ansaitsee. Hän oli Ruotsista kotoisin ja nimitti itseänsä syntymäpaikastaan „Fabrivillensis“; mutta mitä paikkaa tämä nimi tarkoittanee, ei

tiedetä. V. 1597 syksyllä, jolloin marski Klaus Fleming'in leski, Ebba Stenbock, puolusti Turun linnaa Kaarlo herttuata vastaan, mainitaan Daniel Hjort'in, joka silloin oli ylioppilaana ja jonkun aikaa oli oleskellut marski vainajan perheessä, houkutelleen linnan varustusväkeä luopumaan herttuan puolelle. Tästä kavalasta käytöksestä seurasi linnan heittämys. Nuorukainen sitten tuli herttuan seurassa Ruotsiin, lähti seuraavana vuonna ulkomaille opinkäyntiänsä jatkamaan Leipzig'issä, lienee siellä tullut maisteriksi ja käytettiin kotiin palattuansa kuninkaallisessa kansliassa ja useissa toimissa Suomenkin puolella. Niinpä hän jo v. 1601 Joulukuussa lähetettiin, kuuluisan Sigfrid Aaron Forsius'en ja herttuan hovijunkkarin Hieronymo Birkholtz'in kanssa Lapinmaahan, tiedustelemaan rajoista ja järjestämään verotusseikat sekä kirkolliset olot. V. 1606 hän näkyy matkustaneen hallituksen sanansaattajana Moskovaan, ja seuraavana vuonna hän oli pöytäkirjan pitäjänä „jumaluusopillisessa väitöksessä kalviinilaisen Forbesius'en ja Ruotsin pappien välillä. V. 1613 hänen vihdoin tapaamme nuoren herttuan Kaarlo Filipin sihteerinä Wiipurissa, kun tämä oli aikeissa lähteä Venäjän tsaari-arvoa vastaan ottamaan. Seuraavan vuoden alulla hän palasi Ruotsiin ja kuoli v. 1615. Hän näkyy v. 1607 tulleen aateloituksi ja kantaa sen perästä joskus nimen Hjortvipa. V. 1608 paikoilla hän oli nainut Kristiina Torskonstjerna'n. Daniel Hjort on sepittänyt useita latinankielisiä tilapää-runoja, ja tämä taito oli jo hänen ulkomailla ollessaan toimittanut hänelle arvonimen „poëta laureatus cæsareus" (seppelöitty keisarillinen runoniekka). Hänen luonteestansa muutoin ei ole muuta tietoa, kuin mitä 1597 vuoden tapaukset hämärästi viittaavat. Vecksell on runoilijan oikeudella hänestä tehnyt suomalaisen miehen ja sorrettujen maanmiestensä kostajan; mutta tämä muodostus seisoo aivan ulkopuolella historiallista totuutta. (Pipping, tiedeseuran Bidrag'eissa VIII; Lagus, tiedeseuran Förhandl. XV; Vaaranen. Urkunder). Y. K.

Hjärne, Kustaa, vapaherra, valtiomies, syntyi Syysk. 17 p. 1768 Tukholmassa, missä isä, Kaarlo Hjärne, oli assessorina kauppakolleegissa. Äidin nimi oli Hedvig Katariina Claësson, ruukinhaltijan tytär. Suku Hjärne kehutaan keskiaikana Norjasta tulleeksi, mutta nousi maineeseen kuuluisan lääkärin Urban Hjärne'n kautta, joka oli v. 1641 syntynyt Nevanlinnan kaupungissa Inkerinmaalla, v. 1689 aateloittiin, ja kuoli Tukholmassa v. 1724. Kustaa Hjärne, joka oli tämän kantaisän pojanpojan poika, meni kymmenenvuotiaana Svean tykistöön, oli muassa 1788—90 vuosien sodassa ja tuli v. 1804 asemestariksi Viaporin linnaan, jonka heittämyksessä v. 1808 hän myöskin oli osallisena. Kuitenkin on syytä arvella, että hän omasta puolestaan olisi tahtonut tätä tapausta estää; ainakin kertoo majuri von Hauswolff päiväkirjassaan, että hän itse ja majuri Hjärne vielä Toukok. 1 p. hartaasti kehoittivat Cronstedt'ia konventionin purkamiseen, koska Venäläiset jo monessa kohden olivat rikkoneet sovitut ehdot. Sitä vastoin on yleisenä puheena, että Hjärne'n puoliso, ruotsalaisen sotaneuvoksen Rosenborg'in tytär, Gustaava Sofia (naitu 1801, † Helsingissä 1860), joka piirityksen aikana asui Helsingin kaupungissa ja hienolla sivistyksellään veti puoleensa venäläisen päällikkökunnan huomion, ei ollut tapauksiin vaikuttamatta. Sodan jälkeen Hjärne jäi Suomeen ja on Porvoosta Maalisk. 25 p. 1810 kirjoittanut erään selityksen Viaporin heittämyksen syistä (painettu Tukholmassa 1811). Hän siinä lykkää kaiken syyn sotaneuvoston hartioilta Cronstedt'ille, jonka nauttima arvo saattoi epäilemiset vaikenemaan. V. 1811 Hjärne otti eron Ruotsin palveluksesta ja tuli seur. vuonna Suomen tullilaitoksen päälliköksi. V. 1816 hän tehtiin maaherraksi Hämeen-Uudenmaan lääniin, josta virasta otti eron v. 1828. Mutta v. 1831 Hjärne kutsuttiin Suomen senaatin talousosastoon ja tuli kirkollistoimiston päälliköksi. Seuraavina vuosina hän tuli talousosaston varapuheenjohtajaksi, sai salaneuvoksen arvon ja korotettiin v. 1841 vapaherraiseen säätyyn. Viimemainittuna vuonna hän omasta pyynnöstään sai eron senaatista, sekä vapautettiin samalla kertaa esimiehyydestä Nikolainkirkon rakennuskomiteassa, jossa hän vuodesta 1831 saakka oli istunut. Vapaherra Hjärne kuoli Helsingissä Syysk. 26 p. 1845. Hänen leskensä sai silloin Venäjän valtio-aartehistosta erinäisen vuosi-eläkkeen, 2,500 ruplaa hopeata. Hänen ainoa poikansa, Kustaa Aadolfi, nousi everstiluutnantiksi ja oli viimein „ylioppilas-inspehtorina" Helsingin yliopistossa, † 1857. Tyttäristä vanhempi, Beata Sofia Johanna, naitiin salaneuvokselle Gabriel Anton Cronstedt'ille; nuorempi, Aleksandra, on naitu senaatorille Steen Knuutti Juhana Furuhjelm'ille. Y. K.

Hoffman, Henrik, Raamatun suomentaja, syntyi v. 1599, tuli Maskun kirkkoherraksi v. 1627, sai provastin arvon v. 1630 ja kuoli 1666. Yksityiset tapansa eivät olleet puhtaat; sillä 1657 vuoden paikoilla oli hän jonkun aikaa virastaan erotettuna ahneuden ja irstaan elämänsä tähden. Naimisessa oli hän Hebla Galle'n kanssa. Molempien puolisoin muotokuvat ovat vielä tallella Maskun kirkossa. Hoffman otti 1638—42 osaa Raamatun suomennokseen, josta palkkioksi hänelle määrättiin samat 48 tynnöriä viljaa, mitkä myös hänen edeltäjänsä Hemminki oli saanut. (Strandberg, Herdaminne; kuvaan liitetyt personalia). J. K.

Hoijan kreivi, Juhana, valtiollinen seikkailija, kuului Pohjois-Saksan korkeimpaan aatelistoon. Kreivikunta Hoya, joka on Weser'in varrella, oli Saksan keisarikunnan välittömiä vasallikuntia vuoteen 1512 asti, jolloin Lüneburg'in herttuat väkivaltaisesti laskivat sen läänitys-alaisuuteen. Jo vuosia ennen tätä tapausta oli syntynyt kreivi Juhana, jonka isä oli Jodokus kreivi von der Hoye und Brockhaus ja äiti eräs Gleichen'in kreivinna Anna Wolfgangintytär. Ollen perheen nuorimpia lapsia, hän lähti onnen-ha'ulle vieraille maille, tuli ensin Kristian II:n hoviin Tanskaan, ja meni v. 1524 Kustaa Waasan palvelukseen. Ruotsin kuningas, joka halvasta aatelismiehestä oli kohonnut valtaistuimelle, oli mairiteltu näin korkeasukuisen miehen palveluksesta ja antoi seuraavana vuonna hänelle puolisoksi oman sisarensa Margareetan, joka oli tuon Tukholman verilöylyssä surmatun Jaakkima Brahe'n leski. Läänitykseksi hänelle annettiin Stegeborg'in linna ja lääni Ruotsissa sekä Wiipuri ja Savonlinna lääneineen Suomessa; v. 1529 siihen lisättiin Kokemäen kartanon lääni kaikkine tuloinensa. Mutta tämä ylöllinen suosio näkyy ulkomaalaisessa herättäneen ylen korkeita tuumia. Lybeckiläiset, jotka v. 1533 ryhtyivät yritykseen uudistamaan entistä kauppavaltaansa pohjoisilla mailla, houkuttelivat puolellensa Hoijan kreivin, joka tähän aikaan piti asuntoa Wiipurin linnassa, ja kun Kustaa kuningas, joka oli asiasta vihiä saanut, käski lankonsa Tukholmaan, hän äkkiarvaamatta kolmella laivalla pakeni Wiipurista Kesäk. 3 p. 1534. Hänen puolisonsa, joka muassa seurasi, luuli Tukholmaan mentävän, kunnes Räävelin tornit tulivat näkyviin ja matkan tarkoitus ilmestyi. Jättäen puolisonsa Rääveliin, kreivi kiirehti Liivin ja Litvan kautta Lybeck'iin, jossa yhtyi nyt syttyneeseen „kreivi-sotaan", jonka tarkoituksena oli kukistaa sekä Tanskan että Ruotsin valtaistuimet. Suomessa sillä välin Eerik Fleming valloitti Savonlinnan, ja Wiipurikin, jota kreivin vouti Hannu von Gerstenberg puolusti, pakotettiin Elokuussa heittämykseen. Mutta Hoijan kreivi, jonka oli toivo nousta Ruotsin valtaistuimelle, tuli Fyen'in saarelle vangiksi ja surmattiin erään yksityisen vihamiehen kädellä Kesäk. 11 p. 1535. Hänen puolisonsa Margareeta Waasa ei enää palannut Ruotsiin, vaan kuoli loppuvuodella 1536 Räävelissä. Margareetan poika edellisestä naimisesta, Pietari Brahe vanhempi, joka oli seurannut äitiänsä, palasi Ruotsiin. Mutta Hoijan kreivin kaksi poikaa vietiin sukulaisten luoksi Saksaan. Nuorempi, jolla oli isän ristimänimi, tuli Münster'in, Osnabrück'in ja Paderborn'in piispaksi. (Biogr. Lex., ny följd, V; Arvidsson, Handl. V). Y. K.

Holm, Kaarlo Juhana, pappi, kirjailija, syntyi Helsingissä Elok. 25 p. 1781. Vanhemmat olivat suutarimestari Hannu Holm ja tämän vaimo Greeta Liisa Grönlund. Tultuansa ylioppilaaksi 1800 ja maisteriksi 1805, nimitettiin hän 1806 ylimääräiseksi pataljonansaarnaajaksi Savon jääkärirykmenttiin ja oli läsnä 1808—9 vuosien sodan tuimimmissa tappeluissa Lapuan, Alavuen ja Oravaisten luona. Haminan rauhan jälkeen jäi hän Ruotsiin, suoritti pastoraalitutkinnon Hernösand'issa syksyllä 1809 ja tuli 1810 pataljonansaarnaajaksi Helsinglannin rykmenttiin, jota seurasi sotaretkellä Norjaan 1814. Nimitettiin rykmentin pastoriksi 1815. Tuli Själevad'in kirkkoherraksi Hernösand'in hiippakunnassa 1824. Täällä toimi hän innokkaasti perustaen köyhempien maanviljelijäin auttamiseksi apuseuroja ja lainajyvästöitä. Talousseuran puheenjohtajana piti hän ensimmäiset maanviljelys-kokoukset Norrlannissa. H. on, paitsi pienempiä kirjasia, jotka talousseuran kustannuksella kansaan levitettiin, kirjoittanut *Lärobok i landthushållningen för Angermanlands allmoge* (1833), *Förslag till representationsförändring* (1837), Suomen historiaan koskevat muistoonpanonsa *Anteckningar öfver fälttågen emot Ryssland åren 1808 och 1809* (1836) y. m. Valtuutettuna Hernösand'in hiippakunnan puolesta otti hän osaa valtiopäiviin 1835 ja 1850. Vihittiin 1857 riemumaisteriksi sekä Upsalassa että Helsingissä. Kuoli Själevad'issa Kesäk. 3 p. 1867. (Kutsumuskirja maisterinvihkiäisiin Helsingissä 1857 y. m.).

Holmberg, Kustaa Werner, maalari, oli tullin ylijohtokunnan kamreerin, sitten kamarineuvoksen Olavi Henrik Holmberg'in ynnä tämän vaimon Josefina Gustaava Federley'n poika ja syntyi Helsingissä 1 p. Marrask. 1830. Käytyänsä Helsingin yksityislyseota, Werner H. pääsi ylioppilaaksi 1848. Hänen aikomuksensa oli nyt ruveta lakitieteelliselle uralle. Mutta taipumus taiteesen, joka oli vallinnut hänessä jo lapsuudesta asti, kasvoi yhä mahtavammaksi. Jo lyseolaisena ollessaan hän oli alkanut harjoittaa piirustustaidetta P. A. Kruskopf'in ja M. von Wright'in, sitten öljymaalausta Lind'in ja Godenhjelm'in johdolla. Taideyhdistyksen näyttelyssä 1848 hän ensi kerran pani taulun näytteille, samoin seuraavinakin vuosina. Näiden varhaisempien teoksien seassa löytyy sekä maisema- että muotokuvia. Vaikka jo niissä epäilemättä ilmaantuu luonnollista kykyä, ei niistä kuitenkaan saattaisi tulevaa mestaria aavistaa; semminkin väritys on vielä hyvin vaillinainen. Muuten nämät työt olivatkin hänen omasta mielestään pikemmin diletantin-kokeina kuin varsinaisina taiteen harjoituksina pidettävät, sillä isä ei tahtonut suostua siihen että poikansa kokonaan autautuisi taiteilija-

uraan, joka siihen aikaan meidän maassamme oli vielä epäluotettavampi kuin nyt. Kesällä 1850 H. auttoi Ekman'ia niissä alfresco-maalauksissa, joilla tämä silloin koristi Turun tuomiokirkkoa. Ekman, joka pian huomasi nuorella apulaisellansa olevan tavattomia luonnonlahjoja, neuvoi häntä kääntymään maisemamaalaukseen. Mutta vasta v. 1853 hänen onnistui saada isältänsä suostumus matkustaa ulkomaille taideopintoja varten. Vaikka äsken syttynyt itämaiden sota jo sulki maamme satamat, H:n onnistui päästä Saksaan. Düsseldorf'in mainio maalarikoulu, johon pohjoismaiden maalarien siihen aikaan oli tapa lähteä taidetta oppimaan, veti H:nkin puoleensa. Siellä hän nautti, paitsi muiden, kahden etevän Norjan maisemamaalarin, Gude'n ja Bodom'in opetusta, joista varsinkin edellinen osoitti hänelle lämmintä ystävyyttä. Gude'n opetukset vaikuttivat suuresti häneen; Suomen luonto, joka niin monin puolin oli aivan sen norjalaisen luonnon kaltainen, jota hän ystävänsä Gude'n kuvissa sai ihaella, tuli nyt H:n pääaineeksi; välistä hän sentään on aineensa valinnut Saksastakin. Hänen kykynsä alkoi nyt nopeasti kehittyä. V. 1856 oli hän Düsseldorf'issa kilpailuun pannut „syksyaamu" nimisen taulun joka voitti yksimielistä ylistystä taiteentuntijoiden puolelta. Hän oli nyt mestariksi tunnustettu ja hänen teoksiansa kyseltiin halukkaasti kaikkialla. Samassa määrässä tuotteliaisuutensakin karttui; neljänä viimeisenä elämänvuotena H:n sanotaan maalanneen ja myyneen noin 80 alkuperäistä maisemakuvaa, joista noin $^1/_3$ lienee joutunut Suomeen ja muut Saksaan, Ruotsiin, Norjaan, Tanskaan, Hollantiin, Englantiin ja Venäjään. Harvoin mikään maalari on niin nopeasti yleisen maineen saavuttanut kuin H. Hän nimitettiin Pietarin taideakatemian taiteilijaksi, ja sai kutsumuksen Weimar'in uuden taideakatemian professoriksi, mitä virkaa hän kuitenkaan ei ottanut vastaan. Luonnon omituisuuksiin yhä enemmän perehtyäksensä hän kesällä 1855 matkusteli Saksassa; Suomen sisämaissa, joita jo nuorena oli oppinut tuntemaan, hän taas kulki 1857 ja 59, oleskellen etupäässä Kangasalan, Kurun, Ruoveden ja Wirtain metsäseuduissa. V. 1858 hän nai Anna Glad'in, Aggerhus-linnan komentajan kenraalimajuri Glad'in tyttären Norjasta. — Mutta tätä uutta perheellistä onnea H. ei kauan saanut nauttia. Sillä jo keväällä 1860 mursi hänen terveytensä äidin puolelta peritty rintatauti, joka vei hänen manalan majoille 24 p. Syyskuuta 1860. Kuollessaan H. jätti jälkeensä suuren joukon puolitekoisia tauluja; viimeinen suomalaista metsäseutua kuvaava teoksensa joutui lesken lahjoittamana ja Gude'n valmistamana Suomen taideyhdistyksen omaksi, jonka kokoelmissa se nyt, muiden H:n tekemien kuvien kanssa (kaikkiansa 8) säilyy. Keis. linnalla Helsingissä on myöskin pari H:n tekemää suurta, hyvin arvokasta maisemataulua. — Holmberg on epäilemättä etevimpiä taiteilijoita, jotka Suomi, tähän asti on synnyttänyt. Luonnonmukaisuus, tarkka piirustus, valtaava varjojen ja valojen sijoitus, selvä ja yksinkertainen kokoonpano — nämä avut yhdistyvät hänen teoksissaan tosirunolliseen katsantotapaan, jossa Düsseldorf'in koulun vaikutus selvästi ilmaantuu. Hän ansaitsee täysin määrin sen nimen, joka on hänelle annettu: „Suomen metsäin runoniekka". — H:n marmorikuva, jonka on veistänyt W. Runeberg, säilytetään taideyhdistyksen kokoelmassa; myöskin löytyy hänestä nuoremman Södermark'in maalaama öljykuva. Helsingissä vietettiin vuosi H:n kuoleman jälkeen, 24 p. Syysk. 1861, taideyhdistyksen toimeenpanema muistojuhla, jossa Z. Topelius esitti vainajan elämää ja taiteellista merkitystä. ([Z. Topelius,] Werner Holmbergs minne).

Th. R.

Holmberg, Henrik Juhana, kalastusten kaitsija, syntyi Tammikuun 3 p. 1818 Köökarin kappelissa, josta hänen isänsä Henrik Juhana Holmberg pari vuotta myöhemmin muutti kirkkoherrana Rääveliin. Äiti oli Wilhelmiina Charlotta Schauman. Kouluopetuksensa sai Holmberg siten Räävelissä ja tuli 1839 ylioppilaaksi Helsinkiin. Oivallisia luonnonlahjojansa hän ei lukemisella paljon kehittänyt. Tosin luonnontieteet, varsinkin kemia ja mineralogia, häntä aina miellyttivät, mutta nuoruuden huvitukset ja levotoin luonteensa houkuttelivat häntä varsin usein tieteellisistä harrastuksistaan. Uudet näköalat hänelle kuitenkin aukenivat, kun hän 1841 pääsi ylimääräiseksi konduktööriksi vuorivirastoon. Opittuaan päällikkönsä Nordenskiöld'in johdolla tuntemaan kivennäislajit, tutkiskeli hän suvisin 1844 ja 1845 useita kivennäisseutuja maamme länsiosissa ja keräsi runsaita aineita. Erään yksinäisen kultalöydön johdosta etsittiin tähän aikaan kultaa Kemijoesta, ja Holmberg lähetettiin syksyllä 1845 itse kolmantena Uralille kullanhuuhtomista oppimaan. Sieltä palattuaan keväällä 1847 tutkiskeli hän huuhtojaseurueen johtajana samana ja seuraavana suvena Kuusamon jokiloita ja löysikin kultaa, mutta niin peräti tiukasti ett'ei kannattanut ruveta huuhtomaan. Mutta samaan aikaan oli toisella maailman kulmalla, Sierra Nevadan juurella Kaliforniassa, keksitty runsaita kultakerroksia. Sinne tulvasi kullankaivajia kaikkialta ja Holmbergkin alkoi miettiä eikö huuhtomistaitonsa olisi siellä hyödyksi. Tuumaan mielistyivät moniaat ja antoivat varman voiton toivossa tarvittavat matkarahat. Elo-

kuun 28 p. 1849 purjehti Holmberg Helsingistä ja saapui Valparaiso'on Tammikuun 31 p. 1850. Mutta siellä kuuli hän niin kammottavia juttuja vallattomasta elämästä ja rajattomista hinnoista Kaliforniassa, että hän päätti vastaiseksi luopua tuumastaan. Otollisempaa hetkeä vartoen purjehti hän Sandwich'in saaritse Sitkaan, jossa keräili alku-asukkaiden lauluja, tutkiskeli Thlinkitien kieltä ja kokosi luonnontieteellisiä aineita runsaasti, etenkin molluskeja ja hyönteisiä. Tammikuussa 1851 hän sieltä purjehti jälleen San Francisco'on, mutta ei uskaltanut nytkään jäädä Kaliforniaan. Huuhtomistaitoa ei kukaan siellä kysynyt, huuhtomiseen tunsi hän ruumiinsa voimat heikoiksi, turvattomuus oli maassa entisellään ja rahat loppumaisillaan. Hän päätti jättää koko aikeensa ja ensi tilassa palata kotiin. Helmikuun 3 p. lähti hän San Francisco'sta, oleskeli viisi viikkoa Honolulu'ssa, jossa, sävelniekkakin kun oli, elätti itseään musiikin opettajana — aiotut soittajaisensa jäivät satunnaisesta syystä antamatta, — mutta täytyi melkein hädänalaisena pyrkiä Sitkaan takaisin. Siellä ollessaan retkeili hän tieteellisen lähetyskunnan jäsenenä Venäjän amerikalaisissa alusmaissa ja tutkiskeli ahkerasti alku-asukkaiden tapoja ja historiallisia muistoja. Vasta Joulukuun 16 p. 1851 pääsi hän Sitkasta kotimatkalle ja saapui Suomeen syksyllä 1852. Nyt alkoi hän järjestellä kokoilemiansa, joita möi tai lahjoitteli yhteisille laitoksille. Yliopisto sai esim. kerrassaan häneltä hyönteisiä lahjaksi 19,000 kp. Kansatieteelliset tutkimuksensa julkaisi hän tiedeseuran toimituksissa IV ja VII. Se harrastus saattoi häntä Suomenkin muinaisjäännöksiä tutkimaan. Apulaisena yliopiston kansatieteellisessä museossa keräsi hän sinne runsaita lisiä, asetti muinaiskalut ensi kerran tieteelliseen järjestykseen ja julkaisi niistä luettelon 1859 ja kuvauksia 1863. Luonnontieteiden alalla julkaisi hän ***Mineralogischer Wegweiser durch Finnland*** 1857 ja ***Materialien zur Geognosie Finnlands*** 1858; tutkimuksistaan Kuusamossa painatti hän kertomuksen Pietarin kivennäistieteellisen seuran toimituksissa ja kivennäistutkinto-retkestään Itä-Suomessa 1855 Moskovan luonnontieteellisen seuran aikakauskirjassa. Kesällä 1857 lähetettiin Holmberg suosijansa kreivi Berg'in toimesta Ruotsiin ja Norjaan kalanviljelystä oppimaan. Annettuaan matkastaan kertomuksen tarkasteli hän seuraavana suvena kalanviljelyslaitoksia maassamme, perusti uusia ja ryhtyi täydellä työinnollaan — sitä todistavat vuosikertomuksensa 1858—62 — tuohon uuteen ammattiinsa. Kalastusten kaitsijaksi nimitettiin hän v. 1860, mutta pitkäksi aikaa hän ei saanut jäädä tuohon vakinaiseen asemaansa. Kalvava rintatauti oli häntä jo kauan uhannut. Turhaan lähti hän vuodeksi etelämaan ilmaa nauttimaan Nizza'n seuduille, Tyroliin ja Schlesiaan. Hän kuoli Helsingissä Joulukuun 23 p. 1864. Holmberg'in tieteelliset harrastukset todistavat luonnonlahjojensa monipuolisuutta, mutta myöskin syvemmän tieteellisen perustuksen puutetta; nuorena oli hänestä varrottu runoilijaa, eräs kertomuksensa Kalevalan sisällyksestä julkaistiin Tartossa ja vielä vanhempanakin hän joutohetkinä käänteli saksaksi runoutemme tuotteita. Hän jätti leskenä jälkeensä Katariina Peterson'in, jonka oli nainut 1848 Slatoust'issa Siperiassa. (Tiedeseuran vuosikertomus 1865; Hufvudstadsbladet 1864).

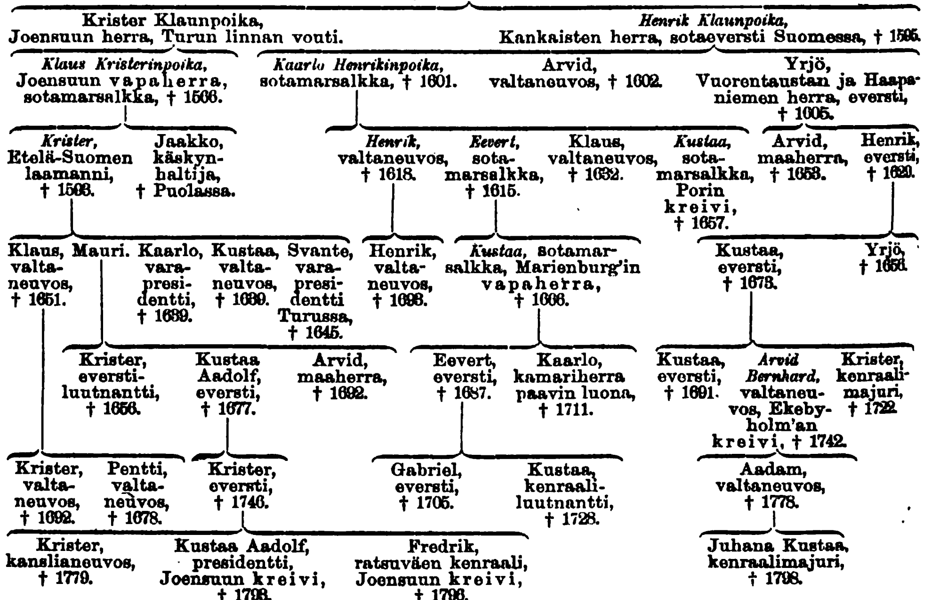
J. R. A.

Holsti, Rudolf Israel, kirjailija, syntyi Waasassa 6 p. Tammik. 1815; vanhemmat olivat Waasan hovioikeuden protonotarius Benjamin Israel H. ja tämän vaimo Maria Sofia Estlander. Käytyänsä Waasan koulua hän pääsi ylioppilaaksi 1832, maisteriksi 1840 ja toimitti 1843—46 kuraatorin-virkaa eteläpohjalaisessa osakunnassa, jossa jälkeensä jätti rakkaan muiston. H. tuli Hämeenlinnan yli-alkeiskoulun rehtoriksi 1847 ja kuoli siinä kaupungissa Helmik. 7 p. 1852. Hyvillä hengenlahjoilla varustettuna hän ahkerasti harjoitti filosofiallisia ja kaunotieteellisiä opintoja, yhtyen ajattelijana Hegel'in järjestelmään, josta kuitenkin lienee viimeisinä elämänvuosinaan vähitellen luopunut, kääntyen uskonnollisempaan suuntaan. Kaunokirjallisuuden alalla Shakespear ja Almqvist olivat hänen lempirunoilijansa. Kirjailijana hän on julkaissut, paitsi sanomalehden kirjoituksia ja väitöksiä kouluvirkoja varten: *Minnesteckning af Johan Jakob Östring,* esitetty Pohjalaisten vuosijuhlassa 9 p. Marrask. 1840 (J. J. Östring oli varsin lupaava, semminkin filosofiallisella ky'yllä lahjoitettu nuorukainen, joka varhain temmattiin elämästä pois); *Evolutionem principii quo superstructa est speculatio philosophica . . . adumbrandi periculum,* Hels. 1847 (tohtorinarvoa varten), sekä *Om Hamlet af Shakespeare,* joka löytyy julkaistuna „Joukahaisen" II:ssa vihossa, Hels. 1845. Viimeksi mainitussa oivallisessa kirjoituksessaan, joka on tärkein H:n teoksista, hän ilmaantuu teräväjärkisenä ja hienotunteisena tutkijana kaunotieteen alalla; tämä kirjoitus se oikeastaan onkin säilyttänyt H:n muistoa jälkipolville. Runouttakin hän harjoitti; muutamat hänen kynästään lähteneet runokappaleet tavataan painettuina Joukahaisen VII:ssä vihossa. Kun Franzén v. 1840 yliopiston kaksisataa-vuotisen juhlan johdosta saapui Helsinkiin, H. oli sepittänyt sen laulun, jolla ylioppilaskunta kävi kaupungin ulkopuolelle mainiota vierastaan tervehtimässä. — H. oli naimisissa Amanda Rosalie

Thodén'in kanssa, joka oli papintytär Pohjanmaalta. (Litteraturbladet 1852; Joukahainen VII). Th. R.

Horn, suku. Tämä kuuluisa aatelinen suku, jonka jäsenistä 14 on kohonnut Ruotsin valtaneuvoksiksi, 18 ollut kenraaleja ja niistä 7 sotamarsalkkia ja josta Suomi erittäinkin on saanut 11 laamannia ja 10 maaherraa, sanotaan olevan kotoisin Brabant'ista, mistä eräs Sigmund de Horne 1300-luvun edellisellä puoliskolla muutti Ruotsiin. Sigmundin poika Olavi sai haltuunsa Halikon pitäjässä Joensuun (Åminne'n) kartanon, jonka hänen jälkeisensä omistivat viidettä sataa vuotta. Viimeinen omistajatar oli tuo kuningas Fredrikin ilmeisenä jalkavaimona tunnettu valtiokreivinna Katariina Ebba Horn († 1781), jonka jälkeen talo tuli Armfelt'in perheen omaksi. Sigmund de Horne'n jälkeinen 7:nessä polvessa oli Klaus Henrikinpoika Horn, Joensuun ja Kankaisten herra, jonka pojat, Krister ja Henrik, tulivat Horn-suvun molempain haarain Joensuun Horn'ien ja Kankaisten Horn'ien kantaisiksi.* Kumpikin haara kantoi vaakunassaan sarven, mutta sillä erotuksella, että edellisen vaakunassa sarven suu oli vasemmalle, jälkimäisen oikealle käännetty. V. 1561 Joensuun Horn'ien suku korotettiin vapaherraiseen, ja v. 1772 haara siitä kreivilliseen säätyyn. Kankaisten Horn'ien suvusta tuli eräs haara v. 1651 Marienburg'in vapaherroiksi ja toinen v. 1706 Ekebyholm'an kreiveiksi. Kaikki nämä sukuhaarat ovat nyt sammuneet paitsi Joensuun Horn'ien kreivillinen suku, jonka kaikki jäsenet kuitenkin jo aikaa sitten ovat asuneet yksistään Ruotsissa. — Ruotsin ritarihuoneessa löytyy toinenkin Horn-niminen suku, nimittäin Rantzian Horn'it, mutta tämä, joka ei näytä olevan missäkään sukulaisuuden suhteessa edempänä mainitun Horn-suvun kanssa, on Suomen historialle vento vieras. K. F. I.

Horn, Klaus Kristerinpoika, sotaherra ja merisankari, syntyi luultavasti noin v. 1517 Turun linnassa, jossa hänen isänsä asemies Krister Klaunpoika Horn, Joensuun herra, tähän aikaan oli voutina. Äiti Ingeborg oli tuota Ruotsin historiassa mainiota Sparre'n sukua. Klaus Kristerinpojan aikaisemmat elämänvaiheet ovat tuntemattomia vuoteen 1544 saakka, jolloin hänen nimensä ensi kerran tavataan tämän ajan asiakirjoissa, nimittäin Vesterås'issa 13 p. Tammikuuta sanottuna vuonna tehdyn perintöyhdistyksen alla. Vuonna 1550 hän oli tuomarina Etelä-Suomessa sekä sai muutamia vuosia myöhemmin 1558 samanlaisen viran Lappeen ja Savon tuomiokunnissa, johon lisäksi v. 1562 pantiin Pohjanmaa. Tämä kolmikertainen tuomarinvirka merkitsi kaiketi, kuten siihen aikaan tavallisesti oli aatelisten viranhaltijain

laita, ainoastansa sitä, että Horn ylöskantoi tuomarinverot mainituista tuomiokunnista ja toimitutti itse tuomarintyöt sijaisten kautta. Eipä se olekaan rauhan, vaan se on sodan alalla kuin Klaus Kristerinpoika Horn on saavuttanut moisen kunnian, joka kirkastaa hänen nimeänsä suuremmalla loistolla kuin kenties kenenkään muun Suomen miehen nimeä. Kun Venäjän sota 1554 syttyi, määrättiin Klaus Kristerinpoika ynnä hänen setänsä Henrik Klaunpoika Horn kuninkaan sotaväen päälliköiksi „sekä ratsumiesten että jalkaväen, mitä siellä enimmin koota voidaan Suomessa“. Venäjään tehdyn menestyneen hyökkäyksen jälkeen hän v. 1555 korotettiin kaikkien jalka-sotamiesten everstiksi, otti seuraavana vuonna osaa Wiipurin onnelliseen puolustukseen väkevämpää venäläistä piiritysarmeijaa vastaan ja nimitettiin 9 p. Toukokuuta 1557 hyvästä käytöksestänsä „komentajaksi Wiipurin läänissä“. Sota Venäjää vastaan oli sillä välin samana vuonna päätetty; mutta eteläpuolella Suomen lahtea syttyi sen sijaan sodan liekki, joka Ruotsin ja Suomen seuraavien kohtaloiden suhteen oli saava aivan ratkaisevan merkityksen. Se valta, jonka Kalparitarit olivat perustaneet Wiron- ja Liivinmaalla, oli nimittäin par'aikaa kuolemaisillansa. Ritarikunta oli jo elänyt aikansa ja seisoi lahonneena jäännöksenä keskiajasta, sen sorretun kansan vihaamana, jonka se oli pannut orjuuteen, ja sen uskonnollis-ritarillisen hengen heittämänä, joka muinoisina aikoina oli tehnyt sen voimakkaaksi. Venäjä ja Puola siellä taistelivat nyt keskenänsä Kalparitariston alueista, ja ainoastansa vanhan kuninkaan Kustaa I:sen varovaisuus pidätti Ruotsia aluksi ottamasta sekin osaa taisteluun. Tuskin oli kuitenkin Kustaa vaipunut kuoleman uneen ennenkuin Eerik XIV käytti Räävelin kaupungin kutsumusta, joka vapaehtoisesti oli antautunut Ruotsin kruunun alle, ja lähetti Klaus Horn'in ynnä sotajoukon kanssa Wironmaalle (1561). Ennen pitkää Horn valloitti koko maakunnan ja laski täten ensimmäisen perustuksen niiden valloitusten jaksoon, jotka vähitellen kiehtoivat Ruotsia yhä enemmän ja enemmän 16:n ja 17:n vuosisadan suuriin valtiollisiin kysymyksiin ja tekivät sen europalaiseksi suurivallaksi. Voipipa sen vuoksi sanoa että Klaus Kristerinpoika Horn on ensimmäinen henkilö siinä suuressa sankarinäytelmässä, jonka Ruotsin ja Suomen kansat mailmanmainioiden kuningasten johdatessa mainittuna aikakautena panivat toimeen. Hänen osansa tässä sankarinäytelmässä oli tosin lyhyt, mutta sitä loistavampi. Sittekuin hän kahden vuoden sodan ja voittojen perästä oli saanut Ruotsin omistusoikeuden Wironmaahan turvatuksi, hän v. 1563 kutsuttiin Smolannin sotaväen päälliköksi sotaretkellä Tanskaa vastaan. Täällä hän kuitenkin oli toimessansa sidottuna Eerik kuninkaan kautta, joka itse älyttömällä ja taitamattomalla tavalla hoiti ylipäällikkyyttä. Semmoisissa oloissa Horn'in hankkeet rajoittuivat siihen, että hän niin paljon kuin mahdollista koetti estää ja vahingoittamattomiksi tehdä kuninkaan menetystavan onnettomia seurauksia. Jälkeisenä vuonna 1564 Horn määrättiin Ruotsin laivaston ylipäälliköksi, jonka laivaston kuningas Kustaa I oli pannut siihen kuntoon, että se nyt voi seisoa Tanskan ja Lybeck'in yhdistettyjä merivoimia vastaan. Tähän saakka se kuitenkin oli taistellut onnettomasti, mutta Klaus Kristerinpojan tultua johtajaksi, onni kohta kääntyi Elok. 12 p. 1564 Horn nousi laivastoon, joka oli Ölannin ulkopuolella, ja kävi vielä samana päivänä Tanskan laivaston kimppuun, joka kaksi päivää kestävän taistelun jälkeen voitettiin ja ajettiin pakoon. Seuraavana vuonna Horn oli jo aikaisin ulkona 50 laivalla, hävitti ja karkoitti vähempiä vihollisten laivastoja sekä laski ankkurille 27 p. Toukokuuta ulkopuolelle Köpenhaminaa, jonka väestö tästä joutui suurimpaan peljästykseen. Mitään karkausta kaupunkia vastaan Horn ei kuitenkaan voinut tehdä sen vuoksi, että häneltä puuttui maallenousu-sotaväkeä; mutta hän tyytyi sen sijaan Tanskalaisten silmäin edessä kiinni ottamaan heidän kauppalaivojansa ja heidän puolestansa ylöskantamaan tullia kaikilta Juutin-rauman kautta kulkevilta ulkomaisilta laivoilta. Sitten hän purjehti Pohjois-Saksan rannikolle, missä hän 4 p. Kesäkuuta ulkopuolella Buchow'in kaupunkia Mecklenburg'issa kohtasi Tanskan ja Lybeck'in yhdistetyt laivastot, jotka kiivaan taistelun perästä voitettiin ja ajettiin salmehen. Horn'in laivojen joukossa oli eräs vähäinen nimeltä „Troilus“, missä löytyi seitsemänkymmentä Suomalaista, jotka „teräsjoutsillansa ampuivat niin tuimasti, että nuolet sinkosivat kuin rakeet“. Noin viisi viikkoa sen jälkeen (7 p. Heinäk.) Horn tapasi toistamiseen yhdistetyt laivastot lähellä Bornholm'ia. Se tappelu, joka nyt seurasi, päättyi vielä loistavammalla voitolla Horn'ille. Tanskan amiraalilaiva valloitettiin, sekä itse amiraali Otto Rud ynnä suuri luku upseereja ja sotamiehiä otettiin vangiksi. Tämän perästä Ruotsin laivasto hallitsi milt'ei itsevaltiaana Itämerellä. Sen jälkeisenä vuonna koettivat tosin nuo yhdistyneet Tanskan ja Lybeck'in laivastot vielä kerran sotaonnea ulkopuolella Ölantia (26 p. Heinäk. 1566), mutta täälläkin Horn sai voiton varsin tuiman taistelun perästä. Lybeckiläiset olivat rakentaneet ison sotalaivan, jolle he olivat antaneet tuon Ruotsia pilkkaavan nimityksen „Stür-Schweden“.

Tämä laiva joutui nyt tappeluun Horn'in amiraalilaivan „S:t Eerikin" kanssa. Tappelun innossa Klaus Kristerinpoika juoksi tuon ison S:t Eerikin keulalaidan ylitse ulkoutuvan tykin luokse, tähtäsi ja laukaisi sen itse, sillä seurauksella että Stür-Schweden'in suuri masto romahti alas. Lybeckiläiset ja Tanskalaiset lähtivät silloin pakoon sekä menettivät nyt nousevassa myrskyssä 16 laivaa, niiden joukossa Stür-Schweden'inkin, ja 7,000 miestä, jotka hukkuivat laineisin. Vihollisista merellä vapaana Klaus Kristerinpoika nyt kutsuttiin „ylimmäisenä sotamarsalkkana" rupeamaan maa-armeijan ylipäälliköksi. Matkalla hän kuitenkin sairastui äkkiä, kuten ilmoitetaan ruttoon, ja kuoli 9 p. Syyskuuta 1566 Åby'n pappilassa Itägötinmaalla. Hänen ruumiinsa haudattiin Upsalan tuomiokirkon kuoriin Kustaa Waasan haudan viereen. — Eerik XIV:nen kruunausjuhlassa Upsalassa 29 p. Kesäkuuta 1561 Klaus Kristerinpoika korotettiin vapaherraksi, sekä nimitettiin 10 p. Huhtik. 1563 Ruotsin valtakunnan neuvokseksi. Vuonna 1551 hän oli mennyt naimiseen valtaneuvoksen Jaakko Niilonpoika Krumme'n tyttären Kristiinan kanssa, joka synnytti hänelle kaksi poikaa Jaakon ja Kristerin. Jälkimäisen kautta sikiytyivät vapaherralliset ja sittemmin kreivilliset Horn'in suvut, Joensuun (Åminne'n) herrat.

Kaikki ne tiedot, joita saman-aikuisten todistuksista on voitu saada, sisältävät että Klaus Kristerinpoika Horn ei ainoastansa ollut suuri sankari ja erinomainen sodanjohtaja, vaan myös jalomielinen ja ylevä mies. Rohkeasti ja ilman pelvotta hän puhui totuuden kieltä tuon äärettömän epäluuloisen kuninkaan Eerik XIV:nen edessä, jonka kunnioitusta ja luottamusta hän sentähden runsaassa määrässä nautti. Että Horn paitsi sitä oli ensimmäinen, joka korotti ääntänsä Wironmaan orja-talonpoikain eduksi, on teko, jota Suomen historia ei suinkaan ole unhottava. (Lännetär I; Bomansson, Hertig Johan och hans tid).

K. F. I.

Horn, Krister Klaunpoika, laamanni, edellisen poika, syntyi 1554. Toiminto-osastaan historiassa hänen yksinomaisesti tuli kiittää isän suurta nimeä ja vapaherraista arvoaan. Itse hän luonteeltaan oli heikko eikä sopiva siihen myrskyisään aikakauteen, jossa eli. V. 1586 hovijunkkariksi ja 1593 Etelä-Suomen laamanniksi nimitettynä, pysyi hän sivuhenkilönä siinä kiistassa, joka Juhana III:nen hallituksen lopulla oli syntynyt kuningasvallan ja valtaneuvoston välillä ja joka sittemmin, Kaarlo herttuan holhojahallituksen aikana, sai jälkimäiselle niin traagillisen lopun. Alussa Krister Horn kokonansa rupesi herttuan puolelle. Palattuansa rauhankeskusteluista Täyssinässä, jossa oli Ruotsin lähettiläitä, kävi hän vastoin kuninkaan kieltoa Söderköping'in herrainpäivillä ja määrättiin seur. vuonna (1596) sen lautakunnan jäseneksi, jonka tuli tutkia Suomen rahvaan valituksia Klaus Fleming'iä vastaan. Kuitenkin, kun Sigismundo 1598 oli suurella sotajoukolla tullut Ruotsiin, luopui Horn herttuan puolueesta ja yhtyi kiireimmiten kuninkaan lippujen alle. Hän levitti Sigismundon julistuksia ja kokosi sotaväkeä tämän puolesta. Kaikki tämä kävi sittemmin hänelle kalliiksi, kun voitto oli Kaarlon. Horn oli yksi niistä vangituista herroista, jotka suuttunut herttua Linköping'in herrainpäivillä pani kanteenalaisiksi ja valtiosäädyt tuomitsivat kuolemaan. Polvistumisilla ja kyynelillä pääsi hän kuolemanrangaistuksesta, vaikka hänen täytyi seurata toisia telauslavalle ja katsella heidän mestaustaan, jonka jälkeen vietiin takaisin vankihuoneesen. Vuoden alulla 1602 näemme hänen vapaaksi laskettuna olevan läsnä siinä kokouksessa, jonka Kaarlo Turussa piti Suomen aateliston kanssa, ja vannovan Kaarlolle uskollisuudenvalan. Vielä kerta hän kuitenkin joutui hallitsijan epäsuosioon. Hän syytettiin 1605 kavaltavista salahankkeista Hogenskild Bjelke'n kanssa, tuomittiin kuolemaan, mutta armotettiin taas, luultavasti sentähden että Kaarlo katsoi hänet jokseenkin voimattomaksi henkilöksi. Hänen kuolinvuotensa on tietämätön. Nai 1587 Katariina Bjelke'n. Krister Horn oli oppinut mies ja sanotaan omistaneen sen ajan oloihin katsoen suuren ja kalliin kirjaston.

K. F. I.

Horn, Henrik Klaunpoika, Kankaisten herra, soturi ja valtiomies, on Kankaisten sukuhaaran kantaisä ja syntyi v. 1512 Etelä-Suomen laamannin Klaus Henrikinpoika Horn'in nähtävästi nuorimpana poikana tämän jälkimäisestä naimisesta Elina Jaakontyttären kanssa. Jo Kustaa Waasan hallitessa häntä käytettiin useihin sekä rauhan että sodan toimiin: v. 1540 hän kamarineuvoksena lähetettiin toimeen panemaan Kustaa kuninkaan uutta verotusjärjestelmää Suomessa; v. 1544 hän on ollut saapuvilla Vesteros'in valtiopäivillä perintöyhdistystä allekirjoittamassa, ja v. 1555 hän oli maajoukon päälliköitä retkellä Pähkinälinnaa vastaan. Että hän sen ohessa oli Maskun kihlakunnan tuomarina vuodesta 1539 ja Etelä-Suomen laamannina vuodesta 1549, sopii myöskin mainita, vaikka tosin tämmöiset virat siihen aikaan enemmin merkitsivät palkkasaaliin läänitystä kuin virantoimitusta. Mutta historiallisen maineensa on Henrik Klaunpoika saavuttanut niissä kummallisissa vaiheissa, jotka kohtasivat „Suomen herttuakuntaa" vv. 1556—63. Kustaa kuningas oli asettanut sekä Henrik Klaunpojan että Herman Fleming'in Juhana herttualle usko-

tuiksi neuvoksiksi, niin että heidän ei pitänyt vannoman uskollisuutta kellenkään muulle kuin herttualle. Horn, joka näistä kahdesta oli etevämpi, teki tämän mukaan valansa Tammik. 7 p. 1558, ja kun sitten, Eerik XIV:nnen hallitusistuimelle noustessa, valaa otettiin uudelle kuninkaalle, erotettiin tästä nimenomaan sekä Horn että hänen virkatoverinsa, Herman Fleming. Eerik kuninkaan kruunauksen johdosta Horn kuitenkin lyötiin ritariksi, Tukholmassa sunnuntaina Heinäk. 13 p. 1561, josta huomaamme, että häntä ei vielä suinkaan katsottu kuninkaalta vieroitetuksi. Vaan kun Juhana herttua alkoi pyrkiä itsenäiseen valtioasemaan, joutui Henrik Klaunpoika varsin ikäviin suhteisin. Kesäk. 6 p. 1562, vähäistä ennen kuin hänen oli seuraaminen herttuata kosioretkelle Puolaan, hänen täytyi allekirjoittaa uutta vielä ankarampaa uskollisuudenvalaa, luvaten herttuan hyväksi „alttiiksi panna kaiken elämänsä ja olemuksensa, missä ja milloin tarvitaan, ulkomailla tai kotimaassa, maisin tai merisin, ketä tahansa vastaan ilman erotuksetta, aivan kuni uskollinen alamainen ja palvelija kaikeksi elinajakseen“. Seuraavista tapauksista ovat tiedot vähäisen hämäriä. Sekä Horn että Fleming näyttävät jo Danzig'issa ja, sitten Wilna'ssa varoittaneen herttuata ja kehoittaneen häntä kotia lähtemään. Kun seuraavana keväänä ilmi vihollisuus syttyi Eerikin ja Juhanan välille, he jälleen kehoittivat jälkimäistä paolla karttamaan veljessotaa ja lupasivat itse seurata häntä maanpakolaisuuteen. Tätä neuvoa ei noudatettu, ja silloin Horn ja Fleming pakenivat herttuan palveluksesta Ruotsiin, jossa he säätyjen edessä Tukholmassa, Kesäkuun alulla 1563, todistivat herttuan kapinallisia hankkeita. Kun vertaamme Horn'in herttualle antamaa uskollisuudenvalaa hänen nyt tapahtuneesen luopumukseensa, emme voi sanoa hänen käytöstänsä aivan kunnialliseksi; täytyy ainakin sanoa, että hänen ei olisi pitänyt milloinkaan semmoista valaa vannoa. Mutta kun ei ole säilynyt mitään Horn'in tekemää kertomusta näiden vuosien tapauksista, on vaikea laskea tarkkaa tuomiota hänen käytöksestään.

Näiden tapausten perästä Eerik kuningas asetti Henrik Klaunpojan ylipäälliköksi Liivinmaalla syttyneessä sodassa Puolalaisia vastaan ja antoi hänelle ohjesäännön, joka hyvin kuvaa Eerik XIV:nnen luonnetta ja ajan sotatapoja. Horn'in piti, näet, tunkeuda Pernovasta Puolalaisten omistamaan Liivinmaahan ja siellä polttaa ja hävittää niin pitkälle kuin etenee, surmata kaikki aseelliset miehet ja siirtää sekä talonpojat että kaikki vaimot ja lapset karjoineen tavaroineen Ruotsin hallitsemaan alueesen. V. 1565 Horn tuli Räävelin kaupungin ja Liivinmaan eli Wiron ylimmäiseksi käskynhaltijaksi. Tässä toimessa hänen vielä tapaamme v. 1568, jolloin vallankumous Ruotsissa syöksi Eerikin hallitusistuimelta ja nosti Juhana herttuan Ruotsin valtakunnan kuninkaaksi. Juhana III ei helposti unohtanut, mitä Juhana herttualle oli tehty, ja ensi aluksi hän näkyy varonneen, että Henrik Klaunpoika tekisi Wiron puolella jotakin vastarintaa uudelle hallitukselle. Hän sen vuoksi Marrask. 3 p. 1568 antoi turvauskirjeen, jonka uhkaava ääni kuvaa kuninkaan haikeata mieltä. „Vaikka Henrik Klaunpoika“ — kuuluu sanat — „varsin törkeästi kavaltamisella ja valheella on menetellyt meitä vastaan, olletikin syytellen meitä, että muka olimme aikeissa toimittaa Suomenmaata Tanskan alle, ja muutoinkin monella muotoa on varsin sopimattomasti käyttänyt itseänsä meitä vastaan, niin että meidän olisi täysi oikeus ja syy häntä kovimman perästä rangaista“, kuitenkin muutamien valtaneuvosten rukouksesta annetaan hänelle se vakuutus, että hänelle ei mitään vahinkoa tehdä hengen eikä tavaran puolesta, jos hän tästä lähtien uskollista käytöstä noudattaa; hän ei kuitenkaan saa kutsumatta tulla kuninkaalliseen hoviin eikä kuninkaan silmien eteen, vaan pysyköön toistaiseksi kartanoissaan Suomessa. Kuukautta myöhemmin kuningas käski Turun linnan voudin ottaa Horn'in puolison ja lapset takavarikkoon, kunnes nähtäisiin, mitenkä mies alkaa asiansa asettaa; Juhana, näet, yhä varosi, että Horn tahtoi hänelle „kiusaa tehdä“ ja „pidättää häneltä Räävelin linnan.“ Nämä varoomiset lienevät kuitenkin joutavia olleet; Henrik Klaunpoika pääsi pian täyteen sovintoon ja tuli jo v. 1569 valtaneuvokseksi. Vaan niin suurta luottamusta hän ei kuitenkaan enää saavuttanut, että Juhana olisi hänelle uskonut pääkomennon syttyneessä venäläis-sodassa, vaikka hän siihen epäilemättä olisi ollut kykenevin ja soveliain mies. Hänellä kuitenkin oli monta tilaisuutta kunnostamaan itseänsä; olletikin on kuuluisa se tapa, jolla hän puolusti Rääveliä Venäläisiä vastaan kevättalvella 1577. Hänen sodankäyntinsä muutoin näkyy olleen tavallista säälimättömämpi, niin että Juhana kuningas häntä kerrankin nuhteli, kun hän retkellänsä Inkerinmaalle v. 1578 ei ollut säästänyt munkkeja eikä vanhuksia, vaimoja eikä lapsia. Mutta oman maan kovia kärsimyksiä pitkällisen sodan kautta hän kumminkin näkyy surkutelleen, ja kun vihdoin saatiin aselepo v. 1593, josta sitten vakinainen rauha muodostui, tuo kahdeksankymmenen-vuotias vanhus hartaasti kehoitti marski Klaus Fleming'iä hajoittamaan sotaväkeä, joka maata surkeasti rasitti. Ennenkuin uusi sisällinen taistelu oli syttynyt Waasan suvussa, vanha Henrik Klaunpoika Horn kuoli kesällä 1595. — Hänen puolisonsa oli Elina Arvidin-

tytär Stålarm Sydänmaasta, † 1577. Heidän lapsistaan on mainioin Kaarlo Horn, josta alempana. (Bomansson, Hert. Johan; Koskinen, Nuijasota; Suomen valtioarkisto; Åbo Tidningar 1783, y. m.).

Y. K.

Horn, Kaarlo Henrikinpoika, Kankaisten herra, soturi, oli edellisen poika, syntyneenä arvattavasti v. 1550 paikoilla. Hänen ensimmäiset urostekonsa tapahtuivat v. 1570—1571, jolloin Maunu herttua ja Venäläiset seitsemän kuukautta Tallinnaa eli Rääveliä piirittivät ja Kaarlo Horn, ruotsalaisen ylipäällikön Klaus Aakenpoika Tott'in lähimpänä miehenä, useat kerrat osoitti erinäistä kuntoa ja miehuutta. V. 1574 hän muutamien muiden kanssa sai linnanhaltiuden Räävelissä, ja kun Venäläiset kevättalvella 1577 toistamiseen ahdistivat tätä kaupunkia, Kaarlo Horn isänsä kanssa johti puolustusta. Yhä edelleen oli Wironmaa, joka nyt valloitettiin Ruotsin kruunun alle, hänen etevin vaikutusalansa. Kun Pontus De la Gardie v. 1580 tuli sodan pääjohtajaksi, määrättiin Kaarlo Henrikinpoika hänelle sotaneuvokseksi kahden muun Suomalaisen ohessa. Hän silloin sai sotamarsalkan arvon ja valloitti samana vuonna koko Läänemaan. V. 1581 hän pantiin käskynhaltijaksi Narvaan, jonka Pontus herra Syysk. 6 p. oli väkirynnäköllä valloittanut. Kohta sen perästä valloitettiin Ivangorod, Jaama, Kaprio ja Paidelinna; Venäläiset tästä syystä alkoivat taipua sovintoon ja rauhanhieromisia pitkitettiin Pliussan suussa, jossa Kaarlo Horn'kin ajoittain käytettiin Ruotsin asiamiehenä. Sillä välin hän v. 1584 oli sodanpäällikkö Suomessa ja v. 1585 käskynhaltija Turun linnassa. Mutta v. 1588, jolloin Horn tuli valtaneuvokseksi, hän sen ohessa pantiin ylimmäiseksi komentajaksi Narvaan ja Ivangorod'iin. Vaan onnen päivät jo olivat häneltä loppuneet. Juhana kuninkaan vanha epäluulo Kankaisten Horn'eja vastaan oli uudestaan herännyt, kun tapaukset Tallinnassa syksyllä 1589, aateliston siellä tekemät valituskirjat ja sotaväen kinat, kipeimmällä tavalla olivat loukanneet kuninkaan sairasta mieltä. Silloin Venäjän sota jälleen virisi uudella voimalla alkuvuodella 1590. Viholliset voittivat Jaaman ja alkoivat Tammikuun lopulla ampua Narvaa, joka ei ollut tarpeeksi varustettu ylivoimaa vastaan. Tosin yksi rynnäkkö lyötiin takaisin; mutta kun Venäläisten jatkettu ampuminen oli saattanut linnan niinkuin väenkin kykenemättömäksi, ryhtyi Kaarlo Horn Wiron herrain kehoituksesta keskusteluun vihollisten kanssa, ja Helmik. 19 p. tehtiin sopimus semmoinen, että Venäläiset saivat Ivangorod'in ja Kaprion, mutta jättivät Narvan rauhaan ja tekivät aselevon tulevaan Loppiaiseen asti. Kuningas, joka tällä tavoin oli kadottanut „Watjalais-viidenneksen", minkä katsoi hallitsijanimensä erinomaiseksi koristukseksi, ei lukenut Horn'ille miksikään ansioksi, että tuo paljoa tärkeämpi Narva oli pelastettu; Kaarlo Horn, sekä ensi aluksi myöskin hänen molemmat veljensä, pantiin vankeuteen Tukholman linnaan ja vainonkaltainen oikeuden käynti alkoi, johon koko Suomen aatelisto oli vähällä joutua osalliseksi. Vihdoin Kaarlo Henrikinpoika v. 1591 tuomittiin kuolemaan, mutta sai kuitenkin armoa mestauspaikalla. Päästyänsä vapaaksi Juhanan kuoleman jälkeen, Kaarlo Horn seuraavina vuosina oleskeli Ruotsissa, asettuen Kaarlo herttuan puolelle siinä sisällisessä taistelussa, joka nyt oli syntymäisillään. Vasta Söderköping'in valtiopäiväin perästä, hän Tammikuussa 1596 tuli Suomeen, Ruotsin säätyjen lähettiläänä Klaus Fleming'in ja Suomen aateliston luoksi. Tuttu asia on, että Fleming'in mieltä ei käynyt taivuttaa. Kun julkisessa keskustelussa Turun linnassa Kaarlo Horn vähäistä jyrkemmin lausui ajatuksensa siitä, mikä vaara syntyisi, jos Sigismundo kuningas Puolassa ollessaan saisi omavaltaisesti ratkaista Ruotsin alamaisten oikeudenasioita, karkasi marski kiinni muutamaan varomattomaan sanaan, jonka nimitti majesteetin-rikokseksi eikä luvannut enää sallia mitään neuvottelua semmoisen miehen kanssa. Horn tämän perästä oleskeli jonkun aikaa Kankaisissa, lähti sitten keväällä Wiroon, jossa hänellä oli tiluksia, mutta oli jo joutunut Sigismundon ankaraan epäluuloon, eikä enää uskaltanut herttuan puolesta ryhtyä mihinkään toimeen. Jonkun aikaa hän näkyy vankinakin pidetyn muutamassa kartanossaan. Vasta kun Sigismundon asema Wirossakin alkaa horjua, tulee Kaarlo Horn jälleen näkyviin ja näkyy suuressa määrin siihen vaikuttaneen, että Wiron aatelisto ja Tallinnan porvaristo luopui Kaarlo herttuan puolelle v. 1600. Samana vuonna Horn'ille annettiin Pohjois-Suomen laamannikunta. Siinä sodassa, joka nyt oli syttynyt Puolaa vastaan, hän epäilemättä olisi lisännyt jo ennestään suurta mainettansa, ell'ei kuolema niin pian olisi katkaissut tämän uuden sankariuran. — Kaarlo Henrikinpoika Horn kuoli Burtnik'in leirissä Liivinmaalla v. 1601 (päivää emme tiedä). Hän oli nainut Wiron maaneuvoksen Eevertti Eevertinpoika von Delvig'in tyttären, Agnetan, joka kuoli v. 1611. Heidän neljä jälkeen-jäänyttä poikaansa mainitaan kaikki historiassa. Tyttäristä oli Anna naitu Steen Iivarinpoika Tavast'ille, Kaarina naitu eräälle Maunu Nieroth'ille Wirossa, ja Elina myöskin Wirossa naitu, ensin eversti Juhana Maidel'ille ja sitten maaneuvokselle Otto Ykskyl-Gyllenband'ille. (Koskinen, Nuijasota; Skand. sälsk.

handl. XV; Anrep, Ättartaflor; Kl. Fleming, Memoriale Chronicon). Y. K.

Horn, Henrik Kaarlonpoika, diplomaati, edellisen vanhin poika, syntyi 1578. Päätettyänsä perinpohjaiset opintonsa, joiden ohessa oli matkustellut useissa vieraissa maissa, nimitettiin Horn 1602 herttua, sittemmin kuningas Kaarlo IX:nen kamarijunkkariksi, sekä määrättiin kolmea vuotta myöhemmin (1605) nuorten herttuain Kustaa Aadolfin ja Kaarlo Filipin hovimestariksi eli kuvernööriksi. Sillä välin kysyttiin hänen palvelustaan use n tärkeissä diplomaatillisissa toimissa. Niin hän jo 1602 lähetettiin Liivinmaahan keskustelemaan Puolan lähettilästen kanssa, vaikk' ei keskusteluista tällä kertaa mitään tullut. V. 1607 hän lähettiläänä matkusti Alankomaille ja 1610 Tanskaan. Suomen historialle erittäin merkilliset olivat ne sovittelemiset, joita hän 1613 Wiipurissa piti Nougorod'in lähettilästen kanssa herttua Kaarlo Filipin vaalista venäläiseksi suuriruhtinaaksi. Sen kautta ja vielä enemmän varsinaisena johtajana Ruotsin puolelta rauhan hieromisissa Stolbovassa 1616 ja 1617, on Henrik Horn pysyväisesti piirtänyt nimensä meidän aikakirjoihimme. Hän nimitettiin 1611 valtaneuvokseksi, 1612 hovimarsalkaksi ja 1618 Norrlannin ynnä Lapinmaan ja kohta sen jälkeen Etelä-Suomen laamanniksi. Näihin viimemainittuihin virkoihin hän kuitenkin tuskin ehti astuakaan, sillä hän kuoli jo 20 p. Toukok. 1618. Hän on haudattuna Jaakon kirkkoon Tukholmassa. Nai 1602 Anna Sneckenberg'in. (Verving, Konung Sigismunds och konung Karl IX:s historia; Videkindi, Thet svenska i Ryssland Tijo åhrs krijgz-Historie, y. m.) K. F. I.

Horn, Eevert Kaarlonpoika, sotapäällikkö, edellisen veli, syntyi 1581 luultavasti Wirossa, missä hänen isänsä siihen aikaan oleskeli päällysmiehenä. Niinkuin kaikki Kaarlo Horn'in pojat sai hän huolellisen kasvatuksen, niin että miehen ikään päästyänsä puhui muun muassa latinaa, saksaa ja franskaa. Varhain rupesi hän sotapalvelukseen ja veti pian urhoudellaan ja etevillä soturiominaisuuksillaan puoleensa kuningas Kaarlo IX:nen huomion. V. 1605 seurasi hän kuningasta retkellä Liivinmaahan. Kirchholm'an onnettoman taistelun jälkeen sieltä palattuaan, sai hän Kesäkuussa 1606 käskyn Suomen rantapitäjistä nostaa 1,000 miestä ja niiden kanssa lähteä Pernovaan. Seuraavana vuonna näemme hänen Kaarlo IX:nen kruunauksessa, nuoren Kustaa Aadolf prinssin kera, kantavan Suomen lippua. Varsinaisen maineensa voitti hän kuitenkin Venäjän sodassa, jossa Jaakko de la Gardie'n alapäällikkönä ja vertaisena sotakumppalina toimitti mitä loistavimpia urostekoja. De la Gardie'n etujoukon päällikkönä Horn 1609 valloitti Staraja Rusa'n, teloitti Kamenki'n tykönä 1,400 Puolalaista, voitti toisen vihollisen sotajoukon Torshek'issa ja onnistui senkin jälkeen kuin sotamiesten kinastus Koljasin'in tykönä oli pakottanut De la Gardie'n peräytymään, vähäisemmissä voittoisissa otteluissa pysyttää armeijan maineen. Syksyllä hän lähetettiin Suomeen lisäväkeä tuodaksensa ja yhtyi taas Tammikuussa 1610 päävoimaan, joka Maaliskuussa vihdoin saapui Moskovaan. Kuinka tämäkin sotaretki pestattuin sotajoukkoin uudistetun kinastuksen kautta Klushino'n luona kurjasti päättyi, tiedetään historiasta. Eevert Horn'in uljas käytös tässä tilaisuudessa, samoin kuin tuolla mainiolla paluumatkalla, ynnä seur. vuonna Nougorod'in valloituksessa y. m. kuuluu tämän sodan historiaan, jonka joka lehteen hänen nimensä on piirretty. Pihkovan piirityksessä kuoli hän vähäisessä kahakassa sankarikuolon Heinäk. 24 p. 1615. Hän oli vastoin upseeriensa neuvoa pukeunut sotapäällikköpukuunsa ja tuli nyt helposti tunnetuksi määräksi vihollisen ampumille. Hänen kuolemansa herätti yleistä kaipausta, rakas kuin oli sekä ylhäisille että alhaisille. Jo ennenkin oli Kustaa II Aadolf kirjoittanut hänelle ja De la Gardie'lle, varoittaen heitä liian uskaliaasti antautumasta vaaroihin. „Teistä minä enemmän huolin kuin koko suuresta Nougorod'ista", lausui hän siinä. Eevert Horn'in ruumis vietiin Suomeen ja laskettiin hänen voittamainsa lippujen peittohon perhehautaan Kankaisissa. Kustaa II Aadolf oli itse läsnä urhean sankarin hautajaisissa. Jäljemmin muutettiin Eevert Horn'in ruumis Tavast'ien hautakuoriin Turun tuomiokirkkoon, missä marmorinen hautapatsas, jossa näkyy hänen ja hänen vaimonsa kuvat luonnollisessa ko'ossa, pystytettiin. Kallis lasimaalaus akkunassa kuvaa Kustaa Aadolfin seisovan kuolleen Eevert Horn'in vieressä. Kaksi vuotta ennen kuolemaansa Horn nimitettiin sotamarsalkaksi ja Narvan, Ivangorod'in, Jaaman ja Kaprion ylikäskynhaltijaksi. Sam. v. 1613 oli hän nainut Margareeta Fincke'n, valtaneuvos Götrik Fincke'n, Porkkalan ja Sonniemen herran (ks. häntä), tyttären.

Eevert Horn on jaloimpia sankariluonteita, jotka minkään maan historia voi näyttää. Aivan vastoin tämän ajan raakoja sotatapoja oli hän leppeä voitetuita kohtaan. Kun hän eräässä voitossa oli ottanut suuren joukon venäläisiä vankeja, enimmiten naisia, suojeli hän heitä sotilain väkivallasta ja laski heidät lunnaitta vapaiksi, jonka kautta saavutti valloitetun maan asukasten rakkauden ja kiitollisuuden. Yksityistä omaisuuttaan hän käytti sotamiehiensä palkkaamiseen. Niin oli hän jo 1614 yksityisistä varoistaan kruunulle lainannut 36,000 talaria ja sai palkinnoksi

tästä Saaristen kartanon sekä useat toiset tilat Mynämäellä. Tämän läänityksen hän kohta pantatti muutamille Narvan kauppiaille rahoja ja jyviä vastaan, joita hänen sotajoukkonsa tarvitsi. Jalo ja ylistettävä oli hänen käytöksensä sotaveikkoansa Jaakko de la Gardie'ta kohtaan. Ei milloinkaan kateuden tai epäsovun oire häirinnyt heidän ystävyyttänsä. Nuo suuret sotapäälliköt tunnustivat kaikissa tilaisuuksissa täydelleen toistensa etevyyttä ja ovat niin muodoin jälkimailmalle jättäneet mitä kauneimman esimerkin jalosta ja ylevästä sotakumppaliudesta. K. F. I.

Horn, Kustaa Eevertinpoika, soturi, edellä mainitun poika, syntyi 1614 Autisten kartanossa Askaisissa. Kahdenkymmenen vuotiaana hän nimitettiin kamariherraksi Kristiina kuningattaren hoviin, korotettiin sittemmin sotilasuralla 1635 kapteeniksi, 1637 majuriksi, 1638 everstiluutnantiksi, 1640 everstiksi ja 1647 kenraalimajuriksi. Tämä nopea ylennys ei tosin Saksan kolmenkymmenen vuotisessa sodassa ollut tavatonta, mutta osoittaa kuitenkin puolestaan että Kustaa Horn soturina oli kiitetty eikä ollut unohtanut suuren isänsä jälkiä. Tuhlaava Kristiina kuningatar korotti 1651 hänet ynnä orpanansa Henrik Horn'in Kankaisista Marienburg'in vapaherroiksi Liivinmaassa. Seur. vuonna hän tuli kenraaliluutnantiksi, 1653 valtaneuvokseksi, 1656 ratsuväen kenraaliksi ja vihdoin 1663 sotamarsalkaksi. Kaarlo X Kustaan hallitessa oli Horn vv. 1654—57 Inkerin ja Käkisalmen läänin kenraalikuvernöörinä, ja viimemainitusta vuodesta Venäjän sodan loppuun sen ohessa sotajoukkojen ylipäällikkönä Suomessa. Semmoisena osoitti hän suurta pontevuutta ja neuvokkaisuutta maan puolustamisessa, ja joll'ei hän sillä vähäisellä sotavoimalla, mikä hänellä oli, voinutkaan saada aikaan varsin loistoisia sotatekoja, onnistui hänen kumminkin suojella maata vihollisen hävitysretkiltä. Pelkäämättä hän samaan aikaan lausui isänmaansa tarpeet kuninkaalle, joka kunnianhimoisissa suurivallan-tuumissaan yhäti Suomesta vaati uusia sotajoukko-lähetyksiä, huolimatta siitä että maa tällä tavoin jätettiin suojeluksetta. Horn tohti vastoin kuninkaan nimenomaista ja uudistettua käskyä pidättää sotaväkeä maassa. Saatuansa tiedon asian todellisesta laidasta, kuningas hyväksyi Horn'in käytöksen ja osoitti edelleenkin hänelle suosiotansa. Myöskin mitä maan sisälliseen hallintoon tulee, näytti Kustaa Horn suurta kelpoa ja koki, sen verran kuin rauhattomat ajat sallivat, valvoa lakia ja ankaraa järjestystä sekä estää ja rangaista kaikkea vallattomuutta. Suomalaisten maanmiestensä luottamusta, joiden oikeuksia hän niin usein oli puolustanut, näkyy hän nauttineen täysin määrin. Hän kuoli Helmik. 27 p. 1666 Stade'ssa, missä hän Bremen'in ja Verden'in kenraalikuvernöörinä oli asuskellut elämänsä kolme viimeistä vuotta. Hänen tuhkansa on haudattuna Kankaisten hautaan Turun tuomiokirkossa, minkä haudan hän ja appensa presidentti Juho Kurck oli lunastanut. Kustaa Eevertinpoika Horn oli kolmasti nainut, 1) Maria Mörner'in, † 1643 Kankaisissa, 2) Barbro Kurck'in, † 1658, ja 3) Maria Silfverhjelm'in, joiden kanssa hänellä oli yhteensä kymmenen lasta. (Krohn, Suomen historia nuorisolle I; Ignatius, Finlands historia under Karl X Gustafs regering, y. m.) K. F. I.

Horn, Kustaa Kaarlonpoika, sotapäällikkö, syntyi yöllä Lokak. 22 ja 23 päiväin välillä 1592 Örbyhus'in linnassa Uplannissa, jossa hänen isänsä Kaarlo Henrikinpoika Horn (ks. tätä) silloin istui vankina. Varhain isättömäksi jäätyään, jonka tähden äiti ja vanhempi veli Eevert hoitivat hänen kasvatustansa, lähetettiin hän, täytettyään 16:nen ikävuotensa, ulkomaille muiden nuorten aatelismiesten tapaan jatkamaan opintojaan ulkomaan yliopistoissa. Kolme vuotta ulkomailla oltuansa ja käytyänsä Rostock'in, Tübingen'in ja Jena'n yliopistoissa, palasi Kustaa Horn Suomeen ja matkusti kohta sotanäyttämölle Venäjään, jossa Eevert veljensä johdolla osoitti ensimmäiset uroudennäytteensä. V. 1614 lähti hän Hollantiin täydentääkseen tietojansa korkeammassa sotataidossa prinssi Morits Oranialaisen kuuluisassa sotakoulussa. Tällä matkalla, joka kesti neljä vuotta ja jonka jatkoi Franskaan ja Italiaan saavutti hän muun muassa erinomaisen taidon vieraissa kielissä, joka sittemmin hänen sodissaan ja diplomaatillisissa toimissaan oli hyväksi avuksi. V. 1618 palasi hän kotia, nimitettiin kamariherraksi hovissa ja voitti pian avonaisen, vilpittömän luonteensa, rehellisyytensä ja syväin tietoinsa kautta suuren Kustaa II Aadolfin luottamuksen ja ystävyyden. Suuri todistus siitä on että Horn'ille uskottiin naimiskeskustelut Berlin'issä Kustaa II Aadolfin ja prinsessa Maria Eleonooran välillä. Näiden onnellisen päättymisen jälkeen, korotettiin Horn (1621) everstiksi, otti vielä sam. v. rykmenttinsä etupäässä osaa Riian piiritykseen, jolloin osoitti suurta urhoutta ja pahasti haavoittui. V. 1624 hän tuli valtaneuvokseksi ja v. 1625 koko Suomen armeijan ylipäälliköksi. Puolan sodan kestäessä, hän Suomalaistensa kanssa kunnosti itseänsä monen loistavan urotyön kautta, valloitti yhdessä Jaakko de la Gardie'n kanssa Tarton ($^{16}/_{8}$ 1625), vaikutti suuresti voittoon Wallhof'in luona (1626) ja teki seur. v. voittoisan karkauksen Litvaan. V. 1628 nimitettiin hän sotamarsalkaksi ja Liivinmaassa olevan Ruotsin armeijan korkeimmaksi johtajaksi. Kun Kustaa II Aa-

dolf 1630 sotajoukkoineen meren ylitse purjehti Saksaan, sai Kustaa Horn käskyn Suomen armeijan kanssa maitse samota Liivinmaasta Preussin kautta häntä auttamaan. Molemmat sotajoukot yhtyivät Stettin'issä. Horn oli lähinnä kuningasta korkein päällikkö ja voitti useat kerrat yksinään, kun tämä oli poissa, tärkeät tappelut. Niin sai hän kahdessa taistelussa voiton keisarin sotapäälliköstä Torquato Conti'sta ja valloitti Kolberg'in tärkeän linnan. Breitenfeld'in verisessä taistelussa johti Horn vasenta siipeä ja löi, Saksilaisten paettua, yksin Suomalaisineen takaisin väekkäämmän vihollisen uudistetut rynnäköt, jonka tähden voitto suureksi osaksi olikin hänen ansionsa. Kustaa II Aadolf kiittikin julkisesti häntä sanoen hänet „oikeaksi kädeksensä.“ Ruotsalaisten edetessä, tuli Horn Rhein-sotajoukon päälliköksi, valloitti Baden'in ynnä Koblenz'in vahvan linnan ja aloja Elsass'issa, kun sanoma kuninkaan kuolemasta Lützen'in kentällä ennätti hänet. Nyt Horn'ille uskottiin Ruotsin koko armeijan korkein johto, joka hänen kuitenkin saksalaisten ruhtinasten kateuden tähden pian täytyi jakaa Weimar'in Bernhard herttuan kanssa. Horn'in epäyksistä huolimatta rupesi tämä Nördlingen'in luona (1634) taisteluun paljoa lukuisampaa vihollista vastaan. Horn teki tappelun aikana kaikki, minkä päälliköltä voi vaatia, pysyttääksensä voittoa Ruotsin lipuilla, mutta taitonsa raukesi vihdoin ylivoiman edessä, ja hän joutui vangiksi. Häntä kohdeltiin mitä kunnioittavimmin ja vietiin ensin Ingolstadt'iin, sitten Burghausen'iin, joissa linnoissa istui vankina lähes kahdeksan vuotta, siksikuin Ruotsin hallituksen vihdoin onnistui vaihtaa hänet vapaaksi kolmea Itävallan kenraalia vastaan. Paluumatkalla vastaanotettiin Horn kaikkialla suurimmilla kunnianosoituksilla. Kun hän läheni Franskalaisten leiriä Perpignan'in edustalla olivat kuninkaan vaunut ja ratsasjoukko häntä vastassa, ja hänen leiriin saapuessaan seisoi koko Franskan armeija paraatissa. Kuningas Ludvig XIII:nelta sai hän kalliin loistokivillä koristetun miekan. Calais'sen oli Englannin hallitus häntä varten lähettänyt sotalaivan, joka veisi hänet Pommeriin. Kotia palattuaan Horn ei kauan nauttinut lepoa, sillä jo seur. v., kun Tanskan sota syttyi, annettiin hänelle päällikkyys siinä armeijassa, jonka oli määrä karata Skaaneen. Hän oli valloittanut suurimman osan maakuntaa ja piiritti par' aikaa Malmö'tä, kun Brömsebro'n rauha lopetti sotayritykset. Seuraavina vuosina Horn käytettiin rauhan toimiin. Valtaneuvostossa, jonka jäsen oli, hän oli Aksel Oxenstjerna'n tukena, jonka takia samoin kuin totisen luonteensa ja ankarain tapainsa tähden hän ei nauttinut kevytmielisen hovipuolueen suosiota. Kuitenkin hänelle yhä yltäkyllin suotiin kunnianosoituksia. Niin tuli hän 1651 Porin kreiviksi ja 1653 valtakunnan marskiksi ja sotakolleegin presidentiksi. Kun Kaarlo X Kustaan hallitessa sota taasen leimahti, nimitettiin Horn Ruotsin sotajoukkojen ylipäälliköksi. Saadaksensa varoja sotamiesten varustamiseksi oli hän kutsunut maakunta-kokouksen Skara'an, mutta kuoli täällä 10 p. Toukok. 1657. Ruumis haudattiin Jaakon kirkkoon Tukholmassa. — Kustaa Horn oli epäilemättä suurimpia sotapäälliköitä, jotka olivat ylenneet suuren Kustaa II Aadolfin koulussa. Hänen johdollansa kehkeysi erittäinkin Suomen armeija valiojoukoksi, joka siihen aikaan ei löytänyt vertojaan kuuliaisuudessa, rohkeudessa ja kestäväisyydessä. Päällikkönä oli Horn ankara eikä sallinut mitään vallattomuutta käskyläisissänsä. Sentähden sotamiehet eivät liioin rakastaneetkaan häntä, mutta sitä enemmän valloitettujen maitten asukkaat, joilta sai nimen „lempeä“, nimi, joka tuottaa hänelle suuremman kunnian, kuin monet voittoisat tappelut. Horn oli kahdesti nainut, ensi kerran 1628 valtakanslerin kreivi Aksel Oxenstjerna'n tyttären Kristiinan († 1631), ja toisen kerran (1643) valtaneuvoksen Niilo Tuurenpoika Bjelke'n tyttären Sigridin. Avioliitoissaan hänellä oli yksitoista lasta, joista hänen kuollessaan ainoasti kolme tytärtä oli elossa. Kreivillinen suku, Porin Horn'it, sammui siis häneheen. K. F. I.

Horn, Arvid Bernhard, valtioneuvos, kanslianpresidentti, syntyi Huhtik. 6 p. 1664 Vuorentaustan kartanossa Halikon pitäjässä. Isä oli Kustaa Horn, eversti Uudenmaan jalkaväessä, ja äiti Anna Helena von Gerdten. Jo yhdeksän vuoden vanhana jäi Arvid isättömäksi, ja oleskeltuansa sitten muutaman vuoden Turun yliopistossa rupesi hän 1682 sotapalvelukseen, jossa harjaantuaksensa hän 1687 lähti ulkomaille ja palveli ensin Itävaltalaisten sotajoukossa Turkkilaisia vastaan, ollen läsnä Mohacz'in tappelussa, ja sitten vv. 1690—95 merivaltojen ja niiden liittolaisten sodassa Franskaa vastaan. Kaikkialla kunnosti hän itsensä ja sai muun muassa Englannin kuninkaalta Wilhelm III:lta kirjallisen todistuksen taidosta ja rohkeudesta. Kotiin palattuansa saavutti hän Kaarle XI:nen suosion ja, vanhan kuninkaan kuoltua, vielä suuremmassa määrässä hänen poikansa, nuoren Kaarle XII:nen, jonka uhkarohkeissa huvituksissa ja ruumiin harjoituksissa hän useimmiten oli osanottajana, monasti johtajana. Kun suuri pohjan sota syttyi, tuli leikistä todenteko. Kaarle uskoi Horn'ille tärkeimpiä sotatoimia, niin esim. johti Horn Narvan tappelussa kuninkaan lähimpänä miehenä ratsuväkeä vasemmalla siivellä. Ehkäpä loistavin todistus Horn'in urhoollisuudesta oli, että hän

pääsi kuninkaan kuuluisan, valitun henkivartija-kunnan päälliköksi. Pian näytti Horn taitoaan toisellakin alalla, kun hän 1704 Ruotsin lähettiläänä joutui Varsovaan. Osittain uhkauksilla, osittain lahjomisilla ja houkutuksilla sai hän Puolalaiset suostamaan Kaarle XII:nen vaatimuksiin erottumaan heidän entisen kuninkaansa, Saksin vaaliruhtinaan Augustin, ja valitsemaan hänen sijaansa puolalaisen aatelismiehen, Stanislaus Lesczinski'n. Mutta eipä kauan, niin sai Horn jälleen tarttua miekkaan, kun August kuningas tuli erottamistansa kostamaan. Horn'illa oli ainoastaan muutama satamäärä sotamiehiä, ja täytyi hänen sentähden Elok. 26 p. 1704 Varsovan linnassa kokonaisen sotajoukon saartamana, urhoollisesti vastarintaa tehtyänsä, antautua. Puolen vuotta vietti hän vankeudessa ja lopetti, vapaaksi päästyänsä, jo 1705 toimensa tuolla vieraalla maalla tekemällä kuninkaansa lähettiläänä rauhan ja liiton Ruotsin ja Puolan valtakuntien välillä.

Jouluk. 27 p. 1705 nimitti Kaarle XII Horn'in kuninkaalliseksi neuvokseksi; Horn lähti kohta Tukholmaan ja otti siellä osaa sisälliseen hallintoon ja ulkomaiseen politiikiin. Kreiviksi kohotettiin hän 1706. Pultavan tappelun jälkeen joutui asiain johto Ruotsissa yhä enemmän hänen käsiinsä. V. 1710 nimitti kuningas hänet kanslianpresidentiksi, s. o. pääministeriksi, joka etupäässä hoiti ulkopolitiikia. Asema oli erittäin vaikea, sillä toiselta puolen vaati Turkin maalla majaileva kuningas valta- ja neuvoskunnaltansa mahdottomia, toiselta puolen taas kävi alamaisten tyytymättömyys ja maan uupumustila päivä päivältä suuremmaksi. Kun valtiopäivillä 1713—14 puhuttiin hallituksen jättämisestä Kaarlen sisarelle Ulriika Eleonooralle, esti Horn jäntevästi kaikki senlaiset yritykset. Mutta kuningas rupesi kuitenkin yhä enemmän hänen uskollisuuttansa epäilemään. Palattuansa Turkin maalta 1714 jätti hän kaiken vallan Görtz'ille, eikä Horn'illa sitten enään kuninkaan kuolemaan asti ollut paljon työtä eikä vaikutusvoimaa.

Kun Kaarle XII kaatui, koitti Ruotsille ja Suomelle „vapauden aika.“ Arvid Horn oli tämän vapauden voimallisin harrastaja ja toimeenpanija. Jo kohta Kaarlen kuoltua koetti hän estää Ulriika Eleonooraa ilman säätyjen suostumusta itsellensä ottamasta kuninkaan arvonimeä. Hän ei tosin onnistunut, mutta valtiopäivät 1719 asettuivat hänen kannallensa, ja Ulriika Eleonooran täytyi tehdä oikeutensa kruunuun riippuvaksi kansan edustajien vaalista. Kuningatar ei voinut sitä unohtaa, ja koettikin kostaa sen Horn'ille. Kun tämä muutamasta rettelöstä suuttuneena pyysi eron kanslianpresidentin virasta, sai hän eron koko neuvoskunnasta ja vieläpä Upsalan yliopiston kanslerin virastakin. Mutta pian nähtiin, että Horn oli valtakunnan mahtavin mies. Aatelisto valitsi hänet 1720 vuoden valtiopäivillä maamarsalkaksi, ja Fredrik I, joka puolisonsa Ulriika Eleonooran luovuttua oli valittu kuninkaaksi, näki välttämättömäksi säätyjen pyynnöstä jälleen kohottaa Horn neuvoskuntaan ja vieläpä kanslianpresidentiksi. Siinä virassa täytyi Horn'in, koska rauha ennen kaikkea oli tarpeen, suostuman Ruotsille eduttomiin rauhantekoihin Tanskan ja Venäjän kanssa 1720 ja 1721. Sodankin loputtua oli johtavan valtiomiehen asema vaikea. Hänen oli estäminen Fredrik kuninkaan juonet kuningasvallan laajentamiseksi, ja toiselta puolen taas täytyi hänen tarkkaan pitää silmällä n. s. holsteinilaista puoluetta, joka tahtoi Kaarle XII:nen sisarenpoikaa, Holstein'in herttuata, kruunun perilliseksi ja tämän tarkoitusperän saavuttamiseksi rupesi salaisiin juoniin Venäjän valtiomiesten kanssa. Vuoden 1723 valtiopäivillä oli holsteinilainen puolue jotensakin vahva ja Hornkin kallistui siihen määrään sen puolelle, että hän torjuaksensa Venäjältä uhkaavaa vaaraa 1724 teki liiton Venäjän kanssa, myöntämättä kuitenkaan sen hallitukselle minkäänläistä sekaantumisen oikeutta Ruotsin sisällisiin asioihin. Mutta kun Katariina I, Venäjän keisarinna, jonka tyttären Holstein'in herttua oli nainut, näytti sotavoimalla aikovan pakottaa Ruotsin myöntymään herttuan vaatimuksiin, erosi Horn kokonaan holsteinilaisesta puolueesta ja sai Ruotsin yhdistymään Franskan ja Englannin tekemään liittoon Espanjaa, Itävaltaa ja Venäjää vastaan. Koska hän kuitenkin neuvoskunnassa voitti ainoastaan yhden äänen enemmistöllä, turvautui hän valtiopäiviin ja saikin näiltä vv. 1726—27 täydellisen kannatuksen. Hän valittiin uudestaan maamarsalkaksi — sama tapahtui 1731 vuoden valtiopäivillä —, liitto länsivaltain kanssa vahvistettiin ja holsteinilainen puolue kukistui kokonaan. Siten sai Ruotsi toistaiseksi itsenäisen, turvatun aseman Venäjää vastaan.

Seuraavina vuosina oli Horn vielä entistä mahtavampi. Suurella varovaisuudella johti hän hallitusta, niin esim. esti hän Ruotsin sekaantumisen Puolan perintösotaan. Mutta puolue-elämä alkoi käydä yhä myrskyisemmäksi, vanhus ei voinut sitä enään hallita. Kun 1738 vuoden valtiopäivillä säätyjen enemmistö ei kannattanut Horn'in maltillista politiikia, luopui hän vapatahtoisesti virastaan. Loppuikänsä vietti hän kartanossaan Ekebyholm'assa, jossa hän kuoli Huhtik. 17 p. 1742. Hän ehti nähdä, miten valtaan päässeet vastustajat ryhtymällä kevytmielisesti sotaan Venäjää vastaan ja sitä häpeällisesti ajamalla saattoivat isänmaan perikadon partaalle.

Valtakunnan sisälliselle vaurastumiselle oli Horn'in pitkä, rauhallinen hallinto erit-

täin onnellinen. Se oli etupäässä tämän suomalaisen miehen ansio, että Suomi kahden vuosikymmenen ajan sai parannella ison vihan iskemiä haavoja.

Horn oli vapauden ajan etevin valtiomies. Hän näkyy tavoitelleen parlamentarismin Englannin mallin mukaan ja aina haki hän kannatusta säädyistä, tuon tuostakin tarjoutuen eroamaan virastansa. Mutta syystä saattaa häntä moittia, että hän siinä kohden meni liiankin pitkälle, suodessaan säätyjen ja etenkin n. s. sekreetivaliokunnan sekaantua varsinaisiin hallintoasioihinkin, joten sekä kuninkuus, että hallitus kokonaisuudessaan kadotti sisällisen voimansa. Hänen kantansa ei kuitenkaan ollut demokraatinen, vaan oli Horn luonteeltaan ja taipumuksiltaan täydellinen ylimys. Sen hän näytti esim. 1720, kun hän sai aateliston jotenkin omavaltaisesti, muita säätyjä kuulustelematta, lopettamaan valtiopäivät.

Turun akatemian kanslerina oli hän 1723—35. Yksityisessä elämässään oli hän — se ei suinkaan siihen aikaan ollut tavallista — niin moitteeton, että ulkomaalaiset myönsivät mahdottomaksi lahjoa häntä. Hän oli kolmasti nainut, v. 1696 Anna Beata Ehrensten'in, v. 1705 Inga Törnflycht'in ja v. 1711 Greeta Gyllenstierna'n, jotka kaikki olivat varakkaita, niin että Horn, vaikka alkuansa köyhä, kuoli laajojen tilusten omistajana.

J. R. D.

Hornborg-suvun kantaisä muurimestari Bogislaus Hornborg oli tarinan mukaan Pommerista kotoisin. Sieltä hän Stralsund'in kautta oli muuttanut Turkuun, jossa 1681 osti talon tuomiokirkon pohjoissivulla. Siinä hän asui vaimonsa Briitan ja kahden tyttärensä kanssa vielä 1712, mutta katoaa perheineen tietämättömiin paon aikana. Talo säilyi, ja 1722 otti sen haltuunsa poika Juhana Hornborg, joka silloin sai kappalaisen viran Turussa, mutta vihdoin kuoli Tyrväällä lääninprovastina. Tämä näkyy nuorena naineen ja olleen neljästi avioliitossa. Ensimmäinen vaimonsa Valpuri mahtoi kuolla paon aikana, toinen oli nimeltä Maria ja kuoli noin 1727, kolmas Barbro Ek kuoli 1730, neljäs vihdoin oli Turun tuomioprovastin tytär Margareeta Ross. Juhana Hornborg'in seitsemästä pojasta on tämä lavea suku levinnyt, kuten taulusta osittain on nähtävä.* (Muinaismuisto-Yhd:n arkisto; valtioarkisto, y. m.).

J. R. A.

Hornborg, Antero Juhana, Porvoon piispa, synt. Jouluk. 21 p. 1821 Alastarossa, missä isä, sittemmin Karkun provasti, Antero Juhana Hornborg oli pitäjänapulaisena. Äiti oli kappalaisen-tytär Normarkusta Katariina Corpolander. Tultuansa ylioppilaaksi 1841 ja filosofian kandidaatiksi ja maisteriksi 1844, määrättiin Antero H. 1846 varanotaariksi Turun tuomiokapituliin, jossa hoiti kielenkääntäjän virkaa vv. 1848—67. Oli vv. 1851—56 sihteerinä kirkkolakia, virsikirjaa, katkismusta ja käsikirjaa varten asetetuissa komiteoissa. Teki v. 1856 matkustuksen Ruotsiin, Tanskaan ja Saksaan. Tuli jumaluusopin kandidaatiksi 1858, lisensiaatiksi 1860 ja tohtoriksi 1863. Jo 1858 papiksi vihittynä nimitettiin H. 1864 Kreikan kielen lehtoriksi Turun lukioon ja tuomiokapitulin jäseneksi. Tuli 1867 Mikkelin kirkkoherraksi, oli vv. 1870—73 assessorina Porvoon tuomiokapitulissa ja valittiin 1876 Helsingin kirkkoherraksi. Otti osaa kirkolliskokoukseen Turussa 1876. Tuli keväällä 1878 tuomioprovastina Porvoosen ja sai sam. v. Porvoon piispan vaalissa enimmät äänet. Piispaksi nimitettynä Marrask. 18 p. 1878 on hän m. m. ollut esimiehenä Porvoon hiippakunnan pappienkokouksessa 1880. H. on ollut käytetty useissa komiteoissa, viimein puheenjohtajana 1879—80 vuosien koulukomiteassa. Valtiopäivillä 1863—4 ja 1867 oli hän pappissäädyn sihteerinä, ja seuraavilla 1872 ja 1877—8 edusmiehenä Porvoon hiippakunnan pappien puolesta. Tämmöisenä

---

* *Juhana Hornborg,* lääninprovasti Tyrväällä, s. 1682, † 1754.

Bogislaus, Jaakkiman kirkkoherra, s. 1700, † 1764. | Yrjö, Karkun kirkkoherra, † 1775. | Pietari, rykmentin pastori, s. 1710 Helsinglannissa. | Herman, sihteeri. | Joakim, maamittari. | Juhana, Tammisaaren pormestari, s. 1742, † 1814. | Benjamin, Hämeenlinnan pormestari.

Bogislaus, Uudenkirkon kirkkoherra, s. 1730, † 1789. | Yrjö, käskynhaltija Lappeenrannassa, † 1808. | Hannu, tuomari, s. 1752, † 1816. | Pietari, maamittari, s. 1753, † 1830. | Kristian, Sortavalan provasti, s. 1753, † 1802. | Antero, assessori. | Abraham, maamittari, † 1802.

Antero Bogislaus, provasti, s. 1768, † 1824. | Juhana Henrik, lääkäri, s. 1770. | Aleksanteri, piirilääkäri, s. 1792, † 1831. | Antero Juhana, Karkun provasti, s. 1789, † 1843. | Kaarle Fredrik, kruununvouti, s. 1801, † 1877. | Juhana Kristian, Valkealan provasti, s. 1783, † 1864. | Ernst Adrian, everstiluutn., s. 1796, † 1854. | Kaarle August, Punkalaitumen kappal., s. 1796, † 1858.

Aleksanteri Mauri, konrehtori, s. 1813, † 1856. | Juhana Henrik, valtioneuvos, s. 1809, † 1870. | *Antero Juhana,* Porvoon piispa, s. 1821. | Oskar Fredrik, piirilääkäri, s. 1825. | Niilo Konstantin, hovioikeudenneuvos, s. 1825. | Alfred Gottlieb, kapteeniluutn., s. 1829. | Eemil August, nimismies, s. 1836.

hän valittiin jäseneksi useihin valiokuntiin ja oli myöhemmillä (1877) yleisen valitusvaliokunnan puheenjohtajana. H. on aina lämpimästi ja vakavasti puolustanut suomalaisuuden asiaa. Valtiopäivillä 1877 hän anomusesityksessä pyysi että uusia oppilaitoksia, suomi opetuskielenä, perustettaisiin kaikkialla missä tarve vaatii, että Mikkelin lyseo muutettaisiin suomenkieliseksi, että kouluopetus toisessa kotimaisessa kielessä asetettaisiin paremmalle kannalle ja että armollinen asetus Suomen kielen tasa-arvosta Ruotsin kanssa kokonaisuudessaan ja supistumatta pantaisiin käytäntöön. Nämä toivomukset pappissääty ottikin omiksensa. — Kirjallisuuden alalla on H. toimittanut *Åbo Tidningar'ia* vv. 1848—52, sekä painosta julaissut teokset *Åbo erkestifts matrikel* Turussa 1854, *Den finska kyrkans barndopsritual, historiskt och kritiskt skärskådad,* jumaluusopin tohtorinarvoa varten, Helsingissä 1860, *Statistisk och biografisk matrikel öfver församlingarna och presterskapet i Finland* Helsingissä 1873, ynnä monta muuta. H. meni v. 1851 naimisiin kauppiaan-tyttären Hilda Augusta Henriika Thomé'n kanssa.

Hoving, Viktor, (täydellisemmin Carl Isak Viktor), lahjoittaja, syntyi Helmik. 10 p. 1846 Salem'in pitäjässä lähellä Södertelge'n kaupunkia Ruotsissa. Vanhemmat olivat: agronoomi Iisak Wilhelm Hoving ja hänen puolisonsa Ebba Magdaleena Skogberg. Nämä muuttivat v. 1851 Suomenmaahan, ja isä on täällä tunnettu eräästä käytännöllisestä maanviljelys-oppikirjastaan, joka Suomen talousseuralta sai kunniapalkinnon ja sitten myöskin suomeksi painettiin (J. W. Murman'in kääntämänä). V. 1852 kuolivat sekä isä että äiti. Silloin eräs yksityisopettajatar Wiipurissa, Sofia Lindeberg († v. 1878), otti orvon pojan hoitaaksensa, antaen hänen ensin käydä kolme ylialkeiskoulun luokkaa ja sitten vuodesta 1862 mennä kauppakonttoriin. Täysikäiseksi tultuaan, Hoving rupesi asioitsijaksi omassa nimessään, ollen ensin höyrylaiva-asiamiehenä ja speditöörinä, myöhemmin osallisena laveammissakin asioimisissa varsinkin sahaliikkeen alalla. Mutta tämän toimensa ohessa hän hartaasti kannatti kaikkia yleisiä yrityksiä, oli esim. v. 1867—68 jäsenenä hädänapu-toimikunnassa ja osoitti olletikin taiteelle ja sen harjoittajille harrasta osanottoa. Viktor Hoving kuoli naimatonna ulkomaisella matkalla Romassa lavantautiin Huhtik. 8 p. 1876. Hänen melkoisesta omaisuudestaan oli testamentilla (Elok. 10 p. 1873) määrätty 5,000 markkaa Wiipurin maistraatin käytettäväksi jonkun yleishyödyllisen laitoksen perustamista varten (siitä on tehty stipendirahasto Wiipurin lyseolle), muutamat pienemmät summat vainajan likeisimmille, mutta kaikki muu pääoma, noin 230,000 markkaa, Suomen taideyhdistyksen käytettäväksi. Hänen haudallensa protestanttisella hautausmaalla Romassa on pystytetty suuri muistopatsas, johon kuvanveistäjä W. Runeberg on tehnyt korkean marmorisen basreliefin, joka maksettiin 4,000:lla markalla. Taideyhdistyksen kokoelmissa löytyy Viktor Hoving'in veistokuva marmorissa, J. Takasen tekemä, sekä eräs maalattu muotokuva. Toisen muotokuvan taideyhdistys teetti maalari Berndtson'illa ja lahjoitti vainajan veljelle, kirjakauppiaalle Walter Hoving'ille, joka erinomaisella alttiudella oli yhdistyksen hyväksi toimittanut pesän suorittamista.

Huggut, Henrik Matinpoika, Kurilan ja Tarkkisten herra, kuului Wehkalahden knaappi-sukuihin, mutta ei itse astunut sitä sotaista uraa, jota nimi („Hugg-ut“ = iske ulos!) osoittaa, vaan kulki kirjuri-toimen liukkaita polkuja. Hänen syntymäajastaan ja nuoruutensa vaiheista ei ole tietoa. Isä Matti Pentinpoika mainitaan laivuriksi Porvoossa, ja Porvoon seuduilla on myöskin Tarkkisten tila, jonka herraksi Henrik Matinpoika itseänsä nimitti. Jo v. 1571 hän kuuluu olleen kuningas Juhana III:nnen uskottu mies ja sihteeri; sitten hän liikkuu useissa luottamustoimissa ja sai Tammik. 1 p. 1583 aatelisen kilven. Niissä uskonnollisissa rettelöissä, jotka Juhanan Liturgia herätti, piti Henrik Matinpoika katolisuuden puolta ja oli v. 1579 osallisna muutamassa kiivaassa herjauskirjassa Luther'in oppia vastaan. Sigismundon kruunauksessa v. 1594 hän pantiin, vaikka huonolla menestyksellä, viekoittelemaan talonpoikaissäätyä luopumaan muista säädyistä uskonnon kysymyksessä. Kuitenkin Kaarlo herttua jonkun aikaa häntä käytti kansliatoimissa, kunnes sisällisen sodan syttyessä Huggut kokonaan siirtyi Sigismundolaisten puolelle. Syksyllä 1599 hän Suomesta pakeni Rääveliin ja joutui sitten Puolaan. Kirjeellänsä Kesäk. 28 p. 1600 Kaarlo herttua otatti häneltä pois kaikki hänen tiluksensa. Hänellä oli vaimona Kaarina Niilontytär, sisar sille Antti Niilonpojalle Talin herralle, joka v. 1563 oli aateloittu nimellä „Sabelfana“. Huggut'in jälkeläisiä sittemmin löytyi Kurilassa Kalvolan pitäjässä seuraavan vuosisadan loppupuoleen asti. Y. K.

Hvasser, Israel, lääkäri, yliopistonopettaja ja kirjailija, syntyi 17 p. Syysk. 1790 Elfkarleby'n pitäjässä Uplannissa ja oli kirkkoherran Lauri Aadolf H:n ja tämän vaimon Margareeta Katariina Djurman'in poika. Uinaileva ja ajatteleva luonteeltaan, harjoitti hän jo poikana lukemisiansa suureksi osaksi omin neuvoin. Tultuansa viidentenätoista ikävuotenaan ylioppilaaksi Upsalaan, päätti hän antauta lääketieteesen, vähemmän halusta ruveta käytölliseen lääkäriammattiin kuin siitä

syystä, että näissä tutkimuksissa luuli löytävänsä tien luonnon arvoitusten selittämiseen, elämän ja kuoleman salaisuuksiin. Lääketieteen lisensiaati 1812 ja seppelöity tohtori seur. vuonna; sairashuone-lääkärinä hän oli läsnä Ruotsin armeijan sotaretkillä Saksaan ja Norjaan 1813—14. Haki ja sai käytöllisen lääketieteen professorinviran Turun yliopistossa, minne muutti syksyllä 1817, mentyänsä suvella naimisiin Anna Charlotta Vadsberg'in kanssa, lääkärin-tytär Ruotsista, † 1852. Collegium medicum'in jäsen ja ruotsalaisen osakunnan inspehtori Turussa. Tässä yliopistossa olivat siihen aikaan lääketieteelliset opinnot jotensakin rappiolla ja oppivaisten luku oli vähäinen, mutta H:n onnistui uutteralla vaikutuksellaan, nerokkaalla esityksellään ja viehättävällä olennollaan suuresti herättää mieltymystä niihin, jotta lääketiedettä tutkivain ylioppilasten luku nopeasti nousi 30:een. Outo tapaus uhkasi äkisti katkaista H:n uran. Heikkojärkinen ylioppilas nimeltä Gadolin, jonka päähän muiden muassa oli pistänyt sekin ajatus, että H. oli ihmiskunnan suuri vihollinen, jonka poistaminen olisi ansiokas teko, tulee tämän luoksi ja ojentaa kirjeen, jossa oli ainoastaan sanat: oikeutta ojennetaan sinulle minun kädelläni. H. oli tuskin lukenut loppuun, kun G. karkaa häntä vastaan, työntäen paljastetun miekan vasten hänen otsaansa. Haava oli aivan vähäpätöinen, mutta H. ei tiennyt varoa päällekarkausta, vaan kaatui ja loukkasi takaraivonsa kivilattiaan, että hänen monta viikkoa täytyi pysyä vuoteen omana. Hänen sairasvuoteella mietiskellessään, selveni yht'äkkiä H:ssa se aate, joka sitten tuli perusteeksi hänen lääketieteellisessä järjestelmässään: että itsensä-hävittäminen on taudin olento. Ollen filosofiallinen luonteeltaan, pyrki H. lääketieteessä etenkin yleisiin, laveille ulottuviin katsomuskohtiin; tuo empirillinen erityisseikkain tutkimus, jota tiede meidän aikoinamme ehkä liian yksinomaisesti suosii, ei oikeastaan ollut hänen asiansa. Niiden oppilasten ja seuraajien joukosta, mitkä hän meidän maassa sai, mainittakoon etupäässä vastainen lääketieteen professori Immanuel Ilmoni (ks. tätä).

H. sai 1829 eron Suomen valtion palveluksesta ja muutti, täällä suuresti kaivattuna, Upsalaan, jossa nimitettiin teoretillisen ja käytöllisen lääketieteen professoriksi 1830. Hän esiytyi nyt monipuolisena kirjailijana, käytellen paitsi lääketiedettä myöskin yhteiskunnallisia, siveysopillisia ja valtiollisia aineita. Jo 1829 ilmestyneessä kirjassaan *Om Carolinska institutet* aloitti hän monta vuotta kestävää taistelua sitä ehdotusta vastaan, että lääkeopin tiedekunta siirrettäisiin Upsalasta Tukholmaan. Hänen monografiansa Sydenham'ista (1845) kehutaan olevan oivallisimpia tänlaatuisia teoksia lääketieteellisessä kirjallisuudessa. Noita aatteitten jaloudesta ja esityksen kauneudesta yhtä eteviä kirjoituksia *Om äktenskapet, Om mannens ynglingaålder, Vår tids ungdom* y. m. elähyttää yht'aikaa filosofiallinen ja lämpimästi uskonnollinen henki, ja niissä vastustetaan materialistista elämän katsantotapaa, jota H. varsinaisen lääketieteenkin alalla hylkäsi. Suurimman merkityksensä meille voitti kuitenkin H. valtiollisena kirjailijana. Kirjassaan *Om alliansttraktaten mellan Sverige och Ryssland 1812* (Tukholmassa 1838) selittelee hän ajatustaan että Kaarle Juhanan soimattu politiikki 1812 — luopua Suomesta ynnä Ruotsin Itämeren-vallasta ja sen sijaan matkaan saattaa Skandinavian niemimaan yhdistys, — oli ainoa oikea ja hyödyttävä sekä Ruotsille, joka näin pääsi Suomen puolustamisen taakasta, että Suomellekin. Suomi oli, H:n ajatuksen mukaan, jo ennen Haminan rauhaa Porvoon valtiopäivillä itse vapautunut entisistä oloistaan ja tehnyt erikoisrauhan Venäjän keisarin kanssa. Se oli siten ruotsalaisesta maakunnasta muuttunut eri valtioksi, jolla oli verrallinen itsenäisyys ja eduskuntainen hallitusmuoto. Ero oli paitsi sitä herättänyt Suomalaisissa tunnon heidän tähän asti syrjäytetystä kansallisuudestaan, joka omin voimin tahtoi kehkeytyä; oman kansallisuuden kehityksessä oli varmin takaus maan tulevaisuudelle. Uudistettu yhdistys Ruotsiin 1812 tai myöhemmin entisillä ehdoilla olisi sentähden Suomelle askel taaksepäin ja kohtaisi — aivan päinvastoin kuin Ruotsissa luultiin — tyytymättömyyttä valistuneempien Suomalaisten puolelta. — Tämä nerokas, lämmintä hyvänsuontia maatamme kohtaan ilmaiseva kirjoitus nosti H:ia vastaan kiivaita hyökkäyksiä monelta taholta. „Aftonbladet" vuodatti vihansa maljat „entistä venäläistä professoria" vastaan. Myöskin eräs Suomalainen, muuten isänmaalliseksi tunnettu A. I. Arvidsson, kirjoitti H:ia vastaan salanimellä Pekka Kuoharinen kirjasen, joka ajattelemattomasti Suomelta kielsi eri valtion oikeudet ja sen eduskuntaisen hallitusmuodon. Kumminkin näkyy A. sittemmin katuneen ja koettaneen parantaa erehdystänsä uudella osaksi toiseen mieleen kirjoitetulla kirjasella (ks. Arvidsson). H. oli sillä välin, etenkin vastaukseksi erääsen Geijer'in arvosteluun, joka samoin kuin A. liian vähäksi oli arvannut Porvoon valtiopäiväin merkityksen, julkaissut uuden kirjan nimeltä *Om Borgå landtdag* (1839), jossa vieläkin esittää syyt ajatuksiinsa ja tueksi niille muun muassa tuopi esiin piispa J. J. Tengström'in kertomuksen mainitusta säätyinkokouksesta. Jälkimailma ei voi H:lta kieltää sitä kunniaa, että hän

ehkä paremmin kuin mikään muu Ruotsin mies on käsittänyt Suomen kansan aseman ja todelliset tarpeet; ja Suomessakin ovat nämä kirjoitukset puolestansa selvittäneet asian käsitystä ja vahvistaneet luottamusta tulevaisuuteen.

Lämpimän ihastuksensa Kaarle Juhanaan ja hänen politiikiinsa on H. lausunut myöskin toisissa valtiollisissa tutkimuksissa esim. *Om Sveriges framtid,* 1843, y. m. Tämä ihastus sai hänet perustamaan n. s. „Kaarle Juhanan liittokunnan", jonka tehtävä oli puolustaa tämän kuninkaan muistoa niitä lukuisia hyökkäyksiä vastaan, joita varsinkin Ruotsin liberaliset sanomalehdet häntä vastaan tekivät. Niinikään perusti hän Ruotsin lääkäriyhdistyksen Upsalassa. Oivallisena stilistinä ja älykkäänä kirjoittajana erilaisissa aineissa — muun muassa Walter Scott'in kaunotieteellisenä arvostelijana — sai H. Ruotsin akatemialta vastaanottaa Kaarle Juhanan suuren palkinnon ja kutsuttiin jäseneksi S. Grubbe'n jälkeen 1854. Riemujuhlassa Helsingissä 1840 tuli hän filosofian kunniatohtoriksi. — H. sai eron professorinvirastaan Upsalassa 1855 ja kuoli 11 p. Toukok. 1860. Suomen yliopisto säilyttää hänen muotokuvaansa öljymaalauksena; toinen, jossa häntä esitetään vanhemmalla iällä, on ylioppilashuoneessa Helsingissä. Hänen veistokuvansa marmorista, Molin'in tekemän, lahjoitti Kaarle XV Upsalan yliopistolle; saman kuninkaan Upsalaan perustama matkaraha lääkäreille sai lahjoittajalta nimen „Hvasser'in apuraha". — *Valda skrifter af Israel Hvasser* toimitti P. Hedenius 1868—70 painosta neljässä osassa. Ensimmäisessä osassa löytyy muun ohessa H:n kirjoittamat elämäkerralliset muistoonpanot itsestään. (Upsala univ:s årsskrift 1861; Strandberg, Inträdestal i svenska akad.; Sv. Biogr. Lex.).

Th. R.

Hällsten, Konrad Gabriel, tiedemies, synt. 18 p. Elok. 1835 Paltamossa. Isä oli tämän pitäjän, sittemmin Kälviän, kappalainen Berndt Kustaa H., äiti Sanna Sofia Stenbäck, papintytär Pohjanmaalta. Käytyänsä Vaasan koulua ja lukiota (joka siihen aikaan oli väliaikaisesti muutettu Pietarsaareen) H. pääsi ylioppilaaksi 1856, maisteriksi 1860, lääketieteen tohtoriksi 1866, fysiologian dosentiksi 1869, sekä anatomian ja fysiologian professoriksi 1873. Tieteellisessä tarkoituksessa hän on matkustanut Saksassa, Itävallassa, Franskassa ja Pohjois-maissa. Prof. H. on painattanut useita tieteellisiä kirjoituksia osaksi akatemiallisia väitöskirjoja, joista mainittakoon *Studier om kraftförvandling i vitala processer,* 1869 (dosentin-virkaa varten), ja *Om protoplasmarörelser och funktionstillståndet i nervsystemet,* 1873 (professorinvirkaa varten); osaksi oppikirjoja, niinkuin *Lärobok i oftalmometri* 1872, ja *Handledning vid histologiska öfningar,* 2 vihkoa 1877, 78; osaksi kirjoituksia tieteellisissä kokoelmissa, kuten lääkäriseuran toimituksissa, aikakauskirjassa *Notisblad för läkare och farmaceuter,* tiedeseuran acta'issa ja kertomuksissa sekä Dubois-Reymond'in ulosantamassa *Archiv für Anatomie und Physiologie.* Yliopiston nykyinen fysiolooginen laboratoori on H:n ahkeralla toimella aikaan saatu.

Hällström, Kaarlo Pietari, kartantekijä, syntyi Ilmajoella Helmik. 27 p. 1774. Hänen vanhempansa olivat silloinen kappalaisen yksityisapulainen mainitussa pitäjässä, sittemmin Sulvan kappalainen, Kaarlo Hällström * ja tämän vaimo Anna Rein. Saatuansa opetusta ensin kodissa ja sitten Vaasan triviaalikoulussa, tuli K. P. Hällström ylioppilaaksi Turkuun 1792 ja seppelöitiin kolmea vuotta sen jälkeen filosofian maisteriksi. Nuorena ylioppilaana käänsi hän harvinaisilla luonnonlahjoillaan

---

* *Hällström'in suku.*

Pietari Hällström,
v. t. nimismies Ilmajoella, † 1781.

Kaarlo,
Sulvan kappalainen, s. 1741, † 1809.

- *Kaarlo Pietari,* everstiluutnantti, s. 1774, † 1836.
- *Kustaa Gabriel,* professori, s. 1775, † 1844.
  - Kustaa Alfred af Hällström, s. 1827, fil. maisteri, maanomistaja.
  - Kustaa Edvard af Hällström, s. 1830, fil. maisteri.
  - Kustaa Wilhelm af Hällström, s. 1833, maanomistaja.
  - Kustaa Ferdinand af Hällström, s. 1838.
- Johannes, tuomari Liperin kihlakunnassa, s. 1779, † 1843.
  - Henrik, s. 1819, piirilääkäri Joensuussa.
  - Juhana Edvard, s. 1821, kunnallisneuvos.
  - Kaarlo Kustaa, lääkintähallituksen kamreeri, s. 1823, † 1880.
  - Herman Aadolf, s. 1831, piirilääkäri Sortavalassa.
  - Reinhold, sihteeri Wiipurin hovioikeudessa, s. 1834, † 1877.
- Herman Josef, lääninmaamittari Oulussa, s. 1781, † 1855.
  - Eerik Herman, varamaamittari, s. 1813, † 1857.
  - Kustaa Mauri, vänrikki.
  - Juhana Aleksanteri, vara-maamittari, s. 1820, † 1858.
- Fredrik Aadolf, everstiluutnantti Suomen koskenperkauskunnassa, s. 1789, † 1861.
  - Sanfrid Teofron, s. 1824, piirilääkäri Joroisissa.
  - Herbed Gotthard, s. 1830, piirilääkääri Mikkelissä.
  - Frans Algot, fil. maisteri, apteekari, s. 1835, † 187[illegible].

puoleensa H. G. Porthan'in huomion. Tämä kirjoittaa 1793 muutamille ystäville Tukholmaan Hällström'istä m. m. näin: „Eräällä ylioppilaalla pohjalaisesta kansakunnasta, nimeltä Hällström, joka on vanhempi kahdesta veljeksestä, köyhän pastorin-apulaisen poika Ilmajoelta, on taattu luonnollinen taipumus piirrustamaan, etenkin maakarttoja, kaavoja y. m.; on muuten varsin siivo, vakava, taitava ja ahkera nuorukainen. Voivatko herrat keksiä jonkun ehdotuksen hankkia hänelle jonkunlaista paikkaa Tukholmassa?" — Epäilemättä H:n myöskin tuli kiittää Porthan'in puoltosanaa siitä, että 1796 pääsi auskultantiksi vuorikolleegiin Tukholmaan ja Ruotsin kansallisen mesenaatin vuorineuvos ja vapaherra I. G. Hermelin'in tuttavuuteen. Tämä, jonka perheessä H. jonkun aikaa oleskeli kotiopettajana, päätti omalla kustannuksellaan julaista täydellisen karttateoksen Ruotsin valtakunnasta ja löysi nyt H:ssa sopivan miehen, joka tekisi tämän suuren työn. Aineksia koottiin uutterasti ja niiden täydentämiseksi matkusti H. muun ohessa Suomessa vv. 1797 ja 1798 ja toimitti useita maantieteellisiä mittauksia. Jo 1799 oli työ ehtinyt niin pitkälle että ne karttalehdet, jotka käsittivät Suomenmaan, olivat valmiiksi piirrustetut H:n kädellä. Muut Ruotsia kuvaavat 22 lehteä valmistuivat vv. 1800—18. Poistaaksensa puutteen taitavista piirtäjistä lähti H. 1803 Lontoosen, jossa hänen johdollaan kaksi karttaa vaskeen piirrettiin toisten malliksi. Sieltä hän palasi varustettuna hyvillä aseilla, joilla voi toimittaa tarkkoja tähtitieteellisiä paikkainmääräyksiä eri osissa maata. Näiden tutkimustensa päätökset julkaisi hän sittemmin Ruotsin tiedeakatemian toimituksissa, jonka akatemian jäseneksi hän viimemainittuna vuonna oli tullut. Hänen monipuoliset tietonsa vaikuttivat muuten että hän kutsuttiin useihin erilaisiin toimiin. Niin hän v. 1801 insinöörinä siirrettiin vuorikolleegista maamittaritoimen ylikonttoriin, tuli pari vuotta myöhemmin kapteeniksi merimittauskuntaan ja v. 1809 Ruotsin merikartta-arkiston päälliköksi ja jäseneksi koskenperkaus-komiteoihin. V. 1810 hän nimitettiin majuriksi, 1826 everstiluutnantiksi ja 1827 Pohjois-Ruotsin kanavapiirikunnan päälliköksi. Hänen virkansa Ruotsin palveluksessa ja ennen kaikkea hänen tieteelliset teoksensa pidättivät hänet, kun Suomi Ruotsista erotettiin, viimemainitussa maassa, jolle sitten antoi jakamattoman vaikutuksensa. Vuodesta 1819 vuoteen 1831 tutkiskeli ja määräeli hän melkein kaikkien Ruotsin isompien vesistöjen, virtojen ja koskien korkeutta Länsipohjasta aina Skaaneen ja Blekingeen saakka, teki useita hydrograafillisia tutkimuksia ynnä moniaita kolmiomittauksia kokonaisista lääneistä. Paitsi edempänä mainitun *Hermelin'in kartaston,* jonka, siihen aikaan kuin se ilmestyi, tarkkuudessa, eheydessä ja teknillisessä täydellisyydessä käy vertaaminen parhaimpiin, jotka mikä maa voi näyttää, on H. piirrustanut karttoja moniin maantieteellisiin ja geoloogillisiin teoksiin. Hänen Ruotsin arkistoissa säilytetyt käsikirjoituksensa, sekä Ruotsin tiedeakatemian toimituksiin painetut kirjoituksensa *Förteckning öfver orters geografiska bredd och längd i Sverige, bestämda genom astronomiska och kronometriska observationer* (1818), *Geografiska ortsbestämningar* (1803—1815) y. m. ovat ansiokkaita lähteitä Ruotsin maantieteesen. H. kuoli Maalisk. 13 p. 1836 ja on haudattuna Johanneksen kirkkomaassa Tukholmassa. Hän oli kahdesti nainut 1) Maria Silfverberg'in ja 2) Charlotta Valdius'en. (Sv. Vet. Akad:s Handl. 1836; Borgå Tidn. 1838). K. F. I.

Hällström, Kustaa Gabriel, fysiikin-tutkija, syntyi 25 p. Marrask. 1775 Ilmajoella. Isä, Kaarle H., oli kirkkoherran apulaisena siellä, sittemmin kappalaisena Maalahdessa ja Sulvassa; äidin nimi oli Anna Rein. Saatuansa opetusta ensin yksityisesti, sitten Waasan triviaalikoulussa, H. pääsi yliopistoon 1792. Hän oli siellä Porthan'in lempioppilaita ja nautti myöhemmin, P:n virkaveljeksi tultuaan, tämän ystävyyttä, jota todistaa se seikka että P. kuollessaan määräsi hänet kahden vanhan sisarensa holhojaksi. H. tuli filosofian kandidaatiksi ja tohtoriksi 1795, fysiikin dosentiksi 1796 ja fysiikin professoriksi 1801, ainoastaan 26 vuoden ikäisenä. Pysyen tässä virassa hän vihittiin papiksi 1804, jolloin sai Räntämäen palkkapitäjäksi.

H. oli kaikissa toimissaan todellinen ahkeruuden ja velvollisuuden täyttämisen esikuva. Opettajana hän selvällä ja miellyttävällä esitystavallaan herätti nuorisossa intoa tieteesen; konsistoorin jäsenenä hän väsymättä harrasti kaikkea, mikä oli ylioplston hyödyksi. Hän piti tarkkaa huolta sen taloudesta, ja harvalla miehellä lienee niin perinpohjaista tietoa ollut näistä asioista, jotka semminkin ennen yliopiston muuttamista Helsinkiin olivat sangen mutkaisia, koska sen omaisuus silloin suureksi osaksi oli maassamme hajalla olevissa maatiloissa. Innokkaasti H. konsistoorissa harrasti tähtitieteellisen observatoorin perustamista, ja tämä tuuma toteutuikin v. 1817, jolloin semmoisen laitoksen rakentaminen käskettiin, ja H. määrättiin rakennustyön valvojaksi. Hänen ansiokseen on sekin luettava että mainio Argelander (ks. tätä) saatiin tuon laitoksen hoitajaksi, ensinnä observaatorina, sitten varsinaisena tähtitieteen professorina. H. oli australisen eli n. s. Etelä-Suomen osakunnan inspehtorina 1802—13 ja Pohjalais-osakunnan inspehtori v:sta 1811. Yliopiston puolesta hän 1803 piti juhlapuheen Ruotsin perintö-

prinssin Kaarle Kustaan syntymän johdosta. Hän oli jäsenenä siinä lähetyskunnassa, joka läksi keisaria kiittämään 1811 vuoden uuden palkkasäännön johdosta, sekä siinä komiteassa, joka 1821 asetettiin tekemään ehdotusta yliopiston uusiin sääntöihin, ynnä siinäkin, jonka 1827, Turun tulipalon jälkeen, tuli valvoa yliopiston muuttamista Helsinkiin. Siitä luottamuksesta, jota H. nautti virkaveljiensä puolelta on muun muassa todisteena se, että hän oli ensimmäinen 1828 vuoden uusien sääntöjen mukaan kolmeksi vuodeksi valittu rehtori. Akatemiallisia programmeja hän on julaissut kaikkiansa yhdeksän.
Akatemiallisen vaikutuksen ohessa, H:n erinomaista kykyä ja työvoimaa käytettiin useissa muissakin toimissa. Porvoon valtiosäädyt uskoivat hänelle ynnä kemian professorille Juhana Gadolin'ille toimeksi, Suomen rahaseikkojen selvittämistä varten, määrätä Ruotsin ja Venäjän hopeasekä vaskirahan keskinäisen suhteen. Turun tuomiokapitulin apulais-jäsenenä 1804—19 hän piti huolta hiippakunnan tabellilaitoksesta, valmistaen muun muassa sitä varten uusia kaavoja. Hän oli myöskin jäsenenä kirkollis-käsikirjan komiteassa, koskenperkaus-johtokunnassa 1806—9, Suomen palovakuutus-johtokunnassa, talousseurassa, jonka puheenjohtajana hän oli 1817 ja 20, sekä käsiteollisuus-johtokunnassa 1835.
H:n suurimmat ansiot ovat kuitenkin tieteen alalta etsittävät. Hän oli Suomen tiedeseuran perustajia 1838 ja sen ensimmäinen puheenjohtaja. Tiedemiehenä hän on etevimpiä, jotka maamme on synnyttänyt. Hänen lukuisat tutkimuksensa, jotka oppineissa herättivät huomiota semminkin niissä ilmestyvän erinomaisen tarkkuuden ja huolellisuuden tähden, ovat julaistut osaksi akat. väitöskirjoina, osaksi tiedeseuran acta'issa ja ulkomaan aikakauskirjoissa. Näistä teoksista ansaitsevat huomiota varsinkin ne, jotka koskevat veden suurimman tiheyden lämpömäärää. Olipa jo ennenkin tunnettu asia, että vesi saavuttaa suurimman tiheytensä, kun sen lämpömäärä on muutamia asteita yli 0°; vaan H. on tätä lämpömäärää määrätessään käyttänyt metoodia, jolla suurempaa tarkkuutta kuin ennen on saavutettu. Se keskiarvo, jonka H. on löytänyt mainitun lämpömäärän suhteen, nim. 4,108°, on myöhemmillä tutkimuksilla tullut melkein täsmälleen vahvistetuksi. Näiden tutkimuksien palkinnoksi H. Ruotsin tiedeakatemialta sai Ferner'in ja Lindblom'in palkinnot yhdistettyinä. Tässä kuten muuallakin H. on tarkastil ja johdonmukaisesti fysiikin alalla käyttänyt todennäköis-laskentoa, tähtitieteen esimerkin mukaan. Muuten H. on selvittänyt tuota ennen hämärässä olevaa oppia n. s. kombinationi-äänistä. Merkillinen on myöskin se tutkimus, joka koskee n. s. barometeri-laineita eli ilmakehän barometerinkorkeudesta huomattavia määrä-aikaisia muutoksia. Suomen fysillisiä oloja koskevat hänen tutkimuksensa Suomen rannikon nousemisesta merenpinnan yli, sekä se tärkeä kirjoitus yöhalloista Suomessa („om nattfroster i Finland"), jonka hän, vastaukseksi talousseuran 1801 esitettyyn kysymykseen, kirjoitti ja julkaisi seuran toimituksissa ja josta sai vastaanottaa sen suuren palkinnon. Tästä kirjasta ilmestyi uusi painos 1851. Vihdoin mainittakoon ne päätökset, joita H. Helsingin ilman-alan suhteen on johtanut monenvuotisista, suurimmalla ahkeruudella tehdyistä barometeri- ja lämpömittari-havainnoista, joidenka kautta mainittu ilmanala, ainakin H:n kuoleman aikana, oli parahiten tunnettuja maan päällä.
H:n ansiot olivat liian suuret voidaksensa jäädä hallitukselta huomaamatta. V. 1826 hän sai jumaluusopin tohtorinarvon; 1830 hänen lapsensa ja jälkeläisensä korotettiin aatelisarvoon, jolloin he sisäänkirjoitettiin n:on 190 alle. — H. oli jäsenenä seitsemässä ulkomaisessa tieteellisessä yhdistyksessä. V. 1842 koko yliopistomme kunnioitti häntä 50-vuotisena riemuylioppilaana. — Luonteeltaan H. oli hiljainen, yksitotinen mies, jossa harvoin vilkkaampaa mielenliikutusta havaittiin. Hän oli enemmin ymmärryksen kuin mielikuvituksen mies, harvapuheinen, mutta mitä hän lausui oli selvää ja lujaa. Kuollessaan hän jätti jälkeensä melkoisen, työllä ja säästäväisyydellä kootun omaisuuden. Vaikka jo täysinpalvelleena hän yhä pysyi professorinvirassaan kuolemaansa saakka, joka tapahtui 2 p. Kesäk. 1844.
H. oli kahdesti nainut: 1) Johanna Elisabet Appelgren'in, synt. vapaherratar v. Köhler, mikä avioliitto jäi lapsettomaksi; 2) Hedvig Elisabet Gadolin'in, kemian professorin Juhana Gadolin'in tyttären, josta hänellä oli neljä vielä elossa olevaa poikaa. — H:sta löytyy useita muotokuvia, niin yksi Mazér'in tekemä öljymaalaus yliopistossa ja toinen, Lind'in tekemä, ylioppilashuoneessa, sekä eräs Pariisissa tehty kivipainos, joka on varsin onnistunut. — Suomen tiedeseuran vuosijuhlassa 1845 H:n seuraaja professorinvirassa, J. J. Nervander, piti hänestä muistopuheen. (Acta Soc. Scient. Fen. II, 2; H:fors Morgonblad 1842; H:fors Dagblad 1875). Th. R.

Hänninen, Elias, kommunisti, syntyi Maalisk. 26 p. 1771 Kangasniemen pitäjässä eräästä suvusta, joka jo ennestään oli tuttu kiihkeydestään ja itsepäisyydestään. Isä oli lautamies Tuomas Hänninen Kutemajärven kylässä. Täytettyänsä kolmekymmentä vuotta astui Hänninen esiin uudella opillaan. Väittäen että kristityt ovat vapautetut laista ja että rakkauden

tulee olla ihmisen tekoin ainoana määrääjänä, tahtoi hän että maallinen omaisuus olisi kaikille yhteinen, hylkäsi vihkimisen avioliitossa y. m. Tätä oppiansa saarnaten kulki hän ympäri pitäjässä, piti kokouksia, häiritsi pari kertaa jumalanpalvelusta kirkossa ja pakeni vihdoin Kangasniemestä. Hän kuljeskeli nyt saloilla ja syrjäisillä tienoilla Laukkaalla ja Pohjanmaalla aina vuoteen 1838, jolloin palasi kotipitäjäänsä. Vanhoilla päivillänsä hän tosin ei ollut yhtä kiivas ajatustensa ilmi tuomisessa kuin ennen, mutta mielipiteissään hän vielä pysyi. Elias Hänninen kuoli Tammik. 30 p. 1851. (Akiander, Relig. rör. IV).

Härkäpää, Eerik, Wiipurin piispa vv. 1568—1578, mainitaan olleen syntyisin sen-nimisestä talosta Pernajan pitäjässä Uudellamaalla. Kuitenkin on luultavaa, että suku Härkäpää, eli kuten myöhemmin on kirjoitettu Herkepaeus, on vanhempaa alkuperää, koska uskonpuhdistus-aikakauden alkupuolella tavataan muitakin sen nimisiä pappismiehiä, jotka eivät ole edes veljeksiä olleet, esim. Espon kirkkoherra Henricus Stephani Härkäpää ja Hattulan kirkkoherra Andreas Laurentii Härkäpää. Eerik H. oli niitä nuorukaisia, jotka Suomen piispa Martti Skytte lähetti ulkomaille korkeampaa oppia saamaan. Hän näkyy ensin pari vuotta käyneen Rostock'in yliopistossa ja jatkoi sitten opintojansa Wittenberg'issä, uskonpuhdistuksen emäkaupungissa, josta palasi alkuvuodella 1551, maisterinarvolla ja Melanchthon'in suosituskirjeellä varustettuna. Hän silloin tuli opettajaksi Turun katedraalikouluun ja oli vuodesta 1555 alkaen sen rehtorina, nauttien palkakseen 120 tynnyriä rukiita ja 120 tynnyriä ohria kruunun kymmenyksistä. Eerik mestari oli ensimmäinen, joka rupesi Turun koulussa opettamaan Kreikan kielen alkeita. Asia oli varsin merkillinen; mutta meidän on kuitenkin vaikea ajatella, että — kuten hän itse kertoo — tämä olisi syynä ollut, miksi hän Eerik XIV:nnen hallituksen lopulla virastaan erotettiin. Kun Juhana III nousi hallitusistuimelle, kirjoitti H. valituksen siitä vääryydestä, minkä oli kärsinyt, ja määrättiin nyt v. 1568 Wiipurin hiippakunnan piispaksi. Siinä virassa hän kuoli Helmik. 4 p. 1578 ja haudattiin Wiipurin tuomiokirkon korkeakuorin alle. Häneltä jäi leski, nimeltä Skolastika, mutta lapsia ei mainita. (Porthan, Chron. Ep.; Strandberg, Herdaminne; Akiander, Herdaminne). Y. K.

Hästesko, Juhana Henrik, Anjalan liiton miehiä. Suku Hästesko on suomalainen ja aateloittiin v. 1602, jonka perästä se jakaantui kahtia: Muolan Hästesko (Hästesko af Måla gård) ja Hästesko Fortuna (vaakunan yläpuolella eräs pallon päällä pyörivä Fortuna eli Onnetar). Edelliseen haaraan kuuluu kovaonninen Juhana Henrik Hästesko, jonka isä oli luutnantti Savon rykmentissä Kustaa Hästesko ja äiti Elsa Margareeta von Fieandt, kuuluisan Juhana Henrik Fieandt'in tytär. Isä joutui Lappeenrannan tappelussa vangiksi ja kuoli Venäjällä v. 1742. Juhana Henrik Hästesko, joka oli nuorempi hänen kahdesta pojastaan, lienee syntynyt Savossa v. 1740 paikoilla, tuli v. 1754 sotapalvelukseen, pääsi v. 1766 henkitrapantiksi, v. 1770 kapteeniksi Savon jalkaväen rykmenttiin, v. 1777 majuriksi Turun läänin jalkaväkeen, v. 1781 everstiluutnantiksi ja v. 1787 everstiksi samassa rykmentissä. Hän mainitaan olleen jäykkä, kopea ja synkkämielinen herrasmies, josta kerrottiin, että hän muka joskus oli uhannut talonpojille Wiron kaltaista isäntävaltaa. Tokko hän varsinaisesti on luettava itsenäisyyspuolueesen, ei ole täydelleen selvä; mutta kun 1788 vuoden sota oli syttynyt ja armeija oli marssinut Kymijoen yli, hän kaikin tavoin alkoi kiihottaa Suomen sotaväkeä kinastukseen. Elok. 1 p. hän Husulassa uhkaavalla tavalla ilmoitti kuninkaalle, että armeija tahtoi peräytyä virran yli takaisin. Vaikka miehistö osoitti enemmän alttiutta, kuin mitä päälliköt tahtoivat uskotella, päätti Kustaa III kuitenkin luopua yrityksestä Haminaa vastaan. Viikkoa myöhemmin Hästesko muutamien muiden kanssa allekirjoitti niinkutsutun Liikalan kirjeen keisarinnalle, yöllä Elok. 8 ja 9 p. välillä. Tietysti hän myöskin oli ensimmäisiä allekirjoittamaan Anjalan liittoa Elok. 12 p. — Liiton seurauksia ei tarvitse tässä kertoa. Hästesko vangittiin Tammik. 7 p. 1789 ja vietiin sitten Ahvenanmaan yli Ruotsiin tutkittavaksi. Synkkiä aavistuksia täynnä hän sanoi jäähyväiset vaimolleen, joka oli häntä Ekkeröö'sen asti seurannut; arvattavasti hän hyvin arvasi, että kuningas kipeämmin arosteli persoonallista loukkausta, kuin varsinaista valtiorikosta. Omituista onkin, että kaikista niistä, jotka sotaoikeus Fredrikshof'issa tuomitsi kuolemaan, Hästesko oli ainoa, joka kärsi tuomitun rangaistuksen. Hän mestattiin Ladugårdsland'in torilla Tukholmassa Syysk. 8 p. 1790. — Juhana Henrik Hästesko'n puoliso oli Beata Helena Morian, joka vasta v. 1841 kuoli Mälkkilässä Perniön' pitäjässä. (Anrep, Ättartaflor; Rein, Kriget i Finland; Koskinen, Sprengtporten, y. m.). Y. K.

Höök, Bror Berndt, insinööri, syntyi Tammisaarella 15 p. Elok. 1834. Isänsä oli tulliviskaali Eerik H., äitinsä Ulriika Sofia Charlotta Aminoff. Käytyänsä Haminan kadettikoulua, hän meni sotapalvelukseen alaluutnanttina arkkiherttua Frans Kaarlen grenadieri-rykmenttiin 1856.

Siirrettiin 6:teen Hämeenlinnan tarkk'ampuja-ruotupataljonaan 1858, jossa yleni luutnantiksi 1859. Muutettiin sieltä tie- ja vesi-kulkuneuvojen insinöörikuntaan 1863, jossa hän yhä vielä palvelee kolmannen luokan insinöörinä. Kuopiossa ja Joensuussa asuskellen H. on toimittanut useita insinööritöitä Itä-Suomessa, joista mainittakoon Ahkionlahden kanavan valmiiksi saattaminen (1874) sekä Pielisjoen kanavoitseminen (1874—79), minkä työn H., itse tekemäinsä tutkimusten ja ehdotusten mukaan, sai pääjohtajana toimittaaksensa. Viimemainitun suuren työn lopetettuaan, hän nimitettiin Pielisjoen kanavan päälliköksi. V. 1880 hän on matkustanut ulkomailla yhä enemmän tutustuaksensa insinööritieteeseen. Paitsi taitavana insinöörinä H. on tehnyt itsensä tunnetuksi hyvin hartaana ja onnellisena karhuntappajana; lukuisa joukko metsänkuninkaita on H:n tarkasta luodista saanut surmansa. — H. on nainut orpanansa Hedvig Augusta Ekbom'in, joka on Waasan hovioikeuden presidentin S. Ekbom'in tytär.

I.

Idman-suvun kantaisä, joka ensin otti tuon sukunimen, oli Bielke'n läänitysten vouti Taneli Laurinpoika, Ruotsista syntyisin. Ainakin ennen kuolemaansa 1680-luvulla näkyy hän asuneen Juslenius'ten kantatilalla Juselan rusthollissa Huittisissa. Hänen vaimonsa, suvun kantaäiti Maria Takku, taasen oli ikivanhaa suomalaista sukua, joka, kuten kerrotaan, palkinnoksi lahjoituksista Naantalin luostarille oli kohta sen perustuttua kirjallisesti otettu luostarin veljeskuntaan ja sisaruuteen ynnä osalliseksi näiden hyvistä töistä. Tämä suku, jonka jäsenet v. 1750 sanottiin 400 vuoden kuluessa olleen joko pappeja tai kruununpalvelijoita, oli aina isästä poikaan omistanut Takkulan rusthollin Huittisissa; eräs Lauri Takku mainitaan lautamiehenä Huittisissa jo v. 1448. Taneli Idman'in poika Niilo kuoli Huittisten provastina 1750 ja hänestä ovat Idman-suku sekä siitä haarantuva aatelissuku Idestam polveutuneet taulun mukaan.* — Taulussa mainitun laivurin Juhana Israelin muistelmia monivuotisilta meriretkiltään luetaan sanomissa Vasabladet 1861. Maamme kokeneimpia ja taitavimpia laivureita oli hänen poikansa Pietari Kustaa, joka oli viettänyt enimmät päivänsä eteläisillä merillä ja esim. 1846—47 vei Herkules nimistä laivaa Pietarsaaresta Rio Janeiro'n, Otaheiti'n ja Hyvän toivon niemen kautta maapallon ympäri. J. R. A.

Idman, Niilo, provasti, syntyi Juselan rusthollissa Huittisissa 1680 Kesäk. 20 p. Vanhemmat olivat suvun kantaisä Taneli Idman ja Maria Takku. Niilo oli vielä lapsi kun isänsä kuoli, mutta isäpuoli jatkoi pojan opetusta, kunnes 1699 tuli ylioppilaaksi. Jo 1702 Idman vihittiin sotapapiksi Turun läänin kaksinnus-ratsuväkeen, joka silloin soti Cronhiort'in johdolla Inkerissä. Siellä Idman'kin sai kyllin kärsiä sodan vaivoja. Kun esim. everstluutnantti Morath Jaaman luona karkoitti viholliset uuden vuoden päivänä 1703, teki Idman hänelle adjutantin virkaa. Heidän rykmenttinsä samassa erotettiin armeijasta ja luultiin kadotetuksi, kunnes se Kesäk. 6 p. äkkiarvaamatta jälleen ilmestyi ja syöksi venäläisen leirin sivutse Narvaan. Sielläkin oli Idman muassa kahdessa onnettomassa hyökkäyksessä, joita kaupungista tehtiin piirittäjiä vastaan. Se rynnäkkö, jossa kaupunki 1704 valloitettiin, kohtasi sitä bastionia, jota Turun hevois-

---

* *Niilo Tanelinpoika Idman,*
Huittisten provasti, s. 1680, † 1750.

Niilo, Huittisten provasti, s. 1716, † 1790.
- Kustaa Niilo, Pälkäneen kirkkoh., s. 1752, † 1807.
  - Niilo Juhana, laamanni, s. 1781, † 1851.
    - Niilo Juhana Wilhelm, piirilääkäri, s. 1814, † 1867.
    - Kaarle Kustaa, Hatanpään omistaja, s. 1817, † 1880.
    - Fredrik Ferdinand, vuorikonduktööri, s. 1819, † 1845.
- Fredrik, laivuri, s. 1757, † Huittisissa.
  - Niilo Birger, kauppias, s. 1798, † 1867.
  - Fredrik Pentti, varatuomari, s. 1794, † 1843.
  - Kaarle Kustaa, kauppias, s. 1802, † 1870.
- Kaarle Juhana, senaatori, aatel. Idestam, s. 1759, † 1821.
- Taneli, Huittisten kirkkoh., s. 1761, † 1805.
  - Kustaa, vuorimestari, aatel. Idestam, s. 1802, † 1851.

Taneli, Iin kirkkoherra, s. 1719, † 1772.

Kustaa, Pohjanmaan laamanni, s. 1723, † 1795.
- Juhana Israel, laivuri, s. 1761, † 1841.
  - Pietari Kustaa, laivuri, s. 1796, † 1856.
  - Kaarle Edvard, laivuri.

väki puolusti. Idman pääsi kuitenkin tyhjin käsin kaupunkia kohtaavasta verilöylystä joen yli Ivangorod'in portille, mutta oli viimeinen mies, joka siitä laskettiin, ennenkuin holvi salvattiin kivillä. Kun nälkä pakoitti tämänkin linnan antaumaan, oli koko Turun läänin ratsurykmentistä, paitsi Idman, 4 upseeria ja 9 ratsumiestä jälillä. Jalkaisin ja kurjuudessa hän tästä seurasi linnaväkeä Tallinnaan, josta kaikki saatettiin meritse Helsinkiin. Kun rykmentti 1705 oli jälleen koottu ja Wiipurin luona yhtyi armeijaan, nimitettiin Idman 1706 rykmentiin pastoriksi, mutta siirrettiin, kun viran entinen omistaja samassa palasi vankeudesta, Wiipurin läänin kaksinnus-ratsuväkeen, josta sitten 1710 pääsi pastoriksi Turun läänin jalkarykmenttiin. Sillä välin oli hän muassa Wiipurin ensimmäisessä piirityksessä ja menetti Kolkanpäässä jälleen kaiken tavaransa. Kun armeija myöhemmin vetäysi pohjoiseen, oli Idman muassa, sekä Pälkäneen että Napuen tappeluissa ja vihdoin onnettomalla retkellä Norjaan, jonka tapahtumat hän on esittänyt lyhyessä kertomuksessa: *Kort Berättelse om Fälttåget 1718 i Dronthems lähn eller Nordanfiälls* (nyt vasta painettu Hist. Ark. VII). Myöskin hänen jo 1720 julkaistu saarnansa: *Folkets rop på Norrska Fjällen,* sisältää muutamia tietoja armeijan onnettomasta palausretkestä. V. 1719 Idman nimitettiin Huittisten kirkkoherraksi, mutta pysyi rykmentissään rauhantekoon asti, sai 1723 lääninprovastin ammatin ja oli papiston edusmiehenä valtiopäivillä 1734. Vihdoin sai hän halvattuna virkaeron 1749 ja kuoli 1750 Kesäk. 4 p. Vaimonsa oli Loimaan kirkkoherran tytär Kristiina Procopæus. (Lärda Tidn. 1750). J. R. A.

Idman, Niilo, edellisen poika, suomalainen kielitutkija, syntyi Marrask. 14 p. 1716 Östuna'ssa Uplannissa, Ruotsissa, jossa isän rykmentti silloin majaili. Hän tuli yliopistoon v. 1729 ja maisteriksi 1738. Mielellään olisi hän ruvennut lääkärin virkaan, mutta isä vaati hänet vihittämään itsensä papiksi v. 1740. Oltuansa pari vuotta kivulloisen isänsä apulaisena, otti hän henkirakuunain eskadronan pappina v. 1742 osaa häpeällisen Lappeenrannan sodan lopputapauksiin; v. 1748 tuli hän samain henkirakuunain rykmenttipapiksi. Tämän ohessa oli hän jo v. 1743 tullut määrätyksi isänsä sijaiseksi ja v. 1749 pääsi hän varsinaisesti Huittisten kirkkoherraksi. V. 1758 suotiin hänelle provastin ja v. 1778 jumaluusopin tohtorin arvonimi. V. 1765 oli I. valtiopäivämiehenä ja olisi seuraavillekin valtiopäiville tullut valituksi, jos ei olisi kivulloisuutensa tähden kieltänyt. Painattanut on hän v. 1773 ruotsiksi pidetyn saarnan *kiusausten vastustamisesta;* myös kehuttiin häntä kelpo sielunpaimeneksi ja ahkeraksi koskenperkausten harrastajaksi. Mutta varsinaisen maineensa sai hän ruotsinkielisellä teoksellaan *Todistuksen yritys, että Suomen ja Kreikan kielissä on yhtäläisyyttä* v. 1774. Hyläten siihen asti kauan voimassa olleen lorun Suomen ja Hebrean kielen sukulaisuudesta, toi hän esiin noin 600 sanaa ynnä monta vanhaa nimeä, jotka (usein vääntämällä) vertaili kreikkalaisiin. Nämät sanat olivat Suomalaiset muka saaneet Mustanmeren rannalla oleskellessaan Skythain nimellä. Tämä arvelu, vaikka aivan perätön, nosti aikanansa kuitenkin ihmettä oppineessa maailmassa, niin että yllämainittu kirja franskaksikin käännettiin. I. kuoli Maalisk. 5 p. 1790. Hän oli 1747 nainut Margareeta Elisabet Rothovius'en. Toinen poikansa sai Huittisten kirkkoherran viran suureksi osaksi isäinsä ansioin tähden; toinen Kaarle Juhana tuli sittemmin Suomen Senaatiin ja aateloittuna Idestam-suvun kantaisäksi. (Strandberg, Herdam.; Åbo Tidn. 1791; Sv. Biogr. Lex., ny följd). J. K.

Idänpää-Heikkilä, Juhana, valtiopäivämies, syntyi Huhtik. 7 p. 1818 Vanajan pitäjässä Heikkilän tilalla, jonka hänen vanhempansa Heikki Heikinpoika ja Anna Eerikintytär omistivat. Nelivuotisena jäi hän orvoksi isästään, jolloin aiottu koulutus varojen puutteen tähden raukesi tyhjäksi. Mutta äidiltä saadun lukutaidon avulla Idänpää-Heikkilä sitten itse hankki itselleen tietoja vähitellen karttuvasta suomalaisesta kirjallisuudesta. Kirjoituksen ja luvunlaskun oppi hän Lönnrot'in Mehiläisestä. Miehistyneenä alkoi hän kuntalaisiltaan yhä enemmän saada luottamusta. Kirkkoväärtinä on hän ollut vuodesta 1857 saakka. Niin on myös hänet useammat kerrat aina uudestaan valittu kunnallislautakunnan esimieheksi. Tämä luottamus levisi pian avarampiinkin piireihin. Kun keisari v. 1863 kävi Hämeenlinnassa, valitsivat sinne kokoutuneet talonpoikaiset lähettiläät Idänpää-Heikkilän puolestaan puheenpitäjäksi. Hänen puheensa kirjoitutti keisari sitten paperille ja säilytti muistiaisiksi. Valtiopäivämiehenä on Idänpää-Heikkilä ollut vv. 1872 ja 1877—8. Kummallakin kerralla osoitti hänelle säätynsäkin luottamustaan, häntä useampiin valiokuntiin valitsemalla. Hän nai v. 1846 Karoliina Gustaava Nordfors'in ja sitten v. 1876 Miina Parkun. (Suomen Kuvalehti 1877).

Ignatius-suku lienee alkuansa Wiipurin läänistä, missä erinäisissä kunnissa tavataan Ignatila nimisiä maatiloja. Suvun kantaisä eli ensimmäinen tunnettu jäsen on Mattias Nikolainpoika Ignatius, joka v. 1642 tuli tuomiokirkon toimitusmieheksi Wiipuriin, 1647 kouluopettajaksi Savonlinnaan, 1649 Wiipurin kappalaiseksi ja

1658 Juvan kirkkoherraksi, jona kuoli v. 1680. Hänen kahdesta pojastaan tuli vanhempi Antero Ignatius filosofian maisteriksi 1677, oli Helsingin koulun rehtorina 1674—88 ja sen jälkeen provastina ja kirkkoherrana samassa kaupungissa, missä kuoli ruttoon 1710. Hänen jälkeisensä ovat tämän vuosisadan alulla muuttaneet Venäjälle. Nuoremmasta pojasta Sigfridus Ignatius'esta lautuvat Suomessa vielä kestävät suvun haarat, niinkuin näkyy alempana olevasta taulusta. *

Ignatius, Kaarle Henrik Jaakko, kirjailija, syntyi Jouluk. 23 p. 1809 Joutsenon pitäjässä. Hänen vanhempansa olivat kirkkoherra Kaarlo Jaakko I. ja tämän vaimo Katariina Elisabet Brunnerus. Yliopistossa opintonsa lopetettuaan vihittiin K. H. Ignatius papiksi 1833, tuli vankihuoneen-saarnaajaksi Wiipuriin 1836 sekä työ- ja ojennuslaitoksen saarnaajaksi samassa kaupungissa 1838. V. 1841 nimitettiin hän apulaiseksi Wiipurin lukioon. Hän kuoli Lokak. 11 p. 1856. Vaikka heikko ja kivulloinen ruumiiltaan, työskenteli hän innolla kansan valistamiseksi, jota todistaa hänen painattamansa *Lukemisia Suomen kansalle.* Ainoastansa kaksi vihkoa, edellinen käsittävä alkuperäisen novellin „Harjulan onnettomuus", toinen Martti Luteruksen elämäkerran, ilmestyi 1845. Arvattavasti keskeytyi teos taloudellisista syistä. Sekä opettajana että virkaveljenä oli I. varsin suosittu. Sen kaipauksen osoitteena, jonka hänen kuolemansa herätti, ovat ne kauniit runot, jotka J. G. Leistenius hänen muistokseen sepitti (Lännetär II). I. oli naimisissa Selma Kaliksta Favorin'in kanssa.

Ignatius, Juhana Sigfrid, lahjoittaja, syntyi Heinäk. 2 p. 1749 Helsingin pitäjässä, missä hänen isänsä Sigfrid Kristogerus I. silloin oli kappalaisena. Äiti oli nimeltään Elisabet Petraeus. Luvan hankittuansa Ruotsin kuninkaalta, muutti Sigfrid Kr. Ignatius 1752 Haminaan silloiseen venäläiseen Suomeen, missä tuli koulun rehtoriksi, kappalaiseksi ja tuomiokapitulin assessoriksi ja teki itsensä tunnetuksi perinpohjaisen oppinsa ja rehellisyytensä kautta. Hän kuoli kuitenkin jo 1760; kahdeksan vuotta ennen oli hänen vaimonsa kuollut. Nuori orpo Juhana Sigfrid, nuorin kuudesta sisaruksesta, pantiin kauppiaan oppiin Wiipuriin. Tarkkana ja tunnokkaana voi hän sittemmin, täysikäiseksi tultuansa, samassa kaupungissa aloittaa kauppaa omasta puolestaan. V. 1809 Tanskan kuningas nimitti hänet Tanskan konsuliksi. Hän vaikutti muuten hiljaisuudessa. Yleistä kunnioitusta nauttien rehellisyydestään ja ihmisrakkaudestaan kuoli hän naimatonna Elok. 20 p. 1831. Omaisuudestaan hän testamentilla määräsi 100,000 pankko-ruplaa Wiipurin ja Haminan kaupunkien vaivaishoidolle, siten että $^2/_3$ tulisi edelliselle kaupungille ja $^1/_3$ jälkimäiselle. Rahat tallennetaan Ignatius'en rahaston nimellä ja vuotuiset korot jaetaan köyhille.

Ignatius, Pentti Jaakko, pappi ja uskonnollinen kirjailija, syntyi 16 p. Tammik. 1761 Tuusulassa, jossa isä Benedictus I. hoiti kirkkoherran virkaa vanhan isänsä sijaisena. Äiti Kristiina Malm muutti puolisonsa kuoltua 1765 kahden poikasensa kanssa veljensä Antero Malm'in luo, joka siihen aikaan asui Vihdissä, mutta v:sta 1768 oli kirkkoherrana Sahalahdella.

---

* *Sigfridus Ignatius,*
Viitasaaren kirkkoherra 1696, † 1708.

Benedictus,
Tuusulan kirkkoherra, s. 1685, † 1766.

Sigfrid Kristogerus, kappalainen ja konsistoorin assessori Haminassa, s. 1712, † 1760. — Henrik, Porvoon kappalainen, s. 1713, † 1750. — Benedictus, koulu-kolleega Helsingissä, s. 1718, † 1765.

(Sigfrid Kristogeruksen pojat:) Pentti Jaakko, Ruokolahden kirkkoherra, s. 1746, † 1808. — *Juhana Sigfrid,* kauppias Wiipurissa, s. 1749, † 1831.

(Benedictuksen pojat:) *Pentti Jaakko,* Ulvilan kirkkoherra, s. 1761, † 1827. — Antero Herman, pitäjänapulainen Sahalahdella, s. 1763, † 1791.

(Ruokolahden Pentti Jaakon pojat:) Kaarlo Jaakko, Joutsenon kirkkoh., s. 1778, † 1812. — Kristian, opettaja Huddersfjeld'in oppilaitoksessa Englannissa.

(Ulvilan Pentti Jaakon pojat:) Pentti Jaakko, yliopiston dosentti, s. 1789, † 1816. — Kaarlo Antero, Halikon kirkkoh., s. 1790, † 1828. — Kristian Fredrik, kämnärin esimies Helsingissä, s. 1792, † 1857. — Sven Israel, Vihdin kappalainen, s. 1794, † 1833. — Kustaa Henrik, assessori, pormestari Porissa, s. 1801, † 1844. — Edvard Wilhelm, vara-tuomari, s. 1802, † 1838. — Juhana Ferdinand, vara-pastori, s. 1808, † 1876. — Maunu Herman, maamittari, s. 1805, † 1848.

(Kaarlo Jaakon poika:) *Kaarlo Henrik Jaakko,* lukion apulainen, s. 1809, † 1856.

(Kristianin:) Hänen jälkeisensä asuvat Englannissa.

(Kaarlo Anteron poika:) Kaarlo Pentti Aleksanteri, vara-tuomari, s. 1823, † 1860.

(Edvard Wilhelmin poika:) Kaarlo Pentti Edvard, kruunun-nimismies Tenalassa, s. 1832, † 1877.

(Kaarlo Henrik Jaakon poika:) Kaarlo Robert, pankin kassööri, s. 1846.

(Juhana Ferdinandin pojat:) *Kaarlo Emil Ferdinand,* tilastollisen viraston esimies, s. 1837. — Kustaa Fredrik, apteekari Iisalmella, s. 1844. — Juhana Reinhold, Rauman merikoulun johtaja, s. 1845.

Tämä piti nuoresta Pentti Jaakosta isällistä huolta ja kustansi myöskin osaksi hänen kasvatustansa ensin Helsingin triviaali- ja sitten Turun katedraalikoulussa. Jo neljäntoista vuoden iässä (1775) tuli I. ylioppilaaksi ja vihittiin 19-vuotiaana papiksi, jolloin määrättiin pitäjänapulaiseksi Sahalahdelle. Hänen ylennyksensä pappisuralla kävi nyt nopeasti. V. 1783 tuli hän ylimääräiseksi eskadronan-saarnaajaksi suomalaisiin henkirakuunoihin, 1784 kappalaiseksi Turun ruotsalaiseen seurakuntaan, 1794 Vihdin kirkkoherraksi, 1799 Halikon kirkkoherraksi ja 1824 kirkkoherraksi Ulvilaan. Kun uskonpuhdistuksen vuosisataisjuhla vietettiin 1817, nimitettiin hän jumaluusopin tohtoriksi, ja oli v:sta 1820 lääninprovastina ensin Perniössä sitten Porin ala-provastikunnassa. Saarnaajana ja hengellisenä kaunopuhujana P. I. Ignatius'ella aikoinansa ei liene ollut monta vertaistansa maassa. Innokkaasti ja totisesti vastusteli hän sitä vapauskoisuutta ja uskonnollista kylmäkiskoisuutta sekä tapojen löyhyyttä, joka leviämistään levisi myöskin Suomessa jäljitellen hovin ja ylhäisten elämätä Tukholmassa Nousiaisten kirkkoherran Antero Achrenius'en ja Perniön kirkkoherran G. Rancken'in kanssa johti hän sitä hengellistä liikettä, joka Lounais-Suomessa nousi tuota paisuvaa uskottomuutta vastaan. Paitsi muutamia saarnoja sekä Suomen että Ruotsin kielellä, on I. painosta julaissut virsikokoelman *Uusia suomalaisia kirkkovirsiä* Turussa 1824. Kokoelmassa on 230 virttä, joista 47 alkuperäistä ja muut mukaelmia. Ne otettiin suurimmaksi osaksi 1836 vuoden suomalaiseen virsikirja-ehdotukseen. Vaikka ne eivät ylipääten ilmoita mitään suurempaa runollista kykyä, on kuitenkin kahdeksan katsottu sen arvoisiksi että ne ovat otetut uuteen virsikirja-ehdotukseen vuodelta 1880. Myöskin taloudellisella alalla julkaisi I. pari kirjoitusta, toisen katovuosien kovain seurauksien välttämisestä Pohjois-Suomessa, sekä toisen viinan vaikutuksesta kansakunnan teollisuuteen ja tapoihin, molemmat Ruotsin kielellä ja Suomen talousseuran toimituksiin painetut. P. I. Ignatius kuoli Ulvilassa 6 p. Marrask. 1827. Hän oli kolmasti naimisissa 1) Barbro Sofia Ekestubbe'n, 2) Hedvig Avellan'in ja 3) Loviisa Katariina Saurén'in kanssa. Avioliitoissaan oli hänellä yhteensä kahdeksantoista lasta, joista kahdeksan poikaa ja kymmenen tytärtä.

Ignatius, Kaarlo Eemil Ferdinand, tiedemies, on syntynyt Porin kaupungissa Lokak. 27 p. 1837. Vanhemmat olivat varakirkkoherra Juhana Ferdinand Ignatius ja hänen ensimmäinen puolisonsa vapaherratar Sofia Fleming (Fleming-suvun nuorempaa haaraa, Liperin vapaherraista sarjaa). Porin koulua käytyänsä ja lukion oppimäärän suoritettuansa yksityisen opettajan johdolla, Ignatius tuli ylioppilaaksi Helsingissä v. 1855, historian ja kielitieteen kandidaatiksi ja maisteriksi v. 1860 sekä filosofian lisensiaatiksi v. 1862 ja tohtoriksi v. 1864. Vuotta myöhemmin hän määrättiin dosentiksi Pohjoismaiden historiassa ja Suomen tilastotieteessä. Yliopiston dosenttina hän vv. 1868—1870 oli myöskin länsisuomalaisen osakunnan kuraatorina. Historiantutkimuksen ohessa Ignatius harrasti ja harjoitti muinaistiedettä, ollen monta vuotta apumiehenä yliopiston kansatieteellisten kokoelmain hoidossa. V. 1862 hän oli suorittanut pedagogian kandidaatitutkinnon ja toimitti kauan aikaa opetusta historiassa erinäisissä koululaitoksissa. Mutta kun tilastollinen laitos maassamme v. 1865 päätettiin perustettavaksi, etsi Gabriel Rein, tämän toimen johtaja, jotakin nuorempaa tiedemiestä, joka voisi hänen aloittamaa työtänsä jatkaa. Ignatius silloin sai kääntyä tähän uuteen toimialaan, tuli äsken mainittuna vuonna johtajan apumieheksi väliaikaisessa tilastollisessa toimistossa ja matkusti Heinäk. — Jouluk. 1867 Franskassa, Italiassa, Saksassa ja Belgiassa, tutustuakseen niiden maiden tilastollisiin laitoksiin. Tällä välin Rein oli kuollut, ja Ignatius nyt oli se mies, jonka tuli vakinaisesti järjestää Suomenmaan uutta tilastolaitosta. Lokakuussa 1870 hän asetettiin tilastollisen toimiston päälliköksi ja on siinä virassa vähällä aikaa kohottanut Suomenmaan täyteen tasa-arvoon Euroopan muiden sivistysmaiden kanssa tilastollisessa katsannossa. Vuodesta 1867 alkaen hän on käynyt kaikissa kansainvälisissä tilasto-kongresseissa ja saavutti vihdoin v. 1876 virallisen aseman Suomen suuriruhtinakunnan edusmiehenä näissä tiloissa, jolloin myöskin valittiin jäseneksi kansainvälisen tilastollisen kongressilaitoksen vakinaiseen toimikuntaan. Kaksikymmentä vihkoa tilastollisen viraston julkaisemaa „Suomenmaan Virallista Tilastoa“ eli „Bidrag till Finlands officiela Statistik“ (melkein kaikki sekä suomeksi että ruotsiksi) ovat uuden virkakunnan toimesta ilmestyneet, mutta se lavea teksti, joka näissä vihoissa tieteellisesti valaisee julkaistujen numeroin merkitystä, on yksinomaisesti lähtenyt tohtori Ignatius'en kynästä. Sen ohessa hän on julkaissut teoksen *Tilastollinen käsikirja Suomenmaalle* (1872 suomeksi ja ruotsiksi), kaksi vuosikertaa *Tilastollista vuosikirjaa* (suomeksi ja ruotsiksi), *rapporteja* (franskaksi) Suomen tilastolaitoksesta eri kongresseihin: Florens'issa (1867), Haag'issa (1869), Pietarissa (1872) ja Buda-Pest'issä (1876), *tilastollisia karttoja* (joista kartta Suomen metsätuotteiden viennistä sai palkinnon Pariisin yleisessä näyttelyssä v. 1878), sekä

eri tiloissa tilastollisia katsauksia Suomenmaan oloihin, joista mainittakoon *Renseignements sur la population de Finlande* (1869), *Suomen suuriruhtinakunta* (Helsingin näyttelyä varten 1876, Suomen, Ruotsin, Venäjän, Franskan ja Saksan kielillä) ja *Le Grand-duché de Finlande* (Pariisin näyttelyä varten 1878). Viimemainitusta teoksesta ovat useat aikakauskirjat Franskassa, Saksassa ja Englannissa painattaneet otteita tai täydellisiä esityksiä, ja varmuudella sopii sanoa, että Ignatius suuremmassa määrässä kuin kukaan muu Suomen mies on koko sivistyneesen maailmaan levittänyt tietoja meidän syrjäisestä maastamme, sen valtioasemasta sekä taloudellisista ja kansallisista oloista. V. 1871 antoi Suomalaisen Kirjallisuuden Seura Ignatius'elle toimeksi valmistaa täydellisen *Suomen maantieteen kansalaisille*, josta ensimmäinen vihko v. 1880 on ilmestynyt. Hänen muusta tieteellisestä vaikutuksestaan mainittakoon etupäässä: akatemialliset väitöskirjat *Bidrag till södra Österbottens äldre historia* (1861) ja *En blick på Finlands inre tillstånd under tiderna närmast före och efter Karl X Gustafs thronbestigning* (1865), joista viimemainittu on alkuna tuohon samana vuonna ilmestyneesen historialliseen teokseen *Finlands historia under Karl X Gustaf*. Näiden lisäksi tulee, muuta mainitsematta, pidempiä esitelmiä Historiallisessa Arkistossa, muinaismuistoyhtiön aikakauskirjassa, „Lännetär" nimisessä albumissa, Mehiläisessä. Kirjallisessa Kuukauslehdessä, Uudessa Suomettaressa y. m. Tohtori Ignatius on Suomen Historiallisen Seuran perustajia, jäsenenä Suomen tiedeseurassa, kirjevaihtojäsen Pariisin tilastollisessa seurassa ja nykyään esimiehenä Suomen muinaismuistoyhtiössä. Yhteiskunnallisella alalla Ignatius'en laveita tietoja ja virkeätä tointa usein on kysytty; hän on vv. 1875—1878 ollut kaupungin valtuusmiehenä Helsingissä, useat kerrat jäsenenä erinäisissä komiteoissa, valtiopäivämiehenä Kaskisten kaupungin puolesta porvarissäädyssä 1877 vuoden valtiopäivillä ja tällöin myöskin puheenjohtajana suostuntavaliokunnassa. — Nai 1863 A m a n d a K r i s t i i n a B e r g m a n'in, kappalaisen tyttären Lapväärtistä.

Ihalainen, Juhana, runoseppä, syntyi v. 1798 loisvaimon A n n a I h a l a i s e n aviottomana lapsena. Kurjuuteen jäänyt äiti lähetteli pientä poikaansa alinomaa kerjuulle. Myöhemmin hankkivat armeliaat ihmiset tälle tosin tilaisuutta räätälinammatin oppimiseen; mutta kova tauti teki pian Ihalaisen rammaksi, niin että hän eli suuren osan ikäänsä ruotivaivaisena toisten armoilla. Puuttuva kasvatus saattoi hänet alussa huonoille teille, varkauteen. josta hänelle tuli raippavitsa-rangaistus. Mutta aikaiseen näkyy hän kääntyneen vakaisiin ajatuksiin, niinkuin hänen runonsa näyttävät, jotka kaikki ankarilla, joskus pilkansekaisilla sanoilla moittivat kansassa vallitsevia pahoja tapoja. Hän kuoli Tammik. 5 p. 1856. J. K.

Ilkkainen, Jaakko Pentinpoika, talonpoikaiskapinan päällikkö nuijasodassa, oli v. 1592 paikoilla tullut isännäksi pieneen ja hallanarkaan Ilkan taloon Kokkolan kylässä Ilmajoella. Toisessa Ilkka-nimisessä talossa asui toinen aivan saman-niminen, mutta paljoa äveriäämpi mies, joka oli mennyt knaapiksi Fleming'in ratsuväkeen. Mutta nyt puheena oleva Ilkkainen rupesi linnaleirin kiivaaksi vastustajaksi, jonkatähden hän Tammikuussa 1595 vietiin vankina Turun linnaan. Tästä hän kuitenkin pian pelasti itsensä, valmistaen vaatteistaan köyden, jolla laskeutui muuria myöden alas. Pohjanmaalle palattuaan hän tapasi talonsa hävitettynä eikä lie muutoinkaan uskaltanut kotosellaan elustaa. Wihdoin syystalvella 1596 syttyi Suupohjalaisten kapina ja nuijaretki Satakuntaan; silloin Jaakko Ilkkainen tehtiin sen osakunnan päälliköksi, joka samosi Pirkkalan puolelle. Jouluk. 19 p. hän on Jalasjärvellä, jouluaattona ollaan Ylöjärvellä, ja sieltä talonpoikien leiri siirtyy Nokian kartanoon. Mutta jonkun päivän kuluttua saapui marski huoveinensa paikalle, ja uudenvuoden aattona syntyi ankara tappelu, jonka perästä nuijamiehet lupasivat antaa Ilkan ja muut päällikkönsä Fleming'in käsiin. Ilkka kuitenkin pääsi pakoon hevosen selässä; mutta talonpojat eivät enää vastarintaa yrittäneet, vaan pötkivät hekin kotimatkalle, ja Fleming'in vouti, Abraham Melkiorinpoika, sai jälleen ryhtyä Suupohjan hallitukseen. Vähällä vaivalla hän sai Ilkan ja useat muut nuijapäälliköt kiinni, ja koska rahvaan levottomuuden tähden hän ei uskaltanut heitä kuljettaa Turkuun, hän ne mestautti Ilmajoen kirkon tykönä Tammikuussa 1597. Näin kukistettu kapina nimitettiin tavallisesti Ilkkaisen sodaksi. josta näkyy että Jaakko Ilkkaa katsottiin sen päähenkilöksi. Mutta muinaistaru ei kuitenkaan pane mieheen aivan suurta arvoa, koska runossa kuuluu:

„Ilkka ilkeä isäntä,
Pää kero, sininen lakki,
Ei konna tapella tainnut,
Eikä sammakko sotia,
Että joi joka talossa,
Joka knaapin kartanossa".
(Koskinen, Nuijasota).

Ille, a a t e l i s s u k u, mainitaan syntyperänsä ja nimensäkin saaneen Yläneen kartanosta Pöytyällä jo v:n 1400 paikoilla. Vaakunassa oli eräs varustettu käsivarsi lilja kädessä. Suku sammui v. 1670. Tällä välin kaksi sen jäsentä ovat tulleet Suomen historiassa huomatuiksi, nimittäin J a a k k o

Pietarinpoika Porkkolan herra, Etelä-Suomen laamanni vv. 1477—85, ja Salomon Ille, Kastelholman päällikkö v. 1599, jonka Kaarlo herttua mestautti Turun torilla. (Anrep, Ättartaflor).

[Ille,] Jaakko Pietarinpoika, Etelä-Suomen laamanni ainakin vv. 1477—85. Niinkuin useat aatelismiehet keskiaikana hän ei käyttänyt sukunimeä ja muutamista syistä on arveltu hänen kuuluneen Skytte-sukuun; mutta hänen sinettinsä osoittaa Ille-suvun vaakunaa, jota myöskin vanhat sukujohdot vahvistavat. Hänen vanhempansa olivat: asemies Pietari Akselinpoika (Ille) ja tämän puoliso Ingeborg Waldemarintytär (Garp) Isostatalosta Maskun pitäjässä. Tämä Ingeborg Waldemarintytär naitiin sitten Olavi Niilonpoika Tavast'ille, jolla jo eräästä edellisestä naimisesta oli tytär Metta, naitu laamanni Eerik Bitz'ille. Kun Bitz'in kuoleman kautta v. 1464 Metta Olavintytär Tavast oli tullut leskeksi, hän otti toiseksi miehekseen emintimänsä pojan, tämän Jaakko Pietarinpoika Ille'n. Tällä tavoin Porkkolan kartano Lammin pitäjässä, joka vuodesta 1411 alkaen oli ollut Tavast'ien hallussa, tuli Ille-suvulle. Myöskin laamanninvirka näyttää Jaakko Pietarinpojalle tulleen puolisonsa tähden, jonka edellinen mies oli samassa virassa ollut. Tällä välin oli Etelä-Suomen laamannina ollut (vv. 1466—72) Krister Frille ja kenties hänen jälkeensä joku muukin. — Muutoin ei tiedetä Jaakko Pietarinpojasta varmuudella mitään. Hänen poikansa tytär, Margareeta Steenintytär Ille, naitiin Kustaa Waasan aikuiselle Kustaa Fincke'lle, jonka haltuun sillä tavoin tuli Porkkolan kartano. Y. K.

Ille, Salomon, linnanpäällikkö Sigismundon aikana. Jos saamme aatelisiin sukujohtoihin luottaa, hän olisi ollut edellisen miehen veljenpojan pojanpoika. Hänen isänsä oli Maunu Suunenpoika Ille, joka tavataan amiraalina v. 1565, ja äiti oli Margareeta Olavintytär Stålarm Kiialan haarasta. Salomon Ille tavataan v. 1590 sotapäällikkönä Käkisalmen läänissä, missä hän Helmik. 12 p. lyöpi täydellisesti erään venäläisen osakunnan ja valloittaa vihollisten leirin varastoinensa, jatkaen sitten hävitysretkeänsä Nougorod'in läänin rajoille asti. Siinä sisällisessä taistelussa, joka syttyi Juhana III:n kuoleman jälkeen, Ille joutui Sigismundon puolueesen ja näkyy siinä olleen varsin kiivas, mutta ei astu paljon näkyviin ennen kuin syksyllä 1597, jolloin hän lähetettiin Turusta Savoon vastustamaan Pohjalaisten varottua uutta päällekarkausta siihen maakuntaan. Seuraavana kevättalvena hänen oli määrä tunkeuda Pohjanmaalle Oulun linnaa vastaan, mutta yritys jäi kesken. Surullisen maineensa oli Ille saava toisella taholla. Talvella 1599 tuli Stålarm äkkiarvaamatta jään yli Ahvenaan, valloitti Kastelholman Tammik. 21 p. ja pani Ille'n siihen isännäksi. Nyt hän oli Suomen aateliston etuvahtina Ruotsia vastaan ja sai siellä ensimmäiset puuskat kestää. Jo Huhtikuun keskipaikoilla Kaarlo herttuan väki tuli Ahvenaan ja teki rynnäkön Kastelholmaa vastaan, mutta lyötiin miehuullisesti takaisin. Heinäk. 13 p. herttuan väki toistamiseen oli tullut Kastelholmaa piirittämään, mutta tälläkin kertaa tehtiin onnellista vastarintaa, kunnes Turusta apua ennätti. Vaan kolmas ja kovin puuska nyt läheni; sillä amiraali Scheel herttuan koko laivaston kanssa ilmestyi linnan edustalle Heinäk. 28 p. Kolmen päivän perästä, kun Scheel'in järeät tykit olivat alkaneet pauhata, täytyi Ille'n tehdä heittämys Heinäk. 31 p. Hän ja muut vangiksi joutuneet päälliköt heti asetettiin sotaoikeuston eteen ja tuomittiin kuolemaan. Mutta mestaus viivytettiin, koska oli toivo, että muut Suomen herrat, pelastaaksensa Ille'n henkeä, taipuisivat sovintoon. Kun ei tämä ajatus käynyt toteen, mestattiin vihdoin Syysk. 6 p. 1599 Turun torilla Salomon Ille ja kuusi hänen toveriansa, ja päät pantiin seuraavana aamuna virpiin Korppolais-vuorelle vastapäätä Turun linnaa, piiritetyille kammoksi. — Salomon Ille oli nainut Anna Fincke'n, joka oli veljesten Götrik Fincke'n ja Steen Fincke'n sisar, mutta ei näy jättäneen mitään jälkeläisiä. (Koskinen, Nuijasota; Ruotsin valtioarkiston „Livonica"). Y. K.

Ilmoni, Immanuel, lääketieteen professori, syntyi Maalisk. 29 p. 1797 Lohjan pitäjän Nummen kappelissa, missä hänen isänsä Kristian Ilmonius oli lukkarina. Äidin nimi oli Fredriika Loviisa Voivalén. — Ilmonius-suvun kantaisä oli Kaarlo XII:nen aikana rakuuna Karjalohjan pitäjässä Ilmaniemen rusthollissa Kasper Styf taikka Ilmonius, joka Uuskaupungin rauhan jälkeen tuli Nummen lukkariksi. — Opetusta ensin kodissa ja sitten Porvoon lukiossa saatuansa, pääsi Immanuel I. alkuvuodella 1814 ylioppilaaksi Turkuun. Filosofian tohtorina 1819, antautui hän, jonka varsinkin Hvasser'in kaunopuheliaisuus oli ihastuttanut, lääketieteesen ja tuli 1822 lääketieteen kandidaatiksi. Harjoitti vv. 1823—24 lääketieteellisiä opintoja Ruotsissa, josta palattuaan suoritti lääketieteen lisensiaatitutkinnon kesällä 1824. Tuli keväällä 1826 lääkeopin tiedekuntaan anatomian ja fysiologian apulaiseksi sekä anatomianneuvojaksi, jonka ohessa oli v. t. sihteerinä Collegium medicum'issa 1826—28. Matkusteli vv. 1828—30 Saksassa (missä Heidelberg'issä nautti mainion Tiedemann'in opetusta), Schweiz'issä, Italiassa, Franskassa, Englannissa, Hollannissa ja Pohjois-maissa, jolla matkalla erittäinkin tutki anatomiaa. Kotiin palattuansa hoiti hän syksyllä 1830 ja ke-

väällä 1831 professorinvirkaa teoretillisessa ja käytöllisessä lääketieteessä. Oli, kun kolera-rutto 1831 ensi kerran hävitti maassamme, yli-karantänilääkärinä Wiipurin läänissä. Seppelöitiin ensimmäisenä lääketieteen tohtoriksi 1832. Julkaisi 1833 väitöskirjan *De pathologica systematis nervorum gangliosi dignitate,* jonka johdosta 1834 nimitettiin teoretillisen ja käytöllisen lääketieteen professoriksi. Kuoli Helsingissä Huhtik. 14 p. 1856. — Ajatuksiltaan I. oli idealisti ja runollinen henkilö. Tieteessään hän, samoin kuin opettajansakin Hvasser, oli filosofiallisen katsantotavan eli n. s. luonnonfilosofian puollustajia. Hän yhtyi niiden ajatukseen, jotka katsovat taudit organillisiksi processeiksi tai alhaisemmiksi elimellisiksi olennoiksi, jotka parasiiti-elävien tapaan saavat ravintonsa siitä organismista, jossa tauti on syntynyt. Idealistisessa katsantotavassaan hän pysyi läpi koko elämänsä eikä hyväksynyt niitä enemmän materialistisia mielipiteitä elämästä ja taudista, jotka myöhemmin voittivat alaa lääketieteessä. Tästä asiasta hän myöskin joutui tieteelliseen väittelyyn sittemmin professori E. A. Ingman'in kanssa (ks. tätä). I:n teoksista mainittakoon etupäässä *Bidrag till Nordens sjukdomshistoria,* kolme osaa, Helsingissä 1846—53, *Analecta clinica iconibus illustrata,* jonka toimitti yhdessä L. H. Törnroth'in kanssa, kaksi vihkoa, Helsingissä 1851 ja 1854, ja kirjanen *Om läkarens yrke och pligter,* Helsingissä 1847. Aineksia kokoamaan ensinmainitun teoksen jatkamista varten teki hän vv. 1854—55 valtioavulla matkan Tukholmaan, Tanskaan ja Saksaan. Sitä paitsi on hän Suomen tiedeseuran ja lääkäriseuran toimituksissa ynnä muualla julaissut useita eteviä kirjoituksia. I. oli mainittuin seurain perustajia ja monen sisämaisen ja ulkomaisen tieteellisen seuran (Upsalan tiedeseuran, Hampurin lääkäriseuran y. m.) jäsen. Hän oli nainut 1) 1833 Kangasalan kirkkoherran tyttären Sofia Charlotta Liljenstrand'in ja 2) 1852 Helsingin kirkkoherran E. A. Crohns'in tyttären Marian. (Törnroth, Minnestal öfver Immanuel Ilmoni, y. m.).

Inberg, Iisakki Juhana, kartanpiirtäjä, syntyi Heinäk. 7 p. 1835 Kuurilan kartanossa Kalvolan pitäjässä, jossa vanhempansa olivat umpisuomalaiset maanviljelijät. Kahdennellatoista ikävuodellansa vietiin I. Hämeenlinnan ala-alkeiskouluun, jossa opettaja sisäänkirjoitettaessa antoi liikanimeksi „Inberg", vanhempansa silloin asuivat „Innilän" rusthollissa Lempäälässä. Koulussa sai poika lukea paljasta Ruotsin kieltä, joka oli alussa jotenkin vaikeata kun ei voinut omaa nimeänsäkään täydellisesti sanoa! Kolme vuotta koulua käytyänsä rupesi I. maanviljelijäksi, sillä hän oli ainoa perillinen talossa. Maantyötä tehtyänsä, hän siinä sivussa koetti kartuttaa luku- ja piirustustaitoansa, joissa niin edistyi että v. 1852 pääsi maanmittauden oppilaaksi, ja sittemmin, maanmittaustutkinnon suoritettuansa 1860 auskultantiksi ja 1862 varamaamittariksi. V. 1866 rupesi I. geoloogillisiin tutkimuksiin apulaiseksi, jotka tutkinnot lakkautettiin kolmen vuoden perästä. Vuosina 1869—1871 määräsi maanmittauden ylihallitus hänet tekemään maantieteellisiä mittauksia Oulun läänissä, Suomen yleiskartan tekoa varten, jolla ajalla mittasi, kartalle pani ja selitti neljä ja puolen miljonaa tynnyrin alaa maata ja vettä, oleva noin kuudestoista osa Suomenmaan avaruudesta. V. 1877 vuorihallitus määräsi I:n karttaintekijäksi ja korkeuksien mittaajaksi geoloogillisiin tutkimuksiin, ja v. 1880 hän nimitettiin nuoremmaksi komissionimaamittariksi Uudenmaan lääniin. Kartanpiirtäjänä on I. täydellä oikeudella ansainnut kiitosta. Hänen karttateoksistansa mainittakoon: *Finlandsjernvägskarta* (1868), *Suomen Suuriruhtinanmaan kartta* (1876), *Suomenmaan käsikartta, Suomenmaan kartasto* ja *Karta öfver jernvägarne i Finland* (1878). Useista näistä teoksista on hän saanut palkintoja, sekä Suomen yleisessä näyttelössä Helsingissä 1876 että Pariisin mailman-näyttelössä v. 1878. Paitsi sitä on hän Suomen tiedeseuran kustannuksella julkaissut kirjoituksen: *Bidrag till Uleåborgs läns geognosi.* Tekonimellä Iltanen on I. myöskin toimittanut kaksi vihkosta *Uusia huvilauluja Hämehestä* v. 1858, ja pari vuotta sen jälkeen kaksi vihkoa *Moniäänisiä lauluja nuorisolle,* jotka viimemainitut ovat Suomen kielellä ensimmäiset painetut moniääniset laulut. Säilytetyistä sienistä on hän saanut kotiteosnäyttelössä Helsingissä pronssimitalin ja Suomen yleisessä näyttelössä Helsingissä 1876 kunnia-diploomin. I. nai 1877 kauppiaanlesken Wendla Sofia Holmberg'in.

Indrenius, Bernhard, vapaherra, on syntynyt Haminan kaupungissa Tammik. 16 p. 1812. Vanhemmat olivat Haminan tuomioprovasti Emanuel Indrenius ja tämän kolmas puoliso, kauppiaan tytär Kristiina Elisabet Bruun. Suoritettuansa oppikurssinsa Haminan kadettikoulussa, I. v. 1829 tuli Venäjän tykistöön, mutta kävi sen ohessa vv. 1832—1834 Pietarin sota-akatemiaa, jonka perästä hän v. 1835 siirrettiin kenraali-taapiin. V. 1836 I. komennettiin Kaukasian armeijaosastoon ja oli osallisna yhdeksällä eri sodankäynnillä Dagestan'issa Kaukasian vuorelaisia vastaan vv. 1837—1853, muun muassa silloinkin kun Schamil'in linnoitettu asunto Dargo v. 1845 valloitettiin. Näissä taisteluissa osoitetusta kunnosta seurasi useita kunniamerkkejä ja arvonylennyksiä; niinpä kultamiekka „uroudesta" annettiin v. 1848 ja jalokivinen sormus, varustettu Hänen

Majesteetinsa nimikirjaimilla v. 1852, jona vuonna Indrenius myöskin nousi kenraalimajurin arvoon. V. 1849 hän asetettiin taapinpäälliköksi Dagestan'issa ja v. 1853 kenraalitaapin päällikön apulaiseksi Kaukasian armeijassa. V. 1853—54 hän taisteli Turkkilaisia vastaan Vähä-Aasiassa, jolloin miehuudella oli osallisna Bash-Kadyklar'in tappelussa. V. 1854 Huhtik. 19 p. hän korotettiin Suomen aatelissäätyyn, ja sisäänotettiin ritarihuoneesen v. 1857. Oltuansa itämaisen sodan loputtua Kaukasian armeijaosaston taapinpäällikkönä, ja saatuansa muiden kunniamerkkien lisäksi Persian leijona- ja aurinko-ritarin arvon, hän v. 1856 siirtyi kotimaahansa, tuli kuvernööriksi Wiipurin lääniin, sai v. 1862 kenraaliluutnantin arvon ja tehtiin v. 1866 jäseneksi Suomen senaatin talousosastoon sekä sen ohessa Suomen yliopiston varakansleriksi, saaden samana vuonna Valkoisen kotkan ritarimerkin. Sijoitettiin 1869 jäseneksi komiteaan Suomen asioita varten Pietarissa ja määrättiin 1875 toistaiseksi kanslerille esittämään Suomen yliopiston asioita. Korotettiin vapaherraiseen säätyyn 1871 (seur. vuonna pantu Suomen ritarihuoneen kirjoihin n:na 51 vapaherrain joukossa) ja tuli 1874 Aleksanteri Nevskin tähdistön ritariksi. Vapaherra I. on useat kerrat väliaikaisesti hoitanut kenraalikuvernöörin virkaa Suomessa. Aatelissäädyssä on hän ottanut osaa valtiopäiviin vv. 1863, 1867 ja 1877. — Nainut v. 1846 Natalia Wasilkowski'n, kenraaliluutnantti Laurentij Wasilkowski'n tyttären, ja v. 1857 Natalia Emilia Maria Clayhills'in, kenraalimajuri Henrik Clayhills'in tyttären Haminan seuduilta.

Ingelius, Aksel Gabriel, sävelniekka ja kirjailija, syntyi 27 p. Lokak. 1822 Säkylässä, jossa isä, filos. tohtori Niilo Mikael I., oli kappalaisena. Äiti, Anna Katariina v. Bonsdorff, oli lääketieteen professorin Gabriel v. Bonsdorff'in tytär. Valmistavat opintonsa päätettyään I. tuli ylioppilaaksi 1839 ja filos. maisteriksi 1844. Nyt hän yliopistossamme haki dosentti-paikkaa Kreikan kielessä, mutta ilman menestyksettä. Sen perästä I. enimmiten asuskeli Turussa, jossa elätti itseänsä kouluopettajana, kirjailijana, sävelniekkana, musiikinopettajana, konserttein antajana j. n. e., mihinkään elämän urahan vakavasti antaumatta. — I:lla oli huomattava taipumus kaunokirjallisuuteen ja ehkä vieläkin enemmän säveltaiteesen, mutta nämä lahjat jäivät hänen omasta syystään suureksi osaksi kehittymättä, jotta I:sta ei muuta tullut kuin „murtunut nero.“ Ylioppilaana ollessaan I. kuului erääsen nuorukaispiiriin (n. s. „sjuan“ seitsenkunta), joka innollisesti harjoitteli kirjallisia toimia, ja johon muiden muassa kuuluivat K. Collan, E. v. Qvanten, Aug. Ahlqvist, Kaarle Renvall (Heine'n ruotsintaja) y. m. Mainitussa seurassa lienee, senaikuisten runoilijoiden seasta, semminkin Almqvist'ia ja Heine'ä suuresti ihaeltu; siellä I:kin esiin toi kirjallisia esikois-kokeitansa. Almqvist'in teokset ovat hänen kirjailijaluonteesensa tehneet silminnähtävän vaikutuksen, vaikka hän ei suinkaan neron puolesta vedä vertoja esikuvallensa. I:n novellit ja romaanit: *Granriskojan* (1849), *Det gråa slottet* (1851), *Guvernanten Celias minnen* (1852), *Brokiga blad* (1853), *Heinola blomman* (1856), tosin eivät ole ansioita vailla. Niissä ilmaantuu kekseliästä kuvausvoimaa, joka vireänä luopi hienoja, keveitä vaikkapa jokseenkin utuisia kuvaelmiaan; vienosurullinen sävel, ikäänkuin sortuneen hengen valitus, soipi niistä. Vaan toiselta puolen myöskin ne näyttävät niin paljon eriskummaisuutta, teeskentelemistä ja huolimattomuutta, että täytyy niiltä pysyvää arvoa kieltää. Monta pienempää kirjoitustakin on I. ilmaissut sanomalehdissä ynnä muualla, käyttäen eri salanimityksiä, joista tavallisin oli „agis“. Tunnettu kirjankustantaja J. W. Lillja käytti häntä kaikellaisiin kirjallisiin töihin. Välistä hän toimitti sanomalehtiäkin Turussa. — Säveltäjänä I. on sepittänyt simfonioita, uvertyyrejä, marsseja, aarioita ja lauluja, joista ainoastaan osa on painettu. Suurin hänen sävelteoksistansa lienee musiiki „Junkerns förmyndare“ nimiseen romantilliseen operaan 2:ssa näytöksessä. Painosta on ilmestynyt I:n tekemiä sävelteoksia: *Åtta sånger vid piano* (1843); *Smärre sånger vid piano* (1846); *Trenne dikter satta i musik* (1847); *Smärre sånger vid piano*, 2 vihko (1848); *Sex sånger ur Fänrik Ståls sägner* (1852); *Sångstycken vid pianoforte*, 1 vihko: Cypressånger (1857); uvertyyri näytelmään *Biskop Henrik och bonden Lalli;* suuri marssi operasta *Junkerns förmyndare.* — I., jolla oli kieltämätöntä kykyä uusien sävelien keksimiseen, on kirjoittanut monta kaunista sulosointuista laulukappaletta; vaan soitimelle sovittaminen oli ylipäänsä heikko, ja suurempiin sävelteoksiin hänen voimansa eivät riittäneet. Sillä musiikissakin puuttui häneltä sitä ahkeruutta ja kestäväisyyttä, joita mestariksi tulemiseen vaaditaan. Syy siihen että ne toiveet, jotka I. alussa oli herättänyt, eivät toteutuneet, oli yhä karttuva taipumus säännöttömään elämään, josta ystävänsä turhaan koettivat häntä pelastaa. Semminkin oivallisen vaimonsa Maria Kristiina Lindmark'in kuoltua, I. joutui suurimpaan kurjuuteen, jolloin hänen pianonsa, käsikirjoituksensa ja muu tavaransa velkojen vuoksi pantiin ryöstöön. Nyt hänen usein täytyi kaivata leipää ja huoneustakin; vaivalloisesti elätti hän itseänsä pianon sävellyttämisellä ja konserteilla. Lähdettyänsä kerta semmoisella tarkoituksella Uuteenkaupunkiin, hän tavattiin ulkopuolelta kaupunkia, tieltä eksyk-

sissä lumikinokseen kuolleena 2 p. Maaliskuuta 1868. (Åbo Underr. 1868; Puffens kalender 1869). Th. R.

Ingman-suvun kantaisä Matti Misch, padan- eli luodinvalaja ammatiltaan, tilattiin Lüttich'istä tai Sachsen'ista Ruotsiin ja sieltä noin v. 1650 Mustion tehtaalle, jossa vietti loppuikänsä. Hänen lapsensa ottivat sukunimen Ingman. Niitä olivat kruununvouti Raaseporin läntisessä kihlakunnassa Antero I., ruotsalaisen sukuhaaran kantaisä, joka tullinkaitsija Elias Streng'in vävynä noin 1708 sai Norrby'n Snappertunassa haltuunsa ja kuoli siellä 1728; „kauppias" Matti I., joka 1706 vuoden paikoilla tuli Mörby'n rusthollin omistajaksi Pohjan pitäjässä ja siellä kuoli 1740; sekä varmaankin veljekset Eerik ja Juhana I., joista edellinen, kruununvouti Raaseporin itäisessä kihlakunnassa, kuoli Hakulassa Nummen kappelissa 1728, toinen oli veronkantaja samassa kihlakunnassa, ja raatimies Henrik I., joka mainitaan Tammisaaren manttaalikirjoissa 1706—27 ja jonka samanniminen poika oli siellä porvarina 1727—41.* — Samasta juuresta lähteneitä ovat luultavasti seuraavainkin sukuhaarojen kantaisät: A) Matti Ingman, synt. 1722 uusmaalaisena, joka kuoli Askolan kappalaisena 1762 ja jätti jälkeensä kaksi poikaa 1) Juhanan, Liljendaalin kappalaisen, jonka pojat apteekarit Kaarle ja Matti kuolivat, edellinen Jyväskylässä 1843, toinen Maaningalla 1849, ja 2) Matin, Kuopion tuomioprovastin (ks. elämäkertaa). B) Eerik Juhana Ingman (synt. 1734), joka palveltuansa kamarikolleegissa Tukholmassa siirtyi maakamreeriksi Kuopioon ja kuoli siellä 1788; hänen poikansa Eerik Juhana kuoli 1823 tuomarina Rautalammella ja tämän poikia olivat: 1) Albert, Kuopion kappalainen, joka kuoli 1866, 2) Maunu, laulajattaren Naëmi Ingman'in isä, kuollut Padasjoen kirkkoherrana 1868, 3) Aleksanteri, joka kuoli kunnallisraatimiehenä Kuopiossa 1879, ja 4) Eerik Juhana, Sortavalan kihlakunnan tuomari. — Paitsi näitä sukuja on tällä vuosisadalla lähtenyt Bobäck'in talosta Kirkkonummella suku, joka sanotaan polveutuvan maamittarista „1600-luvun lopulla", toinen Vaasassa perehtynyt suku Vöyriltä. J. R. A.

Ingman, Eerik Aleksanteri, suomalaisuuden harrastaja, syntyi Lohtajalla 18$^{14}/_{2}$10. Isänsä oli maamittari Henrik Juhana I.,

---

* *Matti Misch,*
padanvalaja Mustion tehtaalla.
Ingman-suvun kantaisä.

I. Antero Ingman, kruununvouti, † 1728. Puol.: Katri Streng.
- Jonas, kruununvouti Dalslannissa.
  - Kaarle Juhana Manderfelt, legationisihteeri.
- Antero, Venersborg'in pormestari.
  - Antero Fredrik, raatimies Venersborg'issa.
    - Eerik Kustaa, kenraaliauditööri, aatel. Gyllenheim, s. 1773, † 1825.
- Elias Maunu, aatel. Nordenstolpe, s. 1704, † 1773.
- Fredrik, Boros'in pormestari.
  - Antero, kamarikirjuri kamarikolleegissa.

II. Matti Ingman, Mörby'n rusthollari, s. 1666, † 1740. Puol.: Margar. Grot.
- Gabriel, henkikirjoittaja.
- Sigfrid, Pohjan kirkkoh., s. 1709, † 1769. P.: Anna Maria Lilja.
  - Sigfrid Aaron, luutn., s. 1746, † 1800. P.: Hel. Sofia Blåfjeld.
  - Aadolf, merikapt., s. 1751, † 1824. P.: Briita Kristiina Unonius.
- Henrik, Mörby'n rusth:ri, s. 1711, † 1768. P.: Anna Stiina Schütz.
  - Henrik, vältvääpeli, s. 1747, † 1804. P.: Ebba Kristiina Nauklér.
    - Henrik Juhana, maamittari, s. 1773, † 1819. P.: Briita Leena Cajanus.
      - Kustaa Henrik, Kauhavan kappal., s. 1799, † 1842. P.: Fredr. Kristiina Bäckvall.
        - Kustaa Fingal, lääninagronoomi, s. 1835.
      - Kaarle Fredrik, kaup:in vouti Oulussa, s. 1801, † 1850. P: Anna Sofia Höglund.
      - Juh. Jaakko, Toholammen kappalainen, s. 1805, † 1846. P.: Fredr. Loviisa Lagus.
        - Juhana Gabriel, kruununnimismies, s. 1839.
      - *Eerik Aleksanteri,* professori, s. 1810, † 1858.
      - *Antero Wilhelm,* professori, s. 1819, † 1877.
    - Harald, maamittari, s. 1787, † 1832. P.: Katri Margar. Grönlund.
      - Antero Henrik, Soinin kappal., s. 1812, † 1856. P.: Emilia Ulr. Levan.
      - Pentti Eenok, Kalajoen provasti, s. 1814, † 1879. P.: Matilda Cajanus.
        - Pentti Kustaa, varatuomari, s. 1846.
        - Alfred, merikapteeni.
      - Herman, Kuusamon provasti, s. 1818, † 1875. P.: Emma Qvickström.
      - Wilhelm, Teuvan kirkkoh., s. 1820, † P.: 1) Aleksandra Alcenius, 2) Emma Schalin.
        - Jonatan, Karijoen kirkkoh., s. 1847.
        - Gideon, urkunisti, s. 1850.
        - Wilho, apulaispappi, s. 1852.
  - Kaarle, kouluop., s. 1749, † 1810. P.: Krist. Elisabet Lilja.
    - Kaarle Henrik, sotapappi, s. 1799, † 1831. P.: Anna Brodd.
- Kaarle, s. 1713, Tammisaaren postimestari (?).

III. Eerik Ingman, kruununvouti, † 1728. Puol.: Helena Stigelius.
- Israel, s. 1694, † 1764 Lempäälässä.
  - Henrik, henkikirj., s. 1721, † 1785. P.: Charlotta Gadd.
    - Pentti Juhana, kapteeni, s. 1756, † 1808. P.: Sofia Krist. Eimeleus.
  - Juhana, kommissaari, s. 1725, † 1774. Puol.: Hedv. Sofia Immenius.
    - Kaarle Kustaa, kersantti, s. 1770, † 1808. P.: Karoliina Justina Lund.
- Juhana.
- Fredrik.

äiti Briita Magdaleena Cajanus. E. A. Ingman tuli ylioppilaaksi Turkuun vähää ennen paloa, joten kohta alkoi opintonsa Helsingissä. Hän vihittiin maisteriksi 1836, suoritti samana vuonna lääketieteen kandidaatin, v. 1838 lisensiaatin tutkinnon ja vihittiin lääkintätieteen tohtoriksi v. 1840. Sitä ennen oli hän jo v. 1838 tullut kaupungin lääkäriksi Kristiinankaupunkiin, mutta palasi v. 1842 jälleen Helsinkiin, päästyään haavuri- ja lapsensynnytystaidon apulaisprofessoriksi. V. 1858 määrättiin hän varsinaiseksi lapsensynnytystaidon ja lastentautien professoriksi, mutta kuoli jo muutamia kuukausia sen jälkeen 18[14]/[6]58.

Ingman'illa oli käytännöllisenä lääkärinä suuri luottamus yleisössä, mutta hänen oikea merkityksensä oli kuitenkin aivan toisella alalla, hänen innokkaassa harrastuksessansa suomalaisuuden hyväksi. Ensimmäisessä väitöskirjassaan yliopistossa v. 1832 hän jo oli yrittänyt suomennoksen Iliaadin ensimmäisestä laulusta, rakentaen siinä värssymitan tavuitten laajuudelle, samaan tapaan kuin Kreikkalaiset ja Romalaiset sekä Suomen omat muinaisrunot. V. 1834 hän samalla tavalla käänsi koko vihkon *Anakreon'in lauluja* sekä yhden Sapfon sepittämän. Kirjoittipa hän itsekin yhden pikkuisen alkuperäisen kuusmittaisen idyllin *Elias ja Anna* (Mehiläinen 1837). Täten antoi hän alun siihen värssynrakennuksen tapaan, joka sitten noin 30 vuotta vallitsi suomalaisessa runoudessa. Tieteellisesti esitti hän ajatuksensa tästä aineesta lyhyesti väitöksessään, laveammin sitten Litteraturblad'issa 1852 kirjoituksessa: *Om finsk hexameter* (suomalaisesta kuusmittarunosta). — Sama perisuomalaisuuden harrastus osoitti itsensä hänen mielipiteessään, että muukalaiset historialliset sekä maantieteelliset nimet pitäisi vääntää Suomen kielen omien äännöslakien mukaisiksi (katso Suomi 1844), ja niin esim. kirjoittaa Pulonja = Boulogne, Tanssikki = Dantzig j. n. e. Tämä kirjoitustapa tulikin käytäntöön yhdessä Suom. Kirjallisuuden Seuran painattamassa yleishistoriassa, mutta hylättiin sitten kuitenkin pian jälleen mahdottomuutensa tähden. — Myöskin omassa tieteessään yritti I. käyttää rakasta Suomen kieltänsä; hän painatti Suomen lääkäriseuran toimituksiin tieteellisen tutkimuksen: *Ovatko taudit itsenäisiä olentoja?* (1849 v. IV). Tämä kirjoitus, joka vastusti yhtä professori Ilmoni'n Pohjoismaiden tautihistoriassa (Bidr. till Nordens sjukdomshistoria) ilmautuvaa periajatusta, antoi alun ankaraan sanakiistaan (lääkäriseuran toimit. 1850—51), jossa prof. Ilmoni myös moitti sitä, että I. oli tieteellisessä tutkimuksessa, joka ei ollut talonpojille aiottu, käyttänyt tuota oppineille vielä liian tuntematonta Suomen kieltä. — Näin hartaana Suomalaisena kuului I. tietysti Suom. Kirjallisuuden Seuran perustajiin. Eräällä ulkomaan matkallansa hän niin-ikään poikkesi Unkariin, oppi Magyarin kielen, josta on kääntänyt Vörösmarty'n kuuluisan herätyslaulun.

I. nai v. 1838 Wilhelmiina Sofia Albertina Schildt'in ja v. 1850 Eeva Wilhelmiina Perander'in. (Hänen lääketieteellisistä kirjoituksistaan y. m. ks. Renvall, Biogr. Ant.) J. K.

Ingman, Antero Wilhelm, edellisen veli, Raamatun suomentaja ja tutkija, syntyi Lohtajalla 18[7]/[7]19, tuli ylioppilaaksi v. 1838 ja maisteriksi 1844. Ingman'illa oli harras halu tieteisin, josta syystä hän mielellään olisi jatkanut jumaluusopillisia tutkimisiansa ja pyrkinyt yliopiston opettajaksi. Mutta hänkin, niinkuin monet muut hyvälahjaiset nuoret teoloogit, oli taipunut siihen aikaan paraassa voimassaan olevaan herännäisliikkeesen. Vallanpitäjät puolestaan katsoivat tämän liikkeen kirkolle, jopa valtiollekin vahingolliseksi. Siitä syystä oli Stenbäck tullut estetyksi dosenttipaikkaa yliopistossa saamasta, toisia eteviä nuoria herännäis-pappeja oli lähetetty kauas pohjan perille syrjäisiin toimiin. Ingman'illa ei siis voinut olla mitään toivoa päästä pyrintönsä perille. Hänkin läksi nyt, sen jälkeen kuin oli papiksi vihitty, omaehtoisesti pohjan perille, apulaiseksi N. Malmberg'ille Alahärmässä. Hän oli valinnut tämän paikan siitä syystä, että M. oli herännäisliikkeen mahtavimpia johtajia; tämän mestarin huulilta toivoi I. saavansa kuulla jumalallisen totuuden puhtaimmassa muodossaan. Muutamien vuosien kuluttua, huomasi hän kuitenkin kauhuksensa, että johtaja itse oli aivan väärällä tiellä, salaa harjoitti inhoittavinta juoppoutta ja irstaisuutta. Tästä keksinnöstä syntyneen tuskansa lievittämiseksi rupesi nyt I. suureen kirjalliseen työhön. Ylioppilaanakin oli hän jo näet myös hartaasti yhtynyt yliopistossa heränneesen suomalaiseen pyrintöön. Väitösnäytteekseen v. 1841 oli hän ottanut suomentaakseen Thukydideen historian ensimmäiset kahdeksan lukua. Herännäisyyden vaikutuksesta sai tämä suomalainen harrastus sitten omituisen suunnan. Häntä rupesi kauhistuttamaan Kalevalan pakanallisuus. Hän tahtoi nyt rakennettavan suomalaisuuden peruskiveksi laskea yksistään Jumalan sanan ja täst' edes voimansa ainoasti hengelliseen kirjallisuuteen pyhittää. Tässä toimessa ei hän enää tahtonut edes Kalevalan kieltäkään jäljitellä, jota tähän asti oli paraana ohjeena pitänyt, vaan otti uudeksi ojennusnuorakseen Pohjanmaan raikkaan kansankielen, jota jo Kemell ensiksi oli ruvennut käyttämään samallaisiin teoksiin. Tämän uuden harrastuksen ensimmäisenä hedelmänä oli taitava suomennos Lutheruksen evankeliumi-postillasta vv. 1848—50,

jossa myös F. O. Durchman oli hänellä apumiehenä. — Seuraavina molempina vuosina 1851—2 painatti I. Ruotsin kielellä kahtena vihkona riitakirjoituksen Hedbergiläisyyttä vastaan, ottaen näin julkisesti osaa heränneitten leirissä syttyneesen ankaraan eripuraisuuteen (katso Hedberg'in elämäkertaa). Mutta mainittuin kirjasten suurin merkillisyys on siinä, että alku ja jatko eivät ole enää kirjoitetut samalta kannalta. Edellisessä oli I. vielä kokonaan herännäisyyden vallassa, jälkimäisessä oli hän ankara luterilainen oikeauskoinen. Malmberg'in oikean luonteen keksiminen oli näet Ingman'issa nostanut kovia epäilyksiä tuon opin oikeudesta (katso Malmberg'in elämäkertaa), joka teki niin saastaisen elämän mahdolliseksi. Hän luopui siis viimein kokonaan pois tähän-astisista lahkolaisistaan. Ajan pitkään ei kuitenkaan jäykän kirkollisen oikeauskoisuudenkaan kanta häntä tyydyttänyt; pian hän siitäkin jälleen luopui ja tuli nyt mutkittelemattomaksi, ihmissäädelmistä huolimattomaksi raamattukristityksi.

Päästyänsä Ylivetelin kappalaiseksi v. 1855, sai hän jälleen Suomen kirjallisuuden hyväksi tehdä suuren työn; Suomen Pipliaseuran kehoituksesta toimitti hän näet v. 1859 painetun, kielen puolesta suuresti parannetun *Raamatun suomennoksen,* joten Suomen kansa ensikerran sai käsiinsä pyhät kirjat muodossa, mikä ei sen kielitunnetta raastanut.

Näiden töitten kautta oli Ingman'in taito Raamatun kielissä sekä suomessa tullut niin tunnetuksi, että hänelle, vasten muulloista yliopiston tapaa, tarjottiin raamatunselitysopin professorin virka, johon hän, tultuansa ensin v. 1861 jumaluusopin lisensiaatiksi, astui v. 1864. Nyt hän oli saanut alusta alkain toivotun tilaisuuden kokonaan antautua tieteellisiin tutkimuksiin. Hedelminä siitä olivat suomeksi *Pyhän Raamatun selitykset* I—VI, 1868—73, joissa hän yritti tarkoin mukailla profeetallisten kirjain runollista lausetapaa, mutta alkusoinnun liialla viljelemisellä kuitenkin usein meni runollisen kauneuden ja pyhässä kirjassa tarpeellisen koristelemattomuuden rajain yli; Ruotsin kielellä toimitti hän *Uppsatser i bibliskt-theologiska ämnen* (kirjoituksia raamatullisista ja jumaluusopillisista aineista) I—IV, 1865—7, *Bibliska betraktelser* (raamatullisia miettimisiä) I, II vv. 1868—72 sekä *Bibelns lära om rättfärdiggörelsen och försoningen* (Raamatun oppi vanhurskauttamisesta ja lunastuksesta) v. 1871. — Näiden varsinaisten töittensä ohessa oli hänellä vielä aikaa harrastella Suomen lauseopin selvittämistä Suom. Kirjallisuuden Seuran kielitieteellisessä osastossa, jonka puheenjohtajana hän oli (Kirjallinen Kuukauslehti), sekä kirjoittaa pari sangen hauskaa esitelmää suomalaisuuden suhteista vuosisatamme ensimmäisenä vuosikymmenenä (Kaikuja Hämeestä 1872). Kesken näitä töitä, keskenpä papillista virantoimitusta, raamatunselitystä, päättyi hänen elämänsä ennen aikaan $18^{5}/_{9}77$.

Hän oli nainut kolme kertaa, nimittäin v. 1844 Liina Sofia Amalia Fabritius'en, v. 1847 Eriika Agaata Hällfors'in sekä v. 1858 Emilia Fredriika Palmroth'in.

Yllä vielä mainitsemattomia tärkeämpiä teoksiansa ovat ruotsiksi tohtorinväitös *Om det bibliska trosbegreppet och dess historiska utveckling* (Raamatun uskonkäsitteestä ja sen historiallisesta kehityksestä) v. 1860; professorinväitös *Om Messianitetens egendomliga skaplynne i gamla Testamentet* (Messialaisuuden omituisesta luonteesta vanhassa Testamentissa) v. 1864; muistutuksia Geitlin'in ja Akiander'in Raamatun suomennokseen v. 1852; *Om den föregående bättringen* (edelläkäyvästä parannuksesta) v. 1856; *Några ord till försvar för den nyaste bibeltheologin* (muutamia sanoja uusimman raamatun-teologian puolustukseksi) v. 1866; ruotsinnos Beck'in kristillisistä puheista v. 1867; suomeksi: *Mietelmiä meidän suomalaisista kokeistamme* (Joukahainen II 1845).
J. K.

Ingman, Mattias, lahjoittaja, oli syntynyt Tammikuun 25 p. 1762. Vanhemmat olivat Askolan kappalainen Mattias I. ja Sofia Elisabet Stettin. Hän tuli ylioppilaaksi 1780, antautui 1788 kouluopettajaksi ja pääsi Helsingin trivialikoulun konrehtoriksi 1790. V. 1801 sai hän rehtorin viran Loviisan koulussa, siirtyi sieltä rehtorina 1804 Helsingin ja täältä vihdoin 1813 Kuopion kouluun. V. 1817 hän nimitettiin Kuopion kirkkoherraksi ja lääninprovastiksi 1823, vihittiin teologian tohtoriksi 1831 ja kun Kuopion hiippakunta perustettiin tuli Ingman 1850 tuomioprovastiksi. Hän vietti kuitenkin viimeiset vuotensa virasta vapaana, kunnes kuoli Toukokuun 3 p. 1855. Avioliittonsa Juliana Sofia Bonsdorff'in kanssa oli ollut lapsetoin. Jo 1844 oli Ingman omaisuudestaan määrännyt Suomen kielen opetukseksi Kuopion ala-alkeiskoulussa 105 ruplaa vuotista palkkaa, Kuopion sunnuntaikoululle 1500 ruplaa, joista korot olivat käytettävät opettajain palkaksi, ja Kuopion maaseurakunnan kouluttajalle palkaksi 200 ruplaa ja 30 tynnyriä jyviä. Kuolinvuoteellaan hän vahvisti nuo määräyksensä ja lahjoitti vielä Kuopion emäseurakunnalle ja kappeleille 30,000 ruplaa, joista korot olivat käytettävät köyhäin ja turvattomain lasten elatukseksi ja opetukseksi. (Suometar 1855). J. R. A.

J.

Jaakko Pietarinpoika, ks. **Ille.**

Jaatinen, Heikki, tilallinen, lahjoittaja, syntyi Pelkjärvellä Ihjalan kylässä Huhtik. 14 p. 1829. Vanhemmat olivat rälssitilan lampuoti Matti Jaatinen ja tämän puoliso Maaria Könönen. V. 1853 hän yhdessä isänsä kanssa muutti Ruskialaan; kun hänen ensimmäinen vaimonsa, Maaria Elisabet Kopperi, oli kuollut, hän v. 1859 nai lesken Hiitolasta, nimeltä Katariina Antintytär Lukka, jonka laveat rälssitilat sillä tavoin tulivat hänen haltuunsa. Siitä pitäin hän eli tilanhaltijana Sahankoskella Hiitolassa, seuraten innokkaasti aikansa kansallisia harrastuksia. Hän oli v. 1862 talonpoikaisena jäsenenä Tammikuun valiokunnassa, mutta ei tullut valtiopäivämieheksi ennen kuin v. 1877, jolloin hän olletikin yleisessä valitusvaliokunnassa jäntevästi kannatti Suomen kielen oikeuksia. Hän oli myöskin Kurkijoen maanviljelys-opiston johtokunnan jäseniä. Ylipäänsä Heikki Jaatinen oli julkisten kokousten ja yleisten harrastusten mies, tulinen luonteeltansa ja sujuvalla puheenlahjalla varustettu. Sairastaen parantumatonta tautia, hän kuoli matkalla Helsingin kaupungissa Elok. 14 p. 1879. Testamentillaan ovat Heikki Jaatinen ja hänen puolisonsa määränneet omaisuudestaan 10,000 markkaa Suomen kansanvalistusseuran hyväksi. (Kansanvalistuss:n kalenteri 1881).

Jacobæus, Mattias, ks. **Tolja.**

Jænisch-suku oli aikanaan Wiipurin varakkaimpia kauppiassukuja. Erään sukutiedon mukaan on suku Hampurista kotoisin, josta kaksi veljestä Jænisch saapui kauppiaina Wiipuriin jo siihen aikaan kuin Thesleff-suku siellä perehtyi; toisten tietojen mukaan on suku suomalaista juurta ja nimimuoto alkuansa Jänis, joka kohdataan esim. nuijasodan historiassa. Varmaa on vaan että sukunimi Jænisch tavataan Wiipurin porvaristossa vasta ison vihan loppuvuosina, jolloin siinä ilmestyy kaksi sennimistä kauppiasta: toinen Gottfrid Jaenisch, joka kuoli 72 vuotisena 1721, toinen Niilo Jaenisch, arvattavasti edellisen poika, josta suku Wiipurissa äkkiä polveutui viime vuosisadan kuluessa. * Suvun mieliharrastuksena sanotaan olleen varallisuutensa kartuttaminen, ja sitä säilyttääksensä rakentivat suvun jäsenet usein keskenänsä avioliittoja, joista suvun monet kynyräkasvuiset tai kyttyräselkäiset jäsenet arvellaan syntyneen. Tällä vuosisadalla ovat suvun jäsenet vähenemistänsä vähenneet ja tätä nykyä on sillä Suomessa yksi ainoa edustaja. Venäjälle on sitä vastoin Suomesta siirtynyt ja siellä perehtynyt nuori sukuhaara, jolla on useita edustajia Venäjän sotaväessä. J. R. A.

Jænisch, Amalia, ks. **Boije.**

Jahnsson, Aadolf Waldemar, koulumies, syntyi Kivimaan kappelissa 1841 Helmikuun 25 p. Vanhempansa olivat laivuri

---

* *Niilo Jænisch,*
kauppias ja raatimies Wiipurissa.
Puoliso: Geschen Juhanantytär Tesche.

- Juhana Gottfrid, kauppias, s. 1717, † 1784. Puol.: 1) Helena Dorotea Haveman, 2) Anna Elisabet Seseman.
  - Niilo, kauppias, s. 1757, † 1821. P.: Anna Maria Kuhlman.
- Niilo, oikeuspormestari, s. 1719, † 1777. Puol.: Krist. Hedvig Thesleff.
- Kristian, kauppias, s. 1722, † 1781. Puol.: Saara Lado.
  - Juhana Filip, raatimies, luutnantti, s. 1760, † 1819. P.: Anna Sofia Jænisch.
    - Katri, maalarin Wl. Schwertzkoff'in äiti.
    - Kristian Niilo, eversti, s. 1786, † 1853.
    - Aleksanteri, valtioneuvos, s. 1791, † 1860.
      - (Kristian Niilon ja Aleksanterin lapset:) Upseereja Venäjän armeijassa.
    - Abraham Fredrik, posti-inspehtori, s. 1798, † 1867. P.: Anna Maria Candau.
      - Viktor Fredrik, majuri, s. 1827, † 1862.
      - Aleksanteri, kamreeri valtiokonttorissa, s. 1832.
    - Anton Edv., majuri, s. 1800, † 1860. P: Maria Emilia Jænisch.
      - Aleksanteri Voldemar, kapteeni, s. 1840.
- Antero, pormestari, s. 1732, † 1792. Puol.: Katri Margareeta Sutthoff.
  - Joakim, varamaaherra Wiipurissa, s. 1757, † P.: Anna Maria Orræus.
  - Antero, kauppaneuvos, s. 1763, † 1833. P.: Helena Jænisch.
    - *Amalia*, s. 1799, † 1879. P.: vapaherra Otto Abrah. Boije.
  - Niilo, valtioneuvos, s. 1767, † P.: Dorotea Frese.
- Pietari Yrjö, kauppias, s. 1737, † 1813. Puol.: Helena Krist. Sutthoff.
- Anton, kauppias, s. 1739, † 1774, Puol.: Maria Charl. Thesleff.
  - Anton, kauppias, s. 1768, † 1827. P.: Anna Elis. Stråhlman.
    - Anton Ferdinand, s. 1823. Lähti Englantiin.
  - Kristian Rudolf, kollegineuvos, s. 1771, † P.: Katri Sofia Jænisch.
    - Aleksanteri Juhana, alaupseeri, s. 1811, † 1830.
- Abraham Fredrik, kauppias, s. 1745, † 1792. P.: Charl. Maria Seseman.

Simon Jansson, talonpojan poika Kivimaan Nissilästä, ja Sofia Wilhelmiina Widbom. J. tuli Turun lukiosta ylioppilaaksi 1860, maisteriksi 1864, pedagogian kandidaatiksi 1867 ja, matkustettuansa pedagogiallisessa ja tieteellisessä tarkoituksessa Ruotsissa, Tanskassa ja Saksassa 1870—72, filos. lisensiaatiksi 1872 sekä tohtoriksi 1873. V:sta 1865 työskenteli hän tuntiopettajana Helsingin normaalikoulussa ja tuli Suomen kielen opettajaksi ruotsalaiseen naiskouluun, jonka alaluokilla hän sitä ennen oli kolme vuotta opettanut suomea ilmaiseksi. V. 1873 tuli J. v. t., 1875 vakinaiseksi latinan kielen lehtoriksi Turun lyseoon, jonka viran ohella hänellä on siellä ollut muitakin koulutoimia. Paitsi väitöskirjoja: *Familjen och uppfostran hos Homerus samt i Athen före och under det peloponnesiska kriget* (1867) ja *De verbis Latinorum deponentibus* (1872), on hän m. m. julkaissut *Turun katedralikoulu ja Suomen kouluin tila yleensä siihen aikaan* Lännettäressä IV, *Lukemisia Suomen kieltä oppivien hyödyksi* (3 painosta) ja *Finska språkets satslära* (1871). Uuden Suomettaren perustamisessa oli J. osallinen ja uuden „Aura" lehden on hän toimeen pannut. Hänen toimestaan paraasta päästä on Turussa aikaan saatu „Kansanvalistusseuran haaraosasto" ja „Turun Suomalainen seura", joissa hän on puheenjohtajana; Turun suomalaisen koulun perustamisessa on hän ahkerasti toiminut; Turun „Oppisalissa naisille" 1873—75 piti hän luentoja Suomen kielessä ja kirjallisuudessa, ja syksystä 1873 on hän voimassa pitänyt kansantajuisia luentoja joka sunnuntai lukuvuoden aikana.

Jahnsson, Evald Ferdinand, kaunokirjailija, edellisen veli, syntyi Kivimaan (eli Kustavin) kappelissa Syysk. 22 p. 1844. Käytyänsä koulua Turussa, tuli J. ylioppilaaksi 1864 ja filosofian kandidaatiksi ja maisteriksi keväällä 1869. Suoritettuansa pedagogian tutkinnon Joulukuussa 1871, on hän 1872—3 hoitanut lehtorin virkaa latinassa Wiipurin lyseossa, ynnä historian kolleegan virkaa Uudenkaupungin realikoulussa 1875—6 ja Käkisalmen realikoulussa 1879—80. — J. on sekä suomeksi että ruotsiksi julaissut kaunokirjallisia teoksia, joista mainittakoon *Korpens berättelser* (Hufvudstadsblad'issa ja eri vihossa painettuja Hels. 1873), *Herra Niilo* (ensin pain. Uuteen Suomettareen v. 1870), *Lalli, murhenäytelmä viidessä näytöksessä* Hels. 1873 ja historiallinen uutelo *Rådmannens dotter* Tur. 1878. Pait Lallia on suomalaisessa teaterissa näytetty hänen tekemänsä historiallis-romantilliset kolminäytöksiset näytelmät *Bartholdus Simonis* ja *Raatimiehen tytär*. Kun sanomalehti *Uleåborgs Tidning* v. 1877 ilmaantui, oli J. sen ensimmäisenä toimittajana Lokakuun 1:een päivään saakka sam. v., ja on muutoinkin lähettänyt kirjoituksia eri sanomalehtiin. Vuodesta 1869 on J. naimisissa Kristiina Österman'in kanssa, joka on rusthollarin tytär Kaurissalosta.

Jalava, Antti, ks. **Almberg, A. F.**

Jansson, Kaarlo Emanuel, nerokas laatumaalari, syntyi 7 p. Heinäk. 1846 Pålsböle'n kylässä Finströmin pitäjässä Ahvenanmaalla talonpoikais-vanhemmista; isä oli Jan Jansson, yleisesti kunnioitettu talollinen mainitussa kylässä, äiti Anna Stiina Kaarlontytär Saltviikin pitäjästä. Jo 6 tai 7-vuotiaana hänessä heräsi halu piirustamiseen ja maalaamiseen, hänen käydessänsä aapiskirjaa ja katkismusta oppimassa erään läheisyydessä asuvan pitäjänmaalarin, Ruotsalaisen Kellgren'in, äidin tykönä. Kun hän oli kolmentoista-vuotias, sai provasti Finströmissä F. K. von Knorring nähdä muutaman hänen piirustuksistaan, huomasi kohta harvoin tavattavan taipumuksen ja hankki hänelle keväällä 1860 Suomen taideyhdistyksen toimikunnan kautta apurahan, 10 ruplaa hop. kuukaudessa. Tällä hän voi lähteä Turkuun ja sai taideyhdistyksen piirustuskoulussa täällä ensimmäisen opetuksensa piirustustaidossa hovimaalari R. V. Ekman'in johdolla. Kun tämä etevä opettaja kiittäen arvosteli hänen ahkeruuttaan, taipumustaan ja edistymistään, nautti hän monta vuotta tätä apurahaa, joka vähäisen korotettiin 1862, kun hän lähetettiin Tukholmaan vapaitten taiteitten akatemiassa jatkaaksensa loistavia opiskelmiansa. Tässä akatemiassa, jossa viipyi vuoteen 1867, oli etenkin prof. historiamaalari J. C. Boklund hänellä opettajana maalaamisen taiteessa, ja täältä hän lähetti taideyhdistykselle Helsinkiin useat harjoitelmat öljyssä ynnä ensimmäiset laatumaalauksensa, ja sai 1865 toisen palkinnon taulusta „Iltatyö Ahvenanmaan talonpoikaistuvassa". Syksyllä 1868 lähti hän vihdoinkin valtioavulla Düsseldorf'iin, jossa jo ennenkin useat suomalaiset taiteilijat olivat kehkeyneet, ja jossa hänelle aukeni uusi taidemailma, varsinkin kun hänen oli onnistunut päästä mainion laatumaalarin B. Vautier'n johdon alle. Hänen aatteensa lavenivat, hänen maalaamistapansa muuttui, kuvat tulivat elävämmiksi ja lämpimämmiksi, väritys selkeämmäksi ja kuvaavammaksi. Nyt ryhtyi hän maalaamaan täydellä innolla, moni hänen pienistä tauluistaan myytiin ulkomailla, toiset hän lähetti kotimaahan, jossa 1870 voitti taideyhdistyksen ensimmäisen palkinnon. Sam. v. palasi hän Ahvenanmaalle, ja maalasi talvella 1871 Jomalan kartanossa laamanni Lönnblad'in luona, jonka perheessä oli löytänyt vieraanvaraisen kodin, kiitetyn ja nerokkaan taulunsa „Risti-ässä ahvenalaisessa kajutassa", johon jo Düsseldorf'issa oli tehnyt luonnoksen. Tämä taulu, jonka omaa Suomen taideyhdistys, on nuorelle

mestarilleen tuonut Suomen taiteen aikalehdillä unohtumattoman nimen, ynnä monet kunnianosoitukset hänen eläissään. K. E. Jansson oli nyt viidenkolmatta vuoden vanha, valoisa tulevaisuus, loistava taiteilijaura olisi voinut hänelle aueta, joll'ei katkera onni olisi häntä kohdannut, jäytävä rintatauti hänen terveyttään murtanut ja järkähtämättä ennen aikaa lopettanut hänen elämäänsä. Kuitenkin ehti hän vielä, runsaammalla valtioavulla syksyllä 1871 palattuaan Düsseldorf'iin, päättää kaksi yhtä mestarillista laatumaalausta „Puhemies" eli „Kosiminen" ja „Raha kirkonhaavissa", molemmat kohtauksia kotitienooltaan Ahvenasta, jälkimäinen suuren runoilijamme J. L. Runeberg'in ostama. Nämä kolme taulua ovat parhaimpia, mitkä Suomen maalaamataide on luonut, ja ovat kaikkialla voittaneet yleistä kiitosta, sekä omassa maassa, että ulkomailla: Pietarissa ja maailmannäyttelyissä Wien'issä 1873 ja Pariisissa 1878, missä ovat olleet näytteillä. Näiden taulujen johdosta kutsuttiin hän 1873 akatemikoksi Pietarin taideakatemiaan, sai Wien'issä „Kunst-medaille'n", jotka kunnianosoitukset ennättivät hänet sairasvuoteella. Sillä jo; Helmikuussa 1872 oli hän pakotettu jättämään Düsseldorf'in etelän lauhkeammassa ilmanalassa etsiäkseen parannetta keuhkotaudillensa. Italiaan, taiteen kotimaahan, kävi matkansa, siellä nautti hän, vaikka sairaana, täysin määrin ensin Venetsia'ssa ja Firense'ssä, sitten kauemman aikaa Romassa, taiteen kauneimpia luomia. Viimemainitussa „ikuisessa" kaupungissa vilustui hän kuitenkin ja hänen täytyi Toukokuussa lääkärin neuvosta lähteä sieltä, ja oleskeli nyt koko vuoden kahdessa kiitetyssä parannuspaikassa rintatautisille, Davos'issa Graubünden'issä Schweiz'in maalla ja Meran'issa Tyrolissa. Kaikki oli kuitenkin turha, ja Toukokuussa 1873 palasi hän parannusta toivomatta isänmaahan, jossa vielä eli vuoden vaihtelevalla onnella: suloinen perhe-elämä, hellin hoito — kamalan taudin eteneminen talven ja kevään kuluessa, siksi kuin hän 1 p. Kesäk. 1874 Jomalan kartanossa päätti elämänsä, 27 vuoden iässä. Ei ainoastaan suomalainen taide hänessä kadottanut mitä toivehikkainta harjoittajaa, myöskin isänmaa mitä parhaimman pojan, sillä K. E. Jansson oli varsin ylevä ja jalo ihminen, joskin mökki, jossa syntyi, oli matala. Suomen taideyhdistys, jonka puheenjohtaja valtioneuvos Fr. Cygnæus oli hänen lämpimin suosijansa, — jolle yhdistykselle hänen jalomielinen isänsä lahjoitti poikansa koko taiteilijaperinnön, 180 kappaletta harjoitelmia ja piirustelmia, — on pystyttänyt yksikertaisen muistopatsaan hänen haudallensa Finströmin kirkkomaalle, sen kunnioituksen ja kaipauksen todistukseksi.

B. O. S.

Johannes I, Turun piispa vv. 1286—90, oli nähtävästi syntyperältänsä Ruotsalainen ja mainitaan olleen priiorina Siktunan Dominikolais-luostarissa ennenkuin hän tuomiokapitulin vaalin kautta tuli Suomen piispaksi. Se oli ensimmäinen kerta, jolloin tämä virka kanonisella tavalla asetettiin; sillä vasta edeltäjän, piispa Katillon aikana oli Suomen seurakunta saanut säännöllisen kaniiki-kolleegin. Piispa Johannes I:n vaikutuksesta Suomessa ei ole mitään tietoa. Jo kesällä 1290 hän valittiin Upsalan arkkipiispaksi, johon vaaliin paavi Nikolao IV antoi suostumuksensa, päästäen hänet „siitä siteestä, jolla hän oli Turun seurakuntaan sidottu". Seuraavana keväänä hänen tapaamme Upsalassa, missä hän yhdessä kapitulinsa kanssa määrää säännöt Pariisin yliopistossa olevain oppilaiden asunto-kartanolle Serpente-kadun varrella. Pallion saamista varten hän sitten lähti matkalle paavin kartanoon, mutta kuoli Provence'ssa Syysk. 8 p. 1291. Hänen ruumiinsa tuotiin Siktunaan ja haudattiin sen luostariin. (Porthan, Chron. Ep.; Diplom. Suec. II, V). Y. K.

Johannes II Pietarinpoika, Suomen piispa vv. 1368-70, oli syntyänsä Ruotsalainen Vesteros'ista. Milloinka hän Suomeen siirtyi, ei tiedetä, mutta käydessään Pariisin yliopistossa, jossa hän tuli maisteriksi ja vihdoin Kesäk. 23 p. 1366 valittiin kolmekuukautiseen rehtorin-virkaan, hän mainitaan turkulaiseksi kaniikiksi ja Sund'in kirkkoherraksi. Omituista on, että hän ei toimittanut rehtorinvirkaansa loppuun asti; sillä Syysk. 16 p. valittiin toinen hänen sijaansa. Mahdollisesti tieto Hemming piispan kuolemasta joudutti hänet kotimatkalle. Hänen rehtori-toimestaan Pariisissa kerrotaan, että hänen pyyntönsä mukaan parlamentti antoi säännön, joka kielsi Genovevavuoren teurastajat saastuttamasta opistoseutujen ilmaa, terveydelle ja puhtaudelle vahingoksi. Henrik Hartmanninpojan kooltua v. 1368, valitsi kapituli äänten enemmyydellä tämän oppineen jäsenensä piispaksi. Hän lähti silloin paavin kartanoon, vahvistusta saamaan. Niinkuin kaksi vuotta aikaisemmin, Urbano V nytkin oli päättänyt pidättää Turun piispanviran paavillisen istuimen asetettavaksi; kapitulin vaali siis jälleen hylättiin, mutta paavi kuitenkin tällä kin kerralla määräsi sen, jonka Turun kapituli oli valinnut. Tämä tapahtui Romassa, missä paavi silloin sattui olemaan, Marrask. 8 p. 1368.

Piispa Johannes Pietarinpoika oli jäntevä kirkonmies, joka lyhyenä hallitusaikanansa ennätti toimittaa yhtä ja toista muistoon pantavaa. Pari uutta alttaria perustettiin hänen aikanaan tuomiokirkkoon, Pyhän Henrikin hautaa Nousiaisissa koristettiin, piispanistuimen ja papiston etuja ja tuloja enennettiin. Kirkon etuja valvoessaan Jo-

hannes piispa osoitti vielä suurempaa pontevuutta kuin Hemming piispa; sillä hän ei epäillyt leimauttaa kirkon pannaa Wiipurin mahtavaa linnanisäntää, Sune Haakoninpoikaa, vastaan. Tapauksen syyt ja seikat ovat vähän hämärässä, mutta asian laita oli nähtävästi seuraava. Siihen aikaan, jolloin kuningas Maunu Eerikinpoika oli v. 1351 palannut toiselta Venäjän-retkeltänsä, oli piispa Hemmingin kanssa tapahtunut semmoinen sopimus, että kuningas saisi Paadisten luostarille Wirossa lahjoittaa patronaatioikeuden Porvoon pitäjään ja sen kappeleihin, mutta sen sijaan perustaisi Turun tuomiokirkkoon kaksi uutta kaniikivirkaa, joiden eläkkeeksi annettiin kruunun tilukset Tessiössä Pyhtäällä. Mutta v. 1364, jolloin Maunu kuningas syöstiin valtaistuimelta, näkyy Wiipurin linnanhaltija Niilo Tuurenpoika Bielke peruuttaneen nämä tilukset linnansa alle ja Bielke'n sukulainen, Sune Haakoninpoika, joka häntä seurasi linnanhaltiudessa, ei myöskään taipunut antamaan takaisin mitä tuomiokirkolle oli luvattu. Hemming piispa silloin koetti peruuttaa patronaatioikeuden, mikä Paadisten luostarille oli annettu; mutta Johannes Pietarinpoika, piispaksi tultuaan, ryhtyi kirkon ankarimpaan aseesen, laskien Sune Haakoninpojan pannaan. Keino ei jäänyt tehottomaksi; sillä mahtava linnanisäntä pian sen jälkeen (arvattavasti keväällä 1369) sai surmansa Uudellamaalla; mutta hänen sielustaan lienevät perilliset sittemmin tehneet sovintoa kirkon kanssa, koska Sune herra tuli haudatuksi Turun tuomiokirkkoon. — Johannes Pietarinpoika, piispa, kuoli keväällä 1370 ja haudattiin tuomiokirkkoonsa vaskisen muistomerkin alle. (Porthan, Chron. Ep.; Koskinen, Olavi Maunump. Pariisissa; Hist. Ark. II, Vatikanol. todistusk.; Ruotsin valtioarkiston pergamenttikirjeitä n:o 881). Y. K.

Johannes III eli **Hannu,** sukunimeltä **Westfal,** Suomen piispa vv. 1370—85, oli Turkulainen syntyperältään, vaikka suku arvattavasti oli alkuansa saksalainen. Hän näyttää olleen syntyneenä v. 1310 paikoilla tai vähäistä ennen. Vv. 1359—63 „Hannu Westfal" mainitaan kaniikina Turussa, tuli sittemmin tuomioprovastiksi ja valittiin v. 1370, jolloin piispa Johannes II Pietarinpoika oli kuollut, yksimielisesti tämän seuraajaksi. Silloin uudesta tapahtui sama seikka, mikä jo kahdesti ennen: paavi hylkäsi vaalin, koska muka itse aikoi asettamiseen ryhtyä, mutta määräsi kuitenkin sen, jonka Turun kaniikit olivat valinneet. Paavi Urbano V:nnen bulla asiasta on annettu Corneto'sta Toskanassa Elok. 31 p. 1370. — Hannu piispan vaikutus Suomen seurakunnan hoidossa koski etupäässä kirkon ulkonaista arvoa ja tuloja. Tuomiokirkon kuoreja ja tiluksia lisättiin, riita pappien saatavasta „ruokalisästä" Uudellamaalla lakkautettiin, ja vanha kysymys Porvoon pitäjän asemasta ratkaistiin väliaikaisesti sillä tavoin, että Paadisten luostari sai patronaatioikeutensa takaisin. Viimemainitussa asiassa mahtava valtaherra Boo Joninpoika Griip näkyy saattaneen Turun piispaa myöntyväisyyteen; sillä tämmöistä miestä vastaan ei olisi mikään panna-ase auttanut. Vielä merkillisempi oli riita Upsalan arkkipiispan kanssa molempain hiippakuntain rajasta pohjan perillä. Arkkipiispa väitti, että Helsinglanti ja Upsalan hiippakunta ulottui Oulujokeen ja Oulujärveen asti ja tämän mukaan myöskin Albrekt kuningas teki päätöksensä. Mutta Hannu piispa, jolla tässä asiassa oli Boo Joninpojan kannatus, osasi kuitenkin Suomen hiippakunnalle säilyttää koko itäisen Pohjanmaan Kaakamajokeen asti. Tämän riitakysymyksen johdosta ei voinut Hannu piispan ja hänen lähimmän esimiehensä väli olla täydellisen hyvä: siinäpä kenties todellinen syy, miksi Suomen piispa v. 1377 hankki itsellensä paavilta luvan olla saapumatta arkkipiispan provinciali-kokoukseen, vaikka tosin Hannun „lähes 70 ikävuotta ja ruumiin heikkous" myöskin saattoi tähän pyyntöön vaikuttaa. Samana vuonna hän kuitenkin kävi muutamassa valtaneuvoskunnan kokouksessa; mutta ylipäänsä hän ei näy paljon sekaantuneen valtiollisiin asioihin. Hän kuoli Niitvn kartanossa Lemualla v. 1385 ja haudattiin Pyhän Katariinan kuoriin Turun tuomiokirkossa. (Porthan, Chron. Ep.; Hist. Ark. II; Styffe, Bidrag I). Y. K.

Johannes IV Olavinpoika, Suomen piispa vv. 1506—10, oli syntyisin Paraisten pitäjästä. Pariisissa oppia käyden, hän näkyy v. 1485 tulleen baccalarioksi ja seuraavana vuonna maisteriksi. Kun piispa Lauri Suurpää syksyllä 1506 oli kuollut, Johannes Olavinpoika, joka silloin oli tuomiokirkon arkki-presbyteri, valittiin Lokakuun alussa hänelle seuraajaksi ja otti heti haltuunsa Kuusiston piispallisen linnan; kuitenkin kerrotaan, että linnan palkkasoturit silloin pakottivat häntä suorittamaan heille 200 markkaa sen-aikuista Ruotsin rahaa, joka arvoltaan merkitsi melkein yhtä paljon kuin 10,000 Suomen markkaa nykyaikoina. Vasta seuraavan vuoden lopulla hän vihittiin Upsalassa, sitten kuin paavillinen vahvistus oli Romasta hankittu. Puolentoista vuotta kului sitten lavean hiippakunnan tarkastamiseen. Mutta ylipäänsä ajan seikat olivat liian rauhattomat, että kirkollisella alalla olisi jouduttu suuria toimittamaan. Muistamista on, että tämä on Tanskalaisten ryöstöjen aika, jolloin muun mukassa Turun kaupunki ja tuomiokirkko kerran joutui merisissien valtaan (Elok. 1509). Johannes piispa itse näkyy olleen näiden karkeiden aikojen kaltainen; ainakin mainitaan eräs tilusriita, jonka johdosta tämä

hengellinen herra antoi lyödä naapurinsa myllyn rikki ja uhkasi häneltä polttaa sekä myllyn että talon, jonka lisäksi hän kirjoitutti suostumuskirjan toisen nimessä ja pakotti tämän panemaan sinettinsä alle. Se tapaturma, joka lopetti piispan elämän, oli oudonlainen. Piispain-kronika kertoo, että hän palattuansa piispankäräjiltä Karjalasta äkkiä kuoli Kuusiston linnassa, tukehtuen kurkkuun tarttuneesta ruoasta. Tämä tapahtui Kesäk. 9 p. 1510. (Porthan, Chron. Ep.; Koskinen, Olavi Maunump. Pariisissa; De la Gardie'n arkisto Lund'issa).

Y. K.

Josephus, munkki, saarnaaja sekä kirkkojen rakentaja, mainitaan olleen Suomesta kotoisin ja vaikuttaneen Ruotsin Medelpadissa katolisen ajan loppupuolella, vaan hänen syntymävuottansa ynnä muuta semmoista emme tunne. Noin 1470-luvulla hän taisi olla Indal'in seurakunnan ensimmäisenä paimenena ja rakensi 1480 sen kirkon; niin ainakin kerrotaan seurakunnan vanhimmassa kirkonkirjassa, joka myöskin ylistelee Josephus'ta oppineeksi ja kokeneeksi mieheksi („architectus et primus fundator hujus templi erat Josephus, Fenno, vir eruditus, sagax & prudens, religioni pontificiæ, quæ tum temporis in hisce regionibus viguit, addictus"). Vanha muistokirjoitus Liden'in kirkon kuorissa kertoo niin ikään, että Josephus sen oli rakentanut v. 1510; sen lisäksi hän kuuluu rakentaneen Ljustorp'in, Skön'in, Fors'in ja Sellånger'in kirkot. Miten Josephus lienee Medelpadiin joutunut, on tuntematonta; Rhyzelius mainitsee, että jo Eerik XI muka oli kutsunut Suomalaisia tuhansittain näille tienoille asumaan. Josephus'en kuolemasta ei tiedetä muuta, kuin että hän hukkui Indal-jokeen, Ede'n ja Boda'n välillä olevaan Strupen-nimiseen koskeen, ja että hänen ruumiinsa 9 peninkulmaa alempana joesta löydettynä haudattiin Indal'in kirkkoon. (Hülphers, Samlingar til en Beskrifning öfver Norrland; F. J. Rabbe'n muistoonpanojen mukaan).

Judén, Jaakko, ks. **Juteini.**

Juhana Sverkerinpoika, Ruotsin kuningas, on ensimmäinen sen-niminen kuningas Ruotsin valtakunnassa. Vanhempansa olivat kuningas Sverker II ja tämän jälkimäinen puoliso Ingegerd, jaarli Birger Brosa'n tytär (ks. Sverker Kaarlonpoika). Koska isä oli kaatunut taistelussa Eerik Knuutinpoikaa vastaan v. 1210 ja voittaja oli noussut hallitusistuimelle, täytyi Juhanan syrjäytyä, kunnes Eerik Knuutinpoika kuoli v. 1216, jolloin viidentoista vuotias Juhana otettiin kuninkaaksi. Hän juhlallisesti kruunattiinkin, vaikka tosin Tanskan kuningas Waldemar Seier koetti paavin luona puolustaa äsken syntyneen Eerik Eerikinpojan parempaa oikeutta ja paavi tästä syystä kirkon pannalla uhkasi (ks. Eerik Knuutinpoika ja Eerik Eerikinpoika). Juhana kuitenkin hallitsi ainoastaan kuusi vuotta ja kuoli silloin Visingö'ssä keväällä 1222. Hän oli Sverkerin suvun viimeinen jäsen ja haudattiin esi-isäinsä hautaan Alvastra'n luostariin. — Merkillisin tapaus Juhanan hallitusaikana on hänen ristiretkensä Wiroon v. 1220. Waldemar Seier oli edellisenä vuonna laskenut osan Wironmaata Tanskan vallan alle ja perustanut Räävelin. Juhana nähtävästi tahtoi Ruotsinkin hyväksi jonkun osan tätä maata ja tuli keväällä mainittuna vuonna laivastolla Läänemaan maakuntaan, jossa asettui Liholan (Leal'in) linnaan. Hänen muassaan oli jaarli Kaarlo (Birger Brosa'n veli) ja Linköping'in piispa Kaarlo (Birger Brosa'n veljenpoika ja Birger Maununpojan, Bjälbo'n herran, veli). Nämä jäivät maahan, kun kuningas Ruotsiin palasi. Mutta Yösalon eli Saarenmaan urhoolliset asukkaat seuraavana syksynä karkasivat Ruotsalaisten päälle, valloittivat linnan ja surmasivat koko varustusväen ynnä jaarlin ja piispan. Näin loppui Ruotsalaisten hanke asettua Wiroon. Suomen seurakunnan asioihin ei näy Juhana ollenkaan ryhtyneen. Näyttää siltä, niinkuin ylipäänsä Sverkerin suku olisi katsonut Pyhän Eerikin istutuksen Suomessa itsellensä vieraaksi.

Y. K.

Juhana II, ks. **Hannu.**

Juhana III, Ruotsin kuningas, ennen Suomen herttua, oli Kustaa Waasan poika, syntynyt Jouluk. 21 p. 1537 vanhimpana lapsena Kustaan toisesta puolisosta Margareeta Leijonhufvud'ista. Niinkuin kaikki Kustaan lapset hän sai hyvän tieteellisen kasvatuksen ja saavutti aikakautensa korkeimman sivistyksen, jossa kielten taito ja jumaluusoppi pitivät etusijan. Paitsi ruotsia sekä Suomen kieltä, jota hän myöskin osasi, Juhana puhui sujuvasti latinaa, käytti sen ohessa Saksan, Englannin, Italian ja Puolan kieliä, ymmärsi franskaa ja pystyi joinkin määrin kreikkaanki. Kirkkoisien teoksiin hän oli hyvin perehtynyt ja harrasti oman aikansa teologian kiistakysymyksiä. Nämä luonnon ja kasvatuksen lahjat näyttivät lupaavan hänelle suurta vaikutusta maailman tapauksiin, ja nuori prinssi astui toivorikkaana historian näkymölle, kun hän Venäjän sodan alulla, syksyllä 1555, tuli seitsemäntoista vuotiaana tänne Suomeen isänsä kanssa. Hän heti alusta sai olla avullisna puolustustointen järjestämisessä, ja vanhassa kuninkaassa näkyy pian vakaantuneen tuuma antaa Suomenmaassa tälle rakkaammalle pojallensa ominainen herttuakunta, ei ainoastaan ruhtinalliseksi eläkkeeksi, vaan myöskin Waasan suvun vahvistukseksi, jos (kuten jo oli syytä pelätä) Kustaan vanhin poika Eerik tulisi mahdottomaksi hallitukseen. Avoimella kirjeellänsä Kesäk. 27 p. Kustaa Waasa siis läänitti Juhanalle ja

hänen miehisille jälkeläisilleen Turun läänin, Satakunnan (siihen Närpiönkin pitäjä luettuna) ja Ahvenanmaan, joiden lisäksi vähäistä myöhemmin pantiin Raseporin lääni. Tämä alue oli niin kutsuttu „Suomen herttuakunta". Toistaiseksi Juhana herttua nyt jäi tänne koko Suomenmaan käskynhaltijaksi, kun vanha kuningas Heinäk. 1 p. 1556 palasi Ruotsiin. Nuori herttua näkyy vireästi hoitaneen maamme hallitusta, järjesti Turun linnassa ruhtinallista hoviansa ja oleskeli sen ohessa aina jonkun osan kevättä Ulvilan kartanossa, jossa hän myöskin Maalisk. 8 p. 1558 sääsi Ulvilan kaupungin siirtämisen Poriin. Toukok. 1559 hän kuitenkin lähti Ruotsiin, josta tuli takaisin vasta Kustaa Waasan kuoleman jälkeen. Hän ei silloin enää ollut koko Suomenmaan käskynhaltijana; mutta nuoressa herttuassa oli herännyt halu antaa herttuakunnallensa edes jotakin valtiollista merkitystä maailman oloissa, jonka vuoksi hän jo isän eläessä oli pyytänyt hankkia itsellensä lisää aluetta Suomenlahden eteläpuolelta. Tällä alalla kuitenkin Eerik kuningas heti astui hänen tiellensä, ryhtymällä Ruotsin valtakunnan puolesta Wiron asioihin. Juhanan kunnianhimo silloin etsi tyydytystään tarjotusta avioliitosta Puolan kuninkaallisen suvun kanssa. Juhanuksen aikana 1562 hän laivallansa „Ursus Finlandicus" purjehti Dantzig'iin ja matkusti sieltä Wilna'an, jossa Lokak. 4 p. 1562 vietti häänsä Puolan kuninkaan sisaren, Katariinan, kanssa. Tehtyänsä sen ohessa Puolan kuninkaan kanssa erinäisen kaupan, jolla seitsemän linnaa Wirossa ja Liivinmaalla piti annettaman pantiksi Suomen herttuan haltuun, riensi Juhana puolisonsa kanssa Räävelin kautta takaisin Suomeen, johon saapui Joulukuussa. Kaikki nämä tapahtumat eivät olleet Eerik kuninkaalle mieleen; mutta varsinainen eripuraisuus syttyi nimenomaan noiden Liivin puolisten linnain suhteen, koska Ruotsin valtakunta jo oli ilmi sodassa Puolan kanssa Liivinmaan omistamisesta. Huhtikuun lopulla 1563 Eerik haasti veljensä Tukholmaan, säätyjen edessä vastaamaan, ja kun Juhana, joka syystä varosi pahinta, ei tullut saapuville, niin Eerik antoi Kesäk. 7 p. tuomita hänet pois hengeltä, tavaralta ja perintöoikeudelta. Jo Heinäkuun alulla ruvettiin Turun linnaa piirittämään, ja Elok. 12 p. 1563 täytyi Juhanan antauda. Siihen loppui silloin „Suomen herttuakunta" ja kaikki sen nojassa rakennetut Juhanan „nuoruuden unelmat".

Sitä ei käy todistaminen, että Juhana herttualla olisi ollut varsinaisia kapinallisia hankkeita velipuoltansa vastaan; mutta nähtävästi hän oli toivonut voivansa, vaikka Ruotsin vasallina, kohottaa herttuakuntansa jonkinlaiseen itsenäisyyteen ja arvoon. Se loistava hovinpito, jonka hän Turun linnassa oli itsellensä laittanut, oli hetkeksi tehnyt meidän maamme ikäänkuin itsenäisen valtion vertaiseksi; kerrotaanpa juttuna, että kun Juhana jostakin syystä kerta kirjoitti Franskan kuninkaalle Kaarlo IX:nnelle, hän ei katsonut sopivaksi käyttää kirjeessään muuta kieltä kuin Suomen kieltä, joka oli hänen herttuakuntansa oma. Mutta se kansallinen innostus, jota hän nähtävästi koetti Suomen miehissä herättää, ei enää häntä kannattanut, kun asiat muodostuivat aseelliseksi vastarinnaksi Ruotsin! valtakuntaa vastaan. Herttuan omat herttualliset neuvokset, Henrik Horn ja Herman Fleming, olivat jo varhain nuorta isäntäänsä varoittaneet ja läksivät sodan syttyessä pakoon Ruotsin puolelle. Muut Suomen herrat melkein kaikki liittyivät siihen piiritysarmeijaan, joka pakotti nuoren herttuan heittämykseen. Rahvas, jota herttua Heikin markkinoilla Turussa oli puhutellut, tosin silloin vannoi herttuan oikeutta puolustaaksensa, mutta oli sekä varustusta että johtoa vailla. Kaikesta näkyy, että herttuan tuumat olivat ihan kypsymättömät sekä hänen omassa mielessään että Suomalaisten kesken.

Turusta Juhana puolisonsa kanssa vietiin Gripsholman linnaan, jossa istui vankina kesään asti 1567; silloin hän Eerik kuninkaan heikkomielisyyden aikana pääsi vapaaksi. Mutta kun Eerik jälleen oli tointunut ja syytä oli pelätä, että hän uudestaan aloittaisi tirannillista hallitustapaansa, nousivat veljekset Juhana ja Kaarlo kapinaan ja syöksivät syksyllä 1568 Eerikin valtaistuimelta. Silloin Juhana III Syysk. 29 p. 1568 huudettiin Ruotsin kuninkaaksi; säädyt myöskin Tammik. 26 p. 1569 hänen siksi tunnustivat, ja Heinäk. 10 p. samana vuonna hän puolisonsa kanssa kruunattiin Upsalassa. Hänen pitkä hallituskautensa (vv. 1568—1592) ei ole katsottava miksikään onnen ajaksi Ruotsin valtakunnalle eikä Suomenmaalle. Sota Venäjän kanssa, joka jo syksyllä 1570 syttyi sekä Wirossa että Suomen rajoilla, eikä Juhanan kuollessa vielä ollut loppunut, näännytti ajan pitkään alamaisten voimia, ja Juhanan valtiollis-uskonnolliset puuhat kylvivät sisällisen eripuraisuuden siemeniä, jonka katkerat hedelmät nuijasodan melskeissä kypsyivät. Näitä tunnetuita seikkoja ei tarvitse luetella. Mutta kieltämätöntä kuitenkin on, että Juhana kuninkaan valtiolliset tarkoitukset muutamissa kohden eivät ansaitse kaikkea sitä moitetta, jolla niitä usein on arvosteltu. Sota Venäjää vastaan oli ensimmäisenä alkuna Suomen kansallisten rajain leviämiselle itään päin, ja se „Suuriruhtinakunnan" nimi, jonka Juhana v. 1581 Suomenmaalle antoi, ei ole kenties ollut ilman kaiketta merkityksettä Suomen kansan myöhemmille kohtaloille. Joku vanha rakkaus Suomenmaahan näkyy Ju-

hanassa aina säilyneen; myöskin Suomen kielen viljelemistä hän on kuninkaana muistanut edistää. Mutta Suomen aatelistoa vastaan näkyy 1563 vuoden tapauksista asti mielensä olleen vähemmin suosiollinen; kenties tästä syystä hän ei kuninkaana milloinkaan Suomessa käynyt. Ruotsissa taas hänen asemansa ylimyskunnan suhteen oli ensi aikoina ollut erinomaisen hyvä, mutta paheni pahenemistaan, kun kuninkaan itsevaltaisuus ja ylimysten vallanhimoiset tarkoitukset eivät hyvin sopineet yhteen. Kun hänen ensimmäinen puolisonsa, katolisuskoinen Katariina, oli kuollut v. 1583, ja Juhana uudesta oli nainut Gunilla Bielke'n, hän vähitellen heitti liturgialliset harrastuksensa. Mutta hän oli kuitenkin vanhoilla päivillään tyytymätön koko maailmaan, kun hän vihdoin kuoli Tukholman linnassa Marrask. 17 p. 1592. — Juhana kuningas oli pitkä, kaunis mies, keltaisella tukalla ja ruskealla parralla, sekä varsin miehekäs muodoltansa. Hänen luonteessansa oli monta heikkoa puolta, paljon turhamielisyyttä ja vanhemmalla iällänsä synkkää luulevaisuutta. Hänen käytöksensä vangittua Eerik veljeä vastaan on jo toisessa paikassa kerrottu (ks. Eerik XIV). Geijer näistä veljeksistä sattuvasti lausuu: „ovat toisiansa vainonneet, molemmin puolin vavisten“.

Juhana kuninkaan puolisot ovat erinäisissä elämäkerroissa mainitut (ks. Katariina Jagellotar ja Bielke, Gunilla). Edellisestä avioliitosta oli poika Sigismundo, sitten kuningas, ja tytär Anna (synt. 1568, kuoli naimatonna 1625 Puolan Preussissa, haudattuna vasta v. 1633, koska paavi oli vastustanut tuon luterilaisessa uskossaan kiinteän prinsessan juhlallista maahanpanemista). Jälkimäisestä avioliitosta syntyi poika Juhana (josta alempana). Ennen naimistaan oli nuorella Suomen herttualla ollut rakastettunansa eräs Kaarina Hannuntytär, jonka lapset kantoivat nimen Gyllenhielm ja olivat: Julius Gyllenhielm (synt. 1560, käskynhaltija Turun linnassa 1580, † 1581), Sofia Gyllenhielm († 1583), naitu Pontus de la Gardie'lle, ja Lukretia Gyllenhielm († 1585 naimatonna). Kaarina Hannuntytär oli v. 1561 naitu eräälle herttuan palvelijalle, Klaus Antinpojalle Wiikin herralle, joka kuitenkin Turun linnan valloituksen perästä mestattiin Tukholmassa v. 1563. Sitten hän vielä naitiin Turun linnan voudille Lassi Henrikinpoika Hordel'ille († 1591). Jäätyänsä tältäkin leskeksi, tuo monivaiheinen nainen eli Kangasalla Wääksyn kartanossa, jonka oli Juhanalta lahjaksi saanut, ja kuoli v. 1596. Y. K.

Juhana nuorempi, Suomen herttua, oli Juhana III:nnen ja Gunilla Bielke'n poika, synt. Upsalan linnassa Huhtik. 18 p. 1589. Yhden vuoden iällä hän nimitettiin Suomen herttuaksi sekä Ahvenan ja Bråborg'in kreiviksi; mutta Suomen-puolisia läänityksiään hän ei milloin tullut nauttimaan, vaan sai sittemmin niiden sijaan Itägötinmaan ja Dalin herttuakunnakseen. Kun Sigismundo kuningas oli hylätty, olisi Juhanalla ollut lähin oikeus kruunuun; mutta siihen hänellä oli yhtä vähän halua kuin kykyäkään, jonka vuoksi hän suosiolla väistyi Kaarlo IX:nnen ja Kustaa II Aadolfin tieltä. Omaa herttuakuntaansa hän hoiti varsin huolimattomasti, vaikka muutoin oli hyvänsävyinen ja nuhteeton mies. Kuoli Bråborg'issa Itägötinmaalla v. 1618. Hänen puolisonsa, Kaarlo IX:nnen tytär Maria Elisabet, kuoli lapsetonna heti sen jälkeen.

Juhana Ottenpoika (Kleblatt), virkamies, oli joko Skotlannista taikka Saksanmaalta kotoisin. Hän oli ollut tuomarina Tanskanmaalla, mutta sieltä karannut Ruotsiin, jossa tapaamme hänet ensi kerran Linköping'in valtiopäivillä 1600. Siellä hän suunnitteli kanteenalaisten valtioneuvosten tuomion, jonka mukaan heidän kaikkien tuli menettää henkensä, kunniansa ja omaisuutensa. Kenties asui hän jo tähän aikaan Suomessa, koska hänen vanhempi poikansa oli sam. v. Suomessa syntynyt, mutta vasta 1606 tavataan hän varsinaisella vaikutusalallansa. Hän kierteli silloin Jaakko Koskull'in kanssa Suomessa voutikunnasta toiseen, tarkastaen tileissä karttuneita autiotiloja, tasoittaen muiden tilojen manttaalilukua, peruuttaen kruunun alle aatelistiloja, jotka naimisten kautta olivat joutuneet aatelittomille, j. n. e. Tuota tarkastusta jatkoi Juhana Ottenpoika erinäisillä valtuuskirjoilla seuraavinakin vuosina, saattoi kertomuksissaan kuninkaan tiedoksi kuinka aatelisto, voudit ja kirjurit Suomessa menettelivät, ja näkyy yhä enemmin voittaneen kuninkaan luottamusta. Erittäinkin on mainioksi tullut se tarkastus, maanjako, manttaalin- ja veronlasku, jonka hän v:sta 1608 alkain suoritti yli kaiken Pohjanmaan, merkiten tarkoin verokirjaan minkälaista maata kullakin tilalla oli, sen metsät, kalavedet, myllypaikat y. m. Tuon työn päätettyään Juhana Ottenpoika, nähtävästi 1610 vuoden lopulla, nimitettiin kamreeriksi Suomenmaahan, jona kruunun verojen ylöskanto ja käyttäminen sekä voutien tilinteko olivat hänen tarkastuksensa alaiset. Suuri kokemuksensa tekikin hänet tähän virkaan varsin soveliaaksi: sitä todistaa hänestä useissa kirjeissä Turun silloinen käskynhaltija Juhana de la Gardie, joka kaikin mokomin tahtoi pysyttää häntä neuvonantajana luonansa. Juhana Ottenpoika kuitenkin halusi Ruotsiin, ja keväällä 1613 nimitettiin Pietari Olavinpoika hänen sijaansa kamreeriksi Suomeen, jona ennenkin oli ollut; J. O. näkyy sen jälkeen 10-kunnan vuosia palvelleen Tukhol-

massa kamreerina kamarivirastossa. Kesällä 1619 oli hän Juhana Skytte'n ja Kaarle Oxenstjerna'n kanssa Suomessa Elfsborg'in lunnaisin rahoja keräämässä, kruunun tiloja ja kalastuksia vuokrauttamassa, autiotiloja tarkastamassa y. m. tärkeissä toimissa, mutta vasta 1623, kun Turun hovioikeus perustettiin, tuli hän jälleen vakinaiseen virkaan Suomessa, hän kun silloin nimitettiin kanneviskaaliksi uuteen hovioikeuteen. Tuossa siihen aikaan varsin tärkeässä virassa tuli hänen m. m. tarkastella niitä perusteita, joilla Suomen aateliset suvut tahtoivat kirjoituttaa itsensä Tukholman v. 1625 perustettuun ritarihuoneesen. Siitä Juhana Ottenpojan arvo virkamiehenä melkoisesti nousi, ja v. 1627 lahjoitti hänelle kuningas ikuiseksi rälsiksi Koriston ja Jermon säteritilat Nummen ja Paraisten pitäjissä. Mainitun virkansa ohella sai hän kuitenkin yhä osoittaa taitoaan kamreerina. Kun esim. Jämsäläiset 1626 kävivät kuninkaissa köyhyyttänsä valittamassa, niin lykättiin asia Juhana Ottenpojan tutkittavaksi; jos taasen tuli voutien tekoja tarkastella, niin olihan hän siihen soveliain, ja v. 1629 sai hän vihdoin uuden valtuuskirjan toimittaa Suomessa maanjakoa, tarkastusta, veron- ja manttaalinlaskua. Noita toimituksia hän suorittikin seuraavina vuosina milloin missäkin. Hänen todistuksiansa ja laskujansa tavataan tilikirjoissa ainakin v:een 1634 asti, ja vielä 1637, Pietari Brahe'n tullessa Suomeen, kysyttiin hänen kokemustansa eräässä hallituksen asettamassa komiteassa ylöskannon järjestämistä varten. Loppuikänsä hän nähtävästi vietti yllämainituilla maatiloillansa, kunnes 1642 panttasi ne 3437:stä riksistä sotamarsalkalle Klaus Tott'ille, jolta hänen vävynsä kamreeri Olavi Strömsköld sai ne takaisin 1647. Sillä välin oli Juhana Ottenpoika kuollut, luultavasti v. 1644. Naimisessa erään ratsumestari Stålhandske'n tyttären kanssa, oli hänellä pojat Eerik ja Aaron, jotka aateloittiin 1653 nimellä Klöfversköld, ja tytär Emerentia, jonka oli nainut Viipurin piispa Melartopæus.

J. R. A.

Julin, Juhana, apteekari ja luonnontutkija, syntyi 1752 Syysk. 26 p. vanhaa ajanlaskua Vesteros'in kaupungissa entisen tullinkaitsijan Eerik Julin'in edellisestä avioliitosta Anna Maria Törngren'in kanssa. Sukunimi on Ruotsin Södermanlannissa olevan Julita pitäjän mukaan sepitetty, jossa isänisä Jonas noin 1708 vuoden paikoilla kuoli räätälinä. Nuorena Juhana Julin tuli apteekinoppilaaksi, palveli semmoisena Enköping'issä, Strengnäs'issä ja Tukholmassa; suoritti 1780 proviisorintutkinnon ja kävi myöskin Upsalassa tieteellisesti ja käytöllisesti perehtyäksensä vastaisiin toimiinsa. Uuskaarlepyyn maistraatin kehoituksesta hän vuonna 1782 perusti apteekin tähän kaupunkiin, vaan seur. vuonna hän sen möi ja osti Karberg'in Oulussa olevan samallaisen laitoksen, jonka entinen omistaja vast'ikään oli kuollut. Tätä apteekia hän hoiti vuoteen 1814, jolloin osti Freudenthal'in apteekin Turussa, ja asui sittemmin kuolemaansa saakka Suomen silloisessa pääkaupungissa.

Varsinkin pohjan perillä asuessaan Julin vaikutti tavalla, joka hankki hänelle kieltämättömän sijan Suomen etevimpäin miesten joukossa. Apteekinsa hän pani erinomaisen oivalliseen tilaan, vaikka mitä suurimpia vaikeuksia kaikkialla oli voitettavina; v. 1787 hän sen lisäksi perusti Tornioonkin apteekin, jonka hän sitten möi toiselle. Voidakseen paremmin hankkia itselleen lääkkeiksi kelpaavia kasveja. hän suurilla kustannuksilla perusti erinäisen ryytitarhan, ja hankki sen ohessa itselleen kaikellaisia tieteellisiä koneita, jotka siihen aikaan olivat Suomessa melkein tuntemattomia. Hyvin oppinut ja kokenut kun oli, J. tarvittaessa osasi antaa lääkärin neuvojakin ja kun Oulussa ja lähiseuduilla ajoittain ei ollut ainoatakaan lääkäriä, niin hänellä tässäkin kohden oli hyvin lavea vaikutusala tarjona. Tämän vuosisadan alulla hän oli rokonistutuksen ensimmäisiä ja innokkaimpia edistäjiä. Suurella innolla ja nerolla hän myöskin soti niitä loitsulukuja ja taikatemppuja vastaan, jotka ikimuistoisista ajoista olivat Pohjanmaan yhteiselle kansalle olleet ainoana apuneuvona taudin tullessa. Hyvin kuvaava on tässä kohden se tapa, jolla hän masensi erään mainion tietäjän itseensä-luottamuksen. Tämä, nimeltään Tuppurainen ja Kuusamosta kotoisin, kävi Oulussa ja houkuteltiin J:in luona käymään, jolloin häntä niin pahanpäiväisesti peloitettiin sähkövoiman ja muitten luonnonvoimien avulla, ett'ei „tietäjä" tuskastuneena tietänyt muuta neuvoa kuin pikimmiten paeta.

Nuoruudesta asti J. väsymättömällä innolla oli antaunut luonnontutkimukseen. Onnistuneitten tutkimuskokeitten johdosta Ruotsin tiedeakatemian oppilaaksi otettuna v. 1780, hän uutteralla, monipuolisella työllä ja eteväin luonnontutkijain neuvojen avulla kohosi valtakunnan ahkerimpain tieteenharjoittajien joukkoon, niin että tiedeakatemia v. 1791 syystä kutsui jäsenekseen etäisessä maakunnassa asuvan apteekarin. Suomeen muuttaessaan J. jo omisti melkoisen kokoelman kaikellaisia luonnonesineitä, vaan matkalla Pohjanmaalle nämä hukkuivat haaksirikkoon. Mutta tämä kohtaus pikemmin elähytti kuin maseusi J:in intoa; Oulussa hän uudestaan ryhtyi työhön: muukalaiset ja kotimaan miehet, oppineet ja oppimattomat saatiin auttajiksi; vieläpä hän tiesi houkutella kalastaja-lappalaisiakin kokoelmistyöhön. Näitten harrastusten hedelmänä olivat ennen monen

vuoden kuluttua runsaimmat yksityiset kokoelmat, joita silloin oli nähty koko Suomessa. Näitä J. aina mitä suurimmalla innolla näytteli kaupungin asukkaille ja muille, ja se oli tietysti kaikille surun hetki, kun hänen vihdoin taloudellisista syistä täytyi luovuttaa kootut aarteensa. Topatut linnut ja nisäkkäät sekä hyönteiset joutuivat silloin Ruotsiin; muut kokoelmat tulivat suurimmaksi osaksi Turun yliopiston haltuun, vaan paloivat 1827; ainoastaan joukko kivennäisiä ja näkinkenkiä löytyy vielä J:in perillisten hallussa esi-isän tavattoman kokoilija-innon näkyvänä muistomerkkinä.

Kestävämmän osoitteen tieteellisistä harrastuksistaan ja ky'ystään J. sai toimeen tieteellisillä kirjoituksillaan. Merkillisimmät hänen Ruotsin tiedeakatemian toimituksissa julkaisemansa tutkimukset ovat: *Försök till upplysning om Uleåborgs climat* (1789, 1800); *Ett märkvärdigt norrsken och magnetnålens rörelser den 4 April 1791* (1793); *Uleåborgs mineralkälla beskrifven och chemice undersökt* (1795) ja *Tilläggningar till herr E. G. Adlerbergs rön om Tjäderfogeln, så i dess vilda som tama tillstånd* (1801). Näistä ja muista kirjoituksista sai J. tiedeakatemialta 10 mitalia. Aikakauskirja „Läkaren och Naturforskaren" sisältää muun muassa J:in kirjoittaman: *Berättelse om den i Kemi Socken i Österbotten grasserande pestsjukdom.* Niin sanotun isänmaallisen seuran „Hushållnings-Journal'issa" julkaisi J. 1791—1800 Ruotsin kielellä pitkän kirjoituksen *Oulun luonnonesineistä.* Erinäisinä kirjoina ovat ilmestyneet: *Nytta och bruk af medikamenterne uti hus- och reseapotek* (Tukholmassa 1799) ja *Afhandling om bränvinsredskap och förmånligaste sättet att af de i Finland vanligaste sädesslag och potäter tillverka bränvin, med underrättelse om potates användande till brödbakning* (Turussa 1815). Ruotsin „isänmaallinen seura", Lund'in fysiografinen seura ja hyödyllisten tietojen levittämiseksi perustettu yhtiö kutsuivat näitten ja tällaisten töitten nojassa J:in yhteyteensä; Suomen talousseuran perustajien joukkoon hän kuului, ja viimeksi mainitun kirjasen johdosta hän siltä sai mitalin. V. 1814 hän ansioistaan oli saanut assessorin arvonimen.

Paremmin kuin nämä ulkonaiset kunnioituksen osoitteet, jotka J. täydessä määrin oli ansainnut monipuolisilla, väsymättömillä toimillaan tieteen ja käytännön alalla, todistaa kuitenkin hänen aikalaistensa yleinen ja vilpitön rakkaus, että hänellä oli harvinaisen jalo, lempeä ja samassa vakava luonne. Hän oli itse saanut nuorena kokea köyhyyden ja puutteen kovimpiakin kärsimyksiä, vaan senpä tähden hän sitä paremmin myötäkäymisissäkin tiesi säilyttää mieltänsä nöyränä. Vuonna 1783 hän oli nainut Albertina Karberg'in, Oulun apteekarin orvoksi jääneen tyttären, ja eli hänen kanssaan mitä onnellisimmassa avioliitossa, josta syntyi useampia lapsia. J. vaipui kuolemaan Turussa 29 p. Toukok. 1820. Pojat Juhana Jaakko ja Eerik (ks. alempana) jatkoivat isänsä pyrintöjä innolla ja menestyksellä, jommoista Suomessa harvoin on nähty. (Finl. Minnesv. Män I).

E. G. P.

Julin, Juhana Jaakko, (kirjoitti nimensä **John** ja aateloittuna **von Julin**) asioitsija, tehtailija, edellisen vanhin poika, syntyi Oulussa 5 p. Elok. 1787. Nuorena hänkin aikoi tulla apteekinhoitajaksi, kävi tätä tarkoitusta varten Upsalan yliopistossa, palveli ajan Ruotsin Karlskrona'ssa proviisorina ja osti 1811 yliopiston Turussa olevan apteekin. Sen ohessa hän aikaiseen antautui tieteellisiin pyrintöihin ja oli 1801—03 professori Svanberg'in apulaisena, kun tämä kävi Lapinmaalla astemittauksia toimittamassa. Kun 1819 suomalainen farmakopea toimitettiin, otti J. komitean jäsenenä ahkerasti osaa tähänkin työhön, ja nimitettiin 1819 kolleegi-assessoriksi; samaan aikaan hän vähitellen ulotutti vaikutuksensa kaikellaisiin taloudellisiin yrityksiin, esim. 1815 ostamalla tupakkatehtaan ja 1820 rupeamalla osakkaaksi Turun vanhaan laivaveistämöön. Omalla kustannuksellaan hän tämän ohessa teki monta laveaa ulkomaanmatkaa, ja tiesi nerokkaasti käyttää muualla — etenkin Englannissa — saatua kokemustansa isänmaan olojen parantamiseksi. Niinpä hän 1817 perusti Turkuun koulun niin sanotun Bell-Lancaster- eli vaihto-opetuksen perusteitten mukaan, ja vaikka yritystä ensin kohdeltiin suurella epäluulolla, hän maltilla ja innolla voitti kaikki esteet; uusi peljätty opetuslaitos sai oppilaita, otettiin tuomiokapitulin huostaan ja on sittemmin tuhansille jakanut valoa ja sivistystä. Toinen J:in alkuun-panemia yrityksiä oli Turkuun perustettu säästöpankki, ensimmäinen koko Suomessa. Hän kehoitti varojen kokoelemiseen mainittua tarkoitusta varten, ja innostutti muitakin tuuman toteuttamiseksi. V. 1823, Tammik. 4 p., pankki avattiin yleisölle, ja kolmekymmentä vuotta myöhemmin löytyi sen hallussa 200,000 ruplaa, paras todistus että se oli hyödyllinen ja tarpeellinen. Suomen laivaliikkeen laventamisessa J:kin oli osallisena, ja omisti vihdoin osakkeita melkein kaikissa Turun laivoissa; hän oli myöskin ensimmäisiä edistämään höyrylaivaliikettä, kun tällaisia laivoja saatiin Suomeen.

Turun palon jälkeen yliopisto kaikkine apulaitoksineen muutettiin Helsinkiin, ja J. kyllä silloin järjesti hävitetyn apteekinsa uudestaan, vaan pian hän sen möi, voidakseen sitä paremmin antautua suurenlaisen tehdasliikkeen hoitamiseen. Jo vuonna 1820 Englannin Wales'issa käydessään hän

oli tutkinut vuoriteollisuuden tärkeimpiä haaroja, ja v. 1822 hän patruuna L. Björkman'ilta osti Fiskars'in Pohjan pitäjässä olevan rautaruukin ynnä useampia siihen kuuluvia vuorikaivantoja, tehtaita ja tiluksia. Verrattomalla nerolla ja taidolla hän sitten johti yhä lavenevaa liikettänsä ja pani Fiskars'in ruukin ihan uuteen kuntoon, jotta se kauan aikaa oli laatuansa ainoa koko Suomessa. Siihen kuului 1850-luvun alussa noin 76 manttaalia tiloja Perniön, Pohjan, Tenholan, Kiskon, Karjalohjan, Karjan ja Someron pitäjissä, sekä sen lisäksi Orijärven vaskikaivos, Kärkelän vaskiruukki, Kosken ja Latokartanon rautaruukit, monta rautakaivosta, Antskog'in malmihuuhtamo ja verkatehdas y. m. Itse Fiskars'issa oli noin 500 henkeä jokapäiväisessä ruukintyössä, ja sen monenlaisista laitoksista mainittakoon erittäinkin kaksiahjoinen kankirautavasara, melloituslaitos, vaskisulatto ja -vasara, pajat rauta-, teräs-, vaski- ja messinkikalujen valmistusta varten ja mekaanillinen työpaja valimoineen. Näissä laitoksissa tehdyt työt olivat niin oivallista laatua, että ne levisivät ulkopuolellekin Suomenmaan rajoja, varsinkin Viron- ja Liivinmaille, tehden Fiskars'in tehdasmerkin ja Julin'in nimen kaikkialla tunnetuiksi ja kunnioitetuiksi. Vuorineuvoksen arvonimellä tunnusti maan hallitus 1835 näitten suurenlaisten laitosten alkuunpanijan ansioita; vuonna 1849 hän perillisineen korotettiin aateliseen säätyyn nimellä von Julin (n:o 214 ritarihuoneessa). Muistamista ansaitsee sekin seikka, että J:in väsymätön toimeliaisuus tämän kaiken ohessa ulottui maanviljelykseenkin; sitäkin edisti hän taidokkaasti laveilla tiluksillansa ja oli esimerkiksi ensimmäinen, joka Suomessa pani karjanäyttelyjä ja kilpakyntöjä toimeen.

J. kuoli 11 p. Maalisk. 1853 Helsingissä, johon hän oli tullut terveyttään hoitamaan. Hän oli neljästi nainut 1) v. 1813 Elisabet Katariina Keckman'in (joka oli F. M. Franzén'in sisarpuoli), 2) v. 1821 Emilia Lindsay'n Skotlannista, 3) v. 1841 Charlotta Johanna Ottiliana Jägerskjöld'in ja 4) v. 1846 tämän vanhemman sisaren Engel Loviisa Katariina Jägerskjöld'in. Kuolinpesä jaettiin vasta 1866 perillisille, jotka olivat kaksi poikaa ja kolme tytärtä. (Sanomalehtiä v:lta 1853; Finland framställdt i teckningar, y. m.)

E. G. P.

Julin, Eerik, asioitsija, edellisen veli, syntyi Oulussa 13 p. Marrask. 1796; tuli ylioppilaaksi Turussa ja kävi sitten myös Tarton ja Jena'n yliopistoissa, vaan rupesi kotiin tultuaan käymään isänsä jälkiä apteekarina. Vanha Juhana J. asui silloin Turussa ja poika Eerik otti hänen kuoltuaan 1820 apteekin haltuunsa. Tätä hän piti hyvässä kunnossa ja perusti siinä tarkoituksessa erinäisen tarhan lääke-kasvien viljelystä varten. Samassa ryhtyi hän kaikellaisiin taloudellisiin yrityksiin niin suurella innolla, että noin viiden vuosikymmenen kuluessa tuskin ollut sitä tuumaa Turun ja ympäristön hyväksi, johon J. ei olisi ottanut osaa joko alkuunpanijana tahi pontevana auttajana. Tosin hänen vilkas ja kekseliäs luonteensa joskus pettyi suurellaisiksi aiotuien hankkeitten hyödystä ja mahdollisuudesta; niinpä esimerkiksi hänen toimeen panemansa valaskala-pyyntiyhtiö ei tuottanut osakkaille muuta kuin vahinkoa, ja moni muu tuuma jäi paperille vaan. Mutta innokkaampaa, alttiimpaa palvelijaa menneen vuosisadan taloudelliset harrastukset tuskin milloinkaan ovat saaneet, ja Eerik Julin oli samassa myös luonteen ja tapojen puolesta vanhan patriarkallisen ajan rakastettavimpia edustajoita.

Hänen perustamiensa laitosten joukossa yleinen merivakuutusyhtiö ja maalaislaivain merivakuutusyhtiö etupäässä ansaitsevat huomiota. Uusien höyrylaivakulkujen alkuunsaattamista hän palavalla innolla harrasti, ja oli Pohjanmaan höyrylaivayhtiön varsinaisia perustajia. V. 1838 perustettiin Turkuun vapaehtoinen sammutuskunta, J:in kehoituksesta, — kiitettävä esimerkki, jota viimeisillä vuosikymmenillä useat muut Suomen kaupungit ovat noudattaneet; — niinpä hän myöskin oli se joka pani toimeen Turun kaupungin eläkelaitoksen vanhoja turvattomia naisia varten. Elinkeinojen ja teollisuuden elähyttäminen oli hänellä alituisena silmämääränä, ja ihmeellinen oli tosiaankin se monipuolisuus, jota hän tässä kohden osoitti. Turun lähistössä olevat kiinamylly, luujauho- ja väriainemyllyt, Illoisten tiilitehdas, Turun kaakeli- ja fajanssitehdas, fosfasguano-tehdas y. m. ovat kaikki hänen toimeliaisuutensa osoitteita, vaikk'eivät suinkaan ainoat. Eikä hän kysynyt omaa hyötyään, kun joku yleishyödyllinen tuuma oli joutunut mieleen; osaksi niillä summilla, jotka Englannin „ystävät" seura oli Suomeen lähettänyt 1855 tehtyjen tuhotöitten sovitukseksi, jotka rahat olivat J:in huostassa, osaksi omalla kustannuksellaan hän toteutti tuumiansa. Milloin hän jakeli saarelaisille tietoja kalan, varsinkin silakan ja hailin, pyytämisestä ja suolaamisesta parhaimmalla ulkomaan tavalla, milloin hän kutsui maanuorisoa Kupittaalle opettaakseen heitä hedelmäpuita puokkimaan, milloin hän levitti yhteisen kansan kesken mehiläisvasuja, antaen sen lisäksi tarpeellisia neuvoja, miten ne olivat hoidettavat; — tämä kaikki säännöllisesti useitten vuosien kuluessa. Kaikkein kuuluisimmaksi tuli kuitenkin hänen vaikutuksensa katovuosina 1867—68 yleisen hädän lievittämiseksi. Kun tavallisia ravintoaineita puuttui suurimmassa osassa Suomea, koetti hän kaikin voimin

johdattaa kansan mieleen, että luonnon suomia tavaroita kyllä löytyi ylt'ympäri tarjona, jos me vaan tietäisimme niitä käyttää. Hän kehoitti sienien yleisempään käyttämiseen särpimeksi, koetti leipää paistaa kaikellaisista, jokaiselle tarjona olevista aineksista j. n. e. Vastahakoisuus ja huolimattomuus eivät päästäneet hänen ehdottelemia keinojansa yleisiksi, ja uuden paremman ajan tultua ne milt'eivät ole unhottuneet. Vaan kukaties katkera kokemus vielä on kansallemme osoittava, että esim. J:in jäkäläleipä on entistä pettuleipää paljoa parempi.

V. 1854 J. nimitettiin kauppaneuvokseksi, ja tuli myös Stanislain ja Annan tähdistöin ritariksi; joskus hänen keksintöjään on mitaleilla tunnustettu sekä kotona että muualla. J. oli 1822 nainut kauppiaantyttären Kristiina Sofia Sundbäck'in. Hänen harvinaisen uuttera elämänsä päättyi Turussa 1874 Kesäk. 21 päivänä. (Sanomalehtiä v:lta 1874). E. G. P.

Jusleen, Pietari, lainoppinut ja kirjailija, syntyi 1739 arvattavasti Turussa, missä isä, sittemmin hovioikeudenneuvos Pietari Jusleen, oli kaupunginnotaarina; äiti oli kihlakunnantuomarin Abr. Palén'in tytär Johanna Palén. Ainoastaan kymmenenvuotiaana ylioppilaaksi 1749 tultuansa pääsi hän 1757 filosofian maisteriksi. Tuli ylimääräiseksi kanslistiksi valtioarkistoon 1759, kopistiksi 1761, kanslistiksi 1766 ja aktuaariksi 1771. Nimitettiin 1773 assessoriksi Turun hovioikeuteen. Kun korkein oikeusto eli oikeusrevisiooni Tukholmaan asetettiin, kutsuttiin J. 1789 siihen aatelittomaksi jäseneksi. Tuli 1793 revisioonisihteeriksi, ja sai yhä pitää assessoripalkkansa. Oli naimisissa Hedda Juliana Ziervogel'in kanssa. Kuoli lapsettomana Tukholmassa Huhtik. 5 p. 1794. — Tunnettu taitavana lainoppineena, suosi ja harjoitti J. sen ohella kirjallisuutta ylipäänsä. Maisterin arvoa varten julkaisi hän latinaksi kahdessa osassa väitöskirjan naapurimaitten eripuraisuuden vaikutuksesta Roman suuruuteen. Hän kuului n. s. Aurora-seuraan Turussa ja toimitti orpanansa H. G. Porthan'in kanssa jonkun aikaa tämän seuran alkuun panemia ruotsinkielisiä Turun sanomia. Näihin on hän kirjoittanut moniaita pienempiä kirjeitä ja satuja, osaksi franskasta mukaeltuja. (Finl. Minnesv. Män I).

Juslenius, Taneli, piispa, syntyi 1676 Kesäkuun 10 p. Mynämäellä, jossa samanniminen isänsä kuoli kirkkoherrana. Tämä, jonka isä oli Huittisten provasti Henrik Klemonpoika, Anckar nimistä aatelissukua, muodosti uuden sukunimen isänsä Jusela nimisestä talosta Huittisissa. * Myöskin Taneli Juslenius'en äiti Barbara Göös, kirkkoherran tytär Kokemäeltä, sanotaan olleen suomalaista aatelissukua.

Turun katedraalikoulusta tuli Taneli 15-vuotiaana, isänsä kuukautta ennen kuoltua, yliopistoon 1691. Varatoin kun oli, täytyi hänen seuraavina vuosina kotiopettajana ansaita elatuksensa ja oleskeli siten vuoden Kapriossakin Inkerinmaalla. V. 1696 ja seuraavina nälkävuosina purjehti hän merimiehenä veljensä Henrikin aluksella Uudenkaupungin ja Riian väliä, palasi vihdoin 1698 veljensä Gabrielin luo Turkuun opintojansa jatkamaan ja julkaisi 1700 väitöskirjansa *Aboa vetus et nova* (ruots. Suomi-kirjassa 1841), jossa hän innokkaasti ylistää isänmaatansa, tietojensa tarkkuudesta usein lukua pitämättä. Teos herätti kyllin huomiota ja valtiosihteeri Sam. Åkerhjelm otti Juslenius'en Turussa lukevien poikiensa opettajaksi. Niitä J. 1701 seurasi Tukholmaan, sieltä Strengnäs'iin, mutta Åkerhjelm'in kuoltua 1702 hän palasi Turkuun, jossa kohta pääsi varasihteeriksi yliopiston konsistooriin sekä piispa Gezelius'en Juhana pojalle kotiopettajaksi. Seuraavana vuonna hän julkaisi maisterinarvoa varten väitöksensä *Vindiciæ Fennorum* (Suomalaisten puolustus) ja maisterinvihkiäisissä Joulukuussa s. v. oli hänellä ensimmäinen kunniasija. Mainitun teoksensa, jossa ilmaantuu sama palava isänmaanrakkaus kuin edellisessäkin, hän alkaa Ciceron sanoilla: „Emme ole syntyneet ainoasti itsemme tähden, vaan osan syntymästämme vaatii itselleen isänmaa, osan vanhemmat, osan ystävät“, ja lopussa sanoo hän teokseen ruvenneensa „isänmaanrakkaudesta, joka on kaikkea rakkautta ylin“, toivottaen että pian joku isänmaansa rakastaja toimittaisi täydellisen

* *Henricus Clementis,* Huittisten provasti, † 1643.

Taneli Juslenius, Mynämäen kirkkoherra, † 1691.

Henrik, pormestari Uudessakaupungissa. — Abraham, Lohjan kirkkoherra, † 1720. — Gabriel, professori, s. 1666, † 1724. — *Taneli,* piispa, s. 1676, † 1752.

(Gabrielin lapset:) Kristiina, H. G. Porthan'in äiti. — Juhana Gabriel, hovioikeudenneuvos Ruotsissa. — Kustaa, Kruununkylän kirkkoh., s. 1702, † 1774. — Pietari Jusleen, hovioik:neuvos Turussa, † 1776.

(Tanelin lapset:) Taneli, yliauditööri. — Abraham, raatimies Turussa, † 1803. — Eerik, fil. kandidaati, s. 1738, † 1803. — Samuel, lehtori Skara'ssa, † 1800.

(Kustaan ja Pietarin lapset:) *Pietari,* hovioikeuden assessori, s. 1739, † 1794. — Kristiina Margareeta, H. G. Porthan'in lemmitty, † 1772. — Fredrik, hovioikeuden assessori Vaasassa, s. 1749, † 1803. — Kaarle, vara-amiraali, s. 1752, † 1808. — Ulriika, M. J. Alopæus'en puoliso, s. 1752, † 1823.

Suomen historian. Isänmaa, sen vaiheet, sen kansa, sen kieli ennen kaikkea pysyivät hänen harrastuksensa esineinä, ja hänen rakkauttansa Suomen kieleen kartutti piispa Gezelius'kin selityksellään kuinka Pyhä Henki ja kielitaito oli annettu apostoleille että jokainen kansa omalla kielellänsä voisi oppia Jumalaa tuntemaan, istuttaa omaisiinsa Jumalan pelkoa ja ylistää Häntä. Gezelius'en perheessä asuessaan otettiin J. apumieheksi Gezelius'ten raamatunlaitokseen ja sai osallensa Viisauden ja Judith'in kirjat, profeetat Joel ja Malakhias sekä vihdoin Danielin ennustuksen. V. 1705 J. tuli apulaiseksi filosofialliseen tiedekuntaan, ja vuosi myöhemmin tarjosi hänelle kansleri professorinviran runollisuudessa, mutta J. lähti Tukholmaan ja toimitti sen viran yliopiston sihteerille A. Prysz'ille, jota piti itseään ansiollisempana; itselleen hän pysyi ja sai 1707 yliopiston sihteerin vaivalloisen viran, jossa pysyi, huokeampia virkoja hyljäten, kerran lankonsa Pietari Tigerstedt'in eduksi, v:een 1712. Ruton raivotessa Turussa 1710, hän sairastui ja poisti omaiset luotansa; valmistettuansa itseään kuolemaan, hän tahtonsa mukaan siirrettiin ruumiinarkkuun, jotta kohta kuoltua voitaisiin viedä hautaan, mutta vuorokauden maattuansa liikkumatta arkussa, alkoi hän hengittää helpommasti ja toipui siitä pian entiselleen. Turun palossa 1711 hän kadotti sekä talonsa että kirjavarastonsa, mutta vihdoin näytti hänen tulevaisuutensa turvatulta, kun hän syksyllä 1712 nimitettiin kielitieteen professoriksi. Siihen virkaan hän rupesi puheella latinaksi *Suomen kielen sukulaisuudesta kreikan ja heprean kanssa* ja arveli että Suomalaisen oli yhtä helppo oppia noita heimokieliä, kuin Ruotsalaisen saksaa! Ison vihan alussa 1713 täytyi hänen kuitenkin paeta perheineen Pohjanmaalle, jossa viipyi anoppinsa luona Pietarsaaressa. Syksyllä vaimonsa makasi lapsenvuoteessa, kun tuli pakko paeta edelleen. Joulukuussa tultiin Tornioon, jossa lapsi kuoli, ja vasta Heinäkuussa 1714 saapui perhe Tukholmaan. Siellä J. elätti itseään lasten opetuksella, kunnes Toukokuussa 1715 sai Vesteros'issa lehtorin viran, johon astui latinankielisellä puheella *Suomalaisten kärsimyksistä*. Vesteros'issa J. vihittiin papiksi 1720. Palattuansa vihdoin Turkuun 1722 tuli hän. professorinvirkansa ohella, Turun suomalaisen seurakunnan kirkkoherraksi 1725. V. 1727 hän siirrettiin kolmanteen jumaluusopin professorin virkaan, siitä 1728 toiseen. Sam. v. sai hän Turun piispan vaalissa enimmät äänet ja 1730 hän piispa Tammelin'in sijasta valittiin hiippakunnan edustajaksi valtiopäiville. Silloin hän saarnasi hovissa ja nimitettiin sen johdosta jumaluusopin tohtoriksi 1732. V. 1734 sai J. enimmät äänet piispanvaaleissa sekä Turun että Porvoon hiippakunnissa. Oman tahtonsa mukaan hän nimitettiin Porvoon piispaksi Maaliskuun 18 p. Kun hän sam. v. valtiopäivillä provasti Forskåhl'in kanssa valitti Suomen virkamiesten taitamattomuutta kansan kielessä, niin säättiin 1739 suomennettavaksi Ruotsin laki sekä ne kuninkaalliset säännöt ja asetukset, jotka Suomen talonpojille voisivat olla tarpeelliset, vieläpä luvattiin antaa „tuomari- ja muita virkoja Suomessa Suomen kieltä taitaville miehille, *jos* asianhaarat ynnä asianomaisten kelvollisuus ja virkavuodet sen sallivat.“ Porvoon piispana Juslenius'en sanotaan elähyttäneen tuomiokapitulin neuvotteluja ja toimia, käräjämatkoja tehneen ahkerasti aina Karjalan etäisimmille aloille, jossa usein oli matkustaminen milloin jalkaisin ja ratsastaen, milloin vesitse. Niin hän 1737 kulki veneellä Liperistä Pielisiin, sieltä Nurmekseen, neuvotellen rahvaan opetuksesta sekä taikauskojen poistamisesta ja kehoittaen opettajia kohtuuteen ja rakkauteen sanankuulijoitansa kohtaan. Tämän matkan muistoja on „Piispankallio“ Pielisjärvessä.

V. 1742 kun Juslenius'en hiippakunta joutui vihollisten valtaan, pakeni hän jälleen 14-henkisen perheensä kanssa Tukholmaan, jossa viipyi palkattomana kaksi vuotta. Silloin hän 1742—43 vuosien valtiopäivillä oli jäsenenä sekreeti-valiokunnassa, oikeusdeputationissa sekä valtiosäätyjen kommissionissa Ruotsia ja Suomea koskevia asioita varten. Samoilla valtiopäivillä hän tukevilla perusteilla ehdotteli Porvoon piispanistuimen ja lukion siirtämistä Kokkolaan. Tuo ehdotus, joka silloin ehkä oli liian aikainen, hyljättiin erinäisistä syistä, mutta samallaisia ehdotuksia tuotiin sittemmin vuosisadan lopullakin esiin. Niin ikään oli J. valittuna jäsenenä siinä säätyjen kommissionissa, joka samoilla valtiopäivillä oli asetettu tutkimaan syitä viime sodan onnettomuuksiin, ja kirjoitti silloin laittavan „jumaluusopillis-valtiollisen mietinnön“ H. M. von Buddenbrock'ia vastaan. Vielä Tukholmassa ollessaan sai J. piispan vaalissa Skara'n hiippakunnassa enimmät äänet ja, nimityksen saatuaan 1744 Kesäkuun 12 p., rupesi hän tuohon uuteen virkaansa jo Marraskuussa sam. v. — V. 1745 ilmestyi painosta Tukholmassa J:n merkillisin teos *Suomalaisen sanalugun coetus*, käsittävä 591 nelitaitteista sivua, — siis melkoinen sanakirja, suomesta Latinan ja Ruotsin kieliin, johon vielä oli liitetty ruotsalainen sanaluettelo viittauksilla suomalaiseen. Tuo sanakirja poisti jo silloin tunnetun puutteen kirjallisuudessamme ja oli paras lähde Suomen kielen tuntemiseen, kunnes Renvall'in sanakirja v. 1826 ilmestyi. Sanavarastonsa sanoo J. koonneensa kirjoista ja kansan suusta, jota paitsi olivat siihen runsaita lisiä hankkineet Vaasan kappalainen Antero Aspegren, sennimisen suvun kanta-

isä, joka, itse sanakirjaa valmistettuaan, jätti käsikirjoituksensa J:in käytettäväksi, sekä Oriveden kirkkoherra Juhana Wanæus, joka J:in käsikirjoitukseen oli tehnyt lisäyksiä. Omasta työstään sanoo J. esipuheessa: „lapsuudesta asti on minua semmoinen kotimaan rakkaus polttanut, että sen hyödyksi en välttäisi minkäänlaisia vaivoja.“ V. 1746 ilmestyi J:in kääntämänä *Svebiliuksen katkismus* ensi kerran Suomen kielellä ja vielä sen esipuheessa iäkäs piispa lähetti sydämmelliset terveiset Suomen kansalle. J:in viimeinen kunniatoimi oli saarna kuninkaan kruunauksessa 1751; saman vuoden valtiopäiviltä palattuansa hän syöjästä reisiluussa kuoli Brunsbo'n piispalassa 1752 Heinäkuun 17 p. ja haudattiin Åsaka'n kirkkoon. Muistopuheet vainajan kunniaksi ovat Skara'ssa julkaistuja 1754. Palavalla isänmaanrakkaudellaan ja isänmaallisilla harrastuksillaan oli J. tehokkaasti vaikuttanut kansallistunteen herättämiseen maassamme ja valmistanut sitä uutta aikakautta kansamme elämässä, jolle hänen veljensä tyttärenpoika H. G. Porthan vuosisadan lopulla laski tukevamman perustuksen. Myöskin runoja oli J. kerännyt, vaikka ne, kuten muutkin keräyksensä, jo ennen Porthan'in aikoja olivat joutuneet tulen uhriksi.

Juslenius oli kahdesti nainut. Ensimmäinen vaimonsa oli Hedvig Lundberg, Nevanlinnan provastin tytär, kuollut 1729, toinen Katariina Schultz Turusta, hovioikeuden assessorin tytär, joka leskenä palasi Suomeen ja kuoli Ingon pitäjässä 1775. Kaikkiansa oli J:illa 20 lasta, kymmenen kummastakin naimisesta. (Finl. Minnesv. Män I; Hist. Ark. VI; Krohn, Suom. Runollisuus). J. R. A.

Justander, Eerik Juhananpoika, suomentaja, oli syntynyt aviottomana lapsena Turussa, jossa hänen isänsä, synnyltään talollisen poika, oli raatimies. Erään tiedon mukaan oli Eerik isältään perinyt sukunimensä, joka oli muodostettu sanoista: justus, rehellinen, ja *ανηρ*, mies. Hänen nuoruudestaan ja opinnoistaan ei tunneta muuta, kuin että hän, julkaistuaan pari arvottomaa sururunoelmaa, — edellisen Latinan, Ruotsin ja Suomen kielillä Pietari Brahe'n puolison muistoksi 1651, toisen suomeksi 1652 erään Kristiina Tapanintytär Judius'en muistoksi, — vihittiin Turussa maisteriksi 1653. Ollessaan seuraavana vuonna Tukholmassa valtamarsalkan kreivi Juhana Oxenstjerna'n luona kirjastonhoitajana, perustettiin pappissäädyn ehdotuksesta 1654 vuoden valtiopäivillä erinäinen professorinvirka runoustaiteelle Turun yliopistossa. Tuohon virkaan J. valtamarsalkan puoltosanasta nimitettiin 1655, yliopiston konsistoorin tietämättä. Tämä väitti että J:in aviotoin synty tuottaisi häpeää yliopistolle ja että uusi virka oli palkattomaksikin jätetty. Edellisen väitteen kumosi Brahe eräässä kirjeessä, mutta palkattomana pysyi J:in virka viisi vuotta; eikä hänen vaikutuksestaankaan runoustaiteen edustajana ole säilynyt muuta kuin kaksi suomalaista onnentoivotusrunoa, toinen *Gratulatio Tavastrunico-rythmica* Wiipurin uuden kirkon vihkiäisiin 1664, toinen *Gratulatio Tavastrunico-finnonica* A. M. Pachalenius'elle, joka 1667 oli suomentanut Carstenius'en kirjan Cantio cygnæa. Suurempi ansio on J:illa asetusten suomentajana. Oli tavallista että Turun maaherranvirasto sai hallituksen asetuksista riittämättömän luvun kappaleita; niitä täytyi sentähden uudestaan painattaa Turussa ja v:sta 1655 pitäin alkoi mainittu virasto toimittaa niistä suomalaisiakin painoksia. Asetusten suomentaminen uskottiin J:ille. Vuosilta 1655—66 tunnetaan 39 suomeksi julkaistua asetusta, mutta vasta viimemainittuna vuonna sanotaan J:in, kenraalikuvernööri Herman Fleming'in toimesta, saaneen palkkiota suomentamistyöstänsä 100 tal. hopeaa. Seur. vuonna suomensi hän myöskin kenraalikuvernööri-viraston julistuksia ja sai silloin palkkiota 20 hopea-talaria. Ansioistansa suomentajana arvattavasti oli kuningas 1665 nimittänyt J:in Someron kirkkoherraksi, mutta tuo nimitys kumottiin, kun tuli selville että se virka oli konsistoorin määrättävä. Vihdoin J. 1667 nimitettiin kirkkoherraksi Mynämäelle, jossa lääninprovastina kuoli 1678. — V. 1655 oli hän nainut professorin tyttären Maria Hartman'in. Siitä avioliitosta syntyi Henrik J., Lempäälän kirkkoherra, jonka pojanpoika aateloittiin 1772 nimellä Standertskiöld, ja Samuel J., sairashuoneen saarnaaja Turussa, joka 1679 julkaisi puheen *De quibusdam antiquitatibus Abogicis urbisque situatione.* J. R. A.

Juteini (Judén), Jaakko, suomalainen kirjailija, synt. Heinäk. 14 p. 1781 Jutilan talossa Hattulassa. Isä Heikki Jutila oli talonisäntä, äidin nimi Liisa Juhanantytär. Isän kuoltua, vilkas poika ei suonut äidilleen rauhaa, ennenkuin v. 1793 pääsi Hämeenlinnan kouluun. Tässä pantiin hänelle ajan tavan mukaan ruotsalainen sukunimi Judén, jota hän kirjainsa nimilehdissä kuitenkin jälleen muodosti suomalaisemmaksi Juteiniksi. Käytyänsä vähän aikaa Turunkin kymnaasia pääsi J. v. 1800 ylioppilastoon, jonka kirjoissa sitten oli koko 10 vuotta. Köyhyyden tähden täytyi hänen näet vuosikausia olla kotiopettajana maaseuduilla. Tästä oli yhtähyvin hänellä se hyöty, että hän tutustui kansankieleen useammassa maamme seudussa, joten sitten hänen kirjansa pysyivät puhtaina yksipuolisesta murteellisuudesta. Alusta oli J. aikonut papiksi, mutta, epäilyksiin kristinuskon pääopeista jouduttuansa, rupesi hän myöhemmin lukemaan siviilivirkamiehille

tarpeellisia tieteenhaaroja. Tällä tiellä ilmautuikin hänelle hyvän paikan toivo, ennenkin kuin hän vielä oli kerjennyt tutkintonsa suorittaa. V. 1810 perustettuun Suomen hallituskonseljiin tarvittiin näet suomentajaa ja kenenkäs olisi luullut siihen pääsevän, jos ei Juteinin, joka jo silloin oli tullut tutuksi suomalaisena kirjailijana. Eriskummallinen, naurattava seikka teki kuitenkin tämän toivon tyhjäksi. J. näet oli kirjoituksissaan muuttanut siihen asti käytännössä olleet *x*:n ja *z*:n *ks*:ksi ja *ts*:ksi. Tämä „vallankumous" liian peloitti vallanpitäjiä, he vaativat häntä siitä luopumaan. Mutta J. oli itsepintainen; ennen hän luopui viran toivosta, kuin siitä, mitä oikeaksi katsoi. Epätoiveissaan jätti nyt J. kaikki pyrkimiset valtion palvelukseen ja meni v. 1812 virkaatekeväksi maistraatin sihteeriksi sekä notariukseksi Haminaan. Seuraavana vuonna pääsi hän vakinaisesti samaan virkaan Wiipurissa, johon tämän kaupungin porvaristo, hänen kirjallisten ansioittensa tähden, oli hänet yksimielisesti kutsunut. Tässä matalassa, mutta kuitenkin kohtuullisen leivän antavassa paikassa pysyi hän 27 vuotta, kunnes v. 1840 vanhuutensa tähden siitä erosi. Hänen kuntoansa viran toimituksessa todistaa erojaisissa porvaristolta saatu hopeamalja. Laivamittarin toimen, joka hänellä edellisten rinnalla myös oli ollut, piti hän kuitenkin kuolemaansa asti, joka hänet kohtasi Kesäk. 20 p. 1855. Hän oli 1825 nainut emännöitsijänsä Katariina Margareeta Blank'in.

Tämän yksinkertaisen, kuuluttoman ulkonaisen elämänjuoksun ahtaisin puitteisin mahtui kuitenkin sangen vaihteleva, merkillinen ja vaikuttava kirjailijan toimi. Porthan'in harrastuksen kautta innostuneena oli J. jo ylioppilaana ruvennut suomeksi runoilemaan. Ensimmäinen hänen painetuista runoistansa olikin valitus tämän rakkaan opettajan kuolosta v. 1804. Mutta vaikka Juteinin kirjallinen pyrintö näin jo oli Ruotsin vallan aikana alkanut, niin luonnollisesti hän kiihtyi monta vertaa ahkerammaksi, sen jälkeen kuin Suomen ero eri vallaksi oli antanut suomalaiselle kansallistunteelle ennen tuntemattoman voiman. Tässäkin kajahti Juteinin ääni aivan ensimmäisenä herättäjänä, samoin kuin hän jo ennen oli ilmautunut ensimmäisenä suomalaisena kirjailijana, joka sen toimen otti elämänsä päätoimeksi. Vv. 1815—16 jo valitti hän runoissansa siitä, että Suomen herrassääty kansan kieltä halveksi, ja v. 1817 hän kirjoitti siitä eri runon, nimeltä ***Kivipiirros häpypatsaasen Suomen oppineille.*** Juteinin kaikkein tekojen syvinnä liikuttimena oli lyhyesti sanoen se periajatus, että jokainen ihminen on velvollinen harrastamaan yleistä etua enemmän kuin omaansa. Mutta yhteisen vaurastuksen ainoa varma perustus on valistus, joka taas ei ole mahdollinen muulla tavalla kuin oman kansan kielen viljelyksen kautta.

Tätä periajatustansa ei hän ainoastaan muille saarnannut, vaan suunnitti omankin elämänsä sen mukaiseksi. V. 1810 hän jo oli koonnut siihen asti kirjoitetut runoelmansa pieneksi vihkoksi, nimellä ***Kirjoituksia.*** Ykkönen nimilehdessä lupasi siihen jatkoa; mutta tuo vastoinkäyminen virkaa hakiessa ja siitä seuraava leivättömyys katkaisi joksikuksi aikaa kaiken toivon siitä. Sitä tiheämmin alkoi sitten tulvailla Juteinin nimellä varustettuja kirjoja painosta, niin pian kuin hän Wiipurissa oli saanut „vihriäisen oksan, jolla laulaa." V. 1815 ilmautui kokoelma hänen omasepittämiänsä *Uusia Sananlaskuja* sekä yksi suurempi runoelma ***Muistopatsas Aleksanteri I:lle,*** jonka loppuun oli liitetty kansanlaulu: Eläköön armias! Seuraavana vuonna hän taas painatti kaksi suurempaa runoelmaa: ***Suomalainen*** (ylistyslaulu Suomen kansan taistelusta luonnonvoimien kanssa) ja ***Venäläinen*** (kuvaus sodasta Napoleon'ia vastaan). Edelliseen oli liitetty yleiseen tuttu: ***Arvon mekin ansaitsemme.*** Paitsi näitä tuli samana vuonna ilmi kaksi vihkoa pienempiäkin runoja: *Vaikutuksia Suomalaisen sydämessä* (siinä seassa aikanaan niin rakastettu laulu elämän nautinnosta) ja ***Pilakirjoituksia.*** Vielä toimitti hän ***Lasten kirjan,*** jossa poikkesi vanhasta tavasta, että aapiskirjoissa piti olla yksistään hengellistä lukemista. Täytteenä siihen oli ***Lyhyt neuvo lapsen opettajalle.*** Viimeinkin kuuluu vuoteen 1816 vielä kaksi ruotsinkielistäkin kirjasta ***Kritik öfver lånebokstäfverna i finska språket*** ja ***Anmärkningar i finska skaldekonsten.*** Yhtä runsastuloinen oli myös vuosi 1817. Se toi kolme runovihkoa nimeltä ***Lausumisia, Vilpittömiä kirjoituksia*** sekä ***Ajanviete.*** Ensinmainittu sisälsi ykstotisia runoja, viimeinen pilkka- ja leikkilauluja, keskimäinen virsiä, ei kuitenkaan kristillisiä, vaan deismin kannalta hyviin tapoihin kehoittavia. Näiden lisäksi tulee viisi suorasanaista vihkoa. Kahdessa niistä, nimeltä ***Tutkinnon aineita*** ja ***Tutkinto kuolevaisuudesta,*** näemme ensimmäiset filosofialliset kokeet Suomen kielellä. ***Perhekunta*** ja ***Pila pahoista hengistä*** taas olivat meillä ensimmäiset alkuperäiset yritykset draamallisella alalla; ne tarkoittavat taikauskon karkoittamista. Viides kirjanen oli ***Puhe lapsen kasvatuksesta.*** V. 1818 ilmautui Juteinin tekemä Suomen kielioppi, joka kuitenkaan ei ollut suuren-arvoinen. V. 1819 painatti hän ***Huvitus-sanomat,*** suomennettuja lystillisiä juttuja, sekä ***Kummituksia,*** kertomuksia nähdyistä aaveista luonnollisen selityksen kanssa. Samana vuonna lähetti hän kuitenkin ulos ***Hyvästijätön Wäinämöiselle,*** jossa ilmoitti

päätöksensä lakata kaikesta runotoimesta. Hänen ilo- ja juomalaulunsa olivat näet olleet pahennukseksi monelle papiston jäsenelle, ja vielä enemmän pilkkalaulut, jossa ei hän hengellistä säätyä suinkaan säästänyt. Wirolahden kappalainen Ahlqvist kirjoitti senvuoksi katkeran moiterunon, joka alkaa: „Voi Juteini, juttujasi, Villitsijä veisujasi!“ ja levitettiin ympäri koko maata käsinkirjoitettuna.

Mutta kauan ei J. malttanutkaan pysyä päätöksessään. Samana vuonna ilmoitti hän vaan mielenmuutoksensa runolla *Huilun humina eli takaisintulo Wäinämöisen hyvästijätöstä.* Mutta yhtähyvin tuli hänen teoksiansa nyt ensi aluksi harvalta. Ainoasti v. 1824 toi jotakin, nimittäin kertomuksen *Nimipäivä.* Runsaampituloinen sitä vastaan oli taas vuosi 1826. Silloin ilmautui *Runotähteitä,* joissa ei enää ollut yhtään leikki- eikä pilkkalaulua; *Kissanpoika,* joka moitti pienten kissanpoikain hukuttamista; ja *Sankari Sionissa,* joka oli ottanut aineekseen Kristuksen. Neljäs sen vuoden tuote, *Viisauden vaellus maan päällä,* oli suorasanainen. V. 1827 tuli painosta *Erhetyksen vaikutus,* suorasanainen kirjoitus lapsenmurhasta. Samaan vuoteen kuuluu myös ruotsinkielinen kirja *Tankar i varianta ämnen* (Mietelmiä eri aineista), joka sai meidän kirjallisuuden historiassa verrattoman kohtalon. Tämän teoksen tähden näet J. vedettiin oikeuteen, syytettynä kristinuskon vastaisten oppein levittämisestä, ja mainittu kirja poltettiin julkisesti pyövelin kädellä. Kipeästi loukkauneena tästä häväistyksestä poltti J. itse kaikki vielä painamattomat runonsa ja ilmoitti toistamiseen päätöksensä iäksi luopua kirjallisista toimista.

Nytkin kuitenkin, sen jälkeen kuin hovioikeuden päätös perästäpäin oli tullut kumotuksi ja aika oli haavan umpeen parantanut, voitti halu asiaan Juteinin harmin. Koska v. 1833 Wiipurissa ruvettiin toimittamaan *Wiipurin Sanansaattajaa,* alkoi hänkin siihen antaa runoelmiansa, ensin vaan virsiä, mutta myöhemmin myös maallisia, jopa iloisiakin lauluja. Vielä joidenkuiden vuosien kuluttua elähytti Saiman aikaansaama uusi suomalainen herätys ukon siihenkin määrään, että hän v. 1844 jälleen lähetti ulos kaksi kirjaa *Sananlaskun koetuksia ja runon tähteitä* sekä *Lauseita J. Juteinin kirjoista.* Loppuvuotensa vietti hän suomenkielisten teostensa läpitarkastamisella ja valmistamisella uutta yhteistä painosta varten, jonka sitten hänen kuolemansa jälkeen poikansa pani toimeen 1856—58, nimellä *Juteinin kirjoja* v. I—IX.

Juteini oli kokonaan 18:n vuosisadan valistus-filosofian heimolaisia; äly oli hänessä yksinvaltias, hyöty hänen ylin tarkoituksensa. Senvuoksi ovatkin hänen runoelmansa melkein kaikki runomittaan ladottua selvää proosaa, vaikka kyllä koristetut vertauksilla ja kuvilla. Parhaiten onnistuneet ovat pilkkalaulut vaikka niidenkin kärki usein on tylsä. Niissä, samoin kuin suorasanaisissakin kirjoituksissa, on kuitenkin ajatus hyvin selvä, esitystapa helppotajuinen. Enimmiten soti hän runoissaan sekä muissakin kirjoituksissaan pahoja tapoja, erittäin omanvoiton pyyntöä, eläinten rääkkäystä sekä taikauskoa vastaan. Vaikka siis ei ylimalkaan korkeampaan kirjallisuuden lajiin kuuluvia, Juteinin teokset aikanaan, ollen itsessään jo koko lavea kirjallisuus, olivat semmoisesta vielä köyhälle Suomen kansalle sangen suureksi hyödyksi. Ne levittivät koko joukon tietoja ja järkähyttivät monta vanhaa epäuskoa, vieläpä sen lisäksi herättivät talonpoikaisenkin kansamme kansallistunteen. „Arvon mekin ansaitsemme!“ sen umpi-Suomalainen näistä kaikkein ensiksi sai oppia.

J. K.

Juustensuku. Kustaa Waasan hallituksen alulla eli Wiipurissa eräs porvari, nimeltä Pekka Juusten, jonka kartano kutsuttiin Juustilaksi ja liittyi mustaveljesten luostarin takapuoleen, siten että sen kivirakennus seisoi luostarin itäkulmassa. Häneltä jäi useita perillisiä, joista Severinus eli Söyrinki Juusten sitten tuli Hauhon kirkkoherraksi (vv. 1550—1578) ja Paavali Juusten on kuuluisa piispa ja historioitsija. Edellisen poika oli amiraali Pentti Söyringinpoika Juusten, josta alempana. Pentti Söyringinpojan jälkeläiset ottivat Ruotsin ritarihuoneesen tultuaan nimen „Gyllenlood“, joka suku sammui viime vuosisadan keskipaikoilla. Piispalla taas oli poika, Pietari Paavalinpoika, sotaväen päällikkö nuijasodan aikoina, sekä tytär Anna, naitu Wiipurin pormestarille Hannu Cröell'ille, jonka pojat, Juhana Rosencröel ja Samuel Cröell, ovat maamme historiassa tunnetut (ks. Cröell, Samuel). Myös muitakin Juusten-suvun jäseniä mainitaan Wiipurin kaupungissa 16:nnella vuosisadalla. (Hist. Ark. III).

Y. K.

Juusten, Paavali, piispa, historiankirjoittaja, syntyi isänsä Peder Juusten'in (Juustisen) kartanossa Wiipurissa noin v. 1516. Isä mainitaan kuolleen 1530, äiti kolmea vuotta myöhemmin, jolloin rutto Wiipurissa raivosi. Käytyänsä Wiipurin koulua, jonka rehtorina tähän aikaan oli taitava Johannes Erasmi, lähti Paavali J. 1534 Turkuun siellä opintojaan jatkaaksensa. Täällä oli koulun johtajana eräs Wittenberg'istä palannut maisteri Tuomas Francisci Keijo, jonka opetus todennäköisesti suuresti vaikutti hänessä herättämään mieltymystä uskonpuhdistajain mielipiteisin. Kaksi vuotta Turussa oltuansa J. pääsi n. s. lector mensæ'ksi piispa Martti Skytte'n luoksi, joka oli huomannut nuorukaisen

etevät luonnonlahjat. V. 1540 hän vihittiin papiksi, määrättiin vv. 1541—43 toimittamaan opettajan virkaa Wiipurin koulussa, mutta matkusti viimeinainittuna vuonna Skytte'n kustannuksella Wittenberg'in yliopistoon. Kolme vuotta hän tässä uuden opin pääpesässä kuunteli mainioimpia protestanttisia professoreita, ja palasi vihdoin syksyllä 1547 Turkuun. Nyt kuningas Helmik. 22 p. 1548 nimitti hänet Turun koulun rehtoriksi, mitä virkaa innolla hoiti seitsemättä vuotta, siksikuin Toukokuussa 1554 tuli Wiipurin hiipan ensimmäiseksi kantajaksi. Wiipurista hän kuitenkin 1563 siirrettiin Turun piispaksi. J. oli harras ja toimelias piispa. Käräjämatkoilla eri seutuihin ja kiertokirjeillä papistolle koki hän saattaa tarkkaa järjestystä hiippakuntaansa, niin paljon kuin ajan levottomuus sen salli. Paitse äsken tapahtuneen uskonpuhdistuksen vaikuttamaa häiriötä, riehui seitsenvuotinen pohjoinen sota, jonka tauotessa väli Venäjän suhteen vuoroonsa rikkoutui. Tsaari Iivana IV näet ei voinut unohtaa että Juhana kuningas Ruotsissa onnellisempana kilpakosijana oli vienyt hänen morsiamensa. Näihin valtiollisiin rettelöihin piispa J:kin vasten tahtoansa takertui. Sillä kun Juhana valtiopäivillä Tukholmassa kesällä 1569, joilla J. oli läsnä, julkisesti oli kuninkaaksi kruunattu, lähetettiin kohta Venäjälle lähetystö, piispa J. päämiehenä, jos mahdollista sopimaan Iivanan kanssa. Suomen kautta matkustettuaan saapuivat lähettiläät Syysk. 14 p. Nougorod'iin, mutta täällä alkoi vaino, jota he sitten saivat kärsiä kaksi vuotta. Kun eivät suostuneet keskustelemaan Nougorod'in käskynhaltijan kanssa, ruvettiin heitä vartioimaan, he saivat riittämättömän ravinnon ja vietiin häväisevässä kulussa ympäri Nougorod'in katuja. Tammikuun viimeisenä päivänä 1570 he kurjassa tilassa tulivat Moskovaan, mutta vasta Heinäkuussa heidän suotiin esittää rauhanehdotuksensa senaatille Moskovassa. Syysk. 5 p. he vietiin Moskovasta Murom'iin, jossa vankeina pidettiin toista vuotta. Tällöin vihdoinkin saivat astua tsaarin eteen ja kun eivät voineet myöntyä hänen vaatimuksiinsa, kuljetettiin he sotajoukkojen seurassa Nougorod'iin. Helmik. 7 p. 1572 saapuivat he jälleen Wiipuriin ilman että mitään oli toimeen saatu. — Onnettomalta lähettiläsmatkaltaan palattuansa J. korotettiin aatelissäätyyn; vaakunassa nähtiin hänen vaivojensa muistoksi puolialaston mies karhea ruoska kädessä. Mutta tuo aika ei ollut kokonaan tyhjiin mennyt; Moskovassa ollessaan kirjoitti J. lavean ja kiitetyn postillansa *Explicationes evangeliarum dominicalium et præcipuarum feriarum totius anni*, joka ei kuitenkaan koskaan tullut painetuksi ja hukkui Turun palossa. Moskovassa hän myöskin suomensi katkismuksen, joka 1574 painettiin Tukholmassa nimellä *Catechismus, Somenkielen tulkittus udistettu.* V. 1575 ilmestyi vielä, samaten Tukholmassa, hänen kirjoittamansa *Se pyhä Messu Somen kielen, ei Pavin mutta pyhän Evangeliumin ia Christilisen seuracunnan tavan iälken visusta Somen Turus coottu.* Jo nimi osoittaa että J. tässä kirjassa asettuu selvälle protestanttiselle kannalle. Mutta J. ei ole mainittava ainoastaan hengellisenä kirjailijana, vaan etenkin Suomen ensimmäisenä historioitsijana. Hän on onnettomasta matkastaan Moskovaan kirjoittanut kertomuksen *Acta legationis Muscoviticæ* (pain. Turussa 1775) ja Suomen entisistä piispoista ajantiedon *Chronicon episcoporum Finlandensium,* jonka Porthan, eikä ilman syittä, on laskenut perustukseksi Suomen keskiaikaiselle historialle. J. on, niinkuin itse sanoo, sitä varten kerännyt ne muistoonpano-jäännökset, joita häntä edelliset piispat olivat tehneet. Näitä hän järjesteli ja ehkäpä muista lähteistä täydenteli, viime ajoista hän tietysti käytti omia tietojansa. Vaikka lyhyt, on tämä kirjanen näyttänyt olevansa varsin luotettava ja puolueton, ja on aina tekijälleen säilyttävä paikan Suomen muistettavain miesten joukossa. — J:in viimeisiä vuosia katkeroittivat Juhana III:n uskonnolliset puuhat, n. s. liturgiallinen riita. Kirkolliskokouksessa Tukholmassa 1574 onnistui Juhana kuninkaan jokseenkin omavaltaisesti saada aikaan päätös, että muutamia katolisia temppuja jumalanpalveluksessa noudatettaisiin. Kun seur. vuonna Upsalan uuden arkkipiispan Laurentius Petri Gothus'en oli astuminen virkaansa, vaati Juhana että tämä tapahtuisi voitelemisella katolisen kirkon tavan mukaan. Turhaan sekä Gothus että toiset piispat väittelivät vastaan; kuninkaan käskystä tapahtui arkkipiispan vihkiminen virkaansa Heinäk. 14 p. Upsalassa katolisilla juhlamenoilla, jolloin Juusten'in, joka piispoista pidettiin suurimmassa arvossa, täytyi toimittaa voiteleminen. Tämä suretti tietysti J:ia syvästi, ja niinpä kerrotaankin että kunnioitettava vanhus olisi pannut asian niin pahakseen että se oli syynä hänen pian tapahtuvaan kuolemaansakin. J. kuoli Turussa Elok. 22 p. 1576 ja hänen ruumiinsa haudattiin Turun tuomiokirkon korkeakuoriin. Hän oli nainut Anna Sigfridintyttären, jonka kanssa hänellä oli pojat Hannu, Mainiemen herra Kemiössä, ja Pietari, soturi. Rouva Anna, joka oli mennyt uusiin naimisiin, eli toisenkin miehensä kuoltua Tenholan Bergby'ssä, jonka Juhana III v. 1572 oli suonut piispalle ja sittemmin leskelle vahvisti hänen iäkseen. Hän näyttää kuolleen vasta 1618. (Finl. Minnesv. Män I; valtioarkisto).

Juusten, Pentti Söyringinpoika, amiraali, edellisen veljenpoika, lienee syntynyt ennen vuotta 1550, koska hän jo v. 1563 pai-

koilla seurasi „renkinä“ eli nuorena palvelijana setäänsä piispankärajillä. Pian hän kuitenkin meni sotapalvelukseen meriväessä ja tavataan jo vv. 1573—74 laivanpäällikkönä Suomenlahdella. V. 1578 hän tuli ala-amiraaliksi ja v. 1579 amiraaliksi Narvan vesillä. V. 1589 hän sai Käkisalmen laivaston komentoonsa ja oli seuraavana vuonna linnanpäällikkönä Käkisalmella. Aateloittiin Elok. 13 p. 1591 ja tehtiin seuraavana vuonna valtakunnan tykistömestariksi. Sisällisen sodan syttyessä, hän oli Klaus Fleming'in uskollisia seuralaisia ja tavataan marskin kuoleman jälkeen ahkerassa toimessa puolustaaksensa Suomenmaata Kaarlo herttuata vastaan. Turun linnan heittämyksen kautta hän joutui herttuan vangiksi ja vietiin Ruotsiin, eikä siis ollut seuraavissa taisteluissa osallisna. Vasta kun Kaarlo herttua oli lopullisesti tullut valtakunnan herraksi, pääsi Juusten vapaaksi ja astui jälleen valtion palvelukseen. Muun muassa hän kesällä v. 1607 sai käskyn johtaa aloitettavaa kanavatyötä nykyisen Saimaan kanavan tienoilla, vaikka yritys pian pysähtyi. V. 1609, Syysk. 23 p., Pentti Sövringinpoika kuoli kartanossaan Olsböle'ssä Tenholan pitäjässä. Häntä syytetään ahnaaksi mieheksi, joka usein vääryydellä kiskoi itsellensä meriväen palkkasaatavat, josta syttyikin kinastusta ja ynseyttä, kuten Turun linnassa v. 1597. (Koskinen, Nuijasota).

Jägerhorn, aatelissuku. Vanhat sukujohdot kehuvat tämän suvun kantaisäksi erään Rötker Ingenpojan, jonka muka Eerik Pyhä Suomessa käydessään oli ottanut aseenkantajaksi ja sitten vienyt muassaan Ruotsiin, missä hän eräässä tappelussa Tanskalaisia vastaan niin ankarasti puhalsi puhvelitorveansa, että viholliset läksivät pakoon, jättäen voittajille suuren saaliin, jolla Danmarck'in kirkko lähellä Upsalaa mainitaan rakennetuksi. Tällä tavoin selitetään suvun käyttämä vaakuna: metsästäjän torvi, jonka mukaan myöskin tuo saksankielinen nimi on otettu. Rötkerin poika, Jurgen Jagarhorn, mainitaan eläneen Spuurilassa Paimion pitäjässä v. 1265, ja tämän poika, Rötker Yrjönpoika, joka mainitaan eläneen v. 1300, nimitti itsensä Spuurilan ja Isonkylän herraksi, josta suku haarautui kahtia: Spuurilan haara ja Isonkylän haara. Suvun vanhemmat sukupolvet eivät kuitenkaan ole historiallisesti varmoja, ja ylipäänsä ei kumpainenkaan haara ole tuottanut ainoata etevämpää miestä ennen viime vuosisadan loppupuolta. Spuurilan haaraan kuuluivat Juhana Antti Jägerhorn, Anjalan liiton toimeenpanija († 1825), ja hänen veljensä Fredrik Aadolfi Jägerhorn († 1817), joka oli osallisna Viaporin heittämyksessä v. 1808, sekä soturi Yrjö Henrik Jägerhorn, näiden pikkuorpana. Isonkylän haaran viimeinen jäsen Suomessa oli Lauri Rutger Jägerhorn, syntynyt v. 1789, Suomen senaatin jäsen vv. 1833—1853, kuollut Siuntion pitäjässä v. 1859.

Jägerhorn-suvun Isonkylän haaraan ovat genealoogit myöskin liittäneet erään Rötker Ingenpojan Saustilan herran (Sauvon pitäjässä), joka v. 1392 oli alalaamannina Uudellamaalla ja vielä eli v. 1420. Mutta tämä mies on vaakunassaan kantanut kaksi vastatusten yltyvää käärmeenpäätä ja on siis ollut toista rälssisukua, jota sopii nimittää Käärmeen suvuksi. Vielä lisäksi genealoogit väittävät, että tällä Rötker Ingenpojalla oli poika, nimeltä Niilo, josta muka aatelissuku Jägersköld ja pappissuku Welin olisivat alkunsa saaneet. Mutta tämäkin juttu on perätön; sillä puheenaoleva Rötker Ingenpoika (Käärme) ei jättänyt jälkeensä muita perillisiä kuin viisi tytärtä, joista nuorin, Kristiina, oli naitu eräälle Olavi Skelge'lle, jonka tytär, Lucia Skelge, Henrik Klaunpoika Diekn'in puoliso, on kuuluisa Suomen kirkollisessa historiassa (ks. Diekn, Skelge). Mistä muutoin Käärmeen suku oikeastaan oli lähtenyt, ei tiedetä. (Anrep, Ättartaflor; Wasastjerna, Ättartaflor; Ruotsin valtioarkiston pergamenttikirjeitä n:o 2634; Arvidsson, Handl. II, VII). Y. K.

Jägerhorn, Juhana Antti, Suomen itsenäisyyden harrastaja, syntyi Uudellamaalla Huhtik. 8 p. 1757. Hänen isänsä oli silloinen kapteeni, sittemmin everstiluutnantti Hämeen-Uudenmaan rakuunoissa Fredrik Antti J. Spuurilan suvusta († 1801), ja äiti oli nimeltään Ulriika Sofia Brunov († 1803). Jo kymmenen vuoden iällä Juhana Antti J. sen ajan tavan mukaan kirjoitettiin tarjokkaaksi Hämeen-Uudenmaan rakuunarykmenttiin ja pääsi v. 1771, neljätoista ikävuotta täytettyänsä, korpraaliksi samassa rykmentissä. Hän mainitaan olleen „hyvin kasvatettu ja kaikkeen hyvään taipuva nuorukainen“ sekä luonnoltaan hyväpäinen, vilkas ja miellyttävä. Luonnollista siis oli, että Yrjö Maunu Sprengtporten, joka vv. 1775—78 oli Savon prikaatin komentajana ja virkatalossaan Brahelinnassa järjesti kuuluisan opetuslaitoksensa nuoria upseereja varten, erittäin suositteli nuorta Jägerhorn'ia, joka oli hänelle vähäisen sukua (sillä hänen äitinsä äiti oli ollut nimeltä Glansenstierna ja tätinä Sprengtporten'in puolisolle). Jägerhorn, joka loppuvuodella 1775 oli saanut kornettiviran Karjalan keveissä rakuunoissa, havaittiin pian „enonsa“ etevimmäksi oppilaaksi; ennen pitkää voitiin häntä käyttää muiden opettajana, ja arvattavasti hän oli niitä, jotka ahkeruutensa palkinnoksi saivat talvisin seurata Sprengtporten'ia Tukholman hovipiireihin. Tämä on kaikki, mitä tiedämme

Jägerhorn'in nuoruuden kasvatuksesta; paitsi sotatieteen oppia hän näkyy tässä koulussa saavuttaneen jotenkin sujuvaa taitoa Franskan kielen käyttämisessä, ja edellä kaiken hän opettajaltaan peri sen isänmaallisen hengen, joka nimenomaan tarkoitti Suomenmaan arvoa ja kunniaa. Sprengtporten'in ulkomaisen matkan kautta oppijakso Brahelinnassa katkaistiin, ja Jägerhorn näkyy siirtyneen takaisin Hämeen-Uudenmaan rakuunoihin, missä vähitellen nousi kapteeniksi, esikunnan adjutantiksi ja majuriksi. Isänmaalliset harrastukset Suomen aatelistossa alkoivat tähän aikaan saada omituisen suunnan. Sprengtporten oli ulkomaisella matkallaan riitautunut Kustaa III:nnen kanssa ja palasi v. 1781 kotimaahan, otettuansa eron kaikista viroistaan. Silloinpa nuo kuuluisat tuumat irroittaa Suomenmaa Ruotsin valtakunnasta oikeastaan saavat alkunsa. Suomen upseerikunnassa näkyy yleensä levinneen niitä vallankumous-aatteita, jotka aikakauden „valistus-filosofia" kasvatti; niitä suositeltiin olletikin eräässä Viaporin upseerien kesken jo v. 1763 syntyneessä vapamuurari-veljistössä, joka yleisen ihmisrakkauden ja armeliaisuuden varjolla vähitellen rupesi harrastamaan valtiollisiakin muutoksia. Jägerhorn, joka tähän veljistöön oli otettu jo v. 1774, kohosi v. 1784 yhtenä päivänä „toiseen ja kolmanteen asteesen", kunnes hän v. 1786 Maalisk. 17 p. korotettiin neljänteenkin asteesen ja silloin oli veljistön pääjohtajia. Miksi sam. v. tämä seura lakkautettiin, emme tiedä; luultavasti hallitus rupesi epäluulolla katselemaan tätä laitosta. Kuitenkin on huomattavaa, että suuri osa niistä upseereista, jotka veljistöön kuuluivat, olivat Ruotsalaisia, jonka vuoksi Suomen itsenäisyyden tuuma ei voinut siinä piirissä kysymykseen tulla. Sitä vastoin tämä harrastus kuului Sprengtporten'in lähimpään tuttavapiiriin, ja siinäkin J. oli etevin mies. V. 1786 Sprengtporten vihdoin siirtyi Venäjälle; mutta J. jäi tänne itsenäisyystuuman johtajaksi. Ensi aluksi tuskin lienee toivoa ollut, että tuuma aivan pian saataisiin toimeenpannuksi. Mutta jo vuoden perästä huomattiin selvät enteet syttyvästä sodasta Ruotsin ja Venäjän välillä, ja nyt oli kysymys, mitä itsenäisyyspuolueen piti tässä tapauksessa tehdä. Sprengtporten näkyy kehoittaneen ystäviänsä täydellä luottamuksella vastaanottamaan Venäjän keisarinnan apua. Mutta J. vaati täysiä takeita, ett'ei Suomi joutuisi ojasta allikkoon, niinkuin Krim'in Tatarien äskettäin oli käynyt, ja osoitti siis tällä kertaa parempaa valtiollista älyä kuin opettajansa, joka nähtävästi, niinkuin siirtolaisten aina on tapana, katseli asiaa enemmin kiihkeäin toiveidensa kuin kotoisten olojen kannalta. J:in vaatimukset olivat: 1:ksi täydet takeet Suomenmaan itsenäisyydestä Venäjänkin suhteen, jonka vuoksi Haminan, Lappeenrannan ja Savonlinnan varustukset pitäisi jättää Suomalaisten haltuun, niin että Suomen suuriruhtinakunnan raja olisi sama kuin ennen Turun rauhantekoa; 2:ksi vakuutus, että keisarinna vastakin ylläpitäisi Suomen itsenäisyyden; 3:ksi vakuutus, ett'ei Venäjä sekaantuisi Suomen valtion yksityisiin hallitusseikkoihin, sen puolustustoimiin tai taloudellisiin oloihin, eikä tyrkyttäisi sille mitään vierasta hallitsijaa; 4:ksi lupaus, ett'ei Venäjän sotajoukot millään verukkeilla marssisi Suomen rajain yli, ell'ei tältä puolen ryhdyttäisi vihollisuuteen Venäjää vastaan. Toimeenpanoa varten Jägerhorn'in mielestä Venäjän piti antaa „lähemmäs yhtä miljonaa riksiä" (enemmän kuin 5 milj. S. m.), ei lainaksi, vaan lahjaksi uuden valtion perustamiskustannuksiin ja horjuvien mielten vahvistamiseksi. Nämä ehdot, jotka pontevasti esitettiin J:in kirjeessä Sprengtporten'ille, Malmgord'ista Toukok. 20 p. 1788, jäivät kuitenkin täyttämättä. Kustaa kuningas samana kesänä aloitti sodan ja marssitti armeijansa Kymijoen yli Haminaa vastaan; mutta upseerien vastahakoisuus ja kuninkaan oma epäröisyys keskeytti aiotun rynnäkön. Suomalaiset rykmentit, jotka Kaarlo Kustaa Armfelt'in johdolla olivat ylistä tietä tunkeuneet Husulaan asti, peräytyivät nyt Anjalaan päin ja tulivat Elok. 5 p. Liikkalaan (nyk. Sippolan kappelissa). Silloin J., joka palveli Armfelt'in yliadjutanttina, luuli hetken tulleeksi, ryhtyäksensä keskusteluihin Venäjän hallituksen kanssa. Hänen kehoituksestaan kirjoitettiin aamuyöstä Elok. 9 p. kuuluisa Liikkalan kirjoitus keisarinnalle, ja hän itse — sehän pääasia oli — lähetettiin samana aamuna viemään kirje perille. Kirjoituksen sisällys oli, että koska sota oli aloitettu vastoin perustuslakeja, tahdottiin ilmoittaa kansakunnan taipumus rauhansovintoon, mutta ehdoteltiin, että keisarinna sitä varten antaisi takaisin ne maakappaleet, mitkä Turun rauhanteossa oli kadotettu. Allekirjoittajat (Armfelt, Hästesko, von Otter, Otto Klingspor, af Enehjelm, von Kothen ja Klick) eivät suinkaan kaikki kuuluneet itsenäispuolueesen. Mutta J., Pietariin tultuansa, sitä innokkaammin ajoi itsenäisyyden asiaa. Sprengtporten par' aikaa oli Aunuksen puolella, josta kiireimmiten kutsuttiin takaisin. Sillä välin J. itse oli suullisesti ja kirjallisesti esittänyt tuumiansa Venäjän valtiomiehille: Ruotsissa oli muka kuninkaallinen valta rajoitettava, mutta Suomenmaa „aikaa voittaen" erotettava itsenäiseksi valtioksi, jolle piti annettaman samat rajat kuin Uudenkaupungin rauhanteossa. Elok. 15 p. suomalainen lähetysmies esitettiin keisarinnalle, joka yleisissä lauseissa vakuutti apuansa kaikessa, joka muka yhteen sopi Venäjän

valtakunnan hyödyn kanssa. Kun Sprengtporten Elok. 19 p. palasi Pietariin, hän tosin näkyy poistaneen keisarinnan epäluulot Jägerhorn'in lähetyksen suhteen; mutta se kirjallinen vastaus, joka seuraavana päivänä lähettiläälle annettiin, ei sisältänyt paljoa muuta kuin tyhjän lupauksen, että jos Suomalaiset, laillisesti maan eduskunnaksi kokoontuneina, kääntyisivät keisarinnan puoleen, olisi kaikkinainen apu annettava; suullisesti hänelle ilmoitettiin, että pyyntö saada alueita takaisin Venäjältä oli mahdoton hyväksyä. Vielä samana päivänä (Elok. 20 p.) lähti Jägerhorn Sprengtporten'in seurassa paluumatkalle ja saapui Elok. 23 p. Anjalaan, johon tällä välin suomalainen armeijanosasto oli peräytynyt. Tässä jo Elok. 12 p. n. k. „Anjalan liitto“ oli saanut alkunsa; mutta suomalaiset itsenäisyystuumat olivat tässä ihan syrjälle jääneet, koska tarkoituksena oli yhdistää koko armeijan upseeristo yhteiseen vastustuspuuhaan kuningasta vastaan. Kun nyt keisarinnan vastauksen kautta tuli ilmi, mitä asioita J. oikeastaan oli ajanut, syntyi enimmissä Anjalan liiton miehissä niin paljon vastenmielisyyttä, että Sprengtportenkin, joka oli saapunut Kymijoen varrelle, katsoi viisaammaksi jättää itsenäisyyden tuuman tulevaisten tapausten nojaan ja ainoastaan kehoitella armeijan yleistä kinastusta. Itse Jägerhorn'in ja Sprengtporten'in välillä ei ollut enää sopu täydellinen. Edellinen ei ollut tyytyväinen Venäjän hallituksen riittämättömiin vakuutuksiin; jälkimäinen taas syytti ystäviänsä toimettomuudesta, johon syytökseen taas J. vastasi, että Ruotsin armeijan läsnäolo toistaiseksi teki mahdottomaksi panna mitään toimeen. Myös keisarinna, joka oli suuria toivonut, oli varsin tyytymätön. Yrityksen kaikki langat menivät siis heti alusta hajalle. Lokakuun kuluessa suomalaiset rykmentit lähetettiin kotia ruoduillensa ja ennen vuoden loppua ruvettiin Anjalan liiton miehiä edesvastaukseen vaatimaan. J. oli, Pietarista palattuaan, ollut sotapalveluksesta erillään, ollen olevinansa jonakuna kunniasanalla kotiin päästettynä sotavankina; hänen lähtönsä Liikkalasta oli näet tapahtunut sillä varjolla, että muka oli joutunut retkeilevään kasakkain valtaan. Marraskuun alusta hän nyt oleskeli Brahelinnassa, enonsa ja lankomiehensä eversti Brunov'in luona, missä valmisteli jotakin ehdotusta „Pohjoismaiseen liittoon;“ tämä, joka muutamien suomalaisten tilanhaltijain nimessä oli keisarinnalle esitettävä, tarkoitti jonkunlaista unionia Ruotsin ja Suomen välillä, sillä tavoin että Suomenmaa sisällisissä oloissaan olisi itsenäisenä valtiona. Eipä kukaan enää uskaltanut panna nimeänsä alle. Marraskuun lopulla vihdoin Jägerhorn Puumalassa pakeni rajan yli ja tuli Joulukuun ensi päivinä Pietariin, jossa hänen uusia ehdotuksiansa ei enää korviin otettu. Näin itsenäisyyden hankkeet vuodelta 1788 olivat voimattomuuteensa kukistuneet. Selvästi näkyy, että olivat aivan kypsymättömiä, ja että sodan syttyminen oli pakottanut itsenäisyysmiehet liian varhaisiin toimiin, joita ei yleinen mielipide maassamme ensinkään kannattanut. Mutta se epäröisyys, jota J. osoitti Venäjän tarkoitusten suhteen, on sittenkin hänelle kunniaksi luettava.

Juhana Antti Jägerhorn'in seuraavat vaiheet ovat vaillinaisesti tunnetut ja olkoot ainoastaan lyhyesti mainitut. Venäjän palveluksessa hän tuli everstiluutnantiksi ja seurasi v. 1789 Venäjän armeijaa Savoon, kantaen niinmuodoin nurjaa kilpeä isänmaatansa vastaan. Lokak. 13 p. samana vuonna hän poissa olevana tuomittiin aateliselta arvolta, hengeltä ja kunnialta, ja hänen nimensä „Juhana Antti Fredrikinpoika“ naulattiin kaakkiin Tukholmassa, Turussa ja Vaasassa. Tuo omituinen tapa tämmöisissä tiloissa poisjättää tuomitun sukunimi antoi J:ille aihetta julkaisemaan Saksan lehdissä erään Ruotsin kuninkaalle kirjoitetun kirjeen, jossa pyysi pantavaksi täydellisempää nimeä „Juhana Antti, Fredrik Antti Jägerhorn'in poika.“ Senlainen leikinteko vakaisista asioista tuntuu tosiaan enemmin kevytmieliseltä kuin sukkelalta. Kun rauha jälleen oli rakentunut Ruotsin ja Venäjän välille, saivat suomalaiset itsenäisyysmiehet käskyn poistua Pietarista. J. mainitaan lähteneen Lontooseen. Kerrotaan hänen siellä joutuneen epäluulonalaiseksi vakojatoimesta Franskan hallituksen puolelta ja siitä syystä istuneen jonkun aikaa Tower'issa. Kun Suomenmaa v. 1808—09 erotettiin Ruotsista, hän vihdoin palasi kotimaahansa ja edusti Porvoon valtiopäivillä sukuansa. V. 1816 hän asettui Sannäs'in säterikartanoon Porvoon pitäjässä, jonka oli ostanut everstiluutnantti Otto Krister Boije'lta; mutta kun kauppa puuttuvan hinnanmaksun vuoksi purkautui, hän vaimonsa kanssa 1818 muutti Porvoon kaupunkiin, jossa vietti joutilasta vanhuutta, kartettuna entisten valtiollisten seikkailujensa tähden. Hän kuvataan pitkäksi ja laihaksi herraksi, joka loppuiällänsä oli kuuro ja melkein kykenemätön puhumaan, jonka tähden aina kantoi kirjoitustaulua muassansa. Kuoli Porvoossa Maalisk. 6 p. 1825.

J. oli jo v. 1783 nainut Ulriika Sofia Blomcreutz'in, eversti Diidrik Blomcreutz'in tyttären. Miehensä paettua, rouva Jägerhorn myi perintötilansa Staffansby'n Helsingin pitäjässä ja läksi miehensä luoksi ulkomaille, oleskellen kauan aikaa ruotsalaisen papin, Nisser'in, perheessä Lontoossa. Miehensä kanssa hän sitten palasi Suomeen ja kuoli Huhtik. 13 p. 1830 Linnaisten kartanossa Mäntsälässä. Hänen

kaksi tytärtänsä kuoli jo lapsina. (Anrep, Ättartaflor; Wasastjerna, Ättartaflor; Malmanen, Anjalaförbundet; Koskinen, Y. M. Sprengtporten'ista; Tigerstedt, Finsk Tidskrift IV, V, VII, IX; Kirj. Kuukausl. 1878; Barfod, Märkv.; lehtori A. R. Hirn'in antamia tietoja, y. m.). Y. K.

Jägerhorn, Fredrik Aadolfi, edellisen veli, oli syntynyt Toukok. 2 p. 1760. Varhain sotapalvelukseen astuneena, hän ensin oli kuninkaallisena hovipoikana, tuli v. 1777 vänrikiksi Savon rykmenttiin ja nousi v. 1783 luutnantiksi. Häntä ei tiedetä millään lailla osalliseksi itsenäisyystuumissa tai Anjalan liiton vehkeissä. V. 1789 hän tuli kapteeniksi Hämeen-Uudenmaan rakuunain Sääksmäen komppaniaan, v. 1795 majuriksi henkikaartiin, v. 1799 everstiksi ja sai v. 1801 komentoonsa erään pestatun rykmentin Suomessa, niinkutsutun Jägerhorn'in rykmentin. Kun sota v. 1808 syttyi, oli Fredrik Aadolfi J. sijoitettuna Wiaporiin, jonka komentaja, Kaarlo Olavi Cronstedt, oli hänen sukulaisensa (sillä Cronstedt'in äiti oli J:in isän serkku). Yleisesti vakuutetaan, että J. etupäässä on ollut vaikuttavana Wiaporin häpeälliseen heittämykseen (ks. Cronstedt, Kaarlo Olavi), ja luultavaa on, että hänen vanhemman veljensä ja Suomen itsenäisyyspuolueen tuumat hänessä ovat uudestaan virinneet, pukeutuen tähän kehnoon muotoon. Muutoin tiedämme hänen mielipiteistään aivan vähän. Heittämyksen perästä hän lähti Pietariin. Kreivi Buxhœwden silloin pani hänet ehdolle Kuopion läänin maaherran virkaan, mutta Yrjö Maunu Sprengtporten, joka oli maamme kenraalikuvernööriksi tullut, vastusti tätä nimitystä, koska J. ei osannut suomea. Vasta Huhtik. 2 p. 1810 J. tuli maaherraksi Kymenkartanon eli Heinolan lääniin. Tästä hän erkani Marrask. 5 p. 1812 ja eli sen jälkeen Pernajan pitäjässä, jossa kuoli naimatonna Nykulla'n kartanossa Jouluk. 23 p. 1817. Y. K.

Jägerhorn, Yrjö Henrik, soturi, edellisten pikkuorpana, oli syntynyt Mikkelin pitäjässä Lokak. 6 p. 1747. Isä, Kaarlo Fredrik Jägerhorn, oli silloin vänrikki, vihdoin kapteeni Savon jalkaväessä. Äiti oli Elsa Margareeta von Fieandt, Juhana Henrik Fieandt'in tytär, joka ennen oli ollut naituna luutnantti Kustaa Hästesko'lle. Köyhänä ja varattoman perheen vanhimpana poikana, hän ainoastaan omilla neuvoin hankki itsellensä tarpeelliset alkeistiedot, tehden sen ohessa jo 11 vuoden iästä alkaen sotapalvelusta. Vasta v. 1766 hän nousi vältvääpeliksi, v. 1771 vänrikiksi ja v. 1775 alaluutnantiksi. Kun Yrjö Maunu Sprengtporten oli saanut komennon Savossa, alkoivat tämän johdolla nuo kuuluisat seuduntutkimiset pitkin rajaa, ja J. sai kesästä v. 1776 alkaen käydä tätä harjoituskoulua, joka sitten Sprengtporten'in ulkomaisen matkan kautta katkaistiin. V. 1780 hän nousi esikunnan kapteeniksi, sitten kapteeniksi ja v. 1786 majuriksi. Koska hänen virkatalonsa oli Puumalassa, aivan venäläisen rajan läheisyydessä, hän sodan syttyessä v. 1788 oli ensimmäinen tietoja antamaan vihollisten liikkeistä, ja hänen etuvahtinsa Vuolteensalmella vaihettikin ensimmäiset laukaukset erään venäläisen retkikunnan kanssa, yöllä Kesäk. 27 ja 28 pp. välillä, — tapaus, joka antoi kuninkaalle etsityn syyn julistaa sotaa. Tässä sodassa Yrjö Henrik J. sai tilaisuutta osoittaa kuntoansa ja miehuuttansa. Sprengtporten'in itsenäisyyden tuumat, jotka tämä jo v. 1782 oli hänelle esittänyt, hän heti alusta oli hylännyt, vakuutettuna että niiden kautta Suomi tulisi ainoastaan venäläiseksi maakunnaksi. Myöskin Anjalan liiton vastahanka kuninkuutta vastaan ei saanut hänen kannatustaan. Sitä suuremman toimeliaisuuden hän nyt itse sodassa osoitti. Tämä lojaalinen kanta ansaitsee huomiota senkin vuoksi, että yksi vehkeiden päämiehistä, Hästesko, oli J:in velipuoli ja itse Sprengtporten vanhastaan nautitsi hänen suurta kunnioitustaan. Mutta hänen suora ja hurskas luonteensa karttoi ylipäänsä kaikkia valtiollisia vehkeilemisiä. Porrassalmen tappelussa hänen neuvokkaat toimensa antoivat Suomalaisille voiton. Parkumäellä ja Kärnäkoskella hän samoin osoitti sekä älyä että loistavaa urhoollisuutta. Hänen tarkka paikkojen tuntemuksensa Savon seuduilla ja hänen taitonsa Suomen kielessä olivat koko sodan aikana suureksi hyödyksi. Nämä ansiot eivät jääneet tunnustamatta. V. 1789 hän nimitettiin everstiluutnantiksi ja seuraavana vuonna hän tuli everstiksi ja kuninkaan kenraaliadjutantiksi. Rauhanteon jälkeen hän pantiin Suomessa komentavan kenraalin apulaiseksi, ja kun Kustaa III oli murhanyrityksen kautta joutunut tautivuoteelle, hän sai luottamuksen olla pääkomentajana Suomessa, joka virka kuitenkin kuninkaan kuoltua heti lakkasi. V. 1799 J. tuli kenraalimajuriksi, mutta otti v. 1803 eron palveluksesta. Hänellä oli vanhastaan pieni maatila, Visulahti, Mikkelin pitäjässä, jossa tavallisesti oli asuntoa pitänyt. V. 1793 hän Tukholmassa nai erään Suomenmaasta kotoperäisen lesken, nimeltä Fredriika Charlotta Hongelin, joka ennen oli ollut naimisissa sotalääkärin Ernst Salomon'in kanssa. V. 1802 hän osti itsellensä Vårdby nimisen kartanon lähellä Tukholmaa, johon virkaeronsa perästä asettui. Suomen tulevaisuuden hän katsoi menetetyksi, eikä tahtonut 1808 vuoden sodassa enää astua palvelukseen, koska arveli varustustoimet aivan riittämättömiksi. Kuitenkin hän vastaanotti komennon Tukholmassa, saaden kenraaliluutnantin arvon. Vuodesta 1812 hän sitten eli yksityisenä miehenä Vårdby'ssä,

jossa kuoli Elok. 29 p. 1826. Puoliso oli jo v. 1805 tuonelaan mennyt. Lapsia jäi kaksi tytärtä ja yksi poika. (Itse Jägerhorn'in tekemä elämäkerta, käsikirj.; Krigssamlingar; Hist. Reklamationer, y. m.)

Y. K.

Järnefelt, August Aleksanteri, sota-topograafi, syntyi Tohmajärvellä Huhtik. 2 p. 1833. Vanhemmat olivat kruununvouti Karjalan alisessa kihlakunnassa Kustaa Aadolfi J. ja tämän puoliso Aurora Fredriika Molander, piispan tytär Porvoosta. Opetusta nautittuansa Savonlinnan korkeammassa alkeiskoulussa ja sittemmin Haminan kadettikunnassa, tuli A. A. Järnefelt upseeriksi 1853. Opintojansa jatkoi hän vielä sekä Pietarin tykistön-akatemiassa että kenraalistaapi-akatemiassa ja tuli, oppimääränsä kumpaisessakin suoritettuaan, taapikapteeniksi kenraalistaapiin 1860. Hänen vaikutuksensa on sen jälkeen melkein yksinomaisesti ollut kiintyneenä sota-topografiaan ynnä tähän liittyviin tähtitieteellisiin ja maanmittaus-toimiin. V. 1861 teki hän täällä vielä koettamattoman menetystavan mukaan sähkölennätin-johdon avulla longituudi-määräyksiä Turun ja Oulun välillä ja tuli, jonkun ajan Pulkovassa oltuansa professorin apuna kenraalistaapin sikäläisessä observatoorissa, v. 1863 tähtitieteellisten ja maanmittaus-töitten päällikön apulaiseksi Suomessa. Viisi vuotta sen jälkeen (1868) tuli J. everstiksi ja päälliköksi näissä töissä, jotka lopetettuaan hän 1870 määrättiin topograafi-kunnan päälliköksi Suomessa. Näissä viroissa on J. saavuttanut varsin suuret ansiot Suomen maantieteessä, sekä useain maantieteellisten paikkainmääräysten kautta, esim. Lapissa 1865, että semminkin hänen johdollaan tehdyn ison topograafillisen kartaston kautta, josta Uudenmaan ynnä osia Wiipurin ja Turun lääneistä käsittävät lehdet jo ovat valmiina. Ajaksi kutsuttiin J. tästä vaikutuksesta kotimaassa sotanäyttämölle Balkanin niemimaalle, missä päällikkönä 1877 sai johtaaksensa Venäjän kenraalistaapin topograafillista osastoa. Hedelmät hänen kolmenvuotisesta vaikutuksestaan täällä (1877—79) olivat että tähän asti vaikeapääsöinen ja melkein tuntematon, 133.750 neliövirstaa iso, ala meidän maanosassamme nyt on tarkasti käyty ja korkeuden-suhteistansa määrätty, jotta korkokartalle, jonka astemitta on 10 virstaa Englannin tuumalle, löytyy varma korkeuden-määräys jokaisella neliölinjalla. „Nämä ainekset", sanoo J. itse eräässä kirjoituksessa kuukauslehteen Russische Revue v. 1880 topograafillisista töistä Balkanniemellä, „ja ylipään näin suurella vaivalla ja huolella saatu esitys maan todellisesta korkeudesta ja luonnollisesta muodosta, samoin kuin lukuisat tähtitieteellisten ja maanmittaus-töitten päätökset eivät vuosisatoina vanhene, vaan pysyvät aina maantieteelle arvokkaina." Soturiuralla on J. nopeasti ylennyt ja käytetty useaan kunniatoimeen. Niin hän 1876 lähetettiin tieteellisten aseitten näyttelyyn Kensington Museum'issa Lontoossa, ja 1878 hän korotettiin kenraalimajuriksi kenraalistaapissa. Hän on vuodesta 1858 naimisissa vapaherratar Elisabet Clodt von Jürgensburg'in kanssa, kenraalimajurin vapaherra Konstantin Clodt von Jürgensburg'in tytär.

Jäykkä, Erkki, lautamies, maanviljelijä, syntyi 1827 Maaliskuun 10 p. Vimpelissä Lill-Strang'in talossa, jonka omistaja oli hänen isänsä Jaakko Jaakonpoika Lillstrang. Erkki oli viidestä veljeksestä nuorin, ruumiiltansa heikko, mutta häntä innostutti harras tiedonhalu ja omasta pyynnöstään päästi hänet isä Lokakuussa 1845 Mustialan maanviljelyskouluun. Siellä oppiessaan hänessä myöskin valkeni isänmaanrakkaus, joka sittemmin elähytti ja johti kaikkia hänen pyrintöjänsä. Kaksi vuotta Mustialassa oltuaan palveli hän, tietojansa kypsyttääkseen, 1847 ja 1849 vuosien välillä työvoutina Maaningan Vainikkalassa ja nai siellä talon sisäpiian Pirjo Katariina Laidattaren. Syksyllä 1849 palasi hän isänsä luo Vimpeliin, jossa sekä veljekset että naapurit ensin nauroivat hänen työkalun-kaavojansa. Isä kuitenkin salli hänen koettaa ensi aluksi Skotlannin auraa ja multapohdinta. Yritys onnistuikin. Kesä tuli kuiva, että kaikkien kaurat menivät mitättömiin; Jäykkä yksin leikkasi lähes 50 tynnyriä. Tuosta joka talo rupesi sellaisia auroja tekemään ja muihin, kaukaisiinkin pitäjiin levisi uusi kyntämiskeino; Jäykkää itseä muutamia kertoja kuljetettiin aina Peräpohjan puolelle neuvomaan kuinka „Vimpelin-auraa" piti käyttää. Sen enemmin ei Jäykän taitoa enää ylönkatsottu; hänen tointensa menestyminen sai kohta muitakin niitä noudattamaan ja arvaamattomasti hän lyhyellä elinajallaan ennätti hyödyttää syntymäseutuansa, jonka verrattain kohonnut sivistyskanta melkoiseksi osaksi ollee Jäykän ansioksi luettava. Älykäs, taitava, tyytyväinen ja tasainen kaikissa riennoissaan oli hän aikananssa seurakunnan etevin mies, sen kirjuri ja laskumies kaikissa tarpeissa. Vaivaiskassaa hoiti hän pari vuotta, toimeliaasti ja vilpittömästi, kuten tapansa oli, mutta siitä häntä palkittiin — epäluuloilla ja parjauksilla. Isän erottua talon hallituksesta, isännöitsi siinä Erkin kanssa ensin kaksi veljestä, sitten Erkki ja veljensä Aleksanteri, jotka vihdoin jakoivat tilukset keskenänsä. Sisarustensa talon-osuuksien lunastamisesta oli Erkki velkaantunut, mutta kahdessa vuodessa hän suoritti velkansa, vaikka rintatautinsa tähden viikottain oleskeli milloin Pietarsaaressa, milloin taitavan luonnonlääkärin Vilusen luona Ylöjärven Liimolassa. Viime vuotensa eli Jäykkä melkein tupalaisena

ja vuokrasi talonsa Aleksanteri veljelleen. Hän kuoli 1858 Kesäkuun 7 p. — Isänmaanrakkaudesta puhui Jäykkä mielellään; se oli hänestä Jumalan sanaan perustuva ja hän valitti että harvat maanmiehet käsittävät tuon kalliin tunteen, hyörivät vaan pienissä ja ahtaissa eduissaan. (Y. K. Suomettaressa 1859).

K.

Kaarina Maununtytär, Eerik XIV:nnen puoliso, on viettänyt pitkän loppupuolen ikäänsä Suomenmaassa ja täällä saanut hautansa, jonka tähden hänen nimensä runollinen hohde kuuluu meidänkin aikakirjoihimme. Kaarina eli Katariina oli syntynyt alhaisesta säädystä Tukholman kaupungissa Marrask. (tai kenties Lokak.) 6 p. 1550. Isä, nimeltä Maunu eli „Måns", mainitaan olleen Medelpadin maakunnasta kotoisin ja palveli korpraalina kuninkaallisissa henkivartijoissa. Tyttö oli vielä kasvavassa iässä, kun nuori Eerik kuningas 1563 vuoden paikoilla näki hänen Tukholman torilla pähkinöitä myymässä, ihastui hänen kauneuteensa ja asetti hänet kasvatettavaksi nuorimman sisarensa Elisabet prinsessan seuraan. Sen ohessa Kaarina sai hoidettavakseen kuninkaan äpärä-tyttären Virginian, jonka äiti, Agda Pietarintytär, jo oli naitu Eerikin kamarijunkkarille Jaakkima Fleming'ille. Kasvatus hovissa näkyy pian kehittäneen Kaarinan eteviä luonnonlahjoja, mutta houkutteli hänet pian tuon ritarillisen, vaikka irstaan, Eerikin syliin. Jo Maaliskuussa 1565 hän mainitaan kuninkaan „jalkavaimona" ja lopulla seuraavaa vuotta hän synnytti ensimmäisen lapsensa Sigridin. Vähitellen Eerik luopui moninaisista kosioimis-tuumistansa ulkomaisissa hoveissa; myöskin hänen muut lukuisat jalkavaimonsa jäivät syrjälle, ja päätös hänessä vakaantui nostaa tuo halpasukuinen tyttö valtaistuimelle. Vaan tämä oli myöskin se aika, jolloin Eerikin mieli yhä enemmin synkistyi ja hulluuden oireet alkoivat hänessä valtaan päästä. Niinpä eräs Kaarinan nuoruuden ystävä, vänrikki Maksimilian, joutui jo varhain kuninkaan mustasukkaisuuden uhriksi, otettiin viekkaasti kiinni, kidutettiin ja upotettiin. Keväällä 1567 vihdoin tapahtuivat Stuure'in murhat Upsalassa, joita seurasi Eerikin hulluus ja katumus. Kaikki todistukset kuitenkin ilmoittavat, että Kaarina näinä surullisina aikoina kaikin voimin koetti lepyttää ja rauhoittaa kuninkaallista rakastajaansa, eikä mikään vihan varjo ole himmentänyt tämän lempeän olennon kirkasta mainetta. Vähitellen Eerik kuningas tointui mielentaudistansa. Tammikuussa 1568 Kaarina synnytti hänelle pojan, joka sai nimen Kustaa, ja Heinäk. 4 p. samana vuonna vietettiin suurella juhlallisuudella julkiset häät Tukholman isossa kirkossa, jonka perästä jo seuraavana päivänä Kaarina kruunattiin kuningattareksi. Vaan tämä loiston aika ei kestänyt kolmea kuukautta, ennen kuin Eerik oli syösty valtaistuimelta vankeuteen. Kaarina sai ensimmäiset vuodet seurata puolisoansa niissä eri vankihuoneissa, joissa hän perätysten pidettiin. Niinpä hän Heinäkuusta alkaen v. 1570 vähän toista vuotta oleskeli Turun linnassa, sitten neljättä kuukautta Kastelholmassa, sen perästä Gripsholmassa, josta kesällä 1573 puolisonsa kanssa siirrettiin Vesteros'iin. Näinä surun aikoina hän synnytti kaksi poikaa, Arnoldin ja Henrikin, jotka kuitenkin sitten piskuisina lapsina kuolivat. Vaan katkerin koettelemus oli vielä jälillä. Tuskin olivat vangit tulleet Vesteros'in linnaan, niin Kaarina ja lapset erotettiin Eerik kuninkaan seurasta. Eerikin viimeisistä vaiheista on toisessa paikassa kerrottu (ks. Eerik XIV). Kaarina lapsinensa vietiin ensin Tukholmaan ja pian sen jälkeen Turun linnaan, jossa oli lähes neljä vuotta. Keväällä 1575 hänen ainoa jälillä oleva poikansa, Kustaa, tässä temmattiin hänen äidillisistä sylistänsä; Juhana kuningas, näet, varosi omalle suvullensa vaaroja Eerik kuninkaan pojasta ja lähetti hänet sen vuoksi pois ulkomaille. Sama valtiollinen pelko myöskin joudutti vangitun Eerik kuninkaan surmaa, alussa vuotta 1577. Mutta Kaarinalle koetti Juhana kuningas miten mahdollista korvata, mitä hän tylyydellänsä onnetonta veljeä vastaan oli rikkonut, ja niinpä jo Maalisk. 20 p. 1577 läänitettiin Eerik kuninkaan leskelle Liuksialan kuninkaan kartano Kangasalan pitäjässä Ylisessä Satakunnassa. Kesäk. 1 p. Kaarina Maununtytär lukuisan seuran kanssa lähti Turusta Liuksialaan. Saattojoukossa oli muiden muassa Jaakko Teitti, entinen jäsen Eerik kuninkaan „lautakunnassa", nykyään lain-lukija Suomessa, eräs köyhien hoitaja Tuomas sekä kolme pappia ja neljä messu-teiniä. Kaarinan eläkkeestä oli kuninkaallisesti huolta pidetty. Kolmekymmentä talonpoikaa oli laskettu kartanon alle ja Juhana antoi voudeillensa ankaran käskyn toimittaa Kaarinalle kaikki elämän mukavuudet; hän itse lahjoitti hänelle 14-luotinaulan painoisen hopeamaljan ja lupasi

lisäksi muita tarpeellisia hopeakaluja. V. 1581 Liuksiala annettiin „elinkautiseksi läänitykseksi“ ja seuraavana vuonna siihen lisättiin 15 taloa. Mutta Kaarinan uudistettu pyyntö saada poikansa takaisin kohtasi valtiasten taipumatonta vastarintaa. Ainoastaan kerran hän salaa sai yhtyä Kustaa prinssin kanssa, joka sen perästä jälleen temmattiin kaukaisille kohtaloille (ks. Kustaa Eerikinpoika). Sitä vastoin Kaarinan tytär Sigrid kasvatettiin Liuksialassa kunnes hän v. 1587 naitiin Henrik Klaunpoika Tott'ille, jonka asuinkartano oli Kirkniemi Lohjassa. Tott'in kuoltua v. 1604 paikoilla, Sigrid v. 1609 meni uuteen avioliittoon erään ruotsalaisen aatelismiehen, Niilo Niilonpoika Natt-och-Dag'in, kanssa, mutta lienee kuitenkin tuon-tuostakin oleskellut äitinsä luona Suomessa. Myöskin joku sisarentytär mainitaan Kaarinan luona oleskelleen. Kaarina Maununtyttären päivät nyt kuluivat hiljaisesti Liuksialassa, vaikka keskellä ajan myrskyjä. Kun nuijamiehet loppuvodella 1596 ryntäsivät Pohjanmaalta Satakuntaan, he nimen-omaan olivat päättäneet säästää Liuksialan; sitä vastoin tuo lähellä oleva Vääksy, missä Juhana kuninkaan entinen jalkavaimo Kaarina Hannuntytär siihen aikaan eli, näkyy tulleen ryöstetyksi, ja luultavaa on, että Kaarina Hannuntytär näissä melskeissä kuoli. Kaarina Maununtytär sitä vastoin on keskeken metelistä aikakautta ainoastaan rauhan muistoja jättänyt. Syksyllä 1599 tuo hurja Olavi Stenbock, joka kerran oli Eerik kuningasta vankihuoneessa pahoin pidellyt, sai surmansa Kaarlo herttuan käskystä; hän Liedon pitäjässä saatiin kiinni, ammuttiin kuoliaaksi ja kaivettiin suohon. Mutta Eerik kuninkaan leski mainitaan sitten, pahaa hyvällä kostaen, muuttaneen hänen ruumiinsa siunattuun maahan.

Kaarina Maununtytär kuoli Liuksialassa Syysk. 13 p. 1612, k:lo 5 iltapäivällä. Ruumis haudattiin Turun tuomiokirkossa Tott'ien hautakuoriin, jota meidän aikoina on kiitettävällä huolella uudesta kaunistettu. Kuorin ikkunaan on taiteilija Schwertzkoff tehnyt kauniin lasimaalauksen: Kaarina muka jättää ruotsalaiselle hovipojalle kruununsa, seuratakseen suomalaista nuorukaista Satakunnan saloille. (O. Rancken, Suomi 1849; A. G. Ahlqvist, Karin Månsdotter). Y. K.

Kaarlo Sverkerinpoika, Ruotsin kuningas, oli Sverker vanhan poika ja mainitaan jo ennen Eerik Pyhän kuolemaa (ks. Eerik Pyhä) päässeen hallitukseen Götan mailla. Kun Eerik Pyhä oli saanut surmansa v. 1160 ja surmaaja Maunu Henrikinpoika, joka koetti asettua hallitusistuimelle, seuraavana vuonna oli kaatunut, otettiin Kaarlo Svealaistenkin kuninkaaksi. Hän oli ensimmäinen sen-niminen kuningas Ruotsissa, vaikka historioitsija Johannes Magnus uskonpuhdistuksen aikana on tehnyt hänestä seitsemännen. Hänen hallituksestaan ei ole paljon tietoja. Hänen toimestaan Upsalan piispa Stephanus v. 1164 sai arkkipiispan arvon ja vihittiin Sens'issä Franskanmaalla, missä paavi Aleksanteri III ja Lund'in arkkipiispa Eskil silloin olivat läsnä. Samana vuonna näkyy Ruotsista Venäjän aikakirjain kertomuksen mukaan tapahtuneen joku ristiretki Laatokkaan; mutta ei ole tietoa, oliko Ruotsin hallituksella tässä toimessa mitään osaa. V. 1167 Huhtik. 12 p. Kaarlo kuningas sai surmansa Visingö'ssä, johon Eerik Pyhän poika, Knuutti, äkkiarvaamatta teki päällekarkauksen. Hän haudattiin Alvastra'n luostariin. — Kaarlo Sverkerinpoika oli v. 1163 nainut Tanskan kuninkaan Valdemar suuren sisarentyttären, Kristiinan. Heidän poikansa, Sverker, pelastettiin Visingö'n metelistä Tanskaan ja tuli myöhemmin Ruotsin kuninkaaksi. Y. K.

Kaarlo Knuutinpoika, Ruotsin kuningas vv. 1448—70, on ainoa hallitsija, jota sopii katsoa syntyperänsä puolesta suomalaiseksi mieheksi. Hänen syntymäpaikastaan, niinkuin ajastakin, ovat tosin ilmoitukset ristiriitaisia. Ruotsin vanha historioitsija Johannes Magnus, joka itse oli saman aikakauden lapsia, sanoo (Lib. XXII, cap. XIV) Kaarlo Knuutinpojan syntyneen Suomen maassa Lokak. 5 p. 1409. Eräs vanha muistoonpano taas arvelee hänen syntymäpäivänsä olleen Syysk. 29 p. 1408, ja joku muinaistaru Ruotsissa kehuu Ringstaholm'an Itägötinmaalla hänen syntymäpaikaksensa. Kaikessa tapauksessa hänen sukunsa oli siihen aikaan meidän maahamme aivan kodistunut. Hänen isän-isänsä Tord Rörekinpoika Bonde (ks. Bonde, suku) oli jo Albrekt kuninkaan aikana linnanhaltijana Raseporissa, tuli v. 1403 Viipurin isännäksi ja kuoli siellä vasta v. 1417. Hän oli nainut Ramborg Niilontyttären Vase-suvusta ja jätti jälkeensä kaksi poikaa, joista vanhempi, Knuutti Tordinpoika, valtaneuvos, joka oli Kaarlo Knuutinpojan isä, mainitaan v. 1410 olleen käskynhaltijana Turunlinnassa. Tämä kuitenkin kuoli jo v. 1413, kun poika tuskin oli täyttänyt neljännen vuotensa. Äiti, Margareeta Sparre, joka oli kuuluisan Kaarlo Ulfinpojan, entisen Viipurin linnanhaltijan, tytär, meni sitten (v. 1416) uuteen avioliittoon erään Steen Tuurenpoika Bielke'n kanssa ja lienee silloin muuttanut Ruotsiin. Mutta Johannes Magnus väittää, että nuori Kaarlo Knuutinpoika Suomessa kasvatettiin. Nuorella iällä hän teki laveita matkoja Euroopan sivistysmaissa, oppi vieraita kieliä ja harjauntui aikakauden sotataiteesen, niin että epäilemättä oli loistavin ylimys Ruotsissa, kun hän v. 1435, ainoastaan kuudenkolmatta ikäisenä, tehtiin valtakunnan marskiksi, samalla kertaa kuin hänen isänsä eno, vanha Krister Niilonpoika Vase tuli

drotsetiksi. Ajan mutkaiset valtioseikat vetivät hänet pyörteesensä, eikä hänen käytöksensä näissä tapauksissa ole täydellisen selvä. Alussa vuotta 1436 Kaarlo Knuutinpoika valittiin valtionpäämieheksi; mutta kun rahvaan jalo päällikkö Engelbrekt Engelbrektinpoika samana keväänä petollisesti murhattiin, jätettiin tämä ilkiöteko rankaisematta, ja seuraavana vuonna Engelbrektin ystävä Eerik Puke tuomittiin kuolemaan ja mestattiin. Syksyllä 1438 Eerik Pommerilainen vihdoin kadotti kuninkaallisen arvonsa ja Kaarlo Knuutinpoika valittiin valtionhoitajaksi. Mutta Ruotsin ylimyskunta ei vielä taipunut ottamaan kuningasta omasta keskuudestaan, ja niinpä Kristofer Baijerilainen, jonka Tanskalaiset olivat nostaneet valtaistuimelle, otettiin Ruotsissakin kuninkaaksi v. 1441. Marskille tässä tilassa luvattiin läänitykseksi koko Suomenmaa, kuitenkin sillä ehdolla että vanha Krister Niilonpoika, joka silloin oli Viipurin haltijana, saisi elinaikanansa pitää Pohjanmaan ja Raseporin. Kaarlo Knuutinpoika tuli syksyllä 1441 Turkuun. Mutta jo seuraavana keväänä hänen täytyi palata Tukholmaan, vastaamaan vihamiestensä nostamiin kanteisiin. Loppupäätös oli, että marskin täytyi luopua Turun läänistä, ja niin hän nyt siirtyi Viipurin linnaan, jossa Krister Niilonpoika äskettäin oli kuollut.

Kaarlo Knuutinpojan hovinpito Wiipurin linnassa vv. 1442—48 on varsin merkillinen aika maamme sivistyshistoriassa. Uljaalla marskilla oli melkein kuninkaallinen valta läänityksissään, ja rajalinnan suojelus vaati häntä pitämään melkoista sotavoimaa ritareita ja asemiehiä, jonka ohessa hän pienellä laivastolla suojeli mertä niiltä merisisseiltä, jotka Eerik kuningas Gotlannista pani liikkeelle. Riimikronika sen ohessa kertoo, että Wiipurin linnaa marskin toimella kaikin puolin sekä kaunistettiin että varustettiin, ja ne loistavat kemut, jotka siihen aikaan pidettiin linnan saleissa, levittivät Suomenkin salomaille heijastuksen Etelä-Euroopan ritarillisesta loistosta. Maamme sisällisissäkin oloissa hän hankki itsellensä melkoisen ansion lakkauttamalla ne veriset rajariidat, jotka kauan aikaa olivat kestäneet Hämäläisten ja Savolaisten välillä heidän takamaistansa. Molempain maakuntain pyynnöstä marski antoi neljän jäävittömän miehen Pohjanmaalta kesällä 1445 käydä tätä rajaa Kymijoesta Maanselkään asti, ja sitten pidettiin Kynttilänpäivän aikana 1446 julkiset maakäräjät Hattulassa, joissa raja piti vahvistettaman. Mutta koska syystä väitettiin, että rajankäynti näillä synkillä salomailla välttämättömästi piti tehtämän talvis-aikaan suksilla hiihtäen, pyydettiin tarkastusmiehet uudistamaan tointansa. Käytiinpä siis toistamiseen rajaa etelästä pohjaan, ja vielä kolmas kerta pohjasta etelään; sitten tultiin Huhtik. 25 p. 1446 marskin eteen Wiipuriin, jossa Hämeen ja Savon lähettilästen läsnäollessa oikea lopullinen rajasovinto tehtiin. Kuninkaaksi tultuaan on Kaarlo Knuutinpoika sitten v. 1452 antanut uudesta tutkia ja tuomita tämän asian, ja siitä ajasta on näiden maakuntain raja pysynyt yhdellänsä.

Kuningas Kristoferin kuoltua, Kaarlo Knuutinpoika Toukokuun keskipaikoilla purjehti Wiipurista 800:n ritarin ja asemiehen kanssa Tukholmaan ja valittiin siellä Kesäk. 20 p. 1448 Ruotsin kuninkaaksi. Kruunaus tapahtui Upsalassa saman kuun 29 p. Tosin mahtava ylimyspuolue olisi tahtonut säilyttää yhdistyksen Tanskan kanssa, jossa Kristian I silloin nostettiin valtaistuimelle. Mutta ensi alussa oli Kaarlo kuninkaalla myötäinen onni. Syksyllä 1449 hän Norjalaisten kutsumuksesta lähti tunturien yli ja kruunattiin Trondhiem'issä Norjankin kuninkaaksi. Vaan Ruotsin ylimysten salajuonet pian valmistivat hänelle katkeria päiviä; Norjan kruunu jälleen kadotettiin, Gotlanti, josta Eerik Pommerilainen vihdoin karkoitettiin, joutui petollisesti Tanskalaisten valtaan, ja Turun linnan isäntä Maunu Green pakeni keväällä 1450 tavaroinensa Kristianin puolelle. Sota Tanskaa vastaan käytiin vaihtelevalla onnella ja vaati suuria uhrauksia, jotka herättivät tyytymättömyyttä kansassa. Silloin Upsalan arkkipiispa Juho Pentinpoika Oxenstierna nosti julkisen kapinan alkuvuodella 1457, ja Kaarlo kuninkaan täytyi jo Helmikuun lopulla lähteä pakoon Dantzig'iin. Suomalaisetkin herrat, joihin Kaarlo näkyy enimmin luottaneen, houkuteltiin Kristianin puolelle, ja tämä nyt kruunattiin Ruotsin kuninkaaksi.

Kaarlo kuningas nyt enemmän kuin seitsemän ajastaikaa oleskeli maanpakolaisena Dantzig'in seuduilla, ensin pienessä Putzig'in kaupungissa, jonka hän melkoista rahasummaa vastaan oli pantiksi saanut, sitten vuodesta 1460 itse Dantzig'issa. Vihdoin kesällä 1464 tuli kutsumus Ruotsista, jossa kapina oli nostettu Kristiania vastaan, ja Elok. 9 p. Kaarlo kuningas saapui piiritysarmeijan luoksi Tukholman edustalle ja tunnustettiin jälleen hallitsijaksi. Mutta hän ei ehtinyt vielä saada edes Tukholman linnaa haltuunsa, ennen kuin ylimyspuolue jälleen pääsi voitolle, ja Kaarlo Knuutinpoika pakotettiin toinen kerta luopumaan kruunusta Tammik. 30 p. 1465. Hän sai silloin eläkkeeksensä Raseporin linnan ja läänin Suomessa elinkaudeksi, Satakunnan kahdeksaksi vuodeksi ja Korsholman läänin eli Pohjanmaan perillisillensä 15:n vuoden ajaksi hänen kuolemansakin jälkeen. Hallituksen Ruotsissa anasti arkkipiispa ja hänen ystävänsä.

Keväällä 1465 virkaheitto kuningas tuli Suomeen. Mutta kun Turun piispa Konrad

Bitz, jonka hallussa Raseporí oli, ei tahtonut tästä linnasta luopua, täytyi Kaarlon asua koko kesänsä mustaveljesten luostarissa Turussa ja vältti tuskin julkista sotaa, ennenkuin sai Raseporin haltuunsa. Tässä linnassa hän nyt kolmatta vuotta asuskeli, halliten läänityksiänsä kuninkaallisella vallalla. Kun hän alkuvuodella 1466 piti käräjiä Satakunnassa, hän yhä nimitti itseänsä „Kaarlo, Jumalan armosta Ruotsin, Norjan ja Götan kuningas", aivan niinkuin ei mitään muutosta olisi vuosikymmenen kuluessa tapahtunut. — Ruotsin ylimysten eripuraisuus vielä kerran saatti hänet valtaistuimelle. Kopean arkkipiispan hallitusta vastaan nousi joka haaralta tyytymättömyyttä. Niilo Boonpoika Stuure nostatti rahvaan Kaarlo kuninkaan hyväksi ja mahtavat Tott'it alkoivat kallistua samalle puolelle. Jo syksyllä 1466 Iivar Akselinpoika Tott, jonka hallussa Gotlanti oli, nai Kaarlon tyttären Margareetan, ja kun Tott'it eivät itse luulleet voivansa hallitusta pitää, he Marraskuussa 1467 tuottivat Kaarlon takaisin Tukholmaan. Kaarlo Knuutinpojan viimeiset vuodet tosin eivät nekään rauhallisia olleet. Mutta molemmat Stuure't, Niilo Boonpoika (Yö ja Päivä-suvusta) ja Steen Kustaanpoika, olivat kuitenkin valtaistuimelle vahvoina tukina, ja näiden ansioksi on luettava, että Kaarlo Knuutinpoika kuninkaana sai lopettaa päivänsa Tukholmassa Toukok. 15 p. 1470.

Kaarlo Knuutinpojan luonne on itse tapauksissa kuvautunut. Nuoruudessaan loistavana ja kunnianhimoisena, hän oli ikään kuin luotu astumaan esiin Ruotsin itsenäisyyden kannattajaksi. Mutta asemansa puolustamisessa hän ei osoittanut paljon lujamielisyyttä. Hän oli nähtävästi enemmin ritarillinen, kuin urhollinen; kuitenkin hän rauhallisina aikoina epäilemättä olisi ollut varsin hyvä ja jalo hallitsija. — Hän oli kolmesti nainut. Ensimmäinen puoliso Birgitta Tuurentytär Bielke kuoli jo 1436, jättäen Kristiina nimisen tyttären, joka 1446 naitiin Eerik Eerikinpoika Gyllenstierna'lle. Toinen puoliso oli Katariina Kaarlontytär Gumsehufvud, naitu 1438, jonka tyttäristä vanhin naitiin Iivar Tott'ille. Kuolinvuoteellansa 1470 Kaarlo nai Kristiina Abrahamintyttären, jonka isä oli Raseporin linnanpäällikkö. (Styffe, Bidrag III, y. m.). Y. K.

Kaarlo IX, Ruotsin kuningas, sitä ennen Sörmlannin herttua, oli Kustaa Vaasan nuorin poika hänen toisesta naimisestaan Margareeta Leijonhufvud'in kanssa ja syntyi Lokak. 4 p. 1550, ollen niinmuodoin isän kuollessa juuri kymmenen vuotias. Kustaa kuningas oli hänelle herttuallíseksi läänitykseksi määrännyt Sörmlannin, Neriken ja Vermlannin maakunnat; vaan Eerikin hallitusaikana Kaarlo ei vielä tätä läänitysalaa nauttinut. Mutta Heinäkuussa 1568 hän yhdessä Juhana veljensä kanssa aloitti Vadstena'ssa Itägötinmaalla kapinan Eerikiä vastaan, joka nyt sysättiin valtaistuimelta. Nuori Kaarlo herttua oli ollut tämän liikkeen oikea johtaja, ja kun Juhana nyt tuli kuninkaaksi, sai Kaarlo vihdoin luvatun herttuakuntansa hallittavakseen. Hän sitä hoiti erinomaisella taidolla ja tarkkuudella, ja asettui sen ohessa jotenkin itsenäiselle kannalle Juhanan valtiollisia ja kirkollisia hankkeita vastaan, vastustaen sekä katolismielistä liturgiaa että Sigismundon lähettämistä Puolaan. Ylipäänsä Kaarlo herttua katsoi Ruotsin kruunua ja Kustaa kuninkaan kirkollisia laitoksia joksikin Vaasan suvun yhteiseksi perinnöksi, ja hän on jo Juhanan hallitessa rohkeasti ottanut itsellensä puheenvaltaa niissä asioissa. Juhanan itsevaltias ja epäluuloinen mieli tästä ensi aluksi loukkaantui; mutta kun aikaa voittaen Juhanan liturgialliset harrastukset laimenivat ja hänen epäluulonsa oli kääntynyt ylimyskuntaa vastaan, pääsi Kaarlo herttua yhä suurempaan vaikutukseen, ja hän on Juhana kuninkaan kahtena viimeisenä vuotena ollut hallituksen varsinaisena johtajana. Juhanan kuoltua Marrask. 17 p. 1592, hän tietysti Sigismundon kotiintuloon asti piti väliaikaista hallitusta, päästäen kanteenalaiset valtaneuvokset jälleen heidän virkaansa. Mutta sen ohessa hän heti ryhtyi luterilaisuuden vahvistamiseen Sigismundon katolisia hankkeita vastaan, ja tästä toimesta syntyi tuo pitkä sisällinen taistelu, jossa Sigismundo viimein kadotti kruununsa (ks. Sigismundo). Usein on väitetty, että Kaarlon tarkoituksena alusta saakka oli itse pyrkiä valtaistuimelle; häntä on kuvattu pelkäksi juonikkaaksi kansanvillitsijäksi, joka on kapinan nostanut laillista kuningasta vastaan. Nämä syytökset ovat kuitenkin perättömiä. Mutta Kaarlo herttua on maailman historiassa ensimmäisiä miehiä, jotka ovat johdonmukaisesti kehittäneet perustuslaillisen kuningasvallan periaatteita; senpä vuoksi hän itse on suoruudella neuvonut Sigismundoa pitämään kansan oikeuksia pyhinä ja sen vuoksi hän myöskin säälimättömällä kovuudella on rankaissut ne Ruotsin valtaneuvokset ja muut miehet, jotka väärillä neuvoillansa johtivat Sigismundoa epälaillisuuden poluille tai luopuivat kansallisesta asiasta. Vasta näiden taistelujen aikana valtakunnan valtiosäädyt saavuttivat säännöllisen vaikutusvoimansa maan asioihin, ja loppupäätös oli, että Ruotsin valtakunnan itsenäisyys sekä valtiollisessa että uskonnollisessa katsannossa vahvistui. Suomenmaa, joka hetkeksi oli irtauntunut Ruotsin hallitusvallan alta, jälleen siihen kiinnitettiin, ja Wiron kautta vähitellen Ruotsin aseet tunkeutuivat etelään päin, kantaen protestanttisuuden lippua eteen päin siihen suu-

reen euroopalaiseen taisteluun, joka pian oli alkava.

Jo Linköping'in valtiopäivillä v. 1600 tarjosivat aatelittomat säädyt Kaarlolle kruunun. Mutta vasta v. 1604, jolloin Sigismundon velipuoli, Juhana herttua, joka nyt oli 15-vuotias, ei vastaan ottanut hänelle tarjottua kuninkuutta, on Kaarlo ottanut nimen „Ruotsin, Götan ja Venden kuningas.“ Kruunaus ei tapahtunut ennen kuin Upsalan valtiopäivillä, Maalisk. 15 p. 1607. Hänen hallituksensa moninaiset toimet eivät tässä lyhyessä katsauksessa voi tulla luetelluiksi. Aika ei suinkaan ollut kaikin puolin onnellinen ja Kaarlon jäntevä tahto ei voinut kaikkia vanhoja epäkohtia kerrassaan korjata. Mutta kuninkaan rehellistä, uupumatonta harrastusta täytyi alamaisten yleisesti tunnustaa, ja Suomalaiset ovat Kaarlo IX:nnelle antaneet kaikkein kauniimman liikanimen, minkä hallitsija voi saavuttaa; se oli tuo yksinkertainen nimi „hyvä kuningas.“ Ja kuitenkin hänen luonteensa oli kaikkea muuta kuin mietoa hyvänlaisuutta. Kaarlo IX, joka, niinkuin muutkin Kustaa Vaasan pojat, oli saanut perinpohjaisen opillisen kasvatuksen ja varsinkin jumaluusopillisissa kysymyksissä oli varsin harjaantunut, oli jäntevämpi ja johdonmukaisempi kuin kukaan hänen veljistään, mutta sen ohessa kiivas luonnoltaan ja usein kova ja säälimätön. Wiipurin, Turun ja Linköping'in verituomiot todistavat, että armahtaminen oli hänelle vierasta, jos kohta hän ei hetkeäkään epäillyt täyttä oikeutta harjoittavansa. Hänen viimeisiä päiviänsä synkistytti uusi sodan liekki Tanskan puolelta. Kaarlo kuningas, joka ei voinut estää Kalmar'in ja Ölannin kadotusta, läksi syksyllä 1611 sotatantereelta Tukholmaan päin, neuvotellaksensa valtiosäätyjen kanssa, mutta sairastui matkalla ja kuoli Nyköping'issä Lokak. 30 p. 1611.

Kaarlo IX oli kahdesti naimisissa: 1) 1579 Pfalz'in vaaliruhtinaan tyttären, Marian, kanssa, joka kuoli 1589, jättäen jälkeensä Katariina nimisen tyttären, joka sitten naitiin Pfalz-Zweibrücken'in kreiville Juhana Kasimirille ja tuli Kaarlo X:nnen äidiksi; 2) 1592 Holstein-Gottorp'in herttuan tyttären Kristiinan kanssa († 1625), joka äidin puolelta oli edellisen puolison orpana. Jälkimäisestä avioliitosta jäi kolme lasta: suuri kuningas Kustaa II Aadolfi, herttua Kaarlo Filip († 1622), joka kerta aiottiin Venäjän tsaariksi, ja tytär Maria Elisabet († 1618), naitu nuorelle Juhana herttualle, Juhana III:nnen pojalle. Y. K.

Kaarlo X Kustaa, Ruotsin valtakunnan kuningas ja Pfalz-Zweibrücken'in kuningassuvun kantaisä, syntyi Nyköping'in linnassa 8 p. Marrask. 1622. Isän puolelta oli hän tuota Saksan historiassa mainiota Wittelsbach'in kantaa, jonka monista sukuhaaroista eräs omisti vähäisen Zweibrücken'in kreivikunnan Pfalz'issa. Nuorempi jäsen tästä haarasta pfaltskreivi Juhana Kasimir († 1652), jonka koko ruhtinakunta supistui Kleeburg'in linnaan ja sen alle kuuluviin maatiloihin, tuli v. 1613 Ruotsiin, jonka kuningassuvulle oli kaukainen sukulainen, ja täällä hänen onnistui päästä Kaarlo IX:n tyttären prinsessa Katariinan suosioon ja puolisoksi (1615). Nuori pariskunta asui muutamia vuosia Saksassa, mutta pakotettiin pian kolmenkymmenenvuotisen sodan johdosta, jonka hävitykset ulottuivat heidän vähäiseen ruhtinakuntaansa asti, pakenemaan Ruotsiin, jossa Katariinan velipuoli kuningas Kustaa II Aadolfi lahjoitti heille turvapaikan. Heidän seitsemästä lapsestaan ehti kaksi poikaa ja kolme tytärtä keski-ikään. Vanhempi poika oli Kaarlo Kustaa, joka, niinkuin mainittiin, Ruotsissa syntyi ja, vaikka saksalainen ruhtinas heimoltaan, sai aivan ruotsalaisen kasvatuksen. Oivallisen äitinsä valvonnan alla hänen rikkaat luonnonlahjansa kehkeysivät eteväin opettajain johdolla, ensin kodissa ja sitten Upsalan yliopistossa, johon oli sisäänkirjoitettu yhtenä lukukautena. Toukokuussa 1638 jätti Kaarlo Kustaa yliopiston ja lähti ulkomaanmatkalle, joka kesti kolmatta vuotta, jolloin kävi Tanskassa, Saksassa, Schweiz'issä, Hollannissa ja Franskassa ja tutustui näiden maiden valtiollisiin oloihin ja hallitustapoihin. Mailmankokemuksella ja monipuolisilla tiedoilla rikastuneena hän syksyllä 1640 palasi Ruotsiin, missä hänen äitinsä sillä välin oli kuollut. Koska oli köyhä, holhojahallituksen armoissa elävä prinssi, tuli pian hänen oma asemansa täällä varsin vaikeaksi. Ilolla hän siis suostui valtakunnan drotsin Pietari Brahe'n ehdotukseen että Ruotsin sotajoukossa Saksanmaalla kehittäisi sotataitoansa. Vv. 1642—45 hän teki sotapalvelusta kuuluisan Torstenson'in armeijassa ja osoitti tällöin monesti sekä personallista uljuutta, että etevää päällikkökykyä. V. 1648 hän nimitettiin koko Ruotsin armeijan ylipäälliköksi, mutta sam. vuonna tehty Westfal'in rauha katkaisi sodan, ennenkuin hän oli ennättänyt saavuttaa uusia voittoseppeleitä. Saksasta palattuansa (1650) oleskeli hän enimmin Borgholm'an linnassa Ölannissa, missä eli hiljaan ja itsekseen, hallitustoimiin mitenkään sekautumatta, mutta tarkasti valvoen tapausten juoksua niin sisällisissä kuin ulkonaisissa suhteissa. Tästä yksinäisyydestä hän kutsuttiin vastaanottamaan Ruotsin kruunua, josta Kristiina kuningatar kauan mietittyään luopui ja jätti sen hänelle (1654). Kaarlo Kustaa ja Kristiina olivat nepaksia; he olivat kasvaneet yhdessä, aikaa myöten toisiinsa mieltyneet ja salaa kihlautuneet. Täysikäiseksi ja kuningattareksi tultuaan Kristiina kumminkin joutui

toisiin ajatuksiin, joko sitten siihen oli syynä uusi taipumus tahi ett'ei hän ylipäänsä tahtonut naimisiin sitoutua. Kaarlo Kustaata lohduttaaksensa oman itsensä kadottamisesta, hän kuitenkin 1650 vuoden valtiopäivillä saattoi aikaan sen, että tämä määrättiin kruununperilliseksi, ja neljää vuotta myöhemmin hän pani toimeen päätöksensä tälle jättää kruunun, joka häntä itseä painoi. Kaarlo Kustaan astuessa hallitukseen oli valtakunta arveluttavassa tilassa. Raha-asiat olivat aivan hämmennyksissä, valtion parhaimmat ja varmimmat tulot oli yksityisille lahjoitettu ja ylimyskunnan valta oli paisunut siihen määrään, että uhkasi voittaa itse hallitsijan oman vallan. Perivanha kansanvapaus oli vaarassa, ja aatelittomain säätyin tyytymättömyys ja nurja mieli aatelistoa vastaan oli jo näyttäynyt tavalla, joka saattoi pelkäämään kansankapinaa. Tämän lisäksi valtakuntaa ympäröivät kaikkialla vihamieliset naapurimaat, jotka ainoastaan odottivat sopivaa tilaisuutta kostaaksensa niitä tappioita, jotka Ruotsin aseet hiljakkoin olivat heille tehneet. Näissä oloissa tarvittiin voimakasta miestä hallitusta ohjaamassa, ja Kaarlo X Kustaa olikin semmoinen. Selvästi hän kohta huomasi välttämättömäksi kruunulle peruuttaa ne tilat ja verot, jotka Kristiina ja edelliset hallitukset olivat pois lahjoittaneet. Järki käski kuitenkin aluksi menetellä varovasti. Reduktioni supistettiin sentähden 1655 vuoden valtiopäivillä siihen, että peruutettaisiin n. s. neljänneksen-vero, ja tämäkin peruutus pantiin nyt seuraavain sota-aikojen kuluessa varsin vaillinaisesti toimeen. Kaarlo X Kustaan lyhyen hallitusajan täyttivät näet melkein alituiset sodat, jotka käänsivät hänen huomionsa sisällisestä hallinnosta ja pakottivat hänet tulevaisuuteen lykätä päättämänsä uudistustoimet. Suurenlaista aikomustansa perustaa valtakuntaa, joka käsittäisi Itämeren kaikki rantamaat, hän rohkeista urhotöistä ja voitoista huolimatta ei voinut saattaa perille, koska valtioinsa aineelliset apulähteet olivat vähemmät kuin että ajan pitkään kannattaisivat taistelua noitten häntä vastaan yhtyneitten valtain, Hollannin, Tanskan, Brandenburg'in, Itävallan ja Puolan kanssa. Paitsi enennettyä sotakunniaa, toivat kuitenkin nämä sodat Ruotsille Skaanen, Hallannin, Blekingen ja Bohuslääinin maakunnat. Suomelle Kaarlo X Kustaan hallitus oli aikakausi, jota tavallisia raskaammat sotaverot rasittivat. Vv. 1656—58 sai maa sitä paitse Venäjän puolelta kestää karkausta, joka sen, melkein kokonaan sotaväkeä ilman ja itsekseen jätettynä, täytyi torjua. Kuitenkin oli Kaarlo X kansan suosima, sillä hän piti aatelistoa, sotaväkeä ja virkamiehiä kovassa kurissa ja rankaisi ankarnudella jokaista laittomuutta ja väkivaltaa. Aatelin yritykset samalla tapaa orjuuttaa Inkerinmaan ja Käkisalmen läänin, kuin Liivin ja Wiron, hän kohta tehtäissä epäsi. Kesken sotiaan Kaarlo X Kustaa äkkiä meni manalaan 13 p. Helmik. 1660 Göteporissa, johon oli kutsunut valtiopäivät kokoon. Puolisonsa **Hedvig Eleonooran**, Holstein-Gottorp'in prinsessan, kanssa oli hänellä yksi poika **Kaarlo XI** (ks. seuraava). Kaarlo X Kustaa oli vartaloltaan lyhytläntä ja varhain alkoi häntä vaivata liika lihavuus, joka ei kuitenkaan estänyt häntä vaadittaissa osoittamasta suurta notkeutta ja vireyttä. Hänen hiuksensa olivat mustat ja kiharaiset, silmänsä siniset. Harvinaisiin hengenlahjoihin, joita huolellisella kasvatuksella oli siten kehitetty, että sanotaan hänellä kaikista Ruotsin kuninkaista olleen parhaimmat tiedot, liittyivät todellinen jumalanpelko, jalous, neuvokkaisuus ja uljuus. Liian suuri sotaisen kunnian himo himmentää kuitenkin jossakin määrin hänen muistoaan.

K. F. I.

Kaarlo XI, edellisen ainoa poika **Hedvig Eleonooran** kanssa, Ruotsin valtakunnan kuningas, synt. Tukholman kuninkaallisessa linnassa 1655 Marrask. 24 p. Neljänvuotiaana hän kadotti isänsä; kasvatusta johtivat sitten Edmund Gripenhielm ja Krister Horn sekä äiti, hallitusta viimemainittu valtakunnan viiden korkean virkamiehen kanssa. Kummankaan toimen täyttämistä ei voi liioin kiittää. Luonto oli kyllä Kaarlolle suonut paremman-puolisia lahjoja, tarkkaa ja välttävän hyvää ymmärrystä sekä lujaa tahtoa, mutta nämä eivät päässeet kuin vaillinaisesti kehkiämään, johon oli syynä osaksi hänen heikko terveytensä, osaksi äidin mietous. Miehen iän rajalla ollessaan nuori ruhtinas siis kyllä oli verraton ratsastaja, kelpo metsästäjä ja väsymätön sotakatselmusten pitäjä, mutta ei osannut hillitä jäykkää ja pikaista mieltänsä, ja vaikka hän pari vuotta oli saanut kuunnella valtaneuvoston keskusteluja, hän ei kyennyt vaikeampain valtioasioitten käyttelemiseen. Ja sinä aikana, jos milloin, juuri vaadittiin valtiollisia tietoja, kokemusta, jopa neroakin Ruotsin hallitsijalta. Kaarlo X:nnen kuollessa valtakunnan asema näet oli kovin tukala, ja seuraavain 12 vuoden kuluessa se valtionholhojain velttouden, itsekkäisyyden ja eripuraisuuden kautta yhä oli pahennut. Raha-asiain turmeltunut tila joskus esti tärkeimpäinkin tuumain toimeenpanoa, kruunun paraat saatavat olivat jätetyt aatelin nautittaviksi, sotaväki muutamissa paikoin nälän tähden pakeni palveluksesta, laivasto päivä päivältä joutui kurjempaan häviöön ja hallinnon muissakin haaroissa surkea epäjärjestys oli valloillaan. Mutta sittenkin jatkettiin entistä tuhlausta, ja vaikka Kaarlolla tiettävästi ei ollut hallitsijataitoa, mahtavimmat harvoilla poikkeuksilla 1672 suostuivat jättämään val-

tion ohjakset tuskin seitsemäntoista-vuotiaalle nuorukaiselle. Moni kaiketi toivoi tällä jouduttavansa uuden ja paremman ajan tuloa, moni ehkä ajoissa ajatteli suojaa tulevia myrskyjä vastaan. Mikä jäntevä, säälimätön uudistaja nuoressa kuninkaassa oli kätkettynä, sitä ei yksikään aavistanut.

Ensi alussa hallinto kuitenkin kävi entisiä polkujaan; kovaa kokemusta tarvittiin nuoren ruhtinaan kouluttajaksi. Silloin tällöin tosin havaittiin Kaarlon itsenäisyyden esikoishedelmiä: 1655 päätetty neljänneksenkorjaus pantiin toimeen ankaruudella, joka kahdessa vuodessa tuotti kruunulle neljättä vertaa mitä holhojahallitus koko aikanaan oli saanut palautetuksi, sotalaitosta ruvettiin panemaan kuntoon ja kesällä 1673 kuningas rupesi päätöksiään tekemään neuvoskuntaa kokonaisuudessaan kysymättä. Vaan muissa kohden vastakkaiset periaatteet yhä taistelivat vallasta, ja ulkomaan valtoja kohtaan M. G. de la Gardie'n johdolla yhä noudatettiin seikkailijamainen valtiotaito, joka ennen tahi myöhemmin oli turmiolliseksi tuleva. Franskan apurahoja etsittiin rahapuutteen lieventämiseksi, mutta täten Ruotsi kunnianhimoisen Ludvig XIV:nnen hankkeitten tähden kietoutui rettelöihin, jotka yksistään nekin kyllä olisivat voineet turmella hyvissä varoissa olevan valtion asemaa. Brandenburg'ia vastaan julistettiin kevytmielisesti sotaa, vaan uhattuna omassa maassaan Fredrik Wilhelm löi Ruotsalaiset Fehr-Bellin'in edustalla 1675. Tanskan kuningas silloin marssitti armeijan Norjan puolelta Ruotsiin ja tunkeutui itse suurine sotajoukkoineen Skaaneen; Hollanti, Itävalta, Hispania y. m. julistivat myös Ruotsille sotaa. Nytpä valtion voimia vasta kysyttiin, ja loistava suurivallan-asema huomattiin olevan ulkonainen kuori, joka kätki sisällistä heikkoutta ja mitä vaarallisimpia mätähaavoja. Ruotsi seisoi perikadon partaalla; vanhan ajan miehet joutuivat vihan ja vainon alaisiksi, vaan kaikki muutkin olivat epätoivon, pelon vallassa; pelastusta ei nähty missään. Silloin Kaarlo ihmeen nopeasti miehistyi vaarojen, vaikeutten voittajaksi, vihollisten kukistajaksi. Hänen nimessään vaikka muitten neuvoista oli turmiolliseen sotaan ryhdytty; hänpä jäntevän Juhana Gyllenstjerna'n ja harvan luotettavan ystävän kanssa itse myös otti huolten ja vaivojen äärettömän taakan kannettavakseen pienimmästä suurimpaan asti, koska tämä oli hänen kuninkaallinen velvollisuutensa.

Historian asia on täydellisesti kertoa, miten tämä tehtävä suoritettiin; meille riittää tässä pääpiirteet. Kuninkaan käskystä innokkaita, vaikkapa vaillinaisesti varustettuja ja harjoiteltuja sotajoukkoja ikään kuin kasvoivat maasta; itse hän jouduttti ja järjesti kaikki tärkeimmät puolustustoimet. Kovia onnettomuuksia kohtasi: meren takaisiin maakuntiin ei voitu lähettää riittävää apua; Ölannin ja Kiöge'n taisteluissa Tanskalaiset voittivat Ruotsin laivaston. Mutta vaaroja, vastuksia pelkäämättä kuningas itse läksi vaarallisinta vihollistaan vastaan synkällä, taipumattomalla jäykkyydellä, pannen omaa henkeään useammin alttiiksi kuin alhaisimman soturin elämää. Seuraajina ja neuvonantajina hänellä oli aikakauden kokeneimpia, urhoollisimpia sotureja, Dahlberg, Ascheberg, Helmfeldt, Bielke y. m. Näitten avulla hän löi Tanskalaiset 17 p. Elok. 1676 Halmstad'in ja 4 p. Jouluk. Lund'in edustalla sekä seuraavana vuonna Heinäk. 14 p. lähellä Landskrona'a; muuallakin Skaanessa onni seurasi Ruotsin lippuja. Tällä tavoin oli valtakunnan asema pääasiassa muuttunutkin; Tanskalaisten ja liittovaltojen toiveet hälvenivät, semminkin kuin Ludvig XIV rauhaa hierottaessa pontevasti piti Ruotsin puolta; vv. 1678 ja 1679 solmittiin jälleen rauha ilman mainittavia uhrauksia; sodan tuottamat vahingot vaan jäivät menneen kovan ajan näkyväksi muistomerkiksi.

Mutta tärkeämpää laatua oli näitten vuotten vaikutus kuninkaan mieleen ja valtakunnan sisälliseen asemaan. Kaarlo oli oppinut tuntemaan tehtävänsä, oli tottunut järkähtämättä toteuttamaan tahtonsa kuten ainoasti yksinvaltiaalle sopii; sinnepäin viittasi myöskin muitten euroopalaisten ruhtinasten esimerkki. Askel askelelta hän sysäsi syrjälle kaikki mikä voisi olla esteeksi hänen tahdollensa, ensin neuvoskunnan ja sitten säätyjen oikeudet. Näkyvästi kuningas ei itse ottanut mullistuksiin osaa; säädyissä ehdotettiin ja päätettiin suurimmatkin muutokset: iso reduktioni, holhojilta vaadittu uusi tili ja itsevaltius, mutta Kaarlo oli sittenkin näitten hankkeitten alku ja turva: viittaamalla tehty viittaus hänen tahtoonsa jo riitti voittamaan rohkeimpainkin vastustuksen. Vielä suoranaisemmin hän johti kaikki hallintoon kuuluvat toimet, tarkastaen itse kaikki, soturein pukua ja varustusta yhtä hyvin kuin laveimpia tilejä ja asiakirjoja. Tämä ankara järjestys, tämä lakkaamaton työ kasvoivatkin kauniita hedelmiä. Kruunun raha-asiat saatiin vuosikymmenen kuluessa loistavaan kuntoon, sotavoima pantiin ruotujako- ja rusthollilaitoksen kautta mainioon tilaan, laivasto rakennettiin uudestaan ja sijoitettiin Karlskrona'an, opetuslaitokset ja kirkolliset olot parannettiin, hallinto ja useimmat virastot järjestettiin uudestaan. Näitten parannusten nojalla Ruotsi myöskin ulkomaan valtoja kohtaan saattoi menetellä itsenäisemmin kuin koskaan ennen.

Mutta asialla on toinenkin puoli. Muutokset olivat olleet niin pikaisia, ett'eivät olot ehtineet läheskään kaikissa kohden vakaantua Kaarlon aikana. Reduktionissa ja sii-

hen kuuluvissa toimissa noudatettu säälimätön ankaruus oli synnyttänyt yleistä levottomuutta ja nurkumista, joka Ruotsissa ja Suomessa oli varallisuuden edistymiselle haitaksi, sekä Liivinmaalla kaikessa hiljaisuudessa kiihtyi kapinallisiksi salahankkeiksi; virkavalta oli järjestetty niin mahtavaksi että se tuli yhteiskunnalle haitaksi, — sanalla sanoen, kun Kaarlo kuoli Tukholmassa 1697, Huhtik. 5 päiv., niin hänen aikanaan tapahtuneitten jyrkkien muutosten välttämättöminä seurauksina eri tahoilta lähestyi ulkonaisia ja sisällisiä myrskyjä. Kovin onnettomiksi kävivät Kaarlon viimeiset ikävuodet sen ohessa niitten hirveitten katojen kautta, jotka 1695—97 varsinkin Suomessa hävittivät varallisuutta ja vähensivät maamme väestöä noin seitsemännellä osalla sen koko luvusta.

Yksityiselämässään Kaarlo aikalaistensa ruhtinaitten joukossa ansaitsee kunniasijan. Hän oli tosin tuittupäinen, itsepintainen ja salamielinen, eikä tämä olekaan kummallista jos muistaa hänen kasvatustaan ja nuoruutensa vaiheita, mutta vilpitön jumalanpelko, ankara siveys ja velvollisuudentunto sekä suuri, joskuspa liiallinenkin kainous sitä vastoin olivat hänen luonteensa kaunistuksena. Juhlia ja julkista toimintaa hän vältti niin paljon kuin mahdollista, rakastaen ennen kaikkea yksinäistä, yksinkertaista elämää. Omasta puolestaan säästäväinen, hän samassa oli antelias ystäviensä ja taiteen hyväksi; Tukholman kuninkaallinen linna, jonka rakentamista hän aloitti, on kauniin ylistys hänen taideharrastuksilleen. Mieluisimmin asuen kaukana pääkaupungin hälinästä Kongsör'issä hän alituisesti teki matkustuksia, ratsastaen ja enimmiten öisin, vaan kumma kyllä ei käynyt milloinkaan Suomen puolella muuta kuin kerran Torniossa Juhannus-aurinkoa katselemassa.

Kaarlo oli 1680 nainut tanskalaisen prinsessan Ulriika Eleonooran, joka syntyi 1656, Syysk. 11 p., Fredrik III:nen ja Sofia Amalian avioliitosta. Erinomaisella jaloudellaan ja lempeämielisyydellään Ulriika Eleonoora voitti kaikkein rakkautta; kuninkaallinen puoliso yksin oli hänelle kauan tyly ja lemmetön. Pitkällisen sairauden perästä hän 1693 Heinäk. 26 p. kuoli Kaarlon ja kaikkien alamaisten katkerimmaksi kaipaukseksi, jättäen jälkeensä kauniimman maineen kuin ehkä ikinä mikään kuningatar Ruotsissa. E. G. P.

Kaarlo XII, edellisen poika ja seuraaja Ruotsin valtakunnan kuninkaana, syntyi Tukholmassa 17 p. Kesäk. 1682. Hellä äiti ja hyvät opettajat kasvattivat nuorta ruhtinasta, jolla jo hänen lapsuudessaan huomattiin olevan suurta kykyä sekä tavatonta mielenlujuutta. Jumalanpelkoa, yksinkertaista ja siveellistä elämää sekä suoruutta opetti hänelle jo vanhempain oma esimerkki, kaikissa ruumiillisissa harjoituksissa hän pian tuli mestariksi. Suurten sankarien elämäkerrat sekä sotatiedo kuuluvat olleen hänelle jo poikana mieliaineita; valhetaisteluissa ja metsästyksissä hän aina osoitti uljuutta, joka ennusti kasvavaa sankaria. Vähemmin tunnettu oli alussa hänen järkähtämätön jäykkyytensä, joka sittemmin piityi yhä kovempaan itsepintaisuuteen. Yksinvaltiuden periaatteitten mukaan kasvatettuna hän jo nuorena tuli syvästi vakuutetuksi siitä että Jumala oli hänelle sallinut ihan rajattoman vallan; tulipa piankin selville, että hän tässä kohden meni paljoa kauemmaksi kuin isäkin. Kaarlo XI:nen määräämät holhojat olivat ainoastaan muutamia kuukausia johtaneet hallitusta, kun 15-vuotiasta ruhtinasta jo halutti päästä täysi-ikäiseksi. Suosikit ja mielistelijät riensivät hänen tahtoaan noudattamaan; ylimykset, toivoen korvausta reduktionin kärsimyksistä, tekivät samaten. Mutta kruunauksessaan Kaarlo itse pani kruunun päähänsä osoitteeksi että hän oli siksi luotu, eikä hän edes ikivanhan tavan mukaan vannonut mitään kuninkaanvalaa, vaikka hänen isänsä oli määrännyt semmoisen tapahtuvaksi. Vielä selvemmin koko hänen hallituksensa todistaa, ett'ei Kaarlo luullut olevansa sidottu missään kohden lakien kautta.

Rajatonta valtaa käyttäessään nuori kuningas jo ensi vuosina tuhlasi suuren osan isänsä säästämiä valtiovaroja franskalaisiin näytelmiin ja kaikellaisiin muihin huvituksiin. Petoja hän rupesi metsästämään mitä uskaliaimmalla tavalla; karhut kiedottiin ansoihin ja tapettiin seipäillä vaan. Tällaiset sanomat rohkaisivat naapuriruhtinaita salaiseen liittoon, jolla luulivat helposti voivansa kukistaa moisen vallattoman pojan hallitseman valtakunnan. Pietari I, August väkevä ja Fredrik IV yhtyivät 1700 samaan aikaan ahdistamaan Ruotsia sodalla. Kaarlo silloin äkkiarvaamatta nousi maalle Seelantiin ja pakotti Tanskan kuninkaan paikalla suostumaan Trawenthal'in rauhaan, purjehti sitten Pernovaan ja marssi syksyn huonoja teitä ja ilmoja arostelematta Narvaa kohden, jota lukuisa venäläinen armeija par'aikaa piiritti. Marrask. 20 p. hän noin 8,500 miehen kanssa, joista lähes toinen puoli oli Suomalaisia, seisoi vastapäätä Venäläisten armeijaa (noin 40,000 miestä), ja teki heti varoituksista huolimatta urhean rynnäkön sakean lumituiskun suojassa, jonka tuuli ajoi vihollisten silmiin. Taistelu päättyi onnellisesti, ja tämä loistava voitto sekä Kaarlon siinä osoittama uljuus ja kainous tekivät hänet kerrassaan koko Euroopan ihailun esineeksi, mutta se myöskin suuresti kiihotti hänen itsepintaisuuttaankin ja totutti häntä ylenkatsomaan venäläisiä vastustajiansa. Muuten tuskin voi selittää, minkätähden Kaarlo tä-

män jälkeen aina vuoteen 1706 taisteli Augustia vastaan huolimatta siitä että Pietari varovasti mutta voittaen kaikki vastustukset valloitti Itämeren maakunnat, jopa Ruotsin inkeriläiseen alueesen perusti uuden pääkaupunginkin. Vaan kalliiksi kävi tämä huolettomuus Ruotsille. Kaarlo kyllä tahtonsa mukaan sai suosimansa Stanislaus Leczinsky'n Puolan kuninkaaksi; omassa perintömaassaan ahdistettuna Augustikin hänet siksi tunnusti, mutta sillä välin Pietari oli ehtinyt valmistaida lopulliseen taisteluun eikä enää ollut mikään halveksittava vastustaja, ja kun Kaarlo syksyllä 1708 uhkarohkeasti tunkeutui Venäjään, niin vihollinen, puute ja pakkanen kovasti harventivat hänen armeijaansa; vihdoin se Pultavan tappelussa 28 p. Kesäk. 1709 voitettiin ja sen täytyi pakkosovintoon suostua Dniepr'in varrella Perevolotshna'ssa Heinäk. 1 p. Jalkaansa haavoitettuna Kaarlo ei itse voinut näissä tiloissa vanhan tapansa mukaan johtaa joukkojaan, eikä jäänyt hänelle muuta neuvoa kuin paeta Turkin maalle.

Jo sitä ennen oli Ruotsin ja Suomen kansaa sodan tähden muun muassa vaivattu kaksinnus- ja kolmikas-rykmenttien asettamisella sekä yhä raskaammilla veroilla, vaan Pultavan tappion jälkeen kovin aika vasta koitti. Mutta ison vihan hävitykset ja Ruotsin valtakunnan hallinto samoina vuosina eivät kuulu tähän. Kaarlon elämäkerta yhä enemmän eroaa hänen kansansa historiasta. Yhtä jäykkä, taipumaton voitettuna kuin voittajana, hän jätti valtakunnan oman onnensa nojaan ja jäi vuosikausia Bender'iin asumaan. Alussa hän toivoi saavansa Turkkilaisten apua, ja tämä toive oli 1711 jo toteutumaisillaan Pruth-virran varrella, mutta sittemmin hän joutui näitten ystäväinsä kanssa rettelöihin ja vihdoin tuohon tunnettuun kalabaliikiin (1 p. Helmik. 1713), jonka jälkeen hän pidettiin vankina Timurtash'issa ja Demotika'ssa. Lopussa vuotta 1714 hän viimein palasi valtakuntaansa, jossa tyytymättömyys jo uhkasi synnyttää jonkunmoista vallankumousta; Tanska ja Puola olivat silloin uudestaan hänen ilmeisinä vastustajinaan, muutamat saksalaiset pikkuvallat yhtyivät nekin muitten vihollisten liittoon. Kaarlo sittenkin menetteli aivan kuin ennen onnen päivinä; hän ei samonnut ahdistetun Suomen avuksi, vaan niitä joukkoja, joita mitä ankarimmilla sotaväen otoilla oli koottu ja kaikellaisilla tempuilla hankittujen rahojen avulla varustettu, päätti hän käyttää Norjan valloittamiseen. Eräs syystä varsin huonossa maineessa oleva muukalainen, paroni von Görtz Holstein'ista, oli ainoa joka kannatti; näitä tuumia ja nautti hänen täydellistä luottamustaan; kaikki muut olivat vastahakoisina. Samaan aikaan kuningas yhä enemmän rupesi muodostamaan valtakunnan sisällisiäkin oloja toisenlaisiksi. Päätarkoituksena oli pakkokeinojen avulla siirtää kaikki puolustuskeinot, sekä väkeä että tavaraa, mikä suinkin oli olemassa, yksityisten vallasta valtion, s. o. kuninkaan mielivaltaisesti käytettäviksi. Kun virastot, vaikkapa kyllä Kaarlo XI:nen aikana mitä täydellisimpään tottelemukseen tottuneet, eivät ehdottomasti noudattaneet Kaarlo XII:nen vaatimuksia, pantiin uudet käskynhaltijat ja virkamiehet entisten viereen tahi yli, ja uudella kansliajärjestyksellä aikoi hän uudistaa neuvoskuntaakin. Näista tuumista moni olisi itsessään ollut hyvä, useimmat olivat aivan sopimattomat; siitä syystä kaikki joutuivat pahaan huutoon ja peruutettiin heti Kaarlon kuoleman jälkeen.

Uljain uljaista sotureista ennemmin kuin taitava, älykäs päällikkö, Kaarlo tuhannesti tappeluissa oli pannut henkensä alttiiksi, vaan kun hän vihdoin kaatui, tapahtui tämä kauan odotettu tapaus niin äkkiään, niin syrjäisessä paikassa, että kauan sittemmin arveltiin salamurhaajan tehneen lopun ritariajan viimeisen edustajan mainehikkaasta elämästä. Niin ei kuitenkaan ollut asian laita; vihollisen lennättämästä kuulasta hän kaatui illalla 30 p. Marrask. 1718 Fredrikshall'in piirityksessä. Mitä suurimmat mullistukset seurasivat oitis tätä tapausta. Armeijat peräytyivät Norjasta, — jossa tilassa Armfelt'in Suomalaiset suureksi osaksi kuolivat viluun tuntureilla — ja yksinvaltius hylättiin ihan yksimielisesti. Vihollisten kanssa täytyi hieroa rauhaa tunnustamalla pysyväisiksi Kaarlon aikana tehdyt auttamattomat tappiot. Wiipuri ympäristöineen silloin lohkaistiin Suomesta ja maamme uudestaan tuli valtakunnan kilveksi itää kohtaan. Ruotsin mahtavuuden aika oli iäksi päiväksi mennyt.

Ja kuitenkin Kaarlo XII, tuo hoikka nuorukainen sinisessä takissaan, pitkä miekka kädessä on tullut Ruotsin kansan mielisankariksi. Hänessä se luulee näkevänsä omat ominaisuutensa parhaiten kuvattuina; yksinkertainen, siveellinen elämä, uljuus vaarassa ja kainous myötäkäymisissä, hurskaus ja järkähtämätön lujuus ovat muka hänessä paremmin kuin koskaan ennen muodostuneet eläväksi henkilöksi. Arvaamattoman tärkeä on tämä Kaarlo XII:nen muiston vaikutus ollut sekä Ruotsissa että Suomessa, vaikka hän oli meille vieras.

E. G. P.

Kaarlo, valtionhoitaja ja Södermanlannin herttua, sittemmin Ruotsin kuningas nimellä Kaarlo XIII, syntyi 1748 Lokak. 7 päivänä Tukholmassa Aadolf Fredrikin ja Loviisa Ulriikan avioliitosta. Hänellä oli hyvät vaikk'ei tavattomat luonnonlahjat; vehkeitä hänen suora ja hyväntahtoinen luonteensa hylkäsi, mutta kestävyyttä, itsenäisyyttä ja siveellistä vaka-

vuutta oli hänellä jokseenkin vähän. Milloin jalkavaimojen, milloin haaveksivain hengenkatsojain vallassa ollen, hänellä tuskin oli oikein pysyväistä taipumusta muuta kuin vapamuurarien mystillisiin salaissuuksiin ja juhlamenoihin. Korkean sukuperänsä johdosta hän kuitenkin sai tärkeitä toimia suoritettavakseen; v. 1772 hän veljensä vallankumoustuumissa osallisna oli saanut asiakseen johtaa Skaanessa tehtävää kapinaa; sodassa Venäjän kanssa 1788—89 hän oli suuren laivaston päällikkö, jommoisena hän esim. Suursaaren verisessä taistelussa osoitti todellista urhoutta. Kustaa III:nen kuoleman jälkeen hän 1792—96 hallitsi valtionholhojan nimellä, vaan hänen kaikkivaltias suosikkinsa Kustaa Aadolf Reuterholm (ks. tätä) oli todellinen hallitsija; viimemainitun kehoituksista koetettiin ensin noudattaa vapamielistä hallitusohjelmaa, vaan jouduttiin pian sen vastakohtaan; niinpä Reuterholm myöskin, enemmän kuin herttua, taisi olla syypää Armfelt'in salaliitossa osallisia vastaan osoitettuun julmuuteen. Kun Kustaa IV Aadolf 1809 oli menettänyt kruununsa, tuli Kaarlo kuninkaaksi, vaan semmoisena hän iän heikontamana vaikutti vielä vähemmän kuin ennen; ottopoika Kaarlo Juhana silloin nerollaan hankki hänelle Norjankin kruunun. Kaarlo XIII kuoli 1818 Helmik. 5 päivänä. Puolisona oli hänellä hilpeäluontoinen Hedvig Elisabet Charlotta, Holstein-Oldenburg'in prinsessa, vaan avioliitto jäi lapsettomaksi. E. G. P.

Kaarlo Kustaa, „Suomen suuriruhtinas", Kustaa IV Aadolfin ja Fredriika Dorotea Vilhelmiinan toinen poika, syntyi Tukholmassa 1802, Jouluk. 2 p., ja kuoli jo 10 p. Syysk. 1805 Haagan huvilinnassa. Hän on muistettava ainoastaan arvonimensä vuoksi, jota Ruotsin kuninkaat Kaarlo XII:nen jälkeen eivät käyttäneet. Tällä kertaa tehty poikkeus herätti Pietarissa mielipahaa; vähällä oli että sota olisi tämän ja samallaisten pikkusyitten tähden syttynyt; kaikki supistui kuitenkin kummallakin puolen rajaa 1803 tehtyihin sotavarustuksiin. Suuriruhtinaan piskuisena kuoltua, Turun akatemia 7 p. Marrask. 1805 vietti hänen muistoansa murhejuhlalla, jolloin J. Fr. Wallenius piti komean puheen (painettu Turussa 1806 nimellä: Sorgetal öfver Högst salig Hans Kongl. Höghet Storfursten af Finland Carl Gustaf j. n. e.). E. G. P.

Kaikkivalta, Pietari, suomalainen lähetyssaarnaaja Wiron kansaa käännyttämässä vv. 1215 I, 1220 ja 1226. Henrik Lättiläisen kronikassa kohtaa meitä tämä omituinen ilmiö: Suomenmaa, johon 12:nnen vuosisadan keskipaikoilla kristinuskon ensimmäinen siemen on istutettu Upsalan piispan, Pyhän Henrikin, saarnalla, lähettää jo puolta vuosisataa myöhemmin suomalaisen miehen levittämään Evankeliumin sanaa virolaiselle veljeskansalle. Nimen muoto on kronikan käsikirjoituksissa moninaisesti pilattu: Kakuvalde, Kukewalde, Kakewaldus ja Kaikewalde, joista viimeinen muodostus on arvattu lähimmäksi alkuperäistä. Että hän oli kotoisin Suomesta (de Vinlandia) sanotaan nimenomaan, ja on muutoinkin tunnettu asia, että katolinen kirkko siihen aikaan koetti hankkia itsellensä palvelijoita, jotka osasivat käännytettävän kansan kieltä. Mutta uskonsaarna näillä mailla seurasi ainoastaan masentavan miekanmelskeen jäljissä. Jo oli sota seitsemän vuotta Wirolaisten etelärajoilla raivonnut, kun vihdoin v. 1215 Ugannian asukkaat (Tarton tienoilla) ja Sakalan miehet (Willannin seuduilla) pyysivät rauhaa ja lupasivat vastaanottaa kasteen. Silloin suomalainen pappi Pietari Kaikkivalta ja ritarikunnan pappi Otto lähetettiin Riiasta sinne; he Sakalassa kastoivat Paalajokeen asti ja Ugganniassa Emäjokeen saakka, mutta palasivat sitten takaisin; sillä eivät vielä uskaltaneet jäädä sinne asumaan, koska muut Wirolaiset yhä olivat hurjia pakanoita. Seuraavat vuodet osoittivatkin, että Wirolaisten todellinen kääntymys vielä oli kaukana. Vasta kun urhea Lemmitty oli kaatunut 1217 ja Tanskan kuningas Waldemar Seier 1219 oli Suomenlahdenkin puolelta ruvennut kukistamaan Wiron kansan itsenäisyyttä, voitiin uudestaan panna lähetyssaarnaajat työhön. V. 1220 lähetettiin kaksi saksalaista pappia Sakalaan ja kohta sen jälkeen vielä muitakin saarnaajia pantiin liikkeelle. Etevin näistä oli Suomalainen Pietari Kaikkivalta, ja hänen seurassaan oli Henrik Lättiläinen, se mies jonka kädestä on lähtenyt tuo kuuluisa historiallinen teos näiden vuosikymmenien tapauksista. He tulivat ensin Ugganniaan, menivät sitten Emäjoen yli pohjaiseen päin ja alkoivat viimein Wirumaan alueella kastaa. Vaan nytpä tuli näkyviin, kuinka vähän ne valloittajakansat, jotka olivat ryhtyneet Wiron käännyttämiseen, oikeastaan ajattelivat kristinuskon etuja. Tanskalaiset panivat, näet, kovin pahaksensa, että Riian arkkipiispan lähettämät saarnaajat alkoivat muka tanskalaisessa alueessa kastaa, ikäänkuin vieraat leikkuumiehet toisen laihossa. Lähetyssaarnaajain täytyi siis väistyä Wirumaasta Jervaan; mutta sinnekin tanskalaiset papit riensivät heitä häiritsemään, ja eräs Wirumaan päällikkö, joka oli Riian saarnaajilta kasteen ottanut, sittemmin hirtettiin Tanskalaisten käskystä. Hämmästyneinä Wirolaiset kysyivät, eikö siis Saksalaisisilla ja Tanskalaisilla ollut yksi Jumala ja yksi usko! — Sekasorron lisäksi ilmestyi samana vuonna Ruotsin kuningas Juhana Sverkerinpoika mahtavalla armeijalla Wiron länsirannikolle ja koetti siellä perustaa kolmatta valtaa, jonka kuitenkin urheat Yösalolaiset pian

kukistivat. Vielä kerran Wiron miehet kokosivat viimeiset voimansa, luodaksensa vieraan ikeen päältänsä. Se oli v. 1223; mutta yritys ei nytkään onnistunut, ja masentuneina he vähitellen taipuivat kohtalonsa alle. V. 1225—26 kulki paavin legaati Wilhelmi näillä mailla kirkollisia oloja järjestämässä. Riidan Tanskalaisten ja Saksalaisten välillä hän koetti ratkaista sillä tavoin, että osa Wirolaisten aluetta, etupäässä länsirannikko, otettiin paavillisen istuimen yksinomaisen hallituksen alle, ja näihin seutuihin lähetettiin saarnamiehiä, jotka legaati oli ottanut omaan palveluksensa. Niiden joukossa mainitaan nyt taas Pietari Kaikkivalta ja tämän vanha toveri, luultavasti Henrik Lättiläinen. Nämä läksivät alussa vuotta 1226 Läänemaan ja Suontaustan maakuntiin, joissa heitä — niin ainakin Henrik vakuuttaa — ilolla vastaanotettiin. Ja saarnattuansa Jumalan sanaa sekä kastettuansa paljon miehiä, naisia ja lapsia, he riemulla palasivat Liivinmaalle, ylistäen Jumalaa uskon levittämisestä. Tämän perästä ei ole mitään tietoja Pietari Kaikkivallasta. Kenties saamme ajatella, että hän sitten palasi syntymämaahansa, jossa par'aikaa Tuomas piispa oli alkanut innolla levittää seurakuntaansa Hämäläisten alueesen. (Origines Livoniæ, XIX 4, 7, XXIV 1, 2, XXIX 7; Pabst, Livl. Chron.).
Y. K.

Kaitala, Jafet Mikonpoika, valtiopäivämies, oli syntynyt Huhtik. 13 p. 1750 Lammin pitäjässä. Vanhemmat olivat talollisen poika Mikko Jaakonpoika Pakkaselan kylässä ja hänen ensimmäinen vaimonsa Kerttu Henrikintytär. Jafet Mikonpoika, joka jo lapsena oli vanhempainsa kanssa muuttanut Lammin kirkonkylään, alkoi v. 1780 paikoilla perustaa itsellensä uutistaloa Kataloisten ja Montolan takamailla lähellä Vanajan rajaa ja nimitti sen Kaitalaksi; mutta koska Lammin kirkon tienoilla löytyy sen niminen kyläkin, on tapa nimittää tätä taloa Kirrin Kaitalaksi (löytyi, näet, ennestään niillä seuduin, Vanajan puolella rajaa, eräs Kirri niminen Harvialan torppa). Jafet Kaitalan uutterat viljelystyöt sekä miehen kunto ja äly herättivät viimein huomiota avarammissakin piireissä. Niinpä hän sai kunniamerkiksi Tukholman isänmaallisen seuran mitalin, ja v. 1800 hän lähetettiin Hollolan kihlakunnan edusmiehenä Norrköping'in valtiopäiville. V. 1808, jolloin kreivi Buxhœwden'in käskyn mukaan edusmiehiä Suomen säädyistä valittiin läänittäin ja hiippakunnittain Pietariin lähtevää lähetyskuntaa varten, määrättiin Hämeenlinnassa Elok. 4 p. Kaitala Hämeen-Uudenmaan läänin talonpoikaiseksi edusmieheksi ja toimittikin tehtävänsä deputationin jäsenenä. Porvoon valtiopäivillä sitä vastoin hän ei ollut. Mutta v. 1819, kun keisari Aleksanteri I teki matkansa Suomessa, hän kävi Turengissa keisarin puheilla. Jafet Kaitala mainitaan olleen muhkea arvokkaan-näköinen mies, jonka älykäs ja toimikas luonne jo ulkomuodossa ilmestyi. Hän oli kahdesti nainut: 1776 Maija Juhontyttären Kaukailasta († 1808), ja sitten talollisleskon Liisa Aleksanterintyttären Juutilasta († 1836). Jafet itse kuoli Marrask. 17 p. 1823, jättäen kuusi lasta. Hänen jälkeläisensä ovat yhä pysyneen Kirrin Kaitalan haltijoina. (Toht. K. F. Nordström'in antamat tiedot, y. m.). Y. K.

Kajaani, Juhana Fredrik, historioitsija, syntyi 1815 Syysk. 13 p. Hyttylän tilalla Sotkamossa, jossa isänsä toimintovouti Juhana Cajan (vrt. Cajanus-suku) oli nimismiehenä. Äiti oli kruununvoudin tytär Eeva Elfving. Oulun koulusta tuli Kajaani hyvillä todistuksilla Turun lukioon v. 1830 ja innostui siellä sekä kotiopettajana seur. vuonna erään piispa Tengström'in sukulaisen luona Paraisissa luonnontieteisin, joita sittemmin, ylioppilaaksi tultuaan 1832, monta vuotta harrasti muiden opintojensa ohella, keräten kasveja ja hyönteisiä aina Lapistakin. Ensi ylioppilasvuotensa K. vietti kotiopettajana assessori Vestzynthius'en luona Rautalammilla, josta syksyllä 1834 palasi Helsinkiin. Jäsenenä Pro flora et fauna seurassa sekä tuttavuudessa prof. Sahlberg'in ja J. M. Tengström'in kanssa, jonka jälkimäisen lapsiakin hän jonkun aikaa opetti, olisi K. varmaankin väsymättömällä ahkeruudellaan ja hyvällä havaintoky'yllään voinut paljon hyödyttää luonnontieteen alalla, jos ei herkkä luonteensa olisi saattanut häntä muille poluille. Noiden harrastustensa ohella hän valmisteli filosofian kandidaatitutkintoa, harrastaen etenkin kreikkaa ja latinaa, mutta ryhtyi sittemmin kumppanien kehoituksesta filosofiaan, jota ahkerasti ja karttuvalla mieltymyksellä luki. Lönnrot'in seurassa hän 1835 vaelsi läpi Paltamon, Sotkamon sekä Kuhmoniemen pitäjien ja muistelma siltä retkeltä oli *Matkakertoelma Hiidenlinnaan* Mehiläisessä 1837. Sitten hän 1836 seurasi Lönnrot'ia Venäjän Karjalaan ja toi sieltä Suom. Kirjallisuuden seuralle arvokkaan satukokoelman, jonka erikseen painattamista yhteen aikaan puuhattiin. Helsingissä K. hoiti Mehiläisen painattamista ja oli siihen kirjoittanut kertomuksen *Katrina Maunuttarcsta,* kun 1838 vuoden lopulla ryhtyi Lönnrot'in kehoituksesta Suomen historiaa toimittamaan liitteeksi seuraavan vuoden Mehiläiseen. Sen piti oikeastaan oleman käännös Arvidsson'in oppikirjasta 1832, mutta K. ei tahtonut ruveta tuota, lähteitä tarkastamatta, kääntämään. Neuvoteltuaan G. Rein'in ja J. J. Tengström'in kanssa sai hän kirjastosta lähteet koolle, tutki niitä tunnollisesti ja kävi työhön käsiksi, kirjoittaen kuukau-

sittain arkin painettavaksi, tietämättä mitä seuraava tulisi sisältämään. Niin valmistui Mehiläisen ohella 1839 ja 1840 K:in (tekijänimellä J. F. Kainonen) *Suomen historia koetteeksi kerrottu*, XXXII + 212 sivua 8:o, „Ajantiedosta" puhumatta ensimmäinen suomenkielinen historiamme, joka tekotavan tähden, koska arkkien lukukin edeltäkäsin oli määrätty, tosin oli sisällöltään jotenkin epätasainen, mutta aikanaan lavein esitys kansamme vaiheista. Täydellä syyllä eräs arvostelija Morgonblad'issa 1840 tämän johdosta huomautti kuinka Suomen kansallisuus ja historia sivistyneille olivat vieraita, mutta juuri kansan keskuudesta koitti uusi virkeämpi aika Suomen tulevaisuudelle. Puhtaan kielensä tähden oli K:in historia aikanaan lukukirjanakin suosittu.

Tämä työ jo antoi uuden suunnan K:in harrastuksille, mutta toinenkin muutos oli hänessä tapahtunut. Hurskaan äitinsä kuolema 1837, jota kovin suri, sen aikuiset hengelliset liikkeet ja, kuten itse sanoi, Lutheruksen esipuhe Paavalin epistolaan Romalaisille olivat saaneet hänen Jumalan sanasta etsimään sitä rauhaa, jota hän ei filosofian avulla löytänyt. Kun tämän lisäksi vuodet kuluivat ja varattomuus ahdisti, päätti K. vihdoin lykätä kandidaatitutkinnon tuonnemmaksi ja ruveta papiksi. Hän vihittiin 1842 prof. Lille'lle kirkkoherran apulaiseksi Siuntioon ja nai s. v. varatuomarin tyttären Adolfina Augusta Tauler'in. Nyt ryhtyi K. jälleen historiallisiin tutkimuksiinsa ja 1846 ilmestyi Helsingissä *Suomen Historia, kertoi lyhykäisessä järjestyksessä J. F. Kajaani, ensimäinen osa elikkä Pakanuuden ja Paavinuskon ajat*, 210 nelit. sivua, siis sekä lavennettu että uudistettu laitos, josta Litteraturblad'in toimittaja iloiten sanoi tuntevansa „ainoastaan yhden Suomen historiaa koskevan kirjan, joka, kaikkea historiallista taidetta puuttuen, yhtä suuressa määrässä voi herättää mieltymystä siihen kansaan ja niihin vaiheisin, joita se kertoo, — nimittäin Montgomery'n historia Suomen viime sodasta". Uudemman ajan vaiheet aikoi K. kertoa kahdessa osassa, joista toivoi saavansa edellisen valmiiksi parin kolmen vuoden kuluttua, jos siihen työhön terveyttä ja voimia saisi. Niitä ei hänelle suotu. Pienokaisena poikana kotona oli hän kerran pudonnut korkealta halkopinolta päätäpitäin maahan ja siitä saanut pääkalloonsa halkeimen, joka pitkin ikää häntä vaivasi, kun ruumis joutui täristykseen. Hänen lähimmät tuttavansa katsoivat sitä syyksi siihen mielenvikaan, joka jo Siuntiossa alkoi hänessä ilmaantua ja keskeytti hänen historialliset tutkimuksensa. Sen ohella sai hän aineellista puutettakin kärsiä, siirrettiin Siuntiosta apupappina Kuortaneelle 1847, — josta vielä Kesäkuussa 1849 kävi historiansa tähden Helsingissä, — Kuortaneelta edelleen Peräseinäjoelle 1851, Oravaisiin 1852, Alavieskaan 1853, Reisjärvelle 1854, Ranttilaan 1855 sekä Piippolaan 1856, johon vihdoin pääsi kappalaiseksi 1857. Vaimonsa kuolema seur. vuonna synkistytti vielä hänen mieltänsä, mutta virkaansa hän hoiti kuitenkin, kunnes 1863 sai apulaisen. Siitä pitäin on hän etsinyt yksinäisyyttä huoneessaan tai suvisin metsässä, jossa lueskelee kreikan ja heprean kielisiä kirjoja; välilehtistä historiaansa v:lta 1846 on hän runsailla lisillä ja korjauksilla varustanut.

Kallio (Bergh), Samuli Kustaa, runoilija, syntyi Jouluk. 2 p. 1803 Oulussa, jossa isä Samuli Wilhelm Bergh oli satulamaakarina. Äidin nimi oli Anna Margareeta Mennander. Kallio tuli Turun yliopistoon v. 1822 ja suoritti Helsingissä v. 1830 tuomaritutkintonsa loistavalla tavalla. Valitettavasti oli näin hyvällä toivolla aloitettu tie pian kesken jäävä. Kun hän jonkun aikaa oli ollut auskultanttina Vaasan hovioikeudessa, rupesivat silmät heikkenemään niin peloittavalla tavalla, että täytyi luopua kaikesta kirjatyöstä, eikä aikaakaan, niin oli hän aivan sokea. Semmoisena eli hän vielä pitkän ajan, vuoteen 1853 asti. Kallio on kirjoittanut ainoasti muutamia ainoita runoelmia (viisi painettuna Gottlund'in Otavan 2:ssa osassa, vielä muutamat Oulun Viikkosanomissa 1840), mutta ne harvat ovat merkilliset kauneutensa kautta, ollen aikanansa, vasta alkavassa suomalaisessa kirjallisuudessa aivan verrattomat. Kallio oli myös harras musiikin harrastaja, taitava huilun soittaja. J. K.

Kalm, Pietari, luonnontutkija, syntyi Maaliskuussa 1716 Ruotsin Ångermanlannissa, johon vanhemmat, Närpiön kappalainen Gabriel Kalm ja hänen toinen vaimonsa Katariina Ross, paeten ison vihan tuottamia vaaroja olivat joutuneet. Isä oli kuollut jo uuden vuoden aikana 1716, ja poika sai kovaa köyhyyttä kokea Vaasassa koulupoikana. Tämä ei kuitenkaan estänyt häntä lukemasta ja v. 1735 hän tuli ylioppilaaksi Turkuun, ja aikoi ensin papiksi, mutta nerokkaan professorin, sittemmin piispan, Brovallius'en kehoituksista sekä oman taipumuksensa mukaan hän pian antautui luonnontieteitten tutkimukseen. Innokas ja valistunut tieteen harrastaja hovioikeudenneuvos Steen Kaarlo Bjelke otti lahjakkaan nuorukaisen omaan kotiinsa asumaan, ja antoi hänelle itse sekä opetusta että rahallista kannatusta. Täten Kalm 1740—41 pääsi käymään tutkimusmatkoilla Etelä-Suomessa, Hämeessä ja Savossa sekä Keski-Ruotsissa, tuli Linné'n oppilaaksi, jommoisena hän pian voitti sijan etevimpäin joukossa, ja oleskeli vähän aikaa Upsalankin yliopistossa. V. 1742 hän Bjelke'n kustannuksella, sekä Linné'n ja Celsius'en neuvoja noudattaen matkusti Länsigötinmaalla

ja Bohuslläänissä, ja julkaisi silloin tehdyt muistoonpanonsa Tukholmassa 1746 painetussa teoksessa *Pehr Kalms Mag. doc. etc. Westgöta och Bohuslänska resa.* Mainittujen maakuntien luonto, eläimistö ja kasvisto, talous, muinaisjäännökset, kansantarut, y. m. — kaikkia hän matkallaan tutkieli, ja kirjalla tunnustettiin olevan suurta tieteellistä arvoa, jos kohta se muodon puolesta on hajanainen, sulattamaton ainekokoelma, jossa tavataan paljon vähäarvoista tahi arvotontakin. V. 1743 Upsalan tiedeseura aikoi lähettää Kalm'in Etelä-Afrikkaan kaikellaisia tutkimuksia tekemään, vaan kun Celsius kuoli, joka oli kysymyksen nostanut, niin tuuma jäi sikseen. K. sen sijasta teki Ruotsissa kasvitieteellisiä tutkimuksia, joita Linné ylisti arvokkaiksi, ja pääsi 1744 vapaherra Bjelke'n seurassa käymään Venäjällä aina Moskovaan ja Ukrainaan saakka. Seuraavana vuonna K. tuli Ruotsin tiedeakatemian jäseneksi, ja vaikk'ei ollut filosofian kandidaati, hän 1746 tuli luonnonhistorian ja talousopin dosentiksi Turkuun sekä 1747 talousopin professoriksi. Vähällä oli ett'ei hän olisi saanutkaan jälkimäistä virkaa, joka oli häntä varten asetettu Ehrenmalm'in ja Tessin'in toimesta. Historioitsijana tunnettu Voltemat pyrki siihen, vaikkapa vento vieraana talousopille, mutta Linné'n pontevat ja uudistetut puolustukset antoivat vihdoin K:lle voiton. Vaan ennen kuin tämä sai ryhtyä työhönsä professorina, joutui hän tutkimusmatkalle, joka oli entisiä paljoa pitempi, ja tuotti hänelle eurooppalaista mainetta.

Linné ja Bjelke olivat yhdessä miettineet isänmaalle syntyvän hyötyä siitä, että jostakin yhtä pohjaisessa olevasta maasta kuin Ruotsi koottaisiin kaikellaisia kelvollisia viljelyskasveja. Arveltiinhan että kotimaista silkkiäkin voisi saada Ruotsissa toimeen, jos vaan olisi kylmempääkin ilmanalaa kestäviä mulperipuita, samaten muitakin etelän tavaroja. Erinomaista lisäännystä toivottiin näistä yrityksistä maan varallisuudelle, ja Linné arveli Pohjois-Amerikan olevan tutkimuspaikaksi ja Kalm'in tutkijaksi soveliaimmat. Tiedeakatemia, Turun ja Upsalan yliopistot ja säätyjen käsiteollisuuskonttori yhdistivät voimiaan, voidakseen tätä matkaa kustantaa; ensin mainittu yksin antoi 8000 talaria hopeata; itse pani K. myös kaikki säästönsä tähän tarkoitukseen. Lokakuussa 1747 hän läksi matkalle, mutta kova myrsky ajoi laivan Norjaan; vasta seuraavan vuoden Helmikuussa se tuli Englantiin, johon Kalm'in täytyi jäädä monta kuukautta, siksi kuin saatiin tilaisuus sopivalla laivalla lähteä Amerikkaan. Joutoaikaansa hän käytti tutkiakseen Norjan ja Englannin oloja ja taloutta, ja tuli vihdoin Filadelfiaan 15 p. Syysk. 1748. Seuraavana vuonna hän kävi Pennsylvanian, New-Jersey'n ja New-York'in maakunnissa, Hudson-jokea myöten Albany'yn, sekä Sakramento ja Champlain järvien yli Kanadaan. V. 1750 hän uudestaan läksi Albany'yn, sitten Mohawk-jokea myöten ja läpi niitä maita, joissa Mohawk, Oneida, Tuskarora, Onondaga ja Kajuga nimiset indiaanit asuivat, sekä tuli vihdoin Ontario-järven yli Niagaralle, ollen ensimmäinen tiedemies, joka näki tämän maailman kuuluisan vedenputouksen. V. 1751 Helmik. 16 p. hän läksi takaisin Eurooppaan, valittaen ennen kaikkea ett'ei hänellä ollut enemmän aikaa tutustuakseen äärettömän laveaan tutkimusalaansa, ja tuli Tukholmaan 3 p. Kesäk. 1751. Matkahavaintojaan kertoi hän tarkasti ja laveasti suuressa teoksessaan ***En resa till Norra Amerika,*** josta osat I—III painettiin Tukholmassa 1753—61; IV—VII olivat käsikirjoituksina Turun akatemian kirjaston hallussa, vaan hävisivät valitettavasti Turun palossa 1827. Erinäisessä latinaksi kirjoitetussa teoksessa Kalm säilytti tämän matkustuksen varsinaisia tieteellisiä hedelmiä, vaan tämäkin on kadonnut. Hänen amerikkalainen matkakertomuksensa on päiväkirjan tapaan kirjoitettu; Norjasta ja Englannista kerrotaan puolessatoista osassa; mitä hän on Amerikasta kirjoittanut on siis vaan vähemmäksi osaksi tallella. Teoksen osat I—III tulivat kuitenkin hyvin huomatuiksi ja käännettiin kokonaisuudessaan 1754—64 Saksan, 1770—71 Englannin ja 1772 Hollannin kielelle; franskaksi julaistiin niistä laveat otteet 1768. Vielä kuuluisammaksi tuli Kalm'in yksityisessä kirjeessä Benjamin Franklin'ille annettu kertomus Niagarasta. Franklin julkaisi Kalm'in kertomuksen Englannin kielellä 1750, ja tämä kirjanen painettiin samana vuonna Amerikassa ja Englannissa kuudessa eri painoksessa sekä käännettiin sen ohessa saksaksi ja franskaksi.

Matkansa varsinaisena tuloksena oli Kalm'illa palatessaan suunnaton joukko kasveja ja siemeniä, joilla hän rikastutti yleiset kokoelmat, yrttitarhat ja talouden harrastajat Suomessa ja Ruotsissa. Pienessä kirjasessa ***En kort berättelse om naturliga stället, nyttan och skötseln af några växter, utaf hvilka frön nyligen blifvit hembragta*** etc. (Tukholmassa 1751) selitti hän tiedeakatemian kehoituksesta 126 kasvin viljelystapaa, ja muutettuaan Turkuun, hänellä oli ensi huolena yrttitarhan perustaminen. Vuoteen 1827 asti tämä laitos pidettiin kunnossa. Odotettua suurenlaista hyötyä ei kuitenkaan saatu näistä kasveista, eikä tämä ole ainoa esimerkki tämän aikakauden suurenlaisten toiveitten pettyväisyydestä, mutta joka tapauksessa ei ainakaan tutkijalta puuttuva kyky ollut yrityksen huonoon menestymiseen syynä.

Tärkeämmäksi on käytöllinen hyöty

Kalm'in opettaja-vaikutuksesta arvattava. Aineita häneltä ei puuttunut: mineralogia, kemia sekä kasvi- ja eläintiede tuli hänen selittää oppilailleen; niinpä myöskin maanviljelys, vuorityöt, käsiteollisuus ja kauppa kuuluivat hänen tieteelliseen alaansa. Osaksi luentoja pitämällä, osaksi kirjoittamalla noin 150 väitöskirjaa muitten puolustettaviksi, niinkuin siihen aikaan oli tapana, Kalm vaikuttikin yliopistossa erinomaisella ahkeruudella. Monta pienempää tutkimusta hän sen ohessa julkaisi Ruotsin tiedeakatemian toimituksissa; niistä suuri osa painettiin myös saksaksi. Tiedemiehenä K. olikin niin tunnettu, että hän 1764 kutsuttiin kasvitieteen professoriksi Pietarin tiedeakatemiaan, vaan hän ei ottanut vastaan tätä tarjomusta. V. 1768 Lund'in yliopisto antoi hänelle jumaluusopin tohtorin arvon, — kunnianosoite sitä luonnollisempi, koska hän 1757 oli papiksi vihitty, sekä jo Amerikassa ollessaan monta kertaa oli saarnannut Pennsylvanian Racoon'issa olevalle ruotsalaiselle seurakunnalle, joka oli papin puutteessa. V. 1772 hän sai Vaasan tähden, kun tämä tähdistö perustettiin.

Kalm kuoli 16 p. Marrask. 1779. Hän oli Amerikassa nainut entisen pappismiehen Sandin'in lesken Anna Margareeta Sjöman'in. (Hjelt, Naturh:s studium, y.m.).

E. G. P.

Kanajärvi, Emanuel, talonpoika, syntyi Maalisk. 27 p. 1801 Kalvolan pitäjässä yksinäisessä Kanajärven talossa, jonka omisti isä Matti Kanajärvi. Äiti kehrätessänsä opetti poikaa lukemaan ja itse hän vanhemmaksi tultuansa talvis-iltoina hauskuudeksensa oppi kirjoittamaan. Ensin lueskeli hän pyhää raamattua ja tästä hänen lukuhalunsa kasvoi, jotta sittemmin hankki itselleen toisiakin kirjoja. Matti Pohdon (ks. häntä) käydessä Kalvolassa, näkyy Kanajärveenkin tarttuneen tämän keräilijä-into. Hänen kirjastostansa tavattiin sittemmin Agricola'n tooksia, joiden joukossa muutamia lehtiä tämän kirjailijan harvinaisesta aapiskirjasta, Hemmingin ja Sorolaisen kirjoja y. m. Naituansa Eeva Stiina Rimminpään, astui hän 27-vuotisena vanhimpana poikana talon hallitsijaksi Pian hän rupesi uutteraan toimeen talonsa vaurastuttamiseksi. Hän paransi ja lavensi peltomaansa, perusti puutarhan y. m. Mutta eipä unohtunut häneltä henkensäkään viljeleminen, aamu- ja iltapuhteet hän käytti lukemiseen. Hänen suora luonteensa ja terävä ymmärryksensä viehätti kaikkia, jotka tulivat yhteyteen hänen kanssansa. Emanuel Kanajärvi kuoli lavantautiin Kesäk. 2 p. 1868, edellisenä päivänä, oli hänen rakastettu vaimonsa kuollut. — K. oli jäsenenä pitäjänsä vaivaishoidon johtokunnassa ja paloapu-komiteassa ja kerran talonpoikaissäädyn edusmiehenä Suomen pankin tilaa tarkastamassa. Samaten hän talonpoikaissäädystä oli ehdotettu edusmieheksi Aleksanteri II:sen kruunausjuhlaan Moskovaan, mutta ei tahtonut siksi ruveta, syyttäen vanhuuttansa ja kivulloisuuttansa. (Suomen Kuval. 1879).

Karamsin, Eeva Charlotta Aurora, lahjoittaja, syntyi 3 p. Elokuuta 1808 Porin kaupungissa. Vanhemmat olivat everstiluutnantti Porin rykmentissä, sittemmin Wiipurin läänin maaherra Kaarle Juhana Stjernvall († 1815) ja Eeva Gustaava v. Willebrand († 1844), joka v. 1816 meni uusiin naimisiin Wiipurin maaherran, sittemmin prokuraatorin ja salaneuvoksen, vapaherra Kaarle Juhana Walleen'in kanssa. Keisari Nikolain ensi kerran käydessä Suomessa, Aurora Stjernvall nimitettiin keisarinna Aleksandra Feodorovnan hovineidiksi. Pari vuotta myöhemmin hän lähti Pietariin ja Moskovaan nuoremman sisarensa Emilian seurassa, joka oli naituna kreivi Wladimir Mussin-Pushkin'ille ja siinä avioliitossa tuli tuon kauneudestansa ja nerostansa tunnetun kreivinna Maria Linder'in († Helsingissä 1870) äidiksi. Venäjällä Aurora S. suositeltiin loistavana tähtenä hovin juhlissa. V. 1836 hän Helsingissä naitiin hovijahtimestari valtioneuvos Paul Demidoff'ille, joka suurten kultakaivosten omistajana Uraalin vuoristossa oli Venäjän rikkaimpia miehiä. Itse vihkiäispäivänä, 21 p. Marrask., Aurora Demidoff lahjoitti 10,000 pankkoruplaa täällä olevalle käsityökoululle turvattomia tyttölapsia varten, sopivan kouluhuoneen rakentamiseksi, ja yhtä suuren summan opettajapalkkojen parantamiseksi mainitussa koulussa; 10,000 p. r. v. 1830 perustetulle mutta vasta nyt 1837 asetetulle n. s. vaihto-opetuskoululle poikalapsia varten, joka 1868 hänen myönnytyksellään muutettiin korkeammaksi kansakouluksi; sekä määräsi 50,000 p. r. ikuisesti pysyväiseksi pääomaksi, josta 4 % korkoa vuosittain käytettäisiin myötäjäisiksi neljälle käsityökoulun läpikäyneelle tytölle, jotka koulussa ovat osoittaneet ahkeruutta ja siveyttä, siten että niistä jokainen saapi 500 ruplaa mennessään semmoisiin naimisiin, jotka johtokunta hyväksyy. Siihen asti he saavat ainoastaan vuotuisen 4 % koron mainituista 500:sta ruplasta, jos eivät tätä etua epäsiveellisyyden kautta menetä. Rouva D:n pyynnöstä sittemmin molemmat koulut, käsityökoulu tytöille ja vaihto-opetuskoulu, yhdistettiin saman johdon alle. Myötäjäis-summa, joka 1871 määrättiin 500 Suomen markaksi, maksetaan v. 1878 tehdyn lisäsäännön mukaan myöskin semmoisille koulun käyneille, jotka sen perästä ovat kansakouluseminaarin tahi kauppakoulun oppijakson suorittaneet, tahi 20 vuotta nuhteettomasti palvelleet.

Kivulloisen miehensä kanssa hän nyt matkusteli Euroopan etelämailla. V. 1839 syntyi Frankfurt am Main'issa hänen ainoa

poikansa Paul, ja seuraavana vuonna kuoli yht'äkkiä hänen miehensä Mainz'issa. Leski palasi nyt Suomeen, ja on sen perästä melkein kaikki kesät oleskellut omistamassaan Espoon Järvenpään (Träskända) kartanossa, jota kehutaan kauniista puistoistaan ja kukkaistarhoistaan, joihin on pannut ensimmäisen perustuksen hänen isäpuolensa salaneuvos Walleen. V. 1846 hän meni uudestaan naimisiin venäläisen everstin Andrej Karamsin'in kanssa. Oleskeli Pariisissa Helmikuun vallankumouksen syttyessä 1848, ja matkusti v. 1849 yhdeksän vuotiaan poikansa kanssa Siperiaan katsastamaan tämän siellä omistamia vuorikaivoksia, jolloin siinä perusti useat hyväntekeväisyys-laitokset. Itämaiden sodassa hänen miehensä eversti Karamsin suurta urhoutta osoitettuaan kaatui eräällä vakojaretkellä Tonavan seudulla 1854. Ruumis vietiin Pietariin, jossa leski haudatti sen sitä varten rakennettuun kirkkoon erään luostarin hautausmaalla; siellä löytyy vainajan vieressä sijaa leskellekin. Tämä vetäytyi nyt kauaksi aikaa pois kaikista suuremmista seuroista ynnä hovistakin. Kuitenkin rouva K:in Syyskuulla 1863, jolloin keisari Aleksanteri II valtiopäiviä avattaissa vieraili Suomessa, oli kunnia vastaanottaa keisari Järvenpäässä, jossa suuri metsästysjuhla oli tätä tilaisuutta varten toimeenpantu.

V. 1867 hän perusti n. s. diakonissa-laitoksen Helsingissä, jota varten v. 1875 eri rakennus ostettiin. Rouva K. antaa siihen laitokseen 5,340 m. vuotuista apurahaa, joista 1,200 m. on määrätty yhdeksi vapaavuoteeksi köyhille sairaille. Tähän laitokseen on yhdistettynä myöskin lastenkoto noin 10 turvatonta lasta varten. Diakonissoja löytyy noin 12, joista yksi hoitaa sitä köyhäinhuonetta, jonka rouva K. on perustanut Dalsvik'iin Espoosen ja jossa on sijaa korkeintaan 20 iäkkäälle henkilölle. Paitsi näitä rouva K. on harjoittanut laajaa hyväntekeväisyyttä monella tavoin sekä Suomessa että Venäjällä köyhiä elättämällä, yleishyödyllisiä yrityksiä edistämällä, taideniekkoja ja kirjailijoita auttamalla j. n. e. Rouva Karamsin'in jalo anteliaisuus, helläsydämmisyys, etevät hengenlahjat, korkea sivistys ja hieno taideaisti ovat tehneet hänen nimensä tunnetuksi ja kiitetyksi koko maassamme.

Karsten, Pietari Aadolf, kasviopin tutkija, vouraaja Pietari August Karsten'in ja Loviisa Granberg'in poika, syntyi 16 p. Helmik. 1834 Merimaskun kappelissa, tuli Helsingissä ylioppilaaksi 1856, sekä 1857 kandidaatiksi ja 1860 lisensiaatiksi luonnontieteen ja matematiikin tiedekunnassa. Viimemainittuna vuonna hän myös suoritti pedagogian kandidaatitutkinnon. Vuodesta 1858 palveltuansa virkaa toimittavana opettajana eri opistoissa, hän 1862 nimitettiin Pietarsaaren lukion ja 1864 Mustialan maanviljelysopiston lehtoriksi. Valtioavulla hän 1864—65 kävi Ruotsin, Tanskan ja Saksan mailla, sikäläisten maanviljelys-oppilaitosten opetukseen tutustuakseen; kasvitieteellisessä tarkoituksessa hän muun muassa on käynyt Venäjän Lapissa 1861.

Professori William Nylander'in ajoista asti K. on ollut ainoa Suomalainen, joka on tutkinut meidän maamme sieniä, ja hän on tällä alalla voittanut mainetta sekä huolellisilla havainnoillaan että tarkoilla kirjoituksillaan. Pro fauna et flora seuran ja Suomen tiedeseuran toimituksissa sekä pienemmissä tutkimuksissa hän on määrännyt ja tieteellisesti kuvannut hyvin monta Suomen sienikasvistolle uutta lajia. Tärkeämpiä ovat kuitenkin *Monographia Pezizarum Fennicarum* (julaistu 1869 fauna seuran „Notis'eissa"), *Mycologia Fennica I—IV* (tiedeseuran „Bidrag'eissa" 1871—79) ja *Rysslands, Finlands och den Skandinaviska halföns Hattsvampar* (josta I *Skifsvampar* ilmestyi Helsingissä 1880). Hyvin ansiokas on myöskin hänen exsiccati teoksensa *Fungi Fenniæ exciccati* (Turussa 1861—70), kymmenessä centuria's-sa, johon hän itse on koonnut ainekset. Pari kirjoitusta K. on julaissut Grevillea nimisessä englantilaisessa ja Revue mycologigue nimisessä franskalaisessa aikakauskirjassa, ja Ruotsin tiedeakatemian keskusteluissa hän on selittänyt Huippuvuoren sienet. V. 1878 hän kutsuttiin Milano'ssa olevan Societa crittogamologica italiana seuran jäseneksi.

Katariina Jagellotar, Juhana III:nen ensimmäinen puoliso, joka kansallisuutensa ja uskontonsa kautta tuotti paljon levottomuutta Ruotsin valtakuntaan, oli Krakovassa syntynyt 1526. Vanhemmat olivat Puolan kuningas Sigismundo I ja Bona Sforzia, Milano'n herttuan tytär. Hänen kauneutensa ja siveytensä tähden, kertoo eräs senaikuinen Puolalainen, olivat Katariinaa Venäjän tsaari sekä useat Italian ja Saksanmaan ruhtinaat kosineet, kun hän vihdoin 1561 määrättiin Juhanalle, Suomen silloiselle herttualle, puolisoksi. Sodan sytyttyä Ruotsin ja Puolan välillä sekä vastoin Eerik kuninkaan kieltoa lähti Juhana häihin, joita vietettiin Vilna'ssa Lokakuun 4 p. 1562 suurella loistolla, saksalaisilla ja unkarilaisilla turnauksilla sekä muilla juhlahuveilla. Kemuja kesti kahdeksan päivää, mutta pahana enteenä pidettiin, että eräässä turnauksessa haavoittui miehiä ja kaatui hevosia; varsin vaivalloiseksi tuli myöskin ruhtinaallisen pariskunnan matka Suomeen. Katariinan perintöseikoista ja tunnetusta rahalainastaan lankonsa kanssa sovittuansa, lähti Juhana puolisoneen kotimatkalle ja saapui puolalaisen saaton turvissa Riikaan, mutta siellä hänen täytyi majailla kaupungin edustalla, kun ei val-

tuuskirjatta laskettu sisään. Kuormastonsa ja vaununsa oli herttua lähettänyt maitse Tallinnaan ja astui itse puolisoneen Martinpäivän aattona laivaan, Suomeen purjehtiakseen, mutta laiva jäätyi Väinäjokeen ja se oli tuskin saatu irti sahatuksi, niin myrsky käänsi laivan ja viskasi sen takaisin rantaan. Kuukauden parempaa säätä turhaan odotettuaan, sai Juhana vihdoin Kuurinmaan herttualta ja Riian arkkipiispalta vaunuja ja hevosia Pernovaan sekä 28 ratsasta Saalisjoelle asti. Ratsasten palattua, kohtasivat matkustajat talonpojan, joka ilmoitti että 1500 venäläistä ratsumiestä oli lähetetty Villannista heitä tavoittamaan, mutta näitä seudun rämeet viivyttivät ja yöt päivät ajamalla kovassa pakkasessa pelastuivat matkustajat Pernovaan, joka silloin oli Eerik kuninkaan vallassa. Vaivoin herttua sielläkin, itse kahdeksantena, laskettiin sisälle; muu seurue jäi muurien edustalle. Vasta Tallinnassa otti heidät kreivi Svante Stuure ruhtinaallisella kunnioituksella vastaan ja siellä viikon viivyttyänsä herttua puolisoneen Marraskuun 30 p. lähti laivalla Suomeen. Ankaran myrskyn kestettyään saapui laiva Suomen saaristoon Joulukuun 3 p. Siellä oli vaan yhdet vaunut saatavissa; hovijoukko sai kulkea jalkaisin. Ensimmäinen yö vietettiin eräässä pappilassa, mutta jo toisena päivänä saatiin parempia kulkuneuvoja ja tuhat ratsasta saapui ruhtinaallista pariskuntaa vastaanottamaan. Viivyttyään jonkun aikaa kartanossaan Tammisaaressa, kiirehti herttua Turkuun puolisonsa vastaanottoa valmistamaan. Perjantaina ennen joulua saapui herttuatarkin Turkuun, jossa Juhana etevimpien seuralaistensa kanssa oli häntä vastaanottamassa, ja nyt vietettiin loistavat tuliaispidot, joita kesti kahdeksan päivää. Tunnettu on Turun linnan komeus ja loisto Juhana herttuan aikana: kaikesta nähden oli nuori ruhtinas tehnyt mitä mahdollista oli, saadakseen korkeasukuista puolisoaan Suomeen perehtymään. Mutta tuota loistavaa hovielämää Turussa ei kauan kestänyt. Jo Kesäkuun 7 p. 1563 olivat säädyt tuominneet herttuan henkensä, tavaransa ja perintö-oikeutensa menettäneeksi ja Heinäkuun alussa saartivat Eerik kuninkaan sotajoukot Turun linnaa. Vihdoin kun tykistö Korpolaisvuorelta alkoi hävittää linnan sisimpiäkin osia, — säästämättä herttuattaren huoneita, joissa kuula lävisti esiripun tämän vuoteessa, — ja uskottomuus linnan väestössä oli korkeimmilleen yltynyt, niin herttuatarkin kehoitti Juhanaa antaumaan. Siihen tämä suostui Elokuun 12 p. ehdolla että saisi pitää ruhtinaalliset tulonsa — sekä ruhtinaallisessa vankeudessa 50 palvelijaansa. Nämät ehdot Eerik kuningas hylkäsi. Heidän Tukholmaan tullessa hän herttuattarelta vaan kysyi, tahtoiko tämä tavaroineen palata Puolaan tai oleskella vapaana Ruotsissa. Siihen herttuatar vastasi näyttämällä kihlasormustansa, johon oli piirretty: *nemo nisi mors* (ei mikään muu kuin kuolema). Nyt vietiin ruhtinaallinen pariskunta Gripsholm'an linnaan, jossa sai yhden huoneen asuaksensa ja ruhtinatar kaksi neitsyttä ja kyttyräselkäisen puolalaisen naisen avuksensa. Ainoasti herttuattaren sallittiin joskus kävellä linnan puutarhassa. Paljon puutetta kärsien hän vankilassa 1564 synnytti tyttärensä Isabellan, joka 1566 kuoli, ja 1567 poikansa Sigismundon. Sotureilta osteli hän karkeita paitoja, joista teki kapaloita lapsilleen, mutta kätkössä sanotaan hänellä olleen kalliita vaatteita, kultaketjuja sekä muita koristeita sattuvaa tarvetta varten; olivatpa puolalaiset kauppiaatkin hänelle toimittaneet raha-apua. Myöhemmin myönsi Eerik vangeille kaksi huonetta ja kolmantena vuonna ruokasalinkin. Mutta suurempi onnettomuus herttuatarta tähän aikaan uhkasi. Venäjän tsaari, joka 1561 oli Katariinaa kosinut, mutta vastaukseksi Puolalaisilta saanut komeasti valjastetun valkoisen tamman, pyysi Eerikiltä vangittua Katariinaa omaksensa. Sotaa välttääkseen Eerik vihdoin oli suostuvinaan. Tsaari kohta lähetti sitä varten lähetystön Ruotsiin ja käski että Katariina vaunuilla ja 500 ratsaan saatolla tuotaisiin rajalta, mutta Eerik viivytti, lähetystöä yhä kunnes vihdoin vapautetun Juhanan kapina teki asian mahdottomaksi ja Katariinalle pian koitti onnellisempi aika kuninkaaksi kohonneen puolisonsa rinnalla. Heinäkuun 10 p. 1569 Katariina vihittiin kuningattareksi ja sai lahjoitusmaiksi Ölannin ja osan Itägötinmaata.

Paavin uskolaisena oli Katariina kasvatettu Puolan kirkon verrattain vapaammissa mielipiteissä ja oli naituansa alkanut hovikappalaistensa suostumuksella käyttää rippiä molemmissa muodoissa. Kun tämä tuli Romassa tiedoksi, niin sai kuningatar siitä nuhteita. Kirjeessä kardinaali Hosius'elle 1572 pyysi Katarina paavilta anteeksi, mutta samalla lupaa saada vastakin alamaistensa tähden nauttia leipää ja kalkkia pyhässä ehtoollisessa. Vastaus oli että kalkki kyllä sallittaisiin, jos vaan Ruotsin valtakunta sen kautta saataisiin paavin uskoon palajamaan, ja samoilla ehdoilla tarjottiin paavin välitystä Napoli'ssa Katariinan perintövaatimuksissa. Juhanassa oli puolisonsa uskonto vaikuttanut halun sovittaa riitaiset kirkkokunnat johonkin välimuotoon, ja sen johdosta joutui hänkin kardinaalin ja jesuiitain vaikutuksen alaiseksi. Katariina sai kaksi jesuiitaa — niistä oli toinen tunnettu Warsewitz — hovikappalaisiksi entisten sijaan ja siten tuli sävyisän ja hyväntahtoisen kuningattaren läheisö keskuudeksi jesuiitain ponnistuksille Ruotsin kirkkoa vastaan. Kuningattaren omista harrastuksista uskontonsa eduksi mainittakoon esim. että hän kirjeessä Naantalin nunnille 1575

kehoitti ottamaan luostariin niin paljon nuoria tyttöjä kasvatettavaksi kuin mahdollista oli, ja lupasi pitää huolta kustannuksista. Kuten tunnettu on kaikki paavilaisten ponnistukset raukesivat tyhjiin ja pian oli Katariinan hovi jälleen ainoa paikka Ruotsissa jossa paavilaista jumalanpalvelusta pidettiin — Puolan kielellä. Kivulloisena vietti kuningatar viimeiset vuotensa. Kerran ilmoitti hän Warsewitz'ille pelkäävänsä kiirastulta ja kysyi eikö hän voisi toivoa että ne kivut, joita kärsi, tuottaisivat hänelle helpotusta kiirastulessa. Kun jesuiita siihen vastasi, että kiirastuli oli joutava keksintö yksinkertaisten kurissa pitämiseksi, oli kuningatar osoittanut hänelle ovea ja Anna prinsessassa, joka huomaamatta oli läsnä, heräsi siitä ikuinen kammo äitinsä uskontoa vastaan. Katariina, joka oli tunnettu armeliaisuudestaan köyhiä ja hädänalaisia kohtaan, kuoli kaivattuna 1583 Syyskuun 16 p. ja haudattiin Upsalan tuomiokirkkoon, jossa hänellä on kaunis hautapatsas. (Fryxell, Handl. III; Anjou, Kyrkoreform:s Hist.). J. R. A.

Katariina I, Venäjän keisarinna vv. 1725—27, on onnenvaiheittensa tähden erittäin merkillinen. Varmuudella tiedetään hänen olleen alhaisinta sukuperää, mutta hänen kansallisuudestansa eriävät tiedot niin täydellisesti, että toiset lukevat hänet liiviläiseksi tahi litvalaiseksi, toiset virolaiseksi, vieläpä toiset ruotsalaiseksi. Tavallisimman ja enimmän luultavan kertomuksen mukaan hän oli kotoisin Liivin maalta, Skavronski nimisen talonpojan tytär, syntynyt v. 1684 ja nimeltänsä Martta. Palvelustyttönä erään papin perheessä Marienburg'in kaupungissa naitiin hän 1701 ruotsalaiselle sotamiehelle, mutta joutui jo seuraavana vuonna Venäläisten vangiksi ja oli peräkkäin useamman Venäjän kenraalin hallussa. Ruhtinas Menshikov'in luona tsaari Pietari Suuri näki hänet, ihastui tähän halpaan naiseen, otti hänet luokseen ja synnytti hänen kanssaan useampia lapsia. Martta, joka oli luterilainen, kääntyi 1703 kreikan uskoon, saaden kasteessa nimen Katariina. V. 1707 hän vihittiin tsaarille, mutta vasta 1712 Pietari julkisesti tunnusti hänet puolisokseen. Retkellä Turkkilaisia vastaan 1711 Katariinakin oli muassa, ja Venäläisten pelastus Pruth'in luona luetaan yleisesti hänen ansiokseen. Hän oli muka, Pietarin jo jouduttua täydelliseen epätoivoon, rohkaissut miehensä mielen ja saanut hänet suostumaan neuvotteluihin Turkkilaisten kanssa. Tämä kertomus näkyy kuitenkin suuresti liioittelevan, sillä niissä varmoissa tiedoissa, joita meille on säilynyt tuosta tappelusta, ei Katariinasta mainita sanaakaan. Mutta kuinka tuon asian liekin, yhä suuremmassa määrässä entinen orjatyttö saavutti tsaarin suosion. Pietari kruunautti hänet 1724 keisarinnaksi, ja luultavaa oli, että hän, jättäen syrjään pojanpoikansa, nimittäisi puolisonsa hallitusistuimensa perilliseksi. Kohta kruunauksen jälkeen Katariinan onni kuitenkin näytti olevan vaarassa. Hovissa nimittäin muudan juoni tuli ilmi, joka sai Pietarin epäilemään hänen uskollisuuttansa. Asiasta ei kuitenkaan tullut sen enempää, ja pian sen jälkeen Pietari 8 p. Helmik. 1725 kuoli. Tosin ei hän jättänyt mitään määräystä kruunun perimyksestä, mutta Menshikov'in ja ulkomaalaisten avulla Katariina sai sotaväen puolellensa ja tunnustettiin hallitsevaksi keisarinnaksi. Hänen lyhyt hallituksensa ei ollut suuresti merkillinen: johto oli Menshikov'in kädessä, Pietari Suuren toimia jatkettiin, mutta lakkaamattomat rettelöt ylimysten välillä panivat kaipaamaan vainajan rautavoimaa. Katariina kuoli 17 p. Toukok. 1727, ja hallituksen peri Pietari II, Pietari Suuren pojan, onnettomuudestaan kuuluisan Aleksein poika. Katariinan omista lapsista vanhempi tytär Anna naitiin 1725 Holstein'in herttualle, Kaarle Freedrikille, nuorempi Elisabet nousi myöhemmin hänkin Venäjän hallitusistuimelle. J. R. D.

Katariina II, Venäjän keisarinna vv. 1762—96, syntynyt 1729 Anhalt-Zerbst'in prinsessana, oli ennen kääntymistänsä kreikan uskoon nimeltänsä Sofia Augusta. Hän naitiin 1745 Venäjän perintöruhtinaalle Pietarille, myöhemmin Pietari III, mutta heidän avionsa oli onneton. Pietari oli raaka ja tyly, sitä paitse uskotonkin puolisolleen, eikä Katariinankaan elämä hänen suosittuinsa Soltikov'in, Poniatovski'n, Orlov'in y. m. kanssa suinkaan ollut moitteeton. Kun Elisabet 5 p. Tammik. 1762 kuoli ja Pietari III peri hallituksen, puolisojen keskinäinen väli kävi niin huonoksi, että Pietari näkyi miettivän avioeroa. Tätä estääksensä Katariina silloin teki salaliiton Orlov'ien, Potemkin'in, ruhtinatar Dorchkov'in ja muutaman kaartinupseerin kanssa, jonka salaliiton tarkoitus sysätä keisari hallituksesta kävi mahdolliseksi saavuttaa sen kautta, että tämä koettamalla kaikessa noudattaa Freedrik II:sen esimerkkiä ja muuten typerällä käytöksellään oli suututtanut kansan ja sotaväen. Pietari otettiin 9 p. Heinäkuuta 1762 vangiksi; neljä päivää sen jälkeen tämä onneton ruhtinas kuoli — murhattuna, ja saksalainen prinsessa istui hänen sijallansa, Pietari Suuren hallitusistumella.

Jo ensimmäisissä hallitustoimissaan Katariina osoitti taitoa ja voimaa. Seitsenvuotisessa sodassa hän asettui puolueettomaksi, Kuurlannin hän saattoi kokonaan riippuvaksi Venäjästä, ja asevoimalla hän 1764 pakotti Puolalaiset valitsemaan hänen entisen yllämainitun lemmikkinsä Stanislaus Poniatovski'n kuninkaakseen. Kun dissidentit (katolisuskoon kuulumattomat) kärsi-

vät kovaa ahdinkoa Puolassa, lähetti Katariina uudestaan sotajoukon tähän maahan, mutta takertui sen kautta sotaan myöskin Turkin kanssa. Tämä sota 1767—74 oli sekä maalla että merellä mainehikas, voittoja täynnä. Turkin valta oli jo kokonaan hävitä, kun Freedrik II esitti Venäjälle osan Puolaa voittojen palkinnoksi. Venäjä, Preussi ja Itävalta yhtyivät ja panivat v. 1772 toimeen Puolan ensimmäisen jaon, jossa Valkoinen Venäjä tuli Venäjän osaksi; Turkinkin täytyi kuitenkin Kutshuk—Kainardshi'n rauhanteossa (1774) luovuttaa maata Venäjälle ja suoda suuria kauppaetuja. Myöskin Englantia vastaan näytti Katariina lujuutta yhtyen 1780 aseellisen puolueettomuuden liittoon. Krimin niemi, Tataarien maa, yhdistettiin 1783 Venäjään. Vaan ei Katariina siihenkään tyytynyt: Konstantinopoli oli hänen maalinsa. Kun tämä kävi yhä selvemmäksi, julisti Turkki 1787 Venäjälle ja sen liittolaiselle Itävallalle sodan. Mutta nytkin Venäjän aseet olivat onnellisia, ja Jassy'n rauhassa 1792 oli Turkin suostuminen uusiin myönnytyksiin. Olipa kuitenkin Venäjän tila tämän sodan kuluessa näyttänyt arveluttavalta, kun Ruotsikin 1788 tarttui aseihin. Pietarin kaupunki oli vaarassa: silloin Anjalan liitto teki Kustaa III:nen aikeet tyhjäksi; ja Värälän rauha 1790 jätti rajat Ruotsin ja Venäjän välillä entiselleen. Franskan vallankumouksesta Katariina tosin oli kovasti suuttunut, mutta hän oli kuitenkin liian viisas itse sekaantuaksensa sikäläisiin asioihin. Sen sijaan käytti hän, Turkin sodan loputtua, rauhattomuudet Puolassa aikaan saadaksensa tämän maan toista (1793) ja kolmatta jakoa (1795), jotka ulottuttivat Venäjän rajat aina Bug ja Weikseljokeen.

Sisällinenkin hallitus ansaitsee huomiota. Etäisten kasakkakansojen kapinat, joista Pugatshev'in johtama 1773 oli vaarallisin, tukahuteltiin. Valistusfilosofian aatteita seuraten, tahtoi Katariina yhteisen lain koko valtakunnalle ja kutsutti tästä neuvottelemaan Moskovaan 1766 edustajia kaikista säädyistä koko valtakunnassa. Tässä lakikommissioonissa oli talonpoikia venäläisestä Suomestakin. Mutta pian huomattiin kansanedustus mahdottomaksi, ja ilman sen avutta keisarinna omin päin 1775 pani toimeen uuden hallintolaitoksen, joka kuitenkin, ainakin suomalaiselle maakunnalle tuotti haittaa sen kautta, että vanhat tavat siinä kokonaan jätettiin syrjään. Katariina, joka oli kirjevaihdossa Voltaire'n ja monen muunkin etevän valistussankarin kanssa, harrasti suuresti sivistyksen kohottamista, perusti 1783 Venäjän akatemian, auttoi venäläisiä kirjailijoita ja ryhtyi itsekin kirjallisiin toimiin. Itä-Suomessa hän kuitenkin pahaksi onneksi muutti entiset tieteelliset opistot porvarikouluiksi. — Yksityisessä elämässään Katariina keisarinnanakin oli yhtä väliäpitämätön kuin perintöruhtinattarena. Hänen monesta suosikistaan Potemkin oli mahtavin. Katariina kuoli 17 p. Marrask. 1796 jättäen hallituksen pojallensa Paavali I:selle. J. R. D.

Katillo, Suomen piispa vv. 1266–86. Suomen piispainkronika kertoo hänen olleen syntyperältään Länsigötinmaalta ja, ennen kuin piispaksi asetettiin, Waldemar kuninkaan kanslerina. Hän oli siis kolmas mies, joka Ruotsin hallitsijain nimityksellä, niin muodoin epäkirkollisella tavalla, oli Suomen seurakunnan esimiehyyteen päässyt (edelliset olivat Beroni I ja Ragvald I). Mutta nyt tämä säännöttömyys lakkasi; sillä Katillon aikana, luultavasti v. 1276, asetettiin Suomenkin hiippakuntaan oikea kaniikikunta eli tuomiokapituli, jonka toimena oli, milloin hiippa avoimeksi tuli, uusi piispa valita. Piispanistuin oli vielä Katillon aikana Räntämäellä, jonka kirkkoon hän haudattiinkin. (Porthan, Chron. Ep.). Y. K.

Keckman, Kaarle Niilo, Suomen kielen lehtori, syntyi Oulussa Heinäk. 25 p. 1793. Isä oli kauppaneuvos Lauri Henrik K. *, äiti Helena Schulin, jonka poika edellisestä naimisesta oli F. M. Franzén. K:ista, joka 1809 tuli ylioppilaaksi, kirjoittaa eräs vielä elävä kumppaninsa: „Sitä en ole voi-

---

* *Juhana Keckman,*
talollisen Olavi Kähkösen poika Paltamosta, Pudasjärven kirkkoherra, † 1706.
Puol.: 1) Katariina Anglenius. 2) Margareeta Lithovius.

Juhana, Iin kappalainen, † 1738. Puol.: 1) Sofia Stenstrand. 2) Margareeta Backman.	Taneli, pitäjänapul. Ylikiimingissä, † 1738. Puol.: 1) Anna Frosterus. 2) Kristiina Lithovius.	Samuel, Pudasjärven kirkkoherra, s. 1687, † 1761. Puol.: 1) Maria Hedræus. 2) Maria Uhlberg. 3) Maria Lithovius.
Kristian Henrik, Siikajoen provasti, s. 1723, † 1784. Puol.: Marg. Elisabet Cajanus.	Juhana, kauppias Oulussa. Puol.: Katariina Estlander.	Lauri Samuel, pitäjänapul. Limingassa, s. 1739, † 1794. Puol.: Barbro Maria Stenius.
Juhana Niilo, varapormestari Kokkolassa, s. 1752, † . Puol.: Helena Elisabet Pelander.	Lauri Henrik, kauppaneuvos Oulussa, s. 1754, † 1833. Puol.: Helena Schulin.	Kaarle Abraham, ruukinsaarnaaja Iissä, s. 1766, † 1808. Puol.: Johanna Maria Nylander.
Elisabet Katariina. s. 1790, † 1815. Puol.: vuorineuvos Juhana Jaakko Julin.	Kristian Henrik, kauppias, s. 1791, † 1826. — *Kaarle Niilo,* Suomen kielen lehtori, s. 1793, † 1838.	Kaarle Abraham, Lohtajan provasti, s. 1804. Puol.: 1) Maria Charlotta Cajan. 2) Maria Sofia Wiberg.

nut unhottaa että K. jo nuorena ylioppilaana harrasti Suomen kieltä ja oli ahkerin jäsen siinä vaatimattomassa ja sen vuoksi vähän tunnetussa yhdistyksessä, joka Suomen kielen harrastuksesta syntyi 1815 vuoden paikoilla ja jonka jäsenkunta oli pieni joukko vanhempia ja nuorempia kumppaneita Pohjanmaan pohjoisimmista osista." Samoin näkyy K. olleen jäsenenä senaikuisessa „Aura-seurassa, jonka kahdessa samannimisessä kalenterissa hän nimimerkillä — *k* — julkaisi käännöksiä Kreikan kielestä, esim. *Platons Dialog Kriton* (1818). Väiteltyään prof. J. F. Wallenius'en johdolla, K. vihittiin maisteriksi syksyllä 1815, mutta jo keväällä s. v. oli hän päässyt ylimääräiseksi apulaiseksi yliopiston kirjastoon, ja oli jo ahkeruudellaan voittanut prof. Pipping'in suosion, kun seuraavana vuonna nimitettiin kirjaston vakinaiseksi amanuensiksi. Suomalaisen kirjallisuuden tuotteista ei siihen aikaan vielä löytynyt minkäänlaista luetteloa. Sen puutteen otti K. poistaaksensa ja julkaisi 1821 luettelonsa *Förteckning öfver härtills veterligen tryckta Finska Skrifter,* jonka toimittamisessa varsinkin von Becker oli ollut avulias. Se oli väliaikainen luettelo, jonka Turun tuomiokapituli lähetti papistolle kehoituksella että kirkkojen arkistoista ja yksityisten kirjastoista keräisivät tietoja siinä puuttuvista painotuotteista. Luettelon lopullisen toimittamisen otti vihdoin Pipping K:in kuoltua huolekseen, kuten hänen mainion luettelonsa esipuheesta on nähtävä. Tämän ohella harrasti K. Suomen kansan runollisia ja muita muistoja, kuten nähdään m. m. *Turun Viikkosanomista,* joita hän 1822 toimitti von Becker'in, sekä 1823 K. Hällfors'in kanssa; Sakari Topelius'en apumiehistä runojen keräämisessä mainitaan K. ensimmäisenä. Kun Renvall'in sanakirja 1826 ilmestyi, varusti K. sen välilehdillä ja ryhtyi sitä täydentämään siinä olemattomilla sanoilla, joita löysi suomalaisista kirjoista, sanomalehdistä ja kansan suusta. Tuohon työhön uhrasi hän aamukautensa monen vuoden kuluessa, käyttäen sananpartta: nulla dies sine linea. Mainitsemista ansaitsee myöskin että K. yliopiston kirjaston amanuensina kopioitsi sen kokoelman paavillisia kirjeitä, jonka Fredenheim oli kirjastoon lahjoittanut, joten se pelastui 1827 vuoden palosta. — Kuten tunnettua on, oli jo Turun Morgonblad'issa ja Mnemosyne'ssä pontevilla syillä ehdotettu (vrt. E. K. Ehrström) Suomen kielen opettamista kouluissa ynnä yliopistossa ja 1820 olivat ylioppilaat pitäneet kokouksen, josta lähettivät yliopiston kanslerille pyynnön Suomen kielen opettajan asettamisesta yliopistoon. Samana vuonna oli yliopiston rehtorina Melartin, jonka ansioksi Suomen kielen lehtorinviran perustamista vihdoin arvellaan. Varmaa vain että kun ehdotus yliopiston uusiin sääntöihin Marrask. 6 p. 1826 oli yliopiston konsistoorin tarkastettavana, niin tämä yksimielisesti puolusti sitä pykälää, jossa tuosta lehtorin virasta oli puhe. Kun säännöt oli vahvistettu 1828, hakivat Keckman ja G. Rein lehtorin virkaa. K. silloin julkaisi väitöskirjansa *De formis conjugationum in lingua Fennica* (1829) ja sai konsistoorissa enimmät äänet puolellensa. Nimityksensä sai hän sen johdosta Heinäk. 18 p. 1829 ja kertoi syksyllä ensimmäisissä luennoissaan mitä sitä ennen oli Suomen kielen arvoon asettamiseksi ja kieliopin selvittämiseksi tehty. Paitsi kielioppia hän sittemmin selitteli luennoissaan Frosterus'en kirjaa „Hyödyllinen huvitus luomisen töistä", sittemmin Kanteletta ja Kalevalaa, joiden outoihin sanoihin hän Lönnrot'ilta hankki selityksiä. Hänen esimiehenä ollessa julkaisi E. A. Ingman 1832 suomennoksen Homeron 1:stä rapsodiasta; ja lehtorinviran olemassa olo kaiketi matkaansai senaikuisissa ylioppilaissa päätökset vapaehtoisen tutkinnon suorittamisesta Suomen kielessä (vrt. P. Hannikainen), josta esim. K. R. Ehrström Vapunpäivänä 1834 herätti keskustelun Pohjalaisten kansakunnassa. — K:in luona pitivät Suom. Kirjallisuuden seuran perustajat ensimmäiset kokouksensa ja hän valittiin esimieheksi. Siitä toimesta hän kuitenkin pian luopui, mutta otti suvella, Lönnrot'in keräysmatkoille lähdettyä, osaksensa sihteeritoimen, jota sitten ahkeruudella hoiti kuolemaansa asti. *Kultalassa,* joka 1834 ilmestyi seuran toimitusten I:nä osana, ja jota kielen puolesta on katsottu käännekohdaksi suomalaisessa kirjallisuudessa, on K. suomentajana jättänyt muiston etevästä kielitaidostaan; toimitusten II:na osana oli K:in 1835 ilo seuran puolesta painattaa Kalevala. K., joka von Becker'in kanssa myöskin oli toiminut asetusten suomentajana, vietti varsinkin viimeiset vuotensa vähissä varoissa ja sanotaan siihen aikaan kahden yliopiston opettajan kanssa liiaksikin lasia kallistaneen, mutta kaipausta herätti kuitenkin hänen aikainen kuolemansa 1838 Toukok. 9 p. Hänen runsaat käsikirjoituksensa, 50 käärettä, jotka sisältävät m. m. sanakirjallisia keräyksiä, kieliopillisia muistoonpanoja Suomen, Lapin, Viron ja Unkarin kielissä, runoja, puheenparsia ja sananlaskuja, lukukirjan tekstejä, suorasanaisia käännöksiä Kalevalasta, Kanteleesta, Topelius'en runokokoelmista y. m., jäivät kirjallisuuden seuran haltuun, joka jo 1838 päätti käyttää K:in sanakirjallisia keräyksiä uuden sanakirjan laatimiseksi, jättäen teoksen Lönnrot'in toimitettavaksi. Syynä miksi K. ei ilmaantunut tuotteliaampana kirjailijana ahkeruutensa ja taitonsa ohella näkyy olleen varojen puute, hänen hitaisuutensa, jota todistaa sananpartensa: ei Jumala kiirettä luonut, ja ennen kaikkea aikainen kuo-

lemansa. Äidiltään oli K., samoin kuin velipuolensa F. M. Franzén, perinyt vaatimattoman, rauhanielisen ja viehättävän olentonsa; seuroissa oli hän hyvin suvaittu, harvapuheinen, mutta leikkisanojen varoissa. ja sanotaan sekä puheissa että runoillen taitavasti käyttäneen Suomen kieltä. (Yliopiston pöytäkirjat; kirjallisuuden seuran arkisto y. m.). J. R. A.

Kellgren, Abraham Herman August, kielentutkija, oli syntynyt 21 p. Tammik. 1822 Kuopiossa. Vanhemmat olivat kauppias Juhana August K. ja tämän vaimo Maria Nylander. Käytyänsä Helsingin lyseota 1833—38 K. pääsi ylioppilaaksi viimeksi mainittuna vuonna. Filos. maisteri 1844 ja Savokarjalais-osakunnan kuraatorina 1844—46. Jo ennen maisterinvihkiäisiänsä K. oli matkustellut Ruotsissa ja suvilukukautena 1843 Berlin'issä harjoittanut kieliopintoja mainion Bopp'in, vertailevan kielitutkimuksen perustajan, johdolla. Tämä tutkimus tuli K:in elämän-määräksi. Vv. 1846—48 hän taas matkusti Saksassa, Franskassa ja Englannissa tutkiaksensa sanskriitia, etenkin Brockhaus'in luona Leipzig'issä. Mutta näiden opiskelemien ohessa K. myöskin oli suuresti mieltynyt suomalaiseen kielitutkimukseen ynnä niihin kansallisrientoihin, joita juuri siihen aikaan oli virkistyttänyt Saima-lehden ilmestyminen. Suomen kieleen hyvin perehtyneenä K. otti vilkkaasti osaa Suom. Kirjallisuuden seuran keskusteluihin ja oli seuran sihteerinä 1845—46. *Fosterländskt album* nimisessä kirjassa, jonka K. ynnä R. Tengström'in ja K. K. Tigerstedt'in kanssa ulosantoi Helsingissä 1845—46, löytyy hänen sepittämiänsä kirjoituksia kansallisista asioista, käännöksiä suomalaisista ja virolaisista kansanrunoista sekä virolaisista saduista. R. Tengström'in julkaisemaan kirjaan „Finsk anthologi" on K. myöskin kääntänyt suomalaisia lauluja. Oleskellessaan ulkomaalla K. yleisessä kielentutkijain-kokouksessa Jena'ssa 2 p. Lokak. 1846 piti esitelmän Suomen kielestä ynnä sen sukua olevista kielistä, jota paitsi hän julkaisi: *Die Grundzüge der finnischen Sprache mit besonderer Rücksicht auf den Ural-Altaischen Sprachstamm,* Berlin'issä 1847, mikä kirjoitus paljon vaikutti siihen että oppineet alkoivat kääntää huomionsa tähän kieliryhmään. Palattuaan kotimaahan K. rupesi kirjakauppa-asioihin ja otti osaa Suom. Kirjallisuuden seuran kirjapainon perustamiseen v. 1849. — Pääsi sanskriitin kielen dosentiksi 1850 ja filosofian tohtoriksi s. v. Koska professorinvirkaa siinä kielitutkimuksen haarassa, johon K. oli antaunut, ei löytynytkään yliopistossamme, niin K., Wallin'in kuoltua, päätti hakea professorinviran Itämaiden kirjallisuudessa. Harjoitettuaan opintoja siihen suuntaan 1853—54 (Mirza al Kasembek'in johdolla Pietarissa ja Fleischer'in Leipzig'issä) sekä julaistuaan väitöskirjan *Om affixpronomen i arabiskan, persiskan och turkiskan samt Ibn Måliks Allâmîja med textkritik och anmärkningar,* K. sai mainitun viran 1854. Mutta jo kaksi vuotta myöhemmin kuolema hänen tempasi pois 26 p. Syysk. 1856, suureksi kaipaukseksi yliopistolle, jonka lahjakkaimpia ja kaikkein suosituimpia jäseniä hän oli ollut. K:in varhainen kuolema oli senkin puolesta yliopistollemme vahingoksi, että hänen, hienolla ja viehättävällä käytöksellään, oli onnistunut ruveta tuttavuuteen tavattoman monten ulkomaan oppineiden kanssa. Yllämainittujen kirjelmien ohessa K. oli ulosantanut: *Nal och Damayanti,* sanskriitin kielestä käännetty runoelma, 1851—52; *Grammatik der Osmanischen Sprache von Fu'ad-Effendi und Gâvdât-Effendi, deutsch bearbeitet,* 1855. Sekä Suomen että Ruotsin kielellä hän on sanomalehdissä ja kalentereissa julaissut pienempiä kirjoituksia. K:in jälkeen jäänyttä käsikirjoitusta käyttäen W. Volk on aikakauskirjassa Mémoires de l'académie Imp. des sciences de S:t Petersbourg, VII Série, Tome III, julaissut kirjoituksen *Ibn Måliks Lâmîyat al af'âl nebst Badruddins Commentar,* 1864. — K. oli v. 1849 nainut professori J. J. Tengström'in tyttären Anna Sofian. Th. R.

Kemell, Klaus Juhana, suomentaja, syntyi Ylivieskan kappelissa $18^{6}/_{11}05$. Isänsä oli kirkonpalvelija Jaakko Kemell, äiti Briita Katriina Karlberg. Heidän poikansa tuli ylioppilaaksi v. 1824, jolloin otti takaisin koulussa Kemnell'iksi muutetun sukunimensä. Papiksi vihittynä v. 1827, tuli hän kappalaisen sijaiseksi Alavieskaan, jossa kuoli naimatonna, ennen kuin vielä vakinaiseen virkaan oli päässyt, Tammik. 21 p. 1833. Kemell oli tavattomasti taitava suomentaja. Useampia hänen runollisia käännöksiään löytyy Oulun Wiikkosanomain ensimmäisissä vuosikerroissa, niissä tuo mestarillinen mukailus Bellman'ista: „Ystävä kullat". Vielä merkillisempi on hänen suomennoksensa Thomas a Kempis'en kuuluisasta kirjasta *Kristuksen seuraamisesta.* Se oli näet ensimmäinen teos, jossa puhdas, raikas kansankieli tuli viljellyksi myöskin kirkollisella alalla, millä yhä vielä vanhan tavan mukaan oli jatkettu 18:nnen vuosisadan ruotsinvoittoisen soperruksen käyttämistä; Kemell'in suomennos vaikutti syvästi ja laajalta, erittäinkin ja ensiksi heränneisin saarnamiehiin ja hengellisiin kirjailijoihin. Mainittava on vielä että Kemell oli alkanut kerätä Mustalais-kielen sanoja. (Ylivieskan kirkonarkisto ja Pohjalais-osakunnan matrikkeli; Kempin kirjassa väärin). J. K.

Kempe, Aksel, professori Turun yliopistossa, syntyi 3 p. Tammik. 1623 Närpiössä, missä isä Anteró Maununpoika Kempe,

Vermlannista sukuisin, oli kappalaisena; äiti oli kirkkoherran tytär Anna Varg. Pääsi ylioppilaaksi Turkuun keväällä 1641, seppelöitiin maisteriksi 1647, tuli sam. vuonna vara-depositoriksi (joka kaikellaisilla kunnallisilla tempuilla vastaanotti uudet yliopiston oppilaat), 1649 vars. depositoriksi ja nimitettiin 18 p. Jouluk. 1650 akatemian ensimmäiseksi kirjastonhoitajaksi. V. 1655 hän Turussa painosta toimitti luettelon yliopiston kirjaston kirjoista *Bibliotheca academiæ Aboensis* ja 1656 siveysopin *Philosophia moralis sive ethica*. Sen ohessa hän näinä ja seuraavina vuosina julkaisi melkoisen joukon väitöskirjoja siveysopillisista, valtiollisista ja taloudellisista aineista. Siveysopissansa, jota ilmestyi uusia painoksia 1662 ja 1673, Kempe seuraa toisten, etenkin Vexionius'en mielipiteitä. Valtiollisista väitöksistään joutui hän rettelöihin, kun piispa Gezelius nosti kanteen häntä vastaan, arvellen että hallitussääntö oli valtiosalaisuus, jota ei saisi kaikille levittää. Kempe pääsi kuitenkin edesvastauksetta. Kun Mik. Vexionius yliopistosta erosi, nimitettiin hän 1658 jonkunlaisen riidan jälkeen konsistoorissa valtiotieteen ja historian professoriksi, siirrettiin 1671 lainopin professorinvirkaan ja kuoli Tammik. 4 p. 1682 Turussa. Kempe nai 1654 Närpiön provastin tyttären Agneta Holmius'en, ja tämän kuoltua 1656, v. 1659 erään lesken Katariina Jaakontyttären. (Tengström, Chronol. Ant.; Tigerstedt, Ur Per Brahes brefvexling).

Kexlerus, Simon, matematiikin ensimmäinen edustaja Turun akatemiassa, syntyi Kexle'n kylässä Edsberg'in pitäjässä Nerikessä 29 p. Jouluk. 1602. Isä oli Sven niminen talonpoika. Tuli 1632 Upsalassa maisteriksi, prof. Gestrinus'en johdolla puolustettuansa väitöskirjan auringosta, jossa vastustaa Kopernicus'en muka mahdottomia hypoteeseja auringon ja maanpallon suhteista toisiinsa. Käytyänsä Saksanmaalla ja Hollannissa, missä Leyden'issä kuunteli Kopernicus'en vastustajaa Adrian Metius'ta, hän 1634 palasi Ruotsiin ja nimitettiin matematiikin opettajaksi Strengnäs'in lukioon. Tuli 1636 Upsalaan apulaiseksi filosofian tiedekuntaan ja 1640 matematiikin professoriksi Turun akatemiaan. Maisterinvihkiäisissä Turussa 1647 K:en oli vastaaminen kysymykseen, mikä arvo voisi olla tähtiennustusopilla. Vastauksessaan K. laveasti esittää ja selittää syitä sen luotettavaisuuteen, ja koettaa näyttää tyhjiksi vastaväitteitä. Tähtitiedettä koskevista teoksistaan mainittakoon *Arithmetica geodætica et astronomica* Tur. 1649, *Tractatus brevis de tempore* Tur. 1661 ja *Cosmographiæ descriptio* Tur. 1666, joissa yhä pysyy tuossa vanhanaikuisessa mielipiteessä että maa on mailman järkkymätön keskus. Tämä seikka kummastuttaa sitä enemmän, koska K:ella epäilemättä oli varsin laveat ja tarkat tiedot matematiikin eri haaroissa. Hän julkaisi ansiokkaat *luvunlaskun* ja *kolmiomitannon oppikirjat,* jotka hän kreivi Pietari Brahe'n kehoituksesta sittemmin käänsi latinasta ruotsiksi, mutta näitä käännöksiä ei koskaan painettu. K. oli 1641 nainut Ingeborg Elisabet Gerzlinius'en, Turun hovioikeuden assessorin Antero Gerzlinius'en tyttären. Hän kuoli 22 p. Maalisk. 1669. (Tengström, Chronol. Ant.; Tigerstedt, Ur Per Brahes brefvexling, y. m.).

Kihlman, Alfred, pappi, koulumies ja asioitsija, syntyi Vaasassa 25 p. Toukok. 1825. Vanhemmat olivat silloinen Vaasan kappalainen, sittemmin Kruunupyyn kirkkoherra Antero Kustaa K., jonka isä oli Taalain maasta Vaasaan muuttanut neulaseppä, ja hänen puolisonsa Sofia Sinius vanhaa Pohjanmaan pappissukua. K. pääsi v. 1843 yliopistoon, jossa siihen aikaan vallitsevat uskonnolliset liikkeet syvästi häneen vaikuttivat. Hän päätti antautua jumaluusopilliselle uralle, ja vihittiin, päästötutkinnon suoritettuaan, papiksi 1846. Hoiti nyt jonkun aikaa pappisvirkoja eri paikoilla, mutta sai 1851 virkavapauden lähteäksensä ulkomaille heikontunutta terveyttänsä hoitamaan, jolloin matkusti Ruotsissa ja Saksassa. K. käytti tätä aikaa jumaluusopillisiin opintoihin, semminkin Tübingen'in yliopistossa, missä mainion Beck'in puhdas-raamatullinen oppi häneen suuresti vaikutti. Hän palasi nyt vahvistuneella terveydellä kotimaahan Lokakuussa 1852. Oli yv. 1854—55 arkkipiispan apumiehenä erinäisiä toimia varten, jona aikana m. m. eräs Turkuun kokoontunut komitea tarkasti sitä kirkkolain ehdotusta, jonka J. J. Nordström 1840 luvulla oli tehnyt. Vv. 1855—66 K. hoiti Saksan kielen opettajanvirkaa Vaasan lukiossa, ynnä sen ohessa muitakin opetustoimia, ja matkusti 1856 pedagoogisessa tarkoituksessa toisen kerran Saksaan. Suoritettuaan 1866 opinnäytteen lehtorinvirkoja varten uskonnossa sekä päästyään teologian lehtoriksi Vaasaan, hän kohta sen jälkeen kutsuttiin uskonnon yliopettajaksi vasta-perustettuun normaalikouluun Helsingissä, johon muutti 1866. Valittiin 1867 tämän oppilaitoksen vararehtoriksi ja 1871 rehtoriksi, missä virassa hän on pysynyt tähän aikaan saakka. — Otti osaa 1872 ja 1877—78 vuosien valtiopäiviin, Porvoon hiippakunnan kouluopettajain edusmiehenä, jolloin hän muun muassa oli jäsenenä pankkivaliokunnassa 1872 ja valtiovaliokunnassa 1877 sekä toimitus- ja tarkastusvaliokunnissa kummallakin kertaa. — V. 1866 K. valittiin jäseneksi ja puheenjohtajaksi Tampereen pellavatehtaan osakeyhtiön johtokunnassa, jota tointa hän siitä asti on pitänyt. Yhtiön raha-asiat, jotka K:in johtokuntaan tullessa olivat sangen huonolla kannalla, ovat sen jäl-

keen vähitellen paranneet. K. oli myöskin kouluopettajien puolesta jäsenenä siinä komiteassa, joka valmisti kirkollis- ja kouluviraston leski- ja orpokassan jakaamista. — Kirjapainosta hän on julaissut ynnä K. K. v. Essen'in kanssa ruotsinkielisen *arvostelun 1857 vuoden ruotsalaisesta virsikirjan-ehdotuksesta* (1862); *Dogmen om barndopet* (1866); *Om Kristi uppfostran,* esitelmä pidetty yliopettajan virkaan astuessa ja painosta ilmestynyt 1867; sanomalehdenkirjoituksia sekä joukon kouluprogrammeja. — K. on nainut 1) Angelika Fabritius'en († 1851) sahanomistajan Kiteellä t:ri Juhana Fabritius'en tyttären, sekä 2) Hilda Forssell'in, Vaasan hovioikeudenneuvoksen Kaarle Henrik Forssell'in tyttären.

Kijl, Niilo, käskynhaltija, oli syntyisin Ruotsista, johon hänen isoisänsä Kustaa Vaasan aikana oli Holstein'ista siirtynyt. Niilo K., jonka vanhemmat olivat Gullberg'in käskynhaltija Pietari Syöringinpoika Kijl, kuollut 1588, ja Anna Arvidintytär Drake, oli, samoinkuin nuijasodan historiasta tunnettu veljensä Knuutti K., Kaarle IX:nen suosituimpia miehiä. Hän mainitaan ensi kerran Kaarle herttuan kamarijunkkarina 1593, mutta oli jo seuraavana vuonna käskynhaltijana Tukholman linnassa ja kaupungissa, jopa sai 1597 herttualta valtuuskirjan pitää silmillä kaikkia Vaksholman ohitse kulkevia matkustavia. Sieltä hän 1598 siirrettiin entiseen virkaansa Tukholmaan ja sai sen ohella useita kihlakuntia Ruotsissa käskynsä alaisiksi. Kun Kaarle Turussa 1602, poistaakseen entistä vääryyttä ja lahjomista sotaväen otossa, määräsi että rahvas itse joka kymmenestä 15—50 vuoden ikäisestä miehestä saisi asettaa yhden, valtuutti hän Niilo Kijl'in Suomen sotaväen päälliköksi ja antoi hänen huolekseen valvoa ett'ei rahvas asettaisi kelvotonta väkeä; suvella sai hän käskyn jouduttaa miehistöä rannikolle, Liivinmaalle vietäväksi, ja väestää lipulliset 400 miehisiksi. Kesällä 1603 seurasi hän, arvattavasti luotettavampana miehenä, Arvid Stålarm'ia Peipos-järvelle Tarttoa puolustamaan, isännöitsi seuraavana talvena, Tönne Yrjönpojan maaseuduilla ollessa, Turun linnassa, ja määrättiin Heinäkuun 25 p. 1604 käskynhaltijaksi Savonlinnaan. Tuota linnaa hän varusteli ja rakensi muun muassa suuren linnapihan pohjoiskulmaan uuden tornin, joka vielä nimellään Kiilatorni muistuttaa rakentajaansa. V. 1605 sai hän käskyn tarkastella läänissään niitä määrättömiä autiotiloja, joita voudit luettelivat tileissään, ja asuttaa niitä väekkäimmistä maatiloista. Nuhteita sai hän kun eräs Juvalainen kävi kuninkaissa valittamassa palkatonta kyyditsemistä, jonka Kijl jo valtuuskirjassaan oli saanut käskyn kieltää. Syksyllä 1607 sai hän käskyn lähettää läänistään 300 suksimiestä Pernovaan. Sairastuneena pyysi ja sai Kijl eron virastaan Maaliskuun 30 p. 1608. Hän toipui kuitenkin sairaudestaan ja pian oli hänellä taas uusi virka tarjona. Tehdäkseen lopun voutien tavasta tuoda kuitteja rahan asemesta, asetti kuningas Joulukuun 28 p. 1608 Kijl'in rahastonhoitajaksi Suomeen ja ilmoitti voudeille ett'ei kenenkään muun kuin Kijl'in kuitteja vasta hyväksyttäisi; virkahuoneet hänelle varustettiin Turun linnassa. Otto Helmer Mörner'in kivulloisuuden tähden Kijl tuon virkansa ohella määrättiin Toukokuun 25 p. 1609 käskynhaltijaksi Turun linnaan, kunnes Juhana de la Gardie tuli siihen virkaan 1611 ja Kijl määrättiin hänelle varapäälliköksi, jona pysyi ainakin toista vuotta. Kijl'in päähuolena noissa viroissaan oli nähtävästi rahojen ja muonavarojen hankkiminen sotatarpeisin milloin Liivinmaalle, milloin Venäjälle. Niinpä hän syksyllä 1611 sai käskyn suorittaa 20,000 talaria Jaakko de la Gardie'lle, ja pari päivää myöhemmin toisen käskyn vaatteiden ja rahojen toimittamisesta Paidelinnan varustusväelle; 1612 piti hänen nostaa apuvero laivaston varustamiseksi, j. n. e. Näiden huolten ohella sai hän esim. 1610 toimekseen tarkastaa liiviläisen aateliston hurjaa menettelyä eräissä läänityksissä Elimäellä sekä Savijoen kylässä Porvoon pitäjässä.

Noin v. 1613 näkyy Kijl luopuneen viroistaan ja siirtyneen maatiloilleen. Jo 1602 oli hän saanut Yläneen kartanon maatiloineen elinajakseen, mutta 1608 täytyi hänen jättää se jälleen Klaus Fleming'in leskelle Ebba Stenbock'ille; 1604 läänitti hänelle Kaarle vastaiseksi maatiloja Uudenkirkon, Laitilan ja Kangasalan pitäjissä. Kustaa Aadolf 1613 uudisti hänelle läänitykset Uudellakirkolla, mutta kun Kijl pyysi vahvistusta muihinkin läänityksiinsä, määräsi kuningas hänelle sen sijaan 200 talaria vuotista tuloa. Viimeisen kerran tavataan Kijl hallituksen toimissa kevättalvella 1616, kun hän sai käskyn jouduttaa sotamiehenottoa Maskun, Piikkiön, Vehmaan ja Halikon kihlakunnissa; myöskin oli hän samana vuonna läsnä Helsingissä Suomen säätyjen kokouksessa, jonka päätösten alla hänenkin nimensä tavataan. Siitä pitäin asui hän nähtävästi alallansa Uussaaren kartanossa Uudellakirkolla. V. 1624 syytti häntä Turun hovioikeus kuninkaalle siitä, että oli useita vuosia käyttänyt muutamia katiskoita Wahderaumassa. Selityksessään kertoi Kijl m. m. että hän puoli vuotta oli ollut vuoteen omana; hänen jalkojansa ja polviansa särki niin, että hän ainoastaan kantamalla pääsi paikaltansa. Kijl, jota tarina Uudellakirkolla sanoo „ruhtinaaksi", kuoli siellä 1636, jättämättä lapsia jälkeensä, ja haudattiin pitäjän kirkkoon, jossa hänen

vaakunansa ja miekkansa vielä riippuvat kuorin seinällä. Hänen hautapatsastansa, hietakivestä veistettyä ritarin kuvaa, joka vielä pahasti rikottuna säilyy kirkon porstuassa, sekä rautapukuansa kuljetettiin muinoin pidoissa Männästen tehtaalla, jossa harniska vihdoin huutokaupalla myötiin. Ainoastaan kypäri on saapunut yliopiston museoon, rautahiat ovat vielä kirkossa. — Kijl oli 1604 nainut Anna Pentintyttären (Kolme Lehteä). † 1634, ja molemmat puolisot olivat antaneet useita lahjoja mainitun pitäjän kirkkoon. J. R. A.

Kiljander, Kaarlo Martti, pappi, suomentaja, syntyi Kaavilla 22 p. Syysk. 1817. Vanhemmat olivat Kaavin kirkkoherra Samuli Kiljander, ja Maaningan kappalaisen tytär Maria Kristiina Sirelius. Käytyänsä Porvoon lukiota, Kaarlo Martti K. tuli ylioppilaaksi syksyllä 1838, vihittiin papiksi 18⁴/₆42 ja määrättiin Lapinlahden rukoushuoneen-saarnaajaksi, tuli varanotaariksi Kuopion tuomiokapituliin 1851, notaariksi 1856, ja toimitti kaksi vuotta kolleeganvirkaa uskonnossa Kuopion ylialkeiskoulussa. Oli vuoden 1863 suomalaisen virsikirjakomitean hartaana jäsenenä, jonka kääntämiä ja mukaelemia useat onnistuneet virret ovat. V. 1866 K. nimitettiin Nilsiän kirkkoherraksi, 1867 provastiksi, valittiin 1870 kolmeksi vuodeksi assessoriksi Kuopion tuomiokapituliin, ja uudestaan 1873, 1876 ja 1879. K. oli 1847 nainut Ilmajoen provastin tyttären Helena Sofia Frosterus'en. Piispantarkastuksilla Pohjanmaalla hän arvaamatta kuoli Syysk. 6 p. 1879 Muhoksessa. — K. oli tuntehikas, runollinen ja vilkasluontoinen henkilö. Suomi ja Suomen kieli olivat hänelle aina mitä kalliimpia, joista ei innostumatta voinut puhua. Porvoon lukiossa oli hänellä vähän aikaa Runeberg opettajanansa, johon hän jo tällöin ihastui ja jota sitten koko ikänänsä suuresti ihaeli. Suomen kirjallisuuden historiassa on Kiljander'in nimi pysyvä niiden miesten joukossa, jotka ensimmäisinä yrittivät taivuttaa Suomen kieltä uuden ajan vaihtelevain runomittain muotoihin. Hänen ahkeraa tointansa tällä alalla todistavat hänen kääntämänsä Stagnelius'en *Martyrat, näytelmä-runo* (Hels. 1848), Nicander'in *Taikamiekka, murhekuvailema* (Hels. 1855), Runeberg'in *Nadeschda, yhdeksæn laulua* (Kuopiossa 1860, niinkuin näkyy venykkeillä painettu) ja *Fjalar kuningas* (Kuopiossa 1876). Hänen kuolemansa jälkeen ilmestyivät vielä perinpohjin korjattu Nadeschdan painos (Porvoossa 1879), jossa vainaja oli muuttanut ensimmäisessä painoksessa laajuuteen perustuvan runomitan korolliseksi, ja *Salaminin kuninkaat* (Porvoossa 1880). Näistä kirjallisista ansioistaan K. 1877 Upsalan yliopiston 400-vuotisessa riemujuhlassa, jossa itse oli läsnä, vihittiin filosofian tohtoriksi. V. 1861 hän oli sanomalehden *Tapion* perustajia Kuopiossa. (Tapio 1879 y. m.)

Killinen, Kustaa, mykkäin opettaja, syntyi Isonkyrön Killilässä 1849 Syyskuun 7 p. Isä Matti Juhonpoika, jonka esi-isät ainakin ison vihan ajoista asti olivat olleet Waismaan talon omistajia, oli kotiväv-vynä vaimonsa Maaria Kustaantyttären kautta tullut Killilän talon omistajaksi. Lainakirjastoa käytettyään, syntyi pojassa halu Vaasan kouluun, mutta kielen tähden tuumat aina raukenivat. Vasta 1868 K. pääsi Jyväskylän seminaariin ja sen läpikäytyään 1872 opettajaksi Kokemäen kansakouluun, jossa vaimonsakin Tilta Lagus v:sta 1873 oli opettajattarena. Heidän kauttansa Kokemäelle m. m. perustettiin lauluseura, jonka avulla pantiin toimeen muistojuhlia, laulajaisia, näytelmiä y. m. Kun 1876 aljettiin kihlakunnittain kertoella Suomen muinaisjäännöksiä, ryhtyi K. työhön ja on kesäisin kertonut: 1876 *Loimaan*, 1877 *Maskun*, 1878 *Ulvilan* ja 1880 *Vehmaan kihlakunnan muinaisjäännökset*, vrt. Luetteloja Suomen Muinaisjäännöksistä I ja II sekä tiedeseuran Bidrag XXXIII. Syksyllä 1879 sai K. matkarahan oppiaksensa mykkäin opetusta, oleskeli talvella Manillan seminaarissa (puhemetoodia varten), Örebro'ssa y. m. ja nimitettiin keväällä v. t. johtajaksi Kuopion kuuromykkäin opistoon. K:en suomentama on kirjanen *Morsiuslahja*, jota paitsi hän on julkaissut m. m. runoelmia seminaarilaisten albumissa I ja II, Kuvalehdessä y. m. Nyt hän on *Tapion* toimittajana.

Kilpinen, Volmari, ks. **Schildt.**

Kiseleff, Nikolai, taiteenharrastaja, syntyi Helsingissä 1 p. Helmik. 1820. Hänen vanhempansa olivat kauppamies ja kauppaneuvos Feodor Kiseleff (venäläisestä suvusta, joka jo pari polvea oli asunut Haminassa, ennen kuin tämä 1811 muutti Helsinkiin) ja Loviisa Margareeta Sahlstedt. Nikolai K. tuli Helsingissä ylioppilaaksi 1838, filosofian maisteriksi 1844 ja rupesi 1847 osalliseksi isänsä asioitsijaliikkeesen, tuli Portukaalin konsuliksi, on monta vuotta ollut Helsingin kaupungin valtuusmiehenä, yhdyspankin valiokunnan jäsenenä j. n. e. ja sai 1876 kauppaneuvoksen arvonimen. Innokkaasti harrastæen taidetta, erittäinkin näytelmätaidetta, K. jo 1857 valittiin Helsingin ruotsalaisen teaterin johtokunnan sihteeriksi, 1863 tirehtööriksi ja 1867 takausyhtiön toimittavaksi tirehtööriksi. Näissä toimissa hän monta vuotta perätysten on edistänyt taidetta, eikä Helsingin ruotsalaisella teaterilla ole ollut huolellisempaa, alttiimpaa ja taitavampaa johtajaa kuin K. — se on yleisesti tunnustettu. V. 1851 hän nai Olga Sirén'in.

Kiseleff, Feodor, edellisen veli, asioitsija, lahjoittaja, syntyi Helsingissä 5 p. Helmik. 1823, tuli 1842 ylioppilaaksi ja antau-

tui 1848 asioitsijatoimeen, sitä tarkoittavia opintoja suoritettuansa. Toimeliaana, tarkkana ja rehellisenä kaikissa yrityksissään hän voitti yleistä kunniotusta, laventi suuresti isänsä perustaman liikkeen (esim. Töölön sokuriruukin) oli muun muassa Helsingin kaasulaitoksen perustajia, sai suoritettavakseen monta kunnallista luottamustointa, ja oli hallituksen kutsumuksesta jäsenenä niissä komiteoissa, joitten tuli valmistaa valtiopäiväesityksiä 1862, rahamuutoksen toimeenpanemista 1865 ja desimaalivaaka-järjestelmän määräämistä 1874. Hän on myöskin Suomen puolesta ottanut osaa teollisuus-näyttelyjen järjestämiseen 1865 Tukholmassa ja 1870 Pietarissa ja valittiin Helsingin edustajaksi 1872 vuoden valtiopäiville, jolloin kreikanuskoisille ensi kerran oli sallittu päästä valtiopäivämieheksi. Myymällä osuutensa Hankoniemen rautatien rakentamiseen annetussa lupakirjassa K. oli voittanut 100,000 markkaa, jotka hän 1874 lahjoitti uusmaalaiselle ylioppilas-osakunnalle käytettäväksi tavalla, „joka edistäisi rakkautta työhön ja isänmaahan.“ K. kuoli omistamassaan Alberga'n kartanossa Espoon pitäjäässä 7 p. Elok. 1874. Hän oli nainut Amalia Matheiszen'in.

Kitunen, Martti, kontioin kaataja, syntyi 1 p. Marrask. 1747 Kitusen talossa Virtain kappelissa Ruoveden pitäjää. Vanhemmat olivat Heikki Martinpoika Kitunen ja Maaria Erkintytär. Sill'aikaa kuin hänen viisi rotevaa veljeänsä teki työtä pellolla, kävi pienikasvuinen Martti tuliluikku olalla metsässä metsoja ja teirejä tavoittelemassa. Eräänä syksypäivänä, Martti oli silloin 16-vuotias, on hän saaliineen paluumatkalla kotia, kun yht'äkkiä karhu tulee häntä vastaan metsäpolulla. Mylvien nousee se takajaloilleen, mutta nuori metsästäjä rohkaisi mieltänsä, tähtäsi ja ampui karhun sydämmeen. Kauheasti kiljuen teki se hyppäyksen ja kaatui liikkumatonna. Pelästyen Kitunen kiipesi puuhun, mutta kun otus ei enää liikahtanut, riensi hän hetimmiten kotia ja kertoi asian. Tässä ei ensin tahdottu sitä korviin ottaa, mutta vihdoin lähdettiin kuitenkin hevosella paikalle, jossa löydettiinkin aika karhu. Martti sai tällöin nimen „urhollinen poika.“ Karhunampuminen tuli nyt hänen mieluisimmaksi tehtäväkseen, ja pian hän semmoisena sai nimen omassa ja lähi pitäjissä. Tiedonhaluinen kun oli, häntä huvitti perinpohjin tutkia mesikämmenen tapoja ja karhuntappajan ohella oli hän paras karhuntuntija. Mainittavimmat hänen kumppaleistaan metsästysretkillä olivat tuomari von Kothen ja vänrikki Rosendal Ruoveden Storminiemestä, torppari Juhani Liimola, sekä Virtailla talonpojat Heikki Pirttiniemi ja Gabriel Kortesniemi. Eläissänsä Kitunen tappoi 198 karhua, paitsi suunnattoman joukon karhunpenikoita. Viimeisen kontionsa ampui hän 74 vuoden iässä Laukkaan pitäjässä. Useasti hän oli ollut hengen vaarassa, kolme kertaa metsänkuninkaan kanssa painisilla. Kerta hänellä ei ollut muuta neuvoa kuin pistää oikean käsivartensa karhun kitaan ja kaikella voimalla tarttua kielenkantimeen. Käsivarsi tuli pahasti purruksi, mutta vihollinenkin peräytyi ja avuksi rientävät kumppalit lopettivat taistelun. Kahdenkymmenen-vuotisena hän nai talonpojan tyttären Margareeta Antintyttären Braskin ja pari vuotta myöhemmin hän astui isänsä jälkeen talon hallitukseen, jonka sitten 1806 jätti ainoalle pojallensa Antille. V. 1800 Suomen talousseura hänelle palkinnoksi ja kehoitukseksi antoi hopeamitalin. Luonteeltansa iloinen, käytökseltään miellyttävä, Kitunen säätyhenkilöinkin seuroissa, joihin usein joutui, tiesi huvittavasti ja reippaasti esitellä kohtauksia metsästysretkiltänsä. Viimeisinä vuosina rupesi kuitenkin vanhuus ukkoa vaivaamaan. Lähes 86 vuoden vanhana hän kuoli 7 p. Lokak. 1833. (Hels. Morgonblad 1834).

Kivekäs, ks. **Luukkoinen, Daniel.**

Kivi, Aleksis, runoilija, syntyi 10 p. Lokak. 1834 Nurmijärvellä Palojoen kylässä, missä isä Eerik Juhana Stenvall oli räätäli; äiti oli sepän tytär Anna Stiina Hamberg Tuusulan Nahkilasta. Isä oli poikana käynyt koulua Helsingissä, ja perheen jäsenet osasivat ruotsia „vaikka suomi oli heidän oikea kielensä.“ Hyvällä räätälillä oli muuten se vika että hän oli viinaan taipuvainen. Aleksin äiti sanotaan olleen jumalaa-pelkääväinen ja ymmärtäväinen nainen, jonka opettavia kertomuksia poika hartaudella kuunteli. Isän johdannolla oppi Aleksis kirjoittelemaan; lukemista hän harjoitti myöskin pitäjän kiertokoulu-opettajan, tunnetun Mal. Costiander'in, tykönä. Jo Aleksin poikana ollessa, tulivat hänen erinomaiset hengenlahjansa ja korkealle kohoava henkensä näkyviin. Toisia älykkäämpänä, kekseliäämpänä hän kylän poikien leikeissä aina oli päämiehenä. Näin kului lapsuudenaika hiljaisesti ja iloisesti, — se olikin ainoa aika, jolloin onnetar hänelle hymyili. Noin 17-vuotiaana lähetettiin hän Helsinkiin koulutettavaksi. Vanhemmat kokivat kyllä pitää hänestä huolta, mutta heidän varansa olivat liiaksi niukat; välisti Aleksis sai kärsiä sekä nälkää että kylmää. Syksyllä 1857 hänen vihdoin kahdenkymmenenkolmen vuoden iässä onnistui suorittaa ylioppilastutkintonsa.

Tätä tutkintoa edemmäs Kivi ei ehtinyt tieteellisellä uralla. Järjestykselliseen lukemiseen hänen levoton runoilijaluonteensa ei kyennyt. Kandidaatitutkinnon, johon ensin aikoi valmistaida, heitti hän pian kokonaan mielestään. Ihan lukematta hän ei kuitenkaan ollut; ruotsalaisissa käännöksissä luki hän useita vanhan ja uudemman

ajan kirjailijoita. Hänen mielikirjansa olivat Pyhä Raamattu, Kalevala, Shakespear'in näytelmät ja Cervantes'in Don Quixote. Kouluaikana ja ensimmäisinä ylioppilasvuosina oleskeli Kivi vielä usein kotonaan. Hän sanotaan tähän aikaan yhä enemmän rakastuneen yksinäisyyteen; metsässä hän mielellään käyskenteli Tapion viljaa väijyellen. Luonteeltaan synkkämielinen ja epäluuloinenkin ollen hän kartti suuria seuroja. Jo varhain alkoi Kivi näyttää runoilijalahjojaan, mutta nämä hänen ensimmäiset kokeensa ovat kaikki hävinneet; sen vaan tiedämme että ne, ainakin enimmät, olivat ruotsiksi kirjoitetut. Mutta ylioppilaana hän runottarensa kieleksi valitsee Suomen, jättäen koulukielensä ruotsin. Kirjallisissa teoksissaan hän aina käyttää nimeä „Kivi", mutta mielellään hän ei kuullut itseänsä siksi nimitettävän. Stenvall, arveli hän, oli isän, siis omakin nimensä. Kiven ensimmäinen julkisuuteen tullut teos on suuri ja syvämielinen murhenäytelmänsä *Kullervo*. Eräs nimeänsä ilmoittamaton oli kirjallisuuden seuralle lahjoittanut 150 ruplaa, joilla palkittaisiin paras suomalainen näytelmä. Tästä palkinnosta kilpailemaan annettiin 1859 seuralle kolme näytelmää, joista „Kullervolle" palkinto määrättiin. Tutkijakunta ei kuitenkaan voinut olla moittimatta muutamia kohtia näytelmässä, niinkuin tapausten hajallisuutta, muka liian arkipäiväistä kieltä y. m. V. 1864 tarjottiin Kullervo ihan uudestaan kirjoitettuna kirjallisuuden seuralle ja painettiin tämmöisenä Näytelmistön III:teen osaan. Sill'aikaa oli eräs muutos tapahtunut Kiven elämässä. Hänen käydessään Siuntiolla vanhimman veljensä Juhanan luona, oppi hänet tuntemaan neiti Charlotte Lönnqvist, joka, vaikk'ei itse suomea osannut eikä siis voinut hänen teoksiansa lukea, jalomielisesti rupesi auttamaan lahjakasta runoilijaa. Hän vuokrasi Kivelle huoneen lähellä omaa asuntoansa, ja Kivi kävi joka päivä syömässä suojelijattarensa luona. Täällä maaseudun hiljaisuudessa hän kirjoitti milt'ei kaikki ne teokset, joista me nyt iloitsemme. Loppupuolella vuotta 1864 ilmestyi tuo mestarillinen komedia ja kansannäytelmä *Nummisuutarit*. Valtioneuvos Fredrik Cygnæus, jonka suosiota ja apua Kivi ennenkin oli nauttinut, julkaisi siitä lavean ja kiittävän arvostelun, ja kun Suomen senaati v. 1865 ensi kerran määräsi kilpapalkinnon annettavaksi kaunokirjallisesta teoksesta, tuomittiin se, 2500 markkaa, Aleksis Kivelle.

Kuitenkin oli Kiven elämä tähänkin aikaan kovin synkkä ja tukala. Hänen äitinsä kuoli v. 1863, isänsä kolmea vuotta myöhemmin. Hän ei kärsinyt ainoastaan aineellista puutetta, hänen terveytensäkin oli turmeltunut. Alusta alkain näkyy hänellä olleen kovin heikko hermorakennus; alituisten kärsimisten kautta, jotka häntä koulupojasta asti vainosivat, kävivät hermonsa yhä aremmiksi. Mutta vielä kovaonninen runoilija piti päänsä pystyssä. V. 1866 painettiin Helsingissä *Kanervala,* runokokoelma, jossa selvemmin kuin näytelmissä hänen väliäpitämättömyytensä kaunetieteen säännöistä tulee esiin, ja yksinäytöksinen komedia *Kihlaus* (Kirj. Kuukauslehti); seur. vuonna viisinäytöksinen näytelmä *Karkurit* (Näytelmistö IV) ja *Yö ja Päivä,* näytelmä yhdessä näytöksessä. V. 1869 ilmestyi Viipurissa tuo lumoava itämainen kuvaus *Lea,* joka 10 p. Toukok. sam. v. loistavalla menestyksellä Helsingin uudessa teaterissa näytettiin, etevä ruotsalainen näyttelijätär rouva Hedvig Charlotte Raa nimiroolissa, sekä 1870 lavea kertomus eli romaani *Seitsemän veljeksen* elämästä Etelä-Hämeen salomailla. Vaan tämän ulkonaisen tuotteliaisuuden rinnalla sisällinen vamma kalvoi Kiven henkisiä ja ruumiillisia voimia. Kuinka vähän kadehdittava runoilijan virka mahtoi olla, näkyy siitäkin, kun hän eräässä kirjeessä laskee vuotuiset tulonsa 200 markkaan! Se kylmäkiskoisuus, jopa nurjamielisyyskin, joka häntä muutamilta tahoilta kohtasi, katkeroitti vielä hänen ennenkin sairasta mieltänsä. V. 1871 painettiin hänen kynästänsä lähtenyt yksinäytöksinen näytelmä *Margareta,* mutta juonen siihen oli toinen mies keksinyt. Jo ennen tämän teoksen ilmautumista oli pimeys Kiven hengen peittänyt, hän tuotiin mielipuolena Helsinkiin ja lääkärit julistivat hänet parantumattomaksi. Sen perästä hän hoidettiin maalla Albert veljensä luona Tuusulassa. Täällä Aleksis Kivi kuoli 31 p. Jouluk. 1872. Hänen haudallansa Tuusulan kirkkomaalla on muistopatsas, johon on piirretty seuraavat hänen runottarensa kuvaavat sanat Seitsemästä Veljeksestä: Kotomaamme koko kuva, sen ystävälliset äidin kasvot olivat ainiaksi painuneet hänen sydämmensä syvyyteen. — Vv. 1877—78 kirjallisuuden seura kahdessa osassa painosta toimitti *A. Kiven Valitut Teokset,* joihin on liitetty E. Aspelin'in kirjoittama Kiven elämäkerta. (A. Kiven Valitut Teokset).

Klami, Erkki Jaakonpoika, talonpoika, laivuri, valtiopäivämies, syntyi Klamilan talossa Kallfjerdin kylässä Virolahden pitäjää Lokakuun 8 p. 1820. Hänen vanhempansa olivat talokas ja kirkonmies J a a k k o M a t i n p o i k a K l a m i ja tämän vaimo L i i s a E r k i n t y t ä r. Kahdenkymmenen-vuotiaana Erkki Klami ensi kerran talonpojan aluksessa lähti merelle, käyden Riiassa asti. Tähän aikaan oli näet vielä kielletty maalaisille käydä Venäjän valtakunnan rajain ulkopuolella. Mutta jo v. 1847 ruvettiin tätä sääntöä vähemmin tarkkaan vartioimaan ja 1856 ilmestyi uusi merilaki, joka salli Suomen kauppamiesten vapaasti kuljettaa tavaroita Englannin itärannikoille

asti. V. 1857 Klami kävi ensi kerran Tukholmassa, ja 1858-59 Englannissa, mistä, luvan saatuansa Venäjän ylikonsulilta Lontoossa, jatkoi matkustustansa Italiaan ja Egyptiin. V. 1863 hän valittiin Kymin kihlakunnan edusmieheksi valtiopäiville ja oli talonpoikaissäädyn etevämpiä jäseniä. Hän vihittiin 1850 avioliittoon Liisa Eliasentyttären kanssa; lapsiansa hän koulutti Haminassa. Kuoli Marraskuun 21 p. 1868. Leski meni 1870 uuteen avioliittoon maakauppiaan Tuomas Talsin kanssa. (Maiden ja merien takaa 1864; kirkkoherra A. O. Törnudd'in antamia tietoja.)

Kleblatt, Juhana, ks. **Juhana Ottenpoika.**

Kleineh, Oskar, merimaalari, syntyi 18 p. Syysk. 1846 Helsingissä; isä oli ravintolanisäntä ja kauppias Louis Kleineh, Rhein'in seuduilta Saksanmaalta, äiti Maria Forsell Haminasta kotoisin. Oppilaana oltuansa taideyhdistyksen piirustuskoulussa, jatkoi hän opintojaan Düsseldorf'issa ja Karlsruhe'ssa mainion maisemamaalarin H. Gude'n johdolla 1866—70, jona aikana teki opintomatkoja, m. m. 1869 Bretagne'n maakuntaan Franskaan, mistä on aiheet useihin onnistuneisin meri- ja arkitektuurimaalauksiin valinnut, etenkin Douarnenez'n satamasta sekä Vitré'n ja Quimper'in kaupungeista. Harjoitteli sittemmin taidettaan merimaalarin Bogoljubow'in johdolla Pietarin taideakatemiassa, ja sai täällä mitalin 1874. Myöskin Suomessa on hän tehnyt monta opintomatkaa ja on maan eri osista maalannut maisemia, niinkuin Kuopion, Savonlinnan y. m., „Matkustus Suomessa" nimistä kuvateosta varten. Helsingin satamaa on hän kuvannut suuressa taulussa. Suomen ensimmäisessä yleisessä taide- ja teollisuusnäyttelyssä 1876 annettiin hänelle hopeamitali, ja 1877 sai hän lisäpalkinnon (800 S. m.) kilpailussa valtion määräämistä palkinnoista maisemamaalauksessa. Vv. 1879—80 oleskeli hän enimmiten Norjassa, Kristianiassa, ja on maalannut suuren joukon merimaalauksia Norjan rannikolta ja sisäisiltä vuonoilta.

Klercker, af, Kaarlo Nathanael, soturi, syntyi Kågeröd'issä Skaanessa Marrask. 1 p. 1734 suvusta, joka 1600 luvun keskipaikoilla oli Skotlannista Ruotsiin muuttanut. Hänen vanhempansa olivat mainitun pitäjän provasti Pietari Reinhold Klerck ja Anna Maria Grund. Tultuaan ylioppilaaksi Lund'issa 1748 aikoi nuori Kaarlo Nathanael ensin lukea itsensä papiksi, mutta rupesi sitten 1751 vapaehtoisena sotapalvelukseen, joutui v. 1757 Pommeriin, oli seur. vuonna läsnä Peenemünde'n valloituksessa ja tehtiin siellä osoittamansa urhollisuuden takia ylipäällikön, Ehrensvärd'in, taapi-adjutantiksi. V. 1761 tuli hän luutnantiksi armeijan laivastoon ja sai seuraavana vuonna toimekseen Karlskrona'n amiraliteetissä kopioida kaikki siellä löytyvät Suomen saariston kartat. Suoritettuaan tämän vaivalloisen työn, hän lähetettiin Wiaporiin järjestämään suomalaisen laivaston luotsikonttoria, jota työtä kesti aina vuoteen 1769. Palveltuaan vielä muutamain virkaasteiden läpi armeijan laivastossa, hän v. 1777 tuli everstiluutnantiksi ja korotettiin 1780 aateliseen säätyyn ottaen nimen af Klercker. Hän tähän aikaan johti niitä tutkijakuntia, joita vuodesta 1776 alkaen, jolloin sotaa Venäjän puolelta pelättiin, oli asetettu Suomeen ottamaan selkoa maan voimista ja puolustusneuvoista. Näitten tointen hedelmänä oli suuri kartasto, joka kuitenkin vasta 1805 täydellisesti valmistui. Vuosien 1788—90 sodassa hänen käytännöllistä kykyänsä jälleen kysyttiin. Ruotsinsalmella lyöty laivasto annettiin hänelle parannettavaksi; tuskin kuukauden kuluttua se jälleen purjehti Loviisasta ulos. Seuraavana talvena hän sai toimekseen lisätä saarilaivaston lukumäärää niin että se kevään tullessa olisi valmis uusiin otteluihin; jo Toukokuun alussa sahattiin laivat ulos Wiaporin jäistä ja saman kuun 10 p:nä kuningas itse otti ne komennettavakseen, vieden ne Haminan, Wiipurin ja Ruotsinsalmen taisteluihin. Se ei siis ollut muuta kuin ansaittua kunniaa, jota K:lle suotiin, kun hän saarilaivaston upseeriston etupäässä Ruotsinsalmen voiton vuosipäivänä 1791 sai Ehrensvärd'in haudalle laskea ne voittomerkit, jotka saarilaivasto oli vihollisilta ottanut. Oli myöskin kaksi eri kertaa (1791 ja 1797—1801) Wiaporin komentajana ja tehtiin sitten koko Suomen väliaikaiseksi ylipäälliköksi, Klingspor'in poissa ollessa. Tätä väliaikaista komentoa piti hän vielä 1808, kun Helmikuun 1 p:nä sai Pietarista ilmoituksen Wenäläisten aikomasta päällekarkauksesta. Silloin tuo 73-vuotias ukko, vast'ikään sairasvuoteelta noustuaan, voimakkaasti ryhtyi puolustustoimiin. Ennen kahdeksan päivän kuluttua Suomen soturit olivat rajalla, eikä aikaakaan niin jo päällikön sotatuuma oli upseeriston mietittävänä: rajalla koetettaisiin ensin eri paikoilla vihollisten ylimenoa estää, mutta jos heidän ylivoimansa tekisi vastustuksen mahdottamaksi, olisi armeija koottava Hämeenlinnan tienoille ja siellä vihollisille taistelu tarjottava, joka, jos onni olisi myötäinen vapauttaisi koko maan, jos jälleen onnettomuus sattuisi, antaisi tilaisuutta peräytymiseen Pohjanmaalle. Tuuma hyväksyttiin ja seurattiin. Maaliskuun 1 p:nä, tasan kuukautta saatuansa ensimmäiset tiedot uhkaavasta sodanvaarasta, K. jo valmisteli taistelua seuraavaksi päiväksi. Juuri silloin saapui Klingspor leiriin, vaatien peräytymistä. Turhaan K. pani pantiksi aikeittensa onnistumisesta harmaan päänsä, turhaan hän innostuksella toisti: „langetkoon se isänmaan edestä." Hän senjälkeen seurasi armeijan pää-

kortteeria ottamatta sotatoimiin mitään tehokasta osaa, kunnes Klingspor'in luovuttua, jälleen sai ylipäällikkyyden, liiaksi myöhään enää voidaksensa sotaonnea kääntää. Vihdoin Olkijoen aselepo päätti tämän vuoden sotatoimet, eikä vallanmuutoksen jälkeen ylipäällikkyyttä enää K:lle jätetty. Tuli 1809 vapaherraksi ja kenraaliksi; kuoli halvauksesta Tukholmassa Huhtik. 18 p:nä 1817. Hänen puolisonsa oli Loviisa Gustaava Paqualén, jonka isä oli assessorina Svean hovioikeudessa. — (Sv. Biogr. Lex, Ny följd 6:s osa y. m.).

Klick, Kaarlo Henrik, Suomen itsenäisyyden harrastaja, kuului muutamaan brabantilaiseen sukuun, joka ensin oli siirtynyt Liivinmaalle, mutta jo suuren Kustaa Aadolfin aikana oli tullut Ruotsin sotapalvelukseen ja siitä lähtien asettui Suomenmaahan. Isä Kaarlo Kustaa Klick oli luutnanttina Uudenmaan jalkaväessä († 1761) ja äiti oli vapaherratar Maria Kristiina Armfelt, Kaarlo Kustaa Armfelt'in sisar († 1807). Tämän pariskunnan vanhempi poika, Kaarlo Henrik, oli syntynyt Syysk. 28 p. 1753, luultavasti Pohjan pitäjässä Uudellamaalla, meni sotapalvelukseen Uudenmaan jalkaväen-rykmenttiin ja nousi majuriksi. V. 1783 hän nai orpanansa Anna Elisabet Armfelt'in, ja koska sodan syttyessä v. 1788 hänen appensa, Kaarlo Kustaa Armfelt, pantiin komentavaksi kenraaliksi, tuli Klick hänelle yliadjutantiksi ja oli nyt tilaisuudessa vaikuttaa valtiollisten tuumainsa toteuttamiseen. Klick, näet, kuului niiden miesten joukkoon, jotka jo edellisinä vuosina olivat alkaneet valmistaa kansalaisten mielipiteitä Suomen irroittamiseen Ruotsin vallan alta. Klick'in ajatus oli, että „Ruotsalaiset kaikkina aikoina ovat Suomalaisia ylönkatsoneet ja että Ruotsin hallituksen silmämääränä (etupäässä tarkoitetaan säätyhallituksen aikakautta) oli ollut pitää Suomalaiset köyhyydessä ja alhaisuudessa, jonka tähden Ruotsalaiset olivatkin suurimmalla väliäpitämättömyydellä katsoneet Suomen kansakunnan etuja.“ Vaan koska itsenäisyyden tuumaa täytyi suurimmalla salaisuudella ajaa, ei voitu aivan tehokkaasti vaikuttaa yleiseen mielipiteesen, ja Klick erittäin valittaa, kuinka talonpoikia oli uskoteltu, että koko tuuma ainoastaan tarkoitti rahvaan orjuuttamista. Näin ei ollut yrityksellä sodan syttyessä mitään kansallista kannatusta. Kun nyt armeija oli mennyt Kymijoen yli, alkoivat kuitenkin itsenäisyysmiesten tunnetut vehkeet (ks. Jägerhorn, Juhana Antti). Klick oli avullisna, kun Liikkalan kirje Elok. 9 p. 1788 ylöspantiin, ja näkyy ylipäänsä saattaneen heikon appensa yhtymään näihin tekoihin. Hän on myöskin kirjoittanut tuon kuuluisan Anjalan julistuksen Elok. 12 p., mutta itse hän ei ole sitä allekirjoittanut; sanotaan appensa häntä siitä estäneen. Samoin hän on kirjoittanut Anjalan miesten ilmoituskirjeen ruotsalaisille rykmenteille Elok. 25 p., ja siihen myöskin muiden muassa pannut nimensä alle. Kinastuksen loppupäätös on tarpeeksi tunnettu. Syksyn tullen suomalaiset rykmentit lähetettiin kotia ruoduillensa ja Tammikuun alulla 1789 tuli Ruotsista käsky panna päämiehet kiinni. Klick, joka asui Pohjan pitäjässä, suoriutui pakoon, heitti sivumennen salaiset paperinsa kapteeni B. Aminoff'in talteen Lohjalla ja oli Tammik. 22 p. Ladau'n kanssa päässyt rajan yli Mäntyharjun kirkon kohdalla. Poissaolevana hän sitten tuomittiin kuolemaan. Hänen seuraavat vaiheensa eivät ole tarkoin tunnetut. Hän mainitaan ostaneen itsellensä Venäjällä eli luultavasti Wiipurin läänissä maatilan, johon rauhanteon perästä myöskin hänen puolisonsa muutti. Hänen nuorempi veljensä, Maunu Wilhelm Klick, joka oli palvellut saarilaivastossa ja Ruotsinsalmella oli tullut vangiksi, meni muutamaksi ajaksi Venäjän palvelukseen, mutta palasi sitten Suomeen, jossa kuoli v. 1799. Sitä vastoin Kaarlo Henrik Klick'in kuolinvuosi on tietämätön; mutta Porvoon valtiopäiväin aikana hän jo mainitaan vainajana. Hänen puolisonsa kuoli vasta v. 1827 Harkovassa Venäjällä. Heiltä jäi yksi ainoa poika, Kaarlo Klick, joka oli syntynyt Rokkalassa Kakin kappelissa Elok. 1 p. 1792, nuorena meni Semenovskin kaartiin ja sodassa Napoleonia vastaan vv. 1812—14 palveli Venäjän armeijassa, mutta v. 1822 tuli Helsingin opetuspataljonan päälliköksi, v. 1827 pantiin Savon ja seur. vuonna Hämeen-Uudenmaan maaherraksi ja v. 1831 tehtiin jäseneksi Suomen senaatin talousosastoon. Tämä, joka oli suvun viimeinen jäsen, kuoli naimatonna Helsingissä Maalisk. 15 p. 1837. (Malmanen, Anjala förbundet; Anrep, Ättartaflor; Spåre. Biogr. Ant.). Y. K.

Klingspor, Wilhelm Mauri, sotamarsalkka, syntyi Jouluk. 7 p. 1744 Fluxerum'issa Smolannissa. Hänen sukunsa sanotaan ristiretkien aikana Saksasta tulleen Liiviin, josta eräs sen jäsen Katariina Jagellottaren seurueessa muutti Ruotsiin, ja olivat hänen vanhempansa kamariherra, sittemmin Götan hovioikeuden varapresidentti, vapaherra Kristian Fredrik Klingspor ja Anna Magdaleena Pauli. Jo 1752 hän korpraalina „oli tullut palvelukseen“, mutta lähti sitten Franskaan, jossa hän erään setänsä holhouksen alla teki ensimmäiset askeleensa sotilasuralla, seuraten Ludvig XV:n kunnottomia armeijoja seitsenvuotisessa sodassa, tottuen jo nuorena siihen sotakäyntitapaan, jota vanhana noudatti. Palattuaan 1763 isänmaahansa, hän sittemmin käytettiin moninaisissa toimissa, erittäinkin lähettiläsviroissa, joihin hänen suopea ja ystävällinen seurustelutapansa ja hänen

taipuisa hovimiesluonteensa teki hänet soveliaaksi. Vuosien 1788—90 sodan alkaessa oli hän kenraali-intendenttinä, pelasti sellaisena suuren varastohuoneen Anjalassa, joka Ruotsalaisten peräytyessä Kaipiaisista oli vähällä joutua vihollisten käsiin, ja sai siitä kenraali-epolettinsa (tullen kenraalimajuriksi ja 1790 kenraaliluutnantiksi). Sodan päätyttyä tuli hän ylipäälliköksi Suomeen ja korotettiin 1799 kreivilliseen säätyyn. Kuninkaan käskystä, mutta vastoin omaa tahtoansa, hän 1808 vastaanotti ylipäällikkyyden sodassa Venäläisiä vastaan, vaikka tiesi itsensä sellaiseen toimeen sopimattomaksi, ja saapui armeijaan juuri kun tämä paloi innosta päästäksensä otteluun vihollisten kanssa. Hänen ohjesääntönsä, jonka mukaan hänen tuli varoa ett'ei panisi sotajoukkojaan altiiksi hyödyttömissä tappeluissa ylivoimaa vastaan, ei olisi estänyt K:ia sotaonnea koettamasta. Mutta K:ista armeija ennen kaikkea oli säilytettävä; tappelun menestyminen hänestä oli varsin epäiltävä ja Venäläisten mahdollinen eteneminen suoraa tietä Savonlinnasta Pohjanmaalle oli ehkä kaikessa tapauksessa katkaiseva hänen yhdistyksensä Ruotsiin. Senvuoksi hän, joka muutenkin oli luonteeltansa arkamainen mies, peläten edesvastausta ja tuntien kuninkaansa oikut, pakotti peräytymään urhoollisimman armeijan, mikä koskaan on ollut Suomen puolustukseksi tarjona. Tämä K:in pako herättikin Venäläisissä toivon Suomen armeijan pikaisesta saartamisesta, mutta kun tuumansa toteuttamiseksi käyttivät verrattain heikkoja sotavoimia, K. helposti olisi saattanut ylivoimalla musertaa ainakin sen heidän osakunnistaan, joka Tutshkow'in johdossa Savon puolelta aiottiin viskata hänen selkäänsä. Hän sen sijaan yhä pakeni, antaen Venäläisten yhdistyä. Siikajoen ja Revonlahden voittojen jälkeen K. kyllä uskalsi siirtää pääkortteerinsa Raaheen, mutta siellä hän nyt korotettuna sotamarsalkaksi liikkumatta lepäsi kuusi viikkoa, eikä edes takaa-ajamalla vihollista ahdistanut, joka lyötynä ja alakuloisena tuskin enää olisi pelastettavissa ollut. Kolmannen kerran hän jätti käyttämättä tilaisuutta, joka lupasi voittoa, syyttäen kevättulvien synnyttämää kelirikkoa ja tietämättömyyttänsä vihollisten lukumäärästä. Leiriinsä hän tuotti seuraelämän huvit, virkansa huolet hän sieltä vieroitti. Näitä toimitti Adlercreutz K:in vaan ollessa hänelle esteeksi. Adjutantti olisi tahtonut mennä eteenpäin, mutta sotamarsalkka ei pitänyt kiirettä, sillä „parempi olisi olla liiaksi varova kuin liiaksi uskalias." Tätä sääntöänsä hän näkyy luopumatta seuranneen, viisastumatta niin menestyksestä kuin vastoinkäymisestä. Turhaan nyt Adlercreutz voitoillaan avasi tiet eteenpäin, K. tahtoi säilyttää tiet takanansa, ett'ei vihollinen, jonka kiertämistä itse ei näy ajatelleen, pääsisi hänen selkäänsä. Siten Venäläiset voittivat aikaa sekä uuden sotapäällikön että uuden sotakunnon saamiseen. Kun Fieandt oli lyöty Karstulassa, K. kuninkaalle ehdotti paluumatkaa meritietä Ruotsiin, mutta sai kieltäväisen vastauksen, ja kun sitten vaarat yltyivät, hän täydellisesti laski sodan ohjat adjutanttinsa käsiin. Sai vihdoin, tehtyänsä Lohtajan aselevon, virkaeron, joka ei kuitenkaan ollut juuri armollisinta laatua. Tuli jälleen suosioon mutta oli sitten Adlercreutz'ia auttamassa vallankumouksessa, ottamatta siihen kuitenkaan muuta osaa, kuin että läheisestä akkunankomerosta katseli asiain menoa. Sai kuitenkin Adlercreutz'in ja Adlersparre'n ohessa säätyjen kiitokset valtakunnan pelastamisesta ja tehtiin Tukholman ylimaaherraksi, mistä virasta Fersen'in murhan takia, joka tapahtui milt'ei hänen silmiensä edessä, erotettiin. K. kuoli 1814 Toukok. 15 p. Hän oli nainut ensin Anna Charlotta af Petersóns'in ja sitten Hedvig Ulriika von Willebrand'in.

Klockars, Pietari, talonpoikaissäädyn puhemies Porvoon valtiopäivillä, oli syntynyt Uuskaarlepyyn pitäjän kirkonkylässä, Klockars nimisessä talossa Toukok. 16 p. 1752. Vanhemmat olivat talollinen Pietari Matinpoika ja tämän puoliso Maria Bergdahl. Oltuansa jo kauan lautamiehenä kihlakunnan-oikeudessa, Pietari Klockars v. 1800 lähetettiin Pohjanmaan keskisen tuomiokunnan edusmiehenä Norrköping'in valtiopäiville. Muinaistaru kertoo, että se suostuntavero, joka näillä valtiopäivillä pantiin ikkunoihin, koiriin, kissoihin, y. m., suuressa määrässä oli suututtanut kansaa, niin että Klockars valtiopäiviltä tultuaan ei uskaltanut moneen aikaan vakinaisesti asettua taloonsa, vaan oleskeli pakoretkillä, käyden ainoastaan toisinaan ja pikimmältään perhettänsä katsomassa. V. 1801 hän sai „herastuomarin" arvon. V. 1808, kun kreivi Buxhœwden'in käskyllä valittiin lähetysmiehiä Pietariin, tuli Klockars määrätyksi talonpoikaissäädyn puolesta Waasan läänistä, ei kuitenkaan säätyläisten vaalilla, vaan maaherraviraston säätämisen kautta. Tämä tapahtui vasta lopulla Marraskuuta, niin että Waasan läänin lähetysmiehet eivät Pietariin tulleet ennen kuin joulun aikoina, jolloin eteläisten läänien edusmiehet jo olivat suureksi osaksi toimensa suorittaneet. Seuraavan vuoden valtiopäiviin hän valittiin säännöllisessä järjestyksessä ja sai nyt määräyksen olla säätynsä puhemiehenä. Säädyn ensimmäisessä kokouksessa Porvoossa Maalisk. 27 p. 1809 hän ryhtyi tähän virkaan, säädyn hartailla onnentoivotuksilla tervehdittynä, ja lienee kelvollisesti sen toimittanut. Hänen äidinkielensä oli ruotsi, joka senaikuisissa oloissa vielä katsottiin

talonpoikaissäädyn puhemiehelle välttämättömän tarpeelliseksi; mutta sanotaan hänen myöskin suomea osanneen. Muutoin häntä kotiseuduilla muistetaan jäykkänä ja itsepäisenä ukkona, joka tavallisesti käveli hopeanuppinen espanjanruokoinen keppi kädessä. Pietari Klockars kuoli kotipitäjässään Tammik. 23 p. 1814 ja haudattiin omaan hautakammioon. Oli kahdesti nainut, ensin Susanna Juhontyttären ja sitten v. 1805 Maria Hannuntyttären. Hänen jälkeläisensä edellisestä avioliitosta pitävät vielä Klockars'in talon. (Kirkkoherra A. W. Wallin'in antamia tietoja, y. m.). Y. K.

Knorring, von, Frans Pietari, pappi ja kirjailija, syntyi Lokak. 6 p. 1792 Kokemäen kartanossa Kokemäellä. Hänen vanhempansa olivat majuri, sittemmin everstiluutnantti Porin rykmentissä Henrik Kustaa von Knorring ja tämän puoliso Renata Elisabet Blum. Alkeisopintonsa päätettyänsä K. 1810 tuli ylioppilaaksi pohjalaiseen kansakuntaan Turkuun, oleskeli muutamia vuosia Upsalankin ja Tarton yliopistoissa, mutta kääntyi sitten, akatemiallista oppijaksoa päättämättä, kouluopettajauralle ja nimitettiin 1817 lehtoriksi Haapaniemen topograafi-kuntaan. Kun tämä laitos Suomen kadettikunnan nimellä muutettiin Haminaan (1819), muutti K:kin sinne ja korotettiin, pappis- ja pastorintutkinnot suoritettuaan, laitoksen pastoriksi 1827. Tästä hän 1833 siirrettiin Finströmin kirkkoherranvirkaan Ahvenanmaalle, jossa virassa pysyi viidettäkymmentä vuotta kuolemaansa saakka Maalisk. 29 p. 1875. V. 1838 hän oli saanut provastin nimen ja Suomen kirkon seitsemännessä vuosisataisjuhlassa 1857 hän nimitettiin jumaluusopin tohtoriksi. K. on julaissut joukon teoksia, historiallisissa, kieli-, kansa- ja maantieteellisissä aineissa, jotka kaikki osoittavat harrasta ahkeruutta ja totista tutkimuksenhalua. Näistä mainitsemme *Krigsmannaskolor i Finland*, Hels. 1831, ja *Beskrifning öfver Gamla Finland*, Tur. 1833, joka jälkimäinen teos oli ensimmäinen täydellinen kertomus tämän, muusta Suomesta niin kauan erotetun, maakunnan maantieteellisistä, taloudellisista ja hallinnollisista oloista. Myöskin monella muulla alalla K. vaikutti kirjailijana. Paitse useita sanomalehti-kirjoituksia, julkaisi hän moniaita Ruotsin kielen lauseoppia ja oikeinkirjoitusta, ynnä myöskin terveydenhoitoa, taloutta y. m. koskevia kirjasia. Kansanvalistuksen lämpimänä ystävänä hän paikkakunnassaan suuresti edisti kansakoulun asiaa ja tiesi keksiä ja kehoittaa lahjakkaita vasta-alkajia (maalari K. E. Jansson y. m.). joille aina oli tukena ja turvana. K. oli naimisissa orpanansa vapaherratar Ebba Helena Lybecker'in kanssa ja heillä oli kymmenen lasta, joista kuitenkin ainoasti kuusi tuli keski-ikäisiksi.

K. F. I.

Knorring, von, Eugen Teodor, virka- ja valtiomies, edellisen veli, syntyi Kokemäen kartanossa 12 p. Tammik. 1812. Pääsi ylioppilaaksi 1830. Lakitieteelliselle uralle kääntyen hän v. 1833 tuli Turun hovioikeudessa auskultantiksi ja siirtyi sieltä pari vuotta myöhemmin Vaasan hovioikeuteen. K. nimitettiin Vaasan läänin sihteeriksi 1850, Turun hovioikeuden assessoriksi 1853, määrättiin prokuraatorille avuksi 1854 ja apulais-esittelijäksi senaatin kanslia-toimikuntaan 1859. Tuli senaatoriksi oikeusosastoon 1862 ja prokuraatoriksi 1863, vaan muutettiin sieltä taas entiseen paikkaansa oikeusosaston jäseneksi 1867. Siirrettiin 1871 talous-osastoon ja nimitettiin samalla kertaa siviili-toimikunnan päällikön apulaiseksi. Korotettiin 27 p. Toukok. 1874 oikeusosaston vara-puheenjohtajaksi, 1:stä päivästä seuraavaa Lokakuuta lukien, vaan kuoli jo sitä ennen 10 p. Kesäk. 1874. K. oli etevä ja tiedokas virkamies, joka taitavasti suoritti ne monellaiset tärkeät toimet, joita hänelle uskottiin sekä hallituksen puolesta että muualta. Niin hän esim. 1856 asetettiin toimittajaksi siihen komiteaan, jonka tuli valmistaa uusi lakikokoelma ja joka sen tehtyään lakkautettiin 1859. Hän oli myöskin jäsenenä niissä kahdessa komiteassa, jotka 1865 tekivät ehdotuksia parannettuun perustuslakiin ynnä valtiopäiväjärjestykseen, sekä hallintokuntain uudestansa muodostamiseen. Prokuraatorina K. osoitti tavatonta toimeliaisuutta; muun muassa hän julkaisi hyvin arvollisia kertomuksia vv. 1865 ja 1867 maassamme tehdyistä virkamatkustuksistaan. — Ritariston ja aatelin valtuusmiehien valitsema ritarihuoneen sihteeriksi v. 1855, hän siinäkin virassa oli erinomaisen ahkera. Sitten kuin hän ennen 1863—64 vuosien valtiopäiväin alkua oli omasta pyynnöstään saanut vapauden mainitusta toimesta, ritaristo ja aateli valtiopäiväin kuluessa yksimielisesti päätti maamarsalkan kautta lausua K:lle kiitollisuutensa siitä suuresta vaivasta, innosta ja tarkkuudesta, jolla hän, kaikkea korvausta pyytämättä, oli täydentänyt ritarihuoneen sukutaulut ja tehnyt uuden matrikkelin siinä sisäänkirjoitetuista suvuista. Sekä ensimmäisiin että seuraavinkin valtiopäiviin K. aatelissäädyn jäsenenä otti osaa; niissä hänen asiallisia ja muodonkin puolesta huolellisesti sepitetyitä puheita huomiolla kuunneltiin. Yleinen luulo oli että K:in käytös 1867 vuoden valtiopäivillä jolloin hän, vaikka hallitukseen kuuluva, ei puolustanut tämän silloin tehtyä esitystä painovapauslakiin, vaan äänesti sitä vastaan, oli syynä hänen pian sen jälkeen tapahtuvaan poissiirtämiseen prokuraatorin-virasta. — K:illa on suurta

ansiota meidän vankilaitoksemme asettamisesta paremmalle ja ajanmukaisemmalle kannalle; tätä asiaa hän hartaasti ajoi sekä valtiopäivillä että senaatissakin, jossa hän siviili-toimikunnan päällikön apumiehenä ollessaan, oli nimenomaan saanut toimekseen kaikkien niiden asioiden hoidon, jotka koskivat maan vankeuslaitosta. Samaa tarkoitusta varten hän perusti Suomen vankeusyhdistyksen. Tämä yhdistys alkoi tointansa 1870, jolloin K. valittiin Helsingissä olevan päätoimikunnan puheenjohtajaksi, missä toimessa pysyi elämänsä loppuun saakka. — Yllä mainittujen prokuraatorikertomusten ohessa K. on painosta julaissut: *Storfurstendömet Finlands Ridderskaps och Adels kalender för år 1858* (Suomen aateliskalenteri vuodelta 1858); *Pedagogiska bref till tjenstemän och betjente vid straffanstalter af Alex. Krell,* 1871 (Kasvatustieteellisiä kirjeitä vankilaitosten virkamiehille, kirj. A. Krell, käännös); kirjoituksia ja oikeudenasiain kertomuksia lakitieteellisen yhdistyksen aikakauskirjassa. — K. oli 1843 nainut venäläisen everstin P. Schwenzon'in tyttären Helena Katariina Schwenzon'in. Th. R.

Knutson, Juhana, maalari, syntyi 28 p. Syysk. 1816 Arlerum'in pitäjässä likellä Helsingborg'ia Skaanessa; vanhemmat olivat sorvari Knut Knutson ja tämän vaimo Ingrid Larson. Harjoitteli taidettaan Köpenhaminan taideakatemiassa 1838 ja Tukholmassa 1839 prof. J. G. Sandberg'in johdolla; oli sitä ennen maalaellut M. Körner'in tykönä Lund'issa, missä julkaisi muutamia onnistuneita karrikatyyrejä. Tuli 1840 Suomeen ja maalasi ensin etupäässä muotokuvia (J. L. Runeberg'in y. m.), vaan antautui sittemmin maisemain kuvaamiseen „Finland framstäldt i teckningar" nimistä teosta varten, johon hän on piirustannt useimmat kuvat (48). Tuli 1844 lukion piirustus-opettajaksi Porvoosen, jossa yhä asuu. Oleskeli vv. 1860—61 Köpenhaminassa oppiaksensa vettä maalaamaan etevän meri-maalarin C. F. Sörensen'in johdon alla, ja teki kesällä 1873 matkustuksen Wien'iin ja München'iin missä harjoitteli maalaustaidetta maisemamaalarin E. Schleich'in johdolla. K. on hyvin tuottelias maisemamaalari, joka on maalannut sangen monta suurta ja pientä taulua. Hän on naimisissa Olivia Constance Ehrenström'in kanssa, Tampereelta syntyisin.

Knuutti Eerikinpoika, Ruotsin kuningas 1167—95, oli jo isänsä, Eerik Pyhän, kaatumisen aikana v. 1160 täysikäinen ja pakeni silloin Norjaan, josta hän v. 1167 äkkiarvaamatta palasi, kaatoi Kaarlo Sverkerinpojan Wisingö'ssä ja nousi itse kuningas-istuimelle. Mutta vielä viisi vuotta sen jälkeen kesti taistelu Sverkerin suvun puolueta vastaan, jonka etupäässä mainitaan prinssit Kol ja Burislev, edellinen luultavasti Kaarlo Sverkerinpojan veli, jälkimäinen hänen velipuolensa, jonka sisar Sofia oli naitu Tanskan kuninkaalle Waldemar Suurelle. Nämät voitettuansa, Knuutti Eerikinpoika vielä hallitsi kolmekolmatta ajastaikaa eli vuoteen 1195, jolloin hän Länsigötinmaalla kuoli ja haudattiin Warnhem'in luostariin. Sen verran kuin Ruotsin köyhät aikakirjat tietävät hän näkyy olleen rauhaa rakastavainen kuningas, joka eli sovinnossa lähi valtojen kanssa ja osoitti anteliaisuutta kirkollisille laitoksille. Mutta itäisiä pakanoita vastaan hän ei näy osanneen suojella, ei Suomen seurakuntaa eikä Ruotsinkaan omaa aluetta. Karjalaiset, jotka siihen aikaan olivat hartaassa liitossa Nougorod'in kanssa, kävivät v. 1178 ryöstämässä Varsinais-Suomessa, veivät seurakunnan esimiehen Rodulfin vangiksi omaan maahansa ja surmasivat hänen. Kesällä 1187 Karjalaiset laivastollaan tunkeusivat Määlärinjärveen, ryöstivät ja hävittivät Sigtunan rikkaan kauppakaupungin ja surmasivat Upsalan arkkipiispan. — Knuutti Eerikinpojan puoliso oli ruotsikko, mutta nimeltä tuntematon. Hän jätti jälkeensä neljä poikaa, joista Eerik myöhemmin tuli kuninkaaksi (ks. Eerik Knuutinpoika). Y. K.

Kollanius, Abraham, lain suomentaja, oli arvattavasti syntynyt Karkussa, jossa hänen isänsä Abraham Matinpoika oli ollut kappalaisena ja isoisänsä Matti Matinpoika vielä 1639 eli kirkkoherrana, kuten nähdään K:en puheesta *De invidia,* jonka hän mainittuna vuonna painatti Upsalassa ja omisti sukulaisille ja tuttaville. Kun Turun yliopisto oli perustettu, siirtyi K. Upsalasta Turkuun, kirjoitutti itsensä 1640 Satakunnan kansakuntaan, ja sai yliopistolta stipendin, jonka kuitenkin jo syksyllä 1641 menetti. Seur. vuonna hän nimitettiin depositoriksi ja väitteli, Yrjö Alanus esimiehenä, *De aëre in specie* sekä 1643 maisterin arvoa varten *De fortitudine,* jonka väitöksen esimiehenä oli Mik. Wexionius. K. seppelöittiin maisteriksi yliopiston ensimmäisissä maisterinvihkiäisissä 1643 sillä ehdolla että lupasi vielä jonkun aikaa jatkaa opintojansa yliopistossa. Ehdosta lukua pitämättä lähti K. tiehensä ja oleskeli maaseuduilla, kunnes 1645 haki notaarin virkaa yliopiston konsistoorissa. Nyt hänen hakemuksensa hylättiin syystä ett'ei ollut lupaustansa täyttänyt ja kun epäiltiin hänen taitoansa Ruotsin kielessä; kuitenkin hänelle luvattiin joku kuninkaallinen stipendi, jos tahtoisi yliopistoon jäädä. Sam. vuonna K. ryhtyi — kuten sanotaan kuningattaren käskystä — lakia suomentamaan ja käänsi kolmessa vuodessa maanja kaupunginlait sekä oikeudenkäyntijärjestyksen, prosessin ja tuomarinsäännöt. Suomennos lähetettiin kuningattarelle, joka K:en pyynnön mukaan 1648 määräsi että

käännös Turun hovioikeuden toimesta oli lakia ja Suomen kieltä taitavien miehien tarkastettava painettavaksi. Tämän johdosta valittu tarkastajakunta, – jonka jäseninä olivat hovioikeuden presidentti Juhana Kurck sekä assessorit Wigelius, Rhalambius ja Juhana Henrikinpoika, ynnä Hämeestä ja Satakunnasta kutsutut: alalaamanni Henrik Jaakonpoika sekä lainlukijat Antero Mikonpoika Pacchalenius, Taneli Niilonpoika ja Juhana Laurinpoika, — ryhtyi seuraavana keväänä Turussa työhön. Maaseuduilta tulleet tarkastajat eivät näy hyväksyneen K:en käännöstä, olivat siitä päinvastoin puhuneet pilkallisesti kaupungissa, jonka tähden K. pyysi saada kirjansa takaisin. Siihen ei hovioikeus suostunut, mutta toimitti nuhdekirjeen tarkastajille. Nämät näkyvät ruvenneen ihan uutta suomennosta laatimaan ja pyysivät pian saada jatkaa työtänsä maaseudulla. Tuo toinen suomennos, jonka tekivät Henrik Jaakonpoika ja Pacchalenius, valmistui vihdoin 1653, vaan kun nämät suomentajat saivat palkinnoksi useita taloja Tyrväällä, niin K. valitti kamarikolleegille, että he olivat pikemmin pilanneet kuin parantaneet hänen käännöstänsä; sen johdosta palkinnot jälleen peruutettiin, hovioikeuden selityksistä huolimatta. Itse pääasiakin, suomennosten lopullinen tarkastaminen ja painattaminen, vaipui pian unohduksiin, johon pääsyinä olivat presidentti Kurck'in, asian etevimmän harrastajan, kuolema 1652 sekä tänaikuiset tuumat itse lain parantamisesta.

Kollanius oli sillä välin keväällä 1650 tullut hovioikeuden auskultantiksi ja määrätty alalaamanniksi Karjalaan, johon virkaan hän 1652 sai hovioikeuden vahvistuksen. Kun tuo vahvistus Tukholmassa kumottiin, lähetettiin K. ensin Pohjanmaalle eräässä jutussa laamanninkeräjiä istumaan, tuli sieltä 1653 Ylisatakunnan tuomarille P. Wigelius'elle lainlukijaksi ja sai siihen virkaan hovioikeuden valtuuskirjan 1655. Seur. vuonna haki hän turhaan tuomarinvirkaa, vaikka hänellä oli hovioikeuden puoltosana. Kun valtaneuvos Aksel Lillie 1657 sai Karjalan laamannikunnan, määräsi hovioikeus K:en hänelle alalaamanniksi. Tämä joutui kuitenkin kohta, vaatimansa palkkion tähden, Lillie'n epäsuosioon ja vielä enemmin kun hovioikeudessa valitti että Lillie 1662 oli jättänyt laamannin saatavat arennille eräälle Juhana Olavinpoika Unger'ille ja hovioikeus sen johdosta kirjeessä Lillie'lle ehdotti, että alalaamannin palkkio pikemmin olisi enennettävä, kuin vähennettävä. Nyt otti Lillie erään Eerik Gollstén'in alalaamanniksi, mutta kun Lillie jo s. v. kuoli, niin Gollstén siirrettiin lainlukijaksi Kurkijoen kreivi- ja Kiteen vapaherrakuntiin, ja K. sai edelleen pitää virkansa. V. 1666 oli hovioikeus asettanut K:en neljäntenä ehdolle avoinna olevaan assessorin virkaan, mutta K:en virkaura oli jo pian päättyvä. Hän kuoli naimattomana noin Toukokuussa 1667 luultavasti Karkussa, jossa hänellä v:sta 1650 pitäin oli kahden manttaalin rustholli Karkun kylässä, ja haudattiin Karkun kirkkoon, johon oli teettänyt haudan itselleen. (W. G. Lagus ja J. J. Tengström, Om finska lagöfversättningar).

J. R. A.

Konow, von, Kaarlo Juhana, soturi, syntyi Akaan pitäjässä Helmik. 2 p. 1773. Hänen vanhempansa olivat Porin rykmentin luutnantti, sittemmin majuri Gregori v. Konow ja Ulriika Eleonoora Blåfjeld. Konow'in suku on Brandenburg'ista kotoisin, missä se jo 1320 oli läänityksiä saanut, ja aateloittiin Ruotsissa vasta 1772, ottaen tunnuslauseekseen suomalaiset sanat: „aina tytyväinen." Ajan tavan mukaan kirjoitettiin nuori K. jo kahden vuoden iässä vapaehtoisena Hämeen rykmenttiin, tehtiin 7 vuotiaana korpraaliksi, 10 vuotiaana vänrikiksi. Sai sen ohessa yksityistä opetusta, kunnes pantiin Haapaniemen sotakouluun, missä vielä oli, kun 1788 sota alkoi. Ruotsin maa-armeijassa K. otti osaa sen useimpiin taisteluihin ja tehtiin 1790 luutnantiksi erittäinkin Pirttimäen tappelussa osoittaman kuntonsa takia. Sodan päätyttyä, hän otti lukeaksensa tykistö- ja linnoitusoppia, jossa suorittikin tutkinnon, minkä jälkeen, oltuaan muutaman aikaa kuningattaren kamaripalvelijana, 1802 tehtiin kapteeniksi, saaden myöhemmin (1804) Wesilahden komppanian johdettavakseen. Lähetettiin 1807 Pommeriin, Stralsund'iin, sotaan Franskalaisia vastaan. Näiltä kaukaisilta taistelutantereilta hän pian sai palata ottamaan osaa oman kotimaansa otteluihin. Useassa Suomen pääarmeijan taistelussa K. mainitaan kunnialla tehtävänsä suorittaneen. Lapualla hän johti komppaniansa väkirynnäkköön Isoakyläa vastaan, ja sai miekan tähden. Sodan jälkeen hän vielä jonkun aikaa oli ruotsalaisessa palveluksessa, jossa vasta 1810 sai majurin eron, palasi Suomeen, tuli 1812 majuriksi ja pataljonan päälliköksi toiseen suomalaiseen jääkärirykmenttiin, 1819 everstiluutnantiksi sekä 1824 Hämeenlinnan pataljonan päälliköksi. K. oli hyvä soturi, mutta hän ei osannut ekseerauttaa väkensä Suomen silloisen kenraalikuvernöörin Zakrewski'n mieleksi, minkätähden pyysi eron virastansa, saaden silloin everstin arvon, vaan ei sitä eläkerahaa, jota hän virka-arvonsa ja ikänsä vuoksi olisi ansainnut. Hän asusteli sittemmin Pirkkalassa, Kemiöllä ja vihdoin Hattulassa, joissa eri pitäjissä hän eri aikoina omisti taloja. K. kuoli Helsingissä 1855 Heinäkuun 23 p. Hän oli nainut Agata Kristiina Becker'in, ja jätti jälkeensä neljä lasta, joiden joukossa yhden pojan. — Niissä paikkakun-

nissa, missä K. pitemmän aikaa oli asunut, vielä ovat muistossa hänen liioittelevat juttunsa, jotka paraasta päästä koskivat hänen väkensä urhollisuutta tai hänen hevosiensa kuntoa; mutta Runeberg'in aatteellisentama kuva hänestä on tullut koko kansan omaksi.

Korhonen, Paavo, runoseppä, syntyi Huhtikuussa 1775 Ukkolan talossa Sonkari-järven rannalla Rautalammin pitäjässä vanhimpana poikana talonpojan Matti Korhosen ja tämän vaimon Anna Pulkittaren avioliitosta. Kun Paavo oli viidentoista-vuotiaana, muutti perhe isän perustamaan Vihtajärven uutistaloon, josta runoseppämme sittemmin sai nimensä Vihta-Paavo. Opinnoistaan hän itse kertoo: „Isä ennen iitä neuvoi, Äätä äitini opetti; Siihen sain enemmin sitte Opetella itse vielä, Aloin kirjoittaa kynällä Ja panna paperin päälle Joutoaikoina jotakin". Korhosen nuoruudessa asui Rautalammilla Kokki-niminen nimismies, joka lahjoilla ja rahalainoilla taivutettiin ummistamaan silmänsä talonpoikien luvattomalle viinankeitolle. Kun Kokki vihdoin menetti virkansa, jäivät nämä velat iäksi päiväksi maksamatta. Silloin nuori Paavo hänestä teki sattuvan pilkkalaulun, joka pian levisi ympäri pitäjää ja perusti K:en runoilija-maineen. Isän kuoltua K. jo varhain tuli isännäksi taloon, mutta antoi pian vapatahtoisesti isännyyden nuoremmalle veljellensä Ristolle. Runotaitonsa tähden hän oli suotuisa vieras kaikkialla, ja laseja kallistettaissa syntyi hänessä näin turmiollinen taipumus viinaan, josta kyllä valittaa runoissaan, mutta voimatta siitä luopua. K:en runoja arvosteltaessa, ei voi kieltää että runomitassa tavataan virheitä, että sisällykseltä puuttuu korkeampi runollinen innostus, mutta niiden selvä järki ja terve tunne miellyttävät kuitenkin kuulijaa tai lukijaa. Hänen enimmät runonsa ovat joko kiitosrunoja (esim. kirjallisuuden seuralle) tai moiterunoja (Mustalaisista), tai kertovat ne jostakin tapauksesta hänen kotitienoillaan (Leppävirran kirkon palosta); muutamissa hän kuitenkin koskettaa yleisempiäkin asioita, niinkuin runoissa Suomen kielestä, Runonteosta Kuolemasta y. m. Kauniisti hän runossaan Suomen kielestä valittaa:

Lintuset livertelevät
Kukin äänellä omalla,
Kielellänsä kerkeästi,
Jonka heille äiti neuvoi,
Oma vanhempi opetti
Pesissänsä pienempinä.
Ei ole sitä etua
Suomen kansalle suvaittu.

Vielä mainittakoon hänen lauluistaan tuo tunnettu häälaulu: „Noh miehet, miehet, veikkoset Näin näitä häitä juodaan." Kansa pitää K:ta kaikkien uudempain runolaulajain mestarina. — K. oli nainut Liisa Huttusen, ja heidän lapsistaan mainittakoon tytär Anna Kreetta, joka peri isänsä runolahjan ja oli naitu Koivulan talon isännälle Sakari Lyytiselle. — Vaikka ahkera kirkonkävijä K. sen jälkeen kuin hän 18-vuotiaana oli päästetty Herran pyhälle ehtoolliselle, ei enää armopöytään käynyt. Pappien varoituksista huolimatta hän järkähtämättömästi pysyi siinä luulossa että hän olisi sellainen Herran alttarin vieras, joka söisi ja joisi kadotuksen itsellensä. Lokak. 1 p. 1840 lähti K. järvelle käydäksensä muutaman naapurin luona. Vasta kahdeksan vuorokautta myöhemmin hän venheessään kuolleena löydettiin eräältä lahdelta parin virstan päässä kotoa. Hänen kuolemastaan teki tyttärensä liikuttavan huolirunon. Runosepän haudalla Rautalammin hautausmaalla nähdään koristelematon hautakivi. V. 1848 Elias Lönnrot Helsingissä toimitti painosta elämäkerralla varustetun kokoelman *Paavo Korhosen runoja.* (Paavo Korhosen runot y. m.).

Koskinen, Yrjö Sakari, tiedemies, Suomen kansan historioitsija ja kansallisten harrastusten edustaja, on tähän otettu sillä itse-ottamalla kirjallisella nimellä, jolla hän kirjailijana ja valtiollisena miehenä on tunnettu niin hyvin kotimaassa kuin ulkomailla. Hänen alkuperäinen sukunimensä Forsman, jota hän ainoasti virallisissa toimissa käyttää, on verrattavasti vähemmin tunnettu. Yrjö Koskinen syntyi Vaasan kaupungissa Jouluk. 10 p. 1830. Hänen vanhempansa olivat Vaasan triviaalikoulun silloinen kolleega, sittemmin Hämeenkyrön kirkkoherra, tohtori Yrjö Jaakko Forsman ja tämän vaimo Anna Loviisa Ebeling, erään Bremen'istä tänne muuttaneen sotalääkärin tytär. Y. K., vanhin kuudesta veljeksestä, sai ensimmäisen opetuksensa Vaasan triviaalikoulussa ja lukiossa, jonka jälkeen tuli ylioppilaaksi Kesäk. 23 p. 1847. Vaikka syntynyt ruotsinkielisessä perheessä ja umpiruotsalaisissa oloissa, oli Y. K. kuitenkin jo ennen yliopistoon tuloansakin nuoruuden koko innolla antaunut suomalaisen kansallisaatteen omaksi. Saima-lehdestä vähää ennen kajahtanut herätyshuuto oli myös maamme ruotsinkielisten paikkakuntain herrassäädyssä sattunut sydämmeen. Suomen kielen luonnoton asema Suomen kansan omassa maassa oli siis usein ollut puheaineena tuttavain kesken Y. K:n vanhempain kodissa ja sen kautta oli nuorukaisessa kehittynyt vakuutus: „suomi Suomessa, niinkuin ruotsi Ruotsissa, franska Franskassa j. n. e.; olevaisille oloille on annettava ainoastaan väliaikainen oikeus", jota mielipidettä hän sitten miehenä onkin järkähtämättömällä johdonmukaisuudella ja lujuudella pyytänyt sekä sanoissa että teoissa toteuttaa. Ylioppilaaksi tultuaan rupesi hän suurella har-

taudella oppimaan suomea, käyttäen siihen varsinkin loma-aikoja, jolloin oleskeli Hämeenkyrössä, missä isä vuodesta 1845 asti oli kirkkoherrana. Tällä ajalla hän jo kirjoitti, ikäänkuin kielen ja historiantutkimuksen harjoitukseksi, ensimmäisen teoksensa, nimeltä: *Kertomus Hämeenkyrön pitäjästä* ja sai sen suomeksi julkaistuksi, lujuudellansa voittaen ne esteet, mitkä syntyivät 1850-vuoden asetuksesta, joka kielsi muitten kirjain, paitsi uskonnollisten ja taloudellisten, ilmestymistä Suomen kielellä. Mainittu kertomus vihdoin painettiin 1851 vuoden Suomi-kirjaan v. 1852. V. 1853 suoritti Y. K. filosofiankandidaati-tutkinnon ja vihittiin maisteriksi samana vuonna. Senjälkeen hän muutti Turkuun, missä oli virkaa toimittavana kouluopettajana ja samassa myös aloitti sanomakirjallisen toimensa apumiehenä Åbo Tidningar'ein toimituksessa. Seuraavana vuotena sai hän apulaisviran Vaasan lukiossa, joka siihen aikaan oli Vaasan palon vuoksi Pietarsaareen muutettuna. Tämän opiston runsasvarainen kirjasto antoi hänelle tilaisuutta historiallisten tutkimusten jatkamiseen ja saattoi häntä miettimään Nuijasodan historian kirjoittamista. Valmistauttuansa siihen työhön arkistointutkimisen kautta Ruotsissa, painatti hän v. 1857 1:sen osan teostansa *Nuijasota, sen syyt ja tapaukset.* Toinen osa tuli täydellisesti ilmi v. 1859; mutta sen kaksi ensimmäistä lukua hän jo edellisenä vuotena julkaisi nimellä *Nuijasodan syyt ja alku Pohjanmaalla,* väitöskirjaksi lisensiaati-arvoa varten hist.-kielitieteellisessä tiedekunnassa. V. 1860 Koskinen vihittiin tohtoriksi ja läksi sitten yliopistosta saadulla apurahalla tieteelliselle matkalle Ruotsiin, Saksaan, Franskaan ja Englantiin (1860—61). Sillä välin tuli historian professorin paikka meidän yliopistossamme avoimeksi ja K. sitä haki. Vastoin ystäväinsä ja suosijainsa neuvoa hän kirjoitti väitöskirjansa *Tiedot Suomen suvun muinaisuudesta,* 1862, Suomen kielellä, joka siihen asti aivan outo yritys, niinkuin arvattava oli, saattoi useat konsistoorin jäsenet ankaraan vihastukseen, vaan ei kuitenkaan estänyt häntä saamasta ensimmäistä vaalisijaa. Hän määrättiin sitten Maalisk. 21 p. 1863 yleisen historian professoriksi ja pysyi siinä paikassa melkein 13 vuotta, kunnes v. 1876 sen vaihtoi professorin virkaan Suomen ja Pohjoismaiden historiassa. Jo Pietarsaaressa ollessaan K. aloitti vaikutuksensa julkisuuden alalla, antaen kirjoituksia Suomettareen ja Mehiläiseen. Ne olivat osittain historiallista, osittain yhteiskunnallista sisällystä, mutta olletikin koskivat ne Suomen kielen asemaa, josta kiista tähän aikaan kiihtyi yhä ankarammaksi. Helsinkiin siirryttyänsä hän on ollut suomalaisen puolueen yleiseen tunnustettuna asianajajana. Pääkaupungin suomenkielinen sanomakirjallisuus (Helsingin Uutiset 1863, Kirjallinen Kuukauslehti 1866—80, Uusi Suometar 1869 seurr.) on suureksi osaksi hänestä saanut alkunsa sekä vahvan, tehokkaan tukensa. Jokaisessa tärkeämmässä asiassa, joka on koskenut Suomen kansan valtiollisia, yhteiskunnallisia tai taloudellisia etuja, on näin Yrjö Koskisen ääni kuulunut, aina puolustaen kansamme oikeutta kansalliseen itsenäiseen päätösvaltaan, ja erittäin suomenkielisen enemmistön oikeutta täysivaltaisesti osaa ottamaan isänmaansa asioihin.

Hänen yhteiskunnallinen toimensa ei ole kuitenkaan yksistään sanomakirjallisuuden alaan rajoittunut. Porvoon hiippakunnan kouluopettajain edusmiehenä on hän istunut pappissäädyssä 1872 sekä 1877—78 vuosien valtiopäivillä, ollen molemmat kerrat valtio-valiokunnan ja jälkimäisen kerran paitsi sitä asevelvollisuus-valiokunnan jäsenenä; Suomen ensimmäisessä yleisessä kirkolliskokouksessa Turussa v. 1876 oli hän maallikko-edusmiehenä Kurkijoen provastikunnan puolesta; ja muutamat kerrat on hän ollut jäsenenä hallituksen asettamissa komiteoissa, joilla on ollut tärkeitä tehtäviä. Talonpoikaissääty v. 1872 valitsi hänet pankkivaltuusmiehen sijaiseksi ja v. 1877 pankkivaltuusmieheksi.

Tieteellisellä alalla on Y. K. toiminut harvinaisella tuotteliaisuudella ja monipuolisuudella. Suomalaisen kirjallisuuden historiassa tulee hänen teoksillensa aina pysyväinen arvo; samaten kuin hänen selvä kirjoitustapansa, johon Franskan klassillinen koulu johonkin määrään on vaikuttanut, melkoisesti on muodostanut suomalaisen suorasanaisen kirjoituslaadun. Paitsi yllä jo esiin tuotuja teoksia mainittakoon tässä ainoasti seuraavat Suomen historiaa koskevat: *Oppikirja Suomen kansan historiassa* 1869—73; *Olavi Maununpoika Pariisissa ja Suomalaisten opinkäynti ulkomailla keskiaialla* 1862; *Lähteitä Ison Vihan historiaan* 1865; *Yrjö Maunu Sprengtporten'ista ja Suomen itsenäisyydestä* 1870; *Savo ja Savonlinna, utukuvia muinaisuudesta* 1875; *Tutkimus maanomistus-seikoista Suomessa keskiaikana* 1881; niin myös suuri joukko tutkimuskappaleita ja elämäkertoja Suomi-kirjassa, Historiallisessa Arkistossa, Suomen tiedeseuran toimituksissa y. m. Yleistä historiaa koskevista teoksista huomattakoon: 3:s ja 4:s osa *Kertomuksia ihmiskunnan historiasta* (keskiaika) 1865—67; *Sur l'antiquité des Lives en Livonie* 1867, sekä *Johtavat aatteet ihmiskunnan historiassa* 1879, joka viimeinmainittu on filosofiallinen katsaus ihmiskunnan valtiolliseen kehitykseen, nojautuva laveitten tutkimusten kautta saatuun itsenäiseen käsitykseen. Suomen kielen opettajana Vaasan lukiossa ollessaan, pani hän kokoon: *Läseöfningar i finska språket för begynnare,* Vaasassa 1854, joita pari painosta on ilmi tullut, sekä *Fin-*

ska språkets satslära Turussa 1860. Myöskin runoutta ja kaunokirjallisuutta on Y. K. nuorempana harjoittanut. Runoelma *Österbotten* „Åbo Tidningar'issa“ 1854, ainoa minkä hän ruotsiksi on painattanut, veti jo aikanaan huomiota puoleensa. Hänen suomalaisista runokokeistansa on yksi, *Honkain keskellä,* oikein tullut yleiseksi kansanlauluksi. Mansikoita ja Mustikoita kalenterin ensimmäisessä vihossa 1859 löytyy yksi hänen sepittämänsä historiallinen novelli *Pohjan piltti,* jonka tapaus liikkuu Pohjanmaan asuttamisen ajoilla. Tähän kirjallisuuden haaraan saattaa myös lukea kirjan *Opiksi ja huviksi, lukemisia Suomen kansalle* 1863.

Yrjö Koskinen on vuodesta 1874 Suom. Kirjallisuuden Seuran esimiehenä, paitsi sitä Historiallisen Seuran perustajia, Suomen tiedeseuran, Pariisin Société d'ethnographie'n y. m. jäsen sekä virolaisen Eesti Kirjameeste seltsin ja Wiipurin kirjallisuuden seuran kunniajäsen. Hän on v. 1854 nainut Sofia Fransiska Friberg'in, kirkkoherran tyttären Hämeenkyröstä.

Kothen, von, Kasimir, sotilas ja valtiomies, syntyi Hermansaaren kartanossa Wehmaan pitäjän Lokalahden kappelissa 29 p. Toukok. 1807. Vanhemmat olivat Wiipurin laamanni, senaatinjäsen y. m. vapaherra Kustaa von Kothen ja hänen vaimonsa Johanna Agnes Tollet. Saatuaan yksityisopetusta tuli hän ylioppilaaksi 1822 ja harjoitteli sitte lakitieteellisiä ja kameraaliopinnoita. V. 1826 meni hän Venäjän sotapalvelukseen, otti 1828 osaa sotaretkeen Turkkia vastaan ja Varna'n piiritykseen sekä 1831 sotaretkeen Puolaa vastaan, jonka kestäessä hän oli osallisena Ostrolenka'n tappelussa ja Varsovaan ryntäyksessä. V. 1833 määrättiin hän adjutantiksi Suomen kenraalikuvernöörin ruhtinas Menshikow'in palvelukseen, jonka suosion hän voitti, ja 1837 vanhimmaksi adjutantiksi Suomessa olevain sotajoukkojen taapiin. Venäjän sotapalveluksesta siirrettiin hän v. 1840 everstiluutnanttina henkivartijaväen suomalaiseen tarkk'ampujapataljoonaan, jonka perästä hän kohta erosi siviilitoimiin. Lopulla vuotta 1840 hän määrättiin Suomen kenraalikuvernöörin kanslian johtajaksi (kenraali Amatus Thesleff oli silloin kenraalikuvernöörin apulaisena), ja sai 1843 pyynnöstään kokonaan eron sotapalveluksesta ynnä kolleegineuvoksen arvon. Sitten tuli hän v. 1844 Wiipurin lääniin v. t. kuvernööriksi ja oli saman läänin kuvernöörinä 1846—53. Jo siihen aikaan lienee v. K. melkoisesti vaikuttanut maan yleisiin asioihin sen luottamuksen kautta, jota hänelle osoittivat ruhtinas Menshikow ja hänen uskottunsa Konstantin Fischer (joka nimitettiin johtajaksi Suomen kenraalikuvernöörin omaan kansliaan Pietarissa 1835 ja oli ministerivaltiosihteerin apulaisena 1851—55, † 1880), jonka kanssa v. K. oli hyvin ahkerasti kirjevaihdossa. Kuvernöörinä osoitti hän hyvin suurta toiminto-intoa; etenkin oli hän sangen uuttera sen toimikunnan puheenjohtajana, joka v. 1845 asetettiin Wiipuriin Saimaan kanavan rakentamista varten. Yleensä eivät kuitenkaan hänen toimensa näy ansaitsevan suurta kiitosta. K. oli vilkasluontoinen, käsitykseltään sukkela ja pää ehdotelmia täynnä sekä hyvin itseensä luottava. Senpä vuoksi ryhtyikin hän usein tarkemmin miettimättä muuttelemaan olevia oloja niiden mielipiteiden mukaan, mitkä hänestä milloinkin näyttivät oikeilta; sillä hänen aatelmansa perustuivat pikemmin vaan hetken tuottamiin tuumiin kuin mihinkään tarkoin mietittyihin periaatteisin. Eikä hän kovin suuresti kunnioittanut lakia, joka hänen mielestään oli liiankin usein esteenä ponteville yhteiskunnanparantajille panemasta hyviä tarkoituksiansa toimeen. Asiain niin ollen, oli ihan luonnollista, että monikin hänen toimensa herätti tyytymättömyyttä sekä läänin rahvaassa että virkamiehissä. Häntä vastaan tehdyistä valituksista sai hän aihetta käyttää vaikutustansa tuon tunnetun, 8 p. Jouluk. 1851 annetun, keis. kirjeen aikaan saamiseksi, joka sääsi, ett'ei kuvernööriä siitä lähtien saisi kenraalikuvernöörin erityisettä luvatta syyttää virkavirheistä — mikä määräys herätti syystä kyllä tyytymättömyyttä, jonka vuoksi se Aleksanteri II:n aikana kumottiinkin. Sanomakirjallisuuden kanssa oli K. riidassa; Wiipurissa ilmestyvän Kanava-nimisen lehden täytyi hänen tähtensä lakata 1847 (ks. Hannikainen). Lavealti levinnyt kulkupuhe on sitä paitsi sanonut K:ia syyksi Saiman lakkauttamiseen sekä 1850 vuoden asetuksen alkuunpanijaksi, jossa kiellettiin Suomen kieltä käyttämästä muissa kuin uskonnollisissa ja taloudellisissa aineissa. Miten sen asian laita oikeastaan on, voivat vasta vastaiset tutkimukset saattaa täydelleen selville.

Korotettuna kamariherraksi Venäjän keisarin hoviin 1847 meni K. uudestaan sotapalvelukseen kenraalimajurina 1851, ja otettiin v. 1855 Keis. Majesteetin seurueesen. Kuvernöörivirastansa siirrettiin hän 1853 senaatiin talousosaston jäseneksi ja kirkollistoimiston päälliköksi. Sillä aikaa, kuin K. oli tässä virassa, tuli uusi koululaki 1856, jossa m. m. oli säädetty aivan uusi laji opistoja, jotka K. oli keksinyt, nim. n. s. siviili-kymnaasit, joissa ei luettu latinaa, vaan sen sijaan venäjää ja franskaa. Semmoisia oppilaitoksia perustettiin Hämeenlinnaan ja Wiipuriin, mutta ne eivät näyttäyneet tarkoituksen mukaisiksi, jonka tähden niitä taas vähitellen täytyi muuttaa muiden kymnaasien kaltaisiksi. V. 1854 määrättiin K., silloin alkaneen sodan johdosta, v. t. kenraalikuvernöörille Rokas-

sowski'lle avuksi sota-asioita varten, jossa toimessa hän johti optillisen sananlennätinlinjan laittamista pitkin Suomenlahden pohjoisrantaa; nimitettiin sitten sen toimikunnan puheenjohtajaksi, jonka toimena oli osaksi uudestaan panna ruotuväki kuntoon. V. 1855 tuli hän ruotupataljoonain tarkastajaksi, ja erosi 1858 kirkollistoimiston päällikkyydestä, jonka sijaan hän sai päällikkyyden äsken asetetussa sotatoimistossa; silloin tuli hän myöskin sen erityisen senaatissa muodostetun osaston puheenjohtajaksi, jonka tuli jouduttaa ruotuväen järjestämistä. Mutta niistä toimista täytyi hänen taas heti luopua. Se menetystapa, jolla hän ruotuväkeä järjestettäissä koki sitä varten tehdyillä matkoillaan ja ruotuisäntäin kokouksissa saada ruotujen asemapaikat määrätyksi, herätti mielivaltaisuutensa vuoksi yleistä tyytymättömyyttä. Kenraalikuvernööri kreivi Berg sai siitä aihetta erottaa K:n toimista; K. sai Lokakuussa 1858 virkavapautta ja „luvan lähteä Etelä-Euroopaan terveyttänsä hoitelemaan"; seuraavana vuonna erotettiin hänet ruotuväen tarkastajatoimesta ja sotatoimiston päällikkyydestä. Erityinen keis. kirje kumosi K:n laitokset ruotujärjestelmässä, jonka kreivi Berg muodosteli ihan uudelleen.

Vapaherra Kothen'in levoton toimintohalu sai sitte muutamiksi vuosiksi tekemistä Venäjällä. Kenraaliluutnantiksi ja Venäjän johtavan senaatin jäseneksi nimitettynä 1861, kutsuttiin hänet jäseneksi Pietarin kaupungin holhojaneuvostoon; muutamia vuosia hoiti hän siellä myöskin työlaitosten kuraatorin tointa. Venäjälläkin näyttää hän väliäpitämättömyydellään ja lakimuotojen halveksimisellaan herättäneen tyytymättömyyttä ja siten tulleen virkoihin mahdottomaksi.

Heinäkuussa 1869 määrättiin hänet toistaiseksi toimittamaan Helsingin yliopiston varakanslerin virkaa ja samana vuonna tuli hän puheenjohtajaksi äsken laitettuun Suomen kouluylihallitukseen. Kummallakin alalla katsoi hän itsensä velvolliseksi heti alkamaan muutosten toimeenpanemista. Hedelminä hänen toimeliaisuudestansa yliopiston suhteen ovat muun muassa keisarilliset kuulutukset ja asetukset 30 p:ltä Toukok. 1871, jotka monin paikoin muuttivat vanhemmat määräykset tutkinnoista yliopistossa ja ylioppilasten oikeuksista. Niiden muutosten luonnetta kuvaavat hyvästi silloiset rajoitukset Suomen kielen opinnoissa, joka silloin lakkasi olemasta varsinaisena aineena kandidaatitutkinnossa (tosin kyllä konsistoorin enemmistön esityksen mukaisesti) ja niiden opinnoissa, jotka aikovat saada paikkaa korkeimmissa virastoissa. Niihin muutoksiin, jotka vapaherra K. pani toimeen yliopistossa, tulee myöskin lukea asetus 9 p:ltä Kesäk. 1873, sekä ylioppilasten opinto- ja kurinpito-ohjelma samalta päivältä. Vielä perinpohjaisempi oli K:n vaikutus koulun alalla. Hänen nimityksensä kouluhallituksen päälliköksi oli jo herättänyt tyytymättömyyttä, koska ei itse nimitystapa eivätkä uuden päällikön ominaisuudetkaan olleet sen esityksen määräysten mukaiset, joka oli annettu 1867 vuoden säätyjen hyväksyttäväksi ja jonka ne olivatkin hyväksyneet yhdessä uuden kirkkolain ja koulun hallitusta koskevan esityksen kanssa. Kouluhallituksen päällikkönä ansaitsee K. kiitosta kouluopettajain siihen asti liian pienten palkkojen korottamisesta, mutta yleensä voi sanoa, että se pelko, jota hänen nimityksensä herätti, toteutuikin. Varsinaisena tehtävänänsä näyttää hän pitäneen Venäjän kielen uudelleen saattamista pakolliseksi aineeksi kouluihimme, joka pakko oli ollut lakkautettuna v:sta 1863 asti (ks. Baranowski). Uusi kouluhallitus alkoi heti puuhata uutta koululakia, joka hyvinkin poikkesi siitä, jota jo monta vuotta oli valmisteltu ja jonka perusteet 1867 vuoden valtiopäivätkin olivat hyväksyneet, ja lähetti senaatille valmiin ehdotuksen siitä 9 p. Maalisk. 1871. Pääasiallisesti yhtyen siihen ehdotukseen, puolusti vapaherra K. kuitenkin erityisessä ehdotukseen liitetyssä vastalauseessa sen oikeuden kumoamista, joka opettajakunnilla oli valita tai esittää rehtoria, jonka asettaminen tulisi jättää kouluhallituksen toimeksi, edelleen, että Venäjän kieltä voisi vaihtaa toiseen kotimaiseen kieleen, että täydellisiä lyseoita laitettaisiin ainoastaan läänien pääkaupunkeihin (jolloin m. m. täydellinen ruotsinkielinen lyseo olisi sijoitettava Mikkeliin, ja Porvoon sekä Jyväskylän lyseot muutettavat neliluokkaisiksi) ja että uusi oppilaitos kokonaan perustuva uusille kielille asetettaisiin Wiipuriin, kuten näkyy toistelua 1856 siviilikymnaasien aatelmasta, y. m. Samalla ehdotti kouluhallitus suomalaisen osaston vähitellen lakkauttamista Helsingin normaalilyseosta, jonka sijaan oli suomalainen normaalikoulu perustettava Hämeenlinnaan. Kun senaati oli antanut lausuntonsa ehdotuksesta, tuli 30 p. Marrask. 1871 keis. julistus, jossa K:n mielipiteiden mukaan, määrättiin n. s. reaalilyseo perustettavaksi, kuitenkin Helsinkiin, jonka tulisi olla kouluhallituksen päällikön erityisen katsannon alaisena; sitä paitsi määräeltiin siinä muutamia perusteita oppilaitosten uudestaan järjestämiselle. Niiden perusteiden johdolla laati kouluhallitus uuden ehdotuksen, joka jätettiin 20 p. Huhtik. 1872 senaatiin, missä kiiruhdettiin siitä keskustelemaan, päättämään ja keisarille ehdottelemaan.

Syy tähän tavattomaan kiiruusen oli se, että alussa vuotta 1872 kokoutuneet säädyt, joita huhut tapahtuvista kouluolojen muutoksista tekivät levottomiksi, olivat taipu-

vaiset ottamaan puhevuoroa kouluasiassa. Yleisen valitusvaliokunnan 23 p. Huhtik. 1872 antaman lausunnon mukaan päättivät säädyt anoa kouluhallitus-laitoksen muuttamista ja oikeutta säädyille saada antaa lausuntonsa koululakien säätämiskysymyksissä ja että sillä välin myönnettäisiin viivytystä ehdotettujen uusien muutosten toimeenpanemisessa. Tämä säätyjen anomus on 13 p:ltä Toukok. 1872. Toisessa anomuksessa pyysivät säädyt suomalaisen osaston pysyttämistä Helsingin normaalilyseossa. Tästä vähintäkään huolimatta kiiruhtivat kuitenkin kouluhallitus ja senaati, niin salaa kuin suinkin mahdollista, sen muutoksen toimeenpanoa, jonka toistaiseksi lykkäämistä he tiesivät säätyjen anovan. Elok. 8 p. ilmestyi uusi koululaki, joka m. m. uudestaan teki Venäjän kielen lukemisen kouluissamme pakolliseksi. Suomalainen normaalikoulu siirrettiin Hämeenlinnaan.

Tämä surkea tapaus perustuslaillisen kehityksemme historiassa herätti kuitenkin tyytymättömyyttä kaikkialla. Kun säätyjen anomusta vihdoin Tammi- ja Helmikuulla 1873 käsiteltiin senaatissa, ehdotti senaatin enemmistö, että kouluhallituksen puheenjohtajaa ja jäseniä määrättäessä oli vast'edes tarkemmin noudatettava v. 1867. hyväksyttyjä perusteita ja ett'ei vast'edes mitään tärkeämpiä muutoksia saisi säätyjen mieltä kuulustamatta tehdä koululakisäännöksissä. Kohta sen perästä sai K. „vapautta" luottamusviroistansa ja taaskin tuon tunnetun „oikeuden lähteä ulkomaan matkalle", jolle hän Toukokuussa samana vuonna läksikin. Joulukuussa sitte s. v. „vapautettiin hänet hänelle Suomessa uskottujen virkojen hoidosta." Hänen valtiollinen uransa Suomessa oli vihdoinkin loppunut. Elok. 12 p. 1874 annettiin julistus kouluhallitusta koskevain asetusten muutoksista siihen suuntaan kuin senaati oli ehdotellut.

Viimeiset elinvuotensa vietti vapaherra K. yhden naimisissa olevan tyttärensä luona Kittendorf nimisellä tilalla Mecklenburg'issa. Siellä hän kuoli 25 p. Marrask. 1880. V. 1834 oli hän nainut hovineitsyen Anna Charlotta v. Haartman'in, joka oli senaatinjäsenen y. m. Gabriel Eerik v. Haartman'in ja hänen toisen vaimonsa Fredriika Sofia Fock'in tytär. Th. R.

Kraftman, Antti, kouluopettaja, valtiopäivämies, syntyi 11 päiv. Toukok. 1711 Porvoossa, jossa isä Juhana Kraftman oli kauppa- ja raatimies; äiti oli kirkkoherrantytär Margareeta Orræus. Tultuansa Turussa ylioppilaaksi 1728 ja maisteriksi 1735 hän 1746 nimitettiin vakinaiseksi lehtoriksi Porvoon lukioon; oli koko 7 kertaa rehtorina, ja hoiti v:sta 1752 Laptreskin seurakuntaa anneksipitäjänä. V. 1765 hän hiippakunnan puolesta oli valtiopäivämiehenä ja pantiin säätynsä luottamuksesta moneen valiokuntaan. Hänen nimessään annettu, painovapauden säätämistä tarkoittava anomus, joka todellisen vapamielisyytensä kautta siihen aikaan oli ainoa laatuansa, ei kuitenkaan ole K:in oma vaan Antti Chydenius'en tekemä (ks. tätä). Omasta vakuutuksestaan K. oli harras myssy ja kun hänelle kerran ajan tavan mukaan puoleksi väkisin tupattiin suuri summa (2,000 hopeatalaria) lahjuksiksi, hän lahjoitti tämän summan Porvoon lukiolle stipendirahastoksi. Erosi lehtorinvirastaan 1776, sai 1778 teologiantohtorin kunnia-arvon ja kuoli 1791 Huhtik. 22 päiv. Oli naimisissa Anna Elisabet Heintzius'en kanssa.

E. G. P.

Kraftman, Juhana, edellisen veli, taloudentutkija, syntyi Porvoossa 14 päiv. Helmik. 1713, oleskeli opintoja varten Turun ja Upsalan yliopistoissa, seppelöitiin 1741 Turussa maisteriksi ensimmäisenä ja tuli 1746 taloudenopin dosentiksi samaan yliopistoon. Vuosina 1748 - 55 hän oli rehtorina Porin triviaalikoulussa ja nimitettiin 1755 ylimääräiseksi matematiikin professoriksi Turkuun, mutta erosi jo v. 1758 tästä virasta, muuttaakseen Ulvilaan, jossa hän v:sta 1744 omisti Koiviston rusthollin.

Maanviljelijänä Kraftman oli erinomaisen taitava ja toimelias, tulipa siten varakkaaksikin ja edisti suuressa määrin sekä neuvoilla että esimerkillä koko ympäristön taloutta. Porin eteläpuolella oleva neliöpeninkulman laaja suo Lattomeri laskettiin kuivaksi hänen toimestaan; kun ympärillä asuvat eivät ottaneet hänen kehoituksiaan noudatettavikseen, hän 1760 itse omine palkollisineen ryhtyi työhön, joten asian hyöty tuli selvästi näkyviin; sitten muutkin rupesivat yrityksen tärkeyttä käsittämään ja 1780-luvun alussa se oli suoritettu, suureksi voitoksi 78:lle maatilalle Ulvilassa sekä Porin kaupungille (ks. K:in painettua kertomusta *Om Lattomeri kärrs utdikning,* Tukholmassa 1785). Vielä laajemmissa piireissä K. kirjoituksillaan vaikutti Suomen talouden ja erittäinkin sen maanviljelyksen edistämiseksi. Dosenttina hän 1746 oli esittänyt maanviljelys-oppia luennoissaan, ja niistä hän seuraavana vuonna julkaisi otteita nimellä *Utdrag af akademiska föreläsningar uti landthushållningen* (Tukholmassa 1747). Hänen muista kirjoituksistaan huomattakoon väitöskirjat *Tankar om hushållningens upphjelpande i Karelen* ja *Tankar om svenska folkbristen* (molemmat painetut Turussa 1756), sekä kirjaset *Tankar om den vanmagt uti hvilken finska landtmannen sig befinner, Tankar om svedjande, Tankar öfver spanmåls- och penningebristen* ja *Tankar om kringstrykande tiggare* (Tukholmassa 1761, 1765, 1786, 1787). Taloudenopillista kantaansa K. selvästi on osoittanut näissä kirjoituksissa. Tarkka ja ko-

kenut maanviljelijä niissä selvästi esiytyy: metsän haaskaus ja karjanhoidon vaillinaisuudet, ojien ja kiviaitojen hyöty, kaskenpoltto ja yhteisten jyvästöjen perustaminen, kotiteollisuus ja isojako, kaikkea hän muistaa. ja monesti hän näyttää enemmän käytöllistä älyä kuin useimmat parantajat; niinpä hän esim. käsitti, ett'ei sopinut kaskenpolttoa tykkönään kieltää antamatta ensin talonpojille aikaa peltojen raivaamiseen; hän vaati talojen muuttamista takamaihin, kun isojako muuten jollekulle kyläkunnalle ehkä tulisi liian hankalaksi, j. n. e. Mutta pääasiassa K. kuitenkin kuului niitten joukkoon, jotka käsittämättä entisen isällisen holhousjärjestelmän puutteita luulivat voivansa pakkokeinoilla ja käskyillä saada mitä hyvänsä aikaan. Hän arveli metsän paremmin säästyvän, jos talonpojat rupeisivat kivihuoneita rakentamaan, ja tämän tarkoituksen toteuttamiseksi sopi muka velvoittaa talollisia vuosittain ja manttaalilukua myöten tekemään joku määrä tiilejä. Hänestä oli tärkeä estää talollisten lapsia ja palkollisia muuttamasta pitäjästä toiseen, vaan hän ei siinäkään kohden voinut sopivampaa keinoa keksiä kuin pakkoa, jota hän suurella innolla puolusti, 1778 ja 1779 muun muassa Antti Chydenius'ta vastaan. Elinkeinot K:in mielestä, hyvän järjestyksen tähden olivat pidettävät entisissä ahtaissa rajoissaan, ylöllisyys oli kaiken mokomin estettävä kieltojen ja rangaistusten avulla, j. n. e. Näitä keinoja jälkimaailma ei katsele K:in aikalaisten silmillä; senpä tähden hänelle suodut ylistyslauseet joskus tuntuvatkin liioitelluilta. Vaan sanalla ja esimerkillä K. kuitenkin lienee vaikuttanut talouden hyväksi enemmän kuin moni taloudellisen aikakauden tunnetumpia miehiä, sitä ei käy kieltäminen. V. 1775 hän saikin Vaasan tähden kunniamerkin ja kutsuttiin 1778 Ruotsin tiedeakatemian jäseneksi. K. kuoli Koivistossa 19 p. Elok. 1791. K. on kirjoittanut pari hengellistäkin tutkimusta: *Tankar om den förfallna christendomens upphjelpande* ynnä *Svar på anmärkningar* etc. ja *Christi Gudomlighet eller att evangelisternes och apostlarnes skrifter inom sig sjelfva innehålla öfvertygande bevis om Christi Gudomliga Person* (Tukholmassa 1773, 1774 ja 1779). V. 1752 hän nai kirkkoherrantyttären Briita Polviander'in. E. G. P.

Krankka, Hannu, talonpoikais-päällikkö nuijasodan aikana, oli kotoisin Limingan kylästä samannimisestä pitäjästä Pohjanmaalla. Hänen isänsä, Eerik Pietarinpoika Krankka, oli ollut senpuolisen nostoväen päällikkönä Juhana III:nnen aikana ja oli v. 1580 paikoilla kaatunut, jolloin hänen vaimonsa Sigrid Antintytär jäi leskeksi. Tammikuussa 1597, kun Kaarlo herttuan käskyläiset nostattivat Peräpohjan rahvaan Klaus Fleming'in hallitusta vastaan, Hannu Krankka pantiin vartijaväen päälliköksi Kokkolan tienoille ja sai Tarharannan kähäkässä Abraham Melkiorinpojan vangiksi, vaikka itse erehdyksestä sai omilta miehiltään aika selkäsaunat, koska oli pukenut Abrahamin turkin yllensä. Ilmajoen tappelussa hän komensi Kemin. Iin ja Limingan pitäjäin miehet, ja vietiin tappion perästä vankina Turun linnaan. Seuraavana syksynä, kun Kaarlo herttua oli valloittanut Turun linnan, pääsi Krankka vapaaksi ja sai vähäistä myöhemmin veronvapauden pienelle talollensa. Seuraavissa valtiollisissa rettelöissä hän ei ollenkaan tule näkyviin, mutta tehtiin v. 1600 kruunun lohivoudiksi Peräpohjassa ja tavataan taas v. 1611 suksimiesten päällikkönä retkellä Vienan tienoille. Hän eli vielä v. 1627, mutta näkyy pian sen jälkeen kuolleen. Suku on nähtävästi levinnyt useihin säätyihin. (Koskinen, Nuijasota).

Kristian I Oldenburgilainen, Tanskan kuningas vv. 1448—81, on lyhyen ajan ollut Ruotsinkin kuninkaana, jonka vuoksi hänen elämäkertansa tähän sovitetaan. Hän oli syntynyt v. 1426. Isä oli Oldenburg'in ja Delmenhorst'in kreivi Diidrik Onnellinen, joka oli saanut liikanimensä siitä menestyksestä, jolla hän levitti sukutiluksiansa alisen Weser'in varrella. Äiti oli Schlesvig'in herttuan Gerhard VI:nnen tytär Hedvig. Kolmesta lapsesta oli Kristian vanhin, mutta isän kuollessa v. 1440 ainoastaan 14:n vuoden vanha, jonka tähden hän kasvatettiin enonsa, Aadolfi herttuan, luona Schlesvig'issä. Kun Kristofer Baijerilainen Tanskassa oli kuollut, tarjottiin ensin Tanskan kruunu tälle mainitulle Schlesvig'in herttualle; mutta tämä syytti ikäänsä ja kehoitti Tanskan neuvoskuntaa kääntymään hänen sisarenpoikansa puoleen. Vihdoin syntyi sopimus; Kristian nai Kristofer vainajan nuoren lesken, Dorotea Brandenburgilaisen, heitti kreivikuntansa nuorimmalle veljelleen ja tunnustettiin Tanskan kuninkaaksi syksyllä 1448. Ruotsissa oli jo Kaarlo Knuutinpoika kuninkaaksi valittu, ja Norjakin hetkeksi meni Kaarlon puolelle. Mutta Kristian, jonka toimikas luonto ei voinut tyvenesti nähdä unioni-vallan hajoomista, sai pian Norjalaiset jälleen taivutetuiksi Tanskan alle ja alkoi sitten Ruotsia sodalla ahdistaa. Hänen yrityksensä ei kuitenkaan olisi perille vienyt, ell'ei unioni-puolue itse Ruotsinmaalla, arkkipiispa Juho Pentinpoika Oxenstierna etupäässä, olisi Kaarlo kuningasta karkoittanut, jolloin Kristian Oldenburgilainen keväällä 1457 kutsuttiin maahan. Heluntain-aikana hän laivastollaan tuli Tukholman saaristoon ja itse Juhanus-päivänä hän, nitenkuten valittuna, juhlallisesti saapui Tukholman kaupunkiin. Lain määräämä vaali-toimitus Mo-

ran kiven tykönä tapahtui Heinäk. 2 p. ja seuraavana päivänä vietettiin kruunaus Upsalan tuomiokirkossa. Suomessa sillä välin Eerik Akselinpoika Tott oli kokoonnuttanut hengelliset ja maalliset herrat Pyhän Gertrud'in veljyydensaliin Turussa, jossa Suomalaiset Juhanus-päivänä olivat antaneet suostumuksensa Kristianin vaaliin. — Kuningas Kristian oli ko'okas, uljas, sotaisa ja kunnianhimoinen herra, hyvänsävyinen luonteeltaan, mutta ei aina arka välikappaleiden suhteen tarkoitustensa saavuttamiseksi. Ruotsin valtakunnan oloihin hän ei kuitenkaan tullut paljon vaikuttamaan, ennen kuin juonikas arkkipiispa jälleen nosti uusia hämmennyksiä. Keväällä 1463 Kristian tuli maitse Tukholmaan ja ryhtyi tutkistelemuksiin muutamia Kaarlon ystäviä vastaan, joita arkkipiispa oli salavehkeistä syyttänyt. Kesällä kuningas purjehti Suomeen, aikoen muka torjua Venäläisten päällekarkauksia rajan puolella. Hän on Heinäk. 14—25 pp. oleskellut Turun linnassa, ja silloin on pidetty kuninkaantuomiota „alhaalla kaalimaassa esivarustuksessa linnan edustalla"; mutta koska kuningas itse ei osannut muuta kieltä kuin saksaa, ovat Eerik Akselinpoika ja muut seurassa olevat herrat tämän toimen suorittaneet kuninkaan puolesta. Pian kuitenkin tuli tieto, että Uplannin talonpojat arkkipiispan vehkeiden vuoksi olivat nousseet kapinaan, jonka tähden Kristian kiireimmiten palasi Tukholmaan, löi talonpoiat ja vei arkkipiispan vankina Tanskaan. Vaan kapina Ruotsissa virisi uudella voimalla. Seuraavana vuonna Kristian tuli suurella sotajoukolla takaisin, vaan lyötiin Taalaen rajoilla ja, vaikka Kaarlo kuningas, joka nyt kutsuttiin maanpaostansa, pian jälleen karkoitettiin, ei Kristian enää milloinkaan päässyt takaisin Ruotsin valtaistuimelle. Kaarlo kuninkaan kuoltua Kristian tosin vielä kerran yrityksen teki; mutta tämä loppui, kuten tiedetään, kuuluisaan Brunkevuoren tappeluun Tukholman edustalla Lokak. 10 p. 1471. Tämän tapauksen perästä Tanskan kuningas kääntyi rauhallisiin toimiin. Hän kuoli Toukok. 21 p. 1481 ja haudattiin Roskilde'n tuomiokirkkoon. Hänen puolisonsa Dorotea kuoli vasta v. 1495. Heidän poikansa Hannu seurasi isäänsä Tanskan valtaistuimella ja peri hänen pyyteensä Ruotsinkin kruunuun. Toinen poika Fredrik valittiin v. 1490 Holstein-Gottorp'in herttuaksi ja tuli sitten, veljenpoikansa Kristian II:n perästä, Tanskan kuninkaaksi v. 1523 († 1533). Tytär Margareeta oli naitu Skotlannin kuninkaalle Jaakko III:nnelle.

Y. K.

Kristian II, viimeinen unioni-kuningas Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa, on niinkuin myrskylintu ennustanut uuden ajanvaiheen tuloa ja itse viimein myrskyyn hukkunut traagillisen kohtalon kautta, joka herättää sääliä yhtä suuressa määrässä kuin useat hänen tekonsa kauhua synnyttävät. Hän oli syntynyt Nyborg'issa Tanskanmaalla Heinäk. 1 p. 1481, niinmuodoin kohta sen jälkeen kuin hänen isänsä Hannu oli noussut valtaistuimelle. Hänen äitinsä oli Kristiina, Saksin vaaliruhtinaan Ernestin tytär. Nuoren Kristianin kasvatus oli kirjallisissa taitéissa varsin huolellinen, mutta siveellisessä katsannossa jotenkin epätasainen. Lapsena hän pantiin asumaan erään rikkaan Köpenhaminan porvarin, Hannu Bogbinder'in, luo ja opettajaksi hänelle annettiin eräs kaniiki, nimeltä Yrjö Hinze, jonka koulussa prinssi sai käydä muiden poikien kanssa. Mutta opettaja ei kyennyt hillitsemään Kristianin uskaliasta ja vallatonta luontoa; tämä siis milloin seurasi opettajaansa kirkkoon, missä sai veisata muiden kuoripoikien kanssa, milloin kiipesi kattojen harjalle, koska muka herrasmiehen oli sovelias yrittää korkeille ja vaarallisille paikoille. Jonkun ajan perästä prinssi otettiin takaisin hoviin ja sai erään saksalaisen maisterin opettajakseen. Tämä tosin antoi hänelle hyvän taidon Latinan kielessä, mutta heitti hänet muutoin omille valloilleen, niin että prinssi öisin pääsi mässäilemään ympäri kaupungin „missä viini parhaalle maistui ja tytöt olivat kauniimmat." Tähän aikaan Hannu kuningas v. 1497 sai Ruotsinkin kruunun ja hänen harras huolenpitonsa oli saada poikansakin valituksi seuraajakseen. Ruotsin ylimyskunta osoitti tällä kerralla suurta taipuvaisuutta. Jo Jouluk. 5 p. 1497 muutamat valtaneuvokset antoivat Tukholmassa kirjallisen suostumuksen Kristianin vaaliin, ja puoltatoista vuotta myöhemmin tämä vaali suoritettiin lain säätämässä järjestyksessä. Prinssi, näet, silloin oli pienellä sotaisella seuralla tullut Tukholmaan, ja Toukok. 29 p. 1499 kaikki laamannit sekä maakuntien edusmiehet hänen valitsivat kruununperilliseksi, jonka perästä Kristian Syyskuuhun saakka jäi Ruotsiin, toimittaen isän mentyä jonkinlaista varakuninkaan virkaa. Hänen ensimmäinen tutustuminen Ruotsin asukasten kanssa oli siis varsin ystävällinen. Mutta jo keväällä 1501 molemmat Stuure't nousivat kapinaan unionia vastaan ja tämä liike levisi Ruotsista Norjaankin, jonka valtiollinen itsenäisyys siihen aikaan oli raukeamaisillaan. Silloin nuori Kristian v. 1502 lähetettiin käskynhaltijaksi Norjanmaalle ja osasi siellä jäntevällä ja säälimättömällä kädellä kukistaa kaiken vastarinnan. Hänen kymmenen-vuotinen komentonsa tässä maassa, jonka kuluessa hän v. 1508 masensi uudenkin kapinan, kehitti hänen itsevaltiaita taipumuksiaan, mutta vaikutti toisellakin tavalla hänen vastaiseen kohtaloonsa. Bergen'issä hän oli tavannut kauniin Hollantilais-tytön, nimeltä Dyveke, jonka äiti, Sigbrit muori, piti ravin-

tolaa kaupungissa. Prinssi rakastui tyttöön; mutta äiti, jonka terävä järki ja hyvä ymmärrys varsinkin kauppa-asioissa häntä miellytti, tuli hänelle tästälähin etevimmäksi neuvonantajaksi, ja molemmat seurasivat Kristiania Köpenhaminaan, kun hän v. 1513 isänsä kuoltua nousi valtaistuimelle nimellä Kristian II. Dyveke kuoli v. 1517; mutta Sigbritin vaikutus ei sittenkään lakannut. Ylipäänsä Kristian II:n hallitus osoitti monta erinomaisen ansiollista puolta, varsinkin kaupan ja elinkeinojen hyväksi. Mutta samalla kuin hän suositteli porvaris- ja talonpoikaissäätyä, hän kovuudella masensi sekä maallisen että hengellisenkin ylimyskunnan ja liikkui muutospuuhissansa niin itsevaltaisella ja säälimättömällä tavalla, että monelta taholta herätti vastaansa katkerinta vihaa. Uusi häiriö syntyi, kun kuningas v. 1520 alkoi edistää luterilaista uskonpuhdistusta; sillä vanhan kirkon miehet pitivät sitkeästi vastakynttä. Mutta onnettomin seikka oli kuninkaan sekaantuminen Ruotsin asioihin. Kristianin tarkoitus oli kostaa Ruotsin ylimyskunnalle, mitä se hänen isällensä ja hänelle itselleen ennen oli tehnyt, ja yhtäläisillä keinoilla kuin ennen Norjassa pakottaa Ruotsalaisetkin kuuliaisuuteen. Hänen meriretkensä Tukholmaan v. 1517 ei kuitenkaan onnistunut; samoin seuraavankin vuoden retki ei tuottanut muuta hyötyä, kuin että juonikas Hemming Gad ja tuo sitten niin kuuluisa Kustaa Vaasa petoksella saatiin vangiksi ja Tanskaan vietiin. Mutta kolmas retki v. 1520 näytti täyttävän kaikki Kristianin toiveet. Jalo Steen Stuure nuorempi sai kuolinhaavan Bogesund'in tappelussa ja ennen syksyä oli melkein koko Ruotsi, niinkuin myöskin Suomenmaa, Tanskalaisten hallussa. Kruunausjuhla Tukholmassa Marrask. 4 p. nyt valmistettiin hirveäksi teloitus-näytelmäksi. Maan etevimmät miehet tuomittiin laittomasti kuolemaan, ja Marrask. 8 p. 1520 tapahtui Tukholman Isollatorilla tuo surkea surmaaminen, joka on saanut nimen „Tukholman verilöyly.“ Myöskin Suomessa useat ruotsalaiset ylimykset tirannin käskystä teloitettiin; mutta Suomen kotoperäistä aatelistoa näkyy säästetyn, koska sitä arvattavasti katsottiin jotenkin vähäpätöiseksi. Tuo julma ja petollinen menetys herätti kuitenkin ennen pitkää yleisen kapinan, jonka johtajaksi tuli Tanskan vankeudesta paennut Kustaa Vaasa. Itse Tanskassa nousi pian aatelisto kapinaan ja kun Lybeck'in laivasto uhkasi Köpenhaminaa, täytyi Kristianin Huhtikuussa v. 1523 puolisonsa ja lastensa kanssa paeta Hollantiin. Saman vuoden lopulla oli myöskin Suomenmaa kadotettu; ainoastaan Gotlannissa koetti uskollinen Söyrinki Norby vielä jonkun aikaa ylläpitää Kristianin valtaa, mutta pakotettiin viimein pakenemaan Venäjälle. Ruotsissa oli Kustaa Vaasa tullut kuninkaaksi; Tanskassa ja Norjassa taas oli Kristianin setä Fredrik I nostettu hallitus-istuimelle. Vaan viimemainituissa oli Kristianilla paljon ystäviä varsinkin alhaisemmissa säädyissä. Syksyllä 1531 tuli Kristian pienellä sotavoimalla Hollannista Norjaan ja tunnustettiin Marrask. 30 p. Oslo'ssa kuninkaaksi. Vaan jo Heinäk. 1 p. 1532 hänen täytyi taipua sopimukseen, jossa hänelle luvattiin turvallinen käynti Köpenhaminassa setänsä puheilla. Tämä lupaus petollisesti rikottiin ja Kristian muurattiin sisään Sönderborg'in linnaan Als-saaressa, jossa hän säilytettiin 17 ajastaikaa. Vasta Fredrikin seuraaja, Kristian III, suvaitsi onnettomalle orpanalleen v. 1549 leppeämmän vankeuden Kallundborg'in linnassa Seelannissa. Siellä hän kuoli Helmik. 4 p. 1559.

Kristian II oli v. 1515 nainut keisari Kaarlo V:nnen neljäntoista vuotiaan sisaren Isabellan († 1526). Hänen ainoa poikansa, Hannu, kuoli jo v. 1532 Regensburg'issa. Tytär Dorotea naitiin v. 1535 pfaltskreivi Fredrik II:lle; toinen tytär Kristiina ensin Frans Sforza'lle Milano'ssa ja sitten Lothring'in herttualle Fransille. Y. K.

Kristiina, Ruotsin ja Suomen hallitsija, Kustaa II:n Aadolfin ja Maria Eleonooran ainoa jälkeen jäänyt perillinen, syntyi Tukholmassa 8 p. Jouluk. 1626. Jo nuorena hän osoitti omistavansa paraasta päästä miespuolisia taipumuksia, ja kasvatusta sovitettiinkin sen mukaan. Äiti kun huikentelevaisuuttaan ei kelvannut kasvattajaksi, Kristiina enimmiten eli isänsä sisaren, pfaltskreivinna Katariinan, holhottavana; ja sai muutoin nauttia hyväksensä paraitten opettajain johdatusta. Hänen kykynsä ja muistonsa olivat verrattomia; helposti hän oppi kaikki, osasi täysikasvuisena 10 kieltä hyvin ja ymmärsi sen ohessa vähän hepreaa ja suomeakin, tiesi tarkalla älyllään tutustua vaikeimpiinkin asioihin, joko tieteitten tahi hallinnon alalla, ja voitti uutteruudellaan ja työnhalullaan ketä hyvänsä. Kaikellaisissa ruumiin harjoituksissa hän sen ohessa oli taitavimpain miesten vertainen; naiselliset avut ja toimet sitä vastoin olivat hänelle joko vieraita tahi suorastaan vastenmielisiäkin. Sen ohessa ja erittäinkin sitten kuin hän oli liioiteltuimpiin ylistyslauseisiin tottunut ja mieltynyt, huomattiin Kristiinassa löytyvän paljon taipumusta turhaan loistoon, joskuspa teeskenneltyäkin omituisuutta, vaan sitä vähemmän kestävyyttä, velvollisuudentuntoa ja itsekieltoa.

Mutta näitä Kristiinan luonteen heikkoja puolia ei vielä huomattu hänen nuorena ollessaan. Kahdeksantoista vuotiaana hän 1644 tuli Ruotsin „kuninkaaksi“ hetkellä, jolloin valtakunnan asema näkyi olevan turvatumpi kuin ikinä sitä ennen. Kustaa Aadolfin työtä jatkaen Aksel Oxen-

stjerna oli järjestänyt sisällisiä oloja ja hoitanut ulkomaalaisia asioita mitä suurimmalla menestyksellä; Saksassa, Tanskassa, Itämerellä voitto yhä seurasi Ruotsin lippuja; Brömsebro'n ja Westfalin rauhat kartuttivat suuresti nuoren hallitsijan valtaa. Vaan sisällinen asema ei vastannut tähän ulkonaiseen loistoon; aatelin, suureksi osaksi sodan aikana ja sodan kautta, yhä karttuneet vaatimukset ja etuoikeudet uhkasivat säätyjen keskinäistä tasapainoa häiritä, ja aatelittomissa säädyissä kyti riehuva tyytymättömyys — kaikki lähestyväin kumousten enteitä. Näitten vaikeutten voittajaa ei ollut Kristiinassa; siksi häneltä puuttui lujuutta, vaikk'ei suinkaan miehuutta tahi kykyä. Noudatettuaan ensi alussa Oxenstjerna'n viisaita neuvoja, hän pian rupesi tätä isä vainajansa uskollisinta ystävää kohtelemaan tylysti ja ylenkatseella, ja käyttihe muutoinkin kummallisen ristiriitaisesti. Aatelittomia säätyjä hän imarteli ja oli joskus heidän vaatimuksiaan kannattavinaan, varsinkin myrskyisillä valtiopäivillä 1650, mutta samaan aikaan hän toiselta puolen enensi aateliston valtaa aivan suunnattomasti: ylimykset saivat uusia etuoikeuksia entisten lisäksi; ehtimiseen korotettiin uusia sukuja aateliseen, vapaherraiseen tahi kreivilliseen säätyyn, enimmiten kovin vähäpätöisistä ansioista; yhtä huonolla perustuksella lahjoitettiin kruunun tilukset ja veronsaalis pitäjittäin läänityksiksi, ja yhä tukalammaksi käyvän rahapuutteen auttamiseksi kruunun jälellä olevia saatavia joko myötiin tahi pantattiin, joten pula tietysti pian oli monta vertaa vaikeammaksi tuleva. Muissakin kohden tuhlaus kävi rajattomiin saakka. Vaikkapa omasta puolestaan hyvin kohtuullinen ruoassa ja juomassa sekä enimmiten huolettomasti, jopa huonostikin puettuna, Kristiina hovi-elämässään rakasti loistoa, komeutta ja kaikellaisia huvituksia, jommoisia ei sitä ennen nähty Ruotsissa. Harmia herätti erittäinkin hänen äärettömän komea kruunauksensa 1650, jolloin par'aikaa kova katovuosi rasitti kansaa. Suosituilleen hän jakeli mitä runsaimpia lahjoja, kysymättä ensinkään kansansa varoja. Hänen hallituksensa alussa oli ansiokkaita tiedemiehiä joukoittain samonnut Ruotsiin tutustuakseen sen nerokkaan naiskuninkaan kanssa, ja hurmaantuneena, yltäkyllin palkittuna melkein jok'ainoa palasi kotiin. Sittemmin kävivät näitten jälkiä Bourdelot, Pimentelli y. m. kunnottomat mielistelijät, jotka Kristiinan anteliaisuutta väärin käyttäen kiskoivat itselleen mahdottomia lahjoja, opettamatta hänelle muuta kuin itserakkautta ja tieteitten, uskonnon ylenkatsomista. Kansassa vallitseva tyytymättömyys yhä kasvoi, jota muun muassa Messenius'en kapinanhankkeet osoittivat; sekasorto hallinnossa tuli päivä päivältä vaikeammaksi kärsiä.

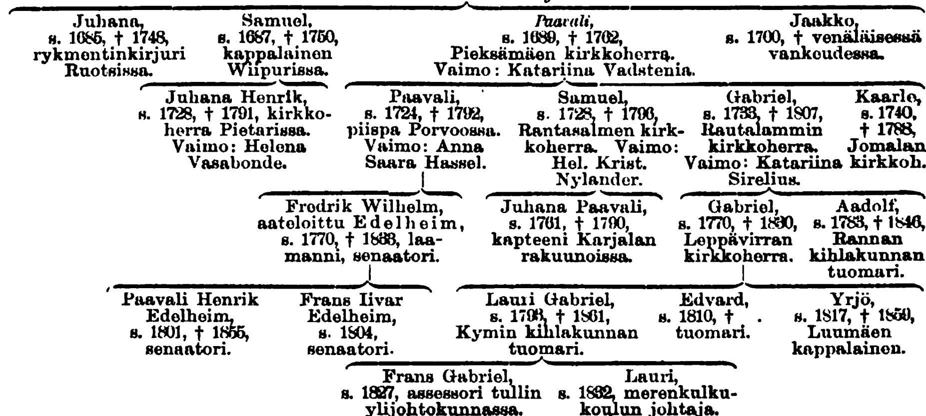
Tätä loppua Kristiina jo aikaiseen oli tietänyt ennustaa, ja hän käsitti myös, että miehen koko järkähtämätön voima ja lujuus piankin oli tarpeen aateliston hillitsemiseksi, yhteiskunnallisten vammojen parantamiseksi. Naimista omasta puolestaan inhoen, rupesi hän jo ennen kruunaustaan ajattelemaan vallan luovuttamista serkulleen Kaarlo Kustaalle. Vasten ylimysten lujaa vastarintaa Kristiina 1649 saikin tämän perintöruhtinaaksi määrätyksi, ja 1654 hän itse luopui kruunusta, pidättäen itselleen suuren alueen eläkkeeksi. Mutta viimeiseen hetkeen asti hän samassa käytti kuninkaallista valtaansa niin hurjan kevytmielisesti, ett'ei yksistään huoli valtakunnan vastaisesta turvallisuudesta, millään lailla riitä selittämään luopumusta. Tähän päätökseen lienevät silminnähtävästi vaikuttaneet myöskin henkinen levottomuus, maallisen korkeuden tekofilosofiallinen ylenkatse sekä halu päästä etelään, taiteen ja tieteen kotimaille. Nämä syyt myöskin vaikuttivat, että hän pian luopui isänsä uskostakin kääntyäkseen katoliseen, vaikk'ei hänestä toinen ollut toista parempi.

Pakenevan vangin tavalla Kristiina kiiruhti etelään isänmaasta, johon ei sanonut ikinä palajavansa. Jo v. 1654 hän Brüssel'issä meni katoliseen uskoon muutamain todistajain läsnä ollessa; 1655 tämä luopuminen uudistettiin Inspruck'issa suurella juhlallisuudella. Tämän jälkeen hän saattoi tulla Romaan, jossa hän, samaten kuin sitä ennen Antwerpen'issa, ja Brüssel'issä sekä sittemmin Pariisissa otettiin mitä suurimmilla juhlilla vastaan. Mutta oikuillaan ja huolimattomalla käytöksellään hän melkein kaikkialla herätti kummastusta jo harmiakin, ja pian hän oli etelään kin kyllästynyt. Kun Kaarlo X v. 1660 oli kuollut, halutti Kristiinaa uudestaan päästä Ruotsin hallitsijaksi; samaten hän kahdesti myöhemminkin pyrki entiseen isänmaahansa ja koetti 1668 päästä Puolan hallitsijaksi, tietysti turhaan. Sen jälkeen hän jäi Romaan asumaan, tyytyen olemaan oppineitten aina altiina auttajana ja itsemäärättynä hallitsijana. Vanhanpuolisena hän näkyy uskonnossaan tulleen vähäisen hartaammaksi, vaan itserakkaus ja oikut pysyivät entisillään. „Hän oli kuitenkin mainettansa parempi“ lopettaa Geijer tämän omituisen ruhtinattaren muistosanat. Kristiina kuoli Romassa 19 p. Huhtik. 1689, 63 vuoden iässä, unhotettuna Ruotsissa, unhotettuna muuallakin. E. G. P.

Kristofer Baijerilainen, Tanskan, Ruotsin ja Norjan kuningas vv. 1440–48, oli syntynyt vuoden 1414 paikoilla ja kuului siihen mahtavaan Wittelsbach'in sukuun, joka keisari Fredrik Barbarossa'lta oli saanut Baijerin herttuakunnan. Hänen isänsä oli Rhein'in palatsikreivi Juhana, vaan äiti oli Katariina Pommerilainen, Eerik

Pommerilaisen sisar, ja tällä tavoin Kristofer myöskin liittyi Ruotsin vanhaan kuningassukuun. Kun Eerik Pommerilainen hylättiin sekä Ruotsissa että Tanskassa, kutsui Tanskan valtaneuvoskunta nuoren Kristofer herttuan v. 1439 hallitusta ottamaan, ja seuraavana vuonna 1440 hän huudettiin Viborg'in käräjissä Tanskan kuninkaaksi. Syyskuussa samana vuonna Ruotsalaiset myöskin hänen valitsivat; mutta vasta syksyllä 1441 Kristofer tuli Ruotsiin, huudettiin Syysk. 13 p. Moran kivien luona kuninkaaksi ja kruunattiin Upsalassa seuraavana päivänä. Talven tultua hän ratsasti valtakuntaa, s. o. kulki lain säätämässä järjestyksessä maakunnasta toiseen tekemässä kuninkaanvalaa ja vastaanottamassa asukasten alamaisuutta. Kesällä 1442 hän vihdoin sai Norjankin kruunun. Hänen lyhyt hallituskautensa ei ole Ruotsin valtakunnassa ollut erittäin merkillinen. Koska uusi laitos yleistä maanlakia siihen aikaan valmistui ja Kristofer kuningas Toukok. 2 p. 1442 siihen antoi vahvistuksensa, on se saanut nimen „Kuningas Kristoferin Maanlaki.“ Yleensä nuori kuningas näkyy olleen hyvä hallitsija. Mutta Ruotsissa oltiin kuitenkin tyytymättömiä, soimattiin kuningasta ahneeksi ja annettiin hänelle nimi „pettu-kuningas“, koska hänen aikanaan oli useita katovuosia. Ainoa todellinen syy moitteesen oli Kristoferin puuttuva halu voimakkaalla tavalla lakkauttaa Gotlannissa oleskelevan Eerik Pommerilaisen merirosvomiset; mainitaan hänen sanoneen: „pitäähän enonikin elantonsa saada.“ Kristofer kuningas mainitaan olleen vartaloltaan lyhytläntä ja paksu, niin että Ruotsin miehet, nähdessään hänen astuvan uljaan marskin Kaarlo Knuutinpoian rinnalla, arvelivat jälkimäisen paljoa paremmin sopivan kruunua kantamaan. Suomessa ei ole Kristofer kuningas milloinkaan käynyt. Hän kuoli äkisti Helsingborg'issa Tammik. 4, 5 tai 6 p. 1448, lapsetonna, ja haudattiin Roskilde'n tuomiokirkkoon. Hän oli Syyskuussa 1445 nainut Brandenburg'in markkreivin Juhana Alkemistan tyttären, neljäntoista-vuotiaan Dorotean, joka sitten meni uuteen aviolittoon Kristian I:n kanssa. Y. K.

Krogius, Paavali, pappi, syntyi Helmik. 19 p. 1689 Wiipurin kaupungissa, missä isä, myöskin Paavali nimeltään, silloin oli koulu-kolleegana, kunnes kolme vuotta myöhemmin tuli Kakin kappalaiseksi. Äidin nimi oli Maria Ullvijk, kirkkoherran tytär Raudusta. Isänisä, Jaakko Krogius, oli ollut räätälivanhin Wiipurissa ja kotoisin Valby'n pitäjästä Uplannissa. Hänestä on Krogius-suku polveutunut alempana olevan taulun mukaan. * — Nuori Paavali Krogius tuli 1709 ylioppilaaksi Turun akatemiaan, mutta oli seur. vuonna saapuvilla Wiipurin kaupungin piirityksessä ja sai muiden ylioppilaiden kanssa silloin astua kaupungin vallille vihollista vastaan. Wiipurin heittämyksen kautta hän nyt joutui Venäjän vallan alamaiseksi, koska ylipäänsä nekin, jotka heittämysehtojen mukaan olisivat olleet pois-päästettävät, pakotettiin vannomaan tsaarille uskollisuutta. K:en nuorimman veljen, erään 10-vuotiaan lapsen, olivat Venäläiset piirityksen aikana pois vieneet, eikä hänestä enää mitään tietoa saatu. Näin olivat ison vihan onnettomuudet Paavali Krogius'en ensimmäistä elämänkokemusta, ja kaikki hänen seuraavat vaiheensa

olivat ikäänkuin tähän jatkona. Koska puute papeista valloitetulla alalla oli suuri, hän jo Kesäkuussa 1710 vihittiin Wiipurin maaseurakunnan paimeneksi. Vaan tässä asemassa hän pian joutui varsin vaaralliseen tilaan. Kreivi Nieroth, joka näinä aikoina tuli ylimmäiseksi sotapäälliköksi Suomessa, ryhtyi v. 1711 toimiin Wiipurin takaisinvalloittamista varten, ja K. silloin alkoi salaisella kirjevaihdolla toimittaa hänelle tietoja Venäläisten lukumäärästä ja varustuksesta. Tämä kirjevaihto lienee kestänyt vähintäin kolmatta kuukautta, kun Venäläiset alkoivat saada vihiä asiasta, niin että K:en täytyi ajatella omaa pelastustansa. Hän lähetti sen vuoksi kirjeen Ruotsin vara-amiraalille Vernfelt'ille, joka risteili Wiipurin edustalla, ja pääsi völlä Lokak. 19 päivää vastaan pakoon kahdelle sotapurrelle, jotka veivät hänen isoon laivastoon. V. 1712 Elok. 3 p. hän Turussa toistamiseen vihittiin papiksi ja teki sitten papillista virkaa ensin Myrskylässä, sitten Pyhtäällä ja Elimäellä. Mutta kun Venäjän aseet 1713 tunkeuivat Kymijoen yli, hän askel askelelta sai paeta niiden edeltä, ensin Hämeenlinnaan, sitten Hauholle, viimein Saarijärvelle, tehden kaikissa näissä paikoissa apupapin virkaa. Napuen onnettoman tappelun perästä hän vihdoin pakeni „Kainunsen" eli Peräpohjaan ja seurasi sitten ylimääräisenä sotapappina Hämeen-Uudenmaan ratsuväkeä Länsipohjaan, kunnes Maaliskuussa 1716 tuli Tukholmaan, jossa puolen ajastaikaa elätti itseänsä saarnaamisella Tukholman pappien puolesta. Sen perästä palveli K. apulaisena Enköping'issä, sitten ruukinpappina Österby'ssä ja viimein arkkipiispa Benzelius'en varakirkkoherrana Hagby'ssä. Hän oli tällä tavoin saanut virkatoimensa niillä seuduin, joista isoisänsä oli kotoisin; mutta rauhan tultua hän ei kuitenkaan epäillyt palata takaisin Suomenmaahan. Niinpä hän 1722 tuli Helsinkiin ja määrättiin seur. v. kappalaiseksi Porvoosen sekä sen ohessa konsistoorin jäseneksi, kunnes 1728 sai kirkkoherran-viran Säämingissä ja Savonlinnassa. Vaan vielä nytkin kerta hänen täytyi vihollisten tähden lähteä pakotielle. V. 1742 Savo ja sitten koko Suomenmaa joutui uudestaan Venäläisten haltuun, ja uudessa rauhanteossa Sääminki ja Savonlinna jäivät lopullisesti Venäjän vallan alle. K. oli silloin, Heinäkuussa 1742, paennut Oulun kautta Ruotsiin, jossa hänelle nyt tarjottiin Biskopskulla'n pitäjä Upsalan hiippakunnassa. Vaan kun ei tälläkään kerralla tahtonut Ruotsiin jäädä, annettiin hänelle säätyjen anomuksen mukaan Pieksämäen pitäjä 1743. Tässä hän vielä vaikutti lähes 19 vuotta ja kuoli Marrask. 17 p. 1762. Hän mainitaan olleen harras lukutaidon edistäjä; muutoin hänen vaiherikas elämänsä jo sinänsä kuvaa maamme senaikuista kovaa kohtaloa. — Paavali Krogius oli v. 1723 nainut Katariina Vadstenia'n, kappalaisen tyttären Porvoosta, ja jätti jälkeensä seitsemän lasta. Hänen vanhin veljensä, Samuel, oli jäänyt Venäjän vallan alle ja kuoli arkkiteininä Wiipurissa v. 1750. (H. H. Lyra'n „Valitusruno"; Koskinen, Lähteitä; Akiander, Herdam.). Y. K.

Krohn, Julius Leopold Fredrik, suomenkielinen kirjailija ja tiedemies, on syntynyt Wiipurissa Toukok. 19 p. 1835. Suku on saksalainen, kotoisin Pommerin maakunnasta Rügen'in saaresta. Isänisä, Abraham Krohn, tuli köyhänä leipurinsällinä onnen ha'ulle Pietariin, jossa hän leipurina ja oluenpanijana kokosi itsellensä melkoisen omaisuuden. Hänen jälkeläisiänsä enimmät lähtivät hajalle muihin maihin (Saksaan, Franskaan, Englantiin, Madeira'an); mutta nuorinta lähin hänen pojistansa, Leopold Wilhelm Krohn, peri oluttehtaan ja jäi Pietariin, jossa haki itsellensä Suomen kansalaisoikeuden; sillä siihen saakka suku, Pommerista tulleena, oli luettu Ruotsin alamaiseksi. Käydessään kerran uutta isänmaatansa katsomassa, hän Kiiskilästä, läheltä Wiipuria, löysi itsellensä puolison, Julia Dorotea Dannenberg'in, jonka isä, Friedrich Dannenberg, oli ollut kauppiaana Pietarissa, mutta äiti, nimeltä Anna Passelberg, oli Suomalaista pappissukua, kotoisin Venjoelta Inkerinmaalta. Tästä avioliitosta oli Julius Krohn vanhin lapsi. Lapsuuden kasvatus ei suinkaan näyttänyt johtavan suomalaiseen kansallisuuteen. Äidinkielenä ja ensimmäisenä opetuskielenä oli saksa; ensimmäistä tieteellistä opetusta antoi eräs Pietarin ylioppilas venäjäksi; sen perästä käytettiin franskalainen kotiopettaja, joka jakeli tietoa omalla kielellään, ja sen ohessa poika sai kahdeksan-vuotiaana äitinsä kanssa matkustella useissa Euroopan maissa, Englannissa, Saksassa, Schweiz'issä ja Itävallassa. Suomea hän oppi mitenkuten palvelusväen kautta, varsinkin suvisin Kiiskilässä ollessaan. V. 1844 vanhemmat asettuivat vakinaisesti Kiiskilään, ja kun ei tahdottu kivulloista poikaa lähettää Pietariin saakka saksalaiseen kouluun, täytyi hänen, Wiipurin opistoon päästäksensä, oppia Ruotsin kieltä. Käytyänsä Wiipurin senaikuista kymnaasia (eli alkeisopistoa) vv. 1848—53, tuli Krohn viimemainittuna vuonna Helsingin yliopistoon, ryhtyi ensin luonnontieteisin, aikoen lääkäriksi, mutta siirtyi pian historiallis-kielitieteellisiin aineisin ja tuli keväällä 1860 näissä tieteissä maisteriksi. Samaan aikaan alkoi hänen kirjallinen toimensa, joka ensi hetkestä pukeutui suomenkieliseen muotoon ja sisällyksensä puolesta on ollut osittain kaunokirjallinen, osittain kielitieteellinen ja historiallinen. Salanimellä Suonio hän viimemainittuna vuonna „Mansikoita ja Mustikoita" nimi-

sen kalenterin toisessa osassa julkaisi ensimmäiset runoelmansa sekä niiden ohessa nuo suorasanaiset kauniit kertomukset *Kuun tarinoita,* jotka sitten ovat ilmestyneet käännettyinä useihin vieraisin kieliin. Samassa kalenteri-vihossa myöskin julkaistiin esitelmä *Suomen nykyisemmästä kansarunollisuudesta,* joka aloitti Krohn'in kirjallis-historiallisia tutkimuksia. Tutkittuansa seuraavina vuosina Suomen kielen vanhempaa taiderunoutta, hän keväällä 1862 julkaisi väitöskirjan *Suomenkielinen runollisuus Ruotsinvallan aikana, ynnä kuvaelmia suomalaisuuden historiasta,* — teos, jolla on pysyväinen arvo ja joka tekijälle toimitti seuraavana syksynä dosentti-paikan Suomen kielessä. Tässä virassa Krohn on pysynyt vuoteen 1875 saakka, jolloin hän Gottlund'in jälkeen tuli Suomen kielen lehtoriksi yliopistossa; hän on sillä välin useat kerrat, yhteensä koko kuusi lukukautta, toimittanut professorinkin virkaa samassa aineessa. Mutta olletikin hän on vaikuttanut monenpuolisella kirjallisella toimella, joka on ollut tuotteliaampi kuin kenenkään toisen suomenkielisen kirjailijan. Niinpä Krohn, paitsi *runoelmiansa* (kaksi vihkoa 1865 ja 1869, juhlarunot maisterinvihkiäisiin 1873 ja Savonlinnan juhlaan 1875, y.m.), on toimittanut kuvalehtiä *Maiden ja Merien takaa* vv. 1864—66 ja *Suomen Kuvalehti* vv. 1873—80, sekä suomentanut suuren joukon runollisia ja suorasanaisia teoksia, niinkuin Körner'in *Syyn sovitus* 1863, Macaulay'n *Englannin historia,* I osa, v. 1866, *Andersen'in satuja* 7 vihkoa 1869—80, Walter Scott'in *Ivanhoe, Montrose, Lammermoor'in morsian, Quentin Durward, Perth'in kaupungin kaunotar* ja *Musta keri,* vieläpä mukailemalla toimittanut useita kuvallisia lastenkirjoja. Myöskin *Vänrikki Stoolin tarinain* suomentamisessa hän on osallisna ollut. Samaan viljelysalaan kuuluvat myöskin suomennokset Stöckhardt'in *Kemian-oppi* v. 1864 ja Gerok'in *Saarnoja* 3 vihkoa vv. 1867—68, sekä kirjallis-historiallinen kokoelma *Helmivyö suomalaista runoutta* v. 1866. Erittäin ansaitsee mainita Krohn'in osallisuus viimeksi ilmestyneessä Suomalaisen Virsikirjan ehdotuksessa v. 1880 sekä hänen sen johdosta julkaisemansa *Suomalaisen Virsikirjan historia.* Kertojana ja osittain tutkijana, hän on vv. 1869—80 julkaissut viisi osaa *Kertomuksia Suomen historiasta* sekä 6:nnen ja 7:nnen osan kirjallisuuden seuran julkaisemia *Kertomuksia Ihmiskunnan historiasta.* Useat tutkimuskappaleet Historiallisessa Arkistossa ja Kirjallisessa Kuukauslehdessä koskevat myöskin Suomen historiaa, mutta Krohn'in tärkeimmäksi teokseksi on epäilemättä katsottava *Suomalaisen kirjallisuuden historia,* jonka ensimmäinen *Kalevalaa* valaiseva osa on Suom. Kirjallisuuden seuran 50:ntenä vuosipäivänä v. 1881 saanut korkeamman kunniapalkinnon. Kielitieteen alaan taas kuuluu, paitsi pienempiä kappaleita, teos *Wiron kielioppi Suomalaisille* v. 1872 sekä kirjoitus *Wirolaiset ja ylimalkain länsisuomalaiset aineet Kalevalassa* (Suomi, toinen jakso X). Niinkuin tästä teosten luettelosta näkyy, on Krohn kahden vuosikymmenen kuluessa ollut kirjallisen liikkeen johtajia maassamme ja hänen vaikutuksensa Suomen kielen viljelykseen ja leviämiseen sivistyneiden säätyjen kesken on ollut erinomaisen suuri. Vv. 1865—68 hän oli kirjallisuuden seuran sihteerinä; vuodesta 1869 alkaen hän on ollut savokarjalaisen ylioppilas-osakunnan kuraatorina; v. 1875 hän valittiin Suomen historiallisen seuran jäseneksi; vihdoin hän on ollut esimiehenä suomalaisessa virsikirjakomiteassa vv. 1876—80. V. 1870 Krohn oli jäsenenä eräässä armollisesti asetetussa opetuskieli-komiteassa; mutta muutoin hän on pysynyt erillänsä kaikista valtiollisista puuhista. — Julius Krohn on nainut: 1) v. 1862 Emilia Sofia Nyberg'in, maanmittaus-ylitirehtöörin Nyberg'in tyttären († 1875), ja 2) v. 1876 Wilhelmiina Maria Lindroos'in, Helsingin suomalaisen tyttökoulun ensimmäisen johtajattaren.

Krook-suvun vanhin tunnettu edustaja Suomessa lienee Pentti Krook, joka vaimoneen 1444 lahjoitti kaikki tiluksensa Naantalin luostarille. Hän oli asemies ja siis aatelissukua, mutta tietoa ei ole josko myöhemmät Krook nimiset suvut siitä johtuvat. Eräästä Krook-suvusta Ruotsissa on Wieselgren julkaissut sukutaulun kirjassa Ny Smålands Beskr. II, ja erinäisistä haaroista siellä polveutuvat aatelissuvut Ehrenkrook, Gyllenkrook, jonka kantaisä aateloittiin assessorina Turun hovioikeudessa 1674, ja Lagerkrook. — Suomessa tätä nykyä kestävän Krook-suvun alusta ovat tiedot riitaiset. Erään vanhan sukutaulun mukaan eli Pähkinälinnassa 1600-luvun keskivaiheilla kalastaja nimeltä Simuna, jonka pojista Benjamin tuli Saarijärven ja Pohjanmaan sukuhaarojen, Lauri (sukutaulun luullen kirkkoherra Wiipurissa) Hollolan sukuhaaran kantaisäksi. Mutta viimemainitun haaran edustajat kertovat että heidän kantaisänsä Hollolan provasti Pentti Krook, — joka Uusmaalaisena tuli ylioppilaaksi Turussa 1698, — oli Ruotsista siirtynyt. Hänellä oli ollut 6 veljestä, jotka kaikki lukivat Upsalassa, mutta vaan kaksi siirtyi Suomeen, toinen Pohjanmaalle. Hollolan sukuhaaralle on läheisintä sukua toinen, jonka kantaisä maakamreeri Kustaa Krook, arvattavasti Hollolan provastin nuorempi veli (eräistä tiedoista luulisi häntä tämän pojaksi), ajettiin Turussa kadulla kuoliaaksi noin 1786. Tämän isä, kerrotaan, oli ruotsalaisen talollisen poika ja kartanon inspehtori Ruotsissa; hän otti tuon sukuni-

men ja jätti jälkeensä 6 hyvän opetuksen saanutta poikaa, joista Krook nimiset sukuhaarat Ruotsissa ja Suomessa olisivat polveutuneet. Alla olevassa sukutaulussa ovat nämä kaksi sukuhaaraa Lauri Krook'ista johtuvina yhdistetyt. * J. R. A.

Krook, Karl Edvard, soturi, syntyi Iitissä 1823 Joulukuun 4 p. Hänen vanhempansa olivat kruununvouti Pentti Krook ja Eeva Ulriika Rosenbröijer. Palveltuaan eri pataljoonissa Venäjällä oli Krook itämaisen sodan syttyessä 1853 alaluutnanttina 2:sessa tarkk'ampujapataljoonassa, kun sai Krim'illä tilaisuuden osoittaa sotakuntoansa. Sodan lakattua tuli hän luutnanttina Pietarin sota-akatemiaan, jossa jatkoi opintojansa pari vuotta, nimitettiin taapikapteeniksi 1858 ja kapteeniksi 1861. Puolan kapinan aikana K. siirrettiin majurina Varsovaan ja nimitettiin 1863 4:nnen tarkk'ampujapataljoonan päälliköksi, jona jälleen hankki itselleen osoitteita esimiestensä luottamuksesta. Naituaan Varsovassa saksalaisen vaimonsa, nimitettiin Krook everstiluutnantiksi 1866 ja everstiksi 1867, palveli sitten Dünaburg'issa ja rykmentin päällikkönä Riiassa, kunnes Turkin sodan syttyttyä 1877 nimitettiin v. t. päälliköksi 4:teen tarkk'ampujaprikaatiin. Travna'sta Balkan'illa oli hän Krestets'in kautta johtanut Selisa'an prikaatinsa, 200 kasakkaa, joukon bolgarilaista nostoväkeä ja vuoripatterin, kun Shipka'n tappelu syntyi. Siinä hänen altansa kaatui hevonen, toinen haavoittui; rynnäköllä valloitti hän linnoitetun vuoren ja kolme tykkiä keskellä Turkkilaisten asemaa, ja kun kenraalimajuri Dombrovski sitten haavoittui, sai Krook koko tappelulinjan komentonsa alle. Urhoollisuudestaan tässä sodassa sai Krook P. Yrjön 4:nnen luokan tähden, sekä nimitettiin kenraalimajuriksi keisarin seurueeseen ja 4:nnen tarkk'ampujaprikaatin vakinaiseksi päälliköksi. (Startshevski, Pámjatnik vostotshnoi voini 1877—78, y. m.).

Kruskopf, Pietari Aadolf, maalari, syntyi Pietarissa 7 p. Kesäk. 1805. Isä oli Pietarin oikeuskolleegin sihteeri, sittemmin Äyräpään tuomiokunnan tuomari, assessori Pietari Kruskopf (Lappeenrannasta kotoisin); äiti Maria Charlotta Rickneck. N. s. „Petri"-koulun läpikäytyään K. pääsi ylioppilaaksi Turkuun 1823, jossa antausi lakitieteeseen. Tuli auskultanttina Turun hovioikeuteen 1827 ja ylimääräisenä kopistina keis. senaatin oikeusosastoon 1830 sekä ylim. kamarikirjurina sen talousosastoon 1831—32. Kielenkääntäjä Suomeen sijoitetun sotaväen taapissa 1831. Sai kihlakunnan tuomarin arvon 1841. — Mutta K:illa oli oikeastaan halua taiteesen, semminkin maalaustaiteesen, johon hänellä oli tavattomia luonnonlahjoja. Muuta opettajaa mainitussa taiteessa hänellä ei kuitenkaan ollut kuin Petri-koulun opettaja maalari F. F. Sedmigradski (joka sittemmin muutti Suomeen). K. tuli piirustus-opettajaksi Helsingin yliopistoon 1830. Mieli-

---

* *Simuna,* kalastaja Pähkinälinnassa,
Krook-suvun kantaisä.

Benjamin Krook, Nevanlinnan kirkkoherra, synt. noin 1630, † 1675. Puol.: 1) Vendla Thesleff, 2) Kristiina Nykopp.
Lauri Krook, Wiipurin kirkkoherra (?), „Hollolan sukuhaaran kantaisä."

Niilo, Saarijärven kirkkoh. 1704—11. Puol.: Margareeta Couper.
Johannes, Narvan tuomiokirkon taloudenhoitaja 1696—99.
Pentti, Hollolan provasti, s. 1682, † 1749. Puol.: Katariina Printz.
Kustaa, maakamreeri Turussa, s. 1704, † 1786. P.: Anna Kristiina Sund.

Pietari, alaupseeri. P.: Elisabet Jesenhaus.
Niilo, maanviljelijä Karstulassa. P.: Maria Silander.
Juhana, Antrean nimismies. P.: Anna Helena Stabeck.
Kaarle, kauppias Kokkolassa, s. 1704, † 1795. P.: Briita Riska.
Jaakko, Hollolan provasti, s. 1716, † 1763. P.: Eeva Kristiina Hahr.
Kaarle, laamanni, s. 1723, † 1776. P.: Vendela Charl. Cedermarck.
Kustaa, auditööri, s. 1728, † 1790. P.: Anna Charl. v. Essen.
Kustaa, luutnantti, † 1797. P.: Anna Marg. Sanmark.
Lauri Juhana, vara-lääninrentmestari. s. 1749, † 1818. P.: Ulriika Eleonoora Saxbeck.

Hannu Henrik, kruununvouti, s. 1753, † 1797. P.: Helena Sofia Chronander.
Juhana August, Hiitolan kirkkoh., s. 1734, † 1794. P.: 1) Katri Deutsch. 2) Saara Katri Lavonius.
Pentti, kruununvouti, s. 1757, † 1832. P.: Joh. Fredriika Maville.
Juh. Maunu, senaatori, s. 1760, † 1828. P: 1) Agata Lagerborg, 2) Gust. Fredenheim.
August, hovioik. neuvos, s. 1774, † 1827. P.: Eleon. Maria af Ditmer.
Pentti, kruununvouti, s. 1773, † 1841. P.: Eeva Ulr. Rosenbröijer.
Kustaa Juhana, esittelijäsihteeri, s. 1779, † 1872. P.: Joh. Wilh. Lindeberg.
Pentti Detlof, senaatori, s. 1782, † 1846. P.: Loviisa Ulr. Arckenholtz.
Kaarle Fredrik, apteek., s. 1790, † 1860. P: Eriika Helena Nymalm.

Hannu Henrik. P. Maria Kristiina Glasberg.
Juh. August, kielenkääntäjä Tallinnassa, s. 1772, † .
Pentti Maunu, makasiinin hoitaja Oulussa, s. 1789, † 1851.
Kaarle Aug., kenr.-maj. s. 1811, † 1868. P.: 1) Joh. Hilda Holm, 2) Elisabet Collan.
Pentti Joakim, kenr.-maj. s. 1816. P.: 1) Henr. Em. Bergenstråle. 2) Kar. Mat. Edelskiöld.
Karl Edvard, kenraalimajuri, s. 1823.
Kustaa Fredr., tuomari. s. 1824. P.: Am. Krist. Nylund.
Kaarle August, lehtori, s. 1826.
Kaarle Gabriel, esitt.-sihteeri, s. 1822. P.: Anna Kar. Wilh. Krook.

hyvällä hän harjoitteli semminkin kiveenpiirtämistä. Hedelmänä tästä taipumuksesta on K:in ulosantama kokoelma kivipiirroksia „Suomalaisia näköaloja“ luonnon mukaan, Hels. 1837 seurr., ynnä melkoinen joukko muita kivipiirroksia, osittain omia keksimiään, osittain näköaloja, muotokuvia y. m. Teoksessa „Finland framstäldt i teckningar“, Hels. 1845—52, löytyy 31 K:in piirtämää näköalaa (kuvat ovat Dresden'issä kiveen painetut). Myöskin K. mielellään harjoitti n. s. pastelli-maalausta; öljymaalausta sitä vastaan hän ei ole paljoa harjoittanut. Säveltaiteesenkin K:illa oli taipumusta. Ylipäänsä epäsuosiolliset olot estivät hänen rikkaita luonnonlahjojansa kehittymästä. — V. 1849 hän sai eron opettajavirastaan ja eli sitten Mälkölän talossa Muolan pitäjässä, jossa kuoli 30 p. Maalisk. 1852. — Nai 1832 Emilia Charlotta Melartopæus'en. Th. R.

Kruus, Matti Laurinpoika, soturi ja virkamies, Harvialan ja Årby'n herra, oli vanhaa sukua, joka mainitaan Cruusborg'ista Baijerissa kuningas Kristoferin kanssa tulleen Ruotsiin. Hänen vanhempansa olivat Lauri Jesperinpoika ja Katariina Ottontytär Hästhufvud. Hän tavataan jo 1579 Uplannin lipullisen ratsumestarina ja nimitettiin 1583 Wiipurin linnan ja läänin päälliköksi sekä kymmenen vuotta myöhemmin Äyräpään kihlakunnan tuomariksi. K. oli yksi niitä Ruotsin asiamiehiä, jotka Täyssinän rauhanteon jälkeen kävivät uutta rajaa Ruotsin ja Venäjän välillä, ja sai sittemmin suorittaa Käkisalmen takaisin antamisen Venäläisille (syksyllä 1597). Riidan syttyessä Kaarlo herttuan ja Sigismundon välillä, hän ensin koetti pysyä uskollisena kuninkaallensa, jota ehkä kävi Ruotsissa tapaamassa kesällä 1594. Mutta Fleming'in epäsuosio, johon oli joutunut, kun uskalsi valittaa maan asukasten surkeata tilaa, osoittaa ett'ei hän ollut hartaimpia Sigismundolaisia. Hän ei kuitenkaan, vaikka kyllä marskin kuoltua arvelikin hyväksi että oli päästy tuosta levottomasta miehestä, vielä käynyt suoraan herttuan puolelle. Päinvastoin hän oli niiden Suomen herrojen joukossa, jotka huolimatta herttuan käskystä tulla hänen luoksensa Turkuun, uudella kirjallisella valalla vahvistivat uskollisuuttansa kuningasta kohtaan Wiipurissa Syysk. 23 p. 1597. Mutta koska hän ankarasti moitti niitä, jotka yksissä neuvoin marskin kanssa olivat maan onnettomat olot alkuun panneet, teki hän itsensä sen kautta entistä enemmän epäiltäväksi Sigismundolaisten silmissä. Jo Lokakuulla kävi huhu että Wiipurin linnan hallitus väkivallalla oli häneltä otettu, ja Marrask. 10 p. Sigismundo Dantzig'ista lähettää hänelle kirjeen, joka kielsi hänet kuninkaan kovimman suuttumuksen uhalla enää puuttumasta linnan asioihin. Kun sitten Kaarlo herttua toisen kerran tuli Suomeen, K. näkyy tehneen sopimuksensa hänen kanssaan. Hän oli aina enemmin kallistunut herttuan puolelle, vaikka velvollisuuden tunto viimeiseen asti oli liittänyt hänet kuninkaasen. K. voittikin uuden herransa mieltymyksen ja sai nauttia hänen erinomaista suosiotaan. Tuli 1600 Hattulan kihlakunnan tuomariksi ja 1602 Pohjois-Suomen laamanniksi sekä nimitettiin sam. v. valtaneuvokseksi. Tähän aikaan herttua myöskin kirjoittaa hänelle, että valtiopäiväin pitäminen kyllä olisi tarpeen, mutta koska ne vaatisivat suuria kulunkeja, oli hän antanut Yrjö Boije'n, Matti Laurinpojan ja piispa Eerikin toimeksi neuvotella nimismiesten kanssa maan asioista. K:n lainopilliset tiedot ja hänen kokemuksensa juridillisella alalla pidettiin suuressa arvossa, minkätähden hän ritariston ja aateliston puolesta viimemainittuna vuonna asetettiin jäseneksi lakikommissiooniin. V. 1603 oli hän Hämeenlinnan käskynhaltijana. K. kuoli 1606 ja haudattiin Vanajan kirkkoon, jossa hänen hautakivensä vielä nähdään. Hän oli 1576 nainut Anna Lejon'in, jonka isä oli Björn Klaunpoika Lejon, Lepaan herra. (Lagus, Finska adelns gods och ätter; Koskinen, Nuijasota, y. m.).

Kruus, Jesper Matinpoika, sotapäällikkö, edellisen poika, syntyi nähtävästi 1576, oli nuorena 7 vuotta hovipalvelijana, minkä jälkeen meni sotaväkeen, jossa jo 1500-luvun lopulla mainitaan luutnanttina ja 1601 tehtiin yhden suomalaisen huovilipullisen ratsumestariksi. V. 1605 Kaarlo IX käski hänen sekä erään Maidel'in olemaan Pernovan linnanpäällikön apuna, säätäen että „he olisivat yhtä vallitsevat yli sotaväen, kaupungin, linnan ja läänin.“ Isänsä kuoleman jälkeen nimitettiin K., joka jo 1600 oli tullut Yli-Satakunnan tuomariksi, Pohjois-Suomen laamanniksi. Liivin sodassa hän tuli tunnetuksi urhollisuudestansa, nimitettiin 1608 ensin everstiksi ja sitten koko Suomen ja Liivin sotaväen ylipäälliköksi. Tuli 1609 valtaneuvokseksi ja tehtiin 1611 ylipäälliköksi sodassa Tanskalaisia vastaan, saaden erittäin käskyn suojella Länsigötinmaata ja koettaa siirtää sota itse vihollisen alueelle. Tämän sodan hävitykset ovat liittäneet hänen nimeensä hirveän „polttovainon“ muistot; mutta hänen urhollisuutensa ja taitonsa loivat sille myöskin kunniallisempia kohtauksia. Gullberg'in voitto ja Uusi Lödöse'n valloitus olivat hänen toimiaan; ja ett'ei hän voinut estää Elfsborg'in joutumista vihollisten käsiin, siihen oli nähtävästi syynä ainoastaan hänen sotajoukkojensa vähälukuisuus. Mutta kun sitten rauhanteon jälkeen Elfsborg'in lunnaat olivat maksettavat, hän mitä suurimmassa määrin ansaitsee kunnian siitä että tämä linna jälleen liitettiin Ruotsin valtakuntaan, — ei ainoastaan koska hän, rahas-

ton ollessa melkein tyhjänä. lainasi sille melkoisia summia, vaan erittäinkin sentähden että hän, tultuaan 1615 valtarahaston hoitajaksi, erinomaisella huolella ja tarkkuudella käsitteli niitä varoja, joita Ruotsin ja Suomen kansojen suurella rasituksella oli koottu tämän vaikean velan suorittamiseksi. Viimemainitussa virassa ollessaan, K. 1618 lähetettiin tutkintoa pitämään Suomen aatelistosta, sen tiloista ja läänityksistä, joista, sekä omistajista että omistamista, hän silloin teki täydellisen luettelon nähtävästi tarkoituksella että selville saataisiin kutka oikeat aatelismiehet ja rälssimiehet olivat. Tämä luettelo, jota muitten todistuskirjain ohessa käytettiin suurta reduktionia tehtäessä, on ollut päälähteenä kaikille Suomen kameraali-oloja koskeville asioille, ja on vihdoin, Wilh. Gabr. Lagus'en kautta selityksillä varustettuna, painosta ilmestynyt 1860. K. sen ohessa yhä edelleen käytettiin sotatoimissa, kävi 1613 ja 14 sekä Wirossa että Suomessa tekemässä varustuksia Venäjän sotaa varten, korotettiin 1615 Ruotsin korkeimpaan sotilasarvoon, sotamarsalkaksi, tuli 1617 ritariksi, ja määrättiin vihdoin kaikkien Ruotsissa löytyvien sotajoukkojen ylipäälliköksi. Kun sitten Kustaa Aadolf oli lähtenyt Puolan sotaan ja piiritti Riikaa, kutsutti hän K:n luoksensa ja nimitti hänet tuon muinaisen saksalaisritarien pääkaupungin ja loistavan hansapaikan ensimmäiseksi ruotsalaiseksi maaherraksi, käskien hänen myöskin toimittaa revisioonin Liivin aateliston tiloista. Mutta iäkkäänä ja kivulloisena pyysi K. pian virastansa eron, jonka myöskin sai, minkä jälkeen Räävelin kautta palasi Suomeen. Muutaman päivän kotona oltuansa, hän kuoli Lempisaaren kartanossaan 1 p. Marrask. 1622 ja haudattiin sittemmin 1624 Tukholman Isoonkirkkoon. K. oli 1614 nainut Briita Pontuksentyttären de la Gardie'n, joka leskenä uudestaan naitiin drotsetille Gabriel Oxenstjerna'lle. Hänen poikansa Lauri korotettiin 1651 vapaherraiseen säätyyn (Cruus af Gudhem), mutta tämän pojanpojan kuollessa suku jo sammui sukupuuttoon. (Lagus, Finska adelns gods och ätter; Sv. Biogr. Lex., Ny följd 7:s osa, y. m.).

Kröpelin, Hannu, linnanhaltija Suomessa Eerik Pommerilaisen aikana, oli saksalainen mies syntyisin Preussin maakunnasta. Jo Margareetan aikana hän näkyy tulleen pohjoisten valtain palvelukseen, oli v. 1415 voutina Bohus'in linnassa, mutta tuli v. 1421 päälliköksi Tukholman linnaan, jonka alle kuului osa Sörmlantia, koko Uplanti ja vuodesta 1432 alkaen myöskin Gestriklanti. Vaikka ulkomaalaisena hän jo v. 1422 tuli Ruotsin valtaneuvokseksi ja saavuttikin uudessa isänmaassaan erinomaisen maineen rehellisyydestä ja kunnollisuudesta. Riimikronika, joka muutoin katkerasti soimaa Eerik Pommerilaisen ulkomaalaisia vouteja, kehuu päinvastoin Hannu herran oikeudentuntoa ja sävyisyyttä talonpoikaista kansaa kohtaan, ja vaikka Kröpelin siinä kapinassa, jonka Engelbrekt ja Ruotsin miehet nostivat unioni-kuningasta vastaan, uskollisesti seisoi Eerik kuninkaan puolella, hän yhä nautitsi Ruotsalaisten erinomaista kunnioitusta ja rakkautta. Entisten läänitystensä lisäksi hän lienee jo v. 1433 tullut Turun linnanisännäksi ja oleskeli seuraavan talven Suomessa, jossa hän Matin päivänä paastossa 1434 oli saapuvilla laamannin käräjillä Paimion pitäjässä. Mutta Ruotsissa syttyneen kapinan tähden hän pian palasi Tukholmaan, jossa teki aselevon Engelbrektin kanssa ensi Marraskuuhun asti. Tällä välin kuningas itse tuli Tukholmaan ja eräs sovinto-lautakunta asetettiin, jossa Kröpelin ja Suomen piispa Maunu Tavast muiden muassa olivat jäseninä. Seuraavanakin vuonna Kröpelin yhä koetti vaikuttaa Eerikin hyväksi; mutta tämä ei näy olleen oikein tyytyväinen hänen toimeensa vaan asetti keväällä 1436 hänen sijaansa erään tanskalaisen miehen Tukholman päälliköksi. Kröpelin'ille kuitenkin jäi Turun linna Varsinais-Suomen ja Satakunnan kanssa. Sen ohessa hän seuraavana vuonna, jolloin Eerik Puke mestattiin, lunasti itsellensä Puke'n palvelijoilta Kastelholman linnan Ahvenanmaalla, maksaen siitä 1000 gylleniä (lähes 12,000 nyk. Suomen markkaa). Yhä edelleen Kröpelin ahkerasti oli liikkeellä, toimittelemassa sovintoa Eerik kuninkaan ja Ruotsalaisten välille. Niinpä hän syksyllä 1437 ja kevättalvella 1438 kahdesti kävi Tanskassa kuninkaan puheilla, ja kesällä 1439 hän samassa tarkoituksessa kävi Gotlannissa, johon Eerik Pommerilainen nyt oli asettunut. Sillä välin hän saman vuoden alussa oli asettanut erään vaarallisen talonpoikaiskapinan, joka oli syttynyt Ylisessä Satakunnassa (ks. David, kapinoitsija). Vaan kesken näitä valtiollisia sovitustöitä, tuo jalo ulkomaalainen, joka oli ollut Eerik Pommerilaisen viimeinen tuki, kuoli Turussa puolipaaston aikana 1440. Valtionhoitaja Kaarlo Knuutinpoika riensi heti Suomen puolelle, sai Toukok. 3 p. Turun linnan haltuunsa ja anasti paluumatkalla myöskin Kastelholman. Näin Eerik kuninkaan valta Suomessa oli lopetettu. Hannu Kröpelin'in ruumis haudattiin Skenninge'en. Hänen puolisonsa Kaarina Niilontytär Krage arvataan olleen Norjasta kotoisin. Poika Eerik Kröpelin meni kirkon palvelukseen ja tuli kirkkoherraksi Tukholman Isoonkirkoon. Tytär Margareeta naitiin valtaneuvokselle Krister Pentinpoika Oxenstierna'lle. (Styffe, Bidrag II; Messenius, Scondia illustrata; pärmäkirje yliopiston kirjastossa, y. m.).

Y. K.

Kuorikoski, talollissuku Kaustisen pitäjästä kotoisin, on toista vuosisataa synnyttänyt rakennusmestareita, jotka kouluopetusta nauttimatta kirkko- ja siltarakennuksistaan ovat tulleet Suomessa kuuluisiksi. Suvun vanhin tunnettu jäsen oli Matti Tuomaanpoika Kuorikoski (s. 1691), jonka viidestä pojasta vanhin Matti (s. 1715, † 1783) avioliitossaan Briita Erkintyttären kanssa tuli tuon rakentajasuvun kantaisäksi. Hänellä oli kuusi poikaa, joista vanhin

Matti K., synt. 1741 Lokak. 24 p., oli ensimmäinen, joka saavutti rakentajamaineen, hän kun oli rakentanut kolme kirkkoa, neljä kellotapulia ja muutamia siltoja. Kirkoista oli Kaustisen kirkko yksi. Kuorikosken toimesta näet oli Kaustinen lohkaistu Ylivetelistä eri kappeliksi 1776; kerrotaan että hän sitä varten oli käynyt kuninkaissakin ja sieltä palattuaan sorvannut oivallisen rukin lahjaksi kuninkaalle, joka puolestaan lahjoitti uuteen kirkkoon kaksi vielä säilytettyä peiliä. K. olikin seurakuntansa ensimmäisenä kirkonisäntänä, kunnes kuoli 1800 Toukok. 11 p. Vaimonsa Kaarina Juhontyttären kanssa oli hänellä kolme poikaa.

Heikki K., edellisen poika, synt. 1772 Marrask. 17 p., oli suvun mainioimpia rakentajia. Jo 1808 oli hän Kälviällä rakentanut kellotapulin, mutta vasta kun Kalajoen ja Ylikannuksen kirkot ja tapulit 1815 ja 1816 olivat hänen johdollansa valmistuneet, alkoi hänen maineensa levitä. Hänen rakentamiansa vv. 1817—36 olivat ainakin Alavuen, Ylivetelin ja Maalahden kirkot ja tapulit, Alavetelin, Kruunupyyn, Lestin, Maksanmaan, Limingan, Lapuan, Maaningan, Korsnäsin ja Isojoen kirkot sekä Laukaan ja Petolahden kellotapulit. Vv. 1828—30 oli hän rakennusmestarina kolmen poikansa kanssa Turun tuomiokirkkoa ja tornia korjaamassa; pojista silloin Fredrik (s. 1812) putosi telineiltä 122 kyynärän korkeudesta kuoliaaksi. Suurempia siltoja oli K. rakentanut Kalajoella 4, Lohtajalla, Alavetelissä ja Kaustisessa kussakin 2, sahamyllyjä 2 y. m. Samoin kuin isänsä ja veljensä, maanviljelijät Jaakko ja Matti K., oli hänkin etevä „rukkimestari.“ Isänsä jälkeen oli hän kirkonisäntänä Kaustisessa, kunnes 1828 osti itselleen Kuivakannan talon Kokkolan emäseurakunnassa ja jätti kotitalon pojalleen. Heikki K. kuoli 74-vuotisena 1846 Kokkolan kaupungissa. Kaikkiansa oli hän rakentanut 17 t. 18 kirkkoa. Ensimmäinen vaimonsa Kaarina Jaakontytär kuoli 1809, toinen oli Leena Erkintytär. Noissa avioliitoissa syntyi 7 poikaa, joista Jaakko ja Erkki ovat saavuttaneet suuremman maineen. (Åbo Tidn. 1839, n. 72).

Jaakko K., edellisen poika, syntyi 1807 Elok. 20 p. ja tuli 1829 vaimonsa Maaria Liisa Laurintyttären kautta Rauman talon omistajaksi Kaustisessa. Jo 17-vuotisena rakensi hän kellotapulin Kivijärvellä ja seur. vuonna Halsuan kirkon. Sittemmin on hän rakentanut Lestin, Alajärven, Ähtärin, Lehtimäen, Karstulan, Saarijärven, Kivijärven, Pylkönmäen, Kaustisen, Teirijärven, Ylistaron, Oulun kaupungin, Oulunsalon, Pyhäjoen, Siikajoen, Kärsämäen, Jämsän, Maaningan, Leivonmäen, Mikkelin, Virtasalmin ja Kokkolan kaupungin kirkot sekä 15 kellotapulia milloin missäkin ympäri Suomen. Hänen siltarakennuksistaan mainittakoon omituisen rakennusmuodon tähden ainoastaan Tunkkarin, Penttilän, Rauman ja Alavetelin pappilan sillat, jotka kaikki vievät Vetelin-joen yli ja joissa arkut ovat vähintäin 20 syllän päässä toisistansa. Alajärvellä vieritti hän kellotapulin kelloineen päivineen 12 syltää asemaltansa toiselle ja Kokkolassa erään 13 syltää pitkän rakennuksen 70 syltää entiseltä paikaltaan. Noissa rakennustöissä ei ole K:elle muuta onnettomuutta tapahtunut, kuin että Karstulan kirkossa putosi 5 syllän korkuisilta telineiltä permannolle ja meni tainnoksiin, muuten vioittumatta. Näytteeksi K:en monipuolisesta ky'ystä mainittakoon että hän myöskin on valanut kynttiläkruunuja, tehnyt hopeasepän töitä, sorvannut rukkeja, suorittanut maanmittaustöitä y. m. Hän kuoli Jouluk. 26 p. 1880. Hän ei ole, eikä kukaan muukaan suvun jäsenistä, saanut yhteiskunnallista palkintoa. — K:en poika Lauri Heikki K., s. 1830, asuu Haapavedellä Humalaojan talon omistajana. Hän on rakentanut Konginkankaan kirkon ja tapulin, Pihlajaveden kirkon sekä kellotapuleita Ullavassa, Ylivetelissä, Karstulassa, Vimpelissä ja Evijärvellä.

Erkki K., Jaakko K:en velipuoli, syntyi 1813 Elok. 6 p. Hän muutti perheineen Kuivakannasta Munsaloon, sieltä Vaasaan ja vihdoin Hankoniemeen, jossa vielä elää halvattuna. Tuon taudin alkusyynä oli kovaonninen putous Jaakkiman kirkkoa rakennettaessa. Paitsi sitä on Erkki K. rakentanut kirkkoja Sortavalassa, Juvalla, Kurikassa, Lopella, Urjalassa, Lapväärtissä ja Mustasaarella (ent. hovioikeuden-huone), sekä veljensä Matti K:en kanssa Isojoella ja Sideby'ssä. Hänen johdollaan rakennettiin myös Tampereella oiva rakennus paperitehdasta varten. Avioliitossa Briita Juhanintytär Hannilan kanssa on hänellä 6 poikaa, joista kaksi nuorinta on maistereita, muut astuvat esi-isien jälkiä ja ovat rakentaneet kirkkoja Savonlinnassa, Asikkalassa y. m. (Kirkkoherra G. Forsman'in antamia tietoja).

Kurki, aatelissuku, on alkuansa ollut suomalaista syntyperää, kuten nimi ja siihen vastaava vanhin vaakuna: pitkäsäärinen lintu, kyllin todistavat. Nimi kir-

joitettiin keskiaikana ja vielä 16:nnen sataluvun alulla: **Kurke**, **Kurka**, **Korke** tai **Korki**; mutta Ruotsin ritarihuoneessa se sai muodon: **Kurck**. Nimen ja suvun synnystä on seuraava muinaistaru. Oli Vesilahdella sinne äskettäin asettuneiden Suomalaisten joukossa mahtava mies, nimeltä **Mattias**, joka Ruotsin kuninkaan komennon alla oli monta retkeä tehnyt Venäläisiä vastaan. Silloin tapahtui, että Ryssäinpäällikkö lähetti Ruotsiin Potko-nimisen ko'okkaan ja voimakkaan miehen vaatimaan kaksintaisteluun parahinta miestä koko valtakunnassa. Kaikki kuninkaan soturit hämmästyivät, mutta kuningas muisti Mattiasta ja käski Potkon lähteä Suomeen. Tappelupaikaksi määrättiin eräs luoto Vesilahdella. Sinne tullessaan Mattias potkaisi Venäläisen venettä niin voimakkaasti, että se lähti valkamoilta selän poikki mannermaan rantaan. „Miksi niin teet?“ kysyi Potko. „Joka tänne jää lepäämään“, vastasi Mattias, „ei tarvitse venettä paluumatkallensa!“ Tästä vihastuneena Potko sivalsi miekallansa Mattiasta, niin että tämä sai oikean käsivartensa vialle ja vaipui polvilleen. „Niinpä sinä hyppäät kuin **kurki**“, huusi Potko pilkaten. Mutta Mattias, joka oli kurakätinen, kavahti jälleen seisaalle, sanoen: „vielä minä lentääkin taidan“, ja löi samassa Venäläisen kuoliaaksi. Tästä uroteosta Matille tuli liikanimi **Kurki** ja palkinnoksi hänelle annettiin Laukon kartano Vesilahdella, jonka nimi kerrotaan siitä syntyneen, että pakomatkalla oleva Lappalainen siihen **laukkunsa** laski. Toinen muinaistaru kertoo, että **Mattias Kurki** oli Pirkkalaisten päämiehenä, kun nämä laskivat Lapin kansan valtansa alle pohjoisissa metsissä Pohjanlahteen asti. Matti Kurjen jälkeläisiä ei tunneta varmuudella; mutta v. 1362 mainitaan eräs **Jaakko Kurki** alalaamannina Suomessa, ja sama mies tavataan vielä vv. 1373 ja 1383. Vaan seuraavan vuosisadan alulla näkyy sekä Laukon kartano että Kurkinimi tulleen, luultavasti naimisten kautta, eräälle toiselle suvulle, joka oikeastaan oli nimeltä Svärd. Tämän **Keskimäisen Kurki-suvun** ynnä **Svärd'ien** sukupolvet nähdään tässä alempana.* Niilo Hermaninpoika, Svärd-suvusta ensimmäinen joka otti Kurki-nimen, piti myöskin vanhein Kurkien vaakunan; mutta hänen jälkeläisensä ottivat jälleen Svärd'ien vaakunan (miekan), vaikka säilyttivät Kurki-nimen. Tähän sukuun kuului **Klaus Kurki**, joka on saanut maineensa „Elinan surma“ nimisen runon kautta (ks alempana). Hänen poikansa, piispa **Arvid Kurki** († 1522) oli suvun viimeinen miehinen jäsen. Piispan sisar **Elina**, naitu smolantilaiselle asemiehelle Knuutti Eerikinpojalle, joka jo 15:nnen vuosisadan lopulla oli Suomeen tullut ja v. 1523 tehtiin valtaneuvokseksi, on tullut **Nuorimman Kurki-suvun** kantaäidiksi. Tämän suvun vaakunana on „kaksi kultaista sydäntä tai lumpeen lehteä, toinen ylipuolella, toinen alapuolella kahta kultaista ansasta, sinisellä pohjalla.“ Laukon kartano tuli heti tämän suvun haltuun, mutta Kurki-nimen otti vasta Elinan pojanpoika, nuijasodan ajoista tunnettu **Aksel Kurki** († 1630). Tähän sukuun kuului myöskin Turun hovioikeuden presidentti **Juho Kurki**, jonka aikana suku korotettiin vapaherraiseen säätyyn, saaden **Lempäälän vapaherrakunnan**. Muutamat muutkin jäsenet alempana erittäin mainitaan, ja polviluvut nähdään sukutaulusta.* Laukko ja Totkijärvi ovat aina pysyneet Kurkien sukukartanoina, ja v. 1800 niistä tehtiin fideikommissi vapaherraiselle suvulle. Mutta kun Haminan rauhanteon perästä suku jäi Ruotsiin, jossa se vielä elää, myytiin Laukko ja Totki-

---

* *Herman Svärd*, asemies, preussilaista sukuperää,
nainut luultavasti vanhimmasta Kurki-suvusta.

- **Pietari Hermaninpoika Svärd.**
  - Henrik, asemies, valtaneuvos 1435, 1436. Puoliso: Birgitta Klauntytär Diekn.
    - Ragnild, naitu Hannu Pietarinpoika Leijon'ille.
    - Märta, naitu Erland Niilonpoika Stiornkors'ille.
  - Olavi, asemies, tuomari Pohjanmaalla 1451.
    - Pietari, asemies, Alisen Satakunnan tuomari 1463—66. Puoliso: Kaarina Hookanantytär (Frille?).
      - Briita, naitu Kustaa Antinpoika Slatte'lle.
      - Kirsti, naitu ruotsalaiselle asemiehelle Olavi Drake'lle.
- **Keskimäinen Kurki-suku.**
  Niilo Hermaninpoika **Kurki**, Louhisaaren herra, ritari, valtaneuvos 1413, kantaa Kurki-nimeä jo v. 1402. Puoliso: Cecilia Filipintytär Lüma.
  - Jaakko, vv. 1418—55. Puoliso: Kaarina Klauntytär Diekn.
    - *Klaus*, Ylisen Satakunnan tuomari vv. 1463—77. Nainut: 1) orpanansa Kaarina Fleming'in; 2) tämän sisarentyttären Elina Stenbock'in, jonka surmasi.
      - 1) *Arvid*. Turun piispa 1510—22.
      - 1) Elina, naitu smolantilaiselle asemiehelle Knuutti Eerikinpojalle, josta johtuu **Nuorempi Kurki-suku**.
    - Anna, naitu: 1) Hannu Saksen'ille; 2) Steen Henrikinpoika Renhufvud'ille.
  - Elina, naitu Maunu Klaunpoika Fleming'ille (ks. Fleming-suvun nuor. haaraa, s. 201).

järvi v. 1817 arkiaaterille J. A. Törngren'ille. Viime aikoina siitä on tehty fideikommissi vapaherraiselle suvulle Standersköld-Nordenstam'ille. (Bomansson, Hist. Ark. I, III, IV; Anrep, Ättartaflor). Y. K.

Kurki, Klaus Jaakonpoika, „Elinan surman" toimeenpanija, on kansanrunossa saanut traagillisen maineen, joka näkyy perustuvan todelliseen tapahtumaan. Mitä hänestä historiallisena henkilönä tiedetään, on lyhyesti seuraavaa. Hän lienee syntynyt vv. 1430—40 välillä. Vanhemmat olivat Jaakko eli Jeppe Niilonpoika Kurki Laukon herra ja tämän puoliso Kaarina Klauntytär Diekn, tuon varakkaan ja mahtavan Klaus Lydekenpojan tytär. Klaus Kurki ensi kerta mainitaan v. 1457. Valtionhoitaja Eerik Akselinpoika Tott kävi silloin Juhanuksen aikana Suomessa, toimeen-panemassa täälläkin puolensen vallankumouksen, jonka kautta Kaarlo Knuutinpoika syöstiin valtaistuimelta ja Kristian I otettiin kuninkaaksi. Kun Tott oli saanut Turun linnan haltuunsa, hän näkyy asettaneen siihen väliaikaiseksi voudiksi Klaus Kurjen, joka kuitenkin tässä tilassa oli ainoastaan Tott'in „palvelijana" ja jo Lokakuussa samana vuonna käskettiin heittämään linna ja lääni Krister Pentinpoika Oxenstierna'lle, jolle tämä läänitys nyt oli kruunun puolesta määrätty. Vuodesta 1463 alkaen tapaamme Klaus Kurjen tuomarina Ylisen Satakunnan kihlakunnassa sekä saapuvilla useissa sen ajan julkisissa toimissa. V. 1463 hän nai orpanansa Kaarina Maununtytär Fleming'in, joka kuitenkin jo v. 1466 kuoli, jättäen jälkeensä pojan, sittemmin Arvid piispan, ja tyttären Elinan, josta tuli nuoremman Kurki-suvun kantaäiti. Muutamia vuosia myöhemmin Klaus Kurki nai toisen kerran, ottaen silloin puolisoksensa edellisen vaimonsa sisarentyttären, Elina Juhontytär Stenbock'in, jonka isä, valtaneuvos Juho Olavinpoika Stenbock, lienee aikoinaan Suomessa oleskellut. Tämä jälkimäinen avioliitto näkyy kestäneen ainoastaan lyhyen ajan ja sai sen traagillisen lopun, johon jo ylempänä viitattiin. Kansanruno „Elinan surma", eräs keskiaikamme ihanimpia runotuotteita, kertoo kuinka Klaus Kurjen emännöitsijä, „Kirsti piika, Laukon entinen emäntä", osasi nuorta rouvaa vastaan herättää hänen aviomiehensä mustasukkaisuutta, niin että tuima Klaus herra, joka luuli puolisonsa uskottomaksi, sytytti tulta kartanon nurkkiin ja siihen poltti sekä Elinan että hänen äsken syntyneen lapsensa. Tuo kamala tapaus, joka on sattunut vv. 1470—80 välillä, painui syvästi kansan mieleen, ja syytöntä Elina rouvaa runo ja kansantaru yhä suree:

„Kauan sinua kaivatahan,
Iän kaiken itketähän;
Suru ei Laukosta laka'a,
Valitus Vesilahesta!"

Hurjalle Klaus herralle ilmestyivät pian tunnonvaivat kostajiksi. Epäilyksissään hän

---

* *Nuorempi Kurki-suku.*

Elina Klauntytär Kurki (piispa Arvid Kurjen sisar),
naituna jo v. 1489 valtaneuvokselle Knuutti Eerikinpojalle, joka v. 1492 oli tuomarina Pohjanmaalla ja ainakin 1512—35 Pohjanmaan ja Satakunnan laamannina.

Birgitta Knuutintytär, abbedissa Naantalissa, † 1577.	Anna, naitu Steen Jaakonpoika Ille'lle.	Kristiina, † 1551, naitu: 1) Arvid Eerikinpoika Stålarm'ille († 1529); 2) (v. 1530) Niilo Maununpoika Grabbe'lle (tämän toisessa avioliitossa).	Juho Knuutinpoika, Pohjanmaan ja Satakunnan laamanni vv. 1535—68, kuollut ennen v. 1583; nainut: 1) Niilo Grabbe'n tyttären Elinan; 2) Ingeborg Tönnentyt. Tott'in.

2) *Aksel Kurki*, sotaeversti, † 1630. — 2) Knuutti Juhonpoika, Laukon herra, nainut: Briita Gylta'n.

Juho Kurki (Kurck), Turun hovioikeuden presidentti, † 1652.
Nain.: 1) Märta Oxenstierna'n (Aksel Oxenstierna'n sisaren);
2) Sofia Juhanantyt. de la Gardie'n („Laiska Jaakon" veljentyttären);
3) Kristiina Arvidintyt. Horn'in (Torsti Stalhandske'n lesken).

Ingeborg, naitu Arvid Yrjönpoika Horn'ille Vuorentaustan herralle.

Lempäälän vapaherrat:

1) *Knuutti*, valtaneuvos, Svean hovioik:n presidentti, † 16. 0.	1) *Kustaa*, valtaneuvos, † 1689.	1) *Gabriel*, Wiipurin maaherra, † 1712.

Knuutti, majuri, † 1726. — Knuutti, kapteeni, † 1709. — Aksel Kustaa, henki-trapantti, † 1704.

Aksel Juhana, kamariherra, † 1778. — Aksel Kustaa, kapteeni, † 1740. — Gabriel Fredrik, majuri, † 1754. — Knuutti Kaarlo, vänrikki, † Laukossa 1729.

Knuutti, hovimarsalkka Ruotsissa, † 1881.	Klaus Arvid, ylioppilas Turussa, assessori Turun hovioikeudessa 1796, mutta heti siirtynyt Götan hovioikeuteen, presidentti kamarioikeudessa, myi Laukon, † 1834. Jälkeläisiä Ruotsissa.	*Arvid Fredrik*, Vaasan hovioik:n presidentti, kreivi 1797, † 1810.	Aksel Kustaa, vänrikki, hovijahtimestarin nimellinen, † Laukossa 1800.

etsi kuolemaansa, ajaen parihevosilla Päireniemen kalliolta järveen, kuten paikallinen muinaistaru kertoo. Elinan äiti, Margareeta Mauuuntytär Fleming, on — jos runoon saamme luottaa — näiden tapausten aikana elänyt Laukon lähellä olevassa Suomelassa. (Bomansson. Hist. Ark. I, III, IV: Kanteletar, Elinan surma.). Y. K.

Kurki, Arvid, piispa, edellisen poika ensimmäisistä naimisista Kaarina Fleming'in kanssa, syntyi todennäköisesti v. 1464 Laukon kartanossa. Tahto Jumalalle ja kirkolle pyhitetyn elämän kautta sovittaa isänsä kauhea rikos lienee vaikuttanut että Arvid, vaikka rikkaan ja arvoisan Kurki-suvun viimeinen miesjälkeläinen, päätti antauta hengelliseen säätyyn. Nähtävästi Turussa saatuaan perustavat opintonsa, hän lähti ulkomaille Pariisiin, jonka yliopistoon lukuvuonna 1485—86 oli bakkalariona ja 1486—87 incipienttinä sisäänkirjoitettu. Maisterin arvon saavutettuaan hän palasi Suomeen, missä jo 1490 tavataan kaniikina, eli tuomiokapitulin jäsenenä, ja kirkkoherrana Turussa, Kotokartanonsa Laukon oli hän jättänyt sisarelleen Elinalle, joka naimisissa Knuutti Eerikinpojan kanssa tuli Kurki-suvun nuoremman haaran kantaäidiksi. Kun Turun piispanistuin 1510 Johannes Olavinpojan kuoltua tuli avoimeksi, riensi tuomiokapituli piispaksi valitsemaan Arvid Kurjen, ehkä yhtä paljon lukuun ottaen hänen korkean sukukantansa ja ylhäiset sukulaissuhteensa kuin hänen personalliset ominaisuutensa ja ansionsa. Vaali näkyy olleen varsin mieliksi Svante Stuurelle, joka myöskin puoltosanallaan vaikutti sen vahvistamiseen paavin Julius II:n kautta 17 p. Maalisk. 1511, ilman että Arvidin, niinkuin useain hänen edeltäjäinsä, tarvitsi sen tähden itse matkustaa Italiaan. Sam. v. 5 p. Lokak. arkkipiispa Jaakko Ulfinpoika juhlallisesti Strengnäs'issä vihki hänet virkaansa. Piispana Arvidin aikaa ja voimia kysyttiin erittäinkin ulkonaisiin valtioasioihin ja Suomen puolustamisen huoliin. Näissä hän esiintyi Stuure'in uskollisena ystävänä ja seuralaisena ja käytettiin näiden puolelta moneen painavaan toimeen. Niin hän esim. oli Ruotsin asiamiehiä Malmö'n kokouksessa (Huhtik. 1512) ja otti osaa useimpiin tähän aikaan pidettyihin tärkeihin herrainpäiviin, niinkuin Tukholmassa 1517 ja Arboga'ssa 1518, joilla levoton arkkipiispa Kustaa Trolle pantiin viralta. Soveltuiko tämä viimemainittu päätös Arvid Kurjen mielipiteisin hengellisen arvon pyhyydestä, voi ehkä epäillä; mutta kaikissa tapauksissa kirjoitti hän vastalauseitta sen alle ja teki itsensä näin osalliseksi siihen rikokseen, joka tuotti valtakunnalle paavin pannan. Mimmoinen tämän asian laita lieneekin, niin oli varmaan se avunteko kuitenkin vilpittömämpi, jonka Arvid Kurki osoitti Steen Stuure'lle Venäjän sodassa ja ylipään varustuksissa Suomen puolustamiseksi. Tässä, niinkuin myöskin mitä maan sisälliseen hallintoon ja oikeudenkäyntiin tulee, oli Arvidilla suuret ansiot. Hänen vaikutuksestaan piispana sitä vastoin tiedetään vaan, että hän, samoin kuin edeltäjänsä, on tehnyt keräjämatkoja laveassa hiippakunnassaan, sekä että hän komealla juhlallisuudella 1514 Turussa toimitti pyhän Hemmingin luitten lippaasen laskemista (ks. Hemming). Kun Kristian II:n vihdoin onnistui valloittaa Ruotsi, käsitettiin muiden muassa nimenomaisesti piispa Arvid pakkosopimukseen 5 p. Syysk. 1520, jolloin hänelle luvattiin anteeksi-anto ja menneitten unhottaminen. Kuinka kehnosti Kristian kuningas sanassaan pysyi on tunnettu, mutta tuntematonta on millä tavoin Arvid Kurki vältti sen kohtalon, joka tuli niin monen valtakunnan ylimyksen osaksi. Tosin hän jo 11 p. Kesäk. 1520 oli kirjoittanut rukoilevan ja itseänsä puhdistelevan kirjeen arkkipiispalle Kustaa Trolle'lle; mutta epävarma on, oliko tämä yksistään kylliksi pelastaaksensa hänet vaarasta. Kaikissa tapauksissa Arvid Kurki vältti Kristianin verituomiot, vieläpä on seuraavana vuonna 1521 ystävällisessä kirjevaihdossakin hänen kanssansa. Että tämä kuninkaan ja piispan hyvä väli oli teeskenneltv, nähtiin kuitenkin pian, sillä tuskin oli Niilo Arvidinpoika nostanut kapinan Suomessa, niin Arvid Kurki piammiten Kuusiston linnasta väellä, tykeillä ja muilla sotatarpeilla lisäsi hänen vähäistä sotajoukkoansa. Tähän tyytymättä matkusti Arvid piispa sen jälkeen Pohjanmaahan, vielä kootaksensa väkeä Suomenmaan vapauttamiseksi. Siellä hän kuitenkin sai sanoman Turun ryöstöstä Tanskalaisten kautta (Toukok. 1522) sekä Kuusiston linnan valloituksesta pari päivää myöhemmin. Olojen näin sukeutuessa, Arvid ei tohtinut kauemmin maahan jäädä vaan päätti lähteä Kustaa Vaasan luo Ruotsin puolelle. Seurueineen astui hän Närpiössä laivaan, mutta joutui Ruotsin rannikon näkemällä haaksirikkoon Öregrund'in ulkopuolella ja hukkui aaltoihin 22 p. Heinäk. 1522. Ne isot aarteet, mitkä hän oli koonnut linnaansa Kuusistoon, viettiin sodan saaliina Tanskaan 40 laivalla, jotka kaikki olivat „täynnä hopeata, rahoja, kultaa, kalkkeja, ristejä ja piispan aartehistoa.“ Arvid Kurjen kuolo teki myöskin tyhjäksi Upsalan tuomiokapitulin aikomuksen valita hänet Ruotsin arkkipiispaksi. (Hist. Ark. I ja V; Arvidsson, Handl.; Grönblad, Nya källor till Finlands medeltids hist., y. m.). K. F. I.

Kurki, Birgitta, viimeinen abbedissa Naantalin luostarissa, edellisen sisarentytär, syntyi nähtävästi 1490 luvulla Laukon kartanossa. Isä Knuutti Eerikinpoika, Laukon ja Anolan herra, oli Pohjanmaan ja

Satakunnan laamanni, äiti Elina Kurki Klaus Kurjen tytär. Birgitan elämänvaiheista ja niistä syistä, jotka saattoivat hänet rupeamaan nunnaksi, ei tiedetä muuten mitään varmuudella. Arvattavaa on kuitenkin että hän määrättiin luostarinelämään, joll'ei kohta syntyessään, johon hänen Ruotsin mainiosta pyhästä otettu nimensä näkyy viittaavan, niin kumminkin jo nuoruudessaan enonsa Arvid piispan vielä eläessä. Semmoiseen päätökseen ei tarvinnutkaan uskonnollisten syitten yksin vaikuttaa. Luostarinkin muurien sisällä aateliston etuoikeuksia pidettiin arvossa, ja moni korkeasukuinen neiti meni luostariin, edeltäkäsin abbedissaksi määrättynä. Jos tuommoiset tuumat määräsivät Birgitan elämänsuunnan, ne kuitenkin ainoasti osaksi toteutuivat. Sillä pappisvallan aika oli jo ohitse mennyt ja se loiste, joka hengellisiä arvoja ympäröi, hälveni vähitellen. Vesteros'in recessin kautta 1527 Naantalin luostari, samoin kuin muutkin luostarit Ruotsissa ja Suomessa, menetti enimmän osan tiluksistaan, ja niille nunnille, jotka luostariin jäivät, myönnettiin sen sijaan kohtuullinen eläke. Tämä asiain laita kesti Kustaa I:n ja Eerik XIV:n koko hallitusajat. Tärkeämpi kuin tämä aineellinen rappiotila oli kuitenkin luonnollisesti se häviö, johon luostari välttämättömästi joutui uskonpuhdistuksen takia. Pian se seisoi rappeutuneena muistomerkkinä menneiltä ajoilta, kesken uusia oloja, ja sen harvat iäkkäät nunnat olivat ainoastaan viimeinen jäännös säädystä, joka näkyi olevan tuomittu ainiaksi katoamaan Suomen mailta. Näiden olojen vallitessa, valittiin Birgitta v. 1567 abbedissaksi. Näytti siltä kuin tahtoisi onnetar että tuo arvo hänen kauttansa voittaisi jonkun osan entistä loistettansa. Vähää jäljemmin nousi Juhana III valtaistuimelle. Hän ja vielä enemmän hänen katolinen puolisonsa Katariina Jagellotar alkoivat taas luostaria suositella, enentää sen varoja ja ottaa sen jäsenet suojelukseensa. Jo v. 1569 löytyi siellä „joukko kuorisisaria ja muutamia henkilöitä veljien konventista ynnä pappinsa kanssa", niinkuin Birgitta kirjeessä kuninkaalle kertoi. Turhaan koetettiin kuitenkin lisätä tai ainoastaan pysyttää lukumäärää. V. 1575 käski kuningatar Naantalin nunnien luostariin ottaa niin monta siveydestä ja vakavuudesta tunnettua nuorta tyttöä kuin voivat saada, kasvattaaksensa heitä katolisen kirkon uskoon. Halullisia ei näy kuitenkaan enää olleen saatavina protestanttisesta ympäristöstä, sillä kun Birgitta Kurki kesällä 1577 kuoli, nousi jäljellä olevain nunnain luku ainoastaan kolmeen. Viimeinen heistä Elina Knuutintytär eli vielä 1590. Aina 1850 luvun alkuun säilytettiin eräässä kaapissa Naantalin kirkossa muutamia muumioita eli kuivettuneita luurankoja, joista tarinan mukaan yksi olisi ollut Birgitta Kurjen. Nyt on nämä jäännökset kirkkomaahan haudattu. (Creutz, Birgittinerklostret i Nådendal, y. m.). K. F. I.

Kurki, Aksel, Anolan herra, soturi, on nuoremmasta Kurki-suvusta ensimmäinen, joka on käyttänyt tätä nimeä. Hänen vanhempansa olivat Pohjanmaan ja Satakunnan laamanni Juho Knuutinpoika Laukon herra ja tämän jälkimäinen puoliso Ingeborg Tönnentytär Tott (ks. Tott, Tönne Eerikinpoika). Aksel Kurki oli syntynyt v. 1555, mainitaan v. 1581 luutnanttina ja v. 1583 ratsumestarina Suomen aatelis-lipullisessa ja sai v. 1585 komentonsa alle erään suomalaisen knaappi-lipullisen. Kesäk. 12 p. 1587 Juhana kuningas antoi hänelle käskyn saattaa Sigismundo herttuata Puolanmaalle. Sam. vuonna hän tehtiin tuomariksi Ylisessä Satakunnassa ja v. 1590 Vehmaan kihlakunnassa. Mutta ne valtiolliset rettelöt, jotka tähän aikaan alkoivat, vetivät ennen pitkää Aksel Kurjenkin pyörteesensä. Muiden Wirossa olevien Suomalaisten kanssa hän oli syksyllä 1589 allekirjoittanut valituksen sodan pitkittämisestä, ja oli siis osallisena siinä epäsuosiossa, joka tästä syystä kohtasi Suomen aatelistoa. Niissä rettelöissä taas, jotka Juhanan kuoltua syntyivät Kaarlo herttuan ja marski Klaus Fleming'in välille, hän näkyy ensin seisoneen jotenkin itsenäisellä kannalla eikä suinkaan ehdottomasti noudattanut Klaus herran tahtoa. Mutta toiselta puolen hän ei hetkeäkään epäillyt käyttää voimassa-olevan järjestyksen ankaruutta rahvaan kapinallisia hankkeita vastaan. Se nuijajoukko, joka Joulukuussa 1596 oli Pohjanmaalta tunkeunut Ulvilan seuduille, oli suuresti erehtynyt, toivoessaan voivansa pakottaa Anolan herraa johtajakseen Turun linnaa vastaan; Aksel K. löi tämänpuoliset nuijamiehet ja otti heidän päämiehensä vangiksi, ennenkuin marski vielä oli ehtinyt päävoiman kanssa Yliseen Satakuntaan. Helmikuussa seur. vuonna K. oli muassa Pohjanmaan retkellä, jolloin talonpoikaiskapina lopullisesti kukistettiin. Ylipäänsä Anolan herra näkyy olleen suora soturi, joka arvelematta teki velvollisuutensa, mutta ei muutoin tahtonut politiikin mutkiin sekaantua; mutta koska hän sukunsa ja asemansa puolesta oli Suomen aateliston etevimpiä miehiä hän kuitenkin on näkyvillä kaikissa näiden vuosien tapauksissa. Ruotsin retken perästä v. 1598 hän Sigismundolta Marrask. $^{10}/_{20}$ p. sai valtuuden olla koko Suomen sotaväen ylimmäisenä käskijänä. Muu hallitus oli silloin jäänyt Arvid Stålarm'in käsiin, ja tämä jaettu komento ei aina ollut tehtäville toimille oikein edullinen varsinkin koska Stålarm'in ja Kurjen luonteet olivat jotenkin erilaisia. Hyvin varhain K. aavisti, että Sigismundon lupaamaan apuun ei ollut luottamista ja synkällä mielellä hän

siis ryhtyi aian-seikkain vaatimiin varustuksiin Kaarlo herttuata vastaan. Nämä pahat aavistukset kävivätkin toteen. Keväällä 1599 tosin K. teki onnistuneen meriretken Suupohjaan, missä herttuan käskyläisten kokoamat alukset ja varat valloitettiin. Mutta kun Kaarlo syksyn puolella tuli toisen kerran Suomeen, lyötiin K:en sotajoukko tykkönään Marttilan tappelussa Elok. 29 p. 1599 ja jäännökset pakenivat Wiipuriin. Kun sitten tämä kaupunki Syysk. 22 p. valloitettin, tuli Aksel Kurki muiden muassa ankaran herttuan valtoihin. Hän tuomittiin Turussa Marrask. 8 p. kuolemaan, mutta säästettiin edempää tutkintoa varten ja vietiin Stålarm'in kanssa vankina Tukholmaan. Siellä heitä kahdesti vietiin ulos mestattaviksi, vaan molemmat kerrat tuomion toimeenpano lykättiin tuonnemmaksi. Seur. vuonna, kun Linköping'in valtiopäivillä useat vangitut valtaneuvokset mestattiin Maalisk. 20 p., annettiin vihdoin Stålarm'ille ja K:elle heidän henkensä anteeksi: he kohta sen jälkeen kuljetettiin vakinaiseen vankeuteen Gripsholm'an linnaan. Tässä istuivat lähes kaksi vuotta, kunnes vihdoin sisällisen taistelun maininki oli jotenkin asettunut. Tammik. 9 p. 1602 Turussa kokoon tullut Suomen aatelisto pyysi Kaarlolta armoa molemmille; he seuraavana kesänä tuotiin Tukholmaan ja saivat syksympänä vapautensa sekä tiluksensa takaisin. K. silloin lähetettiin Liivinmaalle rauhansovintoa aloittamaan Puolalaisten kanssa ja käytettiin seurr. vuosina useissa toimissa, vaikka Kaarlon entinen epäluulo häntä vastaan tuon tuostakin näkyy uudesta virinneen. Jouluk. 9 p. 1604 K. määrättiin Suomen sotaväen ylimmäiseksi everstiksi; mutta jo kuukautta myöhemmin kuningas sanoo havainneensa, että Aksel Kurki ei vielä ole „oikein vaatteisinsa asettunut", jonka tähden hän erotettiin virkatoimistaan ja kutsuttiin Tukholmaan tutkittavaksi. Se oli sama aika, jolloin Stålarm toinen kerta pantiin vankeuteen, johon sitten jäi kuolemaansa asti. K. sitä vastoin pääsi jälleen vapaaksi, ja vaikka hän vielä keväällä 1606 lienee uudestaan ollut tutkinnon alaisena, hän sen perästä sai häiritsemättä palvella valtakuntaa ja isänmaata. Kun 1609 Jaakko de la Gardie'n Venäjän retki alkoi, oli Aksel Kurki alapäällikköjen joukossa; vaan sodan loppupuolella hän vanhuutensa vuoksi käytettiin ainoastaan kotimaassaan. V. 1617 Kustaa Aadolfi käski hänen lähteä Moskovaan, etsimään tsaarin vahvistusta Stolbovan rauhantekoon; mutta K. kirjeessään Aksel Oxenstierna'lle Totkijärveltä Huhtik. 11 p. 1617, syyttää kivulloisuuttansa ja lienee päässyt tästä toimesta vapaaksi. Tämän ajan perästä häntä ei enää tavata julkisissa toimissa. Hän kuoli Toukok. 30 p. 1630 ja haudattiin Ulvilan kirkkoon, jossa hänen hautakivensä osoittaa hänen veistokuvansa ja seuraavan kirjoituksen: „Iacet sub hoc cippo tumulatus Nobilis et Generosus Dn Axelius Kurck de Anola et Totkjerf, qui in Domino placide obdormivit XXX Maji an Christi MDCXXX ætatis suæ LXXV."

Aksel Kurki mainitaan olleen ruumiinsa rakennukselta pitkä ja roteva. Rehellisyytensä ja jumalanpelkonsa tähden hän oli yleisesti arvossa pidetty, ja koska hän hyvin tunsi Suomen aateliston sukujohtoja, mainitaan Turun hovioikeuden häntä useat kerrat niistä asioista kuulustaneen. Hän oli kahdesti nainut: 1) Kaarina Niilontytär Boije'n (†1620), ja 2) Kirsti Hannuntytär Leijon'in. Hänellä ei ollut kumpaisestakaan avioliitosta perillisiä, vaan hänen melkoinen omaisuutensa meni perinnöksi veljenpojalle Juho Knuutinpojalle, jonka elämäkerta tässä seuraa. (Koskinen Nuijasota; Lagus, Finska adelns gods och ätter; Vaaranen, Urkunder; Fortelius, Initia Biörneburgi). Y. K.

Kurki eli **Kurck, Juho Knuutinpoika,** Turun hovioikeuden presidentti, syntyi Suomessa 1590; hänen vanhempansa olivat edellisen nuorempi veli, ratsumestari ja tuomari Knuutti Juhonpoika (Kurki) ja Briita Gylta. Jo lapsena Juho K. lienee palvellut sotaväessä; ainakin hänen setänsä Aksel Kurki v. 1612 kirjeissä Aksel Oxenstjerna'lle pyytää, että veljenpoika vaihetuksen kautta vapautettaisiin venäläisestä vankeudesta. Sittemmin Juho K. teki laveita matkoja Saksassa, Hollannissa, Franskassa ja Englannissa. Opinnoissaan edistyäksensä hän silloin oleskeli eri yliopistoissa ja palasi Suomeen varustettuna semmoisilla tiedoilla ja taidoilla, joihin siihen aikaan oli tapana kasvatuksen kautta perehdyttää nuoria ylimyksiä. Kotiin tultuaan hän uudestaan antautui sotapalvelukseen, mainitaan 1619 ratsumestarina ja sai 1624 varsinaisen valtuuskirjan olla Suomen aatelin ratsupalveluksen ratsumestarina eli päällikkönä. V. 1625 hän määrättiin käskynhaltijaksi Turun linnaan ja lääniin; seuraavana vuonna hän kävi Tukholmassa valtiopäivillä (v. 1625 sukunsa päämiehenä kirjoitettuna ritarihuoneen kirjoihin toisen luokan n:ona 4 ja nimimuodolla Kurck, joka sittemmin on ollut vallitsevana). V. 1627 hän määrättiin Wiipurin linnan ja läänin käskynhaltijaksi. V. 1631 Marrask. 29 p. hän nimitettiin Turun hovioikeuden presidentiksi, ja oli ensimmäinen Suomalainen tässä virassa, vaikka sillä jo ennen häntä oli ollut kaksi hoitajaa. Vasta 1632 Jouluk. 8 p. K. rupesi esimiehyyttä pitämään mainitussa oikeudessa; jo sitä ennen Kustaa Aadolf lienee nimittänyt hänet valtaneuvokseksikin, vaan laillista valtuuskirjaa hän ei saanut ennen kuin 14 p. Kesäk. 1633. Hovioikeuden esimiehenäkin hän usein kävi Ruotsin puolella, tuli 1641 Länsi-

götinmaan ja Dalin laamanniksi (toimittamatta itse mainittua virkaa), määrättiin 1644 katselmuksella tarkastamaan Suomen aatelin ratsuväkeä ja oli 1645 Aksel Oxenstjerna'n kanssa rauhanhierojana Brömsebro'ssa. Moninaisista ansioistaan hän 1651 Huhtik. 12 p. lapsineen perillisineen korotettiin vapaherraiseen säätyyn, saaden samassa vapaherrakunnakseen suuren osan Lempäälän pitäjää, johon Vesilahti ja Tyrväälän siihen aikaan kuuluivat; asumakartanon hän rakennutti itselleen Aimalan kylään.

Presidentti K. epäilemättä on luettava etevimpäin miesten joukkoon, jotka Suomi on synnyttänyt. Itse perin oppineena hän myöskin suosi tieteitä ja tieteenharrastajoita ja omisti melkoisen Ruotsin ja Suomen historiaa koskevan kirjaston. Suomen aatelissukujen genealogiaan hän oli hyvin tutustunut; kaksi käsikirjoitusta (vuosilta 1598 ja 1640) *Suomalaisia aatelisia sukukirjoja* lienee Aksel ja Juho K:ien tutkimusten tuotteita. Juho K. on myös kirjoittanut latinankielisen lainopillisen esityksen nimellä *Censura de jure hæreditario*, joka vielä on tallella. Lain tulkkina ja käyttäjänä hän, niinkuin hovioikeuden pöytäkirjat osoittavat, oli tarkka ja taidokas; niinpä hän myös täytti kaikki muut velvollisuutensa mitä suurimmalla huolella. Suomen kielen käyttämiseen hän hyvin pystyi, joka seikka ei siihen aikaan ollut aivan outo suomalaisessa ylimyskunnassa. K. oli tavattoman varakas, omistaen vanhana Lempäälän vapaherrakunnan, Laukon, Anolan ja Köyliön kartanot sekä sen lisäksi Södermanlannin Hedensö'n ja Itägötinmaan Rådenö'n ja Klackeborg'in kartanot Ruotsin puolella. Yksityisessä elämässään hän sen ajan ylimysten tavalla rakasti loistoa ja komeutta, niin että Turussa syystä oli tapana puhua „hoviin“ menemisestä, kun aiottiin mahtavan presidentin puheille. Ulkomaan yliopistojen tavalla kunnioittaakseen tieteen mahtavinta suosijaa Suomessa Turun akatemia kolmesti kutsui jonkun presidentti K:n pojista rehtorikseen. Kun K. 1649 meni kolmanteen avioliittoonsa, Jaakko Chronander tätä tilaisuutta varten oli sepittänyt näytelmän aviosäädystä, jonka ylioppilaat kaikkien ylimysten läsnä ollessa näyttelivät presidentin luona. K:n kuoltua pidettiin Turun yliopiston puolelta murhepuhe hänen muistokseen; hänen hautajaisissaan lausuttu ruumissaarna on myöskin painettu.

Juho K. kuoli Turussa 21 p. Toukok. 1652 ja haudattiin tuomiokirkkoon, muurattuun hautaan, jonka K. ja kreivi Kustaa Horn yhdessä olivat rakennuttaneet. Hän oli kolmesti nainut. Ensimmäinen puoliso oli Märta Oxenstjerna, Aksel O:n nuorempi sisar, joka sitä ennen oli ollut naimisissa vapaherra Juhana de Mornay'n kanssa. Märta O. oli tullut leskeksi 1608, kuoli Elok. 10 p. 1632 Wiipurissa ja haudattiin Ulvilan kirkkoon Kurkien sukuhautaan. V. 1634 K. nai Sofia de la Gardie'n, valtaneuvos Juhana de la Gardie'n tyttären, joka kuoli 1647 Lokak. 1 p. Tukholmassa ja haudattiin Ulvilan kirkkoon. V. 1649 hän vihdoin nai Torsti Stålhandske'n lesken Kristiina Horn'in, joka oli Kankaisten Horn'ien haaraa ja valtaneuvos Arvid Henrikinpoika Horn'in tytär. Kolmas vaimo jäi leskeksi ja kuoli lapsettomana v. 1678. Juho K:n ensimmäisestä avioliitosta olivat alla mainitut pojat Knuutti, Kustaa ja Gabriel K. (Lagus, Åbo hofrätts hist., v. m.). E. G. P.

Kurck, Knuutti, valtiomies, edellisen poika, syntyi 1622 Syysk. 8 p., arvattavasti Suomessa, oli 1640 ja 1642 Turun yliopiston rector illustris, vaan kiintyi pian Ruotsin puolisiin virkatoimiin, niinkuin useammat muutkin sen ajan etevimpiä suomalaisia ylimyksiä. Hän tuli 29-vuotiaana Vestmanlannin maaherraksi, 1660 valtaneuvokseksi ja kauppakolleegin assessoriksi ja 1663 saman viraston presidentiksi; 1677 hän nimitettiin Svean hovioikeuden esimieheksi, mainitsematta monta muuta hänelle uskottua virkaa. Luonteeltaan itsenäinen ja suora hän myös oli hyvä virkamies; Kaarlo XI:nen holhojahallituksen aikana hän enimmiten puolusti säästäväisyyttä, vaan teki joskus poikkeuksia esim. veljiensä hyväksi. V. 1672 tahtoi suuri puolue valtaneuvostossa häntä valtiovarain hoitajaksi, mutta äänestyksessä valittiin siksi Steen Bjelke parin äänen enemmistöllä. V. 1675 hän oli niitten joukossa, jotka kaikellaisilla syytöksillä ja uutta tilintekoa vaatimalla koettivat kukistaa M. G. de la Gardie'ta, mutta kun vaadittu tili pantiin toimeen ja ulotettiin neuvoskunnankin jäseniin, Knuutti K. ensin kielsi suurella kommissionilla olevan laillista päätäntövaltaa, ärsyttäen täten kuningasta suuressa määrin, ja sai viimein itsekin kärsiä tilin seurauksia maksamalla noin 10,000 hopeatalaria kruunulle muka laittomien neuvojen korvaukseksi. Vielä enemmän hän kadotti reduktionin kautta. Kun K. ei heti taipunut hyväksymään säätyjen vuonna 1680 valtaneuvoston oikeuksia vastaan annettua lausuntoa, hän sai mitä ankarimpia nuhteita kuninkaalta, ja vasta nöyrän anteeksianomuksen jälestä hän pääsi jo aloitetusta kanteesta vapaaksi. V. 1682 hän puoleksi pakosta jätti valtaneuvoksen virkansa ja eli siitä lähtien Ruotsissa yleisten asioitten käyttelemisestä erotettuna, köyhänä ja unhotettuna. Suomen mainioin miesten joukkoon hän kuuluu ainoastaan sukuperänsä kautta. Knuutti K. kuoli Hedensö'n kartanossa 26 p. Kesäk. 1690 ja haudattiin Södermanlannin Näshulta'n kirkkoon. Hän oli kolmesti nainut, 1) Lukretia von Stakenbrouch'in,

† 1664 (ja haudattu Turun tuomiokirkkoon); 2) Barbro Natt och Dag'in, † 1680, ja 3) Kristiina Sparre'n, † 1722.
E. G. P.

Kurck, Kustaa, valtiomies, edellisen veli, syntyi Itägötinmaalla 1624, Lokak. 10 p.; nimitettiin 1651 suomalaisen hevosrykmentin everstiksi, tuli 1658 Itägötinmaan maaherraksi, 1664 valtaneuvokseksi, 1669 Kristiina kuningattaren eläke-maakuntien kenraalikuvernööriksi, j. n. e. Yleensä seuraten vanhemman veljensä esimerkkiä ja kan taa, Kustaa K. ei kuitenkaan omistanut hänen kykyänsä tahi lujuuttansa, vaan näkyy monesti juomitteluihin sekautuneen. Holhojatilin ja reduktionin kovuutta hän syystä sai kärsiä vielä suuremmassa määrässä kuin vanhempi veli; v. 1682 hänkin erotettiin valtaneuvostosta, kun se muodostettiin kuninkaalliseksi neuvostoksi. V. 1689 Maalisk. 12 p. hän kuoli ja on haudattu Itägötinmaan Stenby'n kirkkoon. Nainut Elsa Beata Banér'in.
E. G. P.

Kurck, Gabriel, valtiomies, edellisten veli, syntyi Wiipurin linnassa 1630 Marrask. 14 p., tuli Turussa ylioppilaaksi, oleskeli kauan Upsalan yliopistossa, vaan nautittuansa Terserus'en, Loccenius'en ja monen muun kuuluisan opettajan opetusta hän vieläkin läksi ulkomaille, palveli ajaksi Hispanian armeijassa, ja kävi vihdoin hollantilaisen lähettilään ylimääräisenä seuralaisena Englannissa. Siellä nuori oppinut ylimys, joka oli Oxenstjerna'n sisarenpoika, otettiin kaikella kunnioituksella vastaan Cromwell'in puolelta, ja Oxford'in yliopisto antoi hänelle maisterin arvon. Vv. 1655–58 K. oli Puolassa soturina, oli muun muassa Kaarlo X:nen yliadjutanttina Varsovan tappelussa 1657, ja osoitti monesti uljuutta ja taitoa. Kotiin palattuaan hän 1660 nimitettiin Wiipurin jalkaväen everstiksi ja 1667 Wiipurin linnan ja läänin maaherraksi. Gabriel K. oli isältänsä perinyt hänen Suomessa olevat Laukon ja Totkijärven kartanonsa ja oleskeli enemmiten Suomessa. Vv. 1668—83 hän oli Skaraborg'in läänin maaherrana, ja osoitti semmoisena suurta taitoa, erittäinkin Tanskan sodan aikana 1670-luvulla. Valtiopäivillä 1680 hän oli ylimyspuolueen paraita puolustajia, tyynimielinen ja luja vaikeimmissakin keskusteluissa, mutta hänen puolustamansa asia joka tapauksessa oli auttamattomissa. Laveista tiedoistaan tunnettuna, hän muun muassa oli ruotsiksi kääntänyt Davidin virret runomittaan, mutta käsikirjoitus hävisi 1704 Laukon kartanossa tulipalon kautta. Erottuansa valtion palveluksesta K. 1684 oli muuttanut Laukkoon asumaan; siellä hän myös kuoli v. 1712 ja haudattiin Kurkien vanhaan sukuhautaan Vesilahden kirkkoon Hän oli kahdesti naimisissa 1) Kristiina Stenbock'in ja 2) Beata Kagg'in kanssa.
E. G. P.

Kurck, Arvid Fredrik, Waasan hovioikeuden ensimmäinen presidentti, edellisen pojanpojan-poika sekä kapteeni Aksel Kustaa K:in ja Margareeta Thott'in poika, syntyi Malmö'n kaupungissa 1735, Toukok. 27 p.; meni opintonsa suoritettuaan Götan hovioikeuteen 1751, jossa hän 1762 pääsi assessoriksi ja kutsuttiin 1774 revisiooni-sihteeriksi. Kun Kustaa III v. 1775 matkallaan Suomessa oli havainnut kaksi hovioikeutta siellä olevan tarpeen, perustettiin uusi hovioikeus Waasaan ja K. nimitettiin 28 p. Kesäk. 1776 sen presidentiksi. Mainittuna päivänä kuningas itse Tukholmassa suurella juhlallisuudella asetti hovioikeuden kaikki nimitetyt virkamiehet virkoihinsa, jolloin K. omasta ja muitten puolesta lausui alamaiset kiitokset. Saman vuoden 21 p. Elok. K. juhlallisesti Vaasassa avasi hovioikeuden ensimmäisen istunnon. V. 1781 K. virkamuuton kautta tuli Götan hovioikeuden presidentiksi; v. 1792 hän tuli kamarikolleegin presidentiksi ja kuninkaan korkeimman oikeuston jäseneksi ja korotettiin kreivilliseen säätyyn 1797. Hän ei milloinkaan kirjoituttanut itseään Ruotsin ritarihuoneen kirjoihin tällä arvolla. V. 1801 hän omasta pyynnöstään sai eronsa ja kuoli Skaanessa Jordberga'n kartanossa 1810 Huhtik. 6 p. Virkamiehenä hän katsottiin hyvin eteväksi. V. 1755 hän oli nainut Hedvig Ulriika von Nolcken'in, vaan avioliitto purattiin ja lapset kuolivat ennen vanhempiaan. Presidentti K:in serkku, vänrikki Porin jalkaväessä Aksel Kustaa K., † 1800, oli testamentissaan määrännyt Laukon fideikommissiksi, joka mainitun presidentin päätöksen mukaan olisi käyvä suvussa perintönä. Laukko tämän johdosta annettiin Klaus Arvid Kurck'ille, valtaneuvos Knuutti K:in pojanpojan-pojalle (joka syntyi v. 1769, v. 1796 tuli Turun hovioikeuden assessoriksi ja 1832 kamarioikeuden presidentiksi, † 1834), vaan tämä jäi Ruotsiin asumaan, ja möi Laukon 1817 Ruotsin kuninkaan luvalla. Suomen ritarihuoneen kirjoihin ikivanha suomalainen Kurki-suku ei siis milloinkaan otettu.
E. G. P.

Kurvinen, Pietari, lähetyssaarnaaja, syntyi 1842 Heinäk. 18 p. Ilomantsissa Lapinniemen talossa, jonka omistaja Paavo Matinpoika Kurvinen oli hänen isänsä. Äiti Kristiina Pietarintytär Ikonen oli Koiterenjärven rannalta kotoisin. Talosta oli isä rahan tarpeessa myönyt huokeaan hintaan maat ja suuret metsät, kun kuoli 1853 ja jätti jälkeensä lesken ja 10 lasta. Tuosta syntyneet perheelliset huolet, ankara seitsenviikkoinen kuumetauti sekä kirkonhistoriassa lukemansa kertomukset pakanain sokeudesta ja kääntyneiden onnesta, vieläpä muisto tietäjinä mainioin isovanhempainsa taikauskosta, johtivat vähitellen Pietarin mielen lähetys-

toimeen. Suoritettuansa vv. 1862—68 oppijakson Helsingin lähetyskoulussa, vihittiin hän ja neljä muuta koulun ensimmäistä oppilasta lähetyssaarnaajiksi, piispa Schauman vihkijänä. Kolmen käsityöläisen ja kahden Hermansburg'issa koulutetun ja lähetyssaarnaajiksi vihityn Suomalaisen seurassa lähtivät K. ja hänen kumppaninsa Ovambomaahan Afrikkaan. Herero-maalla he kuitenkin viipyivät toista vuotta kansan kieltä ja tapoja oppimassa ja siellä Otyimbingue'ssa K. 1871 nai Suomessa kihlatun ja nyt sinne saapuneen morsiamensa Wilhelmiina Rosvall'in. Kun lähetyssaarnaajat 1870 ensi kerran saapuivat Ovambomaahan, jossa eivät ole muut kuin Suomalaiset lähetystointa harjoittaneet, niin asukkaat heitä kätten läpytyksillä, hyppelyillä ja lahjoilla tervehtivät. Siellä Suomalaiset Oukuambi-valtakunnassa perustivat Elimin nimisen lähetyspaikan ja vaikuttivat siinä vv. 1870—72. Kuningas Nayuman, ankara soturi, orjain myöjä ja ihmisten teurastaja, luopui vähitellen verisistä vehkeistään ja rupesi joukkoineen rauhan evankeliumia kuuntelemaan; vilkas työinto syttyi maassa ja kuningas alamaistensa kera oppi ja ryhtyi tiiliä lyömään. Kaksi lähetystaloa, kuninkaan hovi ja monikertainen tiililinna oli jo muurattu, kun portukaalilaisten orjakauppiain paloviina y. m. juonet pääsivät valloille. Lähetystön huonenkset hävitettiin ja sen täytyi paeta metsään, jossa oppilaat kyynelsilmin siitä erkanivat. Nyt lähetyssaarnaajat lähtivät Ondango'on, jossa samoin asukkaat heitä ilolla tervehtivät. Siellä rakennettiin uusi lähetystalo, jossa K. kumppaneineen työskenteli v:een 1875. Silloin kivulloisuus pakoitti hänen perheineen palaamaan isänmaahan, jossa hän sittemmin on työskennellyt lähetysseuran asioitsijana Suomessa ja Inkerissä, lähetyskoulun opettajana sekä suomentajana Lähetyssanomain toimituksessa.

K:en kirjallisista töistä Ovambo-kielellä kypsyi hänen Afrikassa ollessa ainoasti *Aapiskirja* painettavaksi. Muut, kuten Virsikirja, Katkismus ja Piplianhistoria, ovat myöhemmin hänen kumppaniensa valmistamina K:en johdolla painetut Helsingissä. Etelä-afrikkalaisen tiedeseuran kirjastonhoitajan prof. Bluk vainajan pyynnöstä K. Afrikassa kirjoitti saksaksi saduilla ja sanaluettelolla varustetun Ovambo-kielenopin, jota Bluk käytti isossa vertailevassa kieliopissaan. Mainittu K:en kielioppi on suomeksikin olemassa, mutta painamatta. Lähetyssanomiin 1868—76 K. kirjoitti useita kirjeitä ja kertoelmia; niistä on *Sananen Afrikasta* 1876 lavea silmäys sikäläisiin oloihin. Samoin hän julkaisi kertomuksia Kristillisissä Sanomissa 1878—79. Eri vihkoina on hän julkaissut *Iloja sekä suruja Afrikassa,* kertomus lähetystön 7-vuotisesta vaikutuksesta, *Eräs Ovambolapsi, Ovambomaan* ja *Afrikan kartat* ynnä kertomuksen Afrikan kansoista ja sikäläisistä lähetystöistä, p. m.

Kustaa I Waasa, Ruotsin kuningas vv. 1523—60 ja Waasan kuninkaallisen suvun kantaisä, syntyi Lindholma'n kartanossa Uplannissa Toukok. 12 p. 1496. Suku oli unionin taisteluissa tullut kuuluisaksi, mutta sukunimi, joka on otettu joko Waasa nimisestä kartanosta Uplannissa tai vaakunakuvasta, missä nähdään varpukimppu, jommoisia oli tapa rynnättäessä viskata vallihaudat täyteen, ei ollut vielä siihen aikaan tavallinen. Kustaa Waasan isoisän isä oli tuo kuuluisa drotseti Krister Niilonpoika, jonka eripuraisuus Kaarlo Knuutinpojan kanssa on historiasta tuttu. Tämä vihollisuus näytti menevän perinnöksi hänen jälkeläisilleen, jotka ensin kaikki kallistuivat Tanskan puolelle. Drotsetin tyttärenpoika, arkkipiispa Juho Pentinpoika, sekä molemmat pojanpojat, Katillo Kaarlonpoika piispa ja Eerik Kaarlonpoika ritari, olivat Kaarlo kuninkaan kiivaimmat vastustajat. Mutta mainitun drotsetin nuorin poika, Juhana, nai Steen Stuure vanhemman sisaren ja siirtyi sen kautta sittemmin kansalliseen puolueesen. Tämän poika Eerik Juhananpoika, Kustaa Waasan isä, oli isänmaallisen asian harras ystävä ja saikin useiden muiden valtaneuvosten kanssa surmansa Tukholman verilöylyssä v. 1520. Kustaa Waasan äiti oli Cecilia Mannuntytär Eka-suvusta.

Nuori Kustaa Eerikinpoika mainitaan v. 1509 tulleen kouluun Upsalaan, mutta kiivastuen tanskalaisen opettajan kurituksesta, lähteneen siitä omin neuvoin tiehensä. V. 1514 hän tuli Steen Stuure nuoremman hoviin ja sai pian tilaisuutta osoittaa sotaista kuntoaan syttyneessä sodassa Tanskalaisia vastaan. Mutta v. 1518 hän oli niitä panttivankeja, jotka Kristian II petollisesti vei Tanskaan; Hän säilytettiin erään tanskalaisen aatelismiehen, Banér'in, kartanossa Seelannissa, vaan pääsi sieltä pakoon ja saapui talonpojaksi puettuna Lybeck'iin Syysk. 30 p. 1519. Tässä hän nautitsi suojelusta seuraavaan kevääsen asti, mutta nuo levottomat sanomat kotimaasta, missä Steen Stuure oli kuollut haavoihinsa ja Tanskalaiset jo valloittivat koko maan, eivät antaneet hänelle rauhaa; hän astui pieneen haahteen ja tuli maalle Kalmarin edustalle Toukok. 31 p. 1520. Tästä hän jatkoi matkaansa maan läpitse Määlärin seuduille, mutta kohtasi joka paikassa ainoastaan alakuloisuutta. Silloin tuli tieto Tukholman verilöylystä, jossa Kustaan isä sekä hänen lankonsa, Jaakkima Brahe, olivat surmansa saaneet. Nuorta Waasaa itseä jo etsittiin; hän siis valhepuvussa pakeni Marraskuun lopulla Vaskivuori-seutuun ja Taalaen maakuntaan ja pelastui ainoastaan hädin tuskin väijyvien Tanskalaisten

käsistä. Joulupyhinä hän koetti Moran kirkon luona puhutella Taalaen miehiä, jotka niin monta kertaa ennen olivat nousseet kansallista asiaa puolustamaan; mutta tällä kertaa eivät olleet taipuvaisia, ja Kustaa Waasa läksi raskaalla sydämmellä Norjaan päin. Vaan viikkoa myöhemmin tuli Taaloihin muita pakolaisia (ks. Björnram, Lauri Olavinpoika), jotka tiesivät kertoa, kuinka Tukholmassa oli meneltelty ja mitä hallitusmenoa oli Tanskan kuninkaalta odottaminen. Hiihtäjiä heti lähetettiin nuorta Waasaa takaisin noutamaan, ja Tammikuussa 1521 hän huudettiin päälliköksi syttyvässä kapinassa. Kansallinen liike pian levisi muihinkin maakuntiin ja Elokuussa 1521 Kustaa Waasa Vadstena'ssa valittiin valtionhoitajaksi. Kahden vuoden taistelut vihdoin tekivät lopun Tanskalaisten vallasta ja unionin side nyt lopullisesti katkaistiin. V. 1523, Kesäk. 6 p., Strengnäs'issä kokoontuneet säädyt valitsivat Kustaa Eerikinpojan Ruotsin valtakunnan kuninkaaksi.

Kustaa I:n 37 vuotta pitkää hallituskautta ei tarvitse tässä kertoella. Ruotsin valtakunnan itsenäisyyden sekä valtiollisessa että hengellisessä katsannossa on tämä kuningas perustanut ja vahvistanut; kaikki hänen toimensa ovat tähän tarkoitukseen tähdänneet. Paavillinen yliherruus, joka oli ollut Ruotsin sisälliselle rauhalle ja ulkonaiselle itsenäisyydelle kovin haitallinen, murrettiin uskonpuhdistuksen kautta, joka sen ohessa antoi Kustaalle tilaisuutta ryhtyä katoliskirkon rikkauksiin ja käyttää niitä valtion tarpeisin. Nämä ja muut tarpeelliset muutokset valtakunnan sisällisissä oloissa kohtasivat kahtena ensimmäisenä vuosikymmennä paljon vastarintaa, jonka Kustaa jäntevyydellä ja taidolla masensi, samalla kuin hän yhä torjui ulkoapäin uhkaavat vaarat. Smolantilaisen Dacke-kapinan kukistuttua v. 1543, alkoi hänelle verrattain levollisempi aika, ja seuraavana vuonna Tammikuussa säädyt Vesteros'issa tekivät kruunun perittäväksi Kustaa Waasan suvussa. Waltakunnan kaikissa oloissa oli todellakin ihan uusi aika alkanut; hallinto, verolaitos ja valtiotalous järjestyivät, kuninkaallinen valta oli tullut vahvemmaksi kuin milloinkaan ennen, ja viljelys sekä kaikki elinkeinot edistettiin hallituksen mahtavalla johdolla. Toiselta puolen ei ole kieltämistä, että Kustaa kuningas menetteli suurella itsevaltaisuudella ja että virkavalta hänen aikanansa karttui peloittavaan määrään. Kustaan hallitustapa oli eräs patriarkallinen despotismi, joka aina tarkoitti yhteistä hyvää, mutta ei paljon lukua pitänyt alamaisten oikeuksista. Kirkonomaisuuden peruuttaminen muuttui ryöstöksi, kunnatkin siinä muutoksessa kadottivat sekä omaisuutensa että kaiken itsenäisyytensä, ja tuomarinvirat, joissa rahvaan vanha vaalioikeus syrjäytettiin, muuttuivat kuninkaallisiksi läänityksiksi, joiden tuloilla kuningas palkitsi palvelijoitansa. Tärkein Kustaa Waasan toimista Suomenmaan suhteen on epäilemättä erämaiden asuttaminen, joka alkoi v. 1547 paikoilla ja vähällä aikaa täytti Savon, Hämeen ja Satakunnan pohjoisosat sekä Oulujärven rannikot uutisasukkailla. Kuningas on kahdesti meidän maassamme käynyt: ensi kerran Elokuussa ja Syyskuussa 1530, jolloin hän pikimmältään kulki Turussa ja Raseporissa, toisen kerran vv. 1555—56, jolloin hän Venäjän sodan tähden kauemman aikaa täällä viipyi. V. 1555, Elok. 13 p., kuningas tuli Turkuun. Muassa oli 18-vuotias Juhana herttua; muu perhe näkyy jääneen Kastelholmaan. Rajan puolella käytyänsä Kustaa Tammikuussa 1556 tuli takaisin Turkuun, lähti Maaliskuun alulla perheensä luoksi Kastelholmaan, mutta palasi Toukokuussa Turkuun, josta hän Heinäk. 1 p. lähti takaisin Ruotsiin. Ylipäänsä hän ei ollut mieltynyt Suomen oloihin eikä Suomen kansaan, jonka kieltä hän ei myöskään ymmärtänyt.

Kuningas Kustaa I kuoli Tukholman linnassa Syysk. 29 p. 1560. Hän oli kolmesti nainut. Hänen ensimmäinen puolisonsa oli saksalainen ruhtinatar Katariina Saksi-Lauenburg'ista, naitu v. 1531, kuollut v. 1535, jonka ainoa lapsi oli Eerik XIV. Toinen puoliso oli Margareeta Eerikintytär Leijonhufvud ruotsalaisesta suvusta, naitu v. 1536, kuollut v. 1551. Tästä avioliitosta, joka oli edellistä onnellisempi, vaikka Margareeta ennen oli ollut toisissa kihloissa, syntyivät pojat Juhana III, Mannu herttua († mielipuolena v. 1595) ja Kaarlo IX sekä viisi tytärtä, jotka kaikki naitettiin Saksaan. V. 1552 Kustaa nai kolmannen kerran erään nuoren aatelisneiden Katariina Kustaantytär Stenbock'in, joka lapsetonna jäi leskeksi ja vasta v. 1621 kuoli.

Y. K.

Kustaa II Aadolf, Ruotsin ja Suomen kuningas, syntyi 1594, Jouluk. 9 p., Tukholman kuninkaallisessa linnassa, jossa hänen isänsä, Södermanlannin herttua, sittemmin kuningas Kaarlo IX, ynnä Kristiina puolisonsa kanssa, silloin asuskeli hallitusta hoitamassa Sigismundon poissa ollessa. Siihen aikaan ei näyttänyt ylen luultavalta, että Kaarlo tai hänen poikansa vakinaisesti tulisi kuninkaan valtaa saamaan, mutta sitä selvemmin hallitsijakyky jo aikaiseen esiytyi nuoren Kustaa Aadolfin luonteessa. Poikana hän monesti osoitti tavatonta uljuutta, itsetuntoa sekä jalomielistä lempeyttä, ja helläin mutta ankarain vanhempain kasvattamana, alituisten vaikeutten ja vaarojen ympäröimänä hän saikin täyteen määrään kehittää erinomaisia lahjojaan, varttuen ruumiin niin hyvin kuin sielunkin puolesta hallittavainsa kansojen

kauniimmaksi perikuvaksi, koko ihmiskunnan oikeutetun ihailun esineeksi.

Säätyjen suostumuksella oppinut Juhana Skytte määrättiin nuoren ruhtinaan kasvatusta johtamaan; käytettiinpä muittenkin opettajain apua, kenen vaan milloinkin arveltiin voivan parasta johdatusta antaa. Raamattu ja klassillinen kirjallisuus olivat kasvatuksen pääaineina; 12-vuotiaana Kustaa Aadolf sekä puheessa että kirjallisesti käytti Latinan, Italian, Franskan, Saksan ja Hollannin kieliä, — äitinsä kieltä saksaa paljoakin paremmin kuin useimmat Saksan ruhtinaat siihen aikaan; vanhempana hän myös osasi kreikkaa ja vähäisen venäjää ja Puolankin kieltä, ja varmaan suomikaan ei ollut hänelle aivan vieras. Sotatieteesen nuori ruhtinas perehtyi erinomaisen hyvin; kaikissa ruumiillisissa harjoituksissa hän oli mestari. Poikana jo hän sai vaivoja kärsiä ja tottua hallitsijan raskaita velvollisuuksia täyttämään. Kun oli kuudennella, hän seurasi vanhempiansa Liivinmaalle, ja kun talvi sulki meritien Ruotsiin, kuningas hänen kerallaan palasi kotiin Suomen ja Pohjanmaan kautta. Jo 10 vuoden vanhana Kustaa Aadolf kutsuttiin valtaneuvoston keskusteluja kuuntelemaan, 13-vuotiaana hän sai pienempiä toimia suoritettaviksi; isänsä kruunauksessa hän Suomen suuriruhtinaaksi, Wiron herttuaksi nimitettynä kantoi Suomenmaan lipun; Vestmanlantia hän sai omin neuvoin hallita herttuakuntanaan. V. 1610 hän Örebro'n valtiopäivillä isän sairauden tähden sai pitää ensimmäisen puheensa valtiosäädyille, ja on varsinkin siitä asti ollut hallituksessa osallisena. V. 1611 hän myöskin juhlallisesti puettiin sota-asuun ja julistettiin mieskuntoiseksi. Samana vuonna hän valloitti ja hävitti Tanskalaisten perustaman linnan Kristianopel'in. Mutta isänsä kuoltua Kustaa Aadolf ei heti ruvennut kuninkaaksi; tätä arvoa lähempänä oli vanhempaan sukuhaaraan kuuluva Juhana herttua, Juhana III:nnen poika, joka kyllä oli hallitsemaan kykenemätön, vaan Kaarlo IX:nnen jälkiä käyden Kustaa Aadolf kuitenkin piti tämän serkkunsa oikeutta pyhänä. Vasta sitten kuin Juhana omasta tahdostaan oli Nyköping'in valtiopäivillä luopunut oikeuksistaan, otti Kustaa Aadolf vastaan kuninkaan arvon 16 p. Jouluk. 1611, ainoastaan 7 päivää sen jälkeen kuin oli täyttänyt 17 vuotta.

Arveluttavammalla hetkellä tuskin ikinä mikään Ruotsin hallitsija on valtio-ohjaksille ruvennut. Juhana ja Kaarlo Filip herttuat sekä leskikuningatar omistivat melkoisen osan valtakuntaa läänityksinä; aatelissa kyti yhä Kaarlo IX:nnen verituomioin synnyttämä katkeruus, papisto oli nurealla mielellä kuningas vainajan kalvinilaisuuteen vivahtavan uskonnollisen kannan tähden, yhteinen kansa kärsi sortoa ja väkivaltaa maan puolustajiksi kutsuttujen palkkasoturein puolelta; kaikkialla vallitsi köyhyys ja epäjärjestys, joita Kaarlo IX:nnen lyhyt hallitus ei riittänyt parantamaan. Ulkonainen asema ei ollut parempi: Puolan ja Tanskan kanssa ilmi sota, Venäjän kanssa epäluotettava ystävyys, joka pian sodaksi muuttui. Vaan Kustaa Aadolf kykeni suurimpiakin vaikeuksia voittamaan. Väsymättömällä innolla hän itse tarkasti ja järjesti kaikki, sisälliset parannukset niin hyvin kuin puolustushankkeetkin; yhä alttiimmin kansa pani paraat toiveensa häneen ja levottomuus viihtyi viihtymistään. Ensiksi hän kääntyi Tanskaa vastaan, joka sillä hetkellä oli vaarallisin vastustaja. Tätä vihollista vastaan Kustaa Aadolfin vihdoin täytyi kutsua koko asekuntoinen väestö maata puolustamaan; itse hän Vittsjö'n kirkon kohdalla kerran oli hengen vaarassa. Knäröd'issä saatiin 1613 rauha, joka kyllä oli kova Elfsborg'in lunnaitten kautta, mutta kuitenkin huokeampi kuin alussa olisi sopinut odottaa. Tämän jälkeen hän kävi sotaa Venäjää vastaan semmoisella menestyksellä, että 1617 saatiin edullinen Stolbovan rauha, josta Kustaa Aadolf samana vuonna lausui valtiosäädyille muun muassa: „Suomi nyt on Laatokan järvellä erotettu Venäjästä, — — ja luotan siis Jumalaan, että Venäläisen käynee vaikeaksi hypätä semmoisen puron yli. — — Viroa suojelevat Narvan ja Ivanogorodin linnat sekä riuhkea ja leveä Narvanjoki; — — Karjala on osaksi Maanselän suojassa, jonka yli ei kukaan voi sotajoukkoja johdattaa." Paremmin ei yksikään valtiomies moneen vuosisataan ole senpuolisia oloja arvostellut; vielä tätä nykyä Stolbovassa määrätty raja pääasiassa erottaa Suomen ja Venäjän alat, jos kohta paljon muutoksia sen jälkeen on tapahtunut. Näitten voittojen jälkeen tuli vihdoin Puolankin vuoro: 1621 mahtava Riika valloitettiin piirityksen jälkeen, jossa Kustaa Aadolf ennen kaikkia oli miehuutta, kestävyyttä ja taitoa osoittanut; Wallhof'in, Mewe'n ja Stum'in taisteluissa hän itse oli joukkojaan johtamassa, Danzig'in ja Dirschau'n edustalla hän 1627 tuli vaarallisesti haavoitetuksi, kun ei säästänyt omaa enemmän kuin alhaisimmankaan soturin elämää. Vaan sodan kuluessa hän vähitellen oli tunkenut Preussiin asti, ja omassa maassaan uhattuna Sigismundon täytyi Stumsdorf'in aselevossa 1629 myöntää Ruotsille kaikki tärkeimmät tehdyt valloitukset.

Sillä välin kuin Kustaa Aadolf kunnialla suoriutui perimistä sodistaan, hän myös mitä pontevimmalla tavalla oli ryhtynyt valtakunnan sisällisten olojen parantamiseen, nojautuen osaksi omaan erinomaiseen neroonsa, osaksi ystävänsä Akseli Oxenstjerna'n viisaisin neuvoihin. V. 1617 annettiin valtiopäiväjärjestys, ensimmäinen

laatuansa, joka 1723 syrjäytettynä Kustaa III:nnen aikana pääsi uuteen voimaan ja sitte Suomessa oli perustuslakina vuoteen 1869 asti. Tärkeätä laatua olivat myös 1626 vuoden ritarihuoneenjärjestys sekä 1612 ja 1617 vuoden aateliset etuoikeudet, vaikkapa viimemainitut monessa kohden olivat koko yhteiskunnalle haitaksi. Hovioikeuksia perustettiin Tukholmaan 1614 ja Turkuun 1623, oikeuden hoito järjestettiin säännöllisemmäksi, kaupunginlaki painettiin. Upsalan yliopisto ja koululaitos pantiin uuteen kuntoon, Suomenmaalle Turun lukio perustettiin vuonna 1630. Kauppaliikettä koetettiin edistää 1614 ja 1617 vuoden kauppajärjestysten kautta, jotka kyllä perustuivat yksipuoliseen katsantotapaan, vaan eivät alusta alkain olleet läheskään niin kohtuuttomia kuin sittemmin toisenlaisiksi muodostettuina. Samatenpa hän myöskin yritti muitakin elinkeinoja hallita, „niinkuin perämies hallitsee laivaansa.“

Suomea kohtaan Kustaa Aadolf erittäinkin on osoittanut hellempää huolta kuin yksikään muu Ruotsin kuningas. Äiti ja valtiosäädyt kyllä varoittivat häntä lähtemästä Suomeen 1614, vaan hän läksi kuitenkin, „läsnäolollaan alamaisiaan lohduttaaksensa ja vahvistaaksensa“, ja on senkin jälkeen monesti käynyt tällä puolella Pohjanlahtea, enimmiten matkalla Itämeren maakuntiin, joskus ajaen toista kymmentä peninkulmaa vuorokaudessa, mutta aina hartaasti pitäen huolta asukasten valituksista, mikäli aika vaan salli. V. 1614 hän kevättalvella tuli tänne Pohjanlahtea kiertäen, oli Maalisk. 7 p. Torniossa, 9 p. Oulussa, 13 p. Korsholmassa, oleskeli 19—24 p. Hämeenlinnassa, läksi sitten Turkuun, johon jäi puoleksikuudetta viikoksi, ja poikkesi vihdoin merimatkallaan Venäjän rajalle päin Helsinkiin, Porvoosen, Viipuriin j. n. e. Paluumatkallaan hän oli Espoossa 23—25 p. Lokak. ja Ahvenanmaalla 3—11 p. Marrask. 1614. Seuraavana vuonna hän 1 p. Marrask. Narvasta annetulla kirjeellä kutsui Suomenmaan valtiosäädyt saapumaan Helsinkiin valtiopäiville; oleskeli itse Viipurissa 8—12 p. Tammik. 1616 ja Helsingissä Tammik. 19—Helmik. 10 p., ainoa kerta, jolloin Ruotsin vallan aikana Suomenmaan säädyt kuninkaan saapuvilla ollessa ovat keskustelleet yhteisistä asioista. Helsingistä Kustaa Aadolf läksi Turkuun, jossa hän viipyi kolme kuukautta, käyden sillä välin Porinkin seuduilla. V. 1622 hän palasi Liivinmaalta Suomen kautta, käyden silloin pikimmältä Viipurissa, Kuopiossa ja Oulussa; 1625 (?) ja 1626 hän vielä hätäisemmin kulki Suomen läpi. Näillä matkoillaan, varsinkin vv. 1614 ja 1616, hän tutki ja ratkaisi lukemattomia valituksia ja piti erittäin voutejaan ankarassa järjestyksessä; Suomessa ollessaan Kustaa Aadolf määräsi veroseteleienkin käyttämistä yhteisen kansan vakuudeksi kiskomisia vastaan; moni muukin käsky näkyy perustuneen hänen Suomessa saavuttamaansa kokemukseen siitä, mikä oli kansan paraaksi.

Mahdotonta on ennustaa mitä kaikki Kustaa Aadolf olisi voinut saada aikaan sisällisen hallituksen alalla, jos olisi sille saanut pyhittää koko elämänsä. Vaan Keski-Euroopan taistelut samaan aikaan kehkeytyivät sillä lailla, että hän ei voinut jäädä niihin ryhtymättä. Protestanttisuutta uhkasi Saksassa perikato, ja Kustaa Aadolf tunsi olevansa sen pelastajaksi kutsuttu. Hänellä oli nojanaan hallitsemainsa kansain hartain rakkaus, sotajohtaja-neronsa ja armeija, jonka hän pitkällisten sotien aikana oli järjestänyt uudestaan ja kasvattanut kuntoon, sotakuriin ja siveyteen, jommoista ei siihen aikaan asti kuultu, nähty Euroopassa. Tällä valiojoukollaan, jossa Suomalaisilla aina oli kunniasija, Kustaa Aadolf kävi mahtavan keisarin ja hänen mainehikasten soturiensa kimppuun: neuvoteltuansa valtiosäätyjen kanssa hän päätti ryhtyä taisteluun keisaria vastaan, ja Juhannuspäivänä 1630 hän astui maalle Usedom'in saarelle Oder-joen suussa, ja eteni varovasti Pohjois-Saksassa. Tilly turhaan 27 ja 28 p. Heinäkuuta 1631 koetti voittaa Werben'iin sulkeunutta vastustajaansa, joka Breitenfeld'illä Syysk. 7 p. samana vuonna voitti hänet. Rhein-virran maakuntain läpi tunkeuttuaan Kustaa Aadolf vihdoin Tilly'n silmien edessä rohkeasti meni Lech'in yli 5 ja 6 p. Huhtik. 1632, tehden samassa lopun tämän kuuluisan vastustajan urasta. Mutta Wallenstein'iä vastaan onni ei ollut hänelle yhtä myötäinen: 25 p. Elok. tehty uhkarohkea rynnäkkö Nürnberg'in Alte Veste'ä vastaan ei onnistunut, ja kun Kustaa Aadolf 6 p. Marrask. 1632 Lützen'in taistelussa tapansa mukaan tahtoi itse johtaa joukkojaan voittoon, joutui hän vihollisten keskelle, sai monta haavaa ja jäi kuoliaaksi kentälle, jossa sitten hurjasti taisteltiin iltaan asti. Voitto vihdoin jäi ruotsalais-suomalaisen armeijan omaksi, vaan suurintakin tappiota raskaammaksi sen teki jalon kuninkaan kuolema.

Ruotsin valtakunnan hallitsijain joukossa Kustaa Aadolfille epäilemättä tulee ensimmäinen sija, jos luonnonlahjojen kyllyyttä otetaan lukuun. Olivatpa hänen luonteesensa yhdistyneet kaikki ne avut, jotka ovat ruhtinaan tahi yksityisen miehen kunniaksi. Vartaloltaan neljättä kyynärää pitkänä, hän oli ulkonäöltään kaunis, hiukset kullankarvaiset, silmät siniset, iho verevä; ruumiin puolesta ainoastaan liika lihavuus ja lyhytnäköisyys olivat hänelle vaivaksi. Hengenlahjat olivat erinomaisia; harvoin into ja maltti, kyky ja mielen puhtaus ovat niin likeisesti liittyneet toisiinsa. Verraton nero, laveat tiedot,

väsymätön uutteruus kohottavat Kustaa Aadolfin paraitten valtiomiesten, ihmeellinen soturikyky ja urhous kohottavat hänet etevimpäin sotajohtajain rinnalle; puhujana ja kirjoittajana hän voitti kaikki aikalaisensa Ruotsissa ja Saksassa, ehkäpä koko maailmassa; runollista ja soitannollistakin kykyä huomataan hänessä olleen, vaikka nämä taipumukset eivät päässeet suuresti kehkeymään. Vaan näitä loistavia avuja muistettavampaa oli kuitenkin se mielen hurskaus ja nöyryys, jotka kuvautuvat hänen elämässään ja toiminnassaan. Lapsuudessa vihan äänet suhisivat hänen korviinsa; nuoruudessaan hänen oli raju, hekkumaan taipuva luonne voitettavana; mieheksi päässeen miehekkään „kultakuninkaan" puhtaalle mielelle oli ehkä vielä vaarallisempi kiusaus kansojen rajattomassa rakkaudessa, kun hän vastustamatonna, jumaloituna seisoi Euroopan sydänmaissa, kunnian korkeimmilla kukkuloilla. Mutta vilpitön jumalanpelko, vankka velvollisuudentunne ja luja tahto riittivät vaarallisimpiakin houkutuksia voittamaan; joskus hän kyllä on hairahtanut, vaan hänen luonteensa silminnähtävästi yhä kehkeytyi hyvän tekemiseen, pahan karttamiseen. Valtiomies ja sankari Kustaa Aadolf kieltämättä on ihmiskunnan ja maailmanhistorian jaloimpain muistojen joukkoon luettava.

Nuorukaisen palavalla rakkaudella Kustaa Aadolf oli kauniisen Ebba Brahe'en mieltynyt, vaan aiotusta avioliitosta pidätti hänet äidin jyrkkä kielto, ehkäpä sittemmin valtiollisetkin varomiset. V. 1620 hän nai brandenburgilaisen ruhtinattaren Maria Eleonooran, joka oli hänelle mitä hellin puoliso, jos kohta oikullinen ja korkeampaa kykyä vailla. Tästä avioliitosta syntyi Kristiina kuningatar (ks. häntä). Nuorena Kustaa Aadolf oli erääsen Margareeta Cabeljau nimiseen hollantilaisen kauppiaan tyttäreen rakastunut, joka 1616 synnytti hänelle pojan Kustaa Kustaanpojan, † 1653 nimellä kreivi Vasaborg. Reduktiooniin asti oli Uusikaupunki ympäristöineen kreivikuntana tällä suvulla, joka mainehikkaan Vaasa-suvun viimeisenä jäännöksenä sammui mieskannalta Yrjö Mauri Vasaborg'iin 1754 ja naiskannalta 1777. Useimmat sen jäsenet olivat Keski-Euroopassa elelleet, moni kurjuudessa.

Kustaa Aadolfin kirjoitukset, puheet, y. m. painettiin 1861 Tukholmassa C. G. Styffe'n huolesta nimellä *Konung Gustaf Adolfs Skrifter* (liitteineen 663 sivua 8:o). Pitemmät kirjoitukset siinä täyttävät satamäärän sivuja; etupäässä huomattakoon Kustaa Aadolfin *sotaväensäännöt* (55 sivua), joista inhimillinen käytös sodassa oikeastaan on alkunsa saanut. Hyvin merkillinen onpi myös hänen tekemänsä syviä ajatuksia uhkuava *johdanto oman hallituskautensa historiaan* (22 sivua). Sataluvun sivuja täyttävät niin ikään hänen valtiolliset puheensa, useammat pidetyt valtiosäädyille. Kirjeitä, valtiollisia ja yksityisiä, kuuluu kokoelmaan yhteensä 140, täyttäen noin kolmesataa painettua sivua; löytyypä vihdoin neljä runoakin, joista ensimmäinen on sepitetty Suomen Kyminkartanossa 15 p. Tammik. 1616. Kuuluisimmaksi on Kustaa Aadolfin saksaksi kirjoitettu virsi „Verzage nicht du Häuflein klein" tullut, jonka hän kirjoitti vähää ennen Lützen'in tappelua. (Svedelius, Konung Gustaf II Adolfs karaktersutveckling, y. m.). E. G. P.

Kustaa III, Ruotsin ja Suomen kuningas, perintöruhtinaan, sittemmin kuninkaan Aadolfi Fredrikin ja tämän puolison nerokkaan Loviisa Ulriikan, Preussin suuren Fredrikin sisaren, vanhin poika, syntyi 24 p. (eli silloin vielä voimassa olevan vanhan aikaluvun mukaan 13 p.) Tammik. 1746 Tukholmassa. Lapsuudestaan asti seisoen eri valtiollisiin puolueisin kuuluvain henkilöin kesken, joiden nöyryyttävästä vaikutuksesta heikko hovi turhaan koetti vapautua ja näiden toisiansa vastaan solmieltujen juonten heiteltävänä, Kustaa sai kasvatuksen täynnä ristiriitaisuuksia. Hänen kuvernöörinsä ja opettajansa (K. K. Tessin, N. A. Bielke, Dalin, K. F. Scheffer, Fr. Sparre y. m.) pantiin virkaan ja viralta pois sen mukaan kuin toinen tai toinen puolue hetkeksi pääsi voitolle. Se vähäinen luottamus, jota nuori prinssi jo tämän takia voi heille suoda, väheni vielä sen vastenmielisyyden ja karvauden kautta, jolla kuningatar heitä kohteli ja joka ei voinut prinssiltä jäädä huomaamatta. Luonnoltaan varsin lahjakas ja kerkäs tajuamaan ollen, oppi Kustaa kuitenkin pian, ja tutustui etenkin Franskan kirjallisuuteen, jonka ohessa hänen luonteesensa sen valtiollisesti ja uskonnollisesti vapaamielisistä aatteista juurtui tuo ylevyyden ja kevytmielisyyden sekoitus, joka on n. s. valistus-aikakauden edustajain tunnusmerkki. Samoin kuin useimmissa näistä, yhdistyi Kustaassa into jaloihin ja totisiin aatteisiin ja löyhä siveydentunne, niin valtiollisessa kuin yksityisessä elämässä; mutta hänelle omituinen oli tuo suurten avuin: neron, kaunopuheliaisuuden ja lämpimän isänmaallisen mielen yhtymys turhamoisiin luonteenominaisuuksiin, esim. turhamielisyys, ylenpaltinen ihastus teateriin ja huveihin y. m., mikä kaikki on tehnyt arvostelut hänestä niin erillaisiksi, aina sen mukaan kuin hänen ansionsa taikka vikansa ovat olleet pääaineena elämäkertojan kuvaelmissa. Siitä ajasta asti jolloin hän voi seurata valtiollisia tapahtumia, heräsi hänen nuoressa mielessään syvä tunne siitä häpeästä, johon n. s. vapaudenajan puoluekiistat olivat Ruotsinmaan saattaneet. Itse hän on lausunut että tämä tunne ensin hänessä he-

räsi 1760, jolloin keskellä ilmeistä sotaa ja vastoin hallituksen nimenomaista kieltoa Pommerin sotajoukon aateliset upseerit parvittain saapuivat Tukholmaan valtiopäiville, julkisesti kerskaten tästä rikoksesta sotamiehen uskollisuutta ja kuuliaisuutta vastaan. „Silloin", hän sanoo, „rupesin halveksimaan henkilöitä, jotka omalle vihalleen uhrasivat valtion edut ja kunnian." Ikäänsä kypsyttyänsä koetti hän kaikin voimin tukea isänsä horjuvaa valtaistuinta ja olikin johtajana siinä riidassa, joka 1768 syttyi neuvoskunnan kanssa ja vaikutti valtiopäiväin kokoonkutsumisen (ks. Aadolf Fredrik). Kun isä kuoli 12 p. Helmik. 1771, oli Kustaa matkalla Franskassa, jonka hovilta hänen silloin onnistui hankkia avun lupaus hallituksenmuutosta varten Ruotsissa. Palattuaan hän neuvotteli muutamain uskottuinsa kanssa, joiden joukossa J. M. Sprengtporten (ks. tämä), K. F. Scheffer ja J. K. Toll, vallankumouksen aikaansaamisesta, siten että Sprengtporten nostaisi kapinan Suomessa ja sitten Suomen sotajoukon kanssa tulisi kuninkaalle avuksi Tukholmaan. Olot pakottivat kuitenkin pian Kustaan ilman tätä apua omin neuvoin ainoastaan kaartinsa avulla 17 p. Elok. 1772 ryhtymään tähän vallankumoukseen, joka toimeenpantiinkin vuodattamatta yhtäkään veripisaretta. Uusi hallitussääntö vuodelta 1772, joka vielä tätä nykyä on Suomen perustuslakeja, lopetti puolueriidat ja yhdessä niiden kanssa myöskin tuon häpeällisen lahjomis-järjestelmän, jonka kautta vieraat vallat siihen asti olivat hallinneet Ruotsinmaan mielensä mukaan. Nämät, etupäässä Venäjä ja sen liittolaiset Preussi ja Tanska, eivät lempein silmin katselleetkaan mainittua hallituksenmuutosta, ja ainoastansa satunnaiset seikat estivät heitä kohta tarttumasta aseisin. Tämä oli uhkaava vaara, johon Kustaan huomio ensiksi kääntyikin. Hänen ulkonainen politiikinsa tarkoitti sentähden ennen muita sen liiton purkaamista, jonka Venäjä ja Tanska olivat solmineet Ruotsia vastaan ja joka saattoi viimemainitun vallan ikäänkuin kahden vihollisen leirin keskelle. Vaan kun kaikki yritykset vieroittaa keisarinna Katariina II:ta Tanskan liitosta olivat turhat, kun valtiopäivät v. 1786 näyttivät hänelle että Venäjä salaisesti kannatti tyytymättömyyttä maassa ja kun Y. M. Sprengtporten'in tuumat Suomen irroittamiseksi Ruotsista tulivat ilmi, täytyi hänen kääntää sota-aseensa mahtavaa itäistä naapuria vastaan, jos mahdollista yhdellä iskulla lopettaaksensa sen vaikutusta Ruotsin sisällisiin asioihin. Sotavuosina 1788—90, joka olisi voinut käydä Venäjälle varsin vaaralliseksi, jos Kustaalla olisi ollut tarpeelliset sotapäällikön avut ja joll'ei n. s. Anjalan liitto olisi häntä estänyt, tuotti kuitenkin Ruotsille sen kadotetun sotakunnian takaisin. Sotilasten vallattomuus armeijassa hillittiin, tyytymättömäin aatelisten toiveet Venäjän avusta tehtiin tyhjiksi ja heidän viimeinen yrityksensä vastustukseen muserrettiin väkisin 1789 vuoden valtiopäivillä, jolloin Kustaan tahdon mukaan tehty *yhdistys- ja vakuutussääntö* vielä suuresti enensi kuninkaan valtaa.

Mitä sisälliseen hallintoon tulee oli Kustaa III:n hallitus ylipään huomattavan taloudellisen edistyksen aikakausi. Rahalaitos vakaantui, kauppa ja teollisuus kukoistivat, lait lievennettiin ja yleinen varallisuus kohosi ennen tuntemattomaan määrään. Kustaa III piti erittäinkin huolta Suomenmaasta ja oli myöskin ensimmäinen Ruotsin kuningas, joka ratsasti valtakuntaa meidän maassa. Kuopion, Heinolan, Tampereen ja Kaskisten kaupungit perustettiin, ja Vaasaan asetettiin uusi hovioikeus. Kaikista Kustaan toimista maan hyväksi oli kuitenkin *isojaon* toimeenpaneminen se, joka tehokkaimmin on maan viljelemiseen ja edistymiseen vaikuttanut. Kustaan hallituksen varjopuoliin kuuluvat sitä vastoin paloviina-asetukset ja kruununpolttimoin sekä kapakkain asettaminen, joiden kautta juoppous eneni, pappisvirkojen myyminen sekä tuo pramea ja kevytmielinen hovielämä, mistä taipumus ylellisyyteen elämänlaadussa ja löyhyyteen tavoissa levisi sivistyneisiin säätyihin ja tuossa tässä tunkihe itse kansaan. Puolueettoman jälkimailman täytyy kuitenkin tunnustaa Kustaan ansioiden hallitsijana paljoa voittaneen hänen vikansa. Hänen ansioitansa arvosteltaessa älköön myöskään unhotettako sitä suojelusta, jota hän osoitti kaunotaiteille. Kustaa III oli tavattomilla lahjoilla varustettu taiteilijahenki ja auttoi kuninkaallisella anteliaisuudella tiedemiehiä ja taideniekkoja. Hän oli ruotsalaisen teaterin luoja ja hänen valtaistuimensa ympärillä runoilijat, semmoiset kuin Creutz, Kellgren, Lidner, Bellman, Leopold, rouva Lenngrén y. m., virittivät laulujansa. Ystäväinsä puolelta, joihin Ruotsin ja Suomen kansain suuri enemmistö kuului, rakastettuna ja jumaloituna, ja niiden, varsinkin aatelisten, puolueelaisten katkeran vihan esineenä, joiden valtiollisen merkityksen hän oli hävittänyt, nerokuningas vihdoin kaatui jälkimäisten koston uhrina. Naamiotanssiaisissa Tukholmassa 16 p. Maalisk. 1792 Kustaan ampui entinen kapteeni J. J. Anckarström, ja muutamia päiviä myöhemmin hän saadusta haavasta kuoli saman kuun 29 p. Kuolema tempasi hänet pois niistä laajalle ulottuvista tuumista, joita juuri silloin suunnitteli, tahtoen aseellisella voimalla samota Franskaan ja asettaa Ludvig XVI:n entiseen valtaansa. Kustaa III oli 1766 mennyt naimisiin tanskalaisen prinsessan Sofia Magdaleenan kanssa, ja tästä avioliitosta syntyi kaksi poikaa, joista ainoas-

taan vanhempi Kustaa IV Aadolfi hänen kuollessaan oli elossa. K. F. I.

Kustaa IV Aadolf, Ruotsin ja Suomen kuningas, edellisen poika, syntyi Tukholmassa 1 p. Marrask. 1778. Äärettömällä riemulla otettiin kaikissa valtakunnan osissa vastaan uutista, että kruununperillinen oli syntynyt: valtiosäätyjen määräämät edustajat olivat kummina nuoren ruhtinaan kasteessa, ja nimessään hän jo sai isänmaansa suurimman sankarimuiston ohjeekseen ja esikuvakseen. Vaan kovin huonosti vastasivat tosiasiat näihin toiveisin. Luonnoltaan nuori Kustaa Aadolf oli typerä, itsepintainen ja ylpeä, ja isän rakastama monimutkainen hovijärjestys sekä opetus, joka ei ollut kaikissa kohden onnistunut, vieläkin kartuttivat perintöruhtinaan ylpeyttä, oikullisuutta ja elkiä. Mystillisiin salamietteisin taipuvana Kustaa Aadolf jo aikaiseen näkyy haaveksineen jonkunmoista henkistä yhteyttä Kaarlo XII:nnen kanssa, jonka taipumatonta jäykkyyttä hän läpi elämäänsä suuresti ihaili ja koetti jäljitellä. Muutoin hänellä oli hyviäkin puolia. Omaa heikkouttaan tuntien Kustaa III oli kasvatuttanut tulevaa seuraajaansa jumalanpelkoon, siveyteen, velvollisuudentuntoon ja säästäväisyyteen, ja mitä harvinaisempia mainitut avut olivat Kustaa III:nnen hovissa, sitä haartaammin niitä ihmeteltiin nuoressa perillisessä, joka 14-vuotiaana kamalasti isättömäksi jäätyään 18 vuoden vanhana tuli valtakunnan itsevaltiaaksi hallitsijaksi. Sen ohessa Kustaa Aadolf ei ollut suosikkien vallassa, vaan kyseli aina neuvoja niiltä, jotka virkansa puolesta olivat velvolliset semmoisia antamaan, ja tämäkin tapa niinkuin hänen lujuntensa tehdyissä päätöksissä oli yleisölle mieleen. Taipumattomuuttaan Kustaa Aadolf osoitti m. m. Pietarissa 1796, jolloin hän, pelkäämättä mahtavan Katariina II:n vihaa ja mahdollisia seurauksia, purkasi jo päätetyn kihlauksensa Aleksandra suuriruhtinattaren kanssa, kun ei voitu suostua morsiamen uskonnon harjoituksen ehdoista.

Vaikka katovuodet ja ulkopuolella Ruotsia vallitseva sota tekivät taloudellisen aseman vaikeaksi, niin Kustaa Aadolfin hallitus alussa oli jokseenkin onnellinen. V. 1797 hän nai badenilaisen prinsessan Fredriika Dorotea Wilhelmiinan, joka naisellisella sulolla ja muilla avuillaan pian voitti kaikkien rakkauden. Kesällä 1802 kuningas puolisoineen kävi Suomessa, oli Turussa saapuvilla tohtorin- ja maisterinvihkiäisissä ja laski silloin myöskin peruskiven uudelle akatemian rakennukselle. Turusta hän läksi Parolan nummelle, johon suuri osa Suomen sotaväkeä oli koottu, kävi sitten Helsingissä, Loviisassa ja rajalla Kymijoen luona, matkusti Savon läpitse Ouluun ja palasi Vaasan kautta Turkuun. Tällä matkalla alamaisten riemu kohtasi kuningasta kaikkialla. Vaan sitä ennen oli myrskyn enteitä huomattu. Kun v. 1800 valtiovarain rappiotilan tähden täytyi pitää valtiopäivät (Norrköping'issä, sillä Kustaa Aadolf pelkäsi pääkaupunkilaisen vastustuspuolueen voimaa), niin tämä kokous metelisyytensä kautta jo osoitti, ett'ei 1789 voitettu yksinvaltius perustunut aivan tukevalle pohjalle. Samaan aikaan Keski-Euroopan olot kävivät yhä uhkaavammiksi: se, joka ei ehdottomasti suostunut Napoleon Bonaparte'n tahtoon, oli vaarassa. Kustaa Aadolf paha kyllä oli kokonaan vailla valtiollista älyä, mutta sen lisäksi hän oli lujasti vakuutettu siitä, että Johanneksen ilmestyskirjassa ennustettu maailman häviö par'aikaa lähestyi ja piti vieläkin itseään Jumalan lähettämänä oikeuden asettajana. Tuntematta valtakuntansa heikkoa tilaa ja omaa kykenemättömyyttään hän siis pysyi taipumattomana pienimmissäkin asioissa, pannen siten suurimmatkin vaaraan. Ahvenkosken rajasillan värien ja joutavien nimiriitojen tähden oli sota jo pari kertaa ollut syttymäisillään Venäjän kanssa. Vaarallisempi oli että hän joutui sotaan Napoleon'in kanssa; 1807 Ruotsin saksalainen alue valloitettiin, vaikka Kustaa Aadolf itse oli ollut Stralsund'in puolustajien joukossa, vaaraan antaumatta mutta Kaarlo XII:n tapaan pukeuneena. Tilsit'in rauhanteossa Napoleon ja Aleksanteri I suostuivat Suomen valloittamisesta; siitä seurasi 1808 vuoden sota. Kustaa Aadolfin osallisuus tässä taistelussa on liian mitätön, ansaitakseen monta sanaa. Hän asui kauan Ahvenanmaan Grelsby'ssä, antoi sieltä ja Tukholmasta käskyjä, jotka eivät muuta todistaneet, kuin käskijän täydellistä taitamattomuutta, ja kun Suomen takaisin valloittamista tarkoittavat suuret tuumat eivät onnistuneet, häpäisi kuningas lähimpiä miehiään ja kaartin rykmenttejä, muun muassa luovuttaen viimemainituilta niiden korkeamman arvon. Suomenmaa oli auttamattomasti kadotettu, vaan hurjalla menetyksellään kuningas vieläkin pani kaikki muutkin oikeutensa alttiiksi. Maaliskuulla 1809 Adlersparre vihdoin nosti kapinan Länsi-Ruotsissa, ja Adlercreutz muutamain luotettavain ystäväin kanssa otti Kustaa Aadolfin vangiksi hänen omassa linnassaan 13 p. Maalisk. 1809. Kaksi viikkoa myöhemmin Ruotsinmaan valtiosäädyt panivat onnettoman hallitsijansa perillisineen hänen arvostaan, — juuri samana 29 p. Maalisk. jolloin Suomenmaan valtiosäädyt Porvoossa vannoivat keisari Aleksanteri I:lle uskollisuutta.

Oltuansa vankina Gripsholm'assa monta kuukautta, Kustaa Aadolf vuoden lopussa vietiin Saksaan, jossa hän kulki sinne tänne, milloin keskustellen Jung Stilling'in kanssa ilmestysraamatun sisällyksestä, milloin pyytäen arvonsa takaisin Kaarlo Augustin kuo-

leman jälkeen, j. n. e. Oltuansa vähän aikaa Venäjän alueella hän 1811 kävi Englannissa, tuhlasi sielläkin pian sen kunnioituksen, jolla häntä ensin otettiin vastaan, läksi sitten Tanskaan, jossa hän milloin vaati mitä suurinta ulkonaista kunnioitusta, milloin pyrki lähettiläänvirkaan, j. n. e. Puolisostaan, jota hän melkein aina oli kohdellut tylysti, hän jo sitä ennen oli eronnut, ja 1812 avioero tuli laillisesti hyväksytyksi. Siitä ajasta varsinkin ei ainoastaan järki, vaan myöskin koko hänen entinen siveellinen ryhtinsä yksityiselämässään näkyy hänestä lähteneen, ja „eversti Gustafsson“ tuli kaikkialla tunnetuksi, mutta katsottiin kaikkialla mielipuoleksi. Tähän aikaan hän julkaisi kirjoitukset: *Réflexions et anecdotes sur la guerre de 1808 entre la Suède et la Russie; Considerations sur mes premiers faits d'armes; Parallèle en forme de notes critiques et raisonnées sur la biographie de Gustave IV Adolphe,* ja *Nouvelles considerations sur la liberté de la presse illimitée, fondées sur le mémorial du Colonel Gustafsson, developpées par lui même* (kolme viimemainittua painettu uudestaan Leipzig'issä 1829 yhteisellä nimityksellä *Mémorial du Colonel Gustafsson,* sam. vuonna ruotsiksikin painettu nimellä *Historiska Erinringar af Öfverste Gustafsson).* Näissä kirjoituksissa hän m. m. kertoi aivan perättömiä, kuinka hän muka oli ollut taisteluja johtamassa, tullut haavoitetuksi y. m. V. 1815 hän mietiskeli ristiretkeä Palestiinaan ja sai joukon seikkailijoita seuralaisikseen, jotka puettiin kummalliseen univormuun, vaan tuumasta tietysti ei tullut mitään, vaikka kyllä vanhassa laivassa päästiin Kreikkaan asti. Sitten hän ajaksi asettui Basel'iin, joutui rettelöihin vanhimman poikansa kanssa, joka ei mukautunut isänsä mielettömiin vaatimuksiin, pyrki Norjan alamaiseksi, saadakseen elää siinä maassa, jossa Kaarlo XII kaatui, vaan ei siksi päässyt, ja kuljeskeli sittemmin Saksassa. Ell'ei jalo Fredriika kuningatar salaa olisi pitänyt huolta entisen puolisonsa raha-asioista, niin Kustaa Aadolf olisi joutunut mitä kurjimpaan taloudelliseen ahdinkoon. Vihdoin hän jäi asumaan S:t Gallen'iin, jossa „Weisse Rössli“ nimisessä huononlaisessa ravintolassa elanto tuli hänelle hyvin huokeaksi hänen vanhemman tyttärensä salaisesta huolesta. Aikaansa hän kulutti lukemalla vanhoja sanomalehtiä vuosilta 1807—09 ja romaaneja; entisestä isänmaastaan hän ei tahtonut kuulla puhuttavan. V. 1836 hän tahtoi muuttaa Itä-Frieslantiin Hannoverin alueelle, vaan ei saanut lupaa. S:t Gallen'issa hän lyhyen taudin perästä kuoli 17 p. Helmik. 1837 unhotettuna, kenenkään surematta. (Schinkel-Bergman, Minnen, y. m.) E. G. P.

Kustaa Eerikinpoika, Eerik XIV:n ja Kaarina Maununtyttären poika, syntyi Nyköping'issä Tammikuussa 1568. Kun sam. vuonna Heinäk. 4 p. Eerikin ja Kaarinan vihkiäiset vietettiin Tukholman Isossakirkossa, pidettiin Kustaa ja hänen vanhempi sisarensa teltan alla. Seuraavana päivänä Kaarina kruunattiin ja lapset huudettiin kruununperillisiksi. Mutta ennen pitkää saivat sekä puoliso että lapset seurata onnetonta kuningasta vankeuteen. V. 1573 kuitenkin vangitun kuninkaan perhe erotettiin hänestä ja lähetettiin Turun linnaan säilytettäväksi. Mutta Juhana III, joka ei saanut mitään rauhaa anastetulla valtaistuimella, niin kauan kuin Eerik oli hengissä, alkoi myöskin pelätä hänen kasvavaa poikaansa. Keväällä 1575 lapsi temmattiin äitinsä sylistä Turussa ja lähetettiin Puolaan kasvatettavaksi. Eräs vanha kertomus, joka juttelee, että prinssi jo aikaisemmin kerran oli Tukholmassa pistetty säkkiin ja viety upotettavaksi, mutta satunnaisesti siitä pelastettiin, on luultavasti perätön. Varmaa vain on, että Kustaa Eerikinpoika nyt toimitettiin Braunsberg'in jesuiita-kolleegiin puolalaiseen Preussiin, jossa hän kasvatettiin katolisuskoon. Ne, jotka juonia laskivat Juhana III:n kruunua vastaan, eivät kuitenkaan laiminlyöneet käyttää Kustaa prinssin nimeä; kerrankin esim. tsaari tahtoi houkutella häntä Venäjälle, voidaksensa muka hänen kauttansa herättää sisällisiä rettelöitä Ruotsin valtakunnassa. Seurauksena tästä kaikesta oli, että Juhana kuningas jätti veljenpoikansa köyhyyttä ja kurjuutta kärsimään; kerrotaan, että prinssin täytyi opinkäyntinsä aikana Braunsberg'issa, Thorn'issa ja Vilna'ssa öisin puhdistaa matkustavaisten vaatteita ja hoitaa niiden hevosia, ansaitakseen sillä tavoin vähän elatuksen apua. Hän kuitenkin kuului hyvin edistyneen kaikkinaisissa tiedoissa, oppi m. m. puhumaan Italian, Franskan, Saksan, Latinan, Puolan ja Venäjän kieliä ja oli erinomaisen taitava alkemiassa. V. 1586 hän mainitaan lähteneen toivioretkeläisenä Romaan; mutta syksyllä 1587, jolloin hänen orpanansa Sigismundo kruunaustansa varten ratsasti sisään Krakovaan, sanotaan Kustaa prinssin olleen kerjäläisen pukuimessa saapuvilla ja ilmoitainneen sisarelleen Sigridille, joka kuului Sigismundon sisaren Annan seurueesen. Sigismundo osoitti onnettomalle sukulaiselleen hyväntahtoisuutta ja koetti myöskin vaikuttaa hänen edukseen Juhana kuninkaan luona; mutta tämä ei luopunut epäluuloistansa. Kustaa oli nyt lähtenyt Olmütz'iin Moraviaan ja oleskeli jonkun aikaa keisari Rudolf II:n luona, jolla oli samanlainen taipumus alkemiallisiin houreisin.

Äiti Kaarina Maununtytär oli ensin ollut tietämättömyydessä poikansa olopaikasta, vaan koetti myöhemmin vähistä varoistansa lähettää hänelle apua. Useat kerrat

Kaarina kääntyi sekä Juhanan että Kaarlon puoleen, pyytäen saada yhtyä poikansa kanssa joko Rääveliissä tai Suomessa. Saman pyynnön Kustaa itsekin teki, muistuttaen että järjettömät luontokappaleet omaa sikiötänsä rakastavat, saatikka ihmiset. Mutta valtiolliset syyt yhä tekivät estettä. Vasta Juhanan kuoltua, äidin ja pojan vihdoin onnistui päästä toistensa puheille. Kustaa prinssi oli siihen aikaan asettunut muutamaan luostariin Silesiaan, keisari Rudolfin suojelukseen. Alussa vuotta 1596 hän lankesi kovaan tautiin, josta luostarin abbatin hellä hoito hänet pelasti. Tuskin taudista toipuneena hän nyt sai keisarilliselta hovilta erään kirjeen, jonka äiti oli sinne lähettänyt, vaatien häntä tulemaan hänen luoksensa. Prinssi heti matkusti Dantzig'iin ja tuli sieltä laivalla Rääveliin viikkoa ennen pääsiäistä (joka sinä vuonna oli Huhtik. 11 p.) Räävelissä hän hankki itsellensä veneen ja näkyy päässeen Suomen ulkosaaristoon. Mutta marski Klaus Fleming oli jo saanut asiasta vihiä ja lähetti häntä vastaan aluksia, jotka pakottivat häntä palajamaan Rääveliin. Sieltä hän Toukok. 9 p. kirjoitti Sigismundolle, pyytäen lupaa lähteäksensä Suomen puolelle. Mutta ennen kuin vastausta tuli, oli jo Kaarina Maununtytär saanut marskilta luvan tulla poikansa puheille Rääveliin. Äiti ei ensin tuntenut poikaansa, vasta muutamista luomista ruumiissa tuli Kaarinalle varmaksi, että tämä hänen lapsensa oli; myöskin keskustelu oli vaikea, koska prinssi oli melkein unohtanut äidinkielensä. Syvällä liikutuksella äiti ja poika kuitenkin syleilivät toisiansa, ja äidin sydän sai hetkisen viihtyä onnellisempain aikain muistossa. Jonkun ajan yhdessä oltuaan he jälleen erkanivat, — silloin iäksi päiväksi. Kaarina palasi Suomeen; Kustaa asettui Thorn'iin. Kuinka vaarallinen hänen paljas nimensä näinä sisällisten rettelöin aikoina todellakin oli, huomataan siitäkin, että ne Pohjan nuijamiehet, jotka alkuvuodella 1597 tulivat Savon rahvasta nostattamaan, levittivät huhun, että Eerik kuninkaan poika muka oli heidän seurassaan. Kurjuuden ja köyhyyden ahdistamana, Kustaa prinssi vihdoin suostui lähtemään Venäjälle, johon Boris Godunov oli häntä kutsunut. Syyskesällä 1599 hän tuli Riian kautta Ivangorod'iin, jossa Venäläiset juhlallisesti ottivat häntä vastaan, tervehtien häntä laukauksilla koko linnan tykistöstä. Hän tästä vietiin kuninkaallisella kunnioituksella Moskovaan. Mutta kun hän ei suostunut rupeamaan tsaarin valtiolliseksi välikappaleeksi Ruotsia vastaan, muuttui kunnioitus pian vainoksi ja vankeudeksi. Godunov'in kukistuttua hän jälleen sai vapautensa; mutta uusi tsaari Dimitri pani hänet uudestaan vankeuteen. Kun Dimitri oli murhattu v. 1606, päästettiin Kustaa Eerikin-poika vihdoin irti, mutta kuoli pian sen jälkeen v. 1607 pienessä Kashin'in kaupungissa. Vanha äiti oli viimeiseen asti ajatellut koota varoja, millä kovaonninen poika Venäjältä lunastettaisiin. (O. Rancken, Karin Månsdotter; A. G. Ahlqvist, Karin Månsdotter; Hist. Ark. V; Koskinen, Nuijasota). Y. K.

Kylliäinen, Pietari Niilonpoika, soturi, mainitaan Steen Stuure vanhemman aikana Savonlinnan voutina. Kun Venäjän pääarmeija syksyllä 1495 tuli Wiipuria piirittämään, samosi pienempi osakunta Savoon. Mutta Kylliäinen linnan varustusväen ja ympäristön rahvaan kanssa karkoitti heidät takaisin rajan yli ja eteni sitten vihollisten omaan maahan, jossa hän poltti ja hävitti 800 taloa, kuten hän itse, käydessään seuraavana talvena Turussa Steen Stuure'n puheilla, on asian kertonut. Miehen sukunimi todistaa suomalaista syntyperää; mutta muutoin ei hänestä ole mitään varmempaa tietoa. (Arvidsson, Handl. VI, ss. 369, 373, 374). Y. K.

Kymäläinen, Olli, runoniekka, syntyi v. 1790; missä ja minä päivänä se tapahtui, ei ole onnistunut saada selville enempää kuin hänen vanhempiensa nimiä. Nähtävästi, koska kirkonkirjat ei yllämainittuja seikkoja selitä, on hän muualta muuttanut Heinäveden kappeliin Savossa, missä eli kaiken ikänsä. Täällä oli hän kauan aikaa myllärinä Kaurion maakartanon tiluksilla. Muutamia vuosia ennen kuolemaansa hän luopui tästä ammatistaan ja rupesi torpparíksi. Maanviljelyksen heitti hän kuitenkin kokonaan perheelleen, itse sepitellen kaikellaisia koneita, johon toimeen hänellä oli paljon taipumusta. Hän kuoli Toukok. 3 p. 1855. Nainut oli hän ensin Katriina Turusen, sitten v. 1842 Anni Katriina Rautiaisen. Hänen kuvansa, yhdessä Makkosen ja Puhakan kanssa, löytyy Neckenkalenterissa v. 1845, jona vuonna mainitut kolme runoniekkaa olivat muutamien Suomen kansanrunouden ystävien kustannuksella noudetut Helsinkiin maalattaviksi. Kymäläinen on verrattomasti etevin kaikista tämän vuosisadan talonpoikaisista runoniekoistamme; sen myöntänee jokainen nykyisen kansanrunoutemme tuntija, jos ei suostuisikaan ihastuneen Runeberg'in ylistyssanoihin tälle runoveljelle: „jos sinä Olliseni kirjoittaa osaisit, niin tulisi sinusta paljoa etevämpi runoseppä kuin minä olen." Valitettavasti on tämä kirjoitustaidon puute tehnyt että useimmat hänen runoistansa ovat jälleen unohtuneet ja kadonneet. Kaksi erittäin kaunista on painettu Helmivyöhön; toisia mitättömämpiä on Suom. Kirjallisuuden Seuran käsikirjoitusvaroissa tallella. J. K.

Kärki, Lauri, aateloittu **Kärkisudd,** soturi, on ison vihan kuuluisia sissipäälliköitä ja lienee osoittanut erinomaista kuntoa, koska

hän sodan jälkeen korotettiin aatelissäätyyn; mutta hänen elämänsä vaiheista varsin vähän tiedetään. Syntyperänsä puolesta hän, niinkuin Longström ja moni muu senkaltainen mies, oli suomalainen talonpoika, joka ryhtyi sotapalvelukseen Luukkoisen kuuluisassa sissiväessä. Kun tämä joukko syksyllä 1710, kreivi Nieroht'in tultua Suomen armeijan pääkomentajaksi, uudesta järjestettiin erääksi „jalkarakuuna"-pataljoonaksi, tavataan Lauri Kärki luutnanttina mainitussa väessä ja tekee Joulukuussa samana vuonna Mikkelin seuduilta tiedustusretken Wiipurin ympäristöille. Samanlaisissa toimissa hän seuraavina vuosina yhä käytettiin. Mutta kun armeija vihdoin oli peräytynyt Länsipohjaan, ja Venäläiset ovat ottaneet haltuunsa enimmän osan maamme pohjoisiakin osia, käytetään jalkarakuunat etujoukkona häiritsemässä vihollisten asemaa ja valvomassa niiden liikkeitä. Tämä väki nyt seisoo kahden kapteenin komennon alla, joista toinen on Longström, toinen Kärki. Jälkimäinen on kesällä 1717 majoittuneena Pudasjärvellä, mutta tekee talonpoikaiselle kansalle niin hirveätä rasitusta, että rahvas kääntyi erinäisellä anomuskirjeellä Torniossa asuvan maaherran puoleen, pyytäen saada itse hoitaa puolustustansa vihollisia vastaan, koska näiden puolustajain vallattomuus oli mahdoton kärsiä. Tästä valituskirjeestä näkyy, että pakolaisista puhumatta, kullakin talonpojalla oli 3—7 jalkarakuunaa elätettävänä, että nämä elivät komeasti ja ylpeästi talonpoikain kustannuksella, ja että ne lisäksi vaivasivat rahvasta hosumisella, ryöstämisellä ja tarpeettomilla kyytimatkoilla, eivätkä itse viitsineet edes halkojansa hakata. Asia ei näy tulleen seuraavinakaan vuosina paremmalle kannalle; sillä Oulun käräjissä Syyskuussa 1719 nostettiin jälleen haikeita valituksia kapteeni Kärkisudd'in uloskomentamia miehiä vastaan. Niinkuin tästä näkyy oli Kärki tällä välin tullut aateloituksi, ja hänen oman kertomuksensa mukaan itse Kaarlo XII oli tämän arvon hänelle „suurella ylistyksellä" suonut, nähtävästi loppuvuodella 1717 tai vuonna 1718. Eräästä oikeudenjutusta Kokkolassa v. 1725 näkyy, että kapteeni Lauri Kärkisudd silloin vielä on elänyt ja niillä paikoin oleskellut. Milloin hän lienee kuollut, ei tiedetä. (Koskinen, Lähteitä; Finl. Allm. Tidn. 1856; Hist. Ark. VI; Vaasan hovioikeuden arkisto.). Y. K.

Kärmäki (Kerämäki), Jaakko, Jaakonpoika, eriuskolainen, oli syntynyt v. 1699 ja tuli v. 1727 Kerä- eli Kerimäen lampuodiksi Laihian kappalaistilan alle. Se hengellinen herätysliike, joka tähän aikaan on Etelä-Pohjanmaalla huomattava, levisi Laihiallakin 1720-luvun loppupuolella, ja sen varsinaisiksi kannattajiksi rupesivat täällä talonpojat Gabriel Juhananpoika Ollila ja Mikko Palsi perheineen sekä Jaakko Kerämäki vaimonsa Liisa Antintyttären kanssa. Alussa ei kuitenkaan näy olleen syytä näitä heränneitä moittia, päinvastoin paikkakunnan papisto kiittää heidän totista ja hiljaista elämäänsä, ja kanne, joka v. 1731 Vaasan provastin Kl. Hedman'in kautta heitä vastaan nostettiin, hylättiinkin (1734). Tällöin Ollila tutustui Ericksson veljeksiin (ks. näitä), joiden mielipiteet häneenkin rupesivat vaikuttamaan, ja vuoden 1737 paikoilla tunnettu eriuskolainen vänrikki Gisselkors kävi Laihian heränneitten luona, jolloin Kerämäelle toimitti suomennoksia muutamista eriuskolaisten kirjoista. V. 1739 he vetäytyivät pois yhteisestä jumalanpalveluksesta, ja syksyllä oli K. Turkuun kutsuttu m. m. syytettynä siitä että oli jättänyt äsken syntyneen lapsensa kastamatta. Seur. vuonna esitettiin tuomiokapitulin käskystä heille 23 kysymystä vastattaviksi, joihin m. m. vastasivat että kirkonkäyminen ja armolahjat eivät ole tarpeellisia kääntyneille sieluille, että lapsenkaste on hyljättävä (Pohjanmaan eriuskolaisten mielipiteistä ks. muuten Asplund, Ericksson, Gisselkors). Lisäksi K. Turun hovioikeuteen Elokuussa 1740 lähetti kirjallisen suomenkielisen uskontunnustuksensa. Muuten mainitaan K:n käytäinneen siivosti ja hiljaisesti tutkinnossa, jota vastoin Ollila oli ollut kopeana ja kiivaana pappeja vastaan. Lokak. 23 p. 1741 hovioikeus päätti että eriuskolaiset saisivat opetusta soveliailta pappismiehiltä, joiden tulisi antaa kertomus toimestaan. Miten tätä toimta suoritettiin on tietämätöntä, mutta Elok. 18 p. 1752 tutkitaan konsistoorin käskystä Laihian pappilassa taasen eriuskolaiset, joiden etupäässä nyt, Gabriel Ollilan kuoltua, K. yksin seisoo. Hän silloin pysyi entisissä lauseissaan ja sanoi viimeisen päätöksensä olevan: ennemmin mennä maanpakolaisuuteen, kuin mielipiteistään luopua. Tähän muutkin tutkittavat yhtyivät. Toukok. 31 p. 1758 Turun konsistoori vihdoin antaa lausunnon, jossa ehdottaa että Jaakko K., joka on „parantumaton" separatisti, on soimannut pappeja ja itse haudannut kuolleet lapsensa, joll'ei hän suostu anteeksipyyntöön seurakunnan edessä, tuomittaisiin maanpakolaisuuteen. V. 1760 Toukok. 7 p. annettu Kunink. Majesteetin päätös sisältää, että K. lain mukaan olisi maanpakolaisuuteen ajettava, vaan „kuitenkin koska hän, joka ainoasti Suomen kieltä osaa, luultavasti lähtisi Venäjän puolelle, minne sekä hänen lukuisa perheensä että toiset hänen oppiansa suosivaiset ehkä häntä seuraisivat" on hän vaimoineen vietävä Turun linnaan, missä kaupungin papit heitä opetelkoot. Heidän lapsillensa on hankittava palveluspaikat eriuskolaisten joukkoon kuulumattomain isäntäin luona. Vankeudestaan K. vaimonsa kanssa vasta 1768

pääsi, luvaten olla mielipiteitään muille levittämättä. He asettuivat nyt poikansa Joosepin tilalle Laihialle, missä pian sen jälkeen näyttävät kuolleen. (Akiander, Relig. Rör. I, IV).

Könni, talonpoikaissuku Ilmajoelta, on merkillisyytensä saanut niiden taitavain ja itseoppineitten kello- ja rautaseppäin kautta, jotka se on synnyttänyt. * Könni-suvun kantaisä oli Jaakko Jaakonpoika, syntynyt 1721, talonpojan poika Rannon talosta Jouppilan kylästä Ilmajoelta. Renkinä ollessaan Kauppilassa hän erään siellä asuvan vanhan sepän Tuomas Luopajärven kautta oppi rauta- ja vähän kellosepänkin töitä, jotta pian taidossa voitti itse opettajansakin. Sen jälkeen hän asettui Peuralan kylään, missä 1742 meni naimisiin palveluspiian Maaria Juhanantyttären kanssa, perusti sittemmin Polvenmäen uutistalon ja tuli pitäjänsepäksi Ilmajoelle. V. 1757 osti hän veroon Königsbäck'in (sitten Könniksi nimitetyn) kruununtilan Peltoniemen kylässä. Luopuen pitäjänsepän ammatista teki hän suurella kustannuksella ja vaivalla ostamansa melkein aution tilan varakkaaksi taloksi. Kuitenkin jatkoi hän sepänkin tointaan ja tahtoi pyssyinsepäksi ruveta. Sitä varten hän kävi Vaasassa, ja vähätietoisena olevinaan hänen onnistui päästä katselemaan kuinka pyssyjä tehtiin. Nopealla käsitykseliään hän ei enempää opetusta tarvinnutkaan, vaan tiesi sen perästä omin neuvoin tehdä mitä parhaimpia pyssyjä. Kuoli 1794.

Edellä mainitun poika oli Juhana Jaakonpoika Könni, syntynyt 1754, joka peri isänsä tilan ja ammatin. Hän ryhtyi vaskisepänkin töihin ja perusti Könniluoman puroon likelle taloa vesivasaralaitoksen. Sitä paitsi on hän tehnyt suuria parannuksia ja uutisviljelyksiä tilallaan ja sai vuoden 1800 paikoilla siitä kunink. talousseuran hopeamitalin. Myöskin rupesi hän taskukelloja kuntoon panemaan, isänsä kun vaan oli seinäkelloilla työskennellyt. V. 1772 hän nai Maaria Matintyttären Isostakyröstä, ja kuoli 1815.

Vanhimmat pojat Jaakko ja Juhana jakoivat nyt isän määräyksen mukaan tilan. Jaakko, syntynyt 1774, joka nuorena oli Kristiinan kaupungissa käynyt erään siellä olevan taitavan kellosepän luona, oli mainio kelloin tekijä. Hän on tehnyt erinomaisen tarkkoja taskukelloja sekä tornikelloja (Tammisaareen, Hämeenlinnaan). Hänen etevin työnsä lienee kuitenkin Helsingin senaatihuoneen kello, jonka Helsingin uutisrakennus-komitea häneltä tilasi. Vanhimman poikansa Juhanan kanssa kävi Könni Syyskuussa 1822 sitä varten Helsingissä ja pani Könnissä tehdyn kellon sijalleen ja käymään. Maksuksi hän sai 825 ruplaa sekä vapaan ruoan ja olon matkalla ja Helsingissä. Lisäpalkinnoksi hallitus antoi hänelle sinisessä rihmassa kannettavan kultamitalin, jonka Vaasan maaherra H. Värnhjelm Elok. 8 p. 1824 Ilmajoen emäkirkossa jumalanpalveluksen loputtua juhlallisesti hänelle jätti. Jo sitä ennen hän oli Suomen talousseuralta saanut hopeamitalin. Myöskin hienommista sepän töistä hän oli kuuluisa. Kirurgillisia aseita ja koneita, vietereitä y. m. tilattiin kankaakin häneltä ja voittivat usein ulkomailla tehdyt. Jaakko Könni oli 1794 nainut talonpojan tyttären Ulriika Simontyttären Birin Ilmajoelta, ja kuoli 18$^{22}/_{8}$30. — Veli Juhana, syntynyt 1782 astui samaten isäinsä uraa. Hän teki taskukelloja, tornikelloja (esim. Poriin ja Helsingin Nikolainkirkkoon) y. m., myöskin on hän valanut useita kynttiläkruunuja kirkkoihin; Ilmajoen emäkirkolle on hän yhden kruunun lahjoittanut. Sen ohella oli hän mainio rakennusmestari, ja oli m. m. johtajana eräässä työssä, jolloin Ilmajoen kirkko kokonansa nostettiin 10 korttelia. Sitä paitsi hän menestyksellä harjoitteli rattaitten tekijän ja kankurin töitä. V. 1824 annettiin hänellekin hopeainen mitali. Juhana Könni nai 1810 Maaria Yrjöntyttären Ojalan Lapualta, ja kuoli vanhana 1855.

Jaakko Juhananpoika Könnin poika oli Juhana Könni nuorempi, syntynyt 1798. Hänpä lavensi Könnien toimen oikeaksi tehdasliikkeeksi. Tasku-, seinä- ja tornikelloja, kaikellaisia sepän töitä, vaunuja ja rattaita valmistettiin isoissa määrin ja vietiin sitten muualle myytäväksi. Kaikkialla Könnin tehtaasta lähteneet työt olivat kunnollisuudestaan tunnetut ja mieluisasti ostettiin. Hallitus palkitsi häntä hopeamitalilla. Yleisesti arvossa pidettynä ja varakkaana Juhana Könni kuoli Toukok. 18 p. 1865 Ilmajoella. Nainut talollisen tyttären Mustasaaresta Maaria Albertinan. (H:fors Morgonblad 1841 y. m.).

---

* *Jaakko Jaakonpoika,*
talonpojan poika Rannosta Ilmajoelta.
Könni-suvun kantaisä, s. 1721, † 1794.

Juhana, Könnin isäntä, kello- ja vaskiseppä.
- Jaakko, Alakönnin isäntä, kello- ja rautaseppä.
  - Juhana, kelloseppä.
  - Iisakki, seppä, Jokipiin isäntä Jalasjärvellä.
  - Salomon, seppä.
- Juhana, Ylikönnin isäntä, kelloseppä, rakennusmestari.
  - Juhana, seppä.

Samuli, torppari.
- Kustaa, torppari, rauta- ja kelloseppä.
  - Esaias, Heikkilän isäntä, seppä.
  - Salomon, Pohdon isäntä, seppä.
    - Jaakko, Rintanikolan isäntä.

L.

Lacman, Barthold, kaunopuheliaisuuden lehtori, oli syntynyt nähtävästi 1620 luvun loppupuolella Jääskessä, missä hänen isänsä Juhana Lacman oli kappalaisena ja sittemmin kirkkoherrana; äiti oli Briita Bertelintytär. — Isänisä oli varmaankin Tuomas Juhananpoika Lackman, joka vv. 1591—1603 mainitaan Kuopion kirkkoherrana. Muutoin Lacman-suku näyttää olleen niinä aikoina Itä-Suomessa lavealta levinnyt pappissuku. — Barthold L. sai alkuopetuksensa luultavasti Wiipurissa ja tuli 1641 ylioppilaaksi Turkuun, missä näkyy nauttineen mainion Vexionius'en johdatusta ja ystävyyttä. Jonkun aikaa Upsalankin yliopistossa luettuansa, hän 1649 määrättiin tuomiokapitulin notaariksi ja lukion laulunopettajaksi Wiipuriin. Toukok. 2 p. 1650 Turussa maisteriksi seppelöitynä, hän sam. v. tuli ylimääräiseksi lehtoriksi Wiipurin lukioon. Kadotti palossa 1652 suurimman osan kirjastoansa ja kalustoansa; nimitettiin 1653 varsinaiseksi kaunopuheliaisuuden lehtoriksi. Lukion rehtorina, jona oli viisi eri kertaa, hän Maalisk. 12. p. 1657 ylhäisen seuran läsnä ollessa piti latinaisen ylistyspuheen Kaarlo X Kustaalle. Tämä puhe on erittäinkin merkillinen siinä ilmestyvän suomalaisen kansallistunteen ja itsenäisen valtiollisen katsantokannan tähden. Hän sanoo kuninkaan ansaitsevan „yhteisen kotimaan kiitoksen. *Yhteisenpä kotimaan* sanon parhaimmalla syyllä ja vasten pahansuovain tahtoa, *koska emme ole orjuuteen, vaan liittoon, ystävyyteen ja yhteiselämään otetut* sinä onnellisna päivänä, jolloin tämä Karjalan herttuakunta ja ympärillä olevat maakunnat Ruotsin valtaan yhdistettiin." Puheen hän lähetti ynnä kirjeen Lokak. 16 p:ltä 1657 Kaarlo Kustaalle. Ehkäpä kuningas tähän vastasikin, koska L. vielä toisten kääntyi hänen puoleensa. Tämä toinen kirje on kirjoitettu 11 p. Maalisk. 1659. L. sanoo siinä uskollisuutensa kuninkaalle vaatineen hänet ilmoittamaan asioita, jotka voivat kuninkaan onneen vaikuttaa, vaan joita tämän on vaikea tietää. Rasittavat verot ja sotaväen vallattomuus ovat maassa suurta tyytymättömyyttä herättäneet ja hän kehoittaa kuningasta jos suinkin mahdollista on niitä keventämään ja vähentämään. Kirjeen lopussa hän valittaa ett'ei saa määrättyä palkkaansa, vaan kärsii kovaa puutetta. Enemmän kuin neljänneksen vuosisataa lehtorina oltuansa Wiipurin lukiossa, hän alussa vuotta 1679 nimitettiin kirkkoherraksi syntymäseutuunsa Jääskeen, missä kuoli jo Marrask. 22 p. sam. vuonna. (Ignatius, Eräs Barthold Lacman'in kirje, Hist. Ark. VII, y. m.).

Ladau, Kustaa Wilhelmi, Anjalan liiton miehiä, oli lähtenyt eräästä Liivinmaalta kotoperäisestä suvusta, jonka Kaarlo XII korotti aatelissäätyyn. Isänisä, Otto Reinhold Ladow, aateloittu v. 1718 nimellä Ladau, tiedetään ison vihan aikana saavuttaneen mainetta useilla taistelutanterilla, oli v. 1700 ollut kuninkaan kanssa Seelannin retkellä, ja seuraavina vuosina taistellut Liivinmaalla, mutta v. 1706 mennyt Franskan palvelukseen, jolloin oli muassa Ramillies'n, Oudenarde'n ja Malplaquet'n tappeluissa, missä viimeisessä tilassa joutui vangiksi Hollantilaisille. Tultuansa takaisin Ruotsiin v. 1711 hän oli ratsumestarina seurannut Norjan retkelle v. 1718, ja viimein v. 1741 siirtynyt Suomenmaahan Savon jalkaväen-rykmentin everstiksi, jona oli osallisna Hattujen sodassa. Rauhan tultua hän v. 1743 tehtiin Hämeen-Uudenmaan läänin vara-maaherraksi ja kuoli Porvoossa Huhtik. 12 p. 1746. — Hänen poikiansa oli Fredrik Wilhelmi Ladau (synt. 1727, kuol. 1773), kapteeni Savon rykmentissä ja nainut Anna Kristiina Furumarck'in, joka oli Simo Affleck'in tyttärentytär (ks. Affleck). — Tämän pariskunnan keskimäinen poika oli Kustaa Wilhelmi L., syntynyt Iisalmella Heinäk. 28 p. 1766. Käytyänsä Haapaniemen sotakoulua, nuori Ladau nopeasti nousi arvoissa ja oli 1788 vuoden sodan alulla jo kapteenina ja esikunnan adjutanttina. Hän oli kuitenkin jo yhtynyt niihin itsenäisyydentuumiin, joita Yrjö Maunu Sprengtporten ja Juhana Antti Jägerhorn johtivat, ja tuli Elok. 14 p. 1788 Anjalanmiesten lähettiläänä Hastfer'in leiriin Savonlinnan edustalle, vaikuttaaksensa Savon armeijan yhdistystä itsenäisyydentuumiin. Seurauksena näistä vehkeistä oli, että Ladau'n täytyi paeta Venäjälle; Tammik. 10 p. 1789 hän Klick'in kanssa meni rajan yli Mäntyharjun kirkon tykönä. Samana vuonna Lokak. 30 p. hän kotimaassaan tuomittiin pois aatelisarvolta, hengeltä ja kunnialta, mutta meni Venäjän sotapalvelukseen ja oli v. 1794 adjutanttina Puolan sodassa. Seuraavana vuonna hän kuitenkin otti eron sotapalveluksesta, ja elätti itseänsä yksityisillä toimilla; muun muassa hän jonkun aikaa hoiti Shuvalov-suvun tiloja, Ykspäätä ja Kavantsaarta Wiipurin läänissä. Vaan sodan syttyminen Ruotsin ja Venäjän välillä v. 1808 kutsui Ladau'n jälleen esiin näyttämölle. Tammik. 30 p. hän astui Venäjän ulkomais-kolleegin palvelukseen ja seurasi nyt valloitusarmeijaa johtajana

Buxhœwden'in siviili-kansliassa. Ennen Porvoon valtiopäiviä seuraavana vuonna hän sai aateliset oikeutensa takaisin, oli myöskin aatelissäädyn jäsenenä mainituilla valtiopäivillä ja kohosi ennen pitkää tärkeihin virkoihin. Jo kesällä 1810 hän sai toimekseen järjestää Suomen postilaitosta ja määrättiin Maalisk. 26 p. 1811 ensimmäiseksi postinhoitajaksi Suomessa. Sen ohessa hän Tammik. 21 p. 1812 kutsuttiin jäseneksi hallitusneuvoston talousosastoon. Useat suosionosoitukset seurasivat aikojen kuluessa. V. 1817 Ladau tuli valtioneuvokseksi ja v. 1822 todelliseksi valtioneuvokseksi. Alusta vuotta 1817 hän nautitsi hyväksensä Raseporin eversti-virkatalon sekä kaikki muutkin palkkaedut entisen Hämeen-Uudenmaan rakuuna-rykmentin everstivirasta; tämä lisäpalkkio hänelle ensin suotiin kahdeksitoista vuodeksi ja jätettiin sitten vielä yhtä pitkäksi ajaksi. V. 1826 hänelle anteeksi annettiin toinen puoli eräästä 50,000:n paperiruplan suuruisesta lainasta, minkä hän kolmea vuotta ennen oli saanut Suomen sotilasrahastosta; itse hän oli pyytänyt koko summan anteeksi, ja sen aikuinen kenraalikuvernööri Zakrevski oli tätä anomusta kannattanut, mutta keisari Nikolai rajoitti armonosoitteensa puoleen määrään. Ladau oli ainoa Anjalan-liiton aikuisista itsenäisyysmiehistä, joka oli noussut pysyväiseen vaikutukseen Suomen uudessa valtiolaitoksessa; mutta se ylönpalttinen suosio, jolla häntä palkittiin, viittaa erinomaisempiin ansiotekoihin vallanpitäjäin mieliksi. Itse teossa yleinen mielipide maassa syytti häntä käyttäneeksi postilaitosta valtiolliseen urkkimiseen, ja nimitys „suuri hirttämätön" osoittaa, minä miehenä häntä pidettiin. Vaikka sen ajan historia on liian vähän valaistu, että voisimme miestä täydellisesti arvostella, on ainakin varma, että hän oli yleisesti vihattu ja tuskin syyttömästi.

Kustaa Wilhelmi Ladau kuoli Helsingin kaupungissa Elok. 16 p. 1833. Oli kahdesti nainut: 1) Amalia Helena von Vegesack'in, josta otti avioeron v. 1817, naiden vielä samana vuonna 2) valtioneuvoksen Gabr. Eerik von Haartman'in lesken, Fredriika Sofia Fock'in. Edellisestä avioliitosta oli hänellä elossa kolme tytärtä. (Spåre, Biogr. Ant.; Anrep ja Wasastjerna, Ättartaflor, y. m.). Y. K.

Læstadius, Lauri Levi, herätyssaarnaaja, kasveintutkija, syntyi Arjeplog'in seurakunnassa Piitimen Lapissa Ruotsissa Tammik. 10 p. 1800. Isänsä oli vuorivouti Nasafjäll'in hopeakaivannossa Kaarle L., äitinsä nimeltään Anna Liisa Juhontytär. L. tuli Upsalan yliopistoon 1820, vihittiin papiksi 1825, määrättiin samana vuonna Karesuannon kirkkoherraksi, muutti sieltä Pajalan seurakuntaan 1849, sai provastin arvonimen; ja kuoli Helmik. 21 p. 1861. Nainut oli hän v. 1827 uutistalolaistyttären Briita Katriina Alstadius'en.

L. osoitti nuoruudessaan suurta hartautta kasvitieteeseen. Lukiolaisena hän jo kesällä 1819 läksi omalla kustannuksellaan pitkälle tieteelliselle retkelle, kulkien suuren osan Norlantia sekä Pohjois-Norjan läpi. Samoin teki hän joka kesä koko ylioppilas-ajallansa, nyt kuitenkin tiedeseuroilta saaduilla varoilla. Näillä matkoilla löysi hän useampia ennen tuntemattomia kasvilajeja. Myöhemminkin jatkoi hän Lapin kasvien tutkimista ja antoi havaintonsa Ruotsin tiedeakatemian sekä Upsalan tiedeseuran toimituksiin. Myös kirjoitti hän sanomalehtiin kaikellaista Ruotsin Lapin oloista. Erikseen kirjana ilmautui *Om uppodlingar i Lappmarken* (uutisviljelyksistä Lapissa) v. 1828. Painamatta jätti hän jälkeensä *De climate Lapponiæ* (Lapin ilmanalasta) sekä kirjoituksen Lappalaisten pakanallisista jumaloista. Näiden ansioin tähden kutsuttiin hän Upsalan tiedeseuran sekä Edinburg'in kasvitieteellisen seuran jäseneksi, saipa vielä kunnialegionan rintamerkin, kun v. 1838 oli käynyt Lapinmaita pitkin opastamassa yhtä franskalaista tieteellistä retkikuntaa.

Ikänsä loppupuolella jätti hän kuitenkin kaikki nämät harrastukset syrjään ja antautui yksistään hengellisiin toimiin. V. 1839 kuoli häneltä lapsi, kolme vuotta myöhemmin oli hän itse kuolemaisillaan kovaan tautiin. Nämät kohtaukset saivat aikaan perinjuurisen käännöksen hänen elämässään. Hän tuli nyt voimalliseksi herätyssaarnaajaksi, käyttäen mitä väkevimpiä, usein siivoudenkin rajan yli meneviä sananparsia ja vertauksia. Mutta juuri tämmöisiä kovia iskuja näkyy Pohjan peräin sen aikuinen raaka kansa tarvinneenkin: kumminkin ne tekivät pian ihmeellisen vaikutuksen. Siihen asti yleinen juoppous, salavuoteus, varkaus ja keräjäkäynti jättivät sijaa hiljaiselle, jumaliselle elämälle. Ei aikaakaan, niin levisi hänen saarnainsa vaikutus ulommaksikin, ensin yli koko suomalaisen ja lappalaisen väestön Tornion- ja Kainuunjokien välillä, sitten Suomeen, jossa sen pääpesä myös on pohjoisosassa, mutta paljon kansaa etäläisissäkin lääneissä on niiden puoleen taipunut. Olkoon vaikka *Hihhuleissa* — siksi hänestä alkunsa saanutta lahkokuntaa nimitetään — yhtä ja toista liikaa ja turhamaista; mutta kaikissa tapauksissa ovat he paljon törkeitä paheita karkoittaneet ja hengellistä hartautta herättäneet. — Saarnatointansa on L. osaksi myös kirjallisesti harjoittanut. Piitimessä painatti hän vv. 1849—51 useampia *saarnojansa* suomeksi ja toimitti 1850-luvulla kolme vuotta ruotsinkielistä hengellistä lehteä *En ropandes röst i öknen* (huutavan ääni korvessa). Hänen kuolemansa jälkeen on täydellinen hänen kirjoittamansa *Kirk-*

kopostilla (suomeksi) ilmautunut Luulajassa v. 1876. Seurakuntansa Lappalaisia varten painatti hän v. 1839 jumalisen lukukirjan sekä v. 1844 Piplian historian heidän kielellään. J. K.

Lagerblad, Anna, ks. **Haapakoski.**

Lagerborg-suku mainitaan alkuaan olleen Skotlannista kotoisin, mutta sen tunnettu kantaisä, Simo Skragge, muutti noin Kustaa Waasan aikana Norjasta Vermlantiin. Eri aikoina on eri haaroja tätä sukua Ruotsissa korotettu aateliseen säätyyn nimillä Skraggenskiöld, Hermelin, Skraggenstjerna ja Lagerborg; Hermelinsuvusta on yksi haara saanut vapaherraisen arvon. Lagerborg nimen ottivat itselleen veljekset Olavi ja Daniel Olavinpojat Skragge, aateloittuina 1719. Niistä edellinen kuoli 1736 everstiluutnantin arvonimellä; naimisissa Ingrid Styf'in kanssa hän synnytti allamainitun Kaarlo Lagerborg'in. E. G. P.

Lagerborg, Kaarlo, Turun hovioikeuden presidentti, syntyi Roslag'issa 7 p. Jouluk. 1710, tuli Upsalassa ylioppilaaksi 1720 ja meni, lainopilliset opinnot siellä suoritettuaan, 1731 Turun hovioikeuteen; tuli 1747 assessoriksi ja sai 1755 valtiosäädyiltä kiitokset siitä että hän innolla oli koettanut saattaa päätökseen hovioikeuden ratkaistaviksi jätetyt riita-asiat. V. 1755 hän nimitettiin hovioikeuden neuvokseksi ja 1769 sen varaesimieheksi. Kerrotaan, ett'ei kukaan muu mennyt viimemainittua virkaa kilvan hänen kanssaan hakemaan, syystä että L. oli niin yleisesti kunnioitettu. V. 1770, Maalisk. 5 p., hän kuoli Turussa. Hänen kunniakseen painettiin kaksi muistokirjaa; toinen niistä, Porthan'in ja Brovallius'en tekemä, ylistää L:ia erinomaisen ahkeraksi, taitavaksi ja tasapuoliseksi tuomariksi, jota yleisesti kaivattiin koko Suomessa. — L. oli v. 1737 nainut Hedvig Sofia Gyllenlood'in ja 1749 Barbara Katariina Hising'in. Jälkimäisestä avioliitosta syntyivät kaikki hänen jälkeensä jättämänsä perilliset. (Lagus, Åbo Hofrätts hist.). E. G. P.

Lagerborg, Robert Wilhelm, maaherra, edellisen pojanpoika, everstiluutnantti Fredrik Wilhelm L:n ja Hedvig Elisabet Charlotta Gripenberg'in poika, syntyi Tammelassa Saaristen virkatalossa 1796 Lokak. 28 p. Vuonna 1811 hän tuli ylioppilaaksi Turkuun, mutta meni seuraavana vuonna sotapalvelukseen Suomen jääkärirykmenttiin; muutti 1814 venäläiseen rykmenttiin vapaehtoiseksi ja nimitettiin 1816 luutnantiksi, mutta palasi pian sen jälkeen uudestaan Suomen sotaväkeen; määrättiin 1822 ja 1829 opetuspataljoonaan opettajaksi, ja tuli viimemainittuna vuonna everstiluutnantiksi suomalaiseen kaartiin. Vuosina 1831 ja 1832 hän oli Puolan sodassa, tuli haavoitetuksi Prshelitza'n käkässä 16 p. Toukok. 1831, ja otti osaa Varsovan rynnäkköön saman vuoden 7 p. Syysk., jolloin hän sai ruhjevamman. Urhoudestaan hän muun muassa sai kultaisen puolisäilän; päällikön poissa ollessa hän 1832 oli pataljoonan johtajana ja nimitettiin everstiksi. Tähän päättyi hänen soturiuransa, sillä Suomeen palattuaan hän 1833 tuli maaherran sijaiseksi ja 1834 vakinaiseksi maaherraksi Oulun lääniin. Joutuessaan tähän uuteen vaikutusalaan L:ia kohtasivat suuret vaikeudet. Monta vuotta peräkkäin katovuodet ja kulkutaudit olivat rasittaneet läänin asujaimia. Pontevasti ja taidolla uusi maaherra ryhtyi toimeensa. Vallitseva hätä lievennettiin sopivilla keinoilla, mutta sen ohessa uusi maaherra ryhtyi toimiin, jotka vaikuttivat hetkeä kauemmaksi. Hallinto järjestettiin paremmalle kannalle, isojakoa edistettiin; pari tuhatta uutistaloa sai veronsa määrätyksi ja suuri joukko uutistaloja perustettiin; soita ja rämeitä ruvettiin kuivamaan ja viljelemään; uusia maanteitä rakennettiin monen sadan peninkulman pituutta; rautaruukkien ja sahojen perustamiseen annettiin kehoituksia, 17 pitäjänjyvästöä saatiin aikaan, samaten palovakuutusyhtiöitä melkein joka pitäjään. Itse L. osasi hyvin suomea ja tämä virkamiehissä harvinainen taito sekä hänen suopea käytöksensä saavuttivat hänelle ennen pitkää yhteisen kansan mitä hartainta rakkautta ja kunnioitusta. Yleistä surua herätti siis hänen ennenaikainen kuolemansa 28 p. Maalisk. 1849; suuren joukon saattaessa 12 talonpoikaa Oulun ja Limingan pitäjästä kantoi ruumiin hautaan, ja 1852 pantiin haudalle kaunis ja suuri muistopatsas, joka oli saatu aikaan yhteisen kansan keräämillä rahoilla. — L. oli 1825 nainut Karoliina Sofia Margareeta Virgin'in. (Ilmarinen 1849). E. G. P.

Lagerborg, Robert Olof, sanomalehdentoimittaja, edellisen poika, syntyi Oulussa Marrask. 24 p. 1835, pantiin nuorena Haminan kadettikouluun, josta hän v. 1854 luokkansa ensimmäisenä sekä tavattomasta kyvystään kiitettynä sijoitettiin Venäjälle sotapalvelukseen. Hän sai ensin vänrikin, sitten alaluutnantin paikan henkivartijaväen litvalaisessa rykmentissä, joka itämaan sodan aikana seisoi Wiron rannikkoa vartioimassa; pääsi 1856 luutnantiksi suomalaiseen kaartiin, määrättiin 1859 opettajaksi siihen opetuspataljoonaan, jolla siihen aikaan koetettiin kasvattaa sotureja kaartiin ja nimitettiin v. 1860 taapikapteeniksi. Mutta seuraavana vuonna L. vapaehtoisesti erosi virkaurasta, joka lupasi tuottaa hänelle nopeita ylennyksiä arvosta arvoon. Enemmän kuin sotapalvelukseen kuuluvat velvollisuudet olivat valtiolliset ja kirjalliset harrastukset hänelle mieleen; ja 1860-luvun alussa Suomessa hyvin vireäksi

käyvä yhteiskunnallinen elämä ja isänmaallinen into antoivat yhä uusia kehoituksia vapaehtoisena työskentelijänä antaumaan sanomalehdenkirjoittajain toimeen. Nimimerkillä Rolf hän v. 1861 kirjoitti *Pappers-lyktan* nimiseen sanomalehteen, ja saman vuoden lopulla kun *Helsingfors Dagblad* perustettiin, niin hän heti alusta astui sen toimittajain kantajoukkoon, ja on vuodesta 1865 asti ollut sen päätoimittajana. Siitä lähtien hän onkin niin suuressa määrässä ollut mainitun lehden johtajana, että mitä katsotaan sen joko kunniaksi tai heikkoudeksi, se myöskin koskee Lagerborg'iin.

Alussa 1860-lukua Suomenmaan sanomalehdistö oli hyvin alhaisella kannalla: pienet lehdet, ilmestyen pari kertaa viikossa tai harvemmin, ja sisällyksensäkin puolesta ala-arvoisia. Tietä paremmille oloille raivattaessa L. on ollut ensimmäisiä. Hänellä onkin hyvin suuressa määrässä juuri niitä ominaisuuksia, jotka ovat sanomalehdenkirjoittajalle tarpeen; monipuoliset tiedot ja harrastukset, väsymätön ahkeruus, sukkela käsitys, selvä ja helppo kirjoitustapa. Johtajana hän on pystynyt panemaan lehtensä uutisosaston hyvään kuntoon ja taitavasti mukautumaan yleisönsä vaatimuksiin. Mahdollisuuden mukaan hän on yrittänyt kiinnittää lehtensä palvelukseen paraita saatavissa olevia voimia ja tarjota vaihtelevaa lukemista, seuraten tarkasti ulkomaalla (varsinkin Ruotsissa) vallitsevia aatevirtoja ja niitä kotimaisia kysymyksiä, jotka kullakin hetkellä ovat olleet huomattavimmat. Mutta toiselta puolen syystä on tehty tärkeitä muistutuksia L:n johtamaa lehteä vastaan. Sen kanta on tuota kosmopoliitista liberaalisuutta, joka ei anna kylläksi arvoa kansallisuuden aatteelle ja kansallisille kysymyksille; sillä välin kuin suomalaisuuden hyväksi tehty työ ripeästi on edistynyt, Dagblad tämän tärkeän kysymyksen suhteen on joko pysynyt entisellä kannallaan tahi yhä enemmän joutunut entisten olojen puolustajaksi, vasten vapamielisiä perussääntöjään. Täten se monesti on takertunut periaatteellisiin ristiriitaisuuksiin ja tullut mitä kiivaimpaan taisteluun suomimielisten sanomalehtien kanssa. Mutta kaikissa tapauksissa jo Dagblad'in nykyinen kokokin ja vuosikymmenessä voittama, sittemmin vieläkin karttunut lukijakunta todistavat menestymistä, joka olisi erinomainen missä maassa hyvänsä. Tämä menestys tiettävästi suurimmaksi osaksi on L:n käytöllisen älyn ja järjestäjäky'yn hedelmänä pidettävä.

Sukunsa päämiehenä L. 1863 vuodesta asti valtiopäivillä on taidokkaasti ottanut osaa julkisten asioitten käyttelemiseen, verrattain harvoin esiintyen puhujana, mutta kuitenkin epäilemättä aatelissäädyn johtajien joukkoon luettava. Säätynsä päätöksestä hän onkin ollut monessa luottamustoimessa, muun muassa ritarihuoneen johtokunnan jäsenenä 1872—78. Pääkaupungin valtuusmieheksi kutsuttuna hän myös on ollut kunnallisia asioita järjestelemässä. V. 1867 hän nai senaatori Viktor Furuhjelm'in tyttären Karoliina Loviisa Constance F:n.

Lagervall, Jaakko Fredrik, suomalainen kirjailija, syntyi Kontiolahdella Heinäk. 19 p. 1787. Isänsä, Juhana Fredrik Oxeman, oli mainitussa seurakunnassa kappalaisena, äiti nimeltään Hedvig Katriina Brusin. Heidän poikansa ei jatkanut isän virkauraa, vaan palasi isoisän (suvun kantaisän) kersantti Oxeman'in ammattiin. Hän sai v. 1805 rustmestarin paikan Karjalan jääkäriväessä, jolloin luultavasti samassa muutti perityn sukunimensä siksi komeammaksi, jolla hän sitten aina on mainittu. V. 1806 hän korotettiin kersantiksi ja otti semmoisena 1808 vuoden sodassa osaa Revolahden, Lapuan, Alavuden, Ruonan, Salmin ja Oravaisten tappeluihin. Sen jälkeen Sandels'ille avuksi lähetetyt Karjalan jääkärit eivät saaneet olla läsnä Suomen armeijan viimeisessä sankarityössä Virran sillan luona. Mutta vaikka olisikin heille se tilaisuus tullut tarjoksi, ei yhtähyvin L:lle olisi ollut suotu siihen mitään osallisuutta, sillä hän makasi par'aikaa tautivuoteella. Kumppalien peräytyessä pohjoiseen päin, jätettiin hän erääseen tien viereiseen taloon hoidettavaksi; mutta sieltä läksi väki pian itsekin piiloon salolle ja L. jäi ihan yksikseen autioon tupaan. Hyväksi onneksi korjasivat hänet kuitenkin jäljestä tulleet Venäläiset ja veivät sairashuoneesen. Koska sodan loputtua uusi pestattu Suomen sotaväki asetettiin v. 1812, sai L. luutnantin paikan jääkärirykmentissä. Seuraavana vuonna hän korotettiin taapikapteeniksi ja v. 1817 täydeksi kapteeniksi. V. 1827 muutettiin Suomen jalkaväen rykmentit tarkk'ampuja-pataljooniksi, jolloin L. samalla arvolla jatkoi palvelustaan kuudennessa niistä. V. 1830 muutettiin 4 noista pataljoonista meriväeksi ja silloin L. sai eronsa. Hän vuokrasi nyt Koitsanlahden kuninkaankartanon Parikkalassa ja ryhtyi maanviljelykseen. Vanhoilla päivillään sokeaksi tultuaan meni hän asumaan vävynsä luokse Saimaan kanavan rannalle. Viimein muutti hän syksyllä 1865 Helsinkiin, jossa kuoli Marrask. 7 p. Naimisissa oli hän Anni Katriina Tavast'in kanssa.

Nuoruudessaan jo oli L. oppinut useampia ulkomaan kieliä; v. 1812 on hänen ansiolistassaan mainittu että hän osasi venäjän, franskan sekä saksan. Tästä tahtoisi päättää hänen kenties käyneen läpi Haapaniemen sotakoulun, vaikk'ei siihen ole mitään muita todistuksia. Myöhemmin rauhallisessa Parikkalassa oli hänellä kyllin joutoaikaa hänelle nähtävästi rakasta kau-

nokirjallisuutta viljelemään, ja sai hän siitä myös yllytystä omiinkin runollisiin kokeisiin. V. 1831 ilmaantui *Satu Sallisesta* ja *Uni*, joista edellinen on epillinen laulu eräästä hänen omakeksimästään muinaisesta Suomen sankarista, jälkimäinen mukailus muutamasta Oehlenschläger'in runosta. V. 1834 painatti hän *Ruunulinnan*, Suomeen, Kurkijokeen, sovitetun mukailuksen Shakespeare'n Macbeth'ista. V. 1847 toi neljä pientä, alkuperäistä näytelmää, useimmat vanhain piplian-aineisten mysterioin tapaisia: *Tuhkapöperön, Kainin, Josepin* ja *Juditin*. Näiden lisäksi tulee vielä mainita pari pienempää runoa Lönnrot'in Mehiläisessä ja Kanavassa sekä v. 1855 *Jaakot*, suorasanainen kertomus Steniuskirkkoherrain töistä Pielisjärven seudun viljelyksen edistämiseksi. Ruotsiksikin on hän kirjoittanut kaksi epillistä runoelmaa, sangen lavean *Brudskaran* (hääjoukko) 1831 ja pienemmän *Blindt alarm, ett studentäfventyr* (tyhjää melua, ylioppilaskepponen) v. 1838, sekä *En Karelsk jägares sorgliga öden* (Karjalan jääkärin surkeat vaiheet). Suomi toinen jakso, 6 osa 1866, suorasanaisia muistelmia Karjalan jääkäriväestä Kustaa III:n ja IV:n aikana. L:lla ei oikeastaan ollut todellista runolahjaa, vaikk'ei voi kieltää hänellä löytyneen hiukan kuvausvoimaa. Hänen runoelmansa ovat kaikki jokseenkin arkipäiväisiä, joka erittäinkin pistää silmään Ruunulinnassa, missä ainoasti alkuteoksen ulkotapaukset, vaan ei rahtuakaan sen runollisesta hengestä voi tavata. Suurena haittana siinä oli myös, että mukailus on kirjoitettu näytelmiin sopimattomaan suomalaiseen vanhaan runomittaan, jota L. muutenkin aina viljeli. Hänen kokeillaan on kuitenkin se arvo että ne olivat ensimmäisiä uudemman runouden yrityksiä Suomen kielellä. Siitä syystä levisi ainakin Ruunulinnan maine ulommaksi oman maan rajoja. Ruotsissa ja Englannissakin kerrottiin kirjallisissa aikakirjoissa se ihme että oli ilmestynyt *Bunulinus, murhekuvans,* mukailus Macbeth'ista! J. K.

Lagi, Rudolf Teodor, soitannon harjoittaja, syntyi Kuopiossa 27 p. Helmik. 1823. Vanhemmat olivat läänin rahastonhoitaja F r e d r i k K r o o k ja tämän vaimo A g a t a J u l i a n a A m i n o f f. Poika otti äitinsä edellisen miehen nimen Lagi. Käytyään Helsingin yksityislyseota L., jolla oli tavattomia soitannollisia lahjoja, antausi tähän taiteesen, jota opiskeli sekä käytännöllisesti että teoreetillisesti. Siihen vilkkaasen soitannolliseen elämään, joka Pacius'en herättämänä alkoi Helsingissä 1830-luvun loppupuolella, L. otti hartaasti osaa. Hornicke-Reithmeyer'in operaseuran aikoina (1840—42) L. oli jäsenenä siihen kuuluvassa soittokunnassa. Etupäässä hän kuitenkin harjoitti soitannon teoreetillista puolta, saavuttaen siinä omin neuvoin niin syviä tietoja, että tuskin kukaan muu meidän maassamme lienee hänelle sen suhteen vertoja vetänyt. Mutta L:n vilkas tiedonhalu ei tähänkään tyytynyt, vaan haki muiltakin aloilta tyydykettä. Vähitellen hän oppi tuntemaan useita uudenaikuisia kieliä ja sai ylipäänsä sangen laveaa sekä monipuolista kirjallista sivistystä. V. 1845 laulunopettajaksi ja seur. vuonna myöskin Saksan kielen opettajaksi Kuopion lukioon määrättynä, L. hartaalla ystävyydellä liittyi J. V. Snellman'iin, joka siihen aikaan koulunrehtorina oleskeli mainitussa kaupungissa. V. 1850 L. lähti Tukholmaan G. Mankell'in johdolla oppiaksensa urkujen soitantoa, ja sai seur. vuonna urkunistinviran Helsingin Nikolainkirkossa. Paitsi tätä virkaa hän sittemmin hoiti kielenopettajan-virkoja Helsingin teknillisessä realikoulussa ja tyttökoulussa. Soitannon edistämiseksi hän toimeen pani soittajaisia sekä Kuopiossa että Helsingissä. V. 1866 hänet kutsuttiin osanottajaksi virsikomitean töihin, jona hän toimitti sävelten korjaamista 1868 ilmestyneessä suomalaisessa virsikirja-ehdotuksessa. Samanlaiseen työhön hän oli ryhtynyt ruotsinkielisenkin virsikirjan suhteen, vaan ei ehtinyt saada sitä valmiiksi ennen kuolemaansa. Itsenäisenä säveltäjänä L. on sepittänyt koraaleja y. m; sitä paitsi hän on toimittanut II:n ja IV:n vihon teoksesta *Valituita Suomalaisia kansanlauluja* (Hels. 1855). Edelleen hän oli alkanut jopa suurimmaksikin osaksi toimittanut uuden koraalikirjan Suomea varten, jonka sitten R. Faltin (ks. häntä) on valmistanut ja kirjapainosta julaissut 1871. Niinikään kuolema katkaisi hänen alkamansa laveanpuolisen Suomen kirkollislaulun historian, mitä teosta varten L. v. 1862 oli yleisillä varoilla matkustanut Ruotsissa, sen arkistoja tutkimassa. Myöskin on L. julaissut *Robertsons praktiska läseöfningar i engelska språket, lämpade efter svenska språkets fordringar* (Hels. 1853), sekä Litteraturblad'iin kääntänyt useat kirjoitukset Franskan, Saksan ja Englannin kielistä. Muitakin aloitettuja kirjallisia tuotteita löytyi käsikirjoituksina L:n kuollessa, 30 p. Jouluk. 1868. Sitä ennen oli häntä kohdannut se kova onni että kadotti vaimonsa E v e l i n a A u g u s t a S c h m i d t'in erään höyrylaivaonnettomuuden kautta, joka tapahtui Kuopion likellä kesällä 1864. (Hufvudstadsbladet 1869; Akiander, Herdam. I, y. m.). Th. R.

Lagus-s u v u n kantaisä oli tarinan mukaan talollisen poika J ä n i s saarelta Turun saaristossa. Kouluun tultuaan hänelle antoivat kumppanit latinaisen nimen L e p u s (jänis), jota jälkeläiset sittemmin sukunimenä käyttivät, kunnes eräs heistä talonpojalta Kiskossa lainasi rahoja ja lähti Wittenberg'in yliopistoon opintojansa jatkamaan. Siellä kumppanit Lepus'en suku-

nimeä pilkkasivat ja kehoittivat häntä kääntämään nimensä kreikankieliseksi, johon hän suostuikin. Niin syntyi sukunimi Lagos, josta latinaisella päätteellä saatiin Lagus. Kun tuo ensimmäinen Lagus sitten Wittenberg'istä palasi Suomeen, niin tuli talonpoika velkakirjoineen rahojansa takaisin vaatimaan. Lagus silloin väitti että lainanottaja on kirjasta nähden eräs Lepus, eikä asia voi tulla häneen, jonka nimi on Lagus. Siihen oli talonpoika tyvenesti vastannut: „Ole sinä Lepus eli Lakus, multa sinä rahat otit.“ — Suvun kantaisän nimi ja vanhempi polveutuminen ei ole kuitenkaan aivan selvillä. Tavallisin sukutaulu kertoo että 1600-luvun alussa oli Kiskossa peräkkäin kaksi Lepus nimistä kirkkoherraa. Henrik ja Jooseppi. Jälkimäisen poika Gabriel otti, ulkomaan yliopistosta palattuaan, sukunimen Lagus, palveli ensin Uusmaalla noin 1675, mutta peri sitten isänsä viran Kiskossa. Siellä oli vihdoin hänen poikansakin Henrik kirkkoherrana, jopa tämänkin poika Yrjö, joka siinä virassa kuoli 1695. Tämä kertomus on nykyisessä muodossaan varmaankin väärä, sillä nähtävästi on ainoastaan Yrjö ollut kirkkoherrana Kiskossa, mutta se osoittaa että Kiskolla on aikanaan mahtanut olla suurempi merkitys suvun perheellisissä oloissa, kuin mitä tätä nykyä tiedämme. Eräs toinen sukutaulu alkaa sukujohdon Yrjön isästä Henrik Lagus'esta, jota sekin sanoo Kiskon kirkkoherraksi. Jos otaksumme, että tuo Henrik oli Uudenkaupungin kirkkoherran Joosepin veli, niin on suku polveutunut kuten alla olevasta taulusta nähdään. Suvun jäsenistä tässä mainittakoon Henrik Lagos (s. 1690), joka ylioppilaaksi tultuansa seurasi franskalaisia oppineita astemittauksilla Lapinmaassa ja sitten matkusteli Saksassa, Franskassa, Italiassa ja Hollannissa, kunnes vihdoin 1727 asettui kielenopettajana Köpenhaminaan, jossa perheellisenä eli vielä 1760.

J. R. A.

Lagus, Jonas, herännyt, syntyi Kurikan kappelissa 21 p. Tammik. 1798. Isä oli Niilo Gabriel Lagus, äiti Saara Elisabet Forsman. Kotona huolellisen kasvatuksen saatuansa tuli lahjakas ja vilkasluontoinen poika jo 1812 ylioppilaaksi Turkuun ja vihittiin 11 p. Toukok. 1817 papiksi, tullen pastorinapulaiseksi Vöyriin, jossa oli yksitoista vuotta. Se oli täällä kuin hän heräsi innokkaampaan ja lämpimämpään kristillisyyteen. V. 1828 hän siirrettiin Ylivieskan kappalaiseksi. Kesällä 1836 hän Pyhäjärvellä tutustui Paavo Ruotsalaiseen ja ne epäluulot, jotka hänellä sitä

---

* *Georgius Martini Lepus,*
Tammelan kirkkoherra 1584—1615.

Henrik, Kiskon kirkkoherra (?).	Jooseppi, Uudenkaupungin kirkkoherra 1622—40. Vaimo: Katri Niilontytär.

Yrjö Lepus l. Lagus, Kiskon kirkkoh., s. 1623, † 1696. V.: 1) Briita Florin, 2) Margareeta Yrjöntytär.	Juhana, Uudenkaup:n kirkkoh. 1676, † 1690. V.: Maria Dorotea.	Gabriel, luult. Jokioisten kappal., † 1709. V.: 1) Kaarin, 2) Briita Tammelinus.

Gabriel Lagus, Kiskon kappal., s. 1660 † 1695. V.: Beata Florin.	Juhana Lagus, Kirkkonummen kappal., † 1710. V.: Margareeta Florin.	Juhana Lagus, kouluopettaja Porissa 1698, † 1740. V.: Maria.	Gabriel Lagus, ylioppilas 1694.

Yrjö, kappalaisen sijainen Kurussa, † 1716. V.: Margareeta Roos.	Henrik Lagos, kielenopettaja Köpenhaminassa, s. 1690, †, kahdesti nainut.	Gabriel, Jalasjärven kappal., s. 1692, † 1759. V.: Katri Palander.	Juhana, Kesälahden kirkkoherra, † 1735. V.: Elisabet Berner.	Gabriel, kouluopettaja Porissa (?).

Kaarle Kustaa, raatimies Porvoossa, s. 1714, † 1790. V.: Kristiina Holm.	Juhana, Sotkamon kirkkoh., s. 1725, † 1762. V.: Katri Magd. Frosterus.	Yrjö, Vihdin prov., s. 1730, † 1793. V.: Mar. Krist. Lagus.	Gabriel, Oulaisten kapp., s. 1732, † 1784. V.: Briita Katri Kranck.	Jonas, Laihian prov., s. 1739, † 1798. V.: Magdaleena Pernerus.	*Elias*, Taivassalon prov., s. 1741, † 1819.	Juhana, Iisalmen prov., s. 1733. † 1806.	Kustaa, saarnaaja Kodisjoella, s. 1735, † 1805. V.: Agata Boëlius.

Kaarle Yrjö, kauppias Porvoossa, s. 1754, † 1826. V.: Sofia Bäckman.	Gabriel, Sotkamon prov., s. 1760, † 1833. V.: 1) Katri Keckman, 2) Johanna Snellman.	Gabriel, Jomalan kappal., s. 1766, † 1846. V.: 1) Mar. Marg. Astrén, 2) Gustaava Eleon. Hartman.	Juhana, Paavolan kappal., s. 1779, † 1853. V.: Beata Mar. Meurling.	Niilo, Laihian kappal., s. 1764, † 1816.	Elias, Vähänkyrön provasti, s. 1779, † 1850. V.: Mar. Rebekka Alcenius.	Antero Juhana, professori, s. 1775, † 1831. V.: Sigrid Helena Hoffrén.	Fredrik Lagi, assessori, s. 1781, † 1816. V.: Agata Juliana Aminoff.	*Wilh. Gabriel*, professori, s. 1786, † 1859.

Kaarle, maamittari, s. 1801.	Juhana Gabriel, Lumijoen kappal., s. 1816, † 1870.	Gabriel Edvard, apteekari Mikkelissä, s. 1814, † 1850.	Juhana, Kuusamon kirkkoh., s. 1818.	*Jonas*, Ylivieskan kappal., s. 1798, † 1857.	Juhana Lorentso, Iisalmen provasti, s. 1805.	Fredrik Wilhelm, pankin komisarius, s. 1811, †.	*J. Joh. Wilh.*, professori, s. 1821.	Knut Ferd., dos. s. 1824, † 1859.	*Robert Henrik*, dos., s. 1827, † 1863.	*Wilh. Gabr.*, lehtori. s. 1837.

ennen oli ollut tätä vastaan, haihtuivat kokonaan kun itse kuuli tämän selittävän ja raamattuun perustavan oppinsa. L. tuli nyt Ruotsalaisen hartaaksi ystäväksi; kansaa varten rupesi hän pitämään raamatunselityksiä ja rukoushetkiä. Kun hengellinen herätys yhä Kalajoella levisi, nostettiin 1838 kihlakunnan-oikeudessa kanne useita heränneitä vastaan (myöskin toisista pitäjistä olevia, niinkuin P. Ruotsalaista y. m.). Syysk. 2 p. 1839 julistettiin tuomio, jonka kautta L. ynnä parin virkaveljensä kanssa puoleksi vuotta pappisvirastaan erotettiin. V. 1845 L. tuli kappalaiseksi Pyhäjärvelle. Siellä hän kuoli yöllä Kesäk. 24 ja 25 päiväin välillä 1857. — L. oli epäilemättä aikanansa sivistynein maapappi maassamme. Perheen- ja huoneenisäntänä oli hän oivallinen, ja hänen arvokas, mutta samalla lempeä käytöksensä voitti kaikkien sydämmet. Lähetystointa ja pakanainkäännytystä hän innokkaasti auttoi siihen käyttäen esim. suuren osan siitä omaisuudesta, jonka sai toisen vaimonsa myötäjäisinä. L. oli kolmasti nainut: 1) Loviisa von Essen'in, 2) leskivaimon Albertina Vidmarck'in, syntynyt Ganander, ja 3) Johanna Rosalia Lagus'en. (Akiander, Relig. Rör. VI).

Lagus, Elias, pappi, kirjailija, syntyi 1741 Kesäkuun 11 p. Jalasjärvellä, jossa hänen isänsä, pohjalaisen sukuhaaran kantaisä Gabriel Lagus, tarinan „Parta Laus", oli kappalaisena; äidin nimi oli Katariina Juhanantytär Palander. Lagus tuli ylioppilaaksi 1757 ja vihittiin 1759 kirkkoherran apulaiseksi Kuusamoon; v. 1772 hän tuli kotisaarnaajaksi hovimarsalkan vapaherra Rudbeck'in luo Itägötinmaalle, sieltä 1774 Jalasjärven kappalaiseksi, jona oli respondenttina pappeinkokouksessa Kokkolassa 1784. V. 1797 Lagus nimitettiin kirkkoherraksi Mouhijärvelle ja sieltä Taivassaloon 1805, sai s. v. provastin ja 1818 teologian professorin nimen. Opettajana oli Lagus suosittu ja rakastattu. Hän kuoli 1819 Lokakuun 10 p. — Ruotsin tiedeakatemian toimituksissa julkaisi Lagus ruotsiksi *Kertomuksen Kuusamon pitäjästä* 1772 ja 1773, *Kertomuksen majavanpyynnistä Kuusamon pitäjässä* 1776 sekä *Riihten hyödystä ja mahdollisuudesta Ruotsin maakunnissa* 1783. Suomeksi hän painatti *Sionin Virret, Ruotsista Suomexi käätyt,* Tukholmassa 1790, ja lähetti suomalaisen virsikirjan toimituskunnalle lukuisia virsiehdotuksia. Käsikirjoituksena on häneltä säilynyt kertomus Taivassalon kirkosta v:lta 1809 saman kirkon arkistossa. — Kahdesti naimisissa oli L:lla ensin vaimona Ulriika Bauman Ruotsista, sitten Ulriika Achrenius.

J. R. A.

Lagus, Wilhelm Gabriel, lainopin professori, historiantutkija, syntyi 1786 Heinäkuun 25 p. Iisalmella, jossa hänen isänsä lääninprovasti ja jumaluusopin tohtori Juhana Lagus oli kirkkoherrana; äidin nimi oli Loviisa Benedikta Kraftman. Luettuansa kotiopettajain johdolla tuli L. jo kahdentoista vuotisena 1798 ylioppilaaksi, jona ensin Porthan'in oppilaana harrasti romalaista ja vanhemman veljensä A. J. Lagus'en johdolla kreikkalaista kirjallisuutta. V. 1802 hän siirtyi Upsalan yliopistoon, jossa solmi ystävyydenliittoja useiden ikäistensä kanssa, joista sittemmin kasvoi mainehikkaita miehiä, ja oli jäsenenä eräässä nuorukaisseurassa, jossa saksalaista kirjallisuutta harrastettiin ja jonka muita jäseniä olivat Atterbom, Palmblad, Geijer y. m. Hänen lähimpiä ystäviänsä tähän aikaan olivat m. m. Lidman, vihdoin tuomioprovasti, joka matkoiltansa Itämailla myöhemmin lähetti kertomuksia Lagus'elle, ja Rääf, sittemmin tunnettu muinaistutkijana, jonka kanssa L. vielä elämänsä viime vuosina oli kirjevaihdossa. Muista Suomalaisista, jotka samaan aikaan lukivat Upsalassa, mainittakoon L. G. von Haartman ja F. W. Pipping. Lagus oli vielä ylioppilas, kun 1806 valittiin suomalaisen kansakunnan kuraatoriksi Upsalassa. Opintojansa jatkoi hän kuitenkin ahkerasti, kerrassaan filosofiallisessa ja lakitieteellisessä tiedekunnassa, vaikka sen ohella, varsinkin isänsä kuoltua 1806, kun sai melkoisen perinnön haltuunsa, antautui huolettoman elämän nautintoihinkin. V. 1811 suoritti hän sekä filosofian että lakitieteen kandidaatitutkinnot ja, seuraavana vuonna maisteriksi vihittynä, lisensiaatitutkinnon lakitieteissä; molempain oikeutten tohtoriksi hän kuitenkin vihittiin vasta 1818 Upsalassa. V. 1813 L. oli palannut Suomeen ja nimitetty Turun yliopistoon apulaiseksi kauppa- ja talousoikeudessa, mutta sen ohella sai hän tuon tuostakin hoitaa professorin virkoja tiedekunnassaan, kunnes itse 1823 nimitettiin professoriksi yleisessä lainopissa. Tuota virkaa hän sitten hoiti aina v:een 1852, jolloin tiedekunnan oppiaineissa tehtiin uusi jako ja Lagus otti osallensa siviililainopin ja romalaisen oikeuden, edustaen sitten näitä tieteitä yliopistossa, kunnes vihdoin 1858 otti virkaeron. — Opettajatoimensa ohella oli L. v:sta 1817 pitäin ollut toisena sihteerinä Suomen talousseurassa, kunnes yliopisto 1828 siirrettiin Helsinkiin, ja v. 1823 oli L. pantu jäseneksi siihen kommissioniin, jolle yliopiston uusien sääntöjen laatiminen oli uskottu. Sitä varten hän tyystin tutki yliopiston arkistoa, tehden konsistoorin pöytäkirjoista otteita, joita jätti jälkeensä 7 sidettä; hän myöskin kommissionin puolesta lopullisesti toimitti ne säännöt, jotka sittemmin osittain muutettuina v. 1828 säädettiin noudatettaviksi. Niin ikään L. 1823 määrättiin jäseneksi uuden kirkkolain laatimista varten asetettuun komiteaan. Savokarjalaisen osakun-

nan inspehtorina oli hän vv. 1833–46, seppelöitsijänä lainopin tohtorien vihkiäisissä 1840, yliopiston vararehtorina 1839—45 ja rehtorina 1845—48, jonka johdosta sai kanslianeuvoksen arvonimen 1849.

Neljäkymmentäviisi vuotta kestäneen opettajatoimensa kautta oli Lagus tietysti aikanansa suuresti vaikuttanut Suomen virkamiehistön sivistykseen, mutta näkyvämpiä muistoja on hän jälkimaailmalle jättänyt kirjallisuuden alalla. Hänen ensimmäiset tieteelliset teoksensa olivat lainopillisia. Väitöskirjoina hän sillä alalla julkaisi: *Afhandling om vexlar I*, 1813; *De remediis juris contra sententias in genere, et de submissione sententiæ speciatim I*, 1823; *De matrimoniis inter cognatos aut affines prohibitis*, 1832; *Bidrag till revision af läran om prescription i brottmål*, 1838, ja *Anmärkningar till läran om bördsrätt*, 1842, jota paitsi hän Saksan kielestä käänsi: *Inledning till ryska civilrätten I*, 1820. Pian antautui Lagus kuitenkin pääasiallisesti historiallisiin tutkimuksiin, jolla alalla ennätti tavattomalla ahkeruudellaan paljon toimittaa. Ensin hän Turun hovioikeuden arkistossa tutki oikeuden tilaa maassamme entisinä aikoina, mutta Turun palo 1827 hävitti hänen monivuotiset keräyksensä sillä alalla. Ainoastaan ensimmäiseen osaan olivat ainekset sattumuksesta pelastuneet; se ilmestyi 1834 nimellä *Åbo Hofrätts Historia I* ja sisältää 246 elämäkertaa presidenteistä, varapresidenteistä, hovioikeuden neuvoksista ja assessoreista. Tutkimuksistansa kirkollishistorian alalla julkaisi Lagus: *Handlingar till upplysning i Finlands kyrkohistoria, ny följd I—IV*, 1836—39, ja *Handlingar och uppsatser rörande Finlands kyrkohistoria I–V*, 1845—50. Lagus oli Suomen tiedeseuran perustajia ja julkaisi sen toimituksissa: *Critisk undersökning om riksmarsken Claes Flemings dödsdag*, 1842; *Afhandling om Finlands titel af Storfurstendöme och Hertig Johans Finska förläningar*, 1843, sekä *Undersökning om Karelska lagsagans uppkomst*, 1844. Melkoisen joukon kirjoituksia julkaisi L. Turun ja Helsingin sanomakirjallisuudessa. Niitä ovat esim. *Om Alftanska slägten och dess skyldskap med Wasa ätten* sanomissa Helsingfors Tidningar 1838. Lisäpainoksina sanomista Finlands Allmänna Tidning ilmestyivät m. m. *Borgåboarne Arvid Wittenberg, Arvid Forbus, Torsten Stålhandske, Karl Ruuth* 1851, *Bidrag till kännedom af Finlands geografi i äldre tider* 1852 ja *Kajana och Uleåborgs friherrskap* 1853. Viimeksi mainittuna vuonna painatti hän myöskin kirjasen *Anteckningar rörande 1741 och 1742 årens Finska krig, jemte Henr. Magn. von Buddenbrocks äreräddning*. Elämänsä viime vuosina valmisteli Lagus kirjaansa *Undersökningar om Finska Adelns gods och ätter*, jonka hän perusti Jesper Matinpoika Kruus'in luetteloon aateliston maatiloista Suomessa v. 1618. Tuossa ylen tärkeässä ja laveassa teoksessa, joka käsittää noin 850 nelitaitteista sivua, L. otti valaistaksensa Suomen aatelisten maatilojen historiaa, ilmituoden elämäkerrallisia ja genealoogisia tietoja niiden vanhemmista ja myöhemmistä omistajista, keskiajan hämärästä alkain aina nykyisimpiin aikoihin asti. Viimeistä arkkia L. tarkasteli kuolinvuoteellansa. Muutamia tuntia myöhemmin iäkäs tutkija vaipui kuoleman uneen Joulukuun 18 p. 1859.

Jo 1852 oli Lagus tiedeseuran kustannuksella julkaissut Liungo Tuomaanpojan vanhat suomennokset Ruotsin valtakunnan maan ja kaupungin laista. L:n tutkimus lainsuomennoksista yleensä ilmestyi vasta jälkeen hänen kuolemansa 1863, J. J. W. Lagus'en toimittamana, nimellä *Om finska lagöfversättningar*. Mutta useat muut osaksi varsin laveat teokset, esim. maantieteelliset ja elämäkerralliset nimikirjansa, jotka hän oli pannut alulle, jäivät toimittamatta. Nuorempana oli Lagus väsymättömällä ahkeruudella tutkinut Ruotsin arkistoissa ja kirjastoissa, vanhempana matkusteli hän lavealta omassa maassa, tarkastellen kirkkojen ja maakartanojen arkistoja. Näillä matkoillaan keräsi hän runsaan määrän alkuperäisiä tai kopioittuja asiakirjoja ja käsikirjoituksia Suomen historian alalta. Kaikki nuo suunnitelmansa ja keräyksensä, joista ainoastaan G. Rein'in muistopuheessa lueteltu niottu jakso käsitti 45 enimmästi varsin paksua folioja 130 nelitaitteista sidettä, suureksi osaksi originaalikirjeitä, lahjoitti Lagus ennen kuolemaansa yliopistolle, mutta lukituissa arkuissa, jotka vasta viidenkymmenen vuoden kuluttua v. 1909 olisivat avattavat. Tuo kansamme historiallisten lähteiden sulkeminen, johon eivät valtiolliset eikä perheelliset syyt voineet L:ia pakoittaa, koska keräykset melkein yksinomaisesti koskevat menneitä vuosisatoja varhaisimmalta keskiajalta alkain, on tutkijoissa sekä arkistojen hoitajissa j^ omistajissa herättänyt mielikarvautta, ja vainaja on tuolla selittämättömällä takavarikollansa viivyttänyt kotimaisen historian selvittämistä, ehkä enemmin kuin hän eläissään ahkerana tutkijana ennätti sitä hyödyttää.

V. 1816 oli L. nainut Hedvig Maria af Tengström'in, arkkipiispa T:n tyttären. Siitä avioliitosta syntyi 12 lasta, joista kolme poikaa tässä alempana on mainittu. (G. Rein, Minnestal öfver W. G. Lagus 1860). J. R. A.

Lagus, Jakob Johan Wilhelm, tiedemies, kirjailija, edellisen poika, syntyi Turussa 5 p. Toukok. 1821, tuli Helsingissä ylioppilaaksi 1839, ultimus-sijalla filosofian maisteriksi 1844 ja filosofian tohtoriksi 1847. Vuotta sitä ennen hän oli tullut Kreikan

kielen dosentiksi; v. 1849 hän pyrki latinan kielen professoriksi väitöksellä: *Studia latina provincialium,* mutta E. af Brunér silloin tuli nimitetyksi. Apurahan saatuansa L. vuosina 1850—54 kävi tutkimusmatkoilla Etelä-Venäjällä, Turkin, Kreikan, Italian ja Saksan maissa, harrastaen maatiedettä, kansatiedettä, muinais- ja kielitiedettä, ja julkaisi kotiin tultuaan väitöskirjan: *Seid Locmani ex libro Turcico qui Oghuzname inscribitur excerpta* (Helsingissä 1851), saadakseen Y. A. Wallin'in jälkeen itämaiden kielten professorin virkaa. H. Kellgren tosin voitti etusijan, mutta hänen pian sen jälkeen kuoltuaan L. 1857 tuli nimitetyksi mainittuun opettajanvirkaan. V. 1866 L. omasta hakemuksestaan ja ilman erinäisettä väitöksettä pääsi vaihdon kautta Kreikan kielen ja kirjallisuuden professoriksi. Siinä aineessa hän jo vuosina 1846—48 oli julaissut väitökset: *Plutarchus vitæ Ciceronis scriptor, Plutarchus Varronis studiosus, Plutarchus Vitæ Catonis Censorii scriptor* ja *Plutarchus Livii studiosus.*

Paitse näitä tutkimuksia L. on julaissut hyvin monta muutakin teosta ja kirjasta eri kielillä ja eri aineista. Tutkimusmatkoillaan ollen hän Odessan historiallis-muinaistieteellisen seuran toimituksissa painatti venäjänkielisen kirjoituksen *Kaarlo XII:nen olosta Etelä-Venäjällä* (Odessassa 1853) ja samana vuonna Atenassa kreikankielisen tutkimuksen *Etelä-Venäjän Helleeneistä.* Yliopiston nuorison opiksi ja ohjeeksi hän on toimittanut lavean ja runsasvaraisen teoksen *Lärobok i Arabiska språket* (Helsingissä 1866—78), joka on ruotsinkielisessä kirjallisuudessa ainoa laatuansa ja neljässä osassa sisältää johtavan katsauksen semiitiläisten kielten historiaan, arapialaisen kieliopin sekä luku-ja sanakirjan. Hänen kielitieteesen kuuluvista pienemmistä kirjoituksistaan mainittakoon v. 1862 esitetty omatakeinen tieteellinen aakkonen eli *transskriptioni-järjestelmä,* jolla voipi tarkasti erottaa kaikki itämaan kielissä ilmestyvät äänet toisistaan; huomiota ansaitsevat myös L:n vuosina 1861—64 *nuolenpääkirjoituksesta* tekemät tiedonannot, joissa hän ensimmäisenä viittasi siihen, kuinka tärkeä tämä kysymys saattoi olla suomalaiselle tutkimukselle. Vuodesta 1863 asti yliopiston raha-ja mitalikokoelman päällikkönä L. muun muassa on numismatiikin alalla julaissut kirjoituksen *De numis cuficis in Fennia repertis,* (itämaantutkijoitten pietarilaisessa kokouksessa esitetty v. 1877). Vielä suuremmalla innolla hän on ryhtynyt historiallisiin tutkimuksiin. V. 1859 hän lopullisesti valmisti isänsä melkein valmiina jälkeensä jättämät teokset: „Anteckningar om finska lagöfversättningar“ ja „Finska Adelns gods och ätter“; myöhemmin hän kirjoitti: *Granskning af originalkonceptet till Jesper Mattsson Krus' förteckning öfver Finska Adelns gods 1618,* sekä kirjallishistorialliset tutkimukset: *Anonyme författare i Åbo tidningar* ja *Författarne i Allmän litteraturtidning 1803,* (kaikki kolme tiedeseuran Bidrag-sarjassa 1871—75). Varsin tuotteliaana L. on esiintynyt muistopuhujana; eri tiloissa hän on kuvannut entiset professorit *F. W. Pipping'in* (1868), *G. Rein'in* (1870), *E. af Brunér'in* (1872), *G. Geitlin'in* (1872), *J. J. Nordström'in* (1877), ja ministerivaltiosihteerin *A. Armfelt'in* (1876). Rein'ille omistetut kauniit muistosanat löytyvät Viipurilaisten Kaukomieli nimisessä albumissa, Armfelt'in elämäkerta, yliopiston puolesta esitetty, on julaistu yhdessä L:n kutsumusprogrammin kanssa *Några blad ur finska högskolans kanslersbok* (Helsingissä 1876); muut ovat tiedeseuran kehoituksesta kirjoitetut ja julaistut sen Acta-sarjassa. Yleensä L:n muistopuheet ovat pukeuneet vanhaan akatemiallis-panegyyrilliseen muotoon, mutta ne nojautuvat sen ohessa tutkimuksiin (niinpä erittäinkin lavennetussa muodossa painettu Nordström'-in elämäkerta). Pienempiä esityksiä historiallista tahi humaanistista sisällystä L. on koonnut kokoelmaan *Strödda blad,* I—IV (Helsingissä 1877—79), jonka ensimmäinen vihko, *Petter Forskåls lefnad,* on arvokkain. Mitä suurimmalla huolella ja tarkkuudella L. vihdoin monen vuoden kuluessa laveaan teokseensa *Erik Laxman, hans lefnad, resor, forskningar och brefvexling,* painettu Helsingissä 1880 tiedeseuran Bidrag'ein 34 osana, on koonnut kaikki mitä on voitu saada selville mainitusta Suomessa syntyneestä luonnontutkijasta. Tämän ohessa L. seppelöitsijänä 1869 vuoden maisterinvihkiäisissä kutsumuskirjaksi painatti ruotsinkielisen esityksen *Kreikkalaisten isänmaallisuudesta;* yliopiston rehtoriksi valittuna 1878 (ja uudestaan 1881) hän on kirjoittanut kutsumuskirjoja ja pitänyt puheita, joista mainittakon riemujuhlaprogrammi 1880 esityksineen *En blick på Finlands utveckling 1855—80* ja puhe *Aleksanteri II:n* muistoksi yliopiston murhejuhlassa v. 1881.

V. 1856 L. kutsuttiin Suomen tiedeseuran jäseneksi; niinpä myös Odessan historiallis-muinaistieteellinen seura, Leipzig'-in itämaantutkijain seura, Atenan muinaistieteellinen seura y. m. ovat kutsuneet hänet yhteyteensä. V. 1871 hän sai kanslianeuvoksen arvonimen ja korotettiin 1880 perillisineen aateliseen säätyyn. V. 1850 hän nai Fredriika Kastalia Vickman'-in ja 1862 Kristiina Vilhelmiina Kunelius'en.

Lagus, Robert Eerik, dosentti, edellisen veli, syntyi Turussa 1827 Toukokuun 12 p. Porvoon lukiosta tuli hän ylioppilaaksi 1845, filosofian kandidaatiksi ja maisteriksi 1850, jolloin hänellä vihkiäisissä oli ensim-

mäinen kunniasija; 1852 filosofian lisensiaatiksi ja seuraavan vuoden vihkiäisissä, taasen ensimmäisenä, tohtoriksi. Suoritettuansa molempain oikeutten kandidaatitutkinnon 1855, meni hän auskultanttina Turun hovioikeuteen 1856 ja nimitettiin varatuomariksi 1857. V. 1859 tuli Lagus molempain oikeutten lisensiaatiksi, 1860 tohtoriksi ja dosentiksi siviililainopissa ja romalaisessa oikeudessa. Rintatautia sairastaen lähti hän suvella 1862 yliopiston antamilla matkarahoilla Keskimeren rannoille lauhkeampaa ilmanalaa nauttimaan, mutta kuoli Montpellier'ssä 1863 Maaliskuun 3 p. — Samalla kuin Lagus maisteriksi tultuaan tavallisella ahkeruudellaan ryhtyi lakitieteellisiin opintoihin, harjoitti hän laveassa määrässä pedagoogistakin tointa, perusti Helsingissä eräiden kumppanien kanssa yksityislukion, joka ei kuitenkaan kauan kestänyt, ja hoiti muutamaa oppilaitosta, joka valmisteli oppilaita ylioppilastutkintoon. Pedagoogisen harrastuksensa hedelmiä oli ruotsalainen oppikirja keskiajan historiassa 1853. Myöhemmin hän melkein yksinomaisesti harrasti lakitiedettä, toimien väsymättä milloin käytännöllisenä lakimiehenä, milloin yliopiston opettajana tai kirjailijana. Hänen teoksistansa lakitieteen alalla ovat mainittavat kaksi ruotsinkielistä väitöskirjaa aviottomain lasten oikeuksista 1858—9, *Juridiska afhandlingar och uppsatser I—II*, 1859—60, *Juridiskt Album*, 4 vihkoa, 1861—62, *Några ord i näringsfrågan I—II* ja *Om rättsliga symboler* aikakauskirjassa Litteraturbladet 1858—59. Komiteassa, joka 1861 valmisteli uutta painoasetusta, oli Lagus sihteerinä ja sanotaan suurella huolella hoitaneen tuota tointansa. (H:fors Tidn. 1863).

J. R. A.

Lagus, Wilhelm Gabriel, kirjailija, edellisten veli, syntyi Helsingissä 7 p. Huhtik. 1837. L. pääsi ylioppilaaksi 1855, filosofian kandidaatiksi 1858 ja maisteriksi 1860, sekä julaistuaan väitöskirjan, jolla oli nimenä *Gustaf III och hans tidehvarf uppfattade af poesin*, tohtoriksi viimemainittuna vuonna. Määrättiin historian kolleegaksi Porvoon ylialkeiskoulun 1859, v. t. Kreikan kielen opettajaksi Wiipurin ylialkeiskouluun 1867 sekä saman kielen lehtoriksi Wiipurin lyseoon 1874. Eri kerrat ulkomaille matkustaen hän on käynyt Franskassa, Saksassa, Ruotsissa y. m.

Kouluvirkansa ohessa L. on osoittanut laveaa kirjallista toimeliaisuutta runoilijana, kirjallishistorioitsijana ja sanoman-toimittajana, ja on kieltämättä etevimpiä nykyisen ruotsinkielisen kirjallisuuden edustajia Suomessa. Hän julkaisi jo v. 1856 runokokoelman *Smärre dikter* ja toimitti 1858 kalenterin nimeltä *Veteranen*. Edelleen ovat hänen kirjoittamansa *Riddar Unos söner*, romanssi, joka sai Ruotsin akatemian toisen palkinnon 1864; *Baco*, runoelma, 1865; *Romanser I*, 1865. Pienempiä lyyrillisiä kappaleita löytyy sitä paitsi sanomalehdissä ja kalentereissa. Näyttämöä varten hän on sepittänyt useita, melkoista draamallista kykyä osoittavia kappaleita, jotka näyteltäessä ovat voittaneet yleisön suosiota: *Klubbhöfdingen*, viidessä näytöksessä, 1869; *Drottning Filippa*, viidessä näytöksessä, 1875; *En julafton i Tobolsk; I natten; Den nya adjunkten*. Ansiokas teos on *Den finsk-svenska litteraturens utveckling*, osat 1 ja 2 1866—67, oikeastaan sarja luentoja, joita tekijä Porvoossa ja Helsingissä piti suomalais-ruotsalaisen kirjallisuuden historiasta Turun akatemian perustamisesta alkaen aina Runeberg'in aikaan asti. Tähän teokseen liittyy kirjoitus *Bidrag till kännedom af Finlands tillfälligheetspoesi under Frihetstiden*, 1867. Maisterinvihkiäisissä 1877 L. kirjoitti juhlarunon. Hän otti osaa Turun kirkkokokoukseen 1876 ja määrättiin jäseneksi siihen komiteaan, joka oli asetettu ruotsinkielisen virsikirjan parantamista varten, missä toimessa hän sitten on ahkerasti työskennellyt. — Satunnaisia sanomakirjoituksia lukematta, L. on toimittanut seuraavat sanomalehdet: *Borgåbladet* 1860—62, *Wiborgs tidning* 1868—72 sekä *Östra Finland* vuodesta 1875 alkaen tähän aikaan asti. Se asiantietoisuus, tyyneys ja puolueettomuutta tavoittava kanta, jotka L:n sanomakirjoittaja-toimessa aina esiintyvät, ovat hänelle tuottaneet kaikkein puolueiden kunnioituksen. Mainitsemista ansaitsevat, oivallisuutensa tähden, semminkin ne kirjoitukset, jotka koskevat kirjallisia oloja maassamme. — Nainut Iida Maria Tamelander'in, laamanni B. A. Tamelander'in tyttären.

Laihiander, Juhana, pappi ja valtiopäivämies, syntyi 30 p. Huhtik. 1720 Säkylässä, missä hänen isänsä Henrik Laihiander, joka oli ottanut nimensä syntymäpaikastaan Laihian kylästä Kiukkaisten kappelissa, silloisina sotaaikoina oli virkaa toimittavana ja sittemmin tuli varsinaiseksi pastoriksi. Äiti oli nimeltään Maria Rungius. Juhana L. näkyy 1730-luvun lopulla tulleen ylioppilaaksi Turkuun, seppelöitiin 1745 filosofian maisteriksi ja nimitettiin seur. vuonna yliopiston dosentiksi. Jo kahden vuoden kuluttua 28 vuoden ikäisenä jätti hän tuon jokseenkin leivättömän akatemiallisen uran ja tuli kirkkoherraksi Euraan. Hänen toimensa täällä (1748—69) on katsottava käännekohdaksi tämän pitäjän sisällisessä kehityshistoriassa. Harvinaisella innolla ja taidolla työskenteli hän suuremman kristinopin tuntemisen ja siveyden edistämiseksi sekä tiesi vakavuudella ja tyvenyydellä hillitä sitä eriuskoista, kummallisella haaveksivaisuudella ilmautuvaa liikettä, joka vv. 1758—60 levisi Eurassa ja lähi seurakunnissa. Virkaveljiensä va-

litsemana Turun hiippakunnan eteläisen osan edusmieheksi oli hän läsnä valtiopäivillä 1755 ja 1760 Tukholmassa sekä 1769 Norrköping'in väliaikaisilla valtiopäivillä, jolloin muun ohessa myöskin oli jäsen salaisessa (sekreeti) valiokunnassa. Valtiollisissa mielipiteissään hän näkyy olleen hattu, minkä voi päättää siitäkin, kuin hän valtiopäivillä 1769 ehdotti että ne valtaneuvokset, jotka par'aikaa vallitseva myssypuolue vuonna 1765 oli erottanut, uudelleen virkaansa asetettaisiin. Hovipuolueenkin suosiota näyttää L. ylipäänsä nautinneen. V. 1765 piti hän kuninkaallisessa linnassa saarnan, josta palkittiin sam. vuonna jumaluusopin professorin nimellä ja arvolla. Arvattavasti oli hänen myöskin kiittäminen käytöstänsä 1769 vuoden valtiopäivillä siitä että mainittuna vuonna nimitettiin Närpiön kirkkoherraksi. Tähän virkaan loppui kuitenkin hänen valtiollinen uransa, sillä seuraaville valtiopäiville ei häntä enää valittu. Myöskin Närpiössä muistetaan L:ia toimeliaana ja innokkaana pastorina. Hän oli sen ohessa lääninprovastina ja nimitettiin 1779 jumaluusopin tohtoriksi. Viimemainittuna vuonna oli hän ehdolle pantu tuomioprovastiksi ja ensimmäiseksi jumaluusopin professoriksi Turkuun, mikä virka kuitenkin annettiin hänen seppelöimistoverilleen, ja vanhalle kumppalilleen valtiopäivillä J. Gadolin'ille. Juhana Laihiander kuoli 22 p. Helmik. 1794. Avioliitossaan Ulriika Tolpon kanssa, jonka isä oli Kokemäen kirkkoherra N. Tolpo, oli hänellä kaksi tytärtä. Paitsi pari akatemiallista väitöstä sekä neljä saarnaa ja puhetta L. ei ole jättänyt jälkeensä painettuja teoksia. Kirkkoarkisto Eurassa säilyttää kuitenkin useampia hänen käsikirjoituksiansa, jotka sisältävät arvokkaita lisiä paikkakunnan historiaan. K. F. I.

Laiti, Aslak, sulunkaitsija Vesijärven kanavalla, syntyi Heinäk. 2 p. 1837 Utsjoella varsinaisista lappalaisista vanhemmista Koadniljavrri nimisessä kalastajanpaikassa Tenojoen varrella. Isänsä nimi oli Tavid Samulpardni Laiti, äitinsä Anni Hannunieidda Varsa. Jo pienenä poikanulikkana Aslakia opetettiin pyssyä, suksia, sauvointa, onkea ja kirvestä käyttämään, mutta hän ei koskaan saavuttanut sitä kätevyyttä, kuin hänen vanhemmat veljensä, jonka tähden määrättiin karjan paimeneksi. Näin kului Aslakin lapsuus ja iso osa nuoruutensakin ikää. Vihdoinkin hän pantiin rippikouluun, missä Utsjoen kirkkoherra A. Andelin kehoitti lapsia rupeamaan opettelemaan kirjoitusta, johon eivät kuitenkaan muut kuin Aslak olleet halukkaat. V. 1856 Laiti määrättiin lasten opettajaksi Utsjoelle, missä ammatissaan hän oli kolme vuotta, kunnes Joulukuussa 1859, kun kirkkoherra Andelin tuli kirkkoherraksi Paltamoon, seurasi tätä sinne, päästäksensä „Laddai" (Suomeen) omin silmin näkemään kaikkia, mitä siitä oli lukenut tai kuullut puhuttavan, ja oppiaksensa Suomen kieltä. Syyskesällä 1860 Laiti matkusti Kuopioon lukemistaan jatkamaan ja suoritti 1861 kunnialla tutkinnon kansakoulun-opettajan virkaa varten Lapissa. Puolen kolmatta vuotta nämät tehtävät Inarissa ja Utsjoella toimitettuansa pyysi hän niistä eron. Jonkun aikaa kirjurina oltuansa, pääsi Laiti ylimääräiseksi kanslistiksi Oulun maakansliaan. Määrättiin kesäksi 1870 tarkkaajaksi siihen virkatoimistoon, joka lähetettiin Inarin Lappiin kullanhuuhtomista valvomaan. Tuli 1871 sulunkaitsijaksi Vesijärven kanavalle Asikkalan pitäjään, jota virkaa nykyään hoitaa. Laiti on lapiksi kääntänyt erään luvunlaskun oppikirjan *Logu-Luoittim Oappakirji* sekä yhdessä provasti Andelin'in kanssa Lutheruksen pienemmän evankelium-postillan.

Lalli eli **Lalloi**, piispa Henrikin murhaaja, oli muinaistaruin mukaan varakas ja mahtava talonpoika ja asui Köyliönsaaressa. Erään kertomuksen mukaan oli Lalli ennenkin murhan tehnyt, jolloin Henrik piispa oli hänelle kirkon rangaistuksen määrännyt, ja tästä asti hän kantoi piispalle vihaa; sillä vaikka hän, niinkuin ehkä moni muukin, ulkonaisesti oli kristinuskoon taipunut, oli pakanuudella kuitenkin vahvemmat juuret hänen sydämmessään. Nyt tapahtui että Henrik piispa matkoillansa yksin palveluspoikansa kanssa „Lalloilaan" poikkesi. Lalli itse oli ulkotöillä metsässä, mutta hänen vaimonsa Kerttu kielsi mitään antamasta nälkäiselle matkustajalle tai tämän väsyneelle juhdalle. Silloin piispa, niinkuin tapana siihen aikaan oli, käski ottaa mitä tarvittiin ja jättää rahoja sijaan; näin tehtyään jatkoi hän matkaansa. Miehen kotia tullessa, kavala Kerttu heti valehtelemaan, kuinka piispa oli talossa käynyt „otti kyrsän uunin päältä, otti oluen kellarista, heitti hietoja sijahan, heinät heinähuonehesta, kaurat kaurahinkalosta, heitti hietoja sijahan." Silloin Lalli silmittömästi suuttui, sivui pitkän keihäänsä ja lähti piispaa takaa ajamaan:

„Lykkäsi lylyt lumelle,
Syöksi kalhut kaljamalle;
Sitte hiihti hirmuisesti,
Lyly juoksi vinheästi,
Tuli suitsi suksen tiestä,
Savu sauvan somman siasta."

Kaukon eli Lallinluodon kohdalla hän Köyliönjärven jäällä ennätti piispan ja surmasi hänet. Työnsä päätettyään Lalli ylpeästi pani piispan hiipan päähänsä ja kääntyi kotiin. Vaan, kun hän palattuaan tavoitti hiipan päästänsä, lähtivät hiuksetkin ja kamara kallosta irti. Sen jälkeen Lalli ei enää

saanut mitään rauhaa. Yöllä häntä ahdistivat hiiret, joita pakeni erääsen maanalaiseen holvattuun kellariin, mutta sinnekin ne tunkivat, jotta vihdoin epätoivossaan syöksähti järveen. — Vieläkin näytetään Köyliön saaressa tuota Lallin kellaria. Köyliönkartano tavataan jo varhain Turun piispain hallussa, johon se mahdollisesti joutui sakoiksi Lallin ilkityöstä. Nousiaisissa eräs kansantaru väittää Lallin asuneen Killaisten kylässä siellä; tämä on kuitenkin vähemmän luultava. Historioitsija Peringskiöld taasen kertoo että Lalli oli suomalainen aatelismies (!), joka asui Saaristen kartanossa Mynämäellä. (Killinen, Loimijoen ja Maskun kihlakuntain muinaisjäännökset; kansanrunot piispa Heinrikistä ja Lallista).

Lang-suku ja on Suomessa nähtävästi ollut useita; niiden yhteys ei ole ainakaan tätä nykyä selvillä. Noin 1600-luvun alussa siirtyi eräs Unkarilainen Antero Lang Gefle'en, jossa eli kauppiaana. Hänen poikansa Jaakko muutti perheineen Ouluun, jossa eli raatimiehenä ja tullinhoitajana vielä 1692. Tämän poikia olivat: 1) Pietari, raatimies Oulussa ainakin 1703—11, jonka perillisistä tavataan Jaakko (1705—08) ja Klaus (1708—31); 2) Jaakko, joka oli syntynyt 1648, harjoitti opintoja Turussa, Upsalassa sekä Oxford'issa ja oli sitten lähettilään Liljerot'in sihteerinä Pariisissa, kunnes Hollannin kautta palasi kotimaahan 1681. V. 1683 hän nimitettiin Nevanlinnan kirkkoherraksi, siitä 1688 Gezelius'en neuvosta superintendentiksi Narvaan, josta 1700 siirrettiin ylisuperintendentiksi Liivinmaalle ja 1701 Tallinnan piispaksi. Paettuansa Venäläisiä Ruotsiin 1710 Lang nimitettiin seuraavana vuonna Linköping'in piispaksi, jona kuoli 1716. Hänen poikansa aateloittiin nimellä Lagercreutz. — Turussa ja Wiipurissa tavataan viime vuosisadoilla useita Lang nimisiä maalareita, jotka ammatista arvaten lienevät yhtä sukua. Niiden vanhin edustaja on muotokuvaaja M:ri Jokkim Lang, joka perheellisenä asui Turussa 1638—69, maalaten m. m. alttaritauluja, esim. Sund'in kirkkoon 1662, ja senaikuisten professorien muotokuvia. Viime vuosisadan keskivaiheilla taasen eli Turussa samannimisen poikansa kanssa eräs vanha maalari Klaus Lang, joka nuorempana (1730) oli asunut Helsingissä ja on maalannut alttaritauluja esim. 1757 Lempäälän ja 1759 Saltviikin kirkkoihin. Suvun edustajia Wiipurissa on maalari Pietari Lang (s. 1728, † 1780) j. n. e. — Eräs Keski-Suomessa perehtynyt Lang-suku, jonka jäsenistä enimmät ovat olleet nimismiehiä, polveutuu ruotsalaisesta Lauri Lang nimisestä upseerista, joka viime vuosisadan keskivaiheilla oli karkulaisena maahan saapunut. Se Lang niminen soturisuku taasen, josta aatelissuku Langenskiöld polveutuu, näkyy 1600-luvun keskipaikoilla siirtyneen Inkeristä Suomeen ja perehtyneen Porvoon seuduilla.

J. R. A.

Lang, Juhana, kauppahuoneen perustaja, oli syntynyt 1745 Helmik 27 p. Suvun kantaisä Henrik Laukila oli 1600-luvun viime vuosina siirtynyt Raaheen Laukilan talosta, eteläpuolella kaupunkia, ja ruvennut kauppapalvelijaksi Henrik Lohdolle. Hänen poikansa kauppias Jooseppi Langi ja Margareeta Lohto olivat Juhana Lang'in vanhemmat. Köyhästä perheestä lähteneenä jäi Lang isän kuoltua oman onnensa nojaan, eikä hänen vaimonsakaan Sofia Vidbäck, jonka nai noin 1788, tuonut mitään muassaan. Tiettyä ei kuitenkaan ole milloinka Lang perusti oman liikkeensä; 1773 sitä ei vielä näy olleen, mutta jo v. 1794 oli „raati- ja kauppamies“ Lang'illa suurin tavaranvienti Raahessa. Silloin oli hänellä 130 lästin vetoinen rekatti „Freden“, jolla hän kuljetti tervaa Englantiin ja Keskimerelle, tuoden suoloja kaupaksi; ulkomaista rahtiliikettä ei silloin, eikä vielä moneen aikaan harjoitettu. Joskus kaupitteli Lang myöskin jyviä sekä rautaa, terästä y. m. talonpojan tarpeita, mutta varsinaista rihkamakauppaa hänellä ei ollut. Myöhempinä aikoina vei hän ulkomaille myöskin voita, talia ja potaskaa. Ruotsin ajan viimeisellä vuosikymmenellä oli Raahessa noin 30 kauppiasta, jotka vuosittain laivattivat maasta keskimäärin 4500 tynnyriä tervaa; siitä oli Lang'in osa noin 1500. Koska pienemmät kauppiaat veivät suurimman osan tervastansa Ruotsiin, niin heidän vientinsä sodan jälkeen näyttää karttuneelta Lang'in rinnalla. V. 1811—15 näet vietiin Raahesta vuosittain 11,000 tynnyriä, josta Lang'in osuus oli noin 2,000. Sama suhde huomataan suolojen tuonnissa; niitä toi Lang vuosittain noin 1500 tynnyriä. V:sta 1815 aina kuolemaansa asti karttui Lang'in kauppaliike muihin verraten. Vaikka hänen vävynsä Sakari Franzén jo tähän aikaan osittain hoiti liikettä, piti appi kuitenkin kaiken aikansa pääjohdon.

Suurin merkitys on Lang'illa Raahessa sen varajamis- l. retariliikkeen perustamisesta, joka vielä kantaa hänen nimeänsä. V. 1798 oli Lang kadottanut ensimmäisen rekattinsa, mutta jo seur. vuonna sai hän sijaan 80-lästisen prikin „Hoppet“ ja 1800 „Resolution“ nimisen rekatin, joka veti 114½ lästiä; siten oli Lang'illa ¼ kaupungin kaikista laivoista ja ⅓ ulkomaan vesillä käyvistä. Kadotettuansa prikin 1804, ryhtyi Lang vasta Haminan rauhan jälkeen uusiin varajamistoimiin. Kuitenkin pysyi liike melkein samanvertaisena v:een 1820 saakka, jolloin kauppahuoneen laivoja ensi kerran ruvettiin käyttämään rahtiliikkeesen. Seur. vuonna rakennettiin ensim-

mäinen varsinainen rahtilaiva, 90 lästin vetoinen priki „Boreas“ ja siitä pitäin alkoi Raahen suuremmoisempi laivaliike, jonka perustajaksi Lang'ia tunnustetaan. Lang'in kuollessa 1823 Tammik. 16 p., oli Raahen kaupungilla 799 lästiä vesillä, niistä Lang'illa 250, — vähäinen määrä tähän aikaan, mutta suuri silloin. „Juhana Lang'in“-kauppahuonetta ovat perustajan jälkeen johtaneet ja sen liikettä suuresti laventaneet hänen vävynsä kauppaneuvos Sakari Franzén ja tämän vävy kauppaneuvos Fredrik Sovelius. Lang oli vaatimatoin mies, pitkä ja väkevä, joka vielä vanhoillansa nähtiin körttiläiskuosisessa sarkanutussaan työskentelevän kuokka ja lapio kädessä. (A. Lagerlöf'in keräämiä tietoja). J. R. A.

Langenskjöld, Kaarle Fabian Teodor, valtiomies, syntyi Sääksmäessä 17 p. Marrask. 1810. Isä oli Ruotsin palveluksessa oleva majuri, sittemmin Kyminkartanon läänin maaherra, Antti Kustaa L., äiti Hedvig Gustaava Gripenberg, kenraalimajurin Hannu Henrik G:n tytär. — Fabian Langenskjöld sisäänkirjoitettiin ylioppilaana Turun yliopistoon 1825 ja tuli maisteriksi 1832. Lueskeli Kasan'in, Moskovan ja Pietarin yliopistoissa Venäjän kieltä, jonka opettajaksi Haminan kadettikouluun pääsi palattuansa 1838. L. oli hyväpäinen ja tiedokas; varsinkin oli suuretiede hänen lempiaineensa, jota todistaa m. m. vuonna 1838 (kolmas painos 1864) ilmautunut kirjanen *Läran om logarithmer jemte elementerne af plan trigonometri,* jota onkin kouluissamme opetuksessa käytetty. Vielä senaatorinakin laati L. uudenlaisen koneen kasvavain puitten korkeuden ja diameterin mittaamiseksi. L:n tarkoitus lienee alkuaan ollut antauta opettaja- ja sen jälkeen pappisuralle, vaan hänen taitonsa Venäjän kielessä näkyy häneen kääntäneen hallitsevain huomion ja olleen syynä hänen joutumiseensa siviili-virkamiehen toimiin. Hän tuli 1842 Venäjän kielen kääntäjäksi senaatiin, sekä 1847 saman kielen kääntäjäksi valtiosihteeri-virastoon. Koska L:n kielitaito ja personalliset omaisuudet muutenkin näyttivät tekevän hänet diplomatillisiin toimiin sopivaksi, määrättiin hän useat kerrat Suomen valtuutettuna ottamaan osaa rajan käymisessä osaksi Venäjän ja Suomen välillä toiselta ja Norjan toiselta puolen, osaksi Arhangelin kuvernementin ja Oulun läänin välillä. V. 1851 matkusti hän Tukholmaan Venäjän ministerin apumiehenä valvoaksensa Suomen etuja soviteltaessa rajaoloista suomalaisten ja norjalaisten asukkaitten välillä Lapinmaalla. L:n hartaat ahkeroimiset hankkia Suomelle parempi raja ja Suomen Lappalaisille pääsö Jäämeren rannikolle valitettavasti eivät menestyneet. Kuitenkin jätti hän silloiselle kenraalikuvernöörille muistutuskirjan, joka sisälsi ehdotuksen erinäisiin toimiin Suomen Lappalaisten aseman parantamiseksi. L. tuli toiseksi toimitussihteeriksi keisarin kansliaan Suomea varten 1848, ja ensimmäiseksi toimitussihteeriksi 1851. Kuvernööriksi Mikkelin lääniin nimitettynä 1853, siirrettiin hän jo seur. vuonna sieltä v. t. kuvernööriksi Uudenmaan lääniin, missä virassa oli itämaisen sodan kuluessa, niin muodoin aikana, jolloin venäläiset sotajoukot täyttivät varsinkin eteläosan maatamme, ja siis se paikka, joka hänellä oli, suuressa määrässä vaati työtä ja taitoa. L. osoitti ett'ei niitä häneltä puuttunut. V. 1856 muutettiin hän kuvernöörinä Turkuun, mutta viipyi täälläkin ainoastaan lyhyen ajan, sillä jo 1857 vuoden lopussa nimitettiin hän jäseneksi senaatin talousosastoon. Muutamia kuukausia ennen oli hän määrätty vanhimpana jäsenenä ottamaan osaa valtiotalouden aseman tarkastamista varten asetettuun komiteaan. Entinen valtiovarain-hoitaja L. G. v. Haartman (ks. tätä) erotettiin virastaan ja L. nimitettiin kenraalikuvernöörin kreivi Berg'in puoltosanasta Huhtikuussa 1858 hänen seuraajaksensa. Tällä paikalla osoitti L. niiden harvain vuotten kuluessa, joina siellä oli, uutteraa tointa. Haartman'in hoidon aikana olivat tosin tullilaitoksen uudesta-muodostamisen kautta tullin tulot melkoisesti nousseet; mutta yhä oli voimassa tuo meidän teollisuudellemme haitallinen kohta, että venäläisiä teollisuudentuotteita tullitta sai tänne tuoda, kun sitä vastoin tuotteitten vienti Suomesta Venäjälle oli tullin alainen. L:n onnistui sovitteluissa Pietarissa saada Venäjän valtiomiesten suostumus tullirajan asettamiseen; toimi, jolla katsomatta hyötyyn, minkä teollisuudellemme ja valtiovaroillemme tuotti, myöskin oli suuri valtiollinen tärkeys, koska sen kautta Suomen erinäinen valtiollinen asema tuli tunnustetuksi. Asetus siitä julistettiin 1859. Sen ohella L. erittäinkin innolla suosi metsähoitolaitosta, mikä 1859 järjestettiin. Itse oppiaksensa tuntemaan kruunun metsien tilaa hän matkusteli pohjoisessa Suomessa sekä antoi tekemistään havainnoista senaatille kertomuksen, josta otteita löytyy painettuna Litteraturblad'iin vuodelta 1861. L:n ollessa valtiovarain-hoitajana rakennettiin 1858—62 Suomen ensimmäinen rautatie, jota varten rahalaina otettiin Venäjältä, sekä julistettiin rautatienkulkua järjestävä asetus. Uusi ohjesääntö pankille julistettiin 1859. Poistaaksensa niitä haittoja, jotka meidän maalla oli siitä, että Suomen pankin piti vastaanottaa Venäjän setelit samaan arvoon kuin omat, L. koetti hankkia Suomelle oikeuden saada oman, Venäjän rahan arvosta riippumattoman rahansa. Hän ei tosin itse pääkysymyksessä päässyt toiveittensa perille; kuitenkin suotiin Suomelle nimellinen rahanmuutos siten että sai oman rahayksikkönsä, markan ja pen-

nin 1860. L. ei sittenkään luopunut aikomuksestaan; ja ainakin osaksi hankkiaksensa Suomen pankille varoja ryhtyä hopeanvaihtoon L. ulkomaisella matkalla vuoden 1862 lopussa Rotschild'in tykönä Frankfurt'issa otti lainan, joka on Suomen ensimmäinen pysyvä ulkomainen valtiolaina, Venäjältä saatuja lukuun ottamatta. V. 1862 sattuva kato vaikutti kuitenkin että saadut varat täytyi käyttää aputoimiin. Vasta L:n kuoltua sai hänen seuraajansa rahamuutoksen aikaan.

Mainitun lainan ottaminen oli L:n viimeinen julkinen toimi. Rahamuutoksesta keskusteltaessa Pietarissa oleskellessaan oli hän kutsuttu siihen kokoukseen, jossa keisari Aleksanteri II:n läsnä ollessa päätettiin antaa tuo tunnettu julistus Huhtikuun 10 päivältä 1861 Suomen neljän säädyn valiokunnan kokoonkutsumisesta. L. kannatti tätä hanketta ja vakuutti että sitä Suomessa tyytyväisyydellä tervehdittäisiin. Kieltämättä hän tässä teki valtiollisen erehdyksen, sillä julistus alkuperäisessä muodossaan voi kaikella syyllä herättää peruslaillisia epäilemisiä. Se seikka, että L:n kaltainen tiedokas ja isänmaallinen mies kehoitti tähän toimeen, osoittaa parhaiten, kuinka meidän valtiomiehemme tähän aikaan pitkällisen valtiollisen horroksissa olomme kautta olivat ehtineet vierautua ajatuksesta, että Suomi itse teossa oli peruslaillinen maa, jolla oli laissa määrätyt eduskuntaiset laitoksensa. Yleinen tyytymättömyys Suomessa kohtasi etupäässä L:ia, ehkä ilman täydellistä syytä, koska useat toisetkin suomalaiset valtiomiehet olivat toimessa osallisina. Huomattuansa erehdyksensä yleisen mielipiteen suhteen, kehoitti hän innokkaasti muutoksiin alkuperäisessä suunnitelmassa, jotka niinkuin tietty on myöskin tehtiin, ja tarjoutui eroa ottamaan. Luullaan että tämän tapauksen johdosta syntynyt mielipaha pahensi sitä tautia (vatsavammoja), joka jo jonkun aikaa oli häntä vaivannut. Edempänä mainitulta ulkomaan matkalta L. palasi auttamattomasti murtuneella terveydellä ja vapautettiin pyynnöstään päällikönvirastaan valtiovarain toimistossa Huhtikuussa 1863. J. V. Snellman, jonka kanssa L. oli likeisessä ystävyydenliitossa ja jonka neuvoja hän toimissaan lienee käyttänyt, oli vähää ennen nimitetty senaatoriksi talousosastoon; erotessaan L. sai toimeen että Snellman määrättiin hoitamaan päällikönvirkaa valtiovarain toimistossa. L. kuoli Helsingissä 29 p. Kesäk. 1863. — Kunnianosoituksista, jotka olivat hänen osakseen tulleet, mainittakoon että hän 1856 nimitettiin kamariherraksi Venäjän hovissa, 1860 korotettiin vapaherraiseen säätyyn, ja sellaisena kirjoitettiin ritarihuoneen kirjoihin n:on 45 alle, sekä 1863 tuli salaneuvokseksi. Kunniajäseneksi tiedeseuraan hän tuli 1861. — L. oli nainut Maria Magdaleena Björkstén'in, senaatin jäsenen Bror Ulrik B:n, sittemmin aateloittu af Björksten, tytär. (Spåre, Biogr. Ant., y. m.). Th. R.

Lauræus, Gabriel, sotapappi, syntyi Turussa 18 p. Huhtik. 1677 konsistoorinnotariuksen Gabriel Lauræus'en * ja Katariina Rajalenius'en avioliitosta. Leskeksi jääneenä äiti meni naimisiin provasti Olavi Hartman'in kanssa, mutta hänenkin aikaiseen kuoltuansa nuori Gabriel jäi aivan isällistä huolta vaille. Luonnoltaan hyvin taipuvana käsitöihin hän silloin hankki itselleen elatusta sorvarin- ja kaikellaisia hienompia sepäntöitä tekemällä, pääsi Turussa ylioppilaaksi v. 1696 ja teki uupumatta työtä, päivällä kultaseppänä, öisin lukien. Vihdoin hän tuli piispa J. Gezelius nuoremman palvelukseen sihteerinä ja nimitettiin 1702 tämän suosijansa huolesta saarnaajaksi Porin rykmenttiin, joka silloin oli Riiassa. Seelburg'in linnan piirityksessä! 1704 L:nkin täytyi tarttua aseisin, kun hätä oli suuri, ja 1705 hän Gemauerthoff'in verisessä tappelussa sai viisi haavaa, joihin ei 17:ään tuntiin ehditty panna sidettä, vaan kesti sittenkin taistelun loppuun asti ja vietiin jälestäpäin Riikaan parannettavaksi. Liesnan

---

* *Olavi Sihvonpoika Lauræus,*
nimismies Kalajoella. Vaimo: Saara Pietarintytär.

Gabriel, Turun tuomiokirkon taloudenhoitaja, s. 1649, † 1681. V.: Katri Rajalenius. — Olavi, Oulun koulun rehtori, † 1690. V.: Anna Forsman. — Jooseppi, Oriveden kirkkoherra, valtiopäivämies 1689. † 1694.

Gabriel, tuomioprovasti, s. 1677, † 1753. V.: Katri Fontin. — Juhana, kapteeni. — Olavi, Euran kirkkoherra, † 1729. V.: Anna Sacklinius. — Aleksanteri, tuomiokirkon taloudenhoitaja, † 1788. V.: Margareeta Katariina Frosterus.

Aleksanteri, Lohjan kirkkoherra, lääninprovasti, s. 1758, † 1832. V.: 1) Ulriika Loviisa Simolin, † 1794; 2) Mariana Juliana Winqvist, † 1807; 3) Fredriika Ziervogel, † 1824; 4) Sofia Teresia Bratt.

Aleksanteri, taidemaalari, s. 1788, † 1823. — Lauri Aadolf, koll. registraatori, s. 1799. — Lauri Kustaa, vuori-insinööri, s. 1804, † 1880. V.: 1) Loviisa Karoliina Ekholtz; 2) . . . Ekman. — Kaarle Julius, tilanomistaja, s. 1815, † 1856. V.: Ulriika Sofia Ingman.

Viktor Wilhelm, maamittari, s. 1827. — August, luutnantti. — Aleksantori Julius, nikkari, s. 1846. — Primus Leonard, vahtimestari, s. 1848. — Kaarle Juhana Fredrik, kauppias, s. 1850.

taistelussa 1708 hän kadotti kaiken omaisuutensa; useampien virkaveljien kuoltua L. oli ainoana pappina viidelle rykmentille, tykistönväelle ja kuninkaan seurueelle. Pultavankin tappelussa Kesäk. 28 p. 1709 L. oli saapuvilla, sai melkein alastomana paeta hevosenselässä eteläänpäin, kestäen viikon ajat päivän hellettä, yön pakkasta, nälkää ja janoa, kunnes vihdoin tuli Bender'iin. Mutta jo Syyskuulla 1709 hän uudestaan lähetettiin sotaan Gyllenkrok'in joukon kanssa Puolaan päin, ja joutui Moldavassa Czarnowitz'in edustalla vankeuteen. Kun häntä ensin oli vartioitu Moskovassa, L. 1712 vietiin Tobolsk'iin, jossa hän niinkuin muutkin vangit sai kärsiä kaikenlaisia vaivoja. Silloin hänellä oli mitä suurinta hyötyä kätevyydestään, jonka avulla osasi hankkia elatusta itselleen ja monelle toverillekin; Siperian kenraalikuvernöörin, ruhtinas Gagarin'in, suosioon päästyänsä hän myöskin saattoi suuressa määrin lieventää vangittujen tilaa. Eikä siinä kyllä. Kun kapteeni Kurt Fredrik von Wreech perusti tuon tunnetun koulun, joka sittemmin sai kannatusta mainion Francke'nkin puolelta Halle'sta asti, niin Lauræus oli tämän jalon yrityksen hartaimpia suosijoita ja ylikaitsijana; moni nuori tataari silloin kääntyi kristinuskoon hänen antamansa opetuksen johdosta.

Rauhan jälkeen L. palasi kotiin, mutta luultiin heränneeksi, kun oli Francke'n kanssa ollut kirjevaihdossa, eikä ensi alussa saanut mitään paikkaa. V. 1724 hän kuitenkin pääsi Loimijoen pitäjän kirkkoherraksi, tuli 1729 provastiksi, valittiin 1731 ja 1746 valtiopäivämieheksi ja 1746 Ruotsin tiedeakatemian jäseneksi. Odottamatta hän vihdoin v. 1749 kutsuttiin jumaluusopin professoriksi ja tuomioprovastiksi Turkuun, ja sai 1752 jumaluusopin tohtorin arvon, mutta kuoli pian sen jälkeen 10 p. Elok. 1753. Ruotsin ja Saksan kielistä L. oli suomentanut *Muutamia hengellisiä virsiä* (Tukholmassa 1747, monesti painettu uudestaan). Tiedeakatemian toimituksiin hän on kirjoittanut *Underrättelse om iskällare* ja *Sätt att härda stål till hvarjehanda behof* (Tukholmassa 1747 ja 1748).

L. oli 1707 nainut Riian ruotsalaisen seurakunnan papin tyttären Katariina Fontin'in. Hänkin sai kärsiä jos jotakin, ollen 13 vuotta erotettuna miehestään ja asuen Riiassa, silloin kun viholliset 1710 piirittivät kaupunkia ja rutto sen ohessa teki hirveitä tuhotöitään. V. 1737 hän kuoli. (Strandberg, Herdaminne, y. m.).

E. G. P.

Lauræus, Aleksanteri, maalaaja, syntyi Turussa 4 p. Tammik. 1783. Isä Aleksanteri L. oli silloin rykmentinpastorina, sittemmin pastorina jumamaluusopillisessa seminaarissa Turussa, ja kuoli jumaluusopin tohtorina, provastina ja Lohjan kirkkoherrana 1832. Hän oli neljästi nainut; poika Aleksanteri oli syntynyt isän ensimmäisistä naimisista Ulriika Loviisa Simolin'in kanssa. Sitä taipumusta maalaamiseen kehittääksensä, jota jo varhain oli näyttänyt, poika 1802 lähetettiin vapaitten taiteitten akatemiaan Tukholmaan. Pian hän täällä herätti huomiota ja sai toimeksi maalata suuren joukon kopioita. Eräs lämmin taiteenystävä ja L:n maanmies, eversti J. A. von Gerdten, erittäinkin rupesi hänen suosijaksensa. V. 1809 tuli hän akatemian agréé'ksi, 1811 kunink. hovimaalariksi, ja 1812 akatemian jäseneksi. Matkarahalla varustettuna lähti hän 1817 vielä kehittyäksensä ulkomaille. Tanskan ja Saksan kautta kävi matka Pariisiin, missä viipyi kolme vuotta, sekä sieltä Romaan, mihin asettui pitemmäksi ajaksi. Ikuisessa kaupungissa löysi hän myöskin hautansa, sillä ankaran vilustumisen johdosta kuoli hän täällä 21 p. Lokak. 1823, ainoastaan 40 vuoden vanhana. — Lauræus'en ystävät, joiden joukossa oli moni sen ajan etevimmistä ruotsalaisista maalareista, panivat Helmikuussa 1824 Tukholmassa toimeen näyttelyn hänen teoksistansa, josta tulot annettiin hänen leskelleen, syntyisin Thynelius (sitten uudestaan naitu paroni Duvall'ille). Hän oli seurannut L:ta tämän matkoilla ja jäänyt Romaan varojen puutteesta kotimatkaa varten. Tämä näyttely osoitti sen suuren vahingon, joka L:n aikainen kuolo oli taiteelle. Varsinkin ne työt, jotka hän elämänsä viimeisinä vuosina teki Romassa, todistavat hänen suuria luonnonlahjojaan; tuntijat asettavat ne vielä korkealle. Hänen voimansa oli varsinkin valovaikutusten esittämisessä; suurin osa hänen tauluistaan on yö- ja valkeamaalauksia, joissa menestyksellä kilpailee Gottfried Schalken'in kanssa. Tämän ohella hän etenkin käytteli kohtauksia alhaisemman kansan elämästä. Kokoonpano hänen tauluissaan on elävä, piirustus tarkka. L:n enimmät teokset löytyvät Ruotsissa. Suomessa yliopisto 1845 osti 8 hänen teoksistaan, ja taideyhdistys 1850 20 paikoilla; kuitenkin ovat kaikki nämät hänen aikaisempia, vähemmän arvokkaita teoksiansa. Joku L:n taulu sanotaan sitä paitsi Suomessa löytyvän yksityisten hallussa.

Lauræus luetaan taiteen historiassa Ruotsin maalaamataiteen esimmäisten joukkoon; itse teossa on koko hänen aikaisempi taiteilijakehityksensä luettava Ruotsille, jälkeisempi Pariisille ja Romalle. Hänen alkuperäinen isänmaansa muisti vasta myöhään oikeutensa tähän etevään poikaansa. Hänen erityinen merkityksensä Suomen taiteelle supistuneekin siihen, että hän oli ensimmäinen syntyperäinen Suomalainen, joka maalaajana voitti suuremman maineen, ja niin osoitti että, jos taiteen puu ei maahamme juurtunut, vika ei ainakaan ollut

puuttuvissa lahjoissa. Varsinaisen suomalaisen maalaamataiteen historian voi tuskin katsoa alkaneeksi ennen kuin Suomen taideyhdistys perustettiin. Lauræus'en muotokuva säilytetään useissa kivipiirroksissa, joista yksi tavataan Necken nimisessä kalenterissa vuodelta 1847. (Finske målares taflor med text.)

Laurell- suku ja tavataan Suomessa useampiakin. Tunnetuin on se, jonka kantaisä oli Aksel Laurell, talollisen poika Asikkalasta, vihdoin Mäntyharjun kruununvouti, ja jonka polviluvut alempana nähdään.* Samaa alkujuurta oli arvattavasti myöskin Aksel Henrikinpoika Laurell, joka vihittiin papiksi 1740, tuli Asikkalan kappalaiseksi 1744 ja sai varapastorin nimen 1755. L. sepitti ja julkaisi 1773 Turussa painosta »*Lyhykäinen kirjoitus potatesten eli maan-päronain viljelemisestä, säilyttämisestä ja hyödytyxestä huonen hallituxesa* (sittemmin uudestaan painettu 1776; myöskin ruotsiksi ilmestynyt). Tämä kertomus veti puoleensa kuninkaankin huomion ja hän antoi 1774 konsistoorille käskyn tilaisuuden ilmautuessa korottaa L:n ansion ja taitavuuden mukaan. L. oli nainut 1) edeltäjänsä lesken Katariina Falck'in, 2) Ingrid Cheilan'in, ja kuoli 22 p. Lokak. 1790. — Toisen Laurell-suvun perusti Laurilan talosta Uskelassa lähtenyt talonpojanpoika, joka kuoli Sammatin kappalaisena 1792. Saman nimen otti vielä Yrjö L., talonpojan poika Laurilan rusthollista Huittisissa, syntynyt 1774, ensimmäinen kolleega Turun katedraalikoulussa 1804, kuollut lääninprovastina Loimijoella 1824. (Akiander, Herdam., y. m.).

Laurell, Aksel Aadolf, tiedemies, pedagoogi, syntyi 9 p. Huhtik. 1801 vanhempainsa ollessa matkalla Pieksänmäellä, mutta kasvoi Kuopion kaupungissa, minne isä, lääkäri Savon jalkarykmentissä, Aksel Fredrik L. oli sijoitettuna. Äidin nimi oli Sofia Gustaava Tigerstedt. Koulua käydessään Kuopion triviaalikoulussa ja Porvoon lukiossa, osoitti nuori L. paljon taipumusta matematiikiin, mutta yliopistoon v. 1818 päästyänsä heittäytyi hän hartaalla innolla filosofian lukemiseen, tunkeuten Schelling'in ja Hegel'in järjestelmäin syvyyksiin. V. 1823 tuli hän filosofian tohtoriksi, ja luettiin silloin yliopiston terävimpäin ja lahjakkaimpain joukkoon nuoremmasta polvesta. Vaan L:n näkyy olleen vaikea määrätä elämänuransa. Jonkun aikaa harjoitti hän lainopillisia opintoja, mutta luopui niistä ja tuli väitöskirjan suoritettuansa 1826 teoreetillisen filosofian dosentiksi. Myöhemmin vaihtoi hän tämän paikan opettajapaikkaan kadettikunnan alkeiskoulussa Haminassa 1828; ja kun Halikon kirkkoherra-kunta hänelle tarjottiin, suoritti hän pastoraalitutkinnon, vihittiin papiksi 1829 ja nimitettiin kirkkoherraksi sam. v. Mutta vielä kerta voitti rakkaus tieteesen hänessä ja hän palasi dosenttina yliopistoon 1830. Syynä näihin alituisiin muutoksiin uralta toiselle, jotka vielä uudistettiin, näkyy olleen että L., vaikka syvästi filosofiaan mieltynyt, ei kuitenkaan ollut silloin vallitsevaan Hegel'in järjestelmään tyytyväinen. Han lausui myöhemmin, että hän oli tarvinnut 10 vuotta tähän järjestelmään perehtyäksensä ja 10 vuotta siitä vapautuaksensa. Joku sisällinen ristiriitaisuus näkyy aina olleen tässä lahjakkaassa hengessä ja vaikuttaneen ett' eivät työnsä hedelmät tulleet sellaisiksi, kuin alussa luultiin olevan odotettavina.

Yksi suuri ansio on L:llä kuitenkin maastamme, nimittäin pedagoogina. Kouluissamme vallitsi tähän aikaan hengetön vanhoissa-pysyminen opetuksessa, liiallisen ankara ja tarpeellisetta erotuksetta toimeen pantu kuri sekä ahdistava pennalismi oppilaissa. Historian professori J. H. Avellan koetti tosin, ulkomaisen kasvatustieteen esimerkkien elähyttämänä, saattaa käytäntöön paremmat menetystavat sekä kirjoituksilla että yksityisen koulun perustamisella Helsinkiin 1829. Mutta A. oli käytöllisenä opettajana vähemmän onnistunut, jo erinomaisen hajamielisyytensä vuoksi, josta kerrotaan monta kaskua. Hän kuoli jo 1832. Siinä seurassa eteviä nuorukaisia, joka Runeberg'in, Snellman'in y. m. johdolla tähän aikaan oli yliopistossa syntynyt ja johon L:kin kuului, keskusteltiin kasvatustieteellisistäkin kysymyksistä, jolloin koululaitoksemme puutteita ankarasti moitittiin. Eräässä kokouksessa ehdotti seuran jäsen nerokas J. J. Nervander uuden yksityisen oikeain kasvatustieteellisten perusaatteiden mukaan asetetun opiston perustamisen. Ehdotukseen suostuttiin ja kuusi nuorta miestä yhtyi sen toteuttamiseksi, nimittäin A. A. Laurell, J. J. Nervander, J. L. Runeberg, N. A. Gyldén, B. O. Lille ja K. V. Ståhlberg. Nämät valitsivat joukostaan L:n vanhimpana ja

---

* *Aksel Laurell,*
talollisen poika Asikkalasta, kruununvouti Mäntyharjulla, s. 1732, † 1802.
Vaimo: 1) Elisabet Berner; 2) Maria Katariina Vikström.

Aksel Fredrik, piirikunnan lääkäri, s. 1765, † 1814. V.: Sofia Gustaava Tigerstedt.	Fredrik Vilhelm Emanuel, luutnantti Ruotsin meriväessä, s. 1769, † 1811.	Samuel, kapteeni Länsipohjan rykmentissä, s. 1781, † 1839.
Aksel Aadolf, professori, s. 1801, † 1852.	Kustaa Fredrik, vuorineuvos, s. 1802.	Aleksanteri Fredrik, kirurgian apulainen, s. 1811, † 1840.

kasvatustieteellisiin aineisin tutustuneimpana yrityksen johtajaksi. Vuoden 1830 lopussa julaistiin ilmoitus uuden opiston avaamisesta, jonka nimeksi tuli „Lyceum“, ja 15 p. Maalisk. 1831 se aloitti vaikutuksensa 2 luokalla ja 12 oppilaalla. Laitos, joka alussa oli ollut perustajille yhteinen tuli pian kokonaan L:n omaksi, joka käyttääksensä kaikkia voimiaan tähän toimeen v. 1832 luopui Halikon kirkkoherra-kunnastaan, jota ei vielä ollut nauttinutkaan. Pian onnistui Lyceum'in voittaa yleisön erinomainen luottamus ja jo v. 1836 oli oppilasmäärä noussut 163:een, josta seikasta laitoksen tuli kiittää sekä niitä kelvollisia opettajia, jotka sen oli onnistunut saada, että erittäinkin L:n personallista kykyä johtajana. Kasvatustieteelliset mielipiteensä julkaisi L. niissä *Afhandlingar i uppfostringsläran,* joista 2 vihkoa ilmestyi Helsingissä 1831, 33; valitettavasti keskeytyi tämä esitys johdantoon.

Yhä tiedettä harrastaen L. haki Melartin'in jälkeen avoimeksi tullutta dogmatiikin professorinvirkaa, johon 1836 nimitettiin. Hän pysyi sen ohella Lyceum'in johtajana, mutta pian näkyi että tämä L:n vaikutus kahtaanne päin oli opistolle haitallinen, jonka tähden L. 1840 jätti opiston johdon eräälle johtokunnalle, joka rehtoriksi valitsi maisteri Ståhlberg'in. Lyhyen ajan pysyi L. vielä Lyceum'in inspehtorina ja piti senmoisena laitoksen 10-vuotisessa juhlassa 15 p. Maalisk. 1841 esitelmän kasvatuksesta ja opetuksesta, joka on julaistu saman vuoden Helsingfors Morgonblad'issa. Yliopiston opettajana L. piti miellyttäviä luentoja, joissa varsinkin alussa oli lukuisasti kuulijoita. Hänen tieteellinen kantansa oli filosofiaa ja jumaluusoppia välittäväinen ja Schleiermacher'in mielipiteisin taipuvainen; sittemmin lähestyi hän ortodoksiaa. Vv. 1847—49 julkaisi hän (B. O. Lille'n ja F. L. Schauman'in avulla) *Väktaren, tidskrift för lärostndet,* joka ei kuitenkaan voittanut yleisempää osanottoa ja tilaajain puutteesta lakkasi. Tähän ei voi pitää toimittajaa aivan syytönnä, koska hänen kirjoituksensa ovat liian yleisesti ja abstraktisesti suunniteltuja. Ne kovat päätökset, jotka L. nyt lausui Hegel'in filosofiasta, saattoivat hänet jotensakin kiivaasen väittelyyn J. V. Snellman'in Litteraturblad'in kanssa.

L. oli Suom. Kirjallisuuden Seuran perustajia, opetustoimen järjestämistä varten asetetun kommissionin, ja yliopiston sääntöjä v. 1849 tarkastelevan komiteen jäsenenä, kirkkoherrana ensin Siuntion, sitten Ingon ja vihdoin Janakkalan prebenda-pitäjissä. Jumaluusopin kunniatohtori 1840. Hämäläisen osakunnan inspehtorina 1842—51. Jumaluusopillisen seminaarin esimies 1843. Paitse ylämainittuja kirjallisia töitä on L. kirjoittanut pari latinaista väitöskirjaa ja useat sanomalehti-kirjoitukset. Hän oli naimisissa majuri, vapaherra K. A. v. Kothen'in tyttären Josefina Fredriikan kanssa, ja kuoli Helsingissä 14 p. Huhtik. 1852. (Leinberg, Helsingfors lyceum; Litteraturbladet 1852, y. m.) Th. R.

Laurén, Ludvig Leonard, kirjailija, syntyi Waasassa 1824 Toukok. 13 p. Vanhempansa olivat Mustasaaren kappalainen Mattias Laurén —, jonka isä oli lasimestari Pietarsaaressa, isoisä sotamies Lauroselasta Ilmajoella, — ja Briita Maria Möller, kauppiaan tytär Kokkolasta. Isä Mattias L. julkaisi ruotsalaisen saarnakokoelman 1832 ja toimitti raamattuun kreikkalaisen sanakirjan, joka Turun tuomiokapitulin kautta lähetettiin käsikirjoituksena prof. Fattenborg'ille tarkastettavaksi ja katosi sille tielle. L. L. Laurén tuli Waasan koulusta ylioppilaaksi 1841 ja viipyi Helsingissä 9 vuotta, ensin prof. Nervander'in apulaisena magnetillisessa observatoorissa niin kauan kuin heikko terveytensä salli, sitten ylioppilaaksi pyrkivien opettajana. Jo ylioppilaana esiytyi L. kirjailijana esim. Joukahaisessa sekä pohjalaisen osakunnan „kirjallisissa kokouksissa“ tiistai-iltoina ja piti kaksi esitelmää saman osakunnan vuosijuhlissa, toisen Franzén'in muistoksi 1847. V. 1851 L. nimitettiin Franskan kielen opettajaksi Waasan lukioon ja pysyi siinä virassa v:een 1868, hoitaen sen ohella useasti milloin lukiossa, milloin alkeis- tai realikoulussa opettajan virkoja monituisissa eri aineissa, matematiikissa, luonnontieteissä, historiassa ja maantieteessä, logiikissa, Ruotsin, Saksan, Latinan ja Kreikan kielissä. Lukion Pietarsaaressa ollessa hän siellä O. Rancken'in kanssa perusti naiskoulun, jonka vaikutuksesta hän on julkaissut kertomuksen. V. 1868 sai L. Waasan lukiossa teologian lehtorin viran ja on v:sta 1871 pitäin myöskin hoitanut franskan opettajan virkaa. Oltuaan jo lukiossa vararehtorina 6 vuotta, on L. v:sta 1876 alkain lyseossa pitänyt rehtorin virkaa. Tämän ohella on L:n harrastusta useilla muillakin aloilla kysytty; v. 1861—62 esim. oli hän jäsenenä n. s. kansakoulukomiteassa, Waasan säästäväisyys- ja eläinsuojelus-yhdistyksissä on hän esimiehenä —, viimemainitun perustaminenkin on hänen ansionsa. Kirjallisuuden alalla on harva Suomen koulumies ollut häntä tuotteliaampi. Koulukirjoja on hän julkaissut esim. *Fransk språklära,* jota ruotsinkielisissä kouluissa on käytetty, *Fransk litteraturhistoria, Försök till satslära, Fysikens grundsanningar* (realikouluissa käytetty), *Tanke och talöfningar* ja *Talen 1—100* sekä *De förnämsta kyrkohistoriska data i Finland.* Hänen lukuisia ja ansiokkaita kirjoituksiansa rahvaalle ovat painattaneet sekä suomeksi että ruotsiksi m. m. Suomen evankelinen seura, Kohtuuden ystä-

vät, Kansanvalistusseura, Vankiusyhdistys, jopa valtiokin. Niitä ovat esim. *Juho ja Maria eli mihin juopumus vie; Pari sanaa metsänhävityksestä, Kalastajan poika* (Agrikola), *Lapsuuden ystävät* y. m. m. Itse hän, valtioapua saatuaan, rupesi julkaisemaan sarjaa *Kahvaan kirjoja kristillis-siveellisestä sisällöstä*, josta luopui Kansanvalistusseuran perustettua. Kaunokirjallisuuden alalla on L. tunnettu runoilijana vihoistaan *Humlor I* ja *Spekulanterne;* lapsille on hän m. m. kirjoittanut *En julberättelse*. Miellyttäviä ja arvokkaitakin ovat hänen muistoonpanonsa *Minnen från skolan och universitetet,* hänen käännöksistänsä mainittakoon Oehlenschläger'in *Balder den gode* ja *Herdegossen* „Aura"-kokoelmassa. Yhtä ahkera on L., pitkin elinkauttansa kivulloisuuden kanssa taistellen, ollut sanomakirjallisuuden alalla, ollen osallisena Ilmarisen, Wiborg'in (nimimerkki „Brutus"), Åbo Underrättelser'ien, Hufvudstadsbladet'in sekä Suomen ja Ruotsin pedagoogisten aikakauskirjain toimituksissa; itse hän on toimittanut sanomia *Wasabladet* 1863—71 ja 1877—80.

Laxman, Eerik, luonnontutkija, kuuluu Suomen historiaan melkein ainoastaan sukuperänsä tähden. Hän syntyi 1738 t. 1737 27 p. Heinäk. (?) Savonlinnassa, jossa vanhemmat, kauppias Kustaa Laxman ja Helena Fabritius, asuivat. Nuori Eerik, joka v. 1743 Turun rauhanteon kautta joutui Venäjän alamaiseksi, sai koulutuksensa osaksi kotikaupungissansa, osaksi Rantasalmen triviaalikoulussa, pääsi v. 1755 Porvoon lukioon, osoitti jo sielläkin taipumusta luonnontieteisin ja tuli 1757 ylioppilaaksi Turkuun. Täällä P. Kalm ja P. A. Gadd siihen aikaan innostuttivat oppilaitaan talousopin ja luonnontieteitten tutkimiseen. Mutta kun L. köyhyytensä vuoksi ei voinut jäädä yliopistoon kandidaatitutkintoakaan suorittamaan, rupesi hän papiksi, ja sai viran „Venäjän Suomessa, tuli 1762 kouluopettajaksi Pietariin ja 1764 saarnaajaksi Barnaul'iin Ob-virran lähteille, Altai-vuorien pohjoispuolelle. Papintoimissaan hän ei kuitenkaan ollut ylen ahkera. Sitä hartaammin hän tutki seudun kasvistoa ja eläimistöä, vieläpä valmisteli muittenkin käytettäviksi koneita meteoroloogisia vaarinottamuksia varten. Jokainen hänen virkamatkansa, usein 50 peninkulmaa, oli samalla luonnontieteellinen tutkimusretki ja havainnoitaan hän vilkkaan kirjevaihdon kautta ilmoitti tieteelliselle mailmalle. Vuosina 1766—67 hän matkusti aina Kiinan rajalle asti ja antoi ensimmäiset tiedot Baikal-tienoitten kuumista lähteistä y. m. V. 1769 Pietariin palanneena, L. otettiin suurella kunnioituksella vastaan: kutsuttiin sekä Ruotsin että sikäläisen tiedeakatemian ja muitten tieteellisten yhdistysten jäseneksi. Käytyään uusilla retkillä Suomessa, kaakkois-Venäjällä ja v. 1772 Bessarabiassa, oleskeli L. seuraavien seitsemän vuoden kuluessa Pietarissa, ahkerasti työskennellen luonnontieteen eri aloilla. Hän järjesti nyt runsasvaraiset kokoelmansa ja julkaisi matkojensa tieteelliset hedelmät suureksi osaksi lavealla kirjevaihdollaan. Verrattoman vähemmän hän painon kautta ilmaisi, johon lienevät vaikuttaneet ne useat epäsovun aiheet, jotka asemansa Pietarin akatemiassa tuotti, sekä hänen lavennettu opettajatoimensa. Antautuansa enemmin mineraloogisiin ja geoloogisiin tutkimuksiin, joita varten v. 1779 matkusti keski-Venäjällä sekä Äänisjärven ja Vienan meren rannikoilla, pääsi hän vuorineuvoksena v 1781 vuorikaivantojen päällikön apulaiseksi Nertshinsk'iin kauas Amur-virran lähteille. Innolla rupesi hän koillis-Aasian sekä maantieteen ja luonnon että myöskin taloudellisten ehtojen tutkimiseen. Mutta työn, josta tieteellinen mailma syystä odotti uusia rikkaita aarteita, katkaisi äkkiä syytös virkavirheestä, jota ei lähemmin tunneta. Kahden vuoden perästä sai monipuolinen, väsymätön tiedemies armosta — ispravnika- eli nimismies-viran Nertshinsk'-issa, kunnes vihdoin täydellisesti armotettiin, kutsuttiin keisarillisen kabinetin mineraloogiseksi matkustajaksi ja sai eläkkeen akatemiassa. Koko tänä aikana oli hän sammumattomalla innolla työtä jatkanut ja m. m. tehnyt huomiota nostavan havainnon elohopean jäätymisestä. Muutettuaan Irkutsk'iin teki L. retkiä tutkiaksensa maakunnan geologiaa. Omilla varoilla hän perusti Talza-virran rannalle suuren lasihytin, jossa hän glauber-suolaa käyttämällä keksi lasinvalmistuksessa keinon, jolla on ollut mitä suurin käytöllinen merkitys. Mutta toivonsa koillis-Aasian tutkimisesta pettyi, kun hänen ei onnistunut päästä osalliseksi sinne tehtyyn retkeen. Sen sijaan hän omin päin 1790 toimitti geognostisia tutkimuksia Leenavirran latvaseuduilla. Näillä matkoilla L. keräsi arvokkaita mineraloogisia kokoelmia ja havainnoita, m. m. hän löysi kalliin latsur-kiven.

Vielä suuremmassa määrässä L. sai tyydyttää matka- ja tietohaluansa kun keisarinna 1791 hänen ehdotuksestaan päätti lähettää Jaapaniin retkikunnan, jonka tuli saattaa siihen saakka melkein tuntemattoman Amur-maan kautta muutamat haaksirikkoon joutuneet Jaapanilaiset kotisaariinsa ja samalla koettaa saada aikaan yhteyttä Venäjän ja tämän muilta Euroopan kansoilta, paitsi Hollantilaisilta, suljetun maan välillä. Tähän tärkeään valtiolliseen tehtävään liittyi tietysti myöskin tieteellinen. L. johti itse retken Irkutsk'ista Aavan Meren rannalle asti, mutta sieltä hänen poikansa luutnantti Aatami L. Matka, joka kesti kaksi vuotta, onnistui odottamattoman hy-

vin. Antaaksensa kertomusta sen hedelmistä, niin hyvin valtiollisista kuin tieteellisistä, lähti L. poikansa seurassa 1794 viimeisen kerran Pietariin, jossa sekä hallitus että tieteellinen mailma heidät suurella kunnioituksella vastaanottivat. Mutta muutamien yksityisten itsekkäiset juonet pidättivät hallitusta jatkamasta toimintoansa L:n avaamalla alalla; ja myöhemmin virallinen lähetyskunta kokonaan menetti hänen työnsä valtiolliset hedelmät. Odottamisaikaansa L. käytti kokoelmiensa järjestämiseen. Vihdoin viivytteisin kyllästyneenä, hän 1795 yksityisten keräämillä varoilla, joista Turun akatemiakin oli antanut osan, lähti uudelleen matkalle. Aikomuksensa oli käydä Kirgiisian ja Bukharian oudoilla seuduilla ja sieltä rientää Jaapaniin. Mutta toisin oli kohtalo määrännyt. Erämaassa, lähellä Tobolsk'ia 16 p. Tammik. 1796 hän huomattiin reessä kuolleen halvaukseen. L. on luettava niiden harvain Suomalaisten joukkoon, jotka menneellä vuosisadalla ovat tehneet Suomalaisen nimen tunnetuksi ja kunnioitetuksi tieteellisessä mailmassa. Hän tosin ei ole kirjailijana paljoa toimittanut. Itse hän lausui: „suurin ansioni on se, että olen varsin vähän kirjoittanut, ett'ei minulla koskaan ole ollut eikä ole mikään suosija, ett'en koskaan ole ollut armon anoja omaa itseäni varten, että minulla on muutamat jalot ystävät ja melkoinen joukko kadehtijoita". Mutta innokkaana, väsymättömänä kokoilijana ja tutkijana luonnontieteen eri aloilla on vaatimaton, jalo Eerik Laxman kunnioitettava aikakautensa etevimpien joukossa. — Muistonsa säilyttivät ystävänsä ja ihailijansa useammilla kasvinimillä: *Laxmania fasciculata,* Gmelin; *Laxmannia arborea,* Forster, y. m. m.

Hän oli naimisissa: 1) Kristiina Margareeta Runnenberg'in, eversti Kustaa R:n tyttären, ja 2) Katariina Ivanovna Ruuth'in kanssa. (W. Lagus, Erik Laxman. hans lefnad, resor, forskningar och brefvexling y. m.).

Leche, Juhana, lääkäri ja luonnontutkija, syntyi 22 p. Syysk. 1704 Baråkra'ssa, jossa isä Juhana L. oli provasti; äidin nimi oli Kristiina Paulin. Ylioppilaana Lundissa, L. ensin aikoi ruveta papiksi. Mutta kotiopettajana assessori Bildsköld'in perheessä Simonstorp'issa hän yhä enemmin mieltyi luonnontieteisin. Yliopistoon palattuaan L. vihdoin päätti kokonaan antautua lääketieteelle. „Florula Simonstorpiana" nimisen kasviston johdosta, jonka hän kotiopettajana ollessaan oli kirjoittanut, L. tuli tunnetun polyhistori Stobaeus'en suosikiksi ja apulaiseksi. Asuen hyväntekijänsä kodissa, L. sai käyttää hänen rikasta kirjastoaan ja museotaan ja nimitettiin hänen kauttansa v. 1735 anatomian neuvojaksi ja lääketieteen dosentiksi Lundissa. V. 1740 L. kutsuttiin Skarasborg'in piirilääkäriksi ja sai lääketieteen tohtorin arvon. Mutta virkaansa kyllästyneenä, L. jo vuoden perästä palasi Lundiin, jossa hän v. 1742 sekä Celsius'en että Linné'n kiittämällä väitöskirjalla *Primitias Florae Scanicae* turhaan haki lääketieteen professorin virkaa. V. 1745 L. rupesi Itä-Intian komppanian lääkäriksi ja nimitettiin Ruotsin tiedeakatemian jäseneksi v. 1746, mutta kutsuttiin v. 1748 lääketieteen professoriksi Turun akatemiaan, jota virkaa hän kuolemaansa asti 17 p. Heinäk. 1764 hoiti suureksi hyödyksi luonnontieteitten harjoittamiselle maassamme. Suomessa, johon hän pyrki syystä, että „tätä maata ei oltu tutkittu ja on toivoa täällä tehdä monta tärkeätä ja hyödyllistä havaintoa", L. aloittikin sangen monipuolisen toiminnan. Hän järjesti akatemian mineraloogiset kokoelmat, rakennutti ruumiin avaamishuoneen ja kemiallisen laboratoorin ja teki hyväksytyn ehdotuksen akatemian puutarhan perustamisesta. L. oli ensimmäinen, joka maassamme on rokonistutusta käyttänyt, ja otti erinomaisella innolla osaa sairashuoneen asettamiseen Turkuun. Itse L. omisti runsasvaraisen kasvikokoelman ja tutki, suomea opittuaan, erittäinkin Suomen kasvistoa, josta hän kirjoitti *„Flora fennica",* joka käsikirjoituksena hävisi Turun palossa. Tässä sopinee mainita, että L. oli ensimmäinen ja pitkään aikaan ainoa Turun yliopiston rehtori, joka „äidin kielen kunnioittamiseksi" viran puolesta käytti Ruotsin kieltä. Linné'n teoksiin, „Flora" ja „Fauna svecica", L. antoi useita arvokkaita lisäyksiä. Erittäin ornitologiassa Linné käytti niin suuressa määrässä L:n havaintoja että eräs suuri ruotsalainen tiedemies (E. Fries) on lausunut „ornitoloogina kynti v. Linné enimmiten hänen vasikallaan". Paitsi lääketieteellisiä kirjoituksia, on L. Ruotsin tiedeakatemian toimituksissa julkaissut suuren joukon luonnontieteellisiä ja talousopillisia kirjoitelmia, m. m. erittäin tarkkoja meteoroloogisia muistiinpanoja vuodesta 1744 kuolemaansa asti. Nimensä säilyttävät kasvisuku *Lechea* ja hyönteinen *Phalaena Lecheana.* L. oli nainut rahastonhoitajan Kristian Svenonius'en tyttären Helena Elisabetin. (Hjelt, Naturhist:s stud. i Finland; Finl. Minnesv. Män I; Tengström, Chronol. Ant.; Sacklén, Sveriges Läkarehist. II, 1).

Lefrén, af, Kaarlo Aadolf, soturi, syntyi Turussa Toukok. 16 p. 1779. Hänen isänsä, jumaluustieteen professori Turun yliopistossa, Lauri Lefrén, oli syntynyt talonpoikaisista vanhemmista Levene'n pitäjässä Länsigötinmaalla, ja hänen äitinsä oli Juhana Elisabet Leijonancker, vara-amiraali L:n tytär. L. luki ensin lakitiedettä Turun akatemiassa, mutta kävi sitten alaupseerina sotaväkeen ja tuli kolme vuotta myöhemmin vänrikiksi Hämeen ryk-

menttiin. Sittemmin siirrettynä n. s. Suomen kaartiin, otti hän kenraalimajuri v. Lantinghausen'in prikaati-adjutanttina osaa Suomen sotaan 1808—09, taistellen Lemualla ja Helsingissä sekä Sävar'in ja Ratan'in luona. Hän tuli viimemainittuna vuonna kapteeniksi armeijaan ja sai miekantähden sekä kultamitalin urhoollisuudesta. Korotettiin 1818 aateliseen säätyyn nimellä af Lefrén ja tuli vihdoin everstiksi armeijaan 1827. Kuoli Porissa Tammik. 5 p. 1854. L. oli nainut ensin Anna Sofia Elisabet Gyllenbögel'in ja sitten Margareeta Sofia Frænckell'in. Häneen sammui hänen aatelinen sukunsa.

Lefrén, Juhana Pietari, soturi, edellisen veli, syntyi Turussa Tammik. 17 p. 1784. — Käytyään mainiota Karlberg'in sotakoulua, tuli L. 1802 vänrikiksi ja 1805 luutnantiksi Suomen kaartiin. Sittemmin, korotettuna 1808 kapteeniksi, palveli hän seuraavana vuonna siinä armeijan osastossa, jota Döbeln komensi Pohjois-Ruotsissa. Rauhan jälkeen jäi L. isänsä syntymämaahan ja otti viisi vuotta myöhemmin osaa norjalaiseen sotaretkeen. Tuli 1814 everstiluutnantiksi, aateloittiin samana vuonna kuin hänen vanhempi veljensäkin, mutta entisellä nimellään, ja korotettiin kenraalimajuriksi 1830. Hän oli tähän aikaan Karlberg'in sota-akatemian kuvernöörinä. Tuli kenraaliluutnantiksi 1843 ja vihdoin kenraaliksi 1860. — Valtiomiehenä L. oli virkavaltaisuuden pylväitä, mutta Ruotsin elinkeinot ja oppilaitokset aina saivat hänessä hartaan puolustajan. Eräs Suomalainen, joka 1841 kävi hänen luonansa Tukholmassa, kertoi hänen tuntijan tavalla keskustelleen Suomen kansan alkuhistoriasta, perustaen väitteensä nerokkaisin tutkimuksiin kansojen kielissä. Kuollut Tukholmassa Tammik. 9 p. 1862. Nainut 1816 Maria Antoinetta Hedman'in.

Legler, Tuomas Joakim, maisemamaalari, syntyi 11 p. Huhtik. 1806 Throndhjem'issa Norjassa. Hänen vanhempansa olivat sokurileipuri Joakim Legler ja Magdaleena Petersen. L. sai ensimmäisen opetuksensa piirustuksessa Bergen'issä maalari H. Reusch'ilta, oli sen jälkeen 4 vuotta oppilaana Kristianian norjalaisessa piirustuskoulussa, 2 vuotta Köpenhaminan taideakatemiassa ja vihdoin vapaiden taiteiden akatemiassa Tukholmassa, jossa maalasi muutamia maisemia sekä emaljilla että väreillä ja harjoitteli dekorationi-maalausta. V. 1833 lähti hän Pietariin ja jäi palatessaan Turkuun, missä sai oppilaita piirustamisessa, joista ovat mainittavat sittemmin maalarit E. J. Löfgren ja Vl. Schwertzkoff. L. pääsi piirustusopettajaksi muutamiin Turun kouluihin ja jäi tänne elämänsä loppuun asti. Suomessa hän maalasi joukon maisematauluja, jotka usein olivat näytteillä Helsingin taidenäyttelyissä. Hänen taulunsa esiintyvät jonkunlaisen hienouden, tarkan piirustuksen ja miellyttävän värityksen kautta, mutta osoittavat luonnontutkimisen ja teknillisen taidon puutetta. Taideyhdistyksen kokoelmissa on yksi maisema häneltä. L., joka aina kuolemaansa asti pysyi Norjan alamaisena, kuoli Turussa 15 p. Jouluk. 1873. Hän oli nainut Charlotta Wendela Fattenborg'in, professori Hannu Henrik F:n tyttären. (Hufvudstadsbladet 1873).

Leinberg, Kaarlo Gabriel, koulunjohtaja, kirjailija, syntyi Turussa 8 p. Helmik. 1830. Hänen vanhempansa olivat kauppias Gabriel L. ja Lucina Karoliina Thunberg. Ylioppilaaksi Helsingissä tultuaan 1848 L. v. 1853 suoritti kandidaatitutkinnon ja seppelöittiin maisteriksi ensimmäisenä saman vuoden promotionissa. V. 1868 hän suoritti jumaluusopin kandidaatitutkinnon. K. Backman'in jälkeen (ks. sitä) L. v. 1856 tuli Helsingin ruotsalaisen yksityislyseon johtajaksi. Kaksitoista vuotta hän pysyi siinä toimessa, järjesti huolellisesti opetusta, hankki laitokselle hyviä opettajia ja piti tarkkaa kuria, sekä nauttikin suurta luottamusta vanhempain puolesta. V. 1868 L. nimitettiin Jyväskylän seminaarin johtajaksi. L:n toimittamista kirjoista huomattakoon hänen *Biblian-historiansa,* joka ruotsiksi ilmestyneenä 1858, jo on ehtinyt saada 8 ruotsinkielistä ja 4 suomenkielistä painosta, *Biblian historia kansakouluille,* (ruotsiksi ja suomeksi yhteensä 6 painosta 1875—80, painettuina 42,000:ssa kappaleessa), *Biblian historia pyhän raamatun lauseineen rippi-, sunnuntai- ja kiertokouluille,* (Jyväskylässä 1877 ja 1878). L. on myös toimittanut Suomen *Kansakoulun kalenteria* (1872 ja 1873), *Satakieli* kokoelman 1 vihon (4 painosta 1869—76). V. 1855 L. julkaisi kirjasen *Det äldre gymnasium i Åbo* ja v. 1866 *Helsingfors Lyceum under de trettiofem första åren af dess verksamhet.* L. on tehnyt seitsemän ulkomaan matkaa, käyden Ruotsissa, Tanskassa, Norjassa, Saksassa, Schweiz'issä ja Franskassa, ja niiden johdosta painattanut *Om folkhögskolorna i Danmark, Folkskoleförhållanden i Sverige och Norrige* (Helsingissä 1868—74) y. m. V. 1856 L. nai Hilma Rosaura Thuneberg'in.

Leistenius, Jaakko Gabriel, runoilija, syntyi 15 p. Huhtik. 1821 Suoniemen kappelissa Karkun pitäjää, jossa isä Jaakko Gabriel L. oli kappalaisena. Äiti oli Ulriika Helena Inberg. Hämeenlinnan koulua ja Turun lukiota käytyänsä sekä yksityisopetusta saatuansa, L. 1842 tuli ylioppilaaksi. Hänellä oli hyvät runoilijan lahjat ja suuntaan, joka meidän maassa on ollut varsin harvinainen, nimittäin humoristiseen. Hänen oli tavaton helppo runoilla. Iloisissa ylioppilaspidoissa, varsinkin länsisuomalaisessa osakunnassa, johon

L. kuului, tulivat nämä hänen lahjansa ilmiin. Sellaisissa tiloissa tapahtui näet että L., milloin kumppanien kehoituksesta, milloin kehoittamatta, vetäysi johonkuhun sivuhuoneesen neljänneksen tai puolen tunnin ajaksi ja kyhäili jonkun iloisen runoelman, jonka sitten pöydällä seisoen, booli jalkainsa juuressa, lauloi kuuntelevalle parvelle, joka köörinä loppusanoihin yhtyi. L:n lyhyt, pyöreä muoto ja vilkas esitys teki vaikutuksen sitä suuremmaksi, ja nämä tilaisuudet olivat ilon ja riemun juhlia nuorisolle. Varsin tunnetuksi tuli hänen tilapäinen kyhäyksensä länsisuomalaisen osakunnan juhlassa Kaisaniemessä 15 p. Toukok. 1846. „Länsi-Suomen runoilija" oli koko silloisessa ylioppilaspolvessa yhtä ylistetty kuin mielellä nähty henkilö. V. 1847 L. julkaisi runoelmavihkosen nimellä *Pojken, småsaker på vers*, jota jo vuoden lopussa seurasi toinen nimellä *Ynglingen*. Molemmat nämä kokoelmat herättivät yleisempää huomiota osaksi naiivisen iloisella, osaksi sukkelan pisteliäällä sisällyksellään, jossa kuitenkin tavattiin pari totisempaakin kappaletta, osoittaen että tekijässä löytyi lämmin tunne iloisuuden ohella. Runonmuotokin oli sujuva, vaikka kritiiki syyllä niissä ilmaisi jonkun huolimattomuuden. Kauan L. ei kuitenkaan häiritsemättä saanut antauta pilaan ja lauluun, sillä todellisuuden proosa, taloudellisten huolten haamussa, johon yhtyi sairaus, synkistytti pian hänen äsken niin iloista elämäänsä ja vaikutti että hänen runolähteensä rupesi ehtymään. L. sai 1849 lukion opettajapaikan latinassa Wiipurissa, jossa sitten eli jokseenkin niukoissa varoissa. Kuitenkin palasi hän 1853 vähäksi aiaksi Helsinkiin, jossa suoritti kandidaatitutkinnon ja seppelöitiin. Hän oli silloin v. 1852 nainut erään nuoren leskipruustinna Virenius'en, syntyisin Nordström. V. 1855 ilmestyi uusi laitos hänen runoelmiansa, jossa hän entisistä runokokoelmistaan on jättänyt pois vähemmän arvoiset. Ulkomuoto osoittaa kypsymistä. Katsomatta muutamiin oivallisiin käännöksiin Freiligrath'in y. m. mukaan, tavataan alkuperäisistä runoelmista muutamia kappaleita, jotka travesteeraamalla esittävät aineita klassillisesta muinaisuudesta, esim. Dionysius, Sabinalaisten naisten ryöstö y. m., — laatu, jossa L. erittäin onnistuu. Kiitosta ansaitsee myöskin se siveellisen puhdas henki, joka on hänen riemuitsevimmissakin kappaleissaan. Muutoin astuu totinen puoli tässä laitoksessa enemmän kuin ennen esiin, vieläpä tavataan runoelmia, joissa huomataan raskasmielisyyttä ja jotka näyttävät osoittavan että L., niinkuin usein humoristit, luonteeltaan oli synkkämielinen. Paitsi mainitut kokoelmat on L. julaissut moniaita kappaleita kalentereissa ja sanomissa sekä sepittänyt kupletteja näytelmiin. Viimeinen hänen julkaisemansa runoelma oli eleeginen kappale „Unelma" Helsingfors Tidningar'issa 1856. L. kuoli Wiipurissa 4 p. Tammik. 1858. — Z. Topelius on „haamuille" omistamissaan runoelmissa suonut kauniin kiitososoitteen L:lle, „ainoalle, joka pilvisenä aikana tunsi hymyilyn jalon taidon." Länsisuomalaisten vuosijuhlassa 1861 piti runoilija J. J. Vecksell L:stä esitelmän, joka on painettu Lännettäreen yhdessä muutamain L:n ennen painamattomain runoelmain kanssa. Th. R.

Leijon, aatelissuku. Tämä n. k. Lepaan suku oli jo ennen Ruotsin ritarihuoneen asettamista sammunut; eikä siis ole tavattavana aateliston polviluvuissa, mutta oli keskiajan loppupuolella saavuttanut jonkunlaisen maineen, joka Kustaa Waasan hallitessa jo yleni korkeimmalleen. Vanhat sukujohdot väittävät, että eräs haara Särkilahden Stiernkors'eista oli asettunut Lepaasen Hattulan pitäjään ja sillä tavoin perustanut tämän uuden suvun, joka otti vaakunakseen keltaruskean, pystyyn nousevan jalopeuran keltaisella alustalla erään veden yli. Vanhin tunnettu jäsen oli Pietari Hannunpoika, Lepaan herra, joka eli 1400-luvun keskipaikoilla. Tämän poika oli asemies Hannu Pietarinpoika, Lepaan herra, joka ainakin vv. 1469—86 oli tuomarina Hollolan kihlakunnassa. V. 1483 Kesäkuussa hän valtionhoitajan Steen Stuure'n seurassa kävi Gotlannissa, sovintoa tekemässä Iivar Tott'in kanssa. Hänen puolisonsa oli Ragnild Henrikintytär Svärd Harvialasta (ks. Kurki, suku). Luultavasti hän vielä toistamiseen nai; sillä vv. 1506—10 mainitaan „vaimo Kaarina Lepaassa", joka arvattavasti oli hänen leskensä. Hannu Pietarinpojan poika on Klaus Hannunpoika joka mainitaan vv. 1510—15, ja tämän poika on Biörn Klaunpoika, Lepaan herra, Kustaa Waasan valtaneuvos vuodesta 1523 asti. Viimemainitun poika Hannu Biörninpoika, hänkin varsin etevä mies, kuoli nähtävästi v. 1572, jolloin suku sammui miehiseltä kannalta. Kaksi viimeksi mainittua saavat tässä alempana eri elämäkertansa. (Lagus, Finska adelns gods; Hadorph'in lisät riimikronikaan; Hämeen tuomiokirjat sekä painamattomia pärmäkirjeitä). Y. K.

[Leijon,] Biörn Klaunpoika, Lepaan herra, valtaneuvos, oli Kustaa Waasan ensimmäisiä puoltajia Suomessa ja tuli valtaneuvokseksi ja v. 1523. Sam. v. hän Knuutti Eerikinpojan Laukon herran kanssa lähetettiin Venäjälle, jossa hän allekirjoitti rauhansovinnon Novgorod'issa Huhtik. 3 p. 1524. Lokakuussa 1535 hän toisen kerran lähti rauhansovittajana Venäjälle, jolloin Moskovassa paaston aikana 1537 rauha jatkettiin. Muutoin häntä käytettiin useissa viroissa; v:sta 1530 hän oli tuomarina Hol-

lolan kihlakunnassa ja ajoittaisin hän oli Eerik Fleming'in alalaamannina Etelä-Suomessa. Kun Venäjän suhteen väli alkoi tulla yhä vaikeammaksi, hän Kesäkuussa 1545 lähetettiin rajalle sovittelemaan ja sai alkuvuodella 1547 toimekseen, Henrik Horn'in ja Tuomas Ryting'in kanssa, pitää huolta Wiipurin linnan ja kaupungin varustamisesta. Biörn Klaunpoika, joka oli varsin varakas mies, näkyy kuolleen v. 1551. Hänen puolisonsa oli Katariina Stiernsköld, Ruotsin valtaneuvoksen Yrjö Hannunpoika Stiernsköld'in tytär hänen jälkimäisestä naimisestaan Ingeborg Siggentytär Sparre'n kanssa. Koska Ingeborg Sparre myöhemmin kahdesti meni uusiin naimisiin, nimittäin Krister Klaunpoika Horn'in ja Aake Klaunpoika Tott'in kanssa,' oli Katariina rouva sisarpuolena sotasankareille Klaus Kristerinpoika Horn'ille ja Klaus Aakenpoika Tott'ille. — Biörn Klaunpojan lapsia mainitaan: Hannu Biörninpoika (ks. alempana); Klaus, joka näkyy kuolleen v. 1579; sekä tyttäret Kaarina, naitu Pentti Juhananpojalle Hartikkalan herralle (vaakunassa kolme lehteä), ja Anna, naitu Matti Laurinpoika Kruus'ille, joka hänen kanssansa sai Harvialan. (Lagus, Finska adelns gods; J. J. Tengström, Suomi 1853; Porthan, Chron. Ep., y. m.). Y. K.

[Leijon,] Hannu Biörninpoika, edellisen poika, mainitaan v. 1558 linnanhaltijana Savonlinnassa, oli saapuvilla valtiopäivillä Tukholmassa v. 1560 ja Arbogassa 1561, lyötiin ritariksi Eerik kuninkaan kruunausjuhlassa Heinäk. 13 p. 1561, ja sai sam. v. Ylisen Satakunnan tuomarinviran. Hän näkyy kuuluneen Juhana herttuan miehiin, mutta pysyi nähtävästi erillänsä nuoren herttuan valtiollisista vehkeistä. Keväällä 1569 hän kävi Juhana kuninkaan lähettiläänä Puolassa. Vuodesta 1570 hän tavataan tuomarina Sääksmäen kihlakunnassa. Sam. v. Helmikuussa hän Klaus Aakenpoika Tott'in kanssa sai käskyn viedä Suomesta sotaväkeä Räävelin avuksi ja Syysk. 29 p. hän määrättiin Räävelin ja koko Wironmaan käskynhaltijaksi, ollen niin muodoin osallisna tämän kaupungin mainehikkaassa puolustuksessa. Syksyllä 1571 hän sitten teki jonkun aselevon Venäläisten kanssa. Saman vuoden lopulla tai seuraavan alulla hän on kuollut, kenties silloin liikkuvaan ruttotautiin. Hänen leskensä, Kaarina Horn, Henrik Klaunpojan tytär, sai Maalisk. 7 p. 1572 Juhana kuninkaalta jatketuksi mies vainajansa läänityksen. Hannu Biörninpoika jätti jälkeensä ainoastaan tyttäriä, joista Sofia naitiin Tuomas Beureus'elle ja Kristiina tuli Aksel Kurjen jälkimäiseksi puolisoksi. (Bomansson, Hertig Johan; Lagus, Finska adelns gods; Tavaststjerna, Lisätietoja, y. m.). Y. K.

Leijonhufvud, Raseporin kreivillinen suku, on meidän maassamme tunnettu ensimmäisen suomalaisen kreivikunnan haltijana. Suvun perikanta menee takaisin 1300-luvun alkupuoleen, jolloin se ensin tavataan Hollannissa ja vähäistä myöhemmin kohoaa Ruotsin valtaneuvoskuntaan. Unionin lopulla valtaneuvos Eerik Abrahaminpoika (Leijonhufvud) näkyy kuuluneen tanskalaiseen puolueesen, mutta sai yhtä hyvin surmansa Tukholman verilöylyssä v. 1520. Hänen lapsistansa on kolme tullut erittäin kuuluisiksi Ruotsin historiassa. Tytär Margareeta Leijonhufvud naitiin v. 1536 Kustaa Waasalle ja tuli kuningasten Juhana III:nnen ja Kaarlo IX:nnen äidiksi († 1551). Hän oli aikaisemmin ollut kihlattuna nuorelle Svante Steeninpoika Stuure'lle, joka kuitenkin väistyi kuninkaallisen kosijan tieltä ja itse nai Margareetan nuoremman sisaren Märta Leijonhufvud'in. Tämä, jota jäntevän luonteensa tähden nimitettiin „kuningas Märta", sai kokea kohtalon kovinta iskua, kun hänen miehensä ja kaksi hänen poikaansa keväällä 1567 joutuivat Eerik XIV:nnen synkkien epäluulojen uhriksi. Margareetan ja Märtan veli, Steen Eerikinpoika (Leijonhufvud), oli v. 1568 osallisna herttuain kapinassa Eerik kuningasta vastaan ja sai kuolinhaavan eräältä kuninkaan trapantilta samana päivänä, jolloin Eerik antautui vangiksi. Hänen puolisonsa, Ebba Liljehöök (tavallisesti kutsuttu „kreivi Ebba") ja hänen lapsensa korotettiin silloin kreivilliseen säätyyn ja saivat Jouluk. 25 p. Raseporin kreivikunnan eli läntisen Uudenmaan perittäväksi läänitykseksi.

Steen Eerikinpojan kahdesta pojasta oli „Aksel kreivi" vanhempi, syntynyt v. 1554. Sill'aikaa kuin nuorempi veli Mauri Leijonhufvud sijoitettiin Kaarlo herttuan palvelukseen, jossa hän uskollisesti pysyi kaikkien vaiheitten läpitse, tuli Aksel Juhana kuninkaan hoviin ja näytti aloittavan mainehikasta elämän uraa. Hän tuli v. 1586 valtaneuvokseksi ja sai v. 1587 käskynhaltiuden Suomenmaassa (paitse Karjalaa, jossa Klaus Aakenpoika Tott oli maaherrana). Mutta miehen kopea ja vaihemielinen luonne teki hänet ajan pitkään mahdottomaksi kaikille säännöllisille toimille. Muutamien herjaavien lauseiden tähden hän kadotti orpanansa Juhana kuninkaan suosion, menetti v. 1590 kaikki virkansa ja siirtyi tiluksiinsa Itägötinmaalle, missä hän tirannin tavalla menetteli alustalaistensa kanssa, samate kuin hänen voutinsa Raseporissakin tylyydellä pitelivät kreivikunnan talonpoikia. Juhana kuninkaan kuoltua Aksel kreivi tavallisella malttamattomuudellaan tahtoi tarttua tapausten ohjiin, kutsui kokoon aateliston ja rahvaan Länsigötinmaalla ja julisti aikovansa puolustaa Sigismundon kruunua Kaarlo

herttuan hankkeita vastaan. Hänen kuitenkin täytyi heti pakoon pötkiä Puolanmaalle, jossa nyt kiihdytti Sigismundon epäluuloja herttuata vastaan ja julkisilla herjauksilla Kaarloa solvasi. Mutta tultuansa Sigismundon seurassa takaisin Ruotsiin, hän vihdoin veljensä välityksellä pääsi sovintoon Kaarlo herttuan kanssa, ja ennen pitkää hän kääntyi kuninkaan ankaraksi vihamieheksi. Hän niin muodoin seisoi herttuan puolella myöskin taistelussa Klaus Fleming'iä vastaan ja on v. 1596 kirjoittanut lavean mietinnön ajan riitaseikoista, todistellen muun muassa, että „Suomenmaa on ainoastaan yksi valtakunnan jäsen, eikä mitään sen parempaa tai enempää kuin Uplanti, Länsigötinmaa, Smolanti tai joka muu maakunta"; jos siis Fleming Suomessa tahtoo oman virkansa asettaa herttuan korkeuden tasalle, niin „lapsetkin kadulla muka ymmärtävät sen hankkeen olevan kahdella aasinkorvalla sinetöittynä". Arbogan valtiopäivillä seuraavana vuonna Aksel kreivi oli ainoa saapuvilla oleva valtaneuvos. Tämän johdosta kuningas jo keväällä 1597 peruutti kruunun alle Raseporin kreivikunnan, jonka tulot määrättiin Suomen hallitustointen avuksi ja sotaväen elatukseksi. Kaarlo herttuan lopullinen voitto tietysti toimitti Raseporin takaisin Aksel kreivin valtaan, ja keväällä 1600 hän istui siinä tuomiokunnassa, joka ratkaisi muiden valtaneuvosten verisen kohtalon. Mutta kohta sen jälkeen hän jälleen riitaantui Kaarlo herttuan kanssa ja pakeni Saksaan, jossa seur. vuosina julkaisi herjauskirjoja herttuata vastaan. Silloin herttua jo kesällä 1600 uudesta peruutti Raseporin kreivikunnan, mutta antoi sen vielä saman vuoden lopulla pakolaisen veljelle, valtadrotseti Mauri Leijonhufvud'ille. Kaarlon kuoltua Aksel kreivi v. 1613 tuli omin luvin takaisin Ruotsiin, mutta huomasi pian paraaksi jälleen paeta Norjaan ja kuoli vihdoin 1620-luvulla Saksassa. Hän oli v. 1579 nainut Falkenstein'in kreivinnan Sidonian ja oli sillä tavoin tullut Saksan valtakunnan kreiviksi sekä saanut tiluksia alisessa Pfalz'issa.

Aksel Leijonhufvud'in kahdesta pojasta tuli nuorempi, nimeltä Steen, jo v. 1608 asianomaisella luvalla takaisin valtakuntaan ja sai isänsä kreivikunnan, koska setä Mauri L. sillä välin oli kuollut. Hän asui Raseporissa, jossa harjoitti niin paljon väkivaltaa naapureita ja alustalaisia vastaan, että Kustaa II Aadolfi kerran valitti, „enemmän vaivaa olevan Steen herrasta yksistään kuin koko muusta Suomenmaasta." V. 1636 hän tuomittiin pois kreivikunnasta, joka piti annettaman hänen veljensä, tuon myöhemmin Ruotsiin palanneen, mutta jo kuolleen Juhana Kasimir L:n pojille. Nämä olivat siihen aikaan muodostaneet nimensä Saksan kielen mukaan ja suku kutsuttiin tästälähin useimmiten Lewenhaupt. Vanhin näistä pojista, kreivi Kustaa Aadolfi Leijonhufvud eli Lewenhaupt (ks. häntä), saavutti soturina suurta mainetta. Hänen poikansa, eversti Kustaa Mauri Lewenhaupt, kadotti Raseporin kreivikunnan suuren reduktionin kautta 1680-luvulla. — Kustaa Aadolfi L:n veljenpoika oli tuo kuuluisa Aadam Ludvig Lewenhaupt Kaarlo XII:nnen aikana. Erään toisen veljen pojanpoika oli Kaarlo Eemil Lewenhaupt, hattujen sodan onneton johtaja Suomessa, jonka elämäkerta alempana seuraa. Mutta näillä ei enää ollut Raseporin krevikunnan kanssa mitään tekemistä. Y. K.

Leijonhufvud, Kustaa Aadolf, ks. **Lewenhaupt.**

Leijonmarck, Sven, sitä ennen **Åkerman, Åkermarck,** valtiomies, oppinut, syntyi Uskelassa 22 (Anrep'in mukaan 25) p. Helmik. 1649 ja oli Uskelan provastin Kristiern Agricola'n ja Briita Forsenia'n poika sekä suuren Mikael Agricola'n pojanpojan(pojan?) pojanpoika. Tuli ylioppilaaksi Turkuun 1664, julkaisi 1673 Sam. Gyldenstolpe'n johdolla väitöskirjan ja jatkoi sittemmin Upsalassa opintojaan. Maasihteeri Upsalassa 1679, sotaviskaali 1683, ja sihteeri valtioarkistossa 1686. Sai 29 p. Lokak. 1686 uudistusta siihen aatelisarvoon, joka 1584 oli suotu Mikael Agricola'n pojalle, Tallinnan piispalle Kristian Agricola'lle (n:o 1092). Kutsuttiin 1689 lakikommissionin jäseneksi. Määrättiin syksyllä 1701 varapresidentiksi Turun hovioikeuteen ja astui tähän virkaan 6 p. Toukok. 1702.

Leijonmarck oli jäykkä mies, vapautta harrastava, vaan ylimysmielinen, ja otti tähdellistä osaa valtiolliseen elämään Kaarlo XI:n ja XII:n aikoina. Kaarlo XI:n hallitessa hän jyrkästi kannatti reduktionia ja häntä käytettiin paljon reduktionitoimissa, varsinkin kun oli kysymys Liivinmaan aateliston tiloista. V. 1693, kun Kaarlo päätti ulotuttaa reduktionin sellaisiinkin tiloihin, jotka oli pois lahjoitettu ennen vuotta 1622, L. hänen käskystään kirjoitti kirjasen tämän menetyksen puolustamiseksi. V. 1696 kuningas määräsi hänet kantajaksi, kun aikoi rangaista Niilo Brahe'n hänen lauseistaan reduktionista. Kuitenkin L. kerta mielipiteistään reduktioni-asioissa oli kuninkaankin epäsuosioon joutunut. Vuoden 1686 lopussa hän näet sai toimekseen selvittää kuningas Kustaa Aadolfin sekä Kristiinan holhojien perustamain vaskiyhtiöin asiata, joiden arveltiin kruunulle tuottaneen suurta vahinkoa. Hän tuli siihen päätökseen että monet yhtiöitä vastaan tehdyt kanteet olivat perättömiä ja joutui tästä asiasta kiistaan reduktionikommissionin kanssa. Erään kommissionia loukkaavaksi katsotun kirjoituksen joh-

dosta heitettiin L. keväällä 1689 vankeuteen, josta vasta nöyrän anteeksianomuksen jälkeen laskettiin vapaaksi. Samaan aikaan kokoontuneet valtiopäivät kiittivät kuninkaan menettelyä. — Kaarlo XII:n aikana ryhtyi L. vielä rohkeampiin hankkeisin. Syntyi näet kuninkaan viipyessä Turkinmaalla puolue, joka rupesi harrastamaan kuningasvallan supistamista ja säätyjen, varsinkin korkeampien, oikeuksien laventamista. Tähän puolueesen luettiin veljekset Pietari ja Konrad Ribbing, Leijonmarck, kirjastonhoitaja E. Benzelius, kanslisti A. Schütz (aateloittu Fredenstierna) y. m. Valtiopäivillä 1710 vaatikin L. että aateliston pitäisi saada takaisin entiset etuoikeutensa. Seuraavilla valtiopäivillä, jotka avattiin Tukholmassa Joulukuussa 1713 ja lopetettiin Kesäkuussa 1714, oli puolueen vaikutus suurempi ja itse maamarsalkka „aimo Suomalainen" vapaherra Juhana Creutz pidettiin sen mielipiteisin taipuvana. Olipa aikomus kuninkaan poissa ollessa asettaa maahan valtionhoitaja. L. julkaisi nimettömänä kirjasen „Suomen kaikkien neljän säädyn puhe ritaris-, pappis- ja porvarissäädylle, jotka Tukholmassa asuvat ja oleskelevat", jossa valtakunnan asemata kuvaillaan mitä synkimmillä väreillä; ja Helmik. 26 p. sekä Maalisk. 8 p. hän ritarihuoneessa suorastaan vaati että maalle hankittaisiin väliaikainen hallitsija. Tämän johdosta kutsuttiin nyt maamarsalkka . ynnä muutamat suurihuutajista („några af storskrikarne") valtaneuvoston eteen, jolloin Arvid Horn kansliakolleegin presidenttinä „ikäänkuin totisesti ja uhkaavasti pöytäkirjaan varoitti näitä ritarihuoneen jäseniä heidän laittomasta käytöksestään." L. vakuutti että hän „uskollisella mielellä" oli pannut ajatuksensa paperille ja kun maamarsalkka oli ne hyväksynyt, ilmaissut ne säädyille „hartaan rukouksen perästä Pyhälle Hengelle." Kun Kaarlo vuoden lopussa äkkiä palasi, nuo tuumat tosin raukesivat; mutta huomattavaa on että perintöruhtinas, sittemmin kuningas Fredrik I vielä koko kesän 1715 oleskeli L:n tilalla Finsta'ssa Roslagen'issa. ja Kaarlo XII:n kuoltua toteutuivat valtiopäivillä 1719, jolloin P. Ribbing tuli maamarsalkaksi, suureksi osaksi puolueen ajamat tarkoitukset.

L. oli epäilemättä Ruotsin etevimpiä lainoppineita ja tunsi varsinkin hyvin romalaista oikeutta. Hän on kirjoittanut suuren joukon lausuntoja ja mietintöjä; lakikommissionin toimiin otti hän ahkerasti osaa, ja naimiskaari on pidettävä hänen työnänsä. Kuitenkin haittaa hänen kirjoitustapaansa jonkunlainen pitkäpiimäisyys ja mutkittelevaisuus. Paitsi lainopin alalla oli L:lla varsin laveat tiedot Ruotsin ja Suomen historiassa. Hänellä oli suuri ja tärkeä kokoelma Suomen historiaa koskevia asiakirjoja, ja kerrotaan että hän oli suunnitellut jonkunlaista Suomen historiaa. Eräs historioitsija on kuvannut L:ia seuraavilla piirteillä: kelpo virkamies, pelvoton, tiedokas ja älykäs, mutta itsepäinen; ylen jumalinen puheissa ja kirjoituksissa, mutta ilman ulkokullaisuutta. — Ankara kuninkaallinen nuhde, joka hänelle annettiin hänen lausuntonsa johdosta eräässä tärkeässä rikosasiassa, lienee vaikuttanut että hän, joka jo kävi 73:lla, pyysi ja Marraskuussa 1721 maaherran arvonimellä sai eron varapresidentin virastansa. L. oli kolmasti nainut 1) v. 1680 Magdaleena Adlersköld'in, 2) v. 1696 Elisabet Berghult'in ja 3) v. 1709 Margareeta Katariina Spieker'in, kauppiaantyttären Turusta. Hän kuoli 26 p. Heinäk. 1728 Finsta'ssa ja haudattiin Kederyd'in kirkkoon.

Lencqvist, Eerik, provasti, kirjailija, syntyi 14 p. Syysk. 1719 Turussa. Vanhemmat olivat Turun porvari Henrik Lemlena ja Elsa Maria Fontelius. Ajan tavan mukaan poika, kouluun astuessaan, ruotsinsi nimensä ja valitsi nimen Lencqvist. Myöhemmin nimensä muuttui Lennqvist'iksi, kunnes vihdoin vakaantui Lencqvist'iksi. L. tuli 1736 Turun yliopistoon, jossa hän 1745 pääsi maisteriksi ja s. v. dosentiksi. S. v. hän vihittiin papiksi ja tuli Karjalohjan vara-kirkkoherraksi. Seuraavina vuosina hän muutti toisesta seurakunnasta toiseen: v. 1748 Piikkiöön, 1749 Taivassaloon, 1754 Sauvoon, 1754 Turkuun, 1764 Karjalohjaan ja 1773 Orivedelle, jonne hän vihdoin jäi. V. 1779 hän Upsalassa seppelöittiin jumaluustieteen tohtoriksi ja nimitettiin neljä vuotta myöhemmin lääninprovastiksi. Hiippakunnan vanhimpana pappina hän kuoli 12 p. Helmik. 1808.

Kuinka pitkä L:n virkaura olikin, hän ei ole sillä saavuttanut merkitystänsä sivistyshistoriassamme. Jumaluustieteellistä kirjallisuutta hän ei ole julaissut muuta kuin kolme väitöskirjaa ja saarnan, jonka hän piti Ruoveden kirkon vihkimisessä. L. on mainittava niiden miesten joukossa, jotka taloudellisella aikakaudella uuden ajan koittaessa tekivät työtä Suomen maakunnan, mutta pian suomalaisen isänmaansa hyväksi, ja joitten isänmaallis-tieteellisten harrastusten keskustana oli Turun yliopisto sekä Porthan'in, Gadd'in y. m. m. perustama Aurora-niminen kirjallinen yhdistys. Tämän yhdistyksen ensimmäisiä ja toimeliaimpia jäseniä oli L:kin. Hän on, useimmiten nimeänsä ilmoittamatta, maamme ensimmäisissä, mainitun yhdistyksen toimittamissa sanomissa julaissut tiettävästi aina vuoteen 1793 asti suuren joukon kirjoitelmia, jotka todistavat, hänen olleen etevän Suomen historian, maantieteen ja silloisten olojen tuntijan. Näistä kirjoituksista, jotka esittävät aineita etupäässä historian, mutta myös maan- ja kansatie-

teen, talousopin ja tilaston alalta, mainittakoon: „Suomen Ruhtinat eller Minne af Finlands Drottar“ 1773—74, „Finlands fordna Borgar“ 1776, „Bröllopsseder i vestra delen af Nyland och de Finska socknarne derstädes“ 1778, „Om Lapparnes fordna hemvist i Finland“ 1778, kaksi kertomusta *Taivassalon* ja *Oriveden pitäjistä* 1784 ja 1793 ja „Om Åbo stads ålder“ 1774, johon liittyi jo 1762 kirjoitettu laveampi „Historisk afhandling om Åbo stad“ (painettu Mnemosyne'en 1822—23) y. m. m.

Ensimmäinen yhtäjaksoinen esitelmä Suomen mytologiasta, ne kaksi laveata väitöskirjaa *De Superstitione Veterum Fennorum theoretica & practica*, jotka L:n poika Kristian Eerik v. 1782 Porthan'in esimiehyydellä julkaisi, ja jotka suureksi osaksi valaisivat kansanrunoutemmekin tuntemista, — sekin perustui L:n työhön. Se huomattiin L:n kuoltua kahdesta käsikirjoituksesta „Om Finlands fordna Hedendom och Afgudadyrkan“ ja „Om det fordna Finlands Vidskepelse och Trollkonst“, jotka löydettiin vainajan arvokkaasta kirjoituskokoelmasta. P. A. Gadd'ille L. antoi tietoja koskien perkauksesta, ja J. Leche'lle lisiä hänen „Suomen kasvistoonsa“. Hänen ensimmäinen vaimonsa oli Lohjan provastin Abraham Johannis Röring'in tytär Briita Magdaleena ja toinen Amalia Sofia Silfversvan. (Strandberg, Herdaminne; Mnemosyne 1822 ja 1823, y. m.).

Lepaan suku, ks. **Leijon.**

Levanus, Kustaa, pappi, oli Suomessa syntynyt 1696. Isä kuuluu hänkin olleen pappi. L. oli käynyt koulua Turussa, mutta pakeni Venäläisten maahan samotessa Upsalaan, opintojansa jatkamaan. Rauhan tultua lähti hän sieltä Wironmaalle, jossa veljensä oli Liholassa pappina. Oltuansa sitten vapaherra Nieroth'illa lapsenopettajana, tuli hän 1725 Wiipuriin tuomioprovastille Melartopoeus'elle apusaarnaajaksi. Seuraavana vuonna hän vihittiin papiksi ja nimitettiin kirkkoherraksi Toksovaan, johon hänellä oli seurakunnan yksimielinen kutsumus. Sieltä hän 1733 kutsuttiin kirkkoherraksi Pietarin suomalais-ruotsalaiseen seurakuntaan, jossa hän asetti eripuraisuuden seurakunnan suomalaisten ja ruotsalaisten jäsenten välillä ja jossa hänen järjestämistoimiansa yksin mielin kiitetään. Ennen häntä olivat papit kerrassaan suorittaneet sekä suomalaisen että ruotsalaisen jumalanpalveluksen; hän piti ne erikseen aamu- ja iltapäivällä. Hän perusti seurakunnan kirkonkirjat, toimitti kirkkoherralle määrätyn palkan ja asetti kolme edusmiestä hoitamaan kirkon rahastoa, joka ennen oli ollut papin huostassa. Aina siihen saakka oli jumalanpalvelus toimitettu yksityisissä huoneissa; hänen toimestaan rakennettiin seurakunnalle 1734 puinen ristikirkko Amiraliteetisaarelle. L. nautti sentähden seurakunnan yhteistä luottamusta ja rakkautta, kunnes eräs maankuleksija entinen koulupoika ja karannut sotamies Suomesta Nordenberg, joka sanoi olevansa Tanskalainen ja olleensa lähetyssaarnaajana Ruijassa, 1744 saapui Pietariin. Väärillä todistuksilla petettynä otti L. hänen suomalaiseksi apusaarnaajaksi, jona Nordenberg vietteli Suomalaiset puolellensa. Kun nämät oikeudenkäynnillä pyysivät ja saivat Nordenberg'in seurakunnanapulaisena papiksensa, heräsi vanha riita seurakunnan erikielisten jäsenten välillä ja seurakunta jakaantui 1745. Kun Nordenberg'in juonet kirjovaihdolla saatiin ilmi, niin hän tosin erotettiin virastaan, mutta hänen sijaansa saivat Suomalaiset Henrik Skyttenius'en papiksensa. Murheissaan seurakuntansa hajoamisesta L. kuoli 1749 Helmik. 9 p. Hänen vaimonsa nimi oli Hedvig Salonius. (Gottlund, Otava I; Tengström, Handl. VII). J. R. A.

Lewenhaupt, Kustaa Aadolf, sotapäällikkö, kreivi ja kenraalikuvernööri Juhana Kasimir Leijonhufvud'in ja Sidonia Grip'in poika, (vaikka hän itse kirjoitti nimeään sen yllä mainitulla saksalaisella muodolla), Raseporin ja Falkenstein'in kreivi, ruotsalaisten, liiviläisten ja saksalaisten kartanojen herra, syntyi Smolannissa Vinäs'in kartanossa 24 p. Helmik. 1619, tuli ylioppilaaksi v. 1633 Upsalassa ja sitten Leyden'issä, käyden myös Franskassa ja Italiassa. Nuori ylimys meni pian Hollannin ja sitten Ruotsin sotapalvelukseen, jossa hän ajan tavan mukaan nopeasti kohosi arvosta arvoon, tuli v. 1642 kapteeniksi Torstensson'in „siniseen“ rykmenttiin, jommoisena hän osoitti erinomaista urhoutta Leipzig'in tappelussa, jolloin hän sai 17 haavaa ja vähän aikaa pidettiin kuolleenakin, johti seuraavana vuonna jalkaväen rykmentin ja tuli v. 1645 kenraalimajuriksi, v. 1648 kenraaliluutnantiksi ja Nürnberg'in päälliköksi. V. 1650 hän nimitettiin valtaneuvokseksi ja 1651 Suomessa olevan jalka- ja ratsuväen päälliköksi. Kaarlo X kutsui hänet v. 1655 Suomen ja Liivin maan sotamarskiksi ja 1656 varakenraalikuvernööriksi Riikaan. Puolan sodassa hän uudestaan oli ehtinyt osoittaa tavatonta taitoa ja uljuutta, muun muassa Dünaburg'in ja Birze'n valloittamisella, ja v. 1656 Huhtikuulla, kun sotaa odotettiin Venäjän puolelta, jätti kuningas L:n asiaksi järjestää ja johtaa Suomenmaan puolustusta. Mutta ennenkuin hän Heinäkuulla saapui Suomeen, oli maamme jo saanut kärsiä hirveitä hävityksiä, josta kuningas mitä ankarimmasti nuhteli häntä. Kentiesi L. ei kuitenkaan moitetta ansainnut; ainakin hän Suomeen tultuansa ryhtyi pontevasti puolustustoimiin. Wiipuriin hän kutsui kaikki sotajoukot, mitkä vaan voitiin saada kokoon. Linnaan jätettiin väkeä, muonaa ja am-

pumatavaroita; rajapitäjiin lähetettiin harjoittuneita päälliköitä puolustusta järjestämään ja vihollisten liikkeitä vartioimaan; pääkortteerista karattiin usein odottamatta ja hyvällä menestyksellä vihollisten kimppuun. Sen jälkeen L. läksi Käkisalmen avuksi, jota Venäläiset par'aikaa piirittivät. Noin 1,600:n miehen kanssa hän tuli sinne 30 p:nä Elok. 1656, valloitti Venäläisten tekemän linnoituksen, jätti piiritetyille apua ja läksi sitten Inkerin puoleen Pähkinälinnan avuksi. Muonavarojen puute ja huonot tiet olivat kuitenkin silloin esteenä; pianpa L. itse sairastui ja kuoli kuumetautiin Raudun pitäjässä 29 p:nä Marrask. 1656. Päällikkökunto, erinomainen uljuus ja loistavat voitot ovat hänen muistonsa kaunistuksena, mutta toiselta puolen täytyy muistaa, että hän monesti Venäläisiä vastaan osoitti moitittavaa julmuutta vankeja mestattamalla j. n. e. Korkeimpaan aatelistoon kuuluvana L. myös piti liian tarkasti sen oikeuksista kiinni ja joutui sen tähden 1642 ja 1650 vuoden valtiopäivillä mitä kiivaimpaan riitaan maamarsalkan kanssa. — Hän oli v. 1648 Tukholman linnassa nainut hovineiden Kristiina Katariina de la Gardie'n, joka oli Jaakko de la G:n ja Ebba Brahe'n tytär ja sitten naitiin kreivi Kustaa Otto Stenbock'ille. Poika Kustaa Mauri L. oli eversti ja kamariherra; reduktionin kautta hän kadotti Raseporin kreivikunnan. E. G. P.

Lewenhaupt, Kaarlo Eemil, sotapäällikkö, syntyi Tukholmassa 28 p. Maalisk. 1691 kenraaliluutnantti Kaarlo Kustaa L:n ja Amalia Wilhelmiina von Königsmarck'in avioliitosta, palveli nuorena Alankomaitten sodassa, meni sitten Ruotsin palvelukseen ja osoitti esim. 1712 Gadebusch'in tappelussa suurta miehuutta, kohoten 1722 hevosväen kenraalimajuriksi. Vapauden aikana hän innokkaasti sekaantui valtiopäiväasioihin ja pääsi pian hattupuolueen johtajien joukkoon. Korkea syntyperä ja arvo, miellyttävä käytös, puhelahja ja vilpitön rehellisyys olivat hänen ansionsa; lujuutta, itsenäistä arvostelukykyä ja tietoja hän sitä vastoin oli vailla, se selvästi näkyi niin pian kuin oma kunnianhimo ja ystäväin kannatus olivat saattaneet hänet johtajan asemaan. Maamarsalkkana 1734 hän vielä ylläpiti ja kartutti mainettansa, mutta valtiopäivillä 1738—39 hän oli hattujen kiivaimpia esimiehiä ja palkittiinkin sen tähden ylipäällikkyydellä Venäjää vastaan tuumaillussa sodassa. Sitä ennen hän kuitenkin v. 1740 tuli kenraaliluutnantiksi, kenraaliksi ja uudestaan maamarsalkaksi, jommoisena hän osoitti vielä enemmän puoluekiihkoa kuin ennen. Se vallattomuus, johon nuori aateli, etenkin upseerit tottuivat ritarihuoneessa ja sitten säilyttivät sotaleirissäkin, se hurja kevytmielisyys, jolla hattupuolue toivoi sotaa, uneksien helppoja voittoja ja mitä suurimpia valloituksia sekä se julmuus, jolla vastapuoluetta kohdeltiin, ovat kaikki L:nkin yllyttämiä.

Mutta surkeasti tehtyjen erehdysten edesvastaus lankesi L:n kannettavaksi, vaikk'ei hän yksin ollut niihin syypää. Sotaa julistettiin Venäjää vastaan, mutta onneton Lappeenrannan tappelu oli sen alku (vert. Buddenbrock). L. otti ylikomennon 3 p. Syysk. 1741, vaan huomasi pian, ett'ei loistavia yrityksiä, saati Pietarin valloitusta voitu niinkään helposti tehdä. Puoluelaisten meluava ylistys herkesi; sen sijasta kuultiin yhä kiihkeämpää nurkumista, vallattomuutta ja valtiollista viisastelemista. Marrask. 19 p. L. marssitti seitsemättä tuhatta miestä Säkkijärvelle, mutta kun Elisabet samassa anasti Venäjän kruunun, tyytyi ruotsalaisen armeijan päällikkö rauhaa tarkoittaviin keskustelemuksiin, ei edes vaatinut Wiipurin linnaa rauhan takaukseksi, vaan palasi Haminaan. Sillä välin Elisabetin asema vakaantui; Ruotsin armeijan tila kävi kovin kurjaksi ja 1 p. Maalisk. 1742 sanoma että Venäläiset muka olivat tulossa riitti tekemään lopun melkein kaikesta järjestyksestä. Kun sitten Lacy Kesäkuulla todellakin lähestyi joukkoineen, peräytyivät etujoukot Mäntylahdelta, ja L. itse peräytyi Kymijoelta Porvoosen, Porvoosta Helsinkiin. Haminan varustukset ja makasiinit hävitettiin, suomalaiset sotamiehet kyllästyivät pakoretkeen ja karkasivat kotiin, upseeritkin läksivät joukottain ilman luvatta pois valtiopäivien mukavampaa elämää ja helpompia voittoja nauttimaan. Vihdoin päätti hallitus 26 p. Heinäk. panna L:n pois päällikkyydestään, johon hän oli ollut niin ilmeisesti kykenemätön. Vaan armeijan asema silloin ei enää ollut autettavissa; Elok. 24 p. tapahtui Helsingin tunnettu pakkosovinto. Viheliäisin sota, jota historiamme mainitsee, oli loppunut.

Suuressa määrässä L. kantaa edesvastauksen sodan onnettomasta menosta, ja kotiin tultuaan hän pantiinkin vankeuteen. Monella haaralla oltiin kuitenkin valmiina lieventämään yleisesti tunnetun ylimyksen kohtaloa, kun sitä vastoin syytön Buddenbrock ilman armotta tehtiin uhriksi. Mutta kapinalliset Taalalaiset olivat Tukholmassa, ja L:nkin kuolema tuli välttämättömäksi; 20 p. Kesäk. 1743 hän tuomittiin mestattavaksi, aatelittomat säädyt jyrkästi kielsivät armoa antamasta, ja kun hänen onnistui karata vankeudesta, määrättiin suuri palkinto kiinniottamisesta. Laivasta, jolla hän aikoi lähteä Saksaan, onneton löydettiinkin ja mestattiin Elok. 4 p. 1743. L:n kunnottomuuden suhteen historia ei ole voinut suuresti lieventää sotaoikeuden tuomiota, jos kohta rangaistus laillansa oli valtiollinen murha. — L. oli 1720 nainut krei-

vi Salomon Cronhjelm'in tyttären **Beata Cronhjelm'in.** Vanhin poika **Kaarlo Eemil** L. nuorempi, s. 1721, † 1796, tuli tunnetuksi erittäin siitä, että hän 1789 maamarsalkkana vasten aateliston päätöstä allekirjoitti Yhdistys- ja vakuutuskirjan, jonka tähden säädyn erityisestä päätöksestä hänen muotokuvaansa ei asetettu muitten maamarsalkkojen kuvien joukkoon ritarihuoneesen. E. G. P.

Lexell, Antti Juhana, matemaatikko, syntyi Turussa Jouluk. 24 p. 1740. Hänen vanhempansa olivat raatimies ja kultaseppä sekä Suomen helmikalastusten tarkastaja **Jonas Lexell** ja **Magdaleena Katriina Björckegren.** Tultuaan 1755 ylioppilaaksi syntymäkaupunkinsa yliopistoon, antautui nuori L. aikaisin suuretieteitten tutkimiseen, ja voitti v. 1760 filosofian maisterin arvon. Kolme vuotta myöhemmin hän Upsalassa herätti huomiota erään väitöskirjansa kautta, jota puolustettuansa pääsi matematiikin dosentiksi Turun yliopistoon. Mutta mainion Euler'in tulo Pietariin ja siellä olevan akatemian suuret valmistukset Venuksen läpikulun tarkastamista varten (v. 1769) kahdeksassa eri paikassa Venäjän laveata valtakuntaa, herätti L:ssä halun päästä osalliseksi näihin töihin ja täydentää oppiansa niiden etevien tiedemiesten johtaessa, jotka siihen aikaan nerollansa olivat mainitun laitoksen kunniana. Hän senvuoksi lähetti akatemialle erään tutkimuksensa: *Methodus integrandi nonnullis æquationum exemplis illustrata*, jonka avulla pääsikin toivotuille perille. Euler itse tarkasti hänen teostansa ja lausui siitä suosivan mielipiteensä. Kun akatemian johtaja, kreivi Orlov väitti, että tuo teos kenties oli jonkun kykenevän tiedemiehen tekemä, joka tahtoi L:iä suosia, vastasi Euler tavallisella vilkkaudellaan että siinä tapauksessa ei löytyisi muita kuin d'Alembert tai hän itse, jotka olisivat voineet sen tehdä. Mutta L. oli vielä kummallekin tuntematon, ja hänen teoksensa täytyi siis olla todisteena hänen omasta ky'ystään ja työstään. Kreivi Orlov'in epäilykset haihtuivat ja hän lähetti L:lle kutsumuksen tulla tähtitieteen observaatoriksi akatemiaan. L. vastaanotti suurimmalla ilolla tämän kutsumuksen ja sai vielä samana vuonna Ruotsin hallituksen suostumuksen lähtöönsä, jonka viipymättä panikin toimeen. Pietarissa hän nyt yhdessä saksalaisen tähtitieteilijän Mayer'in kanssa tutki Venuksen läpikulun. Niitten havaintojen nojalla, joita hän tässä tilassa teki, laski hän auringon parallaksin olevan 8,''68. Sittemmin otti L. tutkiaksensa tuota hänen nimellänsä tunnettua pyrstötähteä vuodelta 1770, jonka kiertoajan hän laski $5^1/_2$ vuodeksi, mutta jota ei kuitenkaan ole uudestaan tavattu, syystä että sen rata jälkeenpäin muuttui. Hän, niinkuin samaan aikaan Laplace, osoitti laskuillaan että Uranus, jonka sen löytäjä Herschel ensin oli pyrstötähdeksi arvellut, olikin kiertotähti, ja otti myöskin osaa niihin töihin, joita kuun teorian selvittämiseksi viime vuosisadan lopulla tekivät Euler, Clairaut y. m. Hänen maineensa siten kohosi päivä päivältä; akatemia teki hänet varsinaiseksi jäsenekseen ja tähtitieteen professoriksi 1771, Tukholman akatemia ja Upsalan tiedeseura kutsuivat hänet jäsenekseen 1773 ja 1774 ja Pariisin akatemia antoi 1776 hänelle kirjeenvaihtaja-jäsenen arvon. Kustaa III nimitti hänet 1775 matematiikin professoriksi Turkuun, myöntäen hänelle kuitenkin virkavapautta ensin kolmeksi ja sitten kaksi kertaa yhdeksi vuodeksi. V. 1780 oli L. vihdoin vähällä palata syntymämaahansa, kun akatemia toimittamalla hänelle tilaisuuden tieteelliseen matkustukseen Saksaan, Franskaan ja Englantiin, sai hänet jäämään Pietariin ja kokonaan eroamaan professorin virastansa Turussa. Matkansa, jota varten hän oli varustettu akatemian kirjeellisellä matkaohjeella, suoritti hän tämän laitoksen suureksi mieltymykseksi ja palasi vuoden oltuaan ulkomailla Ruotsin ja Suomen kautta Pietariin, missä hänelle Euler'in kuoleman jälkeen annettiin tämän mainion tiedemiehen sija akatemiassa 1783. Turin'in akatemia teki hänelle samana vuonna saman kunnian. Mutta jo seuraavana vuonna L. muutamia viikkoja sairastettuansa kuoli paraassa iässään Jouluk. 11 p. 1784. — L. oli Euler'in etevimpiä oppilaita, ja asiantuntijat pitävät vieläkin hänen teoksiaan suuressa arvossa. Näistä mainittakoon *Recherches sur la vraie orbite de la comète de l'an 1769* (1770); *Réflexions sur le temps periodique des comètes en general et principalement sur celui de la comète observée en 1770* (1772); *Disquisitio de investiganda vera paralaxeos solis ex transitu Veneris ante discum solis anno 1769* (1772); *Recherches sur la nouvelle planète découverte par Herschel* (1783); *Expositio methodi longitudines determinandi* (1771). Nerollaan ja ahkeralla työllään oli hän itsellensä ansainnut euroopalaisen maineen, mutta pysyi sen ohessa likeisessä yhteydessä isänmaan kanssa, jonka yliopistolle lahjoitti puolet siellä saamastansa palkasta tähtitieteellisten koneitten ostamiseksi. Yksityisenä ihmisenä L. oli harvapuheinen, mutta jalosydämminen ja vilpitön. Hän kuoli naimattomana. (Nova acta academiæ petropolitanæ y. m.).

Libeck, Kustaa, apteekari, lahjoittaja, syntyi Kruunupyyssä 1776 Toukok. 15 p. Vanhemmat olivat merikapteeni **Mikael Libeck** ja **Sofia Juslenius.** Isän kuoltua naitiin äiti apteekari Pietari Wennersten'ille, joka perusti ensimmäiset apteekit Kokkolaan (1778) ja Raaheen (1786). Pojan ensi opintoja johti hellä isäpuoli ja v:sta 1783 pitäin 8 vuotta Kokkolan pedagogian reh-

tori S. Appelgreen. V. 1791 tuli hän apteekinoppilaaksi isäpuolensa luo, suoritti proviisorintutkinnon 1795 ja lähti sitten Tukholmaan, jossa palveli apteekissa „Korpen" 2 vuotta, kuunnellen sen ohella julkisia luentoja kemiassa, farmakopeassa ja kasvitieteessä. Isäpuolen kuoltua palasi hän äitinsä luo Kokkolan apteekia hoitamaan ja lunasti sen omaksensa 1799. Saatuansa porvariston kutsumuksen lähti hän s. v. Tukholmaan, suoritti apteekarintutkinnon ja nai Johanna Loviisa Uddman'in, kauppiaan tyttären Piitimestä. Siitä pitäin eli hän kaikkien kunnioitusta nauttien apteekin johtajana Kokkolassa, kunnes kuolema hänen elämänlankansa katkaisi 1848 Huhtik. 20 p. Lastensa ja vaimonsa kuoltua lahjoitti hän omaisuutensa, noin 20,000 hopearuplaa, Kokkolan kaupungin hyväksi. Hänen määräystensä mukaan piti noista varoista perustettaman sairashuone, jossa köyhät kaupunkilaiset tarvittaissa saisivat vapaan hoidon ja lääkityksen; eräs kartano ja 2000 ruplaa oli pantava vaivaisrahastoksi, 1400 ruplaa stipendirahastoksi alkeiskoululle j. n. e. Kirjastonsa, 320 sidettä, hän antoi Waasan lukiolle. (Ilmarinen 1848). J. R. A.

Liikanen, Herman, soturi, syntyi 1835 Toukok. 13 p. Ristiinan pitäjässä. Vanhemmat olivat haudankaivaja Otto Wilhelm Liikanen ja Helena Hänninen. Heidän oli aikomus kouluttaa poikaansa, mutta kun eivät varat kannattaneet säännöllistä koulunkäyntiä, koetti Herman yksityisopettajain avulla täydentää koulutietojansa ja oleskeli sitä varten ajoittain Helsingissä. Varojen loputtua rupesi hän syksyllä 1854 alaupseeriksi Turun ruotupataljoonaan, josta kevättalvella 1855 siirrettiin Kuopion pataljoonaan. Sitä L. seurasi Lappeenrantaan ja sittemmin Haminaan, jonka pommituksessa Heinäk. 21 p. hän oli läsnä. Seur. syksynä hän erosi sotapalveluksesta ja työskenteli sitten useissa yksityistoimissa. Mutta historialliset opinnot ja kansalliset liikkeet 1848 olivat saattaneet L:ta innokkaasti harrastamaan kansojen vapauden pyrintöjä ja tuo harrastus on kahdesti houkutellut häntä ulkomaille taistelemaan kansallisaatteen palveluksessa. Kun Unkarin itsenäisyyden harrastajat Etelä-Italiassa 1861 varustivat unkarilaisen legionan, tunkeaksensa Unkariin, samalla kuin Italian sotajoukot taistelisivat Itävaltaa vastaan Venetsian alueesta, lähti L. Italiaan. Turin'issa kenraali Türr, jonka armeijaosastossa Unkarin legiona, eversti Ihasz komentajana, muodosti eri prikaatin, kirjoitti L:n mainittuun legionaan, jonka pääkortteerina oli Nocera'n kaupunki Vesuvion laaksossa lähellä Napoli'a. Siellä legionaa, sotaharjoitusten ohella aiottua Unkarin retkeä varten, käytettiin Tristany'n ja Crocco'n legitimistilaumoja vastaan, jotka Romasta tullen tahtoivat entisen kuninkaan nimessä valloittaa takaisin Napoli'n valtakunnan alueet. Mutta kun Italian sotahankkeet Itävaltaa vastaan keväällä 1862 toistaiseksi raukenivat, erosi L. kohta legionasta, matkusti Napoli'sta Genua'an, jossa jonkun ajan sairasti, ja sieltä meritse kauppalaivassa Turkuun, johon saapui Elokuussa.

Toista vuotta myöhemmin syttyi sota Saksan liiton ja Tanskan välillä. Tanskalaiset peräytyivät Dannevirke'n varustuksiin puolustamaan kansallisuuttansa Etelä-Juutinmaalla. L. silloin päätti mennä Tanskan sotapalvelukseen. Viivyttyään Helmikuun alussa 1864 kaksi viikkoa vaivalloisella venhematkalla Ahvenanmeren ylitse, saapui hän seuraavan kuun alussa Köpenhaminaan. Vapaehtoisena pääsi hän kohta sotaväkeen ja matkusti kiireimmiten Sönderborg'iin, jonne Tanskan pääarmeija oli äskettäin Dannevirke'stä peräytynyt Dyppel'in linnoituksia puolustamaan Saksan ja Itävallan yhdistettyä sotavoimaa vastaan. Tuossa puolustuksessa oli L. yöt ja päivät osallisena, kunnes Saksalaiset vihdoin rynnäköllä valloittivat Dyppel'in linnoitukset Huhtikuun 18 p. 1864. Rynnäkössä pahasti haavoitettuna L. vietiin hoidettavaksi Köpenhaminaan, jossa makasi sairaana toista vuotta. Urhollisuudestaan hän nimitettiin sekondiluutnantiksi ja Dannebrog'in tähdistön ritariksi, mutta haavoistansa johonkin määrin parattuaan erosi hän Tanskan sotapalveluksesta Toukokuun lopulla 1865 ja palasi Helsinkiin, jossa sitten on palvellut Suomen hypoteeki-yhdistyksen konttorissa.

Lilius-suvun kantaisä, alla olevassa sukutaulussa* mainittu nimismies Juhana Rainenius, oli talonpoikaisista vanhemmista syntynyt Karkussa Rainion kylässä, josta muisto alkuperäisessä sukunimessä säilytettiin, kunnes eräs suvun jäsenistä Juhana Henrikinpoika v. 1656 julkaisi väitöskirjan *De liliis* ja suku siitä otti muistoksi nimen Lilius. Suvun vanhemmista jäsenistä mainittakoon Messukylän kirkkoherra Henrik Lilius (s. 1683, † 1745), joka ison vihan aikana kärsi Venäläisiltä paljon väkivaltaa, m. m. vankina Hämeenlinnassa. Häneltä on säilynyt muutamia suomalaisia runoja, jotka todistavat tavallista suurempaa runolahjaa; latinaksi hän samoin runoili ja oli tunnettu hyvistä puhelahjoistaan, joita hän pappiskokouksissa osoitti. J. R. A.

Lilius, Anton, kappalainen, kirjailija, syntyi Vesilahdella 1822 Kesäk. 16 p. Hänen vanhempansa olivat varatuomari Anton Gabriel L. ja Maria Katariina Cajalén. L. tuli ylioppilaaksi 1840, vihittiin papiksi 1844, palveli ensin apulaisena Pirkkalassa ja Kangasalla, ja hoiti 1847—64 kirkkoherran y. m. virkoja ensin Janakkalassa, sitten Hattulassa. V. 1852 hän sai varapastorin nimen, nimitettiin 1854

Lapin kappalaiseksi, josta virasta jo seuraavana vuonna luopui, 1858 Hattulan ja 1867 vihdoin Saarijärven kappalaiseksi. Valtiopäivillä 1872 ja 1877 on L. ollut ja on valittu 1882 olemaan edusmiehenä pappissäädyssä. Kirjailijana on L. suomentanut *Bibliallisen Historian* Hübner'in mukaan 1850, toimittanut kuukauslehden *Kristillinen huvittaja, eli totiseen jumalisuuteen kehoittavia kirjoituksia ja kertoelmia* 1851—55, uuden suomennoksen *Lutheruksen Huonepostillasta* 1878 sekä useita pienempiä suomenkielisiä kirjasia. V. 1861 hoiti hän „Hämäläisen" artikkeliosastoa. Hän on v:sta 1848 naimisissa Amanda Sofia Perdén'in kanssa.

Lilius, Juhana, kirjallisuuden harrastaja, syntyi Längelmäellä 1724 Tammik. 28 p. Vanhemmat olivat yllämainittu Messukylän kirkkoherra Henrik Lilius ja Hedvig Margareeta Wanochius. L. tuli ylioppilaaksi 1741, hovioikeuden auskultantiksi 1745, nimitettiin vara-auditööriksi Porin rykmenttiin 1748 ja sai varatuomarin arvonimen 1750; pääsi hovioikeuden notaariksi 1760, protonotaariksi 1762, kanneviskaaliksi 1769, assessoriksi 1770 ja hovioikeudenneuvokseksi 1771. Siitä virastaan otti hän virkaeron 1796 ja kuoli Turussa 1803 Lokak. 27 p. Hänen vaimonsa nimi oli Kristiina Beata Thauvonius. Lilius oli työskentelevä jäsen tuossa tunnetussa Aurora-seurassa, jota Porthan'in isänmaallinen henki elähytti ja joka harrasti hyödyllisten tietojen levittämistä, kaunokirjallisuutta, soitantoa ja kotimaan historian valaisemista; jonkun ajan hän oli osallisena Åbo Tidningar'ien toimituksessa. Noissa sanomissa on hän julkaissut runoja, oikaisuja Suomen maantieteeseen, pari elämäkertaa ja luetteloja Turun hovioikeuden esimiehistä ja vara-esimiehistä; sitä paitse erikseen pain. runoja. (Finl. Minnesv. Män II).

Lilius, August, provasti, kirjailija, syntyi Urjalassa 1820 Syysk. 14 p. Hänen vanhempansa olivat Ylistaron kappalainen Kaarle Fredrik Lilius ja Kristiina Gustaava Grönlund. L. tuli ylioppilaaksi 1839, filos. kandidaatiksi 1843, vihittiin maisteriksi 1844 ja antautui kohta sen jälkeen kouluopettajaksi; nimitettiin Waasan lukion apulaiseksi 1846 ja teologian lehtoriksi samassa lukiossa 1853. Siinä virassa hän vaikutti 12 vuotta, hoitaen sen ohella väliin opettajanvirkoja historiassa, matematiikissa, kreikassa, franskassa ja venäjässä. Lukion rehtorin virkaa hoiti hän 1862—65 ja Waasan kauppakoulun johtajana oli hän ollut v:sta 1846 alkain. L. rupesi papiksi 1860, suoritti pastoraalitutkinnon 1861, ni-

---

* *Juhana Rainenius*, nimismies Karkussa.

Henrik Rainenius (myöh. Lilius), Längelmäen kirkkoherra 1647—57. V.: Sofia Reuter.

Juhana Lilius, Längelmäen kirkkoh. 1660—65. | Kustaa Lilius, Messukylän kirkkoherra 1690. † 1706. V.: Katri Berg. | Antero Lilius, Längelmäen kirkkoh. 1677—84.

Kustaa, Joutsenon kirkkoh. 1728. † 1731. V.: Katri Heintzius. | Henrik, Messukylän kirkkoh., s. 1683, † 1745. V.: Hedvig Margareeta Wanochius. | Antero, Messukylän kappal. 1739. † 1748.

Kustaa, Virolahden kirkkoh., s. 1720, † 1763. V.: Marg. Mar. Petræus. | Mikael, Jääsken kirkkoh. 1755. † 1762. V.: Marg. Alopæus. | Antero, lääninprov. Messukylässä, s. 1713, † 1771. V.: Mar. Elis. Thauvonius. | Henrik, Sahalahden kirkkoh., s. 1714, † 1754. | Mikael, hovioik:n neuvos, s. 1716, † 1801. V.: Anna Johanna Thauvonius. | *Juhana*, hovioikeuden neuvos, s. 1724, † 1803. | Kustaa, Messukylän kirkkoh. 1771. † 1782. V.: Marg. Florin. | Juhana, Kiikan kappal., s. 1728, † 1801. V.: Elisabet Tenlenius.

Kustaa, Jääsken kirkkoh., s. 1746, † 1802. V.: Sofia Dorotea Stewen. | Jaakko, Sakkulan kirkkoh., s. 1758, † 1808. V.: Anna Martta Avenarius. | Emanuel, varatuomari. s. 1743, † 1815. | Natanael. komm.-maamittari. V.: Maria Elis. Gålroos. | Kustaa Aadolf, tuomari. V.: 1) Hedv. Fredr. Muncktell, 2) Elsa Helena Claesson. | Kustaa, Messukylän kirkkoh., s. 1754, † 1806. V.: Briita Joh. Aejmelæus. | Martti, Kalvolan kirkkoh., s. 1763, † 1809. V.: Barbro Sid. Gadd. | Kaarle Fredr., Ylistaron kpl., s. 1778, † 1846. V.: 1) Kr. Gust. Grönlund, 2) Klara Lov. Munck.

Kustaa, Lapveden kpl., s. 1782, † 1833. V.: Kar. Krist. Sallmén. | Anton Gabriel, v. tuomari, s. 1779, † 1858. V.: Maria Katri Cajalén. | Bror Emanuel, v. tuomari, s. 1782. V.: 1) Hedv. Mar. Odén, 2) Lov. Elis. Lilius. | Kaarle Reinhold, apteekari, s. 1787, † 1863. V.: Joh. Maria Borenius. | Natanael, maamitt. tirehtööri, s. 1789, † 1860. | Antero Kustaa, Oriveden prov., s. 1790, † 1858. | Kaarle Efraim, Tyrvään prov., s. 1803, † 1867. V.: 1) Wilh. Katri Bohm, 2) Mat. Hel. v. Knorring. | August Magnus, hovineuvos, s. 1814. V.: Kar. Charl. Stark. | Fredrik Julius, Hattulan kirkkoh., s. 1819. V.: Joh. Fr. Wilh. Grönhagen. | *August*, Ulvilan provasti, s. 1820, † 1870.

Kustaa Henrik, pormestari Haminassa, s. 1822. | *Anton*, Saarijärven kpl., s. 1822. | Kaarle Brynolf, Valkealan kpl., s. 1828. | Klaus Robert, apteekari. | Kaarle Fredrik, oik. raatimies Turussa, s. 1839. | Aksel Ferdinand, Venäjän kielen opettaja Wiipurissa, s. 1848. | Kristian Oskar, kansakouluntarkastaja Porissa, s. 1848.

mitettiin 1865 Kokemäen ja 1873 Ulvilan kirkkoherraksi, sekä provastiksi 1869. Oltuansa valtiopäivillä 1872 edusmiehenä pappissäädyssä L. 1873 valittiin Turun tuomiokapitulin asessoriksi ja 1875 papiston edustajaksi seuraavan vuoden kirkolliskokoukseen; talousseuran toimikunnan jäseneksi tuli hän niin ikään 1875. Hän kuoli 1876 Helmik. 21 p. Hänen vaimonsa Karoliina Emerentia Ahlstedt oli Liedon kirkkoherran tytär. — L. oli lukenut, tiedokas ja ahkera mies, opettajana tasaluontoinen ja suosittu. Hänen kirjailijatoimensa paraasta päästä tarkoitti käytännöllisten tarpeiden täyttämistä. Kun hänellä lukionapulaisena oli Suomen kielen opetus työnä, niin hän 1850 painatti *Suomenkielisen Lukemiston I—III*, josta sittemmin ilmestyi uusi ja parannettu painos. Kauppakoulun tarpeita tarkoittivat: *Statistisk tabell öfver alla jordens riken i politiskt och kommersielt hänseende* 1854, *Lärobok i handelsvetenskapen I—II* 1856—7 ja *Käytännöllinen opastus yksinkertaisessa kirjanpidossa varsinkin tehdastelioille ja ammattilaisille* 1862; sam. vuonna ilmestyi kirjanen *Luujauhoista maanviljeliöille.* Uskonnollisen kirjallisuuden alalla julkaisi L. *Toht. M. Lutheruksen valmistelevaiset kirjoitukset katekismukseen* 1861 ja *John Elliot, Pohjois-Amerikan apostoli* 1865. Lukion rehtorina julkaisi hän 8-vuotisen programmin 1865.

J. R. A.

Liljelund, Emanuel Arvid, maalari, syntyi Uudessakaupungissa 20 p. Tammik. 1844. Isä oli räätälimestari Emanuel L., äiti Justina Matilda Hollmén. Isä oli määrännyt poikansa räätälin ammattiin, mutta pojassa havaittiin pian taipumusta taiteeseen, johon sai antautakin, sittenkuin R. W. Ekman oli vakuuttanut hänellä hyviä luonnonlahjoja olevan. V. 1863 L. — joka siihen aikaan ei monta ruotsin sanaa osannut — tuli Turkuun Ekman'in oppilaaksi, ja sitten Helsingin taideyhdistyksen piirustuskouluun. Silloinen majuri, sittemmin kuvernööri O. Nyberg oli hänen suosijansa. V. 1866 hän matkusti Düsseldorf'iin, jossa opiskeli kolme vuotta ja tuli ystävyyteen maalari K. E. Jansson'in kanssa, jonka maalaustapa näkyy häneen paljon vaikuttaneen. V. 1869 hän kutsuttiin Helsinkiin taideyhdistyksen koulun alkeis-luokan opettajaksi B. A. Godenhjelm'in jälkeen. Kaksi vuotta myöhemmin L. sai valtioavun, jolla lähti Tukholman, Köpenhaminan, Düsseldorf'in kautta kahdeksi vuodeksi München'iin. Täältä hän lähetti kotiin monta suurta edistystä todistavaa taulua. V. 1874 läksi hän taas ulkomaille ollaksensa puolen vuotta Pariisissa ja sitten, vuoteen 1878 asti Düsseldorf'issa, jossa maalasi joukon suurempia tauluja, esim. „Lukukinkereiltä tullessa", „Pikku viuluniekka", „Säkylän pukuin osto", josta viimeksi mainitusta teoksesta sai valtion pienemmän palkinnon. Vv. 1878—79 hän oleskeli Pohjanmaalla ja läksi 1880 taas Düsseldorf'iin ja Pariisiin. L:n taulut ovat suuremmaksi osaksi laatumaalauksia, joissa aihe on otettu Suomen kansaelämästä; myöskin on hän tehnyt paljon muotokuvia. Arvon osoitteita on hän saanut useat palkinnot Suomen taideyhdistykseltä, eri matkarahan valtiolta, hopeamitalin Suomen näyttelyssä 1876; v. 1878 Pietarin taideakatemia nimitti hänet ensi luokkansa taiteilijaksi. Pariisin maailmannäyttelyssä L:llä oli 3 taulua. Suomen taideyhdistyksen kokoelmassa löytyy 2 L:n tekemää taulua, joista toinen on „Säkylän pukuin osto." (Suomen Kuvalehti 1879).

Liljenstrand, Axel Wilhelm, kirjailija, syntyi Kangasalla 3 p:nä Helmik. 1821; hänen vanhempansa olivat kirkkoherra Abraham L. ja Gustaava Charlotta Gadelli. Tuli Helsingissä ylioppilaaksi 1836, kandidaatiksi 1842, lainopin kandidaatiksi 1847 ja lisensiaatiksi 1850. V. 1854 hän pääsi taloudellisen oikeuden ja talousopin dosentiksi ja 1857 saman aineen professoriksi. L. on tehnyt useampia ulkomaan matkoja, on ollut jäsenenä valtiopäiväesitysten valmistusta tarkoittavissa komiteoissa sekä pari kertaa sihteerinä valtiopäivävaliokunnissa; v. 1871 hän sai kanslianeuvoksen arvonimen ja 1877 virkaeronsa. L:n julkaisemista kirjoista mainittakoon professorinväitös *Om skifte af jord* (Helsingissä 1857), *Frågan om ny skogslag för Finland* (Helsingissä 1878), lavea esitys *Finlands jordnaturer och äldre skatteväsende, jemte ett blad ur dess kulturhistoria* (Helsingissä 1879); sen lisäksi hän on kirjoittanut joukon pienempiä kirjoituksia lainopillisen yhdistyksen aikakauskirjassa ja sanomalehdissä y. m. V. 1857 hän nai Hilma Josefina Tallqvist'in.

Lillienstedt, Juhana, ennen aateloitsemistaan **Paulinus,** valtiomies, runoilija, syntyi Porin kaupungissa 14 p. Kesäk. 1655. Isä oli oppinut Paavali Sigfridi Raumannus (eli Raumo-Finlandus), † 1682 Mouhijärven kirkkoherrana, äiti nimeltään Agneta Henrikintytär. Samasta Paavali Raumannus'esta johtuvat myöskin aatelissuvut Lagerflycht ja Lindheim; v. 1706 aateloittiin näet hänen nuorin poikansa Kaarlo Paulinus, assessori Turun hovioikeudessa, nimellä Lagerflycht, ja Lindheim suvun kantaisä Simo (ks. tätä) oli hänen pojanpoikansa. — Porin koulua käytyänsä Juhana Paulinus — siksi poika nimittihe — 1672 tuli Turun akatemiaan ylioppilaaksi ja sisäänkirjoitettiin Satakunnan kansakuntaan. Pian tuli hän täällä tunnetuksi rikkailla luonnonlahjoillaan. Toukok. 11 p. 1674 oli akatemian jäsenet ja suosijat kutsuttu kuulemaan puhetta kevään ihanuudesta ja suloisuudesta. Sen piti lati-

naisilla runoilla 18-vuotias Juhana Paulinus. Tämä puhe tuotti hänelle kotiopettajan paikan Turun silloisen presidentin vapaherra Creutz'in perheessä; kuitenkin vaan lyhyeksi ajaksi, sillä jo seur. vuonna lähti hän Turusta Upsalan yliopistoon. Täälläkin esiintyi hän puhujana ja runoilijana. Kesäk. 13 p. 1678 hän Kreikan kielellä sujuvilla kuusimitta-runoilla piti puheen Suomenmaan ja Suomalaisten ylistykseksi. Mutta hänen runottarensa ei rajoittunut ainoastaan akatemian runouden piiriin. Ruotsiksikin on hän kirjoittanut runoelmia, jotka ovat parhaimpia mitkä näiltä ajoin Ruotsin kielellä löytyvät. Niissä hän siihen aikaan harvinaisella luontevuudella koskettelee lemmen säveliä; esimerkkinä mainittakoon tuo kaunis „Valitus Irin lähdöstä". Hengellistäkin runoutta on Paulinus harjoittanut ja kirjoitti Vapahtajan kärsimystä kuvaavan kertomarunon „Ristiinnaulittu Kristus", — ainoa runoelmansa, jonka itse julkisuuteen toimitti.

Pian Paulinus kuitenkin jätti runoilijauran kokonaan. Valtiovarainhoitajassa Steen Bielke'ssä oli hän saanut hartaan suosijan, joka otti hänet luoksensa hovimestarina ja poikansa opettajana. V. 1679 hän Tolpon jälkeen nimitettiin filosofian apulaiseksi Turun akatemiaan, jota virkaa ei kuitenkaan koskaan hoitanut ja josta 1681 pyynnöstään sai eron. Hän oli jo päättänyt siviili-virkamiehen uralla pyrkiä eteenpäin. Bielke'n kautta hän v. 1683 tuli presidentin-sihteeriksi kamarikolleegiin ja sellaisena hän voitti Bielke'n seuraajankin virassa mahtavan Klaus Fleming'in suosion. V. 1685 hän nimitettiin protokollasihteeriksi valtiokonttoriin ja seurasi sitten Fleming'iä Aachen'in lämpimiin kylpyihin, missä tämä etsi parannusta murtuneelle terveydelleen. Fleming'in kuoltua, Paulinus kävi Rhein-joen kaupungeissa ja Hollannissa, mutta matkalla Pariisiin ennätti hänet käsky palata Ruotsiin. Ahkeruudella ja taitavuudella virassaan käänsi hän yhä esimiestensä jopa kuninkaankin huomion puoleensa, ja Marrask. 6 p. 1690 hän korotettiin aatelissäätyyn, jolloin tavan takaa otti itselleen uuden nimen Lillienstedt. V. 1692 hän nimitettiin sihteeriksi Svean hovioikeuteen, kohta sen jälkeen jäseneksi n. s. liiviläiseen kommissioniin, jonka tuli ajaa reduktionin asioita Liivinmaalla, v. 1698, Kaarlo XI:n kuoltua, tarkastussihteeriksi sekä uuden lakikirjan toimittamista varten asetetun valiokunnan jäseneksi, ja 1705 varapresidentiksi Wismar'in oikeustoon. Tämän kautta kiehdottiin L. noihin Saksan pikkuvaltioin vähäpätöisiin mutta mutkikkaisin riitoihin. Niin sai hän vuodet 1708—12 Ruotsin lähettiläänä oleskella Hampurin seuduilla ratkaisemassa erästä riitaa ylhäisen ja alhaisen porvariston välillä mainitussa kaupungissa. Ruotsin onni oli nyt Pultavan onnettoman tappelun jälkeen laskeumassa, viholliset ahdistivat kaikkialta; talven Lübeck'issä vietettyänsä L:n täytyi valhepuvussa lähteä Stralsund'iin, jonne hädin tuskin pääsi, ja sieltä Ruotsiin, missä jo 1710 oli Itägötinmaan maaherraksi nimitetty. Tammik. 2 p. 1714 Turkinmaalla oleva kuningas nimitti hänet toisen ulkomaan asioita varten asettamansa valtiotoimiston asiamieheksi. Kuninkaan palattua Turkinmaalta hän seurasi tätä sotaretkillä. Kaarlon kuoltua valtiotoimistot kokonaan lakkautettiin, mutta L. kutsuttiin sen sijaan ylimääräiseksi jäseneksi kunink. kansliaan, ja 29 p. Huhtik. 1719 hän nimitettiin Ruotsin valtakunnan neuvokseksi.

Toimi, mikä Ruotsin silloisissa oloissa oli mitä vaikein, uskottiin nyt Lillienstedt'ille. Hän valtuutettiin rauhaa sovittelemaan Ruotsin monten vihollisten kanssa. Keväästä syksyyn asti v. 1719 hän näin oleskeli Ahvenanmaalla keskustelemassa Venäjän ja Preussin lähettilästen kanssa. Marraskuussa 1719 tehtiin rauha Hannover'in, Tammikuussa 1720 Preussin kanssa, ja Kesäk. 3 p. 1720 saatiin jokseenkin hyvillä ehdoilla rauha toimeen myöskin Tanskan kanssa. Vaan Venäjä oli vielä jäljellä. Keväällä 1721 tulivat rauhan sovittajat — Ruotsin puolesta Lillienstedt ja vapaherra Strömfelt, Venäjän puolesta salaneuvos Ostermann ja kenraali Bruce — uudestaan kokoon Uuteenkaupunkiin. Venäjän vaatimukset olivat suuret: Inkeri, Viro, Liivi ja Etelä-Karjala. Turhaan L. koetti pelastaa edes Viipurin, uhaten muuten lähteä kokouksesta pois. Kerrotaan että Osterman silloin olisi pyytänyt häntä katselemaan erästä pykälää hänen salaisessa ohjeessaan, jossa hän valtuutettiin pakkotilassa siitäkin luopumaan. Kun Venäläisillä oli näin hyvä tieto Ruotsin hallituksen salaisuuksista, ei voitu asiata enää auttaa. Niin allekirjoitettiin 30 p. Elok. 1721 tuo kova Uudenkaupungin rauha. Että L:n nimi on siihen yhdistettynä ei ole hänen syynsä. Myöhemmät tutkimukset ovat osoittaneet häntä vastaan tehdyt syytökset rauhanteon suhteen aivan perättömiksi ja että hän teki, minkä suinkin voi, hankkiaksensa Ruotsille mahdollisimman edullisinta rajaa. — Jo Kaarlo XII oli 1713 korottanut L:n vapaherraksi, 1719 hän nimitettiin kanslianeuvokseksi ja vuoden viimeisenä päivänä hän tuli kreiviksi. Elokuussa 1727 hän pyynnöstään määrättiin Wismar'in oikeuston presidentiksi ja muutti kohta Pommeriin, jossa iäkkäänä kuoli 26 p. Syysk. 1732.

L. oli aina harras tieteen ja taiteen ystävä. Jumalanpelkoa, suoruutta ja malttia osoittaen kaikissa toimissaan, oli hän yleisesti arvossa pidetty. Häntä on syytetty ahneudesta, mutta ei tiedetä että se mil-

loinkaan olisi moitteenalaisissa teoissa osoittaunut. Hän oli kahdesti nainut: 1) vapaherrattaren Briita Cronhielm'in, † 1697, ja 2) Margareeta Törnflycht'in, † 1729, jonka sisar oli naitu Arvid Bernhard Horn'ille. (Finl. Minnesv. Män I, y. m.).

Lilliestjerna, Kaarlo, virkamies, valtiopäivämies, ylisotatuomari Henrik Gerhard L:n ja Anna Nohlanvähr'in poika, syntyi Tukholmassa v. 1696 Heinäk. 16 p:nä; palveli sotatuomarina ja seurasi semmoisena Armfelt'in armeijaa 1718 Norjaan, nimitettiin samana vuonna Turun hovioikeuden sihteeriksi ja tuli 1728 assessoriksi. Valtiopäivillä 1734 ja 1738 L. istui aatelissäädyssä ja oli usein suuren puhelahjansa ja lujuutensa kautta hattupuolueen vaarallisimpia vastustajia. V. 1736 hän määrättiin Karjalan laamannikunnan laamanniksi; v. 1742 Kesäk. 2 p:nä hän kuoli Tukholmassa, johon hän arvattavasti sodan tähden oli lähtenyt. V. 1731 L. oli nainut Briita Hirvon, joka oli Naantalin pormestarin tytär ja hovioikeudenneuvoksen Eerik Wallvik'in leski.

E. G. P.

Lillja, Juhana Wilhelmi, kirjakauppias, oli syntynyt Björkboda'ssa Kemiön pitäjässä Elok. 29 p. 1817. Hänen vanhempansa olivat furiiri ent. Jägerhorn'in jalkaväenrykmentissä J. R. Lillja ja tämän puoliso Gustaava Gezelius. Puolen vuoden vanhana lapsi vanhempainsa kanssa muutti Kauttuan ruukille Euran pitäjään, missä isä oli tullut ruukinhoitajaksi. V. 1827 nuori L. tuli Turun katedraalikouluun, joka Turun kaupungin äskeisen palon tähden vast'ikään oli Raumalle sijoitettu, mutta neljän vuoden perästä jälleen muutettiin Turkuun. Opinkäynti ei kuitenkaan tullut pitkäksi; nähtävästi varattomuus enemmin kuin puuttuva opinkyky pakotti häntä kääntymään käytännöllisiin toimiin. V. 1832 L. siis keskeytti koulunkäyntinsä ja teki samana vuonna merimatkan kajutanvahtina. Mutta kun heti huomasi itsensä sopimattomaksi tälle uralle, hän alussa seuraavaa vuotta meni Frenckell'in ja Pojan kirjakauppaan Turussa ja oli nyt todella löytänyt oikean vaikutusalansa. Ne kyllä vaillinaiset opinperustukset, mitä hän koulussa oli ennättänyt saada, hän kirjakaupan palvelijana omalla ahkeruudellaan korjasi ja täydensi, niin että hänelle vähitellen tuli melkoinen kirjallinen kyky ja sen ohessa yhä tärkeämpi sija kirjakaupan johdossa. V. 1850 hän pääsi äsken mainitun firman osamieheksi ja 1856 sen ainoaksi haltijaksi. V. 1850 oli L. sen ohessa ostanut entisen Kr. L. Hjelt'in kirjapainon sekä sanomalehden *Åbo Underrättelser*, jonka toimittajaksi hän itse sitten ryhtyi lopulla vuotta 1859. Tällä välin hän vuodesta 1841 alkaen oli ruvennut kirjain kustantajaksi, ja tämä toimi kasvoi vuosien kuluessa niin suuremmoiseksi, että nimi J. W. Lillja (eli vuodesta 1857 J. W. Lillja & Kumpp.) syystä ansaitsee sijan maamme kirjallishistoriassa. Suurin osa sen-aikuisesta koulukirjallisuudesta ja erinomaisen suuri paljous suomenkielistä kansankirjallisuutta on L:n kannatuksen ja kehoituksen kautta julkisuuteen tullut; muun muassa hän 1851 pani toimeen uuden suomenkielisen sanomalehden „Sanomia Turusta", joka monessa kohden täytti todellisen tarpeen Turun seutujen suomalaiselle väestölle. L. oli siihen aikaan ainoa maamme kustantajista, joka katseli tointansa kirjallisuuden edistämisen kannalta, eikä paljaana hyötymisen asiana. Senpä todistaapi muun muassa myöskin hänen toimittamansa Suomen ensimmäinen kirjallisuuden luettelo, *Bibliographia Fennica hodierna*, jonka ensimmäinen vihko ilmestyi 1846, toinen 1848 ja viimeinen kymmenen vuotta myöhemmin. Yhteydessä kirjakauppansa kanssa L. sen ohessa pani toimeen lainakirjaston, joka oli rikkain mitä meidän maassamme ikinä on ollut ja käsitti milt'ei kaikkia kirjallisuuden haaroja.

Näiden harrastusten heikkona puolena oli kuitenkin liian suuri keveys taloudellisissa luvunlaskuissa. Koetettuansa turhaan tukea horjuvaa asemaansa perustamalla erinäisen osakeyhtiön kustantajatointa varten, L. v. 1862 joutui konkursin alaiseksi, ja hänen hyödyllinen vaikutuksensa silloin lakkasi. Sanomalehden toimittajana hän sitten hetkeksi käänsi huomion puoleensa, sekä sen-aikuisissa hyökkäyksissä J. V. Snellman'ia vastaan että olletikin erään painorikos-kanteen kautta, joka toimitti hänelle kunnian istua jonkun aikaa (Helmikuussa 1865) vankina Turun linnassa. Loppuikänsä hän hoiti yksityistä asiamiestoimistoa Turun kaupungissa, jossa kuoli sydämmen halvaukseen Helmik. 17 p. 1878. Hän oli v. 1844 nainut Selma Ottiliana von Knorring'in († 1874).

Y. K.

Lillstrang, Erkki, ks. **Jäykkä.**

Lindberg, Sextus Otto, kasviopintutkija, syntyi Tukholmassa 29 p:nä Maalisk. 1835; hänen isänsä oli tuulagikamreeri Kaarlo Pietari L., äiti Karoliina Sandbom. Otto L. tuli v. 1855 ylioppilaaksi Upsalassa ja suoritti siellä seuraavana vuonna mediko-filosoofisen tutkinnon, saavutti Tukholman Karolinisessa opistossa lääkeopin kandidaatin ja lisensiaatin arvot (1859 ja 1863), ja tehtiin 1865 Upsalassa lääkeopin tohtoriksi *Om de officinela barkarne* nimisen väitöksen johdosta (Upsala 1864). Lapsuudestaan asti L. kuitenkin ennen kaikkea oli mieltynyt kasviopin, erittäinkin sammalten tutkimiseen, ja v. 1864 hän julkaisi väitöskirjan *Om de europeiska Trichostomeæ* päästäkseen Helsingin yliopistoon kasviopin professoriksi, jonka viran hän saikin v. 1865. Tarkkana ja uutterana tutkijana L.

on saavuttanut sangen suuren tieteellisen maineen, erittäinkin sammalten synonymiikin alalla. Suurempia ja pienempiä tutkimuksia on hän julaissut yli kaksi sataa. Ruotsin tiedeakatemian Öfversigt-sarjassa vuosilta 1857—66 löytyy muun muassa *Nya nordiska mossarter, Anteckningar om nordiska mossvegetationer, Mossor år 1858 på Spitzbergen insamlade af Prof. A. E. Nordenskiöld, Bidrag till mossornas synonymi, Dasymitrium novum genus muscorum, Om bladmossornas locklösa former, Uppställning af familjen Funariaceæ* ja *Förteckning öfver mossor, insamlade under de svenska expeditionerna till Spitsbergen 1858 och 1861.* Pro fauna & flora seuran Acta-sarjassa löytyy *Monographia Metzgeriæ* ja saman seuran keskustelemuksissa vv. 1867—74 huomataan esim. *En liten profbit på namnförbistring, Animadversiones de Hypno elegante Hook. et speciebus europæis Plagiothecii, Observationes de Mniaceis europæis, Observationes de formis præsertim europæis Polytrichoidearum, Musci novi scandinavici, Manipulus muscorum primus* ja *Man. musc. secundus.* Suomen tiedeseuran Acta-kokoelmassa L. on julaissut 1869—75 *Utredning af Skandinaviens Porella-former,* lavean ja tärkeän tutkimuksen *Revisio critica iconum in opere flora danica muscos illustrantium, Contributio ad floram cryptogamam Asiæ boreali-orientalis* ja *Hepaticæ in Hibernia mense Julii 1873 lectæ.* Englantilaisessa aikakauskirjassa „Journal of Linnean Society" löytyy muun muassa *Contributions to British Bryology, Bryological Notes, Remarks on Mesotus, Mitten.* ja *On Zoopsis H. f. et T.* Dekaanin kutsumuskirjoina L. on julaissut: *Hepaticologiens utveckling från äldsta tider till och med Linné,* ja *Utkast till en naturlig gruppering af Europas bladmossor med toppsittande frukt (Bryineæ acrocarpæ)* (Helsingissä 1877 ja 1879). Hyvin tärkeä on L:n v. 1879 painettu tutkimus: *Musci scandinavici in systemate novo naturali disposita.* Monta muuta kirjoitusta löytyy aikakauskirjoissa „Seemans Journal of Botany", „Botanische Zeitung", „Hedwigia" y. m. Sen ohessa L. on ollut aputoimittajana muutamissa suuremmissa teoksissa niinkuin *Bryologia Javanica,* Hartman'in *Bryaceæ Scandinaviæ exsiccatæ* ja Rabenhorst'in *Bryotheca* ja *Hepaticæ Europeæ.*

Suomen tiedeseura, Botanical Society of Edinburgh, Quekett Microscopical Club, Leopoldinisch Carolinische deutsche Acagemie der Naturforscher ja Societa Crittogamologica italiana y. m. ovat kutsuneet L:n yhteyteensä; Pro fauna & flora seuran puheenjohtajana on hän ollut kauan, ja Upsalan yliopiston riemujuhlassa v. 1877 hän tuli filosofian kunniatohtoriksi. V. 1864 hän nai Hilda Fausta Cecilia Sällström'in, mainion laulajan Sällström'in tyttären, joka ennen oli ollut naimisissa luutnantti Samson'in kanssa.

Lindberg, Alie (oikeastaan Aleksandra), pianonsoittaja, syntyi Toukok. 19 p. 1849 Ahvenanmaalla. Isä Kaarle Kustaa L. oli silloin käskyläisenä Kastelholmassa, sittemmin Ahvenan kruununnimismiehenä; äidin nimi oli Agata Wilhelmiina Jahn. Vv. 1860—65 oleskeltuansa Helsingissä ja siellä, paitsi opetusta eräässä tyttökoulussa, johdatusta pianonsoitannossa saatuansa pianonsoittajalta Jacobsson'ilta, lähti Alie Lindberg Dresden'iin, missä 1865—67 lueskeli musiikin teoriaa ja harjoitteli pianonsoitantoa. V. 1868 oli hän Helsingissä, opetti pianonsoitantoa ja antoi soittajaiset useissa Suomen kaupungeissa. Syksystä 1868 vuoteen 1871 asti oleskeli hän Berlin'issä, missä kaksi vuotta sai opetusta taiteessaan pianonsoittajalta Tausig'ilta, jonka johdolla hänen taiteellisuutensa saavutti suurta täydellisyyttä. Talvella 1870—71 astui hän esiin laulajaisissa Berlin'issä ja muissa Saksanmaan kaupungeissa sekä harjoitteli Weimar'issa mailmanmainion pianonsoittajan Liszt'in johdolla. Vietti talven 1872—73 Lontoossa, missä antoi opetustunteja, soitti eräissä Kristiina Nilsson'in laulajaisissa ja itse antoi soittajaisia. Hänen yhä kohoova taiteilijamaineensa tuotti hänelle 1873—75 opettajattaren paikan Harkovan keis. opistossa tyttöjä varten. Hän oleskeli sen jälkeen syksyllä 1875 Pietarissa opintoja varten, antoi talvella 1876 ja 1877 tunteja Helsingissä sekä soittajaisia eri paikoissa Suomessa, teki 1878—80 soittajaisretken Ruotsiin, Norjaan ja Tanskaan ja opetti pianonsoitantoa Tukholmassa ja Bergen'issä. Hän oli talven 1880—81 Berlin'issä ja soitti useissa laulajaisissa. — Alie L. on kaikkialla musiikin suosijoilta voittanut mainetta harvinaisen lahjakkaana pianotaiteilijana; kotimaisten musiikintuntijain arvostelun mukaan on hän pidettävä etevimpänä instrumentali-musiikin harjoittajana, mikä Suomessa on ollut.

Lindberg, Kaarle Juhana, viulunsoittaja, edellisen serkku, syntyi 8 Maalisk. 1837 Louhisaaren kartanolla Askaisten kappelissa. Vanhemmat olivat puutarhuri H. R. Lindberg ja tämän vaimo Gustaava Lindström. Kahdeksan vuotisena L. lähetettiin Helsinkiin koulutettavaksi sekä viulun soittoa oppimaan, jota hän harjoitti Suomen merisotaväestön soittokunnan johtajan Hochmund'in, sittemmin tirehtööri K. Ganszauge'n ja prof. Pacius'en johdolla. Koska L. näytti suurta taipumusta soitantoon mutta oli vähissä varoissa, länsisuomalainen ylioppilaskunta otti hänen opetustaan kustantaaksensa. Jo nuorena L. astui Helsingin laulajaisissa esiin. V. 1856 hän lähti Leipzig'iin jatkaaksensa opintojaan siellä olevassa konservatoorissa, erittäinkin Ferd. David'in johdolla. Soittaes-

saan siellä v. 1858 pidetyssä julkisessa tutkinnossa, hän saavutti yleisön suurta suosiota. Antoi vv. 1858—59 soittajaisia Saksassa, Tanskassa, Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa; sitoutui soittajaisjohtajana Helsingin ruots. teateriin 1861—64; harjoitti viulunsoittoa prof. Joseph Joachim'in edessä Hannoverissa 1864—65, sekä musiikia yleensä 1865—66 Wien'issä, jossa myöskin astui yleisön eteen suurella menestyksellä. Kolme kertaa hän opintojansa varten nautti valtioapua. — V. 1868 L. sai soittajaisjohtajan paikan Tukholman italialaisessa operassa, ja muutti s. v. Ruotsiin. Siellä hän 1869 tuli ensimmäiseksi viulunsoittajaksi kunink. hovisoittokuntaan, 1873 viulusoitannon opettajaksi musiikkiakatemiaan, 1875 musiikkiakatemian jäseneksi, 1879 orkesterin johtajaksi samassa akatemiassa. L. on sepittänyt muutamat kappaleet viulua varten, joista on painettu *Tekniska studier för violin* ja *Fingeröfningar och kromatiska skalor för violin.* — L. on Ruotsissa saanut professorin arvon ja tuli 1875 Ruotsin alamaiseksi. Hän on naimisissa Emma Wiik'in kanssa, joka on lääninarkitehtin Wiik'in tytär Helsingistä.

Lindelöf, Lorentz Leonhard, tiedemies, syntyi 13 p. Marrask. 1827 Karvian kappelissa Ikaalisten pitäjää. Hänen isänsä oli kappalainen Juhana Lindlöf, äiti Anna Margareeta Hällfors. V. 1845 Lindelöf tuli Helsingissä ylioppilaaksi, v. 1850 filosofian kandidaatiksi ja 1854 lisensiaatiksi luonnontieteen ja matematiikin tiedekunnassa. Seuraavana vuonna hän nimitettiin tähtitieteen dosentiksi ja palveli ylimääräisenä Pulkovan observatoorissa. V. 1857 hän tuli Helsingin yliopistoon matematiikin professoriksi, kävi 1859 ja 1860 Englannissa ja piti esitelmiä Aberdeen'issa ja Oxford'issa tieteellisissä kokouksissa ja otti 1860 osaa siihen tieteelliseen tutkimusmatkaan, joka Englannista pantiin toimeen Hispaniaan siellä tapahtuvan täydellisen auringonpimennyksen johdosta 18 p. Heinäk. 1860. L:n tekemistä kirjoista ja kirjoituksista mainittakoon seuraavat: *Bestämning af den kometbana, som den 6 Mars 1853 upptäcktes af Secchi i Rom* ja *Variationskalkylens theori och dess användning till bestämmande af multipla integralers maxima och minima* (kumpikin väitöskirja, Helsingissä 1855 ja 1856), *Leçons de Calcul des Variations, redigées en collaboration avec M. l' Abbé Moigno* (Pariisissa 1861; käännetty venäjäksi), *Lärobok i Analytisk Geometri,* (Helsingissä 1864, Tukholmassa 1874, suomeksi kirjallisuuden seuran toimituksissa v. 1876). Franskan tiedeakatemian „Comptes rendus" sarjassa v. 1861 L. on julaissut: *Nouvelle demonstration d'un théorème fondamental du calcul des variations,* joka on käännetty Englannin kieleen, ja Belgian akatemian bulletiineissa löytyy v. 1864 *Examen critique d'une méthode récemment proposée pour distinguer le maximum et le minimum dans les problèmes du calcul des variations.* Suomen tiedeseuran Acta-kokoelmassa IV—IX on painettu: *Détermination analytique de la forme des ondes lumineuses élémentaires 1859, Observations faites en Espagne pendant l' éclipse totale du soleil le 18 Juillet 1860, Théorie des surfaces de révolution à courbure moyenne constante* ja *Sur la figure apparente d'une planète.* Kokoelmassa Mélanges mathematiques et astronomiques v. 1870 painettiin tutkimus: *Propriétés générales des polyèdres, qui, sous une étendue superficielle donnée, renferment le plus grand volume,* josta Berlin'in tiedeakatemia 4 p. Heinäk. 1880 antoi Steiner'in palkinnon 1,800 Saksan markkaa, koska se sisälsi tyydyttävän vastauksen Steiner'in tekemään kysymykseen (Crelle'n Journal XXIV), johon ei pitkään aikaan saatu hyväksyttävää vastausta. Monta pienempää tutkimusta ja esitystä L. on painattanut Suomen tiedeseuran Öfversigt-sarjassa y. m. Vuosina 1869—72 hän oli yliopiston rehtorina ja 1872 vuoden valtiopäivillä sen toisena edustajana pappissäädyssä sekä säädyn varapuhemies. Vuoden 1873 maisterinvihkiäisissä hän oli seppelöitsijänä ja esitti silloin kutsumuskirjassa tieteellisen tutkimuksen *Om mortalitetsordningen.* V. 1874 hän määrättiin vapaherra von Kothen'in jälkeen kouluhallituksen ylitirehtööriksi. V. 1877 hän oli porvarissäädyn jäsen, ja on Helsingin kaupungin puolesta siihen valittu valtiopäiville 1882. Vuodesta 1867 L. on tiedeseuran pysyväisenä sihteerinä; virallisia ja kunnallisia luottamuksen ja suosion osoituksia hän on saanut useampia. V. 1867 hän nai laamannintyttären Gabriela Krogius'en.

Lindeqvist, Carl Johan, koulumies, syntyi Padasjoen pitäjässä 6 p. Lokak. v. 1834. Hänen isänsä oli Uudenkirkon (Wiipurin läänissä) kirkkoherra, fil. tohtori Jaakko Juhana Lindeqvist, jonka isänisä oli talonpoika Helsingin pitäjässä. Äiti Adelaide Wilhelmiina Lagerblad kuului menneen vuosisadan loppupuoliskolla Ruotsista Suomeen tulleesen sukuun. C. J. Lindeqvist tuli ylioppilaaksi v. 1854, fil. kandidaatiksi v. 1858, vihittiin maisteriksi v. 1860. Toimitti latinan ja kreikan kielen opettajanvirkaa Helsingin yksityislyseossa vv. 1858—62. Nimitettiin v. 1859 yliopiston konsistoorin ylim. amanuensiksi, v. 1860 vakinaiseksi. Yliopiston konsistoorin ehdotuksesta keis. senaati määräsi L:n yhdeksi niistä kolmesta stipendiaatista, joiden tuli valmistaa itsensä yliopettajiksi hankkeilla olevaan normaalikouluun. Sen johdosta hän vv. 1862—63 matkusteli Ruotsissa, Tanskassa, Saksassa, Belgiassa, Englannissa ja Franskassa tutustuakseen näiden maitten kouluoloihin. Sieltä palattuaan

hän oli yksi normaalikoulun perustajia ja määrättiin kielien yliopettajaksi mainittuun laitokseen. Sihteerinä Suomen toisessa yleisessä opettajakokouksessa v. 1867, pappissäädyssä valtiopäivillä 1872 ja 1877—78. Matkusti v. 1876 valtion kustannuksella ulkomailla kasvatusopillisessa tarkoituksessa. Klassillisten kielten harrastajana L. on koettanut ulosantamalla oppikirjoja niitä edistää. Vv. 1870—73 ilmestyi *Latinsk Elementarbok I—II* (myös suomennettu) *Kreikan kielioppi* 1881 (myöskin ruotsiksi). Paitse näitä mainittakoon: *Förhandlingar vid andra allmänna skollärarmötet* (1867) ynnä kirjoituksia ja arvosteluja kasvatustieteellisen yhdistyksen aikakauskirjassa (jonka toimittajana hän oli 1864—69) esim. *Underdånig reseberättelse* (1864) ja *Underdånigt förslag till Normalskola i Finland,* jotka on antanut yhdessä J. E. Bergroth'in, H. L. Melander'in ja S. J. Cleve'n kanssa. — Nai v. 1861 Fanny Augusta Charlotta Lagerblad'in.

Linder, Kristofer Aleksanteri Ernst, sanomain kirjoittaja, valtiopäivämies, syntyi Tammik. 1 p. 1838. Hänen vanhempansa, eron saanut everstiluutnantti Kaarle Anton Linder, aateloittu 1830 ja kirjoitettu n:ona 193 aatelismiesten joukkoon, ja tämän vaimo hänen toisissa naimisissaan Helena von Brevern Liivinmaalta, asuivat silloin omistamassaan Joensuun kartanossa Pohjan pitäjässä. Poika Ernst L. osoitti vilkasta tiedonhalua; vaikk'ei häntä mihinkään oppilaitokseen eikä yliopistoon sisäänkirjoitettu, saavutti hän kuitenkin yksityisopinnoilla ja matkustuksilla hyvät tiedot maanviljelyssä ja muissa käytöllisissä aineissa sekä varsinkin kansallistaloudessa, joka tuli hänen lempitieteekseen. Jo vv. 1859 ja 1860 julkaisi hän Ruotsin „Familjejournal'issa" ja sanomalehdessä „Wiborg" ensimmäiset sanomakirjalliset kokeensa. Siihen valpaampaan valtiolliseen elämään, joka täällä syttyi vuoden 1861 paikoilla, L. otti innokasta osaa ja liittyi kokonaan siihen liberaaliseen puolueesen, joka silloin muodostihe ja joka vuodesta 1862 sai äänenkannattajansa Helsingfors Dagblad'issa. Jo syksyllä 1861 toimitti L. sanomalehteä *Barometern,* joka sisälsi useat asian tuntemista todistavat kirjoitukset eri yhteiskunnallisissa kysymyksissä, mutta joka loppui jo Joulukuussa sam. v. Vakuutettuna, ett' eivät hänen puoltamansa mielipiteet voisi pysyväisesti päästä valloille, ell'ei koko kansa niitä kannattanut, oppi L., joka ei tähän asti suomea osannut, tämän kielen ja käytti saavuttamaansa taitoa julaistaksensa suomenkielistä sanomalehteä *Päivätär* 1863—64. Sittemmin hän vielä Åbo Underrättelser'issä ja Helsingfors Dagblad'issa julkaisi kirjoituksia, etenkin kansallistaloudellisista aineista. Hänen kansallistaloudellisten opiskelmainsa hedelmiä oli myöskin 1866 ilmestynyt kirjanen *Om penningar och banker.* Valtiopäivillä 1863—64 ja 1867 oli L. ritaristoh ja aatelin jäsenenä. Tyvenenä, totisena ja järkähtämätönnä, mutta kuitenkin säädyllisesti esiytyen, sekä terävällä järjellä ja hyvillä tiedoilla varustettuna, oli hänellä nuoruudesta huolimatta siinä huomattava asema ja hän sai itse vastustajiltakin arvoa harvoin tavattavana kykynä. V. 1865 naituansa Maria Emilia Albinia Lavonius'en, tuli hän isänsä kuoltua 1866 Joensuun kartanon hoitajaksi vaan harrasti sen ohella lämpimästi kunnan asioita. Rikkaana ja itsenäisessä asemassa sekä varustettuna sekä tahdolla että ky'yllä toimintaan, näytti Ernst Linder astuvan loistoisaa tulevaisuutta kohti. Mutta toisin oli sallimus määrännyt. Vuoden 1867 katoa seurasi raivoava polttotauti-rutto, joka eroituksetta kaikista kansaluokista etsi uhrejaan. Eräässä Pohjan kunnan sairaita varten perustetussa sairashuoneessa, jonka tarkastajana L. oli, saavutti hänet polttokuume, joka saattoi hänet hautaan Toukok. 13 p. 1868 Joensuun kartanossa, ainoastaan 30 vuoden iässä. Th R.

Lindfors, Martti Juhana, lääkäri, suomalaisen kirjallisuuden seuran aatteen keksijä, syntyi Porvoossa 25 p. Syysk. 1800. Isä, Martti Kristofer L., oli Kiteen kirkkoherrana, äidin nimi Katriina Borgström. L. tuli ylioppilaaksi 1818, maisteriksi 1823, suoritti lääkärintutkintonsa 1825 ja vihittiin lääkintötieteen tohtoriksi 1832. Yliopistossa ollessaan oli hän varsinaisten opintojensa ohessa myös tutkinut eläinlääkintötiedettä, josta syystä hän v. 1829 määrättiin eläinlääkärin virkaan aikoville opettajaksi. Vv. 1836—47 oli L. piirilääkärinä Kuopiossa, mutta erosi sitten virastansa, joskus käyttäen joutilaat hetkensä ylimääräisenä Suomen kielen opettajana Kuopion kymnaasissa V. 1855 hän jälleen palasi varsinaiselle radalleen; hän otti näet toimittaakseen lääkärinviran silloin perustetussa Kuopion pataljoonassa. V. 1860 määrättiin hän Pielisjärvelle piirilääkäriksi, mutta otti jo 1866 vanhuuden tähden lopullisen eronsa. Viimeiset vuotensa eli hän Kuopiossa, jossa kuoli 12 p. Tammik. 1869. Hän oli naimisessa Maria Aurora Bygdén'in kanssa. — Lindfors'in oikea merkillisyys on siinä, että hän v. 1831, kun useammat suomalaisuuden harrastajat olivat keskustelleet, millä keinoin Lönnrot'in runokeräelmät painoon saataisiin, ehdotti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustamista. Litteraturblad'issa 1852 löytyy yksi hänen kirjoittamansa sangen nerokas vertausjuttu „Wäinämöinens resa till Antero Wipunen" (Wäinämöisen matka A. Wipusen luo). J. K.

Lindh, Juhana Eerik, muotokuvaaja, syntyi Lokak. 4 p. 1793 Ruotsissa Harg'in rautaruukilla Roslagen'issa. Oppilaana va-

paiden taiteiden akatemiassa sai hän edistysnäytteistään hopeajettonin; sen ohella oli hänellä maalaustaiteen opettajana hovi- ja dekorationimaalari professori Emanuel Limnell. Päätettyään tämän luona opetusvuotensa sai hän Tukholman maalaajaseuralta kisällikirjeen Helmik. 9 p. 1814. V. 1817, kun Kokkolan kaupunki kuulusteli itselleen maalaria Ruotsista, muutti Lindh sinne. Maalattuaan mestarinäytteeksi kaupungin kirkkoon alttaritaulun, „jota eivät tuntijatkaan ole olleet kehumatta“, otettiin hän maalarimestariksi ja porvariksi kaupunkiin 1818, vaikka vasta 1822 sai mestarikirjeen Vaasan maalaajaseuralta. Viimemainitulta vuodelta on hänen maalaamansa alttaritaulu Munsalan kirkossa; Oravaisten kirkossa on vielä vanhempi vuodelta 1819. Työnansiota ei Kokkolassa paljoa ollut, varsinkaan talvisaikana, jonka vuoksi Lindh joutohetkinä ryhtyi muotokuvien maalaamiseen, johon hänellä näkyy olleen tavatoin taipumus. Kutsuttuna Vaasaan muutamia maalaustöitä hovioikeuden kauniissa hovissa suorittamaan, kopioi hän Kokkolan kaupungille Aleksanteri I:sen muotokuvan, jolla sai melkoisen maineen. Pyynnöstään sai hän 1825 Kokkolasta todistuksen kiitettävästä taidostaan, „sen mukaan kuin maistraati voi arvostella ja täkäläiseltä taideniekalta saattaa vaatia“, sekä matkakirjeen Turkuun ja Helsinkiin. Turussa työskenteli hän milloin yliopistohuoneen maalaustöissä, milloin muotokuvaajana kaupungin paloon asti, jonka jälkeen hän, vielä syksyllä 1827, perheineen muutti Helsinkiin. Siitä lähin alkoi hän nimenomaan työskennellä muotokuvaajana, hänen maineensa vakaantui ja ahkera työnsä tuotti hänelle hyvän raha-ansion. Helsingissä asuen, hän kutsumuksesta kierteli ympäri maata, työskennellen milloin kaupungeissa milloin maatiloilla, maalaten varsinkin muotokuvia sadoittain, ehkä tuhansiin saakka. Paitsi sitä korjasi ja kopioi hän vanhoja perhetauluja ja muotokuvia, välihetkinä harjoittaen muutakin taulumaalausta. Tenholassa esim. on hänen maalaamansa Leonardo da Vinci'n Pyhä Ehtoollinen. Tuota kesti pari kymmentä vuotta ja suuri yleisö tuskin tiesi toista kotimaista maalaria löytyvän, kunnes Suomen taideyhdistys 1846 perustettiin ja seuraavana vuonna avasi ensimmäisen näyttelynsä. Kotimaista taidetta edusti 50 taulua, niistä 8 Lindh'in tuotteita. Lauræus'en, Finnberg'in, Ekman'in, kolmen von Wright veljekson, neiti Rotkirch'in y. m. rinnalla joutui Lindh melkein ankaran arvostelun alaiseksi ja hän huomasi itsekin että taidemaineensa päivä oli laskenut. Harvoin nähtiin enää hänen taulujansa näyttelyissä, viimeiset 1858. Kuitenkin käytettiin häntä vielä usein muotokuvaajana, hänellä kun todellakin oli tavatoin taito saada muotokuvat näköisiksi, mutta pian sai hän siinäkin mitä vaarallisimmat kilpailijat valokuvaajissa. Hiljaisuudessa harjoitteli hän kuitenkin taidettansa kuolintautiinsa asti, joka viikon päästä päättyi kuolemaan Tammik. 21 p. 1865. Luonteeltaan oli Lindh rehellinen ja vaatimatoin. (Hels. Tidn. 1865).

Lindh, Anders Theodor, runoilija, syntyi Porvoon kaupungissa 13 p. Tammik. 1833. Vanhemmat olivat Porvoon lukion lehtori, sittemmin tuomioprovasti, Daniel L. ja Anna Charlotta Boije. Tuli ylioppilaaksi 1851, luonnontieteitten kandidaatiksi 1856 ja seppelöitiin seur. vuonna maisteriksi. Tuli Tukholman kunink. metsäopiston läpikäytyänsä ja tutkinnon metsänhoito-tieteissä suoritettuansa 1859 metsäkonduktööriksi sekä vielä sam. vuonna sihteeriksi metsänhoitotoimen ylihallitukseen, vaan jätti tämän uran 1862. Harjoitettuansa tämän jälkeen tieteellisiä opinnoita, hän suoritti 1870 filosofian ja 1871 molempain oikeutten kandidaatitutkinnon. Nimitettiin v. 1874 oikeus-raatimieheksi Porvoosen, missä sittemmin on asunut. Lindh on esiintynyt ruotsinkielisenä runoilijana ja sellaisena julaissut *Hebreiska melodier af Lord Byron,* Helsingissä 1862, murhenäytelmät *Konung Birger och hans bröder,* Porvoossa 1864, ja *Maria af Skottland,* Porvoossa 1865; hänen lyyrillisiä runoelmiansa on ilmestynyt *Dikter* Helsingissä 1862, sekä suuresti lavennettu kokoelma *Dikter* Tukholmassa 1875. Sitä paitse on hän usein sanomalehdissä ja aikakauskirjoissa julaissut kertomuksia ja runoelmia. Muutamat Lindh'in runoelmat ovat Italian kielelle kääntäneet Solone Ambrosoli Como'ssa ja Tommaso Cannizzaro Messina'ssa.

Lindheim, Simo, virkamies, syntyi Porissa v. 1686 Lokak. 24 p:nä. Hänen vanhempansa olivat kouluopettaja, sitten kirkkoherra Henrik Paulinus (kreivi Juh. Lillienstedt'in vanhin veli) ja Agneta Arctopolitanus. Nuori Simo Paulin, niinkuin hän ensin kutsui itseään, tuli Turussa ylioppilaaksi v. 1701, kävi opintomatkalla ulkomailla ja nimitettiin v. 1707 Uplannin rykmentin sotatuomariksi. Pultavan taistelussa vangittuna P. vietiin Moskovaan, josta hän 1722 palasi Venäjän kieleen hyvin perehtyneenä. Sen johdosta hän pian määrättiinkin Kyminkartanon läänin maaherran apulaiseksi kirjevaihtoa varten, sekä käytettiin muihinkin kielitaitoa vaativiin toimiin. V. 1722 hän sen ohessa nimitettiin ylimääräiseksi ja 1724 vakinaiseksi assessoriksi Turun hovioikeuteen. V. 1727 hän aateloittiin nimellä Lindheim (Ruotsin ritarihuoneen n:o 1812), v. 1737 hän tuli hovioikeudenneuvokseksi ja sai eronsa 1743. L. oli hyvin oppinut, varsinkin oikeustieteessä ja kielissä. Hänen kirjoituksistaan ansaitsevat

huomiota *Observatio eclypseos lunæ quæ contigit Moscuæ d. 29 Aug. 1713* ja *De diversa origine Finlandorum et Lapponum observationes* (jälkimäinen painettu kokoelmassa Nova Acta R. Societatis Scientiarum Upsaliensis; myöhemmin painettu saksaksikin). E. G. P

Lindholm, Berndt Aadolf, maisemamaalari, syntyi 20 p. Elok. 1841 Loviisan kaupungissa. Isä oli varatuomari Otto Berndt Lindholm, äiti Betty Edberg Göteporista. Ensimmäisen opetuksen piirustustaiteessa L. sai J. Knutson'ilta Porvoossa, ja sitten R. W. Ekman'ilta taideyhdistyksen koulussa Turussa, johon isä oli muuttanut 1856. Viimeksi mainitussa koulussa opiskeli siihen aikaan W. Runebergkin, nykyinen kuvanveistäjä. Tuttavuus tämän kanssa, joka jo silloin oli päättänyt kokonaan antautua taiteesen, lienee L:ssa herättänyt ajatuksen seurata sitä esimerkkiä, johon myöskin Ekman häntä kehoitti. Kuitenkin hän kävi Turun lukion läpi ja suoritti ylioppilastutkinnon 1862. Jo 1858 hän oli Turussa ruvennut öljymaalaukseen, ensi alussa kuvamaalauksia kopioitsemalla. Mutta nähtyänsä eräässä näyttelyssä muutamia W. Holmberg'in (ks. tätä) tauluja, hän mielistyi maisemamaalaukseen, jota hän sitten on yksinomaisesti harjoittanut. V. 1860 hän erään sukulaisen avulla sai tilaisuuden matkustaa Köpenhaminaan ja tutustua siellä oleviin taidekokoelmiin. Helsinkiin ylioppilaaksi päästyään L. maalasi muutamat alkuperäiset maisemataulut, niiden seassa kuvan „Kukkarokivestä", joka herätti yleisempää huomiota. L. sai nyt taideyhdistyksen apurahalla lähteä Düsseldorf'iin, johon saapui syksyllä 1863. Tämän kaupungin taideakatemiassa, jossa muutamia vuosia varhemmin W. Holmberg oli opiskellut ja jossa par'aikaa Munsterhjelm opiskeli, L:kin pääsi alkeisluokan oppilaaksi. Mutta opetus siinä ei häntä ensinkään miellyttänyt koska se hänestä näytti liian yksipuoliselta ja pedantilliselta; jota paitsi hän joutui epäsopuun opettajansa, pyhimys-maalarin prof. Andreas Müller'in kanssa, joka ei paljoa pitänyt maisemamaalauksesta. Sitä vastoin L. tuli ystävyyteen erään nuoren maisemamaalarin Philip Röth'in kanssa, jota hän Elok. 1864 seurasi Baijeriin, missä 2 kuukautta hyvin ahkerasti maalasi luonnon mukaan, Röth'in johdolla, joka siis oikeastaan on hänen ensimmäisenä opettajanaan maisemamaalauksessa pidettävä. Düsseldorf'iin palattuaan, L. kokonaan luopui akatemiasta, sitten kuin oli lopettanut oppikurssinsa alkeisluokassa. Hän käytti nyt aikaansa uusien taulujen valmistamiseen, joista yksi pantiin näytteille Schweiz'issä; tämä oli siis ensimmäinen maa, jossa, isänmaan ulkopuolella, L. julkisesti näytteli teoksiansa. Syksyllä 1865 hän lähti Karlsruhe'en jatkaaksensa opintojaan mainion Gude'n edessä. Mutta täällä hän ensi kerran sattui näkemään muutamia franskalaisia tauluja, jotka hänessä herättivät vilkkaan halun päästä Pariisiin. Tämä toivo toteutui syksyllä 1867, jolloin L. saapui Pariisiin, mailmanäyttelyn aikana. Ne Franskan maisemamaalauksen tuotteet, jotka hän siellä oppi tuntemaan, näyttivät hänestä aivan voittavan kaikki mitä siihen asti oli nähnyt; semminkin Daubigny ja Corot olivat tästä lähin hänen korkeimpina esikuvina maisemamaalauksessa. Kuitenkaan L. ei silloin viipynyt Pariisissa enemmän kuin yhden kuukauden. Mutta syksyllä 1868 hän taas saapui sinne ja koetti nyt Bonnat'n atelierissa työskennellen muuttaa entistä maalaustapaansa franskalaisten esikuvien mukaiseksi. Hän viipyi tällä kertaa Pariisissa 1870 vuoden keskipaikoille, ja palasi 1873 uudestaan sinne. Pariisin „salongissa" hän on näyttänyt useita tauluja, jotka ovat kiitosta saaneet tuntijoiden puolelta, ja joista osa on tullut myydyksi eri maille. 1875 vuoden salongissa oli näytetty „höyrylaiva jäässä", joka nyt löytyy Helsingin keisarillisessa linnassa. Filadelfian yleisessä näyttelyssä L. sai mitalin. Pietarissakin hän on näytteille pannut tauluja, jotka miellyttivät sekä yleisöä että tarkastajia, niin että 1873 kutsuttiin Pietarin taideakatemian jäseneksi. V. 1877 hän Suomessa sai valtion suuren palkinnon (1,200 m:kaa) taulusta, joka kuvaa näköalaa Göteporin seuduilta. L. on teoksiensa esineenä enimmiten käyttänyt, osittain Suomen luontoa, jota perinpohjin tutkiaksensa hän on vaeltanut maamme sisäosissa sekä oleskellut useat suvet Loviisan rantaseuduilla, osittain Göteporin seutuin näköaloja Ruotsissa. L. asuu vuodesta 1875 Göteporissa, jossa hän on taidekokoelman intendenttinä, mutta on senkin jälkeen useasti lähettänyt teoksiansa kotimaalle, missä ne jo monta vuotta ovat olleet taidenäyttelyjemme etevimpiä koristuksia. Useat hänen tauluistansa löytyvät Suomen taideyhdistyksen kokoelmassa. V. 1881 hän kutsuttiin Tukholman taideakatemian jäseneksi. — L. nai 1872 Liina Pohle'n Göteporista.

Lindman, Aadolf, Turun historioitsija, syntyi Turussa 1821 Toukok. 4 p. Vanhemmat olivat muurarinvanhin Aadolf Lindman ja Margareeta Elisabet Lindström. Ensimmäisen kouluopetuksensa sai L. erään lastenkasvattajan, leskirouva Gadelli'n luona, tuli sitten 1830 n. s. alkeiskouluun, jonka kurssin suoritti puolessa neljättä vuotta. Koti oli köyhä ja L. aikoi nyt päättää opintonsa ja ruveta kauppapalvelijaksi, mutta kun hän sitä varten opetteli venäjää, niin hänen opettajansa J. F. Wallin neuvoi häntä jatkamaan lukemista triviaalikoulussa. Siitä L. 1842 las-

kettiin lukioon, tuli 1846 ylioppilaaksi, vihittiin 1849 papiksi ja määrättiin välisaarnaajaksi Paattisiin, palveli sitten armovuoden saarnaajana Karjalohjalla 1850—53, jolloin siirtyi saarnaajaksi Marttilan-Euraan; nimitettiin Paattisten kappalaiseksi 1858, opettajaksi Turun tyttökouluun 1860 ja vankihuoneen saarnaajaksi 1862. Viimeksi mainitun virkansa ohella hoiti hän saarnaajanvirkoja sairashuoneissa sekä opettajavirkoja tyttö- ja pyhäkouluissa. Paitsi noita virkoja oli hänellä useita yhteiskunnallisia ja muita toimia: evankelisen seuran palkattomana sihteerinä ja arkistonhoitajana, muinaismuisto-yhdistyksen asiamiehenä, jäsenenä tuomiokirkon muinaisjäännösten korjauskomiteassa ja kansakoulujen neuvostossa, pipliaseuran arkiston hoitajana, kansakirjaston hoitajana y. m. Nämät toimet ovat jo kyllin todisteita siitä itsensäuhraavaisesta velvollisuudentunnosta, joka tuon ahkeran ja vaatimattoman miehen kaikkia pyrintöjä elähytti, mutta hänen harrastustensa pääaineena pysyi kuitenkin aina Turun kaupungin ja linnan historia ja muinaisuus. Asuntoonsa Turun linnassa oli Lindman köyhillä varoillaan koonnut kelpo kirjaston, joka paraasta päästä sisälsi lähteitä kotikaupungin historiaan, muinaiskaluja, vanhoja rahoja, historiallisten henkilöjen muotokuvia sekä muita öljytauluja, luonnontieteellisiä esineitä y. m. Väsymättömällä innolla käytti hän noita ja muita Turussa saatavilla olevia lähteitä selvittääksensä Turun entisiä oloja ja kävi 1864 sitä varten pikimmältään Ruotsissakin. Hedelmänä tuosta työstä oli paksu side muistoonpanoja Turun historiaan, vanhimmista ajoista alkain v:een 1789 saakka, kunnes karttuva kivulloisuus katkaisi hänen työnsä. Vielä kuolinvuoteellaan hän valitti ett'ei ollut hänen sallittu lopettaa työtä, jonka edestä hän kiirehtien oli monta yötä valvonut. Kappaleita hänen aiotusta teoksestaan on kuitenkin julkisuuteen tullut. V. 1869 oli hänellä aikomus vihottain julkaista keräyksensä, ja niin ilmestyi kirjanen: *Bidrag till Åbo stads historia, I. Anteckningar om Åbo domkyrka och dess fornminnen,* josta hänen poikansa toimitti 2:sen painoksen 1878. Turun linnasta julkaisi L. lavean kertomuksen *Åbo slott* sanomissa Åbo Underrättelser 1865 ja 1866. Samassa lehdessä tavataan useita muita L:n antamia historiallisia kertomuksia, joista viimeinen oli *Hypotenuserorden i Åbo* 1874. Lindman, joka v:sta 1868 saakka oli jäsenenä Suom. Kirjallisuuden seuran historiallisessa osakunnassa ja 1870—74 muinaismuisto-yhdistyksen asiamiehenä Turussa, kuoli 1874 Marrask. 19 p. Hänen vaimonsa Matilda Gedda oli Karjalohjan kirkkoherran tytär.
J. R. A.

Lindqvist, Juhana Henrik, matemaatikko, syntyi 1743 Syyskuun 19 p. Uudessakaupungissa, jossa isä oli porvari; äidin nimi oli Anna Frendeen. L. tuli Turussa ylioppilaaksi 1758, ja, maisteriksi tultuaan 1769, kutsui hänet sotamarsalkka kreivi Ehrensvärd Wiaporiin laivaston upseereille luentoja pitämään tähtitieteessä. V. 1771 L. yliopistossa nimitettiin dosentiksi matematiikissa, jossa tieteessä hän sitten useita vuosia hoiti professorina luentoja, 1778 apulaiseksi ja 1779 ylimääräiseksi professoriksi filosofian tiedekunnassa. Lexell'in erottua pääsi L. professoriksi matematiikissa 1781 ja vaikutti sitten siinä virassa kuolemaansa asti, joka häntä kohtasi 1798 Maalisk. 14 p. Virkansa vaatimukset täytti L. kunnollisesti ja ahkeroitsi, samoin kuin edelläkävijänsä Wallenius ja Lexell, matematiikin opintojen korottamista Turun yliopistossa; hedelmällinen olikin siihen nähden hänen pitkällinen vaikutusaikansa. Hän on julkaissut 7 kirjoitusta tiedeakatemian ja yhden Upsalan tiedeseuran toimituksissa, paitsi sitä 26 väitöskirjaa; kaikki suuriarvoisia. L:n oivallisen kirjakokoelman lunastivat peräkkäin hänen molemmat jälkeläisensä, joten se melkoisen ajan säilyi yliopistossa hajoamatta. — L. oli 1783 nainut Närpiön provastin tyttären Kristiina Fredriika Laihiander'in ja tämän kuoltua 1792 professorin tyttären Gustaava Pryss'in. (Tengström, Chronol. Ant.).

Lindqvist, Fredriika Loviisa, kirjailija, edellisen tytär ensimmäisistä naimisista, syntyi 22 p. Helmik. 1786 Turussa. Jo kotikaupungissa huhu tiesi kertoa, että nuori L. harjoitti jonkunlaista salaista kirjallista tointa — joka, mikäli naisiin tuli, siihen aikaan oli maassamme varsin tavatonta. Mutta kirjallisen merkityksensä ja maineensa L. saavutti vasta, kun hän, erästä äitinsä sisarta perittyään, muutti Ruotsiin 1829. Täällä kauneutensa, sukkeluutensa ja loistavat luonnonlahjansa hänet pian saattoivat pääkaupungin kirjalliseen ja taiteelliseen mailmaan, jossa hän tutustui etenkin Hammarsköld'iin, Atterbom'iin y. m. Heidän kannattamansa aatteet näkyvät L:nkin katsantotapaan vaikuttaneen. Hän julkaisi nimettömänä 1838 *Dikter i prosa,* neljä novellia, jotka onnetonta rakkautta — kirjailijan omaa kohtaloa — esitellessään „virittävät suloisia ja tunnokkaita eol-kanteleen ääniä." L. kuoli 14 p. Huhtik. 1841 ja lahjoitti Upsalan yliopistolle 3000 pankko-riksiä, joiden korko olisi käytettävä stipendiksi etupäässä Suomalaisille, jotka tunnetaan kristillismielisiksi, jumaluustiedettä tutkivat ja aikovat kotimaahansa palata. L:n kuoltua kokosivat muutamat hänen ystävänsä vainajan jälkeen jättämistä papereista kirjan *Tankar i åtskilliga ämnen, samlade för de enfaldiga* 1842. Tässä kirjassa L. innolla ja viehättävällä taidolla ajaa kristillisen uskonnon asiaa järkeis- ja vapauskontoa vastaan.

Lindström, Juhana Aadolf, pappi, historianja kielentutkija, syntyi 11 p. Kesäk. 1819 Kauvatsassa. Isä oli maalarimestari Eerik L. ja äiti Anna Margareeta Ollonqvist. L:n elämänvaiheet ovat mitä yksinkertaisimpia. Tultuaan v. 1844 Turun triviaalikoulusta ja lukiosta ylioppilaaksi, hän v. 1849 vihittiin papiksi, mutta sai vakinaisen viran vasta v. 1862, jolloin nimitettiin Vampulan kappalaiseksi. Tässä syrjäisessä virassa, johon hän astui v. 1864, hän pysyi kuolemaansa asti, mitään edulsempaa paikkaa hakematta.

Vaikka L. jo virkansa tähden oli erotettuna tieteellisestä mailmasta ja niistä eduista ja apukeinoista, jotka tämä tutkijalle tarjoo, on hän osoittanut maassamme harvinaisen tuotteliaisuuden. Kirjoituksistaan, jotka liikkuvat sekä historian että kielitieteen alalla, tavan mukaan molemmilla kerrassaan, on enin osa Suomikirjassa julaistu. Kielitieteellisiä mainittakoon: *Försök att bevisa grammatikaliska formers uppkomst i finska språket, samt förvandtskap i andra språk* (1847) ja Castren'in avulla koottu *Samling af med finskan beslägtade ord från de Uralska, Altaiska och Kaukasiska språken* (1852). Historiallisista ovat merkillisimmät: *Försök till bevis att Rurik och hans Waräger voro af finsk härkomst* (1852); *Hafva Lappar och Finnar på skilda tider invandrat till Norden?* (1860), jossa L. väittää Suomalaisten olevan Euroopan vanhin kansa ja ammoisista ajoista sen pohjoisimpien maitten omistajina liikkuneen yhdessä Lappalaisten kanssa; *Om de fordna Birkarlarne* (1861), ja ansiollinen pitäjänkertomus *Kumo socken i historiskt hänseende* (1861). Paitsi näitä mainittakoon vielä *Är Europas vestra och nordvestra fornbildning ursprungligen fenicisk?* (1866), jossa L. vastustaa Nilsson'in teoriaa foinikialaisen asutuksen ja sivistykken leviämisestä Skandinaaviaan y. m. maihin, ja *Undersökning om svenska befolkningen i Nyland* (1866), jonka kautta hän koettaa todistaa Lappalaisten ja Suomalaisten olevan Uudenmaan alkuperäiset asukkaat. L:n tutkimuksia haittaa kritiikin puute, erittäin lähteiden valitsemisessa, ja mielivaltainen kuvitus, joka välistä saattoi hänet mitä kummallisimpiin päätelmiin; sen sijaan hän omisti erinomaisen muistin, tavattoman ahkeruuden ja laveita tietoja. Sanomalehdissä L. on julaissut joukon kirjoitelmia, ja vainajan papereista löydettiin vielä useita käsikirjoituksia. L. oli kansakoululaitoksen harras ystävä ja aikoi, naimaton kuin oli, sille lahjoittaa omaisuutensa, josta hänet kuitenkin esti äkillinen kuolema 29 p. Jouluk. 1874.

Linsén, Juhana Gabriel, akatemiallinen opettaja ja puhuja, syntyi 27 p. Jouluk. 1785 Helsingissä. Isä merikapteeni Juhana Jaakko Linsén oli, niinkuin koko Linsén'in suku, kotoisin Siuntiosta, Uudeltamaalta; 1788 vuoden sodassa vänrikin nimellä määrättynä johtamaan sotalaivaa „Enigheten", hukkui hän Koiviston tappelussa 3 p. Heinäk. 1790, jolloin tämä laiva onnettomasta sattumuksesta syttyi ja räjähtyi ilmaan. Äiti oli Briita Kristiina Salovius, hänkin Siuntiosta kotoisin, ja naitiin 1791 uudestaan eräälle sukulaiselle, Tyrvään ja Kiikan kirkkoherralle Satakunnassa, provasti Juhana Magnus Limon'ille. Viidenvuotiaana kadotettuaan isänsä, sai Linsén ensimmäisen opetuksensa hellältä äidiltään ja sitte isin'imässään mitä parhaimman opettajan ja kasvattajan, ja kirjoitettiin 1802 jäseneksi Turun akatemiaan uusmaalaiseen osakuntaan, jonka kuraatorina ja inspehtorina sitten oli useain vuosien kuluessa. Akatemiassa lueskeli hän etenkin klassillista kirjallisuutta proff. F. M. Franzén'in ja J. F. Vallenius'en johdolla ja seppelöitiin filosofian tohtoriksi 1810. Ylioppilasaikanansa koetti hän myöskin, jalomielisen H. Pestalozzi'n maineesta ihastuneena, perehtyä kasvatustaitoon ja kävi ahkerasti kasvatustieteellisen seminaarin harjoituksissa. Julaistuansa kaksi osaa väitöskirjaa *De ortu et incrementis linguæ latinæ* nimitettiin hän ensin 1812 dosentiksi sitten 1813 apulaiseksi Roman kirjallisuudessa Turun akatemiaan, sekä, monta lukukautta pidettyänsä julkiset luennot tässä kirjallisuudessa, 13 p. Helmik. 1828 kaunopuheliaisuuden ja runouden (eloquentiæ et poëseos) professoriksi Helsingin yliopistoon, missä virassa pysyi 20 vuotta, kuolemaansa asti 16 p. Marrask. 1848.

J. G. Linsén on tehnyt nimensä kunnioitetuksi ja tunnetuksi laveissa piireissä maassamme, ei painettujen teosten paljouden — ne supistuvat muutamiin akatemiallisiin väitöskirjoihin, puheisin, runoelmiin ja sanomakirjoituksiin — eikä niissä ilmautuvan opin tai neron kautta, vaan siitä jalosta esimerkistä, jonka antoi tunnokkaana, kaikkeen oikeaan, toteen ja ihanaan innostuneena akatemian opettajana, sekä yhteistä ja isänmaan parasta harrastavana kansalaisena. Neljättäkymmentä vuotta selitti hän hartaalle akatemialliselle nuorisolle rakastetuita romalaisia kirjailijoitaan, Cicerota, Horatiota, Tacitoa y. m., niin että nämä luennot pysyvät juhlahetkinä tarkkaan kuuntelevien kuulijain muistissa. Elämän ihanteille oli hän järkähtämättömän uskollinen elonsa kaikissa vaiheissa, vaikka hän enemmän kuin useimmat ihmiset sai maistella onnettomuuden ja tuskan karvasta maljaa. Lohdutusta siitä etsi ja sai hän sekä Kreikan ja Roman muinaisuuden kirjailijoista että myöskin uudenaikaisesta Pohjoismaiden, Saksan ja Franskan kirjallisuudesta, jonka hyvin tunsi; varsinkin näyttää Jean Paul Friedrich Richter suuresti häneen vaikut-

taneen. Jo Turussa astui hän moniaitten nuorempain kirjailijain etupäähän, jotka julkaisivat kaunokirjallisen kirjasen „Aura“, 2 vihkoa 1817—18, ja toimitti filosofian apulaisen F. Bergbom'in kanssa kirjallista aikakauslehteä „Mnemosyne'a“ 1819—23, jossa A. I. Arvidsson jonkun aikaa oli aputoimittajana, — molemmat ruotsinkielisiä ja ensimmäisiä laatuansa Suomessa. Linsén ei ole näihin monta kirjoitusta antanut, muutamat pienet runoelmat edelliseen, seitsemän tai kahdeksan pitempää kirjoitelmaa jälkimäiseen, mutta ne esiintyvät lämpimän ja jalon sisällyksensä kautta. Varsinkin oli hänen kirjoituksensa „Suomalaisesta kansallisuudesta“ kahdessa numerossa Mnemosyne'n ensimmäisessä vuosikerrassa käännekohtana tähän aikaan: lämpimästi hän siinä tuo esiin Suomen kielen sointuisuutta ja sanarikkautta, ihmeellisen rakennuksensa, runoin lempeätä ja ihanaa kauneutta, joka todistaa kansan hengenlahjoja ja varsin huomattavaa omituisuutta, ja vaatii sen käyttämistä korkeamman sivistyksen palveluksessa yleisenä kirja- ja virkakunta-kielenä, katsoen Suomen erilaiseen valtiolliseen asemaan Venäjän valtikan alla. Helsingissä hän, kun Suom. Kirjallisuuden seura 1831 perustettiin, valittiinkin sen varapuheenjohtajaksi sekä kaksi vuotta jäljemmin sen puheenjohtajaksi (vuoteen 1841 saakka), jona oli likeisessä yhteydessä ja kirjevaihdossa Elias Lönnrot'in kanssa tähän aikaan. Seuran vuosipäivänä 16 p. Maalisk. 1836 hän saikin pontevassa puheessa lausua sydämmensä iloa Kalevalarunojen ilmestymisestä edellisenä vuonna, seuran ja koko isänmaan kiitollisuutta tästä kalliista muinaisrunojen aarteesta, jonka kautta kotimainen kirjallisuus ei ainoastaan ollut rikastunut vaan melkeinpä oli voittanut merkitystä Euroopalle. „Suomi, näiden eepillisten runojen omistajana, on kohoavalla itsetunnolla oppiva ymmärtämään muinaisuutensa ja siinä myöskin tulevaisen henkikehityksensä, ja voi itsellensä sanoa: minullakin on historia!“ — Linsén oli kuitenkin ennen kaikkea akatemiallinen kaunopuhuja ja astui seitsemän kertaa kateederiin yliopiston virallisena puhujana Ruotsin kielellä, kerran Turussa Pariisin toisen rauhan 1815 johdosta, toiset Helsingissä: yliopiston uuden päärakennuksen vihkiäisissä 1832 (ks. K. L. Engel), sen toisessa riemujuhlassa 15 p. Heinäk. 1840, kun perintöruhtinas Aleksanteri Nikolajevitsh tuli täysikäiseksi 1834 ja Nikolai Aleksandrovitshin syntymisen johdosta 1843, sekä muisto- ja murhejuhlissa arkkipiispa J. Tengström'in ja kreivi R. H. Rehbinder'in jälkeen 1834 ja 1841. Hänen kaunopuheliaisuutensa ei ollut, kuten on tapa sanoa, loistava, mutta muoto oli useimmiten täydellinen, klassillisten kaavain mukainen. Saman voi sanoa runotuotteistaan eri tiloissa; kuitenkin ne välisti nousevat korkeampaankin lentoon, niinkuin jäähyväissanat prof. Israel Hvasser'ille 1830. Vilpitönnä ja vaatimatonna piti hän omaa runolahjaansa vähässä arvossa, mutta ihasteli sitä enemmän tätä lahjaa toisissa: Franzén'issa, entisessä opettajassaan, ja Runeberg'issa, oppilaassaan, niinkuin näkyy hänen kauniista lausunnostaan yliopiston konsistoorissa erästä kirjallista apurahaa annettaessa 1832. Vuosien ja pitkällisen rintataudin koukertamana antoi hän kuitenkin närkkään mielensä saattaa itsensä katkeriin ja ankariin lausumiin nykyaian riennoista niin omassa kuin muissa maissa. Hänen arka mielensä olikin kokenut kovimpia vahingoita, mitkä voivat kohdata tiedemiestä ja perheenisää. Kaksi kertaa kadotti hän valkean kautta kaiken omaisuutensa, kalliin kirjastonsa ja kaikki käsikirjoituksensa, ensin Turun onnettomassa palossa 4 ja 5 p. Syysk. 1827, toisen kerran kesällä 1843 Helsingissä, kun itse oli maalla. Vuosi 1827 oli hänelle todellinen suruvuosi, sillä hän kadotti silloin sitä paitse kuoleman kautta ensimmäisen rakastetun vaimonsa Amalia Karoliina Forsell'in, johon oli ollut yhdistettynä v:sta 1814, ja vielä kaikki neljä lastansa, joista kaksi kasvavaa poikaa keväällä yhdessä hukkui. V. 1829 nai hän uudestaan Vilhelmiina Petronella Hoeckert'in, jonka kanssa hänellä oli kolme poikaa ja neljä tytärtä, jotka kaikki elivät hänen kuollessa. Vanhin tytär oli Johanna Matilda (ks. alempana), ja yksi pojista on Selim Gabriel, syntynyt 22 p. Heinäk. 1838, nykyään laulun- ja musiikinopettaja Porvoossa; hän opiskeli Leipzig'in konservatoorissa vv. 1856—60 musiikia, etenkin violinin soitantoa, ja on tehnyt itsensä tunnetuksi lukuisain sävellysten kautta, jotka 1861—80 on painosta julaissut, osaksi lauluja yhdelle äänelle, osaksi sekaköörille (T. Hahl'in toimittamassa „Sävelistössä“) ja mieskvartetteja, sekä sitä paitse fantasioita ja marsseja pianolle; myöskin on hän sovittanut A. Borenius'en kokoamia „Suomalaisia kansanlauluja“. (Linsén'in eri kirjoitukset; programmi Linsén'in astuessa professorinvirkaansa 3 p. Lokak. 1828; N. A. Gyldén, Minnestal öfver Johan Gabriel Linsén; personallinen tuttavuus.).

B. O. S.

Linsén, Johanna Matilda, ensimmäinen sokeainopettajatar Suomessa, edellisen tytär toisista naimisista, syntyi 26 p. Marrask. 1831 Helsingissä. Isänsä perusaatteiden mukaan nautti hän melkein yksinomaisesti opetusta kotona tämän hellällä johdolla ja lahjakkaana ollen oli hän jo isän kuollessa saavuttanut monipuolista sivistystä, jota sittemmin lisäsi uutterilla lukemisilla omin päinsä, sekä opettajatoimella yksityisissä laitoksissa. Kun kysymys nostettiin so-

keainopiston perustamisesta Suomen verrattain niin lukuisia onnettomia sokeita lapsia varten, suostui hän, vaikka suuresti epäiltyään, U. Cygnæus'en kehoituksesta, rupeemaan aiotun laitoksen ensimmäiseksi opettajattareksi. Sitä varten hän apurahalla yleisistä varoista lähetettiin ulkomaille sokeainlaitoksiin siellä tutustuaksensa. Matka kesti Kesäkuusta 1863 Lokakuuhun 1864, jona aikana hän kävi useissa sellaisissa laitoksissa Ruotsissa, Tanskassa, Saksassa ja Schweiz'issä: Köpenhaminassa Moldenhawer'in johtamassa, Dresden'issä K. A. Georgi'n, Barby'ssa (Sachsen'in maakunnassa) Hebold'in, Frankfurt am Mayn'issa, Lausanne'ssa Hirzel'in y. m. sekä paluumatkalla Hannover'issa sekä Tukholmassa Manillan kuuromykille ja sokeille yhteisessä opistossa. Palattuaan julkaisi hän „alamaisen kertomuksen", painettu 1865, jossa selvästi ja lämpimästi esittää sokeain asiata. Hänen oli myöskin onnistunut kaikkialla, missä oleskeli, voittaa rajatonta kunnioitusta ja luottamusta. Lokak. 1 p. 1865 avattiin sokeainopisto Helsingissä, ensimmäinen Suomessa, ja Matilda Linsén tuli sekä sen johtajattareksi että alussa ainoaksi opettajattareksi niille 4 tai 5 lapselle, jotka ensi vuosina siinä hoidettiin ja kasvatettiin. Kaksi vuotta sen jälkeen 1867 hän julkaisi samate painetun „kertomuksen" opiston vaikutuksesta, missä koetti yhtä yksinkertaisesti kuin innokkaasti vastustaa kylmäkiskoisuutta ja herättää myötätuntoisuutta asiaan, „jott'ei se helvistyisi ja ja kuolisi puhjetessaan, niinkuin taimi ilman valotta ja lämpimättä." Tälle toimelle Matilda Linsén pyhitti koko elämänsä kaikki uhraavalla innolla, harvinaisella taitavuudella ja palavalla rakkaudella niihin lapsi raukkoihin, jotka hänen hoitoonsa annettiin, mutta ei saanut kauan jatkaa siunattua vaikutustaan, sillä hän kutsuttiin pois tästä maallisesta elämästä jo 5 p. Helmik. 1872, ainoastaan viikon sairastettuansa. Se työ, johon hän laski perustuksen, kuitenkin pysyy. Eläessään hän oli määrännyt että 2000 markkaa omaisuudestaan annettaisiin eräälle hänen lahjakkaimmista, ja enimmin rakastetuista oppilaistaan Kristiina Hyväselle, orpotyttö Rautalammilta. Neljä vuotta hänen kuolemansa jälkeen Toukokuussa 1876 pystyttivät „sokeat lapset", joiden rakkaassa muistossa hän vielä elää, yksinkertaisen hautakiven hänen haudallensa Helsingin luterilaisella kirkkomaalla. Lyhyen elämäkerran hänestä on kirjoittanut hänen lämmin ystävänsä K. H. Alopæus. Myöskin useat ulkomaiset kuuromykkäin ja sokeain asiata harrastavat aikakauskirjat ovat häntä muistelleet muutamilla lämpimillä sanoilla. B. O. S.

Lithou, Kustaa, latinalainen runoilija, syntyi 25 p. Maalisk. 1692 Limingassa, jossa isä Kustaa L. oli kappalaisena, myöhemmin provastina. Äiti oli Margareeta Brenner. Kustaa Lithou'n elämänvaiheista ei tunneta paljoa. Tultuaan ylioppilaaksi Upsalan akatemiaan, hän varhaisen halun ja taipumuksen mukaan antautui latinalaisten runoilijain lukemiseen erinomaisella menestyksellä, niin että hän kerrotaan osanneen useampia niistä ulkoa. Isän kuoltua hän v. 1716 meni onneansa koettaakseen Kaarlo kuninkaan sotapalvelukseen, mutta yritys ei juuri menestynyt. V. 1721 hän erosi vänrikkinä sotapalveluksesta ja vasta kolmekymmentä vuotta myöhemmin hän ylennettiin kapteeniksi. Koko elämänsä läpi L:n täytyi taistella „runoilijain tavallista matkatoveria", köyhyyttä ja puutetta, vastaan: vähäinen eläke, jonka hän sai sotapalveluksesta erotessaan, otettiin häneltä 1731; valtiopäivillä 1734 ja 1737 annettiin hänelle tosin osa jälleen. Vasta kuusi vuotta ennen hänen kuolemaansa eläkeraha hänen köyhyytensä ja kirjallisten ansioittensa tähden korotettiin 600 talariin. Muutamain onnellisempien ystävien avulla hän oleskeli enimmiten Tukholmassa, jossa hän naimatonna kuoli 21 p. Jouluk. 1753. L:n runolliset lahjat yhteydessä tavattoman puhtaan ja sointuvan kielen kanssa ovat hänelle saavuttaneet paikan Ruotsin kaikkein etevimpien latinalaisten runoilijain joukossa. Paitsi suuren joukon aihevärssyjä, tilapäärunoja, „libelli supplices" kuninkaalle, neuvostolle, valtiosäädyille ja yksityisille suosijoille on hän kirjoittanut muitakin runoelmia. Näitä on osa julaistu kokoelmassa Poëmata heroico-miscellanea, pars I, 1734. Etevin kaikista runotuotteistaan on hänen mainio *Panegyris Exsequialis*, sankarikuninkaansa Kaarlo XII:n kuoleman johdosta, pidetty Tukholmassa 1720. Tämä runo, jota on ilmestynyt kaksi painosta, herätti niin suurta ihastusta, että oppinut Joh. Uppmarck-Rosenadler väitti ett'ei itse Virgiliuskaan vetäisi sen tekijälle vertoja. L:n kuoltua, löydettiin hänen papereistaan noin 50 arkkia painoa varten järjestettyjä runoja, jotka kuitenkin ovat painattamatta jääneet. (Lärda Tidn. 1754; Strandberg, Herdam.; Gezelius, Biogr. Lex., y. m.).

Lithovius-suku oli aikanansa Pohjanmaan mainioimpia pappissukuja. Sen kantaisä Henrik Laurinpoika oli talollisen poika Nummen pitäjän Littoisten kylästä, jonka kotoperän muistoksi hän otti sukunimen Lithovius. Limingan provastina allekirjoitti hän Upsalan kokouksen päätöksen 1593 ja kuoli 1615. Suku perheentyi sitten Limingassa niin, että kantaisää siellä seurasi peräkkäin 7 Lithovius-nimistä kirkkoherraa, ja pitäjän vakinaisessa papistossa tavataan yhteensä 26 sennimistä miestä. Jo varhain erkani Lithovius-suvusta kaksi sukuhaaraa *, toinen nimeltä Ahlholm, joka jo ison vihan aikoina kuoli sukupuuttoon, toinen Hoffrenius eli Hoffrén, joka perheentyi liiatenkin Ou-

lussa ja Pohjois-Savossa; tätä nykyä tavataan Hoffrén-suvun enimmät jäsenet mainitun maakunnan talonpoikaissäädyssä. — Lithovius-suvun jäsenistä mainittakoon tässä erittäin seuraavat: Sakari Gabrielinpoika, Oulun provasti (s. 1672, † 1743), joka ison vihan aikana oltuaan kirkkoherrana Nevanlinnassa, kun Venäläiset Inkeriin samosivat, sai virattomana pakolaisena kestää paljon kurjuutta. Hän on julkaissut suomenkielisiä valitusrunoja piispa Gezeliuksen ja Kaarle XII:nen kuolemasta sekä onnentoivotuksia Ulriika Eleonooran häihin ja kruunaukseen, kaikki riimillisellä runomitalla. Hänen runonsa, vaikka muodoltaan virheellisiä, ovat ikään kuin nääntyvän Suomen sydämmestä puhkeavia huokauksia; riemurunoissakin sanat huonosti peittävät sydämmen tuskan.—Iisak Mikonpoika, Lapuan provasti (s. 1709, † 1788), joka 1735 julkaisi suomenkielisen ruumissaarnan Juh. Beckman'in hautajaisissa, ja 1765 *Rippi-schoulu ja kingeri-lugut eli kysymyxet, jotca rippischoulus lapsille ovat eteen asetettavat.* Tästä kirjasta on kaksi myöhempää painosta ilmestynyt (viim. 1833) ja paitsi niitä kolme lyhennettyä laitosta: *Ulosveto kysymyxistä, jotca ennen tätä Lutheruxen cathechismuxen selityxexi ovat ulosannetut* (1778—87). — Kustaa Lithou, runoilija (poëta regius), jonka elämäkerta on ylempänä luettava. J. R. A.

Lizelius, Antti, ensimmäisen suomenkielisen sanomalehden toimittaja, syntyi $17^{12}/_{10}08$ Tyrväällä, jossa hänen isänsä Simo oli talonpoika. Luultavasti olivat hänen vanhempansa se Simo Wirkkoi ja vaimo Anneetta, jotka siihen aikaan asuivat Tyrväästä myöhemmin Punkalaitumeen siirretyssä Lietsoilan kylässä. Lizelius tuli ylioppilaaksi 1732, maisteriksi 1735, vihittiin papiksi 1737, sai samana vuonna kolleegan paikan Turun koulussa, määrättiin Pöytyän kirkkoherraksi 1741, korotettiin

---

* *Henrik Laurinpoika Lithovius,*
Limingan provasti 1583. † 1615. V.: Katri Östenintytär Sursill.

Kristian, Limingan kappal. V.: Anna Olavintytär Ruuth. — *Jooseppi, Limingan provasti 1615. † 1646. V.: Anna Laurintytär. — Juhana (Corvinus, Limingius), Iin kirkkoh. 1620. † 1634. V.: Kristiina Östenintytär Sursill. Heistä polveutuvat suvut *Hoffrén* ja *Ahlholm.*

Henrik, Iin kirkkoh. 1641. † 1648. — Gabriel, Kemin kappal. 1632. † 1641. — Iisak, Limingan kirkkoh. 1648. † 1652. V.. 1) Dorotea Klauntytär, 2) Marg. Londinus. — Samuel, Lapinmaan provasti. † 1659. V.: Katariina Lithman. — Lauri, Limingan kirkkoh. 1652. † 1665. V.: Katri Marg. Mathesius. — Henrik, Oulun kirkkoh. 1672. V.: Margareeta Montanus.

Gabriel, porvari Oulussa. V.: Maria. — Gabriel, Limingan kpl. 1648. V.: Katri Kakkonen. — Kaarle, Oulun kpl. 1678. V.: Briita Corte. — Juhana, Limingan kpl., † 1673. V.: Briita Magd. Jurvelius. — Jooseppi, Tyrnävän kpl. 1655, † 1692. V.: 1) Marg. Peldan, 2) Anna Gyllenhjerta, 3) Beata Björn. — Samuel, Iin kirkkoh. 1688, † 1693. V.: Beata Mikontytär. — Kustaa, Limingan kirkkoh. 1666. † 1669. V.: 1) Elis. Heikkola, 2) Briita Köning. — Gabriel, Limingan kpl. V.: Maria Jenderion. — Lauri, Limingan kirkkoh. 1686. † 1702. V.: Klara Grape.

Sakari, Oulun provasti, s. 1672, † 1743. V.: 1) Maria Hindell, 2) Susanna Cajanus. — Gabriel, Sievin kappal. 1703. † 1704. V.: Margareeta Peldan. — Henrik, apupappi Ilmajoella. † 1716. V.: Sofia Bång. — Mikael, Lapuan kirkkoh. 1717. † 1739. V.: Klara Lithovius. — Kustaa, Limingan provasti 1708. † 1715. V.: Margareeta Brenner. — Lauri, Lumijoen kpl. 1722. † 1748. V.: Krist. Gran. — Henrik, maamittari, s. 1700, † V.: Katri Arvolander.

Juhana, kauppias Oulussa. V.: Marg. Bohm. — Gabriel, kauppias Oulussa, s. 1704, † 1780. V.: Elis. Pahlman. — Lauri, Räisälän kirkkoh. † 1761. V.: Briita Insulanus. — Iisak, Lapuan prov., s. 1709, † 1788. V.: 1) Katri Bäckman, 2) Klara Mar. Aejmelæus. — Samuel, Raahen pormest., s. 1704, † 1765. V.: 1) Katri Bulich, 2) Sanna Aejmelæus. — Mikael, Pietarsaaren kpl., † 1756. V.: 1) Elis. Degerman, 2) Marg. Gedda. — *Kustaa Lithou,* — Iisak Lithow, kapteeni, maaviskaali. s. 1692, † 1753. V.: 1) Rebekka Bulier. 2) Katri Forsell. — Pietari, Lumijoen kappal., † 1771. V.: Magd. Björnström.

Gabriel, kauppias Oulussa, s. 1738, †. V.: Helena Bergman. — Samuel, pit. apul., s. 1742, † 1798. V.: Klara Maria Törn. — Iisak, siltavouti, s. 1748, † V.: Ulr. Helena Arner. — Aadolf, maaviskaali Oulussa, s. 1742, † 1818. — Iisak, komm.-maamittari, s. 1732, † — Lauri, Torvolan kappal., s. 1753, † 1798. V.: Marg. Schroderus.

Pietari Gabriel, kauppias Oulussa, s. 1768. † 1830. V.: Susanna Maria Chore. — Jaakko, rajaratsastaja, s. 1774, †. V.: Margareeta Bäckström.

Juhana Pietari, katekeeti Pudasjärvellä, s. 1805, †. — Fredrik, kauppias Oulussa, † 1872.

lääninprovastiksi 1757, muutti Mynämäen kirkonpaimeneksi 1769 ja kuoli 17$^{10}/_{1}$,95. Hän oli kaksi kertaa naimisissa, jälkimäisen kerran Hedvig Gadolin'in kanssa.

L. oli taitava Suomen kielen tuntija, jonkatähden hänelle kaksi kertaa uskottiin uutten suomalaisen raamatun painosten hoitaminen. Edellisellä kerralla v. 1758 hänen sanotaan oikaisseen monta kohtaa, niin hyvin käännöksen tarkkuuteen kuin myös kielen puhtauteen nähden; jälkimäisellä kerralla v. 1776 oli hänen toimenansa ainoasti *k*-puustavin muuttaminen vanhanaikuisen *c*:n sijahan. Varsinaisen merkillisyytensä on hän kuitenkin saanut, siitä, että syksyn 1775 ja koko seuraavan 1776 vuoden kuluessa toimitti *Suomenkielisiä Tietosanomia*, ensimmäistä sanomalehteä meidän kielellämme. Se oli aiottu talonpojille ja sisälsi pääasiallisesti kirjoituksia maanviljelyksestä sekä muista taloudellisista aineista, liittäen siihen ainoana lisänä alkukurssin maantiedossa. J. K.

Ljungo Tuomaanpoika, Ruotsin lain suomentaja, oli syntynyt Limingassa, jossa isä Tuomas Ingonpoika eli kirkkoherrana. L. taisi saada oppinsa Upsalassa, tuli kirkkoherraksi Pyhäjoelle 1576, muutti sieltä Saloisten pitäjään 1581, Kalajoelle 1592 ja oli lopulla samassa Pohjois-Pohjanmaan provasti. Paitsi kirkollista virkaansa toimitti hän myös „lainlukijana" monta vuotta tuomarin tehtäviä Pohjois-Pohjanmaan tuomiokunnassa. Nuijasodan meteleissä, jotka hänen aikanansa tapahtuivat, piti hän, niinkuin muutkin Pohjanmaan papit, lujasti talonpoikien puolta, sen verran kuin voi tehdä, väkivaltaiseen kapinaan osaa ottamatta. Hän kävi muutamat kerrat talonpoikain asiamiehenä Kaarle herttuan luona ja antoi alussa vuotta 1597 Arbogassa säädyille voimallisen, liikuttavan kertomuksen Klaus Fleming'in tylystä menetyksestä Pohjanmaalla. Myöhemmin taas oli L., yhdessä Hannu Fordell'in kanssa, talonpoikien päämiehenä keskusteluissa Mustasaaressa v. 1598, joissa, Fleming'in kuoltua, Stålarm hieroi sovintoa Pohjalaisten kanssa. Paitsi sitä oli L. (luultavasti) läsnä mainiossa Upsalan kokouksessa 1593, jonka päätöksen kumminkin on allekirjoittanut; samoin viimein Nyköping'in valtiopäivillä 1611, jolloin hänet siellä kuolema kohtasi.

Lainlukijana hänellä oli hyvä tilaisuus huomata, kuinka haitallinen Ruotsin lain suomennoksen puute oli, taikka, niinkuin hän itse sanoo: „usein hyvät ajatukset pahimmalla tavalla väännetään, kun ei toisen kieltä ymmärrä. Se nähdään kyllä oikeudenkäynneissä, kun suomalaisia miehiä istuu lainlukijoina, jotka eivät oikein ymmärrä Ruotsin kieltä, saatikka lain vanhanaikuisia puheenparsia. Asetetaan myös monesti suomalaisen kansan keskeen ruotsalaisia miehiä, jotka eivät oikein taida Suomen kieltä". Tosin löytyi jo vuonna 1548 Tukholman suomalaisen seurakunnan kirkkoherran Martin tekemä lakikirjan suomennos, vaan se oli kovin huono, täyttääksensä tarvetta. Senvuoksi L. suomensi uudestaan Kristofer kuninkaan *Maanlain*, ja antoi käsikirjoituksensa v. 1602 itse Kaarle IX:lle kun tämä Pohjanlahden ympäri palasi Ruotsinmaalle. Myöhemmin, v. 1609, käänsi L. myös *Kaupunginlain*. Kuningas lupasi toimittaa molemmat painon kautta julkisuuteen; mutta työ keskeytyi vaikean tilan tähden, johon valtakunta joutui hänen loppuvuosinaan. Ei tullut painetuksi muuta kuin 1½ arkkia Maanlaista. Koko teos ilmautui vasta v. 1852 Suomen tiedeseuran kustannuksella. Samaten vasta meidän aikoinamme on tullut painetuksi Ljungon ruotsinkielinen *kertomus nuijasodasta* (Grönblad, Handl. I). L:n leski Margareeta sai miehensä ansioin tähden veronhelpotuksen. J. K.

Lode-suku on vanhimpia liiviläisiä ritarisukuja, josta haara kirjoitettiin Ruotsin ritarihuoneen kirjoihin v. 1631 n:ona 173 ja sitten 1818 Suomen ritarihuoneesen n:ona 10. Kantaisä Odward Lode mainitaan v. 1196 saaneen suuria läänityksiä Virossa ja Liivinmaalla palkaksi siitä, että hän urhokkaasti oli taistellut Tanskan kuninkaan Knuutti VI:nnen armeijassa kristinuskon puolesta. Jälkeläinen 13:ssa polvessa Gerhard L. oli Kristiina kuningattaren kamariherra ja tallimestari ja tunnustettiin ruotsalaiseksi aatelismieheksi. Hänen poikansa Kustaa L. oli ratsumestari ja tuomari Virossa; naimisissa Dorotea Bergh'in kanssa hänellä oli seitsemän poikaa, jotka kaikki palvelivat Kaarlo XII:nnen sodissa. Vanhin oli Yrjö Juhana L., joka syntyi v. 1661, v. 1700 suomalaisen rykmentin everstiluutnanttina otti osaa Narvan taisteluun, v. 1704 tuli Hämeen, Savon ja Wiipurin läänin kolmikkaitten everstiksi ja samana vuonna Narvan valloituksessa joutui Venäläisten vankeuteen. Hän tuli kenraalimajuriksi ja kuoli Haminan linnan päällikkönä v. 1730, Joulukuun 4 p:nä. Hänen vaimonsa oli Beata Sofia Bock, joka synnytti pojat Otto Wilhelmin ja Reinhold Juhanan, alla mainittujen Yrjö Wilhelmin ja Kaarlo Leonardin isät. Kustaa L:n muut pojat kohosivat everstin tahi everstiluutnantin arvoon; merkillisin niistä oli nuorin,

Lode, Juhana Vilhelm, karoliini. Hän syntyi 15 p:nä Tammik. v. 1673, meni v. 1690 Ruotsin sotapalvelukseen ja seurasi Hollantiin lähetettyjen sotajoukkojen kanssa, ja palveli sitten kunnialla Englannin ja Savoijin armeijassa. Pohjoismaiden sodan syttyessä hän v. 1700 palasi kotiin ja sai heti paikan Kaarlo XII:nnen tunnettujen trapanttien joukossa, johon oli suuri kunnia päästä; v. 1710 hän siinä joukossa tuli

korpraaliksi, joka vastasi everstiluutnantin arvoon armeijassa. L. otti osaa Riian ja Thorn'in piirityksiin sekä Narvan, Klissow'in, Fraustadt'in, Holofzin'in ja Pultavan taisteluihin, vaan harvinaisella onnella hän pääsi 22:sta tappelusta ainoatakaan haavaa saamatta, uljas vaikka olikin. Turkinmaalla hän viipyi kuninkaansa seurassa, oli saapuvilla kuuluisassa kalabaliikissa 1713, kuului 1715 Stralsund'in puolustajien joukkoon ja taisi v. 1717 seurata Norjaan Skaanen kolmikkaitten päällikkönä. Vihdoin hän tuli Porin rykmentin everstiksi. Virkaeronsa otettuansa hän jäi Suomeen ja kuoli 1754 Elok. 22 p:nä naimattomana. Hän haudattiin Pirkkalan Harjun kappelikirkkoon E. G. P.

Lode, Yrjö Wilhelm, virkamies, syntyi 1741; hänen vanhempansa olivat everstiluutnantti Otto Wilhelm L. ja Katariina Agneta Fleming. Poikkeuksena esiisistänsä, jotka kaikki olivat olleet sotureja, kääntyi Yrjö Wilhelm siviili-uralle, tullen v. 1756 auskultantiksi Turun hovioikeuteen. Oli sittemmin vara-maasihteerinä ja Helsingin rykmentin auditöörinä, kunnes 1775 nimitettiin assessoriksi Waasan äsken perustettuun hovioikeuteen ja kaksikymmentä-ajastaikaa myöhemmin saman laitoksen presidentiksi. Tätä virkaa hän kuitenkin seur. vuonna sai vaihtaa Turun hovioikeuden esimiehyyteen. — L. oli myöskin tunnettu valtiopäivämies ja luettiin säätynsä etevimpien „myssyjen“ joukkoon. Eräs hänen v. 1769 valtiopäiväin pöytäkirjoihin liittämänsä memoriaali ilmoitettiin suomennettuna liikkuvan Suomessa ja siellä herättäneen häiriötä, minkätähden salainen valiokunta katsoi tarpeelliseksi ehdottaa että useat valtiopäiviä koskevat kirjoitukset käännettäisiin ja lähetettäisiin Suomeen, niin „että maa näkisi kaikki asiat järjestyksessä, eikä hairaantuisi yksipuolisten kertomusten kautta.“

Eräs hänen toinen memoriaalinsa samoilta valtiopäiviltä käännettiin Saksan kielelle ja painettiin aikakauskirjaan Büschings Magazin. Myöskin 1771 ja 1789 vuosien valtiopäivillä L. oli saapuvilla. Viimemainituilla tuli hän valituksi salaisen valiokunnan jäseneksi, mutta sai kuninkaalta käskyn lähteä kotiinsa virkaansa hoitamaan. Kun Kustaa III oli kuollut, koitti L:lle uusi onni. Hän nautti Reuterholm'in suosiota ja kohosi siten holhojahallituksen kestäessä toisesta korkeasta virasta toiseen, ollen muun ohessa kenraali-auditöörinä ja oikeus-kanslerina. Mutta kun hänen suosijansa valtiollinen vaikutus oli päättynyt, katosi L:kin jälleen Tukholmasta ja palasi Suomeen, missä hän jo kolme vuotta myöhemmin kuoli Syyskuun 11 p. 1799. Hän oli naimaton.

Lode, Kaarlo Leonhard, soturi, edellisen orpana, syntyi Toukok. 28 p. 1752. Hänen vanhempansa olivat everstiluutnantti Reinhold Juhana L. ja vapaherratar Charlotta Leonharda Leijonhufvud. L. meni nuorena sotapalvelukseen Hämeen rykmenttiin, jossa 1770 tuli vänrikiksi, ja 1783 kapteeniksi Savon rykmenttiin. Sellaisena otti hän osaa kolmenvuotiseen sotaan, tullen kuitenkin sen vielä kestäessä majuriksi. Tuli everstiluutnantiksi 1796. V. 1808 hän Alavudella johti pataljoonansa painettirynnäkölle vihollisten oikeata siipeä vastaan. Viimemainitussa tappelussa sanotaan hän huomauttaneen majuri Törne'lle, joka ensin aikoi viedä pataljoonansa tuleen, itsensä vanhempana ainakin olevan oikeutetun etupäässä käymään vihollista vastaan. Taistelussa tuli hän pahoin haavoitetuksi, eikä sen jälkeen enää saattanut ottaa sotatapauksiin osaa. Korotettuna everstiksi 1808 ja koristettuna 1809 miekan tähden suurella ristillä, otti hän eron virastansa 1810, palasi Suomeen ja kuoli Harjulan kartanollaan Kuopion lähellä Toukok. 25 p. 1816. — L. oli tavattoman tyvenmielinen, hurskas ja urhoollinen soturi, joka rukouksella aloitti tehtävänsä tappelukentällä. „Ukko Lode“ on myöskin ansainnut sijan Runeberg'in vänrikki Stoolin tarinoissa. Hän oli nainut Eeva Sofia Tavast'in.

Longé, Diidrik Juhana, eversti, Preussin laivaston perustaja, syntyi Innalassa Ristiinan pitäjässä 1779 Jouluk. 5 p. Vanhemmat olivat kapteeni Savon jalkaväessä Niilo Longe ja Briita Maria Calonius. Suvun kantaisä kuuluu, kun Nantes'n julistus peräytettiin, paenneen Franskasta Suomeen, jossa jälkeläiset olivat järjestänsä palvelleet sotureina; Innala, jossa jo Diidrik Longe'n isoisä kornettina asui, sanotaan palkan asemesta tulleen suvun haltuun. Lapsena kirjoitettiin myös Diidrik 1781 vapaehtoisen nimellä isänsä komppaniaan, vähää ennen tämän kuolemaa, mutta kun 1788—90 vuosien sota riehui ja vanhempi veli Niilo Henrik Longe (s. 1774. † majurina 1826) voitti ensimmäiset seppelensä, niin Diidrik vielä kasvoi äitinsä ja kotiopettajan kurissa. Rauhaiset eivät kuitenkaan olot kotonakaan aina olleet; kerran kun venäläisjoukko Innalaa uhkasi karkoitti uljas äiti väkenensä vihollisen. V. 1794 antautui L. vakinaiseen palvelukseen vapaehtoisena Savon jalkaväessä, nimitettiin 1797 rustmestariksi ja oleskeli sitten pitemmän ajan äitinsä serkun H. G. Porthan'in luona opintojansa jatkamassa. Palattuansa Ristiinaan kiinnitti eräs Saimalle komennettu osasto saaristo-laivastosta L:n kaiken huomion. Hän tutustui meriupseereihin ja mielistyi heidän elämäänsä niin, että 1799, virkaluvan saatuansa, lähti Viaporin merikouluun meriliikettä oppimaan, pääsi 1800 ylimääräiseksi kersantiksi Viaporin saaristolaivastoon ja nimitettiin lippujunkkariksi 1801. Nyt hän pyysi yksivuotisen virkaluvan ja teki muutamia merimatkoja eng-

lantilaisissa kauppalaivoissa. Palattuansa Viaporiin, hän kesällä 1803 teki tavallisen harjoitusretken Itämerellä, jonka perästä jälleen sai virkaluvan ulkomaille mennäkseen ja teki nyt matkan Itä-Intiaan. Sieltä palattuansa ja saatuansa Göteborg'issa tiedon äitinsä kuolemasta lähti hän Englantiin ja meni 1805 Ruotsin kuninkaan luvalla Englannin laivaston palvelukseen sodassa Franskaa vastaan, oli Dower'in ja Calais'n välillä taistelussa kahta franskalaista kaaparia vastaan sekä läsnä Calais'n ja Bologne'n pommituksessa; saattoi sittemmin kolmea ryöstettyä franskalaista alusta Yarmouth'iin, jossa vihdoin sai tiedon Ruotsin ja Franskan välillä syttyneestä sodasta ja Elokuussa 1807 pyysi eron Englannin sotapalveluksesta. Vähää ennen Venäjän sodan alkua 1808 saapui hän Viaporiin, nimitettiin alaluutnantiksi ja oli linnan heittämyksessä läsnä. Hän kun ei tahtonut ruveta Venäjän alamaiseksi, vietiin vankina Pietariin ja sieltä Tula'an josta sodan loputtua 1809 palasi Tukholmaan ja kirjoitettiin jälleen meriväkeen lippujunkkarina, sillä hänen luutnanttinimityksensä oli sodan aikana hävinnyt Venäläisten käsiin; v. 1810 oli hän sitten tykkiveneen johtajana osallisena Ruotsin rannikon puolustamisessa. Huonon toimeentulonsa tähden hän jälleen pyysi virkaluvan, mennäksensä Franskan palvelukseen; mutta kun Antwerpen'issa hänelle tuli tieto sodan syttymisestä Ruotsin ja Franskan välillä, hän kiireimmiten riensi takaisin ja pääsi Elok. 3 p. 1811 Pommerin pääkomento-virastoon apulaiseksi meriasioita varten sekä sotaoikeuden jäseneksi. Kun Franskalaiset suvella 1812 anastivat Stralsund'in, vietiin 89 ruotsalaista upseeria vankeina Franskaan. Vankeudesta palattuaan Longé sitten sodassa Norjaa vastaan määrättiin sotakuunarin komentajaksi, ja oli osallisena m. m. Fredriksstad'in valloituksessa. Divisioni-päällikkönä hän johti Strömstad'ista Karlskrona'an palajavaa saaristolaivaston osastoa ja sai pari viikkoa myöhemmin korkeimman käskyn johtaa 6 Preussin kruunulle määrättyä tykkivenettä Stralsund'iin. Sopimuksessa Ruotsin kanssa 1815 oli näet Preussi vaatinut mainitut veneet rantamaidensa puolustukseksi. Ne kuitenkin Stralsund'issa huomattiin kelvottomiksi, mutta Pommerin ylipäällikkö kenraali von Engelbrechten, jolle Longé'n kunto ennestään oli tuttu, kehoitti häntä antaumaan Preussin palvelukseen. V. 1816 hän sai eron Ruotsin palveluksesta ja kirjoitettiin nyt merikapteenina Preussin väkeen. Ensi aluksi sai L. valtuuskirjan rakentaa sotakuunarin, joka sai nimen „Stralsund", teki koetusretkensä syksyllä 1817, jota varten Preussin sotalaivaston lippu vahvistettiin, ja otti suvella 1818 Danzig'in merikoulun oppilaat harjoitusretkelle Itämerelle. Silloin kävivät kuningas Fredrik Wilhelm III ja perintöruhtinas tätä Preussin ensimmäistä sotalaivaa tarkastamassa; L. jonka levollinen luonne ja harvapuheisuus kuningasta miellyttivät, sai siitä pitäin nauttia hänen suosiotansa. Seuraavana kesänä toimitti L. kuninkaan ja hänen kolmen poikansa nähden kuunarillansa sotaharjoituksia Stralsund'issa. Hän silloin nimitettiin majuriksi 900 talarin palkalla ja komennettiin kuunarinensa Danzig'iin, jossa Thorn'in linnaa varten rakensi uusimuotoisen tykkiveneen. Kun hän kuninkaan käskystä oli tuonut veneen Berliniin Spree-virtaan, niin kuningas mielistyneenä korotti hänen palkkansa 1300:ksi talariksi ja nimitti hänet erään kommissionin jäseneksi, jolle neuvotteleminen Preussin merivarustuksesta oli uskottu. Preussin sotavarustus, arveli Longé, oli vähästä ja tarpeellisimmasta alusta vähitellen laveammaksi kehitettävä; hän antoi vaadittuja kustannusehdotuksia alustavan laivaston rakentamiseen, ehdotti merikadettikoulun, kruununveistämön ja uuden tarpeeksi syvän sataman perustamista Stralsund'iin y. m. Mutta nyt kuten vastakin kohtasivat L:n ehdotuksia samat esteet. Sotaministeristön varat hupenivat maa-armeijan varustamiseen; merivarustukseen ei mainittavaa liiennyt, vaikka L. väsymättä teki halvempia ehdotuksia. Kruunun laivaston puute tuli varsinkin suvella 1831 näkyviin, kun Pommerin rannikko koleran tähden oli salvattava venäläisiltä laivoilta ja L:n täytyi varustaa useita kauppalaivoja sitä varten. Nyt hänen uusi ehdotuksensa herätti huomiota, mutta hallitus katsoi paremmaksi rakennuttaa muutamia suurempia laivoja. Vuosia kului neuvotellessa, kunnes syntyi — yksi korvetti ja muutamia tykkiveneitä. Uudestaan valmisteli L. kustannusehdotuksia, laiva- ja satamapiirroksia ja jätti ne sekä käännöksen ruotsalaisista merisäännöistä sotaministeristölle, jota tuo sääntöjen käännös niin miellytti että L. edelleen sai kääntää englantilaiset merisäännöt ja lavean franskalaisen teoksen samassa aineessa. Samoin hän ministeristön käskystä toimitti kirjallisuusluettelon tieteensä alalla ja lahjoitti melkoisen kirjakokoelmansa sekä useita merikarttoja mariinikirjastoksi. V. 1837 hän nimitettiin everstiluutnantiksi, 1842 everstiksi ja 1844, kun oli 50-vuotinen virkajuhlansa, punaisen kotkan tähdistön sekä ruotsalaisen miekkatähden ritariksi; s. v. hän myöskin kävi Suomessa sukulaistensa luona. V. 1847 sai hän kotkatähdistön nauhan, mutta sen ohella „ikänsä tähden" pyytämättä virkaeron, joka häntä paljon katkeroitti. Vielä suvella 1848 rakennettiin Stralsund'issa hänen johdollansa tykkivene. Hän kuoli 1863 Toukok. 10 p. Stralsund'issa. V. 1828 oli hän siellä nainut 17-vuotisen Augusta Sparre'n. (D. J. Longé, Ein Gedenkblatt

zum 5:ten December 1879; Morgonbladet 1876).

Longström, Pietari, soturi, on ollut ison vihan kuuluisimpia sissipäälliköitä, jonka muistoa kansantarukin monessa maamme paikassa on säilyttänyt. Hänen syntyperästänsä ei ole muuta tietoa, kuin että hän mainitaan talonpojan pojaksi Savonmaalta. Luultavaa on, että hän vasta silloin, kuin Venäläiset olivat Inkerinmaan valloittaneet ja alkoivat Suomen omia rajamaakuntia ahdistella, antautui niihin sissijoukkoihin, mitkä Luukkoinen oli Inkeristä tuonut; hänen nimensä mainitaan ensi kerta syksyllä 1710, jolloin hän kuitenkin jo on vänrikiksi kohonnut ja tekee partioretkiä Savon rajoilla Käkisalmea kohden. Kreivi Nieroth, joka yleensä otti järjestääksensä tätä säännötöntä väkeä erinäisiin jalkarakuuna-komppanioihin, antoi Longström'illekin toimeksi koota erinäisen vapaakomppanian, jonka miehistö saisi itse hankkia vaatteuksensa ja hevosensa niillä varoilla, mitkä voittosaalis tuottaisi. Väliaikaisesti komennettiin Longström'ille 100 miestä eri rykmenteistä ja hänelle annettiin kapteenin arvo. Tämä tapahtui nähtävästi loppuvuodella 1711. Tokko Longström'illa lienee ollut mitään kirjallista sivistystä, on epäilemistä; häneltä tosin löytyy ruotsinkielisiä rapporteja, mutta niitä luultavasti joku kirjuri lienee sepittänyt, ja hänen sinettinsä, jossa nähdään kolme venäläistä kirjainta, on epäilemättä ryöstösaaliina hankittu. Miehen urostöistä on ainoastaan vähin osa tullut jälkimailman tiedoksi. V. 1713 kerrotaan hänen joutuneen yhdessä majuri Luukkoisen kanssa Venäläisten vangiksi; molemmat vietiin Moskovaan, josta he kuitenkin kolmen päivän perästä karkasivat tiehensä ja tulivat onnellisesti takaisin väkensä luoksi. Armeijan suurissa taisteluissa tämä sissimiehistö tietysti harvoin oli saapuvilla, koska sen varsinaisena virkana oli liikkua vihollisten valloittamassa alueessa, tiedustelemassa ja saalista etsimässä. Niinpä esim. Napuen tappelun aikana Longström retkeili Kangasniemen seuduilla Savossa ja myöhemmin tuolla täällä Hämeenmaalla. Seuraavina vuosina, kun Pohjanmaa on kadotettu, oli Longström'in riemu tehdä Venäläisille kepposia siinäkin maakunnassa. Mutta tunnustaa täytyy, että nämä suomalaiset sissit urostöidensä ohessa harjoittivat koko joukon vallattomuutta omaa maakansaa vastaan ja valituksia kuului Longström'inkin menetyksestä, vaikka hän ei suinkaan liene ahnain ja väkivaltaisin ollut. V. 1718 vihdoin kaikki suomalaiset sotavoimat marssivat Armfelt'in johdolla Jemtlannista tunturien yli Norjan puolelle, ja myöskin Longström rakuunoinensa oli muassa. Throndhiem'in piiritys kuitenkin menestyi huonosti ja armeija vetäytyi Marraskuussa Gula-jokea ylöspäin Holtaal'iin, puolivälin matkaa Röraas'ia kohden. Sieltä Armfelt lähetti Longström'in viemään postia Stene'n ja Skaanes'in linnoituksiin, jotka suojelivat armeijan yhdistystä Ruotsin kanssa. Vaivalloisen matkan perästä Longström Marrask. 25 p. vanhaa lukua pääsi Hegre'n kappeliin Stjördal'in pitäjässä ja otti miehinensä (heitä mainitaan olleen 24) siellä yösijan. Seuraavana aamuna ensimmäisellä puhteella piti mentämän joen yli, kiertämällä niitä murroksia, joita Norjan talonpoikainen nostoväki puolusti. Silloin itse joen rannalla erään norjalaisen karhunampujan luoti tapasi suomalaisen uroon; hän putosi hevosen selästä kuoliaaksi haavoittuneena, repi silloin nuttunsa alta kirjepakan ulos ja viskasi sen jokeen, josta se kuitenkin sitten löydettiin. Muut miehet pääsivät läpitse, mutta Longström itse jäi paikalle ja kuoli jonkun tunnin perästä. Talonpojat hänen hautasivat Hegre'n kirkkoon. (Koskinen, Lähteitä; Nordberg, Carl XII:s historia; A. Faye, Karl XII i Norge; Norsk Historisk Tidskrift, Anden Række, II). Y. K.

Lund, David, Viipurin piispa, syntyi Joensuun kartanossa Halikossa 13 p. Maalisk. 1657 ja oli rykmentinkirjurin Uudenmaan ratsuväessä Juhana Lund'in ja Margareeta Gyllenbögel'in poika. Tuli 1671 ylioppilaaksi Turkuun, 1672 Upsalaan, vaan jatkoi sitten opintojaan ensinmainitussa akatemiassa, jossa 1682 pääsi filosofian maisteriksi. Teki vv. 1683—85 ulkomaanmatkan, käyden useassa Pohjois-Saksan ja Hollannin yliopistossa, ja nimitettiin palattuaan Elokuussa 1685 ylimääräiseksi filosofian professoriksi ja akatemian sihteeriksi. Tuli 1688 runouden ja 1691 Heprean ja Kreikan kielten professoriksi, siirrettiin 1697 kolmanteen sekä 1705 toiseen jumaluusopin professorinvirkaan. Professorina Lund on kirjoittanut noin 50 väitöskirjaa, pitänyt muutamia ruumissaarnoja, m. m. piispa Gezelius'en, ja julaissut kreikan- ja latinankielisiä runoelmia. V. 1702 hän Turussa seppelöitiin jumaluusopin tohtoriksi, ja tuli 1705 piispaksi Viipurin hiippakuntaan, mistä Venäläisten tulo sittemmin hänet karkoitti. Huhtikuussa 1711 hän nimitettiin Veksiö'n piispaksi, mutta vielä syksyllä hän oleskelee Suomessa. Vuoden lopussa hän kuitenkin lähti Ruotsiin. Hän kuoli Veksiö'ssä 12 p. Lokak. 1729. Hiippakunnissaan hän jätti rakastetun ja kunnioitetun muiston; piispana hän myöskin otti osaa valtiopäiviin 1710, 1714, 1719, 1720 ja 1723. Appensa, piispa Gezelius nuoremman, kuoltua hän vv. 1724—28 painosta toimitti n. s. Gezelius'ten raamatunlaitoksen. Lund nai 1687 professorin tyttären Margareeta Flachsenius'en, joka kuoli 1707; 1709 hän meni uusiin naimisiin piispa Gezelius

nuoremman tyttären Kristiinan kanssa. (Sv. Biogr. Lex., Ny följd VI, y. m.).

Luukkoinen, Taneli, soturi, oli etevin niistä suomalaisista sissipäälliköistä, jotka ison vihan historiassa ovat mainetta saaneet. Kuitenkin hänen elämänsä sekä alku että loppu ovat hämärään peitetyt. Tunnettu asia on, että heti sodan alulla, niin pian kuin Cronhiort'in armeija oli ehtinyt Inkerinmaan puolustukseen, sen puolisesta rahvaasta syntyi partiokuntia, jotka tekivät hävitysretkiä rajan yli, kostaaksensa Venäläisten edellisiä tuhotöitä siinä maassa. Jo Helmikuun alulla 1701 Cronhiort ilmoitti kuninkaalle, että Inkerin ja Venjoen talonpojat omin luvin olivat käyneet ryöstössä ja polttamassa Järvisaaren rajalla. Cronhiort, joka arveli sodan tällä tavoin muuttuvan tarpeettoman julmaksi, kielsi ensin heitä kuoleman uhalla tämmöisestä vallattomuudesta; mutta kuningas, saatuansa asiasta tiedon, ilmoitti lyhyesti, „tahtovansa antaa heille täyden vallan hävittää ja polttaa Venäjän alueella mitä enintä voivat". Tämän luvan nojassa pian järjestyi varsinaisia sissijoukkoja, joiden johtajana jo seuraavana vuonna mainitaan eräs talonpoika, nimeltä Kivekäs, nimi joka pian tuli niin kuuluisaksi, että Venäläiset alkoivat yleensä kutsua näitä suomalaisia sissejä *kivekkäiksi*. Inkerinmaan joutuminen Venäläisten haltuun enensi tietysti kodittomain seikkailijain lukumäärän, ja kivekkäät nyt alkoivat järjestyä säännöllisiin komppanioihin, jotka noudattivat pääkomentajan ylimmäistä käskyä, kulkien tiedustusretkillä entisillä kotisijoillansa. Vanha alkuperäinen Kivekäs oli jo kadonnut, mutta hänen nimensä oli johtajaviran ohessa mennyt perinnöksi eräälle toiselle miehelle, joka samoin oli Inkerinmalta kotoisin, mutta vasta tähän aikaan alkaa näkyviin astua. Tämä mies oli Taneli Luukkoinen. Vuoden 1706 paikoilla Luukkoinen näkyy saaneen kapteenin nimen ja arvon kenraali Maydell'in aikana. Mutta vasta kreivi Nieroth järjesti nuo kiitävät parvikunnat täyteen kuntoon. L. nyt, Helmikuussa 1711, nimitettiin majuriksi ja hänen jalkarakuunansa, jotka siihen aikaan tekivät 211 miestä kahdessa komppaniassa, määrättiin lisättäviksi neljän komppanian lukumäärään. Kapteeneiksi ja apulaisiksi asetettiin Iisak Tillainen, Simo Torakka, Pietari Longström y. m.; eräs Barthold Antonius oli L:n munsterikirjurina ja tulkkina, koska tämä itse ei osannut muuta kieltä kuin suomea, ja eräs Henrik Lechlin, entinen kirkkoherra Toksovassa Inkerinmaalla, josta hän jo yhdeksättä vuotta oli pakosalla ollut, pantiin jalkarakuunain sielunhoitajaksi. Samaan aikaan L:n väki annettiin avuksi Armfelt'ille, jonka piti Savon puolelta katkaista Venäläisten yhdistyslinjaa Viipurin ja Nevajoen välillä. Tähän tarkoitukseen olivat suomalaiset sissit erittäin soveliaat, jos kohta toiselta puolen olivat pahana rasituksena maan asukkaillekin. Hirvensalmen rahvas jo keväällä 1711 valitti, että L:n väki kohtuuttomasti vaati vapaata kyyditystä ja muutoinkin harjoitti kaikenlaista väkivaltaa, jonka tähden Nieroth vakavasti varoitti L:ta pitämään parempaa sotakuria väessänsä. Syksympänä ruhtinas Menshikow eräässä kirjeessä Lybecker'ille valitti näiden talonpoikaisten soturien kristittömistä tuhotöistä, mainiten erittäin Kivikästä („Kibick"), jolla nähtävästi tarkoitti L:ta. Ruhtinas silloin uhkasi rankaista heitä tavallisina pahantekijöinä, jos joutuisivat hänen käsiinsä, eikä aikaakaan, niin L. todellakin sai kokea Venäläisten kostoa. Elokuun alulla hän 130 miehen kanssa lähti retkelle Viipurin ja Pietarin välisellä alalla, mutta tuli puolentoista peninkulman päässä Viipurista lyödyksi ja vangituksi. Samalla kertaa myöskin kapteeni Tillainen ja eräs luutnantti joutuivat vangiksi, vaikka enin osa muusta miehistöstä pelastui. L. vietiin Pietariin ja pantiin rautoihin; kerran hän mainitaan pakoon pyrkineen ja oli vuorokauden piilossa, mutta löydettiin jälleen ja sai yhä kovempaa kohtelua kokea. Hänen lopullisesta kohtalostaan ei ole varmaa tietoa. Mahdollista on, että hän myöhemmin pääsi vankienvaihdolla vapaaksi; sillä vuodelta 1713 kerrotaan taas hänestä seuraava tapaus. Hän oli muka silloinkin, yhdessä Longström'in kanssa, retkeillyt Viipurin seuduilla, jolloin molemmat joutuivat vangiksi ja vietiin Pietariin. L., joka oli puettu talonpoikaiseen sarkanuttuun, jonka tähden Venäläiset eivät katsoneet hänen nauttivan sotamiehen oikeutta, piti heti hirtettämän ja oli jo saanut köyden kaulaansa; mutta kun ennätti ottaa povestansa majuri-valtuuden, hän toki säästettiin ja lähetettiin Longström'in kanssa vankina Moskovaan. Siellä eivät kuitenkaan pysyneet kuin kolme päivää, niin olivat jälleen tiessään, ja kolmen viikon kuluttua saatiin taas tietoa heidän sotaisista toimistansa; sillä L. äkkiarvaamatta teki Viipurin ja Pietarin välillä hyökkäyksen muutamaan aateliskartanoon, missä tsaari par'aikaa söi päivällistä ja hädin tuskin pelastui urhean retkeilijän käsistä. Ell'ei tämä tapaus ole varhaisempaan aikakauteen asetettava, on L. siis elänyt vielä v. 1713. Mutta myöhemmin ei hänestä ole mitään kuulumisia tiedossa. (Koskinen, Lähteitä; Nordberg, Carl XII:s historia). Y. K.

Lybecker, Yrjö, sotapäällikkö Suomessa ison vihan aikana, kuului erääsen saksalaiseen sukuun, joka vuoritointen tähden oli siirtynyt Ruotsiin 1600-luvulla. Isä Yrjö Henrik L., joka aateloittiin v. 1650 oli vihdoin maaherrana Etelä-Ruotsissa. Äidin nimi on tuntematon, niinkuin myös-

kin Yrjö Lybecker'in syntymävuosi. V. 1682 hän oli tullut ratsumestariksi Skaane'n ratsuväkeen, siirtyi sitten hevosväen henkirykmenttiin. Ison vihan alulla hän seurasi armeijan kanssa Puolaan, oli muassa Klissow'in tappelussa v. 1702, löi v. 1704 Toukokuussa joukon Puolalaisia Bug-virran tykönä ja karkoitti Tammik. 4 p. 1705 vihollisct Lovitz'ista. Samana vuonna hän määrättiin maaherraksi Wiipurin lääniin, sai seuraavana vuonna ratsuväen kenraalimajurin arvon ja korotettiin v. 1707 vapaherraiseen säätyyn. Kun Maydell alussa viimemainittua vuotta omasta pyynnöstään sai komennosta eron, tuli Lybecker Suomen armeijan päälliköksi, mutta osoitti siinä virassa varsin vähän kykyä, niin että Ruotsin senaati, Wiipurin perikadon perästä, v. 1710 asetti Nieroth'in hänen sijaansa. Mutta Nieroth'in kuolema alussa vuotta 1712 jätti komennon jälleen Lybecker'in käsiin. Yleisesti arvellaan, että Lybecker'in tuttavuus Kaarlo XII:nnen suosituisen Feif'in kanssa, jonka kanssa hän oli kirjevaihdossa, toimitti hänelle kuninkaan liian suurta luottamusta. Mutta Lybecker'in kykenemättömyys ja Venäjän aseiden eteneminen vihdoin pakotti Tukholmassa olevan hallituskunnan erottamaan hänet virasta v. 1713. Hän kutsuttiin Ruotsiin, vastaamaan niihin kanteisin, mitkä Suomalaiset yleisesti ja erittäin piispa Juhana Gezelius nuorempi olivat häntä vastaan nostaneet. Oikeudenkäynti kesti monta vuotta; mutta Elok. 12 p. 1717 lankesi sotaoikeuden tuomio, jonka mukaan hänen piti menettää henki, kunnia ja tavara. Kuningas häntä kuitenkin armotti; mutta jo Kesäk. 4 p. 1718 hän kuoli maatilallansa Neriken maakunnassa. Hänen jälkeläisiänsä elää vielä Suomenmaassa. Y. K.

Lyytinen, Pentti, runoniekka, syntyi Rautalammilla Tammik. 18 p. 1783. Isänsä oli talollinen Olli L., äiti Katriina Konttinen. P. Lyytinen tuli 1813 naimisliittonsa kautta Anni Kristiina Vepsäläisen kanssa kotivävyksi Toholahden keskievaritaloon, jonka sitten peri omaksensa. Paraalla iällänsä oli hän lautakunnan jäsenenä ja kuudennusmiehenä. Juoppouden tähden täytyi hänen kuitenkin vanhoilla päivillään jättää keskievarinkin virka ottopojalleen. Hän kuoli Helmik. 26 p. 1871. L. oli kirjoitustaitoinen, joka ei hänen nuoruutensa aikana suinkaan vielä ollut tavallista. Hän kirjoitti siis itse runonsa paperille, joten niitä on säilynyt suuri joukko. Painettuna löytyy monta niitä Sanansaattajassa sekä Maanmiehen Ystävässä, käsikirjoituksena Suom. Kirjallisuuden seuran arkistossa. L. oli luonteeltaan iloinen, leikillinen, jopa hiukan kevytmielinen. Se ilmautuu myös monessa hänen runossaan, esim. tuossa lystissä laulussa *Keskievarin virasta* (katso Helmivyöstä). Huomattava on, että hän usein, hyläten vanhan kansallisen runotavan, viljeli uudempia, virsikirjasta mukaeltuja laulumittoja. J. K.

Långman, Eerik Juhana, lahjoittaja, syntyi Porvoossa 24 p:nä Toukok. 1799. Hänen vanhempansa olivat kauppamies Abraham Eerik Længman ja Eeva Sofia Juselius. V. 1820 hän mainitaan kauppapalvelijana muuttaneen Helsinkiin, 1836 hän pantiin Leppävirran, v. 1849 Anjalan kirkonkirjoihin; muutoin hän kauppaliikkeensä tähden asuskeli milloin missäkin. Kahdesti hän teki konkurssin, mutta kuollessaan hän oli rikas mies. Valitettavasti täytyy hänestä sanoa, että asioitsijan sukkela älyisyys oli yhtynyt suureen siveelliseen väliäpitämättömyyteen. L. oli ensimmäisiä, jotka perustivat ajanmukaisia sahamyllyjä (noin 1830-luvun alussa), ja kun ei Suomessa siihen aikaan tiedetty antaa suurta arvoa metsälle, niin L. tietysti sai mahdottoman voiton ostamalla metsälohkoja ja viemällä tukkeja ulkomaille; Pohjois-Hämeessä hän ei maksanut tukista kuin 2—3 kopeikkaa kappaleelta, mikä hinta siihen aikaan jo houkutteli talonpoikia metsän myymiseen. L:n liike oli hyvin laaja. Yli-Torniossakin hänellä oli saha, mutta Päijänteen tienoilla L. varsinkin harjoitteli kauppaansa; suurin hänen sahalaitoksistaan oli Ummeljoen saha Elimäellä; kauan aikaa L. myöskin omisti Varkauden ruukin. Loppupuolella 1850-lukua hän möi Suomessa omistamansa tilat, sahat y. m. ja läksi Englantiin; pian hän kuitenkin uudestaan ryhtyi asioihin perustamalla Malmö'sen suuren „shoddy" tehtaan. Ollen matkalla Suomessa hän yht'äkkiä kuoli halpaukseen 16 p:nä Lokak. 1863 eräässä Helsingin ravintolassa, jossa hän sattui asumaan. Hän kuoli naimattomana.

Kovin vähän tunnettuna yleensä, L. on saavuttanut pysyväisen muiston lahjoitusten kautta. Hän oli jo 1840-luvulla edistänyt teollisuuden opetusta Savossa ja lahjoitti 1847 500 ruplaa y. m. Kuopioon perustetulle tyttökoululle, jossa opetettiin käsitöitäkin. Suurimman lahjoituksensa hän kuitenkin teki Lontoossa v. 1859, Jouluk. 20 p:nä, annetussa testamentissaan, jolla hän määräsi melkein koko omaisuutensa, arvattu 320,000 hopearuplan arvoiseksi, Suomen ja Ruotsin kansoille. Kun pääoma oli noussut 450,000 hopearuplaan, olisi se jaettava 155,000 ruplaa „Suomenmaan kaikkien säätyjen ja kansaluokkain eduksi" (kreikkalaiset seurakunnat poisluettuina) ja 295,000 ruplaa samoin Ruotsin kansalle. Suomelle aiottu summa oli hoidettava kahtena rahastona; edellisestä, kun se korkoineen oli kasvanut 4 miljoonaan ruplaan, annettaisiin kaikellaisia apurahoja kunnille, elinkeinoille, kulkuneuvojen parantamiseksi y. m. Toinen rahasto oli tieteen, taiteen ja valistuksen edistämistä tarkoittava. Tes-

tamentin osittain jokseenkin sekavia määräyksiä ei ole voitu aivan tarkasti noudattaa. V. 1866 jaettiin Suomen ja Ruotsin hallitusten päätöksestä se osa pesästä, joka silloin oli muutettu puhtaasen rahaan ja luotettaviin arvopaperiin. Suomelle tuli 191,129 markkaa 74 penniä ja Ruotsille 364, 646 markkaa 95 penniä. Muun omaisuuden rahaksi muuttaminen ja korkovoitto on sitten kartuttanut Suomen osan niin että se 1881 vuoden alussa teki 834, 361 markkaa 4 penniä. Valtiopäivillä 1877 päätettiin toistaiseksi jättää rahasto Suomen pankin hoidettavaksi, ja saisivat valtiosäädyt aikanaan itse ottaa sen haltuunsa. Ruotsinmaan asukkaille tuleva osa L:n perinnöstä on niin ikään valtiopäiväin hoidettavana. E. G. P.

Länkelä, Jaakko, kirjailija, syntyi Revonlahden kappelissa Siikajoen pitäjää Toukok. 12 p. 1833 talonpojan Matti Länkelän ja Liisa Matintyttären avioliitosta. Tuli Raahen ja Oulun kouluja sekä Kuopion lukiota käytyänsä 1855 Helsingin yliopistoon. Kun vanhemmat olivat köyhät eli hän suureksi osaksi hyväin ja armeliasten ihmisten avuilla ja kotiopetuksella lukukausien väliaikoina. Toimitti opettajanvirkaa poikain vuoro-opetuskoulussa Helsingissä, suoritti 1858 Kuopion tuomiokapitulin edessä opettajatutkinnon ala-alkeiskoulun opettajanvirkaa varten ja 1860 historialliskielitieteellisen kokelastutkinnon yliopistossa. Sai 1861 Suomen senaatilta matkarahan kasvatustieteellisiä tutkimuksia varten ulkomailla ja kävi nyt opetusta Schweiz'iin ja Saksanmaan opettajaseminaareissa kuulemassa, jolta matkalta keväällä 1863 myöskin Tanskan ja Ruotsin seminaareja ja kansakouluja tarkastettuansa palasi kotimaahan. V. 1863 L. sai määräyksen hoitaa Suomen kielen opettajan virkaa äsken perustetussa Jyväskylän opettajaseminaarissa ja tuli 1867 vakinaiseksi lehtoriksi. Kesällä 1858 L. kirjallisuuden seuran antamalla matkarahalla kävi Inkerissä lauluja ja satuja keräilemässä ja toi sieltä varsin rikkaan saaliin; hänen *Matkakertomuksensa* on painettu Suomi-kirjaan vuodelta 1859. L. on ollut apuna eri sanomalehti-yrityksissä ja oli 1864—66 *Koti ja koulu* lehden toisena toimittajana; myöskin on hän suomeksi kääntänyt yhtä ja toista. Sitä paitse hän on toimittanut ja painattanut seuraavat teokset: *Asioimiskirjain tekemisen johdatus*, 1865, *Ensimäinen lukukirja ja aapinen kodin ja kansakoulun tarpeeksi*, 1866, *Toinen lukukirja*, 1866, *Kolmas lukukirja*, 1875, ja *Suomen kielen kielioppi alkeisopetuksen tarpeeksi*, 1867, joista muutamat ovat useissa painoksissa ilmestyneet.

Löfgren, Eerik Juhana, historia- ja muotokuva-maalari, syntyi Turussa Toukok. 15 p. 1825. Vanhemmat olivat porvari Juhana Gabriel L. ja Katariina Eerikintytär. Ensimmäisen opetuksen piirustuksessa antoi hänelle T. Legler (ks. häntä). V. 1842 L. pääsi oppilaana Tukholman taideakatemiaan. Suomen taideyhdistyksen ensimmäisissä näyttelyissä vv. 1847—49 muutamat L:n tekemät naiskuvat vetivät huomiota puoleensa, jonka johdosta hän sai taideyhdistykseltä vuotuisen apurahan. V. 1851 hän Tukholmasta lähetti kotiin kauniin, melkoista edistymistä osoittavan „Psyke" kuvan. Oltuansa 10 vuotta Ruotsissa L., taideyhdistyksen antamalla matkastipendillä varustettuna, lähti 1853 Düsseldorf'iin, jossa opiskeli 5 vuotta Hildebrandt'in ja Mengelberg'in oppilaana; siellä hän maalasi suuren taulunsa „Hagar erämaassa", jonka taideyhdistys osti ja joka on huomattavimpia kappaleita sen kokoelmassa. Elok. 1858 L. palasi kotimaahan, ja on sen jälkeen enimmiten asuskellut Helsingissä, harjoittaen semminkin muotokuvaamistaidetta, jossa hänen hieno, herkkäluontoinen maalaustapansa esiintyy varsinkin naiskuvien valmistamisessa. L:n mieskuvista mainittakoon Runeberg'in ja Cygnæus'en kuvat, jotka ovat yliopiston omat, sekä toinen, ylioppilashuoneessa oleva Cygnæus'en kuva. V. 1862 L. yksityis-avulla lähti Pariisiin, jossa teki mainion historia-taulunsa „Eerik XIV ja Kaarina Maununtytär." Tämä oli 1864 vuoden Pariisin „salongissa" näytteille pantu, jossa sai tarkastajien kiitoslauseita, ja sittemmin 1866 v:en näyttelyssä Tukholmassa; sen nykyinen omistaja on assessori H. Hallonblad Suomessa. V. 1879 L., vaikka jo 54 vuoden vanhana, lähti München'iin vielä opintojaan jatkaaksensa. Hänen Sjöstrand'in tekemä veistokuvansa löytyy taideyhdistyksen kokoelmassa.

Löfgren, Niilo Viktor Alfred, kirjailija, on syntynyt Wiipurissa Marrask. 25 p. 1843. Vanhemmat olivat hovioikeudenneuvos Kaarlo Löfgren ja hänen puolisonsa Fredriika Wilhelmiina Aminoff. Viktor Löfgren tuli ylioppilaaksi v. 1862 ja filosofian kandidaatiksi 1870 Toukok. 31 p., ryhtyen seuraavana päivänä *Uuden Suomettaren* toimitukseen, jonka johtajana hän siitä asti yhä on ollut. Sitä ennen hän jo oli v. 1865 ollut osallisna „Maiden ja merien takaa" nimisen kuvalehden toimituksessa, sekä v. 1858 kesällä toimittanut „Wiborgs Tidning'iä". Kesällä 1868 hän myöskin tutki ja mittaili *Wiipurin linnaa* ja on tästä muinaisjäännöksestä julkaissut kuvilla varustetun selityksen „Historiallisessa Arkistossa." On Suom. Kirjallisuuden seuran kirjapainon osakkaana ja hoitajana. Kaksi „Emlekyl'in" (E. Nervander'in) teosta „Honkain tarinat" ja „Uotilan isäntä", jotka ainoastaan suomeksi ilmestyivät. ovat Löfgren'in suomentamia. Myöskin „Vänrikki Stoolin tarinain" suomentamisessa on hänellä ollut osaa. — Nainut v. 1871 Maria Elisabet Avellan'in,

senaatinkamreeri Kaarlo Kristian Avellan'in tyttären.

Löfving, Tapani, soturi, oli syntynyt Narvan kaupungissa Jouluk. 24 p. 1689. Isänsä Martti Löfving, joka oli konstaapeli sen kaupungin varustusväessä, komennettiin sitten v. 1698 Käkisalmeen, johon poika silloin seurasi vanhempiansa. W. 1703 Tapani Löfving sai palveluspaikan Wiipurin kauppiaan, Jaakkima Frees'in, luona. Mutta ajan sotaiset pauhinat miellyttivät häntä enemmin kuin rauhalliset kauppatoimet. Nuorukaisen sotaista luonnetta sai kaikkien ensin kokea hänen oma isäntänsä, joka kerran erään korvapuustin hinnasta saavutti L:ltä hyvän selkäsaunan, mutta ei kuitenkaan siitä sen pahempaa kostoa etsinyt, kuin että hankki hänelle toisen palveluspaikan, nimittäin tuon tunnetun hurjamielisen Simo Affleck'in luona. L. siis v. 1708 Joulukuussa tuli Affleck'in kirjuriksi ja ylöskantomieheksi Suorlahden arentihovilla Karjalassa. Kaksi vuotta sen jälkeen sota levisi niille maille, ja L:llä oli silloin ensimmäiset seikkansa Venäläisten kanssa. Mutta loppuvuodella 1710 hän Kajaanin linnassa otti eronsa Affleck'in palveluksesta, lähti armeijan luoksi Etelä-Suomeen ja tuli munsteri-kirjuriksi Turun läänin jalkaväen rykmenttiin. Häntä ruvettiin heti alusta käyttämään pienempiin partioretkiin, joissa hänen rohkeutensa ja sukkeluutensa olivat suureksi hyödyksi. L:n varsinainen vaikutus alkoi silloin, kun Suomenmaa vuodesta 1713 oli joutunut Venäläisten haltuun. Niinä „ison vihan" vuosina, jotka nyt seurasivat, hän ehtimiseen kaikenlaisissa valepuvuissa liikkui Ruotsin ja Suomen välillä sekä Turun seuduilla ja Uudellamaalla, toisinaan yksinänsä, toisinaan jonkun harvan seuralaisen kanssa, hankkien tietoja Venäläisten voimasta ja tehden heille sen ohessa kaikenlaisia kepposia. Kun Kaarlo XII oli tullut takaisin Ruotsiin, hän pari kertaa v. 1717 kutsui L:n puheillensa Lund'in kaupungissa ja käytti häntä myöskin tiedustusretkillä Tanskaa kohden. Mutta Suomenmaassa tuo rohkea seikkailija oikeastaan oli niinkuin kotosellaan ja tänne hän tavan takaa palasi, tehden Venäläisille kaikkea mahdollista vastusta. Pari kertaa hän kävi itse Turun kaupungissa, keskellä vihollisten pääkortteeria, ja kaikilla näillä retkillä hän kesti lukemattomia vaivoja ja vaaroja, jotka hän itse on luontevalla yksinkertaisuudella kertonut *päiväkirjassansa*. Mutta itse maanasukkaille nämä seikkailijatoimet olivat aivan vähäksi iloksi; sillä Venäläisten epäluulo ja kosto tietysti usein kääntyi näitä vastaan, kun eivät voineet tuota rohkeaa retkeilijää saavuttaa.

Sodan loputtua L:n ansiot joutuivat jotenkin unohduksiin. Hän oli v. 1717 noussut vänrikiksi, mutta vasta v. 1729 hän sai kapteenin arvon sekä lupauksen saada jotakin virkaa Suomenmaassa. Kun ei tästä lupauksesta kuitenkaan mitään seurannut, hän v. 1731 lähti Holstein'iin, jossa herttua Kaarlo Fredrik antoi hänelle 900 talaria vaskirahaa vuotiseksi eläkkeeksi. Tätä hän sitten nautti viisi vuotta. Sillä välin hän v. 1734 pyysi Ruotsin hallitukselta jotakin apua köyhyydessään jo ehdotteli Savonlinnaan asetettavaksi komppanian vapaehtoisia, Venäjän kieltä osaavia, joille L. itse tarjoutui päälliköksi. Kun ei tähän tarjoukseen tullut mitään vastausta, hän seuraavana vuonna pyysi eron Ruotsin palveluksesta ja ilmoitti aikovansa asettua syntymäkaupunkiinsa, Narvaan, joka nyt kuului Venäjän valtakuntaan. Silloin Ruotsin hallitus katsoi paraaksi pysyttää hänet Suomessa ja antoi sitä varten hänelle elinkaudeksi Hommanäs'in tilan Porvoon pitäjässä. Kun hattu-hallitus pian sen jälkeen alkoi valmistaa sotaa Venäjää vastaan, lähetettiin L. v. 1739-40 jollekulle tiedustusretkelle Venäjään. Sodan syttyessä hän heti meni palvelukseen ilman palkatta, mutta joutui pian epäluulon alaiseksi, otettiin Maalisk. 23 p. 1742 kotosellaan kiinni ja vietiin kahleissa Hämeenlinnaan, jossa hän 20 viikkoa kärsi kovaa vankeutta. Vapaaksi päästyänsä hän nyt suurella vaivalla pääsi Tukholmaan ja lähetettiin seuraavan vuoden alulla Freudenfelt'in osakuntaan Peräpohjaan, jossa hän tavallisella rohkeudellaan teki vihollisille häiriötä. V. 1747 hän vihdoin korotettiin majurin arvoon. Mutta samaan aikaan hän näkyy olleen salaisessa yhteydessä Venäjän ministerin von Korff'in kanssa, tarjoutuen menemään Venäjän palvelukseen, vieläpä polttamaan ruotsalaisen kalerilaivaston. L:n onneksi nämä kavaltajahankkeet eivät tulleet Ruotsin hallituksen tiedoksi; senpä voimme siitä arvata, että hänelle v. 1752 määrättiin vuotinen eläke sotilashuone-kassasta. Hänen loppuiästään ei ole muita tietoja, kuin että hän Lokak. 22 p. 1777 kuoli Hommanäs'issä.

Löfving'in luonteessa näkyy olleen kummallinen sekoitus jumalisuutta ja uhkamielisyyttä. Hänen rohkeutensa ja sukkeluutensa sekä erinomainen taito muuttaa ruumiin ja kasvojen muotoa tekivät hänestä varsin onnistuneen sissisoturin; mutta korkeampaa siveellistä kantaa ja todellista isänmaallista mieltä häneltä epäilemättä puuttui. Hänen perheellisistä oloistaan ei tiedetä muuta, kuin että hän oli ollut kolmesti nainut: 1) Kristiina Magdaleena Alcenius'en, 2) Helena Uggla'n, 3) Maria Beata Fontin'in. Nämä puolisot, samoin kuin kaikki lapsetkin, kuolivat ennen häntä. (Koskinen, Lähteitä; Åbo Tidn. 1778; Koskinen, Yrjö Maunu Sprengtporten).

Y. K.

Lönnrot, Elias, Kalevalan kokoonpanija, Suomen uuden kirjakielen luoja, täydellisen suomalaisen sanakirjan sepittäjä, syntyi 9 p. Huhtikuuta 1802 Paikkarin torpassa Sammatin kappelissa Uudenmaan suomenkielisessä osassa. Isänsä oli kylänräätäli Fredrik Juhana Lönnrot, äiti nimeltä Ulriika Antintytär. Köyhyydestään huolimatta koettivat vanhemmat kouluttaa poikaansa; mutta varat eivät ylettyneet yhtä pitkälle kuin hyvä tahto. Nuoren Lönnrot'in täytyi jättää kymnaasilukunsa kesken ja mennä oppilaaksi Hämeenlinnan apteekiin. Täällä jatkoi hän kuitenkin lukemista itsekseen kaikkina joutohetkinä, erittäin Latinan kieltä harrastellen. Tämä viimeinmainittu palkitsikin hänen ahkeruutensa sillä, että jälleen käänsi nuorukaisen kohtalon alusta aiotulle uralle. Kaupungin lääkäri näet, kerta apteekissa käydessään, huvikseen rupesi puhuttelemaan oppilaita latinaksi; Lönnrot oli ainoa, joka hänelle osasi vastata, vieläpä teki sen erittäin sujuvasti, taitavasti. Siitä ihastunut tohtori lunasti nyt tiedonhaluisen nuorukaisen opista ja hankki hänelle sen lisäksi varoja opintojen jatkamiseen. Syyskuussa 1822 pääsi näin Lönnrot Turun yliopistoon — samalla viikolla Runeberg'in ja Snellman'in kanssa. V. 1827 hän suoritti maisteritutkinnon, tuli lääketieteen kandidaatiksi 1830, lisensiaatiksi 1832, määrättiin samana vuonna piirilääkäriksi Kajaaniin, ensin virkaatekeväksi, seuraavana vuonna varsinaiseksi. Tästä syrjäisestä paikasta kutsuttiin hän, Castrén'in kuolon jälkeen, v. 1853 Helsingin yliopistoon Suomen kielen ja kirjallisuuden professoriksi, v. 1860 tehtiin hän kunniatohtoriksi historiallis-kielitieteellisessä tiedekunnassa. V. 1862 erosi hän täysinpalvelleena professorinvirasta, jolloin samassa sai kanslianeuvoksen arvonimen. Sen jälkeen on hän maalla syntymäpaikassaan asunut, yhä vielä vähentymättömällä voimalla ja ahkeruudella jatkaen kirjallista työtänsä, josta semmoiset teokset kuin suomalainen sanakirja, loitsurunot sekä uusi virsikirjan ehdotus ovat tähän asti olleet tuloksena. Naimisessa on hän ollut Maria Piponius'en kanssa.

Jo apteekissa ollessaan sai Lönnrot ensimmäisen herätyksen niihin toimiin, jotka sittemmin ovat tehneet hänen nimensä niin rakkaaksi omassa maassa ja niin kuuluisaksi ulkomailla. Hän luki näet siellä Becker'in Turun Viikkosanomia, joissa Suomen kieli virtasi ennen tuntemattomalla puhtaudella; hän lauloi Juteinin lauluja, joissa hänen halpana pidetty äidinkielensä osoitti kykenevänsä korkeimpainkin tunteitten kannattajaksi; hän ihmettyi ja ihastui varsinkin Topelius'en painattamista vanhoista suomalaisista runoista, joista ensimmäinen vihko par'aikaa oli tullut ilmi. Näiden vaikutusten johdosta hänkin päätti omistaa elämäntyönsä Suomen kielen tutkimiseen ja viljelemiseen sekä yli kaiken kansamme vanhain runoaarteitten kokoelemiseen.

Maisteriväitöksensä: *De Wäinämöine, priscorum Fennorum numine* (W:stä, Muinais-Suomalaisten jumalasta) 1827 oli jo ensimmäinen askel tähän suuntaan. Hän koetti näet siinä, siihen asti tunnettuin runoin avulla, saada aikaan täydellisen kuvan epoksemme pääsankarista. Tässä työssään hän kuitenkin kipeästi tunsi koottuin ainesten riittämättömyyden. Senvuoksi hän kohta seuraavana vuonna 1828 läksi pitkälle retkelle Hämeen, Savon ja Suomen Karjalan kautta, jolla keräili runsaita uusia runovaroja, niinkuin myös sananlaskuja ja arvoituksia, sen lisäksi samassa vastaantulevia murteitakin tutkien. V. 1831 hän samassa tarkoituksessa taas kulki Savossa sekä Kajaanin kulmalla. Vielä enemmän aikaa jouti hän tähän harrastukseen panna, sen jälkeen kuin onnellinen sattumus oli saattanut hänet virkaan juuri parhaitten runopaikkain läheisyyteen. Tästä lähtein hän vuosittain kävi runonkeruulla Kajaanin ympäristöllä sekä Suomen Karjalan naapuripitäjissä, vieläpä tavallisesti myös ulotutti matkansa Suomen rajankin tuolle puolen, likeisempiin Vienan puolisiin Venäjän karjalaisiin kyliin, joita jo Topelius oli runsaimmaksi runolähteeksi osoittanut. Näin tavoin koottua saalistansa oli Lönnrot myös jo ruvennut, Topelius'en esimerkin mukaan, vihkottain julkaisemaan. Näitä vihkoja, joille hän pani yhteisen nimen *Kantele*, ilmaantui kaksi 1829, kolmas 1830, neljäs 1831. Viides myös vielä aiottu (valmiina käsikirjoituksena tallella Suom. Kirjallisuuden seuran arkistossa) jäi painamatta edellisten huonon menekin tähden, joka Lönnrot'ille oli tuntuvan rahatappion tuottanut. Tämän asian auttamiseksi syntyi v. 1831 Suomalaisen Kirjallisuuden seura, jonka perustaminen alkuaan pää-asiallisesti tarkoitti kokoelmain ilmisaattamista. Vielä suuremmalla innolla jatkoi hän nyt runonkeruutansa, jossa hänelle, ainesvarain karttuessa, samassa yhä enemmän selvisi ajatus, jonka hän kaikkein ensiksi sanoo saaneensa Becker'in Turun Viikkosanomista ja joka jo hänen väitöskirjassaankin ilmautuu, se ajatus nimittäin että *vanhat kertomarunomme ovat suuren yhtenäisen runoelman osia.* Väsymättä toisintoja tutkimalla, vertaamalla ja yhteenliittämällä rupesi hän nyt noita hajanaisia kappaleita kokoonpanemaan, ja Helmik. 28 p. 1835 toi hän Suom. Kirj. Seuralle sen suuren ilosanoman, että hänellä oli vanhoista runoista tehty yhtäjaksoinen teos valmis, jolle hän oli *Kalevalan* nimen pannut. Minkä-arvoinen tämä Lönnrot'in lahja kansallensa oli, sen saattaa ainoasti se täy-

desti arvioida, joka sen-aikuiset olot tuntee. Suomalainen kirjallisuus, jos hartauden kirjat pois luetaan, oli vasta ensimmäisellä idullansa; sekin vähä, mitä löytyi, oli ala-arvoista, melkein kaikki käännöstä. Nyt sitä vastoin oli äkkiä saatu teos, joka veti vertaa suurimpienkin kirjallisuuksien jaloimmille tuotteille, ja jota ulkomaalaisetkin, kun se käännettynä tuli ilmi, kohta rupesivat yksimielin omien kansalaisten kanssa ylistämään. Tämmöisen perustuskiven saatuansa alkoi siis luonnollisesti työ suomalaisen kirjallisuuden hyväksi edistyä aivan uusilla menestyksen toivoilla, uudella innolla. Lönnrot, niinkuin Ilmarinen Sampoa takoessaan, ei kuitenkaan vielä, vaikka muu maailma ihastui, tyytynyt tähän ensimmäiseen ahjonsa muodostamaan. Hän jatkoi vaan yhä matkustuksiansa. Erittäin on mainittava suuri runonkeruuja kielitutkimusretki, jolla hän kävi vv. 1836—7 Suom. Kirj. Seuran suomalla apurahalla Suomen ja Venäjän Karjalassa sekä Suomen ja Venäjän Lapissa. Senjälkeen kuin sitten vielä useammat muutkin runonkerääjät, etenkin uupumaton D. Europæus, olivat runsaasti aineksia lisään tuoneet, valoi Lönnrot koko Kalevalan uudestaan, kahta vertaa enennettyyn nykyiseen muotoonsa, jommoisessa se ensi kerran painettiin v. 1849. Tässä kokoonpanotyössänsä ei ollut Lönnrot, niinkuin muutamat ulkomaalaiset ovat arvelleet, itse keksinyt mitään lisään, vaan ainoasti erinäisiltä runolaulajilta saatuja lukemattomia toisinnoita käyttänyt toisen toisensa täytteeksi, joskus siihen vielä lisäten samaan yhteyteen sopiviksi havaittuja kohtia lyyrillisistä kansanlauluista, loitsuista sekä itsenäisistä ballaadeista. Hän itse on vaan paikka paikoin pannut sekaan jonkun ainoan yhdistävän rivin, semmoisia kuin esim.: Sitten virkkoi, noin nimesi y. m. s. Hänen työnsä ja ansionsa on todellisten, kansan suusta kerättyin ainesten yhteensovitus, ei mikään omaperäinen luominen, joka olisikin ollut kansallisperintömme luvatonta väärennystä. Lyhennetyn laitoksen Kalevalasta koulujen tarpeeksi toimitti hän sitten 1862. Joku aika Kalevalan ensimmäisen ilmaantumisen jälkeen painatti Suom. Kirjallisuuden seura myöskin muut Lönnrot'in järjestämät kansan muistelmat: lyyrilliset runot *(Kantelettaren)* 1840, *Sananlaskut* 1842 sekä *Arvoitukset* 1843. Näihin liittyivät myös mainioimman uudemman runoniekan Paavo Korhosen runot v. 1848. Viimein on Lönnrot nyt vanhoilla päivillänsä v. 1880 toimittanut julkisuuteen *Suomen kansan loitsurunot*, joiden kokoelma ko'on puolesta ei ole Kalevalaa vähempi. Itse loitsimisen luonteen ja tavan oli hän jo selittänyt tohtoriväitöksessään *Om Finnarnes magiska medicin* (Suomalaisten parantamisista loitsun kautta) 1832, jonka jatkettuna ja täydennettynä painatti Suomen lääkäriseuran toimituksiin 1842. Selitys suomalaisista sananlaskuista ja arvoituksista löytyy Suomi-kirjassa 1841.

Runomatkoillansa Lönnrot aina myös tutki Suomen kielen muotoja ja lausetapoja sekä kokoeli lisiä sanavarastoon. Ensinmainittuja aineksiansa ei hän saanut joutoaikaa täydellisesti järjestämään. Häneltä itseltään on vaan pari siihen koskevaa kirjoitusta Suomi-kirjassa 1841 ja 1842 sekä Mehiläisessä. Mutta tavallisella vaatimattomalla alttiudellaan antoi hän muistoonpanonsa Fab. Collan'ille käytettäväksi sitten v. 1847 ilmitulleen suomalaisen kieliopin suureksi eduksi. Samalla tavalla sai Eurén Lönnrot'in aarteista mielin määrin ammunnella suomalais-ruotsalaisen sanakirjansa tarpeiksi (1860). Virasta erottuansa vasta ryhtyi Lönnrot suuren, täydellisen *suomalaisen sanakirjan* toimittamiseen, joka tuli ulos 14:nä vihkona 1866—80. Suomen kielen ohessa rupesi hän jo aikaiseen myös tutkimaan lähimpiä sukukieliä. Lappiin kävi hän ensin käsiksi yllämainitulla kirjallisuuden seuran kustantamalla retkellä ja jatkoi samaa työtä vielä laajemmalla matkustuksella 1841—2 Suomen, Norjan ja Venäjän Lappien sekä Vienan ja Aunuksen läänien kautta, jossa viimeinmainitussa hän myös kävi Valkjärven Vepsäläisten luona. V. 1844—5 hän niin ikään taas kielitutkimusten tähden oleskeli Inkerin-, Viron- sekä Liivinmaalla. Hedelminä tästä olivat hänen professorinväitöksensä *Om det Nordtschudiska språket* (Wepsän kielestä) 1853 sekä Suomen tiedeseuran toimituksiin painettu kirjoitus *Ueber den Enare-lappischen Dialekt* (Inarin Lapin murteesta) 1854.

Lönnrot'in työ-aika on ollut Suomen kielen uudestisyntymisen aikakausi. Kun ruvettiin sitä käyttämään kaikellaisilla sille ennen oudoilla aloilla, sekä tieteellisillä että yhteiskunnallisilla ja valtiollisilla, niin tarvittiin tietysti äärettömästi uusia sanoja uusille käsitteille; samassa myös herännyt kansallistunne ei tyytynyt siihen asti kirjoissa tavallisiin, suuresti ruotsinvoittoisiin lausetapoihin, vaan vaati puhtaita, kansankielen mukaisia. Molemmissa näissä pyrinnöissä on Lönnrot ollut johtavana henkenä. Arvaamattoman suuri osa nyt käytännössä olevista oppisanoista on lähtenyt hänen pajastansa, ja syvä kielen varojen tunteminen sekä herkkä aisti ovat tehneet hänestä niin verrattoman sanaseppän, että juuri harva hänen keksimistään on tainnut tulla hylätyksi. Erittäin on kasviopillinen sanasto *(Suomen Kasvisto* 1860) kokonaan hänen luomansa sekä lakitieteellinen *(kauppa- ja maakaaren suomennos*, Suomi 1857, ja *Palmén'in lain-opillisen käsikirjan käännös* 1863) suuresti hänen kauttansa rikastunut. — Uuden kirja-

kielemme luojaksi voi toiselta puolen sanoa hänet siinäkin suhteessa, että hän kirjoituksissaan ja kirjoissaan sulatti yhteen itäsuomalaisen murteen sanarikkauden länsisuomalaisen yleisemmin tuttuihin ja säännöllisempiin muotoihin, sillä tavoin kirjallisuutemme hyödyksi ratkaisten riidan murteitten välillä, joka jo uhkasi jakaa kirjakielemme moniksi nurkkakieliksi. Tämä uusi kieli erittäinkin ilmaantuu Lönnrot'in toimittamassa, puoleksi kansan valistusta, puoleksi tieteellistä tutkimusta tarkoittavassa *Mehiläinen* nimisessä aikakauskirjassa 1836—7, 1839—40, ynnä sen mukana seuraavissa kirjoissa: *Muistelmissa ihmisten elosta kaikkina aikoina* (suomennos Becker'in maailmanhistorian 1:stä osasta) sekä *Venäjän historiassa;* samoin vielä Kantelettaren esipuheessa sekä yllämainituissa lakitieteellisissä suomennoksissa.

Luovaa runolahjaa ei ole Lönnrot'illa ollut ollenkaan, vaikka kyllä hän Kalevalan kokoonpanossa on osoittanut niin herkkää runollista aistia. Hänen harvat omat runokokeensa ovat mitättömät; sitä vastaan on hän ollut taitava runoelmain suomentaja. Suomi-kirjassa 1845 on nimellä *Kokeita suomalaisessa laulannossa* muutamia hänen kääntämiänsä lyyrillisiä lauluja (varsinkin Runeberg'in). Samassa aikakauskirjassa 1855 on kappale Odysseiasta (Odysseyn vastaanotto Faiakilaisten saarella); monta katkelmaa Iliadista on hän sovittanut yllämainittuihin Muistelmiin ihmisten elosta. Runomitta-oppi on ollut hänellä aina erittäin haluttavana tutkimusaineena. Vanhaa kansallista mittaa on hän laveasti selittänyt esipuheissa Kalevalan molempiin laitoksiin ja kuusimitan rakennuksen Suomen kielellä yhteydessä Odysseiasta käännetyn otteen kanssa.

Myöskin varsinaista rahvaankirjallisuutta on hän muiden töitten lomassa rikastuttanut useammilla sekä alkuperäisillä kirjoilla että suomennoksilla. Etevin niistä on *Suomalaisen talonpojan kotilääkäri* 1839. Vv. 1852—3 oli hän *Oulun Wiikkosanomain* toimittajana. — V. 1863 kutsuttuna suomalaisen virsikirjan parantamista varten asetetun komitean jäseneksi, ryhtyi hän tavallisella innollansa tähänkin työhön. Enin osa 1871 vuoden ehdotuksen virsistä on hänen parantamiansa tai uudestasuomentamiansa. Useimmat niistä olivat ensin tulleet ilmi erinäisissä vihkoissa (vanhoja ja uusia virsiä 1865, 86 virttä erinäisiä tiloja varten 1867, 10 virttä erinäisiä tiloja varten 1868, 50 virttä vanhoista arkkiveisuista 1869, 25 virttä enimmäksi osaksi vanhoista arkkiveisuista 1870, 26 haluttua virttä 1870; myöhemmin vielä 43 virttä saksalaisesta virsiaarteesta 1874). Komitean erottua Lönnrot vielä kerran viimesti koko työn, laittaen virret enemmän vanhain mukaisiksi; tämä hänen erinäinen ehdotusvirsikirjansa tuli ilmi 1872.

Valtiollisiin riitoihin ja harrastuksiin ei ole Lönnrot ylimalkaan ottanut mitään osaa; hän on tyytynyt hiljaisen, rauhallisen työntekijän ammattiin. Tämä hiljaisuus ei ole kuitenkaan tullut mistään väliäpitämättömyydestä tai pelkuriudesta. Siinä komiteassa esim. jonka tuli antaa lausunto Suomen kielen käyttämisestä virkakielenä, sekä myös Porthan'in patsaan vihkiäispuheessa on hän peittämättä lausunut ankaria miehen sanoja. Kaikkien hänelle suotujen kunnianosoitteitten sekä luottamusvirkojen luetteleminen ei voi tässä tulla puheeksi tilan ahtauden tähden. Olkoon vaan siinä kyllin, että hän Suomalaisessa Kirjallisuuden seurassa on ollut esimiehenä 1854—63 sekä siitä asti kunnianesimiehenä. (Laveampaa elämäkertaa katso Maiden ja Merien takaa-lehdestä 1864; tarkemman pienempäinkin teosten luettelon antaa Renvall, Biogr. Ant. sekä Vasenius, Suomalainen kirjallisuus).

M.

Mæxmontan-suvun kantaisä Mikko Martinpoika oli talollisen poikana syntynyt 1572 Miesmäen talossa Maskussa. Hän antautui luku-uralle ja otti kotitalon muistoksi sukunimen Mæxmontanus. Oltuansa kappalaisena Pirkkalassa hän 1627 nimitettiin Lempäälän kirkkoherraksi, jona kuoli 1650 Tammikuun 17 p. Siitä pitäin on Lempäälä pysynyt suvun kantapitäjänä. Suvun polveutuminen nähdään seuraavalla sivulla olevasta sukutaulusta. *

J. R. A.

Majander, Salomo, suomalainen hengellinen kirjailija, syntyi Toukok. 28 p. 1822 Iitissä. Isänsä oli talollinen Taavetti Matinpoika Taavila, äiti Hetaa Matintytär. Pojalla oli pienestä asti vastustamaton halu oppiin, joka hänet viimein, vaikka hän jo oli melkein 19 vuoden vanha, saattoi kouluun. V. 1848 M. pääsi ylioppilaaksi, 1850 vihittiin papiksi, sai 1860 varapastorin arvonimen, määrättiin 1863 vanhan kirkkoherran sijaiseksi Klemille ja tuli 1873 saman pitäjän varsinaiseksi kirkkoherraksi. Hän on 1875 nainut Maria Aleksandra Fagerlund'in. Painosta Majander on ulosantanut useampia suurempia tai pienempiä hengellisiä kirjoja

Suomen kielellä: *Oikiasta ja väärästä jumalisuudesta* 1869; *Oletko uskollinen?* 1871; *Korkian veisun selitys eli oikian rakkauden luonto* 1877; *Kuka on pyhä?* 1877. Tätä paitsi on hän muutamina vuosina antanut kirjoituksia Carlsson'in alkuunpanemaan Hengelliseen Kalenteriin.

Makkonen, Pietari, suomalainen talonpoikainen runoniekka, syntyi 1785 Hanhijärven talossa Kerimäellä. Isänsä Antti Makkonen kuoli pojan nuorena ollessa.

P. Makkosen nuoruus ja yksi osa miesikääkin kului köyhyydessä, mutta sitten hän tuli ahkeran työn kautta varakkaaksi. Äidiltään opittuansa lukemaan, ahmaeli hän kaikkia kirjoja, mitä vaan sai käsiinsä; erittäin oli hän harras runoille ja lauluille. Myöhemmin kynätaitoon harjaannuttuaan, tuli hän myös halukkaaksi itsekin kirjallisuutta kartuttamaan. Kuitenkin oli hän ensimmäistä runoaan kirjoittaessaan jo 50 vuoden vanha. Se oli pilkkalaulu toisesta pitäjän runoniekasta, Kokista, joka oli tehnyt kaikellaisia koirankureja. Tästä syntyi nyt pitkällinen kaksintaistelu pilkkarunoilla molempien välillä. Makkonen rupesi nyt sepittämään runoja muistakin aineista ja tuli siitä taidostaan sangen kuuluisaksi. Hän oli yksi niistä kolmesta runoniekasta, jotka v. 1845 tuotiin Helsinkiin ja kuvattiin. Kelvollisuutensa tähden oli hän muutenkin hyvässä arvossa pitäjässään, niin että tuli kuudennosmieheksi sekä kirkonrakennuskassan hoitajaksi. Hän kuoli 1858. Naimisistaan oli hänellä poika Antti, joka on myös perinyt hiukan isänsä lahjasta.

Enin osa Makkosen runoista on kansanrunouden nykyisen suunnan mukaan opettavaista laatua, joten siis enimmiten ovat kuivanlaisia. Esitystapa on kuitenkin usein hilpeä, leikillinen ja höystetty kauniilla vertauskuvilla. Erittäin huomattavia ovat runot „Suomen kielestä" sekä „Viinan töistä", josta viimeinmainitusta hän sai kutsumuksen Suom. Kirjallisuuden seuran jäseneksi. Painettuina ovat paraat Helmivyöhön; koko joukko löytyy käsikirjoituksena tallella Suom. Kirjallisuuden seuran arkistossa.

J. K.

Malm-sukuja on Suomessa löytynyt useita; ainakin on niiden keskinäinen yhteys selvittämättä. Jo 17:nen vuosisadan keskivaiheilla tavataan tämä sukunimi Vehkalahden kaupungissa ja Inkerissä. Nevanlinnassa oli myöskin Lauri Malm palvellut, joka ison vihan aikana oli yli-sotakommissariuksena Suomessa ja kuoli 1714. Hänen poikiansa olivat Turun maaherra Lauri Juhana (ks. Ehrenmalm) ja Yrjö, joka kuoli hovioikeudenneuvoksena Turussa 1740. — Sukupuuttoon näkyy kuolleen eräs pappissuku Malm, jonka vanhin jäsen Henrik Malm kuoli Vihdin kirkkoherrana 1736. Hänellä oli kaksi poikaa: 1) Niilo, Akaan provasti (s. 1686, † 1759), jonka samanniminen poika kuoli niin ikään Akaan kirkkoherrana 1764, ja 2) Jaakko, Vihdin kirkkoherra (s. 1689, † 1772), jonka poika Antero oli lääninprovastina Sahalahdella ja kuoli 1793. — Savoon on perehtynyt senniminen soturisuku, jonka vanhin tunnettu jäsen oli sotakommissarius Juhana Malm. Tämän poikia olivat 1) mainehikas soturi Kaarle Wilhelm (ks. elämäkertaa), jolla oli kaksi poikaa: taapikapteeni Juhana Fredrik (s. 1815, † 1850) ja eversti Kaarle Diidrik (s. 1819); 2) laamanni Antero Juhana (s. 1766, † 1830); 3) auditööri Gotthard Fredrik (s. 1780, † 1832) ja 4) luutnantti Juhana Henrik (s. 1781, † 1834), jonka poikia ovat kenraalimajuri Juhana Wilhelm (s. 1820) ja majuri Gotthard (s. 1824). — Paraiten tunnettu on Pietarsaaressa perehtynyt varakas kauppiassuku Malm, jonka kantaisän Niilon sanotaan Kaarle nimisen vanhemman veljensä kanssa muuttaneen sinne Norrköping'istä. Useat tämän suvun jäsenistä ovat esiintyneet Pietarsaaren edusmiehinä Ruotsin ja Suomen valtiopäivillä.

* *Mikko Martinpoika Mæxmontanus*, Lempäälän kirkkoherra, s. 1572, † 1650.

Juhana, Lempäälän kirkkoherra, s. 1616, † 1696. — Gabriel, Lempäälän kappalainen.

Gabriel, Lempäälän kirkkoherra, s. 1648, † 1711. — Juhana, lipunkantaja.

Mikael. Lempäälän kappalainen, s. 1690, † 1763. V.: Beata Gurli Sangbeck.

Mikael, Lempäälän kappalainen, s. 1721, † 1774. V.: Anna Katariina Gadd.

Aleksanteri, Sääksmäen kpl., s. 1757, † .834. V. Ulr. Sofia Svinhufvud.	Aadolf, kruununvouti, s. 1758, † 1838. V.: Elisabet Martini.	Jaakko, kauppaneuvos Turussa, s. 1760, † 1829. V.: Marg. Elisabet Roos.	Mikael, kauppias Turussa, s. 1773, † 1833. V.: Krist. Wilhelmiina Åkerman.

Aadolf, kruununvouti:

Aadolf Reinhold, luutnantti, s. 1801, † 1841. V.: Fredr. Wilhelmiina v. Pfaler.	Kaarle Wilhelm, varatuomari, s. 1807.

Jaakko, kauppaneuvos:

Jaakko Juhana, kauppias, metsästäjä, s. 1796. V.: Karol. Sofia Tjäder.	Frans Viktor, vänrikki, s. 1804, † 1832.

Mikael, kauppias: Frans Mikael. apteekari, s. 1814. V.: Paulina Lindström.

Aadolf Reinhold:

Aadolf Wilhelm, luutnantti, s. 1830, † 1879.	Albert Wilhelm, luutnantti, s. 1834, † 1858.

Jaakko Juhana:

Fridolf Leonard, kenraalimajuri, s. 1821.	Rudolf Juhana, majuri, s. 1822.	Sigfrid Edvard, apteekari, s. 1831, † 1880.	Frans Viktor, oik. raatimies, s. 1834.

Frans Mikael: Frans Kristian Mikael, taidemaalari, s. 1847.

Sen polveutuminen nähdään alla olevasta sukutaulusta.* J. R. A.

Malm, Pietari, kauppaneuvos, asioitsija, oli syntynyt 1800 Syyskuun 22 p. Pietarsaaressa. Vanhemmat olivat kauppaneuvos Pietari Malm ja Briita Maria Roos, kauppaneuvos Antero Roos'in tytär Kokkolasta. Malm tuli Turun katedraalikoulusta ylioppilaaksi 1816, oleskeli kauppatoimiin harjaantuakseen Liverpool'issa 1818—24 ja asettui sitten kauppiaana Pietarsaareen. Hän oli 1830 luvulla maamme suurin laivavaraaja; 1840 oli hänellä 13 laivaa eli yhteensä 2,557 lästiä (häntä lähinnä olivat Juhana Lang Raahessa 1,510:llä ja K. G. Wolff Waasassa 1,168:lla lästillä). Nuorempana hän raivasi uusia teitä maamme laivaliikkeelle ja vaikutti esimerkillänsä mahtavasti Suomen meriliikkeen kohottamiseen. V. 1839 meni kapteeni Pietari Kustaa Idman Malm'in „Louise" nimisellä laivalla Bataviaan ja kun 1846 vuoden lopulla vieraillekin laivoille myönnettiin kulku englantilaiseen Itä-Indiaan, niin kapteeni Böckelman jo Huhtikuun 12 p. 1847 saapui Hampurista Kalkuttaan eräällä Malm'in laivalla, joka oli ensimmäinen suomalainen laiva niillä vesillä. Samaan aikaan matkusti Idman (ks. Idman, suku) Herkules laivalla maan ympäri; sekin lajissaan ensimmäinen suomalaisella laivalla suoritettu retki. Siitä pitäin ovat Malm'in laivat pysyneet Indian, Kiinan ja Amerikan vesillä. Hän sai kauppaneuvoksen nimen 1837, oli valtiopäivillä 1863—4 kotikaupunkinsa ja 1867 sekä sen että Kokkolan edusmiehenä porvarissäädyssä, joka valitsi hänet pankintarkastajaksi puolestaan. Malm kuoli 1868 Elokuun 8 p. matkalla ollen Tukholmassa. V. 1824 oli hän nainut Ulriika Charlotta Höckert'in, kauppaneuvoksen tyttären Waasasta. Heidän poikansa Otto August tuli isän kuoltua kauppahuoneen johtajaksi.

Malm, Kaarlo Wilhelm, soturi, syntyi Elokuun 14 p. 1774 Rantasalmen Kerimäellä. Vanhempansa olivat tykkijunkkari, sittemmin sotakommissarius, Juhana M. ja Hedvig Sofia Brusin. Nuorena kävi M. ensin Rantasalmen koulua, missä vielä muutaman aikaa jatkoi opintojaan sen jälkeen kuin hän, isänsä kuoltua, varattomuuden tähden oli vapaehtoisena mennyt Savon jääkäreihin. Kolmenvuotisen sodan aikana 17-vuotias soturimme ensin sai tilaisuutta tappelutantereilla osoittaaksensa luontoperäistä rohkeuttansa, ja ansaitsi kunnialla upseeri-epollettinsa. Rauhan aikana hän kohosi (1804) kapteeniksi ja johti Kerimäen komppaniaa, kun v. 1808 arpakapula jälleen kutsui Savon joukot uuteen taisteluun. Kun Mikkelistä peräytymismatkaa tehtiin pohjoiseen, Malm Duncker'in rinnalla otti osaa Jynkän ikimuistettavaan taisteluun. Sittemmin sai M. komennettavakseen Sandels'in prikaatin etujoukon, jonka tuli avata tietä Savoon ja hävittää vihollisten varastohuoneet Iisalmella. Sinne tultuaan hän kadottamatta ainoatakaan miestä vangitsi erään venäläisen joukon ja avasi itsellensä tien Kuopioon, minkä kaupungin hän vihdoin, hyvin käyttäen pientä sotavoimaansa, valloitti kahdenvertaiselta viholliselta (Toukok. 12 p.). Kuopion maaherran, Wibelius'en, luovuttua virastansa, M. nyt myöskin sai koko läänin hoidon huolekseen. Sandels'in tultua Kuopioon, Malm eteni Mikkeliin päin, hävittäen Venäläisten muonavarastoja. Kun sitten Sandels'in oli täytynyt Kuopiosta vetäytyä Toivalan salmen taakse, Malm'in tuli estää Venäläisten etenemistä Karjalasta päin. Varsinaista sotaväkeä hänellä oli vähän, mutta sen sijaan talonpoikia harjoitettiin aseisin. Näin varustettuna hän peloitti viholliset pakoon Pielisten Joensuusta ja löi heidät ankarassa kahakassa Pelkjärvellä, minkä jälkeen Suomen soturit ainoan kerran sodan kestäessä tekivät hyökkäyksen itse vihollisten alueesen. Ylivoiman edeltä peräytyen M. pian sai käskyn

---

* *Niilo Malm,*
kauppias ja raatimies Pietarsaaressa, s. 1724, † 1785. V: Maria Nyman.

Matti, kauppias, s. 1750, † V.: Anna Kristiina Snockendahl.	Juhana, raatimies, s. 1751, † 1804. V.: 1) Anna Maria Sten, 2) Sofia Thodén.	Niilo, raatimies, s. 1765, † V.: 1) Briita Hel. Hamberg, 2) Emer. Sofia Öhman.	Pietari, kauppaneuvos, s. 1768, † 1827. V. 1) Maria Krist. Kindman, 2) Briita Maria Roos.	Kilian, kauppias, s. 1771, † 1813. V.: Anna Kindman.

Matti, kauppias s. 1773, † 1819. V.: Katri Marg. Malm.	*Pietari*, kauppaneuvos, s. 1800, † 1868. V.: Ulr. Charl. Höckert.	Aleksanteri, merikapteeni, s. 1810, † 1868. V.: Maria Bernh. Roos.	Julius, raatimies, s. 1812. V.: Charl. Matilda Mellberg.	Kilian Edv., kauppias, s. 1793, † 1828. V.: Joh. Sofia Edman.	Kustaa, kouluopettaja, s. 1805, † 1851.	Tuuro Ferd., raatimies, s. 1809, † 1876. V.: Jul. Augusta Ingeborg Reutervall.	Frans, merikapteeni, s. 1818, † 1872. V.: Mar. Wilh. Sundholm.

Herman, kouluopettaja, s. 1809.	Otto August, kauppaneuvos, s. 1838.	Piet. Ant. Aleksanteri, mekaanikko New-York'issa, s. 1842.	Otto Julius, nimismies, s. 1848.	Julius, kauppias, s. 1847.	Kilian, merikapteeni, s. 1823.	Kaarle Kustaa, merikapteeni, s. 1827, † 1858.

yhtyä Sandels'in osastoon ja taisteli sitten Duncker'in rinnalla Koljonvirran tappelussa, sekä määrättiin pari päivää myöhemmin viimemainitun komennon alla ottamaan osaa tuohon yölliseen rynnäkköön, jolla Sandels aikoi valloittaa vihollisten pääkortteerin Iisalmella. Ensi rynnäkössä M., joka johti Duncker'in etujoukkoa, pakotti yhden venäläisen pataljoonan aseitansa heittämään, mutta vihollisten saatua lisäväkeä oli hänen täytymys peräytyä, sai ruhjevamman päähänsä ja joutui Venäläisten vangiksi. Malm sai ensin asua perheensä luona Torstilassa, mutta siirrettiin sittemmin Pietariin, jossa sankaria kunnioituksella kohdeltiin. Saatuaan sittemmin luvan pariksi viikoksi palata kotiinsa, hänen ei kuitenkaan enää tarvinnut sotavankeuteensa takaisin lähteä, rauha kun sillä välin jo oli tehnyt vihollisuuksista lopun. Sodan kestäessä oli M. tullut majuriksi ja everstiluutnantiksi; kun hän v. 1810 sotapalveluksesta erosi, korotettiin hän aatelissäätyyn ja sai hovijääkärimestarin nimen. Näistä kunnianosoituksista tuo suora soturi ja rahvaan johtaja ei kuitenkaan välittänyt. Sankari asui loput ikäänsä nauttien eläkerahaa Suomen valtiolta ensin Joroisten Torstilassa, sittemmin saman pitäjän Tuomalassa, missä hän vihdoin, yhä vaivattuna sodassa saamastansa vammasta, kuoli kovan halvauksen jälkeen Elokuun 18 p. 1826. Hän oli nainut Sofia Charlotta Salomon'in, sotalääkäri S:n tyttären. (Porträtter till Fänrik Ståls Sägner y. m.).

Malm, Kaarle Oskar, kuuromykkäin opettaja, oli syntynyt Eurassa 1826 Helmik. 12 p. kuuromykkänä mutta muutoin hyvillä luonnonlahjoilla varustettuna. Isänsä oli sotakamreeri Antero Kustaa Malm, joka kuoli raatimiehenä Porvoossa, äidin nimi Katariina Juliana Tandefelt. V. 1834 lähettivät varakkaat vanhemmat poikansa Tukholmaan, jossa kuuromykkäin opettaja Holtz ensin otti hänen opetettavakseen. Helmik. 14 p. 1840 tuli Malm oppilaaksi Manilla'n kuuromykkäin opistoon, mutta pääsi siellä jo 1843 apuopettajaksi ja nuorempien kumppanien hoitajaksi. Kun hän Lokak. 16 p. 1845 erkani opistosta, kiitettiin häntä erokirjassa tavattomista taidoista Ruotsin kielessä, historiassa, maantieteessä, laskutieteessä, tasapinta-mitannossa, kansantajuisessa luonnontieteessä — varsinkin lempiaineessaan tähtitieteessä —, vieläpä Saksan ja Englannin kielissä; viime mainittua kieltä hän kuuluu käyttäneen jotenkin taitavasti. Kotiin tultuaan oli hän ryhtynyt suomeakin oppimaan. Vaikka eräs Suomalainen, salpietarikeitosten johtaja Savossa Abraham Argilander (synt. 1722, kuollut 1800) tiettävästi oli Pohjoismaissa ensimmäinen, joka oli näyttänyt kuuromykkäin opetuksen mahdolliseksi ja v. 1762 — samaan aikaan kuin ensimmäiset kuuromykkäin opistot perustettiin Franskassa ja Saksassa —, antanut kokemuksestaan kertomuksen Tukholman tiedeakatemialle, ei Suomessa vielä Malm'in nuoruudessa ollut yhtäkään kuuromykkäin opetuslaitosta. Kohta Manilla'sta erottuansa ryhtyi Malm kotiopettajana Koivistolla vertaisiansa opettamaan. Käytyään Pietarin kuuromykkäin opistoa katsomassa, avasi hän jo Lokakuun 1 p. 1846 Porvoossa yksityiskoulun kuuromykkiä varten. Suomessa oli tähän aikaan (1848) yhteensä 1,466 kuuromykkää, mutta ainoastaan harvoilla vanhemmilla oli varaa panna noita pahan onnen lapsia kouluun, ja kymmenen vuoden kuluessa ei Malm'illa ollut kuin 13 oppilasta. V. 1856 sai hän koulullensa valtiolta 200 hopearuplaa vuotista apurahaa, mutta varsinkin parantuivat koulun asiat, kun seuraavana vuonna eräs toimikunta Porvoossa otti sen tarpeita täyttääksensä. Kun vihdoin 1858 valtiovaroilla ensimmäinen kuuromykkäin opisto perustettiin Turkuun, nimitettiin Malm Helmik. 9 p. 1859 siihen opettajaksi ja matkusteli sen johdosta s. v. Tukholmassa, Köpenhaminassa, Schlesvig'issä ja Hampurissa, sikäläisiä kuuromykkäin opistoja katsastamassa. Kauan Malm ei kuitenkaan saanut vaikuttaa uudessa virassaan; hän kuoli keuhkohalpaukseen Kesäkuun 8 p. 1863, kaipaukseksi oppilaillensa, jotka häntä suuresti rakastivat, nähtyään panemastansa alusta kuuromykkäin opistoja syntyneen Turussa, Porvoossa, Pietarsaaressa ja Kuopiossa. Käytännöllisissäkin askareissa oli Malm varsin taitava. Manilla'ssa oli hän saavuttanut kiitettävän taidon nikkariammatissa ja Syysk. 4 p. 1845 Tukholmassa vihitty uimamaisteriksi. Itse oli hän tehnyt vesisukset, joilla hän toisinaan hiihti Porvoon ja Auran jokiloilla, mutta turhaan koki hän luoda ilmapalloa, joka peräsintä tottelisi. Viime vuosina olivat Svedenborg'in kirjat ruvenneet häntä miellyttämään. Useampia kirjoituksia kuuromykistä julkaisi hän Porvoon ja Helsingin sanomissa (esim. Hels. Tidningar 1852 n:ot 52—5) ja hänen papereistaan tavattiin katkonaisia kappaleita ruotsalaisesta kieliopista kuuromykkiä varten. (Program till invign. af döfstumsskolan i Borgå 1863; Berätt. om döfst. skolornas i Finland verksamhet 1876—8). J. R. A.

Malmberg, Niilo Kustaa, saarnaaja, syntyi 1807 Helmik. 16 p. Ylistarossa. Isä Herman M. oli pitäjänapulainen Isossakyrössä ja tämän isä Kustaa Hermaninpoika, joka oli talollisen poika Ylistarosta ja eli siellä varanimismiehenä, oli suomalaisen Malmberg-suvun kantaisä; äiti oli Elisabet Margareeta Aejmelæus. Tultuaan ylioppilaaksi 1827 oleskeli Malmberg jonkun ajan Pietarissa E. K. Ehrström'in apusaarnaajana. Siellä tunnetun J. Gossner'in synnyttämä herätys häneen syvästi vaikutti ja mahta-

villa saarnalahjoillaan hän matkaansai suuren liikkeen seurakunnassa. Tuo herätti huomiota ja M. sai käskyn 24 tunnin sisässä suoriutua pois Pietarista. Yliopistossa sitä vastoin häntä, sekä ennen että jälkeen tuota Pietarissa käyntiä, huvittivat kaikenmoiset poikain kurit. Hän vihittiin papiksi 1830 ja määrättiin kirkkoherran apulaiseksi Kalajoelle, jossa pian tutustui Jonas Lagus'en kanssa (ks. tätä) ja antautui hänkin tulisen ja pelottoman luonteen rohkeudella sekä tavattomilla puhelahjoillaan uskonnollisen herätyksen apostoliksi. Itse on hän jättänyt vilkkaan kertomuksen tutustumisestansa Paavo Ruotsalaisen kanssa (1834), jonka oppia hän silloin vastusteli, mutta itse viehätettynä sitten innokkaasti levitti. V. 1836 M. siirrettiin välisaarnaajaksi Pidisjärvelle, josta saarnoilla ja kokouksilla viritetty herätys lavealle levisi. Sinne muutti Iisalmesta eräs Ruotsalaisen oppilas Vilho Niskanen, joka pian tuli ystäväksi M:n kanssa; mutta siitä tuttavuudesta näkyy syntyneen joku eriäväisyys Ruotsalaisen opista. Oikeuden käynnissä heränneitä vastaan 1838 sanoi Lagus huomanneensa M:ssa taipumusta suurempaan evankeliseen vapauteen, kuin itsensäkieltämykselle sekä lihan kuolettamiselle soveltui ja Ruotsalainen varoitti kirjeissä M:ia ja hänen sanankuulijoitansa Lapualla, johon M. 1843 oli päässyt pitäjänapulaiseksi, Nikolaiitain töistä (2 Piet. 2: 10—16). Luultavasti Ruotsalainen paremmin kuin muut siihen aikaan tunsi M:n taipumukset, mutta sinne missä M. saarnasi tulvasi edelleen kansaa kaukaisistakin pitäjistä, kymmenien peninkulmien takaa. Ihmetellen kuuntelivat M:n vastustajatkin hänen saarnojansa. Tuo maassamme tavallinen pitkäpiimäinen, surkea saarnaamistapa oli M:lle outo. Mitä rikkaimmalla suloisimmalla kansan kielellä puhui hän yksinkertaisesti, sydämmellisesti, veljellisesti, kuten ihminen puhuu omaisillensa kun on sydän täysi, ja tuhansille tuntui kuin Jumalan oma ääni olisi tunkeunut heidän sydämmiinsä. Vaikka kuuluu olleen näissä saarnoissa sisällys (etenkin Tollesson'in ja Struensee'n) postilloista lainattua, saivat ne saarnaajan tavattomasta sovittamistaidosta tuon ihmeellisen vaikutuksensa. Mutta jota suurempi M:n vaikutusvoima kansaan oli, sitä katkerampi oli heränneiden suru kun, hänen vaimonsa kuoltua 1851, huhut alkoivat toteentua, että hän virkansa ohella vietti irstasta elämää, juopuen salaa illoin ja käyttäen pyhää virkaansakin keinona lihallisten himojensa tyydyttämiseen. Entiset ystävät hänestä vähitellen luopuivat ja hänessä oli sammunut heränneisyyden hilpein liekki Pohjanmaalla. Niin kiintynyt oli kuitenkin M:n muisto entisten sanankuulijainsa sydämmiin että, hänen kuoltuansa 1858 Syysk. 21 p., 5,000 henkeä seurasi vainajaa hautaan. — M. oli kookas ja kaunis mies, hänen katseensa ja käytöksensä uljaan päällikön. Ensimmäisen, jalon vaimonsa Sofia Amanda Karoliina Bergroth'in kuoltua nai M. erään palvelustyttönsä.

Malmgren, Anders Johan, luonnontutkija, apteekari Antti Jaakko M:n ja hänen vaimonsa Alvina Maria Elisabet Westerlund'in poika, syntyi Kajaanissa 21 p. Marrask. 1834, tuli ylioppilaaksi 1854, seppelöitiin ensimmäisenä maisteriksi luonnontieteellis-matematillisessa tiedekunnassa 1860, ja tuli lisensiaatiksi v. 1863. Luonnontutkimuksen ja erittäinkin eläintieteen harjoittajana M. teki laveita tutkimusmatkoja Suomessa, oli v. 1856 käynyt Vienanmeren tienoilla, otti 1861 osaa Torell'in johtamaan tutkimusretkeen Huippuvuorille ja Ruijaan, kävi v. 1864 ja 1868 uudestaan Huippuvuorilla A. E. Nordenskiöld'in kanssa, (jonka johdosta Ruotsin tiedeakatemia v. 1867 antoi hänelle Linné'n muistoksi lyödyn kultamitalinsa). Vuosina 1865—66 oleskeli M. tieteellisiä tutkimuksia varten Skandinaaviassa, Englannissa, Saksassa ja Schweiz'issä; v. 1869 hän tuli ylimääräiseksi eläintieteen professoriksi Helsingin yliopistoon ja Suomen tiedeseuran jäseneksi. Paitsi väitöskirjoja: ***Kritisk öfversigt af Finlands fiskfauna*** (1863) ja ***Om Spetsbergens, Grönlands, Islands och Skandinaviska halföns hittills kända Annulata polychæta*** (1867), on hän julaissut useampia pienempiä tieteellisiä tutkimuksia, esim. ***Huippuvuorten kasveista ja eläimistä,*** painettu Ruotsin tiedeakatemian Öfversigt-sarjassa 1862—1867 ruotsiksi, mutta useimmat painetut uudestaan Englannin tahi Saksan kielellä tunnetuissa aikakaus-kirjoissa. Hänen muista kirjoituksistaan mainittakoon ***Vetenskapligt bihang till Svenska Spetsbergs expeditionen 1864*** (Tukholmassa 1867). Vuosina 1869—70 hän julkaisi arvokkaan kokoelman ***Handlingar och förordningar angående Finlands fiskerier,*** 5 vihkoa, johon ruotsalainen tutkija V. Granlund oli hankkinut tärkeitä asiakirjoja; kuudes vihko on tulossa; sitä vastaan v. 1869 aljettu aikakauskirja ***Tidskrift för fiskerinäring och aquikultur*** tilaajain puutteesta päättyi ensimmäiseen vihkoonsa. V. 1865 määrättynä hoitamaan kalastusten tarkastajan virkaa M. v. 1874 sai sen vakinaisesti. Hän on taitavasti edistänyt Suomen kalastuksia, on ehdottanut maamme lohijokiloissa nykyään noudatettavat rauhoitussäännöt ja muitakin kalastusten vaurastumista tarkoittavia määräyksiä, on hallitukselta hankkinut palkintoja arvokasten kalalajien kasvattamisesta, perustanut kalastusyhdistyksiä y. m. V. 1875 hän oli jäsenenä komiteassa, joka teki uuden lauttausasetuksen ehdotuksen, v. 1879 suuressa koulukomiteassa, v. 1876 yleisen teollisuusnäyttelyn sekä samana vuonna ja 1881 yleisten maan-

viljelyskokousten toimikunnassa. Kunnallisia toimia M. on saanut useampia suoritettavaksi (nykyään Helsingin kaupungin valtuusmiesten varapuheenjohtajana y. m.). V. 1864 hän nai Augusta Lundberg'in Ruotsista.

Malmström, Kaarle Robert, runoilija, syntyi Turussa 16 p. Maalisk. 1830. Vanhemmat: ruokainkauppias Kustaa M. ja tämän vaimo Maria Lindgren. Turun koulun ja lukion läpikäytyään, M. pääsi ylioppilaaksi 1851, vihittiin papiksi 1854, jolloin tuli apulaiseksi Paraisiin; oli kappalaissijaisena Turussa 1856—74, sekä on viimeksi mainitusta vuodesta alkaen Turun tuomiokirkon kappalaisena. Sen ohessa hän on ollut saarnapappina kehruuhuoneessa, kuumetauti-lasaretissa, vaivaishuoneessa, jäsenenä kansakoulu- sekä kirkollisviraston leski- ja orpokassan johtokunnissa, Turun kaupungin valtuusmiehenä, evankelisen seuran ja pipliaseuran arkistonhoitajana y. m. — M. on etevimpiä nykyajan ruotsinkielisiä runoilijoitamme, etenkin lyyrillisen runouden alalla. „Elden" (tuli) nimisestä runokappaleestaan hän sai Ruotsin akatemian pienemmän kultamitalin. Muuten on kirjapainosta ilmestynyt: *Dikter,* lyyrillisten kappaleiden kokoelma, 1856, sekä uudet lisätyt painokset vv. 1872 ja 1879; *Erik Fleming,* historiallinen näytelmä 5:ssä näytöksessä, joka on annettu Helsingin, Turun, Porin, Waasan ja Oulun teatereissa, pain. Turussa 1867. „Från lifvets morgon" (elämän aamusta) runomuotoinen teksti Oskar Pletsch'in tekemille piirroksille, Leipzig 1881, on par' aikaa painettava teos, joka ilmestynee jouluksi 1881. M. oli „Åbo Underrättelser"-nimisen lehden toimittajana kesällä 1859 sekä sen aputoimittajana 1860 – 61, toimitti lastensanomaa „Eos" 1862, ja on vuodesta 1876 alkaen ollut aputoimittajana (kroniköörinä) Åbo Underrättelser'issa. — Runoilijana M. on Z. Topelius'en sielunheimolaisia, hänen lyriikinsä on „mielialan lyriikiä" (Stimmungslyrik), joka luonnon ilmiöistä löytää paljaan subjektiivisen tunteen heijastuksia, huolimatta niiden itsenäisestä luonteesta. Värsyjen muoto on sujuva ja soinnullinen; sisällys ylipäänsä tosirunollinen, vaikka varhemmissa kappaleissa joskus tuntuu vähän utuiselta. Myöhemmissä runoissaan hän enemmin taipuu realiseen suuntaan, ottaen runoellaksensa elämän todenperäisistä oloista ja kysymyksistä. Lämmin uskonnollisuus on hänen mailman käsityksensä pohjana. Tilapäisissä kappaleissa tulee silloin tällöin vilkas humorikin näkyviin. — Historiallinen näytelmä „Erik Fleming" ei ole ansioita vailla, mutta tarvinnee muutamin kohdin korjauksia, joita tekijä lieneekin päättänyt siihen tehdä. — M. on naimisissa Ingeborg Wallenius'en kanssa.

Mannerheim, Kaarlo Eerik, valtiomies, oli syntynyt Säters'in pitäjäässä Taalaen maakunnassa ja Ison-vaskivuoren läänissä Ruotsinmaalla Jouluk. 14 p. 1759. Vanhemmat olivat tykistön everstiluutnantti Juhana Augustin Mannerheim, joka v. 1768 korotettiin vapaherraiseen säätyyn, ja tämän puoliso Helena Maria Söderhjelm. Isänisä taas, Augustin Marheim, oli v. 1693 tullut aateloituksi, mutta suvun vanhimmasta alkuperästä ei ole varmoja tietoja. Kaarlo Eerik Mannerheim'in vanhin veli, Lauri August, on Ruotsin valtiolaitoksen historiassa saanut tärkeän sijan; hän, näet, oli v. 1809 ensimmäinen, joka Ruotsin ritarihuoneessa ehdotteli Kustaa IV Aadolfin erottamista valtaistuimelta ja tuli sitten olemaan vv. 1809—1823 säätyjen valitsemana oikeus-asiamiehenä. Vielä suuremman merkityksen saavutti samaan aikaan Suomenmaassa tuo kymmentä vuotta nuorempi Kaarlo Eerik. Hän oli v. 1774 tullut Upsalan yliopistoon ja sitten mennyt sotapalvelukseen sekä v. 1783 siirtynyt Suomeen, jossa hän tuli majuriksi Turun läänin jalkaväen rykmenttiin. Sodan syttyessä v. 1788 hän täällä yhdistyi Anjalan liittoon, kuuluen kuitenkin tietysti tämän liiton ruotsalaiseen osastoon, joka harrasti ainoastaan kuninkaallisen vallan rajoittamista, mutta ei suinkaan Suomenmaan irroittamista Ruotsin vallan alta. Hän nyt v. 1790 tuomittiin kuolemaan, mutta sai täydellisen anteeksi-antamuksen. V. 1795 hän otti eron sotapalveluksesta ja osti silloin Fleming'ien vanhan sukukartanon Louhisaaren (ruotsiksi Willnäs) Lemuan pitäjäässä. Seuraavana vuonna hän nai Turun läänin maaherran, kenraalimajuri Ernst Kustaa von Willebrand'in tyttären, ja eli tästä lähtien tilanhaltijana erillänsä julkisista toimista. Mutta levollisesta maaelämästä vihdoin 1808 vuoden tapaukset hänen tempasivat uudelle valtiolliselle uralle. Kutsuttuna Turkuun valitsemaan läänin aateliston puolesta edusmiestä tuohon keisarin puheille vaadittuun lähetyskuntaan, hän muiden kanssa teki epäyksensä tätä laitonta edustustapaa vastaan. Kun kreivi Buxhoevden kuitenkin, muistuttaen ett'ei mitään valtiopäiviä tarkoitettu, uudisti käskyn, että lähetyskunta oli toimeen-pantava, sai Mannerheim tapahtuneessa vaalissa Syysk. 5 p. enimmät äänet, nimittäin viisi neljästätoista ja vastaan otti vaikka vastenmielisesti tämän luottamustoimen. Kreivi Buxhoevden'in käskyn mukaan hän myöskin tuli koko lähetyskunnan esimieheksi. Toista viikkoa myöhemmin lähetyskunnan jäsenet jo olivat matkalla Pietariin, mutta saivat Wiipurista palata, koska keisari Aleksanteri ei vielä ollut Erfurt'ista palannut. Vasta uuden käskyn mukaan saavuttiin Lokakuun lopulla Pietariin, jossa ensimmäinen lähetyskunnan kokous pidettiin Marrask. 12 p.

Se hyvä maltti ja valtiollinen aisti, jolla sitten suomalainen lähetyskunta suoritti toimensa, on suureksi osaksi luettava Mannerheim'in ansioksi. Seuraavilla Porvoon valtiopäivillä Mannerheim oli ritariston ja aatelissäädyn vaikuttavin jäsen ja tuli puheenjohtajaksi raha-asiain valiokuntaan, jonka ohessa hän istui siinä komiteassa, joka valmisti ehdotuksen hallituskunnan uuteen laitokseen. Kun säädyt olivat saaneet oikeuden ehdotella jäsenet hallitusneuvostoon, sai Mannerheim sekä ritaristolta että porvaris- ja talonpoikais-säädyiltä suosituksen, jonka johdosta hän Elok. 18 p. 1809 määrättiin jäseneksi talousosastoon ja tuli sen ohessa kansliatoimiston päälliköksi. Helmik. 16 p. 1816 hän määrättiin Turun ja Porin läänin maaherraksi, mutta kutsuttiin v. 1820 takaisin senaatin talousosastoon ja tuli kaksi vuotta sen jälkeen saman osaston varapuheenjohtajaksi. Sen ohessa hän vuodesta 1816 alkaen, jolloin ritarihuoneen johtokunta asetettiin, oli siinä puheenjohtajana vuoteen 1825 asti. V. 1824 vapaherra Kaarlo Eerik Mannerheim korotettiin kreivilliseen säätyyn, joka arvo oli perinnöksi menevä vanhimmalle miehiselle jälkeläiselle. V. 1826 kreivi Mannerheim vihdoin oman pyyntönsä mukaan sai eron viroistansa ja oleskeli loppu-ikänsä joko Louhisaaressa tai Turun kaupungissa. Viimemainitussa paikassa hän kuolikin iäkkäänä Tammik. 15 p. 1837.

K. E. Mannerheim oli hienosti sivistynyt mies, joka uudelle isänmaallensa teki tärkeän palveluksen siinä merkillisessä ajanvaiheessa, joka perusti Suomen nykyisen valtioaseman. Vaikka hän itse suurella epäluulolla katseli tapahtuvaa muutosta eikä suinkaan rakastanut entisiä Suomen itsenäisyyden harrastajia, hän kuitenkin rehellisesti ja taitavasti suoritti uuden aseman tehtävät. Hän on jälkeensä jättänyt sekä franskankielisiä „muistelmia“ että „päiväkirjan“ Pietarin matkaltansa, jotka molemmat kuitenkin ovat julkaisematta. Hänen puolisonsa oli Vendla Sofia von Willebrand. (R. Castrén, Finska Deputationen; Anrep, Ättartaflor; Spåre, Biogr. Anteckn.). Y. K.

Mannerheim, Kaarlo Kustaa, luonnontutkija, edellisen vanhin poika, syntyi Louhisaaren kartanossa v. 1797 Elok. 10 p:nä, tuli Turussa ylioppilaaksi v. 1813, suoritti filosofian kandidaatitutkinnon ja tuli tohtoriksi v. 1819. Samaan aikaan hän oli mennyt valtion palvelukseen, kohosi Suomen valtiosihteerivirastossa toisen toimitussihteerin arvoon v. 1826, nimitettiin v. 1831 hovioikeudenneuvokseksi Turkuun, oli ensin Waasan, ja sitten Wiipurin läänin maaherrana vuosina 1832—1839 ja kutsuttiin v. 1839 presidentiksi Wiipuriin juuri perustettuun hovioikeuteen. V. 1840 hän tuli kunniatohtoriksi lainopissa; muutamissa komiteoissa hän on ollut jäsenenä.

Virkauralla M. ei osoittanut erityistä kykyä, mutta sitä enemmän hän tuli tunnetuksi luonnontutkijana. Jo nuoruudestaan asti hän rupesi kokoelemaan hyönteisiä, erittäinkin Coleoptera, nosti huomiota julkaisemalla tutkimuksen *Eucnemis insectorum genus, monographice tractatum* (Pietarissa 1823), ja saavutti pian sijan Euroopan mainioin coleoptera-tutkijain joukossa. Hänen lukuisista kirjoituksistaan mainittakoon: Moskovan luonnontutkijain bulletiineissa painetut *Enumération des Buprestides* etc. (1837) ja *Beitrag zur Käferfauna der Aleutischen Inseln, der Insel Sitcha und Neu-Californiens* ynnä lisävihot *Nachtrag, Zweiter* ja *Dritter Nachtrag* (1843—53), joissa määrätään muutamain Suomalaisten (Holmberg'in ja Frankenhaeuser'in) tekemiä hyönteiskokoelmia luoteisesta Amerikasta. Pietarin tiedeakatemian toimituksissa hän on julaissut: *Précis d'un nouvel arrangement de la famille des Brachélytres* (1830); Germas'in aikakauskirjassa „Zeitschrift für Entomologie“ on painettu *Versuch einer monographischen Darstellung der Käfergattungen Corticaria und Lathridius* (Halle'ssa 1844). Mannerheim'in kuoltua Tukholmassa 9 p:nä Lokak. 1854 tarjosi leski, syntyisin Eeva Wilhelmiina von Schantz, hänen hyönteiskokoelmansa (noin 18.000 lajia ja 100,000 kappaletta Coleoptera, sekä muita hyönteisiä noin 10,000 lajia 30,000:ssa kappaleessa) yliopistolle lunastettavaksi ja v. 1856 yliopisto saikin 8,000:sta ruplasta mainitun kokoelman haltuunsa. Se oli yleensä hoidettu huolella, joka siihen aikaan oli tavaton, ja sisälsi hyvin paljon tyypejä; pienemmät lajit, niinkuin Brachelytra, Corticaria ja Lathridius olivat kuitenkin jo silloin osaksi pilauneet tuntemattomiksi. Samassa kaupassa tulivat myös Mannerheim'in tieteellinen kirjasto ja suuri kirjevaihto yliopiston omaksi. Edellinen jaettiin suuren kirjaston ja eläintieteellisen museon välillä, jälkimäinen jäi museoon. Siinä löytyy paljon sen ajan etevimpäin coleopterologien kirjoittamia kirjeitä, jotka ovat tieteellisessä suhteessa arvollisia.

E. G. P.

Manninen, Antti, maanviljelysopiston johtaja, kirjailija, syntyi Mikkelin pitäjässä 18³⁰/₆31 talonpoikaisista vanhemmista. Kotona osoitettuansa lukuhalua sekä harrastusta maanviljelyksen parantamiseen ja tieteelliseen tutkimiseen ja omin päin saavutettuansa perustavat tiedot, lähetettiin lahjakas ja teräväjärkinen poika Mustialan maanviljelysopistoon. Kun maanviljelyskouluja aljettiin perustaa eri lääneihin, kehoitettiin Mannista valmistautumaan johonkuhun niistä opettajaksi. Hän matkusti nyt Helsinkiin, missä tieteellisesti tutki maanviljelyksen apukeinoja, erittäinkin ke-

miaa. Tuli 1857 Jouhkolan maanviljelyskouluun Tohmajärvelle ensimmäiseksi opettajaksi ja johtajaksi, ja siirrettiin sieltä 1860 Leväisen maanviljelysopiston johtajaksi likelle Kuopiota. Hän oli Kuopion maanviljelysseuran perustajia ja sen sihteerinä kuolemaansa asti. Kirjailijanakin työskenteli Manninen ahkerasti. V. 1856 julkaisi hän Helsingissä kirjasen *Taito ja Toimi*, v. 1858 *Maanviljelysopin*, v. 1860 Kuopiossa Suom. Kirjallisuuden Seuran palkitseman kirjan *Mietteitä katovuosista Suomessa*. Hän oli sanomalehden *Tapion* perustajia sekä sen toimittajana 1861—66. Parhaimmassa iässään ainoastaan 35 vuoden vanhana vaipui hän kuolemaan Kuopiossa 20 p. Lokak. 1866. (Tapio 1866).

Margareeta, Tanskan, Norjan ja Ruotsin hallitsija, „Pohjan Semiramis", kuten häntä syystä on nimitetty, oli Tanskan kuninkaan Waldemar Atterdag'in nuorin lapsi, syntynyt Söborg'in linnassa v. 1353. Hänen äitinsä oli nimeltä Helvig, Schlesvig'in herttuain suvusta. Ajan mutkallisessa ja epärehellisessä politiikissa, jossa Waldemar Atterdag oli mestari, otettiin Margareetan naittaminen jo hyvin varhain puheeksi valtiollisten tarkoitusten saavuttamista varten, ja v. 1359, jolloin prinsessa ei vielä ollut seitsenvuotias, hän kihlattiin Ruotsin prinssille ja Norjan kuninkaalle Haakonille, Maunu Eerikinpojan pojalle. Asia kuitenkin näytti kohtaavan paljon esteitä; sillä jo seuraavana vuonna syttyi sotaa Tanskan ja Ruotsin välillä ja Haakonille hankittiin toinen morsian Holstein'ista. Mutta kun Maunu Eerikinpoika tarvitsi Tanskan kannatusta omia ylimyksiänsä vastaan, uudistettiin liitto jälleen, ja häät vietettiin Köpenhaminassa Huhtik. 9 p. 1363. Margareeta oli nyt kymmenenvuotias ja lähetettiin Norjaan kasvatettavaksi. Hovimestarinnaksi hänelle asetettiin eräs ruotsalainen nainen, rouva Märta, Pyhän Birgitan vanhin tytär, joka oli yhtä ankara kuin jumalinen ja mainitaan ahkerasti käyttäneen vitsaa kasvatuksen välikappaleena. Näin Margareeta yleni jänteväksi luonteeltansa ja hurskaaksi aikakauden ajatuslaadun mukaan. Hänessä oli jo lapsuudesta saakka ollut jotakin miehekästä koko olennossaan, niin että isä usein oli sanonut, Jumalan nähtävästi tehneen erehdyksen, luodessaan hänet naiseksi eikä mieheksi. Muutoin ulkomuoto oli hänellä varsin sorja, suunnikas vartalo, musta tukka, mustat, läpitunkevat silmät, sekä käytös ystävällinen ja miellyttävä. Hänen elämänsä kaikki vaiheet todistavat sitä erinomaista persoonallista vaikutusvoimaa, jolla hän osasi melkein huomaamatta taivuttaa ihmiset mielensä mukaan. Hän oli ikäänkuin luotu kansoja johtamaan uusille kehityksen radoille.

Hänen toimensa suunta näytti olevan itse sallimuksen viittaama. Kun veljensä Kristofer jo v. 1363 ja vanhempi sisarensa Ingeborg (naitu Meklenburg'in herttualle Henrikille, Albrekt kuninkaan veljelle) myöskin v. 1370 olivat kuolleet, oli Margareeta Tanskan lähimpänä perillisenä ja saikin Waldemar Atterdag'in kuoltua poikansa Olavin asetetuksi Tanskan valtaistuimelle v. 1376. Neljä vuotta myöhemmin kuoli hänen miehensä Haakon kuningas, jonka kanssa hän oli elänyt onnellisessa avioliitossa. Nuori Olavi silloin nousi Norjankin valtaistuimelle, ja koska hän oli Ruotsin Folkung'ein ainoa miehinen jäsen, oli aivan luonnollista, että Ruotsinkin kruunu hänelle toivottiin, varsinkin koska siinä maassa tyytymättömyys Albrekt Meklenburgilaisen hallitukseen päivä päivältä karttui. Näin syntyi itsestänsä Margareetan mielessä ajatus yhdistää Pohjoismaiden kolme valtakuntaa yhteiseksi suureksi ko'oksi. Tuuma näytti kuitenkin joutuvan vaaranalaiseksi, kun Olavi kuningas kesällä 1387 kuoli. Mutta itse teossa ei sittenkään asema muuttunut. Margareeta jo Elok. 10 p. valittiin poikansa jälkeen Tanskan kuninkaaksi; Helmikuun alulla seuraavana vuonna hän samoin valittiin Norjassa, ja kohta sen jälkeen Ruotsin ylimykset, jotka nyt olivat ilmi vihollisuudessa Albrektin kanssa tarjosivat hänelle kolmannen kruunun, jos hän tahtoi heille apua tehdä Meklenburgilaisen yliherruutta vastaan. Palmusunnuntaina Maalisk. 22 p. 1388 tapahtui tästä asiasta sopimus Dalaborg'in linnassa Ruotsin ylimyskunnan lähettilästen kanssa, ja alussa seuraavaa vuotta Albrekt kuningas Falköping'in tappelussa lyötiin ja vangittiin.

Margareetan yleiset hallitusteot Ruotsissa ovat historiasta tarpeeksi tunnetut. Tässä ei myöskään tarvitse uudesta kertoa, kuinka Margareetan toimella hänen sisarensa tyttärenpoika Eerik Pommerilainen määrättiin kuninkaaksi. ensin Tanskassa ja Norjassa, sitten myöskin kesällä 1395 Ruotsissa (ks. Eerik Pommerilainen). Se oli Eerikin kruunauksessa Kalmar'issa 1397, jolloin yhdistys kolmen valtakunnan välillä, niin kutsuttu Kalmar'in unioni, miten kuten säädettiin, vaikka varsinaista liittokirjaa ei syntynyt. Ihmeteltävä on kaikessa tapauksessa se jäntevyys, jolla Margareeta osasi taivuttaa Ruotsin kopeat ylimykset alamaisuuteen, käyttämättä siihen muita keinoja kuin persoonallista arvoansa ja henkistä neroansa. Niinpä hän kenenkään vastustamatta peruutti kruunun alle kaikki ne verotilat, mitkä rälssi edellisinä aikoina oli allensa lyönyt ja hallitsi todellakin suuremmalla vallalla kuin mikään Ruotsin kuningas Maunu Latolukon ajoista asti. Tämä on sitä merkillisempi. kun muistamme että ennen häntä ei mikään nainen ollut pohjoisissa valtakunnissa istunut val-

taistuimella ja että niinmuodoin Margareetan hallitus näytti olevan poikkeuksena sekä entisestä lainsäännöstä että Pohjan kansojen juurtuneesta katsantotavasta. Mutta Margareeta hoitikin hallitsijavirkaansa erinomaisella huolella, oleskellen pitkät ajat Ruotsinkin valtakunnassa, vaikka Tanskaa epäilemättä katsottiin unionin päävaltioksi. Suomessa hän ei milloinkaan ole käynyt; mutta hän lähetti Eerikin pari kertaa meidän maahamme, tämänpuolisia oloja järjestämään. Ylipäänsä Ruotsin historia, joka ei ole Margareetan unioni-aatteelle ollut aivan suosiollinen, kuitenkin kiittää hänen hallituksensa laatua; sitä vain moititaan, että hän toisinaan tanskalaisille suosituisille antoi Ruotsin valtakunnassa läänityksiä, muun muassa tuolle irstaalle Abraham Broderinpojalle, joka v. 1409 tavataan Turunkin linnan haltijana. Margareetan yksityinen elämä oli, parjauksista puhumatta, moitteeton. Hän oli ajan käsityksen mukaan hurskas nainen, osoitti suurenmoista anteliaisuutta kirkollisille laitoksille ja oli ensimmäinen Ruotsin hallitsija, joka ryhtyi jonkinlaiseen toimeen Lappalaisten käännyttämistä varten (ks. tässä seuraava elämäkerta). Eerik kuningasta hän koko elinaikansa johti ja neuvoi äidillisellä huolella, mutta piti itse hallitusohjat käsissään kuolemaansa saakka. Syksyllä 1412 hän oli tullut Flensborg'iin Schlesvig'in maakunnassa, saadaksensa sovitetuksi Tanskan vanhat riidat Holstein'in kanssa. Sovinnosta ei tullut mitään; mutta kun Margareeta, kotia palatakseen, oli astunut laivaan, hän äkkiä kuoli Flensborg'in satamassa yöllä Lokak. 12 päivää vastaan 1412, ankaran myrskyn ja rajuilman raivotessa. Oli ikäänkuin luonto olisi ennustanut niitä valtiollisia myrskyjä, jotka nyt olivat tulossa pohjoisilla mailla. Margareetan ruumis ensin haudattiin Sorö'n luostariin, mutta muutettiin sitten Roskilde'n tuomiokirkkoon, jossa Eerik kuningas v. 1423 asetti hänen haudallensa komean muistopatsaan.

Y. K.

Margareeta, Lappalaisten ristimistä harrastava nainen, lappalaisista vanhemmista syntynyt, eli Margareeta kuningattaren aikana. Hän oli itse tullut kristityksi ja oli näössä saanut kutsumuksen ruveta vaikuttamaan pakanuudessa elävän kansansa kääntämistä kristinuskoon. Yöt päivät vaivasi häntä siitä pitäin tämä huoli ja hän uhrasi väsymättä kaikki voimansa asian eteen. Hänen valituksensa ja pyyntönsä johdosta kuningatar Margareeta ja Lund'in arkkipiispa v. 1389 laativat *latinankielisen* kirjeen Lappalaisille, jossa heille lyhykäisesti kerrottiin esivanhempaimme syntiin lankeemus ja Vapahtajan autuuttavainen oppi, kehoituksella että luopuisivat ihmiskäsin tehtyjen epäjumalankuvien palveluksesta, joka heille autuuden sijaan tuottaisi iankaikkisen kadotuksen. Lopuksi kirjeessä kehoitettiin Upsalan arkkipiispaa ja Korsholman voutia pitämään mitä mahdollista huolta Lappalaisten kääntämisestä. Valitettavasti puutumme tietoa siitä mitä Margareeta tuolla valtuuskirjeellä sai toimeen. Mahdollinen menestys ei häntä ainakaan tyydyttänyt. Noin parikymmentä vuotta myöhemmin tapaamme hänet jälleen yhtä levottomana asiatansa ajaen. Hän oli, näemme silloin, monta vuotta kierrellyt Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa, hoveissa ja luostareissa, itkusilmin rukoillen ruhtinoita ja ylimyksiä, piispoja ja abbotteja vaikuttamaan Lappalaisten kääntämistä kristinuskoon. Eräässä Margareetalle annetuista puoltokirjeistä ehdotellaan että arkkipiispa pitäisi huolta tapojen sekä pappien parantamisesta ja kristillisyyden vahvistamisesta Lappalaisten lähiseuduilla, joten näiden kääntäminen yksitellen olisi helpompi. Sen enempää emme tunne Margareetan pyrinnöistä, mutta niiden johdosta varmaankin lähti 1419 eräs Toste niminen pappi, kuninkaallisella puoltokirjalla varustettuna, Lappiin aikomuksessa saattaa kaikki Lappalaiset kristinuskoon ja rakentaa muutamia kirkkoja heitä varten. Hänen toimensa menestymisestä ei ole mitään tietoa, mutta luultavasti Pirkkalaiset silloin, kuten myöhemminkin, vastustelivat tuota kääntämistyötä, jota katsoivat eduillensa haitalliseksi. Ainoastaan noitarumpujen kuvauksista y. m. huomataan, että paavinuskon aikana ainakin tiedot kiirastulesta, kolminaisuudesta, neitsyt Mariasta ja muutamista pyhimyksistä olivat Lappalaisiin levinneet. (Grönblad, Nya källor; Handl. rör. Skand:s Hist. XXIX).

J. R. A.

Martinius, Mattias, suomalaisen kieliopin tekijä, syntyi 1655 2 p. Helmik. Hauhon pitäjän Tuuloksen kappelin Pohjoisten kylässä, jossa rusthollari ja keskievari M a r t t i K n u u t i n p o i k a ja tämän vaimo B r i i t a L a u r i n t y t ä r olivat hänen vanhempansa. Tuli Hämeenlinnan ja Helsingin kouluja käytyänsä 1676 Wiipurin lukioon ja sieltä 1678 ylioppilaaksi Turkuun. Julkaisi Turussa 1686 latinaisilla runoilla teoksen *Parnassus regum Sueciæ,* jonka omisti Kaarlo XI:lle. Kiiruhti sen kanssa Tukholmaan, missä antoi sen kuninkaan omiin käsiin, saaden palkinnoksi 100 talaria sekä lupauksen päästä ensimmäiseen avoimeen virkaan Wiipurin hiippakunnassa. Tuli 1688 logiikin ja fysiikin, 1697 toiseksi jumaluusopin lehtoriksi Wiipurin lukioon, jonka rehtoriksi kolmasti valittiin. Sai 1697 Säkkijärven aneksipitäjän sekä määrättiin tuomiokapitulin jäseneksi ja Muolan eli Äyräpään piirikunnan provastiksi. V. 1710 hän perheineen joutui venäläiseen vankeuteen, ja nimitettiin vapaaksi päästyään 1711 kirkkoherraksi syntymäpitäjäänsä Hauhoon, josta

hänen kuitenkin 1713 täytyi paeta Ruotsiin, jonne jäi vuoteen 1722 saakka, ottaen m. m. Wiipurin pakolaisten pappien edusmiehenä osaa valtiopäiviin 1719. Martinius toimitti 1689 Tukholmassa painosta suomalaisen kieliopin *Hodegus Finnicus, omnibus hanc linguam discere cupientibus valde utilis, eller Finsk Vägvijsare, allom dem som Finska tungomåhlet lära villia ganska nyttig, a Matthia Martinio, Tavast-Finnone.* Teos on kuitenkin oikeastaan vaan uusi laitos E. Petræus'en (ks. tätä) kieliopista; ne lisäykset ja parannukset, jotka siinä on tehty, ovat jotensakin vähäpätöiset. Sitä paitse on hän kirjoittanut pari väitöstä esim. *De prædestinatione ad vitam æternam*, jonka „ylistettävällä toimella ja vilpaudella" julkisesti puolusti Wiipurissa 1699. M. oli 1688 nainut Turun raatimiehen Jaakko Rönn'in tyttären Kristiina Rönn'in, ja, tämän kuoltua, 1692 Katariina Vallin'in, kirkkoherran tyttären Smolannista. V. 1724 luopui hän korkean ikänsä ja sairautensa tähden kirkkoherranvirastaan, jonka sai hänen poikansa. Kuoli Hauhossa 1 p. Syysk. 1728. (Suomenkielinen ruumissaarna kirjallisuuden seuran arkistossa; Alopaeus, Borgå Gymnasii historia.)

Mathesius, Juhana, suomalainen kielenkääntäjä, valtiollinen uhri (Genealogia Sursilliana teoksessa väärin nimitetty Petrus M.) syntyi 8 p:nä Heinäk. 1709. Hänen vanhempansa olivat Pyhäjoen kappalainen, sittemmin kirkkoherra Niilo Gabrielinpoika M.* ja Anna Portinus. Ison vihan aikana Juhana M. arvattavasti nautti opetusta Ruotsin puolella, mutta tarkempia tietoja hänen opinnoistaan ei ole; v. 1734 hän määrättiin suomalaiseksi kielenkääntäjäksi kansliakolleegiin, ja on suomentanut useampia sen ajan asetuksia. Kuuluisaksi tuli M. v. 1741, kun hattupuolueen johtajat koettivat luulotella yleisöä että muka valtiolliset salavehkeet nuoren Juhana Gyllenstjerna'n johdolla olivat tekeillä Venäjän kanssa. M. oli tiettävästi 1738 vuoden valtiopäivillä toimiellut myssypuolueen palveluksessa, ja luultavasti samoin 1741 ystävänsä Arckenholtz'in kanssa (ks. tätä). Sanottiinpa että hän kovasti oli moittinut hattupuolueen menetystä, erittäin sotajoukkojen lähettämistä Suomeen v. 1739, että hän oli arvellut Suomalaisten taipuvan Venäjän yhteyteen, jos kevytmielisesti aljettaisiin sotaa j. n. e. — kaikki syytöksiä, jotka kipeästi koskivat mahtavia eivätkä olleet perää vailla. Sen lisäksi M. joskus oli ollut Venäjän ministerin Bestushev'in luona, vaikka kanslian virkamiehiä oli kielletty vierasten lähettiläitten luona käymästä. Kun M. ei tahtonut myöntää osallisuuttansa valtiollisissa vehkeissä, päätettiin kidutuksella saattaa häntä ja Arckenholtz'ia tunnustukseen. Hän vietiin erääsen maanalaiseen vankihuoneesen, niin kutsuttuun „valkoiseen hevoseen", jossa vangit harvoin kestivät muuta kuin vuorokauden kärsimystä. Mathesius'ta ei kuitenkaan kahdenkaan vuorokauden kidutuksella voitu saada tunnustukseen, — mahdollisesti hänellä ei ollutkaan sellaisia tietoja, joita tahdottiin saada ilmi, — mutta valtiopäivävaaliin ja asioihin sekautumasta hän tuomittiin 21 p:nä Elok. 1741 kuukauden vesi- ja leipävankeudessa pidettäväksi, ja koska oli ollut yhteydessä Venäjän ministerin kanssa, oli hän pidettävä vankeudessa „niin kauan kuin nykyiset asianhaarat kestävät", mutta sitten lähetettävä maanpakoon. Toista vuotta myöhemmin, kun hattujen valta horjui, sai M:kin ar-

---

* *Yrjö Mathesius,* porvari Turussa.
Mathesius-suvun kantaisä.

Mattias (Halicoënsis). Salon provasti 1604, † 1622. V.: Margareeta.

Juhana, Pyhäjoen kirkkoherra 1642, † 1660. V.: Anna Lithovius. — Jooseppi, Kalajoen provasti, † 1685. V.: Susanna Arctophilacius. — Antero, Salon kappalainen 1628. V.: Briita Lithovius.

Juhanan lapset: Henrik, Pyhäjoen kpl. V.: Marg. Neocarolinus. — Mattias, Pyhäjoen kappal., † 1671.

Joosepin lapset: Pietari, Kalajoen kpl. 1688, † 1693. V.: Katri Falander. — Jooseppi, Kalajoen kirkkoh., s. 1640, † 1680. V.: Maria Thorvöst. — Gabriel, Kalajoen kpl. 1673, † 1692. V.. Maria Bergudd. — Antero, Kokkolan pormestari. V.: Cecilia Ausius.

Anteron lapsi: Antero, Haapajärven kappal., † 1689. V.: Briita Kranck.

Gabrielin lapsi: Niilo, Pyhäjoen kirkkoherra, s. 1676, † 1780. V.: 1) Anna Portinus, 2) Maria Niskanen (Axén).

Antero, Kokkolan pormestarin lapset: Henrik, manttaalikommissarius. V.: Kaisa Roberg. — Antero, raatimies Raahessa. † 1718. V.: Saara Roberg.

Niilon lapset: Gabriel, Upsalan tuomioprovasti, s. 1705, † 1772. V.: Eeva Johanna Uddbom. — *Juhana*, varamaaherra, s. 1709, † 1764. V.: Rebekka Berg. — *Pietari Niilo*, Pyhäjoen provasti, s. 1711, † 1772. V.: Briita Kjemmer. — Abraham, Pyhäjoen nimismies, s. 1724, † 1794. V.: Anna Håborg. — Yrjö, Lapuan Joensuun provasti, s. 1732, † 1816. V.: Katri Brunell. — Aaron, Föglön ja Hjo'n kirkkoh. Ruotsissa, s. 1736, † 1774. V.: . . . . . Kempe.

Abrahamin lapsi: Niilo, silkinkutoja Kalmarissa, s. 1768, † .

Yrjön lapset: Lauri, Pietarsaaren kappal., s. 1760, † 1830. V.: Katri Charl. Bruun. — Niilo, Lapuan Joensuun kappal., s. 1772, † 1822. V.: Maria Elis. Juthe.

moa 31 p:nä Maalisk. 1743 ja pääsi vapaaksi; v. 1745 hän nimitettiin Pohjanmaan läänin sihteeriksi. V. 1751 hän juuri oli pääsemäisillään assessoriksi Turun hovioikeuteen, mutta Fredrik kuningas kuoli ennenkuin nimitys oli laillisesti tehty, ja toinen sai viran. M. pyysi sillä kertaa turhaan hallitsijan luona ett'ei hänen entistä onnettomuuttaan yhä pidettäisi esteenä virkaylennykselle, mutta vasta valtiopäivät 1751—52 antoivat hänelle sellaisen lupauksen hyvitykseksi. V. 1760 M. sai assessorin arvonimen ja 1762 „hyvitykseksi" laamannin valtakirjan ja vuoron; vihdoin hän tuli Pohjanmaan varamaaherraksi. M. kuoli Lontoossa 1764. Hänen vaimonsa nimi oli Rebekka Henrikintytär Berg, joka ennen oli ollut naimisissa provasti Iisak Peldan'in kanssa. (Lagus, Om finska lagöfversättningar, y. m.). E. G. P.

Mathesius, Pietari Niilo, edellisen veli, pappi. kirjailija, syntyi Maalisk. 22 p. 1711 Wuotilassa Pyhäjoella. Kun Venäläiset 1714 syöksivät Pohjanmaalle, pakeni isä perheensä, appensa ja anoppinsa kanssa Ruotsiin, jossa pakolaiset Elokuussa asettuivat Idnor'in pitäjään lähelle Hudiksvall'ia. Nuori M. pantiin tuon kaupungin triviaalikouluun Helmik. 19 p. 1719 ja nautti siellä opetusta, kunnes rauhan tultua 1721 palattiin kotiin. Kotona opetusta jatkettuaan lähti hän 1725 Upsalaan ja tuli 13-vuotiaana ylioppilaaksi. Kesäk. 16 p. 1733 hän julkaisi ensimmäisen väitöskirjansa *De extensione cognitionis humanæ per notiones universales* ja Kesäk. 17 p. 1734 oivallisen väitöskirjansa *De Ostrobothnia,* jonka jälkeen hän seuraavana päivänä vihittiin maisteriksi. Papiksi vihittynä Turussa 1735 tuli hän armovuoden saarnaajaksi Kokkolaan Antero Kiemmer'in jälkeen, jonka tyttären Briitan hän s. v. nai. V. 1736 hän nimitettiin Pohjanmaan rykmentin saarnaajaksi, mutta muutti jo seur. vuonna Pyhäjoelle isänsä apulaiseksi. Isänsä kuoltua 1740 oli hän ensin armovuoden saarnaajana, kunnes 1743 nimitettiin Pyhäjoen kirkkoherraksi. V. 1757 sai hän provastin nimen ja nimitettiin 1763 lääninprovastiksi. Pohjanmaan papiston edusmiehenä oli hän valtiopäivillä 1756, 1760 ja 1765, kuuluen niin kuin useimmat muutkin Suomalaiset myssypuolueesen, ja oli säätynsä etevämpiä jäseniä. Hän kuoli Marrask. 23 p. 1772. Mathesius'en väitöskirja Pohjanmaasta, joka luetaan ruotsiksi käännettynä Suomi-kirjassa 1843, on kauan ollut luotettavin lähde Pohjanmaan tuntemiseen. Tiedot oli hän suureksi osaksi kirjevaihdolla kerännyt Pohjanmaan papistolta. Kun Turun konsistoori 1753 sai n. s. Peitzius'en käsikirjoituksen (Genealogia Sursilliana) haltuunsa, lähetti sen piispa Mennander M:lle lopullisesti täydennettäväksi julkaisemista varten. Hänen toimestaan käsikirjoitus kierteli Pohjanmaalla, mutta tuo toimitus käsikirjoituksesta hävisi Turun palossa 1827. — M:n nuoremmista velipuolista on mainittava Lapuan Joensuun provasti Yrjö Mathesius, jonka taloudellisia kirjoituksia Ruotsin tiedeakatemia ja Tukholman Isänmaallinen Seura useammat kerrat palkitsivat. Hänen kirjoituksistansa mainittakoon esim. *Samtal emellan en präst och en bonde om indragna helgedagar,* pain. Turussa 1773. (J. W:n tekemä ruotsalainen muistoruno, painettu Turussa 1773). J. R. A.

Maunu Birgerinpoika, historiassa nimitetty „Latolukko", Ruotsin kuningas vv. 1275—90, oli mainion Birger jaarlin toinen poika, syntynyt arvattavasti ennen vuotta 1250. Äiti oli nimeltä Ingborg, kuningas Knuutti Eerikinpoian tytär, † 1254. Vielä isän eläessä Maunu kantaa herttuan arvonimeä ja saapi nähtävästi jaarlin kuoltua v. 1266 Sörmlannin herttuakunnaksensa. Siellä hän Nyköping'issä piti loistavaa ritarillista hovia ja herätti sen kautta katteutta sekä kuninkaallisessa veljessään, veltossa Waldemarissa, että olletikin tämän puolisossa Sofiassa, joka antoi langollensa liikanimen „kattilan-paikkaaja" (kittelbotare) hänen tumman ihonsa ja laihuutensa tähden. Vihollisuus veljesten välillä puhkesi ilmi sotaan v. 1275, jolloin Maunu anasti valtakunnan ja kruunattiin seuraavana vuonna Toukok. 24 p. Upsalassa. Waldemarille oli kuitenkin ensi aluksi jätetty koko Götanmaa; mutta kun uusi sota oli syttynyt, pakotettiin Waldemar v. 1278 heittämään koko valtakunta Maunun haltuun. Se hallituskausi, joka nyt alkoi, on ollut merkillinen vaihe Ruotsin valtakunnan valtiojärjestyksessä. Koettaen tehdä kuninkaallisen virkansa heikkojen turvaksi, josta hänelle tuli kunnianimi „Latolukko", koska hänen ankarat rauhansääntönsä olivat ikäänkuin lukkona talonpojan ladon ja aitan ovella, hän sen ohessa melkoisesti enensi hallitsijavallan ja anasti Skeninge'n asetuksella v. 1285 itsellensä oikeuden tehdä uutta lakia „etevimpien miesten neuvolla". Tätä tarkoitusta varten kuningas kutsui herrainpäiville eli „keskusteluun" eri maakuntain ylimyksiä, keitä tahtoi, ja näistä muodostui nyt valtaneuvoskunta, jossa tavallisesti aina piispat ja laamannit saivat sijan. Tämä laitos osoittaa paljon yhtäläisyyttä Englannin sen-aikuisen feodaalisen parlamentin kanssa, ja ylipäänsä sopii Maunu Latolukosta sanoa, että hän useissa kohden koetti jäljitellä eteläisen Euroopan oloja ja laitoksia. Niinpä esim. se ratsupalvelus, jonka hän v. 1280 paikoi la sääsi, antaen erinäistä rälssi-vapautta kaikille, jotka suorittivat asevelvollisuutensa ratsun varustamisella, oli etelämaiden edistyneemmän sotalaitoksen mukaista. Samalla tavoin Maunu Latolukko

on valtakuntaansa perustanut ritari-laitoksen Etelä-Euroopan mallin mukaan. Hänen rakkautensa ulkomaisiin miehiin ja laitoksiin herätti hänen hallituksensa alussa paljon tyytymättömyyttä; mutta kun muistetaan, että Ruotsin muinaiset odal-laitokset jo siihen aikaan olivat häviöllä ja että uusia muotoja oli välttämättömästi keksiminen, on Maunu Latolukko, joka on laskenut uuden valtiojärjestyksen perustukset, epäilemättä luettava Ruotsin suurimpien hallitsijain joukkoon. Hänen suoranaisesta vaikutuksestaan Suomenmaan oloihin ei ole kuitenkaan paljoa kertomista. Muinaistarun mukaan hän on antanut Pirkkalaisille heidän etuoikeutensa Lappalais-veron suhteen, ja v. 1284 hän asetti nuorimman, Pentti nimisen, veljensä Suomenmaan ensimmäiseksi herttuaksi. Mutta muutoin hallinnolliset olot Suomessa olivat tähän aikaan vielä varsin kehittymättömiä

Kuningas Maunu Birgerinpoika kuoli paraalla iällänsä Jouluk. 18 p. 1290 Visingö'ssä, josta talonpojat surren kantoivat hänen ruumiinsa Tukholmaan, Harmaaveljesten kirkkoon haudattavaksi. Hän oli v. 1276, Marrask. 11 p., nainut Holstein'in kreivin Gerhard I:n tyttären Helvig'in, joka kuoli vasta v. 1325 paikoilla. Lapset olivat: kuningas Birger Maununpoika (isän kuollessa vasta kymmenen vuotias), herttuat Eerik ja Waldemar, sekä tyttäret Rikissa, joka meni luostariin, ja Ingeborg, joka oli määrätty Tanskan kuninkaalle, Eerik Menved'ille, puolisoksi. Y. K.

Maunu Eerikinpoika, Ruotsin kuningas vv. 1319—65, oli syntynyt v. 1316. Hänen vanhempansa olivat Eerik herttua, Maunu Latolukon toinen poika, joka kuten tiedämme sai surmansa Nyköping'in linnantornissa kesällä 1318, ja tämän puoliso Ingeborg, Norjan kuninkaan Haakon VI:nnen tytär ja ainoa perillinen. Kun Eerik herttua ja hänen veljensä Valdemar olivat tulleet Birger kuninkaan vangeiksi Nyköping'issä, riensivät heidän molempain puolisonsa Skaran vahvaan linnaan ja johtivat sieltä yleisen noston, jonka loppupäätös oli, että Birger karkoitettiin valtakunnasta ja kolmevuotias Maunu Eerikinpoika Moran keräjissä Heinäk. 8 p. 1319 valittiin Ruotsin kuninkaaksi. Kaksi kuukautta sitä ennen oli Haakon kuningas Norjassa kuollut, ja Norjalaiset olivat tunnustaneet Maunu Eerikinpojan senkin valtakunnan kuninkaaksi. Kummassakin valtakunnassa leskiherttuatar Ingeborg ensi alussa johti hallitusta; mutta kun hänen suosituisensa Knuutti Porse omavaltaisuudellansa herätti ylimyskunnan mielipahaa sekä Ruotsissa että Norjassa, tuli herttuatar syrjäytetyksi ja kummankin maan valtaneuvoskunta ryhtyi hallitukseen v. 1322. Tämä aristokraatinen holhojahallitus Ruotsissa ei ole ollut ansioita vailla. Se on rakentanut vahvan rauhan Venäjän kanssa Pähkinäsaaressa v. 1323 sekä myöskin Tanskan ja Vironmaan kanssa, ja sen ohessa se on pitänyt kiitettävää huolta pohjoisten erämaiden kansoittamisesta pitkin Pohjanlahden rannikoita. V. 1332 Maunu Eerikinpoika, silloin vasta 16:lla, tuli täysivaltaiseksi. Hänen hallituksensa alkoi hyvillä enteillä; sillä entiset Tanskan maakunnat Skaane ja Blekinge, jotka olivat joutuneet saksalaisten panttiherrain rasittavan vallan alle, antautuivat samana vuonna Ruotsin haltuun. Kolme vuotta myöhemmin nuori kuningas vanhan tavan mukaan ratsasti valtakuntaa, kulkien maakunnasta toiseen vastaanottamassa alamaisten uskollisuutta. Samana vuonna syksyllä hän nai ulkomaisen ruhtinattaren, Blankan, kreivi Juhanan tyttären Namur'ista, joka vv. 1337 ja 1340 synnytti hänelle pojat Eerikin ja Haakonin. Kaikesta siis sopi silloin toivoa loistavaa tulevaisuutta tälle kuninkaalliselle suvulle, jonka valta ulottui Jäämerestä Juutinraumaan ja Laatokan lähitienoilta Atlantinmereen saakka. Mutta ulkomaisen suuruuden alla piili paljon sisällistä heikkoutta. Norjalaiset eivät suinkaan tahtoneet pysyväistä yhteyttä Ruotsin kanssa, vaan vaativat jo v. 1343 tuon kolmevuotiaan Haakonin itsellensä kuninkaaksi. Myöskin entiset tanskalaiset maakunnat pyrkivät takaisin Tanskan alle, niin pian kuin tämä valta jälleen toipui sisällisistä häiriöistään, niin että lopulta v. 1360 Waldemar Atterdag viekkaudella ja väkivallalla korjasi ne haltuunsa. Pahinta kuitenkin oli, että Ruotsin oma ylimyskunta, joka kymmenen vuotta oli holhojahallitusta pitänyt, sillä välin oli kohonnut semmoiseen mahtavuuteen, että kuninkuuden asema alkoi tulla varsin ahtaalle. Maunu kuninkaalla näkyy olleen varsin hyviä tarkoituksia, mutta ei tarpeeksi jäntevyyttä ja valtioviisautta. Hänen hyvistä asetuksistaan mainittakoon: sääntö orjuuden lopullisesta lakkauttamisesta v. 1335 sekä tuo samana vuonna annettu sääntö yleisestä maarauhasta ja ravintolain asettamisesta maanseuduilla, ett'ei korkeasukuiset matkustajat saisi rahvasta rasittaa. V. 1344 hän lisäksi sääsi kuinka monella ratsulla kukin ylimys arvonsa mukaan saisi matkoillansa kulkea, koska tavaksi oli tullut, että korkeat herrat liikkuivat suurten aseellisten seurain kanssa. Ja kun rälssi-oikeutta oli ruvettu suuressa määrin väärinkäyttämään, niin että paljon tiloja vedettiin veron alta, antoi kuningas pitää tutkimuksia rälssin tiluksista. Nämä kaikki toimet eivät olleet ylimyskunnalle mieleen ja kohtasivat toimeen-panossa vastustusta. Sitä vastoin Maunu Eerikinpojan yleinen Maanlaki v. 1347, ensimmäinen koko valtakunnalle säädetty lakikirja, on jäänyt pysyväiseksi muistoksi tästä hallituskaudesta. Suo-

men suhteen annettiin v. 1334 sääntö, joka tarkoitti autioiden metsämaiden viljelystä.

Ensimmäinen alku Maunu Eerikinpojan onnettomuuksiin oli hänen valloituspuuhansa Suomen itärajoilla. Tätä asiaa varten hän jo kesällä 1347 kävi Suomen puolella, ollen Elok. 17 ja 21 pp. Kyrkesund'illa Suomen saaristossa, Syysk. 1—4 pp. Turunlinnassa ja Syysk. 10 p. paluumatkalla Ahvenan saaristossa. Seuraavana vuonna hän kohta heluntain jälkeen tuli mahtavalla laivastolla Koiviston edustalle, meni siitä Nevajokea ylöspäin ja valloitti Elok. 6 p. Pähkinälinnan. Toivo oli siis saada itse Emä-Karjala ja Inkerinmaa yhdistetyiksi Suomen kansallisuuteen. Mutta kun kuningas ei pitänyt tarpeellista huolta tämän tärkeän valloituksen säilyttämisestä, meni se jo seuraavana talvena hukkaan. Toinen retki, joka kääntyi läntiselle Inkerinmaalle syksyllä 1350, oli vielä onnettomampi. Seuraavan talven kuningas vietti Virossa ja Liivissä, ja paluumatkalla Ruotsiin hän keväällä 1351 on käynyt Turussakin (Toukok. 13—15 pp.). Ikävin seuraus Venäjän sodasta oli se, että kuningas sen kautta joutui suuriin velkoihin paavilliselle istuimelle, joka vihdoin v. 1358 leimautti pannakirouksen häntä vastaan. Samaan aikaan ylimyskunnan tyytymättömyys puhkesi ilmi vihollisuuteen. Ilkeimmät parjaukset levitettiin kuninkaan ja hänen puolisonsa yksityisestä elämästä, liikanimi „Smek" (Liehakko) keksittiin näiden herjausten johdosta Maunulle häväistykseksi, ja hänen suosituistansa, Pentti Algotinpoikaa (ks. sitä), ruvettiin julkisesti vainoomaan. Jo v. 1357 täytyi Maunun jakaa valtakunta Eerik poikansa kanssa (ks. Eerik Maununpoika), ja kun tämä v. 1359 oli kuollut, kutsuttiin Marraskuussa 1361 toinen poika Haakon Norjasta ja kruunattiin seuraavana vuonna kuninkaaksi (ks. Haakon). Vihdoin sekä isä että poika hylättiin ja Maunun sisarenpoika, Albrekt, kutsuttiin Meklenburg'ista maahan syksyllä 1363. Tämä uusi taistelu Ruotsin kruunusta kesti toista vuotta, kunnes Haakonin sotavoima lyötiin Enköping'in seuduilla Maalisk 3 p. 1365 ja vanha Maunu kuningas tuli vangiksi. Vasta lopullisessa sovinnossa Elok. 14 p. 1371 Maunu jälleen sai vapautensa melkoisia lunnaita vastaan ja siirtyi silloin Norjaan poikansa luoksi. Siellä hän Jouluk. 1 p. 1374 hukkui haaksirikkoon Lyngholm'in tykönä Hardanger-vuonon edustalla. Hänen puolisonsa Blanka oli jo keväällä 1363 kuollut Köpenhaminassa Haakonin ja Margareetan häiden aikana. Y. K.

Maunu I, Suomen piispa vv. 1291—1308, oli ensimmäinen Suomalainen, joka on kohonnut Suomen hiipan kantajaksi. Suomen piispainkronika sanoo nimenomaan, että hän oli kansallisuudeltaan Suomalainen ja syntynyt Märtälän talossa Ruskon seurakunnassa, mutta ei mainitse syntymävuotta eikä vanhempain nimiä. Hänen edellisistä vaiheistansa ei myöskään ole muuta tietoa, kuin että hän sitä ennen oli kaniikina Suomen tuomiokirkolla. Kun nyt piispa Johannes I oli valittu Upsalan arkkipiispaksi, kokoontuivat Suomen seurakunnan kaniikit Tammik. 25 p. 1291 Turun tuomiokirkon sakaristoon ja sopivat keskenänsä semmoisesta vaalitavasta, että kaniiki Laurentius, joka arvattavasti oli tuomiokapitulin vanhin jäsen, saisi kaikkien puolesta määrätä piispan. Tällä vaalitavalla, jota nimitettiin „via compromissi" (arvamiehelle jättäminen), tuli mainittuna päivänä Maunu I piispaksi. Merkillisin tapaus Maunun virantoimituksessa oli se, että piispanistuin v. 1300, arvattavasti tuon katoliskunnassa silloin vietetyn yleisen riemujuhlan johdosta, siirrettiin Räntämäeltä Turkuun, jonka tuomiokirkko jo kauan aikaa oli tekeillä ollut ja nyt nähtävästi oli täydellisen valmis. Maunu puolestaan näkyy paljon vaikuttaneen kirkon lopulliseen valmistamiseen, hankkien paavilta runsaat anelupaukset niille, jotka suurina juhlina siinä tekivät hartauttansa. Muutoin Maunu näkyy olleen hyvänsävyinen mies, joka ei sekaantunut Ruotsin valtiollisiin rettelöihin, vaan koetti miten mahdollista lievittää hiippakuntansa asukasten kärsimyksiä. Kun Venäläiset hänen aikanansa olivat julmasti hävittäneet Hämeenmaata, hän sen maakunnan asukkaille soi sen lievityksen, että niistä neljästä oravinahasta, jotka nähtävästi jokaiselta „joutselta" eli täysikasvaneelta mieheltä piispalle maksettiin, neljäs nahka toistaiseksi annettiin anteeksi, — asia, josta seuraavien piispain aikana kesti pitkää riitaa Hämäläisten kanssa, koska nämä sitten eivät enää tahtoneet suostua täyden määrän suorittamiseen. Maunu piispan kuolinvuodeksi mainitaan 1308, ja piispainkronika lisää, että hän oli ensimmäinen piispa, joka haudattiin Turun tuomiokirkkoon. Y. K.

Maunu II Olavinpoika, ks. **Tavast.**

Maunu III Niilonpoika, ks. **Stiernkors.**

Maydell, Yrjö Juhana, vapaherra, Suomen armeijan päällikkö vv. 1703—06. Suku von Maydell, joka jo keskiaikana oli Virossa kuuluisa, tuli 15:nnen sataluvun keskipaikoilla, jolloin tämä maa joutui Ruotsin vallan alle, Ruotsin palvelukseen. Yrjö Juhanan isä, Otto Juhana Maydell, kaatui ratsuväen majurina kolmenkymmenenvuotisessa sodassa v. 1648. Hän oli nainut erään Anna Maria von Offen'in, joka mainitaan olleen ylihovimestarinnana Meklenburg'in herttuattaren luona, ja näiden vanhin poika oli Yrjö Juhana. Orvoksi jääneenä aivan nuorella iällä, hän sai ensimmäisen kasvatuksensa isänsä sisaren, kenraalitar von Löwen'in luona Lukkolinnassa, tuli v. 1658 hovipojaksi sotamarsalkka

Helmfelt'in palveluksessa ja rupesi v. 1661 varsinaiseen sotapalvelukseen Narvassa. Seuraavana vuonna hän tuli vänrikiksi Turun läänin rykmenttiin. Mutta kolme vuotta sen jälkeen hän asianomaisella luvalla meni espanjalaiseen sotapalvelukseen Alankomailla ja saavutti siellä kymmenen vuoden kuluessa sekä harjoitusta että hyvää mainetta. Paluumatkallansa Ruotsiin v. 1675 hän Hampurissa sukkeluudella pelasti vanhan suosittelijansa Helmfelt'in, jota keisarilliset pyysivät käsiinsä, vei hänet salaa kaupungista ulos ja tuli hänen kanssansa Englannin kautta Ruotsiin. Seuraavana vuonna hän loistavalla tavalla oli osallisna Halmstad'in tappelussa ja puolusti vv. 1677—78 onnella Ölannin saarta Tanskalaisia vastaan. V. 1686 hän nimitettiin everstiksi Hämeenmaan rykmenttiin, korotettiin Kesäk. 26 p. 1693 vapaherraiseen arvoon nimellä „Maydell" ja tehtiin Maaliskuussa 1700 kenraalimajuriksi. V. 1696 hän sen ohessa toimitti maaherran virkaa Hämeen-Uudenmaan läänissä, kesken sitä surkeutta, jonka tuo suuri kato oli synnyttänyt.

Sodan syttyessä v. 1700 Liivinmaalla, saivat Suomen rykmentit käskyn lähteä jään yli Suomenlahden eteläpuolelle. Maydell kokosi jo Maaliskuun alulla Hämeen jalkaväen Viipurin läänin rajalle ja marssi sitten meren yli Harjavaltaan. Kun muutkin rykmentit olivat ylitse päässeet, riennettiin etelään päin. Armeijan pääkomentajana oli Narvan maaherra, kenraali Wellingk; häntä lähinnä komensi kenraali Y. J. Maydell. Kun etujoukko ensin oli karkoittanut Saksilaiset Wenden'istä, tunkeutui Maydell Väinäjokeen asti ja löi vihholliset Toukok. 6 p. Jungfernhof'in tykönä. Syksyllä Kaarlo XII tuli Viroon ja marssi Narvaan, jota Venäläiset nyt piirittivät. Maydell 400 ratsumiehen kanssa kulki etujoukkona. Itse Narvan tappelussa hän komensi vasemman siiven oikeata puolta Vepsäkylää vastaan, ja lähetettiin vähäistä myöhemmin Vaskinarvaan Venäläisten ryöstöjä estämään. Seuraavana vuonna hän seurasi kuninkaan kanssa Väinäjoen yli. V. 1703, Huhtik. 13 p., hän Varsovassa korotettiin kenraaliluutnantiksi. Kohta sen jälkeen Maydell määrättiin Cronhiort'in sijaan pääkomentajaksi Suomessa, johon saapui Elokuun lopulla samana vuonna. Hänen sotatoimensa tässä maassa vv. 1703—06 ovat Suomen yleisestä historiasta tarpeeksi tunnetut. Näiden tointen loistava loppukohtaus oli Viipurin onnistunut puolustus viimemainittuna vuonna. Kohta sen jälkeen hän pyysi sotapalveluksesta eron, joka hänelle myönnettiin Tammik. 2 p. 1707. Hän silloin siirtyi maatiluksillensa Vironmaalle, kärsien melkoisesti sodassa saaduista haavoista, varsinkin eräästä päähän sattuneesta säilän iskusta. V. 1710 hän kuoli Räävelin kaupungissa, joka samana vuonna joutui Venäläisten valtaan.

Vapaherra Yrjö Juhana Maydell oli kahdesti nainut: 1) v. 1680 Hedvig Helena von Taube'n Vironmaalta († 1690); 2), luultavasti pääkomentajana Suomessa ollessaan, vapaherratar Helena Creutz'in, kuuluisan Lauritsa Ernestiupoika Creutz'in tyttären, joka ennen oli ollut naituna eräälle laamannille Fredrik Stenbock'ille. Edellisestä avioliitosta jäi kaksi tytärtä ja kolme poikaa, jotka jälkimäiset ensin olivat Ruotsin sotapalveluksessa, mutta rauhanteon jälkeen siirtyivät Venäjän vallan alle. Sukuhaara on sittemmin v. 1814 sammunut miehiseltä kannalta. (Das Freiherrliche Geschlecht von Maydell, Helsingissä 1868).

Y. K.

Mechelin, Leopold Henrik Stanislaus, professori, valtiopäivämies, syntyi Haminassa 24 p. Marrask. 1839. Hänen vanhempansa olivat kadettikoulun inspehtori, valtioneuvos Kustaa Juhana Mechelin ja Amanda Gustaava Sagulin. Ylioppilaaksi tultuaan v. 1856 Leopold Mechelin v. 1860 suoritti filosofian kandidaatitutkinnon, pääsi lainopin kandidaatiksi 1864 ja tohtoriksi 1873, käytyään opintojaan varten ulkomailla. Vähän aikaa hän palveli senaatissa, oli vuosina 1868—72 yhdyspankin tirehtöörinä ja nimitettiin 1874 kameraali- ja politia-lainopin sekä valtio-oikeuden professoriksi Helsingin yliopistoon. M. on julaissut kaksi väitöskirjaa (toisen professorinvirkaa varten nimellä *Om statsförbund och statsunioner I,* Helsingissä 1873), on toimittanut uuden painoksen *Suomenmaan perustuslakeja* (ruotsiksi, Helsingissä 1876) y. m. Hän on sen ohessa ahkerasti kirjoittanut sanomalehtiin, vuonna 1861 *Barometern* nimiseen lehteen, ja vuodesta 1862 *Helsingfors Dagblad'iin,* parhaasta päästä valtiollisista ja taloudellisista kysymyksistä. V. 1867 hän oli sihteerinä yhdistetyssä valtio- ja suostunta-valiokunnassa; v. 1872 hän Helsingin kaupungin puolesta oli valittu porvarissäädyn jäseneksi; v. 1876 hän Aleksanteri II:n Suomessa käynnin johdosta aateloittiin (Suomen ritarihuoneen n:o 252), kun pääkaupungin valtuusmiesten puheenjohtajana oli ollut keisaria vastaanottamassa ja isännöitsemässä, sekä istui seuraavana vuonna valtiopäivillä aatelissäädyssä. Sekä puhujana että valiokunnan jäsenenä (1872 muun muassa valtio- ja pankki-valiokunnissa ja 1877 valtio- ja asevelvollisuus-valiokunnissa) M. on ollut valtiosäätyjen huomatuimpia jäseniä. Se valtiollinen puolue, joka kutsuu itseään nimenomaan „liberaaliseksi", lukee M:n johtajiensa joukkoon, ja suurella puhujataidollaan sekä muulla vaikutusvoimallaan hän suuressa määrässä onkin ollut osallisena monen kysymyksen ratkaisemisessa, jospa toiselta puolen onkin myön-

nettävä, että hänen kantansa, kuten puolueenkin, monessa kohden on kovin horjuva. Valtiovarojen hoitoa koskevat seikat ja asevelvollisuuslaki ovat ennen kaikkea mainittavat, niiden asiain seasta, joita käyteltäessä M. on ollut hyvin toimeliaana. V. 1877 hän valittiin porvarissäädyn pankki-edusmieheksi; sen ohessa hän on ollut jäsenenä muutamissa komiteoissa, ja on suuren verokomitean esimiehenä 1879—80 osoittanut kiitettävää taitoa. M. on myöskin harjoittanut maanviljelystä, ollut Hämeen ja Uudenmaan maanviljelysseuran johtokunnassa, y. m. Vuonna 1865 hän nai kauppaneuvoksen tyttären Aleksandra Elisabet Lindroos'in Helsingistä.

Meinander-suvun alku lienee Savosta haettava, jossa sen vanhimmat jäsenet viime vuosisadalla tavataan kruununvouteina; sen kantatilana oli siellä ensin Iilahti, sitten Partala Sulkavan pitäjässä. Suvusta polveutuvat aatelissuvut Edelsvärd ja Meinander, kuten alla olevasta taulusta nähdään. * J. R. A.

Mela, Aukusti Juhana, luonnontutkija, syntyi 8 p. Maalisk. 1846 Kuopiossa. Vanhemmat olivat henkikirjuri Kaarle Aukusti Malmberg ja Julie Schlüter. Käytyään Kuopion alkeiskoulun ja lukion läpi poika 1865 tuli ylioppilaaksi ja suoritti 1873 filosofian kandidaatitutkinnon sekä seppelöitiin maisteriksi sam. v. V. 1876 hän muutti nimensä Melaksi. Jo varhain M. antautui luonnontieteille. Pro flora et fauna fennica nimisen yhdistyksen kustannuksella M. on kasvitieteellisiä tutkintoja varten käynyt Karjalan kannaksella, jonka matkan johdosta hän 1870 yhdistyksen Notiser'eissa julkaisi *Förteckning öfver Karelska Näsets Fanerogamer och Ormbunkar;* sitä paitsi hän on matkustanut Suomen ja Venäjän Lapissa, Pohjois-Savossa y. m. V. 1872 M. julkaisi *Suomen Eläimistön Nuorisolle I—IV,* v. 1877 *Kasviopin ja Kasvion* (Suom. Kirjallisuuden seuran toimituksia 53) ja 1881 *Kuvilla varustetun Eläimistön.* Suomeksi M. on kääntänyt Stewart'in Fysikan (1877), Foster'in Fysiologian (1877) ja Hooker'in Botanikin (1879). Myöskin kouluuralla M. on työskennellyt vuodesta 1873, ollen luonnontieteitten opettajana sekä Helsingin normaalikoulussa, suomalaisessa alkeisopistossa ja tyttökoulussa, että Oulun yksityisessä suomalaisessa alkeisopistossa.

Melander, Henrik Leopold, koulumies, syntyi 15 p. Marrask. 1819. Vanhemmat olivat tullinvartija Henrik M., ja Sofia Dorotea Dittmar, joka kuului Kaarle XII:n aikana Itämeren maakunnista Suomeen tulleeseen sotilassukuun. M. tuli 1836 ylioppilaksi, suoritti 1844 filosofian kandidaatitutkinnon ja astui seur. v. koulu-uralle, ensin v. t. kolleegana Porvoon korkeammassa alkeiskoulussa, sittemmin Kuopion samallaisen koulun kolleegana, konrehtorina ja rehtorina. Kun normaalikoulu perustettiin Helsinkiin ja siihen koettiin hankkia maamme etevimpiä opettajakykyjä, sai M:kin 1862 yhden niistä matkastipendeistä, jotka annettiin yliopettajain muodostamiseksi mainittua koulua varten. Vv. 1862 ja 1863 M. sen tähden oleskeli Tanskassa, Saksassa ja Belgiassa tutkien näitten maitten koululaitosta, erittäinkin mitä historianopetusta koski, sekä Pariisissa samaa tarkoitusta varten. Saavuttamiansa kokemuksia M. on käyttänyt historian yliopettajana Helsingin normaalikoulussa, johon virkaan hän 1864 nimitettiin ja jota hän vielä toimittaa. Vuoden 1879 koulukomiteassa, jonka jäsenenä hän oli, M. ajoi humaanillisen sivistyksen asiaa ja puolusti suomenkielisten koulujen perustamista säätyjen valtiopäivillä lausuman tahdon mukaan.

Koulukirjallisuuden alalla M. on osoittanut suuren tuotteliaisuuden julkaisemalla melkoisen joukon *oppikirjoja historiassa,* joita on ilmestynyt useampia painoksia sekä Suomen että Ruotsin kielillä. Sekä kasvatusopillisen yhdistyksen aikakauskirjassa, jonka toimittajia hän oli 1865—70, että Litteraturblad'issa ja Morgonblad'issa on M. myöskin julkaissut kirjoituksia. M. meni v. 1853 naimisiin vara-kihlakunnantuomarin Reinhold Wilhelm Envald'in tyttären Elise Leontinen kanssa.

Melartin, Eerik Gabriel, Suomen arkkipiispa, syntyi 11 p. Tammik. 1780 Kärkölän kappelissa Hollolan pitäjässä. Van-

---

* *Olavi Meinander,* kruununvouti Savon aliosan kihlakunnassa 1711. † 1725.
V.: Anna M. Wargentin.

Juhana Wilhelm, kruununvouti 1741—70. V.: 1) Briita Poppius, 2) Maria Krogius. — Olavi, kruununvouti. V.: Kristiina Agander.

Paul, kruununvouti 1771—94. V.: Helena Katariina Grotenfelt. — Kaarle Fredrik, lehtori, s. 1759, † 1808. V.: Anna Maria Borgström. — Aadolf, maaherra, aateloittu Edelsvärd.

Juhana Wilhelm, majuri, s. 1756, † 1808. V.: Anna Lov. Tigerstedt. — Berndt Juhana. majuri. V.: Anna Tennberg. — Jaakko, valtioneuvos, s. 1796, † 1866. V.: Henr. Katar. Solitander. — Eemil, raatimies, s. 1799. V.: Emer. Sofia Heurlin. — Fredrik, apteekari Eskilstuna'ssa, s. 1802. — Kaarle Juhana, assessori, s. 1803. V.: Anna Lov. Backman.

Aadolf, majuri. V.: Lov. Elis. v. Fieandt. — Otto Antero, kenraaliluutnantti, s. 1798, † 1865. Aateloittu Meinander. — Anton, henkikirjoittaja, s. 1837. — Konrad, raatimies, s. 1842. — Ludvig, insinöörikapteeni, s. 1844.

hemmat olivat Kärkölän kappalainen Eerik M. ja tämän vaimo Vendela Lyra. Saatuansa yksityisopetusta ja sittemmin Porvoon lukiota käytyänsä, kirjoitettiin M. 1797 ylioppilaaksi Turun akatemiaan, missä hänen lukunsa omistettiin klassilliselle kirjallisuudelle, suuretieteelle, luonnontieteille ja filosofialle. Klassilliseen kirjallisuuteen hän oli hyvin perehtynyt ja puhui sekä kirjoitti latinaa sujuvasti. Filosofiassa oli hän Kant'in harras puolustaja sekä luettiin filosoofin G. I. Hartman'in (ks. tätä) lahjakkaimpain oppilasten joukkoon. Kahdenkymmenen vuoden ikäisenä sai hän konsistoorilta toimeksi akatemian puolesta pitää latinaisen riemupuheen kuningas Kustaa IV Aadolfin ja hänen puolisonsa kruunaamisen johdosta Norrköping'issä 1800. Maisterinvihkiäisissä 1802 M. sai laakeriseppelen, tuli sam. vuonna Wiipurin kansakunnan kuraatoriksi sekä 1804 dosentiksi kreikkalaisessa kirjallisuudessa. Tämän paikan hän kuitenkin jätti jo seur. vuonna ruvetaksensa suuretieteen ja luonnontieteitten opettajaksi äsken perustettuun Wiipurin lukioon. Venäjään yhdistetyssä osassa Suomea avattiin näet vv. 1805—11 useita uusia opistoja, saksa opetuskielenä sekä Tarton koulukommissionin valvonnan alaisia; etevin näistä opistoista oli Wiipurin lukio, johon opettajat suurimmaksi osaksi kutsuttiin Saksasta, osaksi Itämeren maakunnista. M. antausi lämpimällä innolla uudelle vaikutuspiirillensä, tutustui ajan kasvatusopillisiin mielipiteisiin ja rupesi sen ohella kasvitiedettä tutkimaan sekä julkaisi Wiipurin lukion tutkintoon 1808 programmin *Über die Gewächskunde Finlands* (Suomen kasviston tuntemisesta), jossa suunnitteli Suomen kasviota kansalle lääketieteellisessä, taloudellisessa ja teknoloogisessa tarkoituksessa. Kokoelma suomalaisia kasvinimiä, joka tavattiin hänen papereistaan, viitannee, että hän itse oli ajatellut semmoisen kirjoittamista, vaikk'ei aikomus toteutunut. V. 1810 M. nimitettiin kaikkien oppilaitosten tarkastajaksi Wiipurin kuvernementissa. Kun tämä kuvernementti v. 1811 muuhun Suomeen yhdistettiin, säädettiin tosin että Wiipurin oppilaitokset tulisivat Porvoon tuomikapitulin alle, mutta tätä muutosta, joka Wiipurin puolella herätti jonkunlais'a tyytymättömyyttä, koska pelättiin että ruotsi astuisi saksan sijaan sivistyskielenä (joka tapahtuikin), ei kohta pantu toimeen. M. pysyi tarkastajanvirassaan vuoteen 1814 ja tuli sitten jäseneksi siihen kommissioniin Suomen oppilaitosten järjestämistä varten, joka viimemainittuna vuotena asetettiin ja jonka toimiin myöskin kuului oppilaitosten valvominen Wiipurin läänissä. Tämä valvonta loppui vasta 1819. Se into, jota M. oli osoittanut, oli erittäin vaikuttanut näiden jälkimäisten opistojen asettamiseen kuntoon.

Jo ennenkuin M. erosi tarkastajatoimesta, oli hän kuitenkin palannut Turkuun, missä oli hakenut ja saanut neljännen jumaluusopin professorinviran v. 1812, sekä seur. vuonna Nummen prebenda-pitäjän. Tavallisella tunnollisuudellaan ahkeroi hän uuden asemansa velvollisuuksia, mutta ne vaatimukset, jotka itseensä pani professorina ja varsinkin sittemmin saavutettuansa ylimmäisen sijan Suomen kirkossa, olivat niin suuret, ett'ei hän itse katsonut voivansa niitä täyttää. Tunne tästä tuli sitä vahvemmaksi koska M:n, jonka nuoruus oli rationalismin kukoistusaikana ja joka itse oli sen katsantokantaan tottuneena, oli vaikea asettaa subjektiiviset vakuutuksensa sopusointuun sen aseman kanssa, jota hänen jumaluusoppineena ja arkkipiispana tuli kannattaa. Nämä seikat lienevät hänessä synnyttäneet sen sisällisen ristiriitaisuuden ja taipumuksen synkkämielisyyteen, joka häntä tuskastutti elämänsä loppupuolella. — M. oli viipurilaisen osakunnan inspehtorina 1814—25, jumaluusopillisen seminaarin johtajana 1829—33 ja yliopiston rehtorina vuorossaan 1819—20 sekä valittuna 1832—33. Riemujuhlassa 1830 Augsburg'in tunnustuksen muistoksi M. yliopistossa piti puheen *katolisuuden ja protestanttisuuden hengen keskinäisestä suhteesta*. V. 1826 tuli hän jumaluusopin tohtoriksi, 1828 ainetten uuden jaon kautta jumaluusopin tiedekunnassa dogmatiikin professoriksi, 1830 Janakkalan prebendapitäjän kirkkoherraksi; sitä paitsi annettiin hänelle toisiakin toimia, esim. jäsenenä katkismus- ja käsikirja-komiteoissa 1817, sekä palovakuutus-toimikunnassa 1817—20. M. oli vielä yksi Suom. Kirjallisuuden seuran perustajista ja sen puheenjohtajana 1831—33, sekä kutsuttiin sen kunniajäseneksi 1835. Suoranaista osaa seuran toimiin hän tosin ei ottanut puheenjohtajan paikasta luovuttuansa, mutta se lämmin osanotto, joka hänessä yhä oli työhön Suomen kielen korottamiseksi, näkyy muun muassa eräästä hänen jälkeenjättämistänsä papereista löydetystä kirjoituksesta, tehty 1837 ja aiottu „Hänen ylhäisyydellensä Suomen ministeri-valtiosihteerille" sekä käsittävä ehdotuksen parannuksiin useissa hallinnon haaroissa, mutta joka tuntemattomista syistä jäi antamatta. M. vaatii tässä „että Suomen kieli asetetaan ja esivallan kautta määrätään käytettäväksi tuomioistuimissa, opistoissa, hallinnollisissa virastoissa y. m. maan virallisena kielenä, ruotsin sijassa (ainoastaan maan ruotsalaiset seurakunnat, missä itse rahvas käyttää viimemainittua kieltä, pois luettuina)". Hämmennyksen ja häiriön karttamiseksi olisi kuitenkin 15 taikka 20 vuotinen aika säädettävä, „jonka kuluttua Suomen kieltä on yksinomaisesti käytettävä kaikissa oloissa missä ruotsi nyt on käytännössä". M:n

vakuutus oli että sen muutoksen jälkeen, joka Suomen valtiollisessa asemassa oli tapahtunut, maan onni vaati että säätyluokka omaksensa otti suomalaisen kansan kielen.

Jo v. 1820 oli M. asetettu kolmanteen sijaan ehdolle avoimeen Porvoon piispanvirkaan, ja arkkihiippakunnassa sai hän arkkipiispa Tengström'in kuoltua toisen sijan ehdotusta tehtäessä sekä nimitettiin arkkipiispaksi 1833. M:n toimista tässä asemassa mainittakoon se tärkeä osa, joka hänellä oli 1835 vuoden koulukommissionissa, jonka ehdotus vahvistettiin ja oli 1843 vuoden kouluasetus, sekä kirkollis- ja koulutoimen leski- ja orpokassan lopullinen järjestäminen, jota asiata varten M. ahkerasti työskenteli sekä erittäin teki matkan Pietariin. — Sangen uutterana, kaikkia kohtaan ystävällisenä, omaa voittoa pyytämätönnä ja avuliaana siihen määrään, että hänen oma taloudellinen asemansa ei ollut kehuttava, voitti M. säätyveljiensä luottamusta ja rakkautta. Osoite tästä oli heidän pyyntönsä saada maalauttaa hänen muotokuvansa, jonka teki Blackstadius ja joka myöskin löytyy kivipiirroksena. Kuitenkin näyttää jonkunlaista tyytymättömyyttä muutamalla taholla syntyneen hänen toimistaan maassa silloin vallitsevaa heränneisyyden liikettä vastaan, jota M. paheksi. Hallituspiireissä oli M:llä suurta vaikutusvoimaa: keisari Nikolai tunsi ja piti häntä personallisesti arvossa. Kirjallisella alalla on hän, paitse mitä jo on mainittu, julaissut akatemiallisia väitöskirjoja ja ohjelmia, stipendiaati-teesejä, tietoja oppilaitosten tilasta Viipurin kuvernementissa y. m.

M. kuoli, jonkun aikaa sairastettuaan, Turussa 1847 Heinäk. 8 p. ja on haudattu Nummen kirkkomaahan. Hän oli vuodesta 1819 naimisissa Natalia Sofia Sattler'in kanssa, Jääsken tuomiokunnan tuomarin, sittemmin hallitusneuvoston jäsenen, Kaarle Aadolt Sattler'in ja tämän ensimmäisen vaimon Sofia Kristiina Couper'in tytär. (Lindström, Aminnelsetal öfver erkebiskopen E. G. Melartin, kirjassa Handl. rör. prestmötet i Åbo 1859). Th. R.

Melartopœus-suku on 1600 ja 1700 luvuilla Suomessa varsin levinnyt pappissuku. Sen eri haarat, joista muudan sittemmin on lyhentänyt nimensä Melart'iksi, ovat arvattavasti yhdestä alkujuuresta lähteneet (nähtävästi Varsinais-Suomesta, Kemiöstä), vaikk'ei niiden yhteys nykyään ole selvillä. Ensimmäinen tunnettu tänniminen henkilö on Paulus Melartopoeus, joka kohta uskonpuhdistuksen jälkeen 1550 luvulla tavataan kirkkoherrana Kemiössä. Hänen veljenpojaksensa sopinee arvata Pietari Henrikinpoika Melartopoeus'en. Tämä oli Turussa syntynyt, toimitti kirkkoherranvirkaa Kemiössä vv. 1558—85, tuli sitten koulumestariksi Strengnäs'iin Ruotsiin, aiottiin 1593 Wiipurin piispaksi sekä nimitettiin Jouluk. 12 p. 1594 Turun piispan Eerik Sorolaisen apulaiseksi „koska hiippakunta on iso ja avara, jott'ei hän yksin voi täyttää kaikkia sen tarpeita“ ja tuli samalla tuomioprovastiksi. Virassaan osoittihe hän erittäin innokkaaksi poistamaan katolisuuden viimeisetkin jäännökset, niinkuin näkyy hänen kiertokirjeestään Suomen papistolle 1595. Jouluk. 23 p. 1605 hän nimitettiin Mariestad'in (Vermlannin) superintendentiksi, jolloin taasen siirtyi Ruotsin puolelle. Hän kuoli Mariestad'issa 18 p. Huhtik. 1610. Pietari M. oli Turun tuomioprovastina ollessaan määrätty sen komitean jäseneksi, jonka jo silloin tuli suomentaa koko Raamattu. Luultavasti hän myöskin oli viiden Hemmingin virsikirjaan otetun nimimerkillä *P. M.* merkityn virren sepittäjä. — Hänen poikansa Gabriel syntyi Rymättylässä, oli hypodidascalona Turun koulussa 1602—06, matkusti sitten Saksaan, jossa Wittenberg'issä jatkoi opintojaan, julkaisi pari väitöskirjaa ja tuli maisteriksi 1608. Palattuansa kotimaahan tuli hän noin 1612 jumaluusopin lehtoriksi Turun kouluun ja 1616 saman koulun rehtoriksi. Maalisk. 30 p. 1633 hän nimitettiin Wiipurin piispaksi. Helmikuussa 1640 keskustellaan Ruotsin valtaneuvostossa, miten hiippakunta piispan vanhuuden ja heikkouden vuoksi pysyisi haittoja kärsimättä ja ehdotettiin M:lle apumieheksi Wiipurin pastori Mattias Jacobæus Tolja (ks. tätä); mitään päätöstä ei kuitenkaan tullut. M. oli nainut Emerentia Juhanantytär Klöfverblad'in (Kleblatt'in). Kuoli Wiipurissa 1641. — Suvun myöhemmistä jäsenistä mainittakoon Gabriel M., joka rykmentin pastorina oli läsnä Pommerin sodassa 1675—78, missä sai kärsiä paljon vaivoja, v. 1681 nimitettiin Janakkalan kirkkoherraksi, saarnasi pappiskokouksissa 1691 ja 1703, ja provastina kuoli 1707, sekä hänen poikansa Kristian M., joka pappina Uudenmaan rakuunarykmentissä ison vihan aikana joutui Venäläisten vankeuteen ja v. 1718 nimitettiin pastoriksi Wiipuriin sekä samana vuonna sinne asetetun konsistoorin esimieheksi. Hän oli nainut Anna Salot'in ja kuoli Jouluk. 12 p. 1753. Kristian M:n poika Kaarlo Kustaa, kauppias ja raatimies Wiipurissa, nimitti itseänsä Melart'iksi.

Mellin, Kustaa Henrik, pappi, „Ruotsin etevin historiallisten novellein tekijä“, ansaitsee paikan tässä teoksessa syntymäperänsä tähden. Syntyneenä 23 p. Huhtik. 1803 Revonlahden pappilassa, silloisen kappalaisen Abraham M:n ja Margareeta Wacklin'in avioliitosta, M. jo neljänvuotisena jätti synnyinmaansa, jäädäkseen elinajaksensa Ruotsiin. Suomen viime sodassa oli näet hänen isänsä isänmaalli-

hemmat olivat Kärkölän kappalainen Eerik M. ja tämän vaimo Vendela Lyra. Saatuansa yksityisopetusta ja sittemmin Porvoon lukiota käytyänsä, kirjoitettiin M. 1797 ylioppilaaksi Turun akatemiaan, missä hänen lukunsa omistettiin klassilliselle kirjallisuudelle, suuretieteelle, luonnontieteille ja filosofialle. Klassilliseen kirjallisuuteen hän oli hyvin perehtynyt ja puhui sekä kirjoitti latinaa sujuvasti. Filosofiassa oli hän Kant'in harras puolustaja sekä luettiin filosoofin G. I. Hartman'in (ks. tätä) lahjakkaimpain oppilasten joukkoon. Kahdenkymmenen vuoden ikäisenä sai hän konsistoorilta toimeksi akatemian puolesta pitää latinaisen riemupuheen kuningas Kustaa IV Aadolfin ja hänen puolisonsa kruunaamisen johdosta Norrköping'issä 1800. Maisterinvihkiäisissä 1802 M. sai laakeriseppelen, tuli sam. vuonna Wiipurin kansakunnan kuraatoriksi sekä 1804 dosentiksi kreikkalaisessa kirjallisuudessa. Tämän paikan hän kuitenkin jätti jo seur. vuonna ruvetaksensa suuretieteen ja luonnontieteitten opettajaksi äsken perustettuun Wiipurin lukioon. Venäjään yhdistetyssä osassa Suomea avattiin näet vv. 1805—11 useita uusia opistoja, saksa opetuskielenä sekä Tarton koulukommissionin valvonnan alaisia; etevin näistä opistoista oli Wiipurin lukio, johon opettajat suurimmaksi osaksi kutsuttiin Saksasta, osaksi Itämeren maakunnista. M. antausi lämpimällä innolla uudelle vaikutuspiirillensä, tutustui ajan kasvatusopillisiin mielipiteisin ja rupesi sen ohella kasvitiedettä tutkimaan sekä julkaisi Wiipurin lukion tutkintoon 1808 programmin ***Über die Gewächskunde Finlands*** (Suomen kasviston tuntemisesta), jossa suunnitteli Suomen kasviota kansalle lääketieteellisessä, taloudellisessa ja teknoloogisessa tarkoituksessa. Kokoelma suomalaisia kasvinimiä, joka tavattiin hänen papereistaan, viitannee, että hän itse oli ajatellut semmoisen kirjoittamista, vaikk'ei aikomus toteutunut. V. 1810 M. nimitettiin kaikkien oppilaitosten tarkastajaksi Wiipurin kuvernementissa. Kun tämä kuvernementti v. 1811 muuhun Suomeen yhdistettiin, säädettiin tosin että Wiipurin oppilaitokset tulisivat Porvoon tuomikapitulin alle, mutta tätä muutosta, joka Wiipurin puolella herätti jonkunlais'a tyytymättömyyttä, koska pelättiin että ruotsi astuisi saksan sijaan sivistyskielenä (joka tapahtuikin), ei kohta pantu toimeen. M. pysyi tarkastajanvirassaan vuoteen 1814 ja tuli sitten jäseneksi siihen kommissioniin Suomen oppilaitosten järjestämistä varten, joka viimemainittuna vuotena asetettiin ja jonka toimiin myöskin kuului oppilaitosten valvominen Wiipurin läänissä. Tämä valvonta loppui vasta 1819. Se into, jota M. oli osoittanut, oli erittäin vaikuttanut näiden jälkimäisten opistojen asettamiseen kuntoon.

Jo ennenkuin M. erosi tarkastajatoimesta, oli hän kuitenkin palannut Turkuun, missä oli hakenut ja saanut neljännen jumaluusopin professorinviran v. 1812, sekä seur. vuonna Nummen prebenda-pitäjän. Tavallisella tunnollisuudellaan ahkeroi hän uuden asemansa velvollisuuksia, mutta ne vaatimukset, jotka itseensä pani professorina ja varsinkin sittemmin saavutettuansa ylimmäisen sijan Suomen kirkossa, olivat niin suuret, ett'ei hän itse katsonut voivansa niitä täyttää. Tunne tästä tuli sitä vahvemmaksi koska M:n, jonka nuoruus oli rationalismin kukoistusaikana ja joka itse oli sen katsantokantaan tottuneena, oli vaikea asettaa subjektiiviset vakuutuksense sopusointuun sen aseman kanssa, jota hä nen jumaluusoppineena ja arkkipiispan tuli kannattaa. Nämä seikat lienevät h nessä synnyttäneet sen sisällisen ristir taisuuden ja taipumuksen synkkämielis teen, joka häntä tuskastutti elämänsä l pupuolella. — M. oli viipurilaisen osak nan inspehtorina 1814—25, jumaluusop sen seminaarin johtajana 1829—33 ja opiston rehtorina vuorossaan 1819—20 s valittuna 1832—33. Riemujuhlassa Augsburg'in tunnustuksen muistoksi M. opistossa piti puheen ***katolisuuden ja testanttisuuden hengen keskinäisestä teesta.*** V. 1826 tuli hän jumaluusopi toriksi, 1828 ainetten uuden jaon k jumaluusopin tiedekunnassa dogma professoriksi, 1830 Janakkalan pre pitäjän kirkkoherraksi; sitä paitsi tiin hänelle toisiakin toimia, esim. jä katkismus- ja käsikirja-komiteoissa sekä palovakuutus-toimikunnassa 18 M. oli vielä yksi Suom. Kirjallisuu ran perustajista ja sen puheenjo 1831—33, sekä kutsuttiin sen ku neksi 1835. Suoranaista osaa se miin hän tosin ei ottanut puheen paikasta luovuttuansa, mutta se osanotto, joka hänessä yhä oli työ men kielen korottamiseksi, näky muassa eräästä hänen jälkeenjättä papereista löydetystä kirjoitukse 1837 ja aiottu „Hänen ylhäisyydel men ministeri-valtiosihteerille" sittävä ehdotuksen parannuksi hallinnon haaroissa, mutta joka tomista syistä jäi antamatta. tässä „että Suomen kieli asete vallan kautta määrätään käytett mioistuimissa, opistoissa, hallin rastoissa y. m. maan virallis ruotsin sijassa (ainoastaan ma set seurakunnat, missä itse ra viimemainittua kieltä, pois luett mennyksen ja häiriön kartta kuitenkin 15 taikka 20 vuoti dettävä, „jonka kuluttua Suo yksinomaisesti käytettävä k missä ruotsi nyt on käytä

i häänsä 1747,
i jälki-

ı
ı-
ıs
ıta
sia
ısin
ıten
ı tu-
ıssa
nantti
ekow-
ı (1816)
suomen
na M:in
ıkkaassa
na (1850)
kin. Ve-
.0—11 M.
aan. 1812
oli keisari
ıi 1816 ken-
ustua kapi-
:1, M. oli sen
uolueen joh-
ı sekaantuisi
ja uudistaak-
keisarikuntaa.
eisarin epäsuo-
ertaa kuin Ka-
ynnä muiden
erota virastaan.
ıstua valtioistui-
ahtavan aseman,
rin koko hallitus-
M:ia suuressa ar-
. nsä ja tavattoman
ılisyytensä tähden,
ıus oli Venäjän vir-
ı harvinainen, osit-
teidensä vuoksi, sillä
läisyyden edustajia,
kannattajia ja ajan
n vastustajia. V. 1826
ı Persiaan, jossa shahi
mutta M:n onnistui
in otti sitten osaa sii-
astaan, joka alkoi 1826.
nmin alkavassa Turkin

sen käytöksensä tähden ollut pakotettu pakenemaan Ruotsiin, jossa korvaukseksi nimitettiin kirkkoherraksi Thun'in seurakuntaan Skaran hiippakunnassa. Sikäläisessä koulussa M. aloitti koulunkäyntinsä. Kun isä v. 1815 kuoli, M. otettiin vanhempainsa ystävän, professorin ja silloisen Kumla'n kirkkoherran Franzén'in perheesen. Niillä vuosilla, jotka tuon suomalaisen runoilijan kodissa kuluivat, oli ratkaiseva vaikutus M:n koko kehitykseen. Strengnäs'in lukiosta hän v. 1821 tuli ylioppilaaksi Upsalaan. Vihittynä v. 1829 papiksi, sai hän apulaisviran Klaran seurakunnassa Tukholmassa ja toimitti samaan aikaan Svean henkikaartin rykmentinsaarnaajan tointa. V 1852 M. nimitettiin kirkkoherraksi Norra Wram'in ja Bjuf'in seurakuntaan Skaaneen. Täällä hänen päivänsä päätyivät 2 p. Elok. 1876.

Jo v. 1829 M. julkaisi esikoisensa *Blomman på Kinnekulle.* Tämä kertomus aloitti sarjan näitä kuuluisia historiallisia novelleja, jotka Ruotsin kaunokirjallisuudelle avasivat isänmaan historian sitä ennen viljelemättömän alan, ja joita lyhyellä ajalla ilmestyi sangen monta, esim. *Sivard Kruses bröllop, Anna Reibnitz, Gustaf Brahe, Johannes Fjällman, Ulla Fersen* y. m. Nämä historialliset kertoelmat ovat merkillisiä enemmin ihanista ja ajanmukaisista kuvaelmistaan ja kauniista kielestään, kuin mistään syvästä suunnittelusta. Mutta se puhdas ja raitis isänmaallinen henki, mikä niissä on, nosti kohta suurta ja yksinmielistä ihastusta ja teki niiden mestarin yleisön suosikiksi. M. oli tavattoman tuottelias – luettelo hänen kirjoituksistaan täyttäisi yksinänsä palstoja — ja näitä kertomuksia vielä seurasi koko joukko toisia m. m. kertomus *Paavo Nissinen* ja runomitalliset kuvaelmat *Bilder ur lifvet från Finland,* jotka osoittavat tekijän rakkautta hänen vanhaa synnyinmaatansa kohtaan. Sen ohessa M. julkaisi useampia runollisia kalentereita, joista *Vinterblommor I* ovat Ruotsin parhaimpia. Kirjankustantajien ahdistamana M. antoi vietellä itseänsä moneen kirjoitustoimeen, joka „enemmin tyydytti hänen sydäntänsä, kuin neroansa". Niin hän kirjoitti *Sveriges store män och märkvärdiga fruntimmer* (80 vihkoa), *Svenskt Pantheon* (16 vihkoa), *Skildringar ur Sveriges natur och folklif* (3 osaa), *Trettioåriga kriget* (A. Cronholm'in jatkama), *Skandinaviska nordens historia,* jota suuren suureksi suunniteltua teosta ainoastaan 25 vihkoa ilmestyi, *Museum för naturvetenskap, konst och historie* (68 vihkoa), useampia oppikirjoja historiassa, y. m.

Viimeksi mainittakoon vähäinen omituinen kirjanen *Sveriges sista strid,* „fantastillinen yökuva" (1840), joka aikanansa nosti erinomaisen suuren huomion. Tuo tunnettu lentokirja, jota levitettiin ympäri koko Ruotsin valtakuntaa ja ulkopuolellekin sen rajoja, kääntyy etupäässä Kaarlo Juhanan ihailijan lsr. Hvasser'in „Om allianstraktaten mellan Sverige och Ryssland 1812" ja „Om Borgå landtdag" nimisiä kirjoituksia vastaan, joissa H. (ks. tätä) koetti todistaa, että Suomi yhteydessä Venäjän kanssa on ja on oleva paljoa onnellisempi kuin koskaan Ruotsin valtakunnan osana. Kirjassa M. lausuu: „tahdon antaa heille kuvan siitä, mitä Venäjän valtikan alla on odotettava — ja miten viimein on käyvä". Ja kuva onkin synkintä laatua.

Jo nuorena M. sai kolmesti Ruotsin akatemian palkinnon runoista *Erik den fjortonde och hans son, Gyrith* ja *Slafven* ja myöhemmin kunnioitti akatemia häntä Kaarlo Juhanan palkinnolla etevistä kirjallisista ansioista. — M. oli tunnettu suuresta auttavaisuudesta, — erittäinkin kirjailijoita kohtaan, vilpittömästä vanhurskaudesta ja kristillisistä mielipiteistä, jotka saarnakokoelmansa *Den kristlige predikaren* osoittaa. Suomeksi on jo käännetty useat M:n novelleista ja romaaneista. M. meni v. 1844 naimisiin hovijunkkari Kaarlo Anton Gripenram'in tyttären Henrietta Sofian kanssa.

Mennander, Kaarlo Fredrik, tiedemies ja tieteitten suosija, syntyi 19 p. Heinäk. 1712 Tukholmassa, missä isä Antero M., sittemmin kirkkoherra ensin Laihialla ja sen jälkeen Ilmajoella, siihen aikaan oli suomalaisen seurakunnan pastorina. Äidin nimi oli Margareeta Elisabet Ruuth. Suku Mennander, jonka ensimmäinen tunnettu jäsen Suomessa Sigfrid Brücker, Mynämäen kappalaisena † 1585, oli saksalaista alkuperää (tarinan mukaan vanhasta aatelisesta suvusta de Palude), oli ottanut nimensä Männäisten talosta Uudellakirkolla Turun läänissä. Sitä ennen kantoivat muutamat suvun jäsenet nimeä Raumannus ja näistä on erittäin Jonas Raumannus (ks. tätä) pysyväisesti liittänyt nimensä ensimmäiseen suomalaiseen raamatunkäännökseen. Kaarlo Fredrik M. sai opetuksensa Vaasan koulussa, tuli ylioppilaaksi Turkuun 1728 ja maisteriksi siellä 1735. Vv. 1732—34 luki hän Upsalassa, jossa pääsi Linné'n likeiseen tuttavuuteen. Se lämmin luonnontieteitten harrastus, jonka täällä sai, oli hänellä Turussakin, missä hän yliopistonopettajana oli uuden empirillisen tutkimustavan etevimpiä puoltajia. V. 1738 tuli hän apulaiseksi filosofian tiedekuntaan, 1744 Ruotsin tiedeakatemian jäseneksi ja 1746 fysiikin professoriksi. Viimemainittuna vuonna hän vihittiin papiksi ja sai anneksi-pitäjäksensä ensin Piikkiön ja kaksi vuotta myöhemmin Räntämäen. Aadolfi Fredrikin kruunauksessa M. nimitettiin jumaluusopin tohtoriksi ja kohta sen jälkeen neljänneksi jumaluus-

opin professoriksi Turussa (1752). V. 1754 tuli hän kolmanneksi jumaluusopin professoriksi ja 1757 Turun hiippakunnan piispaksi sekä Suomen yliopiston sijaiskansleriksi. M:n nopeaan ylenemiseen lienee kokonaan syynä se suuri arvo, jota nautti sekä tiedemiehenä että ihmisenä. Hänen syvä ja monipuolinen oppinsa teki hänet pian yliopistonopettajana tunnetuksi; hänen ystävällinen, viehättävä käytöksensä, johon yhtyi kelpo ja luotettava luonnonlaatu, saattoi hänet kansalaisena ja valtiollisena henkilönä sekä ylhäisten että alhaisten suosioon. Suomalaisena isänmaanystävänä on hän erittäin muistettava. Hänen vaikutustaan ja vaikutusvoimaansa on Turun yliopiston kiittäminen luonnontieteellisen museon perustamisesta. Myöskin Suomen historiantutkimusta M. harrasteli ja hänen elähyttävä vaikutuksensa epäilemättä suuressa määrin kehoitti Porthan'ia ynnä muita heidän rikasta menestystä tuottaviin töihinsä. Suuri ansio oli hänellä myöskin siinä uudessa mainiossa raamatun suomennoksessa, joka 1758 painosta ilmestyi. Enemmän kuin vuosisadan neljänneksen ajat (1750—78) oli hän läsnä kaikilla valtiopäivillä ja oli usein pappissäädyn puhemiehenä. Se luottamus, jota säätyveljiltään nautti, teki että hän asetettiin ehdolle arkkipiispaksi Upsalaan, johon virkaan nimitettiinkin 1775. Ruotsin arkkipiispana hän ei kuitenkaan unohtanut suomalaista isänmaatansa, vaan oli yhä vilkkaassa yhteydessä Turun johtavain miesten kanssa, sekä käytti vaikutusvoimaansa kuninkaasen maan ja yliopiston hyväksi. Vuoden 1778 valtiopäivillä M. toimitti perintöruhtinaan, sittemmin kuninkaan, Kustaa IV Aadolfin kasteen ja sai siitä kuninkaalta palkinnoksi tämän kultaisen, jalokiviin kiinnetyn ja kaksikertaisista kultavitjoista kaulassa kannettavaksi riippuvan, rintakuvan. M. oli sen ohella Pohjatähdistön ensimmäinen hengellinen jäsen. Hän kuoli Upsalassa 22 p. Toukok. 1786 ja haudattiin sen tuomiokirkkoon, jossa komea hautapatsas osoittaa sitä paikkaa, missä hänen tuhkansa lepää. M:n rikkaan ja kalliin kirjaston, joka käsitti arvokkaita kokoelmia suomalaisessa kielitutkimuksessa, Suomen historiassa ja maantieteessä, lahjoitti hänen poikansa yli-intendentti Fredenheim Turun yliopiston kirjastoon, jossa valitettavasti hävisi mainitun kaupungin palossa 1827. Hänen kirjevaihtonsa, joka sisältää paljon Suomen tänaikuista sisällistä historiaa valaisevaa, säilytetään Tukholman kuninkaallisessa kirjastossa. M. oli kahdesti nainut, mutta kadotti kummallakin kertaa pian puolisonsa. Hänen ensimmäinen vaimonsa Ulriika Palén, kihlakunnan tuomarin tytär Piikkiöstä, kuoli yksivuotisten naimisten jälkeen 13 p. Marrask. 1742, ja toinen vaimonsa Johanna Magdaleena Hassel, professorin tytär Turusta, jonka kanssa vietti häänsä 1747, kuoli jo 5 p. Huhtik. 1749. Näistä jälkimäisistä naimisista oli hänellä poika Kaarlo Fredrik, joka isän ansioin tähden aateloittiin nimellä Fredenheim (ks. tätä). Piispa M:n painosta julkaisemat kirjoitukset ovat, paitsi suuri joukko väitöskirjoja kansallistaloudellisissa ja luonnontieteellisissä aineissa sekä saarnoja, useat tutkimukset Ruotsin tiedeakatemian toimituksissa. K. F. I.

Menshikow, Aleksanteri Sergeiewitsh, ruhtinas, venäläinen valtiomies, Suomen kenraalikuvernööri, syntyi v. 1789. Hänen isänsä ruhtinas Sergei Aleksandrowitsh M. oli Pietari I:n tunnetun suosikin pojanpoika; äiti oli ruhtinatar Katariina Nikolajewna Galitsin. M. aloitti virkauransa 1805 jäsenenä Venäjän lähetyskunnassa Berlinissä, jossa silloinen lähettiläs M. Alopæus (ks. h.) kohteli vilkasta nuorta ruhtinasta ystävyydellä ja antoi hänelle kaikellaisia toimia, m. m. lähettäin hänet 1806 Ruotsin Pommeriin, tutkimaan sen linnoitusten tilaa. Sillä matkalla M. Stralsund'issa tutustui useiden ruotsalaisten upseerien kanssa joidenka seassa oli silloinen luutnantti Svean kaartissa vapaherra O. W. Klinckowströmkin. Tämä muutti myöhemmin (1816) Suomeen, tuli kenraaliluutnantiksi, Suomen senaatin jäseneksi y. m. ja nautti aina M:in ystävyyttä, jonka kanssa hän oli vilkkaassa kirjevaihdossa, ja joka K:in kuoltua (1850) suositteli hänen perhekuntaansakin. Venäläis-turkkilaisessa sodassa 1810—11 M. kääntyi siviiliuralta soturin virkaan. 1812—15 vuosien sotaretkillä hän oli keisari Aleksanteri I:n adjutanttina ja sai 1816 kenraalinarvon. Kreikkalaisten noustua kapinaan Turkin valtaa vastaan 1821, M. oli sen Venäjän hovissa syntyneen puolueen johtajia, joka vaati että Venäjä sekaantuisi siihen auttaaksensa Kreikkaa ja uudistaaksensa vanhaa Palaiologien keisarikuntaa. Seuraus oli että M. joutui keisarin epäsuosioon, jotta hänen samalla kertaa kuin Kapodistriaan, Strogonow'in ynnä muiden Kreikan ystävien täityi erota virastaan. Mutta keisari Nikolain noustua valtioistuimelle 1825, M. voitti mahtavan aseman, jossa pysyi tämän keisarin koko hallitusaikana, sillä Nikolai piti M:ia suuressa arvossa, osittain hänen älynsä ja tavattoman sukkeluutensa sekä rehellisyytensä tähden, mikä viimeinen ominaisuus oli Venäjän virkamiehistössä jokseenkin harvinainen, osittain valtiollisien mielipiteidensä vuoksi, sillä M. oli vanhan venäläisyyden edustajia, vanhalla-olijaisuuden kannattajia ja ajan vapamielisten aatteiden vastustajia. V. 1826 hän meni lähettiläänä Persiaan, jossa shahi otti hänet vangiksi, mutta M:n onnistui päästä pakoon, ja hän otti sitten osaa siihen sotaan Persiaa vastaan, joka alkoi 1826. Kaksi vuotta myöhemmin alkavassa Turkin

sodassa M. valloitti Anapa'n ja otti osaa Varna'n piiritykseen, missä vaarallisesti haavoittui. Tultuaan terveeksi jälleen hän pantiin meriasiain hoitajaksi, ensiksi laivaston yli-taapin päällikkönä sittemmin ministerinä (1836). Sen ohessa hän korotettiin kenraali-adjutantiksi ja amiraaliksi.

Jouluk. 1 p. 1831 M., kreivi Zakrewski'n jälkeen, nimitettiin Suomen kenraalikuvernööriksi, missä virassa hän oli kauemmin aikaa kuin kukaan muu sen pitäjistä on siinä pysynyt. Mutta koska hän muiden virkojensa tähden oli estetty Suomessa asumasta, asetettiin hänelle apulaisia, nim. kenraalit A. A. Thesleff 1833—47, Pl. Rokassowski 1848—54 ja F. W. R. Berg 1854—55, jotka tuon tuostakin M:in virkavapauden aikoina hoitivat itse kenraalikuvernöörin virkaa. Vaikea on sanoa mihin määrin ne lukuisat hallintotoimet, jotka M:in aikana Suomessa tapahtuivat ovat hänen omaksi ansiokseen tahi syykseen luettavat. Ylipäänsä Suomen hallinto lienee M:lta jäänyt syrjäasiaksi muiden tointen rinnalla. Tosin näkyy hänessä olleen jonkunmoista hyvänsuontia Suomea kohtaan ja muutamissa tiloissa hän sai estetyksi Venäjän valtiomiesten, joiden seassa mainitaan sisäasiain ministeri kreivi L. Perowski, koetuksia sekaantua Suomen asioihin, jolloin keisari Nikolain suuri luottamus M:iin oli maallemme onneksi. Huhu kertoo että m. m. oli ollut puhetta sotamiehen-otosta Suomessa venäläisen mallin mukaan. Joku sellainen tapaus, jolloin M. Venäjän valtioneuvostossa piti Suomen oloja koskevan puheen (mikä löytynee säilytettynä ministeri-valtiosihteerin arkistossa), sanotaan syyksi siihen, että Suomen senaati 1841 vuoden loppupuolella pyysi keisarilta saada, „Suomen ikuisen kiitollisuusvelan osoitteeksi“, yleisillä varoilla ostaa ja ruhtinaalle lahjoittaa maakartanon, tämän ynnä hänen jälkeläistensä majoraatina omistettavaksi. Saatuansa siihen lupaa senaati 1842 vuoden alussa 46,000 hopearuplalla osti Wrede-suvun omistaman Anjalan säteritalon ynnä siihen kuuluvat 14 raja-piiritilaa ja 2 relssitaloa, yhteensä 6½ manttaalia, mikä maanomaisuus sitten annettiin M:lle Toisen kertomuksen mukaan paroni L. G. v. Haartman (ks. h.) olisi toimeen pannut tämän lahjan saavuttaaksensa M:n suosiota. — Valitettavasti M. Suomen asioissa antoi luottamustansa miehille, jotka sitä hyvin vähän ansaitsivat, kuten yllämainitulle Klinckowström'ille, K. v. Kothen'ille, ja ennen kaikkea suomalaisen kansliansa päällikölle K. Fischer'ille. Tämä mies, joka oli syntynyt 1805 saksalaisesta Venäjään muuttaneesta aatelis-suvusta, ja vähitellen kohosi salaneuvokseksi, venäläisen senaatin jäseneksi sekä 1851 sai oikeuden päästä Suomen ritarihuoneesen, johon sisäänkirjoitettiin 1853 n:on 215:n alle, oli aikoinaan Suomen asioissa ylen mahtava, mutta myöskin jokseenkin vihattu mies, jota katsottiin nurjamieliseksi maamme kansallisia rientoja vastaan (vrt. von Kothen, K.). Ylipäänsä keisari Nikolain valtiollinen järjestelmä raskaasti painoi maamme oloja. V:n 1829 sensuuriasetusta kovensivat yhä uudet määräykset, johon osaksi oli syynä „Saiman“ ilmaantuminen, mitä katsottiin hyvin vaaralliseksi vastustuslehdeksi. V. 1846 kuvernöörit pantiin sensuurin ylitarkastajiksi, ja 1847 määrättiin kenraalikuvernöörin toimeksi antaa lupaa uusien sanomalehtien perustamiseen ja vanhojen jatkaamiseen. Vallankumoukset v. 1848 enensivät vielä vallanpitäjien epäluuloja; jo Maaliskuussa s. v. kiellettiin kovasti kaikki salaiset seurat, ja Kesäk. 1849 kaikki yhdistykset, jotka eivät olleet nimen omaan saaneet keisarilta lupaa. Suomalaisten kansallisrientojen vastustajat olivat saattaneet M:n — joka kumminkin oli Suom. Kirjallisuuden seuran kunniajäsen — siihen luuloon että mainitut riennot olivat vallankumouksellista laatua; suomenmieliset muka tuumailivat suuren suomalaisen valtakunnan perustamista, Venäjällä asuvien suomalaisten heimokuntien avulla. Seuraus siitä oli tuo 1850 vuoden surkuteltava kieliasetus. Kun yliopiston silloinen rehtori ja kirjallisuuden seuran esimies Gabr. Rein 1851 Pietarissa ollessaan pääsi M:in puheille ja koetti poistaa tämän epäluuloa, selittäen mokoman tuuman paljaaksi hulluudeksi, M. tavallisella sukkeluudellaan vastasi: onhan mailmassa niin monta hullua („Es giebt so manche Thoren in der Welt“). — Keis. kirjeen kautta vuodelta 1833 M. tuli Suomen alamaiseksi, otettiin Suomen ritarihuoneesen, jossa hän ynnä hänen jälkeläisensä saivat oikeuden aina ruhtinaina pitää ensimmäistä sijaa.

Yleisestä historiasta on tunnettu, kuinka M. 1853 lähetettiin Konstantinopoliin sovittelemaan niistä vaatimuksista, joita Venäjän hallitus teki Turkin kreikanuskoisten alamaisten y. m. asiain suhteen; kuinka nämät sovittelut eivät tulleet mihin johtopäätökseen, jonka vuoksi M. antoi „ultimatum'insa“ ja läksi Konstantinopolista pois, ja kuinka Itämaiden sota 1853—56 silloin syttyi. Krim'in niemimaalla M. alussa komensi Venäjän sotavoimia, ja vetäytyi niiden kanssa Sevastopoliin, jonka linnoituksia hän vahvisti ja puolusti liittolaisten armeijaa vastaan. Mutta kohta keisari Nikolain kuoltua M.. jo Maaliskuussa 1855, eroitettiin sotapäällikyydestä ynnä muista viroistaan, m. m. 8 p. mainittua kuukautta „omasta pyynnöstään“ kenraalikuvernöörivirastakin. Jouluk. 1855 hän nimitettiin Kronstadt'in linnan sota-kenraalikuvernööriksi, mutta koska rauha tehtiin kohta sen jälkeen, M. vetäysi yksityiselämään, jossa py-

syi kuolemaansa saakka, mikä tapahtui Pietarisssa 2 p. Toukok. 1869.

Ruhtinas M. oli 1815 nainut Anna Protassov'in. Siitä avioliitosta syntyi vielä elossa oleva poika, kenraaliluutnantti, kenraaliadjutantti y. m. ruhtinas Wladimir M., joka on Anjalan kartanon nykyinen omistaja (Spåre, Biogr. Ant; B. Nordmann, Några minnen och utkast, y. m.).

Th. R.

Merthen, Eeva, kaunotar, saavutti aikoinaan omituisen maineen, jonka Z. Topelius'en romaani „Suomen herttuatar" on uudesta virittänyt. Isä Kaarlo Merthen tavataan jo v. 1710 kauppiaana Turussa, oli 1723 kaupungin edusmiehenä valtiopäivillä ja 1726 ruotsalaisen puolueen ehdokkaana samalle' sijalle, tuli pian sen jälkeen kaupungin raatimieheksi ja vihdoin politiapormestariksi, jommoisena hän taas oli Turun edusmiehenä valtiopäivillä 1740—41. Että hän kuului hattu-puolueesen, tuskin tarvinnee epäillä; ainakin hän istui tuossa sodanhimoisessa sekreeti-valiokunnassa, joka silloin ohjasi valtakunnan kohtaloa. Mutta kun sodan huonon menestyksen tähden säädyt syksyllä 1742 jälleen kutsuttiin Tukholmaan, lähetettiin Turusta valtiopäiville raatimies Esaias Wechter, joka oli myssy, ja M. jäi kotia, kokemaan Venäläisten yliherruutta. Hänen ei ollutkaan syytä valittaa; sillä jo seuraavan vuoden alulla hän korotettiin assessoriksi Turun „keisarilliseen" hovioikeuteen, koska tämän oikeuston enimmät entiset jäsenet olivat Ruotsiin paenneet. Siinä virassa hän kuitenkin pian kuoli Maalisk. 31 p. 1743, jättäen jälkeensä yhdeksän lasta, joista neljä tytärtä oli ainoat täysikasvuiset. Näistä tyttäristä oli Eeva Merthen toinen järjestyksessä, arvattavasti siihen aikaan tuskin vielä kahdenkymmenen vanhana. Niissä iloisissa tanssikemuissa, joilla venäläinen upseeristo Turussa kulutti pitkän talvikauden, loisti Eeva Merthen erinomaisella kauneudellansa ja voitti komentavan kenraalin, Jaakko Keith'in, sydämmen. Tämä Skotlannin korkeimpiin sukuihin kuuluva mies, joka v. 1715 yhdeksäntoista vuotiaana oli Stuart'ien kannattamisesta joutunut maanpakolaisuuteen ja vihdoin 1728 mennyt Venäjän palvelukseen, oli jalolla mielellään ja käytöksellään saavuttanut kunnioitusta valloitetussa Suomenmaassa. Hän nyt itse kiintyi lemmen siteillä tähän Suomen naiseen, joka näkyy olleen hänen vertaisensa hengen-aatelisuudessa, vaikka syntyperäisen arvon erillaisuus katsottiin estävän laillista avioliittoa. Rauhan tultua Eeva seurasi puolisoansa pois syntymämaastansa. Keith oli sen apujoukon päällikkönä, joka lähetettiin Ruotsiin suojelukseksi Tanskalaisia vastaan, mutta palasi v. 1744 Pietariin, joka nyt tuli Eevan asumapaikaksi. Elokuussa 1747 Keith riitaantui vallitsevain kanssa Venäjällä ja siirtyi Preussiin, Fredrik Suuren palvelukseen, jossa kohosi sotamarsalkaksi ja viimein kaatui Hochkirchen'in tappelussa Lokak. 14 p. 1758. Hänen puolisostaan eli kihlatustaan — kuinka sopinee häntä nimittää — lausuu Keith'in elämäkertoja Varnhagen von Ense: „Eeva Merthen, kotoisin Suomesta, oli kaunis, varrelta sorja, varustettu etevillä hengenlahjoilla, urhealla ylevällä sydämmellä ja varsin viehättävällä käytöksellä. Saksaa hän puhui vähemmin sujuvasti, mutta franskaa erittäin hyvin, luki Tacitoa latinaksi ja omisti ylipäänsä harvinaisen hengenviljelyksen. Rauhan aikoina Keith tavallisesti vietti illat hänen seurassaan, missä silloin muutamat harvat ystävät aina olivat tervetulleina. Sodassa Eeva toisinaan kävi häntä tervehtimässä, ollen hänen uskollisena holhojanaan, milloin Keith oli tautivuoteesen sidottu, esim. kesällä 1758 Olmütz'in edustalla Silesiassa. Muiden naisten seurasta Keith ei huolinut." — Keith'in testamentti jätti koko hänen omaisuutensa Eevan haltuun, ja vaikka vainajan veli, Skotlannin lord-marsalkka, nosti asiasta oikeudenjutun, pysyi testamentti pääasiassa vahvana. Myöhemmin Eeva Merthen meni toisiin naimisiin eräälle maaneuvokselle, von Reichenbach'ille, Stralsund'issa, joka silloin kuului Ruotsin vallan alle. Hän yhä nautti suurta kunnioitusta monelta aikakauden etevimmistä henkilöistä, esim. Preussin prinssiltä Henrikiltä, ja eli, toisenkin miehensä kuoltua, vielä vanhuutensa päivät Stralsund'issa, jossa kuoli 88 vuoden iällä Lokak. 15 p. 1811 ja haudattiin Pyhän-hengen kirkon kalmistoon. Mainitaan, että hän vanhoillakin päivillään suvet talvet kylpi kylmässä vedessä ja sillä tavoin pysyi norjana ja voimakkaana viimeiseen asti. Ja vanhuudenkin iällä vielä kiitetään hänen sorjaa muotoansa ja hänen erinomaisen kauniita, mieleviä silmiänsä. Näin eli ja kuoli „Suomen herttuatar", kuten muinaistaru, osittain ivalla, osittain ihmetellen, häntä nimittää. Kiitettynä tai moitittuna, hän ainakin on varsin outona ilmiönä meidän maamme tapain-historiassa. — Eeva Merthen'illä mainitaan olleen Keith'in kanssa useita lapsia, jotka kuitenkin lienevät ennen häntä kuolleet. Jälkimäinen naiminen oli lapseton. (Topelius, Vinterqvällar; Varnhagen von Ense, Keith'in elämäkerta; Hist. Arkisto IV).

Y. K.

Messenius, Juhana, historioitsija, syntyi Heinäkuussa 1579 Freberga'n kylässä likellä Vadstena'a Ruotsissa. Isä, köyhä mylläri Juhana Tordinpoika, kuoli jo 1588, ja äiti Birgitta Antintytär meni seuraavana vuonna uusiin naimisiin käsityöläisen Stefan Olavinpojan kanssa, joka ei ollut kirjallista sivistystä vailla. Luultavasti tämän toimesta nuori M. vielä sam. v. lähetettiin Vadstena'an opintoja harjoit-

tamaan. Hänen kasvatuksensa täällä tuli aivan katoliseksi. Vadstena'n luostari, jota kuningas Juhana III suuresti suosi, oli näet tähän aikaan katolisuuden viimeinen suojapaikka Ruotsissa, mistä lähtien jesuiitat mitä parhaimmalla menestyksellä harjoittivat kääntämispuuhiaan. Mutta Juhanan kuoleman jälkeen asiat muuttuivat eivätkä katoliset opettajat enää huomanneet oloaan maassa turvalliseksi. Vähää ennenkuin herttua Kaarlo hajoitti luostarin (1595), he sentähden vetäytyivät maasta pois, ja lähettivät nuoren M:n, jonka lahjakkaisuus oli tehnyt hänet huomatuksi, Braunsberg'iin Preussiin, minkä kaupungin jesuiitakoulussa sai jatkaa opintojaan. Käytyänsä kiitoksella tämän opiston läpi M. matkusteli Puolassa, Saksassa ja Italiassa, käyden aina Romassa asti. Ingolstadt'issa hän (1605) seppelöitiin filosofian maisteriksi ja vähän aikaa sen jälkeen keisari soi hänelle Prag'issa arvonimen „poeta caesareus." Palattuansa Preussiin hän siellä meni (1607) naimisiin Lucia Grothusen'in kanssa, jonka isä Arnold Grothusen, vaikka evankelisuskoinen, oli ollut kuningas Sigismundon opettajana. Seur v. (1608) M. muutti takaisin Ruotsiin, missä hänen oppinsa sekä hänen ulkomailla saavuttamansa kunnianosoitukset tuottivat hänelle paljon arvoa. Hän sai vannoa uskollisuuden valan kuninkaalle ja nimitettiin sen jälkeen professoriksi lainopissa ja valtiotiedossa Upsalan yliopistoon. Semmoisena, hän osoitti väsymätöntä uutteruutta ynnä toimeliaisuutta opintojen johtamisessa, mutta samalla ääretöntä turhamaisuutta sekä kinkkuista ja riitaista luonnetta. Hänen ja hänen virkaveljensä professori Juhana Rudbeck'in välillä syntyi ennen pitkää katkera erimielisyys, joka levisi ylioppilaskuntaan, kumpaisenkin puoltapitäjöihin ja saattoi aikaan melskeisiä kohtauksia ja katutappeluja. M. kiivaasti piti lahkolaistensa puolta, suojeli heitä konsistoorin rangaistuksesta ja vastasi akatemiallisten virkakuntain esityksiin pilkalla ja uhkamielisyydellä. Hänen vaimonsa, häntäkin ehkä vielä kiivaampi, syöksi sisään konsistooriin ja mätti herjasanoja arkkipiispalle ja professoreille. Jotta nämä epäjärjestykset päättyisivät, M. ja Rudbeck kutsuttiin Tukholmaan vastaamaan tutkijakunnalle, johon kuului valtaneuvoksia, piispoja ja muita oppineita. Ajan oloja kuvaavaa on, ett'ei täälläkään säästetty kummallakaan puolen raakoja haukkumasanoja. M. syytettiin maininneeksi Rudbeck'ia aasiksi, ja tämä voitonriemuisin muodoin otti esiin heprealaisen raamatun ilman ääntiepilkuitta, jonka hän ojensi M:lle sanoen: „lue jos olet mies, joll'et osaa olet itse aasi." Kumpikin saatiin kuitenkin tekemään sovintoa ja anomaan toiselta anteeksi. M. kutsuttiin pois yliopistosta (1613) ja nimitettiin valtioarkiston hoitajaksi sekä assessoriksi Svean hovioikeuteen. Mutta tälläkin sijalla hän pian hankki itselleen vihollisia, niiden joukossa itse valtiokanslerin Akseli Oxenstjerna'n, jonka kerrotaan kerta lausuneen, suuttuneena M:n omavaltaisuudesta: „luulen, Messenius, Teidän tahtovan päästä Ruotsin valtiokansleriksi ennen aikaanne." Tähän M. vastasi: „luulen valtiokanslerin tahtovan päästä ennen aikaansa Ruotsin kuninkaaksi", joka lausuma suuresti suututti Oxenstjerna'a. M:n kasvatus ja ne keskuudet, joihin hän oli naimistensa kautta tullut, olivat aikaa sitte tehneet hänet valtiollisten epäilyksien alaiseksi. V. 1616 hänen vihollistensa onnistui saada selville, että hän oli salaa pitänyt kirjevaihtoa Danzig'in katolilaisten kanssa. Hän vangittiin ja tunnusti pitäneensä kirjallisissa tarkoituksissa kirjeyhteyttä uskolaistensa kanssa, mutta kielsi kaikkea rikoksellista juonittelemista isänmaatansa vastaan. Tätä ei voitukaan näyttää toteen; mutta koska epäluulo jäi poistamatta, tuomitsi hänet hovioikeus todistamaan syyttömyyttään kahdentoista miehen valalla. Semmoista ei hän voinut saada toimeen, kun valan sanansovitus oli M:n vihollisten vaikutuksesta niin muodostettu, ett'ei kukaan katsonut voivansa hyvällä omallatunnolla sitä vannoa. Vieraat miehet näet vaadittiin valalla vakuuttamaan, että olivat lukeneet *kaikki* kirjeet, jotka M. oli ulkomaille lähettänyt eivätkä olleet huomanneet niissä mitään kuningasta ja valtakuntaa vastaan. Tätä he eivät voineet tehdä. M. silloin tuomittiin kuolemaan, mutta kuningas muutti rangaistuksen vankeudeksi epämääräiseksi ajaksi. Se tuli itse asiassa elinkautiseksi. Niille, jotka rukoilivat M:n puolesta, kerrotaan Kustaa II:n Aadolfin lausuneen: „se mies on kyllä oppinut herra, joka sillä taholla on tehnyt ja tehdä voipi paljon hyötyä, mutta piru istuu kiinni hänessä ja vaimossakin; heidät pitää panna niin ett'ei paha luonteen alku milloinkaan vahingoita." Niin M. vietiin vaimoineen ja lapsineen Kajaanin linnaan, missä hän istui vankina 19 vuotta ja kohdeltiin ajoittain jotenkin kovastikin. Linnanpäällikkö Eerik Hare näkyy olleen hänen yksityinen vihamiehensä ja kiusasi häntä paljon. Kostaakseen M. syytti kuninkaalle Hare'a useista törkeistä rikoksista, niinkuin laittomain ulostekojen kiskomisesta maakansalta, kruunun varojen varastamisesta y. m. M:n vaimo Lucia, joka uskollisesti jakoi hänen vankeuttaan, oli matkustellut ympäri maaseutua kokoomassa todistuksia syytökseen; mutta seuraus tästä oli ainoastaan että M:n vartioitseminen kävi vielä kovemmaksi. Hänen poikansa otettiin häneltä pois (1621) kasvatettavaksi evankeliseen oppiin ja saatiin hyväilemisillä ja uhkaamisilla todista-

maan vastoin isäänsä. Vihdoin, monen vuoden kärsimysten jälkeen, M. muutettiin 1635 Ouluun, missä hänellä oli suurempi vapaus ja leppeämpi kohtelu. Mutta hän kuoli jo Marraskuussa 1636, ja on haudattu Oulun kirkon viereen. M:n jälkeensä jättämistä kirjallisista teoksista, joiden lukumäärä nousee 58:aan, mutta joista useat painettiin vasta kauan aikaa hänen kuolemansa jälkeen, mainittakoon tuo kuuluisa *Scondia Illustrata*, kirjoitettu vankeudessa Kajaanin linnassa. Sen kymmenes osa koskee Suomen ja sen itäisellä rajalla olevain maakuntain historiaa. Tämä teos sekä hänen myöskin Kajaanissa kirjoittamansa *Rimkrönika om Finland och dess inbyggare*, josta on ilmestynyt kaksi painosta, Turussa 1774 ja 1865, antaa M:lle oikeutetun, arvokkaan sijan Suomen muistettavain miesten joukossa. Ei ole myöskään syyttä häntä mainittu Suomen historian isäksi ja itse hän sanoo vankeudessaan kirjoittaneensa kaksi kronikaa Suomalaisten ylistykseksi, jota ei ole kukaan ennen tehnyt. M:n ansioita Suomen historiantutkimuksessa vähentää kuitenkin se kritiikin puute, joka ilmautuu varsinkin hänen esittäessään vanhempia aikakausia, jonka ohessa hän usein joutuu syvpääksi vääriin ja epätarkkoihin ilmoituksiin. Kuitenkin täytyy myöntää ett'ei M:n historiallisia kirjoituksia täytä sellainen paljous mahdottomia juttuja, millaisia Rudbeck ja hänen oppikuntansa tuo esiin. Suomalaiseen historiantutkimukseen M:n teokset vaikuttivat vähemmin kuin olisivat ansainneet, syystä että ne niin myöhään julkaistiin painon kautta. Paitsi historiallisia teoksia M. sepitti muutamia draamallisiakin, jotka siihen aikaan olivat jotenkin hyvät. M. jätti jälkeensä lesken ja kolme lasta, yhden pojan ja kaksi tytärtä. Poika Arnold Juhana istui kauan vankina Käkisalmessa, kunnes hän vihdoinkin Kristiina kuningattaren aikana otettiin armoon ja nimitettiin valtionhistorioitsijaksi. Mutta hän oli perinyt isänsä levottoman luonteen ja sekaantui ynnä poikansa kanssa valtiorikos-juttuun, joka maksoi molempain hengen (1651). K. F. I.

Mesterton, Kaarle, filosofian professori, syntyi Göteporissa 1715. Isä oli ylikomisarius amiraliteetissa, äidin nimi oli von Gerdes. M. vihittiin maisteriksi Lundissa 1738, oleskeli sitten ulkomailla ja sai Helmstädt'issä, julaistuansa väitöskirjan *De essentiis rerum aeternis*, 1741 dosenttipaikan, jossa pysyi vuoden aikaa. V. 1746 hän nimitettiin logiikin ja metafysiikin professoriksi Turkuun, ja sai Piikkiön palkkapitäjäksi, sillä ehdolla että joutuisasti oppisi Suomen kieltä. V. 1752 hän vihittiin jumaluusopin tohtoriksi Upsalassa, ja sai 1767 kolmannen jumaluusopillisen professorinviran Turussa. Piikkiön sijasta hän v. 1757 oli saanut Paimion palkkapitäjäksi. Kuoli 29 p. Marrask. 1773. — Filosofian opiskeleminen, jota yliopiston ensimmäisinä aikoina ahkerasti harjoitettiin, oli sitten laimentunut. M:l'a oli se ansio että hän herätti sen uuteen eloon, tehden Turussa Wolf'in järjestelmän tunnetuksi. Sen selittämiseksi M. julkaisi sekä melkoisen joukon väitöskirjoja että neljä pientä oppikirjaa logiikissa, ontologiassa, sielutieteessä ja luonnollisessa jumaluusopissa, jotka ilmestyivät vv. 1762—66. — Hän oli naimisissa Katariina Papke'n, Lundin piispan Kaarle Papke'n tyttären kanssa. (Tengström, Chronol. Ant.). Th. R.

Meurman-suku on kotoisin Münster'in hiippakunnasta Westfalista. Eräs Henrik Muerman tuli v. 1606 kauppa-sällinä Tukholmaan, johon hän sitten asettui silkkitavara-kauppiaaksi. Hänen kaksi poikaansa, Juhana Muerman ja Henrik Meurman, harjoittivat isänsä elinkeinoa ja tekivät ensimmäisiä oppivuosiansa Hollannissa; edellinen kuoli tullimiehenä Kristianstad'issa, jälkimäinen kauppiaana Tukholmassa. Mutta näiden pojat menivät sotapalveluksiin ja aateloittiin kahdella eri nimellä Kaarlo XI:nen aikana. Juhana Muerman'in poika, Juhana von Meurman, syntynyt Tukholmassa 1654, oli 1687 tullut kapteeniksi Savon rykmenttiin, asetettiin 1714 komentajaksi Kajaanin linnaan ja karkoitti seuraavana vuonna kahdesti Venäläiset tämän linnan edustalta, mutta joutui

---

* *Juhana Meurman*, kapteeni.

Antti Juhana, vänrikki.

Otto Reinhold, synt. 1750, † 1815, everstiluutnantti. Nain. v. 1795 Hedvig Loviisa von Numers'in. | Konstantin, luutnantti, synt. 1752, † $18^{26}/_{6}11$, Nain. 1) Eeva Bosin'in, 2) Loviisa Molin'in. | Kustaa, kaatui Ruotsinsalmella 1789.

Otto Reinholdin poika: Otto Fredrik, tilanhaltija Ilmajoella, Franskan kielen opettaja. † 1849.

Konstantinin pojat: Kaarlo Otto, tykistön luutnantti, synt. 1789, † $18^{3}/_{3}45$. Nain. Amalia Loviisa Arvidsson'in. | Kaarlo Konstantin, ylioppilas.

Otto Fredrikin pojat: Reinhold Fredrik, kauppias, † 1860. | Oskar Ferdinand, everstiluutnantti, † 1870. | Otto Emil Fritiof, majuri, tilanhaltija Odessan seuduilla.

Kaarlo Oton pojat: Otto Aadolfi Daniel, palveli Semenovin kaartissa, vuodesta 1842 Suomen asiain kansliassa, † $18^{5}/_{9}50$. Nain. 1848 vapaherratar Matilda von Troil'in, † Vähä-Heikkilän tulipaloon 1853. | *Agathon*, kirjailija, valtiopäivämies.

sitten Venäjän vankeuteen sodan loppuajaksi ja kuoli vihdoin Tukholmassa 1740, lopettaen itse aatelisen sukunsa. Henrik Meurman'in molemmat pojat, Pietari ja Henrik, olivat myöskin sotureina ja aateloittiin nimellä Mannerstedt. — Aatelittoman Meurman-suvun yhteyttä näiden kanssa ei ole tarkoin selville saatu. Vapauden ajan alkupuolella tavataan Tukholmassa eräs pankkikomisarius Juhana Meurman, jonka neljä tytärtä naitiin professoreille Turun akatemiassa. Mahdollisesti hänen poikansa on eräs vänrikki Antti Juhana Meurman, jonka pojista Otto Reinhold (synt. 1750, kuol. 1815) oli 1808 vuoden sodassa varamaaherrana Ahvenanmaalla ja sitten everstiluutnantin arvolla asui tilanhaltijana Ilmajoella, ja toinen, nimeltä Konstantin, oli luutnantti. Konstantinin poika tykistön luutnantti Kaarlo Otto osti Liuksialan kartanon, joka nyt on hänen poikansa Agathon Meurman'in hallussa. Agathon Meurman'in vanhempi veli, Otto Aadolfi, on painosta toimittanut ruotsalais-venäläisen sanakirjan (Hels. 1846—47). * Y. K.

Meurman, Agathon, kirjailija, valtiopäivämies, on syntynyt Liuksialan kartanossa Kangasalla Lokak. 9 p. 1826. Vanhemmat olivat entinen luutnantti suomalaisessa tykistössä Kaarlo Otto Meurman († 1845) ja tämän puoliso Amalia Loviisa Arvidsson, provastintytär Laukaasta ja Aadolfi Iivar Arvidsson'in sisar († 1832). Saatuansa alkeisopetusta ensin kotosella ja sitten useissa eri laitoksissa (Hämeenlinnan koulussa, eräässä Pietarin asumakymnaasissa ja professori Aminoff'in lyseossa), M. kesällä 1844 tuli ylioppilaaksi, oli syksystä alkaen 1847 vuosikauden Mustialan maanviljelys-opistossa ja osti 1849 kanssaperillisiltään Liuksialan kartanon, jonka haltijana hän siitä saakka on ollut. Mutta sen ohessa hän, „Saiman“ ja „Litteraturblad'in“ koulussa kasvatettuna, vähitellen astui julkisuuden alalle, ottaen ajan taloudellisia ja yhteiskunnallisia kysymyksiä keskusteltavaksi; muun muassa hän 1856 sai Suomen talousseuran palkinnon eräästä esityksestä „Kansakoulun järjestämisestä“ *(Om Folkskolans organisation,* pain. Turussa. 1857) M:n ponteva ja humorillinen kirjoitustapa ja hänen omatakeinen ajatuskantansa nostivat heti alusta huomiota ja toimittivat hänelle osallisuutta useissa julkisissa toimissa. V. 1858 hän oli Hämeen läänin edusmiesten joukossa, vastustamassa vapaherra von Kothen'in ruotuväen sijoitusta, ja kirjoitti silloin ruotuisäntäin valituskirjan prokuraatorille. V. 1859 hän oli jäsenenä eräässä raha-asia-komiteassa ja sitten siinäkin komiteassa, joka valmisti uutta kunnallisasetusta maaseutuja varten. V. 1861 hän samoin istui kahdessa komiteassa, joista toinen tarkoitti uuden kansakoulu-laitoksen järjestämistä. Sinä vuonna häntä myöskin varustettiin kunnallisneuvoksen arvonimellä, joka silloin ensi kerta käytettiin hallituksen suosionosoitteena. V. 1863 hän yhdessä Jaakko Forsman'in ja Yrjö Koskisen kanssa toimitti uuden sanomalehden „Helsingin Uutiset“ ja on siitä lähtien suorittanut melkoisen osan kirjailija-tointansa suomeksi (Kirjallisessa Kuukauslehdessä ja Uudessa Suomettaressa). Sillä välin M:ia yhä käytettiin useissa hallituksen asettamissa komiteoissa vuoteen 1871 saakka, jolloin hän oli valmistamassa uutta vaivaishoito-asetusta. Mutta hallituksessa jo vallalle päässyt taantumishenki saattoi hänet vastustuskannalle vallanpitäjäin suhteen je kansallisten harrastusten eturiveihin. V. 1872 M. ensi kerran tuli Satakunnan (eli Pirkkalan) tuomiokunnan edusmiehenä valtiopäiville; sillä hänen vaaliansa edelliseen säätykokoukseen olivat estäneet hänen mielipiteensä kotitarpeen viinapolton turmiollisuudesta. Tähän aikaan oli suomenkielisten koulujen asia tullut ajan polttavaksi kysymykseksi ja rettelöt Helsingin suomenkielistä normaalikoulua vastaan olivat jo kauan herättäneet yleistä mielipahaa maassa. Kun nyt vastoin säätyjen anomusta tämä koulu oli päätetty Hämeenlinnaan siirrettäväksi ja pääkaupunki oli jätettävä suomalaista alkeisopistoa vaille, laski M. keväällä 1873 eräällä 1,000 markan lahjoituksella ensimmäisen perustuksen siihen kansalliseen rahankeräykseen, jolla suomalainen alkeisopisto Helsingissä saatiin toimeen. Koulurettelöt yhä kestivät 1877 vuoden valtiopäivillä, jolloin M. oli talonpoikaissäädyn etevimpiä miehiä sekä jäsenenä yleisessä valitusvaliokunnassa. Samoin hän on valittu tuomiokuntansa edusmieheksi 1882 vuoden valtiopäiville. V. 1876 hän oli jäsenenä Suomen ensimmäisessä kirkolliskokouksessa, joka myöskin valitsi hänet komiteaan uutta suomenkielistä virsikirjaa varten. Seisoen ihan itsenäisessä asemassa toimeentulonkin puolesta ja sen ohessa varustettuna erinomaisella käytännöllisellä älyllä on M. usein ratkaisevalla tavalla ryhtynyt päivän kysymyksiin, kuten myöskin vastustajain antama nimitys „Kangasalan oraakeli“ hyvin todistaa. Vuodesta 1872 alkaen hän on ollut Suomen Pankin tarkastajana talonpoikaissäädyn puolesta. Sen ohessa kunnalliset askareet kotiseuduilla ovat vaatineet häneltä monenpuolista huolenpitoa. Hänen kirjalliset toimensa, jotka ensi alussa yksinomaisesti liikkuivat sanomakirjallisuuden alalla, ovat myöhemmin kääntyneet tieteelliseenkin työhön. Niinpä häneltä v. 1877 ilmestyi *Ranskalais-Suomalainen Sanakirja* Suom. Kirj. seuran kustannuksella, vv. 1878 ja 1880 kirjaset *Veroista Suomessa* ja *Maatilojen rasituksista* Kansanvalistus-seuran toimitusten joukossa, ja vihdoin vuodesta 1879 suomen-

tamina *J. V. Snellman'in kirjoituksia,* joista kolme vihkoa tähän asti on ilmestynyt. J. V. Snellman'in v. 1881 vietettyä juhlaa varten hän on kirjoittanut tämän suuren miehen elämäkerran. M. on 11/7 1854 nainut Alina Tallqvist'in, provastintyttären Kangasalta.

Miltopaeus, Martti, professori Turun yliopistossa, syntyi 8 p. Marrask. 1631 Turussa, missä isänsä Eskil Ruskeapää (josta nimi Miltopaeus on väännös kreikaksi: μίλτος=punaliitu-väri) oli porvarina. Tuli Turussa ylioppilaaksi ja seppelöitiin 1653 filosofian maisteriksi; nimitettiin 1655 yliopiston kirjapainon tarkastajaksi, tuli 1658 konsistoorin pöytäkirjuriksi sekä apulaiseksi filosofian tiedekuntaan ja 1660 kaunopuheliaisuuden professoriksi. Hän on kirjoittanut muutamia väitöskirjoja ja ruumissarnoja, kuivanlaisen *Synopsis grammaticae latinae,* Tur. 1677, ja *Institutiones oratoriae classicorum authorum,* Tur. 1678. Jumaluusoppineen Bång'in kanssa joutui hän kerta ankaraan riitahan (1666) kun hän oli sanonut ett'ei suuttumatta voinut kuulla muutamia tämän ortodoksisia väitteitä. Bång tuosta ripusti yliopistossa ilmoituksen varoittaen ylioppilaita vääriltä opettajilta Paavalin sanoilla: Katsokaa ett'ei joku teitä viettele filosofialla ja turhilla jaarituksilla. Kiista kävi yhä kovemmaksi, jotta yliopiston kanslerin täytyi vihdoin ruveta välittäjäksi ja riidan asettajaksi. M. oli ymmärtäväinen ja valistunut mies, monessa suhteessa vapaa aikakautensa taikauskosta ja harhaluuloista, niinkuin myöskin näkyy hänen käytöksestään ylioppilaan Eolenius'en noituudentutkinnossa (1661). Hän oli kahdesti naimisissa, toisen kerran hovioikeuden assessorin tyttären Anna Thesslef'in kanssa. Kuoli Turussa 9 p. Kesäk. 1679.

Moberg, Aadolf, tiedemies, syntyi 5 p. Syysk. 1813 Kemiössä, jossa isä oli torppari Kaarle Pietari M. Käytyään koulua Turussa, tuli M. 1829 ylioppilaksi, suoritti 1836 filosofian kandidaatin tutkinnon ja antautui, seppelöittynä s. v. maisteriksi, etupäässä kemian tutkimiseen. M. tuli 1838 mainitun tieteen dosentiksi, 1839 filosofian lisensiaatiksi ja seur. v. tohtoriksi. Nimitettynä 1848 kemian adjunktiksi. toimitti hän professorin virkaa 1838—47 ja kävi useammat kerrat ulkomailla. tieteellisiä opintoja varten, jolloin hän oli myöskin Berzelius'en oppilaana. Vaikka pantuna ensimmäiseen vaalisijaan, M. turhaan pyrki kemian professorinvirkaan 1847, mutta kutsuttiin sen sijaan 1849 fysiikin professoriksi, jota virkaa hän toimitti vuoteen 1875, jolloin hän täysinpalvelleena otti siitä eron M. oli vv. 1872—75 yliopiston rehtorina ja seppelöittiin 1877 Upsalan yliopiston riemujuhlassa lääketieteen tohtoriksi.

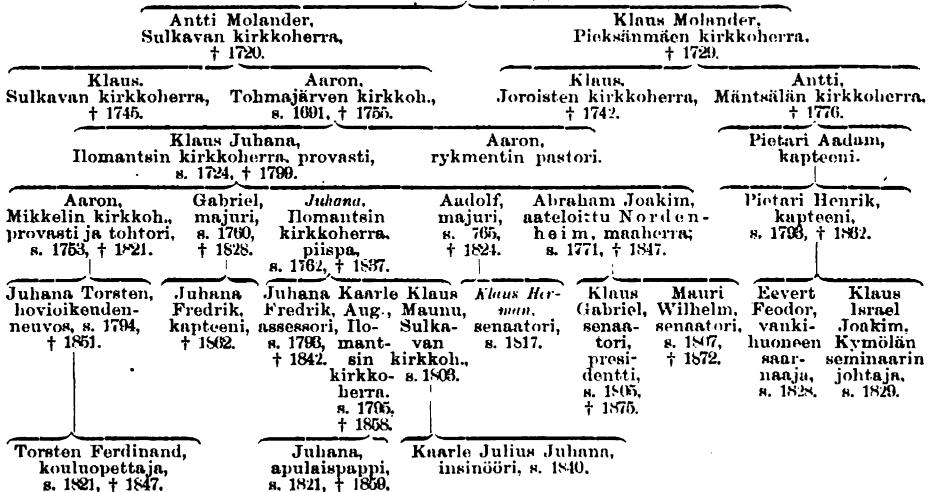
M:n varhemmat julkaisut liikkuvat kemian alalla, myöhemmin hän on viljellyt etenkin fysiikiä ja klimatologiaa. Akatemiallisista väitöskirjoistansa mainittakoon: *Kort anvisning till qvalitativa kemiska analysers anställande* (I—VI, 1845-46), jonka teoksen kautta hän meillä kodistutti systemaatillisen epäorgaanillisen analyysin ja jota teosta opetuksessa vielä käytetään. M:in muita itsenäisiä kemiallisia tutkimuksia (m. m. krom-yhtymyksistä) on julaistu ulkomaankin aikakauskirjoissa. Suuri joukko pienempiä tutkimuksia on M. julaissut tiedeseuran Öfversigt-sarjassa; seuran Bidrag- ja Pro fauna et flora fennica-yhdistyksen Notiser-nimiset toimitukset sisältävät useat klimatologiset kirjoitukset, joista tärkeimmät ovat: *Klimatologiska iakttagelser i Finland I 1846—55* joista edellinen osa *Naturalhistoriska anteckningar* ilmestyi 1860, toinen *Meteorologiska anteckningar* 1871. Hallituksen asettamissa komiteoissa on hän usein ollut käytettynä m. m. komiteassa meeterijärjestelmän käyttämistä, ja „Pharmacopœa fennica'n“ uudistamista varten, jonka teoksen toista painosta hän yksin toimitti, ja osaksi kirjoitti 1850. Helsingin provastikunnan maallikkoedusmiehenä M. otti osaa Suomen ensimmäiseen yleiseen kirkolliskokoukseen, jossa hän valittiin ruots. virsikirjakomiteaan jäseneksi, jota luottamusta hän oli osoittanut ansaitsevansa sekä 1852 ilmestyneellä *Granskning af förslaget till svensk psalmbok af år 1857,* että sepittämillänsä hengellisillä virsillä ja lauluilla (1862—63 ja 1866). Maamme kristillisissä seuroissa on M. ollut toimeliaana jäsenenä. Tiedeseuran jäseneksi hän tuli v. 1848. M. on nainut 1) kirkkoherran-tyttären Rosina Ulriika Lundenius'en ja 2) apulaispapin-tyttären Gustaava Ulriika Sveidel'in.

Molander-suvun kantaisä oli Jaakko Perttelinpoika, joka mainitaan olleen Inkerin Kaprion linnanhaltijana, varmaankin 1500-luvun loppupuolella. Hänen poikansa Samuel oli luutnantti ja asui Muolan pitäjässä, josta jälkeläiset sitten ottivat nimensä. Poika Klaus eli Claudius Samuelis oli vuodesta 1648 Muolan kappalainen ja vuosina 1666—82 Sulkavan kirkkoherra. Suvun polveutuminen näkyy muuten tähän liitetystä taulusta ?; kuitenkin on huomattava, ett'ei ole ihan varma, vaikkapa hyvin luultava, että Pieksänmäen kirkkoherra Klaus M. oli yllämainitun Klaus Samuelinpojan ja Elin Antintyttären poika. Muissakin kohden nuoremman sukuhaaran polveutuminen näkyy perustuvan arveluihin, jonka lisäksi löytyy M. nimisiä henkilöitä, joita ei todenmukaisuudenkaan avulla voi sovittaa sukutauluun. Kolmesti on Molander-suvun jäseniä Suomessa koroitettu aateliseen säätyyn, katso alempana mainitut Juhana ja Klaus Herman. Kolmas aateloittu oli Mikkelin läänin maa-

herra Abraham Joakim M. syntynyt 1771, kuollut 1847, joka v. 1833 aateloittuna otti nimekseen Nordenheim (Suomen ritarihuoneen n:o 195). Se haara Molander-sukua sammui mieskannalta perustajan vanhimpaan poikaan, v. 1875. — Vihdoin onpi mainittava, että Molander-nimisiä löytyy Ruotsinkin maalla. vaan ei tiedetä, ovatko he yhteydessä suomalaisen suvun kanssa. E. G. P.

Molander, Juhana, piispa, syntyi 25 p:nä Toukok. 1762. Hänen isänsä, Klaus Juhana, M., oli silloin kirkkoherrana Kesälahdella vaan nimitettiin 1776 Ilomantsin kirkkoherraksi, jommoisena hän osoitti suurta intoa ja taitoa, edistämällä lukutaitoa ja siveyttä; äidin nimi oli Maria Wadsten. Juhana M. oli vanhempainsa viides lapsi, tuli v. 1781 Turkuun ylioppilaaksi, vihittiin v. 1784 papiksi ja 1786 maisteriksi, palveli sitten kouluopettajana Rantasalmen koulussa, joka v. 1788 muutettiin Kuopioon, oli sen ohessa Kuopion kappalaisena vuoteen 1795, jolloin nimitettiin Savon jalkaväen rykmentin pastoriksi, mutta hoiti yhä kouluopettaja-virkaansakin, v:sta 1797 rehtorina. V. 1800 tuli M. isänsä jälkeen Ilomantsin kirkkoherraksi, kutsuttiin v. 1803 lääninprovastiksi ja sai v. 1818 professorin arvonimen. V. 1821 hän papiston melkein yksimielisen kutsumuksen johdosta nimitettiin Porvoon hiippakunnan piispaksi ja sai samana vuonna jumaluusopin tohtorin arvon. Moninaisissa toimissaan hän saavutti lähimmäisten suurinta kunnioitusta; hänen ansioittensa tähden koroitettiin v. 1830 vanhin poika, Vaasan hovioikeuden assessori Juhana Fredrik M. (synt. 30 p:nä Tammik. 1793, kuollut 3 p. Helmik. 1842) aatelissäätyyn, vaan hän kun ei koskaan pyytänyt sisäänkirjoitusta ja kuoli naimattomana, niin tätä sukuhaaraa ei tullutkaan ritarihuoneen kirjoihin. Piispa Juhana M. kuoli Porvoossa v. 1837, Tammik. 28 p:nä. Hän oli kahdesti nainut, v. 1789 serkkunsa Fredriika Loviisa Tavast'in ja v. 1829 vaimovainajansa sisarentyttären Fredriika Charlotta Aminoff'in. Piispanakin Juhana M. piti Ilomantsin pitäjää palkkaseurakuntanaan ja sai sitten seuraajakseen oman poikansa Kaarle August M:n, synt. 1795, † 1858; mainittu seurakunta oli siis 82 vuotta peräkkäin ollut isän, pojan ja pojanpojan hoidettavana. E. G. P.

Molander, Klaus Herman, virkamies, edellisen veljenpoika, syntyi Kesälahden pitäjässä 17 p:nä Helmik. 1817 majuri Aadolf M:n ja Maria Kristiina Polin'in aviolitosta. Sodassa 1808—09 isä palveli kapteenina Karjalan jääkäreissä ja sai urhoudestaan kultamitalin. Poika Herman M. tuli Helsingissä ylioppilaaksi v. 1836, v. 1840 filosofian kandidaatiksi ja maisteriksi, kävi sen jälkeen Moskovassa Venäjän kieltä oppimassa ja meni v. 1843 valtion palvelukseen. V. 1854 hän tuli ensimmäiseksi esittelijäsihteeriksi Suomen valtiosihteeristonvirastoon ja v. 1858 Suomenmaan kenraalikuvernöörin kanslian esimieheksi. V. 1865 hän nimitettiin Hämeen läänin kuvernööriksi, v. 1869 senaatoriksi, ensin kamaritoimituskunnan mutta v:sta 1871 valtiovarain toimituskunnan päällikkönä. M. on ollut monessa komiteassa jäsenenä, tuli v. 1875 salaneuvokseksi, oli vuosina 1870—73 Uudenmaan ja Hämeen maanviljelysseuran esimiehenä, y. m. Vuonna 1863 aateloit-

tuna (ritarihuoneen n:o 236 vaalilauselmalla: rehellisyys maan perii) M. on ahkerasti ottanut osaa valtiopäivä-asioitten käyttelemiseen 1863—64, 1867, 1872 ja 1877—78 vuosien säätykokouksissa, ja kahdessa viimeisessä edustanut hallitusta puolustaen sen toimia, mikäli se Suomenmaan oloissa tulee kysymykseen. M:n uupumaton ahkeruus ja tunnollisuus velvollisuuttensa täyttämisessä ovat hankkineet hänelle yleistä kunnioitusta silloinkin, kun on oltu eri mieltä arvosteltavina olevien päätösten suhteen. Kun Suomen kielen asemaa koskevia kysymyksiä on ollut hallituksessa käyteltävinä on M. enemmän kuin useammat virkaveljensä tietänyt tehdä oikeutta kansallisille riennoille. — M. nai 1847 Johanna Fredriika Hallonblad'in, kruununvouti Juhana H:n tyttären, ja v. 1881 Helena Charlotta Sofia Rotkirch'in.

Monikkalan herra ks. **Hannu Hannunpoika.**

Montgomerie eli **Montgomery**-suku, kuten nimi tavallisemmin kirjoitetaan, on vanhimpia ja mainehikkaimpia sukuja, joitten jäseniä on kirjoitettu Suomen ritarihuoneen kirjoihin. Se lienee alkuaan kotoisin Franskan Normandiasta, jossa kantaisä Hugo, Comte de Montgommerie olisi elänyt 900-luvun loppupuolella. Hänen poikansa Roger seurasi Vilhelm Valloittajaa v. 1066 Englantiin, jossa jälkeläiset kuuluivat korkeaan aateliin ja moni voitti suurta mainetta; niistä yksi, John Mountgomery, mainitaan kuuluisassa „Chevy chase“ ballaadissa. Sen ohessa suku haaraantui Franskaankin, jossa kreivi Gabriel de Montgommerie, Hugo M:n jälkeläinen 16:ssa polvessa tuli hyvin kuuluisaksi; turnauksessa hän v. 1559 vahingossa antoi Henrik II:lle haavan, josta kuningas heitti henkensä; sama M. oli sitten hugenottien etevimpiä päällikköjä ja tuli v. 1574 mestatuksi. Ruotsin ritarihuoneen kirjoihin on otettu kaksi sukuhaaraa vuosina 1756 ja 1776; niistä toinen on Suomen ritarihuoneen n:o 134. E. G. P

Montgomery, Kustaa Aadolf, soturi, 1808—9 vuosien Suomen sodan historioitsija, syntyi Toukokuun 7 p:nä 1790 Kemin pitäjässä. Hänen vanhempansa olivat majuri Kustaa Aadolf M. ja Hedvig Helena Löthman. Yhdentoista vuotiaana aloitti M. sotilasuraansa, tullen ruunmuttajaksi Pohjanmaan rykmenttiin, jossa pari vuotta myöhemmin kohosi korpraaliksi. Otti sittemmin osaa Suomen sotaan 1808—9, sai sen kestäessä hopeamitalin urhollisuudesta ja korotettiin luutnantiksi. Hörnefors'in luona vei hän Döbeln'in adjutanttina mitä suurimman vaaran uhatessa Duncker'ille viimeisen peräytymiskäskyn, jota kuitenkaan ei enää voitu noudattaa. Sodan jälkeen jäi M. Ruotsiin; oli vuosina 1810—13 rajavahdin päällikkönä Haaparannassa ja otti 1814 osaa Norjan sotaretkeen. Tämän jälkeen kohosi hän vähitellen eri virka-asteiden läpi Ruotsin armeijassa, kunnes 1835 erosi palveluksesta, saaden everstin arvon. Tämän jälkeen oli hän maaherrana, ensin Jemtlannissa 1842, sittemmin Länsipohjanmaalla 1842—56, ja nimitettiin viimemainittuna vuonna Pohjan tähdistön kommendööriksi. — M., joka jo nuoruudessaan oli tullut tunnetuksi vilkkaasta luonteestaan ja hyvästä käsityslahjastaan, otti myöskin harrasta osaa Ruotsin valtiopäiväelämään ja ilmestyi erittäinkin 1823 vuoden valtiopäivillä ahkerana puhujana ja parannusten puolustajana. Mutta suurimman maineensa on hän kuitenkin ansainnut kirjailijana. Teoksessaan *Historia öfver kriget emellan Sverige och Ryssland åren 1808 och 1809* on hän vilkkaulla ja puolueettomuudella kertonut isänmaansa viimeisen sankarisodan syyt ja tapaukset. Erittäinkin on hän tätä historiaansa varten mitä suurimmalla tarkkuudella käyttänyt kaikki siihen aikaan saatavilla olevat tietovarat ja lähteet. Hänen teoksensa käännettiin myöskin franskaksi, minkä johdosta hän v. 1847 sai kunnialegionan ristin. Myöskin on hän kirjoittanut elämäkertoja sotatovereistaan Adlercreutz'istä, Vegesack'ista ja Eek'istä. V. 1860 kävi M. syntymämaassaan, jossa hän silloin suurilla kunnianosoituksilla vastaanotettiin. Tämä matkustus mursi kuitenkin hänen terveyttänsä, ja jo seuraavana vuonna hän kuoli Tukholmassa Toukokuun 26 p. 1861. Hän oli nainut Hedvig Elisabet Wallmark'in, kanslianeuvoksen, kirjailijan P. A. Wallmark'in tyttären.

Montgomery, Robert August, professori, valtiopäivämies, edellisen veljenpoika, syntyi 29 p:nä Kesäk. 1834 Kajaanin kaupungissa entisen vänrikin ja postinhoitajan Edvard M:n ja Eeva Loviisa Elfving'in avioliitosta. Robert M. tuli Helsingin ylioppilaaksi v. 1852, suoritti v. 1858 historiallis-kielitieteellisessä tiedekunnassa kandidaatitutkintonsa, tuli v. 1863 lainopin kandidaatiksi ja v. 1869 tohtoriksi. Vuosina 1865—66 M. kävi Franskassa ja Englannissa lähemmin tutustuakseen pankkilainsäädäntöön ja sikäläisten pankkilaitosten oloihin; senkin jälkeen hän on tehnyt tieteellisiä ulkomaanmatkoja. Vuosina 1864—67 hän otti osaa Suomen yhdyspankin hoitoon, ajoittain virkaatoimittavana päätirehtöörinä, mutta kääntyi sitten yliopiston uralle; julkaisi v. 1869 lisensiaatiarvoa varten väitöskirjan *Om afträdesförmån och ackord i den utländska konkurslagstiftningen* ja seuraavana vuonna *Om bolagskontraktet i 1734 års lag.* V. 1870 hän jälkimäisen johdosta nimitettiin siviili-lainopin ja romalaisen oikeuden professoriksi Helsingin yliopistoon. Pienempiä tutkimuksia M. on kirjoittanut lainopillisen yhdistyksen aikakauskirjaan ja Helsingfors Dagblad'iin, jonka ohella hän vuodesta

1877 asti on ollut lainopillisen tiedekunnan dekaanina ja yliopiston räntterin vakinaisena tarkastajana; lainopillinen yhdistys on eri kerroin kutsunut hänet puheenjohtajakseen. Eri aikoina hän hallituksen määräyksestä on istunut jäsenenä komiteoissa, joissa on valmisteltu lakiehdotuksia; v. 1876 hän oli puheenjohtaja siinä komiteassa, joka teki ehdotuksen kultarahakannan toimeenpanemiseksi Suomeen, (seuraavana vuonna hyväksytty lain kautta).

Syntynsä kautta edusmieheksi määrättynä M. suurella innolla ja taidolla on ottanut osaa valtiollisiin toimiin aina siitä ajasta asti kuin vanha edustuslaitoksemme uudestaan pääsi virkistymään toimintaan. Valtiopäivillä 1863, 1867, 1872 ja 1877 hän on ollut itsemäärätty edustaja aatelissa ja määrättiin 1882 sen varamaamarsalkaksi; kirkolliskokouksessa 1876 hän oli lainopillisen tiedekunnan valitsema edusmies. Erillaisia luottamustoimia on hänelle uskottu: aatelissa hän oli valitsijamiehenä 1863, 1872 ja 1877 ja valitsijamiehen sijaisena 1867, v. 1863 hän oli jäsen ja 1867 varajäsen sekä sihteeri pankki-valiokunnassa, v. 1872 hän oli valtio-valiokunnan, v. 1877 laki- ja raha-valiokuntien jäsenenä, pienempiä ja satunnaisia toimia mainitsematta. Vuonna 1867 aateli sen ohessa valitsi hänet pankki-edusmiehekseen, joiden puheenjohtajaksi valittiin v. 1868, ja siitä ajasta asti hän yhä on pysynyt niissä toimissa. Säätykokouksissa M. ahkerasti on käyttänyt puhevaltaansa, etupäässä varsinaista lainsäätämistä ja valtiotaloutta koskevissa kysymyksissä, mutta myöskin muita tärkeitä asioita käyteltäessä. Laveat tiedot, helppo ja sujuva esitystapa sekä vaatimaton ja suora käytös asettavat M:n „liberaalisen“ puolueen etevimpäin jäsenten joukkoon ja hän onkin kauemmin ja suuremmassa määrässä kuin useimmat muut ollut sen johtajia. — V. 1863 hän nai Constance Wilhelmiina Lundström'in, kruununvouti A. W. Lundström'in tyttären.

Morian, von, Juhana Kristofer, laamanni, kuului alkuperäänsä saksalaiseen, Räävelin kautta Ruotsiin tulleeseen aatelissukuun, joka Ruotsissa sai uuden vaakunakirjeen 1736. Tämän saaja Juhana Kristofer Morian, aateloittuna von Morian, palveli ensin Tukholman kunink. kansliassa, sittemmin Ruotsin lähetyskunnassa Pietarissa, mutta muutti Suomeen, missä tuli Pohjois-Suomen laamanniksi. Tämän ja ensimmäisen puolisonsa vapaherratar Hedvig Helena Creutz'in, kapteeniluutnantti Dan. Caméen'in lesken, poika oli yllämainittu Juhana Kristofer v. M. joka sittemmin myöskin tuli laamanniksi Suomessa ja sai varsin tärkeän aseman Suomen uuden valtiomuodon perustamisessa maan erotessa Ruotsista. Hän syntyi 1752 Marrask. 18 p., tuli ylioppilaaksi Upsalaan ja kääntyi virkamies-uralle. Kirjoitettiin ensin ylim. kanslistina kansliakolleegiin 1771, tuli sitten siinä kopistiksi, toiseksi sihteeriksi kansliapresidentin toimistoon, ensimmäiseksi sihteeriksi kansliapresidentin konttoriin ja viimein 1786 laamanniksi Kymin laamannikuntaan, mistä virasta kuitenkin jo 1795 luopui. — Vasta 1809 astuu hän uudestaan esiin, kun kysymys herää Suomen peruslaista ja valtiopäiväin kutsumisesta kokoon maan yhdistämisen jälkeen Venäjään. Kun keisari Aleksanteri Maaliskuussa, vähää ennen valtiopäiväin avaamista, ensi kerran astuu Suomen maalle Ahvenankosken rajalla, tervehtää häntä M., joka maaherra Lode'n sairauden tähden on saanut toimekseen vastaanottaa ja saattaa majesteetia. Kohta sen jälkeen hän Loviisassa julkisessa audiensissa, kun Kyminkartanon läänin asukkaita vastaanotettiin, sai pitää tervehdyspuheen, jossa hän sanoo keisari Aleksanterin tulleen uusille alamaisilleen vahvistaaksensa niiden lakien pysyväisyyttä ja kestäväisyyttä, jotka kansakunnalle ovat entisajoilta säilytetyt. Myöskin sen jälkeen hän vielä kerta, päivää ennen kuin Suomen säädyt keisaria Suomen suuriruhtinaana kunnioittivat, oli tilaisuudessa Mannerheim'in kanssa Speranski'lle lämpimästi puolustaa sitä peruslakia, joka seuraavana päivänä vannottiin. Innolla ja taidolla hän myös otti osaa säätynsä keskusteluihin valtiopäivillä, joilla kuitenkin vaan lyhyen ajan viipyi. Hämeenlinnan maaherran paikkaa, joka vielä sam. v. Syyskuussa hänelle tarjottiin, hän ei vastaanottanut ikänsä ja kivulloisuutensa tähden. Hän kuolikin pian sen jälkeen 1811 Tammik. 23 p. Sarvilahdessa. — M. oli kahdesti naimisissa: 1) Kristiina Katariina Rotkirch'in kanssa, joka oli majuri V. Fr. Rotkirch'in tytär ja kuoli 1795, sekä 2) tämän sisaren Maria Elisabet Rotkirch'in kanssa, joka eli hänen kuollessa ja sittemmin meni uusiin naimisiin. (Vasastjerna, Ättartaflor; R. Castrén, Borgå landtdag). A. G. F.

Moring, Kaarlo Juhana, sävelniekka, syntyi 20 p. Marrask. 1832 Kalvolassa. Vanhemmat olivat maanmittari Kaarlo Mattias M. ja Eeva Charlotta Sjöman. Suku on Ingon pitäjän Moran talosta kotoisin. M. kävi vv. 1846—1851 Helsingin korkeampaa alkeiskoulua, jonka ylimmäisestä luokasta hän kivulloisuuden tähden erosi. Isältä perittyä taipumustansa musiikiin M. koetti kehittää harjoittamalla viulun ja sittemmin pianon soitantoa, ollen, koulusta erottuaan, Nyberg'in ja Lagi'n oppilaana. Vv. 1856—58 ja 1860—61 hän erinomaisella ahkeruudella opiskeli Leipzig'in konservatoorissa, Richter'in y. m. johdolla. Palattuaan M. väsymättömällä innolla työskenteli pääkaupunkimme soitannollisen elämän herättämiseksi, vaikut-

taen harmonian opin ja pianon soitannon opettajana, sekä laulunopettajana yksityisessä lyseossa. Vaikka varattomana, hän palkatta opetti köyhiä, johti vapaehtoisen palosammutuskunnan laulua, ja hänen omaa v. 1864 perustamaansa Sylvia nimistä lauluyhdistystä, joka myöskin hajosi, kun hän kuoli 6 p. Maalisk. 1868. M. julkaisi v. 1858 Tukholmassa *Trenne sånger med accomp. af fortepiano,* ja Leipzig'issä 1861 *Rannalla istuja, suomalainen kansanlaulu.* Helsingissä ilmaantuneista teoksistaan on etevin *Sånger och visor satta för blandad qvartett,* 7 vihkoa (1863—64). Suurempaa arvoa kuin omat säveltämänsä lienevät kuitenkin M:n sovittamat kansanlaulut, m. m. *Tuoll' on mun kultani,* jotka löytyvät Hahl'in toimittamissa ylioppilaslauluissa, y. m. Jälkeensä M. jätti useat sävellykset sekaääniselle köörille ja mieskvartetille, joita ei vielä oli painettu.

[Munck,] Mikko Paavalinpoika, Nuhjalan herra, on tämän suomalaisen aatelissuvun kantaisä. Isä Paavali Antinpoika oli tilallisena Huovarilassa Vehmaan pitäjässä ja nainut erään rälssisäätyyn kuuluvan naisen Birgitta Antintyttären Nuhjalasta, jonka tähden kuningas Juhana III v. 1570 antoi hänen nauttia rälssi-oikeutta vaimonsa tiluksilla. Mikko Paavalinpoika tavataan vuodesta 1581 Pontus De la Gardie'n palveluksessa, milloin alalaamannina Pohjois-Suomessa, milloin lainlukijana Pohjanmaalla; sillä molemmat nämä tuomioalueet näkyvät olleen Pontus herralle läänitettyinä. Mutta v. 1585 hän astuu valtion palvelukseen; sillä mainittuna vuonna Huhtik. 30 p. hän sai kuninkaalta käskyn lähteä Pohjanmaalta parin sadan hengen kanssa retkelle Repolan tienoille, vaatimaan senpuolisia asukkaita uskollisuuteen. Samana päivänä hänelle myöskin annettiin aateliskirje kilven ja vaakunan kanssa. Seuraavina vuosina hän mainitaan milloin voutina, milloin lainlukijana, kunnes alkuvuodella 1598 Arvid Stålarm asetti hänet voudiksi Turun linnaan ja kaupunkiin sekä koko Pohjois-Suomeen. Seuraavana vuonna hän Turun linnan heittämyksen kautta joutui Kaarlo herttuan valtaan ja mestattiin Turun kaupungin torilla, kuudentena järjestyksessä, Marrask. 10 p. 1599. Hänen puolisonsa, Margareeta Starck, sai kuitenkin omat perintötilansa koskematta pitää. (Lagus, Finska adelns gods; Hist. Ark. VI).

Y. K.

Munck, Hannu, Fulkilan herra, edellisen poika, mainitaan ensi kerta Jaakko De la Gardie'n venäläisen retken aikana, jolloin hän kesällä 1609 Tver'istä lähetettiin Wiipuriin, lisäväkeä Suomesta noutamaan. Sodan kuluessa hän nousi ratsumestarin arvoon. Kesällä 1614 Hannu Munck sai käskyn koko Savon sotavoiman kanssa lähteä Käkisalmen lääniä suojelemaan, jolloin hän Heinäk. 27 p. sai Venäläisiltä loistavan voiton Uukuniemellä, mutta tuli itse pahoin haavoitetuksi. Voiton hedelmänä oli, että Aunuksenmaa muutamaksi aiaksi antautui Ruotsin herruuden alle. V. 1615 Munck tuli Käkisalmen käskynhaltijaksi. Seuraavana vuonna hän oli saapuvilla Helsingin säätykokouksessa. Kun Stolbovan rauhanteon johdosta raja oli käytävä Käkisalmen läänin ja Venäjän välille, Hannu Munck asetettiin etevimmäksi komisariukseksi tähän toimeen, joka kesti syksyyn saakka v. 1621. Seuraavana vuonna hän tuli Suomen aatelis-lipullisen everstiksi, seurasi sitten sotaretkille Liivinmaalle ja Preussiin, tuli v. 1627 Braunsberg'in käskynhaltijaksi ja asetettiin vihdoin v. 1634 linnanpäälliköksi Tarttoon. Hän mainitaan kuolleen v. 1635, jättäen sen maineen, että oli ollut urhollinen soturi ja viisas valtiomies. Hän oli nainut Kaarina Eerikintytär Slang'in. (Anrep, Ättartaflor; Lagus, Finska adelns gods; Vaaranen, Urkunder).

Y. K.

Munck, Juhana, Turun hovioikeuden varapresidentti, edellisen poika, syntyi Mälkilässä Perniön pitäjässä 19 p. Tammik. 1614. Juhana M. tuli 1632 korpraaliksi erääsen suomalaiseen ratsurykmenttiin, jossa otti osaa sotaan Saksanmaalla, 1634 kornetiksi ja ylennettiin luutnantiksi 1636. Eräässä tappelussa sai hän päähänsä pahan vamman, jota hätävarassa suljettiin tammilastulla, mikä sitten kasvoi yhteen pääkallon kanssa ja peittyi hiuksilla; kuitenkin päänkivistys kuuluu häntä välisti vaivanneen. Nimitettiin Toukokuussa 1641 assessoriksi Turun hovioikeuteen, jonka varapresidentiksi määrättiin 1654. Kun Kaarlo X Kustaa Huhtikuun lopulla 1657, samoin kuin muissakin Suomen maakunnissa, kutsui Varsinais-Suomen, Satakunnan ja Ahvenan maapäivät kokoon Turkuun keskustelemaan sodan synnyttämistä kysymyksistä ja myöntämään uusia sotaveroja, nimitettiin M. niillä maamarsalkaksi. M. oli varakas mies; isältään hän oli perinyt Fulkilan ja Nuhjalan isot maatilukset, joiden lisäksi 1651 sai useita maatiloja Vehmaan ja Taivassalon pitäjissä. Kuningas Kaarlo X:n hautajaisissa 1660 hän oli läsnä ja kantoi Pommerin lippua. Oli 1635 nainut Elisabet Olavintytär Bure'n. M. kuoli 26 p. Toukok. (6 p. Maalisk. ?) 1663 Turussa. (Lagus, Åbo hofrätts hist., y. m.)

Munck, Aadolf Fredrik, Kustaa III:n suosikki, syntyi 28 p. Huhtik. 1749 Rantakylän kartanossa Mikkelin pitäjässä. Hän oli silloisen Savon rykmentin vänrikin, sittemmin everstiluutnantin Antti Eerik Munck'in ja tämän puolison Hedvig Juliana Wright'in toinen poika, ja kirjoitettiin ajan tavan mukaan jo kehdossa sotapalvelukseen. V. 1760 hän 11-vuotisena pääsi alau pseeriksi Savon rykmenttiin ja lä-

hetettiin muutamia vuosia sen jälkeen Tukholmaan niin köyhänä ja varatonna, että hänellä aikalaisen muistiinpanojen mukaan tuskin oli tarpeelliset vaatteet. Mutta onni oli hänelle myötäinen. Huhtikuussa 1765 hän tuli kuninkaalliseksi hovipojaksi prinsessan Sofia Albertinan luona ja voitti tarkkuudella ja uutteruudella tämän suosion jotta pääsi hänen puoltosanastaan 1767 kamari-hovipojaksi kuningas Aadolf Fredrikin palvelukseen. Vasta Kustaa III:n astuessa hallitusistuimelle kuitenkin kuninkaallisen suosion päivä nousi kaikessa loistossaan M:lle. Hän oli kuninkaan lemmikki, ja myöskin K. M. Armfelt'in päästyä ensimmäiseksi tämän suosiossa, M. sai yhä edelleen arvonosoituksia ja kunnianpaikkoja, toisen toisensa perästä. V. 1771 hän tuli kornetiksi henkirakuunoissa, 1772 hovi-tallimestariksi, 1775 ratsumestariksi, 1776 majuriksi, 1777 ensimmäiseksi hovi-tallimestariksi, 1778 seremonia-mestariksi hovissa ja vapaherraksi, 1781 Drottningholm'an linnan päälliköksi, 1782 everstiluutnantiksi aatelis-ratsuväessä, 1788 Upsalan maaherraksi, kamarirevisionin presidentiksi ja kreiviksi, 1789 Tukholman yli-maaherraksi ja 1790 serafimer-tähdistön jäseneksi. Kuninkaan poissa ollessa sodan aikana 1788—90 hän oli jäsen Ruotsiin asetetussa hallituskunnassa. Kaikki kummastelivat kuinka halpasäätyinen henkilö ilman neroa ja tietoja taisi niin suuressa määrin saavuttaa kuninkaan suosiota. Joll'ei oteta lukuun edullista ulkomuotoa sekä tahalla näkyviin tuotua mielenlaadun rehellisyyttä, ei ollut myöskään M:n persoonassa mitään miellyttävää. Kopeus ja ahneus olivat valtavimmat piirteet hänen luonteessaan, ja sivistyksen puutetta hän koetti verhota sievistämättömällä suoruudella, joka usein muuttui raaoiksi törkeyksiksi. Hovikielittely, jota tähän aikaan paljon enemmin kuin sekä ennen että myöhemmin pitivät vireillä mitä likaisimmat häväistysjuorut, tiesikin kertoa, että M:n oli kiittäminen likeisempää yhteyttä kuningattaren kanssa siitä suosiosta, jota hän nautti. Väitettiinpä hänen olevan salaisuudessa, vaikka kuninkaan tieten, naimisissa kuningattaren kanssa sekä olevan Kustaa IV Aadolfin todenperäinen isä. Hallituskumouksen jälkeen Ruotsissa 1809 tämä häväistysjuttu levitettiin julkisuuteen, varsinkin koska oli silloisten vallitsevain edun mukaista niin paljon kuin mahdollista vähentää yleisön kunnioitusta vanhaa kuningassukua kohtaan. Puolueeton ja tunnollinen tarkastus on kuitenkin näyttänyt, että ne todisteet, joita on mainittu tämän jutun vahvistukseksi, ovat kaikkea luotettavaisuutta vailla sekä keskenänsä suoraan ristiriitaiset. Muutamat, ja ne enimmän todistavaiset, on näytetty vihan ja kostonhimon sepittämiksi, sekä paperille kirjoitetuiksi kauan aikaa sen jälkeen, kuin niissä kerrotut kohtaukset ovat tapahtuneet. M:n myöhemmät vaiheet myöskin selvästi vastustavat sitä otaksumaa että hän olisi omistanut niin painavan ja kuningassuvulle kiusallisen salaisuuden, jommoiseen viitattiin. M. näet antoi ahneutensa houkuttaa itseään rupeamaan halvaksi setelien väärentäjäksi. Seikka oli seuraava: Venäjän sodan aikana kuningas, joka ei pitänyt niin tarkkaa lukua välikeinoista, oli päättänyt jäljitellä Venäjän kultarahoja ja seteleitä, sekä uskonut tämän toimittamisen kahdelle henkilölle, Apelqvist'ille ja Bergklint'ille. M. sai selvän asiasta ja päätti käyttää sitä yksityiseksi edukseen. Venäläisestä setelienväärentämis-hankkeesta luovuttua hän käski näitä henkilöitä jäljittelemään ruotsalaisen sotakommissariaatin pilettejä, n. s. Fanehjelm'in seteleitä, ilmoittaen sen tapahtuvan kuninkaan käskystä. Nämä antoivat pettää itsensä ja toimittivat M:lle vähittäin lähes 100,000 riksiä väärissä papereissa, joita tämä sitte Juutalaisten avulla kauppasi yleiseen liikkeesen. Mutta yksi näistä Juutalaisista vangittiin Turussa 1792 ja asia tuli Kustaa III:n korviin. Kuningas mitä ankarimmin vihastui M:iin ja määräsi kohta tutkinnon, joka oli pidettävä 17 p. Maalisk. Mutta edellisenä päivänä kuningas ammuttiin ja holhojahallitus julisti M:lle sen tuomion, jonka kuningas jo oli päättänyt. M:n täytyi omilla varoillaan lunastaa väärät setelit, hän ajettiin valtakunnasta maanpakoon ja velvoitettiin virallisesti ilmoittamaan itsensä kuolleeksi sekä ottamaan toinen nimi. Sen sijaan hänelle vakuutettiin vuotinen eläkeraha Ruotsista. Hänen hillitsemätön mielenlaatunsa seurasi häntä ulkomaahankin, missä hän liikkui milloin nimellä B r i n g s s o n, milloin oikealla nimellään, milloin vihdoinkin nimellä M e n c k, millä sai 1817 Parma'ssa kreivinarvonsa tunnustetuksi. Ruotsiin hän usein lähetti kirjeitä ja palkinnon vaatimuksia, jotka olivat kiukkua täynnä. Tuttaviaan hän esim. käski läimähyttää korville tai sylkeä silmiin nimitettyjä henkilöitä, ja kun ei käskyjä noudatettu, hän viskasi heitä vastaan herjauksia. Hän vihdoin kuoli 18 p. Heinäk. 1831 Carrara'ssa, naimattomana. (Handl. rör. Sveriges äldre och nyare hist.; Schinkel-Bergman, Minnen, y. m.) K. F. I.

Munck, Juhana Reinhold, vapaherra, kenraali, yliopiston varakansleri, syntyi Hämeenlinnassa 30 p. Tammik. 1795. Isä oli Uuden- ja Hämeenmaan maaherra, vapaherra J u h a n a H e n r i k M., joka oli Kustaa III:n suosikin kreivi A. F. Munck'in veli; äiti hänen vaimonsa toisessa avioliitossa vapaherratar K a t a r i i n a S o f i a F l e m i n g Liperin sukua. Heidän poikansa pääsi alaluutnantiksi toiseen suomal. jääkerirykmenttiin 1812, otti osaa sotaretkeen Franskaa vastaan 1814, ja siirrettiin 1816

Pietariin luutnantiksi Paulovskin kaartinrykmenttiin, jossa vähitellen kohosi korkeampiin virkaarvoihin. Pietarissa ollessaan nuori, komean näköinen ja ritarillinen upseeri voitti yleistä suosiota. Hän on niitä Suomen miehiä, jotka Venäjän sotapalveluksessa ovat saattaneet Suomalaisten nimeä naapurimaassamme kunnioitetuksi. Suomen valtiosihteeri kreivi Rehbinder, M:n äidin serkku, osoitti suurta hyväntahtoisuutta M:lle, joka asui Rehbinder'in huoneessa ja siellä pidettiin perheen lapsen tavalla. Siinä kapinayrityksessä, joka Pietarissa tehtiin Joulukuussa 1825, Paulovskin rykmentti osoitti järkähtämätöntä uskollisuutta, mikä seikka kenties oli syy siihen että osasto mainittua rykmenttiä komennettiin M:n johdoissa olemaan vahtina läsnä kapinan johtajien mestauksessa. M. puhui sittemmin useasti siitä selittäen sen hirveimmäksi tapaukseksi, jonka oli eläessänsä nähnyt. Paremman uskollisuudenpalkinnon Paulovskin rykmentti sai, kun silloinen perintöruhtinas Aleksanteri nimitettiin sen päälliköksi, joka siten oppi M:ia tuntemaan ja arvossa pitämään. Tämä, joka m. m. oli ottanut osaa Turkin sotaan vv. 1828—29, korotettiin kenraalimajuriksi 1839, ja määrättiin s. v. Preobrashenskin rykmentin päälliköksi, se mikä oli erinomainen luottamuksen osoitus, koska mainittu sotajoukko pidetään etevimpänä koko Venäjän armeijassa. Siinä virassa M. voitti käskynalaistensa rakkautta, mutta joutui kuitenkin kaikellaisiin rettelöihin, johon hänen suomalainen suoruutensa lienee ollut syynä. Riita suuriruhtinas Mikael Paulovitshin kanssa sekä ikävä tapaus eräässä paraatissa antoivat M:lle aihetta pyytää virkaeroa, jonka saatuansa hän siirrettiin Suomen kadettikoulun päälliköksi 1843. Hyväntahtoisuudellaan M. silläkin teki itsensä rakkaaksi nuorisolle, jota hän koetti johtaa pikemmin kunniantuntoon vaikuttamalla kuin ankaruudella. Sieltä hän Syysk. 1855 pantiin yliopiston varakansleriksi, koska uusi keisari Aleksanteri II tahtoi vapamielisempään suuntaan muuttaa sitä järjestelmää, joka Nikolain aikana oli yliopistossamme vallinnut. Ylipäänsä M:n täälläkin onnistui täyttää niitä toivomuksia, joita hänen nimityksensä oli herättänyt, jotta hän yliopiston jäsenten puolesta eri tiloissa sai vastaan ottaa niiden ystävyyden osoituksia. — M. korotettiin kenraaliluutnantiksi 1848, jalkaväen kenraaliksi 1862, ja oli useiden yhdistyksien jäsenenä, m. m. Suomen tiedeseuran kunniajäsen v:sta 1857. Hän kuoli omistamassaan Erkkylän kartanossa Hausjärven kappelissa 26 p. Heinäk. 1865. M. on säveltänyt erään tanssimusiikin, joka Pietarissa painettiin. Hän oli kahdesti naimisissa: 1) hovineidin vapaherratar Vendela Charlotta Wilhelmiina v. Willebrand'in, † 1844, 2) neiti Wilhelmiina Margareeta v. Kraemer'in kanssa. (Cygnaeus, Minne af J. R. Munck, y. m.)

Th. R.

Munsterhjelm, Magnus Hjalmar, maisemamaalari, syntyi 19 p. Lokak. 1840 Toivoniemen kartanossa Tuuloksen kappelissa Hauhon pitäjää. Vanhemmat olivat eron saanut taapiratsumestari Kustaa Riggert M. ja Matilda Charlotta Eleonoora von Essen. Sai yksityistä opetusta sekä kotona että Helsingissä. Antausi ensin merimiehen ammattiin ja purjehti kahtena vuonna Espanjaan 1858—59. Matkusti kesällä 1860 Düsseldorf'iin, jossa sai ensimmäisen johdatuksensa piirustustaidossa V. Holmberg'ilta, mutta tämän maanmiehensä kuoltua (jo Syyskuussa 1860) jatkoi hän opintojaan sikäläisessä taideakatemiassa, ensin alkeisluokassa prof. A. Müller'in, ja sittemmin maisemaluokassa Oswald Achenbach'in ja Hans Gude'n johdolla. Düsseldorf'iin hän jäi keväänsen asti 1866, jolloin lähti Karlsruhe'en, missä löysi entisen opettajansa H. Gude'n, joka kaksi vuotta sitä ennen oli määrätty professoriksi taideakatemiaan tänne Baden'in pääkaupunkiin. Siellä hän työskenteli kolme vuotta, ensimmäisen Gude'n oppilaana, kaksi seuraavaa itsenäisenä maalarina. Tänä opintoaikanansa matkusteli hän kesällä 1861 Schweiz'issä, 1864 Düsseldorf'in tienoilla ja 1868 Baijerissa; muut kesät vietti hän Suomessa enimmiten opintomatkoilla kulkien ympäri maata. Silloin jo oli hän maisemamaalarina voittanut kunnioitetun nimen Saksassa, missä hänen taulujansa, sekä suomalaisia että saksalaisia aiheita, erittäin kiitettiin raikkaudestaan ja luonnonmukaisuudestaan, johon yhtyi todellakin taiteellinen käsitys. Hänen „Äyriäispyynti Pohjolassa" herätti m. m. suurta huomiota ja hän sai maalata sitä useammat kerrat. Vuoden 1870 sota Saksan ja Franskan välillä karkoitti hänet kotia, samoin kuin melkein kaikki muutkin ulkomailla opiskelevat taiteilijamme. Täällä hän viipyi muutamia vuosia, jona aikana m. m. maalasi useat maisemat kuvateokseen „Matkustus Suomessa" 1872—73, jonka jälkeen taas lähti Saksaan, nyt München'iin, missä oleskeli pari vuotta 1876 asti. Seuraavat viisi vuotta on hän viettänyt kotimaassa, asuen osaksi Helsingissä, osaksi rakentamassaan Jokelan huvilassa kotipitäjässään, kunnes syksyllä 1881 lähti ensimmäiseen taiteilijakotiinsa Düsseldorf'iin ja sieltä ensi kerran Pariisiin. — Aina ensi esiintymisestään saakka taidenäyttelyssä 1864, jolloin hänen ensimmäiset kotiin lähetetyt taulunsa hämmästyttivät kaikkia, on hän joka vuosi rikastuttanut näyttelyjämme lukuisilla tauluilla, — kesä- ja talvimaisemia, merimaalauksia y. m. — jotka kaikki suuremmassa tai vähemmässä määrässä todistavat mestarin kättä. Hän saikin jo 1866 taideyh-

distyksen suuremman palkinnon „suomalaisesta maisemasta" (taideyhdistyksen kokoelmassa) ja 1871 kilpapalkinnon „kesämaisemasta Kangasalalta" (Sinebrychoff'in oma), sekä on kahdesti 1874 ja nyt äsken 1881 saanut valtion suuren pakinnon (1,200 markkaa) maisemamaalausten kilpailussa, ensi kerran taulusta „suomalainen maisema myllynsulkuineen" (myyty Englantiin), toisen kerran „laitumesta Hämeessä" (taideyhdistyksen oma), joka on hänen parhaimpia teoksiaan. Myöskin Tukholmassa, Pietarissa, Lontoossa ja Pariisissa (1878), paitsi useissa Saksan kaupungeissa, on hänen taulujaan näytetty sekä kaikkialla kiitetty. Pietarin taideakatemian jäseneksi hän tuli 1874. Hän on samanikäisen B. Lindholm'in rinnalla, jonka kanssa viitenätoista vuotena onnellisesti on kilpaillut mitä jaloimmassa taistelussa, osoittanut rikasta ja tärkeää taiteilijatointa ja suuressa määrässä ollut osallisna kohottamaan Suomen taiteen arvoa ulkomailla. Sen ohella on M. kotona paljon vaikuttanut opettajana maisemamaalauksessa. M. on epäilemättä meidän maalareistamme se, jonka maisemataulut ovat halukkaimmat ja enimmin ostetaan; niitä tavataan ympäri koko maatamme, jossa ovat kaunistuksena sadoissa kodeissa. Myöskin on hän nimellä *Album d'Imatra, par Hj. M—m,* (1872) julaissut kaksitoista tekemäänsä piirustusta. Vähän aikaa 1871 —73 on hänellä ollut piirustuksen opettajan virka taideyhdistyksen piirustuskoulussa, sekä yliopistossa. Pari vuotta 1877 —79 oli hän myöskin jäsenenä taideyhdistyksen johtokunnassa. Nai 1875 Helsingissä Olga Matilda Tannisen.

Murman, Juhana Wilhelm, kirjailija, syntynyt Haukiputaalla 1830 Tammikuun 12 p., oli köyhyydessä kasvanut ja tuli ylioppilaaksi 1852, hoiti syksyllä 1857 apulaisvirkaa Kuopion lukiossa ja vihittiin s. v. armovuoden saarnaajaksi Säresniemelle; palveli sitten apupappina Paltamossa, Haukiputaalla ja Iissä sekä keväällä 1859 suuretieteen opettajana Oulun ylialkeiskoulussa, mutta pyysi syksyllä s. v. virkavapautta kasvatustieteellisten opintojen jatkamiseen. Tuli v. 1860 johtajaksi ja opettajaksi Wilcke'n kouluun Wiipurissa, josta virasta erosi 1863, oli valtiopäivillä 1863 ja 1867 kielenkääntäjänä laki- ja talousvaliokunnissa sekä hoiti v:sta 1865 toisen kappalaisen ynnä toisen apusaarnaajan virkaa Helsingissä, kunnes 1868 siirtyi Inkeriin. Siellä hän toimitti papinvirkaa Tuuterissa ja Liisilässä; nimitettiin 1869 Narvan ja Kosemkinan suomalaisen seurakunnan kirkkoherraksi ja siitä 1873 Kelton ja Räbovan seurakuntaan. — Kirjailijana on Murman ollut tuottelias ja työskennellyt vaihtelevilla aloilla; sai 1854 Suom. Kirjallisuuden seuralta raha-apua runokeruumatkalle Pohjois-Pohjanmaalla ja 1862 Furuhjelm'in matkarahan kootaksensa historiallisia lisätietoja Pohjanmaan rantamailla. Hedelminä toisesta tutkimusmatkastaan julkaisi hän Suomi-kirjassa 1865: *Kertomus tiedustusmatkasta Pohjanperällä 1862* ja *Anteckningar och handlingar till upplysning i norra Österbottens historia,* mutta järjestämättä ovat jääneet ne ainekset, jotka hän Suomen ja 1860 Ruotsin valtioarkistoista kokoili Pohjan peräin historian selvittämiseksi. Jo nuorena ylioppilaana (1852) julkaisi hän kirjasen *Harjoittava Ruotsin-kielen-oppi alkaville,* — ensimmäinen ruotsin kielioppi Suomalaisille, — 1856 ja 60 *Setän opetuksia ajattelevalle kansalle luettavaksi,* edellinen vihko *sielutieteessä,* toinen *sielun viljelyksestä* — nämätkin lajissaan esikoisia Suomen kielellä; julkaisematta on jäänyt eräs kolmas vihko niistä sielun sairauksista, jotka ihmistä rikoksellisuuteen paaduttavat.. V. 1856 ilmestyi *Suomalainen messu nuottinumeroille pantu* ja 1857 *Johdatus historialliseen uskonoppiin.* Kirjasta *Eläintiede suomalaisille alkeiskouluille* 1866 on Murman toimittanut I:sen jakson: *Nisäkkäät ja linnut,* ja kansantieteen alalla on hän julkaissut *Några upplysningar om Finnarnes fordna vidskepliga bruk och trollkonster* (Suomi 1854) ja *Selitys häätavoista Inkerinmaan suomalaisissa seurakunnissa* (1872), jonka tarkoituksena on eräiden vanhojen, mutta moitittavien tapojen poistaminen. — Murman'in suomennoksista mainittakoon: J. W. Hoving'in *Käytännöllinen maanhoitaja* (1854), J. H. Kurtz'in *Kristillinen uskonoppi* (1854), K. Bormann'in *Elämä kaupungissa ja maalla* (1856), Th. Rudenschöld'in *Johdatus kansakoulun järjestämiseen* (1859) y. m. Tämä luettelo todistaa kyllin että J. W. Murman on kansallisen herätyksemme aikana ollut ahkerimpia työmiehiä suomalaisen kirjallisuuden vainiolla. Inkerissä ollessaan on hän etenkin harrastanut kansan lukutaidon parantamista ja Pietarin suomalaisissa sanomissa esiintynyt kirkollisen koulutoimen puolustajana maallikkohallintoa vastaan, se kun vaatii kuntakouluja, joihin ei luterilaisen papiston katsanto ulettuisi. — V. 1873 nai Murman Narvassa maanviljelijän tyttären Selma Seiler'in.

Mustonen, Antti Juhana, asioitsija, syntyi Pielisjärven kirkonkylässä 9 p. Jouluk. 1810 lautamiehen Juhana Mustosen ja Kristiina Bamberg'in nuorimpana lapsena, osoitti jo nuorena tavatonta taipumusta kauppaan, vei kauan itse perämiehenä voilastilla täytetyt proomit Itä-Suomen vesiä myöten Viipuriin ja Venäjälle, mutta lavensi sen ohessa liikkeensä muillekin aloille. Hän asui ensin Lieksassa, mutta kun Joensuu v. 1848 oli saanut kaupungin oikeudet, muutti hän sinne ja oli siitä lähtien mainitun kaupungin etevin asioitsija. Toimeliaisuudella ja erinomaisella syntyperäisellä

asioitsijataidolla hän pian kohosi Itä-Suomen etevimpäin kauppiasten joukkoon. Vaikk'ei M. ikinä saanut nauttia kouluopetusta eikä myöskään pitänyt tavallisia kauppakirjoja, osasi hän muistonsa avulla hallita monihaaraista ja laveata liikettä, jolla ei usein Suomessa ole ollut vertaistansa, ja tiesi yhtä älykkäästi kuin rohkeasti käyttää hyväkseen asianhaaroja omassa maassa kuin muuallakin. Kuollessaan M. omisti Pauka- ja Käenkosken rautatehtaat, Utran lasiruukin, Puhoksen konepajan y. m. laitoksia, jotka hän joko oli pannut alusta toimeen tahi kokonaan uudistanut. Sen ohessa hänellä oli hyvin suuri puutavarain kauppa: tukit, jotka hän sai omista laajista metsälohkoistaan ja Venäjän Karjalasta, hän sahautti kolmessa suuressa sahassa (niistä Utran saha tärkein), lähettäen esim. yksistään v. 1875 ulkomaille 103,760 tolttua lankkuja ja lautoja. Suurella menestyksellä hän myöskin harjoitteli maanviljelystä. Maatiloja hänellä oli melkein useimmissa Pohjois-Karjalan pitäjissä; perimässänsä suuressa Hovilan tilassa hän ylläpiti karjakko-koulun, sinne hän hankki puimakoneen, joka oli ensimmäinen koko Pohjois-Karjalassa j. n. e. Aiottua valkojuurikasten viljelemistä varten hän jo peltojen tarpeelliseksi parantamiseksi oli ryhtynyt suuriin valmistuksiin, vaan kuolema ehkäisi rohkean tuumansa toteuttamista. Toinenkin Mustosen aikomus ansaitsee mainita: hänellä oli tarkoituksena Pyhäjärven ja Laatokan väliseen taipaleeseen rakentaa noin 22:n virstan pituinen kapearatainen rautatie, joten (uhraamalla toista miljoonaa markkaa, kuten arveltiin) olisi saatu toimeen uusi, suorempi ja mukavampi tie Itä-Suomen koko viennille Venäjälle. Sitäkään nerokasta tuumaa M. ei kuitenkaan ehtinyt toteuttaa. Mutta Joensuun edusmiehenä 1867 vuoden valtiopäivillä hän nosti kysymyksen Pielisenjoen kanavoittamisesta ja pani siten alkuun yrityksen, joka valtion välityksellä saatiin valmiiksi v. 1879 Pohjois-Karjalan suurimmaksi eduksi. Ansioistaan hän sai kauppaneuvoksen arvonimen. V. 1851 Mustonen oli nainut Lappeenrannan raatimiehen ja rahanvartijan Bror Lindegren'in tyttären Loviisa Auroran. Hän kuoli Joensuun kaupungissa 30 p. Toukok. 1877, jättäen jälkeensä pesän, joka siihen aikaan arveltiin olevan noin 9:n miljoonan arvoinen.

E. G. P.

Myhrberg, Maksimilian August, soturi, helleni-ystävä, syntyi Raahen kaupungissa Heinäk. 24 p. 1799 (ruotsalaisten lähteitten mukaan Oulussa 31 p. Jouluk. 1799). Isä kapteeni Antti Myhrberg oli Ruotsista siirtynyt Raaheen, missä sai tullinhoitajan viran ja meni naimisiin kauniin ja älykkään Kristiina Sovelius'en kanssa, jonka suku — perisuomalaista Sovioin kantaperää — oli kaupungin vanhimpia ja rikkaimpia. Poika oli kasteessa nimitetty Mattias August, vaan edellisen arkipäiväisen nimen hän itse sittemmin muutti runollisemmaksi Maksimilianiksi. Kaikellaisissa ruumiinharjoituksissa, hiihtämisessä, venheenlaskussa ja uimisessa, hän jo poikana kunnosti itseänsä. Kerran kun kaupungit pojat myllymäellä peuhaelivat M. sai päähänsä hurjan mielijohteen yrittää lentämään ja tarttui ympärikäyvään tuulimyllyn siipeen. Siipi nostettuaan pojan vähän matkaa ilmaan, viskasi hänet aika vauhtia maahan, jossa molemmat käsivarret katkesivat. Ääneti ja valittamatta kesti hän kaikkia kipuja, vaan nähdessään rakkaan äitinsä itkevän, hänkään ei enää voinut pidättää kyyneliään; erään vanhan viisaan akan ja oman vahvan luontonsa avulla hän toki parani, ja vasta saatiin kyllä kokea ett'eivät käsivartensa tuosta katkeemisesta heikonneet. — Oulun triviaalikoulua käytyänsä M. 12-vuotisena lähetettiin Upsalaan, missä v. 1815 pääsi ylioppilaaksi. Mutta suoritettuansa täällä 1818 n. s. kansliantutkinnon, muutti hän Turun yliopistoon. Jo alusta alkain oli kuitenkin hänen mielensä hehkunut soturin ammattiin, mutta isä ei tahtonut kuulla siitä puhuttavan. Vuoden 1820 paikoilla Etelä-Euroopassa, Espanjassa ja Kreikassa, syttyneet vapauden taistelut kiihdyttivät vielä suuresti nuorukaisen halua. Kun isä 1822 kuoli, lähti siis M. Ruotsiin, jossa suoritti tykkiväen tutkinnon Marieberg'in kadettikoulussa. Opittuansa Espanjan kielen matkusti hän suomalaisella laivalla Lisboa'an, mistä maitse kulki Espanjaan, jossa sanotaan yhtyneen Riego'n urhollisiin joukkoihin sekä sotavankina tulleen Marseille'en. Tähän aikaan oli innostus Kreikkalaisten vapaudentaisteluun koko sivistyneessä mailmassa yleinen; n. s. filhellenit (helleni-ystävät) uhrasivat kaikkialla siihen varojansa ja useat riensivät Kreikkaan vertansakin vuodattamaan, jos sitä oli tarvis. Marseille'ssa varustettiin par'aikaa vapaehtoista sotajoukkoa Kreikkalaisille avuksi, eikä M. viipynyt siihen rupeamasta, halvaksi sotamieheksi erääseen hevoisrykmenttiin. Täällä hän myöskin ensin tutustui franskalaiseen everstiin Fabvier'iin, ja näiden miesten välillä syntyi sitten läpi elämän kestävä ystävyys. V. 1824 oli joukko valmiina ja purjehti Kreikanmaalle.

Ihmeteltävät ovat todellakin M:n vaiheet ja sankariteot tuossa muistorikkaassa maassa. Morea'n kallioisella niemimaalla harjoiteltuaan ja varusteltuaan muutamia säännöllisiä pataljoonia, Fabvier alkuvuodella 1825 vei joukkonsa, jossa M:kin oli saanut sijansa, Negroponten eli Eubean saarta likellä Attikan rantaa valloittamaan. Kerta oli Kreikan hevoisväki täällä joutunut pahaan pälkähäsen, josta sen hädin

tuskin onnistui suoriutua, ja M. silloin urheudellaan pelasti Fabvier'in, joka yksin oli vihollisten keskeu joutunut. Halvasta rivisoturista, jona oli palvellut tähän asti, hän nyt kerrassaan kohosi Fabvier'in adjutantiksi. Kreikkalaiset kuitenkin Negropontessa joutuivat yhä ahtaammalle ja heidän täytyi vihdoin palata manterelle. Seur. vuonna 1826 M. sai taistella Reshid pashan Ateenan Akropolista piirittäviä joukkoja vastaan. Fabvier ja uljas palikaari-päällikkö Karaiskakis koettivat yhdistynein voimin, lähes 3,500 miestä, murtaa tuon rautarenkaan. Khaidarin kylän tykönä, noin 7 virstaa Ateenasta syntyi kova, kolmipäiväinen taistelu 17—19 p. Elok., jonka jälkeen heidän täytyi peräytyä. M., joka oli osoittanut mitä suurinta rohkeutta, sai pommin sirpaleesta haavan sääreensä ja jäi tappelutanterelle. Yön tultua hän kuuli ääniä — Turkkilaisten, jotka kulkivat leikkaamassa voitonmerkeiksi päät kaatuneilta kristityiltä. Kidutuksesta päästäkseen hän veti pistolinsa vireesen, pisti suuhunsa ja laukaisi; mutta eipä kruuti syttynyt. Samassa hän näki kreikkalaisen ratsumiehen ratsastavan ohitse, jota huusi avuksensa, mutta tämä ei ollut häntä huomaavinaan. Silloin M. suuttuneena ojensi pistolinsa miestä kohti — ja nytpä laukesi. Hevonen, ilman ratsastajaa, kulki vapaana edes takaisin tappelutanterella, kunnes tuli hänen viereensä. Viimeisellä voimallaan tarttuen hevosen suitsiin kapusi hän sen selkään sekä tuli niin Kreikkalaisten leiriin. Hän korotettiin ratsumestariksi; mutta kuukausia sai hän nyt tautivuoteellaan kitua. Jo Joulukuussa sam. vuonna hän kuitenkin taas tavataan taistelussa osallisena kun Fabvier 650 urhon etupäässä eräänä pimeänä yönä Turkkilaisten joukkojen läpi tuo Ateenalle apua. Uusilla voimilla jatkettiin puolustusta, mutta pian ilmautui ruoan puute. Tuon tuostakin Fabvier sentähden lähetti sanansaattajia, Turkkilaisiksi puettuina, piiritetyille apua pyytämään.. Tässä tarkoituksessa saapui M. valhepuvussa Toukokuun ensi päivinä Kreikkalaisten leiriin ja sen johdosta tehtiin uusi apuryynäkkö, joka kuitenkin Kreikkalaisten keskinäisen eripuuraisuuden kautta onnettomasti päättyi. Kolias'in verisessä taistelussa Toukok. 6. p. 1827 sai 1,500 Kreikkalaista ja filhelleniä surmansa. Etujoukosta, 376 miestä, ei pelastunut kuin 13 miestä, niiden joukossa M., joka vaikka haavoitettuna uiden pelastui eräälle kreikkalaiselle laivalle.

Sota näytti nyt käyvän synkäksi Kreikkalaisille; Akropolis antautui, Moreassa kristittyin täytyi peräytyä syrjäisiin vuorisoliin. Mutta Lokakuussa Navarinon meritaistelu hävitti Turkin laivaston, ja samaan aikaan tehtiin valloitusretki viljavaan Khiossaareen. Tätäkin yritystä uljas, väsymätön Fabvier johti ja hänen lähimpänä miehenänsä oli Myhrberg. Retkikunnalla oli ensin menestystä: pääkaupunki ja melkein koko saari valloitettiin, mutta linnoissa Turkkilainen vielä puolustihe ja saarti keväällä lisäväkeä saatuansa vastustajansa vuoristoon. Kreikkalaisten onnistui kuitenkin pujahtaa hänen käsistään, jolloin M. erittäin mainitaan osoittaneen erinomaista neuvokkaisuutta, mutta kuitenkin täytyi nyt (Maalisk. 1828) jättää saari Turkkilaisten valtaan. Tämän jälkeen sodan liekki rupesi vähitellen sammumaan. V. 1829 tehtiin vihdoin varsinainen rauha ja Kreikka tunnustettiin eri valtioksi. Elok. 7 p. 1829 M. nimitettiin maan uuden pääkaupungin Nauplia'n Palamide nimisen linnan päälliköksi. Tässä tärkeässä virassa hän pysyi puolentoista vuotta, mutta vuoden lopulla 1830 hän, niinkuin moni muu esim. Fabvier jo oli tehnyt, paikastaan luopui tyytymätönnä valitun presidentin Kapodistriaan toimiin. Seuraavan vuoden alussa hän lähti Kreikasta, aikoen kuitenkin pian palata, — toden teossa se oli iäksi. Mutta Kreikassa vielä kauan muisteltiin uljasta Suomalaista; kuningas Otto teki hänet Vapahtajan-tähdistön jäseneksi, ja säädyt lahjoittivat hänelle maatiluksen, jota hän ei kuitenkaan vastaanottanut.

Maltan ja Espanjan kautta M. saapui, matkalla m. m. jouduttuaan rosvojen käsiin ja ryöstettynä ihko alasti, Pariisiin, missä Fabvier Heinäkuun vallankumouksen jälkeen oli kansalliskaartin esikunnan päällikkönä. Nyt täällä taas harrastettiin Puolalaisten auttamista Venäjää vastaan. Fabvier'in suosituskirjeellä varustettuna sotaa rakastava M. kohta riensi Puolaan. Wienin kautta hän tuli Galitsiaan; mutta Puolan rajaa tarkasti vartioittiin; itävaltalaisten rajavartijain luotien tuiskussa uiden Veikselin yli M. astui Puolan maalle. Mutta tämä aika M:n elämästä on täydellisesti hämärään peitetty. Muutenkin harvapuheinen ollen, hän ei tahtonut puhua Puolassa olostaan ensinkään. Nähtävästi hän siellä taisteli vieraalla nimellä, suomalaisella urheudellaan. Se vaan tiedetään että hän vihdoin joutui Venäläisten vangiksi, mutta pääsi pakoon, pelastui Saksaan ja sieltä Franskaan. V. 1833 hän astui don Carlon joukkoihin kun tämä koetti voittaa itselleen Espanjan kruunun. Sieltä palattuaan 1836 eli hän moniaat vuodet Pariisissa ja tutustui useihin Franskan etevimpiin henkilöihin, kunnes 1840 lähti Suomessa käymään, mutta ei viipynyt täällä kauan; syyksi mainitaan seuraava tapaus. Eräässä ravintolassa istui joukko venäläisiä upseereja tarinoiden Puolan viime kapinasta. Toinen niistä kertoi verisestä taistelusta Narev-joen rannalla ja erään puolalaisen päällikön ihmeteltävästä uljuudesta tässä tilassa, vaan yht'äkkiä hän vaikeni,

ja tuijotteli vieressään seisovaan kookkaaseen mieheen, joka hänkin säihkyvin silmin oli kertomusta kuunnellut. Se oli Myhrberg — tuo puolalainen päällikkö. Hän lähti nyt Ruotsiin ja nimitettiin Ruotsin omistaman S:t Barthélémy'n saaren majuriksi, missä syrjäisessä paikassa vietti kuusi vuotta. Kun Tanskan sota 1848 syttyi, näkyi uusi sotatanner tarjoutuvan M:lle, mutta hänen taisteluhalunsa näyttää jo kylmenneen. V. 1852 hän palasi Suomeen, jossa oli saanut perinnön erään enonsa jälkeen. Käytyänsä Pohjanmaalla hän asettui Espoosen, mutta kun keväällä 1854 sota syttyi länsivaltioin ja Venäjän välillä, ruvettiin häntä epäluulolla katselemaan. Silloin M. siirtyi Ruotsiin Tukholmaan eikä enää synnyinmaahansa tullut. Tukholmassa hän sitten vietti viimeiset vuotensa jokseenkin niukoissa varoissa; lahjoja hän ei vastaanottanut, ei yksityisiltä, eikä kansoilta. Usein hän kävi ulkomailla monia ystäviänsä tervehtimässä, niin hän esim. vietti talven 1863—4 puolalaisen ruhtinaan Czartoryski'n luona Romassa. Suomalaisena hän aina piti itseänsä; Suomen kieltä hän ei pitkillä matkoillaan ollut unohtanut vaan puhui sitä vanhanakin monen ihmeeksi sujuvasti ja mielellään. Lyhyen taudin jälkeen kuoli hän Tukholmassa 31 p. Maalisk. 1867. Hänen hautajaisiinsa otti osaa ääretön kansanjoukko, useat puolalaiset maanpakolaiset; kaksi kaartin komppaniaa ampui arkkua hautaan laskettaessa jäähyväislaukauksen. Tuskin voinee sopivammin lopettaa Myhrberg'in elämäkerran kuin kertomalla Kreikan vapaudensodan historioitsijan Gordon'in sanat hänestä: „hän oli parhain ja urhollisin kaikista filhelleneistä, yhtä etevä jalon näkönsä ja ruumiinvoimansa kuin uskaliaisuutensa ja tapainsa puhtauden puolesta." (Krohn, Maksimilian Auknsti Myhrberg; Sv. Biogr. Lex., Ny följd VII).

Mäkipeska, Aukusti, talonpoikaissäädyn puhemies vv. 1863—64, 1867 ja 1872, on syntynyt Tiuran kruununtöllissä Pohjoislahden kylää Ruoveden pitäjässä Syysk. 3 p. 1812. Isä, renkimies Heikki Heikinpoika, ja hänen vaimonsa Maaria Antintytär olivat juuri siihen aikaan saaneet tämän töllin haltuunsa. Perheen pöydällä näkyi puhdas ruisleipä ainoastaan toisinaan jouluna, ja pojan lapsuuden aika kului lampaita ja kuttuja paimentaessa; mutta kirjaa ei myöskään unhotettu, sillä vanhemmat olivat taitavat ja hartaat kirjanlukijat. Kahdenkolmatta iällä Aukusti otti töllin isännyyden ja nai v. 1835 torpantyttären Kristiina Kustaantyttären Kortemäen. V. 1842 hän osti lähellä olevan Mäyräsen talon ja tehtiin jonkun ajan kuluttua kihlakunnan lautamieheksi sekä vaivaishoidon esimieheksi. Ollaksensa lähempänä kirkkoa, hän v. 1852 myi äskenmainitun talon ja osti Mäkipeskan tilan Mustajärven kylässä. Tässä hän 22 vuotta isännöitsi, palvellen seurakuntaa kaikenlaisissa luottamustoimissa, muun muassa jonkun aikaa virkaa tekevänä lukkarinakin. Kolmille ensimmäisille valtiopäiville Mäkipeska valittiin oman tuomiokuntansa edusmieheksi ja nimitettiin joka kerralta säätynsä puhemieheksi, jossa virassa hän arvokkaan luonteensa ja sulavan puhelahjansa tähden nautitsi yleistä kunnioitusta. Hän on sitten jättänyt maatalonsa vanhimmalle pojalleen ja itse ostanut kaupunkitalon Tampereella.

Mäklin, Fredrik Wilhelm, eläintieteentutkija, kirkkoherra Josef David M:n ja Ulriika Petronella Horn'in poika, syntyi Joutsenossa 26 p:nä Toukok. 1821, tuli Helsingissä ylioppilaaksi 1839, filosofian kandidaatiksi 1849, luonnontieteen ja matematiikin lisensiaatiksi 1854 sekä tohtoriksi 1857. Elatustaan hankkiakseen M. sillä välin oli monta vuotta harjoitellut opettajatointa, nimitettiin v. 1855 eläintieteen dosentiksi yliopistoon ja v. 1859 saman tieteen ylimääräiseksi professoriksi. Konsistoorin määräyksestä M. viisi eri kertaa hoiti eläintieteen professorinvirkaa ja nimitettiin v. 1867 siihen vakinaiseksi. Eri aikoina M. on tehnyt useampia tutkimusmatkoja sekä Suomessa että ulkomailla.

M. on julkaissut hyvin monta tutkimusta, joista väitöskirja *Vetenskapliga grunder för bestämmandet af fogelarternas ordningsföljd inom slägten och grupper* (Helsingissä 1867) on annettu professorin virkaa varten. Paraasta päästä hän on liikkunut entomologian alalla. käyden K. R. Sahlberg'in ja K. K. Mannerheim'in jälkiä, ja on siinä eläintieteenhaarassa (varsinkin tutkimalla kovakuoriaisten luokkaa, sekä suomalaisten että varsinkin muualla löydettyjen) voittanut suuren maineen. Hänen aikaisimpia tutkimuksiansa olivat ansiokkaat latinankieliset kirjoitukset *muurahaisten pesissä elävistä kovakuoriaisista* (Myrmecophila, toinen painettu v. 1846 Moskovan luonnontutkijaseuran bulletineissä), sekä tohtorinväitös *hyönteisten maantieteellisistä levenemissuhteista Pohjanmaissa,* ja dosentinväitös *Bidrag till kännedom om så kallade vikarierande former bland Coleoptera i norden* (Helsingissä 1853 ja 1855, viimemainitut alkuaan kirjoitetut ruotsiksi, mutta sitten painetut myöskin saksaksi Stettiner Entomologische Zeitung'issa). Suurinta tieteellistä arvoa ovat kuitenkin M:n eri aikoina julkaisemat monografiset teokset erinäisistä kovakuoriaissuvuista, *Acropteron, Statira, Helops, Praogena,* ja erittäinkin hänen suurin erityistutkimuksensa *Monographie der Gattung Strongylium, Kirby, Lacordaire, und der damit zunächst verwandten Formen,* jotka kaikki ovat painetut Suomen tiedeseuran acta-sarjan seitsemän-

nessä ja kahdeksannessa nidoksessa (Helsingissä 1863—67). Uusin hänen tutkimuksistaan on Ruotsin tiedeakatemian toimituksissa v. 1881 painettu esitys *Coleoptera insamlade under den Nordenskiöldska expeditionen 1875 på några öar vid Norges nordvestkust, på Novaja Semlja och ön Waigatsch samt vid Jenissej i Sibirien.* Jyrkästi vastustellen eläintieteessä nykyään vallitsevaa descendensi-oppia M. muun muassa on pitänyt esitelmän *Darwinin teoriaa vastaan* (Suomen tiedeseuran vuosikokouksessa v. 1864). Vuodesta 1855 Suomen tiedeseuran jäsen ja kahdesti sen puheenjohtaja, M. sen ohessa on julaissut seuran Öfversigt-sarjassa hyvin suuren joukon pienempiä tutkimuksia. Muutamat ulkomaalaiset tieteelliset seurat ovat kutsuneet M:n jäsenekseen, niinpä esim. Société Imperiale des Naturalistes de Moscou v. 1845, ja Stettin'in ja Berlin'in entomologi-yhtiöt v. 1847 ja 1861; Societas entomologica Rossica kutsui hänet v. 1867 kunniajäseneksi. — M. nai v. 1863 Maria Augusta Elisabet von Tobiesen'in.

N.

Narimont, litvalainen ruhtinas, läänitysherra Inkerinmaalla ja Käkisalmen läänissä, ei saa jäädä mainitsematta Suomen keskiaikaisessa historiassa. Huomattavaa on että Litvan eli Liettuan kansakunta, joka on Indo-Euroopalaisen suvun vanhimpia haaroja, vielä 13-nnen sataluvun alulla eleli täydellisessä pakanuudessa niillä rämeisillä metsämailla, jotka eroittivat Venäjän ja Puolan kansat toisistansa. Heidän heimolaisensa, Muinais-Preussilaiset Memel'in ja Weikselin välillä, olivat jo kukistuneet saksalaisten Maarian ritarien miekkain alle; mutta Litvalaiset puolustivat onnella itsenäisyyttänsä, ja heidän suuriruhtinaansa Gedimin alkoi vuodesta 1315 levittää valtaansa yli koko läntisen Venäjän, perustaen urostöillänsä varsin mahtavan monarkian, jonka pääkaupungiksi hän rakennutti Wilnan, Wiliajoen varrelle. Tästä raakalais-suuruudesta liikeni vaikutuksia meidänkin kaukaisiin seutuihin saakka. V. 1331 tapahtui, että Nougorod'in arkkipiispa ja pari ylimystä, matkustaessaan rauhan aikana Litvan läpitse, otettiin kiinni ja vietiin Gedimin'in luo, joka ahdisti heitä lupaamaan hänen toiselle pojallensa, Narimont'ille, jotakin läänitystä Suuren Nougorod'in alueella. Arvattavasti pantiin arkkipiispan puolelta silloin ehdoksi, että Narimont kääntyisi kristinuskoon; siinä tapauksessa toivottiin hänestä Nougorod'in tasavallalle hyödyllinen ystävä ja mahtava suojelija. Narimont puolestaan suostui tähän kauppaan ja tuli Lokakuussa 1333 Nougorod'iin, jossa hän suurella juhlallisuudella kastettiin, saaden kristityn nimen „Glieb". Silloin Nougorodilaiset sopimuksen mukaan antoivat hänelle ja hänen jälkeläisillensä perittäväksi läänitykseksi Pähkinälinnan ja Käkisalmen koko Karjalan kanssa sekä puolen Kaprion lääniä. Mutta Narimont, niinkuin häntä tämänkin tapauksen perästä yhä nimitetään, ei kuitenkaan jäänyt uuteen hallitusalueesensa asumaan, vaan palasi Litvaan, jossa hän isänsä vallan alla oli maaherrana Polotsk'issa ylisen Väinäjoen varrella. Pähkinälinnaan hän sitä vastoin asetti erään Litvalaisen käskynhaltijana hallitsemaan, ja myöhemmin oman poikansa, jonka nimi oli Aleksanteri. Mutta kun seudun suomalaiset asukkaat tekivät kapinan tätä litvalaista herruutta vastaan ja Ruotsalaisetkin sekaantuivat asiaan, mainitaan Aleksanterin jo v. 1338 lähteneen takaisin Litvanmaalle, eikä Narimont itsekään osoittanut mitään halua rientämään läänityksensä avuksi, kuten Nougorodilaiset häntä kehoittivat. Syynä saattoi olla, että näinä aikoina alkoi sisällisiä melskeitä Litvalaisten omassa keskuudessa. Vanha Gedimin kuoli v. 1342 (vuosiluku ei ole varma). Kolme vuotta sen jälkeen syttyi täysi sota hänen poikainsa välillä, ja Narimont'in täytyi paeta kaukaiseen itään, Mongoli-kaanin turviin. Kun myrsky oli ohitse mennyt, hän kuitenkin sai palata kotimaahansa ja kaatui Helmik. 2 p. 1348 eräässä tappelussa Saksalais-ritareita vastaan. Sillä välin oli Narimont'in käskynhaltija yhä hallinnut Pähkinälinnassa. Mutta kun Ruotsalaiset v. 1348 keväällä valloittivat tämän linnan ja Nougorod seuraavana talvena sai omin voimin valloittaa sen takaisin, näkyy litvalainen herruus muutamaksi ajaksi lakanneen. V. 1383 kuitenkin Narimont'in poika Patrikei saapui Nougorod'iin ja vaati takaisin isänsä läänityksen. Mutta jo seuraavana vuonna asukkaat sekä Pähkinälinnassa että Käkisalmella tekivät niin kovia valituksia ruhtinaan hallitusta vastaan, että Nougorod'in kansankokous pienen keskinäisen metelin perästä päätti ottaa häneltä läänityksen pois, antaen korvaukseksi Laatokan ja Rusa'n kaupungit. Muutaman vuoden perästä kuitenkin Inkerinmaa ja Karjala jälleen tulivat Narimontilaisten haltuun, joiden valta niillä mailla sillä tavoin kesti lähemmäs Nougorod'in itsenäisyyden loppuun saakka. Niinkuin edellisestä voimme arvata, heidän hallituksensa lienee ollut var-

sin rasittavainen, ja ainakin on varma, että Karjalassa on säilynyt paljon muinaistaruja „Liettualaisten“ tirannillisesta menetyksestä. — Sillä välin toinen haara Litvan ruhtinassuvusta saavutti paljoa merkillisemmän sijan maailman historiassa. Narimont'in kaksi veljeä, sankarit Olgerd ja Keistut, levittivät Litvalais-nimen mainetta Moskovasta Brandenburg'in rajoihin asti, ja Olgerd'in poika, Jagailo, joka oli surmannut setänsä Keistut'in, nousi v. 1386 Puolan valtaistuimelle, perustaen sillä tavoin mainion Jagellolaisen hallitsijasuvun sekä Litvan ja Puolan valtakuntain yhdistyksen. Tähän loistoon verraten oli Narimontilaisten herruus Laatokan rannalla kurjaa köyhyyttä, eikä historia ole säilyttänyt paljon mainittavaa heidän valtiollisista toimistaan näillä mailla. Y. K.

Neovius-suvun alusta ei ole varmaa tietoa säilynyt, vaikka nimi luullaan muodostetuksi Nevanlinnan latinaisesta nimestä Neovia. Suvun vanhin tunnettu kantaisä Tuomas Neovius, joka 1734 tuli Turun yliopistoon, oli siellä ensimmäinen senniminen ylioppilas ja kansakunnaltaan Hämäläinen; ehkä olivat hänen vanhempansa Nevanlinnasta paenneet ja Hämeessä perehtyneet. Hänen jälkeläisensä nähdään alla olevasta sukutaulusta.* Niistä ovat moniaat varsinkin suuretieteen alalla olleet lahjakkaita. J. R. A.

Neovius, Edvard, kirjailija, syntyi Helsingissä 7 p:nä Marrask. 1823. Hänen vanhempansa olivat silloinen konrehtori, vihdoin Sortavalan kirkkoherra Juhana Aadolf N. ja Charlotta Silfverskjöld. Haminan kadettikoulun läpi käytyänsä hän v. 1843 tuli upseeriksi, jatkoi opintojaan Pietarin insinööri-akatemiassa ja tuli v. 1845 korkeamman suuretieteen opettajaksi Suomen kadettikouluun. Siinä virassa hän yhä on pysynyt, kohoten asteettain everstin arvoon (v. 1869). — Kirjailijana N. on julaissut useampia suuretieteen oppikirjoja: *Plan trigonometri* (Kuopiossa 1856), *Lärobok i stereometri, enligt faststäldt program för finska kadettkåren* (Kuopiossa 1858), *Geometri efter E. Harfvefeldts öfversättning af Legendres lärobok, I, Planimetri,* (Porvooossa 1867, Helsingissä 1876) ja *Första grunderna af perspektivläran och dess tillämpning på landskapsteckning* (Helsingissä 1869). V. 1862 N. Helsingissä painetulla kirjasellaan: *Förslag till det franska metriska systemets införande i Finland* nosti kysymyksen Suomenmaan mittajärjestelmän muuttamisesta meeterikannalle. Suomen tiedeseuran toimitusten XI:ssä osassa hän on julaissut tutkimuksen: *Försök att med geometriens tillhjelp utveckla och förallmänliga begreppen om analysens grundoperationer* (Helsingissä 1880). Yleistä huomiota nosti N. kirjasellaan *Vår tids största uppgift,* jota painettiin kaksi painosta Helsingissä 1875 ja 1876. Tässä teoksessa hän suurella innolla selittää, kuinka tärkeä olisi saada selville, löytyykö muitakin taivaankappaleita paitsi maapalloa, joilla asuu järjellisiä olentoja. Siihen kysymykseen, joka on ollut monen etevän tiedemiehen tutkimusten esineenä, voisi muka saada varman vastauksen, jos nykyisen tieteen paraita apukeinoja hyväkseen käyttämällä annettaisiin maapallolta hyvin selviä, kauan kestäviä, ja sopivasti järjestettyjä valomerkkejä johonkuhun muuhun kiertotähteen, paraiten Marsin mahdollisille asukkaille, jotka sitten voisivat vastata samalla lailla. Sitten kävisi päihinsä vähitellen kehittää kummankin kiertotähden asukkaille ymmärrettävä ja täydellinen viittomapuhe eli valokieli, jonka avulla voisi tehdä luonnon ja elämän ilmiöitä suurenlaisten molemmanpuolisten tutkimusten esineeksi. N. on tehnyt tarkkoja laskuja, millainen valovoima on ehdotetuille merkeille annettava ja osoittaa huolellisesti tehdyillä esimerkeillä, millaiseksi valosanoma olisi muodostettava, jotta järkevä olento kieltäkin tuntematta voisi saada siitä selkoa. Koska eri taivaankappalten välillä järjestettävä valoyhteys välttämättömästi tulisi vaikuttamaan koko maailmanajatukseemme sekä samaten yhdyselämän kaikkiin oloihin, on tekijä kutsunut ehdotuksensa *meidän aikamme suurimmaksi tehtäväksi.* Kirja on enennettynä painettu venäjäksi ja franskaksi, ja sen tekijä on yhä jatkanut tutkimuksiaan, seuraten tie-

---

* *Tuomas Neovius*, Luhangon kappalainen, s. 1714, † 1781.
V.: Anna Prudentia Costian.

- Tuomas Wilhelm, Joutsan kappalainen, s. 1756, † 1806. V.: Fredriika Gustaava Wrangel.
  - Otto Henrik, Joutsan kappal., s. 1782, † 1834.
  - Jaakko Fredrik, Kerimäen provasti, s. 1786, † 1853.
    - Robert Fabian, kapteeni, s. 1824, † 1880.
    - Frans Torsten, lääkäri, s. 1832.
    - Fredr. Bruno, eversti, s. 1840.
    - Aug. Herm. Konrad, lääkäri, s. 1845.
- Juhana Aadolf, kommissionimaamittari, s. 1764, †.
  - Juhana Aadolf, Sortavalan kirkkoh., s. 1787, † 1833. V.: Gust. Maria Charl. Burgman.
    - Kaarle Aadolf, lääkäri, s. 1822, † 1863.
    - *Edvard Engelbert*, eversti, s. 1823.
      - Viktor Aadolf, taapikapteeni, s. 1848.
      - Lauri Teodor, lehtori, s. 1850.
      - Edvard Rudolf, dosentti, s. 1851.
      - Aksel Yrjö, luutnantti, s. 1858.
    - Wilh. Engelb., lehtori, s. 1826, † 1872.
    - Alfred Frit., kenraalimajuri, s. 1830.
    - Teodor Fabian, lehtori, s. 1838.
  - Antero Fabian, Pielaveden provasti, s. 1793, † 1854.

teen uusimpia edistysaskeleita. — N. nai v. 1848 Elise Krogius'en, laamanni Lauri Gabriel K:n tyttären.

Nervander, Juhana Jaakko, luonnontutkija, kirjailija, syntyi Uudessakaupungissa 23 p. Helmik. 1805. Hänen vanhempansa olivat apteekari Juhana N., jonka isoisä oli Närvän talosta Nakkilasta syntyisin, ja Beata Bergbom. Jo lapsuuden vaiheet karkaisivat pojan luonnetta. Isä kuoli varhain; perhe sen jälkeen muutti Ouluun, minkä triviaalikoulussa poika sai ensimmäisen opetuksensa. Yhdentoista vuoden ikäisenä hän sittemmin tuli Turkuun enonsa, silloisen yliopiston adjunktin Fredrik Bergbom'in perheesen, missä nautti opintoaikanansa yksivakaista kasvatusta; lukemisiansa hän jatkoi Turun katedraalikoulussa ja pääsi v. 1820 ylioppilaaksi. Ensi ylioppilasvuosinaan hän harjoitti etenkin kielitiedettä, filosofiaa ja historiaa, mutta kääntyi sitte pääasiallisesti luonnontieteitten alalle. Nopea ja perinpohjainen tutustuminen erillaisiin tieteisin oli hänelle leikkiä; vaikka oli pakotettu yhä elättämään itseään kotiopettajan toimella, hän kuitenkin 1827 suoritti kandidaatitutkinnon sillä etevyydellä, että sai saman vuoden maisterinvihkiäisissä ensimmäisen kunniasijan. — Vielä tämän jälkeenkin N. hankki elatustaan opetusta antamalla, enimmäkseen yksityisesti, jonkun aikaa Helsingin yksityislyseossa, jonka perustamista hän oli ensimmäisenä ehdottanut siinä nuorten yliopisto-kumppalein piirissä, joka tämän laitoksen pani toimeen (vrt. Laurell, A. A.). N. oli, sill'aikaa kuin itse mitä innokkaimmin pyrki tieteen kukkuloille ja syvyyksiin, äitinsä ja sisarustensa tukena sekä perheenisänä; sillä hän oli jo 1826 mennyt naimisiin hallitusneuvoston jäsenen Abraham Öhmann'in tyttären Agata Emerentian kanssa, pitäen ensi alussa tehtyä liittoaan salassa. Julkaisemalla kaksi latinankielistä väitöskirjaa hän pääsi 1829 fysiikin dosentiksi, 1832 adjunktiksi. — Yliopiston antamalla matkarahalla N. vv. 1832—36 teki lavean ulkomaan-matkustuksen Pohjoismaissa, Saksassa, Franskassa ja Italiassa. Palattuaan hän nimitettiin 1838 ylimääräiseksi professoriksi ja yliopiston maneetisen observatoorin hoitajaksi sekä 1845 K. G. Hällström'in jälkeen varsinaiseksi fysiikin professoriksi. Lyhyempiä ulkomaanmatkoja hän tällä välin vielä teki vv. 1837, 1838 ja 1839.

Jo dosentti-väitöksessään N. oli ryhtynyt sähköilmiöiden tutkimiseen; pian hänen huomionsa kääntyi niihin epämukaviin tutkimuskoneisin, joita käytettiin sähkövirran voiman määräämiseen, mutta jotka tekivät lavean laveat laskut tarpeellisiksi; N:n onnistui rakentaa kone, jolla saattoi helpolla ja yksinkertaisella tavalla määrätä tätä virran voimaa. Konettaan hän selitti kirjoituksessaan: *Sur un galvanomètre à châssis cylindrique etc.*, joka julkaistiin 1833 aikakauskirjassa: Annales de Chimie et de Physique LV. Sitä huomiota, jota tämä N:n keksimä tähdellinen helpotus ja edistys tutkimustavassa ynnä persoonallinen tutustuminen nuoreen suomalaiseen tutkijaan ulkomaan tiedemiehissä herätti, todistaa hänelle, hänen ensi ulkomaanmatkallaan, tarjottu ylimääräinen professorinvirka Jenan yliopistossa; hän kuitenkin vastasi kieltämällä. — N:n on myöskin etupäässä ansio maneetisen observatoorin perustamisesta Helsinkiin; itse rakennustyötäkin hän valvoi sillä tarkalla huolella, jota aina osoitti tieteensä käytöllisten asiain järjestämisessä. Tulokset uuden laitoksen toiminnasta N:n kuolemaan asti julkaistiin osaksi Suomen tiedeseuran toimesta laveassa teoksessa: *Observations faites à l'observatoire magnétique et météorologique de Helsingfors* (4 osaa), osaksi Pietarin tiedeakatemian kustannuksella, jonka ohessa Pietarin tiedeakatemia palkkioksi näistä vaarinotoista määräsi puolet Demidov'in palkinnosta. Ennenkuin kuitenkaan N:n oma observatoori oli toimintaan ehtinyt, hänen vilkas mielensä oli saattanut hänet johtamaan päätelmiään muitten tekemistä havainnoista. Vv. 1840—42 julkaistuissa eri kirjoituksissa hän esitti merkillisiä havainnoitaan yhdenmukaisista, säännöllisistä maksimeista ja minimeistä, jotka löytyvät maneetisen deklinationin jokapäiväisissä muutoksissa sekä lämpömäärän vaiheissa. — Mutta ennen pitkää näemme hänen taas pyrkivän toisessa tieteellisessä kysymyksessä päätökseen, jonka etsiminen valtaa kaiken hänen huomionsa ja mielensä. Hän oli lämpöhavainnoissa huomannut pitemmän ajan jälkeen palaavia säännöllisiä vaiheita, joiden syyn luuli löytäneensä auringon kiertymisessä akselinsa ympäri; auringon eri puolet ovat, luuli hän, helakkuudeltaan ja lämmittävältä voimaltaan erillaiset. Hän näytti auringon lämmittävän voiman kasvavan ja laskeutuvan säännöllisesti kaksi erää, sen kiertyessä yhden kerran akselinsa ympäri. Tämä on sama ilmiö mikä huomataan muuttelevissa tähdissä; N. päätti erehdykseksi, kun näiden kiertoaika on luettu yhtä pitkäksi kuin niiden vaihtoperiodi, sekä kiertoajan olevan kaksi kertaa pitemmän. Hän uskalsi epävarmaksi katsotun meteorologian avulla, näitä säännöllisiä lämpömäärän vaiheita tutkimalla, koettaa tarkemmin, kuin ennen oli tehty, laskea auringon kiertoajankin ja määräsi tällä tavalla sen ajan, minkä jälkeen aurinko uudestaan kääntää saman puolensa maata kohti 27,26 vuorokaudeksi (auringon varsinainen, sideerinen kiertoaika on noin kaksi vuorokautta lyhyempi). Niitä äärettömän laveita laskuja, joilla tahtoi näitä arvelujaan todistaa, ei hän kuitenkaan ehtinyt läheskään suorittaa;

tutkimuksiaan näissä aineissa hän on kirjallisesti selittänyt ainoastaan parissa vähemmässä kirjoituksessa. — N:n tieteellinen tutkimustapa on erittäin tunnollinen ja varovainen; luonto itse, kokeet ja havainnot pannaan vastaamaan jokaiseen kysymykseen, mutta samalla hän aina pyrkii syvälle luonnon salaisuuksiin, löytämään yleistä lakia, ilmiöiden syitä ja syntyjä. Hänen tiensä varhaista katkaisemista täytyy sitä kipeämmin valittaa, kun huomaa kuinka hänen julkaistut tutkimuksensa aina viittaavat johonkin enempään, vastaiseen jatkoon.

Nuorempana N. harjoitti mieltymyksellä ja innolla runollista tuotantoa; ylioppilaana hän uhrasi tälle mielihalulleen monen unettoman yön. V. 1830 hän julkaisi runoelmainkäännöksen: *Dikter af konung Ludvig i Bäjern;* molemmissa seuraavissa maisterinvihkiäisissä hän kirjoitti juhlarunoilijana värssyt. Samaan aikaan on kirjoitettu *Jephtas Bok,* joka runoelma sai 1832 Ruotsin akatemian toisen palkinnon, vaikka se vasta 1840 painettiin; siinä N. osoittaa harvinaista kykyään tunkeutua omituisen itämaisen runouden henkeen, mukailla sen ylen rikkaasta mielikuvituksesta uhkuavaa esitystapaa, koettaen, — kuten jälkimuistutuksessaan selittää, — siihen sulattaa uudenaikaisen runouden kokonaisyhteyden vaatimusta. Hänen vähemmät runoelmansa on koottu kuolemansa jälkeen julkaistuun kirjoitustensa kokoelmaan. Kaikista N:n runoelmista hyvin usein kaikuu surullinen ja alakuloinen mieliala, muistutus kaikkein katoovaisuudesta, kukoistavan kauneuden pikaisesta lakastumisesta; „runotar ei ollut hänen hehkuvan lempensä ja jumaloimisensa esine, — laulu ei ollut hänen elämänsä tarkoitus, se oli ainoastaan hänen lohduttajanansa elämän vaivoissa ja murheissa.“ Vähitellen toiset toimet vetivät hänet pois runoudesta.

N. oli erittäin teräväsilmäinen taiteentuntija ja kuului taideyhdistyksen perustajien ja innokkaimpain jäsenten joukkoon. Samaten hän kuului suomalaisen kirjallisuuden seuran perustajiin. Vv. 1829—37 hän oli pohjalaisen osakunnan kuraatorina; teollisuus-johtokunnassa sekä siinä komiteassa, joka tarkasti ehdotusta Saimaan kanavan rakentamiseen, hän oli toimelias jäsen. Painettuina löytyy häneltä kolme ruotsinkielistä muistopuhetta, Turun lukion lehtorista *A. K. Simelius'esta* sekä professoreista *P. A. von Bonsdorff'ista* ja *K. G. Hällström'istä.* Muistutuksena hänen opettajatoimestaan kouluissa on oppikirja: *Kurs i arithmetiken* (1844); hänen papereistaan löydettiin osia eräästä ehdotuksesta oppikoulujen uudestaan järjestämiseen. — Yksityisessä elämässään N. oli iloinen, ystävällinen, miehekäs; pilapuheessa piili vakamielinen tarkoitus. Hänen vallassaan oli loistava, säteilevä sukkeluus, vaikka lapsuutensa olot olivat vaikuttaneet että oli suuremmissa seuroissa itseensä sulkeunut ja hiljainen. Hänen oli erityisenä mielihaluna olla nuorten, tieteellisten kykyjen suosijana ja edistäjänä. — Tieteellisten töittensä keskeltä N. kuoli 15 p. Maalisk. 1848. Hänen suurempaa yleisöä miellyttävät kirjoituksensa painettiin kuolemansa jälkeen nimellä: *Skrifter af J. J. Nervander, utgifna till minne för landsmän.* (J. J. Nervander, Skrifter; Joukahainen IV, y. m.).

Nervander, Eemil Fredrik, kirjailija, edellisen poika, syntyi 16 p. Marrask. 1840. Tultuaan 1858 Helsingin yksityislyseosta ylioppilaaksi, N. vv. 1864—65, silloisen ylioppilaan O. af Heurlin'in kustannuksella oleskeli ulkomailla, etenkin Pariisissa ja Italiassa, taideopintoja varten ja suoritti 1869 filosofian kandidaatitutkinnon. V. 1863 N. painatti romantillisen näytelmän viidessä näytöksessä *Vid Anjala.* V. 1869 ilmestyivät *Dikter af Emlekyl I* ja neljä vuotta myöhemmin saman kokoelman toinen osa *Kungabarnen, sorgespel i tre akter.* N:n suorasanaisista julkaisuista mainittakoon *Honkain Tarinat I* (1869) ja *Berättelser från Finland* (1877), joista osa oli ennen suomeksi ilmestynyt. Suomalaista teateria varten N. on kirjoittanut *Pienen Suomettaren* (näytetty 1879); ruotsiksi hän on kääntänyt Kiven *Yön ja Päivän* (Turussa 1878). Sitä paitsi N. on useissa sanomalehdissä, Joukahainen nimisessä ylioppilasalbumissa ja kalentereissa julaissut runoelmia, kertomuksia y. m. N:n suomeksi ilmaantuneet teokset ovat toisen kääntämiä, syystä että N. itse ei täysin taida Suomen kieltä. Par'aikaa N. painoa varten järjestää Fredr. Cygnæus vainajan kirjoitukset. Oltuaan 1865 puolen vuoden Helsingfors Tidningar'-in toimituksessa, tuli N. 1868—73 Hufvudstadsblad'in teateri- ja taidearvostelijaksi, toimitti 1874—79 *Åbo Posten*-nimistä lehteä ja oli 1880 Morgonbladin aputoimittaja, etupäässä taidetta ja kirjallisuutta varten. Suomen muinaismuistoyhdistyksessä nosti N. ehdotuksen taidehistoriallisten retkikuntain lähettämisestä maaseuduille ja otti itse 1871 osaa ensimmäiseen. Tämän matkan tuloksena ilmestyi seur. v. *Sommarresor i Egentliga Finland och Åland.* Samaa harrastusta Suomen historian ja kotimaisen taiteen muistojen säilyttämistä kohtaan, N. on osoittanut ollen sihteerinä komiteoissa Turun tuomiokirkon muinaismuistojen korjaelemista varten 1875—79, Suomen ensimmäisen taideteollisuus-näyttelyn komissaarina ja historiallis-kansantieteellisen museon v. t. amanuensina 1880—81.

Nicolay, von, Ludvig Henrik, Monrepos'n puiston perustaja, ansaitsee siinä suhteessa mainitsemista tässä teoksessa, vaikk'ei syntyperänsä eikä muun vaikutuksensa puo-

lesta kuulu meidän maahamme. Hän oli syntynyt 29 p. Jouluk. 1737 Strassburg'issa, jossa harjoitti opintojansa ja pääsi professoriksi, mutta siirtyi v. 1769 Venäjään, johon oli kutsuttu Paavali suuriruhtinaan opettajaksi. Siellä hän m. m. korotettiin vapaherraksi, tiedeakatemian esimieheksi, salaneuvokseksi ja kabinetin jäseneksi, mutta entisen oppilaansa keisari Paavalin kuoltua hän vetäytyi omistamaansa Monrepos kartanoonsa lähellä Wiipuria. Tämä paikka, jota kansa vieläkin tuntemattomista syistä nimittää „Vanhaksi Wiipuriksi", oli kallioinen, melkein viljelemätön metsäsentu, siksi kuin Wiipurin sotakuvernööri Pietari Alekseiewitsh Stupeshin 1770 luvulla rupesi tähän perustamaan puistoa, mitä työtä sitten jatkoi Wiipurin v. t. kenraalikuvernööri Fredrik Wilhelm Kaarle Würtemberg'in herttua, joka oli Paavalin puolison keisarinna Marian veli ja 1797 pääsi Würtemberg'in hallitsevaksi herttuaksi, 1803 kuuriruhtinaaksi, 1805 kuninkaaksi sekä kuoli 1816. Häneltä parooni v. N. osti pienen „karjankartanon" nimisen kruununtilan, noin 2 virstaa pohjoispuolella Wiipuria, jonka nimi muutettiin Monrepos'ksi („leponi"), ja johon hän v. 1802 keisarin armosta sai samanlaatuisen haltuoikeuden, kuin lahjoitusmaiden pitäjillä oli. Tätä maatilaansa N. melkoisilla kustannuksilla ja erinomaisella aistilla suuresti kaunisti, jotta hän on pidettävä siellä olevien suuremmoisten laitosten varsinaisena perustajana. Runoilija ollen, jona hänellä on sija Saksan kirjallisuuden historiassa (*Vermischte Gedichte und prosaische Schriften,* 8 osaa, Berlin ja Stuttgart 1792—1810; *Teatralische Werke,* 2 osaa, Königsb. 1811), N. muun muassa ylisti rakasta Monrepos'tansa pitemmässä, idyllintapaisessa runoelmassa. Siitä hänen poikansa painatti 12 kuvalla varustetun painoksen, joka kuitenkaan ei ole kirjakauppaan ilmestynyt; mutta v. 1875 on maisteri Ed. Elfström, saatuansa siihen perheen suostumuksen, ulosantanut samasta teoksesta uuden, myöskin kuvilla varustetun, painoksen. N. oli naimisissa Johanna Margareeta Poggenpohl'in († 1820) kanssa, ja kuoli Monrepos'ssa 18 p. Marrask. 1820. Hänen poikansa Paul v. N. syntyi Pietarissa 16 p. Kesäk. 1777, antausi diplomaatiselle uralle, oli Venäjän lähettiläänä Tanskan hovissa, tuli todell. salaneuvokseksi, ja otti virkaeronsa 1847. Hän jatkoi isänsä kaunistustöitä Monrepos'ssa, joka julistettiin säteriksi 1837. Nämät työt ovat aikaan saattaneet puiston, jolle tuskin mikään muu Pohjoismailla vetää vertoja kauneudeltaan; sillä tavattomalla taitavuudella on täällä osattu hyväksi käyttää kaikkia luonnon tarjoomia aiheita kaunihimpien vaikutusten synnyttämiseksi. Muita merkittäviä paikkoja mainitsematta, löytyy eräällä korkealla, „Ludvigsburg" nimisellä kalliolla, johon silta viepi yli salmen, Nicolay-perhekunnan hautakammio. Erään äkkijyrkän vuoriseinän viereen parooni L. H. v. N. oli aikonut asettaa pyhän Nikolain kuvapatsaan, mutta poika muutti tuuman, pannen sen sijaan siihen Väinämöisen kuvan, jonka teki tanskalainen kuvanveistäjä Borup. Koska pahanilkiset henkilöt olivat tämän hävittäneet, on nyt, Wiipurin kaupunkilaisten kustannuksella samaan paikkaan asetettu uusi, Takasen veistämä Väinämöisen kuva. Saatuansa v. 1822 keisarillista lupaa, Paul v. N. sisäänkirjoitettiin Suomen ritarihuoneesen vapaherrana n:on 30 alle. Hänen vaimonsa oli franskalainen prinsessa Aleksandrine Simplicie de Broglie († 1824). Elettyään viimeisinä elämänvuosinansa Monrepos'ssa Paul v. N. kuoli siellä 28 p. Huhtik. 1866, jättäen jälkeensä kolme poikaa, joista vanhin oli Nikolaus Armand Mikael, synt. 1818, Monrepos'n omistaja, diplomaati ja lähettiläs Tanskassa kuten hänen isänsäkin, kuollut 1869, nuorin Aleksanteri, synt. 1821, opetuslaitosten ministeri Venäjällä 1881. Edellinen näistä oli naimisissa Sofia Elisabet Meyendorff'in kanssa, ja heidän poikansa Paul Ernst Georg, synt. 14 p. Heinäk. 1860, on Monrepos'n nykyinen omistaja. (Finland framst. i teckningar; Wasastjerna, Ättartaflor; Akiander, Donationerna i Wiborgs län; Das Landgut Monrepos bei Wiborg in Finland, herausg. von Elfström; Gerschau, Aus dem Leben des Freiherrn L. H. v. Nicolay, Hamburg 1834; y. m.). Th. R.

Nieroht, Kaarlo, kreivi, soturi, mainitaan Suomessa syntyneen, mutta aika ja paikka ei ole ilmoitettu, eikä myöskään tiedetä, minä miehenä hänen isänsä, Reinhold Nieroht, nainut Elisabet Farsenbach'in, oli ollut. Suku, josta useat haarat ovat olleet Ruotsin ritarihuoneessa nimellä Nieroth ja „Nyrådh", on nähtävästi Liivinmaalta tullut; Kaarlo N. kirjoitti nimensä niinkuin ylempänä nähdään. V. 1671 hän tavataan kornettina Wolmar Wrangel'in rykmentissä Pommerissa, 1677 kapteenina eversti Brunow'in suom. rykmentissä, sam. v. ratsumestarina henkirykmentissä, 1679 luutnanttina trapantti-joukossa, 1692 hänestä tulee everstiluutnantti Skaanen ratsuväessä, 1693 kodistettu Ruotsin aatelismies, 1695 everstiluutnantti henkitrapanteissa, 1700 kenraalimajuri ja Smolannin ratsuväen eversti. Suuren Pohjoismaiden sodan syttyttyä, hän oli osallisna maallemenossa Seelantiin sekä Väinäjoen, Klissow'in ja Pultusk'in tappeluissa ja tuli v. 1704 ratsuväen kenraaliluutnantiksi. Seur. v. hän lähetettiin suojelemaan kuningas Stanislaon kruunausta Varsovassa, jolloin hän Heinäk. 21 p. 1705 löi ja vangitsi Saksilaisten kenraalin Paykull'in, joka 10,000 mie-

hen kanssa oli sinne rientänyt. Tämän tapauksen perästä hän sai palata Ruotsiin, jossa tuli neuvoskunnan jäseneksi ja Götan hovioikeuden presidentiksi. Kesäk. 26 p. 1706 hän korotettiin samalla kertaa vapaherraiseen ja kreivilliseen säätyyn. V. 1709 hän oli aiottu Wironmaan kuvernööriksi, mutta kun seur. vuonna Wiipurin kadotus oli tehnyt Suomen olot varsin arveluttaviksi, hän tuli meidän maamme ylimmäiseksi sotapäälliköksi ja kenraalikuvernööriksi. Luopuen siitä komennosta, mikä hänellä oli ollut Etelä-Ruotsissa, hän Syysk. 23 p. 1710 saapui Turkuun ja ryhtyi suurella jäntevyydellä järjestämään maan puolustusta. Seuraavan talven ja kesän kuluessa hän kokosi sotavoimia Kymijoen seuduille ja marssi Lokakuun alulla 1711 Lappeenrantaan, ahdistaaksensa Venäläisiä Wiipurissa. Yritys ei kuitenkaan onnistunut, ja N. vetäyntyi Joulukuussa takaisin Kymijoen länsi-varrelle, aikoen seuraavana keväänä uudistaa retkensä, mutta kuoli parin viikon sairauden perästä Tammik. 25 p. 1712 Gislom'in kylässä Pernajassa. Hänen puolisonsa, Kristiina Margareeta Horn, sotamarsalkka Henrik Henrikinpoika Horn'in tytär, oli jo v. 1703 kuollut.
Y. K.

Nikolai I Paulovitsh, Venäjän keisari ja Suomen suuriruhtinas, keisari Paavali I:n ja tämän puolison Maria Feodorovnan, Würtemberg'in prinsessan, kolmas poika, syntyi 7 p. Heinäk. (25 p. Kesäk.) 1796 Gatshinan huvilinnassa Pietarin läheisyydessä. Hänen opetuksensa, jota valvoi ensin hänen äitinsä ja sitten kreivi Lambsdorf, oli uskottu eteville tiedemiehille (Storch y. m.). Nuori prinssi oppi helposti vieraita kieliä ja osoitti myöskin suurta taipumusta musiikiin, mutta näytti muuten enemmän mieltymystä sota-asioihin kuin syvempiin tieteellisiin opintoihin. Varhain huomattiin hänessä mielenlaadun vakaisuus ja luonteen lujuus, joka piti hänestä etäällä ne kiusaukset, joita hovielämä niin usein tuottaa. Täysikasvuisena hän olikin ulkomuodoltaan mitä komeimpia miehiä nähdä voi, pituudeltaan paljoa päälle tavallisen määrän, ja majesteetillinen, mieltä valtaava katse näkyi levollisissa, kylmissä kasvoissa, jotka kumminkaan eivät olleet taipumattomat kuvastamaan lämpimämpiäkin tunteita. Ennen 21 vuotta täytettyään hän nai (1817) prinsessa Charlottan (sittemmin nimitetty Aleksandra Feodorovna), Preussin kuninkaan Fredrik Vilhelm III:n tyttären. Avioliitto tuli erittäin onnelliseksi, ja nuori pari eli Anitshkovin hovilinnassa Pietarissa hiljaisesti, ilman osaa ottamatta tai vaikuttamatta valtakunnan hallitukseen, kunnes Aleksanteri I:n äkkinäinen kuolema 1 p. Jouluk. 1825 kutsui sen esille sen syrjäisestä asemasta. Tavallisen perimysjärjestyksen mukaan olisi tällöin Venäjän valtaistuin siirtynyt vanhimmalle jälkeen jääneelle veljelle Konstantin Paulovitshille, mutta tämä oli juhlallisen kirjallisen selityksen kautta, joka kuitenkin, kumma kyllä, oli pidetty yleisöltä salassa, luopunut oikeuksistaan. Kun sitte tieto Aleksanterin kuolemasta tuli Pietariin, katsoi Nikolai luopumuksen, kosk'ei sitä oltu julkaistu, arvottomaksi ja käski sentähden vannoa uskollisuuden valan Konstantinille. Vasta tämän Varsovasta lähetetyissä kirjeissä julkisesti selitettyä pysyväisä kerran tehdyssä luopumuksessaan, vastaanotti Nikolai hallituksen (24 p. Jouluk. sam. v.). Se epävakaisuus, joka kaiken tämän johdosta vallitsi suuressa yleisön osassa, antoi Aleksanteri I:n hallituskauden lopulla syntyneille salaisille kumouspuolueen yhdistyksille hartaasti toivotun tilaisuuden panna kauan pidetyn tuumansa toimeen. Ruhtinas Trubetskoi'n, Rylejev'in y. m. johdolla syntyi salaliitto, jonka tarkoituksena oli murhata keisari ja tarjota valtaistuin Konstantinille sillä ehdolla että tämä luopuisi yksinvallasta ja hyväksyisi heidän tekemänsä vapamielisen hallitusmuodon. Kun sotajoukot olivat vannotettavat Nikolaille, Jouluk. 26 p., useat rykmentit salaliittolaisten kehoituksesta kieltäytyivät sitä tekemästä ja marssivat liehuvin lipuin ja musiikin soittaessa Iisakintorille. Kun kaikki varoitukset asettumaan olivat turhat, Nikolai astui hänen puolellaan pysyneen sotaväestön etupäähän ja kukisti kapinalliset lyhyen mutta verisen taistelun perästä. Kapina, jota samaan aikaan Etelä-Venäjässä valmistivat Pestel y. m. upseerit, tukahutettiin jo synnyssään. Nuoren keisarin tässä tilaisuudessa osoitettu persoonallinen urheus ynnä se taipumaton ankaruus, millä rankaisi vangituita kapinan johtajia, osoitti mailmalle hänen nousseen yksinvaltaisen hallitsijamahdin yhtä tarmokkaaksi kuin taipumattomaksi edustajaksi. Nikolain koko seuraava hallitus ei myöskään tätä luuloa vääräksi todistanut. Venäjän politiikia hän vapautti Metternich'in johdatuksesta, asettui julkisesti vapaudestaan taistelevan Kreikan puolelle ja pakotti voitollisilla aseillaan Turkkia Adrianopolin rauhassa (14 p. Syysk. 1829) sekä tunnustamaan ensinmainitun maan itsenäisyyden että luovuttamaan Venäjälle osan Armeniasta. Puolan kapinan (Marrask. 1830 — Lokak. 1831) hän kukisti säälimättömällä ankaruudella ja kielsi ylpeästi vieraita valtakuntia voitettujen eduksi välittämästä. Tämän kaiken tähden ennen pitkää ruvettiin keisari Nikolaita katsomaan yksinvaltiuden ja perittävän hallitsijavallan vahvimmaksi tueksi, johon loivat silmänsä, niinkuin suojelijaansa, kaikki Euroopan valtaistuimillaan horjuvat pikkuruhtinaat. Itse asiassa Venäjällä, Nikolain hallitessa, niiden kumousmyrskyjen keskellä jotka järi-

syttivät Länsi-Euroopaa, kiinnittikin tarkkaajan huomiota jättiläisvalta, jonka ainoa elämänilmaus oli hallitsijan tahto. Muiden valtioitten keskinäisiin väleihin niinkuin myöskin yleensä Euroopan valtiollisiin asioihin Nikolai vaikutti enemmän kuin mikään Venäjän hallitsija ennen häntä tai hänen jälkeensä. Muutamat hänen sanansa riittivät ehkäisemään Preussin armeijan marssia Tanskan sodassa (1848), ja hänen ratkaiseva äänensä se myöskin Varsovan neuvottelukokouksessa (1850) teki tyhjäksi hankkeet muodostaa saksalainen unionivaltio, Preussi johtajana. Kun Itävallan hallitus v. 1849 pyysi hänen apuansa taisteluun itsenäisyyteen pyrkivää Unkaria vastaan, hän marssitti armeijoitansa tähän maahan, ja tässä hän saavutti sen mielihyvän että Görgei'n johtama Unkarilaisten pääjoukko antautui Venäläisten valtaan Vilagos'in luona. Valtakuntansa sisällisessä hallituksessa Nikolai teki jyrkän lopun sille horjuvalle järjestelmälle, jota oli huomattu Aleksanteri I:n viimeisinä vuosina, ja palautti vanhaa venäläistä itsevaltias-hallitusta kaikessa sen ankaruudessa. Äärimmäisiin asti tiukalle kiristetty kirja- ja sanomasensuuri teki mahdottomaksi kaiken hallinnon arvostelemisen, mutta esti samalla itse hallitusta saamasta selkoa sen puutteista sekä epälukuisista väärinkäytöksistä ja petoksista, joita virkamiehistö harjoitti. Ulkomaata vastaan noudatettiin tukkimisjärjestelmää, joka ilmaantui m. m. tarkkaan valvotussa passilaitoksessa ja annetussa kiellossa, ett'ei Venäjän alamainen ilman erityistä lupaa saisi matkustaa vieraissa maissa. Tiettyä suosiotaan Nikolai osoitti sotaväelle, ja useimmat korkeammat hallintovirat hän uskoi kenraaleille. Vaikk'ei, kuten jo mainitusta selvenee, mikään perustuslaillisen valtiolaitoksen ystävä, Nikolai kuitenkin ylipäänsä noudatti Suomen hallitusmuotoa ja tunnusti eri tilaisuuksissa julkisesti Suomen kansan perustuslaillista oikeutta päättää lainsäädäntö- ja veroitusasioissa. Mitään valtiopäiviä ei hän kuitenkaan kutsunut kokoon, jonka tähden hänen hallituskautensa oli Suomessa seisahtumisen aika valtiollisella ja yhteiskunnallisella alalla. Yliopisto, jonka kanslerina Nikolai oli suuriruhtinaana ollut ja jonka hän Turun palon jälkeen muutti Helsinkiin 1828, oli ainoa paikka, missä osanotto yleisiin valtiollisiin ja kansallisiin asioihin yhä pysyi vireillä, mutta sen toimia ja hankkeita vartioitiin epäluulolla, ja ylioppilaitten vapautta rajoittivat suuressa määrin useasti julkaistut säännöt ja asetukset. Käskykirja 14:nneltä p:ltä Lokak. 1829 sääti maalle järjestetyn sensuurin. Rasittavin oli kuitenkin se este, jonka 8 p. Huhtik. 1850 annettu asetus määräsi suomenkielisten kirjain julkaisemiselle, ja joka uhkasi tukahuttaa nousevaa suomalaista kirjallisuutta sen kehdossa. Sitä vastoin aineellista kehitystä moninaisella tavalla edistettiin, ja erittäinkin Saimaan kanava on suurellainen ja kaunis Nikolain hallituskauden muisto (vrt. elämäkerrat Haartman, L. G., Menshikov). Että Suomen itsehallinto sill'aikaa yhä säilytettiin on aina tunnustettava; jälkimailma ei ole kieltävä mahtavan yksinvaltiaan lausumaa: „Suomalaiset ovat pitäneet sanansa, minä pidän minun sanani.“ Sekä yliopiston kanslerina että myöhemmin keisarina, Nikolai kävi Suomessa, joka kerta kuitenkin ainoastaan pariksi päiväksi. Keisarina ollessaan hän kävi Helsingissä Elokuussa 1830, Kesäkuussa 1833 ja Maaliskuussa 1854. Se häiritsemätön rauha, jota maa oli monta vuosikymmentä nauttinut, lakkasi kun Nikolai v. 1853 tarttui miekkaan toimeen pannaksensa kauan pidetyn tuumansa hankkia Venäjälle ylivallan Itämaissa. Tässä hän oli kuitenkin erehtynyt arvatessaan muiden valtakuntain asemaa, ja huomasi seisovansa yksinään mahtavaa liittokuntaa vastaan, johon kuuluivat osaksi julkiset viholliset, niinkuin Franska ja Englanti, osaksi salaiset, niinkuin Itävalta, Ruotsi-Norja y. m. Se kauhistuttava sota, joka nyt syttyi, kesti yhä Nikolain kuollessa 2 p. Maalisk. (18 p. Helmik.) 1855. Vilustuminen paraatissa laski liiallisista voimain ponnistuksista ja mielen levottomuudesta sortuneen, ennen niin voimakkaan keisarin tautivuoteelle, josta hän ei noussut. Hänen vanhin poikansa Aleksanteri II (ks. tätä) seurasi häntä valtaistuimella. K. F. I.

Niska-suku on Oulun laveimpia kauppiassukuja ja on siellä jatkunut kaupungin perustamisesta pitäin nykyaikoihin asti. Tämä suku on muistettava senkin tähden, että se on säilyttänyt suomalaisen nimensä vuosisatojen kestäessä, jolloin muut perijuureltaan samoin suomalaiset säätyläissuvut, esi-isäinsä kansallisuutta halveksimalla, vaihtoivat kotoiset nimensä muukalaisiin. Niska suvun alkujuuret piilevät Savossa, jossa esi-isät olivat olleet Niskasia; sieltä suku siirtyi Kemiin ja kiinnitti nimensä Niskan taloon Kosken eli Alapaakkolan kylässä. Tuossa talossa syntyi kauppiassuvun kantaisä Henrik Niska, joka Oulun kaupungin ensi aikoina saapui sinne, sai porvarin oikeudet 1612 ja nai erään kauppiaan tyttären Valpuri Vaikon. Hänen avioliitostaan syntyi yhdeksän lasta, niistä seitsemän poikaa, joista suku polveutui (katso sukutaulua seuraavalla sivulla). * — Suvun jäsenistä nimitti itsensä kaksi veljestä äitinsä mukaan Nylander. Niistä nuorempi Jaakko Anteronpoika kuoli varapormestarina Oulussa, vanhempi Antero lähti ylioppilaana 1751 ulkomaille ja kävi Bataviassa, meni sitten, kuten kerrotaan, Preussin sotaväkeen ja kohosi seitsenvuotisessa sodassa kenraaliluutnantiksi,

mutta luullaan siinä sodassa saaneen surmansakin. J. R. A.

Nordenberg, Maunu Otto, haaveksija, kuuluu Nordenskiöld-suvun vanhempiin jäseniin; sillä hänen isänsä, Juhana Eerik Nordberg, on mainitun suvun kantaisä (ks. Nordenskiöld, suku). Maunu Otto Nordenberg oli Suomessa syntynyt v. 1705, mutta lienee ison vihan vuosina (1711—1721) oleskellut pakolaisten joukossa Ruotsin puolella. Koska hän jo varhain oli osoittanut suurta taipumusta mekaanillisiin töihin, hän v. 1725 sai, erään Tukholman rahamiehen kustannuksella, matkustaa ulkomaille, tutustuaksensa hollantilaiseen sahausteollisuuteen. Mutta samalla matkalla hän mieltyi alkemian houreisin, joiden tarkoituksena oli keksiä „viisasten kivi“ (lapis philosophorum) eli se kullan-ydin, Urin ja Thummin, jolla muka oli voima synnyttää uutta kultaa mielin määrin sekä antaa terveyttä ja ikuista elämänvoimaa. Tultuansa valtion palvelukseen, luutnanttina linnoitusväessä, hän hattujen sodan aikana joutui valtiollisiin selkkauksiin Hämeenlinnan heittämyksen tähden, siirtyi Venäjän palvelukseen, jossa hänelle syntyi uusia rettelöitä, ja jätettiin v. 1748 ulos Ruotsin hallitukselle, joka nyt asetti hänet sotaoikeuston tutkittavaksi Helsingissä. Hän kuitenkin päästettiin vapaaksi v. 1752 ja vietti elämänsä viimeiset vuodet veljiensä kartanoissa Uudellamaalla, kuollen v. 1756. Mutta erittäin sopii hänestä mainita, että hän Venäjän palveluksessa ollessaan v. 1745 esitti keisarinna Elisabetille erään ehdotuksen, kuinka ikuinen rauha olisi asetettava kristittyin välille, sekä vähäistä myöhemmin erään toisen ehdotuksen, jonka mukaan Venäjän ja Suomen pitäisi julistaa Suomenmaa neutraaliseksi alueeksi. Hänen haaveksivainen luonteensa tavataan ajoittaisin Nordenskiöld-suvun myöhemmissäkin jäsenissä. (Arppe, Suomen tiedeseuran „Bidrag“ XVI; Kirj. Kuukausl. 1870). Y. K.

Nordenskiöld, suku. Suvun kantaisä oli eräs Uplannista (Tjerp'in pitäjästä) kotoperäinen mies, Juhana Eerik Nordberg, joka viime vuosisadan alulla tavataan salpietari-keitosten päällikkönä Uudellamaalla. Hän mainitaan olleen älykäs ja taitava mies ja maanviljelyksessä niin ymmärtäväinen, että rahvas piti häntä velhona. Syksyllä 1710, jolloin kova rutto Suomessa raivosi, Nordberg astui koko perheensä kanssa muutamaan tarpeellisella muonalla varustettuun alukseen ja purjehti Noan tavalla edestakaisin, kunnes sai kuulla taudin loppuneen; vasta uuden vuoden aikaan hän vihdoin maalle astui Ahvenaan, josta matka jatkettiin Tukholmaan. Juhana Eerik Nordberg kuoli Suomessa v. 1740. Hänellä oli kolme poikaa, joista kaksi vanhempaa aateloittiin v. 1751 nimellä Nordensköld. Antti Juhana Nordensköld, syntynyt v. 16$^{21}/_{12}$96 Uudellamaalla, palveli linnoitusväestössä. oli varsin taitava insinööri ja kuului Ruotsin tiedeakatemiaan sen perustamisesta saakka. Hän viimein tuli maaherraksi Kyminkartanon lääniin, sitten Hämeen-Uudenmaan lääniin, ja kuoli lapsetonna Helsingissä 17$^{26}/_{6}$63. Yhtä taitava ja moninaisissa toimissa käytetty oli toinen veljes, Kaarlo Fredrik Nordensköld, hänkin linnoitusväessä palveleva, joka viimein everstin arvolla asui Nummisten kartanossa eli Frugord'issa Mäntsälässä, missä hän harjoitti etevää maanviljelystä ja hedelmäpuistonhoitoa, sekä harrasti monenlaisia teollisia elinkeinoja. Samalla kertaa kuin velikin hän

---

* *Henrik Niska,* porvari Oulussa 1612. † 1682.
Vaimo: Valpuri Vaikko.

Henrik, porvari. V.: Valpuri Jutila. | Jaakko, kauppias. V.: Anna Uhlander. | Antero, kauppias. V.: Briita Utter. | Olavi, kauppias. V.: Maria Siira. | Samuli, kauppias. V.: Maria Pilkar.

(Henrik:) Juhana, kauppias. V.: Anna Sinius. | Jaakko, kauppias. V.: Marg. Väänänen.
(Jaakko:) Jaakko, kauppias. V.: Maria Houru. | Juhana, kauppias. V : Krist. Estlander. | Antero, kauppias. V.: Anna Nylander.
(Antero:) Henrik, kauppias. V.: Marg. Palman. — Antero ja Henrik (Uhlstedt), kouluopettajia Oulussa.

Henrik, kauppias, s. 1727, †. V.: Kristiina Anterontytär Niska. | Jaakko, kauppias, V.: Valpuri Juhanantytär Niska. | Juhana, raatimies, s. 1732, † 1797. V.: Maria Kristiina Mollin. | Simuna, kauppias. s. 1735, † 1811. | Antero (Nylander), kenraaliluutnantti (?), †. | Jaakko (Nylander), varapormestari, s. 1744, †. V.: Anna Magd. Spolander.

Juhana, kauppias. s. 1757. †. V.: Beata Liisa Räihä (Räijer). | Jaakko, katosi ulkomaille. | Iisak, raatimies, s. 1769, † 1832. V.: Kaisa Liisa Junnelius. | Jonas, kauppias, s. 771, † 1828. V.: Skolastika Mathlin.

Jonas Aadolf, kauppias, s. 1791, † 1838. | Antero, raatimies, s. 1798, † 1847. | Marg. Kristiina, kouluopettajatar, s. 1804, † 1880. | Eerik, laivuri, s. 1805, † 1835. | Klaus, kauppias, s. 1801, † 1858. V.: Briita Kaisa Cajanus. | Aadolf, kauppias, s. 1806, † 1851.

Aadolf, laivuri, s. 1833, † 1876. | Klaus, laivuri, s. 1835. | Maria Sofia, kansakouluopettajatar, s. 1836. | Bruno Aleksanteri, pankinkassööri, s. 1838. | Iivar Alfred, merikoulun opettaja, s. 1846. | Briita Mat., kansakouluopettajatar, s. 1848.

kutsuttiin Ruotsin tiedeakatemian jäseneksi. Kuoli v. 1779 jättäen useita lapsia, joista nykyiset Nordenskiöld'it polveutuvat. Nuorin veljes, **Maunu Otto Nordenberg**, oli varsin omituinen luonne, jonka kirjavat elämänvaiheet ovat edellisessä lyhyesti kerrotut. **Kaarlo Fredrik** N:n lapset ja jälkeläiset nähdään tähän liitetystä sukutaulusta. * Ruotsissa on heistä tullut kolme eri vapaherraista sukua. Poika, **Otto Henrik Nordenskiöld**, syntynyt Frugord'issa Maalisk. 7 p. 1747, kävi Turun yliopistoa ja meni sitten meripalvelukseen. Palveltuansa kunnialla Franskan laivastossa, hän palasi Ruotsiin, oli muassa Suursaaren ja Ristiniemen tappeluissa vv. 1788 ja 1790, kohosi viimein vara-amiraaliksi, korotettiin v. 1815 vapaherraksi ja kuoli Smolannissa Huhtik. 8 p. 1832. — Veljensä poika, **Otto Kustaa Nordenskiöld**, oli myöskin Frugord'issa syntynyt Jouluk. 9 p. 1780, mutta joutui jo kymmenen vuotiaana Ruotsiin meripalvelukseen, oli kapteenina laivastossa 1808 vuoden sodan aikana, jolloin osoitti suurta kuntoa, kohosi viimein vara-amiraaliksi ja korotettiin v. 1841 vapaherraiseen säätyyn sekä kuoli Karlskrona'ssa Jouluk. 6 p. 1861. Vihdoin on tämänkin veljenpoika, kuuluisa koillisväylän löytäjä, **Adolf Erik Nils Nordenskiöld**, jonka elämäkerta alempana luetaan, Ruotsissa perustanut kolmannen vapaherraisen suvun sitä nimeä. Eri elämäkertoja suomalaisina miehinä saavat samoin viimeksimainitun isä, **Niilo Kustaa N.**, tiedemies, ja tämän setä **August N.**, alkemista. Vihdoin on mainittava viimemainitun nuorin veli, **Kaarlo Fredrik N.**, syntynyt Eriksnäs'issä Uudellamaalla Maalisk. 30 p. 1756, joka kuudentoista iällä siirtyi Ruotsiin ja siellä palveli ulkomais-toimistossa, mutta myöhemmin ryhtyi sanomakirjallisiin toimiin. Jouduttuan rettelöihin sensuurin kanssa ja tehtyänsä muutamia onnistumattomia kokeita alkemiassa, hän viimein siirtyi Saksaan ja kuoli Rostock'issa Helmik. 28 p. 1828. Y. K.

Nordenskiöld, August, alkemista ja haaveksija (jonka vanhemmat nähdään edellisestä sukutaulusta), oli syntynyt Helmik. 6 p. 1754, tuli ylioppilaaksi Turun akatemiassa, jossa v. 1772 antoi väitöskirjan professori Gadd'in esimiehyyden alla, lähti sitten Tukholmaan ja sisäänkirjoitettiin vuori-kolleegiin sekä nimitettiin v. 1782 paikoilla vuori-hauptmanniksi Suomessa. Mutta virkansa toimituksiin hänellä ei ollut paljon aikaa; sillä paljoa suuremmat hankkeet olivat jo valloittaneet hänen mielensä. Hän oli v. 1779—1780 käynyt Englannissa mineraloogisia opintoja varten, mutta sill'aikaa Lontoossa tutustunut muutamiin umpimietteisiin harrastuksiin, joiden tarkoitus oli olevinansa kerrassaan tieteellinen, uskonnollinen ja yhteiskunnallinen. Aivan niinkuin setä vainajansa, Maunu Otto Nordenberg (ks. tätä), jonka jälkeenjääneistä papereista hänelle luultavasti oli tullut ensimmäinen yllyke näihin mietteisin, oli August Nordenskiöld nyt ruvennut harrastamaan alkemiaa eli kullantekotaidetta ja uskoi lujasti, että jos kerta tuo ihmeellinen kullan-ydin, „viisasten kivi", olisi keksittynä, olisi kaikki köyhyys ja kurjuus, kenties myöskin tauti ja kuolema, maailmasta poistettu ja ihmiskunnalle olisi perustettu se „Uusi Jerusalem", jota Svedenborg'in oppi saarnasi. Ylipäänsä Nordenskiöld'in lämmin sydän innostui kaikista ihmis-ystävällisistä tuumista; kun juuri siihen aikaan oli syntynyt ehdotus perustaa eräs vapautettujen neekerein valtio Afrikan länsirannikolle orjakaupan hävittämistä varten, — tuuma josta tunnettu Freetown sai alkunsa, — oli N. heti aikeissa valmistaa tälle uudelle yhteiskunnalle perustuslakeja Svedenborg'in järjestelmän mukaan. Mutta pääasiana oli kumminkin kullan keksiminen. Kustaa III, joka kyllä olisi tätä kallista metallia tarvinnut, oli taipuvainen yritystä edistämään ja antoi perustaa sa-

---

* *Nordberg*, luutnantti Kaarlo X Kustaan aikana.

Juhana Eerik Nordberg, synt. 1660, kuol. 1740, salpietari-keitosten yli-inspehtori Uudellamaalla. Puoliso: Maria Kristiina Björnmarck.

Antti Juhana Nordenskjöld, s. 1690, † 1763, maaherra. Puoliso: Sofia Margareeta Ramsay. | Kaarlo Fredrik Nordenskjöld, s. 1702, † 1779, eversti. Puoliso: Hedvig Märta Ramsay. | *Maunu Otto Nordenberg*, s. 1705, † 1756, luutnantti.

(Kaarlo Fredrikin lapset:) Kaarlo Wilhelmi, kornetti. | Antti Juhana, † 1796, majuri. | Aadolfi Kustaa, † 1820, eversti. | Otto Henrik, † 1832, vara-amiraali, vapaherra. | Ulrik, luutnantti, † 1810. | *August*, vuori-hauptmanni, † 1792. | Kaarlo Fredrik, kommissionisihteeri, † 1828.

(Aadolfi Kustaan lapset:) Kaarlo Kustaa, luutnantti, † 1848 | Otto Kustaa, amiraali, vapaherra, † 1861. | *Niilo Kustaa Nordenskiöld*, valtioneuvos, † 1866.

(Otto Henrikistä:) Vapaherrainen suku Ruotsissa.

(Otto Kustaasta:) Vapaherrainen suku Ruotsissa.

(Niilo Kustaan lapset:) *Adolf Erik Nils*, professori, vapaherra, s. 1832. | Niilo Otto, tilanhaltija, s. 1834. | Niilo Kaarlo, lehtori, s. 1837.

laisen laboratoorin sitä varten Drottningholm'aan. Nordenskiöld kuitenkin nyt oli siirtynyt Suomeen ja asettui perheinensä asumaan Uuteenkaupunkiin, missä puolentoista vuotta (1786—87) sulatusuunit yhtämittaa olivat kuumenemassa. Perheen köyhyys ja kurjuus tällä välin karttui viimeiseen konkurssi-tilaan asti. Lopulta Nordenskiöld salaisesti lähti Ruotsiin, jättäen perheensä tänne. Drottningholm'assa pantiin kreivi Munck'in johdon alla tuo salainen kullantehdas jälleen käymään. Puolen toista vuosikautta (1787—88) oltiin taas ahkerassa kullankeittämistyössä, kunnes Munck'in raaka ja tirannillinen kohtelu viimein pakoitti Nordenskiöld'in siitä luopumaan. Hänen haaveksiva mielensä jälleen kääntyi Afrikan asioihin ja vv. 1789—90 häneltä ilmestyi kaksi painettua kirjavihkoa, toinen englanniksi *Plan for a free Community on the Coast of Africa* (ehdotus vapaasen yhteiskuntaan Afrikan rannikolla), toinen ruotsiksi *Församlingsformen uti det Nya Jerusalem af August Nordenskiöld, Jesu Christi ringaste tjenare* (Seurakunnan muoto Uudessa Jerusalem'issa, esittänyt A. N., Jesuksen Kristuksen halvin palvelija). Hän nyt pyrki ulos avaraan maailmaan. Kesällä 1790 hänen tapaamme Pariisissa, ottamassa osaa uuden tasavallan juhlissa, tanssimassa Bastillen raunioiden päällä j. n. e. Nähtävästi hän uskoi, että tässä oli uuden autuaallisen maailmanjärjestyksen alkajaiset. Kuningas kuitenkin käski hänet tästä pois, mutta jonkun ajan perästä hän sai luvan lähteä Englantiin. Sieltä hän Tammikuussa 1792 purjehti Sierra Leonaan, tuohon uuteen afrikkalaiseen valtioon. Vaan eräällä retkellä, jonka teki sisämaihin etsiäksensä kulta-aarnioita, hän joutui villien rääkättäväksi, niin että Freetown'iin palattuansa siitä vihdoin kuoli Jouluk. 10 p. 1792. — Hän oli v. 1779 nainut Anna Charlotta Ekholm'in, kirjahuutokauppa-notaarin tyttären Tukholmasta († 1800), joka avioliitto oli aivan vähän onnellinen. Kolme tytärtä elivät täysikasvuisiksi, mutta pojat olivat piskuisina kuolleet. (Arppe, Suomen tiedeseuran „Bidrag" XVI; Kirj. Kuukauslehti 1870; Sv. Biogr. Lex., Ny följd).
Y. K.

Nordenskiöld, Niilo Kustaa, mineraloogi, linnoitustoimen everstin Aadolf Kustaa N:n ja hänen puolisonsa Hedvig Eleonoora Liljehöök'in nuorin poika, syntyi Nummisissa (Frugord'issa) Mäntsälän pitäjässä 12 p. Lokak. 1792. Käytyään läpi Porvoon lukion hän tuli 1811 ylioppilaaksi Turkuun, missä hän, pikemmin isänsä toivomusta noudattaaksensa kuin omaa taipumustaan seuraten, opiskeli laintiedettä. Mielensä taipui luonnontieteisiin ja varsinkin mineralogiaan, jonka tähden ei viihtynytkään, suoritettuansa 1813 tuomarintutkinnon, lainopillisella virkauralla kuin pari vuotta. Venäläisen tieteitten edistäjän kreivi N. Rumjantsov'in antamalla apurahalla hän lähti 1816 Ruotsiin, missä teki työtä kuuluisan Berzelius'en laboratoorissa ja 1817 Upsalassa suoritti vuoritutkinnon. Kotiin palattuaan hän nimitettiin 1818 vuorimestariksi ja varustettiin runsaalla valtioavulla ulkomailla opintojansa täydentääksensä. Tällä matkustuksellaan, joka kesti viidettä vuotta (1819-23), hän kävi m. m. Tukholmassa, Köpenhaminassa, Pariisissa, Berlin'issä, Halle'ssa, Freyberg'issä, Göttingen'issä, Lontoossa sekä Englannin ja Skotlannin, kivennäistutkijoita erittäin viehättävissä vuorikaivos-seuduissa. Sill' aikaa hän myöskin persoonallisesti tutustui aikakauden kuuluisimpiin luonnontutkijoihin, semmoisiin kuin Berzelius, Oersted, Hauy, Arago, Mitscherlich y. m., ja pysyi sittemmin vielä tieteellisessä kirjevaihdossa useitten kanssa näistä. Hänen maineensa mineraloogina kasvoi sillä välin niin että hallitus katsoi hänet vast'ikään asetetun Suomen vuorihallituksen itsemäärätyksi ensimmäiseksi päälliköksi. Tässä virassaan hän etupäässä pyrki valmistamaan Suomen rautateollisuudelle itsenäisemmän aseman perustamalla sitä kotimaan malmeihin, ennen käytettyjen ruotsalaisten verosta. Hänen ehdotuksestansa ei ainoastaan edistetty moninaisilla keinoilla kaivoksien perustamista, vaan hallitus myöskin omasta puolestaan pani toimeen vuorenlouhimista, niinkuin Jussaaressa ynnä muissa paikoissa. Huolimatta siitä vähästä rahallisesta voitosta, useasti tappiosta, jota vuorityö tuotti, N. itsepäisesti pysyi mielipiteessään Suomen malmein kelvollisuudesta ja koetti älykkäästi keksityillä teknillisillä keinoilla poistaa niistä semmoiset ainekset (niinkuin rikinsekoitus, titaani-metalli y. m.), jotka alensivat sen arvoa. Tämän kautta hänellä on rautateollisuudessamme suuret ansiot, jos kohta eivät toteutuneet hänen toivomuksensa vuorimalmeistamme. Merkillinen osoite ajan virkavaltaisuudesta on että kun N., osittain yksityisistä syistä, oli joutunut silloisen mahtavan valtiovarain-päällikön Falck'in epäsuosioon, niin tämä sai aikaan ett'ei ainoastaan N. kadottanut virkaansa, vaan koko vuorihallitus lakkautettiin 1831. Falck'in otettua eronsa 1833, N asetettiin uudestaan ammattiinsa, jota sitte hoiti vuoteen 1855 asti, milloin siitä erosi, oikeutettuna täyden eläkerahan saamiseen. Kauniina muistona hänestä on vuorihallituksen kallis ja hyvin järjestetty mineraali-kokoelma, jonka hän oli suurimmaksi osaksi luonut. Tiedemiehenä ja kirjailijana N. on tunnettu useista julkaisemistansa teoksista, joista tärkeimmät ovat: *Ueber das atomistisch-chemische Mineralsystem und das Examinationssystem der Mineralien,* jossa selittää omaa keksimäänsä, kappaleitten

kristallimuotoon perustuvaa mineraalein luokittamisjärjestelmää, sekä *Beitrag zur Kenntniss der Schrammen in Finland*, jossa antaa arvokkaat lisät Suomen geologian tuntemiseen ja erittäin panee n. s. jäätikköteorian teräväjärkisen kritiikin alaiseksi. Nämä tutkimukset ovat otetut Suomen tiedeseuran acta-kokoelmaan. N. oli tämän seuran perustajia ja sen uutterimpia jäseniä. Useat ulkomaan oppineet yhdistykset olivat myöskin kutsuneet hänet jäsenekseen, ja yliopiston riemujuhlassa v. 1840 hän tuli filosofian kunniatohtoriksi. Hän kuoli omistamassaan Nummisten kartanossa 21 p. Helmik. 1866. Naimisistaan valtioneuvos G. E. von Haartman'in tyttären Margareeta Sofian kanssa hän jätti jälkeensä neljä poikaa ja kaksi tytärtä. (Arppe, Muistopuhe tiedeseuran acta'issa, VIII.)

Nordenskiöld, Nils Adolf Erik, koillisväylän kuuluisa löytäjä, tiedemies, edellisen poika, syntyi Helsingissä 18 p. Marrask. 1832. Lapsuuttaan ja varhempaa nuoruuttaan hän enimmäkseen vietti kotitilalla Nummisissa Mäntsälässä, missä vanhoista ajoista säilytetyt luonnonhistorialliset kokoelmat ja isän esimerkki herättivät hänen haluansa luonnon tutkimiseen. Jo poikana hän sai seurata isää tämän mineraloogisilla matkustuksilla ja saavutti tällöin käytöllistä taitoa mineraalien tuntemisessa ja niiden kemiallisten analyysien tekemisessä. Täten hänessä pian kehkeytyi luonnolle altis mieli, terävä ja tarkka silmä ja nopea huomaamiskyky, mitkä omaisuudet sittemmin tuottivat hänelle mitä suurinta hyötyä sillä elämänradalla, jonka hän valitsi. Nautittuaan kodissansa yksityistä opetusta N. lähetettiin 13 vuoden ikäisenä Porvoon lukioon, missä etevät opettajat, niinkuin Borenius, Öhman y. m., mutta ennen kaikkia Runeberg, elähyttivät opinharjoituksia ja kannattivat vanhan opiston hyvin ansaittua mainetta. Mutta yksi noita tähän aikaan jotenkin tavallisia kymnaasimeteleitä, joka oli niin raakaa laatua, että Runeberg, silloinen rehtori, pakotettiin kämmenpatukalla itse rankaisemaan rikollisia, vaikutti sen että N., ennen kuni oli ehtinyt koulunkäyntiänsä päättää, erosi opistosta. Ruumiillista kuritusta näet nuoret vapautta rakastavat lukiolaiset katsoivat arvonsa häväistykseksi ja noin puolet heistä, niiden parvessa N. (jolla ei ollut muuten itse metelissä mitään osaa), jättivät siitä syystä laitoksen (1848). Syksyllä seur. v. (1849) hän suoritti ylioppilastutkinnon ja kirjoitettiin viipurilaisen osakunnan jäseneksi. Lukujaan, jotka etupäässä käsittivät mineralogiaa, geologiaa, fysiikiä, kemiaa ja luonnonhistoriaa, hän nyt hoiti sillä ahkeruudella ja kestävyydellä, että suoritti 1853 oivallisilla arvolauseilla kandidaati- ja kaksi vuotta myöhemmin lisensiaatitutkinnon. Tällä ajalla häneltä oli liiennyt aikaa tehdäkseen mineraloogisessa tarkoituksessa matkustuksia sekä omassa maassa, niinkuin Pitkärantaan, Paraisiin, Tammelaan y. muihin tässä suhteessa merkillisiin paikkakuntiin, että vielä aina suuriin rauta- ja vaskikaivoksiin asti Tagilsk'in luo Uraalin vuoristoon, missä oleskeli isänsä kanssa monta kuukautta (syksystä 1853 kevääsen 1854). Näiden opintojen ja tutkimusmatkojen hedelmät olivat useat tieteelliset esitykset, jotka ennen pitkää saattoivat nuoren N:n huomatuksi Suomen yliopiston lahjakkaimpien nuorempien tiedemiehien joukossa. Hän nimitettiin luonnontieteellis-matematillisen tiedekunnan kuraatoriksi sekä ylimääräiseksi vuorihallituksen konduktööriksi, ja hänellä oli sen ohessa mitä varmin toive saada vähää ennen asetettu geologian ja mineralogian professorinvirka, jahka vaan itse katsoi olevansa valmiina sitä hakemaan. Mutta pahaksi onneksi N. ei ollut Suomen silloisen hallitusmiehen, kreivi Berg'in, luona yhtä hyvissä kirjoissa, kuin yliopiston hallituksella. Muutamien valtioviisastelemiseen vivahtavain puheitten ja maljain tähden, jotka oli pidetty iloisessa päivällisseurassa Töölön ravintolassa 30 p. Marrask. 1855 ja joita kreivi Berg'ille kerrottiin, useita läsnäolijoita, niiden joukossa N:iäkin, syytettiin valtiorikoksesta ja tuomittiin kovempiin tai lievempiin rangaistuksiin. N. pantiin pois kummastakin virastaan, mutt'ei laskenut huonoa onneansa sydämmelleen vaan käytti saatua joutoa matkustaaksensa Berliiniin, siellä yhä kehittyäkseen mineraloogisissa tutkimuksissaan. Kesällä 1856 hän palasi kotia ja seppelöitiin seur. v. maisteriksi ja tohtoriksi samana päivänä, jolloin hänellä oli se harvinainen kunnia, että sai ensimmäisen arvosijan maisterien ja toisen tohtorien joukossa. Mutta tämä vihkiäisjuhla oli määrätty ratkaisevaksi käännekohdaksi hänen elämänvaiheissaan. Upsalasta tulleen ylioppilas-lähetystön kunniaksi pidetyssä jäähyväisjuhlassa vilkas mieliala pääsi puhkeamaan moniaissa puheissa ja maljoissa, joita kerrottiin kreivi Berg'ille ja joita tämä katsoi erittäin valtio-vaarallisiksi. Varsinkin N:n puhe, joka kumminkin oli jotenkin viaton, katsottiin kaikkein loukkaavimmaksi. N. menetti vähää ennen saadun matkastipendinsä ja julistettiin kelvottomaksi milloinkaan toimittamaan mitään virkaa yliopistossa.

Ilman tästä tietämättä N. sillä välin oli ennen saadulla passilla matkustanut Ruotsiin, mistä ruotsalaisen geoloogin O. Torell'in seurassa pani luonnontieteellistä tarkoitusta varten toimeen retken Huippuvuorille kesällä 1858. Joulukuussa sam. v. hän kutsuttiin Ruotsin tiedeakatemian professoriksi ja valtiomuseon mineraloogisen osaston intendentiksi, ja muutti silloin Tuk-

holmaan, missä sittemmin on pitänyt asuntoa. V. 1867 hän haki avonaiseksi julistettua professorinvirkaa geologiassa ja mineralogiassa Helsingin yliopistossa, mutta hänen edellinen, yläpiireissä pahassa huudossa oleva käytöksensä vaikutti ett'ei häntä nimitetty. Näin Suomelta meni hukkaan poika, joka tiedemiehenä ja jäämerimatkaajana jo oli voittanut euroopalaisen nimen. Huippuvuorille v. 1858 tehtyä tutkimusretkeä olivat näet seuranneet useat muut. Vv. 1861, 1864 ja 1868 N. joko osanottajana taikka johtajana oli seurannut ruotsalaisia Huippuvuorten retkikuntia, milloin ei ollut ainoastaan tunkenut kauemmas pohjoiseen (81° 42') kuin ennen häntä mikään laiva vanhalla maan puoliskolla, vaan oli myöskin tarkoilla astemääräyksillä ja kartoittamisilla sekä rikkailla luonnontieteellisillä keräyksillä levittänyt yli navanpuolisten maitten uuden, kirkkaan valon. Näillä matkoilla voitetut tulokset kiihottivat N:iä jatkettuihin ponnistuksiin aljetulla tiellä. Hänelle sattui onni löytää mieltymystä tuumiinsa rikkaassa Götoporin tukkukauppiaassa Oskar Dickson'issa, joka pani hänen käytettäväkseen uuteen pohjoisretkeen tarpeelliset varat. N. päätti nyt olla tällä kertaa talven Huippuvuorten pohjoisrannalla koettaakseen sieltä tunkea reillä jään yli napaan päin. Valmistuakseen tätä retkeä varten N. matkusti 1870 Grönlantiin, minkä sisäjäällä teki pisimmän ja rohkeimman vaelluksen, jota tunnetaan, tuoden sieltä takaisin, paitsi suuren joukon ennen tuntemattomia luonnontuotteita, suunnattoman meteoorirauta-möhkäleen, joka sitte oli laveitten tieteellisten esitysten ja väittelyjen aiheena. Vasta syksyllä 1872 ryhdyttiin kauan ja huolella valmistettuun pohjoisretkeen, joka kumminkin yhteensattuvain onnettomuuksien ja turmioin kautta pääasiassa meni tyhjäksi. Kohta Huippuvuorille tultua karkasivat porot, jotka oli otettu mukaan rekimatkoja varten, laivat jäätyivät kiinni ennenkuin ehtivät palata miehistöineen, mitkä nyt kuluttivat retkikunnan niukkoja muonavaroja, ja päälle päätteeksi jääsuhteet kävivät mitä edutto-mimmiksi. Paremmin menestyi Karian meren tutkimusretki 1875, varustettu sekin Dickson'in kustannuksella. N. tunki nimittäin pienessä purjealuksessa „Pröven'issä" Jeniseivirran suuhun ja avasi näin mailmankaupalle Siperian rannikot, joita oli katsottu mahdottomaksi lähestyä. Se riemu, millä tämä keksintö tervehdittiin, ei ollut kuitenkaan mitään verraten siihen yleiseen, suuremmoiseen ylistykseen, joka tuli onnellisen ja nerokkaan löytöretkeilijän osaksi, kun hän neljä vuotta tämän jälkeen suoritti sen probleemin, jota varten Euroopan merta kyntävät kansat olivat 400 vuotta turhaan työskennelleet, ja tunki höyrylaivalla „Vega" läpi Pohjoisen Jäämeren Beeringin salmelle sekä kulki Aasian ympäri. Matka oli jo päättymäisillään yhdessä vuodessa, mutta aivan likellä Beeringin salmea ja pääsöä Jäämerestä lauhkeammille merille sulki Syyskuun lopussa 1878 jää kahleisinsa Vegan, jonka täytyi jäädä sinne talveksi ja vasta kesällä 1879 voi päättää retkensä. Tämän matkan, jonka kustannukset suorittivat Ruotsin kuningas Oskar II, Dickson ja venäläinen kauppias Sibiriakov, N. on itse kertonut teoksessa, joka on samalla aikaa ilmestynyt käännöksissä useille kielille, muiden muassa suomeksikin nimellä *Vegan matka Asian ja Europan ympäri*. N:lle omituista ja kuvaavaa löytöretkillään on ett'ei hän ryhdy mihinkään ilman tarkoin tutkimatta ja punnitsematta kaikkia seikkoja, jotka voivat hankkeen menestymiseen vaikuttaa, ilman tekemättä vähimmissäkin sivuasioissa tämän johdosta valmistuksiaan. Sitä tuumaa, johon kerta on ryhtynyt, hän ajaa oikealla suomalaisella itsepäisyydellä ja kestävyydellä perille. Joka matkalta hän on kotia tuonut rikkaan aarteen tieteellisiä havainnoita ja kokemuksia sekä arvokkaat luonnonhistorialliset ja kansantieteelliset kokoelmat. Hänen nimensä on nyt mailman mainio. Ruhtinaat ja kansat ovat kilvan rientäneet häntä kunnioittamaan tähdillä, arvonmerkeillä ja kiitoksen osoitteilla. Ruotsissa hän on nimitetty vapaherraksi ja on saanut valtiopäiviltä elinkautiseksi vuotiseksi eläkerahaksi 4,000 kruunua. Tieteelliset seurat useimmissa maissa ovat hänet kutsuneet yhteyteensä, muiden muassa Suomen tiedeseura on hänet kunniajäsenekseen nimittänyt ja lyöttänyt mitalin hänen kunniaksensa. — Kirjailijana N. on ollut erittäin tuottelias. Teoksensa, jotka, paitsi matkakertomukset, enimmäkseen ovat liikkuneet geologian ja mineralogian alalla, ovat kuitenkin liian lukuisat tässä luetella. — N. on vuodesta 1863 naimisissa Anna Mannerheim'in, Wiipurin hovioikeuden entisen presidentin kreivi K. K. M:n tyttären, kanssa. (Nordenskiöld'in itsetekemä elämäkerta, ks. Sv. Biogr. Lex., Ny följd VII, y. m.).

Nordenstam, Juhana Maurits, soturi ja valtiomies, syntyi Tukholmassa 21 p. Syysk. 1802. Hänen vanhempansa olivat everstiluutnantti ent. leskikuningattaren henkirykmentissä Kaarle Juhana N. ja tämän vaimo Maria Charlotta Standertskjöld, jonka isä, Ruotsin laivaston majuri Juhana Justander, aateloittiin nimellä Standertskjöld. Nautittuansa opetusta Pietarin kuvernementti-lukiossa N. pääsi kadetiksi Haapaniemellä 1818 ja lopetti opintonsa Haminassa, johon Haapaniemen oppilaitos 1819 oli siirretty. Sen perästä hän rupesi sotapalvelukseen Venäjällä 1823, ja otti osaa Turkin sotaan 1828, jolloin yleni luutnantiksi ylitaapissa. Ko-

mennettiin Kaukasian sotajoukkohon 1829, ja taisteli nyt monen vuoden kuluessa vuorelaisia vastaan, osoittaen useissa tilaisuuksissa urhollisuutta sekä toimittaen topografillisia töitä ynnä muita tärkeitä tehtäviä. M. m. hän oli läsnä Akhulgo vuorilinnan piirityksessä, joka päättyi siten että linnan, neljän rynnäkön perästä, täytyi antautua 3 p. Syysk. 1839. Vähitellen N. tässä sodassa nousi kenraalimajuriksi 1843, tuli 1845 ylitaapin päällikön apulaiseksi, sekä määrättiin Stauropolin kuvernementin siviilikuvernööriksi 1846.

Palveltuansa 18 vuotta Kaukasiassa, N. vihdoin palasi kotimaahan, jossa oli nimitetty Uudenmaan läänin kuvernööriksi Kesäk. 1847. Siitä ajasta asti N. on saanut vastaan ottaa tavattoman monta sekä tärkeää tehtävää että armon osoitusta, joista ainoastaan tähdellisimmät voi täällä mainita. Joulukuussa 1847 hän kenraali A. A. Thesleff'in jälkeen määrättiin yliopiston v. t. varakansleriksi, nimitettiin 1848 entiset virkansa säilyttäen senaatin talousosaston jäseneksi, ja tuli varsinaiseksi varakansleriksi Helmik. 1849. Koska ne valtiolliset mullistukset, jotka v. 1848 tapahtuivat kaikkialla Euroopassa, keisari Nikolain mielestä suureksi osaksi olivat lähteneet yliopistoista ja niissä vallitsevasta hengestä, joutui meidänkin yliopistomme ankaran valvonnan alaiseksi, jonka lähimmäksi toimeenpanijaksi tuli N. Keisarilta saatua uutta johdesääntöä tarkkaan ja arvelematta noudattaen, N. pian joutui eripuraisuuteen yliopiston jäsenten kanssa. Erityiset seikat antoivat siihen yhä enemmän aihetta. Koska filosoofista professorinvirkaa pois annettaessa J. V. Snellman, vaikka konsistoorin tekemässä ehdotuksessa ensimmäiseen sijaan pantuna, hyljättiin, ylioppilaat osoittivat tyytymättömyyttänsä naukujaisilla hänen kilpahakijansa akkunain alla Maalisk. 1849. Tämä tapaus suututti keisaria siihen määrään että, kuten sanotaan, hetkeksi oli kysymystä yliopistomme sulkemisestakin. Kohta sen jälkeen asetettiin komitea yliopiston sääntöjen uudistamiseksi, jossa N:kin oli jäsenenä. Mutta jo ennen niiden valmistumista, varakansleri 15 p. Elok. 1850 ilmoitti konsistoorille että keisari oli hyväksi nähnyt kurinpidon parantamiseksi antaa muutamia uusia sääntöjä, jotka koskivat ylioppilas-inspehtorin sekä erityisten poliisipalvelijoiden eli n. s. pedellien asettamista, univormuja ylioppilaille y. m. Koska varakansleri oli tehnyt ehdotukset kaikesta tästä, antamatta konsistoorille mitään tilaisuutta lausua ajatustansa asiassa, kuten yliopiston säännöt määräsivät, niin konsistoori tästä menettelytavasta valitti kanslerille, perintöruhtinas Aleksanterille, memoriaalissa 24 p:ltä Syysk. Uudet toimet, joihin varakansleri oli ryhtynyt, antoivat konsistoorille aihetta uuteen valitukseen kanslerille 13 p. Marrask. 1850. Virallista vastausta näihin kirjoituksiin ei konsistoori saanut. Mutta pian sen jälkeen tapahtui jälleen seikka, joka saattoi koko yliopistomme olemisen epäiltäväksi. Kun varakansleri 11 p. Tammik. 1851, kanslerin 25 vuotisen juhlan johdosta, piti suuren virallisen baalin, ei kukaan niistä 40 ylioppilaasta, jotka olivat siihen kutsutut, mennyt pitoihin. Keisarin suuttumus tästä mielenosoituksesta oli suuri; vihdoin kuitenkin perintöruhtinaan onnistui sitä lepyttää, joka sitten Helsingin yliopistossa vieraillessaan julisti syyllisille armoa, „siihenkin katsoen" kuten sanoi „että varakansleri on heidän puolestansa puhunut". Aleksanteri II:n noustua valtaistuimelle, N. „omasta pyynnöstään" erotettiin varakansleri-virasta Syysk. 1855, ja sai seuraajaksi J. R. Munck'in (ks. h.), minkä jälkeen vapamielisempi suunta alkoi vallita yliopiston asioissa. Kuitenkin N. muissa suhteissa täydellisesti säilytti uudenkin keisarin luottamusta.

Jo v. 1853 kenraaliluutnantiksi korotettuna, N. itämaiden sodan syttyessä määrättiin maassa olevien sotajoukkojen taapipäälliköksi, Helmikuussa 1854. Sodan loputtua 1856 hän jälleen otti vastaan lääninsä hallinnon (jota väliajalla oli hoitanut F. Langenskjöld), ja nimitettiin keis. linnan hoitajaksi. V. 1857 hän pantiin rautatiejohtokunnan esimieheksi, jona valvoi Suomen ensimmäisen rautatien rakentamista. Vapautettiin Huhtik. 1858 kuvernööri-virastaan, jossa hänen luja ja miehuullinen luonteensa oli hänelle suuressa määrässä saavuttanut käskynalaistensa kunnioitusta, ja nimitettiin senaatin talousosaston varapuhemieheksi (L. G. v. Haartman'in jälkeen). Korotettiin vapaherraiseen säätyyn 1860 ja sisäänkirjoitettiin ritarihuoneesen n:on 46 alle. Miespuolisia rintaperillisiä vailla, vapaherra N. on pojan sijassa adopteerannut serkkunsa, kenraaliluutnantin Kaarle August Standertskjöld'in vanhimman pojan, Herman Sigfridin, jolla on oleva nimi Standertskjöld-Nordenstam, sekä Nordenstam'in suvun vaakuna ja sija ritarihuoneessa. — Sitten kuin Aleksanteri II oli herättänyt edustuslaitoksemme uuteen eloon, N. kolmilla ensimmäisillä valtiopäivillä maamarsalkkana johti aatelissäädyn keskusteluita, osoittaen siinä tärkeässä toimessa tavatonta kykyä ja selvyyttä, jos kohta erimielisyyttä joskus ilmaantui hänen ja säädyn välillä esitys-kysymysten johdosta. Ensimmäisen säätykokouksen jälkeen N. määrättiin sen komitean puheenjohtajaksi, joka sai toimekseen tehdä selitysten ja lisäysten ehdotuksen peruslakeihimme. Tämä komitea valmistikin uuden hallitusmuodon ja uuden valtiopäiväjärjestyksen ehdotuksia, joista kuitenkin edellinen on jäänyt sikseen, mutta jälkimäinen keis.

esityksenä annettiin 1867 vuoden säädyille, ja muutamilla muutoksilla on nykyinen valtiopäiväjärjestyksemme v:lta 1869. — Tammik. 1868 N. tuli sen rautatiejohtokunnan esimieheksi, joka valvoi Pietarin-Riihimäen rautatien rakentamista. Kun tämä valmistui Syysk. 1870, N. korotettiin jalkaväen kenraaliksi ja sai 40,000 markan lahjapalkinnon niistä rahoista, jotka olivat mainittuun rakennustyöhön määrätystä summasta säästyneet. — Useita kertoja N. on kenraalikuvernöörin virkavapanden aikoina hoitanut tämän virkaa. Hän kutsuttiin 1871 jäseneksi siihen komiteaan, jonka tuli kreivi Adlerberg'in johdolla valmistaa ehdotus yleisen asevelvollisuuden asettamiseksi. Keis. Majesteetien Helsingissä ollessa kesällä 1876 N. nimitettiin keisarin kenraaliadjutantiksi. Valtiopäivihin 1877—78 hän otti osaa sukunsa päämiehenä, mutta ainoasti silloin kuin asevelvollisuuden kysymys oli keskusteltavana. Vapaherra N. nai 1839 Kaukasiassa Olga Panoff'in, nimineuvoksen Wladimir Panoff'in tyttären. (Spåre, Biogr. Ant.; Hist. Ark. VII).

Nordensvan, Hildur Antoinette Viktorine, maalaajatar, syntyi 14 p. Kesäk. 1838 Hämeenlinnassa. Vanhemmat olivat kamarineuvos Juhana Henrik N. ja Jakobina Fredriika von Numers. Äidin puolelta perityllä taipumuksella aloitti tämä taiteilijatar, jolla on varsin omituinen sija meidän taidekehityksessämme, 1860 luvun alussa maalausopintojansa Helsingissä B. A. Godenhjelm'in ja E. J. Löfgren'in johdolla. Syksyllä 1864 matkusti hän Düsseldorf'iin, missä viipyi kaksi vuotta jo harjoitteli historiamaalarin O. Mengelberg'in johdolla; täältä hän lähetti kotia ensimmäisen varsinaisen taulunsa „Raamattua lukeva nainen" sekä 1866 „Evangelista Johannes", jonka taideyhdistys palkitsi suuremmalla palkinnollaan ja osti kokoelmaansa. Düsseldorf'iin hän vielä kolmasti palasi 1867, 1869 ja 1871, joka kerta vuodeksi, ja maalasi nyt siellä etevimmät taulunsa „Surevat naiset (molemmat Mariat) Kristuksen haudalla" 1868, myöskin taideyhdistyksen palkitsema, ja „Maria Magdaleena Kristuksen ristin vieressä" 1869. Kovaa rintatautia ja taloudellisia murheita vastaan taistellen viipyi hän syksystä 1870 vuoden kotona, jona aikana kuitenkin vielä maalasi pienemmän taulun, jonka aine oli vanhasta testamentista valittu „Ruth ja Naëmi käyden Bethlehemiin." Nyt tuli hänelle se ilo, että kesällä 1871 yksityinen henkilö, joka tahtoi pysyä tuntematonna, antoi taideyhdistykselle 1,000 markkaa „matkarahana annettavaksi neiti V. Nordensvan'ille opintojen harjoittamiseksi uskonnollis-historiallisessa maalauksessa", ja uudella toivolla lähti hän syksyllä 1871 taasen Düsseldorf'iin. Siellä hän kääntyi erään uuden opettajan, sittemmin uskonnollisista taulu̇istaan kuuluisan E. von Gebhardt'in puoleen (Wirosta kotoisin), sekä suunnitteli muutamia uusia tauluja, niinkuin „Kristus ja Pietari" sekä „Uskon enkeli", joka jäi keskeräiseksi. Sillä enenevä kivulloisuus pakotti hänet palaamaan kotimaahan, jossa hän kesän lopulla 1872, pyhänä 25 p. Elok., erosi tästä elämästä synnyinkaupungissaan Hämeenlinnassa. Siellä hän myöskin on haudattu kaupungin vieressä olevaan hautausmaahan. Jalon taiteilijattaren varhainen kuolo herätti Suomen taiteen ystävissä vilpitöntä kaipausta. Hän oli ainoa, joka sisällisestä kutsumuksesta oli antaunut historiallis-uskonnolliseen maalauslaatuun ja hänen myöhemmät taulunsa antoivat syytä hänestä toivoa etevää maalaajatarta tällä vaikealla alalla. Mutta toisin oli sallimus säätänyt; maassamme ei ole yhtäkään hänen maalaamaansa alttaritaulua. Sitä vastoin löytyy taideyhdistyksen kokoelmassa myöskin muutamia hyvin tehtyjä kopioita vanhain mestarien Rembrandt'in, Ribeira'n ja Correggio'n mukaan, mitkä hän on kopioinut Dresden'issä ja Berlin'issä, sekä Cygnæus'en kokoelmassa pari hänen viimeisistä harjoitelmistaan. B. O. S.

Nordmann, von, Aleksanteri, tiedemies, syntyi 24 p. Toukok. 1803 Ruotsinsalmella. Vanhemmat olivat eversti David Anton N. ja Maria Katariina Goesling. Kymmenvuotiaana hän lähetettiin Haminan saksankieliseen kouluun ja tuli sitten, käytyään lyhyemmän ajan Wiipurin piirikoulua, Porvoon lukioon. Noudattaen jo kodissa isän johdolla syntynyttä, kouluaikana kasvanutta mieltymystä luonnontieteisin, N. tultuaan 1821 ylioppilaaksi kokonaan antautui niiden opiskelemiseen. Hän seppelöittiin 1827 filosofian tohtoriksi ja lähti syksyllä s. v. Berliiniin. Ollessaan täällä lähes viisi vuotta, hän suurella menestyksellä harjoitti etupäässä eläintieteellisiä opintoja prof. Rudolphi'n ja Ehrenberg'in y. m. johdolla, tuli 1831 lääketieteen tohtoriksi ja julkaisi seur. vuonna klassillisen teoksensa *Mikrographische Beiträge zur Naturgeschichte der wirbellosen Thiere,* joka perusti hänen tieteellisen maineensa. Nimitettiin 1832 eläin- ja kasvitieteen professoriksi Richelieu'n lyseoon Odessassa ja 1833 sikäläisen kasvitieteellisen tarhan tirehtööriksi. Melkein joka vuosi hän teki tieteellisiä tutkimusretkiä Mustan meren rantamailla. Merkillisin on hänen vaarallinen matkansa Kaukason vuoristossa v. 1835, josta toi muassaan erinomaisen runsasvaraisia luonnontieteellisiä kokoelmia. Kaksi vuotta myöhemmin hänen onnistui päästä jäseneksi suureen kreivi Anatol Demidov'in kustantamaan retkikuntaan, joka tutki Unkarinmaata, Etelä-Venäjää, Krimiä y. m. Keisari Nikolain erityisestä käskystä N. v. 1838 oleskeli Wien'-

issä ja Pariisissa, valmistaaksensa matkan luonnontietellisiä hedelmiä, jotka julkaistiin kalliissa teoksessa *Voyage dans la Russie méridionale et la Crimée* T. III (1840). Laveilla tutkimusmatkoillaan, joita hän jatkoi niin kauan, kuin hänellä oli virka Odessassa, hänessä heräsi mieltymys paleontologiaan, johon vanhaksi tultuaan etupäässä antautui. Tavatonta huomiota nosti hänen v. 1846 aloittamansa ja kaksi vuotta jatkamansa kaivanto lähellä Odessaa, joka toi ilmi runsaita ja arvokkaita lisiä paleontologian tieteesen. N:n etevin teos tällä alalla lienee hänen mainitun löydön johdosta kirjoitettu suurenlainen *Palaeontologie Südrusslands* I—IV, joka painettiin Suomen tiedeseuran kustannuksella (1858—1860). Vaikka hänen elämänsä vaiheet olivat tehneet N:n jotenkin vieraaksi isänmaalle, häntä kuitenkin sinne halutti. Hän haki ja sai v. 1849 eläin- ja kasvitieteen professorinviran Helsingin yliopistossa. Kun v. 1852 virka jaettiin, pysyi hän ensinmainitun tieteen opettajana. N. tosin oli omempi tieteellisiin tutkimuksiin ja kirjalliseen työhön, kuin opettajan käytölliseen toimeen; ja toiveet tähän nähden osaksi pettyivätkin; mutta hänen vaikutuksensa yliopistomme hyväksi on kaikissa tapauksissa kiitettävä. Niin esim. hän uudestaan järjesti ja suuresti enensi eläintieteellistä museota, johon lahjoitti paleontologiset kokoelmansa. Hän hankki yliopistollemme ystävänsä, suomalaisen silkkiviljelyksen tirehtöörin Steven'in runsasvaraisen kasvikokoelman ja kirjaston, ja kävi itse niitä noutamassa Krimillä v. 1860—61. Sen ohessa hän väsymättömällä ahkeruudella jatkoi vilkasta kirjailijatointansa. Täysipalvelleena N. 26 p. Maalisk. 1866 erosi professorinvirastansa, mutta kuoli jo 25 p. Kesäk. sam. vuonna.

N:n tutkimusten tavattoman lukuisista tuotteista, jotka liikkuvat luonnontieteen eri aloilla, mainittakoon paitsi ylempänä lueteltuja Lamarck'in *Histoire naturelle des animaux sans vertèbres* nimisessä teoksessa osasto *Entozoa* (1840), *Versuch einer Natur- und Entwickelungsgeschichte des Tergipes Edwarsii* (1845), *Symbolae ad monographiam Staphylinorum* (1837) y. m. Pienempiä kirjoituksia N. on sadoittain julkaissut useammissa koti- ja etenkin ulkomaan aikakauskirjoissa, etupäässä Bulletin de la Société des naturalistes de Moscou'issa ja Bulletin scientifique de l'Acad. Imp. des sciences de St. Petersbourg'issä. Kaikki kotimaiset (Suomen tiedeseura v. 1840) ja useat ulkomaan tieteelliset seurat, m. m. Académie des sciences de l'Institut de France v. 1860, olivat kutsuneet N:n jäsenekseen.

N. oli v. 1834 nainut orpanansa, hovijuveelikauppiaan Blanc'in ja Anna Nordmann'in tyttären Anna Helenan. (Hjelt, Minnestal hållet i Finska Vet. Soc. d. 29 April 1867.)

Nordmann, von, Boris, soturi ja virkamies, edellisen veli, syntyi 23 p. Syysk. 1808. Opintojansa hän aloitti Pietarin kadettikoulussa, josta 1826 tuli laivastoon „midskipsmanniksi", jommoisena otti osaa Turkin-Kreikan sotaan ja oli Helena nimisellä rekatilla läsnä Navarino'n meritappelussa 20 p. Lokak. 1827. Hän siirrettiin sitten Suomen meriväestöön, jossa 1831 nimitettiin luutnantiksi. Muutettuna 1837 viidenteen Venäjän sotalaivueesen, hän kaksi vuotta myöhemmin nimitettiin laivaston ylitaapin päällikön adjutantiksi, ja sai vastaanottaa monta ruhtinaansa suosion osoitusta. Hänen virkaylennyksensä kävi tästä lähtien nopeasti.

V. 1848 hän oli ensimmäisen luokan kapteenina ja palveli laivaston ylitaapissa päällikön apulaisena erityisiä toimia varten. Jo v. 1843 N. oli kutsuttu jäseneksi komiteaan, jonka tuli tehdä ehdotus Suomen luotsi- ja majakkalaitoksen järjestämiseen. Komitean työnsä päätettyä, N:lle uskottiin ehdotuksen toimeen paneminen. V. 1853 N. nimitettiin luotsi-ylitirehtööriksi. Aateliston jäsenenä hän v. 1863 valtiopäivillä matkaan sai säätyjen päätöksen uutten majakkain rakentamisesta. V. 1858 hän veljensä kanssa oli aateloittu ja sai 1861 numerona 231 sijan ritarihuoneessa. V. 1866 hän ylennettiin vara-amiraaliksi, sai 1874 viran Venäjän meriministeristössä, ja nimitettiin 1876 amiraaliksi. N. kuoli 1877 Kesäkuun 25 p. Pietarissa. V. 1870 hän julkaisi kirjan *Några Minnen och Utkast af Boris Nordmann.* N. oli 1857 nainut kenraaliadjutantti A. v. Abrusov'in tyttären Marian, joka oli eversti Ellert'in leski. (Wasastjerna, Ättartaflor; Nordmann, Några Minnen.)

Nordström, Juhana Jaakko, lainopintutkija, syntyi Turussa 20 p:nä Jouluk. 1801 sorvari Matti Nordström'in ja Katariina Holmberg'in avioliitosta. Kasteessa hän oli saanut nimekseen Jaakko Juhana, vaan noin v. 1823 hän muutti nimien järjestyksen. Hän tuli Turussa ylioppilaaksi v. 1818, filosofian tohtoriksi v. 1823, suoritti seuraavana vuonna tuomari- ja 1825 lainopin kandidaatitutkinnon, julkaisi v. 1826 väitöksen: *Om länsförfattningen i den svenska norden intill Gustaf I:s tid,* ja nimitettiin sen johdosta v. 1827 apulaisopettajaksi lainopilliseen tiedekuntaan. Kun yliopisto Turun samana vuonna tapahtuneen palon johdosta sijoitettiin Helsinkiin, täytyi N:nkin muuttaa synnyinkaupungistaan sinne. Helsingissä hän päätti opintonsa ja aloitti opettajatointansa, suoritti v. 1829 lisensiaatitutkintonsa, hoiti pari kertaa professorinvirkaa, ja julkaisi v. 1832 kaksi väitöskirjaa, toisen tohtorinarvoa varten, jonka hän saavutti yliopiston riemu-

juhlassa v. 1840, toisen päästäkseen professorinvirkaan. Jälkimäinen väitös, *De municipiorum in Fennia constitutione*, ilmestyi sitten myös ruotsiksi. V. 1834 N. nimitettiin kansainoikeuden, valtio-oikeuden ja valtiotalouden professoriksi.

Sekä järkensä että luonteensa puolesta varustettu etevillä lahjoilla, saavutti N. pian huomatun sijan siinä merkillisessä liitossa, johon yliopiston toivehikkaimmat miehet, Runeberg, Nervander, Lönnrot y. m. siihen aikaan kuuluivat. Muitten kanssa hän v. 1831 oli osallisena Suomalaisen Kirjallisuuden seuran ja v. 1838 Suomen tiedeseuran perustamisessa. Hänen kykyään kysyttiin tietysti etupäässä yliopiston palvelukseen ja valtiollisiin toimiin. Terävä järki, laveat tiedot, selvä ja innostuttava esitystapa sekä horjumaton itsenäisyys tekivätkin hänestä lainopin selittäjän, joka on mainittava lähinnä Calonius'ta. Tehokkaasti hän opetti kasvavaa polvea tajuamaan lain polkematonta pyhyyttä ja tuntemaan, millainen asema perussäännön ja lakien mukaan oli Suomenmaalla. Vielä nykyään on suuri tieteellinen arvo N:n käsikirjoituksena löytyvillä luennoilla, jotka hänen kuolemansa jälkeen lunastettiin Suomen yliopiston omaksi. Vielä paremmin ja täydellisemmin kuvautuvat N:n kyky, tutkimustapa ja kanta hänen suuressa teoksessaan *Bidrag till svenska samhällsförfattningens historia efter de äldre lagarne till senare hälften af sjuttonde seklet* I, II (painettu Helsingissä 1839—40), joka klassillisella taidolla ja tarkkuudella kuvaa ruotsalaisen yhteiskuntalaitoksen kehitystä noin 1600-luvun loppuun saakka. Sen ohessa hän julkaisi pari pienempää esitelmää ja väitösteesejä ja suoritti tärkeitä virallisia toimia. V. 1841 hän kutsuttiin jäseneksi komiteaan, jonka tuli ehdottaa uudet asetukset metsähoidolle, ja v. 1842 painettu *Förslag till ny skogsordning* osoittaa itse kirjoitustavallaan, että N. suuressa määrässä on ollut sen laatimisessa osallisena. V. 1842 hän rupesi kirkkolaki-ehdotusta valmistelemaan, seuraavana vuonna hän kutsuttiin kirkkolakikomitean varsinaiseksi jäseneksi, ja v. 1845 ilmestyi painosta hänen toimittamansa *Förslag till kyrkolag för Storfurstendömet Finland jemte motiver och betänkanden*. Kehoituksesta N. sen ohessa v. 1843 oli antanut erinäisen lausuntonsa tunnetun lakikommissionin ehdotuksesta j. n. e.

Suurta ja kestävää hyötyä toivoi isänmaa saavansa N:n nerosta, tiedoista ja mielenlujuudesta, mutta asianhaarat saattoivat hänet odottamatta muuttamaan isänmaasta pois. Konsistoorissa hän usein sai vastustella laittomuutta ja mielivaltaa ja joutui sen kautta rettelöihin, milloin rehtorien (paraasta päästä N. A. af Ursin'in), milloin A. A. Thesleff'in, silloisen varakanslerin, kanssa. Ei sovi toiselta puolen kieltää, että N:n kanta joskus oli kovin yksipuolinen ja että hän monestikin meni kiukussaan liian pitkälle konsistoorissa, samoin kuin kuuluisissa kiistoissaan J. G. von Bonsdorff'in, J. V. Snellman'in ja muitten kanssa. Mitä ahtaammilta Suomen silloiset olot ja N:n asema tuntuivat, sitä enemmän teki hänen mieli päästä laveampaan vaikutusalaan. Käydessään Ruotsissa v. 1843 hän myös oli silloisen Oskar perintöruhtinaan puheilla, ja lienee hänen kehoituksestaan puoleksi luvannut tulla Ruotsiin, johon mainehikas H. Järta tahtoi N:n seuraajakseen valtakunnan arkiston päälliköksi. Suomessa sitä vastoin huhu N:n mahdollisesta lähdöstä herätti levottomuutta yliopiston nuorisossa ja sen opettajain kesken. Hänen lähimmät ystävänsä päättivät valita hänet rehtoriksi, jolloin muuttunut asema muka olisi antanut hänelle pätevää syytä jäädä Suomeen. Tuuma ei onnistunut; toinen sai enemmistön äänet. N. silloin 10 p. Kesäk. 1845 vaikean sisällisen taistelun jälkeen pyysi virkaeroa, viitaten siihen laveampaan tietelliseen vaikutusalaan, joka tarjoutui toisella puolen Pohjanlahtea. Hän toivoi vieläkin saavansa jonkunmoista syytä peruuttaa Ruotsissa annetun lupauksensa, ja yleisö odotti että hän tulisi prokuraatorin apulaiseksi. Niin ei käynyt ja N:n täytyi syksyllä 1846 perheineen muuttaa Ruotsiin, jonka valtakunnan arkiston päälliköksi hän oli nimitetty saman vuoden Kesäk. 19 päivänä.

Ruotsissa sai N. yhä uusia toimia, yhä uusia suosion osoituksia osakseen. Hän tuli sihteeriksi yliopistojen sääntöjen uudistamista varten asetettuun komiteaan v. 1847, yliopistojen kanslerin sihteeriksi v. 1848 ja 1849, konstitutioni-valiokunnan sihteeriksi v. 1847, kutsuttiin jäseneksi useampiin tärkeihin komiteoihin, j. n. e. Ruotsin akatemia antoi hänelle v. 1846 Kaarlo Juhanan suuren palkinnon kirjallisista ansioista, Ruotsin tiedeakatemia ja „Vitterhets- historie- och antiqvitetsakademin" valitsivat hänet v. 1847, Upsalan tiedeseura v. 1848 jäseneksi; v. 1849 Ruotsin akatemiakin kutsui hänet jäsenekseen (Franzén'in jälkeen, vaan N. ei ottanut sitä arvoa vastaan). Valtiopäivillä 1853—63 hän oli tiedeakatemian edustajana pappissäädyssä, ja sääty pani hänet monesti valiokuntiin sekä 1854—1867 edustajakseen valtakunnan velan hoitoa varten asetettuun konttoriin. Eri kertoja (esim. vv. 1855, 1858 ja 1859) oli puhe hänen kutsumisestaan valtioneuvostoonkin, vaan osaksi hänen jäykkä taipumattomuutensa ja tyly arvostelutapansa, osaksi N:n omat epäilykset ja valtiollinen kanta olivat esteenä. Valtiopäivämiehenä hän nimittäin tosin oli osoittanut olevansa pappissäädyn, jopa kaikkein

säätyjen etevimpiä kykyjä, vaan ottaessaan mitä ahkerimmin osaa keskusteluihin hän ehtimiseen loukkasi muita, milloin säätyveljiä, milloin Norjalaisia, milloin siihen aikaan yleisössä ja kuninkaan neuvostossakin vallitsevaa „vapamielistä" suuntaa. Varsinkin edustuslaitoksen uudistamisen suhteen, jota 1860-luvun alulla ennen kaikkea harrastettiin Ruotsissa, oli N. esiytynyt jyrkkänä vanhallaolijana, eikä siis enää v. 1865 tullut tiedeakatemian edustajaksi, kun uusi valtiopäiväjärjestys oli lopullisesti tarkastettava. Sen sijasta julkaisi hän tekonimellä Thomas Frisk kirjasen: *Bref om det från år 1863 hvilande förslag till ombildning af svenska representationen* (Tukholmassa 1865), jossa Ruotsin sittemmin hyväksytyn valtiopäiväjärjestyksen heikkoja puolia valaistaan ihmeteltävän selvästi ja sattuvasti. Kun tuo suuri muutos oli tapahtunut, kutsuttiin N. jälleen kansanedustajaksi, ja hän otti 1867—74 ensimmäisen kamarin jäsenenä osaa keskusteluihin samalla tavalla kuin ennenkin. V. 1868 valitsi Tukholman kaupunki hänet kirkolliskokoukseen edustajakseen ja monta muuta julkista tointa voisi vielä mainita. Saman ajan kuluessa hän oli ehtinyt suorittaa tieteellisiä töitä; hän julkaisi v. 1850 suuriarvoisen tutkimuksen: *Bidrag till penningeväsendets historia intill Gustaf I:s tid* ja v. 1853 tutkimuksen *Kredit- och bankväsendet* (ensimmäinen ja ainoa vihko sarjassa *Afhandlingar hörande till läran om krediten*), jonka ohessa 1863 painettu lavea ja tärkeä mietintö *Betänkande angående Sveriges finansiela utveckling 1834—60* pääasiassa on hänen tekemänsä.

Suomeen olisi N. mielellään tahtonut palata ja monesti oli siitä puhetta; v:n 1857 paikoilla ajateltiin häntä valtiovarain-päälliköksi, v. 1862 kirkollis-päälliköksi tahi prokuraatoriksi, mutta esteenä oli joskus N:n arka itsenäisyydentunto, joskus mahtavain epäilykset, joskus toisetkin syyt, joita ei täydellisesti tunneta. Sen sijasta hän antoi neuvoja, kun Suomen valtiollinen uudistustyö oli toimitettava: v. 1862 hän jätti käytettäviksi „muistoon panoja" valtiopäiväin toimesta ja 1863 valtiopäiväjärjestyksen ehdotuksen, joita molempia ahkerasti käytettiin. Hartaimmalla osanotolla hän aina seurasi Suomen edistystä ja pysyi elämänsä loppuun kirjevaihdossa vanhain ystäväinsä kanssa. V. 1873 maistereiksi seppelöitävät nuorukaiset erityisellä kirjeellä kehoittivat häntä saapumaan promotioniin riemuseppeleensä saamaan, vaan hän ei tullut.

Vanhanakin N. oli erinomaisen terve ja kelkkeä ukko, joka arveltiin kauankin voivan pysyä työssä, mutta äkillinen kova tauti teki odottamattoman lopun hänen elämästään. Hän kuoli Tukholmassa 17 p. Toukok. 1874. Hautauspäivänä (21 p. Toukok.) vietti Suomen yliopisto entisen jäsenensä muistoa erinäisellä murhejuhlalla, jolloin prof. K. K. Ehrström piti puheen; tiedeseuran vuosipäivänä 1875 esitti kanslianeuvos W. Lagus N:n elämää ja vaikutusta (elämäkerta suuresti lavennetussa muodossa painettu 1877 seuran Acta'in XI:teen nidokseen ja erikseen).

V. 1829 oli N. Helsingissä nainut Anna Kristiana Synnerberg'in, jonka isä oli prokuraatorin apulainen. Ruotsin valtiopäivät määräsivät kuninkaallisen esityksen johdosta leskelle ja tyttärille tavallista suuremman eläkkeen. E. G. P.

Nordström, Wilhelmiina, kirjailijatar, syntyi 15 p. Lokak. 1815 Pyhtäällä, jossa isä provasti Samuel N. oli kirkkoherrana. Äiti oli Sofia Helena Gjössling. Häneltä N. oli perinyt runollisen taipumuksensa, jonka kodin kauniit ympäristöt ja Kymin aallot jo varhain herättivät. Hurskaassa, vanhanaikuisessa kodissa sitä mielipahalla nähtiin, mutta turhaan hän koetti sitä sammuttaa. Käytyään Haminan tyttökoulua, jolloin hän veljensä kirjastossa tutustui Saksan klassillisiin kirjailijoihin, hän muutamia vuosia Rajajoella opiskeli kieliä ja kaunokirjallisuutta. Noudattaen haluansa laveampaan vaikutusalaan, N., isän kuoltua 1835, päätti antautua naisten opetukseen. Monta vuotta hän hoiteli yksityisopettajattaren virkaa perheissä, ennenkuin v. 1858 rohkeni Heinolaan perustaa yksityisen tyttökoulun, jonka 1862 muutti Porvoosen ja joka lienee ensimmäinen yksityinen tyttökoulu maaseudulla, jolle valtiovaroista on kannatusta myönnetty. Tätä koulua hän johti vuoteen 1877. Pedagoogista kehkeymistänsä varten hän 1861 omalla kustannuksellaan oleskeli Schweiz'issä ja Saksassa, jossa tutki olletikin „die Bürgerschule" Leipzig'issä, ja kävi 1876 Italiassa. Opetuslaitoksessaan N. on yrittänyt käyttää ulkomailla saavutettuja kokemuksia. Pedagoogisella vaikutuksellansa on, kuten hän itse sanoo, „naisen korottaminen ja jalostuttaminen huolellisen kasvatuksen sekä parannetun kouluopetuksen kautta ollut se päämäärä, jonka hän on katsonut omakseen", sitä enemmin koska ainoastaan tällä keinoin hänen lempiaatteensa, naisen henkisen ja yhteiskunnallisen aseman parantaminen voinee toteutua. — Mutta tunnetuksi N. ei ole tullut koulun, vaan kirjallisuuden alalla. Kuinka uutterasti hän liekeille uhrasikin revittyjä lehtiä, olivat kuitenkin muutamat niistä tallelle jääneet. Runeberg tuli niitä nähneeksi, antoi niistä hyvin kiittävän arvostelun ja hänen kehoituksestaan ilmestyivät v. 1861 *Dikter af Wilhelmina Nordström*. Melkoisesti enennetty painos julaistiin v. 1864 Örebro'ssa. Näillä enimmiten lyyrillisillä runoilla N. on saavuttanut kunnioitettavan sijan kirjallishistoriassamme. Sitä paitsi on N:n, eri nimimerkeillä va-

rustettuja, kappaleita nähty Finsk Tidskrift, Familjejournalen, Tidskrift för hemmet nimisissä aikakauskirjoissa y. m.

Norrgren, Juhana, pappi, syntyi 14 p. Helmik. 1678 Ilomantsin pitäjässä, jossa isä Samuel Kettunius oli kirkkoherra; äidin nimi oli Anna Vendalia. Pojat Juhana ja Antti ottivat liikanimekseen Norrgren (vrt. Alopæus sukua). Juhana N. kävi koulua Wiipurissa ja tuli v. 1696 ylioppilaaksi Turkuun, seppelöitiin maisteriksi v. 1700, oleskeli sitten Wiipurissa opettajana ja sai v. 1704 kutsumuksen Pernovan yliopistoon professoriksi. Vaimonsa Anna Herkepaeus'en kanssa, jonka hän oli nainut v. 1702, kävi N. v. 1705 Pälkjärvellä, jossa appi oli kirkkoherrana, vaan samassa sattui partiokunta kasakoita tulemaan sinne ja koko perhe vietiin Moskovaan vankeuteen. Kirkkoherra Herkepæus kuoli matkalla, leski ja lapset jäivät pitkiä vuosikausia viettämään Venäjällä suuressa kurjuudessa, mutta N:n onnistui ahkeruudella parantaa tilaansa. Tunnettu provasti Glück hankki hänelle opettajapaikan Pietari suuren perustamassa opistossa, ja samassa kun N. täytti virkavelvollisuuksiaan, rupesi hän lukemaan tieteitä, käyttäen hyväkseen niitä kirjoja, jotka löytyivät provasti Glück'in ja itse tsaarin kirjastossa. Kolmen vankeudessa olevan ruotsalaisen papin edessä hän sitten v. 1713 suoritti tutkinnon, jonka jälkeen Kaarlo XII:n hovisaarnaaja Yrjö Nordberg laillisessa järjestyksessä vihki N:n papiksi. Kreivi Kaarlo Piper nimitti hänet samana vuonna saarnaajaksi Moskovassa oleskelevien vankien suomalaiseen seurakuntaan, ja v. 1718 hän kenraali A. L. Lewenhaupt'in päätöksestä, joka siihen aikaan oli vankiseurakuntien maallisena hallitsijana, tuli Moskovan luterilaisen konsistoorin jäseneksi. Uudenkaupungin rauhan johdosta N. v. 1722 sai palata Suomeen, kutsuttiin samana vuonna Lammin kirkkoherraksi, ja sai provastin arvon v. 1723. V. 1725 kutsui Porvoon konsistoori N:n jumaluusopin lehtoriksi, koska hän oli tavattoman oppinut ja harjaantunut opettaja, jonka vertaista ei ollut koko hiippakunnassa, vaan syystä tai toisesta hän ei ryhtynyt siihen toimeen. V. 1730 hän vihdoin nimitettiin Rantasalmen kirkkoherraksi, jommoisena hän kuoli 23 p. Kesäk. 1740. (Alopæus, Borgå gymnasii historia).

E. G. P.

Norrlin, Juhana Pietari, kasviopin tutkija, syntyi Hollolassa 6 p. Syysk. 1842. Vanhemmat ovat nimismies Niilo Natanael N. ja Fredriika Charlotta Lang. Käytyänsä Hämeenlinnan ylä-alkeiskoulun ja Porvoon lukion läpi tuli N. ylioppilaaksi v. 1862; kävi Evon metsäopiston läpi vv. 1864—66, ja tuli sen jälkeen ylimääräiseksi metsän päällysmieheksi. Määrättiin 16 p. Tammik. 1867 amanuensiksi yliopiston kasvitieteelliseen museoon sekä seuran „Pro Fauna et Flora Fennica“ kasvitieteellisten kokoelmien intendentiksi. Suoritti filosofian kandidaati-tutkinnon 1869 ja vihittiin sam. v. maisteriksi. Määrättiin dosentiksi kasvitieteessä 26 p. Tammik. 1871 ja ylimääräiseksi professoriksi samassa aineessa v. 1879. Teki luonnontieteellisiä tutkimuksia Etelä-Hämeessä vv. 1859—66, kävi faunaseuran kustannuksella v. 1867 Tornion Lapissa ja Ruijassa sekä v. 1870 Aunuksessa. N. on painosta ulosantanut *Bidrag till sydöstra Tavastlands flora*, fauna-seuran Notiser-sarjan 11 vihkossa (1871); *Flora Kareliæ Onegensis* (Notiser 12 v., 1871), josta edellinen osa käytettiin väitöskirjana dosentin arvoa varten; *Berättelse i anledning af en till Torneå lappmark verkställd resa*, sekä *Öfversigt af Torneå lappmarks mossor och lafvar, Några anteckningar till mellersta Finlands (n. v. Tavastlands) flora* ja *Om grunderna för anordnandet af de botaniska exkursionerna i Finland* (Notiser 13 vihko, 1874). N. toimittaa myös professori W. Nylander'in kanssa monivihkoista jäkäläherbariota: *Herbarium Lichenum Fenniæ*. N. on maassamme raivannut tien uudelle, tarkemmalle tutkimukselle kasvien levenemisen suhteen, vaatien eriluontoisten kasvipaikkojen (niittyjen, kankaiden, soiden, metsien j. n. e.) kasviston erityistä huomioon ottamista kussakin paikkakunnassa. Meni avioliittoon v. 1873 Hilma Evelina Lang'in kanssa.

Norrmén, Oskar, senaatori, syntyi Hämeenlinnassa 5 p. Lokak. 1822. Hänen vanhempansa olivat laamanni Juhana N. ja tämän ensimmäinen vaimo Kristiina Fredriika Demoen. Käytyään Helsingin yksityislyseon läpi N. tuli ylioppilaaksi 1839, seppelöitiin 1844 filosofian maisteriksi ja aloitti 1846 virkauraansa auskultanttina Turun hovioikeudessa. Sodan kestäessä iänsivaltoja vastaan N. määrättiin Ahvenanmaan kuvernöörinapulaisen sihteeriksi ja hänen onnistui vihollisten hyökkäyksen alta (1854) pelastaa hänen huostassaan oleva kruunun rahasto, jonka vei Ruotsin kautta takaisin kotiin. Tämän jälkeen N. nopeasti yleni virkamies-uralla. Hän tuli 1854 senaatin kanslistiksi, 1858 protokollasihteeriksi ja 1860 esittelijäsihteeriksi sekä kutsuttiin vihdoin 1867 senaatoriksi talousosastoon. V. 1873 hän tuli maanviljelystoimiston päälliköksi ja on tässä sijassa erityisellä uutteruudella ja huolella vaikuttanut maanviljelys-toimen hyväksi, josta muun muassa maanviljelys-kokoukset ja näyttelyt ovat antaneet kauniin todisteen. Erittäin maan meijeritoimi on, niiden voimakkaitten hankkeitten kautta, joihin hallitus on sen hyväksi ryhtynyt, suuremmoisesti edistynyt. Tässä suhteessa N:llä on epäilemättä suuri ansio. Suomen yhteis-

kunta-oloihin niin syvästi koskevassa kansallisuuskysymyksessä N. on tunnettu konservatiivisesta ja suomalaisuutta vastustavasta kannastaan. N. on v:sta 1855 naimisissa Selma Emilia Stjernvall'in kanssa.

Numers, von, Hedvig Constantia Fredriika, kirjailijatar, syntyi Karlskrona'ssa 16 p. Lokak. 1830. Vanhemmat olivat silloinen laivaston luutnantti Juhana Fredrik Ehrenstam ja Constantia Sofia Karoliina af Trolle. V. 1848 perhe muutti Tukholmaan, koska eversti J. Fr. Ehrenstam, joka kuitenkin jo seur. vuonna kuoli, kutsuttiin meriministeriksi hallitukseen. Huolellisella kasvatuksella ja sittemmin pääkaupungin seurapiireissä kehittyivät Hedvig Ehrenstam'in kirjalliset taipumukset. Ensimmäiset julkaisemansa teokset olivat näytelmiä, joista mainittakoon vaudevilli *På Gröna Lund*, joka ensi kerta näytettiin 1856, ja viisinäytöksinen palkittu huvinäytelmä *Andra tider, andra seder*. Eräs käynti Suomessa 1857, jolloin hän kihlattiin protokollasihteerille Suomen senaatissa Kaarlo Juhana Oskar von Numers'ille, vaikutti käänteen Hedvig Ehrenstam'in elämässä; seur. vuonna hän tämän morsiamena tuli Helsinkiin. V. 1858 painettiin Porvoossa vihko *Dikter* (nimimerkillä H. C. F.). Tätä seurasivat useat romaanit ja novellit. Turussa painettiin 1860 *Studentens flammor*, 1861 *Stora verldens lycka*, kuvaelmia Suomesta Pietari Brahe'n ajoilta. Hänen teoksensa esiintyvät puhtaan ja huolellisen kielensä kautta ja todistavat tekijällä olleen hienoa tunnetta sekä vilkasta mielikuvitusta. V. 1864 ilmestyivät historialliset romaanit *Andeskådaren*, henkeinmanaaja Björnram päähenkilönä, ja *Agatringen*, joka koskee 1788—90 vuosien sodan ja Anjalan liiton aikoja. Ennen näiden ilmestymistä oli kuitenkin rouva Numers jo erinnyt tästä elämästä. Rintataudin hivuttamana lähti hän miehensä kanssa Syyskuun alussa 1863 Suomesta parannusta etsiäksensä etelämaiden lauhkeammissa ilma-aloissa, mutta ei ehtinyt edemmäs kuin Tukholmaan, missä kovasti sairastui ja kuoli 24 p. Syysk. 1863. (Sv. Biogr. Lex., Ny följd 7, y. m.).

Nuutinen, Lassi, maanviljelijä, Sarvingin järven laskija, oli noin 1729 vuoden paikoilla ottanut viljeltäväkseen autiona olevan Pirttivaaran tilan Aittovaaran kylässä (silloista Ilomantsin, nykyistä Enon pitäjää), vaan mistä hän oli kotoisin ei tiedetä. Hän oli usein kehoittanut kylän miehiä laskemaan Sarvinkia, kaivamalla sen ja Jakojärven välisen kapean maankannaksen läpi, vaan kun eivät kalavesiensä tähden siihen suostuneet, rupesi hän v. 1741 itse väkensä kanssa työhön ja sai vihdoin valmiiksi 40:n sylen pitkän, 5 sylen syvän ja 3 sylen leveän viemärin, jonka kautta Sarvinki 17 p. Syysk. 1743 hirmuisella pauhinalla purkasi vetensä, vieden suuria honkia ja kokonaisia maakappaleita tulvassaan. Peläten kylänsä perikatoa pistihe N. piiloon; kylän miehet luulivat ensin maailman lopun tulevan, vaan panivat sitten N:n köysiin. Mutta kun Sarvinki vähän alempana olevan Jakojärven sekä Kaura- ja Värmjokien kautta oli laskenut vetensä Pielisenjokeen, jäi uutta viljelysmaata kuivaksi noin 7:n peninkulman-neljänneksen pituutta. Kuivettunut pohja rupesi heiniä kasvamaan niin viljalta, että Pirttivaaran verot puolentoista vuosikymmenen kuluessa korotettiin noin 80:kertaisiksi. Naapurit riensivät anastamaan suuria alueita; asia tuli keräjäin ja maaherran tutkittavaksi, mutta huonon valvonnan ja asianomaisten puolueellisuuden kautta N. oli kadottaa työnsä hedelmät. Silloin Tohmajärven kirkkoherra A. Molander kuuluu ottaneen hänet kanssaan Tukholmaan, jossa asia saatiin säätyjen eteen. Valtiopäivät kumosivat 21 p. Lokak. 1756 annetulla kirjeellään laillisen voiman saaneet tuomiot ja päättivät, että N. lapsineen perillisineen 1740 vuoden asetuksen mukaan saisi pitää omanaan kaiken sen maan, mikä mainittujen järvien laskemisen kautta oli viljelykselle voitettu, että he 50:n vuoden kuluessa olisivat vapaat mieskohtaisista veroista, jonka lisäksi N:lle oli annettava 1,000 hopeatalarin palkkio ja kärsityn vahingon korvaus. V. 1762 Kesäk. 21 p. säädyt uudistivat päätöksensä syystä, että sitä osaksi oli tehty uuden riidan alaiseksi; N. saisi pitää kuivetut maat aina Pielisenjokeen asti. N:stä itsestä ei tiedetä paljon muuta kuin että hän jo 1763 paikoilla kuoli. Tarina kertoo hänen Tukholmasta palatessaan kantaneen kuninkaan antamaa, kullalla koristettua lakkia. Sen jälkeen oli häntä kutsuttu kaikkiin juhliin, vaan ukko tottui juoppouteen ja tuhlasi häätiloissa maansa „huomentuoppeihin." Porthan'in aikana kasvoivat N:n kuivaksi laskemat maat 6—700 kuormaa heiniä; nykyään maantie käy pitkin entisen järven pohjaa. (Valtioarkisto; Maamiehen Ystävä 1845; provasti Gr. Monell'in antamat tiedot, y. m.)

E. G. P.

Nyberg, Klaus Henrik, maamittari, syntyi Loviisan kaupungissa $17^{20}/_{8}99$. Vanhempansa olivat kapteeni linnanrakennus-joukossa Kustaa Gabriel N. ja Ebba Kristiina v. Schoultz. Kapteeni N. ei pannut poikaansa kouluun, vaan opetti häntä enimmiten itse. Matematiikki, lopulla korkeinkin, tähtitiede, maamittaus sekä uudemmat kielet olivat pääaineina. Latinasta luettiin ainoasti ensimmäiset alkeet ja katkismuksen nimikin jäi pojalle tuntemattomaksi. Isän kuoltua täytyi K. H. Nyberg'in, joka oli varaton, v. 1816 mennä kauppalaivaan merimieheksi. Tästä alhaisesta tilasta hän kuitenkin ponnisti itsensä san-

gen pian ylös, v. 1819 suoritettiin perimiehen ja 1820 laivurin tutkinto, joissa niinkuin jo ennenkin meriretkillä nuot kotona saadut matemaatilliset sekä tähtitieteelliset tiedot olivat hyväksi avuksi. V. 1821 hän hankki itselleen laivurina porvarisoikeudet Wiipuriin. Vaikka näin korkeimpaan mahdolliseen paikkaan ammatissaan päässeenä ei hän kuitenkaan viihtynyt merimies-elämään; hän ikävöi sivistyneempää seuraa sekä laveampaa oppia. Senvuoksi hän merimatkojensa välillä aina ahkerasti luki tieteellisiä kirjoja, valmistellen itseään niin, että v. 1823 pääsi Turkuun ylioppilaaksi. Tarpeellisen tutkinnon suoritettuaan hän sitten vielä saman lukukauden lopussa tuli maamittarin oppilaaksi Wiipuriin. V. 1824 hän otettiin maamittarin-apulaiseksi, v. 1825 v. t. kommissionimaamittariksi. Tämän viran kovin niukat tulot enensi hän, Wiipurissa asuen, kaikellaisilla kaupungin-insinöörille kuuluvilla töillä. V. 1828 määrättiin hän varsinaiseksi kommisioni-maamittariksi Wiipurin läänissä. Kun kanavan kaivaminen Saimaan ja Suomenlahden välille oli tullut puheeksi tutki N. toisen kumppalin avulla maaherra Ramsay'n yksityisestä kehoituksesta omalla kustannuksellaan ensin aiotun suunnan Telataipaleelta Lappeenrannan länsipuolella Urppalaan Säkkijärven pitäjässä. V. 1834 tutkittiin niinikään Lauritsalan ja Suomenveden-pohjan väli. V. 1835 pääsi hän arvattavasti näiden ansioin tähden Helsinkiin insinööriksi maamittaus-ylikonttoriin. V. 1836 lähetettiin hän uudestaan, tällä kertaa senaatin käskystä ja kruunun kustannuksella, perinjuurin tutkimaan Saimaan kanavan jälkimäistä suuntaa. Tähtitieteellisten tietojensa tähden määrättiin hän vv. 1847—50 (ensimmäisenä vuonna yhdessä apulaisprofessori Borenius'en kanssa) tekemään tähtitieteellisiä havaintoja erinäisissä paikoissa Suomenmaassa näiden paikkojen tarkkaa maantieteellistä määräämistä varten. V. 1853—63 oli hän opettajana Helsingin merikoulussa. V. 1854 määrättiin hän v. t., v. 1858 vars. Uudenmaan lääninmaamittariksi; v. 1866 maamittaus-ylihallituksen tirehtöörin apulaiseksi. V. 1877 palveltuansa 58 vuotta, joiden kuluessa ei hänellä koskaan ollut virkavapautta ollut, otti hän viimein eronsa. N. on ollut naimisissa Ottiliana v. Fieandt'in, Vänrikki Stoolin tarinoista tutun majurin, tyttären kanssa. Hän on piirustanut ja painattanut karttoja Uudenmaan läänistä.

Nykopp-suvun nimi johtuu Nyköping'in latinaisesta nimimuodosta Nycopia Sieltä sanotaan suvun kantaisän Laurentius Nycopensis, jonka säätyä ei mainita, muuttaneen Turkuun. Hänen pojistansa, joista toinen Nicolaus oli professorina Turussa ja kuoli Wiipurin piispana, ollen matkalla valtiopäivillä 1664, toinen Andreas Turun koulun rehtorina ja vihdoin kirkkoherrana Helsingissä, on suku levinnyt. * Suvun tunnetuin haara, josta Porvoon tuomioprovasti Kaarle Kustaa ja hänen poikansa senaatori Albert Werner polveutuvat, on ollut Sulkavalla Savossa perehtyneenä. J. R. A.

Nylander, Juhana, asioitsija, syntyi Oulussa Toukok. 15 p. 1742 kauppiaan Matti Nylander'in (ks. sukutaulua seuraavalla sivulla *) ja Margareeta Lang'in aviosta. Varustettuna terävällä älyllä kauppa-asioissa, Juhana Nylander Matinpoika oli ensimmäisiä, joka ymmärsi hyväksensä käyttää Pohjanmaan kaupunkien v. 1765 saavuttamaa tapuli-oikeutta ja rupesi kauppansa ohessa myöskin rakentamaan laivoja myymistä varten, josta pian syntyi erinäinen elinkeino siellä Perä-Pohjan oivallisten honkametsäin ääressä. Kuten tiedetään, Pohjois-Amerikan sota Englannin kanssa nosti näiden seutujen tavarat tavattomiin hintoihin, ja J. Nylander näkyy olleen ensimmäisiä, jotka näistä edullisista seikoista rikastuivat. Nyt hän siirsi toimensa Iin pitäjään, jossa hän me-

---

* *Laurentius Nycopensis,*
Nykopp-suvun kantaisä.

Nicolaus, Wiipurin piispa. † .664. V.: Katariina Iherengius. — Andreas, Helsingin kirkkoherra. † 1688. V.: Anna Klöfverskiöld.

Joakim, lehtori Wiipurissa. † 1671. — Kristian, Köping'in pormestari. — Samuel, Parikkalan kirkkoh., s. 1658, † 1688. V.: Kristiina Ottontytär. — Niilo, räntmestari Vesteros'issa, s. 1663, † 1733. V.: Marg. Malmström. — Juhana, hovioikeuden komissarius. — Juhana, ratsumestari, s. 1668, † 173.. V.: Hedvig Maria Pistolekors. — Kustaa, maamittari, s. 1669, †.

Antero, räntmestari Vesteros'issa, † 1766. — Niilo Nycop, ratsumestari, s. 1696, † 1761. V.: Anna Maria Pistolekors. — Juhana, maakamreeri. s. 1702, † 1749. V.: Agneeta Christjernin. — Kaarle Fredrik, kämnerinotarius Vesteros'issa.

Niilo Juhana Nykopp, kornetti, s 1738, † 1810. V.: Katriina Elis. Fabritius. — Juhana Joakim, sotakomissarius, s. 1741, † 1778. — Kustaa Aadolf, sotakamreri, s. 1744, † 1826.

Niilo Kristian, sotakomissarius, s. 1779, † 1858. V.: Kristiina Kristiana Fluur. — Berndt Juhana, postimestari, s. 1782, † 1815. V.: Jak. Krist. Weber. — Kaarle Kustaa, Porvoon tuomioprov., s. 1785, † 1849. V.: Anna Krist. Dreilich. — Kustaa Aadolf, luutnantti, s. 1782, † 1808.

Niilo Kustaa, Kristiinan kirkkoherra, s. 1821, † 1872. — Kaarle Juhana, postinhoitaja Kuopiossa, s. 1823. — Albert Werner, senaatori, s. 1826, † 1882.

ren rannalle, Olhavan kylän maille, alkoi v. 1781 perustaa uutistaloa, rakentaen siihen sen ohessa v. 1783 lasi-ruukin. Paikan nimi oli oikeastaan Säynäjäoja, mutta ajan tavan mukaan sille pantiin ruotsalainen nimitys Nyby. Se oli siihen aikaan varsin suuurenmoinen laitos, jonka tuotteet vuotisesti nousivat 20—30 tuhannen riksin arvoon ja kaikki vietiin Tukholmaan myytäväksi, vaikka sitten kyllä tapahtui, että Oululaiset Tukholmasta toivat itsellensä samoja laseja ikkunoihinsa. Myöskin jauhomylly ja kaksiraaminen saha mainitaan paikan laitosten seassa. Sen ohessa Nylander tässä jatkoi laivan-rakennuksiansa, niin että vv. 1785—1805 näiltä tehtailta lähti 16 isompaa ja pienempää alusta. Ne olivat kaikki kauniinta muotoa ja menivät hyvin kaupaksi. Näistä laveista toimistaan mies tuli tutuksi itse Kustaa III:nnelle, joka kunnioitti häntä „hovineuvoksen" arvonimellä; tällä siihen aikaan oudolla nimityksellä Juhana Nylander Matinpoika varsin avaralta tunnettiin. Hänen terävä pilapuheisuutensa oli yhtä kuuluisa kuin hänen toimeliaisuutensa, ja Oulussa häntä pidettiin häijynsisuisena ukkona, joka rakasti kiusantekoa kanssaihmisiä vastaan ja perheessään harjoitti tylyä valtaa. Muutamat vastoinkäymiset lienevät myöskin katkeroittaneet hänen mieltänsä. Syksyllä 1793 eräs tavaton merentulva hävitti hänen makasiinejansa ja seuraavan vuoden alulla iso tulipalo teki hänelle lisää vahinkoa. Sen jälkeen hän heitti lasi-ruukin vävyllensä, Aadolfi Falander'ille, ja asui itse lähisellä uutistilalla. V. 1804 hän Tukholmassa painatti pienen kolme-arkkisen kirjan: *Skeppsredaren och köparen uti Norrbottniska viken, till ytterligare eftertanka af Joh. Nylander M:son* (laivainvaraaja ja ostaja Pohjanlahdella, edemmäksi miettimiseksi kirjoittanut Juh. Nylander M: poika). Eräässä seur. v. Turun sanomiin lähetetyssä kirjoituksessa hän koetti puolustaa sitä ajatusta, että tuoreesta puusta rakennetut laivat olivat kestävimmät. Siihen aikaan vanhus jo lienee muuttanut Tukholmaan asumaan ja on siellä kuollut.

Hän oli v. 1767 paikoilla nainut Margareeta Kristiina Nessler'in Oulusta. Hänen kolmesta tyttärestään vanhin oli naitu senaatin jäsenelle Eerik Tulindberg'ille, toinen ennenmainitulle Falander'ille, kolmas pappismiehelle Kaarlo Abraham Keckman'ille. Ainoa poika Aristoteles Nylander eli tilanomistajana Iissä. (Hushålls-Journal 1785; Åbo Tidning 1801, n:o 33, 1805, n:ot 37, 60; Saara Wacklin, Hundrade Minnen, I s. 61, y. m.). Y. K.

Nylander, Fredrik, lääkäri, syntyi Oulussa 9 p. Syysk. 1820. Vanhemmat olivat raatimies Antti N. ja Margareeta Magdaleena Fahlander. Tultuaan ylioppilaaksi 1836, hän vv. 1836—38 matkusti Saksassa, Italiassa, Franskassa ja Englannissa, suoritti 1840 filos. kandidaatin tutkinnon ja oleskeli vuoteen 1842 Tukholmassa ja Upsalassa. Hän tutki v. 1843 Vienan meren rantamaiden ja Aunuksen pohjoisten seutujen kasvitieteellisiä oloja ja nimitettiin s. v. kasvitieteen dosentiksi. Oleskellessaan Syysk. 1843—Syysk. 1846 Pietarissa, venäjää oppiakseen, hän sai apulaisviran sikäläisessä kasvitieteellisessä puutarhassa. Tuli v. 1844 filosofian lisensiaatiksi ja tohtoriksi ja matkusti s. v. Suomen ja Venäjän Lapissa. Näitten tutkimusmatkojen hedelminä N. on julaissut sekä kaksi väitöskirjaa *Specilegium plantarum Fennica-*

*

Simuna,
Nylander suvun kantaisä, oli kauppias Oulussa ja asuinpaikastaan tunnettu nimellä Saari-Simuna. † 1715. Vaimo: 1) Margareeta Vaikko, 2) Anna Hedræus.

- Antero, kauppias. † 1760. V.: Margareeta Niska.
  - Simuna, kauppias, s. 1735, † 1811. V.: Magd. Westman.
  - Juhana, kauppias, s. 1746, †. V.: Marg. Cajanus.
- Matti, kauppias. V.: Margareeta Lang.
  - *Juhana*, hovineuvos, s. 1742, †. V.: Marg. Krist. Nesslor.
  - Abraham, kauppias, s. 1758, † 1821. V.: 1) Maria El. Westman, 2) Briita Cajanus.
    - Antero, kauppias ja raatimies, s. 1795, † 1869. V.: Margareeta Magdaleena Fahlander.
      - *Fredrik*, professori, s. 1820, † 1880
      - *William*, professori, s. 1822.
      - Oskar, taidemaalari, s. 1827, † 1849.
      - Bruno Fabian, kouluopettaja, s. 1829.
      - Antero Edvin, lääkäri, s. 1831.
  - Taneli (Kivi-Taneli), kauppias, s. 1753, †. V.: 1) Saara Maria Candelberg, 2) Briita Virkkula.
    - Taneli, kauppias, s. 1786, † 1833. V.: Saara Maria Sundberg.
      - Frans Juhana, Raahen pormestari, s. 1814, †.
    - Juhana, kauppias, s. 1790, † 1850. V.: Maria Hoffrén.
    - Matti, kauppias, s. 1792, †. V.: Beata Hoffrén.
      - Simuna Wilh., tuomari, s. 1827.
      - Matti, kaupp., s. 1831, † 1878.
      - Frans, kaupp., s. 1835, † 1869.
    - Abraham, kauppias, s. 1806, † 1849. V.: Anna Niska.
      - Abraham, kouluopettaja, s. 1835.
- Simuna, kauppias. V.: Briita Niska.
  - Henrik, kauppias, s. 1742, † 1778. V.: Beata Forbus.
- *Juhana*, Porvoon piispa, s. 1698, † 1761. V.: 1) Katri Helsingius, 2) Vendla Juliana von Glan.
  - Taneli, Porvoon pormestari, s. 1730, † 1782. V.: Katri Spieker.
- Taneli, kauppias, s. 1701, †. V.: Briita Tuderus.
  - Matti, raatimies, s. 1731, † 1794. V.: 1) Katri Bonge, 2) Maria El. Forbus.
  - Antero, kaupp., s. 1735, † 1784. V.: Maria Sevohn.
  - Taneli, kauppias, s. 1741, † 1798. V.: Elisabet Uhlbrandt.

rum, Centuria I, II, joihin v. 1846 Cent. III: 1 liittyi, että vähempiä kirjoituksia „Botaniska Notiser“-nimisessä aikakauskirjassa y. m. Käytyään 1850–52 ulkomailla, hän v. 1853 tuli lääketieteen lisensiaatiksi ja nimitettiin s. v. toiseksi lääkäriksi Oulun kaupunkiin, jossa virassa hän nautti suurta luottamusta. V. 1865 hän tuli varsinaiseksi kaupunginlääkäriksi, ja sai 1877 professorin nimen ja arvon. Etupäässä rahvaan valitsemana N. oli Oulun edusmiehenä v. 1872 valtiopäivillä. Hän oli 1853 nainut Ida Hummel'in Frankfurt am Main'ista. Contréxeville'ssä Etelä-Franskassa hän kuoli 2 p. Lokak. 1880.

Nylander, William, luonnontutkija, aikakautemme etevin jäkäläin tutkija, edellisen veli, syntyi Oulussa 3 p. Tammik. 1822 Erinomaisen aikaiseen kehittyneenä tuli N. ylioppilaaksi 17-vuotisena v. 1839, filosofian kandidaatiksi 1843, vihittiin maisteriksi v. 1844, suoritti lääketieteen kandidaatitutkinnon v. 1845 ja lääketieteen lisensiaatitutkinnon v. 1847 ja vihittiin sam. v., 25 vuoden ikäisenä, lääketieteen tohtoriksi, jota arvoa varten hän oli julkaissut väitöskirjan: *Några iakttagelser vid induktions-elektricitetens therapeutiska användning.* Erinomaisella työvoimalla varustettuna ja verrattomalla innolla tieteellisille harrastuksilleen antautuneena toimitti N. jo aikaiseen tutkimuksia niin runsain määrin, ett'ei semmoista ole ennemmin eikä myöhemmin meillä nähty. Alkuiästään työskenteli hän niin hyvin eläin- kuin kasvitieteellisellä alalla, ja sillä menestyksellä että hän jo nuorena herätti huomiota kaukana ulkopuolella isänmaansa rajoja. Hänen eläintieteellisistä kirjoituksistaan mainittakoon tässä: *Adnotationes in monographiam Formicarum borealium Europæ* (Suomen tiedeseuran Acta-sarjassa v. 1846), *Adnotationes in expositionem monographicam Apum borealium* ja *Mutillidæ, Scoliidæ et Sapygidæ boreales)* fauna-seuran Notiser-sarjassa v. 1848), *Genus familiæ Apidarum Heriades quod synopsi monographica exposuit* (Cherbourg'in luonnontieteellisen seuran Mémoireissa 1856). Sen ohessa oli N:lla aikaa kielellisiinkin tutkimuksiin. Kandidaatitutkinnossaan oli hänellä esim. korkein arvosana myös itämaisissa kielissä. Hän käänsi muutamia suomalaisia runoja ruotsiksi ja Suomi-kirjassa hän 1848 julkaisi Suomen lintujen suomalaiset nimet *Finskal foglars finska namn, systematiskt ordnade.*

Tärkein työalansa, joka hänet myös on tehnyt maailman kuuluisaksi, on kasvitiede. Hänen ensimmäisistä kirjoituksistaan tällä alalla mainitsemme ainoastaan: *Animadversiones circa distributionem plantarum in Fennia,* tärkeä teos senkin vuoksi, että siinä m. m. korjataan useita virheellisiä ilmoituksia, jotka jo olivat ennättäneet yleisissä teoksissa levitä maamme kasvistosta, ja samalla useita uusia tietoja kasvien levenemisestä maassamme annetaan; *Conspectus floræ Helsingforsiensis* ja *Collectanea in floram Carelicam;* kaikki nämä v. 1848 fauna-seuran Notiser'eissa.

V. 1851 matkusti N. ulkomaille, ja tähän aikaan tapahtuu käännekohta hänen tieteellisessä suunnassaan. Ruotsissa, Franskassa j. m. oleskellessaan kiinnittyi hänen huomionsa ja tutkimuksensa vähitellen melkein yksinomaisesti jäkälöihin, joiden tuntemiselle uusi aikakausi oli auennut, kun mikroskopin avulla ruvettiin niidän sisällistä rakennusta tutkimaan. Uusi tutkimistapa tuotti suuria muutoksia entisissä käsitteissä jäkälien luonnosta ja järjestöllisistä suhteista. Jo 1852 julkaisi N. suuren joukon mikroskopilla tehtyjä tutkimuksia Tukholman seudun jäkälistä: *Observationes aliquot in synopsin Lichenum Holmiensium* (Nya Botaniska Notiser'eissa), antoi ulos *Herbarium Lichenum Parisiensium,* Fasc. I—III vv. 1853—56, ja jatkoi työtänsä tähän suuntaan semmoisella voimalla, että hän jo vv. 1854–55 voi esiin tuoda uuden mikroskopillisille tunnusmerkeille perustetun jäkäläjärjestön: *Essai d'une nouvelle classification des Lichens,* Cherbourg'in luonnontieteellisen seuran Mémoireissa I—II, ja nyt seurasi toinen tärkeä teos toistaan jäkälätieteen alalla. Näin ilmestyivät *Om den systematiska skilnaden emellan svampar och lafvar* Ruotsin tiedeakatemian Öfversigter'eissa 1855 ja myöhemmin Saksan kielellä Flora'ssa 1864: *Synopsis du genre Arthonia,* Cherbourg 1856; *Prodromus Lichenographiæ Galliæ et Algeriæ* Bordeaux'ssa 1857, jonka Bordeaux'n tiedeakatemia 1856 palkitsi ensimmäisellä palkinnollaan; *Expositio synoptica Pyrenocarpeorum,* Angers 1858, ja sam. v. luettelo kaikista jäkälistä: *Enumération générale des Lichens, avec l'indication sommaire de leur distribution geographique, avec supplement,* Cherbourg 1858; sekä *Synopsis methodica lichenum omnium hucusque cognitarum, Tom. I.,* Pariisissa 1858—60. Nämä teokset, sekä suuren joukon muita, joita tilan ahtaus kieltää meitä tässä luettelemasta, valmistettiin suurimmaksi osaksi Pariisissa, jossa Nylander näinä vuosina enimmäkseen piti asuntoa. Tähän aikaan erotettiin eläin- ja kasvitieteen professorin virat toisistaan ja N. määrättiin yliopistomme ensimmäiseksi professoriksi kasvitieteessä 9 p. Marrask. 1857 (väitöskirja: *Monographia Caliceorum*) ja astui virkaansa seur. vuonna.

Pitkäksi ei N:n kotona olo kuitenkaan tälläkään kertaa tullut, sillä jo viiden vuoden kuluttua otti hän eron virastaan ja siirtyi, luultavasti koko loppuiäkseen, Pariisiin, jossa hän professorina ollessaankin oli viettänyt kaksi lukuvuotta, nimittäin 1859—1860 ja 1861—1862. Mutta tälläkin

lyhyellä ajalla hänen väsymätön intonsa tuokiossa puhalti uutta, ennen tuntematonta virkeyttä ja innostusta kasvitieteen ja etenkin jäkäläin tutkijoihin maassamme. Erinomaisen tärkeä ja syvästi vaikuttava oli hänen toimensa isänmaamme luonnontieteellisessä seurassa „Societas pro Fauna et Flora Fennica", josta luonnontutkimus maassamme siitä päivin lakkaamatta on niittänyt mitä ihanimpia hedelmiä. Jo nuorena tiedemiehenä, ennen ensimmäistä matkustustaan ulkomaille, oli N. saanut suuria aikaan tämän seuran korottamiseksi entistään tieteellisemmälle kannalle. Sen hyönteis- ja kasvikokoelmien tieteelliseen määräämiseen ja järjestämiseen ryhdyttiin voimallisesti ja N. itse otti osaa näihin töihin erinomaisella ahkeruudella ja ihmeteltävällä työvoimalla. Innokkaasti vaati hän seuraa ryhtymään kirjalliseenkin toimintaan ja saikin aikaan, että Suomen tiedeseura v. 1846 otti kustantaakseen fauna seuran kirjoituksia eri sarjana nimellä „Notiser ur Sällskapets pro Fauna et Flora Fennica förhandlingar", ja v. 1861 sai seura hänen toimensa kautta 800 markan suuruisen vuotuisen painoavun valtiolta, joten sen kirjallinen toiminta tuli vapaammalle ja itsenäiselle kannalle. Sam. v (1861) tulikin painosta kaksi vihkoa, 5:des ja 6:des, seuran Notiser'eja, joista edellinen käsittää hyvin arvokkaan teoksen N:n kynästä *Lichenes Scandinaviæ.* Uudella voimalla pantiin hyvästi järjestettyjä kasvitieteellisiä tutkimusretkiä toimeen luonnontieteellisen alamme eri osiin, joista seuran painotuotteissa on lukuisia jälkiä, ja kansallisherbariomme kriitillisestä määräämisestä tuli kirjallisena hedelmänä 1859 painosta eri kirjana *Herbarium Musei Fennici, förteckning öfver Finska Musei växtsamling, upprättad af W. Nylander och Th. Sælan.* Notiser'ien 4:ssä vihkossa (1858—1859) nähdään N:n kädestä: *Sur quelques cryptogames Scandinaves nouvelles; Analyces mycologicæ; Ad vegetationem lichenosam Helsingforsiæ, Savolaxiæ et Alandiæ addenda,* ja 6:ssa vihkossa (1861): *Diatomaceis Fenniæ fossilibus additamentum,* ja Suomen tiedeseuran acta-sarjan 7:ssä osassa (1863): *Circa Lichenes Armoricæ et Alpium Delphinatus observationes,* ja *Lichenographiæ Novo-Granatensis prodromus.* Samaan aikaan julkaisi hän suuren joukon kirjoituksia ulkomaisissa aikakauskirjoissa Botaniska notiser, Annales des siences naturelles, Flora oder Allgemeine Botanische Zeitung, Botanische Zeitung, Bulletin de la Société botanique de la France, Actes de la Société Linnéenne de Bordeaux; ja kaikkeen tähän hänellä oli aikaa väsymättömän, elähyttävän opettajatoimen ohessa! Suuri oli sen vuoksi kaipaus, kun tieteellinen innostuksensa v. 1863 taas vei N:n tieteellisen maailman keskipisteesen, Franskan pääkaupunkiin. Aineellinen voitonhimo ei suinkaan houkutellut häntä luopumaan hyväpalkkaisesta virastaan isänmaassaan, sillä rahalliset tulonsa siellä ovat hyvin niukat, mutta väsymätön henkensä ikävöi sopivinta työpaikkaa suurenlaiselle vaikutukselleen ja työtä hänellä onkin Pariisissa siihen määrin kuin ainoastaan hänen moisella miehellä voi olla. Sillä ei ainoastaan Suomessa, vaan koko Euroopassa on hänen vaikutuksestaan ruvettu tutkimaan jäkäliä yhä kasvavalla innolla, ja melkein kaikki ovat halusta tai pakosta saaneet määräyksissään käyttää N:n apua, niin että viimeisten vuosikymmenten jäkäläteoksista ani harvoja tavataan, jotka eivät jossain määrässä saisi kiittää häntä välittömästä avunannista. Erittäin ovat jäkäläin levenemissuhteet tämän kautta tulleet selville ja ihmeteltävä lukumäärä uusia lajeja on tullut ilmi. Näitä on N. julkaissut Flora'ssa ja muissa aikakauskirjoissa, ja hänen antamainsa nimien luku käsittää enemmän kuin puolet kaikista nykyaikana tunnetuista jäkälälajeista. N:n lukemattomista kirjoituksista tältä ajalta luettelemme ainoastaan seuraavat suuremmat teokset: *Lichenes Lapponiæ orientalis,* 1866; *Synopsis Lichenum Novæ Caledoniæ,* 1868; *Recognitio monographica Romalinarum,* 1870; *Observata lichenologica in Pyrenæis Orientalibus,* 1873.

Mutta Nylander'in toimi ei rajoitu yksistään uusien lajien selittämiseen ja jäkäläin luonnollisen järjestön parantamiseen. Hän on laskenut aivan uuden perustuksen jäkäläin tutkimiselle, vaatien heidän sisällisen rakennuksensa kaikinpuolista tarkastamista, ja on keksinyt aivan uusia tutkimiskeinoja, m. m. reagentiain käyttämisen. Viime vuosina on hän väsymättömällä innolla vastustanut kasvianatoomien uutta oppia jäkälien luonnosta, jonka mukaan jäkälät eivät olisikaan itsenäisiä kasveja, vaan ainoastaan levikasveilla loisina eläviä sieniä, harhaoppi, joka 1860-luvun loppupuolella nopeasti levisi ja jolla vielä tänäkin päivänä semmoisten joukossa, jotka eivät jäkälälajeja ole tarkemmin tutkineet, on monta puolustajaa, vaikka N. on niin voimallisia kuoleman iskuja sille antanut.

Tieteellisellä taistelutantereella N. ei ole äkkinäinen. Jo silloin kuin hän 1850-luvulla antautui jäkälätieteen uudelle uralle, joutui hän kovaan kiistaan kahden sen mainioimman tutkijan kanssa, toinen Italialainen Massalongo, toinen Saksalainen Körber. Taisteltiin suurella, jopa väliäpitämättömällä katkeruudella, ja vasta viime aikoina on tämä ottelu melkein kokonaan lakannut ja pääasiassa päättynyt N:n eduksi. Jos kohta on huomattu hänenkin monessa yksityisseikassa erehtyneen, on kuitenkin vastustaja toisensa perästä ollut pakoitettu tunnustamaan N:n ylivoimaa,

ja täydellä syyllä voi sanoa hänen enemmän kuin kenenkään muun edistäneen sitä kasvitieteen haaraa, joka jäkälätieteeksi nimitetään. Nykyaikana lichenologia lepää suurimmaksi osakseen hänen hartioillaan ja hän on myös ainoa nykyajan tiedemies, joka on voinut käsittää koko tätä suurta tutkimusalaa. Hyvin moni tieteellinen seura on kutsunut hänet jäsenekseen; Société botanique de France kutsui hänet nykyään kunniajäseneksi; Royal geographical society of London on myös tarjonnut hänelle jäsensijan.

Yksityisessä elämässään on N. niin vaatimaton, ett'eivät nykyajan ylioppilaat suinkaan tyytyisi niin vähiin mukavuuksiin kuin hän, ja hänen ainoa vakinainen rahatulonsa on 1,200 markan eläkeraha Suomen yliopistolta, jolle tästä hinnasta N:n kokoelmat hänen kuolemansa jälkeen tulevat. Suomalaiseen, isänmaalliseen luonnontutkimukseen vaikuttaa N. vieraassa maassakin ollessaan, toimittaa par' aikaa professori Norrlin'in kanssa suomalaista mallikokoelmaa *Herbarium Lichenum Fenniæ*. ja kun hän laskee päänsä levolle tulee hänen verrattoman arvokas jäkäläkokoelmansa Suomeen, yliopiston luonnontieteellisten kokoelmien ikuiseksi kaunistukseksi.

Nylander, Juhana, piispa, syntyi Oulussa 20 p. Elok. 1698 kauppias Simo N:n ja Anna Hedræus'en avioliitosta, osoitti nuorena suurta kykyä ja lukuhalua, ja oli juuri valmis lähtemään Turun yliopistoon, kun koko perheen ison vihan tähden täytyi lähteä pakoretkelle. Isä kuoli Torniossa, leski ja lapset muuttivat Tukholmaan, mutta Juhana N. läksi Upsalaan, jatkoi sitten opintojaan Turussa, julkaisi ja puolusti v. 1723 väitöksen, joka oli ensimmäinen rauhan jälkeen, ja seppelöitiin v. 1726 ensimmäisenä filosofian maisteriksi. V. 1725 hän tuli Helsingin triviaalikoulun konrehtoriksi, samana vuonna lehtoriksi Porvoon lukioon ja vihittiin 1727 papiksi. Tuomiokapitulin jäsenenä hän usein toimitti piispankeräjiä; vuosina 1738 ja 1742 hän valittiin valtiopäivämieheksi, jommoisena hän istui sekreetivaliokunnassa ja monessa deputationissa sekä siinä tutkijakunnassa, joka v. 1743 tuomitsi Lewenhaupt'in ja Buddenbrock'in mestattaviksi. V. 1745 N. hiippakunnan vaalista tuli piispan ehdokkaaksi toiseen sijaan ja nimitettiin sen johdosta Porvoon piispaksi. Semmoisena hän sai lavean vaikutusalan, varsinkin kun pikku viha suuresti oli vahingoittanut Suomen taimella olevaa edistystä; sodan aikana N:kin perheineen oli ollut pakosalla Ruotsin puolella. Samalla tulisella innolla kuin N. nuoruudessaan oli antaunut lukemiseen, ryhtyi hän miehenä hiippakuntansa järjestämiseen, osoittaen erinomaista neroa ja taitoa (mutta myöskin joskus moitittavaa itsevaltiutta, josta sai viralliset nuhteet). Venäläiset olivat käyttäneet lukion ja kapitulin huoneet elukkojen suojaksi. N:n ensimmäiseksi huoleksi tuli panna ne uudestaan välttävään kuntoon, mutta sen lisäksi hän kollehteilla ja keräyskirjalla hankki varoja uuden lukionhuoneen rakentamiseen; se tuli valmiiksi v. 1759 mutta Porvoon v. 1760 tapahtuneen tulipalon johdosta sitä vasta myöhemmin vihittiin. Hänen toimestaan muutettiin myöskin triviaalikoulu Mikkelistä Rantasalmelle, jossa se muutamia vuosia oli vaikuttamassa. Opettajille hän hankki paremmat palkat; teininrahain kannon hän jätti kirkkoherroille estääkseen sitä vallattomuutta, joka seurasi nuorukaisten kuljeksimisesta ympäri maata. Seurakuntain hoito pantiin niin ikään N:n tehokkaasta toimesta parempaan kuntoon; taikauskoa vastaan hän taisteli ehkä liiallisella ankaruudella, hävittäen vanhoista ajoista pyhinä pidettyjä lehtoja y. m. Itä-Suomen seurakunnissa hän koetti saada kreikkalaiset papit käyttämään Suomen kieltä jumalanpalveluksessa j. n. e. Hänen aikanaan vaadittiin myöskin papiston myötävaikutusta väkitauluston toimeenpanemiseen, piirilääkärein palkkaamiseen y. m. Piispana N. oli saapuvilla valtiopäivillä 1746, 1751, 1755. V. 1752 hän Upsalassa vihittiin jumaluusopin tohtoriksi. Kuoli 10 p. Kesäk. 1761. V. 1727 hän oli nainut tuomiorovastin Helsingius'en tyttären Katariina H:n ja v. 1744 Vendla Juliana von Glan'in. (Finl. Minnesv. Män I). E. G. P.

O.

Odenwall, Fredrik Julius, Vaasan lukion rehtori, oli syntynyt Matinheikin talossa Siikajoella 1813 Heinäk. 18 p. Isä Kustaa Odenwall, joka ensin otti tuon sukunimen, oli nimismies Osén'in poika Laitilasta ja kommissionimaamittari Oulun läänissä; äiti oli pitäjänkirjurin tytär Maria Ervast. — O. tuli ylioppilaaksi 1830 ja, hoidettuansa koulnopettajan virkaa Uudessakaupungissa 1832—33, fil. kandidaatiksi ja maisteriksi 1836; hoiti sitten vuoden ajan amanuensinvirkaa Turun tuomiokapitulissa, sitten konrehtorin virkaa Porin triviaalikoulussa, kunnes 1840 nimitettiin konrehtoriksi Turun triviaalikouluun, jossa 1843—44 hoiti rehtorinkin virkaa. Kun Vaasan lukio 1844 perustettiin, O. määrättiin sinne Roman kielen ja kirjallisuuden

lehtoriksi. Köyhästä kodista lähteneenä oli O. tavattomalla ahkeruudella ja taipumattomalla mielen lujuudella voittanut kaikki esteet opin tiellä. Hänen lempiaineensa suuretiede, jota varsinkin hyvällä menestyksellä opetti, oli ehkä sekin muodostanut hänessä tuon järkähtämättömän järjestyksentunnon, joka rehtorina teki hänet kuuluisaksi. Virkakumppaniensa luottamuksesta tuli hän kohta alusta lukion rehtoriksi ja pysyi siinä toimessa, 5 kertaa uudestaan valittuna, 18 vuotta aina v:een 1862 asti. Jo vihkiäisissään ilmoitti hän puheessaan lukiolaisille aikovansa olla „amicus vester fidelis, sed etiam castigator severus" (uskollinen ystävä, mutta myöskin ankara kurittaja), eikä hän sanastaan luopunut. Lukion perustettua Pohjanmaalle, sinne oli saapunut vanhempia oppilaita muista lukioista, joissa kuri siihen aikaan oli jotenkin höllällä kannalla. Ankaralla johdonmukaisuudella O. murti tuon „Turun tapoja" muka puolustavan vastarinnan, jonka edustajat pian lukiosta erosivat, ja hänen onnistui vähitellen luoda lukiolaisiin henki, josta järjestyksen ylläpitämisessä varsinkin aloilla, joille rehtorin valvonta ei voi ulettua, oli erinomainen hyöty. Ensi aikoina O. ei paljon pitänyt väliä uudemman kasvatustieteen periaatteista ruumiinrangaistusten karttamisen suhteen. Mutta tarkka oikeudentunto ohjasi aina hänen ankaruutensa, ja se luottamus, jota hän osoitti oppilaitansa kohtaan, kasvoi kauniita hedelmiä. O:n aikana Vaasan lukiolla oli maine, jolle ainoastaan Helsingin yksityislyseo veti vertoja. O. oli „vanhan koulun" edusmiehiä, jonka vihdoin v. 1862 täytyi rehtorinvirasta syrjäytyä. Kadotettu luottamus näkyy murtaneen hänen luonteensa lujuuden. V. 1867 hän täysinpalvelleena pyysi ja sai virkaeron. Osanottoansa ajan kansallisiin rientoihin osoitti hän viime vuosina, suomentamalla ylimääräisillä tunneilla romalaisia kirjailijoita niille oppilaille, jotka olivat halukkaat Suomen kielen harjoittamiseen. — Hänen kirjalliset tuotteensa supistuvat kertomuksiin lukion vaikutuksesta, joista ensimmäinen alkaa kertomuksella *Pohjanmaan edellisistä opetuslaitoksista*. Hän kuoli Elok. 26 p. 1867 Vaasassa. — Hänen vaimonsa Eriika Elisabet Montin oli Siikajoen provastin tytär. (Minnen från Vasa gymnasium, I, Morgonbladet 1878, y. m.). J. R. A.

Oker-Blom, Kristian Teodor, senaatori, on syntynyt Elok. 7 p. 1822 Sortavalan pitäjässä. Isä, Kustaa Wilhelmi Åkerblom, oli mainitun pitäjän kappalainen; äiti, Katariina Elisabet Wahlberg, oli kappalaisen tytär Luumäeltä. Suku on kotoisin Turun seuduilta, joista se viime vuosisadan alkupuolella siirtyi Karjalaan. Ollen perheen nuorimpana lapsena, Kristian Teodor pantiin Haminan kadettikouluun ja tuli v. 1844 vänrikiksi henkikaartin litvalaiseen rykmenttiin. Sota-akatemian läpikäytyänsä, hän 1854 korotettiin kapteeniksi, siirtyi seuraavana vuonna kaartin yli-esikuntaan, tuli 1857 everstiksi ja kaartin kyirassieri-osaston esikunnan-päälliköksi, asetettiin 1861 esikunnan-päälliköksi Suomeen sijoitetuille sotajoukoille, ja nousi 1863 kenraalimajuriksi. V. 18¹⁰/₄65 hän korotettiin aatelissäätyyn ottaen nimen Oker-Blom. V. 1866 Oker-Blom tehtiin Wiipurin läänin kuvernööriksi, jossa virassa hän tehollisesti on vaikuttanut lahjoitusmaiden lunastamiseen sekä kansakoulujen perustamiseen, niinkuin myöskin Kurkijoen maanviljelys-opiston ja Kymölän seminaarin toimeenpanemiseen. Oltuansa jäsenenä useissa sota-asioita koskevissa komiteoissa, hän v. 1872 julkaisi kirjan *Kort öfversigt af försvarskrafternas organisation,* jossa hän lämpimästi puolusti yleisen asevelvollisuuden aatetta, jonka toimeenpanoa hän sitten sekä asevelvollisuus-valiokunnan jäsenenä 1877 vuoden valtiopäivillä että järjestämiskomitean esimiehenä 1879—80 on suuresti edistänyt. V. 1876 hän tuli kenraaliluutnantiksi ja Tammikuussa 1882 Suomen senaatin jäseneksi. Nainut v. 1851 Maria Julia Loviisa Böckelman'in, kauppiaan tyttären Kokkolasta.

Oksanen, August, ks. **Ahlqvist, A. E.**

Olavi Maununpoika, Suomen piispa vv. 1450—60, syntyi, nähtävästi 14:nnen sataluvun ensi vuosina, Rungon kylässä Piikkiön pitäjässä. Suomen piispainkronika vakuuttaa hänen olleen piispa Maunu Tavast'in „nepain" ja kertoo, että tämä häntä lapsuudesta asti elätti ja kasvatti sekä sitten kustansi hänen laveata opinkäyntiänsä Pariisissa. Mutta kun varsin tarkasti tunnetaan piispa Tavast'in veljet ja sisaret sekä niiden perheelliset olot, voimme varmuudella päättää, että Olavi Maununpoika ei ollut hänen veljenpoikansa eikä sisarenpoikansa, ja todennäköisin arvelu siis on, että hän itse teossa oli Maunu Tavast'in oma poika, vaikka hänen oikeaa syntyperäänsä, joka katoliskirkon sääntöjen mukaan katsottiin aviottomaksi ja olisi voinut hänen ylennystänsä kirkon palveluksessa estää, pidettiin peitettynä. Tämän arvelun myöskin vahvistaa hänen vaakunansa, joka oli melkein sama kuin Maunu Tavast'in eli teräkseen puettu käsivarsi, ainoastaan sillä eroituksella, että kädessä oli ruusu tai jotakin senkaltaista.

Olavi Maununpoika on tullut keskiaikaisessa historiassamme varsin kuuluisaksi ulkomailla suoritetun opinkäyntinsä kautta. V. 1425 paikoilla hän näkyy tulleen Pariisin silloin maailman mainioon yliopistoon ja suoritti siellä paaston aikana 1427 tavallisen bakkalario-väitöksen Pahnakadun varrella. Seuraavana vuonna hän tuli lisensiaatiksi ja maisteriksi, joka oli korkein

opillinen arvo taidetten tiedekunnassa. Maisterin arvo antoi siihen aikaan oikeuden olla ylioppilaiden opettajana eli professorina, ja tässä toimessa Olavi Maununpoika jäi monta vuotta Pariisissa oleskelemaan, jolla välin hän sen ohessa itse kuunteli jumaluusopin tiedekunnan luentoja. Yliopiston hallitus oli siihen aikaan kokonaan taidetten tiedekunnan eli — niinkuin nyt sanottaisiin — filosofiallisen tiedekunnan vallassa. Tämä tiedekunta jakaantui neljään kansakuntaan, joista niinkutsuttu Englantilais-kansakunta, myöhemmin nimitetty Saksalais-kansakunta (natio Anglicana, natio Amaniæ), oli se, johon pohjoismaiden miehet kuuluivat. Kunkin kansakunnan päätösvaltaisina jäseninä olivat sen opettajat eli „Magistri regentes", ja niiden joukosta valittiin osakunnan virkamiehet, nimittäin rahanvartija (receptor) vuodeksi ja puheenjohtaja (procurator) kuukaudeksi. Kullakin kansakunnalla oli omat luentosalinsa, omat sääntönsä ja taloudenhoitonsa, omat juhlansa ja suojeluspyhänsä. Mutta yhteisiä asioita varten kaikki kansakunnat valitsivat joka kolmas kuukausi maisterien joukosta yhteisen rehtorin, joka oli ei ainoastaan taidetten tiedekunnan, vaan koko yliopiston esimies. Tähän korkeaan virkaan oli jo ennenki muutamia Suomesta tulleita miehiä kohonnut. Niinpä tiedämme, että Johannes Pietarinpoika, joka sitten tuli Turun piispaksi, oli v. 1366 ollut yliopiston rehtorina Pariisissa, ja samaa kerrotaan v. 1413 eräästä Pietari Roodh'ista, joka oli Turusta kotoisin. Olavi Maununpojalle tapahtui tämä kunnia kaksi eri kertaa, ja sen ohessa hän täytti monta muutakin luottamustointa. V. 1432, Jouluk. 15 p., hän ensi kerta valittiin rehtoriksi. Virka-aika loppui seuraavan Maalisk. 24 p., jonka perästä hän heti lähti Suomeen, jossa hänen tapaamme Toukok. 19 p. taloudellisia asioitansa järjestämässä. Hän silloin nimittää itseänsä „kirkkopapiksi Kirkkonummella", josta näemme, että hänelle opintojensa avuksi oli annettu kirkollinen virka kotimaassansa, kuten siihen aikaan oli hyvin tavallista. Syksyllä samana vuonna hän jo oli tullut takaisin Pariisiin ja valittiin nyt Marrask. 18 p. 1433 Englantilais-kansakunnan prokuraatoriksi, joka vaali sitten kuukausi toisensa perästä uudistetettiin, niin että hän ainakin kahdeksan kuukautta yhtä mittaa pysyi samassa toimessa. Myöskin syksyllä 1434 hänen tapaamme kansakunnan prokuraatorina; mutta Syysk. 21 p. mainittua vuotta hänelle uskottiin rahanvartijanvirka, joka kesti samaan päivään seuraavana vuonna. Päivää sen jälkeen kuin oli kassanhoidosta erinnyt, hän jälleen valittiin prokuraatoriksi, joka luottamus nytkin kahtena seuraavana kuukautena jatkettiin. Mutta viimeinen vaali täytyi kuitenkin peräyttää; sillä juuri samana päivänä, Marrask. 19 p. 1435, oli Olavi Maununpoika toisen kerran saanut rehtorin-arvon. Jostakin syystä, jota emme tarkemmin tunne, oli rehtorinvaali tällä kerralla tapahtunut kuukautta ennen tavallista aikaa, niin että virantoimi nyt kesti täyteensä neljä kuukautta. Keväällä 1436 Olavi Maununpoika oli kansakuntansa edusmiehenä siinä lähetyskunnassa, jonka yliopisto pani käymään Franskan kuninkaan puheilla, sovintoa anomassa; sillä suuressa sisällisessä sodassa oli Pariisi pitänyt Englantilaisten puolta ja itse yliopisto oli ollut osallisna Orleans'in neitsyen häpeällisessä tuomiossa. Semmoisissa oloissa ei ollut kenties aivan helppo asia astua esiin sen kansakunnan edusmiehenä, joka yhä vielä kantoi Englantilaisten, maan vihollisten, nimeä; kuitenkin lähetyskunnan toimi täydellisesti onnistui ja yliopiston etuoikeudet vahvistettiin. Seuraavana kesänä lienee Olavi Maununpoika käynyt kotimaassansa; ainakin näemme, että hän siihen aikaan nimitettiin Turun tuomiokirkon arkkiteiniksi. Syksympänä Pariisiin palattuansa, hän vielä kolme kuukautta perätysten valittiin kansakunnan prokuraatoriksi, mutta on arvattavasti keväällä 1437 lopullisesti erinnyt yliopistosta. Hänen opillisista harjoituksistaan mainitaan, että hän oli ollut sekä „Lector Ethicorum" (s. o. yleisenä opettajana Aristoteleen siveysopissa) että myöskin „Pædagogista" (s. o. jonkun valmistavan asumalaitoksen johtajana), ja että hän jumaluusopin tiedekunnassa saavutti bakkalario-arvon. Kaikesta huomataan, että mies on tässä opillisessa piirissä nauttinut erinomaista arvoa. Suomen piispainkronika lisää, että hän oli Franskanmaalla ja etenkin Pariisissa kuuluisa maineeltansa, oppinut kaikissa tieteissä, neuvokas toimissa ja varsin sulava puhuja.

Suomeen tultuansa Olavi Maununpoika jo v. 1438 tavataan tuomioprovastina Turussa. Kun Maunu Tavast v. 1450 luopui piispanistuimelta, valittiin Olavi Maununpoika hänen sijaansa ja vihittiin vielä samana vuonna Romassa. Jo sitä ennen hän oli kuningas Kristoferin aikana päässyt valtaneuvoskuntaan ja tuli tietysti piispana vielä enemmin valtiollistenkin tointen keskuuteen. Mutta suuren edeltäjänsä rinnalla hän ylipäänsä näyttää vaikutuksessaan vähäpätöiseltä, ja kotoinen historia tietää varsin vähän kertoa hänen toimistansa. Kun Ruotsalaiset v. 1457 ovat karkoittaneet Kaarlo Knuutinpojan valtaistuimelta, on Olavi piispa ensimmäisenä Suomen edusmiesten joukossa, jotka Pyhän Gertrudin veljyyden tuvassa Turussa antavat suostumuksensa Kristian kuninkaan vaaliin. Kirkolliselta alalta ei mainita hänestä muuta, kuin että hänen aikanansa perustettiin „yhdentoista tuhannen neit-

syen alttari" Turun tuomiokirkkoon; mutta tämäkään laitos ei näy päässeen alkua edemmäksi. Olavi Maununpojan hallitus Suomen piispana kestikin ainoastaan kymmenen vuotta, sillä jo v. 1460, Syysk. 21 p., hän kuoli piispankartanossaan Turussa. Hän silloin haudattiin Pyhän ruumiin kuoriin, piispa Maunu Tavast'in vasemmalle sivulle. (Porthan, Chron. Ep.; Koskinen, Olavi Maununpoika Pariisissa; Hist. Ark. II, III).
Y. K.

Olavi Pentinpoika, Käkisalmen urhollinen puolustaja, syntyi v. 1608. Hänen syntymäpaikkansa on tuntematon, niinikään syntyperänsä. Varsin mahdollista on hänen olleen Suomalaisen, vaikka mainitaan saavuttaneen ensimmäisiä virkaylennyksiään soturiuralla, furiirin- kersantin- ja vänrikinarvot, eversti Niilo Ribbing'in eli Länsi-Götan rykmentissä, joka oli siihen aikaan sijoitettuna Itämeren-maakuntiin. V. 1634 hän tuli luutnantiksi Uudenmaan ja Hämeenlinnan jalkaväkirykmenttiin ja siirrettiin 1639 kapteenina Wiipurin läntiseen rykmenttiin, missä samalla toimitti majoittajan virkaa. Epäilyksen alaista on ottiko hän osaa Saksan sotaretkiin, varsinkin koska mainitut rykmentit sodan kestäessä seisoivat Riian ja muiden Liivin kaupunkien varustusväkenä. Helmikuussa 1646 hän nimitettiin Juhana Tavast'in jälkeen Käkisalmen käskynhaltijaksi. Tässä hän sotalaakerinsa leikkasi. Sodan syttyessä 1656 venäläinen 2500:n miehen suuruinen sotajoukko hyökkäsi Mikael Pushkin'in johdolla Karjalaan ja asetti leirinsä Käkisalmen edustalle. Olavi Pentinpojalla ei ollut tuon tärkeän linnan puolustukseksi kuin noin 200 miestä, mutta uljaasti hän hylkäsi kaikki antaumisen ehdotukset. Päälle kahdentoista viikon eli 3:nnesta p. Heinäkuuta Syyskuun 26:nteen p. 1656 hän itsepintaisesti puolustihe, torjui vihollisten ryntäykset ja teki onnellisia uloskarkauksia. Linnan vihdoin saatua apua Viipurista, täytyi venäläisen päällikön lopettaa piiritys uhrattuaan siihen turhaan tuhannen miestä. Seuraavan vuoden keskipaikoilla Olavi Pentinpoika kutsuttiin, kun linna näytti vaarasta pelastuneen, pois käskynhaltiudesta, korotettiin 1659 everstiluutnantiksi ja seurasi semmoisena sitä suomalaista armeijaa, joka Kustaa Eevertinpoika Horn'in johdolla mainittuna vuonna vietiin Ruotsiin ottamaan osaa Tanskan sotaan. V. 1662 hän aateloitiin ja otti, luultavasti kestämäänsä piiritykseen viitaten, nimen Granatenborg. Vv. 1665—71 hän oli Savonlinnan käskynhaltijana, mistä siirrettiin samallaiseen toimeen Visby'hyn Gotlantiin, jonne kuitenkin jäi ainoastaan kolmeksi vuodeksi, ottaen everstinä eron 1674. Olavi Pentinpoika Granatenborg kuoli 1679 ja haudattiin poikansa kanssa Thorslunda'n kirkkoon Ölannin saarella. Hän oli kaksi kertaa nainut, jälkimäisen kerran 1669 Anna Pahl'in, erään Tukholman kauppiaan tyttären ja Jaakko Kortz'in lesken. Hän jätti jälkeensä viisi lasta, kaksi poikaa ja kolme tytärtä. Edellisiin suku kuitenkin jo näyttää sammuneen. K. F. I.

Orræus, Kustaa, ruttolääkäri, syntyi Elok. 20 p. 1738 Taipalsaaren pitäjässä, jossa hänen isänsä Maunu O. oli kirkkoherrana. Hänen äitinsä oli Ebba Katariina Mollerus, Ruokolahden kirkkoherran tytär. Ensimmäisen opetuksensa sai hän isältään kotona ja saavutti jo silloin ahkeruudellaan hyvät perusteet erittäin klassillisissa kielissä. Hänen isänsä oli toivonut, että poika olisi lukenut itsensä papiksi, mutta nuori Kustaa, tultuaan jo 14-vuotiaana ylioppilaaksi Turun yliopistoon, seurasi omaa taipumustaan ja ryhtyi luonnontutkimiseen. Hän joutui suuren Linné'n oppilaan, P. Kalm'in, tuttavuuteen ja otti erittäinkin kasviopin mielisaineekseen. Mainitun opettajansa esimiehenä ollessa, puolustikin O. v. 1754 väitöksensä: *Adumbratio floræ dissertatione academica leviter delineata*, ja vihittiin neljä vuotta myöhemmin poissa olevana maisteriksi. Hänen mielensä oli nim. yhä enemmän kääntynyt lääketieteesen ja edistyäksensä tällä uralla oli O. jo 1755 mennyt erääsen Pietarissa löytyvään kouluun armeijan lääkäreitä varten. Kahden vuoden kuluttua suoritti hän pääsötutkintonsa mainitusta laitoksesta ja tuli rykmentin kirurgiksi, jommoisena seurasi Venäjän armeijaa 7-vuotisessa sodassa Preussiin. Niistä kulkutaudeista, joita siellä sotaväessä raivosi, lausui meidän 20-vuotias lääkärimme varsin uusia ja huomiota herättäviä ajatuksia, joihin myöskin perusti omaperäisen ja hyviä seurauksia tuottavan menetystavan tautien hillitsemiseksi. Rauhan tultua korotettiin O. yhä edullisempiin virkoihin, kunnes hän, Katariina II:n perustaessa tuon mainion lääketieteellisen kolleegin Pietariin, sai vastaanottaa ensimmäisen lääketieteen tohtorin arvon, mikä koskaan on Venäjällä annettu. Muutamissa hovipidoissa esitti suuri keisarinna itse „ensimmäisen venäläisen tohtorin" maljan. Kun sitten Turkin sodan aikana rutto raivosi armeijassa, lähetettiin O. 1770 Tonavan rannoille hillitsemään vihollista, joka enemmän, kuin Turkkilaisten miekat, hävitteli Venäjän sotavoimia. Keskellä raunioita ja ilettävintä viheliäisyyttä, joka oli saattanut täydellisen anarkian vallitsemaan soturistossa, O. todellisella suomalaisella itsepintaisuudella tiesi voittaa ne lukemattomat esteet, jotka kohtasivat hänen toimiaan armeijan pelastamiseksi Batushany'n ja Jassy'n majapaikoissa. Tuskin oli ruton raivo Moldovassa saatu rajoitetuksi, niin O. jo syksyllä v. 1771 lähetettiin Moskovaan, minne rutto sillä välin oli levinnyt, hurjistuttaen tuon suuren kaupungin asukkaita.

Muitten vastusten ohessa O. täällä sai tekemistä kansan ennakkoluulojen kanssa, joka ei millään ehdolla tahtonut raivoavaa pahaa rutoksi tunnustaa. Vasta sitten kun O., kutsuttuna Pietariin, oli keisarinnalle selittänyt ei hetkeäkään epäilevänsä heittää henkeänsä sen arvelunsa todistukseksi että se todellakin oli rutto, joka Moskovassa raivosi, ryhdyttiin ankariin keinoihin, jotka pian tuottivat toivottuja seurauksia. Tämän jälkeen käytettiin hän vielä eri lääkärin toimissa, kunnes vihdoin tuli n. s. kaupungin fysikoksi Moskovaan, josta virasta kuitenkin jo 1776 luopui, raskas pernatauti kun teki hänelle mahdottomaksi enää jatkaa työtänsä lääkärinä. Ostettuaan itselleen maatilan lähellä Pietaria, tuli hän siellä hartaaksi maanviljelijäksi, kyhäsi useita maataloudellisia kirjoituksia ja kutsuttiin vapaan talousseuran jäseneksi. Hän on myöskin jättänyt nimensä eräälle keksimällensä auralle. Myöhemmin nimitettiin hän lääketieteen neuvokseksi, ja v. 1808 Pietarin lääketieteellis-kirurgillisen akatemian jäseneksi, joista viroista vanhus kuitenkin omasta pyynnöstään sai eron. O. kuoli Syysk. 1 p. 1811, 73 vuoden vanhana, jättäen jälkeensä kuuluisan maineen taidostaan ja ky'ystään. Erittäinkin on havaittava tuo hänen mainiossa teoksessaan *De scriptio pestis, quæ anno 1770 in Jassia et 1771 in Moscova grassata est* lausuttu arvelunsa ruton syntymisestä asteettain eri kuumetaudeista, ja sen hävittämisestä siten että se jälleen kuumeeksi saatetaan, ajatus, joka nykyään on saanut sijaa lääketieteessä. — Orræus'en puolisot olivat: ensimmäinen nimeltään Thitz, toinen Anna Stricker. Hänen poikansa menivät kaikki sotapalvelukseen. (Finl. Minnesv. Män II y. m.).

Orræus, Antti Fabian, lakimies, syntyi Marraskuun 30 p. 1762. Hänen vanhempansa olivat Porvoon lukion lehtori Kustaa O. ja Ulriika Helena Gudseus, Haminan tuomioprovastin Fabian Niklas G:n tytär. Suoritettuaan filosofian kandidaatitutkinnon Turun yliopistossa 1784, tuli hän ensin auskultantiksi Turun hovioikeuteen ja nimitettiin neljä vuotta myöhemmin saman hovioikeuden kanslistiksi. V. 1792 määrättiin O. Porvoon kaupungin pormestariksi ja hoiti sittemmin, vuosina 1795—1807, virkaa tekevänä laamannina Kymin laamannikuntaa. Tämän ajan kuluessa sai hän v. 1800 kutsumuksen tulla Tukholman korkeimman tuomioistuimen väliaikaiseksi esittelijäksi Suomen isojako-asioita varten, mutta pyysi kivulloisuuden takia tästä toimesta päästäksensä. V. 1806 hänelle suotiin laamannin nimi ja arvo. Suomen historian käännekohdan ajalla 1808 ja 09 oli O. maamme etevimpiä virkamiehiä. Kun silloin Suomen uudet olot muodosteltiin, kysyttiinkin hänen kykyään ja taitoaan. Viimemainittuna vuonna hän ensin määrättiin silloisen kenraalikuvernörin, Sprengtporten'in kuvernementtisihteeriksi, jonka virka lienee vastannut tirehtöörin toimea nykyisessä kenraalikuvernöörin kansliassa, ja vähäistä myöhemmin talonpoikaissäädyn sihteeriksi Porvoon valtiopäivillä. Sääty, joka myöskin sai kokouspaikkansa hänen asunnossaan, päätti lausua keisarille alamaiset kiitoksensa tästä nimityksestä, ja vaikka O. itse saikin säädyn asiasta luopumaan, suoritti kuitenkin puhemiessen vielä samana päivänä. Kun sitten valtiopäivillä valittiin jäseniä asetettavaan hallituskuntaan, oli O. niiden joukossa, jotka saivat kaikkien säätyjen äänet, mutta tuntemattomasta syystä häntä ei siihen nimitetty, vaan määrättiin sen sijaan oikeusosastoon esittelijäksi. Valtiopäivien jälkeen koroitettiin hän aateliseen säätyyn ja otti v. 1810 nimen Orrhjelm. Hän ei kuitenkaan ennättänyt saada sijaa Suomen ritarihuoneessa, koska tämä laitos vasta hänen kuolemansa jälkeen perustettiin. Vuonna 1812 nimitettiin hän Waasan läänin varamaaherraksi, jossa toimessa pysyi vuoteen 1816, jolloin sai valtioneuvoksen arvon ja nimitettiin Calonius'en jälkeen Suomen toiseksi prokuraatoriksi, mutta kuoli jo samana vuonna Turussa Jouluk. 2 p. Hän oli naimaton. (Spåre, Biogr. Ant.; R. Castrén, Borgå Landtdag).

Oxenstierna-suku ei oikeastaan kuulu Suomen historiaan, mutta esiintyy kuitenkin tuon tuostakin maamme aikakirjain lehdillä ja ansaitsee siis tulla tässä mainituksi. Suku on kotoisin Jönköping'in seuduilta Smolannista ja tulee näkyviin jo 12:nnen sataluvun keskipaikoilla. Sukunimeä ei kuitenkaan käytetty ennenkuin uskonpuhdistuksen aikakaudella, jolloin vaakunan mukaan otettiin nimi „Oxenstirn" s. o. häränotsa, josta muodostui Oxenstierna. Ensimmäiset suvun jäsenet, jotka suurempaan maineesen kohoavat, ovat nuo Kaarlo Knuutinpojan kilvoittelijat Pentti ja Niilo Juhonpojat sekä edellisen poika, tuo juonikas arkkipiispa Juho Pentinpoika. Arkkipiispan nuorempi veli Krister Pentinpoika oli Turun linnan ja läänin haltijana vv. 1459—1463. Tämän tytär, Birgitta Kristerintytär, naitiin v. 1485 Knuuti Klaunpoika Bitz'ille (piispa Konrad Bitz'in veljenpojalle) ja eli Viikin kartanossa Kemiössä vielä v. 1516. Krister Pentinpojan pojanpojan poika, Gabriel Kristerinpoika Oxenstierna, korotettiin v. 1561 vapaherraiseen säätyyn ja on myöhempien Oxenstierna'in kantaisä. Kolme tämän miehen pojanpojista ovat varsin mainioita sekä Ruotsin että Suomenkin historiassa ja ovat perustaneet kolme eri kreivillistä sukua.

Korsholman kreivit: Gabriel Pentinpoika Oxenstierna (synt. 1586, kuol.

1656) tuli v. 1631 Suomenmaan kenraalikuvernööriksi ja tehtiin v. 1634 valtiorahaston-hoitajaksi sekä holhojahallituksen jäseneksi, mutta pidettiin riitaisena ja ahneena miehenä. V. 16²⁶/₁51 hän tehtiin „Korsholman ja Vaasan kreiviksi", saaden kreivikunnakseen Mustasaaren, Vähänkyrön ja Isonkyrön pitäjät Pohjanmaalla. Hänen poikansa, Pentti Oxenstierna, oli Kaarlo XI:nnen kuuluisa kansliapresidentti († 1702). Erään toisen pojan jälkeläisiä oli Juhana Gabriel Oxenstierna, kuuluisa ruotsinkielinen runoilija († 1818). — Tämä kreivillinen suku on vielä eleillä Ruotsissa.

Södermöre'n kreivit: Gabriel Pentinpojan orpana, Aksel Kustaanpoika Oxenstierna, suuren Kustaa Aadolfin holhoja, kansleri ja ystävä, Ruotsin historian suurimpia henkilöitä (synt. 15¹⁶/₆83), sai v. 1614 Kemiön pitäjän Suomessa vapaherrakunnaksi ja luki itsensä sen johdosta Suomenkin aatelistoon († 16²⁸/₈54 Tukholmassa). Hänestä johtuva sukuhaara sammui v. 1706.

Kurkijoen kreivit: Gabriel Kustaanpoika Oxenstierna, edellisen veli, tuli v. 1634 valtiodrotsetiksi ja oli, samoin kuin veljensä ja orpanansa, holhojahallituksen jäsenenä († 1640). Hänen lapsensa korotettiin kreivilliseen säätyyn v. 1651 ja saivat kreivikunnakseen Kurkijoen pohostan, jota siitä ajasta on ruotsiksi nimitetty „Kronoborg". Tämä sukuhaara on sammunut v. 1803. Y. K.

P.

Paavali I Petrovitsh, Venäjän keisari vv. 1796—1801, oli syntynyt 1 p. Lokak. 1754 silloisen perintöruhtinaan Pietari Feodorovitshin (sittemmin Pietari III) ja hänen puolisonsa Katariinan (sittemmin Katariina II) aviosta. Hallitsijana ei Paavali menestynyt ja ihmisenäkin oli hän peräti onneton, johon molempaan kasvatus ennen kaikkea oli syypää. Isän äkillinen murhakuolema oli äidin ja pojan välille kaivanut poistumattoman juovan. Katariina pelkäsi omaa poikaansa, jonka oikeastaan olisi pitänyt periä isän kruunu, ja pitikin sentähden hänet kokonaan erillään kaikista julkisista toimista. Hänen epäluulonsa oli niin suuri, että kun Paavali Ruotsin sodan aikana tahtoi Suomessa oppia sodankäyntiä, sai päällikkö keisarinnalta salaisen kiellon olla vähintäkään aiotuista liikkeistä perintöruhtinaalle ilmoittamatta. Ja poikansa perhe-elämäänkin sekaantui vanha ruhtinatar, estäen häntä omia lapsiansa kasvattamasta, jotka keisarinna sen sijaan itse otti hoitoonsa. Eihän siis ollut ihme, että kun Paavali 17 p. Marrask. 1796 äitinsä kuoltua nousi hallitusistuimelle, hän oli valtioelämälle vento vieras. Suuren keisarinnan hankkeet jätettiin sikseen ja huikentelevaisuus pääsi valtaan sekä ulkopolitiikissa että sisällisessä hallinnossa. Ollen Kustaa IV Aadolfin tavoin vakuutettu hallitsijan rajattomista oikeuksista, vihaten siitä syystä Franskan kumousmiehiä ja peljäten Bonaparte'a, otti hän vv. 1798—99 osaa toiseen koalitionisotaan Franskaa vastaan, jossa sodassa Suvorov taisteli suurella kunnialla Italiassa ja Schweiz'issä. Mutta pian katsoi keisari liittolaisensa, Itävallan ja Englannin, pettäiiksi, etenkin viimeksi mainitun, kun ei se jättänyt hänelle Malta'n saarta jonka keisari vaati itselleen syystä että Malta'n ritaristo oli valinnut hänet suurmestarikseen. Liitto Venäjän ja koalitionivaltain välillä murtui, ja kun Bonaparte ymmärsi taitavasti mielitellä keisaria, kääntyi Venäjä äkkiä Franskan puolelle. Suuttumus siitä väkivallasta, jota Englanti merellä harjoitti, oli tuohon aikaan yleinen, ja sentähden onnistui Paavalin saada aseellinen neutralisuus-liitto v. 1800 Venäjän, Ruotsin ja Tanskan välillä uudistetuksi ja sai vielä Preussinkin siihen yhtymään. Mutta jo keväällä v. 1801 pakotti englantilainen laivasto Tanskan luopumaan liitosta, joten siis yleinen sota Englannin ja pohjoisvaltain välillä näytti välttämättömältä. Rauha säilyi tosin sittenkin, mutta ainoastaan sen kautta, että hallitsijamuutos äkki arvaamatta tapahtui Venäjällä.

Perintöruhtinaana kärsitty kohtelu oli Paavalissa herättänyt epäluuloa, joka useinkin vei hänet julmuuteen. Kun hän sen lisäksi samoin kuin isänsäkin piti vähäpätöisiä syrjäasioita peräti tärkeinä ja ahdasmielisillä säännöksillä määräili alamaistensa yksityistä elämää sekä vielä loukkasi kansallistunnettakin noudattamalla ulkomaisia tapoja, kävi tyytymättömyys vaaralliseksi. Hovipiireissä, jotka keisari tylyllä käytöksellään oli saattanut kovaan pelkoon, syntyi kreivi Panin'in ja poliisiministeri Pahlen'in johdolla salaliitto, ja kun keisarin epäluulo vihdoin kääntyi hänen omaa perhettänsäkin vastaan, niin että hän näytti aikovan kruunun perinnöksi eräälle saksalaiselle ruhtinaalle, panivat salaliittolaiset hankkeensa toimeen, ja yöllä 23 ja 24 pp. Maaliskuuta 1801 surmattiin Paavali I omassa linnassaan. Hallituksen peri silloin hänen vanhin poikansa Aleksanteri I. Paavali oli ollut kahdesti naimisessa, ensiksi erään Hessen-Darmstadt'in ruhtinattaren ja sitten Würtemberg'in prinsessan Sofia Do-

rotean (Maria Feodorovnan) kanssa. Ainoastaan toisesta aviosta syntyi perillisiä. Suomen historiassa on Paavali etenkin siitä mainittava, että hän v. 1797 poisti sen vieraan hallinto- ja oikeuslaitoksen, jonka Katariina II oli asettanut venäläiseen Suomeen, mutta että hän kuitenkin samaan aikaan ulottamalla sotaväen-oton Viipurin lääniin liitti tämän maakunnan entistä lujempaan yhteyteen Venäjän kanssa. J. R. D.

Pacchalenius, Tuomas, valtiollisen epäluulon esine, oli syntynyt v. 1704 Vanajan pitäjässä, missä isä, Aksel Antinpoika P., silloin oli kappalaisena. Äiti oli Lammin kirkkoherran tytär Helena Florina. Kun isä nyt ison vihan aikana tuli Janakkalan kirkkoherraksi, sai Tuomas siellä kotiopetusta kappalaiselta Yrjö Pontanus'elta, tuli sitten papiksi, pääsi v. 1738 Vanajan kappalaiseksi ja v. 1740 kirkkoherraksi. Tässä hän hattujen sodan perästä näkyy tulleen kaikenlaisten parjausten esineeksi; hän oli muka ollut osallisna kruununvarojen hävittämisessä Hämeenlinnan heittämyksen aikana v. 1742, ja myöhemmin hänen päällensä kanneltiin jostakin salaisesta kirjevaihdosta jonkun venäläisellä alueella asuvan sukulaisen kanssa. Tämän johdosta kenraalikuvernööri von Rosen äkki arvaamatta lähetti Hämeenlinnasta erään luutnantin sekä alaupseerin ja 8 sotamiestä, jotka yöllä Marrask. 1 p. 1748 vangitsivat P:n. Hän pidettiin ensin Hämeenlinnassa kolme vuorokautta, vietiin sitten Turkuun ja sieltä Ahvenan yli Tukholmaan, tarkasti vartioittuna. Oikeudenkäynti häntä vastaan kesti kolmatta vuotta, eikä kuitenkaan hänessä löydetty vähintäkään syytä. Vihdoin Turun hovioikeus hänen vapautti. Seuraavilla valtiopäivillä v. 1752 P. etsi hyvitystä kärsimyksistään sekä rangaistusta väärälle ilmiantajalle; mutta pienemmän sekreeti-deputationin lausunnon mukaan eivät säädyt näy asiaan ryhtyneen. Vaan 1756 vuoden valtiopäivillä Suomen papisto, joka oli kovin pahoillansa P:n vainosta, kannatti hänen hyvitysvaatimuksiaan, ja silloin sekreeti-valiokunta, säätyjä kuulustamatta, hänelle myönsi 3000 talaria hopearahaa. Sen ohessa annettiin Turun tuomiokapitulille armollinen käsky toimittaa hänelle provastin nimi ja arvo. V. 1762 P. tuli Lohjan kirkkoherraksi; koska pitäjä oli kuninkaallinen, tämä nimitys osoittaa, että hänen syyttömyytensä nyt oli täydellisesti tunnustettu. Seur. v. hän saarnasi pappienkokouksessa, tuli vihdoin lääninprovastiksi ja kuoli vasta v. 1784. (Hist. Ark. IV, VII; Strandberg, Herdaminne). Y. K.

Pacius, Fredrik, musiikitaiteen luoja Suomessa, syntyi 19 p. Maalisk. 1809 Hampurissa, missä vanhemmat olivat viinikauppias Louis Pacius ja Maria Margareeta Schumacher († 1854 Helsingissä). Vanhemmat olivat pojan määränneet kauppaan, mutta hänen mielensä taipui musiikiin ja kaunotaiteisin, myöskin maalaukseen ja runouteen, niin vastustamattomasti että hän viidentoista ikäisenä sai, Hampurissa asuvan säveltäjän A. Methfessel'in neuvosta, isän suostumuksen antauta musiikiin ja lähteä Kassel'iin Ludvig Spohr'in oppilaaksi viulunsoitannossa. Suuri onni nuorelle Pacius'elle oli saada opettajakseen yhden musiikitaiteen suurimpia mestareita, ja Spohr'in ylevä persona ja hieno viulunsoitanto tekivät hänen ideaaliseen luonteesensa lähtemättömän vaikutuksen. Uusi mailma aukeni hänelle ja hän jäi kolmeksi vuodeksi 1824—27 Kassel'iin, jossa myöskin oppi sävellystaidetta etevältä M. Hauptmann'ilta. Hän voi nyt jo soittajaisretkellä matkustella Pohjois-Saksassa; varsinkin hän voitti kiitosta Spohr'in kvartettein ja viulu-sävellysten esittämisestä. Soittajaisissa Stralsund'issa kuuli hänet vanhanlainen musiikkia rakastava herra, eräs kauppias Ruotsista, nimeltään Flygarson, joka hänen soittoonsa ihastuneena kehoitti häntä seuraamaan itseään Tukholmaan. Sinne tultuansa Toukokuussa 1828, kohdeltiin häntä varsin hyvin, ja erään konsertin jälkeen, jossa m. m. musiikia harrastava kruununperillinen Oskar oli läsnä, sai hän paikan kamarimusikuksena ja solo-viuluniekkana hovisoittokunnassa. Ihanasti sijaitsevassa pääkaupungissa hän tutustui useihin Ruotsin etevimpiin soittoniekkoihin, niinkuin Crusell, Lindblad ja Geijer, ja vietti siinä kuusi onnellista vuotta nuoruudestaan vuoteen 1834 asti.

Helsingin yliopistossa oli tähän aikaan K. V. Salgé'n kuoltua 1833 musiikin opettajan virka avoinna; maassa ei löytynyt kukaan, joka olisi voinut tätä paikkaa täyttää; tie Tukholmasta Helsinkiin ei ollut pitkä, Pacius tuli kehoituksesta tänne ja nimitettiin kohta 29 p. Toukok. 1834 virkaan, vaikka vasta seur. vuonna talvella muutti Suomeen. Nuoruuden kauneimmassa iässä, 25 vuotiaana, saapui hän maahamme, joka tuli hänen toiseksi isänmaaksensa, jossa ei ainoastaan koko hänen myöhempi elämänsä kulunut, mutta jossa myös hänen nimensä on aina elävä sen sivistyshistoriassa. Suomen uudessa, kauniissa pää- ja yliopistokaupungissa alkoi hän kohta vereksillä voimilla työskennellä korkeaksi asetetun maalinsa puolesta, ja sitä, minkä hän on tehnyt soitannollisen sivistyksen ja aistin kohottamiseksi maassamme, ei muutamilla sanoilla mainita. niitä nautintorikkaita hetkiä, jotka on Helsingin yleisölle saattanut, ei helposti lueta. Jo kohta tulonsa jälkeen hän 21 p. Helmik. 1835 antoi täällä ensimmäisen instrumentaali- ja vokaalikonserttinsa, johon seur. vuosina liittyivät toiset, useimmiten neljät soittajaiset

vuodessa, joissa aina parasta, klassillista ja uudenaikaista, musiikia esitettiin hänen johdollaan. Ensi vuosikymmennä astui hän usein itse esiin lumoovalla viulunsoitollaan, esittäen osaksi Spohr'in ja toisten suurten mestarein sävellyksiä, osaksi omiansa, niinkuin *Fantasia viululle* 1842 ja *Konsertti* 1845. Hän kokosi ympärilleen kaikki soitannolliset voimat ja kehitti useita oppilaita viulunsoitannossa, esim. Otto v. Köningslöw, R. v. Böningh, L. Borgström ja myöhemmin J. Lindberg (ks. h.). Suurempiakin hänen säveltämiänsä esitettiin näissä soittajaisissa, niinkuin deklamatoriot *Die Weihe der Töne* (Sävelten valta), ensi kerran 17 p. Toukok. 1839 ja sitten useasti, ja *Tod im Tode* (Kuolema kuolemassa) 1844, *Mustalaiskööri* (1841), *Juhlamarssi* (1842), paitsi joukko säveltämiänsä ylioppilas-kvartettilauluja. Vielä enemmän hän meillä kohotti harrastusta musiikiin niillä simfoniakonserteilla, jotka hänen toimestaan 1845 alkaen lähes kymmenen vuotta pidettiin, kuusi joka vuonna, ja joissa esitettiin Haydn'in, Mozart'in, Beethoven'in ja Mendelssohn-Bartholdy'n ynnä muiden kuolemattomat teokset, sekä *Allegro maestoso* häneltä itseltä (1850). Ei siinä kyllä, suurimmat konsertit, joiden matkaan saamiseksi vaadittiin koko hänen pontevuutensa ja erinomainen voimansa, olivat kuitenkin ne hengelliset „oratoriot", jotka esitettiin useimmin pitkänäperjantaina ja pääsiäisten aikana. Jo 1835 hän aloitti antamalla L. Spohr'in „Die letzten Dinge" (uudestaan 1838 ja 44), G. H. Graun'in „Der Tod Jesu" (1836), Händel'in „Der Messias" (1839), Spohr'in „Vater Unser" (1841), F. Mendelssohn-Bartholdy'n „Paulus" (1847), saman „Lobgesang" (1851), Cherubini'n „Requiem" (1849). Myöskin kaksi suurta maallista musiikiteosta esitti näinä vuosina lauluseura hänen johdollaan, Felicien David'in ode-simfoniat „Hietikkö" 1849 ja „Kristofer Kolumbus" 1853. Kaikki nämä konsertit olivat soitannollisia juhlahetkiä. Sitä paitsi hän unhottamattomalla tavalla johti musiikia kaikissa promotioneissa vuodesta 1836, riemujuhlassa 1840 ynnä muissa yliopiston juhlatiloissa niinä kolmenakymmenenäviitenä vuonna, joina oli musiikinopettajana yliopistossa; kolmeen tilaisuuteen hän itse oli musiikin sepittänyt, kantaatit ilojuhlaan 11 p. Tammik. 1851, murhejuhlaan keisari Nikolain kuoltua 27 ja 28 p. Huhtik. 1855, molemmat F. Cygnæus'en sanoilla, ja ilojuhlaan 10 p. Jouluk. 1866, Z. Topelius'en sanoilla. Kaksi muuta suurempaa musiikiteosta F. Cygnæus'en sanoihin esitettiin, *Kodittomat* konsertissa 17 p. Maalisk. 1858 Uuskaarlepyyn palossa kärsineitten hyväksi ja *H. G. Porthan* konsertissa 16 p. Maalisk. 1860 ja 9 p. Marrask. 1861 Porthan'in muistopatsaan hyväksi. Ne sävellykset, jotka ovat tehneet hänet tunnetuksi ja rakkaaksi suomalaisille sydämmille ovat kuitenkin *Maamme* laulu J. L. Runeberg'in sanoihin, joka ensi kerran laulettiin ylioppilasjuhlassa 13 p. Toukok. 1848 ja jonka sävelet ovat meidän kansallistunteesemme kasvaneet yhteen, sekä hänen suurin ja vaivalloisin työnsä *Kaarlo kuninkaan metsästys,* romantillinen opera 3 näytöksessä Z. Topelius'en tekstillä, josta osia esitettiin konsertissa 18 p. Maalisk. 1851, jonka jälkeen koko opera ensi kerran annettiin taideharrastajain toimella 24 p. Maalisk. 1852, ja vielä kahdeksan kertaa sam. vuonna. Tämän operan esittäminen herätti maassamme mitä suurinta ihastusta ja Pacius'en nimi oli maineen huipulla. Tuo suurenmoinen säveltеos saikin kunnian tulla näytetyksi Tukholman kunink. teaterilla, ensin 1856 neljälletoista täydelle huoneelle, ja sitten Kaarlo XV:n kruunauksessa. Ruotsissa tuli hän musiiki-akatemian jäseneksi 1856 ja Vaasa-tähdistön ritariksi 1857; Suomessa häntä kunnioitettiin tähdellä 1856 sekä professorin nimellä ja arvolla 1860. Sittemmin on hän täydellisesti muutellut ja lisäillyt tätä operaa, joka melkein on uusi teos semmoisena, kuin sitä vv. 1875 ja 80 on Helsingin ruotsalaisella näyttämöllä annettu. Hänen toinen näytelmä-sävellyksensä on musiiki Z. Topelius'en Kalevalasta saatujen aihetten mukaan kirjoittamaan satunäytelmään *Kypron prinsessa,* joka sisältää use'ta varsin kauniita laulukappaleita ja näytettiin, sekin taideharrastajain kautta, Helsingin Uuden Teaterin vihkiäisissä 28, 29 ja 30 p. Marrask. 1860. Paitsi suuret laulusävellykset on hän vielä sepinnyt ja julaissut monta yleiseen tunnettua ja laulettua pienempää kappaletta, niinkuin *Suomen laulu* ja *Sotilaspoika* 1858 y. m. Runeberg'in, Topelius'en, F. Berndtson'in ja E. v. Qvanten'in sanoihin. Pacius'en musiiki on jalointa laatua, niinkuin Runeberg'in runous, ylevä ja totinen, puhdas ja lämmin, taiteellinen ja samalla yksinkertainen, melkein aina innostuksen synnyttämä ja sydämmeen tunkeva; soitimille sovittaminen on suurenmoinen ja usein ihmeteltävä. Kuinka rakkaaksi hän on tullut suomalaisille kansalaisilleen todistaa se kunnioitus, jota hänelle osoitettiin 19 p Maalisk. 1859 hänen täyttäessä 50 ikävuotensa ja samana päivänä 1869, jonka jälkeen täysinpalvelleena otti eron virastaan yliopistossa. Maisterinvihkiäisissä 31 p. Toukok. 1877 hän vihdoin nimitettiin kunniatohtoriksi filosofian tiedekunnassa. Viime vuosikymmenen kuluessa on hän oleskellut monta vuotta entisessä isänmaassansa Saksassa, osaksi Dresden'issä, osaksi syntymäkaupungissaan Hampurissa, mutta on palannut Suomeen, jossa hänellä on sekä luknisat ystävät ja ihailijat että rakastettu perheensä. Sillä jo 1842 hän Helsingissä nai Niina Lucia Martin'in, valtioneuvos J.

G. Martin'in tyttären, jonka kanssa hänellä on yksi poika ja kolme tytärtä, joista vanhin tytär Maria, laulajatar ja laulunopettajatar, on v:sta 1871 Kaarlo Collan'in (ks. tätä) leski. (Laveampaa elämäkertaa katso Suomen Kuvalehteä 1875, toim. J. Krohn).

Palander-suvun kantaisä Aksel Teodorinpoika oli Satakuntalainen, Kyrön pitäjästä syntyisin. Hän oli ollut kreivinna Sigrid Tott'illa kotisaarnaajana Liuksialassa, kun Keuruun pitäjää perustettaessa määrättiin sinne ensimmäiseksi kirkkoherraksi 1630. V. 1646 hän hukkui Tarhian järveen Keuruun kirkon pohjoispuolella. Kerrotaan että hän talostansa Suolahden kylässä oli isäntänä lähtenyt seuraamaan kahta pappia, joista toinen oli Saarijärven kirkkoherra, heidän kotimatkallensa, kun eräs ylioppilas, joka suuttui pappien pilapuheista, heilutti venheen kumoon. Kaikki papit hukkuivat, mutta ylioppilas pelasti itsensä uiden Papinniemelle, joka tuosta tapauksesta sai nimensä. — Kantaisän poika Abraham kuoli hänkin Keuruun kirkkoherrana, ja vasta hänen poikansa sanotaan ottaneen itselleen sukunimen Palander. Abrahamin pojista on ainoastaan Aksel varmuudella tunnettu, mutta hänen luonansa Kuorevedellä oleskelivat ison vihan aikana, nimistä arvaten, muutamat muutkin veljekset; missä sukujohto on epävarma, on se alla olevassa sukutaulussa kysymysmerkillä osoitettu.* Pekkalan talo Suolahden kylässä oli vielä viime vuosisadan keskivaiheilla nimismies Pietari Palander'in ja hänen perillistensä hallussa; liekö se häneltä saanut nykyisen nimensä ja alkuperäisellä nimellänsä voinut antaa aihetta Palander suvun nimeen, taikka olisiko sukunimi Suolahdesta (suo, latinaksi palus) johdettu? — Suvun jäsenistä mainittakoon Uudenmaan rakuunarykmentin pastori, sittemmin Mustion tehtaansaarnaaja Lauri P. (s. 1744, † 1799), joka maisterinväitöksenä 1767 julkaisi kertomuksen *Kulsialan (Tyrvännön) seurakunnasta;* professori Gabriel P. (s. 1776, † 1821), joka suuretieteen dosenttina Turun yliopistossa oli osallisena astemittauksissa Pohjois-Ruotsissa, nimitettiin yliopiston kirjaston hoitajaksi 1809, sekä sen ohella ensin professoriksi kirjallisuuden historiassa 1811, sitten filosofiassa 1814, ja julkaisi 16 väitöskirjaa, joista tässä huomautamme *Formarum etymologicarum in linguis Fennica et Estonica parallelismus* (1819); Venä-

---

* *Axelius Theodorici,*
Palander suvun kantaisä. Keuruun kirkkoherra 1630. † 1646.

Abraham, Keuruun kirkkoherra 1687. † 1697. 3:sti nainut. Hänen poikansa ottivat nimen Palander.

Aksel Palander, Kuoreveden kappalainen 1698. † 1727. V.: Maria Wächter. | ? Juhana Palander, Virtain kappalainen 1701. † 1708. V.: Helena Roos. | ? Pietari Palander, Keuruun nimismies, s. 1683, † 1758. V.: Liisa Jaakontytär.

Aksel, Jämsän nimismies, s. 1690, † 1739. V.: Eeva Margareeta Kihl. | Abraham, Dragsfjerdin kappal., s. 1695, † 1758. V.: Beata Utter. | Juhana, Pohjan kappal. s. 1701, † 1779. | Kustaa, Kuolemajärven kappal. 1741, s. 1705, † 1751. V.: Maria Melartopœus. | ? Gabriel, Tyrvännön kappal. 1726. † 1752. V.: Anna Elisabet. | Elias, pitäjänapulainen Kemiössä 1724. † 1731. V.: Kristiina Svidielinus.

Yrjö, maanviljelijä Jämsässä, s. 1724, † 1788. | Gabriel, Kuhmoisten kappal., s. 1728, † 1805. V.: Anna Maria Aspholm. | Abraham, pitäjänapulainen Kemiössä s. 1722, † 1780. 3:sti nainut. | ? Jonas Wilhelm, sotakamreeri, s. 1727, † 1786. V.: Johanna Magdaleena Doth. | Abraham, Tyrvännön kappal., s. 1727, † 1781. V.: Ulriika Eleon. Andersin. | Gabriel, Vanajan kirkkoherra, s. 1730, † 1800. V.: Katri Elisabet Procopœus. | Lauri, Mustion tehtaan saarnaaja. s. 1744, † 1799. V.: Sofia Dorotea Indrén.

Jonas Fredrik, majuri Turun jalkaväessä, s. 1751, † 1825. V.: Jakobina Fredriika Gripenstedt. | Lauri Aadolf, sotalääkäri Karlskrona'ssa, s. 1758, † 1840. V.: Kristiina Fredriika Faxe. | Eerik Kustaa, aliluutn., s. 1769, † 1826. V.: Eeva Maria von Kræmer. | Abraham Fredrik, Someron kirkkoh., s. 1757, † 1819. V.: Ebba Maria Palander. | Gabriel, professori, s. 1776, † 1821. | Lauri Filip, Tuusulan kirkkoh., s. 1778, † 1830. V.: Charlotta von Becker.

Fredrik Wilhelm, tuomari, s. 1787, † 1852. | Jaakko Diidrik, apteekari Porissa, s. 1794, † 1832. | Arvid Aadolf, maaherra, s. 1798, † 1848. | Kaarle Wilhelm, tukkukauppias, s. 1800, † 1865. | Aksel, Fredrik, veistämön päällikkö, s. 1802, † 1857. | Kaarle Edvard, provasti Inkerissä, s. 1811. | Kaarle Juhana, linnansaarnaaja, s. 1804, † 1854. | Kustaa Fredrik, armovuoden saarnaaja, s. 1808, † 1838. | Lauri Gabriel, Gideon, majuri, s. 1823.

Jonas Diidrik, majuri, s. 1819, † 1881. | Herman Fredrik, taapikapteeni, s. 1821. | Frans Wilhelm, apteekari, s. 1823. | Otto, kirjakauppias, s. 1825. | Knut Viktor, maanviljelijä, s. 1828. | Aadolf Arnold Louis, kapteeni, s. 1842. Aateloittu Palander af Vega. | Edvard Wilhelm, koulopettaja, s. 1845.

jän kielen opettaja Edvard Wilhelm P. (s. 1845), joka koulukirjallisuuden alalla on julkaissut *Venäjän Lukemiston* sanakirjoineen (1873—74) sekä esittelyn *Venäjän uudemmasta kirjallisuudesta* (1880). Viime vuosisadan lopulla asettui Ruotsiin eräs sukuhaara, jonka kantaisä sotakamreeri Jonas Wilhelm P. oli Suomessa syntynyt 1727, vaikka hänen vanhemmistansa ei ole varmaa tietoa, ja kuoli Helsingissä 1786. Tämän sukuhaaran jäseniä ovat Blekingen maaherra Arvid Aadolf P., (s. 1798, † 1848) ja Aadolf Arnold Louis P., aateloittu Palander af Vega (s. 1842), joka 1878—80 oli „Vega" laivan komentajana Nordenskiöld'in mainiolla matkalla Euroopan ja Aasian pohjoisrannoitse Beeringin salmelle ja sieltä Suetsin kanavan kautta Ruotsiin takaisin. J. R. A.

Paleen, Eerik Juhana, aateloittu **af Palén,** lainsuomentaja, kuului sukuun, jonka kantaisä Martti oli kauppias Uudessakaupungissa. Poika otti nimekseen Palenius; pojanpoika Abraham Paleen oli Piikkiön ja Halikon tuomari ja omisti muun muassa Viksberg'in ja Mainiemen säteritilat Paimiossa. Hänen ja Margareeta Katariina Tigerstedt'in avioliitosta syntyi v. 1716 Toukok. 15 p. poika Eerik Juhana, joka v. 1737 päätettyjen opintojen jälkeen tuli Turun hovioikeuteen auskultantiksi, pian sen jälkeen muutti Ruotsin puolelle ja kuninkaan kansliassa ja oikeusrevisionissa yleni protokollasihteerin arvoon v. 1756. Vuosina 1755, 1760 ja 1769 uskottiin hänelle toimi olla talonpoikaissäädyn sihteerinä, jommoisena P. uskollisesti ajoi hattupuolueen asiaa yksissä neuvoin Olavi Hookananpojan, säädyn tunnetun puhemiehen, kanssa. Siitä hän joutui vähemmistön katkeraan vihaan, jopa sai 29 p. Marrask. 1755 kärsiä väkivaltaakin säädyn täysistunnossa; mutta hattupuolueen suosio tuotti hänelle sitä enemmän etuja; niinpä hän sai valtiosäätyjen valtuusmiehenä istua teollisuuskonttorissa, säätyjen konttorissa ja muutamissa tärkeissä valiokunnissa; v. 1770 hän tuli aateloituksi (Ruotsin ritarihuoneen n:o 1996); niinpä hän myös v. 1766 tuli Pohjois-Suomen laamanniksi, jossa virassa oli vuoteen 1783. V. 1744 hän oli nainut Anna Johanna Forseen'in, tunnetun Forseen nimisen lainsuomentajan tyttären. V. 1751 P. pyysi appi vainajansa lainsuomennosta parannettavaksi ja painettavaksi; v. 1756 hän ilmoitti, että teos oli valmis käsikirjoituksessa, vaan jätti sittemmin painattamisoikeutensa Y. Salonius'elle. Kuinka suuria korjauksia hän on tehnyt Forseen'in suomennoksessa ei tarkkaan tiedetä, mutta ihan varmaan se on erehdystä, kun v. 1759 painettua lain suomennosta joskus on pidetty P:n tekemänä. Kuoli 1788. P:llä oli useampia poikia, vanhin, nimeltään Eerik Juhanahänkin, kuoli v. 1789 Vaasan hovioikeuden assessorina; neljänteen poikaan suku sammui v. 1809. Tytär Kristiina Margareeta oli Robert Henrik Rehbinder'in äiti.
E. G. P.

Palmén, Juhana Filip, lainoppinut ja virkamies, syntyi Porissa 31 p. Lokak. 1811. Vanhemmat olivat kruununvouti Ala-Satakunnan kihlakunnassa, sittemmin tullijohtokunnan kamreeri, Henrik Juhana P. ja tämän vaimo Amalia Loviisa Sourander. Valmistavaa opetusta nautittuaan Tallinnassa sekä Turun katedraalikoulussa, P. pääsi ylioppilaaksi Turussa 1827, pari kuukautta ennen suurta paloa, filos. maisteriksi 1832 ja lakitieteen kandidaatiksi 1836. Hyvillä musiikillisilla lahjoilla varustettuna, hän harjoitti etenkin huilunsoitantoa ja oli nuoruudessaan usein avullisena konserteissa, sekä Turussa että Helsingissä. Mutta hänen opintojensa päämaali oli kuitenkin lakitiede. Harjoitettuaan muutamia vuosia käytännöllistä lainoppia, hän tuli yliopiston apulaisopettajaksi yleisessä lainopissa 1840 sekä lainopin tohtoriksi s. v. V. 1843 P. määrättiin sihteeriksi siihen komiteaan, joka sai toimekseen tarkastaa n. s. lakikommissionin tekemää yhteenvetoa Suomen voimassa olevista laeista ja asetuksista. Tässä toimessa, joka kesti vuoteen 1847, P. valmisti ehdotukset niihin komitean lausuntoihin, joidenka seuraus oli lakikommissionin teoksen kumoominen, epäilemättä maamme onneksi, koska mainittu venäläiseen malliin tehty yhteenveto olisi arveluttavalla tavalla häirinnyt vanhaa lakilaitostamme. P. tuli 1844 professoriksi romalaisessa ja venäläisessä lainopissa, sekä oppiaineita uudestaan jaettaessa 1852 rikos- ja valtio-oikeudessa, josta virasta 1858 siirrettiin siviilioikeuden professoriksi. Mieltyneenä kaikkiin yliopiston hallintoa koskeviin kysymyksiin, P. oli yliopiston rahakamarin inspehtorina 1849—66 sekä lainopin tiedekunnan dekaanina 1853—67. Eri professorinvirkojen pitäjänä ja muidenkin professorien virkoja välistä hoitaen hän on pitänyt luennoita kaikissa tiedekuntaan kuuluvissa aineissa.

P. on ollut jäsenenä useissa hallituksen asettamissa komiteoissa, ja on niissä usein valmistanut ehdotukset säädyille annettaviin keisarillisiin esityksiin, esim. holhomistoimesta, tilusten jaosta ja maan palstoittamisesta y. m. Valtiopäivillä 1863—64 hän pankkivaliokunnan sihteerinä, silloisen pankkikamreerin Aug. Florin'in avulla, kirjoitti valiokunnan lausunnon, joka on tärkeimpiä lähteitä Suomen rahaseikkojen tuntemiseen vv. 1809—63. Siinä komiteassa, joka 1865 teki ehdotuksen hallintokuntain muuttamiseksi, P. oli jäsenenä, kuten myös siinä joka s. v. valmisti ehdotuksen uuteen konkurssiasetukseen, mikä esitettiin 1867 v:n valtiopäiville. — V. 1864 Ruotsin oi-

keus-kanslerin virasto määräsi P:n yhdeksi niistä, joidenka tuli valvoa Ruotsin kansan oikeutta Längman'in testamenttiasiassa (ks. Längman, E. J.). — V. 1867 P. siirrettiin yliopistosta keis. senaatiin, jossa sittemmin on useita eri paikkoja täyttänyt. Oikeusosastosta, jossa ensiksi oli saanut jäsenenä sijan, hän jo 1868 pantiin kirkollistoimikunnan päälliköksi. V. 1869 hän nimitettiin silloin asetetun kouluylihallituksen jäseneksi; 1871 prokuraatoriksi, säilyttämällä mainitun viran kouluylihallituksessa, josta vapautettiin vasta 1872. V. 1873 hän Kothen'in jälkeen asetettiin yliopiston v. t. varakansleriksi, mitä virkaa hän tähän asti on hoitanut. Vapautettuna prokuraatorinvirasta 1877 hän pantiin senaatin oikeusosaston varaesimieheksi.

Kirjailijana P. on julaissut akatemiallisia programmeja ja väitöskirjoja, joista mainittakoon *Rättshistoriska bidrag till tolkningen af 1734 års lag*, kaksi osaa 1849—52; *Lärobok uti Finlands lagar, för finska kadettkorpsens behof*, julaistu kivipainoksena 1852—55; *Juridisk handbok för medborgerlig bildning*, 1859, suomeksi käännetty E. Lönnrot'in kautta nimellä *Lainopillinen käsikirja* 1863; *Storfurstendömet Finlands grundlagar* 1861, suomeksi käännetty W. Lavonius'en kautta *Suomen Suuriruhtinanmaan perustuslait* 1862, ensimmäinen täydellisempi kokoelma maamme perustuslaeista, ja varsinkin tärkeä sen kautta että ilmestyi aikana, jolloin edustuslaitoksemme oli uuteen eloon heräämäisillään; kirjoituksia lainopillisista ja valtiollisista asioista Litteraturblad'issa 1855. 56, Juridiskt Album'issa 1861, 62, lainopillisen yhdistyksen aikakauskirjassa 1865, jonka toimitukseen hän otti osaa kolmena ensimmäisenä vuotena, ynnä muissa sanomalehdissä. Maisteri K. M. Crusell'in ja kand. K. K. Ehrström'in avulla hän julkaisi prof. Ekelund vainajan luennoita Romalaisten yksityis-oikeudesta 1850, 51 (ks. Ekelund). — P. nimitettiin kanslianeuvokseksi 1861, valtioneuvokseksi 1866 ja sai aatelisen arvon 1875, jolloin sai sijan ritarihuoneessa n:ona 250. — Hän on kahdesti nainut: 1) v. 1840 Juhana Charlotta Bonsdorff'in, joka oli Kreikan kirjallisuuden professorin Juhana B:n tytär; 2) 1848 Adolfina Fredriika Emilia Sallmén'in, joka oli reviisorin senaatin revisionikonttorissa, sittemmin rykmentinkirjurin ent. Hämeenlinnan jalkaväen rykmentissä, Ernst Fredrik Sallmén'in tytär.

Palmén, Juhana Akseli, luonnontutkija, edellisen poika edellisestä avioliitosta, syntyi Helsingissä 7 p. Marrask. 1845, tuli ylioppilaaksi v. 1864, saatuaan koulukasvatuksensa Helsingin ruots. yksityislyseossa; suoritti filosofian kandidaatitutkinnon 1869 ja tuli filosofian tohtoriksi 1874; määrättiin eläintieteen dosentiksi 1875; sai ylimääräisen amanuensin toimen yliopiston eläintieteellisessä museossa 1864 ja vakinaisen amanuensin vuonna 1867.

Matkusti kesällä 1865 Pohjois-Savossa hyönteisten keräämistä varten ja samalla tarkoituksella kesällä 1867 Tornion Lapissa sekä 1870 Itävallan vuoristoissa, jolta viimemainitulta retkeltä hän myös toi kotiin runsaita kasvikokoelmia. Oleskeli 1875—76 ulkomailla enimmin Heidelberg'issä, jossa hän mainion professori Gegenbaur'in oppilaana perehtyi uudenaikaisen eläintieteen peruskiveen, vertailevaan anatomiaan. Ensimmäisenä hedelmänä siitä uudesta suunnasta, jonka P:n luonnontieteelliset tutkimukset Heidelberg'issä saivat, on hänen teoksensa *Zur Morphologie des Tracheensystems* (Helsingissä 1877), tutkimus hyönteisten huokosten synnystä ja kehityksestä. Käytännöllisessä suhteessa, opetuksessa, on tämä P:n tänne tuoma uusi tutkimussuunta sekä se into, jolla hän on sitä edustanut, tuottanut hyvin huomattavaa hyötyä. Matkoilla Italiassa 1876 sekä Norjassa 1880 on P. kerännyt runsaan varaston merieläimiä, joka on tehnyt hänelle mahdolliseksi hyvällä menestyksellä panna toimeen vertailevia anatoomisia harjoituksia, millaisia yliopistossamme sitä ennen ei nimeksikään tunnettu.

Hänen kirjallisista tuotteistaan luettelemme tässä, paitsi yllempänä mainittua tutkimustaan hyönteisten huokosista, seuraavat: *Ornithologiska iakttagelser under en resa i Torneå Lappmark* (J. Sahlberg'in kanssa) fauna-seuran Notiser-sarjan 9:sä vihossa, 1868; *Finlands Foglar, hufvudsakligen till deras drägter beskrifna af M. v. Wright, senare afdelningen, efter författarens död omarbetad med särskild hänsyn till arternas utbredning*, 1873; *Om Foglarnas flyttningsvägar*, väitöskirja tohtorin arvoa varten 1874, jota teosta parannettu painos Saksan kielellä *Ueber die Zugstrassen der Vögel* (Leipzig'issä 1876); *Die Geographische Verbreitung der Hühner-, Sumpf- und Wasservögel im faunistischen Gebiete Finlands* (aikakauskirjassa Cabanis Journal für Ornithologie, 1876); *Zur Discussion der Zugstrassen* (Cab. Journ. 1879). Koulukirjallisuutta on P. lisännyt toimittamalla (A. J. Melan kanssa) *Luonnonopillisen Kuvaston, 1081 kuvaa 38:ssa taulussa*, 1880, ja kansanvalistusseuran kirjasarjassa löytyy hänen kädestään kirjanen *Ruumiin elimet*, 1878. Maantieteellisen kongressin näyttelöön Venetsiassa kesällä 1881 toimitti hän (A. J. Melan kanssa) tilastollisia karttoja Suomen lintu-faunasta ja vv. 1880 ja 1881 on P. oleksinut osan kesää Tukholmassa Nordenskiöld'in Vega-kokoelmien, erittäin lintujen, tieteellistä tutkimista varten.

Palmfelt, August Fredrik, soturi, majuri Kustaa Fredrik P:n ja Anna Maria Ehrensvärd'in poika, syntyi Suomessa

v. 1767 Syysk. 3 p., meni 1780 Uudenmaan jalkaväkeen, jossa 1788 tuli luutnantiksi, saavutti 1788—90 vuosien sodassa kapteenin ja majurin arvot ja tuli v. 1796 Turun läänin jalkaväen everstiksi. V. 1807 hän Pommerin sodassa oli prikaatinpäällikkönä, ja 1808—09 vuosien sodassa ensimmäisen prikaatin johtajana. Lapuan tappelun jälkeen lähetettynä tiedustusmatkalle Sarvikkaan, osoitti P. kuuluisaksi tullutta kunnottomuutta; Alavuen taistelussa osoitetusta uljuudesta hän sitä vastoin sai kiitosta. Siinä armeijassa, jonka Hannu Henrik Gripenberg (ks. h.) sodan loppupuolella johti Kainuusen päin oli P. adjutanttina, ja voitti semmoisena surkean maineen. Ei siinä kyllä, että hän kaikin mokomin kehoitti hätäiseen pakkosovintoon, hän on silminnähtävästi 24—29 pp. Maalisk. 1809 tapahtuneissa keskusteluissa salaa ajanut Venäläisten asiaa, käyttäen hyväkseen päällikkönsä herkkäuskoisuutta ja kielitaidon puutetta. Vilpitön Gripenberg pidettiin puoleksi vankina, kun oli lähtenyt Venäläisten pääkortteeriin parempia ehtoja hieromaan, mutta P. sai kulkea minne tahtoi; Gripenberg'ille lähetettyjä tärkeitä kirjeitä P. pidätti ja, kun suomalaiset päälliköt kiivastuivat pakkosovinnosta, lupasi hän vaatia uusia määräyksiä, mutta ei tehnyt mitään. P. luettiin myös niitten ruotsalaisten upseerien joukkoon, jotka teoilla ja mielipiteillä olivat toimineet Venäjän keisarin hyväksi, eikä siis tullut minkään edesvastauksen alaiseksi. V. 1810 hän erosi Ruotsin palveluksesta, sai sam. v. Venäjän keisarilta kenraalimajurin arvon ja muutti Suomeen asumaan. Hän oli jo 1803 ollut vara-maaherrana Turun läänissä; 1812 hän tuli Suomen sotaväen ylitarkastajaksi ja senaatin talousosaston jäseneksi. Kivulloisuuden tähden ulkomaille lähdettyään P. kuoli Tukholmassa 1814 Huhtik. 20 p. Hän oli v. 1798 nainut Vilhelmiina Albertina von Willebrand'in, joka 1815 leskenä meni naimisiin presidentti A. F. von Willebrand'in kanssa. E. G. P.

Paturi, Kustaa, talonpoika, oli talollisen Vilhelmi Paturin poika ja syntyi sen nimisessä talossa Turengin kylässä Janakkalan pitäjää Maalisk. 23 p. 1812. Se vähäinen suomenkielinen rahvaankirjallisuus, joka Turun Viikkosanomain ajoista alkoi kansaan levitä, herätti Paturissa taidon ja toimen hengen ja hänestä tuli sen kautta paikkakuntansa henkinen johtaja sekä maanviljelyksessä että muussa sivistyksessä. Talonhaltijaksi tultuansa, hän tavattomalla innolla ja taidolla ryhtyi parempien maanviljelyskeinojen käyttämiseen ja vaikutti sitten esimerkillään ja neuvollaan koko ympäristöön. Vaan ei ainoastaan maanviljelyksessä, vaan myöskin kunnallisasiain hoidossa ja koko talonpoikaisessa yhteiselämässä saavutti Paturi johtavan aseman, eikä hän milloinkaan epäillyt käyttää ankaria nuhteita, missä neuvo ja esimerkki eivät auttaneet. Työn lomissa Paturi rakasti iloista siveellistä huvia ja hauskaa kanssakäymistä, josta hänen vaikutuksensa paljon eneni. Kirjallisellakin alalla hänen nimensä oli aikoinaan jotenkin tuttu. V. 1842 tuli ulos pieni, nuottilehdillä varustettu vihkonen *Huvilauluja Hämehestä*, 1:nen vihko, jonka yhdessä ovat sepittäneet Paturi ja Janakkalan sen aikuinen lukkari G. Sileeni. Se sisältää 15 laulua, joista useat eivät ole runollista henkeä vailla. Myöhemmin Paturi usein kirjoitti sanomalehtiin, nimellä „Maamies", milloin taloudellisista, milloin yhteiskunnallisista aineista. V. 1843 hän oli nainut lukkarin tyttären ja talollisen lesken Kustaava Thurin'in ja muutti silloin Jussilan rustholliin Hyvikkälän kylässä, mutta siirtyi jonkun vuoden perästä takaisin kotitaloonsa, jossa kuoli Toukok. 10 p. 1868, sen aikuisen hätäajan synnyttämään punatautiin. Y. K.

Paul, Herman Daniel, soittoniekka ja kirjailija, syntyi Preussissä 17 p. Heinäk. 1827 kamreeri Johann Paul'in ja Therèse Meyer'in avioliitosta; suoritti kouluopintonsa Berlin'issä ja rupesi sitten harjoittelemaan viulunsoittoa, m. m. nerokkaan Hubert Ries'in johdolla. Käydessään laveilla matkoilla soittajaisia antamassa P. v. 1859 Norjan ja Ruotsin kautta tuli Suomeen, johon 1862 muutti vakinaisesti asumaan, 1861 täällä naituansa henkikirjoittajan tyttären Evelina Loviisa Bonsdorff'in. P. piti ensin kauan nuottikauppaa, tuli 1869 ylimääräiseksi Saksan kielen lehtoriksi Helsingin yliopistoon ja on nykyään opettaja polyteknillisessa opistossa sekä Helsingin venäläisessä Aleksanterinlukiossa. Viulunsoittoa P. ei ole viime aikoina harjoitellut, mutta on monta vuotta arvostellut Helsingissä annettuja soittajaisia ja laulajaisia. Sen ohessa hän on antaunut ahkeraan kirjailijatoimeen. P:n tekemistä koulukirjoista mainittakoon *Tysk läsebok till skolornas bruk* (ensim. osa 1869 ja 1880, toinen 1871, molemmat Helsingissä), *Tysk språklära* (Helsingissä 1871 ja 1879, suomeksi 1874) ja pari pienempää oppikirjaa, sekä kaksi oppikirjaa Venäjän kielellä. Topelius'en tekstin teoksessa „Matkustus Suomessa" ja muita suorasanaisia teoksia P. on kääntänyt saksaksi. Suurimmat kirjalliset ansionsa P. kuitenkin on voittanut mestarillisella taidolla kääntämällä ruotsin- ja suomenkielisiä runoja saksaksi. V. 1866 hän Helsingissä julkaisi *Finnische Dichtungen* nimisen kokoelman, joka sisältää muutamia Suomen etevimpäin runoilijain runoelmia, ja v. 1877 ilmestyi suurempi kokoelma *Aus dem Norden*, jossa löytyy Ahlqvist'in, Cygnæus'en, Nervander'in, Runeberg'in, Topelius'en ja Wecksell'in teke-

miä runoja erittäin kauniisti käännettyinä, sekä sen ohessa noin 40 suomalaista runoa saksalaisessa asussa. V. 1869 julkaisi hän niin ikään Helsingissä taitavasti tehdyn käännöksen *Die Könige von Salamis von J. L. Runeberg*. Tämän kaiken ohessa P. monen vuoden kuluessa maisteri Henrik Pantsar'in avulla mitä suurimmalla huolella on kääntänyt saksaksi kaikki *Kantelettaren* kauniimmat laulut (lukumäärältään noin 300). Kokoelma on par'aikaa painossa, ilmestynee valmiina Lönnrot'in täyttäessä 80 vuotta, ja tulee toivottavasti kantamaan Suomen runottaren mainetta mitä laveimpiin piireihin.

Paulinus, Simo, ks. **Lindheim**.

Paulinus, Juhana, ks. **Lillienstedt**.

Peldán, suku. Kantaisä Paavali Peldán oli nimismies Ilmajoella ja asui Peltoniemellä, josta sukunimi on otettu. Hänen poikansa Jaakko Peldanus oli kirkkoherrana Ilmajoella ja kuoli v. 1652. Hänestä suku on polveutunut, niinkuin alempana oleva sukutaulu osoittaa.* (Geneal. Sursill.; Strandberg, Herdaminne).

Y. K.

Peldán, Gabriel, soturi, virkamies ja viimein pappi, syntyi $16^{8}/_{9}90$ Ilmajoen pitäjässä Pohjanmaalla, missä isä, Henrik Peldanus, silloin oli kirkkoherran apulaisena ja sitten kappalaisena. Käytyänsä Waasan triviaalikoulua, hän 1706 pääsi ylioppilaaksi Turkuun, siirtyi syksyllä 1708 Upsalan yliopistoon ja palasi vasta 1712 Turkuun, jossa seur. v. oli aikeissa ruveta akatemian kirjaston amanuensiksi. Mutta silloin tuli yleinen pako vihollisvallan alta, ja P. läksi syntymäseuduillensa, jossa yhdessä Israel veljensä kanssa rupesi talonpoikaisen nostoväen johtajaksi. Tuo pieni joukko toimitti etuvahdin virkaa Suomen armeijalle kunnes Venäläisten päävoima Helmikuussa 1714 tuli Hämeenkankaan yli ja Napuen tappelussa lopullisesti ratkaisi maamme kohtalon. Tappelutantereelta P. pakeni armeijan jäännösten kanssa Ouluun, mutta läksi jonkun ajan perästä takaisin eteläisiin seutuihin, oleskeli ensin salaa Ruoveden seuduilla ja toimitti sen jälkeen muutetulla nimellä kotiopettajan virkaa Pirkkalan pappilassa. Hänen asemansa oli kuitenkin niin vaarallinen, että syksyllä 1716 jälleen pakeni Länsipohjaan. Vaan alkuvuodella 1717 kun hän oli tullut tervehtimään isällistä ystäväänsä, Ilmajoen provastia, Barthold Vhael'ia, joka pakolaisena oleskeli Torniossa, saavutti äkki arvaamatta eräs venäläinen partiokunta Tammik. 16 p. heidät molemmat ja vei heidät kovimmassa talvipakkasessa vankina Turkuun saakka. Turun linnassa istui siihen aikaan useita Suomen pappismiehiä, joita syytettiin yhteydestä sissien kanssa. Mutta kun juuri silloin ruvettiin maan hallintoa järjestämään ja taitavista miehistä oli suuri puute, sai P. pian vapautensa ja lähetettiin laamanni Tiesenhausen'in kanssa maasihteeriksi Pohjanmaalle. Tämän vaivalloisen viran rettelöitä hän kesti lähes kaksi vuotta; epäluulojen tähden hän jo kerta uudesta vangittiinkin, mutta asetettiin vihdoin ruhtinas Galitsin'in sihteeriksi Turkuun, jossa toimessa, pysyi rauhantekoon asti. Ison vihan viimeisenä vuotena hän on ruhtinas Galitsin'in käskystä sepittänyt latinaksi erään lyhyen Suomen historian *De fatis et antiqvitatibus Finniæ*, jonka käsikirjoitus, varustettu tekijänimellä „Henriciades *Παγκακομηρελος*" (s. o. Henrikinpoika Ylenkovaonninen), on alkuosaltaan vielä tallella. Rauhanteon jälkeen hän niinkuin muut kansliamiehet ensin vietiin Pietariin ja pääsi vasta Helmikuussa 1722 takaisin Suomeen. Hän nyt päätti

---

* *Jaakko Paavalinpoika Peldanus*, † 1652.
Puoliso: Margareeta Strigelia.

- Henrik Peldanus, Ilmajoen kirkkoh. vv. 1652—73. Puoliso: Margareeta Galle.
  - Jaakko Peldanus, Isonkyrön kappal., † 1705.
- Gabriel Peldanus, Ilmajoen kirkkoh. vv. 1673—99. Puoliso: Margareeta Raumanna.
  - Henrik Peldanus, Ilmajoen kappalainen. † 1706. Puoliso: Helena Alftan, Isonkyrön kirkkoherran tytär.
    - Israel Peldan, rehtori Turun koulussa 1730, määrätty Venäläisvallan aikana v. 1742 kolmanneksi jumaluusopin professoriksi, mutta sitten siirtynyt takaisin entiseen virkaansa, † 1747. Puoliso: Anna Krist. Ross.
    - *Gabriel Peldan*, Ilmajoen kirkkoh. v. 1735. † 1750. Puoliso: Magdaleena Jonaantytär Mollin.
      - Jonas, Oulun pormestari, v. 1765 valtiopäivämies.
      - Gabriel Henrik, Kokkolan pormestari.
        - Katariina Elisabet, naitu kruununvoudille Gabriel Bergbom'ille (ks. Bergbom, Juhana Eerik).
      - Magdaleena, naitu Ilmajoen kirkkoherralle Salomon Hannelius'elle.
        - Hedvig Sofia Hannelius, naitu presidentti Bergenheim'ille (ks. Bergenheim. Edvard).
    - Jaakko, maisteri, luutnantti.
    - Iisak Peldan, rehtori Porin koulussa 1738, Lapväärtin kirkkoh. 1746, † 1748.
- Iisak Peldanus, Ilmajoen kappalainen, † 1699.

kääntyä papin uralle ja oli ensin apulaisena provasti Vhael'illa Waasassa, mutta lähti seur. v. maaherra von Essen'in sihteerinä valtiopäiville Tukholmaan. V. 1725 hän asetettiin rehtoriksi Waasan kouluun, jossa virassa taidolla vaikutti kymmenen vuotta. Vihittynä papiksi v. 1732, hän viimein 1735 tuli syntymäpitäjänsä kirkkoherraksi. Tässä asemassa hän vielä kerran sai kokea valtiollisten myrskyjen vaiheita. Syksyllä 1742 Venäjän armeijat uudestaan valloittivat Suomenmaan. Tiedon saavuttua heittämyksestä Helsingissä, päätettiin Pohjanmaalta panna toimeen lähetyskunta venäläisen kenraalin luo, ja esimieheksi valittiin P. joka vanhoista ajoista osasi Venäjän kieltä. Syysk. 12 p. lähettiläät Pirkkalan pitäjän Harjun kappelissa kohtasivat kenraalimajuri von Kindermann'in, joka oli määrätty Pohjanmaata hallitsemaan. Tarkoitus oli pyytää lievitystä sotaväen majoituksessa, ja tässä niinkuin muissakin katsannoissa uusi vihollisvalta tuli Pohjanmaalle yhtä leppeäksi, kuin iso viha aikoinaan oli ollut julma. Rauhan tultua P. vielä vaikutti 7 vuotta virassansa, yleisesti kunnioitettuna ja rakastettuna. Gabriel Peldán kuoli halpaukseen Marrask. 5 p. 1750. — Hän oli v. 1725 nainut tuomari Jonas Mollin'in tyttären Magdaleenan. (Åbo Tidn. 1789 ja 1792; Hist. Ark. V, y. m.)
Y. K.

Pentti Birgerinpoika, Suomen herttua, oli kuuluisan Birger Jaarlin nuorin poika, kuitenkin Birger'in edellisestä avioliitosta. Koska hänen äitinsä Ingeborg, Eerik Sammalkielen sisar, jo v. 1254 kuoli, saatamme siitä johonkin määrin arvata Pentin syntymäajan. Isän kuollessa v. 1266 näkyy Pentti, joka siihen aikaan kantaa nimen „scholaris" (koululainen), jo olleen määrätty hengelliseen säätyyn ja saaneen kasvatuksensa Linköping'in tuomiokirkon tykönä, jonka arkkiteiniksi hän pian sen jälkeen nimitettiin. V. 1277 hän sen ohessa mainitaan veljensä, kuningas Maunu Latolukon, kanslerina. Tätä asiaa tosin ei tarvitse ondoksua; sillä kanslerin-virkaan aina käytettiin hengellisiä miehiä. Mutta oudommalta tuntuu, kun sama hengellinen herra v. 1284 tehtiin Suomen herttuaksi, ollen ensimmäinen, joka sitä arvoa on kantanut. Tämä maallinen arvo ei kuitenkaan temmannut häntä pois kirkolliselta uralta; päinvastoin hän jo kaksi vuotta myöhemmin valittiin Linköping'in piispaksi, Kesäk. 4 p. 1286. Tästä ajasta hän nimittää itseänsä „Benedictus, Dei gratia episcopus Lincopensis, dux Finlandiæ" (Jumalan armosta Linköping'in piispa, Suomen herttua). Eikä hän suinkaan näytä kumpaakaan virkaa laiminlyöneen. Linköping'in hiippakunta käsitti paitsi koko Itägötinmaan myöskin Gotlannin, ja tähän saareen Pentti herttua näkyy piispana tehneen useita tarkastusmatkoja. Luultavaa on, että hän myöskin on Suomessa käynyt, maamme hallintoa ja asioita hoitamassa; ainakin hän testamentissaan sanoo joutuneensa tämän herttuakunnan tähden velkoihin, jotka säätää maksettaviksi herttuakunnan tuloista. Pentti herttuan lempeästä mielenlaadusta ja hurskaasta luonteesta antavat aikakirjat monta esimerkkiä. Siihen aikaan, jolloin hänen veljiensä Waldemarin ja Maunun välillä vihollisuus kiihtyi ilmi sodaksi, koetti Pentti kaikin mokomin sovintoa rakentaa ja tarjosi kaiken oman perintöosansa heille jaettavaksi, arvellen kirkon kyllä antavan hänelle tarpeellisen elatuksen. Hänen anteliaisuutensa kirkollisille laitoksille oli suurenmoinen, ja testamentissaan hän on myöskin Turun tuomiokirkkoa muistanut, lahjoittaen sille 40 luoti-markkaa hopeata ynnä baldakiinin eli kalliin esiripun muutaman kuorin perustamiseksi. Hän kuoli, paraalla iällänsä, puolen vuotta kuninkaallisen veljensä jälkeen, Toukok. 25 p. 1291.
Y. K.

Pentti Algotinpoika, Suomen herttua, kuului muutamaan Folkungi-suvun haaraan ja kantoi vaakunassaan vasemmalle nousevan jalopeuran. Isänäiti oli Valdemar Seier'in pojanpojan tytär ja Sverker II:n tyttärentyttären tytär, niin että sekä Tanskan että Ruotsin kuninkaallista verta juoksi miehen suonissa. Syntynyt v. 1330 paikoilla, Pentti Algotinpoika jo nuorena tuli Ruotsin kuninkaan Maunu Eerikinpojan palvelukseen, seurasi v. 1350 kuningasta toiselle retkelle Venäjälle, oli jo v. 1351 saavuttanut ritari-arvon ja on seuraavana vuonna kohonnut valtaneuvokseksi. Mutta v. 1353 hän nimitettiin „Itämaiden (s. o. Suomen) ja kumpaisenkin Hallannin herttuaksi." Tämän erinomaisen suosion syytä eivät aikakirjat varmuudella ilmoita; mutta ainakin näkyy, että Ruotsin muut ylimykset häntä vihasivat, ja Suomenmaassa hänen hallituksensa ei myöskään ollut rakastettu, koska sanotaan hänen rasittaneen rahvasta uusilla veroilla. Hänen kukistumisensa oli yhtä äkillinen kuin nousunsakin. Hän oli nainut Ingeborg Ulfintyttären Sparre-suvusta, mutta hylkäsi hänen pian ja joutui sillä tavoin tämän mahtavan heimon vainon alle. Myöskin kirkkoa hän oli solvaissut, ryhtymällä Lund'in arkkipiispan-istuimen tiluksiin. Vihdoin kuninkaan vanhin poika, nuori Eerik herttua, asettui tyytymättömäin johtajaksi, anasti kuninkaallisen nimen ja valloitti Warberg'in linnan Hallannissa. Tämä tapahtui v. 1356, ja seuraavana vuonna Huhtikuussa Maunu kuningas pakotettiin lupaamaan, ett'ei milloinkaan enää vastaanottaisi vihattua lemmikkiänsä valtakunnan rajoihin. Kesällä v. 1357 kävi Eerik kuningas Suomessa, lakkauttaen sielläkin Pentti Algotinpojan vallan. Mihin herttua oli lähtenyt, ei tiedetä; mutta kun Eerik

kuningas v. 1359 kuoli ja Maunu jälleen sai valtakunnan haltuunsa, näkyy Pentti herttuassa syntyneen uusia toiveita, ja v. 1360 kesällä hän havaitaan jälleen ilmautuneen Skaane'en. Siellä kuitenkin sukuvaino hänet saavutti; sillä Erengisle Sunenpoika Jaarli ja Kaarlo Ulfinpoika Sparre, hylätyn puolison eno ja veli, hänen silloin murhasivat Rönneholm'an linnassa. — Puoliso Ingeborg kuoli samaan aikaan tai pian sen jälkeen toivioretkellä Romaan. (v. Möller, Bidr. till Hallands hist. I, y. m.). Y. K.

Pentti eli **Benedictus**, Suomen piispa vv. 1321—38, oli syntyperältään Ruotsalainen ja ennen ollut kaniikina Upsalassa, mutta näkyy omistaneen sukutiluksia Turun seuduilla ja siis olleen täällä puolen jotenkin tunnettuna, kun hän Ragvald II:n kuoleman jälkeen kanonisella tavalla, s. o. tuomiokapitulin vaalin kautta, korotettiin Turun piispan-istuimelle. Tässä virassa on Pentti piispa lujittanut katolista järjestystä maassamme ja olletikin saattanut kirkolliset kymmenysmaksut vakavalle kannalle. Tästä asiasta tehtiin eri seutujen asukkaiden kanssa sopimuksia, jotka sitten Maunu Eerikinpojan holhojat taikka kuningas itse täysi-ikäiseksi tultuansa vahvistivat. Niinpä esim. sopimus Karjalaisten kanssa vahvistettiin v. 1329, Savolaisten kymmenysmaksu samana vuonna, Kemin ja Saloisten kirkollisten maksuin perustukset myöskin samana vuonna, sekä Uusmaalaisten v. 1331 ja Hämäläisten v. 1334. Luonnollista on, että nämä toimet kohtasivat paljon vastahakoisuutta maanasukasten puolelta, ja erittäin mainitaan, että Hauhon pitäjän asukkaat olivat tästä syystä olleet laskettuina kirkon korkeimpaan pannaan eli interdiktiin. Muutoin piispainkronika kertoo, että Pentti piispa perusti kaksi uutta kaniikinvirkaa niiden neljän lisäksi, jotka Katillo oli asettanut, ja eräs toinen vanha muistoonpano mainitsee hänen myöskin pitäneen huolta Turussa olevan Dominikaani-munkkien luostarin varustamisesta vakinaisella esimiehellä. Kaikesta näkyy, että hän oli innokas kirkon mies, joka toimeliaisuutensa ohessa myöskin nautitsi jonkinlaista pyhyyden mainetta. Niinpä esim. kerrotaan, että Pentti, jo aikoja ennen kuin piispaksi tuli, oli muutamana yönä saanut ilmestyksen, joka antoi hänelle tiedoksi Pyhän Birgitan syntymän. Mutta Suomen seurakunnan silloinen tila epäilemättä vaati sen piispalta enemmän käytännöllistä jäntevyyttä kuin pyhyyden harjoituksia, ja Pentin nimi kirkkohistoriassamme on sen vuoksi etupäässä ulkonaisen järjestäjän. Hänen kuolinvuotensa on nähtävästi 1338 ja kuolinpäiväksi mainitaan Lokak. 25 p. (Porthan, Chron. Ep.) Y. K.

Petræus, Eskil, Turun piispa, Raamatun suomentaja, syntyi 1593 Ask'issa Grum'in pitäjässä Vermlannissa, missä hänen isänsä Olaus Eschilli, naapuripitäjän Nor'in kappalainen, sittemmin Filipstad'in kirkkoherra, silloin asui. Tultuaan 1609 ylioppilaaksi Upsalaan, jossa hankki leipäänsä yksityisopettajana, seppelöitiin hän 1619 filosofian maisteriksi ja matkusti seur. vuonna matka-avulla Wittenberg'iin, siellä opintojansa jatkaaksensa. Palattuaan pääsi hän 1624 apulaiseksi filosofian tiedekuntaan Upsalaan, mutta lähti jo seur. vuonna jälleen Saksaan ja sai kuningas Kustaa II Aadolfilta, jonka huomion etevillä luonnonlahjoillaan ja tiedoillaan oli itseensä kääntänyt, stipendin lukuja varten Saksan yliopistoissa. Kotia tultuaan 1628 nimitettiin P. Upsalassa mainion Jenan professorin J. Gerhard'in puoluslauseen johdosta jumaluusopin lisensiaatiksi, vaan kun ei siellä löytynyt hänelle sopivaa paikkaa avoinna, määrättiin hän toistaiseksi jumaluusopin lehtoriksi Turun kouluun. Näin saattoi sallimus hänet ensin Suomen rajoille, joilla hän sitten vaikutti koko ikänsä. V. 1630 P., kun Turun lukio perustettiin, määrättiin siihen ensimmäiseksi jumaluusopin lehtoriksi. Nimitettiin v. 1633 pastoriksi Karlstad'iin, mutta jäi Turkuun, jossa Tammikuussa 1634 tuli archipræpositoksi l. tuomioprovastiksi. V. 1640 hän tuli ensimmäiseksi jumaluusopin professoriksi Turun yliopistoon ja seppelöitiin sam. vuonna Upsalassa jumaluusopin tohtoriksi. Vihdoin Rothovius'en kuoltua hän 1652 valittiin, ja vihittiin juhlallisesti Tukholmassa valtiopäivillä Turun hiippakunnan piispaksi.

Vaikka Ruotsalainen syntyään, P. pian kodistui meidän maahamme, perehtyi sen tapoihin ja oppi hyvin sen kieltä. Turun tuomiokapitulin pyynnöstä hallitus 1638 koko Raamatun suomentamista varten, sillä vielä Suomen kansa puuttui Vanhaa Testamenttia omalla kielellään, asetti valiokunnan, johon jäseniksi määrättiin Petræus ynnä syntyperäiset Suomalaiset kirkkoherrat G. Favorinus ja H. Hoffman sekä lehtori, sittemmin professori M. Stodius. Näistä miehistä oli epäilemättä P. etevin sekä laveitten tietojensa kautta että käytöllisenä jumaluusoppineena. Se kunnollinen työ, joka tehtiin, on siis suureksi osaksi hänen ansiokseen luettava. Niinkuin kaikissa protestanttisissa maissa, astuttiin tosin Raamatun suomennoksessa jotensakin tarkkaan Lutheruksen jälkiä, mutta jo sekin seikka että Suomen vähän viljellyllä kielellä saatiin Raamatun käännös, joka vetää vertoja muihin senaikuisiin Raamatun käännöksiin, tuottaa suomentajille suurta kunniaa. Ihmeteltävällä ahkeruudellakin suoritettiin tehtävä ja jo 1642 *Biblia Sacra, se on coco Pyhä Ramattu suomexi* ilmestyi. — Kreivi Pietari Brahe'n kehoittaen P. sittemmin Favorinus'en ja Stodius'en avulla ryhtyi sepittämään ensimmäisen Suomen kielen kieliopin, joka tuli painosta 1649 nimel-

lä *Linguæ finnicæ brevis institutio*. Nähtävästi hän tässä työssä hyväkseen on käyttänyt Stahl'in vähää ennen ilmestynyttä viron kielioppia, mutta haittana on se seikka että Suomen muotorikas kieli on väkisin tungettu latinan sitä ahdistaviin aisoihin. Vaan ensimmäisenä suomen kieliopin kokeena, jota lähes sata vuotta seurattiin (sillä Martinius'en 1689 ilmestynyt kielioppi oli oikeastaan vaan uusi laitos siitä), hankkii sekin hänelle muistettavan sijan maamme historiassa.

Jo tuomioprovastina osoitti P. uutteruutta ja intoa hiippakunnan asioiden hoidossa. Professorina hän 1649 alkoi julaista etevän saarnanjuuri-kokoelman *Meditationes evangeliorum dominicarum*, jota piispana jatkoi ulosantamalla 1653—57 *Meditationes epistolarum dominicarum*. Näillä teok'sillaan hän koetti saattaa pappeja raamatun ajattelevaiseen tutkistelemiseen, vastustaen sitä kuivaa, hengetöntä siveysoppia, jota tähän aikaan useissa paikoin tarjottiin Jumalan sanan asemesta ja jolla suunnalla oli etevä puolustajansa piispa Rothovius'essa. Piispaksi tultuaan 1652 papiston yksimielisestä vaalista, jonka hallitus vahvisti — sekin todistus siitä rakkaudesta, jota oli uudessa isänmaassaan voittanut, varsinkin kun muuten tämän vuosisadan kuluessa kesti kilpailua Suomen papiston, joka aina suomalaisia miehiä piispaksi valitsi, ja hallituksen välillä, joka jonkun Ruotsista tänne lähetti — hän innolla ryhtyi hiippakuntansa järjestämiseen. Etenkin oli nuorison opetuksen asia hänelle kallis. Kiertokirjeillä hän käski pappeja tarkoin valvomaan katkismus-opetusta maaseuduilla; papiksi aikovia hän kehoitti perinpohjaisiin opintoihin, jota varten heidän jumaluusopin ohella tuli ahkeroita kielitiedettäkin ja filosofiaa; pappien kantaan hän koetti vaikuttaa saarnanjuurissa osoittamaansa suuntaan. Kauan hänen ei kuitenkaan ollut suotu piispana toimia. Jo 27 p. Syysk. 1657 tuoni tempasi tuon ahkeran työntekijän manalan majoille; hänen nimensä on pysyvä Suomen historiassa. — Petræus oli kahdesti nainut: 1) holsteinilaisen aatelismiehen tyttären nimeltä Pomerening, 2) v. 1633 Anna Koch'in, kirkkoherran tyttären Tukholmasta. (J. Hammarin, Carlstads Stifts herdaminne, y. m.).

Petrosa, Pietari, Eerikinpoika, jesuiitain opetuslapsi, mestattu Ruotsissa v. 1606, mainitaan olleen kotoisin Suomen-puoliselta Pohjanmaalta; mutta hänen syntyperästänsä ja vanhemmistaan ei ole tarkempia tietoja. Hän näkyy saaneen ensimmäisen opetuksensa siinä kolleegissa, jonka jesuiitat Juhana III:n aikana perustivat Tukholmaan; tämä kolleegi kuitenkin 1586 uudistettiin protestanttiseen henkeen, mutta Pietari Eerikinpoika mainitaan olleen niin uppiniskainen laitoksen opettajia vastaan, että täytyi hänet pois ajaa. V. 1593 oli Upsalan yliopisto pantu uudesta kuntoon. Sinne tultuaan, sanotaan hänen osoittaneen samaa kovakorvaisuutta ja viimein lähteneen ulkomaille, antautuen kokonaan paavilaisten seuraan. Romassa hän kuuluu saaneen lakitieteellisen tohtorinarvon. Hän oli nyt ottanut liikanimen Petrosa; toisinaan häntä myöskin nimitettiin Romanovitz. Erittäin jälkimäinen nimi kuuluu kummalliselta, ell'emme saa ajatella, että aiottiin häntä käyttää jesuiitain välikappaleeksi Venäjällä. Hän kuitenkin 1604 palasi Ruotsiin, ja koska salasi katolisen uskonsa, hän taidokkaana miehenä pääsi Kaarlo IX:nnen luottamukseen ja lähetettiin jonkun ajan perästä Ruotsin asiamiehenä keisari Rudolfin luoksi, pyytämään tämän välitystä Kaarlon ja Sigismundon riidassa. Vaan tällä matkallansa hän salaisesti kävi Krakovassa ja laski neuvoja Kaarlon vihamiesten kanssa Puolassa. Loppuvuodella 1605 Petrosa tuli takaisin Ruotsiin. Epäluuloa jo herätti se seikka, että hän toi mukaansa kaksi Ruotsin nuorukaista, jotka olivat katolisuskoon kääntyneet. Sen ohessa saatiin eräältä kauppiaalta ja Petrosan omalta palvelijalta vihiä hänen Puolan-käynnistään. Mutta pahinta oli, että syytettiin häntä väijyneeksi Kaarlo kuninkaan henkeä. Hän oli näet kahden kesken ollessaan kuninkaan kanssa, vetänyt miekkansa murhantekoon; mutta Kaarlo, joka sattui sivulle katsahtamaan ja sillloin äkkäsi hänen hankkeensa, oli kutsunut sisään henkivartijansa, jotka ennättivät ottaa miehen kiinni. Petrosa vietiin Örebro'hon, missä säädyt siihen aikaan (keväällä 1606) kokoontuivat, tutkittiin siellä kiduttavalla tavalla ja tuomittiin kuolemaan. Hän silloin tunnusti ja puolusti niin suurella terävyydellä katolista uskoansa, että Tukholman Isonkirkon pastori, Suomalainen Juhana Raumannus, katsoi tarpeelliseksi saarnatuolista kumota hänen syitänsä. Mestaus oli aikakauden julman tavan mukainen: sääret ja käsivarret muserrettiin ja sydän leikattiin ulos rinnasta. „Iesus Maaria!" oli onnettoman viimeinen tuskanhuuto. (Verving, Sigismunds och Karl IX:s hist.; Sv. Biogr. Lex., Ny följd). Y. K.

Pfaler-suvun kantaisä majuri von Phaler palveli Kustaa II Aadolfin sotaväessä Saksanmaalla. Kun Itävallan sotajoukot noin v. 1630 polttivat ja hävittivät von Phaler'in maatilan Brabant'issa, pakenivat hänen vaimonsa ja alaikäiset poikansa Frantz ja Ernst Ruotsin armeijaan miehen ja isän turviin, mutta tämän kaaduttua sodassa, sai Oxenstjerna kuninkaan käskyn toimittaa leskelle ja pojille kaatuneen soturin ansioita vastaavan läänityksen Ruotsin alusmailla eteläpuolella Itämertä. Tämän johdosta majurin perilliset ensin saivat läänityksen Liivinmaalla Pei-

posjärven seuduilla, mutta kun leski sittemmin Venäläisten alituisten hävitysretkien tähden valitti turvattomuuttansa, niin perillisille sen sijaan läänitettiin Partola, Haikka, Sankila, Katajisto, Valkila y. m. pienempiä tiluksia Pirkkalassa. — Sellainen on kertomus suvun saapumisesta Suomeen, mutta niin suuret suvun rälssitilat tuskin olivat. Maakirjoista selviää että kapteeni Frantz Phaler oli saanut Norrköping'in rälssinä osan Nuolialaa 1648 ja Sankilan säteritilan 1650, jota paitsi hänellä myöhemmin oli rälssinä Possila ja Siukoila, mutta verot noista läänityksistä peruutettiin 1683 ja ainoastaan Nuoliala jätettiin sittemmin Fr. Phaler'in kahdelle pojalle elinkautiseksi läänitykseksi. — Pirkkala on alusta alkain aina nykyaikoihin asti pysynyt suvun kantapitäjänä. Sen vanhimmat jäsenet palvelivat Suomen sotaväessä, korkeampia virka-arvoja kuitenkaan saavuttamatta; tällä vuosidalla on suku ollut taajasti edustuttuna pappissäädyssäkin. Viime vuosisadan keskivaiheilla näkyvät suvun enimmät jäsenet ruvenneen käyttämään nimimuotoa von Pfaler tai Pfaler. Tämä suku, jota ei tunneta Suomen eikä Ruotsin ritarihuoneen kirjoissa ja jonka polveutuminen nähdään alla olevasta sukutaulusta *, käyttää vaakunaa, jonka jakamattomassa kilvessä nähdään sydän ja sen yllä risti sekä kypärinkoristuksena kaksi puhvelinsarvea, joiden välissä seisoo mies keihäs kädessä. (Sukutaulu on assessori G. A. Spåre'n selvittämä).

J. R. A.

Pietari I Suuri Alekseievitsh, Venäjän tsaari vv. 1682—1725, tsaari Aleksei Michailovitshin ja Nataalia Kirillovna Naryshkin'in poika, syntyi 30 p. Toukok. (v. l.) 1672 Moskovassa. Jo v. 1676 kuoli isä ja kun vanhin veli tsaari Feodor 27 p. Huhtik. v. 1682 niinikään oli kuollut, jättivät valtakunnan ylimykset Aleksein eloon jääneistä pojista vanhemman, vaan heikkomielisen ja melkein sokean Iivanan syrjään ja tunnustivat hänen velipuolensa kymmenvuotisen Pietarin tsaariksi. Hallitus joutui Natalialle. Mutta jo 15 p. Toukok. samana vuonna syntyi Venäjän etuoikeutetun sotilassäädyn, Streltsyn, keskuudessa kapina, jonka loppupäätös oli, että paitse Pietaria Iivanakin kohotettiin tsaariksi ja että molempain ruhtinaiden

---

* Majuri *von Phaler*, Pfaler suvun kantaisä.

Frans, kapteeni, Sangilan ja Nuolialan omistaja Pirkkalassa, † noin 1658. Vaimo: Gertrud Belitz.
Ernst, kuoli kaiketi nuorena.

Kaarle, majuri, † 1722. V.: Maria Kristiina Skalm
Niilo, kapteeni, Partolan ja Haikan omistaja Pirkkalassa. V.: Anna Margareeta von Birkholtz.

Kaarle Kustaa, vänrikki, † 1716 Tobolsk'issa.
Simuna Juhana, luutnantti, s. 1698, † 1783. V.: 1) Helena Kristiina Taube. 2) Helena Klick.
Niilo, kapteeni. V.: Anna Beata De la Motte.
Kaarle, vänrikki, s. 1691, †. V.: 1) Helena Renner. 2) Hedvig Eleon. Rutenhjelm.
Berndt, Partolan omistaja. V.: Anna Maria Horn.

Henrik Wilhelm, varatuomari, s. 1734, †. V.: 1) Joh. Sofia Neunstedt. 2) Katri Lilius.
Frans, vänrikki, s. 1737, † 1778. V.: Helena Eleon. Segerstedt.
Klaus Juhana, vänrikki, s. 1741, † 1811 Tyrväällä.
Fredrik, kornetti, s. 1727, †. V.: 1) Saara Krist. Segerstedt. 2) Eeva Katariina Blåfjeld.
Ernst Israel, kersantti, s. 1739, †. V.: Maria Kristiina Hornborg.
Kaarle Juhana, välttvääpeli, s. 1725, † 1775.
Niilo, kersantti, s. 1744, † 1811.

Eerik Juhana, kappal., s. 1765, † 1818. V.: Fredriika Wegelius.
Kustaa Fredrik, munsterikirjuri, s. 1780, †. V.: N. N. von Dellvig.
Benj. Wilhelm, pit. apul., s. 1785, † 1829. V.: Maria Alb. Rönnbäck.
Kaarle Fredrik, kornetti, s. 1755, †. V.: Ulriika Speitz.
Jaakko Wilhelm, taapikapteeni, s. 1756, † 1808. V.: Anna Kr. von Gerttau.
Ventsel Ulrik, auditööri, s. 1759, † 1832. V.: Katri Charl. Grundström.
Elias Israel, tullinkaitsija, s. 1774, † 1849. V.: Valpuri Wacklin.
Kustaa Fredrik, maakauppias, s. 1784. † 181-.

Berndt Fredrik, varatuomari, s. 1806.
Henrik Kustaa, kappal., s. 1808, † 1850.
Fredrik Ferd., koulun rehtori, s. 1817, † 1868.
Henrik Juhana, provasti, s. 1818.
Fredrik Ferdinand, vänr., s. 1786, †.
Fredrik, eversti, s. 1799, † 1871.
Kaarle Viktor, taapikapteeni, s. 1795, † 1869.
Kustaa Reinhold, nimismies Muonioniskassa, s. 1815, † 1852.
Kaarle Ferdinand, provasti, s. 1817, † 1879.
Aleksanteri Israel, kaupungin viskaali, s. 1820. † 1875.

Sven Eerik, maaviskaali, s. 1800, † 1849.
Henrik Juhana, Mäntyharjun provasti, s. 1796, † 1867.
Fredrik Wilhelm, Karjalohjan kirkkoh., s. 1798, † 1861.
Aksel Fredrik, kauppias Turussa, s. 178-, † 1834.
Kaarle Kustaa, Tenholan provasti, s. 1790, † 1856.
Robert Ulrik, henkikirjoittaja, s. 1794, † 1847.
Antero August, Messukylän provasti, s. 1801, † 1857.
Fredrik, Heinäveden nimismies, s. 1804, † 1851.
Juhana Anton, Virolahden nimismies, s. 1807, † 1864.

Lydik Leonhard, kapteeni, s. 1828.
Aksel Ferdinand, kapteeni, s. 1823, † 1874.
Ernst August, taapikapteeni, s. 1824, † 1863.
Lauri Otto, vara-maakamreeri, s. 1832, † 1869.
Kaarle Aksel, v. t kirkkoherra, s. 1826.
Kaarle Hjalmar, Suomusniemen kirkkoherra, s. 1839.
Albert Julius, kapteeni, s. 1846.

alaikäisyyden tähden hoitohallitus jätettiin heidän älykkäälle, mutta vallanhimoisella, sisarellen Sofialle, joka luultavasti oli ollut kapinan salaisena johtajana. Seuraavina vuosina kävi yhä selvemmäksi, ett'ei Sofia aikonutkaan ruhtinaiden miehiksi vartuttua luopua hallituksesta, ja kun Pietari puolestansa aikaisin osoitti lujuutta ja uupumattomalla työinnolla koetti tutustua länsimaiden sivistyksen, kooten ympärilleen ulkomaalaisia ja harjoitellen heidän avullansa joukon Venäläisiä eurooppalaiseen sotataitoon, oli ankara taistelu sisarusten välillä odotettavana. Suhteellisesti helposti sai kuitenkin Pietari v. 1689 Sofian syrjäytetyksi, ja oli siitä alkaen yksinään Venäjän hallitsijana, vaikka tsaarin arvonimi pysyi Iivanalla aina hänen kuolemaansa saakka v. 1696.

Pietarin hallitusaika on joka alalla täydellisenä käänteenä Venäjän historiassa. Tosin oli jo ennenkin liike alkanut, joka tarkoitti Mongolien vallan alla aasialaistuneen Venäjän euroopalaistumista, mutta se oli niin heikko, että Euroopan sivistys, jos kohta ensi aluksi melkein ainoastaan ulkokuorena, vasta Pietarin toimien kautta voitti jalansijaa tsaarien valtakunnassa. Jo valtiollisessa suhteessa laski Pietari perustuksen Venäjän koko tulevaisuudelle. Hän liitti maansa jäseneksi Euroopan valtain yhteyteen, kohottaen sen kerrassaan suurvallaksi. Hän raivasi sille tien Suomenlahden, Itämeren ja Mustan meren rantuville, joista naapurivallat olivat sen sulkenut pois, ja siten ratkaisi hän „Baltian" kysymyksen ja viittasi „orientalisessa" suunnan, johon Venäjä sitten on pyrkinyt. Aasiankin aromailla alkoi hän valloituksia, joita vielä meidän aikoinamme innolla on jatkettu. Tällä mahtavalla toiminnallaan vaikutti hän määräävästi naapurikansojenkin kohtaloon, ja mitä etenkin meidän maahamme tulee on hän tehnyt täydellisen irtautumisen Ruotsista ja sitä seuraavan yhdistymisen Venäjän valtakuntaan välttämättömäksi. Laskettuansa jo itsekin osan isänmaatamme valtikkansa alle on hän ensimmäinen Venäjän tsaari, joka on Suomen hallitsijoihin luettava.

Ensi aikoina jäivät kuitenkin olot pääasiassa entiselleen. Ylimykset hoitivat hallitusta ja Pietari tyytyi siihen, että sai yhä suuremman osan sotajoukostaan järjestetyksi ulkomaan malliin. Tilaisuutta sen koettamiseen ei puuttunut. Pietari oli sisareltansa perinyt sodan Turkkia vastaan, vaikka se ajaksi oli keskeytynyt. Saatuansa onnettoman sotaretken jälkeen v. 1695 lisää insinöörejä ulkomaalta ja rakennettuansa Woronesh'issa kaleerilaivaston, valloitti hän v. 1696 Asow'in Turkkilaisilta. Seuraavana vuonna lähti hän kuuluisalle matkallensa Saksaan, Hollantiin ja Englantiin, työskenteli laivaveistämöillä y. m. tavallisena työmiehenä tahi haki tiedemiesten, esim. Leibniz'in, seuraa ja opetusta ja herätti joka paikassa tiedonhalullansa ja tiedoillaan hämmästystä. Streltsien kapina, joka toki pian tukahutettiin, pakoitti hänet v. 1698 keskeyttämään matkansa. Kotiin palattuansa rankaisi hän julmalla ankaruudella kapinalliset, ja ryhtyi sen jälkeen innolla muuttamaan Venäläisten elämän enemmän euroopalaiseksi. Mutta ulkopolitiikin suhteen tuotti päättynyt matkustus vieläkin tärkeämpiä seurauksia. Pietari oli toivonut voivansa keskeyttää ne rauhanhieromiset, jotka juuri tuohon aikaan näyttivät tekevän lopun Venäjän liittolaisten Puolan, Itävallan ja Venetsian pitkällisestä sodasta Turkkia vastaan, vaan huomasi pian siinä toivossa pettyneensä. Carlowitz'in rauha tuli v. 1699 toimeen. Silloin täytyi Venäjänkin heittää valloitushankkeensa Turkkia vastaan; v. 1700 tehtiin näiden valtojen välillä rauha; ja Pietarin silmät kääntyivät luoteiseen. Hän päätti, niinkuin Algarotti ja Pushkin sanovat, valloittamalla maata Itämeren rannalla avata valtakunnalleen ikkunan Eurooppaa kohden. Sentähden yhtyi hän siihen liittoon Puolan ja Tanskan kuninkaitten kanssa Ruotsia vastaan, jota liiviläinen aatelismies, onneton Joh. Reinh. Patkul silloin puuhaili. Suuri pohjan soti alkoi v. 1700. Kaarlo XII sai Narva'n luona 19 (20) p. Marrask. 1700 loistavan voiton Venäläisiltä, mutta Pietari osoitti lannistumatonta, ihmeteltävää kestävyyttä. Kaarlon samotessa edestakaisin Puolassa, valloitti hän Inkerin ja Wironmaan ja perusti 16 (17) p. Toukok. 1703 Pietarin kaupungin (Sankt Petersburg), kohottaen sen samalla valtakuntansa pääkaupungiksi. Kaikki Cronhjort'in, von Maydell'in ja Lybecker'in Suomesta tehdyt yritykset saada tämä vaarallinen istutus hävitetyksi olivat turhia. Päinvastoin pääsi tsaari v. 1706 tunkeutumaan aina Suomeen ja piiritti Lokakuussa Wiipurin kaupunkia, kuitenkaan sitä sillä kertaa valloittamatta. Ennenkuin hän saattoi suuremmilla voimilla kääntyä Suomeen täytyi hänen kestää ratkaiseva taistelu Kaarlo XII:nen kanssa, joka tullen Saksista ja Puolasta tunkeutui Ukrainaan. Pultava'n luona kärsi Kaarlo 27 (28) p. Kesäk. 1709 täydellisen tappion, joka pakotti hänet itsensä pakenemaan Turkinmaalle ja hänen koko sotajoukkonsa antautumaan Perevolotshna'ssa. Syystä kirjoitti tsaari „nyt on Pietarin kaupungin peruskivi lopullisesti laskettu." Liitto Venäjän, Puolan ja Tanskan välillä uudistettiin; seuraavana vuonna valloittivat Venäläiset Riian, Räävelin, 13 (14) p. Kesäk. Wiipurin ja 8 (9) p. Syysk. Käkisalmen. V. 1711 onnistui Kaarlo XII:nen saada sota toimeen Turkin ja Venäjän välillä, ja Pietari joutuikin Pruth'in luona kokonaan saarroksiin, mutta sai kuitenkin

kunnottomalta suurvisiiriltä, jonka hän näkyy lahjonneen, rauhan luovuttamalla Asow'in Turkkilaisille. V. 1713 alkoi Suomessa „iso viha". Tsaari toi itse kaleerilaivastolla Helsinkiin sotajoukon, joka sitten vähitellen, etupäässä Pälkäneen (6 p. Lokak. 1713) ja Napuen (19 p. Helmik. 1714) tappeluiden kautta valloitti koko Suomen. Heinäkuun 27 p. v. 1714 voitti tsaari itse lähellä Hankonientä Ruotsin laivaston. Jo edellisinä vuosina oli venäläinen sotajoukko ilmestynyt Ruotsin Pommeriin, ja Venäjän ylivalta alkoi näyttää muillekin kuin Ruotsin kansalle arveluttavalta. Mutta itsepintaisuudellaan teki Kaarlo XII kaikki liitot Venäjää vastaan, jos niistä muuten olisi mitään syntynyt, mahdottomiksi; ja Uudenkaupungin rauhanteossa 30 p. Elok. 1721 täytyi Ruotsin luovuttaa Venäjälle Liivi ja Viro sekä eteläinen osa Käkisalmen lääniä (myöskin Käkisalmen kaupunki) ja Wiipuri ynnä ympäristö. Tämän onnellisen rauhanteon jälkeen otti Pietari keisarin arvonimen, joka kuitenkin vasta vähitellen seuraavina vuosikymmeninä tuli Euroopassa yleisesti tunnustetuksi. Vv. 1722—23 kävi hän sotaa Persiaa vastaan ja yhdisti valtakuntaansa Baku'n, Derbent'in ynnä muita alueita.

Luonnollista on, ett'ei tsaarin onnistunut kohottaa kansansa sisällistä tilaa samassa määrin kuin sen ulkonaista voimaa Euroopan muiden kansojen tasalle. Parannukset koskivat ensi alussa elämän kaikkein ulkonaisimpia ilmiöitä. Pitkä, aasialainen puku ja pitkät parrat kiellettiin, mutta sellaiset määräykset pääsivät vaikuttamaan ainoastaan ylhäisemmissä säädyissä. Vanha tapa laskea aikaa maailman luomisesta hyljättiin ja vuodesta 1700 alkaen on ajanlasku Kristuksen syntymisestä voimassa Venäjällä. Pultava'n voiton jälkeen saattoi Pietari ryhtyä perinpohjaisempiin muutoksiin. Hallintovirastot asetettiin uudelle kannalle, pojarien vanha neuvosto hävisi ja sen sijaan perusti Pietari v. 1711 senaatin. Lakien kodifierausta varten asetettiin useampia kommissioneja, mutta työ jäi kuitenkin kesken. Suurella innolla työskenteli Pietari kaupan ja teollisuuden kohottamisessa, noudattaen merkantilismin periaatteita. Hänen kaivattamansa monet kanavat olivat maanviljelyksellekin hyödyksi, mutta ylipäänsä hän laiminlöi pitää silmällä tämän elinkeinon etuja, ja talonpoikainen väestö vaipui hänen aikanansa yhä kovempaan orjuuteen. Leibniz'in neuvosta perusti hän v. 1724 tiedeakatemian, joka samalla oli Venäjän opetuslaitosten tarkastajana. Pappien sivistystä koetti hän kohottaa, mutta heidän entisestä itsenäisyydestään, joka toisinaan oli ollut valtiolle vaarallinen, teki hän lopun, jättäen jo v. 1700 patriarkan kuoltua tämän sijan avonaiseksi ja perustaen v. 1721 kirkollisasioita varten „pyhän synodin."

Pietarin uudistustyö herätti sekä ylhäisissä että alhaisissa jotenkin yleistä tyytymättömyyttä. Hänen oma poikansa Aleksei yhtyi tyytymättömiin ja selvä oli, että jos Aleksei pääsisi hallitukseen, Venäjä joutuisi takaisin entiseen raakuuteensa. Tätä estääkseen osoitti Pietari säälimätöntä lujuutta. Aleksei tuomittiin v. 1718 kuolemaan ja kuolikin päivänä tuomion jälkeen ehkä kidutuksen johdosta. Niinkuin näkyy, oli paljo vanhaa raakuutta vielä jäljellä Pietarissa itsessäänkin.

Pietari oli kahdesti nainut: 1) Eudoksia Lapuchin'in, Aleksein äidin, ja 2) Katariinan (Martan), joka Pietarin kuoltua 28 p. Tammik. (v. l.) 1725 nimellä Katariina I (ks. häntä) nousi Venäjän valtaistuimelle. J. R. D.

Pietari II Alekseievitsh, Venäjän keisari vv. 1727—30, oli syntynyt 12 p. Lokak. (v. l.) 1715. Vanhemmat olivat Pietari Suuren onneton poika ensimmäisestä naimisesta Aleksei ja Wolfenbüttelin prinsessa Charlotta. Katariina I:sen testamentin nojassa nousi nuori ruhtinas hallitusistuimelle, mutta hallitusvaltaa ei hänellä koskaan ollut, sillä ensin oli se Pietari Suuren ja Katariinan suosittu Menshikov'in käsissä, ja kun Dolgoruki'en suku sai tämän syrjäytetyksi, anasti se taas vuoroonsa itselleen asiain koko johdon. Pietari II kuoli äkkiä 29 p. Tammik. 1730, ja hallitus joutui Pietari-Suuren veljentyttärelle Anna Ivanovnalle (ks. tätä). J. R. D.

Pietari III Feodorovitsh (Kaarlo Pietari Ulrik), Venäjän keisari v. 1762 ja samalla Holstein-Gottorp'in herttua, oli syntynyt 21 p. Helmik. 1728 Holsteinin herttuan, Kaarlo XII:nnen sisarenpojan, Kaarlo Fredrikin, naimisesta Pietari Suuren tyttären Annan kanssa. Kun Ruotsalaiset 1741—43 vuosien sodassa Venäjää vastaan joutuivat tappiolle, valitsivat he, lepyttääkseen keisarinna Elisabetia, Pietarin toista tytärtä, Kaarlo Pietari Ulrikin Ruotsin kruunun perilliseksi. Mutta tämä tarjous meni tyhjään, kun Elisabet juuri samaan aikaan Marrask. 1742 julisti sisarensa pojan Venäjän perintöruhtinaaksi ja tämä sen johdosta kääntyi luterinopista kreikan uskoon. Elisabetin kuoltua 5 p. Tammik. 1762 (25 p. Jouluk. 1761 v. l.) nousi K. P. U. valtaistuimelle nimellä Pietari III. Venäjä oli silloin sodassa Preussia vastaan, mutta Pietari, joka rajattomasti ihaili Fredrik II:ta, teki kohta hallitukseen tultuansa hänen kanssaan rauhan, ja pian sen jälkeen sai Venäjän sotajoukko käskyn yhtyä Preussiläisiin. Valloittaakseen takaisin sukunsa entisen osuuden Schlesvig'iä aikoi Pietari itse lähteä sotaan Tanskaa vastaan. Mutta ennenkuin tämä hanke toteutui joutui hän Venäjällä kapinan uhriksi. Syynä

oli pääasiassa sisällinen hallinto. Tosin oli se muutamissa kohden kiitettävä, mutta ajattelemattomilla ja usein typerillä muutospuuhillaan oli keisari suututtanut sekä sotaväen että muunkin kansan. Koska hän sen ohessa kohteli puolisoansa Katariinaa (ks. Katariina II:ta) kovin tylysti ja näkyi ajattelevan avioeroa, pani tämä vallanhimoinen ruhtinatar toimeen salaliiton, ja vähällä vaivalla onnistui hänen sysätä miehensä valtaistuimelta ja itse kohota hallitsevaksi keisarinnaksi 9 p. Heinäk. 1762. Muutamia päiviä sen jälkeen sai Pietari Ropsha'n hovissa surmansa. J. R. D.

Pinello, Niilo Henrik, kirjailija, syntyi 17 p. Elok. 1802. Vanhemmat olivat eversti Dominikus Julius P. ja Sofia Elisabet Bruncrona. Vaikka jo kätkyessä sotilaaksi määrätty, P. ei astunut isänsä uraa. Hän tuli v. 1817 ylioppilaaksi ja seppelöitiin kuusi vuotta myöhemmin filosofian maisteriksi ja tohtoriksi. Hän päätti, varakkaana kun oli, käydä käytännöllistä tietä ja antautui etupäässä vuoriteollisuuteen. Sitä varten hän v. 1824 apulaisena seurasi Ruotsissa länsi- ja itävuoriseutuin vuoriherraa hänen virkamatkoillaan, ja kotimaahan palattuansa hän vv. 1825—26 F. Tengström'in kanssa mittaili ja pani kartalle Orijärven vaskikaivoksen. Suoritettuaan v. 1826 lainopillisen vuoritieteen tutkinnon, hän mitään virkaa hakematta seur. v. rupesi yksityiseksi ruukin hoitajaksi ja maanviljelijäksi. Näitä toimia P. noin 20 vuotta jatkoi, mutta kun hän ei ollut asioitsijaksi luotu ja rahaseikkansa huononivat, oli hän pakotettu niistä luopumaan. Saavuttamiansa kokemuksia oli hänellä kuitenkin tilaisuus toisella tavoin käyttää. V. 1842 oli hän, Arnell'in poissa ollessa, määrätty Suomen talousseuran sihteerin virkaa toimittamaan, jota seuraavinakin vuosina silloin tällöin teki, tuli 1849 apulaisja 1854 varsinaiseksi sihteeriksi. Tästä virasta hän luopui vasta v. 1864, jolloin hänen varattomuutensa tähden hänelle suotiin 1400 markan vuotuinen apuraha. Toimestaan seuran alalla mainittakoon, että hän J. G. Hammardal'in kanssa v. 1849 toimitti *Tidning för landtbrukare och näringsidkare* ja julkaisi *Handlingar hörande till allm. finska landtbruksmötet i Åbo 1850* (1851)

Varhaista halua ja taipumusta noudattaen, P. virkatointensa ohessa uutterasti ja menestyksellä on työskennellyt kirjallisuuden alalla. Vv. 1836—47 ja 1853—56 hän toimitti *Åbo Tidningar* nimistä sanomalehteä, viime vuosina Y. Koskinen, A. G. Ingelius y. m. apumiehinä. Vuodesta 1860 hän on useissa sanomalehdissä julaissut kirjoitelmia, runoja, muistoja, tarinoita y. m. Pysyväisen muiston P. on saavuttanut näytelmäin kirjoittajana. Niistä mainittakoon *Brigitta Kurk* ja *Bouppteckningen.* Aura nimisen aikakauskirjan vihkoihin III ja VI (1848) painettiin P:n kirjoittamat mukaelmat *En Nylands dragon*, laulu- ja huvinäytelmä Overskou'n mukaan, ja *Sommarnatten*, viisinäytöksinen näytelmä Heiberg'in mukaan. Näihin sekä *Den Bergtagna* nimiseen näytelmään Pinello'n ystävä K. Greve sepitti säveliä, jotka enensivät sitä suosiota, minkä mainitut kappaleet aikoinaan saavuttivat. Suurempaa merkitystä ja itsenäistä arvoa lienevät kuitenkin ne kertomukset ja ajankuvaelmat, jotka hän kapteeni Puff'in tunnetulla nimimerkillä vanhoilla päivillään julkaisi, osittain taloudellisistakin syistä. Ne ovat järjestettyinä kahteen sarjaan, joista toisella on nimi *Puffens kalender med benägna bidrag*, jota ilmestyi kaksi vuosikertaa (1869, 1870), toisella *Små berättelser och tidsbilder* viidessä osassa (1866—78). Nämät, osaksi leikilliset, pienet jutelmat ja ajankuvaukset, joita on koottu pitkän ja vaihtelevan elinajan jokapäiväisestä elämästä ja jotka koskevat olletikin Turun ja sen ympäristön henkilöitä ja oloja, osoittavat tekijän tarkkaa havaintokykyä ja etevää taitoa muodostaa ainettansa taiteelliseksi kokonaiskuvaksi. P:llä oli harvalle suotu kertomalahja; itse esitystapakin osoittaa sitä lempeä, jolla hän muistojaan säilytti ja niitä katoamasta säästi, siten antaen arvokkaita lisiä menneen ajan ja maamme vanhan pääkaupungin tuntemiseen. Kaikella, mikä P:n kotikaupungin kehitystä tarkoitti, oli hänessä innokas harrastaja. Hän oli useitten yhdistysten ja laitoksien perustajana tahi perustajia; niistä mainittakoon Suomen ensimmäinen höyrylaivayhtiö, puutarhanviljelys-seura, pyhäkoulu, jossa opetti vv. 1840—41 y. m. Ollen pitkät ajat Turun taiteellisten pyrintöjen keskustana ja johtajana, hän aineellisista vaikeuksista huolimatta väsymättömällä innolla ja suuressa määrin niitä edisti; 20 vuotta hän oli teateri-johtokunnan puhemiehenä ja 25 soitannollisen seuran perustaman koulun tarkastajana. Myöskin Turun tuomiokirkon muinaismuistojen säilyttämisessä on P:lla muistettava ansio. V. 1873 hän seppelöittiin riemumaisteriksi. Kunnioitettuna ja rakkaana hän kuoli 9 p. Syysk. 1879. V. 1827 hän oli mennyt naimisiin Anna Juliana Schmidt'in kanssa, jonka isä oli Riian kaupungin postimestari.

Piper-suvun kantaisä Berndt Piper oli Lybeck'istä kotoisin ja tuli v. 1615 kauppiaaksi Wiipuriin, jossa hän kuoli pormestarina v. 1635. Vaimonsa, Maria Stråhlman'in kanssa hänellä oli kolme poikaa, Henrik, Kaarlo ja Pietari, joista ruotsalaisen Piper-nimisen ylimyssuvun eri haarat polveutuvat. Nuorin poika, Pietari P., oli tullinhoitaja ja henkikirjoittaja Wiipurissa ja kuoli 1679; hänen poikansa, majuri Pietari P., aateloittiin 1684, mutta

kuoli lapsettomana 1690 ja haudattiin Sauvon kirkkoon. Kantaisän toinen poika Kaarlo muutti Ruotsin puolelle ja tuli kamreeriksi ja tuomariksi; naimisissa Ingrid Charlotta Ekenbom'in kanssa hänellä oli poika Kaarlo P., syntynyt 1647, Kaarlo XII:nen tunnettu suosikki, joka v. 1698 tuli vapaherraksi ja kreiviksi, seurasi hallitsijaansa Pultavaan asti, sitten kärsi pitkällistä vankeutta ja vihdoin v. 1716 kuoli kurjuudessa Lyyssinässä eli Pähkinälinnassa. Henrik Berndtinpoika P:llä oli kaksi poikaa Berndt ja Henrik, joitten jälkeläisiä eri kertoja aateloittiin. Viimemainitun Henrik Henrikinpoika P:n ja Hedvig Cronström'in avioliitosta syntyi alla mainittu Kustaa Abraham P.
E. G. P.

Piper, Kustaa Abraham, soturi, maaherra, syntyi v. 1692 Toukok. 15 päivänä, meni v. 1706 sotapalvelukseen, oli v. 1708 kaartin vänrikkinä Ukrainassa, jolloin häneltä eräänä kylmänä yönä paleltui varpaat ja kantapäät, joutui sitten Dnjepr-virran luona venäläiseen vankeuteen ja pidettiin eri paikoissa vartioituna. Hartaudenkirjoja kun ei ollut vangeilla, niin P. rupesi semmoisia kopioimaan ja vuoli muutoin nuuskarasioita toimeentulonsa tähden. V. 1715 hän vaihdon kautta pääsi Ruotsiin takaisin, mutta v. 1718 hän kaartin kapteenina seurasi armeijaa Norjaan, jolloin taasen palellutti jalkansa. V. 1743 hän tuli sotaneuvokseksi ja v. 1746 Pohjanmaan maaherraksi. Siinä virassa hän osoitti suurta intoa ja harrasti erittäinkin maanviljelyksen ja muitten elinkeinojen edistämistä; Korsholman virkatalon hän pani parempaan kuntoon, Vaasan katuja ruvettiin hänen kehoituksistaan kivittämään j. n. e. V. 1753 hän sai kenraalimajurin arvon; v. 1761 Maalisk. 10 p:nä hän kuoli Södermanlannin Viksberg'issä. Nai v. 1716 Eleonoora Gustaviana Tungel'in, v. 1737 Märta Kristiina Margareeta Sture'n ja v. 1747 Eeva von Schewen'in. Merkillisistä vaiheistaan P. on tehnyt tarkkoja ja miellyttäviä muistoonpanoja, joista Ennes on painattanut otteita. (Ennes, Karl XII:s krigare; Anrep, Ättartaflor). E. G. P.

Pipping-suku on pienestä Langfeld'in kaupungista Sachsen'issa kotoisin, kuten alla olevasta sukutaulusta on nähtävä. Kaarlo XI:n aikana, noin 1674, asettui eräs Jooseppi Pipping kauppiaana Turkuun ja hänestä polveutuu Suomessa tunnetuin sukuhaara. Paitsi häntä ilmaantui Turkuun toistakymmentä vuotta myöhemmin kaksi perheellistä miestä Antero ja Jaakko Pipping, joista Jaakko mahtoi olla Joosepin nuorempi veli (s. 1646), mutta molemmat kuolivat varattomina 1697. Tornioon taasen asettui samaan aikaan toinen sukuhaara, jonka kantaisä Juhana Pipping lie ollut Joosepin vanhin senniminen veli; siinä luulossa sekin haara on sukutauluun liitetty *. J. R. A.

Pipping, Henrik, virkamies, syntyi Turussa v. 1718; hänen vanhempansa olivat kauppias ja neuvosmies Josef P. ja Magdaleena Schultz. Henrik P. tuli Turussa ylioppilaaksi v. 1735, otettiin hovioikeuden auskultantiksi v. 1744, ja tuli vähän sen jälkeen varapormestariksi Vaasaan. Semmoisena hän v. 1747 antoi valtiopäiville ehdotuksen, jossa hän mitä tukevimmilla ja järkevimmillä perusteilla osoittaa, kuinka luonnoton Pohjanmaan silloinen tila oli, kun ei saatu purjehtia muuanne kuin Tukholmaan ja Turkuun. Sillä kertaa kirjoitus ei kuitenkaan kantanut hedelmiä, vaan se on laatuansa merkillisimpiä todistuskappaleita siitä ajasta. V. 1751 P. tuli Helsingin pormestariksi ja v. 1762 Turun hovioikeuden assessoriksi sekä 1765 hovioikeuden-neuvokseksi. Hän kuoli 26 p:nä Toukok. 1767. Nai 1766 Margareeta Kiihl'in. (Lagus, Åbo hofrätts hist.; Palmén, Svensk-finska handelslagstiftningen 1523–1766). E. G. P.

Pipping, Fredrik Vilhelm, professori, senaatori, kauppiaan Jost Joakim Pipping'-

---

* *Hannu Pipping,*
suvun kantaisä. Verantekijä ja raatimies Langfeld'issa, s. 1557, † 1634. V.: Eeva Mülich.

Jooseppi, superintendentti Hardeln'in kreivikunnassa, s. 1601, † 1668. V.: 1) Katri Pape, 2) Katri Busch.

Juhana, raatimies Torniossa, s. 1633, † 1719. V.: Sofia. — Henrik, kauppias Lybeck'issä, s. 1634, † 1706. — Jooseppi, kauppias Turussa, s. 1638, † 1690. V.: 1) Maria, 2) Barbara Katri Roggenbuch.

Pietari, Tornion pormestari, s. 1694, † 1766. V.: 1) Marg. Planting, 2) Marg. Krist. Fougt. — Henrik, kauppias Torniossa. V.: Katri Jaakontytär Planström. — Henrik, kauppias Lybeck'issä, s. 1682, † 1745. V.: Anna Magd. Schultz. — Jooseppi, raatimies Turussa, s. 1683, † 1740. V.: Magdaleena Schultz.

Juhana, raatimies Torniossa, s. 1747, † . V.: Marg. Hjulberg. — Niilo, kauppias Turussa, s. 1709, † 1755. V.: 1) Ulriika Corssar, 2) Anna Elisabet Alander. — *Henrik*, hovioik. neuvos, s. 1718, † 1767. V.: Margareeta Kiihl. — Jost Joakim, kauppias Turussa, s. 1720, † 1798. V.: 1) Elisabet Tesche, 2) Magd. Katri Lexell. — Kustaa, kauppias Turussa, s. 1729, † 1766. V.: 1) Marg. Rungén, 2) Helena Brander.

Jooseppi, kauppias (?), s. 1750, †. V.: N. N. Schultz. — *Fredrik Wilhelm*, valtioneuvos, aateloittu Pipping, s. 1783, † 1868. — *Josef*, professori, aateloittu Pippingsköld, s. 1760, † 1815.

Joakim Wilhelm, professori, s. 1818, † 1858. — Juhana Fridolf, esittelijäsihteeri, s. 1820. — *Fredrik Josef*, protokollasihteeri, s. 1823. — Knut Teodor, piirikunnan insinööri, s. 1826.

in ja tämän jälkimäisen vaimon Magdaleena Katariina Lexell'in poika, syntyi Turussa 14 p. Jouluk. 1783. Ylioppilaaksi borealiseen kansakuntaan tultuansa 1799, opiskeli nuorukainen etenkin kreikkaa Kustaa Gadolin'in johdolla, sekä kirjallisuudenhistoriaa Franzén'in ja Roman kirjallisuutta Porthan'in johdolla, jonka viimemainitun esimiehyydellä myöskin väitteli „pro exercitio". Filosofian kandidaatina 1804, hän 1805 seppelöitiin maisteriksi ja tuli seur. vuonna, julaistuansa väitöskirjan *Epitheta Apollinis Homerica*, Kreikan kirjallisuuden dosentiksi. Vuoden Upsalan yliopistossa oltuansa, hän syksyllä 1807 palasi ja aloitti opettajatoimensa Turussa. Hänen opintonsa kääntyivät kuitenkin vähitellen uudempain kansain kirjallisuuteen. Askel sinnepäin on hänen v. 1812 julkaisemansa etevä väitöskirja *Comparatio inter Iphigeniam in Aulide Euripidis et Racinii.* Samana vuonna hän määrättiin toimittamaan professorinvirkaa tiedetten historiassa, 1813 hän tuli varakirjastonhoitajaksi ja aloitti sam. vuonna väitöskirja-sarjan *De bibliothecariis academiæ aboensis*, jonka viimeinen, kahdeskymmenes, kesken lausetta loppuva vihko ilmestyi kesällä 1827. V. 1814 hän ilman väitöskirjaa nimitettiin varsinaiseksi professoriksi tiedetten historiassa sekä kirjastonhoitajaksi.

Kirjallisuuden historia, ja siinä Suomen kirjallisuuden, olikin se ala, jolla P. oli voittava ikimuistettavan nimen. Yliopiston rikas kirjasto oli tähän aikaan varsin epäjärjestyksessä; Porthan'in aikoina monikertaiseksi kasvaneena oli siltä puuttunut huolellista hoitoa. Tuskin oli Pipping saanut sen jommoiseenkin järjestykseen, kun Turun tulipalo 4 ja 5 pp. Syysk. 1827 hävitti kaiken hänen työnsä ja samalla työnsä esineenkin, hänen lempilapsensa yliopiston kirjaston. Kaikkialla tämä koko maallemme arvaamaton vahinko herätti syvintä osanottoa; valtio ja yksityiset, sekä kotimaalla että ulkomaalla, riensivät lahjoilla auttamaan uuden kirjaston syntymistä, ja vuosikymmenen kuluessa olikin se kasvanut entisen vertaiseksi, kumminkin lukumäärään katsoen. Tämän uudenkin yliopistomme kirjaston ryhmittäminen ja järjestäminen Helsingissä tuli P:n osaksi. Ja tämä ei ollut mikään helposti tehty työ. Uupumattomalla uutteruudella hän kuitenkin senkin suoritti; erittäin mainittakoon että n. s. Fennica kokoelma, johon kuuluu kaikki Suomessa ilmestyneet tai Suomen miesten kirjoittamat teokset, hänen kauttansa ensin tuli eri kirjaston osastoksi. Näiden tointen ohella hän vieläkin virkaveljiensä luottamuksesta kahdesti valittiin yliopiston rehtoriksi (1833—39), pidettyänsä sitä ennen vuorossaan rehtorinvirkaa lukuvuonna 1823—24. P:n rehtorinaikana ollut ylioppilasten vallattomuus, ja joku eripuraisuus konsistoorissa, jotka katkeroittivat hänen mieltänsä, lienevät olleet syynä että hän lopulla vuotta 1836 pyysi eroa professorinvirasta, kuitenkin pysyen kirjastonhoitajana vuoteen 1845. V. 1838 hän oli Suomen tiedeseuran perustajia. Kun hänen rehtorinaikansa 1839 loppui, korotettiin hän ansioittensa tähden aateliseen säätyyn (suku seur. vuonna otettu ritarihuoneen kirjoihin n:ona 207). V. 1841 hän kutsuttiin Suomen senaatin talousosaston jäseneksi kirkollistoimikunnan päälliköksi, missä tärkeässä virassa oli toista kymmentä vuotta.

P. oli nyt ryhtynyt työhön mitä työläimpään. Suomen kielen lehtorin Keckman'in (ks. h.) luettelo suomenkielisistä kirjatuotteista oli varsin vaillinainen ja tämän kuoltua 1838 rupesi P. työhön sen täydentämiseksi. Näin kasvoi vähitellen varsin lavea ja erinomaisen tarkka uusi teos, jonka tekijässä suomalainen kirjallisuus on saanut tarkemman luettelijan, kuin tähän asti mikään muu kirjallisuus mailmassa. Vaivoja pelkäämättä hän keräeli tietoja kaikkialta; vähäisinkin lehti oli hänelle kallis, koska sekin kertoili Suomen kansan henkisestä elämästä entis-aikoina. Uutterana auttajana työssään oli hänellä suomalainen talonpoika Matti Pohto (ks. h.). V. 1857 ilmestyi vihdoin Suom. Kirjallisuuden seuran toimitusten 20:tenä osana *Luettelo suomeksi präntätyistä kirjoista*, joka iäksi päiväksi pystytti P:lle muistopatsaan Suomessa. Hänen muista Suomen kirjallisuushistoriaa koskevista kirjoituksistaan ovat huomattavat *Några historiska underrättelser om boktryckeriet i Finland* (tiedeseuran Acta'issa) sekä *Historiska bidrag till Finlands Calendariografi* (Bidrag'-eissa). V. 1853 P. pyynnöttä vapautettiin kirkollis-toimikunnan päällikönvirasta,* ja sai kaksi vuotta myöhemmin pyynnöstään eron jäsenenpaikastaan senaatissa. V. 1847 papisto oli pannut P:n kolmanteen vaalisijaan arkkipiispaksi. V. 1857 hän seppelöitiin riemumaisteriksi. Kun vanhus 1863 valtiopäiväin aikana täytti 80:nen vuotensa, kävivät täällä olevat hänen (1832 ja 36) seppelöitsemänsä maisterit ynnä kirjallisuuden seuran jäsenet ja yliopiston kirjaston virkamiehet häntä tervehtimässä, ja hänen kunniakseen painettiin latinan-, suomen- ja ruotsinkieliset onnentoivotus-värssyt. — Hän kuoli Helsingissä 23 p. Tammik. 1868. P. oli 1817 nainut kirkkoherrantyttären Engla Kristiina Florin'in. (V. Lagus, Minnestal öfver Fredrik Vilhelm Pipping).

Pipping, Fredrik Josef, edellisen poika, valtiopäivämies, syntyi Turussa 15 p. Toukok. 1823, tuli Helsingissä ylioppilaaksi v. 1839, suoritti v. 1844 lainopin-tutkintonsa ja meni sitten valtion palvelukseen. V. 1849 hän määrättiin sotatuomarin sijaiseksi ja seurasi semmoisena Suomen kaartia Lit-

vaan. Palattuansa tuli P. senaatiin, ensin kopistiksi ja kanslistiksi, sitten v. 1859 protokollasihteeriksi, vaan v. 1865 hän erosi virastaan voidakseen yksinomaisesti hoitaa suurta asianajajan-tointansa. Valtiopäivillä 1863—82 P. on istunut edusmiehenä aatelissa, ollen säätynsä etevimpiä jäseniä, niin hyvin taitavana puhujana kuin itsenäisten mielipiteittensä kautta. Vuosina 1863, 1867, 1872 ja 1877 hän oli säädyssään valitsijana, ja on istunut jäsenenä monessa valiokunnassa: v. 1863 laki-, valitus- ja tarkastusvaliokunnissa, 1867 kirkkolaki-valiokunnassa, 1872 puheenjohtajana merilaki-valiokunnassa, ja 1877 puheenjohtajana talousvaliokunnassa.

Pippingsköld, Josef, ennen aateloitsemistaan Pipping, lääketieteen professori Turussa, syntyi Turussa 5 p. Toukok. 1760. Vanhemmat: kauppias Turussa Kustaa Pipping ja Margareeta Rungeen, kauppiaan Mattias R:n tytär. Varhain orvoksi tultuaan hän nautti sukulaisten hoitoa, sisäänkirjoitettiin Turun katedraalikouluun 1771, ja pääsi yliopistoon 1776. Jo 1778 hän antautui lääketieteesen, jota tutki K. N. Hellenius'en, N. Avellan'in ja J. Haartman'in johdolla. Filosofian kandidaatina 1781 lähti hän Upsalaan, jossa 1782 suoritti lääketieteen kandidaati-, 1783 lisensiaatitutkinnon ja puolustettuansa graduaaliväitöskirjansa *De ganguena sicoti* seppelöitiin lääketieteen tohtoriksi. Jo 1784 hän tuli lääketieteen apulaiseksi sekä anatomian neuvojaksi Turun yliopistoon, 1785 kaupungin-fysikoksi, 1786 rymentinvälskäriksi ent. henkirakuuna-rykmenttiin; 1787—8 hän toimitti anatomian professorinvirkaa ja 1788—90 sotalääkärin virkaa armeijassa. Marraskuussa 1789 hän nimitettiin ylimääräiseksi lääketieteen professoriksi Turkuun ja toimitti 1795—1812 sen ohella kirurgin virkaa Turun läänin-sairashuoneessa. Teki v. 1810 alamaisen ehdotuksen lääkintätoimen parantamiseksi Suomessa, josta keisari antoi lausua armollisen mielihyvänsä. Määrättiin 1811 silloin perustetun collegium medicum'in jäseneksi ja sai vihdoin 7 p. Huhtik. 1812 yliopistoon vasta asetetun kirurgian professorinviran, johon astui (latinaisella) puheella *kirurgisen tieteen nopean edistymisen syistä*. Tammikuussa 1812 hän korotettiin aatelissäätyyn, nimellä Pippingsköld, ja valittiin 1814 yliopiston rehtoriksi, mutta kuoli 26 p. Helmik. 1815 vilustumisen jälkeen halvaukseen. Oli Suomen talousseuran jäsenenä (ja puheenjohtajana 1807), Tukholman tiedeakatemian ja Ruotsin lääkäriseuran jäsenenä. P. oli kahdesti nainut: 1) Maria Sederholm'in, 2) Beata Maria Arnell'in. (F. J. Rabbe'n kirjoittaman elämäkerran mukaan.)

Pippingsköld, Josef Adam Joakim, lääkäri, yliopiston-opettaja, syntyi Lemun pitäjässä 5 päiv. Marrask. 1825; hänen vanhempansa olivat tilanhaltija Jost Joakim P. ja Edla Magdaleena Zidbäck. Turussa päätetyn koulunkäynnin jälkeen P. v. 1844 suoritti ylioppilas-tutkintonsa Helsingissä, tuli v. 1850 filosofiankandidaatiksi ja maisteriksi, lääkeopin kandidaatiksi v. 1855, lisensiaatiksi v. 1858 ja tohtoriksi v. 1860. Julkaisi v. 1861 väitöskirjan *Om bäckenets mekanism och variabla former*, jonka johdosta samana v. tuli lapsenpäästö-opin dosentiksi ja pääsi v. 1870 lapsenpäästö-opin ja lasten tautien klinikan professoriksi. Tieteellisessä tarkoituksessa P. on käynyt Saksassa, Itävallassa, Hollannissa, Tanskassa ja Ruotsissa. Paitsi kaksi väitöskirjaa on hän julkaissut useampia pienempiä tutkimuksia, jotka löytyvät aikakauskirjoissa „Notisblad för läkare och farmaceuter", „Finska läkaresällskapets handlingar", „Monatsschrift für Geburtskunde", „Berliner klinische Wochenschrift" ja „Beiträge zur Geburtshülfe und Gynækologi"; huomattavimmat hänen erityistutkimuksistaan ovat tuon tuostakin julaistut: *Några iakttagelser och rön i obstetrik och gynekologi* I—VI. P:n huolesta ja myötävaikutuksella on myös painettu kaksi *suomalaista oppikirjaa kätilöimille* (1870 ja 1873). Lääkärinä P. on tullut tunnetuksi laajoissa piireissä; professorina hän tehokkaasti ja itsenäisen suunnitelman mukaan on johtanut Helsingissä olevan uuden lapsensynnytys-laitoksen järjestämistä (valmis v. 1876); v. 1870 kutsui Berlin'in Gesellschaft für Geburtshülfe, v. 1872 ruotsalainen lääkäriseura hänet ulkomaiseksi jäsenekseen, v. 1879 Gynæcological society of Boston kirjeenvaihtajaksi jäseneksi. Itsemäärättynä edustajana P. on istunut aatelissa 1863, 1872, 1877 ja 1882 vuosien valtiopäivillä, ollen kolmessa viimemainitussa säätykokouksessa valitsijamiehenä, vuosina 1877 ja 1882 rautatie- ja yleisen valitusvaliokunnan jäsenenä, y. m.

Planman, Antti, tiedemies, syntyi 1724 Hattulan pitäjässä Tasalan rusthollissa, josta suvun nimi lienee muodostettu. Isä oli luutnantti Pietari P., joka Norjan sotaretkeltä palattuaan nai provasti Leufstadius'en tyttären, Ingridin. P. tuli 1744 ylioppilaaksi Turun akatemiaan, ja maisteriksi 1754. Sam. v. hän lähti Upsalaan, jossa hän 1758 nimitettiin tähtitieteen dosentiksi, sitten kuin hän, vaikka puoltolauseilla varustettuna, oli turhaan hakenut matematiikin professorinvirkaa Turussa. Suoritettuaan erinomaisella tarkkuudella Ruotsin tiedeakatemian v. 1761 antaman toimen tutkia Venus'en käyntiä auringon ohitse, P. kutsuttiin 1763 fysiikin professoriksi Turkuun. V. 1769 Ruotsin akatemia, jonka jäsenenä P. oli vuodesta 1767, osoitti häntä kohtaan saman luottamuksen kuin kahdeksan vuotta ennen; matkarahaksi hän sai 3,000 kup. tal. Mutta mitään opettajan palkkaa P. ei nauttinut ennen kuin hän vihittynä 1770

papiksi kolme vuotta myöhemmin suosijansa, piispa Mennander'in, toimista sai prebendakseen Nousiaisten ja seuraavana vuon. Paimion seurakunnan. Niinä lähes 40 vuonna, joitten kuluessa hän professorinvirkaansa hoiti, hän tehokkaasti sekä opettajana että kirjailijana edisti fysiikin ja luonnontieteitten kehitystä siihen induktiiviseen. perusteelliseen suuntaan, joka muualla Europassa 18 vuosisadalla pääsi vallalle. Kirjallisen toimintansa tuotteet ovat noin 30 akatemiallista väitöskirjaa ja joukko „havaintoja" Ruotsin tiedeakatemian toimituksissa y. m. Kaksi vuotta ennen halvattuna, P. v. 1801 erosi virastaan. Hän kuoli 25 p. Huhtik. 1803. Hän oli naimisissa Nousiaisten provastin Abr. Achrenius'en tyttären Fredriikan kanssa. (Tengström, Chronol. Ant; Biogr. Lex., Ny följd, y. m.)

Platen, von, Fredrik August, tunnettu omituisuuksistaan ja kirjavista elämänvaiheista, oli syntynyt Lammin pitäjän Vanhassakartanossa Lokak. 7 p. 1790. Vanhemmat olivat eversti Uudenmaan jalkaväen rykmentissä Kustaa Bogislav v. P. ja hänen puolisonsa Margareeta Elisabet Stiernvall. Vanhankartanon haltijana oli siihen aikaan vanha toimekas äidin-äiti, leskirouva Margareeta Stiernvall (syntyänsä Tandefelt), joka luonansa kasvatti kaksi sarjaa tyttärenlapsia, von Kræmer'eitä ja von Platen'eja. V. 1804 Syyskuussa F. A. von Platen sisäänkirjoitettiin Haapaniemen kadettikouluun ja tuli seur. v. Toukokuussa kornetiksi Uudenmaan rakuunarykmenttiin. V. 1807 hän oli suorittanut opinkäytinsä Haapaniemellä ja komennettiin sodan syttyessä Viaporiin, jonka heittämyksessä joutui Venäjän vankeuteen ja vietiin Ustjug Veliki'in. Seur. vuoden alulla kotiin päästyänsä, hän 1810 seurasi Suomen armeijan lähetyskuntaa Pietariin ja meni silloin Ruotsin lähettilään vapaherra von Stedingk'in palvelukseen. Lähetettynä 1811 kuriirina Pietarista Ruotsiin, hän siellä suoritti ylioppilastutkinnon Upsalassa ja meni sitten Ruotsin isoon kansliaan. Vaan 1813 hän palasi Suomeen, suoritti Turussa lakitieteen tutkinnon, tuli 1814 auskultantiksi Turun hovioikeuteen ja asetettiin 1816 virkamieheksi komiteaan Viipurin läänin asiain selvittämistä varten. V. 1817 hän tuli kielenkääntäjäksi Venäjän ulkomais-ministeristöön, kreivi Capo d'Istria'n esimiehyyden alle. Vihdoin 1819 hän sai viran Suomen asiain komiteassa kreivi Rehbinder'in johdon alla. Suurella ky'yllään ja varsinkin erinomaisella kielitaidollaan P. epäilemättä olisi voinut diplomatillisella uralla kohota korkealle, ell'ei hänen idealistinen ja osittain oikullinen luonteensa olisi tehnyt valtiolliset toimet hänelle vastenmielisiksi. Hän siis 1821 luopui virastansa ja asettui perittyyn maatilaansa, Vanhaankartanoon, jossa nautitsi „viisaan lepoa", antautuen kirjallisiin ajanvietteisiin ja mielikuvituksensa kirmauksiin. Hänen kirjallinen kasvatuksensa oli ollut varsin lavea; m. m. hän osasi toista kymmentä kieltä. Mutta valitettavasti hänen oma kirjallinen toimensa rajoittui tilapää-runoihin ja teräviin kokkakirjoituksiin, jotka sepitettiin milloin milläkin kielellä, mutta tavallisesti eivät olleet painamista varten tehdyt. Kuitenkin on häneltä julkaistuna pari runollista käännöstä ruotsiksi, nimittäin Pushkin'in *Minne af Kaukasien* Tur. 1825, (melkein koko painos hävinnyt Turun tulipaloon), ja *Öfversättningar ur Lamartine* Helsingborg'issa 1835. V:sta 1835 P. oli Suom. Kirj. Seuran jäsen; mutta yleensä hän pysyi erillään kansallisista, valtiollisista ja kunnallisistakin toimista, ja hänen maanviljelyksensä kävi vanhaan totuttuun tapaan. Erakkoelämä Lammilla ei ajan pitkään tyydyttänyt hänen haaveksivaista henkeänsä, vaan kesällä 1836 hän Skaane'n kautta lähti etelämaille, aikoen matkustaa pyhälle maalle asti. Siihen aikaan herätti mailmassa paljon huomiota eräs omituinen englantilais-nainen, lady Ester Lucy Stanhope, suuren Pitt'in sisarentytär, joka oli asettunut Drusilaisheimojen kesken Libanon'in vuorelle ja siellä saavuttanut paljon valtiollista vaikutusta näiden seutujen asioihin. Neiti Stanhope ei ollut mikään kaunotar, paitsi sitä kuudetta kymmenettä; mutta P. väitti kuitenkin aikovansa voittaa tuon kuuluisan naisen kättä. Laivalla hän Italian ja Arkipelagin kautta tuli Konstantinopoliin. Mutta Itämailla raivoava rutto esti häntä edemmäs menemästä, niin että hän tästä palasi Odessa'n, Kiovan ja Moskovan kautta kotia, johon saapui jouluaattona 1836. Seur. keväänä hän jalkaisin. sauva kädessä, meni Heinolan, Kuopion ja Oulun kautta Aavasaksalle kesäsydän-aurinkoa katsomaan ja palasi sitten meritse Tukholman tietä. Teoissa, mietteissä ja puvussakin P. rakasti eriskummallista. Hänen punainen tukkansa oli keskeltä kahtia jaettu ja niskassa yhdistetty pieneksi saparoksi, joka 19:nnen vuosisadan keskellä jo pidettiin suurena kummituksena. Joskus hänen mielensä kävi synkäksi ja järkensä tummeni; mutta hänen hyvä sydämmensä ja avuliaisuutensa oli jokaiselle altisna, ken vain kesti sitä terävää ja usein sattuvaa ivaa, joka oli hänen hyväntahtoisuuteensa aina yhdistetty. P. kuoli naimatonna Lammilla Huhtik. 1 p. 1868. (Jälkeenjääneitä papereita ja kuvernööri K. von Kræmer'in antamia tietoja, y. m.)

Y. K.

Pohto, Matti, kirja-ystävä, lahjoittaja, on varsin harvinainen ilmiö Suomen ja, voimme lisätä, kaikkien maiden historiassa. Hän syntyi 7 p. Maalisk. 1817 Pohdon talossa Lahden kylässä Ylistaron kappelissa Isoa-

kyröä. Vanhemmat olivat talonpoika Iisak Jaakonpoika P. ja tämän vaimo Helena Antintytär. Välttävästi poika sai oppia lukemaan, mutta jäi muuten ilman kaiketta hoidotta ja juoksentelemaan kerjuulla. Tultuaan 1833 näin Perniöön saakka, jolloin enemmän sääliä herättääksensä oli olevinaan kuuromykkä, hän passitonna otettiin kiinni ja vietiin Turkuun ja sieltä Helsinkiin, josta kesällä 1834 lähetettiin kotipitäjäänsä. Syksyllä lähti hän kuitenkin jälleen kotoa, ehkä entisessä tarkoituksessa, mutta nimeksi kirjasien kaupittelijana, vaan joutui uudestaan Tammikuussa 1836 kiinni Ikalisissa, rangaistiin irtolaisuudesta ja vietiin kotia. Vähitellen Matti Pohdon nuhteeton käytös ja viattomat hankkeet kuitenkin tulivat yleiseen tunnetuiksi, ja kun hän uudestaan, nyt laillisella passilla varustettuna, lähti matkoilleen, sai hän liikkua ja kaupitella kirjasiansa esteittä. Vaan Matti Pohdossa oli nyt herännyt semmoinen halu ja rakkaus kirjoihin että niiden kokoominen tuli hänen elämänsä työksi. Hän oli myöskin nyt oppinut kirjannitomisen ja hankki itselleen lisätuloja nitomalla rahvaan virsi- ja lääkärikirjoja. Mutta rahojen sijasta hän usein pyysi moniaat kellahtavat paperilehdet, jotka oli huomannut jossakin töllin nurkassa. Ja jos joskus löysi jonkun vanhemman kirjan, josta talonväki ei niin helposti tahtonut luopua, hän ei epäillyt siihen panemasta viimeisiä säästöjänsä. Näin kokoili hän vähitellen enimmät suomalaisen kirjallisuuden kalliit tähteet haltuunsa, ja tunsikin ne paremmin kuin mikään oppinut kirjastomies. Hänellä oli erinomaisen tarkka muisti; nähdessään irtonaisen kirjanlehden taisi hän kohta sanoa mihin kirjaan ja mihinkä kirjan painokseen se kuului. Kun senaatori Fr. V. Pipping, joka tähän aikaan työskenteli suurta teostaan „Luettelo suomeksi präntätyistä kirjoista“, noin 1847 sai hänestä tietoa, tahtoi hän tavata tätä erinomaista miestä. Pohto tuli nyt Helsinkiin ja Pipping saikin hänessä, niinkuin itse tunnustaa, innokkaimman ja hyödyllisimmän auttajan työssään. Tämän jälkeen Pohto vuosittain, jopa usein kaksikin kertaa, tuli Helsinkiin tuoden Pipping'in katseltavaksi harvinaisia teoksia ja kirjasia, sekä rikastuttaen hänen teostaan monella arvaamattomalla lisäyksellä. Hänen kirjakokoelmansa käsittikin 1857 kolmetuhatta ja pari sataa neljästätuhannesta suomenkielisestä kirjatuotteesta, jotka ovat Pipping'in luettelossa, sekä niistä tuhat-viisisataa ennen Suomen yhdistymistä Venäjään ilmestynyttä, joiden luku on tuhat-yhdeksänsataa. Kesällä 1857 Helsingissä käydessään, päätti hän lähteä Viipurin lääniin, jonka eteläosassa hän ei vielä ollut käynyt ja josta toivoi saavansa rikkaan saaliin. Varustettuna passilla kulkeaksensa Venäjänkin rajojen sisällä sekä semmoisilla puoluslauseilla, jotta toivottiin hänen pääsevän Pietarin keisarillisessa kirjastossakin käymään, lähti hän Heinäkuun alulla matkalle. Mutta ennenkuin tuo väsymätön vaeltaja oli perille päässyt, sai hän Heinäkuun viimeisinä päivinä Nuoran kylässä Viipurin pitäjässä surmansa kavalan murhaajan kädestä. — Testamentillaan Kesäk. 2 p:ltä 1851 lahjoitti hän Helsingin yliopistolle, Kuopion, Turun ja Viipurin lukioille rikkaan kirjakokoelmansa, siten jaettavaksi että joka kirjastoon oli tässä järjestyksessä otettava ne kirjat, jotka siltä puuttui. (Pipping, Luettelo suomeksi präntätyistä kirjoista, esipuhe.)

Polén, Fredrik, suomalainen sanomakirjailija, syntyi Pieksämäellä 18²³/₄23. Suku on saanut alkunsa ison vihan aikana Suomeen tulleesta krakovalaisesta suutarista, joka nai talonpojantyttären Kiuruveden kappelista. Heidän jälkeisensä saivat alkuperäisen kansallisuutensa tähden liikanimen Puolakka, joka F. Polén'in isän tullessa Oulun kouluun latinoittiin Polenius'eksi ja yliopiston rehtorin kautta taas lyhennettiin nykyiseen muotoonsa. Isä, Fredrik Polén, meni ylioppilaana sotaväkeen v. 1803, mutta jatkoi sitten lukunsa ja kuoli viimein kappalaisena Pieksämäen pitäjässä. Äiti Severiina Hyvärinen (ruotsiksi nimitetty Blidberg'iksi) oli talonpojantytär Kiuruvedeltä. Hänen sisarensa taas oli Paavo Tikkasen äiti, joten siis molemmat Suomettaren voimaansaattajat olivat serkukset.

Nuorempi Fredrik Polén tuli Porvoon kymnaasiin 1839 ja ylioppilaaksi 1845, vihittiin maisteriksi 1850, luki jumaluus-oppia 1852—56, mutta kääntyi sitten jälleen filosofiallisten tieteitten uralle ja pääsi v. 1860 tohtoriksi, puolustettuansa väitöskirjan: *Johdanto Suomen kirjallishistoriaan* 1858. Elettyänsä muutamia vuosia Helsingissä kirjallisella työllä sekä kirjapainon johtamisella, täytyi hänen, senjälkeen kuin onneton takaus oli hänet vararikkoon vienyt, antautua opettajaksi. Tätä tointa oli hän jo ennenkin väliaikoinansa joskus harjoittanut, uskonnon ja Suomen kielen opettajana Helsingin yksityiskymnaasissa 1855—57 sekä sittemmin vuoro-opetus-koulussa (kansakoulussa) 1860—62. Nyt hän suoritti varsinaisen opettajakandidaatin tutkinnon niinkuin myös tarpeelliset käytännölliset näytteet 1867 ja pääsi tämän nojalla alusta vuotta 1868 Suomen kielen lehtoriksi Wiipurin lyseoon. Täältä muutti hän historian, maantieteen sekä Suomen kielen kolleegaksi Kuopioon 1874 sekä viimein uskonnon ja Suomen kielen lehtoriksi Mikkeliin 1877. Helsingissä asuessaan oli hän näiden ohessa virkaa toimittavana suomalaisena kielenkääntäjänä senaatissa 1854—55 ja hoiti sitten varsinaisesti samallaista virkaa Uudenmaan lääninvirastossa 1856—67.

Polén oli tullut yliopistoon kansallistunteen voimistumisen hetkellä; täydellä innolla liittyi hänkin niiden joukkoon, jotka rupesivat Suomen kirjallisuutta viljelemään. Annettuansa vv. 1847—49 runoelmia sekä suorasanaisia kirjoituksia Suomettareen, tuli hän 1851 siihen lehteen apulaistoimittajaksi ja vv. 1852—56 oli koko päätoimitus hänen käsissään. Näinä vuosina juuri, osaksi helpontuneitten valtiollisten olojen, osaksi Itämaan sodan herättämän lukuhalun vaikutuksesta, mutta sangen suureksi osaksi myös Polén'in käytännöllisen taidon kautta, karttui Suomettaren tilaajamäärä ihmeyttävällä tavalla. V. 1851 oli ollut 91 tilaajaa, v. 1854 jo 2,000, ja 1856 nousi niiden määrä Suomessa siihen asti kuulumattomaan summaan 4,600! Tähän menestykseen vaikuttivat paljon kaksi Polén'in keksimää keinoa; yhden lahjakappaleen lisäksi-antaminen 10:n tilaajan kerääjälle sekä kirjeenvaihtajien hankkiminen joka pitäjästä. Näin varttui hänen lehtensä suomalaisuuden mahtavimmaksi äänenkannattajaksi ja liittyi ratkeamattomaan yhteyteen sen kautta herätetyn suomalaisen talonpoikaisen rahvaan hartaimpain pyrintöin ja toiveitten kanssa. Myöhemminkin oli Polén vielä 1865 päätoimittajana, 1864 ja 1866 apulaisena. V. 1856 toimitti hän myös Suomettaren lisälehtenä ilmitulevaa Lasten Suometarta, 1859—62 kirjallista kuukauslehteä nimeltä Mehiläinen, 1860—62 lastenlehteä Varpusta, Wiipurissa Suomenlehteä 1872—74, Kuopiossa Suomen Kirkkosanomia 1877 ja nyt vielä alkain vuodesta 1881 toimittaa hän Mikkelissä Pellervoa. Apuna on hän niinikään ollut Pietarin Sunnuntailehdessä 1871—72. — Muutamat mainituissa lehdissä olleet pitemmät kirjoitukset ovat erikseenkin tulleet uudestaan painetuiksi, jota paitsi Polén on Wiipurin Kirjallisuuden seuran puolesta kokoonpannut ja suurimmaksi osaksi itse v. 1869 kirjoittanut kirjan, nimeltä *Kirjallinen Aarreaitta*. Samassa seurassa oli hän monta vuotta esimiehenä; Helsingissä asuessaan hän samoin kauan aikaa teki työtä täällä olevan Kirjallisuus-seuran tutkijakunnassa. Helsingin seuran kustannuksella kävi hän vv. 1846—47 keräilemässä vanhoja runoja ja satuja Kuopion sekä Wiipurin läänistä. Polén on naimisessa Rautalammin kirkkoherran tyttären Aleksandra Matilda Lang'in kanssa.

Poppius-suku on Savon tunnetuimpia virkamies-sukuja, mutta sen synnystä ei ole muistoa säilynyt. Nimi tavataan ensiksi Wirossa, jossa eräs Johannes Poppius 1600-luvun alulla palveli pappina Narvassa, Tallinnassa jo Koskella. Suomessa taasen ovat suvun vanhimmat tunnetut jäsenet Abraham Abrahaminpoika Poppius, joka tuli Turussa ylioppilaaksi 1664 ja sukutaulussa mainittu Henrik Poppius, josta suku polveutui.* Molemmat kirjoituttivat itsensä Wiipurilaisten osakuntaan, mutta olivat kotoisin Padasjoelta, jonka kirkkoherra Abrahamus Nicolai arvattavasti oli heidän isänsä.

J. R. A.

Poppius, Abraham, runoilija, syntyi Juvan pitäjässä Savossa Lokak. 30 p. 1793. Vanhempansa olivat luutnantti Juhana Poppius ja Katariina Elisabet Cygnæus. Läpikäytyänsä Porvoon lukion hän 1813 pääsi Turun yliopistoon ja meni 1817 sieltä, niinkuin silloin vielä usein tapahtui, Upsalaan oppiansa täydentääksensä. Ylioppilas-aikanaan heräsi hänessä runointo ja hänen runottarensa pukeutui Suomen kansan omaan, silloin halveksittuun kieleen, johon lienee esimerkillään vaikuttanut kasvinkumppali Kaarlo Aksel Gottlund Juvan pappilasta. Jo 1818 hän osoitti rakkauttaan isänmaansa kieleen, julaisten Upsalassa väitöskirjan Suomen kielen refleksiivisestä taivutuksesta. Seur. vuonna hänen oli tilaisuus ottaa osaa tärkeämpäänkin työhön, joka

---

* *Henrik Poppius*, suvun kantaisä. Juvan provasti, s. 1649, † 1731. V.: 1) Elisabet Reuter, 2) Katri Elisabet Brunnerus.

Abraham, Juvan kirkkoherra, s. 1681, † 1753. V.: Anna Custor. — Henrik, alaupseeri, s. 1701, † 1768.

Abraham, Pieksämäen kirkkoherra, s. 1714, † 1768. V.: Ebba Rebekka Martinius. — Henrik, Juvan kirkkoherra, s. 1721, † 1786. V.: Katri Nylander. — Lauri, Puumalan kirkkoherra, s. 1722, † 1795. V.: Elisabet Helsingius.

Henrik Martti, sotapappi, s. 1751, † 1780. — Juhana, luutnantti, s. 1756, †. V.: Katri Elisabet Cygnæus. — Gabriel, kapteeni, s. 1757, † 1809. — Juhana, Juvan kirkkoherra, s. 1758, † 1802. V.: Eeva Katri Krook. — *Gabriel*, presidentti, s. 1770, † 1856. V.: Anna Gustaava Hochschild. — Taneli, varatuomari, s. 1774, † 1835. V.: 1) Anna Elis. v. Essen, 2) Eeva Gust. Wunsch.

Abraham, Juvan kappalainen, s. 1793, † 18.6. — Yrjö Wilhelm, henkikirjoittaja, s. 1797, † 1840. — Gabriel, maamittari, s. 1805, † 1851. — Henrik, taapikapteeni, s. 1795, † 1833. — Kaarle Juhana, henkikirj., s. 1799, † 1861. — Gabriel, maamittaus-tirehtööri, s. 1800, † 1862. — Kaarle Gabriel, laamanni, s. 1818. — Henrik Taneli, konrehtori, s. 1819, † 1879.

Juhana Willehad, maamittari, s. 1825, † 1873. — Fredrik Vilhelm, hovioik.-neuvos, s. 1830. — Juhana Henrik, eversti, s. 1825, † 1882. — Juhana Edvard, tuomari, s. 1828. — Vilh. Gabriel, lääkäri, s. 1830, † 1866. — Kaarle Alfr., koulun-opett., s. 1846. — Kustaa Gabriel, majuri s. 184 . † 1875. — Julius, maanviljelyskoulun opettaja, s. 1846.

ensikerran käänsi oppineen mailman silmät Suomen rikkaisiin runoaarteisiin. Saksalainen H. R. von Schröter toimitti näet Upsalassa käydessään 1819 painosta kokoelman suomalaisia kansanrunoja saksalaisella käännöksellä „Finnische Runen, finnisch und deutsch“, jossa työssä hänellä, Suomen kieltä taitamattomalla, oli Poppius apuna. Kun Arvidsson, Syyskuussa 1821 lakkautetun „Åbo Morgonblad'in“ sijasta jakeli tilaajilleen täytelehden „Oskyldigt Ingenting“ (Viatonta, mitätöntä), sisälsi tämä Poppius'elta kymmenkunnan runoelmia, jotka ovat varsin sieviä ja parhaimpia, mitkä näiltä ajoin suomeksi löytyvät. Myöhemmin nuoruuden runointo tosin laimeni, mutta hänen runoelmiansa kuitenkin aina välisti nähdään eri sanomalehdissä. Vielä iäkkäänä hän pitkällä runolla tervehti Suomen uudestaan herännyttä valtiollista elämää. Suomalaisten nimien vääntämisestä muukalaisiksi on hän kirjoittanut sukkelan pilkkarunon. *Abraham Poppiusen runoelmia* on painettu „Koittaren“ I vihkoon 1870. — Kesällä 1823 Tukholmassa papiksi vihittynä oli Poppius saanut apulaisviran siellä suom. seurakunnassa, mutta jo kaksi vuotta myöhemmin toi hänet oman maan ikävä Suomeen, missä tuli linnapapiksi Viipuriin. V. 1827 hän sai varapastorin arvon ja tuli 1833 syntymäpitäjänsä Juvan kappalaiseksi, jona pysyi kuolemaansa asti Kesäk. 19 p. 1866. Oli nainut sepän lesken Vilhelmiina Rytkösen. (Koitar I, y. m.).

Poppius, Gabriel, valtiomies, on epäilemättä etevin niistä virkamiehistä, jotka Suomessa syntyneinä jäivät Ruotsiin 1809 vuoden jälkeen. Hän syntyi Juvan pitäjässä 12 p. Jouluk. 1770 provasti Henrik P:n ja piispa Juhana Nylander'in tyttären, Katariina N:n, avioliitosta, oli pari vuotta Porvoon lukiossa, tuli Turussa ylioppilaaksi v. 1786 ja meni 1792 valtion palvelukseen, nautittuansa muun muassa Calonius'en opetusta. Tuomarin virkaa Savossa toimittaessaan hän voitti yhteisen kansan mitä suurinta luottamusta; niinpä v. 1795 valitsi hänet 17 eri pitäjää maanjako-oikeustonsa esimieheksi. Samana vuonna hän myöskin tuli Turun hovioikeuden kanslistiksi, ja sai monta erittäin vaikeata rikosasiaa tutkittavaksi; v. 1799 hän tuli Yli-Satakunnan tuomariksi, ja kutsuttiin v. 1801 Tukholmaan Suomen maanjako-asioitten esittelijäsihteeriksi oikeusrevisioniin. Sen kaiken ohessa hän v. 1803 seurasi oikeuskansleria tutkimusmatkalle Suomeen, oli jäsenenä niissä komiteoissa, jotka v. 1804 ja 1806 määrättiin, toinen isojako-asetuksia uudistamaan, toinen lakiteoksen yhteenvetoa tekemään; 1807 vuoden lakikokoelma onkin P:n toimittama. V. 1805 hän myöskin kutsuttiin jäseneksi siihen toimituskuntaan, jolle oli uskottu valtakunnan asioitten yleinen valmisteleminen; v. 1808 hän nimitettiin Öster- ja Vester-Rekarne'n kihlakunnan tuomariksi Ruotsin puolella, kun hänen entinen kihlakuntansa oli joutunut vihollisten valtaan. Samana vuonna hän lähetettiin Ahvenanmaalle Arén'in ja Gummerus'en kapinan jälkeen maan hallintoa ja puolustusta järjestämään. Vuonna 1809 hän oli salaisen valiokunnan sihteerinä ja tuli samana vuonna Ruotsin korkeimman oikeuston jäseneksi.

Harva P:n aikalaisista virkamiehistä oli niin lyhyessä ajassa saanut niin monta ja tärkeää tointa suoritettavakseen kuin hän, vaan sen jälkeen kuin hän luopui synnyinmaahansa palajamasta oli P. vielä lähes puolen vuosisataa mitä uutterimmassa työssä Ruotsin palveluksessa, osoittaen kykyä, jota kaikki yksimielisesti ovat hyvin harvinaiseksi tunnustaneet. Kertoaksemme ainoastaan pääpiirteet hänen Ruotsille omistetusta toiminnastaan: v. 1826 P. tuli kauppakolleegin esimieheksi, oli v:sta 1827 Ruotsin tiedeakatemian jäsen ja vuosina 1828—30 ja 1834 akatemian edustajana valtiopäivillä, palveli vv. 1833—1836 valtioneuvoksena ja oli v:sta 1838 kuolemaansa saakka maanviljelys-akatemian tirehtöörinä, jonka kaiken ohessa hän oli ollut jäsenenä hyvin monessa komiteassa. Niistä suurista ansioista, jotka hän saavutti erittäinkin kaupan, elinkeinojen ja maanviljelyksen nerokkaana edistäjänä, oli hän saanut kaikellaisia kunnioituksen osoituksia osakseen; niinpä hän v. 1843 tuli serafimer-tähdistön ritariksi, (ensimmäinen aateliton mies, joka sai semmoisen suosion osoituksen), v. 1818 hän tuli Upsalassa kunnian-tohtoriksi lainopillisessa tiedekunnassa, ja maanviljelys-akatemia lyötti v. 1857 mitalin hänen kunniakseen.

Yksityiselämässä P:n järkähtämätön oikeudentunto, kaino vaan samassa iloinen mielenlaatu ja vilpittömyys hankkivat hänelle mitä yleisintä kunnioitusta. Kuolemaansa asti hän hartaasti muisteli synnyinmaataan, katuen, ett'ei hän v. 1809 ollut palannut sinne. Hän kuoli Tukholmassa 3 p. Tammik. 1856, 85 vuotiaana. V. 1809 hän oli nainut Anna Gustaava Hochschild'in; yksi heidän tyttäristään tuli naiduksi professori J. J. Berzelius'elle. (Sv. Biogr. Lexikon XI, Ny följd, VIII.)

E. G. P.

Porthan, Henrik Gabriel, suomalaisen ajantieto-tutkimuksen perustaja, syntyi Viitasaaren pappilassa 9 p. Marrask. 1739. Suku, jonka alkuperäinen nimi lienee ollut Purtanen, näkyy olevan karjalaista syntyperää. Asiakirjoissa 1500-luvun loppupuoliskolta tavataan muutamat henkilöt nimellä Purthan, jotka asuvat Viipurissa. Ensimmäinen, josta alkaen voipi tehdä katkaisemattoman alenevan sukujohdon, on Kustaa Pentinpoika Porthan, joka 1600-luvun alussa oli porvari Viipuris-

sa*. Hänen jälkeläisensä neljännessä polvessa oli Henr. Gabriel Porthan, jonka vanhemmat olivat Viitasaaren kirkkoherra **Sigfrid** P. ja tämän vaimo **Kristiina Juslenius**, professorin tytär Turusta. Jo viiden vuoden iässä Henrik Gabriel kadotti isänsä holhouksen ja kasvatuksen. Tätä näet kohtasi 1744 vaikea ruumiin- ja sielunsairaus, josta kuolema hänet päästi vasta lähes 50:n vuoden kärsimysten jälkeen, minä aikana häntä hoitivat ensin hänen puolisonsa, sitten kaksi tytärtään. Henrik Gabrielin ja hänen nuoremman veljensä täytyi asiain näin ollen jättää koti. He muuttivat enojensa, ensin Kruununkylän kirkkoherran K. Juslenius'en, ja sitten Piikkiön ja Halikon tuomarin P. Jusléen'in luoksi, missä he kotiopettajain johdolla nopeasti edistyivät. Vanhempainsa kotia he eivät kuitenkaan koskaan unhottaneet, vaan kävivät iäkkäämpinäkin yhä vuosittain siellä vanhempien kuolemaan asti. Viidentoista vuoden iässä H. G. Porthan tuli ylioppilaaksi Turussa (1754), missä seppelöitiin filosofian maisteriksi 1760 kuuden vuoden opintojen jälkeen, jotka käsittivät etenkin klassillisia kieliä, historiaa ja filosofiaa. V. 1762 hän tuli dosentiksi kaunopuheliaisuudessa, julkaistuaan ja puolustettuaan väitöksen ilmestyksen merkityksestä filosofialle (*Revelationi quid debeat Philosophia nostra*); tähän palkattomaan ammattiin hän liitti kaksi vuotta sen jälkeen toisen hiukan enemmän tuottavan, amanuenssi-sijan yliopiston kirjastossa. Elatustaan hän ansaitsi tunteja antamalla eräässä yksityisessä opetuslaitoksessa, jonka oli yhdessä toisten nuorempain opettajain kanssa pannut toimeen. Vasta v. 1772 hän sai vakinaisemman paikan, kun hän nimitettiin yliopiston kirjaston hoitajaksi. Lämmin mieliharrastus tälle laitokselle elähytti P:ia läpi koko hänen elämänsä, vielä senkin jälkeen kuin oli 1777 tullut romalaisen kirjallisuuden professoriksi. Kirjakokoelmaa asetettiin järjestykseen ja lisättiin eritenkin niiden yhteyksien kautta, joita P. ulkomaalaisten oppineitten kanssa solmi, niin että sen nidosluku nousi 10,000:een, mikä määrä ei ollut Suomen silloisissa oloissa vähäinen. Tämä kirjasto se myös ensiksi johti P:ia tutkimuksiin Suomen historiassa. Hän rupesi nimittäin julkaisemaan väitöskirjain muodossa 1771 teostaan ***Historia Bibliothecæ Regiæ Academiæ Aboënsis***, joka lisäyksineen *Appendix* sisälsi 25:ssä vihossa paraan ja asiallisimman kuvauksen ei ainoastaan kirjaston vaan koko Suomen yliopiston vanhemmista oloista. Hänen täten harjoittamansa tutkimukset herättivät halua uusiin samansuuntaisiin ja niin hän aloitti 1784 suomalaisessa historiantutkimuksessa ajankäänteen tekevää teostaan ***M. Pauli Juusten, Episc. quondam Ab.. Chronicon Episcoporum Finlandensium, annotationibus et Sylloge Monumentorum illustratum***, 56 vihkoa 1784—1800. Teos, joka esiintyi tällä vaatimattomalla nimellä, niinkuin se olisi ainoastaan selityksiä Juusten'in vähäiseen piispainkronikaan, käsitti 812 sivua nelitaitteista kokoa, joista Juusten'in teksti täytti vaan 37. Jäntevällä uutteruudella P. on tähän koonnut kaikkialta tietoja, jotka valaisevat Suomen kansan vanhinta historiaa, sen yhteiskuntaja kultuuri-asemaa ennen ruotsalaista valloitusta sekä sen seuraavia kohtaloita uskonpuhdistukseen asti. Se hämmästyttävän terävä äly ja oivallinen kritiikki, jotka hän kaikissa osoitti, eivät ainoastaan tehneet hänelle mahdolliseksi poistaa aikaisemmasta historiastamme kaikkia niitä eriskummallisia juttuja, joita se oli ennen ollut täynnänsä, vaan hänen sen ohessa onnistui levittää kirkasta valoa oloihin, joihin ei ollut edellinen historiantutkimus voinut koskeakaan. Eri tutkimusaloilta hän ymmärsi koota lisiä kuvaukseensa. Jo 1766 hän oli alkanut julkaista teoksen suomalaisesta kansanrunoudesta ***De poësi Fennica***, joka muutamain toisten tutkimusten ohessa samaan suuntaan, niinkuin ***De superstitione veterum Fennorum*** y. m., ensin käänsi sivistyneen mailman huomion suomalaisten runojen olemiseen ja niihin rikkaisiin henkisiin aarteisiin, jotka niissä kätkyivät.

---

* *Kustaa Porthan*, porvari Wiipurissa.

Sigfrid, sotapappi, kirkkoherra Joroisissa, † 1698.

Henrik, Viitasaaren kirkkoherra 1708—29.

Sigfrid, Viitasaaren kirkkoh., s. 1706, † 1798. — **Henrik, Kuopion kirkkoh., s. 1712, † 1788.** — **Herman, Laptreskin kappal., † 1771.** — **Juhana, Viitasaaren kappal., † 1797.**

Sigfridin lapset: ***Henrik Gabriel***, **professori, s. 1739, † 1804.** — **Sigfrid, lukionlehtori Porvoossa, s. 1741, † (naimatonna) 1798.** — **Maria Margareeta, s. 1742, † 1812.** — **Kristiina Katariina s. 1743, † 1813.**

Henrikin lapset: **Sigfrid, Kuopion kappal., s. 1750, † 1809.** — **Henrik Juhana, laamanni ja kihlakunnan tuomari Karjalassa, † 1797.** — **Niilo †.**

Hermanin lapsi: **Henrik Juhana, Laptreskin kappal., s. 1748, † 1772.**

Sigfridin (Kuopion kappal.) lapsi: **Juhana Henrik, Kuopion kappal., s. 1791, † 1839.**

Henrik Juhanan lapsi: **Niilo, varatuomari, †.**

Samuel, Sodankylän kirkkoh., s. 1832.

Niinikään hän oli antautunut tutkimuksiin Suomen kielen kieliopissa ja sen eri murteissa. Sanalla sanoen „Porthan'in kirjallisen vaikutuksen esine olivat Suomen kohtalot, kieli, Suomalaisten viisaus ja runous, se on kaikki, missä kansalla on tieto itsestään ja missä Suomen kansa nyt työskentelee tahallisessa aikeessa kohottaa itseänsä kansalliseen itsetajuntaan". Tässä on Porthan'in suuri, tuleviin aikoihin syvästi vaikuttava merkitys. „Näkymättömän, yhteisen kansanhengen johtamana", niinkuin eräs hänen biograafinsa lausuu, hän antoi vastaiselle työlle suomalaisen kansallisuuden kehittämiseksi sen varman, tieteellisen alustuksen, jota vailla tältä työltä olisi puuttunut tukensa yleisön mielessä, ja hän tuli näin kansansa suureksi opettajaksi pitkiksi ajoiksi.

Yliopiston-opettajana P. vaikutti opintoja harjoittavaan nuorisoon voimalla, jolla tiettävästi ei kenkään häntä ennen tai myöhemmin. Klassillisuuden tutkimus, jonka edustajana hän oli, sai hänen kauttansa uuden herätyksen. Ei ollut kenties millään muulla ajalla vanha romalaiskieli, semmoisena kuin se oli sen kirjallisuuden kultaisena aikakautena, niin kodistuneena Auran rannoilla. Mahtavimmin P. kuitenkin vaikutti sen isänmaallisen hengen ja sen rakkauden kautta kotimaan historiaan, maantieteesen, muinaistutkintoon ja kieleen, jonka nuorisoon herätti. Kahden osakunnan, pohjalaisen ja borealisen, inspehtorina hän omisti monta tuntia viikossa erityisiin kirjallisiin harjoituksiin ylioppilaitten kanssa. Aikana, jolloin kirjojen hankkiminen kävi varattomille jotenkin rasittavaksi, hän lainasi runsasvaraisesta yksityisestä kirjastostaan jokaiselle tarvitsevalle paraita omistamiansa teoksia. Kerran viikossa hänen oli tapana ylioppilaspiirissä lukea ja selitellä vastatulleita ulkomaisia sanomalehtiä, laventaaksensa tällä tavoin nuorison näköalaa ja antaakseen sen seurata ajan tärkeitä mailmantapauksia. Jo v. 1770 hän oli muutamain muitten nuorten tieteenharjoittajain kanssa, joiden joukossa olivat Clewberg ja Kellgren, perustanut kirjallisen yhdistyksen „Aurora-seuran", joka alkoi seur. v. julkaista Suomen ensimmäisen aikakautisen lehden *Tidningar utgifna af ett sällskap i Åbo.* Tämän lehden toimitusta P. hoiti ensi vuosikymmenenä pääasiallisesti ja sittemmin kauan aikaa melkoiseksi osaksi. Hänen kädessään lehti tosin tuli pikemmin tieteelliseksi asiakirja-kokoelmaksi, joka sisälsi todistuskappaleita ja Suomen historiaa, maantiedettä, tilastoa ja luonnonoloja koskevia tietoja, kuin varsinaiseksi uutislehdeksi, mutta tämän kautta myöskin sille on vakuutettu arvo vastaisina aikoina. V. 1803 hän toisiin liitytty ään rupesi julkaisemaan kirjallisuus-lehteä, joka kuitenkin täytyi pian lakkauttaa esivallan käskyn johdosta.

Yleensä P. on osoittanut monipuolisempaa ja rikkaampaa tuotteliaisuutta kuin useimmat muut suomalaiset tiedemiehet. Luetellaan 210 väitöskirjaa hänen kädestään, paitsi akatemiallisia programmeja ja eri tilaisuuksissa seppelöityille filosofian maistereille omistettuja runoelmia. Suomen historialle tärkeimmät ovat, paitsi jo mainittuja, kirjoitukset Pirkkalaisista, vanhoista Kainulaisista, Porvoon kaupungin historiasta, kertomus uusista Fredenheim'in (ks. tätä) kautta Vatikanon arkistosta Romasta hankituista lisistä Pohjanmaitten historiaan, sekä uusi kokoelma asiakirjoja Suomen historian valaisemiseksi *Sylloge Monumentorum ad illustrandam historiam Fennicam pertinentium.* Verrattoman enin osa P:n teoksista on latinaksi kirjoitettu; ruotsiksi löytyy hänen käsialaansa paitsi kirjoitelmia Turun sanomalehtiin ainoastaan eräät tutkimukset ruotsalaisen historia- ja kaunokirjallisuus-akatemian toimituksissa sekä muutamat maisterinvihkiäisvärssyt. Suomen kielellä, jota kuitenkin itse sanoo „varsinaiseksi äidinkielekseen", ei hän ole tiettävästi mitään kirjoittanut, vaikka on edistänyt sen viljelystä ja tuntemista kenties enemmän kuin kukaan hänen aikalaisensa. Yhtä merkillinen kuin Suomen historian ja kielen alalla oli P:n kirjallinen toimi sen maantieteen valaisemiseksi. Mainitsematta joukkoa vähempiä esityksiä huomautettakoon vaan että ensimmäinen täydellisempi kuvaus Suomen maasta, joka tavataan Tuneld'in maantieteessä 1794, on P:n tekemä.

Vaikutus semmoinen, millainen P:n oli, ei voinut jäädä aikalaisilta huomaamatta. Hän kunnioitettiin paitsi jäsensijalla useissa oppineissa seuroissa myöskin monella tärkeällä luottamustoimella, niinkuin (1799) jäsenyydellä Suomen koskenperkkaus-kommissionissa y. m. Hallitus hänelle soi siihen aikaan harvinaiset kunnianosoitteet nimittämällä hänet Pohjantähden ritariksi ja antamalla hänelle kanslianeuvoksen nimen. Borealisen osakunnan ylioppilaat jo hänen eläessään teettivät mitalin hänen kunniakseen, ja kun hänen kuolemansa jälkeen heräsi kysymys hänelle nostaa arvoisa muistopatsas, riensivät kaikki säätyluokat antamaan tähän lisiänsä.

P. kuoli Turussa 16 p. Maalisk. 1804 ja hänen saman kuun 22 p. vietettyihin hautajaisiinsa tulvasi suunnaton ihmisten paljous. Hän jäi naimattomaksi, sittekuin kuolo oli (1772) temmannut pois sen naisen, jonka nuorena oli kihlannut. Omaisuutensa hän lahjoitti Suomen yliopistolle, sillä ehdolla että hänen kaksi naimatonta sisartaan nauttisi siitä eläkettä kuolinpäiväänsä asti. — Suomen rajojen ulkopuolella P. lienee käynyt ainoastaan yhden kerran, v. 1779, jolloin teki pitemmän matkustuksen Ruotsin, Tanskan ja pohjoisen Saksan läpi.

Mitä Porthan Suomelle oli, näkyy kuitenkin vasta jälkimailma täydelleen arvanneen. Fredrik Cygnæus'en ehdotuksesta koottiin yli koko maan varoja sekä hautakiveen siihen paikkaan tuomiokirkon viereen, missä P:n tomu lepää, että pronssiseen tämän kansamme suuren opettajan muistopatsaasen. Kuvapatsas, ensimmäinen, joka on suomalaiselle miehelle tehty, paljastettiin juhlallisesti Turussa 1864. Suomen historiallinen seura ja pohjalainen ylioppilas-osakunta viettävät vuosijuhliansa P:n syntymäpäivänä. Suomalaisen Kirjallisuuden seura on viidessä nidoksessa toimittanut uuden P:n koottujen teosten painoksen joka muodostaa sen „Toimitusten" 21:nnen osan. (Rein, H. G. Porthan; Tengström, Chronol. Ant.; Snellman, Hvad var Porthan?, y. m.). K. F. I.

Posse, Knuutti, soturi, kuului vanhaan aatelissukuun Länsigötinmaalla. Isä oli valtaneuvos Juho Lagenpoika Posse ja äiti Märta Knuutintytär (kolme ruusua). Knuutti Posse lienee syntynyt Kristofer Baijerilaisen hallitusaikana tai kenties vielä myöhemmin. V. 1467 hän ensi kerta mainitaan, ollen silloin mukana, kun Kaarlo Knuutinpojan kannattajat löivät unioni-puolueen Enköping'in seuduilla. Samoin hän Steen Stuure'n hallituksen alusta asti tavataan kansallisen puolueen riveissä, ja oli osallisena Brunke-vuoren tappelussa 1471; poltettuansa silloin tanskalaisen etuvarustuksen Blasie-luodolla, hän yhdistyi Stuure'n pääjoukkoon ja joutui miekkailuun itse Kristian kuninkaan kanssa, jolloin pahasti haavoittui. Vuodesta 1473 P. kuuluu valtaneuvoskuntaan, ja koska hän naimisensa kautta oli tullut likeiseen sukulaisuuteen sekä valtionhoitajan että tuon mahtavan Eerik Akselinpoika Tott'in kanssa, hän nyt on kohonnut valtakunnan etevimpien miesten joukkoon. Samaan aikaan hän siirtyi Suomeen ja mainitaan jo 1474 Eerik Akselinpojan voutina Hämeenlinnassa. Millä tavoin semmoiset herrat käyttivät valtaansa kruunun alamaisten yli syrjäisissä maakunnissa, siitä eivät ajan todistuskappaleet anna täyttä selkoa; mutta muutamat tapaukset Hämeessä hänen aikanaan näyttävät arveluttavilta. Eräs talonpoika Hauholla oli näet valittanut Steen Stuure'lle (luultavasti valtionhoitajan Suomessa käydessä v. 1476), että P. muka väärydellä oli häneltä vienyt sekä maatiluksia että irtainta. Tämän johdosta P. otatti miehen kiinni ja pani kaksi palvelijaansa kuljettamaan hänet Eerik Akselinpojan luoksi, joka oli varsinaisena lääninhaltijana ja kuninkaan-tuomion valtaisena Hämeessä. Mutta palvelijat löivät miestä niin pahoin, että hän siitä kuoli. Leski tämän johdosta nosti kanteen Posse'a vastaan; mutta kihlakunnan-oikeus antoi kirjallisen todistuksen hänen syyttömyydestään. Muutoin näkyy, että P. alkoi hyvin kodistua Hämeenmaahan, hankkien itsellensä melkoisia tiluksia, joista näinä vuosina syntyi Sairialan kartano Tuuloksessa. Kun Eerik Akselinpoika Tott keväällä 1481 kuoli Wiipurissa ja Stuure tahtoi peräyttää kruunun haltuun tämän läänitykset, joutui P., joka tähän saakka oli ollut Tott'in palveluksessa, uuteen asemaan. Eerik Akselinpojan veljet, Iivar ja Lauri, yhä pitivät vainajan läänitykset hallussansa. Mutta kun Lauri Tott myöskin oli kuollut keväällä 1483, läksi Steen Stuure kesällä Gotlantiin, sopiaksensa asiasta mahtavan Iivar Tott'in kanssa, ja P., joka myöskin oli Gotlantiin tullut, sai nyt valtionhoitajalta Hämeenläänin vuotista, 1000 Ruotsin markan suuruista maksua vastaan, jonka ohessa Wiipurin lääni ja Savo hänelle toistaiseksi uskottiin sillä ehdolla, että hän tekisi valtionhoitajalle tiliä tuloista ja menoista. Tästä lähtien hän uskollisesti pysyi Steen Stuure'n miehenä. Kun valtionhoitaja 1485 sekaantui Liivinmaan asioihin, lähettäen apujoukon Riian kaupungille, oli tarkoituksena, että P. Suomesta veisi toisen joukon Wiron puolelle, ja syksyllä 1487 tapaamme hänet Räävelissä, Stuure'n lähettiläänä aselepoa tekemässä; sillä Venäjän puolelta uhkaavan vaaran tähden tahdottiin nyt rakentaa liittoa ja ystävyyttä Liivin ritariston kanssa. Jo sitä ennen Stuure'n oli onnistunut kukistaa Iivar Tott'in erikoisvalta Itämerellä; sitä varten P. oli keväällä 1487 piirittänyt Raseporia, pakoittaen Lauri Tott'in lesken heittämykseen, jonka perästä hän neljällä aluksella oli tullut valtionhoitajan avuksi Ruotsiin. Tästä lähtien Ruotsin politiikin tärkeimpänä silmämääränä oli Suomen puolustus Venäjää vastaan. V. 1490 Wiipurin linna uskottiin Niilo Eerikinpoika Gyllenstierna'lle (kuningas Kaarlo Knuutinpoika vainajan tyttärenpojalle), ja P. sai Kastelholman. Mutta Ahvenanmaan hallitus ei vaatinut erinomaista huolenpitoa; sen vuoksi P:a yhä käytettiin Wiipurin puolisissa seikoissa. Syksyllä 1492, jolloin pelättiin Venäläisten päällekarkausta, tulivat Posse, piispa Maunu Stiernkors ja useimmat muut Suomen herrat Wiipuriin ja melkoinen sotavoima koottiin rajalle. Wihdoin saatiin toimeen aselepo pariksi vuodeksi, ja P. matkusti Helmikuussa 1493 Liivinmaalle, solmiaksensa ystävyyttä ritariston kanssa. Tuskinpa löytyi nyt toista miestä, joka paremmin olisi tuntenut itäisen rajan valtioseikat, ja luonnollistahan siis oli, että, kun Gyllenstierna keväällä 1495 oli kuollut, P. määrättiin Wiipurin haltijaksi. Syksyllä Venäläiset tekivät tuon tunnetun retkensä Wiipuria vastaan, ja P. on kuuluisalla „Wiipurin pamauksella" Marrask. 30 p. 1495 tehnyt nimensä ikimuistettavaksi maamme historiassa. Senaikuiset kertomukset eivät

puhu mitään tuosta kauheasta „pamauksesta“, joka oli muka Venäläiset pakoon ajanut. Ainoastaan sen sanoo Maunu piispa eräässä kirjeessänsä tältä ajalta että loistava Pyhän Andreaksen risti näkyi taivaalla, ja että Venäläiset siitä hämmästyivät. Mutta luultavaa on, että P. jollakin kruuti-kaivoksella oli räjähyttänyt osan ryntääjistä ilmaan, ja siitäpä kansantaru lienee muodostanut jutut isosta kattilasta, jossa muka keitti pamausaineet kokoon, sekä hänen muista velhokeinostaan. Se ainakin on varma, että Wiipurin pelastus etupäässä oli hänen ansionsa. Palkinnoksi hänelle annettiin Angermanlanti ja Åse'n kihlakunta Ruotsissa entisten läänitystensä lisäksi. V. 1496 hän Svante Stuure'n kanssa teki retken Ivangorod'ia vastaan, ja seur. v. hän valtionhoitajan nimessä teki aselevon Venäläisten kanssa kuudeksi vuodeksi. Tämän perästä hän syrjäytyy ajan mutkallisista valtioseikoista. Hän ei ottanut mitään osaa Ruotsin ylimyskunnan kapinaan Steen Stuure'a vastaan, osoittaen siinä kohden samaa malttia ja rehellisyyttä kuin ystävänsä, jalo Maunu piispa Turussa; Hannu kuningas taas, joka itse oli juonitellut Venäläisten kanssa Ruotsin valtakuntaa ja Stuure'a vastaan, ei saattanut olla Wiipurin puolustajalle erittäin suosiollinen. Niinpä esm. se huomiota herätti, että Hannu kuninkaan kruunauksessa Marrask. 26 p. 1497 P. ei ollut niiden 50:n herran joukossa, jotka ritariarvolla kunnioitettiin, vaikka hän siihen aikaan Tukholmassa oleskeli. Hän nyt siirtyi Ahvenanmaalle, kävi tosin Tukholmassa kesällä 1499, jolloin Kristian prinssi valittiin isänsä seuraajaksi, mutta palasi jälleen Kastelholmaan, jossa kuoli Maalisk. 25 p. 1500, kaksi viikkoa jälkeen ystävänsä Maunu piispan. „Hän oli mainehikas herra“, lausuu Suomen piispain-kronika, „urhollinen sota-asioissa, erinomaisen älykäs neuvoissa ja Maunu piispan hartain ystävä; he eivät kuolemassakaan erkauntuneet.“ Viimeinen lause on luultavasti niin ymmärrettävä, että Posse niinkuin piispakin sai hautansa kaikkein Pyhäin kappelissa Turun tuomiokirkossa. — P:n puoliso, Birgitta Kustaantytär Stuure, valtionhoitajan isän-orpana ja sisar Eerik Akselinpojan puolisolle, oli ennen ollut naituna eräälle David Oxenstierna'lle (arkkipiispa Juho Pentinpojan veljelle, † 1472) ja eli vielä v. 1498. Tästä avioliitosta ei mainita mitään lapsia. Y. K.

Pouttu, Pentti, oli niitä rohkeita miehiä, jotka Pohjanmaalla koettivat valvoa talonpoikaisen kansan oikeuksia Klaus Fleming'in rasittavaa valtaa vastaan. Hänen talonsa oli Topparlan kylässä Ylistarossa, joka siihen aikaan kuului Kyrön pitäjääsen; mutta miehen muista elämän seikoista ei ole paljon tietoa. Verokirjoista huomataan, että hänen täydellinen nimensä oli Pentti Pietarinpoika, ja että hänen maatilansa arvattiin 25:ksi panninmaaksi, joka osoittaa keskinkertaista varallisuuden tilaa. Nuijasodan syttyessä hän epäilemättä oli jotenkin iällinen; sillä itse hän kehuu jo kolmatta kymmentä vuotta ahkeroineensa linnaleirin-vapautta Pohjan maakunnalle. Asiakirjat eivät kuitenkaan häntä mainitse ennenkuin syksyllä 1596, jolloin kävi muiden valittajain mukana Kaarlo herttuan puheilla Tukholmassa. Tässä tilassa Pouttu näkyy olleen lähetystön päämiehenä. Kotiin tultuansa hän tietysti on kapinan päämiehiä ja seuraa sitä joukkoa, joka rantatietä samoo aliseen Satakuntaan; mutta joukon päälliköksi on silloin kohonnut eräs Martti Tommola, josta syystä sanotaan Poutun kovin harmistuneen. Retki kävi onnettomasti, ja Pouttu luultavasti jo Ulvilassa joutui vangiksi, jonka perästä hän vietiin Turun linnaan. Siellä mainitaan hänen saaneen surmansa vankihuoneen siivottomuudesta ja syöpäläisistä. (Koskinen, Nuijasota). Y. K.

Puhakka, Antti, kansanrunoilija, syntyi Kontiolahdella 24 p. Huhtik. 1816. Vanhemmat olivat talollinen Juhana P. ja Margareeta Kärkkäinen. Isä oli Enon pitäjästä sinne muuttanut ja pannut alulle vähäisen uutistalon, jonka asettaminen oikeaan kuntoon ja järjestykseen joutui hänen kuolemansa jälkeen puolikasvuisen pojan tehtäväksi. Jo varhain Antti P. voitti mainetta kansanrunoilijana niin että hän 29:n vuotiaana 1845 kutsuttiin iäkästen Kymäläisen ja Makkosen seurassa Helsinkiin, missä kansanrunoilumme ystävät suurella innolla käyttivät tilaisuutta heihin tutustua. — P:n eteenpäin pyrkivä mieli tahtoo myöskin hänen runoillessaan poistaa ennakkoluuloja, vaikuttaa edistymistä. Hänen runoissaan ovat huomattavimmat ominaisuudet tarkka, elävä kuvaamiskyky, — jolta tosin puuttuu varsinainen runollinen lento, — sekä älykäs, sarvipäinen pilkka. Hän on ainoa uudemmista kansanrunoilijoistamme, joka käyttää vanhaa suomalaista runomittaa tarkkaan säännön-mukaisesti. Hänen runojaan löytyy painettuina enimmäkseen sanomalehdissä; „Helmivyössä“ löytyy tunnettu „Tuhman Jussin juttureissu“, joka sattuvalla tavalla kuvaa kielellisiä epäsuhteita maamme oikeustoissa, sekä tuntehikas „Surulaulu 1850 vuoden kiellosta“. — Toimeliaana ja vilkkaana P. on osannut löytää varsin monta tilaisuutta vaikuttaa muutenkin, paitsi runoillaan, rahvaan herättämiseksi; kaikissa puuhissa maakuntansa hyödyksi ja edistykseksi, esim. Höytiäisen laskemisessa, hän on ollut osallisena. Sitä suurta arvoa, jota kotipaikoillaan nauttii, todistaa se seikka että on edusmieheksi valittuna istunut Tammikuun-valiokunnassa 1862, sekä Liperin

tuomiokunnan puolesta valtiopäivillä 1863—64, 1872, 1877—78 ja 1882, joilla innokkaasti ja puheliaasti on ottanut osaa säätyjen toimiin. (Hels. Morgonblad 1845; Mansikoita ja Mustikoita II, y. m.)

Päivärinta, Pietari, kansankirjailija, syntyi 18 p. Syysk. 1827 Ylivieskan pitäjässä samannimisen kylän takalistolla olevassa Hevoskankaan torpassa, jossa vanhemmat olivat huonemiehinä. Isä oli Reisjärveltä kotoisin, vaan muutti Ylivieskaan, jossa nai kylän sepän tyttären Liisa Raution. Äiti oli lahjakas ihminen, varsinkin hänellä oli sointuva lauluääni; kun pietismi Paavo Ruotsalaisen levittämänä pitäjässä levisi oli hän ensimmäisiä sen opin seuraajia, ja myöhemmin isäkin siihen antautui. Poika oppi lukemaan ja kirjoittamaan, muuten hän sai kovan kasvatuksen ja kymmenvuotiaasta pitäin täytyi hänen vieraalta työllään hankkia leipäänsä. Kun Päivärinta oli 22 vuoden vanhana nai hän pienen talon tyttären Liisa Tuomikosken; molemmat olivat silloin tyhjät kuin taivaan linnut, mutta ahkeralla työllä elättivät he itseänsä ja ostivat sitten velaksi palasen Ylikorpi nimistä uutistaloa. Kun Päivärinta äidiltään oli perinyt hyvän äänen, opetteli hän lukkariksi; v. 1856 hän näin pääsi lukkarinsijaiseksi Alavieskaan, 1861 lukkariksi Oulunsaloon, ja sieltä 1868 syntymä seurakuntansa lukkariksi. Pienuudesta asti oli Päivärinnalla ankara lukuhalu, jonka tyydyttämiseksi osteli kirjoja ja tilasi sanomalehtiä; varsinkin kansallisuuden aatteen taisteluita maassamme hän hehkuvalla mielellä seurasi sanomalehdissä; Alavieskasta hän itse ensimmäisen kerran niihin kirjoitti. Kaunokirjalliset tuotteet myöskin tekivät herkkään mieleensä suuren vaikutuksen. Oulunsalossa 1867 kesäkyntöä kynnettäessä yht'äkkiä pisti päähänsä: mitähän jos yrittäisit sinäkin jotain kirjateosta kyhäämään. Näin syntyi *Seurakunnan kosto*, muistelmia ison vihan ajoilta, painettu Oulussa 1867. Tämä jäi kuitenkin pitkinä aikoina ainoaksi. V. 1876 tapahtui että P. iljamella kaatui ja taittoi jalkansa. Siihen aikaan oli Kansanvalistusseura julistanut 600 markan kilpapalkinnon parhaimmasta kansanelämää kuvaavasta suomenkielisestä teoksesta. Sairasvuoteeltaan kirjoitti P. nyt *Elämäni, perhe-elämällinen kuvaus*, jonka kansanvalistusseura julkaisi kustannuksellaan Helsingissä 1877, vaikk'ei katsonut siitä voivansa antaa julistettua kilpapalkintoa. Tästä menestyksestä kehoitettuna on P. sen jälkeen kirjoitellut, milloin vaan vähänkään muilta toimilta aikaa on ollut. Suomen Kuvalehdessä ja sittemmin erikseen on ilmestynyt *Elämän havannoita*, jotka sisältävät useampia lämpimästi ja sujuvasti esitettyjä kuvauksia kansan elämästä; „Kansanvalistusseuran kalenterissa 1882" löytyy novelli *Pentti ja Inka*, ja toisia hänen kertoelmiansa, esim. *Tahdon voima*, *Torpan poika*, ovat par'aikaa painettavina. Valtiopäiville 1882 on P. valittuna Salon tuomiokunnan edusmieheksi.

Qvanten, von, Emil, kirjailija, syntyi 22 p. Elok. 1827 Porissa. Vanhemmat olivat kapteeni Juhana Edvard v. Q. ja Karoliina Fredriika von Kothen. Oltuaan oppilaana Haminan kadettikoulussa, Q. v. 1846 suoritti ylioppilastutkinnon. Jo sitä ennen oli hän runoilijana tehnyt nimensä tunnetuksi v. 1845 ilmestyneellä *Lärkan*-nimisellä kalenterilla, jonka toinen vuosikerta julaistiin v. 1849. Mainittua kalenteria ja 1851 painettua *Dikter*-kokoelmaa kritiiki tosin moitti niitten liiallisesta herkkätuntoisuudesta ja vanhanaikuisesta romantillisesta hämäryydestä; mutta ne kuitenkin herättivät hyviä tulevaisuuden toiveita. Q:n kirjalliset toimet ja hänen yliopistossa harjoittamansa opinnot katkaisi äkkiä heikko terveys, jonka parantamiseksi hän lähti Hyvän Toivon niemelle. Siellä hän oleskeli vuoden, kävi sitten Itä-Intiassa ja palasi Englannin ja Belgian kautta Ruotsiin, johon hän v. 1853 asettui. Silloin syttyi itämainen sota. Moneen, sekä tällä että tuolla puolen Pohjanlahtea, syntyi ajatus vanhain veljesmaitten uudestaan yhdistämisestä, aate, jota maamme ahtaat valtiolliset olot kypsyttivät ja jota herännyt kansallishenki ei voinut kokonaan tukehuttaa Tämän aatteen edustajana Q. esiintyi etupäässä v. 1855 ilmestyneellä kirjalla *Fennomani och Skandinavism, af Peder Särkilax I, II.* Edellisessä vihossa hän lämpimästi puolustaa synnyinmaansa uusia kansallisia pyrintöjä Ruotsissa vallitsevaa ennakkoluuloa ja paheksumista vastaan ja lausuu vaatimuksen, että Suomi, ollen eri maa, Venäjän yhteydestä erotettaisiin; toisessa vihossa, jolla on nimi „Voivatko Ruotsi ja Suomi uudestaan yhdistyä?", hän vastaa myöntäen siihen kysymykseen ja esittää aatteen Pohjoismaitten liittovallasta, jonka jäsenenä Suomikin olisi. Tämän pilventakaisen unelman ainoa seuraus oli, että Q. oli tehnyt kotiapalaamisen mahdottomaksi: kruununpalvelijat lienevät saaneet käskyn vangita hänen, jos kotimaassa näkyisi. Sitä vapaammin hän vv. 1857—61 voi julaista neljä *Finska förhållanden* ni-

mistä vihkoa, jotka aikoinaan nostivat varsin suurta huomiota. Helposti ymmärrettävä on, että mainitut kuvaelmat usein laskivat liikoja, lausuivat monta malttamatonta ja väärää tuomiota; mutta emme kuitenkaan saa katsoa niitä tahallaan väärennetyiksi ja monessa kohden ne olivat todenmukaisiakin. Siitä „maansa jättämisestä", joka oli senkaltaisen vaikutuksen välttämätön hedelmä, suomalaisuuden etevin edustaja (1858) moitti Q:ia ankaruudella, joka saa selityksensä sen ajan erinomaisista olosuhteista.

Ruotsin alamaisena Q. vv. 1859—60 ja 1862—63 valtiopäivillä edusti sukuansa. Kuningas Kaarlo XV:n suosiota ja luottamusta hän suurissa määrin oli voittanut ja oli vuodesta 1864 hänen kirjastonsa hoitaja. Skandinaavismielisen kuninkaan neuvonantajana ja yksityisenä ystävänä Q. keväällä 1864 kaksi erää kävi Köpenhaminassa. Ensi käynnillään (Maaliskuussa) Q. useille Tanskan etevimmille skandinaaveille esitti suunnitelman „Pohjoismaiden liitto- ja perhesopimukseen", joka onnettomasta sodasta säilyttäisi Schlesvig'in Tanskalle ja toteuttaisi skandinavismin aatteen. Tämän Q. teki sillä ehdolla, että Tanskalaiset, sen hyväksyttyään, omaksensa ottaisivat ja yksityiskohdissa muodostaisivat sen. Niin tehtiinkin. Q. esitti ehdotuksen Tanskalaisten puolesta kuningas Kaarlolle, joka sen pääasiassa hyväksyi ja käski Q:in hänen toisella matkallaan (Huhtikuussa) antaa kuningas Kristianille ja Monrad'ille siitä tiedon, kehoittaen heitä, jos tuumaan suostuisivat, ryhtymään virallisiin toimiin. Ett'ei mainittu merkillinen ehdotus mitäkään vaikuttanut riippui Tanskan epävakaisuudesta ja liiallisista toiveista sekä vastustuksesta Ruotsissa. — Kuningas Kaarlon kuoltua Q:illa ei ole mitään valtiollisia toimia ollut.

Runoilijana on Q. yhä vapautunut varhemmin huomattavista virheistä ja on kieltämättä nykyään Ruotsin etevimpiä lyyrillisiä runoilijoita. Hänen erinomaisen soinnuva kielensä on tehnyt että moneen hänen runoonsa on säveleitä sovitettu; muutamat, joissa suomalaisen runoilijan sydän sykkii, on suomennettu esim. *Suomen laulu*. Nimellä *Dikter. Nya och gamla* ilmestyi 1880 melkoinen kokoelma runoelmia, osaksi ennen julaistuja sanomalehdissä, kalentereissa, 1859 painetussa vihossa y. m. Sen ohessa Q. on ollut osallisena useitten Tukholman sanomain toimituksessa ja niissä sekä Suomen, Tanskan ja Franskan sanomalehdissä julaissut politiikia ja kirjallisuutta y. m. koskevia kirjoitelmia. V. 1874 hän Ruotsin tiedeakatemian toimituksiin painatti *Några anmärkningar vid Helmholtz vokallära*. V. 1857 hän meni naimisiin asessori Örnberg'in tyttären Aurora Magdaleenan kanssa, jonka salanimi „Turdus Merula" on saavuttanut kirjallisen maineen.

Qvist, Kaarle Immanuel, kirjailija, lääkäri, syntyi Haminassa 23 p. Syysk. 1827. Vanhemmat: kappalainen, sittemmin kirkkoherra ja lääninprovasti Kaarle Juhana Qvist ja tämän vaimo Katariina Naht. Tuli ylioppilaaksi 1844 ja saavutti filosofialliset arvot vv. 1850-53. Qvist oli vv. 1855—60 *Viborg* nimisen sanomalehden apuja ajoittain päätoimittajana, jota paitsi hän on julaissut kirjoituksia, esityksiä ja matkakertomuksia toisissa sanomalehdissä ja aikakauskirjoissa 1860-luvun alkupuolella, jonka ohessa useat sanomasensuurin toimen kautta jäivät korrehtuuriin. Hänellä oli osaa teollisuus-yrityksissä, jotka hävisivät, osittain 1860-luvun keskipaikoilla maassa, syntyneitten epäsuotuisain olosuhteitten kautta ja jotka yritykset matkaan saivat osakkaitten taloudellisen rappion. Lääketieteellisiä opintoja harjoitettuansa tuli Qvist lääketieteen lisensiaatiksi ja tohtoriksi 1873. V. 1878 hän nimitettiin kaupunginlääkäriksi Helsinkiin, samaan aikaan kuin sen kunnallinen terveys- ja sairashoitotoimi uudesta järjestettiin. Nainut Selma Fredriika Poppius'en, joka kuoli 1867.

R.

Raa, Fritiof, näyttelijä, syntyi 11 p. Tammik. 1840; isä, joka kuoli pojan nuorena ollessa, kuului sotaväkeen, äiti, Johanna Raa, eli vielä poikansa jälkeen. Fritiof R. aloitti, harjoitettuaan jonkun aikaa Tukholmassa maalaus- ja musiikiopintoja, Ruotsissa 1861 näyttelijäuraansa, jolla löysikin oikean kutsumuksensa. Helsingin yleisö tutustui häneen ensi kerran 1864 ja 1867 hän tuli Helsingin vakinaisen teateriseuran jäseneksi. Jo 1866 hän oli mennyt naimisiin näyttelijättären Hedvig Charlotte Forsman'in kanssa. Aika 1867—72, jolloin nämä molemmat nerokkaat taiteilijat kuuluivat Helsingin ruotsalaiseen teateriin, tuli heidän vaikutuksensa kautta varsin loistavaksi kohdaksi Suomen nuoren näyttötaiteen kehityksessä. R:lla oli tavattomassa määrin se välittömästi vaikuttava, hieno aisti, joka näyttämöllä vie voittoihin, joka löytää näennäisesti tähtäämättä ja tietämättänsä oikean ja sattuvan värivivahduksen. Muistettavalla tavalla R. m. m. on näyttämöllä kuvannut kaksi kotimaisen draamallisen kirjallisuutemme etevimmistä luonteista, Daniel Hjort'in sekä

Kustaa Aadolfin Regiinassa. Hän kuoli Helsingissä 20 p. Toukok. 1872.. (Debutanten, theaterkal.; Sanomalehtiä v:lta 1872, y. m.).

Raa-Winter-Hjelm, Hedvig Charlotte, näyttelijä, syntyi Tukholmassa 20 p. Marraskuuta 1838. Isä oli kultaseppä Hans Forsman, äiti Loviisa Gustaava J. Hedberg. Jo 16:n vuotiaana Hedvig Forsman sai paikan Tukholman kuninkaallisen teaterin oppilaskoulussa ja veti pian puoleensa opettajainsa, esim. mainion Torsslov'n, erityistä huomiota ja osanottoa. Vv. 1858—60 hän astui ensi kerran Helsingin näyttämölle, voittain näyttelemisensä raittiilla, voimallisella luonnonperäisyydellä yleisön innokkaan mieltymyksen. Tämän jälkeen hän oleskeli neljä vuotta Ruotsissa, millä ajalla täydensi taiteellista koulutustaan etenkin kuuluessaan 1861—64 Stjernström'in Tukholmassa näyttelevään ja varsin etevällä tavalla johdettuun seuraan. Siinä hän uudestaan tuli yhteyteen Torsslov'n kanssa, jonka taiteellinen suunta oli sukua hänen omalleen ja lienee hänen taiteellisuutensa muodostamiseen huomattavasti vaikuttanut, varsinkin sen voimallisen, heleän värityksen suhteen, jota Torsslov rakasti käyttää esityksessään. Neiti Forsman palasi 1864 vuodeksi Suomeen, sitten uudestaan 1866 ja kiinnitettiin 1867 vakinaisesti Helsingin seisovaan näyttelijäjoukkoon, mentyään sillä välin v. 1866 naimisiin näyttelijän Fritiof Raa'n kanssa. Helsingin teateriseuraan hän kuului vuoteen 1872, jolloin, miehensä kuoleman jälkeen, siitä erosi. V. 1870—71 hän oli käynyt taidettansa tutkimassa ulkomailla. V:n 1872 perästä hän yksityisen teateriseuran jäsenenä näytteli Göteporissa ja Kristianiassa, minne hänen varsinainen näyttelijävaikutuksensa päättyi, kun 1874 meni uusiin naimisiin norjalaisen kirjailijan Kristian Anastas Winter-Hjelm'in kanssa.

Noin vuodesta 1860 ensimmäiselle vähäiselle alulleen pannut hankkeet perustaa suomalainen teateri (vrt. Bergbom, K. J.) tekivät ratkaisevan askeleen eteenpäin kun rouva Raa rupesi niiden innokkaaksi kannattajaksi. Hän otti sitä varten perehdyttääkseen itseänsä — varsin lyhyellä ajalla — Suomen kieleen, joka oli hänelle sitä ennen peräti vieras, sillä menestyksellä että näytäntö 10 p. Toukok. 1869, milloin hän esitti Lean osan Kiven samannimisessä kappaleessa, suomalaisen teaterin aatteelle tuli loistavaksi voitoksi, joka kerrassaan kumosi väitteet ett'ei korkeampi näytelmätaide voisi Suomen kielellä menestyä. Niissä näytännöissä, jotka seuraavina vuosina eri maamme kaupungeissa suomeksi annettiin, hän oli osallisena vv. 1870, 72 ja 73 (näytellen esim. pääroolit kappaleissa Paola Moroni, Margareeta, Maria Tudor), kävipä vielä toisten naimistensa jälkeenkin Suomessa ottamassa osaa suomalaisen teaterin työhön 1875 ja 1880 (jolloin näytteli esim. markiisitar Pompadour'ina Narciss Rameau'ssa, Maria Stuart'ina Schiller'in sennimisessä näytelmässä, Tusneldana Ravennan Miekkailijassa). — Se alttiiksi antautuva into, millä rouva R.-W. on työskennellyt suomalaisen sivistyksen palveluksessa, raivaten kansalliselle taiteellemme uuden, viljelemättömän alan, ei ole voinut olla kiinnittämättä häneen suomalaisen teaterin ystäväin mitä lämpimimpiä tunteita. Hänen merkillisestä ja tällä alalla äärettömän tärkeästä vaikutuksestaan hänelle omistettu ihailu on ollut sitä suurempi, sitä vilpittömämpi kiitollisuus, kun ei hän ole syntyperältään Suomalainen. — Rouva R.-W:n valtaava taiteilijakyky, jonka apuna ovat harvinaisen syvät ja laveat taideopinnot, on kaikkialla saavuttanut ankarankin kritiikin suuria kiitossanoja. Varsinkin oli hänellä jo luonnoltaan kyky muodostaa luonteet suurin, pontevin piirtein, taito temmata katselijan mukaansa erittäinkin niissä rooleissa, joita kannattaa ylevä, traagillinen paatos; mutta hänen taipumaton ahkeruutensa pyrkiessään yhä eteenpäin taiteessaan lavensi hänen kykyänsä aina enemmin näytelmätaiteen koko alalla. Monessa suhteessa olivat 1860-luvun loppuvuodet ankaran koetuksen aika kaikille taiteellisille — niinkuin kirjallisillekin — pyrinnöille maassamme, ja rouva R.-W. oli silloin tilaisuudessa osoittaa jo esittämiensä roolien lukuunkin katsoen tavatonta taiteellista voimaa ja kestävyyttä, jolla hän suuressa määrin auttoi ruotsalaista teateriamme kestämään näitä kovia aikoja. Niistä luonteista, jotka hän on esittänyt kotimaisen kirjallisuutemme alalta, mainittakoon erittäinkin Katri „Daniel Hjort'issa.“ (Debutanten, theaterkal.; Ny illustrerad tidning 1879; Morgonbladet 1880, y. m.).

Rabbe-suvun ensimmäinen tunnettu jäsen on karoliini Juhana Rabbi, joka asui, palattuansa surkealta norjalaiselta sotaretkeltä 1718—19, Hattulan pitäjässä. V. 1717 furiirina Hämeenlinnan rykmentissä, joka silloin seisoi Pohjois-Ruotsissa, hän korotettiin Norjan tuntureilla 1718 kersantiksi, oli 18 p. Marrask. 1719 läsnä tarkastuksessa Särsta'n pitäjässä Helsinglannissa ja seurasi 1721 rykmentin tähteitä Suomeen. Mutta sam. v. hän erosi sotapalveluksesta ja on 1727 nimismiehenä Hattulassa, missä otti viljeltäväkseen Kuttilan autiotilan Katinalan kylässä; vaan talo joutui taas autioksi ja hän muutti 1730 pois, — tietämätön on minnekä. Hänen poikansa Antero Rabbe, synt. Hattulassa 28 p. Elok. 1726, meni Porin rykmenttiin palvelukseen jo 1744, kohosi adjutantiksi, mutta vietti enimmän aikansa saman rykmentin rykmentin-

kirjurina, sai sotakamreerin nimen ja kuoli 11 p. Elok. 1797 Ruikkala Kokki nimisessä puustellissaan Kokemäen pitäjässä. Hänen ainoa poikansa Fredrik R., synt. Kokemäellä 19 p. Heinäk. 1780, ylioppilas Turussa 1798, osti — ajan tavan mukaan — jo 1801, jolloin tuskin oli täysi-ikäisenä, rykmentinkirjurin-paikan suomalaisessa aatelislipullisessa, naituansa alaikäisenä 1800 Hedvig Sofia Holmberg'in, mutta kuoli 2 p. Toukok. 1809 Euran kirkonkylässä, Osman tilalla, jonka omisti. Heidän ainoat lapsensa olivat allamainitut, molemmat muistettavat anteliaisuudestaan oppineita seuroja kohtaan; äiti kuoli vasta 25 p. Helmik. 1860 Helsingissä. S. E.

Rabbe, Frans Juhana, innokas isänmaanystävä ja lahjoittaja, syntyi Eurassa 25 p. Kesäk. 1801, kirjoitettiin Turussa ylioppilaaksi 1820, suoritti filosofian kandidaatitutkinnon 1825, seppelöittiin maisteriksi 1827 yhdessä Runeberg'in ja Nervander'in kanssa, joiden läheisiin ystäviin hän kuului, valitsi jonkun epäilyn jälkeen lääketieteellisen uran ja seppelöitiin lääket. tohtoriksi 1832. Sitä ennen hän oli Turussa ruvennut ylimääräiseksi amanuensiksi yliopiston kirjastoon, oli Turun palossa menettänyt vähäiset omansa, kirjansa ja talouskapineensa, oli otettu 1829 kanslistiksi lääkintähallitukseen sekä tehnyt 1831 tieteellisen matkustuksen Ruotsiin, Tanskaan ja Preussiin. Varattomuus ja vilkas halu työhön, joka pysyi läpi koko elämänsä, saattoi hänet hakemaan useita vähäisiä virkoja; hän hoiti jonkun aikaa yliopiston konsistoorin amanuensinvirkaa ja oli ylioppilas-aikanaan kotiopettajana hilpeäluontoisen professori C. R. Sahlberg'in luona. Tämä virka johti häntä tutkimaan luontoa, ja vaikka silloin oli aivan nuori otti hän osaa Fauna et Flora seuran perustamiseen. Kun R. Toukokuussa 1833 nimitettiin piirilääkäriksi äärettömän laveaan Oulun piirikuntaan, johon Lappikin kuului, raivosivat paraikaa pohjoisessa Suomessa kovan nälkävuoden (1831) synnyttämät kulkutaudit ankarimmallaan. Alituisesti ympäri kuljeskellen hän kuitenkin pian huomasi mahdottomaksi parantaa kymmentuhansia sairaita kaukaisissa erämaissa; mielipaha näistä mahdottomuuksista sai hänet pois pyrkimään, ja hän nimitettiin 28 p. Kesäk. 1834 kamreeriksi lääkintähallitukseen, jota niukkapalkkaista virkaa toimitti melkein koko jälellä olevan elämänsä. Hänen suuri kykynsä ei häntä varsinaisesti ohjannutkaan käytölliseen lääkäritoimeen; mutta lääkintäasetuksia ja oikeata tapaa käytellä virka-asioitaan hän perin juurin tunsi ja oli sentähden pitkänä elinaikananansa sekä taitavin että toimeliain lääkintähallituksen jäsen, ollen ajoittain sen sihteerinä.

Tavattoman työkykynsä suurempi osa käytettiin kuitenkin enimmäkseen palkattomiin sivuvirkoihin ja työläisin kirjallisiin toimiin. Useat oppineet seurat säilyttävät häntä kiitollisessa muistossa perustajana taikka innokkaasti työskentelevänä jäsenenä. Suomalaisen Kirjallisuuden perustajia ollen 1831, hän oli lähes puolen vuosisataa sen uutterimpia jäseniä, ottaen lämpimästi osaa kaikkiin sen toimiin. Hän perusti muutamain muiden kanssa 1841 aikakauskirjan „Suomi", jonka Kirjallisuuden seura sitten otti huostaansa; oli seuran rahastonhoitajana 1838—49, puheenjohtajana 1853—54 ja varapuheenjohtajana 1858—63. Hän oli Suomen lääkäriseuran perustajia 1835 ja kauan, aikaa sen sihteerinä; kun ruvettiin 1841 julkaisemaan sen „Handlingar", hän vähintäin 20 vuotta oli niiden toimittajana. Myöskin „Notisblad för läkare och farmaceuter" lehdessä 1849—69 hänellä oli suurin osa toimituksessa. Hänen suurin mielihyvänsä oli uhrata näitten kahden yhdistyksen, Kirjallisuuden seuran ja lääkäriseuran, hyödyksi jokaisen virkatoimista vapaan tunnin. Mutta muuhunkin hänen osanottonsa riitti. Fauna et Flora seurassa hän oli sihteerinä 1829—31, 1838—42, 1851—59, rahastonhoitajana 1866—71 ja varapuheenjohtajana 1864—66, jonka ohessa lahjoitti 1871 sille 1000 markkaa. Hänen vanhuudessaan 1875 perustetun Historiallisen seuran keskusteluihin hän vielä otti osaa nuoruuden harrastuksella, antoi kirjoituksia sen toimittamaan „Historialliseen Arkistoon" ja turvasi sen tulevaisuutta lahjoittamalla sille puolet omaisuudestaan, 10,000 markkaa, joiden koroilla „Arkisto" kustannetaan. — Suvisin R. oli Ulriikanporin kylpylaitoksen uutterana indendenttinä. Kaivopuistoon hän rakensi 1843 huvilan, Kalliolinnan, joka vielä on puiston ja satamaan koristuksena ja sijaitsee erittäin edullisessa paikassa jyrkällä rantakalliolla. Myöskin Helsingin säästöpankille hän jakoi huoltansa ja oli sen toimikunnan puheenjohtajana 22 vuotta v:sta 1856 alkaen, sekä julkaisi painosta kertomuksen sen 50-vuotisesta toimesta.

Elämäkerrallisten tietojen keräileminen oli aina hänen mielitoimenansa. Kun 1858 muodostui yhtiö, joka julkaisi teoksen „Finlands Minnesvärda Män," ajoi R. tätä hanketta suurimmalla hartaudella ja jätti siihen lukuisimmat elämäkerrat. Lääkäriseuran „Handlingar'eissa" hän julkaisi elämäkerrallisia tietoja Suomen lääkäreistä. Monellaisia elämäkerrallisia aineksia sisältää myöskin hänen suuri kesken jäänyt teoksensa *Suomen lääkintähistoria*, joka oli aiottu viidessä nidoksessa julkaistavaksi ja joka säilytetään käsikirjoituksena, 5:ssä vahvassa kääreessä, Historiallisen seuran arkistossa. Sitä hän työskenteli vielä tautivuoteellaan; oikeastaan se vaan on äärettömällä työllä kerätty ainesten kokoelma, ilman syvemmälle tunkeuvaa toimittajan järjestämistyötä. Hänen suurin painettu teok-

sensa *Finlands medicinalförfattningar,* jonka ensimmäiset osat ilmestyivät jo 1837—46, neljäs 1874, on arvollinen keräelmä, todistava tekijänsä tunnollista uutteruutta ja mielenhartautta aineesen. Väestö- ja sairaustilastoa hän myöskin ahkerasti viljeli. Vaikka R. jäi ilman virkaylennyksiä huomaamattomaan paikkaansa, käytettiin hän kuitenkin moninaisissa toimissa. — Maisterinvihkiäisissä v. 1877 hän sai Lönnrot'in seurassa vastaanottaa riemumaisterin-seppeleen Topelius'en kädestä, josta kunniasta iloitsi nuorukaisen teeskentelemättömällä tavalla. Vaikka hän oli jo aikaa sitten täysinpalvellut, teki hän virkaansa vielä 1878, mutta kuoli 23 p. Huhtik. 1879 muutaman kuukauden sairauden jälkeen, jonka kestäessä hän kuitenkin vielä ajoittain parani täydelleen voimiinsa. Eri yhdyskunnat osoittivat hänelle kunnioitustaan, kun hän haudattiin Helsingin vanhempaan hautausmaahan, missä on nostettu hautapatsas, joka kantaa lakonisen päällekirjoituksen. — Hän oli 1836 nainut Aurora Reutersköld'in, everstiluutnantti Kaarlo Wilhelm R:n tyttären, joka oli syntynyt 23 p. Huhtik. 1811, ja eli hänen kanssansa 43 vuotta onnellisessa, mutta lapsettomassa avioliitossa; vaimo eli miehensä jälkeen lähes yhden vuoden ja kuoli 19 p. Helmik. 1880. — R. oli luonteeltaan omituinen mies, vastakkaisuuksia täynnä. Vaikka hän oli ahkera uskomattomaan asti ja ylevä palavassa innossaan hyödyttää voimainsa takaa isänmaata, oli hän kuitenkin aina sarvipuheinen pilainlaskija, poikamainen vielä hiuksien käytyä harmaaksi, leikillinen kun kaikkein totisimpia kysymyksiä käsiteltiin. Syvä vakaisuus ja kunniantunto asui sydämmessä, mutta suu oli täynnä solmusanoja, sukkeluuksia, usein vallatonta pilaa. Hänen vahva muistinsa säilytti aina ison joukon lystillisiä pikkutarinoita. Tarkka taloudenhoitaja yleensä, hän oli kuitenkin antelias yleishyödyllisille toimille, eikä ollut suostuvainen sellaisissa anomaan avuntekoa valtiolta. Sekä luonnostaan että tottumuksesta numerojen mies, hänelle kuitenkin usein tuli halu kirjoittaa värssyjä, enimmiten leikillistä laatua, ja tässä hänellä olikin jonkunlainen taito, joka oli täydessä voimassaan vielä 77 vuoden iässä. Suomalaiselle asialle hän oli harras koko sydämmensä lämpimyydellä, vaikk'ei kirjoittanut suomeksi. Hän lausui kerran sen toivon, että kuolemansa jälkeen hänestä voitaisiin sanoa: „vixit, dum vixit, laetus, justus et probus" (hän eli iloisena, rehellisenä ja vilpittömänä), ja varmaankaan ei yksikään aikalainen kieltäydy siihen arvosteluun myöntymästä. S. E.

Rabbe, Fabian Fredrik, lahjoittaja, edellisen veli. Syntyi Eurassa 26 p. Maalisk. 1803, ylioppilas Turussa 1822, hovioikeuden auskultantti 1826, kamarikirjuri senaatin rahatoimistoon 1835, kamarivirallinen 1842, sai pyynnöstään eron kivulloisuuden tähden 1851. Varhain häneen oli herännyt mieltymys kaikkeen suomalaiseen; laulua harjoittaen ja ahkerana musiikinharrastajana ollen hän teetti joukon kanteleita, joita sittemmin myi, tehdäkseen tätä soitinkalua tunnetuksi ja suosituksi kaupungissa. Myöskin hän tahtoi musiikinuottien merkitsemistä numeroilla ja hän julkaisi painosta 10 vähäistä vihkoa tällä tavoin painettuja enimmäkseen omia sävellyksiä, osaksi suomalaisiin osaksi ruotsalaisiin sanoihin, ja jakoi vihot ilmaiseksi. — Maalisk. 3 p. 1860 hän lahjoitti kaiken omaisuutensa, kiinteän ja irtaimen, Suomalaisen Kirjallisuuden seuralle ilman mitään ehtoja. Kun R:n perimä hänen äitinsä talo oli myyty, nousivat rahat 56,000 markkaan, ja olivat niin melkoisena lisäyksenä seuran rahastoihin ja hyvänä apuna vielä puutetta kärsivälle suomalaiselle kirjallisuudelle. Tämän lahjoituksen kautta hän hankki itselleen pysyväisen muiston, vaikka oli, ruumiillisesti ja henkisesti sairaana, itsekin epäillyt voisiko hän olla miksikään hyödyksi suomalaisuuden asialle, johon kuitenkin pysyi uskollisesti mieltyneenä, ja vaikka muuten hänen sairaudenomainen kykenemättömyytensä vakaiseen työhön teki hyödyttömiksi hänen huomattavat lahjansa. Hän kuoli naimattomana 29 p. Syysk. 1862, ja hänen haudalleen nosti Kirjallisuuden seura hiotun kiven, jossa ovat sanat: „Muistajansa muistoksi". S. E.

Radloff, Fredrik Vilhelm, kansallistaloudellinen kirjailija, syntyi Mouhijärvellä 19 p. Syysk. 1766. Isä, Fredrik R., oli porvari Turussa, mutta muutti v. 1770 perheineen Ruotsiin, missä lapset saivat kasvatuksensa. Fredrik Vilhelm R. tuli, käytyänsä Tukholman n. s. saksalaisen koulun läpi, ylioppilaaksi Upsalassa 1782, lääketieteen kandidaatiksi 1787 ja lääket. tohtoriksi 1788. Seur. v. hän nimitettiin piirilääkäriksi Ahvenanmaalle (1789—99), jommoista virkaa hoiti sittemmin lyhyemmän ajan Norrtelge'ssa, kunnes v. 1805 tuli Suomen talousseuran sihteeriksi Turkuun. Tätä virkaa hoitaessaan hänellä oli myöskin paikka yliopistossa lääketieteen-adjunktina ja demonstratorina kasvitieteessä. Suomen jouduttua Venäjän yhteyteen R. nimitettiin esittelijäsihteeriksi hallitusneuvostoon 1809, mutta pysyi tässä virassa vaan lyhyen ajan, ottaen jo 1811 siitä eron ja saaden sen sijaan toimekseen valmistaa, nauttimalla entisiä palkkaetujaan, tilastoa Suomenmaasta tai ainakin Wiipurin läänistä. Vv. 1813 ja 1814 R. teki valtion kustannuksella eräitä matkustuksia ympäri maan, joista kuitenkaan eivät mitkään tulokset joutuneet näkyviin, joll'ei siksi lueta erästä vähäistä kirjoitusta Wiipurin läänistä, joka jätettiin Suomen talousseuralle

mutta ei ole tietääkseni painettu. R:n työt katkaistiinkin jo 1814, jolloin lähti terveyttänsä hoitamaan Ruotsiin, missä sittemmin oleskeli; hän kuoli Norrtelge'ssa 14 p. Huhtik. 1838, naimattomana. Kirjailijana R. on tunnettu muutamista, tilastoa ja kansallistaloutta koskevista esityksistä, joista erittäin ovat mainittavat *Kertomus Ahvenanmaasta*, Turussa 1795, *Tiedonantoja Suomen talousseurasta* 1807—09 (molemmat ruotsiksi), sekä vastaus Suomen talousseuran määräämään palkintokysymykseen „Mitkä aitaustavat olisivat Suomessa edulliset käyttää, paitsi tavallista, joka on sekä metsää hävittävä että kestämätön.“ Viimemainittu teos palkittiin seuran isolla palkinnolla. Ylipäänsä R:n kirjoitukset, ja niistä etenkin Kertomus Ahvenanmaasta, olivat hankkineet hänelle hyvin ansaitun arvon ja herättäneet oikeutettuja toiveita kauemmasta ja laveammasta vaikutuksesta samaan suuntaan. Mutta hänen terveystilansa näkyy olleen syvnä siihen, ett'eivät nämä toiveet toteutuneet. K. F. I.

Ragvald I, Suomen piispa vv. 1258—66, mainitaan Itägötinmaalla syntyneen ja ennen olleen mahtavan Birger jaarlin kanslerina. Miehen vaikutuksesta Suomen kirkon esimiehenä on varsin vähän tietoja; Suomen piispain-kronika ei muuta mainitse, kuin että hänen kauttansa ensin pantiin alkuun niinkutsuttu ruokalisä (matskott) eli vapaehtoiset lahjat alttarille, joista osa meni piispalle ja loput seurakunnan papille. Tästä myöhemmin syntyi vakinainen ja määrätty maksu. Valtakunnankin asioissa tavataan Ragvald joskus osallisena. Niinpä hän on muiden valtaneuvosten kanssa saapuvilla, kun Birger jaarli Heinäk. 20 p. 1261 suopi Hamburg'ille erinäisiä kauppaetuuksia. Hän tässä tilassa mainitaan „episcopus Finlandensis“; jotenkin varma on, että piispanistuin ei vielä ollut Turussa, vaan Räntämäellä, jonka kirkkoon myöskin Ragvald I haudattiin. (Porthan, Chron. Episc.). Y. K.

Ragvald II, Suomen piispa vv. 1309—21, oli kotoisin Ahvenanmaalta ja kaniikina Turun tuomiokirkossa, kun hän Maunu I:n kuoleman jälkeen valittiin piispaksi. Vaalin vahvisti Upsalan arkkipiispa. Ragvald II:n virkatoimista ei tiedetä mitään muuta, kuin että hän Uudellamaalla sovitti jonkun riidan ruokalisästä. Suuri onnettomuus kohtasi hänen aikanansa Suomen seurakuntaa, kun Venäläiset toisena Heluntai-päivänä (Kesäk. 12 p.) 1318 polttivat Turun kaupungin ja ryöstivät tuomiokirkon sekä samalla retkellä myöskin hävittivät Kuusiston piispankartanon, jossa suuri paljous tuomiokirkon kalleuksia ja kirjeitä silloin paloi. (Porthan, Chron. Episc., y. m.). Y. K.

Ragvaldinpoika, Tuomas, hengellinen runoilija, syntyi Tyrväässä Laukulan kylässä 27 p. Jouluk. 1724. Isä kuoli 1727 ja jätti kaksivuotisen pojan äidin hoidettavaksi. R. oli jo synnyltänsä ruumiinviallinen ja joutui vielä nuorukaisena kovaan sairauteen, joka yhä häntä vaivasi läpi koko elämänsä. Tiedetään hänen 1760- ja 1770-luvuilla enimmäkseen oleskelleen Turussa, josta sittemmin muutti Loimijoelle Hirvikosken kylään. Täällä hän kuoli 14 p. Maalisk. 1804, loisena. — R. loi itselleen nimen runoilijana; v:sta 1760 alkaen on suuri joukko hänen runojaan ehtinyt painoon. Ne ovat kaikki hengellistä laatua, vaikka enimmäkseen tilapäärunoja; varsinkin on suuri joukko „jälkimuistoja“. Ne ovat miellyttäneet totisen, jumalisen henkensä ja selvän esitystapansa tähden sekä voittaneet lukijoita niin paljon, että muutama on painettu kolmattakymmentä kertaa, ja R. on tämän hengellisen runoilijatoimensa vuoksi pidettävä „arkkiveisujen“ varsinaisena alkuunpanijana. Vaikka runoileminen oli hänen paras tulolähteensä, kun hän oli kykenemätön kovempaan työhön, ei hän ole sitä milloinkaan käyttänyt imartelevaan kerjäämiseen. — V. 1765 hän nai Maria Juhanantyttären, joka oli Mynämäen pitäjästä syntyisin. (Akiander, Relig. rör. II).

Rahkonen, Aleksanteri, suomalainen runoilija ja kansantajuinen kirjailija, syntyi 26 p. Kesäk. 1841 Ykspään herraskartanon maalla Wiipurin likellä. Isä, Taavetti Rahkonen, Raudulta kotoisin, oli siellä siihen aikaan arentimyllärinä; äiti, Eeva Avikainen, oli syntyperää Wiipurin pitäjästä. Muutamia vuosia myöhemmin muuttivat vanhemmat Wiipurin kaupunkiin, jossa heillä oli pieni talo. Isän kuoltua äiti meni toisiin naimisiin vaskiseppä Elias Meurosen kanssa, joka koulutti poikapuolensa kaupungin ruotsalaisessa kymnaasissa. V. 1862 ylioppilaaksi päästyänsä, R. teki kirjallisella ky'yllään nimensä sangen pian tutuksi Helsingin suomalaisissa piireissä. Hän otti hartaalla innolla ja suurella menestyksellä osaa suomalaisten kansantajuisten luentojen pitämiseen Helsingissä, joita v. 1863 alkuun pantiin; hän antoi näitä luentojaan niinkuin myös runoelmia sekä muita kirjoituksia vuosina 1863—65 ilmestyvään Maiden ja Merien takaa nimiseen kuvalehteen; hän oli myöhemmin suurena apuna Vänrikki Stoolin tarinain edellisen osan suomentamisessa, jossa työssä erittäin humorilliset kappaleet häneltä onnistuivat. Runoelmansa (enimmäkseen käännöksiä) keräsi hän myös kahdeksi pieneksi vihkoksi, nimeltä *Sääskiä* 1865—67. V. 1868 suomensi hän ja sovitti runomittaan pienen näytelmän *Kukka kultain kuusistossa*. Suorasanaisista suomennoksista erittäin ansaitsee mainetta Berlin'in lukukirja luonnontieteessä 1868, joka on hyvin taitavasti sovitettu meidän maamme oloihin. Kaiken tämän

kautta nousseet tulevaisuuden toiveet eivät kuitenkaan täydesti toteutuneet; epäsäännöllinen elämä keskeytti Rahkosen luvut yliopistossa ja mursi hänen voimansa. Hän jätti Helsingin 1869 ja asuskeli sitten enimmiten Wiipurin kaupungissa tahi sen seudulla. Jonkun aikaa oli hän kansakoulun-opettajana Wiipurin ulkosatamassa Uuraassa, toisen lyhyen ajan Pietarin kaupungin suomalaisessa seurakunnassa. Kirjallista työtä hän sielläkin vielä yhä jatkoi: hän kirjoitti 1869 *Laukkuryssät*, pienen tanskalaisesta aiheesta mukaillun näytelmän; hän toimitti, Wiipurin merikoulussa apulais-opettajana ollen, *englanninkielisen lukukirjan Suomalaisille* 1870 ja rupesi tutkimaan Wiipurin läänin, erittäin Vuoksen seutuin, luontoa, kansaa sekä historiaa. Hedelmä siitä oli hyvin hauska ja ainerikas käsikirja Imatrankävijöitä varten (tähän asti ainoasti tullut ilmi saksalaisessa käännöksessä, nimellä *Reisehandbuch für Touristen an den Wasserfall Imatra in Finnland* 1874). Toinen samaa ainetta koskeva laajempi teos, *kertomus Antrean pitäjästä*, ei tullut painetuksi puutteellisen aineenjärjestyksen tähden, mutta sisältää paljon tärkeätä. Kansantapoja erittäin kuvaavat luvut siitä ovat painetut Suomen Kuvalehteen 1874. Seuraavassa vuosikerrassa on niinikään samallaisia kuvaelmia Suistamolta. Nämät työt, vaikka tosin jo miehistyneemmän hengen lapsia, olivat yhtähyvin vaan suitsuvan lampun viimeisiä liekehtimisiä. Hivuttavainen rintatauti teki lakkaamatta turmiollista työtänsä ja lopetti Rahkosen elämän Toukok. 1 p. 1877. J. K.

Rahm, Henrik, asioitsija, valtiopäivämies, syntyi 17 p. Helmik. 1732; hänen vanhempansa olivat Juhana Eerikinpoika R., kauppias Kokkolassa, ja Valborg Alin, kauppiaantytär Naantalista. Henrik R. sai käydä koulua, vaan ei osoittanut halua lukemiseen, ja opinnot jäivätkin kesken; ulkomaisia kieliä hän ei koskaan saanut oppia, maantiedettä y. m. hän vasta vanhana otti lukeaksensa. Käytännöllisiin toimiin hänellä sitä vastoin nuoruudesta asti oli harvinainen taipumus ja kyky, ja hän saikin niihin tottua. Kuten siihen aikaan Pohjanmaan kauppiasperheissä oli tapana hän suvisin palveli isänsä Tukholmaan menevillä laivoilla ja kävi talvella kauppaa tekemässä sisämaassa aina Venäjän rajalle asti. Pian R:lla oli oma laaja liike, jota hän hoiteli erinomaisen älykkäästi ja taitavasti, noudattaen samassa rehellisyyden ankarimpia vaatimuksia. Mutta monenlaiset vastukset olivat siihen aikaan Pohjanmaan kauppiaille esteeksi; 1614 ja 1617 vuosien kauppasäännöt eivät sallineet heidän käydä laivoillaan muualla kuin Turussa ja Tukholmassa, jossa hinnat pidettiin heille kovin eduttomina monopoolin kautta. Luonnottoman kauppajärjestelmän muuttamista oli monesti pyydetty, mutta turhaan; vihdoin se onnistui v. 1765 ja siihen oli R:kin ottanut tehokasta osaa. Hänpä erittäinkin lienee kehoittanut ystäväänsä Antti Chydenius'ta kumoomaan erityisellä kirjasella Tukholman yksinoikeuden puolustukseksi esitetyt syyt; mainittu kirja, joka niin suuresti vaikutti yleisön mielipiteesen, painettiinkin v. 1765 Kokkolan kustannuksella. Samana vuonna kaupunki sai täydet tapulioikeudet; yksityiset porvarit, R. etupäässä, suorittivat vapaehtoisesti siihen kuuluvat kustannukset. Suurella innolla ruvettiin heti saatua oikeutta käyttämään, ja R. kuuluu siinä kohden olleen muille oppaana ja johtajana. Kaksitoista vuotta myöhemmin saivat Pohjanmaan rantakaupungit Kustaa III:n aikana oikeutensa vahvistetuiksi, vastoin mitä oli pelätty, ja sen johdosta pidettiin v. 1777 erinäinen juhla Kokkolassa R:n huoneissa. Mutta vielä kerta uhkasi entinen kauppapakko Pohjanmaata; Tukholman porvarien voiton pyynnön tähden vaikkapa nimeksi Kaskisen vasta perustetun kaupungin hyväksi yritettiin v. 1786 lakkauttaa muitten pohjalaisten kaupunkien oikeudet. R:n onnistui kuitenkin tuumaa ehkäistä, mutta lähempiä tietoja ei ole asiasta; hän oleskeli silloin Tukholmassa valtiopäivämiehenä. Kolmesti hän oli kaupungin edustajana valtiopäivillä, v. 1771 (sitten kuin P. Stenhagen tuntemattomista syistä oli menettänyt edustajaoikeutensa), v. 1786 ja 1789. Suuremmassa määrässä kuin useimmat muut suomalaiset valtiopäivämiehet R. silloin voitti säätynsä luottamusta, tuli valituksi valitsijamieheksi ja pankki-valiokuntaan: v. 1789 hän muutoin kuului niitten joukkoon, jotka rohkenivat vastustella kuninkaan tuumia, vaikkapa turhaan.

R. oli nainut Elisabet Margareeta Brunlöf'in ja kuoli v. 1799 Lokak. 16 p. Kokkolassa. F. M. Franzén, joka vähää ennen oli nainut hänen tyttärentyttärensä, piti hautajaisissa muistopuheen, jossa R:n kykyä, taitoa ja luonnetta mitä kauniimmasti kuvataan. (Handelsmannen i G. Karleby H. Rahms minne, y. m.).

E. G. P.

Rajalin, von, Tuomas, vara-amiraali, syntyi 1673 — päivämäärä tuntematon — Suomessa, arvattavasti Tyrvään pitäjässä, jossa hänen isänsä lienee ollut kirkkoherran Tuomas Rajalenius'en vuodesta 1672 siellä oleva apulainen Johannes Rajalenius, joka pari vuotta myöhemmin 1678 tuli Karkun kappalaiseksi ja kuoli 1686. Äidin sukunimi on tuntematon, ristimänimi oli Kirsti. Tuomas Rajalin, niinkuin hän ennen kuin tuli aateloituksi nimitti itseänsä, näyttää siten nauttineen sekä kodin hoitoa että ensimmäistä opetusta. kun palava halu ja arvattavasti myös isän varhainen kuo-

lo saattoivat hänet merelle, joka sitten tuli hänen elämänurakseen ja tuotti hänelle siihen aikaan harvinaista kunniata. Vaikutuksensa merillä hän aloitti vielä melkein poikana; 17-vuotisena, sittenkuin jo „muutamia vuosia" halpana merimiehenä oli seurannut kauppalaivoja Itämerellä, purjehti hän Englantiin, jossa otti palvelusta sekä englantilaisissa että ulkomaisissa sotalaivoissa. Yhdeksän vuotta hän näin purjehti, luultavasti yhä vielä merimiehenä vieraassa sotapalveluksessa, ennenkuin palasi Ruotsiin, missä hän 1699 tuli opettaja-perämieheksi amiraliteetiin Karlskrona'an, Ruotsin etevimpään sotasatamaan siihen aikaan. Kelvollisuuttansa ja saavuttamaansa kokemustaan hän sai hyvän tilaisuuden osoittaa, kun „suuri pohjoismaiden sota" syttyi. Valitettavasti ei paljoa tunneta hänestä tältä ajalta, eikä hän niin nopeasti ylennyt, kuin hänen seuraavasta urastaan ja aikalaisten lauseista päättäen olisi sopinut odottaa. Vaikka jo sodan ensi vuonna osallisna maallemenoon Seelantiin, sekä kaikkina ison vihan vuosina „alinomaa merellä palvellen", myöskin retkellä Suomen lahteen, tuli hän vasta 1705 aliluutnantiksi, neljä vuotta myöhemmin yliluutnantiksi, 1711 laivankapteeniksi ja kolmen vuoden päästä kommendööriksi; laiva „Verden", 56 kanuunalla ja 320 miehellä, jota R. sitten kauemman aikaa komensi, voitti silloin paljon mainetta. Osoitteena hänen neuvokkaisuudestaan ja uljuudestaan, jotka ylipäänsä olivat harvinaisia Ruotsin puolella näiden vuosien merisodassa, ansaitsee mainitsemista Hanö'n taistelu Blekinge'n saaristossa 1717, missä R. Verden laivoineen yksin joutui otteluun 3 tanskalaisen linjalaivan ja 2 rekatin kanssa ja kuitenkin kesti taistelun, vieläpä ajoi muutamat pakoon sekä eheänä peräytyi Karlskrona'an. Verden laivan R. sittemmin vaihtoi linjalaivaan „Ulrika Eleonora" 84 kanuunalla. Kun rauha vihdoin oli lopettanut pitkän sotahälinän ja Ruotsin valtakunnalle uusi aika koittanut, jolloin olojen käytöllis-teoreetillista perustamista ennen muita harrastettiin, liittyi R:kin uuden ajan suuntaan ja aloitti teoreetillista työtä meritoimen kohottamiseksi kotimaassaan. Tätä tarkoitusta varten hän 1730 esiintyi kirjailijana kahdella kirjoituksella *Nödig underrättelse om navigationen eller Styrmanskonsten* ja *Nödig underrättelse om skeppsbyggeriet*, esittäen näissä rikkaat havaintonsa perinpohjaisten opintojen valossa, joita hänen alinomainen vaikutuksensa merellä ei ollut saattanut häntä laiminlyömään. Kun olivat käytöllisesti kelvollisia teoksia, hallitus niitä palkitsi, edellistä 1800, jälkimäistä 2000 hopeatalarin palkkiolla. Vähää myöhemmin (1732) hän nimitettiin laivue-(equipage-) mestariksi ja oli 1732 ja 1735 osallisena „kiitettävästi", niinkuin sanotaan, muutamain uutten laitosten perustamisessa Karlskrona'n amiraliteetiin. Eräs meriehdotus, jonka teki, voitti myöskin hallituksen täydellisen hyväksymisen ja määrättiin laivastossa noudatettavaksi. Tästä rauhallisesta vaikutuksestaan R. temmattiin pois kun sota 1741 syttyi ja hän vara-amiraalina pantiin laivaston johtajaksi Venäjää vastaan. Niiden puolinaisten tointen kautta, jotka ylipäänsä olivat koko sodan tunnusmerkkinä vallitsevan hattupuolueen puolelta, tuli Rajalin'in asema hänen uudessa virassaan mitä vaikeimmaksi. Peräti supistetuilla ohjeilla varustettuna ja odottaen varmoja käskyjä, jotka, hänen alinomaisista muistutuksistaan ja pyynnöistään huolimatta, eivät milloinkaan saapuneet, sai hän koko kesän laivastoineen olla ankkurissa Perkelsaaren vieressä Haminan edustalla, missä sekä raikasta vettä että riittävää muonaa puuttui, jonka tähden suurin osa väestöstä pian tuli palvelukseen kelpaamattomaksi ja hän itse omasta asemastaan melkein toivottomaksi. Kun hän vihdoin omalla uhallaan, sotaneuvostonsa suostumuksella, nosti ankkurit risteilemällä etsiäksensä parempaa asemata, ja vähää jäljemmin sai siihen hallituksenkin luvan, olivat jo suru ja murhe niin raukaisseet hänen voimiansa, että hän sairastui Elokuun lopulla, samaan aikaan kuin tieto Lappeenrannan menetetystä tappelusta saapui. Lyhyen ajan perästä hän kuoli 4 p. Syysk. merellä, amiraalilaivassaan Ulrika Eleonora. — Hänen ruumiinsa haudattiin Nätraby'n kirkkoon Blekinge'n maakunnassa Ruotsissa. Eräs aikalainen, everstiluutnantti Kristoffer Ehrensparre, lausuu hänestä seuraavan kauniin arvostelun: „hän oli pelvoton mies ja ammatissaan taitavin ja perehtynein meidän merimiehistämme siihen aikaan."

V. 1741 vara-amiraaliksi tultuansa oli hän myöskin aateloitu nimellä von Rajalin. Hänen puolisonsa ensimmäisissä naimisissa oli laivurin Olavi Hallongren'in tytär Botilla Hallongren, joka kuoli 1727; toisissa, vuodesta 1738, Karlskrona'n pajakirjurin Gabriel Fust'in tytär Maria Brigitta Fust, jonka jälkimäisen kanssa hänellä oli kaksi poikaa, joista nuorempi Juhana viimein tuli Blekinge'n maaherraksi, vara-amiraaliksi ja vapaherraksi. (Anrep, Ättartaflor; Finl. Minnesv. Män II, y. m.). A. G. F.

Ramsay, aatelissuku, on peräisin Skotlannista, missä jo 12:nnen vuosisadan keskipaikoilla mainitaan eräs Simund de Ramsay, joka sai maatilan Dalhousie pari peninkulmaa Edinburg'ista ikuiseksi herraiskartanokseen. Kotimaassaan suku tuli varsin kuuluisaksi, haarautui lukuisiin haaroihin ja levisi Englantiin, Franskaan, Venäjälle ja Ruotsiin. Viimemainittuun maahan saapui 1577 eräs Dalhousie'n heimon jäl-

keläinen, Joan eli Hannu Ramsay, joka kuoli 1649 lähes 100 vuoden vanhana, tultuansa ratsumestariksi ja Suomen aatelislipullisen päälliköksi sekä saatuansa 1633 Ruotsissa aatelisen arvonsa tunnustetuksi. Hän kirjoitti itsensä Ihamäen, Pitkäjärven ja Raukelan herraksi Someron pitäjässä. Kaksi tämän pojanpojista, Klaus, joka tuli ratsumestariksi Hämeen läänin ratsuväessä ja kuoli 1683, ja Antti Eerik, joka syntyi 1638, otti osaa Puolan ja Tanskan sotiin Kaarlo X Kustaan aikana ja everstinä Uudenmaan ja Hämeen läänin kaksinnus-ratsuväessä kunnosti itseänsä Suomen puolustamisessa Venäläisiä vastaan 1713, sekä sam. vuonna nimitettiin Länsipohjan ja Lapinmaitten maaherraksi ja kuoli Jakkarby'ssä Porvoon pitäjässä 1735, tulivat kanta-isiksi jälkeläisille, joista useat maamme historiassa ovat voittaneet suurtakin mainetta. V. 1766 Antti Eerikin pojanpoika Antti Henrik (ks. alempana) korotettiin ruotsalaiseen vapaherraiseen säätyyn, mutta ei vapauskirjettä milloinkaan ulosottanut, ja eräs pojanpojan pojanpoika Antti Edvard (ks. alempana) korotettiin 1856 Suomen vapaherraiseen säätyyn, joten tuli suomalaisen vapaherraisen Ramsay suvun kanta-isäksi.

A. G. F.

Ramsay, Juhana Kaarlo, soturi, syntyi 1675 Kesäkuussa. Hänen isänsä oli Länsipohjan ja Lapinmaitten maaherra Antti Eerik Ramsay, Jakkarby'n omistaja Porvoon pitäjässä, äitinsä Dorotea Sofia Ritter. Kun suuri Pohjoismaiden sota leimahti ilmi oli Juhana Kaarlo R. kersanttina Ruotsin henkikaartissa ja sai siten kohta alusta asti seurata kuningas Kaarloa hänen kunniakkailla sotaretkillään, jotka alkoivat maallemenolla Seelantiin 1700 ja päättyivät Pultavan onnettomuuteen. Ensin mainitussa tilaisuudessa hän haavoittui, mutta voi jo seur. vuonna olla osallisena kun kuljettiin Väinäjoen yli ja Riian tappelussa, sekä taisteli 1702 Klissov'in luona. Tosi karoliinina hän sittemmin jakoi Puolan-Venäjän sotaretken vaivoja ja seurasi viimein kuningastansa Ukrainan aromaitten halki Pultava'an, jonka muistorikkaasen piiritykseen ja taisteluun hän otti osaa. Pakoretkellä tästä paikasta hän joutui Venäläisten käsiin ja vietiin kovaan vankeuteen Kostroma'an. Tämän ajan kuluessa oli hän 1701 ylennyt adjutantiksi, 1702 vänrikiksi, 1704 luutnantiksi ja 1706 majuriksi eversti Otto Albrecht v. der Hagen'in grenadieri-hevoisrykmenttiin, josta sam. v. siirrettiin samallaiseen paikkaan Itä-Götan jalkaväki-rykmenttiin, missä palveli Pultava'n luona. Vankeudesta palattuansa 1721 meni hän uudestaan palvelukseen everstiluutnanttina Savon rykmentissä. Pian sen jälkeen 1723 hän määrättiin varamaaherraksi Kyminkartanon lääniin, minkä ohessa hän sam. v. sai takaisin majurinvirkansa Itä-Götan jalkaväki-rykmentissä. V. 1724 hän tuli everstiluutnantiksi Vestmanlannin rykmenttiin, siirtyi 1726 Uudenmaan rakuunarykmenttiin, jossa 1739 korotettiin everstiksi, oli myöskin läsnä 1741—42 vuosien sotaretkellä Suomessa ja nimitettiin silloin viimemainittuna vuonna kenraalimajuriksi. Jo samvuonna Marraskuussa hän kuoli Tukholmassa, jonka Nikolain eli Isoonkirkkoon haudattiin. — Vuodesta 1724 oli hän naimisissa Inga Charlotta Silfverstråle'n kanssa, joka kuoli 1742 Tukholmassa ja oli assessori Iisak Juhananpoika Enander'in, aateloittuna Silfverstråle, tytär. Eräs Juhana Kaarlo R:n veli Aleksanteri Vilhelm R. valitsi myöskin soturiuran, otti muun muassa myös osaa sotaliikkeisin Suomessa 1714 ratsumestarina Uudenmaan ja Hämeen läänin ruotujakoisessa ratsuväessä, yleni everstiluutnantiksi ja olisi saanut everstinarvolla eronsa, mutta ei siitä arvosta huolinut, † 1761. (Ennes, Karl XII:s krigare; Anrep, Ättartaflor).

A. G. F.

Ramsay, Antero Henrik, vanhempi, vapaherra, soturi, maaherra, syntyi 15 p Helmik. 1707 Ihamäen kartanossa Someron pitäjässä. Hänen vanhempansa olivat yllämainittu Aleksanteri Wilhelm R. ja tämän esimmäinen puoliso Margareeta Katariina Nöding. Samoin kuin isä ja esi-isät, valitsi Antero Henrik soturiuran, jonka vaivoja koki jo 11:n vuotisena poikana seuratessaan norjalaisella sotaretkellä yli tunturien vapaehtoisena isäänsä, joka oli silloin majurina Turun ja Porin ratsuväessä. Neljä vuotta myöhemmin hän kirjoitettiin tarjokkaana Uudenmaan ja Hämeenlinnan rykmenttiin, korotettiin korpraaliksi 1725 ja kersantiksi 1731. Ajan tavan ja vaatimuksen mukaan, varsinkin nuorten aatelismiesten keskuudessa, hän lähti 3 vuotta myöhemmin ulkomaalle, hankkiakseen vieraassa sotapalveluksessa sitä kokemusta ja oppia, joka taisi melkein yksinomaisesti tehdä nopeampaa ylennystä oman maan sotalaitoksessa mahdolliseksi; hän silloin kirjoitutti itsensä vapaehtoiseksi „Royal Svedois“ rykmenttiin Franskassa. Ennen kuin oli puolen vuoden ollut rykmentissä, hän ylennettiin luutnantiksi ja sai seurata sitä sam. v. franskalaisen armeijan sotaretkellä Rein-virran luona Itävaltaa ja Saksaa vastaan. Franskan palveluksessa hän sittemmin kohosi kapteeniksi. Sanoma Suomen sodan syttymisestä 1741 kutsui hänet kotimaahan, missä hän oli sillä välin, ulkomaalla ja vieraassa palveluksessa ollessaan, korotettu adjutantiksi Uudenmaan rakuunarykmenttiin. Vaikka jo kapteenina Franskan armeijassa hän kuitenkin tyytyi, luultavasti vaan saadakseen ottaa osaa sotaan, kornetin paikkaan

mainitussa rakuunarykmentissä, mutta nimitettiin sodan kestäessä, Tammikuussa 1742 kapteeniksi Hämeenlinnan rykmenttiin. Seur. v. hän otti osaa kapinan kukistamiseen, kun Taalain maarahvas nousi ja samosi Tukholmaa vastaan, sekä haavoitettiin silloisessa kahakassa Tukholman Pohjoismalmilla.

Hänen virkaylennyksensä tapahtui tämän jälkeen varsin nopeasti; 1748 hän nimitettiin miekkatähden ritariksi ja seur. v. everstiluutnantiksi. Taistelussa hattupuolueen ja kuningasvallan suosijain välillä 1756 R. kuului jälkimäisiin ja pääsi voittajain koston alta ainoastaan piilemällä kauemman aikaa salassa. Myöskin seuraavan ajan puoluetaisteluissa hän näkyy yleensä taipuneen hattujen vastustajain, myssyjen, puolelle, joiden ollessa vallalla nimitettiinkin 1765 Savon ja Kymenkartanon läänin maaherraksi ja korotettiin vapaherraksi (1766), — kuitenkaan ei hän koskaan hankkinut itselleen mitään vapaherra-kirjettä. Soturiuralla hän oli jo 1760 kohonnut everstiksi armeijaan, 1763 everstiksi prinssi Aadolf Fredrikin rykmenttiin, ja tuli nyt 1769 kenraalimajuriksi ja miekkatähden kommendööriksi. Kun myssypuolueen hallitus sittemmin ei tullut pääasiassa paljoa paremmaksi kuin entinen ja puolueriuhtomiset Aadolf Fredrikin hallituksen viimeisinä vuosina yhä enemmän veivät valtakuntaa häviöön, liittyi R. nytkin hoviin ja oli niitä, jotka auttoivat Kustaa III:ta vallankumouksessa. Palkinnoksi tästä hän nimitettiin miekkatähden komendööriksi suuren ristin kanssa ja kenraaliluutnantiksi sekä ylikomentajaksi Loviisaan. Tästä virasta hän siirrettiin 1774 maaherraksi Uudenmaan ja Hämeenlinnan lääniin, jona pysyi vuoteen 1776, milloin otti eronsa. Hän kuoli 6 vuotta myöhemmin, 22 p. Jouluk. 1782. — Häntä kiitettiin suuresti tavattomasta ruumiinvoimastaan, ja vielä kauankin Suomessa juteltiin, miten hän oli purrut poikki karkeita rautanauloja, paljailla käsillään murtanut suoraksi hevosenkenkiä, pidättänyt kahden hevosen vetämät vaunut y. m. semmoista.

Hän oli kahdesti nainut: 1) 1753 Maria Kristiina Hising'in, joka oli tehtaanhaltian, kapteeni Juhana Vilhelm H:n tytär ja kuoli 1763, sekä 2) 1772 Helena Katariina Malm'in tämän toisessa naimisessa, † 1809, jonka kanssa hänellä ei ollut lapsia. — Hänen tyttärensä ensimmäisestä avioliitosta oli Sofia Loviisa R., joka tuli naimisiin orpanansa maaherra Otto Vilhelm R:n kanssa (ks. seuraavaa elämäkertaa). — (Rancken, Fänrik Ståls hjeltar; Anrep, Ättartaflor; Wasastjerna, Attartaflor.) A. G. F.

Ramsay, Otto Vilhelm, soturi, maaherra, syntyi 1743 Heinäk. 5 p. Isä oli luutnantti Kustaa Vilhelm R. ja äiti Anna Juliana Taube. Käytyänsä läpi oppikurssin Haapaniemen kadettikoulussa, johon oli kirjoitettu 11:n vuoden ikäisenä, Otto Vilhelm R. nimitettiin 1761 vänrikiksi Hämeenlinnan jalkaväki-rykmenttiin ja oli mainittuna sekä seuraavana vuonna läsnä Pommerin sodassa. Sotaisalla virkatiellä hän yleni 1770 kapteeniksi Savon jalkajääkäri-rykmenttiin, 1784 everstiluutnantiksi ja 1790 everstiksi armeijaan. — Soturiuralta hän jo kuitenkin kutsuttiin pois, kun hän tehtiin 1789 Toukokuussa Kymenkartanon läänin vara-maaherraksi, jonka toimen saikin 1793 varsinaisena. Ennen kolmen kuukauden kuluttua viimeisestä nimityksestä hän otti kuitenkin eronsa. Kuoli 1806 Marrask. 22 p. Espoonkartanossa Espoossa. - Oli nainut ylempänä mainitun Sofia Loviisa Ramsay'n, joka oli syntynyt 21 p. Syysk. 1754 Jakkarby'n tilalla Porvoon pitäjässä. Heidän 11:sta lapsestansa kadotettiin 3 nuorukaisina; yksi poika, Jaakko Juhana, hukkui 1801, purjehdusmatkalla Kattegatissa, 21 vuoden iässä ja ehdittyänsä vänrikiksi amiraliteetissa, ja kaksi, Antero Vilhelm ja Kaarlo Kustaa (ks. alempana) kuolivat sankarikuolon isänmaan edestä 1808. Näitä molempia kerrotaan jalon äidin koko jäljellä jääneen elämänsä aina ja syvästi surreen, ja tätä hänen suruansa Runeberg on runoelmassa „Matkamiehen näky" ihanasti kuvaillut, kertoen hänen käyvän joka ilta toivottamassa „hyvää yötä" poikainsa kuville. Sof. Lov. R. kuoli 1816 Syysk. 30 p. Tukholmassa. Toinen äsken mainituista pojista oli:

Ramsay, Antero Wilhelm, soturi, synt. Lokak. 28 p. 1777. Sai ensimmäisen soturiopetuksensa Karlberg'in sota-akatemiassa, missä oli 1796 maakadettina viidennessä eli korkeimmassa luokassa ja johon opistoon oli tullut 13 p. Syysk. 1793. Meni 1796 palvelukseen Svean henki-kaartiin, johon hän jo 13-vuotisena oli kirjoitettu vänrikiksi. Saadakseen enempää kehitystä ja virkakorotusta omassa maassa, hän lähti pian tämän jälkeen ulkomaiseen palvelukseen, valiten Napoli'n. Kohottuansa jo kahdessa vuodessa majurin arvoon hän otti 1801, eräitten valtiollisten Franskan ja palvelemansa valtion välisten seikkain tähden, eron ja palasi Ruotsiin sekä rupesi (1802) luutnantiksi mainittuun henkikaartiin, jonka kirjoissa oli koko ajan ollut. Muutettiin 1805 Hämeenlinnan rykmenttiin kapteeniksi ja voitti samaan aikaan sotatiede-akatemian suuren palkinnon kilpakirjoituksesta *Ruotsin armeijan järjestämisestä kahteen riviin* sekä valittiin pian sen jälkeen sen jäseneksi; kutsuttiin sitten palvelukseen armeijan taapiin ja otti taapi-adjutanttina osaa yhteen 1808 vuoden sodan osaan, taistellen erityisellä kunnialla m. m. Ulvilan Haistilan lautan luona 17 p. Maalisk. Sotajoukon peräytyessä Siikajoelle

asti hänkin oli muassa, taistellen tavallisesti jälkijoukoissa vihollista vastaan. Siikajoen-päivänä Huhtik. 18 p. hän johti Hämeenlinnalaisia heidän viimeisessä rynnäkössään metsää kohti kirkon ja pappilan välille, ja hänelle tuli siten melkoinen osa ansiosta taistelun päätöksestä. Otti sitten osaa sotajoukon voittokulkuun Pyhäjoelle ja Revolahdelle ja lähetettiin viimemainitun taistelun jälkeen viemään valloitettuja lippuja Tukholmaan sekä nimitettiin majuriksi ja miekkatähden ritariksi. Tukholmasta R. palasi taisteluun, Suomeen, nousi maalle von Vegesack'in joukkokunnan kanssa ja otti osaa Lemun tappeluun 20 p. Kesäk. Täällä hän kaatui, rinnassa vihollisen luoti, joka tappoi hänet paikalla. Hänen soturiuransa oli nostanut mitä ihanimpia, rikkaimpia toivehia; koko armeija häntä suri yhtenä kaikkein oivallisimmista upseereistaan. Oli naimaton. A. G. F.

Ramsay, Kaarlo Kustaa, soturi, edellisen veli, toinen 1808 vuoden sodan runossa ylistetyistä sankareista, oli syntynyt 1783 Helmik. 17 p. Jakkarby'ssä Porvoon pitäjässä. Suoritettuansa oppikurssin Karlberg'in sota-akatemiassa, johon oli tullut 12:n vuotiaana, hän sai 1799 ensimmäisen upseerin-valtuuskirjansa ja sijoitettiin leskikuningattaren henkirykmenttiin vänrikkinä (1800). Siirrettiin tästä 1801 kornetiksi alaupseerin palkalla Uudenmaan rakuunarykmenttiin, jossa korotettiin 1805 premierluutnantiksi. Palveli 1808 vuoden sodassa toisessa prikaatissa prikaatiadjutanttina, ensin Adlercreutz'in sitte Döbeln'in alla, taisteli Köyhkölän ja Hatanpään luona ja oli muassa peräytymisretkellä. Siikajoen taistelussa hän von Hertzen'in ja Björnstjerna'n kanssa johti päähyökkäystä vihollisen keskustaa vastaan, joka ratkaisi tappelun. Lapualla R. palveli Döbeln'in adjutanttina ja sai tässä kuolinhaavansa vatsaan. — Hänestä sanoo 1808 vuoden oivallinen kertoja, Montgomery, että hän kuoli „yleisesti kaivattuna urhokkaisuutensa, kuntonsa ja isänmaallisen mielensä tähden ja hänen hautansa tappotantereella kastui kaikkein urhoollisten kyynelillä.“ — Sanan mukaisesti hänen haudaksensa ei kuitenkaan jäänyt tappotanner, sillä äiti antoi viedä molempain veljesten ruumiit taistelukentältä perhehautaan Porvoosen. Hän lyötti myöskin heidän muistoksensa mitalin, jossa nähdään toisella puolella molempain kaatuneitten muotokuvat ja nimet, toisella „Lemu — Lapua — kaatuivat isänmaan edestä taistellen“ sekä reunakirjoitus „surevalta äidiltä“. Paitsi Runeberg'ia on myöskin Geijer pysyväisesti vahvistanut heidän muistoansa. (Rancken, Fänrik Ståls hjeltar; Anrep, Ättartafl.; Vasastjerna, Ättartafl.) A. G. F.

Ramsay, Antero Edvard, sotilas, syntyi 23 p. Maalisk. 1799 Kuopiossa. Isä oli maaherra Antero Juhana R., † 1811, ennen mainitun Antero Eerik R:n pojanpojanpoika, äiti vuorineuvoksen tytär Johanna Barbara Petersen. Sotilasurallaan on R. Venäjällä voittanut kuuluisamman nimen ja suurempia arvonosoituksia kuin mikään muu Suomalainen. Jo 13-vuotiaana kirjoitettiin hän oppilaaksi pagekunnan sotakouluun Pietarissa; kolmen vuoden päästä nimitettiin hän kamaripageksi ja pääsi koulun läpikäytyään 1818 vänrikiksi Venäjän ensimmäiseen, Preobrashenskin, kaartirykmenttiin. V. 1825 oli hän ylennyt kapteeniksi ja saavutti sam. v. Pietarissa syntyneissä levottomuuksissa äsken valtaistuimelle nousseen keisari Nikolain huomion. V. 1827 hän määrättiin Helsinkiin sijoitetun suomal. opetus- (sittemmin henkikaartin suomalaisen) tarkk'ampuja-pataljoonan v. t. päälliköksi. Tämän hän pian saattoi niin eteväksi että se korotettiin nuoreksi kaartiksi 1829, jonka ohessa hän itse tuli sen komentavaksi päälliköksi. Semmoisena hän otti osaa 1830—1 vuosien sotaretkeen Puolassa, jolloin Przetitze'n tappelussa pyssynluodista pahasti haavoittui, vaan voi kuitenkin jälleen ottaa osaa Varsovan väkirynnäkköön 6 p. Syysk. 1831. Jo tuolla sotaretkellä oli hän esiintynyt vähempäin joukkoin taitavana järjestäjänä, ja nyt hänelle uskottiin eri toimia Venäjän sotalaitoksen kehittämiseksi, m. m. hänen Berlinissä tuli tutkia preussiläisten tarkk'ampuja-pataljoonain aseistoa ja kokoonpanoa ja sen mukaan nähtävästi muodostaa Venäjän tarkk'ampujajoukkoja, joiden tarkastajaksi 1838 nimitettiin. Sitä ennen oli hän 1830 ylennyt siipiadjutantiksi keisarin tykönä ja 1836 kenraalimajuriksi; v. 1847 tuli hän kenraaliluutnantiksi ja pian sen jälkeen entisten virkainsa lisäksi puheenjohtajaksi Suomen sotaväen ja luotsilaitoksen ylioikeustoon sekä suom. sotajoukkoin tarkastajaksi. Sodassa länsivaltoja vastaan 1854—55 johti hän sotajoukot Turun ja Helsingin välillä ja komensi itse Hvitsand'in ja Ruissalon otteluissa 1854 sekä yleisen puolustuslinjan oikeata siipeä Viaporin pommituksessa 1855. Seur. v. oli hän Suomen ritariston ja aatelin edusmiehenä Moskovassa Aleksanteri II:n kruunauksessa, jolloin nimitettiin Venäjän grenadieri-kunnan päälliköksi, ja korotettiin sam. v. vapaherraksi. Hän tuli kenraaliadjutantiksi keisarin luona 1858, seur. v. jalkaväen kenraaliksi ja komensi semmoisena vähän aikaa (Tammik.—Maalisk.) Puolassa 1863; 1866 sotaneuvoston jäseneksi ja jalkaväen tarkastajaksi, 1867 komentavan päällikön apulaiseksi Varsovan sotapiirissä, 1868 sen ohessa toisen henkikaartin suom. tarkk'ampujapataljoonan kunniapäälliköksi ja 1873 valtioneuvoston jäseneksi. R. kuoli 1877 12 p. Toukok. Helsingissä; surusähkösanomia saapui silloin

keisarilta ynnä muilta keis. huoneen jäseniltä.

Oli kahdesti nainut: 1) 1833 hovineidin Constance Vilhelmiina Reuterskjöld'in, † 1839, kenraalimajurin Heribert Konrad R:n tyttären, ja 2) 1840 vapaherrattaren Augusta Constance Mellin'in, † 1843, tod. salaneuv., vapah. Aksel Kustaa M:n tyttären. (Vasastjerna, Attartaflor; Hels. Dagblad 1877, y. m.) A. G. F.

Rancken-suku on saksalaista syntyperää ja nähtävästi jo Kustaa II Aadolfin aikana Suomeen tullut. Kantaisänä tässä maassa oli Robert Rancken, „etevä kauppamies" Turussa, jossa hän ainakin jo v. 1633 asuskeli, oli myöhemmin raatimiehenä ja kuoli v. 1666. Hän oli nainut Elina Klöfblad'in, tunnetun Juhana Ottenpoika Kleblatt'in tytär. Robert Rancken'in ainoa poika, Juhana R. oli samoin kuin isäkin porvarina Turussa ja lienee kuollut 17:nnen vuosisadan lopussa, mutta tämän poika Wilhelmi (synt. 1672), astui virkauralle ja tuli pormestariksi Uudessakaupungissa, jonka edusmiehenä hän oli 1723 vuoden valtiopäivillä; kuoli Marrask. 11 p. 1751. Hän näkyy olleen taitava virkamies ja käytettiin v. 1727 jäsenenä läntisessä kommissionissa, jonka toimena oli tutkia maan tilaa ison vihan jälkeen. V. 1703 hän oli Tyrväällä nainut Elisabet Staare'n ja jätti jälkeensä useita lapsia, joista nuorin poika, Engelbrekt, tuli maisteriksi v. 1745, samana vuonna kappalaiseksi Hattulaan ja viimein Sahalahden kirkkoherraksi, jona kuoli v. 1766. Engelbrekt R. oli maisterinarvoa varten julkaissut väitöskirjan *Naantalin luostarista.* Hänen ensimmäisestä naimisestaan Huittisten provastin tyttären, Kristiina Idman'in, kanssa jäi kaksi poikaa: Engelbrekt R., tuomari Ylisen Satakunnan alisessa tuomiokunnassa, sitten assessorina, vihdoin hovioikeuden-neuvoksena Turussa, † 1813, aateloittu v. 1809 nimellä von Rancken (poika Jaakko Engelbrekt kuoli tilanhaltiana Mäntsälän kartanossa v. 1865 ja lopetti aatelisen sukuhaaran); ja Kustaa R., kirkkoherra Perniössä. † 1831, jonka elämäkerta seuraa. Hänen neljästätoista lapsestaan mainittakoon: Juhana Kustaa, yliopiston apulainen historiassa ja luonnon-oikeudessa, † 1815; Niilo Efraim, assessori Turun hovioikeudessa ja hovioikeuden-neuvos Wiipurissa, † 1850; Engelbrekt, kappalainen Mietoisissa, † 1862 (ks. alempana) ja Fredrik Wilhelmi, kirkkoherra Nousiaisissa, † 1879, jonka poika on esittelijä-sihteeri ja sotaprovasti Kustaa Rancken. (O. Rancken, Slägten Rancken i Finland). Y. K.

Rancken, Kustaa, pappi, herännyt, syntyi 2 p. Kesäk. 1756 Hattulassa kappalaisen Engelbrekt R:n ja Huittisten provastin tyttären Kristiina Idman'in aviosta. Vanhempain kuoltua joutui turvaton orpo lankonsa, Sahalahden kirkkoherran A. Malm'in hoitoon ja opetukseen sekä pääsi 1772 ylioppilaaksi Turkuun. Kutsuttiin 1774 pitäjänapulaiseksi Sahalahdelle, tuli viiden vuoden perästä Kuhmalahdelle kappalaiseksi ja 1789 kappalaiseksi Turun suomalaiseen seurakuntaan. Täällä R., tuohon ulkonaiseen kylmään kristillisyyteen, jota ympärillään näki, kauhistuneena, varsinaisesti vakaantui pietistisissä mielipiteissään, ja vaikutti tähän suuntaan innokkaasti seurakuntansa uskonnolliseksi ja siveelliseksi valistamiseksi. Nimitettiin 1803 Perniön kirkkoherraksi, tuli jumaluusopin tohtoriksi 1817 meidän kirkkomme riemujuhlassa ja kuoli 1 p. Tammik. 1831. R. on suomeksi julaissut useampia kirjateoksia, sekä alkuperäisiä, esim. ***Autuuden oppi syntisille*** Turussa 1808, että käännöksiä. V. 1817 katkismuskomitean jäseneksi määrättynä koitti hän saada poistetuksi opetuksesta hänelle vastenmielistä Svebilius'en katkismusta ja kirjoitti itse katkismusehdotuksen, jota ei kuitenkaan ole painettu. Hän oli 1818 Turun evankeliumi-yhdistyksen perustajoita. — Nai 1783 Kristiina Loviisa Rothovius'en. (Akiander, Rel. rör. V.)

Rancken, Engelbrekt, pappi ja kirjailija, edellisen poika, syntyi Turussa Jouluk. 28 p. 1790, tuli ylioppilaaksi v. 1806, mutta meni sitte apteekiin ja suoritti farmasian tutkinnon. Koska tämä elinkeino ei kuitenkaan häntä tyydyttänyt, hän keskellä apteekitoimiaan hiljaisuudessa valmisti itseänsä papintutkintoon ja vihittiin isänsä apulaiseksi v. 1813. Viisi vuotta myöhemmin hän nimitettiin kappalaiseksi Mietoisten kappeliin, johon virkaan hän astui v. 1820 ja pysyi siinä paikassa kuolemaansa saakka Tammik 14 p. 1862. — Engelbrekt R. yhtyi nuoruudessaan siihen kirjalliseen liikkeesen, joka Aura-liiton nimellä Turussa syntyi, ja on vv. 1817—18 julkaissut Aura nimisessä kirjassa ruotsinkielisiä runoelmia, sekä alkuperäisiä että käännöksiä, vieläpä v. 1819 ruotsinnoksen Göthe'n näytelmästä *Torquato Tasso.* Myöskin Mnemosyne'ssa ja Turun ruotsinkielisissä sanomissa on häneltä runollisia ja suorasanasia kappaleita. Myöhemmin hän kuitenkin pääasiallisesti viljeli jumaluusopillista kirjallisuutta; paitsi kahta Tukholmassa painettua ruotsinnosta saksalaisen kirjailijan Heinroth'in teoksista (***Tempelförgården*** 1835, ***Anthropologi*** 1837), on erittäin mainitseminen, että R. toimitti ensimmäisen kirkollisen aikakauskirjan maassamme. Tämä ilmestyi ensin v. 1839 lisälehtenä Åbo Tidningar'iin nimellä ***Ecclesiastikt Intelligensblad,*** mutta seuraavina vuosina 1840—45 itsenäisenä lehtenä nimeltä ***Ecclesiastikt Litteraturblad,*** joka tunnustettiin aikoinaan täyttävän todellista tarvetta. R. seisoi teoloogina itsenäisellä kannalla ajan lahkokuntien suhteen eikä hyväksynyt sitä jyrkkää pietismiä,

joka kolmenkymmenen luvulla oli alkanut levitä. Hänen oma kantansa oli niin sanoaksemme kristillinen intelligensi-kanta, joka liitti häntä ystävyyden siteillä semmoisiin miehiin kuin Hvasser'iin, Ilmoni'in, Arvidsson'iin y. m. — Engelbrekt Rancken oli kolmesti nainut: ensimmäinen puoliso oli Anna Maria Hirn, Padasjoen provastin tytär, † 1828; toinen oli edellisen orpana Anna Eriika Solitander, kauppaneuvoksen tytär Porvoosta, † 1845, ja kolmas Maria Gustaava Petterson, Hailuodon kappalaisen tytär. Y. K.

Rancken, Johan Oskar Immanuel, edellisen poika ensimmäisestä avioliitosta, on syntynyt Perniön pappilassa Tammik. 23 p. 1824, tuli Turun lukiossa ylioppilaaksi v. 1840 sekä vihittiin 1844 maisteriksi ja 1853 tohtoriksi. Jo 1846 oli Oskar R. tullut Saksan kielen opettajaksi Waasan lukiossa, joka Waasan kaupungin palon jälkeen oli sijoitettuna Pietarsaareen vv. 1852—63. Tässä oppilaitoksessa hän v. 1854 tuli historian lehtoriksi ja valittiin vv. 1865, 1868 ja 1871 lukion rehtoriksi. Kun lukio ja ja ylialkeiskoulu sitten yhdistettiin seitsenluokkaiseksi lyseoksi, sai R. kouluhallitukselta v. 1874 määräyksen olla koko laitoksen rehtorina, otti v. 1876 täysinpalvelleena eron virastansa, mutta on senkin perästä jatkanut opetustointa eri aineissa, niinkuin hän jo vakinaisena opettajana ollessa on sen ohessa harjoittanut opetusta useissa sivuviroissa. Tärkein näistä oli hänen, yhdessä L. L. Laurén'in kanssa, perustamansa naiskoulu Pietarsaaressa vv. 1853—63, ensimmäinen oppilaitos tyttöjä varten, missä voimistelua käytettiin. - R. on asettanut pedagoogiseksi ohjeeksensa lauseen „mens sana in corpore sano“, harrastellen ruumiin luonnollista kehitystä ja hoitoa, — voimistelua, raittiutta, vesiläākitystä j. n. e. Sen ohessa hän on osoittanut vireätä toimeliaisuutta kirjallisuuden alalla, etupäässä pedagoogisissa aineissa sekä kirjallishistoriassa ja kotimaisessa historiassa, ja on näitä tarkoituksia varten tehnyt matkoja sekä omassa maassa että ulkomailla (esim. v. 1862—1863 valtioavulla keskisessä Euroopassa). Mutta hänen uudistetut yrityksensä saada yliopistossa vakinaista asemaa eivät ole onnistuneet. Hänen teoksistaan ovat tärkeimmät: *Karin Månsdotters lefverne* (Suomi 1849) ja siihen liittyvä väitöskirja *De locis scriptorum historiam Catharinæ Magnifiliæ, Sueciæ reginæ, declarantibus* (1850), ynnä *Handlingar ur Tottska grafkoret i Åbo domkyrka* (Suomi 1851); *Om en religiös rörelse i södra Österbotten på 1700-talet* (Suomi 1855); *I Finland 1808, bidrag till femtioåriga minnet af Döbeln och Björneborgarne* (hänen appensa Kaarlo Henrik Asp'in päiväkirja, pain. Tukholmassa 1860); *Fänrik Ståls hjeltar och skådeplatsen för deras bragder* (osa teoksesta „Johan Ludvig Runeberg och Fänrik Ståls sägner“, Tukh. 1864); *Ett litet minne från bondekriget i Österbotten* (Åminneborg'in tapaukset) (Vaasassa 1876); *Bonderesningen i Österbotten, en episod från 1808 års krig* (P. J. Bladh'in päiväkirja, Tukh. 1882); *Michael Choræus* (Vaasassa 1875); *Några traditioner från Vöro* (Vaasassa 1862), useat kokoelmat Suu-Pohjan ruotsalaisen väestön lauluista ja tavoista, sekä joukko pedagoogisia kirjoituksia, osaksi omatekoisia, osaksi ruotsinnoksia. Erittäin ansaitsee mainitsemista *Ny elementar- och abc-bok*, jossa ensimmäinen kirjalukun opetus perustettiin n. s. ääntämismetoodiin. Kirja, joka on saanut kolme painosta (Tukholmassa 1867, 1871, 1876), on melkoiselta osalta lähtenyt R:n puolisolta, Kristiina Wilhelmiina Asp'ilta, joka lienee ollut ensimmäinen, joka meidän maassa käytti tätä ääntämismetoodia opetuksessa. Rouva R. oli hovioikeudenneuvos Kaarlo Henrik Asp'in tytär, syntynyt 18²⁷/₅30, naitu 1850, † 18²⁹/₅70.

Raumannus, Johannes Svenonis, tiedemies, oli ottanut nimensä Rauman kaupungista, jossa hän varmaankin oli syntynyt 1500-luvun jälkimäisen puoliskon kuluessa, mutta taisi oikeastaan kuulua vanhaan pommerilaiseen sukuun Brücker (vert. Mennander'ia, joka lienee toinen haara samasta suvusta). Sitä vastoin ei liene olettaminen yhteyttä tämän ja sen Raumannus-suvun välillä, josta sittemmin kasvoivat aatelissuvut Lilliensted ja Lindheim (vert. niitä). Pelkäämättä niitä monenlaisia vaivoja ja vaaroja, joita köyhien siihen aikaan täytyi kärsiä niin pitkillä matkoilla, oli Johannes R. kahdesti käynyt ulkomailla opintoja varten. V. 1597 hän Wittenberg'in yliopistossa voitti filosofian maisterin arvon ensimmäisenä 17 kandidaatin joukossa ja palasi sitten Ruotsiin, jossa hän seuraavana vuonna nimitettiin matematiikin professoriksi Upsalaan. Lokakuussa 1601 läksi hän uudestaan Saksaan, ensin Wittenberg'iin ja sitten Marburg'iin jossa hän, julaistuansa muutamia väitöskirjoja, 1604 tuli jumaluusopin tohtoriksi, ollen ensimmäinen koko Ruotsin valtakunnassa, joka uskonpuhdistuksen jälkeen voitti viimemainitun arvon. Samana vuonna hän muutti Tukholmaan ollakseen pääkaupungin ja Solnan pastor primarius eli korkein kirkkoherra. Kuusi vuotta oltuaan siinä toimessa hän kivulloisuuden tähden pyrki takaisin Upsalan yliopistoon, ja määrättiin v. 1610 sen ensimmäiseksi professoriksi ja ylitarkastajaksi. Hän pääsi silloin vakinaisen rehtorin tahi sijaiskanslerin asemaan; hänen tuli valvoa professorien ja erittäinkin stipendiaatien käytöstä samalla kertaa kuin hänellä oli velvollisuutena selittää raamattua ja antaa opetusta Sokrateen filosofiassa. Palkkana hänellä oli koko 400

tynnyriä viljaa vuosittain sekä yksi, sittemmin kaksi tilaa lähimmäisissä pitäjissä. Kaitsijatoimeen hän ei kuitenkaan näy sopineen. Kaarle IX oli arvellut hänessä löytäneensä järjestyksen ylläpitäjää, jota Upsalassa hyvinkin tarvittiin Messenius'en ja Rudbeck'in tunnetussa taistelussa, mutta R. piti aina edellisen puolta eikä koettanutkaan hillitä hänen oppilaittensa vallattomuutta; vihdoin professorit tekivät valitusta häntä vastaan. V. 1612 Kustaa Aadolf määräsikin että professorien vast'edes tulisi vuotuisesti valita rehtorinsa, ja v. 1613 Lenæus tulikin rehtoriksi, vaikka R. kirjoitti Aksel Oxenstjerna'lle puolustaaksensa itseään ja Messenius'ta sekä valittaaksensa palkkansa vähentämisestä. Tämä ei auttanut ja pian sen jälkeen 3 (tahi 2) p. Maaliskuuta 1614 R. näkyy kuolleen Upsalassa (erehdyttävä on tieto että hän olisi elänyt vuoteen 1620). (Suomi 1844; Sv. Biogr. Lex.; Annerstedt, Upsala universitets hist.) E. G. P.

Raumannus, Jonas, pappi, Rauman kirkkoherran, Mattias Sigfridi Brücher'in poika, syntyi Raumalla v. 1608 ja tuli v. 1640 Uudenkirkon kappalaiseksi. Hän on muistettava erittäinkin siitä tehokkaasta avusta, jolla hän on edistänyt suomalaisen kirjakielen kehittämistä. Petræus'en, Stodius'en, Hoffman'in ja Favorinus'en tekemän raamatunkäännöksen hän kirjoitti puhtaaksi ja laati registerin siihen, josta kaikesta hän sai 30 tynnyriä viljaa palkaksi ja 20 elatukseksi. Varsin tärkeä on myöskin Raumannus'en toimittama *Manuale finnonicum, Se on: Muutamat tarvittavat ia aina käsillä pidettävät Suomenkieliset Kirjat* (Turussa 1646), jossa löytyy: kalenteri, virsikirja, evankeliumit ja epistolat, katkismus, Kristuksen kärsimisen historia, Jerusalemin hävityksen historia, sekä rukouskirja ja käsikirja jumalanpalveluksen pitämisestä. Niin täydellistä kokoelmaa ei kukaan sitä ennen toimittanut julkisen ja yksityisen hartauden johdoksi; se oli laatuansa ensimmäinen ja esikuva seuraavien aikojen Manuale nimisille kokoelmille, ja ansaitsee tietysti arvaamattoman tärkeän sijan Suomen sivistyshistoriassa. Merkillinen asia, jota ei ole helppo selittää, on että niin ansiokas kirjailija ei päässyt kappalaisen arvoa edemmäksi; siitä virasta hän erosi v. 1675 ja kuoli 1683. Hänen yksityisistä suhteistansa emme tiedä mitään. (Strandberg, Herdaminne.) E. G. P.

Raumannus, Jaakko, pappi, syntyi luultavasti 1500-luvun lopussa, taisi käydä ulkomailla opintojaan varten, oli noin v. 1632 opettajana Turun lukiossa ja tuli 1637 vuoden paikoilla Pirkkalan kirkkoherraksi. Isän nimi oli Paavali, mutta silminnähtävästi joku toinen kuin Paulus Sigfridi Raumannus, Mouhijärven kirkkoherra, kreivi Lillienstedt'in isä. Jaakko R:n aikana rakennettiin Pirkkalan kirkko. Huomattavimman muiston jätti R. jälkeensä kun suomensi ja painatti kirkon tunnustuskirjat nimellä *Confessio fidei. Se on Augsburg'in Uscon Tunnustos, Suomexi, Nijn että ne Colmet yhteiset Symbolat ia Tunnustoxen Artikelit Ruodzin ia Suomen Kielen, Hyvin ia Soveliast yhten sovitetut ovat* (Tukholmassa 1651). V. 1664 kuningas antoi R:lle anteeksi maksamattomat 133 hopeatalaria ja 18 tynnyriä viljaa sekä myönsi hänelle muitakin etuja ehdolla että hän suomentaisi ja painattaisi Avenarius'en rukouskirjan, 1655 vuoden uskonnonsäännön, Schmalkaldilaiset artikelit ja Lutheruksen suuremman katkismuksen. V. 1674 ilmestyikin Turussa *D. Martinus Lutheruxen Catechismus Se suurembi* (painettu uudestaan 1821 ja 1831), ja nimilehti ilmoittaa että se oli R:n suomentama. Piispa Gezelius'en kustannuksella ilmestyi v. 1674 myöskin virsi- ja evankeliumi-kirja, jossa myöskin löytyy *Avenariuxen Aamu ja Ehto rucouxet*, ja kenties R. oli suomentanut nekin. Hän tuli vihdoin provastiksi ja kuoli v. 1678. (Strandberg, Herdaminne y. m.) E. G. P.

Rehbinder, Juhana Reinhold, valtiopäivämies, syntyi 12 p. Toukok. 1741 luutnantin, vapaherran Kustaa Reinhold R:n ja tämän jälkimäisen vaimon Beata Charlotta Lode'n avioliitosta. Jo aikaisin määrättiin R. sotauralle, tuli 1758 korpoRaaliksi henkirakuunoihin, 1761 kersantiksi, 1762 kornetiksi, 1766 ensimmäiseksi adjutantiksi, 1769 luutnantiksi, 1776 kapteeniksi ja 1785 majuriksi. Sellaisena R. oli läsnä 1789 ja 90 vuosien sodassa; sittemmin hän näkyy eronneen sotapalveluksesta ja asettuneen Viksberg'in kartanoon Paimioon. Kesällä 1808 hänkin kutsuttiin Turkuun kreivi Buxhœvden'in käskyn mukaan valitsemaan lähetysmiestä Pietariin, jolloin hän lujasti vastusti aiottua lähetyskuntaa. Porvoon valtiopäiviin hän otti osaa aatelistossa sukunsa päämiehenä ja oli etevimpiä ja huomatuimpia jäseniä säädyssään. Sen luottamuksesta hän valittiin tärkeään siviili- ja talous-valiokuntaan, jonka puheenjohtajana hän myöskin oli. R. kuoli 5 p. Elok. 1824 Pietarissa. V. 1770 oli hän Tukholmassa nainut Kristiina Margareeta af Palén'in, laamanni Eerik Juhana P:n tyttären. (Vasastjerna, Ättartaflor; R. Castrén, Skildr. ur Finlands nyare hist.)

Rehbinder, Robert Henrik, valtiomies, edellisen poika, syntyi 15 p. Heinäk. 1777 Viksberg'in säterikartanossa Paimiossa. Ajan tavan mukaan kirjoitettiin nuori R. jo lapsena sotilaaksi (1787) kuitenkin tekemättä milloinkaan sotapalvelusta. Sittemmin siviilitoimiin määrättynä, tuli hän 1791 ylioppilaaksi Turun akatemiaan, jossa Porthan isän pyynnöstä valvoi hänen lukujansa.

V. 1795 R. suoritti virkatutkinnon ja astui auskultanttina Turun hovioikeuteen, eroten samaan aikaan kornettina sotilasuralta. Aloitettuansa lainopillista uraansa käytöllisellä harjoituksella keräjissä ynnä hovioikeudessa, muutti hän 1797 Tukholmaan ylimääräisenä kanslistina mennäkseen oikeusrevisioni-toimistoon. Vielä ainoastaan kaksikymmen-vuotias nuorukainen lienee täällä käyttänyt jotain aikaa huveihin, kuitenkin kehitystänsä laiminlyömättä. Hän oli uskottu kahden etevän ja Ruotsin kirjallisuudessa ansiokkaan miehen, Ruotsin akatemian senaikuisen sihteerin Nils v. Rosenstein'in ja saman akatemian jäsenen A. G. Silfverstolpe'n (sittemmin 1809 Ruotsin uuden valtiomuodon perustajia) johdolle, joista varsinkin ensimmäinen näyttää suuresti vaikuttaneen R:n sivistykseen. Näitten suosijainsa kautta pääsi hän Tukholman ensimmäisiin seuroihin ja nimitettiin sen johdosta 1802 kamarijunkkariksi Ruotsin hovissa. Valtiopäivillä 1800 Norrköping'issä oli R. läsnä ja sai täällä tilaisuutta enentää niitä valtiollisia tietoja, joita hän sittemmin Suomen uuden valtiomuodon perustamisessa teki hedelmällisiksi. V. 1805 hän palasi Suomeen apujäseneksi Turun hovioikeuteen ja yleni kaksi vuotta myöhemmin siinä assessoriksi. Kun Venäläisten samottua Suomeen 1808 maan eteläosa oli valloitettu ja käsky julistettiin sekä neljän säädyn edusmiesten että muutamain virkakuntain eri edustajain lähettämisestä Pietariin, valittiin R. Syyskuussa 1808 Turun hovioikeuden edusmieheksi. tuansa matkalla kumoon ja taitettuansa jalkansa, jonka tähden hänen täytyi viipyä seitsemän viikkoa Viipurissa, saapui hän vihdoin Joulukuussa Pietariin. Täällä esitti hän korkeimman vallan ratkaistavaksi eräät „kysymykset“, kuinka oikeusasioissa oli meneteltävä, koska mikään korkein oikeusistuin ei enää maassa ollut, jonka johdosta 8 p. Helmik. 1809 annettu kirjoitus sääsi väliaikaisia määräyksiä siksi kuin Suomen hallintoa olisi ennätetty järjestää. Jo 1809 vuoden alussa R., joka jo ensimmäisessä audiensissa keisarin luona oli suuressa määrässä voittanut tämän suosiota, nimitettiin Suomen asiain esittelijän, Speranski'n, apulaiseksi sekä keisarin käsikirjuriksi samoja asioita varten. Porvoon valtiopäivillä, joilla R:llä ei kuitenkaan ollut edusmiehenä sijaa, kutsuttiin hän jäseneksi siihen komiteaan, joka, piispa Tengström esimiehenä ja Calonius neuvonantajana, teki ehdotuksen Suomen hallituskunnan järjestämisestä. Tämä ehdotus voitti valtiopäiväin viimeisinä päivinä, ainoastaan vähäisillä muutoksilla, säätyjen suostumuksen, ja yhtämukaisuudessa sen kanssa ilmestyi 18 p. Elok. 1809 „ohjesääntö Suomen hallitusneuvostolle.“ Se kuulutus 4:ltä p:ltä Huhtik. 1809, joka Suomen asukkaille julkaisi keisari Aleksanterin 29 p. Maalisk. säädyille annetun hallitsijavakuutuksen maan uskonnon, peruslakien ja etuoikeutten pysyttämisestä, on R:n nimellä varustettu. R. on siis niitä miehiä, jotka, myöntyen keisari Aleksanterin hyväntahtoisiin tarkoituksiin, ovat vakavalla käytöksellään Suomelle säilyttäneet sen entisen valtiolaitoksen. Samoin kuin useimmat senaikuiset suomalaiset valtiomiehet, R. tosin ei ensinkään ihastunut tapahtuneesen muutokseen, eikä pelvotta katsellut tulevaisuutta, jonka tähden hän myös ankarasti moitti Sprengtporten'in aatteita. Mutta hänellä oli kuitenkin ymmärrystä kylläksi nähdäksensä että olevia oloja oli käyttäminen kaiken mahdollisen hyvän saavuttamiseksi. Sen näkökannan, joka määräsi 1809 vuoden miehien menetystapaa, on R. muistoonpanoissaan lausunut sanoissa: „il faut sauver la Finlande d'une ruine totale“ (Suomi on suojeleminen perinpohjaisesta häviöstä).

Kun v. 1811 komitea Suomen asioita varten sekä valtiosihteerin virka asetettiin Pietariin, nimitettiin R. viimemainittuun toimeen, samalla kertaa kuin K. M. Armfelt (ks. h.) pantiin komiteau esimieheksi. Valtiosihteeri-virassa R. sitten pysyi lähes 30 vuotta, myöskin sen jälkeen kuin komitea v. 1826 oli hajoitettu ja nimi „valtiosihteeri“ 1834 muutettu „ministeri-valtiosihteeriksi“. Sen ohessa määrättiin hän 1816 yliopiston silloiselle kanslerille suuriruhtinas Nikolaille esittelemään Turun akatemian asioita, sekä 1826 uuden kanslerin, perintöruhtinaan Aleksanterin alaikäisyydessä hoitamaan kanslerin virkaa, jota tointa hoiti vuoden 1841 alkuun, jolloin perintöruhtinas itse ryhtyi kanslerin virkaan. R. seurasi keisari Aleksanteria hänen matkallaan Turkuun 1812, sekä sillä muistettavalla retkellä, jonka keisari 1819 teki Suomessa; tämän retken hedelmiä m. m. oli se asetus, minkä kautta 1821 vapakaupungin oikeudet suotiin Tampereelle, jonka vaurastumista R. innokkaasti harrasteli. Kaksi kertaa teki R. sitä paitsi keisarin käskystä matkustuksia maassa pitääksensä tointa katoin vaikuttaman hädän poistamiseksi. Yliopiston muutto Helsinkiin sekä uutten sääntöin antaminen kuuluvat siihen aikaan, jona R. toimitti kanslerinvirkaa, ja itse oli hän sen komitean puheenjohtajana, jolle oli uskottu edellisen hankkeen toimeenpano.

R:n nauttimaa luottamusta sekä Aleksanteri I:n että tämän seuraajan puolelta oikeuttivat täydellisesti hänen kuntonsa ja luonteenlujuutensa. „Rehbinderillä“, lausuu eräs elämänkertoja (C. J. Walleen), „ehkä ei ollut sitä mahtavaa, luovaa neroa, joka yhdellä silmäyksellä huomaa kaikki ja pelvottomassa lennossa rientää määräänsä kohti: vielä vähemmin sitä hengen levotonta vaikutusta, joka ilmaantuu yhäti uu-

sissa ehdotuksissa ja alituisen muodostamisen ja parantamisen halussa. Mutta hänellä oli suurissa määrin se useiu hyötyisämpi, jos kohta vähemmin loistoisa ominaisuus hyvin käsittää ja levollisesti tutkia hänelle esitettyjä aineita. Hänen älynsä oli varma, tahtonsa puhdas, hänen mieltänsä eivät milloinkaan mitkään sivutarkoitukset harhauttaneet." Ylipäänsä R. näkyy voimansa takaa kokeneen säilyttää sen maan laillisia oikeuksia, jonka etua hänen tuli valvoa, sekä edistää sen menestystä. Hänpä sanotaan totisilla muistutuksilla saaneen keisari Nikolain, tämän noustessa valtaistuimelle, antamaan yhtäläisen vakuutuksen Suomen perustuslakien pysyttämisestä kuin Aleksanteri I oli antanut. Kerrotaan että Nikolai jo oli tarttunut kynään tehdäksensä hallitsijavakuutukseen muutoksia ja ehtoja, kun R. pani kätensä paperille sanoen: „Sire, tout ou rien" (Majesteeti, kaikki tahi ei mitään). Luonnollisesti hän ei voinut estää sitä reaktionia, joka jo Aleksanterin hallituksen lopulla ja varsinkin keisari Nikolain aikana vallitsi myöskin Suomessa, ja joka teki että Suomen perustuslailliset oikeudet, vaikka muodonperäisesti tunnustetut, jäivät kuolleeksi kirjaimeksi. Keisari Nikolain noustua valtaistuimelle R:n ponnistukset Suomen oikeuksien ja itsenäisen aseman ylläpitämiseksi kävivät yhä vaikeammiksi. Siitä käynee selittäminen erästä R:n v. 1826 nostamaa ehdotusta, joka toimeenpantuna epäilemättä olisi ollut maallemme vahingoksi, nimittäin että Viipurin läänin itäinen osa eroitettaisiin Suomesta ja palautettaisiin Venäjälle. Jos kohta otetaan lukuun siinä läänissä vallitsevat surkeat olot sekä R:n pelko että yhtäläiset olot vähitellen voisivat levitä muuhun Suomeen, osoittaa se kuitenkin valtiollista lyhytmielisyyttä ja liikaa pessimismiä. Vuodesta 1831, kun uusi kenraali-kuvernööri ruhtinas Menshikov sai luvan asua Pietarissa, R:n vaikutus Suomen asioissa lienee vähennyt.

R. sai hallitsijoilta vastaanottaa useat armonosoitteet, tähtiä, arvonimiä ja rahalahjoja. Keisari Nikolain kruunauksessa Moskovassa 1826 korotettiin R. suomalaisen kreivin arvoon, vaikk'ei pyytänyt tälle arvolle sisäänkirjoitusta Suomen ritarihuoneessa. Todelliseksi salaneuvokseksi hän tuli 1834, ja Venäjän valtaneuvoston jäseneksi 1841. Riemujuhlassa Helsingissä 1840, jolloin R. oli läsnä, yliopisto vihki hänet filosofian kunniatohtoriksi. Hänen monivuotinen vaikutuksensa v. t. kanslerina ansaitsi tätä kunnioitusta, katsomattakin siihen, että R. oli hienosti sivistynyt mies, ja rakasti lukemista ja kirjallisuutta. Mitään kirjallisia töitä hän ei ole jälkeensä jättänyt, paitsi puheita puutarhanhoito-seuran vuosipäivinä 1839 ja 40 (painetut seuran vuosikirjaan), sekä tähän asti julkaisemattomia muistoonpanoja Franskan kielellä „Souvenirs de ma vie". Mutta hänen johdollaan annettiin se „Kertomus Suomenmaan tilasta ja hallinnosta vuodesta 1826 nykyiseen aikaan asti", joka 1836 painettiin ja on tärkeä lähde Suomen hallinnolliseen historiaan keisari Nikolain hallitusajan alulla. — Kreivi R:n olennossa ja käytöksessä vallitsi jonkunlainen ylhäisyys ja vähemmin tuttaville näytti hän usein kylmältä; kuitenkin oli hänen mielenlaatunsa itsessään ihmisystävällinen, minkä todistaa hänen Venäjällä oleskeleville Suomalaisille aina osoittamansa auttavaisuus ja vieraanvaraisuus.

R. kuoli Pietarissa 8 p. Maalisk. 1841. Ruumis tuotiin Suomeen ja haudattiin Rehbinder'in ja af Palén'in sukuhautaan Paimiossa. Yliopisto vietti surujuhlan hänen muistokseen 14 p. Lokak. 1841, jolloin kaunopuheliaisuuden professori Linsén piti juhlapuheen. V. 1844 lyötiin hänelle mitali, jota varten varoja oli koottu koko maassa ja jonka etupuolella näkyy R:n rintakuva, takapuolella kirjoitus: „viro meritis de patria inclyto pietas civium."

R:llä ei ollut lapsia, vaikka oli v:sta 1805 nainut Anna Charlotta Hedenberg'in, joka oli arkiateri Antero H:n ja Anna Katariina Levin'in tytär. Hän oli syntynyt 23 p. Elok. 1788 ja sai miehensä kuoleman jälkeen ylimääräisen eläkerahan, 4,000 hopearuplaa vuosittain. Puoliso vainajansa muistoksi lahjoitti leski kirjoituksella 30 p. Lokak. 1841 yliopistolle 10,000 hopearuplaa, joitten korot käytettäisiin stipendeiksi nuorille miehille, jotka fil. kandidaatitutkinnon suoritettuansa haluavat jatkaa opintojaan yliopistossa. Leskikreivitär R. kuoli Viksberg'issä 25 p. Elok. 1845. (Spåre, Ant.; Linsén, Tal vid universitetets sorgefest 1841; [C. J. Walleen,] Muistosanat Finl. Allm. Tidning'issä 1841; R. Castrén, R. H. Rehbinder, kirjassa Skildr. ur Finl. nyare hist.) Th. R.

Rein- ja **Reinius**-suvut polveutuvat molemmat, kuten taempana oleva sukutaulu näyttää, Henrik Antinpoika-Reinistä, joka oli talonpoika Isossakyrössä, Reinilän talossa Palon kylää, ja kuoli 1684. Hänellä oli viisi poikaa, joista Henrik Rein, Knuutilan omistaja Kauhajoella, tuli Reinsuvun kantaisäksi ja Mattias Reinius, Laihian kappalainen, perusti Reinius-suvun. — Näiden sukujen jäsenistä tässä mainittakoon, paitsi alempana erittäin kerrotut: 1) Vähänkyrön kappalainen Kaarle Rein (s. 1712, † 1781), joka 1752 sepitti jatkon Tammelin'in *Ajantietoon*, julkaisi pari hautarunoa ja antoi Porthan'ille tietoja runon oikeista rakennussäännöistä. Hänen runonsa ovatkin ulkomuodoltaan virheettömiä, mutta puuttuvat runohenkeä 2) Laihian kappalainen Israel Reinius.

(s. 1699, † 1771), jonka käsikirjoitusta *Anteckningar om Österbottens tillstånd i förra hälften af 1700-talet* Porthan, Jaakko Falander'in muistoonpanojen ohella, käytti kirjoitukseensa Pohjanmaasta Turun sanomissa 1791. Reinius, joka hänkin oli syytetty osallisuudesta Erickson-veljesten eriuskolaisuudessa, mutta syytönnä sai Turun hovioikeudelta täyden hyvityksen, on sitä paitsi julkaissut *Yxinkertaiset kysymyxet juopumisesta* (2 pain. 1756 ja 1780), ja Mathesius'en väitöskirjaa varten 1733 kirjoittanut ensimmäiset tiedot Laihian hautarauniosta (julkaistut Suomi IX). Muinaistiedettä harrasti myöskin kirkkoherran apulainen Juhana Fredrik Reinius. *

J. R. A.

Rein, Gabriel, Suomen historian ja tilastotieteen tutkija, syntyi Jääsken kappalaiskartanossa 20 p. Jouluk. 1800. Isä, mainitun seurakunnan kappalainen Kaarlo R., kuoli jo 1803, ja äiti Sofia Dorotea Lilius meni sen jälkeen naimisiin Savonlinnan kihlakunnan tuomarin, sittemmin hallitusneuvoston jäsenen K. A. Sattler'in kanssa, jonka kodissa nuori Gabriel R. kasvatettiin. Saatuaan opetusta Käkisalmen piirikoulussa ja Viipurin kymnaasissa R. tuli ylioppilaaksi Turkuun 1817, suoritti filosofian kandidaatitutkinnon 1822 ja vihittiin seuraavana vuonna filosofian tohtoriksi. Nyt hän kääntyi tutkimaan isänmaan historiaa, valaisten vähitellen sen vanhimpia ajanjaksoja lukuisilla erityistutkimuksilla ja esittelyillä, joilla on etevä arvo ja joita hän kirjoitti, enimmäksi osaksi latinaksi, akatemiallisina opinnäytteinä. Niistä asaitsevat erityistä mainitsemista: *De vetere Carelia ante occupationem Suecanam* 6 vihkoa 1825–30, *De gente Sumorum in annalibus Russicis commemorata* 1827, *De rerum finnicarum scriptoribus* 1828, *Periculum historicum de Curonibus Fenniam infestantibus* 1829, *Finlands forntid i kronologisk öfversigt* 1831, *De loco, quo appulerit Birgerus dux* (väitöskirja professorin virkaa varten) 1833, *Disquisitio chronologica annum, quo verbum crucis contra Carelios praedicari jusserit ecclesiae Catholicae pontifex, expositura* 1835, *Biskop Thomas och Finland i hans tid* 1839 y. m. Kaikki nämä kirjoitukset osoittavat laveita kirjatietoja ja perinjuurista lähteitten tutkimusta sekä levittävät monessa kohdassa uutta valoa maamme aikaisemmille vaiheille sen kautta, että tekijä myös oli perehtynyt Venäjän vanhempaan ja uudempaan historialliseen kirjallisuuteen. Yliopistossa R. pääsi 1825 historian dosentiksi, 1832 Saksan kielen lehtoriksi ja 1834 professoriksi historiassa. Hän oli viipurilaisen ja savokarjalaisen osakuntain kuraatorina vuoteen 1834, ensin mainitun osakunnan inspehtorina 1835–52 sekä yliopiston rehtorina 1848—58. Hänen opettajatoimestaan yliopistossa on jälkimailmalla muistona, paitsi lukuisat osaksi yllä luetellut väitöskirjat, vielä hänen luentonsa *Föreläsningar öfver Finlands Historia*, 2 nidosta, jotka, käsittäen yhteensä lähes 1000 sivua 8:nneskoossa, hänen kuolemansa jälkeen painosta julkaistiin. Tätä teosta, joka perustuu useimpiin silloin käytettävänä oleviin painettuihin lähteisin ja asiakirja-kokoelmiin, voipi katsoa siksi loppupäätökseksi, johon suomalainen historiatutkimus joutui tämän vuosisadan ensimmäisenä puoliskona. Itsenäisissä lähdetutkimuksissaan R. ei kuitenkaan ehtinyt Suomen historian varhaisinta ajanjaksoa edemmäksi, siitä syystä että hänen vaikutustaan pitkäksi ajaksi vaadittiin toisilla tahoilla. Rehtorinvirka yliopistossa ei antanut pitäjälleen paljoa aikaa kirjallisiin toimiin tänä valtiollisten levottomuuksien aikana, jolloin itse yliopiston olemassaolo toismaan oli vaaranalainen. Sitä paitsi R. pakotettiin varhain jakamaan kirjallista vaikutustaan myöskin tilastotieteen alalle, koska se myöskin kuului hänen opetusaineisinsa ja kun melkein

---

* *Henrik Antinpoika Reini*, talollinen Isossakyrössä, † 1684.
V.: Anne Yrjöntytär.

Tuomas Reini, peri talon. V.: Maria Matintytär. — Henrik Rein. Kuuntilan omistaja Kauhajoella. — Mattias Reinius, Laihian kappal. 1691, † 1723. V.: Klara Alftan. — Yrjö Karhu, talollinen Ylistarossa. — Juha Tuuri, talollinen Isossakyrössä.

Juhana Rein, nimismies Ilmajoella, s. 1681, † 1750. V.: Elisabet Steen. — Israel Reinius, Laihian kappal., s. 1699, † 1771. V.: Elisabet Collin. — Henrik Reinius, maamittari.

Kaarle, Vähänkyrön kappal. . 1712, † 1781. V.: Maria Stenbäck. — Herman Juhana, kauppias Kokkolassa, s. 1725, † 1790. V.: Maria Elisabet Falander. — *Israel*, Isonkyrön kappal. s. 1727, † 1797. V.: Klara Stenbäck.

Gabriel, Vähänkyrön kirkkoherra, s. 1745, † 1809. V.: Maria Korsberg. — Israel, Isonkyrön kappal., s. 1762, † 1845. V.: Albert. Aejmelæus. — Tuomas, sahanhoitaja, s. 1765, † 1825. V.: Hedv. Charl. Collin. — Juhana, salpietarikeit. johtaja, s. 1775, † 1843 V.: M. Kr. Sandahl.

Kaarle, Jääsken kappalainen. s. 1770, † 1803. — Juhana Fredrik, kirkkoh:n apul., s. 1801, † 1850. — Herman Israel, maanviljelijä, s. 1803, † 1852. — Pentti, vuokraaja, s. 1798, † 1872. — Otto, nimismies Ilmajoella, s. 1810, † 1875

Gabriel, professori, aatel. Rein. — Julius Fredrik, koulun rehtori, s. 1833. — Herman, tulitikkutehtaan hoitaja, s. 1839. — Edvard Fritiof, Oriveden kirkkoh. s. 1831. — Edvin, oluttehtailija, s. 1849.

kokonaan puuttui tilastollisia teoksia maasta. Jo 1839 julkaisi hän Saksan kielellä lyhyen *Suomen tilaston*, joka teos ilmestyi 1840 venäläisessä, 1842 ruotsalaisessa käännöksessä. Sitä ilmestyi sitten useita painoksia ja se oli herätyksenä jatkettuihin erityistutkimuksiin samaan suuntaan. Tultuansa Tammikuussa 1861 täysinpalvelleeksi R. valmisti kreivi Berg'in pyynnöstä asiallisen kertomuksen Suomen suuriruhtinakunnan hallinnosta vv. 1855—62, joka julkaistiin sekä ruotsiksi että saksaksi ja jota pian seurasi pari muuta niinikään laveihin tutkimuksiin ja ainekokoelmiin perustuvaa tilastollista erikoiskertomusta. Niinpä ilmestyi v. 1864 tilastollinen kuvaus Kuopion läänistä ja 1867 samallainen Oulun läänistä, molemmat yhteisen nimityksen alla *Materialer till utredande af Finlands statistik*. Viimeiseksi mainitun lavean teoksen jatkamista, millä R. aloitti vaikutustaan v. 1865 asetetun uuden tilastollisen viraston päällikkönä, katkaisi hänen kuolemansa Helsingissä 24 p. Kesäk. 1867. Hän ei myöskään ehtinyt päättää isompaa historiallista teosta *Kriget i Finland 1788, 1789 och 1790*, jonka ensimäinen osa tuli painosta v. 1860.

Lämpimästi R. otti osaa työhön vasta herätetyn suomalaisen kansallisuuden kohottamiseksi. Hän kuului Suomalaisen Kirjallisuuden seuran perustajiin 1831 ja oli monta vuotta sen hartaana puheenjohtajana. Suomen tiedeseura luki hänen myös ensimmäisiin jäseniinsä. Paitsi sitä oli hän jäsen useissa muissa koti- ja ulkomaisissa oppineissa seuroissa. Monen tällaisen seuran toimitukset säilyttävät hänen ahkeran kynänsä jälkiä. Ansioinsa tähden R. aateloitiin 7 p. Syysk. 1856 ja sukunsa (Suomen ritarihuoneen n:o 232) päämiehenä hän oli läsnä valtiopäivillä 1863—64 ja 1867, ollen kumpaisellakin kerralla jäsenenä valtio-valiokunnassa. Hänen tekemänsä pyyntöesityksen johdosta annettiin uusi lakiehdotus muinaismuistojemme rauhoittamisesta. Naimisistaan Sedig Edla Ekbom'in kanssa, jonka isä oli Ruotsista kotoisin oleva tuomari, jätti R. jälkeensä yhden pojan (ks. alempana) ja viisi tytärtä. Hänen haudalleen on Suom. Kirjallisuuden seura nostanut kauniin muistopatsaan. (Ignatius, Gabriel Rein, esitelmä Historiallisen arkiston 7:nnessä vihossa).

Rein, Kaarlo Gabriel Thiodolf, tiedemies, edellisen poika, on syntynyt Helsingin kaupungissa Helmik. 28 p. 1838. Käytyänsä Helsingin yksityislyseota, Thiodolf Rein tuli ylioppilaaksi v. 1858, vihittiin historian ja kielitieteen maisteriksi 1860 ensimmäisessä kunniasijassa, nimitettiin 1863 dosentiksi filosofiassa ja tuli 1867 filosofian lisensiaatiksi sekä 1869 filosofian tohtoriksi. Viimemainittuna vuonna hän määrättiin filosofian professoriksi Suomen yliopistoon, ja on vuodesta 1878 alkaen savokarjalaisen osakunnan inspehtorina Paitsi väitöskirjojansa (*Grunddragen af den filosofiska imputationsläran*, 1863; *Om kunskapens möjlighet*, 1867; *Om den filosofiska methoden i sitt förhållande till öfriga vetenskapliga methoder*, 1868) on Rein julkaissut seuraavat tieteelliset teokset: *Studier i allmän statsrätt I, II* (1868, 1870). *Oppikirja muodollisessa logiikassa* (1882 suomeksi ja ruotsiksi) sekä *Försök till en framställning af Psykologin I* (1876), joka viimemainittu teos selvän ja taiteellisen esitystapansa ohessa paraiten ilmaisee tekijän filosoofista kantaa. Seisoen J. V. Snellman'in oppilaana alkuperäisesti Hegel'in järjestelmän pohjalla, Rein on sitä paitsi hyväksensä käyttänyt uudenaikaisen empirismin neuvoja, luopumatta kuitenkaan siitä puhtaasta idealismista, joka paraiten soveltuu kansalliseen luonteesemme. Ollen kansallisten aatteiden hartaana kannattajana, Th. Rein on myöskin aikakautisessa kirjallisuudessa ahkerasti käsitellyt ajan periaatteellisia kysymyksiä; etupäässä Helsingfors Tidningar ja Morgonbladet sekä Kirjallinen Kuukauslehti ja Valvoja ovat häneltä saaneet arvokkaita kirjoitussarjoja. Sukunsa edustajana ritaristossa ja aatelissäädyssä on Rein ollut saapuvilla 1872, 1877—78 ja 1882 vuosien valtiopäivillä ja on nykyään katsottava kansallisen puolueen johtajaksi mainitussa säädyssä. Viime valtiopäivillä hän on ollut tarkastusvaliokunnan esimiehenä. Niinkuin tämän teoksen lukijakunta tietää, on Rein myöskin ollut Biografisen Nimikirjan toimituksessa osallisena, kääntäen harrastustansa etenkin historiamme uusimpaan aikakauteen. V. 1880 hän valittiin Suomen historiallisen seuran jäseneksi. — Hän on 1864 nainut Hedvig Maria Sofia Florin'in, kruununvoudin tyttären Lohjalta.

Reinholm, Henrik August, tutkija, syntyi Raumalla 1819 Maalisk. 21 p. Vanhemmat olivat maaviskaali Henrik Gudmund R., jonka isä vaskiseppä Henrik R. kuoli raatimiehenä Uudessakaupungissa 1801, ja Agata Nordlund, Lapin kappalaisen tytär. R. tuli ylioppilaaksi 1837, filos. kandidaatiksi 1844, vihittiin maisteriksi 1847, papiksi Porvoossa 1854 ja tohtoriksi 1857; oli ylimääräisenä apulaisena yliopiston kirjastossa 1844—55 ja 1850—56 kansatieteellisessä museossa, jonka ensimmäisen luettelon (käsikirj.) hän toimitti ja jonka kaluston hän maalla tallelsi sodan aikana 1855—56. V. 1839 oli hän opettajana O. H. Gripenberg'in (ks. sitä) koululaitoksessa, hoiti 1846 vararehtorin sekä rehtorin virkaa Helsingin yläalkeiskoulussa ja tuli Viaporin vankilan sekä erikielisen luterilaisen seurakunnan saarnaajaksi 1856, jonka ohella hän v:sta 1865 on saarnaajana Uudenmaan läänin vankilassa. V:sta

1839 alkain on hän kotimaisia tutkimuksia varten usein matkustellut Etelä-Suomen neljässä läänissä, 1847—50 kolmesti runoja satukeruulla Wiipurin läänissä sekä Inkerissä Venjokea myöten, jopa kerran Tihvinan Vepsäläistenkin luona, 1852 Tanskassa ynnä Etelä-Ruotsissa ja 1876 Säkylässä länsisuomalaisen osakunnan asiamiehenä kansatieteellistä museota perustettaessa. — R. on maassamme tunnettu väsymättömänä muinaismuistojen keräilijänä ja lienee ehkä sellaisena monipuolisempi kuin kukaan muu Suomalainen. Hän on tähän saakka julkaissut: *Hämeen ja Karjalan kertomukset* kirjassa „Finland framställdt i teckningar“ (1845), *Suomen kansan laulantoja* (1849); *Suomalaisia Kasvu-Nimejä* (Suomi 1850): *Om julen och julstjernan, Raseborgs ruiner* ja *Finska sagan: I. Jättesagor* (H:fors Tidn. 1851); *Om Finska Folkens fordna hedniska slägt- och dopnamn* (väitösk. 1853); *B. H. Crusell* ja *G. W. Finnberg* (Finl. Minnesv. Män 1854); *Isämeidän rukous laulettavaksi* (L. Hämäläisen kanssa); *Härkmanin pojat* (Hist. Ark. IV); *Tampereen kaupunki* (O. Blåfjeld'in kanssa 1879); *Kristinuskon saatosta Suomeen* (Muinaism.-Yhd. Aikakausk. VI). Mutta runsain osa hänen kokoelmistansa, esim. Suomen kansan huvituksista ja karkeloista (kertomuksen niistä palkitsi länsisuomalainen osakunta 1851), Suomen muinaislinnoista, vanhimmista kaupan ja kirkkojen jäljistä, karhunampujista j. n. e., säilyy yhä vielä muistoonpanoina hänen takanansa. Suureksi hyödyksi isänmaalliselle tutkimukselle olisi varmaankin R:n kokoelmain julkaiseminen. — V. 1880 nai hän Anna Tillgren'in, laivurin tyttären Oulusta.

Reinius-suku, ks. **Rein.**

Reinius, Israel, Kiinassa kävijä, oli synt. 1727 Syyskuun 27 p. (vanhaa lukua). Isä oli Laihian kappalainen Israel R. ja äiti Ruoveden kirkkoherran tytär Elisabet Collin. Hän tuli ylioppilaaksi 1741, joutui 1744 kotiopettajana Tukholmaan, mutta meni jo syksyllä s. v. auskultanttina kauppakollegin palvelukseen ja kävi kollegin kustannuksella veljensä Herman Juhanan kanssa merikoulua komentokapteeni von Hauswolff'in luona. Yhdessä veljekset sitten siirrettiin ruotsal. Itä-Intian kompanian palvelukseen ja kadeteiksi kompanian laivalle „Perintöprinssi Aadolf Fredrik“, joka kapteeni Pietari Dens'in johdolla ja 151 miehen väestöllä lähti Göteborg'ista 1746 Helmikuun 13 p., purjehti Skotlannin pohjoispuolitse, Cadix'in, Hyväntoivon niemen ja Mauritius-saaren kautta Canton'iin Kiinassa, johon saapui 1747 Kesäk. 12 p. Viivyttyä siellä puolen vuotta palasi laiva lastattuna 1748 Tammikuun 6 p. ja tuli Göteborg'iin s. v. Kesäk. 25 p. Sieltä matkustivat veljekset maitse Tukholmaan ja edelleen rekattilaivalla „Libertas“ Vaasaan. Koko tuosta matkastansa kirjoitti Reinius lavean päiväkirjan, josta Vasabladet 1882 sisältää otteita. V. 1749 julkaisi hän Turussa väitöskirjana *Anmärkningar samlade under en resa till Canton i China,* jossa hän antaa hauskoja tietoja kansoista ja sen ajan kauppaoloista. Isänsä tahdosta rupesi Reinius papiksi sekä hänelle apulaiseksi 1752 ja pääsi 1769 Isonkyrön kappalaiseksi, jona kuoli 1797 Maaliskuun 5 p. Hänen vaimonsa Anna Maria Stenbäck oli Limingan kirkkoherran tytär. (Wasabladet 1882). J. R. A.

Renfors, Herman Aukusti, tehtailija, on syntynyt Marrask. 11 p. 1849 Porissa, missä isä, Kustaa R., oli merikapteenina. Äiti, nimeltä Gustaava Wahlgrén, oli Oulusta kotoisin ja muutti v. 1856 miehensä kuoltua sukulaisten luoksi Kajaaniin, missä Herman R., perheen ainoa poika, ensin kävi ala-alkeiskoulun läpi. Oltuansa sitten kolmisen vuosia Kuopion yli-alkeiskoulussa, hänen täytyi varattomuuden tähden luopua lukutielta ja alkoi kehittää isältä perittyä taipumustansa mekaanillisiin ja teollisiin töihin. Isä vainajan kalustosta löydettiin piirtoterä, jolla ansaittiin sinettien valmistuksessa sen verta varoja, että päästiin lähtemään Poriin, konepajan oppilaaksi v. 1868. Seur. v. R. siirtyi Putilov'in kivääri-tehtaasen Pietariin, josta kuitenkin puolen vuoden perästä, ylen raskaasta työstä rasitettuna, palasi Kajaaniin. Ollen itse kalastajana, hän nyt keksi ja alkoi valmistella noita tunnetuita lusikka-uistimia, jotka „Kajaanin uistinten“ nimellä sittemmin ovat levinneet vieraisinkin maihin. Syksyllä 1870 R. tuli Helsingin polyteknikoon, jossa opiskeli toista vuotta. Seur. vv. hän alkoi levitellä teollista liikettänsä, matkusti sekä Ruotsissa että Tanskassa ja asetti vihdoin syksyllä 1876 höyrykoneella käyvän kivihiomon nappien ja pienempien koristuskalujen valmistusta varten, joihin ensi aluksi käytettiin Melalahden dolomiitikiveä. V. 1877 R. sai hallitukselta 2000 markan suuruisen matkarahan ja pääsi sillä tavoin käymään sekä Skandinavian maissa että Skotlannissa, Englannissa, Belgiassa ja Saksassa. V. 1880 hän entisten teollisuuksiensa lisäksi liitti lammasnahkaisten turkkien tehtaan. Useat näihin töihin käytetyt koneet ovat hänen itsensä keksimiä, ja hänen kauttansa leviää teollinen työntaito siinä syrjäisessä maaseudussa. V:sta 1876 on hän v. t. piirustuksen opettajana Kajaanin realikoulussa.

Renqvist, Henrik, herännyt pappi, syntyi 1 p. Elok. 1789 Ilomantsin pitäjässä Sonkojan kylässä. Hänen isänsä oli talonpoika Henrik Kukkonen. Poika osoitti jo aivan nuorena suurta halua ja kykyä lukemiseen ja sai sen vuoksi provasti J. Molander'in kodissa nauttia samaa opetusta kuin hänen omat poikansa. 17:n vuotiaana

hän pääsi Kuopion triviaalikouluun. Kun koulu v. 1808 sodan tähden oli suljettu, hän alkoi harjoittaa maakauppaa erittäin Pohjanmaalla, keräillen siten noin 1000 riksiä koulunkäyntinsä jatkamiseksi. Näillä matkoilla hän oli itselleen hankkinut muutamia askeetisia kirjoja, joitten lukeminen herätti hänet hartaasen hengelliseen etsimiseen. Siitä hänen täytyi varsinkin koulussa kärsiä paljon pilkkaa ja hän lopetti sen vuoksi v. 1811 koulunkäyntinsä. S. v. hän lähti Turkuun hankkimaan hengellisiä kirjoja kotiseutulaisilleen ja siellä hän tutustui ja mieltyi Zinzendorf'in oppiin. Hengellisten veljien neuvosta ja sisällistä kutsumustansa noudattaen hän nyt päätti ruveta papiksi. Hän sen tähden uudestaan ryhtyi keskeytyneesen opiskelemiseensa ja muutti nimensä Renqvist'iksi. Vaan rauhaa hän ei saanut omaltatunnoltaan. Turhaan hän „vereen asti" koetti täyttää sen vaatimuksia: ainoasti pikainen pelastus esti hänet itsemurhasta. Henkisesti ja ruumiillisesti heikkona hän s. v. lähti kotiinsa, josta hän v. 1813 palasi Turkuun. Kristillisten henkilöitten avulla hän ahkerasti jatkoi opintojansa ja pääsi v. 1816 ylioppilaaksi. Seur. v. hän vihittiin papiksi ja tuli Liperin kappalaiseksi.

Nuoruuden innolla ja kristillisen mielen alttiudella hän työskenteli mainitun suuresti turmeltuneen seurakunnan kohottamiseksi, ja kolmen vuoden kuluttua oli siinä syntynyt voimakas hengellinen liike, joka tietysti monissa herätti mielipahaa. Kirkkoherra itse rupesi vastustajien edustajaksi; vetäen verukkeeksi sen väliäpitämättömyyden ja kovuuden, jota R. oli osoittanut itse huolimatonta provastiansakin kohtaan, hän v. 1820 syytti häntä kaikenlaisista rikoksista, m. m. kansan viettelemisestä väärän opin saarnaamisella ja sen yllyttämisestä säätyläisiä vastaan Asia, joka vuosien kuluessa kävi yhä monimutkaisemmaksi, tutkittiin provastin keräjissä v. 1821, Porvoon tuomiokapitulissa, johon R. oli vedonnut, v. 1822, piispan keräjissä v. 1823, jonka jälkeen kansa lähetti rakasta opettajaansa puolustavan kirjeen tuomiokapituliin, ja s. v. kihlakuntakeräjissä, joissa hän tuomittiin vankeuteen. Vaasan hovioikeus hänet vapautti kymmenen viikon kuluttua ja sääsi v. 1824 asian uudestaan tutkittavaksi. Tutkimisien kestäessä R. keisarillisen käskyn johdosta muutettiin Porvooseen, jossa hän nimitettynä ylim. palkattomaksi papiksi, oli tuomiokapitulin valvonnan alla. Se palkka, minkä hän sai Porvoon pedagogian v. t. rehtorina vuodesta 1824, hänen täytyi kokonaan jättää sijaiselleen, kun hänen lakkaamattomat matkansa Liperin keräjiin estivät häntä hänen virkansa säännöllisestä toimittamisesta. Ell'eivät kaukaisetkin kristilliset ystävät olisi häntä auttaneet, olisi hän varmaan perheineen hukkunut kurjasta tilastansa syntyneesen köyhyyteen. Hänen asemansa kävi vielä tukalammaksi, kun tuomiokapituli kenraalikuvernöörin syytöksien johdosta salaisten kokouksien pitämisestä v. 1825 toistaiseksi erotti R:n viroistaan, jonka tuomion Turun hovioikeus kuitenkin seur. v. peruutti. Palveltuaan melkein palkatonna vuodesta 1823, hän v. 1826 vihdoin armollisesti nimitettiin Svartholmaan v. t. vankilansaarnaajaksi ja — vangiksi; hänen rukouksistansa ja nuhteettomasta käytöksestään huolimatta, häntä ei laskettu askeltakaan linnan ulkopuolelle. Kesällä s. v. tuo pitkä keräjäjuttu Liperissä vihdoin päättyi: R:iä ei huomattu syypääksi muuhun, kuin ynseyteen esimiehiänsä kohtaan, josta hänen tuli tehdä julkinen anteeksianomus. Waasan hovioikeus, jossa R. puolusti itseänsä kaikkia syytöksiä vastaan, kovensi v. 1827 rangaistuksen m. m. erottamalla hänet vuodeksi virasta. Valittamatta hän kärsi yllä kerrottua pitkällistä vainoa, luottaen hyvään omaantuntoonsa ja Jumalan apuun. V. 1835 hän nimitettiin Sortavalan kappalaiseksi ja 1842 nimikirkkoherraksi. Hän kuoli Marrask. 5 p. 1866.

Renqvist'in opin pääsisällys oli: koska usko ilman töittä on kuollut, pitää ihmisen rukouksen ja valvomisen kautta säilyttää vanhurskauttamisessa saatu elävä uskonsa. Nopeaan hänen oppinsa levisi, paljon ystäviä hänellä oli, mutta paljon vastustajiakin. P. Ruotsalaista ja hänen lahkokuntaansa „kielten rohvessoria" vastaan, jonka kanta ei kuitenkaan aivan eronnut hänen omastaan, R. puolusti oppiansa useilla kirjoilla, joista mainittakoon ***Lyhykäinen tutkinto Rukouksen tarpeellisuudesta*** (1835) ja ***Väärän Opin Kauhistus ja Oikian Opin Puolustus*** (1844, 54) y. m. Kun F. G. Hedberg syytti hänet syypääksi Inkerinmaan uskonnollisiin hämmennyksiin, R. v. 1856 julkaisi ***Kuolleen uskon opin ilmoittajan.*** Paitse kymmenkuntaa alkuperäisiä kirjoja on hän painattanut noin puolisataa enimmäksi osaksi hänen tekemäänsä suomennosta, joita on levinnyt kansaan useita painoksia Siihen työhön hän rupesi jo v. 1816 ja kaikista vastuksista (m. m. häneltä 1827 paloi valmis suomennos Arndt'in Totisesta kristillisyydestä), kaikesta köyhyydestäänkin huolimatta hän sitä ihmeteltävällä innolla jatkoi, nauttien kaukaakin ystävien hengellistä ja aineellista kannatusta R. oli ulkomaan lähetystoimen ensimmäisiä ja toimeliaimpia harrastajia maassamme. Koko hänen elämänsä oli hänen tosikristillisen katsantotapansa toteuttaminen ja muutti monta hänen vastustajaansa hänen hartaimmiksi ystävikseen. Naimisissa R oli Eeva Maria Öhman'in kanssa. (Akiander, Rel. rör. VI—VII; sama, Herdam.; Pipping, Luettelo).

Renvall-suku on lähtenyt kahtena haarana Kaninkolan Knaapin rusthollista Halikon pitäjässä. Tila oli menneellä vuosisadalla jakaantunut kahteen osaan, Alas-Knaappiin ja Ylös-Knaappiin, joiden haltiat olivat yhtä sukua. Alas-Knaapin rusthollari Simo Simonpoika oli sanakirjantekijän Kustaa Renvall'in isä (ks. Renvall, Kustaa). Ylös-Knaapin haltiana oli samaan aikaan rusthollari Henrik Jaakonpoika, jonka poika Henrik sai ensimmäisen opetuksensa tuolta kuutta vuotta vanhemmalta Kustaa Renvall'ilta ja kouluun tultuaan otti saman sukunimen sekä viimein tuli pormestariksi Naantaliin. Henrik Renvall jätti jälkeensä kolme poikaa: Torsten Tuure, tuomioprovasti (ks. alempana); Wolmar Teodor, synt. 1821, kolleega Turun lyseossa ja useiden historiallisten oppikirjain tekijä Ruotsin kielellä, ja Kaarlo August, synt. 1823, † 1853, joka yhdessä Kaarlo Collan'in kanssa on ruotsintanut H. Heine'n runoelmia (Hels. 1849).
Y. K.

Renvall, Kustaa, suomalaisen sanakirjan ja kieliopin tekijä, syntyi Halikossa Syysk. 23 p. 1781. Isänsä oli Kaninkolan-Knaapin rusthollari Simo Simonpoika, äiti nimeltä Kristiina Henrikintytär. Kustaa Renvall tuli ylioppilaaksi 1801, vihittiin papiksi 1806, maisteriksi 1810, pääsi samana vuonna alemmaksi kolleegaksi Turun kouluun sekä sai v. 1811 Suomen kielen dosentin paikan Turun yliopistossa. Tämä jälkimäinen virka osoitti että hänen mielensä harrastus oli äidinkielen tutkimiseen kääntynyt. Dosentiksi pääsöä varten kirjoittamansa väitöskirja oli nimeltä: *De orthoëpia et orthographia linguæ fennicæ* (Suomen kielen oikeinpuhumisesta ja kirjoittamisesta), josta edellinen osa jo oli tullut ilmi edellisenä vuonna maisteriväitöksenä. Toinen vähän myöhäisempi väitössarja: *De signis relationum nominalium in lingua fennica* 1815—17 taas koski suomalaisten nimisanain taivutusta.

Dosenttivirat meidän yliopistossamme siihen aikaan olivat palkattomat; sen vuoksi Renvall'in täytyi henkensä elätteeksi hankkia itselleen toisiakin tuottavampia työpaikkoja. Hän suoritti kirkkoherran tutkinnon 1812, että hänellä tie olisi auki papillisiin virkoihin ja pääsi seuraavana vuonna kasvatus- ja opetustieteen apulaisprofessoriksi sekä opettajaseminaarin lehtoriksi.

Täydemmän tilaisuuden mieliaineensa tutkimiseen tuotti hänelle viimein suosiollinen sattumus. Matkallaan Pietariin poikkesi v. 1818 Turkuun kuuluisa tanskalainen kielitutkija Rask, joka jo ennen oli huomionsa kääntänyt Suomen kieleen ja nyt täällä siihen vielä enemmän ihastui. Koko innollansa rupesi hän puuhaamaan uutta *suomalaista sanakirjaa,* jonka avulla oppineelle maailmalle tulisi mahdolliseksi suomea tutkia. Pietarissa suostutti hän rikkaan tieteitten suojelijan kreivi Rumjantsov'in tarpeelliset rahat antamaan ja pyysi sitten Renvall'ia, jonka työn suuntaan hän oli Turussa tutustunut, siihen ryhtymään. Siksi että toimittaja voisi panna työhön enimmän osan aikaansa, lupasi hän koettaa hankkia Renvall'ille Suomen kielen professorin paikan Turun yliopistoon. Tälle tuumalle tuli kuitenkin, niin sanottiin, Suomen valtiovarain riittämättömyys esteeksi; vaan sen sijaan suotiin Renvall'ille v. 1819 kirkkoherran paikka Uskelassa. Näin saattoi sanakirja vähitellen valmistua ja tuli painosta v. 1826. Suomalaiset sanat siinä ovat selitetyt latinaksi, enimmiten myös saksaksi, harvoin ruotsiksi. Syy tähän, Suomen oloihin nähden, outoon ja epäkäytännölliseen laitokseen riippui vieraasta avusta sekä ulkomaan tiedemiehiä silmin pitävästä tarkoituksesta. Renvall'in sanakirja, vaikka pian riittämätön joku aika myöhemmin ilmi uhkuavan kansankirjallisuuden aarteitten sekä yhä enemmän orastavan uuden kirjallisuutemme käsittämiseen, oli kuitenkin vuoteen 1860 (yhdessä Helenius'en toimittaman suomalaisruotsalaisen painoksensa kanssa) ainoana apulähteenä Suomen kieltä oppiville. Se onkin selityksissään hyvin tarkka ja luotettava. — Sanakirjatyössään oli Renvall samassa myös aina pannut muistoon kieliopillisia seikkoja, joista sitten sepitti suomalaisen kieliopin. Tämä oli jo hänellä valmis v. 1820; mutta Becker'in kieliopin ilmaantuminen juuri samassa vaikutti, ett'ei Renvall painattanut omaansa ennen kuin 1840. Se tuli ulos nimellä: ***Finsk språklära enligt den rena vestfinska dialekten*** (Suomen kielioppi puhtaan Länsi-Suomen murteen mukaan). Nykyisen vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä näet raivosi meillä pitkällinen ja kiivas taistelu siitä, mitä murretta kirjakielessä piti noudatettaman. Alussa, esim. ensimmäisessä väitöksessään, oli vielä Renvall hiukan kahden vaiheella. Häneenkin oli tarttunut tuo yleinen puhdistus-into, jonka Ruotsin vallan loppu-aikoina kovin huonoksi käynyt kirjakielemme oli nostanut. Hän epäili siis sitäkin, eikö voisi puhtaampana säilyneen itämurteemme mukaan jättää pois *d*:tä. Mutta myöhemmin hän tuli vankimmaksi puolustajaksi omalle kotimurteelleen, jolla jo oli historiallinen oikeus ylivaltaan. Useita Suomen kieltä koskevia kirjoituksia on hän antanut Mnemosyne-lehteen 1819—21 ja painatti 1837 muutamia lisäksi eri vihkoksi, nimellä ***Grammatikaliska uppsattser.***

V. 1817 valittuna suomalaisen virsikirjan uudistamista varten asetettuun komiteaan, viimeisti ja toimitti hän painoon tämän komitean työn tuloksen, tuon tunnetun virsikirja-ehdotuksen „Uusia virsiä, kir-

kosa ja kotona veisattavia" 1836. Tämä toimi saattoi hänet tutkimaan suomalaista runousoppia, josta hän sitten julisti mielipiteensä Mnemosyne'ssä, erinäisessä vihkossa: *Välmenta råd för finska psalmförfattare* (hyväntahtoisia neuvoja suomalaisille virsiseppille) v. 1830 sekä mainitussa kirjassa „Grammatikaliska uppsattser". Myöskin on Mnemosyne'ssä hänen sepittämänsä ensimmäiset suomalaisen virsikirjan historian alkeet.

Suoranaisesti ei hän ole paljon ottanut osaa työhön suomenkielisen kirjallisuuden hyväksi. Yksi saarna ja yksi katkismuksen selityksen suomennos on kaikki, mitä meille on jäänyt hänen käsialastaan. Hyvin nöyrä ja vähän vaativainen hän myös oli mitä tulee Suomen kielen käytäntöön kouluissa ja virastoissa. Merkillinen on hänen kirjoituksensa siitä asiasta kieliopinsa esipuheessa, juuri vähää ennen kuin Snellman korotti ääntänsä Saimassa.

Sanakirjan tähden sai Renvall 1827 professorin arvonimen. V. 1829 määrättiin hän Ulvilan kirkkoherraksi ja tehtiin seuraavana vuonna jumaluusopin kunniatohtoriksi sekä Porin alipiirikunnan provastiksi. Hän kuoli Tammik. 22 p. 1841. Naimisissa oli hän Charlotta Revall'in kanssa. J. K.

Renvall, Robert Alfred, kirjailija, edellisen poika, syntyi Uskelassa 11 p. Marrask. 1829, tuli Helsingissä ylioppilaaksi v. 1847, filosoofian kandidaatiksi ja maisteriksi v. 1853 ja rupesi samana vuonna palvelemaan yliopiston kirjastossa, jossa hän vuodesta 1862 on ollut vakinaisena amanuensina. Vuosina 1854—76 hän oli Suomalaisen Kirjallisuuden seuran kirjaston ja arkiston hoitajana; kauan hän myöskin on palvellut historian opettajana Helsingin ruotsalaisessa yksityislyseossa. Kirjallisella alalla R. on ahkerasti työskennellyt. Hänen huolestaan julaistiin v. 1858 tiedeseuran toimituksissa Burman'in kertomus 5:n prikaatin liikkeistä vv. 1808-09, ja Suomikirjassa v. 1863 Kustaa Renvall'in kirjeet Rasmus Rask'ille; koulujen tarpeeksi hän on toimittanut ruotsinkielisen *oppikirjan tilastossa* (Helsingissä 1862, 1866), ja antanut tietoja Suomen oloista Brockhaus'in ja Meyer'in tunnettuihin konversationi-kirjoihin, y. m. Tärkeimmät ovat kuitenkin R:n elämäkerralliset tutkimukset ja kokoelmat. Hänen toimittamansa ***Biografiska anteckningar öfver finska universitetets lärare, embets- och tjenstemän från dess flyttning till Helsingfors år 1828 till närvarande tid*** (Helsingissä 1869), ***Förteckning öfver Filosofie-Magistrar promoverade vid Universitetet i Åbo 1643—1827, med korta biografiska notiser*** (Helsingissä 1882) ja ***Finlands periodiska litteratur 1771—1871*** (Helsingissä 1871), pari pienempää kokoelmaa mainitsematta, ovat välttämättömiä apulähteitä kirjallisuutemme historian tutkijalle ja luotettavuudestaan kiitettävät. V. 1877 R. kirjallisista ansioistaan sai kunniatohtorin arvon Helsingin yliopiston filosoofiselta tiedekunnalta.

Renvall, Torsten Tuure, tuomioprovasti ja valtiopäivämies, on syntynyt Turun kaupungissa Lokak. 23 p. 1817. Vanhemmat olivat Naantalin kaupungin pormestari Henrik Renvall ja Agnes Cornelia Cairenius, kirkkoherran tytär Maskusta. Käytyänsä Turun katedraali-koulua, joka tällä välin (v. 1830) muutettiin triviaali-kouluksi, sekä lukiota, T. T. Renvall tuli ylioppilaaksi v. 1835 ja filos. kandidaatiksi 1840, julkaisi 1845 väitöskirjan ***vanhemmasta Cato'sta*** ja nimitettiin sen johdosta sam. v. historian dosentiksi yliopistoon. Sillä välin hän toimeentulon tähden oli kääntynyt pedagoogisiin toimiin, jotka veivät hänet pois yliopistosta. Kun Vaasassa uusi lukio avattiin v. 1844, hän astui sen ensimmäiseen opettajakuntaan, ensin v. t. historian lehtorina, sitten seur. vuoden lopusta vakinaisena. Uudelle oppilaitokselle oli osaantunut monta erittäin kelvollista opettajaa (F. Odenvall, J. E Bergroth, K. Cannelin); mutta etevin oli epäilemättä R., ei yksistään selvän ja viehättävän esitystapansa puolesta, vaan vielä enemmin niiden jalojen aatteiden tähden, jotka hän historian opettamisessa kuulijoissansa kehitti ja teroitti. Syksyllä 1852 hän siirtyi historian lehtoriksi Turkuun, kadotettuansa Vaasan palossa kaiken omaisuutensa. Papiksi vihittynä v. 1857, hän seur. v. seurakunnan kutsumuksesta määrättiin tuomioprovastiksi Turkuun. V. 1864 hän sai jumaluusopin tohtorin arvon.

Vaasassa ollessaan R. toimitti sanomalehden *Wasa Tidning* vv. 1846—47, ja perusti sitten *Ilmarinen* nimisen ruotsinkielisen viikkolehden, jota hoiti vv. 1848—1850, sensuurin kiivaimman raivon aikana. Lehtorina Turussa hän ruotsiksi julkaisi uuden alkeis-opetukselle sovitetun muodostuksen G. G. Bredow'in historiasta (Turussa 1857 ja 1860; suomennos, E. K. Eurén'in tekemä, 1858) sekä ensimmäisen sarjan mailman kartastoa koulujen tarpeeksi. Tultuansa kirkon palvelukseen, johon hän ryhtyi samalla vakuutuksen selvyydellä kuin ennen koulutoimeensa, hän on, paitsi muutamia hengellisiä puheita, julkaissut 1875 vuoden pappienkokousta varten väitöskirjan ***Om rättfärdiggörelsen*** (Autuuttamisesta), joka herätti vilkkaita vastaväitteitä n. s. Hedbergiläisen suunnan puolelta, mutta muilta haaroilta tunnustettiin eteväksi tutkimuskappaleeksi jumaluusopin alalla.

Tuomioprovastina ja tuomiokapitulin varapuheenjohtajana R. on pian neljänneksen vuosisataa ollut osallisna kaikissa niissä toimissa, jotka ovat koskeneet Turun kaupungin henkisiä etuja tai lavean arkkihiip-

pakunnan hoitoa. V. 1859 60 hän on toimittanut arkkipiispan virkaa ja useat kerrat piispan sijassa suorittanut tarkastusmatkoja tai papinvihkimyksiä (suomeksi ensikerran v. 1878). Kun v. 1879 suomenkielinen yksityislyseo Turussa pantiin toimeen, astui tuomioprovasti R. tämän yrityksen etupäähän. Sen ohessa hän on istunut useissa Suomen seurakuntaa ja sivistyslaitoksia koskevissa komiteoissa: vv. 1859—67 kirkolaki-komiteassa, v. 1861 kansakoulu-komiteassa, v 1862 painolaki-komiteassa, vv. 1863—72 katkismuskomiteassa, v. 1865 komiteassa maan opetuslaitosten järjestämistä varten, ja v. 1878 komiteassa, jonka tuli ehdotella keinoja pappissivistyksen korottamiseksi. V. 1876 Suomen ensimmäisessä kirkolliskokouksessa R. oli papiston valitsemia jäseniä. Samoin hän on ollut säätynsä edusmiehenä sekä Tammikuun valiokunnassa v. 1862 että valtiopäivillä 1863 - 64, 1872, 1877—78 ja 1882, ollen näissä säätykokouksissa jäsenenä lakivaliokunnassa sekä sen ohessa asevelvollisuus-valiokunnan jäsenenä v. 1877—78, ja pappissäädyn varapuhemiehenä v. 1882. Harrastuksiltaan kansallismielisenä sekä valtiolliselta kannaltansa niin sanoaksemme vapamielisen konservatiivisena, on tuomioprovasti R. suuresti vaikuttanut pappissäädyn päätöksiin valtiopäivillä.

T. T. Renvall on nainut: 1) v. 1843 Emilia Maria Loviisa Bergenstråle'n, jonka isä oli luutnantti entisessä Uudenmaan rykmentissä K. J. R. Bergenstråle, ja 2) v. 1865 Amanda Sofia Limnell'in, joka ennen oli ollut naitu Maskun kihlakunnan kruununvoudille G. M. Rindell'ille.

Reuter, Ernst Odert, kirjailija, pastori, on syntynyt 8 p. Lokak. 1815 Kimon tehtaalla Oravaisissa. Vanhemmat: tehtaan kirjanpitäjä Juhana Fredrik R., kuollut v. 1860, ja Gustaava Elisabet v. Essen. Tultuansa ylioppilaaksi Helsingissä 1832 ja vihittynä papiksi Turussa 1840 Ernst Odert R. palveli väliaikaisesti pappina eri paikoissa, kunnes 1859 nimitettiin kappalaiseksi Tammisaarelle, jota virkaa vuodesta 1860 on toimittanut; samana v hän sai varapastorin nimen. Kirjailijana R. on liikkunut hengellisellä alalla, missä on esiintynyt, paitsi useilla vähemmillä kirjoituksilla, kahdella pitemmällä kuvaelmalla *Flickan på Inderskär* ja *Tvillingsbarnen,* molemmat 1848 (myös suomeksi käännetyt „Interinsaaren tyttö" ja „Kaksoset"), joissa kaunokirjallisessa muodossa vastustaa silloin vallitsevaa ankaran oikeauskoista suuntaa uskon tunnustamisessa ja asettuu vapaamman, henkisemmän raamatunselityksen puolelle. Hän on myöskin saavuttanut ansioita lastenkirjallisuuden ja lastenkasvatuksen alalla kuvilla varustetulla sanomalehdellä *Lasten ystävä,* jota ilmestyi kaksi vuosikertaa ruotsiksi ja suomeksi, monella pienemmällä kirjoituksella sekä tehden v. 1870 yksityisesti annetun toimen johdosta matkustuksen Ruotsiin ja pohjoiseen Saksaan, ottaaksensa selkoa hoitolaitoksista turvattomia ja köyhiä lapsia varten. Hän on v:sta 1843 naimisissa Aura Augusta Avellan'in kanssa, joka on provastintytär Navon pitäjästä.

Reuter, Odo Morannal, luonnontutkija, syntyi Turussa 28 p. Huhtik. 1850. Hänen vanhempansa ovat Turun ruots. lyseon rehtori Edvin Titus R. ja Aline Procopé. Tuli, saatuaan koulukasvatuksensa Turun lyseossa, ylioppilaaksi v. 1867, filos. maisteriksi v. 1873 ja filos. tohtoriksi 1877; määrättiin eläintieteen dosentiksi v. 1877 ja ylim. professoriksi samassa tieteessä v. 1882. Kutsuttu Suomen tiedeseuran jäseneksi 1877 ja useihin ulkomaisiin luonnontieteellisiin ja entomoloogisiin seuroihin, joista mainittakoon „K. K. Zool.-bot. Gesellschaft in Wien", Keis. Antropoloogineu, Etnografinen ja Luonnontieteellinen seura Moskovassa, „Société entomologique de France". R. on entomoloogisia tutkimuksia varten useita kertoja oleskellut Ruotsissa; Suomessa erittäin tutkinut mantereemme lounaisosaa sekä Ahvenanmaata; harjoitti v. 1876 opintoja Berlinin museossa ja teki matkustuksia hyönteisten keräämistä varten Pohjois-Franskassa ja Skotlannissa, jolloin hän tarkimmin tutki sitä ennen entomoloogisessa suhteessa aivan vaillinaisesti tunnetut Shetlannin- ja Orkney-saaret; oli v. 1880—81 yliopiston kustannuksella tieteellisillä matkoilla, jolloin tutki hemipteri-kokoelmia Tukholman, Köpenhaminan, Berlinin, Wien'in ja Buda-Pest'in museoissa sekä erästä suurta yksityisen omistamaa hemipteri-kokoelmaa Länsi-Franskassa.

R. on ollut hyvin tuottelias kirjailija deskriptiivisen eläintieteen alalla. Hänen suuremmat teoksensa ovat: ***Revisio critica Capsinarum præcipue Scandinaviæ et Fenniæ — Försök till de europäiska Capsinernas naturenliga uppställning jemte kritisk öfversigt af de skandinaviskt-finska arterna,*** Hels. 1875 (tohtorin arvoa varten); ***Etudes sur les Collemboles I—III,*** 1880; ***Ad cognitionem Reduviidarum mundi antiqui,*** 1881; ***Monographia generis Oncocephalus proximeque affinium, cum tabulis tribus,*** 1882, — kaikki nämä painetut Suomen tiedeseuran acta-sarjassa, samoin kuin hänen tärkein teoksensa *Hemiptera Gymnocerata Europæ,* josta 1:nen vihko ilmestyi v. 1878, 2:nen v. 1879 ja kolmas ilmestyy tänä vuonna (1882). Paitsi näitä on hän julkaissut lähes 60 pikku kirjoitusta pro Fauna et Flora seuran „Notiser" ja „Meddelanden" nimisissä kokoelmissa, tiedeseuran „Öfversigt'issä" sekä useissa ulkomaan aikakauskirjoissa. Näistä kirjoituksista mainittakoon erikseen: ***Skandinaviens och Fin-***

lands Acanthiider (1871) ja *Aradider* (1872), *Nabidæ novæ et minus cognitæ* (1872), *Capsidæ ex America boreali* (1875, Bihang till Svenska Vetenskaps Akademins Handl.), *Remarques sur la Pterygo-polymorphisme de Hémiptères* (1874) ja *Species europeæ generis Phytocoris* (1876, Annales de la Société entomologique de France), *Acanthosomina et Urolabidina nova et minus cognita* (1881) sekä *Analecta hemipterologica* (1881), molemmat Berliner Entomologische Zeitschrift'issa, *Till kännedomen om Sverges Psylloder* (1881, Entomologisk Tidskrift'issa) ja samassa vielä jatkuva kirjoitus *Finlands och den skandinaviska halföns Hemiptera Heteroptera.* On referentti lahkolle *Hemiptera* Napoli'ssa ilmestyvään kansainväliseen „Zoologischer Jahresbericht'iin" ja luonnontieteelliseltä seuralta Moskovassa saanut toimekseen määrätä Fedtshenko'n Turkestanissa tekemät hemipteri-kokoelmat. R. on myös kirjoitellut useissa sanomalehdissä, kuuluu Finsk Tidskrift'in toimitukseen, sekä on esiytynyt kaunokirjallisuuden alalla runokokoelmilla: *Karin Månsdotters saga* (1880) ja *Dikter* (1881). Nainut Karoliina Charlotta Lybeck'in.

Reuterholm, Kustaa Aadolf, valtiomies, Kaarle herttuan (Kaarle XIII:n) suosittu, on mainittava tässä teoksessa, koska hän oli Suomessa syntynyt ja neljä vuotta melkein yksinvaltiaasti hallitsi Ruotsin valtakuntaa, johon Suomi vielä silloin kuului. Mutta Ruotsalainen hän oli sekä isän että äidin kannalta; isä Esbjörn Kristian R. oli myssypuolueen vallitessa päässyt valtaneuvokseksi, oli ahkera ja rehellinen, vaikk' ei ylen kykenevä mies, joka 1750-luvun keskipaikoilla oston kautta oli tullut Suitian ja Pikkalan Siuntiossa olevien kartanojen omistajaksi; äiti Maria Gyllenstjerna oli hyvin uskalias ja omituinen nainen, joka nuoruudessaan oli saanut kokea useampia onnen vaiheita. Kummallakin näkyy olleen paljon taipumusta mystillisiin mietelmiin, mikä sitten enennetyssä määrässä havaitaan pojassa. Kustaa Aadolf R. syntyi heidän nuorimmaksi lapsekseen Suitian kartanossa 7 p. Heinäk. 1756 ja kasvoi Suomessa, kunnes hän 1766 sai seurata vanhempiaan Ruotsiin, kun isä oli tullut valtaneuvokseksi. Saatuansa yksityistä opetusta hän vuosina 1771—75 oli enimmiten Upsalassa, jossa suoritti lainopillisen tutkinnon; nimitettiin v. 1775 vänrikiksi, oleskeli vähän aikaa Pietarissa, mutta meni sitten hovipalvelukseen, tuli v. 1778 kamariherraksi, ja v. 1787 tullijohtokunnan jäseneksi. Mutta tärkeitä toimia hän ei pitkään aikaan saanut osakseen; enimmiten hän vaan antautui haaveksimiseen. Hän näki unta, kävi tietäjä-akkojen ja taikurien luona, ja sai varsinkin kuuluisan Björnram'in kautta (ks. tätä) opetusta henkien manaamisessa. Kirkoissa ja hautausmailla he yön aikana tekivät temppujaan, tyytyen siihenkin kun henget muka vilahduksélta näkyivät tahi vastasivat napsutuksilla ja kovemmalla melulla. Törkeimpiäkin ilveitä R. silloin piti täytenä totena, vaikka toiselta puolen monesti puhuu suurella ylenkatseella muitten herkkäuskoisuudesta, vääristä profeetoista y. m. s. Vapamuurarien syvimpiin salaisuuksiin R. myöskin tuli hyvin perehtyneeksi ja pääsi sen kautta mitä lähimpään ystävyyteen Kaarle herttuan kanssa, joka hänkin oli erittäin mieltynyt mystilliseen haaveksimiseen. Millaisilla hullutuksilla he ja' heidän ystävänsä Björnram, Ulfvenklou ja muut kuluttivat aikaansa, olisi jälkimaailman vaikea uskoa, joll'eivät muutamat olisi kertoneet sitä kirjallisestikin; R. on jättänyt jälkeensä useampia kokoelmia tarkkoja muistoonpanoja, jotka luovat varsin omituista valoa hänen ja hänen ystäväinsä luonteesen ja toimiin. Rajaton taikausko ja julkea uskottomuus, tuntehikas tekohurskaus ja tapainturmio olivat 1700-luvun loppupuolella usein hyvin kiinteästi liittyneet yhteen, ja R. oli varsinkin siinä kohden aikakautensa lapsi, että mitä jyrkimmät ristiriitaisuudet hänessä yhtyivät kummalliseksi kokonaisuudeksi.

Mystillisellä haaveksimisella oli joskus esineenä tulevien valtiollisten tapausten tunteminen. R., joka muutoin oli äärettömän ylpeä sukuperästään, oli nimittäin horjunut eri valtiollistenkin mielipiteitten välillä; joskus hän oli yhteydessä Kustaa III:n kanssa, vaan enimmiten hän ihaili Franskan vallankumouksen synnyttämiä aatteita. Karsain silmin hän kuitenkin yleensä, kuten muutkin ylimykset, katseli kuningasta, „vapauden" kukistajaa, eikä R. koskaan voinut unohtaa, että hänen isäänsä oli pidetty Viaporissa vankina sill' aikaa kuin 1772 vuoden vallankumous oli tekeillä. 1789 vuoden tapausten jälkeen hänen kantansa Kustaa III:ta kohtaan muuttui mitä katkerimmaksi vihaksi. Valtiopäivillä R. ei tosin ollut aatelissa näkyvyt ylen huomattuna jäsenenä, — toista luuli hän itse, — mutta vähän aikaa pidettiin hänkin vartioituna, arvattavasti koska hän istui valtiovaliokunnassa, joskus oli puhunut lähetystöjen esimiehenä ja muuten saattoi vaikuttaa herttuaan. V. 1790 kuningas sen lisäksi kerran oli kovasti nuhdellut R:ia hänen kannastaan ja luullusta yhteydestään Franskan vallankumouspuolueen kanssa, sekä kieltänyt häneltä eläkettä, ja varsinkin siitä hetkestä R. vaan näkyy ikävöineen sanomia Kustaa III:n vallan lopusta. Hän oleskeli 1789 —90 ja 1791—92 ulkomailla, kävi monessa hovissa, katseli läheltä muutamia Franskan vallankumouksen tapauksia, rupesi yhtey-

teen illuminaatien ja muitten haaveksijain kanssa, mutta „onnettoman isänmaan" olot olivat hänellä yhä mielessä. Vihdoin sai hän v. 1792 Roomaan uutiset kuninkaan murhasta, ja samassa kirjeen, jossa Kaarle herttua pyytämällä pyysi häntä tulemaan kotiin. Hän riensikin Ruotsiin, tuli sinne 3 p. Heinäk. 1792, nimitettiin heti ylikamariherraksi ja kamarirevisionin esimieheksi, kutsuttiin tärkeimpiin valtioneuvotteluihin ja olikin siitä ajasta Ruotsin hallitsija niin kauan kuin herttua nimeksi oli valtionhoitaja.

Ei sovi kieltää, että R. alussa osoitti hyviä aikomuksia ja suurempaa kykyä niiden toimeenpanemisessakin, kuin hänenlaiselta mieheltä olisi voinut odottaa. Kustaa III:n seikkailija politiiki oli uhannut tuottaa sotaa, mutta R:n onnistui säilyttää rauhaa ja samassa ensi vuosina ylläpitää valtakunnan arvoa, varsinkin Venäjää kohtaan. Valtion taloutta hän hoiti säästäväisyydellä ja huolella, joka oli sitä terveellisempi, mitä enemmän se poikkesi Kustaa III:n tuhlaavaisuudesta. Ei ole vähintäkään jälkeä siitä, että R. olisi käyttänyt mahtavaa asemaansa omaksi hyödyksensä; hänen ahkeruutensa oli samoin hyvin kiitettävä. Varsin merkillinen oli aikanaan myös se painolaki, jonka hän vast'ikään kotiin tulleena julkaisi. Siinä näkyy vapauden harrastusta, joka on sukua Franskan kumouspuolueen oppien kanssa; asetus annettiin „ihmiskunnan pyhitettyjen oikeuksien" tunnustamiseksi, vaan tarkastusta kestäviä määräyksiä siinä oli sitä vähemmin. Mutta yleistä mieltymystä se kuitenkin herätti valtiollisen vapauden ystävissä.

Mutta valitettavasti saatiin pian sitä enemmän aihetta tyytymättömyyteen. Kustaa III:n neuvonantajat sysättiin pois arvoiltaan, ja huonoja tuli monasti sijaan; hänen perustamansa Ruotsin akatemia tuli 1795 suljetuksi kun se ei kutsunut R:ia jäsenekseen kuten hän oli odottanut. Yleisen säästäväisyyden edistämiseksi R. antoi lapsellisia julistuksia, kieltäen osaksi tai kokonaan silkin, kahvin ja muitten muka ylellisten tavarain käytäntöä, vaan ei sillä saanut muuta aikaan kuin yleistä harmia ja pilkkaa. Vähäisistä syistä hän rupesi pelkäämään kapinaa, varsinkin kun saatiin vihiä Armfelt'in salaliitosta, ja järjestyksen ylläpitämiseksi käytettiin laittomia keinoja; salainen poliisi pantiin toimeen ja yksityisiä kirjeitä avattiin postissa; äsken annettu painovapaus peruutettiin, kuuluisa Thorild haastettiin oikeuteen ja tuomittiin maanpakoon kirjoituksesta, jossa oli kehoittanut Ruotsin silloisen valtiomuodon uudistamiseen. Jos kohta edesvastaus viimemainitusta päätöksestä etupäässä on tunnetun poliisimestarin Liljensparre'n kannettavana, niin Armfelt'in liittolaisia, erittäinkin neiti Rudenschöld'iä vastaan osoitettu säälimätön kovuus epäilemättä oli R:n kostonhimon hedelmiä. Yleensä nähtiin, että hän, joka niin katkerasti oli moittinut Kustaa III:n itsevaltiutta ja ankaruutta, itse valtaan päästyään oli verrattoman paljoa pahempi; sanotaanpa, että R. joskus olisi lausunut 1789 vuoden yhdys- ja vakuuskirjasta, jota hän ennen oli katsonut tyranniuden valtapylvääksi, että se oli Kustaa III:n paras teos ja välttämättömän tarpeellinen. Sitä vastoin lienee kokonaan perää vailla mitä siihen aikaan kerrottiin, että R. muka aikoi panna nuoren kuninkaan arvoltaan pois. Mutta R. tahtoi yksin määrätä hänen niinkuin herttuankin päätöksiä, mikä ei onnistunut. Merkilliseksi tuli erittäinkin kysymys Kustaa Aadolfin naimisesta. Aiottu kihlaus kuninkaan ja Aleksandra suuriruhtinattaren välillä meni viimeisessä hetkessä kumoon edellisen jäykän taipumattomuuden tähden, eikä R:n ja muitten neuvot silloin vaikuttaneet mitään. Kun viimemainittu sittemmin tahtoi antaa neuvoja täysiikäiselle kuninkaalle sai hän käskyn olla vaiti ja lähteä pääkaupungista pois; 1 päivä Marrask. 1796 teki hänen vallastaan lopun.

Viimeisinä vuosinaan eleli R. enimmiten Saksassa. Kun herttua Kaarle v. 1809 tuli kuninkaaksi, toivoi R. pääsevänsä entiseen valtaansa, vaan moitti katkerasti uutta hallitusmuotoa ja sen ajan muita oloja. Mutta 1809 vuoden miehet puolestaan tiesivät varsin hyvin, kuinka vähän R:kaan enää olisi Ruotsissa paikallaan, ja heidän neuvostaan Kaarle XIII kielsi R:in tulemasta Tukholmaan. Siitä vimmastuneena R. oitis läksi Ruotsista pois. Päiväkirjassaan hän sittemmin mitä törkeimmällä tavalla on soimannut entisen ystävänsä mielenlaatua ja muistoa, ja v. 1811 nimitettynä ensimmäiseksi Kaarle XIII:n tähden ritariksi, hän yhä vielä puhuu sen „viheliäisen perustajan huonoudesta kaikissa yrityksissään" y. m. Mutta kauan R. ei saanut näitä katkeria muistoja hautoa, sillä hän kuoli naimatonna Schlesvig'issä 26 tahi 27 p. Jouluk. 1813. Siuntion kirkon kaluluettelossa kerrotaan, että hän jätti omaisuutensa veljensä pojalle ehdolla, että hän möisi Suitian ja Pikkalan kartanot, koska Suomi ei enää kuulunut Ruotsiin, sekä sen sijaan ostaisi itselleen kartanon Ruotsissa ja muuttaisi kaikkien Reuterholm-vainajain arkut Siuntion kirkosta uuden kartanon lähimpään kirkkoon, mutta muistoonpano Rabbe'n kokoelmissa sanoo että presidentti Aksel Kristian R:n leski, syntynyt Malm, omasta päästään myi kartanot ja muutti arkut Strengnäs'in tuomiokirkkoon Olivecrantz'ien kuoriin, johon Kustaa Aadolf R:kin haudattiin. Näin vietiin v. 1815 muutamat Siuntion kirkon kauniimmat koris-

tukset Ruotsiin. (Sturzen-Becker, G. A. Reuterholm; Schinkel, Minnen, y. m.). E. G. P.

Reuterskjöld, Heribert Konrad, soturi, syntyi 31 p. Lokak. 1765. Vanhemmat olivat ratsumestari Aksel Diidrik R. ja Eeva Anna Wefverstedt. R. kirjoitettiin 11-vuotiaana sotapalvelukseen, pääsi upseeriksi Ruotsissa jo 1778 ja siirrettiin v. 1796 majurina Turun läänin rykmenttiin. Turussa hän oli Suomen talousseuran perustajia. Ottaen osaa 1808 vuoden sotaan R. oli useissa tappeluissa läsnä ja näytti kaikissa tiloissa suurta urhollisuutta. Siikajoen tappelussa kovasti haavoittuneena hän nimitettiin everstiluutnantiksi, ja otti, haavoistansa parantuneena, taas osaa sotakohtauksiin Alavudella, Salmilla y. m. paikoissa. Hän muutti sodan loputtua Suomeen, jossa tuli hallituskunnan talousosaston jäseneksi ja sota-asiain toimiston apupäälliköksi. Nimitettiin 1812 everstiksi ja ensimmäisen jääkerirykmentin päälliköksi, Suomen sotaväen v. t. tarkastajaksi 1814, kenraalimajuriksi 1817. Kirjoitettiin 1818 Suomen ritarihuoneesen aatelismiehenä n:on 106 alle. V. 1820 hän nimitettiin sota-asiain toimiston päälliköksi senaatissa, sekä s. v. Suomen sotaväen divisioni-päälliköksi. R. kuoli Helsingissä 27 p. Kesäk. 1821. Häntä kuvaellaan kookkaaksi, voimakkaaksi, vähän tuittupäiseksi, mutta rehelliseksi ja arvossa pidetyksi mieheksi. Sotaväen tarkastajana hän oli suuressa määrässä saavuttanut käskyläistensä suosiota, jonka osoitteeksi Suomen upseeristo siihen paikkaan, johon R. on haudattuna Helsingin vanhan kirkon hautausmaalla, panetti kivestä tehdyn hautapatsaan. — R. oli vuonna 1813 nainut Vivika Eleonoora Lagerborg'in. (Spåre, Anteckn.; Collin, Lefnadsteckn., y. m.). Th. R.

Richter, Kaarlo Fredrik, virkamies, syntyi Turussa 18 p. Maalisk. 1782. Hänen vanhempansa olivat parkitsijamestari Jaakko Kristian R. ja Aurora Wegelius. R. tuli 14-vuotiaana ylioppilaaksi ja kaksi vuotta myöhemmin Turun hovioikeuteen. Siinä virastossa hän oli ylennyt asessoriksi (v. 1810), kun hän 1820 nimitettiin hovioikeudenneuvokseksi ja s. p. kutsuttiin senaatin oikeusosaston jäseneksi. Kaksi vuotta myöhemmin hän siirrettiin talousosastoon ja nimitettiin kansliatoimikunnan esimieheksi. V. 1831 R. jälleen asetettiin oikeusosastoon ja nimitettiin, senaatorivirkaansa menettämättä, Turun hovioikeuden varapresidentiksi. Oltuaan vuodesta 1834 talousosaston jäsen ja kansliatoimikunnan esimies ja nimitettynä 1836 tod. valtioneuvokseksi, hän 1840 tuli Turun hovioikeuden presidentiksi, jossa virassa pysyi kuolemaansa asti, joka tapahtui 14 p. Helmik. 1858. Toimista, jotka eivät kuuluneet hänen varsinaisiin virkoihinsa, mainittakoon, että R. vv. 1830—31 oli Helsingin Nikolainkirkon rakentamista varten asetetun komitean puheenjohtajana, ja 1851 kutsuttiin jäseneksi siihen komiteaan, jonka tuli tehdä ehdotus siitä, miten kansan aseman parantamiseksi nuorison uskonnollinen kasvatus olisi järjestettävä. Yliopiston riemujuhlassa 1840 R. seppelöittiin laintieteen kunniatohtoriksi. V. 1856 hän aateloittiin, vaan ei hakenut sisäänkirjoitusta ritarihuoneesen. Hän oli nainut Hedvig Margareeta von Haartman'in, valtioneuvoksen Gabriel Eerik v. H:n tyttären. (Spåre, Anteckn.).

Ridderstorm, Kaarle Maurits, soturi, synt. Helsingin pitäjässä 1797 Syyskuun 27 p. Vanhemmat olivat everstiluutnantti Kaarle Fredrik R. ja Kristiina Katariina Ljungberg. Tuli oppilaaksi Haapaniemen kadettikouluun 1815, vänrikiksi Pertrov'in jalkarykmenttiin 1820, siirrettiin 1821 Suomen kadettikoulun palvelukseen, jossa sai alaluutnantin arvon, mutta Turkin sodan syttyessä R. 1828 omasta pyynnöstään siirrettiin luutnanttina Pietarin ulaanirykmenttiin, joka komennettiin sotatantereelle. Jo Huhtikuussa s. v. oli R. osallisena taisteluissa Pruth-virralla, kun Venäjän sotavoimat sen yli vietiin Moldau'hun ja Vallakiaan, sekä etujoukkojen lukuisissa kahakoissa Kesäkuussa Tonavan vasemmalla rannalla. Vihdoin kun kunnahat Silistrian ympärillä anastettiin ja linnan piiritys Elokuussa alkoi, osoitti R. sellaista urhollisuutta, että hänelle „erittäin ansiokkaana upseerina" ehdoteltiin palkinto. Mutta varsinaisen maineensa saavutti R. kohta sen jälkeen, kun ulaanijoukkio ja 20 kasakkaa lähetettiin metsien halki tiedustelemaan ja saattamaan hyvin tärkeitä ilmoituksia piiritysarmeijalta pääkorteeriin, joka oli likellä Turkkilaisten hallussa olevaa Shumla'a. Koko matkalla vilisi Turkkilaisia pienen ratsujoukon ympärillä ja varsinkin toisena päivänä (Elok. 20) oli ehtimiseen hyökkäyksiä torjuttavana. Jo näkyivät Shumla'n tornit ja avara tasanko aukeni, kun edellä olleet kasakat kiitivät ilmoittamaan että turkkilainen sotajoukko, 3000 miestä, lähestyi Ali Pashan johdolla. Tuskin olivat Venäläiset järjestäneet sotarintansa, niin tuossa sodassa mainio tsherkessiläinen Chafis Aga esiintyi 600 miehen johtajana ja kehoitti Venäläisiä antaumaan. Toivossa, että edes joku tunkeuisi läpi ja veisi sanomat perille, päätettiin antaa kieltävä vastaus. Kumppaniensa edellä ryntäsi Ridderstorm Chafis Agan sotarintaa vastaan. Se murrettiin, mutta takana seisoi Ali Pashan vahvempi rintama ja sitä vastaan eivät voimat riittäneet. Kaikki Venäläiset kaatuivat paitsi 10 miestä, jotka alaupseerin johdolla pääsivät ensin murretun sotarinnan läpi ja saapuivat pääkorteeriin. Ridderstorm joutui vihdoin täynnäsä

haavoja vangiksi, vietiin Shumla'an, jossa Hussein Pasha häntä kunnioituksella kohteli, ja sieltä Konstantinopoliin, josta rauhan tultua Elokuussa 1829 palasi rykmenttiinsä. Mutta haavoistansa hän ei koskaan täydelleen parantunut. V. 1834 pyysi ja sai hän ratsumestarina virkaeron, eli sitten kivulloisena mutta yleisen suosion alaisena joko Helsingissä taikka maalla, kunnes 1838 Maaliskuun 18 p. kuoli ja haudattiin Helsingin kirkkomaalle. Pari vuotta myöhemmin pystyttivät kansalaiset hänen haudallensa madekivisen muistopatsaan. (H:fors Tidn. 1838). J. R. A.

Riihimäki, Juhana, kunnallis- ja valtiopäivämies, syntyi Toukok. 13 p. 1835 Riihimäen lisätalossa Pohjoslahden kylässä Keuruulla. Riihimäki omistaa mainitun talon neljännessä sukupolvessa isältä pojalle eräästä Yrjö Juhananpoika nimisestä miehestä, joka, ollen syntyperäänsä Kangasniemen Hokanniemestä, viime vuosisadan alkupuolella perkasi sen korpeen Asunnan talon maalle. Vanhimpana viidestä sisaruksesta jäi Riihimäki isästänsä J u h a n a F r e d r i k Y r j ö n p o j a s t a orvoksi ollessaan yhdennellätoista ikävuodellaan, ja hänen äitinsä H e t a K r i s t i i n a S i v i n t y t ä r L i u k k o sai ryhtyä kotitaloutta hoitamaan. Tämä antoi lapsillensa kasvatuksen sen aikuisella tavalla „kotiorren alla,“ kehrätessänsä opettaen heille ensimmäiset kirjaimet; samaan aikaan Riihimäessä asuva Liisa niminen ruotumuori opetti Juhana pojalle katkismusta ja virsikirjaa ulkoa. Suuressa määrässä vaikutti hänen kehittymiseensä myös eräs vanha sotamies Juhana Polt kertomalla muistelmia 1808—9 vuosien sodasta, jotka älykäs poika hartaasti kuunnellen kätki syvään tunteisinsa. Polt'in kuoltua v. 1846, tuli pojan opettajaksi eräs vanha sukulainen, joka oli „Raamatun lukija ja muutoinkin oppinut mies.“ Kirjoittelemaan opetteli hän myöskin jo poikana alituisesti piirtäen hiilellä ja savella suuria kirjaimia kotituvan seiniin, kunnes eräältä naapurilta, joka toivoi pojalle syntyvän „pännäkäden,“ sai lahjaksi kirjoitustaulun ja paperia. Vuodesta 1857 on R. isäntänä varsin ahkerasti asunut kotitaloansa, samalla lukien ja tarkasti seuraten aikansa rientoja — muun kirjallisuuden ohessa on hän pitänyt 18 eri suomenkielistä sanomalehteäkin —; tätä nykyä hän kieltämättä on paikkakuntansa etevin talonpoika. Tätä osoittaa yltäkyllin se rajaton luottamus, jota hän kuntalaisiltaan on nauttinut; niinpä on hän ollut vaivaishoitokunnan, kuntakokousten ja kansakoulu-johtokunnan esimiehenä, kirkon isäntänä (vuodesta 1862) ja monessa muussa luottamustoimessa. Laveammissakin piireissä on hänen tietojansa tunnustettu. Aina vuodesta 1867 on Jyväskylän tuomiokunta valinnut hänet edustajaksensa valtiopäiville, joilla hän on ollut jäsenenä perustuslaki-, valitus-, rautatie-, talous- ja suostunta-valiokunnissa. Riihimäki on se mies, joka vuosien 1877—78 valtiopäivillä nosti tuon kauniin ehdotuksen, että Suomen talonpoikaissääty ottaisi maksaaksensa korotettua karttapaperi-maksua suomenkielisten oppikoulujen aikaan saamista varten, johon suostuttiinkin; vaan joiden varain käyttämisestä Suomen talonpoikain toivomaan tarkoitukseen ei sillä erää mitään tullut. Valtion määräämänä jäsenenä on hän istunut useissa valtion komiteoissa. V. 1873 on hallitus hänelle antanut hopeisen mitalin „hyödyllisestä toimesta,“ ja v. 1882 Jyväskylän tuomiokunta hänelle juhlallisesti edustajain kautta lahjoitti kauniin kirjaston, sisältävän uusinta suomalaista kirjallisuutta noin 50 nidosta. — Naimisissa on R. ollut kahdesti, ensi kerran S e l m a P e k k a l a n ja sitten A m a n d a J u k o l a n kanssa, kumpikin talontyttäriä Keuruulta.

Ritz, Jaakko, Turun tuomiokapitulin esimies ison vihan aikana, oli syntyisin Lüneburg'in seuduilta, mutta siirtyi jo nuorella iällä Inkerinmaalle ja vihittiin v. 1682, Elok. 17 p., Wiipurissa papiksi, jolloin tuli Nevanlinnan ruotsalaisen kirkkoherran apulaiseksi. Myöskin muutama hänen veljensä näkyy Ruotsin valtakuntaan siirtyneen ja tuli Turun jalkaväen välskäriksi. V. 1686 Jaakko Ritz tuli Venjoen kirkkoherraksi, jossa virassa pysyi siihen saakka, kunnes Inkerinmaa joutui vihollisen valtaan. Silloin Suomeen paenneena, hän v. 1706 tehtiin Someron kirkkoherraksi. Kun koko Suomenmaa oli joutunut Venäläisten haltuun ja Turun hengelliset herrat olivat lähteneet pakosalle Ruotsiin, sai Ritz v. 1717 toimekseen järjestää maan kirkollista hallitusta ja tuli väliaikaisen tuomiokapitulin esimieheksi. Hänen toimellansa kirkolliset olot alkoivat jälleen päästä jonkinlaiseen säännölliseen tilaan, uusia pappeja (Ritz'in aikana kaikkiansa 59) vihittiin seurakuntien palvelukseen, ja ruhtinas Galitsin'in suostumuksella pidettiin pappiskokouksiakin Turussa. Ritz, joka uutta johtajatointansa varten oli varustettu tuomioprovastin nimellä, teki oikeastaan näinä viitenä vuotena jonkunlaista varapiispan virkaa. Rauhanteon jälkeen hänen suuret ansionsa tässä kohden tunnustettiin Ruotsin hallituksen puolelta, joka v. 1724 suvaitsi hänelle Kiikalan kirkkoherrakunnan lisäpitäjäksi Someron ohessa. Provasti Ritz kuoli v. 1739. Oli nainut M a r g a r e e t a S t a r e n s k ö l d'in, Turun hovioikeudenassessorin Elias Starensköld'in tyttären, joka ennen oli ollut naituna kauppias Henrik Wittfot'ille Turussa. (Strandberg, Herdaminne; Akiander, Ingermanlands stift; J. Tengström, Uppl. i Finl. kyrkohist. VI). Y. K.

Rodulfo, Pyhän Henrikin lähin seuraaja Suomen seurakunnan hoidossa. Kaikki,

mitä hänestä tiedämme, on lausuttu näillä piispainkronikan sanoilla: „Herra Rodulphus, Suomen toinen piispa, oli syntyisin Länsigötinmaalta; hänen ottivat Kuurilaiset vangiksi ja veivät mukaansa, jolloin hän sai surmansa Kuurinmaalla v. 1178“. — Nähtävästi kronikan mainitsemat „Kuurilaiset“ olivat Karjalaisia, ja surma siis lienee tapahtunut Karjalassa. Oli, näet, jo siihen aikaan alkanut ankara keskinäinen vihollisuus Suomen äsken perustetun seurakunnan ja Venäläisten välillä, joiden hartaita liittolaisia Karjalaiset olivat. Eräs Venäjän aikakirjain mainitsema Ruotsalaisten meriretki Laatokan kaupunkia vastaan lienee pääasiallisesti tapahtunut Suomen kirkon puolesta, vaikk'emme tiedä, oliko Rodulfo siinä muassa ollut. Se vain nähdään, että Karjalaisten kosto etupäässä kohtasi häntä. Hänen tulonsa Suomenmaahan oli nähtävästi tapahtunut Eerik kuninkaan ja Pyhän Henrikin kanssa; jälkimäisen surman perästä hän arvattavasti oli tullut uuden seurakunnan esimieheksi. Mutta varsinaista piispanvirkaa ei vielä siihen aikaan maassamme ollut. Y. K.

Rogel, Anna, uskonnollinen naispuhuja, syntyi 4 p. Jouluk. 1751 Merikarvian pitäjässä, Alakylän Rogel'in talossa. Hänen vanhempansa olivat talonpoika Mikko Mikonpoika ja Maria Iisakintytär. Oltuaan nuoruudestansa asti hysteerinen, R. Toukokuussa 1770 kovin sairastui ja kävi puhumattomaksi. Mutta toisena joulupäivänä s. v. hän yht'äkkiä rupesi saarnaamaan. Vuodesta vuoteen ja yhä vuoteen omana hän aina useammin piti saarnojansa, jotka valmistuksetta sepitti virsiksi, sekä omilla nuoteillaan lauloi. Tämän kaiken hän teki tainnoksissaan ja, kuten hän itse vakuutti, „tietämättänsä“, ainoastaan sisällistä halua noudattaen. Kuitenkin papitkin kiittivät hänen esityksensä varsin selviksi. Vääräuskoisuudesta häntä ei koskaan julkisesti syytetty. Ihmisiä kokoontui tuhansittain kaukaa jopa Ruotsistakin hänen saarnojansa kuuntelemaan, ja monta ne herättivätkin parantumiseen ja tosikristilliseen elämään. Kansa piti hänet kaikkitietävänä pyhimyksenä, jonka uskon vahvisti sekin tarina että hän, kuoltuaan 6 p. Kesäk. 1784, ei koskaan maatunut. Hautajaisissa 18 p. Heinäk. kirkkoherra A. Enebärg kertoi vainajan elämäkerran ja piti sen johdosta saarnan „En näpster christens frimodighet att förkunna Herrans gerningar i lifvet och i döden“, jotka molemmat 1854 painettiin suomeksikin. Tuomas Ragvaldinpoika sepitti ja painatti 1785 Anna Rogel'ista „Christillisen ja sydämmellisen Jälkimuiston“, jota on ilmestynyt monta painosta. Kirjallisuudessa ei ole A. Rogel jättänyt muita jälkiä, kuin muutamia „Stockholms Dagligt Godt“ nimiseen lehteen v. 1775 painettuja lähetyskirjeitä, jommoisia hän sekä suomeksi että ruotsiksi vuoteestaan kirjoitutti varsin monta. Sata vuotta hänen ensimmäisen saarnaamisensa jälkeen, v. 1870, pystytettiin hänelle kivestä tehty muistopatsas siihen taloon, jossa hän oli elänyt. (Akiander, Rel. rör. III; Pipping, Luettelo, y. m.).

Roivas, Lauri, mainio rahvaan johtaja Ilamantsissa 1741—43 vuosien sodan aikana, oli Eimisjärven kylästä mainitussa pitäjässä kotoisin. Hänen ristimänimensä lie ollut Lauri, koska mainitussa kylässä, joka silloin oli Hampurin raatimies vainajan Kurt Vegezack'in rälssiä, tavataan 1743 kolme sennimistä miestä, joista kaksi talollista, yksi itsellinen. Ilamantsin kirkon historiakirjan mukaan oli Venäläisten hävitys pitäjässä alkanut Joulukuun 11 p. 1741 ja kestänyt seuraavat viikot, joiden kuluessa 23 kyläkuntaa poltettiin ja „suurin osa asukkaista vietiin vankina Vienanmeren rannoille.“ Kostosta arvattavasti, kun viholliset olivat kaiken hänen omaisuutensa hävittäneet, rupesi R. rahvaan johtajana maakuntaansa puolustamaan. Tarinan mukaan toimi hän „kenraali“ Sallisen „kapteenina“, mutta rahvaan muistissa Roivaan maine milt'ei voita Sallisen. Tämän päällikkönsä johdolla oli R., „johon ei luodit pystyneetkään“, esim. Poukkurinteen tappelussa osallisena, mutta toisinaan näkyy hän omin päin taistelleen venäläistä sotaväkeä vastaan. Kerran myöhään syksyllä, kun 300 Venäläistä kotimatkalla pyrki Mäntysillan yli Tuupovaaran talon ohella Konnunniemen kylässä, oli R. ja hänen vähäinen joukkonsa ehtinyt purkaa sillan heidän edeltänsä ja sitten takaa päälle hyökäten ampunut monta vihollista, toisia jokeen ahdistanut. Tappelusta oli muutamia paennut Honkavaaralle metsäsaunaan, johon paleltuivat. Enimmästi näkyy hän kuitenkin väijyneen venäläisiä sissejä, joita joukottain kierteli Suomen puolella rajaa, ryöstellen lehmiä, jyviä ynnä muuta tavaraa. Niinpä oli eräs sissijohtaja, Ilamantsissa ryöstettyänsä, asettunut miehineen metsään ruokailemaan. Ateriaksi oli tapettu lehmä. Syödessä, kerrotaan, oli johtaja kerskaillut: „a jos R. täällä, a saisi lihaa!“ R. väijyksissä ollen kuuli pilkan, vaan malttoi mielensä, mutta kun sissijohtaja nousi hevosen selkään, sai hän luodin rintaansa. Hänen väkensä lähti pakoon, mutta R. takaa ajaen tappoi vielä 10 miestä ja vaan 2 pelastui käpälämäkeen. Ryöstetyt tavarat korjasi R. ja jakoi ne omistajillensa. (Suometar 1857 ja 1879; valtioarkisto, y. m.). J. R. A.

Roos-sukuja on Suomessa moniaat. Vanhin tunnettu on eräs pappissuku, jonka kantaisä Johannes Eliaksenpoika Roos eli Rosæus, Karkusta syntyisin, kuoli Keuruun kirkkoherrana 1661; hänen isänsä lie ollut Ylisen Satakunnan vouti

(1622—24) Elias Roos, joka kanteenalaisena kuoli Turussa ja vietiin Räntämäelle haudattavaksi 1629. Suvun vanhempi polveutuminen nähdään alla olevasta sukutaulusta. * — Tunnetumpi on tällä vuosisadalla ollut toinen samanniminen suku, joka on Pietarsaaresta haaraantunut. Kerrotaan että eräs ratsumestari, ruotsalaista Roos-sukua, oli „vapauden aikana taikka ehkä sitä ennen“ siirtynyt Pietarsaareen ja siellä nainut. Hänen kahdesta pojastaan, joista toinen rupesi kauppiaaksi, toinen papiksi, on suku polveutunut. Suvun eri haaroja, — kaksi kauppiassukua, toinen Pietarsaaressa, toinen Kokkolassa, sekä eräs pappissuku —, on kuitenkin tätä nykyä vaikea yhdistää. *A.* Pietarsaaressa tapaamme viime vuosisadan keskivaiheilla kolme veljestä: I Eerik Roos, kauppias, jonka poika Juhana (s. 1755, † 1814) niin ikään kuoli kauppiaana Pietarsaaressa. Tällä oli kaksi poikaa: 1) Juhana Eerik (s. 1783, † 1831), merikapteeni ja kauppias, jonka poikia on merikapteeni Herman Kustaa (s. 1825), ja 2) Kaarle Abraham (s. 1788, † 1872), merikapteeni, kauppias ja raatimies, jonka poikia ovat Kokkolan pormestari Berndt Kilian (s. 1822, † 1874) ja merikapteenit Kaarle Juhana (s. 1820, † 1864), Pietari Alfred (s. 1826) ja Frans Kustaa (s. 1831). II. Juhana Roos (s. 1715, † 1804), kauppias, jonka poika Juhana (s. 1753, † 1804) lienee alla mainittavan pappissuvun kantaisä. III. Antero, joka tavataan Pietarsaaressa ainakin 1749—53. *B.* Kokkolan kauppiassuvun kantaisä oli kauppias ja raatimies Antero (Eerikinpoika?) Roos (s. 1750 Pietarsaaressa, † 1810), jonka tyttäristä, kauneudestaan kiitetyistä „yhdeksästä ruususta“, piispa Franzén nai vanhimman; pojista tuli ainoastaan toinen, Antero (s. 1785, † 1842), täysiikäiseksi. Kauppiaana ja raatimiehenä, kuten isänsäkin, teki hän varsinkin puuviennillä ja laveallä varajamisliikkeellä, — hänellä oli yhteen aikaan 23 laivaa vesillä, — nimensä kuuluisaksi. Hänen poikiansa olivat Antero Oskar (ks. elämäkerta) ja Otto Herman (s. 1825), joka kauppiaana jatkoi isänsä liikettä Kokkolassa. *C.* Pappissuvun kantaisä Juhana Roos (s. 1753 Pietarsaaressa) kuoli Lapväärtin kappalaisena 1808, jättäen jälkeensä pojat 1) Juhana Henrik (s. 1788, † 1859), Kristiinan kaupungin kappalainen, jonka poikia ovat: Lapväärtin kirkkoherra Kaarle Juhana, Ingon provasti Jaakko Henrik (ks. elämäkerta), kouluopettaja Aleksanteri Fredrik, Ruotsin postitirehtööri Aadolf Wilhelm, Teuvan nimismies Konstantin († 1875) ja kauppias Kristiinan kaupungissa August; 2) Antero Jaakko († 1862), Oulun kihlakunnan tuomari, jonka poika Rikhard Sebastian kuoli maanviljelijänä 1876. — Vihdoin mainittakoon kaksi nuorempaa, talonpoikaisista perheistä Eurajoella lähtenyttä Roos-sukua, joiden kantaisät ovat: piirikunnan lääkäri Karjalassa Samuli Juhananpoika Roos (s. 1792, † 1878) ja Vesilahden provasti Eerik Roos (s. 1768, † 1837). J. R. A.

Roos, Antero Oskar, näytelmäin kirjoittaja, syntyi Kokkolassa 1812 Toukok. 18 p. Hänen vanhempansa olivat sikäläinen kauppias ja raatimies Antero R. ja Maria Sofia Lindskog. Nautittuansa kotiopetusta Kokkolassa J. V. Snellman'in ja Pietarissa E. K. Ehrström'in johdolla, R. tuli ylioppilaaksi 1829, mutta rikkaasta kodista lähteneenä antausi hän sitten isän tahtoa noudattaen kauppauralle, jolla ei kuitenkaan menestynyt. Lopulla 1830-lukua hän matkusti ulkomailla, Englannissa, Saksassa ja Franskassa, osti sitten Siklan kartanon likellä Tukholmaa ja seurusteli siellä Mellin'in, Grafström'in, Blanche'n y. m. kirjailijain kanssa, kunnes hänen 1845 täytyi luovuttaa omaisuutensa velkojille. Loppuikänsä vietti hän kestikievarina Uurilan talossa Himangalla, jossa kuoli naimatoinna 1849 Helmik. 19 p. — Draamallisen kirjallisuuden ensimmäisiä harjoittajia maassamme ollen ansaitsee Roos sijansa tässä kirjassa. V. 1837 hän Tukholmassa julkaisi (toinen painos 1840) nimellä *Thalia* sikäläisissä arvosteluissa kiitetyt draamalliset kokeensa: *Johan Fleming, Olof och Helena* ja *Landtgodset i Tavastland.* Hänen arvostelijansa (nimim. — *b*) Helsingfors Morgonblad'issa 1838 lausuu että R. ei puutu runollista taipumusta, mielikuvitusta, tunteellisuutta, eikä rakkautta hyvään, — päin vastoin, mutta hänen kokeitansa haittaa kypsymättömyys ja tottumattomuus, varsinkin ihmisluonteiden kuvaamisessa. R:n muut kirjalliset tuotteet, enimmältään draamallisia, jäivät painattamatta kunnes tulipalossa hävisivät Kokko-

---

* *Johannes Eliæ Roos,* Keuruun kirkkoherra 1647—61.
V:. Elisabet Klokman.

Kristofer, Kiskon kirkkoherra 1696—1726. V.: Anna Herkepæus. | Jeremias, Tyrvään kappalainen 1686—95. V.: Elisabet Rajalenius. | Elias, Kuoreveden kappalainen 1678—79. V.: Katariina Reuter.

(Kristoferin pojat:) Kristofer, Kiskon kirkkoh. 1726—52. V.: Elisabet Frisius. | Antero, Turun pormestari. V.: Anna.

(Eliaan pojat:) Taneli, Lapväärtin kappal. 1722—84. V.: 1) Briita Brenner, 2) Maria Stenius. | Juhana, Keuruun kappal. 1713—36. V.: Anna Liljesvan.

Elias, Kiskon kirkkoherra 1758—88. V.: Helena Margareeta Peldan. | Taneli, Lapväärtin kappal., s. 1711, † 1786. Kolmesti nainut, 3) Krist. Gezelius. | Juhana, kirkkoh. Tallinnassa, s. 1706, † 1789. V.: Maria Charl. Simolin.

lassa 1860; käsikirjoituksena on jälellä ainoastaan pieni näytelmä *John Burlington.*
J. R. A.

Roos, Jaakko Henrik, ruotsinkielinen runoja virsiseppä, syntyi Kesäk. 26 p. 1818. Isänsä oli Kristiinan kaupungin kappalainen Juhana Henrik R., äidin nimi Maria Loviisa Wänman. Jaakko R. tuli yliopistoon 1835, vihittiin papiksi 1842, oli yhteen aikaan opettajana syntymäkaupunkinsa ala-alkeiskoulussa, tuli kaupunginsaarnaajaksi Kaskiseen 1862, sai varakirkkoherran arvonimen samana vuonna, suoritti kirkkoherran tutkinnon 1865 ja tuli Ingon kirkkoherraksi 1867. Hän oli naimisessa Maria Sandberg'in kanssa. R. teki itsensä nuorempana tunnetuksi maallisena runoilijana. Hänen lyyrilliset runoelmansa, kootut kahteen vihkoon *(Dikter,* 1841 ja 1843), ovat varsin sievät, vaikk'ei hän oikein onnistunut suuremmassa epillisessä runoelmassa *(Leinola, Dikter II)* eikä myös draamallisessa kokeessa nimeltä *Ines* v. 1839, joita yritti. Myöhemmin hän yksinomaisesti antautui hengelliseen runoeluun. V. 1862 painatti hän *Kristliga sånger* (kristillisiä lauluja), joista muutamat ovat tulleet uuteen ruotsinkieliseen virsikirja-ehdotukseemme ja muutamat suomennettuna niin ikään suomenkieliseen. Painatettuansa v. 1861 muistutuksia ensimmäisestä ruotsinkielisestä virsikirjan ehdotuksesta *(Anmärkningar vid 1856 års Psalmboksförslag),* valittiin hän 1876 vuoden kirkolliskokouksessa ruotsalaiseen virsikirjakomiteaan ja otti siis osaa 1880 vuoden ehdotuksen valmistamiseen.

Roos, Samuli, suomalainen rahvaankirjailija, syntyi 1 p. Tammik. 1792 Eurajoen pitäjässä Rikantilan kylässä, jossa hänen isällänsä Juhana Nurkilla oli talo. Äidin nimi oli Liisa. Samuel Roos tuli Porin triviaalikoulusta Turun yliopistoon 1811, vihittiin maisteriksi 1819, suoritti lääketieteen lisensiaatin tutkinnon 1821, märättiin piiri- sekä linnalääkäriksi Kajaaniin 1823, vihittiin lääketieteen tohtoriksi 1832, muutti samana vuonna vähempivaivaiseen Ylä-Karjalan piirilääkärin paikkaan ja sai eron 1840. Sen jälkeen oli hän pari vuotta kaupunginlääkärinä Raumalla, vaan asettausi sitten maalle asumaan, ensin Mynämäelle, sitten Wehmaalle, missä yksityisesti harjoitteli lääkärin-ammattia, ollen hyvin rakastettu talonpoikaisessa rahvaassa. Hän kuoli Marrask. 14 p. 1878. Naimisessa oli hän Maria Loviisa Rindell'in kanssa. Kaiken joutoaikansa pani Roos suomalaisen kirjallisuuden kartuttamiseen. Hän suomensi v. 1845 Ule'n kirjan *Mintähden ja Sentähden,* joka oli Suomen kielellä ensimmäinen luonnontieteen alkeitten selitys uudemman tieteen mukaan; samoin käänsi hän *Phaidron aisopolaiset sadut* (Suomi 1860). Sen lisäksi toimitti hän, erittäin 1850-luvulla, koko joukon pieniä taloudellisia neuvokirjoja rahvaalle, esim. *Kristillinen ja terveellinen lasten hoito, Muutamia neuvoja lähetyskirjain tekoon, Luku- ja oppikirja* y. m. Käsikirjoituksena jäi häneltä suomennos Sjögren'in latinais-ruotsalaisesta sanakirjasta sekä saksalais-suomalainen sanakirja.
J. K.

Roos, Herman Julius, Pohjanmaan talousvaliokunnan esimies, oli syntynyt 1 p. Maalisk. 1725 luultavasti Ruotsissa; hänen vanhempansa olivat kapteeni Neriken ja Vermlannin kolmikkaissa Kaarle Kustaa R. (af Hjelmsäter) ja Märta Magdaleena von Stefken. Nuori R. palveli ensin Neriken ja Vermlannin rykmentissä, tuli v. 1750 Pohjanmaan rykmentin majoitusmestariksi, v. 1752 kapteeniksi, v. 1765 majuriksi ja v. 1775 everstiluutnantiksi, oli vv. 1775—79 Länsipohjan maaherrana, ja sai eronsa sotapalveluksesta everstin arvolla v. 1783. Kun valtiosäädyt v. 1756 pyysivät erityisten talousvaliokuntien asettamista, jotka saisivat tutkia miten Suomen tilaa voisi parantaa, tuli R. säätyjen päätöksen mukaan aatelin ensimmäiseksi edustajaksi Pohjanmaan valiokuntaan. Mainittu valiokunta ryhtyi tehokkaasti toimeen, kuten sen Ruotsin valtioarkistossa säilytetyt pöytäkirjat (kolme nidosta vuosilta 1756—65) vielä todistavat, edisti isojakoa, tutki ja ratkaisi rajariita-asioita ja ehdotti kaikellaisia keinoja yleisen talouden parantamiseksi. Koko ajan R. oli valiokunnan esimiehenä ja tehokkaimpana jäsenenä, ja sen johdosta hän v. 1770 sai valtiosäätyjen erityisestä päätöksestä 3,000 talaria hopeata palkinnokseen mainitusta $8^1/_2$ vuoden toiminnastaan. Hän kuoli v. 1786 Joulukuun 2 p. R. oli v. 1750 nainut Beata Kuhlau'n ja v. 1766 sukulaisensa Andreetta Beata Roos'in, joka oli tunnetun karoliinin vapaherra Aksel Roos'in tytär. Edellisestä avioliitosta v. 1755 Nerikessä syntynyt poika Maunu Kristian R. palveli kapteenina sodassa 1788—90 ja majurina vv. 1808—09. Hän on vanhan sukunsa ainoa jäsen, joka on ollut sisäänkirjoitettu Suomen ritarihuoneen kirjoihin (aatelissuku n:o 2), ja kuoli Vaasan kaupungissa 1832. Ruotsissa suku Roos af Hjelmsäter yhä elää (n:o 51).
E. G. P.

Roschier-suku luullaan saapuneen Saksasta Ruotsin kautta Suomeen. Sen kantaisä meidän maassamme oli rykmentinkirjuri Juhana Roschier, joka asui loppuikänsä vv. 1760—94 Jämsässä, Viialan virkatalossa. Hänen jälkeläisensä, joita tavataan varsinkin maamme papistossa ja ja tuomarikunnassa, ovat jakaantuneet kahteen haaraan, joista toinen on liiatenkin Vaasan läänissä, toinen Savossa perehtynyt. Suvun jäsenistä ovat tässä mainittavat: 1) Lemin kirkkoherra Jaakko Roschier (s. 1787, † 1838), joka v. 1836 julkaisi suo-

mennoksena uudesta ruotsalaisesta virsikirjasta lavean *Psalmi-kirjan*. ja Suomen talousseuran toimituksissa 1826 (Underrättelser, 2:a samlingen n:o 8) kirjoituksen *Om hushållningen i Klemis socken.* 2) Uudenkirkon kirkkoherra Herman Vilhelm Roschier (s. 1827), joka vuosina 1864—79 oli Itä-Siperian suomalaisten uutisasukkaitten saarnaajana, asuen Verchne-Svetuk'issa Minusinsk'in piirikunnassa. *

J. R. A.

Rosen, von, Kustaa Fredrik, soturi, Suomen kenraalikuvernööri, oli syntynyt Tallinnassa 6 p. Kesäk. v. 1688 eversti Juhana Hannu von R:n ja Briita Stenbock'in avioliitosta, meni v. 1705 rakuunana Ruotsin sotapalvelukseen, otti kunnialla osaa hyvin moneen tappeluun ja tuli muun muassa v. 1707 luutnantiksi Hjelm'in rakuunoissa, v. 1717 trapanttien luutnantiksi ja tykistön everstiksi. V. 1714 hän tuli yliadjutantiksi, oli Kaarle XII:n toisena seuralaisena, kun palattiin Turkinmaalta, mutta, ollen kuninkaansa näköinen, hän pian sai jäädä jälkeen, jotta Kaarle varmemmin voisi matkustaa tuntemattomana. V. 1714 R. kerran pelasti kuninkaan elämän lähellä Usedom'ia. Vapauden aikana R. pidettiin hyvin suuressa arvossa: hän tuli v. 1722 kenraalimajuriksi, kutsuttiin v. 1739 valtaneuvokseksi, korotettiin v. 1731 vapaherraksi ja 1751 kreiviksi. Nauttien hattupuolueen erityistä suosiota hän v. 1747 pantiin Suomen kenraalikuvernööriksi, ja v. 1757 Ruotsin armeijan päälliköksi sodassa Preussiä vastaan. Kummassakin toimessa hän osoitti olevansa jokseenkin mitätön. Kenraalikuvernöörin virkaa oli perustettu, kun ei luultu mahdolliseksi muulla lailla valvoa maan puolustusta ja sisällisiä oloja. Mutta R:n toimet Suomessa eivät olleet ylen kiitettäviä. Mainittavin ansio lienee, että hän piti Ehrensvärd'in puolta Viaporin rakentamisen suhteen; suurella innolla hän myös edisti varsinaisen varaväen asettamista sotavoiman vahvistukseksi. Yleistä turvallisuutta R. muka suojeli vakojien ja väkivaltaisten keinojen avulla; hänen aikanaan viatonta Pacchaleniusta vainottiin, ja tuomari Wijkman saatiin kiinni salaisista vehkeistä. R:n virallisesta kirjevaihdosta päättäen hän ei muutoin tehnyt mitään mainittavaa Suomen korkeimpana hallitsijana, ja v. 1752 koko virka vihdoin lakkautettiin. V. 1765 hän erosi valtaneuvoksenkin virasta; v. 1769 Kesäk. 17 p. hän kuoli Tukholmassa. Vähää ennen hattupuolue voitolle päästyään oli uudestaan kutsunut hänet valtaneuvoston jäseneksi. Oli kolmasti nainut, 1) Sofia Loviisa Wachtmeister'in, 2) Ebba Margareeta Banér'in ja 3) Teodora Beata Dücker'in.

E. G. P.

Rosenbom, Juhana Torkel, soturi, oli syntynyt 1827 Elok. 17 p. Isä oli tuomari Salmin tuomiokunnassa lääninsihteeri Eerik Juhana R., äiti Loviisa Nataalia Güterbogh. Luettuansa Viipurin koulussa, Porvoon lukiossa sekä junkkarikoulussa R. tuli alaupseerina Suomen kaartin palvelukseen 1846 mutta siirtyi 1849 vänrikkinä Suvorov'in krenatöörirykmenttiin, jota Unkarin sodan aikana s. v. seurasi retkillä Venäjän läntisillä rajoilla, 1854 taasen luutnanttina Suomeen, kun Englannin ja Franskan laivastot rantojamme ahdistivat, ja Puolan kapinan aikana 1862-63 Warsovan ympäristöille, jossa voitti palkintoja sotakunnostaan. V. 1869 R. nimitettiin kapteenina 25:nen reservi-jalkapataljoonan päälliköksi ja 1873 vihdoin everstinä 17:nen Arkangelogorod'in jalkarykmentin komentajaksi. Tuota rykmenttiä R. komensi Heinäk. 20 p. 1877, kun Venäläiset kenraaliluutnantti Schilder-Schuldner'in johdolla tekivät onnettoman ryntäyksensä Plevna'a kohtaan. Rykmentin, jota Turkkilaiset Plevna'sta joka taholta ahdistivat, täytyi pajuneteilla torjua viholliset päältänsä. Eräässä sellaisessa ryntäyksessä alkoi osa rykmentin ketjua väistyä taapäin.

---

* *Jaakko Roschier*, rykmentinkirjuri, s. 1722, † 1794.
V.: Margareeta Katariina Stenroth.

Eerik Juhana, Saarijärven provasti, s. 1746, † 1825. V.: Juliana Starck.	Fredrik Yrjö, sotakamreeri, s. 1751, † 1801. V.: Vendla Sofia Virilander.	Kaarle, luutnantti, s. 1755, † 1841.	Wilhelm, Pieksänmäen nimismies, s. 1759, † 1800. V.: Sofia Eriika Lukander.

Taneli Fredrik, pappi, s. 1783, † 1848. V.: Johanna Gadd.	Jaakko, Lemin kirkkoh., s. 1787, † 1838. V.: Katri Elis. Lundén.	Eerik Kustaa, laamanni, s. 1788, † 1846. V.: Fredr. Sofia Gadd.	Otto Maunu, hovioikeudenneuvos, s. 1792, † 1858. V.: Sofia Charl. Wegelius.	Taavetti, Saarijärven provasti, s. 1794, † 1851. V.: Anna Wilh. Ahlgren.	Kaarle Wilhelm, varatuomari, s. 1802, † 1869. V.: Maria Borgeman.	Aadolf, Wilhelm, Myrskylän kapp., s. 1797, † 1881. V.: Agata Sofia Molander.	Kaarle Kustaa, Kerimäen kapp., s. 1799, † 1859, V.: Sofia Lov. Molander	Herman Olivier, Ristiinan kirkkoh., s. 1808, † 1863. V.: Mar. Juliana Ischander.

Paavali Ludvig, tuomari, s. 1824, † 1874.	Herman Wilhelm. Uudenkirkon kirkkoherra, s. 1827.	Kustaa Alfred, metsäherra, s. 1839.	Julius, Lapin kirkkoh., s. 1838.	Juh. Wilhelm, piirik:n lääkäri, s. 1829.	Kaarle Edvard, realikoulun rehtori, s. 1830.	Klaus Rudolf, insinööri, s. 1840.	Torsten Teodor, henkikirjoittaja, s. 1843.

Sitä estääksensä ratsasti R. esille, mutta sai samassa Turkkilaisten rintamasta vastaansa hirveän kuulatuiskun, josta hänen hevosensa kaatui paikalle. Kun R. koki irtaantua hevosen alta, laukesi kranaati hänen vieressään ja haavoitti hänen vasemman kätensä. Kaksi rykmentin haavansitojaa kiirehti hänen luoksensa, saattaaksensa häntä sidottavaksi, mutta R., kun tiesi rykmenttinsä vaaran, ei tahtonut jättää sitä sillä hetkellä, vaan käski sitoa haavan paikalla. Tuskin oli haava sidottu, niin sattui kuula R:n otsaan ja hän kaatui. Turkkilaiset, kun näkivät että päällikkö kaatui, ryntäsivät uudella innolla rykmenttiä vastaan, joka siitä peräytyi muutaman kymmenkunnan askeleita, ennättämättä korjata komentajansa ruumista. Tuskin olivat Turkkilaiset ehtineet sille paikalle, jossa R. makasi sotahevosensa vieressä, niin muutamat miehet nostivat hänen ruumiinsa pajuneteille, toiset hakkasivat kiljuen jataganeilla hänen ruumiinsa palasiksi. Tuossa työssä, joka tapahtui R:n rykmentin nähden, oli upseerejakin ollut osallisina. (Startshevski, Pámjatnik vostótshnoi voini 1877—78). J. R. A.

Rosenborg, Juhana Vilhelm, lakimies, merikatteini J u h a n a E e r i k R:n ja L o v i i s a A m a l i a B a s t m a n'i n poika, syntyi Pernajan pitäjässä Uudellamaalla 6 p. Huhtik. v. 1823, tuli Helsingissä ylioppilaaksi v. 1840, filosofian maisteriksi v. 1847, lainopin kandidaatiksi v. 1854 ja lisensiaatiksi v. 1857. Sitä ennen oli R. suorittanut muutamia käytännöllisiä toimia lakimiehenä, vaan pian antautui hän kokonaan tieteellisiin, joihin hänellä oli hyvin suuri kyky ja taipumus. Kirjoitettuansa väitöskirjansa: *Om fattigdomen och allmänna fattigvården i Finland* (Helsingissä 1858) hän samana vuonna tuli kameraali- ja politia-lainopin sekä valtio-oikeuden dosentiksi, ja v. 1860, kun hän oli uudestaan väittänyt oivallisella tutkimuksella: ***Bidrag till jordbeskattningens historia i Finland under medlet af sextonde seklet,*** tuli hän mainittujen aineitten professoriksi. Kun valtiopäiväin kokoonkutsuminen tuli lähemmäksi päivä päivältä ja toiveet vihdoin v. 1863 muuttuivat todeksi, oli tiedemiesten apu välttämätön johdoksi niille, jotka ilman tottumusta, tuntematta edelläkävijäin työtapaa saivat ruveta Suomen kansan edustajoiksi. R. oli kevätlukukaudella v. 1863 pitänyt sarjan luentoja valtiopäiväin kehityksestä, säätyjen kokoonpanosta, toiminnasta y. m. ja niitä hän vielä samana vuonna painatti nimellä *Om Riksdagar, föreläsningar hållna vid Helsingfors Universitet vårtermin 1863.* Puhumattakaan tämän teoksen tieteellisestä arvosta, se juuri sillä hetkellä oli erittäin tärkeä ja käytetty apulähde valtiopäivämiehille. Jo v. 1862 oli R. ollut jäsenenä valtiopäiväesitysten valmistamista varten asetetussa komiteassa; v. 1863 talonpoikaissääty kutsui hänet pankinvaltuusmiehekseen (josta ei kuitenkaan tullut mitään, kun pankki vasta myöhemmin jätettiin säätyjen haltuun), ja pappissääty valitsi hänet siihen komiteaan, joka v. 1864 otti tutkiakseen veroparselein muuttamista. Hallitus kutsui R:n jäseneksi kahteen komiteaan, joista toinen sai tehdä uuden merilain ehdotuksen (v. 1864) ja toinen ehdottaa selityksiä ja parannuksia Suomenmaan perustuslakeihin (v. 1865). Valtiopäivillä 1867 R. tuli perustuslaki-valiokunnan sihteeriksi ja sai siis uudestaan olla avullisna valtiopäiväjärjestyksen tarkastamisessa. Samoilla valtiopäivillä pappissääty kutsui R:n pankinvaltuusmiehekseen, mikä toimi alkoi v. 1868.

Sairaus teki ennen aikaansa lopun R:n monipuolisesta ja nerokkaasta vaikutuksesta; hän kuoli v. 1871 Heinäk. 13 p. Rönnskär'in saaressa lähellä Helsingin kaupunkia. V. 1870 hän oli nainut M a r i a A l e x a n d r o f f'i n. E. G P.

Rosendal, Aadolf Fredrik, kouluopettaja ja kirjailija, syntyi Hämeenkyrön pitäjässä Marraskuun 2 p. 1821. Vanhemmat olivat lääninkamreeri, kolleegin assessori A a d o l f Y r j ö R. ja hänen vaimonsa M a r i a L o v i i s a A v e l l a n, Kokemäen kirkkoherran tytär ja kirjailija Kustaa Aadolf A:n sisar. Käytyänsä läpi Turun lukion, tuli R. ylioppilaaksi v. 1840, filosofian kandidaatiksi v. 1844 ja sai saman vuoden maisterinvihkiäisissä maisterinarvon. Sen jälkeen asettui hän muutamiksi vuosiksi tilanhaltiana syntymäpitäjääsensä, isältä peritylle Tuokkolan rusthollille. Täällä piti hän yksityisopiston, jossa valmisteli useita nuorukaisia ylioppilastutkintoon. V. 1851 hän kuitenkin astui julkisen koulun palvelukseen ja nimitettiin v. 1853 apulaiseksi Turun lukioon, jossa virassa hän pysyi vuoteen 1860 asti, jolloin uusi ylialkeiskoulu perustettiin Tampereelle. — R tuli tämän uuden oppilaitoksen ensimmäiseksi rehtoriksi. Mainitun koulun perustuskirjeessä Tonkok. 6 p:ltä 1859 oli määrätty, että oppilaat olivat kahdella alimmalla luokalla opetettavat heidän äidinkielellänsä, olipa se suomea tai ruotsia. Tämän määräyksen noudattaminen lienee ensimmältä tehnyt jotenkin suurta vastusta opetukselle, mutta kuuluu sitten käyneen laatuun sillä tavalla, että suomi, jota kaikki oppilaat, kumminkin jotenkuten, osasivat, vähitellen asianhaarain pakosta tuli koulun pääkieleksi. — V. 1870 R., saatuansa armollisen vapautuksen pappistutkinnon suorittamisesta, vihittiin papiksi. 1872 vuoden valtiopäivillä istui hän pappissäädyssä Turun hiippakunnan kouluopettajain edusmiehenä, sitten kuin E. K. Eurén, joka ensin valittiin, oli kuollut. Kun Tampereen ylialkeiskoulu lakkautettiin v. 1876, erosi R. koulutoimesta ja asettui peri-

tylle maatilallensa Hämeenkyröön, aikoen nyt antautua kokonaan kirjallisiin toimiin; mutta jo samana vuonna hän, jonkun aikaa sairastettuansa hivuttavaa tautia, vaipui kuolemaan Marrask. 16 p. 1876. Hänen entiset oppilaansa Tampereen koulusta ovat pystyttäneet hänen haudallensa Hämeenkyrön vanhalle hautausmaalle komean kivestä hakatun hautapatsaan, joka juhlallisesti paljastettiin Kesäk. 26 p. 1881.

Rosendal oli tarkka Suomen kielen tuntija ja harras suomalaisuuden ystävä. Suomenkielisenä kirjailijana on hän, paitsi useita kirjoituksia maamme sanomalehdissä, erittäinkin Kirjallisessa Kuukauslehdessä, julaissut *Vanhan ajan historian* (I osa Helsingissä 1864 ja II osa Tampereella 1870). Mitä hän suomeksi kirjoitti, astui silmiin kielen puhtauden ja lausetavan niin sanoaksemme klassillisen somuuden kautta, vaikka toiselta puolen hänen kirjoituksissaan on havaittava joskus kentiesi liiallinenkin lauseopillinen purismi. R:n toimesta kirjailijana on vielä mainitseminen että hän vv. 1857—59 otti osaa „Åbo Tidningar"'in toimitukseen. Hän oli oppinsa ja kasvatuksensa puolesta hienosti sivistynyt, sekä luonteeltaan vilpitön ja totuutta harrastava mies, joka nautti yleistä kunnioitusta sekä julkisena että yksityisenä henkilönä. — Hän oli nainut Eeva Matilda Holmberg'in († 1880), joka oli sotakamreeri Nikolai Kustaa H:n ja Maria Henrietta Servais'in tytär Euran pitäjästä. J. F.

Rosenkampff, Kaarlo, Suomen koskenperkaus-toimen päällikkö, syntyi 17 p. Lokak. 1793 Liivinmaalla, missä suku, jonka Ruotsin kuningas Kaarlo XI oli 1687 aateloinut, omisti Kersel'in tilan. Isä Kasper Henrik Rosenkampf oli ollut majuri Venäjän palveluksessa ja eroa ottaessaan saanut kolleegineuvoksen nimen; äiti oli Karoliina von Ceumern. Nuori Kaarlo R. rupesi 15-vuotiaana valtion palvelukseen kanslistina venäläisessä lakikommissionissa, jonka toimia silloin hänen setänsä Kustaa Aadolf R. isoksi osaksi johti. Tänne hän ei kumminkaan kauan jäänyt, sillä mielensä viehätti hänet insinööritieteesen. Opiskeltuansa tie- ja vesi-kulkuneuvojen insinöörikunnan opistossa hän tuli 1811 insinöörikunnan vänrikiksi ja 1814 luutnantiksi. Hän kuului vanhan Suomen eli Viipurin läänin osastoon, mutta käytettiin töihin myöskin muussa Suomessa siitä syystä että tältä siihen aikaan puuttui omaa insinöörivirastoa. Näin R. komennettiin 1815 johtamaan sillan rakentamista Uuden Kaarlepyyn joen yli, mikä oli hänen ensimmäinen isompi työnsä Suomessa. Hän kiinnitettiin pian tähän pysyväisesti. Setä Kustaa Aadolf Rosenkampff, joka oli 1812 tullut jäseneksi Pietarissa olevaan komiteaan Suomen asioita varten, sam. v. suomalaiseksi aatelismieheksi ja 1817 suomalaiseksi vapaherraksi, sai näet, itse lapsetonna ollen, veljenpoikansakin kirjoitetuksi Suomen ritarihuoneesen viimemainittuun arvoon. Luultavasti Kaarlo R:n oli kiittäminen sedän puoltosanaa siitäkin, että 1817 nimitettiin Suomen koskenperkaus- ja kanavatöitten tarkastajaksi. Tässä virassa hän osoitti harvinaista toimekkaisuutta ja kuntoa, niin että ennen pitkää oli maan kansanmielisimpiä virkamiehiä. Kanavoitsemis- ja koskenperkaustöitä Suomessa, jotka olivat olleet tauonneina v:sta 1807 asti, ruvettiin nyt väsymättömällä vireydellä ja uutterundella jatkamaan hänen johdollansa. Ahkerassa keskeydessä rahvaan kanssa perehtyneenä maan molempiin kieliin sekä käytöksessään ollen erittäin ystävällinen ja miellyttävä kaikkia kohtaan, ymmärsi R., taikka „koskiparoni", kuten häntä nimitettiin, herättää kaikissa maan ärissä harrastusta kanava- ja järvenlaskemistöihin, joiden hyöty ja tarpeellisuus olikin silminnähtävä. Ruotsin vallan aikana aloitettu Kokemäenjoen kanavoitseminen jätettiin sikseensä, koska se katsottiin liian kalliiksi, mutta kosket perattiin kuitenkin, niin että tuo mahtava vedenpaljous sai helpomman kulun ja nousutulvat estettiin. Längelmävesi sai Kaivannon kanavan kautta suoranaisen laskun Roineesen ja aleni sen kautta monta syltä, niin että maanomistajat sen ympärillä voittivat noin 4,500 tynnyrinalaa niittyä. Samaten laskettiin Keltisten y. muitten koskien perkaamisen kautta Päijänteen iso järvi neljä jalkaa, jonka kautta ennen vedentulville alttiit seudut nyt saivat hyviä viljelysmaita. Puulavesi sai Ripatin y. muiden vesijaksoin kautta pääsön Kymijokeen, j. n. e. Maan taloudelliselle kehittymiselle olivat kuitenkin kaikkein tähdellisimmät kanavarakennukset Savo-Karjalan vesistöissä. V. 1826 oli eräs talonpoikain lähetyskunta Pohjois-Savosta, keisarin puheille päästyänsä, pyytänyt että kanava kaivettaisiin Suomen lahden ja Saimaan välille. Suomen koskenperkausten toimikunta, jossa silloin oli puheenjohtajana kenraalikuvernööri, sekä senaati lausuivat, tunnustamalla sellaisen toimen suurta hyötyä, että maan vähäiset varat eivät millään keinoin voineet siihen riittää, ja epäsivät sentähden koko yritystä mahdottomana toteuttaa. Keisari itse piti kuitenkin toista mieltä ja käski ryhtyä viipymättä valmistaviin hankkeisiin suurta työtä varten. R:lle jätettiin niiden suorittaminen. Tehtyänsä kapteeni Fr. Hällström'in avulla alustavia tutkimuksia niissä seuduissa, joiden läpi kanava nyt kulkee, hän jätti 21 p. Jouluk. 1827 laveän lausunnon kanavarakennuksesta, jota seurasivat kartat ja kustannusarvio, nouseva noin kolmeen miljonaan hopearuplaan. Pitkä aika kului kuitenkin vielä, jonka kuluessa tutkimukset jatkettiin (ks. Nyberg, K. H.), ennenkuin

työt vihdoinkin 1845 aloitettiin. R. ei saanut nähdä niiden päättymistä. Mutta hän oli sillä välin, rakentamalla Varkauden kanavan ja sulut (1840), — ensimmäisen laitoksen lajissaan, joka isommassa muodossa tehtiin maassamme valtion kustannuksella, — sekä Konnuksen kanavan (1841) y. m, avannut isoille laivoille koko kulkuväylän Kuopiosta Lappeenrantaan asti. Pohjoisissa vesissä oli sulkujen rakentamisella Kajaanin luona saatu aikaan vapaa venhekulku Sotkamosta ja siitä itäänpäin olevista seuduista Oulujärvelle ja mereen. Viimemainittujen sulkujen avaamisessa (1846) R. näki viimeisen työnsä, jonka sai saattaa loppuun. Matkustaessaan Helsingistä lähellä olevaan maatilaansa sai hän yht'äkkiä halvauksen ja vietiin kuolemaisillaan olevana takaisin kaupunkiin, missä 17 p. Syysk. 1846 päätti elämänsä. „Suomen maan äärissä ei ollut miestä niin yleisesti kunnioitettua ja rakastettua kuin hän", lausui Helsingfors Tidningar kertoessaan hänen kuolemaansa. R:n virkaylennysten joukosta on mainittava, että 1827 tuli Suomen koskenperkauskunnan päälliköksi, 1832 everstiksi ja 1842 kenraalimajuriksi. Hänen haudallensa Helsingin hautausmaalla nostivat hänen entiset virkatoverinsa kalliin muistokiven. Graniitiin hakattu kirjoitus Saimaan kanavan varrella säilyttää myös hänen muistoansa. R. oli kahdesti nainut: 1) v. 1828 Aurora Antonina Augusta Hartman'in, joka oli Turun yliopiston kirjastonhoitajan G. I. Hartman'in tytär ja kuoli 1832 sekä 2) v. 1834 Augusta Turdin'in, jonka isä oli kauppaneuvos Uudessa Kaarlepyyssä. Viisi lasta jälkimäisistä naimisista elivät hänen jälkeensä. K. F. I.

Ross-suku, mainitaan Skotlannista Suomeen tulleen, nähtävästi Kustaa II Aadolfin aikana. Suvun kantaisänä täällä oli William Ross, porvari Waasan kaupungissa Pohjanmaalla, ja hänestä se näkyy haarauntuneen, niinkuin alempana oleva taulu osoittaa.* Useat suvun jäsenet ilmaisivat omituista luonteen oikullisuutta. Napuen tappelun jälkeen tuo silloin 80-vuotias Waasan pormestari Jaakko Ross oli kanteenalaisena sovinnon-hieromisista Venäläisten kanssa ja jäikin sitten, Suupohjan tuomarina, vierasta valtaa palvelemaan, mutta kuoli ennen rauhantekoa. Aivan päinvastaista taipumusta osoitti pikku vihan aikana Turun akatemian silloinen apulainen, sittemmin jumaluusopin professori, Iisak Ross, joka keväällä 1743 mainitaan sepittäneen salaisen tuuman nostattaa Suomen rahvasta maassa vallitsevaa Venäjän sotaväkeä vastaan. Kummallisinta elämän uraa astui hänen nuorempi veljensä, Wilhelmi Ross, joka oli „choralis" Turun tuomiokirkon suomalaisessa seurakunnassa sekä Itämaisten kielten dosenttina yliopistossa. Tämä mies osoitti suurta taipumusta kielitutkimukseen, jota varten hän sai kaksinkertaisen stipendin. Hallituksen päätarkoituksena näkyy olleen saada hänestä niinkutsuttua „dragomania" eli tulkkia Ruotsin lähetystöön Konstantinopolissa. V. 1764 Ross lähtikin Portukalin kautta itäisille maille, mutta jätti kotia vaimon ja lapset, eikä enää palannut takaisin. Laveiden vaellusten perästä hän tuli munkiksi Jerusalemiin ja kuoli alussa 1770-lukua Damaskossa. Hänen vaimonsa toisessa avioliitossa, Saara Margareeta Grundström, kuoli Turussa vasta v. 1801. (Geneal. Sursilliana; Tengström, Chronol. Ant.). Y. K.

Roth, Juhana Jaakko, uljas partiokulkija, ansaitsee huomattavan sijan 1808—09 vuosien sodan historiassa, vaikk'ei hänellä ollut sen korkeampaa arvoa kuin vältvääpelin paikka. Kenties sopisi hänestä laulaa niinkuin Munterista, että hän „Saapui tuolta saloltahan Isiensä ikiteille", sillä Roth-nimisiä tavataan Porin rykmentin kirjoissa

---

* *William Ross*, porvari Waasassa, kotoisin Skotlannista.

Herman Ross, raatimies Waasassa. Puolisot: 1) Marg. Jesenhaus. 2) Marg. Wernborg.	Jaakko Ross, pormestari Waasassa, s. 1634, † 1720. Puoliso: Marg. Bockmöller, Uuskaarlepyyn pormestarin tytär.	Wilhelm Ross, pormestari Uuskaarlepyyssä, s. 1635, † 1690. Puoliso: Anna Bockmöller, Uuskarlepyyn pormestarin tytär.

Herman, Turun tuomioprovasti, jumaluusopin professori, s. 1670, † 1725. P.: 1) Marg. Schæfer. 2) Marg. Pihlman.	Katariina, naitu Närpiön kappalaiselle Gabr. Kalm'ille (professori Pietari Kalm'in äiti).	Tyttäriä.	Herman, pormestari Waasassa.	Magdaleena, naitu Uuskaarlepyyn kirkkoherralle Juhana Forsman'ille.	Juhana, kanslisti lakikommissionissa, † 1701.

Juhana, kirjaston amanuensi, † 1728.	Herman, lehtori, † 1777.	Jaakko, kappalainen Jomalassa.	Iisak, akatemian apulainen, professori, † 1783. Puol.: Birgitta Mjöd.	Wilhelm, akatemian dosentti, munkki Palestinassa.

Iisak, talous-tirehtööri.	Herman, tuomari Korsholman eteläisessä tuomiokunnassa, aateloittu v. 1819 (ei sisäänkirjoitettu).

useampia. Eräs Juhana R., syntynyt Orivedellä v. 1706, tuli v. 1723 rumpaliksi ja v. 1742 vältvääpeliksi; Kustaa R., syntynyt v. 1710, tavataan v. 1750 samallaisessa virassa; kolmas Roth, Juhana nimeltään hänkin, mahdollisesti edellämainitun Juhanan poika ja silminnähtävästi 1808 vuoden sankarin isä, joka syntyi Porin läänissä v. 1728, tuli v. 1746 rumpaliksi, v. 1761 asemestariksi ja v. 1770 furiiriksi mainitussa rykmentissä. Saarilahden virkatalossa nykyisessä Teiskon pitäjässä, joka silloin oli hänen isänsä hallussa, syntyi Juhana Jaakko R. 2 p. Helmik. v. 1772. Nuorena hän tuli orvoksi ja otettiin kymmenvuotiaana erään kapteeni von Kothen'in taloon, samalla kertaa palvelijaksi ja kasvavien poikien seuraksi; mutta v. 1788 hän meni tarjokkaana Uudenmaan rykmenttiin, kohosi v. 1795 korpraaliksi ja siirrettiin v. 1803 alaupseerina Porin rykmentin Ruoveden komppaniaan. V. 1807 R. otti osaa muutamiin kähäkkiin Pommerissa; 1808 vuoden sodassa hän muun muassa oli ollut Siikajoen ja Lapuan taisteluissa saapuvilla. Päivä jälkimäisen voiton jälkeen, siis 15 p. Heinäk., lähetettiin R. vältvääpeli Spoof'in ja 40 miehen kanssa kotitienoillensa yritykseen, joka on tehnyt hänet kuuluisaksi. Hän sai käskyn polttaa venäläisten makasiineja, hävittää siltoja ja muilla lailla häiriä vihollisten peräytyviä joukkoja. Luullaan että majuri Eek olisi keksinyt tuuman ja valinnut sen toimeenpanijat, ja hyvin hän todellakin oli onnistunut kummassakin kohden. Virtailla löytyi suuri makasiini, vaan sen suojelukseksi oli jätetty 200 miestä ja kaksi kanuunaa; niin suurta ylivoimaa ei voitu menestyksellä häiritä. Nopeasti R. sen sijaan samosi vesimatkoja ja syrjäisiä polkuja myöten Visuveden tienoille, poltti 19—21 p. Heinäk. Visuveden ja Ruoveden sillat, valloitti äkkikarkauksella kaksi suurta muonakuormastoa ja 73 hevosta, otti vartiat vangeiksi ja kuljetti kaikki Soukonsaarelle, lähelle Ruhalaa, jonne hän myöskin keräili kaikki alukset, jotka vaan sai käsiinsä. Pienen joukkonsa vahvistukseksi hän kokosi ympärilleen talonpoikia ja sotureja, jotka olivat olleet Viaporissa, niin että hänen käskyissänsä viimeiseltä oli 100 miestä. Heinäk. 23 p. tehtiin Spoof'in johdolla rynnäkkö Tampereella olevia Venäläisiä vastaan, ja vähällä oli ett'ei kaksi komppaniaa kanuuniensakaan avulla olisi voinut estää heitä siltaa polttamasta. Mutta vaikka viimemainittu yritys hupeni tyhjiin, olivat „amiraali Rutt ja kenraali Spuff" kuten Venäläiset nimittivät vastustajiaan, joka tapauksessa saattaneet Rajevskin mitä tukalimpaan asemaan. Päällekarkausta peläten olivat Venäläiset itse polttaneet Virtailla olevat muonavaransa, ja pääarmeijalla ei ollut ruokaa paljoa ensinkään. Täytyi siis Keuruun kautta lähteä takaisin Hämeenlinnaan, arvelivat venäläiset päälliköt yksimielisesti, semminkin kun neuvottelun kestäessäkin olivat saaneet uusia sanomia R:n rohkeista yrityksistä. Kenraali Kamenski, joka samassa tuli päälliköksi, ei kuitenkaan peräytynyt kauemmas kuin Jämsään. Samalla kertaa lähetettiin paljon väkeä R:ia vastaan. Elok. 3 p. taisteli Spoof Ritoniemellä, mutta R. ei ottanut siihen kähäkkään osaa, epätietoista mistä syystä. 10 p. Elok. hän saapui Kauhajoelle yhtyäksensä rykmenttiin. Häneltä oli yksi mies kaatunut mutta monta tullut lisään. Venäläiset olivat hänen retkensä kautta kadottaneet 6 upseeria ja 45 sotamiestä sekä hyvin suuret muonavarat.

Urhoutensa palkaksi nimitettiin R. vänrikiksi. Hän oli sittemmin saapuvilla Lapväärtin, Uuskaarlepyyn ja Kokkolan kähäköissä, sai Kainuulla jättää aseensa, ja palasi sitten kotipaikoilleen. Erotessaan Ruotsin palveluksesta v. 1812 hän sai luutnantin arvonimen ja v. 1815 kultamitalin osoittamastaan urhoudesta. Hän kuoli Saarilahdella 1 p. Syysk v. 1839. R. oli kahdesti nainut, ensin Anna Bergqvist'in ja sitten Ottiliana Elisabet von Hausen'in. (Collin, Lefnadsteckningar öfver de utm. pers. under kriget 1808 och1809; Suomi 1857; valtioarkisto). E. G. P.

Rothovius, Iisak, Suomen kirkon jäntevä ylipaimen ja uudistaja, syntyi 1570 tai 1572 Angelstad'in pitäjässä Smolannissa. Hänen isänsä, nimeltään Birger Laurinpoika, oli varaton talonpoika tai torppari, mutta hankki ainakin kahdelle pojalleen korkeampaa oppia. Iisak R. kävi Veksiö'n, Kalmar'in ja Linköping'in kouluissa, tuli v. 1595 ylioppilaaksi Upsalaan, josta kahden vuoden perästä lähti Wittenberg'iin; siellä hän harjoitti viisi vuotta opintoja, kunnes 1602 sai maisterinarvon. Kotimaahan palattuansa hän ensin otettiin herttua Kaarlon hovisaarnaajaksi ja nimitettiin 1604 Nyköping'in kirkkoherraksi. Täällä hän tuli tunnetuksi jäykkänä oikeauskoisena ja väsymättömänä, uljaana saarnaajaana; itse hän todistaa pitäneensä tässä seuraakunnassa 25:ssä vuodessa neljättä tuhatta saarnaa. Kun Eerik Sorolaisen kuoltua kuulustettiin 1627:n vuoden valtiopäivillä pappissäädyn mieltä hänen seuraajastaan, päättyi papiston vaali yksimielisesti R:een. Arveltiin Suomessa olevan vielä vallalla liian paljo paavilaisia oloja ja käsitteitä, sekä sen ohessa raakuutta ja vallattomuutta; R. itse pelkäsi tehtävänsä vaivoja ja vaikeuksia, „koska ei osannut Slavonian kieltä", — ja todella olikin Suomessa ollut piispoina uskonpuhdistuksen jälkeen ainoastaan kotimaiset miehet; mutta nyt ehdokkaan kiivas luterilaisuus ja tunnettu into katsottiin tärkeämmiksi ja niin hän sai samana vuonna 1627 kuninkaallisen nimityksen. — Suo-

meen tultuaan hänen uusi vaikutusalansa ensimmäiseltä hänestä tuntui rasittavalta. Hän huomasi maassa vallitsevan suurta taikauskoa, soimasi kiivailla sanoilla, että harjoitettiin noituutta, raakuutta elämä- ja puhetavoissa, valitti sapatin kunnioituksen puutetta ja sitä juoppoutta, joka oli vallalla papistossakin, samoin kuin maallikkojen joukossa. Mutta piispa ryhtyi kohta ankaraan taisteluun näitä pahennuksia vastaan. Hän pani toimeen erittäin ankaran kirkonkurin, julkaisten koko joukon ankarilla varoituksilla täytettyjä kiertokirjeitä papistolle sekä kirkollisia asetuksia ja sääntöjä. Nämä R:n säännöt ovat tunnetut sotakomennon tapaisen ankaruutensa kautta, jonka alaisina olivat kirkon paimenet samoin kuin seurakunnan jäsenet. Papit rangaistiin viikkokautisella vankeudella konsistoorin vankihuoneessa tai viran menettämisellä, jos esim. oli tapahtunut jotain epäjärjestystä tai säädyttömyyttä lukukinkereillä. Alemmat papit joutuivat taas kirkkoherrojen tiukan vallan alle, joten R. hävitti tulokset Juusten'in pyrinnöistä, joka oli koettanut kohottaa juuri alemman papiston tilaa. Seurakuntalaiset rangaistiin sakoilla, julkisella ripillä, saarnatuolista annetuilla nuhteilla j. n. e.; rangaistuksen alaisena rikoksena oli esim. jos seurakunnan jäsen kolme kertaa perätysten oli poissa julkisesta jumalanpalveluksesta. Käyttipä R. vanhaa paavilaista pannaa siten että seurakunta joskus rangaistiin kirkon sulkemisella. Mutta vielä pontevammin R. vaikutti samaan suuntaan, paremman kirkkojärjestyksen ja siivompain tapain perustamiseen, korottamalla sivistystä ja opetusta maassa. Hänen ensimmäisiä toimiaan oli Turun katedraalikuolun puuhaaminen kymnaasiksi, johon asiaan hallitus v. 1630 antoi suostumuksensa. Maan pappien kanssa pidettiin ahkeraan pappeinkokouksia; näitä varten piispa pappien opetukseksi julkaisi n. s. synodaaliväitöksiä, joiden johdosta pidettiin pappeinkokouksissa julkisia keskusteluja. Kansan opetusta hän samalla innolla harrasti; sen tärkein ja melkein ainoa välikappale oli silloin vielä kirkossa pidetyt lukukinkerit, mutta se edistyi kuitenkin niin hyvästi, että piispa 11 vuotta maassa vaikutettuansa voi vakuuttaa melkein kaiken kansan osaavan katekismuksen. — R:ella oli myöskin osa raamatun suomentamistyön toimeensaamisessa. Hän toi eri tavoin esiin hallituksen kuultaviin hiippakuntansa toiveet asiassa ja sai hallituksen ottamaan huostaansa työn, jonka etevin aikaansaaja oli professori, sittemmin piispa Eskil Petraeus. R. myös hartaasti kannatti kreivi Brahe'n hanketta yliopiston perustamisesta, esittäen sen tarpeellisuutta konsistoorin kirjeissä hallitukselle. Hän tuli myöskin yliopiston ensimmäiseksi toimeliaaksi varakansleriksi. Samaten perustettiin näiden miesten yhteisvaikutuksesta maahamme useita oppikouluja.

Painosta löytyy julkaistuna joukko R:n ruotsinkielisiä saarnoja. Ne ovat kirjoitetut selvään, yksinkertaiseen ajatustapaan, seuraten yleensä tarkasti selitettävää raamatunpaikkaa; mutta sen ohessa R. antaa kiivaalle luonteelleen paljon sijaa, moittiessaan erityisiä paheita ja joskus yksityisiä henkilöitäkin. Niinpä hän, saarnatessaan v. 1634 Turun ruotsalaiselle seurakunnalle, — hän ei, puuttuvan Suomen kielen taidon tähden, koskaan saarnannut kaupungin suomalaiselle seurakunnalle, — soimasi suomalaisen seurakunnan jäseniä että „heidän teki paremmin mieli vellipataan ja kaalivatiin kuin Herran huoneeseen, jossa kävivät ainoastaan tavan vuoksi". Tämä soimaus nosti, niinkuin tietty, ankaran vihastuksen suomalaisessa seurakunnassa. Joukko sen jäseniä kirjoitti katkeran valituskirjan, jossa vielä syyttivät piispaa kirkon varain varastelemisesta ynnä muista törkeistä rikoksista. Kirjoituksen kokoonpanija väitti sittemmin varoittaneensa: „älkää, hyvät miehet, käskekö kirjoittamaan semmoista, josta ette voi vast' edes mahdollisesti vastata", mutta he olivat vaan huutamalla vakuuttaneet pysyvänsä puheissaan. Oikeudessa he kuitenkin lykkäsivät syyn toinen toisensa päälle, mutta tuomittiin kaikki koviin sakkoihin. Samallaisia kiivaita soimauksia R. teki hovioikeuden jäseniäkin vastaan, joiden kanssa seur. v. joutui yhdenluontoiseen riita-asiaan. Kerran, v. 1638, R. kumma kyllä sai hallitukselta kirjoituksen, jossa häntä moitittiin leväperäisyydestä; tällöin hän, vastaten arvokkaisuudella moitteisin, otti lämpimästi puolustaaksensa Suomen oloja tehtyjä soimauksia vastaan. Samalla hän valitti väsyneensä työlääsen virkaansa ja haluavansa lepoa ja rauhaa. Mutta jo pian sen jälkeen hän taas vaikutusinnossaan pyysi saada Viipurinkin hiippakunnan hoitaakseen, lausuen toivovansa saada siellä toimeen yhdessä vuodessa enemmän kuin mitä oli siellä moneen vuoteen tehty. — Pysyen vielä korkeaan ikäänsä saakka yleensä voimissaan ja toimekkaana, kuoli Iisak R. 10 p. Helmik. 1652. Hän oli nainut 1) v. 1604 Annan, Nyköping'in pormestarin Eerik Laurinpojan tyttären, 2) Katariinan, Itä-Husby'n kirkkoherran Antero Niilonpojan tyttären. (Tengström, Vita et mer. ep. Rothovii; Tengström, Chronol. Ant.; Krohn, Kert. Suomen hist.; Finl. Minnesv. Män II).

Rothsten, Frans Wilhelm, sanakirjansepittäjä, syntyi Porissa Syysk. 14 p. 1833. Isänsä oli puuseppä Abraham R., äiti Maria Sofia Hjulberg. Rothsten tuli yliopistoon 1851, kandidaatiksi 1855 ja vihittiin maisteriksi 1857. Hän on ollut ajoit-

tain Suomen kielen opettajana parissa Helsingin koulussa, siinä toimessa osoittaen harvinaista taitoa, vaan muuten, virkoihin pyrkimättä, pannut koko aikansa kirjallisiin töihin. Hän on sepittänyt *Latinaissuomalaisen sanakirjan* v. 1864 (toinen enennetty painos par'aikaa tekeillä) sekä toimittanut helppohintaisen Kalevalan painoksen v. 1870, joka on varustettu sana- sekä asia-selityksillä. Näiden hänen työnsä ainoain näkyväin hedelmäin ohessa on hän vielä hiljaisuudessa ollut suurena apuna monessa muussa kirjallisessa sekä tieteellisessä yrityksessä. Niin esim. on hän valvonut kielen puhtautta Churberg'in romaani-jaksossa, antanut neuvoja sekä lisiä Jahnsson'in lauseoppiin samoin kuin myös useimpiin viime vuosikymmeninä Suomal. Kirj. Seuran kustannuksella ulostulleisiin sanakirjoihin. — Rothsten on 1870 vuodesta alkain ollut mainitun seuran sihteerinä ja pitkän ajan jäsenenä sen yleisessä tarkastusvaliokunnassa sekä kielitieteellisessä osastossa.

Rotkirch, Kaarlo Fredrik, hovioikeuden presidentti, syntyi 20 p. Lokak. 1775 Stensböle'n fideikommissi-kartanossa Porvoon pitäjässä. Hän kuului aateliseen sukuun, joka, ollen alkuaan Liegnitz'in ruhtinakunnasta Silesiasta, oli 1634 otettu Ruotsin ritarihuoneesen ja jonka haltuun mainittu tila, sittemmin muutettu fideikommissiksi, oli joutunut. Kaarlo Fredrik R:n isä oli majuri Ventsel Fredrik R., s. 1727, † 1814, hänen äitinsä Kristiina Lagerhjelm, † 1810, majuri Kustaa L:n tytär. Kaarlo Fredrik R. tuli ylioppilaaksi Upsalassa 1790, meni kuninkaan suureen kansliaan, missä palveli, korotettuna 1797 toiseksi sihteeriksi, vuoteen 1803, jolloin vetäytyi, ensimmäisen toimitussihteerin arvolla, pois valtiotoimista ja muutti Suomeen, Storby'n tilaan Pyhtään pitäjään. Sitä ennen hän oli, kamarijunkariksi nimitettynä, seurannut 1800 kuningasta matkustuksella Etelä-Ruotsiin, Tanskaan, Pommeriin ja Rügen'iin sekä 1802 kuningasta ja kuningatarta heidän matkallansa läpi Suomen. — Julkiseen työhön kutsuivat hänet taas tapaukset v. 1808, kun Kyminkartanon läänin aateli valitsi hänet edustajakseen suomalaiseen lähetyskuntaan Pietariin. R. seurasi kutsumusta ja oli deputationin toimekkaimpia jäseniä. Hän sai kohta toimekseen valmistaa, kolmen muun lähetyskunnan jäsenen kanssa, sen memoriaalin, jonka se katsoi velvollisuudekseen antaa keisarille, ja joka sisälsi syyt, minkätähden lähetyskunta ei voinut katsoa itseään kansan valtuuskunnaksi, vaan jätti keisarin arvosteltavaksi „yleisen maan säätyjen kokouksen tarpeellisuuden, että kuulisi kansan omaa tahtoa niissä aineissa, jotka koskevat kaikkein hyvää ja yhteistä parasta“. Toimellisesti R. otti myös osaa seuraavan vuoden valtiopäiviin Porvoossa; kuului ritariluokan valitsijoihin, oli raha-asiain valiokunnan jäsen ja kutsuttiin valtiopäiväin lopulla kolmen säädyn vaalilla uuden hallitusneuvoston jäseneksi, johon astui sen ensimmäisenä kirkkoasiain päällikkönä. Vetäytyi toistamiseen yksityiselämään 1812 Stensböle'ssä asumaan, mutta kutsuttiin taas julkiseen toimintaan 1817, jolloin nimitettiin Waasan hovioikeuden presidentiksi. Kohotettiin vapaherraksi 14 p. Elok. 1830. Kuoli Waasassa 11 p. Toukok. 1832. — Nai v. 1803 Augusta Fredriika Elisabet Aminoff'in, joka oli majuri Berndt Henrik Aminoff'in tytär ja kuoli 1846. (Spåre, Biogr. Ant.; R. Castrén, Borgå Landtdag). A. G. F.

Rotkirch, Matilda Vilhelmiina, maalaajatar, edellisen tytär, syntyi 28 p. Heinäk. 1813 Stensböle'ssä Porvoon pitäjässä. Vaikk'ei Matilda R. lyhyellä elämänajallaan taiteilijana ehtinyt mihinkään täydellisyyteen, on hänellä kuitenkin aina muistettava sija Suomen nuoressa taiteessa, ja on hän sen ohessa ensimmäinen tunnettu Suomen tytär, joka on maalaamataidetta harjoitellut. Koko hänen taiteilijavaikutuksensa oli näet jo ennen Suomen taideyhdistyksen perustamista, ennen kuin taide vielä varsinaisesti oli maahamme juurtunut. Jo varhain tulivat kotona hänen rikkaat luonnonlahjansa ilmi ja pian isän kuoleman jälkeen lähti hän Ruotsiin, missä hän vv. 1833—34 nautti opetusta professorilta vapaitten taiteitten akatemiassa J. G. Sandberg'iltä sekä nuorelta maanmieheltänsä R. V. Ekman'ilta Tukholmassa; siellä hän yhä kehitti itseänsä vv. 1836—38, likeisellä ystävyydellä liittyneenä jaloon ruotsalaiseen maalaajattareen Sofia Adlersparre'en. V. 1840 hän lähti matkalle Italiaan, taiteen kotimaahan, jonne kauneudelle altis ja lämmin henkensä hänet vietti, ja seur. v. oleskeli hän pitemmän ajan Pariisissa, hartaasti Louvre'ssa tutkien ja kopioiden Van Dyk'in ja Murillo'n teoksia. Sieltä täytyi hänen heikon terveytensä vuoksi palata kotimaahan, jossa hänen lyhyt elämänpäivänsä päättyi jo 7 p. Maalisk. 1842 Turussa, missä äiti silloin asui. Kova rintatauti saattoi hänet, niinkuin V. Holmberg'in, K. E. Jansson'in ja Viktorine Nordensvan'in, varhaiseen hautaan, kaikki katkeraksi vahingoksi suomalaiselle taiteelle. Hänen taulunsa ja muotokuvansa, joista osa säilytetään Ruotsissa, esiintyvät kaikki, niin alkuteokset kuin kopiot, virheettömän ja kauniin piirustuksen, puhtaan ja viehättävän värityksen kautta; niistä, jotka löytyvät Suomessa (enimmät Stensböle'n kartanossa) ja jotka täällä ovat näytteillä olleet, on erikseen mainitseminen „Vingåker'in talonpoikaistyttö“ (Södermanlannista Ruotsista) 1837, ja „Nuori rukoileva nainen“ („Rukouksen enkeli“) 1838, jälkimäinen pieni, kallis kuva, joka kuvas-

taa rakastettavan taiteilijattaren sielua. Taideyhdistyksellä on ainoastaan hänen tekemänsä kopio vanhan hollantilaisen mestarin mukaan (1839). B. O. S.

Rudbeck (Salmelainen), Eero, suomalaisten kansantarinain ulosantaja, syntyi Huhtik. 17 p. 1830 Iisalmessa, missä isä, Antti Rudbæck, oli henkikirjurina. Äitinsä oli Maria Sofia Crohns. E. Rudbeck pääsi ylioppilaaksi 1849, vihittiin maisteriksi 1857, tuli kymnaasin apulaiseksi Kuopioon 1858 ja kuoli Kesäk. 29 p. 1867.

Hän oli suurella innolla ryhtynyt Suomen kansantarinoiden kokoonsovittamiseen ja painoon toimittamiseen. Hänen työnsä kautta ja Suom. Kirjallisuuden seuran kustannuksella ilmautui *Suomen kansan satuja ja tarinoita* neljä vihkoa (1852, 1854, 1863, 1866). Itsekin kävi hän yhdessä A. Rothman'in kanssa v. 1850 mainitun seuran antamalla matkarahalla keräämässä tarinoita Pohjois-Hämeestä. Myös rupesi hän vertailemaan niitä samanlaisiin tuotteisiin muissa kansoissa ja ylipäänsä tutkimaan kansantarinan luonnetta. Tätä ainetta koskee eräs hänen kirjoituksensa: *Försök att utreda folkäfventyrets egendomliga karaktär* (Litteraturbladet 1854). Toinen tieteellinen, hänen kädestään lähtenyt, myös meidän kansamme muinaisuutta koskeva tutkimus on: *Muinaisten Suomalaisten pyhistä menoista* (Suomi 1852). — Itä-Suomen kansantarinain sujuvaa, kaunista, runollista kieltä, johonka hän oli niin perinpohjin perehtynyt, hän myös käytti useissa pienissä suomennoksissaan ja mukailuksissaan. Nämät, esim. lukemisto *Pääskysen pakinat* 1857, *Pyhä hauta eli kristittyin sotaretket Palestiinan pelastamiseksi* 1861, hengelliset kirjaset: *Päivistä parhain* 1850, Wilberforce'n *Rukouskirja kodille* 1851. Neuman Hall'in *Tule Jesuksen tykö* 1862, sekä viimein hänen lastenlehtensä: *Lukemista Nuorisolle* 1856 (lakannut 18:een numeroon) ja *Lasten Suometar* 1857 (ainoasti alkukuukaudet, jonka jälkeen se jäi Slöör'in jatkettavaksi) ovat kirjoitustavan ja kielen puolesta nytkin vielä esikuviksi kelpaavia mestariteoksia. Sen kautta ne ovatkin, yhdessä itse kansantarinain kanssa, suuresti olleet apuna uudemman suomalaisen proosan muodostumiseen. Kuopiossa Rudbeck yhdessä toisten kanssa perusti nytkin vielä elävän *Tapio* nimisen paikkakunnan lehden. Yhteen aikaan toivottiin hänen jäävän Helsingin yliopistoon opettajaksi; mutta vastoinkäyminen tohtoriväitöksessä 1857 masensi arkatuntoisen miehen mielen siihen määrään, että siveellisestikin murtui. J. K.

Rudeen, Torsten, runoilija, piispa, syntyi 9 p. Maalisk. 1661 Lysvik'in pitäjässä Vermlannissa. Hänen vanhempansa olivat mainitun pitäjän komministeri Haqvinus Thorstani Rudenius ja Christina Falk. Tultuaan v. 1678 ylioppilaaksi Upsalaan, hän vasta v. 1691 seppelöittiin maisteriksi. Seuraavana vuonna hän nimitettiin poeseos professoriksi Turun akatemiaan, luultavasti etupäässä vanhojen kielten opetuksen kohottamiseksi. V. 1706 hän sai kolmannen jumaluusopin professorinviran ja nimitettiin samassa tuomioprovastiksi ja sikäläisen ruotsalaisen seurakunnan kirkkoherraksi. Nimitettynä v. 1708 Karlstad'in superintendentiksi, R. muutti takaisin Ruotsiin, jossa hän v. 1719 tuli Linköping'in hiippakunnan piispaksi. Ulriika Eleonooran kruunausjuhlassa hänen lapsensa aateloittiin nimellä Rudenschöld, itse hän seppelöittiin jumaluustieteen tohtoriksi. Kuusilla valtiopäivillä hän oli läsnä, muutamilla säätynsä puheenjohtajana. R. kuoli Syysk. 9 p. 1729 Linköping'issä. — R. tosin oli virkatoimissaan uuttera ja tarkka, hurskas ja rehellinen, mutta maineensa hän on saavuttanut yksinomaan runoutensa kautta. Sitä hän harjoitti etupäässä ja enimmällä menestyksellä ylioppilasaikanaan. Hänen runoilijaluonteensa oli näet oikeastaan erootillinen, mutta papiksi tultuaan hän piti itsensä aikansa katsantotavan mukaan velvoitettuna virittämään toisia säveleitä. Vaan tuossa totisessa runolajissa hän ei suinkaan onnistunut. Sen osoittavat itse hänen riemulaulunsa Kaarlo XI:nen syntymäpäivänä 1696 (painettu erikseen 1697) ja Kaarlo XII:nen kunniaksi 1702, jotka 1704 painettiin Turussa yhteisellä nimellä „Finska Helicons underdåniga fägnesånger“. Muita runottarensa tuotteita R. ei ole itse painattanut. Myöhemmin on niitä (yhteensä 70) koottu ja painettu (1867), ja ne todistavat hänen täydelleen ansaitsevan sen paikan aikansa parhainten joukossa, jota aikaisemmat arvostelijat, tuntien ainoastaan hänen painettuja runojaan, eivät hänelle myöntäneet.

R. nai 1692 Anna Brunell'in, jonka vanhemmat olivat valtiosihteeri Kristian Brunell ja Kristiina Neuberg, ja 1696 assessori Jöns Claësson Wallvik'in ja Magdaleena Rudbeckia'n tyttären Magdaleenan. (Hanselli, Saml. Vitterhetsarbeten VIII, Malmström, Grunddrag till Sv. Vitt. hist.; Tengström, Chronol. Ant.).

Runeberg, Efraim Otto, maamittauksen tirehtööri, syntyi 29 p. Heinäk. 1722 Drottningholm'an linnassa Ruotsissa, missä hänen isänsä Lauri R.* (ks. seur. sivua) oli linnansaarnaajana ja koulumestarina. Äiti Agneeta Elisabet Maistrin kuului Franskasta sisäänmuuttaneeseen sukuun. Tultuansa jo 1738 ylioppilaaksi Upsalaan, missä etenkin luki matematiikia, meni E. O. Runeberg linnoituskuntaan ja voitti siinä, johtaessaan erityisiä varustustöitä Viaporissa, kreivi Augustin Ehrensvärd'in suosion ja luottamuksen. Tämän puoltosanasta hän myös nimitettiin 1750 tirehtööriksi suomalaiseen mittauskommissioniin, jonka toi-

mena oli laatia maantieteellinen kuvaus ja kertomus maasta. R:n johdolla saivat maamittaustyöt pian kumminkin toisen, Suomen taloudelliselle kehittymiselle tähdellisemmän suunnan. Ennen tavallisten maantieteellisten mittausten sijaan tehtiin tarkat mittausopilliset tutkimukset, jotka pantiin uuden ja tasaisemman veroittamisen perusteeksi. Tässä ensiksi myöskin käytettiin isojako-menetystapaa (1754 Laihialla). Todisteina siitä taidosta ja innosta, millä R. johti näitä töitä. ovat useat hänen tekemänsä ja osaksi Ruotsin tiedeakatemian toimituksiin otetut kirjoitukset, niinkuin *Beskrifning öfver Laihela socken* (1758), *Försök till en politisk värdering på land och folk, Tankar om ett rätt kammar- och skattläggningsverk* (1761). *Påminnelse vid tjenstehjonsstadgan* (1761), *Om några förändringar på jordytan* (1765), *Förklaring på några omständigheter rörande frågan om vattuminskningen* (1769) y. m. Mestariteos selvyydessään ja tolkussaan sekä vielä nytkin ohjeena kelvollinen on se johtosääntö, jonka 2 p. Tammik. 1765 antoi Suomen maamittareille. V:sta 1758 R. oli jäsen Ruotsin tiedeakatemiassa, joka kultamitalilla palkitsi hänen kertomuksensa Laihiasta. Filosoofistakin kirjailijatointa R. koitteli. Hänen teoksensa *Tankar om menniskans själ* (1770) on koe tehdä filosofiaa kansantajuiseksi, ja se sisältää joukon paremmin tai huonommin onnistuneita tavallisimpien latinaisten oppisanojen ruotsinnoksia. Vaan vaivalloiset työt ja matkustukset olivat murtaneet R:n terveyden ennen aikojansa. Hän kuoli 19 p. Tammik. 1770 Vaasassa, yleisesti kunnioitettuna ja kaivattuna. Oli 1758 nainut ylitirehtöörin Jaakko Faggot'in nuorimman tyttären Hedvigin, mutta ei jättänyt jälkeensä mitään lapsia. (Suvusta ks. Renvall, Stamtafla öfver slägten Runeberg). K. F. I.

Runeberg, Juhana Ludvig, runoilija, syntyi Pietarsaaressa 5 p. Helmik. 1804. Hänen vanhempansa olivat Pietarsaareen asettunut merikatteini Lorentso Ulrik R. ja hänen vaimonsa Anna Maria Malm, erästä Ruotsista kotoisin olevaa pohjalaista kauppiassukua; heidän vanhin lapsensa oli poika Juhana Ludvig. Koska vanhemmat olivat niukoissa varoissa, piti eräs setä, tullinhoitaja Oulussa, huolta pojasta, joka pari vuotta oleskeli sedän tykönä tämän kuolemaan asti 1814. Sen jälkeen pantiin hän Vaasan kouluun jatkamaan jo Pietarsaaressa ja Oulussa aloitettuja lukujansa. Iloinen mieli ja loppumaton kekseliäisyys kaikellaisten lystillisten kujeitten toimeenpanemiseen huomattiin R:ssä kouluaikana, jolloin kuitenkin samalla kertaa huolella hoiti läksyjänsä. Halu runojen kirjoittamiseen heräsi jo silloin ja näkyy lähemmin saaneen yllykettä Choræus'en runoelmain kautta, jotka koottuina ilmestyivät 1815. Myöskin Franzén'iin ja Bellman'iin tutustui R. varhain. V. 1822 Lokak. 3 p. kirjoitettiin R. ylioppilaana Turun akatemiaan, eikä tämän ajan perästä enää saanut apua kotoa. jonka taloudellinen tila vielä oli pahennut sitten kuin isä 1821 oli saanut halvauksen, mikä laski hänet tautivuoteelle hänen kuolemaansa asti 1828. Akatemiassa R. eli opetuksella ja vastaanotti lopulla vuotta 1823 kotiopettajan paikan Saarijärvellä. Ne kaksi vuotta, jotka hän vietti osaksi täällä, osaksi Ruovedellä, olivat tärkeät hänen kehitykselleen, sillä täällä hän oppi tuntemaan ja rakastamaan luontoa ja kansan elämää näillä Suomen sydänmaan seuduilla. Tämän olon muistot ja vaikutukset on R. kuvaillut oivallisella tavalla kirjoituksessaan „seuduista, kansanluonteesta ja elämänlaadusta Saarijärvellä,“ julaistu muutamia vuosia myöhemmin „Helsingfors Morgonblad'issa.“ Suomalaiseen rahvaasen virinnyt rakkaus herätti hänessä myös jo Saarijärvellä ajatuksen siitä kansanelämän kuvaelmasta, jonka sittemmin niin loistavalla tavalla „Hirvenhiihtäjissä“ loi eloon. Ruovedellä kapteeni af Enehjelm'in omistamassa Ritoniemessä, missä R. 1825 v:n loppupuolella oli kotiopettajana, tutustui hän siihen mieheen, joka tuli „vänrikki Stoolin“ perikuvaksi, erääsen vanhaan vänrikin arvoa kantavaan alaupseeriin nimeltä Pelander, jonka kertomukset 1808 vuoden sotatapauksista herättivät nuoressa ylioppilaassa ihastunutta mieltymystä.

* *Runeberg-suku.*

Lauri, alaupseeri, † 1718 Norjassa.

Lauri Runeberg. kirkkoherra Alunda'ssa Uplannissa, s. 1679, † 1773.

Kaarlo Maistrin, kirkkoherra Håtuna'ssa, s. 1718, † 1801.	Edvard Fredrik, vakaaja Tukholmassa, s. 1721, † 1802.	*Efraim Otto,* maamittauksen tirehtööri, s. 1722, † 1770.	Ludvig Anton, kommissioni-maamittari Suomessa, s. 1725, † 1803.
Kaarlo Juhana, registraatori hallitusneuvostossa, s. 1765, † 1814.	Jälkeläiset asuvat Ruotsissa.	Anton Ludvig, tullinhoitaja Oulussa, s. 1769, † 1814.	Lorentso Ulrik, merikatteini Pietarsaaressa, s. 1772, † 1828.

Lorentso Ulrikin lapset:

Juhana Ludvig, professori, s. 1804, † 1877.	Ulriika Karoliina, s. 1808.	Viktor, merikatteini. s. 1809, † 1849.	Emilia, s. 1811. naimisissa Maalahden kirkkoh:n toht. J. Vegelius'en kanssa.	Nestor, merikatteini, s. 1813, † 1889.	Maria Matilda, s. 1816, † 1879.
Ludvig Mikael, lehtori Kuopiossa, s. 1835.	Lorentso, linnanlääkäri Vaasassa, s. 1836.	*Valter Magnus,* kuvanveistäjä, s 1838.	Juhana Wilhelm, lääketieteen prof., s. 1843.	Jaakko Robert, siviili-insinööri, s. 1846.	Fredrik Kaarlo, lääkäri, s. 1850.

Turkuun palattuaan alkuvuodella 1826 saavutti R., jonka opinnot tähän aikaan etenkin tarkoittivat vanhoja kieliä, tohtorin arvon seppelöimisjuhlassa 1827. Turun palon johdosta oleskeli hän vuoden 1827—28 Paraisten pappilassa opettajana arkkipiispa Tengström'in perheessä, joka oli R:lle sukua (Tengström oli hänen isänsä serkku). Täällä syntyi molemmanpuolinen taipumus R:n ja arkkipiispan veljentyttären **Fredriika Tengström'in** (ks. seuraavaa elämäkertaa) välillä, jonka kanssa R. vietti häänsä 1831, saatuansa edellisenä vuonna paikan Helsingin yliopistossa kaunopuheliaisuuden dosenttina.

Tähän aikaan R:n runotar kypsyi, kasvatettuna osaksi Kreikan kirjallisuuden, kansan-runouden ja Franzén'in runoelmain lukemisella, jotka viimemainitut hän ruotsinkielisen runouden tuotteista asetti korkeimmille, osaksi sen likeisen tutustumisen kautta luontoon ja sen elämään, minkä uutterana metsästäjänä ja kalastajana saavutti. Kaiken tämän kautta kehittyi hänessä tarkka muodontunne sekä taipumus luonnollisuuteen, totuuteen ja yksinkertaisuuteen, joka teki hänet kaiken luonnottomuuden ja liiallisuuden leppymättömäksi vastustajaksi toisten runoilijain teoksissa, ja vieläpä ankaraksi itseäänkin kohtaan, niin ett'ei hyväksynyt muita kynänsä tuotteita kuin ne, joissa täydellisyys ilmoittausi. V. 1830 ilmestyi Helsingissä hänen ensimmäinen runokokoelmansa *Dikter*, Franzén'ille omistettu ja sisältävä paitse muuta osan kuuluisasta sikermästä pikkurunoelmia *Idyll och epigram* (idyllejä ja epigrammeja) sekä *Svartsjukans nätter* (mustasukkaisuuden yöt), joka R:n suuremmista kappaleista enimmin poikkee hänen tavallisesta kirjoitustavastaan. Samana vuonna ilmestyi samoin Servialaisten kansanrunoin käännös *Serviska folksånger*. Toinen vihko „Dikter" kokoelmaa tuli painosta 1833 ja kolmas Porvoossa 1843. Viimemainittu vihko sisältää myöskin muutamia *legendoiksi* sanottuja runoelmia sekä *Den gamle trädgårdsmästarens bref* (vanhan puutarhurin kirjeet), joissa oppii tuntemaan R:n uskonnollista käsityskantaa. Silloin maassamme vallitseva heränneisyyden liike lienee lähimmin antanut aihetta näihin kappaleisin, joista varsinkin „vanhan puutarhurin kirjeet" ilmaisevat poleemillista tarkoitusta pietismiä vastaan, johon R:n luonnolle lämmin mieli ja iloinen mailmankatsanto ei voinut mukautua.

Jo R:n lyyrillisissä runoelmissa ilmaantuu epillinen sävel, kun runoilija, ainakin monissa niistä, ei suoraan laula omia tunteitaan vaan osoittaa niitä objektiivisesti kuvaamalla jonkun kohtauksen luonnosta taikka elämästä. Epillisyydessä olikin ehkä R:n etevin voima. Jo 1831 valmistui häneltä epillinen runo *Grafven i Perho* (hauta Perhossa), jonka Ruotsin akatemia palkitsi, vaikka ainoastaan toisella palkinnolla, koska silloin akatemiassa vallitsevalle koreutta ja prameutta suosivalle maulle R:n runoelma näytti liian miedolta ja halvalta. Jäljemmin koetti kuitenkin akatemia korvata tätä vääryyttä suomalla vuosipäivänään 1839 R:lle korkeimman palkinnon runoustaidosta ilman tapahtunutta kilpailua. Akatemian sihteeri von Beskow, jota R. ennen kovin ankarasti eräässä arvostelussa oli ahdistellut, lähetti hänelle palkinnon sekä mitä kiittävimpiin lauseisiin laaditun kirjoituksen. Tästä ajasta asti syntyi näiden kahden miehen välillä likeinen personallinen ystävyys. — Tällä välin oli ilmestynyt *Elgskyttarne* (hirvenhiihtäjät) 1832, jota seurasi *Hanna* 1836, molemmat mitä etevimpiä mestariteoksia idyllis-epillisessä runouslaadussa.

Helsingissä oli R. päämiehiä siinä seurassa nuoria älykkäitä tieteenharjoittajia, n. s. „lauantaiseura", joka 1830 luvun alulla muodostui yliopistossa. Muitten tämän seuran jäsenten kanssa otti R. osaa Suomalaisen Kirjallisuuden seuran ja Helsingin lyseon perustamiseen. Kirjallisuuden seuran töihin R. sittemmin tosin suoranaisesti ei ottanut tehokkaampaa osaa, mutta hänen kirjoituksensa todistavat hänen olleen saman hengen ohjaamana, elähyttämänä, josta seuran perustaminen oli lähtenyt, ja innostuksella tervehti hän niitä suomalaisen kansanrunouden aarteita, jotka Lönnrot saattoi valoon. Itse R. on mahtavasti vaikuttanut herättämään eloon maan ruotsia lukevassa yleisössä suomalaista isänmaanrakkautta, jos kohta runoilijana ei asettanutkaan mitään käytöllisiä ohjelmia, vaan yhä pysyi erillään päivän valtiollisista taisteluista. Vuodesta 1832 Maaliskuuhun asti 1837 toimitti hän sanomalehden *Helsingfors Morgonblad* (Helsingin aamulehti), missä milloin sukkeluutta uhkuavissa arvosteluissa ja parodioissa („Nordens kraft", „Den poetiska örnen" y. m.) taisteli Ruotsin runoudessa silloin vallitsevia mielipiteitä vastaan, milloin julkaisi lyyrillisiä runoelmia, novelleja („Lurendrejaren" y. m.), draamallisia kokeita j. n. e. — Hänen tarkoituksensa oli jäädä yliopistoon, mutta kun vastoinkäymiset viivyttivät hänen ylennystään, niin esim. kun hän 1833 turhaan haki apulaisen virkaa Kreikan ja Roman kirjallisuudessa, ja perheen lisääntyminen herätti taloudellisia murheita, otti R. vastaan lehtorinviran latinassa Porvoon lukiossa, minkä eräs ystävä oli hänelle hakenut. V. 1842 muutettiin hän täällä kreikan lehtorinvirkaan, oli rehtorinvirassa 1847—50 ja sai 1857 hakemuksestaan virkaeron täydellä eläkerahalla.

Porvoossa, missä runoilija eli jälellä olevan ikänsä, sekä läheisessä ihanassa Kroksnäs'issä, missä hänen oli tapa viettää ke-

sät, voi R., päivän kiistojen häiritsemättä, antautua kirjailijatoimeensa. Hän kääntyi nyt runoelmissaan käsittelemistapaan, joka säilyttäen epillisen pohjan antoi enemmän sijaa sekä lyyrilliselle että draamalliselle ainekselle. Tähän kuuluvat *Nadeschda* (1841), *Julqvällen* (jouluaatto, 1841) ja *Kung Fjalar* (Fjalar kuningas, 1844), joista kappaleista ensimmäinen ja kolmas siinäkin osoittavat uutta kehitysaskelta R:n runoudessa, että hän niissä on valinnut aineensa vieraista maista ja oloista. „Fjalar kuninkaasta", joka Ossianin runoja muistuttavalla tavalla kuvailee muinaisskandinavilaisen kuninkaan taistoa jumalia vastaan ja kukistusta, syntyi Saima-lehden kanssa polemiiki, jolloin R. laveammin esitti aatettansa runoelmassaan eräällä kirjoituksella, joka painettiin Joukahaiseen II (1845). Mutta runollisella kuvauksellaan 1808 vuoden sotamuistoista *Fänrik Ståls Sägner* (vänrikki Stoolin tarinat), joista ensimmäinen osa ilmestyi 1848 ja toinen 1860, R. saapui maineensa ja kansansuosionsa huipuille, niin omassa maassansa, jossa ei mikään muu kirjallinen työ enemmin tai jäljemmin ole herättänyt yhtäläistä innostusta, kuin myöskin Ruotsissa. Matkalla viimeksi mainittuun maahan kesällä 1851 — ainoa ulkomaan matka, jonka hän milloinkaan teki — oli hän sentähden yhtä yleisen kuin suuren kunnioituksen esineenä. „Maamme" runossa, joka aloittaa tarinain ensimmäisen vihon, on R. antanut isänmaallensa kansanlaulun, joka runollisessa katsannossa tuskin löytänee vertaistansa muilla kansoilla. Jo „Fjalar kuninkaassa" ja vielä enemmän „Vänrikki Stoolissa", jossa runoilijan tavaton kyky elävästi ja selvästi kuvata luonteita esiintyy, oli kritiiki luullut keksineensä mahtavan draamallisen aineksen. Ja todellakin siirtyi R. nyt tähän runouden laatuun ja kirjoitti 2-näytöksisen perhekuvaelman *Kan ej* (en voi, 1862) sekä *Kungarne på Salamis* (Salaminin kuninkaat), murhenäytelmä 5 näytöksessä, aloitettu jo 1840 luvulla mutta viimeistetty vasta 1863. Viimemainittu, joka on R:n etevimpiä teoksia, esittelee muinaiskreikkalaisessa vaan samalla kristillisten aatteitten jalostuttamassa hengessä erästä ainetta Kreikan muinaisuudesta. „Vänrikki Stoolin" molempain osain ilmestymisen väliaikana vaati toinenkin suuri työ R:n voimia. V. 1853 ruotsalaisen virsikirjan parantamista varten asetetun komitean jäsenenä otti hän näet osaa vanhain virsien parantamiseen ja kirjoitti suuren joukon (62) uusia, jotka otettiin 1857 julaistuun virsikirjaehdotukseen *Förslag till svensk psalmbok*.

Jo R:n oma aika tunnusti hänen kirjallisia ansioitaan, ja lukuisat kunnianosoitteet tulivat hänelle osaksi niin omalta kuin ulkomaalta. Niin sai hän professorin nimen 1844, ja tuli jumaluusopin kunniatohtoriksi 1857, Dannebrog tähden ritariksi 1858 ja ruotsalaisen Nordstjerna-tähden kommendööriksi 1860. Suomen hallitukselta sai hän vuotuisen apurahan poikainsa kasvatusta varten; ja kun ruotsalaisen virsikirjan ehdotus ilmestyi, koottiin yleisesti koko maassa melkoinen summa, joka R:lle lahjoitettiin ja teki hänen taloudellisen asemansa murheettomaksi. Hänen teoksensa ilmestyivät lukuisissa uusissa painoksissa sekä käännettiin suuremmaksi tai vähemmäksi osaksi vieraille kielille, saksaksi, tanskaksi, franskaksi, englanniksi, venäjäksi ja italiaksi. Suomeksi ovat käännetyt kaikki R:n suuremmat teokset sekä useat hänen lyyrillisiä runoelmiansa ja suorasanaisia kertomuksiansa.

Valitettavasti tulivat kuitenkin R:n viimeiset ikävuodet synkeämmiksi, kuin syytä näytti olevan uskoa. Halvaus, joka kohtasi häntä metsästysretkellä lopulla vuotta 1863, mursi hänen voimansa ja kiinnitti hänet tautivuoteesen elämänsä loppuun asti, jolla ajalla ainoastaan yleisön lämmin osanotto ja hänen puolisonsa hellä hoito voi jossain määrin vaivoja lievittää. Hänen runollinen tuotevoimansa oli myöskin ehkäisty, eikä mikään uusi teos hänen kädestään enää ilmestynyt hänen elinaikanansa, paitsi luonnos „Fästningsfångarne" (linnavangit), painettu kalenteriin Axet 1868, mutta kirjoitettu jo kauan ennen hänen sairauttansa. Kuolema päätti 6 p. Toukok. 1877 hänen kärsimyksensä. Koko kansan surun osoitteena oli hautajaisissa Porvoossa läsnä useitten yhdistysten ja kuntain edusmiehiä maan eri osista, jonka ohessa silloin koossa olevat säädyt in corpore niihin saapuivat. Surupuheen heidän puolestaan piti haudalla vainajan likeinen nuoruudenystävä J. V. Snellman.

R:n kuoleman jälkeen painettiin hänen jälkeenjääneet kirjoituksensa *Efterlemnade Skrifter* kolmessa osassa 1878—79, jotka käsittävät muutamat, osaksi ennen painamattomia, osaksi eri paikoissa painettuja kappaleita, joiden R. ei itse katsonut ansaitsevan sijaa hänen eläessä ilmestyneissä teostensa painoksissa. Th. R.

Runeberg, Fredriika Charlotta, kirjailijatar, edellisen puoliso, syntyi 2 p. Syysk. 1807 Pietarsaaressa, sikäläisen tullinhoitajan, sittemmin kamreerin hallitusneuvostossa Turussa, Kaarle Fredrik Tengström'in ja Anna Margareeta Bergbom'in tyttärenä. Rikkailla luonnonlahjoilla varustettuna ja varhain kehittyneenä, saavutti hän jo nuorena tavattomia tietoja, joita jatketulla lukemisella yhä vielä karttutti. Etenkin oli hän nykyajan kieliin, saksaan, franskaan ja englantiin, ja niiden kirjallisuuksiin perehtynyt. Juhana Ludvig Runeberg'in puolisona moittimattomalla tavalla toimittaen perheen askareet, oli hän

myöskin uupumatonna kirjain lukijana miehelleen, varsinkin tämän pitkällisen sairauden aikana, siihen asti kuin heikonnut näkö viime vuosina pakotti hänet siitä luopumaan. Hänellä sanotaan olleen harvoin tavattava kyky nopeasti ja hyvin vieraista kielistä suullisesti kääntää, jott'ei luullut kuulevansa käännöstä vaan alkuperäisen esityksen. Hänen kauttansa Runeberg siis suureksi osaksi seurasi kirjallisuuden kehitystä. Nuoruudestaan asti oli Fredriika Tengström tehnyt sekä runollisia että suorasanaisia kirjoituksia, mutta vasta myöhempänä ikänä alkoi hän julaista kynänsä tuotteita. Litteraturblad'in vuosikerroissa 1856—60 löytyy nimimerkillä *—a —g* painettuna joukko pienempiä kappaleita, runollisia sisällykseltään vaan suorasanaisia, joille Litteraturblad'in toimittaja antoi yhteisen nimen *Teckningar och drömmar*. Tämän nimen tekijä säilytti, julaistessaan 1861 ne muutamain muitten kanssa yhteen koottuina. Kirjoitustapa näissä näyttää todistavan vaikutusta Almqvist'ilta, jonka Runebergkin asetti varsin korkealle kirjailijana. Naisen asema ja kohtalo ovat aiheina useimmissa näistä kappaleista. Sen ohella kirjoitti hän historiallisia romaaneja niinkuin *Catharina Boije och hennes döttrar* (1858, suomeksi käännettynä ilmestynyt 1881), joka käsittelee ison vihan aikoja ja epäilemättä on kirjallisuutemme parhaimpia tuotteita tätä laatua. Heikompi on *Sigrid Liljeholm* (1862), jonka aine on nuijasodan ajoilta. Sittemmin on hän Finsk tidskrift'issä julaissut joukon lyyrillisiä kappaleita nimellä *Silhouetter*. Leskeksi tultuaan, oltuansa 46-vuotisissa naimisissa yhtä hellänä kuin uskollisena osanottajana miehensä sekä riemuissa että murheissa, eli hän vielä kaksi vuotta. Hän kuoli 27 p. Toukok. 1879. (Strömborg, Biogr. ant. om J. L. Runeberg; Finsk tidskrift 1879.)

Th. R.

Runeberg, Valter Magnus, etevä kuvanveistäjä, Juhana Ludvig Runeberg'in kolmas poika, syntyi 29 p. Jouluk. 1838 Porvoossa. Harvinaisen lahjakkaitten vanhempain poikana sai hän jo nuoruudessaan rikkaita runollisia vaikutuksia, sekä isältä rakkauden antiikiseen kauneuteen, joka on säilynyt hänen taiteessaan tähän asti. Lukion läpikäytyänsä tuli hän 1857 ylioppilaaksi, mutta sitä ennen oli hänen taipumuksensa kuvain muodostamiseen alkanut näyttäytyä ja hän oli saanut oppia kuvanveistotaiteen ensimmäisiä alkeita, ensin Viipurissa asuvan kiitetyn kuvanveistäjän, Pietarin taideakatemian professorin, vapah. P. Clodt von Jürgensburg'in († 1867), sitten syksyllä 1856 Tukholmasta tänne tulleen nuoren C. Sjöstrand'in johdolla; jo taideyhdistyksen näyttelyssä keväällä 1857 nähtiin ensimmäiset kokeet häneltä. Vv. 1857—58 harjoitteli hän taideopinnoita taideyhdistyksen piirustuskoulussa Turussa R. V. Ekman'in, silloin Suomen mainioimman taiteilijan, oppilaana, sekä lähti syksyllä 1858 Köpenhaminaan, jonka taideakatemiaan oli kirjoitettuna neljä vuotta, ja jossa hän etenkin teki työtä H. W. Bissen'in atelierissa; siellä veisti hän ensimmäiset rintakuvansa, isänsä ja W. Holmberg'in, molemmat marmorissa ja taideyhd:n palkitsemat 1863, y. m. töitä. Syksyllä 1862 matkusti hän valtioavulla Romaan, minne oli kauan ikävöinyt, ja missä oleskeli viisitoista vuotta 1877 saakka, lukemalla pois ainoastaan pari vuotta 1865—67, 1872—73 kotimaassa. Tänä pitkänä aikana, sekä Köpenhaminassa, jossa Thorwaldsen'in museo sisältää rikkaat taideaarteet aikakautemme suurimmalta kuvanveistäjältä, että vanhassa Romassa, missä Vatikanin ja Kapitolin y. m. museoissa kreikkalaisen taiteen kauneimmat muistomerkit löytyvät, kehkeysi hänen peritty ihastuksensa klassilliseen mytologiaan ja Kreikan jumalaistaruihin, joista hän on ottanut aiheen useimpiin taideluomiinsa, kaikki enemmin tai vähemmin antiikisen plastiikin tapaan. Ensimmäisellä olollaan Romassa teki hän pari suurempaa veistosta, „Keiron ja Akilleus" 1863 ja „Silenus seuralaisineen" 1864—65, molemmat ainoastaan kipsissä, jälkimäinen suuri askel eteenpäin elävyydessä ja palkittu kunniatodistuksella Pohjoismaiden näyttelyssä Tukholmassa 1866, paitsi muutamia vähempiä töitä ja harjoitelmia, niinkuin „Suomi, puolustaen perustuslakejansa" poltetusta savesta, 1863—64 valtiopäiväin johdosta. Kotona ollessaan veisti hän m. m. kipsissä suuren kuvan, jonka aihe oli Suomen jumalaistarustosta saatu „Ilmarinen, kuuta takoen" (1866), sekä piispa F. L. Schauman'in, F. Cygnæus'en ja Z. Topelius'en muotokuvat, medaljongin R. V. Ekman'ista, sekä isästään ylen suuren rintakuvan yliopistoa varten. Paluumatkalla Romaan nuoren puolisonsa Liina Elfving'in kanssa, joka oli piirilääkärin prof. J. F. Elfving'in tytär, viipyi hän jonkun aikaa Köpenhaminassa, missä valmisti pienen kauniin veistoksen „Mercurius lapsena, lyyryä kielittäen" 1867. Hän palasi nyt onnellisena ikuiseen kaupunkiin, saatuansa kotimaalta, Helsingin naisilta suuren tilauksen „Apollo ja Marsyas", ensimmäinen suurempi työnsä marmorissa, jota varten monta vuotta teki työtä, ja joka oli näytteillä jo Köpenhaminassa 1872, Wien'in maailmannäyttelyssä 1873 ja Pietarissa 1874, ja vihdoin joutui kotimaahan ja lahjoitettiin taideyhdistykselle. Voi sanoa, että samoin kuin tämä veistokuva osoittaa R:n taiteiliaisuuden kukoistusta, antaen hänelle tilaisuuden voimiensa käyttämiseen korkeaan ja totiseen aineesen, on se samassa suunnaton askel eteenpäin Suomen taiteen historiassa.

Samalta ajalta Romassa ovat myöskin tuo ihana „Nukkuva Amor", jota kuvaa keisarinna Maria Aleksandrovna osti yhden kappaleen, sekä hänen ensimmäinen kuvansa Psyke-sadusta veistoskuvaryhmä „Psyke, lännetärten kantama" 1872, jonka Suomen valtio osti keis. palatsia varten Helsingissä 18,000 markasta ja joka marmorisena ensin näytettiin Suomen taide- ja teollisuusnäyttelyssä 1876. Sittemmin seurasi kaksi muuta veistokuvaa samasta sadusta „Psyke ja Jupiterin kotka" 1875, joka sai valtion palkinnon veistotaiteessa 1876, ja „Psyke ynnä lamppu ja tikari" 1876, molemmat yksityisten tilaamia ja kaikki kolme näytteillä Pariisin maailmannäyttelyssä 1878. Tältä myöhemmältä ajalta Romassa on myöskin „Tanssiva poika", O. Hoving'in tilaama, nykyään taideyhd:n kokoelmassa, sekä „Kleobis ja Biton, vetäen äitinsä temppeliin", yläiskuvaus ylioppilashuoneen frontispisia varten, jonka tilauksen sai kotona ollollaan 1872—73. Pariisissa, jonne Romasta muutti useista syistä, on hän viime vuosina veistänyt m. m. viehättävän lapsiryhmän „Bakkos ja Amor" 1878, näytteillä Moskovassa 1882, sekä ennen kaikkea isänsä kuvapatsaan, viimeistetty ja pronssiin valettu 1881, joka on nostettava Helsingissä Suomen säätyjen päätöksen mukaan ja jota varten varoja on koottu koko maassa. Sitä paitsi on hän tehnyt muutamat etevät rintakuvat, A. E. Nordenskiöld'in ja Anders Fryxell'in (Tukholmassa), vapah. J. M. Nordenstam'in ja R. O. Lagerborg'in (Helsingissä) y. m. Tuskin ketään meidän taiteilijoistamme on niin kunnioitettu kuin R:iä; Wien'issä sai hän 1873 „Kunst-Medaille'n", kultamitalin Helsingissä 1876 ja kunniakirjan Pariisissa 1878, sekä tuli jäseneksi taideakatemiaan Pietarissa 1874 ja Tukholmassa 1877.

Rungius, Juhana, professori, raamatun kääntäjä, syntyi v. 1666 Loimijoella, jossa hänen isänsä M a t t i a s R., naimisissa A n n a W a l s t e n i a 'n kanssa, oli kappalaisena, sittemmin kirkkoherrana. Suku luullaan lähteneen Onkijoen kylästä R y n k ö nimisestä rusthollista. R. pääsi 1681 ylioppilaaksi Turun akatemiaan, seppelöittiin kymmenen vuotta myöhemmin maisteriksi ja vihittiin s. v. papiksi. Jo silloin hän nautti piispa Gezelius'en suosiota; piispa ainakin otti hänet yksityiseksi apulaisekseen (domesticus). V. 1692 hän nimitettiin Turun kadraalikoulun lehtoriksi ja v. 1696 Tyrvään kirkkoherraksi. Viime mainittuun virkaan R. ei kuitenkaan koskaan astunut, koska piispa Gezelius, saadakseen vielä nauttia hänen apuansa suuren raamattuteoksensa toimittamisessa, oli hänelle v. 1697 hankkinut ylimääräisen jumaluustieteen professorinviran, johon R. seuraavana vuonna astui. Hänen apupitäjäkseen määrättiin Nummisten ja v:sta 1699 Liedon pitäjä. V. 1700 hän nimitettiin logiikin ja metafysiikin professoriksi. Turhaan R:n suosija, piispa Gezelius, v. 1701 kehoitti häntä hakemaan silloin avonaista jumaluustieteen professorin virkaa, hänen vaatimattomuutensa pidätti hänet kehoitusta noudattamasta. Sen sijaan hän Gezelius'en ehdotuksesta s. v. nimitettiin Narva'n superintendentiksi ja vihittiin 1703 Turussa jumaluustieteen tohtoriksi. Nuorena ja naimatonna hän kuoli Narva'ssa Elokuun 3 p. 1704. Kuinka suuriksi R:n ansiot Gezelius'en raamattuteoksessa ovat luettavat, ei varmaan tiedetä. Itse Gezelius mainitsee hänen kääntäneen lähetyskirjan Romalaisille ja ilmestyskirjan, osoittaen „oppia ja lahjoja siihen pyhään työhön". Kuinka suureksi hän arvosteli R:n ky'yn, osoittaa hänen lauseensa, että R. oli ainoa, joka Gezelius'en kuoltua pystyisi hänen teoksensa jatkajaksi. (Tengström, Chronol. Ant.; Suom. Kirjallisuuden seuran arkisto, y. m.).

Ruotsalainen, Paavo, Suomen pietistien oppi-isä, oli syntynyt 9 p. Heinäk. 1777 Iisalmessa eli nykyisessä Lapinlahden pitäjässä. Siinä hänen vanhempansa, talonpoika F i l i p R. sekä vallassääty-suvusta lähtenyt A n n a H e l e n a S v a h n, hallitsivat Tölvänniemen talon Ollikkalan kylässä, mutta pojan ollessa kymmenvuotiaana muuttivat he toiseen kylään. Älykkäässä ja vikkelässä Paavossa sekä samaten hänen äidissään sanotaan varhain heränneen ajatus, että hän olisi mies jollakin tavoin kohoomaan yli läheisönsä. Mihinkä suuntaan kunnianhimonsa kulki, siihen viittasi hänen papille rippikoulussa annettu selityksensä, että tahtoi pitää ainoastaan tuon apostolisen nimen Paavali; hän saikin liukkaalla kielellään provastin jättämään kirjoista pois toisen ristimänimensä Henrik. Aikaiseen R. rupesi myöskin kiivaasti tutkimaan kristillisyyden asioita. Mutta koko nuoruutensa aikana hän pysyi kovassa „orjuudessa lain alla." Ajoittain hän omantunnon tuskissa ryhtyi vaivalloisiin parannusharjoituksiin, mutta hänen kiivas ja vilkas luonteensa vaikutti että tänään määrätyt elämän ohjeet useimmiten huomenna olivat unohduksissa. Sentähden hän ei ehtinyt uskonnollisuudessaan kauemmas kuin elävään ja voimalliseen luonnollisen syntisyyden tunteesen. Vihdoin hän 1799 lähti erityiselle matkalle Laukaasen keskustellaksensa erään sepän Högman'in kanssa uskonnollisissa asioissa, ja Högman osasikin niin R:lle selittää evankeliumin lohdutusta, että R:n uskonnollinen elämä sen jälkeen muuttui levollisemmaksi ja hedelmällisemmäksi. Mutta vielä tämänkin jälkeen R. monta aikaa oli aivan vähäisessä arvossa omankin pitäjän heränneitten joukossa, joiden johtajana oli entinen sotilas Juhana Lustig. R. katsoi Lustig'in

uskonnollista suuntaa liian vapaaksi ja maalliseksi, ja tämän erillaisen suuntansa tähden hän useat kerrat erotettiin heränneitten yhteydestä, johon sitte yhä uudestaan otettiin sisään.

Naituansa Briita Ollikaisen oli R. sillä välin saanut hoidettavakseen eri osan isänsä tilasta; paikka oli hallanarka ja perhe, joka lisääntyi kahdeksalla lapsella, eli kovassa köyhyydessä, jota „petäjä-vappriikiansa" R. sittemmin kiitti siksi kouluksi, jossa oli hyvän kristillisyyden oppinsa saanut. V. 1808 tapahtui, että maaherra O. Vibelius pani R:n kiinni sopimattomain puheitten tähden; hän lähetettiin, kärsittyänsä leivän ja veden rangaistuksen, Wiipurin ojennushuoneesen, mutta vapautettiin seuraavan kuvernöörin, vapah. Carpelan'in ja kenraalikuvernööri Sprengtporten'in kirjeitten johdosta. Appensa kuoltua hän sai isomman tilan samassa kylässä, mutta tämän hän kuitenkin taas myi, lähteäksensä useitten muitten perheitten kanssa isolle muuttoretkelle Puolaan; olivat näet kuulleet kerrottavan että siellä tarvittiin väkeä ja tahdottiin Suomalaisia. Ei päästy Wiipuria edemmäksi, missä R. vielä sairastui; joukko palasi vihdoin kotiseuduilleen 1817. Palattuansa perin varatonna R. asui loppuikänsä eri paikoissa Nilsiän pitäjässä. V:n 1820 paikoilta alkaen hänen arvonsa rupesi kasvamaan, niin että vähitellen tuli tunnustetuksi heränneitten johtajaksi näillä seuduin. Uskonnollisten liikkeitten levittyä laajemmalle Nurmeksessa ja Pielisjärvellä, kävi R. kutsumuksien johdosta useat kerrat näissä pitäjissä, opetuksellansa hilliten syntyneitä epäjärjestyksiä ja sovittaen nousneita keskinäisiä riitoja. Hänen vaikutuksensa tällä tavoin laventuessa, hän joutui pian taas oppikiistaan, tällä kertaa ensiksi pastori H. Renqvist'in kanssa, joka Liperin pitäjässä saattoi aikaan herätyksiä. Ruotsalaisen mielestä tämä piti oppilaitansa lain orjuudessa, vaatien hyvien töitten harjoittamista ja pannen ylen suuren arvon esim. ulkonaiseen rukoukseen; itse Ruotsalainen varoitti tyhjästä suun rukouksesta, opettaen että vasta se ihminen, joka on tullut Kristuksen yhteyteen ja saanut hänen henkeään, on otollinen lankeemaan alas Jumalan eteen rukoukseen. Sen ohessa Renqvist hylkäsi ja pilkkasi erittäinkin kielten puhumisia, joita Ruotsalainen otti puolustaaksensa. Nämä kielten puhumiset tapahtuivat niin että heränneitten kokouksissa useasti jotkut henkilöt joutuivat haltioihin ja rupesivat puhumaan outoja „kieliä", sekoittaen puheesensa sanoja, joita ympärillä seisovat ymmärsivät, toisinaan ennustuksia. Johtajain rikkoutunutta sovintoa koetettiin kyllä palauttaa keskusteluilla, mutta turhaan. Vaan R:n arvo ja maine siitä huolimatta nousivat tavattomassa määrässä, niin että hän kauan aikaa oli kunnioitettu oppi-isänä yli koko Suomen; nimi pietisti, jolla tarkoitettiin juuri hänen oppilaitansa, se tiesi samaa kuin totinen kristitty. Silloin tapahtui v. 1843 hänen riitaantumisensa F. G. Hedberg'in kanssa, joka, seurattuaan jonkun aikaa R:ta, luuli löytäneensä vielä tämänkin opissa liian paljon lain teroittamista ihmisten mieliin (tästä kiistasta ks. Hedberg). Tämä riita saattoi aikaan suuren hämmästyksen ja pysyväisen jakaantumisen heränneitten joukossa. Sittemmin seisoi maassa rinnakkain, keskenänsä kilpailijoina taistellen, kolme heränneitten oppikuntaa: pietistit, evankeeliset ja Renqvistiläiset. Kuitenkin R:nkin oppi oli aina pääsuunnaltaan evankeelinen. Merkillisyytensä ja suuren vaikutuksensa hän onkin saanut sen kautta, että selvästi käsitti sekä sattuvasti ja pontevasti osoitti molemmat pahimmat harhatiet, joille uskonnollinen elämä voi erehtyä: armon saarnaajana hän voimakkaasti vastusti kaikkea omin töihin luottavaa uskonnonharjoitusta; mutta yhtä selvästi hän näki ja osoitti sitä itserakkautta, mikä voipi peittyä uskonihastukseen, joka ylpeilee omasta armonasemastaan eikä tunne jokapäiväisen taistelun, parannuksen ja katumuksen tarvetta, ja sentähden hän Lustig'ia vastaan vaati, että herätetty sielu joka päivä palaisi armahtajan eteen pyrkimään köyhänä syntisenä uudestaan Hänen armoonsa.

Tarkalla ja kokeneella aistilla R. osasi sovittaa opetustansa kuulijain luonteen ja tarpeen mukaiseksi. Oppilaittensa ylenmääräistä uskoninnostusta hän myös oppi johtamaan vakavalla ja voimallisella kädellä. Monelle kuitenkin R:n oma käytös antoi aihetta loukkaantua. Hänen luonteensa oli raakamainen; puheissaan hän oli ylen sievistymätön ja julkea. Hänen käytöksensä ihmisiä kohtaan muuttui myöskin, hänen kunniansa ja maineensa noustessa, ylpeäksi ja itserakkaaksi. Tunnettu on myöskin että R:ta on syytetty taipumuksesta juoppouteen. Tähän moitteesen ei kuitenkaan R:n arkielämä antanut paljoa syytä, mutta sitä vastoin hänen varomaton ja meluava käytöksensä markkinamatkoillaan on saattanut hänen päälleen kovin paljon pahaa huutoa ja näkyy katkerasti pahoittaneen useita näkijöitä. Vakuutetaan kuitenkin että tämä huuto isoksi osaksi oli saanut alkunsa ainoastaan R:n kujeisesta ja vallattoman leikillisestä luonteesta. Hänen käytöksessään ilmaantui näet usein, hänen ollessaan isoissa iloisissa ihmisseuroissa, taipumus poikamaisiin koirankureihin. Jos esim. tahtoi lähestyä jotakin ynseännäköistä, itseensä sulkeutunutta henkilöä, niin oli hänellä tapana ensin hurjilla kujeilla koettaa saattaa miestä joko nauramaan tai suuttumaan. Jos silloin joku antoi R:lle kunnon sanalöylytyksen

niin tämä kyllä osasi puhella toisen kanssa niin, että ymmärsivät toisiansa ja hyvinä ystävinä erosivat. Oli R:n mielihyvänä täten pyrkiä määrättyyn tarkoitukseen konstikkailla mutkilla. — R:n omassa uskonnollisessa elämässä astuivat esiin yhä palaavat kiusaukset. Näitä hengellisen murheellisuuden ja ahdistuksen puuskia hän kesti nöyrällä ja malttavaisella mielellä. Sanotaan että niiden jälkeen hänen raju ja karkea luonteensa aina ilmaantui puhdistettuna, hän oli silloin taas erittäin voimallinen uskossaan, selvä opetuksessaan, varovainen ja huolellinen käytöksessään. — Hänen perheellistä elämäänsä kiitetään, ainakin myöhempinä aikoina, kristillisen patriarkallisuuden esikuvaksi. Ensimmäisen vaimonsa kuoltua hän nai Anna Loviisa Savolaisen. Vanhin R:n 8:sta lapsesta, jotka kaikki olivat hänen ensimmäisistä naimisistaan, ainoa poika Juhana, murhattiin v. 1830 metsässä; murhasta epäiltiin naapureita, joiden kanssa R. oli ollut monellaisissa riidoissa ja rettelöissä. Vv. 1838—39 R. oli sekoitettu isoon Kalajoen keräjäasiaan, joka koski uskonnollisten kokouksien pitämistä ja jossa hän ensin tuomittiinkin sakkoihin, mutta vapautettiin niistä hovioikeudessa. Viime elämänsä vuosina R. keräjissä syytettiin, arvattavasti vanhojen vihamiesten kautta, että olisi eräissä häissä ollut juovuksissaan, mutta hän näkyy olleen tähän syytön; ennen keräjäasian päättymistä hän kuitenkin kuoli 27 p. Tammik. 1852. (Akiander, Rel. rör. VI, y. m.).

Ruuth, Kaarlo, soturi, syntyi Porvoon pitäjässä viidennentoista sataluvun viime vousikymmenenä. Isoisä Pietari Juhonpoika Ruuth oli tanskalaista sukua, sai Kustaa Vaasalta 1559 aateliskirjeen sekä useat tilat Suomessa Porvoon pitäjässä ja nai Gertrud Bertilintyttären Jägerhorn'in; isä Diidrik Rutha, nainut Angoria Silfversparre'n Uplannista, on tunnettu kirjallisuuden-historiassamme Jaakko Suomalaisen toimittiman „Piæ Cantiones" nimisen virsikokoelman kustantajana. Jo varhain astui Kaarlo Ruuth sotapalvelukseen, mutta hänen vaiheitaan ensi aikoina ei muuten tunneta, kuin että hän 1627 sisäänkirjoitettiin Ruotsin ritarihuoneeseen. Vasta 1638 hän mainitaan Saksan sotatanterella everstiluutnanttina läsnä Witleweyer'in taistelussa, jossa joutui vangiksi. Vapaaksi vaihdettuna hän tuli Banér'in sotajoukkoon, otti osaa Steinbrüche'n piiritykseen lopulla vuotta 1640 ja valloitti vähää myöhemmin Tangarmünde'n linnan. Seur. vuonna Hornburg'in tykönä Ruuth rykmenttineen 18 p. Kesäk. kesti paljoa lukuisamman vihollisjoukon hyökkäystä; 1642 hän on Ala-Saksissa ja voittaa Bille'n tykönä keisarillisen ratsujoukon. Tämän jälestä tavataan Ruuth, joka oli havoittunut, tärkeän Landsberg'in linnan komentajana (ainakin vuosina 1646—50). Hän näyttää kuolleen vuoden 1650 lopussa tai 1651 alussa. Puolisona hänellä oli tunnetun Juhana Yrjö Arnheim'in tytär. (V. G. Lagus, Borgåboerne Arvid Wittenberg etc.).

Råbergh, Herman, jumaluusopin professori, syntyi Turussa 4 p. Syysk. 1838 maistraatin-kirjurin, sittemmin Uudenkaupungin pormestarin Juhana Vilhelm R:n ja Karoliina Kristiina Borgeman'in aviosta. Tuli Turun lukiota käytyään ylioppilaaksi Helsinkiin 1858, historian ja kielitieteen kandidaatiksi 1863, jumaluusopin kandidaatiksi 1867 ja oli 1864—68 jumaluusopin tiedekunnan kuraatorina. R. vihittiin papiksi 1867, jolloin määrättiin ministeriiapulaiseksi Helsinkiin. V. 1868—69 teki hän yliopistolta saadulla matka-avulla tieteellisessä tarkoituksessa matkustuksen Ruotsiin, Saksaan, Italiaan ja Franskaan. Hän nimitettiin kirkkohistorian dosentiksi 1870, jumaluusopin lisensiaatiksi ja tohtoriksi 1872 sekä vielä sam. v. kirkkohistorian professoriksi. R. on painosta m. m. julaissut *Nikolaus af Basel i förhållande till kyrkan och mystikerna i det 14:de århundradet* (1870, väitöskirja dosentin arvoa varten), *Den alexandrinska judendomens betydelse i Guds rikes utveckling* (1871, lisensiaatin arvoa varten) ja *De reformatoriska ideernas utveckling i Finland* (1880, kutsumuskirja prof. Tötterman'in asettamiseen virkaansa). Sen ohessa on hän ollut osallisena *Kyrkligt Veckoblad'in* toimituksessa 1867—69 sekä toimittanut aikakauskirjaa *Tidskrift för Teologi och Kyrka* vuosina 1876—81. R. on tunnettu etevänä saarnaajana ja on ahkerasti vaikuttanut sisällisen lähetystoimen alalla. Nainut v. 1870 vapaherrattaren Alina Rosenkampff'in.

Räikkönen, Jaakko, inkeriläinen talonpoika, syntyi aviottomana lapsena 1830 Lokakuun 5 p. Valkeasaaren Tipunan kylässä, jossa isä Abraham Jaakonpoika R. monen vaivan perästä Suomen alamaiseksi päästyään palveli renkinä. Äiti Liisa Paavontytär Vitikka oli orjatar, jonka hintaa (300 r.) ei isä voinut maksaa. Vasta kirkkoh. K. Schröder'in avulla pääsi äiti v. 1844 orjuudesta ja pariskunta avioliittoon, mutta Jaakko poika jäi orjaksi ja sai nuorena kärsiä kaikkea orjuuden tuottamaa kurjuutta. Vanhemmat, jotka maan puutteessa olivat rakentaneet tuvan veden päälle, opettivat käsitöihin ja lukemaan, mutta vielä 16 vuotiaana oli pojalla raamattu ainoana oppikirjana; kirjoittamaan oppi hän kirkkoh. Schröder'in johdolla. Myöhemmin, kun varat kannattivat, hankki hän itselleen suomalaisia ja venäläisiä kirjoja, jota paitsi hän ahkerasti käytti mainitun kirkkoherran ja vihdoin Valkeasaaren suomalaista lainakirjastoa; suomalaisia sanomalehtiä on hänellä, Maamiehen Ystävästä alkaen, ollut

18, joskus 5 kerrassaan. Jo varhain tulivat Räikkösen taito ja kunto käytäntöön. V. 1848 asetti hänet hallitus rokonistuttajaksi, 1854 hän määrättiin kylänvanhimmaksi, kirkonmieheksi ja sunnuntaikoulun opettajaksi, 1861 kunnanvanhimmaksi (starostiksi), 1865 starsinaksi, 1866 talonpoikien edusmieheksi maalaishallintoon ja 1868 vihdoin jurymieheksi piirioikeuteen. Kaikissa noissa viroissa on R. väsymättömästi monin tavoin ahkeroinut kuntalaistensa parasta ja sivistyttämistä ja säilyttänyt sekä talonpoikien että herrojen luottamusta vaikeimmissakin kohdissa, esim. levottomuuksissa orjain vapauttamisen johdosta. Vanhempainsa kuoltua luopui hän viroistansa 1869 hoitaaksensa taloa, jonka hän on kruunulta lunastanut. R:n kirjoituksia ja runoja on luettu useissa sanomalehdissä, esim. „Iloinen sanoma“ orjain vapauttamisesta Suomettaressa 1861, runot „Kenpä tuon on kaiken tehnyt“ suomen kielestä ja „Suomelle“ Oksasen runon „Meidän vieraissa käynnit“ johdosta Pietarin Sanomassa. V:sta 1854 alkain on R. kolmesti nainut.

Räty, tarinan kiittämä rahvaan päällikkö Pielisissä Lappeenrannan sodan aikana, oli kotoisin Enosta, joka silloin oli Ilamantsin pitäjän kylänä. Siellä asui siihen aikaan vanhana ja kivulloisena eräs talollinen Antti Räty, jolla oli toimena kihlakunnan postin kuljetus, ja hänen kolme poikaansa Heikki, Risto ja Tapani, joista Heikki jo 1738 isännöitsi talossa ja jotka kaikki tavataan vapaehtoisina Karjalaisten 1748 tarjoamassa varaväessä. Paitsi niitä oli kylässä sennimisiä talollisia: Erkki Räty ja Tapani Erkinpoika Räty. Tätä nykyä on vaikea päättää kuka näistä miehistä oli tuo maineen voittanut. Kun kerrotaan että „Hurtta“ (Affleck, † 1725) oli kuullut Rätyn urhollisuudesta puhuttavan ja varta vasten lähtenyt Pielisjärveltä Enoon häntä katsomaan, niin näyttää siltä kun olisi Räty-nimi jo edellisessä polvessa ison vihan aikana saavuttanut maineensa. Se Räty, joka, maaherra Stjernstedt'in toimesta ehkä, v. 1742 asettui rahvaan johtajaksi Pielisiin, oli varmaankin Hurtan aikuista nuorempi mies. „Suti, puti matkaan, Rätykäinen tulee!“ tuli sananlaskuksi, joka todistaa kuinka venäläiset sissit häntä pelkäsivät, ja useissa tarinoissa kerrotaan kuinka hänen pyssynsä laukesi juuri kun Venäläiset levollisina vihollistansa pilkkasivat. Kontiovaaran salolla oli hän kerran yksinänsä ollen salvannut metsäriiheen 9 rosvoa, jotka hän kirveellään järjestänsä surmasi siten että polton uhalla vaati heidät yksitellen ulos. Samoin oli hän Kelvän kylässä Vornan sillan pohjoispuolisen särkän päässä tavannut 8 sissiä tulinuotiolla. Niistä hän ensi laukauksella ampui kaksi. Toiset peloissaan Rätyn huudosta: „nyt joutukaa miehet!“ syöksivät Hattaralampiin ja hukkuivat. Kerta taasen, kun lepäsi heinäladossa, Venäläiset saivat hänet piiritetyksi ja huusivat: „Nyt olet, Räty, säkissä!“ — „Niin ollaan“, vastasi Räty, „vaan ei ole vielä säkin suu kiinni“; nousi sitten katolle ja viskasi lautoja vihollisten joukkoon, että sai tilaa hypätä maahan. „Nyt ei olla säkissä!“ huusi hän sitten, sieppasi kangen ja surmasi sillä 5 vihollista. Arvattavasti olikin Rätyn toimena vaan sissijoukkojen vastusteleminen, sillä Venäjän varsinainen sotaväki tuskin pääsikään Pielisiin asti etenemään. Tarinan mukaan surmattiin samaan aikaan venäläinen sissijoukko Sipolan saariin Pielisten Viensuun kylässä erään Muikun johdolla, vaikka siinäkin kertomuksessa Rätyn nimi kummittelee. (Kivinen, Nordkarelska frikorpserna 1808; Suomen Kuval. 1880; Suomi III; valtioarkisto, y. m.). J. R. A.

Räty, Antti, suomalainen rahvaankirjailija, syntyi Sortavalan pitäjässä, Kuokkaniemen kylässä, Elok. 22 p. 1825. Vanhempansa olivat suutari Antti Räty ja Fredriika Juliana Henritius. Vanhempain muutettua Pietariin, sai poika siellä opetuksensa, arvattavasti suomalaisen seurakunnan kansakoulussa. Mielellään olisi hän mennyt edemmäksikin opin teille, mutta varattomuus — vanhempain kuolo jätti hänet aikaiseen orvoksi — tuli ylitsepääsemättömäksi esteeksi. Hän palasi siis Sortavalaan ja oli tunnetulla lahkolaisella kirkkoherra Renqvist'illä apuna tämän hengellisiä kirjoituksia suomentaessa. Paitsi sitä alkoi hän jo siellä kääntää muitakin kirjoja ja sepittää runoelmia, joita lähetteli Gottlund'in Suomi-lehteen 1847. Seuraavana vuonna hän muutti Viipuriin. Siellä oli näet Kanavan toimittaja Hannikainen saanut toimeen sen, että monet kaupunkilaiset, kieltäen pois uudenvuodentoivotuksilla-käynnit luonansa, maksoivat pieniä apurahoja suomalaisen kansakoulun voimassapitämiseksi. Tähän kouluun otettiin Räty Hannikaisen kehoituksesta opettajaksi. Syksyllä erosi hän kuitenkin jälleen toimestaan ja lienee jo silloin tullut Helsinkiin. Jonkun ajan kuluttua hän sitten muutti Nurmijärvelle, jossa elätti itseään yksityisellä kansan lasten opettamisella. Pitkä ikä ei ollutkaan hänelle suotu, onneton taipumus väkeviin juomiin turmeli hänen ruumiinsa voimat niin, että hän kuoli jo Marrask. 15 p. 1852.

Noiden muutamien työvuosiensa kuluessa oli hän kuitenkin ehtinyt saada aikaan sangen paljon. Pietarista saadun Saksan kielen taitonsa avulla hän oli ahkerasti ryhtynyt senkielisen rahvaankirjallisuuden suomentamiseen. Erittäin on hänen kauttansa koko joukko taitavan kirjailijan J. Chr. v. Schmidt'in kertomuksia tullut Suomen kansan luettavaksi (Genoveva 1847, Eustahius 1848, Roosa Tannenpurista 1851,

Josafat sekä Joulun-aatto 1853.) Hänen kääntämänsä on myös vielä *Neuvo kuinka onnelliseksi tultaman pitää* 1851 ynnä Dumas'in *Kertomus Wilhelm Tellistä,* minkä ilmestyminen v. 1849 tuona yleisten kapinain aikana oli auttavana syynä niille, jotka saivat aikaan 1850 vuoden kiellon suomenkielistä kirjallisuutta vastaan. Runoeluakin on Räty, niinkuin sanottu, harjoittanut. Hän suomensi vihkosen Hedberg'in, Roos'in y. m. ruotsinkielisiä virsiä, nimellä *Hengellisiä virsiä* 1853. Enimmän osan Suomilehdessä olleista lauluista (niissä paljon suomennoksia) ynnä myös 1850 vuoden Suomettaressa ilmitulleet, painatti Viipurin Kirjallisuusseura vihkoksi, nimeltä *Lauluja Suomen neitosille* 1850. Ainoasti alkuperäisiä sisältää *Pieni Kanteletar* 1853. Ylimalkaan oli Rätyn runolahja sangen mitätön, jos kohta onkin joukossa yks ja toinen sievänlainen runo. Sitä suurempi on hänen ansionsa, aikaansa nähden, kääntäjänä. Kieli hänen suomennoksissaan on sujuva, selvä, runollinen sekä ylimalkaan puhdas. Suureksi osaksi tästä syystä, vaikka tietysti myös alkuteosten kansantajuisuuden vuoksi, ovat hänen suomennoksensa erittäin rakkaat kansalle ja tulleet yhä uudestaan painetuiksi. J. K.

S.

Sacklén-suvun nimi oli ensin Sacklinius, jonka nimen suvun jäsenet melkein järjestänsä hylkäsivät sitä myöten kuin antautuivat siviiliuralle. Kantaisä oli talollisen poika Oulun pitäjästä Henrik Sacklinius, joka ylioppilaana Turussa 1668 julkaisi puheensa *Oratio in natalem Caroli XI,* tuli 1672 maisteriksi ja kuoli Oulun koulun rehtorina 1681. Hänen poikansa oli Mynämäen provasti Lauri Sacklinius (ks. elämäkertaa), josta suvun kaikki haarat polveutuvat, kuten sukutaulusta nähdään *. Vanhimman pojan jälkeläisistä senaatori Klaus Juhana Sacklén aateloittiin 1819 perillisineen nimellä Edelsköld, senaatori Lauri Sacklén (ks. elämäkertaa) niin ikään aateloittiin 1837 ja korotettiin vapaherraissäätyyn 1859 nimellä Sackleen. Lauri Sacklinius'en toinen poika Adam Gerhard Sacklinius kuoli lääninprovastina Raumalla 1805 ja julkaisi Turun ruotsinkielisissä sanomissa 1778 *Kertomuksen Rauman kirkosta*; kolmas poika, Porin pormestari kauppaneuvos Lauri Sacklén lääkintäneuvoksen Juhana Fredrik Sacklén'in (ks. elämäkertaa) isä, oli valtiopäivämiehenä tunnettu, neljäs, tuomari Jaakko Juhana Sacklinius on jättänyt kertomuksen Isolohjan pitäjänmakasiineista Turun sanomiin 1772. J. R. A.

Sacklinius, Lauri, provasti, syntyi 1676 Heinäkuun 24 p. Oulussa, jossa isä Henrik S. oli koulunrehtori; äiti oli pormestarin tytär Briita Forbus. S. tuli ylioppilaaksi 1692 Upsalassa, sitten Turussa, jossa vihittiin papiksi 1698. V. 1703 tuli hän maisteriksi ja Limingan kappalaiseksi, mutta kutsuttiin vielä s. v. pastoriksi Pohjanmaan rykmenttiin, joka milloin majaili Riiassa, milloin kierteli Puolassa ja Kuurinmaalla. Kun Riika 1710 pitkällisen piirityksen perästä, jonka kestäessä nälkä ja rutto raivosi, valloitettiin, joutui S:kin vangiksi, mutta pääsi erään laivan lastissa lymyten pakoon. Tukholmaan päästyään sai hän Mynämäen pitäjän, mutta pakeni sieltä 1713 Ruotsiin ja palveli ison vihan aikana

---

* *Henrik Sacklinius,* talollisen poika Oulusta, koulun rehtori. † 1681. V.: Briita Forbus.

- *Laurentius,* Mynämäen provasti, s. 1676, † 1750.
  - Niilo Henrik Sacklén, tuomari, s. 1718, † 1786. V.: 1) Maria Krist. Forsén, 2) Mar. Kr. Turonius.
    - Lauri, tuomari, s. 1747, † 1814.
      - Niilo Kustaa, hovioik.-neuv., s. 1780, † 1855.
      - *Lauri,* salaneuvos, vapaherra Sackleen.
      - Klaus, pormestari Turussa, s. 1789, † 1831.
    - Klaus Juhana, senaatori, aatel. Edelsköld.
    - Kustaa, raatimies, s. 1774, † 1801. V.: Mar. Lov. Heidenstrauch.
  - Aadam Gerhard, Rauman provasti, s. 1723, † 1805. V.: Maria Marg. Wedeman.
    - Fredrik, Hämeenkyrön kirkkoh., s. 1757, † 1830. V.: Susanna Melander.
      - Fredrik Aadam Sacklén, Tampereen pormestari, s. 1789, † 1866.
    - Henrik Juhana Sacklén, laivuri, s. 1751, † . V.: Briita Joh. Pasanen.
      - Kaarle Vilhelm, laivuri.
  - Lauri Sacklén, kauppaneuvos, Porin pormestari, s. 1724, † 1795. V.: 1) Anna Maria Lagermark, 2) Eeva Elis. Jaansson.
    - *Juhana Fredrik,* lääkintäneuvos, s. 1763, † 1851.
    - Lauri, s. 1765, † 1808, kauppias Porissa.
      - Lauri, maisteri, s. 1795, † 1819.
    - Kustaa, kauppias Porissa.
  - Jaakko Juhana, tuomari, † 1773. V.: Hedvig Lanæus.
    - Ulrik Sacklén, Turun kämneri-oik.-esimies, s. 1755, † 1814. V.: Anna Sof. Sacklén.
      - Robert, kanslisti. s. 1797, † 1822.

saarnaajana laivastossa, kunnes 1721 lääninprovastina palasi Mynämäkeen. Hän oli Turun hiippakunnan valtuusmiehenä 1719 vuoden valtiopäivillä ja puolusti pappeinkokouksessa Turussa väitöskirjaansa *De peccato originali.* Käytökseltään oli hän totinen, virkatoimistaan kiitetty. Hän kuoli 1750 Joulukuun 18 p. kolmesti naimisisssa oltuaan. Hänen vaimonsa olivat 1) Kristiina Linelius, 2) Anna Schæfer, pormestari Juhana S:n tytär Turusta, ja 3) Margareeta Kristiina Göthe. (Finl. Minnesv. Män II). J. R. A.

Sackleen, Lauri, virkamies, syntyi 5 p. Helmik. 1788. Isä oli Wehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunnan tuomari Lauri Sacklén ja hänen vaimonsa Maria Kristiina Alanus. S. tuli ylioppilaaksi Turussa 1803 ja pääsi, lakitieteellisiä opintoja harjoitettuaan, auskultantiksi Turun hovioikeuteen. Uuden hallintokunnan asetettaessa 1809 S. otettiin siihen kopistiksi, ja yleni siinä vähitellen korkeammille virka-asteille. V. 1825 S. valtuusmiehenä oli osallisena ehdotuksen tekemisessä siviiliviraston leski- ja orpokassan perustamiseen. V. 1829 hän nimitettiin v. t. vara-maaherraksi Savon ja Karjalan (nyk. Kuopion) lääniin, ja saman läänin maaherraksi 1831. Säilyttäen mainitun viran, josta vapautettiin vasta v. 1837, hän 1833 kutsuttiin senaatiin valtiovarain toimikunnan päälliköksi. Aateloittiin 1837, ja kirjoitettiin ritarihuoneesen n:o 202 alle, ottaen vaakunalauseekseen sanat: „vakaa aina vapaa" sekä muuttaen nimensä Sackleen'iksi. S. oli jäsenenä niissä tärkeissä komiteoissa, jotka 1830-luvun loppupuolella asetettiin tullitaksojen parantamiseksi, valtiotulojen kartuttamiseksi ja rahaseikkojen järjestämiseksi. Vaikka valtiovarain toimikunnan päällikkönä, S. kuitenkaan ei ollut näiden komiteain esimiehenä, vaan siksi tuli L. G. v. Haartman (vrt. häntä); ja Haartman se myöskin oli, joka Pietarissa toimitti niitä keskusteluja, joidenka tuloksena oli tullilaitoksen uudestaan järjestäminen ja rahan suoritus. S:n sanotaan vastustaneen viimemainittua hanketta; hän erosi 1840 paikastaan, jonka Haartman sen sijaan sai. S. siirrettiin kansliatoimikunnan päälliköksi; v. 1845 hän pantiin jäseneksi siihen toimikuntaan, joka asetettiin Saimaan kanavan rakentamista varten. Korotettiin salaneuvokseksi 1854, s. v. senaatin oikeusosaston vara-puheenjohtajaksi, 1859 vapaherraksi (jona sai n:on 41 Suomen ritarihuoneessa). Valtiopäiväin alkaessa 1863 S. sai toimekseen tutkia aatelittomain säätyjen valtuuskirjoja ja vastaan ottaa maamarsalkan sekä puhemiesten valat. V. 1865 hän omasta pyynnöstään sai virkaeron. Kuoli Helsingissä 16 p. Maaliskuuta 1870. — Vapaherra S. oli v. 1816 nainut Clementina Dorotea Bruun'in, kauppaneuvoksen ja konsulin Henrik Jaakko B:n tyttären. (Spåre. Biogr. ant, y. m.). Th. R.

Sacklén, Juhana Fredrik, lääkäri, syntyi 1763 Syyskuun 19 p. Porissa, jossa hänen isänsä kauppaneuvos Lauri Sacklén oli pormestari; äiti Eeva Elisabet Jaanson oli pormestarin tytär Kristiinasta. Sacklén tuli Turussa ylioppilaaksi 1778, mutta siirtyi 1783 Upsalaan, jossa 1788 sai lääketieteen tohtorin arvon. Hoidettuansa jo sitä ennen useampia lääkärivirkoja Ruotsissa, hän Södermanlannin rykmentin lääkärinä seurasi sitä Suomen sodassa 1788—90. Rauhan tultua palasi hän Ruotsiin ja asettui Nyköping'iin, jossa asui kuolemaansa asti. V. 1793 sai hän assessorin ja 1833 lääkintäneuvoksen nimen. Kirjoissaan *Sveriges Läkare-Historia* (1822—53) ja *Sveriges Apothekare-Historia* (1833) on hän julkaissut monenkymmenvuotisella työllä kerätyt elämäkerralliset tiedot Ruotsin ja Suomen lääkäreistä ja apteekareista aina Kustaa Vaasan päivistä saakka. Painamatta on hänen luettelonsa Ruotsissa (v:een 1830) ja Suomessa (v:een 1809) ilmestyneistä kirjoista lääke- ja luonnontieteen, kemian, fysiikin, talouden ja teknologian aloilla. Hänen hyönteiskokoelmansa tuli 1801 erään sukulaisen lahjoittamana Suomen Talousseuran omaksi. Muut kokoelmansa lahjoitti S. Strengnäs'in museoon. S. kuoli 1851 Maalisk. 12 p. Nyköping'issä. Hänen vaimonsa Maria Elisabet Ihlström oli provastin tytär Ruotsista. (Sacklén, Sveriges Läkare-Hist.). J. R. A.

Sælan, Anders Thiodolf, tiedemies, syntyi 20 p. Marrask. 1834. Vanhemmat olivat Lappeenrannan kehruuhuoneen saarnaaja, sittemmin Jämsän kirkkoherra Antero Juhana S. ja Antoinette Henriette Kristine Müller. S. tuli ylioppilaaksi 1851. Suoritettuaan kandidaatitutkinnon 1856, hän seur. v. seppelöittiin maisteriksi ja tuli 1859 lääketieteen kandidaatiksi. V. 1860—61 hän opiskeli Tukholmassa sekä määrättiin 1864 Tornion ja Lapin piirilääkäriksi ja seur. v. Lapviikin sairashuoneen alalääkäriksi. Puolustettuaan väitöskirjan *Om sjelfmordet i Finland i statistiskt och rättsmedicinskt hänseende* (1864 O. Hjelt'in esimiehyydellä) tuli hän 1865 lääketieteen lisensiaatiksi ja s. v. tohtoriksi. Valtiovaroilla hän Marraskuusta 1866 vuoden ajat oleskeli ulkomailla psykiatriaa tutkimassa. Palattuaan hän 1867 määrättiin yllä mainitun sairashuoneen ylilääkäriksi, johon virkaan nimitettiin seur. v. Hänen tietojansa on käytetty 1874 komiteassa, jonka tuli antaa lausuntonsa Suomen hulluinhuone-laitosten uudesta järjestämisestä, ja v. 1881 asetetussa komiteassa, jonka tuli ehdottaa asetus samasta aineesta. V. 1877 S. sai professorin nimen ja arvon. Lääketieteellisiä kirjoituksia hän ei ole, paitsi väitöskirjaansa, julaissut muita kuin pienempiä

havainnoita Suomen lääkäriyhdistyksen „Handlingar'eissa.“ Sen sijaan hän aina ylioppilasajoistaan, ollen vv. 1856—66 Pro flora et fauna fennica seuran kasvikokoelmain intendenttinä ja 1859-66 yliopiston kasvitieteellisen tarhan amanuensina, on harrastanut kasvitiedettä. Sen osoittavat *Herbarium Musei Fennici* (1859, W. Nylander'in kanssa); *Suomen Kasvio, toinen parannettu laitos* (1866, Lönnrot'in kanssa) ja useat pienemmät kirjoitukset äsken mainitun seuran toimituksissa sekä Lund'issa julaistuissa „Botaniska Notiser'eissa“ (1871). S. on v. 1873 nainut Naemi Loviisa Vivika von Knorring'in. (Renvall, Ant., y. m.).

Sahlberg, Kaarlo Reinhold, luonnontutkija, syntyi Euran pitäjässä 22 p. Tammik. 1779 silloisen vänrikin, sittemmin majuri Iisak Reinhold S:n ja Loviisa Katariina Polviander'in avioliitosta, tuli ylioppilaaksi Turussa v. 1795, filosofian kandidaatiksi v. 1801 ja seuraavana vuonna tohtoriksi, jolloin sai ensimmäisen kunniasijan. V. 1804 hän tuli luonnonhistorian dosentiksi väitettyänsä *De progressu cognitionis plantarum cryptogamicarum, I;* rupesi sitten lääketiedettä lukemaan ja suoritti v. 1806 lääketieteen kandidaatin ja v. 1810 lisensiaatin tutkinnon. Viime mainittuna vuonna hän nimitettiin lääketieteen ja kasviopin apulaisopettajaksi Turun yliopistoon; jälkimäinen tiede luettiin nimittäin vielä silloin lääketieteen tiedekuntaan, koska kasvien lääkkeellinen ja taloudellinen hyöty tavallisesti oli tutkijain varsinaisena silmämääränä. Siihen suuntaan kävivät S:nkin ensimmäiset tutkimukset. Mutta kun filosoofinen tiedekunta sai erityisen professorinviran luonnonhistoriaa ja taloutta varten, määrättiin S. v. 1816 sen väliaikaiseksi hoitajaksi ja nimitettiin v. 1818 saman aineen professoriksi väitöskirjan johdosta, jossa hän muun muassa selitti kuinka ohra kypsyy aikaisemmin pohjaisissa maissa (*Observationes quædam de hordei in borealibus terris culti cito maturescendi habitu et in re nostra rustica usu* (Turussa v. 1817).

Professorina ryhtyi S. mitä suurimmalla innolla toimeen, saadakseen luonnonhistorian harrastamista yliopiston nuorisoon leviämään. Pian hän saikin lukuisan innostuneen joukon oppilaita, jotka hänen johdollansa kokoelivat hyönteisiä, varsinkin kovakuoriaisia. Tämän harrastuksen tärkeimpänä tuloksena mainittakoon S:n tekemät akatemialliset väitöskirjat, joista erittäinkin suuri ja tunnettu sarja *Insecta Fennica* (painettu Turussa 1817—27 ja Helsingissä 1830—39 51 vihossa) Suomen ulkopuolellakin on tuottanut hänelle suurta mainetta. Tässä teoksessa lueteltiin ja esitettiin Suomenmaan silloin tunnetut kovakuoriaiset; joskus hän myös on kirjoittanut hyönteisten muistakin luokista. Isänmaallisen luonnonhistorian tutkimuksen edistykseksi S. myöskin johtajana otti osaa niin kutsutun pro fauna et flora fennica seuran perustamiseen v. 1822. Hän on niin ikään ollut Suomen lääkäriseuran ja tiedeseuran perustajien joukossa; jälkimäinen kutsui hänet kunniajäsenekseen v. 1853. V. 1824—25 hän vuorostansa oli yliopiston rehtorina, v. 1840 hän filosofian maisterin ja tohtorin promotionissa oli seppelöitsijänä. Yliopistolle hän möi kokoelmiansa ja antoi saadun maksun rahastoksi, jonka koroista annetaan apurahoja eläintieteellisiä tutkimuksia varten. jotka tehdään Euroopan ulkopuolella. V. 1841 S. erosi virastaan ja v. 1853 hän tuli riemumaisteriksi. Société Imp. des Naturalistes de Moscou, Pariisin Société Entomologique ja Soc. Cuvierienne, Stettin'in Entomologischer Verein y. m. ulkomaalaiset tieteelliset seurat olivat kutsuneet hänet jäsenekseen, Leipzig'in die Naturforschende Gesellschaft kunniajäsenekseen.

S. omisti Yläneen Uudenkartanon Pöytyällä, johon hän virastansa erottuaan muutti vakinaisesti asumaan. Hänen varsinaisena huvituksenansa oli suuri hedelmäpuutarha, „Huvitukseksi“ nimitettykin, jonka hän suunnattomilla kustannuksilla ja uupumattomalla huolella oli perustanut kuivaan kankaasen Pyhäjärven rannalle. Huvituksessa kasvoi kaikellaisia hedelmiä, jotka S:n aikana olivat parhaat koko Suomessa; mutta vähitellen tarha sittemmin on huonontunut, kun on lakattu siihen varoja panemasta.

S. kuoli Yläneen Uudessakartanossa 18 p. Lokak. 1860. Hän oli v. 1807 nainut Johanna Sofia Björkforss'in. Heidän poikansa Reinhold Ferdinand S. syntyi 1811, tuli ylioppilaaksi 1827, filosofian maisteriksi 1836 ja lääketieteen tohtoriksi 1840. Vv. 1839—43 kävi hän suurella ulkomaanmatkalla Brasiliassa, Chilissä ja Sitka'ssa ja palasi Siperian kautta Suomeen. Vv. 1849—51 hän uudestaan kävi Brasiliassa. Matkoillaan hän oli tehnyt suuria luonnontieteellisiä kokoelmia. joista hän lahjoitti osan yliopiston omaksi. Vv. 1845-52 hän oli apulaisopettajana eläin- ja kasvitieteissä. Hän kuoli Huvituksessa v. 1874. E. G. P.

Sahlberg, John Reinhold, luonnontutkija, Kaarlo Reinhold S:n pojanpoika sekä Reinhold Ferdinand S:n ja Sofia Kristiina Brusin'in poika, syntyi Helsingissä 6 p. Kesäk. 1845, tuli v. 1865 ylioppilaaksi, 1869 filosofian kandidaatiksi ja maisteriksi ja 1879 lisensiaatiksi. Sitä ennen hän oli tullut eläintieteen dosentiksi v. 1871. Nuoruudesta asti erinomaisen suurella innolla antauduen hyönteisten, varsinkin kova- ja nahkakuoriaisten sekä niiden levenemissuhteitten tutkimiseen, on S. yliopiston opet-

tajana yhä edustanut entomologiaa ja on uupumattomalla hartaudella antanut opetusta nuorukaisille. Lukuisilla ja enimmiten omalla kustannuksella tehdyillä matkoilla hän on tutkinut hyönteisfaunaa kaikissa Suomen maakunnissa, Pohjois-Venäjällä, Luoteis-Siperiassa ja Ruijassa. Pro fauna et flora fennica seuran ja Ruotsin tiedeakatemian toimituksissa hän on julaissut suuren joukon tutkimuksia, joista seuraavat ovat arvokkaimmat: *Öfversigt af Finlands och den Skandinaviska halföns Cicadariæ* (painettu Helsingissä v. 1871), josta hän oli käyttänyt osia dosentti- ja tohtoriväitöksinä; *Enumeratio Coleopterorum Fenniæ I—III* (Carnivora—Staphylinidæ, Helsingissä 1873—76); *Bidrag till nordvestra Sibiriens insektfauna* (I, Hemiptera, II, 1 Coleoptera, Tukholmassa 1878—80), *Enumeratio Hemipterorum gymnoceratorum Fenniæ* (Helsingissä v. 1881) ja *Bidrag till det nordenfjeldske Norges insektfauna* (I, Hemiptera) painettu kokoelmassa „Christiania Videnskabsselskabs Forhandlinger 1880" (Kristianiassa 1880). Vuodesta 1879 S. on ollut Fauna et Flora seuran sihteerinä. Hän nai v. 1871 Vilhelmiina Werving'in.

Saksa, Kaarle, ks. **Saxa.**

Salamnius, Mattias, paras suomenkielinen runoilija Ruotsin vallan aikana, on v. 1690 painattanut *Ilolaulun Jesuksesta*, jossa Jesuksen syntymä, elämä sekä kuolema on kuvattu 29 runossa ja 2,265 värssyssä. Kuvaus tässä runoelmassa on välistä sangen elävä ja voimallinen, runomitta ylimalkaan melkein virheetön, jossa asiassa se ajallansa oli melkein ainoa. Ilolaulu Jesuksesta onkin ollut Suomen kansan rakkaimpia luettavia, sen todistaa sen kolmetoista eri painosta, viimeinen vuodelta 1852. Paitsi tätä on Salamnius samana vuonna vielä painattanut sangen kuivia *muistovärssyjä vanhimmasta Gezelius-piispasta*.

Kumma kyllä on tämän merkillisen miehen elämästä mahdoton saada vähintäkään tietoa. Aikalaisillansakin näkyy olleen sangen ristinriitaisia tietoja hänestä. Stjernman Aboa litterata'ssa sanoo hänen olleen kappalaisena jossain Pohjanmaalla; Juslenius (esipuheessa sanakirjaan) tosin tarkemmin määrää paikan, mainiten hänet Kalajoen kappalaiseksi, mutta panee hänelle taas väärän ristimänimen Johannes. Pahin kaikista on se ett'ei tiedetä koskaan sennimistä pappia löytyneen, ei Kalajoella, eikä koko Pohjanmaalla. Samoin ei ole se sukunimi tavattavana Sursill'in sukutaulussa, ei Turun yliopiston muinaisessa rehtorin luettelossa eikä Upsalassa opiskelleitten Suomalaisten joukossa. Viho viimeksi sitä turhaan on haettu Pohjanmaan henkiluetteloista sillä ajalla. Kaikesta tästä ei voi tulla muuhun päätökseen, kuin että se vaan oli kirjallinen salanimi. Kukaties voinee hän olla se Mattias Salonius, joka 1687 tuli ylioppilaaksi Upsalaan, 1691 sieltä muutti Turun yliopistoon, 1702 pääsi kappalaiseksi Pulkkilaan ja 1716 kuoli Turussa, johon Venäläiset olivat hänet vieneet. Ainakin on hän ainoa Pohjanmaan pappi sillä ajalla, jonka nimi ja virkapaikka johonkin määrään vastaa sitä, mitä Salamnius'esta on mainittu. J. K.

Salenius, Juhana Magnus, historiantutkija, kirjailija, syntyi 27 p. Tammik. v. 1846 Valkjärven pitäjässä, jossa isä Henrik Juhana oli kirkkoherrana. Äiti oli tuomiorovasti Pietari Alopæus'en tytär Johanna Vilhelmiina. J. M. Salenius tuli ylioppilaaksi 1863, filosofian kandidaatiksi 1866, pedagogian kandidaatiksi 1867 ja vihittiin maisteriksi 1869. Toimitti lukuvuonna 1867—68 kolleeganvirkaa historiassa ja maantieteessä Porvoon yläalkeiskoulussa, sai saman viran vakinaisesti syksyllä v. 1868, mutta siirrettiin omasta pyynnöstään siitä virasta samanlaatuiseen virkaan Kuopion lyseossa v. 1878. Painatti vuodesta 1865 alkain kaunokirjallisia ja historiallisia kirjoituksia Maiden ja Merien takaa nimiseen kuvalehteen, Ilmariseen, Suomettareen ynnä muutamiin muihin sanomalehtiin. Käytti usein kesälomaa valtioarkiston sekä Viipurin läänin arkistojen tutkimiseen, josta tuloksia annettiin Suomalaisen Kirjallisuuden seuran historialliselle osakunnalle ja sittemmin historialliselle seuralle. Eri kirjoina ovat ilmestyneet *Valkjärven ja Pyhäristin pitäjäin kertomukset; Historiallisia tietoja Äyräpään vanhasta kihlakunnasta, Kreikanusko Suomessa, Niitä näitä Itä-Suomesta* (3 vihkoa), *Harjoitelmia Savon historiassa* ja *Tietoja Tavisalmen eli Kuopion pitäjästä vuosilta 1548—1626*. On ko'onnut vuodesta 1865 alkain kansatieteellisiä kaluja yliopiston kokoelmiin ja muinaismuistoyhdistykselle, jonka asiamiehenä hän on toiminut Porvoossa ja Kuopiossa. Käännöksiä on ilmestynyt eri kirjoina: *Kuvaelmia Juutinmaalta* (2 vihkoa) Steen Blicher'in mukaan, *Kuvaelmia luonnosta ja ihmiselämästä* (2 vihkoa) A. W. Grube'n mukaan, *Kirjava joukko novelleja* Carit Etlar'in mukaan ja *Tarinoita Kalifornian kultamaalta* (2 vihkoa) Bret Harte'n mukaan.

Sallinen, Mikko, kuuluisin Karjalan rahvaan johtajista Lappeenrannan sodan aikana, oli Konnunniemen kylästä Ilamantsissa kotoisin. Hänen kuten Roivaankin kotikylä oli Kurt Vegezack'in rälssiä ja siinä tapaamme 1744-45 „köyhänä" talollisena Mikko Sallisen, joka lienee tuo sotauroona tunnettu mies. Kun Venäjän sota- ja sissijoukot mainitun sodan aikana ahdistivat turvatonta Karjalaa ja Ilamantsin kylät talven suussa olivat poroksi poltetut, niin ryhtyi rahvas yksissä tuumin vihollista maakunnasta torjumaan. Maakirjojen

muistutuksista nähden oli venäläisiä sissijoukkoja edellisinäkin vuosina liikkunut „Ruotsista halpoo rahoo ottamassa" ja taisteluista niitä vastaan oli ehkä ennestäänkin Sallinen tunnettu, joka nyt rupesi rahvaan „kenraaliksi". Hänen sanotaan — luultavasti sodan aikana — asuneen Röksän kylässä, joka silloin oli Liperin, nyt Kontiolahden pitäjää. Apumiehenä rahvaan johdossa oli hänellä eräs Simanainen ja „kapteeneina" Roivas (ks. sitä) ja Haapalainen, joka viimemainittu oli Röksän kylän Ranta-Hassilasta kotoisin. Valitettavasti ovat Sallisen ansiot maakuntansa puolustamisessa, joita hallituskin lopulta näkyy tunnustaneen, vielä varsin puutteellisesti tunnetut. Maaherra Stjernstedt'in kirjevaihdosta saanemme vastaisuudessa paremmat tiedot hänen ja hänen seuralaistensa toimista, joita Pohjois-Karjalan nähtävästi on kiittäminen Venäjän sinne pyrkineen sotaväen torjumisesta 1742. Viholliset, muutamia satoja kasakoita ja 2000 rakuunaa, olivat Maaliskuussa piirittäneet Kiteen pappilaan Karjalan rajavahdin, 22 sotamiestä kahden upseerin, Bergman'in ja Knorring'in, johdolla ja neljättä sataa talonpoikaa, joista upseerit miehineen kehnosti antautuivat, mutta rahvas, upseerien kiellosta huolimatta vastarintaa tehden, kadotti 140 kaatunutta ja 120 vankia; loput, 60 - 70 talonpoikaa, murtivat piirityksen ja pelastuivat. Nyt oli maakunta vihollisen hävitykselle alttiina. Silloin arvattavasti alkoi tuo rahvaan puolustussota, jota Sallisen johdolla käytiin sellaisella menestyksellä että Venäjän sotaväki pian maakunnasta karkoitettiin, ja nimenomaan kerrotaan että „Karjalan uskolliset ja urheat suksimiehet" Huhtik. 6 ja 7 p. torjuivat kaksi uutta hyökkäystä maakuntaan. Erään Suojärven pitäjää uhkaavan hyökkäyksen torjumisesta kertoo tarina näin: Ilamantsin rajakylässä Öllölänniemessä majaili 300 Karjalan miestä Sallisen ja Roivaan johdolla, kun tieto tuli Venäjän sotavoiman (12000 miehen!) lähestymisestä. Sallinen silloin lähti Poukkurinteelle ja asetti miehensä poukamaan, jossa keväisin oli sylen syvyydeltä vettä ja vallin tapaiset seinät. Venäjän kenraalilla oli Konnunniemessä syntynyt opas, joka johdatti viholliset Poukkurinteelle. Oli kaunis talvinen kuutama, jonka valossa Venäläiset turvallisesti astuivat, kunnes pyssyjen haulit alkoivat Poukkurinteestä vinkua. Poukamasta ampuvia Karjalaisia he eivät nähneet, mutta kyllin surman tuhotöitä joukossaan. Neuvottelussa ehdotti kenraali että väkirynnäköllä ajettaisiin Karjalaiset poukamasta, mutta opas huomautti: „Jos sinne menee, niin lentävät suksillaan lumella, ampuvat puun takaa, et pääse minnekään". Kenraali siitä päättikin peräytyä — Karjalaisten onneksi, sillä heidän ampumavaransa olivat jo lopussa. Mitään palkintoa Sallinen maakuntansa puolustamisesta ei pyytänyt. eikä saanutkaan, sitä vähemmin kun koko Suomen valloitettua Karjalankin puolustus oli turha. Vasta 1788, kun Karjalan puolustusväkeä järjestettiin, muistutetaan että alaupseereiksi etukynnessä otettaisiin entisten rahvaan johtajien, esim. „mainion Sallisen, Haapalaisen eli Röksän, Hämäläisen y. m.", perillisiä, jos niitä on olemassa. (Suometar 1849 ja 1857; Kivinen, Nordkarelska frikorpserna 1808; Hannikainen, Karjala; valtioarkisto y. m.).

J. R. A.

Salmelainen, Eero, ks. **Rudbeck.**

Salenius, Yrjö Kustaa, ensimmäisen suomenkielisen lakikirjan painattaja, tuli ylioppilaaksi 1726, oli Sairialan kartanon omistaja Hauhossa appensa jälkeen sekä aktuaari Turun hovioikeudessa. Hänen tiedetään kustantaneen pari painoteosta ja hän lienee ollut varakas mies; oli nainut kauppiaantyttären Anna Haveman'in, ja kuoli alussa vuotta 1760. — S. sai, arvattavasti ostamalla, E. J. Paleen'ilta painattamisoikeuden S. Forseen'in ja Paleen'in ynnä muitten valmistamaan lainsuomennokseen, joka v. 1759 ilmestyi nimellä: „Ruotzin Waldacunnan Laki. Hyväxi luettu ja vastan otettu v. 1734. Pränttijn annettu Georg Saloniuxelda." Täten Ruotsin valtakunnan lakikirja ensi kerran suomeksi julaistiin painosta, koska ne suomennokset, jotka yhä silloin tällöin tehtiin kuningas Kristoferin maanlaista, olivat kaikki jääneet painattamatta. (Lagus, Finska lagöfversättn., y. m.).

Sandels, Juhana August, soturi, syntyi 31 p. Elok. 1764 Tukholmassa, missä isänsä Samuel S. pidettiin korkeassa arvossa kirjailijana ja virkamiehenä ja 1772 sai aatelisarvon. Suku, Roslagen'ista peräisin, oli tunnettu pappissuku. Äiti oli Katariina Elisabet Brandt. Juh. Aug. S. aloitti soturiuraansa tykistössä kadettina 1775 ja nousi alaluutnantiksi 1777, adjutantiksi 1782. Nuoren upseerin iloinen ja keveä luonne näkyy saattaneen hänet jossakin kunnia-asiassa epäsopuun lähimpäin toverien kanssa, jonka tähden muutettiin pois tykistöstä ja Suomeen; täällä hän tuli 1785 taapinratsumestariksi aatelislipullisen suomalaiseen komppaniaan, josta 1787 majurina siirrettiin Karjalan rakuunarykmenttiin. Suomalaisen sodan syttyessä hän otti osaa Savonlinnan puolustukseen. Seur. v. hän ensin komennettiin palvelemaan armeijassa Ruotsissa, mutta sai sitten taas luvan mennä Suomeen vasta pestatun, 600 miehen suuruisen keveän pataljoonan päällikkönä, jonka jälkeen otti osaa sotaan sen loppuun asti, milloin hänen joukkonsa hajoitettiin. Nimitettiin 1790 everstiluutnantiksi ja Karjalan rakuunarykmentin apupäälliköksi, 1795 kenraaliadjutantiksi, 1799

armeijan everstiksi ja 1808 Savon jääkärirykmentin päälliköksi. Vaikka S. jo 1789—90 oli näyttänyt taitoansa, kävi hänen soturi- ja päällikkökuntonsa kuitenkin vasta 1808-09 vuosien sodassa oikein loistavasti näkyviin. Tässä hän asettuu Adlercreutz'in ja Döbeln'in rinnalle, jakaen heidän kanssansa johtajakunnian tästä sodasta. Hän osasi — ehkä suuremmassa määrin kuin kumpikaan heistä — voittaa soturiensa rakkauden ja innostuttaa heidän mieltänsä taistellessa. Sitä neron silmäystä, mikä Dobeln'illä oli, ei tosin hänessä löytynyt samassa määrässä, mutta hän voittaa Adlercreutz'inkin siinä, että keskellä tappelunmelskettä pysyi kiinni tehdyssä suunnituksessaan ja laskuissaan. — Savon jääkärien päällikkönä kuului S. sodan alussa kreivi Cronstedt'in osastoon ja seurasi tätä pitkällä paluumatkalla Leppävirtain ja Toivalan kautta Oulun seuduille. Tässä S. asetettiin viidennen prikaatin päälliköksi, kun se 7 p. Huhtik. annetun käskyn kautta muodostettiin, yhdistämällä joukkoja Länsi- ja Itä-Pohjanmaalta, Savon jääkäreitä ja Karjalan rakuunoita. Prikaatin miesluku oli noin 3,150 miestä, mutta alussa oli käytettävänä tuskin puoli määrä. Näillä joukoilla S. Revolahden voiton jälkeen kääntyi vastoin Pulkkilassa olevaa 500 miehen vahvaa venäläistä vartiaväkeä, joka saarrettiin niin ett'ei yksikään pakoon päässyt. Kuopion tie oli tämän kautta avoinna ja S. käyttikin rivakasti voittoansa; vihollisen isot varastohuoneet Iisalmella otettiin, ja talonpoikain avulla onnistui kapteeni Malm'in ja luutnantti Burman'in valloittaa Kuopio 12 p. Toukok. Saatuansa tästä tiedon S. pääjoukon kanssa riensi mitä nopeimmasti Pulkkilasta seitsemässä vuorokaudessa noin 20 peninkulmaa Kuopioon, suojellakseen tätä paikkaa vihollisen hyökkäyksiltä. Venäläiset sotavoimat olivat näillä seuduin, niin syrjässä varsinaisesta sodannäyttämöstä, harvalukuiset ja ennen pitkää S. oli hallitsevana yli koko tämän osan maasta, lähetti joukkojansa etelään Joroisiin ja Juvalle, itään rajan toiselle puollelle asti, otti yhä missä milloinkin Venäläisten varastot ja lähetykset sekä nosti rahvaan aseisin. Hänen asemansa tuli sen kautta ennen kaikkea vaaralliseksi venäläiselle ranta-armeijalle, mutta levitti myös pelkoa ja levottomuutta Lappeenrantaan, Wiipuriin ja Pietariin. Kun S:ia vastaan nopeasti lähetettiin noin 7,000 miestä Barclay de Tollv'n johdolla, täytyi hänen rajoittua puolustamaan itseänsä. Kooten hajanaisia joukkokuntiansa peräytyi hän, taukoomatta taistellen, kunnes Kesäkuun keskipaikoilla tuli Toivalan salmisolalle; tänne seisahduttuansa ja varustettuansa asemaansa hän puolusti vähäisellä voimaallan, joka nousi noin 1800 mieheen, asemaansa koko kesän vastoin vihollisen nelikertaista ylivoimaa, jonka ryntäykset lopulla tehtiin melkein joka päivä. Vasta kun ruhtinas Dolgoruki toi Karjalasta uudet lukuisat soturiparvet, uhaten täydellisesti vasemmalta sivulta saartaa S:n, luopui tämä 30 p. Syysk. varustuksistaan Toivalan luona ja peräytyi Paloisten virran taakse; täällä hän oli jo ennakolta vahvistanut aseman, missä oli vähempi pinta-ala puolustettavana ja missä toivoi voivansa vielä kauemmin vihollista vastustaa. Mutta hän oli tuskin ehtinyt asettua tähän vaivalla varustettuun paikkaan, niin saapui sanoma pääpäällikköjen 30 p. Syysk. Lohtajassa tekemästä aselevosta, jossa oli lyhyesti suostuttu siihen ehtoon, että S. vetäytyisi Iisalmen kirkon pohjoispuolelle. Katkeralta hänestä tuntui taistelutta peräytyä, mutta koetettuansa turhaan saada ehtoa muutetuksi täytyi hänen totella ja väistyä Partalan ja Valkeaisten kyliin, rakentaaksensa siellä varustuksensa Koljonvirran länsi- ja pohjoispuolelle. Täällä tapahtui 27 p. Lokak. verinen Koljonvirran tappelu, jossa S. 1400 miehen kanssa niin loistavasti torjui Tutshkow'in johtaman 5- tai 6-vertaisen ylivoiman, että hänen voittonsa oli ehkä kauniin, mikä koko sodassa saatiin. Puolipäivän aikana, tunti ennen välirauhan loppua, aloittivat Venäläiset hyökkäyksensä. S. niinmuodoin ei ollut täydesti valmistautuneena ja sai töin tuskin etujoukkonsa palautetuksi virran toiselta puolelta, kun jo vihollinen, tunkein puoleksi hajoitetun sillan yli, ajoi pois Kauppilan talossa seisovan vartiaväen Savon jääkäreitä. Mutta kun hän sitten, ajaen näitä takaa, ryntäsi S:n pattereja vastaan, löivät hänet Vaasan rykmentti, Oulun pataljoona, Karjalan rakuunain varajoukko ja Savon jääkäripataljoona Fahlander'in, Malm'in ja Duncker'in johdolla takaisin niin voimakkaasti, että syöstivät hänet alas jokeen taikka sen toiselle puolelle. Venäläisten tappio oli, lukematta vankeja sekä ruhtinas Dolgoruki'n kuolemaa, päälle 1000:n miehen; S:n sotilaista oli kaatunut tai haavoittunut noin 300. Mutta taistelu, vaikka se voitollinen oli, — se oli viimeinen mainittava Suomen maassa saatu voitto tässä sodassa — ei muuttanut S:n asemaa tai pääarmeijan kohtaloa. Tutshkow, joka oli saanut tehtäväkseen ahdistaa mistä hinnasta tahansa S:n pois, jatkoi hyökkäyksiänsä, ja S:n täytyi yöllä 29:ttä päivää vastaan hiljaisesti heittää asemansa ja peräytyä Oulun päin; ensin hän vetäytyi Vierimän solalle, sitte Salahmin kylään, mistä vielä kerran turhaan koetti, vahvistuneena vähäisellä odottamatta saapuneella apujoukolla, valloittaa uudestaan asemaansa Koljonvirran luona. Salahmista hän sitten ylimmäisen päällikön käskystä lähti yhtyäksensä pääjoukkoon Limingan seuduilla. Yleiseen tunnettua on miten

vana vuonna uuteen virkaansa, jossa sitten vaikutti 39 vuotta, ollen kuitenkin sillä välin yhden vuosikauden pakosalla Tukholmassa, kun Venäläiset uudestaan v. 1742—43 olivat Suomenmaan haltuunsa ottaneet. Scarin oli ahkera ja tunnollinen akatemiallinen opettaja ja nautitsi varsin suurta arvoa yliopistossa, jonka hallitusta hän kolme kertaa rehtorina johti. V. 1747 hän sen ohessa määrättiin kirjaston hoitajaksi; sillä tätä tointa varten ei siihen aikaan ollut erinäistä virkaa. V. 1756 Scarin kutsuttiin Upsalan tiedeseuran jäseneksi. Scarin ei ole toimittanut mitään isompaa tieteellistä teosta; mutta akatemiallisia väitöskirjoja hän on painattanut 126 kappaletta, jotka enimmältä osalta koskivat siveysopillisia aineita. Historiallisista väitöskirjoista ainoastaan harvat, esim. *De Sancto Henrico* (1737, 1748), ansaitsevat mainitsemista, puhumatta muutamista paikalliskertomuksista (Oulun kaupungista, Mynämäen kihlakunnasta, Helsingin kaupungista y. m.), jotka eivät olleet Scarin'in tekemiä, vaikka niitä väiteltiin hänen esimiehyytensä alla. Vaikka Scarin'in oma esitystapa oli kovin kankea, näkyy hän kuitenkin osanneen herättää jotakin harrastusta kotimaisen muinaisuuden tutkimiseen. Mutta suurempaa tieteellistä kykyä hänellä ei ollut, ja historiantutkijana hän kuului vanhentuneesen kouluun, jonka jo näinä aikoina Lagerbring'in kriitillinen nero ja pian sen jälkeen Porthan'in syvät tutkimukset kumosivat. V. 1761 Scarin sai pyynnöstään eron virasta ja sai silloin kanslianeuvoksen nimen. Kymmenen vuotta myöhemmin, Marrask. 5 p. 1771, hän kuoli Turun kaupungissa. Pitkä ja laiha eikä ruumiinsa rakennukselta suinkaan vahva, hän säännöllisen tarkan elämäntavan sekä rauhallisen mielenlaatunsa kautta osasi säilyttää hyvän terveyden viimeiseen asti. Hän oli v. 1729 nainut tukkukauppiaan tyttären Tukholmasta, Anna Katariina Roland'in, joka ennen oli ollut naituna Turun yliopiston professorille Lauri Alstrin'ille. Ainoa lapsi, tytär Anna Kristiina, naitiin ensin (v. 1755) assessorille Kaarlo Pomoell'ille ja sitten, tämän kuoltua, toisessa avioliitossa (1784) Turun hovioikeuden varapresidentille Juhana Ignatius'elle, mutta jäi lapsettomaksi ja kuoli Toukok. 2 p. 1814. Leskirouva Ignatius, joka aikoinansa piti siveyden ja hyvien tapojen valvontaa Turun seuraelämässä ja itse nautitsi suurta arvoa, määräsi testamentillaan Toukok. 24 p. 1810 koko omaisuutensa armeliaisiin tarkoituksiin ja lahjoitti muun muassa Suomen yliopistolle 1,111 riksiä riikin-velkaa stipendiä varten, joka sai nimen „Scarin'in stipendi“ ja nykyään tekee 140 markkaa vuodessa. (Tengström, Chronol. Ant.; Åbo Tidn. 1782; Rein, Suomi 1842).
Y. K.

Schæfer-suku on aikoinaan ollut Turun kaupungin etevimpiä. Kantaisä, nimeltä Henrik Schæfer, syntynyt Mainz'issa eräästä patricilaisesta heimosta, tuli 15:nnellä sataluvulla Suomeen Juhana III:nnen faktorina eli asioitsijana. Hänen poikansa Henrik Schæfer oli Turussa syntynyt v. 1577, mainitaan saman kaupungin pormestarina v. 1632 ja kuoli v. 1660. Tällä taas näkyy olleen pojat: I Juhana Schæfer eli Schæffer, pormestari Turussa († 1683), jonka poika Juhana Jaakko tuli Ehrensvärd-suvun kantaisäksi (ks. Ehrensvärd), sekä II Henrik Schæfer, raatimies Turussa († 1668), jonka lapsista ovat mainittavat: Henrik Heerdhjelm, Svean hovioikeuden varapresidenti († 1712), Juhana Schæfer, Kaarlo XII:nnen hovipappi ja kuollut provastina Gefle'ssä, sekä uskonnollinen haaveksija Pietari Schæfer (ks. seuraavaa elämäkertaa). Tämän perästä nimi Schæfer näkyy aikakirjoistamme hävinneen. Y. K.

Schæfer, Pietari, haaveksija, oli raatimies Henrik S:n ja tämän vaimon Elin Thorvöst'in poika, syntynyt 1660 vuoden paikoilla. Hän tuli Turussa ylioppilaaksi, osoitti hyviä luonnonlahjoja ja vihittiin 1688 maisteriksi. Jo nuorena oli hän osoittanut haaveksivaista mieltä, vetäytyen pois ihmisten seurasta yksinäisyyteen, ja liittyi tultuaan 1688 Ulstadius'en ja Ulhegius'en (ks. näitä) tuttavuuteen, näihin haaveksijoihin, luopuen maisterinarvostaan, koska hän Jesuksen oppilaana ei voinut kantaa „mestarin“ nimeä. Kun turhaan oli koetettu luovuttaa heitä mielipiteistään, ryhtyi hovioikeus vihdoin heitä tuomitsemaan, jolloin Schæfer 1692 vuoden alussa nöyrästi pyysi anteeksi ja lausui katumustansa sopimattomasta käytöksestään. Vaan tuomittuna kirkkorippiin hän ei tahtonut siihen mukautua, vaan astui 1693, profeetan Joonan esimerkin mukaan, laivaan ja kuljeskeli sittemmin Saksassa, Franskassa, Hollannissa, Englannissa ja vihdoin Pohjois-Amerikassa. Täällä hän sairastui, luuli omantuntonsa vaativan hänet kulkemaan aivan omia astumiansa jälkiä myöten Suomeen takaisin sovittamaan luopumustansa. Sanomattomia vaivoja kärsittyään, saapui hän syksyllä 1701 Turkuun, jossa hän hiljaisesti eli, jumalanpalveluksessa tai Herran Ehtoollisella käymättä, kuudetta vuotta. Mutta 20 p. Tammik. 1707 kutsui hän väkeä kokoon hovioikeuden virkahuoneesen ilmoittaaksensa uskontunnustuksensa julkisesti. Nyt nostettiin uusi tutkinto häntä vastaan, ja päätöksellään 3 p. Huhtik. 1709 tuomitsi hovioikeus hänet tavaralta ja hengeltä, koska väitti Lutheruksen opin kirotuksi opiksi, soimasi pappeja, varsinkin piispa Gezelius'ta, Baalin profeetoiksi, palkkapaimeniksi ja pedoiksi, sekä Turun kaupungille ja koko maalle julisti häviötä ja

perikatoa. Tuomio muutettiin vankeudeksi Turun linnassa. Vankeus näkyy olleen jotenkin leppeä, koska hän piti kirjeenvaihtoa ulkomaisten oppineitten kanssa, kanssakäymistä ystäväin kanssa ja itse vihki vaimoksensa kanneviskaalin J. Phoenix'in lesken Anna Vargentin'in. Kun Venäläiset v. 1713 valloittivat maan, muutettiin Schæfer Gefle'n linnaan, jossa kuoli 1728. (Akiander, Relig. rör. I.)

Schantz, von, Juhana Eberhard, amiraali, syntyi 1802 Marrask. 1 p. Porissa. Vanhemmat olivat everstiluutnantti Juhana Eberhard v. S. ja Johanna Sofia Didron. Jo poikana sai v. Schantz isältään luvan matkustaa merille eräällä kauppalaivalla, jota kuljetti perheessä tuttu kapteeni, ja siitä pitäin hän melkein lakkaamatta purjehti Suomen kauppalaivoilla, kunnes 1821 meni merisotaväkeen ja nimitettiin midshipmanniksi 26:teen sotalaivueesen Viaporissa. Kierreltyään vuosittain Itämerellä, pääsi hän 1828 luutnanttina „Fère-Champenoise" laivalle, joka kapteeni v. Plater'in johdolla purjehti Välimerelle yhdistyäkseen amiraali Ricordi'n laivastoon, joka silloin salpasi Dardanellien salmen. Siellä v. S. ensi kerran urhollisena upseerina käänsi päällikköiden huomion puoleensa ja kun Fère-Champenoise 1831 palasi Kronstadt'iin ja ulkopuolella satamaa paloi poroksi kruutisäiliössä syttyneen tulipalon johdosta, oli v. S. viimeinen, joka sepän kanssa jätti laivan. Tämän uljaan käytöksensä ja v. Plater'in lausunnon johdosta v. S. määrättiin komentajaksi „Oranienbaum" nimiselle loggertille, jolla purjehti Itämerellä 1832—3. Meritaapin päällikkö ruhtinas A. Menshikov oppi tuossa virassa v. S:ia tuntemaan ja otti hänet adjutantikseen. Jo 1834 hän määrättiin kapteeniluutnantiksi ja komentajaksi kuljetuslaivalle „Amerika", jolla purjehti maan ympäri ja löysi Tyvenessä meressä Euroopalaisilta tuntemattoman saariryhmän, joka on tunnettu hänen nimellänsä. Tuolta matkalta palattuaan sai v. S. heti paikan meritaapin päällikön luona, joka komensi hänet Arkangeliin, Odessaan, Nikolajeviin ja Sevastopoliin. V. 1837 seurasi hän „Ishora" nimisellä höyrylaivalla Englannin lähettilästä Tukholmaan sekä sieltä takaisin ja komennettiin Yhdysvaltoihin neuvottelemaan uuden siihen aikaan suunnattoman suuren höyryrekatin rakentamisesta. Paluumatkalla 1838 v. S. lähetettiin Lontoosta valtasanomia viemään Töplits'iin, jossa hän samalla esitti keisarille ehdotuksensa suuren höyryrekatin rakentamisesta Amerikassa. Ehdotuksen pääperusteet vahvistettiin ja 1839 v. S. lähetettiin New-York'iin rakentamaan höyryrekattia „Kamtshatka", joka oli sekä aikansa suurimpia ja vahvimpia sota-höyrylaivoja, että todellinen ja suuri edistys merisotatoimissa. V. 1841 se 21:ssä päivässä, Englannissa käyden, saapui New-York'ista Kronstadt'iin. Siitä pitäin Kamtshatka'n komentajana v. S. v. 1841—7 melkein lakkaamatta purjehti Itämeren, Välimeren ja Atlantin vesillä, kuljettaen usein H. Majesteetinsä viiriä ja saattaen matkoilla kruunatuitakin ja ruhtinaallisia henkilöitä. 1845—6 esim. oli Kamtshatka Palermo'ssa potevan keisarinnan Aleksandra Feodorovnan käytettävänä, ja sillä teki Leuchtenberg'in prinssi, suuriruhtinatar Maria Nikolajevnan puoliso, matkansa Madeiran saareen. Kontra-amiraaliksi päästyään 1847 lakkasi v. S. Kamtshatka'lla purjehtimasta ja siitä pitäin häntä enimmäkseen käytettiin laivain konstruktöörinä. Vv. 1848—55 hänelle alinomaa uskottiin laivapiirustusten tekeminen ja laivarakennusten tarkastaminen. Siten syntyivät esim. höyrylaivat „Rurik" ja „Olof", korvetti „Kalevala", ruuvivene „Sterlett", eräs kunnari Kaspianmerelle, 40 soudettavaa kanuunavenettä y. m. Aika kului matkoilla Suomessa ja ulkomailla. Krimin sodan aikana 1855 oli v. S. erityisen höyrylaivojen osaston päällikkönä Kronstadt'issa, mutta s. v. hän nimitettiin sijaisamiraaliksi sekä laivaston 1:sen osaston päälliköksi ja komensi sitä, kunnes laivasto 1860 uudestaan järjestettiin ja hän nimitettiin vanhemmaksi lippupäälliköksi Itämeren laivastoon. V. 1863 v. S. tuli jäseneksi amiraalineuvostoon, mutta johti kuitenkin vielä s. v. Nevan suun varustamista maavallituksilla; v. 1866 hän korotettiin amiraaliksi ja 50-vuotisessa virkajuhlassaan 1871 sai hän Aleksanteri Nevskin kunniamerkin, johon 1876 lisättiin tähdistön briljantit. Hän kuoli 1880 Tammik. 1 p. Pietarissa. — Jäljet v. S:n vaikutuksesta ovat kauan näkyvät Venäjän laivastossa, josta melkoinen osa on rakennettu ja jonka parhaat kaleerit vielä rakennetaan hänen piirustustensa mukaan sekä varustellaan hänen tapaansa. Meritoimissa oli hän mitä kokeneimpia — hän teki yhteensä 28 kuusikuukautista retkeä merellä. Merikirjallisuutta varsinkin hän rakasti ja pidetään itse perikuvana todellisesta merikirjailijasta, joka yhtä lämpimästi kuin leikillisestikin kertoo jostakin varustusesineestä sotalaivalla tai jonkun hanskan tapauksen omasta elämästään. Lukuun ottamatta eri aikakauskirjoihin (Morskij Sbornik y. m.) painettuja kirjoituksia, julkaisi hän kaksi paksua nidettä *asiakirjoja, omistettuja meritoimelle* (1865) ja mitä hauskimpia „vanhan merimiehen" kertomuksia, jotka ovat myöskin ruotsiksi painetut Turussa nimellä *Mitt första steg på Sjömannabanan* (1870) ja *Mina första steg på Örlogsmannabanan* (1871). Edellisessä hän raikkaasti ja vilkkaasti kuvailee lapsuutensa päiviä sekä ensimmäistä meriretkeänsä 12-vuotiaana Porista Genova'an ja sieltä takaisin, toisessa palvelustansa Via-

poiissa ja retkiänsä Suomen vesillä 1821—4, kunnes Pietarissa hankki itselleen luvan päästä aiotulle meriretkelle maan ympäri. Noissa kertomuksissa hänen puheessaankin tavallinen omituinen ja kokonaan merimäinen leikillisyytensä on säilynyt Hän kirjoitti enimmäkseen venäjäksi, vaikka täydellisesti tunsi Franskan, Englannin, Saksan ja syntymämaansa kielet. Hän oli nainut serkkunsa Selma Sofia von Schantz'in. (Uusi Suometar ja Hufvudstadsbladet 1880).
J. R. A

Schantz, von, Filip Juhana, säveltäjä, syntyi 17 p. Tammik. 1835 Ulvilan pitäjässä, kommissioni-maamittarin Filip Vilhelm v. S:n ja Henriika Kristiina Gyldén'in poikana. Porin koulua käytyään, tuli hän syksyllä 1853 ylioppilaaksi ja luki lakitiedettä, mutta eräs tapaus ylioppilaspiirissä syksyllä 1855, sodan aikana länsivaltoja vastaan, tuotti hänelle karceria sekä relegationin yliopistosta, ja tästä ajasta asti antautui hän kokonaan musiikille ja rakastetulle violiinilleen. Jo silloin sävelsi hän mieluisan „polskan“ („carcer“-ajoiltaan) ja valtioapua saatuansa lähti hän syksyllä 1856 rauhan jälkeen ulkomaille, Leipzig'in kuuluisassa konservatoorissa täydellisentääkseen harjoitelmiansa violiinin-soitossa ja sävellystaidossa; siellä oleskeli hän kaksi vuotta toisten suomalaisten nuorukaisten seurassa, niinkuin J. Lindberg, G Linsén y m., sinne saapuneet samaa tarkoitusta, kotimaisen soittokunnan luomista, varten. Syksyllä 1858 Helsinkiin palattuaan, antoi hän nuoruuden rohkeudella soittajaiset, joiden ohjelma enimmäkseen käsitti hänen omia sävellyksiään, äsken viimeistetyn *Kullervo-uvertyyrin* ja muutamia kauniita lauluja miesäänill., ennen muita ylioppilasmarssin „Vapaita hengen lapsia“ Z. Topelius'en sanoihin. Suuria toiveita liitettiin häneen, ja oltuansa vielä vuoden ulkomailla tuli hän soittokunnan johtajaksi Helsingin uutoon teateriin 1860. Muodostamansa uuden soittajiston etupäässä seisoi hän nyt yleisön suosion huipuilla. Levähtämätöntä, huimaa elämää hän nyt eli, soittajaiset, teaterinäytännöt vaihtelivat; mutta tulot eivät kuitenkaan menoja korvanneet, ja parin vuoden päästä se loppui. Siihen tuli uuden teaterin palo 1863, jolloin S. soittokuntineen lähti Ruotsiin siellä etsiäksensä uusia aloja vaikutukselleen Tukholmassa oli hänellä ensin loistava menestys, mutta pian täytyi hänen tehdä soittajaisretki Göteporiin ja muihin Ruotsin kaupunkeihin, sekä vihdoin Köpenhaminaan kesällä 1864, kohta Saksan ja Tanskan sodan loputtua; täällä annettuaan melkein joka päivä soittajaiset, täytyi hänen kuitenkin taloudellisen ahdingon tähden hajoittaa „suomalainen soittajistonsa.“ Hänen ruumiinvoimansa oli myöskin murtunut ja kivulloisena palasi hän kotimaahan lepohon ja antautuaksensa sävellystaitoon. Talven ja kevään kuluessa hän julkaisikin vihon lauluja, sävelsi musiikin kotimaiseen näytelmään *Ainamo* sekä yliopiston surujuhlaa varten ikänsä kukoistuksessa pois temmatulle perintöruhtinaalle Nikolai Aleksandrovitsh'ille *surumarssin*, viimeisen työnsä. Pian hän itsekin vaipui hautaan; ankaran polttokuumeen johdosta hän kuoli 24 p. Heinäk 1865 Helsingissä, 30 vuoden iässä. Hän oli 1860 nainut serkkunsa Charlotta Eufrosyne von Fieandt'in

Filip von Schantz oli runollinen henkilö, jossa yhtyi vaka- ja kevytmielisyys, lahjakas taiteenharrastaja ja sävelniekaksi luotu; lyhyet ja puutteelliset opinnot sekä säännötön elämä estivät hänen kehkeymistään suureksi taiteilijaksi. Hänen sävellyksissään ilmautuu kuitenkin sekä itsenäisyys että nerokkaisuus, ja huolimatta niiden ulkonaisista puutteista vallitsee useimmissa omituinen tenho. lumoavan kaunis ja sydämmellinen henkäys, kuvastus samasta ihannemailmasta, joka liikkuu Runeberg'in, Topelius'en ja v. Qvanten'in y. m. runoilijaimme runoissa; myöskin hänen kuvansa ja värityksensä ovat oman maan luonnosta ja kansasta saadut, ja hän on sentähden taiteilija, jolla on isänmaallinen merkitys musiikihistoriassamme. Paitsi jo luettuja teoksia, lauluja ja kvartetteja, virren sekä melodramin sävellyksiä, mainittakoon vielä S:n ensimmäinen julkaisema *Suomalaisia säveliä* (K. Wetterhoff sanoilla varustanut) sekä hänen julkaisematon kantaatinsa köörille, kvartetille ja soitolle *Nuorukaisen unelmat* Topelius'en sanoihin.

Schantz, von, Emma, maisemanmaalaajatar, syntyi Helsingissä 17 p. Huhtik. 1835 Klaus Vilhelm Gyldén'in ja tämän ensimmäisen vaimon Amalia Sofia Danielson'in tyttärenä (ks. sivu 264); vuodesta 1870 hän oli naitu serkulleen kauppias Fabian Vilhelm von Schantz'ille, säveltäjä Filip v. S:n veljelle. Aloitettuansa opintojaan taideyhdistyksen piirustuskoulussa sekä maalari B. A. Godenhjelm'in johdolla monta vuotta, jatkoi hän niitä ensin Tukholmassa vv. 1863—64 maisemamaalarin Edv. Bergh'in johdolla, sekä sitten 1868—69 valtioavulla Düsseldorf'issa ja Karlsruhe'ssa, missä maalasi kuuluisan H. Gude'n oppilaana, myöskin akvarelleja. V:sta 1861 nähtiin taideyhdistyksen enimmissä näyttelyissä joku hänen kädestään lähtenyt maisema, joko kopioita V. Holmberg'in, Gude'n ja Bergh'in y. m. mukaan, taikka alkuperäisiä Porin ja Hämeenlinnan tienoilta. Hänen maisemamaalauksissaan vallitsee lempeä surumielisyys, runollinen kokoonpano ja yksinkertainen ihanuus, omaisuuksia, jotka tekivät ne miellyttäviksi, jos kohta piirustukseltaan eivät olleet täydellisiä, ja voittivat hänelle arvoisan sijan taiteilijatartemme joukossa. Se runollisuu-

den, katoamattoman nuoruuden rusoitus, joka hänen tauluissansa niinkuin koko hänen olennossaan esiintyy, tekee hänestä naisellisen maalaustaiteen rakastettavan edustajan. Hänen elämänsä ei myöskään ollut pitkä, sillä hitaasti kalvava rintatauti vaivutti hänet hautaan 39 vuoden iässä, 8 p. Heinäk. 1874 Helsingissä. Haudalle on nostettu kaunis muistopatsas, kaunistettu marmorisella pintakuvalla, minkä on tehnyt kuvanveistäjä R. Stigell, joka myöskin on muodostellut hänen muotokuva-medaljonginsa Fr. Cygnæus'en tilauksesta. Taideyhdistyksen kokoelmassa löytyy häneltä pienempi maisema, ja Cygnæus'en galleriassa kaksi kaunista taulua, toinen nimitetty „Hämärä", joka on hänen viimeisiä ja henkisimpiä töitänsä. B. O. S.

Schauman, Frans Ludvig, yliopiston opettaja, saarnaaja, kirjailija, valtiopäivämies, syntyi Räntämäen pitäjässä 24 p. Syysk. 1810; hänen vanhempansa olivat silloinen vänrikki ja rykmentinkirjuri, vihdoin kamarineuvos Kaarlo S. ja Johanna Loviisa Hoeckert. Turussa ylioppilaaksi tultuaan v. 1827 Frans L. S. suoritti filosofian kandidaatitutkintonsa Helsingissä v. 1831 ja seppelöitiin seuraavana vuonna maisteriksi. Sen jälkeen hän antautui jumaluusopin lukemiseen, tuli v. 1834 teologian kandidaatiksi, v. 1836 lisensiaatiksi, v. 1840 tohtoriksi, väitettyänsä v. 1837 *De fundamento fidei*. Hän vihittiin v. 1837 papiksi ja nimitettiin v. 1838 apulaisopettajaksi eli yliopiston adjunktiksi. Useampia vuosia hän sitten hoiti professorin virkaa ja nimitettiin v. 1847 käytännöllisen teologian professoriksi väitettyänsä *De constitutione regiminis ecclesiastici, singulari Fenniæ ratione habita.*

Innolla ja menestyksellä S. tutkieli ja esitti yliopiston nuorisolle tidettänsä; osaksi hänen tutkimuksensa ovat julaistut. Ensimmäisen sijan ansaitsee epäilemättä oppikirja *Handbok i Finlands Kyrkorätt I* (Helsingissä 1853), joka vieläkin on Suomen kirjallisuudessa ainoa laatuansa ja hyvin käytetty teos. Jälkimäistä osaa ei ole painettu, mutta sen ainekset ovat säilytetyt S:n luennoissa p'dettyjen muistoonpanojen kautta (kivipainos vuodelta 1861). Tärkeä ja huomattava on myöskin S:n toimittama *Tidskrift för Finska kyrkan 1857—59*; sen ohessa hän on painattanut neljä akatemiallista *programmia*, joista v. 1857 teologian tohtorin promotionin johdosta julaistu sisältää tietoja kaikista Suomalaisista, jotka ovat saavuttaneet mainitun arvon. Jumaluusopin professorina S. sai Ingon seurakunnan palkkapitäjäkseen, vaan sitä hänen täytyi hoitaa apulaisten kautta. Helsingissä hän sitä vastoin tuli tunnetuksi erinomaisen lämpimänä, pontevana ja suosittuna saarnaajana; useita hänen *saarnojaan* on painettu (Helsingissä 1870—76). Monen vuoden kuluessa hän myös antoi yksityistä rippikoulu-opetusta, jolloin aina oppilaita kumpaakin sukupuolta joukottain pyrki saamaan osaa hänen opetuksestaan.

Monenlaisia toimia S. sai suorittaa opettajavelvollisuuttensa ohessa. 1850-luvulla hän yhteensä neljä vuotta hoiti avonaista kasvatusopin professorin virkaa; vv. 1853—65 hän oli tiedekunnan dekaanina, vv. 1855—65 yliopiston vararehtorina, ja sai v. 1863 rehtorinvaalissa melkein kaikki äänet, vaan ei tullut nimitetyksi. Sen lisäksi S. kutsuttiin moneen komiteaan, esim. v. 1852 kirkkolakikomiteaan, joka v. 1854 valitsi hänet uuden lakiehdotuksen toimittajaksi. V. 1855 hän tuli alkeisopistojen järjestämistä varten asetettuun komiteaan; v. 1862 hän muitten kanssa sai toimekseen tarkastaa ehdotetun kansakoululaitoksen yleistä suunnitelmaa y. m. Erittäin kuuluisaksi tuli eräs itsessään vähäpätöinen luottamustoimi. Yliopisto vietti 20 p. Syysk. 1856 Aleksanteri II:n kruunausta erinäisellä juhlalla, ja S. oli valittu puhujaksi. Pontevalla tavalla hän silloin selitti, mitä silloinen rehtorikin, Gabriel Rein, kutsumuskirjassaan oli lausunut, että Suomen kansalla oli oikeus ja tarve valtiopäiväin kautta lausua tahtoansa ja olla lainsäädännössä osallisena. S:n miehekkäässä puheessa, joka tuli painetuksi Helsingissä v. 1856, pukeutui sanoiksi mitä yleisö ajatteli vaan ei tahtonut tahi saanut lausua. Syystäpä puhe siis tuli hyvin huomatuksi, eivätkä mahtavat olleet siitä liioin hyvillään; salaneuvos von Haartman kuului lausuneen, että S. Suomessa muka „ensimmäisenä oli kohottanut kapinan lippua." Mutta kansan ja säätyveljiensä puolesta S. luonnollisesti aina nautti mitä suurinta luottamusta. Hän valittiin 1862 vuoden n. s. Tammikuun-valiokuntaan, oli melkein itsemäärätty valtiopäivämieheksi v. 1863 (Raseporin läntisen provastikunnan puolesta), ja tuli v. 1865 hiippakunnan papiston vaalista Porvoon piispaksi. Semmoisena hän itsemäärättynä tuli pappissäädyn jäseneksi 1867, 1872 ja 1877 vuoden valtiopäivillä sekä Suomen ensimmäisen seurakuntakokouksen jäseneksi v. 1876; kivulloisuus laimensi kuitenkin v. 1877 hänen toimintaansa. Piispana hän myös istui virsikirja-, käsikirja- ja katkismuskomiteoissa; hänen osallisuutensa 1868 vuoden virsikirjaehdotuksessa on erittäin mainittava.

Harvinaisella tavalla S. yhdisti hartaan papin ja innokkaan uudistusten harrastajan pyrintöjä yhdeksi rienuoksi. Hän vaikuttikin aikanaan hyvin mahtavasti valtiollisten asiain ratkaisemiseen, osaksi valtiopäivämiehenä laajoilla tiedoillansa ja suurella puhelahjallaan, osaksi lukuisilla sanomalehtikirjoituksilla, joita hän julkaisi „Helsingfors Tidningar'issa", „Helsingfors Dagblad'issa" ja muissa sanomalehdissä. Kir-

kollisten olojemme uudistuksessa hänen osallisuutensa varsinkin oli suuri; voisipa melkein sanoa, että 1869 vuoden kirkkolaki ansioineen virheineen on luettava S:n teosten joukkoon. Innokkaasti on hän puolustanut kirkon ja koulun erottamista toisistaan, erinäisen kirkollisen edustuskunnan perustamista, laajan uskonvapauden säätämistä ja useita muita muutoksia, jotka juuri tekevät erotuksen 1686 ja 1869 vuosien kirkkolakien välillä. Sittemmin saavutettu kokemus ei kuitenkaan ole täyttänyt lainsäätäjän toiveita; onpa joskus käsitetty kirkkolain tarkoitustakin aivan ristiriitaisella tavalla, ja tämä moite on etupäässä kääntynyt S:ia vastaan. Mutta vääryyttä tekemättä ei kuitenkaan voi olla myöntämättä saman kirkkolain suuria ansioita, etupäässä sen jaloa ja tosivapamielistä henkeä. Epäselvyys ja puuttuva johdonmukaisuus on muutamissa kohden seurannut myöhemmistä korjauksista, ja joka tapauksessa 1867 vuoden valtiosäädytkin kantavat siitä edesvastauksen, missä puutteita on jäänyt huomaamatta.

Porvoossa asuessaan S. jatkoi nuoruutensa ja miehenikänsä töitä, ollen mielenlaadultaan viimeiseen aikaan asti niin tulinen ja lämminsydämminen kuin konsaan nuorukainen. Vv. 1869—73 hän Porvoossa toimitti kirkollisen aikakauskirjansa *Sanningsvittnet*. Vihdoin hän otti jatkaaksensa tieteellistä kirjailijatointa ja julkaisi suuren teoksen: *Praktiska Theologin, I—V* (Helsingissä 1874—77). Tekijän kuoleman tähden teos jäi kesken. Mainittavimpia valtiollisia puheitaan ja kirjoituksiaan hän painatti kokoelmaan *Tal och Uppsatser rörande statsrättsliga förhållanden i Finland* (Porvoossa v. 1876).

Pitkällisen taudin jälkeen S. kuoli Porvoossa 28 p. Kesäk. v. 1877. V. 1868 Lund'in yliopisto antoi hänelle filosofian tohtorin, v. 1877 Upsalan yliopisto lainopin tohtorin arvon, kumpikin viettäessään riemujuhlaa. Kotimaallakin S. oli saanut muutamia virallisia suosionosoitteita, mutta valtiopäivillä 1872 häntä ei pantu pappissäädyn varapuheenjohtajaksi, vaikka hän olisi ollut itsemäärätty puheenjohtaja, jos arkkipiispa olisi ollut poissa. V. 1836 S. oli nainut Fredriika Kristiina Gylich'in Turusta. E. G. P.

Schauman, Berndt Otto, taiteenystävä, kirjailija, edellisen veli, syntyi Helsingissä 17 p. Toukok. 1821; tuli Helsingissä ylioppilaaksi v. 1837, harjoitti opintojaan Upsalan yliopistossa 1842—43, suorittamatta mitään muuta tutkintoa. Palveli amanuenssina Helsingin yliopiston kirjastossa 18 vuotta 1849—67, ollen vakinaisena v:sta 1854 vuoteen 1867, jolloin otti eronsa. Sillä aikaa hän toimitti painettavaksi M. A. Castrén'in matkamuistelmia vuosilta 1838—49 (Helsingissä 1852—55) ja katkelman „G. A. Wallins första resa från Cairo till Arabiska öknen i April 1845" (Helsingissä 1853). Taiteen, varsinkin kotimaan taiteen innokkaana harrastajana aina taideyhdistyksen perustamisesta saakka, oli hän mainitun yhtiön asia- ja jurymiehenä Pohjoismaiden taiteen ja teollisuuden näyttelyssä Tukholmassa v. 1866, valittiin sitten taideyhdistyksen johtokunnan jäseneksi ja sen ensimmäiseksi intendentiksi. Hänen hoidonalaisena taideyhdistyksen taulu- ja kuvanveisto-kokoelma, ensimmäinen laatuansa Suomessa, suurimmaksi osaksi on saatu aikaan, ja intendenttinä hän on järjestänyt kaikki yhdistyksen näyttelyt v:sta 1869 asti, paitsi v. 1875, jolloin hän oleskeli Tukholmassa. Niinpä myöskin „Cygnæus'en galleria" on järjestetty S:n huolella. Tehtyänsä ennen useampia matkoja Skandinavian maille, Saksaan, Franskaan ja Italiaan, kävi hän ulkomaisen ja kotimaisen taiteen tähden Wien'in ja Paris'in maailmannäyttelyissä vv. 1873 ja 1878, sekä v. 1882 venäläisessä kansallisnäyttelyssä Moskovassa. Sanomalehtiin (Hufvudstadsblad'iin y. m.) hän on antanut suuren joukon historiallisia ja biografisia kirjoituksia ja tietoja Suomen taiteesta ja taiteilijoista; sen ohessa hän on toimittanut *Fotografier af Finska Målares taflor I—III* (Helsingissä 1862—65, ensi vihko suomeksikin), *Fotografi-album från konstföreningens expositioner 1879, 1880* ja *1881*, ja *K. E. Janssons minne*, suuren valokuva-albumin tekstin kanssa (Helsingissä v. 1880). Taiteilijaseuran kokouksissa hän on pari kertaa lausunut muistosanoja kotona ja ulkomailla poismenneistä taiteilijoista ja kirjailijoista.

Lämpimällä innolla seuraten nykyajan valtiollisia tapauksia ja kansallisen vapauden liikkeitä, S. Kesäk. 1848—Heinäk. 1849 toimitti Suomettaren ulkomaan osastoa, ja on aika ajoin ollut osallisena muitten lehtien toimittamisessa. Erinäisenä kirjasena hän on julaissut muistokirjan *Till Minnet af Daniel Manin och Venedig* (Helsingissä 1869). Oman maansa valtiolliseen kehitykseen hän on ottanut osaa ritariston ja aatelin jäsenenä 1863—64, 1867, 1872 ja 1877—78 vuosien valtiopäivillä; viimemainitussa säätykokouksessa hän teki anomuksen korkeamman taidelaitoksen perustamisesta Suomeen. Koko sydämmensä innolla hän harrastaa kansallista asiaa, Suomen kirjallisuuden, kielen ja kaikenpuolisen itsenäisyyden edistymistä, sen on S. valtiopäivillä ja monessa tilassa muutenkin osoittanut.

Schauman, Josef August, sanomalehtitoimittaja, edellisten veli, syntyi Helsingissä 7 p. Heinäk. 1826, tuli v. 1842 ylioppilaaksi sekä v. 1850 filosofian kandidaatiksi ja maisteriksi. Hän rupesi aikaiseen kirjoittamaan sanomalehtiin, toimitti vv. 1853—55 Helsingissä kahdesti viikossa ilmestyvää sanomalehteä *Morgonbladet,* hoiti

sitten vv. 1859—60 perustamaansa viikkolehteä *Papperslyktan*, oli vv. 1861—63 *Helsingfors Tidningar'ien* toimittajana (ensin kolme, v:sta 1863 kuusi numeroa viikossa), ja perusti Joulukuulla v. 1864 *Hufvudstadsbladet* nimisen kuusipäiväisen sanomalehden, jota hän yhä vielä hoitaa. 1850-luvulla S. tuli tunnetuksi erittäinkin sen kekseliäisyyden kautta, jolla hän mitä kovimmankin sensuurin alaisena tiesi sukkeluuksilla ja viittauksilla puhua päivän tapahtumista, vaikka oli puhuvinaan ilmasta vaan ja muista viattomista aineista. Tärkeämpi ansio oli kuitenkin että hän mahdollisuuden mukaan seurasi ulkomaan valtiollisia tapauksia sekä otti sanomalehtiinsä helpompaa lukemista ja yleisesti sivistyttäviä kirjoituksia enemmän kuin sitä ennen oli ollut tavallista. Sisällyksensä puolesta „Papperslyktan" etupäässä ansaitsee huomiota, niinkuin S. siinä selvimmin osoittikin sanomalehtitoimittajan ominaisuuksiaan. „Metropolitanus" nimellä julaistu kirjoitus saattoi S:n pitkään kistaan J. V. Snellman'in kanssa kansallisuuden aatteesta; vielä katkerampi taistelu syttyi Helsingfors Tidningar'ien ja Litteraturblad'in välillä v. 1862 Tammikuun-valiokunnan tehtävien johdosta. Lausumaansa uhkausta täyttääkseen August S. silloin luopui toimittajatoimesta, kun muutamat henkilöt olivat julkisesti ruvenneet Snellman'in puolustajiksi. Useammilta tahoilta julaistujen vasta-adressien johdosta hän kuitenkin uudestaan rupesi toimittajaksi. Hänen uusin sanomalehtensä lienee taloudellisessa suhteessa onnistunein sellainen yritys Suomessa. Useat käytännölliset parannukset, esim. lehden jakaminen aamulla, sen lähettäminen tilaajain kotiin, ovat yleisesti tulleet säännöksi S:n antaman esimerkin mukaan.

S. on painoon toimittanut C. A. Brakel'in arvokkaat muistoonpanot: „Anteckningar öfver 1789—90 samt 1808—09 årens fälttåg i Finland" (Helsingissä 1862), on ollut S. G. Elmgren'ille avullisena Porthan'in valittujen teosten ensimmäisten osien julkaisemisessa, ja oli kauan aikaa harras osanottaja Suomalaisen Kirjallisuuden seuran riennoissa. Valtiollisen elämämme heräämisestä asti hän ritariston ja aatelin jäsenenä on ollut valtiopäivillä saapuvilla, ja on säätynsä luottamuksesta tullut kaikilla valtiopäivillä valitsijaksi sekä valtiovaliokunnan jäseneksi, muita valiokuntia mainitsematta. Siitä ajasta asti kun kaupunkien kunnallishoidosta annettu asetus perusti kaupunginvaltuusmiesten laitoksen, on S. ollut toimeliaimpia jäseniä Helsingin kunnallisissa asioissa. V. 1867 hän nai Maria Amalia Kuhlman'in Viipurista.

Scheel, Paavali, katolinen tuomiorovasti Turussa keskiajan lopulla, kuuluu sen ajan johtaviin henkilöihin Suomen seurakunnassa. Niinkuin useat kirkollisista ylimyksistämme siihen aikaan hän oli aatelista sukua. Suku Scheel oli luultavasti saksalaista alkuperää; mahdollisesti se oli yhtä juurta Skelge'in kanssa; sillä molemmat nimet merkitsevät „karsas-silmää." Tästä suvusta oli eräs Liungo Tiidikinpoika nainut Anna Antintyttären Haikosta Porvoon pitäjässä ja sillä tavoin tullut tämän tilan omistajaksi. Paavali Liungonpoika Scheel, joka oli tämän pariskunnan lapsia, lienee syntynyt Haikossa v:n 1460 paikoilla. Hengelliseen säätyyn aiottuna, hän arvattavasti ensin kävi jotakin oman maan kirkollista oppilaitosta ja lähti myöhemmin Pariisin yliopistoon, jossa hän v. 1489 keväällä tuli bakkalarioksi ja seur. v. lisensiaatiksi ja maisteriksi. Palattuansa kotimaalle, hän tuli piispa Maunu Niilonpoika Stiernkors'in sihteeriksi ja näkyy sen ohessa toimittaneen arkkipresbyterin virkaa Turun tuomiokirkossa. Miehen korkea oppi, etevät hengenlahjat, muhkea ulkomuoto ja aatelinen suku lupasivat hänelle loistavaa tulevaisuutta; mutta muutama tapaturma oli vähällä katkaista häneltä koko hänen edistymisensä kirkollisella uralla. Se oli nähtävästi kesällä 1495, kun Scheel piispansa kanssa palasi meritse Viipurista, jota par'aikaa oli varustettu Venäläisten odotettavaa rynnäkköä vastaan. Kun alus myöhään illalla lähestyi Kuusiston linnaa, käski piispa seuralaistensa paukuttaa „bombardat" eli pienet tykit, jotta linnan väki saisi tiedon hänen tulostansa. Scheel otti varomattomasti yhden näistä pyssyistä laukaistaksensa; mutta asia ei onnistunut häneltä paremmin kuin että bombarda räjähti rikki ja vei häneltä vasemman käden peukalon. Tapaus oli varsin arveluttava, koska Roman kirkon laki sisälsi säännön, että melkeämpi ruumiinvirhe oli esteenä pappisviran toimittamiselle, ja semmoiseksi virheeksi katsottiin myöskin peukalon tai etusormen vajaus; ainoastaan paavi itse sai semmoisessa tapauksessa antaa erinäisen päästön. Tästä asiasta siis kääntyivät sekä Maunu piispa että myöskin unioni-kuningas Hannu, sitten kun tämä oli Ruotsin valtaistuimelle noussut, hartailla esirukouksilla paavin puoleen, ja koska sen ohessa käytettiin runsaasti rahaa kirkkolain ankaruutta lumomaan, niin Scheel vihdoin viimeinkin, kadotetusta peukalosta huolimatta, sai vahvistusta arkkipresbyterin virkaan. Joku vuosi myöhemmin hän tuli Turun tuomiokirkon arkkiteiniksi ja vihdoin v. 1513 tuomiorovastiksi. Mutta kirkkomme korkeinta istuinta hän ei saavuttanut, mahdollisesti tuon onnettoman peukalonsa tähden; sillä ne miehet, jotka vv. 1506 ja 1510 valittiin Suomen piispoiksi, eivät suinkaan olleet häntä arvossa tai ansioissa etevämmät. Ajan valtiollisissa ja yhteiskunnallisissa toimissa näkyy Paavali Scheel nauttineen paljon

luottamusta. Niinpä v. 1504 hän oli määrätty, yhdessä vouti Tiirik Hannunpojan ynnä muiden kanssa, pitämään Turun linnaa hallussansa, ja kevättalvella 1510 hän Tönne Eerikinpoika Tott'in kanssa kävi Nougorod'issa solmimassa rauhaa Venäläisten kanssa 60:ksi vuodeksi. Seur. vv. hän joutui ikävään rettelöön itse paavillisen istuimen kanssa, joka v. 1513 oli määrännyt Pyhän Sigfridin prebendan eräälle Linköping'in hengelliselle herralle, Eerik Sveninpojalle (ks. tätä). Mutta tämä prebenda tuloinensa oli jo ennestään Scheel'in hallussa, ja Turun tuomiokapituli ei osoittanut mitään taipumusta noudattamaan paavin käskyä. Asia meni niin pitkälle, että romalaisen hovin kamari-viskaali uhkasi Scheel'iä kirkon suuremmalla pannalla. Tämä tapahtui v. 1516. Mutta samana vuonna Paavali Scheel kuoli; hänen ei siis tarvinnut jatkaa riitaansa katoliskirkon korkeimman hallituksen kanssa, eikä myöskään nähdä kuinka muutamia vuosia myöhemmin tämä kirkko kallistui perikatoonsa pohjoisilla mailla. — Joukko Paavali Scheel'ille lähetettyjä kirjeitä (vv. 1509-1516) on säilynyt ja talletetaan Suomen yliopiston kirjastossa *Scheel'in kirjekokoelman* nimellä. Ne koskevat enimmältään yksityisiä asioita, mutta antavat elävän kuvan sen-aikuisista tavoista ja oloista. (Bomansson, Hist. Ark. I). Y. K.

Schildt (Kilpinen), Volmar Styrbjörn, suomalaisuuden harrastaja, syntyi Laukaalla Heinäk. 31 p. 1810. Isänsä oli kapteeni Uudenmaan rykmentissä Volmar Juhana Schildt, äiti nimeltään Eeva Fredriika Wadenstjerna. Schildt pääsi ylioppilaaksi 1825, suoritti filosofian kandidaatin tutkinnon 1833, seppelöittiin maisteriksi 1836, tuli lääketieteen lisensiaatiksi 1838, määrättiin piirilääkäriksi Jyväskylään 1839 ja vihittiin tohtoriksi 1840. Samana vuonna hän nai Matilda Fredriika Wadenstjerna'n.

Arvidsson'in kirjoituksista kiihtyneenä on Schildt kaiken ikänsä harrastanut suomenkielisen kirjallisuuden sekä ylimalkaan suomalaisuuden edistymistä. Maisteriväitöksekseen hän suomensi ensimmäiset kaksi lukua Ksenofonin Anabasista 1832; samoin myöhemmin ensimmäiset neljä kirjaa ynnä osan viidettä *Euklideen Geometriaa,* jotka painettiin Suom. Kirjallisuuden seuran kustannuksella. Siihen aikaan vielä suurta korkeampaan sivistykseen kuuluvien sanain puutetta Suomen kielessä yritti Kilpinen, joksi hän itsensä nimitti, auttaa sepittämillänsä uusilla, joista koko joukko on käytetty hänen kirjoituksessaan: *Muutama sana Suomen kielen rikastuttamisesta* (Suomi 1844). Mutta tässä sepityksessään ei hän onnistunut yhtä hyvin kuin Lönnrot, josta syystä useimmat hänen ehdottamistaan sanoista ovat jääneet käyttämättä. Yhtähyvin on hän, niinkuin kerran leikillä kehui, muun muassa „suomalaisen tieteen ja taiteen" keksinyt. Vielä huonompi menestys oli toisella hänen mielituumallaan, että nimittäin suomalaisessa kirjoituksessa ruvettaisiin pidennysmerkkinä kaksoisvokaalein sijasta viljelemään hänen keksimiänsä „venykkeitä". Hänen kirjoituksiaan siitä aineesta on Suomi-kirjassa 1856, toisen jakson 1:ssä osassa y. m. Käytännöllisesti on hän koettanut edistää sitä muutosta kirjojen palkitsemisella, jotka semmoisilla kirjaimilla painettiin (Leo'n kirkkohistoria 1. „tosine", Kiljander'in ensimmäinen suomennos Runeberg'in Nadesjdasta y. m.). Paitsi jo mainituita kirjoituksia on Suomi-kirjassa vielä pari Kilpisen tutkimusta *suomalaisista sukunimistä* (1857, 1859).

Vaivalloiset virkatoimet estivät Schildt'in mielensä mukaan jatkamasta kirjallisia pyrintöjänsä. Mutta sen sijaan on hän käytännöllisellä alalla yhä edelleen suomalaisuutta edistänyt. Hän oli etupäässä siinä hankkeessa, jolla saatiin aikaan Suomen ensimmäinen suomenkielinen kymnaasi Jyväskylään, ja on jo kauan aikaa toimittanut melkein kaikki virkakirjoituksensa suomeksi, siinä asiassa ollen ensimmäinen maamme lääkäreissä.

Schmedeman, Juhana, lainoppinut, oli syntynyt v. 1652 Viipurin kaupungissa, missä isä, Hannu Schmedeman († 1655), oli pormestarina. Isänisä, Hannu Schmedeman, oli ollut pormestarina Riiassa, ja tämän isä, myöskin Hannu nimeltä, oli aikoinaan raatiherrana Tallinnassa sekä varsin arvossa pidetty mies, joka muun muassa syksyllä 1560 oli käynyt kaupunkinsa lähettiläänä Eerik XIV:nnen luona, kun Tallinna valmisteli itseänsä antaumaan Ruotsin vallan alle. — Juhana Schmedeman, jonka äidin nimi oli Katariina Vallerianintytär Montanus, syntyi Viipurissa Jouluk. 2 p. 1652, meni Turun yliopistossa oppia käytyänsä Turun hovioikeuteen auskultantiksi v. 1672, siirtyi sitten Upsalan yliopistoon ja tuli seuraavana vuonna kanslistiksi kansliakolleegin arkistoon, jossa vihdoin v. 1778 kohosi aktuaariksi. Edellisinä vuosina hän oli kanslistina seurannut kuningasta Skaane'n sodassa ja ollut muassa Halmstad'in, Luud'in ja Landskrona'n tappeluissa. V. 1686 Schmedeman korotettiin aatelissäätyyn. V. 1695 hän tehtiin esittelijäsihteeriksi (secretarius referens) kansliakolleegin suomalaisessa toimistossa, jonka virkamiehiltä vaadittiin taito Suomen kielessä. V. 1702 hän tuli yli-postitirehtööriksi, vihdoin v. 1710 kanslianeuvokseksi ja valtiosihteeriksi kotimaisessa toimistossa. Kanslianeuvos Schmedeman kuoli Tukholmassa Toukok. 6 p. 1713. Hänen nimensä on tullut kuuluisaksi useiden lainopillisten kokoelmain ja muiden teosten

kautta, joista etenkin ovat mainittavat tuo v. 1706 painettu *justitie-teos* (kunink. asetuksia vv. 1528—1701) ja asetukset postilaitoksesta (pain. 1707). Nimenomaan historiallista sisältöä ovat: *Kaarlo XI:nnen elämäkerta* (pain. 1697), tämän puolison Ulriika Eleonooran elämä (pain. Loenbom'in kokoelmassa Handl. till Carl XI:s hist.). sekä painamatta jäänyt laveampi kertomus Kaarlo XI:nnen historiasta, etenkin hänen sotateoistaan. Myöskin hengellisenä runoilijana Schmedeman on vetänyt huomiota puoleensa, ja n:o 266 vanhassa ruotsalaisessa virsikirjassa on hänen ruotsintamansa. — Schmedeman nai v. 1700 maanmittaustirehtöörin Transköld'in lesken, Elsa Loviisa Braunjohan'in, jonka isä oli ollut palkkahuoneiden inspehtori Göteporissa. Ainoa täyteen ikään tullut poika, Juhana nimeltä, nousi kamarikirjuriksi kamarikolleegiin, ja kuoli naimatonna v. 1782. (Anrep, Ättartaflor; Sv. Biogr. Lex.; Suomi, toinen jakso IV). Y. K.

Schoultz, von, Johanna Karoliina Ulriika, etevä laulajatar, syntyi 6 p. Maalisk. 1813 Tukholmassa, johon vanhemmat, ent. Rautalammin kihlakunnan tuomari Niilo Fredrik v. S. ja Johanna Henriika Gripenberg, 1808 vuoden sodan kestäessä olivat paenneet. Kun mies v. 1816 kuoli, muutti leski varattomana lapsineen takaisin Suomeen ja asettui Poriin. Jo kuuden vuoden ikäisenä Johanna siellä herätti huomiota hopeanheleällä äänellään, ja kun perhe jälleen muutti Tukholmaan, hän 1823 pantiin harjoittelemaan laulutaidetta Ruotsin siihen aikaan etevimmän laulunopettajan prof. Crelius'en johdolla. Kauan arveltuaan, Johanna perintöprinssi Oskarin pyynnöstä suostui pitämään ensimmäiset laulajaisensa, jolloin Toukok. 3 p. 1828 yleisö ja kritiiki olivat yksimieliset ihastuksessaan. Syksyllä s. v. neiti Schoultz lähti Köpenhaminaan, jossa nautti mainion prof. Sibon'in laulunopetusta. Oppiaikanansa hän antoi loistavalla menestyksellä konsertteja Etelä-Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa. Opintonsa päätettyänsä hän 1831 nimitettiin Tukholman musiiki-akatemian jäseneksi, jona hänen isä vainajansakin oli ollut. Samaan aikaan hän kävi Suomessa, pitäen laulajaisia useissa kaupungeissa. Keväillä 1832 hän vihdoin Turun kautta lähti matkallensa Firenze'en. Ruotsin kuningattaren Desiderian antaman suosiokirjeen johdosta neiti S. siellä pääsi Bonaparte-perheen suojelukseen ja sai opettajikseen mainiot Vellutille'n, Romani'n, sekä lausunnossa Morrochesi'n. Täällä sattuivat kerta Pariisin italialaisen operan johtajat kuulemaan hänen lauluansa, ja hyvästä palkasta sitoutui hän, varaton kun oli, heille primadonnasopraanoksi. Syyskuussa 1833 hän näin tuli Pariisiin, vaan tuskan ja pelon alaisena, hän kun ei koskaan ennen ollut näyttämölle astunut. Ensin katselijoita loukkasikin liikuntojen kankeus ja laulussakin huomattava pelko, mutta päivästä päivään hän niistä vapautui ja yleisön ihastus nousi ylimmilleen. Neiti S:n puoleksi vuodeksi tehty pestaus sentähden kahdesti uudistettiin Huhtikuuhun 1835 asti. Silloin hän opettajansa Rossini'n neuvosta jälleen lähti musiikin kotimaahan voittaaksensa siellä taiteilijamaineensa. Kaksi kuukautta opiskeltuaan Milano'n konservatoorissa, lähti hän Napoli'in, jossa seur. vuoden alussa lauloi operassa „Sonnambula". Siitä päivästä oli hänen maineensa laulun maailmassa häviämätön. — Kun hän syksyllä 1836 muutti Romaan oli hänelle useita tarjomuksia tehty; hän sitoutui nyt Ferrara'an Tammik.–Maalisk. 1837, seuraavat kolme kuukautta hän lauloi Firenze'ssä ja sitten Syyskuuhun Siena'ssa. Laulettuaan sittemmin Torino'ssa, Milano'n suuressa La Scala-teaterissa y. m., hän pestattiin keisarillisiin kruunausjuhliin syksyllä ja sai vihdoin tarjomuksen tulla Madrid'iin. Mutta nyt katkaisi kohtalo äkkiä hänen loistoretkensä: ilmanala ja lakkaamattomat ponnistukset olivat hänessä synnyttäneet rintataudin. Murtuneella terveydellä hän sentähden Lokakuussa 1838 vaan 25-vuotiaana palasi pohjoiseen. Berlinissä sai hän Hollannin kuningattaren kunniaksi annetussa juhlanäytännössä veristyksen ja oli kauan elämän ja kuoleman vaiheilla. Suvella 1840 ja seur. vuoden alussa hän Suomessa antoi laulajaisia ja aikoi muuttaa Pietariin, ruvetakseen siellä laulunopettajaksi, kun 1842 14 p. Marrask. joutui naimisiin insinööri Feliks Eemil Wilhelm Brand'in kanssa ja muutti Hämeenlinnaan, jossa hän perusti lauluyhdistyksen. Turhaan haettuansa parannetta rintatautiinsa, ja miehensä kanssa 1859 muutettuansa Helsinkiin, kuoli hän siellä 28 p. Helmik. 1863, unhotettuna siltä mailmalta, jonka oli laulullaan viehättänyt. (Suomen Kuval. 1878).

Schroderus, Lauri, Laurinpoika, maamittari, kotoperältänsä tuntematoin, on Suomen maamittauksen ensimmäisiä edustajia ja sellaisena muistettava. Hän näkyy alkuansa v. 1635 työskennelleen Turun läänissä, kenties Antero Streng'in apumiehenä, mutta siirrettiin sitten Hämeen lääniin, jonka maamittarina hän oli ainakin vuodesta 1640 alkain. Kun Häme ja Uusimaa sitten v. 1648 jälleen laskettiin yhdeksi lääniksi, niin tuli Schroderus 1650 koko yhdistetyn läänin maamittariksi. Mutta kun Uudenmaan maamittari Hannu Hannunpoika v. 1649 vielä oli paikallansa, sattui epähuomiosta että Schroderus kokonaan jäi pois virkalaskusta, jonka tähden Brahe eri kirjeessä maaherralle käski maksaa S:lle hänen entisen palkkansa, 300 hopeatalaria. Suurennetun piirinsä tähden nähtävästi hänelle tästä lähin palkan lisäykseksi myön-

nettiin 40 hopeatalaria matkarahoiksi, mutta ainoastaan nimeksi, sillä v. 1653 oli hänellä palkastaan 4:ltä vuodelta saamatta 700 talaria, jotka Brahe silloin käski Antero Aimän suorittaa S:lle kruunun varoista, tämä kun oli ahkerasti työskennellyt ja Turun kansliaan jättänyt valmiina melkoisen osan maantieteellisistä tehtävistänsä. Kun kruunun tulot läänitysten tähden eivät menoihin riittäneet, niin oli tapana määrätä virkamiehille korvaukseksi suorittamattomia veroja, joita itse saivat vaatia veronkantajilta. Sitä sai S. kokea. V. 1657 valitti hän matkustaen hakeneensa palkkaa „antiovoudeilta", joilla ei ollut naulaa seinässä, ja eräältä kirjanpitäjältä Pohjanmaalla, joka häntä palkitsi hävyttömillä sanoilla Kun hän 1661 vihdoin jätti virkansa Jonas Streng'ille, oli hänellä 6:lta edelliseltä vuodelta 1120 talaria saamatta. Arvattavasti hän ne kuolemallansa kuittasi, koska niistä ei ole sen enemmin puhetta tilikirjoissa. Suomen maamittauksen ylihallituksessa säilytetään 11 paksua karttasidettä 1600-luvulta. Niistä on yksi Schroderus'en karttateos Sääksmäen kihlakunnasta, josta nähden hän mittasi ja kartoitsi viljamaat Sääksmäellä 1640—41, Somerossa 1647, Tammelassa 1648—49 ja Urjalassa 1650 - 51. Ruotsin valtioarkistossa on S:n tekemä Hämeenlinnan asemakartta. — Eräs nuorempi Lauri Schroderus oli Hämeen ja Uudenmaan läänissä maamittarina 1683 —94. (Sv. Biogr. Lex. XIV; Suomi IV; valtioarkisto, y. m.). J. R. A.

Schultén, Natanael Gerhard, aateloittu **af Schultén,** virka- ja tiedemies, syntyi 29 p. Lokak. 1750 Prostvik'issa Navon pitäjässä. Hän kuului ruotsalaiseen sukuun, joka 1600-luvun keskipaikoilla sai nimensä Skultuna'n pitäjästä Ruotsissa, mutta jonka jäseniä tavataan pappeina jo aikaisemmin. Hänen isänsä Samuli S., syntynyt 1680 Vestmanlannissa, tuli kanslerinsihteeriksi ja 1720 lainopin professoriksi Turun akatemiaan ja kuoli 1752; äiti oli tämän jälkimäinen vaimo Beata Maria Palander. Nat. Gerh. S:lle kävi, isän kuoltua, mahdolliseksi antautua oppitielle ainoastaan sukulaisten avulla. Hän tuli ylioppilaaksi Turussa 1762, filosofian kandidaatiksi 1772 ja seppelöitiin tohtoriksi sam. v., ensimmäisen kunniasijan omistajana. Matematiikin ja astronomian tutkijana oli hän jo silloin herättänyt sen verran huomiota, että seur. v. nimitettiin viimemainitun tieteen dosentiksi Sen jälkeen muutti hän Ruotsiin, palveli ensin Tukholman observatoorissa, sitte vuodesta 1774 Upsalassa. Palasi 1777 Suomeen hoitaaksensa kaksi vuotta fysiikin professorinvirkaa Turussa, muutti sitten taas professoriksi ja opettajaksi Ruotsin laivastoon. Toimitti 1783—86 kolmiomittauksia ja tähtitieteellisiä vaarinottoja Ruotsin ja Suomen saaristossa merikarttatoimiston tarpeeksi; syksyllä 1786 seurasi hän rekattia Diana Välimereen, missä opetti nuorille laivastonupseereille tähtitiedettä. Palattuaan hän 1787—88 jatkoi tähtitieteellisiä määrittelyjään Suomen eri paikkakunnista. V. 1790 oli hän Gefle'ssä varustamassa 18 uutta kanuunavenhettä, jotka sitten vei Pohjanlahden poikki sisäiseen saaristoon erästä omaa keksimäänsä kulkuväylää myöten Uudenkaupungin seuduilla, sekä sitte Hankoniemen ohitse Ruotsinsalmelle, missä taisteli tappelussa 8 p. Heinäk. Näinä käytöllisen toimeliaisuuden vuosina kokoomansa kokemus oli hänelle tärkeäksi hyödyksi, kun oli 1792 vaihtanut levottoman virkansa professorin paikkaan Karlsberg'in sota-akatemiassa. Paitsi vähäisempiä oppikirjoiksi aiotuita teoksia, niinkuin *Spherisk Trigonometri i sammandrag* (1795), *De första grunderna till mekaniken* (1796). *Kort underrättelse uti läran om globerna och de första begrepp af astronomien* etc (2 pain. 1796 ja 1798), parannettu laitos C. Stridsberg'in kirjasta *Wolfs geometri i sammandrag*, julkaisi hän nyt *Logarithmiska taflor och åtskilliga andra tab^ller* etc. (1802), *Sjökarta öfver Bottniska viken*, joka kuului Ruotsin meri-kartastoon, ynnä joukon kirjoituksia Ruotsin tiedeakatemian toimituksissa (1798—1806), useimmat paikanmääräyksiä; näistä kirjoituksista mainitsemme *Geografiska belägenheten af några orter i Finland, bestämd genom astronomiska observationer* ja *Försök att förklara orsaken till vattnets stigande och fallande samt derigenom uppkommande strömdrag i Östersjön*. Jo laivastossa palvellessaan oli hän Ruotsin tiedeakatemian jäsenenä; siinä hän piti puheenjohtajan-virasta luopuessaan 1800 puheen *Om de finska insjöarnes och vattudragens beskaffenhet* etc. Kutsuttiin myös 1790 työskenteleväksi jäseneksi sotatiede-aktemiaan, 1797 Suomen silloin perustetun talousseuran jäseneksi; nimitettiin 1805 kanslianeuvokseksi ja sitten laivaston everstiksi, merimittauskunnan päälliköksi, luotsiviraston ylitirehtööriksi ja sotahallintokunnan jäseneksi sekä kohotettiin vanhimman miesperillisensä kanssa aatelissäätyyn nimellä af Schultén. Mutta nämä kunnianosoitteet eivät häntä pidättäneet Ruotsissa, kun hänen isänmaansa temmattiin erilleen. Eroten 1813 palveluksestaan hän muutti Suomeen, missä seur. v. nimitettiin hallitusneuvoston jäseneksi ja kirkollistoimikunnan päälliköksi, saaden siitä päivästä, jolloin Suomen alamaiseksi tuli, vuotuisen 1000 ruplan eläkerahan palkkioksi eroamisestaan Ruotsin viroista ja muuttomenoistaan. Kauan aikaa oli hän jäsenenä ja sittemmin puheenjohtajana komiteassa oppilaitosten järjestämistä varten; työskenteli sen ohessa kulkuneuvojen parantamista maan koskenperkausten ja kanavatöitten tarkastuskunnan jäsenenä (v:sta

1816) ja luotsi- ja majakkalaitosten inspehtöörinä (samoin v:sta 1816). Nimitettiin 1821 todelliseksi valtioneuvokseksi ja erosi 1822 kaikista viroistaan; v. 1823 otti hän riemumaisterina vastaan laakeriseppeleen. Kuoli Turussa 4 p. Kesäk. 1825. Hänen aatelinen arvonsa ulotettiin 1816 kaikille hänen jälkeläisillensä. Oli 1789 nainut Jakobina Teodora Finckenberg'in. (Spåre, Biogr. Ant. y. m.). A. G. F.

Schultén, af, Natanael Gerhard, matematiikin tutkija, edellisen poika, syntyi 1794 Kesäk. 16 p. Wikom'in kartanossa Navon pitäjässä. Saatuansa kodissa opetusta isältään tuli hän 1809 Upsalassa ylioppilaaksi, aloitti siellä suuretieteellisiä opintojansa etevän tiedemiehen Svanberg'in johdolla ja tuli 1815 filosofian kandidaatiksi sekä sai maisterinvihkiäisissä toisen kunniasijan. Oivallisilla opintodistella ja toverien joukossa hyvin suosittuna — äsken kandidaatiksi tultuaan valittiin hän Vestmanlannin osakunnan kuraatoriksi — tuli hän Suomeen ja haki dosentin paikan matematiikissa, esittäen ensimmäisen osan latinankielisestä väitöskirjasta, jossa perinpohjaisesti ja täydellisesti selitti oppia esineitten liikkeestä vastusta tekevässä aineessa. Samaa paikkaa oli hakenut toinenkin nuori tiedemies, maist. Walbeck. Kun konsistoorissa oltiin eri mieltä, lykättiin asia kanslerin ratkaistavaksi, rehtorin pyytäen „että samalla suosiolla arvostelisi molempain hakijain taitoa, sekä maist. Walbeck'in, joka varhain lupasi voittaa mainetta, ja maisteri af Schultén'in, joka kenties jo varhemmin lupasi tuottaa kunniaa nimelle, mikä isoisän ja isän kautta oli jo 90 vuotta ollut kodistuneena yliopistoon ja Suomen tieteeseen.“ Kanslerin suostuttua molempien hakemuksiin (1816), antoi arpa S:lle ylemmän sijan luentoluettelossa, jonka sijan sitten taidollaan ja nerollaan täydellisesti todisti ansaitsevansa. Seur. v. hän nimitettiin matematiikin ja fysiikin adjunktiksi, sekä 1826 ilman erityistä väitöskirjaa matematiikin professoriksi, toimitettuansa jo kolme vuotta sitä virkaa. Täten S. aloitti mitä hedelmällisimmän vaikutuksensa Suomen yliopistossa. Hän ei ainoastaan koettanut, muun muassa pitämällä yksityisiä luentojaksoja helpommassa suuretieteessä, ja mittausopissa, parantaa huononpuolista kouluopetusta näissä tieteenhaaroissa ja vaikuttaa tiedekunnan ulkopuolellakin olevaan yleisöön, vaan hän korotti myöskin omalla esimerkillään korkeampia tieteellisiä opintoja varsin loistavalla tavalla kehitykseen, jota eivät olleet ennen sitä yliopistossamme saavuttaneet. Lähes puolet hänen 80 isommasta ja vähemmästä painetusta teoksestaan käsittelevät milloin mitäkin kysymystä matematillisen analyysin alalla, johon tieteen osaan S:llä oli kaikkein suurin taipumus. Hänen useimmat teoksensa ovat painetut Suomen tiedeseuran acta'ihin, jonka seuran perustajiin hän kuului ja jonka ainaiseksi sihteeriksi valittiin jo 1838, iso osa myöskin Ruotsin ja Pietarin tiedeakatemiojen toimituksiin, jotka seurat olivat muiden muassa kutsuneet hänet jäseneksi. Tieteellisen maineensa perusti S. kirjoituksella *Om allmänna termen och summan af en viss serie*, jolle Tukholman tiedeakatemia 1819 antoi Ferner'in palkinnon. Huomattavat tutkimukset, jotka osoittavat perinpohjaista perehtymistä korkeampaan analyysiin, ovat niin ikään *Bidrag till läran om optiska glas* ja *Undersökning om en punkts absoluta och relativa rörelse*. Europalaista mainetta saavutti aikakauskirjaan „Astronomische Nachrichten“ 1829 painettu kirjoituksensa, jonka aine oli elastisen langan tasapaino-asema, kun siihen vaikuttavat kaikilta tahoilta millaiset voimat hyvänsä, jossa osoitti erehdyksen Franskalaisen Lagrange'n antamassa, yleisesti hyväksytyssä selvityksessä tässä kysymyksessä. Tärkeä, tänään vielä käytetty teos S:n kädestä ovat hänen logaritmiset ja trigonometriset taulunsa, joiden ensimmäinen painos ilmestyi 1838, uusi, myöskin franskankielisillä selityksillä varustettu 1841. Tieteellisen vaikutuksensa loppupuolella siirtyi hän korkeammasta matematiikista lähempään analyysin prinsiippien tutkimiseen ja esittämiseen, erittäin tutkien algebran alkukäsitteitä ja differentiali-laskun perusteita, vapauttaaksensa niitä siitä pintapuolisuudesta käsitteitten määrittelemisessä, joka silloin vielä usein oli niissä huomattavana; sen ohessa antoi hän tähän aikaan arvokkaita lisiä jatkuvaisten murtolukujen ynnä yhtäsuuntaisten viivain teoriaan. Erosi yliopistosta täysinpalvelleena 1855 kanslianeuvoksen arvonimellä, luovuttuansa ennen sitä sihteerinpaikasta tiedeseurassa. Elinaikansa lopun vietti hän osaksi Turussa, osaksi maatilallaan Lehtimäellä Ruskon kappelissa, antautuen täällä samalla uutteruudella tieteellisiin tutkimuksiinsa. Vielä kuolinvuoteellaan hän kirjoitteli tiedeseuran acta'ihin aiottua tieteellistä kirjoitusta. S. kuoli 1860 Elok. 5 p. Turussa. Hän oli 1832 nainut Agata Elenoora von Knorring'in. (Lindelöf, Muistopuhe tiedeseuran acta'issa VI).

A. G. F.

Sederholm, Juhana, kauppaneuvos, syntyi 1722 Lokakuun 26 p. Helsingissä. Hänen vanhempansa olivat tullinetsijä Eerik S. ja Briita Ekman, sepän tytär Snappertuna'sta. Ahtaissa oloissa kasvaneena ja kerättyään teininä Hämeessä elatustarpeensa koulunkäyntiin, Sederholm 1738 rupesi kauppapalvelijaksi raatimies Bock'ille, joka hänelle 1748 maksoi $9^1/_4$ vuoden palveluksesta — 6 riksiä. Kuitenkin S. päätti perustaa oman kauppaliikkeen, lähti yhtä köyhän kumppanin Niilo Burtz'in kanssa

Tukholmaan, jossa tuntemattomina vihdoin kauppias Joakim Sutthoff'ilta ja hänen tuttaviltansa saivat 8000 plootun arvosta tavaroita myötäväksi. Rahtitavaroita mukaan ottamalla vienti Helsinkiin ei mitäkään maksanut, ja nyt kävi yhteinen kauppa vilkkaasti, sillä suurta ansiota eivät kumppanit tarvinneetkaan. Rahat kohta suoritettiin velkojille ja nyt karttui luottamus niin että laivoittain tulvasi tavaroita ulkomailta myötäväksi. Kun omaisuutta oli karttunut, erosivat kumppanit 1752, S. osti talon sekä laivaosia ja toimitti aineita Viaporin rakennukseen, niin että hänellä jo 1756 oli 72,775 hopeatalaria kruunulta saatavaa. Saadakseen vientitavaroita osti hän osia Hannaböle'n, Hakonkosken ja Vanhankaupungin sahoissa sekä laivojensa korjaamista varten koko Helsingin laivaveistämön, jolla hän sitten rakennutti 13 laivaa, 60 - 320 lästin kantavia. V. 1774 hän perusti Kampille hurstitehtaan, jossa vuosittain kudottiin 20,000 kyyn. hurstia ulkomaille vietäväksi; Kampilla oli hänellä myöskin mallashuone, jossa rautakiskoilla kerrassaan voitiin panna 12—15 tynnyriä maltaita. V. 1775 hän luopui rihkamakaupastaan, mutta jatkoi puutavarojen vientiä ulkomaille, josta hän aina tuotti suoloja maakunnan tarpeeksi. Hän osti myöskin useita maakartanoita, joita paranteli, mutta möi ne myöhemmin. Saatavistansa kruunulta sai hän Gumtäkt'in ja Hertonäs'in allodiali- ja säterirusthollit täydellä rälssioikeudella omistettavaksi; Hertonäs'iin hän perusti tehtaan hienompia saviastioita ja kaakelia varten, Sipoosen Myrkrog'in lasitehtaan 1779. Valtiopäivillä 1769, 1778 ja 1789 oli hän Helsingin edusmiehenä ja 1778 kummina perintöruhtinaan ristiäisissä. Kauppaneuvoksen nimen sai hän 1802. Kuollessaan 1805 Helmik. 18 p. lahjoitti hän 1000 riksiä riikin-velkaa Helsingin vaivaiskassaan. Ensimmäinen vaimonsa oli Hedvig Solitander, toinen Maria Magdaleena Vendelius. S:n perillisiä (vrt. sukutaulu *) tavataan hajalla Suomessa, Ruotsissa ja Venäjällä. (Turun Viikko-san. 1823; Ant. rör. slägten Sederholm). J. R. A.

Sederholm, Kaarle Aadolf Teodor, virkamies, syntyi Helsingissä v. 1824 Elok. 23 p. kauppias Kustaa Aadolf S:n ja Margareeta Loviisa Olander'in avioliitosta, tuli ylioppilaaksi v. 1841, suoritti lainopin tutkintonsa v. 1847 ja meni sitten valtion palvelukseen. V. 1855 hän nimitettiin Helsingin raatimieheksi ja v. 1857 kunnallispormestariksi. Seuraavana vuonna hän tuli prokuraatori-toimituskunnan sihteeriksi, v. 1869 prokuraatorin-apulaiseksi ja v. 1873 jäseneksi senaatin oikeusosastoon. Vv. 1877 – 82 hän oli prokuraatorina ja v. 1882 senaati valitsi hänet jäseneksi Suomen asioita varten asetettuun komiteaan. — S. on toimittajana julkaissut: „Matthiæ Calonii Opera Omnia. Appendix. Matthias Calonius' svenska arbeten. Supplementband" (Helsingissä v. 1870), on kirjoittanut useita kirjoituksia Suomen lainopillisen yhdistyksen aikakauskirjaan, y. m. Suomen vankeusyhdistyksen asiaa S. on innolla harrastanut sekä ollut sen johtokunnan jäsenenä. Hän nai v. 1855 Elisif Karoliina Wilhelmiina Nymander'in, kenraalimajuri N:n tyttären.

Sederholm, Kaarle, filosofi ja jumaluusoppinut, syntyi 6 p. Kesäk. 1789 Tuusulassa Kellonkosken kartanossa, jonka omisti hänen isänsä Kaarle Albrekt S. Äidin nimi oli Ulriika Dorotea Olander. Nauttittuansa opetusta kotona ja käytyään Porvoon lukiota, S. 1807 pääsi ylioppilaaksi Turussa. Tässä hän antausi filosofisille opinnoille, Gabr. Isr. Hartman'in (ks. h.) johdolla, joka silloin piti luentoja omasta järjestelmästään, jonka hän on esittänyt „Kunskapslära" nimisessä teoksessaan. Hartman'in oppi tuli perustukseksi S:n filosofisille mielipiteille; ja S:ia täytyy H:n knoltua katsoa hänen perustamansa filosofian ainoaksi varsinaiseksi kannattajaksi. Isä tahtoi, että poika rupeaisi maanviljelijäksi, mutta koska tämä ura oli pojalle kokonaan vastenmielinen, hän salaa v. 1810 pakeni isän kodista, joka silloin oli Saaren kartanossa Mäntsälän pitäjässä, ja läksi Wiipuriin, jossa jonkun aikaa oleskeli opettajana ja vihittiin papiksi. Sieltä hän 1811 vuoden

---

* *Juhana Sederholm*, kauppaneuvos, s. 1722, † 1805.

Eerik Juhana, kauppias, s. 1752, † 1814.	Kustaa Aadolf, laamanni, s. 1758, † 1809.	Kaarlo Albrekt, sihteeri, s. 1765, † 1842.	David, eversti, s. 1767, † 1829 Ruotsissa.	Lauri Juhana, kauppaneuvos, s. 1772, † 1822.	Aleksanteri Maunu, ruukinomistaja, s. 1775, † 1830 Ruotsissa.	Henrik Fredrik, 1:nen toim.-sihteeri, s. 1779, † 1852 Ruotsissa.

Eerik Juhanan ja Kustaa Aadolfin lapset:

Juhana Fredrik, tukkukauppias, s. 1778, † 1862 Ruotsissa.	Kustaa Aadolf, kauppias, s. 1780, † 1867.

Kaarlo Albrektin lapset:

Kaarle, pastori, s. 1789, † 1867 Venäjällä.	Eerik, maanviljelijä, s. 1790, † 1834.	Klaus Jaakko, maanviljelijä, s. 1800, † 1873.	Patrik, maanviljelijä, s. 1809, † 1873.

Isä	Lapset
Kustaa Aadolf	*Kaarle Aadolf Teodor*, senaatori, s. 1824.
Kaarle	Ernst Albr. Josef, kenraalimajuri, s. 1821, † 1878. — Kaarle Kustaa Aadolf, munkki, s. 1830, † 1878.
Eerik	Albr. Konst., valtioneuvos, s. 1817. — Kaarle Robert, kenraalimajuri, s. 1818.
Klaus Jaakko	*Klaus Teodor*, kirjakauppias, s. 1832, † 1881.
Patrik	Albrekt Maunu, maanviljelyskoulun johtaja, s. 1834.

lopussa muutti Venäjälle, palveli evankelisena pappina eri kuvernementeissa Etelä-Venäjällä ja nai saksalaisen neiden H. J. C. Fürstenau. Mutta uudessa isänmaassansa hän joutui monien vaivojen alaiseksi. Erään S:n v. 1818 ulosantaman pienen uskonnollisen oppikirjan (Kleiner Katechismus) johdosta, jota katsottiin vääräuskoiseksi, evankelinen konsistoori Pietarissa pani hänet viralta pois. Nyt hän lähti Moskovaan, jossa vaivalloisesti elätti itseänsä ja perhettänsä siksi kuin pääsi armoon 1823, jolloin tuli kirkkoherraksi eri paikoilla oleviin saksalaisiin seurakuntiin; myöhemmin hän sen lisäksi tuli opettajaksi Moskovan kadettikoulussa ja lääketieteellisessä akatemiassa. Mutta kun S., joka oli runoilijakin, oli kirjoittanut suuremman saksankielisen runoelman *Die Erlösung* (pain. täydellisenä Berlinissä 1833) ja sitä lähettänyt kappaleen keisari Nikolaillekin, niin tämä ei hyväksynyt runoelmassa lausuttuja mielipiteitä, josta seuraus oli, että S. 1834 kadotti paikkansa kruunun laitoksissa; kuitenkin hän sai pitää kirkkoherran virkansa. Seuraavana vuonna S. matkusti Suomeen, jolloin sovinto tapahtui vielä elossa olevan isän kanssa. V. 1839 S. nimitettiin divisioni-saarnaajaksi 6:nteen armeijanosastoon. Mutta siltä viralta hän taas pantiin pois v. 1850 ja kiellettiin samalla kertaa saarnaajanvirkaa tekemästä koko keisarikunnassa. Syynä tähän vainoomiseen oli että S. saarnoissaan oli puhunut siitä käännytystoimesta, jolla silloin, etenkin Virossa, koetettiin saada evankelilaisia kääntymään kreikkalaiseen uskoon, ja siitä varoittanut kuulijoitansa. Hän muutti nyt erään vävynsä maatilaan Tula'n kuvernementissa, jossa eli jäljellä olevat päivänsä. Tosin hän 1856 kruunauksen johdosta sai armon, mutta oli jo liian vanha ruvetaksensa taas papinviran hoitamiseen. Vanhoilla päivillä kohtasi häntä vielä raskas suru, koska hänen nuorin, enimmin rakastettu poikansa Kaarle, suoritettuaan menestyksellä kurssinsa Moskovan yliopistossa, kääntyi Kreikan uskoon ja vihdoin meni luostariinkin, — minkä tapauksen S., joka itse nuoruudessaan oli tehnyt isällensä suuren surun, sanoo hänelle muistuttaneen tuota Kreikkalaisten otaksumaa Nemesistä.

S. oli monin puolin sivistynyt mies ja ahkera kirjailija, useimmiten Saksan kielellä, etenkin filosofian ja jumaluusopin aloilla. V. 1825 hän oli saanut filos. tohtorinarvon, jätettyään Königsberg'in yliopistolle filosofisen tutkimuksen. Filosofista sisällystä ovat vielä eräs tutkimus „uskonnonfilosofian mahdollisuudesta ja ehdoista" (Moskova 1829), *Studien*, 1 vihko, (Mosk. 1830), jossa hän m. m. esitti G. I. Hartman'in elämää ja oppia, *Die Weltansicht, Die ewigen Thatsachen* (Leipzig 1845), *Der geistige Kosmos, eine Weltanschauung der Versöhnung* (Leipzig 1859), hyvin lavea teos, joka esipuhetta lukematta sisältää noin 700 sivua, *Der Urstoff und der Weltäther* (Mosk. 1864). S:n filosofia tarkoittaa ylipäänsä aikaan saada sovitusta filosofian ja kristinuskon välillä. Jumaluusoppineena hän on kirjoittanut *Evangelischer Katechismus* (Berlin 1832); hartauskirjan *Evangelischer Erbauungsbuch* (Mosk. 1835); „Paavalin kirje Efesiläisille" uusi käännös selitysten kanssa (Mosk. 1845); *Leitfaden der evangelischen Glaubens- und Sittenlehre* (Leipzig 1865). Vielä hän kirjoitti Venäjän kielellä oppikirjoja eri aineissa, Saksan kielellä käännöksiä Venäjän kaunokirjallisuuden tuotteista, kirjoituksia useihin aikakauskirjoihin, sekä vihdoin saksankielisiä runoelmia, joista kokoelma ilmestyi 1828, toinen 1866. Matkustaessaan eri kertoja Saksassa S. oli siellä päässyt tuttavuuteen Schelling'in ja muiden Saksan filosofein kanssa. — Hän kuoli 27 p. Heinäk. 1867 sillä maantilalla, jossa oli elänyt viimeisinä elämänvuosinaan. (Finsk Tidskrift 1879; Winter'in muistoonpanot).

Sederholm, Klaus Teodor, kirjainpainaja ja kirjailija, syntyi 9 p. Tammik. 1832 Saaren kartanossa Mäntsälän pitäjässä. Hänen vanhempansa olivat maanomistaja Klaus Jaakko S. ja Johanna Fredriika Eek. Teodor S. tuli ylioppilaaksi 1851. Kumppalien joukossa hän pian joutui huomatuksi pikku runoelmista ja kertomuksista, joita ilmestyi 1858 vihko *Smärre dikter och berättelser*. Vv. 1858—60 hän piti entistä Öhman'in kirjakauppaa, jota saadessaan tuli J. L. Runeberg'in viimeisten teosten kustantajaksi. Niin ikään kuului hänen kustantajatoimensa tuotteisin aikakauskirja „Maiden ja merien takaa". V. 1862 hän perusti itselleen oman kirjapainon, joka pysyi hänen omanaan puolitoista vuosikymmentä. — Jo 1855 S. pari kuukautta toimitti Morgonbladet'in. Vv. 1860—61 hän pani alkuun kirjallisen lehden *Från när och fjerran, litteraturblad för Finlands qvinnor*, vv. 1865—67 *Veckobibliotheket, läsning för hemmet*. Otti osaa Helsingfors Dagblad'in perustamiseen, johon kirjoitti Helsingin kirjeitä päivän tapauksista; tässä lehdessä hän myös julkaisi joukon kertoelmia, jotka ovat kootut kirjaan *I Finland I—III* 1863—67. Vihdoin hän 1868—73 toimitti lastenlehden *Trollsländan*. Hänen kaunokirjalliset tuotteensa ovat vaatimattomia, mutta sievästi esitettyjä kuvaelmia elämästä „Suomessa", enimmiten kirjoitetut hetkeä varten sanomalehteen. S. palveli yliopiston konsistoorin amanuensina sekä toimitti monet vuodet puheenjohtaja- y. m. luottamusvirkoja kirjanpainajain apurahayhdistyksessä, Suomen kustantajayhdistyksessä sekä taiteilijain ja kirjailijain eläke-kassassa; hän oli myöskin johtajana, koska 1873 pantiin toimeen viimeiseksi mainitun eläkekassan perustamista varten isot

taidearpajaiset, joiden puhdas tulo oli 45000 markkaa. S. vaipui 1874 kovaan sairauteen, josta ei enää noussut, ja kuoli 21 p. Elok. 1881. Oli v. 1858 nainut Kristiina Maria Sofia Blomqvist'in. (Renvall, Biogr. Ant., y. m.).

Sedmigradski, Frans Juhana, lahjoittaja, syntyi 15 p. Lokak. 1783 Tukholmassa. Suku oli Siebenbürgen'istä lähtenyt. S. tuli v. 1801 Tukholman maalari- ja kuvanveistäjä-akatemian oppilaaksi ja palkittiin semmoisena useat kerrat. V. 1812 yliopiston kansleri, kreivi K. M. Armfelt, nimitti hänet Turun yliopiston ylim. piirustusopettajaksi. Vaan tätä virkaa S. ei koskaan hoitanut, oleskellen Pietarissa yksityisenä ja P. Pietarin saksalaisen koulun piirustusopettajana, kunnes hän 1841 muutti Helsinkiin. Ensin mainitusta virastaan S. v. 1840 erosi, jolloin hän sai nimineuvoksen arvon. S. kuoli Helsingissä 4 p. Syysk. 1855, jättäen melkoisen omaisuutensa pienten lasten koulun perustamiseksi ja ylläpitämiseksi Helsingissä. Koulu, joka kantaa Sedmigradski'n nimeä, on vielä olemassa. (Renvall, Biogr. Ant.).

Segercrantz, Martti, soturi ja lahjoittaja, oli syntynyt Heinäk. 9 p. 1682 Soikkinan hovissa Länsi-Inkerinmaalla, missä hänen isänsä, Martti Enberg, oli kruunun arentimiehenä. Äiti oli nimeltä Magdaleena Kruus, kultasepän tytär Hernösand'ista. Suku Enberg tavataan tähän aikaan Suomenkin puolella; niinpä eräs Salomon Enberg oli tähän aikaan kruunun arentimiehenä Lieksassa Pohjois-Karjalassa (ks. Affleck, Simo), ja saman-niminen upseeri (luultavasti viimemainitun poika) tavataan Suomen armeijassa ison vihan aikana. — Nuori Martti Enberg tuli 15-vuotiaana ylioppilaaksi Tarttoon, mutta meni jo kaksi vuotta sen jälkeen (v. 1699) vapaehtoiseksi Viipurin ratsuväkeen. Sodan sytyttyä hän pian siirrettiin Turun kaksinnus-ratsuväkeen, jossa ennen pitkää kohosi ratsumestariksi, osoittaen sodan kaikissa vaiheissa miehuutta ja kelpoa. Syksyllä 1718 hän majurina Karjalan ratsuväessä seurasi Armfelt'in armeijaa Norjaan. Sodan jälkeen majuri E. asettui ostamaansa Sotavallan kahdenkertaiseen rustholliin Lempäälän pitäjään. V. 1720 hän korotettiin aatelissäätyyn ja otti sen johdosta nimen Segercrantz af Sotavalta. Siirtyneenä Hämeen-Uudenmaan rakuuna-rykmenttiin, hän vihdoin v. 1741 otti palveluksesta eron everstiluutnantin arvolla, tuli v. 1751 miekkatähdistön ritariksi ja sai v. 1757 everstin arvonimen. V. 1758, Jouluk. 3 p., eversti S. kuoli lapsetonna Sotavallassa. Edellisenä vuotena hän oli testamentilla määrännyt Turun akatemialle 6000 talaria vaskirahaa stipendi-rahastoksi, josta nykyään annetaan kaksi apurahaa, kumpikin 60 Suomen markkaa lukukaudessa, etupäässä semmoisille ylioppilaille, joilla on taipumusta taloustieteesen. — S:n puolisona oli ollut Katariina Paulin († v. 1752), Iitin kirkkoherran ja provastin Arvid Paulin'in tytär.

Y. K.

Serlachius, Pietari, Porvoon konsistoorin esimies ison vihan aikana, oli syntynyt 1655 Maaliskuun 16 p. Strömsberg'in kartanossa Porvoon pitäjässä. Isä oli mainitun kartanon ja Pernajan Särkilahden omistaja Juhana Tanelinpoika, joka v. 1649 oli nimitetty vuorimestariksi Etelä-Suomessa, isoisä Taneli Willaminpoika, komissarius ja kaupunkien verojen nostaja Suomessa; äiti oli Anna Thorwöst, ruukinomistaja Pietari Thorwöst'in tytär. Luettuansa Helsingin triviaalikoulussa ja Viipurin lukiossa S. 1674 tuli ylioppilaaksi Turussa, jossa 1677 väitteli maisterinarvoa varten, ja vihittiin 1680 Pernajan kirkossa, P. Bång'in siellä ollessa, kotisaarnaajaksi Turun hovioikeuden presidentille Kaarle Juhana Creutz'ille. Jo edellisenä vuonna oli Porvoon seurakunta pyytänyt häntä kirkkoherrakseen, vaan pyyntö oli myöhästynyt. Sen tähden S:lle luvattiin ensimmäinen avoin kirkkoherrantila Viipurin hiippakunnassa ja, kun ei sellaista ilmaantunut, toinen jumaluusopin lehtorin virka Viipurin lukiossa. Ennenkuin hän viimeksi mainittuun virkaan ehti, kuoli kuitenkin hänen appensa Pernajan kirkkoherra Sakari Stachæus ja S. sai 1681 yksimielisesti kutsuttuna tämän viran, jossa pysyi kuolemaansa asti. Oltuaan synodaalivåitöksen esimiehenä pappeinkokouksessa Viipurissa 1690, nimitettiin S. s. v. provastiksi Uudenmaan provastikuntaan ja oli sitten valtiopäivillä 1693 ja 1697 Viipurin hiippakunnan papiston valittuna edustajana. Ison vihan aikana, kun enimmät virkamiehet pakenivat maasta, jäi S. paikallensa, vaikka häntä kerran vankina kuljetettiin ja kuolemalla uhattiin, ja koki mahdollisuuden mukaan kannattaa vanhaa kirkollista järjestystä Kaakkois-Suomessa. V. 1718 asetti maaneuvos von Tiesenhausen Porvoosen n. s. konsistorialioikeuden, jonka esimieheksi hän nimitti arvollisen S:n, joka sitä paitsi oli hiippakunnan vanhin provasti, ja jätti hänen omaksi huolekseen valita vanhimpia ja taitavimpia kirkkoherroja lautamiehiksi. Tämä konsistoori, jonka esimiehenä S. myöskin koki korvata pappien puutetta uusia vihkimällä, oli kirkollisen hallinnon keskustana Viipurin hiippakunnan etelä- ja länsiosissa v:een 1720 asti, jolloin se keisari Pietari I:ltä pyysi vahvistusta oikeuksillensa. Kun Suomen maaherra kreivi Douglas, jota asiassa kuulusteltiin, piti Tiesenhausen'in asetusta oikeudettomana, niin hän kielsi S:ta konsistooria Porvoossa pitämästä, koska Turun konsistoori oli koko maata varten asetettu. Tuosta kiellosta valitti Uudenmaan ja Hämeen läänien pa-

pisto, joka samoin kuin Serlachius tahtoi säilyttää Viipurin hiippakunnan itsenäisyyttä, valtakunnan oikeuskolleegille kuinka hankalaa sen olisi lykätä asiansa etäisen Turun konsistoorin ratkaistaviksi ja pyysi oikeuksiensa suojelemista. Päätöstä ei tunneta, se vaan että konsistoorin kokouksia, kun ne Porvoossa lakkasivat, pidettiin S:n luona Särkilahden kartanossa, jonka hän oli isältänsä perinyt ja josta sukunimikin oli muodostettu. — S:ta piti venäläinen hallitus arvossa ja hän saattoi sen tähden ison vihan aikana muissakin kohden olla seutulaisillensa avuksi; Pernajan pitäjäläisille hankki hän esim. huojennusta veroituksessa. Kun rauhan jälkeen ja Gezelius'en piispaksi nimitettyä Porvoon konsistoori uudestaan järjestettiin, oli S. siinä jäsenenä 1722—24 ja silloinkin pidettiin kokoukset Särkilahden kartanossa. Provastinkeräjiä oli S. ahkerasti pitänyt seurakunnissaan. — Kaikkea riitaa ja eripuraisuutta hän sydämmestänsä kammoi ja koki niiden aiheitakin poistaa. Talonväkensä hän kokosi jokapäiväisille rukoushetkille ja Pietarin päivänä kutsui hän vuosittain luoksensa kaikki kirkkokuntansa köyhät. S. kuoli 1738 Lokakuun 20 p. oltuaan 58:tta vuotta Pernajan kirkkoherrana. Kolmesti naineena oli hänellä vaimoina 1) Elsa Stachæus (✝ 1703); 2) Anna Kristiina Huggut (✝ 1706), jonka kautta S. tuli Fasarby'n omistajaksi, ja 3) Briita Katariina Bosin. S:n kuollessa oli hänellä 27:stä lapsesta elossa 7 tytärtä ja kolme poikaa, joista rykmentinpastori Pietari S. ammuttiin Lappeenrannan tappelussa 1742 ja Kustaa S. oli taitava puunveistäjä, kuten m. m. kaksi enkelin kuvaa Pernajan kirkossa todistaa. (Finl. Minnesv. Män I; Hipping, Perno socken; Suomi 1844 ja 1859). J. R. A.

Serlachius, Juhana, provasti ja valtiopäivämies, edellisen veli, oli syntynyt Särkilahden kartanossa Pernajan pitäjässä 1658 Helmikuun 21 p. Luettuansa Helsingin koulussa ja Viipurin lukiossa tuli S. Turussa ylioppilaaksi 1674 ja piti siellä puheen auringon ominaisuuksista 1676, siirtyi Upsalan yliopistoon 1679 ja vihittiin Tukholmassa 1681 valtaneuvos Kl. Rålamb'ille hovisaarnaajaksi. Väiteltyään Turussa 1682 *de Ministris Sacrorum apud Veteres* hän s. v. siellä sai maisterin arvon. Jo ylioppilaana oli S. voittanut kuninkaan suosion ja Viipurin konsistoori 1680 saanut käskyn määrätä hänet lehtoriksi kielitieteessä Viipurin lukiossa, mutta tuntemattomasta syystä S. ei kuitenkaan sitä virkaa saanut. Sen sijaan hän 1683 nimitettiin lukion ylimääräiseksi lehtoriksi ja määrättiin tuomioprovasti Forstadius'en puolesta hoitamaan jumaluusopin lehtorin virkaa; sen ohella hän 1684 sai provasti E. Cupræus'en sijaisena Viipurin linnan ja Siikaniemen sekä Säkkijärven seurakunnat hoidettaviksi. V. 1685 hän vihdoin nimitettiin lehtoriksi suuritieteessä ja runoudessa, oli sitten Viipurin hiippakunnan edustajana valtiopäivillä 1686 ja lukion rehtorina 1687, nimitettiin 1689 Käkisalmen provastiksi ja kirkkoherraksi, oli esimiehenä väitöksessä *de S. Coena* Viipurin pappeinkokouksessa 1694, ja suvella s. v. Narvan kunink. hallituksen sekä Wiipurin konsistoorin lähettiläänä kuninkaissa, hankkimassa Karjalan papiston oikeuksille vahvistusta. Ison vihan levottomuutta ja tuottamia kärsimyksiä sai S. monin tavoin kokea. V. 1710 kesti hän Käkisalmessa pitkällistä piiritystä, pidettiin linnan antaumisen jälkeen muutamia viikkoja vankina ja kuljetettiin sitten jalkaisin linnaväen ja muutamien kaupunkilaisten kanssa 15 peninkulmaa. Hän kadotti Käkisalmessa olevan talonsa, kirjansa sekä muun irtonaisen omaisuutensa ja Viipurissa jäi häneltä niin ikään kivitalo vihollisen käsiin. V. 1711 Venäläiset piirittivät hänen pappilansa ja sytyttivät sen tuleen. S. silloin pakeni perheineen liekeistä ja pääsi, vaikka viholliset häntä väijyivät, onnellisesti Helsinkiin. Kun S. Viipurin piirityksen aikana oli puolustustoimiin lainannut omista varoistaan 9000 talaria vaskirahaa, nimitettiin hän viimemainittuna vuonna kreivi Nieroth'in ja piispa Lund'in puoltosanain johdosta Helsingin kirkkoherraksi. Mutta v. 1713, kun Venäläiset Toukokuun 8 p. valloittivat ja polttivat Helsingin kirkkoineen päivineen, pakeni hän taasen ja sai piispa Gezelius'elta Turussa luvan lähteä pois edeltäkäsin paennutta perhettänsä etsimään. S. saapui Tukholmaan ja oli piispa Gezelius'en lautamiehenä Viipurin hiippakunnan asioissa, sekä valtiopäivillä 1713 jäsenenä pankkivaliokunnassa ja pakolaiskommissionissa. Piispa Gezelius'en puoltosanalla S. vihdoin 1715 nimitettiin Husby'n kirkkoherraksi Itägöötinmaalle, mutta kova onni sääsi että hänen 1719 sieltäkin täytyi paeta hävittäviä Venäläisiä. Rauhan tultua S. ei enää Suomeen palannut. Oltuansa arvossa pidettynä valtiopäivämiehenä vielä 1723 ja 1726 S. kuoli Husby'ssä 1729 Helmikuun 15 p. Hänen muistokseen julkaisi A. O. Rhyzelius komean latinankielisen hautarunon. — S. oli kolmesti nainut: 1) 1689 Tukholman varakäskynhaltian tyttären Kristiina Stiernhoff'in, ✝ 1695; 2) 1696 edellisen sisarpuolen Briita Maununtyttären, ja 3) 1701 Maria Laurbechius'en, joka oli piispan tytär Viipurista. Kahdeksasta lapsesta Juhana ja Taneli tulivat tuomareiksi, Pietari kaupunginsihteeriksi Norrköping'iin. (Borgå Gymn. Hist.; Sv. Biogr. Lex. XIV; Linköpings Stifts Herdam.).

J. R. A.

Sigismundo, Ruotsin kuningas vv. 1592—1600, syntyi vanhempainsa vankihuoneissa Gripsholm'an linnassa Kesäk. 20 p. 1566.

Isä oli entinen Suomen herttua, sitten kuningas Juhana III; äiti Katariina Jagellotar, Puolan kuninkaan Sigismundo I:n ja hänen puolisonsa Bona Sforza'n tytär. Äidin harras katolisuus ja isän toivo saada poikansa kerran Puolan valtaistuimelle vaikuttivat jo Sigismundon ensimmäisessä kasvatuksessa. Opettajaksi hänelle pantiin eräs katolisuskoinen tohtori, Nikolaus Mylonius, ja vaikka Juhanan tarkoituksena ei suinkaan ollut, että kruununperillinen muuttuisi umpipaavilaiseksi, pääsivät jesuiitain opetukset kumminkin niin hyvin hänessä juurtumaan, että hän jo 13:n iällä varsinaisesti kääntyi katoliskirkkoon, isän suureksi mielipahaksi. Tämän ajan perästä Juhana katkaisi välinsä paavilaisten kanssa ja jesuiitalaiset johtajat ajettiin ulos valtakunnasta. Sigismundolle nyt pantiin opettajaksi eräs Arnold Grothusen. Mutta kun tämä kerran, luottaen kuninkaan muuttuneesen mielenlaatuun, uskalsi taluttaa prinssin ulos katolisesta messusta, veti Juhana miekkansa hänen päänsä yli, huudahtaen: „Sinun tulee kasvattaa poikaani kumpaisenkin valtakunnan toiveesen". Asian laita oli, että Juhana yhä piti kiinni jostakin välittävästä uskontokannasta, joka molemmat puolueet sovittaisi. Mutta nuori Sigismundo pysyi järkähtämättömänä sillä ainoalla puolella, johon kerran oli kääntynyt, ja koska toive Puolan kruunusta nyt oli lähinnä, näkyy Juhana vihdoin, jos vastenmielisestikin, jättäneen poikansa uskontoseikan sillensä.

Joulukuussa 1586 kuoli Puolan kuningas Stefano Bathory, jonka leski, Anna, Katariina Jagellottaren sisar, heti alkoi valvoa Sigismundon oikeuksia Puolan kruunuun. Seuraavana keväänä tulivat Ruotsin lähettiläät, Eerik Brahe ja Eerik Sparre, paikalle, ja mutkikkaitten sovittelemisten perästä valittiin Sigismundo kuninkaaksi Elok. $^{9}/_{19}$ p. 1587. Kuukautta myöhemmin tuo 21-vuotias ruhtinas lähti syntymämaastansa ja tuli Danzig'iin, teki Oliva'n luostarissa valansa Puolalaisille ja lähti sieltä Krakovaan, jossa kruunattiin Jouluk. $^{17}/_{27}$ p. Kokonainen sekava vyyhti valtiollisia hankkeita ja toiveita liittyi näihin tapauksiin. Puolalaiset toivoivat saattavansa Sigismundon kautta anastaa Vironmaan haltuunsa ja saivatkin Ruotsin lähettiläiltä puolinaisen lupauksen siinä kohden. Ruotsin ylimyskunta taas uneksi muinaisia unionin aikoja, koska Ruotsin kuningas nyt tulisi asumaan vieraassa maassa ja kotoinen hallitus siis jäisi muka valtaneuvoskunnan haltuun. Mutta vielä tärkeämpiä olivat ne hankkeet, jotka paavikunta rakensi nuoren Vaasakuninkaan nojaan. Protestanttisuuden tukehuttaminen Puolan valtakunnassa oli ensimmäinen tehtävä, jota sopi toivoa Sigismundon katoliselta hartaudelta; vaan sitten, jahka Ruotsinkin kruunu hänelle osaantuisi, olisi tämäkin kansakunta Suomenmaan ohessa saatettava takaisin katoliskunnan yhteyteen, ja vihdoin myöskin Venäjä johdettava Roman kirkon vaikutuksen alle. Kuinka nämä tuumat Ruotsin valtakunnan suhteen päättyivät, tunnemme tarpeeksi Ruotsin ja Suomen senaikuisesta historiasta. Sigismundo, joka isänsä kuoleman jälkeen tuli Ruotsiin kesällä 1593, pakotettiin siellä myöntämään Luther'in tunnustuksen yksinomaista valtaa, kuten säädyt Upsalassa Sigismundon sedän, Kaarlo herttuan, johdolla olivat päättäneet, ja kruunattiin sitten Upsalassa Helmik. 19 p. (vanhaa lukua) 1594. Seuraavana kesänä kuningas palasi Puolanmaalle. Mutta niitä lupauksiaan, jotka olivat hänen oman uskontonsa haitaksi, hän ei katsonut asiakseen pitää; päinvastoin arveli omantunnon asiaksi siinä kohden seurata ainoastaan jesuiitain neuvoja. Tästä, niinkuin myös muun sisällisen hallinnon seikoista syntyi pian täysi eripuraisuus Kaarlo herttuan kanssa, joka anasti asiain johdon Ruotsissa ja samoin pyrki valtaan Suomenmaassa, missä aatelisto ja sotaväki noudattivat ainoastaan Sigismundon käskyjä. Kesällä 1598 Sigismundo toi puolalaisen armeijan Ruotsiin, mutta kärsittyänsä tappiota Stångjoen tykönä lähellä Linköping'iä (Syysk. 25 p.), hän pakotettiin sovintoon, jonka kuitenkin heti rikkoi. Hän silloin palasi Puolanmaalle, aikoen suuremmalla voimalla takaisin tulla. Vaan Ruotsin valtakunnan säädyt vihdoin hylkäsivät sekä Sigismundon että koko hänen sukunsa, Linköping'in valtiopäivillä 1600, ja Kaarlo herttua sitten nousi valtaistuimelle, nimellä Kaarlo IX. Se pitkällinen sota, joka tästä seurasi, irroitti vähitellen Liivinmaan Puolan valtakunnasta ja saattoi Ruotsin voitolliset aseet Itämeren eteläisille rannikoille. Puolanmaan kuninkaana Sigismundo tuskin ansaitsee enemmän kiitosta kuin Ruotsin hallitsijana. Tosin Venäjältä voitettiin rauhanteossa v. 1618 muutamia alueita; mutta se säälimättömyys, jolla kreikanuskoisia alamaisia Ukraina'ssa kohdeltiin, synnytti siellä puolen alituisia kapinoita, joista myöhemmin oli seurauksena Puolan valtakunnan heikontuminen Venäjän rinnalla. Yksityisenä ihmisenä Sigismundo oli hyvänsävyinen; mutta hänen hidas ja ahdasmielinen luonteensa ja se valta, minkä jesuiitat harjoittivat hänen omantuntonsa yli, tekivät hänestä varsin kelvottoman hallitsijan. Ulkomuodoltaan hän oli kookas ja miehekäs, kauniilla, vaikka vähän synkillä kasvojen piirteillä. — Kuningas Sigismundo kuoli Warsovassa vasta v. 1632, Huhtik. $^{20}/_{30}$ p. Hän oli ollut kahdesti naineena: ensimmäinen puoliso oli **Anna** Itävallasta (Habsburg'in sukua), † 1598; toinen oli edellisen sisar **Konstantia**, † 1631. Pojat **Wladislav** (synt. 1595) ja **Juhana Kasimir** (synt. 1609) seurasivat järjes-

tänsä Puolan valtaistuimella, jossa jälkimäisen kuoltua 1672 Vaasan suku lopullisesti sammui. Y. K.

Siitoin, ks. **Hallonblad, Herman.**

Silfverberg, Iida, maalaajatar, syntyi 23 p. Tammik. 1834 Helsingissä; vanhemmat olivat kauppias Kustaa S. ja Anna Gustaava Leistén. Iida S. on meidän ensimmäisiä maalaajattariamme, ja hänellä on lukuisain kopioittensa kautta ulkomaisten vanhain ja kuuluisain mestarien teoksista Suomen maalaustaiteen historiassa muistettava sija. Jo 1847 alkoi hän maalata J. E. Lindh'in ja B. A. Godenhjelm'in tykönä; lähti 1857 ulkomaille, ensin Dresden'iin, missä maalasi historianmaalaajan J. Scholz'in, sekä sittemmin meille niin tunnetun B. Reinhold'in johdolla, ja kopioi sen mainiossa galleriassa, jonka hoitajassa vanhassa J. Schnorr von Carolsfeld'issa hän sai ystävän ja suosijan. Dresden'issä oleskeli hän seitsemän vuotta ja lähetteli kotiin ansiokkaita kopioita sekä italialaisten, saksalaisten, franskalaisten että varsinkin alankomaalaisten vanhain mestarien mukaan, joista useat on yhdistetty taideyhdistyksen kokoelmaan. Dresden'istä muutti hän 1866 syksyllä Pariisiin, missä ensin oli laatumaalaajan Chaplin'in oppilaana ja taidolla on kopioinut monta taulua Louvre'ssa sekä Luxemburg-galleriassa, m. m. erään Rafael'in madonnan. Hän on myöskin maalannut pari tilattua alttaritaulua (Espoosen, Bromarvin kappeliin), sekä omia laatumaalauksia, mutta nämä ovat ylipäänsä vähäarvoisempia. Kaksi kertaa sai hän kuitenkin taideyhdistyksen palkinnon alkumaalauksista (1860, 1862). Taideyhdistyksen kokoelmassa löytyy häneltä 4 alkuperäistä taulua ja 22 kopiota sekä Cygnæus'en galleriassa 3 kopiota, joista yksi, suuri muotokuva H. Holbein'in mukaan, on hänen parhaimpia töitänsä. Pariisissa ja Versaille'ssa on hän vuoroin asunut viime 15 vuotta, myöskin sodan ja piirityksen aikana 1870—71, huomaamatonna, kokonaan taiteellensa antauneena.

Simolin, Juhana, venäläinen diplomaati, on historiassamme tunnettu valtiollisista vehkeistänsä Suomalaisten kanssa viime vuosisadan keskipaikoilla, johon toimeen hänen suomalainen sukuperänsä teki hänet erittäin soveliaaksi. Suku näet oli kotoisin Turun kaupungista, missä löytyi luostarikortteerissa Simola niminen talo, josta nähtävästi sakunimikin on alkunsa saanut. Siinä talossa asui vielä ison vihan aikana ja ensi vuosina sen jälkeen eräs porvari ja entinen ylioppil. Jaakko Yrjönpoika Simoliin, jonka Turun suomalaiset porvarit v. 1726 valitsivat valtiopäivämiehekseen, kaupungin ruotsalaiselle puolueelle suureksi mielikarvaudeksi. Tämän serkku oli luultavasti se Mattias Mikaelinpoika Simolin, joka vv. 1710—58 eli kirkkoherrana Räävelin ruotsalais-suomalaisessa seurakunnassa; sillä viimemainittu mies oli porvarillisista vanhemmista syntynyt (24 p. Heinäk. 1684) Turun kaupungissa, jonka katedraalikoulun hän oli läpikäynyt ja jonka yliopistossa hän myöskin oli (v. 1704) tullut ylioppilaaksi. Kirkkoherra S. oli kahdesti nainut: hänen ensimmäinen vaimonsa varhain kuoli, mutta jälkimäinen puoliso Katariina Elisabet Rotkirch, erään majuri Dannenfeld'in leski, synnytti hänelle, paitsi useita tyttäriä, kaksi poikaa, joista vanhempi, Kaarlo Kustaa (s. 1715, † 1777) sitten tavataan Venäjän ministerinä Mitau'ssa ja tuli kantaisäksi eräälle Simolin-Bathory nimiselle vapaherraiselle suvulle.

Nuorempi poika taas, Juhana Mattias S., syntynyt Räävelissä Heinäk. 17 p. 1720, on se henkilö, josta tässä on puhetta. Hänen opinkäynnistään puuttuu tietoja; mutta koska isä oli varsin oppinut mies, lienee hyvä perustus jo kodissa saatu. Perhe näkyy muutoin olleen yhtymispaikkana Ruotsalaisille ja Suomalaisille, jotka syystä tai toisesta sattuivat Räävelissä käymään, ja ne sotavangit, jotka hattujen sodan aikana joutuivat Tallinnaan, kiittivät suuresti sitä hyväntahtoisuutta, jota saivat kirkkoherralta nauttia. Arvattavaa siis on, että perheessä hyvin oli opittu tuntemaan Ruotsin puolueseikkoja sekä erittäin niitä mielipiteitä, jotka Suomessa liikkuivat. Juuri tähän aikaan nuori S. meni keisarikunnan ulkomaisviraston palvelukseen, mainitaan jo Turun rauhan kongressissa v. 1743 virkaa tehneen, ja lähetettiin sitten Venäjän lähetystön sihteerinä Tukholmaan keisarikunnan etuja valvomaan. Hänen vaikutuksensa näinä seuraavina vuosina näkyy olleen hyvinkin lavea, varsinkin sitten kuin myssyjen tappion perästä venäläisen politiikin täytyi rajoittaa tointansa salaisiin juoniin, jolloin tuo jyrkkäluontoinen Venäjän lähettiläs von Korff kutsuttiin pois ja Nikita Panin sijaan lähetettiin. S., joka yhä edelleen pysyi lähettiläs-sihteerinä asemillaaan, näkyy viljelleen paljon tuttavuutta Tukholman keskisäätyisissä piireissä, joissa moni tuskin lienee huomannutkaan, että hän kuului venäläiseen lähettiläsvirastoon, saatikka koska hän asuikin erinänsä erään pellavakauppiaan talossa laivalaiturin varrella. Etenkin Suomalaisille tuo „pikkuinen sihteeri" saattoi sitä helpommin tulla tuttavaksi, koska hänellä lienee ollut sukulaisia Turun kauppasäädyssä. S:n tehtävänä oli ylipäänsä herättää tyytymättömyyttä hattujen hallitusta vastaan ja Venäjän kannatuksen toiveilla virittää Suomalaisten itsenäisyyden pyrinnöitä. Kutka ne kaikki henkilöt olivat, joiden kanssa S. oli solminut yhteyttä, on mahdoton enään selville saada; mutta mitä tiedämme tuon onnettoman Wijkman'in rikosjutusta (ks. Wijkman, Juhana Henrik),

todistaapi, että juonilangat levisivät jotenkin avaralle. Usein kuitenkin tapahtui, että Venäjän asiamiestä petettiin, ja kaikessa tapauksessa hattuhallituksen valppaus teki lopulta nämä salavehkeet tyhjäksi. Niin esim. se vakoja, jonka S. oli pestannut itsellensä Suomen kenraalikuvernöörin von Rosen'in kansliassa, korjasi kyllä luvatut rahat, mutta ilmaisi koko vehkeen kreivi Tessin'ille, joka silloin oli Ruotsin ulkomais-asiain ministerinä. Kun vihdoin Wijkman'in tutkinnon kautta Ruotsin hallitus oli saanut täyden selon näistä salaisista hankkeista, tuli S:n tila Tukholmassa vaikeaksi. Paitsi sitä valtiollinen asema samaan aikaan muuttui, ja v. 1751 S. kutsuttiin muille toimialoille. Hänen myöhemmistä elämänvaiheistaan mainittakoon ainoastaan pääkohdat. V. 1754 hän vanhemman veljensä kanssa sai Saksan keisarilta aatelisen arvon, tavataan v. 1766 Venäjän lähettiläänä Saksan valtiopäivillä Regensburg'issa, seurasi sotamarsalkkaa kreivi Rumjantsov'ia diplomaatisena asiamiehenä Turkin sodassa, jolloin solmi aselevon Giurgevo'ssa v 1771 ja tuli sitten Venäjän lähettilääksi Köpenhaminaan. Täältä hän, nähtävästi v. 1775, siirrettiin Tukholmaan, koska Kustaa III:n vallankumouksen perästä Venäjän keisarinna luuli tilaisuutta olevan sameassa vedessä kalastamaan, johon S. epäilemättä oli omiansa. Hänen tulonsa herätti kuitenkin niin paljon levottomuutta, että keisarinna, joka ei tahtonut väliänsä Ruotsin kanssa rikotuksi, katsoi hyväksi kutsua hänet pois; sanotaan että Kustaa III, Pietarissa käydessään v. 1777, oli valituksia tehnyt hänestä ja saanut muutoksen toimeen. Tällä välin oli Juhana S. veljensä kanssa 1776 korotettu puolalaiseen vapaherraissäätyyn. Se luottamus, jota hän omalta hallitukseltaan nautitsi, näkyy yhä pysyneen. V. 1780 hänen tapaamme lähettiläänä Lontoossa juuri siihen aikaan, jolloin pohjoisten valtain „aseellinen neutraalisuus“ teki Englannin ja Venäjän keskuudet erittäin vaikeiksi. V. 1787 hän tästä muutettiin Franskaan, jossa sai nähdä suuren vallankumouksen syntyä ja edistystä. Hän näkyy hartaasti tehneen mitä mahdollista apua Franskan onnettomalle kuningasperheelle; muun muassa se kuninkaan paonyritys, joka Kesäkuulla 1791 pantiin toimeen, tapahtui S:n tiedolla, joka varusti kuningatarta eräällä rouva von Korff'in nimeen laitetulla passilla. Kun sittemmin Franskan ja Venäjän diplomaatiset välit katkaistiin, eli S. useat vuodet yksityisenä miehenä Frankfurt am Main'issa. Viimein hän kutsuttiin presidentiksi Pietarin oikeuskolleegiin, mutta kuoli matkalla Wien'issä Syysk. 19 p. 1799. — Juhana S. ei ollut nainut, jonka tähden hänen melkoinen omaisuutensa meni perinnöksi veljen lapsille. (Hist. Ark. IV; Suomi 1844; Unsere Zeit XXVI (1859); Rein, Kriget i Finl. 1788—1790.). Y. K.

Sirelius, Knut Samuel, lääkäri ja yliopistonopettaja, syntyi Hämeenlinnassa 9 p. Helmik. 1827. Vanhemmat olivat kauppamies Magnus Kustaa S. ja Eeva Mikaelintytär. Hän tuli ylioppilaaksi v. 1842 ja filosofian kandidaatiksi v. 1847, jolloin hän myöskin sai maisterinseppeleen. Suoritettuaan v. 1850 lääketieteen kandidaatin ja 1852 lisensiaatin tutkinnon, S. seur. v. määrättiin Suomen meriväestön ylilääkäriksi, jonka alilääkärinä hän jo vuodesta 1851 oli ollut, mutta tuli vielä s. v. lääkäriksi Hämeenlinnan kaupunkiin. Tutkittuaan etupäässä gynekologiaa Wien'issä, Berlinissä, Pariisissa ja Lontoossa vv. 1856—58, hän v. 1859 määrättiin Helsingin synnytyshuoneen esimieheksi. Sam. v. hän nimitettiin lapsensynnytystaidon ja lapsentautien kliinikin dosentiksi ja, vihittynä 1860 lääketieteen tohtoriksi, seur. v. saman aineen professoriksi. Paitse akatemiallisia väitöskirjoja on S. julkaissut *Oppikirjan suomalaisille kätilöimille, I vihko* (1861), *Om barnsängsfebrar och barnbördshus* (1862) sekä pienempiä kirjoitelmia Litteraturbladet ja Notisblad för läkare och farmaceuter nimisissä aikakauskirjoissa y. m. S. kuoli 3 p. Marrask. 1869. Hän oli nainut Emilia Charlotta Sjöman'in, eversti Fredrik S:n ja Charlotta Uggla'n tyttären. (Renvall, Biogr. Ant., y. m.)

Sjögren, Antti Juhana, kielitutkija, syntyi Toukok. 8 p. 1792 Iitissä. Hänen isänsä, Mikael Sjögren, alkuansa talonpojan poika Sitikkalan kylästä, oli jo tuon ruotsalaisen nimen itselleen ottanut, äiti Katrina Hagen oli suomalaistunutta ruotsalaista sukua. Antti Sjögren nosti erinomaisen lukuhalunsa ja hyvän älynsä kautta aikaiseen huomiota, josta syystä seurakunnan kappalainen kustansi hänet Loviisan kouluun. Tämän läpi käytyänsä meni hän Kesäkuussa 1809 jalkaisin Porvooseen ja suoritti loistavalla tavalla pääsötutkinnon kymnaasiin. Täällä hän teki työtä rautaisella ahkeruudella, suuren osan päivää opettaen lapsia elatuksensa tähden ja jatkaen omat opintonsa yön ajalla. Kymnaasin kurssin lopetettuaan sai hän kesällä 1813 pitäjäläistensä hyväntahtoisuuden kautta kokoon hiukan rahaa ja kaikellaisia ruokavaroja, niin että syksyllä saattoi mennä Turun yliopistoon, taas jalkaisin, mutta tällä kertaa muonakuorma kanssansa, jota isä omalla hevosella kuljetti. Turussa hän taas jatkoi samallaista kaksinkertaista työtä kuin Porvoossa, omien lukujensa ohessa opettaen toisia, monesti kahdeksankin tuntia päivässä. Näin elätti hän pääasiallisesti itse itseään ylioppilas-ajallansa, vieläpä lähetteli usein vanhemmillensakin vähän apua. Köyhyydestään huolimatta ei hän edes pyrkinyt suorinta tietä johonkin leipä-

virkaan, vaan luki maisteriksi, joksi hän seppelöittiin v. 1819. Nyt olisi hänellä ollut tilaisuus päästä lehtoriksi Viipuriin; mutta eräs hänessä herännyt tieteellinen ajatus teki, että hän mielummin vielä jonkun aikaa kärsi puutetta, päästäksensä toivojensa perille. Hänen kerran käydessään kesäluvalla yhden inkeriläisen ylioppilaskumppalin kodissa, oli näet siellä nähtävä kirjava monikansaisuus ja erittäin nuot suomalaiset heimolaiset suuresti vetänyt hänen huomionsa puoleensa. Hänen täten virinnyttä haluansa suomalaiseen kielitutkintoon kiihdytti vielä kuuluisa tanskalainun kielitutkija Rask, joka v. 1818 jonkun aikaa oleskeli Turussa (ks. likemmin K. Renvall'in elämäkertaa) ja suurella innolla puhui Suomen kielen kauneudesta sekä koko Suomen suvun tutkimisen tärkeydestä Euroopan muinaistieteelle. Sjögren sitten kirjoitti Rask'ille Pietariin ja ilmoitti kuinka suuresti hänen tekisi mieli lähteä Venäjällä asuvia Suomen kansan heimolaisia tutkimaan. Rask kaikin tavoin vahvistikin häntä tähän valmistaumaan, vaikka kyllä juuri silloin tarjona oleva tilaisuus meni tyhjäksi. Sjögren nyt kesällä 1819 meni Pietariin Venäjän kieltä sekä historiaa tutkimaan, jotka tuolla aiotulla matkalla olivat välttämättömän tarpeelliset. Hyväksi onnekseen sai hän siellä kohta kotiopettajan paikan piispa Cygnæus'en luona ja sittemmin Toksovan pappilassa, niin että voi olla vapaa leipähuolista. Vieläkin parempi aika koitti hänelle jonkun vuoden päästä. Hän oli 1821 saksaksi kirjoittanut vähäisen kirjoituksen Suomen kielestä ja kirjallisuudesta, ja jalo tieteiden suosija, Venäjän valtiokansleri Rumjantsow ihastui siihen niin, että sen painatti kustannuksellaan, jopa v. 1823, kun paikka oli tullut avoimeksi, otti nuoren tiedemiehen suuren kirjastonsa hoitajaksi.

Seuraavana vuonna Sjögren viimein pääsi toivojensa luvatulle maalle. Valtiosihteerimme Rehbinder'in välityksellä sai hän Suomen valtiovaroista kahdenvuotisen matkarahan suomensukuisten kansain tutkimista varten. Sjögren'in tekemä matkakaava oli sangen avara; se käsitti kaikki meidän heimolaisemme euroopanpuolisessa Venäjässä sekä vielä lisäksi Samojeedit Aasiassa. Mutta, vaikka matkaraha jatkettiinkin vielä toiseksi kahdeksi vuodeksi, ei hän kerinnyt täyttää muuta kuin kaavansa euroopalaista osaa, eikä siitäkään täydesti enempää kuin Aunuksen, Arhangelin, Wologdan, Wjatkan sekä Perm'in läänin tutkimisen. Syynä tähän oli, että hän varsinaisen kielitutkinnon ohessa tyystin tarkasti kaikki, mitä vaan mainittujen paikkakuntien täydelliseen tutkimiseen kuului, tilastoa, historiaa, kansatiedettä, muinaistiedettä, jopa ilman vaiheita ja eläin- sekä kasvikuntaakin. Sen ohessa että hän kansan suusta kirjoitteli runoja, taruja ja satuja, kirjoitti hän myös laveita ulosvetoja kaikista eteensattuvista arkistoistakin. Tämän matkan kallisarvoiset ja monipuoliset saaliit tulivat sitten esiin lukuisina pienempinä ja suurempina kirjoituksina: ***Seurakunnista Kemin Lapissa*** (ruotsiksi) 1828; ***Historiallinen, tilastollinen ja kielitieteellinen tutkimus Syrjääneistä*** (venäjäksi) 1811; ***Syrjäänin kielen rakennuksesta*** 1832, ***Hämäläisten vanhemmista asuinpaikoista*** 1831, ***Milloin ja miten Savolotshie ja sen Tshuudit joutuivat Venäjän vallan alle?*** 1832, ***Inkerin suomalaisista asukkaista sekä Inkerin nimestä*** 1833 (kaikki saksaksi); ***Metallien tuntemisesta ja käyttämisestä suomalaisissa sekä muissa tshuudilaisissa heimokunnissa*** 1839 (latinaksi) y. m. m.

Tällä välin oli jo Sjögren ansioittensa tähden v. 1829 tullut valituksi Pietarin akatemiaan apulaiseksi Venäjän historiassa sekä muinaistieteessä, puolentoista vuoden päästä ylimääräiseksi akatemikoksi sekä runsaasti kaksi vuotta myöhemmin akatemian kirjaston ulkomaisen osan hoitajaksi. Täten tuli hänen toimeentulonsa yhä paremmin turvatuksi, mutta toiselta puolen taas palvelus akatemiassa paljon esteli hänen omia tutkimuksiansa. Hänen tuli näet hyvin usein antaa lausuntoja akatemialle tarkastettavaksi tuoduista tieteellisistä teoksista. Hänen osakseen lykättiin aina kaikki, mikä koski koko Suomen suvun kieli- ja kansatiedettä, samoin myös muinaisskandinavilaiset aineet, pianpa sen lisäksi kaukasolaisetkin. Nämät moninaiset syrjätoimet teki Sjögren'in suuri tarkkuus vielä rasittavammiksi, mutta toiselta puolen ovatkin hänen lausuntonsa jokainen arvollisia lisiä tieteelle. Seuraus tästä liiallisesta työstä oli 1834 hänelle tullut paha silmätauti. Lääkäri arveli reumatisminkin osittain syyksi siihen ja neuvoi Kaukason kuumiin lähteisin kylpemään. Kun ei omat varat riittäneet, pyysi ja sai Sjögren akatemialta matkarahan niillä paikoin asuvain, vielä aivan tuntemattomain Ossetilaisten tutkimista varten. Syksyllä 1835 hän siis läksi Kaukasoon ja oleskeli siellä (paitsi pari kuukautta Krim'in niemellä Tatarin kielen tähden) 1837 vuoden loppuun asti. Huolimatta vaivoista ja vaaroista kulki hän jylhässä vuoristossa raakojen, väkivaltaisten vuorelaisten keskellä, halpa vaatteuksensa sekä suora käytöstapansa ainoana puolustusaseenaan. Terveyden hoito oli näissä toimissa kokonaan unohtunut, joten hänen toinen silmänsä siellä kokonaan sokeni ja muukin ruumis oli saanut pahoja vammoja pakkasessa matkustamisesta. Mutta toiselta puolen oli hänellä taas runsas tieteellinen saalis muassaan, josta hän 1844 pani kokoon *Ossetin kieliopin*. Kuinka suuren arvon tiedemiehet panivat tälle teokselle, näkyy siitä, että Franskan „Institut" (akate-

mia) hänelle siitä seuraavana vuonna antoi suuren kultaisen palkintomitalinsa, vaikka kilvassa oli 10 eri teosta, vaan Sjögren ei ollut omaansa edes kilpaan ilmoittanutkaan.

Sitä ennen oli hän jo 1844 saanut varsinaisen akatemikon paikan, johon seuraavana vuonna vielä yhdistettiin akatemian kansatieteellisen museon hoitajan virka. V. 1845 hänelle myös suotiin valtioneuvoksen arvonimi. Näinä samoina aikoina olisi hänellä taas ollut tilaisuus suureen tieteelliseen matkaan Pohjois-Venäjän ja Siperian suomensukuisiin kansoihin. Silmäinsä huonouden sekä terveytensä ylimalkaisen heikkouden tähden täytyi hänen kuitenkin luopua tuon nuoruudentyönsä loppuunsaattamisesta. Mutta hän ehdotti kumminkin sijaansa toisen Suomalaisen, Castrén'in, ja antoi näin alun tämän maamiehemme maineesen sekä sen kautta Suomen kansalle tulleesen kunniaan.

Pienemmälle tutkimusretkelle uskalsi Sjögren kuitenkin itsekin lähteä 1846, nimittäin Liivin- ja Kuurinmaalle, ottaaksensa selvää Liiviläisistä, pienestä suomalaisesta kansantähteestä niillä mailla. Tätä tutkimista hän vielä jatkoi toisellakin käynnillä 1852, jolloin myös poikkesi Runö'n saareen siellä asuvain Ruotsalaisten murteesen tutustuakseen. Täältä saatuihin tietovaroihin perustuu kirjoitus: *Lisä Liivinmaan kansatieteesen* (saks.) 1849, jota paitsi on painettu pari seuralle annettua kertomusta matkasta. Itse pääteos *Liivin kielioppi ja sanakirja* ynnä kansatieteellisen ja historiallisen kertomuksen kanssa vasta tuli ulos 1861 akatemikko Wiedemann'in toimen kautta. Silloin oli varsinainen tekijä kauan levännyt haudassa. Monenkertaiset vilustumiset matkoilla olivat olleet syynä rintatautiin, joka hänet tempasi pois Tammik. 18 p. 1855. Suremaan häntä jäi leski Gustaava Sofia Laurell suuren lapsijoukon kanssa.

Paitsi edellisessä jo mainituita on hän vielä sepittänyt seuraavat tärkeämmät kirjoitukset, pienempiä lukuun ottamatta: Olavi pyhän, Norjan kuninkaan, elämästä (lat.) 1838, Ossetilaisia tutkimuksia (saks.) 1848, Aineksia suurivenäläisten sanain vertailemiseen pohjoisten ja itäisten kielten sanavaroihin (ven.) 1852. Sitä paitsi löytyvät hänen kirjeensä ensimmäiseltä matkalta ruotsalaisissa Turun sanomissa 1825—28, kaukasolaista matkaa kuvaavat akatemian toimituksissa. Viimeisinä vuosina Sjögren'illä tekeillä ollut Suomen loitsurunoin saksalainen käännös ynnä tutkimus itse runoista on vielä jäänyt ulosantamatta. Saksalainen painos Sjögren'in koottuja kirjaelmia, joka hänen tutkimuksensa suomensukuisista kansoista ynnä pari muuta sisältää, on ilmaantunut 1861 akatemikko Schiefner'in toimesta. J. K.

Sjöros, Kaarlo Kristian, lainoppinut, syntyi Syysk. 4 p. 1839 Uudessakaupungissa. Vanhemmat olivat laivuri Kristian Sjöros ja hänen vaimonsa Maria Katariina Hellström. Sjöros tuli, suoritettuansa oppikurssinsa Turun lukiossa, ylioppilaaksi v. 1859, kävi tuomaritutkintoa v. 1862 ja pääsi kanslistiksi Turun hovioikeuteen v. 1866. Käytyänsä läpi hovioikeuden alemmat virka-asteet, nimitettiin Sjöros v. 1875 assessoriksi mainittuun hovioikeuteen. — Syntymäkaupunkinsa, Uudenkaupungin, edusmiehenä oli Sjöros porvarissäädyssä 1872 v:n valtiopäivillä ja istui silloin jäsenenä merilaki- ja toimitus-valiokunnassa. Varsinkin edellisessä näistä valiokunnista, jonka tehtävänä oli uuden merilain ehdotuksen käytteleminen, mainitaan Sjöros'in toimi sangen arvokkaaksi. Sittemmin istui hän jäsenenä siinä hallituksen asettamassa komiteassa, joka valmisteli ehdotuksen asetukseen matkustaja-höyrylaivoista, joka asetus julistettiin Helmikuun 19 p:nä 1879. — Ansaitun kiitoksen on Sjöros saavuttanut sen suuren lakiteoksen kautta, jonka hän yhdessä K. W. Sulin'in kanssa toimitti nimellä: *Sveriges Rikes lag, gillad och antagen på Riksdagen åhr 1734, med tillägg, förändringar och förklaringar, gällande i Storfurstendömet Finland* eli suomeksi: *Ruotsin Valtakunnan laki, hyväksytty ja noudatettavaksi otettu valtiopäivillä vuonna 1734 ynnä niiden lisäysten, muutosten ja selitysten kanssa, jotka ovat voimassa Suomen Suuriruhtinanmaassa.* Ensimmäinen painos tätä tärkeätä teosta tuli ulos v. 1872. Sittemmin on ilmestynyt vielä kaksi painosta ruotsin kielellä. Suomenkielinen painos, joka on muodostettu muutamilla muutoksilla toisen ruotsinkielisen painoksen jälkeen, ilmestyi Suomalaisen Kirjallisuuden seuran toimesta v. 1877. — Sjöros nai v. 1870 Elise Engdahl'in, tullinhoitaja Efraim Engdahl'in tyttären Turusta.

Sjöstrand, Carl Eneas, kuvanveistäjä, syntyi Tukholmassa 11 p. Syysk. 1828. Vanhemmat olivat historiamaalaaja Kaarlo Juhana S. ja Johanna Sofia Morberg. Käytyänsä Klaaran korkeammassa oppikoulussa oli hän 1848—55 oppilaana vapaitten taiteitten akatemiassa, jossa sai moniaita mitaleja ja rahapalkintoja, ja valmisti itsenäisenä taiteilijana useat teokset, joista mainittakoon Kristus, veistokuva Upsalan Kolminaisuuden kirkkoon, ja prinssi Kustaan ylen suuri muotokuva, joka pronssiin valettuna asetettiin Haga'n linnaan. Hän opiskeli sitten 1855—56 Köpenhaminan taideakatemiassa. Palattuansa Tukholmaan S. tapasi Fr. Cygnæus'en, joka hänelle kuvaili, miten Suomessa aukenisi tilaisuus vilkkaampaan taiteilijavaikutukseen, varsinkin koska oli nostettu kysymys muistopatsaan pystyttämisestä H. G. Porthan'ille. S. noudatti kutsumusta sitä halukkaammin, koska jo eu-

nen oli E. v. Qvanten'in johdolla tutustunut ja mieltynyt Kalevala-runojen kauneuksiin ja huomannut monta kohtaa niissä soveliaaksi aiheeksi plastillisiin teoksiin. Jo ennenkuin muutti Suomeen oli hän valmistanut teoksen, jonka aine oli Kalevalasta otettu: „Väinämöisen laulu" terra cotta-kuvaryhmä. Syksytalvella 1856 lähti S. Suomeen, missä teki Porthan'in patsaan suunnitelman sekä J. R. Munck'in, Porthan'in, Runeberg'in, Lönnrot'in ja Calonius'en rintakuvat ynnä Franzén'in ja J. J. Tengström'in muotokuva-medaljongit. Kesällä 1857 teki hän matkustuksen Savoon ja Karjalaan, tutustuaksensa kansantyyppeihin. Mentyään syksyllä 1857 München'iin, teki hän siellä yliopistolle marmorisen Porthan'in rintakuvan; sikäläisessä taideakatemiassa hän harjoitti opintoja vuoteen 1859 ja valmisti siellä „kapaloitansa katkaisevan Kullervon" ja luonnoksen korkokuva-friisiin „Väinämöisen laulu". Suomalaisen Kirjallisuuden seura tilasi häneltä 1859 Porthan'in muistopatsaan, jonka mallikuva häneltä valmistui Romassa 1861; se valettiin pronssiin ja paljastettiin Turussa 1864. Romassa hän teki luonnoksen veistokuvaan „Kullervo puhuen miekallensa." — Lokakuussa 1861 S. palasi Tukholmaan, missä muistista veisti pystykuvasen Fr. Cygnaeus'esta, samoin J. L. Runeberg'ista, lapsikuvan „Bakkos". pystykuvaset „Tyttö, selvittäen hiuksiaan", "Neekeritär kuunnellen karinkaukalon ääntä" ja „Äiti ja lapsi" sekä kipsisen kuvaryhmän „Brage ja Iduna".

V. 1863 kutsui Suomen taideyhdistys S:n Suomeen piirustuksen opettajaksi yhdistyksen kouluun, joka silloin lavennettiin. Varoilla, joita Helsingin naiset olivat koonneet, teki hän friisin „Väinämöisen laulu", minkä yliopisto osti ja asetti huoneensa etehiseen. Tilauksen johdosta veisti hän ylen suuren kuvan „Kullervo puhuen miekalleen" (valmistunut 1867). V. 1865 sai hän opettajanviran kaavailutaidossa Helsingin polyteknillisessä koulussa. Valmisti vielä: „Kanteletta soittava Amor" (marmorista), kipsisen lapsiryhmän „Sotkottaret", „Suomalainen kiekanheittäjä" (palkittu), „Italialaiset boccia-lyöjät", „Paimentyttö" (marmorista), „Amor'in varvakkaita sitova tyttö": rouva Karamsin'in ja kreivitär Linder'in rintakuvat; Adlercreutz'in, Döbeln'in ja Sandels'in marmori-medaljongit. V. 1869 teki hän koru-kuvaryhmän uuden valtiopäiväjärjestyksen tähden vietettyyn juhlaan. Hän on tehnyt suuret rintakuvat juhliin Shakespeare'n, Beethoven'in, Franzén'in ja Kustaa II Aadolfin muistoksi sekä Aleksanteri II:n 25-vuotisen hallituksen johdosta vietettyyn juhlaan; rintakuvat hyvin monista Suomen mainioista miehistä, niinkuin Snellman, Pacius, Ahlqvist, Filip v. Schantz, K. Collan, Topelius, Fr. Cygnæus, Koskinen, taiteilijat Löfgren, Kleineh, Sjöström y. m.; pystykuvasen M. Agricola'sta; korkokuvat „Ilmarinen Sampoa takoen", „Salaminin kuninkaat" (Eubulos ojentaa Eurysakeelle hänen isänsä aseet), „Ensimmäiset askeleet", „Nuori tyttö antaa siivet veistotaiteen haltiattarelle".

S. on Tukholman näyttelyssä 1866 saanut kunniakirjan; 1869 senaatin määräämän palkinnon, 1200 markkaa, maassa harjoitetusta taiteilijavaikutuksesta; Pietarin taidenäyttelyssä 1872 toisen kultamitalin; 1873 senaatilta 1200 markkaa käydäkseen Wien'in mailmannäyttelyssä; 1876 hopeamitalin yleisessä taide- ja teollisuusnäyttelyssä Helsingissä. — S:llä on suuri merkitys Suomen taidehistoriassa, osaksi koska hänen kauttansa veistotaide oikeastansa on pysyväisesti kodistunut maahamme, osaksi koska hän on ensimmäisenä jonkunmoisella menestyksellä plastillisiin teoksiin käyttänyt suomalaisen jumaluustaruston aineita. Hänen tekemänsä lukuisat Suomen etevien miesten muotokuvat ovat kipsijäljennöksinä levinneet yli koko maan ja moniaalla herättäneet ensimmäisen osanoton ja mieltymyksen veistotaiteesen. — Hän on v:sta 1859 naimisissa Hermenie von Stahl'in kanssa.

Sjöström, Aksel Gabriel, runoilija, syntyi Janakkalassa 26 p. Elok. 1794; hänen vanhempansa olivat tilaninspehtori, kersantti Mattias S. ja Gustaava Blåfield. Aksel Gabriel S. tuli ylioppilaaksi 1809, filosofian kandidaatiksi ja tohtoriksi 1815 sekä seuraavana vuonna yliopiston dosentiksi Kreikan kirjallisuudessa; pääsi sitten ylimääräiseksi adjunktiksi 1821, varsinaiseksi adjunktiksi 1826 ja kreikan professoriksi 1833. Hän oli hämäläisen osakunnan kuraatorina 1824—29 ja inspehtorina 1833—42. — S:n useimmat, yliopistonvirkaa varten julaistut väitöskirjat ovat runollisia käännöksiä Kreikan kirjallisuudesta ruotsiksi, jommoisia hän koko elämänsä aikana yhä edelleen julkaisi suuren joukon (*Anthologium epigrammatum Graecorum* 1821—27, *Anacreon* 1826, *Theocriti Idyllia* 1830—33, *Homeri Odyssea* 1835-42, viisi *Euripideen tragediaa* 1842-46 y. m.). Nämä käännökset seuraavat yleensä jokseenkin taitavalla tavalla tarkasti alkuteosta, useasti uskollisesti säilyttämällä kreikkalaisen runokielen omituisuuksia ja lausumistapoja; toisinaan kuitenkin kieltämättä liian sananmukaisesti, niin että ruotsalainen värssy jää suloa vaille. Samalla aikaa S. ryhtyi alkuperäiseen kirjalliseen tuotantoon; koitteli ensin runouden harjoittamista „Aurassa", jota ilmestyi kaksi vihkoa 1817—18 ja joka seurasi niitä romantillisia harrastuksia, mitkä silloin olivat vallalla Ruotsin fosforisteissa. Hän toimitti sanomalehdet *Åbo Tidningar* (1820-22 yhdessä H. Snellman'in kanssa, sitten vuoteen 1827 yksinään) ja *Tidningar från Helsingfors* (1829—31), julkaisten näis-

sä sekä muissa sanomalehdissä silloin tällöin myös runoelmia. Pian hän saavutti runoilijana suurta mainetta; hän valmisti runot useimpiin juhlallisiin tilaisuuksiin, niinkuin esim. kolmeen eri promotioniin (promotioni-runot *Oskulden, Skyddsgudinnorna, Hjertats hemlighet*). Nämä päällekirjoitukset jo viittaavat siihen tunteelliseen mielialaan, joka yleensä vallitsee S:n runoudessa. Hän yhtyi pääasiassa fosforistein suuntaan, mukaillen esim. pikkurunoelmissaan etenkin tämän oppikunnan hentotunteista luonnonkuvailemista. Myöskin hän käytteli niitä allegoorisia ja mytoloogisia henkilöitä ja vertauskuvia, jotka aina ovat olleet tavalliset akatemiallisessa ja viranomaisessa runoudessa. Tämän rinnalla huomataan hänen kertomarunoissaan paikoittain luonnonperäinen uskaliaisuus esityksessä; hän ei pelkää käyttää jokapäiväisestä elämästä otettuja sanoja ja vertauksia, mutta tässä oikeastansa kiitettävässä ominaisuudessaan käypi hän — tahallansa tai huolimattomuudesta — niin pitkälle, että täytyy monessa kohdin arvostella hänen kieltänsä proosalliseksi ja arkipäiväiseksi. Syyksi niihin puutteisiin, jotka luonnollisen runoilutaipumuksen ja monen ansion rinnalla ilmaantuvat hänen teoksissaan, lienee melkoiseksi osaksi luettava huolellisuuden puute niiden valmistamisessa. Aikaa myöten S:n maine hälveni; hänen runoelmakokoelmansa *Taflor af vådelden i Åbo* (Turussa 1827) sai kestää kovan julkisen arvostelun. Myöskin hänen tuotteliaisuutensa väheni, niin että hänen alkuperäisiä runoelmiansa ei ole laveudeltansa paljon. Myöhempinä elämän vuosinansa hän jatkoi etupäässä vaan käännöksiänsä kreikasta. Käytöstavoissaan S. oli omituinen sekä joksensakin sievistymätön. Hän oli 1829 nainut Margareeta Sofia Helsberg'in ja kuoli Helsingissä 11 p. Jouluk. 1846. (Renvall, Biogr. Ant., y. m.).

Sjöström, Frans Anatolius, arkitehti, syntyi Turussa 1840 Heinäkuun 3 p.; vanhemmat olivat kruununnimismies, Turun kehruuhuoneen päällikkö Fredrik Wilhelm S. ja Loviisa Ahlblad. Opittuansa ensin Turun ylialkeiskoulussa ja teknillisessä reaalikoulussa, oli hän 1859—61 Turun läänin arkitehdin T. Chiewitz'in oppilaana ja apulaisena. Oli sitten 1861—68 oppilaana vapaitten taiteitten akatemiassa Tukholmassa, missä voitti korkeimman palkintomitalin arkitehti-töistä; samalla aikaa hän työskenteli opettajansa, prof. F. W. Scholander'in, yksityisenä apulaisena. Tämän jälkeen hän vielä keisarillisen senaatin antamilla apuvaroilla lähti, opettajaksi kehittyäksensä, ulkomaille vuosiksi 1869—72 ja kävi Wien'in teollisuus- ja taidenäytteiyssä 1873. S. määrättiin 1872 toimittamaan opettajanvirkaa Helsingin teknillisessä reaalikoulussa, nimitettiin 1873 rakennustaiteen opettajaksi samaan, polyteknilliseksi opistoksi muutettuun kouluun ja tuli 1879 siinä vanhemmaksi opettajaksi. Hänen tieteellisesti kehitettyä kykyänsä on sen ohessa kysytty hyvän lukuisissa hallituksen antamissa toimissa, niinkuin valtion rakennuksien tarkastamisessa ja rakentamistöitten johdossa. Itse S. on tehnyt piirustukset m. m. polyteknillisen opiston ja suomalaisen alkeisopiston huoneuksiin, kauppaneuvos Kiseleff'in rakennukseen Helsingissä, Helsingin saksalaisen tyttökoulun huoneukseen ynnä useihin eri kaupunkien ja seurakuntien kirkkoihin, kaupunki- ja raatihuoneisiin sekä koulurakennuksiin; viimeiseksi hän sai ensimmäisen kilpapalkinnon piirustuksistaan Suomen säätyhuoneeseen. Hänen tekemänsä rakennukset ovat hienoa, tarkkaa taidetapaa; ne miellyttävät varsinkin sen huolellisuuden ja maun hienouden kautta, millä niissä jokainen erikoiskoristus on keksitty ja paikkaansa sovitettu. S. nai 1875 Olga Thuresson'in, joka on Turusta kotoisin.

[Skelge,] Lucia Olavintytär, lahjoittaja. Nimi Skelge, joka merkitsee karsassilmä, tavataan varsin aikaisin Suomessa. Jo v. 1338 mainitaan eräs Fulco „dictus Skelga", v. 1344 eräs Turun porvari Matthias „dictus Skaelgi", v. 1378 eräs Jaakko Skælge Piikkiössä, vv. 1392 ja 1405 eräs Niklis Skiælgha eli Skælge Tenholassa, Sauvossa ja Paimiossa, sekä v. 1425 Jeppe Skielge Turussa. Olivatko nämä yhtä sukua, ei tiedetä. — Lucia Skelge'n isä, Olavi Skelge, oli tilallinen Vanajan pitäjässä ja nai Rötker Ingenpojan tyttären Kristiinan eräästä suvusta, joka vaakunassaan kantoi kaksi vastatusten yltyvää käärmeen kaulaa [ks. Jägerhorn, suku]. Isän kuoltua meni Lucian äiti toiseen naimiseen, ja kun sekä isäpuoli että äiti olivat kuolleet, tuli Henrik Svärd Lucian holhojaksi. Tämänkin kuoltua näkyy hänen leskensä, Birgitta Klauntytär [Diekn] Harvialassa, ottaneen orvon asiat hoitaaksensa, kunnes v:n 1438 paikoilla Lucia naitiin Birgitan veljelle Henrik Klaunpojalle [ks. Diekn, Henrik Klaunpoika]. Avioliitto kesti 20 vuotta, ja Lucian nimi liittyy hänen miehensä toimiin Naantalin luostarin perustamisessa. Miehen kuoleman jälkeen hän vielä eli lähes 40 vuotta, viime aikoina nähtävästi asuen Naantalin luostarissa, jossa vihdoin Helmik. 1498 mainitaan vainajaksi. Y. K.

Skogman, Taavetti, suomalainen matkailija, syntyi Mouhijärvellä 10 p. Marrask. 1840. Vanhempansa olivat torppariväkeä: Mikko ja Saara Mikkola. Skogman tuli yliopistoon 1860, vihittiin papiksi 1863, oli virkaa tekevänä pappina useammissa Yli-Satakunnan seurakunnissa, jonkun aikaa Turun konsistoorin amanuensina. Katovuoden aikana joutui hän Toukok. 26 p.

1867 Suodenniemellä kulkutaudin uhriksi. Hän oli naimisessa Emma Fredriika Böcker'in kanssa.

V. 1861 sai Skogman Suom. Kirjall. Seuralta Furuhjelm'in matkarahan, jolla kävi tutkimaan syntymäseutuansa ylistä Satakuntaa sekä kaakkoista Pohjanmaata. Sieltä hän toi runsaat varat kansantaruja sekä lauluja, niinkuin myös paljon vanhoja käsikirjoituksia ja kirjoja. Kansatieteellisen ja historiallisen saaliinsa hän pani kokoon hauskaksi kirjoitukseksi, joka nimellä *Kertomus matkoiltani Satakunnassa muistojuttuja keräämässä* on painettu Suomi-kirjan uuden jakson toiseen nidokseen. Tässä keräyksessä osoitettu taito oli syynä siihen, että Suom. Kirj. Seura 1865 uskoi hänelle suuremman tehtävän, nimittäin Ruotsissa ja Ruijassa asuvien Suomalaisten tutkimisen. Hänen matkansa siellä aikanaan nosti suurta epäluuloa ja melua Norjan sekä Ruotsin sanomalehdissä, niinkuin myös kaikuna siitä meidän maan ruotsinmielisissä piireissä, kun arveltiin hänen yllytelleen Ruijan Suomalaisten kansallistuntoa. Kertomus hänen tutkimistensa tuloksesta on painettu nimellä *Suomalaiset Ruotsissa ja Norjassa* (Suomi u. j. VIII). Paitsi sitä on Skogman Maiden ja Merien takaa nimiseen kuvalehteen antanut pari pienempää kirjoitusta Lappalaisista ynnä muutamia lyyrillisiä lauluja. J. K.

Skytte-suku on vanha keskiaikainen aatelissuku Suomessa, mutta sen sukujohtoa ei ole aivan selville saatu. Jo 1340-luvun viime vuosina tavataan Itämaiden voutina Turussa Gerard l. Geriko Skötte. V. 1378 mainitaan eräs Menika Skytte Turun seuduilla; v. 1404 Paimiossa Benct ja Jusse ja vähää myöhemmin Nisse Skyttæ; vv. 1444—71 Naantalissa Paul Skytta, asemies („aff vapn"), nainut Ragnildin, Pietari Danske'n tyttären, jotka 1467, kun heidän tyttärensä Anna rupee nunnaksi Naantalin luostariin, sille lahjoittavat tiloja Porvoon pitäjässä; vv. 1414—46 ja vainajana 1451 Hakon Skytta, varakas mies Turussa, nainut Truda Linnunpään; vv. 1441—51 Lauris Skytta, Olavinpoika, Turun tuomiokirkon kaniiki ja taloudenhoitaja sekä kirkkopappi Hattulassa, joka 1451 Naantalin luostarille antaa tilansa Kariniemen kylässä Huittisissa; v. 1485 Martten Skyttæ kaniiki Turussa. Samoin näkyvät 14:n sataluvun alulla mainittu Broder Olavinpoika, Lautkankaren herra, sekä hänen poikansa Olavi Broderinpoika, joka oli tuomarina Sääksmäen kihlakunnassa ainakin vv. 1435—63, kuuluneen tähän samaan aateliseen Skyttesukuun. Olavi Broderinpojan pojanpoika oli nähtävästi Jaakko Pietarinpoika (Skytte), piispa Martti Skytte'n isä. (Arvidsson, Handl.; Lagus, Finska adelns gods, y. m.)

Skytte, Martti, piispa, istui Suomen piispanistuimella levottomana ja ankarana aikakautena, kun paavilaisuuden täytyi väistyä Lutherin puhdistetun opin tieltä. Martti Skytte lienee syntynyt vuoden 1480 paikoilla; isä Jaakko Pietarinpoika (Skytte) sanotaan omistaneen kartanon ja asuneen Hämeessä. Poika nautti ensin opetusta Rauman kaupunki- ja Turun katedralikoulussa, jonka jälkeen matkusti Ruotsiin, jossa rupesi munkiksi opista kuuluisaan Sigtunan dominikaani-luostariin. Luostarin varoilla sai lahjakas suomalainen nuorukainen matkustaa ulkomaille Saksaan ja Italiaan, ehkäpä Franskaankin. Voitettuansa oppineen nimen sekä tutustuttuansa Wittenberg'issä Lutheriin, palasi hän Sigtunaan 1522 ja valittiin yksimielisnsti luostarin prioriksi; kaksi vuotta myöhemmin hän nimitettiin dominikaanein veljeskunnan ylitarkastajaksi Pohjoismailla. Vaikka S. oli v. 1525 saanut moitetta liiallisesta leppeydestä epäiltyjä veljeskuntansa jäseniä kohtaan, kutsuttiin hän kuitenkin kuninkaan toimesta Eerik Sveninpojan jälkeen Turun piispaksi, johon virkaan 5 p. Tammik. 1528 Strengnäs'issä juhlallisesti vihittiin katolisella tavalla. Arvattavatti oli Kustaa saanut tietoa miehen suopeasta ja uskonpuhdistukseen taipuvasta mielenlaadusta, ja muuttanut mieltänsä häntä kohtaan — vaikka tämä ystävyys ei kauan kestänyt. Semmoista miestä olikin nyt juuri tarvis Suomen piispanistuimella: vakavalla vaan hellällä kädellä pani hän melkein huomaamatta uskonpuhdistuksen toimeen avarassa hiippakunnassaan.

Pietari Särkilahti oli Suomessa saarnannut puhdistettua oppia, Martti Skytte'n tuli saattaa se voimaan. Useat kaniikit Turun tuomiokapitulissa ja papit maalla eivät kuitenkaan tahtoneet niin hevin vanhasta opista luopua ja tekivät Skytte'lle vastustusta. Vaan kuninkaan avulla pantiin puhdistus toimeen Vesteros'in recessin mukaan: luostarit menettivät avarat tiluksensa, Rauman harmaaveljesten luostari suljettiin väkivallalla ja muut joutuivat itsestään pian autioiksi, paitsi Naantalin birgittalaisluostari, joka vielä jäi riutuvaan eloon; papeille annettiin käsky saarnata puhdasta Jumalan sanaa, Kuusiston linna hävitettiin kesällä 1528. Örebro'n kirkkokokous (Helmik. 1529) astui vielä askelen, järjestäen uudet kirkolliset olot ja hyläten katoliset kirkonmenot. Vähitellen ja varovaisella kädellä pani Skytte uudet päätökset käytäntöön hiippakunnassaan, mutta tämä hellyys ei lopulta tyydyttänyt kiivasta kuningasta. Toiselta puolen Kustaa Vaasan kirkon omaisuuden suhteen osoittama itara ahneus ei voinut muuta kuin ajan pitkään hänestä vieroittaa Skytte'n. Tyytymättä luostarien omaisuuden peruuttamiseen, pappien palkkain melkoiseen vä-

hentämiseen ja kirkonkello-veroon, lähetti hän vielä seuraavina aikoina omavaltaisesti miehiä kirkoista nuuskimaan niiden muka liikanaisia tiloja, vieläpä hopeakalujakin ja koristuksia. Tämä kuninkaan ja piispan pahennut väli saattoi Skytte'lle paljon surua ja murhetta, kuitenkin osoitti hän tässäkin asiassa aina suurinta kuuliaisuutta. Kuninkaan esimerkkiä seuraten rupesivat mahtavat kirkolta kiskomaan taloja, peltoja, niittyjä, vesiä tai muuta; talonpojat eivät enää tahtoneet maksaa verojansa papistolle. Turhaan Kustaa julisti ankarat kiellot ja käskyt, vallattomuus ei lakannut; vielä 1538 hän valittaa että sekä talonpojat että rälssimiehet syyttä ja oikeudetta kiskovat ja sieppaavat („rycke och rappe") kirkon omaisuutta. Mutta itsellänsä katsoi hän kyllä vielä olevan syytä anastaa kirkon tiloja. Piispan elämän lopulla m. m. antoi kuningas tietää, että tahtoi häneltä jonkun lahjan; Skytte silloin 1544 lahjoitti perimänsä Vanhankartanon Lammin pitäjässä. Mutta seur. vuonna käskee Kustaa kumminkin käskyläistensä Turussa ottaa haltuunsa piispan prebendatilat, koska vanha piispa muka ei voinut tiloja hoitaa eikä määrättyä veroa maksaa. Vaikka tämmöisissä oloissa ollen, Martti Skytte ei kuitenkaan valittanut, vaan edisti varoillaan vielä yhteistä hyvää. Omalla kustannuksellaan lähetti hän Saksaan, siellä Wittenberg'issä uuden opin perustuksiin tutustumaan, kahdeksan nuorukaista, joista moni sitten voitti maineikkaan nimen, ennen muita Mikael Agricola ja Paavali Juusten. Edellinen näistä määrättiin palattuaan apulaiseksi piispalle, joka oli eroansakin pyytänyt. Skytte kuoli iäkkäänä Turussa 30 p. Jouluk. 1550, naimatonna, luopumatta nuorempana antamastansa munkkilupauksesta. Yksityisessä elämässä kiitetään häntä hurskaudesta. kohtuullisuudesta ja anteliaisuudesta. Turussa ollessaan oli hänen aina tapana joka perjantai omalla kädellään jakella almuja köyhille; tämäkin oli kaunis katolisuuden tapa. — V. 1530 oli Skytte'lle tarjottu Upsalan arkkipiispan hiippa, vaan hän kieltäytyi: nähtävästi tahtoi hän mieluisammin pysyä kaukaisemmassa ja vähemmin huomatussa virassaan Auran rannoilla. (Finl. Minnesv. Män I; Råbergh, De ref. ideernas utveckling i Finl. y. m.)

Slang aatelissuvun kantaisänä mainitaan eräs rälssimies, nimeltä Hookana Tiidemaninpoika, Wiurilan ja Balkkisten herra, joka eli alussa 15:ttä satalukua ja oli nainut kahdesti Fleming-suvusta, ensikerran Walpuri Henrikintyttären ja sitten Lucia Jaakkimantyttären. Edellisestä avioliitosta suku polveutui, niinkuin seuraava sukutaulu osoittaa. * Useat suvun jäsenistä ovat 15:nnen sataluvun kuluessa tulleet enemmän tai vähemmän kuuluisiksi. Kantaisän nuorempi poika Eerik Hookananpoika oli vv. 1572—75 Wiipurin linnan haltiain joukossa ja viimemainittuna vuonna muiden ohessa aselepoa solmimassa Rajajoella. Vanhempi veljes, Pertteli Hookananpoika, oli jo varhain kuollut; mutta tämän poika, Eerik Perttelinpoika, määrättiin jo syksyllä 1569 Suomen laivaston amiraaliksi ja käytettiin sittemmin monenlaisissa valtiotoimissa, kunnes viimein kuoli Käkisalmen linnanhaltiana Maalisk. 14 p. 1592. Surullisen maineen oli jo Suomen herttuakunnan aikana saanut Eerik Perttelinpojan nuori veli, Juhana Perttelinpoika, joka, ollen Juhana herttuan palveluksessa, keväällä 1563 otettiin Uplannissa kiinni kapinallisia puheita pitämästä ja kiduttavaisen tutkinnon perästä tuomittiin Tukholmassa kuolemaan Huhtik. 14 p., sekä mestattiin Kesäk. 19 p. samaa vuotta. Eerik Perttelinpojan poika, Klaus Eerikinpoika, oli nuijasodan aikoina Sigismundon puoluelaisia, kunnes hän syksyllä 1599 joutui Kaarlo herttuan vangiksi; hän kuitenkin sai armoa ja palveli sitten uskollisesti ja miehuullisesti uutta hallitusta. Venäjän sodassa hänen nimeänsä usein mainitaan; muun muassa hän johti Pähkinälinnan valloituksen ja käytettiin rauhanteon perästä rajan sovittajana Venäjätä kohden. Kun Ruotsin ritarihuone perustettiin v. 1625, on Klaus Eerikinpoika nimellä Slang siihen sisäänotettu. Hänen kuolinvuotensa on tuntematon. Puoliso Elina Boose, joka jo v. 1604 oli hänellä avioliitossa, eli vielä v. 1648. Heidän lapsistaan on kuuluisin kolmenkymmenen vuotisen sodan sankari Eerik Slang, josta tässä alempana. (Bomansson, Hert. Johan; Lagus, Finska adelns gods; Tavaststjerna, Lisätietoja, y. m.)

Y. K.

---

* Suku Slang.

Hookana Tiidemaninpoika, Wiurilan ja Balkkisten herra.

Pertteli Hookananpoika. Puoliso: Anna Olavintytär Näs'istä. — Eerik Hookananpoika.

Eerik Perttelinpoika. Käkisalmen linnan haltia, † 1592. Puoliso: Kaarina Eerikintytär Bergen Mälkkilästä. — Juhana Perttelinpoika, Suomen herttuan hovipalvelija, mestattu Ruotsissa 1563.

Hebla, naitu 1) Maunu Abrahaminpoika Ille'lle; 2) Klaus Munck'ille. — Kaarina, naitu Hannu Mikonpoika Munck'ille. — Klaus Eerikinpoika Slang. Puoliso: Elina Juhontytär Boose Karunasta ja Lahdenpohjasta.

Eerik Slang, † 1642. — Anna, naitu Henrik Eerikinpoika Sabelstierna'lle. — Elina, naitu Henrik Sass'ille. — Kaarina, naitu Arvid Kristerinpoika Björnram'ille

Slang, Eerik, sotasankari, oli Klaus Eerikinpoika Slang'in ja Elina Boose'n poika, syntynyt 16:nnen sataluvun alussa, vaikka vuosilukua ei tiedetä. Nuoruudessaan hän mainitaan kasvatetuksi Kustaa Aadolfin hovissa ja seurasi v. 1630 suuren kuninkaan kanssa Saksanmaalle, missä pian yleni arvossa ja kunniassa. V. 1635 hän tuli everstiksi henkirykmentissä, joka silloin kuului Banér'in armeijaan, ja oli semmoisena muassa Wittstock'in tappelussa v. 1636 sekä retkellä Böhmiin alkuvuodella 1640, jolloin hän Kitsch'in tykönä hakkasi maahan 3000 kroatia. Kun Banér keväällä 1640 piiritti Piccolomini'n leiriä Sahlfeld'issa Thüringinmaalla, tuli Slang niin pahoin haavoitetuksi, että hänen täytyi leikkauttaa poikki toinen käsivartensa. Toinnuttuansa hän, tästä huolimatta, jälleen ryhtyi sodan leikkiin ja seurasi kevättalvella 1641 Banér'ia tuolle tunnetulle retkelle Regensburg'ia vastaan. Kun Banér sitten Maaliskuussa pakoitettiin talvimajoiltansa kiireesti peräytymään Böhmin vuorten yli Saksiin, tuli Slang 1,500 ratsumiehen kanssa katkaistuksi, mutta sulkeutui pieneen ja huonosti varustettuun Neuburg'in kaupunkiin, jossa neljättä vuorokautta ihmeteltävällä uroudella pidätti vihollisten koko voimaa, kunnes Banér onnellisesti oli ehtinyt vuorisolien läpitse. Lopulta kuitenkin „Ruotsin Leonidas" tässä pakoitettiin antaumaan. Sotavankeudesta päästyänsä Slang, joka nyt oli kenraalimajuriksi koroitettu, jälleen osoitti entistä kuntoansa Torstenson'in ylikomennon alla. Mutta kuuluisassa Leipzig'in tappelussa, Lokak. 23 p. 1642, jossa Slang komensi sotarinnan vasenta siipeä, hän heti taistelun alussa sai surmansa pistolin-luodin kautta. Eerik Slang haudattiin erääsen Leipzig'in kirkkoon, jossa viime aikoihin asti löytyi hopeainen risti hänen hautansa koristeena. Hänehen sammui miehiseltä kannalta koko Slang-suku. Hänen kihlattu morsiamensa, Agnes von Waldeck, oikeutettiin perimään kaatunutta sulhastansa, naitiin v. 1650 kreivi Juh. Fil. v. Leiningen'ille ja kuoli 1651. (Anrep, Ättartaflor; Gottlund, Otava I, y. m.). Y. K.

Slotte, Kaarle Juhana, kansanedustaja, talonpoikaissäädyn puhemies 1877 ja 1882 vuoden valtiopäivillä, syntyi 20 p:nä Tammik. 1827 Slotte'n tilalla Alavetelin kappelissa Kokkolan pitäjää. Hänen esi-isänsä olivat monessa polvessa omistaneet Haukinimisen tilan Kokkolan emäseurakunnassa, mutta isä Juhana Eerikinpoika nai 1820—luvulla Margareeta Slotte'n ja muutti kotivävyksi vaimonsa perimään tilaan, jonka mukaan sittemmin paikkakunnan tapaa seuraten nimitti itseäänkin. Poika Kaarle Juhana sai nuoruudestaan asti suorittaa erillaisia luottamustoimia; vv. 1856—68 hän oli laamannioikeuden jäsenenä, vuodesta 1864 hän on ollut puheenjohtajana ja kassanhoitajana eräässä hänen kotipaikallaan olevassa suoviljelyksen komiteassa ja vuodesta 1871 keräjäkuntansa lautamies; sitä paitse hän 1867—73 oli Alavetelin kunnallislautakunnan esimies ja on vuodesta 1875 pitäjänsä kunnalliskokouksen puheenjohtaja. Valittuna tuomiokuntansa edusmieheksi kaikkiin valtiopäiviin 1863—82 hän 1863, 1867 ja 1872 oli säädyn valitsijamiesten joukossa, kuului 1863 suostunta-, 1867 valtio- ja suostunta- ja 1872 valtiovaliokuntaan, 1867 kirkkolaki- sekä 1867 ja 1872 toimitusvaliokuntaan. Vuosina 1877 ja 1882 S. tuli säätynsä puhemieheksi. Ruotsalaisesta paikkakunnasta kotoisin hän käyttää Suomenkin kieltä sujuvasti; puhujana hän kuului säädyn huomatumpien jäsenten lukuun; puhemiehenä hän on osoittanut selvyyttä ja puolueettomuutta. S. on muutenkin saanut näyttää ja käyttää taitoansa yleisten asiain käyttelemisessä, esim. jäsenenä papiston palkkausta, metsälakia, veroitusta ja asevelvollisuutta varten asetetuissa komiteoissa. Hän kantaa herastuomarin nimeä ja sai v. 1878 kultamitalin. V. 1847 hän nai Anna Elisabet Varilan Kaustisenkylän seurakunnasta.

Slöör, Kaarlo Aleksanteri, suomalainen kirjailija, syntyi Wiipurissa Tammik. 18 p. 1833. Vanhempansa olivat seppämestari Kustaa Aadolf Slöör sekä Johanna Sofia Tammelin. Kaarlo Slöör tuli ylioppilaaksi 1851 ja maisteriksi 1857. Seuraavana vuonna muutti hän Pietariin, siellä olevan suomalaisen seurakunnan kansakouluin kaitsijaksi, mutta palasi Suomeen syksyllä 1865, kun hänelle *Suomalaisen Virallisen Lehden* toimitus uskottiin. Tämän viran ohessa sai hän 1874 paikan kenraalikuvernöörin kansliassa, v. 1880 suotiin hänelle assessorin nimi. V. 1863 nai hän Aina Emilia Ehrström'in, tunnetun sävelsepän tyttären.

Virkatöittensä loma-aikoina on Slöör harrastanut suomalaista kirjallisuutta. Hän oli ensimmäinen, joka *Macbeth*'in suomentamisella (kirjallisuuden seuran painattamassa Näytelmistössä 1864) aloitti Shakespeare'n saattamista suomalaiseen muotoon. Samassa Näytelmistössä v. 1861 on niinikään hänen suomentamansa Scribe'n kirjoittama *Ensimmäinen Rakkaus*. Slöör on myös ollut osallisena Vänrikki Stoolin Tarinain käännöksessä sekä yleishistoriallisessa teoksessa Kertomuksia Ihmiskunnan historiassa (enin osa V:ttä vihkoa 1866). Aikaisemmin ylioppilaana hän sepitteli alkuperäisiäkin lyyrillisiä runoelmia, joita on painettuna Mansikoita ja Mustikoita nimisessä kalenterissa 1860. Kirjallisuuden seuran matkarahalla kävi hän 1854 yhdessä Ahlqvist'in kanssa runoja keräämässä Wiipurin läänin kaakkois-osasta sekä Inkerin pohjoisista pitä-

jistä. Vv. 1868—70 on hän ollut mainitun seuran sihteerinä.

Snellman-suku on Pohjanmaan laveimpia pappissukuja. Sen kantaisä Juhana Iisakin (Juhanan?)-poika, syntyisin Iisalmesta, jossa isä oli talonpoika ja äiti nimeltään Margareeta Velonia, tuli 12—13 ikäisenä Oulun kouluun ja sai ahkeruutensa ja hyväin luonnonlahjojensa tähden rehtorilta nimen Snellman, toisen tiedon mukaan oli se kuitenkin käännös pojan alkuperäisestä nimestä Virkkunen. Naituansa jo nuorena „maakunnan inspehtorin" tyttären Vaasasta sai Snellman vihdoin Oulun tullinhoitajan viran, jossa kuoli 1759. Hänellä oli seitsemän poikaa. Vanhin, Juhana, joka väitöskirjana maisterin arvoa varten julkaisi kotikaupungistansa ansiokkaan kertomuksen *De urbe Uloa*, kuoli jo 1738 kouluopettajana Oulussa; kolmesta polveutuvat suvun säätyläiset alla olevan sukutaulun mukaan *; kaksi poikaa, Gabriel ja Samuel, nai Savosta, — jälkimäisen vaimon nimi oli Liisa Ruuth, — ja eli varakkaina kauppiaina Oulussa kunnes he vaimojensa mieliksi muuttivat Leppävirroille, jossa heidän perillisiänsä vieläkin tavataan talonpoikaissäädyssä; seitsemäs poika vihdoin, Kaarle nimeltä, palveli Ruotsin sotaväessä ja taisi kuolla naimatoinna. Kuten sukutaulusta on nähtävä ovat enimmät suvun jäsenistä sitkeästi pysyneet pappissäädyssä, ja ainoastaan kauppasäädyssä ja merellä nähdään sen ohella useampia edustajia. Ne harvat, jotka tavataan siviiliuralla, ovat kuitenkin saavuttaneet korkeita luottamusvirkoja, ja varsinkin on senaatori Juhana Vilhelm Snellman'in maine antanut sukunimelle uuden kaiun. — Suvun jäsenistä tässä huomautettakoon veljekset: 1) Lapuan Joensuun provasti Juhana Niilo S., joka väitöskirjallaan *Conspectus oeconomiæ Fennicæ usque ad tempus Gustavi I* v. 1793 sai Turun yliopistossa dosentin arvon talousoikeudessa; 2) Mustasaaren kirkkoherra lääninprovasti ja jumaluusopin tohtori Henrik S., joka oli jumaluusopin professorina Turun yliopistossa ja on julkaissut useita väitöskirjoja jumaluusopin alalla ynnä tilapäisiä hengellisiä puheita; ja 3) Jaakko S., joka palveli maasihteerinä Kuopiossa, Oulussa ja Turussa, ylitirehtöörinä tullilaitoksessa sekä esittelijäsihteerinä senaatissa, ja kuoli varamaaherrana Uudenmaan läänissä 1832, oltuaan virkojensa ohella jäsenenä komiteoissa: 1821 yliopiston lainsäädäntöä ja 1826 siviilivirastón eläkelaitosta varten sekä esimiehenä sensuurikomiteassa 18?0. Tämän poika Juhana S. oli assessori Viipurin hovioikeudessa, kun 1863 nimitettiin yleiseksi esittelijäsihteeriksi senaatiin, jonka viran ohella istui jäsenenä painoylihallituksessa 1865—67; kutsuttiin 1867 senaatoriksi oikeusosastoon ja oli esimiehenä nimismiesten virkatoimia koskevassa komiteassa 1868, nimitettiin vihdoin presidentiksi Viipurin hovioikeuteen 1875, mutta otti 1879 virkaeron.

J. R. A.

Snellman, Juhana Vilhelm, filosofi, kirjailija ja valtiomies, syntyi 12 p. Toukok. 1806 Tukholmassa, jossa hänen vanhempansa, merikapteeni Kristian Henrik S. ja Maria Magdaleena Röring, Oulusta, silloin asuivat. Suomen ja Ruotsin erottua toisistaan muuttivat he Kokkolaan, ottaen mukaansa silloin seitsemän-vuotiaan poikansa. V. 1816 hän lähetettiin Ouluun koulutettavaksi ja tuli 1822 ylioppilaaksi Turkuun. Köyhyyden vuoksi hän alussa aikoi ruveta papiksi ja pääsi 1824 n. s. jumaluusopil-

---

* *Juhana Iisakinpoika Snellman*, tullinhoitaja Oulussa, s. '689, † 1759. V. Anna Pietarintytär Enerothi.

- Pietari, pitäjänapulainen Vöyrillä, s. 1714, † 1785. V.: Helena Elisabet Hedræus.
  - Juhana, Hyrynsalmen kirkkoherra, s. 1736, † 1802. V.: Briita Eerikintytär Bergbom.
    - Eerik Juhana, Laihian provasti, s. 1779, † 1852. V.: Anna Maria Cajaner.
      - Juhana Pietari, Tyrnävän kappal., s. 1814, † 1876.
      - Eerik Vilhelm, Haapaveden kirkkoherra, s. 1820.
      - Emanuel, Suomussalmen kirkkoh., s. 1823, † 1875.
      - Kaarle August, Vetelin kirkkoh., s. 1826.
      - Kustaa Aadolf, Muhoksen kirkkoh., s. 1827.
    - Efraim Vilhelm, Ranttilan kappal., s. 1782, † 1853. V.: Katri Magd. Chydenius.
      - Aleksanteri, kauppias, s. 1819, † 1866.
      - Juhana Kustaa, Hollolan kirkkoh., s. 1832.
    - Aadolf, Tervolan kappal., s. 1783. † 1843. V.: Saara Kristiina Cajaner.
      - Pietari Vilhelm, kunn. raatimies, s. 1834.
      - Anton Eerik, kouluopettaja, s. 1836.
- Niilo, Kokkolan kappalainen, s. 1716, † 1762. V.: Maria Röring.
  - Juhana, Lohtajan kirkkoh., s 1741, † 1800. V.: 1) Katri Sidensnöre; 2) Kl. Marg. Stenbäck.
    - Juhana Niilo, provasti, s. 1769, † 1844, V.: Hedvig Wetter.
    - Henrik, professori, s. 1780, † 1835. V.: Anna Katri Gottschick.
      - Niilo Henrik, kapteeni, s. 1817, † 1855.
      - Frans Arvid, Helsingin kirkkoh. s. 1818, † 1873.
    - Jaakko, varamaaherra, s. 1784, † 1832. V.: Albertina Julin.
      - Juhana, hovioikeuden presidentti, s. 1815.
- Gerhard, Tervolan kappalainen. s. 1724, † 1771. V.: 1) Elisabet Röring; 2) Susanna Remahl.
  - Gerhard, Tyrnävän kappalainen, s. 1748 † 1804. V.: Anna Kristiina Ståhlberg.
    - Juhana Gerhard, pappi, s. 1769, † 1821. V.: Joh. Charl. Planman.
      - Yrjö Gerhard, kauppias Oulussa, s. 1797, † 1866.
      - Juhana Vilhelm, kauppaneuvos, s. 1809, † 1861.
    - Kristian Henrik, merikapt., s. 1777, † 1855. V.: 1) Maria Magd. Röring; 2) Katri Sofia Ahla.
      - *Juhana Vilhelm*, senaatori. aatel. Snellman, s. 1806, † 1881.
      - Kaarle August, laivuri, s. 1810. † 1845.

liseen seminaariin sekä sai seur. vuonna siinä stipendinkin. Mutta ollen vielä liian nuorena papiksi vihittäväksi, hän käytti väliaikaa lasten opettamiseen sekä muidenkin aineiden lukemiseen jumaluusopin ohella. Isä, joka oli hyvin sivistynyt ja lukemista rakastava mies, oli jo S:iin istuttanut halua filosofiseen miettimiseen, mikä sai vielä uutta sytykettä keskusteluissa erään lahjakkaan toverin, Juhana Kjemmer'in kanssa. Tämän ynnä toisen ystävän, J. J. Nervander'in, kehoitukset vaikuttivat että S. päätti jättää pappisuran sikseen ja suorittaa filos. kandidaati-tutkinnon, joka tapahtui 1831. Seur. v. S. sai maisterinseppeleen. Kuuluen siihen etevään nuorukaispiiriin, jonka perustama m. m. Helsingin lyseo oli, S. opetti tässä koulussa latinaa y. m. aineita ja kirjoitti sen johdosta ensimmäisen kirjansa *Öfningsexempel lämpade till latinska språkets etymologi* 1834. Luettuaan monta vuotta suurella ahkeruudella Hegel'in filosofiaa, hän pääsi filosofian dosentiksi 1835, julaistuaan väitöskirjan *Diss. acad. absolutismum systematis Hegeliani defensura.* Seur. v. hän julkaisi toisen väitöskirjan *De vi historica disciplinæ philosophicæ Leibnitii medidationes I—III* ja 1837 esityksen Hegel'in logiikista *Försök till en framställning af logiken* 1 vihko. Tehtyään suvena 1837 matkustuksen Tukholmaan hän siellä painatti ensimmäisen vihon filosofisesta alkeiskurssista, sisältävän *psykologian.* Sekä opettajana että pohjalais-osakunnan v. t. kuraatorina 1834—36 hän voitti nuorison suosiota, mutta joutui yliopiston konsistoorin kanssa kovaan eripuraisuuteen. Konsistoorin ehdotuksesta oli näet pohjalaisosakunta tullut jaetuksi kahteen osakuntaan, ja nämät kun eivät tahtoneet valita kuraatoria, nimitti konsistoori S:n toisen kuraatoriksi. Mutta hän kielsi jyrkästi siihen virkaan rupeamasta, koska piti konsistoorin menettelyä sekä laittomana että akatemialliselle vapaudelle vahingollisena. Rettelö loppui siten, että konsistoori tuomitsi S:n menettäneeksi puoleksi vuodeksi dosentinvirkansa ynnä omistamansa kirjallisen raha-avunkin. Turun hovioikeus muutti rangaistuksen niin, että S. tuomittiin vetämään sakkoa 48 hopeatalaria, taikka varojen puutteessa 24 vuorokauden vankeuteen vedellä ja leivällä.

S. halusi päästäksensä ajaksi omasta maasta ja sen monessa suhteessa rasittavaisista oloista pois, mutta odottaessaan lupaa matkustukseen oleskeli hän v:n 1839 kuluessa Uudessa Kaarlepyyssä ja sen likiseuduilla, harjoittaen kirjallista työtä. Siihen aikaan ilmestyi Helsingissä 1:nen vihko *Spanska Flugan* nimisestä aikakauskirjasta, joka sisälsi arvosteluita y. m., ja josta kaksi jälkimäistä vihkoa ilmestyi S:n poissa ollessa ulkomailla. 1839 v:n lopussa hän läksi Tukholmaan. Oleskellen siellä ja Upsalassa hän harjoitti hyvin vilkasta kirjallista tointa, julaisten 1840 kaksi jälkimäistä vihkoa „alkeiskurssistaan" (*Logik* ja *Rättslära*), kirjasen *Om det akademiska studium*, ynnä novellin *Det går an, fortsättning*, mikä oli vastustuskirjana Almqvist'in vähää ennen ilmestynyttä kirjaa „Det går an" vastaan, joka koettaa kumota avioliiton perusteita. Ruotsissa S. pääsi likeiseen tuttavuuteen silloisen ruotsalaisen kirjallisuuden etevimpien edustajien kanssa, ja kirjoitti A. Blanche'n toimittamaan Freya-lehteen useita kirjoituksia tieteellisissä ja kaunokirjallisissa aineissa. Kesällä 1840 hän lähti Köpenhaminaan ja sieltä Saksaan, tutustuen molemmissa maissa etevimpiin kirjailijoihin. Ollessaan Tübingen'issä talven 1840—41 hän kirjoitti filosofisen teoksen Saksan kielellä *Die Idee der Persönlichkeit*, jossa ilmaantui yhtenä Hegel'in koulun teräväjärkisimpiä aattelijoita ja joka teki hänen nimensä tunnetuksi Saksan filosofisessa kirjallisuudessa. Palattuaan syksyllä 1841 Tukholmaan, hän siellä julkaisi hauskan matkakertomuksen Saksasta, novelli-sarjan *Fyra giftermål*, josta kuitenkin ainoastaan edellinen puoli „Rakkaus ja rakkaus" ilmestyi, sekä pääteoksensa *Läran om staten* (valtio-oppi), jossa hän esittää sitä oppia, että kansallishenki on valtion oikeana perusteena. Yleisesti tunnettuna ja luettuna, tämä, kirjoitustavankin puolesta etevä teos, on Suomessa suuresti vaikuttanut sivistyneiden mielipiteisin. S. oli nyt Ruotsissa saavuttanut niin suurta filosofista mainetta että usealta haaralta sai kehoituksia hakemaan professorinvirkaa jossakin Ruotsin yliopistossa. Mutta siihen hän ei suostunut, koska toivoi saavansa isänmaassa työskennellä tieteen hyväksi ja muuten oli päättänyt siellä vaikuttaa kansallishengen herättämiseksi.

S. palasi kotimaahan 1842 v:n lopussa, mutta hänen toivonsa saada pysyväistä paikkaa yliopistossa pettyi. Hän haki ja sai nyt rehtorinviran Kuopion korkeammassa alkeiskoulussa. Täällä hän kasvatusopillisen virkansa ohessa rupesi toimeen, joka on katsottava käännekohdaksi kansallistajuntamme kehityksessä. Hän näet 1844 v:n alusta rupesi toimittamaan kaksi sanomalehteä: *Maamiehen ystävä* ja *Saima.* Edellinen, joka S:n kuitenkin, kirjoitettuaan ensimmäiset numerot, täytyi jättää aputoimittajalle, oli siihen aikaan ainoa suomenkielinen lehti ja herätti hyvin valitulla sisällyksellään lukuhalua suomalaisessa yleisössä. „Saimalla" hän kääntyi ruotsinkieliselle yleisölle, koettaen, välistä perinpohjaisilla kirjoituksilla tärkeistä asioista, kuten kirjallisuudesta, yliopiston oloista, ja taloudellisista seikoista, välistä pilkalla ja ivalla, herättää sen osanottoa ajan ja isän-

maan suuriin kysymyksiin. Päämääränä oli hänellä saattaa maamme sivistynyttä yleisöä käsittämään sitä yhteyttä, joka oli sen ja maamme suomenkielisen väestön välillä, ynnä velvollisuuttansa tehdä työtä jälkimäisen edistyttämisessä sekä hengellisesti että aineellisesti. Lakkaamatta hän vaati Suomen kielen sivistyskieleksi korottamista, välttämättömänä ehtona koko kansamme turvallisuudelle. Saiman käyttämä ankara poleemillinen kirjoitustapa herätti tosin monelta taholta närkästystä, mutta useissa paikoissa ja etenkin nuorison riveissä se aikaan sai vilkasta isänmaallista intoa. Hallituksen piireissä se synnytti suuttumusta ja pelkoa, koska tämän korkeimpana silmämääränä silloin oli, ett'ei Suomesta mitään kuuluisi, kaikkein vähimmin moitetta olevista oloista. Suomen silloinen kenraalikuvernööri ruhtinas Menshikow ynnä hänen suosikkinsa K. Fischer pitivät S:n mitä vaarallisimpana kansanvillitsijänä. Saima joutui sen vuoksi yhä ankarampaan kiistaan sensuurin kanssa, siksi kuin lehti, elettyään 3 vuotta, kokonaan kiellettiin, johon lienee vaikuttanut etenkin Viipurin läänin silloinen kuvernööri K. v. Kothen. S. kuitenkaan ei väistynyt. Annettuaan jo ennen Kallavesi nimistä kirjallista lisälehteä Saimalle, hän nyt perusti kirjallisen aikakauskirjan *Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning* 1847—49, johon hänen ystävänsä E. Lönnrot oli saanut toimittamisluvan, mutta jossa S., jos vähän muutetussakin muodossa, puolusti samoja näkökantoja kuin Saimassa. Kesällä v. 1847 hän kauppias Längman'in (ks. häntä) kustannuksella teki matkustuksen Saksaan, Franskaan ja Englantiin, etenkin tutkiaksensa Suomen sahateollisuutta koskevia oloja. Tähän aikaan professorinvirka filosofiassa tuli Helsingissä avonaiseksi; S. haki sen 1848 ja sai, julaistuaan väitöskirjan *De spiritus ad materiam relatione*, ensimmäisen sijan virkaehdotuksessa, mutta hänen kilpailijansa G. F. Aminoff nimitettiin kuitenkin virkaan 23 p. Helmik. 1849. Yliopiston nuorisossa silloin tapahtuneet epäjärjestykset enensivät vallanpitäjien epäluuloa, joka kääntyi etenkin suomalaisia kansallisia rientoja vastaan. S:ssa heräsi taas ajatus, mikä joskus ennenkin oli hänellä ollut: ottaa ajaksi vastaan professorinvirka Ruotsissa, palataksensa sitten isänmaahan. Mutta tätä ajatusta hän ei nytkään, yhtä vähän kuin ennen, pannut toimeen, johon oli syynä etupäässä se, että pelkäsi tuon lähdön, olojen pakottaessa, saattavan muuttua elinaikaiseksi; ja siihen hän ei millään muotoa voinut suostua. Sen vuoksi hän jäi kuin jäikin kotimaahan, eläaksensä siellä vaimoineen lapsineen aivan epävakaisella kannalla. Nyt hän näet luopui sekä sensuurin kaikin tavoin ahdistaman „Litteraturblad"in toimittamisesta että rehtorinvirastakin Kuopiossa ja muutti Helsinkiin, ruvetaksensa johtajaksi kauppakoulussa, jota aiottiin pääkaupunkiin perustaa. Mutta hallitus ei suostunut siihen että S. pääsisi sen johtajaksi, jonka tähden koko yritys jäi sikseen. Hänen täytyi pari vuotta 1851—53 työskennellä konttorinkirjurina H. Borgström'in kauppahuoneessa, ja muuten hakea elatustansa satunnaisilla töillä. Kirjallisuuden alalla hän näinä vuosina sai aikaan ainoastaan pari pienempää kirjallista tuotetta; johdannon J. J. Nervander'in kirjoituksiin, Juh. Julin'in elämäkerran 1852, sekä käännöksen Englannin kielestä *Freedleys afhandling om affärslifvet* 1855.

Koittipa vihdoin parempi aika, keisari Aleksanteri II:n valtaistuimelle noustessa. Jo 1855 v:n alusta S. taas oli ryhtynyt Litteraturblad'iansa toimittamaan. Professorinvirka filosofiassa oli 1852 yliopistosta hävitetty, nyt 1856 v:n alussa se itse asiassa, vaikk'ei nimeksi, uudistettiin, kun S. nimitettiin „siveysopin ja tieteiden järjestelmän" professoriksi, jona hän syyslukukaudella s. v. aloitti luentojansa. Yliopistossa, varsinkin sen nuorisossa, siitä syntyneen riemun osoitteena oli se ylioppilasjuhla, joka S:lle vietettiin samana syksynä. Hänen opetuksensa teki, kuten voi ennakolta arvata, syvän ja pysyväisen vaikutuksen niiden kuulijoitten mieleen, jotka ahkeruudella ja innolla sitä käyttivät. Mutta tällä ajalla yleisön suosio häntä kohtaan muutamalta taholta alkoi vähetä, johon ensimmäisenä syynä oli että hän Litteraturblad'issa rupesi vastustamaan sitä valtiollista pessimismiä, joka, entisen ajan jäännöksenä, yhä vielä monella tahalla vallitsi maassamme, mutta joka nyt, kun jalomielinen ja parannuksia harrastava ruhtinas istui valtaistuimella, S:n mielestä oli maallemme suureksi vahingoksi. Sentähden moitti hän lehdessään „suomalaista siirtokuntaa Ruotsissa" sekä täältä Ruotsin lehtiin lähetettyjä kirjeitä, jotka synkimmillä väreillä kuvasivat „suomalaisia oloja". Jo tästä syystä sai hän kärsiä ankaria hyökkäyksiä, ja vielä ankarammiksi kävivät hyökkäykset hänen käytöksensä johdosta n. s. Tammikuunvaliokunnan asiassa (ks. Langenskiöld). Vaikka S. ei hyväksynyt tätä tointa, katsoi hän kuitenkin velvollisuudekseen, sitten kuin asiaa oli muodostettu tavalla, joka siltä riisti sen alkuperäisen luonteen, kehoittaa luottamukseen, koska pelkäsi että jatkettu epäily voi kokonansa saattaa toivotut valtiopäivät vaaraan.

Kokemus osoitti, että hänen luottamuksensa keisari Aleksanterin aikeisin oli ollut täydelleen oikeutettu. Meidän peruslaillinen valtiomuotomme herätettiin jälleen eloon, ja samaan aikaan kutsuttiin S. itse hallitukseen, jolloin lakkautti Litteraturblad'insa. Jo hänen ollessa vielä profes-

sorina, olivat vallanpitäjät usein kuulleet hänen neuvoansa. Kreivi Berg oli hänen ehdotuksestaan vaikuttanut, että kumottiin 1850 julistettu kielto Suomen kielen kirjallista käyttämistä vastaan muissa kuin uskonnollisissa ja taloudellisissa aineissa. V. 1862 tarjottiin hänelle senaatissa kansliapäällikön paikka, vaikk'ei ottanut sitä vastaan. Samana vuonna vaadittiin keisarin käskystä kreivi Armfelt'in kautta hänen lausuntonsa eräästä hypoteekiyhdistyksen otettavasta lainasta, ja tämä lausunto, jonka keisari luki, antoi tälle korkeat ajatukset S:n tiedoista rahaasioissa. Maalisk. 21 p. 1863 nimitettiin hän senaatoriksi ja rahaasiain-toimiston päälliköksi, sittenkuin hänen ystävänsä Langenskiöld sairauden tähden oli saanut eron, sekä astui virkaansa 1 p. Heinäk. Sen valtaistuinpuheen valmistamisessa, jolla hallitsija tervehti syksyllä samana vuonna kokoontuvia säätyjä ja joka kansallemme soi toiveet tosi-peruslaillisesta kehityksestä; on S:llä melkoinen osa. Samaten hän otti osaa useitten esitysten valmistamiseen, jotka näillä ja seuraavilla valtiopäivillä tulivat säätyjen eteen. Niistä toimista, jotka iäti kaunistavat S:n valtiomiehen-uraa, ovat mainittavat 1863 vuoden julistuskirja, koskeva Suomen kielen oikeuksia, joka julaistiin S:n neuvosta, kun keisari kesällä Suomessa oleskeli ja tahtoi jollakin maan asukkaille mieluisalla toimella antaa siellä-olostaan pysyväisen muiston; sekä rahanmuutos vuodelta 1865, jota hänen edelläkävijänsä tosin oli valmistellut, mutta jonka S. taidolla ja voimalla päätti. Hänen oli paha onni siinä, että maata koko aikana hänen valtiovarain-päällikkönä ollessa rasittivat huonot vuodet, joista kaikkein vaikein oli 1867 vuoden suuri kato. Vaikk'ei S. voinut estää että tämä onnettomuus kovin maatamme etsiskeli, voi hän kuitenkin pontevilla ja suurenlaisilla toimilla hankkia kyläksi siemenjyviä, jotta kadon seuraukset haipuivat helpommin ja nopeammin, kuin uskallettiin toivoakaan.

Snellman, joka valtiomiehenä ollessaan nautti luottamusta ja usoissa tiloissa voimakasta apua ministeri-valtiosihteerin kreivi Armfelt'in ja tämän apulaisen vapaherra Stjernvall-Walleen'in puolelta, ei näy oikein olleen mieliin muutamille virkaveljilleen senaatissa. Häneltä puuttui se luonteen myöntyväisyys ja tapojen taipuvaisuus, joka niille olisi voinut lieventää tuota kirpeätä tunnetta oman ky'yn alemmuudesta. Niiden onnistui, sittenkuin kreivi Adlerberg oli kenraalikuvernööriksi tullut, niinkuin kerrotaan, käyttää sitä asianhaaraa, että S., — joka kuitenkin ylipäänsä oli rautatierakennusten lämmin ystävä –, ei katsonut oikean ajan olevan käsissä rautatien rakentamiseen Pietariin, hänen kukistukseensa. Hän pyysi virkaeroa ja sai sen 15 p. Heinäk. 1868.

Vielä sen jälestä jatkoi hän murtumattomilla voimilla työtä yhteiseksi hyväksi. Niin oli hän puheenjohtajana kirjallisuuden seurassa 1870—74 sekä hypoteekiyhdistyksen johtokunnassa 1869—81. Aateloittuna 1866 oli hän läsnä valtiopäivillä 1867, 1872 ja 1877 sekä otti usein oivallisilla lausunnoilla osaa ritariston ja aatelin keskusteluihin, jossa kuitenkaan hänen ajatuksensa ei suinkaan aina voittanut äänestettäessä. Myöskin ryhtyi hän jälleen sanomakirjalliseen vaikutukseensa ja kirjoitti Morgonblad'iin joukon kirjoituksia, taistellen samojen kansallisten aatteitten puolesta kuin jo Saimassa ja Litteraturblad'issa. Muuten kirjoitti hän tänä aikana kuvauksen *M. A. Castrén'in elämästä* tämän teosten „Nordiska resor och forskningar" kuudenteen osaan 1870, vielä kirjoituksen *Finska studenten* 1875, sekä pari kirjoitelmaa Joukahaiseen, *En gammal skola* ja *Österbottens land och folk*. Tiedeseura, jonka puheenjohtaja hän oli 1870—71, säilyttää kaksi hänen puhettansa sekä pari pientä esitystä Suomen oloista 1740 luvulla. Kun hän 12 p. Toukok. 1881 täytti 75:nnen vuotensa osoittivat kansalaiset maan kaikilta eri ääriltä hänelle rakkauttaan ja kiitollisuuttaan. Pian sen jälkeen paheni tauti, joka jo jonkun aikaa oli häntä vaivannut, pahenemistaan, ja hän kuoli Danskarby'n tilalla Kirkkonummella 4 p. Heinäk. 1881. — S. oli 1845 nainut Johanna Loviisa Wennberg'in, joka kuoli 1857. S:n kuollessa oli hänellä elossa yksi tytär ja neljä poikaa. (Elmgren, Minnestal öfver J. V. Snellman; A. M[eurman], J. V. Snellman, albumissa Toukokuun 12 p. 1881; Th. Rein, Puhe yliopiston muistojuhlassa 18$^{24}/_{11}$82).

Th. R.

Speitz, Hartikka, lain suomentaja, syntyi Sääksmäellä (vuosiluku tietymätön). Isänsä oli Hollolan ja Satakunnan tuomiokuntien lainlukija eli tuomarinsijainen Henrik Jaakonpoika. H. Speitz'in opinnoista ei ole tietoa, mutta ainakin hän oli taitava Latinan ja Saksan kielissä. Hän tavataan ensiksi 1623 lainlukijana Korpon ja Mynämäen tuomiokunnassa, vaan menetti jo seuraavana vuonna paikkansa jonkun virkavirheen tähden. Hän näkyy olleen kovin riitaisa mies, koska hänellä koko ikänsä oli oikeusjuttuja milloin kenenkin kanssa. Tyytymättömänä päätöksistä, jotka arvattavasti olivat hänelle vastaiset, moitti ja soimasi hän Turun hovioikeutta ynnä sen presidenttiä Kurck'ia, sekä suullisesti että kirjallisesti, ja tuomittiin senvuoksi 1645 kuolemaan. Tämän tuomion kuitenkin „kuninkaan oikeus" 1647 helpotti kuuden vuoden vankeudeksi. Mutta näyttääpä siltä kuin ei sekään rangaistus olisi tullut toimeen pannuksi, sillä Speitz seuraavinakin

vuosina nähdään uusissa riidoissa oikeuden edessä. Hän taisi kuolla 1654, koska leski Anna Stjernkors, joka oli Suomen aatelia, silloin sai vahvistuskirjan miehellä olleisin läänitystaloihin.

V. 1642 painatti Speitz suomennoksen *Kustaa Aadolfin sota-artikeleista*. Hän oli käännöksensä jo 20 vuotta ennen valmistanut, mutta vasta nyt kreivi Brahe'n suosiolla antanut sen ulos; vaikuttimeksi tähän yritykseensä hän mainitsee sen, että kauhistuksella oli nähnyt, kuinka Ruotsin kieltä taitamattomain sotamies-parkain Suomessa usein täytyi mennä kuolemaan sota-artikkelein rikkomisen tähden, vaikk'eivät olleet ikinä saaneet mitään tietoa niiden sisällyksestä. Nämät sanat katsottiin nähtävästi loukkaukseksi tuomareille Suomessa, koska Speitz'in täytyi uudestaan painattaa teoksensa ensimmäinen arkki ja jättää pois tämä valitus. Samassa tehtiin pari muutakin sangen merkillistä muutosta hänen esipuheesensa. Hän oli sanonut tehneensä tämän työn „isänmaalle ja erittäin omalle kansalleen suosioksi", ja nimensä jälkeen lisännyt Tavast-Finlandus (Hämäläis-Suomalainen). Uudesta painoksesta ovat sanat „omalle kansalleen" pois pyyhityt, vaan kansallisuuden osoituksen jälkeen pistetty lisään Svecus (Ruotsalainen). Nähtävästi oli tässä ilmautuva voimallinen suomalaisuuden tunto nostanut pelkoa. Seuraavana vuonna painatti Speitz niinikään *vuorityötä koskevia uusia asetuksia* suomeksi käännettyinä. Sitten hän myös kuuluu ruvenneen suomentamaan Ruotsin lakikirjaa, joka työ kuitenkin luultavasti jäi kesken Turun hovioikeuden vihollisuuden tähden, sillä se virkakunta suosi toista samanaikuista lain suomentajaa. J. K.

Speranski, Mikael, valtiomies, syntyi 1 p. Tammik. 1771 Tsherkutino'ssa Vladimir'in kuvernementissa Venäjällä. Hän oli kreikkalais-oikeauskoisen papin poika, köyhä ja ilman ylhäistä kannatusta, mutta nousi kuitenkin nerollaan isänmaassaan loistavaan asemaan. Päätettyänsä oppiaan Nevskiluostarin seminaarissa Pietarissa, sai hän 1791 paikan filosofian professorina sekä inspehtorina mainitussa oppilaitoksessa. Nämä toimet jätti hän kuitenkin pian kääntyäksensä hallinnollisen virkamiehen uralle. Hän nimitettiin 1801 valtiosihteeriksi kotimais-ministerivirastoon ja käytettiin niissä muutostoimissa, jotka tapahtuivat Aleksanteri I:n hallituksen alulla; niin esim. sai hän tehdä suunnitelman kotimais-ministeriviraston uudestajärjestämiseksi. Ne etevät hengenlahjat, joita silloin osoitti, voittivat hänelle keisari Aleksanterin huomion, ja pian oli Speranski hallitsijan suosittuna sekä esimmäisenä neuvonantajana, korotettiin todelliseksi salaneuvokseksi y. m. S. oli mielipiteiltään varsin vapamielinen ja vakuutettu muutoksen tarpeellisuudesta Venäjän koko yhteislaitoksessa siihen suuntaan. Vv. 1808—12 pani hän toimeen suurellaisen uudistusjärjestelmän opetuksessa, rahaasioissa ja verolaitoksessa, teki alun lakien muutokseen, muodosti hallinnon aivan uudeksi, kirjoitti uudet ohjesäännöt kaikille ministerivirastoille ja asetti valtakunnan koko hallinnon etupäähän valtaneuvoston, jonka sihteeriksi ja johtavaksi henkilöksi S. itse tuli. Jos hänen aikeensa täydelleen olisivat toteutuneet, olisi Venäjä yht'haavaa absolutistisesta valtiosta muuttunut perustuslailliseksi ruhtinaskunnaksi länsi-eurooppalaisen kaavan mukaan. Myöskin hän teki ehdotuksen orjuuden poistamiseen, jonka katsoi Venäjän suurimmaksi pahaksi.

Erinomaiseksi onneksi Suomenmaalle on katsottava, että sen valloittamisen hetkellä keisari Aleksanteri täydelleen kannatti vapamielisiä periaatteita sekä pani rajattoman luottamuksen S:iin. Sillä vapamielisten mielipiteittensä mukaan, ja ehkä valtakuntaan nyt liitetyssä maassa saadaksensa esikuvan siihen peruslailliseen muutokseen, jota Venäjälle ajatteli, toivoi S., että peruslailliset aatteet Suomessa astuisivat voimaan, sekä neuvoi sentähden keisaria myöntämään Suomelle erinäisen aseman ja sen entiset peruslait. Onneksi oli Suomelle myöskin se seikka, että mahtava ulkomaisministeri kreivi Rumjantsow, joka tahtoi Suomen täydellistä liittämistä Venäjään, ja jälestä päin oli sangen tyytymätönnä meidän maalle suotuihin myönnytyksiin, juuri tähän aikaan, kun kysymys Suomen tulevaisesta asemasta ratkaistiin, oli lähettiläsmatkalla Pariisissa. Jo n. s. „Suomen deputationin" ollessa Pietarissa, nimitettiin S. 1809 vuoden alussa esittelemään keisarille Suomen asioita ja sai Rehbinder'in apulaiseksi. Valtiopäivät kutsuttiin Porvoosen kokoon, ja keisari itse saapui, S. seuranaan, niitä avataksensa. Tämä juhlallinen toimi tapahtui 28 p. Maalisk. 1809, jolloin S. yhdessä Rehbinder'in kanssa piti pöytäkirjaa. Kun yksityisiä keskusteluja vielä saman päivän iltana oli tapahtunut S:n ja „Suomen deputationin" entisen puheenjohtajan vapah. Mannerheim'in välillä keisarin hallitsijavakuutuksesta, määrättiin lopullisesti sen muoto, jonka perästä seuraavana päivänä 29 p. Maalisk. säätyjen uskollisuuden vakuutus ja hallitsijan vakuutus pitää Suomenmaan uskontoa ja perustuslakeja pyhänä vaihdettiin. Säädyille annetut esitykset, joihin liittyi yhteinen esipuhe, joka pääasiassa sisältää samallaisen vakuutuksen, on S. keisarin käskystä lähettänyt. Keisari jatkoi Porvoosta matkaansa maan pääkaupunkiin Turkuun, jossa hän muun muassa käski Turun akatemian konsistoorin valita sille kanslerin keisarikunnan korkeista virkamiehistä; mutta kun akatemia vastasi ei voivansa päättää kuka tähän paikkaan olisi sopivin ja pyysi että keisari itse määräisi kansle-

rin, nimitti hän siksi S:n, kuitenkin ilmoittaen että akatemian oikeus itse valita kansleri vastakin säilyi. S:n hoitaessa kanslerin virkaa sai Turun akatemia alussa vuotta 1811 uuden palkkasäännön, joka suuresti korotti palkat, asetti 6 uutta professori- ja 12 apulaisen virkaa sekä lisäsi kirjaston ja kokoelmain rahamääräyksiä. Lokakuussa 1809 asetettiin S:lle avuksi eräs „kommissioni Suomenmaan asioita varten". Mutta hän huomasi pian että Suomen hallinto vaati tarkempaa huolta, kuin hänen oma useihin muihin toimiin käytetty aikansa salli. Hän ehdotti sentähden että perustettaisiin Suomen asioitten käsittelemiseksi eri virasto, jonka etupäässä olisi „valtiosihteeri" ja tämän ohessa kaksi suomalaista miestä ja kaksi „täällä olevaa". „Suomi", lausuu hän, „on valtio eikä mikään kuvernöörikunta. Sitä siis ei käy hallitseminen niinkuin sivumennen ja muitten kulkevain tointen ohessa". S:n ehdotus toteutettiin, vaikka vähän muutettuna, K. M. Armfelt'in muodostelemana, kun ohjesääntö Suomen komitealle Pietarissa 6 p. Marrask. 1811 julaistiin, jolloin Rehbinder tuli valtiosihteeriksi. S. lienee myöskin ollut niitä, jotka kehoittivat yhdistämään Viipurin kuvernementin muuhun Suomeen, mikä keskustelujen perästä Venäjän valtaneuvostossa tapahtuikin keis. asetuksen kautta 23 p. Jouluk. 1811. Tämä toimi herätti kohta muutamalla taholla Venäjällä yhtä paljon suuttumusta, kuin se Suomessa herätti tyytyväisyyttä.

Mutta mahtavaa valtiomiestä kohti nousi pimeä myrskypilvi. Hänen muutospuuhansa olivat monella taholla herättäneet kiivasta tyytymättömyyttä. Kun Napoleon uhkasi Venäjää sodalla, ja tämän johdosta viimemainitussa maassa ankara viha syntyi kaikkia Länsi-Euroopan ja varsinkin Franskan aatteita vastaan, moitittiin S:ia, joka muka tahtoi sulloa Venäjän franskalaiseen kaavaan, — vieläpä häntä syytettiin petollisista vehkeistä vihollisen kanssa. Vaikka tämä syytös oli aivan perätön, karkoitettiin S. Maaliskuussa 1812 Nishni-Nougorod'iin ja sieltä Perm'iin. Valitettavasti sanotaan K. M. Armfelt'inkin, joka kiihkeästi vihasi Franskasta levinneitä vapamielisiä aatteita, ottaneen paljon osaa S:n vainoon. Tämä sai 1814 luvan asettua eräälle vähäiselle maatilalle Nougorod'in kuvernementtiin, missä käytti aikaansa maanviljelykseen, tieteellisiin lukuihin ja töihin sekä kasvattamaan tytärtänsä, joka oli häntä vartioimispaikkaansa seurannut. Arvaamatta kutsuttiin hän jälleen valtion palvelukseen, nimitettiin 1816 siviilikuvernööriksi Pensa'an ja 1819 Sipirian kenraalikuvernööriksi. Tässä äärettömän laajassa maassa aikaan sai hän kahden vuoden kuluessa hallinnollisen uudistuksen, joka paransi karkoitettujen ja siirtolaisten asemaa ja sittemmin pääasiassa jäi voimaan. Maaliskuussa 1821 palasi hän hoviin ja vastaanotettiin kaikilla suosion osoitteilla Aleksanterin puolelta, sekä nimitettiin valtaneuvoston jäseneksi; kuitenkaan hän ei saavuttanut enää Aleksanterin luona entistä vaikutusvoimaansa. Keisari Nikolailta hän nautti suurta arvoa ja sai toimeksi tehdä kokoelman koko venäläisestä lakiteoksesta, mikä toimi saatettiin loppuun 1833. Vv. 1835–37 opetti hän silloista perintöruhtinasta Venäjän oikeuslaitoksessa, sekä korotettiin vähää ennen kuolemaansa kreiviksi. Hän kuoli Pietarissa 23 (11) p. Helmik. 1839. S:n elämäkerran ovat kertoneet hänen tyttärensä Elisabet Bagrejew-Speranski sekä von Korff (Pietarissa 1861). Hänen muotokuvansa öljymaalauksena säilytetään meidän yliopistossamme. (Koskinen, Oppikirja; R. Castrén, Skildr. ur Finlands nyare hist.; Gervinus, Geschichte des 19:ten Jahrhunderts, y. m.). Th. R.

Spieker, Juhana, lahjoittaja, syntyi Turussa Heinäkuussa 1685. Isä oli mainitun kaupungin kauppias Juhana Spieker; äiti Katariina oli syntyisin suvusta Bugenhagen, jonka jäseniä istui Turun maistraatissa jo 1630-luvulla. Vanhempien sanotaan olleen „kunniallista ja varallista kauppiasväkeä sekä — mikä parempaakin on — hyviä kristillisiä ja jumalisia ihmisiä, jotka kiitettävästi huolta pitivät kirkoista ja köyhistä". Kovina kato- ja nälkävuosina 1600-luvun lopussa osoittivat he suurellaista avuliaisuutta ja totuttivat nuorta poikaansakin armeliaisuuteen, antamalla usein hänelle toimeksi jakaa leipää isooville, jotka heidän ovessansa valittivat hätäänsä. Itse S. kertoi sitten vanhuudessaan, että se ilo ja mielihyvä, jonka tunsi harjoittaessaan tätä armeliaisuutta, vakaannutti hänessä päätöksen ruokita itse, jos varoihin tulisi, nälkää kärsiviä samalla tavoin, kuin vanhempansa olivat sen tehneet. Isän kuoltua hän hoiti jonkun aikaa äidin sijassa perheen kauppa-asioita Turussa, mutta muutti sittemmin 1712 Lontooseen, minne eräs hänen lankonsa oli jo ennen asettunut. Tiedokas ja toimelias kuin oli hankki hän itselleen melkoisen omaisuuden, jota paitsi hänen rehellisyytensä ja jumalanpelkonsa voittivat hänelle yleistä kunnioitusta. Todisteena hänen nauttimastansa luottamuksesta on se että tuli Englannin pankin tirehtööriksi. Hän nai 1727 kuuluisan Ruotsin teollisuuden edistäjän Jonas Alströmer'in sisaren Briita Alström'in, mutta näki jo seuraavavana vuonna tämän sekä pienoisen tyttären temmattavan pois ennenaikaisen kuolon kautta. Sen jälkeen hänen elämänsä tarkoituksena oli ainoastaan julkiset toimet. Hän kuoli Lontoossa 10 p. Maalisk. 1775 lähes 90:n vuoden iässä. Testamentissaan hän muisti synnyinkaupunkiansa suuremmoisilla lahjoituksilla. Turun sairashuoneelle hän lahjoitti 1000 puntaa, 20:lle köy-

hälle orpopojalle ja samalle lukumäärälle tyttöjä kaupungin lapsista yhteensä 400 puntaa sekä Turun kaupungille 1500 puntaa, joka viimemainittu summa oli pantava pankkiin ja korko käytettävä viljan ostoon, jaettavaksi katovuosina ilmaiseksi kaupungin köyhille. (Åbo Tidn. 1776, y. m.).

K. F. I.

Spof eli **Spoof**-suku on ainakin 16:nnen sataluvun alulta Suomessa ollut. Eräs Juhana Spof, tuomari ylisessä Satakunnassa, aateloittiin v. 1691 nimellä Spofvenhjelm ja oli nainut professori Wexionius'en tyttären Sofia Gyllenstolpe'n, mutta kuoli lapsetonna v. 1705. Hän asui Lempäälän Sotavallassa. Tämän veli oli Eerik Spof, kruununvouti ja asuva Lempäälän Kuljussa, jonka pojanpoika Jonas S. on nykyisen suvun kantaisä, kuten alempana oleva sukutaulu osoittaa.* Merkillisimmät jäsenet ovat olleet: Kaarlo Juhana Spof (ks. alempana), sekä tämän veljenpoika, merikapteeni Otto Reinhold Spoof (synt. v. 1813, † v. 1879), joka perämiehenä „Dygden“ nimisellä Porin laivalla Marrask. 9 p. 1837 oman henkensä uhalla pelasti kuusi nälkään nääntyvää henkeä Englannin laivasta „Caledonian“, joka oli haaksirikkoon joutunut Irlannin länsipuolella. Loppuikänsä kapteeni Spoof eli Turun kaupungissa, yleisesti arvossa pidettynä rehellisyydestään ja kunnallisista toimistaan.

Y. K.

Spof, Kaarlo Juhana, soturi, oli syntynyt Paltamon pitäjässä Maalisk. 24 p. 1773. Vanhemmat olivat: maamittari ja nimismies Matti Spof, joka muutamia vuosia myöhemmin muutti Paltamosta suvun vanhoille kotipaikoille Lempäälään, ja tämän puoliso Margareeta Costiander. Jo nuorena Kaarlo Juhana meni sotapalvelukseen ja oli muassa 1788—90 vuosien sodassa, kuuluu myöhemmin Pommerissakin palvelleen, mutta sai varsinaisen maineensa 1808 vuoden sodassa. Hän oli, näet, Roth'in apumiehenä siinä pienessä retkikunnassa, joka Lapuan tappelun jälkeen kolme viikkoa häiritsi Venäläisten yhdistyslinjaa Ruoveden seuduilla ja rohkeudellansa suuresti hämmästytti vihollisia. Heinäk. 23 p. Spof veneillänsä teki yrityksen itse Tamperetta vastaan, joka ei onnistunut. Venäläisten raporteissa häntä nimitettiin „amiraali Spuff'iksi“; mutta itse teossa hän ei milloinkaan kohonnut upseeriarvon alimpia asteita ylemmäksi. Hänen sotainen uransa loppui seuraavana talvena 1809, jolloin hän Torniossa kuoli armeijassa raivoavaan kulkutautiin. — Kaarlo Juhana Spof, joka muodoltaan oli uljas ja sorja, mutta vähän hulivilin-tapainen, oli nainut Margareeta Kellroos'in. Häneltä jäi kaksi tytärtä sekä poika Kaarlo Kustaa, joka palveli Vaasan hovioikeudessa († 1828). (Suometar 1858; Suomi 1857, Vältv. Roth'in urostyöt).

Y. K.

Sprengtport ja **Sprengtporten** suku kuuluu Ruotsin ja Suomen nuorempaan aateliin, vaan on kahdessa sukupolvessa ehtinyt tulla hyvin kuuluisaksi. Kantaisä Volmar Jaakko Rolandt oli saksalaista syntyperää, palveli kolmekymmenvuotis. sodassa ja tuli 1651 aateloituksi nimellä Sprengtport (n:o 1740), arvattavasti sen johdosta, että hän joskus oli „särkenyt portin“ jonkun linnan piirityksessä. Hän kohosi vihdoin everstiluutnantin arvoon, oli komentajana Wolmar'in linnoituksessa Liivinmaalla ja kuoli v. 1689. Oltuansa ennen kahdesti naimisissa, nai hän 1680-luvulla Maria Gertruda Petzholtz'in, joka hänelle synnytti pojat Maunu Vilhelm ja Kaarle Henrik S. Edellisen pojat Juhana Vilhelm ja Jaakko Maunu tulivat vapaherroiksi nimellä Sprengtporten (Ruotsin ritarihuoneen n:o 275), nuorin poika Yrjö Maunu tuli Venäjällä vapaherraksi ja kreiviksi (ks. alempana).

E. G. P.

Sprengtport, Maunu Wilhelm, soturi, oli syntynyt v. 1685, meni tarjokkaana sotapalvelukseen ja tuli v. 1708 luutnantiksi. Sitä ennen hän Narva'n valloituksessa v. 1704 oli tullut pahasti haavoitetuksi ja vangiksi ja vietiin Moskovaan, mutta pääsi jo samana vuonna karkuun, Puolassa olevan ruotsalaisen armeijan tykö. Holofzin'in ja Smolensk'in taisteluissa ja monessa pienessä tappelussa hän oli saapuvilla; vihdoin hän v. 1709 Pultava'n taistelussa joutui uudestaan Venäläisten valtaan ja lähetettiin Svijashk'in kaupunkiin lähelle Kasan'ia. Siellä oli puolitoista sataa vangittua upseeria koossa melkein ilman vahteja. He päättivät nostaa kapinan ja yhdessä lähteä pois Ukrainan kautta Puolaan, henkitrapanttien korpraali Juhana Fredrik Rühl

---

* *Jonas Spof*, tilanhaltia Lempäälän Kukkolassa, † 1772.

- Jonas, kappalainen Ylistarossa, † 1794.
  - Jonas Kustaa, kappalainen Lapualla, † 1811.
- Matti, maamittari, † 1818. Puoliso: Margareeta Costiander.
  - Matti Henrik, vältväipeli, sitten koulumestari Hyrynsalmella.
  - *Kaarlo Juhana*, † 1809.
    - Kaarlo Kustaa, Vaasan hovioikeuden notaari, † 1828.
  - Eerik Ulrik, kersantti.
  - Aksel Fredrik, kauppias Turussa, † 1827.
    - Otto Reinhold, merikapteeni, † 1879.
    - Fredrik Ferdinand, kauppias.
  - Antti Wilhelm, kersantti.
    - Wilhelm, eversti Venäjällä.
    - Aleksander, kapteeni.
- Margareeta Loviisa, naitu Paltamon nimismiehelle Matti Costiander'ille.

johtajana. Mutta eräs ruotsalainen petturi nimellä Brinck ilmoitti tuuman venäläisille; Rühl itse ja kaksitoista upseeria, niitten joukossa S:kin, pantiin rautoihin yrityksen päämiehinä; muutamat ammuttiin, muita pidettiin paljoa kovemmassa vankeudessa kuin ennen. S. sai 17 kuukautta istua Kasan'issa pimeään torniin suljettuna, eikä sill'aikaa saanut muuta kuin vettä ja leipää ravinnokseen, ja vietiin sitten Siperian Tobolsk'iin; v. 1722 hän vasta pääsi kotiin, kun rauha oli tehty. Eipä onni hänelle myhäillyt sittenkään kun oli tullut kotiin; S:n, kuten useimpain muitten upseerien, täytyi tyytyä paljoa alhaisempaan paikkaan ja palkkaan kuin nimi vaati; hän oli luutnanttina vaan Hämeen ja Uudenmaan rakuunoissa, vaikka kantoi majurin nimen. 1741—42 vuosien sodassa hän oli saapuvilla ja v. 1742 hän tuli Porvoon komppanian majuriksi. S. kuoli 27 p. Lokak. 1744. V. 1719 hän oli nainut Anna Margareeta Amnorin'in, joka oli kirkkoherrantytär Jaakkimasta, mutta miten hän oli joutunut Siperiaan S:n tuttavuuten ei tiedetä. Leskimieheksi jääneenä 1720-luvulla S. 1730-luvulla nai Elsa Katariina Ulfsparre'n. Pojista Jaakko Maunu ja Yrjö Maunu S:sta ks. alempana; edellinen oli edellisestä, jälkimäinen jälkimäisestä avioliitosta syntynyt. M. V. S:n ensi avioliitosta syntyivät myöskin pojat Juhana Vilhelm ja Kaarlo Henrik (viimemainittu syntynyt 1720-luvulla ja kaatunut 1761 Malchin'in edustalla Pommerissa, erotettava samannimisestä sedästä, ks. alempana). Juhana Vilhelm S. syntyi Tobolsk'issa 1720, tuli ylioppilaaksi Turussa ja Uudenmaan ja Hämeen rakuunojen korpraaliksi, palveli sitten ulkomailla ja tuli v. 1766 vapaherraksi Jaakko Maunu veljensä kanssa, josta ajasta he kutsuivat itseään Sprengtporten. V. 1769 hän oli ehdotettu valtakunnan neuvokseksi, v. 1770 hän tuli kenraalimajuriksi. 1772 vuoden vallankumousyrityksestä hän samoin kuin nuorinkin veli kyllä tiesi (ks. seuraavaa), vaikk'ei hänellä siinä ollut tärkeämpää tehtävää. Hän kuoli 1795 Köpenhaminassa. Ainoa poika Jaakko Vilhelm S., syntynyt 1794, kenraaliluutnantti Ruotsin palveluksessa, elää vielä ja on suvun viimeinen ja ainoa jäsen mieskannalta. E. G. P.

Sprengtport, sittemmin **Sprengtporten, Jaakko Maunu,** soturi, valtiomies, Maunu Vilhelm S:n poika, syntyi Suomessa 1727, kirjoitettiin v. 1739 sotapalvelukseen, tuli kapteeniksi v. 1755 ja seuraavana vuonna opetusupseeriksi henkikaartiin. Pommerin sodassa hän oli adjutantti ja osoitti taitoa ja uljuutta esim. Wollin'in edustalla 1758; ylipäällikkö Lantingshausen kirjoitti hänestä, että S. jonkun muun valtion palveluksessa kyllä olisi jo ehtinyt kohota kenraalin arvoon, mutta Ruotsin armeijassa sai tyytyä kapteenin nimeen nauttimatta vastaavaa palkkaa. Sen johdosta S. v. 1759 sai majurin nimen, miekkatähden ja pienen rahapalkkion. Kun Ehrensvärd tuli ylipäälliköksi, perustettiin eri joukko vapaehtoisia, jotka saivat S:n johtajakseen; sen kanssa viime mainittu kunnialla kesti Neuensund'in ja Malchin'in taisteluja 1761, jotka ovat onnettoman pommerilaisen sodan loistokohtia. 1761 hän tuli ratsuväen everstiluutnantiksi ja v. 1769 Uudenmaan ja Hämeen rakuunain sekä Karjalan eskvadronin everstiksi. Vanhimman veljensä kanssa hän v. 1766 tuli vapaherraksi. Valtiopäivillä S. kiivaasti ajoi hattupuolueen asiaa; pääsi 1769 sekreetivaliokuntaan, jossa luultavasti juuri hän pani toimeen, että Suomenmaan puolustukseksi asetettaisiin keveätä sotaväkeä; valtiopäivillä 1771 hän samoin istui sekreetivaliokunnassa ja tuli „Svenska Botten“ nimisen kuuluisan klubin johtajaksi. Kiivaana hattuna ja ylimyksenä S. mainituilla valtiopäivillä tahtoi pakottaa aatelittomia säätyjä muutamissa tärkeissä asioissa yhtymään aatelin päätökseen, mutta kun vanhat puolueliitot katkesivat ja riita yltyi aatelin ja muitten säätyjen välillä, rupesivat S. ja hänen ystävänsä selvästi kallistumaan kuninkaan puoleen ja jättämään vanhojen hattujen kantaa. V. 1772 hän jo Toukokuussa ehdotti kuninkaalle, miten vallankumous olisi saatava toimeen. Itse hän tarjoutui nostamaan Viaporin sotaväkeä kapinaan tullakseen sitten Ruotsiin panemaan väkivallalla valtiomuutosta toimeen. Muutamat rettelöt, joilla koetettiin vainota S:iä, eivät muuta kuin vahvistaneet hänen päätöstään; ja kun hallitsevan puolueen johtajat, peljäten vallankumousta, eivät tahtoneet nähdä uskaliasta S:ia kuninkaan läheisyydessä, vaan Heinäkuun lopussa lähettivät hänet Suomeen, he ainoastaan helpottivat hänen tehtäväänsä. Saatuansa salaisen valtuuskirjan kuninkaalta, S. lähti Suomeen, puhutteli salaa etevimpiä upseereja, läksi 60:n rakuunan kanssa Viaporiin, jonka päällikkö 16 p. Elok. otettiin vangiksi, ja pian S. kekseliäisyydellä ja rohkeudella oli saanut Suomen tärkeimmät paikat valtaansa. Sen jälkeen hän tehdyn välipuheen mukaan läksi Ruotsiin, vieden 800 miestä kanssaan. Vastatuuli viivytti hänen matkaansa, niin ett'ei saapunut sinne ennen kuin 30 p:nä Elok. Sandhamn'iin ja 7 p:nä Syysk. Tukholmaan. Silloin oli Kustaa III jo kaksi viikkoa ennen pannut vallankumouksen toimeen, kun tiedot Skaanessa syntyneestä kapinasta ja muut sanomat tekivät hänen tuumiaan epäiltäviksi. Täydessä määrin kuningas kuitenkin osoitti kiitollisuuttaan vallankumouksen nerokasta ehdottajaa vastaan: S. sai miekantähden korkeimman arvon sekä nimitettiin kenraaliluutnantiksi ja henkikaartin everstiksi; samoin yrityk-

sen muutkin osanottajat saivat runsaat palkinnot.

Kauan ystävyys ei kestänyt kuninkaan ja S:n välillä. Jälkimäinen oli luonteeltaan luulevainen, kiihkeä ja kunnianhimoinen niinkuin vallankumoojat yleensä; hän luuli huomanneensa, että Kustaa tahallaan yllämainittua valtuuskirjaa antaessaan oli tehnyt allekirjoituksensa oudoksi, hän ei ollut tyytyväinen uuteen hallitusmuotoon, vaan olisi tahtonut kaksikamari-järjestelmää Englannin mallin mukaan ja enemmän vaikutusta valtiopäiville, y. m. Asema henkikaartin päällikkönä ei myöskään ollut hänelle mieleen, ja vähäpätöisen v. 1774 tapahtuneen rettelön johdosta hän äkkiä pyysi eronsa. Hakemuskirjassa hän katkerasti soimasi Kustaa III:tta, joka kuitenkin ystävällisen kirjeen kanssa lähetti sen takaisin. S. uudisti silloin eropyyntönsä lievemmissä lauseissa, puhui siitä leppymättömästä kateudesta ja niistä lukemattomista vehkeistä, joita hän muka oli kärsinyt. Sellaiset luulot seurasivat häntä hautaansa asti; milloin hän tahtoi tulla sotaoikeuden tutkittavaksi, jotta saisi todistaa syyttömyyttään, milloin hän pyysi erityisiä suojeluskirjeitä, milloin hän kirjoitti kuninkaalle varoituksia ja mitä synkimpiä ennustuksia. Ruumiilliset kivut vaivasivat myöskin S:iä ja pahentivat hänen mielentilaansa. Hän kuoli 2 p:nä Huhtik. v. 1786 lähellä Tukholmaa Djurgård'in huvilassa Biskopsudden, jossa hän vietti viimeiset vuotensa. S. oli jäänyt naimattomaksi.

E. G. P.

Sprengtporten, Yrjö Maunu, valtiomies, edellisen velipuoli, syntyi Elok. 16 p. 1740, arvattavasti Gammelbacka'ssa Porvoon pitäjässä. Sodan aikana vv. 1741—43 oli äiti lapsensa kanssa pakosalla Ruotsin puolella, mutta ei näy kiittäneen sitä kohtelua, jota pakolaiset saivat siellä nauttia, ja jäikin, leskeksi tultua 1744, Suomessa asumaan. Poika ensialuksi nautitsi yksityisten opettajien johdatusta. Mutta kun Aadolf Fredrik kuningas v. 1752 teki matkustuksensa Suomessa, pääsi rouva Sprengtport hänen puheillensa ja sai pojallensa oppilassijan siinä kadettikoulussa, joka kuninkaan omalla kustannuksella oli Tukholmaan perustettu. Neljä vuotta myöhemmin koulu lakkautettiin tuon onnettoman vallankumous-yrityksen johdosta, jonka kuningatar oli liikkeelle pannut. Mutta nuori kadetti pian sen jälkeen nimitettiin konduktööriksi linnoitusväessä ja pääsi seuraavana kesänä 1757 käytännölliseen toimeen Ehrensvärd'in johtamassa linnoitustyössä Viaporissa. Jalon esimiehen ystävyys ja luottamus näkyy kehittäneen nuorukaisen eteviä hengenlahjoja ja myöskin virittäneen hänessä rakkautta hänen suomalaiseen synnyinmaahansa, jonka syrjäytettyä ja laiminlyötyä tilaa useat Suomen miehet jo siihen aikaan paheksivat. Ehrensvärd'in kanssa nuori Sprengtport myöskin seurasi Pommerin sotaan, jossa hän v. 1760 tuli esikunnan adjutantiksi kreivi Fersen'in luona ja mainitaan useissa tiloissa osoittaneen erinomaista kuntoa ja miehuutta sekä tulleen kahdesti haavoitetuksi. Sodan loputtua hän palasi Suomeen, mutta ei näy vakinaisessa palveluksessa olleen, ennenkuin hän v. 1770 tuli toiseksi majuriksi siinä keveässä rakuunajoukossa, joka Jaakko Maunu Sprengtporten'in komennossa asetettiin Porvoon kaupunkiin. Suku oli v. 1766 korotettu vapaherraiseen säätyyn ja nimi kirjoitettiin tästä lähin „Sprengtporten“. Äsken mainitun velipuolen apumiehenä ja keveiden rakuunain nojassa nuorempi Sprengtporten oli osallisna siinä vallankumouksessa, joka Suomessa suoritettiin kuninkuuden eduksi Elokuussa 1772. Näiden tapausten johdosta hän nimitettiin everstiluutnantiksi mainitussa rakuunaväessä, joka nyt oli Tukholmaan siirretty ja yhdistetty kuninkaalliseen kaartiin.

Varma on, että Suomessa yleisesti harrastettiin tuota uutta kuninkaallista valtaa, koska siitä toivottiin meidän maallemme huolellisempaa hoitoa, kuin mitä säätyvaltiasten puolelta oli nautittu. Tämä toivo ei näyttänytkään pettävän, kun Maaliskuussa Yrjö Maunu Sprengtporten sai päällikkönnon Savossa, jonka vaikeat rajapaikat vaativat senpuolisen puolustuslaitoksen erinäistä järjestämistä. S. nyt asettui Brahelinnan everstikartanoon ja johti siellä neljän vuoden kuluessa Savon prikaatin harjoitusta tavalla semmoisella, joka on perustanut tämän joukkokunnan mainetta. Kesäiset leiriharjoitukset, joissa parannettua taktillista järjestelmää opetettiin, tiedustusretket ja kartoittamistyöt pitkin rajaa venäläistä Suomea kohden sekä nuorten upseerien tieteellinen ja sivistyttävä opetus Brahelinnassa, tämä kaikki oli syrjäisessä Savossa jotakin ihan uutta, joka herätti isänmaallisen innostuksen ja toimitti S:lle itselle kunnioitusta ja rakkautta kaikilta kansanluokilta. Että tässä kaikessa löytyi jotakin erikoisharrastuksen alkua, tuskin lienee kieltämistä, niinkuin myöskin on varma, että kuningas alkoi jollakulla epäluulolla katsoa S:ia ja hänen karttuvaa vaikutustaan. Riitaiset seikat kuninkaallisessa perheessä ja S:n kanssakäymiset leskikuningattaren ja Fredrik prinssin kanssa, oleskellessaan talvisin Tukholmassa, saattoivat myöskin antaa jotakin aihetta Kustaa III:nnen arostelevaan käytökseen. Kuinka lieneekin, niin se kutsumus 1778 vuoden valtiopäiville, joka silloisen tavan mukaan lähetettiin kaikille sotapäälliköille, jäi S:lle saapumatta; sen sijaan hänelle nyt myönnettiin ennen pyydetty lupa lähteä ulkomaiselle matkalle, muiden valtakuntain sotalaitosta tutkimaan.

Ennen lähtöänsä hän on ehdotellut kadettikoulun perustamista Savoon, joka tuuma pian sen jälkeen toteutui, kun Haapaniemen sotakoulu asetettiin.

Vasta Maaliskuun lopussa 1779. S. lähti matkalle, kulkien Venäjän, Puolan ja Preussin kautta Franskaan. Venäjällä häntä vastaanotettiin erinomaisella kunnioituksella, joka todisti, että hänen laitoksensa Savossa olivat huomiota herättäneet. Useat nuoremmat upseerit saivat ensi alussa seurata muassa, mutta lienevät Berlin'istä palanneet takaisin. Vaan S:lle itselleen tämä matkustus pian tuli käännekohdaksi koko hänen elämälleen. Matkarahan riittämättömyys tai supistaminen rikkoi hänen välinsä Kustaa III:nnen kanssa; jo Toukokuussa 1780 hän kirjallisen pyyntönsä mukaan sai eron virastansa, ja kun hän seuraavana kesänä kävi kuninkaan puheilla Spaa'ssa, syntyi sovinnon sijasta täysi vihollisuus. Pariisiin palattuansa hän koetti päästä osalliseksi siihen retkikuntaan, jota Franska par'aikaa valmisteli Pohjois-Amerikkalaisten avuksi; mutta tämä ei hänelle onnistunut. Nähtävästi kreivi Creutz'in avulla, joka silloin oli Ruotsin ministerinä Pariisissa, hän vihdoin näkyy rahaseikkojansa selvittäneen ja palasi vuoden 1781 kuluessa kotimaahan, jossa asettui Seestan kartanoon Nastolassa, erotettuna kaikesta julkisesta toimesta.

Tällä välin oli S:ssa syntynyt ajatus Suomenmaan irroittamisesta Ruotsin vallan alta. Tämä aate ei ollut itsessään ihan uusi; se näkyy Uudenkaupungin rauhanteon perästä vähitellen syntyneen muutamissa Suomen miehissä, ja ilmaantuu julkisena tarkoituksena keisarinna Elisabetin kuuluisassa manifestissa v. 1742, joka lupasi asettaa Suomenmaan vapaaksi rajavallaksi Ruotsin ja Venäjän välille. Turun rauhanteko ja hattuhallituksen valppaus oli sitten nämä tuumat haihduttanut; mutta ne uudet maanluovutukset, joilla viimeinenkin rauha oli ostettu, olivat Suomalaisille lisänneet tyytymättömyyden syitä, ja kun isänmaallinen harrastus jälleen oli virinnyt, syntyi monessa mielessä epäilys Suomen tulevaisuudesta entisten valtio-olojen alla. Silloin S., joka Franskassa käydessään oli tutustunut Benjamin Franklin'iin ja Pohjois-Amerikan vapautus-sodan aatteisin sekä omasta puolestaan näki itsensä syrjäytetyksi kaikesta julkisesta vaikutuksesta, otti tuon vanhan itsenäisyystuuman kehittääksensä ja levitti mietteitänsä niin avariin piireihin, kuin asian salainen luonto suinkin salli. Jo vuodesta 1782 alkaen tapaamme jälkiä hänen vaikutuksestaan siihen suuntaan, ja se arvo, jonka hänen suuri kykynsä ja isänmaallinen mielensä olivat hänelle hankkineet, antoi tietysti paljon painoa hänen sanoillensa. Näin syntyi n. k. itsenäisyyden-puolue, jonka etevimpiin jäseniin luetaan Juhana Antti Jägerhorn (ks. tätä), majuri Krister Wilhelm Ramsay Nynäs'issä, paroni Berndt Maunu Stackelberg Ratulassa, everstiluutnantti Kaarlo Reinholt von Essen Paasossa, varamaaherra Robert Wilhelm De Geer Tervik'issä (ks. tätä) sekä melkoinen joukko nuorempia miehiä Suomen upseerikunnassa. Mutta niissäkin, jotka S:n tuumia hyväksyivät, näkyy syntyneen epäilemisiä välikappaleiden suhteen sekä pelko, että Venäjän apu, joka yritykseen tarvittiin, saattaisi olla Suomen todelliselle itsenäisyydelle turmioksi. Kenties juuri tästäkin syystä olisi tahdottu tuumalle jotakin legitimiteetin kannatusta; ainakin kerrotaan, että S. loppiaispäivänä 1784 kävi Kaarlo herttuan puheilla Ruotsissa, tarjoomassa hänelle Suomen suuriruhtinallista kruunua. Aika oli sen puolesta hyvin valittu, että Kustaa III par'aikaa oli Italian matkalla ja tuo arkamainen herttua (sittemmin Kaarlo XIII) kenties silloin olisi paremmin uskaltanut kunnianhimoista mieltänsä ilmaista. Mutta hänen vastauksensa mainitaan kuitenkin olleen aivan epämääräinen, ja asia jäi sillensä. Pian sen jälkeen S., joka tahtoi hankkia itsellensä jotakin vakinaista toimialaa, kunnes itsenäisyystuumien toteuttaminen kävisi mahdolliseksi, päätti mennä Alankomaiden palvelukseen eräässä syttymäisillään olevassa sodassa itävaltalaista Belgiaa vastaan, ja tätä aikomusta Kustaa kuningaskin kaikin tavoin edisti. Alkuvuodella 1785 hän siis matkusti Hollantiin; vaan sotapilvet jo seuraavana syksynä hajosivat, ja S:n täytyi siis jälleen palata kotimaahansa. Vaan tällä välin hän ei ollut itsenäisyystuumiansa unhottanut; päinvastoin ne nyt muodostuivat tarkempaan ohjelmaan. Alkuvuodella 1786 hän mainitaan jättäneen Venäjän lähettiläälle Haag'issa, Stefan Kalitshev'ille kirjallisen esityksen Suomenmaan itsenäisyydestä, joka esitys heti ilmoitettiin keisarinnalle sekä Ruotsissa olevalle Venäjän ministerille, Arkadii Markov'ille. Toukokuun lopulla S. saapui Tukholmaan, missä par'aikaa valtiopäivät tekivät Kustaa kuninkaalle paljon murheita. Hän tietysti yhdistyi vastustuspuolueesen, mutta sen ohessa hän jo Kesäk. 1 p. kävi Markov'in puheilla, jättäen hänelle franskankielisen esityksen Suomen itsenäisyydestä ja valtiollisesta tasapainosta pohjoismailla (Précis d'un tableau sur l'équilibre du Nord, considéré dans le projet de rendre la Finlande indépendante). Tämä niinkuin seuraavatkin keskustelut ilmoitettiin heti keisarinnalle, joka kohta tarjosi hänelle sijaa Venäjän palveluksessa, jossa hän olisi tilaisuudessa vaikuttamaan tuumiensa toteuttamiseen. Vähän epäiltyänsä S. suostui tarjoukseen. Alussa Heinäkuuta 1786 hän omalla jaalallansa (nimeltä „Lediga Stunder"), jonka oli perinyt

äsken kuolleen vanhimman velipuolensa jälkeen, purjehti Turkuun, kävi siellä professori Porthan'inkin puheilla, jonka luona hänen ainoa poikansa oli nauttinut opetusta, ja puhui kyllä vapaasti mielipiteitänsä. Turusta hän purjehti edemmäs Porvoon seuduille, viipyi niillä tienoilla pari kuukautta yksityisiä asioitansa järjestämässä sekä neuvottelemassa ystäväinsä kanssa, ja lähti vihdoin Syysk. 8 p. Hammars'in laiturilta, läheltä Porvoota, jälleen merelle, saapuen Syysk. 20 p. Pietariin. Häntä ahdettiin suosionosoituksilla: kamariherran-arvo, kenraalimajurin virka sekä runsaat rahalahjat todistivat, minkä kalliin välikappaleen keisarinna katsoi haltuunsa saaneensa. S. puolestaan oli nyt sanonut itsensä irti Ruotsin alamaisuudesta ja arveli siis voivansa vapaasti toimittaa synnyinmaansa irroittamisen.

Se tuuma, joka nyt oli S:n mielessä kehittynyt, käsitti lyhyesti seuraavat kohdat. Ruotsin ja Venäjän ikuinen vihollisuus, jonka uhrina Suomen kansa aina oli ollut, saataisiin lakkautetuksi, jos Suomesta tehtäisiin itsenäinen valtio, vapaassa liitossa Venäjän kanssa. Tähän pitäisi Venäjän antaa apuansa sekä sotavoimalla että rahavaroilla; Ruotsi kenties saataisiin siihen myöntymään, jos Norja sille tarjotaan korvaukseksi. Vallankumouksen alku oli toimeenpantava itse Suomenmaassa, jossa kansan edusmiesten pitäisi kokoontua Savon sotajoukon suojassa, jolloin myöskin maan päälinnat, Viapori ja Hämeenlinna, olivat liittolaisten haltuun anastettavat. Koska tämän johdosta epäilemättä Ruotsinmaallakin tyytymättömät ainekset nostaisivat päätänsä, ja pait sitä Venäjän laivasto suojelisi Suomen rannikoita, oli muka menestys melkein varma. Uuden valtion asema Venäjän suhteen oli erinäisellä liittokirjalla määrättävä, ja kaikkien epäluulojen poistamiseksi pitäisi Venäjän antaa Suomenmaalle takaisin ainakin joku osa sitä aluetta, joka edellisissä sodissa oli valloitettu. Suomen uusi hallitusmuoto, jolle Venäjän piti antaa takauksensa, oli ajateltu tasavaltaiseksi, osittain Pohjois-Amerikan, osittain Alankomaiden mallin mukaan. Suomen neljä säätyä kokoontuisivat joka neljäs vuosi yleisiin valtiopäiviin; sen ohessa olivat paikkakunnalliset asiat hoidettavat erinäisissä maakunta-kokouksissa. Hallituskunta oli jokaisen säätykokouksen lopulla asetettava vaalin kautta kaikista säädyistä ja maakunnista, kuitenkin sillä tavoin, että talonpojat saisivat siihen valita ainoastaan tilallisia herrasmiehiä, nimittäin semmoisia, jotka eivät aatelissäätyyn kuuluisi. Hallituskunnan tulisi keskuudestaan valita esimies, joka olisi Suomen tasavallan presidentti. Hallintoa varten presidentillä olisi kuusi neuvosta ja kaksi valtiosihteeriä. Täydellinen paino- ja kirjoitusvapaus olisi säädettävä. Sotavoima oli järjestettävä miliisijärjestelmän mukaan, koko kansa aseisin harjoitettava, vakinainen sotaväki 10,000 miestä ja saarilaivasto rannikkoa suojelemassa. — Nämä lyhyet ilmoitukset ehdotuksen pääkohdista antanevat jo tarpeeksi käsitystä S:n tuumien suunnasta.

Kuten tiedämme, ei S:n siirtyminen Venäjälle ensi aluksi ollut hänen hankkeillensa eduksi. Vaikka hän keväällä 1787 sai seurata keisarinnaa Kerson'iin, ei hänellä ollut suurta vaikutusta Katariinan tuumiin, jotka tähän aikaan kääntyivät Turkkia vastaan. Kun nyt seuraavana vuonna Kustaa III yht'äkkiä ryhtyi vihollisuuteen, otettiin tosin Ruotsin kuninkaan kiivas vihamies neuvoihin; mutta itse Suomenmaassa, jossa itsenäisyyden mielipiteet vielä olivat liian vähän levinneinä, vaikutti päällikön poissaolo hajousta ja S:n omissa oppilaissa vallitsi paljon epäluuloa Venäjätä vastaan (ks. Jägerhorn, Juhana Antti). Sodan syttyessä S. oli saanut toimekseen järjestää erinäinen osakunta sotaväkeä, jonka piti Aunuksesta samota Sortavalan kautta ruotsalaiseen Karjalaan; hän sen ohessa valmisteli asianomaisia julistuksia Suomen asukkaille. Mutta kun Jägerhorn Elok. 11 p. oli Pietariin saapunut, kutsuttiin S. kiireesti sinne neuvottolemaan. Loppupäätös ei kuitenkaan vastannut hänen rohkeihin toiveisinsa, ja Anjalan liitto viimein raukesi omaan voimattomuuteensa. S., joka itse oli lähtenyt rajaseuduille, missä useat kerrat piti keskusteluita ystäväinsä kanssa Ummeljoella ja Ruokolahdella, oli varsin tyytymätön ystäväinsä epäröisyyteen. Seur. vuonna hän tahtoi lyödä ratkaisevan iskun sen venäläisen armeijan avulla, joka silloin samosi Savoon. Mutta savolaisen jääkärin kuula hänen kaatoi Porrassalmen sillan korvalle, ja pahoin haavoitettuna tuo Savon joukon entinen päällikkö vietiin Brahelinnaan. „Omat koirat purivat", mainitaan hänen katkerasti lausuneen tästä masentavasta tapaturmasta. Hän sitten lähti ulkomaille terveyttänsä parantamaan. Ruotsin laki katsoi häntä väärää kilpeä kantaneeksi isänmaata vastaan, ja Turun hovioikeus, Helmik. 9 p. 1790, tuomitsi hänet mestattavaksi. Länsipuolella Kymijokea hänellä ei enää ollut mitään isänmaata.

Nyt seurasi 17 pitkää vuotta, joina S. söi maanpakolaisuuden katkeraa leipää. Kun ystävyys Ruotsin ja Venäjän välillä jälleen oli rakentunut, ei sopinut niin vaarallista miestä pitää Venäjän hovin lähisyydessä. S. siis vv. 1790—98 oleskelee ulkomaisissa kylpylaitoksissa, enimmältään Töplitz'issä. Viimemainittuna vuotena hän sai palata Pietariin ja käytettiin myöhemmin useissa diplomatillisissa toimissa. Muun muassa hänen tapaamme v. 1800 keisari Paavalin uskottuna lähettiläänä Pariisissa, saattaaksensa kotia ne venäläiset sotavoimat, jotka

edellisenä syksynä olivat Hollannissa joutuneet Franskalaisten vangiksi. Seuraavina vuosina häntä näkyy käytetyn, milloin Kiahta'ssa Kiinan rajalla, milloin Kerson'issa, Sevastopol'issa, Korfussa. Itsenäisyystuuma näytti iäksi päiväksi haihtuneen.

Mutta näinä suurten mullistusten aikoina tuli viimein Suomenkin vuoro, ja 1808 vuoden sota syttyi. S. otettiin neuvoihin sotatuuman suhteen, mutta ei vastaanottanut hänelle tarjottua komentoa Buxhœvden'in alla, vaan seurasi ensi aluksi valloitusarmeijaa valtiollisessa tarkoituksesssa. Hänen etevimpänä silmämääränänsä oli säilyttää Suomenmaalle sen valtiollinen itsenäisyys ja sitä varten hän lakkaamatta vaati Suomen säätyjen kokoonkutsumista. Asia kuitenkin koki vastarintaa ei ainoastaan useilta Venäjän valtiomiehiltä, vaan muutamilta semmoisiltakin, jotka aikoinaan olivat kuuluneet Suomen itsenäisyyspuolueesen ja nyt ajoivat omaa politiikiansa. Seurauksena oli, että S. Maaliskuusta alkaen syrjäytettiin Suomea koskevista toimista; aikomuksena näkyy silloin olleen yhdistää Suomenmaa Venäjän keisarivaltaan pelkäksi maakunnaksi. Tässä tarkoituksessa kutsuttiin tuo kuuluisa Suomalainen lähetystö (ks. Mannerheim, Kaarlo Eerik) Pietariin. Mutta ennenkuin lähetystö vielä oli keisarille esitetty, oli S. jälleen päässyt vaikutukseen; hänen ehdotuksensa mukaan valmistettiin uusi ohjelma Suomen hallitusta varten, säätyjen kokoonkutsuminen päätettiin, ja Yrjö Maunu Sprengtporten määrättiin Suomen kenraalikuvernööriksi. Tämä tapahtui Jouluk. 1 (Marrask. 19) p. 1808. Samaan aikaan Buxhœvden kadotti ylipäällikkyyden ja kenraali Bogdan Knorring asetettiin hänen sijaansa.

Sprengtporten'in tehtävä isänmaansa korkeimpana siviilihallinnon johtajana oli mitä vaikeimpia. Uudet hallituslaitokset olivat mitenkuten järjestettävät, valtiopäivät valmistettavat ja sen ohessa maa ja kansa suojeltava vierasten vaikutusten alta ja muukalaisen sotaväen rasituksista. Helmikuun alussa S. saapui Hämeenlinnaan ja ryhtyi taidolla ja innolla uuteen toimeensa. Pahaksi onneksi hänen omissa kansalaisissaan asui monialla katkera viha entistä itsenäisyyspäällikköä vastaan, ja S:n oma luonteenkarkeus tarjosi hänen vihamiehillensä aseita häntä vastaan. Eräs itsessään vähäpätöinen riita kenraali Knorring'in kanssa virka-asunnosta Turussa, johon kenraalikuvernöörin asento oli muutettava, toimitti molemmille ankaria nuhdekirjeitä keisarilta Huhtik. $^{7}/_{19}$ p. 1809. S., jo muutoin ikäkuluna ja väsyneenä, pyysi tämän johdosta virkaeronsa, joka hänelle virallisesti myönnettiin Kesäk. $^{5}/_{17}$ p., mutta armollisimmassa muodossa. Tyytyväisenä hän myrskyisen ja monivaiheisen elämän perästä siirtyi yksityisolon rauhaan. Hän saattoi todellakin nyt katsoa elämänsä pääharrastuksen täytetyksi. S:n loppuikä kului levossa ja hiljaisuudessa. Hänen neuvoansa vielä joskus Suomen asioissa esiintuotiin, esim. v. 1812, jolloin hänen vanha ehdotuksensa itsenäisen Suomen sotavoimasta jälleen uudistettiin. Muutoin hän vietti aikaansa osittain Hietala nimisellä tilallansa lähellä Viipuria, osittain Pietarissa, missä hänellä oli kartano Vasili-ostrov'illa. Viimemainitussa paikassa hän kuoli, Lokak. 13 p. 1819. Hän oli v. 1809 korotettu kreivilliseen arvoon.

S:n perheellisistä oloista mainittakoon seuraavat kohdat. Hän oli v. 1764 nainut erään orpanansa tyttären, Anna Elisabet Glansenstierna'n, joka kuoli jo v. 1785. Aikakauden höllät tavat olivat nuoruudesta saakka S:iin tarttuneet, ja olletikin niinä aikoina, jolloin hän joutilaana kuleksi vierailla mailla, näyttää hänellä olleen vaihtelevia rakkaudenseikkoja. Ulkomailla ollessaan 1790 vuoden jälkeen, hän on toisessa avioliitossaan nainut erään hollantilaisen naisen, nimeltä d'Aumale, vaan tästä puolisosta hän sai avioeron v:n 1797 paikoilla. Mutta vähäistä myöhemmin hän nai venakon Varvara Samyski'n († 1850), valtioneuvoksen kreivi N. Samyski'n tyttären, ja tämä viimeinen avioliitto näkyy olleen varsin onnellinen. — S:n poika hänen ensimmäisestä avioliitostaan, nimeltä Maunu Wilhelmi, seurasi isäänsä Venäjälle v. 1786, palasi kuitenkin v. 1792 Ruotsin palvelukseen, mutta läksi sitten jälleen Venäjälle, jossa pelihimon uhrina ampui itsensä v. 1801. Y. K.

Sprengtport, Kaarlo Henrik, soturi, kantaisän nuorempi poika, syntyi Pähkinälinnassa 1 p:nä Huhtik. 1687, meni 12-vuotiaana sotapalvelukseen, jonka ankaruutta hän jo Narva'n tappelussa v. 1700 sai omin silmin nähdä, palveli ensin Inkerin rakuunoissa ja tuli v. 1710 kornetiksi. Sillä välin hän oli ollut useammassa kähäkässä ja kerran tullut pahasti haavoitetuksi. V. 1711 hän nimitettiin Turun jalkaväen luutnantiksi ja kohosi v. 1713 kapteenin arvoon; samana vuonna hän Pälkäneellä taas sai vaarallisia haavoja. S. nimitettiin sitten Uudenmaan ja Hämeen rakuunain ratsumestariksi, v. 1718 majuriksi, ja oli samana vuonna Armfelt'in onnettomassa armeijassa, josta suurin osa kuoli viluun Norjan tuntureilla. Rauhan jälkeen S. sai kapteenin paikan Uudenmaan ja Hämeen rakuunoissa ja asui monta vuotta Padasjoella, majurin nimellisenä. Valtiopäivillä hän muutamassa valiokunnassa oli umpisuomalaisten talonpoikain tulkkina; v. 1731 hän ensimmäisenä ja erityisessä memorialissa selitti järkevällä tavalla Suomen silloisten kauppaolojen luonnottomuutta, vaan esitys jäi ratkaisematta, ja joutui unohdukseen. Hän muutti sitten Ruotsiin, jossa hänellä v:sta 1741 oli everstiluutnan-

tin paikka Itägötinmaan jalkaväessä; v. 1746 hän tuli Smolannin ratsuväen everstiksi, ja v. 1755 kenraalimajuriksi. V. 1757 hän erosi palveluksesta ja sai v. 1762 valtiopäiväin puoltosanaa saadakseen täyttä eläkettä uskollisesta palveluksestaan, joka oli kestänyt enemmän kuin 50 vuotta. Vanhana hän tuli sokeaksi; hän kuoli 30 p. Toukok. 1776. Smolannissa, jossa hän eleli 30 viimeistä elinvuottaan, muisteltiin kauan S:ia kunnon miehenä. Hän nai v. 1719 Dorotea Elisabet von Essen'in, joka kuoli v. 1723, ja toisessa avioliitossaan Anna Sofia Stierncrantz'in, joka oli vapaherra P. Stierncrantz'in, Uudenmaan ja Hämeen maaherran, tytär. Kummastakaan avioliitosta ei syntynyt lapsia. E. G. P.

Spåre-suku on jo keskiaikana Suomessa tavattava, suomalaista juurta oleva aatelissuku. Kantaisä on Eric Pora, Puraia eli Puranpoyka, talollinen Paimiossa; häntä mainitaan ensi kerta 1378 ja viimeinen 1405, jolloin häneltä tutkintokeräjissä tuomittiin eräs tila mainitussa pitäjässä. Hänen poikansa olivat Mattis Pora l. Spora (Turussa 1437 ja 1438) sekä nähtävästi Henrik Spore, asemies (Paimiossa 1442), ja „jalosukuinen" mies Jöns Spora (1411); viimemainitun poikia taas lienevät Jöns, Pahkavuoren ja Mälkilän herra 1455—86, asemies, ja Måns, josta Ruotsin ritarihuoneen kirjoihin pantu Spåre suku johtuu. Hänen jälkeisiänsä suoraan alenevassa polvessa mainitaan Henrik Maununpoika Spåra, Hyvikkälän herra (vaikka näiden välisistä polvista löytyvä sukujohto luultavasti on väärä), joka 1583 tuli ratsuväen päälliköksi Käkisalmelle, Sigismundon puoluelaisena Kaarlo herttuan voiton jälkeen pakeni Puolaan, mistä vasta Kustaa Aadolfin astuttua hallitukseen palasi, vv. 1614—17 kunniakkaasti otti osaa Venäjän sotaan ja 1618—36 oli linnanhaltiana Käkisalmella, jona aikana v. 1627 kirjoitutti sukunsa Ruotsin ritarihuoneesen n:on 160 alle aatelismiesten joukkoon (sittemmin 1818 kirjoitettu Suomen ritarihuoneesen n:ona 9). — Sitä vastoin Kustaa Vaasan aikana mainittu Eerik Spora l. Spore kuuluu ainoastaan äitinsä, Malin Pietarintyttären Spora'n, kannalta tähän sukuun, vaikka oli ottanut sen nimen ja kilven. Eerik Spora, jonka isä oli Naantalin porvari Jaakko Bergen, tavataan jo 1533 Euran kihlakunnan voutina, 1535 Savonlinnan haltiana ja oli Hattulan kihlakunnan tuomarina 1538—65. Hän oli 1550—55 kuninkaan käskynhaltiana Porvoossa, jonka alueesen 1553 Raseporinkin lääni yhdistettiin, ja sai semmoisena käskyn uuden kaupungin perustamisesta Helsingin Santahaminaan. V. 1555 hän on ratsumestarina suomalaisessa ratsuväessä sekä yliasemestarina Suomen sotajoukossa ja tulee 1561 Hämeenlinnan haltiaksi, jossa paikassa oli kuolemaansa saakka 1565. (Arvidsson, Handl., y. m.).

Spåre, Kustaa Aadolf, biografi, syntyi Pirkkalan Valkkilassa 8 p:nä Maalisk. 1816 kapteeni Kaarlo Kustaa S:n ja Johanna Sofia Widbom'in avioliitosta, tuli ylioppilaaksi v. 1833, suoritti lainopintutkintonsa v. 1838, palveli eri virastoissa ja tuli v. 1860 Yli-Satakunnan kruununvoudiksi, josta virasta hän seuraavana vuonna otti eronsa. S. on tullut tunnetuksi sen suuren ja huolellisen työn kautta, jonka on pannut senaatin virkamiesten elämäkertojen kokoomiseen: hänen tekemänsä *Biografiska Anteckningar om Kejs. Regerings-Konseljens eller Senatens för Finland Ordförande och ledamöter samt embets- och tjenstemän* (Helsingissä 1863, uusi painos 1878) on luotettava teos; sen ohessa hän on tutkinut muutamain aatelisten sukujen genealogiaa. Hän kuoli Valkkilassa 4 p:nä Helmik. 1878. S. nai v. 1845 Emilia Natalia von Knorring'in. E. G. P.

Spöring, Herman Dildrik, lääkäri, professori, syntyi Tukholmassa 19 p. Lokak. 1701. Isä oli sikäläisen saksalaisen koulun konrehtori Eberhard Kristian S., äiti oli Elisabet Benedikta Burmeister. Käytyään mainittua koulua nuori Spöring, joka osoitti suurta taipumusta piirustus- ja soitantotaitoon sekä kasvitieteesen, kuudentoistavuotisena tuli ylioppilaaksi Upsalaan. Siellä hän rupesi lääketiedettä lukemaan. Opintojansa hän jatkoi Tukholmassa, lähti 1723 Leyden'iin, jossa hän kaksi vuotta kuulteli Boerhave'n, Gravesand'in y. m. luentoja ja oleskeli vuoden aikaa Pariisissa. Kotimatkallaan hän v. 1726 Hardervyk'issä (Hollannissa) julkaisi lääketieteellisiä teesejä ja seppelöittiin s. v. lääketieteen tohtoriksi. V. 1727 hän palasi Ruotsiin ja nimitettiin seur. v. lääketieteen professoriksi Turkuun. Yhdeksäntoista vuotta S. yksinään edusti tätä tiedettä Turun akatemiassa ja oli samassa maamme ainoa lääkäri. Kummankin tehtävänsä hän kunnolla suoritti. Hän teki anatoomisia ruumiin leikkauksia, joitten tarpeellisuutta ja hyötyä hänen täytyi erityisessä programmissa v. 1730 selittää yleisölle, joka niitä vielä suuresti kammosi ja moitti. Opiskelevaa nuorisoa varten, jolta puuttui lääketieteellistä kirjallisuutta, hän sepitti *Medicina Salernitana* nimisen oppikirjan (1733) ja käänsi ruotsiksi Hoffman'in kuuluisan kotilääkärikirjan. Pyhän Henrikin lähdettä, joka ison vihan ajasta oli rappiotilassa ja unohduksiin joutuneena, ruvettiin S:n toimesta jälleen käyttämään. Kirjasella „Beskrifning om sättet att ympa koppor på menniskor" (1737) hän ensinnä pohjoismailla puolusti rokonistutusta, jonka hyötyä hän luultavasti v. 1725 oli Pariisissa tullut huomaamaan, vaan jota vielä kauan Ruotsissa ja Suomessa epäiltiin. Upsalan tiedeseuran ja Tukholman tiedeakatemian toi-

mituksissa hän on painattanut joukon lääke- ja luonnontieteellisiä „havainnoita“ ja kutsuttiin sen tähden v. 1730 edellisen, v. 1742 jälkimäisen yhdistyksen jäseneksi. Kaikki näkyy osoittavan, että S. seurasi tieteensä edistymistä. Sen ohessa hän aina pysyi hartaana luonnontutkijana ja m. m. perusti Turun akatemian luonnontieteellisen museon, jota varten konsistoori hänen perillisiltään osti hänen arvokkaat kivennäis- ja näkinkenkä-kokoelmansa. — S. kuoli 17 p. Kesäk. 1747. Hän oli vuodesta 1732 naimisissa Hedvig Ulriika Meurman'in, pankki-kommissaari Juhana M:n tyttären, kanssa. (Finl. Minnesv. Män I.).

Standertskjöld, Karl August, asioitsija, lahjoittaja, samannimisen kapteenin ja Kristiina Maria Uggla'n poika, syntyi 9 p. Marrask. 1814, tuli Haminan kadettikouluun v. 1829 ja nimitettiin kaartin tykistön vänrikiksi v. 1834; palveli vähän aikaa Kaukasiassa ja oli v. 1846 kohonnut kapteenin arvoon, kun hän 1847 tuli Tula'n kivääritehtaan päällikön apulaiseksi. Samana vuonna hän sai everstin ja v. 1855 kenraalimajurin arvon; v. 1857 hän tuli Ishev'in ja v. 1858 Tula'n kivääritehtaan päälliköksi. Siitä toimesta hän luopui v. 1870 ja tuli silloin kaikkien Venäjän kivääri- ja patruunitehtaitten ylitarkastajaksi. V. 1867 hän oli tullut kenraaliluutnantiksi ja korotettiin v. 1874 vapaherraiseen säätyyn (Suomen ritarihuoneen n:o 52), kun hän oli lahjoittanut 50,000 Suomen markkaa rahastoksi, josta kansakouluopettajattaret voivat vanhoina saada eläkettä. Summa on uskottu Helsingissä olevan „pääoma- ja elinkorkovakuutuslaitoksen“ hoidettavaksi. S. omistaa useampia Hämeen suurimmista kartanoista; Laukon kartanon hän antoi fideikommissiksi vanhimmalle pojalleen, joka tuli vapaherra Nordenstam'in ottopojaksi. Nai v. 1847 tuomioprovastin tyttären Fanny Augusta Nykopp'in ja v. 1882 lesken Maria Brehmer'in, joka on syntynyt Schweiz'issä.

Stedingk, von, Kurt Bogislaus, sotamarsalkka, syntyi 1746 Lokak. 26 p. Pinnau'n linnassa Ruotsin Pommerissa; hän kuului vapaherraiseen sukuun, joka oli tullut Westfalista Pommeriin ja joutunut mainitun linnan omistajaksi jo 1284. Vanhemmat olivat ruotsalainen majuri Kristofer Aadam v. S., synt. 1715, † 1792, ja Kristiina Charlotta von Schwerin, kuuluisan preussiläisen sotamarsalkan tytär. Kurt S. meni ennen 13:tta ikävuottansa vänrikkinä Ruotsin sotapalvelukseen ja otti osaa seitsemänvuotiseen sotaan; sen loputtua hän meni Tukholmaan, pyytääkseen jotakin korvausta siitä vahingosta, jota isänsä maatilat olivat sodassa kärsineet, ja tuli täällä perintöprinssin Kustaan tuttavuuteen ja toveriksi. Tuli 1763 Upsalassa ylioppilaaksi, mutta halu soturin ammattiin saattoi hänet menemään 1766 kuninkaan luvalla Franskan palvelukseen, alaluutnantiksi rykmenttiin „Royal Suedois“. Franskassa hän korotettiin 1770 kapteeniksi, 1773 kapteenimajuriksi, 1776 everstiluutnantiksi ja 1778 everstiksi kuninkaan seurueesen; kotimaassa hän taas nimitettiin kamariherraksi sekä henkivartiakunnan korpraaliksi. Kun Franskan hallitus päätti, maan nuorison innostuksen vaikutuksesta, antaa apuansa Pohjois-Amerikan vapaudenharrastuksille, lähti S. jalkaväki-prikaatin päällikkönä Amerikkaan, missä oli osallinen New York'in pelastamisessa, S:t Vincent-saaren valloituksessa ja hyökkäyksissä Grenada-saarta sekä Savannah'n linnaa vastaan (Lokak. 1779.) Pian sen jälkeen palasi hän kuitenkin taas Franskaan, missä sai 6000 livre'n eläkkeen y. m. suosionosoituksia.

Ruotsissa hän oli 1783 nimitetty Karjalan rakuunien päälliköksi, tuli kenraaliadjutantiksi ja sai miekkatähden. Sitä vastoin Kustaa III kielsi häntä kantamasta Cincinnati-mitalia, jonka Washington hänelle antoi. Hän palasi Ruotsiin vähää ennen sodan syttymistä 1788; oltuansa vapah. Hastfehr'in alapäällikkönä, nimitettiin hän tämän vangitsemisen jälkeen Joulukuussa 1788 Savon armeijaosaston ylipäälliköksi, jossa virassa runsaassa määrin osoitti Amerikassa saatua kokemustansa. Kesän alussa 1789 kesti hän Venäläisten päähyökkäyksen. Hänen joukkonsa, noin 5000 miestä, oli hajallaan pitkin Savon rajaa, kun kenraali Michelsson tunki 8000:lla miehellä Mikkeliä kohti niin nopeasti, että S. töin tuskin joutui viemään 700 miestä Porin ja Savon jalkaväkeä sekä Karjalan ja Uudenmaan rakuunoita Porrassalmelle hyökkäystä ehkäisemään; hänen onnistui täällä kaksi kertaa torjua sillan yli pyrkivät Venäläiset, niin että apu ehti paikalle. Mutta kuusi päivää sen jälkeen hän, uudestaan ahdistettuna, peräytyi Mikkelin ja Juvan kautta Joroisiin. Täältä jälleen etelään päin tunkien hän 21 p. Kesäk. sai loistavan voiton Parkumäen luona Rantasalmella ja eteni Savonlinnan seuduille. Sodan ratkaisevina tapauksina olivat seuraavana aikana laivastojen taistelut Suomen lahdessa, mutta S. sai kuitenkin vielä osoittaa sotaonneaan taisteluissa 10 p. Lokak 1789 Laidan sillan ja 5 p. Huhtik. 1790 Pirttimäen luona.

Verälän rauhanteon jälkeen S. tuli Ruotsin lähettilääksi Pietariin; hienon käytöstapansa ja valtiollisen kykynsä kautta pääsi hän huomattuun, vaikka tosin useissa kohdin vaikeaan asemaan Katariina II:n, Paavalin ja Aleksanteri I:n hoveissa. Etenkin kävi tehtävänsä vaikeaksi Kustaa IV Aadolfin aikana, jonka politiiki varsinkin Venäjää kohtaan oli oikullinen ja vaihtelevainen. Ei S. voinutkaan Ruotsilta torjua 1808 vuoden myrskyjä; mutta hän varoitti kuitenkin kirjeissään kuningastansa salai-

sista sopimuksista, joita Pietarissa hierottiin, ja mahdollisesta hyökkäyksestä. Hänen varoituksensa jäivät tehottomiksi. Kun hän 28 p. Tammik. varmaan ilmoitti, että aiottu hyökkäys tapahtuisi seuraavan kuukauden lopussa, oli sentähden Suomen sotajoukko kesämajoissaan eikä ollenkaan valmiina taisteluun. Hänen oma passinsa ja sodanjulistus annettiin hänelle vasta 21 p. Helmik., jona päivänä venäläiset sotajoukot hyökkäsivät Suomeen. — Näin aloitetun sodan S. myöskin lopetti, ollen rauhantekijänä Haminassa 9 p:stä Elok. 17 p:ään Syysk. 1809. Hänen apunansa oli rauhan hieromisessa eversti A. F. Skjöldebrand, Venäjän edustajat olivat ministeri Rumjantsov ja D. Alopaeus (ks. h.). Tuosta suuresta haaksirikosta onnistui S:n kuitenkin pelastaa Länsi-Pohjanmaan läntinen osa, jonka luovuttamista keisari Aleksanteri ensiksi vaati. Rauhan jälkeen S. palasi entiseen paikkaansa Pietariin, josta kutsuttiin kotimaahan 1811. Hän oli nimitetty 1796 valtakunnan herrojen joukkoon, 1807 jalkaväen kenraaliksi ja 1809 ruotsalaiseksi kreiviksi. Pietarista palattuaan hän tuli sotamarsalkaksi. Sai 1813 perintöprinssin Kaarlo Juhanan alla korkeimman päällikkyyden Saksaan menevässä sotajoukossa ja otti osaa Dennewitz'in, Gross-Beeren'in ja Leipzig'in tappeluihin, sotatapauksiin Holsteinissa ja retkeen Brabantiin päin. Pariisissa hän muitten muassa pani nimensä yleisen rauhansovinnon alle 30 p. Toukok. 1814. — Tämän jälkeen hän 1818—26 hoiti Karlberg'in sota-akatemian kanslerin virkaa; muuten hän eli jäljellä olevat päivänsä enimmäkseen ilman julkista tointa. Hän kuoli 1837 Tammik. 7 p. Tukholmassa, täytettyänsä 90 vuotta, ja jättäen jälkeensä sen muiston että oli ollut „Ruotsin armeijan Nestorina ja Ruotsin sotamaineen patriarkkana"; hänen kuolemansa johdosta otti Ruotsin koko sotaväestö ja sen korkein päällikkö, kuningas, 8:ksi päiväksi murhepuvun. — S. nai 1767 Ulriika Fredriika Ekström'in. (Sv. Biogr. Lex.; Koskinen, Suomen hist., y. m.).

A. G. F.

Steinheil, Fabian, Suomen kenraalikuvernööri, oli syntynyt Virossa Nigulan (P. Nikolain eli Pönalin) pitäjässä lähellä Haapsaloa 14 p. Lokak. 1762 luutnantin, vapaherra Fredrik Jaakko S:n ja Kristiina von Tiesenhausen'in aviosta, meni 1776 Venäjän sotapalvelukseen ja oli kapteenina Suomen sodassa 1788—90. Eri tiloissa osoitetun kunnon johdosta hän v. 1789 tuli everstiluutnantiksi, oli Verälän rauhan jälkeen Suvorov'in adjutanttina käytetty sotatoimiin Venäjän puolella rajaa, kun Haminan, Lappeenrannan ja Taavetin linnoituksia parannettiin, seuraavina vuosina hän teki tarkan topografisen kartan „Vanhasta Suomesta", jonka palkitsemiseksi hän sai 3000:n paperiruplan vuotuisen eläkerahan. Ahkeruus, taito ja luotettavuus saattoi hänet esimiestensä mitä suurimpaan suosioon; v. 1798 hän tuli kenraalimajuriksi ja v. 1807 kenraaliluutnantiksi, sitten kuin hän samana vuonna oli ollut osallisena Preussisch-Eylau'n, Heilsberg'in ja Friedland'in taisteluissa. Suomalaisessa sodassa 1808—09 S. oli Ahvenaan lähetetyn sotajoukon ja laivaston päällikkönä ja v. 1810 hän nimitettiin Suomenmaan kenraalikuvernööriksi, jommoisena hänen myöskin tuli olla senaatin puheenjohtaja sekä maassa olevien sotajoukkojen komentaja. Mutta jo v. 1812 hän väliaikaisesti kutsuttiin vaikeampiin toimiin: Napoleonin lähestyessä uskottiin S:lle Liivin- ja Kuurinmaan puolustus. Kunnolla ja menestyksellä hän monessa tilassa Syys- ja Lokakuun kuluessa 1812 taisteli Franskalaisia vastaan, yhtyi Wittgenstein'in kanssa ja oli sitten niissäkin verisissä taisteluissa osallisena, joitten kautta Napoleonin suuren armeijan viimeiset jäännökset Marraskuun lopulla muserrettiin Beresina'n tienoilla. Seuraavan vuoden alussa hän vielä valloitti Elbing'in ja Danzig'in, mutta palasi sitten Maaliskuussa Suomeen. Urhoudestaan ja taidostaan hän sillä välin oli saanut useita suosion osoituksia; v. 1812 hän tuli kreiviksi (ritarihuoneen n:o 7); v. 1819 hän nimitettiin jalkaväen kenraaliksi.

Omasta pyynnöstään S. v. 1823 sai eronsa kenraalikuvernöörin virasta, mutta hoiti sitä kuitenkin seuraavan vuoden Maaliskuuhun asti, jolloin Zakrewski, hänen seuraajansa, saapui Suomeen. Sittemmin S. eleli yksityisenä, milloin Saarelan lähellä Viipuria olevassa kartanossa, milloin Meilans'issa lähellä Helsinkiä, jotka hän omisti. Innokkaana taiteen ja tieteen harrastajana hän myös itse harjoitteli piirustusta, maalausta sekä mineraloogisia tutkimuksia. Taiteessa hän kuuluu olleen hyvin etevä; Pietarin tiedeakatemia tunnusti hänen tieteellisiä ansioitaan kutsumalla hänet v. 1817 kunniajäseneksi. Hänen arvokas mineraloginen kokoelmansa tuli sittemmin Helsingin yliopiston omaksi. Vaatimattoman, rehellisen ja vakavan luonteensa kautta, yhtä hyvin kuin uutteralla vaikutuksellaan ja monipuolisilla tiedoillaan S. näkyy saavuttaneen mitä suurinta kunnioitusta ja rakkautta Suomessa ja muuallakin. Hän kuoli Helsingissä 7 p. Maalisk. 1831. V. 1793 oli hän nainut Natalia von Engelhardt'in. V. 1825 S. sai luvan kirjoituttaa vävynsä kenraalimajurin Aleksanteri Stewen'in sukunsa numerolla ritarihuoneeseen, kosk'ei hänellä ollut muita lapsia kuin yksi tytär.

E. G. P.

Stenberg, Juhana Daniel, lahjoittaja, syntyi Virolahdella 28 p. Heinäk. 1809. Isä, Elias Stenberg, talollisen poika tästä pitäjästä, oli köyhä koulumestari ja harjoitti sen ohessa kraatarin tointa; äiti

oli Kristiina Aspelin. Yhdeksän vanhana poika pantiin Wiipurin piirikouluun, jossa saksa silloin vielä oli opetuskielenä, mutta kääntyi tästä kauppauralle, saaden v. 1825 puotipojan paikan enonsa, kauppias Aspelin'in, luona Loviisassa. V. 1833 Stenberg siirtyi Helsinkiin, jossa hän kolme vuotta oli Borgström'in konttorissa ja sitten perusti oman liikkeensä, joka etupäässä oli viinikauppaa. Melkoisesti vaurastuen, hän myöskin ryhtyi teollisuuteen ja oli päämiehenä yhtiössä „Stenberg ja pojat", joka v. 1871 perusti tunnetun konepajan ulkopuolelle Helsingin kaupunkia. Stenberg, joka itse oli kokenut vieraankielisen opetuksen vastuksia, oli suomalaisuuden harras ystävä ja osoitti useissa tiloissa jaloa anteliaisuutta kansallisiin tarkoituksiin. Lahjoituskirjalla Lokak. 5 p. 1864 hän antoi Suomalaisen Kirjallisuuden seuran haltuun 10,000 markkaa, joiden korot olivat käytettävät Helsingissä perustettavan suomenkielisen naiskoulun hyväksi. Kun semmoinen koulu (Helsingin suomalainen tyttökoulu) v. 1869 pantiin toimeen (ks. Godenhjelm, Iida Gustaava), saatiin kauppias Stenberg'iltä lisää rahallista kannatusta; muun muassa hän koulun rakennusrahastoon on lahjoittanut kaikkiansa 4000 m. Myöskin suomalaisen teaterin hyväksi hän on uhrannut melkoiset summat. — J. D. Stenberg kuoli Helsingin kaupungissa Elok. 12 p. 1880. Hän oli v. 1837 nainut Matilda Hartmuth'in, joka oli Räävelistä kotoisin. Y. K.

Stenberg, Juhana Erland, kuvanveistäjä, syntyi 21 p. Syysk. 1838 Orimattilan pitäjässä, suutari Salomon S:n ja Katariina Imellin ainoana poikana. Opittuaan Heinolan alkeiskouluissa 1849—57 piti hän jonkun aikaa erityisiä opettajantoimia kotiseuduillaan, jonka jälkeen 1863—67 oli oppilaana Jyväskylän seminaarissa ja erittäin harrasti piirustusta ynnä voimistelua. Syksyllä 1868 otettiin S. opettajaksi Tukholmassa olevaan Manilla'n mykkäin jo sokeain oppilaitokseen, jossa palveli v:een 1873, ollen samalla oppilaana taiteitten akatemiassa. Siellä hän ensin teki kipsisen jäljennöksen Sergel'in „makaavasta faunista" sekä näyttelijättären Magda v. Dolcke'n rintakuvan, joka hankki hänelle uudet tilaukset, m. m. kolme P. W. Wargentin'in, K. v. Linné'n ja J. Berzelius'en rintakuvaa, jotka ovat asetetut Ruotsin tiedeakatemian juhlasaliin. Tukholmasta lähti S. 1873 Suomen taideyhdistyksen antamalla apurahalla Köpenhaminaan, missä W. Bissen'in atelierissa työskennellessään teki korkokuvan „Aino aallottarien joukossa", sekä sitten valtioavulla München'iin, Roma'an ja Firenze'en. Roma'ssa hän valmisti pystykuvat „Orestes Eumeniidein ajamana", jota sikäläiset taiteentuntijat kiittämällä arvostelivat, ja „Venus"; nämä hän, vähempien teoksien ohessa, lähetti Helsingin näyttelyyn 1876. Palattuaan sam. v. teki hän Fr. Cygnæus'elle Pietari Brahe'n rintakuvan; lähti 1878 Pariisiin, jossa teki suuren Oulun kaupungin tilaaman F. M. Franzén'in rintakuvan pronssista (paljastettu 1881), marmorisen A. Kiven rintakuvan, J. J. Nervander'in pronssisen muotokuva-medaljongin y. m. V:sta 1880 S. on oleskellut kotimaassa ja on tehnyt paljon muotokuvia sekä muovaellut suomalaisesta jumaluustarustosta otetuita aiheita. — Oli v:sta 1868 naimisissa Aleksandra Augusta Matilda Bonsdorff'in kanssa, joka kuoli 1879 Kuopion mykkäinkoulun opettajana.

Stenbock-suku, oli kotoperää Smolannista, missä Tofta'n kartano 14:nnen sataluvun kuluessa tuli sen asumahoviksi. Kuningas Kaarlo Knuutinpojan ja Steen Stuure vanhemman aikoina istui Ruotsin valtaneuvoskunnassa kaksi Stenbock-veljestä, Kustaa Olavinpoika Tofta'n herra ja Juho Olavinpoika Kariskylän herra, joista jälkimäinen asui Suomenmaassa ja oli nainut Margareeta Fleming'in (nuoremmasta Fleming-haarasta). Juuri tämän Juho Olavinpojan tytär, Elina, naituna hurjalle Klaus Kurjelle, on antanut aihetta tuohon surullisen ihanaan kansanlauluun, joka tunnetaan nimellä „Elinan surma" (ks. Kurki, Klaus Jaakonpoika). Vielä tyttärensä kuoleman aikana näkyy isä eläneen, sillä hän kuoli vasta v. 1488 Räävelissä, jolloin tyttären poikapuoli, Arvid Kurki, sai häntä periä. Vanhempi veljes, Kustaa Olavinpoika, kuoli muutamia vuosia myöhemmin, ja hänehenpä sammui vanhempi Stenbock-suku; mutta yksi hänen tyttärensä pojista, Olavi Arvidinpoika Tofta'n herra, otti vanhan Stenbock-vaakunan ja tuli nuoremman suvun kantaisäksi. Tämän poika Kustaa Olavinpoika oli Kustaa Vaasan sotatovereita, tuli v. 1561 vapaherraksi, v. 1569 valtamarskiksi ja kuoli v. 1571. Hän oli nainut Briita Eerikintyttären Leijonhufvud-suvusta († 1572), ja oli sillä tavoin Kustaa kuninkaan lanko; vaan sukulaisuus tuli vielä likeisemmäksi, kun kuningas v. 1552 kolmannessa avioliitossaan otti puolisokseen Stenbock'in vanhimman tyttären Katariinan. Kustaa Olavinpojan pojat, Abraham, Eerik, Olavi, Arvid ja Kaarlo, ovat seuraavien aikojen historiassa usein mainitut, ja olletikin muutamat heistä ovat tunnetut hurjasta ja kiukkuisesta luonteestansa. Niinpä Olavi Kustaanpoika oli väkivaltaisesti kohdellut vangittua Eerik kuningasta ja ammuttiin viimein Kaarlo herttuan käskystä kuoliaaksi Suomessa v. 1599 (ks. Kaarina Maununtytär). Arvid Kustaanpoika taas oli v. 1573 Turun linnassa tappanut Iivar Maununpoika Stiernkors'in (ks. tätä) ja lienee ainoastaan kuninkaallisen sukunsa suojeluksen kautta päässyt kovemmasta rangaistuksesta. Tyt-

täret naitiin valtakunnan korkeimpiin huonekuntiin: Katariina († vasta v. 1621) itse Kustaa Vaasalle, Beata valtadrotsetille kreivi Pietari Brahe'lle (vanhemmalle), ja Cecilia valtaneuvokselle kreivi Kustaa Ros'ille. Merkillisin meidän maamme historiassa on Kustaa Olavinpojan nuorin tytär,

Stenbock, Ebba, marski Klaus Fleming'in uljas puoliso, joka miehensä kuoltua koetti hetkeksi pitää voimassa kuninkaallista puoluetta Suomessa. Hänen syntymävuottansa ei tiedetä. Marrask. 1 p. 1573 hän naitiin Klaus Eerikinpoika Fleming'ille, joka siihen aikaan oli noin 38 vuoden iällä ja yhä kohosi arvossa ja mahtavuudessa. Ebban luonne oli epäilemättä kyllä kopea, mutta avioliitto kopean Fleming'in kanssa näkyy kuitenkin olleen varsin onnellinen, ja aikakirjat mainitsevat että Ebba rouva usein osasi lepyttää miehensä tuimaa mieltä, vaikka marski joskus törkeilläkin sanoilla käski hänen olla valtioasioihin sekaantumatta. Marskin kuoltua johti Ebba rouva syksyllä 1597 Turun linnan puolustusta Kaarlo herttuata vastaan. Tunnettu on hänen vastauksensa herttualle, kun tämä, nähdessään marskin ruumista, kiivastuneena lausui suovansa, että vainaja nyt olisi hengissä. „Jos olisi herra vainajani elänyt", mainitaan leskirouvan lausuneen, „ei olisi Teidän ruhtinaallinen armonne ikinä tänne sisään tullut". Ebba rouva sitten sai saattaa mies vainajansa ruumiin Fleming'ien sukuhautaan Paraisiin; mutta sen perästä hän tyttärinensä vietiin Tukholmaan. Kaksi vuotta sen jälkeen herttuan kosto kohtasi hänen ainoata poikaansa, Juhana Fleming'iä, joka mestattiin Turun kaupungin torilla (ks. Fleming, Juhana). Ebba rouva vielä eli v. 1608; mutta hänen kuolinvuottansa ei tiedetä. Tyttäret Kaarina ja Hebla myöhemmin naitiin, edellinen Eerik Klaunpoika Bielke'lle, jälkimäinen Pietari Kustaanpoika Baneer'ille. Y. K.

Stenbäck-suku on alkuansa pohjalainen pappissuku. Lyyskilän kylässä Laihialla on joen varrella Liukku niminen talo, jonka isäntä Heikki Liukku päätti kouluttaa erään nuoremmista pojistaan. Siten tuli suvun * kantaisä Jooseppi Heikinpoika, synt. 1682, Vaasan kouluun, jossa rehtori, kun kuuli että joessa Liukun talon kohdalla oli suuri kivi, keksi pojalle sukunimen Stenbäck. V. 1709 tuli J. Stenbäck kirkkoherran-apulaiseksi Laihialle ja 1715 Ilmajoen kappalaiseksi, jona kuoli 1737. Ison vihan aikana 1714—22, kun kaikki muut papit olivat paenneet Ilmajoelta ja lähiseurakunnista, jäi Stenbäck paikallensa, mutta jo 1714 täytyi hänen vaimonsa paeta lapsineen Tukholmaan. Itse joutui Stenbäck vihollisten käsiin ja vietiin vankina Vaasaan. Siellä saapui eräänä yönä vanhempi naimaton veli hänen luoksensa ja tarjousi vaihokkaaksi pelastaaksensa pappia, jota sekä perhe että seurakunta ikävöi. Stenbäck ei kuitenkaan vaihtoon suostunut ja veljen vihollisen sittenkin tappoivat, kun tapasivat hänen ruokavaroja viemässä erämaihin paenneille omaisille. Myöhemmin vietiin Stenbäck Kristiinan kaupunkiin ja sillä matkalla kasakat niin

---

* *Jooseppi Heikinpoika Stenbäck.* Ilmajoen kappalainen, s. 1682, † 1737.
V.: Maria Tuomaantytär Arenius.

Lauri, konrehtori Turussa, s. 1710, † 1742. V.: Klaara Maria Aejmelæus. — Tuomas, Limingan kirkkoherra, s. 1718, † 1776. V.: 1) Elis. Juniander, 2) Marg. Lithovius. — Juhana, Alahärmän kappal., s. 1728, † 1789. V.: 1) Elis. Marg. Thauvonius, 2) Susanna Munselius.

Kaarle Fredrik, Vöyrin provasti, s. 1760, † 1838. V.: 1) Beata Mellberg, 2) Eeva Maria Gummerus. — Juhana, Laihian provasti, s. 1763, † 1843. V.: 1) Anna Maria Kempe, 2) Maria Krist. Bergenklinga, 3) Maria Forbus. — Jooseppi, Rautalammin lukkari, s. 1767, † 1836. V.: 1) Krist. Sof. Tuderus, 2) Kristiina Palmroos. — Lauri, Rautalammin nimismies, s. 1773, † 1822. V.: Maria Helena Forstén. — Kustaa, Ristiinan pappi, s. 1774, † 1809. V.: Sofia Maria Calonius. — Eerik, Jääsken nimismies, s. 1789, † 1831. V.: Helena Amalia Calonius.

Kaarle Fredrik, Alavuen provasti, s. 1798, † 1875. V.: Ottilia v. Essen. — Juhana Mikael, Paavolan kappal., s. 1800, † 1861. V.: Krist. Wegelius. — *Lauri Jaakko*, professori, s. 1811, † 1870. V.: Ebba Arppe. — Juhana Henrik, maamittari, s. 1804, † 1859. V.: 1) Juliana Rosenbröijer, 2) Eeva Emer. Cauton. — Kustaa Leonhard, Loviisan provasti, s. 1809, † 1861. V.: Ulriika Elis. Sucksdorff. — Juhana Sigfrid, Uudenk. nimismies, s. 1813. V.: 1) Am. Lov. Hulkovius, 2) Blondina Mennander. — Eerik Kaarle, Parikkalan nimismies, s. 1818, † 1864. V.: Nat. Vestenius. — Bernhard, Hollolan kappal., s. 1828. V.: Sof. Oliv. Brunou.

Kaarle Eemil, Ulvilan provasti, s. 1834. — Thor Otto, kouluopettaja, s. 1836. — Konrad Fredrik Kiv. käs, sanomalehden toimittaja, s. 1847. — Ottilia, tyttökoulunjohtajatar, s. 1848. — Lauri Kivekäs, maisteri, s. 1852. — Jooseppi, arkitehti, s. 1854. — Mattias Kustaa Joakim, yliopiston dosentti, s. 1837. — Kaarle Leonhard, metsänhoitaja, s. 1839.

häntä runnikoitsivat, että hän elinkaudekseen jäi rammaksi molemmista jaloistansa. Rauhan tultua kun jälleen pääsi seurakuntaansa, hän käytti, roteva ja lihava mies kun oli, suurta nojatuolia, jossa kannettiin kirkkoon ja jossa istualta piti kansan kiittämät saarnansa. — Hänen toinen poikansa Tuomas S., joka peri isänsä viran Ilmajoella 1737, tuli 1757 Salon ja 1773 vihdoin Limingan kirkkoherraksi, on Tukholmassa painattanut suomenkielisiä ruumissaarnoja kirkkoh. Niilo Aejmelæus'en hautajaisissa 1750 ja kuningas Aadolf Fredrikin hautauspäivänä 1771 sekä kertomuksen *Historisk Beskrifning öfver Brahestad och Salo år 1769*, Turussa vihdoin ruotsinkielisen saarnan pappeinkokouksessa Kokkolassa 1751; hänen lähtösaarnansa Ilmajoelta 1757 painettiin Juhana Könnin kustannuksella Turussa 1825. — Suvun jäsenistä tässä vielä mainittakoon: Vöyrin provasti Kaarle Fredrik S., joka 1804 sai rokonistuttamisesta talousseuran palkinnon, ja on tervanpoltosta Lapuan pitäjässä tehnyt kertomuksen, painettu Åob Tidningar lehdessä 1842; sekä Loviisan provasti Kustaa Leonhard S., joka koulukirjallisuuden alalla painatti *Lyhykäinen oppi kirjaimista* sekä *Sammandrag af finska språkets formlära*, molemmat Porvoossa 1844. J. R. A.

Stenbäck, Kaarle Eemil, kirjailija, valtiopäivämies, syntyi 1834 Marrask. 30 p. Utsjoella, jossa hänen isänsä provasti Kaarle Fredrik Stenbäck silloin oli kirkkoherrana; äidin nimi oli Emelie Ottilia Kristiina von Essen. Tuli Vaasan lukiosta ylioppilaaksi 1854 ja vihittiin kirkkoherran apulaiseksi Alavuelle 1857, nimitettiin 1873 Lapuan Joensuun ja 1878 Ulvilan kirkkoherraksi sekä 1879 lääninprovastiksi Porin alaprovastikunnassa. Kunnallista, virallista ja kansallista luottamusta on hän monin tavoin saanut nauttia: Alavuella oli hän 1865—73 kuntakokouksen sekä kansakoulun ja säästöpankin johtokuntien esimiehenä; Vaasan läänin luoteisessa piirissä kansakoulujen tarkastajana 1874—78; kirkolliskokouksessa 1876 valitun käsikirjakomitean jäsenenä; 1878 tuli S. Porin pipliaseuran ja Ulvilan kansakoulun johtokunnan, v. 1879 vihdoin Porin suomalaisen yksityislyseon ja Ulvilan isäntäyhtiön esimieheksi. Pappissäädyn edusmiehenä on hän ollut valtiopäivillä 1877—78 ja 1882. — Hengellisen kirjallisuuden alalla on hän tämän ohella varsinkin suomentajana ahkerasti toiminut. Hänen toimittamiansa ovat: *Toivolan Anni, mukailema* 1858; *Kaksi saarnaa, I Kasteen armo, ja II Jumalan työ kärsimisissä* 1860; *Tie Jumalan kunnian näkemiseen on kauttaaltansa kaita tie* 1875, sekä useat suomennokset M. F. Roos'in, J. A. Bengel'in, J. Karfstedt'in ja J. T. Beck'in hengellisistä kirjoituksista.

Stenbäck, Lauri Jaakko, runoilija, pappi, syntyi Kuortaneella 26 p. Lokak. 1811; isä oli Kuortaneen, sittemmin Vöyrin kirkkoherra Kaarlo Fredrik S., äiti tämän jälkimäinen vaimo Eeva Maria Gummerus. Lauri S. pääsi Turun yliopistoon 1827 ja oli Upsalassa ylioppilaana 1830—32. Hänen kandidaatitutkintonsa hieman viivystyi ja suoritettiin vasta 1837, koska kaunokirjalliset lukemiset ja myöskin runoileminen kuluttivat hänen ensimmäisiä ylioppilasvuosiaan; sen ohessa hän tulisella innolla antautui yliopistolliseen toverielämään, jossa pontevasti harrastettiin tieteellisiä, kirjallisia ja isänmaallisia asioita. Tällöin hän 1834 joutui osalliseksi selkkauksiin, jotka johtivat hänen elämänsä uusille urille; hän tuomittiin, osanotosta erääseen julkiseen ylioppilaskokoukseen, joka oli pantu toimeen rikoksellisessa tarkoituksessa, puolen vuoden relegationiin. Tämän tuomionsa hän ensin otti vastaan nuorekkaalla ylpeydellä. Mutta pian hän kääntyi toisellaisiin ajatuksiin; oleskellessaan seuraavina vuosina kodissaan, varhain kuolleen ystävänsä, ylioppilas Östring'in seurassa, käänsi S. koko hengessään asuvan intohimoisen voimallisuuden uskonnollisuuteen. Hän rupesi sitten, kandidaatiksi tultuaan, jumaluusoppia tutkimaan, palvellen sillä välin jonkun aikaa yliopiston kirjaston amanuensina; vihittiin papiksi 1842 ja tuli jumaluusopin lisensiaatiksi 1845, mutta seur. v. hän haki ja sai rehtorinviran Vaasan yläalkeiskoulussa.

Syynä tähän kääntymiseen opettajauralle olivat ne esteet, joita havaitsi heränneisyyden tuottavan jumaluusopin harjoittajalle. Hän oli jo ylioppilaana saanut maineen heränneisjohtajana. V:n 1837 jälkeen syntyi näet ylioppilaitten joukossa Helsingissä uskonnollinen herätysliike, joka ilmaantui yksityisten hartaushetkien pitämisessä. Tämä herätti esivallan epäluuloa, niin että aikanaan korkeimmatkin paikalla olevat hallitusmiehet kestivät puuhaa vartioidakseen huolellisesti S:n, K. K. v. Essen'in y. m. uskonnollisten johtajain hankkeita. Vv. 1839—41 S. ja Essen toimittivat sanomalehden *Evangeliskt Veckoblad*, joka lakkautettiin; siinä S. jo huomattiin ankaraksi taistelun mieheksi, joka säälimättä hylkäsi ja vastusti kaikkea, mikä hänen mielestään taisi käydä esteeksi jumalisuudelle; sen rinnalla hän arvosteli kaiken maallisen arvottomaksi. Näinä aikoina S. myös julkaisi pari kirjasta, joissa puolusti kantaansa. Kun hän sitten 1844 latinankielisellä väitöskirjalla haki dosentin paikan jumaluusopissa, niin sijaiskansleri hylkäsi hakemuksen hänen arveluttavan uskontokiihkonsa tähden, vaikka konsistoorin suuri enemmistö ja kaikki jumaluusopin professorit olivat sitä puolustaneet.

Vaasassa S. vaikutti opettajana lähes vuosikymmenen, osoittaen lämmintä rakkauttaan työhönsä ja oppilaisinsa, samalla kuin siinäkin toisinaan hänen vilkas ja kiivas mielensä sai hiukkasen liiaksi häntä hallita. Opettajanakin hän oli uuden ajan mies, tavoitti käytöllistä ymmärryksen ja arvosteluky'yn kehittämistä sekä elävää opetustapaa; rupesipa omin päin opettamaan koulussansa luonnontieteitä. — Tähän aikaan hän julkaisi muun muassa jumaluusopillisen teoksen *Theologiska Traktater I, II* (1847, 48) sekä elämäkerran *Thomas Arnold, Rektor i Rugby* (1851). V. 1855 sai hän professorin viran kasvatustieteessä väitöskirjalla *Om pädagogin och dess närvarande utveckling,* mutta nimitettiin jo sam. v. kirkkoherraksi Isoonkyröön. Pitkällinen, jo vanha rintatauti oli niin murtanut hänen ruumiinvoimansa, jotka aina olivat olleet heikot, että hänen jonkun vuoden kuluttua täytyi kokonaan lakata saarnoja pitämästä. Yksityisenä seurakunnan paimenena hän vaikutti kuolemaansa asti, joka tapahtui 21 p. Huhtik. 1870. Kirjallisuuden alalla hän samalla aikaa työskenteli virsikirjallaan, joka painettiin 1866.

S. saavutti runoilijana jo jokseenkin nuorena varsin suurta mieltymystä ja suosiota. Painoon pääsi jo muutama niistä kokeista, joita teki Turun katedraalikoulua käydessään. Ylioppilaaksi tultuaan hän innolla rupesi harjoittamaan runoilemista. Hänen runoelmistaan täysin määrin henkiää todellisen runoilijakutsumuksen lumous, joka varsinkin ilmaantuu siinä, että niiden tunteissa ja mielialassa on harvinainen, sydämmestä lähtenyt hartaus. Sisällys on usein syväaatteinen, aina ylevä ja viehättävä. Niiden ulkonainen asu on suuresti kiitettävä, esitystapa taiteellisen tasainen, kieli sointuva ja runollinen. Runoilemisessa kuitenkin tapahtui suuri muutos hänen uskonnollisen herätyksensä kautta 1835—36; sen jälkeen hän pyrki lausumaan taiteessaan ilmi koko omanvoimallisen uskonnollisuutensa. Ja vähitellen heränneisyys täydellisesti luovutti hänet pois runoudesta; siihen aikaan, jolloin 1840 julkaisi runoelmakokoelmansa *Dikter,* oli jo hänessä kasvanut varsin voimalliseksi se ajatus, että tavallinen runous on aivan kelpaamaton lausumaan ilmi uskonnollista tunnetta, sielun korkeimpia pyrintöjä, ja että se vaan vieroittaa ihmistä jumalisuudesta. — Kerrassaan ei kuitenkaan runotar laskenut lemmikkiänsä irti. Aluksi se melkein vastoin hänen tahtoansa usein ryösti häneltä maallisen taiteen sulosäveleitä. Mutta jälkeen vuoden 1840 hän on runoillut — paitsi virsiänsä — ainoastaan verrattain harvoin. — Virsilauluun sai hän erityisen kehottimen, kun 1853 kutsuttiin ruotsinkielisen virsikirja-komitean jäseneksi. Seuraavina vuosina hän oli kuitenkin estetty tehokkaasti työskentelemästä tällä alalla. Mutta tultuaan kirkkoherrana maan rauhalliseen yksinäisyyteen, ryhtyi hän omin päin tähän työhön ja valmisti virsikirja-ehdotuksensa *Förslag till Psalmbok,* painettu 1866; sen painattaminen tuotti rahallista tappiota, vaikka se olisi, huolellisen ja ylevän runomuotonsa kautta, ansainnut parempaa kohtaloa. S:n alkuperäiset virret ovat kuitenkin aivan harvat. — S:n henki oli vilkas ja tulinen; harvinaisella suoruudella toi hän aina esiin ajatuksensa ja moitteensa, joka usein pukeutui kovinkin ankariin sanoihin. Koska häntä vaivasi ruumiillinen sairaus, oli hänen mielialansa epätasainen; mutta yli näiden epätasaisuuksien levisi kirkas ihmisrakkauden, kärsivällisyyden ja nöyryyden päiväpaiste, joka oli perusominaisuutena hänessä. — S. nai 1840 Ebba Katariina Vilhelmiina Arppe'n. (Renvall, Biogr. Ant.; Essen, Minnesteckn. öfver L. Stenbäck.).

Stenius, Jaakko, „Korpi-Jaakko", pappi, maanviljelijä, syntyi v. 1704, ja oli Ulvilan apulaispapin, Martti S:n ja Kristiina Polviander'in poika. Suku on Punkalaitumelta kotoisin; Kivenojan kylän nimen mukaan kutsui eräs sieltä lähtenyt Tuomas itsensä Sten tullessaan sotapalvelukseen. Poika ja pojanpoika tulivat molemmat kirkkoherroiksi ja panivat latinaisen -ius päätteen nimen vahvistukseksi; pojanpojanpoika oli yllämainittu Martti S. Hänen poikansa Jaakko * tuli v. 1724 Turussa ylioppilaaksi, perehtyi hyvin hyvästi tieteisin, etenkin jumaluusoppiin, ja vihittiin v. 1729 papiksi. Oltuansa v:sta 1731 Artjärven kappalaisena tuli hän v. 1740 Pielisjärven kirkkoherraksi. Kuolemaansa asti pysyen siellä maamme kaukaisimmalla äärellä tiesi hän vaikuttaa niin pontevasti ja nerokkaasti pitäjänsä oloihin, ett'ei ainoastaan Karjalan vaan koko Suomen tulee hänen vaikutustaan kunnioittaa, kuten kansan suussa säilyneet tarinatkin kyllä osoittavat.

Muistakaamme ensin S:n opettajantointa, sillä se oli aina hänen korkeimpana silmämääränänsä. Pohjois-Karjalan kaukaiset seudut olivat sekä hengellisessä että aineellisessa suhteessa pari vuosisataa takapajulla maamme lounaiseen osaan verrattuina. Vähän tiedettiin siellä pohjan perillä muun valtakunnan oloista; melkein tuntematon oli tietysti vuosikymmen ennen annettu uusi yleinen laki; vähimmäksipä osaksi vaan innokkaitten Gezeliustenkaan toimet lukutaidon edistämiseksi olivat tuntuneet sinne asti. Kirkkoherra se sai kaikissa kohden olla johtajana, edistyksen edustajana, lain niin hyvin kuin evankeliuminkin saarnaajana. Onneksi S:ssa oli miestä sellaista asemaa täyttämään; hän oli pitäjäläisten apuna ja turvana milloin vaan neuvoa tar-

vittiin. Ankaruutta hän ei suinkaan välttänyt: keppi ja letti olivat aina yhtä lähellä kuin kirjatkin; joka ei tahtonut neuvoja ja varoituksia kuulla, se sai kirkkoherran lujalta kädeltä kurituksen, joka tuntui luihin asti. Kerran hän tahtoi jättää vangittaviksi ja sotapalvelukseen käytettäviksi ne, jotka eivät tahtoneet sisälukua oppia, mutta esivalta ei siihen suostunut. Eipä kumma, että S:n menettely ensin herätti paheksumista: Juslenius piispa v. 1741 ja Porvoon konsistoori v. 1752 varoittivat S:ia liiallista ankaruutta käyttämästä, muistuttaen, että yhteinen kansa paremmin lempeydellä kuin kovuudella taivutetaan Kristin uskoon. Mutta toiselta puolen on muistettava, että ankaruutta kyllä tarvittiin ja että S. tiesi parannuskeinojaan käyttää ansion mukaan. Lasten puuttuvasta taidosta saivat äidit vastata, kuten luonnollista olikin; milloin ikinä jonkun mielestä katkismuksessa löytyi jotakin epäselvää, sai hän kinkeriluvuilla vapaasti esittää epäilyksiään, saadakseen parempaa tietoa, j. n. e. Aikaa voittaen ruvettiinkin yleisesti käsittämään, kuinka tarpeelliset ja hyvät S:n neuvot olivat olleet. Raamattu tuli kaikkialle tunnetuksi ja kalliiksi lohduttajaksi, vanhat ja nuoret oppivat katkismustaan tuntemaan; vuosisadankin kuluttua muisteltiin ja tunnustettiin mitä hartaimmalla kiitollisuudella, että S. oli Pielisen pohjoisilla mailla todellisen uskonpuhdistajan tavalla sotinut taikauskoa ja raakuutta vastaan, kylväen taitavasti kristillisen siveyden kalliita siemeniä.

Samalla aikaa ja samalla huolella S. harrasti pitäjänsä aineellista etua. Missä nykyään elää noin 27,000 henkeä (Nurmeksen ja Juu'an pitäjät kuuluivat silloin Pielisjärveen), eli siihen aikaan lähes 2000 vaan; maanteitä puuttui ja ennen kaikkea olivat suuret suot maanviljelykselle haitaksi. Huonoutensa tähden pitäjä oli joutunut sananlaskuksi; mitä kuiviinkin maihin kylvettiin, sen turmeli useimpina vuosina soista leviävä halla, niin ett'ei pelloista saatu paljo mitään; pettuleipä ei suinkaan pappilassakaan ollut aivan outo ruoka. Mutta suureksi osaksi oli ihmisten vallassa parantaa oloja, ja pian tuli S. kuuluisaksi siitä taidosta ja menestyksestä, jolla hän työskenteli korpien viljelemisessä ja soitten kuivaamisessa. Hän tiesi kyllä, että esimerkki on parastakin neuvoa vaikuttavampi; vähän varoihin tultuansa hän siis osti huonoja ja halpoja tiloja soiden välipaikoilta, kuivasi suot ja teki niistä niittyjä ja peltoja, joissa viljaa kasvoi erinomaisen hyvin. Eri paikoissa nykyisessä Nurmeksessa, Juu'assa ja Pielisjärvellä, joskuspa kuuden peninkulman päässä omasta kodistaan, hän täten uutterasti harjoitti maanviljelystä, ja paras palkka oli hänelle siinä, kun kansakin rupesi käsittämään, miksi nuo veden vallassa olevat maat kelpasivat. Kuivattuina suot eivät enää olleet vilulle aremmat kuin muutkaan maat, ja pian useat rupesivat korpia ja soita viljelemään kirkkoherransa tavalla. — Itse hän siitä lähin kansan suussa oli „Korpi-Jaakko"; hänen maineensa levisi kauas pitäjän ulkopuolellekin, ja koko Karjalalle tuli hyötyä S:n taloudellisista harrastuksista. Syystä laulettiin hänestä, kun oli kuollut, ett'ei oltu ennen nähty niin selvää neuvon seppää, „Sai se korvet kasvamahan, Kuivina kukostamahan, Antoi opin oivallisen, Kuinka kuitenkin pitäisi Niistä niittyjä raketa" j. n. e. S. on kirjallisestikin esittänyt mielipiteitään soitten kuivaamisesta. V. 1742 ilmestyi Tukholmassa kirjanen: *Kort underrättelse Om Kjärr Och Mossar Samt deras nyttiande, Efter flere åhrs gjorde försök Upsatt af Jacob Stenius.* V. 1761, kun Ruotsin tiedeakatemia oli asettanut kilpakysymyksen niittyjen

---

* *Jaakko Stenius,*
s. 1704, † 1766, Pielisjärven kirkkoherra.

Jaakko, s. 1732, † 1809, Pielisjärven kirkkoherra. | Martti, s. 1735, † 1808, varatuomari. | Kaarlo, s. 1742, † 1810, Sulkavan kirkkoherra. | Pentti, lääninkamreeri Heinolassa. | Simo, s. 1744, tilanhaltia.

Jaakko, s. 1771, † 1821, tilanomistaja. | Jaakko, s. 1776, † 1856, rykmentin kirj. | David Kristian, s. 1782, † 1834, Mäntyharjun kappal. | Juhana, s. 1795, † 1877, Pielisjärven kirkkoh. | Eerik Sten, Stenij-suvun kantaisä. | Kaarlo Kustaa, s. 1788, tuomari. | Vilhelm, Otto, kauppiaita. | Iisak, s. 1784, † 1848. nimismies.

Jaakko, s. 1812, tilanomistaja. | Kaarlo Juhana, s. 1816, metsänhoitaja. | Samuel Vilh., s. 1820, lukkari. | Kaarlo Kristian, s. 1816, Saarijäven kirkkoherra. | Pentti Iivar, s. 1838, Kesälahden kirkkoherra. | Kaarlo Mortimer, s. 1848, sokeainopiston johtaja. | Pentti Juhana, kauppias. | Kaarlo Eevert, s. 1824, merenkulkukoulun johtaja. | Otto Vilh., kauppias. | Fredrik Kristian, majuri.

Pentti Martti, s. 1798, † 1840, Kontiolahden kappalainen. | Jaakko, s. 1795, sihteeri postinjohtokunnassa.

Martti Teodor, s. 1833, pormestari. | Jaakko Rikhard, s. 1837, rahanhoitaja. | Kaarlo Fridolf, s. 1839, kamreeri. | Gabr. Martti, s. 1844, puutarhuri. | Jaakko Teodor, s. 1829, henkikirjoittaja. | Gabriel Mortimer, s. 1830, leipuri. | Pentti Oskar, s. 1846, raatimies.

sammaltumisesta, kirjoitti S. vastauksen, vaan hänen poikansa sai palkinnon (ks. alempana). Isä painatti kuitenkin *vastauksensa* erikseen v. 1762. Hän tahtoi etupäässä käyttää valkean apua viljelemiseen; poika päinvastoin.

Suurella innolla S. muutenkin oli kaikissa riennoissa osallisena, joilla siihen aikaan koetettiin Suomen varallisuutta edistää. Suuria kanavatöitä oli ehdotettu, muun muassa ajateltiin saada kanavaa aikaan, jota myöten pääsisi Karjalasta Oulunjärven ja -joen kautta Pohjanlahteen. Saadakseen asiasta neuvotella maaherran A. J. Nordenskiöld'in ja A. Ehrensvärd'in kanssa, läksi S. v. 1757 Oulun kautta Helsinkiin; se tie oli siihen aikaan paras. Hän oli pitänyt huolta siitä ett'ei seurakunnan hoito hänen poissaolonsa tähden kärsisi ja kirjoitti siitä myös Porvoon tuomiokapitulille. Samaan aikaan hukkui koskenperkausten johtaja Sam. Chydenius (ks. sitä) Niskakoskeen, eikä ollut ketään seuraajaksi sopivaa, paitsi S:n poika (alla mainittu Jaakko S. nuorempi), jolla ei vielä ollut käytännöllistä kokemusta sellaisessa työssä. Tämän kaiken johdosta pyysi Ehrensvärd, että S. vanhempi saisi luvan olla toistaiseksi Porin läänissä tapahtuvassa perkaustyössä Ehrensvärd'in auttajana, johon tuomiokapituli suostuikin, samassa kuin se kuitenkin nuhteli S:ia siitä että omin luvin oli jättänyt seurakuntansa. Pari vuotta sen jälkeen, kun valtiopäivät oli kutsuttu kokoontumaan v. 1760, tarjoutui S. lähteäksensä ilmaiseksi Tukholmaan hiippakunnan vanhan ja kivulloisen piispan apulaisena, mutta jos piispa ei voisi sinne lähteä, pyysi S. että konsistoori tahtoisi ehdottaa hänet valtiopäivämieheksi; maan taloudellisiin oloihin hyvin perehtyneenä tahtoi S. näet lähteä pääkaupunkiin esittämään kuninkaalle ja säädyille, miten Karjalan maanmittaus ja verotus paraiten ja vähimmällä kustannuksella toimitettaisiin. Tuomiokapituli katsoi jälkimäisen pyynnön laittomaksi, mutta antoi hänelle luvan lähteä, ja vaikk'ei hän tullut valituksi sai S. pappissäädyssä esittää asioitaan v. 1760. Valtiopäivämies-luettelot näyttävät kuitenkin, ett'ei häntä luettu säädyn jäsenten joukkoon. Valtiopäivillä koetti S. etenkin edistää Kajaanin ja Karjalan puolustusta, Karjalan maanviljelyksen ja verotuksen asiaa sekä seurakuntien jakoa. Niitä varten hän jäi Tukholmaan siksi kunnes v. 1762 sai tuomiokapitulilta käskyn lähteä kotiin. Mutta v. 1764, kun valtiopäivät taas olivat tulossa, valitsi Karjalan papisto S:n erityiseksi edustajakseen, ja vaikk'ei tuomiokapituli hyväksynyt vaalia, läksi S. uudestaan Tukholmaan. Siitä konsistoori kiivastui, johon kenties sekin vaikutti, että sen enemmistö kuului myssypuolueesen, kun S. sitä vastoin taisi ajaa hattujen mielipiteitä. Kaikellaisia vanhoja syytöksiä S:ia vastaan etsittiin tuomiokapitulin pöytäkirjoista esille; sekin pidettiin aivan sopimattomana, että hän kinkeriluvuilla salli keskustelua uskonnon asioissa; virallisesti kirjoitti tuomiokapituli valituskirjeen kuninkaalliseen kansliaan, ja S:ia kehoitettiin palaamaan Porvoon kautta, saadakseen nuhteita käytöksestään. Mutta valtiopäivillä S. par'aikaa oli muutamien tärkeitten asioitten käyttelemisessä osallisena, vaikk'ei istunut säädyssä; Helmikuusta Syyskuuhun v. 1765 hän oli sihteerinä kalastusvaliokunnassa (joll'ei kenties hänen poikansa olisi silloin ollut Tukholmassa ja suorittanut mainittua tointa, mikä nimien yhtäläisyyden tähden on vaikea päättää), ja puolustusvaliokunta pyysi piispa Fortelius'elta, että S. yhä edelleenkin saisi jäädä Tukholmaan ollakseen valiokunnalle avuksi. S. itse kirjoitti myös tuomiokapitulille, mainitsi kerran pelastaneensa pitäjänsä asekuntoisen väen joutumasta surman omaksi, — luultavasti pikku vihan aikana; siitä tapauksesta puhutaan edellä mainitussa sururunossakin. Kaikki päättyi vihdoin siihen, että S. sai jäädä Tukholmaan ja pääsi nuhteista vapaaksi. Syksyllä 1765 hän sitten Oulun kautta palasi seurakuntaansa. Matkalla hän kuuluu olleen hengen vaarassa, ja 20 p. Tammik. 1766 hän kuoli omassa kodissaan. Avioliitosta Anna Elisabet Printz'in kanssa syntyi hänelle viisi poikaa ja kolme tytärtä. (Akiander, Herdaminne; Borgå tidning 1840, y. m.) E. G. P.

Stenius, Jaakko, „Koski-Jaakko", pappi, koskien perkaaja, edellisen vanhin poika, syntyi 2 p. Helmik. 1732, tuli ylioppilaaksi Upsalassa v. 1748 ja filosofian kandidaatiksi Turussa 1755; maisteriksi häntä ei seppelöity, vaikka usein siksi mainittiin. Kerrotaan että hänen vaan olisi tehnyt mieli jatkaa tieteellisiä tutkimuksiaan, mutta että ankara isä siitä suuttuneena olisi antanut korkeasti oppineelle pojallensa korvalle, arvellen sentähden kustantaneensa tuhansia talaria, jotta saisi hänestä apua seurakuntansa hoidossa. Mutta tarina ei voi olla aivan oikea, vaikka se arvattavasti ei ole kokonaan perää vailla, sillä vasta v. 1767, siis isän kuoltua, nuorempi Jaakko vihittiin papiksi, ja siihen asti hän ei työskennellyt muuta kuin tieteellisissä toimissa, silminnähtävästi isänsä suostumuksella. Samuel Chydenius, koskenperkaus-töitten silloinen nerokas johtaja, oli 11 p. Heinäk. 1757 hukkunut, eikä löytynyt yhtään hänen seuraajakseen kykenevää miestä kuin Jaakko S. nuorempi, joka 16 päivää ennen oli Turussa julkisesti, prof. Kalm esimiehenä, puolustanut maisterinväitöksen nimellä: *Om bästa sättet att anlägga Forssbyggnader*. S. kutsuttiinkin heti jatkamaan Chydenius'en työtä; isäkin oli vähäksi aikaa auttamassa, ja sittenkuin Niemen, Kuokkalan, Nokian, Vammaskosken ja Tyrvään kosket olivat

tulleet peratuiksi, lähetettiin S. v. 1759 Pohjanmaalle samallaisia toimia sielläkin suorittamaan. V. 1760 hän jälleen vähän aikaa oli Turun yliopistossa ja ehdotettiin silloin mekaniikin ja hydrauliikin dosentiksi, mutta sai vasta v. 1767 tilaisuutta vähäksi aikaa hoitaa sitä tointa. Sillä työt Pohjanmaalla vaativat hänen läsnäoloansa kunnes ne v. 1767 varojen puutteesta lakkasivat, ja S. näkyy suurella innolla hoitaneen tehtäväänsä, kysyen neuvoja Jaakko Gadolin'ilta, Daniel Thunberg'ilta ja käyttäen aikansa parasta teknillistä kirjallisuutta avuksensa. Mutta voidakseen paremmin edistää asiaansa S. myöskin näkyy käyneen Tukholmassa valtiopäivilläkin, vaikk'ei ollut valtiopäivämieheksi valittu; ainakin säilytetään 1760—61 vuoden suomalaisen valiokunnan asiakirjoissa hänen tekemänsä laaja mietintö, miten vesiväyliä voisi saada aikaan Pohjanlahdesta Oulunjoen ja Pyhäjoen kautta Karjalaan ja pohjoiseen Hämeesen. Tuuma ei ollut uusi, sillä Sam. Chydenius oli kymmenen vuotta ennen ehdottanut jotakin samallaista, vaikk'ei vielä silloin voitu paikkakunnallisten tutkimusten johdosta tehdä kustannuslaskuja tahi kuvata perattavien koskien laatua. Toisessakin katsannossa täytyy tehdä muistutus S:n ehdotusta vastaan: tuskinpa se olisi tullut kysymykseen eikä ainakaan ollut sopiva, joll'ei silloinen kummallinen raja Venäjää kohtaan olisi tykkänään sulkenut Suomen sisämailta niiden luonnolliset kauppatiet. Mutta mietintö on kuitenkin epäilemättä aikakauden merkillisimpiin asiakirjoihin luettava. Se valaisee Pohjois-, Keski- ja Itä-Suomen silloisia oloja ja taloudellisia tarpeita niin monipuolisesti, selvästi ja järkevästi, ett'ei sillä vuosisadalla kukaan paitsi Antti Chydenius olisi voinut sen tehdä yhtä hyvin. Tämä ansio ei koskaan vähene, kun ehdotetut väylät sitä vastoin samoin kuin monet muutkin samallaiset tuumat siltä ajalta ovat jääneet paperille vaan ja pian unohtuivat.

Samaan aikaan kuin S. oli ollut Suomen perkaustöitten päällikkönä, josta sitten kansan suussa sai nimen „Koski-Jaakko", oli hän ehtinyt kääntää huomionsa muillekin aloille. Hän kirjoitti ruotsiksi vastauksen Ruotsin tiedeakatemian v. 1761 asettamaan kilpakysymykseen: *niittyjen sammaloitumisesta sekä paraasta ja huokeimmasta keinosta sammalen hävittämiseksi*, ja hänen puolustamansa periaatteet eroavat suuresti hänen isänsä mielipiteistä, vaikka nuori Jaakko muuten monessa suhteessa kävi vanhan jälkiä. Yhteensä viisitoista vastausta jätettiin silloin akatemian arvosteltavaksi, ja nuoren S:n antaman vastauksen havaittiin kaikissa kohden olevan kaikista paraan; tiedeakatemian sihteeri P. Wargentin kirjoittikin tekijälle, lähettäessään kultamitalin, että muut vastaukset eivät olleet muuta kuin lähempiä selityksiä muutamiin S:n antaman vastauksen erityiskohtiin. Kunnia ei ollut vähäinen, sillä kilpailijain joukossa olivat vanha Korpi-Jaakko (vert. edellistä elämäkertaa) sekä Antti Chydenius, joista jälkimäinen kirjoituksestaan sai hopeamitalin, vaikka se liian myöhään oli jätetty arvosteltavaksi. Erityisessä kirjassa painettiin tiedeakatemian puolesta paraat kilpakirjoitukset, S:n tekemä ensiksi (Tukholmassa v. 1762).

Kun koskenperkaukset Pohjanmaalla lakkasivat, sai S. toimistaan sellaisen palkinnon, joka silloin oli tavallisin ja valtiolle huokein: kuninkaallinen majesteetti käski Porvoon tuomiokapitulin antaa hänelle ensiksi avoimeksi joutuvan apulaispaikan sekä lukea hänen hyväkseen virkavuosia siitä ajasta asti, jolloin hän tuli Chydenius'en jälkeiseksi. Tämän johdosta S. tarjoutui opetusta antamaan lukiolaisille, mutta näkyy virkaveljesten puolelta kohdanneen verukkeita; ei muka ollut hänellä aikaa julkiseen opetukseen, eikä hänelle löytyisi palkkaa käytettävänä. S. silloin vasta mainitun kuninkaallisen kirjeen nojalla vaati itselleen sijaa v. 1758 nimitetyn maisterin P. Solitander'in edellä, ja väitti että tuomiokapituli oli laittomasti menetellyt, kun se väitöskirjaa vaatimatta oli hyväksynyt Solitander'in, kieltäen Stenius'en sitä vastoin väittämästä. Tästä närkästyneenä tuomiokapituli puolestaan valitti oikeuskanslerin luona, haastaen S:n lailliseen edesvastaukseen perättömistä solvauksista, mutta kanne raukesi. Sillä välin S. oli ilmoittanut itsensä hakijaksi isävainajansa virkaan, oli suorittanut tarpeelliset opinnäytteet ja vihittiin v. 1767 papiksi. Ja vaikka hän edellisen ajan kuluessa harvoin oli ollut Pielisjärvellä sekä varsinkin pappina oli pitäjälle ihan tuntematon, saavutti hän vaalissa niin yksimielisen kutsumuksen, ett'eivät kilpailijansa saaneet ainoatakaan ääntä. Selvästi näkyy siitäkin, kuinka rakkaassa muistossa seurakunta piti vähää ennen kuollutta sielunpaimentansa. V. 1768 nuori S. tuli nimitetyksi virkaan ja siinä hän sitten pysyi kuolemaansa asti. V. 1776 hän sai provastin arvonimen, v. 1802 hän vakinaisesti tuli lääninprovastiksi.

Papillisten velvollisuuttensa ohessa nuorempikin S. uutterasti työskenteli kotipitäjässään, samoin kuin ennen muissakin Suomen osissa, saadakseen yleistä taloutta ja varallisuutta parempaan kuntoon. Hänen päästessä kirkkoherraksi olivat jo järvien pintaa ylempänä olevat suot kuivatut. Työtä tarjoutui sitä vastoin koskien perkaamisessa, joten monesta matalasta järvenrannasta saattoi tehdä oivallista niittymaata. Koski-Jaakko ryhtyi toimeen, sai Pielisjärven ja Herajärven vajenemaan, puhumattakaan pienemmistä vesistä. Pielisjoen varrella ja muualla voitettiin sillä hy-

vin laveita heinämaita ja kuivattavia soita; Herajärven pohjasta kuuluu vähän vaskeakin löytyneen, jota ensi aikoina käytettiin. Tuntuvasti olivat S:n veljetkin hänelle avuksi maanviljelyksen edistämisessä: varatuomari Martti S. perkasi Utran kosken, rakensi siihen sahan ja myllyn y. m.; Pentti S., vihdoin lääninkamreeri, rupesi Heinolan tienoilla suurella menestyksellä käymään isän ja veljien jälkiä, j. n. e.

Mutta S. ehti toimiella muillakin kuin rauhan aloilla. Ikimuistoisista ajoista asti oli Suomen ja Venäjän rajaseuduilla asuva väestö tottunut itse puolustamaan kotiseutujaan ja omin luvin tekemään rauhaa tahi aselepoa naapurien kanssa, jotka nekin olivat kieleltään Suomalaisia. Kauan oli myöskin puuhattu puolustuksen järjestämistä ja 1788 vuoden sodan alkaessa saatiin vihdoin hallituksenkin suostumusta siihen, että maakunnan asekuntoinen väestö tulisi säännöllisesti harjoitetuksi sotatemppuihin. S. kuuluu olleen hyvin harras tätä asiaa edistämään, ja hän oli saman vuoden kesällä suurella innolla järjestänyt Pielisjärven puolustustoimia. Kuultuansa, että hyökkäys oli odotettavissa, kirjoitti hän venäjänpuoliselle väestölle, kehoittaen heitä aselepoa kunnioittamaan ja uhkasi ankaralla vastustuksella, jos uskalsivat tulla rajan yli. Verälän rauhaan asti pidettiinkin väkeä aseissa pitäjän puolustamiseksi, ja tämä venäläinen sota oli niitä ylen harvoja, jolloin Karjala ei pieneksikään osaksi tullut vihollisten hävitettäväksi. Mutta huonosti palkittiin S:n huoli ja vaiva. Kapteeni O. F. Wetterhoff, joka oli ollut päällikkönä Karjalassa, uskalsi S:n mainittujen toimien johdosta v. 1790 syyttää häntä maanpetoksesta, ja eräs vaimo, joka oli salamurhasta luulonalaisena, rupesi yksityisvihasta S:ia vastaan levittämään huhuja, että hän muka oli ollut valtakunnan vihollisten kanssa liitossa. Monta vuotta sai S. tämän johdosta kärsiä epäluuloa ja rettelöitä, mutta vihdoin saatiin selville, että kanteet olivat ihan perättömät. Kun Venäläiset v. 1808 uudestaan ja suuremmalla voimalla kuin ennen tunkivat Suomeen, oli S. jo vanha, eikä tiedetä, että hän silloin suoranaisesti olisi ollut sotatoimissa osallisena. Hän kuoli 5 p. Helmik. 1809. S. oli kahdesti nainut: 1) Anna Loviisa Heinricius'en ja 2) Sofia Stephander'in, ja jätti jälkeensä yhden pojan ja ja kaksi tytärtä. Vävy Jaakko Abraham Strömmer tuli hänen seuraajakseen; vähän aikaa myöhemmin tuli sitten taas eräs Stenius, Juhana nimeltään ja Koski-Jaakon veljenpoika, Pielisjärvelle kirkkoherraksi. Mainittu seurakunta on v:sta 1740 meidän päiviimme asti ollut saman perheen jäsenten hoidossa, jos vuosikymmen vaan luetaan pois. (Alopæus, Borgå gymnasii historia; Akiander, Herdaminne; Lagervall, Jaakot; Hist. Ark. VII, y. m.) E. G. P.

Stenvall, Aleksis, ks. **Kivi.**

Stephanus Laurentii, fransiskolais-munkki, jumaluustieteen tohtori ja säätynsä provinsi-päällikkö pohjoismailla, oli Suomenmaassa syntynyt ja suomalaista sukuperää, vaikka syntymäpaikka ja aika niinkuin myöskin vanhemmat ovat tuntemattomat. Hänen nimensä „Laurentii" eli Laurinpoika ei anna meille paljon ohjausta; mutta nimitys „Finno", „natione Fynnus", jonka munkkikunnan aikakirjat lisäävät, antaa varman tiedon hänen kansallisuudestaan. Mahdollisesti Stephanus Laurentii oli saanut ensimmäisen kasvatuksensa joko Viipurin fransiskolais-luostarissa, joka oli perustettu v:n 1400 paikoilla, tai noissa myöhemmin syntyneissä Rauman tai Kökar'in luostareissa. Sitten hän on jossakin ulkomaisessa yliopistossa opintojansa jatkanut ja tullut sekä maisteriksi että jumaluustieteen tohtoriksi, joka oli senaikuisen opillisuuden korkein kukkula. Oliko hän jo sitä ennen vai vasta sen jälkeen tullut munkiksi, ei tiedetä, eikä ole ylipäänsä hänestä mitään mainetta, ennen kuin hän v. 1478 Lund'in kaupungissa valitaan „minister provincialis" arvoon koko Dacian provinsissa, joka käsitti kaikki fransiskolaisluostarit Tanskassa, Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa. Tätä virkaa hän näkyy toimittaneen lähemmäs 15 vuotta; sillä v. 1493 on toinen mies siihen toimeen vahvistettu. Munkkikunnan aikakirjat todistavat, että Stephanus erinomaisen kelvollisesti oli hoitanut virkaansa, ja koska tähän aikaan fransiskolaisten seassa oli monta sisällistä rettelöä, lienee tuo suomalainen provinsitarkastaja saavuttanut jonkunlaisen ankaruuden maineen. Likempiä seikkoja emme kuitenkaan tunne; ainoastaan se on mainittava, että hän v. 1486 on pitänyt Viipurin fransiskolais-luostarissa erinäisen sääty-kapitulin. Mutta Tukholman harmaaveljesten päiväkirja on säilyttänyt omituisen todistuksen siitä vihasta, jolla munkit muistivat ankaraa päällikköänsä. Stephanus näet kuoli Tammik. 19 p. 1496 Viborg'issa Jutlannin maalla, josta ruumis vietiin haudattavaksi kaukaiseen Kökar'in luostariin, luultavasti vainajan tahdon mukaan. Päiväkirja, joka tämän mainitsee, lisää nuo tavalliset sanat: „requiescat in pace" (levätkööń rauhassa). Mutta joku pahankurinen munkki on muuttanut viimeisen *a*:n kahdeksi *ii*:ksi, ja niin nyt luetaan: „requiescat in piice" (levätkööń piessä). (Hist. Ark. II.) Y. K.

Steven, Kristian, kasveintutkija, syntyi Haminassa 30 p. Tammik. 1781, tullinhoitaja Kristian Daniel Steven'in ensimmäisestä aviosta; äidin nimi oli Anna Kristiina Wulffert. Nuori Kristian S. tuli 11:n vuotisena ylioppilaaksi Turkuun, ja suoritti siellä sekä, v:sta 1795 alkaen, Pietarissa ja Jena'ssa lääketieteellisen oppikurssin, niin että 1799 otettiin Pietarin maa-

sairashuoneen lääkäriksi. Mutta 1800 otti Venäjän silkkiviljelyksen yli-inspehtori von Biederstein hänet silkkihoidon tarkastajaksi Kaukasoon, jonka jälkeen S. kuolemaansa asti vaikutti Etelä-Venäjällä. Hän tuli 1806 silkkiviljelyksen yli-inspehtorin apulaiseksi ja 1826 yli-inspehtoriksi. V. 1841 hänen vaikutusalansa lavennettiin siten että tuli Etelä-Venäjän koko maanviljelyksen ja talouden inspehtoriksi, josta virasta sai 1850 pyynnöstään eron. — S:n varsinainen koti oli enimmäkseen Simferopolin tienoilla, jonka läheisyydessä osti v:n 1820 paikoilla huvilan. Rehoittavassa etelässä asuessaan ja vaikuttaessaan hänellä oli oivallinen tilaisuus harjoittaa virkamatkoillaan ja joutoaikanaan luonnontieteellisiä tutkimuksia. Hän on julkaissut paljon mainioita tieteellisiä teoksia, jotka koskevat kasvitiedettä, eläintiedettä ja maanviljelystä. Samoin kuin kolmatta kymmentä ulkomaan tiedemiesten seuraa, kutsui Suomen tiedeseura 1840 S:n jäsenekseen, 1849 kunniajäsenekseen, ja viimemainittuna v. hän tuli kaikkien Venäjän yliopistojen kunniajäseneksi; Helsingin yliopisto teki hänet riemujuhlassa 1840 filosofian kunniatohtoriksi. Keräämistänsä kallisarvoisista luonnontieteellisistä esineistä lahjoitti S. Suomen yliopistolle 23000 lajia käsittävän kasvikokoelman; se sai häneltä myöskin lahjaksi kasvitieteellisen kirjaston. Hänen tekemänsä kansatieteelliset muistoonpanot Kaukason kansoista ovat olleet Sjögren'n käytettävänä hänen tutkimuksissaan. — S. kuoli 30 p. Huhtik. 1863 Krimissä. Hän oli nainut leskirouvan Maria Karlovna Garzevitsh'in, synt. Hagendorff. Hänen veljensä olivat: Aleksanteri, joka tuli lapseksi-oton kautta suomalaiseksi kreiviksi nimellä Stewen-Steinheil, sekä Viipurin kuvernööri, sittemmin Suomen ministeri-valtiosihteerin apulainen Fredrik Stewen, joka aateloittiin Suomen aatelismieheksi, mutta kuoli lapsettomana 1851. (Bull. de la Soc. des Naturalistes de Moscou 1865.)

Stichæus, Juhana Fredrik, virkamies, syntyi Helsingissä 22 p. Helmik. 1778. Hänen vanhempansa olivat kämnerioikeuden puheenjohtaja ja maistraatin sihteeri Aleksanteri Stichæus ja tämän vaimo Patientia Kristiina Ignatius. Jo 14:n vuotisesta rupesi nuori S. auttamaan isäänsä maistraatin-sihteerin tehtävissä. Näin hankitut varhaiset virkamies-tiedot ynnä tottumus, joita vielä opinnoilla kehitti — hän pääsi Turussa ylioppilaaksi 1794 sekä jo sam. v. auskultantiksi Turun hovioikeuteen — tekivät hänet pian tunnetuksi varsin kelvolliseksi ja hyödylliseksi ky'yksi. Tuli 1797 varamaasihteeriksi Savon ja Karjalan isojakoseikkoja varten sekä 1801 kämnerioikeuden puheenjohtajaksi ja maistraatin-sihteeriksi Helsinkiin. Porvoon valtiopäivillä 1809 hän määrättiin porvarissäädyn sihteeriksi ja oli sen ohessa apusihteerinä tärkeässä siviili- ja talous-valiokunnassa. Hänen tällöin näyttämänsä taito vaikutti sen että valtiopäivien loputtua nimitettiin esittelijäsihteeriksi raha-asiain toimikuntaan uudessa Suomen hallitusneuvostossa sekä kolmea vuotta jäljemmin prokuraatorin apulaiseksi. Korotettiin 1831 maaherraksi eli kuvernööriksi Hämeenlinnan lääniin, jota virkaa hoiti kymmenen vuotta, kunnes vanhuutensa tähden 1841 otti eron. Pitkällisellä virkamiesurallansa oli hänellä ollut useat tärkeät luottamustehtävät edellä mainittujen ohella, niinkuin puheenjohtajan toimi vast' ikään perustetussa Suomen palovakuutuskonttorissa, oli ollut ensimmäisenä puheenjohtajana siviilivirastojen leski- ja orpokassassa ynnä jäsenenä komiteassa Viipurin läänin isojakoja verotuslaitoksen järjestämistä varten. Painosta hän julkaisi keisarillisten kirjeitten, asetusten ja julistusten kokoelmat kuudessa osassa. S. kuoli 28 p. Jouluk. 1853 Dampbacka nimisellä maatilallaan Askolassa. Oli nainut Suomen sotakommissariaatissa palvelevan kirjanpitäjän F. Ekholm'in tyttären Fredriika Eleonooran. (Spåre, Biogr. Ant.) K. F. I.

Stiernhöök, Juhana, Ruotsin etevimpiä lainoppineita, on liittänyt nimensä Turun hovioikeuden ja yliopiston historiaan palvellen niissä toistakymmentä vuotta. Hän syntyi 27 p. Helmik. 1596 Rättvik'in pitäjässä Taalaissa; hänen isänsä Olavi Pietarinpoika oli silloin siellä kappalaisena, ja tuli sittemmin kirkkoherraksi Bro'n pitäjään Vestmanlantiin. Äiti oli Margareeta Hannuntytär. Juhana Olavinpoika, joka ennen aateloimistaan kantoi nimen Dalecarlus, aloitti koulunkäyntiään 1607, mutta pääsi vasta 1619, oltuansa sitä ennen kotiopettajana ja koulunkolleeganakin, Upsalaan ylioppilaaksi. Tämän jälkeen sai hän nauttia tehokasta kannatusta ja apua hyviltä suosijoilta, jotka hankkivat hänelle tilaisuuden lähteä pitkällisille opintomatkoille ulkomaille. Hän opiskeli sitten Saksan yliopistoissa vv. 1620—24 ja 1626—28. Viimemainittuna vuonna hän, kulkiessaan hollantilaisessa laivassa Englantiin, joutui vangiksi espanjalaiseen rekattiin, mutta pääsi onnellisesti taas vapaaksi. Sillä välin hän nimitettiin 1624 lain- ja valtio-opin lehtoriksi Vesteros'in kymnaasiin ja sikäläisen tuomiokapitulin jäseneksi ja seppelöittiin 1625 maisteriksi Upsalassa. Palattuaan toisen kerran Ruotsiin 1628 hän tuli sitte 1630 Turun hovioikeuden assessoriksi ja muutti sam. v. Suomeen. V. 1640 hän nimitettiin Turun yliopiston ensimmäiseksi lainopin professoriksi; oli sen ohessa 1636—40 alalaamannina Pohjois-Suomen laamannikunnassa ja 1641-46 Ahvenanmaan lainlukijana. Professorinvirkaansa hän piti vuoteen 1647; mutta viime vuosina, noin v:sta

1640 alkaen, hänen virkavaikutuksensa oli kovin epäsäännöllinen, ja hän oleskeli paljon Ruotsissa, etenkin syystä että yhä oli kutsuttu hallituksen asettamien kommissionien jäseneksi, joiden piti ehdottaa parannuksia maan oikeuslaitoksiin; yliopiston konsistoori eri kerrat koetti milloin jouduttaa taitavan opettajan kotiintuloa, milloin muulla sopivalla tavalla pitää opetuksesta huolta. Vihdoin 1646 S. kokonaan kutsuttiin pois Suomesta, kun hän nimitettiin tuomariksi Örbyhus'iin (Uplantiin), ja seur. v. revisionisihteeriksi esittelemään hallitukselle oikeusasioita; kerrotaan, että hänelle tässä tilaisuudessa tarjottiin oikeus pitää yhä edelleen assessorin- ja professorin-palkkaansa, mutta hän taikasta tunnollisuudesta niistä luopui. Hän aateloittiin 1649 nimellä Stiernhöök till Kåfverstad. Yhä sai hän tärkeitä valtiontehtäviä toimittaakseen, esim. kun kuningatar Kristiina lähetti hänet ja H. Fleming'in keskustelemaan herttua Kaarlo Kustaan kanssa Kristiinan kruununluopumuksen ehdoista. S. nautti kuningatar Kristiinalta suurta suosiota, voitettuaan jo Kustaa Aadolfin huomion ja mieltymyksen. Kristiina otti häneltä sen lupauksen, että jäisi luopumuksen jälkeen entisen kuningattarensa yksityiseen palvelukseen; mutta päästi hänet sittemmin, hänen pyytäessään saada viettää jäljellä olevat päivänsä isänmaassa, vapaaksi lupauksesta; samalla sulki hän palvelijansa seuraajansa Kaarlo Kustaan suosioon, ja S. pysyikin vielä kahden hallitsijan luona erityisessä armossa aina kuolemaansa asti. Silmätauti, jota vastaan turhaan haki apua ulkomaillakin, riisti 1658 kokonaan S:ltä näön. Mutta tämänkin jälkeen hän jatkoi yhtä ahkerasti lakitieteellisiä ja kirjallisia töitänsä, sen jälkeen kuin hallitus oli palkannut hänelle apulaiseksi hänen poikansa Olavin. Hän tarkasti vielä hallituksen käskystä lakiehdotuksia ja oli jäsenenä lakikommissioneissa. Myöskin hänen kirjailijavaikutuksensa tuotti vasta hänen korkeassa vanhuudessaan mainiomman tuotteensa. Nuoruudessaan, 1620- ja 1630-luvuilla, oli hän julkaissut muutamia latinankielisiä väitöskirjoja y. m. vähempiä kirjoituksia; seuraavina vuosikymmeninä tavataan hänen käsialaansa ainoastaan silloin ilmaantuneissa lakiasetuksissa. Mutta sokeana vanhuksena sai hän taas joutoaikaa kylläksi päättääkseen kirjansa *De Jure Sueonum et Gothorum vetusto*, joka tekijältä valmistui 1672 ja ilmestyi painettuna 1674. Tämä teos, jolla on peruskirjan merkitys Ruotsin lakitieteessä ja oikeushistoriassa, kuvailee varsin selvissä ja valaisevissa piirteissä Ruotsin koko oikeustilaa ja lakisäädäntöä; se voitti tekijälleen yli Euroopan tieteellisen maineen, joka on tullut harvalle Ruotsin miehelle. S:llä oli, perinpohjaisen lakitieteellisen oppinsa ohessa, muissakin aineissa laveat lukutiedot. Hänellä oli varsin etevä kirjailijataito Ruotsin ja melkein vielä enemmän latinan kielellä, ja hän on sepittänyt varsin sointuvia latinankielisiä runoelmia. — S:n lyhyt ja katkonainen opettajavaikutus Suomen yliopistossa on sen puolesta merkillinen, että hänen pitämänsä luentokurssit antoivat alun ja suunnitelman oikeushistoriaansa. — S. kuoli 25 p. Kesäk. 1675 Tukholmassa ja haudattiin seuraavan v:n Helmikuussa Tukholman Isoonkirkkoon. Hän nai 1631 Katariina Appelbom'in. Hänen perustamansa aatelinen suku sammui v. 1750. (Lagus, Åbo Hofrätts hist; Sv. Biogr. Lex. XVI; Fryxell, Berätt. ur svenska hist. XIV, y. m.).

Stiernkors, aatelissuku, on vasta 16:nnella sataluvulla, kun Ruotsin ritarihuone perustettiin, ottanut tämän nimen vaakunansa mukaan, joka osoitti tähden ja ristin. Sitä ennen eivät suvun jäsenet milloinkaan kantaneet sukunimeä, vaan heitä oikeastaan sopisi sukukartanonsa mukaan nimittää Särkilahden suvuksi. Tämä kartano on Taivassalon pitäjässä ja mainitaan jo 13:nnen sataluvun kuluessa. Mahdollista on, että suvun ensimmäiset jäsenet ovat kantaneet suomenkielisen nimen Mielivalta. V. 1332 näet tavataan Taivassalon seuduilla eräs „Melevaldus“, ja v. 1374 taas mainitaan „Melevaltæ“ Taivassalon Särkilahdella; nämä luultavasti ovat kaksi eri henkilöä eli kahta sukupolvea, jotka edustavat Särkilahden suvun ensimmäistä alkua. Varmempaa sukujohtoa emme kuitenkaan löydä ennen kuin seuraavan vuosisadan alulta, jolloin eräs Olavi Pietarinpoika Särkilahden herra aateloittiin Eerik Pommerilaisen toimella Flensborg'issa Tanskanmaalla, lauantaina Pyhän Martin päivän edellä 1410. Tämän pojanpoika oli Suomen piispa Maunu III Niilonpoika, jonka elämäkerta tässä alempana esitetään. Piispan orpanan poika oli taas opinpuhdistaja Pietari Särkilahti (ks. tätä), ja tämän veljenpoika oli tuo tunnettu Iivar Maununpoika Kärkniemen herra, sotaeversti Eerik XIV:n aikana. Viimemainitun pojat ovat tunnetut Sigismundon kannattajina saman vuosisadan lopulla; mutta seuraavalla vuosisadalla suku sammui. * Särkilahden suku oli aikoinaan mainittu kiivaasta luonteestansa; ainakin muutamat sen jäsenistä, niinkuin Pietari Särkilahden isä, Turun pormestari Niilo Pietarinpoika, joka tunnettiin nimellä „Kiukku-Niku“, sekä äskenmainittu Iivar Maununpoika näyttävät olleen äkäistä mielenlaatua, — jota kenties myöskin vanha „Mielivallan“ nimi tarkoitti. — Vanha tarina väittää, että Lepaan suku (Leijon, ks. tätä) oli samaa alkujuurta kuin Särkilahden; mutta tätä heimolaisuutta ei voida enää selville saada. (Bomansson, Her-

tig Johan, liite III; Dipl. Suec. IV; Arwidsson, Handl. II.) Y. K.

[Stiernkors], Maunu Niilonpoika, Suomen piispana vv. 1489—1500 Maunu III, syntyi Taivassalossa nähtävästi v:n 1430 paikoilla. Isä oli asemies Niilo Olavinpoika Särkilahdella; äiti, nimeltä Elina Niilontytär, kuului Tavast'in mahtavaan sukuun, ollen piispa Maunu Tavast'in veljentytär. Näyttää melkein siltä, että vasta tämän naimisen kautta Särkilahden suku kohosi suurempaan merkitykseen. Niilo Olavinpoika Särkilahdella tosin ei milloinkaan saanut ritarinarvoa; — tämä seikka hänet asiakirjoissa erottaa hänen apestansa, Niilo Olavinpoika Tavast'ista, jolla aina on nimensä edellä arvosana „herra". Mutta Särkilahdenkin Niilo Olavinpoika pääsi ainakin vuodesta 1435 valtaneuvoskunnan jäseneksi ja oli vv. 1437 ja 1438 kuninkaan tuomionvaltaisena Suomessa. Vanha piispa Maunu Tavast, joka aina hellyydellä muisti sukulaisiaan, näkyy tämänkin perheen ystävänä olleen, ja tuskin tarvitsee epäilläkään, että veljentyttären pojista se yksi, joka oli ristitty suuren piispan kaimaksi, juuri hänen kehoituksestaan määrättiin hengelliseen säätyyn. Vasta Maunu piispan kuoleman jälkeen nuori Maunu Niilonpoika sitten on lähtenyt Pariisiin opintojansa jatkamaan ja tavataan keväällä 1456 bakkalariojen joukossa, nimellä „Magnus Nicolai Turun hiippakunnasta"; verotuksessa Englantilais-kansakunnan kassaan hänen viikkokuluntansa arvattiin 8:ksi solidoksi, joka osoitti jotenkin äveriästä varallisuuden tilaa. Hän sitten, luultavasti seuraavana vuonna, tuli maisteriksi, ja oli vielä kesällä 1458, jolloin Särkilahdella pidettiin pesänjako hänen isänsä jälkeen, yhäti ulkomailla. Kotimaalle palattuansa hän tuli Turun tuomiokirkon kaniikiksi ja sai sen ohessa Pyhän ruumiin kuorin prebendan, minkä oli isosetä aikoinaan perustanut. Tämän virkaisena hän vielä oli syksyllä 1464, jolloin hän Konrad piispan lähettiläänä kävi Tukholmassa, sovintoa hieromassa Kaarlo kuninkaan kanssa, joka vast'ikään oli Dantsig'ista palannut. Seuraavana keväänä hän kuitenkin toistamiseen matkusti ulkomaille opintojansa jatkamaan, mutta ei liene sillä kerralla kauan poissa viipynyt; sillä pian sen jälkeen hänen tapaamme tuomioprovastiksi korotettuna. Maunu Niilonpojan pitkältä tuomioprovastiuden ajalta on se omituinen muistelma, että saksalais-romalainen keisari, joka yhä vielä piti itseänsä koko kristikunnan maallisena päänä, antoi hänelle ja kaikille hänen seuraajillensa tuomioprovastin virassa arvonimen „Pyhän Lateranolaisen palatsin kreivi"; mutta syy tähän komeaan arvon ylennykseen, joka tosin itse teossa ei mitään merkinnyt, on jäänyt ihan tietämättömäksi. Muutoin valtioseikat ja ollitikin Venäjän puolelta syntyvä sodan uhka jo alkoivat yhä enemmin vetää kirkonkin miesten huomiota puoleensa; Maunu Niilonpoika, joka oli luonteeltansa jäntevä ja varsin isänmaallinen harrastuksiltansa, näkyy jo tuomioprovastina ollessaan

---

* *Särkilahden suku.*

Olavi Pietarinpoika. Puoliso: Kaarina Nynäs'istä.

- Niilo Olavinpoika, Särkilahden herra, asemies, valtaneuvos (1435), saapuvilla Kalmarin kokouksessa 1441. Puoliso: Elina Niilontytär Tavast.
  - Botilda, naitu Botvid Pentinpojalle (Stålarm-sukua.)
  - Erland Niilonpoika, Suontaustan herra. Nainut Märta Henrikintytt. (Svärd).
  - Juho, Särkilahden herra.
  - *Maunu Niilonpoika,* Suomen piispa 1489—1500.
  - Nainen, naitu Olavi Kirveelle Nummen herralle.
    - Kaarina Kirves, naitu äitinsä orpanalle Niilo Pietarinpojalle.
    - Elina Kirves, naitu Turun porvarille Hannu Pietarinpojalle.
- Pietari Olavinpoika.
  - Niilo Pietarinpoika, Särkilahden herra, pormestari Turussa, tunnettu nimellä „Kiukku-Niku". Nainut orpanansa tyttären Kaarina Kirveen.
    - Maunu Niilonpoika, Kärkniemen ja Ristniemen herra. Puolisot: 1) Walpuri Fleming, Friskalasta, 2) eräs Kaarina, 3) eräs leski Margareeta Sunentytär.
      - (2) *Iivar Maununpoika,* Kärkniemen herra, valtaneuvos (1565), sotaeversti, † 1573. Puoliso: Elina Juhontytär (Kurki).
        - Pertteli Iivarinpoika, Järppilän herra.
        - Maunu Iivarinpoika, Kärkniemen ja Ristniemen herra, † 1604.
        - Aksel.
        - Kaarlo.
        - Niilo Stiernkors, suvun puolesta sisäänotettu Ruotsin ritarihuoneeseen.
      - (2) Hebla, naitu: 1) Niilo Pietarinpojalle (Ållongren-suvusta), 2) Niilo Olavinpojalle Meltolan herralle.
    - *Pietari Särkilahti,* uskonpuhdistuksen ensimmäinen saarnaaja Suomessa.
    - Paavali, Sääksmäen kirkkoherra 1536—1565.
    - Kustaa Niilonpoika, Särkilahden herra, mainitaan jo v. 1560, † 1588. Puoliso: Anna Kiialasta (Stålarm-suvusta).
      - Maunu Kustaanpoika, Tenholan herra. Puoliso: Margareeta Paavalintytär (Munck).
        - Lauri Maununpoika, Ohensaaren herra.
          - Kaarlo.
          - Anna, naitu Lauri Carpelan'ille.
      - Iivar Kustaanpoika, Särkilahden herra. Puoliso: Briita Nousiaisten Sutkisista.
        - Briita, naitu Eerik Sölfverarm'ille.
      - Olavi. † 1622.
        - Hebla, naitu Lauri Hannunp. Jägerhorn'ille (Isonkylässä).

ottaneen paljon osaa maan puolustustoimiin. Kun vanha Konrad Bitz kuoli Maalisk. 13 p. 1489, hän oli tiettynä seuraajana maan korkeimpaan hengelliseen virkaan ja valittiinkin yksimielisesti jo Maalisk. 17 p. Romasta hankittiin vahvistus, ilman että herra „electus" (kuten piispat ennen vihkimistänsä nimitettiin) itse kävi paavin kartanossa, ja vihkimys tapahtui Upsalassa Juhannus-päivänä 1490.

Piispa Magnus Nicolai, kolmas Maunu niminen Suomen piispa, ei istunut tässä virassa täyteensä yhtätoista vuotta, mutta on sillä välin lähtemättömästi piirtänyt nimensä maamme historiaan; olletikin hänen innokas osallisuutensa maamme puolustuksessa niinä kamalina hetkinä, jolloin Venäjän sotalaumat uhkasivat perikatoa koko maallemme ja Ruotsista tuleva apu oli sekä myöhäinen että riittämätön, on kauniimpia lehtiä Suomen kansan historiassa. Itse tapauksia meidän ei tarvitse tässä kertoa; mutta erittäin on mainitseminen, että Maunu piispan lavea kirjevaihto näiltä ajoilta on säilynyt hänen niinkutsutussa kopiokirjassaan Ruotsin valtioarkistossa, ollen päälähteenä tämän ajan historialle. Joka riviltä puhuu siinä Maunu piispan syvä murhe „tämän isänmaan" kärsimyksistä, ja ne miehet, jotka tahtoivat jotakin tehdä Suomen rajain suojelemiseksi, niinkuin Knuutti Posse, arkkipiispa Jaakko Ulfinpoika y. m., löysivät aina piispassamme uskollisen ystävän. Sitä vastoin hän ei aina ollut täydellä sovinnon kannalla Steen Stuure vanhemman kanssa, vaikka syy oli nähtävästi enemmän kirkollinen kuin valtiollinen; Stuure, näet, oli salaisesti hankkinut itsellensä paavilta luvan saada mielensä mukaan asettaa muutamia piispanvirkoja, niinpä Turunkin, niiden avoimeksi tullessa, hän oli myöskin rahantarpeessaan pyytänyt anastaa niitä aarteita, joita par'aikaa Turun tuomiokirkossa ko'ottiin Pyhän Hemming'in autuuttamista varten, y. m. Mutta Maunu oli luja kirkon mies, joka mielikarvaudella näki, kuinka hengellisen säädyn arvo maailmassa yhä enemmin alkoi aleta. Että kirkko itse sen ohessa tarvitsi parannusta, ei jäänyt häneltä myöskään huomaamatta; senpä todistavat myöskin ne ankarat ja terveelliset säännöt, jotka hän pappienkokouksessa v. 1492 antoi papistollensa. Muun muassa silloin määrättiin, että Isä meidän, Ave Maria, uskontunnustus ja synnintunnustus olivat kunakin sunnuntaina saarnatuolista luettavat kansan kielellä, niin että saunankuulijat sillä tavoin ne oppisivat ulkomuistiin. Maunu III:nnen kirkollisten ansioiden luvussa mainitaan myöskin, että hän rikkailla lahjoilla muisti Kaikkein Pyhäin kuoria, joka jo Konrad Bitz'in aikana oli toimeen pantu. Tässä kuorissa piispa Maunu Niilonpoika saikin viimeisen leposijansa, Vapahtajan alttarin edessä. Hän kuoli Maalisk. 12 p. 1500, kahta viikkoa ennen ystäväänsä Knuutti Posse'a. (Porthan, Chron. Episc.; Arvidsson, Handl., y. m.) Y. K.

[Stiernkors,] Iivar Maununpoika, soturi, lienee syntynyt vv. 1530—1540 välillä ja mainitaan ensi kerta v. 1560, jolloin oli saapuvilla Tukholman valtiopäivillä. Vanhemmat olivat Maunu Niilonpoika, Kärkniemen ja Ristniemen herra Sauvon pitäjässä, ja tämän toinen puoliso nimeltä Kaarina. Iivar Maununpoika oli urhollinen mies, joka Eerik XIV:n aikana käytettiin monenlaisiin toimiin. V. 1563, jolloin vihollisuus syttyi kuninkaan ja Juhana herttuan välillä, hän sai Huhtikuussa käskyn lähteä Turkuun herttuan vehkeitä estämään; tarkoituksena näkyy olleen siepata itse herttua kuninkaan valtoihin, mutta ainoastaan kaksi Juhanan likeisimmistä palvelijoista saatiin kiinni ja vietiin Tukholmaan tutkittavaksi. Kesällä Iivar Maununpoika tavataan Uplannin lipullisen ratsumestarina Suomessa ja osallisena Turun linnan piirityksessä. Näissä melskeissä yksityisten omaisuus monessa paikoin ryöstettiin; vielä 31 vuotta myöhemmin tuomittiin Iivar Maununpojan perilliset korvaamaan sitä vahinkoa, jonka hän silloin oli tehnyt eräälle Turun porvarille. Seuraavina vuosina häntä käytettiin sodassa Tanskalaisia vastaan; niinpä hän jalkaväen päällikkönä oli osallisna Varberg'in valloituksessa Elok. 28 p. 1565. Mutta Eerik kuningas ei yleensä katsonut häntä täysin sopivaksi sodan päällikön toimeen: hän oli tosin itse puolestaan urhokas ja kelpo mies, mutta muka liian uhkarohkea ja tulinen. Muutoin hän näkyy täydellisesti nauttineen tuon epäluuloisen hallitsijan luottamusta ja lähetettiin v. 1568 sotavoimalla herttuoita vastaan, kun nämä olivat kapinan nostaneet. Iivar Maununpoika kuitenkin lyötiin Sörmlannista ja lähetettiin sitten Suomeen lisäväkeä hankkimaan. Mutta tässä hän luopui Eerikistä, otti Turun linnan haltuunsa ja teki sovinnon herttuain kanssa. Hän heti saavutti uudenkin hallitsijan luottamuksen ja määrättiin Joulukuussa 1570 koko Suomen sotavoiman ylipäälliköksi sekä seuraavana vuonna, jolloin Kustaa Baneer tänne lähetettiin, tämän neuvonantajaksi. Hän ei kuitenkaan ennättänyt paljon kuntoansa osoittaa syttyvässä Venäjän sodassa; sillä jo syksyn puolella 1573 surma hänet saavutti Turun linnassa. Itse tapaus on jäänyt vähän hämäräksi; mutta varmalta näyttää, että yksi noista hurjista Stenbockveljeksistä, Arvid Kustaanpoika, oli hänen tappanut, luultavasti jonkun toran sytyttyä. Jo Lokak. 6 p. antoi Juhana kuningas, joka asiasta oli tiedon saanut, käskyn lähettää surmaajan vangittuna Tukholmaan, ja uudisti vielä seuraavana kesänä saman määräyksen ankarimmassa muodossa. Mutta Stenbock'in sisar, leskikuningatar, näkyy

esirukouksillansa vaikuttaneen, että rikos kuitenkin jäi rankaisematta, ja koko tapaus sitten peitettiin unohduksen hämärään. Iivar Maununpoika Stiernkors'in puoliso, Elina Juhontytär Kurki (Aksel Kurjen sisar), naitiin myöhemmin eräälle Ruotsin palvelukseen tulleelle Tanskalaiselle Thott-suvusta. Hänen pojistansa useat, niinkuin Pertteli Iivarinpoika, Maunu Iivarinpoika ja Kaarlo Iivarinpoika, ovat jotenkin tärkeinä henkilöinä Sigismundon ja Kaarlon välisissä selkkauksissa. Y. K.

Stigell, Henrik Juhana, kivenhakkaaja, ja hänen poikansa **Robert,** kuvanveistäjä; isä, synt. Heinäkuussa 1832 Lohjan pitäjän Nummen kappelissa, missä hänen isänsä oli muurari, tuli kivenhakkaaja-mestariksi Helsinkiin 1855. Hän on yhä korkeammalle kohottanut tehdastaan, ja siitä on lähtenyt epälukuiset Suomen graniitista hakatut hautapatsaat, jotka kaunistavat useimpia Suomen sekä useita Itämeren-maakuntain hautausmaita. Huomattavia Helsingin hautausmaalla olevia hautakiviä ovat esim. M. A. Castrén'in, Y. A. Wallin'in, G. Rein'in, M. v. Wright'in, K. Collan'in, F. Raa'n, K. W. Gyldén'in, Emma v. Schantz'in, A. E. Ramsay'n, F. Cygnæus'en, L. J. Källström'in, F. W. v. Frenckell'in, Turussa W. Alftan'in, ja J. A. Estlander'in Messina'ssa, muita mainitsematta. Vv. 1873 ja 1878 hän, edistyäksensä ammatissaan, teki matkustukset Saksaan, Wien'iin, Italiaan ja Pariisiin; sai hopeamitalin teollisuusnäyttelyssä Helsingissä 1876 ja Pariisin mailmannäyttelyssä 1878 pronssimitalin. On Helsingin kirkkoraadin ja köyhäinhoitojohtokunnan jäsenenä. On nainut Karoliina Vilhelmiina Hidström'in.

Ainoa poika Robert, syntynyt 14 p. Toukok. 1852 Helsingissä, antautui kuvanveistotaiteesen 1872, jolloin matkusti Romaan. Siellä hän tuli oppilaaksi S:t Luca nimiseen taideakatemiaan, missä sai 1875 palkinnon; teki pari marmorimedaljongia hautakiviin, marmorisen pystykuvan „Amor ja ruusu“ 1876, jonka johdosta Pietarin taideakatemia nimitti hänet ensimmäisen luokan taiteilijaksi 1878, ja „Vellamon“ kipsistä, joka oli näytteillä Pariisin mailmannäyttelyssä. Seurasi sitten V. Runeberg'ia Pariisiin ja teki työtä Cavelier'n atelierissa, missä sai palkinnon „Linkoojastaan“, joka löytyy taideyhdistyksen kokoelmassa. Viimeiset vuodet hän on oleskellut kotimaassa.

Stjernschantz, Juhana, soturi, syntyi Kesäk. 24 p. 1670 Nevanlinnassa aatelittomasta kauppiassuvusta ja kantoi ennen aateloitsemistansa nimen Wessman. Hän meni 1692 vapaehtoisena eversti Brakel'in rykmenttiin, jossa palvellessaan oli läsnä sotaretkellä Brabant'issa. Oltuaan useissa kahakoissa saapuvilla ja jouduttuansa kerran haavoitetuksi ja vangiksi, palasi hän 1700 kotimaahan ja nimitettiin vältvääpeliksi; sekä pian sen jälkeen luutnantiksi Riikaan, eversti von Campenhausen'in rykmenttiin. Lukuisissa tilaisuuksissa hän voitti onnellisen partioretkeilijän mainetta, muun muassa kun mentiin Väinäjoen yli sekä Väinäjoen linnan luona, jossa viimemainitussa tappelussa 1702 otettiin, saatuansa monta haavaa, vangiksi. Hän kuitenkin vaihdettiin vielä sam. v. vapaaksi, pääsi henkivartijakuntaan ja näytti niin suurta urhoutta, että kuningas Pultusk'in taistelun jälkeen 1704 korotti hänet majuriksi Viipurin kaksinnuspataljoonaan. Seur. v. hän aateloittiin ja otti nimen Stjernschantz. V. 1710 hän määrättiin Käkisalmen komentajaksi, mutta neljäntoista päivän pommituksen jälkeen hänen täytyi antaa linna Venäläisten valtaan (9 p. Syysk.); miehistö vaan sai vapaasti lähteä pois. Seuraavassa sodassa Suomessa hän monesti kävi onnellisesti partioita. Niin hän v:n 1711 alussa K. Armfelt'in kanssa (ks. tätä) karkasi venäläisten osastojen päälle Koitsanlahden ja Hannukkalan luona Parikkalassa ja teki vuoden kuluessa useita onnellisia retkeilyjä aina Inkerin rajalle asti. Lybecker'in tultua suomalaisen sotajoukon ylipäälliköksi taukosivat kumminkin kaikki hyökkäysliikkeet sen puolelta. Syyttäen S:ia että hän oli taivutellut Nieroth'ia näihin muka tarpeettomiin hyökkäyksiin, kutsui Lybecker hänet pääarmeijaan, missä he molemmat olivat pakotetut toimettomuuteen. Venäläisten samotessa Turkua kohti 1713 sai S. omasta pyynnöstään 500 miestä ja riensi Karjanjoen sillalle vastarintaa tekemään, mutta pakotettiin ankaran taistelun perästä peräytymään ylivoiman alta; tämän jälkeen hän taas yhtyi pääjoukkoon, kuuluen sen enimmin käytettyjen upseerien joukkoon. Hän teki esim. saman vuoden lopulla partioretken Savoon ja toi sieltä 600 miehen vahvistusjoukon armeijaan. Joku epäsopu näkyy sillä välin syntyneen S:n ja Armfelt'in välillä — muulla tavoin ei voi selittää S:n käytöstä vähää ennen Napuen tappelua. Hän näet lähti, ilmoittaen itsensä sairaaksi, kaksi päivää ennen tappelua Vöyrin pappilaan, ja lähetti sieltä ensimmäisenä hallitukselle sanoman sen onnettomasta päätöksestä. Ei Armfelt eivätkä muut upseerit näy uskoneen hänen sairauteensa, joka lieneekin ollut tyhjä tekosyy. Merkillistä on kuitenkin, ett'ei S. saanut mitään rangaistusta moitittavasta käytöksestään. Mutta hänen asemansa armeijassa ei liene sittemmin tuntunut mieluiselta. Sodan loputtua hän erosi Ruotsin palveluksesta 1724, ruveten Venäjän palvelukseen, otti osaa Persian sotaan ja kohosi vähitellen kenraalimajuriksi sekä Astara'n sotakuvernööriksi. Tässä paikassa hän näkyy kuolleen noin 1729. Hänen kolmesta vaimostaan oli toinen vapaherratar Dorotea Elisabet Mellin. Vanhimmasta heidän

aviossaan syntyneestä pojasta polveutuu meidän ritarihuoneesemme otettu aatelinen suku Stjernschantz. K. F. I.

Stjernstedt, Juhana, korotettu aateliseen ja vapaherraiseen säätyyn, ennen Thesleff, maaherra, syntyi Viipurissa, syntymävuotta ei tiedetä. Hänen isänsä lienee ollut Pietari Thesleff (ks. Thesleff suku), joka mainitaan 1634 tulleen Helsingin pormestariksi, olleen sittemmin laamannina ja Turun hovioikeuden assessorina sekä kuolleen 1663. Tämän vaimo oli Viipurin pormestarin tytär Katariina Schmedeman. Hänen poikansa Juhana Thesleff pääsi Turussa ylioppilaaksi 1661 ja valitsi lakimiesuran; kirjoitettiin 1670 auskultantiksi Turun hovioikeuteen, jossa tuli kanneviskaaliksi 1672 ja aktuaariksi 1675, jonka ohessa v:sta 1676 oli varatuomarina Piikkiön tuomiokunnassa; rupesi 1680 Suomen sotakommissionin sihteeriksi ja nimitettiin sam. v. kolmen Viipurin läänin tuomiokunnan tuomariksi. Tämän jälkeen hän tuli 1694 maasihteeriksi Narvaan, aateloittiin 1697 nimellä Stjernstedt ja nimitettiin 1699 äsken mainitun kaupungin pormestariksi. Muutettiin 1703 laamanniksi Etelä-Suomen laamannikuntaan, 1705 varamaaherraksi Turun lääniin, 1706 Pohjanmaalle, tuli ensinmainitun läänin varsinaiseksi maaherraksi 1714. Paettuaan Venäläisten valloituksen alta asui hän kaiket ison vihan ajat Ruotsissa, missä 1719 korotettiin vapaherraksi. Vihollisten lähdön jälkeen hän kohta ryhtyi hankkeisiin virkatehtäviensä järjestämiseksi; mutta ennenkuin itse oli ehtinyt tulla Suomeen, kuoli hän 7 p. Helmik. 1722. Hän mainitaan olleen hyvin uuttera ja kelvollinen maaherra lääneissään. — Hänen vaimonsa olivat 1) Johanna Margareeta Gripenberg, 2) Saara Törne, 3) Maria Gezelius. (Sv. Biogr. Lex.; Anrep, Ättartaflor; Stjernman, Höfdingam., y. m.) A. G. F.

Stjernstedt, Kaarlo Juhana, soturi, maaherra, edellisen poika, syntyi 1686 Syysk. 29 p. Viipurissa. Hän näkyy ensisti aikoneen virkamiesuralle, koska 1699 palveli Narvan maaherranvirastossa. Mutta sodan syttyessä 1700 hän meni halpana sotamiehenä eversti Horn'in linnuerykmenttiin. Täällä hän kohosi kersantiksi ja siirrettiin 1701 vänrikkinä Porin rykmenttiin. Sota antoi hänelle varhain tilaisuuden voittaa kunniaa. Kohta sen alussa hän oli läsnä Venäläisten piirittäessä Narvaa 1701, kahakassa Laatokan luona 1703 ja Narvan toisessa piirityksessä ja valloituksessa 1704, jolloin Venäläisten kuulatuiskun keskeltä pelastui virran toisella rannalla olevaan Ivangorod'in linnaan. Kun tämä pakotettiin antaumaan, lähti S. Tukholmaan; täältä hän pian sen jälkeen palasi sotatantereelle Puolaan 200:n rekryytin kanssa ja tuli aatelislipullisen kornetiksi. Otti osaa Frauenstadt'in tappeluun 1706 ja nimitettiin luutnantiksi; tultuaan 1708 ratsumestariksi vei hän lähetyksen kuningas Kaarlolle, kun tämä seisoi lähellä Pultavaa. Onnettoman tappelun jälkeen joutui hän, samoin kuin niin moni muu, pakoretkellä vangiksi. Hän vietiin Solikamski'in ja pidettiin siellä rauhantekoon asti v:een 1721, jolloin sai palata Ruotsiin. Täällä hän sai 1722 majurin nimen ja 1727 sen ratsumestarin palkan, minkä oli pitänyt jo 1709; majurin palkka annettiin hänelle 1733; sai 1740 everstiluutnantin arvon ja eron palveluksesta. — Valtiollisissa pyrinnöissä vapaudenajan ensi vuosikymmeninä yhtyi S. hattuihin ja oli 1738 v:n valtiopäivillä salaisen valiokunnan johtajia ja vähemmän sekreetideputationin jäsen. Hattupuolueen harrastaman sodan syttyessä 1741 hän määrättiin Savonlinnan ja Kymenkartanon läänin maaherraksi; nostettiinpa puolueystävien joukossa kysymys, että hänelle uskottaisiin jonkunlainen ylipäällikkyys muiden Suomen maaherrain yli. Mutta jos S. oli innokkaimpien joukossa puolustanut onnetonta sotaa, oli hän myös niitä harvoja, jotka voimalla ja uskalluksella taistelivat päälle syökseviä onnettomuuksia vastaan. Kun koko Savo, sotajoukkojen keräytyessä Haminan seuduille 1742 v:n alussa, oli altisna Venäläisten hyökkäyksille ja kenraali Fermor'in joukkokunta uhkasi tulvailla maakuntaan, onnistui S:n joutuisasti rahvaan avulla (ks. Sallinen, M.) järjestää puolustustoimia ja sillä menestyksellä varjella Savoa vihollisen hävityksistä, että ainoastaan muutamat rajakylät menivät hukkaan. Rauhan jälkeen hän sai toimekseen keskustella rajojen määräämisestä ja, tämän toimen vielä kestäessä, nimitettiin hän valtaneuvokseksi 1746. Kaksi vuotta sen jälkeen tuli hän serafimer-tähdistön ritariksi, milloin otti vaalilauseeksensa: „non timidus pro patria mori“ (kuolemata pelkäämätön isänmaan edestä). S. kuoli 20 p. Marrask. 1753 Tukholmassa. Hän oli nainut 1) Katariina Elisabet Ramsvärd'in, † 1730, 2) 1731 Jakobiina Maria Molin'in, aateloittu nimellä Medlercreutz, joka oli tuomiorovastin Lauri Molin'in tytär ja kuoli 1802. (Sv. Biogr. Lex.; Anrep, Ättartafl.; Koskinen, Suomen hist., y. m.) A. G. F.

Stjernstråle, Maunu, Viipurin puolustaja ison vihan aikana, kuului sukuun, joka johti kotoperänsä Strengnäs'istä ja joka 1652 korotettiin aatelissäätyyn nimellä Stjernstråle. Missä ja koska hän syntyi ei tiedetä, mutta hänen isänsä, maisteri Johannes Erici, oli keski-ikäisenä saanut vaikutusalansa Suomen lahden eteläpuolella olevissa maissa, missä oli professorina Tarton yliopistossa ja kuoli 1686 Tarton hovioikeuden presidenttinä. Maunu S. tuli 1684 Hämeen läänin jalkaväen kapteeniksi, sittemmin majuriksi ja everstiluutnantiksi, ja

Pohjoismaiden sodan syttyessä uskottiin hänelle päällikkyys Ivangorod'issa; tämän linnan täytyi, Narvan valloituksen jälkeen, antautua kunnialliseen heittämyssovintoon, jonka kaikkia ehtoja vihollinen ei kuitenkaan täyttänyt. Myöhemmin S. oli 1706 Porin kaksinnuspataljoonan päällikkönä, palveli Räävelin varakuvernöörin, kenraalimajuri Schlippenbach'in alla, ja tuli 1710 Viipurin kaksinnusjalkaväen päälliköksi. Kun Venäläiset tänä v., kokoonnuttuaan Retusaarelle, menivät 18000 miehellä jään yli Suomen rannikolle, jonne nousivat noin kolme peninkulmaa Viipurista länteen päin, sai S. käskynhaltiuden kaupungissa ja johti sen puolustusta täten alkavaa hyökkäystä vastaan. Puolustusväkeä hänellä oli 4000 miestä. Venäläiset aloittivat piiritystä 22 p. Maalisk; Huhtikuussa, jään auettua, itse tsaari Pietari toi lisäväkeä ja piiritysaseita, jonka jälkeen piiritysarmeija nousi 23000 mieheen ja venäläinen laivasto täydellisesti sulki sataman. Kaupunki ahdistettiin etenkin Siikaniemen puolelta. Itäpuolelta tehty hyökkäys torjuttiin, mutta länsipuolella olivat varustukset heikommat ja ryntäykset menestyivät siellä paremmin. Kesäkuun alussa oli päätorni ammuttu maahan, melkein kaikki rakennukset kaupungissa olivat raunioiksi hajonneet ja Siikaniemen puolella 700 kyynärän aukeama muurissa jo oli ryntääjien tienä. Tsaari oli lähtiessään käskenyt valloittaa kaupungin mistä hinnasta tahansa ja Venäläiset rakensivat lauttoja mennäkseen lahden toiselle puolelle ja tehdäkseen hyökkäyksen. Koska S. näki väkensä voimien päivästä päivään vähenevän, antautui hän 14 p. Kesäk.; heittämyksessä määrättiin että puolustusväki saisi perheineen lähteä vapaasti pois täysissä aseissa. Mutta ainoastaan sairaat ja haavoitetut, noin 900 miestä, saivat vapaan lähdön Helsinkiin. Kaikki muut, noin 3080 miestä, vietiin vankeuteen Venäjälle, S. Pinsgorod'iin, josta saivat muiden vankien kanssa palata vasta rauhan tultua. Palattuaan tuli hän 1721 jalkaväen kenraalimajuriksi ja 1723 everstiksi Savon ja Savonlinnan rykmenttiin. Hän kuoli 1734 Joulukuun 18 p. — Oli nainut Helena v. Rohr'in, joka kuoli 1701 Narvassa. (Anrep, Ättartafl.; Rein, Finl. hist.; Koskinen, Suomen hist., y, m.).

A. G. F.

Stjernvall, Kaarlo Juhana, sotilas ja maaherra, syntyi 10 p. Syysk. 1764. Hänen vanhempansa olivat eversti Eerik Juhana S. ja Katariina Elisabet Nonneman. Jo kahdentoista vuotiaana oli hän nimitetty kuninkaalliseksi hovipojaksi; 1783 hän kornettina astui Uudenmaan rakuunarykmenttiin, jossa hän 1785 pääsi luutnantiksi. Franskassa hän v. 1787–89 palveli „Royal Suedois“ nimisessä rykmentissä. Palattuaan hän otti ensin mainitun rykmentin kapteenina osaa sotaan Venäjätä vastaan. V. 1802 hän nimitettiin Suomen ylitarkastajan adjutantiksi, ja Porin rykmentin everstiluutnanttina hän oli läsnä 1808 vuoden sodassa, jossa hän Kuusikoskella otettiin vangiksi. Vuonna 1809 hän erosi Ruotsin palveluksesta. Seuraavina vuosina hän oleskeli Porissa, ilman vakinaista virkaa ja työtä, ottaen vaan osaa silloisiin valtiollisiin harrastuksiin ja puuhiin. Mutta kun Viipurin lääni yhdistettiin muuhun Suomeen, nimitettiin S. 1812 Armfelt'in puoltosanasta sen ensimmäiseksi maaherraksi. Erinomaisen monenmutkaiset ja vaivalloiset toimet häntä tässä virassa odottivat. Järjestyskomitean esimiehenä vv. 1812—13 hän tehokkaalla työllä edisti komitean tehtävää, joka oli perinpohjin tutkialäänin tilaa ja antaa täydellinen ehdotus siitä läänin järjestämisestä, joka oli välttämättömän tarpeellinen yhdistyksen toteuttamiseksi. Vielä suuremmalla innolla hän otti osaa uuden sotavoiman perustamiseen v. 1812, ja oman rykmenttinsä asettamisessa hän ei ainoastaan tuhlannut omia vähäisiä varojansa, vaan häntä moitittiin myöskin siinä puuhassa laiminlyövän muita virkavelvollisuuksiaan. Vastustajain panettelemiseen ja vehkeisiin väsyneenä S. halusi erota virastaan, kun kuolema Helmikuun 6 p. 1815 katkaisi hänen elämänlankansa. S. oli nainut Eeva Gustaava von Willebrand'in, maaherra Ernst Kustaa v. W:n tyttären. (Wasastjerna, Ättartaflor; Finsk Tidskrift 1879—1881).

Stjernvall-Walleen, Kaarle Knut Eemil, vapaherra, valtiomies, edellisen poika, syntyi Porissa 16 p. Marraskuuta 1806. Hänen äitinsä Eeva Gustaava, synt. v. Willebrand, meni miehensä kuoltua uusiin naimisiin Kaarle Juhana Walleen'in kanssa. Tämä otti 1854 lapsekseen poikapuolensa Eemil Stjernvall'in, joka silloin muutti nimensä Stjernvall-Walleen'iksi ja 1856 sisäänkirjoitettiin ritarihuoneeseen vapaherraksi. — Päästyään ylioppilaaksi Turkuun 1823 S. v. 1825 meni venäläiseen sotapalvelukseen, ja otti osaa Turkkilais-sotaan Vähässä Aasiassa 1829 sekä sotaretkeen vuorelaisia vastaan Kaukasiassa 1830, ollen viimemainitussa tilassa sotamarsalkan kreivi Paskewitsh Eriwanski'n ylitaapin upseerina. Siirrettynä Pietariin, jonka hovissa hänen sisarensa Aurora Stjernvall (ks. Karamsin) näihin aikoihin esiintyi ihailtuna kaunottarena, S:kin pääsi korkeimpiin piireihin ja saavutti silloisen perintöruhtinaan Aleksanterin ystävyyttä. Saatuaan omasta pyynnöstään 1836 vapautusta sotapalveluksesta, S. vuonna 1837 asetettiin erityisiä toimia varten silloisen ministeri-valtiosihteerin kreivi Rehbinder'in avuksi, nimitettiin hovin kamarijunkariksi 1840, asetettiin v. 1841 perintöruhtinaan luo erityisiä, Aleksanterin yliopistoa koskevia toimia varten, tuli v. 1844 saman yliopiston v. t. kanslerinsihteeriksi ja

1855 hovin kamariherraksi. Ei käy siis sanominen että hänen virkaylennyksensä olisi siihen asti ollut erittäin nopea. Mutta 1855, kohta hallitsijamuutoksen perästä, S. erosi v. t. kanslerinsihteerin virasta ja pääsi Suomen valtiosihteeri-virastoon, jossa hän jo 1857 tuli ministeri-valtiosihteerin apulaiseksi. Siinä virassa hän pysyi vuoteen 1876, jolloin hän kreivi A. Armfelt'in (ks. h.) kuoltua nimitettiin ministeri-valtiosihteeriksi. Hallitsijamuutoksen jälkeen 1881 S.-W. korkeaan ikäänsä nojautuen pyysi ja sai virkaeron. V. 1863 hän oli saanut valtiosihteerin, 1875 todell. salaneuvoksen arvon, ja oli 1881 hoitanut yliopiston kanslerin virkaa. — Mahdotonta on vielä tarkoin punnita vapaherra S.-W:n vaikutusta Suomen oloihin; kumminkin on varmaa, että hänellä on ollut tärkeää osaa useihin niistä valtiollisista parannustoimista, joihin 1860-luvulla ryhdyttiin Suomessa. J. V. Snellman, joka jo ennen oli nauttinut hänen isäpuolensa suosiota, eli mainittuun aikaan ystävällisessä keskeydessä vapaherra S.-W:n kanssa ja kunnioitti häntä aina suuresti. Kirjevaihto näiden molempien välillä kesti aina Snellman'in kuolemaan asti. Useiden maallemme tärkeiden toimien suorittamiseen Snellman valtiomiehen-vaikutuksessaan sai S.-W:n voimakasta apua, esim. 1863 v:n kielijulistuksen ja 1865 v:n rahanmuutoksen aikaansaamiseen. S.-W:n ansioksi kehutaan etenkin sitä uskaliaisuutta, jolla hän tukalissakin asioissa on hallitsijalle ja muille mahtaville „puhunut suun puhtaaksi". — Virkavapauden saatuaan vapah. S.-W. on elänyt Helsingissä sisarensa leskieverstinna A. Karamsin'in luona. V. 1846 hän nai Pauline Gasser'in.

Stjernvall, Fredrik Kustaa, sotilas ja maaherra, Kaarlo Juh. S:n veli, syntyi 27 p. Kesäk. 1767. Hän tuli 1783 vänrikiksi Suomen laivastoon. Kahtena seuraavana vuonna hän opintoja varten kävi Saksassa ja Franskassa ja 1786 hän alaluutnanttina astui Palais royal nimiseen rykmenttiin. Franskasta hän palasi 1788 ja oli v. Stedingk'in taapiadjutanttina ja armeijan kapteenina läsnä 1789—90 vuosien sodassa. Kun seuraava sota Venäjää vastaan syttyi, oli S. majurina Adlercreutz'in jalkaväessä. Mutta mitään varsinaista osaa tähän sotaan hän ei ottanut. Hän joutui näet jo Viaporin antautuessa vangiksi. Ruotsin palveluksesta hän erosi v. 1810 ja nimitettiin pari kuukautta myöhemmin Uudenmaan ja Hämeenlinnan maaherraksi. Mitään tavallista suurempia tahi vaikeampia toimia tämä virka ei hänelle tuottanut, eivätkä ne olisi vastanneetkaan hänen kykyynsä. Mainittakoon kuitenkin, että hän v. 1812 vilkkaasti harrasti Suomen sotaväen aikaan saamista ja Helsingin rakentamisessa oli hän Ehrenström'in parhaimpia apulaisia. S. kuoli 30 p. Tammik. 1815. Hän oli nainut serkkunsa Fredriika Charlotta von Yhlen'in, jonka isä oli everstiluutnantti Kustaa Aadolf v. Y. (Wasastjerna, Ättartaflor; Finsk Tidskrift 1879—1881).

Stjernvall, Knut Adolf Ludvig, insinööri, syntyi 8 p. Syysk. 1819 Linnaisten kartanossa (Lindnäs) Mäntsälässä. Isä oli edellisen veli, entinen luutnantti Hans Henrik S., äiti tämän toinen puoliso Fredriika Vilhelmiina Charpentier. Knut S., nuorin useista veljeksistä, joista ennen häntä kolme oli ruvennut sotilaaksi ja kaksi kohonnut kenraalin arvoon, aloitti Haminan kadettikoulussa lukemisiaan. Sieltä hän kuitenkin pian (1836) siirtyi Venäjän kulkuneuvo-viraston opistoon, jossa veljensä Klaus Alfred S. hankki hänelle vapaan oppilassijan. V. 1839 Knut S. tuli vänrikiksi Venäjän insinöörikunnassa ja kohosi sitten virka-asteissa niin että jo 1851 tuli everstiluutnantiksi ja seur. v. osastonpäälliköksi Venäjän ensimmäisen rautatien — Pietarin ja Moskovan välisen — rakentamisessa. V. 1856 tuli hän everstiksi sekä mainitun veljensä seuraajaksi Suomen tie- ja vesi-kulkuneuvojen insinöörikunnan päällikkönä, ja toimitti Helsingin—Hämeenlinnan rautatien rakennusta, jonka työn kestävyys ja kelvollisuus todisti johtajan taidokkaisuutta ja tietoja. S. ei kuitenkaan kauan viihtynyt virassaan, vaan erosi, korotettuna kenraalimajuriksi 1861, Suomen valtiopalveluksesta 1863 ja asui sen jälkeen sukutilalla Linnaisissa, jonka oli ostanut itselleen. Kun Pietarin - Riihimäen rautatie oli rakennettava, kutsuttiin S. kumminkin taas päälliköksi ja yli-insinööriksi, ja työ toimitettiinkin hänen johdollaan. Sittemmin (1869) siirtyi hän Venäjän palvelukseen, nimitettiin 1871 keisarikunnan rautatie-hallituksen päälliköksi ja kamariherraksi, salaneuvokseksi 1872, sekä Venäjän kulkuneuvojen ministerikunnan jäseneksi. Ansioistaan hän on saanut paljon Venäjän ja ulkomaitten kunniatähtiä ja korotettiin 1875 suomalaiseksi vapaherraksi, mutta ei ole hakenut siisäänkirjoitusta ritarihuoneesen tähän arvoon. S. nai 1856 Sofia Teresia Kupffer'in, pankkimiehen tyttären Moskovasta.

Stodius, Martti Henrik, professori Turun yliopistossa, syntyi Turussa 9 p. Marrask. 1590. Hänen isänsä Henrik Hannunpoika sanotaan, kun Kaarlo herttua valloitti Turun linnan, kadottaneen jalkansa ja sittemmin käyttäneen puujalkaa, josta syystä sai liikanimen Stodius. Käytyänsä ulkomailla ja Wittenberg'issä maisteriksi seppelöittynä, toimitti hän kouluopettajan virkoja Turussa ja Viipurissa, nimitettiin 1633 lehtoriksi Turun lukioon, ja otti osaa 1634 vuoden valtiopäiviin. Sai 1636 Liedon prebendapitäjän, tuli 1640 Kreikan ja Heprean kielten professoriksi Turun uuteen yliopistoon ja muutettiin 1654 kolmanteen sekä

1658 toiseen jumaluusopin professorinvirkaan. Stodius oli apuna Raamatun suomennoksessa 1638—42 ja Petræus'en suomen kieliopin laitoksessa. Hän oli harras ja taipunut luonnontieteellisiinkin tutkimuksiin, vaan tämä halu saattoi hänet moniin rettelöihin: hän joutui näet sen johdosta, niinkuin siihen aikaan usein kävi, huutoon kabbalistisista vehkeistä s. o. noituudesta Stodius'ella näyttää tosin itselläkin olleen jonkunlainen usko ja luottamus salaisiin ja mystillisiin luonnonvoimiin, mutta mitään pahaa hän ei toimeen pannut, vaan oli kuitenkin kahdesti kadottaa virkansa. Toisella kertaa 1644 eräs ylioppilas oli käynyt hulluksi muka niiden yliluonnollisten asiain vaikutuksesta, joita Stodius oppilailleen vaitiolon lupauksella opetti; ne huomattiin sitten supistuvan tulen virittämiseen poltinlasilla y. m. s.; toisella oli 1656 lehtori Forstadius'en luona Viipurissa tavattu Palez'in Kabbala (noituuden oppikirja), jonka tämä tunnusti saaneensa Stodius'elta lainaksi. Ainoasti Pietari Brahe'n välitys pelasti tällä kertaa hänet. — Stodius oli nainut, mutta hänen puolisonsa nimi on tuntematon. V. 1660 sai hän eron professorinvirasta, mutta pysyi Naantalin kirkkoherrana, missä lähes 85-vuotiaana kuoli v. 1675. (Tengström, Chronol. Ant.; Krohn, Kertomuksia Suomen hist.)

Strandberg, Kaarle Henrik, provasti, kirjailija, oli Pohjan pitäjässä syntynyt 1780 Maalisk. 18 p. Isä Henrik Strandberg, rakuunan poika Ingon pitäjästä, oli vältvääpeli Uudenmaan jalkaväessä; äiti Kristiina Juliana Muur oli nimismiehen tytär Lohjalta. Strandberg tuli ylioppilaaksi 1796, maisteriksi 1802 ja vihittiin kirkkoherran apulaiseksi Karjalle 1805. Sodan aikana 1808 - 9 seurasi hän pataljoonansaarnaajana Uudenmaan jalkarykmenttiä, jonka omin silmin nähtyjä urhotöitä hän vielä vanhanakin innostuksella kertoili. Työskenneltyään vielä muutamia vuosia apupappina, tuli hän ruukinsaarnaajaksi Koskelle 1818, Karunan kappalaiseksi 1819 ja nimitettiin vihdoin Lopen kirkkoherraksi 1824. Laiminlyötyä lastenopetusta Lopella hän kaikin voimin koki parannella ja vastaista pitäjän koulua varten hän perusti kantarahaston. Lopella ollessansa hän 1826 julkaisi kirjansa *Johdatus Christillisyyteen yxinkertaisille*, josta toinen painos ilmestyi 1852, sekä 1832 oivallisen teoksensa *Åbo Stifts Herdaminne*, joka sisältää seurakunnittain tietoja pappien elämänvaiheista uskonpuhdistuksesta pitäin. Vuotta 1670 vanhemmat tiedot keräsi hän paraasta päästä kymmenysluetteloista Suomen valtioarkistossa, myöhemmät Turun tuomiokapitulin pöytä- ja kirje-kirjoista. Varsin tehokkaana apumiehenä oli hänellä tuossa työssä arkkipiispa Jaakko Tengström, joka alusta kiran painamistakin johti. Teos ei kuitenkaan julkaistessa ollut tekijän mieltä myöten valmis, Turun palo kun oli hävittänyt suuren osan käytettävinä olleista lähteistä ja tulipalo Lopen pappilassa Huhtikuussa 1832 tekijän omat kokoelmat. — Edelleen Standberg suomensi ja julkaisi Tuomas Kempin kirjan *Kristuksen seuraamisesta* ja toimitti useampia evankelisen seuran lentokirjoista. Julkaisematta jäivät eräät hänen kirjoittamansa katekismuksen ja pappiskalenterin ehdotukset. V. 1835 sai hän kirkkoherran viran Karjan pitäjässä ja oli v:sta 1840 alkain lääninprovastina Raseporin läntisessä provastikunnassa. Maisterinvihkiäisissä 1853 seppelöitiin vanhus riemumaisteriksi ja 1859 sai hän jumaluustieteen tohtorin arvonimen. Hänen päivänsä päättyivät Huhtikuun 25 p. 1865. Ennen kuolemaansa jätti hän runsailla lisäyksillä varustetun kappaleen Paimenmuistoansa yliopiston kirjastoon. Vaimonsa Charlotta Kristiina Fridén oli porvarin tytär Porista. (Hels. Tidn. 1865.) J. R. A.

Streng-suku, jonka kantaisä sanotaan tulleen Strengnäs'istä Suomeen, on maamittauksemme historiassa muistettava. Suomen ensimmäiset maamittarit olivat tiettävästi Olavi Gangius ja Antero Streng, jotka v. 1635 saivat nimityksensä; Streng'in sanotaan tulleen „pohjoisen Etelä-Suomen insinööriksi“, jolla nimellä hän 1636 nosti palkkansa, 350 hop. talaria, ylisen Satakunnan voudilta; sittemmin häntä nimitetään „Satakunnan ja Hämeenmaan maamittariksi“. V. 1638 oli hän ottanut Kämmenniemen autiotilan Kivikirkolla asuaksensa, mutta se yritys ei näy kannattaneen. Hän nähtävästi kuoli 1644, jolta vuodelta leski Lukretia Olavintytär vielä sai 150 tal. miehensä palkasta, kun oli pitänyt sijaisen työssä. Antero Streng'in tekemiä ovat, paitsi Viipurin asemakartta v:lta 1640, epäilemättä tunnetuista kartoistamme vanhimmat: Oriveden. Kangasalan (1635), Pälkäneen ja Mouhijärven kartat, jotka ovat säilyneet Jonas Maununpoika Streng'in karttojen ohella yhdessä siteessä. Tämä Jonas Streng, joka on nykyisen suvun kantaisä (vertaile sukutaulua seuraavalla sivulla) ja ehkä Anteron veli, näkyy perineen vainajan työalan Satakunnassa, jossa hän 1644 kartoitsi Karkun ja Tyrvään sekä 1646 Huittisten pitäjät. Hän tuli vihdoin 1660 Schroderus'en jälkeen Uudenmaan ja Hämeen läänin maamittariksi, jona kuoli 1663. Vielä v. 1683—94 palveli samassa läänissä maamittarina eräs nuorempi Jonas Streng Lauri Forsell'in ja Lauri Schroderus nuoremman ohella. Suvun vanhin polveutuminen puuttuu selvitystä, sillä mainitun vuosisadan loppu- sekä seuraavan alkupuolelta tunnetaan useita henkilöitä, joita ei tätä nykyä voida sukutauluun yhdistää. (Valtion ja Maamittaus-Ylihallituksen arkistot y. m.) J. R. A.

Stråhlman (Strahlmann), Juhana, suomalaisen kieliopin tekijä, syntyi Valkjärvellä Huhtik. 23 p. 1749. Isänsä oli saman pitäjän kirkkoherra Kaarle Stråhlman, * äiti Katrina Susanna Allenius. J. Stråhlman tuli 1767 Turun yliopistoon, muutti sieltä Upsalaan 1768, pääsi alikonrehtoriksi Viipurin kouluun 1769, konrehtoriksi 1773, vihittiin papiksi 1780, tuli samana v. Valkjärven kirkkoherraksi, Käkisalmen eteläisen piirikunnan lääninprovastiksi 1796, määrättiin tuomioprovastiksi sekä konsistoorin puheenjohtajaksi Viipuriin 1803, mutta ei mennytkään tähän virkaan, koska sen kanssa yhteydessä ollut Viipurin kirkkoherran paikka annettiin toiselle. Uskonpuhdistuksen 200-vuotisjuhlassa Turussa 1817 hän oli pappiskokouksen varapuheenjohtajana ja tehtiin jumaluusopin tohtoriksi. Hän kuoli Tammik. 16 p. 1840. Naimisessa oli hän enemmän kuin puolen vuosisataa ollut Elisabet Tavast'in kanssa.

V. 1816 painatti Stråhlman (saksaistetulla nimellä Strahlmann) *Suomen kieliopin*. Tämä teos on siitä merkillinen, että se, ollen saksaksi kirjoitettu, kauan aikaa oli ainoa lähde, josta oppinut maailma voi ammentaa tietoja meidän kielestämme. Paitsi sitä on sillä sekin ansio, että siinä on vertailemisia Suomen ja Unkarin kielen välillä. Mutta kokoonpanossaan on se varsin vaillinainen ja epätarkka. Senvuoksi Sjögren (katso tätä) kirjoituksessaan Suomen kielestä ja kirjallisuudesta 1821 arveli sen ei täyttävän mitä siitä oli toivottu. Mutta siitäkös Stråhlman vasta melua nosti! Suurella kiivaudella koetti hän kohta eri kirjassa tehdä Sjögren'in syytökset tyhjiksi, tuoden muun muassa todisteeksi teoksensa muka kelvollisuudesta nekin lystilliset seikat, että sensuurikomitea Pietarissa sen oli painettavaksi hyväksynyt ja tekijä siitä tehty Wladimirin tähdistön neljännen luokan ritariksi. J. K.

Strömmer, Emmy Charlotta, ks. **Achté**.

Stuure, Steen, vanhempi senniminen Ruotsin valtionhoitaja, oli syntynyt noin v. 1440 paikoilla. Suku oli vanhaa uplantilaista alkuperää ja kantoi kilvessä kolme mustaa lumpeenlehteä. Steen Stuure'n vanhemmat olivat: ritari Kustaa Anundinpoika Stuure († 1444) ja Birgitta Steenintytär Bielke, kuningas Kaarlo Knuutinpojan sisarpuoli. Äiti sitten naitiin Kustaa Kaarlonpoika Gumsehufvud'ille, joka oli Kaarlo kuninkaan jälkimäisen puolison veli, niin että nuori Steen tällä tavoin oli varsin likeisessä suhteessa kuninkaalliseen perheesen. Kaarlo Knuutinpojan ensimmäisellä hallituskaudella hän kuitenkin vielä oli liian nuori tullaksensa valtiotapauksissa näkyviin. Vasta v. 1462 hän ensi kerta

---

* *Jonas Maununpoika Streng*, maamittari, s. 1610, † 1663.

Antero, Sipoon kirkkoherra, s. 1635, † 1691. V.: 1) Aune Pampinæus, 2) Maria Wijnblad.

Antero, Sipoon kirkkoh. (?), s. 1665. Vietiin 1712 Venäjälle. — Jonas, Jämsän kirkkoherra, s. 1667, † 1736. V.: 1) Tandefelt, 2) Gåsman. — Elias, tullinhoitaja, s. 1670, † 1730. V.: Helena Leander. — Lauri, kämnerioikeuden esimies, s. 1677, † 1764. V.: Maria Burtz. — Juhana, sotavarain hoitaja Helsingissä, s. 1680.

Antero Juhana, Jämsän kappal., s. 1707, † 1765. V.: Mar. Krist. Herkepæus. — Jonas, vänrikki. — Maunu, vänrikki Uudenmaan rykmentissä. V.: Susanna Palander. — Maunu Fredrik, tullinhoitaja Helsingissä, s. 1707.

Kaarle, Sysmän provasti, s. 1749, † 1826. V.: Anna Mar. Vikman. — Antero, Hartolan kirkkoh., s. 1738, † 1785. V.: Anna Hirn. — Kristofer, auditööri, s. 1753, † . V.: Maria Hirn. — Jonas, Porvoon kappal., s. 1734, † 1795. V.: Beata Elisabet Engren. — Maunu, vältvääpeli, † 1803. — Antero, luutnantti, V.: Sofia Margareeta.

Abraham Vilhelm, maanviljelijä, s. 1797, † 1854. V.: Prudentia Neovius. — Kaarle Juhana, nimismies Nastolassa, s. 1800, † 1862. V.: Anna Sofia Löwe. — Jonas, Porvoon kappal., s. 1765, † 1816. V.: Anna Elisabet Bergholm. — Emanuel, tilikommissarius, s. 1806, † 1870. V.: Gustaava Charlotta Lindman.

Kaarle Aadolf, Heinjoen kappal., s. 1823. — Eorik Volmar, kappalm sijainen Räisälässä, s. 1826, † 1859. — Otto Reinhold, kirkkoh. Retusaaressa, s. 1834. — Abraham Vilhelm, urkunisti Orimattilassa, s. 1837, † 1878. — Eemil Edvard, ensimmäinen toimitussihteeri, s. 1838. — Ernst Aleks. Emanuel, koneenkäyttäjä, s. 1844.

Antero Joakim, Sysmän provasti, s. 1782, † 1832. V.: Hedvig Beata Wallgrén. — Kaarle Kustaa, Lemin provasti, s. 1783, † 1878. — Otto Vilhelm, maasihteeri, s. 1785, † . V.: Margareeta Gustaava Lemberg. — Juhana Kristofer, apteekari, s. 1787, † 1853. V.: Teodora Amalia Lemberg. — Robert Fredrik, luutnantti, s. 1789, † 1855 V.: 1) Anna Charlotta ja 2) Eeva Amalia Uggla. — Henrik Gabriel, ratsumestari, s. 1797, † 1867. V.: Natalia Urenius.

Erland Gabriel, ravintolan isäntä, s. 1817, † . — Antero Otto, kenraalimajuuri. — Henrik Viktor, eversti, s. 1830. — Konrad Gabriel, kouluop. — Evald Joakim Fredrik, rehtori, s. 1828. — Juhana Adhemar, kouluop., s. 1839. — Anton Olavi, rehtori, s. 1841. — Robert, lasaretin talouden hoitaja, s. 1829, † 1860.

asiakirjoissa mainitaan ja kantaa jo silloin ritarin arvon. Kaksi vuotta myöhemmin hän on piispa Katillo Waase'n apumiehenä nostattamassa Taalalaisia Kristian kuningasta vastaan, ja tästä lähtien hän on kansallisen puolueen etevimpiä miehiä. Tähän aikaan hän liittyy naimisen kautta Tott'ien mahtavaan sukuun. Oltuansa kihloissa Iivar Tott'in tyttären, Agnetan, kanssa, hän morsiamensa kuoltua nai Ingeborg Tott'in, joka oli entisen morsiamen orpana (ks. Tott, Ingeborg Aakentytär). Tämä tapahtui nähtävästi alkuvuodella 1467. Sam. v. Kaarlo kuningas jälleen kutsuttiin valtaistuimelle, ja tämän valtaistuimen etevimpänä turvana oli tästä lähtien kaksi Stuure'a, nimittäin Niilo Boonpoika ja Steen Kustaanpoika, jotka kuitenkin olivat aivan eri sukua, vaikka sattuivat kantamaan samaa nimeä. Edellinen, näet, kuului oikeastaan niin kutsuttuun Yö ja Päivä sukuun ja säilytti tämän suvun vaakunan (poikittain jaetun kilven), mutta otti Stuure-nimen äitinsä jälkeen, joka oli lähtenyt eräästä toisesta Stuure-suvusta. Merkillistä on, että vaikka Niilo Boonpoika oli iältään Steen herraa vanhempi ja naimisensa kautta Birgitta Bonde'n (Kaarlo kunink. orpanan) kanssa oli kuninkaalliseen perheesen likeisesti liittynyt, kuitenkin Steen Stuure katsottiin soveliaimmaksi astumaan hallitusvirkaan Kaarlo Knuutinpojan jälkeen. Kuningas vainajan neuvon mukaan silloin karttettiin kuninkaallinen nimi, ja Toukok. 1 p. 1470 Steen Stuure Arboga'ssa valittiin valtionhoitajaksi.

Steen Stuure vanhemman pitkä hallitus vv. 1470—1497 ja vv. 1501—1503 kuuluu Ruotsin ja Suomen yleiseen historiaan, jota ei tässä tarvitse kertoa. Meidän maassamme on Steen herra useat kerrat liikkunut, varsinkin sitten kuin rettelöt Liivin ritariston kanssa ja sota Venäjätä vastaan käänsi hänen huomionsa itäisille rajamaille. Sopii tässä nämä käynnit luetella, koska ne myöskin johonkin määrin virittävät muistoon ajan yleisiä kohtia. V. 1472 Elokuussa on Steen herra käynyt Naantalissa; tarkoituksena oli arvattavasti Brunke-vuoren tappelun jälkeen vahvistaa Suomalaisten uskollisuutta. Marraskuussa 1476 hänen tapaamme Turussa, maanoikeutta istumassa, yhdessä ystävänsä Eerik Akselinpojan kanssa, jolle Suomenmaan hallitus pääasiallisesti oli uskottu (ks. Tott, Eerik Akselinp.). Kun Eerik Tott oli kuollut, valtionhoitaja kesällä 1481 kävi Suomessa, koettaen vaikka turhaan saada Viipuria

---

**

Stråhlman suku.

Henrik Strahlman, porvari Viipurissa, † jo 1594. V.: Anna Paavalintytär Juusten.

Hannu, kompanian päällikkö, † 1627. V.: Aune Pentintytär.
Pietari, sairastalon hoitaja Viipurissa, † 1658. V.: Briita.
Katri, jonka nai 1) Hannu Thesleff, porvari, 2) Henrik Böök, lainlukija.
Maria († 1650), jonka nai Viipurin pormestari Berndt Piper.

Margareeta († 1673), jonka nai Virolahden kirkkoherra Henrik Hoppius.
Hannu, kauppias Viipurissa, † 1690. V.: Katri Holst.

Pietari, luutnantti, † 1728. V.: Elisabet Fock.
Juhana, Kerimäen kirkkoh., † 1737. Kolmasti nainut.
Henrik, kauppias, † 1745. V.: Marg. Schwindt.
Diidrik, kauppias Viipurissa.
Vilhelm.
Kristofer, † 1770.

Juhana Henrik, henkikirjoittaja, † 1774. V.: Maria Dorotea Masalin.
Juhana, Kurkijoen kappal., † 1748. Kahdesti nainut.
Pietari, henkikirjoittaja, † 1756. V.: Ebba Brig. Meinander.
Kustaa, Uukuniemen kapp, s. 1716, † 1791. V.: Dorotea Jænisch.
Kristofer, upseeri, † 1784
Kaarle, Valkjärven kirkkoh., s. 1719, † 1778. V.: Katri Sus. Allenius.
Fredrik, † Lappeenrannan tappelussa 1741.

Juh. Henrik, maamitt., s. 1750, † 1810. V.: Marg. Dorotea Masalin.
Juhana, Pyhäjärven kapp., s. 1732, † 1779. V.: Anna Avenarius.
Jaakko, maamitt., s. 1734, † 1809, 3:sti nainut.
Kaarle, majuri. Kolmesti nainut.
Juhana, tuomioprovasti, s. 1733, † 1800. Kahdesti nainut.
Kaarle, Hiitolan kirkkoh., s. 1756, † 1801.
Henrik, taapilääkäri, s. 1769, † 1831.
Juhana, Valkjärven provasti, s. 1749, † 1840. V.: Elis. Tavast.

Yrjö Juhana, Kupanitsan kirkkoh., s. 1770, † 1829. V.: Marg. Lov. Sirelius.
Kaarle Kristian, lääkäri, s. 1772, † Krim'illä.
Juhana, Savitaipaleen provasti, s. 1778, † 1845. Kahdesti nainut.
Jaakko Aleks., Lapveden provasti s. 1782, † 1846. V.: Katri Sattler.
Juhana Vilhelm, Muolan provasti, s. 1785, † 1834. V.: Johanna Blondina Jænisch.
Kaarle Kustaa, lääkäri, hovineuvos.
Niilo Henrik, eversti, † 1844. V.: Blondina Juliana Hornborg.

Arvid, varakirkkoh. Kupanitsassa 1829—36.
Kaarle Jaakko, Viipurin pormestari, s. 1822.
Aleks. Bernhard, Sl̈avankan kirkkoh., s. 1832.
Kasimir Konst., kirkkoh., s. 1821.
Juhana Vilhelm, s. 1824.
Kaarle Vilhelm, sähkölenn.-aseman päällikkö, s. 1834.

Kaarle Teodor, Taipalsaaren kirkkoh., s. 1782, † 1819.
Juhana Niilo, Säämingin provasti, s. 1784, † 1864.
Fredrik Kustaa, hovineuvos, † 1831.
Kristofer Henrik, ylilääkäri.
Filip Benjamin, hovineuv., † 1848.
Pietari Emanuel, kenraalimajuri, † 1855.
Yrjö Ulrik, Valkjärven kappal., s. 1800, † 1847.
Jaakko Herman, majuri. † 1855.
Aadolf Eberhard, laamanni, s. 1809, † 180?.

haltuunsa. Keväällä 1483, kun myöskin Lauri Tott oli kuollut, uudistettiin sama yritys yhtä huonolla menestyksellä; mutta kesempänä kuitenkin syntyi Gotlannissa sovinto Iivar Tott'in kanssa, joka nyt jätti Viipurin, Savonlinnan ja Hämeenlinnan Steen herran haltuun. Joulukuussa 1484 tavataan valtionhoitaja saapuvilla laamannikeräjissä Ulvilassa, ja v. 1486 hän on pitänyt etsikkökeräjiä eli maanoikeutta Turussa. Heinäk. 30 p. 1488 tehtiin Liivinmaan ritarien kanssa aselepo Papinsaaressa, Suomen saaristossa, jolloin Steen herrakin oli saapuvilla. Hän tällä kertaa viipyi meidän maassa nähtävästi Marraskuuhun saakka, jolloin lopullinen rauhanteko saatiin hänen asiamiestensä kautta toimeen Räävelissä. Vaan Liivin asiat ja sodan uhka Venäjän puolelta vielä seuraavinakin vuosina vaati valtionhoitajan läsnäoloa maassamme; niinpä hän Syyskuussa 1490 jälleen saapui Turkuun, kävi Marraskuun alulla suuren seuran kanssa Raseporin puolisessa saaristossa, ja palasi vasta talvikelillä Ruotsiin Pohjanmaan rantatietä myöten. Seuraavana vuonna Heinäkuussa hänen jälleen tapaamme Turussa. Merkillisin on kuitenkin Steen Stuure'n retki Suomeen syksyllä 1495, jolloin hän suurella sotavoimalla koetti rientää Viipurin avuksi. Hän ei ehtinyt edemmäksi kuin Ahvenaan, ennen kuin Viipuri jo oli pelastettu; kuljettuansa tästä jään yli Suomen mannermaalle, hän asettui talvimajoille Turkuun, mutta ei osannut sittenkään estää Venäläisten suurta hävitysretkeä Hämeesen. Keväämpänä hän palasi Ruotsiin, heittäen puolustustoimet Svante Niilonpojan huostaan. Kuten tiedämme, nämä onnistumattomat toimet olivat syynä tai tekosyynä ylimyskunnan luopumukseen ja Steen herran kukistumiseen Lokakuussa 1497. Silloin tapahtuneessa sovinnossa Hannu kuningas tosin myönsi vanhalle vastustajallensa korkeimman viran valtakunnassa, nimittäin hovimestarin (s. o. drotsetin) arvon, sekä avaria läänityksiä, muun muassa koko Suomenmaan. Vaan Steen herralla oli paljon vihamiehiä, jotka pyysivät saattaa häntä edesvastaukseen entisistä valtiotoimista. Syyskuussa 1498, jolloin entinen valtionhoitaja käypi Turussa ja muun muassa läsnäolollansa kunnioittaa Henrik Bitz'in ja Anna Tott'in häitä, hän hankkii itsellensä todistuksen Turun kaupungin pormestarilta ja raadilta, ett'ei porvaristolla muka ollut mitään valituksen syytä häntä tai hänen voutejansa vastaan. Yhtähyvin hän seuraavana vuonna, kun kuningas toisen kerran kävi Ruotsissa, kadotti Turun, Viipurin ja Savon linnat, saaden jonkinlaista korvausta Ruotsin puolelta. Mutta pianpa valtiollinen asema jälleen muuttui. Tunnettu Hemming Gad sai toimeen sovintoa Steen herran ja ylimyskunnan välille; kesällä 1501 tartuttiin aseisin Hannu kuningasta vastaan, ja itse kuninkaan puoliso joutui Tukholmassa Ruotsalaisten vangiksi. Suomenmaan linnat kuitenkin vielä pidettiin Hannun varalla; vasta kun Steen herra kesällä 1502 kävi Suomessa, hän täälläkin uudesta vahvisti valtaansa (ks. Frille, Maunu, ja Bielke, Eerik Tuurenpoika). Syksyllä seuraavana vuonna saatiin ulkovaltain välityksellä jonkunlainen sopimus toimeen Hannu kuninkaan kanssa, ja vanha Steen herra itse läksi saattamaan vangittua kuningatarta Tanskan rajalle. Mutta paluumatkalla hän kuoli Jönköping'issä Jouluk. 14 p. 1503 ja haudattiin myöhemmin Gripsholm'an luostarikirkkoon. Hän ei jättänyt jälkeensä mitään poikaa, ja hallitusvirka tuli nyt Svante Niilonpojalle, jonka elämäkerta tässä seuraa. Leski Ingeborg Tott kuoli Hämeenlinnassa v. 1507.

Steen Stuure vanhempi oli jäntevä ja isänmaallinen mies, joka nautitsi Ruotsin rahvaan täyttä luottamusta. Ajan kierot valtio-olot eivät tosin aina sallineet hänen valita suorasukaisia välikappaleita tarkoitustensa saavuttamiseksi, ja senpä vuoksi moni isänmaallinenkin mies, niinkuin esim. Suomen piispa Maunu Stiernkors, joutui hänen kanssansa rettelöihin. Mutta kaikessa tapauksessa Steen Stuure vanhempi on Ruotsin historian suurimpia henkilöitä, Vaasain edeltäjä Ruotsin itsenäisyyden perustamisessa. Y. K.

[Stuure,] Svante Niilonpoika, Ruotsin valtionhoitaja vv. 1504—1512, oli syntynyt loppuvuodella 1453. Isä oli tuo Kaarlo Knuutinpojan historiasta hyvin tunnettu Niilo Boonpoika Stuure († 1494), joka oikeastaan kuului Yö ja Päivä sukuun, ja oli Engelbrektin murhaajan orpana, mutta otti Stuure-nimen äitinsä mukaan, joka oli eteläruotsalaista Stuure- eli Stiur-sukua. Niilo Stuure oli nainut Kaarlo kuninkaan orpanan Birgitta Bonde'n, ja tästä avioliitosta oli Svante Niilonpoika (joka ei milloinkaan itse käyttänyt Stuure-nimeä) toisena poikana. Svante Niilonpoika, joka v. 1482 tuli neuvoskuntaan, kohosi pian vanhan Steen herran kilvoittelijaksi johtajavirasta kansallisessa puolueessa. Venäjän sodan tapauksissa tämä eripuraisuus syttyi ilmi vihollisuuteen, ja Svante nyt yhdistyi niihin, jotka kutsuivat Hannu kuninkaan Ruotsiin v. 1497. Kuninkaan kruunauksessa hän tuli ritariksi ja valtakunnan marskiksi ja sai Elfsborg'in linnan läänitykseen. Muutamia vuosia myöhemmin kuitenkin saatiin Hemming Gad'in välityksellä sovinto toimeen kansallisessa puolueessa, unioni-kuningas karkoitettiin ja Svante Niilonpoika nyt levollisesti malttoi Steen herran loppua, ryhtyäksensä itse hallitusohjiin. Steen Stuure kuoli Jouluk. 14 p. Jönköping'issä; mutta tätä tapausta pidettiin salassa, kunnes uusi valtionhoitaja ennättäisi vahvistaa valtaa. Hemming Gad sen vuoksi kul-

jetutti ruumiin peitetyssä re'essä Tukholmaan, ja siellä Svante Niilonpoika hätäisesti valittiin valtionhoitajaksi Tammik. 21 p. 1504. Seuraavana kesänä hän kävi Suomessa, taivuttamassa täkäläisiä valtiaita suostumukseen. Mutta sen perästä hän ei näy tässä maassa käyneen.

Svante Niilonpojan hallituskausi ei ole ollut mikään onnellinen jakso isänmaamme aikakirjoissa. Tuo juonikas Linköpingin tuomioprovasti Hemming Gad oli pääasiallisesti sekä ulkonaisen että sisällisen politiikin johtajana, ja siitä seurasi melkein yhtämittainen, enimmiten onneton taistelu Tanskan kanssa sekä varsin suuri hajanaisuus sisällisissä oloissa. Vv. 1505—1509 olivat Suomen rannikot melkein alinomaa alttiina Tanskan rohkeille merisisseille, ja sillä välin kävi sopu kotoisten valtiasten välillä yhä huonommaksi. Viimein olikin sisällinen sota syttymäisillään. Svante herra kutsui Vuorikunnan miehet neuvotteluun Vesteros'iin, mutta kuoli äkisti halvaukseen kesken keskustelua Tammik. 2 p. 1512. Hän haudattiin Vesteros'in tuomiokirkkoon.

Svante Niilonpoika oli kahdesti nainut. Ensimmäinen puoliso oli Iliana Erengislentytär Gädda, joka kuoli ruttoon syksyllä 1495, jättäen useita lapsia, joista Steen Stuure „nuorempi" sitten tuli Ruotsin valtakunnan hallitsijaksi. Svante herran jälkimäinen puoliso oli Mätta Iivarintytär, eräs Tanskasta kotoperäinen nainen, joka ennen oli ollut kahdesti naituna, nimittäin ensin Norjan valtaneuvokselle Antti von Bergen'ille ja sitten eräälle Norjaan asettuneelle Ruotsalaiselle Knuuti Alfinpojalle (suvusta „Kolme ruusua"). Mätta rouva ei ole saavuttanut oikein hyvää mainetta Ruotsin aikakirjoissa. Miehensä, Knuuti Alfinpojan, kanssa hän v. 1500 oli tullut pakolaisena Ruotsiin ja sai turvapaikan Svante Niilonpojan luona Stäkeborg'issa; kun kaksi vuotta sen jälkeen Knuuti Alfinpoika, joka jälleen oli mennyt Norjaan kapinaa virittämään, sai siellä surmansa, tuli Mätta Iivarintytär vieraanvaraisen isäntänsä morsiameksi. Häät vietettiin vasta Marrask. 17 p. 1504. Minkälaatuisena aikalaiset pitivät Mätta rouvaa, sopii siitä arvata, että huhu levisi hänen myrkyllä lopettaneen Steen Stuure vanhemman. Tästä jälkimäisestä avioliitostaan ei Svante Niilonpojalla ollut mitään perillisiä, mutta hänen perheensä oli muutoin tarpeeksi sekainen. Siinä löytyi, paitsi hänen oma poikansa, nuori Steen Stuure, myöskin eräs von Bergen'in ja Mättan tytär Kristiina, joka naitiin Aksel Laurinpoika Tott'ille, vieläpä Knuuti Alfinpojan lapsia eräästä edellisestä naimisesta, niiden seassa Kaarlo Knuutinpoika, joka myöhemmin, kun Mätta rouva oli riitaantunut nuoren Steen Stuure'n kanssa, seurasi emintimäänsä Tanskaan ja v. 1520 kaatui Tanskalaisten riveissä Tukholman piirityksessä. Miehensä elinaikana tietysti Mättä Iivarintytär nautitsi hallitsijattaren arvoa ja näkyy myöskin jakaneen hallitusviran vaivoja. Niinpä hän Heinäkuusta Lokakuuhun v. 1510 oleskeli Suomessa, osittain maan puolustuslaitosta valvomassa, osittain etsikkökeräjäin toimessa, koska Svante herra itse ei tänne kerinnyt. Mutta poikapuolensa hallitusaikana Mätta, kuten jo mainittiin, luopui Tanskan puolelle.

Y. K.

Stuure, Steen, nuorempi senniminen valtionhoitaja, oli edellisen poika, syntynyt v. 1492. Jo viiden vuoden iällä hän, yhdessä isänsä kanssa, lyötiin ritariksi Hannu kuninkaan kruunauksessa. Vuodesta 1504, jolloin isä tuli valtionhoitajaksi, nuorta Steen herraa katsottiin hallitusvallan luonnolliseksi perilliseksi, ja hänen kasvatuksensa tuli sen mukaan varsin huolelliseksi. Tärkeätä tietysti oli, että ne linnat ja läänit, jotka olivat kotimaisen hallituksen pääpylväinä, pidettiin suvun varalla. Senpä tähden jo v. 1509 annettiin Steen herran haltuun Vesteros'in linna, jonka alustaan Taalain maat kuuluivat, sekä v. 1510 Örebro ja v. 1511 Tukholma. Svante Stuure'n kuoltua tosin unioni-puolue koetti asettaa Eerik Trolle'n valtionhoitajaksi; mutta tämä yritys ei onnistunut, vaan Steen herra valittiin Tukholmassa Heinäk. 23 p. 1512. Syyskuussa samana vuonna valtionhoitaja kävi Suomessa, pitäen ankaraa tutkintoa uskottomien voutien kanssa ja muutoin järjestäen maamme hallitusasioita. Ylipäänsä nuori hallitsija osoitti erinomaista jäntevyyttä ja suurta kykyä; hän on epäilemättä kolmesta Stuure'sta jaloin ja suurin. Se taistelu, jonka nuori arkkipiispa Kustaa Eerikinpoika Trolle nosti häntä vastaan, ja unioni-puolueen viimeinen voitto ovat historiasta tunnetut. Steen Stuure nuorempi haavoitettiin Bogesund'in tappelussa Tammik. 19 p. 1520 ja kuoli matkalla Tukholmaan re'essänsä Mälarin jäällä Helmik. 3 p. sekä haudattiin harmaaveljesten kirkkoon. Mutta ruumis sitten Tukholman verilöylyn aikana riistettiin haudasta ja poltettiin. — Steen Stuure nuorempi oli v. 1512 nainut Kristiina Gyllenstierna'n, kuningas Kaarlo Knuutinpojan tyttärenpojan tyttären. Leski, joka miehensä kuoltua urhoollisesti oli puolustanut Tukholman linnaa Tanskalaisia vastaan, naitiin myöhemmin valtaneuvokselle Juho Tuurenpojalle (sukua Kolme ruusua). Pojista Svante Stuure, joka v. 1561 korotettiin kreivilliseen säätyyn, tuli suvun jatkajaksi; mutta suku sammui miehiseltä kannalta jo v. 1616.

Y. K.

Stålarm suku on lähtenyt samasta alkujuuresta kuin Tavast'it (ks. Tavast, suku). Piispa Maunu Tavast'in setä Fader Nik-

linpoika, joka on suvun kantaisä, omisti Kiialan kartanon Porvoon pitäjässä, ja tämä näkyy sitten pysyneen suvun varsinaisena pesänä. Kantaisän pojanpojan poika Botvid Pentinpoika, Kiialan herra, oli nainut piispa Maunu Stiernkors'in sisaren, Botildan. Keskiajan lopulla suku jakaantui kahteen haaraan. Vanhempi eli Kiialan haara, joka sammui jo v. 1628, ei milloinkaan kohonnut suurempaan merkitykseen; eräs Eerik Olavinpoika Kiialan herra on Kustaa Waasan aikana voutina Hämeenlinnassa ja mainitaan historiassa ainoastaan esimerkkinä virkamiesten hävyttömistä kiskomisista. Nuorempaan eli Sydänmaan-Grabbakan haaraan kuului mainio Arvid Eerikinpoika, Suomenmaan käskynhaltia (ks. alempana) sekä tämän veljenpojanpoika, Aksel Eerikinpoika Stålarm, presidentti Götan hovioikeudessa ja kreivilliseen säätyyn korotettu v. 1687. Tämä mies, joka ei enää ole katsottava Suomalaiseksi, oli suvun viimeinen miehinen jäsen. * Y. K.

[Stålarm,] Arvid Eerikinpoika, ylimmäinen käskynhaltia Suomessa vv. 1597—99, näkyy syntyneen v:n 1549 paikoilla; sillä v. 1599 hän sanoo itsensä viidenkymmenen vanhaksi. Isä oli Raseporin kihlakunnan tuomari, sitten Savonlinnan vouti, Eerik Arvidinpoika, Sydänmaan sukuhaarasta, ja äiti kuuluisan Niilo Grabbe'n tytär Beata. Vv. 1561 ja 1562 tapaamme nuoren Arvid Eerikinpojan hovipoikana Juhana herttuan luona Turun linnassa. V. 1571 hän mainitaan suomalaisen lipullisen ratsumestarina. Vähitellen hän pitkällisessä Venäjän sodassa nousi arvoon ja kunniaan. Vuodesta 1584 alkaen hän monta vuotta oli Suomen laivaston päällikkönä Klaus Fleming'in pääkomennon alla. Kun sota alkuvuodella 1590 uudestaan syttyi Viron ja Inkerin rajoilla, oli Arvid Eerikinpoika Kaarlo Horn'in lähimpänä miehenä siinä onnettomassa taistelussa, jossa Ivangorod kadotettiin. Vaikka osallisena siinä epäsuosiossa, jolla Juhana kuningas siihen aikaan kohteli Suomen aatelistoa, hän kuitenkin pian jälleen sai komentovirkansa takaisin, ja mainitaan Elokuussa 1591 Virosta tullen saaneen Inkerissä suuren voiton Venäläisiltä, joista 6000 miestä kaatui. Vihdoin hän Heinäk. 10 p. 1592 asetettiin linnanisännäksi Narvaan, missä nyt viisi vuotta sai taistella tämän asemansa vastusten kanssa. Puhumatta siitä, että Narova-joen toisella puolella Ivangorod oli Venäläisten hallussa, oli sotaväen palkkaus ja muonitus siihen aikaan niin epäsäännöllinen, että oman väen tyydyttäminen oli komentajalle tuskallisempi asia kuin vihollisten torjuminen. Turhaan Stålarm aneli apua kuninkaalta Puolasta, Kaarlo herttualta Ruotsista, Fleming'iltä Suomesta, turhaan hän jakeli kaikki kultansa ja hopeansa sotaväelle. Vihdoin hän keväällä 1597 päätti itse lähteä Suomeen, jouduttaaksensa Käkisalmen jättämistä Venäjälle, jotta vakinainen rauha sillä tavoin syntyisi itäisen naapurin kanssa. Tässä häntä kohtasi sanoma Klaus Fleming'in kuolemasta. Stålarm nyt näytti olevan ainoa mies, jolla oli tarpeeksi arvoa ja kykyä, ottaaksensa maan hallitusohjat käsiinsä, ja niinpä häntä ei enää päästetty Narvaan takaisin. Heinäk. 1 p. saapui kuninkaallinen valtuus (annettu Varsovasta Kesäk. 10/20 p. 1597), jolla Arvid Eerikinpoika, Lindö'n ja Grabbakan herra, asetettiin Suomenmaan ylimmäiseksi käskynhaltiaksi sekä Suomen sotaväen ylipäälliköksi. Hän oli nyt perinyt marski vainajan koko vallan, mutta myöskin taistelutehtävän Kaarlo herttuata ja Ruotsin säätyjä sekä Suomenmaan rikkikiusattua rahvasta vastaan.

Oliko Arvid Eerikinpoika oikea mies tätä uutta asemaa varten, sopii kenties epäillä. Hän oli tosin lempeä, iloinen ja hyväntahtoinen mies, joka paremmin kuin moni muu saattoi viihdyttää isänmaassamme syttynyttä vainoa kansanluokkain välillä; mutta häneltä puuttui kokonaan marski vainajan valtiollinen jäntevyys, eikä hänellä ylipäänsä ollut sitä luonteen tukevuutta, joka antaa

---

* Suku Stålarm.

Botvid Pentinpoika Kiialan herra.

Eerik Botvidinpoika.
Puoliso: Kaarina Filippontytär (Isonkylän Jägerhorn).

Olavi Eerikinpoika, Kiialan herra. Puoliso: Anna Juhanantytär Fleming Friskalasta. — Arvid Eerikinpoika, Sydänmaan herra. Puoliso: Kristiina Knuutintytär (nuorempaa Kurjen sukua).

Olavin lapset: Eerik Olavinpoika, Hämeen vouti v. 1539. Puoliso: Kaarina Fleming Louhisaaresta. — Juhana, ratsumestari.

Arvidin lapset: Eerik Arvidinpoika, Grabbakan herra, † 1566. Puoliso: Beata Niilontytär Grabbe. — Elina, naitu Henrik Klaunp. Horn'ille, † 1577.

Svante Eerikinpoika, käskynhaltia Kapriossa 1583. — Hannu.

Eerik Arvidinpojan lapset: *Arvid Eerikinpoika*, Suomenmaan käskynhaltia, † 1620. — Aksel Stålarm. Puoliso: Märta Yrjöntytär Boije. — Kaarina, naitu Krister Matinpoika Björnram'ille. — Elina, naitu Lassi Torsteninpojalle, Brödtorp'in herralle.

Eerik Svantenpoika, † 1628. — Arvid.

Aksel Stålarmin lapset: Eerik, everstiluutnantti. — Aksel, Viipurin maaherra, † 1656.

Aksel, kreivi, presidentti, † 1702.

valtiolliselle miehelle ryhdin. Hänen iloinen, kokkapuheinen mielenlaatunsa oli aikoinaan kuuluisa, ja ylipäänsä häntä rakastettiin miellyttävänä toverina ja urheana, toimikkaana soturina; mutta hänen luonteessansa asui paljon heiluvaisuutta, ja sen ohessa hän näkyy ainoastaan vaillinaisesti käsittäneen sen taistelun merkitystä, jossa hänelle kuitenkin nyt oli johtajavirka annettu. Protestanttisen vakuutuksensa kautta hän oikeastaan, samoin kuin hänen lankomiehensä Louhisaaren Fleming'it, olisi taipunut Kaarlo herttuan puolelle; mutta velvollisuuden tunto sekä muiden Suomen herrain esimerkki häntä sitoi Sigismundon asiaan. Näin häneltä puuttui se vakava kanta, joka on valtiollisen toiminnan ensimmäinen ehto. Tapaukset vv. 1597—99, jotka ovat historiasta tarpeeksi tunnetut, vahvistavat tämän yleisen arvostelun. Asiain onneton loppu kävi hänelle syvästi sydämmelle, ja jalomielisesti hän silloin tarjoutui sovintouhriksi kaikkien toveriensa puolesta. Vaan eipä hänelle tätäkään lohdutusta suvaittu. Marrask. 7 p. 1599 hän useiden muiden kanssa tuomittiin Turun raastuvassa kuolemaan; mutta hänen, niinkuin Aksel Kurjenkin, henki säästettiin, arvattavasti siitä syystä, että herttua näiltä miehiltä toivoi tarkempia tietoja Sigismundon hankkeista. Molemmat nyt vietiin vankina Tukholmaan, jossa he vielä kahdesti ennen vuoden loppua kuljetettiin ulos mestattaviksi ja yhtä monta kertaa armotettiin. Stålarm, joka ei semmoisellakaan hetkellä kadottanut leikillistä mieltänsä, kumarteli kuolinsaatoksessa käydessään pääkaupungin vallasnaisia, lausuen: „jos he esirukouksillaan Hänen Ruhtinaallisen armonsa tykönä osaisivat auttaa hänet pois tästä surkeasta pälkähästä, niin hän tahtoi kaiken ikänsä olla heidän nöyrin palvelijansa“. Seuraavassa Maaliskuussa Stålarm ja Kurki saivat Linköping'issä neljännen kerran mennä mestattaviksi, tällä kertaa yhdessä Ruotsin onnettomain valtaneuvosten kanssa; mutta silloinkin he saivat armoa. Stålarm mainitaan lausuneen: „nuo herra vainajat valtaneuvokset varmaankin ihmettelevät, mihinkä lienen joutunut, kun en taivaasen saavu heidän jälkeensä.“ Tämän perästä hän ja Kurki istuivat pari vuotta Gripsholman linnassa. Elokuussa 1602 saivat vihdoin vapautensa Suomen aateliston esirukouksen mukaan. Vaan syksyllä 1604 Stålarm uudestaan tuli epäluulon alaiseksi. Hän oli sotaeverstinä Liivinmaalla nähtävästi joutunut jonkunlaiseen kirjevaihtoon Sigismundon kanssa, ja seuraus oli, että hän Tukholmaan tuotuna taas tuomittiin kuolemaan Toukok. 2 p. 1605. Tuomio muutettiin ikuiseksi vankeudeksi Gripsholmassa, jossa hän kuoli vasta Toukokuussa 1620. Vaikka syy hänen viimeiseen tuomioonsa ei ole selvästi tunnettu, on kuitenkin huomioon pantavaa, ett'ei myöskään nuori kuningas Kustaa Aadolfi katsonut soveliaaksi häntä irti päästää. — Arvid Eerikinpoika oli Heinäk. 9 p. 1579 Louhisaarella nainut Elina Hermanintyttären Fleming'in, joka kuoli Helsingissä joulun aikana 1602. Lapsia nähtävästi ei jäänyt. (Koskinen, Nuijasota). Y. K.

Stålhandske, Torsten, soturi, syntyi v. 1594 Hummelsund'in kartanossa Porvoon pitäjässä. Isä Torsten Sveninpoika Stålhandske, äsken aateloitua, huomaamatonta sukua Länsigötinmaalta, oli siirtynyt Suomeen ja täällä nainut suomalaisen aatelismiehen Ludvik Bertilinpojan tyttären Kaarinan, jolloin sai ensinmainitun kartanon myötäjäisiksi. Ainoa poika tästä aviosta oli Torsten Torsteninpoika S. Neljänvuotiaana hän jo kadotti isänsä, joka kaatui Stångebro'n tappelussa. Äiti naitiin sittemmin majuri Robert Guthrie'lle, joka oli noita urheita skotlantilaisia sotureita, jotka siihen aikaan palvelivat Ruotsin armeijassa. Tämmöiset esimerkit silmäin edessä, nuori S. varhain kasvatettiin soturin ammattiin, jolle hän antautui sillä innolla, että koko elämänsä melkein on ainoa lakkaamaton sotaretki. Aivan nuorena tuli hän pageksi erään isäpuolensa kansalaisen, eversti Ruthwen'in luo ja teki m. m. tämän seurassa matkan Skotlantiin pestaamaan sotilaita Ruotsin kruunun palvelukseen. Skotlantilaisten soturien joukossa hän myöskin muitten kielten ohella oppi Englannin varsin hyvin. Ilman korkeata sukuperää ja mahtavia suosijoita ollen, yleni hän alussa kuitenkin kyllä hitaasti. Vasta v. 1622 hän nimitettiin vänrikiksi eversti Cobron'in suom. jalkarykmenttiin, joka silloin oli Liivinmaalla. Arvattavasti matkalla sinne S. hakkasi nimensä ja kilpensä semmoisista muistoista rikkaasen kallioon Hankoniemen ulkopuolella. Seuraavassa sodassa Puolaa vastaan oli S:lla tilaisuutta useat kerrat osoittaa sitä pelvotonta rohkeutta ja urheutta, joka pian käänsi häneen suuren sankarikuninkaan Kustaa Aadolfin huomion. Hän yleni nyt nopeasti virka-asteissa, tuli 1626 majuriksi Porin eli Arvid Horn'in jalkarykmenttiin ja 1629 everstiluutnantiksi Uudenmaan ja Hämeen läänin ratsuväkeen, jonka päällikkönä silloin oli kuuluisa Aake Tott (ks. h.). Johtaen näitä ratsumiehiä, „Hakkapäälliitat“, jotka olivat etevin joukko koko Ruotsin armeijassa, voitti S. 30-vuotisen sodan aikana ne seppeleet, joiden kautta on aikansa mainioimpia sotureita Niistä lukemattomista taisteluista, joissa kunnialla oli läsnä, mainitaan tässä ainoastaan seuraavat. Breitenfeld'in taistelussa 7 p. Syysk. 1631 oli hänellä ja hänen Suomalaisillaan kunniasija, oikean siiven äärimmäisin paikka, ja järkähtämättömällä lujuudella he kestivät kaikkia Pappenheim'in raivoisia hyökkäyksiä, jonka perästä ryntäsi-

vät esiin ja valloittivat keisarillisten koko tykistön. Hän seurasi sitten Kustaa Aadolfia tämän voittoretkellä Etelä-Saksaan, taisteli voitokkaasti Espanjalaisia Rhein'in varrella ja Isolani'n kroateja vastaan Nürnberg'in edustalla, sekä teki viimeisen epätoivoisan rynnäkön Wallenstein'in leiriä kohti Alte Veste'ssä (24 p. Elok. 1632) Suomalaisineen lyöden tieltään itävaltalaisen everstin Cronenberg'in „voittamattoman rykmentin" ja murhaavassa luotituiskussa edeten aina vihollisen vallituksiin asti. Lützen'in taistelussa 6 p. Marrask. 1632, missä S. ja hänen 500 ratsumieheksi vähennyt joukkonsa taas seisoi kunniasijallaan oikean siiven äärimmäisenä, vei hän, kun tieto kuninkaan kuolosta levisi, soturinsa sillä raivolla hautain, vallein ylitse, ett'ei mikään voinut rynnäkköän¬ä pidättää, ei edes saapuva Pappenheim, joka kuolleeksi haavoitettuna vietiin pois taistelusta. Seur. vuonna hän samalla kunnialla taisteli Hameln'in luona, jolloin haavoittui käsivarteen, vaikk'ei se pitempää aikaa voinut estää hänen vaikutustaan. Hän korotettiin sen jälkeen kenraalimajuriksi ja komensi sellaisena vasenta siipeä Wittstock'in tappelussa (24 p. Syysk. 1636), missä voitto suureksi osaksi oli hänen tekonsa. Vihollisen koko tykistö, 150 lippua, joista S. omalla kädellä mainitaan ottaneen 35, sekä runsas saalis olivat voiton hedelmät. Entisellä urheudellaan hän seuraavina vuosina otteli Torgau'n (1637), Perleberg'in (1638), Chemnitz'in (1639) y. m. taisteluissa. Vv. 1639—42 S. johti omaa osastoa Schlesiassa ja tiesi vähäisellä, tautien ja puutteen heikontamalla joukolla säilyttää tätä maakuntaa, vieläpä vihollista tuntuvasti hätyyttää. Huhtikuussa 1642 hän jälleen yhtyi Torstenson'iin, pääarmeijaan, korotettiin ratsuväen kenraaliksi ja oli aläpäälliköitä toisessa taistelussa Breitenfeld'in eli Leipzig'in luona (23 p. Lokak. 1642), jossa kohta alussa haavoittui, mutta pysyi paikallaan, kunnes voitto oli saatu. Parattuansa hän samosi Mähren'iin, sekä riensi käskystä sieltä Holstein'iin, kun Tanskan sota oli syttynyt. Täällä hän kuitenkin sairastui ja kuoli kuusiviikkoisen sairauden perästä pääsiäispäivänä 21 p. Huhtik. 1644 Hadersleben'issä, ainoastaan 50 vuoden iässä. Edellisenä vuonna oli hän Stettin'issä nainut Kristiina Horn'in, valtaneuvoksen Arvid H:n, Haapaniemen herran, tyttären. Lyhyt avioliitto oli lapseton.

Loistavalla soturiurallaan oli S. koonnut melkoisen omaisuuden, osaksi kuninkaan anteliaisuuden kautta — hän sai m. m. 1631 24 tilaa Porvoon pitäjässä läänityksessä — osaksi sillä suurella saaliilla, minkä voitti valloitetuissa leireissä ja kaupungeissa. Tästä saaliista on erittäin mainittava 900 nidosta käsittävä kirjasto, jonka hän sodan oikeudella otti Aarhus'in piispalta Jutlannissa ja hänen leskensä lahjoitti Turun yliopistolle. Tämä aikananса suuri kirjakokoelma oli Suomen yliopiston kirjaston ensi alku ja on vakinaisesti kiinnittänyt Stålhandske'n nimen tämän laitoksen historiaan. Syntymäpaikkansa, Porvoon kirkolle oli S. antanut kellon sekä muutamia koristuksia. Turun tuomiokirkossa, jossa hänen tomunsa lepää, on hänelle nostettu komea marmoripatsas, joka on kirkon kalleimpia muistoja. — S. sanotaan olleen pieni kasvultaan, mutta omistaneen tavattoman ruumiinvoiman. Niinkuin useimmat tämän ajan sotureista oli hän viinilasin ystävä, antamatta kuitenkaan tämän taipumuksen, kuten hänen vihollisensa vakuuttivat, milloinkaan riistää häneltä voimaa tarpeen vaatiessa miehuudella ja neuvokkaisuudella toimittaa sotatekojansa.

K. F. I.

Sulin, Kaarlo Wilhelmi, lakimies, syntyi Rauman kaupungissa Syysk. 18 p. 1839. Vanhemmat olivat koulurehtori, sittemmin provasti ja kirkkoherra Benjamin Sulin (joka itse oli talonpojan poika Pyhänmaan pitäjästä) ja hänen vaimonsa Loviisa Emilia Forsinius. Käytyänsä läpi Turun lukion, tuli K. W. Sulin ylioppilaaksi v. 1859 ja hist.-kielit. kandidaatiksi 1863, sekä seur. vuonna maisteriksi. Käännyen sen jälkeen lainopin alalle, hän v. 1867 suoritti lakitiedetten kandidaatitutkinnon, ja tuli sam. vuonna auskultantiksi Turun hovioikeudessa sekä 1868 hovioikeuden kanslistiksi. Läpikäytyänsä alemmat virka-asteet, hän tehtiin mainitun hovioikeuden ylinotariukseksi v. 1875, mutta siirtyi v. 1878 sihteeriksi Wiipurin hovioikeuteen, jossa seuraavana vuonna nimitettiin assessoriksi. V. 1882 Sulin jälleen siirtyi Turun hovioikeuteen, jossa sai assessorin viran. Kahdessa varsin tärkeässä hallituksen asettamassa komiteassa saivat Sulin'in kyky ja tiedot laajemman vaikutusalan. V. 1879 hän istui jäsenenä siinä komiteassa, joka oli saanut toimekseen valmistaa uuden sotilas-rikoslain ehdotuksen. Ollen samalla komitean sihteerinä, on Sulin muodostanut sanotun ehdotuksen, jonka hallitus melkein muuttamatta laski 1882 vuoden valtiopäivillä säätyjen eteen ja jonka säädyt sitten pääasiasiassa hyväksyivät. V. 1880 kutsuttiin Sulin jäseneksi komiteaan, jolle annettiin toimeksi tarkastaa ja tarvittaessa uudestaan laatia tuota v. 1875 painon kautta julaistua ehdotusta uuteen yleiseen rikoslakiin. Tämä komitea, joka v. 1881 aloitti tointansa ei ole vielä sitä päättänyt. — Se, joka kuitenkin enemmän kuin mikään muu on tehnyt Sulin'in lakimiehenä maassa tunnetuksi on hänen yhdessä K. K. Sjöros'in kanssa ulosantamansa lakiteos, joka sisälti 1734 vuoden lain ynnä sitä koskevain lisäysten, muutosten ja selitysten kanssa. Viittaamme siihen mitä ylempänä

(ks. Sjöros) on tästä lakiteoksesta lausuttu.

Sundergelt, Olavi, suomalainen jesuiita, on herättänyt jälkimaailman huomion sen kautta, että ensimmäisen Suomen kieliopin toimitus mainitaan olleen hänelle uskottu jo v. 1580 paikoilla. Miehen elämästä on tähän saakka ainoastaan seuraavat tiedot. Hän oli Suomalainen tai Suomessa syntynyt v:n 1551 paikoilla, mainitaan ensin olleen luterilaisena pappina ja ankara paavilaisuuden vihaaja, mutta kääntyi katolis-uskoon Juhana kuninkaan katolisten harrastusten aikana, nähtävästi v. 1578, ja vastaanotettiin Lokak. 12 p. 1779 oppilaaksi Olmütz'in äsken perustettuun jesuiita-kolleegiin Moraviassa, jossa ensin harjoitteli filosofiaa ja sitten aikoi kuunnella jumaluusopin luentoja, jahka niitä ehdittäisiin järjestää. Hänen nimensä Olaus Sondergelteus seisoo ensimmäisenä kolleegin luettelossa, jossa lisäksi mainitaan: „hänelle on annettu toimeksi kirjoittaa Suomen kielioppia, jotta sitten myöskin (katolisuskoinen) katekismus on siihen kieleen käännettävä". Tokko tämä teos todellakin valmistui, on epätietoista, ei ainakaan ole siitä mitään jälkeä löydetty; mutta yritys yksistään on jo kyllä merkillinen, koska vasta 70 vuotta myöhemmin ensimmäinen Suomen kielioppi (Petræus'en) vihdoin ilmestyi. Ruotsin kielioppia (Tjällman'in) painettiin ensi kerta vasta v. 1696; mutta semmoistakin olivat jesuiitat Olmütz'issa ajatelleet, vaikka senkään valmistumisesta ei ole tietoa. — Sundergelt'in seuraavista vaiheista tiedetään, että hän Lokak. 1580 „deponeerasi" Olmütz'in opistossa ja samaan aikaan näkyy tulleen „bakkalarioksi", jolloin onnentoivotus-värsyt kutsuvat häntä „paavin opetuslapseksi" (alumnus summi Pontificis). V. 1584 hän oli jäsenenä Pyhän Neitsyen kongregationissa Braunsberg'issä Preussinmaalla. Suomeen hän ei näy palanneen, mutta tavataan v. 1596 kirkkoherrana Vanhassa Pernovassa Liivinmaalla, josta silloin Kesäk. 15 p. kirjoitti avoimen suosituskirjeen erästä Ruotsista karkoitettua paavinuskoista maisteria varten. Nimen alla, jonka hän tässä itse kirjoittaa Olaus Sundergelt, on sinetissä kirjaimet O. M., joista jälkimäinen nähtävästi tarkoittaa isän nimeä. (Hist. Ark. IV, V; A. G. Ahlqvist, Hist. Bibl. 1879). Y. K.

Suomalainen (Finno), Jaakko, ensimmäinen suomalainen virsiseppä. Hänen syntymävuotensa on tietymätön; samoin ei vanhemmistakaan tiedetä muuta, paitsi että isän nimi oli Pietari. Hän näkyy käyneen jossain Saksan yliopistossa opintojaan jatkamassa; kenties hän siellä myös sai maisterin arvon, jolla häntä virsikirjain nimilehdissä (ei kuitenkaan virallisissa kirjoituksissa) kunnioitetaan. 1568 määrättiin hän rehtoriksi Turun kouluun; 1578 hän pääsi Räntämäen kirkkoherraksi, jonka ohessa hänelle suotiin tulot katolis-aikuisista, Turun tomiokirkkoon kuuluvista poenitentiarius- ja lector-virosta. Vasta v. 1584 tavataan Suomalainen jälleen rehtorin virassaan. Hän kuoli ruttoon 1588. Vaimonsa nimi mainitaan olleen Margareeta Henrikintytär.

Syynä tuohon ylläviitattuun pitkään virkavapauteen koulutöistä oli se, että Suomalainen 1578 Juhana kuninkaalta oli saanut käskyn toimittaa muutamia tarpeellisia kirkollisia kirjoja suomeksi. Hän sepittikin tämän johdosta *rukouskirjan, katekismuksen* sekä *virsikirjan*. Ensinmainittu tuli painosta 1583, toiset molemmat luultavasti 1580 ja 1582 välillä. Virsikirjassa on 99 virttä, joissa kaksi Mikael Agricola'n sepittämää. Muut kaikki ovat Suomalaisen käsialaa, niissä kenties 16 (varmaan ainakin 6) omaa, muut suomennoksia latinasta, saksasta ja ruotsista. Runoilijaksi ei ollut Suomalainen kuitenkaan oikeastaan luotu; hänen omat virtensä ovat aivan mehuttomat. Ei myös käännöksissäkään tahtonut Suomen kielen sovittaminen sille outoihin, uudenaikuisiin runomittoihin oikein luonnistua. Hänen virtensä ne etupäässä ovat, joiden katkonaisten sanain, liikojen tavuitten, huonoin riimien sekä monesti sisällyksen raakuuden tähden vanha virsikirjamme on niin pahaan huutoon tullut. Niistä virsistä, jotka kenties ovat Suomalaisen omat, ei ole senvuoksi voitu uuteen virsikirjanehdotukseen ottaa puoliakaan, nekin ainoasti perinjuurin uudeksi valettuina.

J. K.

Suomalainen, Kaarle Kustaa Samuli, suomalainen kirjailija, syntyi Pietarissa Helmik. 8 p. 1850. Isänsä oli juvelisepän sälli Aatami Suomalainen, kotoisin Savitaipaleelta, äiti, nimeltä Eeva Backman, Wirolahdelta. Pietarin suomalaisen seurakunnan koulun läpikäytyänsä, lähetettiin Suomalainen, koulunjohtajan Slöör'in toimesta, joka pojan hyvät lahjat huomasi, Jyväskylän kymnaasiin. Yliopistoon tuli hän 1868, maisteriksi 1873 ja määrättiin matematiikin lehtoriksi uuteen Kymölän kansakouluttaja-seminaariin 1880. Hän on nainut 1876 Hilma Katriina Lotta Bähr'in.

Suomalainen on ollut erittäin ahkera ja tuottelias työntekijä suomalaisen kirjallisuuden alalla. Alkuperäisiä ovat seuraavat teokset: *Novelleja* 1876; lasten kirjat: *Lauri ja Aina* 1875, *Pikku joululahja* (yhdessä Suonion kanssa) 1878, *Lapsuuden ajoilta* 1881, molemmat ensimmäiset *Venäjän vihkot* Kansanvalistus-seuran kustantamissa Maantieteellisissä Kuvaelmissa 1878; *Kurze Grammatik der finnischen Sprache* (lyhyt Suomen kielioppi Saksalaisille, Kockström'in mukaan) 1876. Suomennoksista joissa harva vetää Suomalaiselle, ei tila

salli luetella muuta kuin aineensa puolesta etevämmät. Kaunokirjallisuuteen kuuluvat: Verne, Matkustus maan ympäri 80 päivässä ja Sandeau, Lokkiluoto 1874, Hevésy, Andreas Jelky'n merkilliset elämänvaiheet 1875, Pushkin, Kapteenin tytär 1876, Gogol, Taras Bulba 1878, Jutelmia ja Tarinoita sekä Topelius, Nuoruuden unelmia 1879, Turgeniev, Metsämiehen muistelmia 1881, Gogol, Kuolleet sielut 18^2. Tieteellisistä ja käytännöllisistä mainittakoon: Lindelöf, oppikirja analytisessa geometriassa ja Roscoe, Kemia 1876, Käsikirja masinisteille, Geikie, fysillinen geografia sekä Floderus, oppikirja fysikassa (yhdessä tirehtööri Lindberg'in kanssa) 1879. Viimein vielä on Suomalainen ollut osallisna Vänrikki Stoolin Tarinain suomennoksessa, ollut aputoimittajana Suomalaisessa Virallisessa Lehdessä 1868—79, kirjoittanut yhtä ja toista Suomen Kuvalehteä varten ja Sortavalassa perustanut oman lehden, nimeltä *Laatokka*, 1882.

Suonio, ks. **Krohn, Julius Leopold Fredrik.**

Sursill suku on Pohjanmaan perhetarinoissa saanut saman maineen kuin muinoinen Fornjoter'in suku Skandinavian vanhassa tarustossa; erotus vaan, että Fornjoter'in jälkeläiset muka levisivät Suomesta Ruotsiin ja Norjaan, mutta Sursill'in suku tuli Ruotsin puolelta Pohjanmaalle ja tässä mainiosti versoi. Ja niinpä nyt kaikki Pohjanmaan pappissuvut ovat muka Sursill'eja ja saavat, jos mieli tekee, lukea syntyperänsä ruotsalaisesta emämaasta. Vaan tarkemmin katsoen huomataan, että koko tämä Sursillinen sukujohto, jos kohta vähäistä luotettavampi kuin Fornjoterilainen, oikeastaan perustuu ylönpaltiseen kohteliaisuuteen naispuolta kohtaan. Sursill-suku, näet, on tosin antanut useille Pohjanmaan pappisheimoille kantaäidit tai kantaäitien äidit tai äidinäidit; mutta kantaisät ovat olleet Suomen miehiä. Lyhyt selitys Sursill neideistä lienee kuitenkin tässä paikallaan.

Uumajassa löytyi 1500-luvun alulla varakas talonpoika, Eerik Ångerman eli Sursill; edellinen nimi nähtävästi oli otettu Ångermanlannin maakunnasta, mutta oikea sukunimi lienee ollut Sursill, joka merkitsee hapainta silliä. Miehellä oli lapsia paljon, niin että niitä liikeni Suomeenkin siirtymään. Ensin yksi tytär, nimeltä Katariina, tuli Pietarsaareen, jossa palveli avainpiikana vanhemman Hannu Fordell'in luona ja sitten naitiin Pietarsaaren senaikuiselle kirkkoherralle. Tästä avioliitosta lähti muun muassa suku Westzynthius. Katariinan onnistunut avioliitto houkutteli nyt tänne muitakin hänen omaisiansa. Niinpä sisar Magdaleena naitiin eräälle pappismiehelle, Eerik Tenalensille eli Tenholaiselle, joka hänkin tuli Pietarsaaren kirkkoherraksi ja sitten jätti melkoisen jälkeläissarjan. Vihdoin nuorin sisar Margareeta joutui täällä kahdesti naimiseen, ja hänen jälkeläisiinsä liittyi myöhemmin Brenner-suku. Myös kaksi Sursill'in poikaakin ovat tässä mainittavat. Nuorempi niistä, Kaarlo Sursill, sai Katariina sisarensa kustannuksella opillisen kasvatuksensa Turun katedraalikoulussa ja pääsi viimein Kokkolan kirkkoherraksi. Vaan hänestä ainoastaan tyttärien kautta suku jatkui avaralle Pohjanmaalle. Vielä merkillisempi oli vanhempi veljes, Östen Sursill, joka eleli voutina Uumajassa, mutta laittoi vähintäin kuusi tytärtänsä Pohjanmaalle naitettaviksi, niin että niiden jälkeläisiin luetaan ääretön paljous kaikenlaisia sukuja, joista mainittakoon ainoastaan: Lithovius, Calamnius, Kalling, Forsman, Mathesius, Wallenius.

Tästä kaikesta selvästi havaitaan, että Sursill neideillä oli erinomainen naimaonni ja heidän tyttärillänsä ja tytärtensä tyttärillä samoin. Ja koko tästä naittamisjutusta on kolmen vuosisadan kuluessa kasvanut tuuhea sukupuu, nimeltä *Genealogia Sursilliana*, joka, jos se yhä jatketaan nais- ja miespolvien kautta, epäilemättä lopulta tulee käsittämään koko Suomen kansan. Ensimmäiset muistoonpanot tähän sukujohtoon mainitaan piispa Terserus'en tehneen tarkastusmatkoillansa Pohjanmaalla 1600-luvun keskipaikoilla; sitä sittemmin on yhä jatkettu ja täydennetty, kunnes v. 1850 kirkkoherra Elias Robert Alcenius sen julkaisi ylempänä mainitulla nimellä. Vaikka teos varsinaisena Sursillisenä sukujohtona ei aivan vastaa siihen, mitä nimi ilmoittaa, se kuitenkin on tärkeänä apulähteenä genealogisille ja biografisille tutkimuksille. Y. K.

Suuripää, Lauri Mikaelinpoika, Suomen piispa vv. 1500—06, oli syntynyt Turun kaupungissa, missä isä, Mikko Suurpää, aikoinaan mainitaan pormestarina (vv. 1455, 1456). Hänen syntymävuottaan ei tiedetä; mutta koska hän keväällä 1473 tuli bakkalarioksi Pariisin yliopistossa, on hän arvattavasti syntynyt v. 1450 paikoilla. Mainitussa tilassa hänen "kukkaroansa" yliopistossa arvattiin 7:ksi solidoksi, joka osoittaa varsin etevää varallisuuden kantaa. Sen jälkeen hän on myöskin, luultavasti seuraavana vuonna, tullut maisteriksi; mutta muutoin emme paljon tunne hänen edellisiä elämänvaiheitansa. V. 1490 hän oli tullut Maunu Stiernkors'in jälkeen tuomiorovastiksi, ja kun Maunu piispa kuoli Maalisk. 12 p. 1500, valittiin Laurentius Suuripää saman kuun 21 p. yksimielisesti piispaksi. Hän ei näy itse käyneen Romassa vahvistusta varten, vaan vihittiin Upsalassa seuraavana vuonna Elok. 15 p. (neitsyt Maarian taivaasen astumisen päivänä). Piispainkronika todistaa, että hän oli lempeä ja hyvänsävyinen mies, joka

piispana vietti kiitettävää elämää. Muuta merkillistä ei olekaan hänestä kerrottavaa, vaikka tietysti hänen asemansa vaati häntä olemaan läsnä ajan valtiollisissa ja yhteiskunnallisissa tapauksissa, niinkuin Turun linnan piirityksessä v. 1502, Svante Stunre'n selkkauksissa Ingeborg Tott'in kanssa v. 1504, y. m. Tanskalais-sodan onnettomia vaiheita Lauri piispan ei tarvinnut nähdä. Lähtiessään tarkastusmatkalle Ahvenaan, hän sai halvauksen Elok. 17 p. 1506 ja kuoli seuraavan Syysk. 28 p., eräänä maanantaina, klo 11. Hän haudattiin edeltäjänsä Maunu piispan viereen, kaikkein pyhäin kuoriin Turun tuomiokirkossa. (Porthan, Chron. Episc.). Y. K.

Svahn, Annikka, naisrakuuna, oli syntynyt 1600-luvun lopulla Joutsenossa, jossa hänen isänsä — arvattavasti Benjamin Svahn (Joutsen), jonka vaimo oli Briita Laurintytär Herkepæus — oli palvellut pappina. Viipurin valloitettuansa 1710 olivat Venäläiset metsässä saaneet käsiinsä tämän papintyttären sekä kymmenen muuta naista ja vieneet Pietariin. Oltuaan siellä vankina kolme vuotta Annikka loppiaispäivänä 1713 uudestaan kastettiin Uliana'ksi ja pantiin 50 vangitun naisen seurassa rakuunaksi Vologda'n rakuunarykmenttiin. Siinä palvellen hän oli Porvoon, Pälkäneen ja Napuen tappeluissa osallisena. Pälkäneellä sai hän haavan, Napuella taasen koottiin kaikki Suomalaiset Venäjän sotaväessä — yhteensä noin 1000 miestä — ja lykättiin tappelujärjestelmän rintana Ruotsin sotavoimaa vastaan. He turhaan huusivat että olivat omaa väkeä: ei uskottu, eikä säästetty. Annikka, ja kaksi muuta naista silloin lymyivät kinokseen, mutta kun Venäläiset tappelun jälkeen heidät löysivät, niin he piestiin raipoilla pahanpäiväisiksi. Seuraavan Toukokuun lopulla lähetti eversti Annikan viemään kirjettä Sulkavalta Pieksänmäen papille, mutta matkalla hänet tunsi eräs hevosseppä, joka oli ollut Venäläisten käsissä ja hänenkin vartioimana, kunnes pääsi pakoon. Tämä otti Annikan kiinni ja vei nimismiehelle, joka suoritti hänet Raaheen Armfelt'in tutkittavaksi. Tuosta tutkinnosta, joka pidettiin Kesäkuun 16 p. 1714, ovat Annikka Svahn'in oudot vaiheet tunnetut, mutta hänen kohtalostansa sen jälkeen ei ole tietoa. (Koskinen, Läht. Ison vihan hist.) J. R. A.

Svahn, Antti, lahjoittaja, syntyi Tukholmassa Helmikuulla 1730. Samanniminen isä oli hovin kirjanpitäjänä seurannut Kaarlo XII:tta Turkinmaalle ja Norjaan, ja kuoli v. 1736 kuninkaallisen vaatekamarin kamreerina; äidin nimi oli Agneta von Heijke. Poika tuli nuorena Upsalaan, yliopiston apteekarin Böttiger'in oppilaaksi, suoritti Upsalassa ylioppilastutkinnon v. 1751 ja oli vv. 1754—56 Helsingissä apulaisena apteekissa. Suoritettuansa Tukholmassa apteekarin tutkinnon v. 1756 hän seuraavana vuonna perusti apteekin Hämeenlinnaan ja nai Anna Justiina Ekenberg'in, joka oli porvarintytär Arboga'n kaupungista. Hämeenlinnassa S. myös harjoitteli kauppaa ja antoi neuvoja sairaille. V. 1800 hän möi apteekinsa eräälle Bjugg'ille; saman vuoden 18 p:nä Helmik. tehdyn keskinäisen testamentin kautta S. ja hänen vaimonsa, kuolemantapausten kautta lapsettomiksi jääneinä, määräsivät suuren osan omaisuuttaan hyviin tarkoituksiin. Sairaanvuoteitten ylläpidoksi Hämeen lasaretissa annettiin 4,000 ja lääkärin palkkioksi 2,000 riksiä riikin velkaa, ja Suomen talousseura sai pääomaa hoitaa; se sai myöskin Pättiälän perintörusthollin omakseen, kuitenkin niin, että määrätyt ystävät tahi sukulaiset toistaiseksi saivat pitää sitä huokealla arennilla. Turun tuomiokapitulin huostaan jätettiin 5000 riksiä riikin velkaa Hämeenlinnan kirkon ja koulun hyväksi ja 1000 riksiä urkujen hankkimista varten, ja lahjoittaja lisäsi erinomaisen tarkkoja ehtoja kouluopettajien opetusvelvollisuuksista; vihdoin annettiin rahoja sukulaisille ja köyhille y. m. — S. kuoli Hämeenlinnassa 21 p:nä Marrask. 1803, mutta leski eli vuoteen 1824, jonka jälkeen testamentti toimeen pantiin. Kaupunginkartano, irtaimet tavarat ja velkomat näkyvät jättäneen odotettua suuremmat tulot; Pättiälä on myöhemmin myyty. Nykyään talousseuran hoidossa oleva Svahn'in rahaston yleinen osasto nousee noin 30,000 markkaan, lasarettiosasto 11,000 markkaan. Koroilla ylläpidetään sairaanvuoteita Hämeenlinnan lasaretissa, maksetaan rohdot köyhille y. m. Saatavat Pättiälästä oli lahjoittaja määrännyt palkkioiksi talonpojille, jotka huolella hoitavat metsiänsä, parantavat niittyjä ryteikköjen raivaamisella, soitten ojittamisella y. m., ja viisaasti kyllä hän oli nimenomaan antanut talousseuralle oikeutta paraan ymmärryksen ja omantunnon mukaan poikkeamaan testamentin määräyksistä missä niin katsotaan hyödylliseksi. (Winter'in kokoelmat valtioarkistossa; maisteri E. Rönnbäck'in antamat tiedot, y. m.). E. G. P.

Swan, Juhana Edvard, pikakirjoittaja, Purmon kappalaisen Edvard Swan'in ja Charlotta Wegelius'en poika, syntyi Maalahden pitäjässä 31 p:nä Maalisk. v. 1837, tuli Helsingissä ylioppilaaksi v. 1856, filosofian kandidaatiksi v. 1861 ja maisteriksi v. 1864. Väitettyänsä kolleegan ja lehtorin virkoja varten hän v. 1863 tuli Heinolaan latinan kielen kolleegaksi ja v. 1865 Suomen kielen lehtoriksi Haminan kadettikouluun. V. 1861, kun ruvettiin ajattelemaan valtiosäätyjen kokoonkutsumista, saivat S., silloinen maistraatin notarius Svante Dalström ja silloinen senaatin kopisti Va-

sili Margunoff valtiovaroista matkarahan lähteäksensä Saksaan oppimaan pikakirjoitusta, jota heidän sitten tuli muodostaa Ruotsin kielen vaatimusten mukaan. Tohtori Karl Albrecht'in luona Leipzig'issä he oppivatkin Gabelsberger'in pikakirjoitusta ja n. s. Tammikuun valiokunnan keskusteluissa he jo seuraavana vuonna olivat pikakirjureina. S. rupesi samana aikana opetusta antamaan muille, jossa kohden hän on ollut hyvin uuttera, ja vv. 1863—64 hän oli aatelissäädyssä pikakirjurina. Hänen oppikirjansa *Lärobok i Stenografi efter Gabelsbergers system, för svenska språket bearbetad* painettiin Helsingissä v. 1871 (uusi painos v. 1873); sitä paitsi suomalainen K. Borgenström v. 1872 on luvattomasti Tukholmassa painattanut huonon jäljennöksen siitä. Paremmin kuin S:n oppikirjassa ei kukaan ole sovittanut pikakirjoituksen periaatteita Ruotsin kielelle. Yhdessä luutnantti August Fabritius'en kanssa S. vv. 1872—78 on toimittanut *Tidning för Stenografi*. V. 1871 S. oli pikakirjoittaja-yhtiön perustajoita; kunnallisia toimia on hän Haminassa suorittanut useita. Nainut Olivia Wilhelmiina Runeberg'in, Juhana Ludvig R:n veljentyttären.

Svanljung, Juhana Kristian, kirjailija ja lakimies, syntyi Elok. 25 p. 1829. Hänen vanhempansa olivat raatimies Raahen kaupungissa Kaarlo Kustaa S. ja tämän vaimo Katariina Sofia Frieman. S. tuli ylioppilaaksi v. 1848 ja pääsi, suoritettuansa lakitieteelliset opintonsa yliopistossa, auskultantiksi Vaasan hovioikeuteen v. 1852. V. 1856 sai hän varatuomarin arvon, harjoitettuansa tuomarintoimia kotiseuduillansa. V. 1857 hän tuli kämnerioikeuden esimieheksi Vaasan kaupunkiin ja v. 1869 oikeusraatimieheksi samaan kaupunkiin. Sen ohessa on S. sekä Raahessa että Vaasassa toimittanut pormestarin virkaa ja oli v. 1864, hakiessaan sanottua virkaa viime mainitussa kaupungissa, ensimmäisellä vaalisijalla. — Kämnerioikeuden esimiehenä joutui S. Vaasan hovioikeuden edessä syytteen alaiseksi siitä, että hän julkisissa asiakirjoissa oli Nikolainkaupungin sijasta kirjoittanut nimen Vaasa, vaikka kaupunki oli virallisesti saanut edellisen nimen. Juttu päättyi niin että hovioikeus päätöksen kautta v:lta 1864 katsoi S:n „tehneen virheen siinä, että hän oli sanotulla tavalla menetellyt, mutta antoi ilmaantuneisin syihin nähden mainitun menettelyn sillä kertaa jäädä ilman muuta seurausta kuin että S:ia muistutettiin vastedes kaikissa hänen virkatoimeensa kuuluvissa kirjoituksissa ja asiakirjoissa kirjoittamaan: Nikolainkaupunki, jos hän tahtoi väittää laillista edesvastausta". S. on ottanut hartaasti osaa yleisiin ja erittäinkin paikkakuntansa asioihin. Niin on hän Vaasassa toimittanut useat luottamusvirat. V. 1883 S. oli jäsenenä siinä komiteassa, jonka senaati oli kutsunut Helsinkiin virka- ja lakisanain luettelon valmistamista varten. — Kirjailijana on S. maassa laajalta tunnettu. Hänen etevin kirjallinen tuotteensa on *Uusi käsikirja lainopissa kaikille kansaluokille Suomessa,* jonka ensimmäinen painos ilmestyi ruotsiksi v. 1873 ja suomeksi K. Cannelin'in kääntämänä v. 1874. Sen jälkeen on pääteosta seurannut neljä lisävihkoa. Toinen painos sanottua käsikirjaa tuli ulos sekä suomeksi että ruotsiksi v. 1882. Suurempi osa suomalaisesta painoksesta on Cannelin'in ja vähempi kirjantekijän itsensä kääntämä. Useat vuodet, 1863—66 ja 1869—83, on S. ollut „Åbo Underrättelser" nimisen lehden aputoimittajana. Niinikään on S. ollut osallisena „Keski-Suomen" toimituksessa (1878—81) ja „Vasabladet'issa" (1882—83). S:n terävä satiiri ja sattuva kirjoitustapa ovat tehneet hänen toimensa sanomalehden kirjoittajana huomatuksi. — S. nai v. 1858 Sofia Lundman'in, jonka vanhemmat olivat Oulun kauppias Juhana Fredrik L. ja hänen vaimonsa Margareeta Frieman.

Svedberg, Anders, kansakouluopettaja, kirjailija, syntyi Munsalan pitäjässä 11 p:nä Maalisk. 1832. Isä Juhana Gabrielinpoika viljeli Storsved'in tilaa ja kutsuttiinkin sen mukaan; hän oli talonpoika ja kirkkoväärti, oli hankkinut itsellensä kaikellaiset tiedot ja kauniihkon kirjastonkin; senpätähden hän olikin pitäjäläistensä vakinaisena auttajana, kunhan vaan piti tehdä kalunkirjoitus tahi pesänjako; äiti Maria Hannuntytär oli hänkin talonpoikaissukua. Isältänsä poika oppi sisälukua, kaunokirjoitusta ja luvunlaskua, ja 16—17 vuotiaana hän jo rupesi samallaisiin toimiin kuin isäkin. Kuitenkin hän 24:nteen vuoteensa asti teki työtä niinkuin talonpoika ainakin; koulutusta hän ei koskaan saanut. Mutta joutohetkillä Svedberg, kuten nuorukainen nimitti itseänsä, ahkerasti lueskeli niitä kirjoja, jotka sai isänsä kirjastosta tahi omilla säästöillään oli ostanut, ja vähitellen hän siten saavutti tietoja ja harjaantui ruotsalaisen äidinkielensä kirjallisessa käyttämisessä. Kun v. 1856 oli päätetty viideksi vuodeksi perustaa kiertokoulu Munsalaan, ei siis voitu sopivampaa opettajaa saada kuin S., ja v. 1861, kun kiertokoulu lakkasi vaikuttamasta, uskalsi hän Pohjanmaan ruotsinkielisen väestön lapsia varten perustaa vakinaisen kansakoulun Munsalaan. Se avattiin 31 p:nä Lokak. 1862, sai valtiolta apurahan ja on yhä vielä voimassa perustajansa johdolla. Samaan aikaan oli S. myöskin tullut huomatuksi sanomalehti-kirjoitustensa vuoksi, joista ensimmäinen koski kansakoulukysymystä (Helsingfors Tidningar v. 1857), ja v. 1861 hän kutsuttiin siihen komiteaan, jonka tuli antaa lausunto Cygnæus'en eh-

dotuksista. Nuorena S. oli antautunut silloin Pohjanmaalla vallitsevaan heränneisliikkeesen, seuraten yleensä von Essen'in, Ingman'in, y. m. edustamaa oppia. V. 1868 hän vanhan kirkkolain mukaan ja oman hakemuksensa johdosta, mutta ilman edellä käyvää tutkintoa, sai Turun tuomiokapitulilta „venia concionandi„ eli oikeuden saarnata, silloisen papinpuutteen tähden ja koska tuomiokapituli muuten tunsi hänen kuntoansa. Tämän luvan johdosta hän silloin tällöin on saarnastuolistakin saanut vaikuttaa kansan opettajana.

Kirjailijana S. on vaikuttanut erinomaisen ahkerasti. Hän oli vv. 1861–63 osallisena *Folkvännen* nimisen kansanlehden sekä vv. 1862—63 *Barnavännen*'in toimituksessa, oli vv. 1874—78 jälkimäisen ja vv. 1864 - 78 *Österbotten* nimisen kansanlehden päätoimittajana; *Hufvudstadsblad*'iin hän on ahkerasti kirjoittanut lehden perustamisesta asti; niinpä myöskin ruotsalaiset lehdet Allmogebladet, Arbetarebladet, Förr och Nu, Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, Veckoblad för folkundervisningen, norjalainen Luthersk Kirketidende, amerikkalainen Svenska tribunen, muita mainitsematta, silloin tällöin ovat sisältäneet hänen tekemiänsä kirjoituksia. Eri kirjasina hän muun muassa on painattanut: *Kort och lättfattlig underrättelse om svenska ords stafning*, Vaasassa 1858, toinen painos 1870, kansan ja lapsen kirjasia kristillisen elämän edistämiseksi, juoppoutta vastaan, y. m. Turussa v. 1868 painettu kirjanen *Om nödbrödsämnen* sai Turun kauppamies-yhtiön korkeimman palkkion; huomiota ansaitsee myöskin kirjanen *Lag och Rätt*, joka esittää Suomen valtio-oikeutta (Helsingissä 1875).

Munsalassa S. v:sta 1866 asti, jolloin kunnallishallitus ensin järjestettiin, on ollut kunnalliskokouksen puheenjohtaja ja sen ohessa suorittanut muita kunnallisia tehtäviä. Valtiopäivillä 1877 ja 1882 hän edusti Uudenkaarlepyyn tuomiokuntaa, ollen edellisillä laki- ja talous-, jälkimäisillä pankkivaliokunnan jäsenenä. V. 1854 hän nai B. G. Bergendahl'in, ja leskimieheksi jäätyänsä, v. 1858 B. G. Eerikintyttären, jotka molemmat olivat talonpoikaista sukua.

Svenonius, Enevald, jumaluusoppinut, syntyi jouluaattona 1617 Annersta'n pitäjässä Smolannissa; vanhemmat olivat rautakauppias Sveno Enevaldi ja tämän vaimo Ingerd Nilonis, papintytär Vestervik'istä. Käytyänsä Veksiö'n ja Kalmar'in kouluja, saapui hän entisen opettajansa Mik. Vexionius'en seurassa 1640 Turkuun. Ylioppilaana luettuansa sekä Turussa että Upsalassa ja tultuansa 1647 Turun akatemiassa fil. maisteriksi, pääsi hän syksyllä 1648 filosofian apulaiseksi Upsalaan. Valta-amiraalin Kaarlo Gyllenhielm'in lesken Kristiina Ribbing'in antamalla matka-avulla lähti hän 1651 vuoden alussa ulkomaille ja harjoitti kolme vuotta opintoja Saksan yliopistoissa, varsinkin Wittenberg'issä kuuluisan Calovius'en johdolla. Käytyänsä 1654 monivaiheisella matkalla Itävallassa, Turkin rajoilla asti, Schweiz'issä ja Hollannissa, palasi hän kotia ja nimitettiin Turkuun eloquentiæ professoriksi, mihin virkaan astui Helmikuussa 1655. Tuli 1657 tuomiokapitulin jäseneksi, 1660 kolmanneksi jumal. professoriksi, 1661 jumal. tohtoriksi. V. 1664 valtiopäivillä papisto valitsi S:n Viipurin piispaksi, mutta hän jäi Turun yliopistoon, kun Piet. Brahe hänet asetti ensimmäiseksi jumal. professoriksi sekä kirkkoherran virkaan Turun suom. ja ruots. seurakunnassa. Yliopiston rehtorina hän oli monet vuodet.

Svenonius nautti aikoinaan tavatonta arvoa ja kunnioitusta koko Ruotsin valtakunnassa, milt'ei koko luterilaisessa kristillisyydessä, luterilaisen oikeauskoisuuden vankkana pylväänä, pettymätönnä valvojana; hänen lausuntoansa uskonnollisissa ja tieteellisissä kysymyksissä pyydettiin ulkomaan yliopistoista. Jälkimailma ei ole voinut tähän arvosteluun yhtyä. Hänen oikeauskoisuutensa oli piintynyt kuivaksi ajatteluksi ja pelkäksi historialliseksi oppijärjestelmäksi ilman sisällistä pontta ja elähyttävää voimaa. Hän oli siinä suhteessa aikakautensa lapsi; luopumatta hän vaati raamatun kirjaimeen ja kirkon ulkonaiseen kehitykseen perustettavaa uskoa, unohtaen että „kirjain kuolettaa, mutta henki tekee eläväksi". S. sehän erään katkismusselityksen johdosta, jossa muka oli havaittavana kalvinilaisia taipumuksia, aloitti ansiokkaan Terserus'en vainoa, mikä valtiopäivillä 1664, jolloin S. oli pappissäädyn pöytäkirjuri, ajettiin siihen asti että Terserus tuomittiin piispanvirkansa menettäneeksi. Samoilla valtiopäivillä hän kruunusta luopuneen Kristiina kuningattaren asiassa oli pappissäädyssä edustajana sille ankaralle mielipiteelle, ett'ei ollut mitään velvollisuuksia katolisuskoon kääntynyttä kohtaan; „jos hän onkin Kustavein sukua, ei ole hänellä siitä mitään kunniaa, eikä Kustavein suvulla hänestä." Gezelius'en saarnanjuurissa S. myöskin keksi väärää oppia; sekaantui Miltopæus'en ja Bång'in riitaan j. n. e. — S:n uutteruutta, hänen suurta oppiansa, varsinkin omaan aikaansa nähden, ei kuitenkaan sovi kieltää. Omalla työllään oli hän saavuttanut sen arvollisen sijan ja nimen, mitkä hänellä oli. Väitöskirja-sarjoina julaistut, osaksi varsin laveat teokset *Gymnasium capiendæ rationis humanæ* 1658—62, *Babylon magna ruens* 1665—70, katolilaisuutta vastaan ja huhun mukaan paavin pannaanlaskemisella kunnioitettu, *Artificium Delilæ* 1671—73, kalvinilaisia vastaan, *Apologeticus Dei, quod non sit causa mali* 1676—81,

Presbyter rite vocatus 1688 y. m. ovat merkillisimpiä ilmiöitä Suomen jumaluusopillisessa kirjallisuudessa ja tuottavat aina tekijälleen siinä arvokkaan ja kunnioitettavan sijan, jos nykyaika hylkääkin niiden suvaitsemattoman hengen. S. oli tavattoman ahkera saarnaaja ja mainitaan vähää ennen kuolemaansa pitäneen 2,497:nnen saarnansa; hänen ruumissaarnojansa on suuri joukko painettu. Hänen kielitaitoansa osoittaa se seikka, että hän kirjoitti runoja yhdeksällä kielellä, niiden joukossa suomeksikin. Vartaloltaan oli S. kookas mies, hänen katseensa oli terävä; viimeisiin asti hän yhä pysyi vireänä ja toimeliaana. Joulukuussa 1655 oli hän nainut Susanna Vexionius'en, professori Mikael V:n tyttären, jonka kanssa hänellä oli viisitoista lasta. Syksyllä 1687 hän nimitettiin piispaksi Lund'in hiippakuntaan, mutta ei ehtinyt astua tähän virkaan, vaan kuoli Turussa 17 p. Huhtik. 1688. Turun akatemia piti vainajan kunniaksi eri muistojuhlan; prof. Achrelius'en ylenpalttiset ja naurettavat kiitoslauseet tässä tilassa osoittavat kumminkin meille, missä arvossa oma aika häntä piti. M. m. hän siinä lausuu: „Atlas erat patriæ, stella sanctorum, philosophus, philologus, orator, historicus, theologus, Finlandiæ amor, Europæ decus, angelorum deliciæ, prophetarum et apostolorum frater, martyrum confessorumque collega, doctorum stella, piorum gemma, novæ lucis novissima lampas“.

Sverker II, Ruotsin kuningas, oli Kaarlo Sverkerinpojan poika, joka v. 1167, jolloin isä sai surmansa Wisingö'ssä, vietiin sylilapsena pakoon Tanskaan, josta hänen äitinsä Kristiina oli kotoisin. Knuutti Eerikinpojan kuoltua v. 1195, hän ilman taistelutta tuli Ruotsin valtaistuimelle, luultavasti siitä syystä, että Knuutti kuninkaan neljä poikaa vielä olivat alaikäisiä. Nämä kasvoivat Elgarås'issa Länsigötinmaalla, mutta Sverker kuningas, joka muutoin mainitaan hyvänsävyiseksi mieheksi, alkoi lopulta varoa heiltä vallanhimoisia hankkeita ja päätti heidät surmauttaa v. 1205. Yksi, nimeltä Eerik, kuitenkin pelastui Norjaan, josta pian palasi ja ajoi Sverkerin ulos valtakunnasta. Sverker, jonka ensimmäinen puoliso Bengta oli ollut erästä mahtavaa tanskalaista sukua, tuli takaisin suurella sotavoimalla mutta kärsi täydellisen tappion Lena'n tykönä Länsigötinmaalla Tammik. 31 p. 1208. Kaksi vuotta sen jälkeen hän teki yhtäläisen yrityksen, mutta kaatui itse Gestilren'in tykönä Heinäk. 17 p. 1210 ja haudattiin Alvastra'n luostariin. Hänellä oli toisessa naimisessaan puolisona ruotsalaisen jaarlin Birger Brosan tytär Ingegerd ja jätti jälkeensä tämän synnyttämän pojan, Juhanan, joka myöhemmin tuli Ruotsin kuninkaaksi. — Sverker II on Ruotsissa perustanut hengellisen säädyn etuoikeudet ja niinkutsutun hengellisen rälssin. Suomen asioihin hän nähtävästi ei ole mitään vaikuttanut. Y. K.

Swertschkoff, Vladimir, taiteilija, lasimaalaaja, syntyi 4 p. Marrask. 1821 Loviisassa. Vanhemmat olivat kenraalimajuri, prikaatipäällikkö Dmitri S. ja Katariina Jaenisch (ks. sukutaulua s. 325). Oleskeli nuoruudessaan paljon Turussa, missä oppi piirustusta Tuomas Legler'illä sekä kukkien tekemistä, ja meni sotapalvelukseen junkarina; palveli sitten upseerina Helsingissä, jossa piirusti P. A. Kruskopf'in johdolla. Mutta 1842 hän erosi sotapalveluksesta ja tuli Pietarin taideakatemian oppilaaksi. Matkusti 1844 Romaan missä oleskeli vuoteen 1846; hänen opettajanansa oli siellä historiamaalaaja v. Moller. Oltuaan jonkun aikaa kotimaassa kävi hän ystävänsä, ruotsalaisen taiteilijan J. C. Boklund'in seurassa München'issä (1847 ja 1848), ja joutui siellä keisari Nikolain tähden kaksintaisteluun, joka tuotti hänelle tämän ritarillisen keisarin ja hänen poikansa Aleksanteri II:n suosion. Tuli sitten taas Pietariin, sikäläiseen taideakatemiaan; sodan aikana 1854 maalasi hän, Suomessa oleskellen, useat isot sotamaalaukset ja muotokuvat, jotka löytyvät keisarillisessa palatsissa Helsingissä, ja julkaisi Pietarissa armollisella luvalla suuren kuvateoksen *Kuvia sodasta Suomessa 1854*. Jo 1840-luvulla oli hän Pietarissa julkaissut painosta kaksi suurta näköalaa Helsingistä. Sai 1856 Pietarin akatemian ison kultamitalin, johon oli liitettynä kuuden v:n matkastipendi, ja meni München'iin sekä Pariisiin, missä oli mainion Couture'n oppilaana. Rupesi 1860-luvulla jäljittelemään eri gallerioissa vanhojen italialaisten, espanjalaisten ja hollantilaisten mestarien tauluja, erittäin Rembrandt'in (Cassel'issa 1867). Seitsemän tällaista kopiota lahjoitti keisari Aleksanteri II 1866 Suomen taideyhdistyksen kokoelmiin. Asuen v:sta 1862 Schleissheim'issä lähellä München'iä, jossa on huvilinna ja taulugalleria, ja rakennettuaan siellä itselleen kauniin huvilan, perusti S. 1867 tehtaan lasinmaalausta varten, mikä vanha ja etevä taidelaji on kauan kukoistanut München'issä. Eri taidelajeihin tehdyt lasimaalaukset, jotka valmistettiin osaksi hänen piirustustensa mukaan, osaksi hänen johdollaan, voittivat pian maineen; hän sai kalliit tilaukset kirkkoja ja muita upeita rakennuksia varten, Pietariin, Berliniin, Lontooseen y. m. kaupunkeihin. Muitakin taideteollisuuden tuotteita, niinkuin kauniimpaan renaissence-tapaan tehdyt huonekalut, teetti hän rikkaille henkilöille, esim. vapah. v. Stieglitz'ille Pietariin. Hän kutsuttiin 1880 bayerilaisen taideteollisuusyhdistyksen kunniajäseneksi pitkällisen taidevaikutuksensa tähden.

Käytyään 1868 hänelle rakkaassa Turussa vanhojen ystävien parissa, päätti hän omalla kustannuksellaan koristaa ikkunamaalauksilla n. s. Kankaisten kuorin tuomiokirkossa, johon Kaarina Maununtyttären arkku oli edellisenä v. asetettu. Huomattavin näistä maalauksista, keski-ikkuna (asetettu paikalleen 1870—71), kuvaa Kaarina Maununtyttären kuningattaren puvussa, laskien pois kruunun; sen komea kokoonpano ja väritys herättivät yleistä ihailua. Sittemmin hän vielä lahjoitti tuomiokirkkoon, Tavast'ien kuoriin, missä useat Suomen merkilliset miehet lepäävät, kaksi kallista ikkunamaalausta, toinen uskonnollinen, Kristus ristinpuussa, toinen historiallinen, Kustaa II Aadolf Eevert Horn'in kuolinvuoteen vieressä (asetettu paikalleen 1876), jonka ohessa kuorin seinät hänen osoitustensa mukaan koristettiin vakuunakilvillä ja maalattiin. V. 1873 S. myi huvilansa, jätti München'in ja muutti Firenze'en, jossa yhä lavensi taideteollista vaikutustansa. Siellä ovat monet suomalaiset taiteilijat hänen luonansa työskennelleet. Viimeisinäkin vv. hän on mieltymyksellä seurannut tuomiokirkon korjaamista tarkoittavia hankkeita, ollen yhteydessä asiaa johtavan komitean kanssa ja tehden työtä Stålhandske'n hautakuorin koristamisessa. Yleiseen Suomen näyttelyyn 1876 jätti hän kaksi lasimaalausta, joista sai hopeamitalin; eri kerrat hän on antanut Suomen taideyhdistykselle ja taideteollisuusyhdistykselle arvokkaat lahjat, taide-esineitä, kirjoja ja kuvia. Suomella on monessa katsannossa kiitollisuuden velka tälle kasvattipojalleen. — Naituaan v:n 1850 paikoilla Josefiina Kraft'in, joka oli syntyisin Bayerista, jäi hän jo monta vuotta takaperin leskeksi.

Såltin, Aleksandra, maalaajatar, syntyi 6 p. Jouluk. 1837 Ingossa kirkkoherran ja professorin Benjamin Frosterus'en ja Vilhelmiina Sofia af Gadolin'in avioliitosta. Aleksandra Frosterus sai korkeamman taiteellisen koulutuksensa Düsseldorf'issa 1857—59 ja 1860—62 sekä Pariisissa 1862—63; kotimaassa voitti hän 1859 taideyhdistyksen ensimmäisen palkinnon tekemästänsä taulusta „Sokea soittoniekka“. Hänen harrastuksensa oli alusta asti kääntynyt laatumaalaukseen, jolla alalla sepitti useat teokset. Taiteilijatuotteliaisuus taukosi kuitenkin, kun Aleksandra F. 1866 meni naimisiin Vaasan linnalääkärin Fredrik Viktor Såltin'in kanssa. Miehensä kuoleman jälkeen 1873, rouva Såltin siirtyi Turkuun, missä on v:sta 1875 toimittanut opettajanvirkaa taideyhdistyksen piirustuskoulussa. Hän rupesi myöskin uudestaan maalauksen harjoittamiseen, ja kävi 1876 taidetta tutkimassa Dresden'issä. Tämän jälkeen hän onkin voittanut varsinaisen maineensa alttaritauluillaan, joita on v:sta 1876 alkaen maalannut kymmenkunnan eri seurakuntiin. Näytteille pannuista tauluista sai hän yleisessä Suomen näyttelyssä 1876 pronssimitalin.

Särkelä, Antti, kelloseppä, syntyi Himangalla 1804 Maaliskuun 17 p. Vanhemmat olivat Särkelän talon isäntä Kustaa Kustaanpoika ja Liisa niminen emäntä. Jo aikaiseen heräsi pojassa, mistä liekään, erinomainen halu koneellisiin töihin ja 20-vuotiaana häntä kotiseudulla käytettiin taskukellojen korjaajana. Vasten vanhempiensa mieltä käytti S. kaikki joutohetkensä kellosepän ja valamistöihin. Kun häneltä kiellettiin kynttilä, jatkoi hän työtä takkavalkean ääressä. Naituansa muutti hän Kokkolaan ja palasi vasta vanhempien kuoltua kotitaloonsa. Hänen tasku- ja seinäkellonsa tulivat maakunnassa kuuluisiksi ja 11 seinäkelloa, joissa laitos oli hänen omalla keksinnöllään parannettu, vietiin jo silloin Turkuun ja Helsinkiin. Noin v. 1840 näki hän Kokkolassa erään kronometerin, mutta pyysi turhaan saada purkaa sitä. Kansi vaan nostettiin pois ja S. sai 10 minuutia katsella laitosta. Koko vuoden sepitti hän nyt turhaan tuollaista tarkkaa kelloa. Vasta kun vielä toisen kerran silmäili kronometeriä ja huomasi että tapit olivat jalokivistä, niin yritys onnistui. Tämä Särkelän kronometeri, tiettävästi ensimmäinen Suomessa tehty, ostettiin Vaasan merimieskouluun. Helsingfors Tidningar'issa olleen kertomuksen johdosta salaneuvos Walleen'in rouva 1844 v:n alussa kutsui S:n Helsinkiin. Täällä hän sai valtiovaroista 200 pankkoruplaa mennäksensä Pietarin kellotehtaita katselemaan ja aseita ostamaan. Siellä hän sai 500 pankkoruplaa lahjaksi keisarilta, jolle eräs hänen kronometerinsä näytettiin. Sam. v. senaati soi S:lle oikeuden perustaa kronometeritehtaan Vaasaan, jossa sitten myöskin valmisteli kiitetyitä sähkömagneetisia koneita; kivulloisuuden tähden S. 1850 palasi Himangalle. Kreivi Berg'in toimesta hänen poikansa 1857 pääsi kellosepän oppiin Pietariin, josta palasi isänsä luo 1860; tämä silloin muutti Turkuun, jossa vietti loppuikänsä ja kuoli 1873 Lokakuun 28 p. Maineen saavuttivat varsinkin S:n seinäkellot, joita hän oli tehnyt sadottain; niitä on seinäkello senaatin kokoushuoneessa. Vaimonsa nimi oli Elisabet, ja siitä naimisesta oli mainittu poika kelloseppämestari Tuomas S., joka oli perinyt isänsä ky'yn mutta kuoli jo 36 v:n ikäisenä Turussa Helmikuun 12 p. 1874, ja kuvanveistäjä Maria Evelina S., syntynyt Vaasassa 1847 Tammikuun 19 p. Käytyänsä 1864—65 taideyhdistyksen piirustuskoulua Turussa ja harjoitettuaan kuvien muodostamista ensin R. W. Ekman'in, sitten 1873 W. Runeberg'in johdolla, nautti neiti Särkelä kuvanveistäjä A. W. Saabye'n opetusta Köpenhaminassa, pani 1878 näyt-

teille Helsingissä pari rintakuvaa ja mansikkarovetta kantavan tytön, josta seur. v. sai taideyhdistyksen toisen palkinnon. V. 1880 tutki hän Pergamon löytöjä Berlinissä, mutta on sittemmin oleskellut kotimaassa. Hänen myöhemmistä teoksistaan mainittakoon pintakuva Koivu ja Tähti, jonka hän jo Köpenhaminassa teki Z. Topelius'en sadun mukaan, ja Lemminkäisen äiti (1882), jota pidetään hänen etevimpänä teoksenansa. (Maiden ja merien takaa 1865, y. m.)

J. R. A.

Särkilahden suku ks. **Stiernkors.**

Särkilahti, Pietari, puhdistetun opin ensimmäinen saarnaaja Suomessa, oli Turun pormestarin, Särkilahden herran Niilo Pietarinpojan, aatelista sukua Stiernkors, ja Katri Kirveen (jonka isä Olavi Kirves, Nummen herra Nousiaisissa, myöskin kantoi aatelista kilpeä) poika. Nautittuansa nähtävästi perustavaa opetusta kotimaassa Turun katedraalikoulussa, sai hän varakkaan isänsä toimesta lähteä Saksaan lukujansa jatkamaan sekä opiskeli Wittenberg'in yliopistossa, missä Luther'in ja Melanchton'in opit hänessä löysivät innokkaan oppilaan. Saavutettuansa Wittenberg'issä maisterin arvon, palasi hän vuoden 1524 paikoilla Suomeen sekä tuli kaniikiksi eli Turun tuomiokapitulin jäseneksi; hän oli silloin jo nainut „erään naisen Saksasta" ja sitenkin täydellisesti katkaissut katolisuuden siteet. Merkittävää on että hän kuitenkin voi saada sijan katolisessa tuomiokapitulissa, joka seikka todistaa mahtavaa kannatusta, ehkä kuninkaan puolelta. Saarnoilla, joissa „uskollisesti opetti ja luopumatta vaati evankelisen opin puhdistamista paavillisesta kuvain-hullutuksesta", aloitti kohta Pietari Särkilahti Turussa vaikutustaan uskonpuhdistuksen hyväksi; auttajana lienee hänellä ollut Pietari Silta, sittemmin arkkiteini Turussa, † 1542. Se järjestämätön ja hajanainen tila, jossa Suomen seurakunta tähän aikaan oli (ks. Eerik Sveninpojan elämäkertaa) helpotti epäilemättä suuresti uuden opin levittämistä. Saarna, joka näkyy kääntyneen suorastaan kansalle, sen omalla kielellä, voittikin pian suosijoita varsinkin Turussa opiskelevan nuorison kesken; niitä, jotka Särkilahden huulilta ensin kuulivat puhdistetun sanan, oli Mikael Agricola. Kustaa Vaasa antoi sekä Särkilahdelle että Sillalle raha-apuja; myöskin sai edellinen omasta pyynnöstään jo 1526, siis ennen Vesteros'in recessiä, puolet Tammiston tilaa Taivassalossa, joka oli lahjoitettu Naantalin luostarille kun hänen äitinsä sisar oli siihen nunnaksi ruvennut. V. 1528 mainitaan hän viimeinen kerta, jolloin piispa Skytte'n asiamiehenä lähti kuninkaan luo sopimaan piispan maksettavista kruunulle. Uskonpuhdistuksen harras työntekijä Suomessa näkyy siemenensä kylvettyänsä vaipuneen varhaiseen hautaan. (Finl. Minnesv. Män I; Råbergh, De ref. ideernas utveckling i Finl., y. m.).

T.

Takanen, Juhana, nerokas kuvanveistäjä, syntyi 8 p. Jouluk. 1849 Ala-Urpalan tilalla Virolahden pitäjässä. Vanhemmat, muonatorppari Eerik Juhana T. ja Maria Aatamintytär, hiljaista ja hurskasta väkeä, olivat muuttaneet sisään Elimäen pitäjästä. Juhana osoitti aikaiseen silminnähtävää taipumusta puun veistelemiseen, ja, nähtyään neiti Lydecken'in 1863 perustamassa koulussa muutamia schweiziläisiä eläinten mallikuvia, jäljitteli hän niitä oivallisella taidolla; eräs koira oli niin hämmästyttävän hyvin leikattu, malliakin luontevammaksi, että joku katselija ihastuneena oli huudahtanut: „Kas tuo on aika mestari, joka sen teki". Lapioita, kärryjä ja tarvekaluja ei hän tahtonut valmistella, sanoen vaan: „antakaa vaikka minkä kuvan, kyllä minä sen toimeen saan", ja sitten hän paksuilla sormillaan laittoi mitä somimman, tuskin tuuman pituisen ja levyisen schweiziläishuoneuksen. Sitten hän toimitti vielä vaikeamman tehtävän jäljitellessään puussa hienon papier maché teoksen „Wellington ratsullaan"; tämä pikku mestariteos lähetettiin Helsingin taideyhdistykselle ja voitti siellä suuren huomion. Sillä välin T. oli saanut lämpimän ja anteliaan suosijan, konsuli R. Lydecken'in Viipurissa, joka otti hänet kaupunkiin asumaan, ja siellä hän sitten oppi piirustusta A. Sprengel'in ja hänen rouvansa johdolla. Sen ohessa hän leikkasi puuesineitä, niinkuin viulun, jota itse soitteli, kuvan Viipurin linnasta ja „hevosen". Viimemainittu kiinnitti kuuluisan kenraali Todleben'in erityistä huomiota, kun hän Viipurissa käydessään sen näki, ja hän lupasi pitää huolen T:n taiteellisista opinnoista Venäjän kruunun kustannuksella. Silloin myöskin Viipurissa silmät aukenivat, ja, sitä varten ett'ei Suomi häntä kadottaisi, koottiin nyt siellä varoja hänen opintojensa kustantamiseksi. Myöskin Virolahden kunnasta saatiin 1000 markkaa samaan tarkoitukseen. Näin lähetettiin T. syksyllä 1865 Helsinkiin, missä sai dosentti J. Krohn'in suojelijaksensa; täällä hän rupesi työtä tekemään sekä W. Runeberg'in että C. Sjöstrand'in johdolla, ja m. m. hän savessa muodosti

„Pyhän Pietarin“ ja „Antinous'en“, jotka olivat taiteilijaseurassa näytteillä.

V. 1867, 17:n vuoden ikäisenä, T. tuli W. Runeberg'in seurassa Köpenhaminaan, ja tuli taideakatemiaan prof. H. W. Bissen'in ja hänen kuolemansa (1868) jälkeen hänen poikansa kuvanveistäjän W. Bissen'in oppilaaksi; piirustusta opetti hänelle maalari F. Vermehren. Monta kertaa hän sai kiittäviä arvosteluja taidelahjoistaan, ahkeruudestaan ja edistyksestään. Harvinaisen taipumuksen todisteeksi kiittivät opettajat hänen ensimmäistä suurempaa teostaan „Koiran kanssa leikkivä poika“; tämä kaunis kuvaryhmä herätti kotimaassakin mieltymystä, levitettiin valokuvauksissa ja on nyt taideyhdistyksen kokoelmassa. Köpenhaminassa T. sitten teki useat miesten, naisten ja lasten muotokuvat, joiden luonteenkuvauksessa oli huomattava hienous, sekä 1872 pystykuvan „Kanteletta soittava Väinämöinen“, jonka Viipurilaiset olivat tilanneet Monrepos'n puistoon (ks. Nicolay, v., Paul); tämä erittäin hyvin onnistunut kuva asetettiin 1873 paikalleen, joka sitä ympäröivän luonnon kautta on ihanimpia Suomenmaassa; punaisesta vahasta tehty luonnos siihen löytyy taideyhdistyksen kokoelmassa. Nyt voi T., saatuaan vähäisen valtioavun, lähteä Romaan, kaikkein kuvanveistäjäin pyrintömäärään, keskelle antiikin kuolemattomia ihanne-esikuvia, missä nytkin (1873—76) oli W. Runeberg'in ympärille muodostunut vähäinen siirtokunta suomalaisia kuvanveistäjiä; sinne T. on jäänyt aina nykyishetkeen asti. Hän on 1879 nainut romalaisen naisen ja on, taloudellista ahdinkoa vastaan taistellen, Romassa työskennellyt kymmenen viimeistä vuotta, kehittäen harvinaisia lahjojaan niin että nyt kuuluu etevimpiin taiteilijoihimme. Sieltä ovat lähteneet tunnetut ja ylistetyt kuvat: „Venus ja Amor“, makaava marmoriryhmä, 1875 (W. Hackman'in oma, Viipurissa); „Aino, merelle silmäillen“ 1876, lähetetty, ainoastaan kipsisenä, kotiin Helsingin yleiseen näyttelyyn, vaikka se saapui liian myöhään palkintoa saadakseen; yhdessä tämän kanssa lähetettiin kotimaahan pari oivallista rintakuvaa „nuorukainen“ (kipsissä) ja „romatar“ (marmorissa); „Rebekka kaivolla“ 1877 (marmorissa, A. W. Lagerborg'in oma, Helsingissä), joka sai suuren valtiopalkinnon veistotaiteessa 1879; vihdoin kaksi marmorista pystykuvaa, ihana „Andromeda, kalliohon kiinnitettynä“ (E. Wolff'in oma, Viipurissa) ja humorinen „sydämmia raateleva Amor“ (taideyhdistyksen oma); paitsi näitä vielä vähempiä teoksia, niinkuin rintakuvia ja medaljongeja (esim. V. Hoving) ja muutamia jäljennöksiä, esim. eräs naisen rintakuva Italian keskiajalta, joka kauneutensa tähden on luultu Rafael'in tekemäksi. Käydessään 1878—79 lyhyeltä Suomessa teki hän pari oivallista vanhusten rintakuvaa, niinkuin J. V. Snellman'in ja lehtori C. W. Ahrenberg'in Viipurissa. Kaikki, minkä T. on tehnyt, on hyvää ja kunnioittaa Suomen nuorta veistotaidetta; tosin hän olisi voinut saada aikaan paljoa enemmän, jos hänen osakseen olisi tullut runsaammat avut valtiolta ja enemmän yksityisiä tilauksia, niin ett'ei hän olisi tarvinnut kärsiä puutetta, niinkuin nyt on usein tapahtunut. Kuitenkin sai hän 1882 taideyhdistykseltä suuren Hoving'in matkarahan, 3000 markkaa, ja hänellä on vielä tulevaisuus avonaisena edessään.

Tammelinus, Lauri Pietarinpoika (oikeastaan Laurentius Petri Aboicus, sillä vasta hänen poikansa otti Tammelinus-nimen), suomalainen kirjailija, syntyi arvattavasti Turussa. Syntymävuosi, vanhemmat sekä oppipaikka ovat tietymättömät. Hän ilmautuu ensi kerran 1641 Loimaan kappalaisena (edeltäjä oli vielä 1639). Täältä hän 1648 pääsi Tammelan kirkkoherraksi, sai sittemmin provastin arvonimen ja kuoli luultavasti 1671. — Lauri Pietarinpoika oli ahkera saarnain kirjoittaja Suomen kielellä. V. 1644 ilmaantui: *Muutamat christilliset saarnat yhteisest synnintunnustuxest ja hyvästisiunauxest*, samoin vielä *Selityxet jocapäiväisten huomen-, ehtoo- ja ruocalucuin eli siunausten;* 1646 *Christ. saarna huoruden välttämisest;* 1649 *Yxi christ. saarna kymmenest neidest;* 1670 *Concio synodalis engeleist.* — Sen ohessa on hän sepittänyt vanhan virsikirjamme numerot 331, 338, 394, 407 ja 410, jotka eivät kuitenkaan osoita mitään runokykyä. Merkillisempi on toinen hänen runollinen kokeensa, nimittäin riimillinen *Ajantieto Suomen maan menoist ja uscost* 1658, joka oli ensimmäinen Suomen historian alku kielellämme. Lauri Pietarinpoika myös harrasti kansanrunouden säilyttämistä; hän rupesi kokoilemaan suomalaisia sananlaskuja, ja hänen kokoelmansa, enennettynä hänen poikansa sekä Henrik Florinus'en lisäyksillä (ks. tätä), ilmaantui 1702 jälkimäisen toimesta. J. K.

Tammelinus, Gabriel, kirjailija, edellisen poika, oli syntynyt 1641, vihittiin Turussa maisteriksi 1664, tuli Turun koulun konrehtoriksi 1667 ja rehtoriksi 1670, oli 1669 esimiehenä synodaliväitöksessä *De peccato,* nimitettiin 1675 Isonlohjan kirkkoherraksi ja kuoli siellä provastina 1695. G. Tammelinus ensin suomensi ja julkaisi J. J. Schütze'n *Kristillisen muistokirjan* 1679 sekä J. Gerhard'in *Pyhät Tutkistelemuxet* 1680, mutta kun tästä jälkimäisestä kirjasta ensimmäinen painos hävisi Turun palossa 1681, niin hän 1687 sai kunink. lahjan, 200 hopeatalaria, uuden painoksen kustantamiseksi. Molemmista kirjoista on myöhemmin monta uutta painosta ilmestynyt. Isänsä alkamaa suomalaisten sananlaskujen keräämistä T. ahkerasti jatkoi. Edelleen on

T. julkaissut ruumissaarnan 1687 maasihteeri E. Forsing'in ja runoja 1690 J. Gezelius'en muistoksi sekä *Förteckning uppå dhe swenske ord om hwilka finnes underrättelse i wår swenska Bibel antingen de äro Masculini, Fæminini eller Neutrius Generis* 1694. Oppinsa ja ahkeruutensa takia T., samoin kuin hänen isänsäkin, nautti yleistä kunnioitusta. Vanhempi J. Gezelius kutsui häntä „Suomen Spener'iksi" ja ehdotti häntä superintendentiksi Narvaan P. Bång'in sijaan, kun jo 1679 tahtoi siirtää tätä Viipurin piispaksi.
J. R. A.

Tammelin, Lauri, Turun piispa, edellisen poika, syntyi 2 p. toukok. 1669. Lauri T. tuli v. 1685 ylioppilaaksi ja seppelöittiin v. 1694 maisteriksi. Seuraavana vuonna hän pääsi Turun koulun lehtoriksi ja nimitettiin v. 1698 matematiikin professoriksi Turun akatemiaan, mutta lähti vielä samana vuonna ulkomaan-matkalle ja oleskeli vuoden ajan Tanskassa, Saksassa ja Hollannissa. Mutta hänen palattuaan alkoi Suomessa aika, jonka myrskyissä ja melskeissä tieteellisten harrastuksien oli mahdoton pysyä elossa. Tammelinkin pakeni Ruotsiin, jossa hän v. 1717 sai Fernebo'n seurakunnan Vestmanlannissa. Tässä virassaan, johon hän seur. vuonna astui, hän pysyi kymmenen vuotta, vaikka hänen entinen professoripaikkansa rauhanteon jälkeen hänelle kyllä tarjottiin. Vihdoin v. 1728 T. nimitettiin Turun piispaksi, jommoisena hän myös oli Turun akatemian varakansleri ja v. 1732 Upsalassa sai jumaluusopin tohtorin arvon. T. kuoli Heinäkuun 2 p. 1733.

T:n miehenikä kului umpeen vaiheissa, joissa kirjallinen toiminta kuihtui. Kirjallisuudessa hän ei olekaan jättänyt muita jälkiä kuin muutamat väitöskirjat vuosilta 1688—99 ja *suomenkieliset almanakat,* joitten esikoinen, v. 1705 ilmestynyt „Ajan-Lucu", epäilemättä sekin on T:n tekemä. — Hänen muista toimistaan mainittakoon, että hän ison vihan aikana harjoitti opiskelevaa nuorisoa asetten käyttämisessä ja v. 1710 rehtorina kiitettävällä tavalla valvoi akatemian asioita ja oikeuksia. Keväällä v. 1717 hän Lund'issa oli Gezelius'en asianajajana oikeuden jutussa Lybecker'iä vastaan. T. nai prof. Pietari Hahn'in tyttären Margareetan. (Tengström, Chronol. Ant.; Pipping, Luettelo, y. m.).

Tandefelt, Aadolf, hovioikeuden presidentti, kornetin Otto Tandefelt'in ja Ottiliana Loviisa Gyllenecker'in poika, syntyi Koskipään säteritalossa Hartolan pitäjässä 8 p. Elok. 1747. Saatuaan kodissaan yksityisopetusta pääsi hän 1761 ylioppilaaksi Turkuun ja jo 1763 16:n vuotiaana auskultantiksi sikäläiseen hovioikeuteen. Hän oli saapuvilla viimeisillä vapauden-aikakauden valtiopäivillä Norrköping'issä ja Tukholmassa 1769—70, palvellen salaisen valiokunnan notaarina. Nimitettiin 1772 sotalaivaston auditööriksi ja tuli sam. v. eversti Jaakko Maunu Sprengtporten'in (ks. häntä) sihteeriksi, jonka kirjevaihdon hän hoiti hallitusmuutoksen valmistamisen aikana; m. m. T. kirjoittikin sitten manifestin Suomen asukkaille ja seurasi Sprengtporten'ia Tukholmaan, missä Kustaa III:n läsnä ollessa saneli Suomen kielellä uskollisuusvalan Kustaa Aadolfin torille järjestetyille suomalaisille sotilaille. Hänen osoittamansa toimeliaisuus kuninkaan asian palveluksessa palkittiin nopealla ja loistavalla virkaylenemisellä. Kun Vaasan hovioikeus perustettiin, nimitettiin T. hovioikeudenneuvokseksi, korotettiin 1782 Oulun ja 1785 Vaasan läänin maaherraksi, saaden virkatoimillaan kunnollisen ja maan parasta harrastavan virkamiehen maineen. Se suosio, jonka Kustaa III oli T:lle suonut, sai kuitenkin aikaan sen että holhojahallitus sitten näki häntä karsain silmin. Hän erosi 1794 maaherranvirasta ja eli sitten muutamat vuodet sukutilallaan Koskipäässä, kunnes Kustaa IV Aadolf taas kutsui hänet palvelukseen (1799). Luovuttuaan hänelle tarjotusta Örebro'n maaherranvirasta hän tuli 1800 korkeimman tuomioistuimen jäseneksi ja siirrettiin 1805 presidentiksi Turun hovioikeuteen. Venäläisen valloituksen aikana oli T. virka-asemansa tähden huomatuimpia miehiä Suomessa, ja keisari Aleksanteri I soi hänelle monet kunniaosoitteet. Porvoon valtiopäivillä hän määrättiin toimittamaan valtakunnan kanslerin tehtäviä, sekä nimitettiin, pappis- ja talonpoikaissäädyn vaalin mukaan, oikeusosaston ensimmäiseksi jäseneksi uuteen hallitusneuvostoon. Sam. v. (1809) T. korotettiin Suomen vapaherraksi; ollen itse naimaton sai hän jonkun aikaa sen jälkeen oikeuden kirjoittaa numeronsa alle vapaherraksi ritarihuoneeseen veljensä pojan Aadolf Fredrik Tandefelt'in. Presidentti T. kuoli Helsingissä 5 p. Tammik. 1822. Hänen ansionansa valtiollisena henkilönä näkyy yleensä olleen pikemmin uskollisuus ja mielenhartaus hallitsijoihinsa, kuin itsenäisyys ajatuksissa ja toimissa. Kun kaksi säätyä, niiden joukossa hänen omat säätyveljensä, eivät katsoneet häntä soveliaaksi Suomen hallituksen jäseneksi, niin tämä on viittaus siihen, ett'ei kylläksi luotettu hänen luonteensa lujuuteen eikä hänen valtiolliseen miehuuteensa.
K. F. I.

Tandefelt, Otto, kirjailija, syntyi Tarvolassa Saarijärvellä 1811 Kesäk. 6 p. Hänen vanhempansa olivat kapteeni Otto Wilhelm T. ja Eeva Fredriika Stenroth. T. tuli ylioppilaaksi 1830, palveli kopistina postihallituksessa v. 1836—42, sitten konttorikirjoittajana Hämeenlinnan postikonttorissa v:een 1854, jolloin nimitettiin Kokkolan postimestariksi. Saatuansa virkaeron 1860 hän kuoli Rantasalmen pitäjässä 1862 Kesäk. 8 p. — T. on yhteisen kansan hyö-

dyksi, enimmiten mukailemalla, toimittanut useampia kirjasia, esim. *Ajanviete lapsille* 1836, *Ensimäinen purjehtia* 1835 *Kristopher Kolumbuksen elämänvaiheet* 1846, ja *Kertomus kuinka Heikki Tamminen oppi Jumalaa tuntemaan* 1846. Toisissa hän kertoi maasta, auringosta, tähdistä ja kuusta, neuvoi emäntiä parempaa voita valmistamaan ja metsästäjiä kettuja pyytämään. Kirjoituksissaan hän milloin käytti tekijännimeä Otto Tarvanen, milloin vaan nimimerkkiä O. T. — Hänen vaimonsa Maria Fredriika Brunou oli luutnantin tytär Rantasalmelta. J. R. A.

Tarvanen, Otto, ks. **Tandefelt**.

Taube, Johan Reinhold, valtiopäivämies, kuuluu vanhaan sukuun, joka on kotoisin Westfalista ja Liivinmaan kautta on tullut Ruotsiin. Hyvin monta jäsentä on kohonnut valtakunnan korkeimpiin arvoihin; muut ovat tulleet Tanskassa ja Saksassa huomatuiksi. Suomessa tavataan suvun jäseniä 1600-luvun keskipaikoilla; yllämainitun T:n isänisän isänisä oli everstiluutnanttina Porin rykmentissä, isänisän isä, isoisä ja isä, kaikki nimeltään Juhana Reinhold T., ovat palvelleet Uudenmaan rakuunoissa. Viime mainittu, vihdoin majuri, oli nainut Ottiliana Loviisa von Kræmer'in; heidän poikansa syntyi 26 p. Tammik. 1823 Tenholassa, Prestkullan säterissä, joka nykyään on fideikommissina mainitussa sukuhaarassa. Hän tuli Helsingissä ylioppilaaksi v. 1839, suoritti tuomari- ja kameraalitutkinnot vv. 1846 ja 1848, meni 1851 valtion palvelukseen, mutta erosi jo v. 1858 senaatin kopistina, antautuakseen siitä lähin maanviljelykseen. Suurella innolla hän kuitenkin senkin jälkeen on ollut valtiollisissa toimissa osallisena. V. 1861 aatelin ritarinluokka valitsi T:n n. s. Tammikuun valiokunnan jäseneksi ja kaikilla valtiopäivillä 1863—82 T. sukunsa päämiehenä on istunut aatelissäädyssä. Isänmaallinen ja itsenäinen mielenlaadultaan sekä hyvä puhuja T. hyvin monessa tilassa on seisonut ensi rivissä säätynsä keskusteluissa, mutta vähemmistöön kuuluvana häntä ei ole viime aikoina käytetty valiokunnissa; v. 1863 hän kuitenkin oli valtiovaliokunnan jäsen, v. 1872 valitsijamies, suostuntavaliokunnan jäsen ja puheenjohtaja, sekä pankin reviisorin varamies. Valtiopäivien loma-ajallakin hän on käyttänyt kykyänsä valtiollisiin toimiin; V. 1865 hän esim. oli jäsenenä hollikyydin järjestämistä varten asetetussa komiteassa, v. 1871 siinä toimikunnassa, joka laati esitystä asevelvollisuudesta, v. 1873 hän oli tullitaksan, v. 1876 palkkäsäännön uudistamista varten asetetun komitean jäsenenä. V. 1880 hän sai kamariherran arvonimen. Hän nai v. 1856 Aleksandra Saltzman'in, † 1867, ja v. 1873 Iida Aleksandra Amnorin'in.

Tavast, aatelissuku, on maamme vanhimpia rälssisukuja, ja arvattavasti suomalaista alkuperää, vaikka nimi on ruotsinkielinen, merkiten Hämäläistä. Vaakuna osoitti teräkseen puetun käsivarren. Vanhoissa sukujohdoissa mainitaan kantaisäksi „Nikolaus Tavast, mahtava mies Suomessa, Hämeenmaassa asuvainen v. 1340 paikoilla". Tämän vanhin poika Olavi Tavast, piispa Maunu Tavast'in isä, asui Alasjoen kartanossa Mynämäellä, oli jonkun aikaa voutina Kuusiston linnassa ja mainitaan vainajana v. 1402. Kaksi nuorempaa poikaa taas perusti kaksi erinäistä sukua, joista toinen myöhemmin otti vaakunan mukaan nimen „Stålarm", jota ei kuitenkaan vielä keskiaikana käytetty. Sitä vastoin nimi Tavast eli Tavest heti alusta viljeltiin sukunimenä Olavi Tavast'in jälkeläisillä. Merkillisin näistä oli piispa Maunu II, jonka elämäkerta tässä alempana seuraa. Mutta ylipäänsäkin suku oli keskiajan kuluessa varsin arvokas, vaikk'ei mikään muu sen jäsenistä kohonnut varsinaiseen historialliseen merkitykseen. Nuijasodan aikana Arvid Henrikinpoika Tavast ja hänen poikansa Iivar Tavast ovat tulleet kuuluisiksi surullisen loppunsa tähden, ja niiden elämäkerrat sen vuoksi tähän liitetään. Mutta myöhemmät Tavast'it meidän päivimme saakka eivät ole mitään erinäistä huomiota herättäneet. (Vertaa sukutaulua seur. sivulla.) Y. K.

Tavast, Maunu Olavinpoika, Suomen piispana vv. 1412-50 Maunu II, on epäilemättä keskiaikaisen historiamme kaikkein merkillisin mies, — „suuri, ei ainoastaan nimeltä vaan myöskin teoilta", lausuu Suomen piispain-kronika, viitaten siihen, että latinainen nimi Magnus oikeastaan merkitsee suuri. Hän oli syntynyt isänsä kartanossa, Alasjoella, Mynämäen pitäjässä, Lokak. 14 p. 1357. Isä, Olavi Niklinpoika Tavast, kuuluisa rälssimies siihen aikaan, mainitaan silloin olleen Turun piispan voutina Kuusiston linnassa ja tavataan pari vuosikymmentä myöhemmin niiden joukossa, jotka Suomen maakunnan nimessä kirjoittivat Albrekt kuninkaalle vaatimuksen saada kotimaista miestä laamanniksi Boo Joninpojan jälkeen, jolloin määrättiinkin Suomalaisten pyynnön mukaan Jaakko Diekn (ks. tätä) Suomen laamanniksi. Äidin nimi mainitaan olleen Kaarina Fincke, joka arvattavasti kuului samaan sukuun kuin se Boo Joninpojan „rakas asemies Finka", joka v. 1381 sai rälssioikeutta useihin tiluksiin Suomessa. Tämän pariskunnan lapsista tunnetaan neljä poikaa ja viisi tytärtä. Pojista vanhin oli nähtävästi Niilo Tavast, joka mainitaan olleen jo v. 1396 Hämeenlinnan päällikkönä ja ainakin v. 1405 oli ritarina sekä myöhemmin kuninkaan tuomionvaltaisena Suomen maanoikeudessa ja tietysti sen ohessa valtaneuvoskunnan jä-

senenä. Syytä on arvata, että Maunu piispa oli toinen järjestyksessä veljeksistä. Muut veljekset ovat varsin vähän tunnetut; sisaret taas olivat naituina suomalaisille rälssimiehille tai Turun kaupungin porvareille, jotka siihen aikaan tavallisesti pidettiin rälssimiesten arvoisina.

Maunu Tavast'in nuoruuden ajoista ja opinkäynnistä ovat tiedot jotenkin vaillinaisia. Koska isä oli piispa Hemming'in voutina Kuusistossa, saatamme ajatella, että tuo kuuluisa kirkkoruhtinas oli ensin huomannut nuoren pojan hengenlahjoja ja ohjannut häntä kirkon palvelukseen. Muutoin ainoastaan lyhyesti mainitaan, että Maunu Tavast Prag'in yliopistossa, joka 14:nnen vuosisadan loppupuolella oli perustettu, saavutti maisterinarvon, että hän, ennen kuin piispaksi valittiin, oli kohonnut arkkiteiniksi Turun tuomiokirkossa, ja että hän jonkun aikaa oli ollut Eerik Pommerilaisen kanslerina. Mutta varmana voimme pitää, että hän sillä välin oli läpikäynyt kirkon alhaisempiakin virka-asteita, ja luultavasti hän vasta kaniikina tai maalaiskirkkoherrana oli lähtenyt kaukaiseen Prag'iin opintojansa jatkamaan. Maapapit Suomessa eivät siihen aikaan aivan tarkasti noudattaneet kirkon coelibati-sääntöä, emmekä siis saa hämmästyä, jos – kuten hämärät jäljet viittaavat — Maunulle siihen aikaan oli syntynyt poika, jonka kasvatusta hän sitten isällisellä hellyydellä hoiti ja kustansi. On, näet, syytä arvella, että tuo sittemmin kuuluisa maisteri Olavi Maununpoika, Tavast'in seuraaja piispanistuimella, jota piispain-kronika nimittää Maunu piispan nepaimeksi, oikeastaan on ollut hänen oma poikansa, vaikka kanonisen lain ankaruus ei sallinut tämmöistä syntyperää tunnustettavaksi (ks. Olavi Maununpoika). **Tämä** poikkeus kirkon säännöistä kuuluu **Maunu** Tavast'in varhaisempaan elämään **ja jäi** sitten unohduksen verhoon. Lopulla **Kesäkuuta** 1412 kuoli vanha piispa Beroni **Balk**, ja Maunu, joka silloin hänen sijaansa valittiin, lähti heti Romaan, jossa hän paavi Johannes XXIII:n käskystä sai piispan vihkimyksensä Pyhän Katariinan kirkossa. Paluumatkalla hän vietti talven Pariisissa, korkeamman tieteellisyyden pesäpaikassa, ja kävi sitten kotiin kulkiessaan Eerik kuninkaan puheilla, saaden silloin kruunun verot Maskun pitäjästä elinkautiseksi eläkkeeksi. Se suosio, jota hän tältä kuninkaalta aina nautitsi, ja se uskollisuus, jolla hän kuninkaan ystävyyttä palkitsi, ovat epäilemättä valoisimpia puolia Eerik Pommerilaisen historiassa. Omituista onkin, että tämä hallitsija, niin huonomaineinen kuin on unioni-maiden yleisessä historiassa, kumminkin on tehnyt nimensä meidän maamme aikakirjoissa kuuluisaksi useista hyödyllisistä toimista, ja syystä onkin arveltu, että nämä melkoiselta osalta ovat luettavat Maunu Tavast'in ansioksi, osittain jo ennen kuin hän olikaan piispanistuimelle noussut.

Maunu II oli piispaksi tullessaan jo 55:n vuoden iällä, mutta ryhtyi nuorukaisen innolla virkansa toimitukseen ja ennättikin pitkän virka-ajan kuluessa vaikuttaa enemmän Suomen kirkon katolista kehitystä varten kuin kukaan hänen edeltäjistään tai seuraajistaan. Jo Romassa vielä ollessaan tuo äsken vihitty piispa oli hankkinut itsellensä erinäisiä anekirjoja hiippakuntansa hyväksi:

---

* *Nikolaus Tavast,* Hämeessä v. 1340 paikoilla.

Olavi Tavast, Alasjoen herra, mainittu vv. 1357 ja 1386, vainajana v. 1402. Nain.: 1) Kristiina Rötkerintyttären (Jägerhorn), 2) Kaarina Fincke'n. — Fader Niklınpoika, Kiialan, Atun ja Pernon herra, mainittu v. 1370. Nain.: Birgitta Rötkerintytt. (Jägerhorn). — Sune Niklinpoika.

Niilo Tavast, ritari (v. 1405), valtaneuv., päällikkö Hämeenlinnassa, tuomari Hauhon kihlakunnassa (v. 1431), vainajana v. 1447. Nain.: Ingeborg Yrjöntytt. (Jägerhorn). — *Maunu Tavast,* Suomen piispa vv. 1412—1450, † 1452. — Lauri Tavast. — Juho Tavast, vainajana jo 1439. — Ragnhild, naitu asemiehelle Martti Abrahaminpojalle. — Neljä muuta naitua tytärtä. — Suku Stålarm. — Sune Sunenpoika, Pohjois-Suomen laamanni vv. 1437—48; kantoi Tavast'ien ja Stålarm'ien vaakunan.

Matti Martinpoika, Etelä-Suomen laamanni vv. 1437—51. — Jälkeläisiä, jotka asuivat Taivassalossa ja luetaan „Footangel“ nimiseen sukuun.

Olavi Niilonpoika Tavast, Porkkolan herra, ritari ja valtaneuvos (v. 1455), päällikkö Hämeenlinnassa (vv. 1441—55), tuomari Hauhon kihlakunnassa (v. 1454); elää vielä v. 1459. — Juho Tavast, kaniiki (v. 1458). — Henrik Tavast, mainittu vv. 1458, 1466. Nain. Pentti Lydekenpojan tyttären (Diekn). — Kaarina, naitu vanhalle Gödik Fincke'lle, leskenä jo v. 1467. — Elina, naitu Niilo Olavinpojalle Särkilahden herralle (Stiernkors), leskenä jo v. 1465, vainajana v. 1469.

Niilo Olavinpoika Tavast, Porkkolan herra, mainittu vv. 1467—99, vainajana v. 1507. Nainut Anna Sunentyttären Laijalasta. — Margareeta, naitu: 1) laamanni Eerik Bitz'ille, 2) laamanni Jaakko Pietarinp. Ille'lle. — *Maunu Niilonpoika Stiernkors,* Suomen piispa 1489—1500.

Henrik Tavast.

Arvid Henrikinpoika, linnanisäntä Viipurissa, mestattu v. 1599. — Margareeta, naitu Juho Matinpoika Skytte'lle.

Ivar Tavast, ratsumestari, mestattu v. 1599. — Germund, myöhempien Tavast'ien kantaisä.

yksi lupasi sadan päivän aneet kirkollisista rangaistuksista niille, jotka tekivät apua Suomen hiippakunnan köyhille koululaisille, mitkä usein olivat sekä elatuksen että kirjojenkin puutteessa; toiset vakuuttivat neljän tai viiden sadan päivän aneet niille, jotka hurskailla lahjoillansa muistivat Turun tuomiokirkkoa. Tämä koko maamme emäkirkko tarvitsi vielä paljon täydentämistä sekä ulkonaisen komeuden että sisällisten laitosten puolesta, ja Maunu piispa ei säästänyt omia varojansa eikä kehoituksiaan, saattaaksensa tuomiokirkon laitokset asianomaiseen kuntoon. Tärkeimpiä välikappaleita kirkollisen sivistyksen kohottamiseksi oli lisätty lukumäärä tuomiokirkossa palvelevia pappeja, mutta tämä riippui kokonaan niiden maatilojen paljoudesta, joita hurskaat ihmiset olivat tuomiokirkolle lahjoittaneet; sillä näiden vuosituloista syntyivät ne eläkkeet eli niinkutsutut „prebendat", joiden nojassa uudet virat perustettiin. Tavallisesti semmoinen prebenda asetettiin jonkun pyhän kunniaksi erinäisen kuorin tai alttarin ohessa, jossa asianomainen pappi oli velvollinen pitämään määrätyitä messuja ja rukouksia perustajain sielunautuudeksi. Niinpä esim. Maunu piispan kehoituksesta eräs Turun pormestari Hintsa Knaap perusti v. 1414 Pyhän Pietarin alttarin prebendan kanssa, pidättäen itsellensä ja perillisilleen oikeuden asettaa alttarin pappia. Samalla tavoin perustettiin näinä aikoina Kristinuskoisten Sielujen alttari, Pyhän Annan alttari, Pyhän Andreaan alttari, Pyhän Neitsyen eli Pappien kuori (Sacellum Divæ Virginis, Sacellum Clericorum), sekä kolmen kuninkaan kuori, kaikki varustettuina runsailla prebendoilla. Toisinaan tämmöiseen kuoriin liittyi joku erinäinen Veljyys, joka käsitti sekä hengellisiä miehiä että maallikoitakin, mitkä kaikki olivat sidotut keskinäiseen apuun elämän sattuvissa seikoissa; niin oli esim. laita Pyhän Annan alttarin, samoin myöskin kolmen kuninkaan kuorin, jonka sekä kappelin että veljyydenkin juuri Maunu piispa oli perustanut. Kaikkein suurenmoisin hänen laitoksistaan oli kuitenkin Pyhän Ruumiin kuori eli kappeli (Sacellum Corporis Christi, Helga Likama chor) alttarin ja prebendan kanssa, perustettu piispan omalla toimella vv. 1421—25. Tämä laitos oli Maunu Tavast'in silmäteränä; sitä hän yhäti runsailla tuloilla rikastutti, sitä hän myöskin komeilla koristuksilla varusteli. Alttarin ylipuolelle asetettiin kallis monstranssi, alttari oli kalliilla vaatteella sekä pyhimyslippailla ja muilla kalleuksilla komeasti varustettu, ja itse kuoripappi, jonka tuli joka päivä messuja pitää, nautitsi tavallista runsaammat eläke-edut, muun muassa rakennettiin kivinen rakennus hänelle asunnoksi. Asettamis-vallan määräsi Maunu piispa itsellensä ja seuraaville Turun piispoille tuomiokapitulin suostumuksella, kuitenkin sillä rajoituksella, että jos Maunu Tavast'in sukulaiset ja perilliset antaisivat suosituksensa jollekulle miehelle perustajan omasta suvusta, tämä edellä muiden tulisi kysymykseen; mutta ei kukaan pääsisi prebendan nauttijaksi, joka ei itse toimittaisi alttarin virkaa ja asuisi paikalla. — Samaan aikaan Maunu piispa tuomiokirkkonsa puolesta sovitti erään vanhan riidan, joka oli synnyttänyt paljon vaikeutta ja rettelöitä. Asian laita oli lyhyesti seuraava. Kun kuningas Maunu Eerikinpoika aikoinaan jälkimäisellä retkellänsä Venäläisiä vastaan oleskeli Vironmaalla (talvella 1350—51), hän oli Paadisten Cisterciensi-luostarille Räävelin hiippakunnassa suonut kaikki oikeudet Porvoon pitäjääsen sekä Sipoosen (Helsingin kanssa) ja Pernajaan, jotka silloin olivat Porvoon kappeleita. Tuo muukalainen abbatti sai sinne lähettää munkkejansa sielunhoitoa varten ja korjasi kaikki tulot luostarinsa hyväksi. Tähän omituiseen lahjoitukseen, jonka kautta iso alue melkein tykkönään Suomen hiippakunnasta irroitettiin, oli silloin saatu piispa Hemming'in suostumus sillä tavoin, että kuningas samalla kertaa oli perustanut Turun tuomiokirkkoon kaksi uutta kaniikivirkaa, antaen niiden eläkkeeksi kruunun tiluksia Pyhtäällä. Mutta kun Maunu Eerikinpoika sitten sysättiin valtaistuimelta, olivat Viipurin linnanhaltiat korjanneet nuo lahjoitetut tilukset takaisin kruunun alle; kaniikivirat olivat siis hävinneet, ja Turun piispat silloin katsoivat koko kaupan rikotuksi Porvoon, Sipoon ja Pernajan suhteen, josta luostari ei kuitenkaan tahtonut luopua. Se oli tämä ikävä asia, jonka Maunu Tavast vihdoin onnellisesti sai suoritetuksi ja itse suorittamistapa ansaitsee ajan kuvaukseksi tässä mainita. Oli, näet, Margareeta kuningatar muutamia vuosia ennen lahjoittanut Turun tuomiokirkolle 300 markkaa puhdasta hopeata (noin 14,000 nyk. Suomen markkaa), perustaaksensa jokapäiväistä aamukoin-messua vanhempainsa ja ystäväinsä sieluin hyväksi. Tästä summasta Maunu piispa otti 100 nobelia, joka vastasi 50 hopeamarkkaa (n. 2,300 markkaa), ja lunasti niillä nuo kadotetut seurakunnat takaisin luostarin alta, mutta määräsi tietysti aamukoin-messun tarpeeksi vastaavan vuositulon mainituista pitäjistä. Vaikka raha-arvo muiden tavarain suhteen siihen aikaan oli vähintäin kymmenen kertaa isompi nykyistänsä, on kuitenkin tämä kauppa katsottava varsin edulliseksi, olletikin koska sen kautta muukalaisten sekaantuminen hiippakunnan alueesen kerrassaan oli lakkautettu.

Yleensä havaitaan, että maamme varallisuuden tila näinä aikoina oli melkoisesti karttunut, ja aikakauden harrastuksena oli käyttää liikenevät varansa kirkolliseen loistoon. Muistamista onkin, että kirkko edusti

ajan korkeinta sivistystä; kirkon enenevä voima merkitsi samassa kansallisen sivistyksen karttumista. Maunun aikana tuomiokirkon kaniikien lukumäärä kasvoi kuudesta kymmeneen ja samalla tavoin kuoripappien miehistö karttui kymmenkunnaksi, niin että vihdoin aamukoitteesta iltaan asti ei kulunut ainoata tuntia, jona ei jotakin erinäistä messua tuomiokirkossa vietetty. Samalla kertaa myöskin muut hiippakunnan kirkot melkoisesti vaurastuivat; muun muassa kuningas Kaarlo Knuutinpoika perusti Viipurin kirkkoon kolme erinäistä prebendaa, Pyhän Johanneksen, Pyhän Katariinan ja Pyhän Annan. Merkillisimpiä tapauksia oli tosiaan Naantalin luostarin perustaminen; sen alkuunpano on etupäässä luettava Maunu piispan ansioksi, joka Telge'n valtiopäivillä, Elokuulla 1438, esitti asian valtaneuvoskunnalle ja sitten sekä huolenpidollaan että jalolla anteliaisuudella edisti luostarin rakentamista. Erittäin mainitaan, että hän omilla varoillaan on rakennuttanut siinä sekä sakariston että korkean kuorin; myöhemmin hän itsellensä asetti asuinkartanon luostarin lähisyyteen salmen toiselle puolelle. — Paljon varoja ylipäänsä uhrattiin kirkollisten laitosten ulkonaiseenkin komeuteen ja mukavuuteen. Myöskin Turun kaupungissa, missä piispoilla siihen saakka ei ollut mitään omaa asuntoa (olivat asuneet lähisellä Koroisten maatilalla), rakennettiin nyt kivinen piispankartano. V. 1429 keväällä tapahtui se onnettomuus, että Turun kaupunki ja tuomiokirkko joutuivat tulipalon valtaan; mutta kirkkoa ennen pitkää korjattiin entistä komeammaksi. Erittäin kerrotaan, mitä komeita kaluja piispa etelämailla käydessään hankki hiippakirkkonsa kaunistukseksi. On näet huomattavaa, että Maunu piispa on tehnyt — ei tarkoin tiedetä minä vuonna — toivioretken Pyhälle maalle asti, ja hän onkin ainoa hiipankantajistamme, joka semmoisen vaelluksen on suorittanut. Paluumatkalla hän näkyy viipyneen Venetsiassa, sen ajan suurimmassa kauppakaupungissa, ja siellä ostaneen kaikenlaisia kalleuksia: kirkonvaatteuksia, kalkin ja öylätti-astioita puhtaasta kullasta, ison hopearistin, hopeisia koteloita Pyhän Henrikin luille, hopealla koristetut Evankelis- ja Epistola-kirjat sekä ison joukon kirjallisuutta jumaluustieteessä ja kirkollisessa oikeusopissa. Kirkkojen kattomaalaukset ja veistokuvat antoivat tähän aikaan kansalle ensimmäisen käsityksen kuvaavista taiteista, ja luultavasti useat niistä, mitkä vanhoissa kirkoissamme vielä nähdään, ovat juuri piispa Tavast'in aikana syntyneet. Ainakin arvellaan että ne vaskiset kuvalevyt, jotka koristavat Pyhän Henrikin hautapatsasta Nousiaisten kirkossa, ovat tämän piispan hankkimia.

Tuttu asia on, että aikakauden kirkollinen loisto usein oli kiiltävänä verhona kunnianhimolle ja turmeltuneille tavoille. Rikkaista etelämaista oli tämä siveellinen tarttumus joskus levinnyt pohjankin perille. Niinpä esim. oli vast'ikään istunut Upsalan arkkipiispana eräs Eerik kuninkaan entinen kansleri. Johannes Jerechini, jonka väkivaltaisuus ja irstaus viimein nousi siihen määrään, että hän v. 1421 pakotettiin virasta luopumaan; myöhemmin lähetettynä piispaksi Islantiin, hän siellä vihdoin surmattiin upottamalla. Sitä vastoin Suomen piispa Maunu Tavast noudatti elämässään oikean kirkonmiehen kohtuutta ja puhtaita tapoja, täyttäen tarkasti virkansa hengellisiä velvollisuuksia. Vielä 88 vuoden iällä hänen tapaamme tarkastusmatkoilla lavean hiippakuntansa kaukaisimmillakin seuduilla. Omassa kappelissaan, joka asetettiin missä hän kulloinkin oleskeli. hän joka päivä itse johti aamu- ja iltamessut sekä piti tarkan huolen siitä, että kaikki säädetyt kirkolliset toimet hänen kappalaistensa kautta suoritettiin. Kirkon kymmenykset ja piispan tulot käytettiin köyhien ja sairasten hoitamiseen, ja piispan asunnot eri paikoissa olivat hospitaaleja, joissa sokeita ja rampoja armeliaasti elätettiin. Sanalla sanoen, Maunu piispa oli hurskaan katolisen kirkkoruhtinaan esikuva. Hänen maineensa jo varhain levisi kauas ulkopuolelle omaa maata, ja ansaitseepa mainita, että Upsalan tuomiokapituli pani hänet vaaliin arkkipiispan-virkaan Johannes Jerechini'in jälkeen, vaikka Eerik kuningas ei tätä vaalia vahvistanut. Arvattavasti ei Maunu itsekään tahtonut luopua Suomen hiipasta; sillä edellä kaiken hän oli Suomalainen ja Suomenmaahan kiintyneenä. Vaikka häntä muuallakin Skandinavian valtakunnissa suuresti kunnioitettiin — „niinkuin toinen Jooseppi ylimysten ja valtaneuvosten kesken", sanoo kronika —, hän kuitenkin oman maansa asukkailta nautitsi arvoa, jommoista tuskin milloinkaan joku Suomen mies on saanut osaksensa. Maamme ritarit ja aateliset, jotka kaikki olivat hänelle sukulaisuuden tai ystävyyden liitossa, noudattivat alttiisti hänen käskyjänsä, seurasivat häntä herrainpäiville Ruotsin puolelle ja — käyttääksemme vielä kerran kronikan sanoja — „palvelivat häntä niinkuin kuninkaallista majesteetia".

Maunu Tavast'in valtiolliset toimet ovat tarpeeksi tunnetut maamme yleisestä historiasta ja voidaan tässä lyhyemmin kertoa. Kuten tiedämme, hän niin kauan kuin mahdollista koetti pelastaa kruunun Eerik kuninkaalle, hankkien sen ohessa keskellä ajan meteleitä useita tärkeitä etuja omalle isänmaallensa. Niinpä esim. syksyllä 1435, jolloin kuningas Tukholmassa kävi, Suomen laamannikunta Maunu Tavast'in kehoituksen mukaan jaettiin kahtia; Pohjois-Suomen laamanniksi tuli Maunu piispan orpana Sune Sunenpoika, Etelä-Suomen laamanniksi hänen sisarensa poika Matti Mar-

tinpoika, — ja on huomattavaa, että tästä lähin seuraavina aikoina ainoastaan kotimaisia miehiä tuli Suomen laamannivirkoihin. Seuraavana vuonna, jolloin Ruotsin valtaneuvoskunta etsi yhteisen kansan kannatusta Eerik kuningasta vastaan, osasi Maunu piispa toimittaa Suomen asukkaille melkoisen verohelpotuksen. Mielet Suomenmaassa näyttävät kuitenkin yhä olleen kuohuksissa, ja syksyllä 1438 syttyi vaarallinen talonpoikais-kapina Ylisessä Satakunnassa, joka ainoastaan piispan välityksellä saatiin asettumaan (ks. David, kapinoitsija). Sillä välin oli hän kesällä 1437 tehnyt matkustuksen Tanskaan saakka Eerik kuninkaan puheille, mutta ei enää voinut saada rikottua valtiollista väliä eheäksi. Kristoferin levollisemman hallituskauden perästä seurasi Kaarlo Knuutinpojan rauhattomat ajat. Suomen piispa, vaikka jo yli 90 vuoden iältänsä, katsoi itsensä yhä velvolliseksi käymään valtiotoimissa meren toisella puolella. V. 1448 hän oli Kaarlon kruunauksessa saapuvilla, ja myöskin senjälkeisenä vuonna, syksystä alkaen seuraavaan kesään saakka, hän tavataan Ruotsin puolella, käyden sillä välin kuninkaan lähettiläiden joukossa Halmstad'in sovintokokouksessa. On syytä arvella, että se iäkäs piispa, joka Ruotsin riimikronikan kertomuksen mukaan Kaarlo kuninkaalle ilmaisi muiden ylimysten kavalat salahankkeet, juuri oli meidän Maunumme.

Ikäkuluna Maunu II vihdoin v. 1450 luopui piispanvirasta ja siirtyi rauhalliseen asuntoonsa lähelle Naantalin luostaria. Hän siellä kuoli kaksi vuotta myöhemmin, Maalisk. 9 p. 1452, lähes 95 vuoden vanhana. Hänen maalliset jäännöksensä haudattiin Pyhän Ruumiin kuorin alle itse alttarin astimen edustaan. (Porthan, Chron. Episc.; Hist. Ark. II, y. m.). Y. K.

Tavast, Arvid Henrikinpoika, Vesunnin herra, valtiollinen uhri Sigismundon ja Kaarlon välisessä sodassa, oli syntynyt Kustaa Waasan hallituksen keskipaikoilla. Isä Henrik Niklinpoika Tavast eli yksityisenä aatelismiehenä Hämeessä; äiti mainitaan olleen nimeltä Sisla Antintytär Kokkilasta. V. 1566, jolloin Arvid Henrikinpoikaa ensi kerran mainitaan, hän sai luvan lunastaa itsellensä Vesunnin kartanon Hattulassa, joka oli joutunut kuninkaallisen perheen haltuun, ja nimitetään silloin Kaarlo herttuan palvelijaksi. Juhana III:nnen aikana hän astuu näkyviin useissa sotaisissa ja hallitus-toimissa. Niinpä hän jo syksyllä 1575 tuli käskynhaltiaksi Savonlinnassa. V. 1580 hän oli osallisna Käkisalmen valloituksessa ja palkittiin tästä ja muista ansioista runsailla läänityksillä. V. 1595 hän useiden muiden kanssa tutki rajaa Käkisalmen läänin ja Savon välillä ja tuli sitten Käkisalmen linnan haltiaksi siihen asti, kunnes tämä lääni kesällä 1597 jätettiin takaisin Venäläisille. Syttyneessä taistelussa Sigismundon ja Kaarlon välillä hän kiivaasti piti edellisen puolta, ja asetettiin tästä syystä syksyllä 1598 maamme tärkeimmän linnan, Viipurin, haltiaksi. Tässä hänen täytyi Syysk. 23 p. 1599 antautua Kaarlo herttuan valtaan. Hän, samoin kuin hänen poikansa Iivar Tavast ja kaksi muuta herraa, mestattiin Syysk. 27 p. 1599 Munkkilähteen vieressä Pantsarlahden esikaupungissa, ja päät pantiin rautakankiin Karjaportin yli. — Arvid Henrikinpojan puoliso oli Margareeta Martintytär Kurialasta, joka eli vielä v. 1614. Poika Iivar mainitaan tässä alempana. Nuorempi poika Germund Tavast tuli suvun jatkajaksi. (Lagus, Finska adelns gods; Koskinen, Nuijasota). Y. K.

Tavast, Iivar, Kurialan herra; oli edellisen poika ja osallisna hänen loppukohtalossaan. Kurialan kartano, joka oikeastaan oli hänen äitinsä oma, sijaitsee Kosken seurakunnassa, joka siihen aikaan oli Lammin pitäjää. Nuijasodan aikana Iivar Tavast palveli Aksel Kurjen ratsulipullisessa, taisteli ensin Pohjanmaan talonpoikia vastaan Nokian seuduilla ja oli sen ratsujoukon päällikkönä, joka surmasi Hämeen nuijamiehet Nyystölässä. „Ei kenkään ole niin epäkristillisesti ja tirannillisesti talonpoika raukkoja kohdellut kuin Iivar Arvidinpoika," kirjoitettiin siihen aikaan tästä tapauksesta. Seuraavinakin vv. kuului valitusta Iivar Tavast'in väkivallasta, ja hänen kuolematuomionsa lienee siis ollut ansaittu. — Iivar Tavast oli nainut Steen Fincke'n tyttären Katariinan (ks. Fincke, Katariina). Poika, Steen Iivarinpoika, joka isänäidin oikeudella peri Kurialan kartanon, näkyy perineen isänsä hurjan luonteen. Lopulta hän Kurialassa tappoi erään kornetin, Fredrik Bosin'in, ja tuomittiin siitä syystä kuolemaan, jonka tuomion hallitus vahvisti v. 1644. (Lagus, Finska Adelns gods; Koskinen, Nuijasota.) Y. K.

Tavast, Juhana Henrik, soturi, syntyi 31 p. Heinäk. 1763 Kuopion pitäjässä Haminanlahden kartanossa, jossa hänen äitinsä, Maria Elisabet Molander, silloin sattui olemaan sukulaisten luona; isä Maunu Fredrik T. oli vänrikki Savon rykmentissä. V. 1768 hän kirjoitettiin tarjokkaaksi Savon keveään jalkaväen rykmenttiin, v. 1779 hän tuli vänrikiksi; läksi sitten ulkomaille ja tuli Strassburg'issa ylioppilaaksi v. 1780 sekä samana vuonna luutnantiksi Royal Suédois rykmentissä. Mitä parhainta kasvatusta saatuansa T. palasi kotiin, osoitti urhoutta 1788—90 vuosien sodassa ja kohosi nopeasti arvoihin, tuli esim. v. 1793 kamariherraksi, v. 1795 everstiksi, v. 1809 eteläisen armeijan päälliköksi ja kenraalimajuriksi. Kun Kaarlo Juhana läksi Saksaan käymään sotaa Na-

poleonia vastaan tuli T. hänen adjutantikseen sekä esikunnan alapäälliköksi, ja oli saapuvilla Gross-Beeren'in, Dennewitz'in ja Leipzig'in taisteluissa (Elok. — Lokak. 1813). Hän saikin sen jälkeen miekantähden suuren ristin kanssa; käytettiin myöskin useihin diplomaatisiin toimiin, jossa suhteessa hänellä myös oli tavatonta kykyä. Vähitellen hän saavutti korkeimmat arvot, jotka Ruotsin alamaiselle olivat avoinna: tuli v. 1818 kreiviksi, v. 1825 serafimertähdistön ritariksi, v. 1829 yhdeksi „valtakunnan herroista" y. m. Suomeen hän ei enää palannut; ainoastaan hänen sukunsa ja synnyinpaikkansa oikeuttavat meitä lukemaan J. H. Tavast'in Suomen historiaan kuuluvaksi. V. 1841, Heinäk. 11 p., hän kuoli Tukholmassa ja haudattiin Solnan kirkkotarhaan. V. 1808 hän oli nainut Kristiina Sofia Hising'in ja v. 1823 Loviisa Albertiina Barck'in. Jälkimäisestä syntynyt poika kuoli jo v. 1826, joten T:n kreivillinen suku (Ruotsin ritarihuoneen n:o 129) sammui perustajaan; Suomessa syntynyt kenraali J. P. Lefrén särki siinä tilassa T:n vaakunan. E. G. P.

Teitti, Jaakko, kuninkaallinen kirjuri, on niitä miehiä, jotka Uskonpuhdistuksen aikakaudella käytettiin aseina vahvistuneen kuningasvallan kädessä. Suku oli vanhaa rälssiä Pernajan pitäjässä; isän nimi oli Lauri Matinpoika, Kuuskosken herra. Äidin puolelta luettiin jotakin kaukaista sukulaisuutta Bielke-heimon kanssa, kuten Jaakko Teitti kerran onnettomuutensa aikana muistutti valtaneuvokselle Hogenskild Bielke'lle, kirjoittaen: „äitini äidinäiti on lähtenyt samasta suvusta ja syntyperästä, kuin Teidän Ankaruutenne on lähtenyt isän kannalta". Mutta tämä kaikki oli kadonnutta suuruutta, joka köyhässä perheessä saattoi kunnianhimon herättää, mutta ei tyydyttää. Kaksi Jaakon veljistä meni papilliseen säätyyn ja tuli kirkkoherroiksi, toinen Lapvedellä, toinen Pernajassa. Vähäistä etevämmän aseman saavutti hänen vanhempi veljensä, Martinus Teittus, joka oli v. 1537, samalla kertaa kuin Mikael Agrikola, lähtenyt Wittenberg'in yliopistoon ja sieltä palattuaan tuli kuninkaallisten prinssien opettajaksi, mutta kuoli jo v. 1545. Vasta kaksi vuotta myöhemmin tulee Jaakko Teitti ensi kerran näkyviin, ollen kuninkaallisena voutina Turun tuomiokirkon lampuotien yli, jotka nyt olivat joutuneet kruunun alle. V. 1549 hänkin sai julkisella kustannuksella lähteä Wittenberg'iin, vaikk'ei luultavasti hänen tarkoituksensa milloinkaan ollut ruveta hengelliseen tai opilliseen säätyyn. Kotimaalle palattuansa hän jälleen joutui kaikenlaisiin hallintotoimiin, ja erittäin on mainittava se tutkinto Suomenmaan rälssisuvuista ja niiden tiluksista, jonka hän kuninkaan käskystä toimitti vv. 1555—1557. Hänen muistoonpanonsa tästä tutkinnosta, jotka vielä säilytetään Suomen valtioarkistossa, nimellä „Klagemåhls Register" (Valitus-luettelo), ovat tärkeänä historiallisena lähteenä, mutta ilmaisevat myöskin nousukkaan kadehtivaa vihaa aatelistoa vastaan. Kun Eerik XIV oli valtaistuimelle noussut, havaittiin Teitti soveliaaksi välikappaleeksi tämän kuninkaan tirannisille taipumuksille. Hän nyt tuli jäseneksi kuuluisaan „Kuninkaan-lautakuntaan" ja katsottiin olevan Yrjö Pietarinpojan lahkolaisia; v. 1563 hän istui tuomitsemassa Juhana herttuan palvelijat kuolemaan ja oli myöskin määrätty itse herttuaa vartioitsemaan ja tuomitsemaan. Myöskin kuninkaan aloittamassa vainossa ylimyssukuja vastaan astuu Teitin nimi näkyviin. Kun Niilo Stuure'lle tehtiin tuo pilkallinen juhlakulku Tukholmassa, oli Teitti se, joka asetti olkikruunun hänen päähänsä; Stuure puolestaan hänelle toivotti vastalahjaksi niiniköyden kaulaan. Vaan hyväksi onneksensa Teitti joutui Yrjö Pietarinpojan vihoihin ja kuninkaan epäluulon alle juuri samaan aikaan, kuin nuo Upsalan murhat tapahtuivat, ja seurauksena oli, että hän tällä kertaa karttoi ylimyskunnan kostoa; istuipa itsekin syksyllä 1567 siinä tuomiokunnassa, joka piti oikeutta Yrjö Pietarinpojasta ja lienee tehnyt parastansa saadakseen tämän miehen tuomituksi. Vaikeammaksi tuli hänen asemansa niissä vaiheissa, jotka nyt seurasivat. Kuinka hän lienee seikkojansa selvittänyt, kun Eerik jälleen ryhtyi hallitukseen ja Yrjö Pietarinpoika oli päässyt entiseen vaikutukseensa, ei ole varsin selvää. Mutta kun Eerik kuningas syksyllä 1568 syöstiin valtaistuimelta, pantiin Jaakko Teitti vankeuteen Yrjö Pietarinpojan lahkolaisena. Hän nyt istui pitkät ajat vankina Tukholman tyrmässä, mutta on vihdoin vapaaksi päässyt viimeistään v. 1571. Tämän ajan perästä hän ei enää sekaantunut valtiollisiin seikkoihin, vaan näkyy siirtyneen Suomeen, jossa toimitti lainlukijan virkoja ja ainakin jonkun aikaa oli kaupunginkirjurina Turussa. V. 1577 hän oli niiden joukossa, jotka saattoivat Kaarina Maununtytärtä Liuksialaan. Hänen kuolemansa lienee tapahtunut v. 1596 tai seuraavana. Vaimo oli kuollut jo v. 1588. (Hist. Ark. VI.) Y. K.

Tengström-suku on alkujaan kotoisin Ruotsista. Tenganed'in pitäjässä Länsigötinmaalla omisti eräs Olavi Arvidinpoika Kaarlo XI:n ja XII:n aikana Djupedal'in rusthollin, ja hän tuli vihdoin ratsuväen majoitusmestariksi. Vaimo Justina Antintytär synnytti hänelle viisi lasta, ja tila lienee vielä jälkeläisten hallussa. Pojista v. 1688 syntynyt Yrjö rupesi lukemaan, ottaen pitäjän mukaan nimen Tengström. Hän kävi Skaran koulussa ja lukiossa ja tuli Lund'issa ylioppilaaksi; pa-

piksi vihittynä v. 1712 palveli hän Skaanessa sotapappina, nai v. 1718 Anna Cederberg'in, joka oli Suomesta kotoisin, vaikka silloin par'aikaa vanhempainsa kanssa oleskeli Ruotsissa pakosalla. Ison vihan loputtua Yrjö T. muutti Suomeen asumaan, palveli muutamia vuosia pitäjänapulaisena ja koulumestarina Kokkolassa, pääsi v. 1727 Sulvan kappalaiseksi ja kuoli 1742; vähää ennen oli vaimokin kuollut. Heiltä jäi 8 lasta orvoksi. Poika Juhana T., kolmas lapsista, oli syntynyt v. 1722, tuli Turussa maisteriksi v. 1751 ja oli sitten Kokkolan apulaispappina ja koulumestarina kuolemaansa asti; hän kuuluu olleen erinomaisen taitava saarnamies, mutta puuttuva Suomen kielen taito oli hänelle ollut esteenä parempaan virkaan pyrkiessään. Hänen vaimonsa oli Maria Chydenius, tunnetun Antti Chydenius'en sisar. Heistä on kirjallisuudessamme niin mainehikas suku Tengström kasvanut, kuten alempana oleva sukutaulu lähemmin osoittaa. * E. G. P.

Tengström, Jaakko, kirjailija, historioitsija, valtiomies, Suomen ensimmäinen arkkipiispa, syntyi Kokkolassa 4 p:nä Jouluk. 1755 yllämainitun Juhana T:n ja Maria Chydenius'en vanhimmaksi lapseksi. Heikkoutensa tähden poika sai hätäkasteen ja pysyikin kauan kivulloisena. Mutta hänen luonnonlahjansa olivat erinomaisen hynät ja tulivat mitä suurimmalla huolella kehitetyksi ja käytetyksi. Vanhemmat antoivat ensimmäisen kasvatuksen; äiti opetti muun muassa kasvioppia ja Euklideen alkeitakin; myöhemmin sai teräväpäinen poika opetusta äitinisänsä talossa ja Vaasan triviaalikoulussa. Aikaiseen kuoli isä, jättäin perheensä tukalaan asemaan, mutta nuori T. sai muilta apua, tuli Turussa ylioppilaaksi v. 1771, ja vaikka sairaus ja köyhyys senkin jälkeen tekivät estettä, oli hän jo v. 1775 valmis saamaan filosofian maisterin arvon; varattomana hän ei kuitenkaan voinut olla saapuvilla promotionissa, jolle kuninkaan läsnäolo silloin antoi suurta loistoa. Seuraavina vuosina T. oleskeli Kokkolassa, pitäen varakkaampien poikia varten yksityiskoulua, joka tuli hyvin suosituksi. Mutta pianpa halu ja kyky vetivät hänet yliopistoon takaisin, jossa nopeasti nousi arvoihin. V. 1778 hän tuli siveysopin dosentiksi ja v. 1780 ylimääräiseksi filosofian adjunktiksi. Kun muita ylennyksiä ei ollut sillä uralla odotettavissa, ja T., itse köyhä, piti siskoistaankin huolta, näytti papinura olevan hänen ainoana tulevaisuutenansa. Samassa sattui opettajapaikka yliopistossa tulemaan avoimeksi ja hakemuksestaan T. v. 1783 tuli teologian adjunktiksi, v. 1790 hän pääsi professoriksi ja v. 1803 Turun hiippakunnan piispaksi. Kaikki kolme kertaa hän oli toisena pantu ehdolle, mutta nimitettiin kuitenkin virkaan; paraaksi puolustukseksi lienee hänen jo silloin saavuttamansa kirjallinen maine ollut.

Runoilijana T. ensin tuli tunnetuksi. Kaunokirjalliset harrastukset olivat kauniimmassa kukoistuksessaan kun hän tuli yliopistoon; Aurankin rannoille olivat runottaret perehtyneet Aurora-seuran perustajain, Porthan'in, Kellgren'in, Clewberg'in huolesta. Suomalainen K. F. Creutz oli paras esimerkki siitä, kuinka vaikutusta ja kunniaa oli kykenevälle runoilijalle tarjona. T:llä olikin suuri luonnollinen taipumus runouteen. Kokkolassa ollessaan hän käänsi ruotsiksi *Aeneidin* ensimmäisen laulun, käyttäen aleksandriini-runomittaa ja loppusointua; samaan aikaan hän myöskin kuvaili Pohjanmaan saariston kauneutta eri runoelmissa, joista *Renön* niminen kappale oli etevin. Ruotsin „Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-akademiin" antoi edellä mainitulle korkeimman palkintonsa, jälkimäisen johdosta „Göteborgs Vitterhets och Vetenskaps samhälle" kutsui T:n jäsenekseen. Sittemminkin hän usein on runoillut; Göteborg'in mainitun kaunokirjallisuus- ja „Utile dulci" seurojen toimitukset sekä Stockholms posten ja Åbo tidningar säilyttävät hänen useimmat runoelmansa. Tässä muistettakoon myöskin niitä suosittuja kokoelmia, jotka hän kirjoitti lapsiaan varten: *Läseöfning för mina barn* (Turussa 1795, 1813) ja *Tidsfördrif för mina barn* (Turussa 1796, 1803, 1813, suomeksi Helsingissä 1836). Kaikki hänen runoelmansa lapsille painettiin vielä nykyään uudestaan (Viipurissa 1875).

---

* *Juhana Tengström,*
s. 1722, † 1767, apulaispappi.

1. *Jaakko*, s. 1755, † 1832, arkkipiispa. Lapset aateloitut nimellä af Tengström.
   - Kaarlo Jaakko, s. 1788, † 1828, yliopiston adjunkti.
   - Juhana Maunu, s. 1793, † 1856, professori.
     - *Johan Martin Jakob*, s. 1821, piirilääkäri.
   - Anton Fredrik, s. 1798, † 1828, taapikapteeni.
2. Juhana, s. 1757, † 1821, Vaasan kirkkoherra.
   - *Juhana Jaakko*, s. 1787, † 1858, professori. Nainut: 1) Sofia Magd. Tengström'in, arkkipiispa Jaakko T:n tyttären; 2) Johanna Karol. Tengström'in, kamreeri Kaarlo Fredrik T:n tyttären.
     - 1) *Juhana Robert*, s. 1823, † 1847, dosentti.
     - 1) Anna Sofia, s. 1826. P.: H. Kellgren, † 1856.
     - 1) Helena Maria, s. 1828, † 1857. P.: P. Tikkanen, † 1878.
     - 1) Loviisa Natalia, s. 1830, † 1881. P.: M. A. Castrén, † 1852.
   - Robert, s. 1794, † 1856, Kaskisten pormestari.
3. Kaarlo Fredrik, s. 1762, † 1824, kamreeri.
   - Kaarlo, s. 1794, † 1858, varatuomari.
   - Fredrik, s. 1799, † 1871, vuorimestari.
   - *Gabriel*, s. 1801, Pietarsaaren pormestari.
   - *Fredrika Charlotta*, s. 1807, † 1879. P.: J. L. Runeberg, † 1877.

Tieteenkin alalla T. ensiksi esiintyi palkintojen voittajana: v. 1780 hän saavutti jo mainitun Vitterhets-, Hist. o. Ant. akatemian suuren palkinnon kirjoituksella, jossa vastoin omaa vakuutustaan huvin vuoksi väitti, ett'ei *Kreikan ja Roman kirjallisuuden tunteminen* ole tarpeen uudenaikaisen kaunokirjallisuuden kehitykselle. Mutta pian hän ryhtyi parempiin tehtäviin. Porthan oli Turussa ollut hänen opettajanaan historiassa ja vv. 1779—81 Ruotsin puolella käydessään oli T. saanut nauttia tutkijain E. af Sotberg'in ja A. Schönberg'in opetusta. Tukholman arkistoista hän sai paljon aineksia kilpakirjoituksiinsa *Minne öfver Joannes Elai Terserus* ja *Om svenska sjömagten i äldre tider och särdeles i Konung Eric XIV:s tid.* Edellinen, laajennettuna painettu Turussa v. 1795 eri kirjana, sai Uppfostrings- eli Kasvatusseuran, jälkimäinen Vitterhets, Hist., o. Ant. akatemian korkeimman palkinnon (painettu saman akatemian toimituksissa v. 1788). Molemmissa arvokas sisällys on kauniin muodon kannattajana, joten ne ovat saaneet kestävämmän maineen kuin saman ajan useimmat kunniamuistot ja kilpakirjoitukset. Mutta siihen T. ei pysähtynyt. Väitöskirja-sarjassa *Vita et merita episcopi Isaaci B. Rothovii* (Turussa 1796 1813) hän Porthan'in esimerkin mukaan loi uutta valoa sen ajan historiaan esittäessään erään etevän yksityisen elämäkertaa, ja suoranaisesti T. säilytti rakastetun opettajansa muistoa kauniilla puheellansa *Oratio funebris in memoriam Henrici Gabrielis Porthan* (Turussa 1821); muitakin juhlapuheita on hän pitänyt. Isänmaallisen historiantutkimuksen aikakirjoissa T. senkin kautta on saavuttanut kunniasijan, että hän ensimmäisenä rupesi suuremmassa määrässä painon kautta säilyttämään historiallisia todistuskappaleita häviöstä. Hänen huolestaan ja liitteinä Turun tuomiokapitulin kiertokirjeihin ilmestyivät vv. 1821—32 9 vihkoa *Handlingar till upplysning i Finlands kyrkohistoria,* jotka sisältävät tärkeitä historiallisia asiakirjoja sekä tutkimuksiakin; samoin hän suurimmaksi osaksi on toimittanut kokoelman *Samling af Domkapitlets i Åbo Circulär-Bref 1564—1700* (Turussa 1836), jota vävy W. G. Lagus T:n kuoltua jatkoi. Rinnan näitten kokoelmain kanssa on mainittava T:n äärettömän runsasvarainen teos *Afhandling om presterliga tjenstgöringen och aflöningen i Åbo erkestift,* I —III (Turussa 1821—25), jossa kirkollinen hallinto tosin on pääaineena, mutta paljon historiallisiakin tietoja löytyy. Hyvin tehokasta apua antoi T. vihdoin viimeisiin päiviinsä asti nuoremmille tutkijoille, joista K. H. Strandberg, J. J. Tengström ja W. G. Lagus tässä mainittakoon.

Erityistä huomiota ansaitsee T:n pitkä ja uuttera toimi sanomalehti-kirjoittajana; yhdessä Porthan'in ja Franzén'in kanssa hän siinä kohden on ollut tienraivaajana Suomessa. *Åbo Tidningar* vuosilta 1782—1822 sisältävät hänen antamiansa alkuperäisiä tahi mukailtuja kirjoituksia noin kaksisataa, — osaksi runoelmia, osaksi kirjallisuutta ja historiaa koskevia kirjoituksia; ja kun Suomen ensimmäinen kirjallinen lehti *Allmän litteraturtidning, utgifven af ett sällskap i Åbo* perustettiin, oli T. senkin uutterimpia kannattajoita. Samoin kuin muutkin sen ajan lehdet sai tämä aikakauskirja kuitenkin pian kokea Kustaa IV Aadolfin ja sensuurin pelkurimaisuutta ja vainoa, ja siihen lienee T. ollut syynä. Arvostellessaan oikeauskoisen piispa Möller'in „Läsning i blandade religionsämnen" oli T. muka itse osoittanut liian vapaata uskonnollista kantaa. Luulolle olisi sekin voinut antaa aihetta, että T. aikoinaan filosofina oli katsottu harhaoppiseksi, vaikka hän kyllä sittemmin väitöskirjassa *De fide revelationi divinae habenda* (Turussa 1799) ehdottomasti on asettunut oikeauskoisuuden kannalle. Mitenkä lieneekin, ensimmäisen vuoden lopussa täytyi Litteraturtidning'in toimituksen peräyttää tehty tilausilmoituksensa. Syyksi mainittiin uudet ja odottamattomat vaikeudet postitoimiston puolesta; oikea vaikutin lienee ollut siinä, että asianomaiset arvelivat lehden puolustavan niin sanottua „neologiaa".

Yhtä tärkeä kuin T:n kirjallinen on hänen valtiollinen toimintansa; Suomen kansalle mitä tärkeimpänä hetkenä on hän tehokkaasti vaikuttanut maamme kohtalon muodostamiseen. Tätä nykyä ei kuitenkaan vielä voi tarkoin tuntea hänen kantaansa, syystä että T. on sulkenut kirjevaihtonsa vuoteen 1900 asti. Tarjona olevien vaikkapa hajanaisten tietojen avulla täytyy kuitenkin valaista mainittuakin puolta hänen moninaisesta vaikutuksestaan.

T. oli jo Ruotsin aikana liikkunut valtioelämässä. Oltuansa vv. 1799—1805 pari kertaa valtakunnan velkakonttorin ja pankin tilintarkastajana, josta kahdesti on antanut valitsijoilleen painetun kertomuksen, kutsuttiin hän v. 1800 Turun hiippakuntaa Norrköping'in valtiopäivillä edustamaan. Hän tuli silloin pankkivaliokunnan jäseneksi ja piispa Wallqvist'in kuoleman jälkeen sekreetivaliokuntaankin. Mutta paljoa laajempi vaikutusala tarjoutui v. 1808. Suomi oli Tilsit'in rauhassa määrätty Venäjälle, ja Aleksanteri I marsitti sotajoukkoja maata valloittamaan. Vakuutettuna siitä, että papiston avulla paraiten saattoi voittaa asukasten luottamusta, lähetti hän erään puolalaisen everstin, nimeltä Turski, T:n luoksi neuvottelemaan Suomen asemasta ja keinoista, joilla voisi tehdä sen kansaa onnelliseksi. Sitä ennen T. ei ole tiettävästi harrastanut Suomen itsenäisyyttä, mutta kun Venäläisten tuloa Turkuun odotettiin

ja niiden täydellinen voitto monesta oli todennäköinen, hän ei tahtonut tahi tohtinut evätä yhteyttä niiden kanssa. Maaliskuun keskipaikoilla v. 1808 tahi vähää sen jälkeen, siis ainakin puoli vuosi ennen suomalaisen deputationin ikimuistettavaa toimintaa, hän nähtävästi on ruvennut kirjevaihtoon Aleksanteri I:n kanssa, vieläpä näkyy siinä puhuneen yliopistonkin nimessä. Keisarin ensimmäisessä reskriptissä 16 p:ltä Kesäk. 1808 saikin konsistoori sitten aivan odottamatta armolliset kiitokset „niistä luottamuksen ja kiitollisuuden tunteista, jotka T:n kautta oli tuotu ilmi Turun yliopiston puolesta". Sellaisten tunteiden lausumisesta pöytäkirja ei sisällä vähintäkään jälkeä; konsistoorin vastakkainen kanta kuvautuu muun muassa siinä, ett'ei se tahtonut sodan kestäessä ryhtyä keisarin tarjoomien parannusten ehdottamiseen eikä vielä 3 p. Maalisk. 1809 kanslerin vaaliinkaan, puhumattakaan Calonius'en tunnetusta rehtorin programmista. Yleistä huomiota herätti sekin, että T. 5 p. Toukok. ensimmäisten joukossa sai Annan tähdistön ensimmäisen luokan; kansa lauloi hänestä häväistyslauluja; hädin tuskin piispa pääsi pakoon, kun yhteinen kansa tahtoi viedä hänet vangiksi ruotsalaiseen leiriin kesällä v. 1808. Mutta syksyllä kallistui voitto kokonaan Venäjän puolelle, ja maan etevimmät miehet huomasivat Suomen ainoan pelastuksen olevan itsenäisyystuumissa. Samassa oli T:nkin asema jälleen turvattu. Helmikuulla 1809 hän kävi Pietarissa, jolloin lienee voittanut keisarin suurta suosiota; Porvoossa valtiopäivillä 1809 hän tietysti tuli pappissäädyn puhemieheksi ja sen ohessa esimieheksi siihen komiteaan, joka sai ehdottaa hallitusneuvoston ohjesäännön. Suuremmalla mielihyvällä kuin muut sen ajan miehet näkyykin T. ajatelleen 1809 vuoden tapauksia. „Velvollisuutensa ja hyvän vanhan tavan mukaisesti" hän valtiosäätyjen työstä antoi papistolle erityisen ruotsinkielisen *kertomuksen* (painettu Turussa 1809, Tukholmassa 1810 ja „Mimer" nimisessä aikakauskirjassa v. 1839), jossa luottamuksella vetoo jälkimaailman tuomioon siitä, kuinka Suomen kansan edustajat olivat varjelleet isänmaan ja säätyjen oikeuksia Porvoon valtiopäivillä, „jotka monessa suhteessa Suomen aikakirjoissa tulevat olemaan merkilliset ja unohtumattomat".

T. oli erittäin innokas saarnaaja ja on monesti itse hoitanut niitä seurakuntia, jotka olivat hänellä palkkapitäjinä. Verrattoman paljoa tehokkaammin hän kuitenkin piispana saattoi vaikuttaa kirkon hyväksi; yksistään sekin haara T:n vaikutuksesta olisi riittänyt säilyttämään hänen nimeänsä. Kaikkiin kirkollisen hallinnon erityishaaroihin hyvästi perehtyneenä, kuten yllämainittu teos „Afhandling om presterliga tjenstgöringen" kyllin kylläksi osoittaa, on hän huolella ja taidolla määrännyt tarkan järjestyksen noudattamista, missä paljon ennen riippui asianomaisten hyvästä tahdosta. Kirkkokuri, köyhäin ja sairaitten hoito, pappilojen hoito, tilastolliset viiden vuoden taulut y. m. ovat hänen toimestaan joutuneet paremmalle kannalle, ja annettu esimerkki on Turun hiippakunnan ulkopuolellakin tullut noudatetuksi. Suurimman huolensa hän kuitenkin omisti kaikille opetukseen kuuluville asioille. Yliopiston opettajana ollessaan hän papinsivistyksen edistämiseksi perusti seminaarin jumaluusoppia ja kasvatustiedettä varten, ja kansan opetusta hän samalla huolella harrasti; v. 1804 painettiin hänen tekemänsä kirjoitus *Om Ahlmanska Sockne-Skolarnes tjenligaste inrättning*, ja T:n kiertokirjeet papistolle ovat vielä kauniimpi osoite hänen valistusharrastuksistaan. Kun v. 1817 uskonpuhdistuksen riemujuhlaa oli vietetty, asetettiin eri komiteoja ehdottamaan parannuksia kirkkolakiin, katkismukseen, käsi- ja virsikirjoihin. T., joka sam. v. oli saanut arkkipiispan arvon, oli esimiehenä ja työskenteli viime aikoihinsa asti tätä tarkoitusta varten. Erittäin on mainittava, että teki uuden kirkkolaki-ehdotuksen ja paransi vanhempia suomalaisia virsiehdotuksia; tämän työn hedelmät ilmestyivät vasta hänen kuolemansa jälkeen painetussa kokoelmassa: *Uusia virsiä kirkossa ja kotona veisattavia, I, II* (Turussa 1836). Pappeinkokouksissa vv. 1807 ja 1825, jotka T. pani toimeen, otettiin hiippakunnan asiat hänen johdollansa keskusteltaviksi. – Piispana T. myöskin vanhan tavan mukaan oli yliopiston varakansleriksi itsemäärätty. Yliopiston taloudellisen aseman parantamiseen hän tehokkaasti on vaikuttanut sekä professorina että varsinkin varakanslerina; uusi ja edullinen palkkaussääntö v:lta 1811 oli etupäässä hedelmä siitä suosiosta, jonka yliopisto T:n kannan kautta oli voittanut vv. 1808 ja 1809. Riemun hetki se hänellä olikin kun v. 1817 sai latinaisella *juhlapuheella* vihkiä yliopiston uuden huoneen Turussa käytäntöön. Tämä oli ikäänkuin hänen jäähyväisensä yliopistolle; samana vuonna hän jo pyynnöstään oli saanut eronsa varakanslerinvirasta; kymmenen vuotta myöhemmin Turun palo hävitti yliopiston vanhan kotikaupungin ja vasta rakennetun uuden yliopistonhuoneenkin.

Ihmeteltävä oli tosiaankin T:n jo kerrottu monipuolinen kyky ja toiminta ja vielä on kuitenkin mainittava, että hän itse on hyvällä menestyksellä harjoittanut maanviljelystä ja sen lisäksi nimeään ilmoittamatta on kirjoittanut *Opetuskirjan maanviljelemisessä Suomen yhteiselle kansalle*, jolle Suomen talousseura määräsi korkeimman palkintonsa, vaikka tekijä siitä luopui (painettu ruotsiksi vv. 1803 ja 1844, suomeksi 1844 ja 1846). Talousseuran töissä T. usein on ollut osallisena, samoin monessa muus-

sakin yhtiössä, esim. Turun soitannollisessa seurassa. Ruotsin Vitterhets-,'Hist., o. Ant. akatemia kutsui hänet v. 1793 jäsenekseen, jonka johdosta piti puheen *Om de fordna Finnars Sällskaps-Nöjen och Tidsfördrif;* samoin T. oli jäsen pro Fide et Christianismo yhtiössä, pipliaseurassa j. n. e. Monenlaisia suosionosoituksia hän oli saanut hallitsijoiltaan: v. 1800 hän tuli jumaluusopin tohtoriksi, v. 1809 hänen lapsensa aateloittiin nimellä af Tengström (ritarihuoneen n:o 169) ja hän itse sai v. 1811 elinijäkseen Närpiön seurakunnan palkkapitäjäksi, puhumatta kunniamerkeistä. V. 1827 hän viimeisessä Turussa pidetyssä promotionissa tuli riemumaisteriksi.

V. 1787 T. oli nainut Anna Kristiina Caloander'in, joka synnytti hänelle kolme poikaa ja kolme tytärtä. Korkeassa iässä Suomen ensimmäinen arkkipiispa kuoli Turussa 26 p. Jouluk. 1832; yliopisto vietti v. 1834 muistojuhlan hänen kunniakseen. (Hels. Morgonblad 1833; Tengström, Chronol. Ant.; Strandberg, Herdaminne; Suomi 1842; Handl. i anledn. af prestmötet i Åbo 1842; Bidrag till känned. af Finl. Natur och folk, 17, 24; Lagus, Strödda blad; R. Castrén, Skildr. ur Finlands nyare hist.; yliopiston arkisto, y. m.). E. G. P.

Tengström, af, Johan Martin Jakob, luonnontutkija, edellisen pojanpoika, syntyi Turussa 18 p:nä Marrask. 1821. Hänen isänsä oli silloinen adjunkti, sittemmin eläintieteen ja kasviopin professori Juhana Maunu af T., äiti Hedvig Gustaava Charlotta Prytz. Tultuaan Helsingissä ylioppilaaksi 1839 rupesi nuori T. harjoittamaan luonnontiedettä, kävi siinä tarkoituksessa Venäjän Karjalassa sekä Suomen eri osissa tutkimusmatkoilla vv. 1839—44, samoin Venäjän Karjalassa vv. 1863 ja 1867, ja matkusti vv. 1848—49 Amerikkaan ja Itä-Indiaan. Harrastaen etupäässä Suomenmaan perhosten tutkimista on T. sillä alalla kirjoittanut muutamia arvokkaita luetteloja: *Bidrag till Finlands fjärilfauna; Geometridæ, Crambidæ et Pyralidæ faunæ Fennicæ; Anmärkningar och tillägg till Finlands småfjärilfauna* ja *Catalogus Lepidopterorum faunæ Fennicæ præcursorius,* kaikki painetut Fauna et Flora seuran Notiser'eissa (Helsingissä 1848—69). V. 1845 T. tuli amanuensiksi yliopiston eläintieteelliseen museoon, v. 1851 hän suoritti kirurgian maisterintutkinnon ja v:sta 1851 hän on ollut lääkärinä, ensin Käkisalmessa, ja nykyään Lohjan piirissä. V. 1855 hän nai Karoliina Vilhelmiina Dorrendorff'in ja v. 1865 Maria Amalia Keldan'in.

Tengström, Juhana Jaakko, kirjallisuuden historioitsija, filosofian professori, syntyi 22 p. Lokak. 1787 Kokkolassa; vanhemmat olivat pitäjän apulainen ja opettaja, sitten Vaasan kirkkoherra, jumaluusopin tohtori Juhana T. († 1821) ja Margareeta Elisabet Aejmelaeus († 1827). Hänen isänsä äiti Maria Chydenius oli Samuel ja Antti Chydenius'en sisar ja hänen setänsä oli kuuluisa arkkipiispa Jaakko Tengström, siis hänellä oli omassa suvussaan etevät esimerkit edessään. Ensin hän sai opetusta Vaasan koulussa, johon kaupunkiin isä 1791 oli tullut kappalaiseksi, ja lähetettiin sitten joksikin ajaksi Ouluun oppiaksensa niillä seuduin Suomen kieltä. Hän kirjoitettiin 1803 Turun yliopistoon, vuotta ennen Porthan'in kuolemaa ja sam. v. jolloin setä tuli Turun piispaksi. Luki kaksi vuotta 1804—6 Upsalan yliopistossa, missä D. Boethius'en ja B. C. H. Höijer'in luennot saivat hänet mieltymään uuteen kriitilliseen filosofiaan. Palasi 1807 Turkuun; sodan syttyessä opinnot vähäksi ajaksi keskeytyivät, mutta Venäläisten leppeä käytös saattoi pakenijoita palaamaan jo syksyllä 1808, ja T. suoritti kandidaatitutkintonsa kevätlukukaudella 1809. Rauhan tultua seppelöitsi hänet sitten 1810 promotori F. M. Franzén tohtoriksi. Nimitettiin 1811 kirjallishistorian dosentiksi, seur. v. ylimääräiseksi adjunktiksi, 1816 kirjastonhoitajan apulaiseksi; yliopiston kirjastossa hän oli v:sta 1811 palvellut ylimääräisenä amanuensina, ja tähän laitokseen hän oli kiinnitettynä, suurella rakkaudella sitä palvellen, siksi kunnes tuli professoriksi eli Turun paloon asti. Ne väitöskirjat, jotka hän tällä ajalla latinaksi julkaisi, koskivat kreikkalaista kirjallisuutta ja runoutta; yksi oli *De viris in Fennia peritia litterarum Graecarum claris, pars I—VIII* 1814—21: paitsi sitä hän julkaisi teoksen ***Försök till Grekisk språklära*** 1822. Hänen muusta samanaikuisesta kirjallisesta vaikutuksestaan katso alempana. Elokuussa 1817 lähti hän orpananansa J. M. af Tengström'in seurassa kaksivuotiselle ulkomaanmatkalle niihin Euroopan maihin, joissa taide ja kirjallisuus ihanimmin kukoistivat; hän kulki Ruotsin ja Tanskan kautta Saksaan, sitten Wien'in ja Triest'in kautta Italiaan, missä viipyi kuusi kuukautta, enimmäkseen Venetsia'ssa, Roma'ssa ja Napoli'ssa, sieltä hän matkusti Schweizin halki Pariisiin ja palasi Heidelberg'in, Köln'in ja Göttingen'in kautta Ruotsin sekä Jouluk. 1819 Turkuun. Tästä retkestä hän julkaisi „Åbo Tidningar"issa ja „Mnemosyne"ssä 1820—22 „katkelmia päiväkirjastaan". Julkaistuaan 1826 väitöksen *De fundamento virtutis* nimitettiin hän 40:n vuoden iässä filosofian professoriksi 25 p. Elok. 1827, juuri ennen Turun onnetonta paloa (4 ja 5 p. Syysk.), joka hävitti akatemian, sen kirjaston ja kokoelmat. Vasta Helsingissä, yliopiston muuton jälkeen, vihittiin T. yhdessä J. G. Linsén'in kanssa virkaansa, — edellisenä päivänä, 1 p. Lokak. 1828, oli Aleksanterin yliopiston vihkimysjuhla ollut. Kaksikymmentä vuotta vaikutti hän

professorina, kuulijoilleen esittäen Hegel'in filosofiaa, ja sai Tammikuussa 1848 täysinpalvelleena eron, oltuaan 22 p. Kesäk. 1847 filosofisen tiedekunnan tohtorin- ja maisterin-vihkiäisissä seppelöitsijänä. Jo Turussa hän oli v:sta 1823 ollut pohjalaisen osakunnan kuraatorina, ja Helsingissä hän oli saman osakunnan inspehtorina 1837—48. Erotessaan sai hän nuorten kansalaistensa kunnioituksen ja rakkauden osoitteeksi R. W. Ekman'in tekemän öljytaulun „P. Lyytinen lukee runojaan suomalaisessa pirtissä", joka on tämän taiteilijan paraita teoksia. Kymmenen vuotta hän vielä eli, nauttien „viisaan lepoa", ja kuoli Helsingissä 11 p. Huhtik. 1858; haudan ääressä lauloivat pohjalaiset ylioppilaat: „ollos siunattu, joka uskollisesti työtä teit isänmaallesi, ja pyhitit jalosti, empimättä lämpimän kätesi valon työhön."

Nämä sanat sisälsivät täyden totuuden, sillä T. ei ollut ainoastaan oppinut, humaanista sivistystä omistava professori, uskollinen työntekijä valon ja aatoksen palveluksessa, hän oli myöskin suomalaisen isänmaan innokkaimpia poikia, suomalaisen sivistyksen ja kansanhengen mitä lämpimin tulkitsija, vaikk'ei ollut varustettu loistavilla taidoilla ja vaikka hän sentähden mieluimmin vetäytyi huomaamattomaan sijaan, antaen muiden johtaa puhetta. Kuitenkin hän on kirjoittanut liian paljon ansaitaksensa jälkimailman unhotusta. Hänen monipuolista, humaanista oppiansa ja jaloa mieltänsä todistaa kaikki, minkä on kirjoittanut; hän oli Platonin ja Aristoteleen oppilas, Kreikan kultuuri ja sen ihanteet olivat lähimpänä häntä, mutta yhtä lämmin oli hänen sydämmensä suomalaiselle sivistykselle, sekä sille, joka historian kulun kautta on voitettu, että sille, joka on alkuperäisesti kotimainen. Sen hän osoittaa jo eräässä „Auraan" 1817—18 painetussa kirjoituksessa *Om några hinder för Finlands litteratur och kultur,* jossa innokkaasti vaatii Suomen kansanrunouden keräilemistä ja Suomen kielen tieteellistä kehittämistä; tämän hän sai pitkät ajat jäljemmin iloksensa nähdä tapahtuvan niin rikkaasti ja laveasti, että hän kenties ei semmoista aavistanutkaan. Niissä „aforismeissa" eli „paragrafeissa Suomen muinaisuudesta" jotka liitteenä olivat yhdistetyt hänen yliopiston historiaansa, osoitti hän myös, kuinka syvästi käsitti Suomen kansanlaulun ihanuutta ja Suomen kieliaarteiden korkeaa arvoa. Tämä yliopiston historia, ilmestynyt 1838 (nimilehdellä 1836) vaatimattomalla nimellä *Chronologiska Förteckningar och Anteckningar om Finska Universitetets fordna Procancellerer* j. n. e., on hänen tunnetuin ja käytetyin teoksensa, oikeastaan elämäkertojen kokoelma, mutta samalla tieteitten historia Suomen yliopistossa. Siinä löytyy myös kolme pitempää, kolmen ensimmäisen erittäin ansiokkaan varakanslerin, Rothovius'en, Petraeus'en ja Terserus'en, elämäkertaa. Jo ennen oli hän julkaissut kaksi etevää biografista tutkimusta, Suomen sivistyshistorialle varsin merkilliset teokset *Johan Gezelii den äldres Minne,* Turussa 1825, ja *Gezelii den yngres Minne,* Helsingissä 1833 (ensimmäinen käsikirjoitus jälkimäiseen hävisi, painettavaksi valmiina, Turun palossa). T. kuuluu etevimpiin kirjallisuuden historioitsijoihin, ja hänen teoksensa sisältävät paljoa enemmän kuin arvaakaan; paitsi sitä ne perustuvat itsenäiseen lähteitten tutkimiseen. Nämä kolme elämäkerrallista teosta antavat hänelle itselleen kunnioitetun sijan Suomen kirjallishistoriassa. Että hän Helsingissä, professorina ja vielä virasta erottuaan, jatkoi tutkimuksiansa Suomen sivistyshistoriassa, sen todistavat vielä monet kirjoitukset, mitkä ovat painetut osaksi „Joukahaiseen" (II vihko, 1845) osaksi kirjallisuuden seuran Suomi-kirjaan; näistä jälkimäisistä pitää mainita: *Några blad ur Finlands häfder före K. Gustaf I:s regeringstid,* 1853, sekä hänen vävynsä P. Tikkasen järjestämä, T:n kuoleman jälkeen ilmestynyt *Finland och Finska Lagöfversättningar, bidrag till inhemska historiestycken I—VI,* 1864—65. Ne osoittavat sitä syvää, tunnollista tutkimusta, jota hän harjoitti myöhäiseen vanhuuteensa asti.

J. J. Tengström oli luonnollisesti yksi Suomalaisen Kirjallisuuden seuran perustajoita 1831 ja oli sen varapuheenjohtajana v:sta 1834 kuolemaansa asti; useasti käyden sen kokouksissa, otti hän harvoin osaa julkiseen keskusteluun. Mutta sitä vilkkaammin harrasti hän kaikkea, mikä koski suomalaista kirjallisuutta ja isänmaata, kun oli yksityisessä seurapiirissään ja kodissaan; sillä siellä hänellä oli elämänsä viime vuosikymmeninä ympärillään suomalaisen sivistyksen hartaimmat ystävät ja etevimmät edustajat, niinkuin E. Lönnrot, J. L. Runeberg, J. V. Snellman, J. J. Nervander, F. Cygnæus, E. A. Ingman, M. A. Castrén y. m., joista moni oli hänen likeinen sukulaisensa ja jotka kaikki kunnioittivat häntä kokeneena neuvonantajana, vilpittömänä isänmaanystävänä, Auran aikojen edustajana. Kodin lieden ääressä kasvoi hänelle myös rikas sekä ilon että surun lähde. Jo Turussa oli hän 13 p. Marrask. 1821 nainut orpanansa Sofia Magdaleena af Tengström'in, arkkipiispa Jaakko T:n nuorimman tyttären; tämän kanssa hänellä oli kolme poikaa, joista kaksi lapsuudessa kuoli, ja kolme tytärtä; myöskin tämän ensimmäisen vaimonsa kadotti hän 30 p. Jouluk. 1832. V. 1835 nai hän toisen orpanansa Johanna Karoliinan, senaatin kamreerin Kaarlo Fredrik Tengström'in tyttären, joka 1830 oli jäänyt leskeksi filosofian professorin Fredrik Berg-

bom'in jälkeen. Nyt kukoisti hänelle uusi perheellinen onni, kun ainoa poika Juhana Robert (ks. alempana) kasvoi ja rupesi kulkemaan isänsä jälkiä, ja hänen kolme tytärtänsä naitiin miehille, jotka ovat suomalaisessa kirjallisuudessa tunnetut ja mainiot (ks. sukutaulua). Mutta tähän onneen sekoittui mitä katkerin suru: ensin vaipui toivehikas poika, vielä nuorukaisena, kuolemaan kaukaisessa maassa, sitten kaksi hänen vävyänsä laskettiin hautaan hänen silmiensä edessä paraassa mieheniässään, ja vihdoin yksi hänen naitu tyttärensä kuoli. Tämä kävi vanhukselle liian raskaaksi, ja hän vaipui kuolemaan.

B. O. S.

Tengström, Juhana Robert, filosofian dosentti, edellisen poika ensimmäisestä aviosta, syntyi 24 p. Toukok. 1823 Turussa. Jo hänen lapsuudessaan, yliopiston muuttaessa Turun palon jälkeen, tuli kuitenkin Helsinki hänen kodiksensa, siellä kävi hän koulua A. A. Laurell'in y. m. 1831 perustamassa lyseossa, ja tuli ylioppilaaksi syntymäpäivänänsä 1839. Jo sam. kesänä seurasi hän M. A. Castrén'ia matkalla Venäjän Karjalaan tietoja hankkimaan Kalevalan ja suomalaisen taruston valaisemiseksi. Ylioppilasaikana teki hän sitä paitsi useita matkoja Suomessa, ja 1843 ystävänsä H. Kellgren'in kanssa matkustuksen Saksaan, missä molemmat kesälukukautena olivat Berlinin yliopistoon sisäänkirjoitetut. Yhdessä H. Kellgren'in ja K. K. Tigerstedt'in kanssa suoritti hän filosofian kandidaatitutkinnon 17 p. Toukok. 1844 ja seppelöitiin sam. v. maisteriksi, kevätlukukautena 1846 tuli hän lisensiaatiksi ja vielä sam. v. dosentiksi filosofiassa; seur. v. isä seppelöi hänet, vaikka poissaolevana, tohtoriksi. Hän oli näet jo syksyllä 1846 toisen kerran lähtenyt ulkomaille, ensin jälleen Berliniin, missä hän viipyi seur. v:n Maaliskuuhun, ja sieltä H. Kellgren'in seurassa Pariisiin, jossa hänen lyhyt elonsa oli päättyvä. Siellä hän sairastui kovaan lavantautiin ja kuoli 13 p. Marrask. 1847, 24 vuoden iässä; hän haudattiin Montparnasse'n hautausmaahan, missä hänen luunsa lepäävät Franskan mullassa.

Hänessä sammui mitä valoisin toive suomalaiselta tieteeltä ja taiteelta samoin kuin kansalliselta asialta. Isänsä totisella vaan vapamielisellä johdolla kasvatettuna kodissansa, jossa Suomen yliopiston paraat voimat kokoontuivat, kehittyi hän varsin varhain; hänen halunsa kaikkeen jaloon ja kauniisen elpyi ja kasvoi, hänen humanistiset ja filosofiset opintonsa kantoivat pian hedelmiä. Jo nuorena Schiller'iin ja Waller Scott'iin ihastuneena, antausi hän etenkin tutkimaan kaunetiedettä ja runoutta, varsinkin jälkimäisen suhdetta kansallisuuteen. Hänen ensimmäinen painettu kirjoituksensa „Almqvist'in ja Runeberg'in eri katsantokannat elämästä ja mailmasta" (Hels. Tidningar 1843) oli esitelmä pohjalaisessa osakunnassa. Vasta maisterinarvon saavutettuansa alkoi kuitenkin varsinainen kirjallinen toimintansa vv. 1844—46, samaan aikaan kuin „Saima" ilmestyi. V. 1844 Marrask. 9 p. pohjal. osakunnan vuosijuhlassa piti hän esitelmänsä „Suomen kansasta, niinkuin sitä Kalevalassa kuvaillaan" (pain. Joukahaiseen II), joka synnytti kiistelyn Saiman kanssa, ja rupesi seur. v. 1845 H. Kellgren'in ja K. K. Tigerstedt'in kanssa julkaisemaan *Fosterländskt Album*, jonka ensi vihossa löytyy hänen etevin tutkimuksensa „Kuvaelmia isänmaallisen kirjallisuuden alalta, I Kalevala", sitten Elias Lönnrot'ille ja Juh. Ludv. Runeberg'ille omistetun *Finsk Anthologi*, I osan, jotka osoittavat hänen hehkuvaa isänmaanrakkauttaan. Kaikki nämä kirjoitukset olivat kuitenkin Ruotsin kielellä. Kotonaolonsa viimeisenä vuonna 1846 kirjoitti hän latinaksi dosentin ja tohtorin arvoja varten kaksi akatemiallista väitöskirjaa, käsittäen itsenäisen kritiikin Hegel'in filosofian opista kauniin taiteen olennosta. Tähän loppui hänen kirjallinen tuotteliaisuutensa. Viimeiseltä ulkomaanmatkaltaan kirjoitti hän kotiin laveita kirjeitä niistä uskonnollisista, valtiollisista ja yhteiskunnallisista asioista, jotka silloin mailmaa järkyttelivät; lämpimimmin sykki kuitenki viimeiseen asti hänen sydämmensä isänmaalle. Hänen varhainen kuolonsa herätti kaikissa ystävissä kotimaassa syvää surua, jonka lausui julkisuuteen J. V. Snellman muistosanoissa „Litteraturblad'issa", Joulukuun numero 1847, sekä F. Cygnæus puheessa akatemialliselle lukuyhdistykselle Joulukuun alussa 1847, sittemmin painettu „Afhandlingar i populära ämnen" kirjan 2 vihkoon, 1853. (Personallinen tuttavuus.)

B. O. S.

Tengström, Gabriel, valtiopäivämies, silloisen tullinhoitajan, sittemmin senaatin kamreerin Kaarlo Fredrik T:n ja hänen puolisonsa Anna Margareeta Bergbom'in poika, syntyi Pietarsaaressa 3 p. Maalisk. 1801, ylioppilas 1818, filosofian tohtori 1823, antautui sitten lainoppiin ja meni 1826 Vaasan hovioikeuteen auskultantiksi. Oltuansa maalla tuomarien apulaisena ja hoidettuansa itse ajoittain tuomiokuntia, T. nimitettiin 12 p. Huhtik. 1836 vara-maasihteeriksi Viipurin lääniin sekä sam. v., 16 p. Marrask., syntymäkaupunkinsa Pietarsaaren pormestariksi, missä virassa pysyi 37 vuotta, ottaen vasta 1873 ikänsä tähden siitä eron. T., joka oli lahjakkaana ja tiedokkaana virkamiehenä tunnettu, sai peruslaillisen hallitusmuodon heräämisessä sen todisteen valitsijain luottamuksesta, että tuli Tammikuun-valiokunnan jäseneksi 1862; sittemmin hän valittiin Pietarsaaren edustajaksi valtiopäiville 1863—64, 1872 ja 77—78. Hänen vilkkaasta osan-

ottamisestaan keskusteluihin sekä siitä lämpimyydestä, millä nimenomaan kannatti oman seutukuntansa etuja, siitä ovat todisteena porvarissäädyn pöytäkirjat, etenkin kaksilla ensimmäisillä valtiopäivillä, milloin istui jäsenenä edellisillä talousvaliokunnassa, toisilla merilaki-valiokunnassa. Muun muassa hän anoi vesiyhdistyksen rakentamista Ätsärin vesien ja Alajärven välille. Ollen monessa katsannossa vanhallaolija, kuului T. myöskin niihin, jotka kielikysymyksessä kiivaimmin kannattivat porvarissäädyn suomalaisuutta vastustavaa kantaa. — Hallitus on kutsunut T:n useihin tärkeihin komiteoihin jäseneksi. Hän sai 1865 hovioikeuden-assessorin nimiarvon, ja oli maisterinvihkiäisissä 1873 riemumaisterina. On naimisissa Vilhelmiina Kristiina Tingelund'in kanssa, joka on kauppiaantytär Vaasasta.

Teppoinen, Tuomas, talonpoikainen soturi, joka on maineensa saanut Juhana III:n aikuisessa Venäjän sodassa, oli kotoisin Valkjärven pitäjästä, joka siihen aikaan vielä luettiin Muolan eli Pyhäristin kirkkoherrakuntaan. Näillä rajamailla, missä tuskin milloinkaan oli luotettavaa rauhaa, joka mies oli syntyperäinen soturi, ja kun varsinainen sota syttyi oli helppo löytää rahvaan keskuudesta rohkeita miehiä, jotka vakojina ja sisseinä tarjosivat hallitusmiehille apuansa. Tässä toimessa astuvat erittäin näkyviin kolme Teppoista, Tuomas, Matti ja Pietari, joista ainakin kaksi edellistä näyttävät olleen veljeksiä ja asuneen Valkiamatkan kylässä Valkjärvellä. Vuodesta 1571 alkaen heitä yhtenään käytettiin vakomisretkillä; palkka maksettiin kruunun viljavaroista Viipurin linnasta, jonka ohessa saivat jo v. 1573 elinkautisen veronvapauden tilallensa. Myöhemmin Matti Teppoinen katoo näkyvistä ja ainoastaan Tuomas jatkaa yhä suuremmalla menestyksellä sotaista palvelustansa. Koska yleisen rälssin ratsupalvelus jo oli kutistunut varsin mitättömäksi, ruvettiin tähän aikaan antamaan veronvapautta otolliseksi ajaksi semmoisille talonpojille, jotka ottivat ratsupalvelusta omalla kustannuksellansa tehdäkseen; niitä koottiin keveäksi ratsujoukoksi, jota tavalliseesti käytettiin vakomis- ja partioretkillä ja tunnettiin nimellä „tiedustus-lipullinen“ (känne-phanan). Sodan loppupuolella sama laitos levisi Suomen muihinkin maakuntiin ja tämmöisiä vapatalonpoikia eli niinkutsutuita knaapeja („itse-miehiänsä“) käytettiin paljon vakinaisissakin ratsuväen lipullisissa; se oli ensimmäinen luonnos ruotujakoiseen ratsuväkeen ja rustholli-laitokseen. Mutta sodan alulla näitä knaapeja ainoastaan rajamaakunnista nostettiin ja niiden päälliköksi eli ratsumestariksi kohosi Tuomas Teppoinen. Pontus De la Gardie kiitti erittäin sitä hyötyä, jota Teppoinen oli hänelle Käkisalmen läänin valloittamisessa tehnyt, ja miehen nimi tuli niin kuuluisaksi, että Muolan kirkkoherra eräässä anomuskirjeessä kuninkaalle luuli paraiten ilmoittavansa seurakuntansa aseman, kun sanoi sen olevan siinä, „missä Tuomas Teppoinen asuu“. Venäläis-sodan loputtua Tuomas Teppoinen vielä mainitaan vuosisadan loppuun asti ja on luultavasti elänyt toista vuosikymmentä seuraavaakin satalukua. V. 1614, Kesäk. 3 p., suotiin hänen Anni nimiselle leskellensä veronvapautta mies vainajansa tiluksiin. (Salenius, Muolan pit.; Tavaststjerna, Lisätietoja; Koskinen, Nuijasota.) Y. K.

Terserus, Juhana, piispa, syntyi Maaliskuussa 1605 Leksand'issa Taalaissa; isä Elaus Terserus, oppinut ja näillä paikkakunnilla suuresti kunnioitettu mies, oli siellä kirkkoherrana. Äiti Anna Svinhufvud kuoli pojan ollessa neljän vuoden vanhana. Juhana T. tuli varhain tunnetuksi tiedoistaan ja pääsi 1626 opettajaksi Vesteros'in triviaalikouluun. Vasta kaksi vuotta sen jälkeen tuli hän ylioppilaaksi Upsalaan, vihittiin papiksi 1630 ja meni vv. 1633—37 ulkomaille, milloin Wittenberg'in, Jena'n ja Helmstad'in yliopistoissa juurta jaksain perehtyi vanhoihin kieliin, etenkin hepreaan; ollessaan likeisessä keskeydessä jumaluusoppineen G. Calixtus'en kanssa mieltyi T. vapaampaan ja valistuneempaan käsitykseen uskonnon asioissa kuin se, joka tänä suvaitsemattomuuden aikakautena oli tavallinen luterilaisen kirkon edustajoissa. Palattuaan Ruotsiin tuli hän lehtoriksi Vesteros'in lukioon, seppelöittiin Upsalassa maisteriksi 1639 ja nimitettiin 1640 jumaluusopin professoriksi uuteen Turun yliopistoon, jossa hän pian joutui huomatuksi varsin etevänä opettajana. Hän oli myös ensimmäinen, joka Turun yliopistossa seppelöitiin jumaluusopin tohtoriksi. V. 1647 hän muutettiin professoriksi Upsalaan ja sai hallitukselta toimekseen tehdä uuden latinankielisen käännöksen vanhasta testamentista ynnä olla kuningatar Kristiinan opettajana heprean kielessä. Kuningattaren mieltymys T:een eneni vielä tämän esiintymisen tähden valtiopäivillä 1647 ja 1650. Edellisillä vastusti hän Concordiae-kaavan hyväksymistä tunnustuskirjaksi, johon ei myöskään kuningatar ollut suostuvainen; jälkimäisillä hän kiivaimpien joukossa vaati poislahjoitettujen maatilojen peruuttamista kruunulle. Vaan hänen käytöksensä näissä kysymyksissä tuotti hänelle sitten pahaa turmiota; häneen kiintyivät uskonkiihkoisten virkaveljien epäluulot harhaoppisuudesta, ja aatelistossa sai hän lahjoitusmaitten asian tähden monta mahtavaa vihollista. Kristiinankin suosion kadotti hän, kun syytettiin että olisi tietänyt eräästä A. Messenius'en ja hänen poikansa tekemästä salaliitosta 1651, jonka tarkoituksena oli syöstä kuningatar valtaistuimelta ja nostaa siihen

prinssi Kaarlo Kustaa. Vaikka T:llä lienee ollut hankkeesta vihiä, pääsi hän asiasta vapaaksi, sentähden että monet muut korkeat henkilöt olivat siihen sekoitetut, josta syystä katsottiin arveluttavaksi jatkaa tutkintoa aivan kauas. Kaarlo X Kustaa kohteli kuninkaaksi tultuansa T:ta erinomaisella suosiolla ja nimitti hänet Turun piispaksi 5 p. Toukok. 1658, huolimatta papiston vaalista. Tässä sijassa vaikutti T. hyvin uutterasti, valvoi ankarasti pappien tapoja ja tietoja ja ehkäisi voimallisella kädellä, ihmisiä pelkäämättä, useita Suomen kirkossa vallalle päässeitä väärinkäytöksiä, joiden syynä oli aateliston anastama oikeus asettaa pappeja. Kirkonkuri oli ankara; koko seurakunnat rangaistiin muinaisen pappisvallan tapaan siten että kirkot suljettiin ja seurakunnan jäsenet kuukausien ajat pidettiin jumalanpalveluksen puutteessa, kunnes parannusta tekivät. Huolellisesti tutki T. tarkastusmatkoillaan kansan lukutaitoa. Yleensä osoittivat T:n hankkeet puhtaita ja valistuneita pyrintöjä, jonka tähden papiston vahva enemmistö häntä rakasti ja kunnioitti. Sitä vastoin hänen lähimmät virkaveljensä tuomiokapitulissa eivät olleet häneen yhtä paljon mieltyneet hänen kiihkeän luonteensa ja omavaltaisuutensa tähden. Kun hän 1662 julkaisi *selityksen katkismukseen* apuvaraksi papistolle ja siihen oli pannut muutamat „uutiset", niinkuin että oli jakanut uudella tavalla kymmenen käskysanaa, ei ollut kyllin jyrkästi tuominnut muita kristillisiä uskonlahkoja, vaan tunnusti päinvastoin heidän johonkin määrin säilyttäneen oikean uskonperustuksen, ja kun hän vielä samassa kirjassa lausui epäilyksiä Kristuksen astumisesta alas helvettiin, kosk'ei sitä raamatussa mainita, niin silloin leimahti vihdoin kauan kytenyt uskonopillinen vihollisuus häntä vastaan ilmituleen. Kiihkoisen oikeauskoinen professori Enevald Svenonius astui taistelukentälle hänen vastustajakseen ja julkaisi useat riitakirjoitukset häntä vastaan. Heidän välillään tapahtui 28 p. Maalisk. 1663 kiivas riitakohtaus eräässä akatemiallisessa väittelyssä, jossa Svenonius oli praeses'inä ja T. rupesi vastaväittäjäksi. Molemmat, mutta etenkin T., kiivastuivat liiaksi ja mättivät toistensa päälle herjauksia. Konsistoori asettui Svenonius'en puolelle ja kertoi asian hallitukselle, joka kutsui molemmat Tukholmaan, määräten joukon piispoja ja pappeja asiaa tutkimaan. Tuomarit, jotka melkein kaikki ennakolta pitivät vastenmielisyyttä T:een, eivät sallineet hänen puolustaa väitteitänsä, vaan julistivat 15:n kohdan hänen katkismuksessaan olevan harhaoppisia ja lähenevän synkretismiä. Kun ei T. paikalla suostunut lausumiansa peräyttämään, kiellettiin häneltä piispanviran toimitus siksi kunnes ensi valtiopäivien pappissääty hänen asiaansa ratkaisisi. Tässä hänellä ei ollut paljo apua toivottavana. Mahtavissa aatelisherroissa oli ennestään vihamieltä häneen, eikä hänellä ollut monta ystävää myöskään pappissäädyssä. Siinä oli Svenonius läsnä syyttäjänä, tuomarina ja pöytäkirjurina. Päätös oli että T. 25 p. Elok. 1664 pantiin pois viraltaan. Sen jälkeen hän eli vuoden Paraisissa, joka pitäjä oli hänelle annettu personalliseksi prebendaksi, mutta kutsuttiin sitten Tukholmaan kirkkoherraksi ensin Riddarholman, sitten Klaaran seurakuntaan. V. 1671 antoi hallitus, katuen entistä ankaruuttansa, hänelle sen hyvityksen että nimitettiin Linköping'in piispaksi. Vielä kerran sai T. kuitenkin pahennusta aikaan, koska jumaluusopin tohtorien vihkiäisissä Upsalassa 1675 taas otti omakseen ja puolusti entisiä väitteitänsä. Asia saatiin painumaan alas pikaisella peruuttamisella. T. kuoli Söderköping'issä 12 p. Huhtik. 1678, eräällä matkustuksella, ja on haudattu Linköping'in tuomiokirkkoon. Hän oli epäilemättä aikansa oppineimpia ja valistuneimpia pappeja, mutta kiivas, itsevaltias ja tavallansa itserakas, jonka tähden joutui yksityiseen vihollisuuteen useitten henkilöjen kanssa. Hänen uskonnolliset mielipiteensä eivät olisi koskaan nostaneet häntä vastaan mitään vainoa enempään suvatsevaisuuteen tottuneena aikakautena. — Vaikka T. oli Ruotsalainen, ansaitsee hän suomalaisena yliopiston-opettajana ja piispana muistamista maamme etevien miesten joukossa. T. oli kahdesti nainut 1) Elisabet Troilius'en, kirkkoherran tyttären Taalaista († 1655), ja 2) Maria Grubb'in, jonka isä oli kirkkoherra Normelösa'ssa Ruotsissa. (J. Tengström, Minne öfver Joh. Terserus, y. m. teokset.). K. F. I.

Thauvón, Juhana Fredrik, pappi, syntyi Paltamossa Elok. 8 p. 1828. Isä, Lauri Reinhold Thauvón, joka kuului vanhaan Thauvonius-sukuun, oli apteekarintutkinnon suorittanut, mutta kuoli Viipurissa jo v. 1831. Äiti oli nimeltä Maria Loviisa Aejmelæus, Paltamon provastin Kaarlo Fredrik Aejmelæus'en tytär. J. F. Thauvón tuli v. 1847 ylioppilaaksi ja v. 1853 filosofian maisteriksi, oli jo edellisenä vuonna määrätty toimittamaan rehtorinvirkaa Tornion ala-alkeiskoulussa ja sai v. 1855 vakinaisesti tämän viran. V. 1859 hän vihittiin papiksi ja tuli v. 1867 kirkkoherraksi Kuolajärvelle, josta v. 1870 siirtyi Puolangolle ja v. 1876 Iihin. Kirkkoherra Thauvón on vv. 1870—74 tehnyt joka vuosi virallisia lähetys-matkustuksia Jäämeren rantamaille, antaaksensa papillista hoitoa niille suomalaisille siirtokunnille, jotka viime aikoina (noin vuodesta 1860 alkaen) ovat asettuneet Murmanskoin rannikolle Venäjän Lapissa. Ensimmäisestä matkastansa hän on julkaissut varsin valaisevan kertomuksen Kirjallisessa Kuukauslehdessä

1870 (myöskin erikseen painettuna). V. 1852 on Thauvón nainut Emilia Loviisa Carlsson'in.

Thauvonius, Abraham, professori, Viipurin piispa, oli syntynyt v. 1622 Halikossa, jossa isä Yrjö Thauvonius oli provastina; äiti Katri Juusten (Starkhaupt) oli piispa Juusten'in pojantytär. T. kirjoitettiin jo 1639 ylioppilaaksi Turussa, vihittiin Tartossa maisteriksi 1647, kutsuttiin 1649 appensa tautta Tallinnan lukion lehtoriksi ja nimitettiin vielä samana vuonna fysiikin professoriksi Turun yliopistoon. V. 1659 T. siirrettiin jumaluusopin professoriksi, mutta joutui siitä nimityksestään ja palkkapitäjästään Terserus piispan kanssa pitkälliseen riitaan, josta tuomiokapitulin istunnossa kerran syntyi molempia häväisevä sanakiista. T. oli yliopiston edusmiehenä Göteborg'in valtiopäivillä 1660 ja nimitettiin sam. v. jumaluusopin tohtoriksi, mutta vihittiin vasta 1665. Kaksi vuotta myöhemmin tuli hän superintendentiksi Narvaan, josta hallitus kutsui hänet uskonnonopettajaksi silloiselle kruununperilliselle. Sitä kutsumusta hän ei kuitenkaan noudattanut, syyttäen tärkeitä virkatoimiansa. Vihdoin T. 1672 nimitettiin Viipurin piispaksi, jona sanotaan olleen erittäin harras ja varsinkin ahkeroineen lukion vaurastumista. Siinä virassa hän kuoli 1679 Tammikuun 27 p. Yliopiston opettajana fysiikissä oli T:llä kasvioppikin opetusaineena. Häntä kiitetään ensimmäiseksi, joka koetti johdattaa ylioppilaita luonnon ilmiöiden tutkimiseen, retkeillen kasviopin takia usein heidän kanssansa Turun ympäristöillä. T:n väitöskirjoista mainittakoon *De Forma* ja *De Anima in genere*, joissa hän on esittänyt luonnontieteellisen kantansa; prof. Sam. Hartman'in kunniaksi julkaisi hän muistosanoja sekä Turussa että ulkomailla. — Hänen vaimonsa Beata Iheringius oli piispan tytär Tallinnasta. (Tengström, Chronol. Ant.; Hjelt, Naturhist. stud. i Finl.).

Thesleff-suku, vanha viipurilainen suku, josta kaksi aatelista sukua johtuu, sanotaan olleen kotoisin Skotlannista, mistä eräs Juhana T. tuli Suomeen ja Viipuriin; sukutarina sanoo myöskin hänen tuomioprovastiksi, mutta sennimistä tuomioprovastia ei siellä tavata. Ensimmäinen Thesleff-niminen Viipurissa on Juhana eli Hannu T., joka vv. 1596—99 näyttää tulleen kaupunkiin ja saaneen porvarinoikeudet ja sitte nai Katariina Stråhlman'in, piispa Juusten'in tyttärentyttären. Hänen pojaksensa arvataan se Pietari T., joka opintoja harjoitettuansa tuli pormestariksi Helsingissä, jonkun aikaa hoiti maasihteerin virkaa Uudenmaan läänissä, sitten tuli kanneviskaaliksi ja assessoriksi Turun hovioikeuteen ja kuoli 1663. Hannu T:llä oli toinenkin poika Claudius T., joka ulkomailla opintoja harjoitettuansa ja maisterin arvon saavutettuansa, kotimaahan palattuansa tuli konrehtoriksi, sitten lehtoriksi Viipuriin ja siellä tuomioprovastina kuoli 1666. Tiettävästi oli tällä ainoasti yksi poika Klaus T., joka eli naineena Viipurissa 1670—80 luvuilla; tuntematonta on oliko hänellä lapsia. Missä sukulaissuhteessa eräs v. 1650 Viipurissa löytyvä Paavali T. (hänen leskensä mainitaan 1659) oli ylempänä mainittuihin ei myöskään tunneta. — Mutta Pietari T:n haarasta lautui sekä vapaherrainen suku Stjernstedt — pojan Juhanan kautta, joka 1667 korotettiin aateliseen ja 1719 vapah. säätyyn — että aatelinen Thesleff suku. Pietari T:llä oli näet myöskin poika Pietari, joka tuli ylioppilaaksi Turussa 1671, jo 1680-luvun lopulla tavataan Viipurin raatimiehenä, sittemmin tuli oikeuspormestariksi ja 1710 haudattiin „luostariin". Hän oli nainut Anna Harrius'en. Hänen poikansa ja pojanpoikansa Juhana ja Pietari Vilhelm tulivat molemmat raatimiehiksi kotikaupungissaan; edellinen († 1758), nainut Katariina Charlotta Haveman'in, oli myöskin kauppiaana. Pietari Vilhelmin († 1818) kolmesta pojasta korotettiin nuorin Aleksanteri Amatus T. (ks. alempana) 1812 suom. aatelissäätyyn ja sisäänkirjoitettiin 1822 Suomen ritarihuoneesen. (Anrep, Ättart.; Vasastjerna, Ättart.; valtioarkisto.).

A. G. F.

Thesleff, Juhana, ks. **Stjernstedt.**

Thesleff, Aleksanteri Amatus, kenraali ja virkamies, syntyi Viipurissa 16 p. Marrask. 1778; vanhemmat olivat nimineuvos Pietari Vilhelm T. ja Kristiina Amalia Lado. Nuori Thesleff tuli 1793 Nevskin rykmenttiin korpraaliksi ja pian sen jälkeen kersantiksi; siirrettiin 1797 kenraalitaapiin ja tuli sam. v. vänrikiksi, 1800 luutnantiksi, ja 1805 kapteeniksi. Hän käytettiin paljon kartoitsemistöihin, m. m. Siperiassa, joita varten teki tähtitieteellisiä vaarinottoja ja määrityksiä. Mutta vielä nopeampaa ylenemistä tuottivat ne suuret sodat, joita Venäjä seuraavina vv. kävi. T. oli läsnä 1807 v:n sodassa Franskalaisia vastaan, Suomen sodassa (enimmäkseen Tutshkov'in joukossa) sekä sodassa 1812—14. Niiden kestäessä hän korotettiin 1808 kenraalitaapin majuriksi, 1811 everstiluutnantiksi, 1813 everstiksi ja kenraalimajuriksi sekä 1812 Suomen aatelismieheksi; sen ohessa hän eri kerrat sai lahjapalkintoja ja elinkautisia vuosipalkkioita, ynnä useat myöskin ulkomaiset kunniatähdet. V. 1819 hänen virka-alansa vastaiseksi muutettiin Suomeen, kun hän nimitettiin Suomessa olevan jalkaväki-divisionin päälliköksi, jonka jälkeen soturiuralla vielä kohosi kenraaliluutnantin arvoon 1826 ja jalkaväen kenraaliksi 1841. V. 1831 T. otti divisionipäällikkönä osaa Puolan sotaan. Mutta sen ohessa hän sai erittäin painavia

suomalaisia virkoja hoidettavakseen. Hän oli yliopiston v. t. sijaiskanslerina 1828—30 ja 1832—47, kenraalikuvernöörin apulaisena, jona sai olla senaatin puheenjohtajana, 1833—47, sekä toimitti vv. 1832—46 ajoittain kenraalikuvernöörin virkaa, ruhtinas Menshikov'in oleskellessa Venäjällä. Näiden virkain hoidossa T. osoittautui hyväntahtoiseksi mieheksi, joka huolellisesti koetti täyttää niitä luottamustehtäviä, jotka olivat hänelle uskotut. Mielipiteiltään ja harrastuksiltaan hän oli vanhallaolija eikä suvainnut uudenaikaisia liikkeitä ja pyrintöjä. Hän oli kokonaan soturioloissa kasvanut virkavaltainen ja sen ohessa Suomen oloille vieras. Hän esim. vainusi vaarallisia taipumuksia siinä, kun tahdottiin viettää H. G. Porthan'in muistoa; „miksikä te viettäisitte tuota ruotsalaista professoria" kerrotaan T:n kummastellen lausuneen. — T. kutsuttiin kunniajäseneksi Suomalaisen Kirjallisuuden seuraan 1840 ja Tiedeseuraan 1843. Hän kuoli Viipurissa 15 p. Marrask. 1847. Nai 1825 Johanna Maria Helsingius'en, joka kuoli 1878. (Spåre, Biogr. Ant.).

Thorvöste, Pietari, kauppias ja ruukinomistaja, oli luultavasti syntynyt 1600-luvun alkuvuosina ja nimestä sekä murteellisesta Saksan kielestään arvaten hollantilaista kotoperää; Turussa, jossa hän kauppiaana toimi, ei ainakaan tuota sukunimeä tavata vuosisadan ensimmäisillä vuosikymmenillä. Vasta v. 1631, jolloin T. nai Hannu Såger'in 17 vuotiaan tyttären Helenan, tapaamme hänet kauppiaana Turussa appensa naapurina. Tietämätöntä on mitä varoja T:llä itsellä vävyksi tullessaan oli; hänen appensa varallisuutta ja ahkeraa kaupankäyntiä todistavat kaupungin tulliluettelot vuodesta 1596 alkain. Lainanantajana Jaakko Wolle'lle nähtävästi T. jo varhain tutustui tämän toimiin rautateollisuuden alalla, sillä jo 1642 mainitaan T:n väkeä Ojamon rautakaivoksella ja tuskin oli Wolle 1644 kruunulta ostanut Mustion rautaruukin, niin hän jätti sen T:lle, joka jo 1647 Lokak. 30 p. sai omistusoikeutensa hallitukselta vahvistetuksi sekä vielä sam. v. oikeuden rakennuttaa sinne käsitaepajoja ja nippuvasaran. Niin ikään tapaamme T:n jo 1645 Antskog'in rautaruukin hallitsijana, vaikka Wolle vasta 1648 nimenomaan velasta luovutti sen hänelle. Kymmenysverojen asemesta sai T. 1649 oikeuden suorittaa Mustiosta 32 ja Antskog'ista 100 hopeatalaria vuosittain, sekä edelleen 1650 molempien ruukkien kannatukseksi vuorirälssivapauden Knapsby'n, Thorsby'n ja Orijärven taloille. Tämän ohella oli T. v. 1648 kapteeni Klaus Björnram'ilta vuokrannut käytäntöoikeuden niihin „koskiin ja vesijohtoihin, jotka ulottuvat n. s. Ålsvik'ista Skuru'n siltaan asti". Sinne Thorsby'n säterin maalle perusti hän seuraavana vuonna masuunin, kankivasaran, kaksi ahjoa sekä nippuvasaran ja sai 1650 tämän Ålsvik nimisen laitoksen kannatukseksi kruunulta lahjaksi Fischars'in talon, josta ruukki sittemmin sai nimensä Fiskars. Eräs käsitaetehdas, jonka siihen rakensi 1658, paloi jo 1660 poroksi. Itse hän näkyy asuneen Antskog'in ruukilla, jossa siihen aikaan myöskin pistooleja sepitettiin. Ennen kuolemaansa 1659 Toukokuun 6 p. oli hän alkanut rakentaa Antskog'in ruukille kirkkoa, jonka vasta leski († 1669) sai valmiiksi 1666 ja nimitti P. Pietarin. Tämän kirkon puvut, jotka niin ikään olivat T:n perheen varustamia, ryöstettiin isossa vihassa. — P. Thorvöste'n liikettä jatkoivat hänen poikansa: Herman Thorwöst kauppiaana Turussa; Juhana Thorwöst Antskog'in ja Fiskars'in omistajana (1669—1712), joka 1687 perusti Joan rautaruukin Uudellakirkolla Viipurin läänissä ja käytti sitä, kunnes se isossa vihassa 1704 poltettiin poroksi, ja Pietari Thorwöst, Mustion ruukin omistaja 1669—98, jonka jälkeen hänen vävynsä Eerik Stålhammar sai ruukin haltuunsa. Thorwöste'n tyttäristä naitiin Anna Suomen vuorimestarille Juhana Serlachius'elle, Helena raatimies Henrik Schæfer'ille Turussa, Margareeta muona- ja räntmestari Taneli Jorsberg'ille ja Maria Kalajoen kirkkoherralle Jooseppi Mathesius'elle. (Mennander, Hist. delin. officinarum ferr.; Bergsintendentens Berätt. 1875; Svenonius, Elin Sågers Likpred.; valtioarkisto.) J. R. A.

Thulin, Antti Juhana, lahjoittaja, syntyi Turussa 6 p. Tammik. 1832; vanhemmat olivat tiilitehtaan kirjanpitäjä Antti Juhana T. ja Katariina Elisabet Hagman. Nuoren Thulin'in täytyi keskeltä erota Turun ylä-alkeiskoulusta ja ruveta puotipojaksi kauppias Ceder'ille, jota sitten kauan palveli; siitä huolesta millä varsinkin tämän isäntänsä sairauden aikana hoiti kauppaa, sai hän talousseuran hopeisen kunniamerkin „pitkällisestä ja uskollisesta palveluksesta". Isännän kuoltua siirtyi hänen kauppaliikkeensä T:n haltuun, joka siten 1861 sai porvarinoikeuden Turun kaupungissa. Jo kaksi vuotta sen jälkeen hän valittiin kaupungin vanhimmaksi ja muutenkin hän ehti lyhyellä iällään tulla varsin huomatuksi kunnan jäseneksi, joka käytettiin monellaisiin luottamustehtäviin. Omin päin lukemalla hän osasi kartuttaa vaillinaisia koulutietojansa niin että kykeni toimimaan ahkerasti luentojen pitäjänä eräässä sivistysseurassa, joka hänen vaikutuksestaan oli saatu toimeenkin. Huomiota herätti eräs innokas, kansalliseen sivistyttävään työhön kehoittava puhe, jonka hän v. 1865 piti Porthan'in muistopatsaan vieressä. T. kuoli 3 p. Kesäk. 1868. — Testamentissaan määräsi hän Turun lukiolle noin 6000 ruplaa, säilytettäväksi stipendirahastona hä-

nen äitinsä, Katariina Thulin'in, nimellä, avuksi „varattomille, isänmaata rakastaville ja Suomen kieltä harrastaville" oppilaille. Loput omaisuudestaan lahjoitti hän Suomen talousseuralle käytettäväksi, paraiten talonpojan-poikien kouluttamiseksi Mustialan maanviljelysopistossa. (Åbo Underrättelser 1868; Suomen Kuvalehti 1875.)

Thuronius, Antero, filosofi, syntyi Hämeenkyrössä 31 p. Lokak. 1632, jossa hänen isänsä, Thuro Theodorici, oli kirkkoherrana; äidin nimi oli Valpuri Abrahamintytär. Th. pääsi ylioppilaaksi Turussa 1648, vihittiin maisteriksi 1653 ja asetettiin sitten akatemian kanslerin kreivi Brahe'n sihteeriksi, saavuttaen siinä virassa kreivin suurta suosiota. V. 1655 konsistoori ehdotti silloin vasta kolmenkolmatta vuotisen Th:n logiikin ja metafysiikin professoriksi, minkä viran hän sai seuraavana vuonna. Tähtitieteesenkin perehtyneenä hän konsistoorilta sai toimekseen kirjoittaa vuotuisia kalendarioita eli almanakoita. Kuninkaan erityisestä armosta hän 1660 entisen virkansa lisäksi nimitettiin myös fysiikin professoriksi. Mutta hänen elämänsä lanka katkesi pian. Sairastuneena hän v. 1665 astui laivaan hankkiaksensa itselleen Tallinnasta lääkkeitä, joita Turussa, apteekin puuttuessa, oli mahdoton saada, mutta kuoli sillä matkalla 8 p. Elok. 1665. – Thuronius oli J. J. Tengström'in arvostelun mukaan „merkillisimpiä miehiä, jotka tavataan Turun yliopiston aikakirjoissa". Vaikka nuorena kuollut Th. oli ehtinyt julaista useat filosofiset teokset, 24 akat. väitöskirjaa sekä laveat teokset logikiista (*Institutiones logicae*) ja metafysiikistä (*Compendium metaphysicae*). Tuo keskiajalla syntynyt skolastinen filosofia oli, Melanchton'in kirjoittamien oppikirjojen kautta, vähäisen muutetussa muodossa päässyt vallalle protestanttisissakin maissa, ja siihen suuntaan Th:nkin filosofia kuuluu. Cartesius'en perustaman uudenaikaisen filosofian, joka vastusti skolastisuutta, ei siihen aikaan vielä ollut onnistunut tunkeutua Ruotsin valtakunnan yliopistoihin, vaikka kuningatar Kristiina oli suosinut Cartesius'ta ja kutsunut hänet Tukholmaan. Th:n kirjoituksissa ei hänen nimeänsäkään mainita. Filosofian olemuksena on, Th:n mielestä, älyn taitavuus, hankkimalla niitä tietoja joihin luonnollisella tavalla voidaan tulla osalliseksi, saavuttaa elämän korkeinta hyvää. Hänen kirjoituksensa osoittavat suurta oppia ja mielen terävyyttä, mutta samalla kertaa muodollisuuteen liian taipuvan hengen, joka loppumattomilla jaoituksilla ja käsitteiden määrityksillä, jättämällä syrjään kaiken kokemuksellisen tiedon, koettaa päästä totuuden perille. Nämät kirjoitukset ovat kuitenkin suuresti vaikuttaneet filosofiseen sivistykseen sekä Turun akatemiassa, jossa Gezelius vanhempi (ks. h.). Jaakko Flachsenius (ks. h.) y. m. astuivat Th:n jälkiä, että Ruotsin yliopistoissakin. Hän pidettiin niin suuressa kunniassa että eräs Bernhard Lohrman nimitti häntä „Sidus patriæ" ja „Fennis splendens corona", ja Aksel Kempe vakuutti että jos Platon, Aristoteles ja Ramus taas nousisivat eloon, ne kohta rupeaisivat Th:n oppilaiksi. — Th. oli Tukholmassa nainut kauppiaan Juhana Meisner'in tyttären Saara Meisner'in. (Tengström, Chronol. ant., ja Gezelius d. ä:s minne; Hammarsköld, Philos. stud. i Sverige; Hjelt, Naturhist. stud. i Finl.; Ignatius, Finlands hist. under Carl X Gustaf; Joh. Flachsenius, Supremum officium M. And. Thuronii . . . . oratione funebri consecratum 1666.). Th. R.

Tiainen, Olli, Pohjois-Karjalan talonpoikien johtaja 1808 vuoden sodassa, syntyi Nurmeksen silloisessa kappelissa ja Tiilikan kylässä 2 p. Kesäk. 1770 talollisen Hemming T:n ja Anna Leväisen avioliitosta. Kantaisä, nimeltä Hemming T. hänkin, oli kotoisin Pohjanmaalta, vaan pakeni ison vihan jälkeisenä aikana Tiilikan erämaihin syystä että hän kotipitäjässään oli vahingossa surmannut miehen. Asuttuansa seitsemän vuotta erämaassaan ilmoitti hän vihdoin itsensä papistolle ja sai häiritsemättä jäädä sinne asumaan. Hänen yllämainittu jälkeläisensä kolmannessa tai neljännessä sukupolvessa, Olli T., rupesi ensin räätälinoppiin erään Tolvasen luona, nai v. 1793 hänen tyttärensä Anna Tolvasen, joka kuuluu olleen erinomaisen kaunis ja älykäs, ja muutti kotivävyksi Ylikylän Reittulaan. Sitä ennen hän jo 1788—90 vuosien sodassa lienee palvellut pitäjänsä nostoväessä, joka kokoontui rajaa puolustamaan. Mutta 20 vuotta myöhemmin hän vasta tuli kuuluisaksi sotatoimistaan. Yleisessä pitäjän kokouksessa valittiin T. silloin lähtemään armeijan ylipäällikön luoksi aseita ja muita varustuskeinoja hankkimaan, ja Maaliskuulla v. 1808 hän määrättiin „rajakapteeniksi". Sellaisena hän sitten yhdessä tilanhaltian Iisak Stenius'en kanssa johti Pielisten pitäjän puolustusta suurella menestyksellä; kahakat Mönninvaaran, Kaltimonniskan, Ahvenuksen, Vornan sillan ja Jauhiaissalmen luona (Heinäk. —Syysk. v. 1808) osoittivat, kuinka uljaasti ja onnellisesti nostoväki osasi kotiseutujaan puolustaa. Omituista oli kuinka sukkelasti T. tiesi silmänkääntäjän tavalla pettää Venäläisiä: milloin hän asetti korvennettuja kantoja varustusvärkeille muka kanuunoiksi, milloin panetti tuohinauhoja miesten hattuihin ja maalattuja puupajunetteja pyssyihin, jotta väki näyttäisi olevan Savon jääkärejä, milloin marsitti saman joukon monta kertaa vihollisten ohitse, peloittaaksensa Venäläisiä suurella sotavoimalla. Kenraalimajuri Alekseijev ja muut luulivatkin taistelevansa monta tuhatta har-

jaantunutta soturia vastaan, kun ei ollut muuta kuin pari sataa talonpoikaa edessä. Tarkasti tuntien paikkakuntaa osasi T. myöskin aina valita sopivimpia paikkoja taisteluja varten, osoittaen siinä todellisen johtajan kykyä; hänen rohkeutensa näkyy muun muassa siinä, että eräänä syysiltana muutamain miesten avulla uskalsi ottaa Venäläisten määräämän maaherran O. von Fürstenberg'in vangiksi. Eipä kumma että venäläiset päälliköt pelkäsivät häntä; Tutshkov määräsi 500 ruplan palkinnonkin „pääkapinoitsijan Tiaisen päästä". Marraskuulla v. 1808, kun Suomi suurimmaksi osaksi oli Venäläisten vallassa, hajosi vihdoin Karjalaisten uljas vapaehtoinen joukko, ja T. pakeni pohjoiseen päin. Tarinassa elää vielä muisto niistä lukemattomista vaaroista, jotka hän silloin kesti; joku muistuttaa Kustaa Vaasan paosta Taalain maasta. Linnun tavalla T. silloin todellakin pujahti pakoon vaikka jo monesti oli vihollistensa käsissä. Kansan ja muutamain ystäväin avulla hän lopuksi pääsi Ruotsiin, jossa eleli muutamia vuosia, ensin Tukholmassa ja sitten Haaparannan kaupungissa. Ruotsin kuninkaalta hän sai kultamitalin, univormun, 800 riksiä palkinnoksi ja 180 riksin vuotuisen eläkkeen. Ruotsin alamaisena han sitten pysyikin kuolemaansa asti; mutta v. 1818 hän kuitenkin muutti takaisin Suomeen ja viime aikoinaan T. milloin loisena, milloin torpparina eli Pyysärkän tilalla, yleisesti kunnioitettuna ja rakastettuna. Iloisissa tiloissa hän vielä vanhanakin kuuluu innolla kertoneen muistelmiaan sota-ajalta. V. 1833 Helmik. 27 p. hän kuoli mainitulla tilalla, jättäen jälkeensä lesken ja kaksi tytärtä. (Kivinen, Anteckningar om Nord-Karelska frikorpsernas företag 1808). E. G. P.

Ticklén, Pietari, suomalainen runoilija, syntyi Heinäk. 6 p. 1792. Isänsä oli Pyhäjoen Pyhäjärven kappalainen Pietari Ticklén, talonpojan poika Kalajoelta, äiti nimeltään Hedvig Elisabet Berg. Nuori T. tuli Turun yliopistoon 1811, vihittiin papiksi 1815, määrättiin opettajaksi Oulun kouluun 1818, seppelöittiin maisteriksi 1823, suoritti samana vuonna kirkkoherran tutkinnon, pääsi opettajaksi Haminan kadettikouluun 1824, ja konrehtoriksi Oulun kouluun 1825, sai Teuvan kirkkoherran viran 1829, provastin arvonimen 1836, määrättiin kirkkoherraksi Vesilahteen 1838, mutta kuoli, ennenkuin siihen virkaan ehti, Kesäk. 11 p. 1838. Hän oli naimisessa Ulriika Katariina Ringbom'in kanssa. Hänen lyyrillisiä runoelmiansa löytyy Oulun Viikkosanomien parissa ensimmäisessä vuosikerrassa; paraat ovat sieltä poimitut Helmivyöhön. Myöskin hänen nuorempi veljensä Eero, syntynyt 1794, kappalainen Kärsämäellä, kuollut 1827, oli runon sukua. Hänen sepittämänsä on tuo kaunis runo *Neidon valitus*, jolle on tullut se kunnia osaksi, että Runeberg sen käänsi ruotsiksi. J. K.

Tigerstedt, Eerik, professori, Tigerstedt-suvun kantaisä, paremmin tunnettu alkuperäisellä nimellänsä Falander, syntyi 1640 Maalisk. 21 p. Turussa, jossa isänsä, sittemmin Kokkolan kirkkoherra Eerik Falander (ks. Falander-suku), silloin oli kappalaisena; äidin nimi oli Magdaleena Hermainen. F. pääsi jo 1650 ylioppilaaksi, suoritti sittemmin filosofian kandidaati-tutkinnon ja otettiin auskultantiksi Turun hovioikeuteen 1666. Samana vuonna lähti hän kuitenkin ulkomaille ja nimitettiin sieltä palattuaan 1668 filosofisen tiedekunnan apulaiseksi sekä 1669 yliopiston sihteeriksi Mutta sen ohella, ja aina v:een 1682 saakka, oli hän varalaamannina Närpiössä, vieläpä määrättiin 1671 lainlukijaksi Raseporin kreivikuntaan. Viimemainittuna vuonna hän nimitettiin kielitieteiden professoriksi, jona hänen sanotaan tehokkaasti elähyttäneen Kreikan kirjallisuuden lukemista yliopistossa. Hän painatti Turussa neljä Isokrateen puhetta sekä Plutarkon kirjan kasvatuksesta ja piti niistä luentoja; sitä ennen oli Kreikan kielen harrastaminen rajoittunut raamatun lauseiden selittämiseen. V. 1682 Falander nimitettiin lakitieteen professoriksi ja 1685 assessoriksi Turun hovioikeuteen. Oltuaan 1690 varamaaherrana Turun läänissä, hän 1691 aateloittiin nimellä Tigerstedt. Kuoli Huhtik. 10 p. 1697. Väitöskirjoja on hän julkaissut 16, joista kaksi koskee raamatun selitystä, toiset liikkuvat oikeuden ja siveellis-filosofian alalla. — Naimisessaan Kristiina Wallenstjerna'n kanssa oli T:llä monta lasta, joista suku levisi. * (Tengström, Chronol. Ant.). J. R. A.

Tigerstedt, Yrjö Fredrik, valtiokavaltaja, syntyi, luultavasti Joroisin pitäjässä, 17 p. Kesäk. 1729. Isä, Savon jalkaväki-rykmentin kapteeni Iisak T., oli nuorempana palvellut Kaarlo XII:n väessä. Äidin nimi oli Kristiina von Brandenburg. Yrjö Fredrik T. sai ensin kodissaan opetusta ja meni sitten sotaväkeen, oli 1773 Savon jalkaväki-rykmentin luutnanttina ja miekkatähden ritarina, 1774 Hämeenlinnan rykmentin kapteenina, 1778 majurina ja otti 1783 eron everstiluutnantin arvolla. Erottuaan asui hän perityllä tilallaan Räisälänrannassa eli Engelsnäs'issä Joroisissa, missä näkyy tulleen huonoon maineesen kovin uutterana keräjäinkävijänä. Vaikk'ei tiedetä hänen ottaneen mitään osaa Anjalan-liitossa ilmautuneisin itsenäisyyshankkeisin, rupesi hän kuitenkin tämän liiton murtumisen jälkeen lahjuksilla ja suurien läänitysten lupauksella vieteltynä, venäläiseksi vakoojaksi. Tehden syyksensä sen että tahtoi suojella ryöstöltä Rantasalmella olevia maatilojansa, lähti hän kesällä 1789 sinne, juuri

kun venäläinen sotajoukko, johtajana kenraalimajuri von Schultz, oli samonnut yli rajan. Täällä T. oli Venäläisten pääkortteerissa jokapäiväinen vieras, kuljetti salaisia teitä ja useasti öisin sanomia eri venäläisten joukkojen välillä, käytettiin tiedustelijana ja levitti Venäläisten julistuksia kansaan, y. m. Päälle päätteeksi hän palveli Venäläisiä oppaana ja johti monta kertaa heidän etujoukkojansa. Rangaistus tästä kaikesta ei ollut kaukana. Parkumäen tappelussa 21 p. Heinäk. 1789 venäläinen osasto täydellisesti hajoitettiin ja T. joutui omain maamiestensä vangiksi. Hän koetti turhaan sekä valmistavassa tutkimuksessa Rantasalmen tuomarioikeuden edessä että Vaasan hovioikeudessa kieltää rikoksensa. Hänen kavalluksensa näytettiin toteen ei ainoastaan lukuisien näkijöitten todistuksella, vaan myöskin hänen omalla kädellään kirjoitetuilla muistiinpanoilla ja kirjeillä, jotka löytyivät venäläisen päällikön kansliassa ja Parkumäellä joutuivat Suomalaisten käsiin; viimemainittu hovioikeus tuomitsi hänet sentähden 21 p.| Toukok. 1790 väärän kilven kantajana isänmaata vastaan menettämään aatelisarvonsa, elämänsä, kunniansa ja tavaransa. Kun kuningas oli hylännyt hänen uudistetut armonanomuksensa, tahtoi hän, välttääksensä mestauslavaa, pysyä syömättä ja kuolla nälkään, mutta tähän hänellä ei näy olleen riittävää tahdon lujuutta. Hän mestattiin 27 p. Jouluk. 1790 Rantasalmella „surua tai kaipausta jälkeensä jättämättä", kuten samanaikuinen muistiinpano sanoo. Tuo harvinainen seikka, että korkea suomalainen upseeri taipuu kaikkein halvimmista vaikuttimista maankavallukseen ja sitten niinkuin tavallinen pahantekijä mestataan, on ainoa syy T:n kuuluisuuteen. Eräät asianhaarat antavat kuitenkin tukea sille arvelulle, että karannut majuri K. H. Klick (ks. häntä), joka seurasi kenraali v. Schultz'in joukkoa, oli ensiksi taivutellut T:n rikolliselle tielle antautumaan, ja että tämän teko siis osaksi oli lähtenyt valtiollisista vaikuttimista ja oli jossakin kaukaisessa yhteydessä ajan suomalaisten itsenäisyysharrastusten kanssa. T. oli nainut 1) rykmentin-pastorin Sirelius'en tyttären Engel Jakobiinan ja 2) Briita Sofia Aminoff'in, everstiluutnantti G. Aminoff'in tyttären. Jälkimäisessä avioliitossa oli hänellä toisten lapsien ohessa poika Gregori Fredrik Tigerstedt, s. 10 p. Helmik. 1784, † Helsingissä 19 p. Toukok. 1863, joka taisteli ja saavutti kunniata suomalaisen armeijan riveissä 1808–9, ja m. m. pahasti haavoitettiin Revolahdella. Hänestä on Runeberg runoillut runoelmansa „Vänrikin tervehdys". (Asiakirjoja Vaasan hovioikeuden arkistossa ja toiset painamattomat lähteet.) K. F. I.

Tigerstedt, Karl Konstantin, Suomen historian tutkija, ruukinomistajan Aadolf Vilhelm T:n ja tämän vaimon Maria Gustaava Collin'in poika, syntyi Kuopiossa 7 p. Toukok. 1822. Tultuansa 1838 ylioppilaaksi sekä seppelöitynä 1844 fil. maisteriksi ja 1847 tohtoriksi, antausi T. tutkimaan historiaa, ja etupäässä isänmaan historiaa, jossa aineessa nimitettiin 1846 dosentiksi yliopistoon. V. 1859 tuli hän lehtoriksi Turun lukioon eli nykyään lyseoon, ja sai 1880 professorin arvonimen. T. on paitsi muutamia akatemiallisia väitöskirjoja (*Administratio Ferniae Petri Brahe* 1846, *Adumbratio status urbium Fennicarum annis 1638—40* 1847) sekä tutkimuksia „Fosterländskt album'issa" y. m., julaissut seuraavat historialliset asiakirja-kokoelmat *Handlingar rörande Finlands historia kring medlet af 17:de århundradet,* Hels. 1849—50, *Bref från generalguvernörer och landshöfdingar förnämligast under drottning Kristinas tid,* Tur. 1869, ja *Ur Per Brahes brefvexling,* Hels. 1880. Niinkuin tästä näkyy ovat T:n tutkimukset varsinkin liikkuneet Pietari Bra-

* *Eerik Falander*, aatel. Tigerstedt, professori, s. 1640, † 1697.

- Eerik, assessori, s. 1670, † 1736.
  - Kaarlo Fredrik, luutnantti, s. 16[illegible]3, † 1746.
    - Fredrik Juhana, vänrikki, s. 1739, † 1812
      - Aksel Fredrik, laivuri, s. 1770, † 1822.
        - Aksel Reinhold, kenraalimajuri, s. 1818, † 1870.
        - Kustaa Aleksanteri, kenraalimajuri, s. 1820.
      - Berndt Ulrik, notarius, s. 1788, † 1836.
    - Aadolf Kustaa, luutnantti, s. 1744, † 1789.
    - Kaarle Ulrik, kapteeni, s. 1747, † 1807.
      - Kaarle Maunu, taapikapteeni, s. 1772, † 1810.
        - Robert Maunu, eversti, s. 1810.
- Iisak, kapteeni, s. 1676, † 1742.
  - *Yrjö Fredrik*, everstiluutnantti, s. 1729, † 1790.
    - Gregori Fredrik, everstiluutnantti, s. 1784, † 1863.
  - Kustaa Aadolf, everstiluutnantti, s. 1731, † 1808.
    - Eerik Aleksanteri, luutnantti, s. 1781, † 1808.
    - Aadolf Vilhelm, ruukin omist., s. 1780, † 1858.
      - Kustaa Aadolf Fredr., ruukinomist., s. 1813, † 1878.
        - Maurits Vilhelm, maanviljelijä, s. 1842.
      - Aadolf Vilh. Greg., majuri, s. 1817, † 1866.
      - *Karl Konst.*, professori, s. 1822.
        - Aadolf Robert Armand, lääkäri, s. 1858.
      - Fredr. Juh. Maurits, everstil., s. 1826, † 1871.
      - Teodor Albert, piirilääk., s. 1829.
  - Eerik Ludvig, kapteeni, s. 1739, † 1816.
    - Kaarle Fredrik, everstiluutnantti, s. 1778, † 1831.
    - Eerik Aadolf, majuri, s. 1782, † 1859.
- Pietari, provasti, s. 1679, † 1742.
- Juhana, auditööri, s. 1682, † 1710.
- Samuel, auditööri, s. 1690, † 1716.

he'n hallitusaikoina Suomessa, mikä aikakausi hänen julkaisemainsa asiakirjakokoelmain kautta onkin suuresti valaistu. V. 1877 aloitti hän Finsk Tidskrift'issä *Y. M. Sprengtporten'ista* polemisen kirjoitussarjan, joka työn edistyessä saatujen ja koottujen asiakirjain ja kirjeitten kautta yhä on laveudessa kasvanut ja jo kestänyt viisi vuotta, ollen vielä päättämättä. T. on Suomen historiallisen seuran ja Suomen tiedeseuran jäsen. Nainut Evelina Teresia Degerman'in, ravintolanisännän tyttären Helsingistä.

Tikkanen, Paavo, suomalainen sanomalehdentoimittaja, syntyi Iisalmessa Maalisk. 2 p. 1823. Isänsä Antti T. oli varakas ja itsenäinen talonpoika, seudullaan kuulu „prokuraatorin“ nimellä, koska oli niitä harvoja, jotka jo silloin uskalsivat ponnistella virkavaltaa vastaan. Äiti Elisabet Remes oli myös vanhaa, mahtavaa talollissukua. Poika osoitti niin suurta lukuhalua, että päätettiin laittaa hänet opin teille. Koska Savossa ei vielä ollut kymnaasia, täytyi hänet käyttää Porvoossa asti, josta hän 1841 pääsi yliopistoon. V. 1847 seppelöittiin hän maisteriksi ja tuli 1860 historian ja kielitieteen tohtoriksi. Nuorena ylioppilaana jo oli hän alkanut harrastaa suomenkielisen kirjallisuuden kartuttamista. Toisten savokarjalaisen osakunnan jäsenten kanssa toimitti hän 1845—47 kolme vihkoa *Lukemisia Suomen kansan hyödyksi,* joissa on hänen suomennoksessaan Runeberg'in *Hauta Perhossa* sekä Oersted'in selitys ukkosesta, jota paitsi hän itse oli siihen kirjoittanut johdatuksen yleiseen maantietoon ynnä Suomen maantiedon. Näinä aikoina otti hän myös osaa silloin heränneesen tuumaan saada ulkomaan kaunokirjallisuutta meidän kielellemme, suomentamalla Oehlenschläger'in *Eräkkään* (pain. Annikkaan 1846). Vielä samana vuonna antoi hän omia suomalaisia runojansa Berndtson'in toimittamaan ruotsinkieliseen Necken-kalenteriin ja painatti Suomen maan kartan, ensimmäisen, jossa nimet olivat suomalaiset. Vuosi 1847 tuli vihdoin hänen elämänsuunnallensa ratkaisevaksi. Tuntien, kuinka suomalaisuuden edistymiselle oli haitallista, ett'ei sillä pääkaupungissa ollut äänenkannattajaa, perusti hän yhdessä Ahlqvist'in, Kellgren'in ja Europæus'en kanssa *Suomettaren.* Näin syntyi tämä kolmas valtiomahti, joka enemmän kuin mikään muu on herättänyt Suomen talonpoikaisen rahvaan ja voimallisesti ollut apuna kansallisen liikkeen voitolle-pääsölle. Seuraavina vuosina oli Tikkanen ajoittain yksinäänkin Suomettaren toimittajana (vv. 1848—50, 1857—59, 1861—63), apulaisena 1853—56 ja 1860, antoipa väliltäkin aina siihen kumminkin kirjoituksia. Hänellä oli tarkka käytännöllinen äly ja hän osasi helppotajuisella tavalla antaa rahvaalle sekä taloudellisia neuvoja että muita yleishyödyllisiä tietoja. Mutta punaisen langan tavoin pilkoitti sen ohessa kaikesta hänen sanomalehti-toimestansa se ajatus, että Suomen kansa ja Suomen kieli olisivat saatettavat luonnollisiin oikeuksiinsa. Tämän aatteen tähden taisteli hän lakkaamatta, väsymättä, suurella pontevuudella ja taidolla pyrkien silloisen ankaran sensuurin ahtaitten läpitse. Myöskin Uuteen Suomettareen, kun tämä parivuotisen lomaajan jälkeen ryhtyi emänsä tointa jatkamaan, otti hän ensimmäisenä vuonna osaa. Hänen sepittämistänsä muista kirjoista mainittakoon vielä *Suomen suuriruhtinaanmaan nykyinen tilasto* 1848, *Pitäjänkoulu Lajusissa Lihvinmaalla* sam. v., aiottu kehoittavaksi esimerkiksi meidän rahvaallemme, *Väkiluvun ja asukas-suhteet Suomessa,* tohtorin väitös 1859. Myös kokoili hän ahkerasti lisiä Suomen ja etenkin syntymämaakuntansa historiaan. Sen ohessa oli hänellä vielä asioitsijatoimiakin. Yhdessä Kellgren'in kanssa perusti hän 1849 niin sanotun Suom. Kirjallisuuden seuran kirjapainon sekä vähää myöhemmin kirjakaupan. Näihin oli niin ikään kustantajaliike liitetty.. Mutta tulipalo 1858, joka hänen koko omaisuutensa hävitti, teki lopun noista ulkonaisista toimista. Kirjallisetkin keskeytyivät 1870, jolloin hän tuli mielipuoleksi. Hän kuoli Marrask. 7 p. 1873. Naimisessa oli hän ollut Helena Maria Tengström'in kanssa ja oli siis Castrén'in sekä Kellgren'in lanko. J. K.

Tillandz (Til-Landz kuten hän itse kirjoitti nimensä), **Elias,** luonnontutkija ja lääkäri, syntyi v. 1640 Smolannissa, jossa hänen isänsä Eerik Tillander oli Rogberga'n pitäjän kirkkoherra. Poika muutti nimensä muistoksi pelastuksestaan haaksirikosta. T. tutki lääketiedettä sekä Turussa että Upsalassa ja lähti v. 1668 Hollantiin, jossa hän, puolustettuaan väitöskirjan *De Atrophia,* v. 1670 Leyden'in yliopistossa seppelöittiin lääketieteen tohtoriksi. Lääketieteellisten opintojensa ohessa T. Hollannissa, siihen aikaan luonnontieteitten varsinaisessa kotimaassa, suuresti harrasti myös kasvitiedettä, ja kerrotaan hankkineen itsellensä melkoisen kasvikokoelman. Viimemainittuna vuonna hän palasi kotimaahansa ja nimitettiin kohta lääketieteen professoriksi Turkuun. Tätä virkaa, jossa hän pysyi aina kuolemaansa saakka, hän hoiti innolla ja tavattoman toimeliaasti. Opetuksen korottamiseksi hän omilla varoilla kodissaan perusti „theatrum anatomicum“. V. 1686 hän alkoi tehdä ruumiinleikkauksia, mikä ensin nosti suurta kauhua. Lääkärinä hän nautti laajaa luottamusta ja rohtonsa hän itse valmisti perustamassansa laboratoorissa. Hänen toimestaan avattiin Turussa sairashuone köyhää kansaa varten ja v. 1690 ruvettiin Kupitsan mineraali-lähdettä

yleisesti käytttämään. Näihin ansioihinsa hän lisäsi kirjallisenkin, kirjoittaen lääketieteellisiä tutkimuksia, jommoisia hänen aikanaan julaistiin ani harvoin. — Ne kasvitieteelliset opinnot, joita T. oli Hollannissa harjoittanut, vaikuttivat suuresti tämän tieteen harrastamiseen Suomessa. Jo v. 1673 hän julkaisi aakkosellisesti järjestetyn *Catalogus plantarum . . . . . prope Aboam . . . . . observatarum*, joka on ensimmäinen Suomen kasviokoe ja kirjallisuutemme ensimmäinen arvokas kasvitieteellinen kirja. V. 1683 ilmestyi toinen täydellisempi painos, johon oli lisätty kasvien ruotsalaiset ja suomalaiset nimet sekä viittauksia niiden lääkkeelliseen hyötyyn. Sam. v. hän myös julkaisi kuvateoksen *Icones plantarum novae in usum selectae et Catalogo promiscue appensae*, jota ulkomaallakin kiitettiin. Opetusta varten hän omissa huoneissaan viljeli ulkomaan kasveja; kesäisin hän ahkerasti tutki Turun ympäristön kasvistoa. Hänen toimestansa perustettiin akatemian kasvitieteellinen puutarha, joka kuitenkin hänen kuoltuansa joutui rappiotilaan. Rehtorina hän oli vv. 1676 ja 1683. — T. oli hilpeä, älykäs, runollinen mies ja erinomainen kielten tuntija: suomea hän näkyy osanneen, kreikkaa hän puhui „kuin äidinkieltänsä" ja itataliankin kielellä hän sepitti runoja. Hän kuoli naimatonna 18 p. Helmik. 1692. Tillandsia-kasvi säilyttää hänen nimensä. (Hjelt, Naturhist. stud.; Sacklén, Sveriges Läk.-Hist.; Finl. Minnesv. Män I, y. m.).

Tolja, Mattias Jacobaeus, tuomiorovasti, on sekä esimerkkinä aikansa opinkäynnistä että kiitettynä opettajana muistettava. Hän oli syntynyt Viipurissa 1582 Helmikuussa ennen Matinpäivää; isä oli sikäläinen kauppias ja raatimies J a a k k o A n t i n p o i k a T o l j a, äiti B r i i t a S i m u n a n t y t ä r. T. pantiin jo seitsenvuotisena Viipurin kouluun, mutta otettiin vasta 1591 hullunkurisilla tempuilla, kuten siihen aikaan oli tapana, koululaisten seuraan. Käytyänsä sitä koulua 19(!) vuotta tuli hän v. 1608 kotiopettajaksi Viipurin linnanhaltian Arvid Wildeman'in pojille ja hoiti sen ohella kotisaarnaajan tointa, kunnes 1610 vihittiin Turussa papiksi ja vakinaiseksi kotisaarnaajaksi samaan perheesen. Siitä hän 1611 pääsi Jaakko De la Gardie'n sotasaarnaajaksi Venäjälle ja Novgorod'iin, jossa viipyi kolme vuotta, kunnes kesän lopulla 1614 lähti mainitun sotaherran puoltokirjeellä varustettuna Narvaan kuninkaan puheille ja sai tältä 30 tynnyriä jyviä vuosittain matkavaroiksi ulkomaille opintojensa jatkamiseen. Lokakuussa lähti hän Saksanmaalle, mutta saapui vasta Joulukuun alussa vaikean meriretken koettuansa Lybeck'iin; kulki sieltä Rostock'iin ja edelleen Wittenberg'iin, jossa tuli ylioppilaaksi kestettyänsä sielläkin tavalliset pääsötemput (depositionin). Kolmatta vuotta luettuansa T. vihittiin opettajainsa suosikkina maisteriksi 1617, mutta jätti Wittenberg'in vasta keväällä 1618, matkustaen Magdeburg'in, Hannover'in ja Hamburg'in kautta takaisin Rostock'iin, jossa viipyi — väliin Greifswald'issakin käyden — Syyskuuhun asti. Silloin hän siirtyi Giessen'in yliopistoon ja viipyi siellä koko vuoden; kuitenkin kävi hän sen kestäessä myöskin Marburg'in yliopistossa ja Herborn'in mainiossa koulussa. Syksyllä 1619 lähti hän Giessen'istä, tuli Frankfurt am Main'iin ja kulki Rhein virtaa alaspäin Amsterdam'iin; purjehti sieltä Hamburg'iin ja vihdoin Lybeck'istä Tallinnaan, josta korkea suosijansa Jaakko de la Gardie suoritti hänet Viipuriin. — Siellä Tolja kohta määrättiin jumaluusopin lehtoriksi tuomiokouluun ja oli konsistoorin edustajana valtiopäivillä 1621. V. 1631 hän nimitettiin Viipurin kirkkoherraksi sekä tuomioprovastiksi ja 1641 vasten tahtoansa, kun jo oli vanha ja kivulloinen, Viipurin lukion ensimäiseksi rehtoriksi ja jumaluusopin lehtoriksi. Hoidettuansa tätä opettajan tointa suurella huolella ja taidolla pyysi hän siitä virkaeron 1648. T. kuoli erään tapaturman johdosta 1656 Tammikuun 28 p., kaivattuna aikalaisiltansa taitavan ja ahkeran opettajan esikuvana. — Hänen vaimonsa, B r i g i t t a nimeltä, oli Viipurin linnanvoudin Pietari Hemminginpojan tytär. (Alopæus, Borgå Gymn. Hist.).

J. R. A.

Tolpo s u k u on muistettava säätyläissukuna, joka samoin kuin Niskakin on viime vuosisatojen kuluessa muuttamatta kantanut esi-isiltä perittyä suomalaista nimeä. Yhtä sukua eivät kuitenkaan kaikki Tolpo nimiset edusta. Jo 1500-luvun lopussa tavataan sennimisiä porvareita sekä Turussa että Viipurissa. V. 1625 sai eräs N i i l o N i i l o n p o i k a T o l p o, joka taisi olla Viipurin porvarin Niilo T:n poika, Valamon luostarisaaren viljelläksensä ja 1662 hankki hänen poikansa kapteeniluutnantti J u h a n a N i i l o n p o i k a T. vahvistusta tuohon isävainajalta perittyyn omaisuuteensa. Saman vuosisadan keskivaiheilla oli M a r t t i N i i l o n p o i k a T. kirjanpitäjänä Uudenmaan läänissä ja tämän poika M a r t t i M a r t i n p o i k a T., Sääksmäen kihlakunnassa, aateloittiin nimellä L o s k ö l d. Paraiten tunnettu on eräs Tolpo suku, jonka kantaisä näyttää olleen Tolpan talon isäntä Uskelassa E r k k i T o l p o. Tämän suvun tärkeimmän haaran polveutuminen nähdään sukutaulusta *; toista, mainitusta kantaisästä polveutuvaa haaraa, joka Turusta on siirtynyt Pohjan ja Vihdin pitäjiin, ovat Turun kappalainen G a b r i e l T. (s. 1720, † 1754), pari sennimistä kirkonrakentajaa sekä Nurmijärven ja Juvan kappalaiset. Sukutaulussa mainituista jäsenistä ovat huomattavat: S i m u n a T o l p o, joka 1679—1700 oli filosofian ja loppuikänsä jumaluusopin

professorina Turun yliopistossa; hän julkaisi uuden painoksen Gezelius vanhemman logiikista ja piti filosofisia ajatusharjoituksia vireillä, mutta ei ollut mies niitä kohottamaan siltä kannalta, jolle jo Thuronius oli ne saattanut. Hänen poikansa 1) Juhana T. oli nuorempana valtaneuvos kreivi Liewen'in poikien seurassa oleskellut useissa ulkomaan opistoissa ja ahdistettiin kotiin palattuansa pietistisistä mielipiteistä, kunnes vihdoin tunnustettiin syyttömäksi ja nimitettiin 1722 kirkkoherraksi Pirkkalaan, sieltä 1735 Ulvilaan, jossa lääninprovastina kuoli 1740; 2) Niilo T., Kokemäen provasti, on ollut osallisena suomalaisessa virsikirjassa olleen *Ajantiedon* toimittamisessa. Tämän pojanpoika oli Tammelan provasti Niilo Maunu T. (ks. elämäkertaa). J. R. A.

Tolpo, Niilo Maunu, provasti, oli syntynyt 1770 Jouluk. 2 p. Vanhemmat olivat Pirkkalan provasti Martti Tolpo ja Eeva Katariina Bellin. T. tuli ylioppilaaksi 1787 ja vihittiin filos. tohtoriksi 1792, nimitettiin dosentiksi psykologiassa 1795, metafysiikissä 1799 ja pantiin v. 1804 ensimmäisenä ehdolle filosofian professorinvirkaan, jota hoiti lukuvuoden 1804—5. Tämän ohella oli hän borealisen osakunnan kuraatorina v:sta 1795 alkain, tuli sam. v. tuomiokapitulin amanuensiksi sekä 1802 varaja 1804 varsinaiseksi notaariksi, josta vihdoin kreivi Buxhoevden'in valtuuskirjalla nimitettiin Tammelan kirkkoherraksi uuden vuoden aattona 1808; suoritettuansa kirkkoherran virkaankin tarpeelliset tutkinnot hän näet jo 1801 oli vihitty papiksi. V:sta 1811 hoiti hän lääninprovastinvirkaa Hämeenlinnan provastikunnassa ja oli kouluinspehtorina mainitussa kaupungissa 1811—14 ja v:sta 1820 kuolemaansa asti; v. 1817 hän määrättiin jäseneksi katkismuksen toimituskuntaan ja Turun synodalikokouksissa 1825 ja 1842 oli hän varaesimiehenä. Jumaluusopin tohtorin arvon sai hän 1830 ja 1844 v:n maisterinvihkiäisissä riemuseppeleen. Hän kuoli Tammelan pappilassa 1853 Kesäk. 17 p. hiippakuntansa vanhimpana kirkkoherrana. — Tolpo nautti aikalaistensa suurinta luottamusta ja vaikutti hartaalla huolenpidolla, tavattomalla ahkeruudella ja lempeällä luonteellaan paljon hyvää sekä pitäjässään että muilla toimialoillansa. Vanhoillaolijana ei hän muutoksia suosinut, hän tahtoi jos korjaamallakin säilyttää mitä kokemus oli hyväksi näyttänyt. Kuitenkin osasi hän uudenkin ajan riennoissa erottaa totuuden. Lämpimästi harrasti hän esim. Suomen kielen kehittämistä kirjakieleksi ja julkaisi itse suomeksi, vaikka vanhaa oikokirjoitusta käyttäen, *Muistutuxia Herran Jesuxen Pyhästä Ehtollisesta* (1832) ja *Dokt. Lutheruksen vähän Katekismuksen Yksikertainen Selitys* (1848). Yliopiston opettajana oli hän julkaissut kolme latinankielistä väitöskirjaa ja konsistoorin notaarina v. 1807 Turun hiippakunnan ensimmäisen matrikkelin. — Hänen vaimonsa Anna Maria Forsman oli tehtailijan tytär Turusta. Avioliitto oli lapseton. (Åbo Tidn. 1853). J. R. A.

Toppelius (Topelius) suvun tarinat liittyvät Oulun kaupunkiin, jossa sen perustamisesta pitäin suku on ollut perehtyneenä ja on vieläkin edustettu. Sillä paikalla, johon Oulu perustettiin, oli neljä taloa Limingan pitäjää, jotka laskettiin kaupungin alle ja joiden kauppatoimiin Oulunjoen suussa vanhastaan tottuneet isännät olivat kaupungin ensimmäisiä porvareita. Noiden talollisten poikia oli Toppelius suvun Jaakko niminen kantaisä, joka oli syntynyt 1610—20 vuosien paikoilla ja kauppiaana näkyy muodostaneen sukunimensä Toppilan salmesta, kaupungin senaikuisesta satamasta ja kauppakeskustasta. Se talo, jonka hän rakensi, oli alkuansa eteläisen tulliportin ulkopuolella, mutta 1875, kun suku siitä vihdoin luopui, pohjoispuolella kaupungin keskikohtaa. Kauppiaana toimi niin ikään Mikko Jaakonpoika; tämän poika taasen Mikko oli ison vihan aikana tullinkirjurina Oulussa. Kun Venäläiset 1714 T:n poissa ollessa äkkiarvaamatta syöksivät kaupunkiin, niin hänen vaimonsa, kastettu juutalainen nimeltä Maria Kristoferintytär Zebulon, pääsi lapsineen pakoon, mutta T:n sisar, lasten täti, joka palasi jotakin unohtunutta noutamaan, kidutettiin kuoliaaksi. Eräässä Muhoksen korvessa piilotellen äiti ja lapset sitten elivät kaloilla, joita joesta pyysivät, mutta jo keväällä sattui perheestä 11 vuotias Kristofer poika kiertelevien kasakkain käsiin ja vietiin hevosen selässä Pietariin. Siellä hän joutui eräälle pajarille, tsaarin suositulle, joka häntä sii-

---

* *Juhana Erkinpoika Tolpo*, kauppias Turussa,
† 1681. V.: 1) Katri Ruskeapää, † 1669, 2) Katri Orræus.

Simuna, professori, s. 1652, † 1711. V.: 1) Katri Erkintytär, † 1697, 2) Saara Niilontytär Lietzen. — Henrik, kauppias ja raatimies Turussa, † 1734. V.: 1) Maria Sundal, 2) Magdaleena.

(Simunan lapset:) Juhana, lääninprovasti Ulvilassa, s. 1684, † 1740. V.: Helena Enberg. — Niilo, lääninprovasti Kokemäellä, s. 1698, † 1757. V.: Anna Kristiina Gråå. — (Henrikin poika:) Henrik, auditööri. V.: Maria.

(Niilon pojat:) Martti, lääninprovasti Pirkkalassa, s. 1726, † 1805. V.: Eeva Katri Bellin. — Niilo, Piikkiön ja Halikon tuomari.

(Martin pojat:) Martti Juhana, Sauvon provasti, s. 1768, † 1830. V.: Maria Loviisa Amnorin. — *Niilo Maunu*, lääninprovasti Tammelassa, s. 1770, † 1853.

vosti piteli. Äidiltään hän oli perinyt heleän äänen ja pantiin usein klaveerin ääreen laulamaan vieraiden talossa ollessa, joskus tsaarinkin kuullen, joka kerran taputteli poikaa päähän sanoen: „hyvin, pikkuseni". Mutta kotimaa oli pojan mielessä ja neljän vuoden päästä hän eräänä aamuna, kun oli, venäenkielinen aapiskirja kainalossa ja leipäpala taskussa, kouluun menemäisillään, karkasi muiden vankien seurassa ja saapui vihdoin monet vaivat ja vaarat kestettyänsä Tukholmaan, jossa riemuksensa kohta tapasi köyhän äitinsä vaatteita pesemässä laivansillalla. Kristofer tuli sitten maalariksi ja tullinhoitajaksi syntymäkaupungissaan ja poikansa maalari Mikael T:n (ks. elämäkertaa) kautta suvun tunnetuimman haaran kantaisäksi (ks. sukutaulua *). — Erään inkeriläisen sukuhaaran kantaisäksi tuli Kristoferin veljenpoika Mikael Jaakonpoika T., joka kuoli Toksovan provastina 1810 ja julkaisi Pietarissa 1792 kirjasen *Yxinkertaiset Catechismuxen kysymyxet Toxowan Seurakunnan nuorelle kansalle.* — Etäisessä maankolkassa on suku polvi polvelta hiljalleen kehittynyt laveampaan vaikutukseen Suomen kansallisessa sivistystyössä. Neljässä polvessa olivat suvun jäsenet kauppiaita, porvareita eli tullinvirkamiehiä Oulussa; viidennessä polvessa tavataan edellisten ohella myöskin pappeja ja käsityöläisiä; kuudennessa lisäksi lääkäreitä; seitsemännessä yliopiston opettajia, sotapäälliköitä ja virkamiehiä. Näyttää kun olisi Maria Zebulon'in perintönä korkeampia lahjoja juurtunut sukuun. Se taiteellisuus, joka ensin ilmestyi hänen poikansa Kristofer T:n lahjoissa musiikin alalla, meni perinnöksi tämän jälkeläisille, jotka mikä missäkin ammatissaan ovat harrastaneet maalaustaidetta, musiikia, runoutta y. m. Kuitenkaan ei ole kukaan muu kuin Mikael T. valinnut taidetta varsinaiseksi ammatikseen. (Hels. Tidn. 1865; Suomen Kuval. 1873, y. m.) J. R. A.

Toppelius, Mikael, kirkkomaalari, oli syntynyt Oulussa 1734 Heinäk. 10 p. Vanhemmat olivat sikäläinen tullinhoitaja Kristofer T. ja Margareeta Lithovius, Sievin kappalaisen tytär. Kuten sukukertomuksesta tunnemme oli Mikaelin isä, maalari ammatiltaan, lapsuudesta pitäin ainakin musiikitaidetta harrastanut; isän serkku Anna Beata Zebulon oli naitu kaupungin urkunistille M. D. Blom'ille ja isän täti Valpuri Zebulon muotokuvaajalle Lauri Gallenius'elle, joka myöskin oli kirkkomaalaajana tunnettu. Taiteelliset harrastukset perheessä ja suvussa eivät voineet olla nuoreen Mikaeliin vaikuttamatta. Hän oli tosin vaan 8-vuotias kun vanha Gallenius 1742 vaimonsa kuoltua muutti Pietarsaaren pitäjään, jossa vielä maalasi paljon tauluja rahvaalle, mutta arvattavasti G:n esimerkki oli ennättänyt herättää sen taipumuksen maalaustaiteeseen, joka pojassa jo varhain havaittiin. Ruotsin maalariakatemia oli perustettu 1735 ja Tukholmassa oli jo ennen toinen Oululainen Iisak Wacklin maalaustaidetta harjoittanut, kun Mikael T. lähti sinne taidemaalausta oppimaan. Tähän oli T:llä sitä parempi tilaisuus, kun hänellä oli setä Juhana, joka posliininvalajana asui Tukholmassa. Maalariakatemiassa nautti hän kiitetyn Pasch'in opetusta, mutta eräällä matkalla Ouluun nuori maalari rakastui erääsen neiteen nimeltä Maria Magdaleena von Occlavitz, jonka isä oli Limingassa asuva puolalainen luutnantti Kaarle XII:nen ajoilta. T. päätti jättää opinnot sillensä, nai 18-vuotisen lemmittynsä 1768 ja asettui maalarina kotikaupunkiinsa. Taidemaalauksesta hän ei kuitenkaan luopunut; se oli hänellä elinkeinona, jolla halki pitkän elinkautensa elätti lukuisaa perhettänsä. Omien muistoonpanojensa

---

* *Mikko Mikonpoika Toppelius*,
tullinkirjuri Oulussa, † 1738. V.: Maria Zebulon.

- Jaakko, työmies Oulussa. V.: Maria Berg.
  - Mikael, Toksovan provasti, s. 1751, † 1810. V.: Sartelius.
    - Jaakko Aleksanteri, Retusaaren kirkkoh., s. 1781, † 1836. V.: Helena Zagel.
      - Leopold, vara-amiraali, s. 1821. V.: Sofia Toppelius.
      - Fritz, todell. valtioneuvos, s. 1828. V.: Anna Magiliensky.
      - Paavali Kaarle, vara-amiraali, s. 1826. V.: Jenny Toppelius.
  - Pietari, räätäli. V.: Anna Salin.
- Kristofer, tullinhoitaja, s. 1703, † 1760. V.: Margareeta Lithovius.
  - *Mikael*, maalari, s. 1734, † 1821.
    - Juh. Gabriel, kappal., s. 1767, † 1808. V.: Anna Kristiina Forsman.
      - Frans Mikael, ruukinsaarnaaja, s. 1801, † 1836. V.: Elis. Berggren.
    - *Sakari Topelius*, piirilääkäri, s. 1781, † 1831.
      - *Sakari*, professori, s. 1818.
    - *Kustau*, professori, s. 1786, † 1864.
      - Kustaa Viktor, eversti, s. 1825. V.: Jenny Morsing.
      - Oskar August, lehtori, s. 1828.
  - Sakari, kauppias, s. 1733, † 1782. V.: Saara Hollender.
    - Mikael, kauppias, s. 1773, † 1808. V.: Beata Kristiina Blom.
      - Jaakko Fredrik, varamaamittari, s. 1806. † 1847.
    - Kristofer, kauppias, s. 1776, † . V.: Maria Elisabet Orre.
- Juhana, posliininvalaja Tukholmassa.
  - Kristofer, tullinhoitaja, s. 1737. V.: Katri Perttunen.
    - Sakari, suutarivanhin, s. 1760, † 1830. V.: Anna Katri Svahn.
      - Sakari, pitäjänapulainen, s. 1798, † 1868. V.: Katri Amalia Dauers.

mukaan varusti hän seinä- ja kattomaalauksilla sekä alttaritauluilla viidettäkymmentä kirkkoa Pohjois-Suomessa. Arveluttavilla telineillä ylhäällä kirkonholvien alla hän vielä 80-vuotisena ukkona heilutti sivellintänsä, söi siellä päivällisensäkin ja levähteli työstänsä. Kirkollisen maalaustaiteen ohella hän maalasi yksityisillekin öljytauluja ja muotokuvia. Teknilliset puutteet T:n teoksissa, varsinkin virheellinen piirustus, osoittavat opintojen ennenaikaista keskeyttämistä. Väritys on voimallinen, joskus liiaksikin — tietysti yleisön mieliksi. Suunnittelemisessa osoitti T. sitä vastoin hämmästyttävää kekseliäisyyttä ja kuvausvoimaa, joka joskus tavoitteli luonnottomuutta. Kaksi taulua Putaan kirkossa, jotka kuvasivat paratiisia ja helvettiä, katsottiin heikkohermoisille niin turmiollisiksi, että paksulla vernissalla täytyi lieventää kuvien vaikutusta. Osa T:n lukuisista tauluista hävisi Oulun palossa 1822, mutta monessa Pohjois-Suomen kirkossa on sekä T:n että samanaikuisten Eerik Westzynthius'en (s. 1743, † 1787) ja taitavaksi kiitetyn Emanuel Granberg'in (s. 1750-luvulla Vihannilla) maalauksia säilynyt meidän päiviimme asti. — T. oli luonteeltaan leikillinen, hiljainen ja hurskas mies, kirjoitti sujuvasti suomea, joskus runomittaistakin; hänen perheessänsä olikin vielä suomi puhekielenä. Ahtaissa varoissa eläen koulutti hän kolme poikaansa, joista vanhin, Ilmajoen kappalainen Juhana Gabriel (s. 1767, † 1808), oli F. M. Franzén'in lapsuuden ystäviä, Ilmajoen maanviljelysseuran perustajia ja rokonpanon ensimmäisiä edistäjiä Pohjanmaalla; nuoremmat ovat alempana saaneet elämäkertansa. (Hels. Tidn. 1865; Finl. Minnesv. Män I; Wacklin, Hundr. Minnen; Gen. Surs., y. m.) J. R. A.

Topelius, Sakari, vanhain kansanrunoin kerääjä, edellisen poika, syntyi Oulussa Marrask. 13 p. 1781. Sakari Topelius tuli Turun yliopistoon, missä nautti Fr. M. Franzén'in ohjausta, 1797, muutti Upsalaan 1799, sai sam. vuonna Tukholman lääkintä-ylihallitukselta haavuritieteen oppilaan arvonimen ja määrättiin 1801 alalääkäriksi linjalaivaan, joka muun Ruotsin laivaston kanssa läksi merelle Englantilaisia vastaan. Sieltä palattuaan jatkoi hän opintojaan Upsalassa sekä Tukholmassa. V. 1803 lähetettiin hän rokottajaksi Savon pohjoisosaan sekä Oulun lääniin ja sai tällä retkellä 900 lasta varjelluksi tuolta sen ajan pahimmalta ihmiskunnan surmalta. Myöskin toista rahvaan senaikuista suurta turmiota, nimittäin taikauskoa, vastaan taisteli hän samassa; Kemissä hän sukkelalla tavalla rankaisi ylt'ympäri kuuluisan noidan Matti Kallanvaaran. Hän tekeytyi sairaaksi ja kutsui noidan, joka ykstotisesti selitti taudin tulevan siitä, että kolmen kirkon väki kävi Topelius'ta kiusaamassa. Hän kantoi nyt yöllä sairaan, joka oli olevinaan kovin heikko itse käydäkseen, selässään kirkkoon. Siellä useammat pitäjän herrasmiehet, menninkäisiksi puettuina, välkkyvällä fosforilla voideltuna ja sarvet päässä, hyökkäsivät päälle, ryöstivät Topelius'en lääkärinsä kädestä ja veivät luukammioon, vaan itse poppamiehelle antoivat aika selkäsaunan, huolimatta hänen loitsurunoistaan. Viimein he katosivat ja noidan täytyi taas kantaa Topelius takaisin keskievariin, jolla matkalla kannettava veitikka yhä kallisti itseänsä syrjälle, niin että kaasi kantajansa lumeen. Päällepäätteeksi ilmoitettiin koko kepponen par'aikaa koossa olevalle keräjäväelle, niin että noidan aivan masentuneena ja pilkattuna täytyi paeta koko paikasta.

V. 1807 harjoitti sitten T. Lund'issa ja Köpenhaminassa eläinlääkärin oppia. Seur. v. suoritti hän haavurimaisterin tutkinnon ja palveli sodan ajan saaristolaivastossa. Rauhan tultua määrättiin hän köyhäin lääkäriksi sekä rupulin-istuttajaksi Katariinan seurakuntaan Tukholmassa. V. 1811 suoritti hän Upsalassa lääketieteen lisensiaatin tutkinnon ja pääsi samana vuonna kaupunginlääkäriksi Uuteenkaarlepyyhyn, johon virkaan myös v. 1812 yhdisti seudun piirilääkärin paikan. V. 1813 vihittiin hän Upsalassa tohtoriksi. V. 1831 Tammik. 28 p. saavutti hänet kuolema. Naimisessa oli hän ollut Sofia Calamnius'en kanssa.

Topelius kaiken ikänsä hellästi rakasti kansansa kieltä. Suomen runoon hän ensin oli tutustunut niillä matkoilla, jotka nuorena ylioppilaana teki Arhangelin kuvernementin rajaseuduilla isänsä kanssa, joka itse mainitaan olleen runoseppä. Virkamatkoillansa ylämaassa hän sitten oli ahkerasti kerännyt sananlaskuja, puheenparsia sekä varsinkin runoja. Tätä jatkoi hän vielä Uudessa Kaarlepyyssäkin, vaikka nyt asuen ruotsalaisessa paikkakunnassa. Usein tuotti hän mainioita runonlaulajia omalla kustannuksellaan kaukaisilta sydänmailta. Hän oli ensimmäinen, joka sai ilmi, että vanhoja runoja löytyy ulkopuolellakin suuriruhtinaskunnan rajoja Vienan läänissä, joka keksintö antoi aiheen Lönnrot'in myöhempiin matkustuksiin sinne ja siis Kalevalan paraitten osien kokoonsaamiseen. Keräilemiänsä runoja painatti Topelius nimellä *Suomen kansan vanhoja runoja ynnä myös nykyisempiä lauluja* 5 vihkoa 1822—31; apuna työssään oli hänellä ollut nuorena kuollut veljenpoika Frans Mikael Toppelius, viidennen vihon toimittivat hänen kuolemansa jälkeen painoon veli Kustaa Toppelius ja K. N. Keckman. Itse T. nuorempana tunnettiin viulunsoittajana ja runoilijana, sekä suomeksi että ruotsiksi, vaikk'ei ole häneltä muuta painettu kuin ruotsinnos virrestä "Etkös ole ihmisparka".

J. K.

Topelius, Sakari, runoilija, edellisen poika, syntyi Kuddnäs'in talossa likellä Uuden Kaarlepyyn kaupunkia 14 p. Tammik. 1818. Kävi ensin koulua Oulussa, sitten, isänsä kuoltua, Helsingissä, missä hän asui Runeberg'in perheessä. Ylioppilaaksi hän tuli v. 1833, maisteriksi 1840 ja tohtoriksi 1847. Nimitettiin 1852 historian lehtoriksi Vaasan lukioon, vaan ei koskaan astunut siihen virkaan, kun jo v. 1854 yliopiston kansleri nimitti hänet ylimääräiseksi professoriksi Suomen historiassa. V. 1863, kun vakinainen professorinvirka historiassa jaettiin kahtia, hän ilman hakemusta tuli professoriksi Suomen, Venäjän ja Pohjoismaiden historiassa. Vaihdettuansa tämän viran yleisen historian professorinvirkaan (1876) ja oltuansa yliopiston rehtorina vv. 1875—1878, hän 1878 sai virkaeron ja on sittemmin elänyt maalla likellä Helsinkiä.

Kirjailijana T. on ollut hyvin tuottelias. Olipa hän esi-isiltänsä perinyt taidelahjansa ja niiden kehkeämiselle olivat hänen lapsuutensa ja nuoruutensa olot mitä edullisimmat. Franzén'in laulut, joita äiti ehtimiseen lauleli, totuttivat lapsen herkkää mieltä jo aikaiseen runon suloiseen sointuun. Oulussa hän asui tätiensä luona, joilla oli lainakirjasto, ja siitä hän sai lukea romaaneja mieltänsä myöten, joten hänen mielikuvituksensa herätettiin ja hänen sujuva kertomistapansa sai ensimmäisen perustuksensa. Kerrotaanpa muuten että hän jo Oulussa osoitti samanlaista runollista haaveksimista kuin mitä hän itse kertoo sadussa *Tuulen tuvat*. — T:n asuminen Runeberg'in luona oli tietysti myös hänen runolliselle kehittymiselleen varsin hyödyllinen. Runeberg'in perhe oli siihen aikaan keskustana ja kokouspaikkana kaikilla Helsingissä oleskelevilla nerokkailla ja isänmaallisilla miehillä (esim. Castrén, Cygnæus, Nervander) ja heidän puheitaan nuori T. hartaalla mielellä kuulteli. Pait sitä itse Runeberg puhumalla ja kirjoitusharjoituksia johdattamalla kehitti pojan ajatusvoimaa ja stiiliä.

Hyvin varhain T. alkoi runoella: hänen vanhin painettu runonsa on kirjoitettu muutamia päiviä ennen kuin kävi ylioppilastutkintoa (1833). Vaan vasta 1845 hän kokoeli siihen asti kirjoitetuita runojaan, *Ljungblommor* („Kanervakukkia") nimisen kokoelman ensimmäiseksi vihoksi. Kaksi uutta vihkoa seurasi 1850 ja 1853. V. 1860 T. näistä runoista painatti uuden laitoksen, josta kuitenkin hyvin paljon etenkin nuoruuden runoja oli pois jätetty. Myöhempiä runojaan on T. (1870) kokoillut uuteen kokoelmaan, jolla on nimitys *Nya blad* („Uusia lehtiä") vaan koko joukko, etenkin tilapäärunoja, on erikseen painettu taikka löytyy sanomalehdissä, kalentereissa y. m. Niiden seassa on kolme promotioni-runoa (1844, 1853, 1860).

V. 1841 T. rupesi *Helsingfors Tidningar*'in toimittajaksi, ja pysyi semmoisena vuoteen 1860 asti. Tämä toimi on sekin tavallansa vaikuttanut hänen runolliseen kehittymiseensä; se käännytti hänen huomionsa ajan liikkeihin, ja kun ankara sensuuri jätti senaikaiselle kirjailijalle varsin supistuneen alan, täytti T. lehtensä novelleilla, jotka yleisellä mieltymyksellä otettiin vastaan. Merkillisimmät niistä, *Välskäärin kertomukset*, ilmestyivät sitten eri kirjoina 1853 —1867 (suomeksi 1867 ja seurr.), ja muita novellejansa T. painattaa kokoelmaan *Talvi-iltain kertomuksia* (1880 ja seurr., suomeksi 1881 ja seurr.), johon myös on otettu uusi laitos ennen erikseen painetusta novellista *Suomen herttuatar* (1850; suom. 1874). — Novelleista ovat muutamat T:n draamoistakin saaneet alkunsa: *Efter femtio år* (Viidenkymmenen vuoden jälkeen, 1851), teksti operaan *Kung Carls jagt* (Kaarle kuninkaan metsästys, 1852) sekä murhenäytelmä *Regina von Emmeritz* (1854, suomeksi näytelty 1882), ja painamaton *Brita Skrifvars* (näytelty 1868). Muita draamallisia teoksia T. on kirjoittanut eri tilapäitä varten esim. *Saaristossa* (1858) ja *Sotavanhuksen joulu* (1859), molemmat suomeksikin näytellyt, ja *Prinsessan af Cypern* (Kypron prinsessa, 1860). Viimeksimainitut painettiin yhdellä nimityksellä *Dramatiska dikter* (1861), ja samalla nimityksellä on uusi kokoelma aljettu (1881).

Kaikissa näissä teoksissa havaitaan samaa runollista luonnetta. Alussa on T. runoissaan milt'ei romantikko, useimmiten kuvaillaan niissä romantillista haaveksimista, välistä niin epämääräistä, että runon päävaikutus perustuu vaan sujuvaan muotoon ja sen milt'ei soitannollisiin aineksiin; onpa tekijä joskus tahallaankin tehnyt runon oikean tarkoituksen ymmärtämättömäksi lukijalle, jonka mielikuvitusta hän pitää leikkikalunansa vaan. — Noin 1845 alkaa uusi jakso T:n runoudessa, hän kääntyy enemmän tosielämään ja ajan rientoihin, mutta paljo romantillista jääpi kuitenkin hänen runoutensa, erittäin siinä kohden että luonnon ilmiöitä käytetään hänen harrastamiensa aatteitten symbooleiksi, esim. kauniissa sadussa *Linnunrata*. Milt'ei pakosta T. käytti tätä keinoa voidaksensa lausua vapaudenintoansa, josta siihen aikaan ei saatu suoranaisesti puhua, ja niin syntyivät pontevat runot *Kevät 1848*, *Jäänlähtö Oulunjoesta* ja *Saimaan kanava* (1856) y. m. Novelleissakin T. välistä käyttää semmoisia keinoja kuin haamuja, unia, ennustuksia j. m. s., mutta enemmiten hän tässäkin liikkuu tosielämän ja historian vakavalla pohjalla, kertoen tapauksia kirjoitustavalla, joka on samassa sujuva ja lämmin, kuvaava ja helppotajuinen. — Ihmistä T. mielellään kuvailee raitista luonnollista elämää eläväksi tahi korkeita aatteita palvelevaksi. Luonnollisuutta hän ylistää monessa runossa

(esim. *Esplanaadeissa, Kansanlaulu soittajaisissa,* useat *Metsästä ja järvestä* nimisestä jaksosta), samoin novelleissa (esim. hauska *Neiti Drifva)*; usein T. esittää luonnon voimaa parantamaan ruumiillisiakin epäkohtia *(Vernan ruusut, Aulangon pastorinvaali).* Samaten draamoissa ihmisen parempi siveellinen luonto voittaa toisten istuttamia epäluonnollisia pyrinnöitä, niin esim. Reginan naisellinen tunne voittaa uskonnonvihan.

Ihmisen jaloimmaksi tehtäväksi T. kuitenkin katsoo, että hän nöyrästi palvelee suuria aatteita, uhraten siihen palvelukseen itsekkäisyytensä. Alttiiksi antamista yksityiselämänkin alalla hän ylistää esim. „Kypron prinsessassa", jossa äidin rakkaus sanotaan puhtaimmaksi, syystä että se on vaatimattomin; samaten hän „Välskäärin kertomuksissa" tahtoo näyttää itsensä voittamisen ylevämmäksi kuin koko maailman voittamisen. Mutta etenkin isänmaan puolesta hän vaatii tätä alttiiksi antamusta (*Ylioppilaslaulu, Nuorukaisen unelmat*) ja isänmaa esiintyy usein runoissa silloinkin kun tekijä muuten liikkuu yksityiselämässä (*Pieni poikanen*) tahi luonnossa (*Sylvian laulut*). Novelleilleen hän siis myös mielellään valitsee aineita isänmaan historiasta, eikä kuvaile ainoastaan sen loistopuolia, vaan myös semmoisia aikakausia, jolloin kovat kärsimykset rasittivat Suomen kansaa, ja jolloin siis kansa sai näyttää kestävyyttänsä, luottamustansa. — Sitä vastaan jos ihminen arvostelee voimiansa liian korkeiksi, niin T. teroittaa lukijan mieleen ihmisen mitättömyyttä aatteitten tahi Jumalan suhteen (esim. useat runot „Uusissa lehdissä"; viides osa Välskäärin kertomuksia).

Nämä ominaisuudet ovat myöskin vaikuttaneet että T. erinomaisen hyvin onnistuu kirjoittaessaan lapsia varten. Jo 1847—1852 hän julkaisi neljä vihkoa *Satuja* (uusi painos 1860, suom. 1861). Sitten hän *Eos* ja *Trollsländan* nimisiin lastenlehtiin kirjoitti uusia satuja, runoja ja näytelmiä, jotka hän on kokoillut sarjaan *Lukemisia lapsille* (1—5 osa 1865—80, suom. 1874 seurr). Sitä paitse on T. mukaellut useampia lastenkirjoja ja kirjoittanut värseyjä kuvateoksiin lapsia varten. T:n sadut ovat täynnä raitista lapsuuden-iloa, mutta samassa niissäkin korkeita aatteita ilmaantuu, vaikka puettuina yksinkertaisimpaan muotoon; niin esitetään esim. isänmaanrakkaus mitä kauniimmalla tavalla sadussa *Koivu ja tähti*. Arvaamattomasti on T. vaikuttanut Suomen nuorisoon näillä saduilla ja molemmilla oivallisilla lukukirjoillansa *Luonnon kirja* (1—8 pain. 1856—78, suom. 1—7 pain. 1860—78) ja *Maamme kirja* (1 pain. 1875, neljäs painossa, suom. 1—4 pain. 1876—82). Oikeuden suomentaa Luonnonkirjan T. lahjoitti Suomalaisen Kirjallisuuden seuralle, jolla suomennoksesta on ollut tuhansien markkain voitto, koska sitä on painettu yli 30,000 kappaletta. — Lasten hyötyä on T. harrastanut teoreetisestikin, esim. niillä kirjoituksilla Kasvatustieteellisen yhdistyksen aikakauskirjassa (1866—67), joissa hän pontevasti ja nerokkaasti vastustelee „makkaroimis-metoodia" ja vaatii että koulussa opetus on oleva ainoastaan osa kasvatuksesta, jonka täytyy koskea ei ainoastaan järkeä vaan sydäntäkin. — Sama katsantotapa ilmestyy myös T:n sisäänkirjoitus-puheissa (julaistut kahdessa vihossa 1877—78), joissa hän lämpimästi ja nerokkaasti selittää ylioppilaan korkeat tehtävät ja velvollisuudet isänmaata kohtaan. Painamattomaksi on jäänyt se puhe, jonka T. piti yliopiston muistojuhlassa Runeberg'in kunniaksi, ja joka kuulijoissa herätti suurta huomiota.

T:n kirjallisten tointen seassa on myös mainittava, että hän on kirjoittanut tekstin kuvateoksiin *Finland, framställdt i teckningar* (1845—52) ja *Matkustus Suomessa* (1873). V. 1867 hän tuli sen komitean jäseneksi, joka valmistaa uuden ruotsinkielisen virsikirjan ja hän on siis ollut osallisna siinä virsikirjanehdotuksessa, joka ilmestyi 1868. V. 1876 kirkolliskokous valitsi hänet jäseneksi siihenkin komiteaan, jonka pitää lopullisesti tarkastaa mainittua ehdotusta. — Paitse tähtiä ja valtioneuvoksen nimitystä on T. saanut senkin kunnianosoitteen kirjailijatoimestaan että v. 1873 Ruotsin akatemia antoi hänelle „Kaarle XIV Juhanan palkinnon".

Isänmaallisen tieteen ja taiteen edistymistä harrastavien seurain toimiin on T. ottanut vilkkaasti osaa, niin on hän kauan ollut jäsenenä Suomen taideyhdistyksen johtokunnassa ja taiteilijaseuran perustamisesta asti ollut sen puheenjohtajana. Kansanvalistusseuran tointa hän tehokkaasti edistytti kirjoituksellansa „Valoa kansallemme", ja hän on ollut muinaismuisto-yhdistyksen perustajoita. Historiallisen seuran jäseneksi hän tuli 1875. — V. 1845 hän nai Maria Emilia Lindqvist'in, kauppias Iisak Lindqvist'in ja Johanna Kyntzell'in tyttären.

Toppelius, Kustaa, lääkäri, Mikael T:n poika, syntyi Oulussa 1786 Kesäk. 4 p. Jo koulupoikana seurasi hän Sakari veljeänsä rokonpanomatkoilla, ja kun veljekset olivat saaneet kokoon 125 riksiä, varustettiin Kustaa 1804 Upsalan yliopistoon. Ahkerasti työskennellen hän siellä elätti itseään haavalääkärinä ja rokonpanijana sekä veljesten lähettämillä apurahoilla. Oltuaan 1805—7 muutamain tyttölasten opettajana Pietarsaaressa T. 1808 suoritti Upsalassa ja Tukholmassa alustavat tutkinnot ja sai haavalääkärin viran „Kamilla" nimisellä korvetilla, jonka väestö ja komentaja Juhana Kustaa Eskolin (s. 1781 Turussa, † 1816) olivat Suomalaisia. V:n 1809 alku-

päivinä piti Kamilla'n Tanskan sodan tähden saattaa suurta kauppalaivastoa Juutinrauman läpi, mutta jäät ja myrskyt ahdistivat Kamilla'n ja useimmat muut laivat matalalle, josta vasta kolmen vuorokauden ankaralla työllä tykkien paukkuessa väijyviä Tanskalaisia vastaan päästiin irti. Mutta pian Kamilla taas jäätyi Möen-saaren edustalle. Nyt nostettiin tykit laivan kannelle ja varustettiin jäälohkareista vallit laivan ympärille. Turhaan raukesi vihollisten rynnäkkö tuota jäälinnaa vastaan; Suomalaiset vielä valloittivat ja polttivat erään Tanskalaisten käsiin joutuneen kauppalaivan. Vasta Helmik. 10 p., kun jäät olivat murtaneet Kamilla'n pohjan ja keulan, tykit täytyi purkaa laivasta ja ruokavarat olivat lopussa, päätti Eskolin antautua. Samassa kun hän, Tanskalaiset vangit etupäässä, astui väkineen maalle, räjähti lähtiessä sytytetty laiva ilmoihin. — Syyskuussa pääsi T. kunniasanallansa Ruotsiin kuudeksi kuukaudeksi ja rauha vapautti sitten hänet kokonaan. V. 1812 hän suoritti viimeiset tutkintonsa ja määrättiin käytännöllisessä lääketieteessä apulaiseksi Carolina-opistoon Tukholmassa, mutta 1813 seurasi hän taasen lääkärinä Ruotsin sotajoukkoja Pohjois-Saksassa, Holsteinissa ja Hollannissa, tutkien loma-aikoina Pyrmont'in, Spaa'n ja Aachen'in terveyslähteitä. Oltuaan vielä Norjankin sodassa 1814 palasi T. Tukholmaan jatkamaan julkisia luentojansa; mutta tuo etevä virka-asema vieraassa maassa ei häntä tyydyttänyt. Päästäksensä synnyinmaahansa jälleen haki ja sai hän kaupunginlääkärin viran Oulussa 1815 ja pysyi siinä kuolemaansa asti 1864 Jouluk. 2 p. — Palavalla kotimaanrakkaudella T. harrasti yhteistä hyötyä. Lääkärinä taisteli hän puolen vuosisataa rahvaan turhia luuloja vastaan, ollen 40 vuotta lääninsä rokonistutusvarain ylihoitajana. Kun Oulun palossa 1822 noin 4,000 henkeä jäi suojattomaksi, oli T. ahkerimpia hädän lievittämisessä ja kaupunkia uudestaan rakentaessa. Katovuosina 1832–33 sai hän esimiehenä työnteettämiskomiteassa Oulun läänissä toimeen että apua ei annettu ilmaiseksi, vaan työn palkkana. Oulun vaivaishoidon suhteen hän niin ikään harrasti sitä periaatetta, että todellinen apu hädänalaisille on työn tilaisuuden hankkiminen; v. 1845 perustettiin hänen toimestaan Oulun kaupungin säästöpankki. Suomen kielen ja kirjallisuuden kohottamista hän harrasti, järkähtämättömästi luottaen niiden tulevaisuuteen. Veljellensä oli hän apuna runojen keräilijänä. Itsekin on hän suomeksi kirjoittanut koko joukon runoja ja lauluja, joita on julkaistu Oulun Viikkosanomissa y. m., yksi *Oulun kaupungin palosta 1822* erikseen. Hänen kertomuksensa Englantilaisten hävityksistä 1854 tuli Englannissa tunnetuksi ja oli syynä „ystäväin" tunnettuun avunlähetykseen. Professorin nimen oli T. Ruotsin kuninkaalta saanut jo 1816. — Nai 1820 kauppiaan tyttären Lapuan Joensuusta Maria Calamnius'en. Heidän poikansa tohtori Oskar August T., dosentti kaunetieteessä ja uudemmassa kirjallisuudessa 1861, kreikan kielen lehtori Vaasan lukiossa 1868, on tunnettu suomalaisen teaterin innokkaana harrastajana ja opettajana maamme ensimmäisessä teaterikoulussa. (Hels. Tidn. 1865; Maiden ja Merien takaa 1865; Sacklén, Läk.-Hist.).

J. R. A.

Torkel Knuutinpoika, Ruotsin valtionhoitaja vv. 1290—1302, on Maunu Latolukon hallitusaikana varsin vähän mainittu, eikä edes tiedetä hänen sukuansa ja syntyperäänsä. Vasta v. 1289 hän tuli valtakunnan marskiksi. Seuraavana vuonna Maunu kuningas kuolinvuoteellansa, valtaneuvosten ja maan ylimysten läsnäollessa, nimitti hänet poikiensa holhojaksi ja valtakunnan hallitsijaksi alaikäisyyden aikana. Kelvollisempiin käsiin ei olisi voitu Ruotsin kohtaloa heittää, ja nuo kaksitoista vuotta, joina Torkelin hallitus kesti, ovat varsin tärkeitä Ruotsin vallan leviämiselle itäänpäin. Retki Karjalaan v. 1293 ja Viipurin linnan perustus tunki Nougorod'in herruuden pois Suomenveden-pohjasta. Seuraavat yritykset, jotka tarkoittivat Vuoksen suuta ja Nevajokea, tosin eivät perustaneet pysyväistä valtaa niillä seuduin. Mutta varsin mahdollista on, että jos Torkel Knuutinpoika olisi saanut työtänsä jatkaa, koko Karjala sekä Inkerinmaa olisivat tulleet Ruotsin vallan alle ja Suomenmaahan liitetyiksi. V. 1302 vihdoin nuori kuningas Birger Maununpoika itse ryhtyi hallitukseen ja pian syttyi hänen ja nuorempien veljien välille eripuraisuutta, jonka uhriksi ennen pitkää joutui vanha rehellinen Torkel herra (ks. Birger Maununpoika ja Valdemar, Suomen herttua). Vähää ennen joulua 1305 kuninkaalliset veljekset kävivät marskia vangitsemassa Lena'n kartanossa Länsigötinmaalla; sieltä hän hätäisesti vietiin, jalat kiinni lukittuina hevosen vatsan alla, Tukholmaan ja sai toista kuukautta odottaa kohtaloansa. Tutkinnosta ja tuomiosta eivät kronikat mainitse mitään; se vain tiedetään, että Torkel Knuutinpoika mestattiin Tukholman kaupungin etelä-puolella, nähtävästi Helmik. 10 p. 1306. — Torkel Knuutinpoika oli kahdesti nainut. Hänen ensimmäinen puolisonsa oli nimeltä Birgitta, jonka sukuperä on tuntematon. V. 1303 marski nai uudestaan, ottaen puolisokseen erään saksalaisen naisen, Hedvigin, joka oli Ravensburg'in kreivin Otto II:n tytär. Tämä miehensä kuoltua näkyy siirtyneen takaisin Saksaan ja sanotaan eläneen vielä v. 1346 veljensä pojan, Hessin maakreivin luona. Edellisestä avioliitostaan oli Torkel Knuutinpojalla kaksi tytärtä: Kristiina,

naitu v. 1302 Valdemar herttualle ja v. 1306 hänestä erotettu, sekä Margareeta, naitu eräälle Knuutti Folkenpojalle. Y. K.

Tott, aatelissuku. Jo 14:nnen vuosisadan alulla eli Skaane'n maakunnassa Tanskan vallan alla mahtava aatelissuku nimeltä Thott, joka myöhemmin levisi Tanskaan, Ruotsiin ja Suomeen. Vanhimmat tunnetut polvet ovat: Aake Akselinpoika, Aksel Aakenpoika ja Pietari Akselinpoika. Tämän poika Aksel Pietarinpoika (†1447), jalo ritari ja Tanskan valtakunnan uskollinen mies, jätti jälkeensä yhdeksän poikaa, Pohjoismaiden historiassa kuuluisat „Akselinpojat". Suvun haaraantuminen nähdään alempana olevasta sukutaulusta, josta vähemmin tärkeät sivuhaarat ovat pois jätetyt. * Tottien suku on kolmessa eri jaksossa astunut Suomenkin historian näkypiiriin. Ensimmäisenä jaksona ovat noiden äsken mainittujen Akselinpoikien joukosta Eerik, Iivar ja Lauri vanhemman Steen Stuure'n aikana. Toiseen jaksoon kuuluvat Steen Stuure'n puoliso Ingeborg Aakentytär Tott, sekä Ingeborg'in kahden veljen pojat, Tönne Eerikinpoika ja Aake Yrjönpoika. Useat muutkin suvun jäsenet olivat tähän aikaan jotenkin kodistuneet Suomeen; erittäin on huomattava rouva Ingeborg'in veljentytär, Anna Hannuntytär, joka meidän maassamme kolmesti naitiin, ensi kerta v. 1498 laamannille Henrik Bitz nuoremmalle (ks. Bitz, Henrik). Anna Hannuntyttären toisesta naimisesta Klemet Hogenskild'in kanssa syntyi tytär Anna, joka Suomessa kasvoi, sitten naitiin Kustaa Vaasan kamarineuvokselle Niilo Pietarinpoika Bielke'lle ja tunnettiin nimellä „Suomen Anna Åkerö'ssä"; hänen poikiansa oli tunnettu Hogenskild Bielke (ks. Bielke, suku). — Kolmantena Tott suvun jaksona Suomessa ovat: Klaus Aakenpoika Tott, voittaja Lukkolinnan tappelussa; hänen poikansa Henrik Tott, kuningatar Kaarina Maununtyttären vävy; tämän poika, sotasankari Aake Tott, ja sen poika kreivi Klaus Tott, Kristiina kuningattaren suosituinen. Viimemainittu, joka kuoli Pariisissa v. 1674, on lopettanut Tott'ien suvun Ruotsin valtakunnassa; jota vastoin Tanskan Thott'eista yksi haara vielä tavataan Ruotsin ritarihuoneessa. (P. von Möller, Bidrag till Hallands historia; kreivi E. Sparre'n käsinkirjoitettu sukujohto tohtori Bomansson'in hallussa, y. m. lähteitä).

Y. K.

[Tott], Eerik Akselinpoika, valtiomies, oli Tanskan marskin Aksel Pietarinpojan vanhin lapsi jälkimäisestä avioliitosta Ingeborg Röde'n kanssa ja syntyi arvattavasti Warberg'in linnassa Hallannissa v. 1420

---

* *Pietari Akselinpoika (Absaloninpoika)*, asui v. 1371 Herlöf'issä Skaanessa. Nain. Juliana Grubbe'n.

- Aksel Pietarinpoika, Tanskan valtaneuvos 1397—1446, valtamarski, päällikkö Warberg'issa y. m. Nain.: 1) Margareeta Akselintyttären (jonka äiti oli marski Eerik Puke'n tytär). 2) Ingeborg Iivarintyttären jonka isä Iivar Röde oli laamanni Itägötinmaalla).
  - 1) Olavi, Tanskan valtaneuvos, Gotlannin haltia 1449—64, † 1464.
    - Birgitta, naitu Erengisle Niilonpojalle (Yö- ja Päivä), tuomittu kavaltamisesta 1452 ja kirjain vääräntämisestä 1479.
  - 1) Pietari, Lund'in tuomiorovasti, † 1468.
  - 1) Aake, Tanskan valtaneuvos, päällikkö Warberg'issa, maanpakolaisena Ruotsissa 1469—73, † Warberg'issa 1477.
    - Elina, naitu marskille Tord Bonde'lle.
    - *Ingeborg*, naitu Steen Stuure vanhemmalle, † Hämeenlinnassa 1507.
    - Eerik, eli Tanskassa.
      - Eevertti, Viipurissa saapuvilla 1488, † 1500.
      - *Tönne Eerikinpoika*, mestattu Turussa 1522.
        - Eerik Tott. (Sukuhaara sammui 1669).
        - Ingeborg, naitu Juho Knuutinpojalle (Kurki).
    - Hannu, Ruotsin valtaneuvos, † 1492. N.: Kirsti Eerikintytt. Gyllenstierna'n.
      - Aake, kaatui 1510.
      - Anna, † 1549. N.: 1) Henrik Bitz nuoremmalle; 2) Klemet Hogenskild'ille; 3) Juho Laurinpojalle.
    - Yrjö, Ruotsin valtaneuvos, † 1490 paik.
      - *Aake Yrjönp.*, mestattu Hämeenlinnassa 1520.
    - Klaus, Viipurissa saapuvilla 1483. N.: Ellen Rönnow'in.
      - Aake Klaunp., päällikkö Viken'issä, kaatui 1531.
        - *Klaus Aakenpoika*, † 1592.
          - *Henrik Tott*, † arv. 1604.
            - *Aake Tott*, „lumiaura", † 1640.
              - Klaus Tott, kreivi, † 1674.
      - Klaus Tott.
        - Tanskalainen Tott-suku.
  - 1) Katillo.
  - 2) *Eerik Akselinp.* Ruotsin valtaneuvos, valtionhoitaja, † Viipurissa 1481.
  - 2) *Iivar*, Gotlannin haltia 1464—87, † 1487.
    - Beata, naitu Arvid Trolle'lle, (tämän toisessa naimisessa).
  - 2) Filippo, † Gotlannissa 1464.
    - Ingeborg, naitu 1) Kustaa Kaarlonp. Gumsehufvud'ille, 2) Eerik Trolle'lle.
  - 2) *Lauri*, Tanskan valtaneuvos, pakenee Suomeen, Raseporin haltia, † 1483.
    - Aksel, nain. Kirsti Antint. von Bergen'in.
  - 2) Antti, upposi nuorukaisena.
- Haakon Pietarinp. Nain. Kaarina Algotintyttären (Stuure).
- Eerik Pietarinp.
  - Stig Thott.
    - Tanskan Thott'it.

paikoilla. Koska hänen äitinsä oli ruotsalaista sukuperää, joutui Eerik Akselinpoika jo nuorena Ruotsiin ja näkyy asepalvelijana tulleen marski Kaarlo Knuutinpojan hoviin, pysyen kauan aikaa tämän mahtajan uskollisena miehenä. V. 1439 hän jo mainitaan asemiehenä ja tuli v. 1441 Kristofer kuninkaan kruunauksessa ritariksi. Hän kuitenkin yhä eteen päin pysyi loistavan marskin palveluksessa, mainittiin kruunauksen aikana ensimmäisenä niiden kolmen miehen seassa, joiden piti silloisen sopimuksen mukaan vastaanottaa Viipurin linna Krister Niilonpoika Vaase'n kädestä Kaarlo Knuutinpojan haltuun, ja tavataan seuraavana vuonna myötä-vannojain joukossa, kun marskin täytyi puhdistaa itseänsä eräästä murhan-syytöksestä. Luultavaa siis on, että hän nyt lähti Kaarlo Knuutinpojan seurassa Suomeen, jos kohta hänelle samaan aikaan lienee suotu kihlakunnantuomarin virka Itägötinmaalla. Hän oli tähän aikaan naimisessa Klaara Matintytär Lillie'n kanssa ja oli hänen kauttansa saanut Lagnö'n kartanon Sörmlannissa, jonka herraksi hän aina tästä pitäin itseänsä nimitti. Kun Kaarlo Knuutinpoika v. 1448 oli kuninkaaksi valittu, tuli Eerik Akselinpoika heti valtaneuvoskuntaan. Kesällä 1449 hän oli muassa, kun Gotlanti valloitettiin ja Eerik Pommerilainen karkoitettiin rosvopesästänsä, Wisborg'ista. Saari* ja linna kuitenkin viekoituksella joutui Tanskan valtaan ja Tanskalaisten päällikkönä tässä toimessa oli Eerik Akselinpojan vanhin velipuoli Olavi Akselinpoika, joka tästä lähin 15 vuotta hallitsi Gotlannissa. Yhä enemmin suku ja synnyinmaa alkaa vaikuttaa Eerik Akselinpojan tekoihin. Keväällä 1450 hän yhtenä Ruotsin lähettiläänä Halmstad'issa teki Tanskalaisten kanssa sopimuksen, että Kaarlon piti luopua Norjan kruunusta. Luultavaa on, että hänen velipuolensa Aake Akselinpoika ja muut tanskalaiset sukulaiset, jotka Kristianin asiamiehinä Hamstad'issa kävivät, eivät olleet hänen käytökseensä vaikuttamatta. Kuitenkin Eerik Akselinpoika näkyy pysyneen erillänsä siitä salajuonesta, jonka muutamat muut Ruotsin herrat samassa tilassa solmivat Kaarlo kuninkaan kruunua vastaan. Kun nyt Maunu Green samana kesänä kavaltajan tavalla jätti Turun linnan ja purjehti tavaroineen Tanskaan, annettiin Turun linna ja lääni Eerik Akselinpojalle. V. 1453 hän sen lisäksi sai Nyköping'in linnan ja Sörmlannin, ja oli siis kohonnut Ruotsin mahtavimpien joukkoon.

Mutta tämän ajan ylimykset eivät asettaneet mitään rajaa kunnianhimollensa. Olihan Kaarlo Knuutinpoika ylimyssäädystä kohonnut valtaistuimelle; sopihan muidenkin yrittää, kuinka korkealle onni kannattaisi. V. 1456 Eerik Akselinpoika näyttää yhtyneen arkkipiispan Juho Pentinpojan juoniin, ja kun arkkipiispa seur. Tammikuussa nosti ilmi kapinan, katsoi Kaarlo kuningas tarpeelliseksi vangita Eerik herran Nyköping'issä. Vaan kun kuningas pian sen jälkeen pakeni Dantzig'iin ja Tukholma tuli arkkipiispan valtaan, pääsi Eerik Akselinpoika vapaaksi. Hän nyt anastaa „valtionhoitajan“ nimen, kutsuu Kristian kuninkaan maahan ja lähtee itse Suomeen, luovuttamaan sen maan asukkaat Kaarlo kuninkaasta. Toimi onnistui oivallisesti; sillä jo Kesäk. 24 p. 1457, eli päivää myöhemmin kuin Tukholmassa Kristian hätäisesti oli kuninkaaksi valittu, antoivat Turkuun kokoontuneet Suomen herrat suostumuksensa unioni-kuninkaan vaaliin. Maamme kaikki linnat vähitellen joutuivat hänen valtaansa, viimein Viipurikin, joka tästä lähin 24 ajastaikaa pysyy hänellä läänityksenä. Vasta syksyllä hän palasi Ruotsiin ja sai kuninkaalta hovimestarin arvon, joka vastasi entiseen drotsetivirkaan. Suomessa hänellä oli Viipurin ohessa myöskin Hämeenlinna läänityksenä ja hän on näinä vuosina istunut kerajiä Hämeenmaassa. Tyydytettynä kunnianhimossaan hän seuraavien vuosien rettelöissä uskollisesti pysyi Kristianin puolella ja näkyy olleen Kaarlon vastustajia silloinkin, kun tämä Dantzig'ista palasi v. 1464. Velipuolensa Filippon kanssa, joka oli ollut Kristianin päällikköitä Tukholmassa, hän Syyskuun alulla purjehti Tanskaan ja poikkesi Wisby'hyn, missä Olavi Akselinpoika juuri silloin 16 p. Syysk. kuoli, niin että suvun etuja Gotlannin suhteen hyvin sopi valvoa. Filippo silloin ensin asetettiin Gotlannin haltiaksi, ja kun tämäkin 4 p. Marrask. kuoli, sai Iivar Akselinpoika saaren ja linnan haltuunsa. Ruotsiin palattuansa Eerik herra yhdistyi arkkipiispan puolueesen, oli avullisna karkoittamaan niitä talonpoikais-joukkoja, jotka olivat Kaarlon avuksi rientäneet, ja vaikutti siis Kaarlo kuninkaan uuteen luopumukseen v. 1465. Hän silloin saatti virkaheiton kuninkaan Suomeen; vaan Ruotsiin palattuansa hän havaitsi arkkipiispan yksin ryhtyneen hallitusohjiin eikä mielivän kenenkään kanssa jakaa valtaansa. Tyytymättömänä kirkkoruhtinaan itsevaltaisuuteen Eerik herra vielä samana syksynä lähti Iivar veljensä luoksi Gotlantiin, ja tässä nähtävästi rakennettiin uusia tuumia Akselinpoikain eduksi.

Aikomuksena oli nyt useilla naimisliitoilla vahvistaa Tott'ien vaikutusvoimaa Ruotsin valtakunnassa. Suku oli jo ennestään varsin lavealle liittynyt, kuten edellisestä sukutaulusta voimme nähdä. Niinpä esim. Olavin tytär Birgitta asui Hammarstad'in kartanossa Sörmlannissa, naituna vanhalle ritarille Erengisle Niilonpojalle (Yö- ja Päivä suvusta pitkittäin); tämä

nainen oli kuten suvun häpeäpilkku ja oli jo saavuttanut surkean maineen tuomittuna maankavaltajana. Aake Tott'in tytär Elina taas oli ollut naituna Kaarlo kuninkaan uskolliselle marskille ja serkulle Tord Bonde'lle, joka v. 1456 oli salamurhaajan kädestä saanut surmansa. Myöskin Filippo Tott, joka loppuvuodella 1464 oli Gotlannissa kuollut, oli jättänyt tyttären, kopean Ingeborg'in, joka par'aikaa oli naituna Kaarlo kuninkaan langolle, Kustaa Kaarlonpoika Gumsehufvud'ille. Itse Eerik Akselinpoika, jonka ensimmäinen puoliso lienee v. 1455 kuollut, oli seuraavana vuonna nainut Elina Kustaantytär Stuure'n, joka oli Steen Stuure'n isän serkku, mutta Eerik herralla ei ollut kumpaisestakaan avioliitosta lapsia. Sitä vastoin Iivar Akselinpoika Gotlannin herra oli nykyään leski ja varustettuna kahdella naitettavalla tyttärellä. Juuri tämä seikka katsottiin oivalliseksi tilaisuudeksi uusien sukuyhdistysten rakentamiseen, ja niin nyt päätettiin solmia kolme avioliittoa: Iivar herran itsensä piti naida Kaarlo kuninkaan nuorempi tytär Magdaleena; hänen toinen tyttärensä Agneta oli annettava Steen Stuure'lle, jonka valtiollinen maine jo alkoi kohota, ja toinen tytär Beata oli naitettava Ruotsin ylimykselle Arvid Trolle'lle. Nämä tuumat pantiin heti toimeen ja Syysk. 22 p. 1466 vietettiin Nyköping'in linnassa kaksinkertaiset häät: Eerik Akselinpoika, paikan isäntä, oli itse käynyt noutamassa Iivar veljensä morsianta Raseporista; Iivar herran kanssa seurasi hänen tyttärensä Beata, vaan tytär Agneta oli tällä välin kuollut, niin että Steen Stuure'n aviolitto jäi sikseen. Häävieraina oli suuri joukko ylimyksiä sekä Ruotsista että Tanskasta. Mutta sitä ennen oli jo tehty sotaisiakin varustuksia, ja kun häät olivat loppuneet, ottivat läsnäolevat Ruotsin herrat ajan valtioseikkoja keskusteltavaksi. Silloin valittiin Eerik Akselinpoika valtionhoitajaksi; sitten ratsastettiin Tukholmaan ja pakotettiin arkkipiispa heittämään tämän päälinnan avaimet Eerik herran haltuun. Akselinpoikain tuuma ei näy olleen kutsua Kaarlo kuningasta takaisin valtaistuimelle; mieluisimmin olisivat itse pitäneet hallitusohjat. Mutta juuri tähän aikaan oli ritari Niilo Boonpoika Stuure nostattanut Gestriklannin ja Taalaen rahvaat arkkipiispaa vastaan, ja tämä kansallinen puolue, johon myöskin Steen Stuure kuului, vaati Kaarlo kuningasta takaisin hallitukseen. Arkkipiispan puolue taas hankki apua Tanskasta ja alkoi kesällä 1467 Tukholmaa piirittää. Sen vuoksi Tott'it havaitsivat viisaimmaksi yhdistyä Stuure'ihin; arkkipiispa Tanskalaisineen karkoitettiin Tukholman edustalta, ja Kaarlo Knuutinpoika sai Marraskuussa 1467 kolmannen kerran palata valtaistuimelleen. Eerik Akselinpojalle silloin annettiin läänitykseksi Viipurin ja Turun linnat sekä luultavasti koko Suomenmaa. Hän saapi tässä maassa pian tarpeeksi tekemistä Venäjän puolelta uhkaavan vaaran tähden eikä enää aivan paljon sekaannu Ruotsin puolisiin tapauksiin. Steen Stuure, joka Kaarlo kuninkaan kuoltua tulee valtionhoitajaksi, on uudella siteellä liittynyt Tott'eihin, koska hän v. 1468 paikoilla on nainut Aake Akselinpojan tyttären, Ingeborg'in, entisen morsiamensa serkun. Omasta puolestaan Eerik herra oli kokemuksesta oppinut, että hän muukalaisena miehenä ei voinut ylimmäistä hallitusta Ruotsissa pitää, ja tästä lähin hän siis tyytyy vähäistä halvempaan asemaansa Suomenmaan valtaherrana. Vaan kuningas Kristianin kanssa oli Akselinpoikain väli kokonaan rikkunut, kun Kristian alkuvuodella 1467 väkisin otti Filippo vainajan panttitilukset Tanskassa kruunun haltuun. Iivar herra Gotlannissa oli heti lähettänyt Tanskan kuninkaalle luopumuskirjeensä ja Eerik Akselinpoika kirjoitti Tukholmasta Syysk. 14 p. 1467 Lybeck'in raadille kehoituksen katkaisemaan kaiken kaupan Tanskan kanssa sekä lisäsi avoimen kirjeen Lybeck'in porvaristolle, pyytäen raatia naulaamaan sen julki kaupungin kirkon oveen. Akselinpojat olivat siis joutuneet ilmi sotaan Tanskan kanssa, ja tästä syystä nyt Lauri Akselinpoika v. 1468 tuli pakolaisena veljensä luoksi Suomeen.

Tärkein muistomerkki Eerik Akselinpojan vaikutuksesta Suomessa on Olavin linnan eli Savonlinnan rakentaminen. Tähän aikaan näet Venäjän valta alkoi tulla Suomenmaalle entistä vaarallisemmaksi, ja Eerik Akselinpoika, joka tahtoi suojella Savon miesten uutisasutuksia pohjoisilla erämailla, alkoi v. 1475 rakentaa puista linnoitusta Kyrönsalmeen Haukiveden ja Pihlajaveden välille. V. 1477 hän jo asetti siihen kiviset tornit ja muurit, hankittuansa ulkomailta 16 hyvää muurimestaria; mutta Venäläiset ja Venäjän puoliset Karjalaiset olivat joka hetki väijyksissä, niin että — kuten Eerik herra eräässä kirjeessä Steen Stuure'lle kertoo — kun työväki läksi hietaa, kiviä ja kalkkia noutamaan, täytyi olla parvi sotaväkeä ja toista kymmentä täysiasuista aatelispalvelijaa kussakin lotjassa. Työ käsitettiin täällä Suomessa suureksi kansalliseksi yritykseksi, niinkuin se todella olikin; muun muassa tiedämme, että Kuivanteen asukkaat Orimattilasta Uudellamaalla olivat alusta loppuun muuraamisessa apua tehneet, josta työstänsä sitten saivat Lauri Akselinpojalta muutamia kruunun metsiä palkinnoksi. Tämän tärkeän työn ohessa on Eerik Akselinpoika myöskin varustanut Viipurin kaupunkia sillä muurilla, joka pari kymmentä vuotta myöhemmin onnella kesti Venäläisten rynnäkköä. Samaan aikaan oli hänellä myöskin rettelöitä Liivin ritarien kanssa; sillä v. 1473

mainitaan Tott veljien julistaneen sotaa ritarikuntaa vastaan, ja seuraavina vuosina oli Räävelissä joku Suomesta tullut sotavoima apujoukkona sen maan sisällisissä taisteluissa. Nämä seikat kuitenkin saatiin v. 1477 sovitetuksi. Mutta vihollisuus Venäjän kanssa oli yhä yltymässä, niin että Eerik herra Heinäk. 16 p. 1480 kirjoitti Viipurista Räävelin raadille varoituksen purjehtimasta Narvaan tai Nevajoelle. Saatuansa lisäväkeä Ruotsista hän vielä samana vuonna teki hävitysretken Venäjän puolelle ja mainitaan polttaneen kylät 24 peninkulman avaralta. Vaan seuraavana vuonna Maaliskuussa hän kuoli Viipurissa, jättäen linnat ja läänitykset veljensä Laurin haltuun. — Hänen jälkimäinen puolisonsa Elina eli Helena Kustaantytär Stuure näyttää kuolleen vasta v. 1496. Mitään perillisiä ei jäänyt tästä eikä edellisestä avioliitosta. Ritari Eerik Akselinpoika — "Ericus Absalonis miles", kuten hän tavallisesti allekirjoittaa nimensä — ei suinkaan ole luettava suurten valtiomiesten joukkoon. Hänen kunnianhimonsa näkyy olleen suurempi kuin hänen kykynsä; hänen käytöksensä sekä Kaarlo Knuutinpoikaa että Kristiania kohtaan osoittaa vaihemielisyyttä ja ritarillisen mielen puutetta. Mutta ainakaan hän ei ollut kehnompi kuin useat muut sen ajan ylimykset, ja merkillistä on, että hän muukalaisena saattoi niin korkealle kohota Ruotsin valtakunnan kansallisissa oloissa. Suomessa hän lähes neljänneksen vuosisataa on ollut mahtavimpana valtaherrana ja ansaitsee jo siitä syystä etevän sijan maamme aikakirjoissa. Y. K.

[Tott,] Iivar ja **Lauri Akselinpojat**, edellisen nuoremmat veljet, ovat jo Eerik Akselinjan elämäkerrassa mainitut. L a u r i, joka oli veljistä nuorempi, siirtyi v. 1468 Eerik veljensä luoksi Suomeen ja oli jonakuna voutina tämän läänityksissä. Kun veli on kuollut, antaa Lauri Akselinpoika kirjeessään neuvoskunnalle Viipurista Maalisk. 28 p. 1481 tästä tapauksesta tiedon, vaatien, että Viipurin, Hämeen ja Olavin linnat jäisivät hänelle ja Iivar veljelle, kuten Eerik herra kuollessaan oli säätänyt. Valtionhoitaja Steen Stuure ei suinkaan ollut hyvillänsä tästä omavaltaisuudesta, vaan riensi kesällä Suomeen, mutta ei voinut mitään näitä mahtavia veljeksiä vastaan; sillä Iivar herra näyttää myöskin Viipuriin tulleen Laurin avuksi. Seuraavan vuoden alulla Lauri toimitti rauhansovintoa Venäjän kanssa; mutta läänitysten heittäminen valtionhoitajan haltuun oli vielä keskustelun alaisena, kun Lauri Akselinpoika keväällä 1483 kuoli, luultavasti Viipurissa. — Lauri Akselinpojan ensimmäinen puoliso K a a r i n a V e f f e r t oli nuoren poikansa kanssa hukkunut Raseporin edustalla, Lokakuussa 1468, luultavasti tulomatkalla Suomeen. Hän sitten oli nainut K a a r i n a N i e p e r z'in, Itägötin laamannin Eerik Nieperz'in tyttären, joka ennen oli ollut naituna Eerik Niilonpoika Oxenstierna'lle. Lauri Akselinpojan lapset tästä jälkimäisestä naimisesta olivat: 1. A k s e l L a u r i n p o i k a, myöhemmin nainut Kirsti von Bergen'in, joka oli Svante Stuure'n puolison tytär ja niinmuodoin Steen Stuure nuoremman sisarpuoli; 2. M a g d a l e e n a, joka naitiin eräälle Kristian Pentinpojalle, ja 3. I n g e b o r g, joka naitiin ensin eräälle Jens Ulfinpojalle ja sitten Niilo Eskilinpoika Baneer'ille. Kun vihdoin kesällä 1483 syntyi sopimus Steen Stuure'n ja Iivar Akselinpojan välille, sai valtionhoitaja muut Suomen linnat haltuunsa, mutta Rasepori luvattiin jättää Laurin lapsille kymmeneksi vuodeksi.

I i v a r herran kanssa oli Steen Stuure'lla vielä paljon selkkauksia. Kaikista Akselinpojista oli tämä epäilemättä rohkein ja jäntevin. Hän oli syntynyt v. 1420 paikoilla, mainitaan ainakin jo v. 1451 Tanskan valtaneuvoksena ja asui Skaane'n maalla Lillö'n vahvassa linnassa, joka oli suvun vanhaa pantti-omaisuutta. Veljeinsä Olavin ja Filippon kuoltua v. 1464, hän otti Gotlannin haltuunsa tanskalaisena panttilääninä, mutta joutui Ruotsin asiain tähden, kuten jo on kerrottu, ilmi sotaan kuningas Kristianin kanssa v. 1467. Kuningas valloitti häneltä Sölvitsborg'in, eikä Iivar herra voinut Lillö'täkään pelastaa, yhtä vähän kuin muita tiluksiansa Tanskan valtakunnassa. Vaan sen sijaan hän nyt vallitsi itsenäisenä herrana Gotlannissa, ja hänen avioliittonsa Kaarlo kuninkaan tyttären kanssa sekä hänen ponteva apunsa Ruotsin taistelussa Tanskaa vastaan näytti lupaavan hänelle Ruotsin ylimmäistä hallitusta Kaarlon kuoltua. Tämä toivo tosin ei toteutunut; mutta Steen Stuure häntä tyydytti runsailla läänityksillä, joista Stegeborg'in linna ja lääni oli tärkein. Ystävyys Steen Stuure'n kanssa kesti siihen asti, kunnes Eerik Akselinpoika ja sitten Lauri olivat Suomessa kuolleet, jolloin valtionhoitaja vaati Suomen linnat takaisin. Tosin Steen Stuure Gotlannissa käydessään, kesällä 1483, osasi taivuttaa Iivar herraa sovintoon, antaen hänelle lisä-läänitykseksi Bornholm'an linnan Ölannin kanssa. Mutta väli ei enää tullut oikein eheäksi, ja herrainpäivillä Tukholmassa seuraavana vuonna vaati Iivar herra suoraan, että Stuure luopuisi valtionhoidosta ja heittäisi hallituksen Iivarin vävylle, Arvid Trolle'lle. Vihdoin Iivar Akselinpojan harjoittamat merirosvomiset synnyttivät täyden vihollisuuden. Keväällä 1487 Steen Stuure valloitti sekä Ölannin että Stegeborg'in, samaan aikaan kuin Knuutti Posse otti Raseporin pois Lauri Akselinpojan leskeltä. Mutta Gotlannin heitti Iivar herra Hannu kuninkaalle ja purjehti itse Tanskaan, jossa

hän samana vuonna Lokak. 1 p. kuoli Lillö'n linnassa Skaane'n maalla. — Iivar Akselinpoika oli ensi kerran nainut Margareeta Pietarintytär Laxmand'in ja siinä avioliitossa saanut tyttäret Agnetan ja Beatan, joista edellisessä on puhuttu. Toisen kerran hän v. 1466 nai Kaarlo Knuutinpojan tyttären Magdaleenan, jolle syntyi tytär Margareeta. Leskeksi tultuaan Magdaleena palasi Ruotsiin ja kuoli v. 1495. Y. K.

[Tott,] Ingeborg Aakentytär, Steen Stuure vanhemman puoliso, oli syntynyt Hallannissa, missä isä vuodesta 1447 oli Varberg'in linnan haltiana; äiti Margareeta Pentintytär kuului Vinstorpa-sukuun. V. 1464 Ingeborg kihlattiin Norjalaiselle Hannu Sigurdinpojalle, joka kuitenkin jo seuraavana vuonna kuoli. Vaan v. 1466 ilmaantui uusi kosija. Se oli ruotsalainen ritari Steen Kustaanpoika Stuure, mies joka par' aikaa kohosi suureen arvoon Ruotsin ylimysten seassa. Stuure oli tätä ennen ollut kihloissa Ingeborg'in orpanan, Agneta Iivarintyttären, kanssa, mutta tämän morsiamen oli kuolema häneltä ryöstänyt. Suku nyt sovitti uuden naimisliiton, ja nähtävästi alkuvuodella 1467 tuli Ingeborg Steen herran puolisoksi. Tästä hetkestä oli Ingeborg rouva tullut ruotsalaiseksi naiseksi, joka aviomiehensä rinnalla seisoi lujasti Tanskan kuningasta vastaan. Kerrotaan, että hän Brunkeberg'in tappelun aikana Tukholman linnassa jakeli almuja vaivaisille, jotta he rukoilisivat Steen herran puolesta. Avioliitto oli erinomaisen onnellinen. Kun v. 1483 Stuure'n poissa ollessa hänen puolisonsa eräässä metelissä Tukholman kaupungissa oli kärsinyt loukkauksia väkijoukolta, uhkasi valtionhoitaja veristä kostoa ja antoi vasta piispain ja valtaneuvosten esirukouksilla taivuttaa itsensä sovintoon. Muutoin kiitetään Ingeborg rouvan jumalisuutta ja opin harrastusta; hänen kehoituksestaan rakennettiin Gripsholma'n viereen uusi luostari, nimeltä „Maarian rauha", ja hän edisti omalla kustannuksellaan kirjapainon levittämistä Ruotsissa. — Steen herran kuoltua v. 1503 joutui Ingeborg Tott rettelöihin uuden valtionhoitajan, Svante Stuure'n, kanssa. Hänelle vihdoin suotiin leski-eläkkeeksi Hämeenlinna läänineen kaiken veron ja kuninkaallisen oikeuden kanssa sekä Satakunta, josta oli vuotisesti maksaminen 1500 Ruotsin markkaa. Omituiselta kuuluu, kun semmoisen läänitysrouvan nimessä tuomittiin „kuninkaan tuomiota", kuten siihen aikaan näkyy Hämeessä tapahtuneen. Rouva Ingeborg sai kuitenkin olla varullansa muiden ylimysten anastuksia vastaan. Kesällä 1505 tuli Folke Gregerinpoika Lillie Hämeeseen, ottaaksensa muka valtionhoitajan ja neuvoskunnan nimessä linnan haltuunsa. Mutta rouva kutsui asemiehensä kokoon linnan väentupaan, ja saatuansa vakuutuksen heidän kannatuksestaan, hän antoi lyhyen vastauksen Lillie'lle, joka sai tyhjin toimin palata tiehensä. Seuraavina vuosina Hämeenlinnan rouva, niinkuin muutkin läänityshaltiat Suomessa, on lähettänyt väkeänsä maan puolustukseen Tanskalaisia vastaan. Kesken tätä rauhattomuutta on rouva Ingeborg Tott kuollut Hämeenlinnassa, nähtävästi Joulukuun keskipaikoilla 1507. Hänen ainoa lapsensa, tytär Birgitta, mainitaan tulleen jo v. 1485 nunnaksi Wadstena'ssa. (v. Möller, Bidrag till Hallands hist.; Handl. rör. Skand. hist. XIX; Grönblad, Nya källor, y. m.). Y. K.

[Tott,] Tönne Eerikinpoika, edellisen veljenpoika, oli jo Steen Stuure vanhemman aikana siirtynyt Tanskasta Ruotsin valtakuntaan. Hänen isänsä Eerik Aakenpoika oli aina uskollisesti pysynyt Tanskalaisena ja ollut vv. 1477—1484 Varberg'in haltiana. Äidin nimi oli Anna Molteke Seelannista. Tönne Eerikinpoika, jonka syntämävuosi on tuntematon, näkyy ensin naineen Hellevi Brahe'n tanskalaisesta Brahe-suvusta, joka ennen oli ollut naituna eräälle Sparre'lle. Jos, kuten luultavaa on, hän juuri tämän naimisen johdosta siirtyi Ruotsiin, on hänen tulonsa nähtävästi tapahtunut v. 1495. Saman vuoden syksynä hänen tapaamme Viipurin puolustajain joukossa. Hannu kuninkaan aikana hän näkyy saaneen haltuunsa Raseporin läänin, mutta luopui v. 1502 Stuure'in puolelle ja teki silloin apua Turun linnan piirityksessä. Hän tietysti silloin sai pitää Raseporin, ja tämän läänityksen myöskin Svante Stuure v. 1504 hänelle vahvisti; kuitenkin hän seuraavina vuosina sai maksaa siitä jokseenkin korkean arennin, eli 1000 Ruotsin markkaa vuodelta. Koska hänen ensimmäinen vaimonsa jo v. 1504 oli kuollut, hän näillä ajoin nai Eerik Tuurenpoika Bielke'n tyttären, Kaarinan, ja oli nyt Suomen johtavien miehien joukossa. Keväällä 1510 hän muutamien muiden kanssa kävi Nougorod'issa, solmimassa rauhaa Venäläisten kanssa. Kun seur. vuonna Eerik Tuurenpoika Viipurissa oli kuollut ja hänen leskensä Gunilla Bese ei millään tahtonut luopua hänen läänityksestään, sovittiin viimein niin, että vävy, Tönne Eerikinpoika, tuli Viipurin ja Savonlinnan haltiaksi. Hän tuli Viipuriin keväällä 1513 ja pysyi Savon ja Karjalan hallitusmiehenä vuoteen 1520, jolloin Kristian II oli tullut valtakunnan herraksi. Millä tavoin hän ensi aluksi karttoi tirannin verituomioita, ei tarkoin tiedetä. Mutta Tammikuussa 1522 vihdoin häukin mestattiin Turun linnassa. — Hänen tyttärensä, Ingeborg, naitiin myöhemmin Juho Knuutinpojalle Laukon herralle ja oli Aksel Kurjen äiti. (Grönblad, Nya källor, y. m.) Y. K.

[Tott,] Aake Yrjönpoika, edellisen orpana ja Ingeborg rouvan veljenpoika, oli nähtä-

västi syntynyt Ruotsissa, missä hänen isänsä oli valtaneuvoksena vv. 1477—1487. Äidin nimi oli Benedikta Simontytär Körning. Aake Yrjönpoika lienee Hannu kuninkaan aikana varsin nuorena tullut ritariksi, mutta ei astu muutoin tapauksissa näkyviin ennen kuin alkuvuodella 1508, jolloin, Ingeborg rouvan kuoltua, Svante Stuure asettaa hänet linnanhaltiaksi Hämeenlinnaan. Tässä virassa hän sitten pysyi sekä Svante Stuure'n että Steen Stuure nuoremman ajat, tehden, niin paljon kuin hänen syrjäinen asemansa sen salli, apua maan puolustukseen Tanskalaisia vastaan. Vaan kun Kristian II oli tullut valtakunnan kuninkaaksi, oli Aake Yrjönpoika Suomen herroista ensimmäinen, joka lankesi verituomiojen alle. Hän mestattiin Hämeenlinnassa Marrask. 28 p. 1520. Aake Yrjönpoika oli ollut kahdesti nainut: ensimmäinen puoliso oli ollut Märta Juhanantytär Yö- ja Päivä-suvusta (Engelbrektin murhaajan pojantytär), jolta jäi poika, nimeltä Yrjö Aakenpoika; jälkimäinen, nyt leskeksi jäänyt puoliso, Märta Pentintytär Niemenpäässä Ulf-suvusta, vietiin kolmen tyttärensä kanssa vankina Tanskaan, josta vasta v. 1524 pääsi vapaaksi. Y. K.

Tott, Klaus Aakenpoika, sotasankari, Suomen käskynhaltia, oli valtaneuvoksen Aake Klaunpoika Tott'in, joka kuoli jo 1531, ja Ingeborg Siggentytär Sparre'n (Krister Klaunpoika Horn'in lesken) poika. Klaus Tott tavataan 1551 tuomarina Hollolan, sittemmin vuodesta 1562 Sääksmäen kihlakunnassa. Ensimmäiset askelet soturiuralla astui hän ehkä Venäjän sodassa 1555; kuningas Eerik XIV:n kruunauksessa 1561 hän lyötiin ritariksi. V. 1563 hän on Uudellamaalla kuninkaankeräjiä pitämässä ja seur. v. lähettiläänä matkalla Puolassa. Sotaretkiin Tanskaa vastaan hän otti osaa 1565, jolloin Svarterå'n tappelussa otettiin vangiksi, sekä alapäällikkönä 1567. Eerik hallituksensa loppuaikoina häntä epäili, mutta 1569, Juhanan astuttua hallitukseen, hän tuli Neriken laamanniksi. Vironpa ja Liivin sotatanterella hän oli voittava varsinaisen sankarimaineensa. Hän oli talvella 1570—71 Tallinnan urhollisia puolustajia ja sai 1572 ylipäällikkyyden Viron sotajoukkojen yli. Kun, hänen Liholasta lähdettyänsä Oberpahlen'ia piirittämään, Venäläisten oli onnistunut uuden vuoden päivänä 1573 valloittaa Rakveren linna, kohtasi hän niitä Lukkolinnan tykönä 23 p. Tammik. ja sai täällä tarumaisen voiton, lyöden 2000 miehellä vihollisen 16000 suuruiset sotajoukot ja ottaen melkoisen saaliin. Hän ryhtyi nyt Rakveren piiritykseen, mutta sotavoimain ja varojen puute laimensi edempiä sotatoimia. V. 1575 Tott oli rauhansovittajana Rajajoella, jolloin erinäinen aselepo kahdeksi vuodeksi solmittiin Suomen ja Venäjän välillä. Seur. v. hän nimitettiin valtaneuvokseksi, vaan lähetettiin jo syksyllä koko Suomen, s. o. Etelä-Suomen käskynhaltiaksi (myöskin Karjala oli, ainakin v. 1585, hänen käskyissänsä); 1583 ja 1585 hän on rauhansovittajia Venäjän kanssa. Mutta v. 1587 hänen käskynhaltiutensa supistetaan Karjalaan, jonka ensimmäisenä laamannina hän oli. Tallinnan tapausten johdosta 1589 Tott muitten valtaneuvosten kanssa joutui kuninkaan ankaraan epäsuosioon ja vangittiin. Sittemmin hän tosin, Sigismundon esirukouksesta, laskettiin vapaaksi ja astui Juhanan kuoltua jälleen virkaansa, mutta kuoli samaan aikaan vuoden lopussa 1592. Klaus Tott oli nainut: 1) Ingeborg Klauntyttären Gyllenstierna'n, 2) Kirsti Henrikintyttären Horn'in. (Koskinen, Nuijasota; Sv. Biogr. Lex., y. m.)

Tott, Henrik Klaunpoika, Sjundeby'n ja Vatsalan herra, edellisen poika jälkimäisestä aviosta, oli syntynyt noin v. 1570. Hän näyttää saaneen huolellisen kasvatuksen ja olevan se „Henricus Thot", joka 1589 harjoitti opintoja Helmstädt'in yliopistossa. Ulkomaan matkaltansa palanneesen ylimysnuorukaiseen loivat Juhana III ja Kaarlo herttua silmänsä, kun tähän aikaan nousi kysymys Sigrid Vaasan, kuningas Eerik XIV:n ja Kaarina Maununtyttären tyttären (s. 1566) naittamisesta. Jo 1587 oli Juhana määrännyt Sigrid Vaasalle aimomyötäjäiset, äidin omistaman Liuksialan ynnä muita tiloja, mutta vasta vuosikymmentä myöhemmin lienee hänen vihkimisensä Henrik Tott'iin todellakin tapahtunut. * Tämä näyttää ylipäänsä pysyneen erillään julkisista toimista ja oleskelleen avaroilla tiluksillaan Etelä-Suomessa, varsinkin Lohjalla ja Siuntiolla. Sigismundon ja Kaarlo herttuan sodissa hän pyysi säilyttää väliänsä kumpaiseenkin rikkoumatta, mutta kallistui nähtävästi Sigismundon puolelle ja joutuikin lopulta herttuan epäsuosioon. V. 1598 hän mainitaan jonkun aikaa olleen Turun linnanhaltiudessa; tieto että hän olisi ollut maaherrana Pohjanmaalla on epäiltävä. Henrik Tott kuoli vielä nuorena, nähtävästi v. 1604. — Hänen leskensä Sigrid Vaasa naitiin uudestaan 1609 eräälle Ruotsalaiselle, hovimestari Niilo Niilonpojalle (Natt och Dag), mutta eli, tämän kuoltua jo 1613, tiloillaan Suomessa, enimmiten Liuksialassa. Hän kuoli 1633, ja ruumis haudattiin 1635 Turun tuomiokirkkoon. (Lagus, Finska Adelns gods; A. G. Ahlqvist, Karin Månsdotter, y. m).

Tott, Aake Henrikinpoika, sotapäällikkö, edellisen poika, syntyi Gerknäs'in kartanossa Lohjalla 4 p. Kesäk. 1598. Nuorukaisena hän tuli Messenius'en oppilaaksi

* Tämän mukaan ovat tiedot Kaarina Maununtyttären elämäkerrassa oiaistavat.

Upsalaan, missä senaikuisissa meteleissä teki itsensä varsin tunnetuksi huimapäisenä tappelijana. Viidentoista ikäisenä hän jo seurasi sotajoukkoja Venäjälle, ja lähti sodan loputtua pitkälle ulkomaan-matkalle, käyden Italiassa ja Espanjassa saakka ja palaten vasta 1622. Seur. v. hän nimitettiin kamariherraksi kuninkaan tykönä, tuli 1625 everstiluutnantiksi suomalaisessa ratsuväessä ja kunnosti suuresti itseänsä useissa taisteluissa Liivinmaalla ja Itä-Preussissa. V. 1626 hänelle läänitettiin Vuohijoen säteri sekä Irjanteen ja Lavilan tilat Eurajoella. Voitettuansa Grebin'in luona 1627 monivertaisen vihollisen, hän koko sotajoukon edessä sai ritarin arvon Kustaa Aadolfilta, joka tämän jälestä rupesi häntä sanomaan „lumiauraksi", joka teki tietä muille. Kiivas luonteensa oli kerta saattaa Tott'in Herman Vrangel'in kanssa kaksintaisteluun, jonka kuningas kuitenkin ehkäisi siten että lähetti paikalle pyövelin käskyllä kohta mestata voittajan. Toukokuussa 1630 valtaneuvokseksi korotettuna, hän sam. v. seurasi Saksan sotatanterelle, jolla yhä oli lisäävä sitä urhouden mainetta, jota oli joukkoineen Suomen nimelle hankkinut, yleten ratsuväen kenraaliksi 1630 ja sotamarsalkaksi 1631. Otettuansa Suomalaisineen kunnialla osaa Breitenfeld'in taisteluun (ks. Stålhandske, Torsten), Tott lähetettiin eri osakunnan johtajana Pohjois-Saksaan, valloitti useat kaupungit ja ajoi pian keisarilliset sotajoukot pois Mecklenburg'ista, Pommerista ja Ali-Saksista, mutta riitaantui kopeutensa kautta täällä ystävällistenkin saksalaisten ruhtinaitten kanssa. Kustaa Aadolfin ruumiin kotia tuojana palasi Tott, itse sairastuneena, 1633 Ruotsiin, missä seuraavina vuosina toimitti valtaneuvoksen-virkaansa. Saksasta tuodulla sotasaaliilla koristi hän Ruotsin valtakunnassa ennen näkemättömällä komeudella omistamaansa Ekolsund'in kartanoa Uplannissa. Kovan sairauden perästä kuoli hän Lavilan kartanossa 15 p. Heinäk. 1640, ja haudattiin syksyllä suurilla juhlamenoilla Tott'ien kuoriin Turun tuomiokirkkoon. Aake Tott oli nainut: 1) 1628 (ei: 1616) Turussa Sigrid Niilontyttären Bielke'n, † 1634, ja 2) 1638 Tukholmassa Kristiina Abrahamintyttären Brahe'n, † 1684. — Ainoa eloon jäänyt poika Klaus Tott, syntynyt 1630 Ekolsund'issa, on tunnettu Kristiina kuningattaren suosittuna. V. 1652 hän korotettiin kreiviksi, varsinkin „isänsä urheain ja merkillisten palvelusten tähden", saaden kreivikuntansa Uuskaarlepyyn ja Lapuan pitäjissä, v. 1653 valtaneuvokseksi. Läänityksissään tunnettiin Aake ja Klaus Tott kovina ja ankaroina herroina. Holhojahallituksen aikana kuului Klaus Tott Franskan ja M. G. de la Gardie'n ystäviin, oli 1665—72 kenraalikuvernöörinä Liivinmaalla ja kuoli 1674 Pariisissa lapsetonna. (Åbo Tidn. 1771; O. Rancken, Handl. ur Tottska grafchoret, Suomi 1851, y. m.)

Trapp, Kristian, on nimi, joka monessa sukupolvessa on ollut Turun asioitsijain piirissä tunnettu. Ensimmäinen Kristian T. oli kirjansitoja ja mainitaan 1700-luvun alussa muuttaneen Turkuun Saksasta; siellä sekä Siebenbürgenissä, Tanskassa ja Venäjällä kuuluu suvulla vielä olevan haaroja. Muutamain tietojen mukaan hän on kuollut noin v. 1735, mutta samanniminen kirjansitoja löytyy henkiluetteloissa vielä v. 1741. Hänen vaimonsa nimi oli Anna Maria Volker. Toinen Kristian T., silminnähtävästi heidän poikansa, oli kauppias noin 1738-63; hänen vaimonsa nimi oli Anna. Kolmas Kristian T. syntyi 1739, oli kauppias ja raatimies Turussa, edusti kaupunkiansa 1778—79 vuoden valtiopäivillä ja sai kauppaneuvoksen arvon. Hän kuoli v. 1801. Vaimo Margareeta Kristiina Ingman synnytti hänelle v. 1769, Elokuun 27 p., pojan, joka sekin sai nimen Kristian T. Hänkin rupesi kauppiaaksi ja kutsuttiin „Kristian Trapp junior„ erotukseksi isästä. Hän näkyy pian voittaneen kuntalaistensa luottamusta, kuului kauan kaupungin vanhimpain joukkoon, ja sai suorittaa useita kunnallisia toimia. Kun Suomen valtiosäädyt v. 1809 kutsuttiin Porvoosen neuvottelemaan maan asioista, valitsi Turun porvaristo T:n edusmiehekseen, ja valtiopäiville tultuansa hän määrättiin säädyn puhemieheksi. Semmoisena hän näkyy kunnolla täyttäneen velvollisuutensa, vaikk'ei tullut suuremmassa määrässä huomatuksi. Valtiopäiväin loppupuolella T. sai kauppaneuvoksen arvon; Turun palon jälkeen hän tuli puheenjohtajaksi kaupungin rakentamista varten asetettuun komiteaan. Hän oli v. 1791 nainut Anna Sofia Lundgren'in, joka oli kauppiaan tytär Turusta, ja kuoli Turussa 18 p:nä Toukok. 1841. Pojat Kaarlo ja Robert T. voittivat mainetta valtiollisissa toimissa (ks. alempana). E. G. P.

Trapp, Kaarlo Vilhelm, virkamies, edellisen poika, syntyi Turussa 24 p. Maalisk. 1801, tuli ylioppilaaksi v. 1817, meni 1819 Turun hovioikeuden palvelukseen, jossa kohosi kanneviskaaliksi 1836. Pari vuotta myöhemmin hän kutsuttiin tärkeämpään toimeen. L. G. v. Haartman (ks. sitä) valmisti Suomen rahaseikkain parannusta, sulkeakseen maassa käytetyt Ruotsin ja Venäjän setelit pois liikkeestä. Suomen pankin piti silloin olla välittäjänä, jonka tähden kykenevä johtaja oli sille tarpeen, ja tähän toimeen kutsuttiin T. V. 1840 hän tuli pankin johtokunnan jäseneksi, v. 1841 sen esimieheksi, ja kunnolla hän suoritti tärkeän tehtävänsä. Niinpä hänelle pian uskottiinkin uusia toimia; von Haartman, joka samalla kertaa oli senaatin talouso-

saston puheenjohtajan sijainen ja valtiovarain toimituskunnan päällikkö, tarvitsi jälkimäiseen tehtäväänsä apulaista, ja vv. 1845—53 T. sai istua senaatissa ylimääräisenä jäsenenä sekä valtiovarain toimituskunnan apulais-päällikkönä; pankin tirehtöörin virkaa hän ei sitten enää hoitanut. V. 1853 hän sai eronsa tirehtöörin virastaan, ollakseen siitä lähin talousosaston vakinaisena jäsenenä ja kamaritoimituskunnan päällikkönä, ja 1855 hän vihdoin prokuraatoriksi nimitettiin. Mainituissa toimissa T. selvästi osoitti olevansa silloisen virkamies-polven nerokkaimpia jäseniä; sen ohessa hänen aikansa riittikin muihin tehtäviin. Niinpä hän vv. 1843—56 oli yleisen paloapuyhtiön puheenjohtajana ja v. 1854 hän kutsuttiin siihen komiteaan, jonka tuli ehdottaa ruotuväen osittaista asettamista. V. 1856 Maalisk. 28 p. ennenaikainen kuolema tempasi T:n pois uralta, jossa pitkä vaikutus vielä näytti olevan hänelle tarjona. Hän oli v. 1828 nainut Katariina Charlotta Hollming'in. E. G. P.

Trapp, Robert, aateloittu von Trapp, virkamies, edellisen veli, syntyi Turussa 7 p. Kesäk. 1802 ja tuli siellä ylioppilaaksi 1818. Oltuansa muutamia vuosia Turun hovioikeuden palveluksessa, muutti T. 1826 Helsinkiin ja tuli ylimääräiseksi senaatin kopistiksi. Samaan aikaan hän ahkerasti työskenteli yksityisten asianajajana ja kirjoitti lainopillisen käsikirjan yleisön tarpeeksi nimellä *Den unge juristen eller juridisk handbok för medborgare af alla klasser i Finland* (painettu ruotsiksi Helsingissä 1833—61 koko kuusi painosta ja suomeksi kahdesti, Viipurissa 1847, Vaasassa 1849). Lokakuusta 1834 Maaliskuuhun 1838 hän sen ohessa oli *Helsingfors Tidningar'in* toimittajana, ja hyvin hän semmoisenakin täytti asemaansa. Nimitettynä v. 1838 Viipurin läänin kamreeriksi hän jätti mainitut toimet, mutta 1842 hän uudestaan kutsuttiin Helsinkiin jäseneksi n. s. lakikommissioniin, jonka tulisi toimittaa aineenmukainen yhteenveto kaikista Suomessa voimassa olevista asetuksista; itse toimitustyö oli ajaksi uskottu T:lle. Pian hän kuitenkin sai ryhtyä uusiin tehtäviin; kun Saimaan kanavan aikaansaamiseksi ruvettiin työhön v. 1845, tuli T. sen taloudellisen komitean jäseneksi ja kanslianpäällikköksi; sen ohessa hän hoiti vakinaista virkaansa ja vv. 1852—53 pankin komisariuksenkin velvollisuuksia. Vähää sen jälkeen tarjoutui vieläkin laajempi vaikutusala. V. 1854 hän tuli virkaa toimittavaksi puheenjohtajaksi Suomen pankin johtokuntaan, ja v. 1856 hän kutsuttiin jäseneksi senaattiin, jossa vv. 1856—57 ja 1865—67 oli oikeusosaston sekä vv. 1857—1865 ja 1867—71 talousosaston jäsenenä. Talousosastossa ollessaan hän järjestänsä sai hoitaa sota-asiain, kamari- ja v:sta 1868 vihdoin valtiovarain toimituskunnan päällikön virkaa, ja on sen ohessa suorittanut useita osaksi hyvin tärkeitä satunnaisia tehtäviä. Vv. 1857—61 hän esim. istui tie- ja vesiyhdistysten johtokunnassa, vv. 1858—62 Helsingin—Hämeenlinnan rautatien johtokunnassa; v. 1857, kun L. G. von Haartman'in toimet tulivat moitteen alaisiksi, määrättiin T. yhdessä F. Langenskiöld'in ja P. Peterson'in kanssa tekemään tarkkaa katsausta Suomen valtiovaraston tilan valaisemiseksi; niissä komiteoissa, jotka asetettiin vv. 1857 ja 1861 ruotuväen järjestämistä, v. 1862 Haminan kadettikoulun uudistusta, v. 1867 yleisen kadon lieventämistä ja v. 1871 asevelvollisuuden valmistamista varten, on T. myöskin istunut jäsenenä. Ja uutterasti hän läpi koko elämänsä tämän kaiken ohessa työskenteli virallisen alan ulkopuolellakin. Suomen kaupunkien yleisen paloapuyhtiön johtokunnassa, jota hän vv. 1833—38 oli palvellut sihteerinä, tuli hän v. 1858 osakkaitten vaalista puheenjohtajaksi, jommoisena pysyi vuoteen 1876, edistäen mainitun yhtiön parasta samalla innolla ja taidolla, jota vanhempi veli ennen oli samassa toimessa osoittanut. Samoin T. oli taiteen ja erittäinkin Helsingin ruotsalaisen teaterin hartaimpia ja auliimpia edistäjöitä; valtiovaroista ruvettiin siihen aikaan kun hän oli valtiovaraston päällikkönä suuremmassa määrässä kuin koskaan ennen antamaan raha-apuja taiteen hyväksi. V. 1872 hän kehoituksesta rupesi Hyvinkään—Hankoniemen rautatie-rakennuksen johtokunnan esimieheksi, joka oli kovin huolettava toimi, ja 1872 vuoden valtiopäivillä hän istui aatelissa ja oli valitsijamies ja pankkivaliokunnan puheenjohtaja. Harva virkamies on nykyaikana vaikuttanut laajemmassa piirissä kuin hän; omasta päätöksestä erotessaan valtion palveluksesta v. 1871, oli T. eri toimissa työskennellyt enemmän kuin puolen vuosisadan aikaa. Ei voi kieltää, että hän voitti huomatun sijan aikansa etevimpäin virkamiesten joukossa, vaikka T. kantansa puolesta oli vanhan ajan mies ja jyrkkä virkavaltias. Niin monella alalla kuin hänen kykyänsä onkin koeteltu, on T. melkein aina osoittanut käytännöllistä neroa ja uupumatonta työnvoimaa, samoin myös itsenäisyyttä; mielipiteitään hän aina lausui selvästi, suoraan, useinpa pisteliäästi kelle tahansa.

T. sai tuon tuostakin vastaanottaa armonosoitteita hallituksen puolelta; m m. hän v. 1868 oli tullut aateloituksi ja sai seur. v. salaneuvoksen arvonimen. Hän kuoli Helsingissä 21 p. Maalisk. 1875. Nai 1827 Kristiina Charlotta Vilhelmiina Råbergh'in, mutta siitä aviolitosta syntyneet pojat kuolivat ennen isää; mieskannalta sammui siis aatelissuku von

Trapp (ritarihuoneen n:o 244) sen kantaisään. (Spåre, Biogr. Ant.; sanomalehtiä v:lta 1875). E. G. P.

Troil, von, Knuutti, maaherra, syntyi Upsalassa 4 p. Syysk. 1760. Hänen vanhempansa olivat Ruotsin silloinen arkkipiispa, tohtori Samuel Troilius, jonka lapset v. 1756 aateloittiin nimellä von Troil, ja tämän toinen vaimo Briita Elisabet Silfverstolpe. Neljäntoistavuotiaana Knuutti von T. tuli henkirykmentin korpraaliksi, v. 1776 hän nimitettiin kornetiksi Uudenmaan rakuunoihin ja v. 1785 hän oli päässyt kapteenin arvoon. Semmoisena hän v. 1788 muitten kanssa oli Anjalan liitossa osallisena. ja lähetettiin erästä K. K. Armfelt'in ilmoitusta viemään loitompana oleville sotajoukoille. Sotaoikeus tuomitsi v. 1790 hänet ammuttavaksi, mutta Kustaa III antoi hänelle armon ja aivan samaan aikaan T. Valkealan taistelussa osoittamallansa uljuudella voitti miekantähdenkin. V. 1795 hän oli ensimmäinen majuri Turun läänin jalkaväessä, mutta erosi sotapalveluksesta v. 1796. V. 1806 hän tuli Turun läänin maaherraksi, ja 1808 vuoden sodassa hän samoin kuin muutkin Suomen maaherrat joutui kahden tulen väliin ja sai vastaanottaa käskyjä vihollisten ylipäälliköltä, niin pian kuin lääni joutui Venäläisten valtaan; 5 p. Toukok. 1808 hän sen lisäksi sai keisarilta Annan tähden ensimmäisen luokan. Tästä suuttuneena Kustaa IV Aadolf Elokuun 29 p. erotti T:n virastaan, mutta Venäjän armeijan ylipäällikkö peräytti tämän käskyn ja sodan kuluessa Venäjän keisari erityisessä kiitoskirjeessä kiitti T:ia huolellisista toimistaan. Tässä on kuitenkin sekin mainittava, ett'ei T. salannut vakuutustaan, kun se sattui olemaan vallanpitäjille vähemmin mieleen; niinpä hän esim. 1 p. Elok. 1808 erityisessä memoriaalissa yhtyi niihin vastaväitteihin, joita oli lausuttu deputationia vastaan ja kehoitti että tuuma lykättäisiin toistaiseksi. Ollessaan Porvoon valtiopäivillä T. ensimmäisenä ehdotti että Suomen urhokkaat sotamiehet saisivat pitää entiset palkkaetunsa, johon säädyt yhtyivät. Kaikkien säätyjen puoltosanan mukaan T. v. 1809 tuli senaatin talousosaston jäseneksi; 1814 hän Kustaa Mauri Armfelt'in jälkeen määrättiin Pietariin Suomen asioita varten asetetun komitean puheenjohtajaksi, josta toimesta hän erosi 1821. Niistä armon- ja suosionosoitteista, jotka olivat tulleet T:n osaksi, mainittakoon että hän v. 1809 lapsineen perillisineen korotettiin vapaherraiseen säätyyn (ritarihuoneen n:o 24), v. 1811 tuli todelliseksi kamariherraksi, v. 1816 salaneuvokseksi, y. m. V. 1818 Ruotsin kuningas nimitti hänet Pohjantähden kommendööriksi. T. kuoli ulkomaanmatkalla Tukholmassa 4 p. Lokak. 1825. V. 1797 T. oli nainut Johanna Margareeta Groen'in ja hänen kuoltuaan nai hän v. 1814 nuoremman sisaren Ulriika Eleonoora Groen'in. E. G. P.

Troil, von, Samuel Verner, valtiopäivämies, maamarsalkka, edellisen pojanpoika ja silloisen luutnantin, sittemmin kuvernöörin Samuel Verner von T:in ja Johanna Maria von Kothen'in poika, syntyi Turussa 7 p. Maalisk. 1833, tuli Helsingissä ylioppilaaksi v. 1850 ja filosofian maisteriksi v. 1853; suoritti sitten tuomari- ja kameraalitutkinnot ja palveli vv. 1856—66 Turun hovioikeudessa, jossa kohosi notariuksen arvoon. Tämän jälkeen hän valtion palveluksesta eronneena on ollut maanviljelijänä ja Suomen yhdyspankin Turussa olevan konttorin tirehtöörinä. Sen lisäksi hän kauan on ollut Turun kaupungin valtuusmiesten puheenjohtajana ja Suomen talousseuran esimiehenä; v. 1876 hän oli edusmiehenä Suomen ensimmäisessä seurakuntakokouksessa y. m. Tärkein on kuitenkin hänen toimensa valtiopäivillä; vv. 1867—78 hän on ollut aatelissäädyn etevimpiä jäseniä ja puhujoita. Säädyn vaalista hän 1867, 1872 ja 1877 oli valitsijamies sekä 1867 laki- ja pankkivaliokuntien, 1872 valtio- ja valitusvaliokuntien sekä 1877 valtiovaliokunnan jäsenenä, muita toimia mainitsematta. Valtiovaliokunnan puheenjohtajana hän ensimmäisessä rivissä on tehokkaasti vaikuttanut siihen, että Suomen valtiosäädyt todenteolla ovat saaneet tarkastus- ja päätäntövallan valtiovaraston hoitoa koskevissa asioissa. V. 1882 T. tuli aatelissäädyn maamarsalkaksi, jommoisena täydelleen osoitti olevansa „oikea mies oikealla paikalla". T. nai 1858 serkkunsa Charlotta Emelina von Troil'in, joka oli ruotsalaisen ministerin, vapaherra Uno von T:n tytär.

Tudeer, Steen Kaarle, kapteeniluutnantti henkivartion meriväestössä, voitti maineensa Venäjän armeijan saattajana Tonavan yli. Hän syntyi 1840 Lokakuun 23 p. Vanajalla, jossa isä maaviskaali Hämeen läänissä Jaakko Juhana Tudeer silloin eli maanomistajana; äiti oli majurin tytär Sofia Ulriika Gripenberg. Tudeer pantiin 1852 Pietarin merikadetti-opistoon, josta 1861 laskettiin gardmarin'ina meriväkeen, tuli keskilaivuriksi 1863, luutnantiksi 1867 ja kapteeniluutnantiksi 1876. Vv. 1861—76 retkeili T. milloin milläkin sotalaivalla ulkomaisilla vesillä, ensin amiraali Lesovski'n laivastossa Amerikassa, sitten suuriruhtinaan Aleksei Aleksandrovitsh'in seurassa. Kun Tanskan rannoilla onnettomuus kohtasi Aleksanteri Nevski nimistä rekattia, sai T. käskyn korjata jääneet riistat ja oleskeli kauan aikaa ulkomailla. V. 1875 nimitettiin T. vanhimmaksi upseeriksi Dershava nimisellä keisarillisella jahdilla, jolla palveli kunnes komennettiin Tonavalle ja

sai kaksi kaartin merisotaväen ja sapööriväen komppaniaa komentonsa alaisiksi. Yöllä ennen Tonavan ylikäyntipäivää Kesäkuun 27 p. 1877 sai T. ottaa komentonsa alle Annette nimisen höyrylaivan ja saattaa sitä ynnä kolme höyryvenettä ja kaksi parkkia Simnitsaan, jossa hänen oli määrä asettua insinööri-kenraalimajurin Richter'in komennettavaksi. Tultuaan k. 6 aamulla lähelle Simnitsaa, jonkun virstan päähän ylikäyntipaikasta, T. sai käskyn laskea rumänilaiseen rantaan Ada saaren alipään kohdalle väkilähetystä ottamaan. Tuskin alkoi laiva käydä hitaammin laskeaksensa rantaan, niin rupesi kaksi turkkilaista patteria ampumaan; yksi kuula lävisti kannen toisessa parkissa, toinen halkesi ilmassa ja heitti halkeimiansa laivan laitaan. Ennenkuin vielä koko väkilähetys oli lastattu, käski Richter T:in laskea 150 sashenia alemmaksi pajumetsikön alle ja siinä lopettaa lastaus. Sen tehtyä lähti T. turkkilaiseen rantaan, laski väen lauttojen avulla maalle, ja palasi sitten uutta sotaväkeä noutamaan. Turkkilaiset patterit yhä vaan ampuivat, mutta siitä huolimatta T. onnellisesti jatkoi ylisaattoa, vieden joka kerta kaksi pataljoonaa muassaan; vihdoin venäläinen sotavoima pakotti Turkkilaiset peräytymään. Tuosta Venäjän armeijan mainiosta ylisaatosta sai T. kultasäilän urhollisuudesta ja nimitettiin siipiadjutantiksi 1878. V. 1880 T. määrättiin esimieheksi komiteaan Suomen merisotaväen uudestaan-järjestämistä varten, lähetettiin Helmikuussa seur. v. Berlin'iin läsnä olemaan Saksan perintöruhtinaan vanhimman pojan hääjuhlallisuuksissa ja nimitettiin vihdoin 1882 v. t. tirehtööriksi Suomen luotsi- ja majakkalaitoksen ylihallitukseen. (Startshevski, Pámjatnik vostotshnoi voini 1877—8).

Tuderus, Gabriel, lappalainen lähetyssaarnaaja, syntyi v. 1638, kuten ilmoitetaan Kemissä, johon pitäjään kumminkin hänen isänsä Johannes Somerus * tuli kirkkoherraksi vasta v. 1649, oltuansa sitä ennen kappalainen Räntämäellä. Äidin nimi oli Kristiina Bylow. Tuntematonta on, minkätähden pojat muuttivat isänsä nimen Tuderus'eksi. Gabriel Tuderus tuli v. 1656 ylioppilaaksi Turussa, ja näyttää ensi vuosina eläneen jokseenkin pauhaavaista elämää. Oltuansa yhä välistä sekoitettuna tappeluihin ja katumeteleihin, erotettiin hän vihdoin (1659) yliopistosta kolmen vuoden ajaksi tottelemattomuuden tähden ja koska oli itsepintaisesti kieltäytynyt maksamasta akatemiallisen konsistoorin määräämiä sakkoja. Tämä ankara rangaistus lienee masentanut hänen nuorukaisylpeyttään ja herättänyt vakaisia ajatuksia häneen. Palattuaan suoritti hän papintutkinnon, tuli 1669 Inarin kappalaiseksi ja 1675 ensimmäiseksi kirkkoherraksi Kuusamon vasta perustettuun Lapin seurakuntaan. Virantoimitus näissä laveissa seuduissa, joihin tuskin mikään sivistys oli tunkenut, kävi vaikeaksi erittäin sen kautta, ett' ei löytynyt pappilaa eikä muutakaan kirkkoherralle sopivaa asuinpaikkaa. T:n oli pakko asua Torniossa, josta joka vuosi talviaikana teki matkustuksen isoon seurakuntaansa. Lappalaiset olivat siihen aikaan tuskin nimeksikään kristityitä, kärsivät ainoastaan vastahakoisesti kristillistä jumalanpalvelusta, eivät ruvenneet ottamaan vastaan ehtoollista j. n. e.; he pitivät kiinni vanhoista jumalistaan, loitsimisestaan ja taikauskoisista hartaudenmenoistaan, joissa kuuluu lapsiakin uhratun. Väsymättömällä uutteruudella levitti T. kristillisyyttä, ja erittäinkin hän vainosi ja hävitti Lappalaisten noitarumpuja ja muita taikauskon aseita, pannen tässä usein henkensä vaaraan. Kerrotaan vieläkin kuinka hän kokosi suuren paljouden tämmöisiä n. s. „kannuksia" erääsen Kuusamojärven saareen ja poltti ne. Vaikutuksestaan kirjoitti hän Ruotsin kielellä *kertomuksen*, joka sittemmin on painettu (1773). Muuten näkyy hän ystävällisesti seurustelleen Lappalais-

* *Juhana Somerus*, Somerosta syntyisin,
Kemin kirkkoherra 1649—72. V.: Kristiina Bylow.

Juhana Tuderus, Kemin provasti, s. 1636, † 1699. — *Gabriel Tuderus*, Alatornion kirkkoherra, s. 1638, † 1705. — Taneli Tuderus, Tervolan kappalainen, † 1687.

? Jaakko, kauppias Oulussa. V.: Briita Niska. — Kaarle, Laukaan kirkkoherra, † 1745. V.: Magdaleena Sinius. — ? Taneli, siltavouti Oulussa.

Juhana, Laukaan provasti, † 1785. V.: Anna Sofia Boisman. — Gabriel, kauppias Porvoossa. — Jaakko, Saarijärven kappal., † 1787. V.: Ebba Maria Boisman. — Taneli, Joroisten kirkkoh., † 1769. V.: Katri Elisabet Wadsten. — Henrik, kauppias Pietarsaaressa. — Fredrik, raatimies Oulussa.

Taneli, Laukaan kappal. † 1808. — Juhana, Karstulan kappal., s. 1760, † 1815. — Jaakko Tudeer, kämnerioik. esimies, s. 1768, † 183-. — Gabriel, Leppävirtain provasti, s. 1754, † 1805. — Abrah. Vilhelm, Karjan kirkkoh., s. 1756, † 1832. — Taneli, komm.-maamitt.

Kaarle Aksel Ulrik, kauppias, s. 1794, † 1865. — Jaakko Juhana, maavískaali, s. 1798, † 1870. — Malte Knut Ferd., maamitt., s. 1809. † 1860. — Oskar Viktor, hovioik. assessori, s. 1813, † 1866. — Klaus August, registratori, s. 1800, † 1886. — ? Kaarle Kustaa, kapteeni, s. 1788, † 1855.

Steen Kaarle, kapteeniluutnantti, s. 1840. — Otto Ludvig, hovineuvos, s. 1848. — Oskar Eemil, dosentti, s. 1850. — Kustaa Edvard, kenraalimajuri.

ten kanssa ja tarkoin varoneen, ett'eivät suomalaiset uutisasukkaat saisi heille vääryyttä tai väkivaltaa tehdä. V. 1684 korotettiin T. Alatornion kirkkoherraksi, jota virkaa hoiti kuolemaansa asti 1705. Hänen iloinen, kansantapainen luonteensa ilmaantuu varsinkin laulussa *Veisu talonpojille kunniaksi*, joka painettiin arkkiveisuna 1703 ja luultavasti siihen aikaan laulettiin monessa suomalaisessa talonpoikaiskodissa. T. oli nainut Briita Fordelius'en. (Eräs ylioppilaismeteli Turussa, Kirjall. Kuukausl. 1867; Sjögren, Anteckn. om Kemi Lappmark, y. m.) K. F. I.

Tuokko (Törneroos), Antti, suomalainen runoilija, syntyi Iitissä Maalisk. 3 p. 1835. Isänsä oli Hautalan talon isäntä Juho Aataminpoika, äiti Liisa Jaakontytär, talonpojan tytär Elimäeltä. Suvun nimi oli oikeastaan Tuokko, vaikka Hämeen tavan mukaan pois käytöksestä jäänyt. Ensimmäinen tietty esi-isä, Tuokon Antti, tuli Mäntyharjulta Iittiin ja jäi sinne kotivävyksi. Se taisi olla isonvihan tai Lappeenrannan sodan aikana. Kauan aikaa tallennettiin talossa ukon runorikkaasta kotiseudusta mukaan tuotu kantele. Nuori Antti sai Loviisan kouluun tullessaan rehtorilta ruotsalaisen nimensä. Ylioppilaaksi pääsi hän 1858, oli yksityislyseossa opettajana 1861—62, seppelöittiin maisteriksi 1864 ja tuli samana vuonna opettajaksi juuri silloin perustettuun Helsingin ali-alkeiskoulun suomalaiseen osastoon. Kun tämä 1871 jälleen lakkautettiin, otti T. asuntonsa Vihdin pitäjään ja toimi yksinomaisesti kirjallisella alalla. V. 1878 hän muutti Jyväskylään, jatkaen sielläkin samallaista työtä. Tuokon nimellä on hän painattanut draamallisen teoksen *Saul'in* 1868 sekä lyyrillisiä runoja, jotka vielä ovat hajallaan Mansikoitten ja Mustikoitten kolmannessa vihossa, hämäläisen osakunnan albumeissa, Maiden ja Merien takaa lehdessä, Suomettaressa y. m. Näissä samoissa on myös sangen suuri joukko suomennoksia vieraasta lyyrillisestä runoudesta. Samoin Annikan viidennessä vihossa 1872, jossa paitsi sitä on Runeberg'in *Hauta Perhossa* sekä Tegnér'in *Aksel*. Niin ikään on T. ollut etevimpiä osanottajia *Vänrikki Stoolin tarinain* suomennostyössä. Kokonaan kirjallisuuden palvelukseen antauttuaan on hän suomalaista teateria varten suomentanut paljon näytelmiä sekä operan librettoja, joista jälkimäiset enimmäksi osaksi ovat painetut, niinkuin myös Runeberg'in näytelmä *En voi!* Painamatta sitävastoin ovat vielä kaikki muut näytelmäsuomennokset, joista mainittakoon: Schiller'in Maria Stuart sekä Wallenstein, Topelius'en Regina v. Emmeritz, Hertz'in Sven Dyrings hus, V. Hugo'n Angelo ja Maria Tudor. Jyväskylässä on Tuokko 1878—82 ollut *Päijännelehden* toimittajana. V. 1859 hän kävi Suom. Kirj. seuran antamalla apurahalla Länsi-Inkerissä runoja keräämässä, josta matkasta kirjoitti kertomuksen (pain. Suomi 1860).

Tuomas, Suomen piispa, luultavasti ensimmäinen Suomen hiipan kantaja kanonisen lain mukaan, lienee astunut virkaansa noin v. 1210. Sitten kuin kristinuskon kaksi ensimmäistä saarnaajaa, Henrik Pyhä ja Rodulfo, olivat kärsineet kuoleman, oli Suomen kirkon johtajana ollut jonkun aika Folkvino, jonka kuolemavuosi on epätietoinen. Sen jälkeen näkyy monet vuodet kuluneen, joiden aikana ei ollut Suomen vähäisessä kristillisessä seurakunnassa mitään päämiestä, vaan se joutui turmionsa partaalle, ollen pakanallisten maanmiesten ja Nougorodilaisten alituisille hyökkäyksille alttiina. V. 1209 antoi paavi suostumuksensa siihen, että „eräs tavoiltaan ja iältään vakainen, tiedoiltaan ja avuiltaan ansiokas mies, joka on kärsinyt paljon Jumalan sanan tähden, ja joka on jo aikaa sitä tälle kansalle (s. t. s. Suomalaisille) saarnannut“, määrättäisiin Suomen piispaksi, vaikka kysymyksessä oleva mies oli laittomasta aviosta syntynyt. Epävarmaa on kumminkin, tarkoittavatko nämä sanat Tuomasta, joka oli, ennenkuin piispaksi tuli, ollut Upsalan tuomiokirkon kaniikina. Että hän sen ohessa oli dominikaanimunkki ja synnyltään Englantilainen, se on ainoa, minkä varmasti tiedämme hänen varhaisemmista elämänoloistaan. Tuomaassa sai Suomen kirkko miehen, joka palavalla innolla ja voimalla harrasti käännytystointa ja joka uudestaan rakensi puoli-hajonneen seurakunnan vahvaksi kokonaisuudeksi, palauttaen siihen järjestystä. Hänen tarkoituksensa näkyy olleen muodostaa Suomessa hengellinen ruhtinakunta, joka olisi riippumaton Ruotsista, mutta paavin suojeluksen turvissa, sellainen, jommoisen piispa Albrecht oli vähää ennen kalparitarien avulla perustanut Riiassa. Saadaksensa tämän toimeen koetti hän hankkia paavin auttajakseen, ja tältä hän saikin, kuten useat julaistut bullat todistavat, voimallista kannatusta. Mutta koko tuuma meni tyhjiin kun Nougorodilaisten ruhtinas Aleksanteri Nevski 1240 Nevajoen rannalla löi sen ison ristiarmeijan, joka Tuomaan oli onnistunut koota, eikä enää myöskään ollut mitään apua kalparitarien puolelta odotettavissa. Nyt kävivät pakanallisten Hämäläisten hyökkäykset yhä kiivaammiksi ja Tuomas huomasi pian itseänsä liian heikoksi heitä vastustamaan. Sentähden hän pyysi ja sai paavilta luvan luopua piispanvirastaan 1245. Vaikuttimena oli samalla myöskin omantunnon vaivat tehdyistä rikoksista. Tuomas on näet itse tunnustanut vääristäneensä paavillisen kirjeen ja kerran jossakin tilaisuudessa, kenties piispallista tuomarivaltaansa harjoittaes-

saan, jättäneensä ihmisen julmasti silvottavaksi. Nämä teot tosin valaisevat Tuomaan luonnetta huonolta puolelta, mutta lieventävä selitys niihin on kumminkin tuo katolisten pappismiesten jo tähän aikaan tavallinen käsitys että tarkoitusperä pyhittää keinot, ynnä tämän ajan raa'at ja julmat tavat. Viimeiset vuotensa eli Tuomas eräässä Visby'n luostarissa, missä v. 1248 kuoli ja haudattiin. Kirjastonsa lahjoitti hän Sigtuna'n dominikaani-munkeille. Turun tuomiokirkon rakentamista näkyy hän panneen alkuun. Ainakin oli hän (1229) hankkinut paavin luvan että saisi mukavampaan paikkaan muuttaa tuomiokirkon, joka oli asetettu sopimattomaan seutuun (Nousiaisiin?). Tuomas ja hänen lähimmät seuraajansa pitivät sitten asuntoa Pyhän Maarian eli Räntämäen pitäjässä, luultavasti voidaksensa lähemmältä pitää silmällä tätä rakentamistyötä. (Rein, Biskop Thomas och Finland i hans tid, y. m).

K. F. I.

Törne, von, Juhana Reinhold, soturi, syntyi 5 p. Elokuuta 1752. Hänen isänsä, Hämeen jalkaväen silloinen päällikkö Pietari von Törne oli syntynyt Tukholmassa v. 1690, astui sotapalvelukseen v. 1704, oli Pultavan taistelussa saapuvilla kaartin vänrikkinä, joutui silloin vankeuteen ja vietiin Tobolsk'iin, josta ei päässyt kotiin ennenkuin v. 1722. Hän tuli aateloituksi v. 1731, palveli 1741—43 vuosien sodassa ja pääsi v. 1764 kenraalimajuriksi, erosi palveluksesta v. 1765 ja kuoli samana vuonna. Kolmasti naineena synnytti hän vaimonsa Johanna Loviisa Armfelt'in kanssa yllämainitun pojan, joka v. 1766 meni sotapalvelukseen. Vuonna 1772 tuli hän vänrikiksi, mutta oli v. 1790 kohonnut majuriksi, arvattavasti 1788—90 vuosien sodassa osoitetun uljuutensa tähden. Sodassa v. 1808—09 oli T. monessa taistelussa läsnä, esim. Lapuan, Alavuden ja Oravaisten tappeluissa, ja nimitettiin sodan kuluessa everstiluutnantiksi. T. oli tunnettu tyynimielisenä ja rohkeana soturina ja näkyy muutoin olleen supi suomalainen mielenlaadultaan. Runeberg on „Vänrikki Stoolin tarinoissa" leikillisesti mutta sattuvasti kuvannut hänen omituisuuksiaan. T. kuoli Porvoossa 3 p. Lokak. 1810. V. 1802 oli hän nainut Hedvig Sofia Essen'in. Pojista nuorin, Juhana Ulrik v. T., s. 1806, meni Venäjän armeijaan ja sen insinööriosastoon 1830, siirtyi 1838 Suomen koskenperkauskunnan palvelukseen, määrättiin 1846 Saimaan kanavan rakennustyön päälliköksi sekä 1858 saman kanavan esimieheksi ja oli vihdoin vv. 1861—1870 jäsenenä tie- ja vesiyhdistysten ylihallituksessa. Kuoli v. 1870.

E. G. P.

Törnegren, Kaarlo Vilhelm, kirjastonhoitaja, runoilija, syntyi 23 p. Huhtik. 1817 Turussa. Hän oli Suomen hallitusneuvoston entisen jäsenen, pankkitirehtöörin Kaarlo Juhana Idestam'in (ennen aateloitsemistaan Idman, † 1821) luonnollinen poika. Isän kuoltua otti hänet lapsekseen lääketieteen professori, sittemmin arkiateri J. A. Törngren (ks. h.); tämän perheessä hän eli lapsuutensa ajat, osaksi Laukon talossa Vesilahdella, saaden opetusta m. m. silloiselta fil. kand. Elias Lönnrot'ilta. Syksyllä 1830 tuli hän Helsingissä 13-vuotiaana ylioppilaaksi ja kirjoitettiin Satakunnan osakuntaan, jolloin ensiksi otti nimen Törnegren. Nopeasti ja helposti noudatti hän suurta, luonnollista tiedonhaluansa, varsinkin perehtyen historiallisiin tieteisiin; vihittiin maisteriksi 1836. Kun hänellä oli isänsä jälkeen isohko perintö, lähti hän Ruotsiin, aikoen ruveta siellä sotilaaksi; mutta harjoitettuansa yhden vuoden opintoja Upsalassa palasi hän isänmaahan, joka oli pysynyt lämpimässä muistissa. Nyt hän taas kiintyi mieluisiin historiallisiin ja kirjallisiin lueskelemisiin, ollen runoilijalahjainsa tähden keskustana iloisessa toveripiirissä. Oleskeli vv. 1841—42 Moskovassa vuoden ja lähetti kotia matkakirjeitä, joista otteita on painettu „Helsingfors Morgonblad'iin". Tässä lehdessä ja kalentereissa rupesi hän julkaisemaan silloin tällöin runoelmiansa, sekä alkuperäisiä että ruotsinnoksia Espanjan, Italian, Franskan ja Englannin kielistä. Nämä olivat, niinkuin kaikki, minkä hän kirjoitti, muodoltaan hyvin huolellisia ja eteviä; niistä ovat etenkin huomattavat: „Zigenarflickan" (Moskova 1842), „Fångens sorg", „Henrik Wrede", „Suomis folk" y. m.

T. oli 1839 ruvennut palvelemaan yliopiston kirjastossa ja nimitettiin 1842 vakinaiseksi amanuensiksi; tuli tiedetten historian dosentiksi 1843, fil. tohtoriksi 1844 (vihkimysjuhlassa ensimmäisenä), adjunktiksi ja varakirjastonhoitajaksi 1845, sekä vihdoin professoriksi ja kirjastonhoitajaksi 1851. Hänen yliopistonvirkoja varten tekemänsä väitöskirjat koskevat enimmäkseen etelä-euroopalaisten kansojen kirjallisuutta. V:n 1852 säännöillä lakkautettiin professorinvirka tiedetten historiassa ja kirjastonhoitaja sai käyttää kaiken aikansa kirjaston hyväksi; T:n tehokkaalla, uutteralla huolella saatettiinkin seuraavina vv. loppuun kirjaston järjestäminen sen uudessa huoneuksessa. Mutta täten tuli hän luentojen pitäjänä vaikuttamaan vaan vv. 1849—52, luennoilla, jotka todistivat teräväjärkistä arvostelukykyä. Ainoastaan elämänsä lopulla, keväällä 1859, piti hän yliopiston juhlasalissa, joka silloin täyttyi kuulijoilla, jakson helppotajuisia luentoja ruotsalaisesta kirjallisuudesta. Mutta tähän aikaan murtui hänen voimansa, sillä hänellä oli, vaikka yleensä oli ruumiiltaan vahva, sydämmensairaus, joka vähitellen häntä riudutti niin että 19 p. Helmik. 1860 kuoli,

ainoastaan 42 v:n iässä. Hellä perheenisä jätti jälkeensä surevan puolison Ottiliana Sofia (Nanny) Wärnhjelm'in, jonka oli nainut 1851. — Hänen kuolemansa jälkeen painettiin „Lännettären" ensimmäiseen vihkoon, muistoseppeleeksi haudalle, vähäinen kokoelma hänen lyyrillisiä runojansa *Dikter*, jotka ovat yhdessä hänen promotioni-runonsa („Helsning", 1857) kanssa hänen tärkein tuotteensa runouden alalla. Lisättävää on, että T. mieltymyksellä harrasti elämäkerrallisen nimikirjan julkaisemista, kun siitä oli kolmekymmentä vuotta takaperin kysymys; silloin julaistussa teoksessa „Finlands Minnesvärde Män" on hän kirjoittanut kaksi ansiokasta elämäkertaa, J. Lillienstedt'in ja K. J. Adlercreutz'in. ([A. F. Granfelt,] C. V. Törnegren, elämäkerta Lännettäressä IV, y. m.).

B. O. S.

Törneroos, Antti, ks. **Tuokko.**

Törngren, Juhana Agapetus, lääkäri, yliopiston opettaja, syntyi 18 p. Elok. 1772 Porvoossa. Vanhemmat olivat alaupseeri Jaakko Juhana T. ja Beata Kristiina Malin. Oltuaan välskärinä 1789 vuoden sodassa, ja 1796 nimitettynä Turun rykmentin lääkäriksi, T. sam. v. pääsi ylioppilaaksi Turkuun. Palveltuaan vv. 1799—1800 Tukholman Serafimer-sairashuoneessa, hän v. 1800 suoritti lääketieteen lisensiaatitutkinnon, ja nimitettiin v. 1802 lääketieteen adjunktiksi ja anatomian neuvojaksi Turun akatemiaan. Mutta sen ohessa hänellä oli muitakin toimia. Jo v. 1798 oli hän nimitetty Porin rykmentin pataljoonalääkäriksi, 1800 hän tuli Turun kaupungin välskäriksi, 1802—08 hän oli Suomen talousseuran rokonistuttajana ja 1805 hän määrättiin Uudenmaan rakuunain rykmenttilääkäriksi. V. 1816 T. nimitettiin kirurgian ja lapsenpäästö-opin professoriksi. Vuodesta 1826 hän oli Collegium medicum'in puheenjohtajana ja, kun lääkehallitus perustettiin, hän pantiin sen ensimmäiseksi v. t. ylitirehtööriksi. V. 1833 hän täysinpalvelleena ja arkiaterin arvonimellä erosi professorin- ja muistakin viroistaan. V. 1826 T. aateloittiin ja vuoden 1840 riemujuhlassa hän seppelöittiin filosofian kunniatohtoriksi. — Vanhat päivänsä T. vietti ostamassaan Laukon talossa Vesilahden pitäjässä, jossa hän kuoli 17 p. Toukok. 1859. T. ei ole muuta julaissut kuin pari väitöskirjaa sekä *Underrättelser om den i flera orter gångbara smittosamma farsoten cholera morbus.* Sen sijaan häntä kiitettiin taitavaksi haavalääkäriksi ja mainitaan ansiokkaalla tavalla edistäneen rokonistuttamista maassamme. V. 1810 hän oli nainut Eeva Agata Helsingberg'in, provasti Juhana H:n ja Margareeta Idman'in tyttären. (Renvall, Biogr. Ant. y. m).

Törnqvist, Pietari Jonas, senaatori, syntyi Turussa 28 p. Huhtik. 1788. Vanhemmat olivat kultaseppä Antti Törnqvist ja kirkkoherran tytär Maria Elisabet Salovius. Pietari Jonas T. pääsi Turussa ylioppilaaksi 1803. V. 1809 palveli hän talonpoikaissäädyn kanslistina Porvoon valtiopäivillä ja tuli sam. v. kanslistiksi hallitusneuvostoon, 1812 protokollasihteeriksi ja 1816 esittelijäsihteeriksi; v. 1841 nimitettiin hän senaatin oikeusosaston jäseneksi, jossa virassa pysyi v:een 1862. T:n toimittamista tehtävistä mainittakoon että hän oli sensuurikomitean puuheenjohtajana 1832—65 ja siviili-virastojen leski- ja orpokassan johtokunnan puheenjohtajana 1828 – 70. Korotettiin aatelissäätyyn 1856 ja otti tämän säädyn jäsenenä osaa valtiopäiviin 1863—64. Kuoli Helsingissä 19 p. Toukok. 1870. — T. on painosta julkaissut yhteensä kahdeksan nidosta keisarillisia asetuksia ynnä muita Suomenmaan virallisia asiakirjoja, jotka ovat vuosilta 1821—44 ja jatkona kahteen J. F. Stichæus'en aloittamaan kokoelmasarjaan. Sen ohessa hän jätti jälkeensä ison joukon pitkällisellä virkamies-urallaan tehtyjä tarkkoja ja huolellisia muistoonpanoja, jotka koskevat valtiollisia tapahtumia sekä hallitustoimia Suomessa aina v:sta 1808 alkaen 1860-lukuun asti, ynnä myöskin elämäkerrallisia virkamiesluetteloja. — T. nai 1813 Beata Sofia Trapp'in († 1863).

Törnroth, Lauri Henrik, lääkäri, kirkkoherran Henrik Törnroth'in ja Sofia Albertiina Demoën'in poika, syntyi Köyliön pappilassa 24 p. Marrask. 1796. T. tuli ylioppilaaksi 1814 ja filosofian tohtoriksi 1819, antautui sitten lääketieteeseen ja rupesi, oppikurssinsa suoritettuaan, v. 1822 käytölliseksi lääkäriksi sekä seppelöitiin lääketieteen tohtoriksi 1832. Hän oli vv. 1824—33 piirilääkärinä ensin Saarijärvellä, sitten Tampereella, hoiti sen jälkeen vähän aikaa linna- ja sairashuone-lääkärin virkaa Viipurissa ja sittemmin kaupunginlääkärin virkaa Turussa, kunnes 1824 sai yliopistossa adjunktin paikan kirurgiassa ja lapsenpäästö-opissa, joiden aineitten professoriksi tuli 1838. Nimitettiin 1855 virkaa toimittavaksi ja 1857 vakinaiseksi Suomen lääkintälaitoksen ylitirehtööriksi, josta virasta erosi 1863. Kuoli Helsingissä 13 p. Elok. 1864. — T:n terävä huomaamiskyky ja tarkkuus leikkauksissa tuottivat hänelle niin suuren maineen, että aikoinaan hänen apuansa haettiin läheltä ja kaukaa maan rajojen ulkopuoleltakin. Varsin ansiokas oli hänen vaikutuksensa yliopiston opettajana, ja tiedemiehenä kunnioitettiin häntä sillä että kutsuttiin Suomen tiedeseuran jäseneksi, Pietarissa olevien mediko-kirurgisen akatemian ja saksalaisen lääkäriseuran kirjeenvaihtajaksi, sekä Baadin lääkäriseuran kunniajäseneksi. Hän julkaisi, paitsi kolme väitöskirjaa, muutamia muistopuheita ja kirjoituksia Suomen lääkäriseuran toi-

mituksissa y. m., teokset *Lärobok för barnmorskor* (1843) ja *Analecta clinica iconibus illustrata* (I. Ilmoni'n kanssa, Helsingissä 1851—4). T. nai 1823 kruununvoudin tyttären Agata Taxell'in. K. F. I.

U.

Ulhegius, Olavi, haaveksija, lienee ollut Oulun kappalaisen Sakari Ulhegius'en ja Margareeta Lythraeus'en poika. Luettuansa ensin Upsalassa tuli hän 1688 Turkuun ja tutustui Ulstadius'een ja Schæfer'iin (ks. näitä). Hän se oli, joka antoi edelliselle vaatteita ja huonetta, kun tämä alastonna palasi kirkosta, ja koska tunnusti olevansa Ulstadius'en oppilas, vietiin hänkin tutkintoon, mutta oli hovioikeuden päätöksen mukaan vähämielisenä ainoastaan Turun linnassa vartioitavana siksi kuin jättäisi tyhjät mielijohteensa. U. luopuikin Toukokuussa 1693 vääristä mielipiteistään, teki seurakunnan edessä anteeksipyynnön ja lupasi parannusta. Luettuansa mittausoppia, rupesi hän maamittariksi, meni naimisiin ja muutti Tukholmaan voidaksensa auttaa Ulstadius'ta. Muutaman vuoden Tukholmassa asuttuansa, palasi hän Suomeen pehtoriksi A. Wachtmeister'in tiloille Eurajoella. Vaan täällä hän jälleen antautui haaveksimiseen, jätti Joulukuussa 1701 mainitun pitäjän kirkkoherralle A. Pacchalenius'elle kirjoituksen, jolla julisti eroavansa luterilaisesta seurakunnasta ja tahtovansa elää ja kuolla erillään siitä. Seur. vuonna 1702 hän kuolikin Eurajoen Vuohijoella. (Akiander, Relig. rör. I).

Ulriika Eleonoora, Ruotsin ja Suomen hallitsija 1719—20, syntyi Tukholmassa 23 p. Tammikuuta 1688 Kaarlo XI:n ja hänen puolisonsa Ulriika Eleonooran nuorimpana lapsena. Prinsessa astuu näkyviin ensin vv. 1713—14, jolloin hän Kaarlo XII:n ollessa Turkinmaalla kutsuttiin valtakunnan neuvostoon, osalliseski sen keskusteluihin samalla kahden äänen vallalla, mikä oli kuninkailla sittemmin vapauden aikana; pian palasi kuitenkin kuningas ja ryhtyi taas itsevaltiaasti hallitukseen. Sillä välin oli ulkomaalta hankittu Kaarlon suostumus sisarensa aiottuihin naimisiin Hessen-Kassel'in perintöprinssin Fredrikin kanssa; häät vietettiin 1715. Kaarlon kuoltua Ulriika Eleonoora itse kohta alusta esiintyi itsemäärättynä kruunun perijänä; mutta sittemmin valtiopäivät, kun 23 p. Tammik. 1719 valitsivat hänet hallitsijaksi, pakottivat hänet ottamaan valtansa vastaan niinkuin valittu hallitsija, samalla kuin kuninkaallista valtaa muutenkin supistettiin. Ulriika Eleonoora kärsi tämän varsin vastenmielisesti; sillä vaikka hän yleensä elämässään vetäytyi melkein ujosti huomaamattomaan, hiljaiseen sijaan, asui hänessäkin samalla isän ja veljen jäykkä, itsevaltias luonne. Hänen kykynsä ei ollut suuresti huomattava, mutta hän tahtoi vaikuttaa määrääväisellä tavalla valtioasiain menoon. Suuttuneena asemaansa halusi hän itse saada miehensä osalliseksi hallitukseen, mutta suostui sitten, säätyjen toiveita noudattaen, luopumaan kokonansa kuningasvallasta Fredrikin hyväksi, jota hän aina hyvin lämpimästi rakasti, ja 24 p. Maalisk. 1720 valittiin Fredrik kuninkaaksi. Tämän hallituksen aikana kuningatar vielä kahdesti, 1731 ja 1738, sai monet kuukaudet olla hallitsijana puolisonsa sijassa, ja hän osoitti tällöin enempää kiitettävää toimeliaisuutta kuin yleensä Fredrik näytti. Kansassa rakastettuna kuoli Ulriika Eleonoora 20 p. Marrask. 1741.

Ulstadius, Lauri, haaveksija, oli Oulun koulun rehtorin, sitten Iin kirkkoherran Antero Ulstadius'en ja tämän vaimon Maria Lithovius'en poika, harjoitti opintoja sekä Upsalassa että Turussa, vihittiin papiksi 1680 ja tuli kolleegaksi Oulun triviaalikouluun. Kun hän turhaan oli hakenut Oulun kappalaisenvirkaa, kävi mielensä kovin synkeäksi ja kummalliseksi. Piispankeräjissä Oulussa 1682 luopui hän papinarvostaan ja opettajanvirastaan, rupesi valvomaan ja paastoamaan ja osoitti mielikiihkoansa m. m. räjähyttämällä isältänsä perityn kirjaston ilmaan. V. 1683 lähti U. Turkuun ja vaati eräitten nuoruuden syntein tähden julkista kirkonrangaistusta, mikä tapahtuikin. Sen jälkeen antoi hän partansa ja hiustensa kasvaa, eikä milloinkaan vaihtanut vaatteita, jotta ne lopulta olivat aivan rievuissa. Yhtyen toisiin haaveksijoihin, niinkuin maisteri P. Schæfer ja ylioppilaat Olavi Ulhegius ja Lauri Lithovius, piti hän kokouksia, joissa Lutherin oppi vanhurskauttamisesta ja sakramenteista hylättiin ja varsinkin pappeja uskottomiksi ja palkkapaimeniksi soimattiin. Kuitenkin kävi hän myöskin aina kirkossa, sekä suomalaisessa että ruotsalaisessa jumalanpalveluksessa. Vaan 22 p. Heinäk. 1688 hän kesken saarnaa korkealla äänellä rupesi kansalle lukemaan tekemänsä uskontunnustuksen. Mutta pappi keskeytti häntä ja käski viedä ulos, jolloin U. teki niin kovaa vastarintaa että vaaterepaleet ruumiilta putosivat. Temmaten itsensä irti juoksi hän alastonna pari kertaa isolla käytävällä edes takaisin, huutaen: niin on vielä

pappien häpeä ilmi tuleva, kuin minä nyt olen alaston. Nyt U. otettiin tutkittavaksi ja tuomittiin, sittenkuin turhaan oli koetettu luovuttaa häntä harhaopeistaan, Lutherin uskonnon pilkkaajana kuolemaan, mikä rangaistus kuitenkin, koska hän ei ollut oikein selvänä, muutettiin elinkautiseksi pakkotyöksi. Hän vietiin 1698 Tukholmaan vankeuteen, armotettiin vasta 1719 Ulriika Eleonooran kruunauksen johdosta ja kuoli 6 p. Lokak. 1732. (Akiander, Relig. rör. I).

Ursin-suku polveutuu satulamaakarista Sigfrid Björn, joka 1600-luvun alkupuolella eli Viipurissa ja oli talonpojan poika Karhulan rusthollista Jääskessä. Hänen ainoa poikansa Jaakko Ursinus tuli Turussa ylioppilaaksi 1662 ja maisteriksi 1667, oli kouluopettajana Viipurissa, sittemmin pappina ja kuoli vihdoin Rantasalmen kirkkoherrana 1705. Tällä oli kaksi poikaa: Niilo, s. Viipurissa noin 1670, rykmentinpastori 1700. Savon jalkaväen pappina muassa melkein kaikilla Kaarlo XII:n sotaretkillä sekä Turkissa (vv. 1709—14), oli vihdoin Arnäs'in kirkkoherrana Ångermanlannissa 1716—24, jolloin kuoli; sekä Jaakko, yliopp. 1705, palveli Rantasalmella pappina, † 1734. Viimemainitun poika Niilo saavutti, niinkuin isoisä, maisterinarvon Turussa 1741, oli Iitin kirkkoherrana ja kuoli 1786. Iitin kirkkoherrana oli myös hänen poikansa Jaakko Juhana, s. 1749, seppelöitty maisteriksi 1772, oli nuorena palvellut sotapappina ja kuoli 1796. Tämän poika oli professori Niilo Abraham Ursin, joka syntyi 1785 Iitissä, tuli ylioppilaaksi 1805, filosofian kandidaatiksi 1809, lääketieteen kandidaatiksi 1811 ja lisensiaatiksi 1812 sekä jo 1813 kirurgian ja lapsenpäästö-opin adjunktiksi. Oli vv. 1813—24 yleinen rokonistuttaja Suomessa, nimitettiin anatomian neuvojaksi 1818, anatomian ja fysiologian professoriksi 1825. Professorina hän vaikutti v:een 1846, ollen yliopiston rehtorina 1839-45, ja perusti, aateloittuna 1845, aatelissuvun af Ursin (ritarihuoneen n:o 211). Hän oli nainut Gustaava Vilhelmiina Barck'in ja kuoli Helsingissä 27 p. Marrask. 1851.

Utter, Iisak, pappi, sittemmin kirjakauppias, syntyi v. 1743. Hänen vanhempansa olivat Oriveden kappalainen Juhana U. ja Margareeta Enckell. Ylioppilaaksi hän tuli v. 1760 ja maisteriksi 1766. Papiksi vihittynä, hän v. 1769 tuli kotiseurakuntansa kirkkoherran apulaiseksi. Virkaansa hän ainakin alussa tunnollisesti ja hartaasti hoiti. Mutta luonteeltaan hän oli intomielinen, ynseä haaveksija ja nämät ominaisuudet näkyvät olleen syynä hänen maineesensa. Kun heränneisyyden liike syntyi Orivedelläkin, rupesi U. sen johtajaksi. Laskiaissunnuntaina v. 1776 hän saarnassansa kertoi, kuinka hän 14 p. Helmik. suurella kivulla oli tuntenut Pyhän Hengen tulleen hänen päällensä, synnyttäen hänestä uuden ihmisen, ja julisti vääräksi, mitä hän ennen kääntymätönnä oli saarnannut. Hänen käytöksensäkin oli kummallinen ja loukkasi monta. Saarnatuolista hänen kirkkoherransa, provasti Lencqvist (ks. häntä), vastasi U:n tekemiin hyökkäyksiin „uskottomia“ sielunpaimenia vastaan. Riita kiihtyi, U:n lahko karttui; yksityisten kodissa pidettiin kokouksia, joissa saarnaajat innoissaan ennustivat, näkivät näkyjä j. n. e. Lencqvist'in ja muitten valitusten johdosta Turun tuomiokapituli 24 p. Huhtik. 1776 haastatti U:n eteensä ja kielsi hänet vastaiseksi saarnaamasta. Oriveden kihlakuntaoikeus, johon riita-asia tarkemmin tutkittavaksi lykättiin, katsoi sen niin dogmatiseksi, ett'ei se tahtonut siitä mitään päätöstä tehdä. Mutta U. oli kiellosta huolimatta „P. Hengen vaatimuksesta“ saarnaamistansa ahkerasti jatkanut ja haastettiin sen tähden 8 p. Huhtik. 1777 jälleen tuomiokapituliin. Pitkät tutkimukset — joitten kestäessä U:n haaveksivaisuus vähäksi aikaa kävi mieliviaksi — päättyivät siten, että hän vastaiseksi kiellettiin papintoimia hoitamasta, ja Oriveden kihlakuntaoikeus sai kehoituksen tehdä lopun seurakunnan uskonnollisista häiriöistä. Kuningas, johon U. vetosi, tuomitsi v. 1778 hänen pappisarvonsa iäksi menettäneeksi. — Myöhemmin yksityinen henkilö kutsui hänet kotiopettajaksi Tukholmaan, johon hän jäi elinajaksensa. Mutta siellä hän ei näy koettaneen levittää oppiansa, joka etenkin uuteen syntymiseen ja vanhurskauttamiseen nähden kallistui socinianismiin; ainoastaan hänen lähimmät ystävänsä huomasivat hänen mielipiteensä. — Tukholmassa hän aloitti laajan ja hyötyisän kirjakauppatoimen, jonka hän, Juh. Törnqvist osamiehenä, jatkoi kuolemaansa asti. Kaikkien kunnioittamana U. kuoli 20 p. Kesäk. 1812. Hän oli naimaton. (Akiander, Relig. rör. III, y. m).

V. W.

Vaaranen, Juhana Esaias, historiantutkija, syntyi Porissa 2 p. Maalisk. 1834. Isä oli kultaseppä, sittemmin kauppias Juhana Jaakko Tortberg, äiti Vilhelmiina Kristiina Kylén. Vaaranen, joka oli jo aikaiseen ottanut tämän sukunimen, tuli

Turussa ylioppilaaksi 1852 ja maisteriksi 1857. Seur. v. mentyään historialliselle tutkimusretkelle Ruotsiin, viipyi hän siellä toista vuotta. Varsinkin hän antausi tutkimaan 1600-luvun alkuaikoja, joiden kuluessa Ruotsin ja meidänkin maamme yhteiskuntaoloille laskettiin uusi perustus. Matkaltaan toi hän rikkaan kokoelman lähdejäljennöksiä, ja sen hedelmäksi sopii myös katsoa väitöskirjan *Öfversigt af Finlands tillstånd i början af 17:nde seklet* 1860. Sen nojalla tohtoriksi tultuaan, oleskeli hän vielä sam. v. sekä uudestaan 1861 Ruotsissa ja Tanskassa, kummallakin erää muutamia kuukausia. Dosentinarvoa varten julkaisi hän 1862 tutkimuksen *Landtdagen i Helsingfors 1616 och Finlands dåvarande ställning*. Nämä molemmat teokset ovat ansiokkaat ja valaisevat aikakautta kaikellaisilla uusilla tiedoilla; mutta etenkin V. oli mieltynyt historiallisten aineitten kokoilemiseen. Hänen tärkein teoksensa on *Samling af urkunder rörande Finlands historia*, johon painetuita asiakirjoja hän itse oli matkoillaan kopioinnut; siitä hän ehti itse eläessään julkaista 1863—66 kolme osaa, jotka käsittävät ajan 1600—11. Itse hän näinä aikoina, v:sta 1862 aina v:een 1867 asti, oleskeli Venäjällä; hän oli näet tutkimuksissaan tullut huomaamaan, kuinka tarpeellista olisi ottaa Suomen ajantiedon hyödyksi varteen Venäjän arkistoja. Venäjällä saatuja päätöksiänsä, jotka epäilemättä Pohjoismaiden historialle olisivat olleet tärkeät, ei hän itse saanut julkaistuiksi. Sikseen jäi myöskin hänen aikomuksensa ryhtyä ruotsintamaan meille merkillisiä venäläisiä tutkimuksia. Hän palasi Suomeen murtuneilla ruumiinvoimilla ja mieleltään sairaana, ja kuoli Lapviikin sairashuoneessa 11 p. Lokak. 1868. Suuri osa hänen kokoelmiaan säilytetään Suomen valtioarkistossa. Hänen asiakirjakokoelmastaan, jonka käsin kirjoitetut ainekset ulottuvat v:een 1632, on valtioarkiston huolesta hänen kuolemansa jälkeen painettu tähän päivään asti osat IV ja V, jotka loppuvat v:een 1618. Hänen välityksellään on arkisto myös kokoelmiinsa saanut Moskovasta suuren joukon vero- ja tili-kirjoja Vanhasta Suomesta, sekä muustakin Suomesta ison vihan ajalta, ynnä Tukholmasta tilejä, jotka koskevat Käkisalmen lääniä ja Inkeriä. V. nai 1862 Tukholmassa kauppiaantyttären Henriette Margareeta Samuelsson'in. (Renvall, Biogr. Ant.; Hels. Dagbl. 1868, y. m.) A. G. F.

Wacklin-suku on peri-suomalaista alkuperää; v. 1694, suurten nälkävuosien alulla, nuori Mikko niminen poika, kotoisin Vakkolan talosta Pielavedeltä, tuli puotipojaksi Ouluun ja otti nimen Wacklin. Myöhemmin hän tuli lukkariksi Iisalmelle ja vihdoin v. 1717 postimestariksi Ouluun. Hän oli nainut Iisalmen pitäjänkirjurin tyttären, Helena Paldanius'en, ja perusti suvun, jonka enimmät jäsenet ovat kuuluneet Oulun kauppasäätyyn. * Joku taiteilijataipumus on myöskin erinäisissä suvun jäsenissä ilmaantunut. Täydellisempiä elämäkertoja annetaan maalaajasta Iisak W:sta ja kirjailijasta Saara Elisabet W:sta. Edellisen veljenpoika, Henrik Sakarinpoika W. († 1802) oli kerrassaan kauppiaana ja maalaajana. (Geneal. Sursill.) Y. K.

Wacklin, Saara Elisabet, kirjailija ja lahjoittaja, syntyi Oulun kaupungissa Toukok. 26 p. 1790. Isä, kaupunginviskaali Sakari W., kuoli jo loppuvuodella 1794, jättäen varsin köyhän ja turvattoman perheen; äiti, nimeltä Katariina Uhlander, kauppiaan tytär Oulusta, eli tosin pitkät ajat, mutta ei liene ensinkään kyennyt hoitamaan lastensa elatusta ja kasvatusta. Pojista sen vuoksi ei näy tulleen oikein kelvollisia miehiä; mutta tytär, joka oli erinomaisilla luonnonlahjoilla varustettu, kehitti itse opillista kasvatustaan, — „ko'oten jyväsen sieltä, toisen täältä, niinkuin sokea kana", kuten hänen itsensä oli tapa sanoa. Jo 16-vuotiaana hän rupesi lasten opettajaksi kotikaupungissaan, elättäen sillä tavoin itseänsä ja äitiään. Jonkun ajan perästä hän pääsi kotiopettajattareksi Hämeenlinnan maaherran Kustaa Hjärne'n (ks. tätä) perheesen ja tuli tuttavaksi tuon hienosti sivistyneen rouva Hjärne'n kanssa. Oulun palon jälkeen, joka tapahtui Toukok. 23 p. 1822, Saara Wacklin päätti lopullisesti siirtää asuinsijansa etelämmäksi ja perusti nyt Turun kaupungissa naiskoulun eli pensionin tyttöjä varten. Yritys näkyy hyvin onnistuneen ja oppilaiden luku mainitaan

* *Mikko Wacklin*,
postimestari Oulussa, s. 1678, † 1737.

Sakari, kauppias Oulussa, s. 1703, † . — Samuel, kirkkoherra Laihialla, † 1780. — Juhana, posti-inspehtori Oulussa, † 1754. — Mikael, kauppias Oulussa, † 1703. — *Iisak*, kuvamaalaaja Tukholmassa, † 1758.

Mikael, ylioppilas, kauppias Oulussa, † 1756. — Henrik, kauppias, † 1802. — Efraim. — Iisak, varapormestari Uudessa Kaarlepyyssä, † 1841.

Sakari, viskaali Oulussa, † 1794. — Sakari, kauppias, † 1824. — Saara Margareeta, naitu kappal. A. Mellin'ille (ks. Kustaa Henrik Mellin). — Sakari, kauppias Oulussa, † 1828.

Samuel, vältvääpeli Vaasan pataljoonan vapajoukossa. — Kaarlo Fredrik, nimismies Kronoberg'in läänissä Ruotsissa. — *Saara Elisabet*, kirjailija.

olleen noin 60. Muutoin hänellä Turussa oli ystäviä ja sukulaisia, joiden seura antoi vaihetusta koulutyön yksitoikkoisuuteen; olletikin nuo Oulusta kotoperäiset Julin'it olivat hänen likeisiä tuttaviansa. Turun palo Syyskuussa 1827 kuitenkin teki lopun Wacklin'in turkulaisesta pensionista; „Tante Saase", kuten häntä kodikkaassa puheessa kutsuttiin, osti silloin yhdenistuttavat kääsit ja matkusti Ouluun. Mutta vuotta myöhemmin hän Helsingissä, johon nyt yliopistokin oli siirretty, avasi pensioni-laitoksen, vaan vv. 1832—35 hän mainitaan taas asuneen Oulussa ja siellä pitäneen tyttökoulua. Itse hyvin tuntien opinkantansa vaillinaisuuden Saara Wacklin tähän aikaan ryhtyi varsin omituiseen tuumaan. Kevätkesästä 1835 hän äkkiarvaamatta matkusti Pariisiin, ei pelkän huvin vuoksi, vaan käydäksensä varsinaista oppikurssia eräässä korkeammassa nais-opetuslaitoksessa, jota johti muutama n. k. „seura kristillistä sivistystä varten". Hän oli silloin 45 vuoden vanha, ja varma on, että tuo pitkä ja jolsa „lappalaisnainen", kuten häntä nimitettiin, herätti jonkinlaista kummastusta siinä piirissä, johon hän oli joutunut. Mutta opinkäynti jatkettiin hyvällä menestyksellä vuoden päivät. Hänen jälkeenjääneissä papereissaan, joita muutoin on kovin vähän, tavataan tältä ajalta kaksi franskankielistä suorasanaista kappaletta: „Hymne au printemps, Paris le 1 Mai 1836" ja „Le soleil de minuit en Laponie, Paris le 24 Juin 1836", molemmat luultavasti kirjoituskokeita pariisilaisessa oppilaitoksessa. Vihdoin seurasi juhlallinen pääsötutkinto. Eräästä kirjeestä arvaten se näkyy tapahtuneen Pariisin „Hôtel de ville"ssä, jolloin useat sen ajan etevimmistä henkilöistä, niinkuin herttua Larochefoucauld-Liancour ja runoilija Lamartine, pitivät jaloja puheita (Lamartine esim. kuolemanrangaistuksen poistamisesta). Kun vihdoin Meaux'in piispa antoi Saara Wacklin'ille diplomin käteen, olivat iloiset tunteet tämän niin vallanneet, että ulos tultuansa meni tainnoksiin. Vielä kesän kuluessa 1836 hän palasi Pariisista ja perusti nyt Helsingissä isomman nais-pensionin, joka suurella menestyksellä jatkettiin vuoteen 1843. Silloin hän näet muutti Ruotsiin, viettääksensä elämänsä loppupäivät sen maan pääkaupungissa. Syitä tähän päätökseen emme varmuudella tunne. Jäähyväispuheessa oppilaillensa Kesäk. 3 p. 1843 hän lausuu: „Lopetan nyt tämän 37-vuotisen painavan virkani rakkaassa isänmaassa, missä ei kuitenkaan minulla ole milloinkaan kotia ollut. Tuli ja vainomiset ovat minua pakottaneet kiertolais-elämään; nyt menen tuntemattomia vaiheita kohden vieraassa maassa". Muutaman kertomuksen mukaan Saara Wacklin'illa oli aikomuksena rakennuttaa itsellensä huvila Kaivopuistoon ja siitä perustaa turvapaikka köyhille vallasnaisille; mutta tämä tuuma näkyy kohdanneen vastuksia, ja mielipahoillaan tästä hän päätti muuttaa pois maasta. Tukholmassa hän osti itsellensä pienen kivikartanon Kauppamieskadun varrella, ja ryhtyi muutoin valmiiksi kirjoittamaan *Satanen muistelmia Pohjanmaalta,* jotka v. 1844 kolmena vihkona Tukholmassa ilmestyivät ja ovat perustaneet hänen kirjallisen maineensa. Ne ovat keveitä, suurella rakkaudella ja melkoisella humorilla tehtyjä piirroksia Peräpohjan ja varsinkin Oulun kaupungin elämästä tämän vuosisadan alulla.

Saara Elisabet Wacklin kuoli Tukholmassa Tammik. 28 p. 1846. Vuotta ennen tekemässänsä testamentissa hän lahjoitti Suomen yliopistolle 1000 pankko-riksiä (noin 2000 Suomen markkaa) stipendi-rahastoksi pohjois-pohjalaisia ylioppilaita varten. (Kirj. Kuukauslehti 1877—78 sekä muutamat muistoonpanot K. H. Mellin'in papereissa Tukholman kunink. kirjastossa). Y. K.

Wacklin, Iisak, muotokuvaaja, oli syntynyt 1720 luultavasti Oulussa, jossa hänen isänsä M i k k o W. oli postimestari; äiti oli H e l e n a S a k a r i n t y t ä r P a l d a n i u s. W. on Suomen vanhemman taidemaalauksen edustajana muistettava, mutta valitettavasti puutumme tätä nykyä kokonaan tietoja hänen opinnoistaan. Taidemaalauksen ainoa edustaja Oulussa W:n poikana ollessa oli tiettävästi Lauri Gallenius (ks. Toppelius, Mikael), mutta tämän vaatimatoin taiteellisuus tuskin on voinut olla W:lle muuksi kuin ehkä herätykseksi. Pikemmin voi otaksua että W. suoritti opintonsa Tukholmassa, johon kenties seurasi veljeänsä Samuel W:tä tämän siellä ollessa 1731—34. Varmuudella tiedämme vaan että Iisak W. Lappeenrannan sodan aikana pakeni Oulusta ja asettui Tukholmaan, mutta huonon toimeentulon tähden hän ei menestynyt, vaan otti 1743 Syyskuussa passin mennäksensä Pietariin. Hänen seuraavista vaiheistaan emme myöskään muuta tiedä, kuin että asui Klaran seurakunnassa Tukholmassa, kun sairastui kuumetautiin ja kuoli 1758 Syysk. 9 p., jättäen jälkeensä M a g d a l e e n a L o s c h nimisen lesken, vuoden ikäisen pojan, josta sitten tuli kunink. kamaripalvelija, ja noin 3000 talarin velan eräälle Losch'ille. Muutamia W:n maalaamia muotokuvia v:ilta 1757—58 on säilynyt Ruotsissa, ja Suomen taideyhdistyksen kuvastossa hän on edustettu kolmella muotokuvalla, joista kaksi on maalattu 1755 ja kuvaa maalarin ylempänä mainittua veljeä ja tämän vaimoa. W:n muotokuvat todistavat jonkunmoista kykyä sekä ominaista maalaamistapaa, ovat jäykänlaisia, mutta luonnon mukaisia. (H. Wieselgren'in hankk. tietoja y. m.). J. R. A.

Wahl, Briita, on tullut tunnetuksi erään stipendin perustajana Turun akatemiassa. Hänen elämänvaiheistaan ei paljoa tunneta.

Missä ja milloin hän syntyi tiedetään yhtä vähän, kuin hänen alkuperäinen sukunimensäkään. V. 1723 asuu hän naituna Vaasassa, missä hänen miehensä on kauppias, 1730 tuli raatimieheksi ja kuoli vuoden 1744 lopussa tai 1745 alussa. Näyttää siltä kuin tämä ison vihan aikana taikka kohta sen perästä, jolloin kaupunkien porvaristo kaikkialla Suomessa niin suuresti muuttui, olisi saanut Vaasassa kotinsa. Mistä hän tuli on tuntematonta; eräs tarina kertoo hänen olleen englantilaista sukuperää. Miehensä kuoltua testamenteerasi Briita Wahl lapsetonna kolme vuotta ennen omaa kuolemaansa, joka tapahtui 24 p. Heinäk. 1761, omaisuudestaan 15,000 vaskitalaria Turun akatemialle stipendin perusrahastoksi (nykyään päälle 13,900 markan). Stipendejä on kaksi (kumpikin nykyään 150 markkaa lukukausittain), jotka annetaan köyhille Vaasan kaupungin porvarien tai Mustasaaren pitäjän talonpoikain lapsille neljäksi vuodeksi, minkä ajan vielä voi pitentää kahdella tai kolmella vuodella sille, joka on „suurempaa vireyttä osoittanut". Myöskin lahjoitti rouva Wahl 1759 Vaasan kirkkoon kauniin kynttiläkruunun; se pelastui kaupungin tunnetussa suuressa palossa ja riippuu vieläkin Mustasaaren kirkossa.

A. G. F.

Wahlberg, Carl Ferdinand, sotalääkäri, kirjailija, syntyi 30 p. Syysk. 1847 Venäjällä, Samaran kuvernementin Cathrinenstadt'issa, jossa isä Kaarlo Fredrik W. palveli sikäläisen saksalaisen siirtokunnan pappina; äidin nimi oli Dorotea von Buch. Isä, joka itse oli kappalaisen poika Luumäeltä ja vanhaa suomalaista pappissukua, lähetti poikansa Suomeen kasvatettavaksi, ja käytyänsä Helsingin ruotsalaisen yksityislyseon läpi W. v. 1866 suoritti ylioppilastutkinnon. V. 1869 hän tuli filosofian kandidaatiksi ja maisteriksi, v. 1871 lääketieteen kandidaatiksi ja v. 1873 lisensiaatiksi, julaistuansa väitöskirjan *Bidrag till kännedomen om den septiska mykosen hos menniskan* (Helsingissä 1873); opintojaan varten W. myös on oleskellut ulkomailla, erittäinkin Wien'in ja Bonn'in yliopistoissa. V. 1877 hän määrättiin suomalaisen kaartipataljoonan virkaa toimittavaksi alalääkäriksi ja v. 1882 sen ylilääkäriksi. Kaartin kanssa hän vv. 1877—78 kävi Turkin sodassa, josta sittemmin on antanut miellyttävän ja valaisevan kertomuksen *Från en härfärd i Turkiet 1877—1878* (Helsingissä 1878). Kirjasessa *Om soldatens vård* (Helsingissä 1879) hän ase[illegible]ilisuuslain toimeenpanon johdosta on esittänyt miten soturien terveyden hoito paraiten on järjestettävä, ja sotaasioita varten hän vv. 1881 ja 1882 on toimittanut ansiollisen *Finsk militärtidskrift* (jälkimäisenä vuotena F. Procopé'n ja L. Munck'in kanssa). W on liikkunut kaunokirjallisuudenkin alalla; Helsingin ruotsalaisessa teaterissa on näytelty hänen tekemiänsä näytelmiä *Ett briljant parti, Det omöjliga möjligt, Samhällsuppfostran* ja *Hörnstenar* (kolme jälkimäistä painettu Helsingissä 1881—83); sen ohessa hän on julkaissut kertomuksen *De kärleksrike* (Helsingissä 1882). V. 1872 W. nai Maria Sinebrychoff'in, kauppaneuvos P. Sinebrychoff'in tyttären.

Wahren, Axel Vilhelm, tehtaanisäntä, syntyi 10 p. Jouluk. 1814 Tukholmassa. Vanhemmat olivat kauppias Henrik Vilhelm Wahren ja Beata Lamm. Kolmentoista vuoden ikäisenä pantiin W. oppiin erääsen verkatehtaasen syntymäkaupungissaan, ja työskenteli siinä, sen värjäysosastossa, neljä vuotta, jonka jälkeen sai värjärikisällin todistuskirjeen. Tehtyään jo tehtaasen tullessaan erityisen suostumuksen isännän kanssa, kuulteli hän oppiaikanaan ahkerasti luentoja teknologisessa opistossa. Saatuaan täten valmistusta ammattiinsa, matkusti W. 1831 ulkomaalle, teki jonkun aikaa työtä Berlinissä, pääsi 19:n vuotiaana isollaisen värjäystehtaan johtajaksi Goldberg'iin Schlesiaan ja sai sen jälkeen vielä samallaisen paikan Bielitz'issä vv. 1834—35. Vihdoin W. 1836 v:n lopussa palasi Tukholmaan, matkusteltuaan, suurimmaksi osaksi jalkaisin, läpi Wien'in, Etelä-Saksan, Belgian ja Hollannin; Tukholmasta muutti hän kuitenkin, ennen kuin vielä oli 24 vuotta täyttänyt, 1838 Suomeen, joka on ollut koko hänen myöhemmän elämäntoimensa vaikutusala. Silloin hän näet vuokrasi Jokioisten verkatehtaan Tammelassa, ja nosti taidollaan sekä kestävällä uutteruudellaan tämän laitoksen rappiosta, niin että jo parin vuoden perästä tehtaan tuotteet kävivät kaupaksi Pietarissa. Saaden kehoitusta ja hyvää kannatusta silloiselta maan raha-asiain päälliköltä L. G. v. Haartman'ilta (ks. häntä), joka harrasti suurteollisuuden syntymistä Suomessa, aloitti W. 1847 Forssa'n pumpuli-kehruutehtaan perustamista, johon muutamien vuosien perästä (1852) yhdisti Wiksberg'in pumpuli-kutomon. Nämä keinolliset laitokset ovat maamme kaikkein suurimpia ja antavat tätä nykyä työtä 1600 työmiehelle, valmistaen vuodessa pumpulitavaroita enemmän kuin viiden miljoonan markan arvosta. Paitsi mainituita laitoksia ovat myöskin Tampereen verkatehdas sekä Kymin paperitehdas ja puuhiomo syntyneet W:n painavan myötävaikutuksen avulla, ja vielä hän kuuluu niiden osakkaihin ja johtajiin. Niinikään otti hän vireää osaa Suomen yhdistyspankin, hypoteekiyhdistyksen ynnä Pohjanmaan höyrylaiva-yhtiön alkuunpanemiseen. Hänen vaikutuksensa ei ole kuitenkaan tähän rajoittunut. Suuremmoisilla uutisviljelyksillä ja mallimaatiloilla on hän toiminut maanviljelyksen edistämisen hyväksi niin ansiokkaasti, että Suomen talousseura hänelle on anta-

nut ison kultamitalinsa, jota kunnianosoitetta ei tätä nykyä kukaan muu Suomenmaassa omista. Hallitus on kutsunut W:n moniin tärkeihin komiteoihin, esim. kotitarve-polton poistamisesta, rahamuutoksen toimeenpanemisesta, tullitaksan uudistuksesta, käsityö-taidon edistämisestä, metsänhoidosta y. m., sekä sen lisäksi häntä kunnioittanut antamalla hänelle toimeksi olla maan asiamiehenä muutamissa kansainvälisissä teollisuusnäyttelyissä. Suomen ensimmäisessä yleisessä teollisuusnäyttelyssä Helsingissä 1876 oli W. kommissarina. Kuntansa, Tammelan, asioissa, köyhäinhoidon järjestämisessä, lainajyvästön hoidossa ynnä muussa on W. tehokkaasti toiminut. Julkisia W:lle suotuja arvonosoitteita ovat useat Venäjän ja ulkomaan kunniamerkit sekä kauppaneuvoksen nimi. Sen lisäksi hän on kunniajäsen Pietarin keis. vapaassa talousseurassa ja jäsen Ruotsin maanviljelys-akatemiassa. On nainut Emilia Klebek'in Itävallasta.

Walbeck, Henrik Juhana, tähteintutkija, syntyi 11 p. Lokak. 1793 Turussa. Vanhemmat olivat lukkari Eerik Gabriel W. ja Anna Kristiina Calonius. W. tuli ylioppilaaksi v. 1808 ja maisteriksi 1815. Seur. v. hän nimitettiin käytännöllisen matematiikin dosentiksi ja sai v. 1817 äsken perustetun observaatorin viran. Kesällä v. 1819 W. yliopiston kustannuksella matkusti Suomessa ja kävi Tartossa, valmistaen prof. Struve'n mittausten jatkamista Suomen lahdella. Vv. 1820—21 hän niinikään yliopiston antamilla matkarahoilla kävi Saksassa, tutkien sen etevimpiä observatooreja. Mutta saavuttamiansa kokemuksia ja tietoja hänen ei ollut suotu kauan käyttää. Yliopiston lähettämänä hän näet kesällä 1822 Saimaan ja Padasjoen seuduilla määräsi kolmiomittausten pisteet, ja kerrotaan silloin satuttaneen päänsä niin että hänen järkensä siitä vahingoittui. Hän oli tuskin palannut matkaltansa, kun hän 23 p. Lokak. 1822 lopetti elämänsä. Vaikka hänen tieteellinen uransa olikin lyhyt, oli se jo suuria toiveita herättänyt. Puolustettuaan v. 1815 maisteriväitöskirjan (prof. Ahlstedt esimiehenä), julkaisi hän itse 1815 —19 viisi yhtä arvokasta väitöskirjaa. Tukholman tiedeakatemian toimituksissa hän painatti neljä tutkimusta ja Mnemosyne'ssä pienempiä kirjoitelmia; mainittakoon myös, että hän ruotsinsi Gerling'in „Grunddragen af Plana och Sphæriska Trigonometrien". Lontoon tähteintutkijain yhdistys kutsui hänet jäsenekseen 1820 ja seur. v. samaten suuretiedetten levittämistä harrastava yhtiö Hamburg'issa. (Tengström, Chronol. Ant., y. m.)

Wald, Pietari, Suomen ensimmäinen kirjapainaja, syntyi Juhanuksen aikana v. 1602 Vårdsätra'n talossa lähellä Upsalan kaupunkia; hänen vanhempansa, Eerik Pietarinpoika ja Anna Laurintytär elivät arvattavasti talonpoikaissäädyssä. Poika pantiin kouluun, mutta kun hänen terveytensä ei sitä kestänyt, meni hän Upsalan yliopiston kirjapainajan oppiin, palveli Tukholmassa vähän aikaa samallaisessa laitoksessa ja oli sitten kirjapainon faktorina Vesteros'in kaupungissa seitsemän vuotta. V. 1642 tuli W. Turkuun, johon hän oli kutsuttu järjestämään kirjapainoa vast'ikään perustetulle yliopistolle. Kontrahdin mukaan piti hänen saada sadan talarin vuotinen palkka, vapaat huoneet ja vapaus kaikista maksuista kaupungille, sekä 6 sen ajan markkaa painoarkista; itse hän lupasi ahkerasti harjoittaa ammattiansa, antaa kolme korrehtuuria ja ottaa vastaan maan nuorukaisia oppipojiksi. Huolella ja taidolla hän täyttikin tehtävänsä. Vaikeudet eivät näy olleen vähäisiä. Varoja puuttui ja kirjasimia oli vaikea saada: niinpä yliopisto ei v. 1642 voinut maksaa 85 riksiä Tukholmassa olevalle kirjasinvalajalle Pietari von Selow'ille, ja enempää kuin puolen arkkia erältänsä ei voitu painaa. W. kääntyi siis kanslerin puoleen saadakseen varoja kirjapainon parantamiseen, ja Brahe määräsi v. 1648, että niistä 200 hopeatalarista, jotka olivat annetut yhteisesti kirjapainon, kirjaston ja yliopiston rakennusten tarpeita varten, olisi vuotuisesti kolmas osa käytettävä kirjapainon hyväksi. Suureksi kirjapaino ei tietysti tullut niin vähäisillä rahamääräyksillä. W:n kuoltua huomattiin siinä löytyvän 51 leiviskää $2^{3}/_{4}$ naulaa tavallisia ja noin 60 naulaa kreikkalaisia kirjasimia. Mutta niilläkin saatiin verrattain paljon aikaan. V. 1642 painettiin W:n kirjapainossa muun muassa „De Prudentia tum Legislatoria tum Politica seu Civili", joka oli ensimmäinen Turussa tarkastettu väitöskirja; seuraavina vuosina useampia muita kirjoja ja kirjasia, niistä muutamat suomeksi; suuruutensa tähden ansaitsee v. 1646 painettu Manuale Finnonicum huomiota ($70^{1}/_{8}$ arkkia 8-taitteista kokoa). W:llä itsellä ei ollut pitkä vaikutusaika Suomessa. Loppupuolella v. 1652 hän Ruotsissa käytyänsä sairastui ja 15 p. Helmik. 1653 hän kuoli Turussa. Leski Ingeborg Pietarintytär meni naimisiin miehensä seuraajan, Pietari Hanson'in eli Hannunpojan kanssa, joka hänkin oli Ruotsista kotoisin. (Pipping, Historiska underrättelser om boktryckeriet i Finland, I, II.) E. G. P.

Valdemar Birgerinpoika, Ruotsin kuningas vv. 1250—75, oli Birger jaarlin ja Ingeborg prinsessan vanhempi poika, joka 10-vuotiaana valittiin kuninkaaksi enonsa Eerik Sammalkielen kuoleman jälkeen, sill'aikaa kuin isä vielä viipyi Suomessa retkellään Hämäläisiä vastaan (ks. Birger Maununpoika Bjälbo'n herra ja Eerik Eerikinpoika). Vaali tapahtui Upsalassa

Helmik. 10 p. 1250. Vaan niin kauan kuin Birger jaarli eli, s. o. vuoteen 1266 saakka, tämä yksin pysyi valtakunnan varsinaisena hallitsijana. Kun Valdemar sitten itse ryhtyi hallitusohjiin, havaittiin pian, että hän oli siihen virkaan varsin vähän kykenevä. Ainoaksi merkilliseksi tapaukseksi hänen hallituskaudeltaan mainitaan, että Upsalan kaupunki siirrettiin vanhalta paikaltansa lähemmäs Fyrisjoen suuta Itäiseen Aros'iin, josta syntyi myöhempi Upsala. Kuinka Valdemar kuningas riitaantui toimeliaan veljensä Maunun kanssa ja kuinka tämä, historiassa tunnettu nimellä „Latolukko“, viimein anasti kruunun v. 1275, on jo Maunun elämäkerrassa mainittu (ks. Maunu Birgerinpoika). Muutamat perheelliset seikat olivat jouduttaneet Valdemarin kohtalon. Valdemar oli v. 1260 tai 1262 nainut Tanskan kuninkaan, Eerik Auraveron, tyttären, jonka nimi oli Sofia; ja koska puolisot olivat vähän sukua keskenänsä, oli paavi antanut tähän avioliittoon erinäisen lupansa, lausuen sen toiveen että Tanska ja Ruotsi sillä tavoin liittyisivät paremmin vastustamaan niitä pakanoita (nähtävästi Karjalaisia), jotka Ruotsin valtakuntaa ahdistivat. Mutta päinvastoin asiasta ei muuta hedelmää tullut kuin sisällisen eripuraisuuden siemeniä; sillä juuri Sofian kateus saattoi veljekset ilmivihollisuuteen. Lisäksi tuli vielä riettaampi selkkaus. Sofian nuorin sisar Jutta tuli v. 1272 Ruotsiin Valdemarin hoviin ja joutui siellä rakkauden seikkoihin lankonsa kanssa, jolloin molempain kevytmielisyys saatti asiat niin pitkälle, että Valdemarin täytyi itse lähteä Romaan aneita etsimään. Mutta pilattua arvoansa hän ei enää voinut saada takaisin. Kadotettuansa kruununsa, hän pari kolme vuotta koetti naapurivaltain avulla päästä takaisin valtaistuimelle, mutta pakotettiin viimein siitä lopullisesti luopumaan. Hän sitten oleskeli milloin Ruotsissa, milloin Tanskassa; mutta kun Sofian kuoleman jälkeen v. 1286 hänen elämänsä kävi yhä irstaammaksi, hän v. 1288 suljettiin Nyköping'in linnaan, jossa kuitenkin nautti hyvää kohtelua. Hän kuoli vasta v. 1302, Pyhän Tapanin päivänä (Jouluk. 26 p.).

Y. K.

Valdemar Maununpoika, Suomen herttua, kuuluu ainoastaan arvonimensä puolesta meidän maamme historiaan. Hän oli Maunu Latolukon nuorin poika, syntynyt nähtävästi isän viimeisinä elinaikoina, vaikka vuosiluku ei ole tietty. Arvattavasti isä oli hänelle perintö-osaksi määrännyt Suomen herttuakunnan, joka sitä ennen oli ollut Pentti Birgerinpojalla, Maunu Latolukon nuorimmalla veljellä. Ensi aluksi Valdemar niinkuin muutkin veljekset seisoi marski Torkel Knuutinpojan holhouksen alla. Samaan aikaan kuin vanhin veli, Birger kuningas, kruunattiin, adventtina 1302, on Valdemar mennyt naimiseen marskin tyttären, Kristiinan, kanssa, ja silloin hän nimenomaan asetetaan Suomen herttuaksi. Mutta maan hallitukseen hän tuskin silloinkaan lienee ryhtynyt. Kun marski oli surmattu v. 1306, hankki Valdemar eron puolisostansa, sillä varjolla, että marski oli hänellä kummina ollut ja tytär niin muodoin oli hengellisessä sukulaisuudessa aviomiehensä kanssa. Tästä ajasta Valdemar herttua ehdottomasti seuraa kunnianhimoisen veljensä, Eerik herttuan, ohjausta ja on osallisna hänen juonissaan Birger kuningasta vastaan. V. 1312 hän Eerikin kanssa käy Norjassa ja naipi siellä entisen kuninkaan, Eerik Pappisvihaajan, tyttären, joka oli nimeltä Ingeborg; toinen Ingeborg, edellisen orpana ja hallitsevan kuninkaan Haakonin tytär, tulee samalla kertaa Eerik herttuan puolisoksi. Molemmat herttuat vielä hallitsivat yhdessä niitä alueita, joita olivat kuninkaalta ryöstäneet. Mutta v. 1315, Syyskuussa, tekivät „nautinto-jaon“, jonka mukaan Valdemarin osalle tuli Tukholma, Turku ja Hämeenlinna lääneineen sekä Ölannin saari. Viipuri ja Karjala Uudenmaan kanssa olivat siihen aikaan kuninkaan aluetta. Veljesriidan kamala loppu on tuttu (ks. Birger Maununpoika). Valdemar kuoli niinmuodoin Nyköping'in vankitornissa, kesällä 1318, ei tietoa minä päivänä.

Y. K.

Walleen, Kaarlo Juhana, virkamies, taiteenystävä, syntyi 5 p. Syysk. 1781. Vanhemmat olivat Turun hovioikeuden varapresidentti Eerik Juhana W. ja Anna Katariina Beckman. Ylioppilas Turussa 1795, tuli W. 1796, ainoastaan 15:n vuoden ikäisenä, auskultantiksi hovioikeuteen, jossa siitä lähtien palveli. Huomattuna hienoista tavoistaan sai hän kohta Suomen ja Ruotsin eroomisen jälkeen tärkeitä tehtäviä. Hän pantiin viiden ehdokkaan joukkoon, koska Aleksanteri I oli halunnut apulaista Suomen asiain käsittelemistä varten; tähän tärkeään virkaan määrättiin kuitenkin Rehbinder (ks. h.). Mutta kun keisari sitten, avattuaan Porvoon valtiopäivät, kävi Turussa, nimitettiin W. hakemuksetta ja virkaehdotuksetta hovioikeuden sihteeriksi. Kutsuttiin sam. v. 1809 Pietariin apulaiseksi Suomen asioitten esittämisessä, ja oli sen ohessa Turun yliopiston kanslerin Speranski'n sihteerinä 1809–11. Nimitettiin 1810 laamanniksi Uudenmaan ja Hämeenlinnan laamannikuntaan sekä 7 p. Marrask. 1811 jäseneksi edellisenä päivänä järjestettyyn Suomen asiain komiteaan, jossa virassa pysyi v:een 1816. Tällä ajalla otti hän osaa venäläisen lakikommissionin töihin, kutsuttuna sen kirjeenvaihtaja-jäseneksi. Siirrettiin 1816 Viipurin maaherraksi, ja 1820 senaatin kanslia-toimikunnan päälliköksi. Kaksi vuotta sen jälkeen ni-

mitettiin hän prokuraatoriksi, jossa tärkeässä virassa pysyi 32 ajastaikaa. Kertomista ansaitsee hänen virkatoimiensa joukossa se, että kun Rehbinder (ks. h.) oli 1826 ehdottanut Käkisalmen puolisten kihlakuntien erottamista Suomesta ja yhdistämistä Venäjään, niin W. antoi lausunnon, jossa huomautti että siten asukkailta riistettäisiin heille luvattuja valtiollisia oikeuksia. Siihen lausuntoon yhdistyi senaati ja koko ehdotus sen kautta raukesi.

Monet muut toimet olivat sen ohessa W:lle uskottuina; m. m. oli hän 1825 jäsenenä komiteassa, joka järjesti siviilivirastojen leski- ja orpokassaa, samaten yliopiston muuton vuoksi asetetussa komiteassa ja sensuuri-ylihallituksessa 1829—36. Tärkeintä oli kuitenkin hänen osanottonsa niihin töihin, joiden tarkoituksena oli lakiemme yhteenveto yhdeksi lakikirjaksi. Jo 1814 oli hallitusneuvosto asettanut komitean tarkastamaan ja lisäämään 1807 v:n lakikokoelmaa; kun tämä komitea 1828 muutettiin Helsinkiin, määrättiin W. sen puheenjohtajaksi. Koska Venäjän keisarikunnassa oli toimitettu järjesteellinen lakien kodifikationi, käski keisari Nikolai 1835 valmistaa Suomessakin järjesteellisen yhteenvedon 'kaikista Suomen lainkäytäntöä ja siviilihallintoa koskevista säädännöistä. W. määrättiin pitämään, asiaa ymmärtävien miesten avulla, tästä huolta, 6000 markan vuotuisesta palkkiosta niin kauan kuin työ kestäisi; sen lisäksi hän 1839 vapautettiin prokuraatorin virkatehtävistä paitsi lausuntojen antamisesta keisarille. Tämä lakikommissioni oli asetettu laillansa Hänen Majesteetinsa venäläisen kanslian lakiehdotuksia laativan toimiston alle, ja laittoi kuukausittain kertomuksia tämän toimiston päällikölle kreivi Bludov'ille. Se ehdotus, minkä kommissioni valmisti, muodostui arveluttavaksi lakijärjestelmämme uudesti-valamiseksi; järjestys esim. muutettiin kokonaan, yleistä lakia ja taloudellisia asetuksia yhdistettiin, ja sen ohessa näkyy lakikommissioni olleen sitä mieltä että voitaisiin säätyjä kuulustamatta määrätä täten muutettu laki noudatettavaksi. Kumminkin tämä vaara torjuttiin siten että koko ehdotus heitettiin sillensä, kun v. 1843 kokoontunut tarkastuskomitea oli osoittanut sen puutteet lausunnossaan, jota puolustivat lakitieteen professoritkin yliopistossa V. G. Lagus ja J. J. Nordström (vertaa elämäkerrat K. E. Ekelund ja J. F. Palmén). Uusi ohjesääntö annettiin lakikommissionille 1847, jonka mukaan piti säilyttää aineen jako semmoisena kuin 1734 v:n laissa. W. jäi yhä puheenjohtajaksi, uusien jäsenten tullessa muihin sijoihin. Kommissionin tekemä uusi ehdotus painettiin 1855—58 ja jätettiin virkakuntien tarkastettavaksi, jonka jälkeen kommissioni hajosi 24 vuotisen työn jälkeen, jonka tuottama hyöty kuitenkin asiaa ymmärtävien mielestä on verrattain vähäinen.

Arvonosoitteitä, tähtiä ja lahjapalkkioita sai W. pitkän virkamiesuran kuluessa. Niin hän nimitettiin valtioneuvokseksi 1812, aateloittiin 1816 (kirjoitettu 1818 ritarihuoneeseen n:ona 170), tuli salaneuvokseksi 1832, lainopin kunniatohtoriksi riemujuhlassa 1840. Otti 1854 eron prokuraatorinvirasta ja korotettiin samalla vapaherraksi, saaden luvan ottaa tähän arvoon poikapuolensa Eemil Stjernvall-Walleen'in (ks. h.). Aateliston edustajana oli W. eräässä neljän säädyn lähetyskunnassa, jonka senaati Huhtikuussa 1855 lähetti Pietariin viemään sen surulauseet keisari Nikolain kuoleman johdosta ja alamaiset tervehdykset Aleksanteri II:lle. Kun lakikommissioni 1858 päätti tehtävänsä sai W. Aleksanteri Nevski'n kunniamerkin loistokivissä.

Vapaherra W. oli hienoa sivistystä omistava mies Kustaa III:n aikakaudelta, mieli hartaasti kiintynyt kirjallisuuteen ja taiteesen, ja koetteli itse kirjailemista. Hän julkaisi käännöksen *Valerie eller Gustaf Linars bref till Ernst G* ... (Pietarissa 1816) franskalaisesta alkuteoksesta, jonka on kirjoittanut rouva Barbara Julie von Krüdener, synt. Vietinghoff. V. 1831 Pariisissa ilmestyneesen „Almanach perpétuel des Gourmands, contenant le code gourmand et des applications, règles et méditations de gastronomie transcendente“ (Ainainen herkkusuitten almanakka, sisältävä herkkuilemis-lakikirjan ynnä sovitettuja opetuksia, sääntöjä ja mietteitä korkeimmassa herkkutaidossa!) W. on kirjoittanut esipuheen, omistaen sen hieman ironisella tavalla hänen ylhäisyydelleen vapah. Klinckowström'ille, Suomen senaatin jäsenelle. Sen ohessa W. julkaisi sanomalehdissä eri kirjoituksia, jotka todistavat hänellä olleen varsin notkean kynän. Hän oli paljon lukenut, omisti rikkaan ja valitun kirjaston, johon suurellakin kustannuksella hankki harvinaisia kirjoja. Rakkautansa taiteesen osoitti hän kokoilemalla taideteoksia ja ottamalla osaa Suomen taideyhdistyksen perustamiseen, jonka ensimmäisenä puheenjohtajana oli vv. 1846—49. Minkä verran hänen taloudellinen asemansa sen salli, oli hän taiteilijain ja kirjailijain suosija ja suojelija; m. m. sai J. V. Snellman, ulkomaalta palattuansa 1842, todisteita siitä. Ollen kaiken kauneuden rakastaja, mieltyi W. myös puutarhuritaitoon, ja perusti Järvenpäähän Espoosen ne puistot y. m. laitokset, joita sitten hänen tytärpuolensa rouva Aurora Karamsin (ks. h.) lavensi. Helsingin kaupungin maalla rakensi W. tuon soman n. s. Hagasund'in huvilan ynnä siihen kuuluvan puiston, jossa viimeisinä vuosinansa asui ja lyhyen sairauden jälkeen kuoli 85 v:n iässä 21 p. Maalisk.

1867. — Hän oli 1816 nainut Viipurin maaherran Kaarlo Juhana Stjernvall'in lesken Eeva Gustaava von Willebrand'in. (Spåre, Biogr. Ant.; J. F. Palmén, Det nya lagverkets hist. kirjassa Jurid. Album af R. Lagus). Th. R.

Wallenberg, Jaakko, uskonvillitsijä, oli syntynyt 1756 ja kotoisin Härmän kappelista Lapuan pitäjää. Hänen levoton mielensä pian ei enää tyytynyt perimäänsä turpeesen. Hän päätti perustaa lasitehtaan ja lainasi tätä varten 1000 riksiä pitäjän talonpojilta; vaan yritys ei menestynyt, W. joutui puutteesen ja köyhyyteen ja päätti nyt ryhtyä vielä uskaliaampaan keinoon, — ruveta profeetaksi. Aina Jaakko Kerämäen (ks. h.) ajoista vallitsi Etelä-Pohjanmaalla vireämpää uskonnollista elämää; 1780 luvulla oli tämä liike käynyt varsin mystiläiseksi, voittaen suurta alaa Vähän ja Ison Kyrön, Laihian ja Ilmajoen pitäjissä, ja synnyttänyt lukuisan käsinkirjoitetun kirjallisuudenkin tähän suuntaan, enimmin suomennoksia Jaakko Böhme'n y. m. kirjoista. Olivatko nämä salaperäiset opit tehneet jonkinlaista vaikutusta W:n mieleen, jääköön ratkaisematta; kumminkin käytti hän niitä, vaan sekoitettuina omilla irstailla mieliteoillaan, jotta syntyi varsinainen haureuden oppi. Jättäen vaimonsa ja viisi lastansa kotia, lähti hän 1798 vuoden alussa Kauhavalle ja muutti Iso-Sommin torpparin Kustaa Karjansalon luo, jonka kauniin tyttären Liisan valitsi „taivaalliseksi morsiamekseen". Vilkasluontoinen ja kaunopuheinen ollen, voitti hän pian oppikunnalleen useita jäseniä, jotka Karjansalon torpassa viettivät hauskoja päiviä oppiisänsä johdolla. Kristinusko oli muka monin tavoin väärennetty ensin apostolein ja sitten Lutherin kirjoituksissa, Wallenberg oli todellinen Jumalan poika, joka, kun varat loppuisivat, kyllä tietäis holhoa oppilapsiansa; niille, jotka häntä seuraten jättäisivät kaikki maalliset toimet, olisi hän, kun mailman loppu tulee ja alkuainekset yhteen sulavat, ilmestyvä kirkastettuna ja valmistava ikuisen autuaan elämän. Kirkonkäyminen on turha; todellakin uudesta syntynyt käsittää Jumalan kolminaisuuden omasta siclustaan, jonka „essentzi" on samoista kolmesta aineesta muodostunut. Kaikki hävyn tunne on pahasta lähtenyt ja poistettava, avioliitto hylättävä, vaan uskovaisten kesken uusia taivaallisia avioliittoja solmittava. Kun seurakunnan papit tähän vallattomuuteen ryhtyivät ja sitä paitsi varat Iso-Sommissa olivat lopussa — eräs kullanteon yritys ei onnistunut — pakeni W. uskollisimpain oppilastensa Karjansalon perheen, Juh. Kivimäen y. m. kanssa Kauhavalta omaan kotiinsa Härmään. Nyt hän julisti mailman lopun, jolloin ainoastaan W. seuroineen yleisestä häviöstä pelastuisi, sentähden ei tulisi enää tämän mailman tavaroita säästää, vaan pikimmiten kuluttaa. Täälläkään ei eloa ja iloa kuitenkaan kauan kestänyt; W. otettiin kiinni, tuotiin Elok. 1 p. 1798 kihlakuntaoikeuden ja sitten Vaasan hovioikeuden eteen tutkittavaksi, näki entisten oppilasten luopuvan ja todistavan „profeetaa" vastaan ja tuomittiin hengeltä. Korkein oikeusto lievensi rangaistuksen elinkautiseksi vankeudeksi Hämeenlinnassa, jossa W. pian sen jälkeen kuoli. Nähtävästi harmi kohtalostansa ja kiihkeä mieli olivat ennen aikaa hivuttaneet hänen voimiansa. (Akiander, Relig. rör. IV, y. m.)

Wallenius-suku on Suomen vanhimpia aatelittomia sukuja, josta aikojen kuluessa on kasvanut kirkon, koulun, yliopiston ja valtion palveluksessa mainioita miehiä, jopa eri sukujakin. Kantaisä oli eräs Mikael, arvattavasti Henrikinpoika ja erotettava siitä Mikael Ivare'sta (Iivarinpojasta?), joka uskonpuhdistuksen aikana kävi Wittenberg'issä Luther'in opetusta nauttimassa. Mikael Henrikinpoika eli 1500-luvun keskipaikoilla ja oli Naantalin, Raision ja Ruskon kirkkoherra. Hänen poikansa Mikael Mikaelinpoika tuli v. 1592 papiksi sekä Raision ja Naantalin kappalaiseksi, ja on seuraavana vuotena allekirjoittanut Upsalan kokouksen päätöksen. Hän kuoli v. 1607 ja haudattiin Naantalin kirkkoon. Mainitun kaupungin mukaan sepittivät pojat itselleen nimen eri tavalla: Josef ja Juhana Mikaelinpojat, jotka kääntyivät papilliseen uraan, muodostivat latinalaisesta „Vallis gratiæ" sukunimen Wallenius; keskimäinen veli Martti Mikaelinpoika sitä vastoin otti tuomariksi ruvetessaan ruotsalaisesta „Nådendal'ista" nimen Dahlman. Jälkimäinen sukuhaara ei tullut ylen laajaksi; Josef Mikaelinpojan avioliitosta Saara Sakarintyttären kanssa syntynyt poika Josef W. sitä vastoin tuli erittäin lukuisain perillisten kantaisäksi. Hän syntyi v. 1630, pääsi 1677 Akaan ja 1693 Vesilahden kirkkoherraksi, kuoli 1707, ja oli ollut naimisissa ensin Anna Eerikintyttären Ilius'en ja toiseksi Maria Stenius'en kanssa. Edellisestä avioliitosta syntyi 9 lasta, joista yksi poika vaan saavutti miehen iän, jälkimäisestä 11, niitten joukossa pojat Jeremias, Juhana ja Kaarlo, joista suvun eri haarat ovat polveutuneet (ks. sukutaulua). * Kuitenkin on huomattava, että Suomessa myöskin löytyy Wallenius nimisiä, jotka eivät tiettävästi kuulu tähän sukuun. Samoinpa Ruotsissa on löytynyt ainakin kaksi Wallenius-sukua, jotka arvattavasti ovat saaneet nimensä jostakin vall-vartaloisesta paikannimestä, jommoisia tavataan Ruotsissa tuhansittain. Ruotsalainen syntyperältään oli esim. se Gabriel W., joka,

syntynyt 1648, oli Turun yliopiston kirjastonhoitajana 1675—90, ja julkisesti saarnastuolista sojmasi piispa Gezelius'ta ja hänen perhettänsä. Ruotsalaista syntyperää oli samoin Jaakko W., synt. 1761, † kirkkoherrana 1810-luvulla Rügenissä, jonka toimesta Greifswald'issa 1788 painettiin *Biographisk förteckning på Wallenier, som vinnlagt sig om åtskilliga vetenskaper.*

Suomalaiseen Wallenius-sukuun kuuluvat erityishaaroina suvut Wallens, Wallén, Walleen ja Wallensköld, jotka siis nekin tässä ansaitsevat huomiota. Arveltiin kauan aikaa, ett'ei latinaismuotoinen nimi soveltunut muuta kuin oppineille; siksi muutamat jäsenet jättivät -ius-päätteen pois ruvetessaan siviili- tahi sotapalvelukseen. Yllämainitun Josef Josefinpojan W:en vanhin pojanpoika Josef Jeremiaanpoika, synt. 1692, † 1739, meni ison vihan aikana sotapalvelukseen nimellä Wallens. Mieskanalta tämä sukuhaara sammui pojanpojan poikiin. Toinen pojanpojista, Jeremias Jeremiaanpoika, syntyi Piikiön pitäjässä 1693, oleskeli ylioppilaana Turussa ja Upsalassa, tuli sitten sotatuomariksi, nimitettiin 1737 assessoriksi Turun hovioikeuteen ja 1757 maaherraksi, ensin Turun lääniin, mutta muutti sitten virkavaihdon kautta Ruotsiin. Aateloituna 1743 hän nimellä Wallén tuli Ruotsin ritarihuoneen kirjoihin (n:o 1904). Jeremias W. kuoli 1772; hänen sukunsa sammui 1792 hänen toiseen poikaansa. Josef W:n pojanpojan poika nuoremmasta haarasta Eerik Juhananpoika, synt. Turussa 1734, tuli ylioppilaaksi 1748, meni valtionpalvelukseen, käyttäen nimeä Walleen, kohosi Turun hovioikeuden neuvokseksi 1793 ja varapresidentiksi 1799, palveli vv. 1799—1809 Tukholmassa kuninkaan korkeimmassa oikeudessa ja kuoli Ruotsin Roslagenissa 1818. Hänen poikansa Kaarlo Juhana Walleen (ks. sitä) tuli Suomessa hyvin merkilliseksi ja on aatelissuvun n:o 170 ja vapaherraisen suvun n:o 38 perustaja. Löytyypä sen

---

*

Mikael Mikaelinpoika,
Raision ja Naantalin kappalainen, † 1607.

Josef Wallenius, synt. 1590, † 1643, Vesilahden kirkkoherra. — **Martti Dahlman, lainlukija.** — **Juhana Wallenius, Kauhajoen kappalainen.**

Josef, s. 1630, † 1706, Vesilahden kirkkoherra, provasti.

Josef, s. 1661, † 1711, Sääksmäen kappal. — **Jeremias, s. 1667, † 1735, Vehmaan kirkkoh., provasti.** — **Juhana, s. 1669, † 1719, Akaan kirkkoherra.** — **Kaarlo, s. 1673, † 1742, Vesilahden kappalainen.** — **Iivar, s. 1687, † 1755, Karjalohjan kappalainen.**

Jeremiaan pojat: **Josef Wallens, s. 1692, † 1739, maaluutnantti.** — **Jeremias Wallén, s. 1693, † 1772, maaherra, aateloitu.** — ***Juhana*, s. 1698, † 1746, professori, tuomiorovasti.** — **Eerik, s. 1713, † 1772, rykmentin pastori.**

Kaarlon pojat: **Josef, s. 1697, † 1759, Totkijärven kappalainen.** — **Jeremias, s. 1717, † 1787, Pirkkalan kirkkoherra, provasti.**

Iivarin poika: **Josef, s. 1714, † 1756, kauppias.**

Juhanan (s. 1698) pojat: ***Martti Juhana*, s. 1731, † 1778, professori.** — **Jeremias, s. 1733, † 1763, dosentti.** — **Eerik Walleen, s. 1734, † 1818, Turun hovioikeuden varapresidentti.**

Josefin (s. 1697) poika: ***Gabriel*, s. 1725, † 1808, kruununvouti, „Karjalan kuningas."**

Jeremiaan (s. 1717) pojat: **Kaarlo Kustaa, s. 1751, † 1807, Akaan kirkkoherra.** — **Juhana, s. 1758, † 1829, Rymättylän kappalainen.** — **Gabriel, s. 1762, † 1809, Orihpään kappal.** — **Arvid, s. 1765, † 1822, Peräseinäjoen kappal.**

Martti Juhanan pojat: ***Juhana Fredrik*, s. 1765, † 1836, professori, kanslianeuvos.** — **Josef, s. 1770, † 1829, laamanni.**

Eerik Walleenin poika: ***Kaarlo Juhana*, s. 1781, † 1867, prokuraattori, vapaherra.**

Gabrielin pojat: **Pietari, s. 1773, † 1838, Tohmajärven kirkkoherra.** — **Gabriel, s. 1776, † 1819, kruununvouti.** — **Eerik Wallensköld, s. 1779, † 1846, Turun hovioikeuden presidentti.**

Kaarlo Kustaan pojat: **Juhana Kustaa, s. 1785, † 1849, maamittari.** — ***Iivar Ulrik*, s. 1793, † 1874, yliopiston adjunkti.** — **August Vilhelm, s. 1795, † 1853, lääkäri.** — **Gabriel, s. 1794, † 1862, Pirkkalan kirkkoherra.**

Kaarlo Juhanan pojat: **Kaarlo Edvard, s. 1819, † 1856, valtioneuvos.** — **Vladimir Alfons, s. 1820, † 1870, kuvernööri.** — **Teodor, s. 1827, kapteeni.**

Pietarin pojat: **Jaakko, s. 1809, † 1846, postisihteeri.** — **Kustaa, s. 1816, † 1840, luutnantti.**

Eerik Wallensköldin poika: **Aadolf Valdemar, s. 1828, † 1878, senaatori.**

Juhanan (s. 1669) pojat: **Josef, s. 1701, † 1778, rykmentin pastori.** — **Iisak, s. 1706, † 1787, pataljoonansaarnaaja.** — **Iivar, s. 1714, † 1761, Sysmän kappalainen.**

Josefin (s. 1701) pojat: **Juhana, s. 1736, † 1809, varapastori.** — **Iisak, s. 1738, † 1805, Mäntsälän kirkkoherra, provasti.**

Iivarin (s. 1714) pojat: **Juhana, s. 1747, † 1823, konsistoorin notarius.** — ***Iivar*, s. 1750, † 1818, Hauhon kirkkoherra, provasti.**

Iisakin (s. 1738) pojat: **Juhana, s. 1781, † 1832, senaatin registraatori.** — **Kaarlo Iisak, s. 1782, † 1866, Laukaan kirkkoh., provasti.** — **Josef Gabriel, s. 1785, † 1824, Anjalan kappalainen.** — **Iivar, s. 1800, † 1848, henkikirjuri.**

Juhanan (s. 1747) poika: **Kustaa Josef, s. 1797, † 1841, kauppias.**

Iivarin (s. 1750) poika: **Immanuel Robert, s. 1813, Käkisalmen kirkkoherra.**

Juhanan (s. 1781) pojat: **Kaarlo Oskar, s. 1829, merikatteini.** — **Aleksanteri Eugène, s. 1830, pankintirehtööri.**

Kaarlo Iisakin poika: **Iisak Aleksis, s. 1826, † 1883, Säämingin kappalainen.**

Iivarin (s. 1800) poika: **Frans Fritiof, s. 1847, Pirkkalan kappalainen.**

Kustaa Josefin poika: **Kaarlo Kustaa, s. 1826, † 1861, Bergö'n kappalainen.**

Immanuel Robertin poika: **Otto Robert Vilhelm, s. 1843, kouluopettaja.**

ohessa sukuja nimellä Wallén, jotka eivät ole Wallenius suvun kanssa yhteydessä. Usein mainitun Josef W:n lukuisista pojanpojan pojista tuli Gabriel W. tunnetuksi nimellä „Karjalan kuningas" (ks. alempana). Hänen nuorin poikansa, Eerik W., synt. 1779, ylioppilas 1793, tuli 1811 esittelijäsihteeriksi ja 1816 jäseneksi senaatin talousosastoon, oli vv. 1832-40 Turun hovioikeuden presidenttinä ja kuoli 1846. Aateloituna 1832 hän otti nimekseen Wallensköld (ritarihuoneen n:o 194); poika Aadolf Waldemar W., synt. 1828, palveli Pietarissa valtiosihteerin-virastossa, tuli 1870 senaatoriksi ja kuoli 1873. (I. R. W., Genealogi öfver Walleniska slägten i Finland; En gammal urkund om slägten Wallenius i Finland, y. m.) E. G. P.

Wallenius, Juhana, yliopiston opettaja, syntyi Karjalohjan pappilassa 4 p. Kesäk. 1698 kirkkoherra Jeremias W:n ja Katariina Leerman'in aviosta. Isä oli syntynyt 1667, tuli 1685 Turussa ylioppilaaksi, 1694 maisteriksi, 1696 Karjalohjan ja 1712 Vehmaan kirkkoherraksi. Aikana, jolloin useimmat papit pakenivat meren yli, jäi hän Suomeen virkaansa toimittamaan, lähettäen osan perheestään Ruotsiin, ja hän sai sillä välin olla Vehmaan ja Mynämäen provastikuntien virkaa toimittavana lääninprovastina. V. 1726 hän vakinaisesti tuli edellisen esimieheksi; 1735 hän kuoli. Yllämainitulle pojalle Juhanalle hankki isä 1716 erityisen luvan ruhtinas Galitsin'ilta lähteä Upsalaan jatkamaan Turussa aloitettuja opintoja. Nuori Juhana palasi sodan loputtua isänmaahan, tuli 1726 Turussa filosofian maisteriksi ja filosofian dosentiksi. Vähää sen jälkeen hän vihittiin papiksi ja nimitettiin 1728 teologian apulaisopettajaksi yliopistoon. Oltuansa vuoden ajan vakinaisena professorina logiikissa ja metafysiikissä, muutti hän 1737 takaisin jumaluusopin tiedekuntaan, jossa ensin oli kolmantena, sitten toisena ja v:sta 1742 kenraali Keith'in, mutta v:sta 1745 kuninkaan määräyksellä ensimmäisenä professorina; samassa hän oli pappina ensin Naantalin, Raision ja Merimaskun pitäjissä, sitten Turun suomalaisessa ja vihdoin sen ruotsalaisessa seurakunnassa. Yliopiston riemujuhlassa 1740 hän tuli teologian tohtoriksi. Pikkuvihan aikana W. oli pysynyt Suomessa, kehoittaen virkaveljiänsä tekemään samoin, ja hän sai silloin piispan sijaisena hoitaa hiippakunnan asioita. V. 1745 hän tuli ensimmäisenä ehdolle Porvoon hiippakunnan piispaksi, mutta Juhana Nylander (ks. sitä) oli samaan aikaan ollut valtiopäivillä huomattuna jäsenenä ja tuli nimitetyksi. Kunnioitettuna tietojensa ja kuntonsa tähden oli W. aikalaistensa mielestä itsemäärätty tulemaan Turun piispaksi Fahlenius'en jälkeen, mutta 1 p. Heinäk. 1746 ennenaikainen kuolema lopetti hänen elämänsä. W. oli 1729 nainut Maria Gråå'n, joka oli provastin tytär Taivassalosta. Vanhin pojista, Martti Juhana W., tuli professoriksi (ks. seuraavaa); toinen, Jeremias W., syntynyt 1733, tuli Turussa ylioppilaaksi 1748, filosofian maisteriksi 1754 ja kaunopuheliaisuuden dosentiksi 1761. Kuolema teki jo v. 1763 lopun tämän toivehikkaan nuorukaisen elämästä. Kolmas poika Eerik W. tuli muun muassa Turun hovioikeuden varapresidentiksi. Pojanpoika Kaarlo Juhana Walleen tuli prokuraatoriksi y. m. (ks. ylemp.).

Wallenius, Martti Juhana, tiedemies, edellisen poika, syntyi Paimion pappilassa 18 p. Maalisk. (uutta ajanlaskua) 1731, tuli 1743 ylioppilaaksi ja 1751 filosofian maisteriksi; oleskeli opintojansa varten Ruotsissa ja nimitettiin 1755 matematiikin dosentiksi, väiteltyänsä *De nexu scientias Mathematicas intercedente*. V. 1756 hän tuli ylimääräiseksi adjunktiksi, 1758 matematiikin professoriksi. Semmoisena hän saattoi suuretieteen tutkimisen aivan uudelle kannalle Turun yliopistossa. Edelläkävijät, Kexlerus vaan poisluettuna, olivat joko huolineet verrattain vähän aineestansa tahi kuluttaneet aikaansa muihin toimiin kuten esim. Hasselbom. W. sitä vastoin sekä yksityisellä että julkisella opetuksella nerokkaasti edisti matematiikin tieteellistä tutkimista, jolle hän yksinomaisesti antautui; hänen lukuisista väitöskirjoistaan mainittakoon: *Exercitationes miscellaneæ mathematico-physicæ* (Turussa 1757—58), *Animadversiones subitaneæ circa principium universæ opticæ Leibnitianum* (1759), *De projectione corporum, admissa hypothesi gravitatis Galilæano et resistentia medii nulla* (1759), *Problemata quædam arithmeticæ universalis Newtoni per analysin geometricam soluta* (1760), *De communicatione caloris inter fluida commixta* (1762), *Formulæ generales de solidis regularibus* (1765), *De retrogradatione aliisque apparentiis motus planetarum* (1766—69), ja *De invenienda correctione meridiei* (1771). Ruotsin tiedeakatemian toimituksissa löytyy hänen tekemänsä tutkimus: *Geometriskt försök att mäta hörn eller solida vinklar*. W. tuli 1772 mielipuoleksi, ja kuoli 22 p. Lokak. 1773. V. 1762 hän oli nainut ruukinhoitajan, sittemmin ruukinomistajan Juhana Parmen Timm'in tyttären Maria Helenan; tämän kuoltua hän v. 1764 nai Renata Frosterus'en. Jälkimäisestä aviosta syntyi poika Juhana Fredrik W. (ks. seuraava) sekä Josef W., syntynyt 1770, † 1829, joka tuli kihlakunnan tuomariksi ja laamanniksi.

E. G. P.

Wallenius, Juhana Fredrik, tiedemies, edellisen poika, syntyi Turussa 14 p. Elok. 1765, tuli Turussa 12-vuotiaana ylioppilaaksi 1777 sekä 1782 filosofian kandidaatiksi, osoitettuansa tutkinnoissa omistavansa ihmeel-

lisen tarkkoja ja monipuolisia tietoja, ja seppelöitiin sam. v. maisteriksi, väitettyänsä ruotsiksi Hellenius'en johdolla *Suomen yhteisen kansan hätäleivästä.* W. muutti sitten lääketieteen tiedekuntaan, oleskeli opintojaan varten Tukholmassakin ja suoritti Turussa 1785 lääketieteen kandidaatin ja lisensiaatin tutkinnot; tohtorin arvon hän saavutti väitöskirjalla *De necessitate justæ medicamentorum compositionis* (Turussa 1786). V. 1786 hän tuli Hämeen ja v. 1794 Uudenmaan piirilääkäriksi, jonka lisäksi aina välistä palveli sotalääkärinä. Mutta pian hän jätti tämän uran antautuakseen muille toimille. Hän tuli vasta perustetun talousseuran sihteeriksi 1799, ja 1800 kasviopin selittäjäksi sekä lääkeopin adjunktiksi Turun yliopistoon. Vähää myöhemmin, kun Porthan'in kuoleman kautta eloqventiæ s. o. latinan professorinvirka tuli avoimeksi, kääntyi rikaslahjainen ja oppinut W. sille uralle, väitti *De epigrammate* (Turussa 1804) ja nimitettiin seuraavana vuonna „kaunopuheliaisuuden" professoriksi. Siihen opettajapaikkaan ei silloin olisikaan voitu panna oppineempaa miestä. W. ei tosin voinut saada läheskään niin syvällistä vaikutusta Suomen kasvavaan nuorisoon kuin edelläkävijä, eivätkä hänen teoksensa ole tulleet niin tunnetuiksi kuin Porthan'in. Mutta syvän opin ja tosiklassillisen stiilin suhteen W:lla ei ollut Suomessa vertaistansa, siinä kohden hän voitti Porthan'inkin, saati sitten kaikki muut aikalaisensa. Joko W. suullisesti tulkitsi latinalaisia auktoreja tahi kauniissa, virheettömässä muodossa esitti jotakin tieteellistä ainetta, oli hänen opetuksensa oppilasten ihastuksen esineenä, samassa kuin opettaja itse tavattomalla rumuudellansa, itserakkaudellaan ja lukuisilla oikuillansa herätti kummastuksen sekaista pelkoa. Niin rohkeata ylioppilasta ei ollut, joka olisi tohtinut julaista mitään väitöskirjaa filosofiallisen tiedekunnan alalla, ennen kuin oli jättänyt käsikirjoituksen W:n arvosteltavaksi. Samoin Turun kaikki nuoret runoilijat olivat saman tarkastajan hoidon alaisena, vaikk'ei hän itse koskaan osoittanut mainittavaa runoilijakykyä, eikä ankaran opettajan kiukulla ollut rajoja kun nuori Sjöström uskalsi painattaa Auranimisen runokokoelman ensimmäisen vihon lupaa ja neuvoa edeltäkäsin kysymättä. Vuoteen 1826 asti W. sillä lailla oli mahtavin mies Suomen tieteellisessä ja kirjallisessa piirissä, ja 1830, kun sensuuri oli perustettu, tuli hän virankin puolesta varsinaiseksi sensoriksi. Professorina ollessaan oli hän esimiehenä julaissut useita väitöskirjoja, joista mainittakoon: *De Centonibus poeticis* (Turussa 1805—15), *De parodia* (1807—08), *De etymologiis Ciceronis* (1808—10), *De fennis summos in philosophia honores ante conditam Aboensem adeptis* (1810), *De parciore in hodierna, quam in antiqua eloquentia, affectuum usu* (1814), *De panegyricis Romanorum* (1817—19), *De eloquentia laconica* (1823); *Finska adelns och riddarhusets historia* ilmestyi kesällä 1827, kun W. jo oli eronnut virastaan, ja oli viimeinen väitöskirja, joka kantaa hänen nimensä. Sen ohessa on W. julaissut programmeja ja monessa tilassa saanut yliopiston puolesta pitää juhlapuheita, kuten „kaunopuheliaisuuden" professorin tuli tehdä. Huomiota ansaitsevat: *Plausus et vota, quibus — — Alexandrum primum Imperatorem — — universæ academiæ nomine subjectissime excepit J. Fr. Wallenius* (Turussa 1809), *Fägnetal öfver den i Paris den 30 Maji 1814 afslutade allmänna freden* (1815) ja *Sorgetal öfver Högstsal. Hans Kejserl. Maj:t Alexander I* (1826); kuitenkin on huomattava, ett'eivät ruotsinkieliset puheet ole niin verrattomat kuin Roman kielellä kirjoitetut.

Erinomaisen kykynsä ja ahkeruutensa avulla ennätti W. saada paljon aikaan paitsi yllämainittuja teoksia. Etevimpänä aikanaan koko Suomessa numismatiikin alalla, hoiti hän yliopiston raha- ja mitalikokoelmaa, oli Uudenmaan ja Turun osakuntien inspehtori, onpi samoin ajaksi ollut yliopiston rehtorina ja tiedekunnan dekaanuksena, istui vv. 1806—10 yliopistohuoneen rakennusta varten asetetussa komiteassa, oli 1812—13 talousseuran esimiehenä, tuli 1814 jäseneksi ja 1820 esimieheksi siihen toimikuntaan, joka oli asetettu uudistamaan Suomen opetuslaitoksia, istui samoin yliopiston sääntöjä parantamaan määrätyssä komiteassa vv. 1821—26 ja vv. 1817—28 virsikirjakomiteassa. Hänen tekemiänsä kirjoituksia löytyy Suomen talousseuran toimituksissa, lääkärien ja luonnontutkijain ruotsinkielisessä viikkolehdessä „Allmän litteraturtidning'issä" v:lta 1803; samoin hän vv. 1810—14 muitten avulla toimitti *Åbo allmänna tidning* ja vv. 1828—36 yksin *Åbo tidningar*. Jenan latinalainen seura oli 1816, Ruotsin seura historiallisten todistuskappaleitten julkaisemista varten 1828 ja niin sanottu Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-akademin 1833 kutsuneet hänet jäsenekseen, muista seuroista puhumatta. Hallituksen suosiosta W. tuli ritariksi ja sai kanslianeuvoksen arvonimen y. m. V. 1819 hän oli ollut seppelöitsijänä 50:nnessä Turussa tapahtuneissa filosofian maisterin seppelöitsijäisissä; 1832 hän itse tuli riemumaisteriksi ensimmäisessä promotionissa, joka pidettiin Helsingissä. W. kuoli Turussa naimatonna 12 p. Tammik. 1836. (Tengström, Chronol. Ant.; Hels. Morgonblad 1836, y. m.) E. G. P.

Wallenius, Iivar, pappi, suomalaisen deputationin jäsen, syntyi I i s a k W:n, Hämeen jalkaväen pataljoonansaarnaajan, ja K a t a r i i n a I n d r e e n'in aviosta 16 p. Heinäk.

1750 Hollolan Tennilässä, tuli 1769 ylioppilaaksi Turussa ja vihittiin papiksi 1772. Kutsuttiin 1776 Porvoosen kappalaiseksi, 1777 isänsä seuraajaksi ja 1779 setänsä jälkeen rykmentinsaarnaajaksi. V. 1782 Tukholman suomalainen seurakunta valitsi W:n kirkkoherrakseen ja semmoisena hän tuli pääkaupungin konsistoorin jäseneksi. V. 1783 kutsuttuna jäseneksi „pro fide et christianismo" seuraan, tuli hän 1787 sen vara-esimieheksi; 1789 hän valittiin pappissäätyä edustamaan valtakunnan velkakonttorissa; Ruotsin puolella ollessaan hän muuten sai suorittaa muitakin toimia papillisten tehtäväinsä ohessa. V. 1800 hän tuli jumaluusopin tohtoriksi ja seur. v. Pohjantähden ritariston jäseneksi. Pian sen jälkeen hän muutti takaisin Suomeen, tultuaan 1805 Hauhon, Tuuloksen ja Luopioisten kirkkoherraksi. Samana vuonna hän tuli läntisen Hämeen provastikunnan lääninprovastiksi, valittiin 1807 pankin ja velkakonttorin tarkastajaksi, johon hän sitten ei kuitenkaan voinut ruveta, kun itse oli ollut mainitussa konttorissa valtuusmiehenä. V. 1808 valitsi Porvoon tuomiokapituli W:n jäseneksi niin sanottuun deputatiooniin, koska hän täydellisesti tunsi Suomen tilaa jo ennen oli yhteisissä vaaleissa saanut nauttia säätyveljiensä luottamusta. Deputationin jäsenenä W. kuului sen enemmistöön, joka uskollisesti suojeli Suomenmaan säätyjen perustuslaillisia oikeuksia. Valtiopäivämiehenä 1809 hän tuli siviilija talousvaliokunnan jäseneksi. W. on antanut tietoja suvustaan kirjaseen *Biographisk förteckning på Wallenier, som vinnlagt sig om åtskilliga vetenskaper* (Greifswald'issa v. 1788). Hän kuoli Hauhossa 27 p. Elok. 1818. V. 1779 hän oli nainut tuomioprovastin, sittemmin piispan, Paavali Krogius'en tyttären Maria Charlotta'n, mutta siitä aviosta ei syntynyt lapsia.

E. G. P.

Wallenius, Gabriel, „Karjalan kuningas," oli Totkijärven kappalaisen Josef Kaarlonpojan W:n ja Gertrud Katariina Kirkhauff'in poika, syntyi 1725 Marrask. 22 p., kävi Porissa koulua, ja tuli 1744 ylioppilaaksi Turkuun, mutta harjoitti vähän aikaa opintojansa Greifswald'issakin. V. 1747 hän tuli Turun hovioikeuden auskultantiksi, suoritti kaikellaisia toimia Länsi-Suomessa kunnes 1753 tuli Karjalan tuomiokunnan tuomariksi. V. 1759 hän nimitettiin pohjoisen Karjalan kruununvoudiksi ja pysyi siinä virassa vuoteen 1806. Mainitussa maakunnassa, jossa oltiin niin kaukana esivallan tarkastuksesta, ja jossa W:lla ei monen kymmenen peninkulman päässä ollut vertaistansa, kuului hän vielä enemmän kuin muut sen ajan virkamiehet käyttäneen itseään hallitsijan tavoin; siitä hänelle pilkalla annettu nimityskin. Alemmat virkamiehet, esim. nimismiehet, eivät saaneet hänen läsnäollessaan istua, — eräs aatelissäätyyn kuuluva teki kuitenkin siinä kohden poikkeuksen, — ja virallisissakin asiakirjoissa puhuttiin joskus kruununvoudin „armollisista" käskyistä. Tähän erinomaiseen kunnioitukseen löytyi muitakin syitä kuin W:n virallinen asema. Asuen Tohmajärvellä, Jouhkolan komeassa kartanossa, jossa piti melkein ruhtinaallista elämää, omisti W. sen ohessa tiloja melkein joka pitäjässä Pohjois-Karjalassa ja kaikki siellä olevat myllyt, eikä hän rikkautensa kartuttamiseksi säästänyt keinojaankaan, kuten moni kansan muistossa säilynyt tarina kertoo. Muitten tietojen mukaan oli yhteinen kansa muka luottamuksella asioissaan kääntynyt hänen puoleensa; kaikki riidat tilojen rajoista ratkaisivat W. ja henkikirjuri yhdessä ja omin neuvoin, kun ei silloin löytynyt Karjalassa maamittarejakaan. Sukutarina kertoo, että Kustaa IV Aadolfi Suomessa käydessään olisi tahtonut tavata Karjalan kuningasta, jonka tähden jälkimäinen olisi 1802 saapunut Parolaan ja muka silloin saanut pojallensa Tohmajärven seurakunnan. W. oli 1764 nainut Kristiina Sofia Possenius'en, jonka isä oli Liperin kirkkoherra, ja kuoli Kiteellä 15 p. Marrask. 1808. Poika Gabriel W. nuorempi tuli isän seuraajaksi; nuorin poika Eerik W. tuli presidentiksi ja aateloitiin nimellä Wallensköld.

E. G. P.

Wallenius, Iivar Ulrik, lahjoittaja, syntyi Akaan pitäjässä 30 p. Tammik. 1793 silloisen pitäjänapulaisen Juhana W:n ja Anna Loviisa Favorin'in aviosta, tuli 1811 ylioppilaaksi, 1815 filosofian tohtoriksi, 1817 Arapian kielen dosentiksi ja 1824 Itämaitten kielten adjunktiksi. V. 1869 hän tuli riemumaisteriksi ja kuoli Helsingissä 23 p. Toukok. 1874. Ollen naimaton oli W. määrännyt omaisuutensa yliopistolle ehdolla, että sillä perustettaisiin stipendi ylioppilaille, jotka harjoittavat Itämaiden kielien oppimista. Yliopiston hallussa oleva W:n rahasto tekee nykyään lähes 10,000 markkaa.

E. G. P.

Wallenstjerna, Olavi, lainoppinut, syntyi Upsalassa 3 p. Helmik. 1611. Hänen isänsä oli yliopiston professori Samuel Andreæ, joka kuului Grubb nimiseen sukuun ja kutsui itseään Bothniensis sentähden että oli Länsipohjasta kotoisin; äiti oli Kristiina Olavintytär, arkkipiispa Olavi Martinpojan tytär, sittemmin naitu professori Eerik Rhalambius'elle. Isä tuli vihdoin Våhla'n kirkkoherraksi, jonka tähden poikaa on mainittu latinaisella nimellä Wallenius. Koulutusta saatuansa Upsalan ja Vesteros'in opistoissa nuori Olavi 1628 tuli edellisessä kaupungissa ylioppilaaksi, mutta läksi vv. 1633—36 ulkomaille käydäkseen useissa Saksan yliopistoissa, oleskeli kreivi Juhana Akselinpojan Oxen-

stjerna'n antamilla raha-avuilla Oxford'issa ja Cambridge'ssä opintojaan varten, ja palasi Alankomaitten kautta, käyttäen sikäläisiäkin oppilaitoksia hyväksensä. Velipuolensa Maunu Rhalambius'en (Rålambstjerna'n) kanssa hän sitten läksi Turkuun ja tuli 1638 hovioikeudenauskultantiksi, määrättiin pian lainlukijaksi Kemiön vapaherrakuntaan ja 1649 Pohjois-Suomen alalaamanniksi; nimitettiin 1652 hovioikeuden assessoriksi ja oli sen ohessa Savon kihlakunnan tuomarina. V. 1658 hän jätti laamannin toimet; 1680 hän tuli Maskun ja Vehmaan kihlakuntien tuomariksi. W. oli tunnettu syvistä tiedoista ja suuresta kunnosta. V. 1667 Turun hovioikeus antoikin hänelle sen arvolauseen, että hän neljättä vuosikymmentä oli suurimmalla ahkeruudella ja innolla suorittanut tehtäviänsä, „niin että häntä siitä kaikella syyllä voipi kiittää". Aateloituna 1678 hän otti nimekseen Wallenstjerna (Ruotsin ritarihuoneen n:o 1034, Suomessa n:o 77). V. 1687, Helmik. 1 p., hän kuoli ja haudattiin Turun tuomiokirkkoon; tuomioprovasti Enevald Svenonius julkaisi hänen kuoltuansa latinaisen programmin W:n ylistykseksi. Velipuoleltaan W. peri useita tiloja ja kirjoitti itseään Hännälän ja Koperlan omistajaksi. Naimisissa Beata Pietarintyttären Arctophilacius'en kanssa (Sursill sukua) oli W:lla poika Samuel W., synt. 1644, † 1694, joka tuli Turun hovioikeuden assessoriksi; pojanpoika Olavi W., s. 1672, † 1740, tuli hovioikeuden neuvokseksi. Hänen pojistaan yksi, nimeltä Berndt W., kenraalimajuri, tuli vapaherraksi (Ruotsin ritarihuoneen n:o 269), vaan se suku samoin kuin Suomessa aatelinenkin suku Wallenstjerna on mieskannalta sammunut. (Lagus, Åbo Hofrätts hist., y. m.)

E. G. P.

Wallin, Yrjö Aukusti, kielentutkija ja matkustaja, syntyi 24 p. Lokak. 1811 Sund'in pitäjässä Ahvenanmaalla. Isä Israel W., kruununvouti ja vihdoin ylikommissaari yleisessä revisionioikeudessa sekä kamarineuvos, oli sukuperältään lähtenyt suomalaisesta talonpoikaissuvusta Hämeestä, mutta oli Ahvenanmaalla syntynyt; äiti, Johanna Maria Ahrenberg, oli niinikään Ahvenanmaalainen. Seitsemän vuoden iässä muutti nuori Yrjö vanhempiensa kanssa Turkuun, ja kävi sittemmin katedraalikoulussa, jossa kuitenkin hänen ahkeruutensa kirjan ääressä kuuluu olleen vähempi kuin hänen reippautensa, notkeutensa ruumiinharjoituksissa ja taipumuksensa musiikiin. Päästyään 1829 yksityistodistuksella ylioppilaaksi rupesi hän pontevasti kielitiedettä oppimaan. Itämaiset kielet, joita prof. G. Geitlin (ks. h.) hänelle opetti, tulivat hänen mieliaineeksensa, ja sen kautta kävi yhä elävämmäksi toive, jota sanoo pitäneensä jo lapsuudessaan, että pääsisi itämailla käymään. Hän seppelöittiin fil. maisteriksi 1836, samalla kertaa kuin M. A. Castrén, ja nimitettiin 1839 itämaisen kirjallisuuden dosentiksi, väiteltyään *De præcipua inter hodiernam Arabum linguam et antiquam differentia.* Sen jälkeen kävi hän 1841 ja 42 Pietarin itämaisessa opistossa ja harjoitti erään Egyptin Arapialaisen Tantavi'n ja erään Persialaisen Mirza Ismail'in kanssa heidän äidinkieltensä puhumista. V. 1843 toteutuivat hänen hartaat toiveensa, koska yliopisto määräsi hänelle ison matkarahansa retkeä varten itämaille. Saavuttaaksensa erämaan asukasten luottamuksen oli hän päättänyt esiintyä heidän joukossaan lääkärinä, ja sitä varten opiskeli hän Helsingin klinikassa lääketiedettä lähes yhden vuoden ajan.

Heinäkuussa 1843 aloitti hän matkaansa, kulkien Lybeck'in, Hamburg'in ja Havre'n kautta Pariisiin. Miellyttävää oloa tässä mailmankaupungissa häiritsi kuitenkin eräs surkea tapaus; eräänä yönä hyökättiin kavalasti W:n päälle, hän piestiin pahasti, hänen vaatteensa ja kassansa ryöstettiin ja puolikuolleena hän jätettiin syrjäiselle kadulle makaamaan. Tämä tapaus masensi pitkäksi ajaksi hänen mieltänsä ja rohkeuttansa, ja hänen ruumiinsa terveys lienee myöskin sen seurauksista kärsinyt pysyvää vahinkoa. Täältä hän kulki Marseille'n kautta Konstantinopoliin, joka mieluisa retki huomattavassa määrässä paransi hänen mielialaansa ja terveyttänsä; viivyttyään pari viikkoa Konstantinopolissa meni hän sen jälkeen Joulukuussa 1843 Aleksandriaan. Hän oli päättänyt itämailla ollessaan ilmoittaa itsensä muhammetinuskoiseksi, ja sentähden tahtoi hän aivan täydellisesti tutustua sekä Arapian kovin vaikeaan kieleen että Arapialaisten kansallis-omituisuuksiin aina vähimpiin pikkuseikkoihin asti. Siitä syystä haki hän Aleksandria'ssa sekä sittemmin Kairo'ssa syntyperäisten asukkaitten alituista kanssakäymistä, ja perehtyikin Arapialaisten luonteeseen niin hyvästi kuin se on onnistunut ainoastaan harvalle, jos kellekään, Euroopalaiselle. Tämän kautta hänen oli mahdollinen päästä paikkoihin, joissa tuskin yksikään euroopalainen matkustaja oli ennen käynyt. Kairon hän oli määrännyt pääkortteerikseen ja sitä hän sanoi „itämaiseksi kodikseen". Siellä hän rupesi käyttämään itämaista pukua ja käymään moskeoissa sekä harjoitti arapiaa erään sheikhi Ali'n johdolla; asumalla jonkun aikaa tämän opettajansa huoneessa tutustui hän Arapialaisten perheelliseenkin elämään. Enemmän kuin vuosi kului vielä ennenkuin W. teki ensimmäisen matkustuksensa hieta-aavikkoon; sillä aikaa teki hän vähempiä retkiä osaksi aliseen Egyptiin, käyden m. m. suuremmoisessa juhlassa,

joka vuosittain pidetään markkinojen aikana Tanta'n kaupungissa Niilin suistossa pyhäkön Sejid Ahmed Elbedavi'n kunniaksi, osaksi yliseen Egyptiin toiseen Niilin putoukseen asti Nubiassa, jolla matkalla myös kävi katsomassa Tebe'n mailmankuuluja raunioita.

Vihdoin luuli W. olevansa niin valmistautunut, että voisi matkustaa erämaan paimentolaisten sekaan. Huhtik. 11 p. 1845 lähti hän Kairosta itäänpäin. Osaksi seuraten halki aavikon Israelin lasten kulkemaa tietä, tuli hän ensin Maan'in kaupunkiin, joka on Syriaan vievän pyhissäkävijäin valtatien varrella, kääntyi sitten itäänpäin Gof'in kaupunkiin, erääsen kosteikkoon keskelle Pohjois-Arapian erämaata. Erämaasta W. puhuu ihastuksella; sen raitis, puhdas ilma, jonka täyttää kuivien, mutta sulomehuisten kasvien palsamilemu, vahvisti aina hänen ruumistaan ja elähytti hänen mieltään. Hän mieltyi sen asukkaisin Beduineihin eikä viihtynyt koskaan paremmin kuin istuessaan iltaisin heidän piirissään maaperällä rattoisasti leimuavan valkean ympärillä. Hän voitti myöskin näiden luonnonlapsien rakkautta, jotka häntä tunsivat nimellä Abdu-l-Vali. Lääkärinammattia sai hän heidän joukossaan usein harjoittaa, sillä minne hän vaan asettui, sinne kokoontui kansa pyytämään neuvoja kaikellaisia kipuja vastaan. — Viivyttyään Gof'issa neljä kuukautta kesäaikana 1845, jatkoi W. matkaansa Hajil'iin sekä sieltä pyhissäkävijäin karavaaniin liittyen Medina'an, profeetan haudan luo, ja Mekkaan, missä W. matkakumppaliensa tavalla rukoili muhammetilaisten ikivanhan pyhyyden Kaaba'n vieressä. Tässä olisi arvattavasti ilmi joutuminen maksanut hänen henkensä. Gidda'sta, Mekka'n satamasta, palasi hän Punaisen meren poikki Kairo'on Maaliskuussa 1846. Täällä hän sairastui, niin että pakotettiin pitkälliseen toimettomuuteen. Mutta parannuttuaan lähti hän v:n 1846 lopussa toiselle suurelle retkelle, kävi tällöin Sinai'ssa, Jerusalem'issa, Nazaret'issa y. m. paikkakunnissa pyhässä maassa sekä Damaskossa, ja palasi Beirut'in kautta Kairoon Huhtikuussa 1847. Kolmatta matkaansa aloitti hän Joulukuussa 1847, kulki vesitietä vähäiseen Moilah'n satamakaupunkiin Punaisen meren itärannalla sekä sieltä Hajil'iin sisäisessä Arapiassa. Hänen tarkoituksensa oli kääntyä niihin melkein tuntemattomiin erämaihin, jotka täyttävät Etelä-Arapian sisäosat. Mutta kun kuuli Hajil'in ruhtinaan saaneen tiedon että hän oli kristitty, täytyi hänen muuttaa matkasuunnitelmansa pelosta että tieto leviäisi läheisiin heimokuntiin. Hän meni Bagdad'iin ja viipyi siellä loppuosan kesästä 1848, jonka kovin ankara kuumuus sekä kaupungin turmiollinen ilmanala tekivät hänelle varsin vaivalloiseksi. Niin pian kuin kuumuus oli hiukan lievennyt, matkusti hän Persiaan, kävi m. m. entisessä pääkaupungissa Isfahan'issa ja ruusuistaan ylistetyssä Shiraz'issa ja tuli sitten Persian lahden rannalle Abu Shir'iin ja sieltä Basra'an. Viimemainitussa paikassa hän oli toivonut saada lisäystä supistuneesen kukkaroonsa, mutta hän kohtasi siellä niin vähän avuliaisuutta että tämä toive kokonaan pettyi, joten joutui kovin tukalaan asemaan. Siitä hänet pelasti eräs englantilainen katteini, joka otti hänet laivassaan mukaansa Bagdad'iin. Hänen tarkoituksensa oli ollut mennä Basra'sta Etelä-Arapiaan, mutta toisen kerran olivat sattuneet tapahtumat sen estäneet. Mitä pikimmin päätti hän koettaa palata Eurooppaan. Syrian erämaan halki, jolla tiellä Beduinit hänet ryöstivät, — se oli ainoa kerta hänen erämaaretkillään, — pääsi hän Damaskoon Huhtikuussa 1849 sekä sitten Beirut'in kautta Egyptiin raha-asioitansa järjestämään. Vihdoinkin hän 9 p. Elok. 1849 lähti ulos Aleksandrian satamasta palataksensa Eurooppaan, oltuaan itämailla lähes kuusi vuotta, joita hän piti elämänsä onnellisimpina, huolimatta vaivoista, mitkä oli kärsinyt.

Nyt oleskeli W. talven 1849—50 Lontoossa, jossa englantilaiset itämaitten tutkijat hänelle osoittivat paljon hyvänsuontia. Englannin kielellä kirjoitti hän kolmannesta retkestään kertomuksen, joka luettiin maantieteellisessä seurassa ja painettiin sen keskustelemuksiin. Hän tarkasti myöskin erästä suurta Arapian karttaa, joka Lontoossa julaistiin, ja oikaisi siinä entisiä erehdyksiä. Tunnustamalla hänen ansionsa annettiin hänelle eräs kuninkaallinen palkinto maantieteellisistä löydöistä, hän sai itäintialaiselta kauppayhtiöltä palkkion ja Pariisin maantieteelliseltä seuralta ison hopeamitalin. Seitsemän vuotta poissa oltuansa palasi hän vihdoin Kesäkuussa 1850 kotimaahan, missä oli sillä välin vilkkaalla ja yleisellä mielenkiintymyksellä luettu hänen sanomalehtiin painetuita kirjeitään, joissa yhä oli kotona oleville ystäville kertonut retkiänsä. Yleinen toivomus että hän kiinnitettäisiin yliopistoon toteutui, sillä kun itämaisten kielten professori G. Geitlin valmistaakseen W:lle sijaa oli hakenut ja saanut toisen professorinviran ja W. oli painattanut väitöskirjan *Carmen elegiacum Ibnu-l-Faridi* etc., nimitettiin hän professoriksi 1851.

Täten päästyään turvalliseen asemaan rupesi hän mailmalle julkaisemaan tutkimuksiensa tulokset. Hän ryhtyi sepittämään tieteellisiä kirjoituksia, niinkuin esim. *Lamiatu-l-efal* (tutkimus verbeistä) Hels. 1851, ja laveaksi suunniteltua kertomusta erämaaretkistään. Kuitenkin vaivasi pohjoisen ilmanalan ankaruus häntä ja hän halusi takaisin hieta-aavikkoihin, varsin-

kin voidaksensa tutkia Etelä-Arapiassa löytyviä n. s. himjariiti-kielen muistomerkkejä. Kaikki nämä tuumat musertuivat, kun 23 p. Lokak. 1852 kuolo yht' äkkiä lopetti hänen uransa, suruksi maalle ja yliopistolle, jotka muutamia kuukausia ennen olivat kadottaneet Castrén'in. — Hänen kirjallisesta jäämistöstään painettiin kuolemansa jälkeen matkakertomus *G. A. Wallins första resa från Cairo till arabiska öknen,* Hels. 1853, joka kuitenkin käsittää ainoastaan retken kahdeksan ensimmäistä päivää. W:n päiväkirjan ja kirjeitten mukaan julkaisi S. G. Elmgren neljä nidosta *Reseanteckningar från Orienten 1843—49,* Hels. 1864—66. Erityiset W:n kirjoitukset löytyvät painettuina englantilaisissa ja saksalaisissa aikakauskirjoissa. — Länsisuomalainen osakunta, johon W. oli lähimmin kuulunut, maalautti hänen muotokuvansa; tämä R. Ekman'in tekemä kuva, joka esittää W:n arapialaisessa puvussa erämaassa, lahjoitettiin yliopistolle ja koristaa nyt yhtä sen oppisaleista. Sama osakunta teetti hänen haudalleen Helsingin hautausmaalle muistokiven, johon on kirjoitettu ainoastaan nimi G. A. Wallin sekä arapialaisilla kirjaimilla se nimi joka hänellä oli erämaassa, Abdu-l-Vali.

Th. R.

Wanaeus, Juhana, pappi, latinankielinen runoilija, syntyi 28 p. Toukok. 1680 Orivedellä. Vanhemmat olivat kappalainen Juhana W. ja tämän vaimo Margareeta Prytz. V. 1693 tuli W. Porin triviaalikouluun, missä, paitsi kovina katovuosina 1696 ja 1697, nautti opetusta, kunnes 1699 tuli ylioppilaaksi Turkuun. Vihittynä papiksi 1705 ja maisteriksi seppelöitynä 1707 nimitettiin hän 1710 rykmentinpastoriksi Karjalan rakuunoihin ja seurasi sitten rykmenttiä sotaretkillä Suomessa ja Länsi-Pohjassa sekä vuosina 1718 ja 1719 Norjassa. V. 1722 tuli hän kirkkoherraksi Orivedelle, minkä viran piti kuolemaansa saakka 5 p. Toukok. 1746. W. teki itsensä jo nuorena tunnetuksi perinpohjaisista opinnoista Roman kirjallisuudessa ja taidostaan kirjoittaa runoa latinaksi. Hänen latinaisista runoelmistaan on muutamat painettu, niinkuin *Oratio metrica de peccato originis,* Turussa 1724, *Meditationes de passione Christi,* 1746 y. m. Aikalaiset näyttävät niitä korkealle asettaneen ja todistuksena mainittakoon että W. kutsuttiin runouden professoriksi Turun akatemiaan, vaikka kieltäytyi. Myöskin Suomen kieltä tunsi W. perinpohjin ja oli Juslenius'en sanakirjaan antanut arvokkaat lisät. W. oli kolmasti nainut 1) Anna Flachsenius'en, 2) Maria Gertrud Armfelt'in ja 3) Margareeta Juslenius'en. (Åbo Tidn. 1774, y. m.)

K. F. I.

Wanochius, Antero, filosofian ja jumaluusopin professori, syntyi 10 p. Marrask. 1651 Tyrväällä. Isä Juhana Jaakonpoika oli talonpoika. Antero W. tuli 1669 Turussa ylioppilaaksi ja seppelöittiin 1679 ensimmäisessä kunniasijassa maisteriksi; siitä alkaen hän hoiti erinäisiä yliopistonvirkoja, nimitettiin 1681 käytöllisen filosofian ja historian professoriksi ja siirrettiin 1694 jumaluusopin tiedekuntaan. Kuoli 16 p. Maalisk. 1700. — W:n kirjailijavaikutus on ollut varsin lavea; hän julkaisi vv. 1680—1700 suuren paljouden väitöskirjoja, joiden joukossa on lavea teos oikeus- ja siveys-opissa *Disquisitiones Practicae* (Turussa 1683—91). Hänen kirjoituksensa sekä filosofiassa että jumaluusopissa kuuluvat kuitenkin jotensakin jäykkään ja vanhanaikuiseen tiedelajiin, jommoinen 17:nnellä vuosisadalla enimmästi oli yliopistossamme vallitsevana. Jumaluusoppineena hän kulki jyrkästi oikeauskoista suuntaa. Hän oli nainut Susanna Juliana Svenonius'en, professori Enevald S:n (ks. häntä) tyttären, ja kävi siis oikeauskoisuudessaan appensa jälkiä. (Tengström, Chronol. Ant., y. m.)

Warelius, Antti, suomalainen kirjailija, syntyi Heinäk. 14 p. 1821 Tyrväällä. Vanhempansa olivat Varilan sepäntalon isäntä Matti Juhananpoika sekä tämän vaimo Maria Jaakontytär. Ensimmäinen tietty esivanhin isän puolelta otti ison vihan jälkeen Huittisissa kylmiltä talon, joka hänen mukaansa sai uuden nimen Klavula. Hänen pojanpojan poikansa muutti sieltä yllämainittuun pitäjään ja taloon. Äidinkin puolella ulottuvat sukumuistot samaan hirmuaikaan, alkaen silloista sekasortoa hyvin kuvaavalla jutulla. Rajamailta pohjoiseenpäin pakeneva pappisperhe poikkesi kerta yöksi taloon. Aamulla kun vieraat olivat matkansa jatkaneet, ajoi talonväki jälestä, saavutti heidät autiolla kankaalla, tappoi melkein kaikki ja ryösti tavarat. Yksi palvelija, jonka oli onnistunut päästä piiloon ja näin tavoin pelastaa henkensä, puhui sitten eräästä „mustasta piiasta", joka oli julmin koko murhajoukossa. Tämä oli äidin suvun ensimmäinen tietty jäsen. Nuori Antti pääsi Porin kouluun 1837, jossa hänelle kotikylän mukaan sepitettiin nimi Warelius. Hän tuli yliopistoon 1843, seppelöittiin maisteriksi 1847, vihittiin papiksi 1848, hoiti opettajan sekä saarnaajan viran Sasliinin koulussa Hämeenkyrössä 1848—50, tuli kappalaiseksi Perttelin pitäjään 1855, sai varakirkkoherran arvonimen 1856, muutti kappalaiseksi Räntämäelle 1860, suoritti kirkkoherran tutkinnon 1864 ja tuli kirkkoherraksi Loimaalle 1869. Vuosina 1870—3 oli hän assessorina Turun tuomiokapitulissa, mutta ei suostunut sitten enään uuteen vaaliin, vaan palasi Loimaalle. Hän on kirkkolakikomitean valvonnan alla pannut kokoon uuden kirkkolain ehdotuksen. Vai-

monsa nimi on Fredriika Loviisa Natalia v. Schantz. Kansallinen herätys neljänsillä vuosikymmenillä vaikutti syvästi juuri silloin ylioppilaaksi tulleesen Warelius'een ja saatti hänet niin hyvin tieteellisiin kuin kirjallisiin isänmaallisiin toimiin ryhtymään. Hän kävi 1847 Pietarin tiedeakatemian antamalla matkarahalla omassa maassa kansatieteellisillä tutkimuksilla, joista tulokset (paitsi saksaksi akatemian toimituksissa) julaistiin ruotsiksi Suomi-kirjassa *(Bidrag till Finlands kännedom i ethnografiskt hänseende)*. V. 1854 kirjoitti hän myös lavean *kertomuksen kotipitäjästänsä Tyrväästä* (Suomi-kirjassa 1854, erikseen 1855.) Myöhemmin hän oli apulaisena Europaeus'en ruotsalais-suomalaisen (1852—3) ja Lönnrot'in ison suomalais-ruotsalaisen sanakirjan sepittämisessä. Hartautensa kansanrunouteen osoitti hän Ritvalan Helkavirtten painattamisella 1846, selityksillä varustettuina. Suomettaren perustukseen osallisena hän siihen lehteen muun muassa suomensi pari novellia, Mosen'in *Ismaelin* sekä Oehlenschläger'in *Luostariveljekset*, jotka molemmat myös erikseen ilmautuivat 1847. Seuraavana vuonna hän painatti omatekemän huvinäytelmän *Vekkulit ja Kekkulit*. Sitä ennen oli hän jo 1845 sepittänyt *Enon opetukset*, 2 vihkoa, jotka ovat ensimmäisiä luonnontieteellisiä kirjoja meidän kielellämme. V. 1868 taas hän kansantajuisessa kirjassa selitti *Mikä mies oli Agricola?* Papiksi tultuansa suomensi hän myös koko joukon hengellisiä kirjasia, joista mainittakoon *Armon ylistys* 1850.

Wasastjerna, Abraham, syntynyt Falander, kauppaneuvos, syntyi Kokkolassa 1746 Jouluk. 2 p.; vanhemmat olivat raatimies ja postimestari Jaakko Falander ja Sofia Freitag. Luettuansa Oulun koulussa ja kotona tuli nuori Falander ylioppilaaksi 1761, palveli 1763—5 Aleks. Donner'in kauppakonttorissa Tukholmassa, oppi sitten, kuin Pohjanmaan kaupungit 1765 olivat saaneet tapulioikeuden, meriliikettä lankonsa H. J. Reinius'en johdolla ja kulki laivurina Saksassa, Alankomailla ja Franskassa. Otti isän kuoltua 1768 tämän kauppaliikkeen haltuunsa, mutta osti 1773 Juhana Bladh'ilta talon sekä tupakkitehtaan Vaasassa ja muutti seur. v. sinne. Pääsi Vaasassa kauppiaaksi 1776, raatimieheksi 1780 ja oli sittemmin eri kertoja määrätty hoitamaan pormestarin virkaa. Oli Vaasan kaupungin edustaja valtiopäivillä 1789, 1792 ja 1800. Gefle'n valtiopäiville 1792 hän kuitenkin saapui vasta viime päivänä. F. oli näet kuninkaan puoluelainen ja illalla ennen aiottua lähtöä sai hän erään vastustajan ja kadehtijan tilaamalta salamurhaajalta kadunkulmassa useita puukonpistoja, joita jäi puolentoista kuukautta sairastamaan. Kun valtiopäivämiehet sitten Maaliskuun alussa Gefle'stä palasivat, niin päättivät Falander, Antti Chydenius ja 8 talonpoikaista edusmiestä ajaa Uumajasta jäätyneen Kurkun poikki Suomen puolelle, mutta sillä matkalla ankara myrsky särki jään ja ainoastaan onnellisesta sattumuksesta matkustajat pelastuivat Ruotsin puoliselle karille. F. perusti Kolkin sahan Vähässäkyrössä 1783, vuorimestari Rinman'in kehoituksesta Seinäjoen rautatehtaan 1798 ja elähytti sekä niillä, että melkoisilla laivarakennuksilla, koskien perkauksilla ja kytöviljelyksillä kauppaliikettä ja elinkeinoja Etelä-Pohjanmaalla; hänen keksimänsä oli myöskin nykyinen ulompi kulkuväylä Vaasaan. V. 1802 sai F. kauppaneuvoksen nimen. Kun Venäläiset 1808 sulkivat kaupungin portit vaatiaksensa asukkailta uskollisuudenvalaa, niin Falander sekä kieltäytyi vannomasta, että vaati kenraali Emin'iltä porttien aukaisemista — muuten annettaisiin merkki ja 3000 talonpoikaa ryntäisi kaupunkiin Venäläisten surmaksi. Se auttoi, mutta F:n vanhastaan tunnettu vihamies syytti häntä rahvaan yllyttämisestä Venäläisiä vastaan; F. vangittiin omissa huoneissaan ja saatettiin kasakoilla suoraa päätä Turkuun. Siellä kreivi Buxhœwden muitta mutkitta tuomitsi hänet ja laamanni A. J. Bergvald'in, joka myöskin oli kieltäytynyt rikkomasta „kuninkaalle ja isänmaalle" vannottua valaa, ammuttaviksi. Ystäväin pyynnöstä he kuitenkin vapautettiin samana päivänä, jona tuomio oli täytettävä, ja saivat lähteä Ruotsiin luvattuansa palata Suomeen kun rauha oli päätetty. Matkalla molemmat kutsuttiin kuninkaan pääkortteeriin Lemlannin pappilassa ja korotettiin Lokak. 17 p. aatelissäätyyn yhteisellä nimellä Wasastjerna ja kirjoitettiin seur. v. Ruotsin ritarihuoneesen n:olla 2196. A. J. Wasastjerna (Bergvald) kuoli naimatoinna Ruotsissa 1828, mutta Abraham Wasastjerna (Falander) palasi 1810 Vaasaan, jossa kuoli 1815 Tammik. 26 p. * — W. oli kahdesti nainut: 1) 1775 Sofia Beata Bladh'in Vaasasta, † 1777, ja 2) 1779 Katariina Elisabet Rahm'in Kokkolasta, † 1793. (Wasastjerna, Ättart.; Oulun Viikko-Sanomia 1837, y. m.)

J. R. A.

Wasastjerna, Selim Osvald, lääkäri ja yliopistonopettaja, syntyi Maalahdella 14 p. Tammik. 1831; vanhemmat olivat konttorikirjuri Suomen pankin vaihtokonttorissa Vaasassa Juhana Jaakko W. ja Katariina Kristiina Bange. W. kävi läpi Vaasan ylä-alkeiskoulun ja lukion, tuli filos. kandidaatiksi ja maisteriksi 1853, lääketieteen kandidaatiksi 1856, lääketieteen lisensiaatiksi 1859, tohtoriksi 1860. Määrättiin 1861 apulaiseksi yleiseen sairashuoneesen, sisällisten tautien osastoon, ja pysyi siinä virassa toista kymmentä vuotta. Hän on eri kerrat käynyt etevimmissä Itävallan ja Böömin, Saksan sekä Franskan yliopis-

toissa, etenkin patologian (s. o. sisällisen lääketaidon) tutkimista varten. Paitsi tohtoriväitöskirjaa sekä kirjoituksia aikakauslehdessä „Notisblad för läkare och farmaceuter“ ja lääkäriseuran „Handlingar'issa“, on hän 1865 dosentinvirkaa varten julkaissut väitöksen *Om hjernaffektioner i följd af akut ledgångs-rheumatism,* jonka johdosta sam. v. määrättiin käytöllisen lääketaidon dosentiksi. W. on eri erät toimittanut professorinvirkaa yleisessä lääketaidossa. Omasta pyynnöstään sai hän 1876 eron yliopistonvirastaan, saaden samassa professorin arvonimen. Yleisen sairashuoneen lääkärinä ja yliopiston opettajana tuli W. huomatuksi tarkasta ja kriitillisestä menettelytavastaan, ja käytöllisenä lääkärinä sisällisiä tauteja vastaan on hän maassamme lavealta tunnettu.

Wasastjerna, Kustaa Aadolf, ruukin omistaja, Abraham W:n poika, syntyi Vaasassa 1785 Helmikuun 26 p. Kotiopetusta nautittuansa tuli hän Greifswald'issa ylioppilaaksi 1802 ja oleskeli sitten pari vuotta Ruotsin vuorikaivoksilla tutustuaksensa vuoriteollisuuteen. Jo 1803 oli W. osallisena Ilmajoen maanviljelijäseuran perustamisessa ja 1806 otti hän isänsä perustaman Seinäjoen rautaruukin hoitaaksensa. Lehtausrautansa oli Seinäjoen kankipaja siihen saakka saanut harkkohytyistä Hytynkoskella Nurmojoella ja Ilmajoen Könniluomalla (vrt. Könni, suku) sekä muutamilta muilta talonpoikaisilta hölmän sulattajilta, mutta kun raudan aineista oli puute, alettiin nyt tuoda harkkorautaa Ruotsista. Lavennettuaan v. 1816—17 ruukin tuotteellisuuden kaksinkertaiseksi, lunasti W. ruukin „A. Falander-Wasastjerna“ nimiseltä yhtiöltä omaksensa 1819, mutta pian, kun vasararakennukset 1820 ja 1821 paloivat, täytyi hänen rakentaa ruukki uudestaan. Vapaherra Kaarle Rosenkampff'in ehdotuksesta rakennettiin sitten v. 1825—6 kruutitehdas, jota ensin oli Leiniperään aiottu, Seinäjoelle kruunun ja W:n yhteisellä kustannuksella. Kruudin teko alkoi 1827 ja pian lunasti W. tämänkin tehtaan omaksensa, sitoutuen suorittamaan vuosittain kruunulle melkoisen määrän kruutia. V. 1840 jätti W. Oulun läänin rahastoon 5000 hopearuplaa, jaettavaksi palkinnoiksi vuorimalmin keksijöille Oulun läänissä. Lopulta oli W:n hallussa myöskin Kimingin rautatehdas Karstulassa ja Inhan saha Ähtärissä, johon hän 1848 rupesi perustamaan kolmatta rautaruukkia. Kuollessaan 1849 Lokakuun 10 p. Pietarsaaressa oli W. maamme rikkaimpia miehiä. Hän oli kahdesti nainut: 1) 1811 Hedvig Charlotta Fléege'n, maasihteerin tyttären Vaasasta, † 1814, ja 2) 1845 nimismiehen tyttären Katariina Charlotta Jernberg'in. W:n jättämä omaisuus hukkui 1865 vararikkoon, joka oli seuraus hänen poikansa osallisuudesta varatuomari A. Törngren'in suuremmoisissa, mutta onnettomissa yrityksissä teollisuuden alalla. J. R. A.

Wasastjerna, Jakob Frans Oskar, genealogi, syntyi 1819 Lokak. 15 p. Vähässäkyrössä Kolkin talossa, jonka omistajana hänen isänsä Frans Diidrik W. silloin oli; äidin nimi oli Hedvig Elisabet Bange. Palveltuansa Suomen merisotaväessä v:sta 1839 ja Suomen linjapataljoonissa v:sta 1842 alkain, tuli W. alaluutnantiksi, jona teki piirustusopettajan virkaa Helsingin junkkarikoulussa 1853, luutnantiksi, taapikapteeniksi ja sai virkaeron kapteenin nimellä 1856. Tuli 1857 ylimääräisenä kamarikirjurina tullin ylijohtokuntaan ja 1858 ylipäällysmieheksi tullilaitoksen rantavartiolaivalle „Suomi“, piiripäälliköksi Suomen itäiseen tullipiiriin 1859, tullinhoitajaksi Porvoosen 1867 ja määrättiin tämän virkansa ohella ritarihuoneen genealogiksi 1882. W. julkaisi v. 1879—81 Suomen aateliston sukutaulut nimellä *Ättartaflor öfver den på Finlands Riddarhus introducerade adeln* 2:ssa osassa. Sekä omalla ahkeralla keräämistyöllä että muiden suomalaisten ja ruotsalaistenkin tutkijain avulla on hän noita sukutauluja paljon täydentänyt, kuten v. 1883 ilmestyneestä paksusta lisävihostakin on nähtävä. W. nai 1847 Johanna Beata Nordenborg'in ja, tämän kuoltua, 1865 Maria Margareeta Mether'in.

Wasenius, Kustaa Otto, asioitsija, lahjoittaja, syntyi Hämeenlinnassa 4 p. Kesäk. 1789 kauppias Aadolf Fredrik W:n ja Ulriika Floor'in avioliitosta, suoritti Turussa ylioppilastutkinnon 1805, kävi sitten ulkomailla tutustuaksensa asioimisliikkeen eri haaroihin ja asettui 1817 Helsinkiin sisä- ja ulkomaan kauppiaaksi. Pian hän Suo-

---

* *Abraham Falander*, aatel. Wasastjerna,
kauppaneuvos, s. 1746, † 1815.

Juhana Jaakko, pankin virkamies, s. 1781, † 1858. — Kaarle Abraham, kauppias Vaasassa, s. 1783, † 1848. — *Kustaa Aadolf*, ruukinomistaja, s. 1785, † 1849. — Frans Diidrik, tehtailija, s. 1786, † 1853. — Kristian Wilhelm, kauppias Vaasassa, s. 1787, † 1880.

Kustaa August, ruukinomistaja, s. 1823. — *Jakob Frans Oskar*, tullipiirin päällikkö, s. 1819. — Kaarle Teodor, apteekari, s. 1821.

Kustaa Abraham, taapikapteeni, s. 1804, † 1858. — Jaakko Viktor, senaatori, s. 1819. — Alfred Edgar, yliinsinööri, s. 1821. — Edvin Gideon, apukamreeri, s. 1824, † 1877. — *Selim Oswald*, professori, s. 1831. — Eevert Edelfrid, ratatirehtööri, s. 1833. — Abraham August, tilanomistaja, s. 1818. — Ernst Julius, taapikapteeni, s. 1825, † 1855.

men nuoressa pääkaupungissa voitti etevän sijan asioitsijain joukossa ja laajensi liikettään useille aloille; v. 1834 hän tuli yliopiston kirjakauppiaaksi. Viime aikoina hänellä yht'aikaa oli kirjakauppa, joka kauan aikaa oli suurin Suomessa, kirjapaino, kivipaino sekä tupakki-, sikari- ja pelikorttitehtaita, jonka ohessa harjoitti maanviljelystäkin. W:n kustantajatoimi oli aikoinaan hyvin suuri; v. 1829 hän perusti sanomalehden „Helsingfors Tidningar", ja oli kuolemaansa asti sen kustantaja. Sen ohessa W. oli osallisena melkein kaikissa Helsingin yhtiöissä ja yhdistyksissä, kunnallisista toimista puhumatta. V. 1821 hän tuli Ruotsin ja Norjan varakonsuliksi, 1822 Helsingin kaupungin vanhimpain esimieheksi, 1833 jäseneksi kaupunkien yleisen paloapuyhtiön johtokuntaan. Ollen „kaivopuiston" ja teaterihuoneen perustajia, W. kutsuttiin kummankin yrityksen johtokuntaan; samoin hänellä oli suuri ansio pikkulasten-, lancaster- ja sunnuntaikoulujen järjestämisessä. Auliisti hän monesti oli antanut apua yleishyödyllisille yrityksille ja 1840 hän lahjoitti yliopistolle 5000 paperiruplaa rahastoksi, josta annetaan stipendejä kauppiaiksi aikoville ylioppilaille; nykyään rahasto nousee noin 15,000 markkaan. W. kuoli Helsingissä 19 p. Huhtik. 1852. Hän oli kolmesti nainut, 1826 Anna Charlotta Meisner'in, 1839 nuoremman sisaren Johanna Karoliina Meisner'in ja 1842 kirkkoherran tyttären Johanna Collan'in Iisalmelta.

E. G. P.

Vasenius, Valfrid, kirjailija, edellisen poika kolmannesta aviosta, syntyi Helsingissä 12 p. Lokak. 1848, tuli 1867 ylioppilaaksi ja 1873 filosofian kandidaatiksi ja maisteriksi ensimmäisenä. Julaistuansa väitöskirjan *Henrik Ibsens dramatiska diktning i dess första skede,* Helsingissä 1879, tuli hän samana vuonna filosofian tohtoriksi ja 1880 kaunetieteen ja kirjallishistorian dosentiksi Helsingin yliopistoon. Sitä ennen ja sen jälkeen hän on käynyt Ruotsissa, Lontoossa, Pariisissa ja Saksassa kirjallishistoriallisia ja bibliografisia tutkimuksia varten. — V. on toimittanut painoon kokoelman „Valda skrifter af Fabian Collan" ja siinä myös eri *elämäkerrassa* kuvaillut mainitun eno vainajansa elämää, ja on muun muassa kirjallishistorian alalla julaissut esitelmän *Om Johan Ludvig Runeberg* (Helsingissä 1877) sekä laajemman esityksen *Henrik Ibsen, ett skaldeporträtt* (Tukholmassa 1882). Palvellen v:sta 1871 asti yliopiston kirjastossa, v:sta 1877 vakinaisena amanuensina, V. toimitti Suomalaisen Kirjallisuuden seuran kehoituksesta aakkosellisen ja aineenmukaisen luettelonsa *Suomalainen kirjallisuus 1544—1877* ynnä siihen kuuluvan *I Lisävihon 1878—1879* (Helsingissä 1878, 1880), joissa suomalainen kirjallisuus löytyy tarkasti lueteltuna vuosituhannen kolmannekselta, ja monta uutta tietoa annetaan salanimistä, käännösten ja mukailemain alkuperästä j. n. e. Useat sanomalehdet, aikakauskirjat (erittäinkin *Valvoja*) ja kokoelmat esim. Linder'in „Nordisk Familjebok" ja „Svensk bok-katalog för åren 1866—1875") säilyttävät V:n antamia kirjoituksia ruotsin, suomen ja saksan kielillä. Vv. 1878—79 V. oli Helsingin kansankirjaston hoitajana ja järjesti sen silloin uudestaan. Hän nai 1881 Johanna Emilia Palmén'in, senaatori Juhana Filip P:n tyttären.

Wechter, Esaias, asioitsija, valtiopäivämies, oli Turun merkillisimpiä porvareita ja edusmiehiä 1700-luvulla. Isä oli luultavasti eräs varakas porvari ja värjäri Henrik W., jonka nimi on liittynyt ehkä suurimpaan Suomessa tehtyyn rahalöytöön. Isonvihan aikana mainittu porvari näet kaivoi suuren osan omaisuuttaan maahan, lähes 16,000 sen ajan markkaa rahoissa ynnä hopealusikoita, mutta Ruotsissa mies kuoli eikä antanut riittäviä tietoja salatusta aarteestaan. Suurin osa siitä löydettiin sitten vasta v. 1802 ja sattumalta, kun samassa paikassa kaivettiin yliopiston uuden huoneen perustaa, mutta löytö katosi viimein varkauden kautta tuomiokirkon sakaristosta. Poika Esaias rupesi 1720-luvun alussa kauppiaaksi, ja perusti v. 1738 villa- ja verkatehtaan, jonka vähitellen laajensi aika suureksi; siinä oli v. 1749 5 kangaspuut käymässä ja 58 henkeä yht'aikaa työssä; mainittuna vuonna valmistettiin W:n tehtaassa 9,860½ kyynärää parempaa ja halvempaa verkaa. Hänellä oli sen ohessa värjäyslaitos, Littoisten järven rannalla verkavanutuslaitos y. m. 1760-luvun lopulla hän möi tehtaansa kauppias Josef Bremer'ille. W. oli noin 1740 vuoden paikoilta raatimiehenä. Hän on kolmesti valtiopäivillä saanut Turun kaupunkia edustaa ja semmoisena suorittanut tehtäväänsä varsin merkillisellä tavalla. V. 1734 hän muun muassa istui sekreetivaliokunnassa, samoin v. 1738, jolloin monessa tilassa tuli hattupuolueen miesten kanssa kiistaan. Kun esim. ruvettiin turhista syistä Arckenholtz'ia vainoomaan, rohkeni W. puolustaa häntä eri memoriaalissa; samoin W. suurella innolla puhui Arvid Horn'in ja hänen ystäväinsä puolesta, ja vaikk'ei voinut pienessä sekreeti-deputationissa estää, että varsinainen kanne nostettiin myssyhallituksen jäsenten kukistamiseksi, taisteli hän viimeisiin asti sitä vääryyttä vastaan, joka tapahtui neuvoskunnan eroaville jäsenille v. 1739. Varsin merkillisellä lujuudella hän toisessa kysymyksessä puhui Suomen asukkaitten puolesta. Sekreeti-deputationissa oli puhetta tuosta usein lausutusta toivomuksesta, ett'ei nimitettäisi virkamiehiksi Suomeen muita kuin sellaisia, jotka

osaisivat suomea. Tätä kohtuullista pyyntöä puolustamassa W. oli ensimmäisenä; hän selitti, ett'ei se ollut yksityistä haaveksimista vaan koko Suomen tarve; muistutti että ansiollisia ja kelvollisia Suomalaisia siihen asti usein oli sysätty syrjään j. n. e. Vastapuolueen miehet koittivat tehdä hänet valtiollisen epäluulon esineeksi, mutta sitkeästi W. sittenkin piti puoltansa, vastaten oikeutetulla ylpeydellä, että Suomalaisten uskollisuus oli kylläksi tunnettu. Riidan lopullinen tulos oli varsin mitätön: asianhaarain ja virkavuotten jälkeen oli Suomen kielen taito lukuun otettava, vaan sitäkään lupausta ei liioin täytetty. W. oli myöskin 1742—43 vuoden valtiopäivillä edustajana, vaan tunnettuna myssynä hän ei tainnut silloin enää päästä tärkeihin luottamuspaikkoihin. W. oli kahdesti naimisissa, ensin Katariina Schele'n ja sitten Katariina Elisabet Dankwart'in kanssa. Hän näkyy kuolleen Toukokuulla 1776 ja haudattiin 21 p. Toukok. Turun tuomiokirkkoon. (Vasström, Beskrifning öfver Åbo Stad; Fryxell, Berättelser; Kirj. Kuukausl. 1872; valtioarkisto, y. m.)

E. G. P.

Wecksell, Josef Julius, runoilija, syntyi 19 p. Maalisk. 1838 Turun kaupungissa. Hänen isänsä Juhana, (s. 1796, k. 1867) lukkarinpoika Weckholm'an pitäjästä Ruotsin Uplannissa, otti ensiksi sukunimen Wecksell, jonka alkupuoli osoittaa syntymäseutua, ja muutti hattumaakarin kisällinä v. 1826 Turkuun, jossa hän tuli mestariksi pari vuotta myöhemmin. Siellä hän myös v. 1833 nai Sofia Ulriika Björkelund'in (s. 1811, k. 1879), jonka isä oli Turun porvari ja ravintolan isäntä. — Julius oli kolmas järjestyksessä yhdeksästä sisaruksesta. Hän oli poikana hiljainen ja viihtyi paraiten kotona sisarusten seurassa, yhteiseksi huviksi leikaten paperista kuvia tahi piirustaen kuviansa paperille tahi kirjoittaen satuja, runoelmia ja jopa näytelmiäkin, joita yhdessä näytettiin. Vaikka nämä varhaisimmat runotuotteet, joista runoilijan omaiset ovat säilyttäneet melkoisen joukon, ovatkin lapsellisia ja kypsymättömiä, ilmestyy niissä kuitenkin luonnollinen taipumus runokieleen sekä ajatuksia, jotka ennustavat runoilijaa; iloinen lystikkäisyys vaihtelee uskonnollisen totisuuden kanssa; henki on raitis ja terve. Mielellään hän sepitti sanoja tunnettuihin säveliin, osoittaen sillä, niinkuin toiselta puolelta „komedioillansa", että hänen runottarensa oli lyyrillistä ja draamallista sukua. 15:ltä ikävuodelta alkavat runoelmat käydä tunteellisemmaksi ja samalla käy myös selvemmäksi taipumus satiiriseen maailman käsitykseen. Säilyneet näytelmäteokset ovat kuitenkin yksinomaisesti iloisia ja täynnä lystillisiä kohtauksia. Yksi niistä, *Kolme kosijaa*, näytettiin 1850-luvun alussa Turussa ja käänsi ensiksi yleisön huomiota nuoreen runoilijaan. Kun W. oli Turun koulun käynyt ja päässyt lukioon, valtasi hänet toverien piirissä asuva haaveksiva, mutta perusteiltaan puhdas innostus kaiken jalon ja hyvän tavoittamiseen, ja „konventissa" tulkitsi hän tuota nuorukaisinnostusta hehkuvissa runoelmissa, jotka enimmiten olivat ylenpalttisia lauseisin ja kuvihin katsoen, mutta joiden joukkoon jo tuli kypsyneempiäkin, myöhemmin painettuja. Toisissa jälleen kuvautuu runoilija-nuorukaisen „mailmantuska". Erityistä huomiota ansaitsee, että hän jo tähän aikaan rupesi miettimään suurta murhenäytelmää („Skuggornas hämnd"), jonka aine oli sama kuin „Daniel Hjort'in". Muistorikas Turun linna näkyy johtaneen hänen kuvausvoimaansa siihen suuntaan. — V. 1858 tuli W. ylioppilaaksi ja samalla myös toisiin oloihin Helsingissä, jossa hänen runonsa tuotti hänelle sekä ystäviä että suosijoita (Fr. Cygnæus). Toverien seura, joka elähytti hänen kuvausvoimaansa ja jonka ylistykset tyydyttivät hänen kunnianpyyntöänsä, viehätti runoilijaa enemmin kuin säännölliset akatemialliset lukemiset, eikä hän liene kauas ehtinyt aiottua kandidaatitutkintoa kohti. Tajuten kutsumustaan tutki hän kuitenkin etevien runoilijoiden teoksia. Hänen lempirunoilijansa olivat Schiller, Göthe, Almqvist, Byron, Shakespeare ja Heinrich Heine, joista kaksi viimeistä näkyvimmin häneen vaikutti. Kahtena ensimmäisenä vuotena oli hänen tuotteliaisuutensa suurin ja usein hän silloin esiintyi myös tilapäärunoilijana m. m. Schiller'in juhlassa 1859 ja Y. A. Wallin'in muistopatsaan paljastuksessa. Syksyllä 1860 julkaisi hän Lännettäressä I nimimerkillä *—s —l* ensikerran suuremman joukon runoelmia ja sitten jouluksi sam. v. kokoelman *Valda Ungdomsdikter*. Tämä tapaus tavallansa edustaa tärkeätä käännekohtaa runoilijan elämässä. Runoilijan tulinen, hehkuva henki asui heikonlaisessa ruumiissa. Hän oli kääntynyt kivulloiseksi ja vilkasta henkeä oli mielen synkkyys ruvennut ahdistamaan. Aavistiko hän kamalaa kohtaloansa, joka lähestymistään lähestyi, vai vaikuttiko häneen sanomalehtien arvostelut, jotka eivät hänen toiveitansa tyydyttäneet, vaikka ylimalkaan olivatkin suotuisia — sitä on vaikea tietää; varmaa on että runoilija nyt ryhtyy kaikella hengenvoimallaan luomaan sitä murhenäytelmää, jota hän jo lukiolaisena oli miettinyt. Hoitamatta terveyttänsä hän ankaralla ponnistuksella kiiruhti työtänsä yhtä hyvin runoilijaintonsa kuin kunniahimonsa ajamana. Ainoastaan sattumalta hän sillä aikaa sepitti jonkun lyyrillisen runoelman. Alkupuolella vuotta 1862 valmistui *Daniel Hjort*, vaikk'ei hän enään jaksanut sitä toivonsa mukaan huolitella. Marraskuun 26 p. sam. v. murhenäytelmä ensikerran

näytettiin. Runoilija oli saapuvilla, mutta voimatta käsittää sen menestystä ja iloita yleisön ihastuksesta. Siitä saakka on hän armottomasti kitunut mielipuolisuuden yössä. — Wecksell on luettava etevimpien ruotsinkielisten runoilijain joukkoon, vaikka hänen tuottamisvoimansa katkesi, ennenkuin hänen runotaiteensa oli ennättänyt täydellisesti kehittyä. Sekä lyyrilliset runoelmat että „Daniel Hjort" osoittavat samassa määrässä todellista runoilijaneroa. Edelliset kuuluvat aiheeltaan sielunelämän ja luonnonkuvaelmain piiriin ja niissä kilpailee toistensa kanssa käsitystavan alkuperäisyys, tunteen hehkuvaisuus ja esitystavan hienous, jossa runomuoto tosirunollisesti sointuu ajatukseen ja mielialaan. Sitä raitista, tervettä henkeä, joka huomataan varhemmissa runoelmissa, kaivataan kuitenkin monioissa myöhemmissä, joissa luonnonperäinen humori ja satiiri on muuttunut katkeraksi ivaksi kaikkea ylevää kohtaan. Ne ovat sieluntuskan äkkikypsiä hedelmiä. W:n murhenäytelmä on laadultaan historiallinen ja kuvaa Sigismundolle uskollisen aateliston taistelua kansan edustajaa herttuata vastaan. Toiminta kiintyy Turun linnan valloitukseen v. 1597, kuitenkin siten, että tapauksia on otettu myös toisesta valloituksesta v. 1599. Päähenkilö (ks. Hjort, Daniel) on nerokkaalla vapaudella muodostettu runollisesti suureksi traagilliseksi henkilöksi. Muuten ovat historialliset henkilöt (Arvid Stålarm, Ericus Erici, Ebba Stenbock) todellisesti kuvatut ja toiset edustavat niinikään aikakauden luonnetta. Tämä näytelmän tosihistoriallinen luonne, henkilöiden harvinaisella sielutieteellisellä taidolla toimitettu elävä kuvaaminen, suunnitelman ylimalkainen nuhteettomuus ja toiminnan vilkkaus sekä vihdoin ajatusten ylevyys ja kielen sattuva lyhyys ja kauneus asettavat sen etevimpien ruotsinkielisten rinnalle. Se Shakespeare'n vaikutus, joka näytelmässä ilmestyy, ei vähennä sen runollista arvoa. — „Daniel Hjort" painettiin ensi kerran 1863, varustettuna Fr. Cygnaeus'en kirjoittamalla esipuheella. V. 1877 ilmestyi se P. Cajander'in kääntämänä Suomen kielellä. Yhdistettyinä painettiin W:n runoelmat („Samlade Dikter") 1868, toinen painos 1876. (Josef Julius Wecksell och hans skaldskap, kirj. A. A. L. Uusmaalaisten albumissa VIII, y. m.)

Weckström, Mattias, muinaismuisto-ystävä ja kokoilija, syntyi Helsingissä 12 p. Heinäk. 1808. Vanhemmat olivat kamreeri Ruotsin laivastossa K a a r l o K u s t a a W. ja tämän vaimo A m a l i a L i z e l l e s. Opintoja harjoitettuansa Porvoon lukiossa ja Turun yliopistossa tuli W. auskultantiksi Turun hovioikeuteen 1826, palveli sitten jonkun aikaa senaatissa, nimitettiin 1831 registratoriksi posti-johtokuntaan ja 1835 postintoimittajaksi, josta virasta omasta pyynnöstään sai eron v. 1855. W. tuli tunnetuksi isänmaansa ja varsinkin syntymäpaikkakuntansa muinaismuistoin lämminnä ystävänä. Hänen julkaisemiansa teoksia mainittakoon *Samling af kartor öfver Helsingfors från de äldsta till senare tider; Geografiskt Statistiskt Lexicon öfver Finland, I, Åland* (toinen osa Lapinmaasta on käsikirjoituksena valmis, mutta painattamatta); *Anteckningar om theatern i Finland; Myntbeskrifning med afbildningar* y. m. Itse omisti W. kallisarvoisen raha- ja mitalikokoelman, sekä luultavasti arvokkaimman autografi-kokoelman maassa. Hänen ansiotansa on myös, että oli ensimmäisiä, jotka perustivat kansakirjastoja maaseudulla, nimittäin 1837 maatilalleen Nygord'iin Pohjalle, ja 1846 Avarantaan Kirkkonummeen. W. kuoli Helsingissä 7 p. Syysk. 1878. Nainut A l e k s a n d r a U s c h a k o f f'in.

K. F. I.

Wegelius-s u k u on kahden vuosisadan vieriessä lähettänyt työmiehiä kansamme sivistysvainiolle. Sen vaikutusaloina ovat paraasta päästä olleet Pohjan- ja Lapinmaa. Pohjanmaan rahvaasta se alkuansa lähtikin. Kaarlo X:n hallitusaikana oli Uppalan talossa Seinäjoella eräs J a a k k o E r k i n p o i k a U p p a isäntänä ja kestikievarina; tämän poika T u o m a s U p p a, joka isännöitsi talossa 1662—82, tuli Wegelius suvun kantaisäksi. * Hänellä oli ainakin kuusi poikaa, joista ensin J u h a n a, sitten H e n r i k rupesivat opin teille. Sellaisella uralla ei siihen aikaan isän suomalainen nimi kelvannut; niinpä nytkin ruotsintamalla ja latinoitsemalla saatiin S e i n ä j o e n kylän nimestä ensin W e g g e l f i u s, sitten karsimalla W e g e l i u s uudeksi sukunimeksi. Vanhempi haara, jonka edustajia ovat uskonnollisten liikkeiden historiasta tunnetut J u h a n a t W., isä ja poika (ks. elämäkertoja), on vähitellen Satakunnan kautta hajonnut Etelä-Suomeen. Nuoremman haaran jäsenet ovat sitä vastoin melkein kaikki pysyneet Pohjanmaalla ja pappissäädyssä. Tämän sukuhaaran kantaisä Ilmajoen kappalainen H e n r i k W. pakeni Kyrön tappelun jälkeen vaimoineen ja pienine lapsineen Tornioon ja sieltä Lapinmaahan, jossa elätti perhettänsä saarnaamalla ja lapsia opettamalla, kunnes vaimoineen kuoli 1719 Pellon kylässä Tornionjoella. Hänen samanniminen poikansa, joka on julkaissut *Kertomuksen Sodankylän seurakunnan synnystä* 1751, palveli 33 vuotta Lapinmaassa, ensin Kuusamon kappalaisena, sitten Sodankylän ensimmäisenä kirkkoherrana ja lääninprovastina Kemin Lapissa v:een 1763 asti, jolloin valtiosäätyjen pyynnöstä ja ansioistaan Lappalaisten opettamisessa sai Mikkelin kirkkoherran viran. Tämän pojanpoikia olivat serkukset Oulun provasti H e n r i k W., joka on kirjoittanut talousseuran palkitseman *kerto-*

tomuksen Vähänkyrön pitäjästä, ja Maalahden provasti, filosofian, lääketieteen ja teologian tohtori Jaakko W., joka palveli sekä lääkärinä että pappina Suomen sotaväessä 1808—9, kunnes palasi Uumajasta jalkaisin Kurkun yli Vaasaan. Ansioistaan rokonistuttajana v:sta 1808 pitäin sai Jaakko W. Talousseuran mitalin ja Aleksanteri I:n isäntänä Oravaisten pappilassa 1819 emaljoitun kultarasian.

J. R. A.

Wegelius, Juhana, pappi, oli Tuomas Upan ja Katri Joosepintyttären poika. Hänen opinnoistaan ei ole tietoja säilynyt. Tiettyä vaan on että hän 1685 sai Ulstadius'en jälkeen korkeamman kolleegan viran Oulun triviaalikoulussa ja hoiti sitä kiitetyllä huolella, kunnes 1689 nimitettiin kirkkoherraksi Pudasjärvelle. Siellä hän pian joutui riitaan kappalaisen Juhana Keckman'in kanssa, joka hänkin oli tuota kirkkoherran virkaa hakenut. W. oli uskossaan harras ja virassaan tunnollinen, K. taasen oli ahkera asioitsija: kaupitteli haukia Oulun porvareille ja vei vasten hallituksen kieltoa plootuja Venäjälle, josta tuotti suoloja myötäväksi. Kun K. ei luvannut noista askareistaan luopua, niin W. ilmoitti asian konsistoorille ja K:lle tuli nuhteleva kirje. Siitä yltyi K:n viha ja hän puolestaan valitti konsistoorille, että W. kannatti Ulstadius'en harhauskoisia mielipiteitä, kielsi K:lta synninpäästön, kun ei tahtonut noihin mielipiteisiin taipua, syytti piispa vainajaa lahjusten ottamisesta ja puhui nurjasti muistakin esimiehistään. K:n syytöksiä lahkolaisuudesta näytti vahvistavan se seikka että W. oli suostunut vaimonsa pyyntöön saada julkisesti tunnustaa seurakunnalle erään lapsena tehdyn varkauden. Mainitut K:n syytökset tuotiin esille pappeinkokouksessa, jonka Gezelius piispa piti keräjämatkallaan Pohjanmaalla 1691, ja piispa asetti ylimääräisen konsistoorin asiaa tutkimaan. Vaikka W. antoi todenmukaisen selityksen kaikkiin syytöksiin ja tunnusti että kirkon oppi oli selvä ja puhdas symbolisissa kirjoissamme, eikä hän itse muuta oppia tunnustanut eikä saarnannut, tuli kuitenkin loppupäätös, että W. muka näytti taipuneen Ulstadius'en, Schæfer'in ja Ulhegius'en harhauskoisuuteen, oli tahtonut vietellä Keckman'iakin siihen y. m., kaikki mainittujen syytösten mukaan. Seuraus oli että W. pantiin viralta ja lähetettiin Lohtajan kirkkoherran Kustaa Cajanus'en luo parantuaksensa. Tuomio sai kuninkaan vahvistuksen ja Keckman pääsi Pudasjärven kirkkoherraksi. W:ltä vaadittuun olemattoman harhauskoi-

---

* *Tuomas Jaakonpoika Uppa,*
Wegelius suvun kantaisä, Uppalan talon isäntä Seinäjoella 1662—82.

Matti, Uppalan talon isäntä 1682—92. V.: Liisa Yrjöntytär. — *Juhana* Wegelius, Tyrvään kirkkoherra, † 1725. V.: Kristiina Lauræus. — Henrik Wegelius, Ilmajoen kappalainen, † 1719. V.: Margareeta Polviander.

Juhana, Oulun provasti, s. 1698, † 1764. V.: Marg. Törner. — Gabriel, Karkun kirkkoh., † 1746. V.: Katri Thuronius. — David, Tammelan pit. apul., † 1781. V.: Katri Gottleben. — Henrik, Mikkelin provasti, s. 1707, † 1780. V.: Maria Fellman.

Juhana, Euran pit. apul., s. 1739, † 1788. V.: Marg. Hellenius. — David, Vesilahden provasti, s. 1726, † 1806. V.: Marg. Hornborg. — *Henrik*, Vähänkyrön prov., s. 1735, † 1791. V.: Magd. Kr. Falander. — Juhana, Kemijärven prov., s. 1737, † 1812. V.: Sofia Elisabet Kranck. — Esaias, Vöyrin prov., s. 1744, † 1821. V.: Ulriika Tunæus. — Jaakko, Vaasan koulun konrehtori, s. 1748, † 1778.

Esaias, Keuruun kirkkoh., s. 1768, † 1829. V.: Maria Krist. Smulter. — Henrik, Oulun prov., s. 1766, † 1839. V.: Engel Charl. Steinhausen. — Jaakko, Vähänkyrön kirkkoh., s. 1768, † 1804. V.: Sofia Hel. Estlander. — Henrik, Kemijärven kirkkoh., s. 1765, † 1828. Kahdesti nainut. — Juhana, Hyrynsalmen kirkkoh., s. 1771, † 1845. V.: Sofia Albertina Bohm. — Jaakko, Maalahden provasti, s. 1779, † 1861. V.: 1) Krist. Charl. v. Essen, 2) Emilia Runeberg.

Herman, Kiteen kirkkoh., s. 1755, † 1799. — Joakim Gabriel, merikatteini, s. 1757, † 1837. — Kaarle Fredrik, Vesilahden kirkkoh., s. 1759, † 1809. — Henrik Vilhelm, Kruunukylän kappal., s. 1800, † 1858. — Juhana, Kemijärven provasti, s. 1799, † 1860. — Esaias, Kangasalan provasti, s. 1807, † 1875. — Jaakko Esaias, Munsalon prov., s. 1817, † 1877. — Tuure Birger, Vöyrin provasti, s. 1822.

Jooseppi, Ruokolahden kirkkoh., s. 1794, † 1859. — Kaarle Gabriel, kassööri, s. 1793, † 1856. — Aadolf Vilhelm, kamreeri, s. 1799. — Kaarle Vilhelm, Vaasan kirkkoh., s. 1835, † 1876. — Henrik August, Sidebyn kirkkoh., s. 1836, † 1881. — Juhana Eugen, kouluopettaja, s. 1852. — Henrik Eliel, Rauman kappalainen, s. 1853.

Vilhelm, kouluopettaja, s. 1838. — *Martin*, musiikiopiston johtaja, s. 1846. — David Juhana, Halikon kirkkoh., s. 1791, † 1869. — Bror Fredrik, kruununvouti, s. 1796, † 1867. — Herman Gabriel, kruununvouti, s. 1798, † 1834. — Kustaa Aadolf, Pirkkalan kirkkoh., s. 1799, † 1837. — Berndt Vilhelm, Vanajan kirkkoh., s. 1809, † 1867.

Lauri David, vänrikki, †. — Kaarle Fredrik, nimismies, s. 1825, † 1875. — Kustaa Aadolf, tuomari, s. 1827, † 1880. — Kaarle Kustaa, vänrikki, †. — Eerik August, tilanhaltia, †. — Kaarle Vilhelm, kouluopett., s. 1844, † 1871.

suutensa katumiseen ja kieltämiseen hän tietysti ei voinut suostua, vaan lähti Tukholmaan ja jätti tarkastusoikeuteen valituskirjan ankarasta tuomiosta ja virheellisestä oikeudenkäynnistä sekä piispan kohtuuttomasta vaatimuksesta hänen uskonsa suhteen. Itse hän oli pahoillaan tuosta vaimonsa julkisesta synninpäästöstä, mutta Spener Berlinissä, jonka mieltä hän siinä asiassa kuulusteli, hyväksyi W:n menettelyn. Kuningas nuhteli piispaa virheellisestä oikeudenkäynnistä W:tä kohtaan ja päätti että W. oli papiksi asetettava, jos hän uskonopin pääpykälissä huomattaisiin puhtaaksi sekä jättäisi siitä kirjallisen vakuutuksen. W. pääsi 1693 Paimion kappalaiseksi, Tyrvään kirkkoherraksi 1697 ja nimitettiin lääninprovastiksi 1707. Pappeinkokouksissa väitteli hän 1696 ja 1700, saarnasi 1701. V. 1713 pakeni hän perheineen Tornioon ja, kun ei sielläkään turvaa ollut, Lapinmaahan, jossa vietti puolen yhdeksättä vuotta. Palattuansa Tyrväälle 1722 W. kuoli 1725, yleisesti kunnioitettuna. Hän oli 1684 nainut Kristiina Lauræus'en, joka oli nimismiehen tytär Kalajoelta. (J. Tengström, Handl. i Finl. kyrkoh. IX; Evang. Misceller 1841; Akiander, Rel. rör. V). J. R. A.

Wegelius, Juhana, hengellinen kirjailija, edellisen poika, oli syntynyt 1693 Kesäk. 14 p. Tukholmassa, jossa hänen vanhempansa silloin oleskelivat. Hän tuli Turussa ylioppilaaksi 1709, pakeni 1713 vanhempiensa keralla Suomen ja seuraavana vuonna Ruotsin Lappiin, josta sodan aikana kävi Ruijan merelläkin. Lähti 1719 Upsalan yliopistoon ja vihittiin Hernösand'issa 1720 Enontekiäisten kappalaiseksi, mutta jo 1724 täytyi hänen jättää tuo virka ja etsiä Tukholmasta parannusta heikontuneelle terveydellensä. Isänsä kuoltua pääsi hän 1725 armovuodensaarnaajaksi Tyrväälle, ja seuraavana vuonna määräsi hänet Hernösand'in konsistoori Tornion pedagogian opettajaksi rehtorin nimellä. Tietämättänsä vaaliin pantuna hän yksimielisesti kutsuttiin ja 1757 nimitettiin Oulun kirkkoherraksi, jona sitten sai provastin arvonimen ja kouluinspehtorinkin toimen. Siinä virassa hän kuoli 1764 Toukokuun 13 p., ja hänen haudallansa piti Limingan kirkkoherra M. Pazelius sittemmin painetun ruumissaarnan. W:n vaimo Margareeta Törner oli ennen ollut naituna Tornion kauppiaalle Henrik Helander'ille. Kuten isänsäkin W. palavalla innolla harrasti kristillisyyden elähyttämistä kansassamme, valittaen sekä rahvaan että säätyläisten tietämättömyyttä autuudenopissa, väliäpitämättömyyttä sakramenttien nauttimisessa ja tuota suruttomaa mielipidettä että jokaiselle on hänen oma uskonsa autuudeksi. Vielä enemmin nämät seikat häntä murehuttivat, kun useat heränneet olivat niiden nojalla päättäneet erota seurakunnan yhteydestä ja pitää jumalanpalvelusta omissa kodeissaan. Vastustaaksensa tuollaisen lahkolaisuuden turmiollisia seurauksia ja säilyttääksensä Jumalan pyhää sanaa oikeassa valossaan kirjoitti W. 1742 mainion postillansa, joka painettiin Tukholmassa 1747—1749 kahdessa osassa nimellä *Pyhä Evangeliumillinen Valkeus taivaallisesa opisa ja pyhäsä elämäsä* ja josta uusia painoksia on ilmestynyt 1836—8 ja 1848 sekä ruotsalainen käännös 1853—6. W:n saarnat ovat lähteneet rauhalla ja rakkaudella täytetystä sydämmestä ja meidän päiviimme asti olleet hurskaille sieluille rakkaina. W:n toisesta kirjasta *Yxi tarpellinen coetus ja tutkistelemus rippivän canssa*, joka ilmestyi Tukholmassa 1762, on niin ikään useampia painoksia ilmestynyt. (Akiander, Rel. rör. V). J. R. A.

Wegelius, Martin, säveltäjä, on syntynyt Helsingissä 10 p. Marrask. 1846; isä oli yliopiston kamreeri Aadolf Vilhelm W., äiti Sofia Charlotta Wendell. Tuli ylioppilaaksi 1864 ja fil. kandidaatiksi sekä maisteriksi 1869. Toimittuansa jo 1860-luvun viimeisinä vuosina Helsingissä laulunopettajana ja johtajana, tutki W. 1870—78 musiikitaidetta Wien'issä ja Leipzig'-issä, nauttien viimemainitussa paikassa varsinkin E. F. Richter'in opetusta; sittemmin hän vielä 1877—78 teki matkustuksen Leipzig'iin ja München'iin. Ulkomaanmatkustustensa jälkeen hän on Helsingissä vaikuttanut musiikinopettajana, ollen m. m. laulunopettaja monissa Helsingin opistoissa ja monta vuotta johtajana ylioppilasten akatemiallisessa lauluyhdistyksessä; oli suomalaisen operan orkesterinjohtaja 1878—79 ja tuli 1882 silloin perustetun Helsingin musiikiopiston johtajaksi. Hänen tekemiänsä sävellyksiä löytyy painettuna muutamat kappaleet laulukokoelmassa „Det sjungande Finland“ sekä erikseen vihko pianokappaleita *Minnen från en dag i Sachsiska Schweiz* (1872). Hänen muut teoksensa, joita on eri tilaisuuksissa soitettu, ovat: *uvertyyri Daniel Hjort'iin*, eräs *Rondo-fantasia* pianolle ja orkesterille, orkesterin säestämälle sololaululle ballaadit *Ungmön i lunden* (Neitonen lehdossa) ja *Mignon*, sekä kööriä ja orkesteria varten sävelteokset *Kuudes päivä Toukokuuta*, kantaati Runeberg'in muistoksi, *Jouluyö* ja *Promotioni-marssi*, ynnä vähempiä köörejä ja laulukappaleita. Kirjoituksia ja arvosteluja soitannollisista ynnä kaunokirjallisista aineista on W. tehnyt Helsingfors Dagblad'iin sekä Finsk Tidskrift'iin. — Hän nai 1873 Hanna Bergroth'in.

Wegelius, Henrik, pappi, valtiopäivämies, syntyi 1735 Lokak. 3 p. Sodankylässä, jossa hänen isänsä Mikkelin provasti Henrik W. silloin oli kappalaisena; äidin nimi oli Maria Fellman. Nuori Henrik tuli yli-

oppilaaksi 1749 Upsalassa ja 1752 Turussa, jossa Samuel Chydenius'en johdolla 1754 väitteli *De oeconomia et moribus incolarum Lapponiæ Kimiensis* sekä maisterin arvoa varten *Om möjeligheten och nyttan af beqvämare båtfart i Kimi elf.* V. 1755 hän Hernösand'issa vihittiin isänsä apulaiseksi Sodankylään ja nimitettiin sam. v. Hietaniemen kappalaiseksi Ylitornion pitäjässä, vihittiin 1757 filos. maisteriksi Turussa ja nimitettiin 1758 Utsjoen ja Inarin sekä 1765 Vähänkyrön kirkkoherraksi. Valtiopäivillä 1760 oli hän Lapinmaan papiston, 1772, 1786 ja 1789 Pohjanmaan papiston edusmiehenä, sai 1787 teologian professorin sekä provastin arvonimen ja oli 1790 kolmantena vaalissa 3:nteen teol. professorinvirkaan Turun yliopistossa. W. kuoli 1791 Huhtikuun 13 p., jättäen leskeksi vaimonsa Magdaleena Kristiina Falander'in, joka jo ennen oli ollut naituna Vähänkyrön edelliselle kirkkoherralle Henrik Wallenborg'ille. — W. julkaisi Ruotsin tiedeakatemian toimituksissa 1759: *Berättelse om en jordbäfning i Kemi Lappmark natten mot Nyårsdagen 1759* ja *Utdrag af Meteorologiska Observationer, hållna år 1758 i Utsjoki.* Hänen suomentamansa on Fr. Mozelius'en *Neuvo maan viljelemisestä yhteiselle kansalle,* pain. Vaasassa 1778.

J. R. A.

Welin, Juhana, professori, oli kirkkoherran Juhana Velinus'en ja Birgitta Pietarintytt. Melartopæus'en poika; tuli Turussa ylioppilaaksi 1724, seppelöitiin 1729 toisessa kunniasijassa maisteriksi ja palveli 1732—35 adjunktina sekä sihteerinä yliopistossa. Tähän aikaan hän kerrotaan esittäneen ensimmäisenä yliopistossamme Wolff'in silloin uutta filosofiaa. Mutta 1735 lähti hän pitkälliselle ulkomaanretkelle; oleskeli ensin kaksi vuotta Tukholmassa ja matkusti sitten Pariisiin sekä Italiaan. V. 1738 hän nimitettiin logiikin ja metafysiikin professoriksi Turkuun, mutta ei näy koskaan hoitaneen professorinvirkaansa. Oleskeliko hän seuraavat vuodet yhä Pariisissa, vai kävikö hän Ruotsissa ja talvella 1742—43 kenties Turussa, ei ole aivan selvillä. Mutta v:n 1744 alussa hän luultavasti Pariisissa hukkui kamalalla tavalla, joutuen tulipalon uhriksi. Tästä tapahtumasta ei löydy kuitenkaan aivan varmaa tietoa, vaan on olemassa eräs kertomus, että häntä olisi monta aikaa myöhemmin nähty munkkina Italiassa. Hän pidettiin lahjakkaana ja etevänä miehenä, ja on kirjoittanut kreikan ja latinankielisiä runokokeita sekä ruotsinkielisiä tilapäärunoelmia, joita on painettu pari kappaletta Turussa 1732. Jonkunmoista mainetta on saavuttanut eräs pitkällainen runollinen harjoitelma, jonka aikakauden makua kuvaava taiteellisuus on siinä että jokainen rivi sisältää ruotsalaisen sanan „knut“ (solmu tai nurkka), kirjoitettu erästä tapausta varten, koska kaksi korkeasukuista henkilöä „solmittiin yhteen kirkon siteellä“. (Tengström, Chronol. Ant.; tie leseuran Förhandl. XV, y. m.)

Weman, Kaarle Kustaa, provasti, dosentti Suomen kielessä, runoilija, syntyi Lamminniemen talossa Liperissä 1740 Lokak. 14 p. Isä, henkikirjoittaja Suomen Karjalassa Kustaa Weman († 1768), oli käskystä Lappeenrannan sodan aikana menestyksellä nostattanut rahvasta maakuntaa puolustamaan, mutta se „kunniallinen palkinto“, jonka vapaherra Stjernstedt maaherrana oli hänelle siitä luvannut, jäi unohduksiin. Äiti Anna Margareeta Freese oli Karjalan tuomarin Lauritsa Freese'n tytär. Luettuansa useiden kotiopettajain johdolla ja vähän aikaa Rantasalmen triviaalikoulussa Weman tuli 1754 Porvoon lukioon, keväällä 1760 ylioppilaaksi Turussa, maisteriksi 1766. Jo seur. v. julkaisi hän väitöskirjan *De convenientia linguarum Hebreæ et Fennicæ I* ja nimitettiin sen johdosta 1768 dosentiksi Suomen kielessä, jona oli ensimmäinen Suomen kielen opettaja yliopistossamme. Tuossa virassa näkyy hän lukuvuonna 1771-72 selittäneen yleisen ja varsinkin suomalaisen runouden luonnetta, mutta tämä palkaton opettajatoimi tuskin saattoi häntä kauan tyydyttää; vv. 1772—4 hän yliopiston ohjelmissa ilmoitetaankin poissaolevaksi. Jo syksyllä 1766 oli W. perintöprinssin, sittemmin kuningas Kustaa III:nnen häiden johdosta pitänyt Turun yliopistossa suomalaisen runomittaisen puheen *Riemu-runo Suomalainen, virsi veisattu] Turusa,* jonka hän itse painatti, ja Turun sanomissa 1771 niin ikään suomeksi julkaissut valitusrunon Aadolf Fredrik kuninkaan kuolemasta. V. 1772 taasen piti hän kruunausjuhlan johdosta Tukholman raastuvassa runomittaisen *Ilopuheen* ja painatti sam. v. sekä sen että lyhyemmän runon hallitusmuutoksesta rinnakkaisella ruotsinnoksella varustettuina. Syksyllä 1774 W. Upsalassa suoritti papintutkinnon ja vihittiin ylimääräiseksi saarnaajaksi keveään rakuunarykmenttiin, josta seuraavassa Helmikuussa siirrettiin kunink. henkivartiaväkeen, ja nimitettiin Toukokuussa tämän rykmentin pastoriksi. Hänen tässä virassa ollessa, Södermanlannin ja Itägötinmaan herttuat, prinssit Kaarle ja Fredrik Aadolf, 1775 ja 1776 käyttivät häntä opettajananssa Suomen kielessä ja itse W. kiittää sitä suosiota, jota sekä kuningas että herttuat hänelle tähän aikaan osoittivat. Elokuussa 1776 W. nimitettiin Kemiön kirkkoherraksi, jona pysyi kuolemaan asti. Siellä hän ei kuitenkaan näy menestyneen; v. 1779 erotettiin emäseurakunnasta Vestanfjerd'in kappeli ja silloin syntyi pitkällisiä riitoja papiston palkoista. Syytä ilmoittamatta W. vaan valittaa että alusta saakka hänen uudet sanankuulijansa, milloin salaa, milloin

julkisesti, alkoivat hänestä kannella asianomaisille. Tuota vainoa sanoo hän kestäneen aina v:een 1788 asti, jolloin hän pahasti sairastui. Kivulloisuudestaan hän kuitenkin jälleen virkosi. Hän saarnasi ruotsiksi Turun pappeinkokouksessa 1791 ja nimitettiin valittuna lääninprovastiksi 1792. Seuraavana vuonna oli hän provastikuntansa edustajana Upsalan riemujuhlassa. Opetuksen parantamiseksi Kemiön pitäjänkoulussa, jonka valtiokansleri Aksel Oxenstjerna oli perustanut 1649 ja joka on Suomessa vanhin laatuansa, erotettiin W:n toimesta 1798 pitäjän apulaisen ja pitäjän kouluttajan virat, jotka siihen asti olivat olleet yhdistetyt. W. kuoli 1803 Helmik. 15 p. V. 1775 hän oli nainut Anna Briita Stare'n, joka oli teurastajan tytär Tukholmasta. — W:n runot, joita hän myöskin painatti 1794 äitinsä ja sisarensa kuoleman johdosta, ovat luontevasti sujuvia; luultavasti oli hän jo lasna Karjalassa tottunut runoja kuulemaan. Suurempaa runolahjaa hänellä ei kuitenkaan ollut; omituisia hänen runoudelleen ovat kuvat ja vertaukset, joita hän runsaasti käytti. (Finl. Minn. Män I; Krohn, Suomenkiel. runollisuus; omatekemä elämäkerta Kemiön kirkon arkistossa).

J. R. A.

Werander, Kaarle Kustaa, pappi, syntyi 28 p. Toukok. 1705 Lapväärtin pitäjässä, jossa isä, maisteri Jaakko W., oli kirkkoherra. Äiti nimeltä Maria Wassbom oli kauppiaantytär Vaasasta ja naitiin sittemmin kauppias Forsström'ille. Vanhempainsa kanssa W. lapsena sai muuttaa Ruotsiin ison vihan tähden ja nautti siellä yksityistä opetusta sekä kävi Vesteros'in lukiossa. V. 1722 hän tuli ylioppilaaksi Turkuun ja 1726 filosofian maisteriksi. Papiksi vihittynä 1727 hän määrättiin Pohjanmaan jalkaväen rykmentin pastoriksi; v. 1735 hän tuli Kokkolan kirkkoherraksi ja 1740 provastiksi; samana vuonna hän valittiin valtiopäivämieheksi ja tuli sekreetivaliokunnan, puolustus-, pöytäkirja- ja valitusvaliokuntien jäseneksi; samoin hän 1742 oli edustajana pappissäädyssä ja useissa valiokunnissa. Seuraavana vuonna W. tuli Simtuna'n ja Altuna'n kirkkoherraksi ja muutti Uplantiin; v. 1750 hän sieltä siirtyi Tukholmaan suomalaisen seurakunnan kirkkoherraksi, johon sanotaan pyrkineen toivossa päästä Suomeen takaisin piispaksi. V. 1760 hän taas oli valtiopäivillä, ja tuli silloin valitsijamieheksi, sekreetivaliokunnan jäseneksi y. m. W. näkyy nauttineen säätyveljiensä, tahi ehkä oikeammin hattupuolueen suurta luottamusta, tuli 1750 ja 1765 pankinvaltuusmieheksi, oli vähän aikaa valtuusmiehenä teollisuuskonttorissa, ja tuli 1768 Lund'in yliopiston riemujuhlassa jumaluusopin tohtoriksi. Hän kuoli 3 p. Jouluk. 1771. V. 1728 hän oli nainut kirkkoherrantyttären Kristiina Birgitta Sand'in, ja tämän kuoltua hän nai kanslianeuvoksen Reinhold Kustaa Modée'n lesken Hedvig Eleonoora Lindhjelm'in. (Åbo Tidn. 1778; Strandberg, Herdaminne; Fant & Låstbom, Herdaminne, y. m.)

E. G. P.

Werwing, Josef, insinööri, syntyi Uuskaarlepyyssä 3 p. Toukok. 1814. Vanhemmat olivat kruunun-rakennusmestari ja inspehtori Josef W. ja Margareeta Nordbrant. Yhdentoista-vuotiaana rupesi W. oppilaaksi koskenperkaus-virastoon, pääsi ylioppilaaksi 1829 sekä sam. v. kadetiksi mainitussa virastossa. Isän virastonpäällikkö vapah. K. v. Rosenkampff (ks. häntä) näkyy neuvoneen nuorukaista tälle elämänuralle ja sillä sittemmin autelleen häntä. W. korotettiin 1833 konduktööriksi, 1837 aliluutnantiksi, 1839 luutnantiksi ja 1841 kapteeniksi. Vv. 1842 ja 1845 kävi hän julkisista varoista saadulla apurahalla Ruotsissa katsellaksensa siellä löytyviä kanavarakennuksia ja tuli 1846 Saimaan kanavan työnjohtajaksi. Tähän kanavarakennukseen on siis W:n muisto liittynyt. Harvinaisen taidokkaasti ja vireästi johti hän työtä, joka olikin ehtinyt aivan lähelle loppuansa, kun hän sairastui virassa saadusta vilustuksesta ja kuoli Viipurissa 6 p. Elok. 1856. Hänen leskensä Charlotta Fredriika, synt. Lagervall, sai palkinnoksi miehen ansioista erään maaosan Rättijärven luona ynnä siinä olevia rakennuksia elinaikananansa pidettäviksi.

K. F. I.

Vesainen, Juhana, talonpoikainen sotapäällikkö Perä-Pohjassa Juhana III:n aikana, asui Vesan taloa Alakiimingin kylässä Iin pitäjässä. Keväällä 1589 hän otti mukaansa joukon urhollisia miehiä kotiseuduiltaan ja lähti kostamaan erästä ryöstöretkeä, jonka Venäläiset Vienan puolelta olivat tehneet Iihin, missä kirkko hädin tuskin oli saatu Vesaisen avulla pelastetuksi. Yöllä Pietarinpäivää vastaan V. nyt valloitti Kantalahden kaupungin, hävitti sitten Umman, Koudan ja Kieretin, ja ennätti parahiksi kotia pelastaaksensa omaa taloansa ja nuorta vaimoansa vihollisten käsistä, jotka sillä välin uudestaan olivat Pohjanmaahan samonneet. Sodan liekki yhä raivokkaammin leimahti äärimmäisillä pohjanperillä. V. mainitaan tällä välin käyneen kuninkaan puheilla Ruotsissa ja häneltä saaneen toimeksi valloittaa Jäämeren rantamaita. Syksyllä 1590 hän lähti liikkeelle, ja itse Joulupäivänä Suomalaiset valloittivat Petsingin monasterin, jonka munkit ja palvelijat tapettiin. Mutta kun retkikunta tästä kääntyi Kuolan kaupunkia vastaan, se kärsi tuntuvan tappion ja pakotettiin pakenemaan Tulomajokea myöden. Paluumatkalla V. sai surmansa Torniossa, missä eräs Ahma niminen vanki hänet ampui pyssyn luodilla kuoliaaksi. Kerrotaan, että Juhana kuningas kaatuneen sankarin urhotöistä run-

saasti palkitsi hänen leskeään. (Koskinen. Nuijasota). Y. K.

Wexionius, Mikael, aateloitu **Gyldenstolpe**, tiedemies, syntyi Smolannissa Pietteryd'in pitäjässä 19 p. Helmik. 1609. Vanhemmat olivat mainitun pitäjän kappalainen Olavi Olavinpoika ja Gunilla Erlandintytär. Veksiö'n koulusta pääsi W. Upsalassa ylioppilaaksi 1627 ja vihittiin maisteriksi 1632; teki sitten valtiokanslerin Aksel Oxenstjerna'n antamalla raha-avulla matkustuksen Saksaan ja Hollantiin ja luki hyvällä menestyksellä Wittenberg'in, Marburg'in, Gröningen'in ja Leyden'in yliopistoissa, ennen muuta valtio-oppia ja lakitiedettä. Palattuaan nimitettiin hän 1638 Veksiö'n koulun rehtoriksi sekä kaksi vuotta sen jälkeen filosofisen tiedekunnan ensimmäiseksi professoriksi Turun uuteen yliopistoon. Tullessaan 30 p. Toukok. 1640 tervehti hän Suomea sointuvalla latinaisella runoelmalla, jossa ylistää Suomen kansaa ja sanoo tahtovansa kuulua vast'edes siihen itsekin. Hänessä sai yliopisto lahjakkaan opettajan, jonka vertaisia tietojen laveudessa ja monipuolisuudessa löytyi harvoja siihen aikaan. Paitsi varsinaisia aineitansa, historiaa ja valtio-oppia, luki hän julkisesti lakitiedettä ja määrättiin 1647 entisen virkansa ohessa ylimääräiseksi lainopin professoriksi. V. 1650, 14 p. Kesäk., seppelöitiin hän, Suomessa ensimmäisenä, lainopin tohtoriksi; sitä arvoa oli Marburg'in yliopisto jo 1637 hänelle tarjonnut, mutta silloin hän ei ottanut sitä vastaan. Kuningatar Kristiina suosi suuresti W:ta: aateloi hänet 1650, lahjoitti hänelle tiloja ja puhui hänen eduksensa kirjeessä (18 p:ltä Jouluk. 1650) Turun hovioikeudelle, että hän pääsisi assessoriksi ensi avosijaan. Hovioikeus puolestaan ei rakastanut sitä että „muutamat ilman virkaehdotuksetta ja hovioikeuden tiedotta hovioikeuteen tungettaisiin", vaan jätti monta kertaa hänet kutsumatta, kunnes hän 1657 nimitettiin assessoriksi. Tässä virassa kuoli hän Turussa 28 p. Kesäk. 1670. — Harvat kirjailijat ovat vetäneet W:lle vertoja vaikutuksensa laveudessa. Hänen filosofiset teoksensa arvattiin hyvin ansiokkaiksi ja muutamia niistä luettiin yliopistossa kauan aikaa, niinkuin *Collegium Ethicum praecipuas quaestiones in generali philosophiae practicae parte occurrentes exhibens*, Turussa 1649, *Politica praecepta*, Tur. 1647, uusi painos 1657 nimellä *Politica ad modernum imperii Sveo-Gothici statum accommodata*, sekä *Philosophiae Practicae Pars Prior*, Tur. 1653. Historiassa ja maantieteessä hän on jättänyt jälkeensä tunnetun teoksen *Epitome descriptionis Sueciae Gothiae, Fenningiae et subjectarum provinciarum*, Tur. 1650, joka muun muassa sisältää ensimmäisen maantieteellisen ja tilastollisen kertomuksen Suomenmaasta, ja joka kauan oli ulkomaan oppineiden ainoa lähde tarkempaan sekä Ruotsin että Suomen tuntemiseen. Lakitieteellisissä teoksissaan hän koettaa, romalainen oikeus tutkimuksiensa perustuksena, valaista Ruotsin lainsäädäntöä; niihin kuuluvat *Fasciculus Juridicus*, Tur. 1651, ja *Paratitla in Jus Sueciae provinciale*, Tur. 1654—60, joka viimemainittu ei kuitenkaan valmistunut. Toisia väitöskirjoja ja puheita W. vielä on julaissut paljon (esim. *Natales Academiae Aboënsis*), kaikki ajan tavan mukaan latinaksi. Käsikirjoituksia löydettiin myös hänen kuolemansa jälkeen, mutta niitä ei ole painettu. — W. oli aatelisvallan ystävä ja ihailija, hänen oli epäilemättä melkoiseksi osaksi kiittäminen aikakauden mahtavia ylimyksiä niistä armonosoitteista, joita hän sai. Hänen kantansa käy selväksi siitä seikasta, että „politica"ssaan erottaa valtion välittömät alamaiset (aatelin) ja välilliset (aatelittomat säädyt). Pietari Brahe sanotaan katsoneen tätä kohtaa oivalliseksi, mutta päinvastoin kuningas Kaarlo X, joka, luettuaan Brahe'n kiittämää paikkaa, paiskasi kirjan seinään ja lausui: „Teillä on Gyldenstolpe'ssa hyvää tarkoittavainen mies teitä kohtaan, mutta ei varsin meitä kohtaan!" Yliopiston opettajana pidettiin W. suuressa arvossa; hän vaikutti omaan aikaansa suullisilla esityksillään vielä enemmän kuin kirjoituksillaan. Oli nainut Susanna Crucimontanus'en, provastin tyttären Smolannista, jonka kanssa hänellä oli kaksitoista lasta (ks. Gyldenstolpe). K. F. I.

Wexionius, Olavi, runoilija, oli edellisen veljenpoika. Mikael W:n veli, Olavi Wexionius vanhempi, syntyi Veksiö'ssä 1626, tuli Turkuun 1644 ylioppilaaksi ja 1650 maisteriksi, nimitettiin 1652 valtio-opin ja historian professoriksi Tarttoon, mutta sieltä hänen täytyi 1656 palata, ryöstettynä perin köyhäksi, Turkuun sotaa pakoon; kaksi vuotta sen jälkeen määrättiin hän lainopin professoriksi Turkuun, kuoli 1671. Hänen ensimmäinen vaimonsa oli piispa Petraeus'en tytär Katariina. Näiden lapsena Olavi W. nuorempi syntyi 1656. Hän väitteli Turussa maisterin arvoa varten 1680; pian sen jälkeen hän muutti Ruotsiin, jossa tuli lääninsihteeriksi Göteporiin. V. 1684 painatti hän Göteporissa runoelmakokoelman *Sinne-Afvel, Svenska tillfällighets-dikter*, joka kuului aikansa huomattavimpiin ruotsinkielisiin runouskokeisin verrattain sointuvan runomuodon ja kekseliään älyn kautta. Kumminkin ne yleensä ovat jotenkin tavallista lajia, ilman suurta alkuperäisyyttä tai huomattavampia ansioita, jotka olisivat voineet säilyttää niitä jälkimailman muistossa. W. näkyy nuorena kuolleen pian jälkeen v:n 1689. Hänen vaimonsa nimi oli Margareeta Sepelia. (Sv. Biogr. Lex. XX, y. m.)

Vhael, Pärttyli, suomalaisen kieliopin te-

kijä, syntyi 1667 Oulussa, jossa isä Gabriel (saksalaista sukuperää) oli kruununvoutina. Äiti oli nimeltään Elisabet Krögar. Nuori Vhael jäi aikaiseen orvoksi, tuli Turun yliopistoon 1684, yliopettajaksi Oulun kouluun 1689, vihittiin papiksi samana vuonna, muutti konrehtoriksi Vaasan kouluun 1692, määrättiin 1694 Riiassa majailevan Pohjanmaan rykmentin pastoriksi sekä samassa siellä olevan linnankonsistoorin jäseneksi. V. 1699 pääsi hän Ilmajoelle kirkkoherraksi ja oli 1704 valtiopäivämiehenä. Venäläisten tultua Pohjanmaalle läksi hän pohjoiseen päin pakoon, toimitti jonkun aikaa Ruotsin puolella kirkkoherran virkaa Kainuun pitäjässä (Kalix), mutta joutui 1717 Yli-Torniossa käydessään Venäläisten käsiin ja vietiin Turun linnaan vankeuteen. Mutta pian hän jälleen päästettiin irti ja asetettiin Saksan kielen taitonsa tähden saarnaajaksi Venäjän sotaväessä palveleville, siellä majaileville Saksalaisille. Joku aika sen jälkeen tuli hänelle vielä suurempi luottamuksen osoitus valloittajain puolelta osaksi. Suomen kenraalikuvernööri Galitsin näet määräsi hänet 1719 koko Pohjanmaan provastiksi, antaen hänelle samassa Vaasan kirkkoherran paikan sekä tulot Ilmajoen kirkkoherrakunnasta lisäksi. Rauhan tultua palasi V. entiseen virkaansa Ilmajoelle, mutta kuoli 1723 äkkiä halvaukseen, par'aikaa ollessaan Tukholmassa valtiopäivillä. Hän oli naimisessa Margareeta Fordell'in kanssa.

Vhael oli harras Suomen kielen rakastaja, fennofilos sen ajan puhetavan mukaan. Hän oli sen syvältä tutkinut ja kirjoitti *Suomen kieliopin*, jonka leski hänen kuoltuaan painatti 1733. Tämä teos oli suuri askel eteenpäin kielemme tuntemisessa. Edelliset kieliopin-tekijät olivat väkisin ahdanneet kielemme muodot sille kokonaan sopimattomaan Latinan kieliopin kaavaan. Mutta n. 1700 noussut arvelu Suomen ja Hebrean kielien sukulaisuudesta oli kuitenkin, vaikka itsessään aivan perätön, tuottanut sen hyvän, että se vapautti tuosta Latinan orjuudesta ja antoi tilan vapaammalle, luonnollisemmalle kielemme käsitykselle. — Paitsi sitä Vhael myös on kirjoittanut liikuttavan runon, jossa kuvaa isonvihan kauhuja ja rukoilee Kaarle XII:tta pian palajamaan.

J. K.

Wibelius, Olavi, maaherra, oli Ruotsalainen syntyperältään. Isä, Niilo W., oli talonpojan poika Viby'n pitäjästä Nerikessä ja tuli vihdoin Södertelje'n kirkkoherraksi; äiti Ulriika Lindqvist oli hänkin Ruotsista kotoisin. Olavi W. syntyi 1752, Helmik. 10 p., jäi 16-vuotiaana orvoksi ja sai siitä ajasta asti pitää huolta itsestään, tuli Upsalassa ylioppilaaksi v. 1774 ja läksi v. 1776 Turkuun, jossa tuli hovioikeuden auskultantiksi. Palveltuansa Suomessa erinäisissä lakimiehen toimissa muutamat vuodet, nimitettiin hän v. 1784 Turun ja Porin läänin sihteeriksi ja v. 1794 Karjalan laamanniksi. V. 1797 hän oli Suomen talousseuran perustajien joukossa sekä hoiti vv. 1797—99 sihteerinä seuran asiat. V. 1801 hän nimitettiin Turun läänin varamaaherraksi ja v. 1803 Savon ja Karjalan maaherraksi. Semmoisena hän osoitti taitoa ja kuntoa, mutta tuli; varsinkin 1808 vuoden sodassa kuuluisaksi. Samoin kuin muutkin maaherrat W. silloin sai sodan tähden kantaa monenkertaista kuormaa sotajoukkojen liikkeiden ja ylläpidon tähden, mutta uljaammin kuin kenties kukaan hän silloin piti aseettomien puolta, jonka tähden onkin kuvattu „Vänrikki Stoolin tarinoissa". Buxhöwden oli 2 p. Huhtik. annetussa julistuksessa kehoittanut suomalaisia upseereja jättämään Ruotsin armeijaa, uhaten että muutoin menettäisivät virkansa, palkkaetunsa ja omaisuutensa. 14 p. Huhtikuuta W. antoi rohkean vastauksen siihen, muistuttaen että lain turvaa oli luvattu kaikille aseettomille; hän ilmoitti, että maan lain mukaan kunkin tuli kärsiä omasta työstänsä, vaan ett'ei saisi syyttömän tavaraa tahi pesä-osuutta ottaa toisen velan maksoksi; hän lisäsi, ett'ei sopinut vaimoja ja velkojia rangaista sen tähden että suomalaiset upseerit muka olivat syylliset, eikä hän voinut omasta puolestaan muuta kuin lakia noudattaa. Venäläiset eivät sitten täyttäneetkään uhkaustaan, ja W. sai ennen kuukauden kuluttua vastaanottaa Sandels'in väkeä Kuopioon. Mutta syksympänä armeijan peräytyessä W. myöskin läksi pois, jättäen omaisuutensa vihollisten saaliiksi, ja tuli pakolaisena Ruotsin pääkaupunkiin. Toukokuun viimeisenä päivänä v. 1808 hän jo oli aateloitu ja sai seuraavana vuotena annetussa nimityskirjeessä nimen af Vibeli; sen ohessa hän sai 1000 riksin eläkkeen ja nimitettiin v. 1809 Vermlannin maaherraksi, josta kuitenkin erosi jo v. 1813. Ruotsin tiede- ja maanviljelysakatemia olivat kutsuneet hänet jäsenekseen; hallitus teki hänet pohjantähden kommendööriksi y. m. W. kuoli Karlstad'issa 1 p. Heinäk. 1823. Hän oli kahdesti nainut 1) Katariina Magdaleena Escholin'in, joka oli tuomari Jaakko E:n tytär ja 2) erään majurin tyttären Loviisa Margareeta Escholin'in. Lapsia hänellä ei ollut kummastakaan aviosta, eikä hän ollut kirjoituttanut itseään Ruotsin ritarihuoneeseen. (Collin, Lefnadsteckningar öfver de utmärktare personerna 1808 och 1809; Rancken, Johan Ludvig Runeberg och Fänrik Ståls sägner, y. m.)

E. G. P.

Wiik, Fredrik Juhana, tiedemies, syntyi Helsingissä 16 p. Jouluk. 1839; vanhemmat olivat Uudenmaan läänin arkitehti Eerik Juhana Wiik ja Gustaava Fredriika Meyer. Läpikäytyänsä Helsingin ruots. yksityislyseon, suoritti W. yli-

oppilastutkinnon 1859, tuli filosofian kandidaatiksi 1863, seppelöitiin seur. v. maisteriksi ja suoritti lisensiaatitutkinnon 1865. Vv. 1865—66 harjoitti hän mineralogisia opintoja ulkomaalla, varsinkin vuoriakatemiassa Freiberg'issä. V. 1867 nimitettiin W. mineralogian ja geologian dosentiksi ja kymmenen vuotta myöhemmin sai hän tämän tieteen professorinviran, joka, vaikka jo 1852 perustettu, silloin ensi kerran vakinaisesti asetettiin. W. on ollut uuttera ja varsin tuottelias työntekijä mineralogian ja geologian kaikilla aloilla. Varsinkin on hän antanut rikkaita lisiä Suomenmaan mineralogisten ja geologisten suhteitten tuntemiseksi. Hän on tehnyt useat tutkimusmatkat sekä omassa, että ulkomaalla, niinkuin Tyrolissa, Schweiz'issä, Franskassa, Englannissa y. m. Hänen tieteellisistä teoksistaan mainittakoon *Öfversigt af Finlands geologiska förhållanden I, II,* joista ensimmäinen osa on hänen professoriväitöksensä, *Bidrag till Ålands geologi, Om fossilierna i Ålands siluriska kalksten, Geologiska iakttagelser under en resa i Östra Finland, Iakttagelser under en resa i Schweiz och Tyrolen, Mineralogiska och petrografiska meddelanden I—VII* y. m. Enimmät teoksensa löytyvät Suomen tiedeseuran julkaisuissa, mutta tavataan myöskin, osaksi kokonaisina, osaksi kerrottuina ulkomaan aikakauskirjoissa. Mineralogian opetusta yliopistossa on W. edistänyt oppikirjalla *Mineralkarakteristik,* Hels. 1881. Yliopiston mineralogisten kokoelmain järjestämisessä ja enentämisessä on hänellä suuret ansiot. Suomen tiedeseuran jäseneksi tuli W. 1874, sen ohessa ovat hänet jäsenekseen kutsuneet useat ulkomaiset tieteelliset yhdistykset niinkuin Mineralogical Society of Great Britain, Mineralogische Gesellschaft in S:t Petersburg ja Geologische Reichsanstalt in Wien.

Wijkman, Juhana Henrik, valtiollinen seikkailija, oli syntynyt Porvoon kaupungissa v. 1698 paikoilla. Hänen vanhempiansa ei varmuudella tunneta; mahdollisesti isä oli eräs Jaakko Wijkman, joka siihen aikaan tavataan kauppiaana ja pormestarina Porvoossa. Ison vihan aikana oli nuori Wijkman joutunut pakolaisena Ruotsiin, siellä tullut ylioppilaaksi ja jonkun aikaa ollut ylimääräisenä virkamiehenä Turun hovioikeudessa, joka paon aikana piti istuntonsa Tukholmassa. Rauhanteon jälkeen hän siirtyi takaisin Suomeen ja tavataan sitten vv. 1731—40 Raahen kaupungin pormestarina, toimittaen sen ohessa ajoittain muitakin tuomarintoimia Pohjanmaalla. V. 1738 hän oli Raahen kaupungin edusmiehenä valtiopäivillä ja silloin myöskin jäsenenä sekreeti-valiokunnassa. V. 1740 Wijkman tuli kihlakunnan tuomariksi Pikku-Savoon, pakeni kaksi vuotta myöhemmin Venäläisten alta Ruotsiin, mutta palasi rauhanteon jälkeen entiseen virkaansa, jossa kuitenkin ennen pitkää joutui ikäviin rettelöihin, jotka olivat alkuna hänen seuraaviin onnettomuuksiinsa. Savon rahvaassa näet oli siihen aikaan tyytyvättömyys jotenkin suuri hattuhallituksen mielivaltaisista toimista, jotka tarkoittivat estää heitä kaupankäynnistä Pohjan kaupunkien kanssa. Kun sen ohessa v. 1748 tapahtui, että Savolaisten käskettiin myydä ja kuljettaa viljansa Degerbyy'hyn (eli Loviisaan), teki rahvas kihlakunnan-oikeuden pöytäkirjoihin vastalauseen tästä laittomasta verotuksesta. Heidän valituksensa meni hallitukseen asti ja asia, jonka toimeenpanijana oikeastaan näkyy olleen maaherra Henrik Wrede, tuli mitenkuten korjatuksi; vaan samassa nostettiin nyt W:ia vastaan kanne rahvaan yllyttämisestä. Peläten sitä mahtavaa virkavaltaa, jota hän oli suututtanut, W. saman vuoden lopulla pakeni rajan yli Viipuriin, jolloin hänen omaisuutensa Savossa pantiin takavarikkoon. Seuraavana kesänä hän tosin sai turvauskirjeen ja palasi Turkuun ja Tukholmaan, ajaaksensa oikeusjuttuansa. Mutta rahallinen ahdinko saattoi hänet silloin tarjoutumaan venäläisen lähettiläs-sihteerin, Juhana Simolin'in, asiamieheksi, ja rahoja saatuansa hän talvella 1750—51 kulki Uudellamaalla ja Savon puolella, tiedustelemassa ihmisten mielipiteitä ja valmistelemassa tulevia valtiopäivämiehen-vaaleja, joiden tarkoitus muka oli kukistaa hattujen valtaa. Nähtävästi W:n vaikutus oli kaikissa kohdin varsin vähäpätöinen; sillä hän oli viime vuosina jotenkin rentustunut. Mutta kun hallituksen valppauden kautta hänen juonensa ilmi saatiin, hän Toukok. 1 p. 1751 Turussa vangittiin ja asetettiin sitten erään Tukholmassa asetetun kanslia-oikeuston eteen, joka Elok. 12 p. tuomitsi hänen kuolemaan. Syysk. 7 p. 1751 hän mestattiin Tukholmassa Skants-tullin edustalla. Hänen puolisonsa, Kristiana Elisabet von Ackern, joka oli erään lehtori Jaakko von Ackern'in tytär Göteporista, pääsi kuuden kuukauden vankeudella. (Hist. arkisto IV.) Y. K.

Wiklund, Niilo, heränneissaarnaaja, oli talonpojan poika Ruotsin Ala-Kainuun pitäjästä, syntynyt 1732, tuli 1753 ylioppilaaksi Upsalaan, vihittiin papiksi 1765 ja määrättiin adjunktiksi Ylä-Tornioon, joka silloin kuului Hernösand'in hiippakuntaan. Täällä W. yhdessä kirkkoherran I. Grape'n kanssa oli erään uskonnollisen heränneisliikkeen johtajana, jonka kautta W. menetti virkansa. Yleensä he saarnasivat varsin ankarasti kaikkea mailmallista elämää vastaan, niin että valitettiin heidän liiaksi peloittaneen yksinkertaisia ihmisiä. Syytettiin heitä, että olivat sallineet intoilijain ja puhujien saada suuren vallan ja vaikutuksen seurakunnassa; ja vihdoin he oli-

vat kieltäneet antamasta pyhää ehtoollista muutamille sairaille, joilta olivat luulleet puuttuvan syntisyyden tunnetta ja kristillistä uskoa. Varsinkin he olivat riidassa Pajalan kappalaisen A. Wichman'in kanssa, joka oli kevytmielinen ja siveydessään veltto mies. Asiasta syntyi, molemmanpuolisten valitusten kautta, kiivaat rettelöt, pidettiin provastintutkimuksia ja keräjäjuttu nousi, joka Joulukuussa 1776 päättyi sillä ankaralla tuomiolla, että Wiklund villitsevästä saarnaamisestaan julistettiin kelpaamattomaksi hoitamaan papinvirkaa ja käskettiin lähtemään kahdeksassa päivässä pois seurakunnasta; hänen ystävänsä Grape tuomittiin korkeihin sakkoihin, samalla kuin myöskin heidän vastustajansa Wichman erotettiin virastaan. Wiklund tämän jälkeen ei saanut moneen vuoteen toimittaa papinvirkaa, vaan oleskeli enimmäkseen Tukholmassa; hän tuli vasta 1781 kappalaiseksi Ala-Tornioon. Täällä hän kuoli 1785, jättäen jälkeensä molemmissa seurakunnissaan rakkaan ja kunnioitetun muiston, joka eli vielä kauan aikaa hänen kuolemansa jälkeen. (Akiander, Rel. rör. V.)

Wildeman, Arvid Tönnenpoika, linnanhaltia, kuului nykyään aikaa sitten sammuneeseen suomalaiseen aatelissukuun, joka jo 1400-luvulla oli noussut huomatuksi. Ensimmäinen tunnettu suvun jäsen Pietari Lille, Tjusterby'n ja Atun omistaja, oli 1483 Tukholman linnan päällikkö ja tuli 1487 Maskun kihlakunnan tuomariksi. Tämän pojanpoika Tönne Olavinpoika mainitaan ensin käyttäneen nimeä Wildeman sukuvaakunan mukaan, jossa on tapparalla varustettu villi mies; hän tuli Viipurin linnanpäälliköksi 1573 ja kuoli 1584. Hänen poikansa oli yllämainittu Arvid Tönnenpoika W., joka kirjoitti itsensä Tjusterby'n herraksi ja huomattiin Sigismundon puoltapitäjänä. Hänen äitinsä oli Helga Slatte vanhasta aatelisesta Slatte-suvusta. Arvid Tönnenpoika joutuu julkisuudessa näkyviin ensiksi 1593, jolloin hän Klaus Fleming'in lähettilästen joukossa käy Puolassa kuningas Sigismundon luona hankkimassa Fleming'ille valtuuden vallitsemaan Suomessa. Tämän jälkeen syntyneessä Fleming'in ja Suomen aatelin taistelussa Kaarlo herttuaa ja neuvoskuntaa vastaan pysyi W. yhä uskollisena Fleming'in puolella. Hän tuli 1594 tuomariksi Porvoon lääniin, oli 1596 työssä rajan käymisessä Viipurin läänin ja Venäjän välillä ja allekirjoitti Turussa sam. v. tuon Suomen aatelin ja sotaväestön vastuukirjoituksen herttualle, jossa peittämättä liittyivät Fleming'iin ja Kaarlon uhkauksia vastaan vetivät esiin kuninkaan valtuuskirjan, mikä Fleming'illä oli. Kaarlon ensimmäisellä sotaretkellä Suomeen 1597 W. näkyy, samoin kuin monet muut, paenneen Viroon, mutta 1599 astuu hän taas huomioon suomalaisen laivaston amiraalina. Parempaa onnea hänellä ei kumminkaan ollut tässä asemassa, vaan laivasto joutui herttuan käsiin, paitsi muutamia aluksia, joissa itsekin pelastui Rääveliin. Luvan palata sai hän seur. v., sen jälkeen kuin oli tarjoutunut alistumaan, ja nyt hän näkyy vähitellen yhä enemmin voittaneen kuningas Kaarlon luottamusta. Tuli 1601 Follin'in linnanvoudiksi ja Kymin kihlakunnan sekä Pyhtään ja Elimäen pitäjien tuomariksi, seur. v. Viipurin linnan päälliköksi, sen lisäksi 1607 Karjalan sekä 1611 Käkisalmen läänin laamanniksi. Tämä suosio nousi vielä Kustaa Aadolfin hallitessa, jolloin sai päällikkyyden Savonlinnassa, Käkisalmessa ja Pähkinänlinnassa sekä kirjoitti Ruotsin valtakunnan edusmiesten joukossa Stolbovan rauhansopimuksen alle 23 p. Helmik. 1617. Sam. v. hän kuoli. Oli nainut Anna Hannuntyttären Björnram'in Isnäs'in kartanosta. (Anrep, Ättart.; Koskinen, Nuijasota; Sv. Biogr. Lex. XXII, y. m.)

A. G. F.

Vilho, Oskar Vilhelm, näyttelijä, syntyi kouluopettajan Vilhelm Gröneqvist'in ja Gustaava Nordlund'in avioliitosta 23 p. Tammik. 1840 Kuhmalahdella; vanhemmat olivat kumpikin talollisten lapsia. Oskar Gröneqvist eli Vilho, jonka nimen hän on näyttelijäksi ruvettuaan ottanut, kävi koulua Vaasassa ja Hämeenlinnassa, tuli ylioppilaaksi 1862. Harjoitettuaan näyttelemistaidetta jo Helsingissä, ruotsalaisen teaterin oppikoulussa, oli hän näytäntökautena 1863—64 oppilaana Tukholman kuninkaallisessa teaterikoulussa. Se mielenharrastus, mikä hänet veti näyttelemistaiteeseen, sai hänet myös ottamaan osaa 1860-luvulla Helsingissä tehtyihin suomenkielisiin näytäntökokeisiin (hän näytteli jo tällöin esim. Jeppe Niilonpoikana). Suoritettuaan kameraalitutkinnon tuli hän 1869 ylimääräiseksi kamarikirjuriksi senaatiin; mutta suomalaisen teaterin syntyessä jätti hän kokonaan virkauran ja antautui epävakaiseen taiteilijatoimeen, vaikka hänen oli taisteleminen taloudellista ahdinkoa vastaan ja auttaminen turvattomia sukulaisia. V. 1872 sitoutui hän suomalaiseen teateriin näyttelijäksi, jona oli kauan aikaa sen etevin miesluonteitten esittäjä. Hänen lukuisien rooliensa joukossa ovat esim. Topias „Nummisuutareissa“, Mattis „Puolan Juutalaisessa“, Harpagon „Saiturissa“, Mattias Ferner „Valapatossa“, piispa Nikolaus „Kuninkaan aluissa“. Samalla hän on ollut teaterin johtajana sen liikkuessa maaseutukaupungeissa, ja on eri ulkomaan kielistä esitettäviksi suomentanut kappaleita, niinkuin Molière'n „Lääkäri vastoin tahtoansa“, „Porvari aatelismiehenä“ ja „Luulosairas“ sekä Sheridan'in „Parjauspesä“. Tässä monipuolisessa toimeliaisuudessaan teaterin palveluksessa V:lla on ollut voitettavana

pitkällinen, yhä häntä ahdistava rintatauti, joka oli päässyt voimaan jo hänen ruvetessaan teateriin. Hän pani myös alkuun ja toimitti pilalehdet *Veitikka* 1871—72 ja *Pilkkakirves* 1881—82.

Wilke, Aadam, lahjoittaja, syntyi 1798 Syysk. 5 p. Lensun kylässä Vilkjärven kulmalla Lappeen pitäjässä. Isä oli talollinen Juhana Simunanpoika Kiiski, äiti Elisabet Eliaksentytär. Kotitalon karjaa paimentaessa kuluivat pojan lapsuuden päivät, kunnes hän hyväpäisenä pantiin 1811 Lappeenrannan kouluun, jossa rehtori katsoi pojan isältä perityn sukunimen sopimattomaksi ja nimitti hänen Wilke'ksi kotiseudun mukaan. Käytyään vielä pari vuotta Viipurinkin koulua W. varattomuutensa tähden luopui opinteiltä ja pääsi Hackman'in kauppakonttoriin, jossa sitten kirjanpitäjänä hiljaisuudessa vietti elämänsä päivät. Todistuksena W:n perityistä runollisista lahjoista, joita hän kauppaurallakin viljeli, on m. m. innostunut runonsa Suomen ensimmäiselle höyrylaivalle Ilmariselle (ks. Arppe, N. L.), painettu Viipurin Sanansaattajassa 1833. W. oli yksi Viipurin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran 14:stä perustajasta ja neljä päivää ennen kuolemaansa 1847 Maalisk. 28 p. hän testamentissaan tälle seuralle määräsi kaiken omaisuutensa, yli 11,000 ruplaa; niiden koroilla oli Viipurin, Lappeen taikka jossakin muussa naapuri-pitäjässä kannatettava kansakoulu, jossa Suomen kielellä opetettaisiin m. m. maanviljelystä. Pieniksi katsoen noita varojansa lausui W. toivomuksen että muut rahastoa kartuttaisivat äidinkielen ja isänmaan hyödyksi. „Minun nimeni unohtukoon", lausui hän vihdoin, „sillä ei se mitään ole joka istuttaa, eikä se joka kastaa, vaan Hän joka kasvun antaa." W:n ystävät kuitenkin pystyttivät hänelle kauniin hautapatsaan ja Viipurissa perustettiin ~~hänen~~ rahastonsa koroilla „Wilken alkeiskoulu käytännöllisiä tieteitä varten", jonka säännöt vahvistettiin v. 1859. (Finl. framst. i teckn.). J. R. A.

Willebrand, von, Ernst Kustaa, karoliini, oli kapteeni Ernst Fredrik von W:n ja erään Stjernstråle'n poika, syntyi Liivinmaalla 3 p. Toukok. 1680, meni v. 1698 tarjokkaana sotapalvelukseen ja oli vänrikkinä Narvan puolustajien joukossa 1700. Luutnantiksi nimitettynä 1703 hän seuraavana vuonna oli läsnä Narvan toisessakin piirityksessä, jolloin tuli pahasti haavoitetuksi, kohosi asteettain Porin rykmentissä majuriksi, jonka jälkeen 1713 tuli Turun läänin jalkaväen everstiluutnantiksi. Napuen taistelussa hän tuli vangiksi ja vietiin Kostromaan, josta palasi 1722. Kotiin tultuansa hän ensin sai tyytyä majurin palkkaan, mutta tuli 1739 erään pestatun rykmentin everstiksi ja Lappeenrannan päälliköksi; oli osallisena Lappeenrannan taistelussa 1841 ja tuli taas vangiksi. V. 1741 hän kohosi Turun jalkaväen everstiksi ja sai pyynnöstä eronsa sotapalveluksesta 1749, kun oli uljuudella ja kunnialla palvellut yli 50 vuotta. W. kuoli 6 p. Tammik. 1751. Hän oli nainut maaherra Lauritsa Creutz'in tyttären Eleonoora Marian. E. G. P.

Willebrand, von, Ernst Kustaa, virkamies, edellisen pojanpoika sekä saman nimisen kapteenin ja Sofia Katariina Jägerhorn'in poika, syntyi 1751, meni sotapalvelukseen, jossa kohosi everstiluutnantiksi asti, tuli 1787 Uudenmaan ja Hämeen vara-maaherraksi ja palveli sotakommissariaatissa 1788—90, jolloin kuuluu suuresti rikastuneen. V. 1790 hän tuli Turun ja Porin läänin maaherraksi ja valtiosihteeriksi armeijan asioita varten, josta erosi 1792 kenraalimajurin arvolla; 1806 hän sai eronsa maaherranvirastansakin. W. oli ollut 1792 Gefle'n valtiopäivillä sukunsa edustaja ja korotettiin 1806 vapaherraksi. W., joka kansan seassa oli tunnettu nimellä Prekkajakku, oli aikoinaan Jokioisten kartanon omistaja ja harjoitteli hyvin laajaa eikä aina ylen rehellistä kauppaa. V. 1808 hän ensimmäisten joukossa saavutti Venäläisten ystävyyttä ja sai heti sodan alussa Annan tähden ensimmäisen luokan; Porvoon valtiopäivillä hän tuli siviili- ja talousvaliokunnan jäseneksi, ja teki useampia ehdotuksia, joista Suomenmaan vastaisen sotalaitoksen järjestämisestä on varsin lavea ja merkillinen. Valtiopäiväin vielä kestäessä W. kuoli Turussa 25 p. Kesäk. 1809. Hän oli nainut Vendla Gustaava von Wright'in; pojista yksi, Ernst Fredrik, kirjoitettiin Ruotsin ritarihuoneen kirjoihin vapaherraksi, mutta karkasi vihdoin petollisena velanottajana; tyttäristä yksi naitiin seuraavalle. E. G. P.

Willebrand, von, Aadolf Fredrik, virkamies, edellisen serkku sekä majuri Kaarlo Juhana von W:n ja Agnes Lilljestjerna'n poika, syntyi 1766, Maalisk. 24 p., suoritti Turussa ylioppilastutkinnon 1782, oltuansa sitä ennen pari vuotta sotaväessä; palveli muutamia vuosia Tukholmassa ja tuli 1805 laamanniksi Turun ja Porin laamannikuntaan. Ollessaan 1800 Norrköping'in valtiopäivillä valittiin hän lakivaliokunnan jäseneksi ja määrättiin kahdesti pankin ja valtakunnan velkakonttorin reviisoriksi; vv. 1806—07 hän oli Suomen talousseuran esimiehenä. Kaikkien säätyjen Porvoon valtiopäivilla antaman puoltosanan johdosta W. 1809 tuli silloin perustetun senaatin oikeusosaston jäseneksi; 1814 hän tuli Pietariin sikäläisen suomalaisen komitean jäseneksi ja 1822 Turun hovioikeuden presidentiksi, sekä määrättiin myöskin esimieheksi siihen toimikuntaan, jonka tuli korjata 1807 vuoden lakikoelmaa. Taidosta ja rehellisyydestä kunnioitettuna W. oli saanut hallitukselta useita

suosionosoituksia; 1830 hän lapsineen perillisineen korotettiin vapaherraiseen säätyyn (ritarihuoneen n:o 33). Erottuansa virastaan 1832 W. kuoli Turussa 15 p. Helmik. 1845. V. 1815 hän oli nainut serkkunsa, maaherra Ernst Kustaa von W:n tyttären Vilhelmiina Albertiinan, joka sitä ennen oli ollut naimisissa kenraalimajuri August Fredrik Palmfelt'in kanssa. Vanhin poika Ernst Kaarlo Aadolf, synt. 1820, palveli vv. 1854—55 Krimillä ja Sevastopolissa, tuli 1863 Suomen sotaväen ylitarkastajaksi, 1867 kenraaliluutnantiksi ja sai eronsa 1871. E. G. P.

Winter-suvun edustajia tavataan Viipurin porvaristossa jo v. 1545 ja uskonpuhdistuksesta pitäin Viipurin hiippakunnan papistossa, mutta noiden vanhempien Winter'ien sukujohto on selvittämättä; tiedetään vaan että papeista ainakin muutamat olivat porvarien poikia Viipurista. Tätä nykyä on Suomessa kaksi Winter-sukua, molemmat nähtävästi saksalaista juurta. Toisesta kerrotaan että se on kotoisin „Vinetan saarista Itämeressä“ (kaiketi Wollinsaari, jolla Vinetan kaupunki muinoin oli); sieltä oli eräs Winter muuttanut Viipuriin ja hänestä polveutui Henrik Winter, joka tuli Viipurilaisena ylioppilaaksi 1697 ja kuoli Kiteen kirkkoherrana 1734 (ks. sukutaulu *). Saaren nimeenkin nähden epäiltävä toisinto kertoo että eräs hovipoika Winterfelt vanhaa aatelista sukua, oli Preussin hovista jonkun syyllisyyden tähden siirtynyt Vinetan saareen ja sieltä muuttanut Viipuriin, jossa kuoli pormestarina, jättäen jälkeensä Juhana nimisen pojan, joka vielä v. 1710 oli kirkkoherrana Viipurissa; tämän ainoan pojan sanotaan Kiteen kirkkoherran olleen, josta sukujohto on taattu. Suvun vaikutusalana on ollut paraasta päästä n. s. Vanha Suomi, ja useat suvun jäsenistä ovat palvelleet Venäjällä; Aadolf Henrik W., joka vihdoin kuoli Nurmeksen kirkkoherrana, julkaisi 1796 latinankielisen väitöskirjan senaikuisen Suomen Karjalan kreikanuskoisista seurakunnista ja Suomen kaartipataljoonan ylilääkäri Yrjö Kustaa W. on ensimmäisiä Suomen kielen viljelijöitä lääketieteen alalla. — Toinen Winter-suku polveutuu Juhana Kaarlonpoika W:stä, joka taisi olla kirjanpainajakisällinä Tartossa, kun piispa Gezelius vanhempi 1668 tilasi hänen kirjapainonsa hoitajaksi, jona pysyi kuolemaansa asti 1705. Sen ohella W. 1680 nimitettiin „kuninkaalliseksi kirjanpainajaksi Suomen Suuriruhtinaanmaassa“ ja sai muutamia vuosia myöhemmin 60 hopeatalaria palkkaa rukouspäivä- y. m. julistusten suomentamisesta. Kristiina nimisen vaimonsa kanssa W:llä oli kaksi poikaa: 1) Ertvin, kruununvouti, jonka sukuhaara tätä nykyä on selvittämättä, ja 2) Juhana, s. 1673, † 1765, kouluopettaja Uudessakaupungissa, jonka vanhin poika taasen, Juhana, s. 1709, † 1796, oli kappalainen Helsingin pitäjässä. Tämän poikia olivat kamarineuvos Arndt Juhana W. (ks. elämäk.) ja kommissionimaamittari Timoteus W., jolla avioliitossa Katri Serlachius'en kanssa oli pojat 1) Juhana Kustaa, s. 1776, † 1854, valtioneuvos ja Suomen pankin johtokunnan esimies, joka tarkastajana Turun läänin

---

* *Henrik Winter,*
Kiteen provasti 1713—34. V.: Elisabet Kyander.

- Henrik, Kiteen kappal., s. 1735, † 1780. Kolmesti nainut.
- Antero, Kiteen provasti, † 1785. Kolmesti nainut.
- Juhana, Pielisten nimismies, s. † 1785.
- Reinhold, vältvääpeli, † Lappeenrannan tappelussa 1741.
- Kaarle Henrik, Savitaipaleen provasti, s. 1716, † 1794. V.: Elis. Sofia Åberg.

- Antero, Juvan kappal., s. 1750, † 1824. V.: Anna Elis. Winter.
- Henrik, Liperin kirkkoh., s. 1752, † 1808. V.: Anna Pasanen.
- Henrik Juhana, rajaratsain, s. 1737, † 1785. V.: Märta Neiglick.
- Juhana Henrik, piirilääkäri, s. 1754, † 1824. Kahd. nainut.
- Kaarle Fredrik, valtioneuv., sotalääkäri, s. 1757.
- Abraham Reinhold, nimismies, s. 1759, † 1819. Kahd. nain.
- Herman Kustaa, sotalääkäri, s. 1761.

- Antero Henrik, Juvan kappal., s. 1781, † 1833.
- Kustaa, Joroisten kirkkoh., s. 1786, † 1837.
- Antero, Iisalmen nimismies.
- Kustaa, koll. assessori, s. 1802, † 1880.
- Juhana Reinhold, Antrean kappal. s. 1786, † 1858.
- Taavetti Maunu, eversti-luutn., s. 1809, † 1863.
- Aleksanteri Emanuel, hovineuvos, s. 1801, † 1878.

- Antero Henrik, kenraalimajuri, s. 1812.
- Yrjö Kustaa, pastori, s. 1817.
- Aadolf Maunu, Hartolan kirkkoh., s. 1828, † 1880.
- Antero, Kesälahden kirkkoh., s. 1741, † 1799. V.: Lov. Krist. Andersin.
- Yrjö Kustaa, Puumalan kirkkoh., s. 1742, † 1823. V.: Maria Loviisa Ursin.
- Henrik Juhana, Keltosten kirkkoh. 1771—91. V.: Anna Krogius.
- Jaakko Fredrik, maamitt. tirehtööri, s. 1760, † 1830, V.: Hedv. Dor. Ursin.
- Gabriel, Kiteen kappal., s. 1767, † 1832. Kahdesti nainut.
- Aleksanteri Eemil, eversti, s. 1827, † 1881.

- Antero Kustaa, luutn., s. 1770, † 1825.
- Aadolf Henr., Nurmeksen kirkkoh., s. 1772, † 1824.
- Yrjö Fredr., kruununvouti, s. 1777, † 1812.
- Eerik Vilh., pitäjän apul., s. 1786, † 1838.
- Kustaa, Puumalan kapp., s. 1774, † 1838.
- Antero, Puumalan prov., s. 1778, † 1848.
- Niilo Aadolf, Kosken kapp., s. 1781, † 1864.
- Kaarle Juhana, Taipalsaaren kirkkoh., s. 1790, † 1833.
- Antero, Kirvun kappal., s. 1804, † 1872.
- Gabriel, kouluopettaja, s. 1806, † 1840.

- Antero Abrah., nimismies, s. 1795, † 1875.
- Kustaa Aadolf, maamittari, s. 1801, † 1840.
- Eerik Antero, henkikirjoittaja, s. 1832.
- Yrjö Kustaa, sotalääkäri, s. 1825.
- Yrjö Antero, postimestari, s. 1828, † 1877.
- Antero Teodor, Koprinan kirkkoh, s. 1848.
- Henrik Juhana, postiekspeditööri, s. 1839.

ruotutasoitus-komiteassa 1806—07 sepitti uuden ruotujärjestyksen ja on laatinut matrikkelin Suomen siviili-virkamiehistä 1811—50, 858 sivua 4:o, joka, kuten toinenkin kreivi A. Armfelt'in perillisiltä saatu samanaikuinen, käsikirjoitettuna säilytetään yliopiston kirjastossa, sekä 2) Kaarle Arndt, s. 1786, † 1844, henkikirjoittaja Mynämäen kihlakunnassa. J. R. A.

Winter, Arndt Juhana, talouden harrastaja, syntyi 1744 Elok. 29 p. Tikkurilan rusthollissa Helsingin pitäjässä, jossa isä Juhana W. oli kappalaisena; äiti oli kauppiaan tytär Helena Elgman. W. tuli Porvoon lukiosta ylioppilaaksi 1766, ja seur. v. Helsingin lääninhallituksessa konttoristiksi, jona v:sta 1773 hoiti lääninkamreerin virkaa, kunnes 1775 nimitettiin henkikirjoittajaksi Mynämäen kihlakuntaan ja 1777 lääninkamreeriksi Turkuun, jona 1796 sai kamarineuvoksen nimen. V. 1798 tarjottua jäsenyyttä kunink. kamarikolleegissa hän ei vastaan ottanut. Pyydettyään 1811 virkaeron lääninkamreerin virasta, W. 1812 kutsuttiin kamaritoimituskunnan päälliköksi hallitusneuvostoon, mutta pääsi pyynnöstään s. v. siitä luottamusvirasta ja kuoli Ispoisten kartanossa Nummen pitäjässä 1819 Marrask. 13 p. — W:iä käytettiin useissa luottamustoimissa. V. 1799 oli hän jäsenenä Suomen koskenperkauksia valmistavassa komiteassa ja määrättiin sam. v. jäseneksi noiden perkausten johtokuntaan, jossa toimi v:een 1811 asti, ja kirjoitti laveita mietintöjä perkausasioissa. V. 1800 istui hän esimiehenä niissä läänin arviokomiteoissa, joita maaherra itse oli estetty johtamasta, ja Porvoon valtiopäivillä hän siviili- ja talousvaliokunnalle antoi tietoja maan kamarilaitoksesta ja tilijärjestyksestä. Hänen lausuntojansa kyseli hallitusneuvostokin ehtimiseen ja niissä W. useasti moitti säätyjen päätöksiä hätäisiksi ja mahdottomiksi noudattaa. Suomen maanviljelyksen ja elinkeinojen kehittäminen oli W:n mieliharrastuksia. Hän oli Suomen talousseuran perustajia ja seuran ensimmäinen rahastonhoitaja. Useiden maatilojen omistajana hänellä olikin paljon taloudellista kokemusta. Seuran kysymykseen 1800 pääesteistä maanviljelyksemme kehittymiseen W. kirjoitti lavean ja kiitetyn vastauksen, jossa hän muun muassa valitti Suomen maatilojen omistamista Ruotsissa asuvilta ja toivoi että papisto saarnoissaan muistaisi käytännöllisen elämänkin parantamista; vastaus herätti suurta huomiota ja mietintöjä sen johdosta kirjoittivat sekä Porthan että Tengström. Talousseuran toimituksissa painettiin W:n kirjoituksia: *Tankar i anl. af Lärobok i Hushålln. för Finska Bonden* 1816 ja *Anteckningar om Bien och deras skötsel i Finland* 1819. Turun historiallisessa museossa säilyy käsikirjoituksina kertomuksia W:n suonviljelyskokeista ja mehiläishoidosta Ispoisten ja Lofdal'in maatiloilla. Kivisiin mäkiin Ispoisten kartanon ympärillä kylvi hän noin 1806 metsänsiemeniä, ja nyt kasvavat Ispoisten mäet vahvaa metsää, mutta naapurien mäet ovat ihan paljaita kivikkoja. Painattamatta jätti W. myöskin tekemänsä ruotsinnokset Arndt'in Totisesta kristillisyydestä ja Gerhard'in Tutkistelemuksista. Hänen vaimonsa Margareeta Loviisa Werner oli kauppiaan tytär Turusta. (Spåre, Biogr. Ant.; käsikirjoituksia Turun hist. museossa). J. R. A.

Winter, Juhana Pietari, genealogi, lainoppinut, edellisen poika, syntyi Ispoisten säteritilalla Nummen pitäjässä 1788 Lokak. 2 p.; äiti kuoli kuukautta jälkeen poikansa syntymisen ja tämä usein valitti äidillisen kasvatuksen puutetta, jota syytti luonteensa yksipuolisesta kehityksestä. Kotona luettuaan sekä Mäenpään kartanossa Rymättylässä L. G. ja K. D. von Haartman'in ynnä J. F. Richter'in seurassa W. tuli ylioppilaaksi 1802 uusmaalaiseen osakuntaan, meni 1805 auskultanttina Turun hovioikeuteen, mitellen sitten sen virka-asteita, kunnes tuli assessoriksi 1818. Määrättiin 1822 jäseneksi yliopiston sääntöjen toimituskuntaan ja kolme vuotta myöhemmin hovioikeuden puolesta siihen kommissioniin, jonka tuli ehdottaa eläkelaitosta siviilivirkamiesten leskille ja orpolapsille. Nimitettiin hovioikeuden neuvokseksi 1825 ja istui sitten jäsenenä 1807-vuoden lakikokouksen tarkastuskommissionissa. V. 1831 W. kutsuttiin senaatin oikeusosaston jäseneksi ja sai valtioneuvoksen nimen 1839, mutta 1841 haki ja sai hän virkaeron sekä senaatista että hovioikeudesta. Hän asui siitä pitäin ja kuolemaansa asti jouluyönä 1872, naimattomana kun oli, hiljaista erakkoelämää Ispoisissa, käyttäen aikansa meteorologisiin, genealogisiin y. m. muistoonpanoihin sekä lakitieteellisiin kirjoituksiin, joista yksi side *Svensk Privaträtt*, toinen *Juridiska Anteckningar* y. m. säilytetään yliopiston kirjastossa. Enimmältään sanomalehdistöstä kerätty suuri genealoginen kokoelmansa, joka jo kymmenkunta vuotta on ollut valtioarkistossa käytettävänä, on todellinen aarreaitta Suomen ja osaksi Ruotsinkin säätyläissukujen tuntemiseen varsinkin tällä vuosisadalla. Lavea päiväkirjansa v:ilta 1812—72 ja kirjevaihtonsa m. m. L. G. von Haartman'in kanssa tämän Pietarissa ollessa ovat vielä perillisten hallussa. Karkean pinnan alla sykki tässä omituisessa, mutta tieteellisesti sivistyneessä miehessä hellä sydän ja moni oppivainen nautti aikanaan hänen apuansa. (Pinello, Enslingen på Ispois, Små berätt. III; Spåre, Biogr. Ant.) J. R. A.

Winter-Hjelm, Hedvig Charlotte, ks. **Raa-Winter-Hjelm.**

Wittenberg l. **Wirtemberg, Arvid,** sotapääl-

likkö, syntyi Porvoon pitäjässä 16:nnen sataluvun ensi vuosina; vanhemmat olivat Savonlinnan läänin maaherra, sittemmin Turun hovioikeuden assessori Hannu Wirtemberg von Debern saksalaista sukua, ja Magdaleena Schönfelt. Mentyänsä 1622 sotapalvelukseen, otti Arvid W. osaa sotiin Liivinmaalla ja Saksassa, kohoten kapteeniksi, aliluutnantiksi Hämeen-Uudenmaan ratsuväessä ja Kustaa Aadolfin kuoltua everstiksi eräälle pestatulle suomalaiselle ratsurykmentille. Oli läsnä Hameln'in, Nördlingen'in, Wittstock'in, Chemnitz'in, Pirna'n luona; Nördlingen'in onnettomassa ottelussa 1634 hän joutui vangiksi; Wittstock'in, varsinkin Suomalaisille, kunniakkaassa taistelussa 1636 hän maineella taisteli. Etujoukkoin päällikkönä hän Elokuussa 1639 löi pakoon unkarilaisen osakunnan. Kuollessaan uljas Juhana Banér 1641 määräsi Ruotsin sotajoukoille väliaikaisiksi päälliköiksi Ruotsalaisen, Suomalaisen ja Saksalaisen. Suomen mies oli silloinen kenraalimajuri Arvid Wittenberg. Itävaltalaiset hyökkäsivät nyt uusilla toiveilla Ruotsin armeijan kimppuun Wolfenbüttel'in luona 19 p. Kesäk., jolloin W. arvan kautta tuli päälliköksi ja heiltä saavutti täydellisen voiton. Lennart Torstenson'in tultua ylipäälliköksi, oli W. hänen paras apunsa. Sekä v. 1642 Leipzig'in että 1645 Jankowicz'in taisteluissa hän komensi oikeaa siipeä, ja hänelle tulee suureksi osaksi näiden voittojen kunnia. Kun sittemmin sairauden tähden Torstenson'in täytyi luopua päällikkyydestä, johti W. taasen väliaikaisesti armeijaa, mutta Kaarlo Kustaa Vrangel'in saavuttua hän sai johtoonsa eri Schlesiaan samoavan osaston. Kolmenkymmenen-vuotisen sodan viimeiset vuodet 1646—48 hän taisteli Schlesian sotatanterella, aina välistä tunkeuten Böhmiin ja Mähriin, Montecucculi'a y. m. itävaltalaisia kenraaleja vastaan. Viimemainittuna vuonna hän yhtyi H. K. von Königsmarck'iin, joka oli valloittanut osan Böhmin pääkaupunkia, Prag'ia. Täältä tehtiin yhäti partioretkiä vielä syvemmälle vihollisen maahan. W:n viimeisiä urotöitä oli kun hän 30 p. Elok. rynnäköllä valloitti Tabor'in, missä otti melkoisen saaliin, koska asukkaat lähitienoilta sinne olivat kalleimman omaisuuden muka turviin lähettäneet. Vestfalin rauha Lokakuussa 1648 vihdoin lopetti sodan.

Ruotsin kruununperilliseltä, sittemmin kuninkaalta, Kaarlo Kustaalta W. nautti erinomaista ystävyyttä, ystävyys, joka oli kalpain kalskeessa, miekkain melskeessä solmittu; Jankowicz'in tappelussa esim. oli Kaarlo Kustaa ollut W:n alapäälliköitä. Myöskin Kristiina kuningattaren armoa hän näkyy nauttineen. Maaliskuussa 1651 W., joka silloin oli tykistön kenraali, korotetaan Loimijoen vapaherraksi, Tammik. 3 p. 1652 Nyborg'in kreiviksi, jolloin kreivikunnakseen sai Jougion ja Uukuniemen pohostat (ei kummallakaan arvolla Ruotsin ritarihuoneesen sisäänkirjoitettu), 1651 valta- ja sotaneuvokseksi, 1653 Amaranter-tähdistön jäseneksi. Kaarlo Kustaan noustua valtaistuimelle kohosi W. vielä ylemmäs; Huhtik. 2 p. 1655 hän nimitettiin sotamarsalkaksi ja saman kuun 16 p. Pommerin käskynhaltiaksi. Puolan sodan syttyessä oli W. Kaarlo Kustaan oikea käsi. Ensimmäisen 17,000 miehen suuruisen osaston johtajana hyökkäsi hän Heinäkuussa 1655 kuninkaan edellä Puolan alueesen; häntä vastaan tullut puolalainen sotajoukko hajosi ja meni osaksi Ruotsin palvelukseen, voivodi-kunnat Posen ja Kalish tunnustivat Ruotsin valtaa. Sill'aikaa kuin kuningas valloitti Varsovan, eteni W. Krakovaa kohti; kun kuningaskin oli sen edustalle saapunut antautui tämä Puolanmaan toinen pääkaupunki W:lle Lokak. 7 p. 1655. Muutamia päiviä myöhemmin Koniespolski'n armeija, 12,000 miestä, W:n edessä vannoi Kaarlo Kustaalle uskollisuuden valan. Tämän jälestä W. määrättiin komentajaksi Varsovaan, jossa vähäisellä voimalla pian sai puolustaita koko Puolan sotajoukkoa vastaan. Mitä urhollisimman vastustuksen perästä täytyi W:n suostua antamusehtoihin 21 p. Heinäk. 1656; hänelle ja sotajoukolle, joka oli supistunut muutamaksi sadaksi, luvattiin vapaa lähtö, mutta sopimus rikottiin ja W. vietiin vankina Zamoisz'iin, missä seuraavana vuonna elämänsä päättyi. Eläessään oli W. itselleen ostanut erään hautaholvin Turun tuomiokirkossa, mutta hänen ruumiinsa tuotiin 1671 Puolasta Riddarholm'an kirkkoon Tukholmaan. Saksassa oli hän 1635 nainut erään saksalaisen neiden; rouva Anna Wirtemberg von Debern mainitaan v. 1653 eräässä keräjäjutussa niittymaista Loimaalla. (V. G. Lagus, Borgå-boerne Arvid Wittenberg etc., y. m.)

Wittfoot-suku oli aikanaan Turun rikkaimpia ja mahtavimpia kauppiassukuja; erittäinkin se on tuomiokirkon historiassa muistettava. Suvun kantaisä Joakim Wittfoot oli Hampurissa syntynyt; hänen vaimonsa Anna Margareeta Bugenhagen oli kauppiaan tytär Lybeck'istä ja sanotaan suorastaan polveutuneen Martti Lutheruksen isoisästä naispuolella. Naituansa asettui W. kauppiaana Lybeck'iin, jossa avioparilla oli paljon omaisuutta. Molemmat olivat luterilaisia ja hurskasluonteisia. Kun siis Lybeck Saksan sodan aikana joutui katolilaisten valtaan lähti pariskunta kahden lapsensa kanssa pakoon, kantaen kultarahoja vaatteihinsa neulottuina. Jalkaisin matkustettiin Pommeriin ja sieltä meritse Ruotsiin. Kun heistä Tukholma tuntui levottomalta ja varsinkin vaimo, jonka sukulaisia jo ennen näkyy asuneen Turussa

(ks. Spieker, Juhana), neuvoi miestänsä valitsemaan rauhallisempaa elinpaikkaa, niin päätettiin purjehtia Suomeen, ja matkalla lupasi perheen emäntä lahjoittaa kellon lähimpään kirkkoon, siinä mihin pysähtyisivät. Laiva saapui Turkuun ja laski rantaan sille paikalle, missä nyt on lääninlasaretti, mutta silloin oli pieni puukirkko, jota sanottiin Pitaalikirkoksi. Kello, jonka suvun kantaäiti miehensä kuoltua tuohon kirkkoon lahjoitti, taisi isossa vihassa hävitä, koska hänen poikansa Kristian 1723 valatti kirkkoon uuden kellon, jolla pitaalikirkon revittyä kolkattiin tulipaloissa, kunnes se 1827 vihdoin tuli tuomiokirkon palvelukseen. Saksan sodan tauottua tuotti Wittfoot Lybeck'istä laivansa ja muun omaisuutensa Turkuun. Siellä hänelle karttui suuri perhe; lapsista ainakin 10 kasvoi ikäisiksi. Tuomiokirkkoa jo suvun kantaisä suositteli lahjoilla. V. 1666 esim. hän sinne lahjoitti kastemaljan ja sarven, molemmat hopeisia, taekoristeisia ja kullatuita, sarven nimenomaan muistoksi Magdaleena tyttärensä vihkimisestä s. v. raatimies Vilho Joakiminpoika Wargentin'ille. Niinikään kuuluu pariskunta kirkkoon lahjoittaneen useita tauluja. Wittfoot'in kuoltua leski osti suvulle hautasijan alttarin alla oikealla puolen, jossa saksankielinen kirjoitus osoitti sen aseman, ja hänenkin kuoltuansa kaikki perilliset v. 1699 lahjoittivat tuomiokirkolle vainajain muistoksi 1000 talarin arvoisen alttaritaulun, joka kuvasi P. Ehtoollista, ristiinnaulitsemista ja ylösnousemista. Taulun puitteina oli kaksi pyörökaaren ylhäältä yhdistämää pilaria, joiden kannoilla seisoivat Pietarin ja Matteuksen pystykuvat ja ylempänä Joakim Wittfoot'in ja Anna Margareeta Bugenhagen'in muotokuvat; kaarella lepäsi kullattu karitsa voittolippuineen. Tuo alttaritaulu korjattiin 1819, mutta paloi 1827. Joakim Wittfoot lie aikanaan ollut Turun varakkain kauppias. Kun tuomiokirkkoa 1681 v:n palon jälkeen korjattiin, niin leskeltä lainattiin, kirkon hopeita ja muita kalleuksia panttaamalla, rahoja 8:n prosentin korolla. Pojista ovat varsinkin Hannu (ks. elämäkerta) ja Kristian lahjoittajina muistettavat. Suku oli viime vuosisadan alulla varsin laajaksi kasvanut; ison vihan häiriö karkoitti muutamat jäsenet Ruotsin puolelle. Mutta jo vuosisadan lopulla alkoi suku nopeasti harveta ja tätä nykyä se, vähitellen kadotettuaan varallisuutensakin, on sukupuuttoon kuolemaisillaan. * Tässä, kuten ylimalkaan muissakin Suomen suvuissa, on koottu varallisuus toiseen tai kolmanteen polveen hukkunut. J. R. A.

Wittfoot, Hannu, lahjoittaja, oli syntynyt 1650-luvun alulla Turussa. Vanhemmat olivat sikäläinen kauppias Joakim W. ja Anna Margareeta Bugenhagen. W:n opinnoista ei ole tietoa; häntä ei tavata Turun ylioppilaiden säilyneessä nimiluettelossa. Naimattomana kun pysyi hän nähtävästi isän kuoltua hoiti perittyä kauppaliikettä äitinsä puolesta ja mainitaan itsenäisenä kauppiaana vasta 1691, kun lainasi tuomiokirkolle kultaa torninhuipun viirin ja nupin kultaamiseksi. Hän oli rikas mies, nautti yleistä kunnioitusta ja hovioikeuden lie ollut tapana käyttää häntä välittäjänä rahaseikoissa, koska hän siltä sai suorituskomissaarin nimen; se oli hänellä jo v. 1710. W. on lahjoittajana piirtänyt nimensä Turun tuomiokirkon aikakirjoihin. Puhumatta hänen osallisuudestaan alttaritaulussa 1699 (ks. Wittfoot, suku), hän ison vihan jälkeen uhrasi suuria summia tuomiokirkon kaunistukseksi. V. 1727 hän lahjoitti kirkkoon mainiot urut, joissa oli 32 ääntä ja 2091 torvea; niiden rakentaja Juhana Cahman oli Ruotsalainen ja hinta 20,500 talaria. Urkujen keskellä oli kullatuissa puitteissa

---

* *Joakim Wittfoot,*
kauppias Lybeck'issä, sitten Turussa, s. 1620, † 1677. V.: Anna Margareeta Bugenhagen.

Henrik, kauppias Turussa, † 1698. V.: 1) Elina, 2) Marg. Starensköld.	Juhana, kauppias Turussa. Kahdesti nainut.	Hannu, hovioik. komissaari, † 1732.	Kristian, kauppias Tukholmassa.	Aadolf, kauppias ja raatimies Turussa, † 1708. V.: Anna Katri Terloff.	Anna, naitu pormestari Juh. Schäfer'ille.	Kustaa, kauppias Turussa, † 1726. V.: Katri Haveman.	Katri, † 1734, naitu kauppias Juhana Spieker'ille.

Kaarle, kauppias Turussa, sitten Örebro'ssa. V.: Saara.	Joakim, hovioik. assessori, † 1742. V.: Katri Elis. Wulfert.	Kaarle Kustaa, kauppias Turussa, s. 1736.	Juhana, kultaseppä Turussa. V.: Anna.	Kustaa Aadolf, kauppias Turussa, † 1758. Kahdesti nainut.	Hannu Henrik, kauppias Turussa, s. 1705, † 1778. V.: Barb. Pipping.	Joakim, kauppias Turussa, † 1749. V.: Magdal. Schele.

Hannu, tukkukauppias Tukholmassa.	Kaarle, ruukinomistaja Nerikessä.	Kustaa, ruukinomistaja Vermlannissa. V.: Kristiina Brandt.	Arvid, kauppias Bordeaux'ssa.	Aadam, rusthollari Merimaskussa, s. 1741, † 1806.	Tuomas, tukkukauppias Turussa, s. 1741, † 1804. V.: Ulr. Albert. Weisman.	Kustaa, kauppias, tilanomist. Taivassalossa, s. 1733, † 1807. V.: Saara Katri Tesche.	Magdal. Katri, naitu vuorineuvos Juhana Hisinger'ille.

Henrik Kustaa, kapteeni, Viasten omistaja Taivassalossa, s. 1764, † 1835. V.: Sofia Kristiina Malm.

Kustaa, taapikapteeni, Viasten omistaja, s. 1796, † 1874.	Arvid, kapteeni, Kaustion omistaja Taivassalossa, s. 1796, † 1869.	Aadolf, tullinhoitaja Kristiinan kaupungissa, s. 1810, † 1875.	Kaarle Eemil, kauppias Uudessakaupungissa, s. 1818, † 186-.

W:n muotokuva aikansa puvussa ja luonnollisessa koossa. Vahingoittuneina m. m. ukoniskuista urut viime vuosisadalla kolmesti korjattiin, vihdoin 1795 Hollannissa oppineen suomalaisen urkujen rakentajan Kaarle Thorenberg'in (s. 1743, † 1812) johdolla; v. 1827 ne paloivat poroksi. Veljensä Kristianin kanssa Hannu W. kirkkoon lahjoitti kaksi 60-haaraista kynttiläkruunua ja omasta puolestaan rahasumman, jonka korot olivat käytettävät kynttiläin ostamiseksi kirkon tarpeisin. Vielä säilyy tuomiokirkossa W:n lahjoittama kallis kulta- ja helmikoristeinen kaapu. Turun kaupungille lahjoitti W. 1732 testamentissaan 10,000 vaskitalaria, joiden korko oli köyhien hyödyksi käytettävä. Jättäen jälkeensä suuren omaisuuden W. kuoli naimattomana 1732 Elok. 2 p. — Yllämainittu veli Kristian W., joka kuoli naimattomana kauppiaana Tukholmassa, on tuomiokirkolle myöskin lahjoittanut kaksi kullattua hopeakannua, suuria haaraisia kynttiläjalkoja, kaksi hopeista rahalippoa ja messupukuja. (Lindman, Åbo domkyrka, y. m.).
J. R. A.

Wolff, Kaarle Kustaa, kauppias, laivaliikkeen harjoittaja, syntyi Noormarkun kappelissa Ulvilan pitäjää 27 p. Lokak. 1800, kuoli Tukholmassa 19 p. Heinäk. 1868. Hänen vanhempansa olivat Porin rykmentin soittokunnan johtaja Ludvig Diidrik Wolff († 1809) ja Briita Fellman († 1822). Ludvig Diidrik muutti tänne Ruotsinmaalta, vaan suku oli Saksasta kotoperää, missä hänen isänsä sanotaan olleen kauppiaana Hannover'in kaupungissa. Varattomuuden tähden Kaarle Kustaa W:n täytyi jo 10 vuotisena ruveta kauppapalvelijaksi, ensin Porissa, sittemmin Vaasassa, missä hän v. 1825 tuli porvariksi. Ensi vuodet harjoitti hän vaan tavallista puotikauppaa ynnä sen ohessa pientä kirjakauppaa ja kirjapainotointa, painattaen seudun ensimmäistä sanomalehteä „Wasa Tidning". Alussa 1830-lukua rakennutti hän yhdessä Vaasan kauppiaan Widmark'in kanssa kaksi laivaa, vaan molemmat hukkuivat tykkönänsä. Mutta tämä onnettomuus ei häntä masentanut. Päinvastoin hän nyt laivaliiketoimeen yksinomaisesti antautui ja rupesi jo v. 1834 rakentamaan laivoja omalle varallensa ja omalla veistämöllänsä, josta sitten hänen elinaikananansa 44 laivaa vesille lykättiin. Näistä oli 41 W:n omat ja niiden kantavuus 8552 lästiä eli nykyisen laskun mukaan 15,837 tonnia. Parhaasta päästä kulkivat W:n laivat rahdilla Väli- ja Mustameren välillä, mutta toisinansa, varsinkin viimeisinä vuosina, kun nämät rahdit tulivat vähemmin tuottaviksi, kävivät ne myöskin Länsi-Indiassa. Kun hän kuoli oli hänellä 24 laivaa ja niiden lästiluku 6177. — Kun W. 30 vuoden kuluessa vuosittain rakennutti yhden laivan, välistä kaksi tahi kolme, oli hän niin sanoaksemme kasvattanut itselleen oman veistomieskunnan, jonka jäsenet vihdoin niin tottuivat aina saamaan työtä hänen luonansa, että ne, kun työlomaa heidän mielestään välistä oli liiaksi kestänyt, miehissä tulivat hänen luoksensa ja ilmoittivat että he olivat vapaat työhön, kunhan vaan kauppaneuvos antaisi tiedon heille; — ja seuraus oli että uuden laivan pohjapuut taas teloille pantiin.

Paitsi suurta laivaliikettänsä — suurin, minkä ikinä kukaan Suomessa on harjoittanut — piti Wolff myöskin suolakauppaa, melkein yksin koko seudun varalle. Korjauksia tai muita syitä varten kotiinpalaavat laivat toivat, näethän, suoloja painolastina. — Enemmin kuin kolmekymmentä vuotta julkaisi hän vuosittain *Finlands Skepps-Calender*, joka sisältää laivaliikkeen tilastolle arvokkaita tietoja. — Niistä luottamuksen- ja kunnian-osoituksista, joita W. sai nauttia, mainittakoon: että hän v. 1851 sai kauppaneuvoksen arvonimen, että hän v. 1859 kutsuttiin jäseneksi erääsen rahakomiteaan, että hän kuului 1862 vuoden Tammikuun valiokuntaan ja valtiopäivillä 1863 ja 1867 oli Vaasan porvariston edusmiehenä. — W. oli naimisessa 1) Maria Margareeta Hedman'in ja 2) Natalia Strömsten'in kanssa. A. B.

Wolle, Jaakko, kauppias, ruukinomistaja, oli syntynyt arvattavasti Turussa 1580-luvun lopulla. Isä Hannu Wolle näyttää hänkin olleen varakas kauppias Turussa, jonka laivat — 1596 käytti hän erästä Klaus Fleming'in laivaa — veivät Pohjanmaalta tervoja, hylkeenrasvaa, nahkoja, turkiksia, lohta y. m. Dantzig'iin ja Lybeck'iin, josta palasivat suoloilla, jauhoilla ja muilla tavaroilla lastattuina; sotatarpeisin hän oli lainannut muutamia tuhansia talaria, joista hänellä vielä 1612 oli osa saamatta. Äiti Elisabet Jaakontytär eli leskenä vielä 1656. Jaakko W., joka ensin mainitaan kauppakisällinä 1609, näkyy isän kuoltua Toukokuun alussa 1614 saaneen ainoana poikana tämän suuren omaisuuden sekä kauppaliikkeen haltuunsa ja oli aikanaan nimenomaan Turun rikkain kauppias, jota hänestä säilyneet tiedot kyllin todistavatkin. Kun Aake Tott v. 1619 lähti Franskanmaalle opintojansa jatkamaan, niin Sigrid Tott Liuksialassa lainasi Wolle'lta matkarahoja pojallensa, mutta saadaksensa rahat takaisin täytyi W:n vihdoin 1624 pyytää Turun hovioikeuden presidentin vapaherra Niilo Bielke'n välitystä. Ei ainoastaan tuomiokirkko, mutta myöskin kruunu hänen kauttansa tilasi tarpeitansa, viiniä, suoloja y. m. V. 1627 W. vuokrasi hallitukselta kaikki Suomen 11 salpietarikeitosta: Saltvik'issa, Naantalissa, Pärniässä, Ulvilassa, Sipoossa (Löperi), Sääksmäellä, Hollolassa, Viipurissa,

Rantasalmella, Suursavossa (Moisio) ja Mustasaaressa (Voitila), sitoutuen niistä vuosittain suorittamaan 75 kippuntaa salpietaria ja tarjoamaan ensin kruunulle lunastettavaksi mitä keitokset enemmän tuottivat. Tämä sopimus kesti v:een 1635, jolloin salpietarikeitokset vuokrattiin Fermin Mazalet'ille. Rautateollisuuden alalla W. oli Suomen ensimmäinen yksityinen ruukinomistaja. Noin v. 1630 oli hän Anskog'in silloisen kruununtilan maalle perustanut masuunin, johon malmi tuotiin Ojamosta, 2 kankivasaraa ja 2 ahjoa, — luultavasti ainoa valloni-taonta mitä Suomessa on ollut; siitä laitoksesta tuli hänen nauttia veronvapautta v:een 1642 asti ja sitten suorittaa 2 leiviskää vasaraveroa kustakin ahjosta. Sen lisäksi hän 1635 vuokrasi kruunulta Ojamon kaivoksen ja Mustion v. 1616 perustetun masuunin, jota hallitus 1622 vapausvuosia lupaamalla turhaan oli tarjonnut Tallinnalaisille, koska kruunulla sen hoidosta vaan oli ollut tappiota. Teollisuusliikkeensä ohella näkyy W., joka tähän aikaan usein piti asuntoa Anskog'in ruukilla, harjoittaneen laveaa maakauppaa, kuten Tammisaarelaiset 1636 valittivat. Turun tuomiokirkon historiassa on W:lla suuri maine, hän kun v. 1627 omalla kustannuksellaan rakensi entisen kirkon jatkoksi nykyisen korkeakuorin, johon alttari siirrettiin 1649. Jaakko Wolle näkyy kuolleen 1640, jolloin äiti väitti että apteekari Kristian Zimmerman oli lääkkeillään vainajan myrkyttänyt, mutta tämä todisti itsensä viattomaksi. W:n vaimoa ei tunneta, mutta hän jätti jälkeensä samannimisen pojan, joka peri isänsä kauppa- ja ruukiliikkeet. Tämä osti 1644 kruunulta Mustion ruukin, 4 sen alaista taloa sekä Ojamon kaivoksen käyttämisoikeuden, mutta nähtävästi hänellä ei ollut kykyä koossa pitämään isän ja isoisän keräämää varallisuutta; hän velkaantui ja ruukit joutuivat Pietari Thorwöste'n (ks. h.) haltuun. Hän eli vielä 1652 ja hänen isoäitiinsä näkyy mahtava Wolle suku sammuneen Turussa. (Vuori-intendentin kert. 1875; J. J. Tengström, Suomi III; Lindman, Åbo domk.; valtioarkisto, y. m.). J. R. A.

Wrangel, Kaarlo Henrik, soturi, kuuluu erinomaisen laveaan soturisukuun; Wrangel nimisiä on Ruotsin sodissa taistellut epälukuinen joukko, — yhteiseen Ruotsalaisten hautaan Pultavan luona kerrotaan haudatun 22, ja Ruotsin ritarihuoneessa löytyy Wrangel'eja 4 kreivillistä, 6 vapaherraista ja 4 aatelista sukua, joista suvuista yhteensä 6 vielä on elossa. Kaarlo Henrik W. oli syntynyt 28 p. Tammik. 1681 kapteeni, vapaherra Reinhold W:n avioliitosta Anna Margareeta Zöge von Manteuffel'in kanssa. Kaarlo XII:n aikana hän sai harjaantua sota-ammattiin aina yhdeksäntoista vuotiaasta saakka; osoitettuaan monissa tappeluissa suurta urhoutta joutui everstiluutnantti W. 1709 Dniepr'in varrella vangiksi Venäjälle, minne jäi v:een 1722 asti. Moskovassa nai hän vankina olevan ruotsalaisen kenraalimajurin Henning Rudolf Horn'in tyttären Märta Helenan. Palattuaan nousi hän suomalaisissa rykmenteissä palvellen kenraalimajuriksi, kunnes 1739 siirrettiin ruotsalaisten joukkojen päälliköksi. Myssynä hän kuului valtiopäivillä rauhaa harrastavien joukkoon; mutta kun kuitenkin sota 1741 oli syttynyt, osoitti hän urhollista mieltä ja pelkäämättömyyttä, vaikk'ei aivan riittävää varovaisuutta. Hän johti pohjoisempaa armeijan osastoa, joka ensin seisoi Taavetissa, mutta sitten meni Lappeenrantaan (vrt. Buddenbrock). Tässä hän ei myöskään tyytynyt linnaa puolustamaan, vaan asettui, ainoastaan neljättä tuhatta miestä muassaan, tappelurintaan 11000 Venäläistä vastaan. Sen lisäksi suomalaiset soturit eivät taistelleet tavallisella kunnolla, vaan pyrkivät kiireesti pakoon, niin että Lappeenrannan tappelu 23 p. Elok. 1741 oli onnettomimpia Ruotsin sotahistoriassa. W. itse taisteli urheasti, menetti toisen käsivartensa ja joutui taas vangiksi. Palattuaan kotia 1742 hänkin kuului niihin, jotka syyttivät, vaikka väärin, Buddenbrock'ia sodan onnettomuuksista, ja yleisö joka kiivaasti huusi Buddenbrock'in tuomitsemista, ihaili W:ia pelkäämättömänä soturina. Hän nimitettiin kenraaliksi 1743, sekä sotamarsalkaksi. Naimistensa kautta hän oli tullut Sperlingsholm'an omistajaksi Hallannissa, jossa harmaapäinen soturi kuoli 23 p. Maalisk. 1755.

Wrede, Henrik, soturi, kuului aateliseen sukuun, joka, alkuansa Italiasta lähtenyt, aikaisin perehtyi Saksaan ja sieltä 1500-luvun keskipaikoilla tai lopussa haaraantui Liivinmaahan Kasper Wrede'n kautta, joka tuli Saksalaisen ritarikunnan jäseneksi ja omisti Wredenhoff'in ja Nyenhoff'in Liivinmaalla. Hänen vaimonsa oli Köna (Renna?) Kropp, Nyenhoff'ista syntyisin, ja heidän poikansa on Henrik W., joka muuten tunnetaan ainoastaan urhollisesta kuolemastaan 1605. Hän mainitaan samoin kuin isä Liiviläiseksi ja oli ratsumestari. Kirkholm'an tappelussa 17 p. Syysk. 1605 hän pelasti kuningas Kaarlo IX:n hengen sillä että, kun ruotsalainen sotajoukko jo oli pakoon lyöty, antoi kuninkaalle ratsunsa, jääden itse vihollisten surmattavaksi. Hän oli nainut Gertrud von Ungern-Sternberg'in, joka sitten meni uusiin naimisiin valtakunnan kamarineuvoksen Jaakkima Berendes'in kanssa (ks. h.). W:n leskelle ja lapsille lahjoitettiin 1606 laveat tilukset Elimäen tienoilla sekä Mäntsälässä ja Porvoon pitäjässä. Tälle lahjoitukselle antoivat seuraavat hallitsijat vahvistuksensa kymmenkunnan kertoja vuosisadan kulu-

essa, vapauttaen sitä kaikista reduktioneista. Hänen kaksi poikaansa korotettiin 1653 etupäässä isän ansion tähden Elimäen vapaherroiksi (Ruotsissa vapaherra-suku n:o 44, Suomessa n:o 2); heistä suku polveutui Suomeen ja Ruotsiin. *

Wrede, Fabian, valtiomies, oli edellisen pojanpoika; isä oli Henrik W:n vanhempi poika Kasper W., Peippolan ja Wredenhoff'in haltia, äiti vapaherratar, everstintytär Sofia Taube af Carlöö. Fabian W. syntyi Peippolan talossa Elimäen pitäjässä 20 p. Maalisk. 1641. Koska hänellä oli taipumuksia pikemmin rauhaiseen virkamiesuraan kuin soturiammattiin, sai hän, oltuaan Turun ja Upsalan yliopistoissa, mennä opillista kasvatustansa täydentämään ulkomaille, jossa viipyi 1661—67. Tällöin hän, samalla kuin toimitti „aatelismiehelle sopivia harjoituksia" ja tutki taidetta, myöskin tutustui kauppa- ja teollisuusasioihin, käyden Hollannissa sekä Böömin vuoriteollisuutta katselemassa. Palattuaan palveli hän ensin hovissa, mutta määrättiin 1675 maaherraksi Viipurin, Kyminkartanon ja Savonlinnan lääneihin; täällä hän m. m. harrasti linnoitusten vahvistamista Venäjää vastaan, pannen sotilaitansa varustuksia rakentamaan. Hän siirrettiin 1681 Uplannin maaherraksi, ja joutui täten likemmäksi valtioasioitten ratkaisemispaikkaa; oli ensin 1680—82 jäsenenä n. s. suuressa kommissionissa, joka tutki edellisen holhojahallituksen toimia ja tuomitsi siinä olleita aatelisherroja melkoisia korvausrahoja suorittamaan. W. ensi aluksi ei kuulunut Kaarlo XI:n miehiin, vaan oli pikemmin peruutus- ja reduktionihankkeitten vastustaja; mutta hän oli niitä, jotka pian taipuivat asiain muutettuun järjestykseen. Ollessaan maamarsalkkana 1682 hän voimansa mukaan koetti tyynnyttää niitä kiivaita taisteluja, jotka syntyivät aatelin ja muiden säätyjen välillä; mutta etupäässä näemme hänen toimivan kuninkaan tuumien palveluksessa, estäen liian suurta vastustusta. Nimitettiin 1685 kuninkaalliseksi neuvokseksi; ja tästä v:sta alkaen kutsuttiin hän useihin varsin tärkeihin tehtäviin ja virkoihin, jotka jäivät avonaisiksi Klaus Fleming'in (ks. s. 206—8) kuolon kautta, jatkamaan tämän suuria töitä. W. työskenteli vv. 1685—87 esimiehenä niissä eri toimikunnissa, jotka ajoivat reduktionia; reduktioni-asioissa hän oli yleensä hiukan taipuvainen lieventämään peruutuksen ankaruutta, mutta toimitti kuitenkin tehtävänsä kuninkaan mieliksi, pitäen onnellisesti voimassa yksimielisyyttä toimikunnissa ja saattaen siten jäntevällä johdollansa reduktionin pääjakson päätökseen. W:n varsinainen oma vaikutusala oli kuitenkin valtakunnan teollisuuden ja kaupan kohottamisessa; siinä hän toimi kaikkein suurimmalla taidolla ja mieltymyksellä, tarkastaen itse matkustuksilla näitä elinkeinoja j. n. e. Suojelustulleja määrättiin ja teollisuus järjestettiin tarkoilla, usein hyvin ankarilla säännöillä, joilla esim. toisille tehtaille annettiin yksinomainen oikeus teollisuuden harjoittamiseen, toiset, joita katsottiin hyödyttömiksi, kiellettiin ja hävitettiin. Myöskin näiden asiain johtamisessa W. oli Fleming'in seuraajana. Hän oli 1685—94 presidentti vuorikolleegissa ja tuli 1687 esimieheksi kamari- ja kauppakolleegeihin sekä valtiokonttoriin. Korotettiin 1687 kreiviksi. V. 1697 hän oli muutamia kuukausia kestävän holhojahallituksen jäsen. Kaarlo XII:n poissa ollessa W. oli N. Gyldenstolpe'n kanssa (ks. h.) valtaneuvoston johtavana jäsenenä, järjestäen etenkin puolustustoimia. W. sai 1711 eron muutamista viroistaan, kuoli seur. v. 6 p. Jouluk. — Hän omisti Ruotsissa, Suomessa ja Itämerenmaakunnissa laveat tilukset, joihin reduktioni ei ollenkaan koskenut; päinvastoin sai hän Kaarlo XI:ltä vahvistuksen läänityksiin sekä kerran uudenkin läänityskartanon. Hän rikastui suuresti säästäväisyydellään; myöskin hän otti vastaan lahjoja esim. ulkomaitten lähettiläiltä. Isänmaan ollessa puutteessa on hän kuitenkin auttanut valtiota antamalla sille

---

* *Henrik Wrede*, ratsumestari, † 1605.

- Kasper, Elimäen vapah., kapteeniluutnantti, † 1667.
  - *Fabian*, kreivi, s. 1641, † 1712.
  - Kustaa Juhana, everstiluutnantti, s. 1643, † 1695.
    - Fabian, kapteeni, muutti Venäjälle.
    - *Fabian*, valtaneuvos, s. 1694, † 1768.
      - Ruotsalainen sukuhaara.
- Kaarlo Henrik, Elimäen vapah., hovioik. assessori, Turun maaherra, s. 1606, † 1654.
  - Fabian, everstiluutnantti, † 1716.
    - *Henrik Jaakko*, maaherra, s. 1696, † 1758.
    - Otto Kustaa, Anjalan ja Villikkalan herra, s. 1710, † 1772.
      - Rabbe Gottlieb, luutnantti, tilanhaltia, s. 1741, † 1828.
        - Kustaa, everstiluutn., Anjalan ja Villikkalan omistaja, s. 1775, † 1830.
          - *Rabbe Fabian Kustaa*, luutnantti, s. 1802, † 1857.
          - Aleksanteri Aug. Pietari, eversti, s. 1820.
          - Vilhelm Otto Kasper David, kapteeniluutn., s. 1827, † 1878.
        - Kaarlo Henrik, Rönnäs'in omistaja Pernajalla, s. 1778, † 1837.
        - Fabian Gottlieb, majuri, Muhuniemen (Vredeby'n) omistaja, s. 1780, † 1857.
          - Henrik August, kihlakunnan tuomari, s. 1821.
        - Otto Rabbe, Takamaan (Rabbelugn'in) omistaja, s. 17-3, † 1842.
          - Rabbe Sakari, metsähallituksen ylitirehtööri, s. 1815.
          - Kaarlo Kustaa Fabian, Vaasan kuvern., s. 1819.

lainoja. Hän oli varsin toimelias ja jäntevä, käytöksessään karkea, mutta iloinen ja vilkas. Tiluksillaan hän oli kova herra, joka, itse eläen loistavassa ylellisyydessä, ei näy suuresti kallistaneen korvaansa alustalaistensa hätään, esim. kun Suomessa nälkävuosina talonpojat joukottain kuolivat nälkään. — Hän oli 1672 nainut Briita Kruus'in. (Sv. Biogr. Lex. XXI y. m.)

Wrede, Fabian, valtaneuvos, everstiluutnantin Fabian W:n ja hänen vaimonsa vapaherrattaren Helena Gustaviana Duvall'in poika, syntyi 1694 Peippolan kartanossa Elimäellä. Hän on, samaten kuin jälkeen seuraava veljensäkin, kuuluisa vapauden ajan puoluekiistoista. Ensin hän rupesi soturiuralle ja oli kohonnut kapteeniksi, kun hän 1719 otti eronsa, kuten sanotaan siitä syystä ett'ei ollut tyytyväinen kuninkaanvaalin päätökseen; meni Holstein'in palvelukseen, jossa nousi kenraaliluutnantiksi, ja mainitaan sen jälkeen olleen eversti Ruotsin palveluksessa. Sodassa vv. 1741 ja 42 oli hän yli-sotakommissaari; sanotaan hänen silloin „koonneen paljon rahoja, joilla osti maatiloja, ja niissä hän sitten kehitti maanviljelystä tavattomaan määrään." Valtiopäivätoimissa hän kuului hattupuolueesen, ja istui 1738 isossa sekreeti-deputationissa sekä pääsi Joulukuussa 1746 tehdyssä valtiokepposessa valtakunnan neuvostoon (ks. seuraava elämäkerta). Valtiopäivillä 1746—47 oli hän etevänä jäsenenä siinä „valtakunnan säätyjen toimikunnassa Suomea koskevia asioita varten," joka oli asetettu tarkastamaan valtiopäiville annettuja, Suomen taloudellista auttamista tarkoittavia anomuksia ja ehdotuksia; kaksi vuotta sen jälkeen sai hän Miekantähden ison ristin ja tuli Serafimer-tähdistön ritariksi, kun nämä ritarikunnat asetettiin. Hän erosi valtaneuvoksen virasta 1756, tyytymättömänä valtiollisiin oloihin, koska „säädyt rupesivat selittelemään peruslakia ja supistamaan kuninkaan valtaa"; vieläpä mainitaan hänen lausuneen: „ei ole nyt hyvää olla muassa, sillä ennen kuningas sai kantaa kaiken syyn, nyt lankee kaikki neuvostolle." Puoluetaisteluissa hän ei näy enempää kuin veljensäkään aivan tarkasti pitäneen lukua välikappaleista, kun puolueen tarkoituksia voitiin edistää, vaikka hän muutoin on tunnettu ankaraksi siveyden puolustajaksi. Hän kerrotaan olleen „suuri maanmiestensä (Suomalaisten) suosija ja suojelija." Kuoli 1768 Helmik. 17 p. Södermanlannin Fogelsta'ssa. W. nai 1715 Katariina Charlotta Sparre'n, jonka isä oli majuri, vapaherra Jaakko Kasimir S., Ulfåsa'n ja Marienburg'in herra. (Wasastjerna, Ättartafl.; Sv. Biogr. Lex.; Koskinen, Suomen kansan hist., y. m.) A. G. F.

Wrede, Henrik Jaakko, maaherra ja puoluemies, edellisen veli, syntyi 1696 Edeby'n kartanossa Salem'in pitäjässä Södermanlannissa. Hän tuli hovipojaksi Holstein'in herttuan Kaarlo Fredrikin luo 1711, astui sittemmin soturiuralle vapaehtoisena aliupseerina henkikaartissa 1713, ja oli ylennyt luutnantiksi Elfsborg'in rykmentissä Kaarlo XII:n kuollessa, jonka jälkeen 1719 otti eronsa. Mutta seur. v. astui hän jälleen palvelukseen kapteeniluutnanttina kreivi Oxenstjerna'n rykmentissä, sai 1721 kapteenin arvon, tuli sitten majuriksi holsteinilaisessa palveluksessa sekä 1722 ratsumestariksi Itägötinmaan ratsuväessä. Nyt jätti hän soturiuran heittäytyen innolla alkaviin valtiollisiin puoluetaisteluihin. Niinkuin Fabian velikin kuului hän silloin hattupuolueesen, jonka etevimpien puoltajien joukkoon hän pian luettiin. V:n 1742 valtiopäivillä oli hän hallituksen sekreetivaliokunnan jäsen ja äänesti innokkaasti Venäjän sotaa. Sitä myrskyä, jonka onneton sota herätti hattupuoluetta vastaan, ja sitä jälkitiliä, joka uhkasi, koki W. onnellisesti hatuilta väistää nostamalla vastoin hallitusmuotoa valtiopäivillä uudeksi riita-aineeksi kysymyksen kruununperillisen vaalista, joka aina Ulriika Eleonooran kuolemasta asti oli avoinna. W. muiden suomalaisten valtiopäivämiesten kanssa asettui silloin holsteinilaisen prinssin Aadolf Fredrikin puolelle Tanskan kruununperillistä vastaan, sittenkuin Pietari Ulrik herttua ei enää voinut tulla kysymykseen Venäjän kruunun perijäksi määrättynä. Se arvo, minkä saavutti tämän kysymyksen nostajana, tuotti hänelle myöskin sijan siinä tuomioistuimessa, jonka samat säädyt asettivat tuomitsemaan Lewenhaupt'ia ja Buddenbrock'ia, päälliköt tuossa onnettomassa sodassa. Seuraavillakin valtiopäivillä 1746—47 tiesi hän hankkia puolueellensa voiton, koska hän, käyttäen useiden valtiopäivämiesten poissaoloa joulun viettämiseksi, sai aikaan että koko joukko valtaneuvos-virkoja täytettiin puoluelaisilla, joiden seassa hänen veljensäkin. Myöskin seuraavalla valtiopäivämies-urallaan pysyi hän kiihkeänä hattuna ja säätyjen vallan puolustajana. V. 1756 istui hän puheenjohtajana säätyjen tutkintokomissionissa, jonka tuli tutkia hovipuolueen vallankumous-yritystä sam. v. ja joka kuolemaan tuomitsi Brahe'n ja Horn'in. Kaunein muisto hänestä on hänen toimensa Karjalan, Savon ja Kyminkartanon läänin maaherrana, joksi hän säätyjen puoltolauseen johdosta oli nimitetty 1747 ja jota virkaa hoiti vuoteen 1753, jolloin otti eron. Itse harras maanviljelijä ja hyvä taloudenhoitaja ollen, jopa kirjailijakin tällä alalla, vaikutti hän paljon lääninsä edistykseksi tässä suhteessa. Tieteisin perehtyneenä kutsuttiin hän 1742 jäseneksi Ruotsin tiedeakatemiaan, jossa seur. v. oli puheenjohtajanakin. Hän kuoli maatilallaan Runstorp'issa Itä-

götinmaalla 20 p. Elok. 1758. Oli v. 1721 nainut Elisabet Charlotta Skytte'n, everstiluutnantin Hannu Skytte'n tyttären. (Wasastjerna, Ättart.; Sv. Biogr. Lex.; Koskinen, Suomen kansan hist., y. m.)

A. G. F.

Wrede, Rabbe Fabian Kustaa, Suchtelen'in sotahistorian ruotsintaja, syntyi Anjalan kartanossa 8 p. Toukok. 1802. Isä oli everstiluutnantti Kustaa W., äiti Fredriika Loviisa Tigerstedt. Kirjoitettiin ylioppilaaksi Turussa Huhtikuussa 1823, muutti 1826 Ruotsiin ja tuli, mentyään siellä sotapalvelukseen, henkivartiakunnassa vänrikiksi 1827, luutnantiksi 1831. Kuoli naimattomana Anjalassa, matkustuksella, 16 p. Toukok. 1837. Hän julkaisi 1835 Tukholmassa ruotsinnoksen *Kriget emellan Sverige och Ryssland, åren 1808 och 1809, af Paul van Suchtelen* (toinen painos 1836), liittäen siihen erityisissä muistutuksissa valaisevia selityksiä ja oikaisuja, joihin vertaaminen ruotsalaisiin ynnä suomalaisiin lähteisin sekä Ruotsin arkistoista saatuihin tietoihin antoi hänelle aihetta. V. 1836 painatti hän myös K. J. Holm'in tekemiä muistiinpanoja samasta sodasta. W. oli tiedokas, ystäväinsä parissa erittäin suosittu ja rakastettu henkilö, jonka tulevaisuuteen oli pantu kauniita toiveita. Arvokkaan kirjastonsa määräsi hän testamentillaan savokarjalaiselle osakunnalle, minkä johdosta Fr. Cygnaeus 1838 piti hänestä kauniin muistopuheen.

Wright-suku polveutuu Skotlannista, jossa se jo kuului aateliin. Sisällisissä sodissa pakeni Yrjö W. Skotlannista ja asettui n. 1650 Inkeriin, ruveten kauppiaaksi Narvassa. Eräs hänen poikansa Henrik W., s. Narvassa 1685, tuli sotamieheksi sekä Viipurin ratsuväen majoitusmestariksi 1704; Kaarlo XII:n sodissa joutui hän kaksi kertaa Venäläisten vangiksi, mutta pääsi pakenemaan, oli sitten taas palveluksessa Ruotsissa ja Suomessa samassa sodassa sekä 1741—43. nousi everstiksi ja kuoli Suomessa 1766. Hänellä oli neljä poikaa, jotka olivat sotureja ja palvelivat suomalaisissa rykmenteissä. Vanhin Yrjö Henrik von W., s. 1723, joutui Pommerin sodassa vankeuteen, jossa oli 1757—62; aateloittiin majurina 1772 ja sai ottaa sukunsa jäseneksi kolme veljeänsä, joiden kanssa kirjoitettiin ritarihuoneeseen 1776; tuli 1781 Savon ja Karjalan maaherraksi, josta virasta erosi 1788, ja kuoli Porissa 1797. Hänestä johtuu ruotsalainen sukuhaara. Toinen veli Jonas Maurits von W., s. 1727, on suomalaisen, Haminanlahdella Kuopion pitäjässä asuskelevan haaran esi-isä. Siitä haarasta on kolme veljeä tehnyt itsensä kuuluisaksi taidelahjoistaan; neljäs heidän veljensä Aadolf on itseoppinut lääkäriaseitten valmistaja Helsingin yliopistoa varten. Tämän pojista Kaarlo Maunu on taitava koruveistäjä, joka on taiteessensa kehittynyt tutkimuksilla Nürnberg'issä, Leipzig'issä, Firenze'ssä ja Pariisissa; Viktor, vitsakutous-tehtailija, on tunnettu etevänä Helsingin käsityöläisluokan jäsenenä. *

Wright, von, Maunu, lintujen tutkija, lintu- ja maisemamaalaaja, syntyi Haminanlahdella 13 p. Kesäk. 1805, majurin Henrik Maunu von W:n ja Maria Elisabet Tuderus'en poikana; äiti oli kirkkoherran tytär Leppävirroilta. Kasvaneena seuduilla, jotka ovat maamme ihanimpia, ja koska isänsä oli innokas metsästäjä, herätettiin hän varhain luonnon ja eläinmailman ymmärtämiseen. Sillä oli perustus laskettu taiteilijan tulevaiseen elämäntehtävään ja hänen suuruuteensa. Kirjaluvut eivät ruvenneet hyvästi edistymään, mutta sitä vastoin oli hänen riemunsa kuvaella luonnonesineitä piirustamalla ja maalaamalla. Oltuansa kolme vuotta Turussa, sai hän vihdoin 1826 isänsä suostumuksen menemään Tukholman taideakatemian oppilaaksi; siellä hän ensiksi asui erään rikkaan sukulaisensa, kreivi J. H. Tavast'in luona (ks. häntä). Ruotsissa hän viipyi kolme vuotta, tehden kivipaino-töitä ja piirustaen raha-ansiota hankkiakseen kuvia luonnontieteellisiin teoksiin ynnä Gottlund'in „Otavaan". Toisiakin nuoria Suomalaisia oli siellä siihen

---

* *Henrik Wright*, s. 1685, † 1766, eversti.

Yrjö Henrik von Wright, s. 1723, † 1797, maaherra. — Jonas Maurits von W., s. 1727, † 1813, kapteeni. V.: Anna Kristiina Tavast. — Juhana Pietari von W., s. 1732, † 1813, kapteeni. — Niilo Eerik von W., s. 1734, † 1779, kapteeni.

Yrjö Henrik von Wrightin pojat: Yrjö Jonas, s. 1754, † 1800 Ruotsissa, eversti. — Kustaa Fredrik, s. 1766, † 1811 Lohjalla, eversti, Uudenmaan rakuunain päällikkö.

Jonas Mauritsin poika: Henrik Maunu, s. 1771, † 1850, majuri.

Yrjö Detlof, s. 1806, † 1842 Tukholmassa, ratsumestari. — Hjalmar Fredrik Henrik, s. 1836, kamariherra Ruotsin hovissa.

Henrik Maunun pojat: *Maunu*, s. 1805, † 1868, lintujen tutkija ja maisemamaalari. — *Vilhelm*, s. 1810, kamarijunkari, eläinmaalari. — Fredrik, s. 1811, kapteeni, kaatunut Valakiassa 1854. — Aadolf, s. 1815, mekaanikko. — Julius, s. 1820, ent. sulunkaitsija, lintujen tutkija. — *Ferdinand*, s. 1822, lintu- ja maisemamaalari.

Aadolfin pojat: Kaarlo Maunu, s. 1847, veistotaiteilija. — Aadolf, s. 1851, maanviljelynneuvoja. — Viktor Julius, s. 1856, tehtailija.

aikaan taidetta oppimassa, niinkuin R. W. Ekman, kivipainajat A. Hårdh ja H. J. Strömer. Myöskin julkaisi W. tiedeakatemian toimituksissa 1826 mitä tarkimmat „havainnot muuttolintujen tulosta Suomeen" sekä „niiden tulosta Ruotsiin" vuosikerrassa 1827. Viimemainittuna v. hän onnekseensa tutustui rikkaasen luonnontieteitten suosijaan, hovimarsalkkaan kreivi Niilo Bonde'en. Tämä ryhtyi tuumaan julkaista suuren Ruotsin lintuja sisältävän kuvateoksen, johon ehdotukseen W. ihastuksella yhtyi; W. kutsui Ruotsiin nuoremman veljensä Wilhelmin, joka jo oli taitava lintumaalaaja, ja hänen tultuaan julkaisivat veljekset N. Bonde'n kustannuksella tuon erinomaisen kauniin teoksen *Svenska Foglar* (Ruotsin linnut), „luonnon mukaan kivelle piirtäneet M. ja W. von Wright", jota vv. 1828—30 ilmestyi 30 vihkoa, kussakin neljä kuvaa isoa folio-kokoa; tämä teos teki veljekset mainioiksi kummallakin puolen Pohjanlahtea. Nuoremman veljen jäädessä Ruotsiin palasi Maunu isänsä tahdon mukaan 1829 Suomeen, ja tuli ensin kartanpiirustajaksi maamittaus-virastoon, yliopiston eläintieteelliseen museoon valmistajaksi 1845 ja P. A. Kruskopf'in jälkeen (ks. tätä) piirustuksen opettajaksi yliopistoon. Sen ohessa hän oli piirustuksen opettajana opistoissa Helsingissä, ja julkaisi 1838 kuvavihkosen *Grunder i teckna och rita.*

Suomen taideyhdistyksen perustaminen 1846 oli kaikkein merkillisin tapaus hänen jaiteilijaelämässään. Hän tuli kohta sen tohtokuntaan ja pysyi siinä kuolemaansa asti. Vasta tällöin, 40:n vuoden ikäisenä, alkoi hän tehdä öljytauluja, ensin lintuja, vähitellen maisemia, hedelmiä ja kuvia kuolleesta luonnosta, seuraten nuoren Ferdinand veljensä esimerkkiä; merkillisellä tavalla hän maalasi vuodesta vuoteen yhä enemmän, niin että tauluja on sadoittain lähtenyt hänen kädestään, useimmat jälkeen v:n 1860. Kaikissa näissä tauluissa on nähtävänä hänen lämmin rakkautensa taiteesen ja luontoon, hänen rauhainen ja isänmaallinen mielensä; ne ovat tehdyt mitä uskollisimmalla todenmukaisuudella ja yhä suuremmaksi kehitetyllä taidolla. Ne antavat tekijällensä kunnioitetun nimen Suomen taiteen aikakirjoissa. Muutamia niistä, sekä pari satamäärää hänen piirustuksiaan. löytyy taideyhdistyksen kokoelmissa. Suurin osa suositun maalaajan tauluista on kuitenkin levinnyt yli koko maan. Kuvataksensa maisemia, Etelä-Suomen kartanoita y. m. teki hän melkein joka kesä pitemmän tai lyhyemmän matkustuksen, ja valmisti teokseen „Finland, framstäldt i teckningar" noin 20 kuvaa. Kävi 1856 Oulussa ja Aavasaksalla lintujen vaarinottamista varten ja 1860 Viipurin läänissä kansanpukuja kuvaamassa, mutta piirusti samalla maisemiakin. V. 1857 matkusti hän ainoan kerran ulkomaille Düsseldorf'iin, missä Gude silloin oleskeli. Ruotsissa, joka maa oli hänelle nuoruudesta rakas, kävi hän monta kertaa, viimeiseksi v. 1866 palkintotuomarina taidenäyttelyssä Tukholmassa. Hänen elämänsä kului muuten rauhallisesti ahkerassa työssä, maalaamisessa, piirustamisessa ja kirjoittamisessa, sekä alinomaisessa taistelussa taloudellista ahdinkoa vastaan lukuisan perheensä kannattamiseksi.

Ilman omistamatta varsinaista kirjailijataitavuutta oli W. mitä ahkerin kirjoittaja; päiväkirjassaan hän oli merkinnyt jokaisen elämänsä päivän v:sta 1824 kuolintautinsa alkuun asti, ja aloitti 1863 kertomusta omasta elämästään, joka kuitenkin loppui v:een 1830. Lintujen tuntemisessa harva Suomessa tai missään muussa maassa veti hänelle vertoja; hän teki aina havaintoja Suomen lintujen eri puvuista, olopaikoista ja elämätavoista, kirjoitti muutaman kirjoituksen Suomen tiedeseuran „acta"issa ja julkaisi vihdoin 1859 isomman teoksen, *Finlands Foglar,* ensimmäisen osan; toisen osan julkaisi vasta 1873 hänen käsikirjoituksensa johdolla toht. J. A. Palmén. Tämä teos on W:n etevin kirjallinen tuote, ja se todistaa etupäässä hänen suurta havaintokykyänsä seka sisältää arvokkaita lisiä lintujemme tuntemiseen, jos siltä puuttuukin muuten korkeampi tieteellinen arvo. Jo 1857 hän oli tullut Tiedeseuran jäseneksi, jonka actaissa löytyy komeita ja huolellisia hänen tekemiänsä luonnontieteellisiä kuvia. Myöskin ne linnut museossa, joita hän on säilytettäviksi valmistanut, kelpaavat malleiksi. Useimpain samanaikuisten ruotsalaisten eläintutkijain kanssa hän piti ystävällistä yhteyttä, samoin kotimaassa E. J. Bonsdorff'in, A. v. Nordmann'in y. m. kanssa. Sanalla sanoen W. oli varsin harvinainen henkilö, samassa ahkera luonnontutkija ja innokas taiteilija, sekä kuitenkin vaatimaton ja turhamaisuudesta vapaa. Ne kauniit ja ylevät sanat, joita F. Cygnæus taiteilijaseuran puolesta hänelle lausui hänen täyttäessään 60 vuotta, olivat sekä kunnioituksen että ystävyyden tuottamat, ja ne liikuttivat syvästi hänen sydäntänsä. Kolme vuotta sen jälkeen hän päätti elämänsä 5 p. Heinäk. 1868 Helsingissä. Häneltä jäi puoliso K r i s t i i n a S o f i a S a l l m é n, jonka oli nainut 1837, sekä seitsemän lasta.

B. O. S.

Wright, von, Vilhelm, eläinmaalari, edellisen veli, syntyi Haminanlahdella 5 p. Huhtik. 1810. Samoin kuin vanhemmalla veljellä oli hänelläkin luonnonperäinen taipumus piirustukseen, sekä sama rakkaus luontoon ja eläinmailmaan; hän oli, niinkuin isä ja veli, innokas metsästäjä. Kahdeksantoista vuoden ikäisenä tuli hän veljensä kutsumuksesta (ks. ylempänä) Ruotsiin, joka tuli hänelle toiseksi isänmaaksi; hän muutti

sinne ja meni siellä palvelukseen, ensin Tiedeakatemian piirustajana, sitten Bohuslään kalastusten kaitsijana. Hän elää vielä Marieberg'issä Orust'in saarella Bohuslänissä, vaikka hän jo 1856 sai hermohalvauksen, joka sitoi hänet vuoteeseen elinajaksi. — Yhdessä Maunu veljensä kanssa rupesi hän 1828 julkaisemaan mainiota kuvateosta *Svenska Foglar*, jonka alkukuvista Wilhelm v. W. on maalannut melkoisen osan; veljen huolesta nämä alkumaalaukset sittemmin kaikki ostettiin Suomen yliopiston kirjastoon, jonka hallussa siis tämä arvaamaton aarre säilyy. Yhdessä veljen kanssa maalasi hän tähän aikaan myöskin linnunmunia, perhosia, nisäkkäitä, kaloja sekä hedelmiä ja näkinkenkiä y. m. kreiveille N. Bonde ja P. van Suchtelen, ynnä kuvia esim. S. Nilsson'in teokseen „Illuminerade figurer till Skandinaviens fauna“, „Svenska Jägareförbundets tidskrift'iin“ ja Tiedeakatemian julkaisuihin. Kaikkein enimmin hän on kuitenkin tunnettu verrattomista piirustuksistaan C. A. Ekström'in ja B. F. Fries'in julkaisemassa teoksessa *Skandinaviens Fiskar*, 1836—38, joiden arvosija kieltämättä on etevimpäin joukossa, mitä nykyaikana on tähän suuntaan saatu aikaan. Hän sai Ruotsin hallitukselta kamarijunkarin nimen 1838 ja tuli varsinaiseksi jäseneksi vapaitten taiteitten akatemiaan 1839. — Hän on maalannut hyvin harvat taulut, kuitenkin löytyy Suomen taideyhdistyksen kokoelmassa kaksi sekä Cygnæus'en galleriassa yksi, (vesimaalaus „ammuttu jänis“, v:lta 1834, ynnä kaksi öljytaulua, lintumaalauksia, molemmat v:lta 1851). — W. nai 1845 Maria Margareeta Bildt'in, joka vielä hoitaa häntä.

Wright, von, Ferdinand, lintu- ja maisemamaalaaja, edellisten veli, syntyi 19 p. Maalisk. 1822 nuorimpana 15:stä sisaruksesta. Mikä on sanottu vanhempien veljien synnynnäisistä, ihmeellisistä taidelahjoista koskee vielä suuremmassa määrässä nuorinta veljeä. Viidentoista-vuotiaana jätti hän ensiksi vanhempiensa kodin ja lähti Wilhelm veljensä luo Bohuslääniin, jossa rupesi maalaamaan etupäässä näkinkenkiä ja kaloja; käytyänsä 1838 pikimmältään kotimaassa jäi hän vielä kuudeksi vuodeksi Ruotsiin, hoitaen veljensä virkaa Tukholmassa Tiedeakatemian palveluksessa sekä kesäaikoina oleskellen läntisessä saaristossa ja maalaten nilviäisiä ja pikkueläimiä prof. S. Lovén'ille, ynnä prof. P. F. Wahlberg'in johdolla kasveja teokseen „Svensk botanik“. Tukholmassa kävi hän jonkun aikaa Tiedeakatemian alkeiskoulussa, mutta lakkasi pian siitä; hän on, samoin kuin veljekset, itseksensä oppinut taiteilijaksi. — Kodinikävyys toi hänet taas Suomeen 1844, jonka jälkeen on enimmästi oleskellut sukutilallansa. Hän rakensi isänsä kuoltua (1850) Haminanlahden rannalle huvilan, jossa on viettänyt, yksistään taiteesen antautuneena, suurimman osan elämästään, keskellä rakastettuja lintujansa, eläimiänsä ja kukkiansa. Vasta 1847, taideyhdistyksen syntymisen jälkeen, alkoi hän koetella öljymaalausta. Siihen asti hän oli yksistään käyttänyt vesivärejä, joilla osasi jo kahdentoista vuotiaana mestarillisesti kuvata lintuja luonnon mukaan. Mutta nyt häneen syntyi halu öljymaalaukseen: hän rupesi maalaamaan sekä talvi- että kesämaisemia. Haminanlahdelta on hän kolmen vuosikymmenen kuluessa levittänyt hienon siveltimensä tuotteita, maisemia, eläimiä ja kuolleen luonnon kuvia. Jokainen maassamme tuntee hänen kotkiansa teerejänsä ja sorsiansa, harakkojansa, kanojansa ja kyyhkysiänsä. Taideyhdistyksen omana on näistä tauluista kymmenkunta, joiden joukossa „Näköala Haminanlahdesta“ 1854 ja „Rauhalliset olot“ (kaksi sikaa) 1875. Hän sai pohjoismaiden taidenäyttelyssä Tukholmassa 1866 kultamitalin „litteris et artibus“, Pietarin tiedeakatemialta hopeamitalin 1873, Suomen yleisessä näyttelyssä 1876 hopeamitalin ja Suomen taideyhdistykseltä 1879 kunniapalkinnon Hoving'in rahastosta; nämä ovat ainoat palkinnot, jotka ovat tulleet vaatimattoman taiteilijan osaksi. Ulkomaisen taidematkustuksen on hän tehnyt ainoastaan 1858 Dresden'iin, sekä käynyt pari kertaa Ruotsissa. Viimeiset vuodet hän on ollut kivulloinen, mutta on kuitenkin yhä tilauksien mukaan valmistanut paljon tauluja.

Vuorinen (Berg), Olavi, suomalainen runoilija, syntyi Helmik. 29 p. 1842 Uukuniemellä. Isänsä oli talollinen Olavi Berg, äitinsä Anni Korhonen. Jo aikaisin oppia ikävöivälle pojalle ilmaantui vihdoin v. 1860 tilaisuus päästä Maaskolan maanviljelyskouluun likellä Viipuria. Sen oppimäärän suoritettuaan 1862, jäi hän vielä vuodeksi samaan kouluun alaopettajaksi. Sitten oli hän 1864—8 maanviljelyn hoitajana ja käsitöiden opettajana Siitosen kansakoulussa Kymölässä. Opetuksen näkeminen siellä sytytti häneen halun päästä itsekin samalle alalle työskentelemään. Hän meni Jyväskylän seminaariin 1868, tuli sieltä 1872 Rantasalmeen kansakoulun opettajaksi, ja sai seuraavana vuonna samallaisen viran Haminan ylemmässä kansakoulussa poikia varten. Naimiseen hän meni 1865 Kerttu Siitosen kanssa.

Ensimmäiset runoelmansa Berg Vuorisen nimellä painatti Viipurissa ilmitulevaan Otava lehteen 1862—3, sitten samaten Ilmariseen, Pääskyseen, Suomen kuvalehteen sekä Jyväskylän seminaarilaisten molempiin albumeihin. Myös on hän antanut osaksi alkuperäistä, osaksi suomennettua tekstiä Leinberg'in, Hagfors'in sekä Hahl'in laulukokoelmiin. Koottuina on hänen runoelmiansa kahdessa vihossa nimeltä *Sepi-*

telmiä 1875 ja *Kotikuusen kuuluvilta pieniä pakinoita* 1881. Suomentanut on Berg vielä *Sankeyn Lauluja Karitsan kiitokseksi* 8 vihkoa 1876—81 sekä pienen kertoelman *Yksin Lontoossa* 1876. Par'aikaa on hänellä yhdessä E. Neovius'en kanssa tekeillä teksti vihkoon neliäänisiä kirkkolauluja, jolle tulee nimeksi: *Kaksoiskanteleella soitettavia virsinuotteja.*

Wächter, Henrik Herman, musiikitaiteilija, syntyi 1818 Tammik. 13 p. Hannoverissa. Hänen vanhempansa olivat kirjansitojamestari Johann Friedrich Adolph Wächter ja Sophie Magdalene Staffehl. Hänen opinnoistaan ei ole muuta tietoa kuin että vapaehtoisena palveli Meyer'in hovi-kirjakaupassa Amgoden'issa. V. 1841 muutti hän Pietariin ja sieltä Viipuriin; tuli Suomen alamaiseksi 1845 ja Viipurin sekä ruotsalaisen että saksalaisen seurakunnan urkunistiksi 1848. Vaikutti sen ohella laulunopettajana v:sta 1853 Behm'in laitoksessa ja v:sta 1857 alkain Viipurin lukiossa, alaalkeis- ja naiskoulussa. Jo 1849 oli hän Viipurissa perustanut musiikikaupan, jonka hän 1869 lavensi kirjakaupaksi. Kuoli arvossa pidettynä Viipurissa 1881 Huhtik. 22 p. — Musiikin ja laulun opettajana sekä arvostelijana W. kunnolla edusti taidettansa Viipurissa, ja koko maassamme tunnettuja ovat hänen kouluja varten toimitetut lauluvihkonsa, joista useita painoksia on ilmestynyt. W:n julkaisemia ovat: *Kleines Choralbuch för Kirche, Schule und Haus* 1856; *Valda Sångstycken för Skolorna* 1858; *Käytännöllinen lauluoppi* ja *Suomalainen Messu* 1865; *50 koululaulua* 1866; *Kokous Neliäänisiä Lauluja* 1867; *34 Helppoa Laulua kansa- ja lapsikouluille* 1869; *Koululauluja I, II* 1871; *Fosterländska Sånger för blandad kör, Kedjesånger för flerstämmig sång* y. m. W. oli nainut 1) 1843 Pietarissa Amalia Annette Wienhöber'in, joka kuoli 1860, ja 2) 1862 Emilia Karoliina Balthasar'in, joka jäi leskeksi. J. R. A.

Värri, Kaarlo, kunnallis- ja valtiopäivämies, syntyi Helmik. 23 p. 1839 Huittisten pitäjässä Loimaan kylän Ala-Jaakkolan rustitilalla. Tämän talon omisti hänen isänsä Perttu Juhananpoika; äiti Liisa Juhanantytär on kotoisin samasta Värri nimisestä rustitalosta Pöytyän pitäjässä, jonka isäntänä Värri nykyänsä on. Vanhimpana viidestä sisaruksesta jäi V. isästään orvoksi, ollessansa ainoastansa yhdeksännellä ikävuodellansa. — Pöytyälle muutti V. 1864, jolloin hän osaksi perien, osaksi lunastaen joutui nyt omaamansa Värrin rusthollin isännäksi, ja nai samana vuonna nykyisen vaimonsa Maria Matintytär Saarilaisen. — Ensi kasvatuksensa sai Värri vanhemmiltansa tahi oikeastaan äidiltänsä, johon opetukseen V. sittemmin perusti itsekasvatuksensa. V:n isä tosin aikoi panna teräväpäisen Kaarlo-poikansa oppikouluunkin, mutta kosk'ei siihen aikaan vielä, kuten ukon sanat kuuluivat, „selvä Suomen kieli kelvannut opetuskieleksi niissä," niin täytyi Kaarlon tyytyä vanhempainsa opetukseen. Kirjoittamaan ja luvunlaskuun harjoittelihe Värri jo lapsena, mutta enemmän kuin mitkään muut opin ja tiedon alat, miellyttivät häntä jo poikana luonnonoppi ja luonnon suuret ihmeelliset ilmiöt. Hänen kykynsä pian hankki hänelle luottamustoimen toisensa perästä. Niinpä on Värri ollut kuntansa kunnallislautakunnan esimiehenä jo 12 vuotta sekä lainamakasiinin ja vaivaisrahaston hoitajana juuri niinä vuosina, jolloin halla ja nälkä maassamme kysyivät miestä ohjaksissa; samoin on hän toiminut Pöytyän keräjäkunnan paloapuyhtiön esimiehenä sekä rahastonhoitajana, ollen sitä paitsi jäsenenä Loimaan ja Pöytyän pitäjien yhteisen säästöpankin johtokunnassa. Maskun tuomiokunta on kolmasti nimittäin 1867, 1877—78 ja 1882 vuoden valtiopäiville valinnut hänen edustajaksensa. Näillä valtiopäivillä on V. ollut tehokkaana jäsenenä talonpoikaissäädyn erityisessä valitusvaliokunnassa, mutta etenkin yleisissä valtio- ja talousvaliokunnissa, sekä sitä paitsi säätynsä valitsijamiehenä. Ensimmäisessä yleisessä Suomen kirkolliskokouksessa Turussa vuonna 1876 edusti Värri valittuna jäsenenä Mynämäen provastikuntaa.

Väänänen-suku on Savon merkillisimpiä talonpoikaissukuja, kotoisin Kuopion pitäjästä. Viime vuosisadan loppupuolella tavataan siellä kolme sennimistä talonpoikaa, jotka tulivat kantaisiksi kolmelle eri suvun haaralle. Murtolahden kylässä asui Lauri Pietarinpoika V. (s. 1736, † 1791), jonka poika on alempana mainittu valtiopäivämies Pietari V.; tämän poika oli Antti Juhana, s. 1800, joka kääntyi oppineelle uralle, sai nimen Wenell ja Taipalsaaren provastina kuoli 1868. Puiroolahden taloa Kehvon kylässä, jota koko suvun alkukodiksi kehutaan, viljeli samaan aikaan Mikko Mikonpoika V. (s. 1740, † 1800), jonka lapsia Katri Hyvärisen kanssa olivat pojat Eerik (s. 1776) ja Aaron (s. 1784) Wenell, jotka molemmat koulutettiin, ja kuolivat, edellinen 1809 kolleegana Kuopion triviaalikoulussa, jälkimäinen Nurmeksen provastina 1847. Saman kylän Haapalahdessa taas tavataan Iivar (Mikonpoika?) V. (s. 1742, † 1804), jolla avioliitossa Anna Katri Holländer'in kanssa oli kolme poikaa Iivar Jordan, Pietari Josef (ks. elämäkertaa) ja Aaron Fredrik (s. 1786, † 1858) jotka kaikki olivat eteviä ja kunnioitettuja miehiä paikkakunnassaan. Varsinkin vanhin veli Iivar Jordan V., s. 1779, oli uuttera, toimelias mies, kuntansa luottamusmiehiä, Saimaan

kanavan ensimmäisiä edistäjiä, lähetyskunnan toimeenpanija ja jäsen keisariin tästä asiasta; kuitenkaan hän ei liene ajatellut niin paljon liikkeen keventämistä, kuin veden laskun kautta niittyjen laajentamista. V. 1832 mainitaan hän pitäjänsä rahvaan kesken kokoilleen 1000 pankkoriksiä, joilla joku tuleva suomenkielisen laskuopin tekijä saisi vaivansa ja kustannusmaksunsa palkituksi. Luonteeltaan kiivas ja ankara ollen, hän omassa kodissaan sitä vastoin ei ollut rakastettu. Toukokuussa 1837 hän murhattiin, niinkuin luullaan, omain poikainsa kautta. Pietari Josef V:n, josta katso alempana, poika oli useitten kirjain suomentajana tunnettu ylioppilas Antti Juhana Veänänen, s. 1820, † 1863. — Toista sukuperää oli arvattavasti Heikki Väänänen, joka työmiehenä Oulussa tämän vuosisadan ensi vuosina teki kuuluisan „lystillisen runolaulun kummasta kalakukosta“, joka Oulun tulliportissa pistettiin ahneitten „syökärien“ käteen. Hän sanotaan myöskin olleen varsin taitava viuluniekka, mutta taipumus viinaan vei hänet aikaiseen hautaan. (Kappalaisen P. Krank'in antamia tietoja, y. m.)

Väänänen, Pietari, valtiopäivämies, oli syntynyt 1764; vanhemmat olivat talollinen Lauri Pietarinpoika V. ja tämän vaimo Kristiina Rissanen Murtolahden kylässä silloista Kuopion, nykyistä Nilsiän pitäjää. Toimellisena ja uutterana maanviljelijänä Pietari Väänänen nautti kotiseuduillansa suurta luottamusta, oli pitäjässä lautamiehenä ja otti valtiopäivämieheksi valittuna osaa Norrköping'in valtiopäiviin 1800. Täällä hän ynnä kahden muun Suomen talonpojan kanssa sai näyttää kuninkaalle ja hänen hoviherroillensa, mitenkä koskea Suomessa lasketaan; sitä varten heidän sanotaan rakentaneen eri koskivenheen. Tämän johdosta hän myöskin lienee saanut herastuomarin arvonimen, jota sitten kantaa. Kun yhdeksättä vuotta myöhemmin Suomen säädyt kutsuttiin Porvoosen valtiopäiville, joilla Suomen kansan tulevaisuudelle oli laskettava ihka uusi perustus, on Väänänen talonpoikaissäädyn huomattavimpia, ehkä huomattavin jäsen. Säätynsä vaalista hän tuli jäseneksi sekä tärkeään siviili- ja talous- että valtiopäiväin lopussa asetettuun toimitusvaliokuntaan, ja vaikutti näillä valtiopäivillä etevillä tiedoillaan ja selvillä esityksillään suuresti talonpoikaissäätyyn ja sen päätöksiin. — Pietari Väänänen oli nainut Eeva Savolaisen, jonka kuoltua hän tyttärineen muutti 1828 Kuopion kaupunkiin, jossa jonkun aikaa oli ruokatavarain kauppiaana. Viimeiset vuotensa hän lienee viettänyt poikansa luona Taipalsaaressa, missä kuoli vuosien 1835 ja 40 välillä. Kolme mitalia oli ukko loppuikänänsä kantanut arvonosoitteina rinnassaan, yksi niistä saatu taloudellisista ansioista. (Kappalaisen P. Krank'in antamia tietoja y. m.)

Väänänen, Pietari Josef, herännyt, kirjakauppias, oli talollisen Iivar Väänäsen, Kehvon kylän Haapalahdesta, ja tämän vaimon Anna Katri Holländer'in poika, syntynyt 1781. Jo varhain hän osoitti totista ja ylevää mieltä, hiljaisuudessa etsien sitä rauhaa, jota mailma ei voi antaa, ja yhtyi niihin evankeelisiin, jotka tähän aikaan Kuopion tienoilla löytyivät. Isän kuollessa 1804 jäi Pietari Väänänen vanhemman veljensä Iivar Jordanin kanssa nuoruuden kotiin, mutta ero veljesten luonteissa ja mielipiteissä oli suurempi, kuin että olisivat hyvin yhdessä sopineet. Pietari näkyy sentähden paljon oleskelleen poissa kotoa. Uskonveljiensä seurassa hän nautti erinomaista arvoa ja häntä tervehtimässä kävi Ruotsistakin samoin ajattelevaisia, jotka tulkin kautta keskustelivat hänen kanssansa. Muistettava on hän varsinkin siitä jalomielisestä anteliaisuudesta, jolla kustansi lahjakkaitten talonpojan-poikain opintoja koulussa ja yliopistossa; niistä on Suomen kirkko sitten saanut useita eteviä paimeniansa, esim. H. Renqvist'in (Kukkosen), J. Johnsson'in (Soinisen). Myöskin kustansi hän muutamia hengellisiä kirjoja, ja tämä toimi luultavasti hänessä herätti ensi ajatuksen perustaa kirjakaupan Kuopioon. Vaan uskonnollisia liikkeitä ei katsottu suotuisin silmin yläilmoissa ja V:n pyyntöä kohtasi kova vastustus, varsinkin kreivi J. Fr. Aminoff'in puolelta, mutta hallitusneuvosto Turussa vihdoin antoi hänelle kirjakauppa-oikeuden. Silloin V. 1819 muutti Kuopion kaupunkiin, jossa osti talon. Hänen kirjakauppansa sisälsi etupäässä hengellistä kirjallisuutta (muuta kirjallisuutta Suomen kielellä ei siihen aikaan paljon löytynytkään); varsinkin hän levittämällä Björkqvist'in ja Vegelius'en postilloja suuresti edisti uskonnollisen liikkeen leviämistä Savossa. Myöhemmin kun Paavo Ruotsalainen perusti uuden oppikunnan heränneitten kesken, pysyi V. uskollisesti evankeelisena (pietistit tosin väittävät hänen kuolinvuoteella kääntyneen heidän mielipiteihinsä). Hän kuoli Kuopiossa 8 p. Toukok. 1846. P. J. Väänänen tunnustetaan yleisesti olleen hurskas, lempeä ja ystävällinen mies, joka uupumatta teki työtä lähimmäistensä hyödyksi. V. 1820 oli hän nainut kultasepän Lundström'in kasvattityttären Anna Greeta Sillström'in, joka oli Ruotsista kotoisin, mutta avioliitto ei ollut aivan onnellinen. (Akiander, Rel. rör. VI, y. m.)

Y.

Ylikarhu, Liisa Greeta, uskonnollinen ennustaja, on syntynyt 26 p. Kesäk. 1825 Haapakosken kylässä Lapuan pitäjässä; vanhemmat olivat talonpoika Matti Antinpoika Ylikarhu († 1861) ja tämän vaimo Maaria Juhanantytär. Aina nuoresta asti hän osoitti hurskasta mieltä ja siveellistä käytöstä sekä omisti hyviä tietoja kristinuskossa. Kovasta rintataudista parattuansa oli „Karhu-Liisalla", niinkuin häntä nimitettiin, syksyllä 1858 ennustavia ilmestyksiä häntä lähellä olevain henkilöin tulevista vaiheista. Myöskin ennusti hän mailman pikaista loppua ja piti saarnoja, jotka vaikuttivat ääretöntä liikettä kansassa. Vuoden alussa 1859 hän kuitenkin herkesi saarnaamasta, ilmoittaen että hän papin kautta oli siitä vapautettu ja että „mitä minä tätä ennen olen määrännyt lopun päivää ja hetkeä, se oli saatanan petosta." — Liisa Ylikarhu elää vielä naimatonna Lapualla, yleisesti arvossa pidettynä. (Pastori V. E. Ahlstedt'in antamia tietoja, y. m.)

Yxkull, Otto Reinhold, soturi, oli syntynyt Tallinnassa 1670 Elok. 11 p. Vanhemmat olivat everstiluutnantti Fabian von Yxkull-Gyllenband ja Elisabet Yxkull. Tämän ikivanhan suvun alkuperäinen nimi oli Meyendorf, jolla sen edustajia jo 9:nnellä vuosisadalla tavataan Holstein'issa, jopa sittemmin kolmesti paavinistuimellakin. Kaksi suvun jäsentä Taneli ja Konrad Meyendorf saapui 1198 saksalaisten valloittajien joukossa Liivinmaalle ja saivat avustansa Liiviläisten kukistamisessa piispalta läänitysmaaksensa Ykskylän Väinäjoella. Siitä jo Konradin samanniminen poika otti tuon liiviläis-suomalaisen sukunimen Ykskyl (Uexkül), joka Ruotsissa, suvun sinne haaraantuessa Juhana III:nnen aikana, sai muodon Yxkull. — Otto Reinhold Yxkull, jonka isoisän isoisä Otto Yxkull († 1601) on tunnettu nuijasodan historiasta, palveli ensin kornettina kuningatar Ulriika Eleonooran henki-, sitten kenraalimajurin von der Pahlen'in rykmentissä ja tuli siinä luutnantiksi 1688. Palveltuaan edelleen vv. 1689—92 Hollannin ja Franskan sotaväessä, Y. palasi Ruotsiin ja nimitettiin ratsumestariksi 1700. Kesäk. sam. v. oli hän Wellingk'in sotajoukossa Väinäjoella ja taisteli Saksilaisia vastaan Prästinge'n ja Ykskylän moisioilla, mutta aina v:sta 1703 palveli hän Suomen puolustusväessä, ollen osallisena Lahisten, Inkerin, Siestarjoen ja Kyyrölän tappeluissa. V. 1708 näkyy Lybecker lähettäneen Y:n ja J. H. Fieandt'in, mistä syystä lieköön, Pietariin, jossa joutuivat kovaan vankeuteen, mutta pääsivät kuitenkin pakoon. Sen jälkeen Yxkull nimitettiin kenraaliadjutantiksi Suomen armeijassa 1710, everstiluutnantiksi 1711, everstiksi 1712 ja seuraavana vuonna Turun läänin rykmentin päälliköksi, jona taisteli Mälkilän luona Pälkäneellä sekä Napuen tappelussa. Saatuaan 1717 kenraalimajurin arvon hän oli retkellä Jemtlannista Throndhjem'iin ja pakoitti kahdesti tanskalaisen päällikön Budde'n peräytymään. V. 1719 vihdoin, kun Zöge oli kelvottomasti puolustanut Roslagen'in saaristoa hävittäviä Venäläisiä vastaan, niin pantiin Yxkull hänen sijaansa. Sodan tauottua Y. 1722 nimitettiin Turun ja Porin läänin maaherraksi, korotettiin ruotsalaiseen vapaherraissäätyyn 1730 ja kuoli 1746 Jouluk. 10 p. Turussa, jonka tuomiokirkkoon hän haudattiin. Kahdesti naineena oli Y:llä 1) Katariina Elisabet Paykull, † 1710, ja 2) Anna Magdaleena Apollof. — Samaa sukua, nuijasodan aikuisen Y:n serkku, oli se Otto Yxkull, Paadnorman ja Pyhäjärven vapaherra, joka Saksan sodassa oli Karjalan hevosväen komentajana 1632—48 ja jonka rahalainoja sodan käyntiin Kustaa II Aadolf v. 1631 kuittasi maatiloilla Liivinmaalla. (Sv. Biogr. Lex. XXIII; Anrep, Ättartaflor). J. R. A.

Z.

Zakrewski, Arsenij Andrejewitsh, Suomen kenraalikuvernööri, syntyi Venäjällä 14/25 p. Syysk. 1783. Vanhemmat olivat luutnantti Andrei Ivanovitsh Z. ja Anna Aleksejevna Sontsow. Mentyään sotapalvelukseen 1802 Z., jolta puuttui mahtavia sukulaissuhteita, kuitenkin yleni korkeimmille virka-asteille tappelutantereilla osoittamallansa urhoudella. Hän otti osaa sotaan Napoleonia vastaan 1805—7 sekä Suomen sotaan 1808—9, jolloin oli läsnä Kuortaneen, Ruonan, Salmin ja Ratan'in tappeluissa, ja sai kapteenin arvon. Vieläkin hän kunnosti itsensä 1812, 13 ja 14 vuosien sodassa, pääsi 1812 keisarin siipiadjutantiksi, 1813 kenraalimajuriksi ja kenraaliadjutantiksi, 1821 kenraaliluutnantiksi, 1829 jalkaväen kenraaliksi ja sai sen ohessa kaikellaisia muitakin armonosoituksia. Syyskuussa 1823 hän Steinheil'in (ks. h.) jäl-

keen määrättiin Suomen kenraalikuvernööriksi, mutta astui siihen virkaan vasta Maaliskuussa 1824. Z. ei juuri ollut mielissään tästä nimityksestä, jota hän näkyy katselleen melkein maanpakolaisuudeksi. Pitäen kenraalikuvernöörin valtaa meidän maassamme liian supistettuna, hän jo ennen tänne tuloansa hankki itselleen lupaa saada puheenjohtajana senaatissa olla läsnä ainoastaan tärkeimmistä asioista keskusteltaessa, sekä siihen että kaikki senaatin päätökset ja alistukset lähetettäisiin hänelle käännettyinä venäjäksi (ainoaksi kieleksi, jota hän osasi), jotta hän saisi niihin lisätä oman mielipiteensä. Myös hän vaatei valtiosihteeriltä, vapah. Rehbinder'iltä, että tämä luopuisi kaikesta välittömästä kirjeenvaihdosta Suomen maaherrojen kanssa. Ryhdyttyään virkaansa hän närkästyi täkäläisiin oloihin, kuten näkyy julkisuuteen tulleista kirjeistä, joita Z. kirjoitti ystävällensä kreivi P. D. Kiselev'ille ja joissa hän kovasti valittaa Suomalaisten vihasta Venäläisiä vastaan y. m., ja sanoo ei ensinkään huolivansa, tulevatko Suomalaiset tyytyväisiksi vai tyytymättömiksi hänen hallintoonsa. Kokonaan soturina ollen ja itsevaltiaana luonteeltaan, hän halveksi valtiolaitoksiamme, ja joutui sen vuoksi pian ankaraan riitaan senaatin kanssa, jonka täytyi alamaisessa adressissa keisari Aleksanterille valittaa siitä, että Z., jättämällä syrjälle Pietarissa olevan suom. komitean ynnä valtiosihteerin, oli suorastaan keisarilta hankkinut myönnytystä muutamiin tärkeihin ehdotuksiin, jotka sisällykseltäkin osaksi sotivat perustuslakejamme vastaan. Tämä valitus vaikutti tosin jonkun muutoksen Z:n menettelyssä, mutta ylipäänsä on hänen hallintoaikansa pysynyt ikävässä muistossa, koska silloin monta arveluttavaa hanketta pantiin toimeen, esim. 1826 v:n asetus Viipurin läänin lahjoitusmaista, 1829 v:n sensuuriasetus y. m. Keisari Nikolai puolestaan luotti paljon Z:n voimaan ja pontevuuteen. Pysyen entisessä virassaan hän Venäjälläkin hoiti tärkeitä toimia, ja nimitettiin 1828 Venäjän sisäasiain ministeriksi, josta ajasta hän enimmästi asui Pietarissa, ollen siis ensimmäinen Suomen kenraalikuvernööri, joka asui maan ulkopuolella. Z:n ja senaatin keskinäinen väli lienee parantunut, jos näet saa parannuksen merkkinä pitää sen, että senaati Elok. 1830, silloin kun keisari Nikolai juuri ododettiin Helsinkiin, pyysi keisarilta että tämä suvaitsisi korottaa Z:n Suomen kreivilliseen arvoon, „vähemmin kenraali Z:n ansioiden palkinnoksi kuin osoitteeksi siitä että Suomen asukkaat tietävät kiitollisuudenkin velvollisuuksia täyttää". Tähän pyyntöön keisari Helsingissä ollessansa 14 p. Elokuuta suostui, ja v. 1831 Z. kirjoitettiin kreivinä Suomen ritarihuoneesen n:on 9 alle. Mutta piankin Z. näytti itsevaltiaan luonteensa. Tunnettu tapaus on, miten v. 1831 Uudenmaan läänin silloinen varamaaherra Seb. Gripenberg (ks. h.) riitaantui Z:n kanssa erään tämän vaatiman laittomuuden johdosta, jolloin Z. virkkoi: „minä olen lakinne"; mistä lauseesta keisari Nikolai sanotaan häntä kovasti moittineen, muistuttaen Z:ia, ett'ei keisarikaan ollut Suomen lakina.

Kolerataudin ilmautuessa Kaakkois-Venäjälle Z. lähetettiin sinne lopulla Elok. 1830, mutta ei osannut estää ruton leviämistä, joka seuraavana vuonna saapui Pietariinkin. Siinä kommissionissa, joka asetettiin sen vastustamiseksi, Z. oli jäsenenä ja hänen neuvostaan kommissioni ryhtyi aseellisiin toimiin, kukistaaksensa niitä metelejä, jota Pietarin alhaiso silloin nosti. Pian tauti pääsi Suomeenkin, johon Z. nyt läksi, osittain sen vastustamiseksi, osittain tutkiaksensa niiden huhujen perää, mitkä kertoivat salaisesta aseiden tuonnista Suomeen ynnä kapinallisista liikkeistä, joiden sanottiin olevan yhteydessä Puolan kapinan kanssa. Vakuutetaan että Z., joka silloin jo lienee saanut parempaa ajatusta Suomalaisista, ennen lähtöänsä pani keisarille päänsä takaukseksi näiden huhujen perättömyydestä. Mutta näyttää siltä kuin hänen toimensa olisivat herättäneet Nikolaissa tyytymättömyyttä, sillä Pietariin palattuaan lopulla v. 1831 Z. pyysi ja sai eron kaikista viroistaan. Nyt hän eli yksityisenä miehenä yli 16 vuotta enimmiten maatiloillaan Moskovan läheisyydessä. Mutta 1848 hän uudestaan pääsi suosioon, nimitettiin kenraaliadjutantiksi ja sota-kenraalikuvernööriksi Moskovaan, ja sai Venäjän korkeimmat ritaritähdet. Keisari Aleksanterin noustua valtioistuimelle Z. sai virkaeron 1859. Hän kuoli 22 p. Tammikuuta 1865 matkalla Firenze'ssä, ja häneen sammui miespuolelta Zakrewski'n kreivillinen suku. Naituaan 1818 hovineiden Agrafena Teodorovna Tolstoi'n, Z. sai yhden ainoan lapsen, tyttären, nimeltä Lydia, joka 1847 meni naimisiin kreivi D. Nesselrod'in, ja hänestä erotettuna ruhtinas D. Drutskoi-Sokolinski'n kanssa. — Kreivi Z. oli elämänsä loppuun saakka puheenjohtajana Suomen pipliaseurassa (!) ja jäsenenä Suomen kaartissa. (Spåre, Ant.; R. Castrén, Skildringar; Hufvudstadbladet 1882; P. Törnqvist'in muistoonpanoja, y. m.). Th. R.

Zandt, von, Kustaa Fredrik, pappi, syntyi Hattulan pitäjässä 21 p. Lokak. 1801 Isä oli kamariviralIinen Kaarlo Z., äiti Eeva Katariina Hasper. Tuli Turussa ylioppilaaksi 1818 ja maisteriksi 1823; sen jälkeen hän oli kaksi vuotta Hämeenlinnassa kouluopettajana, mutta siirtyi 1825 Katariinan ruotsalaiseen seurakuntaan Pietariin kirkkoherran apulaiseksi, ja tuli siellä 1835 kirkkoherraksi. Siellä hän vaikutti

kauan aikaa, palvellen myöskin seurakunnan kouluissa sekä sittemmin neljässätoista valtion oppilaitoksessa luterilaisena uskonnonopettajana ja ollen v:sta 1841 Pietarin luterilaisen konsistoorin jäsen y. m. Monesti hädän vallitessa Suomessa johti Z. runsaita avunkeräyksiä sen lieventämiseksi. Sai Helsingissä 1873 riemumaisterin-seppeleen; kuoli 5 p. Helmik. 1881. Muistoksi hänen 50-vuotisesta vaikutuksestansa seurakunnassaan keräsi Katariinan seurakunnan kirkkoraati vapaehtoisilla lahjoilla seurakunnan sisässä ja Inkerin suomalaisen papiston seassa 2000 ruplaa, jotka 1876 lahjoitettiin Suomen yliopistolle stipendirahastoksi; siitä annetaan „Zandt'in stipendien" nimellä apurahoja jumaluusopin ylioppilaille, sillä ehdolla että he sitten palvelevat pappina Inkerissä.

Zidén, Jaakko Henrik, on urheana soturina 1808-vuoden taisteluissa saanut muistopatsaan Vänrikki Stoolin tarinoissa. Hän syntyi 1785 Lokak. 31 p. Marttilan pitäjässä, jossa isä Jaakko Zidén, polveutuva vanhasta länsisuomalaisesta pappissuvusta ja tunnettu eräiden suomenkielisten kiitos- ja valituslaulujen tekijänä, oli provastina; äiti Kristiina Elisabet Fahlberg oli Ruotsista syntyisin. Z. oli poikana tunnettu vallattomuudestaan ja kuuluu pappilassa panneen toimeen sotaisia harjoituksia. Suorittaessaan ylioppilastutkinnon v. 1798 hän jo oli Turun rykmentin kirjoissa, mutta sai vasta 1804 ensimmäisen palkkansa vänrikkinä Turun läänin rusthollipataljoonan Halikon komppaniassa. Siitä hän siirrettiin Vaasan uuteen rykmenttiin, jota kevättalvella 1808 harjoitettiin Oulussa, ja teki luutnantin virkaa Pietarsaaren komppaniassa. Oulusta rykmentti komennettiin Kuopion seuduille, jossa se kahakoissa Toivalan seuduilla tutustui vihollisiin. Rantaantuessa majuri Arnkihl'in johdolla Julkkulanniemellä oli Z. riisunut takin yltänsä, huutanut: „seuratkaa minua, pojat!" ja kiireesti juosten rynnännyt Venäläisten patteria kohti heidän kanuunaansa valloittamaan. Patteri voitettiin, mutta kanuunan ennättivät Venäläiset ajaa tieltä. Palveluksessaan kuuluu Z. olleen hiukan huolimatoin, mutta sotamiehet häntä kiittivät hyvästä kohtelusta; varreltaan hän oli pitkä ja hoikka, mieleltään iloinen, varsinkin kun pääsi taistelemaan. Kun Vaasalaiset Lokak. 27 p., juostuaan Iisalmen kirkolta Koljonvirralle, saivat patterin takaa rynnätä Venäläisiä peräyttämään, Z. miestensä etunenässä näkyy aikoneen syöstä viholliset virtaan, huolimatta painetti-haavoista rinnassaan, kun vihdoin sai haulituiskun otsaansa ja kaatui. Toisen tiedon mukaan hän kaatui sillalla. Z., jolla kuuluu olleen hopeinen ja kultainen mitali urhollisuudesta, haudattiin seuraavana päivänä vähän matkan päähän patterista. Alaupseerina Turun läänin rykmentissä oli Zidén'in hallussa Torikan puustelli Sauvon pitäjässä, johon leski Albertina Kreander, myöhemmin naitu kersantti Juh. Ithimæus'elle, jäi asumaan. (Rancken, Fänrik Ståls Hjeltar). J. R. A.

Å.

Åberg, Ulriika Viktoria, maisemamaalaajatar, syntyi Loviisassa 23 p. Helmik. 1824 sahan kirjanpitäjän Kustaa Anton Å:n ja Maria Agaata Grönqvist'in tyttärenä. Hän kävi Haminan tyttökoulun läpi, oleskeli kolme vuotta kotiopettajattarena Mikkelin seuduilla ja tuli v:n 1843 alussa täydentääkseen tietojaan uusissa kielissä Desarnod'n opetuslaitokseen Porvooseen, missä ensin oppi piirustamaan ja maalaamaan. V. 1846 hän tuli opettajattareksi Helsingin tyttökouluun ja pysyi siinä toimessa 1868 saakka. Maalasi Helsingissä Godenhjelm'in oppilaana ja pani v:sta 1849 näytteille äsken perustetun taideyhdistyksen näyttelyihin taulujaan, maisemakopioita F. v. Wright'in, V. Holmberg'in y. m. mukaan ja myöskin alkuperäisiä maisemia. V. 1858 hän sai virkavapautta lähteäksensä Düsseldorf'iin ja oli kaksi vuotta Gude'n oppilaana, sekä sai siellä maalatusta „saksalaisesta maisemasta" taideyhdistyksen suuremman palkinnon 1861. Saatuansa 1863 senaatilta suuremman matkarahan, asettui hän Dresden'iin, missä m. m. maalasi taulun „Savonlinnan näköala" (taideyhdistyksen oma). Weimar'in taidekoulun johtajan, kreivi Kalkreuth'in kutsumuksesta muutti hän Weimar'iin, missä maalaeli prof. Michelis'in johdolla. Kahden siellä maalatun taulun johdosta („Monrepos" ja „Rudelsburg'in rauniot"), nimitti Pietarin taideakatemia 1866 hänet „akatemian taiteilijattareksi"; edellinen ostettiin Helsingin keis. linnaan. V:sta 1866 alkaen on hän melkein yht'mittaa oleskellut ulkomaalla, milloin Saksassa, milloin Italiassa. Seur. vuosina pani hän taulujansa näytteille Tukholmassa (1866), Pariisissa (1869) sekä Berlinin virallisissa vuosinäyttelyissä 1868, 70, 72 ja 74; v. 1871 ostettiin jälleen Helsingin linnaan iso „suomalainen järvimaisema" korkeasta hinnasta. Jo sitä ennen 1868 oli hän, Weimarin suurherttuan erityisestä puoltolauseesta, saanut keisarin käsirahastosta matkarahan lähteäksensä Italiaan; täällä

hän oleskeli Firenze'ssä, Romassa, Napoli'ssa ja Capri-saaressa, mistä on saanut aiheet useihin tauluihin, kuutamomaisemiin y. m., joista muutamat näyteltiin suuressa suomalaisessa näyttelyssä 1876 ja pari myytiin rouva A. Karamsin'ille. Sekä Romassa että Firenze'ssä on hän näytteille pannut monta taulua, myöskin suomalaisia maisemia, joita sikäläisissä sanomalehdissä on kiitetty taiteellisesta työstä. Viime kymmenen vuotta on hän viettänyt Firenze'ssä, München'issä tahi Weimar'issa, tehden ainoastaan jonkun lyhyen käynnin kotimaassa.

Åkerhjelm, Samuel, valtaneuvos, syntyi 14 p. Jouluk. 1684 Tukholmassa, valtiosihteerin Samuel Åkerhjelm vanhemman ja hänen vaimonsa Katariina Molsdorph'in avioliitosta. Åkerhjelm tuli 14 vuotiaana Turun yliopistoon, jossa hän harjoitti lukuja tunnetun maanmiehemme Daniel Juslenius'en johdolla. Isän kuoltua v. 1702 oleskeli hän Englannissa, lueskellen Oxford'in yliopistossa, ja sai, kotimaalle v:n 1705 paikoilla palattuansa, viran kuninkaan kansliassa. V. 1713 lähetettiin Å. Kaarle XII:n luo Turkinmaalle ja oli sitten mukana kuninkaan seurassa sekä Stralsund'issa että retkillä Norjaan. Kuninkaan kuoleman jälkeen kuului hän holsteinilaiseen puolueesen, jonka taitavin mies valtaneuvos Cederhjelm oli nainut hänen sisarensa. Tämä puoluekanta tuotti Å:lle Arvid B. Horn'in epäsuosion, mutta Horn'in ja neuvoskunnan vastustuksesta huolimatta nimitti Fredrik I hänet v. 1723 valtiosihteeriksi sota-asioita varten. Täytyipä Å:n kuitenkin, kun Horn v. 1727 valtiopäivillä sai täydellisen voiton vastustajistaan, siirtyä v. 1729 Turkuun hovioikeuden presidentiksi, jossa virassa pysyi vuoteen 1738. Se ei kuitenkaan estänyt häntä ahkerasti valtiopäiville saapumasta, joilla hän yhä edelleen vaikutti Horn'in jyrkkänä vastustajana. Sekä v. 1731 että 1734 oli hän maamarsalkan vaalissa ehdokkaana ja oli vv. 1734 ja 1738 sekreetivaliokunnan vaikuttavimpia jäseniä, nauttien kykynsä ja rohkeutensa tähden puoluelaisiltansa mitä suurinta luottamusta.

Vaikka Å., kuten olemme nähneet, sekä ylioppilaana että korkeana virkamiehenä kauan aikaa oleskeli maassamme, ei hän suinkaan oppinut suomalaiselta kannalta maamme oloja arvostelemaan. Hänen esiytymisensä 1738 vuoden valtiopäivillä on siitä riittävänä todistuksena. Suuressa sekreeti-deputationissa ehdotti nimittäin Turun pormestari Esaias Wechter, että Suomeen asetettaisiin ainoastaan sellaisia virkamiehiä, jotka taisivat maamme kieltä, ja deputationi hyväksyikin ehdotuksen. Mutta vähää myöhemmin otti Å. asian uudelleen puheeksi, koettaen osoittaa, että tehty päätös, jos se pantaisiin voimaan, arveluttavassa määrässä heikontaisi valtakunnan sisällistä lujuutta. Hänen väitteensä mukaan olivat Ruotsin entiset kuninkaat kaikin voimin harrastaneet Suomenmaan ruotsalaistuttamista, ja vaikka hän myönsi, ett'ei sellainen yritys voinut onnistua, katsoi hän kuitenkin välttämättömän tarpeelliseksi pidättää jokaiselle kansalaiselle esteettömän oikeuden päästä virkoihin kaikissa valtakunnan eri osissa. Sillä jos muissakin maakunnissa vaadittaisiin samaa kuin mitä Suomalaiset, syntyisi pian yhtä monta valtiota kuin maakuntaa. Å:n kanta Suomen suhteen on siis jyrkästi ruotsalainen. Hänen silmissänsä ei Suomi ole muuta kuin tavallinen Ruotsin maakunta, Suomalaiset eivät mitään muuta kuin osa Ruotsin kansaa. Suomen kansakuntaa, jolla on oikeus omaan kansalliseen kehitykseen, sellaista hän ei tunne.

V. 1738 kukistui Horn, ja kun keväällä seuraavana vuonna uudet valtaneuvokset valittiin, sai Å. ensimmäisenä sijan neuvoskunnassa. Sanotaan, että hän luultavasti olisi valittu uuden hallituksen esimieheksikin, Horn'in seuraajaksi kanslianpresidenttinä, ell'ei hän itse olisi kieltäytynyt. Eikä hän siihen toimeen ollutkaan omansa, sillä pian havaittiin, että hän saatuansa kostaa vastustajilleen vähitellen luopui yhä loitommalle voittavasta hattupuolueesta. Vielä kesällä v. 1738 oli hän ollut niitä, jotka kiivaimmin vaativat sotajoukon lähettämistä Suomeen; kesällä v. 1739 oli hän sellaisen, vihollisuutta Venäjää kohtaan osoittavan toimen ankarin vastustaja. Ja jota suuremmalla kiivaudella hatut valtiopäivillä vv. 1740—41 valmistelivat sotaa, sitä pontevammin ajoi Å. rauhan asiaa, viitaten vaaraan, jonka sota välttämättömästi synnyttäisi. Siitä alkaen on hän myssypuolueesen luettava. Ja rauhan tultua tahtoi hänkin, kuten muut myssyt, että vasta saavutettu sovinto ja liitto Venäjän kanssa ennen kaikkea oli ylläpidettävä. Sentähden vastusti hän kaikin voimin hattupuolueen hankkeita, jotka tarkoittivat palaamista vanhaan venäläis-vihollliseen liittoon Franskan kanssa. Å. oli silloin kieltämättä hattujen vaarallisin ja taitavin vastustaja. Oli siis ajan tapoihin katsoen luonnollista, että hatut päästyään jälleen 1746 ja 1747 vuosien valtiopäivillä täyteen valtaan ryhtyivät Å:ia vastaan valtiolliseen vainoon. Toukokuussa v. 1747 vaati sekreeti-valiokunta häntä edesvastaukseen niistä mielipiteistä, joita hän neuvoskunnassa oli lausunut pankin hallinnosta ja n. s. principalati-kysymyksestä. s. o. valitsijain oikeudesta määrätä miten heidän edustajainsa valtiopäivillä oli toimiminen. Ei voitu kummassakaan asiassa todistaa Å:n rikkoneen valtakunnan lakeja vastaan, mutta hän pakotettiin kuitenkin pyytämään eroansa valtaneuvoksen virasta, eikä saanut

edes eläkerahaa, vaikka sellainen oli myönnetty vv. 1738 ja 1739 eronneille.

Åkerhjelm muutti maakartanollensa Margretelund Uplannissa, eikä ole sen jälkeen enää ollut valtion viroissa. Vapauden ajan historian kirjoittaja Malmström lausuu, ett'ei ole tunnettu hänen olleen mitenkään osallisna seuraavien aikojen puoluejuonissa tahi tehneen mitään yritystä päästä uudelleen valtaan. Malmström ei tuntenut von Korff'in ja Panin'in relationeja Venäjän hallitukselle, joista uusi puoli Å:n toimesta meille avautuu.

Heinäk. 20 p. 1746 oli Korff saapunut Tukholmaan ja jo pari viikkoa sen jälkeen kertoo hän keisarinnalle neuvottelusta hänen ja Å:n välillä. Å. oli Korff'in kertomuksen mukaan myssypuolueen jyrkimpiä jäseniä ja varoitti ryhtymästä minkäänlaisiin sopimuksiin vastapuolueen kanssa, koska muka täydellinen palaus vanhaan järjestelmään oli välttämättömän tarpeellinen. 22 p. Elok., siis muutamia viikkoja ennen valtiopäiväin alkua, oli Korff'illa ja Englannin lähettiläällä Tukholman läheisyydessä keskustelu Å:n ja muiden myssypuolueen päällikköjen kanssa, jossa piti sovittaman valtiopäivätoimista. Ruotsalaiset pyysivät 50,000 puntaa sterlinkiä puolueensa vahvistamiseksi, ja Å. esitti, millä tavoin keisarinna muutenkin voisi „patriooteja" auttaa. Vielä myöhemminkin, valtiopäiväin aikana, turvausi Korff usein Å:n neuvoihin, vaikka toiselta puolen huomataan, että viimemainittu virallisen asemansa tähden vielä pysyi erillänsä niistä vaarallisista juonista, joihin esim. Serenius, Warmholtz, Arckenholtz y. m. jo silloin antautuivat ja jotka tarkoittivat Venäjän aseellista sekaantumista Ruotsin asioihin. Syyksi myssyjen onnettomuuteen mainituilla valtiopäivillä katsoo Korff etupäässä sen, että he eivät kylliksi noudattaneet Å:n viisaita neuvoja. Missä arvossa Venäjän hallitus piti Å:ia, osoittaa se seikka, että keisarinna saatuansa tiedon oikeudenjutusta, joka häntä uhkasi, lähetti 4000 ruplaa hänen pelastukseksensa. Ja kuin Å. kuitenkin kadotti virkansa, sai Korff käskyn jättää hänelle lohdutukseksi ne 2000 tukaatia eli 4600 ruplaa, jotka alkuansa olivat olleet maamarsalkalle Ungern v. Sternberg'ille aiotut, mutta jotka tämä kadotti, kun hän epäilyttävällä käytöksellään herätti Korff'in ja myssyjen epäluuloa. Huhtikuussa v. 1748, vähää ennen siirtymistänsä Tanskaan, jätti Korff Å:lle mainitun lahjan, ja Å. vastaan otti sen, vaikka tosin ensin teki verukkeita. Huomattava on toki, että Korff useamman kerran antaa Å:sta sen todistuksen, ett'ei rahalla hänen käytökseensä voitu vaikuttaa.

Korff'in seuraajakin Venäjän lähettiläänä Tukholmassa, Nikita Panin, neuvotteli Å:n kanssa toimista hattuhallituksen kukistamiseksi. Ja ne toimet, joista silloin neuvoteltiin, olivat laadultansa peräti hämmästyttäviä. Kesällä v. 1748 oli Venäjän hallitus alkanut ajatella liittoa Tanskan kanssa yhteistä sotaa varten Ruotsia vastaan. Tarkoitus oli kukistaa hattuhallitus, riistää Aadolf Fredrikiltä perintöoikeus Ruotsissa ja valloittaa Venäjälle Suomenmaa sekä Tanskalle joku sopiva alue. Jo ennenkuin Panin ilmoitti hallituksensa aikeista Å:lle oli tämä koettanut hänelle osoittaa, että aseellinen sekautuminen naapurivaltain puolelta oli tuiki tarpeellinen. Kun Panin Marraskuussa ilmaisi, mitä oli tekeillä, vaikka tosin salaamalla valloitushankkeet, lausui Å. ilonsa ja katsoi, että hyökkäyksen Ruotsiin piti tapahtua jo samana talvena. Seuraavana keväänä, Toukok. 23 p. 1749, lähetti Panin keisarinnalle laajan mietinnön, jonka Suomalainen, hovioikeuden neuvos Fredenstjerna yksissä neuvoin Å:n ja muutamien muiden kanssa oli valmistanut. Mietinnössä huomautettiin, että Venäjän ja Tanskan aseellinen apu vielä samana vuonna oli tarpeen, jos tahdottiin estää hattuja laajentamasta kuninkaan valtaa rajattomaksi. Sen ohessa mainittiin, yksityiskohtiin ulottuvalla tarkkuudella, mitä teitä Venäläisten ja Tanskalaisten sotavoimain pitäisi tunkeutua Tukholmaa kohti, ja miten valtiopäivillä, jotka olivat kokoonkutsuttavat, myssyjen valta saataisiin lujitetuksi. Että Aadolf Fredrik ja hänen sukunsa kadottaisi perintöoikeuden kruunuun katsottiin erittäin suotavaksi. Se mietinnössä kuitenkin vaadittiin, että keisarinna lupaisi olla pienintäkään maapalstaa tahi mitään rahallista korvausta Ruotsilta vaatimatta.

Siten yllyttäissään Venäjää toimintaan, näki Å. kuitenkin tarpeelliseksi noudattaa suurinta varovaisuutta. Turhaan pyrki Panin pitkin vuotta 1749 päästä hänen puheillensa, niin esim. kun hän kesällä lähetti paroni A. G. Reuterholm'in kehoittamaan Å:ia tulemaan Tukholmaan, kieltäytyi Å., viitaten kivulloisuutensa y. m. Ehkä alkoi hän jo huomata, ett'ei Venäjä aikonutkaan käyttää asevoimaa ja että sen uhkaukset ainoastaan huononsivat myssyjen tilaa. Kokonaiseen vuoteen ei Panin kerro hänestä mitään, ja kun Å. vihdoin Syyskuussa v. 1750 tulee Tukholmaan, saa venäläinen lähettiläs häneltä neuvon asettua kokonaan odottavalle kannalle, koska asema toistaiseksi ei kuitenkaan ollut parannettavissa. Venäjän hallitus olikin jo itse samaa mieltä; keisarinna hyväksyi Å:n neuvon ja juonittelut Panin'in ja myssyjen välillä päättyivät.

V. 1749 oli muuan Hoof, jota Panin oli käyttänyt kansan yllyttäjänä, ilmaissut hallitukselle Åkerhjelm'in ja Fredenstjerna'n olleen neuvotteluissa Venäjän ja Tanskan

lähettilästen kanssa myssyjen kohottamisesta valtaan ja kruunun perimyksen muuttamisesta. Vaan syytöstään hän ei voinut toteen näyttää, ja yhä enenevässä määrässä sai Å. loppuiällään nauttia kansalaistensa kunnioitusta. Nimitys „ruotsalainen Cato", jonka sijaan Beskov on ehdottanut „ruotsalainen Aristides", on siitä osoitteena. V. 1751 myönsivät valtiopäivät hänelle eläkerahan. Ja kun myssyt v. 1765 pääsivät voitolle, valittiin Akerhjelm uudelleen valtaneuvokseksi, mutta kieltäytyi. Valtiosäädyt lyöttivät silloin hänen kunniaksensa muistorahan, lausuen täydellisesti hyväksyvänsä ne mielipiteet pankin hallinnosta, jotka v. 1747 olivat osaltansa vaikuttaneet Å:n kukistumiseen.

Jälkimailmakin on Åkerhjelmia suuresti kunnioittanut. V. 1851 teki Ruotsin akatemia sen muistorahalla, jossa oli kirjoitus „integer animi, tenax recti, reipublicae devotus". Myöhemminkin on sanottu muistoa hänen toimistaan Ruotsin „kansalliskunniaksi". Olemme nähneet, että häneltä puuttui juuri se, mistä häntä tavallisesti kiitetään, syvempi siveellinen ryhti. Puoluevimman sokaisemana hän on antautunut valtiollisiin juoniin, jotka tekevät hänen rikoksellisuutensa ainakin yhtä suureksi kuin isänmaan kavalluksesta mestatun tuomari Wijkman'in.

Nainut oli Å. Anna Kristiina Feiff'in presidentti Casten Feiff'in ja hänen vaimonsa Anna Borkhusen'in tyttären, jonka kanssa hänellä oli kolme poikaa. Å. kuoli 85 vuoden vanhana, 11 p. Maalisk. 1768. (Malmström, Sveriges polit. hist. 1718—1772; Kirj. Kuukausl. 1872; Hist. Ark. IV; Korff'in ja Panin'in viralliset relationit ulko-asiain ministeristön arkistossa Moskovassa.) J. R. D.

Ålänning, Pietari, lahjoittaja, oli nimestä ja maatiloistaan nähden Ahvenanmaalta syntyisin. Hän mainitaan ensi kerran v. 1376 porvarina Tukholmassa ja näkyy s. v. siellä tulleen raatimieheksi, joka seikka, kuten monet muutkin, todistaa miehen arvoa ja varallisuutta. Kauppiaana oli hän tunnettu etäällä ulkomaillakin. V. 1382 osti eräs Linköping'in tuomioherra häneltä 1620:n Ruotsin markan arvoisen vekselin, joka oli Brygge'ssä suoritettava 1080:llä Unkarin ja Lybeck'in florinilla. Boo Juhonpoika Griip, joka oli käyttänyt Å:ia asia- eli virkamiehenänsä, antoi hänelle 1400:n markan velasta v. 1384 valtakirjan nostaa Ahvenanmaan markkaveron, joka silloin oli 12 äyriä mieheltä. Vallattomissa riidoissa Tukholman ruotsalaisen ja saksalaisen porvariston välillä oli Å. v. 1389 ruotsalaisten porvarien luottamusmiehenä. Kolmen saksalaisen porvarin kanssa hän mainittuna vuonna lähetettiin Telje'en valtaneuvoston edessä riitaa sovittamaan. Saksalaiset, jotka eivät tahtoneet jättää asiaansa ruotsalaisen neuvoston huostaan, kuitenkin palasivat heti ja Å:kin siis lähti kotimatkalle, mutta saksalaiset matkakumppanit olivat jääneet häntä väijymään, tappoivat yöllä kaksi hänen palvelijaansa ja veivät Å:n vankina Tukholman linnaan, joka oli Saksalaisten hallussa; sen lisäksi otettiin vielä hänen vaimoltaan avaimet takavarikkoon. Ruotsalaisen porvariston avulla pääsi Å. kuitenkin pian vapaaksi. Omaisuutensa käytti hän ajan tavan mukaan hengellisiin laitoksiin. V. 1386 perusti Å. eläkkeen eli n. s. prebendan Turun tuomiokirkon hyväksi, lahjoittaen siihen kaiken omaisuutensa Ahvenanmaalla ja Suomen saaristossa; seur. v. perusti hän samallaisen prebendan Upsalan tuomiokirkkoon ja lahjoitti v. 1400 sikäläiselle P. Henrikin kuorille rahoja, kauppapuoteja ja tulot eräästä kivitalosta. Å. eli vielä 1403, jolloin hän jätti kaikki maatilansa Ahvenanmaalla, Taivassalossa ja Vehmaalla erään herra Mattias Järlinpojan haltuun, sillä ehdolla, että ne hänen jälkeensä luovutettaisiin Turun tuomiokirkolle. Å:n vaimon nimi oli Kristiina Pietarintytär. (Radloff, Beskr. öfver Åland, y. m.). J. R. A.

Åström, Kaarlo Robert ja **Hemming**, tehtailijoita, ovat Tornion nahkurin ja raatimiehen Juhana Å:n ja Helena Berg'in poikia. Vanhempi veli Kaarlo Robert syntyi Torniossa 19 p. Marrask. 1839 ja meni, 16:n vuoden iässä, saatuaan yksityisesti opetusta tavallisissa kouluaineissa, oppilaaksi isän nahkuritehtaaseen, jossa teki työtä viisi vuotta. Sen jälkeen lähti hän ulkomaille täydentämään taitoansa ammatissaan ja kävi etevimmissä laitoksissa nahan valmistusta varten Englannissa, Belgiassa, Franskassa, Schweiz'issä, Italiassa, Itävallassa, Saksassa, Tanskassa, Ruotsissa ja Norjassa, Amerikassa sekä Venäjällä. Sill'aikaa oli hän ajoittain ottanut työmiehen paikan sekä muutamia kuukausia tehnyt työtä nahkuritehtaissa Hull'issa, Zürich'issä ja Triest'issä. Kotia palattuansa perusti hän 1863 Ouluun nahkatehtaansa, joka syksyllä aloitti vaikutustaan kahdella työmiehellä, mutta sitten lavennettiin niin että sen työssä 1882 oli 100 miestä ja vuodessa valmistetun nahan arvo oli 1,374,000 markkaa. V. 1868 otti Å. nuoremman veljensä Hemmingin osakkaaksi liikkeesensä, jonka toiminimi sen jälkeen on „Veljekset Åström". Myöskin nuorempi veli, joka syntyi Torniossa 30 p. Jouluk. 1844, on muutamia vuosia oppinut ammattiansa ulkomailla, etenkin Pariisissa. Veljeksien nahkatehdas on suurin tämänlaatuinen laitos Suomessa ja sen tuotteiden etevyyttä on myöskin yleisissä näyttelyissä suuressa määrässä tunnustettu. Filadelfian näytte-

lyssä 1876 sai se palkinnon, samaten kansainvälisessä nahkanäyttelyssä Frankfurt am Main'issa, missä sille annettiin kultamitali. K. Rob. Å. oli nainut Gustaava Katariina Ringvall'in, joka kuoli 1882; Hemming Å. on v:sta 1878 naimisissa Maria Snellman'in kanssa, joka on kauppiaan tytär Oulusta.

Åström, Emma Irene, Suomen ensimmäinen naismaisteri, syntyi 27 p. Huhtik. 1847 Taivassalon pappilassa, jossa isänisä silloin eli kirkkoherrana. Vanhemmat olivat maamittari Kaarle Å. ja Justiina Lönn. Vallan nuorena Emma Å. muutti vanhempiensa kanssa Ahvenanmaalle, jossa isä oli saanut viran. Varhain heräsi hänessä vastustamaton óppimisen halu, jota hän, saamatta köyhässä kodissaan mitään säännöllistä opetusta, koetti omaperäisesti tyydyttää, lukemalla mitä vaan käsiin sattui. Vasta v. 1865 sai hän lähteä Jyväskylään ja suoritti nelivuotisen kurssin siinä olevassa seminaarissa, nauttien sillä ajalla seminaarin johtajan U. Cygnaeus'en isällistä apua ja hoitoa. V. 1870 hän tuli Helsinkiin, päätettyään valmistautua ylioppilastutkintoon. Siellä oli samana vuonna neiti Maria Tschetschulin, synt. Helsingissä 31 p. Toukok. 1852, kauppaneuvoksen Feodor T:n tytär, ensimmäisenä naisena Suomessa suorittanut mainitun tutkinnon 19 p. Toukok. 1870. Pian sen jälkeen ilmaantui kielto naisten yliopistoon pääsemistä vastaan. Mutta varakanslerin K. v. Kothen'in toimesta saatiin kanslerin Jouluk. 25 p. 1871 antamalla kirjeellä A:lle oikeus opiskella yliopistossa rehtorin erityisen hoidon alla. Yksityistä opetusta nautittuaan, Å. 14 p. Kesäk. 1873 suoritti ylioppilastutkinnon ja kirjoitettiin filosofisen tiedekunnan hist.-kielit. osastoon. Mutta hänen tiedonhalunsa ei siihen tyytynyt. Vaikka heikkona terveydeltään ja pakotettuna uhraamaan paljon aikaa opettamiseen (esim. suom. tyttökoulussa 1871—72 ja Tammisaaren seminaarissa 1874—76) elättääksensä itseänsä ja voidaksensa auttaa varattomia sukulaisiaan, hän ahkerasti jatkoi omaa lukemistaan, parhaasta päästä latinaa, historiaa ja filosofiaa. Hän suoritti filos. kandidaatitutkinnon 23 p. Toukok. 1882 ja seppelöitiin maisteriksi 31 p. samaa kuuta tapahtuvissa maisterinvihkiäisissä. Kunnioituksen osoitteeksi sai hän tutkinnon suoritettuaan vastaanottaa Suomen naisten kokooman rahasumman ynnä kultaisen taskukellon.

Ä.

Äimä, Antero, kamariviskaali, Aeimelæussuvun kantaisä, oli syntynyt kaiketi 1500-luvun lopussa, Äimälän rusthollissa Kokemäellä, jossa isä, mainitun rusthollin isäntä Jaakko Äimä sanotaan olleen nimismiehenä. Antero Äimän opinnoista ja ensimmäisistä askeleista virkauralla puutumme tietoa tällä haavaa; tiedämme vaan että hän 1633 nimitettiin viskaaliksi Suomen suuriruhtinaskunnassa. Hänen tuli tuossa virassaan pitää silmillä vouteja ja veronkantajia, ja „koska tuo virka tulisi hänelle ikäväksi, jos hän tahtoisi jotakin tehdä kruunun hyödyksi", niin hänelle myönnettiin viskaalin palkan lisäksi kolmas osa siitä mitä hän lain nojalla tuottaisi enennystä kruunun tuloihin. Tarkastuksia teki hän yli kaiken Suomenmaan ja myöskin tuomarien sanotaan olleen hänen tarkastuksensa alaisina. Vasta v. 1646 Äimän avarasta tarkastuspiiristä erotettiin Savo ja Karjala (ks. Cröell, Samuel). Äimän viralliset kertomukset eivät ole tätä nykyä tunnetut, mutta hallituksen luottamusta nautti hän kaiken aikansa. Brahe käytti Äimää paljon muissakin toimissa ja niin mielikseen että Kristiina kuningatar 1650 hänen ehdotuksestaan lahjoitti Äimälle useita rälssitiloja esim. Kiettaron säterin Kokemäellä, Mäkelän ja Laukkalan Köyliössä, y. m. Tarjottua aatelisarvoa nimellä Liusenstierna Äimä ei kuitenkaan ottanut vastaan, vaan aatelittomanakin, kerrotaan, nimitti häntä vapaherra Lauritsa Creutz „hyväksi ystäväkseen". Äimä asui Näyhälässä Kokemäellä ja piti maanlipun alla neljä ratsainta. Kokemäen kirkkoon näkyy hän lahjoittaneen hopeakannun, kalkin, pukuja y. m. Kuollessaan noin v. 1662 oli Äimä varakas mies; testamentista nähden oli hänellä Kiettaron kylä, Äimälän, Näyhälän ja Kaarenojan rusthollit Kokemäellä, Vaniin rustholli Eurassa sekä niiden alaiset säteri- ja rälssitilat. — Äimä oli kahdesti nainut, koska pojat Kustaa ja Jaakko Aeimelæus nimittivät toisiansa velipuoliksi; hänen toinen vaimonsa oli Margareeta Hannuntytär Kiettermanna, Kiettaron rusthollarin tytär. Siitä naimisesta oli Äimällä 12 lasta (vrt. Aeimelaeus suku.) J. R. A.

Ö.

Öhman, Juhana, mainitaan olleen erään Tripolissa elävän muhammetilaisen sotaherran alkuperäinen nimi. Hän oli kotoisin Suomesta, Kristiinan kaupungista, mutta millä teillä hän lienee joutunut siihen elämänasemaan, missä hän myöhemmin tavataan, se on varsin vähän tunnettu. Öhman kerrotaan olleen ainoastaan 12:n v:n vanhana, kun hän 1797 vieteltiin Muhammed'in uskontoon kääntymään. Muhammetilaisena hän kantoi nimen Muhammed Es-Svid (Es-Svid = Ruotsalainen) ja nousi soturina Tripolin pashan eli dein suureen suosioon. Tripolissa hän eli v:n 1820 paikoilla, ja mainitaan että kaikki Tripolin kaupungin asukkaat pitivät häntä korkeassa arvossa hänen taidostaan. Lieneekö hän ottanut mitään osaa niihin merirosvomisiin, jotka tähän aikaan olivat Tripolin tärkeimpänä ulkopuolisena historiana, taikka niihin sotiin, jotka 1820-luvulla järisyttivät Turkin valtakuntaa, siitä ei ole tietoa, eikä muutenkaan hänen myöhemmistä elämänvaiheistaan. Sanotaan että Kaid (se oli hänen soturi-arvonimensä) Muhammed vielä pari kymmentä vuotta kääntymisensä jälkeen osasi melkein hyvästi puhua Ruotsin kieltä. (Tur. Viikkosan. 1823.)

Öhman, Juhana Edvard, koulumies, sanomalehden toimittaja, syntyi 1809 Lokak. 13 p. Helsingissä, jossa isä Juhana Ö. oli kultaseppä; äiti Katariina Schogster oli Tuusulasta syntyisin. Ö. tuli Porvoon lukiosta ylioppilaaksi 1828, pääsi ylim. amanuensiksi yliopiston kirjastoon 1835 ja Porvoon lukion apulaiseksi 1836, vihittiin maisteriksi sam. v. ja oli sitten v. t. historian lehtorina Porvoon lukiossa, kunnes sai siihen virkaan valtuuskirjan 1838; vihittiin papiksi 1839, oli lukion lehtorina v. 1839—40 ja sai provastin arvonimen 1849. Nautti v:sta 1851 virkavapautta ja asui maatilallaan Domargord, jossa taitava maanviljelyksensä oli esimerkiksi naapureille, kunnes rintatauti pakotti häntä etsimään parannusta Italian ilmanalasta. Hän ei kuitenkaan ehtinyt Tukholmaa edemmäs, vaan kuoli siellä 1856 Elok. 27 p. — Ö. toimitti vv. 1838—45 *Borgå Tidning*'iä, jonka hän oli perustanut ja joka hänen aikanansa sisälti useita isänmaallisia kirjoituksia, tutkimuksia ja elämäkertoja, joilla on kestävä arvo. Siinä kalenterissa, jonka J. Grot toimitti yliopiston juhlaksi 1840, on kirjoitus *Om det Finska nationallynnet* Ö:n antama. Lukioon aikovaisten tarpeeksi perusti hän yksityiskoulun, joka oli hänen johdollansa vaikuttamassa, kunnes Loviisan triviaalikoulu siirrettiin Porvoosen 1841. Niin ikään oli Ö. Porvoon säästöpankin perustajia 1842 ja useita vuosia esimiehenä sen johtokunnassa. Myöskin kaupungin rakennuskomitean toimia hän esimiehenä johti, kunnes karttuva kivulloisuus pakotti häntä siitäkin luopumaan. Ahkera, monipuolisesti sivistynyt ja teräväjärkinen, puuhaili hän alati yhteiskunnallisia parannuksia; seuroissa hän oli sujuvan puhelahjansakin tähden suosittu. Koulukirjallisuuden alalla toimitti Ö. ruotsiksi Suomen tarpeisin sovitetun painoksen Palmblad'in maantiedettä ja Latinan kieliopin. Porvoon kaupungin muistojuhlassa 1846 piti hän juhlapuheen, joka nimellä *Historik öfver staden Borgå* julkaistiin. — Ö. oli 1837 nainut Albertiina Maria von Fieandt'in, majurin tyttären Ristiinasta.

J. R. A.

Öhman, Aleksanteri Konstantin, kirjakauppias ja kustantaja, edellisen veli, syntyi Helsingissä 1816 Maaliskuun 3 p. Palveltuaan Wasenius'en kirjakaupassa Helsingissä, perusti Ö. 1839 oman kirjakaupan Porvoossa ja hoiti sitä niin hyvällä menestyksellä että saattoi perustaa haaraosaston Helsinkiin v. 1848. Kotimaisen kirjallisuuden historiassa on hän kustantajana muistettava, sillä enemmän kuin kukaan muu vaikutti varojensa mukaan hän aikanansa sillä alalla. Mainioin hänen kustannusyrityksistään oli suuri Topelius'en ja Reinholm'in kirjoittamalla tekstillä varustettu kuvateos *Finland framställd i teckningar* (1845), johon taiteilijat J. Knutsson, M. v. Wright, P. A. Kruskopf, L. Forstén y. m. olivat hänen kustannuksellaan kuvia keränneet ja josta vielä hänen kuolemansa jälkeen levitettiin saksalaisilla ja franskalaisilla selityksillä sekä suomalaisella tekstillä varustettuja painoksia. Ö:n kustantamia oli myöskin Runeberg'in Hanna (1842), ja Kung Fjalar (1844), Fosterländskt Album (1845), Mittauden oppikirja, K. L. Stenbäckin oppikirjat y. m. m., ja kummastellen kertoivat siihen aikaan sanomalehdet kuinka Ö. sai kirjojansa, esim. Suomen kieltä koskevia oppikirjoja, menemään kaupaksi Saksassa, Tanskassa ja Norjassa. Kunnallismiehenäkin oli hän toimelias ja arvossa pidetty. Ö. kuoli naimatoinna rintatautiin eräässä Wien'in sairashuoneessa 1848 Maaliskuun 1 p. Hänen nuorempi veljensä, Venäjän kielen opettaja August Maurits Ö. (s. 1819, † 1849), joka on julkaissut venäjäksi kertomuksen Kalevalan sisällyksestä ja Venäjän kieliopin, hoiti sitten Ö:n kirjakauppoja kuolemaansa asti, jolloin ne ensin vähäksi aikaa joutuivat vanhimman veljen huostaan, sitten vieraille omistajille. Veljesten muistoksi julkaisi provasti Ö. kivipiirroksen, jossa nähdään

molempien muotokuvat ja hautapatsaat vierailla kirkkomailla. J. R. A.

Öhrnberg, Kaarlo Aadolf, virkamies, valtiopäivämies, syntyi Helsingissä 8 p. Toukok. 1813 nikkarimestari Josef Ö:n ja hänen vaimonsa Gustaava Ramstedt'in avioliitosta, tuli ylioppilaaksi 1830, filosofian kandidaatiksi ja maisteriksi 1836, oli useita vuosia uusmaalaisen osakunnan kuraatorina ja suoritti lainopin kandidaatin tutkinnon 1853. Palveltuansa vähän aikaa maalla virkaa toimittavana tuomarina nimitettiin Ö. 1855 oikeusraatimieheksi Helsinkiin. Kyky niin hyvin kuin taipumuskin vetivät hänet tuomarin toimiin, mutta tultuansa 1874 pääkaupungin kunnallispormestariksi ajalla, jolloin uusi kunnallisasetus juuri oli pantava toimeen, osoitti hän myöskin siihen virkaan kuuluvissa tehtävissä suurta taitoa ja tarkkuutta. Tilaisuuden tarjoutuessa hän kuitenkin siirtyi takaisin entiselle alalleen, tullen 1875 Helsingin oikeuspormestariksi.

Suomen pääkaupungin porvariston piirissä Ö. jo alusta voitti niin kunnioitetun aseman, että hän oli ikään kuin itsemäärätty Helsingin edustajaksi, kun 1860-luvulla perustuslaillinen elämä pääsi Suomessa uudestaan virkistymään. V. 1860 Elok. 28 p. hän valittiin edusmieheksi niin sanottuun Tammikuun valiokuntaan ja oli kirjoittanut sen vastalauseen, johon kaikki vaalissa osalliset silloin yhtyivät estääksensä puolestaan valiokunnan pitämistä laillisena kansan edustuksena. Ensimmäisenä Ö. sittemmin tuli Helsingin edusmieheksi 1863, 1867, 1872 ja 1877 vuosien valtiopäiville; oli joka kerta porvarissäädyn valitsijamiehenä, puhemiesneuvoston jäsenenä, 1877 varapuhemiehenä sekä vv. 1863—64 yhdistetyn laki- ja talousvaliokunnan jäsenenä ja sihteerinä; istui lakivaliokunnassa vv. 1867, 1872 ja 1877, perustuslakivaliokunnassa v. 1867, toimitusvaliokunnassa vv. 1863, 1872 ja 1877, tarkastusvaliokunnassa 1867, niinpä myös yleisessä valitusvaliokunnassa 1863 sekä 1872 kunnallis- ja 1877 asevelvollisuusvaliokunnissa. Valtiopäivillä Ö. osoitti omistavansa lainsäätäjän ominaisuuksia harvinaisen suuressa määrässä. Selvä aju, laveat tiedot, tarkkuus sekä itsenäinen ja vakava luonne asettivat hänet kansanedustajain ensimmäiseen riviin, ja vaikk'ei Ö:llä ollut sujuvaa puhelahjaa, vaikutti hän tuntuvasti asiain ratkaisemiseen selvillä ja asiallisilla esityksillään, joissa järkähtämättä piti vapauden ja itsehallituksen periaatteita ohjeena. Vv. 1867 ja 1872 porvarissääty valitsi hänet pankin valtuusmieheksi. Hallitus niin ikään käytti Ö:n kykyä satunnaisiin toimiin; hän istui 1864 uuden merilain valmistusta varten asetetussa komiteassa ja niissä komiteoissa jotka vv. 1865 ja 1874 annettujen päätösten mukaan valmistivat esitykset laamanni- ja kämnerioikeuksien lakkauttamisesta, takausmiehen edesvastauksen velvollisuudesta, velkavankeudesta ja velallisen velvollisuudesta työllä sovittaa velkaansa, kaupanpitokirjain todistusvoimasta, maalla olevan kiinteän omaisuuden pakollisesta myymisestä, aviottomain lapsien perintöoikeudesta ja huoneenlahjasta y. m. Ö. kuului Suomen lainopillisen yhdistyksen perustajiin ja oli muun muassa vv. 1862–69 sen toimikunnan jäsenenä; hallituksen puolesta hän oli saanut muutamia armonosoituksia. Äkillinen sairaus teki lopun hänen elämästänsä Helsingissä 2 p. Kesäk. 1877, muutamia päiviä vaan sen jälkeen kuin vielä oli ollut säätyveljien parissa. V. 1861 hän oli nainut Iida Karoliina Öhman'in, joka oli lehtori J. E. Öhman'in tytär. E. G. P.

Örn, Niilo, lappalainen epäruhtinas, oli syntynyt noin 1683 Lapissa ja sanotaan polveutuneen Pirkkalaisten mahtavimmasta suvusta, jota Lappalaiset pitivät muinoisena ruhtinassukunansa. Hän tuotiin lapsena Tukholmaan papiksi kasvatettavaksi kansalaisillensa, luki Upsalassa, jossa osoitti tavatointa taipumusta kielien oppimiseen, ja oleskeli kuninkaallisena stipendiaatina jonkun aikaa Wittenberg'issäkin jumaluusopillisia lukuja varten. Sieltä palattuansa Örn vihittiin papiksi Lapinmaalle, mutta tuskin oli puoltakaan vuotta kulunut, niin hän, kyllästyneenä pyhään ammattiinsa, peuranmaitoon ja kapakaloihin, ajaa karahutti lappalaispuvussa peurakyytiä ahkiossa Tukholmaan takaisin. Elettyään siellä kotvasen aikaa outona ilmiönä hän ohjasi peuransa maan halki Köpenhaminaan, jossa 1704 älykkään puheensa, kielitaitonsa sekä pukunsa takia oli kaiken kansan huviksi, jopa esitettiin kuninkaallekin, jolle kehui olevansa Lapinmaan ruhtinas. Viinaan taipuvaista ruhtinasta tosin usein naurettiin, mutta tämä siitä vähän huoli, kun vaan sai vieraana hauskoitella. Kauan ei hän vaan yhdessä kohden viihtynyt; Tanskasta hän matkusti Hannoveriin, jossa tuli vaaliruhtinas Yrjön, sittemmin Englannin kuninkaan tuttavuuteen, ja julkaisi v. 1704 erään vähäpätöisen kertomuksen Lapinmaasta, josta hänen maineensa kasvoi. Oppinsa ja outo ruhtinuutensa avasi hänelle linnat ja hovit kaikkialla. Pari vuotta näkyy hän matkustaneen ympäri Saksanmaata, vieläpä Espanjassa ja Italiassakin, palanneen Ruotsiin ja taas lähteneen matkalle. Opittuansa kuukaudessa franskaa puhumaan lähti hän 1706 Hollannin kautta Franskanmaalle, jossa Ludvig XIV häntä suuresti suositteli, sieltä Sachsen'iin, jossa Alt-Ranstadt'issa sai puhutella Kaarle XII:ta, mutta tätä ei Örn'in ruhtinuus ensinkään miellyttänyt; kuningas näkyy aikoneen keskeyttää Örn'in huviretket ja ainoastaan karkaamalla tämä pääsi pulasta. Matkus-

tettuansa sitten Böömissä ja Unkarissa Örn lähti kotimatkalle. Loukattuna Kaarle kuninkaan kohtelusta, näkyy lappalaisruhtinaassa kostonhimo päässeen valloilleen. Bremen'issä hän 1707 julkaisi uuden laitoksen Lapinmaan-kertomustansa ja painatti seur. v. maanmiehillensä saksankielisen lähetyskirjeen; lähti sitten, varustettuna passeilla Rooman keisarilta ja Venäjän ministeriltä Berlin'issä Köpenhaminaan, sielläkin saaden passin nimellä „Nikolaus Örn de Birckarl". Nyt hän matkusti Öresund'ista Kristianian ja Varjakan kautta Kuolaan, jossa venäläinen „maaherra", ruotsalaiseksi tiedustelijaksi luullen, pani hänet kiinni. Tuossa pulassa Örn kirjoitti Pietari I:lle kertomuksen vaiheistaan ja pyysi sotaväkeä valloittaaksensa Lapinmaan ja Länsipohjan, jotka Ruotsi oli laskenut ikeensä alle, mutta kirje tuskin oli voinut ehtiä tsaarille, kun jo Tammikuussa 1709 tapaamme Örn'in itsensäkin Moskovassa. Siellä hän kuudessa viikossa kaikkien ihmeeksi oppi venäjää ja kun tsaari ei tahtonut ottaa hänen maatansa „Lapponia-Birckarliaa" tasavaltana muka huostaansa, niin Örn päätti luovuttaa ruhtinaalliset oikeutensa tsaarille ja jäädä Moskovaan. Juoppondesta Örn pian pantiin arestiin, josta pääsi ehdolla että 250 ruplan vuotisella palkalla lähtisi Astrakaniin Tatarien kieltä oppimaan, mutta siellä muutamat Kalmukit häneen niin mielistyivät, että veivät väkisin khan'insa luo. Örn nyt pukeutui Kalmukiksi, oppi neljässä viikossa heidän kieltänsä puhumaan ja otti kaksi vaimoa. Talven Kalmukkina huviteltuansa pakeni Örn takaisin Astrakaniin, jossa nyt oppi Persian, Mongolin ja Kreikan kieliä melskaamaan, mutta viinaan menevä ja rauhatoin kun oli, joutui hän täälläkin vankeuteen, josta päästäksensä 1715 pyysi Englannin kuninkaan Yrjö I:n apua; mutta tämän avun saapuessa oli Örn jo päässyt pakoon, eikä kukaan tiennyt missä hän oli. Astrakaniin hän kuitenkin palasi, koska hänen sanotaan siellä vielä nuorena kuolleen. (Kirj. Kuukausl. 1869). J. R. A.

Östring, Pietari Edvard, taloudellinen kirjailija, syntyi Närpiön pitäjässä 26 p. Huhtikuuta 1819 varapastorin Pietari Ö:n ja Fredriika Ulriika Holstius'en aviosta, tuli ylioppilaaksi 1836 ja rupesi 1846 maanviljelijäksi. Eri paikoissa Suomessa, milloin tilanomistajana, milloin muitten tilojen hoitajana, Ö. ensimmäisten joukossa koetti harjoittaa maanviljelystä tieteen perustuksella, ja otti oppilaita maanviljelijöiksi kasvatettaviksi. Kun Uudenmaan ja Hämeen maanviljelysseura 1856 perustettiin, tuli hän sen ensimmäiseksi sihteeriksi; vv. 1854—57 hän toimitti aikakauskirjaa *Tidskrift för landthushållare*, josta kirjoitus *Onko maaviljelyksemme parannettava ja taidetaanko se parannettaa* v. 1862 ilmestyi suomeksi Porissa; myöhemmin hän usein on julkaissut taloudellisia kirjoituksia eri sanomalehdissä. V. 1866 Ö. muutti Karjalohjalta Tammisaareen, johon hänet kutsuttiin raatimieheksi; vv. 1863—64 hän oli edusmiehenä talonpoikais- ja 1867 porvarissäädyssä. Velkaantuneena sekä siveyden ja terveyden puolesta täydelleen riutuneena Ö. kuoli Helsingissä 23 p. Kesäk. 1872 naimattomana. E. G. P.

BIOGRAFINEN NIMIKIRJA.

ELÄMÄKERTOJA SUOMEN ENTISILTÄ JA NYKYAJOILTA.

TOIMITTANUT

SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA.

LISÄVIHKO.

HELSINGISSÄ 1889.
G. W. EDLUND,
KUSTANTAJA.

HELSINGISSÄ,
HUFVUDSTADSBLAD'IN KIRJAPAINOSSA.
1889.

Oikaistavia:

Siv.	776	toinen	palsta	23	rivi	alhaalta	on:	kevätpuoleen, lue: syyspuoleen.
„	782	ensim.	„	9	„	„		loppupuoli lausetta: ja laatuansa lienee täydellisin j. n. e. poisjätettävä
„	798	„	„	15	„	„		lisätään: S. G. Falkman kuoli Helsingissä Heinäk. 9 p. 1889.
„	818	toinen	„	11	„	ylhäältä	„	1885, lue: 1888.
„	824	ensim.	„	13	„	„	„	4 p. Marrask., „ 4 p. Marrask. 1814.
„	832	„	„	1	„	„	„	1742—42, „ 1741—42.
„	833	„	„	3	„	alhaalta	„	parhaan, „ parhaiten
„	834	toinen	„	35	„	ylhäältä	„	näytti, „ käytti.
„	836	toinen	„	27	„	„		sanoilla: Hän on ainoa j. n. e. alkava lause poisjätettävä.

LISIÄ JA OIKAISUJA.

Aalberg, Ida Emilia, näyttelijätär, syntyi Jouluk. 3 p. 1858 Leppäkoskella Janakkalan pitäjässä. Isä Antti Ahlberg oli rakentaja, sitten rautatienratamestari, äidin nimi oli Charlotta Lindroos. Lähetettiin 9 vuotiaana Helsinkiin kouluun, mutta pakotettiin 3 vuoden perästä vanhempien varattomuuden tähden palaamaan syntymäpitäjään, jossa kuitenkin sai tilaisuutta jatkamaan opetustansa. Seuranäytelmässä, joka Tammik. 11 p. 1874 annettiin Sipilän talossa Janakkalassa, hän ensi kerran näytteli, nim. Katria huvinäytelmässä „Kassan avain" sekä Maria „Silmänkääntäjässä". Ripille päästyänsä hän, vastustamattoman taipumuksen ajamana, läksi kodistansa Hämeenlinnaan, jossa suomalainen teateri silloin näytteli. Hartaasta pyynnöstään hän otettiin sen jäseneksi 9 p. Jouluk. 1874. Ensimmäinen suurempi rooli, jossa herätti huomiota, oli Boriskan, unkarilaisessa kansannäytelmässä „Kylän heittiö", syksyllä 1877; sillä roolilla hän raivasi itsellensä tien. Keväällä 1878 hän läksi Dresden'iin ja opiskeli siellä rouva Marie Niemann-Seebach'in johdolla. Palattuaan kotimaahan näyttelijätär yleisön mieltymyksen yhä kasvaessa esitti seuraavat uudet osat: Louise (Kavaluus ja rakkaus), Jane Eyre, Preciosa, Adelheid (Ensi lempi), Valborg (Aksel ja Valborg), Liisa (Yö ja päivä) sekä Noora. Neiti A:n etevän näyttelemisen ansioksi on suuressa määrässä luettava se tavaton huomio, jonka tämä Ibsenin draama meillä herätti. Voipi sanoa naiskysymykseen silloin ensiksi tulleen yleisemmän keskustelun alaiseksi. V. 1880 hän Toukokuussa läksi uudelle opintoretkelle entisen opettajansa luoksi Dresden'iin, katseli Heinäkuussa juhlanäytäntöjä München'issä ja kävi Budapest'issä, jonka kansallisteaterissa hän Syyskuussa 3 kertaa näytteli Boriskaa, sekä Klausenburg'issa, jossa niinikään näytteli Boriskaa 3 kertaa, Louise'a 1 k. ja Jane Eyre'ä 1 k. — kaikki Suomen kielellä, unkarilaisten suurimmaksi ihastukseksi, joka tuli ilmi sekä sanomalehtien yksimielisissä kiitoslauseissa että muissakin nuoren näyttelijättären osaksi tulleissa kunnianosoituksissa. Lokakuun alussa hän matkusti Wien'iin, jossa opintoja varten oleskeli seuraavan kuukauden loppupuolelle asti, jolloin palasi kotiin. Täällä hän m. m. näytteli Juliaa (Romeo ja Julia). Sai liiallisesta työstä kaulataudin ja oli vähällä menettää äänensä, mutta parani taas oltuansa Norjassa lääkärin hoidossa keväästä 1881 aina Maaliskuuhun 1882. Kotiin tultuaan hän näytteli Margareetaa (Kuninkaanalut), Regina v. Emmeritz'iä, Kastilian Juannaa, Sirkkaa, Adrienne Lecouvreur'iä y. m. Syksyllä kävi hän suomalaisen teaterin kanssa Pietarissa ja herätti sielläkin ihastusta ei ainoastaan suomalaisissa piireissä, vaan sen ulkopuolellakin, niinkuin ylistävät arvostelut (Herold) osoittivat. — Mainitsemista ansaitsee vielä tältä varhemmalta kehityskaudelta: Jolanta (Kuningas Renén tytär), Tusnelda (Hellät sukulaiset), Vroni (Valapatto), Julia (En voi) ja Keijukainen. — Kaulatautinsa tähden oltuaan Emsissä, matkusti näyttelijätär Elokuulla 1883 Pariisiin. Täydentääkseen opintojaan kuunteli hän luentoja Conservatoire'ssa, harjoitteli yksityisesti Theâtre français'in mainion näyttelijän Delaunay'n edessä sekä kävi ahkerasti Pariisin etevimmissä teatereissa, joihin hänellä oli vapaa pääsy. Tammikuulla 1884 palattuaan Helsinkiin esiintyi hän m. m. Maria Stuartina (Schiller) ja Valérie'na (Scribe). Kesällä teki hän pianonsoittajan Selma Kajanuksen kanssa laajan tournéen Itä- ja Keski-Suomen kaupunkeihin, lausuen kohtia etevimmistä rooleistaan y. m. Seuraavan näytäntökauden uudet osat olivat: Claire (Rautatehtailija), Ophelia (Hamlet), Homsantuu (Työmiehen vaimo) ja Margareta (Faust). Toukokuun alussa v. 1885 lähti

hän Tukholmaan, jossa maailman mainio italialainen näyttelijä Ernesto Rossi par'aikaa näytteli kunink. teaterissa. Sattumalta tutustui näyttelijättäremme suureen taiteilijaan ja sai hänen välityksensä avulla tilaisuuden yhden kerran esiintyä Opheliana Rossin näytellessä Hamletia. Näytäntö, jossa Italian, Suomen ja Ruotsin kielet soivat rinnakkain ja jota kuninkaallinenkin perhe läsnäolollaan kunnioitti, oli kaunis triumfi neiti A:n taiteelle. Samassa kuussa näytteli hän vielä Norjan Kristiania-teaterissa Opheliaa (suomeksi) ja Nooraa (ruotsiksi). Tehtyään sitten Kööpenhaminassa sopimuksen syksyllä näytellä Casino-teaterissa palasi hän kotimaahan ja sai kesällä keisarin ja keisarinnan käydessä Suomessa tilaisuuden Lappeenrannassa lausua J. Krohnin sepittämän tervehdysrunon ylhäisille vieraille. Syyskuun keskipaikoilla esiintyi hän ensikerran ja sitten lakkaamatta toista kuukautta Marsa'na (Prince Zilah) Casino-teaterissa. Hän valloitti kerrassaan Kööpenhaminan yleisön innostuneen suosion ja kiittävät arvostelut vahvistivat hänen voittoansa. Tästä kehoitettuna otti hän tarjotun engagementin Dagmar-teaterissa ja näytteli siinä Joulukuusta seuraavaan Toukokuuhun (1886) saakka Andreaa (Sardou), Aase'a (Peer Gynt), Jane Eyre'ä, Berthaa (Sphinx), Mathilde Dumont'ia (Supplice d'une femme; ensimmäinen tanskan kielellä toimitettu osa), vapaaherratar Silfversparrea (Iso kello) ja Opheliaa. Näytäntökauden lopuksi palasi hän kotimaahan esiintyäkseen (m. m. Leana ensikerran) Helsingissä maisterivihkiäisten aikana ja sitten seuratakseen teateria maaseuduille, aina Ouluun saakka. Heinäkuulla matkusti hän takaisin Tanskaan, jossa oli koko näytäntökaudeksi sitoutunut Dagmar-teateriin. Hän yritti nyt oikein oppimaan tanskan kieltä, jolla alkoi näytellä syksyn alusta. Kun hän Syskuulla oli esiintynyt Odette'na (Sardou), kirjoitettiin: „Kööpenhamina iloitsee hänen omistamisestaan; Suomi saa ylpeillä voidessaan lainata sellaisia aarteita." Tämän jälkeen hän ei kuitenkaan näytellyt muuta kuin pari uutta roolia Tanskassa, Margit'ia (Gildet paa Solhoug) ja Violaa (Pelastettu), vaikka hän käytyään Tammi- ja Helmikuulla 1887 Suomessa (Camille, A. Musset'in proverbissa „Ei lempi leikin vuoksi") vielä palasi sinne koko kevääksi. Syynä oli erään koristuskappaleen menestys, joka pysyi näyttämöllä yhtä mittaa koko puolen vuotta ja sai Dagmar-teaterin johtajan unohtamaan velvollisuutensa taiteeseen nähden. Lukuun ottamatta Syyskuulla 1888 tehtyä käyntiä Bergen'issä, jossa näyttelijätär ihastutti yleisöä useissa rooleissa — josta yksi uusi, nimittäin Agnes (Brand, 4:s näytös) — on hän syksystä 1887 pysynyt kansallisen teaterin palveluksessa ja näytellyt seuraavat uudet osat: Rebekka (Rosmersholm), Johanna (Orleansin neitsyt), Kreeta (Eerikki Puke), Hjördis (Helgelannin sankarit), Maria Stuart (B. Björnson), Cyprienne (Erotaan pois!) ja Ellida (Meren tytär). V. 1887 meni neiti A. naimisiin mol. oik. kandidatin Lauri Kivekkään kanssa.

Achrenius- suku (s. 2). Sievin kappalainen Simo A. oli nainut Maria Bong'in.

Achté, Emmy Charlotta (s. 3), syntyi Oulussa 14 p. Marrask. 1850.

Adlerberg, Nikolai (s. 4), nimitettiin Suomen kenraalikuvernööriksi 1 p. Toukok. *1866*. Samasta virasta eronnut 1881. Asuu nykyänsä München'issä, jossa hänen puolisonsa kuoli Kesäk. 22 p:nä 1888.

Adlercreutz, Henrik Tuomas, kirjailija, oli etevän hovioikeudenneuvoksen Eerik A:n poika ja suvun perustajan pojanpoika; äidin nimi oli Briita Maria von Westerling. Poika syntyi Tukholmassa 15 p. Toukok. 1732, tuli Turussa ylioppilaaksi 1741, palveli Svean hovioikeudessa muutamia vuosia, mutta erosi 1756 valtionpalveluksesta. Satunnaisia toimia hän kuitenkin myöhemmin on suorittanut, ollen joskus maanjako-oikeuksien puheenjohtajana ja pari kertaa kutsuttuna hovioikeuden sijais-istujaksi. Mutta kun häntä 1789 ajateltiin kuninkaan korkeimman oikeuston jäseneksi ja vähää myöhemmin Uudenmaan ja Hämeen maaherraksi, niin asiasta ei tullut mitään hänen kieltonsa tähden. Valtiopäivillä 1756 hän oli ollut sihteerinä sekreettivaliokunnan valtiodeputatsionissa ja 1769 hän aatelin jäsenenä tuli toimitusvaliokuntaan.

Suurimman osan elämäänsä A. eleli tilanhaltijana Suomessa. Vuosista 1754 ja 1757 asti hän omisti Boe'n eli Häihän Porvoon pitäjässä olevan kartanon, jonka lisäksi hän 1772 ja 1799 lunasti itselleen Siuntion Sjundbynkin. Näitten kartanojen hoitamisessa hän osotti sekä intoa että taitoa. Sen lisäksi hän käytti aikaansa tieteellisiin harrastuksiin. Suomenmaan taloudellisiin oloihin, maantieteeseen ja historiaan hyvin perehtyneenä hän oli avullisena arvokkaitten tietojen antamisella, kun Porthan teki uuden painoksen Tuneld'in Suomen maantiedettä. Aikansa tapahtumia A. on kertonut muistoonpanoissa, jotka osoittavat, että hän kaukana maallakin oleskellen on voinut tarkasti seurata aikaansa, jos kohta hän, samoin kuin useimmat säätyläisensä, usein on yksipuolisesti arvostellut Kustaa III:nen hallitusta ja toimia. Ruotsalainen kirjallisuusseura painatti v. 1887 nämä muistoonpanot toimituksiinsa (vihko VIII).

A. kuoli 26 p. Tammik. 1801 Häihän kartanossa. Hän oli v. 1765 nainut Elisabet Sofia Tandefeltin. Heistä polveutuvat nykyiset A. suvun Suomessa ole-

vat jäsenet; sotapäällikkö K. J. Adlercreutz (ks. ss. 4—6) kuuluu sitä vastoin nuorempaan sukuhaaraan. (Lagus, Finska Adelns gods och Ätter, Skrifter utg. af sv. litteratursällskapet i Finland y. m.)

E. G. P.

Ahlgren, Gustaf Fredrik, lahjoittaja, syntyi 1845 Tammikuun 15 p. Tampereella. Vanhemmat olivat renki Kustaa A. ja tämän vaimo Maija Stiina. Luettuaan pari vuotta Tampereen alkeiskoulussa ja sittemmin, puuvillatehtaan konttorissa palvellen, Turun kauppakoulussa, aloitti A. kauppauransa Tampereella, ensin kauppapalvelijana, sitten konttoristina kauppias Hildén'in luona, jonka sijasta hän useammat kerrat hoiti liikettä Suomen pankin sikäläisessä konttorissa. Oman kauppaliikkeensä aloitti A. v. 1870 ensin liitossa kauppias Blom'in kanssa, sitten v:sta 1873 omin päin. Nauttien sekä kotona että ulkomailla erinomaista luottamusta oli hän maakauppiailla avaroissa maakunnissa tavaratarpeiden välittäjänä ja keräsi vuosikymmenessä omaisuuden, joka nousi yli 700,000 mkan. Kauppaliikkeensä ohella toimi hän monta vuotta Tampereen säästöpankin hoidossa, kaupunginvaltuusmiehenä, jäsenenä ja vihdoin esimiehenä kaupungin rahatoimikamarissa sekä valtuusmiehenä kauppayhdistyksessä. Kirjallisuutta ja taidetta rakastaen seurasi hän aikakautensa rientoja ja harrasti mitä suurimmalla innolla suomalaisuuden kehittymistä, eikä säästänyt tarvittaessa uhrauksia sen edistämiseksi. Hiljainen ja harvapuheinen ollen menestyi hän paraiten muutamien ystävien seurassa. Mitä kauniimman todistuksen jalosta isänmaallisesta mielestään antoi A. Huhtikuun 10 p. 1883 säädetyssä testamentissaan, jossa hän, naimattomana kun oli, määräsi muutamista yksityisistä säädöksistä puhumatta kaikki elämänsä työn hedelmät „kortena yleishyödyllisten, isänmaallisten tarkoitusten edistämiseksi". Tampereen kauppaseuran eläkerahasto sai häneltä siten 60,000 markkaa, vapaaehtoinen palonsammutuskunta 20,000, rouvasväenyhdistys 20,000, Suomen muinaismuisto-yhdistys 20,000 ja Suomen merimieslähetys 10,000 markkaa. Koko hänen muu jälellä oleva omaisuutensa, yhteensä 548,000 mk., oli jaettava kolmeen osaan, joista yksi oli käytettävä köyhäinhuoneen perustamiseksi Tampereelle, toinen Suomal. Kirjallisuuden Seuran tarkoitusten edistämiseksi, kolmas tasan jaettava Pirkkalan, Ylöjärven, Messukylän, Teiskon, Kurun, Hämeenkyrön, Viljakkalan, Ikaalisten, Ruoveden, Virtain, Lempäälän ja Vesilahden kunnille ja käytettävä niissä köyhäin koululasten avuksi ja kansankirjaston kannattamiseksi. Nämät jalot säädökset tehtyänsä Ahlgren kuoli Tampereella 1883 Huhtikuun 14 p. ja ääretön saattoseura hänen haudallansa todisti sitä kunnioitusta, jota hän eläessään oli nauttinut ja kuollessaan todistanut ansainneensa. Sittemmin on Tampereen kaupunki pystyttänyt hänen pronssisen rintakuvansa testamenttivaroilla rakennetun vaivaistalon pihalle ja useimpien kuntien kouluihin, jotka ovat saaneet testamentista osan, on hankittu kipsinen jäljennös tätä kuvaa. A:n muotokuvan on Lempäälän kunta itsellensä maalauttanut.

J. R. A.

Ahlqvist, August Engelbrekt, (s. 9) teki v. 1877 matkan *Ostjakein ja pohjoisten Voguulein* maahan. Täydentääksen tutkimuksiansa hän sitten jälleen v. 1880 matkusti Konda-Voguulien luo, ja painatti tuloksiansa näiltä retkiltä kirjassa *Unter Vogulen und Ostjaken* (1883) Myöskin kansallis-epoksemme Kalevala on erittäin ollut A:n harrastusten esineenä ja mielipiteensä siitä julkaisi hän tärkeässä teoksessa *Kalevalan Karjalaisuus,* jossa hän vastoin prof. Krohnia väittää, että Kalevala-runot ovat syntyneet ja kasvaneet Karjalan kansassa ja sen maakunnan luonnossa. Yliopiston nuorisossa on A. osannut suuresti elähyttää Suomen kielen opintoja, josta todisteena on hänen johdollansa sen piirissä syntynyt „Kotikielen Seura." Vuoden lopussa 1888 hän täysinpalvelleena otti eron professorinvirasta.

Ahlström, Antti, tehtailija, lahjoittaja, talonpojan ja kirkkoväärtin Eerik A:n sekä Anna Antintyttären Norrgård'in poika, syntyi Ylikasan talossa Merikarvian pitäjässä 7 p. Marrask. 1827. Opintoja harjoitettuansa Porin yli-alkeiskoulussa sekä sitten yksityisellä johdolla, kääntyi A. käytölliseen asioitsijatoimeen. Naidessaan 1850 Anna Margareeta Långfors'in, tehtaanomistajan Liljeblad'in lesken, sai hän vähäisen omaisuuden, jota toimeliaisuudella, tarkkuudella ja onnellisilla yrityksillä, etupäässä puutavarain-viennillä, yhä kartutti. V. 1870 osti hän Noormarkun ison rautatehtaan tiluksineen, 1873 Kautuan rautatehtaan ja vihdoin 1877 Leineperin eli Fredriksfors'in ruukin ynnä Suoliston takamaan, joittenka lisäksi vielä v. 1886 osti Strömfors'in rautaruukin Uudellamaalla. Samaan aikaan oli hän myös suuresti laventanut puutavarain-vientiään. Hänellä on, paitsi neljää valmista ja kolmea paraillaan rakennuksen alla olevaa höyrysahaa, lukuisilla maatiloillansa monta vesisahaa, ja niissä sahataan yhteensä noin 1,000,000 tukkia vuodessa. Siten A. on nykyänsä Suomen suurimpia asioitsijoita. Yleishyödylliset hankkeet ovat häneltä aina saaneet tehokasta aineellista apua Kansakoulut Merikarviassa, Poomarkussa, Siikaisissa, Kullaassa ja Kaunissaarella ovat hänen perustamansa taikka häneltä saaneet runsasta kannatusta; Helsingin suomalainen alkeis-

opisto sai häneltä 10,000 markkaa, Porin 11,500, suomalainen teateri eri kerrat 20,500; rahastoiksi etupäässä tehtaittensa köyhiä varten lahjoitti hän v. 1887, 60:n ikävuotensa muistoksi, 60,000 markkaa j. n. e. Yhteensä on A. yleisiin tarkoituksiin lahjoittanut enemmän kuin 160,000 markkaa. Myöskin muihin yleisiin toimiin on A. ottanut harrasta osaa. Oli 1877—78 valtiopäivillä Porin kaupungin toisena edusmiehenä ja 1868—71 Merikarvian kunnallishallituksen puheenjohtajana. Antoi v. 1887 omalla kustannuksellaan tehdä silmävaraisen tutkimuksen Porista Reposaaren satamalle vedettävästä rautatielinjasta sekä kustansi myöskin suurimmaksi osaksi samoin linjan tutkimisen pohjoispuolella Kokemäenjokea vedettävää Tampereen—Porin rautatietä varten, jonka rakentamiseen hakikin s. v. konsessionia, vaikka asia jäi siksensä, valtion itse ryhtyessä, osaksi toisessa suunnassa, mainitun tien toimeen panemiseen. Ansioittensa tähden nimitettiin hän 1881 kauppaneuvokseksi. Ensimmäisen vaimonsa kuoltua nai A. toisen kerran, 1871, Eeva Helena Holmström'in, kauppiaan tyttären Kristiinan kaupungista.

Aho, Juhani, novellinkirjoittaja, on tähän otettu sillä itseottamalla kirjailijanimellä, jolla hän on tehnyt itsensä tunnetuksi; hänen sukunimensä on Brofeldt. Hän syntyi 11 p. Syyskuuta 1861 Lapinlahdella, jossa isänsä Henrik Gustaf Theodor Brofeldt, syntyisin Karjalasta, oli kappalaisen apulaisena; äiti oli tämän vaimo Karolina Fredriika Emelia Snellman, syntyisin Pohjanmaalta. Lapinlahdelta muutti perhe, Juhanin 6 vuotiaana ollessa, Iisalmeen ja asui siellä erittäin luonnon ihanalla paikalla n. s. Mansikkaniemellä, aivan lähellä Wirran tappelutannerta. Muutamien vuosien kuluttua muutti perhe kaksi penikuormaa pohjoisemmaksi, Wieremä-nimiseen kappalaisen-virkataloon, jossa asui siksi kun isä v. 1884 nimitettiin Iisalmen kirkkoherraksi. Wieremän pappila on sydänmaalla ja siellä sai tuleva kirjailija tutustua kansaan, jonka keskuudessa perhe yksinomaan eleli. Sieltä ovat esikuvat muun muassa „Rautatien" Mattiin ja Liisaan. Koulunkäyntinsä suoritti A. Kuopion suomalaisessa lyseossa v:sta 1872 alkaen ja tuli ylioppilaaksi 1880. Jo koulussa ollessaan kirjoitteli hän kaikenlaista, enimmäkseen runoja; mutta varsinainen kirjallinen herätyksensä tapahtui Helsingissä, jossa ensimmäiset vuodet kuluivat sen aikaisiin ylioppilas-puoluetaisteluihin, mutta myöskin kaunokirjallisuuden, varsinkin norjalaisten kirjailijoiden, lukemiseen. Herättäväisesti ja suorastaan kirjalliseen toimintaan suunnittavaisesti vaikutti tämän ohessa ensimmäisinä ylioppilasaikoina alkanut ja sitten katkeamaton seurustelu kenraali A. Järnefeltin perheessä. Siinä vallitseva kehittynyt taiteellinen aisti innostutti suuresti nuorukaista, jonka lapsuuden kodossa pietistilliset katsantotavat olivat vallalla. Kun sitten tuottelijaisuuden henki heräsi, luki hän joka sivun parin tämän perheen jäsenen arvosteltavaksi (niin esim. syntyi „Rautatie"). V. 1882 työskenteli A. puolen vuotta U. Suomettaren palveluksessa. Seuraavana v:na julkaisi hän ensimmäiset pienet novellinsa, *Sipolan Aapon kosioretki* ja *Siihen aikaan kuin isä lampun osti* (Kansanvalistusseuran kalenterissa). Jälkimäinen, erittäin soma kertomus oli jo herättänyt huomiota, mutta v. 1884 julkaistut *Kievarin pihalla* ja *Muudan markkinamies* (yhdessä vihkossa) sekä *Rautatie, eli kertomus ukosta ja akasta, jotka eivät olleet sitä nähneet* saivat tekijän yleisesti tunnetuksi ja kiitetyksi tavattoman lahjakkaana kertojana ja kansan elämän kuvaajana. Edellisten rinnalle on vielä asetettu novelli *Papin tytär* (1885), jota vastoin myöhemmät, pienemmät kertomukset *Kello* (Kansanvalistusseuran kalenterissa 1885), *Hellmannin Herra, Esimerkin vuoksi* (1886), sekä *Nyt ne tulee, nyt ne tulee!* (1888) eivät ole tulleet erittäin huomatuiksi. Runomittaista on A. avani vähäsen julkaissut (Lönnrotin ja Savokarjalaisten albumeissa sekä Valvojassa). Yllämainituista novelleista ovat useimmat käännetyt ruotsinkielelle ja kaksi („Rautatie", „Hellmannin herra") norjankielelle. Toimeentuloansa varten on A. viime aikoina työskennellyt sanomakirjallisuuden alalla. V. 1885 oli hän U. Suomettaren ja 1888 muutamain maaseutulehtien valtiopäiväreferenttinä; v. 1886 toimitti hän veljensä Pekka Ahon kanssa „Keski-Suomea" Jyväskylässä, josta veljekset v. 1887 siirtyivät ‚Savon" toimituksen Kuopioon. Tämän vuoden kevätpuoleen aikoo A. senatin antamalla matkarahalla lähteä Saksaan ja Ranskaan tutustuaksensa näiden maiden kirjalliseen elämään.

Ahrenberg, Kaarlo Vilhelm, koulumies, syntyi Turussa asessori Jaakko A:n ja Margareeta Kristiina Tihlman'in aviosta 27 p. Toukok. 1807, tuli ylioppilaaksi 1825 sekä filosofian kandidaatiksi ja maisteriksi 1832. Yliopistossa ollessaan A. palveli kirjaston amanuensina, antoi pari vuotta opetusta vasta perustetussa Helsingin yksityislyseossa ja kävi vv. 1833—35 Saksassa ja Italiassa. V. 1836 hän nimitettiin lukion lehtoriksi Viipuriin, missä sitten pysyi kaikissa vaiheissa: milloin historian ja maantieteen, milloin latinan kielen opettajana, v:sta 1857 korkeamman alkeiskoulun, v:sta 1862 täydellisen alkeisopiston rehtorina.

A:n ansioksi on suureksi osaksi luettava, että kouluolojen vaihdellessakin opetus

mainituissa opistoissa yhä kävi hyvässä järjestyksessä ja että Viipurin opetuslaitokset vihdoin tulivat muun Suomen koulujen kaltaisiksi. Tärkeä oli ennen kaikkea että venäjä ja saksa saivat väistyä opetuskielen asemasta, jossa ne muutamissa aineissa olivat olleet aina venäläisestä ajasta. A. oli itse vanhanaikuinen opettaja, mutta erittäin taitava ja tunnollinen ja vaikutti isällisellä ankaruudellaan suuresti nuorisoon. Sekä Porvoon tuomiokapituli että hallitus kysyi usein hänen neuvojansa kouluasioissa; monta vuotta hän samalla aikaa oli opistonsa rehtori ja tarkastaja, ja 1865 vuoden koulukomiteassa hän istui jäsenenä. Erityisessä ja hyvin merkillisessä vastalauseessa hän silloin vastusti koulun erottamista kirkosta. A:n mielestä ei ollut kyllin takeita siitä että koulu saisi levollisesti ja ilman häiriötä kehittyä, jos valtion edustajat vast'edes saisivat yksin määrätä opetuslaitosten suunnitelmaa; tärkeämpi kuin ulkonainen säännöllisyys oli Suomessa saavutettu pitkä kokemus, että koulu aina oli viihtynyt hyvin kirkon helmassa; samoin kouluopetuksen kristillinen henki ja Suomen kielen saattaminen luonnollisiin oikeuksiinsa helposti voisivat joutua vaaraan, jos tuomiokapitulien sijaan tulisi erinäinen kouluylihallitus. Seuraava aika on osoittanut, ett'ei näitä epäilyksiä tuulesta temmattu, ja vastalause kuvailee yleensä hyvin sattuvasti A:n koko katsantotapaa. Mutta vaikka hän yleensä oli vanhoillaan-olija, on hän monesti ajanut tärkeitten uudistusten asiaa. Hän oli aikoinaan etevimpiä Suomen kielen harrastajoita; hänen monta kertaa uudistetuista kehoituksistaan perustettiin Viipuriin merenkulku-koulu; monessa muussakin asiassa hän nerokkaasti on edistänyt kuntansa parasta. Korkea ikä vähensi A:lta voimat niin että hänen täytyi erota virastaan v. 1872. Sitten hän enimmiten eli lähellä Viipuria Rasalahden tilalla, jossa kuoli 3 p. Huhtik. 1880. Hän oli nainut M a t i l d a M a r i a B ä c k'in. E. G. P.

Ahrenberg, Juhana Jaakko (s. 10), nimitettiin 1886 arkkitehdiksi yleisten rakennusten ylihallitukseen ja oli 1888 Suomen edustajana Kööpenhaminan kansainvälisessä näyttelyssä. Teoksesta *Suomalainen Ornamentiiki* ilmestyivät vihkot 3 - 8 vv. 1879—82; sen lisäksi hän on kirjoissa *På främmande botten* (Helsingissä 1880) ja *Hemma. Skildringar från Östra Finland* (Helsingissä 1887) kuvannut milloin ulkomaan, milloin Itäsuomen kirjavia oloja. Muutamat näistä kertomuksista ovat ensin olleet painettuina jossakin sanomalehdessä tai aikakauskirjassa; ne ovat herättäneet huomiota Skandinaviassakin.

Aklander, Mattias (s. 11), oli Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran esimiehenä vv. *1868* —1870.

Alcenius, Otto Alfred, s 13, palsta 1, rivi 23 ylh. lue *Bracteiflorae*.

Alcenius, Kaarle Aleksanteri (s. 13); äidin nimi oli H o l l s t e n.

Aleksanteri II Nikolajevitsh (s. 15). — Rikokselliset yritykset jalon keisarin henkeä vastaan eivät päättyneet murhayritykseen 14 p. Huhtik. 1879. Jo sam. v., 1 p. Jouluk., keisarin matkustaessa Livadiasta Moskovaan, räjähytettiin viimemainitun kaupungin läheisyydessä kruutikaivanto rautatien alla, mutta onneksi murhaajat olivat erehtyneet, niin ett'ei se vahingoittanut keisarillista junaa, vaan ainoastaan perässä tulevaa tavarajunaa. Kaksi kuukautta sen perästä, 17 p. Helmik. 1880 klo 6 j. p. p., tehtiin uusi hornamainen koe räjähyttää ilmaan osa talvilinnasta, jolloin keisarin henkivartijakunnasta 8 sotamiestä kuoli ja 45 haavoittui. On luonnollista että nämä mieletöntä ja hurjaa vimmaa osoittavat konnantyöt suuresti masensivat keisarin mieltä. Jotain lohdutusta toi hänelle kuitenkin se sydämmellinen rakkaus, jota kansa kaikissa maan äärissä näytti, kun 2 p. Maalisk. 1880 vietettiin hänen — „vapauttaja-tsaarin" — viidenkolmattavuotisen hallituksensa riemujuhlaa. Suomessa kerättiin tässä tilassa kaikissa kunnissa rahastoja hyviin tarkoituksiin, enimmästi valistuksen edistämiseksi ja varattomien oppilaiden koulunkäynnin kustantamiseksi; kantaen kaikki Aleksanteri II:n nimeä tulevat nämä rahastot todistamaan myöhäiselle jälkimaailmalle, kuinka rakas se on täällä ollut. Vähän aikaa viimemainitun murhayrityksen perästä asetti keisari erityisen neuvoston, jolle uskottiin melkein rajaton valta sekä suuri osa hallintotoimista; johtajaksi pantiin viimeisestä Turkin sodasta tunnettu kenraali Loris Melikov. Jo ruvettiin toivomaan että Melikov'in pontevat toimet olivat tehneet nihilistien salahankkeista lopun. Niin ei ollut kumminkaan asian laita. Vuosi sen jälkeen, 13 (1) p. Maalisk. 1881 kaatui keisari uuden murhahankkeen uhrina. Kun hän kello yhden ja kahden välillä päivällä, katseltuansa vahtiparaatia, vaunuissaan ajoi kotia talvilinnaan, heitettiin häntä vastaan Katariina-kanavan rannalla kaksi räjähtävää dynamiitipalloa; ensimmäinen särki vaunut, toinen syöksi hänet itse verissään, kauheasti ruhjottuna maahan. Toivottomassa tilassa vietiin hän kotia ja kuoli hetkisen kuluttua. Hänen puolisonsa Maria Aleksandrovna oli jo edellisenä vuonna, 3 p. Kesäk., kuollut. Aleksanteri II:n kuolo synnytti Suomessa yleistä, syvää surua. Ruvettiin kohta keräämään varoja arvokkaan muistopatsaan pystyttämistä varten Suomen pääkaupunkiin tälle Suomen kansan hyväntekijälle, ja valtiopäivillä 1882 asettivat säädyt toimikunnan pitämään siitä huolta. Niin muodoin tämän jalon, Suomen kansaa lämpimästi rakastavan

ruhtinaan kuva on säilyvä täälläkin vastaisille polville.

Aleksanteri III Aleksandrovitsh, Venäjän keisari ja Suomen suuriruhtinas, Aleksanteri II:n ja Maria Aleksandrovnan toinen poika, syntyi Pietarissa 10 p. Maalisk. (26 p. Helmik.) 1845. Hän sai huolellisen kasvatuksen yhdessä vanhemman veljensä Nikolain kanssa salaneuvos Titov'ilta ja valtioneuvos Grimm'iltä, kreivi S. Stroganov'in pääjohdolla; kieliä ja tieteitä opettivat hänelle useat oivalliset opettajat, niiden joukossa entinen Helsingin yliopiston professori J. Grot (ks. h.). Kun sitten kuolo tempasi Nikolain pois hänen nuoruutensa kukoistuksessa 24 p. Huhtik. 1865 Nizza'ssa, julistettiin Aleksanteri kruununperilliseksi ja nimitettiin samalla Suomen yliopiston kansleriksi. Seur. v., 9 p. Marrask., meni hän 21 v:n iässä naimisiin tanskalaisen prinsessan Maria Sofia Fredriika Dagmarin kanssa, synt. 26 p. Marrask. 1847, joka venäläisenä suuriruhtinattarena mainitaan nimellä Maria Feodorovna.

Nuoressa hovissa Anitshkov'in linnassa nähtiin vallitsevan todellinen, lämmin avio onni, ja he voittivat varhain sitä yleistä kunnioitusta ja rakkautta, jota yhteiskunnan ylimmiltä sijoilta annettu hyvä esimerkki niin suuressa määrässä ansaitsee. Usein nuori pariskunta kävi huvimatkoilla merellä ja maalla, tullen yhteisen kansan kanssa välittömään yhteyteen, niin että oppivat sen tarpeita tuntemaan: m. m. he kävivät Suomessa useat kerrat. Jo nuorena suurruhtinaana oli Aleksanteri 1863 ollut läsnä, kuin isänsä avasi valtiopäivät Helsingissä. Heinäkuussa 1876 seurasi hän puolisoinensa taas korkeita vanhempiansa Suomen pääkaupunkiin Suomen yleisen teollisuusnäyttelyn aikana ja jäi tänne viideksi päiväksi, voittaen kaikkien mielet suoralla, ystävällisellä luonteellaan. Sodan sytyttyä Turkkia vastaan nimitettiin hän Lom- ja Jantra-virtojen luona seisovan osaston päälliköksi, ja puolustamalla tätä asemaansa esti hän Mehemed Ali'a tulemasta Plevna'n avuksi.

Kutsuttuna yht'äkkiä isän kauhean murhan kautta valtaistuimelle, antoi hän 14 p. Maalisk. 1881 hallitsijavakuutuksensa Suomen kansalle. Hänen lyhyenä hallitusaikananansa ovat jo hänen tekonsa osoittaneet, että hän tahtoo uskollisesti hoitaa sitä perussääntöä, jonka „korkeasti rakastettu isänsä Suomenmaan Valtiosäätyjen suostumuksella on edistänyt". Niin hän v. 1886 Heinäk. 16 p. on vahvistanut Suomen säädyille n. s. esitys- eli motsionioikeuden, jonka nojalla säädyt, jos kohta muutamilla rajoituksilla, saavat samoin kuin hallitsija tehdä uusia laki-ehdoituksia. Myöskin ovat säädyt hänen hallitusaikanaan olleet koossa säännöllisesti joka kolmas vuosi 1882, 1885 ja 1888. Aleksanteri III, joka yhä kesäisin useita kertoja on käynyt huvimatkustuksilla saaristossamme, teki v. 1885, elok. 4—11 p., perheensä kanssa ensimmäisen virallisen matkustuksensa maassamme, käyden ensin Lappeenrannassa, jossa silloin pidettiin Suomen kansallisen sotaväen ensimmäinen yhteinen leirikokous, ja sitten Helsingissä, jossa keisarille esitettiin senatin jäsenet sekä maan korkeat virkakunnat.

Venäjällä taas ovat keisarin jäntevän hallituksen toimesta nihilistien yhteiskuntaa kumoovat liikkeet vähitellen lakanneet ja sisälliset olot näkyvät jälleen palaavan rauhallisen kehkeytymisen tielle. Kovan vaaran uhasta pelastui keisari ja hänen perheensä, ainoastaan kuten ihmeen kautta, kun juna, jolla hän palasi eräältä matkaltansa Kaukasiaan, Borkin luona, lähellä Harkovaa, 29 p. Lokak. 1888, äkkiä katkeavan kiskon johdosta työntyi radalta, jolloin useat vaunut särkyivät ja hautasivat osan matkustajista pirstaleittensa alle.

Alfthan, von, Georg (s. 16), korotettu vapaaherraksi v. 1886; tuli v. 1888 senatoriksi ja on nykyänsä sotilastoimituskunnan päällikkönä.

Almberg, Anton Fredrik (s. 17); isänisä oli kotoisin *Peitsalon* talosta Nästisten kylässä Laitilassa ja kuoli *Pöytyän* kirkkoherrana. Nimitettiin ylimääräiseksi Unkarin kielen lehtoriksi yliopistoon v. 1881. Oli jälleenkin talonpoikaissäädyn tulkkina 1882, 1885 ja 1888 vuosien valtiopäivillä, joilla joka kerta, samaten kuin vuosien 1877 ja 78 valtiopäivilläkin, valittiin mainitun säädyn pankinvaltuusmiehen ensimmäiseksi varajäseneksi. Kävi vielä kesällä 1881 ja 1886 Unkarissa tämän maan kielessä edistyäksensä. Yhdessä unkarilaisen toht. J. Szinnyein kanssa toimitti A., Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kustannuksella, *Unkarin kielen oppikirjan* (Hels. 1880). A:n muista kirjallisista toimista mainittakoon *Unkarin albumi* (Hels. 1881), joka m. m. sisältää pitemmän kirjoituksen „Kreivi Tapani Szechenyi ja Unkarin kansallinen uudestasyntyminen"; *Unkari*, X ja XI vihko Kansanvalistusseuran „Maantieteellisissä kuvaelmissa", (Hels. 1882 ja 1883), sekä unkarilainen esitelmä Kullervo-runoista *Egy epizód a Kalevalából*, painettu Kisfaludy-seuran vuosikirjan XXI:ssä osassa (Budapestissä 1887). Kutsuttu „A Magyar Történelmi Társulat'in" (Unkarin historiallisen Seuran) kunniajäseneksi 1877 ja „A Kisfaludy-Társaság'iu" kirjeenvaihtojäseneksi 1880.

Alopæus-suku (s. 17). — Maunu Kettunius'en nuorin poika oli Arvid Alopaeus, kirkkoherra Porvoossa, † 1722. Tämän poika oli Henrik A., kappalainen Lipperissä, † 1787. Sen poika taas oli Aadam A., synt. 1744, kuollut 1815, joka oli maanviljelijänä Karjalassa ja tavataan valtio-

päivämiehenä talonpoikaissäädyssä vv. 1789, 1792 ja 1800.

Alopæus, Kaarle Henrik (s. 21). Nimitettynä Porvoon tuomioprovastiksi 1881 pääsi A. piispa Hornborg vainajan jälkeen 3:nelle ja piispa Johnsson vainajan perästä 1:selle vaalisijalle Porvoon piispanvirkaan. Hän nimitettiin sen johdosta 1885 maaliskuun 12 p. Porvoon piispaksi, jona hän on ollut hiippakuntansa edusmiehenä 1885 ja 1888 vuosien valtiopäivillä ja kirkolliskokouksessa 1886. A. on kuitenkin edelleen paraasta päästä saavuttanut huomiota aistiviallisasian hartaana edistäjänä Suomessa sekä ylipäänsä pohjoismaissa. Muutettuansa Porvoosen on hän kouluneuvoston esimiehenä valvonut sikäläisen kuuromykkäinkoulun vaikutusta; hänen lausuntoansa aistiviallisia koskevissa koulukysymyksissä on kouluhallitus usein kysynyt ja 1888 kutsuttiin A. esimieheksi siihen komiteaan, jonka hallitus asetti neuvottelemaan aistiviallisten kouluopetuksen uudestaan järjestämistä maassamme. Kirjailijana on hän sillä alalla julkaissut säännöllisiä kertomuksia Suomen opetuslaitoksista kuuromykkiä varten v:een 1880 asti sekä *Neuvoja sokeitten lasten kotoiseen hoitoon, kasvatukseen ja opetukseen* (ruotsiksi ja suomeksi 1880); vv. 1883 ja 1884 oli hän aputoimittajana Kööpenhaminassa ilmestyneessä *Nordisk Tidskrift for Abnormskolen* ja julkaisi sen tauottua asian skandinavilaisten edustajain kanssa *Les Etablissements d'Instruction d'Enfants Anormaux dans les Pays du Nord.* A:n kirjallisesta vaikutuksesta uskonnollisella alalla mainittakoon hänen tervehdyssanansa Porvoon hiippakunnan papistolle 1885 ja teos *Guds Rikes Historia. Första delen. Gamla Testamentets Tid* (1887).

Alopæus, Maksimilian (s. 21), oli kahdesti nainut 1) Sofia von Qvasdt'in, 2) Sofia von Weltheim'in. (Mitau'n ritarihuoneen arkisto.)

Alopæus, David (ss. 22—23) oli syntynyt 31 p. Jouluk. 1769. V. 1819 hän korotettiin Suomen vapaaherraksi, mutta ei koskaan hakenut sijaa ritarihuoneessa. Hänen vaimonsa nimi kirjoitetaan myöskin Wenkstern. Ainoa tytär oli Aleksandrina A. (Mitau'n ritarihuoneen arkisto.)

Aminoff, Torsten Gustav (s. 23); suvella 1887 kävi A. *Votjakien* maalla tutkimassa heidän kieltänsä, uskontoansa ja tapojansa; hän on myös julkaissut Castrén'in kokoomia *Syrjäniläisiä Häälauluja.* Pitkällisen sairauden jälkeen A. kuoli Helsingissä 18 p. Elok. 1881. Hänen kokoamiansa votjakilaisia kielennäytteitä on painettu Suomalais-ugrilaisen Seuran aikakauskirjan I vihkoon. (Helsingissä 1886). E. G. P.

Andelin, Antti (s. 24), kuoli Paltamossa 2 p. Tammik. 1882.

Arckenholtz, Johan (ss. 26—28); hänen äitinsä oli Lohjan kirkkoherran tytär Helena Forsenius. Porthan piti 1781 puheen A:n muistoksi, hankittuansa Kasselissa tietoja hänen elämästään. (Vert. [Rosenblad], Några Ord om Publicitetens Uppkomst och Öden i Sverige, Borgå Tidn. 1838, Malmström, Sveriges politiska hist. y. m.).

Arckenholtz, Kustaa Ludvig (s. 28), tuomari, lahjoittaja, oli edellisen velipuolen pojanpoika; hänen äitinsä oli Sofia Lovisa Ekestubbe.

Arenius, Olavi Maununpoika (s. 28). Hänestä voidaan vielä lisätä seuraavat elämäkerralliset tiedot. A. syntyi 1611 talonpoikaisista vanhemmista Vermlannissa Ölmehärad'in Sannassa; isä oli nimeltään Måns, äiti Ingeborg Laurintytär, leskär'istä. Poika tuli ylioppilaaksi akatemian perustettaessa Turkuun 1640, vihittiin papiksi 1643 ja kutsuttiin silloin hovioikeuden presidentin Juho Kurck'in kotisaarnaajaksi. V. 1649 nimitettiin hän kirkkoherraksi Maalahdelle, missä sittemmin oli kuolemaansa asti 7 p. Elok. 1682. Naimisissa oli hän Katariina Bachster'in kanssa. (J. Hammarin, Carlstads stifts herdaminne; R. Hausen, Diarium Gyllenianum, y. m.). K. G.

Argillander, sukutaulu (s. 29); Henrik Abrahaminpoika A., s. 1757, oli hovioikeudenneuvos ja kuoli *lapsettomana* Tukholmassa 1818. — Ruotsissakin on sen nimisiä kotoperäisiä sukuja. (Carlstads stifts Herdaj minne.)

Argillander, Abraham, salpietarikeitosten tirehtööri, mykkäin opettaja, oli syntynyt 1722 Syyskuun 25 p. Hänen vanhempansa olivat Kuopion kirkkoherra, Niuvanniemen (Fagernäs'in) kartanon omistaja ja Juvankosken rautatehtaan perustaja Henrik Argillander — joka sotapappina Turun läänin rykmentissä oli seurannut sitä ison vihan aikana Liivinmaalla, Puolassa, Saksissa ja Norjassa — ja arvattavasti tämän toinen vaimo Margareeta Elianus. A. tuli v. 1740 ylioppilaaksi Turussa, mutta siirtyi sitten Upsalan yliopistoon, jossa nautti m. m. Linné'n opetusta ja 1749 prof. J. G. Wallerius'en johdolla väitteli *De origine et natura nitri.* Hän siten jo yliopistossa valmistausi sille uralle, jolla miehuutensa ajan vaikutti, ensin Pohjanmaan, sitten Savon ja lopulta Uudenmaan ja Hämeen läänin salpietarikeitosten tirehtöörinä, kunnes vanhentuneena luovutti viran vuoden lopulla 1795 vävyllensä A. F. Godenhjelm'ille. A:n tieteellisistä harrastuksista on useita jälkiä säilynyt. Hänen kirjoituksiansa on Ruotsin Tiedeakatemian Toimituksissa julkaistu 1753: *Rön om gäddleken*, joka myöskin saksaksi painettiin, ja v. 1768: *Ordningen mellan söner och döttrar, som födas af en moder.* Porthan'ille toimitti A. Savosta maantieteel-

lisiä muistoonpanoja, „en aldeles omständelig och å nyo utarbetad Beskrifning öfver denna landsort", (ktso Å. T. 1772, n. 14), joita myöskin käytettiin Tuneld'in maantieteessä; Linné'lle keräili A. kasveja Suomesta. Mutta ennen kaikkea on A. muistettava Pohjoismaiden ensimmäisenä mykkäin opettajana. Hänen lankonsa, Iisalmen kirkkoherran poika Wolfgang Henrik Helsingius, syntynyt v. 1749, oli jo kahden vuoden ikäisenä huomattu mykäksi. Kun H. oli 12 vuoden iässä, opetti hänet A. muutamia kuukausia kestävällä työllä puhtaasti lukemaan sekä kirjoittamaan, mitä itse tahtoi sanoa tai näki muiden sanovan, jopa vähin puhumaankin ja ymmärtämään lyhyttä puhetta ja kirjoitusta. H. muutti sittemmin veljensä, silkkitehtailijan luo Tukholmaan, jossa hyvin harjaantui kirjoitustaidossaan, oppi piirtämään sekä maalaamaan ja hoiti veljensä taloutta kuolemaansa asti 1795. Tuosta onnellisesta yrityksestä lähetti A. 1762 — samaan aikaan kuin ensimmäiset mykkäin opistot Franskassa ja Saksassa perustettiin — Tiedeakatemialle kertomuksen *Försökt sätt att lära Dumbar läsa och tala,* joka painettiin liitteenä Rosén von Rosenstein'in kirjaan lasten taudeista. Mykkäin opetusta taisi A. tarinasta nähden edelleenkin harjoittaa. Kerran näet, kun hän oppilaineen matkusti Tukholmaan, oli laiva Ahvenanmerellä joutunut niin kovaan myrskyyn, että matkustajat polvillaan laivankannella rukoilivat taivaasta apua. Silloin olivat A:n mykät oppilaatkin alkaneet polvillaan tavata, mitä siihen asti olivat oppineet. Argillander kuoli Ryönän maatilalla Mäntyharjun pitäjässä 1800 Toukokuun 27 p. Hänen vaimonsa olivat 1) Maria Helsingius, † 1767, ja 2) Margareeta Maria Petraeus, † 1796. (A:n omakirjoittama elämäkerta on painettu Ruotsalaisen Kirjallisuusseuran toimituksissa II).

J. R. A.

Arhippa Iivanan poika; s. 30, palsta 1, rivi 20 ylh. lue: jotka eivät yhtä täydellisinä j n. e. P. 2, r. 8 ylh. lue: *Hailuodosta.*

Armfelt, Eerik Juhana, soturi, samannimisen vänrikin tahi luutnantin ja hänen morsiamensa Beata Liljebrunn'in poika, syntyi 18 p. Huhtik. 1694, meni v. 1708 vapaehtoisena Karjalan pestattuun väkeen, mutta palveli sittemmin muissakin rykmenteissä. Viipurin piirityksessä 1710 hän vaarallisesti haavoitettiin ja joutui vankeuteen, mutta pääsi karkuun; saatiin kiinni ja tuli Elisabet ruhtinattaren palvelukseen, vaan karkasi uudestaan 1713 ja nimitettiin kotiin tultuaan Pohjanmaan jalkaväen vänrikiksi. Napuen tappelussa hän taasen sai haavoja ja jäi Venäläisten vangiksi. Hän vietiin silloin Pietariin, jossa 14 kuukautta oli vankilaan suljettuna, jalat ja kädet raskaissa kahleissa ja kaula muuriin kiinnitettynä rautavitjoilla. Myöhemmin Venäläiset veivät hänet Kalugaan, josta hän kuitenkin jo 1716 uudestaan pääsi pakoon. Samana vuonna hän tuli Uudenmaan jalkaväen luutnantiksi ja 1718 Karjalan ratsuväen ratsumestariksi; oli samana vuonna tuolla surkeasti kuuluisalla Norjan retkellä, jota hänen isänsä serkku Kaarlo Kustaa Armfelt johti, ja pääsi takasin. Rauhan jälkeen hän tuli Uudenmaan jalkaväen kapteeniksi ja 1741 Uudenmaan rakuunain ratsumestariksi sekä oli 1741—42 vuoden sodassa osallisena; 1750 hän vihdoin erosi palveluksesta majurin arvolla. A. kuoli v. 1766 Kesäk. 18 p. Helsingin pitäjän Westerkullassa. V. 1716 hän oli nainut Anna Beata Cedersparre'n. Aateliseen Armfelt-sukuun kuuluvat Suomalaiset ovat siitä aviosta syntyneitten poikien jälkeläisiä. (Ennes, Biografiska minnen af Carl XII:s krigare, y. m.) E. G. P.

Armfelt, Kustaa Mauri (s. 32). Sai kasteessa nimen Kustaa, johonka itse myöhemmin kuuluisan Moritz Saksilaisen nimen mukaan lisäsi nimen Mauritz. — Sen jälkeen kuin A:n elämäkerta kirjoitettiin on Ruotsissa ilmaantunut Elof Tegnérin kirjoittama teos „Gustaf Mauritz Armfelt", joka on päälähde hänen elämäkertaansa ja monessa kohden valaisee hänen merkillisiä vaiheitaan.

Arppe, Adolf Edvard (s. 38), oli 1879—80 suuren koulukomitean jäsenenä ja tuli v. 1885 silloin perustetun Teollisuushallituksen ensimmäiseksi v. t. yli-intendentiksi. Suomen Tiedeseuran 50-vuotisen vaikutuksen johdosta A., joka vv. 1856—1867 oli ollut seuran sihteerinä ja v:sta 1882 on ollut sen kunniajäsenenä, julkaisi ruotsin ja suomen kielellä kirjan: *Suomen Tiedeseura 1838—1888, sen järjestys ja toiminta.* (Helsingissä 1888).

Arvidson, Kaarlo Fredrik, lahjoittaja, syntyi 1816 Toukokuun 30 p. Loviisassa. Vanhemmat olivat sikäläinen hattumaakari Antero Arvidsson ja Maria Kristina Laviander. Varattomissa oloissa kasvaneena muutti A. 1837 Turkuun, jossa palveli veljensä Kustaa A:n apteekissa, kunnes tämän kuoltua 1845 otti apteekin perillisiltä arennille ja hoiti sitä sitten v:een 1860 asti, jolloin osti apteekin omaksensa. Myötyään apteekin jälleen v. 1865, vietti hän loppuelämänsä hiljaisuudessa, uhraten toimensa ja harrastuksensa erinäisille kunnallisille laitoksille, liiatenkin opetuksen ja armeliaisuuden alalla. Taideyhdistyksen asiamiehenä toimi hän monta vuotta, ollen Turussa taiteen ja taiteilijain paraana tukena aikananansa. A. kuoli Turussa 1881 Lokakuun 7 p. ja lahjoitti säästäväisyydellä kootun suuren omaisuutensa yleishyödyllisiin tarkoituksiin: yliopistolle 50,000 markkaa, josta korko oli käytettävä stipendeiksi varattomille ylioppilaille, liiatenkin

Turusta ja Loviisasta; Loviisan realikoululle 20,000 m. niinikään stipendeiksi, Turun pienten lasten kouluille 30,000, apteekarien eläkerahastoon 40,000, Eschner'in vapaasairashuoneen rahastoon 40,000 ja Calonder'in halkorahastoon loput. Taulukokoelmansa lahjoitti hän Taideyhdistykselle ja kirjansa Turun kansankirjastoon. (Åbo Posten 1881). J. R. A.

Arvidsson, Adolf Ivar (s. 39); 1 palsta, rivi 5 alh. lue: *kolme* vuosikymmentä. Siv. 40, 1 palsta, luettava että Caloniuksen Opera omnia painettiin vv. 1833—*36*.

Asp, Georg August, lääkäri, tiedemies, syntyi Vaasassa 25 p. Elokuuta 1834 hovioikeudenneuvoksen Kaarle Henrik A:n (katso s. 41) toisesta aviosta Sofia Vilhelmina Hellgren'in kanssa. Vaasan ylemmän alkeiskoulun ja lukion läpi käytyänsä A. 1854 tuli Helsingissä ylioppilaaksi ja suoritti 1860 kandidaatitutkinnon fysillismatematisessa tiedekunnassa. Hän meni sitten lääketieteelliseen tiedekuntaan, jossa 1862 tuli kandidaatiksi, jatkoi 1863—64 opintojaan Tukholmassa ja tuli 1865 Helsingissä lääketieteen lisensiaatiksi sekä tohtoriksi 1866. Vv. 1866—67 ja 1871—72 hän oleskeli Saksassa, etenkin Leipzigissä histologiaa ja kokeellis-fysiologiaa tutkimassa; nimitettiin 1868 fysiologian dosentiksi ja 1869 anatomian neuvojaksi Helsingin yliopistoon. Professorinvirkaa anatomiassa ja fysiologiassa v. 1873 asetettaessa A. pantiin toisena ehdolle, sai professorin arvonimen, ja kun virka oli tullut jaetuksi, hän v. 1884 nimitettiin anatomian professoriksi. V. 1883 hän oli käynyt Wienissä embryologiaa tutkimassa.

A:n julkaisemista tieteellisistä tutkimuksista mainittakoon väitöskirjat *Bidrag till kärl- och hjertnervernas funktionslära* (Helsingissä 1867, dosentinarvoa varten, myöskin painettu kokoelmassa Bericht der königl. Sächs. Gesellsch. der Wissenschaften), *Om lefverns finare strukturförhållanden* (Helsingissä 1869, anatomian neuvojan virkaa varten) ynnä *Bidrag till spottkörtlarnes mikroskopiska anatomi* (Helsingissä 1873, professorin virkaa varten). Pienempiä kirjoituksia A. on julaissut yllämainitussa saksalaisessa sarjassa ja „Nordiskt Medicinskt Arkiv" nimisessä aikakauskirjassa, jonka toimitukseen hän kuuluu.

Lääketieteellisen ja kasvatusopillisen voimistelun parantamista A. on erityisesti harrastanut. Vv. 1868—71 hän sitä varten ylläpiti yksityistä oppilaitosta, joka sai apua valtion varoista; 1873 vuodesta asti on Helsingissä ollut olemassa A:n perustama suurellainen, mainion ruotsalaisen lääkärin G. Zanderin suunnitelman mukaan järjestetty voimistelulaitos, jonka kannattamiseksi valtio 1873—78 maksoi 6,000 ja sittemmin 8,000 markkaa vuotuisesti; sen ohessa 150,000 markan kuoletuslaina on A:lle annettu talon rakentamista varten samalle laitokselle. Voimistelun-opettajiksi pyrkiville naisille annetaan tässä laitoksessa opetusta.

Ollen useat vuodet Helsingin kaupungin valtuusmiehistön jäsenenä ja jonkun aikaa varapuheenjohtajana A. on ollut tämän eduskunnan ruotsinmielisen enemmistön varsinaisia johtajia. Hän on naimisissa Mathilda Wetterhoff'in kanssa, joka antaa opetusta voimistelussa sekä joskus on huomatuita sanomalehtikirjoituksia julaissut.

Aspegren, Hannu Henrik (s. 41); palsta 1, rivi 31 ylh., lue *P.* Kalm.

Aspegren, Maria Aurora Olivia (s. 41). Erosi miehensä kanssa suomalaisesta teaterista keväällä 1887. Yhdessä he saman v:n syksyllä perustivat suomalaisen *kansanteaterin,* jonka tehtävänä olisi tyydyttää maaseutujen taiteellisia tarpeita, sitten kuin kansallisteateri ei enään katsonut voivansa samassa määrässä kuin ennen vierailla pienemmissä kaupungeissa. Ensimmäisenä näytäntökautena esiintyi uusi teateri, jossa aluksi lienee ollut, paitse johtajia, noin kymmenkunta vasta-alkajaa jäsentä, Tampereella, Hämeenlinnassa, Jyväskylässä, Kuopiossa, Wiipurissa, Porissa ja Pietarissa ja on tänä vuonna samalla tavoin jatkanut. Yleisö on näissä sekä muissa maaseutukaupungeissa suosiollisesti tervehtinyt kansanteateria, jonka näytäntöluettelo pääasiassa käsittää kansannäytelmiä y. m. helpompia kappaleita, joita kansallisteateri ennen on näytellyt.

Aspelin, Johann Reinhold (s. 42). Teki vv. 1880—81 matkoja Itämeren-maakunnissa tutkimassa niiden muinaistieteellisiä kokoelmia suurta kuvateostansa varten Suomen suvun muinaistieteestä. Odessan muinaistieteellisessä kokouksessa 1884 oli hän läsnä Suomen yliopiston edustajana ja esitti tutkimuksen *La Rosomonorum gens et le Ruotsi*. V. 1885 A. nimitettiin Suomen valtionarkeologiksi, kuin tämä virka ensikertaa asetettiin. Kesäisin 1887 ja 1888 on hän tehnyt matkoja Siperiaan Minussinskin piirikuntaan tutkiaksensa muinaisia muistomerkkejä ja erittäinkin kopioidaksensa siellä olevia selvittämättömiä kalliokirjoituksia, jotka epäilemättä vielä kerran luovat aivan uutta valoa koko luoteis-Aasian muinaisuuteen. Hänen viime vuosina julkaistuista lukuisista kirjoituksistansa ovat mainittavat: *Muistoonpanoja taiteilijoista Suomessa ennen aikaan* (Hist. Arkisto VIII) ja suuremmalle yleisölle tarkoitettu suomalaisen muinaistutkimuksen päätulokset sisältävä esitys *Suomen asukkaat pakanuuden aikana* (Helsingissä 1885).

Aspelin, Eliel, taidehistorian ja kansantaruin tutkija, edellä mainitun veli, syntyi Ylivetelissä Lokak. 9 p. 1847. Hän tuli 1865 Vaasan kymnaasista yliopistoon, suo-

ritti 1871 filosofian kandidaati-tutkinnon, tuli 1878 lisensiaatiksi, 1880 estetiikin sekä taidehistorian dosentiksi ja ehdotettiin keväällä 1888 ylimääräiseksi professoriksi. Tieteellisillä matkoilla taidehistorian tutkimista varten hän vv. 1876—78 sekä 1880—81 kävi melkein kaikissa Pohjois- ja Keski-Euroopan maissa ynnä myös Italiassa. Viimemainitulla matkalla hän samassa myös tutki eepillistä runoutta. Kotimaassa hän ensin jäsenenä, sitten johtajana oli 1871 ja 1874 osallisena taidehistoriallisissa tutkimusretkissä Länsi-Suomeen. V. 1878 hän määrättiin yliopiston historiallis-kansatieteellisen museon amanuensiksi. V. 1877 hän nai Iida Gustaava Revell'in. A:n kirjallinen toimi on liikkunut pääasiallisesti Suomen taidehistorian, kirjallisuudenhistorian ja runotaruston alalla. Tohtorin arvoa varten julkaistu väitöskirja (1878) on nimeltä *Siipi-alttarit, tutkimus keskiajan taiteen alalta.* Toisen Länsi-Suomen retken hedelmänä oli *Kertomus Rauman, Eurajoen ja Lapin kirkoista* (Suomen tiedeseuran Bidrag v. 33). Toisia samaten taidehistoriaa koskevia kirjoituksia on hän painattanut Suomen tiedeseuran sekä muinaismuisto-yhdistyksen toimituksiin. Suom. Kirj. Seuran pyynnöstä hän sepitti *A. Kiven elämäkerran,* joka liitettiin tämän runoilijan valittuihin teoksiin 1877. Ulkomaisen kirjallishistorian piirissä liikkuu tiedeseuran „Actoissa" julkaistu tutkimus *Lamottes afhandlingar om tragedin, granskade och jemförda med Lessing.* Arvostelussa Retzius'en kirjasta „Finska Kranier" (Nord. Tidskrift 1880) hän selitti ulkomaalaisille tutkijoille, että Kalevalan tutkimus yksistään voi perustua eepoksemme lukuisain toisintojen vertailemiseen. V. 1882 hän aloitti tärkeän teoksensa *Kalevalan tutkimuksia,* joissa hän tarutieteen nykyään yleisen katsantotavan mukaan ottaa selittääkseen Kalevalan tapaukset ja henkilöt luonnon-ilmiöihin ja -voimiin perustuviksi Myöskin toisilla suomalaisen kansanrunouden aloilla, kuin Kalevalan, on A. tehnyt työtä ja on kauvan Suom. Kirj. Seuran toimesta valmistellut uutta laitosta „Suomen kansan sananlaskuja". Tärkeän asian otti A. puheeksi, kun hän kirjassaan *Suomalainen kansallismuseo* (1887, suomeksi ja ruotsiksi) vaati tämmöisen perustamista. V. 1888 julkaisi hän lavean taiteilijabiografian *Johannes Takanen, elämä ja teokset,* joka on lukuisilla kuvilla varustettu ja laatuansa lienee täydellisin, mikä on ilmestynyt ei ainoastaan Suomessa vaan kaikissa Pohjoismaissa. A. on vielä suomentanut Dickens'in *Kotisirkan* (Novellikirjastoon 1870) sekä Ibsenin näytelmän *Kuninkaan alut* (1884). Pieniä runoelmia y. m. kirjoitelmia on ollut nähtävänä albumeissa ja sanomalehdissä, jonka ohessa hän 1872—76 on ollut Morgonblad'in ja vuodesta 1881 Valvojan toimituksessa avullisena.

Avellan, Edvin, (s. 44), oli valtiopäivillä 1882, 1885 ja 1888 kotiseutunsa (Ala-Satakunnan, sittemmin Ulvilan tuomiokunnan) edustajana talonpoikaissäädyssä. Joka kerta hän on ollut valitsijamiehenä ja tullut säätynsä puolesta pankintarkastajaksi; sen lisäksi hän 1882 ja 1885 oli jäsenenä sekä 1888 varajäsenenä yleisessä valitusvaliokunnassa, 1882 varajäsenenä sekä 1885 ja 1888 jäsenenä rautatievaliokunnassa, 1888 asevelvollisuusvaliokunnan jäsenenä, j. n. e. V. 1886 kutsuttuna sen komitean jäseneksi, jonka tuli tutkia, mikä suunta olisi ehdotetulle Porin kaupunkiin menevälle rautatielle soveliain ja taloudellisesti edullisin, A. mitä suurimmalla huolella tutkieli kaikki kysymyksen erityiskohdat, ja esitti laajassa ja seikkaperäisessä vastalauseessa mielipiteensä, jotka 1888 tuntuvasti vaikuttivat valtiosäätyjen tässä kohden tehtyihin päätöksiin. Muissakin kysymyksissä A. on ollut säätyjen huomatuimpia jäseniä. Tarkasti mietityillä lausunnoillaan ja vakavalla kannallaan on hän mitä tuntuvimmasti vaikuttanut säätynsä päätöksiin; kielikysymyksessä hän on ollut n. k. vanhan puolueen pylväitä. Papin palkkauksen järjestämistä varten Turun ja Porin läänissä asetetussa komiteassa hän on jäsenenä ja puheenjohtajan sijaisena; sen lisäksi häntä on paljon käytetty kunnallisissa toimissa

Baranovski, Stefan, (s. 47); vanhemmat olivat taapikapteeni Ivan Andrejevitsh B. ja Tekla Jaroshevski, vaimo Sofia Johanna Ottilia von Wittenheim.

Barclay de Tolly, Mikael (s. 47); tuli ylipäälliköksi Napoleonia vastaan v. *1812,* jona v. myös Smolensk'in tappelu tapahtui.

Bartram, Juhana (s. 48); vanhemmat olivat maaneuvos Juhana B. ja Katariina Sofia Reitzenstein.

Becker, von, Reinhold (s. 49); äidin nimi oli Anna Sofia Sandström.

Becker, von, Frans Josef, professori, Reinhold v. B:n poika, syntyi Turussa 19 p. Kesäk. 1823, tuli ylioppilaaksi 1839, filosofian maisteriksi 1844 ja lääketieteen lisensiaatiksi 1850 sekä tohtoriksi 1860. B. on harjoittanut opintoja monissa Saksan etevimmissä yliopistoissa ja on Euroopan eri maissa tehnyt laveat matkustukset; nimitettiin 1854 farmasian ja farmakologian professoriksi ja hoiti sitä virkaa v:een 1871, jolloin määrättiin toistaiseksi hoitamaan äsken perustettua ylimääräistä professorin virkaa silmän-lääkintöopissa Monen vuosikymmenen kuluessa on B. toiminut laveissa piireissä käytöllisenä silmälääkärinä. Paitsi akatemiallisia väitöskirjoja ja kirjoituksia Suomen lääkäriseuran toimituksissa on B. julkaissut tieteellisiä tutkimuksia aikakauskirjassa Archiv für Ophthalmologie; hän

on Suomen tiedeseuran jäsen, sekä naimisissa Johana Karoliina Ascholin'in kanssa, joka on piirilääkärin tytär, Helsingistä kotoisin. B. erosi virastaan v. 1885.

Becker, Evert Kustaa Valdemar (s. 51). Venäjän—Turkin sodan aikana lienee eversti B. pyytänyt saada jälleen astua Venäjän sotapalvelukseen, mutta hänen pyyntönsä hyljättiin. — Mielipahoillaan siitä julkaisi hän v. 1880 „*Le contemporain*“ nimisessä aikakauskirjassa kirjoituksen: „*La Finlande independante et neutre*“ (Suomi itsenäisenä ja puolueettomana valtiona), joka myös ilmestyi erityisenä kirjasena. Lyhyesti kerrottuaan kansamme historian, kuvailee kirjantekijä maamme nykyistä tilaa ja sen suhdetta Venäjään. Hän lausuu sen mielipiteen, että Suomen kansa on täydelliseen itsehallintoon kypsynyt. Kirjoituksen loppuponsi sisältää, että Venäjän vallan ylimääräistä kasvamista Suomen täydellisen venäläistyttämisen ja Pohjois-Norjan anastuksen kautta ei voida estää, ell'eivät suurvallat (etenkin Englanti, Saksa ja Itävalta-Unkari) auta maatamme, kun se kerran on taisteleva vapautuakseen Venäjästä, ja sitten sitoudu takaamaan sen itsenäisyyttä.

Tällä kirjoituksellaan oli tietysti eversti B. tehnyt itsensä aivan mahdottomaksi Venäjän palvelukseen. Hän onkin yhä pysynyt ulkomailla.

Robert Lagerborgin kuoltua B. ei enää ole lähettänyt kirjeitä „Helsingfors Dagblad'iin“.

Bergenheim, Edvard (s. 55), kuoli Turussa 19 p. Helmik. 1884.

Bergh, Edvard (täydellisesti Juhana Herman Edvard), kirjailija, syntyi Vaasassa 21 p. Marrask. 1829 kauppias Juhana Samuel B:n ja Elisabet Ulriika Wikstrand'in aviosta, tuli ylioppilaaksi 1846, filosofian kandidaatiksi 1852 ja lainopinkandidaatiksi 1859. Jo 1853 oli B. yhdessä Aug. Schauman'in kanssa toimittanut *Morgonbladet*'ia; seuraavina vuosina hän seurasi tuomareja käräjillä tahi oleskeli Mustialassa tutustuaksensa maanviljelyksen tilaan ja tarpeisiin; vv. 1857—59 hän joskus apulaisena, joskus päämiehenä toimitti *Åbo Underrättelser*'ia, ja kesällä 1859 *Helsingfors Tidningar*'ia, jolloin kirjoitti suuren joukon kirjoituksia kansallistaloutta, maanviljelystä ja kansallisuutta koskevista asioista. B:n 1858 lausuma „sananen 1808 vuoden sankarien hyväksi“ tuli yleisen liikkeen alustaksi, joka ei ollut valtiollista merkitystä vailla. V. 1861 hän yhdessä Rob. Lagerborg'in kanssa toimitti *Papperslyktan*'ia ja vv. 1863—64 *Helsingfors Dagblad*'ia. Viime vuosina hän on kirjoittanut *Hufvudstadsbladet*'iin. Umpiruotsalaisesta seudusta lähtenoenä oli B. jo Saiman vaikuttaman herätyksen aikana ruvennut Suomen kieltä rakastamaan; monessa kirjoituksessa hän sittemmin on vaatinut sen kehittämistä. Samassa hän kuitenkin riitaantui suomimielisten kanssa kielen merkityksestä kansallisuudelle ja kehitti Dagblad'in tunnettua kansallisuusteoriaa. Tehokkaasti hän muutoinkin on ollut osallisena Dagblad'in toimituksessa ja kannassa (vrt. Lagerborg, Rob.).

Helsingissä v. 1864 B. tuli oikeusraatimieheksi. Pääkaupungin kunnallisessa elämässä hän on ollut tehokas jäsen; ansio vapaaehtoisen palosammutuskunnan perustamisesta tulee suureksi osaksi hänelle; B:n ehdotuksen mukaan pantiin edullinen obligatsionilaina toimeen kaupungin viertoteitten kustantamiseksi. V. 1863 B. oli sihteerinä valtiopäiväin suostuntavaliokunnassa, 1882 talousvaliokunnassa; vv. 1867 ja 1877—78 hän istui porvarissäädyssä Helsinkiä edustamassa; oli kummallakin kertaa valitsijamiehenä, v. 1867 kirkkolakivaliokunnan ja yhdistetyn valtio- ja suostuntavaliokunnan sekä 1877 yhdistetyn laki- ja talousvaliokunnan jäsenenä y. m. Vv. 1882, 1885 ja 1888 hän oli talousvaliokunnan sihteerinä. Erittäin mainittakoon B:n osallisuus nykyään voimassa olevan vapaamielisen elinkeinoasetuksen säätämisessä. — B. on kauan harjoittanut asianajajan tointa, jonka johdosta hän kuitenkin laillisella tuomiolla erotettiin raatimiehenviran toimittamisesta kahdeksi vuodeksi. Isompia teoksia on häneltä ilmestynyt: vv. 1873—83 *Juridiskt biträde för hvar man* ja 1883—89 teos *Vår styrelse och våra landtdagar*, joka on ensimmäinen, jos kohta monessa kohdan epätyydyttävä yleiskuva Suomen perustuslaillisesta kehityksestä vv. 1863—82. B. on nainut Johanna Charlotta Lemström'in.

Berndtson, Fredrik (s. 58), on paitsi jo mainittuja teoksia vielä julkaissut: *Dramatiska studier och kritiker*, 1879, *Minnesrunor öfver några vår odlings män*, painettu kirjaan „Läsebok på prosa för Finlands ungdom“, 1881, sekä erikseen vähäisen määrän kappaleita ynnä *Data hörande till den andliga odlingen i Finland 1865—75*, 1881. B. joutui elämänsä lopussa sokeaksi, mutta jatkoi yhä kirjallisia toimiansa, sanellen toisten kirjoitettavaksi etenkin teateri-arvosteluja, joissa lausetapa on yhtä tasainen ja taidokas kuin ennen. Hän kuoli Helsingissä 2 p. Marrask. 1881

Berndtson, Gunnar Fredrik, maalari, edellisen poika, syntyi Helsingissä 24 p. Lokak. 1854. Käytyään Helsingin normaalilyseon läpi pääsi hän ylioppilaaksi 1872. B:n jo lapsuudesta osoittama taipumus taiteesen kehittyi taideyhdistyksen koulussa ja sitten B. Reinhold'in opetuksella, joka oli hänen ensimmäinen opettajansa öljymaalauksessa. Seur. v:na oli hän piirustajana osallisena Muinaismuistoyhdistyksen kustantamassa taidehistoriallisessa tutkimus-

retkellä Länsi-Suomeen. Ensimmäisinä ylioppilas-vuosina harjoitti B. muutoin vanhojen taulujen korjailemista, jossa taidossa E. J. Löfgren (ks. h.) johdatti häntä. V 1873 B. ensi kerran pani teoksiansa näytteille taideyhdistyksen näyttelyssä Vanhempien kehoituksesta meni hän kuitenkin polyteknilliseen opetuslaitokseen, jossa opiskeli vv. 1874 ja 1875, mutta kun mieli yhä paloi taiteeseen, sai hän v. 1876 lähteä Pariisiin, jossa Ecole des beaux arts'issa pääsi mainion Gérôme'n oppilaaksi. Jo 1878 hänen onnistui saada näytteille Pariisin salongissa pieni, „kamari-soitanto" niminen laatukuva. Myöhemmistä salongissa näytellyistä teoksista erittäinkin „Morsiamen laulu" (1881) herätti suurta huomiota ja teki B:n nimen yleisesti tunnetuksi taidetta harrastavissa piireissä; tämän taulun nykyinen omistaja on t:ri Antell Vaasasta. V. 1882 pani hän salongissa näytteille „laskiaistiistain", jonka aine on, kuten edellisenkin, otettu Pariisin elämästä. V. 1882 läksi B. Egyptiin, jossa hän Kairossa oleskellessaan teki useita kuvia, m. m. „Arapialaisen värjärin", joka oli näytteillä 1883 v:n salongissa.

Taiteilijan esille panemista teoksista yleis. suom. taidenäyttelyssä v. 1885 osti keisari yhden, „Vakoilemassa". Samassa näyttelyssä sai B. yhden niistä viidestä kultamitallista, jotka oli maalaajia varten määrätty, ja tilattiin häneltä valtion varoilla uusi teos 3,000 markasta. Tilauksen johdosta syntynyt „Lepo matkalla" on Taideyhdistyksen galleriassa. Kivuloisuus on viime vuosina melkoisesti rajoittanut taiteilijan tuottelijaisuutta. Hän on enemmiten harjoittanut laatu- ja muotokuvain maalausta; hänen esitystapansa on hienoa ja siroa ja etevin pienoismaalauksessa. V. 1887 meni B. naimisiin neiti Hedvig Olga Beatrice Cronstedt'in kanssa.

Billing, von, Johan Jaakko (s. 61). Esiintyi valtiopäivämiehenä ja kirjailijana aikansa valtiollisissa ja tieteellisissä kysymyksissä. Vv. 1800 ja 1801 olivat hänen veistoksensa näytteillä Turussa. Hän asui silloin Loviisassa.

Billsten, Kaarle, vuorimestari, ruukinomistaja, oli syntynyt 1600-luvun alulla, luultavasti Tukholmassa, jossa hänen isänsä Konrad Bildstein, saksalainen tulokas, oli viininkauppias. Tämä oli v. 1602 nainut sihteeri Tapani Creutziger'in tyttären ja saanut kiinnekirjan vaimonsa perimiin maatiloihin, joten Hjortsberga tuli suvun nimitilaksi. Samoin kuin Wolle ja Thorvöste on heidän aikalaisensa Kaarle Billsten'kin Suomen vanhimpien ruukien perustajana muistettava; 1630-luvun alussa tapaamme hänen tullinhoitajana Turussa, mutta jo kymmenkuntaa vuotta myöhemmin, 1641, jolloin hän möi talonsa Turussa kruunulle, toimi hän vuorimestarina rautateollisuuden alalla. Hän oli silloin ruvennut perustamaan uutta rautaruukkia Pohjan pitäjässä Pinjaisten koskella Karjanjoessa ja sai hallitukselta m. m. osaa Ojamon malmikaivoksessa sekä, uuden ruukinsa kuntoon saamiseksi ja virran perkaamiseksi alusliikkeelle, 500 päivätyötä Tenholasta. Tämä Pinjaisten ruuki, jonka nimi ensin oli Skavasto, oli perustettu Skogäng'in säterin ja Forsby'n perintötalon tiluksille ja sai 1648 Kristiina kuningattarelta muutamia perintötaloja vuorirälssivapaudelle lahjaksi. Ruukissa oli alkuansa masuuni, 2 kankivasaraa ja 4 ahjoa, mutta masuunityö lakkautettiin jo 1660 „hiilten puutteen ja vaikean malminkuljetuksen tähden" ja toinen vasara sekä sen tarpeiset 2 ahjoa siirrettiin 1665 Fagervik'iin. V. 1646 näet oli Billsten P. Brahe'n suostumuksella perustanut senkin, Fagervik'in ruukin, Svenskby'n kruununrustholliin tiluksille Ingon pitäjään. M. m. oli hän siihen rakentanut masuunin ja 1648 kankivasaran, jonka lisäksi sittemmin tuli tuo toinen Pinjaisista siirretty. Vuorimestarin virkaa oli B. tehnyt tiettävästi ainoastaan 1641—43. Loppuikänsä hän asui Fagervik'issä; Pinjaisten ruukilla hänen vävynsä Lauritsa Höijer. B:n vaimo Anna Henrikintytär Nyman haudattiin Turussa 1671 ja pian sen jälkeen lienee B. itsekin kuollut, sillä jo 1675 oli Fagervik hänen samannimisen poikansa hallussa. Tämä Kaarle Billsten nuor. perusti Skogby'n rautaruukin Tenholassa v. 1686 ja kuoli 1692, jolloin ruukit jäivät vävyn, Robert Vilhelm Helleday'n huostaan. (Anrep, Ättart.; vuori-intendentin kert. 1875, y. m.) J. R. A.

Birckholtz, von, Hieronymus, virkamies Kaarlo herttuan palveluksessa, oli Brandenburg'ista syntyisin; isä, hänkin nimeltään Hieronymus, oli Brandenburg'issa ollut kansleri ja salaneuvos; äidin nimi oli Anna von Brixen. Nuorempi Hieronymus v. B oli 1595 Kaarlo herttuan kamarijunkkarina; siihen aikaan hän oli kauan, mutta turhaan Klaus Fleming'iltä kosinut hänen holholaistansa ja veljentytärtään, Anna Jaakkimantytärtä Fleming'iä. Tämä varsin ikävänlaatuinen rakkaudenkauppa kuului niihin yksityisiin pikkuriitoihin, jotka suurten valtioasiain ohella suututtivat herttuaa ja Klaus marskia toisiinsa. Kun B. 1597 v:n alussa tuli Suomeen, pani hänet marski vankeuteen Ylä-neen kartanoon; vaan muutamien kuukausien jälkeen, marskin kuoltua, hän karkasi tiehensä ja vei rakastettunsa kanssansa Ruotsiin. Sotaretkellä Suomeen 1599 hän oli ruotsalaisten päällikköjen joukossa. Sittemmin häntä käytettiin erityisissä virkamiestehtävissä; 1601 hän oli vaatemestari, pitämässä huolta sotatarpeitten hankkimisesta sotajoukolle, mutta Joulukuussa

sam. v. hän lähetettiin S. Forsius'en ja D. Hjort'in kanssa Lappiin tutkimaan rajoja, edistämään peuranhoitoa y. m. Luultavaa on että he palasivat syksyllä 1602. V. 1607 B. lähetettiin parin toisen seurassa Suomen Pohjanmaalle tutkimaan ja valtion hyödyksi järjestämään viljelysseikkoja ja kirkollisia oloja, valvomaan laillisen mitan ja painon käyttämistä kaupassa j. n. e. — Vaimonsa perintöoikeudella ja herttuan suosiosta sai B. useat Fleming'ien hallussa olleet tilat. Paraisten Kuitian Kaarlo pari kertaa hänelle määräsi, mutta sitä hän ei näy saaneen haltuunsa. Niinikään annettiin hänelle Yläne, Pöytyältä, jo v:n 1600 paikoilla, mutta senkin pysyväiseksi omistajaksi hän tuli vasta kymmenkuntaa vuotta myöhemmin. Omisti sitten kauan aikaa useita tiloja Pöytyällä y. m., kunnes 1635 myi Yläneen kartanon. Ensimmäisen vaimonsa kuoltua oli hän nainut Uriana Hund'in, joka eli leskenä 1645

Björnram, Lauri Olavinpoika (s. 66); hänen toisen vaimonsa nimi oli Grubb.

Björnram, Kustaa (s. 67), syntyi *1743.*

Blom, Eerik Juhana (s. 69), kuoli 20 p. Huhtik. 1887 Sysmässä.

Blomqvist, Anton Gabriel, metsänhoidon ja metsätieteen harjoittaja, syntyi Helsingissä 29 p. Tammik. 1836 professori Aleksander B:n ja Kristiina Charlotta Harring'in aviosta, sai koulutuksensa Helsingin yksityislyseossa ja tuli ylioppilaaksi v. 1852. Aikoen lääkäriksi B. aluksi ylioppilaana lueskeli luonnontiedettä, mutta päätettyänsä kääntyä metsätieteen alalle hän suoritti maanmittarin tutkinnon v. 1857 ja läksi sitten Saksaan opintojaan jatkamaan. Vuoteen 1859 asti hän oli Tharandin metsänhoito-opistossa, tehden sen ohessa tieteellistä tarkoitusta varten matkustuksia Saksan eri osissa. Palattuansa Suomeen hän tuli virkaa tekeväksi metsänhoitajaksi, ja määrättiin 1861 metsätieteen lehtoriksi Evon metsänhoito-opistoon, jonka johtajana hän on sitten ollut, vuodesta 1870 virkaatoimittavana ja vuodesta 1874 vakinaisena.

Metsätieteen ensimmäisenä edustajana Suomessa B. on useilla ja ansiokkailla tutkimuksillansa laskenut perustuksen metsäolojemme tuntemiselle, ja tehokkaammin kuin kukaan muu hän on ollut metsätieteellistä kirjallisuuttamme luomassa. Kun Evon opisto oppilasten puutteessa oli suljettuna, sai B. vv. 1867–69 kaikissa Suomen osissa matkustella metsäolojamme tutkimassa ja perehtyi niihin erinomaisen hyvin. Ensimmäinen hänen tutkimuksistaan oli *Tabeller framställande utvecklingen af jemnåriga och slutna skogsbestånd af tall, gran och björk,* (Helsingissä 1872); mainittava on myös kirjanen *Några ord till belysning af den närvarande skogsfrågan,* (Helsingissä 1874). Saatuansa v. 1877 perustetuksi Suomen metsänhoitoyhdistyksen, jonka puheenjohtajana hän alusta asti on ollut, B. sen toimituksissa on julaissut suurarvoiset tutkimuksensa *Finlands trädslag, i forstligt hänseende beskrifna. I Tallen; II Granen* (Helsingissä 1881 ja 1883), sekä pienemmät kirjoitukset *Om uppqvistning af träd* ja *Om skogseld* (Helsingissä 1879 ja 1888), jotka myös ovat painetut suomeksi. Suomen tiedeseuran Bidrag-sarjassa on painettu B:n kirjoittama *Eine neue Methode den Holzwuchs und die Standortsvegetation bildlich darzustellen* (Helsingissä 1879), ja Fauna seuran Meddelanden-sarjassa löytyy hänen tekemänsä: *Några iakttagelser angående fröbildningens periodicitet hos tallen och granen samt rörande ekorrens förekommande i Finland,* (Helsingissä 1876). Sen lisäksi B. on muitten kanssa toimittanut *Finska forstföreningens meddelanden* (5 osaa) ja antanut kirjoituksia useihin aikakauskirjoihin ja sanomalehtiin

Useita toimia B. sitä paitsi on suorittanut virkansa ohessa. V. 1863 hän oli jäsenenä siinä komiteassa, jonka tuli antaa lausunto hänen ehdottamastansa Mustialan ja Evon opistojen yhdistämisestä. V. 1875 hän hallituksen määräyksestä kävi Ruotsissa ja Norjassa tutustumassa sikäläisiin metsänvartijakouluihin ja järjesti 1876 samallaisen opiston Evoon. Kun uusi metsälaki oli tekeillä vv. 1881—83 B. myös oli sitä varten asetetun komitean jäsenenä. Useissa yleisissä näyttelyissä hän on ollut jurymiehenä metsäntuotteita varten. Kun toivottiin voitavan yleisesti käyttää tärpättiä valoaineena silloin vielä kalliin petroleumin sijasta, B. perusti Padasjoen Kellosalmeen terva- ja tärpättitehtaan. Lammin pitäjän kaksi ensimmäistä kansakoulua ja säästöpankki saivat 1872 ja 1877 alkunsa B:n toimesta. V. 1884 hän vihdoin hallituksen käskystä matkusti Venäjällä, Ruotsissa ja Tanskassa tutustuaksensa näitten maitten kotiteollisuusoloihin, ja antoi sitten tästä matkasta laajan *Kertomuksen* ynnä ehdotuksen miten kotiteollisuus paraiten olisi Suomessa kohotettava. Tämä mietintö löytyy, paitsi maamme kummallakin kielellä (1886), myöskin venäjäksi painettuna. — B. meni 1862 naimisiin *Alfhild Sofie Ilmoni*'n kanssa, joka on professori I. Ilmoni vainajan tytär.

Boije-suku (s. 71). Eerik Antinpoika B:n poika Hannu oli tuo Paidelinnan urhea puolustaja, jonka Venäläiset linnan valloitettuaan korventivat hengiltä 1573. — Niilo Antinpoika B:n poikia oli Antti B., joka Suomen hevosväen päällikkönä oli osallisena Jaakko de la Gardie'n voittoretkissä Venäjällä, † 1618.

Boije, Yrjö (s. 72), sai Etelä-Suomen laamanniviran *1583.* Sigismundin ja Kaarlo

herttuan riidoissa pysyi hän tasapuolisena. Oli läsnä Helsingin valtiopäivillä 1616.

Bolin, Andreas Vilhelm (s. 74), on toimittanut vv. 1879—87 Ruotsissa ilmestynyttä teateria ja kotia varten sovitettua laitosta *Shakespeare's dramatiska arbeten*, joka käsittää 29 vihkoa ja näytelmää. Yleisiä ja eri päivän kysymyksiä on B. käsitellyt neljässä vihossa *Studier och föredrag* (Hels. 1888-89).

Bonsdorff-suku (s. 75); Kristofer Bonstorph tuli Kirvuun kappalaiseksi *1701*.

Bonsdorff, Aksel Edvard, soturi, tiedemies, syntyi Haminassa 21 p. Jouluk. 1839 silloisen kadettikoulunopettajan, sittemmin kirkkoherra Niilo Robert B:n ja Augusta Isabella Gustavsson'in aviosta. Suomen kadettikoulun kurssin suoritettuansa B. tuli upseeriksi ja palveli venäläisessä grenadieri rykmentissä Vv. 1860—62 hän oli tykistöakatemiassa ja 1866—70 sota-akatemian geodeettisessä osastossa ja komennettiin 1872 topografikuntaan sekä Turkestanin tähtitieteellisten ja geodeettisten töitten johtajaksi; v. 1878 hän tuli ensin Orenburgin, sitten Bessarabian topografisen toimen päälliköksi. V. 1884 hän tuli Suomenmaan topografisen osaston päälliköksi. Asteettain ylettyänsä upseerina hän v. 1888 saavutti kenraalimajurin arvon. Ulkopuolella varsinaista virkaansa B. on tieteellisiä toimia suorittanut; järjesti Tashkentin tähtitieteellisen observatorin, on tehnyt longitudimääräyksiä sekä kolmiomittauksia Venäjällä, j. n. e. — Ruotsin tiedeakatemian toimituksissa B yhdessä J. O. Backlundin kanssa 1876 julkaisi tutkimuksensa: *Allmänna störingar, som af jorden förorsakas i Enckeska kometens rörelse i en viss del af dess bana;* Pietarin tiedeakatemian Bulletin'in sarja „Mélanges mathématiques et astronomiques" sisältää hänen tekemänsä kirjoitukset: *Ableitung neuer Formeln zur Auflösung sphäroidischer Dreiecke* (1885, Tome XXX) ja *Zur Bestimmung der Constanten des Erdellipsoids aus Gradmessungen* (1888, Tome XXXII). Suomen Maantieteellisen Seuran toimituksissa (Fennia, I os.) löytyy B:n tekemät kirjoitukset: *Untersuchungen über die Hebung der Küste Finlands in den Jahren 1858—87* ja *Bestimmung der Erddimensionen auf Grund der Russisch-Skandinavischen Gradmessung.* (painettu myöskin venäjäksi). — B. nai v. 1878 Aleksandra Bloum'in.

Borenius, Aleksanteri Ferdinand (s. 79), kuoli Porvoossa Huhtik. 3 p. 1881.

Borg, Aaron Kustaa (s. 79), kuollut Kuopiossa 28 p. Heinäk. 1883.

Bergström-suku (s. 80); Strömborg-sukuja on kaksi; nuorempi on Myrskylästä kotoisin ja talonpoikaisesta juuresta polveutunut.

Bergström, Henrik, asioitsija, (s. 81), oli 1856 Aleksanteri II:sen kruunauksessa porvarissäädyn edustajana. Hän kuoli Helsingissä 30 p. Kesäk. 1883. B:n pronssinen rintakuva, Valter Runebergin tekemä, on pystytetty Töölön puistoon, yksityisten kansalaisten toimesta, ja paljastettiin 27 p. Toukok. 1888.

Henrik B:n vaimo Karolina Kristiina, omaa sukuansa Kjemmer, oli syntynyt Kokkolassa 28 p. Maalisk. 1805 ja kuoli Helsingissä 2 p. Tammik. 1885, kaivattuna köyhäin ja avuttomain verrattomana auttajana.

Born, von, Viktor Magnus, valtiopäivämies, senaattorin; vapaaherra Juhana August von B:n ja hänen vaimonsa Hedvig Lovisa Fransiska von Haartman'in poika, syntyi Helsingissä 1851, Lokakuun 8 p., sai Helsingin ruotsalaisessa yksityislyseossa alkeisopetuksensa ja tuli ylioppilaaksi 1868. Oikeustutkinnon suoritettuansa hän ei mennyt valtion palvelukseen; nykyänsä hän on Pernajan Sarvilahden kartanon omistaja. — Valtiopäivillä 1877 B. alusta asti saavutti suuren huomion ja merkityksen. Ylimysmielinen ja olevien olojen puolustaja siihenkin määrään, ett'ei esim. tahtonut aatelin itsepanttausoikeudesta luopua, sekä että viimeiseen asti vastusteli suomalaisuutta, asevelvollisuuslakia, j. n. e., hän joskus sitä vastoin harrasti kylläkin jyrkkiä muutoksia, esim. eriuskolaiskysymyksessä. Edustaen mielipiteitä, jotka olivat aatelissa hyvin levinneitä, B. tavattoman puhelahjansa, niin hyvin kuin sen rohkeudenkin kautta, jolla mielipiteitään esitti, pian saavutti johtajan aseman, vaikka oli säädyn nuorimpia jäseniä. Hän tuli täytevaaleissa valitsijaksi sekä valtiovaliokunnan varajäseneksi, sen lisäksi pankinvaltuusmiehen kolmanneksi varamieheksi j. n. e. Pikaisuudessa B. oli kieltänyt koskaan asevelvollisuuslakia noudattavansa, eikä hän 1882 tullut valtiopäivillekään. Mutta 1885 ja 1888 hän taas on istunut säädyssään, nauttien sen enemmistön täydellistä luottamusta. Hän on ollut valitsijana, oli v. 1885 valtiovaliokunnassa ja 1888 lakivaliokunnassa, tuli edellisillä pankintarkastajan ensimmäiseksi varamieheksi, jälkimmäisillä tarkastajaksi j. n. e. Kirjoittaen välistä ruotsinmielisiin sanomalehtiin B. 1887 julkasi eri lentokirjasen *Det svenska partiet*, jossa omituisella rohkeudella koettaa puolustaa puolueensa menettelyä 1885 vuoden valtiopäivillä. — B. nai 1876 Hulda Augusta Berndtson'in, joka on kirjailijan, tohtori Fredrik Berndtson'in tytär.

Bromer, Jaakko (s. 85), kuoli 5 p. Syysk. 1785; äidin nimi oli Anna Hult.

Brenner, Elias (s. 87); hänen kuvaamansa *Vapen i Finska kyrkor* on R. Hausen julkaissut

Brofeldt, Juhani, ks. **Aho**.

Brunou, Aleksanteri August, virkamies, lainoppinut, oli syntynyt Muolan pitäjässä 15 p. Huhtikuuta 1821. Hänen isänsä, Kustaa Aadolf B., oli Upsalan yliopistossa tullut lainopinkandidaatiksi, vihittiin sitten papiksi ja oli kuollessaan Mikkelin kirkkoherra ja provasti; äiti, Ottiliana Loviisa Charpentier, oli edellisessä aviossa ollut naimisissa Orimattilan kirkkoherran K. H. Enckell'in kanssa. Helsingin yksityislyseon läpi käytyänsä Aleksanteri B. v. 1838 suoritti ylioppilastutkinnon, oleskeli 1840—42 Venäjällä sen kieltä oppimassa ja suoritettuansa 1846 Helsingissä tuomarintutkinnon hän meni Viipurin hovioikeuteen, palveli sitten senaatissa ja oli muutamissa komiteoissa sihteerinä. Nimitettynä Sortavalan tuomiokunnan tuomariksi v. 1862, Viipurin hovioikeuden assessoriksi v. 1863, hovioikeudenneuvokseksi 1868, hän ei toimittanut näitä virkoja, koska samaan aikaan oli kutsuttu senaatin kansliatoimituskunnan asiain esittelijäksi. Sitä paitsi hän oli hypoteekkiyhdistyksen johtokunnassa jäsenenä ja jonkun aikaa toimeenpanevana tirehtörinäkin, sekä osallisena lainopillisen yhdistyksen aikakauskirjan toimittamisessa, muista tilapäisistä toimista puhumattakaan.

Uudestaan vironnut perustuslaillinen elämä avasi 1860-luvulla uudet vaikutusalat B:lle, joka jo sitä ennen oli erilaisissa toimissa osottanut olevansa etevä ja monipuolinen lakimies. Hän kutsuttiin jäseneksi komiteoihin, jotka valmistelivat esityksiä 1863—64 ja 1867 vuoden valtiopäiville ja oli sihteerinä 1867 vuoden lakivaliokunnassa. Semmoisena hän muun muassa sai kirjoittaa mietinnön, jossa silloin esitetty painovapauslaki hyljättiin ja tästä osallisuudesta, jota kreivi Adlerberg kuuluu paheksuneen, kenties muistakin syistä, joutui hän vaikeuksiin, joista v. 1869 vapaaehtoisesti teki lopun eroamalla valtion palveluksesta. Seuraavina vuosina hän vaan oli Suomen yhdyspankin tirehtörinä. V. 1872 hän kuitenkin uudestaan rupesi valtion palvelukseen tultuansa senaatin oikeusosaston jäseneksi, ja kuolemaansa asti hän pysyi tässä virassa, vaikka sairaus usein esti häntä sitä toimittamasta.

B. oli täten saavuttanut entistä laajemman vaikutusalan, ja paremmin kuin ennen hänen suuri kykynsä ja valtiollinen kantansa tulivat esille. Terävä ymmärrys sekä erinomainen into ja taito vakaumuksensa esittämisessä antoivat hänelle usein virkaveljiensä parissa johtavan aseman, joko sitten oikeusasioita tutkittiin, lakiehdotuksia valmistettiin tahi arkaluontoisissa valtiollisissa asioissa piti esittää Suomen kansan oikeutta tahi toivomuksia. Viime tapauksessa B. tavallisesti antoi senaatin lausunnoille niiden lopullisen muodon, ja muutama lakiehdotus lienee suureksi osaksi hänen työtään. Rikoslakiehdotuksen lopullisessa tarkastuksessa hän myöskin oli tehokkaasti osallisena. Kotimaisissa kysymyksissä hän sitä vastoin, asettuen ruotsikiihkon kannalle, ajoi mielipiteitä, joita ei ole hyväksytty. Hän lienee ensimmäisenä esittänyt nuo sitten niin kuuluisat väitteet, ett'ei muka valtiopäiväjärjestys sallisi korkeimman äänimäärän rajoittamista porvarissäädyn vaaleissa, samoin myös, että suomenkieli O. K. 24: 3 johdosta olisi vieraana pidettävä eikä virastoissa käytettävä. Näitä väitteitä ei B:llä itsellään ollut tilaisuutta julkisesti esittää; kumpikaan ei voittanut hyväksymistä, mutta ne herättivät aikoinaan suurta huomiota.

Niistä kunnianosotuksista, jotka tulivat B:n osaksi, mainittakoon Upsalan yliopiston lainopillisen tiedekunnan v. 1877 hänelle antama kunniatohtorin arvo. — B. oli v. 1856 nainut Anna Paulina Dammert'in, joka oli piirilääkäri A. W. Dammert'in tytär ja kauneutensa vuoksi hyvin kuuluisa nimityksellä „Suomen herttuatar."

E. G. P.

Bruun, Theodor, valtiomies, syntyi Haminassa 18 p. Toukok. 1821. Isä, kauppaneuvos Anton B., polveutui suvusta, joka kolmessa polvessa on asunut Haminassa kauppaliikettä harjotellen, ja jonka sanotaan olevan Tanskasta kotoisin sekä 1600-luvulla siirtyneen Suomeen. Äidin nimi oli Jakobina Stewen. Jo 7 vuotisena B. lähetettiin koulutettavaksi Pietariin, jossa hänellä oli sukulaisia, ja jossa hän jo nuorena sai oleskella silloisen Suomen ministeri-valtiosihteerin kreivi Rehbinderin kodissa. Tultuaan ylioppilaaksi Pietarin yliopistossa ja saavutettuaan kandidaatin arvon sen lakitieteellisessä tiedekunnassa, hän 1844 pääsi Keisarin kanslian toiseen osastoon, jonka tehtävänä oli lakien ja ukaasien muodostaminen. Tässä B. vähitellen kohosi virka-asteita, tullen 1872 apulaiseksi 2:sen osaston päällikölle, jona silloin oli ruhtinas Urussoff. Päällikön poissa ollessa B. monta kertaa hoiti hänen virkaansa. V. 1869 hän tuli myöskin johtavan senaatin jäseneksi ja määrättiin seur. vuonna olemaan jäsenenä sen kolmen ensimmäisen osaston täysistunnossa. Saatuansa Venäjällä hyvän maineen syvistä lakitieteellisistä tiedoistansa, B. alinomaa käytettiin lainehdotusten valmistamistöissä, esim. 1860 ja 1864 komiteoissa uutta Venäjän sotaväen rangaistuslakia varten; 1864 komiteassa niiden sääntöjen tarkastamiseksi, jotka koskivat keisarikunnan etäisissä osissa asuvien henkilöiden palvelusetuja; 1869 komiteassa Pietarin poliisihallinnon muuttamiseksi; s. v. neuvottelussa, joka koski uutta oikeudenkäynti-sopimusta Keisarikunnan ja Tonava-ruhtinaskuntain välillä; 1870 komiteassa rikosasiallisen oi-

keudenkäynnin parantamiseksi; 1876 venäl. rautatie-komiteassa; 1878 neuvottelukokouksessa Bulgarian valtiomuodon tarkastamiseksi; s. v. komiteassa kunnallislaitoksen sovittamiseksi Puolan kaupunkeihin. Vv. 1862—66 hän oli Pietarin evank.-luterilaisen konsistoorin presidenttinä, sekä v:sta 1880 alkaen koko Venäjän evank.-lut. kenraalikonsistoorin esimiehenä, jota virkaa hän suurella innolla hoiti senkin jälkeen, kun oli tullut Suomen ministeri-valtiosihteeriksi. B. saavutti suuressa määrässä hallitsijain luottamusta, jonka osotteeksi hän pitkällisellä ja loistavalla virkaurallaan sai vastaanottaa useita korkeita ritaritähtiä, lahjapalkkioita, keisarillisen mielihyvän ilmoituksia ja arvonimiä. V. 1878 hän nimitettiin valtiosihteeriksi ja pääsi 1885 sivilisen arvo-asteikon kukkulaan, kun sai todellisen salaneuvoksen nimen.

B. korotettiin 1863 Suomen aatelis-arvoon ja kirjoitettiin muutamia päiviä ennen valtiopäiväin avaamista Suomen ritarihuoneesen n:lla 234. Voidaksensa olla valtiopäivillä läsnä hän sai „kaikkein armollisimmalla suostumuksella“ virkavapautta ynnä sen lisäksi 500 ruplaa matkarahaksi. Mutta kohta valtiopäiväin alussa syntyi aatelissäädyssä kysymys, oliko B., joka samoin kuin kapt. luutnanti Uggla ja amiraali v. Schantz oli Venäjän palveluksessa, pidettävä Suomen kansalaisena ja siis oikeutettuna säädyssä istumaan. Asia päättyi tosin äänestyksen kautta niin, että mainituille kolmelle herralle „niiksi valtiopäiviksi“ myönnettiin edustusoikeus, mutta tämä keskustelu, joka keisarin puolelta saattoi säädyille epäsuosiollisen jäähyväispuheen valtiopäiväin päätyttyä, lienee B:ssa vahvistanut sitä mielipahaa, jonka hänessä aina herätti se väite, että Suomi on erinäinen valtio. Keisari Aleksanteri III:n kruunauksessa 1883 B. lapsineen ja jälkeläisineen korotettiin Suomen vapaaherraksi (n:o 56).

Suomen min.valtiosihteerin apulaisen W. K. Palmroth'in kuoltua, B. 26 p. Tammik. 1881 nimitettiin hänen seuraajakseen. Sanotaan että keisari Aleksanteri II esitetystä kandidaatilistasta kohta ja ilman epäilystä määräsi B:n avonaiseen paikkaan. Hallitsijamuutoksen jälkeen, kun min.valtiosihteeri Stjernvall-Walleen erosi virastaan, B. (vasten omaa tahtoansa, kuten hän aina vakuutti) pantiin 3 p. Syysk. 1881 tähän virkaan, johon v. t. kanslerinkin toimi oli yhdistettynä. Tässä asemassa B. suomalaiselta puolelta on saanut vastaanottaa paljon moitetta, joka ei aina liene perätöntä ollut. Tosin ei saa epäillä hänen hyvää tahtoaan hyödyttää syntymämaatansa, eikä käy kieltäminen hänen ansioitansa, ahkeruuttansa ja hyviä tietojansa eikä sitä avuliaisuutta ja vaatimattomuutta, jota hän yksityiselämässänsä aina osotti. Mutta koko hänen katsantotapansa oli toisellainen, kuin mitä sopii toivoa Suomen valtiomieheltä. Suomi ei hänen silmissään ollut mikään valtiollinen itselö, vaan ainoastaan suuremman kokonaisuuden osa, jonka erityisedun vähemmänarvoisena aina piti väistyä koko valtakunnan edun tieltä. B., vaikka tosin Suomesta kotosin, oli „vanhassa Suomessa“ syntynyt semmoisena aikana, jolloin sen säätyluokka suureksi osaksi vielä oli muun Suomen oloille ja mielipiteille hyvin vieras. Tämä seikka ynnä hänen kasvatuksensa ja koko seuraava virkauransa, sekä se tosiasia, että hän vasta vanhoilla päivillään pääsi Suomen palvelukseen, selittävät kyllin hänen mielipiteensä. Vielä B:ia moitittiin siitä, että Pietarissa oleva komitea Suomen asioita varten hänen aikanaan tehtiin joksikin korkeimmaksi virastoksi, senaatia ylemmäksi; ettei hänellä ollut kylläksi rohkeutta Suomen etujen puolustamiseen silloinkaan, kun hän itse olisi sitä tahtonut, ja että tärkeät asiat usein saivat kovin kauvaksi jäädä ratkaisematta. Vaikeaa on tietysti tarkoin arvostella näiden syytösten oikeutta, semminkin kun ei varmaan tunneta niiden esteiden suuruutta, joita oli voittaminen. Tulliasiassa arvellaan B:n laimeasti valvoneen Suomen etuja, ja 1882 v:n valtiopäiväin jälkeen hän esti motsionioikeuden vahvistamisen, koska säädyt sen hyväksymisessä olivat käyttäneet vanhaa lausumismuotoa, joka B:n mielestä loukkasi hallitsijan oikeutta.

V. t. kanslerina B. ensi kertaa vieraili yliopistossa Tammikuun keskipaikoilla 1883. Ylipäänsä hän halulla hoiti yliopiston asioita, joille hän, tieteellisesti sivistynyt mies kun oli, ei ollut ihan vieras. Etenkin hän harrasti lakitieteellisiä opintoja ja tahtoi niiden edistämiseksi lisätä lainopillisen tiedekunnan opettajien lukua, vaikk'ei tämä tuuma ehtinyt toteutua hänen eläessään. Mainitsemista ansaitsee myöskin, että hän pelasti pedagogian professorinviran, jonka konsistoorin enemmistö oli tahtonut lakkauttaa, ja että hän aikaan sai asetuksen, jonka tarkotuksena oli ylioppilaiden opintojen jouduttaminen siten, että niiden ainakin 10:nr vuoden kuluessa pitää suorittaa joku tutkinto.

B:illa, joka 1852 oli nainut Maria Fock'in Liivinmaalta, oli paljon tuttavia Itämeren maakuntain saksalaisen aateliston seassa, jonka katsantotapaan hän useissa kohdin yhtyi. Meidän kielikysymyksestämme hän oli jokseenkin välinpitämätön; kuitenkaan hän ei estänyt Suomen kieltä oikeuksiinsa pääsemästä, mutta pelkäili pelkäilemistään, että suomalaisesta pyrinnöstä ehkä syntyisi jonkunlainen „agraarinen liike“, mikä seikka näyttää, että py-

rinnön varsinainen luonto oli hänelle jokseenkin outo. B:illa oli Suomessa kaksi maatilaa, Summa ja Tavastila, lähellä Haminaa, joissa hän loma-aikoina mielellään oleskeli, harjottaen siellä maanviljelystä, josta hän paljon piti, sillä hän oli hyvä taloudenhoitaja sekä omasta että valtion puolesta. Pysyttyään siihen asti hyvissä voimissa hän 1887 sairastui kovan vilustuksen jälkeen. Turhaan haettuaan parannusta Krim'in niemimaan lauhkeassa ilmanalassa, hän kuoli Summassa 3 p. Syysk. 1888, päivälleen 7 vuotta sitte kuin nimitettiin ministeri-valtiosihteeriksi.

Bång, Pietari (s. 94), oli synt. 18 p. Syysk. 1633. Oli professori Turussa 1665—*79*. B:n perustama kirjapaino oli *kolmas* Suomessa.

Bäckvall, Juhana (s. 95), kuollut Oulussa 21 p. Jouluk. 1883.

Cainberg, Eerik (s. 95), sai toisen mitalin mallikoulussa 1795; kuoli 31 p. Maalisk. 1816.

Cajander, Paavo Eemil (s. 96), on ennen mainittujen teosten ohella suomeksi kääntänyt Runeberg'in kuusmittarunot *Hanna* (Porvoossa 1880) ja *Jouluilta* (Porv. 1881). Shakespeare'n dramoja ovat Hamlet'in lisäksi viime vuosina ilmestyneet vielä seuraavat hänen suomentamansa *Romeo ja Julia, Venetian kauppias, Kuningas Lear, Julius Caesar, Othello, Macbeth* ja *Coriolanus* (Hels. 1881 - 87).

Cajanus, Juhana (ss. 97—98), Paltamon provasti. Hänen myöhemmin painetut muistoonpanonsa Kalevanpojista ja hävinnyt käsikirjoituksensa *De Paldamoënsi Ecclesia cum districtu Cajanæburgensi,* jota tutkijat viime vuosisadalla käyttivät, ovat nekin todistuksia hänen harrastuksistansa.

Campenhausen, von, Juhana Balthasar (s. 103), oli majurina Kaarlo XII:sta väessä ja seurasi Pultavan tappelun jälkeen kuningasta Bender'iin, mutta kun Liivinmaa menetettiin otti hän eron ja meni everstiluutnanttina Venäjän palvelukseen, jossa oli noussut *kenraali*majuriksi ennen 1741—43 vuosien sotaa. Vapaaherran arvon sai hän Fredrik I:ltä 11 p. Kesäk. 1744.

Cannelin, Kustaa (s. 103), kuoli 5 p. Kesäk. 1885 Mustasaaren pappilassa.

Canth, Minna, suomalainen näytelmän- ja novellinkirjoittaja, syntyi Tampereella 19 p. Maalisk. 1844. Isänsä Kustaa Vilhelm Johnsson oli silloin työmiehenä pumpulitehtaassa, mutta tuli sitten kauppiaaksi Kuopioon; äidin nimi oli Ulriika Archelin. Molemmat olivat he talonpoikaista sukua Hämeestä. Heidän tyttärensä kävi ruotsalaisen tyttökoulun läpi Kuopiossa ja tuli sitten 1863 ensimmäisten oppilaiden joukossa Jyväskylän seminaariin. Tästä hän kuitenkin jo vuoden päästä erosi, mentyänsä kihloihin seminaarin opettajan Juhana Ferdinand Canth'in kanssa. Avioliitto solmittiin 1865, mutta erotettiin jälleen 1879 miehen kuoleman kautta. Näin seitsemän pienen lapsen ainoaksi turvaksi jäätyään muutti rouva Canth 1880 Kuopioon kauppaliikettä pitämään.

Miehensä eläissä oli hän jo ryhtynyt kirjallisiin toimiin. Lehtori Canth'in toimittaessa Keski-Suomea 1874—5 ja Päijännettä 1878 oli puolisonsa hänellä tässä työssä apulaisena. Hän kirjoitti Päijännelehteen muun muassa muutamia pieniä jutelmia kansanelämästä, joista kolme: *Ensimmäiset markkinat, Äiti ja poika* sekä *Päivä koittaa* sitten myös 1878 uudestaan painettiin jaksoon Novelleja ja Kertomuksia I. Yleisemmin huomatuksi ja tutuksi tuli hän kuitenkin vasta kahden ensimmäisen näytelmänsä kautta, jotka molemmat myös kuvaavat kansan elämää: *Murtovarkaus* ja *Roinilan talossa.* Edellisestä sai tekijä v. 1881 Suom. Kirjall. Seuralta kauppias Parmasen lahjoittaman palkinnon; se näytettiin ensikerran 1882 ja pain. 1883; jälkimäisestä antoi Suom. teateri Helsingin Suom. Seuran määräämän palkinnon — se näytettiin ensikerran 1883 ja pain. 1885. Se hyvä menestys, jolla näitä kappaleita näyteltiin, kehoitti jatkamaan ja v. 1885 tarjosi hän teaterille kolmannen näytelmän nimeltä *Työmiehen vaimo,* joka osotti tekijän liittyneen uudenaikaisten realististen runoilijain joukkoon. Teoksessa, jonka näytteleminen herätti suurta huomiota, kuvataan vaimon turvatonta asemaa turmeltuneen miehen rinnalla. Rouva Winterhjelmin kääntämänä näytettiin kappale Tukholman „Uudessa teaterissa" v. 1886. Samaa realistista ja tarkoitusperäistä luonnetta ovat sitten rouva Canthin kaikki seuraavat teokset olleet. Niin molemmat v. 1886 ilmaantuneet novellit *Hanna,* joka kertoo tytön kasvatusta ja kehitystä vallassäädyn perheessä, ja *Köyhää kansaa,* pieni, sydäntä särkevä, mestarillinen kuvaus köyhäin elämästä, niin v. 1887 julkaistu kertomus *Salakari,* niin ikään etevästi kirjoitettu kuvaus vallassäätymme elämästä, ja vihdoin v. 1888 valmistunut draama *Kovan onnen lapsia.* Teaterissa (Marraskuun alussa) teki viime mainitussa teoksessa luotu kuvaus meidän työväen oloista niin ankaran, osaksi loukkaavan vaikutuksen, että sen näyttäminen ensimmäisen illan jälkeen lakkautettiin. Useimmat kirjailijan myöhemmät teokset ovat myöskin ilmestyneet ruotsiksi käännettyinä ja alkavat vieraatkin arvostelijat asettaa häntä nykyajan lahjakkaimpien pohjoismaisten runoilijain rinnalle. Huolimatta niistä muistutuksista, joita taiteelliseen rakennukseen, vaikuttimien riittäväisyyteen ja tarkoitusperien pätevyyteen katsoen, voidaan tehdä rouva C:n teoksia vastaan, myönnetään kotimaassa, ettei

yksikään „nuoren Suomen" kirjailijoista voita häntä kielen tuoreudessa, dialogin sattuvaisuudessa eikä nerollisessa kyvyssä kuvata omin silmin nähtyä todellisuutta.

Castrén, suku (siv. 106). Matti C:n poika Eerik Castrén julkaisi 1754 tunnetun väitöskirjan *Beskrifning öfver Cajanaborgs Län* ja kuoli Kemin provastina 1787.

Castrén, Robert, kirjailija, M. A. Castrén'in poika, syntyi 16 p. Elok. 1851. Helsingin yksityislyseosta hän v. 1868 tuli ylioppilaaksi. Suoritettuaan filos. kandidaatitutkinnon 1873 C. seur. vuosina sai tilaisuutta käytännölliseen toimintaan ollen sihteerinä useissa lakiehdotusten antamista varten asetetuissa komiteoissa, m. m. elinkeinolaki- sekä verokomiteassa. V. 1879 hän suoritti molempain oikeutten kandidaatitutkinnon. Oltuaan asevelvollisuusvaliokunnan sihteerinä valtiopäivillä 1877, valittiin hän Uudenkaarlebyn kaupunkia 1882 vuoden valtiopäivillä edustamaan. Valtiopäivillä, niinkuin muissakin toimissaan valtiollisella alalla, C. osoittihe johdonmukaiseksi „liberaaliksi". Hän olikin epäilemättä „liberaalisen puolueen" parhaita ja lahjakkaimpia jäseniä; hänen toimestaan tämä puolue v. 1880 astui julkisuuteen tunnustaen ohjelman, joka pääasiassa oli hänen sepittämänsä.

C:n töistä kirjallisella alalla, jolle hän jo nuorena astui, mainittakoon ennen kaikkea *Finska deputationen* (1879) sekä *Skildringar ur Finlands nyare historia*, viisi vihkoa (1881—82). Tämän aikakauden, Suomen itsenäisen valtiollisen elämän lapsuuden ja nuoruuden ajat, C. yritti asettamaan historian valoon. Vaan hänen innokas työnsä tälläkin alalla jäi keskentekoiseksi. Suomea koskevista asioista hän on kirjoitellut useihin ulkomaan yleistieteellisiin teoksiin, aikakauskirjoihin y. m. Sekä lakitieteellisen yhdistyksen aikakauskirjassa että Finsk Tidskrift'issä jonka toimitukseen hän kuului vv. 1876—82, on hän julaissut kirjoituksia. *Helsingfors Dagblad*'in palvelukseen hän astui v. 1872. Kuolinvuoteellaan R. Lagerborg testamenttasi lehtensä Castrén'in johdettavaksi ja vähää ennen Lagerborg'in kuolemaa Lokakuussa 1882 rupesikin C. lehden vastuunalaiseksi päätoimittajaksi, jättäen mielipahalla syrjään historialliset tutkimuksensa ja vähää ennen tekemänsä hakemuksen valtio-oikeuden professorinvirkaan.

Vaan pitkälle hän ei ehtinyt sanomalehdistön työ-alalla, jolla hänen vilkas, selvä ja monipuolinen kirjailijakykynsä yleisesti tunnustettiin harvinaisen eteväksi, ennenkuin äkillinen kuolema tempasi hänet pois. C. kuoli 30 p. Elok. 1883 Degeröön tilalla lähellä Helsingin kaupunkia. Hänen kuolemansa joudutti liberaalisen puolueen joutuisaa hajoomista. — C. nai 1877 Charlotta Pipping'in. A. J. H.

Cederman, Rosalda Maria, kirjailija, syntyi 1830 Kesäkuun 9 p. Oulussa, jossa isä kruununvouti Kaarle Kustaa Elfving silloin palveli lääninkamreerina; äiti Anna Maria Ståhle oli kauppiaan tytär sieltä. Miehensä, Tornion pormestarin Frans Julius Cederman'in kuoltua muutti Rosalda Maria C. Tukholmaan. Ruotsin kirjallisuudessa on hän tunnettu salanimellä Alba Ödegård, jolla hän kalentereissa ja aikakauskirjoissa julkaisi kuvaelmia, matkamuistelmia y. m. Hän kuoli Tukholmassa syntymäpäivänänsä 1884 (Hels. Dagblad 1884).

Chronander, Jaakko Pietarinpoika (s. 112), tuli Turussa molempain oikeutten lisensiaatiksi.

Chydenius, Antti (ss. 114—116), on viime aikoinaan myöskin kirjoittanut vastauksen Suomen talousseuran asettamaan palkintokysymykseen: „mitkä olivat esteet, jotka kahlehtivat suomalaisen talonpojan ahkeruutta?" (vert. P. J. Bladh) ja tämä löytyy vielä käsikirjoituksena. C:n „*Källan till rikets vanmakt*" on ilmestynyt v. 1765 saksaksikin. (Helsingfors Dagblad 1881; Hist. Arkisto IX).

Chydenius, Anders Herman (ss. 116—117), tuli *Helsingfors Dagblad*'in päätoimittajaksi v. 1883, ja pysyi semmoisena 1887 vuoden loppuun, jolloin lehti sen kannattajain päätöksestä lakkautettiin. C. silloin

Churberg, Fanny (s. 112), on viime vuosina „Suomen käsityön ystäväin" perustajana (v. 1879) astunut uudelle vaikutusalalle, jossa on hyvin paljon toimittanut. Pari vuotta poisluettuna, jolloin sairaus on ollut esteenä, hän on ollut mainitun yhdistyksen johtavana henkilönä. Helsingin taideteollisuus-näyttelyssä 1881, Moskovan ja Köpenhaminan näyttelyissä 1882 ja 1888 ovat käsityön ystäväin näytteille panemat esineet suurta huomiota sekä palkintoja saavuttaneet ja C. on enimmiten ollut se joka on valinnut ja sovittanut vanhat kaavat uusien tarpeitten mukaan. Innokkaasti suosien kotimaisen teollisuuden ja taiteen asiaa C. on sitä ruvennut sanomalehdessä „*Finland*" pontevasti ajamaan.

Churberg, Torsten, lahjoittaja, syntyi Vaasassa 25 p. Maalisk. 1852. Isä oli linnan- ja sairashuoneen-lääkäri Mattias Kristian C., äiti Maria Ulriika Perander. Torsten C. tuli 1874 ylioppilaaksi. Hän oli suomalaisuuden hyväksi tehtyjen yritysten harras ystävä, vaikka ruumiillinen heikkous, joka lapsuudesta asti häntä rasitti, ehkäisi hänen omaa toimellisuuttansa. Kuoli Helsingissä 12 p. Maalisk. 1882. Testamentillaan hän lahjoitti Suom. Kirjall. Seuralle 10,000 markkaa, jotka säilytetään pysyväisenä rahastona antajan nimellä; korkoja Seura saa käyttää mieltänsä myöten.

perusti uuden lehden nimellä *Dagbladet, Tidning från Helsingfors*, joka kuitenkin lakkasi Maaliskuulla, jolloin uusi toimitus muodostui ylläpitämään lehteä sen vanhalla nimellä. Johtamissaan lehdissä C. suurella innolla taisteli niiden periaatteiden puolesta, joita jo ennen oli esittänyt, mutta riitaantui yhä enemmän ruotsinmielisen puolueen kanssa, joka oltuansa Lagerborgin aikana Dagbladin kannalla, ei tahtonut suostua C:n täydellä todella vaatimaan kansallisuuksien tasa-arvoon. 1882 vuoden valtiopäivillä Tornion, 1885 Uudenkaupungin ja 1888 uudestaan Tornion edustajana C. istui 1882 ja 1885 yleisessä valitusvaliokunnassa, vaan koetti turhaan saada sovintoa aikaan puolueitten välillä. Valitsijamiesten vaalissa 1885 hän oli ollut kompromissia suomimielisten ja liberaalien välillä tekemässä, jonka tähden ruotsinmieliset 1888 sulkivat hänet valitsijain joukosta ja valiokunnista.

Chydenius, Jaakko Kaarle Emil (s. 117), kuoli *Tukholmassa*. Hän oli jo silloin määrätty aiotun uuden Huippuvuori matkan päälliköksi, kun kuolema tuli väliin.

Cleve, Sakari Joakim (s. 118—119), oli läsnä 1882 v:n valtiopäivillä ja on sen jälkeen pappissäädyn puolesta ollut pankinreviisoriksi valittuna; sam. v. hän täysinpalvelleena erosi professorinvirasta yliopistossa. V. 1884 hän julkasi tulokset pitkällisestä työstään kasvatusopin alalla laveassa teoksessansa *Grunddrag till skolpedagogik*, joka sitten ilmestyi myöskin suomalaisessa painoksessa *Koulujen kasvatus-oppi* (1885—86.)

Corte, Henrik, Raahen pormestari, oli Lybeck'istä kotoisin ja arvattavasti niitä saksalaisia, jotka samoin kuin Wittfoot-suvun kantaisä (ks. sitä) uskonnollisista syistä muuttivat suuren Saksan sodan aikana Suomeen. Corte oli kaikesta nähden varakas mies ja mukanansa toi hän joukon palveluksessaan olevia käsityöläisiä, jotka sitten tulivat muutamien pohjalaisten sukujen kantaisiksi. Ensinnä asettui Corte Ouluun ja oli jo 1617 voutina Oulun läänissä, mutta sitten tuli hän lääninhaltiana Pietari Brahe'n palvelukseen ja sanotaan vuosittain kantaneen sekä Tukholmaan suorittaneen kreivin saatavat Salosta, Siikajoelta, Limingasta, Kajaanin läänistä, Paltamosta, Sotkamosta ja Pielisjärveltä. Varsinaisena voutikuntana oli Corte'lla kuitenkin, tilikirjoista nähden, kaiken aikansa ainoastaan Salon pitäjä, jonka samoin kuin Salosten kaupungin Brahe oli kruunulta lunastanut. V. 1650 sai Corte Brahe'n käskyn muuttaa Salosten eli sittemmin Raahen kaupungin pormestarina virka-asuntonsa Oulusta sinne, ja sekä pormestarina että voutina osoitti Corte suurta toimeliaisuutta ja kuntoa. Hänen toimellaan järjestettiin ja rakennettiin uusi kaupunki. V. 1651 valmistui kirkko, johon Corte toimitti posítiivin ja 1655 lahjoitti Franskasta Suomeen muuttaneen lankonsa kuvanveistäjän Mikko Balt'in tekemän ja koristaman tammisen saarnastuolin sekä 1669 ja 1670 Balt'in samannimisen pojan veistämiä taulun- ja akkunanpuitteita, jommoisilla samaan aikaan muutkin kreivin virkamiehet ja kaupungin porvarit kirkkoa kaunistivat. Raatihuonekin oli uljaampi kuin muissa Pohjanmaan kaupungeissa, kertoi valtaneuvos Lauritsa Creutz Brahe'lle 1664, kiittäen Corte'n toimia kaupungin perustamistyössä ja hallintoa kreivin alaisilla maaseuduilla, josta ei mitään valituksia kuulunut. Ollen aikanaan Pohjanmaan arvokkaimpia miehiä kuoli Corte 1680, samana vuonna kuin Brahe'kin, jonka suuren luottamuksen hän näkyy ansainneen. Hän oli nainut: 1) Kristiina Forbus'en († 1661), jonka isä Kasper F, skotlantilaista sukuperää, oli Dantzig'ista Suomeen muuttanut ja 2) Elisabet Root'in, jonka isä Gabriel Ljungenpoika oli Kokkolan pormestari. Lapsista ainoastaan vanhin poika Henrik Corte (s. 1617, † 1706) eli ikäiseksi, ollen isänsä jälkeen Raahen toisena pormestarina 26 vuotta. Hänen poikiansa olivat Gabriel C., Raahen kolmas pormestari 1707—28, ja Henrik C., joka 1721 oli everstinä Stanislaus kuninkaan palveluksessa ja sitten seurasi kuningasta Franskanmaalle, jossa vihdoin, rikkaasti naineena Weissenberg'istä, sanotaan voittaneen amiraalin, jopa kreivinkin arvon nimellä de Courte. (Mehiläinen 1837; Gen. Surs.; Lagus, Kajana frih., y. m.). J. R. A.

Crichton, William, tehtailija, syntyi Leithin kaupungissa Skotlannissa Maalisk. 29 p. 1827. Vanhemmat olivat sotalaivaston luutnantti, sittemmin laivainomistaja Georg Crichton ja hänen puolisonsa Giefford Allan. Palveltuaan jo ulkomailla jonkun aikaa konepajoissa, tuli hän 1850 Suomeen muuttaessaan Eriksson & Cowie'n konepajaan Turkuun sekä perusti kolmea vuotta myöhemmin Hagnäsiin lähelle Helsinkiä haaraosaston Fiskarin rautatehdasta. Arvaamattansa joutui hän sitten joksikin ajaksi Venäjälle, kun Krimin sodan aikana Ison Britannian alamaiset Suomesta vietiin Pietariin. Oltuansa lyhyen ajan valvonnan alaisena, pääsi C. vapaaksi setänsä, hovilääkäri William C:n välityksellä, jonka kautta hän myöskin tuli kenraali Wilsonin, Venäjän kruunun omistaman Kolpinan tehtaan johtajan, tuttavuuteen ja sai ensimmäisen mekanikon paikan mainitussa tehtaassa. V. 1862 tuli hän takaisin Suomeen, osti puolen mainittua Eriksson & Cowie'n konepajaa, jota toinen puoli oli kauppaneuvos Julin'illa ja joka siitä asti on käynyt Crichton'in ja kumpp. nimessä. Myöhemmin on siihen yhdistetty Turun laivatehdas. Erinomaisella taitavuudellaan ja toimelijaisuudellaan kohotti C. tehtaansa Suomen ensimmäiseksi sillä alalla. Sitä

luottamusta Venäjän hallituksen puolelta, jonka C. jo Pietarissa ollessaan saavutti, kartutti hän yhä suuremmassa määrässä ja sai Moskovan näyttelyssä 1882 oikeuden tehtaansa tuotteisiin lyöttää Venäjän valtakunnan vaakunan. C:n tehtaassa onkin valmistettu suuria tilauksia Venäjälle, varsinkin Venäjän kruunulle, esim. suuret määrät torpedovenheitä. Siten on C:n onnistunut hankkia työtä lukuisalle joukolle työmiehiä sellaisinakin aikoina, jolloin työnpuute on lamannut muita Suomen rautateollisuuslaitoksia.

C. oli kolmatta kymmentä vuotta Englannin varakonsulina paikkakunnallansa. Hän kuoli Turussa 10 p. Huhtik. 1889. V. 1855 meni C. naimisiin Anne Elisabeth Owen'in kanssa.

Crusell, Bernhard Henrik (ss. 129—130); varsin suositut ovat C:n säveleet Tegnér'in *Frithiofin satuun.*

Cröell, Samuel (ss. 131—133), oli nainut Gertrud von Euten'in, Tallinnan käskynhaltian Gert v. E:n tyttären, jonka kanssa hänellä oli tytär Anna, s. 1631, joka 1649 naitiin Lauri Herkepæus'elle. (Bång, Likpredikan öfver fru Anna Härkepæus, född Croel.) C. on Rostokin yliopistossa harjoittanut opintoja (Hist. Arkisto IX).

Cygnaeus, Fredrik (ss. 134—135). Pitkällisen sairauden jälkeen C. naimattomana kuoli 7 p. Helmik. 1881 Helsingissä. Hänen juhlallisissa hautajaisissaan Helsingin vanhassa kirkossa puhui nuoruuden ystävä Juhana Vilhelm Snellman. Melkoiset taidekokoelmansa ynnä koko muun omaisuutensa lahjoitti hän Suomen kansalle. Kokoelmat ovat asetetut erityiseen rakennukseen, Cygnaeus'en huvilaan Kaivopuistossa, todistaen siten jälkimailmallekin Fredrik Cygnaeus'en lämmintä rakkautta kaunotaiteesen. Hänen kootut teoksensa toimittaa painoon maist E. Nervander. Tähän asti ovat ilmestyneet, osaksi vielä vaillinaisina, *Historiska arbeten* I, II, *Literaturhistoriska och Blandade arbeten* I—III ja *Poetiska arbeten* I—III (Helsingissä 1881—88, G. W. Edlundin kustannuksella).

Cygnaeus, Uno (ss. 136—137), kuollut Helsingissä Tammik. 2 p. 1888.

Daehn, von, on alkujaan saksalainen suku, joka viime vuosisadan keskipaikoilla muutti Suomeen, johon se on pysyväisesti koteutunut, vaikka sen jäsenet melkein miehissä ovat olleet Venäjän palveluksessa. Suvun suomalaisen haaran kanta-isä, Samuel von D. tuli Venäjän oikeuskolleegin varaesimieheksi ja kuoli 1782; poika Juhana von D., synt 1756, † 1814, oli ensin Venäjän sotapalveluksessa, sitten koulujen tarkastajana Viipurin läänissä ja osti 1784 Sippolan säteritilan, joka siitä lähtien on suvussa pysynyt. Sodassa 1788 hän on huomattavalla tavalla ollut Sprengtportenin ja Anjalan miesten yhteyttä välittämässä. Hänen kolme poikaansa, Juhana, Aleksanteri ja Kaarle Leopold, saivat 1834, erityisen keisarillisen päätöksen kautta, perityn aatelisarvonsa tunnustetuksi sekä sijan Suomen ritarihuoneessa.

Vanhin näistä pojista, Juhana von D., synt. 1787, † 1857, saavutti Venäjän palveluksessa kenraaliluutnantin arvon sekä hyvin paljon suosion ja armon osoituksia; samoin pojanpoika Wladimir von D. Kaarle Leopold von D., mainituista veljeksistä nuorin, syntyi 1808 ja kuoli 1881; oli ensin palvellut sotaväessä ja sitten sivilihallinnossa sekä saavutti todellisen valtioneuvoksen arvon y. m. Keskimmäinen poika, Aleksanteri von D., otti Sippolan tilan hoidettavaksensa, ja oli hyvin taitava maanviljelijä; hän oli nainut Maria Charlotta Amalia von Wilde'n ja kuoli 1855. Tästä aviosta syntyi, paitsi muita lapsia, pojat Alexander Leonhard ja Waldemar Kaarle von D. (ks. alemp.).

Daehn, von, Alexander Leonhard, maanviljelijä, syntyi Sippolassa 20 p. Toukokuuta 1821 ja suoritti 1836—41 Haminan kadettikoulun kurssin. Luokkansa ensimmäisenä opistosta päästettynä hän palveli henkivartion jääkärirykmentissä, eroten v. 1853 sotapalveluksesta. Siitä asti hän on elänyt Sippolan kartanossa, jota on hoitanut harvinaisella taidolla ja menestyksellä. Sippolan juusto on laajoissa piireissä tunnettu, ja kartanon puhdasrotuisen Ayrshirekarjan maine on kauas Suomen rajain ulkopuolellekin levinnyt. V. 1861 von D. sai maanviljelysneuvoksen arvonimen, Viipurissa v. 1887 pidetyssä yleisessä maanviljelysnäyttelyssä hänelle annettiin maanviljelijätoimestaan kultamitali. Kunnallisissa asioissa hän on varsin tehokkaasti vaikuttanut; sen ohessa hän joskus on ollut jäsenenä hallituksen asettamissa komiteoissa ja on valtiopäivilläkin istunut aatelissäädyssä, ollen 1863 valtiovaliokunnan varajäsenenä, 1867 talousvaliokunnan jäsenenä sekä 1877 rautatie- ja asevelvollisuusvaliokuntain varajäsenenä. Myös 1872 ja 1882 D. oli vähemmän aikaa valtiopäivillä. Hän ei ole säädyssänsä puhujana esiintynyt, vaikka kyllä oli päämiehiä niin sanotussa „Elimäen puolueessa", jolla 1863 ja 1867 oli jonkinlainen merkitys ja joka monessa kohden „vanhan Suomen" kannalta moittieli Suomen oloja. D. on myöskin välistä julaissut arvokkaita sanomalehtikirjoituksia taloudellisista asioista.

Daehn, von, Waldemar Kaarle, soturi, virkamies, edellisen veli, syntyi Sippolassa 20 p. Helmikuuta 1838, sai opetuksensa Haminan kadettikoulussa, joka valkoisilla marmoritauluillaan mainitsee hänet, niinkuin vanhemman veljensäkin sekä heidän setän-

sä opiston paraitten kasvattien nimistössä, ja tuli 1855 upseeriksi. Hän palveli ensin henkivartion jääkärirykmentissä ja sitten Suomen kaartissa; suoritti Nikolajevin yleisesikunta-akatemian kurssin 1860–62, ja sirrettiin Kaukasiaan, jossa 1866 tuli esikuntapäälliköksi, 1869 everstiksi ja 1871 Tiflisin krenatierirykmentin päälliköksi. Semmoisena hän joutui tapaturman esineeksi, kun suuriruhtinas Mikael Nikolajevitsh, Kaukasian silloinen korkein käskynhaltija, kerran kävi rykmenttiä tarkastamassa; D:n toinen jalka musertui suuriruhtinaan vaunujen alla. V. 1874 hän sen johdosta siirtyi sotapalveluksesta ja oli 1875—82 Stavropolin kuvernöörinä; v. 1882 hän nimitettiin Viipurin läänin kuvernööriksi, 1885 senaattoriksi ja siviilitoimituskunnan päälliköksi sekä 1889 ministerivaltiosihteerin-apulaiseksi. 1888 vuoden valtiopäivillä hän aatelissa edusti sukuansa. Tavaton kyky, laajat tiedot, varsinkin historiassa, sekä itsenäinen kanta ovat tehneet D:n tunnetuksi; asioihin hän on osottanut olevansa tarkasti perehtynyt. — D. nai 1871 ruhtinattaren Nina Sviatopolk-Mirski'n, joka kuuluu Venäjän ylimystön valiojoukkoon ja polveutuu Rurikista.

Dahl, Johan Daniel, virkamies, lainoppinut, syntyi Turussa 17 p. Kesäkuuta 1816 assessori Samuel D:n ja hänen vaimonsa Fredriika Eleonoora Pipping'in aviosta, tuli Helsingissä ylioppilaaksi 1835, ja meni, lainopintutkinnon v. 1841 suoritettuansa, Turun hovioikeuteen. V. 1854 hän nimitettiin senaatin prokuraatorin toimituskunnan sihteeriksi ja v. 1858 assessoriksi Turun hovioikeuteen. Komitean jäsenenä D. on ollut osallisena muutamain 1863 ja 1867 vuosien valtiosäädyille annettujen esitysten valmistelemisessa ja samoin F. L. Schauman'in kirkkolakiehdotuksen tarkastamisessa. V. 1867 D. tuli hovioikeudenneuvokseksi ja seuraavana vuonna senaatin oikeusosaston jäseneksi. D., joka vuodesta 1865 oli ollut jäsenenä siinä komiteassa, jonka tuli K. K. Ehrström'in tekemää rikoslakiehdotusta tarkastaa, kutsuttiin 1869 sen puheenjohtajaksi, saaden 6,000 markan palkkion v. 1875, kun työ oli tehty, ja oli niin ikään 1880—84 osallisena, kun ehdotus oli lopullisesti tarkastettavana. D. on julaissut kirjasen: *Anteckningar om böters förvandling och fördelning* (Helsingissä 1855 ja 1872) sekä muutamia kirjoituksia Lainopillisen yhdistyksen aikakauskirjassa. V. 1884 hän erosi valtion palveluksesta. Hän on kahdesti ollut naimisissa, ensin Antoinette Adolfiina Karoliina Lagerblad'in ja sitten Aline Cumlander'in kanssa.

Dalström, Aksel Hampus (s. 138), kuoli Helsingissä 19 p. Maalisk. 1882.

Danielson, Johan Richard, tiedemies, valtiopäivämies, syntyi 7 p. Toukok. 1853 Hauhossa silloisen kappalaisen, sittemmin kirkkoherran Juhana Filip D:n ja Amanda Loviisa Palander'in aviosta, kävi Jyväskylän suomenkielisen opiston ja tuli ylioppilaaksi 1870. Suoritettuansa 1876 filosofian kandidaattitutkinnon hän 1876—77 harjoitti historiallisia ja valtiotaloudellisia lukuja Berlinin yliopistossa ja teki arkistotutkimuksia Dresdenissä, Kööpenhaminassa ja Tukholmassa. V. 1878 hän Helsingissä julkasi väitöskirjat *Voltaire Kaarle XII:nen historian kirjoittajana* ja *Zur Geschichte der sächsischen Politik 1706—1709*, tullen filosofian lisensiaatiksi edellisen ja yleisen historian dosentiksi jälkimmäisen johdosta. Samana vuonna hän oli tullut lehtoriksi Vaasan alkeisopistoon nimitetyksi, mutta pysyi yliopistossa, ja oleskeli 1879 Berlinissä ja Göttingenissä tieteellisiä tutkimuksia varten, joitten hedelmäksi tuli professorinväitös *Bidrag till en framställning af Englands socialpolitik och ekonomisk sociala utveckling under XII—XVI århundradet* (Helsingissä 1880). Tämän perustuksella D. nimitettiin yleisen historian professoriksi 1880. Samassa hän erosi ylioppilaskunnan puheenjohtajan ja hämäläisen osakunnan kuraatorin toimista, joissa oli ollut v. 1880; v:sta 1886 hän on ollut hämäläisen osakunnan inspehtorina. Vv. 1881—84 D. oli *Valvojan* päätoimittajana; v. 1883 hän tuli Suomen Historiallisen seuran ja 1888 Suomen tiedeseuran jäseneksi. Tehtyänsä sitä varten tutkimuksia Moskovan, Helsingin, Tukholman, Kööpenhaminan ja Lontoon arkistoissa hän 1888 julkasi suuren teoksen *Die Nordische Frage in den Jahren 1746—1751*, jossa ennen käyttämättömistä lähteistä tuopi esiin paljon uutta, erittäinkin Suomea koskevien valtiollisten keskustelujen valaisemiseksi. D. on myös johtanut Weber'in *Yleisen ihmiskunnan historian* julkasemista suomalaisessa asussa (Porvoossa 1883—1887), sovitellen sen keskimmäiset osat uudestaan. — Valittuna yliopiston toiseksi edusmieheksi 1885 ja 1888 vuoden valtiopäiville, D. on kummallakin kertaa ollut valtiovaliokunnan jäsenenä, oli vv. 1885—88 pappissäädyn pankinvaltuusmiehen kolmantena varamiehenä, v. 1888 valitsijamiehenä sekä laki- ja toimitusvaliokuntain varajäsenenä, y. m. Sujuva, selvä ja maltillinen esitys sekä laajat tiedot asettavat D:n valtiosäätyjen etevien puhujain joukkoon; kannaltaan hän kuuluu suomalaiseen puolueesen, edustaen vapaamielistä suuntaa. Vv. 1885 ja 1886 hän oli kodifikatsionikomitean sihteerinä. D. nai v. 1878 Jenny Heurlin'in.

Deutsch, Juhana (ss. 143—144); vanhemmat olivat Someron kirkkoherra Henrik D. ja Maria Elisabet Haartman.

Donner-suvun (s. 146) leviäminen nähdään lähemmin alla olevasta sukutaulusta. *)

Donner, Antti (s. 146), kuoli 19 p. Syysk. 1857.

Donner, Otto (ss. 146—147). Tieteellisiä harrastuksiansa jatkaen, perusti D. v. 1884 Suomalais-Ugrilaisen Seuran, jonka tarkoituksena on edistää suomalaiseen kielikuntaan kuuluvien kielten ja kansojen tuntemista. Myöskin on hänen toimittamastansa vertailevasta sanakirjasta ilmaantunut kolmas osa v. 1888. D., joka v:sta 1883 on ollut viipurilaisen ylioppilas-osakunnan inspehtorina, valittiin yliopiston edusmiehenä läsnäolemaan Edinburgin yliopiston 300 vuotisessa muistojuhlassa v. 1884, ja on myöskin ottanut osaa Itämaan tutkijain kongresseihin Florenzissa 1878 ja Berlinissä 1881.

D:n valtiollisesta kirjailijatoimesta mainittakoon sen lisäksi, mitä elämäkerta sisältää, hänen lakitieteellisen yhdistyksen aikakauskirjassa julkaisemansa kirjoitukset: *Finlands statsförfattningsrätt enligt Regeringsformen, Förenings- och Säkerhetsakten samt af dem beroende författningar* (1882) ja *Läns- eller härads-representation i Finland* (1883).

Kun yliopiston valtiopäivävaaleissa 1882 D., joka edellisillä valtiopäivillä oli ollut yliopiston toisena edustajana, arvan kautta lankesi, valitsivat sen sijaan Turun hiippakunnan opettajat hänet edustajakseen mainituille valtiopäiville, jonka jälkeen D., niinikään heidän valitsemanaan, on ollut papiston jäsenenä molemmilla viimeisilläkin valtiopäivillä. Valtiopäivämiehenä on D. monipuolisilla tiedoillaan ollut säätynsä vaikuttavimpia jäseniä, ja nauttien edustuskunnan suurinta luottamusta, ottanut tärkeällä tavalla osaa viimeaikoina esillä olleitten yleisten kysymysten käsittelemiseen. Niin valittiin hän 1882 rautatievaliokunnan ja 1888 asevelvollisuusvaliokunnan esimieheksi sekä 1885 pappissäädyn pankinvaltuusmieheksi, jonka ohessa hän 1879—80 on ollut jäsenenä hallituksen asettamassa Suomen sotaväen järjestämiskomiteassa.

Ensimmäisen puolisonsa kuoltua 1884, nai D. 1887 Wilhelmiina Munck'in.

Döbeln, von, Yrjö Kaarle (ss. 149—150). Emännöitsijänsä, Kristiina Karoliina Ullström'in, kanssa D. oli saanut pojan, jolle 1810 hankki lailliset oikeudet julistuttamalla äidin lailliseksi vaimoksensa. Kirkollista vihkimistä luultavasti ei toimitettu ja aviopuoliset ottivat samaan aikaan keskinäisen sopimuksen mukaan eronsa. Ruotsin akatemia lyötti v. 1884 mitalin D:n kunniaksi ja W. E. Svedelius on mestarin kädellä kuvannut tämän sankarin omituista luonnetta ja vaiheita. (Svenska Akademiens handlingar).

Edelfelt, Albert Kustaa Aristides (s. 150). Toinen 1879 v:n salongitauluista, „Kirsimarjat", (Les cerises), ostettiin Amerikkaan, johon sen jälkeen paljon taiteilijan teoksia on mennyt. Huolimatta siitä että hänen taulunsa käyvät kaupaksi ulkomaalla on E. säännöllisesti viettänyt loppupuolen vuotta kotimaassa — enimmiten Haikko-nimisessä huvilassaan meren rannalla, lähellä Porvoon kaupunkia — ja täällä kotoisia aiheita valiten maalannut taulunsa seuraavan vuoden salongia varten. „Ruumiinsaatto saaristossa" (Botkinin galleriassa Moskovassa) tuotti hänelle 1880 3:nen luokan kultamitalin (ensimmäinen Pariisin salongissa annettu kunniamerkki suomalaiselle taiteilijalle). Samaan aikaan syntyivät pariisilaisen maire'n A. Koechlin'in, etevän ranskalaisen maalaajan ja taiteilijan ystävän, P. A. J. Dagnan'in muotokuvat. Maaliskuulla 1881 matkusti hän Espan-

---

*) Jürgen Donner,
† Lübeckissä 1681. V. Elisabet Klopstock.

Jaakkima,
muutti 1698 Nyen'iin, ja myöhemmin Tukholmaan; † 1748.
V. Kristina Röhling.

Aleksanteri,
kauppias, muutti Kokkolaan 1770.
V. Anna Falander.

Jaakkima,
kauppaneuvos, † 1822.
V. Hedvig Helena Kurtén.

Antti,
s. 1796, † 1857; kauppaneuvos. V. Olivia Mathilda Dahlström.

Jaakko, kauppias, † 1861. V. Maria Aejmeleus.

Jaakkima,
merikapteeni.

Sixtus, † 1874,
hovioikeudenneuvos.

Antti,
kauppias, † 1858.
V. Louise Malm.

Anders Severin,
professori.

Jaakkima Aleksanteri,
kauppias.
V. Amelie Malm.

Kustaa Viktor,
tehtanomistaja;
† 1868. V. Elisabet Louise Franzén.

Kaarle Jaakko Sixtus,
konsuli.
† 1888.

Herman,
konsuli.
V. Isabel Scott.

Otto,
professori.
V. 1) Louise Malm.
2) Vilhelmiina Munck.

jaan, jossa viipyi Toukokuuhun. Täysin valmistunut teos tältä matkalta, „Kerjäläisiä Juan de los Reyes luostarissa", ostettiin Amerikkaan. Saman v:n viimeisinä kuukausina maalasi E. ensin Tsarskoje Selo'ossa kahdelle laatukuvantapaan sommitellulle taululle kolmen suuriruhtinas Wladimirin lapsen muotokuvat ja Hatshinassa kahden keisarin lapsen muotokuvat. Silloin osti keisari taiteilijalta soman idyllikuvan „Kaksi ystävää". 1882 v:n salongissa herätti sekä aiheesen että taiteellisuuteen nähden merkillinen maalaus „Jumalanpalvelus Uudenmaan saaristossa" suurta huomiota. Taiteilijalle annettiin 2:sen luokan kultamitali ja Ranskan valtio osti maalauksen (Luxembourg-galleriaan). Samalta v:lta on vielä „Koivujen alla", myyty keisarinnalle ja „Isoäitini 10 vuoden vanhana", myyty Amerikkaan. Tähän aikaan maalasi E. muotokuvia useista Pariisin aristokratian naisista. V. 1884 näytteli hän salongissa suurta maalausta, nimitetty „Merellä" (Fürstenbergin galleriassa Göteborg'issa). Kesällä kävi hän tanskalaisen maalaajan Kröyerin seurassa Englannissa tutustuakseen sen maan taiteesen ja maalasi kotiin tultuaan kolme taulua, jotka kuvasivat leikkiviä poikia meren rannalla. Yhden niistä osti keisarinna ja toinen ostettiin seur:n v:n salongista Johnson'in galleriaan Philadelphiaan. Syksyllä 1884 syntyi myös erittäin taiteellisesti ja hienotuntoisesti maalattu muotokuva taiteilijan äidistä. Keväällä 1885 loi E. tähän saakka kuuluisimman ja enimmin kiitetyn teoksensa muotokuvan alalla, nim. mainion ranskalaisen tiedemiehen Pasteur'in kuvan. Se oli Helsingissä esillä saman v:n yleisessä suomalaisessa taidenäyttelyssä ja Pariisin salongissa 1886. Samassa salongissa oli myös nähtävänä mainehikkaan ranskalaisen maalaajan Bonnat'in tekemä Pasteur'in muotokuva ja moni arvostelija kiitti suomalaisen taiteilijan teosta etevämmäksi. Ranskan valtio osti muotokuvan Pariisin yliopistoa, Sorbonne'a, varten ja määräsi taiteilijalle kunnialegionan ritariristin. Myöhemmin maalasi E. toisen kappaleen kuvaa lahjaksi Pasteur'ille. Juuri mainitussa suomalaisessa näyttelyssä olevista muista tauluista osti keisari yhden, nimeltä „Kohtaus pariisilaisessa lapsenkamarissa". Samassa näyttelyssä määrättiin E:lle kultamitali ja tilattiin häneltä maalaus 4,000 m:sta valtion varoja. 1886 v:n salongissa oli E:llä toinenkin teos „Lauantai-ilta" (Kööpenhaminan kunink. galleriassa). Saman v:n keväällä oleskeli hän jonkun ajan Nizza'ssa ja Pohjois-Italiassa, sieltäkin tuoden runsaan saaliin akvarelleja y. m. Seur:na v:na maalasi taiteilija suuren taulun „Luxembourg'in puutarhasta", jonka vapaaherra Standertskjöld-Nordenstam osti. Kotiin tultuaan oleskeli hän Itä-Suomessa, jonka matkan hedelmiä oli maalaus „Kirkkomäellä" (aihe Ruokolahdelta); taulu on nyt Taideyhdistyksen galleriassa. 1888 v:n salongissa oli hänellä, paitsi viime mainittua teosta, kaksi suurta vallasnaisen muotokuvaa. Samaan aikaan edusti hänen taidettaan München'in taidenäyttelyssä kaksi teosta: „Ompelijattaria" (siellä myyty) ja taiteilijan ystävän, espanjalaisen runoilijan Eusebio Blascon muotokuva. Kevätkesällä sam:na v:na oleskeli E. Franche-Comté'n maakunnassa, kutsuttuna erään ranskalaisen perheen luokse maalaamaan useita muotokuvia; sitä ennen oli hän luonut suuren antiikisen idylli-kuvan „Horatius ja Lydia", joka ostettiin Amerikkaan. Syksyllä ja talvella 1888—89 on taiteilija muun muassa maalannut kaksi etevää muotokuvaa, runoilijan Z. Topeliuksen yliopistolle ja kauppaneuvos J. Kurtén'in Porvarissäädylle, sekä „Jouluaamuksi" nimitetyn madonnan kuvan. — Taiteilijan harvinainen monipuolisuus ilmaantuu ei ainoastaan aiheiden erilaisuudessa, vaan myöskin teknillisessä taidossa. Paitse öljymaalauksia on hän näet maalannut suuren paljouden pastelli- ja akvarelli-maalauksia. Viime mainittua maalausta on hän varsinkin käyttänyt matkoilla tehdyissä maisema-,arkkitehtuuri- y. m. kuvissa. Tämän ohessa on hän piirustanut kuvia muun muassa seuraaviin kuvalehtiin: L'Illustration, Le Monde illustrée, Revue illustrée, Ude og Hjemme ja Harpers Monthly Magazine (Newyorkissa, kuvia matkasta Itä-Suomessa omakätisen tekstin kanssa). Suuri joukko E:n teoksia on tullut toisella tai toisella tavalla monistetuksi etevimpien ranskalaisten taiteilijain kautta. Siten on olemassa Goupilin tekemä fotogravyyri Pasteur'in muotokuvasta, syövytyskuvia (etsning) „Ruumiinsaatosta Saaristossa" ja „Jumalanpalveluksesta Uudemaan saaristossa" Ramus'-in, sekä useista pienemmistä teoksista Daniel Mordant'in kädestä, Morse'n tekemä vaskipiirros (taille-douce) „Isoäidistä 10 vuoden vanhana" sekä Charles Baude'n, Pannemaker'in y. m. tekemiä puupiirroksia useasta taulusta. — Paitse jo mainituissa paikoissa on taiteilijan teoksia ollut muuallakin näytteillä. Pariisissa on hän v:sta 1883 alkaen viime aikoihin saakka ollut osallinen nyk. hajonneen „Société Internationale'ksi" nimitetyn taiteilijaseuran vuotuisissa näyttelyissä Petit'n galleriassa ja keväällä 1887 valittiin hän jäseneksi Mirlitons-nimiseen hienon hienoon taiteilija-klubiin, joka niinikään toimittaa vuotuisia näyttelyjä. Moskovan (1882) ja Kööpenhaminan (1888) näyttelyissä on hän ollut edustettuna; v. 1884 näytteli hän yksityisesti joukon teoksiaan Kööpenhaminassa ja Göteborgissa („Pianon ääressä" ostettiin Göteborgin museoon). — V:na

1888 nai taiteilija neiti Anna Elisabeth De la Chapelle'n, valtioneuvos vapaaherra Victor De la Chapelle'n ja hänen vaimonsa Julia Lepsen'in tyttären.

Eerik Eerikinpoika Sorolainen (ss. 155—157) on, paitsi elämäkerrassa jo mainittujen teoksien toimittamisessa, myöskin ahkeroinut Raamatun suomentamisessa. Kun Kaarlo IX v. 1602 oleskeli Turussa, määräsi hän piispa Sorolaisen ynnä seitsemän muuta henkeä toimikuntaan piplian suomentamista varten. Tämä toimikunta, jonka johtavana henkenä luultavasti S. oli, suorittikin työnsä, niin että jo v. 1630, siis 8 vuotta ennenkuin Eskil Petræuksen johtama toimikunta asetettiin (katso häntä), koko piplia sanottiin olevan suomennettuna ja pyydettiin kuninkaalta varoja sen painattamiseen. Mitään vastausta ei kuitenkaan tuohon pyyntöön tiettävästi saatu, josta syystä piplian painattamisesta ei tullut mitään Kustaa Aadolfin hallitessa. (K. R. Melander: Kuvaus Suomen oloista vv. 1617—34).

Ehnroos, Abraham, lahjoittaja, syntyi Lohjalla 1785 Elokuun 15 p. Vanhemmat olivat Paksalon Äijälän rusthollari Kaarle Kaarlenpoika ja tämän vaimo Maria Juhanantytär. E., heidän nuorin poikansa, tuli ylioppilaaksi Turussa 1809 ja rupesi ensin koulunopettajaksi; nimitettiin 1813 kolleegaksi Loviisan kouluun, 1819 ylemmäksi kolleegaksi Kuopioon, vihittiin papiksi 1823 ja pääsi 1827 Mäntsälän kirkkoherraksi, jona sai provastin arvonimen 1838 ja kuoli 1863 Syyskuun 30 p. Hänen avioliittonsa Johanna Sofia Ottelin'in kanssa oli lapseton. Muistonsa hän on säilyttänyt lahjoittamalla 12,000 hopearuplaa Mäntsälän kansakoulun kantarahastoksi.

Ehrenström, Juhana Albrekt (s. 161), kirjoitti itse nimensä Albert. Hänen muistoonpanonsa painettiin kokonaisuudessaan 1882—83 (Tukholmassa) ja luovat monessa kohden uutta valoa aikakauden ja kirjoittajan historiaan.

Ehrensvärd, Juhana Jaakko (ss. 161—162); hänen vanhempansa olivat Turun pormestari Juhana Henrikinpoika Schaefer ja Elisabet Wernle, joka oli rentmestari Baltasar Wernle'n tytär sekä kauppias Juhana Schultz'in leski. (Vert. Schaefer suvun sukutaulua alempana).

Ehrnrooth, Johan Kasimir, soturi, valtiomies, kenraalimajuri Kustaa Aadolf E:n ja Johanna Kristiina von Platen'in nuorin poika, syntyi 26 p. Marrask. 1833, kävi Haminan kadettikoulussa ja meni 1850 Venäjän sotapalvelukseen. Vv. 1853—55 hän jatkoi opintojaan sota-akatemiassa, ja palveli majurin arvoisena Kaukasiassa 1857, jossa 1858 tuli haavoitetuksi; osoittamastaan urhollisuudesta hän sai kultasapelin. V. 1863 hän oli Puolassa taistelemassa kapinoitsijoita vastaan, ja 1867 hän siirretiin yleisesikuntaan, tullen v. 1868 kenraalimajuriksi ja 1873 prikaatin päälliköksi. E. oli sitten osallisena Turkin sodassa vv. 1877—78, haavoitettiin Oltenitsan tappelussa 15 p. Kesäk. 1877, ja nimitettiin samana vuonna kenraaliluutnantiksi, saaden samassa pysyä yleisesikunnassa. V. 1881 E. sai eronsa Venäjän palveluksesta lähteäkseen Bulgariaan, johon hänet kutsuttiin sota-asiain ministeriksi. Tämän toimen kautta hän tuli hyvin kuuluisaksi Keski-Euroopan valtiollisissa piireissä. Aleksanteri ruhtinas silloin taisteli nuoressa ruhtinaskunnassa vallitsevia epäkohtia vastaan ja E. oli jonkun aikaa hänen auttajanansa, sekä näkyy neroikkaalla käytöksellään voittaneen asian ymmärtäväin vilpitöntä kunnioitusta. Keskipaikoilla v. 1881 hän kuitenkin vapaaehtoisesti luopui mainitusta virasta palatakseen Venäjälle entiseen arvoonsa. V. 1882 hän nimitettiin Suomen ministeri-valtiosihteerin apulaiseksi, ja v. 1888, vapaaherra Bruun'in kuoltua, Suomen ministerivaltiosihteeriksi, jona hän myöskin toistaiseksi on Suomen yliopiston virkaa toimittavana kanslerina. Lukuisia kunnian- ja suosionosotuksia E. on saanut, muun muassa Aleksanteri Nevskin ja Valkoisen kotkan tähdet; v. 1889 hän tuli Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kunniajäseneksi.

Ehrström, K. K. (ss. 166—167) prokuraatori, kuoli Helsingissä 23 p. Lokak. 1886.

Ekbom, Selim (s. 167), kuoli 20 p. Huhtik. 1886 Vaasassa.

Elisabet Petrovna (s. 171), oli Venäjän keisarinnana vv. *1741*—1762.

Eneberg, Kaarle Fredrik (s. 172); häneltä on suomeksikin muutamia runokokeita Kirj. Kuukauslehdessä 1867.

Erkko, Juhana Henrik (s. 175). E:n vanhemmat olivat tilallinen Juhani Eerikinpoika Eerakkala ja hänen vaimonsa Maria Kustavintytär, kumpikin hämäläistä sukuperää. — V. 1881, ryhtyi hän toimittamaan kaunokirjallista kuukauslehteä *Ilmiö*, jota kuitenkin ilmestyi vaan yksi vuosikerta. Samaan aikaan painatti hän uuden *Valikoiman runoelmia* sekä kaksi vihkoa *Kotoisia tarinoita*. Käytyänsä sen jälkeen v. 1884—85 valtion antamalla matkarahalla, etupäässä näytelmäkirjallisuuden tutkimista varten, ulkomailla, Saksassa, Itävallassa, Italiassa, julkaisi hän useita uusia teoksia: *Uusia runoelmia* (1885), *Havaittuani, vihko runoja ja virsiä* (1886) sekä suomalaisessa teaterissa menestyksellä esitetyn syvämietteisen draamallisen runoelman *Tietäjä* (1887), jonka aihe on vanhan testamentin kertomuksista otettu, Bileam-profeetasta, ja josta hänelle annettiin Suom. Kirj. Seuran ja valtion määräämä palkinto. Näissä viime runoelmissaan osoittaa Erkon runotar, joka ennen liikkui melkein yksistään hiljaisessa luon-

non-ihailussa, astuneensa ulommas elämän myrskyisiä kysymyksiä käsittelemään. V. 1888 teki E. etupäässä terveyttänsä hoitaakseen uuden 8-kuukautisen matkan Saksaan ja Itävaltaan.

Eschner, Kaarle Kustaa, kauppias, lahjoittaja, syntyi Loviisassa 17 p. Helmik. 1805 raatimies Kaarle Fredrik E:n ja Margareta Ståhlberg'in aviosta. Isä oli kuollut jo v. 1804, äiti kuoli 1815, ja E:n täytyi siis nuoruudesta asti ansaita elatustaan itse, ollen kauppapalvelijana ensin kotikaupungissa ja vuodesta 1830 Turussa. Kuusi vuotta kauppaneuvos Kingelin'in palveluksessa oltuansa E. yhdessä sittemmin kauppaneuvos Dahlström'in kanssa perusti oman liikkeen. Vaatimaton käytös, toimelijaisuus ja rehellisyys hankkivat hänelle paljon luottamusta. Rintatauti kuitenkin aikaiseen ehkäisi hänen toimintaansa, eikä terveyttä saatu ulkomaan matkoilla paranemaan. Siitä asti kun itse kerran oli kauan maannut muitten hoidettavana eräässä amerikalaisessa sairashuoneessa, E. yhä tuumieli, miten voisi muille onnettomille samallaista hoitoa hankkia. Kuollessaan 21 p. Marrask. 1853 hän jätti jälkeensä testamentin, jolla määräsi omaisuutensa hyviin tarkoituksiin, kuin ensin oli elinkoroilla turvannut sisariensa toimeentulon sekä antanut muitakin lahjoja yksityisille. Turun kauppaseuralle annettiin 3,000 ruplaa, Turun naisyhdistykselle kunnollisten palvelijattarien kasvattamista varten 1,000 ruplaa, Loviisan kirkolle 2,000 ruplaa. Loput E:n varoista, noin 30,000 ruplaa hopeaa, määrättiin kantarahastoksi „Eschnerin vapaata sairaskotia" varten, jossa piti olla sijaa 50 sairaalle, etupäässä köyhille kauppiaille, ruokakauppiaille ja merimiehille. Kun rahasto oli riittävästi karttunut, piti sairaskodille hankittaman oma kivikartano; varoja hoitamaan määräsi lahjoittaja viisimiehisen johtokunnan. Rahastoa ovat muutkin sitten kartuttaneet; niinpä lahjoittajan sisar, Maria Sofia E. on antanut kaikkiansa 16,836 markkaa 50 penniä, apteekkari Arvidson (ks. häntä) antoi 40,000 markkaa ja viimeksi E:n entisen kauppakumppanin leski, rouva Dahlström antoi 100,000 markkaa. Rahasto tekee nykyänsä noin 640,000 markkaa, jonka tähden on ruvettu tuumimaan sairaskodin rakentamista. (Turun majistraatin pöytäkirjat, Turun ja Loviisan kirkonkirjat ynnä yksityisten antamat tiedot). K. R. M.

Estlander, Jakob August (s. 179), kuoli Messina'ssa 4 p. Maalisk. 1881.

Estlander, Carl Gustaf (s. 179), oli vv. 1879—80 jäsenenä suuressa koulukomiteassa ja tuli 1881 arvan kautta määrätyksi yliopiston toiseksi edusmieheksi 1882 vuoden valtiopäiville, vaan ei semmoisena voittanut mitään vaikutusta säätyynsä. Se kera tyytymättömyys, jolla E. on viime ajan kehitystä katsellut, puhkesi 1887 ilmi kuuluisaan riitakirjoitukseen: *Asemani kielikysymyksessä* (Finsk Tidskrift), joka synnytti huomatun julkisen sananvaihdon, joka ei kuitenkaan ollut E:lle eikä hänen puolueelleen edullinen. *Finsk Tidskrift*'in toimittamisesta E. luopui 1886 vuoden lopussa; oltuansa 1870—84 uusmalaisen osakunnan inspehtorina hän vuodesta 1884 on ollut filosofiallisen tiedekunnan historiallis-kielitieteellisen osaston dekanus. Arkeologisen toimiston perustamisesta asti 1884 hän on ollut sen jäsenenä Tiedeseuran vaalista, samoin alusta saakka puheenjohtajana Ruotsalaisessa Kirjallisuusseurassa, jonka perustamisessa 1885 E. on tehokkaasti ollut osallisena. Mainitun seuran toimituksissa löytyy E:n kirjoittamat tutkimukset *J. L. Runebergs religiösa verldsåskådning* ja *J. L. Runebergs estetiska åsigter;* akatemiallisena kutsumuskirjana on julaistu *J. L. Runebergs förhållande till Thorild* (1889). Ruotsin ruotsalainen kirjallisuusseura kutsui E:n v. 1880 kunniajäseneksensä.

Europaeus, David Emanuel Daniel (s. 181), kuoli 1884 Lokakuun 15 p. eräässä sairashuoneessa Pietarissa, mutta ruumis tuotiin sitten Suomeen ja haudattiin 4 p. Jouluk. 1884 Helsingin vanhaan hautausmaahan.

Fabritius, August Johan, virkamies, pikakirjoittaja, syntyi Viipurissa 8 p. Kesäk. 1844 lehtori Juhana Gabriel F:n ja Emilia Dannenberg'in aviosta, oli 1856—63 kadettikoulussa ja nimitettiin sieltä päästyänsä tykistön vänrikiksi. V. 1864 hän siirrettiin luutnanttina Hämeen pataljoonaan ja sai eronsa 1868, kun ruotuväkemme hajoitettiin. Oleskeli sitten vuoden ajan ulkomailla, etupäässä Stuttgart'issa ja Parisissa edistyäkseen muun muassa soitannossa, ja nimitettiin v. 1873 virstakontrollöriksi Suomen rautateitten toimisto-osastoon. V. 1888 hän tuli virstakonttorin virkaa tekeväksi ja 1889 sen vakinaiseksi johtajaksi. Suomen rautateitten 25-vuotisen toimen muistoksi F. v. 1887 julkasi kirjasen: *Återblick på jernvägsväsendets första utvecklingsskede i Finland,* ja 1888 hän perusti sanomalehden *Jernvägsmannabladet,* joka on ottanut silmämääräkseen olla rautatien virkakunnan yhdyssiteenä ja rautatiekysymysten valaisijana.

Varsin tuntuvasti F. on vaikuttanut pikakirjoitustaidon edistämiseksi Ollen itse taitavin Suomen pikakirjureista, F. aina vuodesta 1863 jokaisilla valtiopäivillä on ollut aatelissäädyn pikakirjurina (vuodesta 1872 asti päällikkönä). Suomen pikakirjoittajayhdistyksen perustaminen v. 1872 on etupäässä F:n ansioksi luettava ja hänestä useimmat ehdotukset ovat lähteneet, joitten mukaan pikakirjoitusopetus sekä val-

tiosäätyjen keskustelupöytäkirjain tekeminen nykyään ovat järjestetyt. Pikakirjoitus on täten Suomessa saavuttanut sijan ja merkityksen, jota sillä ei läheskään ole Skandinavian maissa, mutta vähin erin ne näkyvät Suomen esimerkkiä seuraavan. F. onkin alusta asti ollut pikakirjoittajayhdistyksen opettaja ja vuodesta 1882 sen varapuheenjohtaja; hän edusti yhdistystä 1885 Kristianian ja 1888 Kööpenhaminan yleisessä pikakirjoittajakokouksessa. Ensin J. E. Svan'in kanssa, mutta sitten yksin F. on syksystä 1871 hoitanut *Tidning för stenografi;* kun uusi painos tarvittiin J. E. Svan'in oppikirjaa, F. sen kerrassaan uudisti, *Lärobok i svensk stenografi* (Helsingissä 1884); hän on sitä paitsi toimittanut *Stenografiska Läseöfningar, seinätauluja* pikakirjoitusopetusta varten y. m.

F. on myöskin lukuisissa kunnallisissa toimissa liikkunut, ollen vuodesta 1874 anniskeluyhtiön johtokunnassa, v:sta 1876 Sedmigradsky'n koulujen taloudenhoitajana, v. m. V. 1886 hän oli sihteerinä siinä komiteassa, jonka teki ehdottaa uutta rahtitaksaa rautateillemme. — V. 1872 hän nai Anni Wallin'in, jonka isä, eversti Wallin oli Ruotsista kotoisin

Falkman, Severin Gabriel (s. 185). F:n myöhemmistä teoksista huomattakoon hänen v. 1885 maalaamansa suuri historiallinen taulu: *Kaarlo Knuutinpoika Bonde, lähtiessään Wiipurin linnasta kuningasvaaleihin Tukholmassa 1448,* jossa esitys perustuu tarkkaan sen ajan tapojen ja pukujen tutkimiseen. Tämä taideteos on nykyänsä ostettu Taideyhdistyksen haltuun. Viime vuosina on hän pääasiallisesti ahkeroinut erään suuremman kansatieteellisen kuvateoksen julkaisemista, joka nimellä: *Itä Suomessa: Luonnoksia ja harjoitelmia. Viikkokausi Siitolan kestikievarissa* sisältää kuvia itäsuomalaisista muodoista, puvuista ja näkö-aloista, ja jonka toimittamista varten hän valtiolta on saanut 2,000 markan suuruisen apurahan. Sen ohessa on F. myöskin työllä ja neuvoilla edistänyt „Suomen käsityön ystäväin" yhdistyksen harrastuksia. — Hanna Sofia Falkman (s. 185) kuoli Helsingissä 19 p. Helmik. 1882

Faltin, Richard Friedrich, soittoniekka (ss. 185 —186). „Helsingin lauluyhdistyksen" avulla on F. aina vuoteen 1884 saakka Helsingissä vuosittain antanut oratoriokonserttejа, joissa musiikkikirjallisuuden etevimpiä tuotteita on esitetty (*Mathaeus*-passiooni, *Messias, Luominen, Israel Egyptissä, Pyhä Elisabeth* y. m). — F. oli „Helsingin musiikkiyhdistyksen" perustajia 1881, jonka toimesta Helsingin musiikkiopisto s. v. perustettiin; tässä opistossa on F. työskennellyt vakinaisena urkuin- ja ensemblesoiton opettajana. Kirkollisen musiikin alalla, jota F. syvällä taipumuksella ja suurella menestyksellä on viljellyt, on hän ottanut etevällä tavalla osaa *Uuden Koraalikirjan* toimittamiseen (1888) sekä julaissut *Kokoelman alku- ja loppusoittoja uuden koraalikirjan koraaleihin* (1889), suuremmaksi osaksi F:n omia sepityksiä; mainitsemista ansaitsee myös „Hilariuksen ylistysvirsi", jonka F. on sepittänyt uuden käsikirjamme mukaan jumalanpalveluksessa laulettavaksi. — F. on yhä edelleen sovittanut melkoisen määrän suomalaisia kansanlauluja sekä mieskvartetille että miesja sekaääniselle köörille; näistä mainittakoon *Uusi kannel Karjalasta, soitto sointuva Savosta I* (1881), joka sisältää savokarjalaisen osakunnan keräämiä lauluja.

Fleming, Ilvar (s. 200), mainitaan ensi kerta v. 1513, jolloin hän Steen Stuure nuoremman käskyn mukaan on saanut eron Kokemäen kartanon läänistä, vastoin piispa Arvid Kurjen mieltä. (Arwidsson, Handl. VII.)

Fohström, Alma E. (s. 209), on v:n 1880 jälkeen loistavalla menestyksellä esiintynyt eri maissa, osaksi näyttömällä, osaksi konserteissa. Varsovassa esiinnyttyään (1880) on hän käynyt useammissa Venäjän suurissa kaupungeissa. Italiaan uudestaan tultuaan, valitsi hän taiteilijakodikseen Milanon, missä 1884 ensi kerran teaterissa esiintyi. V. 1882 voitti hän laakereita Bukarest'issa ja kävi seur. vuonna laulajaismatkalla Etelä Amerikassa. Palattuaan Europaan esiintyi hän Berlin'issä, ja 1885 Wien'issä, Prag'issa ja Agram'issa. Kesällä 1885 ja keväällä 1887 näytteli hän Lontoossa, myöskin Coventgarden-teaterissa. Pohjois-Amerikassa kävi hän 1885, esiintyen sen suurissa kaupungeissa New-York'ista San Fransiscoon asti, ja 1888.

Forselles, af, Edvard Kustaa, soturi, kenraalikuvernörin apulainen, syntyi 1 p. Kesäk. 1817. Hänen vanhempansa olivat majori Fredrik Juhana Ulrik af F. ja Sofia Charlotta Henrietta von Gutofsky. Haminan kadettikoulusta päästyänsä v. 1836 meni F. Venäjän palvelukseen, ollen ensin henkivartion toisen tykistöprikatin vänrikkinä ja oli 1845 saman prikatin luutnanttina mukana sotaretkellä Kaukasian vuoristolaisia vastaan. Sen jälkeen F. kohosi pian tykkiväessä: pääsi 1850 överstiksi, 1853 teknillisen tykkiväenkoulun johtajaksi sekä nimitettiin 1856 Brien'in ja 1859 Pietarin arsenaalin päälliköksi.

V. 1863 siirtyi F:n vaikutus Suomeen, kun hän nimitettiin Suomen kadettikoulun tirehtoriksi, jossa virassa hän pysyi kahdeksan vuotta. V. 1867 korotettuna kenraaliluutnantiksi tykkiväkeen, kutsuttiin nim. F. 1871 senaatin talousosaston jäseneksi. V. 1882 tuli hän tykkiväen kenraaliksi ja määrättiin senaatin talousosaston varapuheenjohtajaksi, jossa tärkeässä virassa hän oli vuoteen 1885. Kenraaliku-

vernöörien Adlerberg'in ja Heiden'in estettynä ollessa oli F. jo useita kertoja väliaikaisesti hoitanut heidän tehtäviänsä, kunnes v. 1885 asetettiin vakinainen kenraalikuvernörinapulaisen virka, jonka ensimmäiseksi hoitajaksi F. nimitettiin ja jona hän vielä nytkin on.

Sotaväessä on F:n nimi liittynyt uuteen rihlatykkien tähtäinlajiin, jonka avulla tähdätessä voi suoraa päätä ottaa laskuun luodin poikkeamisen tykin pituusviivasta.

F. korotettiin 1874 vapaaherraksi. Hän on saanut monta armonosoitusta ja korkeaa ritarinmerkkiä. — V. 1852 F. meni naimisiin Olga Brandt'in kanssa.

Forsman, Kaarle Rudolf (ss. 219–220), kuoli Vaasassa 29 p. Heinäk. 1882.

Forsman, Jaakko Oskar (s. 220), on vuosina 1880—82 ollut pohjalaisen ylioppilasosakunnan inspehtorina sekä syksystä 1882 alkaen lainopillisen tiedekunnan dekanuksena. — F:n myöhemmästä kirjallisesta toiminnasta mainittakoon hänen akatemiallisina kutsumusprogrammeina julkaisemansa tieteelliset tutkimukset: *Nykyajan erisuuntaiset käsitykset rangaistuksen tarkoituksesta* (1883), *Sananen tekeillä olevasta rikoslaista, etenkin rangaistuksen punnitsemiseen nähden* (1884) ja *Lisiä 1885 vuoden säädyille annetun rikoslain ehdotuksen tarkastamiseksi* (1885). Myöskin on F. „Jurid. Föreningens Tidskrift" nimisessä aikakauskirjassa julaissut muun ohessa: *Bidrag till tolkningen af §§ 25—27 i Kejs. förordningen af den 26 November 1866 om dråp utan uppsåt etc.* (1886) ja saksalaisessa aikakauskirjassa „Zeitschrift für die gesammte Strafrechtswissenschaft" kirjoituksen *Suomen rikoslain-ehdotuksesta* (1887) sekä useita laveampia kirjoituksia *Kirj. Kuukauslehdessä*(1880) ja *Valvojassa.* On sen ohessa alati ollut ahkerana apumiehenä *Uuden Suomettaren* toimittamisessa.

Kuopion hiippakunnan papiston edusmiehenä valtiopäivillä 1882, 1885 ja 1888 on F. ollut näitten valtiopäivien etevimpiä miehiä ja sellaisena erittäinkin nauttinut säätynsä suurinta kunnioitusta ja luottamusta. Jäsenenä lakivaliokunnassa sekä 1882 että 1885 vuoden valtiopäivillä, oli hän viimemainituilla myöskin suuremman osan tämän valiokunnan esimiehenä. Istui sen ohessa jäsenenä kumpaisenkin, nyt mainittujen valtiopäivien toimitusvaliokunnassa. 1888 vuoden valtiopäivillä taas oli hän rikoslaki-valiokunnan esimiehenä.

Myöskin valtiopäivien ulkopuolella on F:n tietoja ja kykyä usein kysytty, tärkeitä asioita käsiteltäissä. Niin hän vv. 1881—1884 oli jäsenenä komiteassa, jonka hallitus asetti 1875 vuoden rikoslaki-ehdotuksen tarkastamista ja uuden ehdotuksen laatimista varten, sekä valittiin kirkolliskokouksessa v. 1886 jäseneksi tämän kokouksen asettamaan kirkkolaki-komiteaan, jonka esimiehenä hän myöskin oli, kun se keväällä 1889 piti istuntojaan. — V:sta 1882 alkaen on F. sen ohessa ollut lainopillisen yhdistyksen emä-osaston puheenjohtajana.

Forsman, Kaarle, kirjailija, syntyi 27 p. Jouluk. 1851 Pihlajavedellä; vanhemmat olivat provasti Oskar Vilhelm F. ja Maria Gustaava Ahlholm. Ylioppilaaksi tultuansa Vaasan lukiosta 1870, suoritti hän filosofian kandidaatitutkinnon keväällä 1875, nimitettiin kreikan ja latinan kielten apulaislehtoriksi Hämeenlinnan normaalilyseoon 1878, vakinaiseksi lehtoriksi Porvooseen 1884 ja takaisin Hämeenlinnaan 1887; v. 1883 tuli hän filosofian lisensiaatiksi. F. on varsinkin useitten etevien runoteosten suomennoksilla rikastuttanut suomalaista kirjallisuutta; ne ovat Goethe'n *Faust* (1884), Sofokleen *Antigone* (1885) sekä Runebergin *Lyyrillisiä runoelmia* (2 v., 1885) ja *Vähemmät eepilliset runoelmat* (1887). Sitä paitsi on hän julaissut uuden painoksen Ahlman'in *Ruotsalais-Suomalaista sanakirjaa* (1885), *Anthologia Homerica, valikoima lukemisia Homeeron runoista* (1888), sekä kirjoituksia eri aikakauskirjoissa, esim. *Valvojassa.* Hän on nainut papintyttären Verna Limón'in.

Franzén, Frans Mikael (ss. 223–226). Ruotsin Akatemia lyötti v. 1888 muistorahan F:sta, jonka johdosta Akatemian sihteeri, toht. C. D. af Wirsén julkaisi lavean tutkimuksen: *Minne af biskopen doktor Frans Michael Franzén* (Tukholmassa 1888).

Fredenheim, Kaarle Fredrik (s. 226), esitti 1782 Ruotsin asiamiehen Piranesi'n kautta paavi Pio VI:lle pyynnön saada Vatikaanin arkistosta kopioiduksi ne paavilliset bullat, joita ei löytynyt von Celse'n Bullariumissa, ja tämän pyynnön johdosta paavi antoi kopiot 183:sta Ruotsin oloja koskevasta bullasta, joiden joukossa oli monta Suomen historiaa valaisevaa; niitä ovat sitten Porthan y. m. käyttäneet.

Frese, Jaakko (ss 228–229). Vanhemmat olivat raatimies Jaakkima Frese ja Barbara Ruuth, Wiipurin raatimiehen Hannu R:in tytär. — Uudempi tutkimus on osoittanut Fresen runouden olleen sen aikuisen pietismin vaikutuksen alaisena. (Hist. Ark. VIII. Historiska undersökningar om Jakob Frese af Valfrid Vasenius.)

Freudenfelt, Kristofer (s. 229); hänen *isoisänsä* oli Kristofer Freidenberg.

Freudenthal, Axel Olof (ss. 229–230), on 1880-luvulla julaissut useita suurempia ja pienempiä kirjoituksia ja tutkimuksia, joista mainittakoon oppikirjat *Svensk rättskrifningslära med särskildt afseende på Finland* (useat painokset, yksi suomeksi) ja *Svenska rättskrifningsöfningar till skolornas tjänst* (useat painokset). Ruotsalaisen Kir-

jallisuusseuran perustajia ollen sekä sen varapuheenjohtaja F. on tärkeitä tutkimuksia antanut sen toimituksiin. Suurimmat niistä ovat *Ordbok öfver estländsk-svenska dialekterna* (yhdessä H. Vendell'in kanssa tehty), ja *Vördmålet*, edellinen painettu 1887 Ruots. Kirj. Seur. toimituksissa, jälkimmäinen 1889 annettu painoon; sen lisäksi pienempiä tutkimuksia, esim. *En blick på svenska språkets utvecklingshistoria*, *Helsingfors landsmålsförenings anvisning till svenska dialektuppteckningar* ja *Upplysningar om Nya Sverige*. Muita kirjoituksia tavataan Suomen Tiedeseuran toimituksissa ja „Svenska landsmålen“ nimisessä aikakauskirjassa, y. m. Umpiruotsalaisen rahvaan hyväksi painettua kansankirjallisuutta F. niin ikään on arvokkailla kirjoituksilla rikastuttanut, esim. *Om svenskarnes inflyttningar till Finland* (Odalmannen 1880, sekä erikseen painettu 1882) ja *Om runorna* (ruotsalaisen kansanvalistusseuran toimituksissa). V:sta 1887 F. Tiedeseuran vaalista on Arkeologisen toimiston jäsen. Hän nai v. 1886 Edla Lovisa Winberg'in, joka oli kielenopettaja Helsingin ruotsalaisessa normaalilyseossa.

Frille, Hannu (s. 230), pantiin Turun linnan isännäksi eli „kuninkaan virkamieheksi“ siinä linnassa jo v. 1499, jolloin Steen Stuure pakotettiin luopumaan Suomen puolisista läänityksistä. Kun kesällä 1504 Svante Stuure tuli Suomeen, ei Frille suostunut hänelle uskollisuutta lupaamaan, vaan ilmoitti olevansa Eerik Tuurenpoika Bielke'n palveluksessa. (Styffe, Bidrag IV; Handl. rör. Skand. hist. XIX).

Friman, Tuomas (ss. 230—231), kuoli Jaakkimassa 24 p. Heinäk. 1886.

Frosterus, Berndt Leonard (s. 233), kuoli Kärsämäellä 10 p. Helmik. 1887

Frosterus, Johan Gustaf (s. 234), nainut Alina Fredriika Ottelin'in.

Frosterus, Robert Valentin (s. 234), kuoli Kuopiossa 20 p. Toukok. 1884.

Furuhjelm, Johan Otto Wladimir, soturi, historiantutkija, lahjoittaja, (s. 235), tuli kenraaliluutnantiksi 1871 ja kuoli Pietarissa 5 päiv. Kesäk. 1883. Hän oli monta monituista kertaa lähettänyt pienempiä ja suurempia lahjoja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle ja muille isänmaallisille yhdistyksille, aina huomion välttämiseksi pyytäen, ett'ei häuen nimeänsä mainittaisi, ja testamentissaan F. 1883 määräsi 25,000 ruplan pääoman Kirjallisuuden Seuralle ehdolla, että kansakoulu aina ylläpidettäisiin Urjalan Honkolassa; sen lisäksi kaksituhatta markkaa pitää vuotuisesti maksettaman Historialliselle seuralle; muut korot Kirjallisuuden Seura saa vapaasti käyttää. Kuvakokoelmansa hän määräsi Helsingin kaupungille, tulevan museon perustukseksi, j. n. e. Leskelleen F. kuitenkin pidätti omaisuuden elinaikaisen nautinnon. (Kansanvalistusseuran kalenteri 1884, Åbo Posten 1883).

Geitel, Juhana Yrjö, taidemaalari, syntynyt Braunschweigi'ssä 1683, on tunnettu maalaustaiteen edustajana maassamme viime vuosisadalla. Seuraten vanhempaa veljeänsä, Gejtel suvun kantaisää Henrik Levin Geitel'iä, joka haavalääkärinä Turun henkirakuunarykmentissä 1721 vuoden jälkeen asui Kakkaraisten virkatalossa Nummella, oli Juhana Yrjö G. tullut Suomeen ja asui sitten „muotokuvaajana“, myöhemmin yliopiston piirustusopettajana Turussa. Useampia Geitel'in maalaamia muotokuvia, esim. hänen veljensä muotokuva v:lta 1751 (vanhin tunnettu) ja piispa Brovallius'en v:lta 1754, on säilynyt meidän päiviimme asti. Alttaritauluja on hän niin ikään maalannut, esim. 1756 Nousiaisten kirkkoon; siinä yläosa kuvaa ristiinnaulitsemista, alaosa P. Ehtoollista. Lempäälässä hän v. 1759 maalasi toisen, joka sekin kuvaa ristiinnaulitsemista, ja Hakkarin kartanossa kuuluu olevan alfrescomaalauksia, joita hän Lempäälässä ollessaan teki. Samana vuonna on G. maalannut kolme kiitettyä taulua: usko, toivo ja rakkaus, jotka vielä säilyvät Turun arkkipiispan kartanossa. Hän kuoli naimattomana Turussa 1771 Huhtikuun 21 p.

Geitlin, Johan Gabriel (s. 245). Hänen *Suomalais-latinainen sanakirjansa* valmistui 1883, jonka ohessa G:n kirjalliseen toimintaan on lisättävä: *Latinan kielioppi* (1888). — Samoin kuin 1876 oli G. myöskin v. 1886 Hämeenlinnan provastikunnan maallikko-edusmiehenä silloin pidetyssä kirkolliskokouksessa, ja on niin ikään kolmilla viimeisillä valtiopäivillä ollut pappissäädyn jäsenenä, edustaen 1882 ja 1885 Turun, sekä 1888 Porvoon hiippakunnan kouluopettajia. Valtiopäivämiehenä on G. ollut säätynsä luotetuita miehiä, jonka sana erittäinkin koulu-asioissa on ollut paljon vaikuttava. Oli 1882 ja 1885 vuosien valtiopäivillä yleisen valitusvaliokunnan puheenjohtajana sekä istui v. 1885 jäsenenä hallituksen asettamassa komiteassa, jonka tuli antaa mietintö yhdenmukaisten kielioppien järjestämisestä kouluja varten. — Kun normaalilysei 1887 muutettiin Hämeenlinnasta Helsinkiin, siirtyi myöskin G. sen yliopettajana ja rehtorina pääkaupunkiin.

Genetz, Arvi Oskar Kustaa, suomalainen kielentutkija, syntyi Impilahdessa Heinäk. 1 p. 1848. Isänsä oli kruununvouti Kaarle Juhana Gabriel G., äiti Laura Charlotta Johanna Ferrin. Arvi Genetz tuli Helsingin yksityislyseosta yliopistoon 1866, filosofian kandidaatiksi 1871, lisensiaatiksi 1877, Suomen kielen dosentiksi sam. v., vaan määrättiin kohta sen jälkeen lehtoriksi suomalaiseen normaalilyseoon. V.

1867 kävi hän Suom. Kirj. Seuran kustannuksella Suojärven murretta tutkimassa; vv. 1871 ja 1872 niin ikään Aunuksen ja Vienan lääneissä, edellisenä kesänä Venäjän Karjalan kielimurteihin tutustuakseen, jälkimäisenä runoja keräämässä. V. 1876 hän Turjanniemellä tiedusteli Venäjän lappalaisten kieltä, jumalatarujа sekä kansatieteellisiä oloja. Vv. 1878—79 oleskeli hän Unkarissa Magyarin kieltä oppimassa. Kesällä 1887 lähti hän matkalle Venäjälle, käyden ensin Jekaterinenburgin näyttelyssä, tutustuaksensa siellä edustettuihin altailaisiin kansoihin, ja sitten Permin läänin tsheremissien luona kielen itämurretta tutkimassa. Kansatieteelliseen alaan G:n kirjoitelmista kuuluvat *Kertomus Suojärven pitäjästä* (Suomi, II 8) 1870, ja *Matkamuistelmia Venäjän Lapista* (Suomen Kuvalehdessä) 1877—79. Enimmin on hänen työnsä kuitenkin ollut kielitieteellistä laatua. Tähän ovat luettavat: *Vepsän pohjoiset joukot* (Kieletär I 4, 5) 1872; väitöskirjat: *Lautphysiologische Einführung in das Studium der Westfinnischen Sprachen* ja *Versuch einer Karelischen Lautlehre* 1887; *Tutkimus Venäjän Karjalan kielestä* (Suomi II, 14) 1881; *Suomen kielioppi* (1881 ja 1884, ruotsiksi 1882); *Orosz-Lapp utazásomból* (Venäjän Lapin matkoistani) ja *Orosz-Lapp nyelvmutatványok* (Venäjän Lapin kielinäytteitä) 1879; *Matteuksen evankeliumi* Venäjän Lapin kielellä, painettu venäläisillä kirjaimilla; *Tutkimus Aunuksen kielestä* (Suomi II, 17); par'aikaa painettavana ovat Tiedeseuran 50-vuotisessa juhlassa palkittu *Kuollan Lapin kielen sanakirja ynnä kielennäytteitä* mainitun seuran Bidrag-sarjassa sekä *Ost-Tscheremissische Studien* Suom.-Ugrilaisen Seuran aikakauskirjassa. G. on myös tutkinut kuusimittarunon sääntöjä Suomen kielessä ja käyttänyt sepittämiänsä sääntöjä ansiokkaassa Runeberg'in *Hirvenhiihtäjäin* suomennoksessa (1884). Omiakin runoelmia (niistä erittäin huomattava tulinen *Herää Suomi!*, johon nuorempi veli Eemil Genetz on sepittänyt yhtä mahtavan nuotin) sekä muita pienempiä kirjoitelmia on hän julkaissut eri kalentereissa ja aikakauskirjoissa. — Nai 1877 Julia Eeva Maria Arppe'n.

Godenhjelm, Berndt Ahr. (s. 249), kuoli Helsingissä 14 p. Jouluk. 1881.

Godenhjelm, Bernhard Fredrik (s. 249), julkaisi 1884 painosta *Oppikirjan suomalaisen kirjallisuuden historiassa* ja seur. vuonna ensimmäisen osan laajaa suomalaista estetiikin oppikirjaa *Runous ja runouden muodot I.* Vaimonsa Iida Gustaava G:n rinnalla on hän on ollut Helsingin suomalaisen tyttökoulun uutterimpia edistäjiä aina sen ensi ajoista saakka ja opettajana sekä siinä että siihen yhdistetyssä jatko-opistossa naisopettajain valmistamista varten.

Granatenhjelm, Fredrik, ihmisystävä, syntyi Ruotsissa 1 p. Toukok. 1708; hänen vanhempansa olivat tykistön luutnantti, vihdoin majuri Antero Granatenhjelm ja tämän vaimo Maria Elisabet, Veksiö'n piispan Sam. Wiraenius'en (Cederstjerna'n) tytär. Poika astui isänsä jälkiä, v. 1731 tuli hän kersantiksi tykistöön, Suomen onnettomaan sotaan 1741—43 hän otti osaa ja mainitaan osoittaneen ihmeteltävää uljuutta sekä samalla suurta ihmisyyttä sodan kohtauksissa. Helsingin antaumuksessa hän oli läsnä; vanhanakin hän vielä valitti kuinka sydäntänsä kalvoi, kun hänen täytyi päällikköinsä käskystä heittää vihollisten valtaan rakkaat tykkinsä, joilla nämät ampuivat voittolaukauksia. V. 1743 hän kohosi luutnantiksi tykistössä, 1749 kapteeniksi, sitten majuriksi sekä sai vastaanottaa miekantähden; kun Viaporia ruvettiin rakentamaan hän nähtävästi siirrettiin sen linnueväkeen. Pommerin sotaan 1756—62 hän myöskin otti osaa. Kun Jaakko Maunu Sprengtporten 1772 vannotti Viaporin linnueen kuninkaalle säätyhallituksen kukistamiseksi, astui G. esiin ja ilmoitti, ett'ei omatuntonsa sallinut hänen niin äkkiä rikkoa valaa, jonka oli äsken tehnyt kuninkaalle ja säädyille yhteisesti. Hetki oli tärkeä, koska G:n esimerkki olisi voinut toisiin vaikuttaa, mutta Sprengtporten mainitaan kohta oivaltaneen asian ja painaen G:n syliinsä lausuneen: „jos kaikki kuninkaan alamaiset ajattelisivat ja toimisivat kuin te, ei olisi ollenkaan valaa tarvis; kuninkaan nimessä vapautan teidät valan teosta". G. tuli tunnetuksi ja ylistetyksi syvästä jumalanpelvosta, puhtaasta elämästä ja laveasta hyväntekeväisyydestä. Helsingissä, missä elämänsä loppupuolen oleskeli, ja lähitienoilla hän oli köyhäin ja orpoin isänsä, sairaitten hoitajana, kaikkein vaivaa kärsiväin turvana. Kauan on sentähden vanhan „vapamuurarin" nimeä mainittava kiitollisuudella. J. A. Ehrenström sanoo muistoonpanoissaan, että hän oli „kunnianarvoisimpia ihmisiä, mitkä ovat ihmissukua kunnioittaneet"; jo hänen arvokas ilmestymisensä sai paheen piiloutumaan, kevytmielisyyden vaikenemaan. Majuri Fredrik Granatenhjelm kuoli 13 p. Jouluk. 1784 Helsingissä, 76 vuoden iässä. Valhallaveljyys, johon G. ei kuitenkaan ollut kuulunut, kantoi murhepukua hänen kuolemansa johdosta ja maalautti hänen kuvansa. Seur. vuonna, kun kuningas oli Parolan sotaharjoituksissa läsnä, pyysi J. A. Jägerhorn useain suomalaisten upseerein nimessä saada rakentaa hänelle erinäisen haudan n. s. Edbom'in puutarhaan. Aiotusta muistopatsaasta ei tullut mitään, jolloin eversti Lauri Jägerhorn hankki sinne hautakiven, jossa on seuraava kirjoitus ruotsiksi: „Vähät siitä tietääkö

maailma, kuka tässä lepää. Jumala tietää kyllä mitä hän on tehnyt ja vaivainen siunaa hänen muistoansa". (Statsrådet Johan Albert Ehrenströms efterlemnade historiska anteckningar, julaissut S. J. Boethius, y. m.) K. G.

Granfelt, Aksel Fredrik (s. 252), on viime vuosinakin aina ollut valmiina jumaluusopin tieteellisenä edustajana astumaan taisteluun, kun sitä vastaan on hyökkäyksiä tehty. Näistä apologetisista teoksista on mainittavin v. 1884 Porvoossa painettu *De första offentligt af finske män emot kristendom och kyrkolära rigtade angreppen.*

Granfelt, Aksel Aukusti, Suomen raittiusliikkeen herättäjä ja johtaja, syntyi 26 p. Heinäk. 1846 Hausjärvellä. Hänen vanhempansa ovat ylempänä mainittu prof. Aksel Fredrik Granfelt ja tämän ensimmäinen puoliso Agaata Frederiika Nordensvan. Käytyänsä Helsingin ruotsalaisen yksityislyseon läpi tuli hän ylioppilaaksi 1866, filosofian kandidaatiksi 1871 ja lääketieteen lisensiaatiksi 1878. G. ei kuitenkaan antautunut lääkärin uralle, vaan tunsi itsessään enintä halua niihin toimiin, jotka suorastaan tarkoittavat kansan sivistyttämistä ja valistamista. Syksyllä 1878 hän rupesi Kansanvalistus-seuran sihteeriksi, jossa virassa siitä asti on ollut seuran toimeenpanevana asiamiehenä; 1879 hän tuli Suom. Kirj. Seuran arkiston ja kirjavarain hoitajaksi. Käytyänsä 1874 ja 1880 Vironmaalla G. rupesi harrastamaan laulu- ja soittojuhlain toimeenpanemista Suomessa virolaisten tavan mukaan; v. 1881 pidettiinkin ensimmäiset juhlalaulajaiset Jyväskylässä, 1884 ensimmäinen yleinen laulujuhla samassa paikassa. Suurimman merkityksen on kuitenkin G:n työ Suomen raittiusliikkeen alalla saavuttanut. V. 1883 G. uudestaan perusti horrokseen vaipuneen „Kohtuuden (sittemmin Raittiuden) ystäväin" yhdistyksen, ja ensimmäisenä meidän maassa voimalla tuoden esiin ehdottoman raittiuden aatetta, osasi hän pian herättää eloon vilkkaan raittiusliikkeen; kaikissa osissa maata syntyi raittiusseuroja, joista useimmat liittyivät „Raittiuden ystäväin" pääseuraan. Tämän seuran esimieheksi oli G. valittu 1883 ja on, lyhyt aika poisluettuna, sitten ollut tähän asti. Koko maalle yleisiä raittiuskokouksia on sen jälkeen pidetty joka vuosi, raittiuden äänenkannattajia „Aamunairut" ja „Nykterhetsvännen" perustettu j. n. e. V. 1883 G. Kansanvalistus-seuran toimituksissa painatti esityksen *Nykyajan raittiusliike* (suomeksi ja ruotsiksi) ja on sen jälkeen, enimmiten nimimerkillä Kuusi, erikseen ja aikakauskirjallisuudessa julkaissut lukemattoman joukon kirjoituksia raittiusrientojen puolustukseksi. V. 1879 hän meni naimisiin Juvan, sittemmin Mäntyharjun kappalaisen O. M. Cantell'in tyttären Amanda Lydia Cantell'in kanssa.

Gripenberg, Aleksandra, kirjailija, syntyi Elokuun 30 p. 1857 Kurkijoella. Vanhemmat olivat senaattori, vapaaherra J. U. S. Gripenberg (s. 258) ja Maria Loviisa Öhrnberg. Kasvatettiin kotona, missä hänen huomionsa varhain käännettiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Ilmaisi myös aikaisin mieltymystä kirjalliseen työskentelyyn. V. 1877 ilmestyi *Berättelser af Ringa;* v. 1884 jutelma-kokoelma *Strån;* v. 1886 novelli *I tätnande led* (molemmat viimemainitut nimimerkillä „Aarne") ja matkakertoelma *Till Aavasaksa;* v. 1887 ilmestyi *Från läktaren,* kokoelma elämäkerrallisia luonnoksia valtiopäiviltä 1885. Vv. 1884—1885 oli hän „Wasa Tidning" nimisen sanomalehden kirjeenvaihtajana; on toimittanut neiti T. Topelius'en kanssa lastenlehteä *Nya Trollsländan* v:sta 1885 ja suomalaista *Sirkka* nimistä lastenlehteä 1887—88. Hän on myös antanut lisiä sanomalehtiin: *Morgonbladet, Finland, Valvoja, Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, Uusi Suometar,* tanskalaisiin ja norjalaisiin naislehtiin, *Excelsior* nimiseen kalenteriin y. m. A. G:lle, niinkuin monelle muulle maassamme, tuli kansallisuusaate herätykseksi, jonka etenkin J. V. Snellman'in kirjoitukset vakuutusvoimallaan aikaansaivat. Mutta yleisinhimilliset kysymyksetkin, naisasia ja raittiusliike, ovat olleet hänen harrastustensa esineinä, varsinkin ensinmainittu. Oleskeli v. 1888 Englannissa ja Amerikassa sitä kysymystä tutkiaksensa. Edusti Suomalaista Naisyhdistystä kansainvälisessä naiskokouksessa Washington'issa Maaliskuussa 1888. Neiti G. on alkanut Huhtikuusta v. 1889 toimittaa aikakauskirjaa, jolla on tarkotuksena edistää naiskysymystä ja nimenä *Koti ja Yhteiskunta.*

Gripenberg, Aleksander Leonard, valtiopäivämies, kirjailija, syntyi Oulussa 15 p. Marraskuuta 1852, silloisen pankinkomisariuksen Kustaa Leonard G:n ja hänen toisen vaimonsa Margareta Maria Frosteruksen aviosta. Hän suoritti 1864—70 Suomen kadettikoulun kurssin, päästettiin luokkansa ensimmäisenä opistosta ja nimitettiin vänrikiksi henkivartion ratsukrenatierirykmenttiin. Vv. 1874—76 hän oli insinöriakatemiassa ja tuli 1876 repetiittoriksi Haminan kadettikouluun. V. 1879 hän everstiluutnantin arvolla erosi sotapalveluksesta työskennelläksensä Vaasan rautatien rakennuksessa, oli vuodesta 1881 Kymin lauttausyhtiön johtajana ja nimitettiin 1886 Teollisuushallituksenintendentiksi käsiteollisuuden tuotteita varten. — Valtiopäivillä 1882, 1885 ja 1888 G. istunut aatelissa sukunsa edustajana, ollen kaikilla rautatievaliokunnan jäsenenä, vv. 1885 ja 1888 valitsijana sekä 1888 asevel-

vollisuusvaliokunnan jäsenenä. Valiokuntien niinkuin säätynsäkin keskusteluissa G. on erittäin ansiokkaalla tavalla ollut osallisena, esiintyen parhaasta päästä rautatiekysymyksissä. Kirjallisuudessa hän sitä vastoin salanimellä Nemo on ryhtynyt valtiollisiin keskusteluaineihin lentokirjasillaan *Partierna och 1885 års landtdag* I, II (Helsingissä 1885 ja 1886) sekä *Tankar i politiska frågor* (Helsingissä 1886), joista ensimmäiset sitä suurempaa huomiota herättivät, kun oikea tekijä kauan pysyi tuntemattomana ja kirjaset osottivat tavattoman tasapuolista tarkastajaa. Mielipiteiltään puolueitten välillä seisoen, G. oli johtavana henkilönä uudessa *Helsingfors Dagbladissa*, joka 1888—89 oli vuoden ajan olemassa — G. nai 1876 Anna Elisabet Nyberg'in, jonka isä viimeksi oli Oulun läänin kuvernöörinä.

Grotenfelt, Adolf (s. 260). — Hänen johdollansa on Suomen vankeuslaitoksessa toimeenpantu ne uuden ajan muutokset, jotka tarkoittavat vankien erillään pitämistä ja opettamista vankeuden aikana; vankiloita on parannettu ja enennetty ja sen kautta uuden rikoslain hyväksyminen tehty mahdolliseksi. Oltuansa jo 20 vuotta vankeuslaitoksen tarkastajana nimitettiin G. v. 1888 vakinaisesti Suomen vankeinhoitohallituksen ensimmäiseksi päälliköksi. Valtiopäiviin v. 1888 otti hän osaa ja oli silloin myöskin rikoslakivaliokunnan jäsenenä.

Gummerus, Henrik Juhana (s. 263), nainut Maria Helena Hult'in.

Gyldén, Nils Abraham (ss. 264—265), kuoli Tukholmassa 28 p. Helmik. 1888.

Gyldén, Johan August Hugo, tähteintutkija, (s. 265). Vuosina 1881—82 selvitti G. kolmessa kirjoituksessa *Undersökningar af theorien för himlakropparnas rörelser* pääpiirteet erästä uutta katsantotapaa astronomian häirintö (perturbatsioni)-problemien matematisessa käsittelyssä. Tämän tarpeellisuuden hän näytti perustuvan siihen seikkaan että voi löytyä eräitä määrätyitä tapauksia, joissa tähän asti käytetyt metodit vievät näennäisiin tuloksiin. Problemien käsittelyä G. ei johda Kepler'in ellipsistä, vaan n. s. „intermediarisesta radasta", johon myöskin sisältyy pääosa ellipsin kiertymisestä omassa tasossaan. G. on myöhemmin sovittanut tämän teorian erityisiin yksityistapauksiin, muun muassa kuun liikkeen teoriaan. Sen ohella on hän myös tehnyt muitakin tutkimuksia, joista tärkeimmät ovat yhteydessä kysymyksen kanssa aurinkokunnan pysyväisyydestä (stabilitetista). Paitsi pienempiä kirjaelmia on hän tästä asiasta julaissut *Untersuchungen über die Convergenz der Reihen welche zur Darstellung der Coordinarten der Planeten angegewendet werden*, joka teos on saanut Pietarin tiede-akatemialta Schubert'in palkinnon. — Näiden tutkimusten merkitys on aikaansaanut, että jo on olemassa koulu tiedemiehiä, jotka työskentelevät G. aloittamaan suuntaan, ja johon kuuluu eteviä edustajia ei ainoastaan pohjoismaissa, vaan myöskin Venäjällä, Saksassa, Ranskassa. — Vuodesta 1881 on G. ollut varapuheenjohtajana kansainvälisessä „Astronomische Gesellschaft" nimisessä seurassa. Vuonna 1884 tarjottiin hänelle johtajan virka Göttingenin observatoriossa. Jonkun aikaa oltuaan kahden vaiheilla, hän kuitenkin hylkäsi tämän tarjouksen. Samaan aikaan saatiin hänet pitämään astronomisia luentoja Tukholman yliopistossa.

Haartman, von, Kaarlo Frans Gabriel, lääkäri, (s. 273), eleli viime aikoinaan viroistaan erottuansa Schweizin Luzernissä, huvilassaan, jolle oli antanut suomalaisen nimen *Rauhalinna*. Innokkaana taiteenharrastajana H. kokoili sinne paraimman kokoelman vanhempia ulkomaalaisia tauluja, minkä mikään suomalainen on omistanut. Tämän kokoelman hän testamentissaan määräsi Suomen taideyhdistyksen omaksi. Hän kuoli Rauhalinnassa 1 päiv. Toukok. 1888, jättäen jälkeensä tyttären.

Haartman, von, Viktor Georg Gustaf Gabriel, virkamies, maamarsalkka, syntyi Helsingissä 4 päiv. Maaliskuuta 1830. Vanhemmat olivat alikapteeni Georg Gabriel von H. ja Viktorine Helene Ladau, tunnetun senaattorin ja postitirehtöörin, valtioneuvos G. W. Ladau'n tytär. H. tuli ylioppilaaksi 1847 ja suoritti tuomarintutkinnon 1852, meni valtion palvelukseen, kohoten senaatin apukamreeriksi 1858, sekä tuli 1865 Suomen pankin tirehtööriksi ja 1866 sen johtokunnan esimieheksi. V. 1870 kutsuttuna senaatin talousosaston jäseneksi, hän vv. 1871—82 oli valtiovarain toimituskunnan apulaispäällikkönä ja tuli viime mainittuna vuonna senaatin vaalista Suomen asioita varten valtiosihteerinvirastoon asetetun komitean jäseneksi. Vv. 1872—74 hän sitä paitsi oli kouluylihallituksen jäsenenä. Kantansa puolesta H. on virkavaltainen ja suomalaisuuden vastustaja. V. 1888 hän tuli maamarsalkaksi, jommoisena nautti säätynsä luottamusta. Sam. v. hän pyysi ja sai eronsa senaattorinvirastaan, sitten kun senaatti oli toisen valinnut Pietarin komitean jäseneksi. H. nai v. 1854 Augusta Vilhelmina Mellin'in ja 1879 Fanny Maria Antell'in.

Hagman, Juhana August, sanomalehdentoimittaja, (s. 275), pysyi *Morgonbladet*'in toimittajana vuoteen 1884 asti jolloin sai toimekseen Kööpenhaminassa' valvoa Suomen pankin setelien painattamista. Hänen terveytensä oli kuitenkin silloin murtunut pitkällisestä ja rasittavasta työstä ja pian hän palasi kotimaahan saadakseen siellä hautansa. Hän kuoli Helsingissä

18 päiv. Huhtik. 1885. (Kansanvalistusseuran kalenteri 1886).

Hagman, Lucina, opettaja, kirjailija, edellisen sisar, syntyi Kälviän pitäjässä 5 päiv. Kesäk. 1853 kruununnimismiehen Niilo Juhana Eerik H:n ja Sofia Margareta Nordman'in aviosta, kävi Vaasan kolmiluokkaisen tyttökoulun läpi ja suoritti 1871—75 täydellisen kurssin Jyväskylän seminaarissa. H. kutsuttiin 1875 johtajaksi siihen valmistavaan kouluun, jonka muutamat Hämeenlinnan suomalaisen normaalilyseon opettajat silloin panivat toimeen. Tämä opisto oli laatuansa ensimmäinen Suomessa sekä yhteiskoulu, ja H. pysyi sen johtajana vuoteen 1886, josta ajasta hän on ollut Helsingin suomalaisen yhteiskoulun johtajana. H. on tehnyt pari pitempää ulkomaan matkaa, 1879 Ruotsiin ja Pohjois-Saksaan ensimmäiseen alkeisopetukseen tutustuaksensa ja 1883 Saksiin ja Ruotsiin.

Eteväksi pedagogiksi tunnettuna H. myös on kasvatusopin alalla esiintynyt kirjailijana. Ansiokas on teos *Ensimmäinen koulu. Vähäinen kirja lasten opetuksesta ensimmäisenä oppivuotena* (Jyväskylässä 1882). Toinen kirja, *Naisten kasvatuksesta, havaintoja ja mietteitä* (Porvoossa 1888), on Suomen naisyhdistyksen palkinnon saanut, ja esittää huomattavalla tavalla naiskasvatuksen puutteita ja tarpeita. Se on käännöksenä ilmestynyt ruotsiksi ja painetaan paraikaa tanskaksi. H. on vielä julaissut teoksen *Fredrika Bremer, kuvaus vuosisatamme alkupuolelta* (Helsingissä 1886), joka palkittiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ensimmäisellä palkinnolla, on antanut kirjoituksia *Uuteen Suomettareen* ja *Valvojaan,* sekä pitänyt paljon esitelmiä eri aineista.

Hahnsson, Sofia Theodolinda (s. 276), on viime vuosina painosta julaissut *Kotikuusen kuiskehia* (1884), kokoelman ennen erilleen painetuista kertomuksistaan ja pikku näytelmistään, ja pitemmän uuden kertomuksen *Huutolaiset, nykyajan kuvaus* (1887). Hänen miehensä Juhana Adrian Hahnsson oli ryhtynyt laajaan työhön toimittamaan suurta *Ruotsalais-Suomalaista Sanakirjaa* (2 vihkoa ilmestynyt 1884 ja 1888), vaan temmattiin siitä kesken pois kuoleman kautta 9 p. Toukok. 1888.

Hallenblad, Herman, lahjoittaja, (s. 276), oli appensa *Iivana* Siitoisen muistoksi lahjoittanut Kymölän valtiolle. 1880 vuoden jäljestä H. vielä on useita uusia lahjoituksia tehnyt, joista mainittakoon, että Rytyn kartano y. m. 1888 annettiin Sortavalan maaseurakunnan omaksi, jotta siellä ylläpidettäisiin koulu käsiteollisuutta, erittäin kutomista varten.

Hare, Eerik, virkamies, oli Kaarlo IX:n ja Kustaa Aadolfin aikoina paljon käytetty. Hän sanotaan syntyneen Länsigöötinmaalla, ja isän nimi mainitaan olleen Pietari, joka kuitenkin on epäiltävä, koska hänen sinetissään nähdään kirjaimet E. A. Äidin nimi on tuntematoin. H. joka jo 1602 tavataan tallimestarina Suomessa ja 1605 sai kuninkaalta Myttäälän kartanon Pälkäneellä, oli virkamiehenä ajalla, jolloin maamme sisällisissä oloissa tapahtui suuria muutoksia Ruotsin kohotessa suurvallaksi. Paremman järjestyksen saavuttamiseksi hallintoseikoissa asetettiin voudit linnanpäällikköjen valvonnan alle; uusia veroja (myllyvero, karjavero ja pikkutulli) tuli kansan maksettaviksi lisättyjen valtiomenojen kustantamiseksi; vihdoin myöskin maan puolustukseksi olivat vanhat linnat parannettavat ja uusia rakennettava. Kaikkien näitten asiain toimeenpanossa on H:lla ollut tärkeä osansa, hän kun oli linnanpäällikkönä ensin Hämeenlinnassa 1605—1610, sitten Pohjanmaalla, Oulun ja Kajaanin linnoissa 1610—1619, sekä vihdoin uudestansa Hämeenlinnassa ehkä v:sta 1621 kuolemaansa asti. Hämeenlinnan päällikkönä H. sai 1606 kuninkaalta käskyn uudestaan panna kuntoon tämän linnan, joka tulipalon kautta oli joutunut rappiolle. Pohjanmaan haltijana hän jatkoi äsken aljettua Oulun ja Kajaanin linnojen rakentamista, jonka ohessa hän 10:n vuotisen venäläissodan aikana johti tämän seudun puolustustoimia. Niin hän 1611 valvoakseen Ruotsin etuja, oli kirjevaihdossa Solovetin monasterin päällikön kanssa ja löi kahdesti asevoimalla Venäläisten hyökkäykset takaisin vv. 1611 ja 1614. Mutta näitten sotaisten toimiensa ohessa ahkeroitsi hän alati lääniensä sisällistenkin asiain järjestämistä. Milloin sai hän ankaran käskyn valvoa voutiensa menettelyä läänissään ja toimittaa heidän tilikirjansa säädetyssä järjestyksessä kuninkaalle, milloin käskettiin hän panemaan alkuun nuo äsken mainitut uudet verot, sekä valvomaan, ettei aateli ja rälssi, muitten vahingoksi, saisi millään verukkeella alustalaisiansa niistä vapauttaa. V. 1622 käskettiin hän niinikään varustamaan Helsingin ja Porvoon kaupungit aitauksella, jonka porteilla uusi pikkutulli olisi otettava kaikista kaupunkeihin myötäväksi tuoduista tavaroista. Joskus näkyy H. myöskin käyttäneen vaikutustansa lieventääksensä niitä rasituksia, joita kansalle uusista veroista karttui. Niinpä esim. kuningas H:n ehdoituksesta v. 1610 vapautti Kajaanin seudun asukkaat, jotka tekivät linnassa työtä, uuden perhekuntaveron suorittamisesta. — Kuuluisaksi on H. myöskin sen kautta tullut, että hänen aikanansa Messenius (katso tätä) istui vankina Kajaanin linnassa. Messeniuksen valitukset ja syytökset H:ea vastaan näkyvät olleen liioiteltuja, jos kohta H. puolestansa, ehkä hallituksen antamien ohjeitten joh-

dosta, pitikin vankiansa jotenkin ankarassa säilyssä. H. eli vielä Toukokuussa 1627, mutta kuoli pian sen jälkeen. Hänen leskensä, jonka nimeä ei tunneta, antoi haudata hänet aatelisilla menoilla, josta syystä myöhemmin häntä vastaan nostettiin kanne Turun hovioikeudessa, sillä päätöksellä että Eerik H:n haudalle asetettu aatelinen kilpi olisi hiljaisuudessa poistettava ja hävitettävä, koska H. ei ollut aatelismies. Vasta hänen poikansa Rasmus aateloittiin 1639. (Lagus, Finska adelns gods och ätter y. m.)

Hassel, Henrik (s. 280), kutsui itsensä ensin: Hasselrot.

Hausen, Reinhold Theodor, valtioarkiston hoitaja, syntyi Sundin pitäjässä Ahvenanmaalla 9 p. Lokak. 1850. Isä oli sotalääkäri Karl Magnus H., kotoisin Vironmaalta, jonka Tiesenhausen'eista hän johti sukuansa, ja äiti Julia Aejmelaeus Germundö'n säteritilalta Ahvenanmaalta. — Luettuansa Helsingin yksityislyseissä, tuli H. ylioppilaaksi 1869, maisteriksi 1877 ja julkaistuansa väitöskirjan *Kuustö slott* tohtoriksi 1881. Oltuaan v:sta 1872 virkaa tekevänä ja vuodesta 1876 vakinaisena amanuensina valtioarkistossa, nimitettiin hän 1880 aktuariukseksi mainittuun virastoon sekä 1883 valtioarkivaariukseksi.

Jo ennen ylioppilaaksi tuloansa oli Hausen harrastanut muinaistutkimuksia, auttaen muun muassa silloista valtioarkiston hoitajaa, toht. Bomanssonia, Kökarin luostariraunioitten esiin kaivamisessa. Myöhemmin johti hän itse samallaisia kaivamistöitä, paljastaen vv. 1872 ja 1873 Naantalin luostarin sekä 1877 ja 1879 Kuusiston linnan raunioitten jäännökset, jonka ohessa hän eri historiallisten tutkimusmatkojen tuloksena julkaisi teoksensa: *Anteckningar under en antiqvarisk forskningsresa* (Helsinki 1872, 1873 ja 1887). Muinaistutkimustensa ohessa harjoitteli hän myöskin arkistotutkimuksia, jolle uralle myöhemmin kokonansa antautuikin. Tarkoituksessa Suomen valtioarkistoon koota kopioita Suomen historiaa koskevista asiakirjoista, on H. tehnyt lukuisia matkustuksia Ruotsiin, Itämeren maakuntiin ja Saksaan, kooten sikäläisistä arkistoista melkoisen joukon uusia todistuskappaleita maamme historian valaisemiseksi, joita hän aikoo julkaista jatkona toimittamaansa *Bidrag till Finlands Historia* nimiseen asiakirjakokoelmaan (ensimäinen osa ilmaantui vuosina 1881 ja 1883). Ahkerana ja tarkkana asiakirjojen julkaisijana, on H. paitsi sitä rikastuttanut historiallista lähdekirjallisuuttamme seuraavilla teoksilla: *Diarium Gyllenianum* (1880—82), *Afbildningar af vapensköldar, fordom uppsatta i Finlands kyrkor* (1882), *Bidrag till Åbo stads historia I* (1884) sekä *Åbo domkyrkas svartbok*, joka viimemainittu ei kuitenkaan vielä ole kirjakauppaan ilmestynyt. Hän on myöskin yksi Suomen Ruotsalaisen kirjallisuuden seuran perustajista. Nai v. 1881 Anna Julia Reinholdina Böning'in.

Heiden, Feodor Logginovitsh, Suomen kenraalikuvernöri, kuuluu vanhaan Westfalilaiseen sukuun, joka oli kohonnut kreivilliseen arvoon „Pyhässä Romalaisessa valtakunnassa“, s o. entisessä Saksan keisarikunnassa. Kreivi Feodorin isä, Ludovik Heiden, joka kasvatettiin Hollannissa, yhdessä Oranian prinssin (sittemmin Alankomaiden kuninkaan Wilhelmi VI:n) kanssa, oli v. 1795 ollut pakoitettu lähtemään Ranskan vallankumouksen armeijoja pakoon ja sai turvapaikan Venäjällä, missä hän vähitellen kohosi korkeihin arvoihin; jonkun aikaa hän oli satamapäällikkönä Wiaporissa, myöhemmin hän venäläisen laivaston päällikkönä lähetettiin kreikkalaisia auttamaan ja osasi yhdessä Ranskan ja Englannin laivastojen kanssa hävittää Turkin sotavoimat Navarinon luona v. 1827; loppu-iällänsä hän oli kenraalikuvernöörinä Vironmaalla ja kuoli Räävälissä v. 1851. — Hänen poikansa, kreivi Feodor Heiden oli syntynyt Wiaporissa Syysk. 27 p. 1821. Nuori H. otti sotilaan-kasvatuksensa ensimäiset askeleet keisarillisessa pagekoulussa. Yhdeksäntoista vuotiaana hän tuli vänrikiksi Preobrashenskin rykmenttiin, josta hän, tutkinnon suoritettuaan 1843, siirrettiin kaartin yleis-esikuntaan. Varsinaisen sotilastoimensa kreivi H. alkoi 1844, kun hän pyrki ja pääsi Kaukasiassa sotivaan armeijaan. Palvellen ruhtinas Worontsov'in luona kreivi H. siellä otti osaa vaivalloiseen ja vaaroista rikkaaseen sotaelämään, kunnes hänen täytyi v. 1847 lähteä pois, hoitaaksensa haavojansa. Nimitettynä keisari Nikolain sivus-adjutantiksi, hän v. 1849 otti osaa sotaretkeen Unkariin, jossa korotettiin everstiksi. Seuraavain viiden vuoden kuluessa kreivi H:lle uskottiin useita sota-asioihin kuuluvia toimia valtakunnan eri osissa, jonka jälkeen hän Turkin sodassa v. 1854 määrättiin Itämeren armeijanosaston esikunnan-päälliköksi. Se suuri luottamus, minkä keisari Nikolai I osoitti kreivi H:iä kohtaan, jatkui Aleksanteri II:n aikana, joka, heti valta-istuimelle noustessaan, otti hänet seurueesensa ja useasti käytti häntä jäsenenä tärkeissä komiteoissa. V. 1862 nimitettynä keisarin kenraaliadjutantiksi, hän v. 1866 korotettiin pääesikunnan päälliköksi. Tätä painavaa virkaa hän hoiti koko loppu-ajan Aleksanteri II:n hallituskautta, johtaen muun muassa sotaministerin toimet sillä aikaa, jolloin varsinainen ministeri Miljutin oli keisarin kanssa Bulgarian sodassa. Mainitsemista myöskin ansaitsee, että kreivi H. varsinaisten virkatointensa ohessa on

istunut useimmissa niissä komiteoissa, joissa Aleksanteri II:n aikana monta Venäjälle erinomaisen tärkeätä yhteiskunnallista tai sotajärjestelmään kuuluvaa kysymystä on valmisteltu ja ratkaistu; muun muassa hän oli puheenjohtajana toimikunnassa yleisen asevelvollisuuden aikaan saamista varten keisarikunnassa. Kun Aleksanteri III oli valta-istuimelle noussut Maaliskuussa 1881 ja pian sen jälkeen kreivi Nikolai Adlerberg oli saanut eron Suomen kenraalikuvernörin-virasta, asetettiin hänen sijaansa kreivi Heiden Suomenmaan hallitusta johtamaan. Hän on siinä toimessa sekä jäntevyydellä että rakkaudella perehtynyt meidän maamme ja kansamme sisällisiin oloihin, joiden parantamista hän yhä on innolla harrastanut. Hedelminä siitä ovat muun muassa ne asetukset vv. 1883, 1886 ja 1887, joiden kautta Suomen kielen oikeudet Suomenmaassa ovat vakavalle pohjalle päässeet. — Heiden'in suku on saksalaisen syntyperänsä vuoksi ollut lutherilainen; mutta kreivi Feodor H. on mennyt kreikkalais-venäläiseen kirkkokuntaan ja on naimisissa kreivitär Elisabet Nikolajevna Subov'in kanssa.

Heikel, Rosina, naislääkäri (ss. 283—284), sai v. 1882, sitten kun 600 kansalaista oli sellaisen anomuksen kaupunginvaltuusmiehille tehnyt, paikan vuosiksi 1883—86 Helsingin kaupunginlääkärinä, erittäinkin naistauteja varten. Määräys on sitten kahdesti uudistettu terveyslautakunnan ehdotuksesta; vv. 1886—89 oli H:lla piiri Sörnäisissä, v:sta 1889 itse kaupungissa, ja palkkaedut ovat samat kuin muillakin samassa asemassa olevilla lääkäreillä. H. on paitsi lääkäri-apua myös antanut muuta apua lukemattomille, ylläpitäen diakonissalaitoksessa omat sairaanvuoteetkin. Nähtyänsä Ruotsissa „Fredrika Bremer liiton“ vaikutusta, H. v. 1884 ensimmäisenä ehdotti perustettavaksi yhdistyksen, joka seuraavana vuonna syntyi nimellä Konkordia.

Heinäkangas, Eero (s. 285), kuoli Hauholla 18 p. Lokak. 1886.

Hellaat, Antti (s. 285), syntyi 30 p. Marrask. 1717, kuoli 23 p. Marrask. 1789.

Helsingius, Gustaf Fredrik (s. 287), kuoli Lohjalla Huhtik. 27 p. 1886.

Hertzberg, Rafael (s. 290), on julaissut koko joukon kirjateoksia, joista mainittakoon riimillinen käännös Kalevalasta *Kalevala, fri öfversättning* (1884), kertomus *Professorer och studenter, berättelse från Åbo på 1660-talet* (1888) ja yleistajuisesti esitetyt sivistyshistorialliset kuvaukset *Kulturbilder ur Finlands historia* (2 vihkoa 1885, 1888) ja *Helsingfors för trehundra år sedan och i våra dagar* (ensim. v. 1888).

Hjelt, Frans Wilhelm Gustaf, valtiopäivämies, (ss. 292—293), oli valtiopäivillä 1882 ja 1885 pappissäädyn vaikuttavimpia jäseniä, valitsijana, valtiovaliokunnan jäsenenä, v. 1882 toimitusvaliokunnan puheenjohtajana, vv. 1882—85 pankinvaltuusmiehenä ja valtuusmiesten puheenjohtajana sekä 1885—88 pankintarkastajana, kaikki pappissäädyn vaalista. V. 1886 hän tuli Turun tuomioprovastiksi; samana vuonna pidetyssä yleisessä seurakuntakokouksessa hän oli jäsenenä, kirkkolakivaliokunnan jäsenenä sekä tarkastus- ja toimitusvaliokunnan puheenjohtajana, y. m. H. valittiin säätynsä edusmieheksi 1888:nkin vuoden valtiopäiville, mutta jätti pian tämän toimen heikontuneen terveytensä vuoksi.

Hjelt, Otto Edvard August, lääkäri, yliopistonopettaja (s. 293), erosi täysinpalvelleena professorinvirasta v. 1885, jolloin hän sai arkiaterin nimen ja arvon. H. on jo ennenkin, vaan varsinkin virasta erottuansa ahkerasti tutkinut Ruotsin arkistoissa, keräten aineksia laajaan teokseen lääkintöopillista tutkimuksista ja lääkärilaitoksesta Ruotsissa ja Suomessa. Vähäisinä sivutuloksina tästä työstä on hän julaissut: *Medicinska förhållanden i Åbo på 1750-talet* (1882), *Olof af Acrel, den svenska kirurgins fader* (1884), *Ruotsissa ja Suomessa vv. 1688—1812 voimassa olevista apteekki-taksoista* (1887), *Svenska statens inköp af hemliga läkemedel* (1888) y. m. Jatkoksi edelliseen kertomukseensa julkaisi H. v. 1884 *Det finska universitetets patologiskt-anatomiska institution 1871—1883.* Suomen lääkäriseuran 50-vuotiseen muistojuhlaan H. v. 1885 kirjoitti *Finska Läkaresällskapet 1835—1884. En återblick på dess femtioåriga verksamhet.*

Teokseen *Biographisches Lexicon der hervorragenden Aerzte aller Zeiten und Völker* (Wien, 1884—1887) on H. kirjoittanut kaikki siinä mainittujen suomalaisten ja useampien ruotsalaisten lääkärien elämäkerrat. Valittu varapresidentiksi Kööpenhaminan kansainväliseen lääketieteelliseen kongressiin 1884.

Hjort, Daniel (s. 293), oli 1601 vuoden jälkeenkin paljon käytetty Ruotsin asiamiehenä Lapissa ja Jäämeren rannikolla, silloin kuin Kaarlo IX koetti tänne asti levittää Ruotsin valtakunnan rajoja. Neljä matkaa näille seuduille hän määrättynä „komisariukseksi Lapinmaalla“ teki vv. 1604, 1606, 1610 ja 1611; v. 1605 hän erittäin matkusti Oulun ja Kemin Lapissa. Daniel Hjort näyttää tällöin esiintyneen varsin kopeasti Tanskan vouteja vastaan Norjassa ja sillä heitä suututtaneen. V. 1604 mainitaan tanskalaisten jo kantaneen riidan alaisen veron lappalaisilta, vaan Hjort'in ja hänen kumppaninsa Iisak Bem'-in sen heiltä väkisin pois ottaneen. Hänellä siis ei näy olleen aivan vähäinen syy siinä sodassa, joka tähän aikaan puhkesi näistä Pohjan peristä Tanskan ja

Ruotsin valtakuntain välillä. (Ruotsin kamariarkisto). K. G.

Holm, Elis Aleksanteri Vilhelm, lahjoittaja, syntyi Helsingissä 27 p. Marrask. 1828. Vanhemmat olivat pankinsihteeri August Vilhelm Holm ja Vilhelmiina Katariina Stewen. Tuli ylioppilaaksi 1847 ja sittemmin ylimääräiseksi hovioikeudennotaariksi Turussa, mutta erosi pian lakimiesuralta ja vietti loppuikänsä tilanhaltijana Pernajalla. Isältä perittyä omaisuuttansa hän suuresti kartutti säästäväisyydellä, saaduilla perinnöillä ja metsän kaupalla. Kuoli jättämättä jälkeensä mitään aivan likeisiä sukulaisia 22 p. Heinäk. 1881 ja määräsi testamentillaan melkoisia rahasummia yleistä hyvää tarkoittaville laitoksille, nimittäin 100,000 markkaa hätäapurahastoksi koko Suomenmaata varten ja 50,000 kansakoulujen mies- ja naisopettajien eläkerahastoon, jotka summat molemmat ovat jätetyt valtiokonttorille hoidettaviksi, sekä Suom. Kirjallisuuden Seuralle, 2000 Kansanvalistusseuralle 2000, Suomen talousseuralle 1000 y. m. vähempiä määräyksiä hyvää tekeville yhdistyksille ja laitoksille.

Horn, Henrik Klaunpoika (ss. 300—302), kuoli 21 p. Kesäk. 1595.

Hornborg, Antero Juhana, piispa (ss. 307—308), oli pappissäädyn puheenjohtajana 1882 vuoden valtiopäivillä, vuodesta 1883 puheenjohtajana pappissivistyksen korottamista varten asetetussa komiteassa ja käsikirjakomiteassa, y. m. Vaikka murtunut terveys viime aikoina teki H:lle työn vaikeaksi, suoritti hän ihmeellisellä tunnollisuudella monet tehtävänsä. Hän kuoli Porvoossa 8 p. Jouluk. 1883. (J. A. Lindelöf, Porvoon pappeinkokouksessa 1885 pidetty muistopuhe).

Humble, Frans Eemil, asioitsija, lahjoittaja, syntyi Pietarsaaressa 22 päiv. Elokuuta 1833. Hänen vanhempansa olivat merikapteeni Juhana Kustaa H. ja hänen vaimonsa Henriette Malm. Koulutus jäi kesken, koska koti oli köyhä, ja nuori H. ansaitsi aluksi leipänsä kauppapalvelijana, ollen eri kaupungeissa, viimein Helsingissä. Kun Tervakosken paperitehdas oli joutunut herrojen Waseniuksen ja Borgström'in haltuun, lähetettiin H. sinne v. 1856, ja koska oli osoittanut hyvin kykenevänsä tehtäviinsä, niin hän isäntiensä kustannuksella sai käydä Saksassa puheena olevaa teollisuutta tutkimassa. Palattuansa hän tuli Tervakosken tehtaan hoitajaksi, jommoisena pysyi lähes kolme vuosikymmentä. Tehdas laajennettiin, uudet koneet hankittiin ja tuotteet saivat pian hyvän menekin ja maineen. Niinpä sekä tehdas että sen johtaja v. 1878 saivat Pariisin maailmannäyttelyssä hopeamitalin; v. 1881 H:lle annettiin kunnallisneuvoksen arvonimi. Hän kutsuttiin jäseneksi komiteoihin, jotka asetettiin valmistamaan lakia ala-ikäisten käyttämisestä tehtaissa sekä onnettomuuden kohtauksia kärsineiden tehtaalaisten turvaamisesta. Tehtaansa työväestä H. piti isällistä huolta, kuten siistit asunnot ja hyvä järjestys jo yksinänsäkin osottivat; itse hän saikin työmiesten vilpittömän rakkauden ja kunnioituksen palkakseen. — Pitkällisen sairauden kestettyänsä H. kuoli Tervakoskella 24 p. Kesäkuuta 1886. Testamentin kautta hän oli määrännyt, että vaimon kuoltua 100,000 markkaa heidän omaisuudestansa annettaisiin yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan käytettäväksi. H. oli 1864 nainut Matilda Brander'in, joka oli Janakkalan kirkkoherran tytär. (Tekniska föreningens i Finland förhandlingar 1886).

Hällstén, Konrad Gabriel, tiedemies, (s. 310), nimitettiin professoriksi *1874*, oli 1882—86 pohjalaisen osakunnan inspehtorina ja on vuodesta 1886 ollut lääkintöopillisen tiedekunnan dekaanuksena. Hän on julaissut *Handledning vid histologiska öfningar* (Helsingissä 1877—82), josta uusi laitos on tekeillä. *Archiv für Anatomie und Physiologie* sisälsi vv. 1885—1887 hänen kirjoittamansa *Zur Kenntniss der sensiblen Nerven und Reflex-Apparate des Rückenmarkes;* pienempiä tutkimuksia H. on julaissut *Zeitschrift für Biologie* nimisessä ja muissa aikakauskirjoissa. Suomen Tiedeseuran jäsenenä v:sta 1885 H. on sen sarjassa „Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk" vv. 1881, 1885 ja 1886 julaissut *Matériaux pour servir à la connaissance des crânes des peuples finnois* suomensukuisissa kansoissa tavattavien pääkallomuotojen valaisemiseksi. Akatemiallisen kutsumuskirjan muodossa hän v. 1887 julkaisi kirjoituksen: *Den cellulära teorin och dess utveckling under senaste tid.*

Härpman (Härkman), Juhana, Daniel ja Antero, jotka sissisotureina tulivat tunnetuksi vv. 1714—15 Keuruun puolustuksella Venäläisiä vastaan, olivat Keuruun kirkkoherran Yrjö Härpman'in poikia. Jo nuorina mainitaan heidän olleen jättiläisiä kasvultaan ja osoittaneen tavattomia ruumiinvoimia: jokainen heistä väänsi suoraksi naulan painoisen hevosenkengän. Kaikki olivat he ylioppilaita, mutta kun Venäläiset Pälkäneen tappelun jälkeen hävittäen tunkeutuivat Suomen sisämaihin, vaihtoivat he kirjat miekkaan ja ryhtyivät kotiseutuansa puolustamaan. He kokoilivat ympärilleen joukon nuoria miehiä, jotka samoin kuin he olivat otteluun vihollisen kanssa valmiina; niiden joukosta mainitsee kansantaru erikseen „Keuruun lukkarin". Eräs sissiretki Längelmäelle, jolloin „Härkmannin pojat", niin kansa heitä nimittää, ryöstivät venäläisen kuormaston ja ottivat rikkaan saaliin, mainitaan vihdoinkin saattaneen hirmustuneet Venäläiset ryhtymään

toden perästä Keuruun valloittamiseen. Silloin Härpman veljekset kaivoivat sen kapean kannaksen poikki, joka pari virstaa pohjoiseenpäin Keuruun kirkosta yhdistää kirkkoniemen mantereesen, ja rakensivat kaivannon viereen jonkunmoisen linnoituksen; vasta vuosi sitten, maantietä uudestaan korjattaessa, on tuo kaivanto luotu umpeen. Niemi oli muuttunut saareksi, ja turhat olivat kaikki Venäläisten yritykset päästä sinne. Mutta pesäpaikastaan veljekset yhä Venäläisiä manterellakin hätyyttelivät. Heidän päästään oli turhaan luvattu korkea palkintokin. Mutta viimein kovan onnen päivä kuitenkin koitti, kun Härpman'in perhe jouluna 1715 oli yhtynyt Ampialan kylään yhdessä viettämään joulujuhlaa. Eräs mies, Kuuliais-Tapani, joka ennen oli ollut „Härkmannin poikain" joukossa, mainitaan antaneen Venäläisille tiedon heidän olinpaikastaan. Varhain aamulla 29 p. Jouluk. saarsivat Venäläiset, vartiomiehen huomaamatta, sen tuvan, missä he olivat yötä, ja syöksivät heidän päällensä. Turhaan veljekset koettivat puolustaita haloilla y. m. mitä vaan käsiinsä saivat; keskimmäinen veli Daniel kaatui pyssynluodista, nuorin Antero otettiin vangiksi, vanhin Juhana vielä pelastui lakeisen kautta katolle. Kun Venäläisten luodit eivät häneen sattuneet, arvasi Kuuliais-Tapani, että hän olikin roiduttu, painoi hopeaisen napin pyssyynsä ja ampui hänet sillä. Se oli „Härkmannin poikain" loppu. Nuorimman pojan kanssa otettiin kirkkoherra Härpman ja muu perhe vangiksi, kuljetettiin Venäjälle ja lopullisesti aina Siperiaan saakka. Poika näyttää tällä matkalla kuolleen, itse kirkkoherra sai 1720 palata Inkeriin ja 1722 Keuruulle, missä kuoli v. 1729. Merkillisimmät kohtalot oli vankeudessa tyttärellä Kaarinalla, joka Siperiassa rakastui erääsen nuoreen sinne joutuneesen soturiin, nimeltä Långhjelm, ja tämän kanssa läksi vaivalloiselle pakomatkalle sekä koko Pohjois-Venäjän halki onnellisesti pääsi Suomeen takaisin. — „Härkmannin poikain" vaiheet ovat myöhemmin tulleet mieliaineeksi kirjailijoillekin, joiden esityksistä paras on A u r a n kirjoittama „Härkmannin pojat, historiallinen novelli Ison vihan ajoilta." (A. Reinholm, „Härkmanin pojat" Ison vihan aikana, Hist. Ark. IV; A. Varén, Keuruun pitäjän historia, käsikirj.)

K. G.

Höckert, Viktor, lahjoittaja, syntyi 8 p. Elok. 1825 Pietarsaaren pitäjässä, missä hänen isänsä J u h a n a H. oli kirkkoherrana; äiti oli nimeltään A n n a L i l j e d a h l. H. tuli ylioppilaaksi 1841, suoritti tuomarintutkinnon 1846 ja kameraalitutkinnon 1847; v. 1863 tuli hän Suomen maalaisten palovakuutus-yhtiön toiseksi, v. 1877 ensimmäiseksi asiamieheksi. Naimatonna kuollessaan Helsingissä 24 p. Syysk. 1887 määräsi hän melkoisen omaisuutensa (n. 80,000 markkaa) Ruotsalaiselle kirjallisuusseuralle Suomessa. Tämä seura on sittemmin pystyttänyt muistokiven hänen haudalleen.

Hörning, Juhana Fredrik, on muistettava siitä etevästä tavasta, jolla hän kansanopetusta harrasti. Syntynyt v. 1750 (t. 1751), hän v. 1771 otettiin Nilsiän n. s. pitäjänkoulumestariksi, mutta tästä toimesta hän kolmen v:n perästä luopui, astuen, vaikka jo 24 vuotiaana, opintohaluansa noudattaen, Rantasalmen triviaalikouluun, jonka kunto ei ollut aivan kiitettävä. Köyhyys kuitenkin jo seur. v. pakotti hänet jälleen opettajauralle. Hän rupesi silloin Rantasalmen pitäjän koulumestarin apulaiseksi ja pääsi v. 1780 varsinaiseksi opettajaksi. Tätä virkaa hän hoiti vuoteen 1805, jolloin hän sai edullisemman opettajapaikan Pieksänmäellä. Nämä kaksi pitäjää olivat hänen toimintansa keskustana. Mutta niistä hän ulotti vaikutuksensa myös Heinävedelle, Juvalle, Sulkavaan, Kerimäelle ja Haukivuorelle. Seurakuntain ja pappien pyynnöstä näet hän näilläkin seuduin rupesi lasten opetusta harjoittamaan ja hänen työnsä hedelmät olivat niin runsaat, että ennen vastahakoisetkin seurakunnat päättivät perustaa itselleen oman pitäjänkoulun. Täten yhä laajenevaa opetusta varten, joka enimmiten tarkoitti ainoastaan lukutaidon korottamista, ja jossa noudatti entistä parempaa „aapismetoodia", hän kasvatti itselleen apulaisia. Mutta uupumattomalla innolla ja suurella taidolla H., jonkunmoisena koulujen ylitarkastajana, kuitenkin itse jatkoi vaivaloista opettajatointaan ainakin noin 60:nteen ikävuoteensa asti. Silloin v. 1810 hänen opettamiensa lasten lukumäärä oli, hänen omakätisten matrikkeliensa mukaan, noussut kahteentoista tuhanteen, johon summaan epäilemättä kuitenkin moni kahdesti, kenties useamminkin on luettu. Lukemista, joka v. 1775 jäi kesken, kun hänen täytyi erota koulusta, H. myöhemmin jatkoi sillä menestyksellä, että hän 1795 vihittiin papiksi ja sai apulaisen viran Rantasalmella; v. 1806 hän määrättiin v. t. kappalaiseksi Haukivuorelle ja myöhemmin hän hoiti papin toimet Kangasniemellä sekä Kesälahdella. Kuten on huomautettu, nämät uudet toimet eivät estäneet häntä opetustaan jatkamasta. Rehellisellä käytöksellään, alttiudellaan ja helppotajuisella opettamistavallaan H., joka elämäänsä ja katsantotapaansa nähden aina pysyi talonpoikana, suuressa määrin sekä kouluttajana että pappina saavutti kansan luottamusta ja rakkautta. H. kuoli 15 p. Jouluk. 1824. Oli nainut 1) M a r i a R u u s k a s e n ja 2) L o v i i s a I k o s e n Pieksänmäeltä. (K. G. Leinberg, Joh. Fredr. Hörning, Pedag. tidskr. 1883). A. J. H.

Idman, Nils, suomalainen kielentutkija, (s. 315), syntyi *24* p. Marrask. 1716. Hänen elämäkertansa on painettu „Lännettäreen" VII (1882).

Ignatius, Kaarlo Emil Ferdinand, tiedemies, valtiopäivä- ja virkamies, (ss. 317—318), julkaisi v. 1885 suomen ja ruotsin kielellä toisen vihon suuriarvoista teostaan *Suomen maantiede kansalaisille*. Ollen Suomen maantieteellisen seuran perustajia I. valittiin sen ensimmäiseksi puheenjohtajaksi. Vv. 1884 ja 1885 hän oli arkeologisen toimiston jäsenenä. *Biografiseen Nimikirjaan* I. on antanut suuren joukon elämäkertoja. Käkisalmen kaupungin edusmieheksi kutsuttuna 1882 ja 1885 vuoden valtiopäiville I. kummallakin kertaa, vaikka säädyn suomenmieliseen vähemmistöön kuuluikin, tuli valitsijaksi, oli 1882 suostuntavaliokunnan jäsen ja sen puheenjohtaja sekä 1885 rautatievaliokunnan jäsen. Hän oli viimemainituilla valtiopäivillä päämiehiä siinä sopimuksessa eli kompromississä, joka ruotsinmielisen puolueen vaikutusta rajoitti. Samana vuonna I. sai sijan senaatissa, tullen sen kamaritoimituskunnan päälliköksi.

Indrenius, Bernhard, soturi ja virkamies, (ss. 320—321), sai 1883 pyynnöstänsä eron kaikista viroistaan ja kuoli Pietarissa 22 p. Lokak. 1884.

Jaatinen, Heikki (s. 325). Hänen leskensä Katriina Lukka kuoli Marrask. 6 p. 1881.

Jaenisch, sukutaulu (s. 325); Katri J:n poika on maalari Vl. Swertschkoff.

Jahnsson, Adolf Valdemar, koulumies, (ss. 325—326), on ollut v:sta 1888 kreikan ja latinan lehtorina Turun suomalaisessa lyseossa; edusti 1886 Suomen toisessa seurakuntakokouksessa Turun tuomioprovastikuntaa ja oli talousvaliokunnan puheenjohtajana. V. 1877 J. perusti uuden kirjakaupan Turkuun; v. 1889 perustettu Varsinais-Suomen pienten maanviljelijäin seura valitsi J. puheenjohtajakseen. Hän on nainut Ida Sofia Magdalena Helander'in, joka on provastin tytär Taivassalosta.

Jahnsson, Evald Ferdinand, kirjailija, (s. 326), on nykyään kollegana Turun suomalaisessa lyseossa, ja vihittiin 1885 papiksi suoritettuansa Helsingissä papintutkinnon. Toisissa naimisissa hän on Ursula Irene Kurtén'in kanssa.

Johansson, Kustaa, piispa, syntyi 10 p. Tammik. 1844 Ylivieskassa Toivolan talossa. Hänen isänsä, Kustaa J., talollisen poika Marttilan pitäjästä, kuoli kirkkoherrana ja provastina Lempäälässä; äidin nimi oli Johana Emilia Schalin. Isän tullessa Turun kouluun ei suomenkielinen liikanimensä kelvannut, vaan hänen oli äkkipikaa, rehtorin edessä seisoen, ottaminen toinen, ja hän otti itselleen nimen isänsä ristimänimen mukaan. Ylivieskassa oli hän viransijaisena Jonas Lagus'ella (k. h.), silloin kun tämä oli väliaikaisesti virastaan erotettu hartauden harjoitusten tähden. Herännäisyys liikkui tähän aikaan voimakkaana Pohjanmaalla, ja varhain jo sai lapsi tästä vaikutuksia, jotka saattoivat hänen henkensä uskonnolliseen suuntaan. Sisäänpäin kääntynyt mieli valmisti uskonnolliset vaikutukset ja kokemukset maailmankäsitykseksi, joka sittemmin pysyi perustuksena elämän vaiheissa. Ylioppilaaksi tultuaan 1861 luki hän aluksi enimmiten Raamatun kieliä isällisen ystävänsä prof. A. W. Ingman'in johdolla, sitten uskon- ja siveysoppia. Fil. kandidaatiksi tuli hän 1868 ja lähti silloin kahdeksi vuodeksi ulkomaille teologisia opinnoita harjottamaan. Tällä matkalla hän m. m. Tübingenissä tutustui mainioon professori Beck'iin, jonka kanssa hän pysyi läheisessä yhteydessä. Hän vihittiin papiksi 1871, tuli teol. kandidaatiksi 1874, teol. lisensiaatiksi 1875, yliopiston dosentiksi 1875 sekä professoriksi uskonopissa ja siveysopissa 1877. Yliopiston jumaluusoppia lueskelevaan nuorisoon J. suuresti vaikutti opetuksellaan, jonka hän, Bengel'in koulukuntaan kuuluen, asetti raamatulliseen suuntaan. Saavutettuaan suuressa määrin papiston luottamusta hän tuli piispaksi 1884 ja on sen jälkeen ottanut osaa valtiolliseenkin elämään, ollessaan pappissäädyn varapuhemiehenä valtiopäivillä 1885 ja 1888. Varapuhemiehenä hän oli myös toisessa kirkolliskokouksessa 1886, jossa hän valittiin jäseneksi raamatunkäännös-komiteaan, katkismuskomiteaan ja kirkolakikomiteaan. J:lla, joka valtiollisissakin toimissa on pysynyt uskonnollisella ja kirkollisella kannalla, on valtiopäivillä ollut etevä sija. Hän on pappissäädyn jäsenenä järkähtämättömästi ja innokkaasti puolustanut katsantokantaansa ja hyvin usein saanut enemmistön puolelleen, mutta toiselta puolen tietysti myös saanut kärsiä vastustajien ankaria hyökkäyksiä. Painosta on hän julaissut seuraavat akatemialliset väitöskirjat: *Pantheismens inflytande på de dogmatiska grundbegreppen i R. Rothes spekulativa teologi* (Hels. 1875), sekä *Det kristliga samvetsbegreppet och dess historik* (Hels. 1876). Sitä paitsi on hän julaissut *Muistutuksia viimeisen virsikirjakomitean ehdotukseen* (1884), sekä painoon toimittanut *Elias Lönnrot'in viimeiset korjaukset väliaikaiseen Suomalaiseen virsikirjaan* (1884). Hänen vaimonsa nimi on Sofia Emelie Björkman, neuvosmiehen tytär Pietarsaaresta.

Julin, von, John, asioitsija (ss. 333—334), on vasta v. 1820 perustanut Bell-Lancasterkoulunsa Turkuun, sitten kun v. 1818 Englan-

nissa käydessään oli sellaiseen opetustapaan tutustunut.

Juslenius, Taneli, piispa (ss. 335—337) oli borealien osakunnan kuraattorina vv. 1723—1735 J:n sanakirjan toimittamisesta katso „Virittäjää II“ (1886).

Justander, Eerik (s. 337), mainitaan ensi kerta Toukok. 10 p. 1650, jolloin suomalaiset ylioppilaat Turussa näyttelivät suomenkielisen näytelmän „tuhlaajapojasta“, jonka Justander oli ruotsista kääntänyt. (Diarium Gyllenianum).

Juteini, Jaakko (ss. 337—339), seppelöitiin yliopiston riemujuhlassa 1840 kunniatohtoriksi filosofisessa tiedekunnassa.

Juusten, Paavali Sfyringinpoika (ss. 340—341). Stjernman'in kokoelmissa mainitaan hänen kuolinpäiväkseen 23 p. *Jouluk.* 1609.

Jägerhorn, suku (s. 341). Jurgen Jagarhorn oli kantaisän Rötker'in *pojanpoika.*

Jägerhorn, Juhana Antti, (ss. 341—344), esitti 1809 keisarille ehdotuksen uudeksi perussäännöksi Suomea varten, jossa havaitaan sama isänmaallinen mieli ja Suomen itsenäisyyden harrastus, kuin mikä yleensä oli hänen tekojensa ohjeena. Tämä hänen ehdotuksensa on painettu Hist. Arkiston VIII:enteen osaan.

• **Järnefelt, August Aleksanteri** (s. 345). Pysyen yhä entisessä virassaan yleisesikunnassa, nimitettiin J. ensin, v. 1883, Mikkelin ja sitten, seur. v:na, Kuopion läänin kuvernööriksi, jossa virassa oli v:een 1888, jolloin hän siirrettiin Vaasan läänin kuvernööriksi.

Kajaani, Juhana Fredrik (ss. 356—357). Kuollut Piippolassa 28 p. Helmik. 1887.

Kajanus, Robert, säveltäjä, syntyi Helsingissä 1856 Joulukuun 2 p. Vanhemmat olivat assessori Yrjö August K. (kts. Cajanus, sukutaulu) ja Agnes Ottilia Flodin. Oltuaan ruotsalaisen normaalikoulun ensimmäisiä oppilaita erkani Robert K. siitä myöhemmin antautuaksensa musiikitaiteen palvelukseen ja nautti musiikin teoriassa R. Faltin'in, viulun soitossa G. Niemann'in opetusta. Jo siihen aikaan kirjoitti hän, paitsi yksi- ja moniäänisiä lauluja, pienempiä piano- ja viulusävelmiä, joista tavataan muutamia myöhemmin julaistuissa vihoissa, ja kantaatin Bengt Lidner'in sanoihin. Oleskeli Leipsigissä syksystä 1877 kesään 1879 ja sai sikäläisen konservatorion oppilaana musiikin teoriassa Fr. Richter'in, säveltämisessä Reinecke'n ja S. Jadassohn'in sekä viulun soitossa Henry Schradieck'in y. m. opetusta. Siihen aikaan julkaisi hän Leipzigissä pianonsoitolle *Sechs Albumblätter* ja *Lyrische Stücke* sekä yhdelle äänelle pianosäestyksellä *Vier Lieder* Runebergin sanoihin. Nuoren taiteilijan kehityksessä oli tietysti Leipzigin rikkaalla musiikkielämällä mitä suurin merkitys. Hän kiintyi ensiksi Beethoven'in sävellyksiin, vaan myöhemmin alkoi Wagner'in musiikki valloittaa koko hänen harrastuksensa. Ensi kerran esiintyi Kajanus soittokunnan johtajana Suomessa kotona käydessään syksyllä 1878, jolloin H. Synnerberg'in konsertissa eräs hänen orkesterisävelmänsä esitettiin. Talven 1879—80 vietti K. Pariisissa pohjoismaiden taiteilijain seurassa, nauttien siellä silloin oleskelevan Johan Svendsen'in opetusta, ja alkoi säveltää surumarssin muotoista orkesteriteostansa *Kullervoa* Kalevalan mukaan. Pariisin musiikkielämässä ei häntä mainittavasti muu viehättänyt, kuin soittokuntien teknillinen täydellisyys. Svendsen'in lähdettyä Pariisista keväällä 1880, palasi K. Norjassa käytyään Leipzig'iin, jossa Kullervo-teos talvella valmistui ja esitettiin K:n omalla johdolla keväällä 1881. Dresden'issä ollessaan seuraavana talvena kirjoitti K. *1:sen suomalaisen rapsodiansa,* joka esitettiin keväällä 1882 sekä siellä, että hänen omalla johdollaan Leipzig'issä, ja mukaili pianonsoitolle *suomalaisia kansanlauluja,* jotka julaistiin Helsingissä. Palattuansa Suomeen kesällä mainittuna vuonna perusti hän Helsingissä muutamain musiikkiystäväin avulla *soittokunta-yhdistyksen,* sinfoniakonserttien toimeenpanemista varten, joissa esiteltäisiin vanhempien ja nuorempien säveltäjien etevimpiä sävelmiä; esitetyistä kappaleista niistä mainittakoon erittäin Beethoven'in 9:s sinfonia (1888). Keväällä 1884 K. yliopiston v. t. musiikinopettajana sävelsi soittokunnalle Elias Lönnrotin muistojuhlaan n. s. *Lönnrotin surumarssin,* joka sitten pianonsoitolle sovitettuna julaistiin. Talvella 1885 sävelsi K. Kalevalan 50-vuotiseen muistojuhlaan *Ainon,* tuon viehättävän sinfoniarunoelmansa soittokunnalle ja loppukuorille. Syksyllä s. v. perustettiin *soittokuntakoulu,* jonka tarkoituksena on saada soittokunta, jonka jäsenet melkein järjestänsä ovat muukalaisia, vähitellen muodostumaan kotimaiseksi. Asuessaan Hämeessä suvella 1886 sävelsi K. *2:sen suomalaisen rapsodiansa,* kesällä 1887 *romansin viululle* soittokunnan säestettäväksi. K:n uusi suurempi nelijaksoinen sävelteos soittokunnalle *Saima,* jonka hän kirjoitti suvella 1888, ei ole vielä esitettäväksi valmistettu. Tätä nykyä toimittaa K. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran teokseen *Suomen kansan sävelmiä,* josta 1:nen vihko on ilmestynyt, kaikki kansamme säilyyn kirjoitetut laulu- ja tanssisävelet. — K. nai 1881 Norjassa Johanna Müller'in, joka kuoli 1883, ja 1884 Ines Paulina Bärlund'in, jonka kuolema kohtasi 1888.

Katariina II (ss. 362—363). Elämäkerrassa on „ruhtinatar Dorchkov'in“ sijasta luettava „ruhtinatar Dashkov'in“.

Keinänen, Sigfrid August, maalari ja piirustaja, syntyi Kuhasten kylässä lähellä Kuo-

pion kaupunkia Helmik. 7 p. 1841. Isä oli lampuodin poika Olavi K., äiti torpan tytär Brigitta Hiltunen. Kolmannella ikävuodellaan K. siirtyi vanhempiensa kanssa Kuopioon, missä isä sittemmin on ollut puurakennustyömiehenä. Lyhykäisen koulukäynnin lopetettuaan K. työskenteli värjärin ammatissa vuoteen 1863, jolloin Jyväskylän kansakouluopettaja-seminaari avattiin ja hän tuli siihen oppilaaksi. Seminaarin oppimäärän täytettyään hän, opettajansa kehoituksesta ja oman halun johtamana, läksi Helsinkiin piirustusta oppimaan taideyhdistyksen koulussa. V. 1868 K. läksi Kööpenhaminaan, mutta hänen täytyi varojen puutteessa jo seur. v. jättää opintonsa kesken ja aikoi palata kotia. Tultuansa Ruotsiin hän yhtyi entiseen opettajaansa Jyväskylästä, jonka toimesta sai tilaisuuden Tukholmassa jatkamaan harjoituksiansa piirustuksessa ja maalauksessa, edellistä Taideakatemiassa ja jälkimäistä M. Winge'n ateljerissa. Vakinaiseksi oppilaaksi akatemiaan kirjoitettuna 1870, hän sai Suomen valtiolta kaksi kertaa 1,200 markan suuruisen valtioavun ollaksensa Tukholmassa ja valmistuaksensa piirustusopettajaksi. V. 1872 hän akatemian erotodistus taskussa palasi kotimaahan, jossa siitä ajasta asti on hoitanut piirustusopettajan virkaa useissa Helsingin kouluissa. V. 1878 ilmestyi K:n toimittamana piirustusjakso *Alkuharjoituksia vapaalla kädellä piirustamiseen selitysten kanssa*, ja niinikään v. 1880 *Helppoja harjoitelmia käsivaralla piirustamiseen*, 4 eri vihkoa. Molemmat teokset on valtio palkinnut yhteensä 1,800 markalla. Opettajatoimissa ollen ei K:lla ole ollut paljoa aikaa panna taiteellisiin rientoihin. Kuitenkin on hänen tekemiänsä tauluja ollut taideyhdistyksen näyttelyissä näkyvinä, niistä ensimmäinen alkuperäinen koe „Paimentyttö" v. 1873. Kun Savo-karj. Osakunta v. 1882 pani toimeen kilpailun Kalevalan kuvilla varustamista varten, sai K. 1:sen palkinnon (500 mk.) ensimmäisen runon kuvaamisesta. Ruvettuaan 80-luvulla ahkerammin tauluja maalaamaan (v:sta 1886 myös maisema-kuvia) teki hän Taideyhdistyksen antamalla V. Hovingin 3,000 mk:an stipendillä v. 1887—88 pitkän tutkimusmatkan ulkomaalle. Enimmän ajan oleskeli hän Italiassa (Florens'issa, Roomassa, Pompejissa) harjoitellen maalausta ja toi sieltä teoksia, jotka osoittivat melkoista edistystä. V:na 1877 meni taiteilija naimisiin Charlotta Wilhelmina Saleniuksen kanssa.

Kerämäki, Jaakko, ks. **Kärmäki.**

Kihlman, Alfred, (ss. 366—367), oli valtiopäivillä 1882, 1885 ja 1888 Porvoon hiippakunnan kouluopettajain toisena edusmiehenä, ollen kulloinkin säädyn valitsijana ynnä valtiovaliokunnan jäsenenä, istui vv. 1882 ja 1885 yleisessä valitusvaliokunnassa varajäsenenä sekä 1885 ja 1888 toimitusvaliokunnassa jäsenenä. Säätypsä vaalista K. myöskin on istunut säätyhuonevaliokunnassa, on pankin valtuusmiehen toisena varamiehenä j. n. e. Keskusteluissa K. erittäinkin on esiintynyt koulu-, valtio- ja pankkiasioissa, vaikuttaen tuntuvasti päätöksiin.

Kiljander, Robert (täydellisesti Kaarlo Juhana Robert), näytelmänkirjoittaja, syntyi 15 p. Elok. 1848 Lapinlahdella. Vanhemmat olivat tunnettu suomentaja Kaarlo Martti Kiljander (ks. häntä) ja hänen vaimonsa Helena Sofia Frosterus, joka taitavana pianonsoittajana yksityisissä piireissä herätti paljon huomiota. Kouluopetusta nautittuaan Kuopiossa, jonne vanhemmat muuttivat, antautui Robert Kiljander ensin musiikin alalle, vaan rupesi sittemmin 1871 palvelukseen postikonttorissa. V. 1876 hän nimitettiin konttorikirjoittajaksi Helsinkiin, 1878 omasta pyynnöstä siirretty Jyväskylään, 1888 nimitetty postiekspeditööriksi. Meni 1878 naimisiin kauppiaantyttären Olga Dunajeff'in kanssa. Nuoresta asti huvitettuna draamallisesta taiteesta, rupesi K. sepittelemään pikku huvinäytelmiä, joita koko joukko vv. 1881—89 on menestyksellä Suomalaisessa Teaterissa näytelty, ikänsä mukaan lueteltuina: *Mestarin nuuskarasia, Amalia ystävämme, Hyvät markkinat, Pukkisen pidot, Postikonttorissa* ja *Pahassa pulassa* (melkein kaikki myöskin painetut Jyväskylässä).

Kiseleff, Nikolai (s. 308) kuoli Helsingissä 18 p. Maalisk. 1883.

Klick, Kaarle Henrik, Suomen itsenäisyyden harrastaja (s. 372), on 1808—9 vastustanut valtiosäätyjen kokoonkutsumista ja arvellut parhaaksi, että maamme ilman sitoumuksia liitettäisiin Venäjän valtakuntaan. Viaporin heittäymyksessä K. nähtävästi on toimittanut hyvin tärkeän osan. (Valvoja 1883).

Klinckowström, Otto Vilhelm, virkamies, oli syntynyt Tukholmassa 10 p. Jouluk. 1778 eräästä Brandenburg'ista lähteneestä suvusta, joka Ruotsissa oli noussut aateliseksi 1684 ja vapaherraiseksi 1759. Vanhemmat olivat valtakunnan herra, ylimarsalkka Tuure Leonhard K. ja tämän jälkimäinen puoliso Hedvig Eleonoora von Fersen, valtaneuvos Fredrik Aksel von Fersen'in ja kreivitär Hedvig Katariina De la Gardie'n tytär. Kuuluen synnyltään näin Ruotsin ylimpään aatelistoon näytti nuori vapaaherra K. kulkevan kohti loistoisaa tulevaisuutta. Hän astui Ruotsin sotapalvelukseen 1795 ja oli Saksan sotaretkellä muassa 1805—6, tutustuen siellä ruhtinas Aleksanteri Menshikov'iin (ks. h.). Nimitettiin 1809 kamariherraksi Kaarlo XIII:n puolison tykönä, everstiluutnantiksi ynnä kuninkaan yliadjutantiksi, mutta va-

pautettiin jo seur. v. viroistaan Ruotsissa. Muutamien vuosien kuluttua, v. 1816, muutti hän Suomeen, sai täällä kansalaisoikeudet ja nimitettiin keisarin kamariherraksi sekä kirjoitti 1818 sukunsa Suomen ritarihuoneesen vapaherrojen n:oon 17. Oli Viipurin läänin maaherrana 1820—25, josta kutsuttiin senaatin talousosaston jäseneksi. Tuli salaneuvokseksi 1835, sensuuri-ylihallituksen jäseneksi 1836 sekä 1839 vast'ikään ostetun ja sisustetun Helsingin keisarillisen linnan hoitajaksi, saaden muitakin eri toimia. Korkean ikänsä tähden hän 1847 vapautettiin kaikista tehtävistään, paitsi linnan hoidosta, ja nimitettiin samassa todelliseksi salaneuvokseksi ja hovimestariksi Hänen Majesteetinsa hovissa. Kuoli Helsingissä 27 p. Tammik. 1850. K. oleskeli paljon hovissa Pietarissa ja oli likeisessä tuttavuudessa keisarillisen perheen kanssa. Hänellä oli hovimiehen ominaisuudet pikemmin kuin valtiomiehen. Ruhtinas Menshikov'in ystävyyden kautta hän näkyy kuitenkin johonkin määrin vaikuttaneen valtioasioihin, valitettavasti huonollaiseen suuntaan. Ainakin yleisesti luultiin, että hänessä oli syytä muutamiin tähän aikaan tehtyihin yksivaltaisiin taantumishankkeisin. Monellaisia palkkoja ja palkkalahjoja saaden taisi hän noudattaa taipumustansa ylellisyyteen ja komeuteen. Hän jätti jälkeensä m. m. taulukokoelman, joka maamme silloisiin oloihin nähden oli suurellainen; se oli ensimmäisenä alkuna taideyhdistyksen kokoelmaan, siten että yhdistyksen suojelija, silloinen perintöruhtinas osti kokoelman ja lahjoitti sen yhdistykselle. — K. nai 1) 1810 Tukholmassa englantilaisen everstin T. Brooke'n lesken Saara Cuthbert'in, † 1838, ja 2) 1840 Pietarissa hovineidin Elisabet Vilhelmiina Krause'n. Hänen poikansa, Artur Vilhelm, synt. 8 p. Toukok. 1807, julistettu lailliseksi 1822, oli kenraalimajuri Venäjän palveluksessa ja kuoli Helsingissä 29 p. Marrask. 1860. Tämän poikaan Artur Kemil Vilhelmiin sammui 1883 suomalainen vapaaherrais-suku Klinckowström.

Th. R.

Koskinen, Yrjö Sakari ks. **Yrjö-Koskinen.**

Kranck-suku on Suomen merkillisempiä aatelittomia sukuja kuudennentoista vuosisadan loppupuolella. Eerik Kranck oli ainakin vv. 1551—61 kylävoutina Turussa ja kaupungin varakkaimpia kauppiaita; hän mainitaan olleen kotoisin Bolstarbystä Pohjalta ja eli vielä v. 1573. Vielä mahtavammaksi isäänsä arvossa ja rikkaudessa näkyy kuitenkin pian Mikko Eerikinpoika K. tulleen. Hän on jo 1550-luvulla tullikirjurina Turussa ja lienee siis jonkunlaista oppia saanut. Juhana herttuan toimissa hän näyttää ahkerasti liikkuneen, ja myöhemmin tapaamme sekä Juhana kuninkaan että Suomen ylimmät aatelist kääntymässä lainanpyynnöillä rikkaan Mikko Kranck'in puoleen; lainoistaan kruunu hänelle panttasi voiveron useissa Suomen maakunnissa. Vv. 1582 – 1601 oli hän pormestarina Turussa, vaan on pian viimemainitun vuoden jälkeen kuollut. Nuijasodan aikoina lienee K. koettanut pysyä puoluetonna kuninkaan ja Kaarlo herttuan puolueitten välillä, mutta joutui arvattavasti siitä syystä Klaus Fleming'in epäilyksen alaiseksi ja erotettiin ajaksi pormestarin virasta. Sitä vastoin nuorempi veli, kirjuri Hannu K., kuului kuninkaalliseen puolueesen ja vietiin 1599 vankina Ruotsiin. Tuntematonta on, oliko Peräpohjalaisten nuijapäällikkö v. 1597, Hannu Eerikinpoika Krankka (ks. h.) Limingasta, näiden kanssa mitenkään sukua. Vaan tuo 17:nellä vuosisadalla ja myöhemmin Pohjanmaalla tavattava pappissuku Kranck on luultavasti heidän jälkeläisiään, koska mainitaan „kauppiassukuna" tulleen Suomeen. — Eräs Kranck-suku polveutuu Simon kappalaisesta Antero Paavonpoika Kranck'ista (s. 1753, † 1818), joka oli talonpojan poika Limingasta. (Yrjö Koskinen, Nuijasota, sen syyt ja tapaukset; K. Grotenfelt, Suomen kaupasta ja kaupungeista ensimmäisten Vaasa-kuninkaitten aikoina, s. 42.) K. G.

Krohn, Julius Leopold Fredrik (ss. 387—388), julkaisi vv. 1883—85 kolmessa vihossa painosta laajan teoksensa *Suomalaisen Kirjallisuuden Historian* ensimmäisen osan *Kalevala*. Siinä hän antaa ensiksi kaunotieteellisen esityksen Kalevalan runoryhmistä ja esiintuo sitten sen mielipiteen, joka oli hänessä vakaantunut tutkimusten kautta itse alkuperäisissä Suom. Kirj. Seuran arkistossa talletetuissa Kalevalanrunojen käsikirjoituksissa, että nämä runot monessa kohdin osoittavat tarullisia lainoja muinaissuomalaisten läntisiltä naapureilta, germaanilaisilta kansoilta, ja alkuansa länsisuomalaisten alueella synnyttyään ovat koilliseen päin Venäjän Karjalaan siirtyneet. Ulkomaankin tiedemiehille teki hän päätöksiänsä Kalevalasta ja yleensä kansalliseposten synnystä tutuksi kirjoituksilla eri aikakauskirjoissa. Toinen tulos K:n pitkällisistä Kalevalan tutkimuksista oli *Kalevalan toisintojen* ensimmäinen vihko, jonka hän juuri oli ehtinyt saada valmiiksi, kun äkkiarvaamatta surullinen tapaturma 28 p. Elok. 1888 purjehdusretkellä Viipurin edustalla tempasi hänet paraassa miehen-iässä pois elävitten joukosta. Hänen monista jälkeenjättämistänsä kirjallisista töistä on kuitenkin toivo saada osa ilmoille; niin löytyy esimerkiksi valmiina melkoisia osasto ja kirjallisuuden historian jatkoa, suomalaisesta ballaadi-runoudesta, Agricolasta ja vanhemmasta kirjallisuudesta y. m. — V:n 1882 promotsionissa oli K. tullut filosofian kunniatohtoriksi, v. 1885 hän nimi-

tettiin ylimääräiseksi professoriksi Suomen kielessä ja kirjallisuudessa. Lämmintä, innokasta mieltään, joka ei koskaan uhrauksia kammonut sen asian eteen, jonka oikeudesta oli tullut vakuutetuksi, osoitti hän myöskin viime ikävuosinaan liittyen alkaneesen ehdottoman raittiuden liikkeesen. Uusi enennetty laitos hänen kaunokirjallisia teelmiänsä ilmestyi v. 1882 nimellä *Suonion kootut runoelmat ja kertoelmat,* hänen tekemänsä kansatieteellinen esitys *Suomen suvusta* Kansanvalistusseuran toimituksissa v. 1887.

Y. K. — K. G.

Krook, Kaarle Edvard, soturi (s. 389), nimitettiin 1884 Varsovan komendantiksi, jommoisena kuoli 21 päiv. Maaliskuuta 1887. Useissa ulkomaan lehdissä kerrottiin, että hän muka olisi tullut salaisesti murhatuksi.

Kurki, Arvid (ss. 395—396), kuoli *Toukok. 23 p.* 1522.

Kurtén, Joachim (täydellinen nimi Anders Joachim K.), asioitsija, valtiopäivämies, syntyi Kruununkylässä 15 p. Tammik. 1836 merikapteeni Henrik K:n ja Annette Kristina Wacklin'in aviosta, kävi Vaasassa koulua ja tuli ylioppilaaksi 1852. Oltuansa vuoden ajan kotiopettajana K. erosi yliopistosta antautuakseen kauppatoimeen. Siinä edistyäksensä hän v. 1855 tahtoi käydä ulkomailla, mutta sodan tähden ei annettu matkalupaa, koska muka oli ylioppilas, ja K. suoritti sen johdosta Turun kauppakoulun kurssin. Kauppias ja tehtailija A. A. Levón Vaasassa otti hänet 1856 palvelukseensa ja 1861 kauppakumppanikseen. V. 1864 K. perusti itsenäisen asioitsijaliikkeen, viemällä ulkomaille viljaa, voita ja tervaa. Vv. 1862—78 hän oli Suomen Yhdyspankin Vaasassa olevan alikonttorin johtajana ja vuodesta 1878, kun Vaasan osakepankki oli perustettu, hän tuli sen toimeen panevaksi tirehtööriksi. Sitä paitsi K. on ollut useitten yhtiöitten perustamisessa osallisena ja ajoittain johtokunnan jäsenenäkin; semmoisia ovat Vaasan pumpulitehdasyhtiö, Vaasan laivanveistämönyhtiö, Vaasan höyrylaivayhtiö, Vaasan—Pohjanmeren höyrylaivayhtiö, y. m. K:n apua on sen ohessa hyvin usein kysytty kunnallisiin toimiin. V. 1863—75 hän kuului Vaasan kaupungin vanhimpain joukkoon ja viime mainitusta vuodesta asti kaupunginvaltuusmiehiin, joitten puheenjohtajana hän melkein yhtämittaa on ollut. Vaasan kauppayhdistyksessä hän samoin useat vuodet on ollut esimiehenä. Niistä komiteoista, joissa K. on istunut, mainittakoon erittäin Vaasan läänin hätäapu-komitea 1863—68 sekä sen jatko Vaasan läänin hätäapurahaston komitea, jossa K. istui vuoteen 1874.

Valtiopäivillä K. vuodesta 1872 saakka on kuulunut säätynsä etevimpäin joukkoon, valittuna yhä uudestaan Vaasan kaupungin edustajaksi. Hän oli vv. 1872, 1877 ja 1882 valitsijana, v. 1872 pankki- ja kunnallisvaliokuntien, sekä 1877 ja 1882 valtiovaliokunnan jäsenenä. Viime mainitussa toimessa hänen osallisuutensa on ollut hyvin tärkeä, erittäinkin kun valtiovaliokunta on työskennellyt saadaksensa valtion menot ja tulot asianmukaisemmin järjestetyiksi. V. 1877 hän sen lisäksi istui rautatievaliokunnassa ja oli varajäsenenä puhemiesneuvostossa ja kun säädyn puhemies ja varapuhemies molemmat olivat kesän alussa kuolleet, tuli hän syksyllä varapuhemieheksi, jommoisena niin ikään oli 1882 vuoden valtiopäivillä. Vv. 1885 ja 1888 K. on ollut säätynsä puhemiehenä. Puhujana huomattu selvästä ja asiallisesta esityksestään K. on puhemiehenäkin osoittanut harvinaista taitoa.

K. nai v. 1861 Rosa Emilia Stening'in, jonka isä oli Kokkolan tullinhoitaja.

Kustaa III, s. 405, p. 1. r. 28 lue: *19* p. Elok. 1772.

Kylliäinen, Pietari Niilonpoika (s. 408), Savonlinnan puolustaja suuren venäläissodan aikana v. 1495, oli kotoisin Viipurin pitäjästä, jossa hänellä oli useita tiluksia hallussansa. Hän on esimerkkinä niistä suomalaisista tilanomistajista, jotka ratsuvarustuksen kautta kohosivat rälssisäätyyn; sillä v. 1491 Tammik. 25 p. Steen Stuure, joka silloin oli Kastelholmassa Ahvenanmaalla, antoi hänelle uskollisesta palveluksesta rälssivapauden hänen kartanoihinsa, jotka olivat Perojoensuu Ylivedellä, Leipämaa (eli Tali) ja Weselenmaa (eli Jytilä), kaikki Viipurin pitäjässä. Pietari Kylliäinen on lapsetonna kuollut ennen vuotta 1510; sillä mainittuna vuonna Helmikuussa on Etelä-Suomen laamanni Klaus Henrikinpoika Horn jakanut hänen omaisuutensa hänen enonsa lasten kesken. (Vaaranen, Urkunder III).

Y. K.

Kärki, Lauri, aateloittu **Kärkisudd** (ss. 408—409). Hänen vaimonsa oli Maria Lechlin. Eräs heidän poikansa, Henrik, syntyi 29 p. Kesäk. 1725 Juvan pitäjän Nääringin kylässä, jossa vanhemmat siihen aikaan näkyvät asuneen.

Kärmäki, Jaakko (ss. 409—410). Hän eli vielä 1776 ja oli ottanut nimen Främling; Anna Rogel'in saarnat herättivät silloin vanhuksessa uutta intoa.

Lagerborg, Robert Olof (ss. 413—414), kuoli Helsingissä 5 p. Marrask. 1882.

Lagus, Jakob Johan Wilhelm, tiedemies, kirjailija, (ss 418—419), oli yliopiston rehtorina vuoteen 1884, jolloin luopui ehdolle tulemasta; v. 1886 hän pyynnöstään sai eron professorinvirasta, pysyen kuitenkin yliopiston raha- ja mitalikokoelman päällikkönä, jona on ollut aina vuodesta 1863. Hedelmä siitä työstä, jonka L.

on tälle kokoelmalle omistanut, on Suomen tiedeseuran sarjassa „Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk" sekä erikoispainoksena julaistu teos: *Numismatiska anteckningar, I. Historik öfver finska Universitetets mynt- och medaljkabinett* (Helsingissä 1885, 1888). Kun Arkeologinen toimisto v. 1884 perustettiin, tuli L. Tiedeseuran vaalista sen jäseneksi ja nimitettiin sen ensimmäiseksi puheenjohtajaksi; kummastakin toimesta hän erosi 1887. Aatelissa 1882 ja 1885 vuoden valtiopäivillä istuen L. edellisillä oli säätyhuone- ja toimitusvaliokuntain, jälkimmäisillä yleisen valitusvaliokunnan jäsenenä y. m. Parhaasta päästä L. viime aikoina on työskennellyt kirjallishistoriamme alalla, saaden tärkeitä, kauan alustettuja teoksia valmiiksi. Niinpä hän julkaisi laajan teoksen: *Skalden Johan Henrik Kellgrens finska lefnadsminnen* (Helsingissä 1884), jossa luopi monessa kohden uutta valoa gustavianisen aikakauden kirjallisiin oloihin. Suomen ruotsalaisen kirjallisuusseuran perustajia ollen L. hyvin ahkerasti on rikastuttanut sen toimituksia. Pienemmistä kirjoituksista puhumatta, kokoelma *Henrik Gabriel Porthans bref till Matthias Calonius* I, II, (Helsingissä 1886, 1887) on hänen toimellansa julaistu, ja viimeksi hän on ruvennut julkaisemaan Turun Yliopiston matrikkelia, käyttämällä hyväkseen Turun palosta säilynyttä nimistöä, isävainajansa kokoelmia ynnä erilaisia lähteitä. Sopii olettaa, että tämä *Album Academiæ Aboensis MDCXL—MDCCCXXVII. Åbo Akademis studentmatrikel ånyo upprättad* saa sijan kirjallishistoriamme tärkeimpäin teosten joukossa.

Lagus, Robert Eerik (ss. 419—420), kuoli *Helmik. 25 p.* 1863.

Lang, Juhana Alfred, lahjoittaja, syntyi aviottamana lapsena 23 p. Huhtik. 1848 Padasjoella; 1868 paik. tuli hän köyhänä nuorukaisena Porvooseen, missä kauppias J. L. Roth'in palveluksessa kelvollisuudellaan ja rehellisyydellään voitti isäntänsä täyden luottamuksen. V. 1879 hän otti Roth'in liikkeen omaksensa, ja oli itsellensä koonnut jommoisenkin omaisuuden. Vaikka ruotsalaiseen paikkakuntaan joutuneena pysyi L. aina uskollisesti suomalaisena ja kansan miehenä. Se nähtiin myöskin hänen testamentistaan, kun hän, vielä paraassa miehenijässä, 26 p. Syysk. 1886 kuoli. Siinä hän määräsi äidilleen 20,000 markkaa, Porvoon sairashuoneelle 20,000, Porvoon kunnalle köyhien lasten kasvatusta varten 20,000, Padasjoen kunnalle 20,000, pari pienempää summaa eri tarkoituksiin ja muun omaisuutensa tasan jaettavaksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Porvoon teateriyhdistyksen välille; Suom. Kirj. Seuralle on täten tullut vähän päälle 17,000 markkaa. K. G.

Laurén, Ludvig Leonard, kirjailija (ss. 427—428), kuoli Vaasassa 7 p. Toukokuuta 1884. Vasta hänen kuoltuansa valmistui suuri ja työläs teos *Vasa Trivialskola 1684—1884. Anteckningar med anledning af skolans tvåhundraåriga tillvaro* (Uudessa Kaarlebyssä, 1884). Se antaa paljon tietoja sivistyshistoriassamme ylen tärkeän opiston historiaan.

Leinberg, Kaarlo Gabriel, seminaarintirehtori, (s. 430), on viime aikoina ahkerasti tehnyt historiallisia tutkimuksia, erittäinkin Ruotsin arkistoissa, ja tuloksina mainittakoot osaksi valtion varoilla painetut *Handlingar rörande finska skolväsendets historia*, (Jyväskylässä 1884, 1887, 1889), joista ensimmäinen ja kolmas kokoelma sisältävät asiakirjoja 16—18:lta vuosisadalta, toinen n. s. kanslersgille'n asiakirjain mukaan kuvaa Suomen opistojen tilaa 1801—1807. Finsk Militärtidskrift'issä hän 1884 painatti *Handlingar rörande Haapaniemi krigsskola*. Sarjaan *Bidrag till kännedomen om vårt land* I—IV, (Jyväskylässä 1885—88), L. on koonnut joukun asiakirjoja ja kertomuksia tilastollista, maantieteellistä ja historiallista laatua. Suomen Ruotsalaisen Kirjallisuusseuran toimituksiin sekä erikseen L. 1885 painatti huolellisen tutkimuksen *Finlands territoriala församlingars ålder, utbildning och utgrening intill 1885 års utgång*; sen lisäksi hän eri aikakauskirjoissa ja erikseen on julaissut useita kirjoituksia, joista mainittakoot *Johan Fredrik Hörning, Finlands förnämste sockneskolmästare; Bergenheimska realskolan i Åbo; Odert Henrik Gripenberg, en Pestalozzis lärjunge; Om Sveriges folkskoleorganisation och småskolelärarinneseminarier; Jyväskylän seminaarin opettajat ja päästökirjan saaneet oppilaat* j. n. e. V. 1884 hän painatti uudestaan *Suomenkielisen kirjallisuuden esikoisen, M. Agricolan Abc-kirjan* sen alkuperäisessä muodossa. L:n toimittamaa Biblian historiaa y. m. on yhä painettu uusia painoksia.

Leino, Benjamin, näyttelijä, on tähän otettu sillä nimellä, jota hän v:sta 1874 on käyttänyt taiteilija nimenään ja jonka v. 1877 virallisesti otti omakseen. Hän syntyi 14 p. Helmik. 1853 Ylistaron pitäjässä. Vanhemmat olivat kiertokoulunopettaja *Mathias Ahlgren* ja hänen vaimonsa *Gustava Nordström*. Saatuaan ensimmäisen opetuksensa isältään ja oltuaan hänen apulaisenaan koulutoimissa, rupesi hän v. 1868 kauppapalvelijaksi ensin kotiseurakunnassa ja sitten Waasassa. V. 1873 hän erosi tästä toimesta osaksi heikontuneen terveyden tähden, osaksi tyytymättömyydestä. Hänessä oli näet palava lukemisen into, joka ei sillä uralla voinut saada tyydytystä ja sen lisäksi oli suomal. teaterin perustaminen herättänyt hänessä halua ruveta näyttelijäksi. Hän lähti jalkasin Hämeen-

innaan ja sieltä Helsinkiin tarjoutuaksensa teateriin Huhtikuulla main. vuotta. Heinäkuulla sam. v:na esiintyi hän Joensuussa ensimmäisessä puheosassaan, asianajaja Winglerinä „Riita-asiassa". Helsingissä herätti hän ensin huomiota ruhtinaan kamaripalvelijana ja sitten Wurm'ina Schillerin draamassa „Kavaluus ja rakkaus". Leinon edistyminen oli verraten nopea, niin että Lundahl'in kuoleman jälkeen 1879 suuret luonneroolit enimmältään tulivat hänen osakseen ja on hänellä siitä lähtien noin kymmenen vuoden kuluessa ollut painavimmat miehenpuoliset osat kannatettavanaan. Kuinka suuri merkitys tällä näyttelijällä on ollut teaterin työssä, näkee seuraavasta hänen päärooliensa luettelosta: (kotimais. näytelmissä) Esko, Kustaa Aadolf, Leiokritos, Penttula; (ulkomaalaisissa) Caligula (Ravennan miekkailija), Mestari Anton (Maria Magdalena), Shylock, Lear, Macbeth, Mefistofeles, Crespo (Zalamean tuomari), Skule (Kuninkaan alut), Tjelde (Konkurssi), Bernick (Yhteiskunnan tukeet), Sanomalehden kirjoittaja (Puolueiden keskellä), Krogstad (Nora). V. 1881 oleskeli L. puoli kolmatta kuukautta Kööpenhaminassa ja v. 1886 kahdeksan kuukautta valtion antamalla apurahalla Tukholmassa (jossa silloin Rossi näytteli), Berlinissä, Wienissä ja Pestissä, jota paitse hän usein Pietarissa on nähnyt mainioita vierailevia näyttelijöitä. Tämä näyttelijä, joka v:sta 1888 alkaen on viimeinen teaterin alkuperäistä kantajoukkoa, on vähemmin menestynyt erinomaisten luonnonlahjojen kuin sen hartaan ja älykkään työn kautta, jolla hän varsinkin luonteiden luomiseen nähden on tehtävänsä suorittanut. V:sta 1877 on hän ollut naimisissa näyttelijättären Amanda Wilhelmina Hellsten'in kanssa, joka (rakennusmestarin tytär Turusta) kaksi vuotta ennen oli tullut teaterin jäseneksi.

Leistenius, Jaakko Gabriel (ss. 430 - 431). J. O. I. Rancken on, julaistessaan L:n runot, niihin liitetyssä elämäkerrassa lähemmin valaissut hänen vaiheitaan. (Jac. Gabr. Leistenius dikter jemte lefnadsteckning 1886).

Lekve, Endre, insinööri, polyteknikumin opettaja, syntyi Stavangerissa Norjassa 10 p. Elok. 1833. Isä oli talonpoika. Saatuaan 1856—59 Hannoverin polyteknillisessä koulussa opetusta, tuli L. 1860-luvun alussa Suomeen, jossa hän oli valittu Helsingin teknillisen realikoulun opettajaksi. Ensi lukukautena opetti L. malli- ja konepiirustusta, mutta otti jo syksyllä 1860 hoitaaksensa rakennuskonstruktsioniopin opettajanviran, johon hän 1862 vakinaisesti nimitettiin. Myöhemmin oli hän sitten samassa opistossa insinööritieteen opettajana ja insinöörien ammattikoulun johtajana. Niinä 22 vuonna, jotka L. oli Suomessa, ohjasi hän innolla ja menestyksellä erittäin suosittuna opettajana teknikkojen kehitystä ja on myöskin taitavana insinöörinä valtion, kuntain ja yksityisten palveluksessa liittänyt nimensä melkein jokaiseen suurempaan teknilliseen yritykseen noilta ajoilta. Vv. 1865—66 teki hän ehdotuksen Helsingin vesijohtolaitoksen järjestämiseksi ja tätä ehdotusta, joka on myöskin painosta ilmestynyt, seurattiinkin pääasiassa. V. 1867 matkusti L. valtion palveluksessa Ruotsissa, Norjassa ja Skotlannissa tutkimassa rautatienrakennustapaa näissä maissa. Saman vuoden valtiopäivillä olivat nim. säädyt määränneet tarkoin tutkittavaksi, eikö kävisi päinsä rakentaa rautatietä halvemmalla kuin siihen saakka. L. puolusti kapeaa raidetta, jota hänen kotimaassansa oli yleisesti käytetty, vaan ei saanut Pietarissa mielipidettänsä voitolle. V. 1875 teki L. ehdotuksen riippuvan sillan rakentamista varten Vuoksenjoen yli Kiviniemen kohdalta ja johti sitten työn suoritusta. L:n antamista lausunnoista on mainittava Pielisjoen kanavoimisesta, kiinteän sillan rakentamisesta Kokemäen joen yli Porin kohdalta, Bogskärin majakkarakennuksesta, y. m. V. 1875 L. kutsuttiin hallituksen puolesta Suomen ensimmäisen yleisen teollisuusnäyttelyn toimikunnan jäseneksi ja toimi siinä erittäin tehokkaalla tavalla; sitä paitsi on hän ollut monessa komiteassa jäsenenä Teollisuusyhdistyksen aikakauskirja oli v:na 1865—66 pääasiallisesti L:n toimittama. Kaikki nämät toimet osoittavat, kuinka suurta luottamusta L. nautti ja kuinka harvinaisen monipuolinen hänen kykynsä oli. Hän kuoli 10 p. Helmik. 1882. Toverit, oppilaat ja ystävät ovat pystyttäneet kauniin patsaan hänen haudallensa Helsingin vanhalle hautausmaalle. Jäännös tätä tarkoitusta varten kerättyjä varoja lahjoitettiin polyteknikumille „Endre Lekven stipendirahastoksi". — L. oli nainut Antonie Hunaeus'en Hannoverista.

Le Moine, Eerik Wilhelm, miniatyyri- ja akvarellimaalaaja, on muistettava maalaustaiteen edustajana Suomessa vuosikymmenellä ennen Turun paloa. Isä, Wilhelm Le Moine, Ranskasta Ruotsiin muuttanutta sukua, oli Upsalassa ollut Linné'n oppilaita ja Greifswald'issa luettuansa tullut lääketieteen tohtoriksi. Eerik Wilhelm, syntynyt Ronnäsin tehtaalla kesällä 1780, jäi nuorena isättömäksi, jätti lääketieteelliset opintonsa ja alkoi Hilleström'in johdolla taideakatemian oppilaana menestyksellä harjoitella miniatyyrimaalausta norsunluulle. V. 1813 muutti hän perheineen Turkuun ja oleskeli, Venäjällä käytyään, toista kymmentä vuotta Suomessa, maalaustaidetta harjoitellen. Siltä ajalta on Israel Hvasser'in muotokuva tunnettu ja useita muita Le Moine'n taiteen tuotteita on säilynyt maamme perheissä. Akvarellimaalaajana

on hän niinikään jättänyt jälkeensä muotokuvia ja maisemia, jälkimäisiä öljyvärisiäkin, näköaloja Turusta, Helsingistä, Riilahdesta y. m., mutta niissä tuntuu pienoiskuvaajan käsiala. Hänen muotokuvansa puuttuvat käsityksen hienoutta; väritys ja piirustuskin ovat kehnonpuoleisia. Hän muutti Ruotsiin takaisin muutama vuosi ennen Turun paloa, asui „piirustusmestarina" Tukholmassa ja aikoi vaimonsa Katarina Elisabet Gadelius'en kuoltua 1839 palata Suomeen, mutta pääsi 1840 piirustuksen opettajaksi Strengnäs'in alkeisopistoon ja kuoli siinä virassa 1859 yöllä Toukokuun 6–7 päivän välillä. J. R. A.

Lemström, Karl Selim, fysikantutkija, syntyi Inkoossa 17 p. Marrask. 1838; vanhemmat olivat kruununnimismies Kaarlo Kustaa L. ja hänen vaimonsa Anna Charlotta Brondin. L. tuli ylioppilaaksi 1857, filosofian kandidaatiksi 1862, teki 1867 ja 1868 Tukholmassa prof. Edlundin luona töitä, oli 1868 osallisena ruotsalaisessa pohjoisnapamatkueessa, pääsi seur. v. fysiikan dosentiksi Helsingin yliopistoon, julaistuansa väitöskirjan *Om volta-induktionsströmmars intensitetsförlopp.* Vv. 1870 ja 1871 valvoi hän senaatin antaman toimen johdosta Suomen valtiolle tulevien perustaulujen valmistamista ranskalaisista ja ruotsalaisista pituus- ja painomitoista sekä tarkisti nämät taulut Parisissa ja Tukholmassa. Tiedeseuran kustannuksella tehtyänsä tutkimusmatkan Lappiin v. 1872 julkaisi L. seur. v. osan havaintojaan tohtorinväitöksenä, nimellä *Om den elektriska urladdningen i polarljuset.* V. 1878 tuli L. fysiikan professoriksi, jota varten oli kirjoittanut väitöskirjan *Om orsakerna till jordens magnetiska tillstånd.* — Tiedemiehenä on L. työskennellyt varsinkin kahdella sähköopin haaran alalla, maamagnetismin ja revontulien. Jälkimmäisen ilmiön on hän teoreetisten päätelmäin ja käytännöllisten kokeitten avulla selittänyt itsenäisesti, että nim. revontulet ovat polariseuduissa ylimmistä ilmakerroksista maahan kulkevaa sähkövirtausta. Tätä valaistaksensa teki hän koneen, joka maantieteellisessä kongressissa Parisissa 1875 sai ensimmäisen palkinnon. Varsinaisesti tuli tämä mielipide kokeellisesti todistetuksi vasta suomalaisen polarimatkueen tutkimusten kautta Sodankylässä 1882—84. L. johti tätä matkuetta, jonka kautta Suomi oli osallisena mainittujen vuosien tunnetuissa kansainvälisissä polaritutkimuksissa. L. onnistui silloin sähkökoneella saamaan esille paljainkin silmin nähtävän revontulisäteen, josta lähti selvä revontulispektrumi. Nämät kokeet ovat herättäneet huomiota ja L. on ne esittänyt teoksessa *L'aurore boréale.* L:n tutkimuksista muilla aloilla on mainittava *Studier öfver sommarnattfrosterna samt medlen att förekomma deras härjningar,* 1881; sitäpaitsi on hän useita kertoja ollut osallisena metristen mittain sovittamisessa Suomen oloihin. L. on Suomen tiedeseuran, kansainvälisen polarikomissionin sekä „Société française de physique" seuran jäsen. — L. on nainut Alma Mechelin'in.

Lemqvist, Eerik (ss. 434—435). Käytti ensin nimeä Lemqvist, joka oli johdettu hänen isänsä, porvari Henrik Lemlenan nimestä. Pääsi maisteriksi v. 1745 ja seuraavana vuonna dosentiksi. V. 1746 hän vihittiin papiksi ja määrättiin Karjalohjan varakirkkoherraksi. Turkuun L. muutti 1756. Hänen elämäkertansa löytyy Histor. Arkistossa IX. A. J. H.

Liljestrand, Axel Wilhelm, kirjailija, (s. 440), on julaissut teoksen *De nordiska bygningabalkarne. Deras rättsordning i organisk utveckling* (Helsingissä 1881), jota kaksi vihkoa tähän asti on ilmestynyt. L. on puheenjohtaja papiston palkkausta varten Hämeen lääniin asetetussa komiteassa.

Lindberg, Sextus Otto, (ss. 442–443) kuoli Helsingissä 20 p. Helmik. 1889.

Lindberg, Alli (s. 443). Meni v. 1882 Bergen'issä Norjassa naimisiin tukkukauppiaan Larsen'in kanssa.

Lindblom, Kustaa Adolf, kauppaneuvos, lahjoittaja, syntyi 13 p. Huhtik. 1828 Kemiön pitäjässä. Vanhempansa olivat nimismies Anders Lindblom ja hänen vaimonsa Hedvig Eerikintytär. Käytyään Turussa kauppakoulun läpi, peri hän 1849 enonsa, kauppias A. Serén'in liikkeen mainitussa kaupungissa ja otti sittemmin tehokkaasti osaa moneen senpuoliseen tärkeään kauppa- ja tehdasyritykseen. Myöskin kunnallisia luottamustoimia oli hänelle runsaasti uskottu. Hän oli Suomen merivakuutusyhtiön, Suomen kaupunkien palovakuutusyhtiön irtainta omaisuutta varten ja Turun elinkorkolaitoksen johtokuntien puheenjohtajana, sekä 25 vuotta kauppiaitten eläkeyhtiön rahastonhoitajana. Jo 1857 tultuaan Turun porvariston „vanhimmaksi", on L. sittemmin ollut mainitun kaupungin valtuusmiehistön jäsenenä, varapuheenjohtajana ja v:sta 1885 puheenjohtajana. Myöskin on hän eri aikoina istunut jäsenenä monessa hallituksen asettamassa komiteassa, kuten majakka- ja luotsiasetusten sekä tulliasetusten tarkastuskomiteassa, Porin rautatiekomiteassa ja vihdoin komiteassa, jonka tuli tehdä ehdotus viljankaupan järjestämistä varten. Ollen Turun kaupungin edusmiehenä 1867:n ja kaikilla sen jälkeisilläkin valtiopäivillä, saavutti hän itselleen säädyssään tietojensa ja kokemuksensa kautta etevän sijan, varsinkin raha- ja talousasiain käyttelemisessä; oli 1867 jäsenenä talous- ja pankkivaliokunnassa, 1872:stä alkaen joka kerta valtiovaliokunnassa, jonka ohessa myöskin istui 1872 pankkivaliokunnassa ja 1877

valiokunnassa kultakannan asettamista varten. Viisillä viimeisillä valtiopäivillä oli hän paitsi sitä valitsijana, sekä 1882 varajäsenenä ja 1885 ja 1888 jäsenenä puhemiesneuvostossa. L., joka 1871 oli saanut kauppaneuvoksen arvonimen, kuoli 13 p. Toukok. 1889. Hän oli naimisissa Maria Loviisa Indrén'in kanssa. Vähää ennen kuolemaansa määräsi L, että hänen jälkeenjääneestä omaisuudestaan lahjoitettaisiin 50,000 markkaa kodin perustamiseksi kivuloisille lapsille.

Lindelöf, Lorentz Leonhard, tiedemies, (s. 444), oli porvarissäädyn puhemiehenä 1882 vuoden valtiopäivillä. Aateloittuna 1883 L. 1885 ja 1888 vuoden valtiopäivillä istui ritarihuoneessa, ollen kummallakin kertaa valitsijamiehenä, puhemiesneuvoston jäsenenä ja talousvaliokunnan puhemiehenä. Porvarissäädyn vaalista L. vuodesta 1882 on ollut pankinvaltuusmiehenä, vuodesta 1885 valtuusmiesten puheenjohtajana. Sen lisäksi hän on puheenjohtaja henkivakuutusyhtiön Kalevan johtokunnassa ynnä osallinen useassa muussa toimessa. Hänen julkaisemansa uusin tieteellinen tutkimus, *Trajectoire d'un corps assujetti à se mouvoir sur la surface de la terre sous l'influence de la rotation terrestre* (Tiedeseuran Acta, 1888) sai Tiedeseuran viisikymmenvuotisessa juhlassa palkinnon, josta tekijä kuitenkin luopui. Mainittava on myöskin L:n niinikään Tiedeseuran Acta-sarjaan painettu *Statistisk undersökning af ställningen i finska ecklesiastikstatens enke- och pupillkassa den 1 Maj 1884.*

Lundahl-sukuja on Suomessa kaksi, toinen alkuansa Tampereella, toinen Oulussa perehtynyt, joilla ei luulla olevan mitään keskinäistä yhteyttä. Edellisen suvun kantaisä Birger Lundahl muutti Etelä-Ruotsista Tampereen vasta perustettuun kaupunkiin, perehtyi siellä 1782 ja kuoli kauppiaana 1811. Hänellä oli kolme poikaa, Kustaa, Juhana ja Joel, kaikki kauppiaita Tampereella. Vanhin oli kauppaneuvos Kustaa L. (ks. elämäk.), jonka lapsia olivat 1) Augusta Charlotta, s. 1811 ja naitu 1844 Pirkkalan provastille Gabriel Wallenius'elle, lahjakas kirjailijatar, joka on nimettömänä julaissut *Minne och hopp till Finlands ynglingar, ord af en finsk medborgarinna* (1831) ja useita runollisia tuotteita Helsingfors Morgonblad'in ensimmäisissä vuosikerroissa sekä nimimerkillä *A—a* K. H. Mellin'in kalenterissa Vinterblommor; 2) Kustaa (s. 1814, † 1844), joka tieteellisiltä matkoiltansa ulkomailta palattuaan kuoli nuorena tähtitieteen professorina Helsingissä, ja 3) Kaarle (s. 1818, † 1855), lääketieteen tohtori ja Suomen tiedeseuran jäsen, tunnettu keräilijänä luonnontieteen, kirjallisuuden ja muinaistieteenkin alalla. Paitsi ansiollisia kirjoituksia tiedeseuran sekä Flora et Fauna-seuran toimituksissa on Kaarle L. Suomi-kirjassa 1848 julaissut luettelon Turun yliopistossa 1819—28 ilmestyneistä väitöskirjoista, arvosteluja Helsingfors Morgonblad'issa 1837—45, Borgå Tidning'issä 1838-40, y. m. Kauppias Joel L:n poikia olivat 1) Julius Ferdinand (s. 1818, † 1854), joka on tunnettu m. m. harrastuksistaan Suomen geologian alalla sekä Helsingfors Tidningar'in ja Morgonblad'in toimittajana; hän palveli venäjänkielen kääntäjänä senaatissa ja kuoli Pietarissa ensimmäisenä toimitussihteerinä Suomen kansliassa, jättäen jälkeensä lesken, myöhemmin orpolasten hellänä kasvattajana ja *Mielikki* nimisen lastenlehden taitavana toimittajana kiitetyn Augusta Konstantia Oktavian (synt. Gripenberg 1825, † 1865), sekä kolme lasta, joista nuorin, Fanny, s. 1853 ja naitu piirustaja Kustaa Sundblad'ille, on posliini- ja kukkaismaalaajattarena Helsingin taideteollisuuskoulun palveluksessa; ja 2) Aadolf Birger Kaarle (s. 1822), Venäjän kielen kääntäjä prokuraatorivirastossa ja toimituspäällikön apulainen kenraalikuvernöörin kansliassa, joka, käännöksistä puhumatta, on venäjäksi julkaissut Ruotsin kieliopin 1850 sekä pari käsikirjaa Suomen lainopissa 1852 ja 1857, ruotsiksi *Om tobakens fysiska och psykiska inflytande på den menskliga organismen* (1865), jonka kirjasen saksalaisesta käännöksestä on neljä painosta ilmestynyt (1867—75), y. m. Hänen poikiansa olivat filos. tohtori Vilhelm Kasimir (s. 1853, † 1883) ja Kustaa Herman (s. 1855, † 1881), joka prof. Buslajev'in johdolla Moskovassa teki Kalevalasta venäjänkielisen, vielä painamatta olevan käännöksen. — Oululaisen suvun kantaisä oli sikäläinen vannehtija Lauri Lundahl, jonka poika Abraham L., s. 1801, vihdoin kuoli kaupungin viskaalina Oulussa 1858. Hänen lapsistansa ovat mainittavat 1) Artur Alfred (s. 1844, † 1879), joka Helsingin teaterikoulua käytyänsä 1864—66 oli v:sta 1872 pitäin suomalaisen teaterin etevimpiä miesnäyttelijöitä (Joaksena Leassa, Narcisse Rameau'na, Gringoire'na, Daniel Hjort'ina, Kylän heittiönä, Viuluniekkana y m.) ja 2) Helga Amalia (s. 1850), maalaajatar, joka on toiminut opettajattarena taideyhdistyksen piirustuskoulussa ja innolla jatkanut opintojansa m. m. Ranskanmaalla 1878—82, jossa hän varsinkin Bretagne'sta on valinnut aineitansa. (Spåre ja Renvall, Anteckn.; Gen. Surs.; Uusi Suom. 1879, y. m.). J. R. A.

Lundahl, Kustaa, kauppaneuvos, oli syntynyt Tampereella 21 p. Tammikuuta 1783. Vanhemmat olivat sikäläinen kauppias Birger Lundahl ja Anna Katariina Ahlberg. Kustaa L. oli, aljettuansa v. 1809 kauppansa, aikanaan Tampereen

varakkain kauppias, ja nautti suurta luottamusta varsinkin maalaisissa, joiden parasta ja kehittymistä hän monin tavoin harrasti. Katovuosina 1820-luvun alulla L. vaikeiden kulkuneuvojen aikana enemmän kuin kukaan muu piti huolta maakuntansa jyväntarpeista ja koki kehittää rahvaan kotiteollisuutta tilauksilla sekä ostamalla, mitä tuotteita mikin saattoi tuoda kaupaksi, vaikka ne osittain jäivätkin myömättä L:n makasiineihin, joissa hänen kuolemansa jälkeen löyttiin kasoissa puulusikoita, lapionvarsia y. m. Ahkerana osallisena näissä pyrinnöissä oli hänen lahjakas vaimonsa Anna Charlotta Rung, joka kehruu- ja kutoustöillä varusti lukemattomia ansionetsijöitä Tampereen seuduilla. Herättääksensä rahvaassa halua puutarhojen perustamiseen jakeli L. nuorukaisille omenapuun pensaita sekä muita kasveja ja hienompia siemenlajia. Niinikään hän rahvaalle jakeli suomalaisen kirjallisuuden tuotteita, varsinkin vanhan ystävänsä Jaakko Juteinin kirjasia. Kauppamatkoillaan Pietarissa kävi L. aina Viipurissakin Juteinia tervehtimässä ja oli hänen kanssaan 1820-luvulla kirjevaihdossa. L:n kansallisia mielipiteitä valaisee hänen kehoituksensa: „Rahvasta pitää ystävyydellä kohdella; Suomen rahvas ansaitsee kunnioittamista ja sen kehittymisestä riippuu maamme tulevaisuus ja vaurastuminen“. Vielä lähempänä harrastuksen ja toiveiden esineenä oli L:lla kuitenkin syntymäkaupunkinsa Tampereen edistyminen ja tulevaisuus. Muiden kunnianosoitteiden ohella oli L:lla Aleksanteri I:n rintakuvalla varustettu kultamitali „uutteruudesta“; kauppaneuvoksen nimen sai hän keisari Nikolain kruunauksen jälkeen 1826. Kivulloisuuden tähden luovutti L. v. 1844 kauppaliikkeen vaimollensa ja kuoli Tampereella 1846 Elokuun 20 p. Vaimonsa kuoli 14 p. Huhtik. 1854. J. R. A.

Löfgren, Eerik Juhana (s. 459). Taiteilijan harvinaista lahjakkaisuutta ja kehityskykyä todistaa se, että ne kaksi taulua, jotka hän toi muassaan mainitulta München'in matkaltaan, nim. „Vallasnainen menneen vuosisadan puvussa“ (Taideyhdistyksen kokoelmassa) ja „Kristuksen kirkastus“ (Someron kirkossa), osoittavat uutta ja osaksi entistä luonnonperäisempää maalaustapaa. Alkanut kivulloisuus ei ainoastaan estänyt häntä viimeistelemästä näitä teoksia sekä ylimalkaan taiteen harjoittamista jatkamasta, vaan vei hänet kuolemaan 10 p. Jouluk. 1884. — Helmikuulla 1885 toimitti taideyhdistys hänen teostensa näyttelyn (maalauksia, luonnoksia, harjoitelmia 70 kpl). — Hänen sisarensa Johanna Wilhelmina Löfgren lahjoitti viimemain. vuonna Taideyhdistykselle 4,000 markan pääoman, josta korot on joka vuosi „Eerik Juhana Löfgrenin stipendinä“ annettava etevimmälle maalaajataikka kuvanveistäjä-oppilaalle yhdistyksen kouluissa. V. 1886 paljastettiin hänen sisarustensa kustantama hautapatsas, jonka Taideyhdistys oli koristuttanut C. Sjöstrand'in tekemällä pronssisella muotokuvametaljongilla, tahtoen siten kunnioittaa tätä lahjakasta, jaloa ihanteellisuutta tavoittelevaa Suomen taiteen tienraivaajaa.

Löfgren, Niilo Viktor Alfred (s. 459), oli Heinolan kaupungin edusmiehenä 1885:n valtiopäivillä, joille esitti kaikkien säätyjen kannattaman pyyntöehdotuksen, että komitea asetettaisiin tutkimaan, millä tavoin ja missä määrässä olisi maassamme toimeenpantava valtion järjestämä ja turvaama työväen vakuutus sekä että säädyille esitettäisiin ehdotus laiksi työväen sairauden-, tapaturman- ja vanhuudenvakuutuksesta.

Lönnrot, Elias (ss. 461—463), valmisteli, Loitsurunojen painoksen valmiiksi saatuaan, uutta *Kanteletaren* laitosta, enennettävää myöhempäin runonkeräilijäin tuomilla lukuisilla saaliilla. Tätä teosta hän ei kuitenkaan saanut valmiiksi; viimeiseen asti uutteran ja väsymättömän työntekijän tempasi Lammilla Sammatissa kuolema 19 p. Maalisk. 1884 hänen työstään, likemmäs 82 vuoden ijässä. Hänen hautajaisensa 3 p. Huhtik. Sammatin kirkkomaalla, joihin otti osaa kaikista Suomen ääristä saapuneet lähetystöt, osoittivat että Suomen kansa täydelleen tunnusti kadottaneensa yhden kaikkein suurimmista pojistaan. Kantelettaren sittemmin (1887) ilmestyneessä kolmannessa painoksessa on kolmas, balladit sisältävä kirja painettu L:n uuden käsikirjoituksen mukaan, muut osat jätetty muuttamatta. — Testamentissaan määräsi L. omaisuutensa yleistä hyvää tarkoittaviin laitoksiin, suurimman osan Sammatissa perustettavaa tyttökoulua varten kansan lapsille; hänen rikas kirjastonsa oli Suom. Kirj. Seuran kautta, sittenkuin seura oli omaan kirjastoonsa ottanut haluamansa kirjat, jaettava eri koulukirjastoille. V. 1886 Kesäk. 3 p. paljastettiin juhlallisesti Lönnrotin haudalle Suom. Kirj. Seuran toimesta pystytetty kaunis hautapatsas. J. K.—K. G.

Maexmontan, Jaakko Juhana, kauppias, metsästäjä, syntyi v. 1796 kauppaneuvos Jaakko M:n ja Margareta Elisabet Roos'in aviosta. Jo nuorena kiintyi M. metsästykseen, jota hän aluksi harjoitti Ivendorff'in johdolla. Sittemmin edistyi hän siinä niin, että kirjailijana on toimittanut hyvin ansiollisia kirjoja metsästysopin alalla, vaikka ei koskaan pitänyt metsästystä ammattinansa. M:n metsästyskirjoista ovat mainittavimpia: *Stöfvaren* (1850) *Dubbelbössan* (1852), *Orrjagt med bulvan* (1852), *Stussaren* (1855). M. oli aina erinomaisen yksinkertainen tavoiltansa. Ai-

noana virkistyksenä metsästyksillänsä oli hänellä luonto, jota hän suuresti rakasti. — M., joka kuoli Bussilan talossa lähellä Turkua 7 p. Helmik. 1884, oli nainut Karoliina Sofia Tjäder'in.

Majander, Salomo (ss. 463—464), kuoli Lemin pappilassa 2 p. Syysk. 1886.

Malm, Pietari (s. 465). Ennen Malm'in laivaa oli jo muita suomalaisia laivoja käynyt Itä-Indiassa.

Malm, Otto August, syntyi Pietarsaaressa 25 p. Heinäk. 1838. Vanhemmat olivat edellämainittu kauppaneuvos Pietari M. ja hänen vaimonsa Ulriika Charlotta Höckert. M. kävi vv. 1854—56 Rostock'in kauppaopiston läpi ja hankki lisää oppia kauppakonttoreissa Hull'issa ja Parisissa vv. 1856—58. Jatkoi sitten isänsä laajaa laivanvarustus- ja puutavaranvientiliikettä, jota varten hän rakennutti useita suuria aluksia, jotka ovat purjehtineet rahtiliikkeessä Pohjois- ja Etelä-Amerikan, Indian, Ceylon'in, Kiinan ja Australian vesillä. M. on erittäin tullut tunnetuksi suurista lahjoituksistansa, varsinkin kotikaupungillensa. V. 1874 rakennutti hän ja lahjoitti Pietarsaaren kaupungille tilavan kansakoulutalon, joka nimitettiin Marian kouluksi. Haararadan aikaansaamiseksi Oulun radasta Pietarsaareen myönsi M. v. 1885 200,000 mk, jonka johdosta säädyt saman vuoden valtiopäivillä hyväksyivät mainitun radan rakennettavaksi valtion puolesta. Kun hallitus oli tämän päätöksen vahvistanut, suoritettiin rakennustyö v. 1887. M. nimitettiin v. 1865 Ruotsin ja Norjan varakonsuliksi; v. 1881 sai hän kauppaneuvoksen arvonimen. Porvarissäädyn pankintarkastajana oli hän vv. 1878—85.

V. 1873 nai M. serkkunsa Maria Loviisa Malm'in, joka hukkui nuoremman sisarensa ja noin tusinan muun hengen kanssa höyryl. Österbotten'in palossa Reposaaren sataman edustalla 20 p. Elok. 1874.

Malm, Kaarle Wilhelm (ss. 465 466). Kuopion kirkonkirjojen mukaan M. syntyi Julkulan niemellä Kuopion lähellä 9 p. Elok. 1772.

Malmgren, Anders Johan, luonnontutkija, (ss. 467—468), istui 1882 Kristiinankaupungin ja 1885 Helsingin edusmiehenä porvarissäädyssä, ja tuli edellisillä yleisen valitusvaliokunnan sekä jälkimmäisillä talousvaliokunnan jäseneksi. Riidanalaisen lohikysymyksen valaisemiseksi M. ruotsin- ja suomenkielellä julkaisi *Asiakirjoja, jotka valasevat Kemin ja Iin kruunun-kalastusten yleisiä oikeuden-suhteita* ynnä liitteen, (Helsingissä 1888). Mainittuna vuonna kun Suomen rajaa Ruotsia ja Norjaa vastaan uudestaan käytiin oli M. Suomen edustajana. V. 1889 hän nimitettiin Oulun läänin kuvernööriksi.

Malmstén, Lauri Reinhold, pappi, lahjoittaja, syntyi 27 p. Toukok. 1805 Porissa; vanhemmat olivat nimipastori Mikael M., joka kuoli kappalaisena Huittisissa, ja tämän vaimo Helena Salonius, joka sitä ennen oli ollut naimisissa inspehtorin Ol. Hallman'in kanssa. M. tuli ylioppilaaksi 1825, fil. kandidaatiksi 1830, oli jonkun aikaa opettajana Porin trivialikoulussa, vihittiin papiksi 1832 ja seppelöitiin sam. v. maisteriksi. Palveltuansa kolleegana ja Venäjän kielen opettajana Turun ja Porin kouluissa, muutti hän 1845 kappalaiseksi Lapualle ja sieltä 1850 kirkkoherraksi Keuruulle. M. kuoli naimatonna 14 p. Elok. 1866 Helsingissä. Testamentillaan määräsi hän kansakoulun perustamiseksi Keuruulle 10,000 markkaa, Jyväskylän alkeisopistolle 8,000, Suom. Kirjallisuuden Seuralle 4,000, jolla summalla sitten ensimmäinen helppohintainen Kalevalan painos kustannettiin, Keuruun emäkirkon vaivaiskassaan 6,000 sekä Multian, Pihlajaveden ja Velkuan vaivaiskassoihin kuhunkin 1,000 markkaa. Syynä viimeiseen lahjoitukseen mainitaan olleen, että M. kerran Taivassalossa heikolla jäällä oli joutunut hengen vaaraan, jolloin eräs Velkuan mies hänet pelasti; vaan Velkua oli myöskin ollut hänen lapsuutensa kotina, kun isä vv. 1805—16 oli siellä palvellut pappina. Hänen nimensä elää vielä rakkaassa muistossa Keuruulaisten sydämmissä. (Kappalaisen K. S. F. Bergroth'in antamia tietoja, y. m.) K. G.

Martinau, Kaarlo Mauritz, mainioimpia Venäjän sotapalveluksessa olleita Suomalaisia, syntyi 18 p. Heinäk. 1797 Tukholmassa. Isä, Aksel Kaarlo Martinau, joka silloin palveli siellä kaartin kapteenina, tuli 1805 Karjalan rakuunien majuriksi sekä sittemmin venäläiseen palvelukseen ja everstiksi; äiti oli Karoliina Vilhelmiina Goldkuhl, Tukholmasta syntyisin. Martinau'n suku oli Fredrik I:n aikana muuttanut Ruotsiin Ranskasta. Kaarlo Maurits tuli 1812 kadetiksi Haapaniemen opistoon ja 1817 vänrikiksi keisarin seurueeseen. Hän seurasi, suomalaisen tulkin virkaa tehden, 1819 Aleksanteri I:tä matkalla halki Suomen sekä tuolla vaikealla retkellä Kajaaniin, jota Seb. Gripenberg (ks. h.) on eriksensä kertonut. Otti osaa sotaan Turkissa 1828—29 sekä Puolassa 1831, jossa sai monta palkintoa, m. m. urhollisuudestaan Varsovan valloituksessa. Korotettiin 1836 everstiksi ja jalkarykmentin päälliköksi, 1846 kenraalimajuriksi sekä prikaatinpäälliköksi, jommoisena oli Unkarin sodassa 1849. Tultuaan 1852 armeijan 4:nnen joukkokunnan esikuntapäälliköksi oli hän läsnä 1853—55 sodassa Turkkia, Englantia ja Ranskaa vastaan, ensin Valakiassa ja sitten Krim'illä; hän kunnosti itseään useissa tiloissa suuresti, ollen kiivaimmassa taistelumelskeessä tyynimielisyyden ja miehuuden esikuvana. Vihollisten ensimmäisen Sevastopolia vastaan 18 p. Kesäk.

1855 tehdyn rynnäkön jälkeen korotettiin hän kenraaliluutnantiksi ja 12:nnen jalkaväki-osaston päälliköksi. Sen etupäässä Ranskalaisten pattereja vastaan rynnätessään hän Tshernajan tappelussa 16 p. Elok. sam. v. kiinnitti itseensä sekä vihollisen että ylipäällikkönsä ruhtinas Gortshakov'in ihmettelyn; tämä lausui M:lle „minä ihailen teitä, minä heittäydyn jalkojenne juureen". Suurin ja viimeinen hänen urhotyönsä toimitettiin kuitenkin Sevastopolin häviön päivänä 8 p. Syysk. Ranskalaiset silloin 30,000:lla miehellä valloittivat Malakov'in tornin, jota erinomaisen urheasti, mutta kauhealla mieshukalla puolustettiin; sen jälkeen Martinau käskettiin koettamaan valloittaa tornia takaisin, mutta hänen rynnätessään järkähtämättömällä miehuudella esiin musersi luoti hänen käsivartensa, niin että hänen täytyi vetäytyä melskeestä pois. Hänen ruumiinvoimansa oli tämän jälkeen murrettu, ja hän kärsi koko loppuikänsä käsivarren poisleikkaamisesta syntyneitä vaivoja. Hän siirrettiin sotaopistoon 1856 ja 1858 Suomen kadettikoulun johtajaksi, joten eli elämänsä viimeiset vuodet isänmaassansa; kuoli 29 p. Maalisk. 1863 Haminassa. — Kenraali M. noudatti toimissaan ennen kaikkea ankaraa velvollisuudentuntoansa. Kolmekymmentä kertaa hänelle oli sodassa tahi rauhassa tehdyistä palveluksista lausuttu keisarillista mielihyvää, mainitsematta muita palkintoja. Vähää ennen kuolemaansa, kadettikoulun viidenkymmenen vuoden juhlassa 1862, sai hän suuriruhtinas Mikael Nikolajevitsh'in kädestä Vladimir'in tähden toisen luokan ison ristin kanssa. Hän oli rakastavainen ja vaatimaton henkilö ja harrasti lämpimästi sitä, mikä hyödyttäisi hänen komennettaviansa tahi oppilaitansa. Nai 1838 Vilhelmiina Amalia Tigerstedt'in ja jätti jälkeensä viisi tytärtä, joista kaksi on rakkaudella antautunut maalaustaiteeseen. (Vapaahra B. A. Rehbinder'in muistosanat hautajaisissa). B. O. S.

Mattilas, Juhana, Huippuvuoren-matkustaja, syntyi Matinlassin talossa Kemin pitäjässä 1821. Isä oli talonpoika Juhana Matinlassi. V. 1842 lähti M. 21:n vuotisena, samoin kuin moni muu Pohjois-Suomen asujan, Norjan Jäämeren rannikolle, ja pestattiin siellä pyytömieheksi mursunpyytö-laivaan. Kahden vuoden kuluttua hän tuli ahinkaanheittäjäksi, ja osoitti tämmöisenä harvinaista taitoa, johon yhtyi varma silmä, vahvuus ja muuttumaton tyynimielisyys. Pian sen jälkeen sai hän tilaisuuden varustaa oman laivansa ja rupesi tulemaan rohkeiden jäämeren-purjehtijain joukossa tunnetuksi Huippuvuorien onnellisimpana, tyynimpänä ja omituisimpana mursunpyytäjänä. Onnellisinkin pyytömies kohtaa kuitenkin matkoillansa Pohjan merillä yltäkyllin hengenvaaroja ja seikkailuksia. M:lla niitä oli useita. V. 1849 hukkui hänen laivansa jäähän muutamia peninkulmia ulompana Huippuvuorien pohjoispuolella olevaa Seitsensaarta. M. miehinensä pelastui venheellä, jota he neljän viikon päivät milloin laahasivat yli jääkenttien, milloin kuljettivat välillä olevia vesihalkeamia pitkin, kunnes saapuivat avonaiselle merelle asti, missä nälästä, pakkasesta ja ponnistuksista heikontuneet vaeltajat otettiin toiseen pyytölaivaan. V. 1864, 14 p. Elok., kadotti hän taas laivansa ynnä rikkaan saaliinsa, ja hänen täytyi taas turvautua venheesen; tämä vedettiin monta peninkulmaa jään yli ja soudettiin sitten Hylopen-salmen läpi ja pitkin Huippuvuorien länsirantaa, sadan maantieteellisen peninkulman matkan. Vihdoin he 1 p. Syysk. pääsivät A. E. Nordenskiöld'in (ks. h.) johtaman ruotsalaisen matkakunnan luo, joka 14 päivää sen jälkeen vei heidät maalle Tromsö'hön. Viimeisen matkustuksensa teki M. 1872 vähäisessä jahdissa „Ellida". Jääsuhteet olivat sinä vuonna erittäin epäedulliset. M:n laiva, samoin kuin monen muun jäämeren-purjehtijan, jäätyi kiinni likelle Grey Point'ia Huippuvuorien luoteispuolella. Kun Lokakuu oli käsissä, niin että huomattiin jään pysyvän liikkumatta seuraavaan vuoteen asti, lähtivät laivojen miehet pois Jäävuonolle talvea viettämään; sinne oli laitettu rakennus ja ruokavaroja haaksirikkoon joutuneitten avuksi Mutta täällä he pian sairastuivat keripukkiin, — luultavasti siitä syystä ett'eivät kylläksi liikkuneet vapaassa ilmassa. — ja kuolivat kaikki, toinen toisensa perästä. Nordenskiöld, joka hänkin sam. v. pakotettiin jäämään talveksi Mosselbay'hin Huippuvuorien pohjoisrannalle, löysi seuraavana keväänä heidän ruumiinsa ja hautasi heidät. Mattilas puolestaan ei seurannut toisia, vaan jäi laivan ruoankeittäjän kanssa alukseen, toivoen voivansa jään lähtiessä sen pelastaa. Hän päätti viettää talven siellä, käyttämättä Nordenskiöld'in tarjoomaa talvimajaa Mosselbay'ssa, ja laittoi teltan kahdesta venheestä, peittämällä ne purjekankaalla. Hänen päätöksensä oli kovan onnen synnyttäjä; seuraavana vuonna löydettiin hän ja kumppalinsa kuolleina, kiinni jäätyneessä venheessänsä, jolla vihdoin olivat koettaneet päästä Mosselbay'hin. — M. asui v:een 1852 Hammerfest'issa sekä sen jälkeen Tromsö'ssä. Hän oli 1847 nainut Greeta Katariinan, Matarengin kylästä Ruotsiin kuuluvasta Ylitornion pitäjästä, joka jäi leskeksi neljän lapsen kanssa. (Ylikonsulin A. T. Tötterman'in kautta Kristianiasta saadut tiedot.) K. F. I.

Mechelin, Leopold Henrik Stanislaus, virkamies, (ss. 476—477), oli 1882 vuoden valtiopäivillä aatelissäädyn valitsijamiehenä, puhemiesneuvoston varajäsenenä ja istui valtio- ja asevelvollisuus-valiokunnissa, ollen sen

lisäksi niiden puheenjohtajanakin. Valtiopäiväin lopussa hän kutsuttiin senaattiin, ja tuli samassa valtiovaraiu toimituskunnan apulaispäälliköksi, sekä 1888 kauppa- ja teollisuustoimituskunnan päälliköksi. Myöskin 18‑5 ja 1888 vuosien valtiopäivillä M. on sukuansa aatelissa edustanut. V. 1887 M. yhdessä Venäjän lähettilään ruhtinas Gortshakow'in kanssa sai Madrid'issä tehdä kauppasopimusta Espanjan ja Suomen välillä, jonka johdosta hän tuli Espanjan Isabella-Catholica ritariston kommentajaksi. V. 1886 ilmestyi hänen tekemänsä teos *Précis du droit public du grand-duché de Finlande*, joka selvyytensä ja muitten ansioittensa tähden paikalla saavutti kaikkien asiantuntijain kiitosta, mutta sitten hra Ordin'in toimella venäjäksi käännettynä on antanut venäläisille lehdille aihetta katkerasti moittimaan Suomen asemaa. V. 1889 ilmestyi M:n tekemä, tieteellisellä tarkkuudella tehty suurarvoinen esitys *Das Staatsrecht des Grossfürstenthums Finland*, (Freiburg), joka on osa Marqvardsenin tunnettua kokoelmaa „Handbuch des oeffentlichen Rechts der Gegenwart", sekä antaa ulkomaalaisille tarkkoja tietoja Suomen valtio-oikeudellisesta asemasta.

Meinander, sukutaulu (s. 477). Paul, kruununvouti, ja Juhana Vilhelm, majuri, synt. 1756, † 1803, olivat veljeksiä.

Mela, Aukusti Juhana, s. 477, p. 1, r. 11 alh. mainittu kuvilla varustettu eläimistö, jonka nimi on *Suomen luurankoiset*, ilmestyi *1882*. Venetsian maatieteellisessä kokouksessa v. 1881 oli näytteillä Melan tekemiä Suomen eläimistön leviämissuhteita osoittavia karttoja, jotka herättivät paljon huomiota ja Suomen tiedeseuralle hankkivat kokouksen 1:sen palkinnon V. 1883 julkaisi hän 800 kuvaa sisältävän teoksen *Kuvia kasvikunnasta, koulun ja kodon tarpeeksi* (C. Hoffmann'in mukaan). V. 1888 nimitettiin M. luonnontieteitten lehtoriksi Helsingin suomalaiseen normaalilyseoon.

Merthen-suku, jonka nimeä kirjoitettiin eri lailla (myöskin Merten, Märten, Märthen, Marthen, Marten, Martens, Mårten, Martin, Maartin, Meartin y. m.) on luultavasti Lübeck'istä lähtenyt, koska sama nimi vielä 17:nen vuosisadan lopussa tavataan siellä. Suku tavataan Turussa alussa 1600-lukua ja katoaa seuraavan vuosisadan keskipaikoilla. Suvun haaraantuminen nähdään alempana olevasta taulusta *). (Kandidaatti Tor Carpelan'in painamaton tutkimus „Köpmannaslägter i Åbo på 1600- och 1700-talen").

Messenius, Juhana (ss. 483 485), kuoli 7 p. Marrask. 1636.

Meurman, Agathon (ss. 486—487) oli valtiopäivillä 1882, 1885, 1888 Pirkkalan tuomiokunnan edusmiehenä talonpoikaissäädyssä sekä maallikkojäsenenä 1886 pidetyssä yleisessä seurakuntakokouksessa Viimemainitussa kokouksessa M. oli eriuskolaisvaliokunnan jäsenenä, valtiopäivillä hän kulloinkin on ollut valitsijana ja istui 1882 yhdistetyssä laki- ja talousvaliokunnassa, jossa tehokkaasti vaikutti kyytiasian ratkaisuun, 1885 ja 1888 valtiovaliokunnassa. Kaikilla valtiopäivillä M:llä on säädyssään ollut hyvin suuri vaikutus; v. 1883 hän säätyä edusti keisarin kruunauksessa, v:sta 1882 hän on ollut talonpoikaissäädyn pankinvaltuusmiehenä y. m. Varsin huomatun keskustelun aluksi tuli M:n 1883 julkaisema kirjanen *Om våra partiförhållanden*, jossa koettaa sovintoa puolueitten välillä rakentaa; samaa suuntaa M. on edustanut *Finland*'in päätoimittajana 1885—88. Sen lisäksi M. on kirjoittanut *Sanakirjan yleiseen sivistykseen kuuluvia tietoja varten*, jota on painettu v:sta 1883.

Miltopæus-suku elää vielä Ruotsissa (Miltopé, Miltopée, Miltopæus), mutta lienee Suomessa loppunut. Kantaisä Eskil Ruskiapää († 1643) oli nainut Elin Jaakontyttären, joka sitten meni naimisiin Turun porvarin Tuomas Sikiläisen kanssa. Martti Miltopæuksen (ks.

---

* Antti Merthen,
oli porvari 1624, † 1666, piti viininkauppaa ja ravintolaa.
Vaimot ¹) ? Träll, † 1630. ²) Katarina Gordner, † 1681.

Viisi naitua tytärtä. — Juhana, kauppias, yksi kaupungin vanhimpia, † 1707. Vaimot: ¹) Kirsti Paavalintytär (J. Jesenhaus'in leski), † 1681 ja ²) Margareta Henrikintytär, (kauppias Juh. Lau'n leski), † 1709. — Torston, kauppias, † 1701 t. 1702. Vaimo: kauppiaantytär Anna Woltersdorff, naitu 1675, † 1709 l. 1710. — Antti, maisteri 1679. Virkaa toimittava kirjastonhoitaja, † 1690, naimaton.

Juhanan lapset: Antti, advokaattina hovioikeudessa 1698; † 1707. Vaimo: Maria Nyman. — *Kaarle*, kauppias, raatimies (ks. siv. 483), † 1743. Vaimo: Anna (?) Helena Kristina Sveder, naitu 1711, † ennen miestään.

Torstonin lapset: Antti, synt. ennen 1683, joutui sodassa teille tietämättömille. — Torsten, synt. 16?3? Joakim, synt. 1685. Menivät Liivinmaalle sotapalvelukseen.

Kaarlen lapset: Saara Kristina. Puoliso apteekari Benedikt Hagstedt. — Anna Helena, naimaton. — Ulrika. Puoliso kauppias Olof Hernberg. — Kaarle, oli 1743 Ruotsissa. — Charlotta, läksi Venäjälle. — Katarina, oli 1774 Turussa naimattomana. — *Eeva*, s. 1723, (ks. siv. 483). — Antti, Kustaava, Hedvig, kasvatettiin lankonsa Hernbergin luona.

siv. 487) pojista toinen, Petrus, tuli Narvan koulun rehtoriksi, toinen, Juhana, Turun raatimieheksi. Viimemainitun poika Martti oli Turun kaupunginvoutina. Eskil Ruskiapään tyttären Margaretan nai porvari Sigfrid Laurinpoika, joka otti appensa nimen Ruskiapää; heidän lapsiansa olivat Juhana Miltopaeus, raatimies, Turun valtiopäivämies 1678 ja 1686, † 1691, Gabriel M., kauppias, kaupunginvouti, ja Eerik M., vasaramies Turussa, vihdoin yliopiston vahtimestari. (Carpelan, Köpmannaslägter i Åbo på 1600- och 1700-talen).

Molander, Klaus Herman (ss. 488—489). koroitettu vapaaherraiseen säätyyn v. 1887.

Montgomery, Robert August (ss. 489—490), oli 1882 varamaamarsalkkana ja sen lisäksi puhemiesneuvoston jäsenenä, valitsijana ja lakivaliokunnan puheenjohtajana. Seuraavillakin valtiopäivillä M. on sukuansa edustanut, vaan ei voinut tulla valiokuntiin, koska 1882 oli tullut prokuraattoriksi. Semmoisena hän kielikysymyksen viime vaiheella otti puolustaaksensa väitettä, että kysymyksen ratkaisu olisi O. K. 24:3 muuttamista, ja luopui 1886 virastaan, kun tämä mielipide ei voittanut hallitsijan hyväksymistä. Samassa hän kuitenkin vastaanotti Vaasan hovioikeuden presidentin viran ja 1887 hän tuli senaatin oikeusosaston sekä 1888 Suomen asioita varten Pietariin asetetun komitean jäseneksi. Vv. 1885—88 hän oli ritarihuoneen johtokunnan esimiehenä. Senaatin päätöksestä hän v. 1885 edusti Suomen suuriruhtinaskuntaa Antwerpen'in kansainvälisessä kongressissa, jonka tuli valmistella yhtäläisyyttä eri maitten kauppaoikeudessa, ja on siitä antanut ruotsinkielisen kertomuksen, joka painettiin 1886.

Mustonen, Antti Juhana, s. 495, p. 1, r. 11 ylh. on Panka-, lue *Panka-*.

Mäkipeska, Aukusti (s. 497), kuoli Tampereella 7 p. Helmik. 1887. Hänen muotokuvansa päätti talonpoikaissääty v. 1885 toimittaa maalattavaksi säädyn kustannuksella.

Mäklin, Fredrik Vilhelm (ss. 497-498), kuoli Helsingissä 8 p Tammik. 1883.

Neovius, Edvard (ss. 499—500). V:na 1885 määrättynä hoitamaan vakausten tarkastajan virkaa johonka seur. v.na vakinaisesti nimitettiin kolmeksi vuodeksi, järjesti N. ensin maamme nykyisen vakauslaitoksen. Kesällä 1885 teki hän senaatin kamaritoimituskunnan määräyksestä matkustuksen Berliniin, Parisiin, Köpenhaminaan ja Tukholmaan tutkiaksensa keinoja, mitenkä metrillinen järjestelmä olisi Suomessa käytäntöön asetettava. Sen ohessa N. myöskin julkaisi *tabelleja* vanhojen mittojen muuttamista varten uusiin ja päinvastoin. Myöskin muillakin aloilla liikkui vielä viimeisinä aikoina hänen kirjallinen toimintansa, kuten osoittavat hänen julkaisemansa: *Suomessa näkyvien tähtien asemat, selitettyinä kuvilla Kalevalan mukaan*, kartan kanssa (1882), ja *Kaksoiskanteleella neliäänisesti soitettavia nuotteja*. N. kuoli Helsingissä 25 p. Lokakuuta 1888.

Nervander, Emil Fredrik (s. 501). Oli v:na 1881 toimeen pannun ensimmäisen suomalaisen taideteollisuusnäyttelyn komisarius ja toimitti sitä varten laajan luettelon. Eri aikoina, milloin Arkeoloogisen Toimikunnan, milloin Muinaismuistoyhdistyksen puolesta tutkinut ja tehnyt kertomukset Nousiaisten, Uudenkirkon (Turun l.), Hattulan, Lohjan ja Isonkyrön kirkkojen alsecco-maalauksista, joista Uudenkirkon ja Lohjan maalaukset hänen johdannon alla on uudistettu, sekä ollut useiden taiteenhistoriallisten tutkimuskuntain johtajana (Länsi-Suomessa, Uudellamaalla ja Hämeessä). V.na 1886 (talvella ja keväällä) hän matkusti valtion antamilla apurahoilla Ruotsissa, Tanskassa ja Saksassa taiteenhistoriallisia tutkimuksia varten. Näiden tointensa ohella on N. ollut ahkera kirjailijanakin, niinkuin näkee seuraavasta hänen tärkeimpäin teostensa luettelosta: *I de dödas stad. En vägledning för vandraren på Helsingfors lutherska begrafningsplatser* (1883); *Katri. Kertomus 17 vuosisadalta* (1884); *Till sjöar och åsar i Tavastland* ja *Öfver Punkaharju till Valamo* (1887; kokoelmassa: Natursköna nejder och sevärda ställen); *Den kyrkliga konsten i Finland under medeltiden* I (1887), II (1888) — laadussaan ensimmäinen kotimainen teos (Kansanvalistusseuran julkaisema, jolle seuralle N. on kirjoittanut muutakin); *Finska bilder* (1887); *På skansen, till hågkomst af bortgångna och till vägledning bland deras grafvar på begrafningsplatserna i Åbo* (1888).

Nordenskiöld, Nils Adolf Erik (ss. 508—509). — Tieteelliset tulokset Vegan matkasta Aasian ympäri 1878—79 on julaistu laajassa teoksessa *Vega-expeditionens vetenskapliga iakttagelser* (5 osaa, 1882 87), johon sekä N. että muut matkueen jäsenet ovat antaneet kirjoituksia. V. 1883 N. lähti uudelle löytömatkalle Sofia-laivalla Grönlantiin, jälleen kauppias Dickson'in kustannuksella, ja tunkeutui länsirannasta 30-päiväisellä jalkaretkellä kauvemmas Grönlannin sisäjäissä, kuin milloinkaan ennen oli päästy; vaan mitään muutosta ilmasuhteissa ei huomattu, jonka tähden palattiin. V. 1889 on häneltä pitkällisen työn hedelmänä valmistunut suuri kartasto, joka esittää karttatieteen kehitystä vanhimmista ajoista vuoteen 1600 asti. Myöskin valtiolliseen elämään on N. ottanut osaa, ollen Tukholman kaupungin edusmiehenä, ja semmoisena valtiopäivillä kuulunut vapaamieliseen puolueesen.

Nordenstam, Juhana Maurits (ss. 509—511), kuoli Helsingissä 8 p. Kesäk 1882.

Nordlund, Antti Adrian, ensimmäisen suomalaisen koraalikirjan toimittaja, syntyi Merikarvialla Huhtik. 15 p. 1807. Isänsä oli kalastaja Antti Nordlund. Köyhyyden tähden pakotettuna lopettamaan koulunkäyntinsä kolmanteen luokkaan otti hän 1823 tarjotun virkaa tekevän lukkarin paikan Kristiinan kaupungissa ja muutti kahden vuoden päästä samoilla ehdoilla Närpiön kappeliin Korsnäsiin. V. 1827 hän sai vakinaisen lukkarinviran Mustasaaren kappelissa Raippaluodossa ja taas kaksi vuotta myöhemmin itse emäpitäjässä. Sen ohessa on hän vuodesta 1864 ollut urkunistina ja pari vuotta seurakunnan kirjurina. Myös opetti hän laulua Vaasan realikoulussa 1850—52 sekä sitten useammissa muissakin kaupungin kouluissa, niin pian kuin Vaasa 1852 vuoden palon jälkeen taas oli rakennettu. Kuitenkin täytyi hänen näistä koulutoimista jälleen luopua, koska kaupunki v. 1862 siirrettiin uuteen asemaansa. V. 1851 hänelle suotiin arvonimi „director cantus“. Naimisissa oli hän Loviisa Sandell'in kanssa ja kuoli Joulukuun 13 p. 1880. V. 1852 painatti hän *suomalaisen koraalikirjan,* ensimmäisen laatuansa, jota kuitenkin enin osa painosta hukkui yllämainitussa palossa. J. K.

Nordmann, von, Boris (s. 512); vaimon nimi oli Arbusov.

Norrmén, Oskar (ss. 515—516), anteloittu v. 1884; erosi virastaan v. 1888.

Numers, von, Gustaf Adolf, runoilija, syntyi Vaasan kaupungissa 21 p. Maaliskuuta 1848. Vanhemmat olivat tilanomistaja Lorenzo von Numers ja hänen vaimonsa Gustava Malin. Käytyään Vaasan ylialkeiskoulun ja lukion läpi tuli hän ylioppilaaksi 1869. Samaan aikaan kuoli hänen isänsä ja hän erosi Maalahdesta, jossa oli nuoruutensa elänyt Yliopistossa ei N. kauvaa viihtynyt, kun ei ollut taipumusta tieteeseen eikä halua antautua virka miesuralle eikä terveyskään ollut tukevaa laatua. Kontti seljässä hän jalkaisin kuljeskeli Pohjanmaan halki, Ruotsin Taalain ja Vermlannin maakunnissa sekä Norjan Finnmarkeissa. Oltuansa jonkun ajan Mustialan maanviljelys- ja Turun kauppakoulussa, otti hän v. 1874 Havuselän sotilasvirkatalon Ilmajoella arennille, mutta luopui maanviljelyksestä 1882 antautuaksensa rautatien palvelukseen, jossa nykyään on Suinulan asemapäällikkönä. Jo nuoruudesta saakka on N. osottanut omaavansa taipumusta varsinkin draamalliseen runouteen, vaikka tieto tästä ei levinnyt toveri piiriä ulommaksi, syystä että hän ei mitään painattanut. Ollessaan Tobyyn asemalla, lähellä „Korsholman valleja“, kirjoitti hän vihdoin historiallisen draaman *Eerikki Puke, Korsholman herra,* joka, sitten kun hän ensin turhaan oli tarjonnut sitä ruots. teaterille, v. 1888 näytettiin suomeksi käännettynä hyvällä menestyksellä suom. teaterissa. Näytelmä todisti draamallisesti sommiteltujen kohtausten, useiden etevästi kuvattujen luonteiden ja sattuvan dialogin kautta tekijän kieltämättömiä lahjoja. Jo seur. v:na näytettiin niinikään suomennettuna toinen erittäin vilkasta kuvausvoimaa osottava näytelmä *Tuukkalan tappelu,* jonka toiminta liikkuu Suomen pakanuuden aikana. Nämä teokset todistavat tekijän saaneen mahtavimman vaikutuksen historiallis-romantisesta kirjallisuus-suunnasta ja Oehlenschläger olikin nuoruuden päivinä hänen runoilija-ihanteensa.

Nyberg, Klaus Henrik, maanmittari (ss. 516—517), kuoli Helsingissä 9 p. Lokak. 1884.

Ontrei Savastein poika, Malisien sukua, oli Latvajärven Iivanaisen Arhipan jälkeen taitavin tunnettu niistä Venäjän Karjalan runonlaulajista, joiden tarkassa muistissa Kalevalan mahtava muinaisrunous oli säilynyt siksi, kuin Lönnrotin korjaava käsi ne pelasti häviöstä, joka niitä uhkasi uutten tapojen levetessä. Hän asui Vuonnisen kylässä, joka on Ylisen Kuittijärven luoteiskulmassa likellä Suomen rajaa, samate kuin Latvajärvi, ja yhtä Vuokkiniemen pitäjästä. Hänen runovaransa tosin eivät olleet yhtä runsaat kuin Arhipan, vaan muodon ja sisällyksen puolesta hänen runonsa melkein vetivät niille vertoja ja ovat siis niiden rinnalla olleet Kalevalan päälähteitä. Muuten Ontrei sanotaan olleen niin mahtava loitsija, että hän, ollen kova karhuntappaja, lauloi karhun suusta hampaat irti. Paitse runojen laulamista hän harjoitti soiton taitoakin; hänen viisikielinen kanteleensa, tehty v. 1833 eli samana vuonna, jolloin Lönnrot hänen luonaan kävi, säilytettiin suvussa vielä v. 1877 ja kaunistaa nyt yliopiston historiallisen museon kokoelmia. Hän kuoli 1856 75 vuoden ikäisenä — Hänen pojistaan on vielä Jyrki niminen nuorempi, synt. v. 1806, melkein isän vertainen laulaja, ja vanhempikin Vassilei nimeltä muistelee, vaikk'ei hän ole varsinainen runonlaulannon harjoittaja, lapsuudessaan kuulemiansa lauluja jotenkin hyvin. Molemmat sen ohessa ovat harjoittaneet isän soittotaitoakin. Jyrin muotokuva nähdään, vaikk'ei aivan hyvin onnistuneena, 1873 v:n Suomen Kuvalehdessä. Malisien suku on Suomesta Hailuodosta peräisin, josta Savastein isänisän isän sanotaan Vuonniseen tulleen, ja jossa sitä sukua vielä mainitaan olevan. A. B—s.

Pacius, Fredrik (ss. 527—529). Musikalisen toimintansa lopetti Fredrik Pacius yhtä odottamattomalla kuin suurenmoisella tavalla ooperalla *Loreley,* E. Geibel'in sanoihin. Tämä teos ei muistuta vähintäkään

säveltäjänsä korkeaa ikää, vaan soinnun runsauden, väreikkään, aina karakteristisen soittimien käytännön, läpiläpeensä ylevän luonteensa vuoksi on se luettava mestarinsa parhaisiin tuotteisiin, eroittamatta edes ooperaa „Kaarlo kuninkaan metsästys“, jonka se voittaa dramatisessa voimassa ja totuudessa. Ooperaa esitettiin keväällä 1887 kahdeksan kertaa yhteen menoon tirehtori R. Faltin'in johdolla ja mieltymys kasvoi kerta kerralta

Packalén, Kaarle Fredrik, lahjoittaja, syntyi 4 p. Marrask. Karkussa, jossa hänen isänsä Karl Johan P. silloin oli pappina. Äidin omanimi oli Kristina Sanmark. Oltuansa ensin jonkun aikaa alkeiskoulussa Porissa, kävi P. sittemmin lukkarikoulun läpi, mutta meni sen jälkeen Mustialan maanviljelysopistoon. V. 1840 hän muutti Tyrväntöön, jossa tuli kauppias Heimbürger'in omistaman Lepaan kartanon hoitajaksi. V. 1850 nai P. mainitun Heimbürger'in lesken Maria Antonia Sommer'in (†1871) ja tuli mainitun kartanon omistajaksi, jona kuoli lapsettomana 26 p. Helmik. 1889. — P. harrasti täydellä todella maanviljelystä ja yleensä maatalouden hoitoa, niin että hänen viljelyksensä olivat mallikelpoisessa kunnossa, ja ovat kehoittaneet ympäristönkin tilallisia huolellisemmin hoitamaan maatansa. Erittäinkin harrasti P. puutarhan hoitoa. Nauttien kuntalaistensa täyttä luottamusta, otti P. myöskin tehokasta osaa kuntansa yleisiin asioihin. Hänen toimestansa perustettiin kuntaan ensimmäinen kansakoulu. Ennen kuolemaansa lahjoitti hän testamentillä tuon omistamansa historiallisen Lepaan kartanon ynnä siihen kuuluvine tiloineen, yhteensä 6¼ manttaalia eli 2 200 tynnyrin alaa, joista puolet viljeltyä maata, — koko lahjoitus n. 150,000—200,000 markan arvoinen — Suomen valtiolle, ehdolla että valtio siihen perustaisi koulun kotimaisia puutarhureita varten.

Palmén, Juhana Filip, (ss. 530—531), lahjoitti 1882 riemumaisteriksi tullessaan yliopistolle 40,000 markkaa, ehdolla, että korot annettaisiin stipendinä filosofian kandidaateille, jotka pyrkivät lisensiaatinarvoon; toinen stipendi on aina lainopin tiedekunnalle kuuluva. V. 1887 P. lahjoitti polyteknilliselle opistolle 15,000 markkaa. jotta niiden koroilla voisi köyhäin oppilasten opintoja helpottaa. Keisarin kruunauksen johdosta P. v. 1883 korotettiin vapaaherraksi (Suomen ritarihuoneen n:o 55).

Palmén, Fanny Amalia, edellisen tytär ensimmäisestä aviosta, syntyi Helsingissä 1 p Heinäk. 1842, kävi Blomqvist neitien yksityisen opiston läpi ja oleskeli ulkomailla, erittäinkin soitannossa edistyäkseen; palveli kotiin tultuaan useat vuodet Blomqvistin tyttökoulussa käsityön, kaunokirjoituksen, ruotsin ja saksan opettajana sekä työskenteli useat vuodet siinä koulussa, jonka jumaluusopillisen tiedekunnan ylioppilaat olivat perustaneet Antipoff'in surkeasti tunnetussa talossa asuville lapsille. Kun erityinen käsityökoulu v. 1881 perustettiin, oli P. sen johtokunnan toimeenpanevana jäsenenä, joka johti laitoksen toimintaa. V. 1883 hän muitten kanssa perusti Helsingin köyhiä lapsia varten erityisen työhuoneen, jolle anniskeluyhtiö. Helsingin säästöpankki ja kaupunginvaltuusmiehet tuon tuostakin ovat suuremmoisia rahanmääräyksiä myöntäneet. Tämä tärkeä laitos tarkoittaa lapsien vieroittamista kerjuusta, tarjoo niille opetusta kaikellaisissa käytännöllisissä töissä sekä yksinkertaista ravintoa, ja sai 1888 lailliset sääntönsä. Muihinkin hyväntekeväisyyden toimiin P. on ottanut tehokkaasti osaa.

Palmén, Juhana Aksell, (siv. 531), on 1881 vuoden jälestä julaissut tieteellisiä teoksia, joista professorinväitös *Über paarige Ausführungsgänge der Geschlechtsorgane bei Insecten* (Helsingissä 1884) ja *Bidrag till kännedomen om Sibiriska ishafskustens fogelfauna enligt Vega-expeditionens iakttagelser och samlingar* (Tukholmassa 1887) ovat tärkeimmät. V. 1884 hän nimitettiin eläintieteen professoriksi. V. 1887 P muitten tiedemiesten kanssa kävi Kuollan niemimaata tutkimassa, matkustaen, osaksi jalan osaksi veneessä ennen tuntemattomien seutujen läpi Lujaurista Ponoj-joen laskupaikoille asti. Tarkka kartta, sadottain onnistuneita valokuvia ynnä suuri joukko luonnonesineitä ovat lähimpänä tuloksena tästä retkestä, joka on valaissut seudun, joka oli Euroopan vähimmin tunnettuja. Kun Suomen maantieteellinen seura perustettiin tuli P. sen sihteeriksi ja on suurella huolella ja innolla edistänyt seuran tarkoitusta ynnä sen ensimmäistä osaa toimituksia *Fennia* (Helsingissä 1889.

Palmén, Ernst Gustav, tiedemies, kirjailija, syntyi Helsingissä 26 päiv. Marraskuuta 1849 ylempänä mainitun senaattorin Juhana Filip P:n ja hänen toisen vaimonsa Adolfina Fredrika Emelie Sallmén'in aviosta, kävi koulua Helsingin ruotsalaisessa lyseossa ja tuli ylioppilaaksi 1866. V. 1872 hän suoritti filosofian kandidaattitutkinnon, ja oleskeltuansa lähes vuoden ajan ulkomailla, parhaasta päästä Tukholmassa arkistotutkimuksia varten, hän 1876 julkaisi väitöksen *Historisk framställning af den svensk-finska handelslagstiftningen från Gustaf Vasas regering till 1766*, jonka johdosta tuli filosofian lisensiaatiksi sekä v. 1877 pohjoismaiden historian ja valtiotieteen dosentiksi. Vv. 1877—80 P. antoi ulos *Politiska skrifter af Anders Chydenius* ynnä johdannon, jossa arkistotutkimusten perustuksella kuvasi Chydeniuksen elämää, vaikutusta, kirjailijatoimintaa sekä asemaa Suomen

historiassa. Pienempiä P:n tekemiä tutkimuksia on painettu „Historialliseen arkistoon“ (1876-89) ja ruotsalaiseen teokseen „Nordisk Familjebok (I—IV), jonka ohessa hän on kirjoittanut noin viidennen osaa *Biografisen Nimikirjan* elämäkertoja. Kun Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran 50-vuotisjuhla lähestyi, annettiin P:lle asiaksi kuvata seuran vaikutus, ja syntyi siitä kirja *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran viisikymmenvuotinen toimi ynnä suomalaisuuden edistys 1831—1881*, joka myöskin seuran toimesta painettiin ranskankielellä (Helsingissä 1881, 1882). V. 1884 P. nimitettiin Suomen, Venäjän ja pohjoismaiden historian professoriksi, sitten kun oli sitä varten julaissut väitöskirjan *Sten Stures strid med konung Hans. Kritisk öfversigt* (Helsingissä 1883). Historiallisen Seuran jäsen v:sta 1877 hän on kymmenen vuotta ollut sen sihteerinä, yhden sen esimiehenä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vaalista P. vuodesta 1884 on ollut Arkeologisen toimikunnan jäsenenä.

Monipuolisen, terävän ja selvän kynänsä on P. kääntänyt etenkin nykyajan valtiollisten ja taloudellisten kysymysten käsittelemiseen, kirjoittaen sanomalehtiin ja aikakauskirjoihin, etenkin *Morgonbladet*'iin, 1876—80, *Finland*'iin v:sta 1885 ja *Kirjalliseen Kuukauslehteen* 1873-80. Hän on *Valvojan* perustamisesta asti 1881 ollut sen toimittajia, vuodesta 1887 vastaavana päätoimittajana. Finlandissa v. 1887 painettu vastine professori Estlanderin tunnettuun puoluekirjoitukseen tuli uudestaan julaistaksi kirjasessa *Nationalitet och bildning;* toisesta kirjoitussarjasta silloin keskusteltavana olleesta *Karjalan radasta* painettiin eri kirjanen ruotsiksi ja suomeksi 1888 vuoden valtiopäiville jaettavaksi. Sitä paitsi P. vv. 1869—72 on kirjoittanut kansanlehteen *Folkvännen*, ja vuodesta 1885 *Kyläkirjaston Kuvalehteen*, ollut Kansanvalistusseuran kalenterin toimittajia, ja kuuluu nykyään sen seuran johtokuntaan.

P. on ollut pikakirjoittajana useissa tiloissa, 1876 vuoden seurakuntakokouksessa vastaten suomalaisesta ja ruotsalaisasta pöytäkirjasta. Yksi Suomen pikakirjoittajayhdistyksen perustajista hän alusta oli sen sihteerinä; kirjoitti yhdistyksen painattaman *Stenografin och dess användning i dagliga lifvet* (Helsingissä 1873), on kirjoittanut lehteen *Tidning för Stenografi*, ja on ollut vuodesta 1881 yhdistyksen puheenjohtajana, jona on tehokkaasti edistänyt pikakirjoitustaidon asiaa.

Oli sihteerinä 1877 vuoden yleisessä valitusvaliokunnassa ja 1879-80 vuoden suuressa koulukomiteassa, sekä istui aatelissäädyssä 1877, 1882 ja 1885 vuoden valtiopäivillä. Säädyn suomenmieliseen vähemmistöön kuuluvana hän ei tullut mihinkään valiokuntaan, jonka johdosta yliopisto valitsi hänet pappissäätyyn 1888 vuoden valtiopäiville. P. istui silloin rautatievaliokunnassa ja säädyn yksityisessä valitusvaliokunnassa, oli yleisen valitusvaliokunnan varajäsenenä sekä tarkastusvaliokunnan puheenjohtajana.- Talonpoikaissääty valitsi hänet kolmanneksi pankinvaltuusmiehen varajäseneksi. Vuodesta 1886 P. on ollut suomalaisen yhteiskoulun johtokunnan jäsen ja varapuheenjohtaja. — P. nai 1881 Ida Amalia Arppe'n, joka on tehtailija Niilo Ludvig A:n tytär hänen kolmannesta aviostansa.

Paul, Herman Daniel (ss. 532-533), ryhtyi, *Kantelettaren* käännöksen valmistuttua 1882, tekemään uutta saksalaista *Kalevalan* käännöstä, joka vv. 1885—86 Suomen yliopiston kustannuksella kahdessa osassa painettiin ja on saavuttanut paljon kiitosta sujuvuudestaan ja runollisuudestaan. Ennen jälkimäisen osan ilmestymistä oli kuitenkin Manan käsi ja saavuttanut uutteran kääntäjän. Hän kuoli Helsingissä 4 p. Jouluk. 1885.

Peldán, Gabriel (ss. 533—534). Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirjan VI:nessa vihossa (Hels. 1883) on julaistuna „Gabriel Peldán'in kirjeitä ja kertomuksia Suomen entisyydestä", joissa on m. m. elämäkerrassa mainittu, tallella oleva alkuosa „lyhyttä Suomen historiaa“ *De fatis et antiqvitatibus Fenniae.*

Perander, Juhana Julius Fritiof, professori, syntyi Marrask. 15 p. 1838 Lohtajan pitäjässä. Vanhemmat olivat kappalainen Juhana P. ja hänen vaimonsa Charlotta Nauklér. Kirjoitettiin, Kuopion kymnasin läpikäytyään, ylioppilaaksi 1858, vihittiin fil. maisteriksi 1861, jolloin oli ensimmäisellä kunniasijalla, ja nimitettiin tohtoriksi 1879. J V. Snellman'in johdolla hän hartaasti antautui filosofian lukemiseen ja perehtyi Hegelin systeemiin, jota paitsi hän, omistaen hyviä tietoja latinan ja kreikan kielissä, ahkerasti lueskeli myös Platon'in ja Aristoteleen teoksia alkukielellä. V. 1870 hän nimitettiin filosofian dosentiksi ja 1880 ylimääräiseksi professoriksi käytöllisessä filosofiassa. Mutta hänen lukunsa kääntyivät puhtaan filosofian ohessa myös kasvatusoppiin, jota hän kouluopettajanakin monta vuotta käytöllisesti harjoitti. V. 1884 hän nimitettiin kasvatus- ja opetusopin professoriksi. Tässä virassa ei hänen kuitenkaan suotu kauvaa vaikuttaa, sillä hän kuoli yhtäkkiä sydänhalvaukseen 28 p. Jouluk. 1885. — Kirjailijana P. on julaissut akatemialliset väitöskirjat: *Kritisk undersökning af statsbegreppet i den Hegelska filosofin*, 1870; *Aristoteles' idealstat*, 1878; *Herbartianismen i pedagogiken*, 1883 (professorinvirkaa varten). Paitsi filosofiallista ja kasvatustieteellistä harrastustaan, P. otti innokkaasti osaa suomalaiseen kansallisuusliikkeeseen.

Valtiollisessa lentokirjassa *Ettan*, 1869, hän julkaisi kirjoituksen kansallisuuden valtiollisesta merkityksestä. *Kirj. Kuukauslehdessä* ja *Valvojassa* hän on julaissut useita kirjoituksia yhteiskunnallisista ja valtiotaloudellisista aineista. Erinäistä huomiota ansaitsevat ne Kalevalaa koskevat tutkimukset, jotka häneltä ovat „Kaikuja Hämeestä" nimisessä albumissa: *Tragillinen periaate Kullervo-runossa* sekä *Kalevalan Aino-runoista*. P:in kirjoitukset ovat aina syvämietteisiä ja ainerikkaita, niiden muoto on soma ja kaikkialla ilmestyy hienosti sivistynyt henki, jota ovat rikastuttaneet laveat tiedot ja erittäinkin vanhan klassillisen kirjallisuuden lukeminen. Myös puhujana julkisissa tiloissa P. usein esiintyi ja aina hyvällä menestyksellä. 1885 v:n valtiopäivillä hän istui pappissäädyssä Kuopion hiippakunnan opettajien edustajana.

Petersén, Fredrik Julius, tiedemies, syntyi 4 p. Huhtik. 1820 Tuuloksessa, jossa isä Frans Fredrik P. silloin oli kappalaisena. Äidin nimi oli Gustava Elisabet Lalin. P. pääsi Porvoon kymnaasista 1838 yliopistoon, missä vihittiin maisteriksi 1847, ja antautui sen jälkeen opettajauralle. Hän oli jo aikaisin ruvennut latinan ja kreikan kielten lukemiseen ja saavutti niissä niin hyvät tiedot, että häntä jo ylioppilaana pidettiin auktoriteettina, varsinkin latinassa. Kauvaan aikaan ei ilmestynyt melkein yhtään akatemiallista väitöskirjaa klassillisten kielten alalla tahi latinankielellä, johon ei P. neuvonantajana ja oikaisijana olisi ollut osallinen. V. 1856 hän tuli kymnaasin-apulaiseksi Porvooseen, jossa virassa hänen m. m. tuli opettaa suomenkieltä Suurella innolla hän nyt perehtyi suomenkieleen ynnä sen sukukieliin. Sitä paitsi hän hyvin ansiokkaalla tavalla hoiti kymnaasin kirjastoa, joka hänen huolenpitonsa kautta melkoisesti lisääntyi. Roomalaisen kirjallisuuden professorin af Brunér'in (ks. h.) kivulloisuuden tähden P. 1870 sai yliopiston kutsumuksen tulla hoitamaan tätä virkaa, jota hän sitten, B:n kuoltua 1871, ylimääräisenä professorina hoiti siksi kuin hän täysin palvelleena siitä erosi v. 1881. Suom. Kirjall. Seurakin, joka oli valinnut P:n tarkastusvaliokuntansa jäseneksi, sai siten tilaisuutta hyväksensä käyttää hänen syviä tietojaan kirjallisten tuotteiden ja etenkin sanakirjatöitten tarkastamiseen. Vaikka P:iä usein kehoitettiin hakemaan latinan professorinvirkaa, johon hän kaikkien mielestä oli erittäin sopiva. niin hänen suuri vaatimattomuutensa ei sitä sallinut. Sama itseluottamuksen puute lienee vaikuttanut sen, että P. on julaissut ainoastaan vähän tuotteita niistä perinpohjaisista tiedoista, joita hänellä oli. Lukuun ottamatta teesejä kouluvirkoja varten sekä muutamia laveampia kirjallisia arvosteluita, hän 1870 lisensiaatinarvoa varten kirjoitti *De Martiano Capella emendando*, jota on katsottu erinomaisen oppineeksi ja perinpohjaiseksi väitöskirjaksi. Hänen kuolemansa jälkeen julaistiin *Lauseopillinen Esimerkki-kokoelma, Suomen vanhemmasta kansanrunoudesta kerätty*, (Suomi, II jakso, 18 osa, Hels. 1885). Yliopisto teki P:n 1877 v:n promotsionissa kunniatohtoriksi. P:iä pidetään yhtenä suurimpia latinan kielen ja kirjallisuuden tuntijoita, kuin yliopistossamme koskaan on ollut. Hän oli muuten erinomaisen ahkera ja tunnollinen, lempeä ja vilpitön henkilö, jonka oli niin sanoaksemme vanhan klassillisuuden henki kokonaan läpitunkenut. Sekä oppilaittensa että muiden puolelta, jotka häntä tunsivat, hän saavutti mitä suurinta rakkautta ja kunnioitusta. P:n mielilause, joka hyvin kuvailee hänen luonnettaan, oli: qui bene latuit, bene vixit (joka on elänyt hyvin salassa, on elänyt onnellisesti). — Hän kuoli naimatonna Helsingissä 8 p. Joulukuuta 1883.

Petrejus, Pietari (s. 586), käänsi Kaarlo IX:n käskystä 30 p:ltä Jouluk. 1604 latinaksi mainitun vuoden valtiopäiväpäätöksen ja perintö-yhdistyksen. On myöskin latinaksi kääntänyt erään Bellarminuksen teoksen, jonka käännöksen julkaisemiseksi kuningas Sigismund määräsi 100 taalaria kirjeellä Pietari Wasteson'ille 30 p. Huhtik. 1611. (Suomi 1844; Åbo Underrättelser 1824, n. 50).

Pictorius, Juhana, Kemin kirkkoherra oli syntyisin Turusta, jossa isä Olavi Maalari, tunnettu maalaustöistä Turun tuomiokirkossa, kuoli 1611. Tällä oli toinenkin poika pappina, Kaarle P., joka 1622 Riiassa julkaisi suomentamansa kirjan *Ristist ja kiusauxest*, mutta loppuikänsä 1639—72 nautti kivulloisena ja köyhänä elatusta perheineen Sielissä. Juhana P. näkyy Kalajoen kirkkoherran vävynä noin 1625 tulleen Kalajoen kappalaiseksi ja siitä virasta Kemin kirkkoherraksi 1630. Sellaisena tuli hän vaikuttamaan Lappalaistenkin sielunpaimenena. Tosin näkyy jo Kaarle IX:n aikana Lapissa olleen sekä kirkkoja että pappeja, vaikka papit eräästä kuninkaan kirjeestä nähden eivät tahtoneet Lapissa asua. Niinpä 1608 rakennettiin Tenojoelle kirkko, jonka rosvojoukko sittemmin jumalanpalveluksen aikana poltti pappineen päivineen, ja 1610 sanoo Kemin kirkkoherra erästä herra Olavia pitäjässään nimenomaan Lapinmaan kirkkoherraksi. Tornion ja Kemin Lappalaiset kuitenkin 1614 valittivat heille määrätyn papin huolimattomuutta ja silloin säädettiin että Tornion ja Kemin kirkkoherrojen tuli jälleen ylläpitää jumalanpalvelusta Lapissa. Tornion kirkkoherran onnistui kuitenkin vääristävällä kertomuksella saada Keminkin

Lappi palkkoineen osallensa ja vasta Rothovius piispan valituksen johdosta määräsi hallitus 1633, että Kemin kirkkoherran, joka oli sekä vireä että taitava mies, tulisi toimittaa jumalanpalvelus Kemin Lapissa ja saada siitä 12 tynnyriä jyviä. Lapinmatkoilleen lähti P. sitten vuosittain Tammik. 12 p. paik. (vanh. lukua), jolloin järvet ja suot olivat jäässä. Vaikka jo häntä ennen kannusten käyttäminen enimmältään oli hävitetty, täytyi P:n oman kertomuksensa mukaan alussa käyttää ankaruutta saadakseen Lappalaisia niistä luopumaan. Varsinkin vaikutti hän paljon Inarissa, jossa hän opettaen asukkaita noudattamaan kasteessa tehtyjä lupauksiansa sekä uhaten ikuisella kadotuksella ja helvetin tulella sai heidät luopumaan esim. pyhästä posioreijästä, jonka kautta isäntä toi peuranlihat kotaan, karhunlauluista, kannuksista ja uhripaikoista y. m. niin tyystin, että 1669 eräs Inarin tyttö meni naimisiin pakanallisista tavoista tunnettuun Sodankylään ainoastaan sillä ehdolla, että sulhanen ja hänen isänsä sekä julkisesti kirkossa että kirjallisesti lupasivat luopua noista tavoista. P:llä oli kuitenkin vastustajia, jotka hallitukselle valittivat, että hän pahasti kohteli Lappalaisia, kun m. m. uhkasi heitä raipoilla ja möi heille paloviinaa, johon myöntiin ainoastaan Tornion porvarit olivat oikeutetut. Hallituksen käskystä teki konsistoorin notaari Kl. Alanus 1640 v:n alussa käräjämatkan Sodankylään, Peldojärvelle, Sompioon, Maanselkään, Inariin y. m. ja todisti että P., joka häntä matkalla seurasi, oli virassaan käyttänyt suurta ahkeruutta ja maltillisuutta. Enimmät osasivat hyvin lukea kristinuskon pääkappaleet sekä ilta- ja aamurukouksensa suomeksi, jopa osasivat lapiksikin neuvoa toisiansa. Viinaa oli P:llä ollut matkoilla ainoastaan omaksi tarpeeksi ankaran pakkasen tähden. Myöskin muita tutkinnuksia näkyy asiassa olleen, joita varten P. oli haastettu Nyköping'in valtiopäiville sekä Turun konsistoorin eteen, mutta muita seurauksia ei hänelle asiasta tiettävästi ollut, kuin että konsistoori Jouluk. 11 p. 1640 kiivaasti varoitti häntä väkivaltaisella kohtelulla karkoittamasta Lappalaisia maasta. Eräs Alanus'en kertomus käräjämatkastaan ja Kemin Lapin oloista, joka on tallella Sko'n luostarissa, on koristettu neljällä värikuvalla. Ne ynnä Pictorius nimi ja eräiden P:n sukua olevain henkilöjen taiteenharjoitus seuraavina aikoina viittaavat siihen että hän, kuten isänsäkin, harrasti maalaustaidetta. P:n sanotaan kuolleen jo 1640. Kahdesti naineena oli hänellä puolisona 1) Margareeta Pietarintytär Arctophilacius, 2) Kristiina Ringius. (Suomi 1846; Tuderus, Berätt. om Lapp:s omvänd.; Vaaranen, Urk., y. m.) J. R A.

Pipping, Fredrik Josef, valtiopäivämies, (ss. 542—543) kuoli Pau'n kaupungissa etelä-Ranskassa 24 p. Helmik. 1885. Hänen puolestaan ja muistokseen lahjoitti vainajan ijäkäs äiti Tammisaaren maaseurakunnan kansakoululle 10,000 markkaa, joista korko on käytettävä köyhien, varsinkin P:n omistamalla Ångsholman tilalla syntyneitten lasten kouluttamista varten. (Kansanvalistusseuran kalenteri 1886).

Pippingsköld, Josef Adam Joakim, lääkäri, (s. 543), painatti 1885 akatemiallisena kutsumuskirjana tutkimuksen *Om urogenitala fistlar observerade i Finland* (Helsingissä 1885). V. 1886 lahjoitti P. Helsingin kaupungille 20,000 markkaa lapsenhoidon edistämiseksi. Valtiopäivillä 1885 P. oli aatelin valitsijamiehenä ja rautatievaliokunnan jäsenenä, vv. 1885 ja 1888 hän valittiin ritarihuoneen johtokunnan jäseneksi; säädyssänsä hän ahkerasti on puheenvuoroa käyttänyt erilaisissa asioissa. V. 1888 P. pyynnöstä sai eron professorinvirastaan.

Polén, Fredrik, (ss. 545—546), kuoli Mikkelissä 24 p. Jouluk. 1884.

Päivärinta, Pietari (s. 552), on viime vuosina julaissut suuren joukon uusia kertomuksia; niin on 1882—89 ilmestynyt 8 uutta vihkoa (yhteensä siis 10) *Elämän havainnoita,* 1882 ja 1883 „kuvaelmat kansan elämästä" *Naimisen juoruja* ja *Tintta-Jaakko,* 1885 kertomussarja *Minä ja muut, Sakeus Pyöriän kertomuksia.* Hänen kertomuksiansa on osa käännetty ruotsiksi, muutama saksaksikin. Samoin kuin v. 1882, oli P. myöskin 1885 ja 1888 valtiopäivämieheksi valittuna, ja otti varsinkin harrastuksella osaa kaikkiin kysymyksiin, jotka sivistystä ja kansanopetusta koskivat.

Rautalin, Juhana, lahjoittaja, syntyi Räntämäellä 30 p. Marrask. 1763. Hänen elämänvaiheistaan tiedämme ainoastaan että hän monien vuosien kuluessa oli ruokatavarainkauppiaana Turussa ja voitti vähitellen ahkeruutensa ja tarkkuutensa avulla jotenkin suuren omaisuuden. Hän oli hiljainen ja vaatimaton niin että tuskin pantiin huomiota mihinkään muihin hänen tekoihinsa kuin hänen ahkeriin kirkonkäynteihinsä. Turun kaupungilla on kuitenkin syy muistaa niitä suuria lahjoituksia, jotka hän sille on antanut. Jo eläessään lahjoitti R. tuomiokirkolle 6,000 riksiä, kaupungin köyhäinhuoneelle 3,000 pankkoruplaa, köyhäin kassaan 3,000 riksiä ja suomalaisen porvariyhdistyksen rahastoon 6,000 riksiä. Sittemmin hän testamenttasi apurahastoksi vanhoille, köyhille suomalaisille porvareille sekä heidän leskillensä ja lapsillensa 3,429 hopearuplaa, eläkerahastoksi kaupungin maistraatin ja raatihuone-oikeuden virkamiehien leskiä ja lapsia varten 1,714 rup. 50 kop. hop., eläkerahastoksi kaupungin pappien perheille 686 r., kaupungin

kuumetautien-sairashuoneelle 686 r., sekä lancasterkoululle 686 r., Räntämäen köyhäinkassaan 343 r. ja Turun suomalaiselle porvariyhdistykselle 11,690 r. Ajan oloja kuvaa se seikka, ettei R. osannut itse lukea testamenttiansa, vaan tämä, joka oli ruotsiksi kirjoitettu, käännettiin hänelle suullisesti suomeksi, jonka jälkeen hän piirsi sen alle nimimerkkinsä. R. kuoli 18 p. Toukok. 1841. K. F. I.

Rehbinder, Robert Henrik, s. 566, p. 1, r. 37 ylh. lue: *Ajettuansa* matkalla kumoon j. n. e.

Rein, Kaarle Gabriel Thiodolf (s. 569), julkaisi v. 1884 *Sielutieteen oppikirjan*; oli v:sta 1885 syksyyn asti 1887 *Valvojan* vastaavana toimittajana. Valtiopäiviin 1885 ja 1888 otti R. osaa, ollen edellisillä suostuntavaliokunnan puheenjohtajana. Siinä valiokunnassa, joka 1885—87 kokoontui maamme perustuslakien kodifikatsionia varten, oli hän myöskin jäsenenä. Yliopiston rehtoriksi tuli R. vaalin johdosta 1887.

Reinholm, Henrik August, tutkija (ss. 569—570) kuoli Wiaporissa 15 p. Kesäk. 1883. Hänen keräyksensä, toista sataa paperikääryä, monet niin suuria, että sisältävät paksun kirjan aineksia, ostettiin hänen kuolemansa jälkeen yliopistolle. Niissä tavataan muistoonpanoja pakanallisesta epäjumalain palveluksesta, kansamme tähtitiedosta ja ajanlaskusta, juhlista ja pidoista, huvituksista, häätavoista, asunnoista, vaatteuksista ja elinkeinoista, kuntalaitoksesta, muinaislinnoista, kaupasta, kristinuskon saatosta kaupan kautta sekä asutuksen levenemisestä. Noiden päätutkimustensa lisäksi on R. jättänyt jälkeensä runsaita aineksia Wiaporin ja Helsingin sekä Messukylän pitäjän kertomuksiin, kotimaisen musiikkitaiteen ja teaterin historiaan, muistoonpanoja Suomen muistettavista miehistä, y. m.

Vaikka ylipäänsä harvoin tavataan näissä kääryissä yrityksiä aineksien järjestämiseen julkaisua varten — jommoisia kuitenkin tavallansa ovat kaavat laveihin teoksiin maamme muinaislinnoista sekä kaupasta ja kristinuskon saatosta Suomeen, pari sidettä nimeltä *Ilokas, Suomen kansan ajanviettoja,* v:lta 1851, kirjoitus suomalaisten soitannoista sekä pari esitelmää Wiaporin historian ja maamme musiikkihistorian alalta — R:n kokoelmat sellaisinakin ovat niin runsaita ja monipuolisia, että ne epäilemättä tulevat olemaan kauvan kestävänä aarreaittana muinaisaikamme tutkijoille. (Kansanvalistusseuran kalenteri 1884).

Relander, Karl Konrad, lääkäri, syntyi Kokkolassa 25 p. Maalisk. 1853. Vanhemmat olivat apteekari Kaarle Ulrik R., talonpojanpoika Hirvensalmelta ja hänen vaimonsa Rosina Charlotta Borg, kauppiaantytär Kokkolasta. Jo viiden vuoden ijässä R. muutti vanhempiensa kanssa Kalajoelle, joten hän jo nuorena perehtyi suomenkieleen. Käytyänsä koulua Kokkolassa ja Vaasassa tuli hän ylioppilaaksi 1871, fil. kandidaatiksi 1874, lääkintöopin kandidaatiksi 1876 ja lisensiaatiksi 1880. Vv. 1885 ja 1886 on R jatkanut tieteellisiä opintojansa Tukholmassa. V:sta 1880 oltuaan tehtaanlääkärinä Kymin, Kuusankosken ja Ingeroisten tehtailla nimitettiin hän 1887 Haapajärven piirin piirilääkäriksi. — Samaan aikaan kuin R. erosi yliopistosta liittyi siinä muutamia lääketieteen tutkijoita yhdistykseksi, jonka tarkoituksena oli sepittää suomalaista lääketieteellistä sanastoa ja siten puolestansa helpottaa suomenkielen pääsöä käytäntöön lääketieteellisissä kirjoituksissa, lausunnoissa ja todistuksissa. Yhdistyksen perustajia oli kaksitoista, jonka vuoksi sille otettiin nimeksi Duodecim. R., vaikka olikin jo muuttanut Kymiin, oli yksi heitä ja on siitä lähtien ollut yhdistyksen toimelijaimpia jäseniä. Hän on tehokkaasti ottanut osaa ruots.-suomalaisen lääketieteellisen sanakirjan toimittamiseen, joka ilmestyi 1885 nimellä *Duodecimin sanaluettelo Suomen lääkäreille* ja oli liitteenä yhdistyksen sam. v:n alusta toimittamaan suomalaiseen lääketieteelliseen aikakauskirjaan *Duodecim, kirjoituksia lääketieteen ja lääkärin toiminnan aloilta.* R. on alusta alkaen ollut aikakauskirjan päätoimittajana. V. 1888 julkaisi yhdistys toisen osan sanakirjaa nimellä *Duodecimin sanaluettelo Suomen lääkäreille. II. Suomalais-ruotsalainen osa.* Samana vuonna aljettiin myöskin toimittaa *Duodecimin mallikokoelmaa Suomen lääkäreille.* Kaikissa näissä töissä on R. ollut päämiehenä. Hän on myöskin yhdistyksen tänä vuonna (1889) aloittaman kansantajuisen aikakauskirjan *Suomen Terveydenhoitolehden* päätoimittaja. — R. nai 1880 Ida Sofia Åhlberg'in.

Renvall, Torsten Tuure (s. 573—574), pääsi hiippakuntansa vaalista ensimmäiseen sijaan vanhan Bergenheim arkkipiispan kuoltua ja nimitettiin 1884 Suomen arkkipiispaksi, jona hän suurella taidolla 1885 ja 1888 vuosien valtiopäivillä on johtanut pappissäädyn sekä 1886 toisen yleisen kirkolliskokouksen keskusteluja.

Rokassovski, Platon Ivanovitsh, Suomen kenraalikuvernööri, synt. Venäjällä 15 (3) p. Tammik. 1797, oli armeijan brigadierin Ivan Nikititsh R:n ja Charlotta Ivanovna d' Albedyl'in poika. Astui sotapalvelukseen vänrikiksi 1812 ja oli muassa 1829 sodassa Turkkia vastaan ynnä retkellä Balkanin yli, 1830—32 Kaukason vuorelaisia vastaan. Korotettiin kenraalimajuriksi 1836 ja kenraaliluutnantiksi 1847. Erittäin eteviä soturin ominaisuuksia hänellä ei näy olleen, mutta hänen järjestäväinen taitonsa kävi näkyviin muonavaraasioiden hoidosta, kun hänet 1843 oli määrätty sotaministeriviraston ylimuonamesta_

riksi. Alussa vuotta 1848, A. A. Thesleff'in
kuoltua, hän määrättiin Suomen kenraali-
kuvernöörille Menshikov'ille apulaiseksi,
ja hoiti ajoittain virkaa tekevänä tämän
virkaa, kunnes itämaisen sodan sytyttyä
R:n sijaan tuli kreivi Berg, koska R:ia ei
pidetty sopivana puolustustoimien johta-
jaksi. Sam. päivänä, 18 p. Jouluk. 1854, ni-
mitettiin R. Venäjän hallitusneuvoston jäse-
neksi ja 11 p. Tammik. 1855 Suomen va-
paaherraksi (suku n:o 37). Määrättiin 1857
jäseneksi Suomen asiain komiteaan, joka
silloin uudestaan asetettiin; tuli jalkaväen
kenraaliksi 1859 ja Berg'in jälkeen Suo-
men kenraalikuvernööriksi 20 p. Marrask.
1861, jona pysyi 1866 v:n Toukokuuhun
asti. Matkustettuaan terveyttänsä paran-
tamaan Etelä-Euroopaan kuoli hän 6 p.
Huhtik. 1869 Nizza'ssa, jossa hänen hau-
tansa on. — R. ei omistanut loistavia omi-
naisuuksia eikä hänessä ollut uusien hank-
keitten alkuunpanijaa, mutta hänen olen-
tonsa, jossa asui kelpo miehen yksinker-
taisuus ja levollisuus, herätti luottamusta,
ja hän koetti hankkia tietoja oloista mei-
dän maassamme, johon todella jotenkin
kodistui. Hänellä oli jonkun aikaa De-
gerö'n kartano likellä Helsinkiä, ja Viipu-
rin läänissä omisti hän Kirjolan, jossa per-
heineen asui ajoittain virkaeronsa jälkeen.
Hän oli kenraalikuvernöörinä semmoisena
aikana, jolloin suuria uudistuksia tehtiin;
silloin pidettiin valtiopäivät 1863 - 64,
jotka R. hajoitti 15 p. Huhtik. — Hän nai
1835 Orenburg'issa, jossa oli sikäläisen so-
taosaston esikuntapäällikkönä, Aleksan-
dra Kusminski'n.
Th. R.

Roos, Jaakko Henrik (s. 581), kuoli Inkoossa
5 p. Marrask. 1885.

Ross-suku (s. 585). Wilhelmi Ross'in ai-
noa vaimo Anna Maria Schultz oli
kauppiaan tytär Turusta. S. M. Grund-
ström ei ollut hänen vaimonsa.

Runeberg, Valter Magnus (ss. 593—594). Ennen
mainittu isänsä kuvapatsas pystytettiin
keskelle Helsingin Uuden teaterin ja sata-
man välistä esplanaadia ja paljastettiin
juhlallisesti säätyjen ja taiteilijan läsnäol-
lessa 6 p. Toukok. 1885. Pienennetyn, luon-
nollisen suuren jäljitelmän tätä kuvapat-
sasta on R. lahjoittanut kotikaupungilleen
Porvoolle, jonka esplanaadiin se on pysty-
tetty. Jo sitä ennen oli häneltä ilman
kilpailua tilattu, myöskin yleisen keräyk-
sen kautta kokoontuneilla varoilla kustan-
nettava, Pietari Brahen kuvapatsas Turun
kaupunkia varten. Se pystytettiin vanhan
tuomiokirkon edustalle ja paljastettiin asian-
mukaisilla juhlamenoilla 29 p. Toukok.
1888. Kunnioittaaksensa kaupungin perus-
tajaa tilasi Raahen kaupunki luonnolliseen
kokoon pienennetyn, pronssista valetun
jäljitelmän „kreivin“ kuvaa. Se pystytettiin
kaupungin torille lähelle kirkkoa ja paljas-
tettiin Syyskuulla viimemain. vuotta. V.
1884 toimeenpannussa kilpailussa keisari
Aleksanteri II:n, Suomen säätyjen päätök-
sestä ja yleisten keräysten kautta saaduilla
rahoilla pystytettävää, kuvapatsasta varten
oli R. osallinen ja myönnettiin hänelle
toinen palkinto hänen luonnoksestaan,
jonka sivukuvia suuresti kiitettiin. 1885
v:n säädyt päättivätkin, että kuvapatsas
oli aikaansaatava ensimmäisen palkinnon
saajan J. Takasen ja R:n yhteistyön kautta.
Kun kuitenkin edellinen jo samana vuonna
kuoli, joutui tuo suuri tehtävä kokonaan
jälkimäisen suoritettavaksi ja on se hänelle
antava työtä moneksi vuodeksi. Yleisessä
suomalaisessa taidenäyttelyssä 1885 sai
hän kultamitalin, jota paitse häneltä teh-
tiin tilaus 6,000 markasta valtion määrää-
miä varoja. Muista viime vuosien töistä
on mainittava norjalaisten runoilijain
J. Lie'n ja B Björnson'in rintakuvat sekä
eräs pystykuva nimeltä „Wibeliuksen muis-
to“, jolla hän on tahtonut ylistää isänsä
laulaman „maaherran“ jaloa mainetta.
Se oli näytteillä 1888 v:n salongissa.

Ruuth, Kaarle, soturi (s. 596). Hänen
isänsä, Diidrik R., joka kustansi virsiko-
koelman „Piæ cantiones“, oli saavuttanut
maisterinarvon Rostock'in yliopistossa v:na
1584 ja tavataan Nuijasodan aikoina käs-
kynhaltijana Länsipohjanmaalla (Ludv.
Daae, Matrikler ja Valtionarkisto).

Råbergh, Herman (s. 596), julkaisi v. 1883
tutkimuksen *Den evangeliska predikoverk-
samhetens grundläggning och utveckling i
Finland intill år 1640*. R. oli vv. 1884
—85 ehdolla kaikkiin kolmeen silloin avoin-
na olevaan piispanpaikkaan ja tuli 1887
vaalin kautta yliopiston vararehtoriksi.
V:n 1888 valtiopäiviin otti hän osaa Por-
voon hiippakunnan papiston valitsemana,
ja oli valtiopäivillä lakivaliokunnan jäse-
nenä.

Räikkönen, Jaakko (ss. 596—597), kuoli koti-
paikoillaan 22 p. Helmik. 1882 (vanhaa
ajanlukua).

Räty (s. 597). Myöhemmistä tarinoista ja
kansan säilyttämistä muistoista päättäen
oli Räty jo Lappeenrannan sodan aikana
vanha. Kun Venäläiset 1741 ryntäsivät
turvattomaan Karjalaan, kokoontuivat Kar-
jalaiset Ilamantsin Enonkylään neuvottele-
maan. Siellä valittiin Räty päälliköksi,
mutta piti itsensä jo heikkona ja vanhana,
minkä tähden hän näyttäen Sallista sanoi:
„Suattakaan teitä Sallinen, kuin ei se, niin
ei ken“, jonka jälkeen S. yksimielisesti
valittiin johtajaksi ja Räty tuli hänelle
vain kapteeniksi. Erään kertojan mukaan
oli Räty talollinen Haapalahden kylästä
Ilamantsista, joka uhkeana ja urhollisena
teki monta tepposta Venäläisille. Rätyä
ei ole tavattu Pikkuvihan aikaisissa asia-

kirjoissa mainittavan. (Uusi Suometar 1883, n:o 147 ja Lindeqvist, Pikku vihan aika Suomessa.)

Sahlberg, John Reinhold (ss. 600—601), on yhä jatkanut työtään entomologian tutkijana ja julaissut erityisiä monografioja siihen kuuluvista aineista. V. 1883 hän nimitettiin ylimääräiseksi entomologian professoriksi.

Salamnius, Mattias (s. 601). — Arvelu että hän olisi sama mies kuin Mattias Salonius ei pitäne paikkaansa. Mattias Salamnius on luultavasti v:n 1680 paikoilla ollut jonkun suomalaisen rykmentin sotapappina Inkerinmaalla, missä tähän aikaan on Pähkinälinnassa pitänyt ruumissaarnan. V. 1690 hän on kotimaahan palannut ja odotti vakinaista papinvirkaa, mutta kuoli jo 1691 „Paraisissa", nähtävästi ennen kuin oli ehtinyt virkaa saada Muita tietoja ei hänestä ole, mutta että hän oli syntyisin Pohjanmaalta, näyttää se seikka osottavan, että hän on „Ilolaulunsa" omistanut muutamille „hyvin ansainneille Kirckoherroille ja ylistettäville Provastille Pohjan maalla" (Ilolaulu Jesuksesta, runoili Mattias Salamnius, 16:s painos, alkupuhe). K. G.

Sallinen, Mikko (ss. 601—602), oli Risto Rädyn johdolla jo poikana tottunut partiosotaa käymään, jopa onnellisilla kostoretkilläkin kehittänyt syntyperäistä uskallustansa ja urhouttansa. V:na 1741 hän Enossa vanhan Rädyn neuvosta (ks. tätä) valittiin johtajaksi ja nimitti itselleen kapteeneiksi Rädyn ja Olli Haapalaisen, sekä upseeriksi Jaakko Simanaisen. Alussa käytiin pientä kähäkkäsotaa Suomen ja Wenäjän Karjalassa vaihtelevalla onnella, kunnes Ilamantsin Öllölän ja Korpiselän Hoilolan välisellä jäällä syntyi tuo ratkaiseva tappelu, jossa Venäläisten kaksi rykmenttiä jalkaväkeä ja satakunta kasakoita täydellisesti lyötiin. Sittemmin oli Sallisella vaan vähempiä joukkoja johdettavana ja niille hankki hän muonavaroja milloin oman, milloin vihollisen rahvaan aitoista. Johtajana sanotaan Sallisen olleen hyvänluontoisen, mutta ankaran. Sodan tauvottua, kertoo tarina, hän kutsuttiin Tukholmaan, puettiin hienoverkaiseen kauhtanaan ja nimitettiin „kenraaliksi", kutsuttiin kuninkaan luo aterioimaan ja sai myötänsä muutamia satoja taalareita sekä lahjoja „kenraalinnalle" ja lapsille. Paljon tarinoita kertoi kansa hänestä myöhemmin. — Muutoin näkyy Sallisia, kuten Rätyjäkin, olleen useita, jotka kaikki tulivat noissa Karjalan puolustussodissa mainioiksi, niin että on vaikea päättää, ketä heistä kansantarut etupäässä tarkoittavat. Niin mainitaan pikku vihan aikana Simo Sallinen Lauri Roivaan rinnalla olleen Ilamantsin talonpoikien johtajana; Tohmajärven talonpoikien päällikkönä mainiossa Öllölän tappelussa mainitaan eräs Eerikki Sallinen (Eric Sallin) olleen. (Uusi Suometar 1883, n. 117 ja Lindeqvist, Pikku Vihan aika Suomessa).

Saltzman, Fredrik, lääkäri, kirurgian professori, syntyi 19 p. Lokak. 1839 Helsingissä, valtioneuvos Fredrik S:n ja hänen puolisonsa Gustafva Ulrika Ehrenmalm'in aviosta, pääsi Helsingin yksityislyseosta ylioppilaaksi 1857, tuli fil. kandidaatiksi 1862, maisteriksi 1864, med. kandidaatiksi sam. v., med. lisensiaatiksi sekä med. ja kirurg. tohtoriksi 1867. V. 1871 nimitettiin S. kirurgian dosentiksi, ylim. professoriksi samassa aineessa 1879, sekä kirurgisen klinikin professoriksi 1882. Tieteellisiä opintoja varten on S. ollut useita kertoja ulkomailla, nim. 1866 Berlinissä ja Parisissa, 1868—69 Wienissä, Berlinissä, Parisissa ja Lontoossa, 1872 Lontoossa, Edinburgh'issa, Parisissa ja Greifswald'issa, 1873 Italiassa, Sveitsissä, Münchenissä ja Breslaussa, 1879 Tübingenissä ja Sveitsissä. Paitsi kirjoituksia tieteellisissä aikakauskirjoissa ja tohtorinväitöstä on S. julaissut väitöskirjan *Om resektion i armbågsleden*, dosentinarvoa varten (1871), sekä *Om laparotomi vid inre tarmoklusion*, professorin virkaa varten (1882). V:sta 1878 on S. ollut aputoimittajana aikakauskirjassa *Gynaekologiske og Obstretiske Meddelelser*, joka ilmestyy Kööpenhaminassa, sekä v:sta 1881 Tukholmassa ilmestyvässä *Nordiskt Medicinskt Arkiv*'issa. Kirurgisten opintojen edistäjänä yliopistossamme on S:llä etevä sija sekä opettajana että leikkaajana; vanhassa kirurgisessa sairashuoneessa pani hän perinpohjin voimaan Listerin antiseptisen metodin tartunnaisten haavatautien estämiseksi. Dosenttina otti S. akiurgian kirurgisten opetusaineiden joukkoon ja prof. Estlanderin kuoleman jälkeen on hän tehokkaasti ottanut osaa uuden kirurgisen sairashuoneen järjestämisessä, joten se saatiin yleisön käytettäväksi 1888. — S. nai 1879 Emma Ruin'in.

Schaefer-suku on toista vuosisataa ollut Turun merkillisimpiä kauppamiessukuja, ja on saksalaista alkuperää. Nimeä kirjoitetaan monella lailla, (myöskin Schäfer, Scheffer, Schepper, Schepperus, Schepher, Skepper, Skeppar, Skepar, Skeppare); muutamain tietojen mukaan se olisi sama kuin Ruotsin ritarihuoneessa tavattavat samannimiset suvut. Eräs pappissuku Schaeffer löytyy Suomessa viime ja tällä vuosisadalla, mutta se on vanhasta porvarissuvusta erotettava. Kahdesti on porvarisen Schaefer suvun jäseniä korotettu aateliseen säätyyn, toinen kerta nimellä Héerdhjelm, toinen nimellä Ehrensvärd. Jalkimmäinen niistä elää vielä Ruotsissa vapaaherraiseen ja kreivilliseen arvoon korotettuna. Schaefer-suvun haaraantuminen näkyy muuten seuraavasta sukutau-

lusta *). (Carpelan, Köpmannaslägter i Åbo på 1600- och 1700-talen, painamaton tutkimus).

Schantz, von, Juhana Eberhard (ss. 607—608), kuoli 3 p. Tammik. 1880.

Schillmarck, Nils, taidemaalari, on mainittava tienraivaajana aikanansa Suomen taiteen alalla. Hän oli syntynyt 1745 ja asui Loviisassa, eikä muuta tietoa ole tätä nykyä hänen kotoperästänsä; oppinsa oli hän saanut erään muotokuvaajan Pietari Fiellström'in luona Tukholmassa. S. sanotaan olleen aikanansa ansiokas, mutta vaatimatoin maalari. Forsby'n kartanossa Pernajan pitäjässä kuuluu olevan useita Schillmarck'in maalaamia näköaloja Forsby'n tehtaalta, joita on taideteoksina arvossa pidetty. Niinikään on julkisissa ja yksityisissä kokoelmissa säilynyt useita muoto-, maisema- ja muita kuvia, jotka tiettävästi ovat S:n maalaamia, ja arvattavasti oli hän se Loviisassa asuva muotokuvaaja, jonka Valhalla-veljekset 1784 tilasivat Helsinkiin Granatenhjelm vainajaa kuvaamaan. S:n kuvat, jotka kyllä tyydyttivät aikansa vaatimuksia, eivät taidearvoltaan suurempaa huomiota ansaitse; joku laimeus värityksessä ja käsityksessä on niille omituinen. S. kuoli Loviisassa 1804 ja hänen samanikäinen vaimonsa Anna Katarina Söderström, joka oli Ruotsin Pyhtäältä syntyisin, kaupungin köyhäinhuoneessa 1831.

Schybergson, Magnus Gottfrid, tiedemies, syntyi Turussa 26 p. Marrask. 1851. Hänen vanhempansa olivat raatimies Arvid Magnus S. ja tämän vaimo Amanda Avellan. Tultuansa ylioppilaaksi 1868, maisteriksi 1873, filosofian lisensiaatiksi 1875 ja tohtoriksi 1877, nimitettiin hän 1878 yleisen historian dosentiksi ja 1883 ylimääräiseksi professoriksi samassa aineessa. On sen ohessa vaikuttanut historian opettajana 1880—83 Helsingin ruotsalaisessa tyttökoulussa ja 1880—85 siihen yhdistetyllä yksityisellä opettajatarluokalla, sekä 1886:sta alkaen Helsingin ruotsalaisessa jatko-opistossa. Historiallisia tutkimuksia varten on S. tehnyt useita ulkomaanmatkoja, etupäässä Ruotsiin, Ranskaan ja Englantiin, joiden tuloksia on esiintuonut joko akatemiallisissa väitöskirjoissa tai muissa tieteellisissä teoksissa. Edelliset ovat: *Bidrag till Finlands inre historia 1721—1731* (1875), *Hugenotterna under hertig Rohans ledning* (1877), joka myöskin ilmestyi ranskaksi nimellä: *Le duc de Rohan et la chute du parti protestant en France* (1880); *Underhandlingar om en evangelisk allians åren 1624—1625* (1880). Jälkimäisistä mainittakoon: *Sveriges och Hollands diplomatiska förbindelser 1621—1630*, joka muodostaa 36 osan Suomen Tiedeseuran toimituksia. Tuottelijaana kirjailijana on S. paitsi sitä julaissut lukuisia kirjoituksia historiallisista aineista aikakauskirjoissa ja sanomalehdissä, erittäinkin *Finsk Tidskrift*'issä, jonka toimittajia hän on ollut sen perustamisesta asti 1876, kunnes v:na 1887 prof. Gustafsson'in kanssa tuli sen päätoimittajaksi. Myöskin Historiallisessa Arkistossa, Lännettäressä ja Suomen Ruotsalaisen kirjallisuuden seuran julkaisemissa toimituksissa löytyy hänen kirjoituksiaan, viimemainituissa tutkimus *Försvarskriget i Sawolax*

---

*)

Henrik Schaefer,
kotoisin Mainz'ista, eli 1587 Turussa.
Vaimo: Brita Henrikintytär Stork.

- Hannu, kauppias Turussa 1609, † 1624. Kahdesti nainut.
  - Mikael, kauppias Turussa, † 1645.
  - Hieronymus, porvari Tukholmassa, † 1654.
- Henrik, s. 1577, kauppias Turussa 1612, pormestari 1632, valtiopäivämies 1643. † 1660. Puolisot: 1) — Wolle; 2) Margareta Wärnberg.
  - Abraham Henrik, synt. 16 7, kauppias Turussa, valtiopäivämies 1658, raatimies, † 1668. Puoliso: Elin Thorvöst
    - Henrik, synt. 1655, kanneviskaali, aateloittu 1693 nimellä Heerdhjelm, varapresidentti, † 1712.
    - Johannes, s. 1657. Geflen kirkkoherra, † 1725.
    - *Pietari*, (ks. Biogr. Nimik., s. 606).
    - Kaarle, kauppias Turussa, raatimies 1708, valtiopäivämies 1720, † 1729 t. 1730. Puolisot: 1) Elin Rancken, 2) Benedikta Tufva.
      - Juhana, kauppias Turussa.
  - Juhana, kanneviskaali, pormestari Turussa 1668, valtiopäivämies 1664, 1668, 1672, 1675, 1680. † 1683. Puolisot: 1) Elisabet Wernle; 2) Anna Wittfoot.
    - *Juhana Jaakko*, aateloittu *Ehrenstärd*, synt. 1666, † 1731, (ks. Biogr. Nimik. ss. 161—162).
      - *Augustin*, synt. 1710, † 1772, (ks. Biogr. Nimik., s. 162—164).
    - Henrik, varaviskaali Turun hovioikeudessa, † 1705? Puoliso Margareta Wittfoot.
    - Joakim, kauppias Turussa, † 1740-luvun lopussa.

och Karelen 1742—42 ja elämäkerta *Lars Johan Ehrenmalm*. S. on sen ohessa antanut suuren joukon kirjoituksia Nordiska Familjebok nimiseen ruotsalaiseen nimikirjaan, jonka suomalaisten kirjoitusten toimituksessa hän on ollut jäsenenä v:sta 1880. Valtioneuvos K. H. Furuhjelm'in testamentin johdosta (ks. siv. 235) antoi senaatti S:lle toimeksi kirjoittaa Suomen historia ruotsinkielellä. Teos valmistui 1887 nimellä *Finlands historia*, kahdessa osassa, jolloin S. sai nostaa teoksesta määrätyn palkinnon, joka säästyneiden korkojen kanssa teki 11,000 markkaa; teos ilmestyi kokonaisuudessaan painosta 1889. — S. nai v. 1879 Johanna Tikkasen, Paavo Tikkasen tyttären.

Sederholm, Kaarle Robert, soturi ja uskontotieteellinen kirjailija, tilanomistajan Erik Gabriel S:in ja hänen vaimonsa Johanna Fredriika Lassenius'en poika, syntyi Parikkalan pitäjässä 6 p. Kesäkuuta 1818. Hän oli filosoofin Kaarle Sederholmin (ks. häntä ynnä Sederholmin sukutaulua) veljenpoika. Opintoja harjoitettuaan Pietarin insinööri-akatemiassa S. v. 1844 päästettiin siitä alaluutnantin arvolla ja siirrettiin vakinaiseen palvelukseen Sevastopolin linnoitustöissä, sekä 2 vuotta myöhemmin Kinburn linnaan. Kinburn'issa ollessaan hän kirjoitti oppikirja-koulman pysyväisessä linnoituksessa, josta sai keisarillisen majesteetin kiitosta. Lokakuun 15, 16 ja 17 p:nä 1855 yhdistetyt viholliset laivastot pommittivat Kinburn-linnaa, jonka sen komentaja kenraalimajuri Kohanovitz silloin antoi viholliselle. Linnaväki joutui vangiksi. Palattuaan Odessaan komentaja ynnä upseerit vedettiin sotaoikeuteen, joka tuomitsi komentajan Siperiaan lähetettäväksi, mutta tämä kuoli ennen kuin tuomio tuli vahvistetuksi. S. oli ainoa, joka pontevasti oli vastustanut linnan antautumista, jonka tähden hän virkakuntoisuudesta ylennettiin alikapteenista kapteeniksi ja sai Wladimirin ritarikunnan 4:nnen luokan tähden miekan kanssa. V. 1857 S. määrättiin Chersonin insinöörikomennuskunnan päälliköksi, ja käytettiin seuraavina vuosina erinäisissä linnoitustöissä etelä Wenäjällä. V. 1877 hän pääsi Kertsch linnan komentajaksi, korotettiin 1881 kenraaliluutnantiksi ja siirrettiin 1883 venäläisten sotainsinöörien päälliköksi Suomeen. Keisarillisen armon osoitukseksi hän on saanut vastaanottaa useita ritarinmerkkiä.

Suomessa, jossa S. vanhoina päivinänsä on asunut, on hän tehnyt itsensä tunnetuksi etenkin kirjailijana. Paitsi linnoitustiedettä koskevia kirjoituksia, jotka hän on painattanut Venäjän insinöörilehteen ja *Finsk militärtidskrift*'iin, hän on näet useissa teoksissa Ruotsin kielellä, vaikka nimeänsä mainitsematta, julaissut tulokset siitä lukemisesta, jota hän monta vuotta suurella innolla on harjoittanut vertailevan uskontotieteen alalla. Ensimmäinen niistä teoksista oli *Andens eller det rena förnuftets religion*, 1883, jonkunlainen vertaileva uskonnon historia, jota toinen parannettu painos ilmestyi 1887. Kuten itse sanoo S. on tässä kokoillut ja esittänyt, mitä useat tunnetut kirjailijat ja tutkijat semmoiset kuin Max Müller, Pfleiderer, Bunsen, D. F. Strauss, Schenkel, Keim y. m. ovat asiasta lausuneet. Kuitenkin tekijällä on omaperäinen yleinen katsantokanta; hän näet koettaa osottaa, että uskonnollinen kehitys oikeastaan tähtää siihen loppumäärään, että korkeimpana olentona tunnustetaan ja kunnioitetaan *henkeä* tahi, mikä tekijän mielestä merkitsee samaa, *puhdasta järkeä*. Tämä onkin S:in mielestä kaikkien täydellisempien uskontojen varsinainen periaate, vaikka se niissä esiintyy joko selvempänä tahi himmeämpänä. Vastaukseksi tästä teoksesta ilmestyneihin arvosteluihin S. julkaisi *Svar på herr teol. prof. A. F. Granfelts kritik öfver andens eller det rena förnuftets religion*, 1884, sekä *Svar på herr prof. A F. Granfelts „slutråkning"*, 1885. Vielä S. on painattanut: *Jesu glada budskap om Guds eller förnuftets rike*, 1886; *Buddha den upplyste och hans lära*, 1886; *Kristendomen och dermed öfverensstämmande religioner och filosofemer*, 1888; *Den moderna spiritualismen, dess filosofi och ethik*, 1889. S. on kahdesti nainut: 1) v. 1847 neiti Lydia Koschkin'in Nikolajeff'ista, ja 2) v. 1869 neiti Karoliina Assafrey'n Tallinnasta.

Sjögren, Antti Juhana (ss. 622-624), syntyi Toukok. 8 p. *1794*.

Sjölin, Jaakko, maanmittauslaitoksen ylitirehtori, syntyi 19 p. Jouluk. 1836 Kälviän pitäjässä Marttilan tilalla, jonka hänen vanhempansa Jaakko S. ja Loviisa Jääskö silloin omistivat. Sukunimen oli ottanut isoisä merimiehenä ollessaan. Onnistumattomain kauppapuuhain ja katovuotten tähden tilalta pois jouduttuansa muutti perhe Savonlinnan kaupunkiin, missä isä hankki itselleen porvarioikeuden ja rupesi karttain tekijäksi. Tässä ammatissa kasvatettiin myöskin alussa nuori Jaakko, mutta hänen innokas halunsa lukemiseen voitti vihdoin ne esteet, jotka vanhempainsa köyhyys pani sitä vastaan ja hän pääsi kouluun 1851. Koululupa-aikoina teki hän työtä maanmittari-oppilaana ja ansaitsi sillä tavoin elatuksensa. Kuopion lukion läpikäytyänsä tuli hän syksyllä 1861 ylioppilaaksi ja suoritti jo samana vuonna maanmittausauskultantin tutkinnon.

Taitavana maanmittarina kohosi hän sitten virka uralla jokseenkin nopeasti; määrättiin varamaanmittariksi 1864, ylimääräiseksi kommissionimaanmittariksi 1871, insinööriksi maanmittausylihallitukseen 1876, Uu-

deenmaan läänin lääninmaanmittariksi 1883 ja vihdoin maanmittausylihallituksen ylitirehtoriksi 1887. Erittäin on S. saavuttanut itsellensä pysyvän ansion siitä innokkaasta työstä, jonka hän on tehnyt maanmittaus-, jako-, verotus- ja maakirjalaitosta koskevien lainsäännöksien uudistamisessa. Vuonna 1884 matkusti hän valtion kustannuksella ulkomailla ja julkaisi siellä tehdyt muistiinpanonsa suomen- ja ruotsinkielisenä teoksena *Maanmittaus-, jako- ja verotustoimesta Skandinavian maissa sekä Saksassa ja Itävallassa*, joka saugen arvokas teos on herättänyt huomiota

Sjöros, Kaarle Kristian (s. 624), kuoli 21 p. Elok. 1888.

Sjöström, Frans Anatolius (s. 626), ei vaikuttanut taiteilijana kauvempaa kuin vähän toistakymmentä vuotta. Hän kuoli nimittäin omarakentamassa huvilassaan Rönnskärin saarella lähellä Helsinkiä 1 p. Elokuuta 1885, sam. p:nä kuin avattiin Suomen yleinen taidenäyttely, jossa hän oli alallaan etevin näytteille-panija ja hänen teoksiaan kunnioitettiin kultamitalilla. — Paitse ennen mainituita on vielä luetteleminen muutamia eteviä rakennuksia, jotka ovat syntyneet hänen piirustustensa mukaan: Venäläinen kymnaasi Helsingissä (renässansifasaadi parasta mitä luonut); raatihuone Kuopiossa; uudistettu raatihuone Turussa; hollantilaisen renässansin tyyliin tehty, tavattoman uhkea päärakennus (kreivi Creutz'in omistamalla) Malmgårdin tilalla Pernajan pitäjässä ja Kiteen kirkko harmaakivestä, ovet ja akkunat tiilikehyksellä ympäröidyt. Vihdoin loi hän piirustukset tähtitornivuoren rinteelle aiottua säätyhuonerakennusta varten. Valitettavasti hyljättiin ehdotus muka liian kalliina ja siten jäi vaan taiteilija-unelmaksi rakennus, josta jaloon taiteellisuuteen katsoen olisi tullut jotain harvinaista, milt'ei yksinäistä Pohjoismaissa. Pääfasaadin aihe on yhä säilytetty niissä erään oppilaan tekemissä piirustuksissa, joiden mukaan rakennus nyt nousee toisessa ahtaammassa paikassa. — S:llä oli monta vuotta rakennustoimisto Helsingissä, jossa hän oppilasjoukon avulla suoritti lukuisia, erilaatuisimpia tilauksia, ja oli työskentely tässä toimistossa useimmille hänen vanhemmille oppilailleen erittäin kehittävää. — S. oli tositaiteilija Jumalan armosta, joka rautaisella ahkeruudella oli kehittänyt jalot luonnonlahjansa. Hän rakasti taidettaan kaikesta sielustaan ja asettaen päämääränsä korkealle kohotti hän rakennustaiteen semmoiseen arvoon, jota ei Suomen yleisö koskaan ennen ole tiennyt sille antaa. Samalla hän myös mahtavasti vaikutti oppilaihinsa parhaan taiteensa kautta, vaikka hän muutoin oli harvapuheinen ja hiljainen. Mainion mestarinsa Scholander'in koulussa oli hän myös oppinut varsin eteväksi akvarelli-maalaajaksi ja piirustajaksi. Myöhempinä aikoina hänen täytyi melkein tykkänään luopua tuon sivutaiteen harjoittamisesta, mutta nuoremmilta ajoilta oli hänellä kaunis kokoelma akvarelleja ja piirustuksia (m. m. suomalaisia kirkkoja ja maisemia), jotka hänen kuolemansa jälkeen olivat julkisesti näytteillä. — Vähän ennen kuolemaansa määräsi S. testamentin kautta polyteknilliselle opistolle 20,000 markkaa, joista korot joka kolmantena vuonna ovat annettavat jollekin etevälle, nuorelle arkitehdille apurahaksi ulkomaalle tehtävää tutkimusmatkaa varten. — Hänen haudallensa Helsingin vanhemmalla luterilaisella hautausmaalla ovat hänen ystävänsä, toverinsa ja oppilaansa pystyttäneet erään oppilaan piirustuksen mukaan tehdyn, dorilaisen portiikin muotoisen muistomerkin, jota vainajan pronssista valettu mataljongikuva kaunistaa.

Slotte, Kaarle Juhana (s. 629), on valtiopäiville 1885 ja 1888 uudestaan edusmieheksi valittuna kummallakin kertaa tullut nimitetyksi puhemieheksi, jona on nauttinut säädyssä yhä kasvavaa kunnioitusta.

Smirnoff, Georg, lääkäri, syntyi Vaasassa 16 p. Helmik. 1840. Vanhemmat olivat kauppias Mikael S. ja hänen puolisonsa Klaara Johanna Lindeqvist. S. pääsi ylioppilaaksi 1859, tuli fil. kandidaatiksi ja maisteriksi 1864. med. kand. 1866, med. lisens. 1870, tohtoriksi 1871 sekä nimitettiin syfilidologian dosentiksi 1885. Tieteellisiä tarkoituksia varten oli S. 1871—72 Tukholmassa ja Lontoossa kolme kuukautta kummassakin, 1875—76 Berlinissä, Nançy'ssa ja Tübingen'issä; kesällä 1870 teki hän tieteellisen matkustuksen läpi Saksan, Itävallan, kävi Paviassa, Parisissa, Lontoossa ja Skandinaviassa. — Ulkomaan syfilidologien joukossa on S. tunnettu kahden yliopistollisen väitöskirjan kautta: *Om behandling af syfilis medelst subkutana kalomelinjektioner*, 1883, ja *Développement de la méthode de Scarrenzio*, 1886; kumpikin ovat ne julaistut syfilidologian ylim. professorinvirkaa varten.

Näiden väitöskirjain ja niiden tutkimusten kautta, joihin ne ovat antaneet aihetta, on vähitellen päästy edeltäluulosta liukenemattomien elohopeayhdistysten käyttämistä vastaan subkutanisessa syfilin parantamisessa ja ulkomaan tiedemiehet tunnustavat, että S. on italialaisen Scarrenzio'n rinnalla, joka kahtakymmentä vuotta ennen aloitti tutkimuksensa tällä alalla, keksinyt syfilin hoitamiseen keinon, jota yksinkertaisuutensa ja tehokkaan vaikutuksensa vuoksi on pidetty muita tunnettuja hoitotapoja parempanakin. Tieteellisissä aikakauskirjoissa on S. julaissut vähäisiä kirjoituksia ja kotimaan yleisö tuntee hänet lentokirjasistaan *Från Universi-*

tetet, joita vv. 1884—88 on ilmestynyt viisi vihkoa. Niissä moittii S. ankarasti yliopiston lääkintöopillista tiedekuntaa siitä tavasta, jolla hänen väitöskirjaansa on arvosteltu.

Soldan, August Fredrik, insinööri, Suomen rahapajan ensimmäinen hoitaja, syntyi 13 p. Heinäk. 1817 Sortavalassa. Vanhempansa olivat Lappeen kruununvouti Kaarlo Kustaa S. ja Ulriika Lukander. Sotainsinöörinä hän, käytyään Suomen kadettikoulua, tuli Venäjällä 1838 upseeriksi, teki työtä linnoitusrakennuksissa sekä otettiin 1843 kemian opettajaksi Pietarin insinöörikouluun. Hän sai 1847 matkarahan kemian tutkimista varten ja lähti Giessen'iin, johon kokoontui tähän aikaan Liebig'in ympärille oppilaita kaikkialta Euroopasta ja Amerikasta. Mutta kun keväällä 1848 valtiollinen kumousliike Ranskasta levisi yli Keski-Euroopan, vaikutti S:iin tuo yleinen into semmoisella houkutuksella, että hän päätti olla palaamatta virkaansa Venäjälle. Hänen aloitettu elämänuransa siten jyrkästi katkaistiin. Heittäen tieteilemisensä sikseen hän matkusti ensin Pariisiin ja Lontooseen, oleskeli sitten noin vuoden Norjassa ja Ruotsissa sekä saapui vihdoin Syyskuussa 1849 New-York'iin. Nyt hän viipyi lähes yhdeksän vuotta Pohjois-Amerikassa, palvellen nimellä Dalson ajoittain luonnontieteitten opettajana, ajoittain insinöörinä rautatierakennuksissa sekä geologisissa ja topografisissa tutkimuksissa Pennsylvanian vuoristossa. Palasi 1858 Euroopaan kreivi Berg'in, Suomen kenraalikuvernöörin, kehoituksesta; oltuaan vuoden Göteborgissa, jossa 1859 julkaisi kirjan *Om Lysgas och dess användning* (varustettu kuvilla), sai hän virallisen luvan vapaasti palata kotimaahan ja otettiin vielä 1859 opettajaksi Helsingin teknilliseen reaalikouluun. Seurasi 1860 vapaahra Langenskiöld'iä matkustuksella ympäri maan tarkastamassa kruunun metsiä, jonka johdosta julkaisi 1861 ruotsiksi sekä suomeksi kuvilla ja kartoilla varustetun kirjoituksen *Suomen tervapoltosta ja kuinka se olisi parannettava*. Sam v. hän nimitettiin rahapajan hoitajaksi, jonka hän ensiksi järjestikin; rahojen lyönti siinä alkoi 1864, ja kaikissa hopea- ja kulta-rahoissamme on vaakunanpuolella hänen nimensä alkukirjain S. — V:sta 1874 on hän myöskin pitänyt huolta piirustuksista ja leimasinten hankkimisesta Suomen pankin seteleitä varten. Lämpimästi S. on harrastanut teollisuuden edistystä ja kirjoitti, oltuansa 1861 osallinen parin vuoden jälkeen hajonneen teollisuusyhdistyksen perustamisessa, vähäisiä kirjoituksia sen toimituksiin. Oli jäsen kansakoulu-komiteassa 1862. Sen ohessa on S. eräällä pikku kirjasella pannut alkuun Helsingin kaupunginpostin, ollut kaasuntarkastajana 1862—82 ja teollisuus-johtokunnan jäsenenä v:sta 1874. Ijäkkäämpänä hän myöskin tutki filosofiaa ja julkaisi realifilosofiaa puolustaaksensa kirjoituksen *Herbart och Rein*, Finsk Tidskrift'issä 1877 —78. Viimeisinä ikävuosina vaivasi S:ia kova kivulloisuus, siksi kuin kuolema hänet kohtasi 5 p. Helmik. 1885. Nai 1860 Maria Müller'in Baadista. — Yksi S:n sisar Augusta Eveliina, synt. 17 p. Heinäk. 1826 Lappeenrannassa, on vanhimpia maisemamaalaajattariamme, lähti 1857 Düsseldorf'iin ja on sitten melkein kaikkiin taideyhdistyksen näyttelyihin antanut maisemataulujansa, osaksi kopioita, osaksi alkuteoksia suomalaisista ja norjalaisista aiheista. V. 1874 neiti S. tuli piirustuksen opettajaksi Tammisaaren reali-kouluun; hän kuoli Sortavalassa 29 p. Elok. 1886. Toinen sisar Edla Ulriika S. on opettanut Jyväskylän seminaarissa 1863—79, ja on julaissut suomennoksia, 1867 „Piirustusopin alkeet", kirj. G. A. Hippius, ja 1875 G. F. Hetsch'in „Perspektivi-opin johdanto I." B. O. S.

Speitz, Hartikka, lain suomentaja (ss. 633 —634). Hänen äitinsä Margareta Tuomaantytär kuului vanhaan sukuun, joka oli kotoisin Kaukoisten tilalta Uskelan pitäjän Kaivolan kylästä. Kun Hartikka S. myöhemmin sanoi sukunsa johtuvan mainitusta tilasta, jota kutsui „Speitserläksi" ja jonka väitti muinoin olleen rälssin alla, on luultava, että hän olikin ottanut äitinsä sukunimen ja sen johdosta myöskin näytti aatelista sinettiä, jossa nähdään pystyssä seisova keihäs. — Vastoin kuin mitä elämäkerrassa mainitaan, sai S. todellakin kärsiä sitä vankeuden rangaistusta, joksi kuningas 1647 oli helpottanut hänen kuolemantuomionsa ja istui ainakin v:na 1649 vankina Hämeenlinnassa.

Spieker, Juhana (ss. 635—636). Äiti oli varmaankin Katri Wittfoot, jonka äiti oli nimeltään Bugenhagen (vrt. Wittfoot, sukutaulu.)

Stampfer, Juhana, lahjoittaja, oli aatelismiehen poika Stamburg'in kaupungista Saksanmaalta ja siellä syntynyt 1701. Meni Ranskan palvelukseen alaikäisenä kadettina schweiziläisessä rykmentissä, mutta siirtyi pian Itävallan insinöörikuntaan ja oli Itävallan sodassa Preussiläisiä vastaan 1778. Saatuaan pari vuotta myöhemmin virkaeron kapteenin arvonimellä, meni S. 1782 luutnanttina Venäjän sotaväkeen, josta taasen 1797, jolloin oli majurina Viipurin vartiaväen rykmentissä, erosi. Alussa vuotta 1805, kun Venäjä varusteli sotaa Napoleonia vastaan, tapaamme S:in kuitenkin jälleen everstiluutnanttina Kaprion rykmentissä ja siinä virassa hän palveli vielä 1807 v:n alussa, kun eräässä tappelussa Ranskalaisia vastaan sai surmansa ja Toukokuun 6 p. poistettiin rykmentin kirjoista.

Varoen sotaista surmaansa oli S. Grodno'ssa Syyskuun 20 p. laatinut testamentin, jossa naimaton kun oli köyhäinlaitokseksi lahjoitti kruunulle kaiken omaisuutensa, Kylliälän talon Viipurin pitäjässä ja 15,500 pankkoruplaa. Kun tämän kantarahaston lisäksi 1818 yksityisten uhrauksilla oli pantu 60,000 sekä Suomen senaatin käskystä 1829 köyhäin- ja työhuoneen rahastosta 132,000 pankkoruplaa, niin avattiin v. 1831 tunnettu köyhäin ja orpolasten kasvatuslaitos Kylliälässä, jonka laitoksen alkuunpanijana siten Stampfer on muistettava. (D. W. Åkerman'in keräämiä tietoja). J. R. A.

Standertskjöld, Karl August (s. 643), kuoli Pietarissa 18 p. Helmik 1885.

Stigell, Robert (s. 657). Meni Marraskuussa 1886 naimisiin neiti Helmi Maria Lindqvist'in kanssa ja lähti kohta sen jälkeen Pariisiin edistyäkseen kuvanveistäjän taiteessa. Täällä vaimo puolentoista kuukauden avion jälkeen kuoli kuumetautiin. Kesällä 1887 palatessaan kotia toi taiteilija muassaan kipsisen pystykuvan „Jousimiehen", josta hänelle syksyllä määrättiin valtion 1:nen palkinto veistotaide-kilpailussa. Sittemmin ostettiin teos Taideyhdistyksen kokoelmiin. V:na 1887—88 muodosti hän ylioppilaskunnan tilauksesta Väinämöisen ja Ilmarisen pystykuvat ylioppilastalon etuseinän komeroita varten. Kuvat valettiin sementistä ja asetettiin paikoilleen Marraskuulla 1888. Paitse näitä teoksia on S. viime vuosina tehnyt muutamia rintakuvia sekä suurempiakin teoksia milloin hautojen milloin rakennusten koristamiseksi.

Stodius, Martti Henrik (ss. 660—661). — Kertomus miten Stodius-nimi olisi syntynyt lienee perätön, ja Martti Stodius sekä hänen isänsä kuuluivat nähtävästi vanhaan Puujalka nimiseen porvarissukuun, joka jo Kustaa Vaasan aikoina Turussa tavataan; siitä on Stodius jonkunlainen käännös.

Strömberg, Georg, rautateiden ylitirehtori, syntyi Helsingissä 6 p. Syysk. 1823 pormestari Juhana Aadolf S:n ja Antoinette Agricolan aviosta. Kadettikoulun läpi käytyään S. nimitettiin 1844 vänrikiksi ratsastavaan tykkiväkeen, josta 1847 siirrettiin luutnanttina tie- ja vesikulkulaitosten insinöörikuntaan ja sam. v. pääsi 1:sen luokan insinööriksi. Oli 1849—50 osallisena Suomen ensimmäisen rautatielinjan tutkimuksessa, kun oli otettu puheiksi höyryveturi- tahi hevosradan rakentaminen Helsingistä Turkhautaan tahi Hämeenlinnaan. Kun tätä tietä 1857 ruvettiin rakentamaan nimitettiin S. rautatiepäällikön apulaiseksi ja radan valmistuttua 1862 sekä jouduttua tie- ja vesikulkulaitosten ylihallituksen hoidettavaksi valittiin S. sen v. t. päälliköksi. Riihimäen—Pietarin radan rakentamistyössä oli S. työpäällikkönä 5:nessä piirissä, pysyen edelleenkin Helsingin—Hämeenlinnan radan v. t. päällikkönä. 1871 tuli S. vakinaiseksi rautatiepäälliköksi ja, kun 1877 asetettiin erityinen rautatiehallitus, nimitettiin hän sen ylitirehtoriksi. S. on siis melkein yhtä mittaa alusta alkaen johtanut Suomen valtionrautateiden hallintoa, ja on täyttänyt tämän virkansa yleisesti kiitetyllä tavalla, jota paitsi hän lempeydellään ja suoruudellaan on saavuttanut alaistensa kunnioituksen ja suosion. Siitä oli todisteena se, että Suomen rautateiden 25-vuotiseksi juhlaksi rautatien virkamieskunta keräsi varoja 9,500 mk., jotka olivat hoidettavat „Georg Strömbergin apurahaston" nimellä ja niistä korot käytettävät apurahoiksi rautatiepalvelijoille ja heidän perheillensä, jotka tapaturman kautta ovat joutuneet puutteesen.

Sulin, Kaarlo Wilhelm, lakimies (s. 668). Oli v. 1888 valtiopäivillä, joilla oli rikoslakivaliokunnan jäsenenä. Komitea, jonka tuli antaa ehdotus uudeksi yleiseksi rikoslaiksi, ja jossa S. oli jäsenenä, päätti toimensa 1884.

Sundergelt, Olavi (s. 669), on todennäköisesti sen Markus Sundergelt'in poika, joka 1550 asui porvarina Ulvilassa, 1554 tavataan kylävoutina Helsingissä, mutta sitten on muuttanut Poriin takaisin. Tämän leski Kaarina Olavintytär nautti Sigismundin v. 1587 „rakkaan isänsä suostumuksella" antaman kirjeen mukaan vapautta kaupungin veroista, varmaankin pojan katolisten harrastusten takia. (K. Grotenfelt, Suomen kaupasta ja kaupungeista, ensim. Vaasa-kuninkaitten aikoina, s. 65.)

Sundvik, Ernst Edvard, lääkäri, syntyi Vaasassa 9 p. Jouluk. 1849; vanhemmat olivat maalarimestari Kaarlo Edvard S. ja hänen vaimonsa Katarina Lovisa Hellberg. Vaasan kymnaasin läpi käytyään tuli S. ylioppilaaksi 1869, fil. kandidaatiksi 1872, lääkintöopin kandidaatiksi 1874. lisensiaatiksi 1878, tohtoriksi 1882; nimitettiin 1879 hoitamaan fysiologisen kemian ja farmakologian professorinvirkaa, jonka paikan hän sai vakinaisesti 1886. Matkustuksia on S. tehnyt tieteellisiä tarkoituksia varten 1880 Saksaan, jossa viipyi pitkän ajan Strassburgin ja Berlinin yliopistoissa sekä 1886, jolloin hän oleskeli muutamia kuukausia viime mainitussa kaupungissa. — Väitöskirjoja on S. julaissut fysiologisen kemian alalta sekä tohtorin arvoa että professorin virkaa varten; sitä paitsi on hän kirjoittanut aikakauskirjaan *Zeitschrift für physiologische Chemie* ja ottanut osaa neljännen painoksen valmistamiseen *Farmacopoea Fennica*'a. V. 1884 toimitti hän *Handledning i Titreranalysen med särskildt afseende fästadt vid föreskrifterna i Pharmacopoea Fennica, Editio IV,* 1885 *Finska Farmacopeen, öfversatt och försedd med anmärkningar,* josta kirjasta hän 1888 toimitti uuden paranne-

tun painoksen. — Vv. 1877—78 sodan aikana oli S. apulaislääkärinä siinä kulkulasaretissa, jota „Suomalainen yhdistys haavoitettujen ja sairaitten sotamiesten hoitoa varten“ ylläpiti Tiflis'issä. — S. nai 1879 serkkunsa Olga Augusta Sundvik'in.

Swan, Juhana Edvard (ss. 671—672), kuoli 10 p. Maalisk. 1883 Haminassa.

Svedberg, Anders (ss. 672—673), istui 1885 ja 1888 vuoden valtiopäivilläkin talonpoikaissäädyssä sekä oli pankkivaliokunnassa ja esiintyi usein puhujana. Hän kuoli Munsalassa 25 p. Tammik. 1889.

Swertschkoff, Vladimir (ss. 674—675). Sairastaen jo nuoruudessaan saatua rintatautia, eli S. viime vuosina verraten vähemmän liikkuvaista elämää kuin ennen, yhä asuen komeassa huvilassaan Firenze'ssä, mistä silloin tällöin terveyttänsä parantaakseen teki matkoja vielä eteläisempiin maihin Siciliaan ja Algeriaan. Kuitenkin oli hän työssä viimeisiin ikäpäiviinsä saakka; hän jätti lasimaalauksen ja antautui „Stilleben“-maalauslaatuun, jossa vaipuvista voimistaan huolimatta saavutti tavattoman mestariuden. Suomeenkin lähetti hän muutamia viime taidetuotteitansa; taideyhdistyksen museossa on suuri, varsin etevä „Stilleben“-kuva, ostettu 1883, ja suuressa suomalaisessa taidenäyttelyssä ritarihuoneessa 1885 oli pari erittäin kaunista kukkaistaulua, jotka eivät kuitenkaan valitettavasti Suomeen jääneet. S. kuoli aivan äkkiä 14 p. Heinäk. 1888 Firenze'ssä, missä myöskin hänen ruumiinsa lepää. B. O. S.

Synnerberg, Kaarle, koulumies, syntyi Uudessa Kaarlebyssä Syysk. 10 p. 1837. Vanhemmat olivat merikapteeni Kaarle Adrian S. ja Anna Maria Rechardt. Vaasan koulua ja lukiota käytyään S. pääsi ylioppilaaksi 1855, hist.-kielit. maisteriksi 1860, roomalaisen kirjallisuuden dosentiksi 1866 ja fil. tohtoriksi 1869. Opetettuaan useita vuosia latinaa ja kreikkaa Helsingin yksityislyseossa sekä muissa kouluissa, S. v. 1869 nimitettiin ylitarkastajaksi silloin asetettuun uuteen kouluylihallitukseen, jota virkaa hän tähän asti on hoitanut. Akatemiallisten latinankielisten väitöskirjojen ohessa lisensiaatinarvoa ja dosentinvirkaa varten S. on julaissut: *Q. Horatii Flacci de arte poëtica liber med inledning och förklaringar*, Hels. 1868; eri aikakauskirjoissa ja kalentereissa muutamia muinaisroomalaista elämää koskevia kirjoituksia, joista mainittakoon *En dag i amfiteatern i det gamla Rom* „Biet“ nim. kalenterissa, sekä *Horatii oder och den nyare kritiken*, kasvatusopillisessa aikakauskirjassa v:lta 1876, myös erikseenkin painettuna; vielä hän on koulujen tarpeesen sovittanut ja julaissut roomalaisia kirjailijoita, nim. *Cornelius Nepos*, sanakirjan kanssa, Hels. 1877, *Ciceronis orationes selectae*, Hels. 1878. Oltuaan muutamia vuosia Helsingissä ilmestyvän kasvatusopillisen aikakauskirjan aputoimittajia, S. on v:sta 1878 alkaen ollut sen päätoimittaja.

Synnerberg, Hortense, laulajatar, syntyi 9 p. Tammik. 1856 Heinolassa, eversti Albert S:n († 1864) ja Eeva Karoliina Bergenstråle'n nuorimpana tyttärenä. Hän tuli 1867 oppilaaksi Katariinan-opistoon Moskovaan ja lopetti kurssinsa 1874; siinä hän laulussakin sai ensimmäisen opetuksensa Italialaiselta Scipion Fanzi'lta. Kotimaassa hän jo keväällä 1875 antoi pari kertaa Helsingissä laulajaiset; hänen voimakas alttiäänensä miellytti yleisöä niin että ruvettiin toivomaan hänestä suuria. Saatuaan isollaisen valtioavun matkusti hän syksyllä sam. v. Italiaan ja rupesi Milano'ssa mainion professorin Lamperti'n oppilaaksi, jonka opetusta sen jälkeen ovat hakeneet useimmat suomalaiset laulajattaret, Alma Fohström, Matilda Lagermarck, Emma Engdahl, Lydia Lagus, Elise Hellberg y. m. Milano'ssa laulajaisten toimittajan Gey'n kanssa tehdyn sopimuksen mukaan lauloi hän kesät 1877—79 Lontoossa, Covent-Garden'in italialaisessa ooperassa, etenkin Siebel'inä Faust'issa. Hän on ainoa Lontoossa esiintynyt suomalainen laulajatar. Talvella 1877—78 voitti hän innostunutta suosiota Malta'n kuninkaallisessa teaterissa. Syksyllä 1878 liittyi hän niiden etevien kotimaisten laulajattarien riviin, jotka suomalaisen ooperan lyhyenä mutta loistavana aikana siinä esiintyivät. Kotimaassa sekä Pietarissa keväällä 1879 antoi hän suurella menestyksellä useita laulajaisia. Siitä ajasta hän oleskeli enimmin ulkomailla, näytellen monissa suurissa teatereissa, niinkuin Napolissa (San Carlo), Lisboassa, missä hän erittäinkin herätti innostusta, ylioppilaat häntä kunnioittivat soihtukululla ja valitsivat akademisen yhdistyksen kunniajäseneksi, sekä Roomassa (Apollo- ja Constantia-teaterit); viimemainitussa kaupungissa hän vv. 1880, 1881 ja 1882 voitti loistavaa menestystä. Laulajaisten toimittajan Ferrari'n kanssa hän 1882 ja 1883 kävi Etelä-Amerikassa, Buenos-Ayres'issa ja Rio Janeiro'ssa. Täältä palattuansa hän yhä on draamallisena laulajattarena esiintynyt, etupäässä Italiassa ja Venäjällä. M. m. hän herätti suurta huomiota suuressa italialaisessa näyttelyssä 1884 Torinossa, ja seur. talvena jälleen Napolissa. Kolmena vuonna 1885—88 oli hän suuressa keis. ooperassa Moskovassa, jossa ihastutti Glinka'n venäläisissä ooperoissa „Russlan ja Ludmila“ ja „Henki tsaarin edestä“. Sillä välin hän myöskin lauloi Italiassa, Venetsiassa ja Milanossa. Viime talvena esiintyi hän italialaisessa ooperassa Pietarissa. Syksyllä 1885 antoi hän pitkän poissaolon jälkeen kahdet laulajaiset Helsingissä, ja syksyllä 1888 esiintyi hän suurimmalla menestyksellä

Azuzena'na „Trubadurissa" hra Arppe'n ooperajoukossa.

Särkilahti, Pietari, puhdistetun opin ensimmäinen saarnaaja Suomessa (siv. 676). Hän mainitaan vielä eläneen 1529, jolloin teki kalusto-tilin Tammelan pappilassa kirkkoherra Bertilin kuoleman johdosta. Hänellä oli tytär Malin, joka naitiin Turun porvarille Pietari von Akenille Hänen apulaisensa Pietari Silta, joka elämäkerrassa sanotaan kuolleen 1542, näkyy jo 1541 olleen kuolleena. (Hist. Ark. IX).

Takanen, Johannes (ss. 676—677). Hänen ainoa opettajansa Helsingissä oli Sjöstrand (eikä Runeberg) ja hän matkusti Kööpenhaminaan tanskalaisen kielentutkijan tohtori Thomsenin seurassa. V:lta 1882 on mainittava erittäin kaunis marmorinen rintakuva nuoresta tytöstä ja rukoilevan enkelin kuva. niinikään marmorista, Krook'in perhehautaa varten Helsingin kirkkomaalla. Seur. v:na teki hän enimmältään rintakuvia, joista professori C. G. Estlanderin veistettiin marmorista Uusmaalaisen ylioppilasosakunnan tilauksesta. V. 1884 loi kuvanveistäjä ainoan monumenttaalisen teoksensa, J. V. Snellman'in yliluonn. suuren rintakuvan Kuopion kaupungin kirkkopuistoon pystytettäväksi. Se valettiin pronssista 1885 ja paljastettiin juhlallisesti 3 p. Heinäkuuta 1886. Samaan aikaan veisti hän myös kaksi kappaletta Snellman'in rintakuvaa marmorista (toisen pohjal. ylioppipilasosakunnalle, toisen yliopistolle) ja teki vielä saman miehen sekä Elias Lönnrotin pienois-rintakuvat pronssista. V. 1884 otti Takanen osaa kilpailuun, johon Suomen kuvanveistäjiä oli kehoitettu säätyjen päätöksen johdosta pystyttää Helsinkiin kuvapatsas keisari Aleksanteri II:n kunniaksi, ja myönnettiin hänelle *1:nen* palkinto. Seur. v:na tuli kuvapatsaan asia säätyjen käsiteltäväksi ja ratkaistiin niin, että se oli aikaansaatava Takasen ja Valter Runebergin yhteistyön kautta, jonka johdosta taiteilijat myös tekivät semmoisen sopimuksen keskenään, että edellinen loisi keisarin kuvan ja kaksi sivukuvaa ja jälkimäinen kaksi sivukuvaa (sivukuvat pääasiassa Runebergin kilpailua varten tekemäin alkuluonnosten mukaan). Niin oli T. vihdoin saanut neronsa arvoisen tehtävän ja Suomen yleis. taidenäyttelyssä 1885 oli hänelle määrätty kultamitali sekä valtion puolesta tehty 6,000 m:n tilaus. Näytti siis kuin olisi hänen kärsimystensä aika päättynyt, kun äkkiarvaamatta Roomasta tullut sähkösanoma ilmoitti hänen 30 p. Syyskuuta lähteneen elävitten mailta. Viimeisinä vuosinaan oli hän pitkät ajat sairastanut, pääasiallisesti sen tähden että varain puute oli pakoittanut häntä pitämään kylmää, kosteata huonetta atelierinaan. Menestys keisarin patsaan kilpailussa oli kuitenkin hänen mieltään rohkaissut, niin että hänen luultiin parantuneen, kun satunnaisesta vilustumisesta syntynyt rintakuume laski hänet kuolinvuoteelle. Hän on haudattu Rooman protestanttiseen hautausmaahan. — Takasen kuolema herätti harvinaisen yleistä osanottoa kotimaassa, jonka kuvanveistotaide hänessä kadotti nerokkaimman edustajansa. Vilkkaan taide-elämän keskellä kehittyneenä oli hän alusta alkaen säilyttänyt itsenäisyytensä ja aina osannut teoksiinsa painaa omituisuutensa leiman, jonka vienoluontoinen ihanuus muistuttaa kansanrunouttamme. Vaikkei onni suonut hänelle suuria tehtäviä, on hän kuitenkin enemmän kuin kukaan muu saanut kuvanveistäjän taiteen tunnetuksi ja rakastetuksi maassamme — sen todistavat ne monet kymmenet kappaleet Snellmanin rintakuvaa sekä Ainon, Rebekan ja Andromedan pystykuvia, jotka nyt kaunistavat suomalaisia kotoja ympäri Suomen nientä. — Hänen leskelleen Giacinta Takaselle (s. Biavasco) ja kahdelle alaikäiselle lapselle määräsi senati vuotuisen eläkkeen ja taiteilijatoverit sekä yleisö keräsivät pääoman (17,000) markkaa, jonka vuotuiset korot niinikään lähetetään vainajan perheelle. Useimmat jälkeenjääneet teokset (m. m. viimeisen, valmistumattoman pystykuvan „Uusi modelli") lunasti Suomen taideyhdistys kokoelmiinsa. (Johannes Takanen. Elämä ja teokset. Kirjoittanut Eliel Aspelin. Helsingissä 1888).

Tallqvist, Henrik Theodor, insinööri, rautatienrakentaja, syntyi Eurajoella 23 p. Toukok. 1839. Isä oli kontrahtiprovasti Henrik T. ja äiti Gustava Antoinette Stjernvall. Tultuaan 1858 ylioppilaaksi harjoitti hän 1861—63 opintoja Helsingin teknillisessä realikoulussa. Vv. 1868—70 oli T. osallisena Riihimäen—Pietarin radan rakentamisessa sekä tuli työn valmistuttua ratainsinööriksi samalle radalle. Tästä toimestansa sai hän 1874 virkavapautta ja otti työnpäällikkönä osaa Turun—Tampereen—Hämeenlinnan radan rakentamiseen. Kun tämän radan valmistuttua rautatietyöt maassamme seisahtuivat kolmeksi vuodeksi, teki T. sillä aikaa matkan ulkomaille insinöörinammatissa edistyäksensä. V. 1877 oli hän toimelijaana jäsenenä siinä komisionissa, joka säätyjen pyynnöstä asetettiin tutkimaan, mikä rakennustapa olisi Suomen vastaisia rautateitä varten taloudellisessa suhteessa edullisin. V. 1878 valittiin T. Helsingin kaupungininsinööriksi, jona hän oli kunnes seuraavana vuonna tuli piiri-insinööriksi Vaasan radan rakennustyössä. Mutta kun saman työn yli-insinööri G. Th. Ahlgren 1881 kivulloisuuden vuoksi luopui toimestansa nimitettiin T. hänen sijaiseksensa. Sama paikka on hänellä ollut sitten myöskin Oulun ja Savon ratojen rakentamisessa, kunnes hän 1888

nimitettiin yli-insinööriksi tie- ja vesikulkulaitosten ylihallitukseen. Viime vuosina toimitetut rautatiensuuntain tutkimukset on toimitettu T:n johdolla. Hänen nimensä liittyy siis melkein kaikkiin Suomen rautatietöihin ja hän on ottanut niihin osaa väsymättömällä toimelijaisuudella sekä yleisesti tunnustetulla taidolla. Hänen kirjoituksensa „Finsk Tidskrift'issä" 1877 *Suomen rautatieverkosta* herätti ansaittua huomiota. T:n teknillistä kykyä pidetään muutenkin suuressa arvossa. — Helsingin kaupunginvaltuusmiehenä on T. ollut v:sta 1883. Porvarissäädyn jäsenenä on hän ollut 1885 ja 1888 vuosien valtiopäivillä, jälkimmäisillä rautatievaliokunnan puheenjohtajana. Säätyhuonevaltuuskunnan puheenjohtajana on T. ollut v:sta 1885. — Nainut 1869 Emilia Charlotta Palander'in.

Tavast-suku (s. 679). Turussa löytyi 1600-luvulla monta Tavast, Tavest, Tafvest nimistä henkilöä, jotka mahdollisesti eivät kaikki olleet keskenään sukua, eivätkä luultavasti kuuluneet aateliseen Tavast-sukuun. Siten voisi käsittää, miten näistä Tavasteista syntyi kaksi aatelissukua, jotka kumpikin ottivat uuden nimen säätynsä tunnusmerkiksi. Turussa eli 1600-luvulla eräs porvari Henrik Matinpoika Tavast, jota nähtävästi ilman syytä, muka Simo Tavastin poikana on otettu aatelisten Tavastien sukutauluun. Hänen kaksi poikaansa sitä vastoin saavuttivat kumpikin aatelisen arvon. Henrik Henrikinpoika Tavast oli esittelijänä Pietari Brahen kansliassa ja aateloittiin 1664 nimellä Tavastén; † 1706. Hänen veljensä Eerik Tavast oli nimismiehenä Pohjanmaalla, sitten tullinkaitsijana ja urakalle ottanut Rosenhanien vapaaherrakunnan Ikalaborg. Aateloittuna v. 1687 hän otti nimen Tavaststjerna (Carpelan, Köpmannaslägten i Åbo på 1600- och 1700-talen).

Tavaststjerna, Kaarle Kustaa, maanmittauksen ylitirehtori, syntyi 30 p. Kesäk. 1774 Kuopion pitäjän Maaningan kappelissa. Vanhempansa olivat luutnantti Savon rykmentissä Jaakko Pontus T. ja Helena Elisabet Argillander. Suku Tavaststjerna (aateloitu uudestaan 1687 Ruotsissa) on eräs vanhasta suomalaisesta Tavast-suvusta lähtenyt haara. Kaarlo Kustaa T. tuli 1796 Haapaniemen sotakoulusta upseeriksi suomalaiseen rykmenttiin, mutta palveli 1797—1805 Ruotsissa adjutanttina ja opettajana Karlberg'in sotaopistossa. V. 1805, kun kenttämittaus-virasto perustettiin, nimitettiin hän siihen kapteeniksi, ja 1807 sotatiede-akatemian jäseneksi, julaistuansa painosta *Föreläsningar i topografien* (Tukh. 1807). Muutti Suomeen 1810 ja tuli yliesikunnan kapteeniksi sekä 1823 upseeriksi ja opettajaksi Helsingin opetuspataljoonaan (sittemmin muutettu Suomen kaartiksi). Sai everstiluutnanttina eron 1828 ja nimitettiin ensin v. t., v. 1832 varsinaiseksi ylitirehtoriksi maanmittauksen pääkonttoriin. Erosi siitä virasta 1843, julaisten sam. v. laveahkon oppikirjan *Lärobok i landtmätningen*. Hän oli jo 1827 Turussa painattanut ruotsinnoksen Lacroix'n kuuluisaa algebraa, oli tehnyt pari kirjoitusta sotatiede-akatemian toimituksiin ja jätti 1841 Suomen tiedeseuran acta'ihin tutkimuksen *Om Proportionalaxlar;* sen jälkeen seura kutsui hänet jäsenekseensä. Sai valtioneuvoksen nimen 1847 ja kuoli 11 p. Huhtik. 1855 Turussa, johon oli elämänsä viimeisenä vuonna muuttanut Helsingistä. T. kuului niiden harvain virkamiesten joukkoon, jotka rakkaudesta tietoihin antautuvat tutkimuksiin ja kirjallisiin toimiin; hänen sivistyksensä ja ystävällinen kohtelijaisuutensa voittivat yleistä rakkautta. Hän oli kahdesti nainut 1) Anna Sofia Steinholz'in († 1831) ja 2) 1836 Hedvig Kristiina Wahlberg'in († 1854), molemmat leskiä. (Vet. Societ. Öfversigt 1855—56.)

Tavaststjerna, Frans August Teodor, laulaja ja säveltäjä, syntyi 7 p. Huhtik. 1821 Karlberg'issä lähellä Tukholmaa, jossa isä, Ruotsin kenttämittauksen majuri Jaakko Juhana T., oli opettajana tykistön käyttämisessä; äiti Magdaleena Kristiina Caijrenius oli syntyisin Savosta. Isän kuoltua 1824 muutti äiti lapsineen takaisin Suomeen. Täällä hänen neljä poikaansa kaikki rupesivat sotapalvelukseen, myöskin August, vaikka hänen taipumuksensa johti aivan toisaanne. Hän tuli upseeriksi 1840, mutta siirtyi 1849 alikapteenin arvoisena siviilivirkaan Venäjälle; oli ensin kielenkääntäjänä, sitten Kronstadt'in tullivirastossa, vv. 1866—74 suomalaisena kauppa-asiamiehenä Tallinnassa ja vihdoin armeijan muonavirastossa Pietarissa, jossa kuoli 24 p. Tammik. 1882 hovineuvoksen nimellisenä. Hän nai varhain v. 1848 Sofia Adelaide Jacobsson'in, joka oli juutalaista syntyperää Pietarista; lukuisan perheen puolesta työskennellen hänen täytyi vaeltaa elämänuraa, joka kantoi ainoastaan ohdakkeita hänen ihanteisiin ja taiteeseen pyrkivälle sielullensa. Hänen rikkaat soitannolliset ja runolliset lahjansa olisivat voineet, jos olot olisivat niiden kehitystä edistäneet, olla kaunistukseksi hänen isänmaallensa. Tuskin katkonaisesti toteutui, mikä olisi voinut hänestä syntyä, eikä hänestä ole jäänyt mitään pysyväistä muistoa. Harva muistellee enää hänen ihanaa tenoriääntänsä, jolla hän nuorena lumosi Helsingin yleisöä niin monissa laulajaisissa sekä niissä ooperoissa, joita musiikinystävät esittivät 1840-luvun lopussa ja 1850-alussa, — harva hänen esiintymistänsä Jonatanina „Kaarlo kuninkaan metsästyksessä" 1852. Samaan aikaan julkaisi hän pari tanssinuottia ja vihon *Airs Fin-*

nois („Voi, voi, kun kullallein“ ja „Minun kultani“), mutta nekin ovat unhotetut. Paljoa suurempi arvo on kuitenkin niillä sävellyksillä, joita hän teki ijäkkäämpänä, jolloin vakaalla harrastuksella antautui musiikiin, vaikka silloin jo oli liian myöhäistä. Niitä oli hengellisiä, suuri *kantaati* kööreillä, kaksin- ja yksinlauluilla Davidin psalmeihin 41—43 (siinä tuo ihana kaksinlaulu „Minun kyyneleeni ovat minun ruokani päivällä ja yöllä“), sekä pari kööriä evankeliumitekstiin „Te, Jerusalem'in tyttäret“ „Valvokaa ja rukoilkaa“ ja „Minun sieluni on murheissansa kuolemaan asti“, jotka esitettiin Helsingissä soittajaisissa vv. 1868—69, ynnä myöskin maallista musiikia, operetti *Semfira*, johon Pushkin'in mukaan itse runoili sanat, ja *Pygmalion*, lyyrillisiä kohtauksia, sanat F. Cygnaeukselta; nämät molemmat näyteltiin 1870. Ja vihdoin hän kirjoitti raamatun kertomuksen mukaan historiallisen näytelmän *Judith och Holofernes* (pain. 1880) ja sepitteli siihen lauluja ynnä melodraamisoitantoa. Kaikki nämä musiikisepitykset todistavat harvinaista taipumusta, niissä on jalo ja vakaamielinen luonne, soinnullisuutta ja runollista kuvausvoimaa, mutta teknillisessä katsannossa ne ovat puutteellisia, sekä siitä syystä ynnä varojen puutteen tähden julkaisematta. Myöskin vähempiä lauluja ja virsiä häneltä löytyy, mutta ne ovat unohduksiin joutumaisillaan; huomautettakoon erittäin nuo Oulussa nimellä *Sex nya sånger* painetut kauniit laulusävellykset. B. O. S.

Tavaststjerna, Karl August, runoilija, syntyi Annilan tilalla lähellä Mikkelin kaupunkia 13 p. Toukokuuta 1860. Isä oli Mikkelin ruotuväen tarkk'ampujapataljonan eversti, sittemmin kenraalimajuri Kaarle Juhana Tavaststjerna, äiti hänen vaimonsa toisessa aviossa Fredriika Katariina Granfelt. Käytyään ensiksi Helsingin ruotsal. lyseossa muutti hän Mikkelin lyseoon, josta kuitenkin kuudennelle luokalle tultuaan erosi harjoittaakseen opintoja Helsingin polyteknillisessä opistossa. Siinä hän suoritti arkkitehtien oppijakson ja läksi sen jälkeen v. 1883 Pariisiin jatkamaan rakennustaiteen tutkimista. Tätä varten hän pääsikin oppilaaksi Gerhardt'in atelieriin; mutta kaikessa tapauksessa vaikutti Pariisissa olo häneen tehoisammin aivan toiseen suuntaan. Jo Helsingin aikana oli T. toveriensa piirissä herättänyt huomiota runotuotteillaan ja myöskin saanut kehoituksia vaariin ottamaan runoilijakykyään; kun hän sitten Pariisissa Valter Runebergin ja Albert Edelfeltin kautta tutustui skandinavilaiseen taiteilijapiiriin ja pääsi seurusteluun Seine'n rannalla silloin oleskelevien mainioiden norjalaisten runoilijain Björnson'in ja Lie'n kanssa, niin ei voi kummeksia, että kirjalliset taipumukset ottivat voiton toisista. Tekijän ollessa Pariisissa ilmestyi kotimaassa jouluksi 1883 nimellä „*För morgonbris*“ ensimmäinen kokoelma lyyrillisiä runoelmia, joiden hieno tunne ja soinnukas muoto todistivat alkuperäistä runoilijaintoa. Seur. v:na palatessaan ulkomaanmatkalta oli hänellä valmiina käsikirjoitus uuteen parannettuun ja lisättyyn saman kokoelman painokseen, joka jouluksi julaistiin. Kevättalvella 1885 näytettiin Helsingin ruots. teaterissa T:n tekemä, vielä painamaton 1-näytöksinen sepitelmä „*Frun emanciperar sig*“ ja jouluksi sam. v:na ilmestyi Tukholmassa toinen runokokoelma „*Nya Vers*“. Käyttäen aikaansa milloin arkkitehdin, milloin runoilijan toimiin julkaisi T. jouluksi 1886 ensimmäisen romaaninsa „*Barndomsvänner*“ (kaksi painosta, W. Söderströmin kustannuksella, Porvoossa), joka hyvin valitun aiheensa ja lyyrillisesti lämpimän esityksensä kautta herätti melkoista huomiota sekä koti että muissa pohjoismaissa. Talvella 1886—87 oleskeli nuori runoilija yhteensä noin puolen vuotta Tukholmassa ja Kööpenhaminassa, seurustellen uudemman ruotsalaisen ja tanskalaisen kirjallisen suunnan edustajien, muun muassa Brandes'in veljesten kanssa. Tämän vaikutuksen alaisena kirjoitti T. novellinsa „*En inföding*“ (1887) ja jälleen vietettyään talven Tukholmassa „*I förbindelser*“ (keväällä 1888). Sen jälkeen oltuansa kotimaassa on hänellä nyt valmiina 4-näytöksinen näytelmä nimeltä „*En julhälg*“. Paitse kirjana ilmestyneitä teoksia on hän julaissut runoelmia ja kertomuksia sanomissa ja aikakauskirjoissa. T:n kirjalliset tuotteet ilmaisevat selvästi vaikutuksia niistä vaihtelevista oloista, joissa hän on kehittynyt, viettäen lapsuutensa ja poikaikänsä enimmiten Suomen sisämaassa, nuorukaisaikansa Uudellamaalla ja erittäin sen saaristossa sekä vihdoin ensimmäisen miehuuden aikansa ulkomailla virkeissä kirjailija- ja taiteilijapiireissä. Herättäväisimmin lienevät alkuansa Snoilsky'n, Runebergin ja Z. Topeliuksen runoelmat häneen vaikuttaneet.

Tengström, Gabriel, valtiopäivämies (ss. 690—691), kuoli Pietarsaaressa 27 p. Tammik. 1885.

Thersner, Ulrik, taiteilija ja sotilas, syntyi 2 p. Huhtik. 1779 Kirkkonummella, missä isä Mikael T. († 1782) oli kappalaisena; äiti oli Johanna Dorph. Hän aloitti sotilasuransa Suomessa insinöörikunnassa, mutta muutti pian Ruotsiin, kohosi siellä everstiluutnantiksi ja otti eronsa 1820. Jo nuorena hän oli oppinut piirustusta ja harjoitti Ruotsissa rakkaudella ja menestyksellä varsinkin tuota kaunista n. s. aqvatinta piirtämistapaa, jossa myöskin toinen Ruotsiin muuttanut kansalaisemme Wilhelm Maksimilian Carpelan (synt.

Lohjalla 1787, † Tukholmassa 1830), hänkin sotilas sekä taidokas karttain piirustaja, oli voittanut huomiota ja mainetta teoksellaan „Pittoresk resa till Norska fjellen" (1821—23). Thersner puolestaan rupesi 1817 Kaarlo XIII:n toivomusta noudattaen julkaisemaan isoa kuvateosta *Fordna och närvarande Sverige*, samassa muodossa ja samaan tapaan kuin E. Dahlberg'in kuuluisa teos „Svecia antiqua et hodierna" Kaarlo XII:n ajalta Thersner'in teos, jolla hän taidemailmassa voitti kunnioitetun nimen, sisältää m. m. Ruotsin isompain kartanoiden kuvat, joita hän on itse hyvin taitavasti piirustanut sekä hänen virkakumppalinsa C. Akrel ja mainittu V. M. Carpelan vaskeen piirtäneet, ynnä valaisevan tekstin. Hän ehti kuitenkin itse julaista ainoastaan Skaanen, Itägötinmaan sekä osaksi Uplannin ja Södermanlannin maakunnat; taidematkustuksella hän kuoli halvauksesta Vesterås'issa 2 p. Syysk. 1828. Tuota kallista teosta, joka levisi Suomeenkin, jatkoivat useat taiteilijat, vihdoin hänen tyttärensä Tora (s. 1818), joka siihen omisti koko elämänsä vaikutuksen kuolemaansa asti 1867. Silloin teos, joka sisältää 360 kuvalehteä, lakkasi; taidearvossa ei jatko kuitenkaan ole Ulrik T:n tekemän osan vertainen. V. 1828 ilmestyi häneltä myöskin kirja *Om landskapsmålning*. Hän oli nainut Anna Gustaava Weckman'in Suomesta († 1852). — Ruotsin insinöörikunnan everstiluutnantit Thersner ja Carpelan ovat molemmat varsin ansiokkaita, eteviä maisemanpiirustajia. B. O. S.

Thulé, Brer Aksel, urkujenrakentaja, syntyi 28 p. Elok. 1847. Hänen isänsä oli urkujenrakentaja Anders T. (kotoisin Ruotsista Vestmanlannin Kilan pitäjästä), joka v. 1842 muutti Suomeen, Kangasalaan ja v. 1844 nai Fredriika Wilhelmiina Sanngren'in Tammisaaresta. Käytyään Tammisaaren ala- ja Tampereen ylialkeiskoulun läpi aloitti T. varsinaisen ammattioppinsa kotona isänsä johdolla, jonka ohessa hän seurasi isäänsä urkujenrakennusmatkoilla, niinkuin oli tehnyt jo ennenkin Isän kuoltua 1872 otti T. työpajan haltuunsa. Sitä on hän sen jälkeen alituisesti parannellut ja laventanut niin että hän tätä nykyä on Suomen etevin kotimainen urkujenrakentaja. Hänen tehtaassansa, joka käy höyryllä ja jossa on kolmattakymmentä työntekijää, on siitä alkaen kuin se T:n haltuun joutui Huhtikuuhun 1889 asti valmistettu 53 uudet urut; vanhoja urkuja on korjattu ja melkein kokonaan uudestaan rakennettu 13. — Opintomatkoja ulkomaille on T. tehnyt 1878 ja 1884, jälkimmäisen valtion apurahalla. Tarkoin seuraten urkujen rakennustaidon edistystä ulkomailla ja itsekin keksijä ollen, on T. maassamme pannut voimaan monta uudistusta ja parannusta urkujen rakenteessa. Mainittava on hänen keksimänsä rekisterikanavalaatikko, jolle hän 1886 sai patentin ja joka on erittäin sovelias meidän maan kylmiä kirkkoja varten, voittaen siinä suhteessa useimmat vanhemmat rakennustavat. Kangasalan kunta on käyttänyt T:tä moniin kunnallisiin toimiin. Hän nai 1878 Minna Fredriika Meurman'in, kunnallisneuvos A. Meurman'in tyttären.

Tigerstedt, Yrjö Fredrik, valtionkavaltaja (ss. 696—697), syntyi Häyrylän luutnantin-virkatalossa Joroisten pitäjässä. Hänen äitinsä nimi oli Lovisa v. Brandenburg. T. kirjoitettiin vapaaehtoisena Savon jalkarykmenttiin 1739, tuli vänrikiksi 1756, luutnantiksi 1764 ja näkyy sitten, Ruotsin hovikalenterin mukaan, olleen — kuten elämäkerrassa mainitaan — Hämeen rykmentin kapteenina ja majurina, vaikka toisaalta sanotaan hänen palvelleen yksinomaan Savon rykmentissä ja siinä kohonneen 1778 majuriksi ja Iisalmen komppanian päälliköksi. Oli saapuvilla 1769—70 valtiopäivillä, joilla sanotaan kuuluneen myssypuolueeseen. V. 1771 paikoilla hän osti Strömsdahlin rautatehtaan Nilsiässä, joka tehdas aina 1851:een oli suvun hallussa.

Tigerstedt, Robert (täydellinen nimi: Adolf Robert Armand T.), lääkäri, kirjailija, syntyi Helsingissä 28 p. Helmik. 1853 Kaarle Konstantin T:n (siv. 697) aviosta, tuli ylioppilaaksi 1869, filosofian kandidaatiksi 1873, lääketieteen kandidaatiksi 1876 sekä tohtoriksi 1881. T. on opintojaan varten tehnyt monta ulkomaanmatkaa, erittäinkin Saksaan. Vv. 1881—82 hän oli fysiologian dosenttina Helsingin yliopistossa ja tuli 1881 virkaa toimittavaksi fysiologian laboraatoriksi Tukholman karoliniseen opistoon sekä viimemainitussa opistossa saman aineen professoriksi väliaikaisesti v. 1884 ja vakinaisesti 1886 — Hänen lukuisista tieteellisistä teoksistansa mainittakoot: ***Studien über mechanische Nervenreizung*** (Helsingissä 1888, Tiedeseuran Acta sarjassa), ***Fysiologiska principer för kroppens näring. Tio föreläsningar*** (Tukholmassa 1887), ***Blodomloppets fysiologi. Aderton föreläsningar*** (painossa); Ruotsin Tiedeakatemian toimituksissa tavattavat: ***Die durch einen constanten Strom in den Nerven hervorgerufenen Veränderungen der Erregbarkiet mittels mechanischer Reizung untersucht*** (1882), ***Ueber innere Polarisation in den Nerven*** (1882) ja ***Zur Theorie der Oeffnungszuckung*** (nämä kolme käännetyt englanninkieleen ja palkitut puolella Wallmarkin palkkiolla), ***Einige Betrachtungen und Versuche über die Filtration in ihrer Bedeutung für die Transsudationsprocesse im Thierkörper*** (1886, C. G. Santesson'in kanssa) ja ***Der Venensinus der Froschherzens physiologisch untersucht*** (1888, C. A. Strömbergin kanssa).

Aikakauskirjassa Archiv f. Anatomie u. Physiologie lyöytyvät painettuina: *Über die Bedeutung der Vorhöfe für die Rhytmik der Ventrikel des Säugethierherzens* ja *Untersuchung über die Latenzdauer der Muskelzuckung in ihrer Abhängigkeit von verschiedenen Variabeln* (1884 ja 1885). Suomen Tiedeseuran Bidrag sarja sisältää T:n tekemän tutkimuksen *Johan Gadolin, Ett bidrag till de induktiva vetenskapernas historia i Finland* (Helsingissä 1877) ja kokoelmaan „Ur vår tids forskning" hän on kirjoittanut *Hjernan sásom organ för tanken* (Tukholmassa 1889). Sen lisäksi hän on antanut useita kirjoituksia sanomalehtiin ja aikakauskirjoihin sekä *Nordisk Familjebok*'iin, on kääntänyt useita tieteellisiä teoksia, j. n. e — T. nai 1878 serkkunsa Ljubow Ludmilla Martinau'n.

Tikkanen, Paavo, s. 698, p. 1., r. 13 alh. on Kellgren, lue *Warelius*. Viisitoista vuotta T:n kuoleman jälkeen (1888) paljastettiin Helsingin hautausmaalla yksinkertainen mutta suurenmoinen hautakivi, jonka savokarjalainen osakunta oli pystyttänyt „isänmaanystävälle" ja entiselle jäsenellensä.

Toppelius, Mikael, kirkkomaalari, (ss. 701—702) kuoli 21 p. Jouluk. 1821.

Topelius, Sakari (ss. 703—704). T. on viime vuosina kirjoittanut uuden pitemmän historiallisen kertomuksen *Planeternas skyddslingar* (Kiertotähtien suojatit) (Tukh. 1889), ensin ilmestynyt parin sanomalehden mukana 1886 seur., ja julaissut runoelmia eri albumeissa. Hänen kertomuksiansa on useampia käännetty vieraille kielille, tanskaksi (esim „Feltlægens historier", 1881), saksaksi („Die Herzogin von Finnland", 1884, y. m.), j. n. e. Ruotsin akatemia kunnioitti T:ta 1886 satavuotisjuhlassaan määräämällä hänelle hänen ansioistaan ruotsinkielisestä kirjallisuudesta suuren kultaisen palkintomitalinsa. Kun T. 14 p. Tammik. 1888 täytti 70 vuotta, muistettiin tätä päivää juhlilla ympäri koko Suomenmaata ja T. oli itse läsnä siinä kansalaisjuhlassa, joka vietettiin Helsingissä ylioppilastalossa ja johon onnentoivotuksia saapui kaikilta haaroilta, niin koti- kuin ulkomaalta.

Troil, von, Samuel Werner (siv. 714), oli maamarsalkkana 1885 vuoden valtiopäivillä ja kutsuttiin samana vuonna senaatin talousosaston puheenjohtajansijaiseksi, jota nimitystä kaikilta haaroilta tunnustettiin erittäin ansaiduksi. Valtiopäivillä 1888 T. istui aatelissäädyssä sukunsa puolesta.

Tudeer, Steen Kaarle (ss. 714—715). Nimitettiin 1885 v. t. kuvernööriksi Viipurin lääniin ja 1888 saman läänin kuvernööriksi, sekä tuli 1889 senaattoriksi ja siviilitoimituskunnan päälliköksi.

Uotila, Aukusti, maalaaja, syntyi 5 p. Toukokuuta 1858 Urjalan pitäjässä. Vanhemmat olivat talollinen Antti U. ja hänen vaimonsa Ulriika Maria Laatu. Yhdentenätoista neljästätoista sisaruksesta tuli hän 10-vuotiaana Helsingin suom. normaalikouluun ja pääsi sieltä (korkein arvolause joka aineessa) yliopistoon 1876. Jo v:sta 1873 oli hän menestyksellä opetellut piirustusta taideyhdistyksen koulussa ja jatkoi nyt yliopiston piirustussalissa V. 1877 pani hän ensikerran näytteille pari maisemamaalausta. Maalaustaiteen innokas ystävä ja harjoittaja, everstiluutnantti L. Forstén vaikutti muun muassa U:n päätökseen ruveta taiteilijaksi. Vastoin omaistensa toivomusta erosi hän yliopistosta, jossa oli aikonut valita lääkärin uran omakseen. Syksyllä 1877 lähti hän Pariisiin, jossa pääsi École des Beaux-arts'iin ja rupesi työskentelemään H. Lehmann'in johdolla. Keväällä 1879 lähetti hän ensikerran pari taulua kotimaahan, joista „Apelsiinityttö" herätti mieltymystä. Oltuaan jonkun ajan kotona palasi hän 1880 jälleen Pariisiin valtion apurahoilla ja viipyi siellä puolitoista vuotta (yhden kesäkauden Bretagne'ssa). Fr. Cygnaeuksen tilauksesta maalasi hän taulun „Keväällä Tuilleries-puutarhassa". Varain puute y. m. pakoitti hänet palaamaan kotimaahan 1881, johon nyt jäi neljäksi vuodeksi. Vilustumisesta oli hän näet saanut kovan kurkkutaudin, joka melkein tykkänään vei hänen äänensä ja työvoimansa. Vaikkeivät lääkärit, jotka arvelivat tautia mitkä keuhkotaudin oireiksi, mitkä ruumiinkoiksi, voineet antaa hänelle parantumisen toivoa, harjoitti hän ahkerasti taidettaan ja melkein vuosittain oli hänen teoksiaan taideyhdistyksen näyttelyissä. Niistä mainittakoon „Metsässä" (1883, taideyhdistyksen oma) ja „Wallinkoski" (1884). Paitse maisemia, maalasi hän myös laatu ja muotokuvia (eräs muotokuva oli ollut näytteillä 1880 v:n salongissakin). V. 1884 sai hän taideyhdistyksen toisen palkinnon laatukuvasta. Luonnollista on, että edistyminen oli hitaanlainen semmoisissa oloissa, joissa U. työskenteli; mutta kuitenkin osottivat hänen taulunsa itsenäisen luonnonkäsityksen ohessa Pariisissa kasvatettua hienotuntoisuutta siveltimen käyttämisessä ja varsinkin värityksessä. Keväällä 1885 lähti hän valtion apurahalla etelään parantaakseen terveyttään ja edistyäkseen taiteessaan. Ensiksi matkusti hän Nizza'an ja muutti sieltä myöhemmin Ajaccio'n kaupunkiin Corsican saareen. Yleiseen suomal. taidenäyttelyyn samana v:na lähetti hän moniaita teoksia: „Nizzan tori" (taideyhdistyksen oma), „Kalastajia Välimerellä" y. m., joita „kiittämällä mainittiin". Helmikuulla 1886 kääntyi hänen tautinsa äkkiä pahemmaksi ja 18 p. Maaliskuuta hän kuoli Ajaccio'ssa. Vasta 8 päivää ennen kuolemaansa oli hän jättänyt työnsä, jonka viimeinen, suurisuuntainen tulos oli „Kalastajia Corsican rannalla".

Etenkin viimeiseltä matkalta lähetetyt maalaukset todistavat, että U:n erinomaisen hieno väriaisti, yhdistyneenä todellisiin taiteilijalahjoihin ja tieteelliseen sivistykseen, olisi ollut omiansa luomaan hänelle yhtä kunniakkaan kuin itsenäisen sijan taiteemme historiassa. (Finland 1886, n:o 72).

Vaaranen, Juhana Esaias (ss. 720—721), tuli 1852 ylioppilaaksi *Helsingissä*.

Wæsnerberg, Gabriel Maurits, virkamies, syntyi 26 p. Tammik. 1818 Porvoon pitäjässä tykkijunkkarin Juhana Pietari W:n ja Helena Lucia Witting'in aviosta, tuli 1834 ylioppilaaksi, 1838 filosofian kandidaatiksi, 1840 maisteriksi, 1843 jumaluusopin kandidaatiksi, 1850 lisensiaatiksi ja 1857 jumaluusopin tohtoriksi. Palveli vv. 1842—52 Porvoon lukiossa opettajana ja tuli 1852 väliaikaisesti, 1853 vakinaisesti esittelijäsihteeriksi senaatin kirkollistoimituskuntaan. Siinä virassa W. sitten pysyi vuoteen 1881, jonka ajan kuluessa toimituskunnalla oli ollut viisi eri päällikköä. Komiteoista, joissa hän on istunut, mainittakoon 1855 vuoden koulukomitea ja 1864 vuoden komitea, joka ehdotti hallintokuntain muodostamista Kahdesti W. on ollut ehdolla Porvoon piispaksi; 1867 vuoden valtiopäivillä hän oli kirkkolakivaliokunnan sihteeri; vv. 1864, 1867, 1872 ja 1877 pappissääty kutsui hänet pankinvaltuusmiehen varamieheksi. W. on monta vuotta antanut yksityistä rippikoulu-opetusta, on ollut Suomen lähetysseuran toimikunnan puheenjohtaja v:sta 1861, y. m. Saksan kielestä hän on kääntänyt ruotsiksi hartaudenkirjoja ja Norjan kielestä A. Munch'in runokokoelman *Jesu bild* (Helsingissä 1866). Kiitettävä on W:n kanta ollut koulukysymyksissä, erittäinkin kansakouluasiassa, jossa hän ylen tehokkaalla tavalla vaikutti siihen että Uno Cygnaeuksen suurenmoiset tuumat 1860-luvulla pääsivät hallituksessa voitolle. Niitä jyrkkiä ja haitallisia toimia, jotka 1870-luvulla häiritsivät koulujemme rauhallista kehitystä, W. enimmiten vastusteli, vaikk'ei onnistunut niiden torjumisessa. — W. kuoli Helsingissä 29 p. Maaliskuuta 1887. V. 1841 hän nai Agata Sofia Aschan'in.

Wænerberg, Torsten Adolf, maisema- ja merimaalari, edellisen poika, syntyi Porvoossa 25 p. Toukok. 1846, tuli Helsingissä ylioppilaaksi 1865 ja rupesi maalaustaidetta harrastamaan, jossa tarkoituksessa harjoitti opintoja etenkin Düsseldorf'issa ja Karlsruhe'ssa, vähän aikaa myös Pariisissa ja 1880-81 Hollannissa. Sai 1875 taideyhdistyksen ensimmäisen palkinnon taulustaan „Kuva Havre'n kaupungista.“ Oli 1874—87 ensimmäisenä opettajana taideyhdistyksen piirustuskoulussa Turussa sekä Turun lyseossa. V. 1886 sai hän taideyhdistyksen johtokunnalta toimekseen tehdä ulkomaanmatkan Saksaan (Berliiniin, München'iin ja Kassel'iin) oppiaksensa maalausten restaureeraustaitoa, jota pidettiin tarpeellisena taideyhdistyksen maalauskokoelman uudestaan asettamista varten siinä komeassa rakennuksessa, Ateneumissa, joka valtion kustannuksella oli rakennettu taidetarkoituksia varten ja juhlallisesti avattiin 18 p. Marrask. 1887. Samana vuonna eronneen ensimmäisen intendentin, B. O. Schauman'in, jälkeen, tuli W. silloin valituksi taideyhdistyksen kaikkein kokoelmien hoitajaksi.

Wahren, Axel Wilhelm, tehtaanisäntä (ss. 723—724). Aateloittiin keisari Aleksanteri III:n kruunauksessa 1883; kuollut Forssassa 28 p. elok. 1885.

Vainio, Edvard August, tiedemies, syntyi Pieksämäellä 5 p. Elok. 1853. Vanhemmat olivat nimismies Kaarle Juhana Lang ja hänen vaimonsa Adolfina Polén. V. tuli ylioppilaaksi 1870, suoritti fil. kandidaatitutkinnon 1874, lisensiaatitutkinnon 1878, tuli tohtoriksi 1880, vihittiin maisteriksi 1882. V. 1880 nimitettiin hän kasvitieteen dosentiksi yliopistoon. Muunti v. 1876 nimensä Vainioksi. Kasvien ja kasvistonsuhteiden tutkimista varten on V. tehnyt useita matkoja eriosiin Suomea; niinpä hän 1877 kävi Karjalassa ja 1878 Suomen Lapissa. Näiltä matkoilta on hän julaissut useita tutkimuksia Societas pro Fauna et Flora fennica seuran kirjoituksissa. Kasvitieteellistä tarkoitusta varten V. matkusti 1880 läntisessä Siperiassa, sekä 1885 Brasiliassa, josta matkastansa hän julkaisi suomenkielisen kertomuksen *Matkustus Brasiliassa* (Helsingissä, 1888). Kaikilla mainitullla matkoillansa, sekä vv. 1882, 1884—85 käydessään Europan suurimmissa museoissa on hän tutkinut jäkäliä. Tärkeimmät tulokset tältä alalta ovat hänen teoksissansa: *Adjumenta ad lichenographiam Lapponiae Fennicae, I, II,* (1881 ja 1883), sekä suuressa teoksessa *Monographia Cladoniarum universalis,* jota ensimmäinen osa valmistui 1887.

Vasastjerna, Jakob Frans Oskar, genealogi, (s. 736), kuoli Porvoossa 22 p. Helmik. 1889.

Vasenius, Valfrid (s. 737), sai 1887 pyynnöstänsä eron dosentinvirasta. On julaissut *Historiska undersökningar om Jacob Frese* (Historiallinen arkisto VIII), *Lärobok i Sveriges och Finlands litteraturhistoria* (1886) sekä *Författningar och beslut rörande K. Alexandersuniversitetet 1852—1887* (1889).

Wegelius, Martin, säveltäjä, (s. 741), julaissut *Lärobok i allmän musiklära och analys. 1:sta kursen* (Helsingissä 1888), jota par'aikaa suomennetaan.

Westerholm, Victor, maisemamaalaaja, syntyi Turussa 10 p. Tammikuuta 1860. Vanhemmat olivat merimies Victor W. ja hänen vaimonsa Maria Fredriika Andersson, molemmat Nauvon pitäjäästä.

Pääsi jo 9-vuotiaana Turun piirustuskouluun, johon R. W. Ekman hänet otti maalaajatar neiti A. Kjellbergin puoltosanasta, ja kävi siellä niin ahkeraan kuin muu koulunkäynti myönsi. V. 1874 erosi hän ylialkeiskoulun 3:lta luokalta, harjoittaaksensa yksinomaan piirustuksen opetusta. Main. v:na tuli Th. Waenerberg koulun johtajaksi ja tämä taiteilija, joka myös antoi hänelle maksutonta opetusta maalauksessa, vaikutti ratkaisevaisesti kun oli päättäminen elämän urasta. Täydentääksensä vaillinaisia koulutietoja kävi W. nyt teknill. realikoulun läpi ja matkusti sitten v. 1878 yksityisesti kerätyillä varoilla Düsseldorfiin, jossa tuli taideakatemian oppilaaksi. Keväällä 1880 pääsi hän maisemamaalaajain luokkaan, jonka johtaja professori E. Dücker sittemmin oli hänen opettajansa. V. 1880—81 toimitti hän johtajan virkaa Turun piirustuskoulussa ja sai sillä aikaa taideyhdistyksen 1:sen palkinnon maalauksestaan „Pyökkimetsässä". Syksystä 1881 oli hän taasen neljä vuotta Düsseldorfissa, viettäen kesät ja syksyt kotimaassa. Tällä ajalla loi hän useita maisemamaalauksia, jotka raittiin luonnonkäsityksen, todellisen värityksen sekä huolellisen maalaustavan kautta saivat yleisön tunnustamaan häntä lupaavimmaksi maalaajaksi, joka moneen aikaan oli maiseman alalle autautunut. Tärkeimmät näistä teoksista ovat: „Saaristomaisema" (1882), „Ekkeröön rannassa" (1883; näytteillä Kööpenhaminassa ja siellä myyty); „Syysmaisema lehmien kanssa", „Atelierin sisusta" (taideyhdistyksen oma), „Syksyistä mielialaa" (1884), „Lokakuun päivä Ahvenanmaalla" (taideyhdistyksen oma), „Ekkeröön postisilta", ja „Koivumetsässä" (1886). V:n 1885 yleis. suomal. taidenäyttelyssä määrättiin W:lle kultamitali. V. 1887 sai hän Hovingin matkarahan ja lähti sillä v:n 1888 alussa Pariisiin, jossa harjoitti maalausta J. Lefebvre'in ja Bolanger'in johdolla. Sam. v:n syksystä on hän jälleen ollut Turun piirustuskoulun johtajana. V:na 1885 W. nai Hilma Alander'in.

Westfal, Johannes, ks. **Johannes III.**

Vhael, Pärttyli, suomalaisen kieliopin tekijä (ss. 744—745). Äidin nimi oli *Kristiina Kröger*. Ei ollut, niin kuin elämäkerrassa sanotaan, 1704 valtiopäivämiehenä, sillä valtiopäiviä ei sinä vuonna ollutkaan.

Vilho, Oskar Wilhelm ss. 747—748), joka kirjoitettiin yliopiston kirjoihin Tammikuussa *1863*, kuoli 21 p. Toukok. 1883 Görbersdorf'issa, jonne oli lähtenyt rintatautiinsa apua etsimään.

Willebrand, von, Knut Felix, yliopistonopettaja, lääkäri, syntyi 11 p. Kesäk. 1814. Vanhemmat olivat majuri Eerik Juhana v. W. ja Henrietta Charlotta Kristiina Ivendorff. W. tuli 1831 ylioppilaaksi ja filosofian kandidaatiksi 18 , jolloin myös seppelöitiin maisteriksi. V. 1839 hän suoritti lääketieteen kandidaatitutkinnon. Seur. v. hän sai lääketieteen ja kirurgian tohtorinarvon ja nimitettiin 1843 lääketieteen adjunktiksi Helsingin yliopistoon. Jo vuotta ennen hän oli määrätty ensimmäisen Suomen laivueen ylilääkäriksi, jota virkaa hän hoiti vuoteen 1850. Sillä aikaa hän tieteellisiä tutkimuksia varten kävi ulkomailla vv. 1843-1844, 1845 ja 1847—49 sekä 1853. Saatuaan 1856 professorin nimen ja arvon, hän sam. v. nimitettiin teoreetisen ja käytännöllisen lääketieteen professoriksi; 1857 hänen esitettävillensä aineille annettiin nimitys „yleinen patologia ja lääketieteellinen kliniki". Täysinpalvelleena hän 1874 valtioneuvoksen arvolla erosi yliopistosta. Jo v. 1863 nimitettynä lääkintöhallituksen v. t. ylijohtajaksi, hän tätä virkaa yhä vielä hoitaa. Paitsi kolmea väitöskirjaa (esim. *Om betydelsen af smärtor i hjertgropen*, 1856), W. on julaissut useita kirjoituksia ulkomaan lääketieteellisissä aikakauskirjoissa, Suomen lääkäriyhdistyksen toimituksissa (esim. *Om galvanismen sdsom läkemedel*, 1846), tiedeseuran acta'issa (*Iakttagelser öfver Secale cornutum*, 1858), sekä Notisblad för läkare och farmaceuter nimisessä lehdessä, jonka toimitukseen hän kuului vv. 1849—65. Useat sekä ulkomaan että Suomen tieteelliset seurat ovat kutsuneet W:n jäsenekseen; m. m. hän on Suomen lääkäriyhdistyksen kunniajäsen ja kuuluu vuodesta 1857 Suomen tiedeseuraan. V. 1880 W. ja hänen vaimonsa lahjoittivat Helsingin yliopistolle 10,000 markkaa, joitten korot käytetään stipendeiksi lääketiedettä tutkivia varten. V. 1889 W. korotettiin vapaaherraksi. Hän nai 1850 Anna Sofia Jaenisch'in.

Wrede, Rabbe Axel, lainopintutkija, valtiopäivämies, syntyi Anjalan pitäjässä 16 p. Heinäk. 1851; hänen vanhempansa olivat tuomari Henrik August W. ja tämän vaimo Anna Baeckman. W. tuli ylioppilaaksi 1869, filosofian kandidaatiksi 1875, maisteriksi 1877, molempain oikeutten kandidaatiksi 1879, lainopintohtoriksi 1883 väitöskirjalla *Om kvittning enligt finsk rätt*, ja nimitettiin 1885 siviililainopin ja roomalaisen oikeuden professoriksi, julaistuansa väitöskirjan nimellä *Process-invändningarna enligt finsk allmän civilprocessrätt*. W. on aatelissäädyssä ottanut osaa valtiopäiviin 1882, 1885 ja 1888, ja varsinkin myöhemmillä ollut ruotsinmielisen puolueen ahkerimpia puhujia ja johtavia henkilöitä. Säätynsä luottamuksesta on hän ollut valitsijamiehenä säädyssä ja (1885 ja 1888) jäsenenä lakivaliokunnassa, jonka puheenjohtajana hän jälkimäisellä kerralla oli. V 1879 meni hän naimisiin pikkuserkkunsa Johanna Wrede'n, Vaasan kuvernöörin Kaarlo Kustaa Fabian W:n tyttären kanssa.

Värri, Kaarlo (s. 760), oli valtiopäivämiehenä 1885 ja 1888 vuosienkin valtiopäivillä, edellisillä Maskun, jälkimmäisillä Loimaan tuomiokunnan puolesta, ollen kummallakin kertaa valitsijana ja valtiovaliokunnan jäsenenä, istui jälkimmäisillä puhemiesneuvostossa y. m. Pahujana V. on säätynsä huomattavimpia ja vaikuttavimpia. V. 1886 hän oli yleisen kirkolliskokouksen sekä sen eriuskolaislaki-valiokunnan jäsenenä.

Yrjö-Koskinen, Yrjö Sakari, (ss. 377—379), oli 1882 vuoden valtiopäivillä pappissäädyssä Porvoon hiippakunnan kouluopettajain edusmiehenä, valitsijamiehenä, valtiovaliokunnan jäsenenä y. m. sekä nautti muutenkin säätynsä mitä suurinta luottamusta. Valtiopäiväin loppupuolella hän kutsuttiin senaatin talousosaston jäseneksi sekä kamaritoimituskunnan päälliköksi. Semmoisena hän muun muassa valmisteli seuraaville valtiopäiville esityksen metrijärjestelmän määräämisestä ynnä esityksen muutetusta ja metrisen mitan mukaan sovitetusta veroruplan osotuksesta, jonka jälkimmäisen toimen kautta ylen vaikea kysymys saatiin kohtuullisella tavalla ja ilman suurta erimielisyyttä ratkaistuksi. Aateloittuna, jolloin otti sukunimekseen yli koko Suomen tunnetun nimen Yrjö-Koskinen, istui hän v. 1885 aatelissäädyssä, ja tuli samana vuonna kirkollistoimituskunnan päälliköksi. Myöskin 1888 vuoden valtiopäivillä Y.-K. istui ritarihuoneessa perustamansa sukunsa puolesta, ollen säädyn huomatuimpia puhujoita, vaikka hän sen vähemmistöön kuului. — Tieteelliselläkin allalla Y.-K. on ehtinyt tointansa jatkaa senkin jälkeen kuin hallitsijan neuvonantajaksi kutsuttiin. Hänen opikirjansa ilmestyi laajennettuna vv. 1881—82 nimellä *Suomen kansan historia*. Samoin Y.-K., joka oli ehdottanut *Biografisen Nimikirjan* toimittamista sekä sen suunnitelman, on siihen kirjoittanut enemmän kuin viidennen osan, jonka ohessa pienempiä tutkimuksia on painettu *Historialliseen Arkistoon*.

Äimä, Antero (s. 768), tavataan vuonna 1627 voutina Yli-Satakunnassa; muutama vuosi myöhemmin oli hänellä tämän virkansa ohessa sama toimi myöskin Ali-Satakunnassa. Hänen toimistaan näiltä ajoilta sopinee mainita pikkukymmenysten kantamisen järjestäminen, jonka hän pani toimeen mainituissa kihlakunnissa. Voudista taisi hän suorastaan kohota kamariviskaaliksi, sillä vuotta ennen nimitystä viimemainittuun virkaan, vuonna 1632, oli hän vielä voutina. Kamariviskaalina toimittamilla tarkastusmatkoillaan näkyy Äimällä olleen paljon rettelöitä Pohjanmaalla, jossa lainlukijat, papit ja niitä seuraavat lautakunnat menettelivät monessa suhteessa aivan mielivaltaisesti heille uskotuissa toimissa. Enimmin aihetta valituksiin antoivat Pohjanmaan papit laatimillaan manttaaliluetteloilla, joista ilman syytä jättivät pois veronmaksamiseen kykeneviä henkilöitä. Niin kirjoittaa Äimä esim. 1652, että Oulun ja Kokkolan voutikunnista edellisinä vuosina oli manttaaliluetteloista jätetty pois yli 1,000 henkeä. Myöskin Hämeessä oli paljon vääryyttä harjoitettu manttaaliluetteloja laatiessa. Vuonna 1654 ilmoitti nimittäin Äimä tässä maakunnassa manttaaliluetteloista poissuljetuiksi kahtena edellisenä vuonna (1652 ja 1653) 5,661 henkeä. Eräästä tiedosta 1650-luvun keskivaiheilta saamme käsityksen, millä menestyksellä Äimä alkupuolella vaikutusaikaansa kamariviskaalina toimi. Hänestä kerrotaan, että hän 10 vuotena, 1632—1642, oli vaatinut kruunulle takaisin sen saatavia vähän yli 13,779 talaria, joista hänelle itsellensä tuli kolmasosa. Kuitenkaan ei hänen ollut helppo saada tätä osuuttaan, sillä eräässä samalta ajalta (1650-luvulta) olevassa kirjeessä valittaa hän joutuvansa aineelliseen ahdinkoon, koska hän neljänä edellisenä vuonna ei ollut saanut mitään palkkaa virastaan eikä myöskään matkarahoja ja tuota jo mainittua kolmannesta oli vaikea saada. Luonnollista oli, että Äimän näissä tarkastuksissa osoittama erinomainen uutteruus ja oikeuden harrastus saattoi hänelle monta vihollista, jotka koettivat saada hänet epäluulon alaiseksi myöskin vallanpitäjien silmissä. Nämät vehkeet eivät kuitenkaan onnistuneet, vaan hallituksen luottamus Äimään kasvoi kasvamistaan. (Antti Jaakonpoika Äimän kirjevaihto de la Gardie'n kokoelmassa Lund'in kirjastossa, y. m.)

K. R. M.

Örn, Robert Isidor, virkamies, pastori Yrjö Aleksanteri Ö:n ja Elisabet Maria Forssman'in poika, syntyi 2 p. Tammik. 1824 Kuolemajärven kappelissa, tuli 1840 ylioppilaaksi ja meni 1847 valtion palvelukseen. V. 1852 hän tuli Viipurin raatimieheksi ja 1855 pormestariksi; oli Viipurin edustajana n. k. Tammikuun valiokunnassa 1862 ja 1863 vuoden valtiopäiville valittuna hän nimitettiin porvarissäädyn puhemieheksi. V. 1865 hän tuli kenraalikuvernörin kanslian päälliköksi, jona kreivi Adlerbergin aikana vaikutti hyvin tuntuvasti yleisiin asioihin. Aika välistä hän sen lisäksi istui tärkeissä komiteoissa, esim. Pietarin radan rakentamista varten asetetussa johtokunnassa, joita toimesta sai 20,000 markan palkkion. V. 1874 hän nimitettiin senaatin oikeusosaston puheenjohtajan sijaiseksi, josta kuitenkin erosi jo v. 1877 sitten kun kova tauti oli tehnyt lopun hänen voimistaan. V. 1876 hän aateloittiin, saaden ritarihuoneessa numeron 253. Hän kuoli Helsingissä 25 p. Kesäk. 1885. V. 1852 oli hän nainut Augusta Amalia Sventorzetzky'n.

Katso uusi tilaus-ilmoitus takasiwulla.

iografinen Nimikirja.

Elämäkertoja Suomen entisiltä ja nykyajoilta.

Toimittanut

Suomen Historiallinen Seura.

5 wihko.

Helsingissä 1889.

G. W. Edlund,
Kustantaja.

Hinta: Tilaajoille 5 markkaa. Koko teos täydelleen 25 markkaa.

Uusi tilaus-ilmoitus.

„Biografinen nimikirja.

Elämäkertoja Suomen entisiltä ja nykyajoilta. Toimittanut Suomen Historiallinen seura“, tarjotaan täten uudestaan tilattavaksi.

Teos ilmestyy viidessä kaksinaisvihossa, kussakin 160 tiheäpainosta, kaksipalstaista sivua (65 riviä kussakin palstassa) ja valmistuu kahden kuukaudon kuluessa. Kunkin kaksinaisvihon hinnaksi tulee tilaajille 5 markkaa.

Viimeinen vihko sisältää myöskin lisävihkon käsittävä ajan vuodesta 1883 vuoteen 1889, sisältävä 70 sivua, vihkon hinta ej kuitenkaan ole koroitettu, jota niinmuodoin Biografisen Nimikirjan hinta kokonaisuudessaan tulee olemaan 25 markkaa.

Tilausta vastaanottaa maamme kaikki kirjakauppiaat.

Helsinkissä, 12 p. Lokakuuta v. 1889.

G. W. Edlund'in
kustannus-toimisto.

3 2044 050 518 950